

3 1761 08117940 0

Presented to the
LIBRARY *of the*
UNIVERSITY OF TORONTO
by the
Canadian Jewish Congress,
Committee for Yiddish

ref #03

Toronto Jewish Pu
THIS BOOK MAY
21 DAYS

and may be renew
plication has
A fine

געבונדענע קאמפלעקטן

דאס נייע לעבן

ס'ד האבן א. קליינע צאל געבונדענע קאמפלעקטן פון דעם "איראנג" — עפעסעכער, 1922 — סעפטעמבער, 1923. (זע אינהאלט פארצייכעניש אין דעם נימער).

פרייז 3 דאל.

ס'ד בעטן אלע פריינט וואס האבן נאך זיך דעם נימער 2 (אקטאבער, 1922), אים אונז צו צוישן — דער נימער פלעג אונז אים.

צום ערשטן מאל אין איריש!

טויז ערשינען א פולשטענדיגע קאנארער געשיכטע אין איריש

"קאנארע — איר געשיכטע און אנטוויקלונג"

פון

א. ריינוויין

דאס בוך איז שוין ארויסגעגעבן מיט טיילע איר ליוסטראציעס, און האט אויך א געאגראפישע טאפע פון קאנארע אין איריש.

פרייז — \$1.25 (פאסט פריי)

צו באקומען איז אלע ביכאנדלונגען, אין דעם אפיס פון "דזשורנאל", 253 קווין סט., וועסט סאד ראנטא, אדער דירעקט פונ'ס פארלאג. אדרעסירט אלעס צו:

"ביי די ראנדן"

א בוך לידער

פון א. אלמי (א. ח. שעפס)

וועט די טעג דערשיינען אין ניו יארק פון

פארלאג "עכט"

בוכהענדלער אייבמערקואם

י. פערלשטיין

אימפארטער פון

רוסישע און העברייאישע ביכער

האט זיך איבערגעצויגן אין

42 קאנעל סטריט, ניו יארק.

ס'ד האבן איצט א גרויסן אויסוואל פון רוסישע ביכער וואס זיינען דערשינען אין רוסלאנד נאך פאר דער רעוואלוציע. — טייטש דירעקט פון דעם אימפארטער. — ס'ד רעכענען ספעציעל כיליגע פרייזן.

I. PERLSTEIN, 42 Canal Street, New York, Phone Orchard 9609

אירישע פובליסיטי ביורא

פארוואלטעט פון ראזע שאמער

אדווערטיוויזן

פאר אלע אירישע צייטונגען.

רעפארטס, סיקולאראס,

לופלעטס און בריוו

צוואסענגעשטעלט און איבערזעצט

פאבליסיטי

קאמפיונג פאר ארגאניזאציעס, ביוגעספורמעס א.ו.וו.

טויפרייטינג

און —

באלטיגראפיינג

אין ענגליש, איריש און העברעאיש

ערשט-קלאסיגע ארבעט — מעסיגע פרייוו.

מאנוסקריפטן

קארעניס און פארמאטינג פון דרוק

פיעסן, סענאריאס

קריטיקירט, קאפירייטעט, פאקרויפט.

איבערזעצונגען

פון און אין אלע שפראכן.

American-Yiddish Publicity Bureau

189 Second Avenue

Rose Shomer, Manager

Telephone Stuyvesant 7968

די „ליטעראריש-דראמאטישע געזעלשאפט“

„דעם אוצר“

וועט אינגיין
אויספירן

פון
דוד פינסקי.

אונטער דער רעזי פון מארק שווייד.

פרעמיעס צו דאס נייע לעבן

מיר האבן איצט די מעגלאכקייט צו געבן אונזערע אבאגענטן עטלאכע פון די בעסטע אריגינעלע און איבערזעצטע ביכער אין דער אידישער שפראך פאר גאנץ ספעציעלע פרייון. די צוויי ביכער פון בראנדעס זיינען נאר פאר די יארלאכע אבאגענטן — די איבעריגע דריי פאר אלע אבאגענטן.

3. ה. לייזויק

דער גולם

(פוילישע אויסגאבע)

פרייו \$1.50. פאר אונזערע אבאגענטן
50 סענט און 15 סענט פארטא.

4. ב. גלאזמאן

אויף א האר

248 זייטן, שוין ארויסגעגעבן און גע-
בונדן. פרייו \$1.50. פאר אונזערע אבא-
גענטן נאר 75 סענט און 15 ס. פארטא.

די יארלאכע אבאגענטן קענען אויך קריגן צוויי אדער מער פון די אויסגע-
רעכנטע פרעמיעס מיט די זעלביגע פרייוילעגיעס.

1. געארג בראנדעס

פרידריך ניצשע

און

הענריק איבסען

איבערזעצט אין אידיש פון ק. טעפער.
דער פרייו פון די 2 ביכער איז \$2.50.
פאר אונזערע יארלאכע אבאגענטן איין
דאלאר און 25 סענט פארטא.

2. הערבערט ספענסער

די ערציאונג

איבערזעצט פון דר. י. א. מעריסאן
פרייו פון בוך \$1.50. פאר אונזערע
אבאגענטן 75 סענט און 15 ס. פארטא.

א. ראפאלאווסקי

איינבינדער

136 Henry Street, New York, N. Y.

שבת פארשלאסען.

Tel. Orchard 0649

זאקס און שטיינפעלד

יוניא רווקעריי

12 דושעפעראן סטריט, ניו יארק.
ארכייס ווערט נעמאכט נוס און פֿינפלאר.

דער פאראייניגטער

„דאס נייע לעבן“ און גרינדאר
גערשני סאצ. רעווי. ברענטש
247 אדבעטער רינג

מיטעט יעדען ערשטן און דריטן
דינסטאג אין „פארווערטס“ האל.

מיר אפעלירען צו די יעניגע חברים וועלכע
כאלאנגע נאר נוס צו אן ארבעטער פארוויכע
רונגס געזעלשאפט, זיי וואלן זיך אנטליסען און
אינוער ברענטש.

פאר אינפארמאציע ווענדעט זיך צום סעק-
רעטאר, טריינד רעזענבערג, 2077 קלינטאן עוו.
בראנקס, נ. י.

ברוך גלאומאנ'ס

נייסמער בוך

אויף א האר

1טע אַפטיילונג :

יוסף אגרעס, שמיל (שטילע ווער-
מער) א בינעלע, א בינעלע.

2טע אַפטיילונג :

ארום דער דריטער אשמורה. דריי
מענטשן אין א שמאט. א פיפקע
פון מערשויס. א בריוו. דער איי-
ביגער שבת.

3טע אַפטיילונג :

אונטער די פיס. א דערציילונג.
גאט'ס האנט. דער סוף.

4טע אַפטיילונג :

לענדער. די ניין אידן.

שיין ארויסגעעבן און געבונדן צו
קריגן אין אלע בוכהאנדלונגען

פרייז \$ 1.50

דורך דאס נייע לעבן (ניט אבאגענטן)
\$ 1.25

געזאמלטע ווערק
פון

דר. ה. זשיטלאווסקי

בין אהער ערשינען

באנד 1, 2, 3, און 4.

פרייז פאר די 4 ביכער \$6.00

באנד 5. אין אקטאב פאר פאלק און שפראך.

באנד 6. א איד צו אידן און אנדערע ארטיקלן.

באנד 7. די סאראפלאטאפאיע און אנדערע אר-
טיקלען.

פרייז פאר די 3 ביכער \$5.00

באנד 8. אין שווערע צייטען

באנד 9 און 10. עייס ארטיקלען.

פרייז פאר די 3 ביכער \$5.00

עס גרייסן זיך צום דרוק און וועגן אין ניכ

ערשיינען די פאלגנדע ביכער פון

דר. ה. זשיטלאווסקי

באנד 11, 12, און 13.

פרייז פאר די 3 ביכער \$5.00

באנד 14 און 15. דער נייטטיגער אקטאב פון

דעם אידישן פאלק פאר זיין עמיספעני.

פרייז \$5.00

מעמארן פון א סאציאליסט רעוואלוציאנער

פון מ. מ. ראזענבאום

מיט א פאררעדע פון דר. ה. זשיטלאווסקי.

ערשטער באנד אין שוין ערשינען; צווייטער

באנד דרוקט זיך און ערשיינט אין מינו.

פרייז פאר די 2 בענד \$5.00

דורך דעם פארלאג קאן מען אויך קריגען:

דר. ה. זשיטלאווסקי :

„די פילאסאפיע“ אין 2 בענד

פרייז \$4.50

סוכסערפישאן פרייז פון אלע אויס-

גערעכענטע 19 ביכער אין \$35.00.

אדרעס פון פארלאג :

Dr. C. H. ZHITLOWSKY FARLAG
250 East Broadway New York

דער מאלטיגראפינג דעפארטמענט פון דער אידישער פאבליסיטי ביורא

ווען א נעשעפטמאן אדער א סעקרעטאר פון אז ארגא-
ניזאציע דארף ארויסשיקן איין און דעם זעלבן בריוו צו
א פאר הונדערט פערזאנן, שטייט פאר אים שטענדיג די
פראגע, ווי מאכט מען, אז די וואס וועלען קריגן דעם בריוו
זאלן אים לעזן.

יעדער ערפארדער נעשעפטמאן און סעקרעטאר ווייט,
אז אין אזא פאל איז דער בוכסטער ווען צו שרייבן בעד
ציעל צו יעדן איינעם, דעמאלט איז מען זיכער, אז דער
וואס וועט ערהאלטן אזא בריוו, וועט אים נישט ארוינארטן,
נאר וועט אים ערנסט איבערלעזן.

בין איצט האט מען דאס נאר עקאנט דורכפירן, ווען
מען זאל שרייבן יעדן בריוו כאזונדער, דאס איז געווען
פארבונדן מיט גרויסע אויבאנאן, אבער זייס עס איז ער-
פונדן געווארן די מאלטיגראפינג מאשין, איז מעגליך
געווארן פאר א נעשעפטמאן אדער פאר אן ארגאניזאציע
ארויסצושיקן הונדערטער בריוו צו איינעל מיניסטער בריוו
און יעדער איינער זאל ארויסקומען אזוי ווי ער וואלט
נעשריבן געווארן. ספעציעל אויך דער מאשין.

די אידישע פאבליסיטי ביורא, 189 סטראנע ווענעוו,
קארנער 12טע סטריט, וואס ווערט פארוואלטעט פון ראזע
שאמער, האט א ספעציעלן מאלטיגראפינג דעפארטמענט,
וואס וועט אין א פאר שעה צייטס מאלטיגראפירן אייערע
בריוו, עס מאכט נישט וויפיל איר זאלט נישט האבן. און

ווי אלץ וואס די אידישע פאבליסיטי ביורא טוט, וועט
עס אויך זיין ערשטיקלאסיגע ארבעט און פאר א מעסיגן
פרייז.

דאקטוירים און דענטיסטען

Tel. Orchard 4322

DR. ABRAHAM ASEN

SURGEON DENTIST
and Dental Radiologist

Hours:

Sunday 10 A. M. to 1 P. M. 423 Grand St.
Daily 10 A. M. to 8 P. M. New York

Phone: Bingham 0408

DR. CHAS. KOPSTEIN

NATUROPATH

Office Hours: 1660 Nelson Avenue
2 to 7 P. M. One Block East of
University Avenue
and by Appointment Cor. 174th St., Bx.

איך סאך דערמיט באקאנט דאס ארום דעם 101
אקטאבער, 1923, וועל איך זיך באזעצן

אין 1275 מעדיסאן עוועניו

(קארנער 91סטע סטריט)

ד.ר. ס. עלסבערג

279 איסט בראדוויי.

Phone: Stagg 1391

DR. MAURICE L. LOVISH

SURGEON-DENTIST

179 Havemeyer Street
Cor. So. 3rd St. Brooklyn, N. Y.

Tel. Tremont 0828

DRS. R. & E. GREEN

SURGEON DENTISTS

1575 Washington Avenue

New York

DR. J. A. MARYSON

Residence: 250 E. Broadway
2864 Marlon Ave., Bronx Tel. Dry Dock 0930
Tel. Tremont 2305
9 to 12 by appointment 2 to 3 and 6 to 8

Tel. Fordham 4204

J. KLING, M. D.

924 E. 181st St.

Bronx, N. Y.

טעל. פארדאם 0889

ד.ר. ארטור שמראסבערג

דענטיסט

790 איסט 181סטע סטריט, קארנער מעיפס עוועניו,

בראנאקס, נ. י.

Telephone, Fordham 2341

SAMUEL WEISSMAN, M. D.

905 East 178th Street

Office Hours:
8-10 A. M., 1-2 P. M.,
6-8 P. M.
Sunday: 9-12 A. M. BRONX, N. Y.

אויב איך באקומט ניס, דאס נייע לעבן, ביז'ן 1930
פון טאגאט, שרייבט אונז וועגן דעם.
פארערס, דאס נייע לעבן פון אייער צייטונג און
ישראל-ציושמעלער.

יונה רעזענפעלד — א קאפיטל פון א ראמאן
— נומ. 8, ז. 20

י. רובין — א בריוו פון פוילן — נומ. 10,
ז. 58.

ד. י. שאצקי — צוויי טויזנט יאר אידיש טעא-
טער — נומ. 10, ז. 62; די נייע דער-
שיינגען אין דער אידישער פאלקלארליטער
ראטור — נומ. 11, ז. 44.

ביבליאגראפיע: (ביכער און זשורנאלן) —
ראובן אייזלאנד — פון מיין זומער; די
צוקונפט; „אין זיד“; דער אויגוסט נומער
אויפבויו — נומ. 1, ז. 70—74; ש. צ.
זעצער — צו דער אנטשטיאונג פון קריסטענ-
טום; די צוקונפט; ניו אידיש; „אין זיד“;
רויערד; מילגרוים; ביכער-וועלט; פעדאגאג-
שע זשורנאלן — נומ. 2, ז. 62—71; די
גייסטיגע ערציאונג פון קינד — האנא סא-
לוצקי; משה נאדיר — די טראגעדיע פון
גארנישט — נומ. 3, ז. 55—59; די וואג;
אלבאטראס; כאלאטערע; דער קוואל; די פע-
דער — נומ. 4, ז. 63—66; דוד אויב
הארן — רעק וויעס; דרום אפריקע — נומ.
5, ז. 57—48; א לעיעלעס — יונג
הארבסט; פנקס; פר. מארקוס-שאלוט —
מענטשלעך און סענעס; ז. שניאור — פון
דעם זיידנס קוואל; אויפגאנג; יודל מארק —
איונהייטלאכע פאלקס שול; דער אידישער אל-
מאנאך; די אידישע מוזיקאלישע וועלט און
טעאטער זשורנאל; מ. גרעמאן — אידישע
קולטור געשיכטע און מיטאלטער — נומ.
8, ז. 58—60; י. ל. קאלשינער — ארום
מיר; לוי גאלדבערג — לידער און באלאדן;
זישא לאנדוי — דער בלויער נאכטגאל;

בער באלעכאווערס זכרונות; דער אנטפאנגער —
לערנבוך — נומ. 9, ז. 59—61; ר' נחמן
בראסלאווער און זיין רעדאקטאר; אוקראי-
נישע פאלקסטאטיסעס, וויסרוסישע פאלקסטאטי-
סעס — פון ל. קוויטקא; ליטעראטור פאר
קינדער; לידער — טעקסטבוך פאר דער אי-
דישער שול; פסח מארקוס — ארום שטאל
— נומ. 10, ז. 73—75.

א. ווילנער — ליכט און שאטן: — צו דער

ערפענונג פון טעאטער סענזאן; פון אונזער
ביכער מארק — נומ. 1, ז. 67; וועגן אי-
דישן ביכער מארק — מ. י. שעלובסקי —
נומ. 2, ז. 58; וואס איז שולדיג דער אי-
דישיות — נומ. 2, ז. 61; די קולטור לייגע
אין פוילן — נומ. 3, ז. 51; די קולטור
לייגע אין אמעריקע — נומ. 3, ז. 53;
„פראגראם“ — ז. 54; דער וואונדער אוצר
פון דער אידישער שפראך; דאס אידישע בוך
אמעריקע — נומ. 4, ז. 59; פרעמדע בריוו;
צו וואס די פאראדן; קולטור טעאטער; היי-
מיש; דער טראדיציאנעלער אידישער יום-
טוב — קריסטעס; משיחיס ציוניזם; אליעזר
בני יהודה; וולאדימיר מעדעס — נומ. 5,
ז. 51—57; א מאנאפאל אויף אידיש-
פרעסעריי; כבוד המת — נומ. 6, ז. 51—52;
זיי טארן ניט וויסן; די אויסשפרייטונג פון
דער אידישער שול באוועגונג; אויסשניטן —
נומ. 7, ז. 57—59; בארבארוים, די עקס-
טרעמען טרעפן זיך צונגיף — נומ. 8, ז.
53—56; קולטור-טוער און פאליטיקער —
נומ. 9, ז. 57; דער אידישער קאנגרעס —
נומ. 10, ז. 66; א סאציאליסט וועגן מאראל
און וועגן זיך אליין; אינעמלויגענטישע אר-
בעטער — נומ. 11, ז. 48.

משה נאדיר — „יעווס עהאד“ — נומ. ז. 9, ז. 13.
וויליאם נאטאנמאן — קארל מארקס און דער
מארקסיזם — נומ. 11, ז. 17.

ש. נירגער — די נייע וועגן אין קונסט — נומ.
1. ז. 33; דוד פרושטאן דער שריפטשטער
לער — נומ. 1, ז. 58; א אידישער קול-
טור קאנגרעס — נומ. 2, ז. 1; מאדערנער
מיטאס — נומ. 2, ז. 22; די ליריק פון
א. ליעסין — נומ. 3, ז. 18; נומ. 4, ז.
24; דער הויפטציל פון דער קולטור-ליגע
— נומ. 5, ז. 1; צו אויזיק מאיר דיק'ס
30סטן יארצייט — נומ. 5, ז. 18; ת. נ.
ביאליק — נומ. 7, ז. 24; נומ. 8, ז. 25;
נומ. 9, ז. 25; די טעאריע און פראקטיק פון
דעם אידישן קאנגרעס — נומ. 9, ז. 1;
מאָרס ראָזענפעלד — נומ. 10, ז. 15; קול-
טור און אָרגאַניזאַציע — נומ. 11, ז. 2.

דער נסתר — אין וויין קעלער — נומ. 1, ז. 4.
ד. נ. סירקין — נאַציאָנאַלע קולטור און נאַ-
ציאָנאַלע שפּראַך — נומ. 5, ז. 29; נומ.
6, ז. 22.

לעאָן עלבע — וועגן דעם מזל פון דער אידישער
קינדער ליטעראטור — נומ. 10, ז. 69.

מ. עלקין — „יחיד“ אָדער „קבין“ — נומ. 10,
ז. 48.

דוד פינסקי — וואָס איז דער מענטש — נומ.
5, ז. 25.

אהרן צייטלין — גלגולים-טאַנץ — נומ. 5,
ז. 44.

א. ראַבאי — דאָס איז געבליבן נאָך אים —
נומ. 3, ז. 14.

מלך ראַוויטש — זאָמער און מיטאָג — נומ. 3,
ז. 28.

יהוּזָש — שורות פון בריוו — נומ. 2, ז. 16;
הינטער טיר און טויער — נומ. 5, ז. 16;
בארגמאן — נומ. 7, ז. 17.

ב. לאפין — לידער — נומ. 3, ז. 36; דער
טייך, אָן ווערטער — נומ. 8, ז. 45; מיון
הימל — נומ. 11, ז. 34.

ה. לייוויק — סאַנעטן — נומ. 2, ז. 32; טויט
ברודער מיינער; פון די לידער פון אומקום
— נומ. 6, ז. 5-10; אין אַ יום-טוב-
דיקן טאַג — נומ. 8, ז. 5; לידער פון
אומקום — נומ. 10, ז. 10.

ל. לעהרער — אונזער וועלטלאַע שול אין די
פאַראייניגטע שטאַטן — נומ. 4, ז. 53;
נומ. 5, ז. 38; ראַסן-האַס און פּסיכאָלאָגיע
— נומ. 8, ז. 56; פּסיכאָנאַליזן און קונסט
— נומ. 10, ז. 37.

ש. לעווין — פאַר דער צייט — נומ. 10, ז. 52;
נומ. 11, ז. 35.

וו. מאַרעווסקי — אַ בריוו וועגן טעאָטער — נומ.
8, ז. 47.

יודל מארק — ווען איז מעגלאַך נאַציאָנאַל-אוי-
טאַנאַמיע — נומ. 7, ז. 41.

דד. א. מוקדוני — טעאָטער פאַר זיך אָדער טעאָ-
טער פאַר ליטעראטור — נומ. 9, ז. 36.

ל. מילער — לידער — נומ. 11, ז. 26.

מנחם — דאָס אַלטע און דאָס נייע טעאָטער —
נומ. 1, ז. 46; זאָול-דומער — נומ. 4,
ז. 6; נומ. 7, ז. 31.

י. א. מעדיסאן — די מאָדערנע שטרעמונגען אין
דער אַמעריקאַנער ליטעראטור — נומ. 11,
ז. 28.

דד. י. א. מעריסאן — אין דער וועלט פון פּי-
לאַסאַפּיע און וויסנשאַפט — נומ. 1, ז. 63;
נומ. 2, ז. 55; נומ. 3, ז. 47.

דער חסיד: — דער פוילישער רבי, סארלאַנג
„איינס“, ווארשע, 1923.

בן-ציון רובשטיין: — נאליציע און איר בא-
פעלקערונג, ווארשע, 1923.

ק. גוטנבוים: — ספעציעלע און אלגעמיינע רעלאַג-
טיוויטעטס טעאָריע, סארלאַנג א. ניסליוו, ווארשע, 1923.

אידיש טעאָטער: — אַרויסגעגעבן פון דער איי-
דישער אַקטיאָר יוניאַן צו דעם 50 יאַרטיגן יוביליאָם
פון אידישן טעאָטער, רעדאַקטירט פון אליהו טענענ-
האַץ, ניו יאָרק, 1932.

דער חסיד: — אונטער שטיגע היסטע, סארלאַנג
ברידער לעווין-עפשטיין, ווארשע, 1921.

אינהאַלט פאַרצייכעניש פאַרן יאָרגאַנג 1922-1923

- ר. איילאנד און אַננא מאַרגאַלין — מיר וועלן
בויען אַ וואַנט — נומ. 5, ז. 37.
- משה איינשטאַט — לידער — נומ. 9, ז. 55.
נומ. 11, ז. 34.
- א. אַלמי — פּויער — נומ. 11, ז. 15.
- בן-אדיר — און כאַס פון לעבן און דענקען;
נומ. 10, ז. 24.
- בעל-דמיון — דער אינגעווינקטער קרויזס פון
דער אידישער נאַציאָנאַלער אויטאָנאָמיע —
נומער 1, ז. 49; — די נאַציאָנאַלע אוי-
טאָנאָמיע און די אידישע פאַרמויען — נומ.
3, ז. 29.
- ברוך גלאַזמאַן — די דרוי שוועסטער — נומ.
6, ז. 29.
- ג. גראַס — פון מיינע וויזיעס — נומ. 11, ז. 14.
- י. דראַבלער — אימה — נומ. 8, ז. 38.
- דוד האַפּשטיין — לידער — נומ. 10, ז. 35.
- פּרץ הירשביין — וואַרצלען — נומ. 7, ז. 23.
- עוזר וואַרשאַווסקי — ווייבעריש — נומ. 2,
ז. 48; נומ. 3, ז. 39; נומ. 4, ז. 43;
פּראַטשאַאי — נומ. 9, ז. 45.
- א. מ. ווייסענבערג — אַ דערצוילונג — נומ.
7, ז. 18.
- ראשעל וועפּרינסקי — ווען דער הערבסט קומט
— נומ. 11, ז. 34.
- ד. חיים זשימלאַווסקי — דער מאַנדאַט אויף
אריינזשראַל — נומ. 1, ז. 1; קאָמוניזם און
פאַציאָליזם — נומ. 1, ז. 20; קאָאָפּעראַ-
טיווער פאַציאָליזם — נומ. 2, ז. 4; צום
יובילוי פון בונד — נומ. 3, ז. 2; די קרוי-
טיק פון קאָאָפּעראַטיוון פאַציאָליזם — נומ.
3, ז. 5; צו דעם קרויזס פון דער אידישער
נאַציאָנאַלער אויטאָנאָמיע — נומ. 4, ז. 1;
דער קאָמוניזם — נומ. 4, ז. 14; בעלאַמיס
קאָמוניסטישער בוי־פּרוניציפּ — נומ. 5, ז.
5; די טעאָריע פון „וויסוואַלטיזם“ — נומ.
5, ז. 45; די וועלט לאַגע — נומ. 6, ז. 1;
בעלאַמיס קאָמוניסטישער בוי־פּרוניציפּ —
נומ. 6, ז. 11; דער מאַרקסטישער בוי-
פּלאַן — נומ. 7, ז. 1; צו דעם ערשטן מאי
— נומ. 8, ז. 1; אַ נייע פאַציאָל־פּילאָסאָפּ-
פּיע — נומ. 8, ז. 9; נומ. 9, ז. 3; העבד-
ראַאייזם און אידישיזם — נומ. 10, ז. 11;
נומ. 11, ז. 4.
- ד. זעליגמאַן — די אינדוסטריע פון ווער-
טער — נומ. 6, ז. 43; נעאַ־מאַרקסיזם —
נומ. 8, ז. 32.
- ס. טשערמער — העברוואַיש אין אריינזשראַל —
נומ. 8, ז. 51.
- וויקטאָר טשערנאַוו — דער גורל און די ערפאַ-
רונגען פון דער רוסישער רעוואַלוציע —
נומ. 2, ז. 39; געזעלשאַפּטלאַגע סתורות
ערב רעוואַלוציע — נומ. 4, ז. 33.

האט ער געדארפט זיין באזונדערס אפגעהויט. ער איז ליידער, נישט געווען. ער האט געשריבן זיין בריוו אין אזא סאז און געפאכט וועגן זיין אידיאלישן נעץ גער אועלכע השערה'ס, וועלכע פאסן נישט פאר א השיב'ן מיטגליד פון אונזער טרייבער משפחה... ווער וועט היטן דא אין לאנד דעם כבוד פון תלמיד חכם, אויב מיר אליין וועלן אים פארשטעקן?

מחמת דוחק אין פלאץ זיינען ארויסגעפאלן, ביכער אין זשורנאלן, "קולטורבאנדיק" און אייניגע לידער, וואס זיינען שוין אויסגעזעצט געווען.

שטעלן, אז די קריטיק זאל זיין ערלאב און אויפריכטיג, ווי באלד אז זי לויבט ניט זיין בוד. האט ער אריינגעטימט אין איר ביזנעס און מאוסע פערזענלעכע פניה'ס. קעגן אט דער באציאונג צו קריטיק האבן מיר נישט גענוג שארפע ווערטער צו פראטעסטירן. אזא מין באציאונג פאראובריינגט און דע פאראלזירט די ליטעראטור, גראבט אונטער דעם בארן פון יעדער פרייער קריטיק. דאס איז סס.

ה' גארון איז יארטלאנג טעמיג אליין אויפ'ן געביט פון קריטיק. אים איז זיכער אליין אויסגעקומען צו לייזן פון השדים, וואס מען האט אויף אים געווארפט.

ביכער וואס זיינען אנגעקומען אין דער רעדאקציע:

1. דאברושין: — געדאנקענאנג, קריטישע ארטיקלען, קאפעראטיווער פארלאג, קולטור ליגע, קיעוו, 1922.

2. יחזקאל קאטיק: — זכרונות, 1, 2, כלל פארלאג, בערלין, 1922.

3. ד. נאמבערג: — ערצייילונגען, צווייטער באנד, כלל פארלאג, בערלין, 1923.

4. פריץ: — אויסגעוויילטע שריפטן פאר איר דייטש שולן און היימען, מיט דער ביאגראפיע פון פריץ און א ווערטערבוך פון די שוועדערע ווערטער, צוואיטע געגענטעלע פון יעקב לעווין, היברו פאבלישינג קאמפאני, ניו יארק, 1923.

5. פרוג: — אויסגעוויילטע שריפטן פאר שולן און היימען, צוואנציגעטעלע פון יעקב לעווין, היברו פאבלישינג קאמפאני, ניו יארק, 1923.

6. לוי פרידמאן: — דער רוח צו זיד, ליטערארישער פארלאג, ניו יארק, 1932.

7. היינריך קונאו: די אנטשטיאונג פון רעליגיע און גלויבן, פארלאג "די וועלט", ווארשע.

8. עפלבוימ: אין א געווייטער. פארלאג, "גענש" רא"ל, ווארשע, 1923.

9. גילינסקי: געארבעט און גערעכנט, רעכנבוך פארן ערשטן לערניגער, פארלאג "שול און לעבן", ווארשע, 1923.

10. טשעריקאווער: אנטיםעמיטיום און פאגראממען אין אוקראינע, 1917—1918, מיט א התרמה פון ש. דובנאו, ערשטער באנד, פון דער געשיכטע פון דער פאגראממען-וונג אין אוקראינע אין די יארן 1921—1917. בערלין, 1932.

11. לעווין: — 20 ערצייילונגען, פארלאג בעלעטער, ניו יארק, 1923.

12. דער אידישער אלמאנאך. — א יארבוך פאר נויטיגע אינפארמאציעס, קראנאלאגיע און סטאטיסטיק. רעדאקטירט פון וויקטאר מירסקי, ניו יארק, 1923.

13. אלפאטאשו: — ראסע, דערצייילונגען, פארלאג "פרייבויוואסטעק", ווארשע, 1923.

14. אדאלף טאפלעוויטש: — די פארשלייערעטע מוזע, ניו יארק, 1923.

15. יואל ענטין: — די זייגן פון דער אידישער ליטעראטור (ניין לעקציעס וועגן פענדעלי, שלום עליכם און פריץ), ארויסגעגעבן פון איר. נאציאנאל ארבייטער פארבאנד, ניו יארק, 1923.

16. אנטאניא סאקאליטש: — די מוסט, דראמע פון דער גרויסער רוסישער רעוואלוציע, איבערזעצט פון ת. סויבענשלאג, ניו יארק, 1923.

17. פעטער קראפאטקין: — אידעאלן און ווירקליכקייט אין דער רוסישער ליטעראטור, צווייטער באנד, ארויסגעגעבן פון קראפאטקין ליטעראטור געזעלשאפט, ניו יארק, 1923.

18. סמבטיון, זאמלבוך, פארלאג "ארבעטער היים", ריגע, 1923.

19. פאראדיי: — די געשיכטע פון א לויב, פארלאג פון ב. א. קלעצקין, ווילנע, 1923.

20. זאלץ, באארבעט פון ר. נאטיק, פארלאג פון ב. א. קלעצקין, ווילנע, 1922.

21. פימענאו: — אין דעם לאנד פון אייבינו איין, פארלאג פון ב. א. קלעצקין, ווילנע, 1922.

22. מאקמאנוס: — אירלענדישע פאלקס-מעשה'לע, איריש ש. ריווען, פארלאג פון ב. א. קלעצקין, ווילנע, 1922.

23. שטראם, הודישהפטן, 1, 2, 3, מאסקווע, 1922.

3) לויט ה. נארי'ס אויסמיטשונג פון עמינגער'ס דראטע „סערקלעך“, קומט אויס, אז דער מחבר האט דערפאר געגעהויבן זיין פיעסע מיט דעם משתת אוי דער דינסטמאדיר, ווייל... יעקב ארלעך צודע דוד קעם לער וואלטן נישט געוואלט שפילן אין דער פיעסע, וועלכע איז אנגעשריבן מיט א פאר צענדליג יאר איי דער די דאזיגע אקטארן זיינען געבוירן געווארן. עס איז גענוג פון זיין כאטש אביסל באקאנט מיט דער געשיכטע פון דער דראמאטישער ליטעראטור צו פארשטיין, אז די דינסטמאטאס פארקניפט די אזוי גערופענע אינטריגע, אבז, דער אריינפאר צו סערקלעך: „אז מען וועט אין דער ביכל דרינגן כאטש נאר א ביסעלע נישט געפינען“ צייגט, אז עמינגער האט לחלוטין נישט געמראכט וועגן דער בינע. דאס זעלבע זאגט ער אין זיין בקשה צו דער צענוור פארוואלטונג אין ווארשע אין יאר 1837 (א קאפיע אין מיין באזין).

4) ה. נארי'ן האט זיך יא באנוצט מיט אַבראַ-מאָוויט'ס רשימה פון אידישע פיעסן און זעלבסט פארשטענדלאך דערנאָכט ביו דער לעצטער צייט. היינט

פאר וואס איז די קוועלע נישט דערמאנט? דאס איז אבער אלץ א קלייניקייט אין פארנלייך מיט אלע אנדערע תאמים, וועלכע איך ווייז אן אין מיין דעצעזיע, און דער געשיכטער „היסטאריקער פאר שווייט זיי אינגאנצן און ענטפערט אויף זיי נארי'סט. איך האב דערמאנט מאטעריאלן און מעטארן פון פארשונג, וועלכע זיינען פאר אלעמען צוגאנגליך שוין פון כמה יארן און פון וועלכע יעדער, וואס וויל שרייבן א געשיכטע פון אידישן טעאטער מוז וויסן — אבער דאס אלץ עקזיסטירט נישט פאר ה' נארי'ן. ער נלויבט צוגיטש צו מאכן די שווערע באשולדיגונגען, אנכאפני דיג זיך פאר די קלענערע.

ה' נארי'ן זאגט, אז עס איז בכלל נישט קיין מאמע ריאלן צו דער אידישער טעאטער געשיכטע, ווי זי דארף געשריבן ווערן. אויב יא אזוי, איז צו וואס איז געווען די גאנצע טראח פון דער צוויי בענדיגער „געשיכטע“? די סוביעקטיווע באציואונגען פון ה' נארי'ס ענטפער לאזן איך איבער צו דעם משפט פון דעם לעזער. דר. יעקב שאצקי.

פון דער רעדאקציע:

ה' ב. נארי'ן האט געווענדט זיך מיט זיין כריוו צו דער רעדאקציע. אבער אונזער מיטארבעטער, דר. י. שאצקי, איז אליין פארנטווארטלאך פאר דאס, וואס ער האט געשריבן וועגן ב. נארי'ס „געשיכטע פון אידישן טעאטער“. דערפאר האבן מיר געהאלטן פאר א חוב איך צו געבן דאס ווארט אין דער פראגע.

מיר פון אונזער וויס האבן פאלגענדיגן צוזגעבן: עס איז זיכער געווען א פארזען פון דר. שאצקי, וואס ער האט ניט אויסגעמיטשט בפרוט, אז די אויפ רשימה „געשיכטעלאך און סטאטיסטיש דערפירט בין היינטיגן טאג“ האט ער גענומען פון דעם פאפיר, אין וועלכע דאס בוך איז געווען איינגעוויקלט, ניט פון בוך אליין, און עס טוט אונז אמת ליידי, וואס ער איז זיך ניט מודה אין דעם פלעך, וואס ער איז באגאנגען. עס איז אויך מעגליך, אז אין זיין רעצעזיע זיינען געווען נאך אנדערע אומפינטליכקייטן. אבער נישט געקומט אויף דעם, זיינען די מענה'ס פון ה' נארי'ן צו דער רע דאקציע אומבאגרינדעט, און דער נאנצער טאג, ווי אויך דער חוד, פון זיין לאנגן כריוו איז זאג, אז ווען ניט אונזער אכטונג צו אן עלטערן און חשבון קאנענען וואלטן מיר אים נישט געדרוקט, נישט געדארפט דרוקן.

ה' נארי'ן שרייבט, אז די רעדאקציע „האט די „גע שיכטע“ געהאט ביי זיך“ און „האט שוין גענויס געווען“. ער שרייבט אזוי, כאטש ער האט שוין און קאן ניט האבן קיין שום ידיעה'ס, אז מיר האבן „דעם שער“

פון דער צווייטער אויסגאבע געווען — און מיר האבן אים אין דער אמת'ן נישט געווען. ה' נארי'ן אבער גייט נאך ווייטער און זיין חשרווארפעניש און זיין רעכענען זיך נאר מיט זיין אייגענער פאנטאזיע. ער שרייבט, אז מיר האבן „גרינג געקאנט זען, אז דר. יעקב שאצקי איז אויסן געווען איין זאך א רויס צושטעלן זיך אלס דער איינציגער, וואס האט דעם ריכ טיגן מאטעריאל פאר א טעאטער געשיכטע“, א. א. וו. און ער באנוגט זיך נישט מיט דער דאזיגער לחלוטין נישט באווייזענער באהויפטונג. ער פרעגט: „איך דאס די אויפגיבע פון א רעדאקטאר איינצופירן אין א זשור נאל דעם קרעמערשן גייסט פון א פארק, א. א. וו.?“

אויף דעם פילן מיר זיך געוואונגען צו ענטפערן: ווען אין אונזער זשורנאל וואלט געווען איינגעפירט דער קרעמערשער גייסט פון מארק, וואלט אונז אפשר טאקע אויף איינגעפאלן דער „געדאנט“, אז אויב אונזער מיטארבעטער געפעלט נישט דאס בוך פון ה' נארי'ן, איז עס כסתמא דערפאר, וואס זיי זיינען ביידע „קאנטורענט“, א. ד. נל. אבער אויף דעם „געדאנט“ האט אונז ערשט ארויפגעפירט ה' נארי'ן, דאס איז זיין אייגענע סחורה. ער קאן זיך טאקע נישט פאר וואס ער האט אנטווענדט אין זיין „כריוו“, זיין הויפט מענה איז, אז דר. שאצקי איז אויסן געווען נאר איין זאך — צו פלענען דעם „קאנטורענט“ און לויבן זיין אייגענע סחורה. ער קאן זיך טאקע ניטס פאר

נאלדמאדענעם טעאטער און דארטן זיינען דערמאנט א דריי הונדערט נעמען פון שטיקער. מן זיינען דאס ווייניגסטע זיינען אריבער כמעט דרייסיג יאר און אין מיין רשימה זיינען אויסגערעכנט קרוב צוויי סיוונט זיעסן און עס זיינען אנגעגעבן די נעמען פון די כתבים און דער דאטום, ווען זיי זיינען געשפילט געווארן. האט ער עס ניט געקאנט פארשטיין, אז אין 1923 האט מין רשימה פון נעקאנט זיי גענומען פון דעם, סעאטער מאנאזין?

איר זייט א געניטער רעדאקטאר און איר האט גרינג געקאנט זען (? — רעד.), אז דר. יעקב שאצקי איז אויס געווען איין זאך, ארויסצושטעלן זיך אלס דער איינציגער וואס האט דעם ריכטיגן מאטעריאל פאר א טעאטערגעשיכטע און האט די איינציגע ריכטיגע מעטאדע, ווי אזא געשיכטע צו שרייבן און אויב דא איז פאראן א מעצענאט וואס זאל חשק האבן צו לאזן זיך קאסן אויף אזא זאך, איז ער דער איינציגער מענטש דערפאר. און שוין פורא האבנדיג אז קאסער וועט דער מעצענאט זיך וועלן מדה זיין דערמיט, וואס ער וועט אנווייזן אויף מין געשיכטע, האט ער אנגענומען דר. לענדל צו ווייזן, אז קיין געשיכטע איז ניטא און איז ניט געווען און וועט אזוי גיך ניט געשען זיין, און ער האט לכתחילה אמילי ארויסגערופן א דר. שיפער, וואס זאל אים העלפן צו דערווייזן עס, נאר תוך כדי דיבור האט ער זיך געקאפט, פאסער וועט דער דערווארטמער מעצענאט הייסן אים טיילן זיך לחציין מיט דר שיפער, אייט ער זיך וואס ניכער צו פסלען אים און דערקלערט, אז זינער איז אויף ניט קיין מוחה אין דעם פאך און נאר ער אליין האט דעם ריכטיגן פאטענט...

ב. גארין.

לייט צו א רשימה? איז דאס ניט דער אמתער תהו ובהו, וואו קיינער האט ניט געקאנט געמינען קיין האנט און קיין סוף? אמילי די אפטיאלן פון זינער צייט האבן ניט געוואוסט, ווער די פארמאסערס זיינען פון די נייסטע פוסק. און איר קאנט זיך גרינג פארשטעלן, וואס פאר א שווערע און ריזיגע ארבעט עס איז געווען צו מאכן א סדר אין דעם דאזיגן תהו ובהו. דערצו דארפט איר וויסן, אז עס איז ניט געווען גענוג אויב צוגעמינען ווער איז געווען דער פארמאסער און ווען א שטיק איז אויסגעמיסן געווארן, נאר איר האב געדארפט שפארק אכסונג נעבן אז איינע און די זעלביגע פיעסע זאל ניט אנגעגעבן ווערן אונטער פארשיידענע נעמען.

איר וועל אויך נעבן א ביישפיל. אין בוקארעסט האט נאלדמאדען אויפגעפירט א פארם מיטן נאמען „סודרום סלאו“ און מיט יארן שפעטער האט דער זעלביגער נאלדמאדען אויפגעפירט דעם זעלביגן פארם אין ניו יארק אונטערן נאמען „די צויבער פלייטע“, דאס איז געשען מיט א סך, א סך שטיקער און אזוי ווי איר האב שטארק מקפיד געווען ארויסצובריינגען די רשימה אזוי פולקאם ווי נאר עס איז געווען פאר מיר מעגליך, האב איר ניט געזוכט צו מאכן איר וואס גערעכט, נאר וואס ריכטיגער.

עס איז קיין ספק ניט, אז מיט מין נאנצער פאר זיכטיקייט, מיט אלע גרויסע מיטלען וואס איר האב געהאט, האבן זיך דאך אריינגעגעבן גרוי, אבער דאס איז זיכער ניט פאר א דר. שאצקי צו געמינען זיי.

ער פארנעמט זיך און ניט אז א דאטום פון דעם „טעאטער מאנאזין“. דער דאטום איז 1895. דאס איז געווען וועניגער ווי צוואנציג יאר פון דער גרינדונג פון

אז ענטפער פון דר. י. שאצקי

זיין דעם טעקסט און ארויסקאמוען פון אים דאס, וואס האט אז אביעקטיוון ווערט. דערצו זיינען אפטיאלן בכלל די סוביעקטיווע מענטשן. זייער סוביעקטיוויטעט גרעניצט זיך אמת מיט דער וועלט פון... ליגן (וע) וועגן דעם אז אינטערעסאנטן טעאטער אין „צייטשריט פאר טעאטער געשיכטע“ (דריטע, 1902): „וועגן אפ טיאדרימאזיאטיס“, אבער דאס האט א שייכות צום פערזענליכען לעבן פון אקטיא, דער אלגעמיינער הינטערגרויס ווערט קארענירן אדער פארגלייבן מיט אזי דער קוועל, אדער לויט דעם אינסואיסיוון מעטאד פון אזוי דערמאנענע „היסטארישע מעגלעך“ און אויסגעזעט פאר דער געשיכטע. אין דעם זין האבן דוקא פישאזע'ס זכרונות אן ערשטלאזיגן ווערט פאר דער אירישער טעאטער געשיכטע.

1) עס איז ניט געווען די אויפמאכע פון רעזעני' זענט אויסצופארטן, ווער איז דער כתב פון דער עפ' הארצישער אויטריפט: „געשיכטע און סאטאטיסטישע צוגעפירט ביו היימינין טאג“, אויב דאס האט געשריבן דער פארלעגער, האט דער שרייבער עס גייט געדארפט דערלאזן.

2) מישאזע'ס זכרונות, געדרוקט אין „טעאטער אי איסקוסטווא“, האבן א גרויסן ווערט פאר דער געשיכטע פון דעם אירישן טעאטער מיט סאטאטיסטיש (באציאונג צו פובליקום צום טעאטער), סיי היסטארישפאליטיש (די דריעות אויף דעם אירישן טעאטער). נישט נע רעדט מן א סך אנדערע פאטענטן. כמעט יעדער זכרונותשרייבער איז סוביעקטיוו. די אויפמאכע פון א היסטאריקער איז אבער צו צאנליי

צוטרונדנשיטעלן דעם שמערן.

מיין באמערקונגן איין מיין נעשיכטע, אז א שמערן האט ניט געוואלט עפענען קיין פארהאנג אין געווען א פארבייגייערעך און איר האב ניט גערעכנט פאר נויטיג מארדן צו זיין וועגן דעם. איר האב ניט געקאנט וויכ, אז עס וועט זיך געפינען אזא לעזער ווי א שטייגער דר. יעקב שאצקי, וואס איז איר דער בחינה פון יענע טעאטעריאזאנער, וועמען מען דארף אנזאגן, ווי דוד פרישכאן האט זיך אפאל אויסגערייקט, אז דאס איז אן ערנסטע פיעסע און מען דארף ניט לאזן. איר האב ניט גערעכט, אז עס איז נויטיג אונטערצושטריוון. אז דאס איז ניט קיין קוריאז און מען דארף דאס ניט וויכ און א הומאריסטישן קאלענדאר.

און אז עס איז געקומען צו רייד, וועל איר שוין מער דערקלערן פאר וואס דער שמערן האט געפארערט, אז א משרת אדער די דינסטימיוול אדער א קלענערער כאראקטער זאל עפענען דעם פארהאנג און ניט ער. ער האט געוואלט אז דער צושויער זאל פארברעייטן ווערן וועגן זיין אריינקום אויף דער בינע און זאל אים בא' גענענען מיט די נויטיגע אפלארויסמעטן, און דאס האט מען ניט געקאנט דערווייזן, ווען ער אליין זאל עפענען דעם פארהאנג. אבער דאס איז ניט געווען די איינציגע אורזאך. יעדער, וואס איז באקאנט מיטן טעאטער, ווייכ, אז ווען א פארהאנג עפענט זיך, איז נאך דער נאנצער עולם ניסא אויף יענע פלעצער. ערשט דער פאר' האנג עסנט זיך, ווערט א געלאף און א סופל אין מעאטער, מען יאמט זיך צו פארנעמען די פלעצער, איינער הויכט איבער דעם צווייטן, די וואס יוצן שוין זיינען געצוואונגן גען אפצוהויבן זיך און פארשטעלן די בינע און ניט מען הערט און ניט מען זעט. וואס אויף דער בינע קומט פאר און וואס יענע ערשט דארטן. דאס איז א הויכע אפקומעניש פאר יענע שפילער, וואס דארטן דעם פאר' האנג עפענען און פאר דעם עולם. אין געוויסע טעאטערס וואס פילן זיך זעלבסטשטנדיג גענוג, איז די דירעקטארן זאלן קאנען ארויפצווינגען זייער ווילן אויפן עולם, לאזט מען קיין באזוכער ניט אריין נאכדעם ווי דער פארהאנג האט זיך געעפנט, אבער דער אריינער מעג' סער איז און אזא מדרגה ניט געווען און אנטשט צו צווינגען דעם עולם צו קומען אין צייט אדער צו לאזן אים ווארטן. האט מען געצוואונגען דעם אויסאר, ער זאל די ערשטע פענען איבערמאכן און דער שמערן זאל זיך ערשטן עפענען קיין פארהאנג. דעם שמערן האט ניט אויסגעמאכט, אז מען וועט אים הערן און ניט זעהן דעם משרת אדער די דינסטימיוול אדער א קלע' נערן כאראקטער, אבער ער נומא האט ניט געוואלט זיין איר אזא לאנגע.

סאלט אייך ניט איין אז עפעס איז מער מיט דר. יעקב שאצקי? דענקט איר ניט, אז איינע וואס האט זיך מיט אזא ברייטן פארנעם אונטערגענומען צו ריידן וועגן אירישן מעאטער, האט אזא זאך געדארפט

פארשטיין? אמת, איר האב דאס אזוי ניט געקייט פאר אים און האב דערפון קיין פירוש ניט געמאכט. אבער דערפון איז דאך ניט געדרונגען, אז ער האט דאס געדארפט וויכ און א הומאריסטישן קאלענדאר? נאר משמעות, אז איז דעם ארכיוו וואו ער האט פאר' בראכט דריי יאר און געזען אויפיל אפישן און קא' רעפאנדערענץ, איז דאס ניט געווען און זיין ידיעה אין אירישן טעאטער איז פון דרויסן, וואו מען קלעבט אפישן, אבער ניט פון אינעווייניג.

איר דארפט זיין באקאנט מיט מיין געשמאק און איר קאנט נרינג פארשטיין, ווי אומאנגענעם מיר איז צו פאלעמיוירן מיט אזא פערזאן און דערבער וועל איר נאר דערפאנען נאך אז אומקיל. וועגן דער רשימה שרייבט ער אויב: „אפילו די רשימה פון די פיעסן וואס זיינען אנגע' געבן צום סוף פון צווייטן באנד איז פול מיט נרייזן און דערצו איבערגעשריבן פון מאקס אבראמאוויטש (מיין טעאטער פאנאזין, ניו יארק, 1895) מיט דערנעגנענען.“ הער דערפאסאר, איר האט רעדאגירט א פסק און ווילנא און, אויב מיין זכרון נארט מיר ניט אפ, האט איר געוואלט האבן א כעאנאלאגישע רשימה פון די פיעסן וואס מען האט געשפילט אין רוסלאנד און איר האט אים ניט געקראגן, ווייל, נאך אפאל, אויב איר מאך קיין מעות ניט, מען האט איר דערקלעט, אז עס איז אזא תהו ובהו איר די פיעסן, אז עס איז אומ' מעגליך צו דערגיין א סאלט. איר האט דערביינע נע' דארפט מער ווי אז אנדערער קאנען אפשאטן, א רשימה וואס איז, ווי ווייט עס איז אין א געניטשטן כח, ארויס געקומען מיט אזא סדר, אויב נאכ'ן און אזוי ריכטיג.

פון די עפלאכע שורות וואס דר. יעקב שאצקי שרייבט וועגן דער רשימה דארף ביי מיינעם קיין שום פסק ניט זיין, אז איר האב איר געפונען א פארטיגע און אלץ וואס איר האב אויפגעטאן איז געווען צו באכן נרייזן.

געוויס זייט איר ניט כחויב צו וויסן וועגן מאקס אבראמאוויטש'ס טעאטער פאנאזין (סיד דאמס, אז ער האט געהייסן אורדזשאמאוויטש און ניט אבראמאוויטש). איר האב אים ניט געשפילט און האנט און קאן פון אים ניט צוסיידן. נאר שטעלט אייך פאר, אז אין 1895 איז געווען איינער וואס האט, למשל, אויב געשריבן:

„שמענדרייך איז געפאהרען צו זיין שטומער כלה און די כחותנים זיינען געווען טורדורס בלאז און די באבע זאנצע פון איין עד און אוריאל אקאסטא און די זיידלאוקא פון דעם צווייטן צב.“

ווי איר זעט, זיינען דאס געמען פון פיעסן און אירייע פלעסלאף ווערן אויב אויסגעריכט א אירייע הונדערט געבען מיט דעם אירייע רעפערטואר. דא איז ניסא, ווער דער פארשער איז אפילו פון איין פיעסע, דא איז ניסא קיין דאמס, ווען א פיעסע איז אויפגעשריבט געווארן. איז דא פאר'ן עפעס אן עגלאכ

מאטראל און די רייכטיג מן דער תקופה, דארף מען האלטן ווי (וועמען?) פאר די שנאכעסע". איר האב זאגט געווען דעם, ווייל דאס איז זיין מיינונג און ער איז בארעכטיגט צו האבן וועלכע מיינונג ער וויל און ער האט אפילו א רעכט צו שרייבן אזוי, אז מען זאל עס פארשטיין וואס ער מיינט.

איר וויל גלויבן, אז איר האט מיין געשיכטע דורכגעבלעטערט און איידר האט געדארפט ווערן קשה ווען איר האט זיך אנגעשטויבן אויף אזא מין הויז ביי דר. יעקב שאצקי:

אין אזא מין כאראקטעריסטיק, למשל, ווי „נאלד" סארעל האט ניט ליב געהאט קיין טראגעדיעס, אלעך פאלט זיין הארץ האט ניט געצויגן צו פארשטעלונגען וואס רופן ארויס טרערן. ער האט ליב געהאט קאמעדיעס און אפערעטעס". (ז. 256) און אזוי פשוט, דער אידישער שרעק פולער איז געווען אפטייטשעלעקטראקאמאטיש, ווייל „נאלדסארעל האט עס ליב געהאט", ויידער פשוט אויסגעמישט!

פון דער צימאטע קומט אויס, אז איר מיסט אויס, אז דער אידישער סטאטעס האט אנגענומען אז אפערעטישעלעקטראקאמאטישן כאראקטער דערפאר, ווייל נאלד פארען האט עס ליב געהאט. עס איז איבעריג צו זאגן, אז איר האב קיינמאל אזא זאך ניט געשריבן.

פאר וואס נאלדסארעל'ס סטאטעס האט אנדערש ניט געקאנט ווי ווי א סטאטעס פון אפערדיע און אפערעטע איז נאנץ קלאר און דייטלאך דערקלערט אין דער געשיכטע, ניט אויף ז. 256, נאר אין אנדערע פלעצער. אויף דעם דערפאסן וויסל ווערט ניט גערעדט וועגן סטאטעס, נאר וועגן „נאלדסארעל און דארט ווערט וועגן אים אזוי געזאגט:

עס איז שווער צו באשטימען, ווי וואלט זיך זיין טאלאנט אנטוויקלט, ווען מען וואלט אים אין מיטן ניט איבערגעריסן (דאס איז וועגן דער צייט ווען דער אידישער סטאטעס איז פארבאטן געווארן אין רוסלאנד); עס איז שווער צו זאגן, צי וואלט ער שפעטער צוגענויבן צו שרייבן סאדערענע דראמען. נאלדסארעל האט באהויפט, אז ער וואלט פון זיין וועג ניט אפגעטראפן. ער האט ניט ליב געהאט קיין טראגעדיעס, אלפאלס זיין הארץ האט עס געצויגן צו פארשטעלונגען וואס רופן ארויס טרערן. ער האט ליב געהאט קאמעדיעס און אפערעטעס. נאר עס איז קיין צווייפל ניט, אז ווען נאלד'ס מיידל וואלט ער נאנצן צייט געבליבן ביים סטאטעס, ווי ער איז געווען געווען א געזונטער, און די צייט בינען יונגע באשרייט געווארן פון א סך ענינים, וואס האבן געשיפלט און די ענינים געווארן נאר אים.

ווי איר זעט, ווערט דא מיט קיין ווארט ניט דערמאנט, אז פארען דער סטאטעס וואלט אים געווען ניט דערמאנט וואס פאר א סטאטעס האט געשיפלט און די ענינים געווארן נאר אים.

קיין שום אנדערע ענינים אפילו אז דער סטאטעס איז געווארן אפערעטישעלעקטראקאמאטיש, ווייל נאלדסארעל האט עס ליב געהאט.

איר האט באמערקט, אז ער האט קיין צייט און קיין פלאץ ניט געהאט צו שייקען עטלעכע שורות דעם צווייטן קאפיטל און דעם קאפיטל וועגן פארישטיגן און די קאפיטלאך וועגן „נאלדסארעל און האט זיי אלע באגעפערט מיט דריי ווערטער. נאר זיינע א קליינע באמערקונג, אז ווייל קיין שטערן האט ניט געוואלט עפענען דעם פארהאנג, איז געווארן א שאכלאן אין איריזש סטאטעס אז דער משרת אדער די דינסטמיידל זאלן זיין אויף די בינע וועגן א פארהאנג עפען זיך, האט פארדינט א פערטל שפאלט, און ער וויצלט זיך אזוי: „און אזוי כסדר. לענט, למשל, אויף ז. 99) פארוואס ביי עפענען און שערקען און עפענען) דער משרת און די דינסטמיידל די פייסט, וואס איז געווארן שפעטער א שאכלאן אין די איריזשע פיעסן — זאגט דער מחבר, עס איז דערפאר, וואס קיין שטערן וויל ניט עפענען קיין פארהאנג אויף דער אידישע בינע". אזא מין קוריאז איז שווער צו געפינען אפילו אין א הויכע רייכטיגן קאלענדאר! דאס באווייזט אמבעסטן, ווי דעם מחבר איז תלמידי פרעמד דער נעכט פון סטאטעס געשיכטע, ווען ה' נארין זאל האבן געלעזן א פאר פיעסן. כמעט פון צוהויבן די פיעסן יארהונדערט, ניט ריידנדיג פון די עלטערע (למשל, די איטאליענישע פון קאמעדיע דעל ארטע), וואלט ער געוואוסט, פארוואס עס איז אזוי איר וואס פאר א רעזעלע עס שולפט די דינערשאפט אין דער דאטאליסירטער פיעסן. און ווען ער זאל האבן געקאנט די פיליזשע קאמעדיע פון זיינע תקופה, וואלט ער געוואוסט וואו צו זוכען עמינענער'ס פקוד און באדעל".

איר ביו זיכער, אז איר, הער רעדאקטאר, האט איבערגעלייגט א פאר פיעסן פון צוהויב 19טן יאר הונדערט און איר ווייסט דאך גענויס די רעאל פון דער דינערשאפט און דער דעמאקראטישער פיעסן. מוגלעכט וועגן ביו איר זיכער, אז מיט די ידיעות וואס איר האט געלייגט פון די פאר פיעסן פון דעם צוהויב 19טן יארהונדערט וועט איר נאך אלץ ניט קאנען דערקלערן, פאר וואס, א שטייגער, יעקב אלדער, רוד קעסלער, קעני ליפציץ און אלע אנדערע שטערן, וואס האבן געהערשט איבער דער אידישער בינע און א משה פון כמעט פערציג יאר, האבן געפארעט פון די מחברים אז דער משרת אדער דינסטמיידל אדער א קלענערע דאראיטער זאל עפענען דעם פארהאנג. איר ביו זיכער, אז איר זייט ניט אזא הומאריסט ווי דר. יעקב שאצקי, אין איידר וועט נאר ניט פלוגען ווי א קוריאז, ווען איר וועל איידר דערציילן, אז יעדער דראמאטישער שטערן האט שטארק מקפיד געווען אז ער אליין זאל קיין פאר האבן ניט עפענען און א מחבר וועט האבן דאס ניט פאר שטאנען האט געמוזט איבערמאכן די ערשטע קעניע

נאר כילא, הקירות ווי הקירות, דער עיקר אין דאך וואס ער זאגט דירעקט וועגן דער נעשיכטע, און ער מאכט בקיצור אזוי:

ד' הוואלד, באשט ניט אנגעוויזן (פאר וואס?) אז לויכע צו באווייזן, ווייטער ביידע עניינלעכענישעס (וואו עס איז פיקסער פון פעלערן און דילעטאנטישע נאריטיטן), לעוויס ארטיקל אין בהנתיב, 1861, אייב רעמס (דאס אידישע קעגן און מיטאליאסטער, ענגליש), קארפערלינג, קינזקלינג, אכילס מאטעריאל פון שורטען (און דערצו פון א צווייטער האנט), פון מארוו (פערע) זשיטאע, באנד 2 — ניט אנגעוויזן (אפילו), פון א פוליש אידישה היסטארישן זשורנאל (אויך פון א צווייטער האנט), פון פאפירנעס זכרונות (און וועגן מיט זעהנ'ס אפילו דעוואוסט!).

הער דעראקטאר, דא קאן איך צו איך קיין מענות ניט האבן, ווייל עס פאדערט זיך אז עקספערט וואס זאל קאנען אונטערשיידן וועלכע קוועלן זיינען גענומען פון אן ערשטער האנט און וועלכע פון א צווייטער. אבער און איך ניט איינגעפאלן, אז דער נרויסער מוכבט און דער נרויסער עקספערט האט געדארפט לכל הפחות אין א פאר שורות אנווייזן, פאר וואס ער פסק'נט אזוי לייכט אפ, אז די ידיעות פון שורטען און א פוליש אידיש היסטארישן זשורנאל זיינען גענומען פון א צווייטער טע האנט. (מתשובות), איר באשערקט, אז אלע נעמען ניט ער אז, אפילו אזעלכע וואס ער קאן ניט אויס לייגן, נאר דעם נאכגען פון א פוליש אידיש היסטארישן זשורנאל רופט ער ניט אז, סתמא אויס מורא, מען זאל ניט אויסכאפן דעם קוואל פון זיינע ידיעות וועגן דעם אידישן מעאטער פון דעם נייגענטן יארהונדערט. אבער אזוי ווי ער האט ארויסגעגעבן מייען קוועלן, וועל איך זיך שוין אז אים נוקם זיין און ארויסגעבן א קוואל, איבער וועלכע צו שטימט אזוי: דער דאזיגער פון נורנאל הייסט, קווארטאלניק. און ווי אזוי זיינען פון די אלע קוואלן, וואס ער האט אנגעוויזן און פון וועלכע עס וועלן זיך קוים אפלקייבן א צעןצוואנציג זייטלאך, אויסצוואקסן צוויי כרכים וואס פארנעמען א קייטא לן פון זעקסטאבל הניגערט זייטן?

אויך וויל דא באטאנען, אז איך שטעל זיך אפ און צי אייער אויסמערקאזאכייט נאר אויף אזעלכע שטעלן, וואס ער זוכט באוואוסטניג צו פארדייען אדער צו מאכן א פאלשן איינדרוק. איך האב נאדריט, לשלש, גען דעם וואס ער פסק'נט אזוי אפ מיט דער הויכער האנט, אז אפילו פישזאה'ס האב איך ניט געזען און שטעלט דערביי אן אויסרויפייכט, וואס דארף בולט'ער ארויס שטעלן מיין עשהארצות, ווייל ער האט טאקע געקאנט זיין זיכער, אז איך האב עס ניט געזען. איך ווייס ניט, וואס ער פיינט מיט פישזאה'ס, פיינט ער די זכרונות וואס פישזאה האט ארויסגעבראכן אין קעשענע, האט ער דאך ניט געקאנט רעווארטן, אז איך זאל פון אטעריקע קאנען אריינקוקן צו פישזאה

אין קעשענע, ווען זיינער איז געווען אין רוסלאנד. אפילו דר. יעקב שאצקי האט ניט געדארפט פארלאנגען אז ווייטן קוק פון מיר. נאר אויב ער מיינט די עטלאכע ארטיקלען, וואס פישזאה האט געהאט אין א פאר אירידישע צייטונגען אין און א, סטאטער אי אקוסטומא, האב איך זיי דוקא געזען.

אבער, ווי געזאגט, איך דר. יעקב שאצקי איך דעם פאל נאגן אומשולדיג. אין מיין געשיכטע האט ער זייט געקאנט גענומען קיין אייניגן ווארט, וואס זאל ווייזן אז איך האב געלייענט די האויזע זכרונות. די עוולה איז אפשר וואס ער האט ניט געזוכט אויסצוגעמינען די מעטאדע וואס איך האב געברויכט ביים זאמלען מיין מאטעריאל פאר דער נעשיכטע, ער וואלט געבראכט גע וואוסט, אז איך האב ניט אויסגענוצט צעדליגע קוואלן בעסערע ווי פישזאה'ס און אט פאר וואס.

איך האב זיך נאר ניד איבערצייגט, אז מען קאן חלומ'סן זיך ניט פארלאזן אויף ידיעות, וואס זיינען גענומען פון א צווייטער האנט און ווי זיי זייט א י ד ה א ב ג ע ק א נ ט האב איך זיך מיט אזעלכע ידיעות נייט באנוצט. איך האב אנגעזאגט א סך מער מאטעריאל, ווי איך האב געברויכט און אפילו פון דער שוין געדרוקטער האב איך אויך אויסגעשניטן. איך האב זיך אויך ניד איבערצייגט, אז נאך מער פארזוכטיג דארף מען זיין מיט אזעלכע פערזענלעכע זכרונות ווי פישזאה'ס און זיין גלייכן און עס איז געווען נאר ניט נדיבן אויסצוגעמינען, וואס איז אמת און וואס איז פאנאליע און וואס איז בארימט, און דאס איז געווען די אורזאך פארוואס צווייט אנדערע האב איך אויך נכמ'י פארבראקירט פישזאה'ס זכרונות. איך האב זיך לענגער אפגעשטעלט אויף אזא קלויי נקייט, ווייל דאס וועט ווייזן, פאר וואס מיין קאפיטל וועגן גאלדפאדען שטימט ניט מיט פישזאה'ס און איך ניט מיט שאצקי'ס, אויב ער האט שוין אזא קאפיטל אנגעשריבן, ווייל ער האט זיכער זיינע ידיעות וועגן דער דאזיגער עפאכע געשעפט פון פישזאה'ס זכרונות און דאס גלייכן.

איך לאז איבער זיין אילוסטראציע וועגן מיין בקיאות אין דער פארשעקפירישע דראפט, הנס איר, אלס ליטעראטורקריטיקער, האט איהם געדארפט ראטן, אז ער זאל בעסער זוכן אין מיינער א ספעציעלער רייע ארטיקלען וועגן דער פארשעקפירישער דראפט, ווי איך א ציטאטע איך דער נעשיכטע פון אירישן טעא' טער.

איך האב נאדריט געזען דעם, וואס ער פסק'נט אפ, אז דער צווייטער קאפיטל וועלכער הייסט, דער אנהויב פון פוריישיפ'ל, האט אכטאלס נאדריט עס מאן מיט פוריישיפ'ל, אז אלץ וואס איך האב געשריבן וועגן דער פוריישיפ'לע איז אכטאלס פאלש, אז דער נאנצער קאפיטל וועגן אברהם גאלדפאדען איז ניט בעסער ווי פאריגע און, אויב מען זאל נעמען די סטעלאקייטן פון

ויון מער ברספא און איינער וואס האט זיך עטלאכע יאר גענרובלט אין אזא סאטערנאל?

דאס איז נאנטן ריכטיג. אבער ווען איר נעמט דעם סאנסקריפט אין האנט און דערנעם בלווי דאס קעגל מיטן שטערנה, אונטער וועלכן עס ווערט ציטירט אזוי: ג. גארין — געשיכטע פון אירישן מעאטער. נייע פיל גארנעטערטע, סאטערנאל אילפאלגע, עיגנטימלאך און סאטערנאליש (דא קומט אן אומברויציונג פון דר. שאצקי) צוגעפירט ביו היינטיגן טאג. ווי איז אייך דאס נים געווארן קשה, אז דא איז עפעס נים נלאט? ווען אפילו איר זעלט נאדטיג וויסן וועגן דער געשיכטע, ווען אפילו איר זעלט קיינמאל נים האבן געזען די געשיכטע אין אייערע אויגן, וואלט אייך באדארפט ווערן אויפפאלער, ווי אזוי וועל איך דאס שרייבן „געשיכטלאך און סאטערנאליש ביו היינטיגן טאג“? במת זא איך האט די געשיכטע געהאט ביו זיך (?) — (דער), און דעם שער געוויס געזען (?) — (רעד.) און דארטן האט איר געענט לייגען אזוי: „צווייטע סארנעטער“ מע אויפאלגע, אילוסטירט. איז אין די דאזיגע פיר ווערטער דאזיגע פיר ווערטער פארעם אזוינס, וואס קאן באלירינג דעם פיינסטן געשטאק? איז אין די דאזיגע פיר ווער'ט מע פארעם אזוינס, וואס זאל שמעקן מיט באר דיכטעריי, מיט גומא, מיט עפיהאראצישקייט? איז אין די דאזיגע פיר ווערטער פארעם אזוינס, וואס זאל בארעכטיגן א קריטיקער צוועקצושטעלן אזוי סאט' שרייבן אזוי וואויילקעגענודיג אן אויטור'ציוני? איז אין די דאזיגע פיר ווערטער פארעם אזוינס, וואס זאל אים געבן דעם מינדסטן פתוח פה צו שרייבן אזוי סאטיריש אין עפעס: „א מעאטער געשיכטע, וועלכע ערשיינט אין א צווייטע אויפאלגע, סארנעטערט און סאטערנאליש צוגעפירט ביו היינטיגן טאג“?

געוויס, דר. יעקב שאצקי האט דאס פון ארבל נים אויסגעטוישט. איר האט דאך געוויס געזען (?) אז ביידע כרכים טומען איינגעוויקלט אין א נעלן שאפיר, כדי דער בונד זאל זיך נים אפרייבן און אויך יענעם נעלן שאפיר אין דערוקט א מודעה פון דעם ארטיגן געבעל, און פון יענער מודעה און נים פון דעם שער פון דער געשיכטע האט ער ארויסגעכאפט די דערמאנטע ציטאטע.

ווי איך באפערט, הער רעדאקטאר, האט איך נים קיין שטוב צו דר. שאצקי. ער שפילט מיט זיינע פאר קירטע קארטן נאנט צום. און וועגן די אזויגערופענע „קריטיק“ וואלט נים געווען דערוקט אין אייער זשור' נאל, וואלט איך איר קיין טום אויספערקואסטיג נים געשענט. און דעריבער זיינען מייער שטוב צו אייך. איך ווייס נים, וגי ווייס אייערע ידיעות זיינען אין דער געשיכטע פון אירישן מעאטער, נאר אזוי פיל, בין איך זיכער, ווייסט איר, צו קאנען זען ווען איינער שיט זאגט אין די אויגן.

ער שרייבט אזוי:

„די כאט, מיט וועלכן (וועלכער) מען מעסט א דאך מאטריש ווערן און נאר די מעאטערנאלישע, וועלכע אין א סינטעס פון א סך געלעכענסן, ווי דער אקטיאר, רע זשיכאר, דעקארטאטער א. א. וו. דער שווער'פונקט אין אפשאצונג טראגט זיך איבער פון דער בודדראפע צו דער מעאטערנאלישע. מעאטערנאלישע ווערט די גע שוכטע פון מעאטערנאלישע פארשער, פון קאלעקטיוון כיר געוויסטיג, וועלכע זיינען א פירצוקום פון דער תקופה און קאן נאר אויסגעפונען ווערען סאטערנאליש“.

און סאטער אויף דעם סוף פסל'ט ער מיין געשיכטע. אלץ וואס ער זאגט דא קלינגט שטרענג וויסנשאפט לאך איר איר קריגט דעם איינדרוק, אז איר האט דא צו טאן מיט א הלכה למשה כסני. אבער האט איר זיך נים געקאנט נאפן, אז ער האט עפעס אויסגעלייענט און האט עס נים געקיינט און דאס זיינען פוסטע פראוץ? סאטעס הערשאט פון זיך פארניגען אנטווענדן אזא מעאטער ביים פארטן די געשיכטע פון דעם דייטשן מעאטער אין מיטלאטער און רענעסאנס. אבער ווי קאן אזא מעאטער אנטווענדעט ווערן צום אירישן סאט' טער, ווען צופאל ווייס מען אפילו נים וואס מען האט געשיפלט מיט? פארטיידיגע מעאטערס אין אויטאליע, אין דייטשלאנד, אין זיראמעריקע און דאס גלייכן, מיט צוויי הונדערט, מיט הונדערט יאר צעריי, און ווען מיר האבן עטלאכע סאטערע טעקסטן, ווייסן מיר נים, ווען האט אין זיי געשיפלט מיט זייער זיי געטע שפילט און אויפגעפירט. און ווי לאנג מען זאל זיך נים גריבלען און וויפיל סעמינארן מען זאל נים גרינדן פאר דעם דאזיגן צוועק, וועט מען קיין רייכן סאטערנאל נים געפיען, אז מען זאל קאנען ריידן וועגן א קאל לעקטיוון בינעדיסטלי, ווייל דאס מעאטערנאלישע, דאס הייסט, דער אקטיאר און דער רעזשיסער און דער דער קארטאר און דער ליכטיגאנדער און דער שטייער האבן אפילו קיין דעם איבערגעלאזט.

וועגן שעקספיר האבן מיר א גאנצע ביבליאטעק. קיין דראמאטישע תקופה אין אזוי נים אויסגעפארשט געווארן ווי די שעפספירישע. און וואס ווייס מען וועגן די אקטיארן און דער רעזשי און די דעקארטאציעס פון שעקספיר'ס קאפאנאטע? עס פארטייט זיך, אז מיט אזעלכע ידיעות, ווי אז בורבעדוש האט געשיפלט שייקאס אין א רויכט פארק און מיט א צוגעקלעפטע נאז און דאס גלייכן, זאגט דא אין שעקספיר'ס מעאטער האט מען געברויכט זען וועגינע דעקארטאציעס קאן מען נים ריידן וועגן א קאלעקטיוון בינעדיסטלי. מען ווייס דאך אפילו נים וואס פאר א סארט אקטיאר שעקספיר נואט אין געווען. מען ווייס דאך אפילו נים צי די דראמע, וואס זיינען דארטן געשיפלט געווארן, האבן געהאט דעמעלעביגן פנים וואס די געדרוקטע. און ווען איינער רעדט נעגן א מעאטער פון א קאל לעקטיוון בינעדיסטלי פון דער פוריסשיפיל, איז דאך דאס ממש געשאטן זאכער אין די אויגן.

יוניא, מוז דער קאנדידאט אונטערשרייבן א פאפיר, אז ער איז זיך מחתיב דרוי יאר צו שפילן אויסער ניו יארק. דאס אליין פארשטאקט ביי אים זיין ווידער נעמל צו דער פראווינץ ווי צו א פארטיקונגס ארט. און דא — מן רעמאנטישקייט אויף דער פראווינץ, קאז אפילו קיין רייד ניט זיין. יעדע אמעריקאנער שטאט איז א קליינע ניו יארק, נאר איז אן ערנעווער אויפ' לאגע. מערסטנטיילס ווערט דעם אקטיארס קומען פאר' שונגען אין דעם געקלונג מן די סטריט פארם און דעם נעמיה טון אויסאמבאלי הארנס; יצווישן די שפייגערנע וועגט מן די רוטיגע נאסן, צווישן די גלייב' גלימיגע, יוניטער צינאר כטארס', און דעם פארבינד' נעוועט לויפן מן די כענטשן.

אז א יונג, וועלכע זאל שטיין נאענט און זיך אינ' מערעסירן מיטן געדוקטן אדער געדעטן אירישן ווארט, בלייבט דער אירישער שווישפילער פארפעמט צו זיין פובליקום, וועלכעס ער קאז נישט און האט ניט לויב.

און דא ווידער — דער סטארטישע, וואס האט אזא צעהרדיגע ווירטונג אויסן אירישן טעאטער אין אמעריקע בכלל, לאזט זיך פילן אין זיין נאענער שרעק לאקייט אויף דער פראווינץ בפרט. אויב שפילנדיג אין ניו יארק האט נאך א פשוטער אקטיאר א געלעגנ' הייס באמערקט און אפילו אפגעשטעט צו ווערן, ווען ער צייכנט זיך אויס אין א „זייטיגער“ ראלע, ווערט ער אינגאנצען ניט באמערקט און אינגארירט אין דער פראווינץ. די פראווינץ קען נאר די נעמען פון א בעסי טאמאסוואס, דזשיאקאב ב. ארלעך, און נאך עטלאכע אנדערע „סטארס“. מען איז צו „כיוו" און ס'איז בכלל ניט קיין באדע צו געדענקען די נעמען מן גלאט אזוי „קעטערס“.

נאך א וויכטיגע סיבה מן דער גלייכניגטיגער און אפט אפילו מינדלאכער באציוונג מן שווישפילער צו דער „ראוד" איז די פרעסע. אין דער היים האט יעדעס שטעפל כמעט געהאט אן אייגענע ארטיגע „ני" טונג, מערסטנס אין רוסיש, וועלכע האט זיך חסיד

באציוונג מיט דער געהעריגער ערנסטקייט אין וויכטי' קייט צום אירישן טעאטער. יעדע פיעסע, ווי וויכטיג אדער אומוויכטיג, איז אויספירלאך ארומגעדרעט גע' ווארן. יעדער אקטיאר געהעריג אפגעשאצט. דא, אין אמעריקע, האבן די מערסטע פראווינץ שטעטלאך אפילו ניט קיין אייגענע אירישע צייטונג, און דארט וואו אזא ערשיינט שוין יא, באצייט זי זיך צום אירישן טעאטער מיט פעסעס אזא באדענע פרעמדקייט אין מונ' אייבנארדאפעקטיוויט, און אזוי וואס פאר די אירישע אקטיארן מיט עטלאכע רחילות און „פאליטיק" נאטיצן...

האט טאקע דער שווישפילער קיין אמביציע ניט זיך אויסצוצווייכענען: קיינער וועט אים דערפאר קיין דאנק ניט געבן. דארובער קלינגט דא אזוי פארשיטענדלאך, כאטש העקלאך, די באקאנטע פראזע מיט וועלכער מערסטע שווישפילער ענטפערן אפ זייערע רעזיזיכארן אויף דער פראווינץ:

— סעי, פלוי, לערנט מיך ניט שפילן. ביזוי ניט געקומען אהער ווערן געבילדעט. ביזוי געקומען אהער איבערקומען א סעזאן...

און ס'איז טאקע ניט מער ווי אז איבערסומעניש. מן צוואמעגלעכן זיך, אויסשפילן זיך, ווי אין דער היים, קאז דא קיין רייד ניט זיין. ניט מען וויל עס, און ניט ס'איז דא די צייט דערצו.

ווי אזוי אזא מצב מן געגנזייטיגער פרעמדקייט צווישן שווישפילער און זיין פובליקום ווירטס אויס'ן אלגעמיינע-צושטאנד, איז זיך נאמ' לייכט פארצושטעלן. אז ליבע — ווערט דער אקטיאר ניט באנייטערט, שאפט זיך ניט קיין טעאטער, שלאגט ער ניט קיין ווארצלען אינעם נייטיגן לעבן מן דער פראווינץ, ווערט עס ניט קיין „מו". פלעט עס ניט קיינעם. ביינאס ניט דער פראווינצ'יכעניש נאכ'ן אירישן אקטיאר און עס האט פיינט דער אירישער שווישפילער די „מיואסע פרא" ווינץ“.

אברהם טייטעלבוים.

א בריוו מן ב. גארין

הער רעדאקטאר:—

איך האב איבערגעליענעט א „קריטיק" אויף מיין מעאטערניעטיכע אין אייער „נייעס לעבן" מן אייר נעם דר. יעבש שאצקי און אין דער דאזיגער „קריטיק" מאכט ער תוזק מן זיך, אבער טאקע פשוט אזא תוזק אז ביי קיינעם זאל זיך שוין מער קיין מויל ניט עמענען צו זאגן, אז עס איז פאראן אזא זאך ווי א טעאטערניעטיכע. און תוך כרי דבור דערצוילט ער, אז ער האט עטלאכע יאר געארבעט איבער דער נע' טיכטע מן אירישן טעאטער מן דעם נייגענטן יאר

הונדערט און ער איז אזוי מול מיט אפאט וויכטיגן פאטערנאל ווי א מילגרויס מיט קערנער. מרענע איך אייך, איז דאס די אויפנאכע מן א רע' דאקטאר איינצופירן אין א זשורנאל דעם קרעמערשן גייסט מן א פארק, וואו איינער זאל, ווי אין דער מארקטצענע איז „אנאטעמא", שרייען ביז ער ווערט בלויז אין פנים: „קויפט ניט איר וואסער; דאס איז סס; קויפט בעסער מיין קוואס?"

איר וועט זאגן, אז איר האט אויסגעקליבן א מענטש, וואס דארף זיין א בריסטאכא אין דעם ענין, און ווער קאז

מיט א פרישער פען, מיט דער פון פון פיינשטיין,
 יאס ראס איבערדען לעבן אין דער ארבעטער
 קאסא אין פאר זיי א זיניק פערזענליכע זע
 פארומע, ניש זיין אכטפראגעליש מיט דעם געדאנק וויס
 עס ווען אויסגעדיי אונז צו זינען אין די איינע
 געוויסע זעכס צייטונגען מיט די פיינשטיינער
 אין פאר זיין זיניק פארומע, ניש א זעכערדיג יאר
 פון לעבעדיג לעבן. דער זעכערדיג יאר פארומע וועט
 זיין זיניק יונגע זיין, זיי זען פארמאגט יאר צו
 י פארמאגט, צו דער זיניק, צו זען פארומע,
 פריער, צו זיין זיניק, צו זיין פארמאגט יאר צו זיין
 טאגטענלעך קאסא, ער וועט אפער זען האבן פאר
 געטראכט, דאס אייגענטי, וועט אונזערע זען זיין
 ס וועט, געזעט — מיט סוף עפענטיק, מיט זיין
 געהעיריגער ער וועט אפער נישט קענען א זיניק
 ווי געהעיריג, נישט ער און דאס נישט קיין שרייבער, —
 וועט עס פארמאגט, מיט געפילען קיין געהעיריג, אבער
 מיר וועלן דעהערן דעם געהעיריג, דעם וויסאג, די האפני
 נענט פון דער, שטופער געזעט.

זווי האט מען געהאט רעכענען. אויסגעלאזן האט
 זיך, אז די ארבעטער, וועט האבן איין טאג רעדאקטירט
 די „פרייהייט“, זיינען אזוי אינטעליגענט, ווי
 אינטעליגענטיש און זיי האבן געשריבן פונקט אויף
 אועלכע אכטטראקטע טעמעס (דער אייראפאיישער קא
 פיסאליעס לעבט אים זיינע לעגעטע טעג, „פראפעסארישע
 און בירגערלאכע פּרעסע“, סאראקוס, אינטעליגענץ און
 פראפעסארישט, „האבן פאליטישע פראגן א זיניק צו
 יונגאס?“ און פונקט אין און אכטטראקטער, בלוט
 ארטיקער און לעבנסלאכער שפראך, ווי עס שרייבן די
 פראפעסארישע זשורנאליסטן.

די אייגענע זאך, מיט וועס זיי זיינען אנדערש
 געווען פון זייערע חבריב, די פארטיזשורנאליסטן, אין
 — וועט זיי האבן נישט גערעדט קיין „הראפע רייד“ און
 נישט געוויילט זיין.
 דאס האט מען, אבע, געקאנט דערווארטן פון נישט
 פראפעסארישע שרייבער, וועלכע האבן נאר רעכענעט
 מארן געדרוקטן ווארט. מען האט אויך געהאט רעכענען,
 אז זיי וועלן זיך כמעט מיט אלע כוחות צו זיין „ליטע
 ראיש“ און צו „דעפאנסטירן די אינטעליגענץ“ פון
 די פארמאגטע מענטשן, וועט זיינען נישט געוואוינט צו
 שרייבן, האבן תמיד לויב צו געברויכן א „הויכן סטייל“
 און ארוינצובראכן „שיינע“ ווערטער. מענטשן, וועט זיי
 גען נישט זיכער אין ווייטע אינטעליגענציע, האבן די טבע
 זי צו „דעפאנסטירן“. דאס איז נאטירליך און אומ
 פארמייליך. עס האט זיך אבער געוואלט לויבן, אז
 דורך דעם הייטל פון „ליטערארישקייט“ וועט אמאל דא
 און אמאל דארט דאך ארויסשריצן א טראפן לעבנס
 בלוט. עס האט זיך געוואלט האפן, אז עס וועט דאך
 קעניגט זיין אין דער צייטונג, אז זי איז צעוויפענ
 שטעלט פון שאפראבער, נישט פון האלבע אינטעלי

א זיניק

3

דער חריו אריס און מיט מער שארפטיק
 דער פראווינץ.
 אין דער הייב, כפעציעל אין רוסלאנד, האט כמעט
 נישט געקוסטירט דער באגריף „פראווינץ“, לויט מיר
 פארשטייט זי אים דא, אין גענוצט צום צענטער — ניו
 יארק. ביז מיט א געוויסער צייט צערוק און דארט נישט
 געווען כמעט קיין טעכענדיגער צענטער. צוליב פאליטישע
 סיבות, צוליב דעם טעכענדיג ארויסטרייבן פון ארט צו
 ארט, האט זיך דער צייטווייליג געשאפענער טעטיקייט
 צענטער געמוסט איבערטראגן פון ארט צו ארט. עס זיי
 גען געווען נאר זעלכע וויכטיגער טרופעס, ארום
 וועלכע עס האבן זיך גרופירט צו קלענערע ווייניגער
 וויכטיגע. האט פישנאז'ס טרופע געשפילט אין אדעס,
 אין דארט געווען דער צענטער. האט זיך די זעלבע,
 צוליב א „פּרוקאז“ פון „נאטשאלסטווא“, איבערגעטרא
 גען קיין יעליסאבועטגראד, האט זיך כמילא אויך אחין
 געווענדיג די אויפגעקומענע פון די ארומיגע ללע
 גערע טרופעס. דאס זעלבע איז אויך געווען מיט קא
 מינסק'ס, ליטעראריש דראפאטישע טרופע, וועלכע
 פלעגט איר ארוםבאנדען פון שטאט צו שטאט. וואר
 שע, לאדז, אדער צייטוויילי קיעוו און עפעטברונז, זיי
 גען געווען נאר גרעסערע עטאפן איבער וועט צו יע
 קאטערינעסלאו, כעריטישעו און „שווארציטומבא“.
 עס איז אבער געווען נאר אז אנדערע ווייטע וויי
 טיינע כהה, פאר וועט די פראווינץ האט נישט אנגע
 וואוירן איר נדוה, אפילו נאכדעם וועט זעלכע שטעט
 ווי ווארשע און לאדז האבן זיך אויסגעקייסעטאלירט
 פון דעם שטענדיגן כאצם און זיינען געווארן א סטא
 בילער ארט פאר איין אדער זעלכע אירישע טעאטערס.
 דאס איז איר די ראמאנטישע זייט פון „פאראן אויף דער
 פראווינץ“, וועט איז געווען, קאז מען זאגט, די נייט
 און דער זין פון טעאטער שפילו ביי מייסטע שוישפייגל.
 אקטוארן האבן לויב געהאט דאס פארן, דאס שלעפן זיך
 פון שטאט צו שטאט. עפעס טרובאדורישע, טראניש
 קינכטערישע איז געלעגן אין דעם אונגעפארן און

ברוכו אנדערע אידעאלאגישע מיטלע, ווען עס רעדט זיך וועגן די פאסן, אבער אז עס קומט צום יהוד, אז עס קומט צו אים אלליין, וויל ער נישט וויסן פון די „אידעאלאגישע“ וועגנישן, ביידן דער יחיד נעהערט צו א גענעדישער פאצאליסטישער ריכטונג און מען דארף אים פאכן פאר א „פאררעטער“ א. ד. נ. מיט אמאל דערקערן מיר פון ציוניזם, אז אלס, באגאבט פאצאליסטישן טוער און שייטשטיטלעך, צווייט ווער מער ווי „א היים פאר דער נשמה“ און אזעלכע אינטימע דערקלערונגען, ווי — „עס איז זייער א שווער נעפיל איבערצורייסן מיט אלטע חברים און נאך א שווער נעפיל איז עס צו וערן זייער אז עמטלאכער גענערל... דאס איז א ניין.

עס איז באמת א שער, וואס ציוון האט גלייך דארפ געלאזן דעם פארהאנג איבער דער נשמה, וואס האט געוואלט אנטלויפן פון איר „וויכטיקייט און פוסקייט“ און זוכט א היים פאר זיך, ער האט אפגעזאגט א פאר ווערטער וועגן זיך אלליין — און גענומען זיך פאר אדערע.

אבער צו עס די אנדערע שטעלט ער אירך אוועק פאראלישע פאדערונגען. ער דערפאנגט זיי, אז קארל פארטקס האט מיט דער פערצייט פון קלאפאמאס, גיט געמיינט אפצושוואכן דעם פונדאמענט פון גערעכטיקייט און יושר, אירך וועלן די אידויש פון פאצאליזם אדער קאמוניזם איז געבויט, ער האט בלויז געוואלט אנווייזן דעם וועג, ווי ווי איר די דאוויגע אידויש פון גערעכטיקייט און יושר קאן פארוויקלאכט ווערן אין לעבן. ס'איז גיט קיין ניין. אבער די פאצאליסטיש און די קאמיוניסטישטן מאכן זיך גיט וויכטיג דערפון, און עס איז גיט, וואס זייערע אן אייגענער חבר האט עס זיי דער פאנט.

אביסל וואונדערט מיך נאר, וואס ציוון טרעט ארויס בלויז קעגן די קאמוניסטן, בעת די זינד, וואס ער ווייזט צו אירך זיי, זיינען די זינד פון אלע פאליטישע פארטייען. דער אמת איז, דרייסיג יאר אריין איז דעם פאר פילט „קאמוניזם און יעוואזיסם“, און אלע פאליטישע טייען און אלע אוינגערופענע פראקטישע פאליטיש קער האלטן פון דעם כלל, אז דער עווענט הייליגט די „מיטל“, היינט פארוואס עפעס רעדט ער נאר זייען זיי יעוואזיסם זיינען די קאמוניסטן? אז זיינען זאגט ער, געווארן „פראקטישע פאליטיקער“, אבער, אירך זאגט וועלן וויסן, וואס פאר א פאליטיקער זיינען פאראן נאר, אמת „פראקטישע“ די קאמוניסטן, זאגט ער, אין אנטרעקע זיינען א קליקע, אבער וואו איז פאראן אירך דער וועלט א פארטיי, וואס איז גיט באהערשט פון א קליקע? „איז א נרויסער אנטוויקלענער פארטיי, עמט ערעס צעלן, קאן א קליקע, ווי יעוואזיסם זאל גיט זיין, דאס גיט הערשן אומבאשרייבליך“, נ. א. און אז גיט אומבאשרייבליך, איז וואס? באשרייבטער יעוואזיסם

איז אירך יעוואזיסם, עס איז אן אנטערשייד נאר איז נאר.

ציגונג ארויסטריט וואלט געהאט א מער פרינציפיעלן פארשטענדלעך און א גרעסערע באדייטונג, ווען ער זאל רייזן נישט נאר וועגן די פאסאליסטיש, וואס האבן אויפגעגעבן דעם קאמוניזם, נאר אירך וועגן אדערע „איכטן“, וואס עסן אויף זייער „איום“ און די פארטיי, וואס איז א מיטל צום ציל, פארן עיקר, און דעם ציל אלליין פארגעסן זיי.

א וואלנער.

2.

אינטעליגענטישע ארבייטער.

די דערפאקעיע פון „פרייהייט“ האט איר מינפאחני דערשטטט נומער איבערגעגעבן אין רשות פון ארבעטער, זיי זאלן אים אלליין אנטרייבן און רעדאקטירן. זיי האבן אים אנגעשריבן און רעדאקטירט.

נומער? שלעכט?

גיט איבערינס גוט און גיט איבערינס שלעכט. פאר מענטשן, וואס זיינען גיט געניט אין דעם צייטונגספאר איז עס גיכער גוט, אידער שלעכט. אבער גיט אין דעם גיט. עס.

איז אונזער קאמוניסטישער ארגאן דען אויס געווען צו צייגן, אז עס זיינען דא אירישע ארבעטער, וואס זיינען גענוג אינטעליגענט אפצושרייבן א שטיקל גיט אדער א פלאכן צייטונגסארטיקל? איז עס דען פאר די ארבעטער געווען אז עקואמען אין „קאנען שרייבן“, אין קאנען נאכפאכן דעם פארבאטען נוסח פון די מיטלעסטיגע פארטייזשורנאליסטן, איז קאנען געברויכן די זעלבע בלאטע אויסדרוק, וואס זיי, אין קאנען איבערגעגעבן זייערע איבערגעגעבענע טעמעס און איבערקעגן זייער טאקטישע קויאכע?

אויב דאס איז געווען אז עקואמען פאר די ארבעטער קאמוניסטן, האבן זיי אים אויסגעהאלטן, אבער דאס איז א קאפער אויסטו. האבן מיר דען פריער גיט געוואכט, אז עס זיינען דא אירישע ארבעטער, וואס זיינען גרייט צו ווערן אין איין טאג אדער אירך איר טאג אינטעליגענט, ווי מענטשן וואס זענען אלע רוכן געפיל פון פרעמדע ווערטער און פארטיגע סארטלעך? אירך וואס מיר האבן געהאט, איז אירך א רוי, אבער פריש און גענוגס ווארט, אירך א ווארט פון מענטשן וואס לעבן ווי ארבעטער, פון מענטשן וואס פילן פראקטישע ארטיש, נישט נאר זיי האבן א פראקטישע פארטיש פאראנאם און פראקטישע פוסקים, מיר האבן געבראכט, אז אירך א וויילע וועט אפאר א וויי טאג אירך אונט מיט דער לוסט פון טאג, דאס הייסט גיט, אז מיר האבן געווארט אירך עפיש, ספעציעלישע אדער „פראקטישע“: דער לעזער, האט אירך וועט גיט חושד זיין דעם טרייבער אין אז נאריש סאכונג. בימינ פשיט, און זיינען האט געקאנט האבן, אז מיר ווערטער וועט זיך פילן דער פאקט, וואס זיי זיינען געשריבן

באהאנדלס. דער זעלבער זאמלער האט אפגעדרוקט אין דעם טאנבלאט „צייט“, ניו יארק, א וויכטיגע קאלעקציע פון אירישיע פאלקסלידער מיט נאטן (צווישן זיי א סך וואס זיינען דא אין דער זאמלונג „ביי אונז איר דען“). עס וואלט געווען כדאי ארויסצוגעבן יי אין בוך פארם.

דער סדנהאל אין א באפרוינדענדער א סך אומנוי טיגע זאכן (ווי למשל, אז אירישישע כלומרש פוריש' שפיל אין זאמלבוך „ביי אונז אירען“) — אבער א סך וויכטיגעס. פון די זאמלונגען האט מען דעם איינדרוק, אז דאס אירישיע פאלקסליד האט זיך אויסגעשעפט. כמעט דאס וויכטיגסטע אין שוין געזאמלט, די נייע זאמלונגען באטייען פון וואריאנטן, ראנזשענטן א. א. וו. פארקערט, די וועלט פון לענגענעם, פאלקסמעדיצין, קינדערשפילן, שפריכונגעבענע און פאלקסשטאנער עפט זיך ערשט אויף און עס אין נאך דא א סך צו טאן. עס פעלט אבער א צענטער, עס פעלט א סיכטעס. אלץ גייט ארויס צופעליג, אפט חורט זיך איבער דאס זעלביגע.

מען האט באדארפט גרינדן א צייטשריפט, וועלכע זאל גרופירן ארום זיך די אלע כוחות, וואס באשעפטיגן זיך מיט דער אירישיער פאלקסשטאנע. דאס וואלט אריינגעבראכט א געוויסן קאנטראל אין זאמלען און פובליקירן רייע פאטעריאלן.

שפעטער וועט קומען די צייט פאר אנאליטישע ארבעטן, אויף וועלכע עס בעטן זיך א סך געביטן פון איר דיישן פאלקלאר. מיר קענען ליידער אין דעם ארטיקל אפילו קינענשאפט ניט אנמערקן די כאראקטעריטישע מאפענטן אין אירישישן פאלקלאר, וואס מאכט איהם באמת איריש. דער ארטיקל אין זיך אזוי אויך פאנאנדערניע וואקסן. מיר וועלן זיך נאך צו דעם ענין אומקערן. דער ווייל בלייבט אונז נאר פעסטצושטעלן, אז די לעצטע פאר יאר האבן געבראכט א גערעטעניש, וואס אין זייער וויכטיג פאר דער אירישיער פאלקלאר ליטעראטור און אויך פאר דער נעשיכטע פון דער אירישיער ליטעראטור.

די דאזיגע זאמלונג אין געקליבן אין דער שווייז, הויפט זאכלאך צווישן אירישיע סאדענטן פון רוסלאנד און גאליציע. אביסל פאטעריאל האט דער זאמלער גענומען פון פארשיידענע געדרוקטע מקורות. מען זעט אז דער ארויסגעבער איז א דיליגענט און פירט ניט דעם אונטערשייד צווישן גענישע לידער און פאלקסלידער. די גאנצע ארבעט איז געמאכט סער פאר גוים. אין דער הקדמה ניט דער מחבר א ביסל ידיעות וועגן „אסטיודען“ מיט א גראמאטיק. אויף א פאר באכער קונגען זיינע אין שווער מסכים צו זיין, ווי, למשל, אז „יעדעס העברויאישע ווארט אין אירישישן געברויכט ווערדען פאר“, אדער אז „דאס גאנצע העברויאישע לעקסיקאן בילדעט איין ווארטשאטץ פון איריש“. עס פילט זיך דאך ליבע אין דער ארבעט.

א ביסל פאלקלאריסטישן פאטעריאל געפינען מיר אין „רשומות“ (כרך א), אין פרוילוק'ס „לשון הכלי זמרים“ (וועגן דעם זעלבניג: ט ר ל ו ק ס א ק ס אין „ביי אונז אירען“) און יהודה עלזעס „מסנהי ישראל“, ז. 355377.

א באזונדער פלאץ פארנעמט א. ל. י. ט. ו. י. נ. א. אירישיע „נשמות“ (זעקס בענד, 1919-1916). דאס איז א זאמלונג וואס פארמאגט זייער א סך פאלקלאריסטישן פאטעריאל ניט כויסטעמאפייזירט און צעווארשן איבער פארשיידענע בענד. אין ערשטן באנד געפינען מיר לע געדרעט וועגן קרישים, רבנים א. א. וו. זייער וויכטיג זיינן די אויסצוגן פון קארלישער חברה קדישא פנקס פון יאר 1780, די טאקעס אויף שניידער (אז ערשט קלאסיפער דאקומענט), די תקנה געגן לוקסוס פון יאר 1781.

אין צווייטן באנד אין פאר אונז וויכטיג א פראכט פולער פראגענט (לידער) פון א פוריש-שפיל. מען דארף דארט קארענירן: א. א. טאטשאט פיסיאס מאנד רעכא — דארף זיין: פ. פיסיאס א. ט. ה. איר דער פרוסער (דאס ערשטע ווארט לאטייניש, דאס צווייטע פויליש). בכלל איז עס א רייכע זאמלונג, אבער זייער אויבערפאלאך.

ליכט און שאטן

דער וועלט, וואס דארף אויסגעבעטערט ווערן, קומט זיי ניט אויסן זיינען. אז עס וואלט ניט געשאט אנהויבן די פארשענערונג פון לעבן מיט שענער מאכן די איי גענע אויפפירונג — דער געדאנק איז זיי פרעמד. זיי רופן עס אז „מאראליזם“, „אידעאליזם“, „טאלס סטאליזם“ און נאך אזעלכע שרעקלאכע נעמען. א סארק סיכט מוז בויען אלץ אויף די „אביעטיוע בארינגני טעטערט אים ניט צו פרעדיגן די סאציאלע רעוואזציע, צו אנטוויקלען די קאנסעפסיאנעלע און גע-

1.
א סאציאליסט וועגן מאדאל און וועגן זיך אליין דער אינטערנאטונסטער טייל פון דער בראשורע „קאמוניסט, וואס האבן אויפגעגעסן דעם קאמוניזם“ אין דאס פ. ר. ו. א. ר. ט. דארט זינד דער פארפאסער, דר. ב. האפמאן (ציוון), וועגן זיך אליין. דאס איז א נייעס. פארטיסטישן לאב ליב צו היריד צווייטמלאך וועגן אנדערע. אויף זיך אליין פארנעסן זיי. זיי זיינען „וועלטפארבעטערע“. אז זיי זיינען אליין א טייל פון

א באזונדער פלאץ פארנעמען אנדערע פארמען פון אירישי פאלקס־שאפונג, א חוץ דעם פאלקס־ליד.

דאך פארנעמט דעם ערשטן ארט דער אירישער פאלקס־הומער, א נעביס וואס איז בלי ספק דאס ציניי־נעלסטע אין דער אירישער פאלקס־שאפונג.

ווי אן ערנסטער זאמלער און גרינדלאכער קענער פון אירישן הומער צייגט זיך אין וויין ארבעט א. ד. ר. ו' א נ צ ו' ו. אין וויין בוך „כפר הכדיחה והחרוד“ (וויסנאפארט אס כאיו, 1923, 260 ז.) האט דרויאנאו נענעבן אן אויספירלאכע הקדמה מיט א געני־צענדן אנאליז פון אירישן וויי. טיילט איין העט געני־שטאנדאדיגהאלט פון אירישן וויין אין פאפט 4 טיילו: (1) איראניע; (2) סארקאוס; (3) שפאנט; (4) ספחות; (5) בטלנות; (6) תמימות; (7) ע־הארצות; (8) ווארטי־שפילעריי (העצמולים), און (9) פלפול. דרויאנאו אַר־זיירט עס זייער גרינדלאך באזונדערדיג זיך מיט א גרויסן וויסנשאפטלאכן אפאראט פון דעם נעביס פון פסיכאלאגיע ווי איריך עטנאלאגיע. ער קומט צו דעם זעלבלין אויספיר, וואס א ל ע ק א נ ד ע ר מ א ק א ו ס י א ין וויין דייטשן בוך (די אירישע קומטע, בערלין, 1911) וועגן דער איינגעטיקייט און העכערקייט פון אירישן הומער, אבער ביי דרויאנאו איז עס בעסער און ברייטער פאטיוויירט. ליידער האט די זאמלונג נעקליבן פון פארשיידענע קוועלן, דאס רוב באקאנטע, פארלירן א סך דערפון, וואס מען האט עס איבערזעצט אין העברייאיש. א קריצן, וואס איז ניט געהערט געווארן ביי אומות העולם. אסילו די פארברייטערטע געווארן פון דער אקראנישער שפראך אין רוסי־לאנד אדער אין פוילן פלעגן די זאמלונג פון אוקראי־נישן פאלקס־שאפונג ארויסנענען אין ציניגאל, נאך די הקדמה און די באפערונגען שרייבן אין רוסיש אדער פויליש. א שאר, וואס מען איז זיך באזאגען און וואנדאליש מיט דער דאזיגער זאמלונג. דאס איז דערווייל דער ערשטער באנד; עס וועלן קומען נאך צוויי. די הקדמה האט זיך געדרוקט אויך אין „רשומות“ (כר. ב.).

י. ד. ר. א ב נ י צ ק י' ס זאמלונג (יודישע וויצן, בערלין, 1922) איז געדרוקט אין איריש, נע־נאמען פון באקאנטע זאמלונגען, אויך פון אלטוואַנער'ס „ראזונגעס מיט פאנדלען“. די הקדמה איז א דילעטאנטישע. דער פאטעריאל האט ניט קיין נייטס. א סך וויצן זיינען די זעלבע, וואס ביי דרויאנאו'ן (*). זאמלונגען פון אירישע שפריכערטער האבן מיר

מיט דעם אירישן שפריכערטער באשעפטיגט זיך ס ב י ו ב' ס בוך, וואס איז איצט ארויס אין א נייער אויסלאגע (אוצר המשלים והפתנים, ברלין, תרפ"ב). דאס בוך איז זייער געענדיגען, וואו נאך עס האנדלט זיך וועגן אירישן שפריכערטער. טיוב האט אז די אירישע משלים און אפילו וויצן שטאמען פון דייטשלאנד, אדער זיינען איבערגעזעצט אין רוסיש, פויליש אדער העברייאיש. ער האלט, אז דאס פאלק קען ניט אפילו פינה פראצענט פון די שפריכערטער, וועל־כע בערנשטיין ברענגט. יעדער, וואס איז כאטש איביל באהאוונט אין דעם עיזן, ווייסט ווי פאלש און טעני־געזענען זיינען די דאזיגע האט־פוינטונגען. מען דארף אבער אונטערשרייבן דעם נוטן אנאליז פון דער אנט־שטייאונג פון א פאר אירישע שפריכערטער.

איביל אויבאקאנטע שפריכערטער געפינען מיר אין אלטוואַנער'ס בוך „ראזונגעס מיט פאנדלען“ (ז. 272-273). דארט געפינען מיר אויך א שיינע קאלעגיע פון אירישע אנטקראפט, מעשיות און לעגענדען, איבער־געגעבן אין א וואונדערבאר שיינעם ליטווישן איריש.

(*) דער פארפאסער האט אין זינען די ריין וויסנשאפטלאכע זייט פון י. ה. ראבינצ'עק'ס זאמ־לונג. זי איז ווערט אויספירלאכערע און העכערע צושאצונג פון ריין ליטערארישן שטאנדפונקט. טייער. דער פאטעריאל האט ניט קיין נייטס. א סך וויצן זיינען די זעלבע, וואס ביי דרויאנאו'ן (*). זאמלונגען פון אירישע שפריכערטער האבן מיר

אויך א פאר קורסיבל באטמאטאסי'ס בוך 5), א זייער רייכע זאמלונג ציוניגעשטעלט מיט א געוויסן סיסטעם און אנטהאלט ניט נאר שפריכערטער נאר אויך א סך ווערטלאך, ברכות, ווי אויך פאטעריאלן צו דער אירישער פאלקס־מעדיצין. א שאר וואס דער זאמלער האט ניט אויסגענוצט פוירן לויגעפאלס זאמלונגען, זייער רייכע און וויכטיגע (אין דער צייטשריפט „וויסלא“, אין זאמלבוך „ספחות“ (פויליש) אין לעו'ס ארבעט וועגן אירישע פאלקס־מעדיצין אין פוילן און אין ליטע, אין דער וואכנשריפט „איראלעווא“). באטמאטאסי'ס בוך איז א וויכטיגער בייטראג צו אונזער פאלקלאר ליטע־ראטור. אויך זיין זאמלונג פון אירישע פאלקס־מעדיצין (וויילע, 1923, דריטע אויסלאגע) האט א פאלק־לארסטישן ווערט.

ש. ל. ע. ה. מ. א נ' ס זאמלונג פון שפריכערטער, גענדסראט, מעשיות און אנקענדאפן וועגן נביים און נבכה אין זאמלבוך „בני אנוני אידען“ פארמאגט א פאר אינטערעסאנטע שפריכע, כאטש מיר האלטן, אז די אויב־געווענע גענעראליזאציע צונעמענישן האבן א צווייל־האפטן ווערט, ווי פאלקלארסטישער פאטעריאל, ווייל מען קען עס אבסאלוט צוציען אויף אלע שטעט און שטעטלאך. פארוואס עפעס „סאטמאטאשווער נביים“ אוי יא נוס און לאמועה, למשל, ניט. דאס איז ניט כאראקטעריסטיש, מיט קליינע אויבאכטען, וואס האבן אן אלגעמיין בא־רעכטיגטן נאמען (למשל: לאוויטש).

מיט דעם אירישן שפריכערטער באשעפטיגט זיך ס ב י ו ב' ס בוך, וואס איז איצט ארויס אין א נייער אויסלאגע (אוצר המשלים והפתנים, ברלין, תרפ"ב). דאס בוך איז זייער געענדיגען, וואו נאך עס האנדלט זיך וועגן אירישן שפריכערטער. טיוב האט אז די אירישע משלים און אפילו וויצן שטאמען פון דייטשלאנד, אדער זיינען איבערגעזעצט אין רוסיש, פויליש אדער העברייאיש. ער האלט, אז דאס פאלק קען ניט אפילו פינה פראצענט פון די שפריכערטער, וועל־כע בערנשטיין ברענגט. יעדער, וואס איז כאטש איביל באהאוונט אין דעם עיזן, ווייסט ווי פאלש און טעני־געזענען זיינען די דאזיגע האט־פוינטונגען. מען דארף אבער אונטערשרייבן דעם נוטן אנאליז פון דער אנט־שטייאונג פון א פאר אירישע שפריכערטער.

איביל אויבאקאנטע שפריכערטער געפינען מיר אין אלטוואַנער'ס בוך „ראזונגעס מיט פאנדלען“ (ז. 272-273). דארט געפינען מיר אויך א שיינע קאלעגיע פון אירישע אנטקראפט, מעשיות און לעגענדען, איבער־געגעבן אין א וואונדערבאר שיינעם ליטווישן איריש.

(*) דער פארפאסער האט אין זינען די ריין וויסנשאפטלאכע זייט פון י. ה. ראבינצ'עק'ס זאמ־לונג. זי איז ווערט אויספירלאכערע און העכערע צושאצונג פון ריין ליטערארישן שטאנדפונקט. טייער. דער פאטעריאל האט ניט קיין נייטס. א סך וויצן זיינען די זעלבע, וואס ביי דרויאנאו'ן (*). זאמלונגען פון אירישע שפריכערטער האבן מיר

החום' (לידער פון נבנים, ארעסטאנטן, נאספרויען). דאס איז די איינציג און דעם מין קאלעקציע אין דער אידישער פאלקלארליטעראטור. מיר טרענען דארט אפט' מאל זייער אינטערעסאנטע פארטיען. טעקסטועל פילט זיך אין די דאוונע לידער אויף א געוויסע איינזאמליקייט. די אידישע נכחילידיער האבן עפעס א בעליחשבהטאן, א שטרף, וואס איז אכסאלוט פרעכט דעם דאוונן מין לידער ביי אנדערע פעלקער. דאס ליד נומער 98, וואס הויבט זיך אן:

עס קלינגען די קיימען, עס רויסט אין די קאמער
די הערצער באוועגען זיך שווער,
עס רויסט די מינע אויפערן ווי א שווערער האמער
און פון די אויגן קיימלט א טרער".
אין איבערזעצט פון רוסיש.

וואס אנבאלאנגט די פילאלאגישע באמערקונגען דארף מען צו נומער 34 צוגעבן אז דאס ווארט לא א ב ע צ ע ס — קרימינעלאגאנטען — שטאמט פון פוילישן ווארט "לאפאטי" (כאפ). אין ליד 22 אין דאס ווארט "שיכטע" מיט א פראנעזייכן "שיכטע" שטאמט פון דויטשישן ווארט "שיכטע" — סאציאל, קלאס, כאדיט פון פוילן א נאספרוי — דאס הייסט אז די געהערט צו דער נאספוישטע.

הערשעלעך קאלעקציע אין דעם זעלביגן בוך ברענגט לידער וועגן דערפוטן און סאלדאטן. ווייניג אינטערע פאנט, א סך וואריאנטן. דאס ליד נומער 18 איז אויך געבראכט אין לעהמאנס בוך. פארשריבן אין רומעניע. דאס איז א טיפיש ברהטיש ליד. די אנגעראטן זיינען ניט וויכטיג, ווארארטן.

קינדערלידרא, נראמען און שפילן פארמאנט לעהי מאנ'ס זאמלונג (אין דעם זעלביגן באנד). א שאד וואס דער זאמלער האט ניט אויסגענוצט דאס בוך פון דער פוילן א ל ר י ע ט א ל וועגן דעם אידישן קינד (פויליש און אויך דייטש), ווי אויך דאס בוך פון פ ר י א ס ע צ ק י, "קינדער שפילן", ער וואלט דארט געפונען זייער א סך פון די שפילן און אויף אזא אופן געקענט פעסטשטעלן די מקורים און קלאר מאכן אויף וועלכן נביים פון שפילן איז דאס אידישע קינד אריג' נעל. דאס זעלבע איז מיט באסטאמטקייט קינדערלידער. לאכט ז. ר ו י ז ע נ ט א ל א ין רשומות (כרך ב. ו. 378-385). די זאמלונג באשטייט פון 103 לידער. א סך וואריאנטן, אבער אינטערעסאנטע. דעהויפט — די ערשטישע. די דעמענצונג פון י א ב ל א נ ס י (דארטן) איז ניט וויכטיג.

עס איז כראי צו דערמאנען, אז אין יאר 1915 האט יעוורעסקאיי שטארקא "פובליקירט פ ע ר ל מ א נ' ס זאמלונג פון דרוםרוסלאנד, זייער א רייכע און וויכטיגע א ביסל לידער געפינען מיר אין אלשוואנער'ס בוך, ארויסגעבן מיט לאטיינישע אותיות אין דער שווייז 3). איין אומבאקאנטע פאראלעליד צו דער

נדיא, א שיינ מלחמהליד נומער 369. דאס איבערנע — באשאפט א סך ברהטיגע. דאס ליד נומער 358 איז ר י י י י י נ' ס'; נומער 360 — נ א ל ר א ד ע נ' ס'. דער זעלבער זאמלער האט פארעכנטלאכט א קליין זאמל' לונג לידער פון אידישע קינדער אין דער שווייז, זיי זיינען שפראכלאך כמעט דייטש, אבער מיט א אידישן אינהאלט (אין אידישן יאהרבוך פאר שווייז, 1920).

א פאר זאמלונגען פון אידישע פאלקלידער זיינען ערשינען אויף ענגליש. אין דעם בוך "פאלקס סאנגס אפ בעני פופלס" פון פלארענס באסטפארד, 2 בענד, 1923, געפינען מיר (באנד 2) א קאלעקציע פון לידער גענומען פון פארשיידענע זאמלונגען מיט נאטן און מיט א גענגלישער איבערזעצונג פארלאזט מיט דעם ארגינעל. קיין זיינע אין דארט נישט. דאס זעלבע איז מיט דער זאמלונג פון ק א נ ס ט א נ י און און הע נ ר י נ י ד ע א ז (,פרסם דהי קרעדל סו דהי תופה. סאנגס אפ דוטואיש לייף", 2 בענד, 1923). דאס זיינען לידער גענומען פון י. ג. כהן און ברונאוויס זאמלונגען.

אין אן ענגלישן בוך, געווינדעט דער אידישער מוזיק, איז פאראן א נאנצע אפהאנדלונג וועגן אידישער פאלקסמוזיק 4). די טעקסטע גענומען פון א ר נ ג א ד ע ע' ס', זאמלונגען (אין "דער יודע" און "אפט און וועסט"), פון י. ג. כהן, ב ר ו נ א ו, גינעבורגראמעס, א סך טענות. גינעבורג דער לידער זאמלער 'ווערט מוגלעך אין פאראן גינעבורג. רומישי סקייס אפערעטעט אין אן אפערע. די פארפאסערין פאר שטייט לחלוטין ניט דעם נייטס פון דער אידישער מוזיק. זיך אינטערעסאנט איז נאר דער אנווייז, אז די אינדיא' נער האבן אויך א ליד ווי דאס בארימטע "צען ברידער זיינען מיר געווען".

אין א באסטאנער אלמאנאך, "איינגס און פרעסוס", (1922), געפינען מיר אביסל שפאנאליזשע פאלקלידער "ווארטמלא איבערזעצט פון דר. י י ס פ ט ש ע ס" ק י ס, פאעטיש (?) באארבעט פון י ג ו י כ ב ע ר נ", אוי עס שטייט אויפן שערבילעסל. א שלעכטער אויס' וואל — און דאך אינטערעסאנט. נאר אן אנדער וועלט פון אידישער פאלקסשפאנונג. א שאר, וואס די איבער' זעצער האבן ניט אויסגעקליבן קיין שענערע כאפט פון דער זאמלונג פון ר ו ד א ל פ א נ י ל "ראכאני" צערא וועלע — עפאנאלי", מארדרי, 1911.

ווי מיר זעען, איז ניט קליין די ליטעראטור פון אידישן פאלקליד. א סך קאמפליאטיוועס, אבער אויך א סך נייטעס, הויפטמאלקלאר לידער פון פארשיידענע אידישע סאציאלע שיכטן, צום ערשטן מאל געזאמלט און ארויסגעגעבן.

וועגן אידיש פאלקליד די טיטע לעקציע 107—
ז. 131

יארחהגערט, האט קיין שום שייכות ניט צו אונזער פאקטליך. דאס זיינען לידער, וועלכע זיינען אויסגע- קומען אונטער דעם איינפלוס פון דעם דריטען ליד אין צווישן זיי זיינען דא א סך לידער ד י י מ ש ע נע וונגען דורך אידן.

דאס אידישע פאקטליך, וואס איז נישאפן אין כורחאיראפע (רוסלאנד, פוילן, רומעניע; אפילו באי העמיע שוין ניט) האט א יונגע טראדיציע, טראנט אן אקטועלן כאראקטער און לויט איר מין האט זי א סך ענליכס מיט דער רוסישער "טשאטשוקא". "טשאטשוקא" קא" רוסט מען א ליד, וואס איז א פרודוקט פון א ריין פערזענלעכער באציאונג צו א זאך, א דערשיינונג, א מענטש, אדער א באוועגונג און אנטשייטען אין דעם פאפענט נומא, ווען ד' דאוונע באציאונג אונזערע וועקט זיך אויף. דער הויפטטרער פון א "טשאטשוקא" איז ד' אויסמיטלבראקייט און די שנעלקייט פון איר אויפ- קומען און פארלוינדן. זי ווערט פארעמטרט, און איר פארעלער מיסן איז דער פארעלעיום. אט איר, למשל, א "טשאטשוקא" פון יאר 1905, פארשריבן אין רוסלאנד:

איר זאלט ניט ניי. מידעלאך
מיט דעמאקראט אויף א באל.
די דעמאקראט וועלן אייך אנטשופן
פראקאפאציעס אויף טאט.

דאס ווערט וואריאירט, פאלענגערט, ביז עס ענדיגט זיך דער אקטועלער אינטערעס און דאס ליד שטארבט א.

דאס רוב אידישע לידער זיינען אזעלכע "טשאט- שוקעס", וואס די צייט האט נישאפן; אפילו זייערע סעלארעס זיינען צייטמעלאדערס, גענומען פון אלנע מינע מעטיוו, וואס זיינען פאפולער אין דעם געגעבענעם מאפענט. דער ביוקרוסארויקער קען פעסטשטעלן א דאק דער מעלאדיע די אנטשייאונג פון ליד, ווי דאס איז נישען, למשל, מיט ענלישע פאלעסבאלאדן (פאר) נליה, גאס: "פאלקלאד ווי א היסטארישע וויכט שאפט. 1900. ענגליש).

בשעת דער רוסישער רעוואלוציע פון יאר 1905 האבן פאליאק, רוס, לעטא, אידן, רומענער און אנדערע געזונגען לידער אויף די זעלבע פאטיוו, מיט דעם זעלבן אינהאלט, נאר יעדעס פאלק אויף זיין שפראך. דאס איז ניט געווען קיין פאליטישאס, דאס איז געווען אינדיווידועלע צופאסן אדער איבערזעצן אן אלגעמיין ליד צום אייגענעם געברויך.

דאס אייגענע איז מיט אנדערע צווייגן פון אידישן פאלעסשאפונג. עס טון אין זיי אפגעצויגט ווערן די פארעלעיסטישע פון די אריגינעלע, איינארטיגע זאכן. דאס זיינען פראבלעמען, וואס פאדערן גרינדלאכן וויסן, היסטע, מענטאד און דערהויפט א מאפע מאטע ריאל, וואס זאל מעגלאך מאכן צוזאמענטאן צו אזא מין

רייזונגן פון דעם פאלקארימיסט.

דאס רוב פאלקארימיסטען, וואס זיינען אין די לעצטע פאר יאר ארויסגעגעבן געווארן, באטייטען פון לידער. צוויי זאמלונגען זיינען ארויס אין בוך פארם. די אנדערע זיינען צעווארפן און פארשיידענע זשורנאלן און זאמליכער.

מיר וועלן צנהויבן פון שמואל לעהמאנ'ס זאמלונג: "ארבעט און פרייהייט", א זאמלונג פון לידער וואס זיינען אנטשטאנען אין פאלק אין דער צייט פון דער "פרייהייטבאוועגונג" אין צארישן רוסלאנד, וואר שע, 1921, ז. 390. דאס איז א מאטעריאל געוואלט מיט לויבע אבער שלעכט ארויסגעגעבן מיט דילעטאנטישע פטידאוויעסאמלאכען פערעטנעניס פון דעם רעדאקט טאר. מ. ו. א. נ. ו. ו. ל. ד. דער מאטעריאל גומא פארמאנט א פאר אריגינעלע געוואלטיגערע, ווי, למשל, די באלאדאריטע לידער וועגן הערש לעקערס (נו. 25). אין מעלאדיע זיינען דאס ארבעטערליד ניט נען שאפן קיין איין זעלסטענדיגן פאטיוו, נאר אלץ זיך צוגעפאסט צו פרעמדע אדער צו אלגעמינע אידישע פאלעסלידערפאטיוו. בכלל קען מען דעם דאוויגן מאי טעריאל צורעכענען צום טיפ פון אזוינע "טשאטשוקא- פעס", וועלכע האבן געהאט אן עפעמערו לעבן.

א באזונדער ביכל האט ארויסגעגעבן דער באקאנטער זיינען פאלקאריסט ש. ב. א. ס. ט. א. מ. ס. י. (1). די זאמלונג באשטייט פון כל הינים לידער, קלאסיש צירט אין 17 אפטעוואריס בוך הויפטמאטעריאל פאר שטייט פון וואריאנטן צו די צוויי גרונדזאמלונגען פון גינצבורגמאדעק און י. ל. כהן. נאר ניי און אויפבא האנט זיינען די לידער, וועלכע זיינען אנטשטאנען בשעת דער מלחמה. מען פילט א סך לויבע אין דער ארבעט. דער גרונדפאלער איז דער זעלביגער, וואס כמעט אין אלע זאמלונגען — דאס סעלן פון דער מעלאדיע. דאס נעכט אוועק איז זיי יידישע הויפטבאדייטונג. די טעטיג טועלע זייט איין וויכטיג פון פאלקארימיסטעוואריסן שטאנדפונקט, אבער פאר דעם פאלקאריסט האט די מוויקאלישע זיט אן ערשטלאסיגע באדייטונג.

א רייכע זאמלונג פון לידער געפינען מיר אין א ספעציעלן זאמלבוך ארויסגעגעבן פאר פאלקאריסט פון פארלאנע (2). דער ערשטן פלאץ פאנעמט דארט פאנעם נ. א. ס. נ. ר. א. ו. ב. א. ד. ד. ס. קאלעקציע: "געזאנגען פון

- 1) בייס קוואל, מאטעריאלן צום יידישן פאלקלאר, יידישע פאלעסלידער. געוואלט, דער לערט, קלאסיפיצירט, קאנטראלירט (?) און איבערגעגעבן צום דרוק מיט א פארוארט פון זאמלער, ווינגע, 1923. ז. 136. (דאסזעלבע נען דרוקט אין "ווינגער פנס").
- 2) ביי אונז יודען. זאמלבוך פאר פאלקלאר און פילאזאפיע. רעדאגירט פון מ. וואנווילר, פנחס גראבובער פארלאג. ווארשע 1924—26.

פונם אלטן קאָזשער האט מען שוין מער
נארנישט געוואוסט.

*

צומארגנס נאָר דער כבורה פונם רבין לוב-
לין, האבן זיך שווארצע וואלקנס פארצויגן איר
בערן גאנצן הימל. אידן האבן זיך געזעצט שבעה
און ביטער געקלאגט ווי איבערגעבליבענע
יתומים נאָכן טאטן. איר גוים האבן געוויינט
און דער הימל האט געגאסן מיט טרערן. די
ווינטן זיינען אלעמאל געווארן שטארקער, און
אנגעזאגט, אז זיי גרייטן צו א לאנגן שווערן
ווינטער.

סימן פון בלוט, אָבער ער איז געווען טויט.
דאָס האָט באלד אין דער אייגענער מינוט גע-
וואוסט דער קאזשעניצער מגיד. ער האָט ביי
זיך אין דער היים פונקט געהאלטן ביי די
הקפות און ארויסגעלאָזט די ספרד-תורה פון
דער האנט און א געשריי געטאן: אידן, מהאט
פארשפילט! דער רבי לובלין איז שוין נישטא!
ביז תשעה באב האָט דער קאזשעניצער
מגיד מער נישט געקאנט ריידן. אין דער נאכט
פון תשעה באב האט זיך מיט אים געטראפן
אן אומגליק און ער איז אוועק אויף יענער
וועלט.

דר. יעקב שאַצקי

די נייע דערשיינונגען אין דער אַרטישער פּאַלקלאָר-ליטעראַטור

נאָר אויסווייגן (ניט פון נאטן) (ס א מ מ ע ר).
דער גרעסטער טייל פון עטנאגראפן זיינען אבער אייבי-
שטימיג בנוגע צו צוויי כאראקטעריסטישן: ג ע -
ז א נ נ ל א כ י י ט און מ ט ר א ד י צ י י ע.
געוואנגלאכטיג הייבט די „אנטשטייאונג בשעתן
געזאנג און די ווייטערדיגע אַטוויקלונג אין געזאנג“
(ב ע ק ע ל, פסיכאלאגיע דער פאלקסדיכטונג, ו. 15,
דאס זעלבע: י. ל. כהן, אירישע פאלקסלידער, ו. 10,
הקדמה: „דער הויפטפאקטאר — זאנגט כ ה | — וואס
מאכט פאפולער אלע מינים לידער און פארשפרייט זיי
ווייט צווישן פאלק, איז די מעלאדיע“).

דער גרויסער פאלקסאריסט א ר נ י ס זאגט, אז
א שיינ ליד מיט א שלעכטער מעלאדיע האלט זיך ניט
אוי, און א שלעכט ליד מיט א שיינער מעלאדיע האלט
זיך לאנג ביי די מעלאדיע ווערט אויסגענוצט. (פארמליך
די וויכטיגע ארבעט פון ג ע פ צ ע, „בערריף און ווע-
זען דעם פאלקסלידעס“, 1912).

די צווייטע זאך איז ט ר א ד י צ י י ע, דאס
הייבט — „דורך דעם זכרון פון דור צו דור איבערגע-
געבענע ליד, וואס ווען מען זינגט עס פילט מען ניט
דעם אינדיווידועלן פרופן פון דעם שאפער, ניט אין
ווארט און ניט אין ארט“ (ג ע ס צ ע).

דאס ליד אנטוויקלט זיך אין מיטן פון דורות, עס
קומט צו נייע כטראפן, פרישע מופלעטן און אזוי ארום
באקומט זיך א קאלעקטיוו ווערק.

די טראדיציע פון אירישן פאלקסליד איז א זונגע-
דאס, וואס ר א ז ע נ ב ע ר ג האט געפונען און
ארויסגעגעבן, די דויטש-אירישע פאלקסלידער פון 1816

1.

עס וואקסט די אירישע פאלקלארליטעראטור. עס
נייען ארויס אין פארשידענע שטעט און מלוכה'ס זאמי-
לונגען פון אירישע פאלקסלידער, מעשיות, און עס בא-
ווייזן זיך אפילו גאנצע זאמלבוכער, עס גרינדן זיך
כפעציעלע געזעלשאפטן.

עס איז אבער שווער צו געפינען אין דעם אלעמען
א סיסטעם, אז איינהייטלאכקייט. עס האנדלט זיך ניט
אום דעם, אז די אלע אויסגאבן, וועלכע באווייזן זיך
אין פארשידענע ערטער, זאלן האבן איין רעדאקטאר,
איין סיסטעמאטישער. כמיון נאָר אז אנדערן ענין. כמיון
דעם וועזן פון פאלקלאָר גופא, זיינע מעטאדן,
צילן און גרעניצן. עס פעלט ביי די זאמלער דער
טעאָרעטישער באגריף פון דעם, וואס איז פאלקלאָר,
וועלכע ענינים האבן א שייכות צום פאלקס שאפן און
וועלכע ניט.

לצורך זיך צוקוקן, ווי צו א כייסיפלי, צו איינעם
פון די וויכטיגסטע טיילן אין פאלקלאָר בכלל, און אין
אירישן כפרט: צום אירישן פאלקסליד. דער ערשטן
פאלקסליד האט ארויסגערופן אלעמאל א הילקוידעווען
צווישן די פאלקלאָריסטן. ה ע ר ד ע ר, לכשה, דער
שאפער פון דעם טערמין „פאלקסליד“, האט עס דער-
קלערט, ווי דאס ליד פון „נאטורלעקער“, וואס עס
קומט אויף — שרייבט ער — ביי די עסקימאס, קלאָזאָן
זדער פערזאנער — דאס איז בלי כפא א פאלקסליד.
פאראן מיינונגען, אז א פאלקסליד איז אזא ליד,
וואס ווערט פון פאלק, ד. ה. אין זיינע אונטערשטע און
מיטלענע שיכטן מיינסכטייל אין כאר געוונענע און

שטיל געווארן, און שוין מער קיין ווארט נישט געקאנט ארויסבריינגען. אלע זיינען געבליבן ווי פארחליטט. ס'ווארט „חתום“ האט קיינער נישט געקאנט ארויסזאגן.

דאמאלסט איז גאט אויפגעשטאנען פון זיין סאטאהכבוד און זיינע ווערטער האבן גע- דונערט:

— צופיל זיינען די זינד פון די מענטשן, איר זאל זיי קאנען אפמעקן, אזויפיל, ווי די ניגונטע, וואס זיינען פון זייערע זינד געבוירן און זיי קאנען זיי נישט מנצח זיין. אומזיסט וועלן זיי מלחמה האלטן מיט זיי, אזוי לאנג ווי זיי וועלן זינדיגן. צוויי וועלן זיי מנצח זיין, און טויזנט אנדערע וועט זיי זייער זינד גע- בוירן, און זיי וועלן אייביג האלטן מיט זיך אליין. איר די תשובה וואס זיי וועלן טאן, וועט זיי נישט העלפן. אייביג וועלן זיי זיין און גלות, ווייל אייביג וועלן זיי זינדיגן. זיי וועלן אייביג נייע תורות זיך זוכן און נישט וועלן זען מיין תורה, וואס איר האב זיי געגעבן, ווען איר האב די וועלט באשאפן, זי זאל זיין פריי, ביז איר וועל זיי אינגאנצן אפמעקן מיט די מענטשן און מיט זייערע זינד אינאיינעם.

*

צומארגנס נאך יום־כפור זיינען א סך אידן צעריק אהיימגעפארן און די, וואס זיינען איבער געבליבן, זיינען ארומגעגאנגען איבער די גאסן און נישט געוואוסט וואס סטוט זיך מיט זיי. האט זיך דער רבי לובלין צעריק אפגעשלאסן אין זיין חדר און זיך שוין מער נישט געוווין פאר קיינעם. איר נישט סוכות און אפילו שמחת תורה נישט. די חסידים האבן ארומגעבלאגן דישעט ווי שאטנס און ניט געוואוסט וואו זיך אהינצוטאן. אז סאז געקומען שמחת תורה, האבן זיי זיך שוין מער נישט געקאנט איינ- האלטן און זיינען אריין צום רבין. זיי האבן אויפגעריסן די טיר און זיך אנגעהויבן מיטמה צו זיין מיט אים. שמחת תורה טאר מען נישט טרויעריג זיין, האבן אלע געשריען און אנגע- הויבן טרינקען „לחיים“ צום רבין: „לחיים, רבי לחיים!“ דער רבי איז געווען בלאס, גע- זעסן אויף א בענקל און אויסגעזען אינגאנצן פארענדערט. די האט קיינעם נישט געענט

פערט. זיינע אויגן, וואס האבן ביי אים שטענדיג די געברענט און אויסגעזען ווי שטיקראפן, זיי נען געווען אינגאנצן ווי פארלאשן. ער איז גע- זעסן בוים טייט, אבער נישט געדענקט אז סאזן שמחת תורה. די חסידים האבן געטרונקען, גע- נייט זיך צום טרינקן. „לחיים, לחיים, רבי! נין, שמחת תורה טאר מען נישט זיין טרויעריג, מוועט דעם שטן נישט נאכגעבן!“ און א טענ- צל האט אויפגעפלאמט. לייבעלע שניטסוחר איז אויך געווען, אבער ער איז שוין מער נישט געווען דער אייגענער, וואס ער איז געווען. ער איז געווען כמעט טויט, גלייך מיט'ן רבי'ן. די חסידים האבן געטאנצט, אלעמאל פרוילאכער, לעבעדיגער, שטארקער, שטארקער לכבוד שמחת תורה, נאך שטארקער און אויך אריינגעכאפט דעם רבין אינס רעדל. פון אנהויב האט דער רבי נישט געפילט, אז מ'טאנצט מיט אים. דערנאך האט ער אויפגעריסן די אויגן און אליין אג- געהויבן טאנצן. און געטאנצט — אז אטעס און אז אויסהער, באלד די אויגן ווידער געשלאסן, ספנים בלאס, ווייס, ווי דער טויט, און ער טאנצט. טאנצט ווילר, טאנצט טויט — און טאנצט, די חסידים האבן זיך דערשראקן און זיינען שטיינגעבליבן און מיטן. זיי האבן אויך געוואלט דעם רבין אפשטעלן, אבער זיי האבן זיך דערשראקן פאר זיין אויסזען. זיי האבן גע- וואלט שרייען — איז די צונג ביי זיי ווי גע- לעמט געווארן. דער רבי האט אלץ געטאנצט, געטאנצט איבער דער שטוב, ארויס אויבן גא- ניק און איז דער סוכה, וואס איז געשטאנען אויפן גאניק. דאן ווידער צוריק ארויס פון דער סוכה און געוואלט אריינטאנצן אין שטוב. פלוצלונג — א געוואלט! אלץ שטייט, ווי טויט! דער ווינט וואס איז אין דרויסן געווען, האט דעם רבין אראפגעכאפט שטטיימל פון קאפ, און ער האט עס געוואלט כאפן. ער האט זיך געטאן א בויג נאך דעם איבערן גאניק ארי- בער און איז אראפגעפאלן. די חסידים וואס זיינען איז שטוב געווען, האבן געזען ווי ווייסע, מלאכים האבן אויסגעשרייט זייערע פלינגען. דער רבי זאל נישט פאלן אויף דער ערד. ווען מהאט דעם רבין ארויפגענומען, איז ער געווען טויט. מהאט נישט געזען אויף זיין גוף קיין

אריין. איינגעהילטע אין רויטע מאנטלען און מיט רויט־אנגענאסענע פנימער. קאלטע גולנים מיט קאלטע פייערלאך אין די אויגן און מיט צלמים אין די הענט — בלייבן שטיון פאר־שעמט און אויסגעלאכט.

און נאך בילדער, איינס נאכן אנדערן. איינס נאכן אנדערן, ביו אלע פארשווינדן, און ווידער ווערט צעריק ווי געווען: די ליכט צינדן זיך צעריק אָן און דער חזן ענדיגט די לעצטע ווערטער פון כל נדרי.

נאך כל נדרי, האט דער צעווייטער ים זיך אַ רים געטאן. זיך צעשטורעמט און צע־ברויזט, ווי מיט אַן אומנאטירלאכער קראפט. געשרייען ווי פון אַ רויזיגער מחנה, וואָס כאַפט זיך אויף נאָך אַ לאַנגער צייט זיין פאַרשפּאַרט און צעשמעטערט איין פעסטונג נאָך דער אַנדערער, איינער נאָך דער אַנדערער...

די מאַלכי הבלה האָבן דערזען, אַז זיי האַלטן שלעכט, האָבן זיי זיך אַ כאַפּ געטאָן צו פייער. איין איר אינס בית־המדרש האַט זיך אנגעצונדן דעם טלית ביי אַ ליכט. סווערט אַ טומל. די אירן הערן אויף דאווענען. זיי הייבן אַז ראַטעווען דעם ברענענדיגן איד: כאַפּן פון אים אַראָפּ דעם ברענענדיגן טלית, פאַרלעשן די פלאַמען, צוטערען ספּייער מיט די פּיס. און אַזוי אַ גאַנצע נאַכט. ווען די אידן האָבן גע־זינט, זיינען די שדים געפאַלן, ווען די שדים האָבן געזינט, זיינען די אידן געפאַלן. די אידן האָבן מלחמה געהאַלטן מיט שטאַרקע תּפּילות, די שדים — מיט פייער און ווינט. אַלעמאַל האַט אַן אַנדערער איד זיך אונטערגעצונדן דעם טלית ביי אַ ליכט און פּלוצלונג — אַ געוואַלט! סברענט! אַ הויז ברענט! די ווינטן צעוואַרפן די ברענענדיגע פּלאַמען איבער אַלע הייזער און די גאַנצע שטאָט ברענט! סאוי אַ שרפה! אַ שרעהקאכע שרפה! די אידן אַלע הערן אויף אינגאַנצן דאווענען און לויפן ראַטעווען. דער רבי האַט געזען אַז סאוי שלעכט: זיי זיינען שטאַר־קער...

*

צומאָרגנס אַ גאַנצן טאָג, האַט דער רבי לובלין שוין מער נישט מלחמה געהאַלטן. ער האַט נאָר געוויינט ווי אַ קליין קינד ביי די

תּפּילות. די אידן זיינען געווען אינגאַנצן דער־שלאָגן און האָבן שוין מער נישט געקאַנט דאווענען. זיי זיינען געווען פאַרמאַטערט. זיי האָבן געזען אין דעם אַ שטראַף פון גאַט, פאַר זייער איינשפּאַרן זיך וועגן דער גאַולה. ביי גאַט טאָר מען זיך נישט איינשפּאַרן. דער חזן האַט שטיל, שוואַך, בלויז מיט די ליפּן גע־דאוונט, ווי אַ פאַרוואונדערטער, וואָס בלייבט אַליין ליגן אין פעלד, און בעט זיך ביי גאַט אין דער לעצטער מינוט. אַלע אין בית־המדרש האָבן אויסגעזען ווי געבונדענע פאַר דער שחיטה, און זיי קאַנען זיך שוין מער נישט ווערן. יעדערער האַט בלויז געקוקט ארויף צום הימל מיט פאַרגלייזטע אויגן און סהאַרזן אין אים האַט געוויינט, שטיל געוויינט. אַזוי איז אדורך דער גאַנצער טאָג יום כּפור, ווי די לעצ־טע שעה פון אַ געפאַלענעם גבור.

*

אַ שעה פאַרנאַכט. די זון האַט שוין גע־האַלטן ביים פאַרגיין, סהאַט אַנגעהויבן טונקל ווערן. אַ סך ליכט האָבן שוין געהאַט אויסגע־ברענט און די איינציגע, וואָס האָבן נאָך גע־ברענט, האָבן אויסגעזען ווי איבערנעבליבענע יתומים — האַט זיך פּלוצלונג דער באַזיגטער ים ווידער אויפגעכאַפט און ווידער זיך צעשטור־רעמט. ווי אַ צעבלויגטער לייב, וואָס פּרואוויט נאָך זיינע לעצטע כּוחות פאַרן טויט, האַט זיך דער רבי לובלין אויפגעכאַפט און אַנגעהויבן שרייען מיט אַלע כּוחות, בעטן און קלאַפּן מיט די פּויסטן אין דער וואַנט אַריין, ביי וועלכער ער איז אַ גאַנצן טאָג געשטאַנען מיטן קאַפּ אַנגעשפּאַרט, און געוואַלט איינלייגן אַלע הימל־לען. דער חזן האַט זיך געשמעלט דאווענען נעילה, און דער גאַנצער עולם האַט געשריען. אַלע האָבן מיט איינמאַל דערפּילט די לעצטע מינוט, ווען סדאַרף פאַרהתעמט ווערן דאָס, וואָס סאוי אין דעם טאָג אַנגעשריבן געוואָרן. אַז סאוי געקומען יצו די ווערטער: אַ ב י נ ו מ ל כ נ ו ק ר ע ר ו ע ג ז ר ד י נ נו — האַט צווישן די אידן ווי אַ שטורעם פון דונערן אויסגעבראַכן. גוואַלטן ווי פון מיליאָנען פאַר־משפּעט, וואָס שרייען מיט לעצטע כּוחות: צערייס דעם שרעהקאכן נזר! ווידער זיינען אַלע

לופט, דרייען מיט אים אין אלע זייטן, שלאגן, ביז דער ווינט האט געמוזט אויפהערן. דאס אייגענע האט געטאן דער קאזשעניצער מניד מיט דעם גארטל און דער אלטער קאצער מיט דער פאטשיילע פונ'ם האלץ. אווערנאך האבן זיך די ווינטן אומעטום אפגעשטעלט, און די אידן אין יעדערער שטאט, האבן שוין פריי גע' קאנט גיין אין בית המדרש אריין. אומעטום האבן די אידן אין די צען טעג ביז יום כפור, שטארק תשובה געטאן, געפאסט, געפייניגט זיך און געבעטן צו גאט.

ווענט האבן אויסגעזען ווי דערשראקן און אין דער לופט האט מען געפילט די גרויסע אימה. דאס ביתהמדרש ביים רבין לובלין, דער הויף און ארום ביתהמדרש: דעם רבינס נאם און אלע גאסן וואס האבן געפירט אין רבינס גאס אריין — האט פון דערווייטנס אויסגעזען ווי א צעשוימטער ים, ווען ער ווינט זיך מיט אן איינגעהאלטענעם כוח פאר שטורם, און דער הימל איז פינסטער. דער רבי איז געשטאנען פארן אפענעם ארון קודש, אינגאנצן איבערגע' דעקט מיטן תלית און אויסגעזען, ווי א ווייסער בארג.

פארנאכט, אין דרויסן האט אנגעהויבן טונקל ווערן, די זון איז פארגאנגן — האט מען אין יעדערער שטוב אנגעהויבן אנגינדן גרויסע וואקסענע ליכט, ס'איז געווארן א געוויינעריי, און איינער דעם אנדערן האט געדריקט צום הארצן. די לארן פון די פענסטער אומעטום זיין נען צוגעמאכט געווארן, די טירן פארקלאפפט און אין די שטובן איז קיינער נישט איבער' געבליבן, הויז גאר קליינע קינדער, מיט עטוואס גרעסערע ביי זיי, און די ברענענדיגע ליכט. איר בער די גאסן האבן די אידן און די ווייבער, מיידלאך, יונגעלייט און דערוואקסענע קינדער — אין די זאקן און מיט פארוויינטע אויגן — געאיילט אין די כתי מדרשים און אין די שולן אריין, און אויפ'ן וועג, טרעפנדיג זיך איינער מיט'ן אנדערן—געוואונטשן זיך און ווידער גע' וויינט. א פחד האט ארומגענומען די גאנצע שטאט. די גאנצע ערד איז אין מרה שחורה איינגעהילט געווארן. גוים האבן מורא געקראגן ארויסצוגיין פון זייערע כאטעס און דער הימל האט זיך פארצויגן מיט וואלקן.

דריי קלעפ איז באלעמער און אלץ איז שטיין געבליבן גלייך.

ציטערנדיג און ווי עפיש נישט זיכער האט א פארבארגן קול זיך געלאזט הערן: א ו ר ז ר ו ע ל צ ד י ק ו ל י ש ר י ל ב ש מ ח ה. אלץ איז שטיין געבליבן אין שרעק. נאכ' דעם ווי מ'איז מיט די ספר תורות עטלאכע מאל ארומגעגאנגען ארום באלעמער און זיי צעריק געשטעלט אינס ארון קודש, האט זיך דאס איי' גענע קול ווידער געלאזט הערן: ע ל ד ע ת ה מ ק ו ס ו ע ל ד ע ת ה ק ה ל —

אלץ האט איינגעהאלטן דעם אעטם. דער הון האט אנגעהויבן זינגען „כל נדרי“, און די פייערן פון די ליכט האבן זיך אנגעהויבן ווי צוואמיניסן אין איין פייער. דערנאך האט דאס פייער אנגעהויבן ווערן ווי טונקלעך, אלעמאל מער, ביז סהאט זיך אנגעהויבן דאכטן, אן סאיז אינגאנצן אויסגעגאנגען. סאיז געווארן פינסטער, און אין דער פינסטערניש האבן זיך אנגעהויבן אויפדעקן בילדער פון גאר אלטע צייטן:

היילן, אין זיי ליגן אידן באהאלטן, גע' מארטערטע, און זיי צערייסן די קייטן, וואס מ'האט אויף זיי מיט געוואלט ארויפגעלייגט! זיי טרייסלען זיך אָפּ פון די שבועות, וואָס ס'האָט זיי געצוואונגען צו שווערן! און נאָר אַ בילד:

שייטעהויפּסן, שרעקלאַכע פּלאַמען. אין זיי ווערן אידן פארברענט פאר גאטס נאמען! די תלינים, די וואס הייסן פארברענען און די וואס שטייען גרייט צו ווארפען אין פייער

געשטעלט תפלה טאן. מ'האט געדאוונט שחרות, מוסף און ווידער ווי ביינאכט: דער רבי האט ווידער געקעמפט, געפאָדערט פון כביכול ער זאל אויסלייזן די וועלט און מלחמה געהאלטן מיט די שרים. איר דער קאזשעניצער מגיד און דער אלטער קאצקער. בייטאָג איז אָבער די מלחמה געווען גרינגער. אז דער רבי האָט געזען עס האלט שלעכט — האָט ער אליין א נעם גע'טאָן דעם שופר און אָנגעהויבן בלאָזן: תקיעה, שברים, תרועה, תקיעה. די שרים האבן מורא געקראָגן און זיינען זיך צעלאָפן. דער חזן האָט ווידער געזונגען „יתגדל" און ס'איז געווען גע'וואונען.

באלד נאכ'ן דאוונען איז דער רבי א פרייז לאַכער, מיט געזאָגט גענאָגן צום טיש. דער עולם האָט זיך אָנגעהויבן שטופן צו די טישן וואָס די גבאים מיט די שמשים האָבן געהאָט געגרייט, און זייערע פנימ'ער האָבן געלויבטן ווי די שכינה. און טאָקע באלד ביי די פיש, האָט דער רבי אָנגעהויבן דערציילן וועגן דער שווערער אַרבעט וואָס ער האָט אויבן געהאָט: אַלע האָבן אַרויסגעלאָזט די לעפל פון די הענט דער רבי האָט באלד אַראָפּגעלאָזט די קאָפּ אויף דער ברוסט און א שווערן זיפן געטאָן: די זאך איז נישט געענדיגט, נאָך גענוג אַרבעט ביי מ'וועט די אַלע ביזע רוחות אינגאָנצן בייקומען. דער עולם איז געוואָרן טרויעריג.

באלד נאָך ראש השנה, האָבן זיך ווידער שווערע און שוואַרצע וואָלקן אָנגעהויבן פאַר'ציען איבער'ן הימל פונ'ם רבין לובלין, און אויף זיין האַפּענונג וועגן דער גאולה. ס'האָבן זיך מיט איינמאַל א מאַד געטאָן שווערע ווינטן, נאָך א סך שרעקלאַכערע ווי אין יענעם ווייני טעג און זיי האָבן קיין איין מענטש אויף דער גאָס נישט געלאָזט גיין. גאַנצע צווייגן האָבן זיי אין דער לופט געטראָגן און בייער מיט די וואַרצלען אויסגעריסן. ס'איז אויסגעקומען, אז קיין שום איד זאָל נישט קאָנען גיין אין קיין בית המדרש אַריין דאווענען, זאָגן תהילים אָדער סליחות. און דא איז אַזעלכע טעג ווי אין די עשרת ימי תשובה. דער רבי לובלין האָט געזען, אז ס'איז שלעכט, און ער איז שטאַרק טרויעריג

געוואָרן. באלד אָבער האָבן אַלע דריי: דער רבי לובלין, דער קאזשעניצער מגיד מיט'ן אַלטן קאצקער זיך א נעם געטאָן אַפּצושטעלן די ווינטן. זיי האָבן געזוכט אַלערליי עצות. אָבער זיי האָבן גארנישט געקאָנט אויפּטאָן. אידן ווי ערן שטאַרק אומראַויג געוואָרן און באַקומען א פינסטערן בליק אין זייערע אויגן, א קלייניקייט, עשרת ימי תשובה, מ'דאַרף זען קומען ריין פאַר גאָט צו זיין משפּט און מ'קאָן אין קיין בית המדרש אַריין נישט גיין!

די אידן, וואָס זיינען פון אַלע שטעט אָנגע'קומען צום רבין קיין לובלין אויף ראש השנה, זיינען נאָך גראַנעזש נישט אַהיימגעפאַרן, נאָר באַזאָכט געזאָנגען און סליחות, נישט געקומט וואָס אין דרויסן רייסט דער ווינט. אויפ'ן וועג, אז זיי זיינען אַפּגעגאַנגען א פאַר טריט, האָט דער ווינט זיי א נעם געטאָן ווי מיט הענט און געוואָלט זיי פאַרטראָגען, זיי זיינען געבליבן שטיין, ווייטער גיין האָבן זיי נישט געקאָנט, אפילו צעריק. קוים האָט איינער געוואָלט מאַכן א טריט, איז ער געווען איינגעשטעלט. ס'היטל איז אים אַראָפּ פון קאָפּ און ער האָט נישט גע'טאַרט לויפן עס כאַפּן אפילו. די אידן האָבן איינגעזעען, אז ס'איז שלעכט, אָבער דער בטחון אין גאָט, אז ער וועט זיי העלפן, האָבן זיי נישט פאַרלוירן. און באלד טאָקע, האָט יעדערער זיך מיט דער פאַרשטיילע פון דער קעטשענע גוט אַרומגעבונדן ס'היטל, זיך אויסגעצויגן אויף דער ערד, און אויף אַלע פיר, אָנגעהויבן קריכן. אזוי איינער הינטערן אַנדערן, איינער הינטערן אַנדערן ביז זיי זיינען אָנגעקומען אין בית המדרש אַריין. אויפ'ן וועג האָט נישט איינער פון זיי באַקומען א שטיק האַלץ איז קאָפּ אַריין, א שטיין, א ציגל, וואָס דער ווינט האָט פון דע'כער אַראַגעריסן און זיי זיינען מיט צעשפּאַל'טענע קעפּ, געבלוטטיגטע געקומען צו סליחות. אין בית המדרש, אז דער רבי האָט דערזען צע'בלוטטיגטע אידן, איז ער שטאַרק אין כעס גע'וואָרן. זיי האַלטן שוין מלחמה מיט כלי זיין — מיט שטיינער; זיי זיינען מזיק אידן וואָס גייען בעטן צו גאָט — ער האָט א נעם געטאָן זיין שטעקן און איז אַרויס אויף דער גאָס. ער האָט מיט דעם שטעקן אָנגעהויבן פאַכן אין דער

אויסלייזן די וועלט אדער נישט. אלע מלאכים ענטפערן אין איין כאר דריי מאל: אויסלייזן די וועלט! אויסלייזן די וועלט! אויסלייזן די וועלט!

פארום — א מורא'דיגער טומל, א גרויסער ווינט וואס הייבט אן בלאזן און דייסן פון אלע זייטן, פייפן און מרוטשן, ס'הייבט אן בלייצן און דונערן, אלע שדים הייבן זיך אן אנצולויפן, אלע ביזע רוחות, מלאכי הבלה, מקטרגים מיט ילית'ן און אשמדאי בראש. אלע טיען זיי זיך א צעשפרייט איבערן הימל, שפרייט אויס שווארצע פיליזען און פארשטעלן גאט, די מלאכים, דעם רבין לובלין, דעם קאזשעניצער מגיד, דעם האלטן קאצקער און אלע אידן. גאט דינגלען זיי ארום, מאכן ארום אים א דארף, קיי נער זאל נישט קאנען צוקומען און נעמן זיך צו זייער ארבעט: לעשן אויס די ליכט, מאכן פינסטער און אלע מיט איינמאל הייבן אן שפייזע מיט פייער, קריצן מיט זייערע שרעקלאכע ציין, גלאצן מיט זייערע אויגן, די אויגן זיינען ביי זיי גלעזערע און ארויסגעזעצט, די ציין — שטאלענע, און אז זיי קריצן מיט זיי שפריצט פייער. צונגן האבן זיי ווי שווארצע פלאמן. זיי שטעקן זיי ארויס, און אלע אידן הייבן אן צי' טערן. די מלאכים אבער האבן קיין מורא נישט. זיי טרעטן נישט אוועק פון גאט איין רגע, זיי היטן אים, ווי א מענטש ס'אפאל פון אויגן. זיי ווייסן, אז די שדים לאקערן אויף אים, זיי ווילן אים נעמען געפאנגן, ווי זיי האבן די גאנצע וועלט אין זייער געפאנגעשאפט גענומען, האלטן זיי מלחמה מיט די שדים. די שדים לעשן אויס די ליכט, און זיי ציגן זיי צעריק אן. ווען זיי האלטן שוין גאר שלעכט, פירן זיי ארויף די זון! פאר דער זון מוזן די שדים אנטלויפן, די זון קאנען זיי נישט אויסלעשן...

די גאנצע צייט וואס דער רבי לובלין און דער קאזשעניצער מגיד מיט'ן אלטן קאצקער זיינען געווען פארשטעלט פון די שדים, האבן זיי גארנישט געקאנט אויפטאן: נישט בעטן, נישט פארערן — זיי האבן גאט נישט געזען. פון אנהויב האט דער רבי לובלין געמאכט מיט די הענט, געוואלט צעטרייבן די פינסטערניש. ער האט געשריגן, געקלאפט מיט די פויסטן אין

דער וואנט ארויף, ביז ער איז מיד געווארן און זיך שוין מער נישט געקאנט האלטן אויף די פיס. ער האט אנגעהויבן קערצען און איז אומ געפאלן. די אידן זיינען געווארן און גאנצן זיי טויט. דאס אלץ האט אבער גאר אזוי לאנג גע דויערט, ביז ס'האט נישט אנגעהויבן ליכטיג ווערן. קוים האבן די מלאכים אריינגעפירט די זון — איז צווישן די שדים געווארן א טומל, און זיי זיינען זיך צעלאפן. דער רבי האט דאס דערזען און ער איז צעריק ווי לעבעדיג געווארן! ער האט זיך אויפגעכאפט און דערזען, אז ס'איז ליכטיג — האט ער א געשריי געטאן: יתגדל ויתקשר! — דער גאנצער עולם און דער חזן זיינען גלייך אויפגעקומען און אלע האבן דערזען, אז ס'איז ליכטיג! און די אידן וואס זיינען געשטאנען אויף דער גאס, האבן דערזען, אז אויף איין עק הימל איז אנדערש געווארן... זיי האבן געוואלט אנהויבן טאנצן, פרויען זיך, איז זיי געווען קאלט, און זיי האבן געצייטערט. דער שוויים וואס האט יעדערן פון זיי געהאט באדעקט, איז שוין אויף זיי געווען אפגעקילט און פארטרקענט. ביי יעדערן זיינען די פיס גע ווען ווי געלעכט און אין קאפ ווי מיט בליי אזי געגאסן. אין הארץ איז געווען הויף און קיינער האט שוין מער נישט געדענקט וואו ער איז גע ווען און וואו ער איז. אלע האבן אנגעהויבן אומ פאלן, דער חזן איז בית המדרש האט אבער גע זונגען „ותגדל“, די אידן אלע האבן צוגעהאלפן. דער רבי האט געפאשט מיט די הענט און גע טאנצט, אלע מאל שטארקער, שטארקער ביז די וואס זיינען געשטאנען ארום בית המדרש, אויפ'ן הויף, האבן אויך אנגעהויבן דאס איי גענע: זיינען, פאטשן מיט די הענט און טאנצן. דער געזאנג פון בית המדרש און הויף, האט אב געהויבן ווערן אלע מאל העכער, העכער, שטארק קער ביז די אלע וואס זיינען געשטאנען אויף די גאסן און געהאלטן ביי אומפאלן, האבן דער הערט, און זיי אונטערגעכאפט פון וועמן, זיינען זיי אלע געבליבן שמיין. זיי האבן אויך אנגע הויבן זינגן, פאטשן מיט די הענט, טאנצן און אזויערנאך האבן אלע פארענדיגט ס'דאווענען. צום טיש איז מען שוין נישט געגאנגן, ווייל ס'איז געווען טאג און מ'האט זיך באלד ווידער

דארט קיין צענערטויזנטער געדאנקען און צע-
 גערטויזנטער געפילן. איין געדאנק און איין
 געפיל. אלע האבן זיך פארגעשטעלט איינס און
 אלע האבן נאר דאס איינע געזען. אלע האבן
 געזען דעם רבין לובלין שטיין אין הימל פאר
 כביכול און פאדערן ער זאל אויסלייזן די וועלט.
 גאט זיצט אויף א גאלדענער שטול מיט דער
 קרוין אויפן קאפ און איז ערנסט. זיין פנים
 איז שטרענג און פאר אים ליגט א בוך אפן,
 וואס לייענט אליין פאר זיך פאר. מלאכים
 שטייען און ציטערן. לויפן הין און הער, פירן
 צו נשמות פאר גאט ער זאל זיי משפטן און
 פירן זיי צוריק אונטען...

אייד דער קאזשעניצער מגיד און דער אל-
 טער קאקענער, אלע דריי, שטייען פאר כביכול
 און פאדערן ער זאל אויסלייזן די וועלט. הינד
 טער זיי שטייען טויזנטער אידן, צענערטויז-
 זנטער, הונדערטערטויזנטער — מיליאנען!
 אזויפיל, אז מען קאן מיט קיין אויג נישט זען.
 גאט זיצט אויף דער גאלדענער שטול, נאר ער
 איז טרויעריג. ארום אים שטייען די מלאכים
 און זיי קוקן, קוקן אויפ'ן רבונג של עולם, אויף
 די רביים, אויף די אידן און ווייסן נישט וואס
 דאס זאל באדייטן. גאט טוט א זיפן און בארד
 ווערט א רעש אין אלע הימלען, סקומען אן
 נאך מלאכים, צעשטעלן זיך אין שורות, בוקן
 זיך, זינגען שירה, אבער גאט ענטפערט נישט.
 די מלאכים בלייבן שטיין דערשראקן און קוקן
 זיך אן. זיי פארשטייען נישט. סבוך איז צו
 געמאכט און סאזן שטיל. די מלאכים וואס
 האבן פריער פאר גאט צוגעפירט נשמות צו
 משפטן און אוועקגעפירט — פירן איצט שוין
 מער נישט צו. גאט משפט מער נישט קיין
 מענטשן — ער משפט די גאנצע וועלט! אויס-
 ליזן זי פון גלות אדער נישט. אלע דריי גוטע
 אידן, וועלכע ער האט אראפגעשיקט אויף
 דער ערד, זיי זאלן גוט מאכן די מענטשן, שטייען
 פאר אים און פאדערן, ער זאל אויס-
 ליזן די וועלט. אלע דריי טענהן, אז סאזן
 צייט, די וועלט קאן שוין ליינגער נישט ווארטן.
 און גאט, דער באשעפער פון זיין וועלט, ווייסט
 נישט וואס מיט איר צו טאן. ער ווענדעט זיך
 צו זיינע מלאכים און פרעגט ביי זיי אז עצה:

דער חזן האט געענדיגט שמונה-עשרה און
 ווארט אויפן רבין. אויך דער גאנצער עולם האט
 שוין געענדיגט און אלע שטייען און ווארטן.
 אזוי א פערטל שעה, א האלבע, א שעה און דער
 רבי שטייט נאך אלץ שמונה-עשרה. ער טוט
 זיך קיין ריר נישט. פון אנהויב האט ער די
 אויגן געהאלטן צו, דערנאך זיי אויפגעריסן,
 בארד ווידער זיי פארמאכט און פארגלייזט.
 דער עולם שטייט און ווארט. שטייט א שעה,
 צוויי און דריי. ביז דער רבי האט א קרעכץ
 געטאן און אלע האבן אויפגעציטערט, אויפ-
 געריסן די אויגן, פארצויגן די שטערנס און
 ווידער געבליבן שטיין, ווי זיי זיינען פריער
 געשטאנען. בארד האבן אלע אנהויבן אויס-
 זען, ווי דער רבי — טויט. אלע האבן אויפ-
 געהערט אטעמען, אלעמאל איז געווארן שטי-
 לער, שטיילער, ביז מ'האט שוין מער גארנישט
 געהערט. ש"ש-שא, שטיל, אזוי ווי די ליכט,
 וואס האבן געברענגט און מהאט זיי נישט גע-
 הערט. זייערע פייערלאך האבן זיך געצויגן, גע-
 בויגן, געטוקט זיך און בארד אויך געבליבן
 שטיין גלייך, ערנסט און פארשטומט ווי די אידן.
 אלץ האט אויסגעזען ווי געשטארבן, און אלץ
 שוועבט אין דער לופט. איין טויטער, שוועבנדי-
 דיגער גייסט. דאן האט איין פייערל בון א ליכט
 א טאנץ געטאן: טיפ... זיך איינגעצויגן, קליין
 געווארן און בארד ווידער אויפגעפלאכט. נאך
 איינס, א דריטס און עטלאכע מיט אמאל. דאן
 האט איין איר א קרעכץ געטאן. נאך איינער
 און בארד עטלאכע. דעם רבינס קערפער האט

שווארצע אטלעסענע קאפאטעס ארוםגעגאָר-
טעלט, בערר און שווארצע פארשלוסמע אויגן
וואס האבן אפגעקוקט פון אונטער שווארצע
הויכע היטלען אדער שטריימעלען. די ווייסע
שטערנס זייערע און די בלאַסע איידעלע פנימער,
האבן אויסגעזען ווי ווייסע פלעקן אין א פינט
טערער נאכט. איינער צום צווייטן האט קיין
וואָרט נישט גערעדט און די גרויסע אימה פון
ערב ראשיהשנה האָט אין דער לופט געצייטערט.
פאַרנאכט, סהאָט אנגעהויבן ווערן טונקל
— האבן די אלע אידן אנגעהויבן אײלן אהין.
וואו סהאָט געוואוינט דער רבי. די גאָס וואו
דער רבי האָט געוואוינט, איז שוין פון לאנג
געזען פוג פון די אידן פון לובלין אַליין, און
אויסגעזען ווי א ים מיט קעפ און אויגן נען
ווענדעט צו דעם געמויערטן הויז מיט דעם
ברייטן גאניק ארום. ווייטער גיין איז שוין גע-
ווען אוממעגלאך, איינער אויפן אנדערן איז גע-
בליבן הענגען און נישט טויזנטער קערפערס
האָט מען געזען, נאָר איין קערפער. סהויז פונם
דבין האָט זיך געטרונגען אין דעם מענטשן-רום,
די אנדערע היילאך האָט מען גארנישט געזען,
ווי האָט דער ים שוין געהאָט אינגאנצן דער-
טרונקען אין זיך. אינם הויף פונם רבין, איז
מען שוין נישט נאָר געהאנגען איינער אויפן אַנ-
דערן, נאָר געלעגן. סאיז געוואָרן נאכט, און
אין בית-המדרש האָט דער חזן אנגעהויבן דאָר-
טן. צווישן די אידן איז געוואָרן א שטיקלייט,
אַלע מיט אויפגעריסענע אויגן, רי אויערן אַנ-
געשטרענגט, האָבן געוואַלט הערן צי דער חזן
דאָונט, נאָר אומזיסט. און דאָך האבן אַלע גע-
דאָונט, אַז מהאָט אנגעהויבן דאָונען אין בית-
המדרש, האבן געהערט רי, וואָס זיינען געשטאַ-
נען אין בית-המדרש און אויך אַנגעהויבן דאָר-
טן. פון זיי האבן געהערט רי, וואָס זיינען גע-
שטאַנען הינטער זיי, און אזוי ביז אויף דער
גאָס ארום, דאַן פון איין גאָס אויף דער צוויי-
טער, אויף דער דריטער. סהאָט געדאָונט דער
רבי, די אידן אין בית-המדרש, די אידן ארום
בית-המדרש, דער גאַנצער הויף, דעם רבינס
גאָס און אַלע גאַסן, וואָס האָבן געפירט אין
רבינס גאָס אריין. און אַלע שטיגן בלויז מיט
די אויגן און אַלע אינאיינעם. נישט געווען

אין דער אַלמער פוילישער שטאָט לובלין פול
געוואָרן מיט די אנגעקומענע אידן און באַקומען
אן אויסזען, ווי באַלאַנגערט פון א פיל טויזנט קע-
פיקער מהנה. שוואַרץ זיינען אַלע נאָסן געוואָרן,
חויז יענע וואו סהאָבען געוואוינט די פריצים,
די שלאַכטע, דאָרט האבן קיין אידן נישט גע-
טאָרט קומען. די גאָסן אין יענער טייל שטאָט
זיינען געווען ברייטע מיט געמויערטע הייזער
און פול מיט פאַרצייטישע דענקמעלער: אַלמט,
נראַבע מויערן, אויף וועלכע סאיז געווען אויס-
געמאַלט קריגער מיט אייזערנע פאַנצערס אויף
ווילדע פערד, קעניגלאַכע שלעסער מיט פאַר-
באַרגענע היילן וואו סהאָבן זיך שפעטער בא-
האַלטן, פאַרוססאָנעס. דער מאַגיסטראַט מיטן
ווייסן אַדלער און צוויי גרויסע העק אין דער
הויך, צוויי אייזערנע טויערן און ביי זיי זיי-
נען געשטאַנען זעלנער מיט נאָקעטע שווערדן
אין די הענט. זיי האָבען געהיטן אַז קיין איד
זאָל נישט קאָנען דורכגיין. די גאָסן, וואו די
אידן האָבן געוואוינט, זיינען געווען שמאַלע,
ענגע און פינסטערע, מיט שוואַרצע איינגעפאַ-
לענע, אַרומע הילצערנע היילאך, אין איין געסל
אַזעלכעס, וועלכעס מהאָט גערופן „נַרְבִּינס
גאָס“, איז קעננאיבער אַז אַלמטע שול געשטאַ-
נען, א געמויערט הויז מיט א ברייטן גאניק
ארום, און דאָרט האָט געוואוינט דער רבי.
ארום הויז איז געווען א גרויסער הויף און איז
דעם הויף איז געשטאַנען דעם רבינס בית-
המדרש, אויך א מקוה און א קיך פאַר די חסידים
וואָס זיינען צו אים צוזאַמענגעקומען. פאַר
יעדערן ראשיהשנה און יום-טבפור פלעגט מען
אויף דעם הויף פון ברעטער אויפשטעלן נאָר
אַ בית-המדרש, אַז אַלע זאָלן האָבן וואו צו
דאָונען. פאַר יענעם ראשיהשנה און יום-טבפור
האָט מען קיין בית-המדרש נישט אויפגעשטעלט,
נאָר דעם גאַנצן הויף באַנוצט פאַר א בית-
המדרש, אַבער צו אידן וואָס זיינען דאַמאָלט
אַנגעקומען צום רבין, זיינען געווען אזויפיל,
אַז אפילו קיין צענט-חלק פון זיי האָט אין דעם
הויף נישט געקאָנט אריין. די גאַסן זיינען גע-
ווען פול, איינער אויפן אנדערן האָט זיך גע-
שטופט און אידן האבן נאָר געהאַלט אין איין
אַנקומען. מהאָט מער שוין נישט געזען ווי

זיילט שיינע מעשהלאך פון נאר אלטע צייטן : פון פוילישע ריטער און פארטשופטע, פארליב' טע פרינען וואס האבן זיך פארליבט אין איד' שע מיידלאך, פון קאזימירש דעם גרויסן און די שיינע אסתר, וואָס האט מיט אים תהונה געהאט, כדי דערנאך צו קאנען העלפן אירע אידישע ברודער וועלכע האבן דאמאלסט גע' ליטן פון דער פוילישער שלאכטע, פון נאָל' דענע זונען, וואָס מובלען זייערע שטראַלן אין איר און נאר, נאך אַ סך שיינע מעשהלאך, פון דער אנדערער זייט האט זיי באַגלייט דאָס רוישן פון דער וואַרטא, די שוועסטער פון דער ווייבסל, וועלכע איז אבער נישט גלייך צו איר. די ווייבסל איז ווי אַ קינד, אַ מילדע און אַ צארטע; די וואַרטא איז אַ ביזע, אַן אויפ' גערענטע, אַ שרייער, אַ מכשפה, וואָס שלעט נאָר שטענדיג און וואַרפט זיך ווי אַ בייזער שלאַנג, איר רוישן דעהיילט פון פינסטערע הימלען, פון פאַרקנעכטן, פון קייטן און תליות, קאלטע גולנים, צאַרנדיגע הערשער. וואָס האָבן זייער פאַלק געפייניגט מיט דער גרעסטער אַכזריות, פון מאַסקאָלן, וואָס האָבן געשניטן קעפ, ווען זיי זיינען קיין פוילן אריינגעפאַלן. סבלוט איז צו איר אריינגערינען, מהאָט אין איר אריינגעוואַרפן מיידלאך לעבעדיגערהייט, ווייל זיי האָבן זיך ניט געלאָזט שלעכטס טאָן. זי האָט דאָס אַלין אין זיך איינגעשלאָנגען און איז נאָר נישט זאַט.

דריי טעג און דריי נעכט האָבן די פורלאַך מיט די אידן און די אידן וואָס זיינען גענאָג גען צופוס, זיך געצויגן אויף די וועגן און שאַ סיינען, איבער בערג און טאַל, ביז זיי זיינען אָנגעקומען הינטער דער שטאָט פאַר אַ נאַר הויכן באַרג, אויף וועלכן סאיז געשטאַנען דאָס אַלטע אידישע בית'עולם מיט אלטע מעכות און אָפגעריבענע אותיות, וועלכע מהאָט שוין מער נישט געקאַנט דערקענען. אונטער זיי זיינען געלעגן גרויסע אידישע גאָנונים, ווי דער אייזער נער קאַפ און נאך אַנדערע. דאָ זיינען אַלע גע' בליבן שטיין, געזאַגט אַ פאַר קאַפיטלאַך תהלים און דערנאָך, ווי אַ שטראָם, אַלע צופוס, האָבן זיי זיך אָנגעהויבן ארייניסן אין דער שטאָט. באַלד זיינען אַלע גאַסן פונם אידישן געטאַ

די זון אויך אַן אַנדערע. זי האט אויפגעהערט גליען און קלעטערן אזוי הויך אויפן הימל, האט אָנגעהויבן ווערן אַלעמאַל מער פאַרטראַכט, שוין ניט אזוי לעבעדיג ווי זי איז געווען באַלד פון אנהויב, נאך פסח, ווען זי איז נאך יונג געווען. אויך אירע שטראַלן זיינען געוואָרן אַנט' דערע; ווייכער און מילדער. זיי זיינען שוין נישט מער געווען אזוי צעלאָזט און אויסגע' לאָסן, אזוי שטיפערדיש. ווי זיי זיינען געווען פריער, זיי זיינען געוואָרן מער צנועהדיג און פאַרהלומט. די ווינטלאך האָבן אָנגעהויבן ווערן אָפּטער און קילער. די פאַרנאַכטן — טריבע און די נעכט — נאָר קאַלטע. פון די פעלדער האָט דער פויער שוין אַלין געהאַט אָפגעשניטן און אַהיימגעפירט צו זיך אין סטאַדעלע אַרין. די פעלדער זיינען איבערגעבליבן ליידיג און באַקומען אַ טרויעריגן און מיאוסן אויסזען. פונקט ווי אַ מוידל, וואָס משניידט איר מיט גוואַלט אָפ די האַר, און זי בלייבט מיט אַ נאַלן זאַפ. פון די בוימער האט מען אויך שוין גע' האט אַרפּאַגענומען דאָס אויבס און זיי איבער' געלאָזט מיט ליידיגע אָפגעצונטע צווייגן. אַלין האָט מיט איינמאַל אָנגעהויבן ווערן טרויעריג, די בתי'מדרשים האָט מען אָנגעהויבן בלאָזן שופר און אידן זיינען געוואָרן פאַרוואַרגט. פון זייערע אויגן האָט אָנגעהויבן אַרוויסקוקן אַ מאַדענר בליק; אַ שאַרפער און אַ שטייפער. און אַז מהאָט אָנגעהויבן וועקן צו די ערשטע סליחות, האָט יעדער איר פאַרלאָזט ווייב און קינד און איז אַוועק צום רבין. יעדערער צו זיין רבין, צו וועלכן ער איז שטענדיג געפאַרד. צו מייכט אָבער איז מען געפאַרן צום רבין קיין לובלין.

*

איבער בערג און טאַל, אויף וועגן אין שאַסיינען, דורך אַלטע וועלדער און פעטע פעל' דער, דורך וועלכע ש'שניידן דורך צוויי טייכן שוועסטערן; די ווייבסל און די וואַרטא, האָבן פורלאַך מיט אידן און אידן וואָס זיינען גע' גאַנגען צופוס, זיך געצויגן קיין לובלין. דעם גאַנצן וועג האָט זיי באַגלייט, פון איין זייט דאָס פלעקען פון די בואַליעס אויף דער ווייבסל, וועלכע האָבן ווי ליבע קינדער דער-

פאר דער צייט *

(פראגמענטן פון א לעגענדע דערציילונג)

— דאס איז געווען שוין נאענט פאר ראש השנה, די זון האט שטארק געליכטן און פלוצ' לונג — פינסטער! אזוי פינסטער, אז איינער דעם אנדערן האט קוים געקאנט זען. די נויס האבן זיך געשטעלט אויף די קניען און זיך גע' צלמט, „דער אידישער משיח קומט“, האבן אלע געזאגט. טייל אידן האבן אפילו געפרואווט נאכ' קלערן — אפשר איז שוין נאכט? האבען זיי ניט געקאנט פארשטיין. ס'איז געווען ערשט ניט לאנג ווי סאיו טאג געווארן, א סך אידן האבן נאך קיין אנבייסן ניט געהאט געעסן. גרויסע לערנער זיינען נאך געווען אין ביתהמדרש און ערשט געדאוונט. בעלימלאכות האבן זיך ערשט געהאט גענומען צו זייער ארבעט און זיינען געבליבן אין מיטן: דער שניידער — אין מיטן דער נאדל איינפדעמען, דער שוסטער — מיטן העמערל אין דער הויז, אין מיטן א שטיפטל אריינקלאפן, דער סטאליער — אין מיט'ן זעגן א ברעט. אויף יעדערן איז אָנגעפאלן א פחד. מהאָט מורא געקראָגן ארויסצוגיין פון שטוב און אפילו ארויסצוקוקן דורך א פענסטער. איינער דעם אנדערן האט אַרומגעהאַלטן: די קינדער — די עלטערן און די עלטערן די קינדער. אלץ איז געשטאנען אין שרעק און מורא געהאט זיך א ריר צו טאן. פרומע אידן האבן זיך אָבער אָד געשטאַרקט און זיינען אַרויס אויף דער גאַס, זען וואָס עס איז. זיי האָבען גלייך דערזען. אַז אויפן הימל, אונטער די וואַלקנס, קומען זיך צוזאַמען צוויי פּנימער! זיי זיינען אידן אַוועק צום רב און באַלד איז געוואָרן א רעש איבער דער גאַנצער שטאַט, אַז משיח קומט! דער רב, די דיינים, די יושמים און די זקנים, אלע אידן און אפילו אויך שוין די ווייבער — אלע וואָס האָבן פּריער כּוּרָא געהאַט זיך א ריר צו טאן.

— זיינען ארויס אויך דער גאָס. יונגעלייט, מיידלאַך, קינדער און אפילו קראַנקע, אלץ איז געשטאַנען אויף דער גאַס און אוי אומעטום, אין יעדער שטאַט. אומעטום האָט מען געזען דאָס אייגענע: צוויי פּנימער קומען זיך צוזאַם מען אויפן הימל! אין יעדער שטאַט האָט דער רב הויך געמאַכט שהחינו און די מענטשן זיי גען געבליבן שטיין ווייס, ווי טויט. באַלד האָט טאַקע יעדערער דערפילט, ווי די ערד אונטער זיינע פיס הויבט אָן ציטערן, און די מתיב קא' לערן זיך, אלע האָבן זיך אָנגענומען ביים די הענט און געוואַרט אַז דער שופּר של משיח זאָל אַ בלאַז טאָן. אַז אימא האָט געהערשט, די גאַנצע וועלט גייט אונטער, די זינגיע וועלט, די פינסטערע, און אַ נייט, אַ ליכטיגע ווערט געבוירן.

דאָס האָט אָבער אויך ניט לאַנג געדויערט און באַלד זיינען אַלע ווידער געבליבן אָפּנער נאַרט. ס'איז געוואָרן צעריק ליכטיג ווי ס'איז געווען און גאַרנישט. דערנאָך האָבן זיך ערשט אַלע געכאַפּט, אַז סאיו געווען אַ לקוי חמה. סייזייסי אָבער. איז יענער זומער שוין גע' ווען די צייט פון פאַר משיחן און דער אַלטער קאַצקער, קורץ פאַר חודש אַלול, האָט זיך אָנג' טערגעגעבן דעם רבי'ן לובלין. ער האָט געשריבן צו אים אַ ברייף, אַז ער איז מסכים. ביים רבי'ן לובלין איז דאָס געווען אַ גרויסע פּרייד און אַלע דריי: דער רבי לובלין, דער כאַזשעניצער מגיד און דער אַלטער קאַצקער, האָבן זיך אַ נעם געטאָן צו דער אַרבעט מקרב צו זיין די גאולה. באַלד האָט מען אין אַלע שולן און בתי מדרשים געהייסן אויסרופן, אַז אידן זאָלן זיין גרייט! יעדער זאָל תּשובה טאָן. איינער דעם אנדערן זאָל איבערבעטן, אויב ער האָט אים עפעס שלעכטס געטאָן און ס'זאָל זיין אַחרות.

*

נאָך די גרויסע היצן, וואָס סאיו געווען אין יענעם זומער, האָט אָנגעהויבן ווערן צוריק קילער, די לופט איז געוואָרן אַן אַנדערע און

(* זע דאָס „נייע לעבן“, נומ. 10.

מיון הימל

ווייל כ'זול מיון הימל זאל זיך לייטערן,
אין וואלקנרין זאל ווערן,
שוין זע איך אים פאר מיר א הייטערן,
מיט גליענדיגע שטערן.

די שווערע וואלקנס מיינע אייגענע
זיי רויכאלאך צעפליען,
מיון לייב, פון פוין אט'אויפגעצויגענע,
הויכט ווידער אן צו בליען.
נאר כ'זועל אויף אייביג א פארשלאסענעם
דעם סוד אין מיר באווערן:
זיי כ'האב מיט אייגן בלוט פארגאסענעם
געצונדן רויט די שטערן.

משה אייזענשטאט:

* *
*

די אויגן קיילאכדיג פון מורא און פון וואונדער.
דער וועג איז ווייט. און כ'זוייס ניט ווי צו גיין.
כ'איז שווער די לאסט פון צוואנציגסטן יארהונדערט,
נאר שווערער איז די לאסט פון זיך אליין.

וואס זאל איך טאן? זיך אפשטעלן? פארביי גיין?
און, אפשר, איז נאר בידן — אונז — באשערט
פארשעלפערן מיט א פארליבטן שווייגן
דעם בלוטיגן זכרון פון דער ערד.

די ערד איז בייז. נאר מיר זיינען צוזאמען.
דער טאג איז ווייט. דער הימל איז נאך שווארץ.
דאס לעבן גייט פאמעלאך, ווי א מאמאנט,
און טרעט מיט זיינע שווערע פיס דאס הארץ.

און ס'קומט א שעה, און הייסט אונז זיין באזונדער.
— ניט ברעך, ניט ברעך די איינגעמיטע הענט! —
סאיז אונזער גורל: אייביג זוכן וואונדער,
און אייביג ברענען — און ניט זיין פארברענט,

און בענקען נאך געשמארבענע כימערן,
און לאזן פאר דעם קומענדיגן דור
פאר'סמ'טע בלוט, און קנייטשן אויפ'ן שטערן
און גרויע האר — צו דריי-אין-צוואנציג יאר.

ווען הערבסט קומט

ווען דער הערבסט קומט איבער'ן לאנד,
באהאלטן זיך פלאמיגע שטיקער זומער
ביי יונגע פרויען
און שמעלצן זיך איבער זייערע רייפע
אקסען.

פליסן אונטער זייער הויט;
און די פרויען-פארהילטע זומערס —
טראגן זיך דורכ'ן ווינטער
מיט גליענדיגע טריט.

דרוק פון שפענלענר'ס טעארע, אז די איירא-
פיאזישע ציוויליזאציע האלט ביים אונטער-
גין.

דער סך הכל פון די מאדערנע שטרעמונגען
אין דער אמעריקאנער ליטעראטור, וועלכע גע-
פינען זיך מיט מער אדער וועניגער בולטקייט
אויך אין דער וועלט ליטעראטור, ווייזט, דאס
די ענדערונג זיינען הויפטזאכלאך פארמען-עני-
דערונגען אין אינהאלט אין פארעקומען ניט
קיינ ענדערונג נאר א פארטיפונג. דער מאדער-
נער קינסטלער זוכט אריינצודרינגן אין די טיר
פענישן פון דער מענטשלעכער נשמה, וועלכע
זיינען ביז איצט געווען פארבארגען פון דער
קינסטלערישער אינטואיציע.

דער נאך-דער-מלחמה מענטש רעוואלטירט
אנטקעגן וויסנשאפטלעכער קאלטקייט און
קורצזוכטיקייט. דער היינטיגער קינסטלער זוכט
אויסצודריקן די דאזיגע אומצופרידנקייט. ער
זוכט אויפצופענען די טיר פון דעם מענטשנ'ס
אומבאוואוסטזין, און דארט אויסצופארשן די
פארבארגענע מאטיוון, וועלכע הערשן איבער
דעם באוואוסטזין.

דער איבערגאנג פון דארווינ'ען צו פרויד'
אין מער ראשיג אין דער אמעריקאנער ליטערא-
טור נאר דערפאר, ווייל געוויסע אומשטענדן אויף
וועלכע איך האב אנגעצייגט אין אנהויב פון דעם
ארטיקל, האבן געבראכט דאס קולטורעלע לעבן
צו א לעטארנישער שטילקייט באלד נאך דעם
בירגערריג, און איר אזוי געהאלטן אין משך
פון פופציג יאר. ווען אמעריקע האט זיך ניט לאנג
צעריק אויפגעכאפט צו קולטורעלער אקטיוויטעט,
האט זי אין זיך געהאט די ענערגיע, וואס האט
זיך אין איר אנגעקליבן דורך דעם לעצטן האלבן
יאהונדערט; און איר גלויב דאס די דאזיגע
אנגעזאמלטע קרעפטן פון דעם אמעריקאנעם
פאלק וועלן מיט דער צייט ברענגן די אמערי-
קאנער ליטעראטור צו נאר א הויכער מארגען.

כוד פון גרויס וויכטיקייט. קיין אמעריקאנער
שרייבער האט נאך ניט ארויסגעבראכט מיט
אזוי פיל-אפגעהערציקייט, מיט אזוי פיל אידל-
קייט און פיינקייט די געשלעכטלעכע נואנסן.
ענדערסאז האט דא ניט ארויסגעוויזן לארענס'ס
פסיכאלאגישע שארפזינקייט און געשליפענע
דיקציע, און פורס'ס און דזשוים'ס גריבלנדיגע
פיאיקייטן; אבער ער האט אויסגעמירן די גע-
שלעכטלעכע טענדענץ פון דעם ערשטן, און די
דעטאלע לאנגווייליקייט פון די לעצטע צוויי.

אניעל'ס „די הערי אויף“ איז אז עקספרע-
סיאניסטישע דראמע.

עליאט'ס „די ווייסט לענד“ ברענגט ארויס
די עקסטרעמע אומרויאקייט און צעטומלטקייט
און הפקר'קייט פון היינטיגן דור. דער מעכאני-
שער רוש, די מלחמה צעווייטאנקייט, די דע-
מאקראטישע פלאכקייט, האבן איינגעשטילט
דעם מענטשנ'ס דורשט נאך אינטעלעקטועלער
עמפונדלעכקייט. דאס לעבן איז היינט צו רויך
שיג, צו פארנומען מיט מעכאנישע וואוילטאנן.
צו פארדייען די שטילע אויסטייטונגען פון
אביעקטיווער פארשונג די שנעלקייט פון טאג-
טעגלעכע עקזיסטענץ שוואכט פשוט אפ דעם
ווירערשטאנר פון מענטשנ'ס ווילן דער רעזול-
טאט איז כאאס „די ווייסט לענד“ דריקט אויס
דעמדאזיגן כאאס. עס נעמט אין זיך אריין די
נאנצע באנאליטעט וואס האט זיך אנגעזאמעלט
אין דער צערולטער מענטשלעכער נשמה; אויף
דער פוסטקייט פון דאס מאדערנע לעבן, און
אויף איר גייסטיגער פוילקייט; און אלעס ציר
זאמען ווערט געפירט אין א משוגה'נעם טאנץ.
נאר פון דעם שטאנדפונקט קען מען פארשטיין
עליאט'ס פאעמע. אנדערש איז „די ווייסט לענד“
אומיניג, ווי מאנכע קריטיקער האבן עס אנ-
גערופן, און קיין אומזין איז די פאעמע ניט,
פארקערט. עס איז דער ליטערארישער אויס-

גערדיקט געווארן מיט כמעט אידלישער ליבע דערפאר, ווייל מיר האבן פארלאזן דאס שטעטל ניטרווילנדיגערהייט, און עס איז אונז געווען שווער זיך צוגעוואוינען צום שטאטישן לעבן.) יעצט איז שוין דער אינגערער דור גרויס־שטאט־טיש, און דאס שטעטל־ליטעראטור האט זיך שוין באַלד אויסגעשריבן.

די מער באדייטענדע אמעריקאנער שרייב־בער, ווי דרייווער, ענדערסאָן, מעסטערס, אַניעל, קאַבעל, עליאט און ראַבינזאָן, דריקן איצט אויס דיזעלביגע שטריכן, וועלכע געפינען זיך אין די ווערק פון די אייראָפּיאישע שרייבער. אין דעם איצטיגן מאַמענט ווערן אלע שרייבער מער אדער ווייניגער באַאיינפלוסט פון דעם עקס־פרעסיאַניזם, פון דער פּסיכאָאַנאַליטישער מע־טאָדע, פון דעם מענאַגישן הוואָ, און פון דער נאָרד־ער־מלחמה הפּהק'טיט.

דריי ווערק, ענדערסאָנ'ס „מעני מערי" דזשעס, אַניעל'ס „די הערי אויפ", און עליאט'ס „די וויסט לענד", ברענגן ארויס צום בעסטן די אַלגעמיין מענטשלעכע שטרעמונגען אין דער אמעריקאנער ליטעראַטור. ענדערסאָנ'ס ראַמאַן ווייזט ארויס דעם איינפלוס פון פּסיכאָאַנאַליז אין קונסט. די אונטערזוכונגען פון דר. פרויד און אַנדערע פּסיכאָלאָגן האבן געעפנט פאַר דעם קינסטלער די ביז איצט פאַרבאָרגענע טיפּענישן פון דעם מענטשלעכן האַרץ. דער געשלעכטלעכער אינסטינקט, דער שטאַרקטער פון דעם מענ־טשנ'ס אינסטינקט, איז ביז איצט באַשריבן געוואָרן אין דער ליטעראַטור נאָר אויף אזוי פיל וויפיל עס האָט זיך אַרויסגעצייגט פון אויס־ווייניג. אַפילו אַזעלכע גרויסע ראַמאַנען ווי „אַנאַ קארענינאַ", „מאַדאַם באַוואַרי", און האַרד'ס „דזשוד די אבסקיר", וואו די געשלעכטלעכע סימפּטאָמען זיינען באַשריבן געוואָרן מיט אזוי פיל קענטעניש, בלייבן דאָך ביי דער טיר פון די אומבאַוואוסטונגען מאַטיוון. אין „מעני מע־רידזשעס" פּרובירט ענדערסאָן עפּענען די דאָ־זיגע טיר. די טיר עפנט זיך פאַר אים; אַבער אינאָויניג איז פינסטער, און זיין אויג איז נאָך ניט צוגעוואוינט צו דער פינסטערניש . . .

אַבער ווי דער אויסדרוק פון אַ ייִער שטרע־מונג אין דער אמעריקאנער ליטעראַטור איז דאָס

אין „ספּון ריווער". יעדע דערצייילונג בריינגט אַרויס אַ שטיק לעבן, אין וועלכן עס צאַפלט זיך אַן אינעווייניגסטע רעאַליטעט. און עס ברענט אַן אינטואיטיווער פייער, און עס פלאַ־קן שיינע קונסט־קאַלירן. איין סקיצע נאָר דער אַנדערע שטעלט זיך אַוועק ווי אַ שטריינגער עדות קענן וויינסבורג, דעם שטעטל, וואָס פאַר־דאַרבט אירע איינוואוינער, מאַכט זיי קליינלאַך און באַנאַל. אין כאַראַקטער נאָר דעם צווייטן ווייזט דעם לעזער זיין פאַרביטערט האַרץ, דער־ציילט אים פון זיינע קריינקלאַכע אַנטווישונגען. מאַלט פאַר אים זיין צעבויגן און צעקאַלעטשעט לעבנסבילד, דער אומעט, וועלכער קומט אומ־פאַרמידלאַך איבער דעם לעזער, ווערט פאַר־וואַנדלט מיט קונסטלערישער פּינקייט אין אַן ערנסטער סימפּאטיע.

מעסטערס באַצייט זיך צום שטעטל מיט ביטערקייט: לואיס — מיט שפּאַט; ענדער־סאָן — מיט צרווייניג הומאַר; אלע דריי האבן פרעטעניועס צום שטעטל. אין „מונקע" שרייבט פלויד דעל וועגן שטעטל אַן פּלעטענ־זיעס. די ערשטע קאַנצענטרירן זייער איינביל־דונגס־קראַפט אויף דאָס שטעטל אליין: זייע־רע כאַראַקטערן ווייזן זיך נאָר ווי ערות קעגן איר אין „מונקע". פאַרנעמט פעליקס פיי דעם הויפּט־פלאַץ; אין אַנדערע ווערטער, דעל קערט זיך אום צעריק צום עיקר פון שייִד־קונסט — צו־דער שילדערונג פון דער מענטשלעכער נשמה. אים פעלט מעסטערס'ס און ענדערסאָנ'ס קינסט־לערישער פאַרנעס; אַבער ער האָט אויסגעמירן זייערע פאַצלאַנישע פּנימות: און „מונקע" האָט געהאַפּט די אינגערע שרייבער זיך צו באַ־פרייען פון שטעטל'שן יאָד.

די שטעטל־באַשרייבונג אין דער אמערי־קאנער ליטעראַטור איז אַ צייטווייליגע פּאַזע. עס האָט זיך אויסגעדיקט אין אַ קריטיש־סאַ־טירישע פאַרמע דערפאַר, ווייל דאָס אמעריקאַ־נער פּאַלק האָט ערשט אַנגעהויבן צו געניסן פון די רייכטימער אויף וועלכע עס האָט אזוי שווער געהאַרעוועט, און האָט זיך געמוזט באַפרייען פון דער קליינשטעטלדיגער מאַראַליטעט. (כמעט דעם היפּוך געפינט מען אין דער אידישער לי־טעראַטור. די שטעטל־פּאַזע איז ביי אונז אויס־

זי, וועלכע האט זיך שטענדיג געהאלטן פאר א פיינער און א גוטתארציגער און אן אָרענטלאכער, זאל גאר האבן דעם אויסקוק פון אן אומפאר-שעמטן היפאקריט.

מעסטערס האט גענומען די פארם פאר זיין בוך פון דער „גריכישער אנטאלאגיע“, אנטריי-כנדיג איבער צוויי הונדערט עפיטאפן. יעדער עפיטאפ איז קורץ און קאמפאקט; דאך גיט ער דאס לעבן פון יעדן איינוואוינער מיט אן אומפארגעסלאכער קלארקייט און נאקעטייט. די מיאוסקייט, די ביטערקייט, דער מאטעריאל-ליזם, שרייבט איימי לאַוועל איבער מעס-טערס'ן, „מיט וועלכע ער האט זיך געפילט ארומגערינגלט, האבן זיך אזוי אריינגעברענגט אין זיין נשמה, אז ער האט זיי געמוזט ארויס-רייסן פון זיך מיט געוואלט.“ לעזנדיג די עפי-טאפן אנטדעקט מען פאר זיך א נייע וועלט: א וועלט פון קליינלאכע, סענסואלע באשעפע-נישן, וואו איידלקייט ווייזט זיך גאר ווי א זעלטענער ליבעס-שטראל, און וואו ליידישאפט הערשט אין איר נאנצער היפאקריטישער שטאר-קייט; און יעדער עפיטאפ, מיט זיינע אייג-ארטיגע פרייע פערזן, קריצט זיך איין אין האר-צן פון לעזער מיט דערזעלביגער שטארקייט, ווי ער האט זיך פריער איינגעקריצט אין דער מצבה.

מעסטערס'ס קירטיק איז געקומען פון גרויס פאעטישן צארן. סינקלער לואיס'ס „מעין סטריט“ און „בעביט“ זיינען דער אויסדרוק פון זשורנאליסטישער סאטירע. ביידע האבן געשריבן מיט ערנסטקייט, מיט אימפעט, מיט מוט; און ביידע האבן געהאט דיוועלבע שטאר-קע ווירקונג אויף זייערע לעזער. דאך אונטער-שיידעט זיך „ספון ביווער“ פון „מעין סטריט“ ווי טאג פון נאכט. דאס ערשטע בוך איז גע-שריבן מיט פאעטישער ערנסטקייט, מיט הייס-בלוטיגן אימפעט, מיט דעם מוט פון א נביא; „מעין סטריט“ איז א געלונגענער אויסדרוק פון זשורנאליסטישער סאטירע.

שערוואד ענדערסאן גיט זיין באשרייבונג פון שטעטל אין „ווינסבורג, אהיוא“. די סקיזן, פון וועלכע דער בוך איז צוזאמגעשטעלט, זיינען קורץ און אזוי פאעטישפול, ווי די עפיטאפן

זינע וונגעלייט האבן פארלאזן די שטיקנדיגע אטמאספערע פון זייער פאטערהייז און אָנגע-הויבן צו אַטעמען די ווארימע הפקר לופט פון ניו יארק און שיקאגא. האבן זיי דערזען זייער געבורט-שטעטל אין א סוביעקטיוואפראוואלקט-טער פערספעקטיוו. זייער ערשטער אימפולס איז געווען צו שרייבן מיט גאל, מיט צינישן האם וועגן זייערע קינדער היימען. אבער זיי האבן זיך געפילט ווי לייבלאכע ברודער פון די איינוואוינער פון ספון ריווער, פון ווינסבורג, פון גאפער פריירי, און זייער קירטיק איז געווען א ברודערלאכע זיי האבן גאר געוואלט אפמעקן די פלעקן און אויסהיילן די וואונדן, וואס האבן פארמיאוס'ט דעם אמעריקאנער פאלקסקער-פער אין זייערע אויגן. אין זייערע ווערק האט זיך די קירטיק אָנגעהויבן מיט דעם צינישן טאן פון מעסטערס און דערגרייכט ביז צום יובל-געשריי פון סענדבורג. זייער ציל איז געווען דערהויפט צו פארבעסערן דעם אינהאלט פון דער אמעריקאנער ליטעראטור. ערנעסט בויד שרייבט: „זייערע ווערק זיינען אין תוד א לוי-טעראטור, וואס רעוואלוציער אקעגן דער גרוי-טער אילוזיע פון דער אמעריקאנער ציוויליזא-ציע — דער אילוזיע פון אפטימיזם מיט אלע אירע קינדערשע אויסמיידונגען פון די שטריינגע לעבנספאקטן, די נארשיע פריילאכקייט וואס האט ארויסגעבראכט די פילע פארצוקערטע ביי-כער, וועלכע האבן אראפגעשלעפט די אמערי-קאנער ליטעראטור צו דער נידערינסטער מדרגה פון סענטימענטאליטעט.“

דעם ערשטן שטארקן רושם האט אָנגע-מאכט עדנאר ל. מעסטערס אין 1916 מיט זיין „ספון ריווער ענטאלאדיזש“. פאר דעם ניט-אמעריקאנער איז שווער זיך פארצושטעלן וואס פאר אן איינדרוק דאס דאווען בוך האט גע-מאכט אויף דעם אינטעלעגענטן עולם. מעסטערס האט פשוט אָנגענומען די זעלבסט-צופרידענע אמעריקע פארן קארק און איר באוויזן אין שפיגל פון זיין בוך איר פארברעטן, צווענדיג פנים. אמעריקע האט זיך איינגעקוקט אין שפי-גל, און איז געבליבן צורולט. זי האט ניט גע-וואלט גלויבן, אז דער פנים איז אירער; עס איז איר פשוט אויסגעקומען משונהדיג, וואס

אפילו „בעסט סעלערס“.

ווארבערי, דרייער און מענקען האָבן אויסגעטראָטן דעם וועג פאר די דיכטער און שרייבער, וועלכע האָבן זיך אָנגעהויבן צו ווייזן מיט אַ צען יאָר צוריק אין דעם הערעט מאַראַ אָנגעהויבן אַרויסצוגעבן דעם זשורנאַל „פּאַעטרי“, וואו זי האָט געמאַכט פּלאַץ פאר די ווער לייבס, און די יונגע פּאַעטן בכלל. אַנדערע עטלעכע זשורנאַלן האָבן נאָכגעפּאָלגט דעם ביישפּיל פון „פּאַעטרי“. און זיי האָבן אין ניכט אָנגעהויבן צו דרוקן אַזעלכע דיכטער, ווי איימי לאַוועל, דעגאַר ל. מעסטערס, ראַבערט פּראַטט, ווייזעל לינז, קאַרל סענדר בורג, דזשאַן גולד פּלעטשער, „ה. ד.“, לאַויס אונטערמייער, ערנאַ מילי, און אַ סך אַנדערע. די דאָזיגע דיכטער, ווי וואַלט וויטמאַן, פון ווע מען זיי שטאַמען, האָבן געשריבן ניט אין דעם סענטימענטאַלאַאָיבֿערפּאַכלאַכן טאָן פון לאַנג פּעלאַ און ריילי, אויף וועמען זיי האָבן זיך אויפגעהאָדעוועט און קענן וועמען זיי האָבן רע-וואַלירט, נאָר אין דעם שטאַרקן טאָן פון דעם רעאַליסט. אין זייער פּאַעזיע דריקן זיי אויס די פייכטע וואַרימקייט פון דער ערד און אויך די טונקעלע נעבליקייט פון דעם מאַדערנעם לעבן. זיי האַלטן די האַנט אויפ'ן דופק פון לעבן; זיי באַטאַנען די פּאַקטן, וועלכע די נאָכמאַכער פון דעם ענגלישן קאַנווענציאָנאַליזם האָבן פּאַרזען אָדער פּאַרשטעלט.

די דאָזיגע פּאַעטן, און נאָר מער די ראַמאַר נען שרייבער, וועלכע האָבן זיך באַוווּזן כמעט צו דערזעלביגער צייט, האָבן אויסגעלאָזן זייערע יונג, אָנגעווייטאַנט האַרץ צו זייערע געבורט שטעטלעך. די מערסטע פון זיי זיינען אויפגע-וואַקסן אין די ניט־לאַנג באַזעצטע שטעטלעך פון דער „מיטל־וועסט“, וואו אַלץ איז נאָך עני-ווען רוי, פּיאַנעריש־ווילד; וואו קולטור האָט נאָך ניט געפונען קיין צוטריט; וואו די מאַראַ-ליטעט — זוכנדיג צו פאַרריכטן די אויסגע-לאַסנקייט פון די ערשטע אַוואַנטוריסטן, און צו באַפעסטיגן די סאַציאַלע יסודות פון דער גע-מיינדע — איז געווען שטרענג, שטייף און זויער־פּנימ'דיג; און וואו דער לעבנס־אידיאַל איז געווען מאַטעריאַלער ערפּאָלג. ווען די דאָ-

די קליינלעכע מענטשן, ווי זיי לויפן אַרום פאַר-האַוועט און פאַרפּלאַמט, האַנדלענדיג מיט זייערע פּיצלאַך נשמות, רייסנדיג איינער ביים צווייטן דעם ביסן ברויט, טרענדיג איינער אויף דעם אַנדערן כדי גיכער צופּריזענצושטעלן זייערע חי'שע לייבשאַפטן, זוכנדיג אין דער זעלבער צייט אויך אַביסעלע גוטסקייט, אַביסעלע ליבע און סימפּאַטיע; און ער כאַפט זיי אויף איינער נאָך דעם צווייטן און פאַרשליסט זיי אין די טאַוולען פון זיינע ווערק. ער דריקט אויס אין זיינע ראַמאַנען די נייע אַמעריקאַנער וועלט, מיט אַלע אירע פּעלערן און מיט איר גאַנצער פּובליסיקייט, מיט איר ביליגן גלאַנץ און מיט איר גאַנצער פּשוט'קייט. ער דריקט אויס דעם אמת מיט דער איינפאַכקייט פון דעם ערד-מענטשן — אין דעם באַשטייט זיין גרויסקייט. וואָס וואַרבערי האָט אייפגעטאַן מיט זיין אַקאַדעמישער קריטיק, און דרייער מיט זיין רעאַליסטישן שרייבן, האָבן מענקען און זיינע מיט־קריטיקער אויפגעטאַן מיט זייערע פּאַפּר-לערישאַרפע עסיים. זיי האָבן זיך איינער נאָך דעם אַנדערן אַרוינגעכאַפט אין די צייטונגען, אין די זשורנאַלן, און האָבן אָנגעהויבן, יעדער אויף זיין שטייגער, צו אַטאַקירן די אַלטרענ-קישקייט אין דעם אַמעריקאַנעם לעבן. ניט נאָר האָבן זיי געמאַכט צו פּאַט די פאַרטידיקער פון דאָס אַלטע און דאָס איינגעשטעלטע, זיי האָבן אויך אָנגעהויבן צו שיכן מיט ליטעראַר-רישע באַמבעס אויף די סאַציאַלע אינסטיטור ציעס און מנהגים, וואָס זיינען נאָך פאַרבליבן פון דעם לעצטן יאַרהונדערט. דער מאַמענט איז פאַר זיי געווען אַ גינסטיגער; דאָס אַלטע און דאָס אויסגעוועכטע האָט געמוזט מאַכן פּלאַץ פאַר דאָס נייע און דאָס דינאַמישע. עס האָט דערפאַר ניט גענומען לאַנג ביז די איינגערע קרי-טיקער זיינען אַריין אין זאַטל און אָנגעהויבן צו ווירקן אויפ'ן געשמאַק פון דעם מער אינטע-ליגענטן אַמעריקאַנער. ווירד זייער מי האָט זיך די נייע ליטעראַטור אַ הייב געטאַן אין פּאַפּר-לאַריטעט. ווער לייב, ערנסטע ראַד-מאַנען, ליטעראַרישע עסיים, ווי אויך די בע-סערע דראַמען, זיינען אַריין אין דער ליטעראַר-רישער מאַדע, און איינגע פון זיי זיינען געוואָרן

מענטשן זיינען געווען אָדער נוט, אָדער שלעכט. די שלעכטע האָבן געקראָגן זייער פאַרדינטע שטראַף. ליבע איז געווען אַ הייליגע, מיסטישע ריזע ערפאַרונג, און די ליבהאַבער זיינען גע- מאַלט געוואָרן ווי ערלאַכע, שיינע און גוטע מענטשן; די סאַציאַלע באַציוואַנגן זיינען אַרויס- געקומען ווי נאַט האָט געבאַטן און ווי גוטע און פּרומע „פּאַליטישנס“ האָבן געוואַלט.

די דאַזיגע פּאַליטישע און אויסגעראַ- שענע ליטעראַטור איז געווען אומפאַרמיידלאַך כל זמן דאַס פּאַלק איז געווען פאַרטאַן אין מאַ- שטעילע עקספּלואַטאַציע. דער לעזער האָט ניט געזאָגט קיין צייט און קיין געדולד צו פאַר- טיפן זיך אין אַן עכטער לעבנס־אַפּשיגלונג. ער האָט געוואַלט ביכער, וואָס האָבן אים דערמאַנט אַן זיינע קינדער יאַרן, אים דערקוויט מיט סענ- טימענטאַלער זיסקייט, אים געקיצלט מיט וואונ- דערלאַכע איינפאַלו. וואָס ער האָט איינגעלאַך געוואַלט איז געווען אַ קינדער ליטעראַטור; וואָס ער האָט געקראָגן איז געווען אַ טאַנדענטע שונד- ליטעראַטור. דערפאַר איז דזשיימס וויטסאָם ריילי געווען איינער פון די פּאַפּולערסטע דיכ- טער, העראַלד בעל רייט האָט פאַרקויפט זיינע ראַמאַנען אין די מיליאָנען, בעת הענרי דזשיימס האָט געהאַט ניט מער ווי אַ פאַר טויזנט לעזער. דער היינטיגער דור האָט שוין געפונען דאַס לאַנד באַזעצט און רייך. די מערסטע פון די יונ- געלייט האָבן זיך פאַראינטערעסירט מיט „ספּאַרט“; פילע האָבן זיך אויך גענומען צו קולטורעלער אויסאידלונג. אייראָפּע האָט פאַר אַ געוויסער צאָל געעפנט אַ וועלט, אזוי ניי און צוציענדיג ווי די, וועלכע זי האָט געוויזן די ניי- ענלענדער מיט צוויי דורות צוריק. די מער קולטיווירטע האָבן דערזען, ווי טעמפּ און באַ- נאַל און ענאַאיסטיש זייערע מיטאַמעריקאַנער זיינען; פאַרגלייכנדיג די פּאַפּולערע ראַמאַנען האָט די מער באַוואוסטע אייראָפּאַישע ווערק מיטן זיך פאַרשעמט. דורך דער דאַזיגער אומצופרידנקייט האָט זיך אַנגעהויבן די איצ- טיגע אויפּלעבונג אין דער אַמעריקאַנער ליטע- ראַטור.

די יונגע האָבן אַנגעהויבן שטאַרק צו קריטי- קירן דאַס אַמעריקאַנער לעבן. די קריטיק האָט

זיך אין ניכר צעטיילט אין פיר פאַרשיידענע וועגן: דזשארדזש וואודברי, דער פּאַטע און קריטיקער; האָט געלערנט זיינע תּלמידים די קינסטלערישע פּאַרמען פון אייראָפּאַישע שריי- בער; טעאָדאָר דרייער האָט געשריבן זיינע ראַמאַנען מיט קינסטלערישער ערלאַכקייט און ערנסטקייט; מענקען האָט אַטאַקירט די פּלאַכ- קייט און די באַנאַליטעט אין דעם אַמעריקאַ- נער לעבן און אין דער אַמעריקאַנער ליטעראַ- טור; און אַ גרופּע יונגע פּאַעטן האָבן אַנגע- הויבן צו שרייבן אין זייער ליבן איר מער פּשוט'ע לעבנס־און געפיל'ס זאַכן.

וואודברי איז געוואָרן דער פּילאָזאָף פון די יונגע אַמעריקאַנער אינטעליגענטן. שטיי- לערהייט, אין זיינע לעקציעס און אין זיינע עסיים, האָט ער אונטערגעגראָבן די טורעמס פון די פּסעוודאָ-קלאַסישע, פאַרגליווערטע דע- קער און לערער, וועלכע האָבן געהאַדעוועט דעם אַמעריקאַנער סטודענט מיט די אידיען און דאַגמען פון דעם אַכצענטן יאַרהונדערט. ער האָט אומשערלאַך געמאַכט דעם איינפּלוס פון אַזעלכע פּאַפּולערע קריטיקער ווי פּאַל עלמער מאָר און העמילטאָן רייט מייבי. און וואודברי'ס גרעס- טער תּלמיד, יואל ספינגאַרן, האָט גענעבן דעם יונגן אַמעריקאַנער די עסעטישע לערע פון קראַטישע און אַנדערע מאַדערנע דענקער. וואוד- בערי און ספינגאַרן האָבן געמאַכט דעם אַמע- ריקאַנעם אינטעליגענט קריטיש געשטימט, און נייגעריג פאַר אַ ליטעראַרישער איבערקענעניש.

דרייער איז געווען דער ערשטער פון די מאַדערנע שרייבער זיין אויפצוכאַפּען פון דער אַפּאַטישדבלינדער פּאַסיוויטעט אין וועלכער דער אַמעריקאַנער שרייבער איז געווען פאַר- וויגט. זיין טאַלאַנט דריקט זיך אויס אין דער רויקייט, אין דער גראַבקייט, אָבער אויך אין דער שטאַרקייט און אין דער פּרישקייט פון דעם וואַרימען ערד לעבן. זיינע ראַמאַנען און זיינע דערציילונגען, ווי אומגעלומפּערט זיי זאָלן אַמאַל ניט אויסזען אין זייערע שלעכטגענייטע קליידער, האָבן די עכטקייט פון קונסט. ער מאַלט דעם אַמעריקאַנער לעבן אויף אַ קריטיש- רעאַליסטישן אַופן. ער זיצט איבער זיין קינסטל- לערישער וועלט פאַרטימפּערהייט, ער באַטראַכט

די מאָדערנע שטרעמונגען אין דער אמעריקאנער ליטעראטור

גיון אביסל צוריק אין דער אמעריקאנער גע- שיכטע און זען ווי דאס לעבן פון לאנד האט זיך אָפּגעשפּיגלט אין דער ליטעראטור פון לעצטן דור.

נאָך דעם בירגער קריג האָט זיך אָנגעהויבן אין אמעריקע אַ פּעריאָדע פון מאַטעריעלן פּראָ- גרעס. דאָס פּאַלק האָט געקראַנן די געלעגנהייט און די מעגלעכקייט אויפצובויען דאָס לאַנד. אמעריקע איז שוין דאָן געווען מער אַדער וויי- ניגער באַזעצט, און די פיזישע ענערגיעס פון פּאַלק זיינען אויסגענוצט געוואָרן אויף צו עקס- פּלואַטירן די אויסגעהויערע נאַטירלעכע רייכטי- מער און די פּילע אינדוסטריעלע דערפּינדונגן. עס איז געווען אַ צייט פון מאַטעריעלער אַק- טיוויטעט און קולטורעלער פּאַסיוויטעט. דאָס לעבן פון דעם אמעריקאנער האָט געפּונען אַן אויסדרוק ניט אין גייסטיגער טעטיקייט, נאָר אין טויזנטמיליאָנע באַדליניעס, אין ריזיגע אינדוסטריען, אין גרויסהאַנדל. גייסטיג האָט אמעריקע זיך געפּונען אין אַן איבערנאַנסצייט: די קולטורעלע כּחות פון די מורח שטאַטן האָבן זיך אויסגעלאָזן מיט וויטמאַנ'ען, דאָס געפּיל פאַר קולטור האָט זיך נאָך געהאַלטן אין אַנט- וויקלען אין דער „מיטל וועסט“.

אין אַנהייב פון היינטיגן יאָרהונדערט איז די אמעריקאנער ליטעראטור געווען בלוטאַרם. זי האָט פּאַרמאַגט דריי באַדייטנדיגע שרייבער: הענרי דזשיימס, מאַרק טווין און וויליאַם דיין האַוועלס. אַבער דזשיימס האָט זיך לאַנג שוין געהאַט אָפּגעזאָגט פון אמעריקע; מאַרק טווין און האַוועלס האָבן שוין געהאַט אָנגעשריבן זייערע מערסטע ווערק. פון די אינגערע האָבן פּרענק נאָריס, דזשעק לאַנדאָו, און אַ. הענרי אַרויסגעוויזן טאַלאַנט. די מייסטע אַבער האָבן געשריבן אין אַ סענטימענטאַל-ראַמאַנטישן טאָן, און אַ קלונער איינפאַל איז זיי געווען נעענטער ווי אַ לעבעדיגער כאַראַקטער. זעלמן האָבן די דאַזיגע שרייבער באַנוצט פייע קאַלירן: זיי האָבן געמאַלט אין שוואַרץ-אָדווייס פאַרבן.

די אוראלטע אינסטינקטן זיינען איצט נאָך פּונקט אזוי טיף איינגעוואַרצלט אין דעם מענ- שטנס וועגן, ווי אַמאַל. ליבע, האַס, שרעק, כּעס, גייעקייט בריוון אויף די מענטשלעכע געפּילן מיט דערזעלביגער ווילדקייט, גראַבקייט אַדער איידלקייט, ווי פאַרצייטן. דער עלעמענטאַרער טייל פון לעבן איז תמיד דערזעלביגער. ער דריקט זיך אַבער אויס אין שטענדיג זיך בייטנדיגע קאָ- לירן און פּאַרמען. די ענדערונגן קומען ניט אַלע מאָל מיט דערזעלביגער רעגולאַריטעט; נאָך אַ פּאַסיוון פּעריאָד קומען זיי מיט אומגעוויינטלע- כער שנעלקייט. דאָן וווייזט עס אויס, ווי אַלץ זיידט און קאַכט, ווי אַלץ, וואָס איז אַלט, ווערט חרוב, און אַלץ, וואָס איז ניי, קריגט די אויבער- האַנט. אין אזאָ איבערנאַנסצייט גלויבן אויבנ- אויפּיע באַאָכטער, אַז די וועלט האַלט אין אונטערגיין.

מאכע ליטעראַרישע קריטיקער מאַכן אַפט דעמולעביגן טעות. זיי פּילן ניט קיין אונטער- שייך צווישן דער בלוטרויטקייט און דער פאַרב- רויטקייט אויפ'ן געזיכט פון דער ליטעראַטור. יעדע נייע שטרעמונג ווערט אַדער באַשימפּט, ווי אַ זונה, אַדער באַזונגן, ווי אַ נייגעבורענע ווענוס. די דאַזיגע קורצזיכטיגע קריטיקער פאַר- געסן, אַז ליטעראַטור קען ניט בייטן דעם תּמצית פון איר אינהאַלט, אירע פּאַרמען, אַבער, צו פּאַסנדיג זיך צום אויבערשלאַק פון לעבן, אַני- דערשן זיך מיט יעדער דערשיטערונג.

אין דער לעצטער צייט האָבן געוויסע אמע- ריקאַנער קריטיקער געשריבן וועגן דער נייער אמעריקאַנער ליטעראַטור מיט אומגעוויינטלעכע אַדיקעטיוון. די עלטערע פון זיי האָבן גאר ניט געוואוסט וואָס מען הייבט אָן מיט איר צו טאָן. די יונגע, זייענדיג יד אחת מיט די נייע שריי- בער, קענען זיך גאר ניט אַפּלוויבן פון איר. איז טאַקע עפעס וויכטיגעס פאַרגעקומען אין דער מאַדערנער אמעריקאַנער ליטעראַטור? איידער מען קען ענטפּערן אויף דער פּראָגע, מוז מען

דורך דורות פון נישט זיין דא
 האבן מיר אנגעזאמלט כחות...
 איצט ארבעטן מיר, —
 בערג טראגן מיר איבער אין די טאלן אריין
 וועלדער האקן מיר אויס
 און מיר בויען שטעט, ברייט צעוואקסענע
 און הויכע אין די הימלען אריין, —
 שטראמען פארהאלטן מיר,
 און טייכן טרייבן מיר פון זייערע ברעגן ארויס —
 מיר ארבעטן, מיר מיען זיך,
 מיר ווילן ארויסברענגן אונזערע אנגעזאמלטע כחות
 און מיר קאנען ניט...

וואס טוט מען מיט אזוי פיל אנגעזאמלטע כחות!
 מיר זשאנגלירען מיט זיי
 מיר צעווארפן זיי אומנוטיג און אומנוצלאך,
 אין ליים אריין קנעטן מיר זיי איין
 אין ציגל און אין שטיין פארמויערן מיר זיי
 אין שטאל און איזן שמעלצן מיר זיי איין,
 מיר שמידן זיך אליין אין קייטן איין
 און מיר רייסן זיך ארויס פון זיי...
 מיר האבערן אויף צום לעבן די טויטע מעטאלן,
 מיר דערשלאגן צום טויט דאס לעבעדיגע —
 מיר ארבעטן, מיר ארבעטן, מיר ארבעטן
 און מיר האבן נאך אזוי פיל כחות!

מיר גיסן איבער אונזערע כחות אין נייע דורות — —
 מיר ברענגען זיי אויף און ארבעטן פאר זיי.
 מיר ארבעטן פאר זיי, פאר זיך, און פאר אנדערע
 מיר פארלויפן די וועגן איינס דאס אנדערע
 און מיר פארקאפן איינער דעם אנדערנס ארבעט.
 מיר עסן נישט אין צייט, מיר טרינקן נישט אין צייט
 מיר שלאפן נישט אין צייט
 מיר ארבעטן, מיר ארבעטן, מיר ארבעטן
 דורך טעג און דורך נעכט
 יאר איין און יאר אויס,
 יאר איין און יאר אויס,
 און מיר קאנען נישט אויסברענגען אונזערע כחות
 מיר קאנען נישט אויסברענגען אונזערע כחות
 און מיר לעבן אזוי לאנג,
 אזוי אומגעהויער לאנג...

5 י ד ע ר

.1

טויט,

דאס לעבן האט פארנומען אלע ברייטע וועגן
און דו שארסט זיך אום ביים וואנט און פלויט : —
וואו עס עפנט זיך א מיר,
גייסטו שטיל און שווייגנדיג פארביי.

דיינע וועגן פירן דורך א פרעמד און פיינדלאך לאנד,
א לאנד פון ווילדע שכמים, — קינדער נישט דערוואקסענע,
פאר א שטיקל גאל און זילבער, פאר א שטיקל פארביג גלאז
האט דאס לעבן אליץ פארנומען,
און הערשט איבער זיי און באפעלט
און רייצט זיי קעגן דיר ...

טויט, דו שטילער און באשיידענער, קינד פון אייביג לאנד
דו האסט דין ליכטיג קעניגרייך פארלאזן,
וואנדערסט אינקאגניטא אום
און גנב'סט זיך פארביי דורך פרעמדע אינטערטירן.

הער,

איך גיי אהיים, און דו גייסט אויך אהין, איך ווייס.
קום מיט מיר — — —
זאל דאס לעבן פירן, ווי עס פירט דא
און דו שרעק נישט מער די נארישע קינדער דא
דו פרינץ וואגאבונד — — —

.2

וויפיל כחות !

פון פרי ביז נאכט און דורך די נעכט
און יעדן טאג און יעדע נאכט
קלאפן מיר דעם הארטן נאקן פון דער ערד
מיט אונזער שווערן טראט,

שטייט עם ניט, אז וועגן זאמד, וואסער און שמערן דארפן קיינע השבונות ניט געפירט ווערן. ווען מיר זאגן אבער, אז „פאר דער אלער העכסטער קראפט זיינען אלע מענטשן, אביעק-טיוו נענומען, גלייך אין ווערט“, גיבן מיר דאס אז אלס אן ארגומענט און א גרונט פאר וואס די אבסאלוטע עקאנאמישע גלייכהייט דארף ווערן דער וויכטיגסטער באשטאנדטייל פון דעם קור מערן סאציאלן איבערקער. די דאזיגע גלייכ-הייט מוז און דארף, ניט רעכענענדיג זיך מיט קיינע קאנסעקווענצן, ווערן דער רעגולירנדער און דירעקטירנדער פרינציפ פון דער רעוואלוציע.

אין דער הינזיכט טוען מיר דא מיט מארקס'ן דאס זעלביגע, וואס מארקס האט גע-טאן מיט הענעל'ן: מיר דרייען אים איבער, און אנשטאט צו זאגן: ווען מיט דער אלזייטיגער אנטוויקלונג פון די יחידים וועלן אויסוואקסן די פראדוקטיווע קרעפטן, וועט די געזעלשאפט קאנען ווערן קאמוניסטיש, זאגן מיר: ווען דער ציל פון דער סאציאלער רעוואלוציע וועט ווערן דער אבסאלוטער קאמוניזם, יעמאלט און ניט פריער און ניט אנדערש, וועט מעגלאך זיין אן אלזייטיגע אנטוויקלונג פון די יחידים, און ווען די יחידים וועלן זיין אלזייטיג אנטוויקלט, וועלן זיי ווערן הארן־אנשטאט ווי זיי זיינען איצט שקלאפן צו זייערע באדערפנישן, און זייער טי-פע מענטשלעכע עקזיסטענצן וועט זיך גאר ניט גויטיגן אזוי שטארק אין דעם געוואלטיגן אויס-וואקס פון די פראדוקטיווע קרעפטן. דאס איז דער טייטש פון קו ל ט ר א י נ ג ע - ג נ ז א ז צו צו ו ו י ל י ז א צ י ע .

אונזער קולטורדיטישע אויפפאסונג פון גע-שיכטע דערלויבט אונז ניט צו בוקן זיך, ווי דר.

זשיטלאווסקי טוט עס, (זע זיינע ארטיקלען אין ד. נ. 5. „סאציאלים און קאמוניזם“) פאר קארל מארקס'עם אפגאט — דעם טעכנישן פראגרעס; און ווען עס האנדלט זיך וועגן דעם אמת'ן גאט, וועלן מיר ליבערשט גיין מיט הענעל'ן, ביי ווע-מען גאט איז דער מקור און דער מהות פון דער וועלט, איידער מיט דר. זשיטלאווסקי'ס ליב-לינג — פייערבראך, ביי וועמען גאט איז בלויז א צוטראכטונג אָדער אן אויסטראכטונג פון דעם מענטשלעכן געדאנק, אָדער פון דער מענטשלע-כער פאנטאזיע. אונזער קולטוריום וויל בשום אופן ניט צוגעבן, אז די טעכנאלאגיע קאן אונז — ווי מארקס דענקט — שווארץ אויף ווייס דערקלערן, ווי אזוי עס האבן זיך פארמירט די מענטשלעך געשעלשאפטלעכע שייכות'ן, און ווי אזוי עס פליסן ארויס פון די דאזיגע שייכות'ן די געדאנקלעכע באגריפן. (זע „קאפיטאל“, באנד 1 אין ענגליש, אַנמערקונג 2, ז. 406.)

און מהאי טעמה האבן מיר טאקע ניט גע-קאנט, און וועלן קיינמאל ניט קאנען, זיך אויף אז אינטואיטיוון אופן פארזעצן אין דעם מארק-סיסטישן שטראם. דאס גיבן מיר גערן צו דר. זשיטלאווסקי'ן. אינטואיטיוו אסימילירן מיר נאר דאס, וואס איז אונז צום הארצן, און וואס גיסט זיך צונויף און ווערט איינס מיט אונזער אייגענער אנטוואונג, מיט אונזער אייגענער פערזענלעכקייט. און דאס וואס גיסט זיך אינטו-איטיוו מיט אונז צונויף, קאן פון אונז אָפּע-שאצט ווערן, אבער שוין ניט מער קריטיקירט ווערן. אונזער שטעלונג צום מארקסיזם, אבער, איז א קריטישע, און קריטיקירנדיג דעם מארק-סיזם, האפן מיר אין דער אייגענער צייט צו אנטוויקלען טיפער און ברייטער דעם נייסאָ-ציאלים.

ארבעט, אבער „דער לעבנס־ארויסווייז פון דעם מענטשן“ איז דאך דער באשטאנד טייל פון יעדע נעם פראצעס פון דער מאטעריעלער פראדוקציע, וועלכער איז, על פי מארקס'ן, ווי דר. זשייט לאווסקי אליין דריקט זיך אויס, „דער פאטער און באשאפער פון דער גאנצער מענטשלעכער קולטור בכלל, ווי אויך פון דעם גאנצן היסטאָרישן פראצעס. (זע „דאָס נייע לעבן“, נומ. 6). די מענטשלעכע טעטיקייט איז אַן עלעמענט פון דעם סאציאלן זיין, אָדער אין דער סאציאלער לער באוועגונג, אויף וועלכער מארקס קוקט ווי אויף אַ נאטור היסטאָרישן פראצעס, וואס ווערט רעגולירט פון געזעצן „וועלכע זיינען ניט נאר אומאפהענגיג פון דעם מענטשלעכן ווילן, באוואוסטזיין און אינטעליגענץ, נאָר פארקערט וואס באשטימען ליבערשט דעם ווילן, דעם באַ-וואוסטזיין און די אינטעליגענץ“.

און אויף וויפיל אי די ארבעט, אי די פראדוקציע און מיטלען האָבן על פי מארקס'ן אלס זייער אויסגאנגס־אָדער־אָנפאַנגס־פונקט בלויז די מאטעריעלע דערשיינונג און ניט די אידעיע, אויף אזוי פיל איז כשר, נלוויב מיר, צו זאגן, אז מארקס אידענטיפיצירט מענטשלעכע ארבעט מיט די פראדוקציע־מיטלען, בפרט נאך ווען מיר האָבן דאס געזאגט אין אונזער בוך, נאָכ־דעם ווי מיר האָבן ציטירט ענגעלס'עם אויס־דרוק „די ארבעט קראפט פון דעם מענטשן געדערט צו די פראדוקציע־מיטלען“.

און איצט וועלן מיר ציטירן מארקס'עם אַ זאץ: „פון אלע מיטלען פון פראדוקציע איז דער גרעסטער פראדוקטיווער כח דער רעוואָלוציאַר געדער קלאַס גופא. די אַרגאַניזירונג פון די רע־וואָלוציאַנער עלעמענטן און קלאַס זעצט פאַראַויס די עקזיסטענץ פון אלע פראדוקטיווע כחות, וואָס קאָנען אַנשטיין אין דעם כּוּזים פון דער אלטער געזעלשאַפט.“ (אַרעמקייט פון פּר־לאַסאַפּיע אין ענגליש, ז. 190). דערפון איז אַל־זא קלאַר, אַז ווען עס האַנדלט זיך וועגן אַן אַנא־לוי פון דעם אַרבעטס־פּראַצעס, טאָר מען ניט צונויפמישן מענטשלעכע אַרבעט מיט פראדוקציע און מיטלען; ווען עס האַנדלט זיך אָבער וועגן דער ראלע פון די מאטעריאַל פראדוקטיווע כחות אין דער וועלט־און מענטש־געשיכטע, מען

מען יא רידן בנשימה אחת, סיי על פי מארקס'ן; סיי על פי ענגעלס'ן, וועגן מענטשלעכער אַר־בעט און פראדוקציע־מיטלען. מחמת ביידע: אי מענטשלעכע אַרבעט־קראַפט, אי פראדוקציע און מיטלען קאָנען געוואוינן און נעמאָסטן ווערן און אין מאטעמאטישע פאַרמולן איינגע־פאַסט ווערן.

אַנטקעגן אַט דער דאָזיגער מאטעמאטיזיר־רונג פון מענטשלעכער טעטיקייט, פון וועלכער קיין מאטעריאַליסטיש געשיכטלעכע אויפפאַ־סונג קאן זיך ניט באַפרייען, האָבן מיר פראַד־טעסטירט אין דעם דאָזיגן זאָץ, פון וועלכן דר. זשיטלאָווסקי האָט געבראַכט בלויז די ערשטע שורה. וואָלט דר. זשיטלאָווסקי געווען געבראַכט דעם גאַנצן גרויסן זאָץ, וואָלט דער לעזער געזען, אַז „דאָ הערט שאָן ניכטס אַלעס אויף!“

און זאָל דאָ אויך קלאַר ווערן, אַז ווען מאַרקס רעדט וועגן דעם אַפּפּאַשאַ פון אַלע אַרטן פון באַלויגונגען, גייט ער חלילה ניט אַרויס פון זיין היסטאָרישן מאטעריאַליזם. ער לאָזט די מאַט־טעמאטיק פון אויג ניט אַרויס, און פון דער האַנט דעם בלייבטיכט אויך ניט. וועגן דעם ענין שרייבט מאַרקס אזוי: „ווען מיט דער אַלזוי־ט־גער אַנטוויקלונג פון די יחידים, וועלן אויס־וואַקסן אויך די פראדוקטיווע קרעפטן, און אַלע קוואַלן פון דעם געזעלשאַפטלעכן רייכטום וועלן זיך אַ גאַס טאַן אין אַ פּולן שטרעם — נאָר דער מאַלט וועט מען קאָנען גובר זיין דעם איינגן האַרזיאַנט פון דעם בורזשואַזן רעכט. און די געזעלשאַפט וועט קאָנען אָנשרייבן אויף איר פּאַן: „פון יעדן לויט זיינע פיזיאיקיטן, צו יעדן לויט זיינע באַדערפנישן.“ („דאָס נייע לעבן“, נומ. 4, דר. זשיטלאָווסקי'ס אַרטיקל).

דאָס מיינט דאָך אָבער ניט מער ווי צו זאָגן, אַז ווען עס וועט זיך אַרויסווייזן מיט אַ מאַטע־מאטישער זיכערהייט, אַז די מאטעריעלע פראַד־דוקציע קאן אויף אַן אומבאַגרעניצטן אופֿן צו־פרידנשמעלן אלע מענטשלעכע באַדערפנישן, און עס זאָל נאָך בלייבן אַן איבערפלוס, יעמאַלט זאָל מען זיך מיט אַלע סאציאַלע פראדוקטן באַ־גיין ווי מען באַגייט זיך איצט, למשל, מיט וואַ־סער. און דאָס מיינט אייגענטלעך איינס און דאָס זעלבע ווי גאָר ניט צו זאָגן, דען ווען פאַר־

אין דער זעלבער ערד ליגן אי ווארצלען, אי ביינער, פונדעסטוועגן זאגט מען ניט אויף איי נעם, ווען ער איז, ניט פאר אונג געדאכט, אויף צרות, אז ער איז אין דער ערד מיט די ווארצלען, נאָר מען זאָגט: ער איז אין דער ערד מיט די ביינער; דען „אין דער ערד מיט די וואַרצלען“ מיינט צו לעבן און וואַקסן, און „אין דער ערד מיט די ביינער“ מיינט צו זיין טויט און פּוילן. מען זאָגט אויך ניט, עס האָט זיך אויסגעלאָזט אַ דאָד, נאָר מען זאָגט: עס האָט זיך אויסגעלאָזט אַ בוידעם, הונט דער בוידעם איז באלד אונטער דעם דאָד.

און ווען מאַרקס האָט געזאָגט, אז דער סכּוּם פּון אַלע מאַטעריעלע כּחות און שייכות'ן פּון פּראָדוקציע „שטעלן צונויף די סטרוקטור פּון דער געזעלשאַפּט — דעם אמת'ן פּונדאמענט, וואָס אויף אים אַנטשטייען די געזעלשאַכע און פּאָליטישע איבערבויען, מיט וועלכע עס שטימען צונויף באַשטימטע פּאַרמען פּון אַ סאָציאַלן באַ-וואוסטויגן“ — איז דאָס קלאָר ווי דער טאָג, אז אים איז אפילו אויפ'ן זין ניט געקומען די מעגלעכקייט פון אידענטיפיצירן פונדאמענט מיט אונטערקעלער. אים איז געלעגן אין זין די פונדאמענטאל באַשטימטענדע ראָלע פון די מאַטעריעלע כּחות. און ווען ענגעלס האָט אויף די עלטערע יארן שוין געוואָלט אַפּשוואַכן אַ ביסל דעם אינפּלום פון מאַרקס'עם עקאָנאָמישן דערטערמיזם, און ער האָט אַנגעהויבן טענה'ן, אז מאַרקס האָט חלילה ניט געמיינט צו לייקענען די גענווירקונג פון די אַלע אנדערע פּאַזן פון דעם געזעלשאַפּטלאַכן לעבן, וועלכע אַנטשטייען אויף דעם באַזיס פון דער עקאָנאָמישער נויט-ווענדיקייט, האָט ער ניט פּאַרגעסן צוצוגעבן „וועלכע אין דער לעצטער אינסטאַנץ אַרבעט זיך אַלע מאַטעריאַליזאַטישע אַרומ-דאָ איז האָר, און עקאָנאָמישע נויטווענדיקייט איז שוין ניט אין קעלער, נאָר דאָ איז אַ באַדן וואָס איז אים שלאָגט אַלץ זיינע וואַרצלען, און אַלץ איז זי אַ מין וועלט סוכסטאַנץ וואָס באַפעלט קאַטעגאָריש אַלץ און אַלעמען, און אַלץ נעמט זי ניט פון קיינעם קיינע באַפעלן — זי איז אַ זיך זעלבסט קרוינענדרע מאַיעסטעט.

און ווען מאַרקס רעדט וועגן דער ממשלה פון פרייהייט, וואָס מיינט אַנגב ביי אים חלילה קיין אַנדער זאך ניט ווי די פרייהייט פון עקאָנאָמישער נויט, פּאַרגעסט ער ניט צוצוגעבן „וועלכע פונדעסטוועגן קאָן זיך אַנטוויקלען נאָר אויף דער ממשלה פון נויטווענדיקייט אַלס איר באַזיס. די פּאַרקירצונג פון דעם אַרבעטס טאָג איז איר פּונדאמענטאַלע פּרעמיע.“ היינט פּרעגט זיך, וואָס פּאַר אַ ווערט, מיטטיינט געזאָגט, קאָן האַבן אַט די ממשלה פון פרייהייט, אַט די אַנטוויקלונג פון דעם מענטשלעכן כּח, און ווי קאָן זי נאָר האַבן איר אייגענעם צוועק, ווען איר פּונדאמענט, איר אויסגאַנגס פּונקט, אירע וואַרצלען, קורץ, איר סינעקוואַ נאָן — איז די עקאָנאָמישע נויטווענדיקייט?

ווען מען לעזט איבער מיט אויפּמערקזאַם קייט דעם גאַנצן פּאַראַגראַף, וואו מאַרקס רעדט וועגן דעם שייכות צווישן דער ממשלה פון פרייהייט און דער ממשלה פון נויטווענדיקייט, באַדקומט וויקלעך די ממשלה פון פרייהייט אַז אויסזען ווי אַז אַמעבאַ אין פּאַרגלייך מיט דעם עלעפּאַנט-אויסזען פון דער נויטווענדיקייטס ממשלה. און אסור אויב זי פּאַרדינט אין איר מאַרקסיסטישער געשטאַלט דעם גרויסן טומל, וואָס דר. זשיטלאָווסקי מאַכט וועגן איר.

און פּאַלט אַוועק דער דרד אַרץ פּאַר דר. זשיטלאָווסקי'ס ממשלה פון פרייהייט, ווערט קלאָר, אַז די מאַשין ביי מאַרקס'ן איז נויט, ווי דר. זשיטלאָווסקי וויל עס האַבן אַ פּאַראַדאָרניש וואָס פּאַרקירצט דעם אַרבעט טאָג, נאָר אַ טייל פון דער עקאָנאָמישער נויטווענדיקייט, וואָס אַרבעט זיך גופּא אויס. די מאַשין איז דער וויכטיגסטער זייץ פון דעם עקאָנאָמישן פּונדאמענט, וואָס באַשטימט און רעגולירט דעם גאַנצן סאָד ציאָלן באַוואוסטזיין.

אמת, אַז אַן דער מענטשלעכער אַרבעט, וואָלט ניט געווען קיין מאַשין און קיינע אַנדערע קינסטלעכע פּראָדוקציאָנס מיטלען, און דער פּאַר קאָן די אַרבעט, די מענטשלעכע טעטיקייט אַלס די באַשאַפּערן פון געצייג און מיטלען פון פּראָדוקציע ניט אַריינגיין אין איין קאַטעגאָריע מיט זיי — די פּראָדוקציאָנס מיטלען, וועלכע זיינען ביי איר כּחומר ביד הַיוצֵר. די דאָזיגע

מאלט מוז זיין אין דער וועלט עטוואס מער איידר
דער פויזשע ארוואקלאַסקייט, איידער בלויז מער
כאניום... די וואָס האָבן געלויבט, און דער
נייסט פון דעם דור פון עוואלוציע האט איבער
געראטט אידעאלן, געמאכט א סוף צו דער מער
לעלאַגנע פון דער וועלט, האבן פארפּעלט צו
זען, און אלע פּאַראיאזענענע פון אינזער היינט
טארישן דור, אנהייבנדיג מיט רובא אין מיט
דער ראמאנטישער תקופה, האבן געלויטעט, און
געטויכטע און ווערט געשטידירט צו ווערן צו
ליב זיך נופא, און דערפאַר זיינען אידעאלן פאַר
אנטווארטלאך פאַר דעם מעכאניזם פון דער נאַר
טור."

און דאס איז דאך איינגטלאך וואס די
שיכות צווישן דעם העכסטן און נידעריגסטן
כארייטן : און דאס נידעריגסטע און ארויסשטרא
לונג, א צוריקוויקלונג אדער אן אנטליק פון דעם
העכסטן, מיינט עס, און אירייען און אידעאלן
טרייבן און, אויף אזא אדער אנטאדער אופן, דעם
מעכאניזם פון דער נאטור ; און אויב אזוי —
האט די וועלט בכלל, און אונזער לעבן ספּירט, א
זין און א ווערט, איז ווידער די פראריטעט אויף
דער זייט פון דעם נידעריגסטן, יעמאלט האט
דער באגריף ווערט קיין אנהאלט ניט, און מיינא
קיין אינהאלט ניט, און צו רירן וועגן א זין פון
לעבן איז די העכסטע זינלאזיקייט די פארניכט
טיקייט פון לעבן לאזט זיך ניט, סיי לאנגזייט
געטיכטלאך, פארבינדן מיט דער איינהייט פון
דער מאטעריאליטעט.

פרענט אונז אבער דר, זייטלאזיקייט ווי איז
עס געווען מיט שאפענהארץ? האָט אויך ער ניט
געלאזט ארויסשפראצן דאס העכסטע—די פּילאָר
סאפיע, די רעליגיע, די עטיק, די קונסט פון נאָר
א נידעריגערער זאך איידער די מאטעריע, פון א
בלינדן ווידערוינגן, פאַר'עקשנ'ט-טימפּאָנינגן
וויילן צו זיין ?

געטפערן מיט טאָקע, און ניין. ביי שאַך
פענהארץ איז די זאך שוין גאָר ניט אזוי אייני
פאַר. אָט וואָס עס זאָגט וועגן דעם ענין העבדיג
איז זיין „געשיכטע פון דער מאַדערנער פּילאָר
סאפיע": „ווי, אַלזאָ, קאָן דער ווילן, וואָס איז
אַליין פענאַמען, וועלכן מיר קאָנען וויסן נאָר
מיט דער הילף פון אירייען, זיין אידענטיש מיט

דער זאך און פאַר זיך" די פאַרבינדן פון דער
דאזיגער שאַף (ווי קונא פּייער באַמערקט)
האָט שאפענהארץ, זעט אויב, איינגעזען, ווען ער
האָט געשריבן דעם צווייטן באַנד פון זיין הויפט
ווערק... ער איז געוואונדען געווארן צו זיין, און
אפּש'ר איז דער ווילן גופא בלויז אַ פענאַמען.
און עס איז די א ו ר פ ע נ א מ ע י... וואָס
דורך אויב דערקלערן מיר אַלע אנדערע פּער
נאמענען."

צו האָט שאפענהארץ געוועלט, צו ניט, גער
מיזט האָט ער אבער אויבער דעם בלינדן ווילן
אונגעשטעלן עפעס העכערעס, וואָס זאָל געבן א
זין און מעגלאַך מאַכן אַ דערקלערונג פאַר די
דערשיינונגען פון דער וועלט, און ווער וויילן
אויב זיין פעסימיזם איז טאָקע ניט קיין פּעל
זעט דערפון, וואָס ער האָט ניט געהאַט אַזוי
לייגן אַ מער באַשטימטן אינהאַלט אין זיין
א ו ר פ ע נ א מ ע י, און דערפאַר אויך אפּש'ר
האָט שאפענהארץ און דער ערד שוין גאָר ניט
פאַרזען. בכלל פטור ווערן פון איר, האָט ער,
אמת, יא געוואלט, אבער צווישן דעם אפּסימיזם
טיישן פאַרזען זיך און דער ערד און דעם פעסי
מיטיזם וועלן פטור ווערן פון איר און אפּש'ר
ניט קיין קלענערע נפאקאמיה ווי צווישן די
טרעדן פון פרייד און די טרעדן פון לייז.

וועלן מיר באַשטיין אַ היסינקע מער אויף
אַ שטריינגערער באַצויאונג צו דעם זין פון ווער
טער, וועלן מיר אויך זען, ווי איז דוכט זיך,
און דר, זשיטלאָווסקי'ן האָט זיך ניט איינגעגעבן
אפּציליקענען אינזער באַהויפטונג, און דער
מאַרקסיזם שטעלט אַוועק אין פאַרדערגונט
פון דער מענטשלעכער אַנטוויקלונג די עקאָנאָ
מישע פאַרוואַנדלונג אין ניט די געוויסע דער
הויבנקייט.

„ניט אין פאַרדערגונט" זאָגט דר, זשיט
לאָווסקי, „נאָר אין ק ע ל ע ר און אפּש'ר
נאָר נידעריגער — אין דעם פונדאַמענט." —
דאָס איז דאָך אבער נייט מער ווי אַ שפּיל פון
ווערטער, און דערפאַר האַלט, ווייזט אויב, דאָס
פאַלש אזוי שטאַרק פון ווערטל: מיט דער
זייכס וואו דער חסור שטייט — אין שטאַל איז
ער און איינז, אין קעלער איז דער זעלבער חסור
— וויין.

צו קערפערלאכעם, דאָרט איז קוואַליטעט אין דעם אמת'ן זין פון וואָרט בכלל ניט שוין, און אַ וועלט, וואָס זאָל אין איר תוך און תמצית ניט באַשטיין פון אַ קוואַליטעט, וועלכע זאָל ניט קאָנען איבערנעמען ווערן אָדער רעדוצירט ווערן צו קוואַליטעט, האָט ניט קיין ברעקל זין אין יוד, און מיליאָ האָבן אין איר די באַגריפֿן ה ע כ ע ר און נ י ד ע ר י ג ע ר , . ה י מ - ל י ש און ע ר ד י ש קיין עמישן ווערט. מיט אונזער גרעסטן רעספעקט דעריבער פאַר די מאַטעריאַליסטן, וואָס ווי אַ קראַפּאַטקין, למשל, האָבן געפירט דעם ריינסטן און שענסטן מאַראַ- לישן לעבן, זאָגן מיר, אַזאַ אַזאַ לעבן האָט ניט אויף דעם גרונט פון מאַטעריאַליזם קיין ברעקל פּילאָסאָפּיע באַגרינדונג, אַזאַ לעבן פּליסט ניט אַרויס לאַגיש פון דער מאַטעריאַליסטישער אויפפאַסונג, אַט פאַר וואָס מיר באַשטייען טאַ קע אַזוי שטאַרק אויף דעם, אַז אין אַ ל ג ע - מ י י נ ע נ ו מ ע ל , איז דאָרט וואָ דאָס סאַמע העכסטע איז ניט מער ווי אַז אַנטוויקלונגס-גראַד פון דעם נידעריגן, דאָרט קאָנען ניט די העכסטע באַשטרעבונגען און טיפּע באַגען פון דעם מענטשן אים אַוועקטראַגן אַזוי הויך און אַזוי ווייט אין די הויכע וועלטן, אַז ער זאָל יוד אינגאַנצן אָן דער ערד פאַרנעסן.

זאָגט אונז דר. זשיטלאָווסקי, אַז דאָס איז אַ מיטלאַלטערלאַכע סכאַלאַסטישע השערה. — היינטיגע צייטן איז דאָס אַבער ניט קיין גע- וואַלטיגע אויסזעצונג, מחמת מיטלאַרטערלאַכע השערות הויבן אָן שלאָגן גאָר שטאַרקע וואַרצלען אין דעם מאָדערנעם געדאַנק.

איז אַ בור געשריבן שוין גאָר אין דער לעצ- טער צייט „דער נייסט פון דער מאָדערנער פּי- לאָסאָפּיע“, זאָגט אונז ניט קיין קלענערער אוי- טאָריטעט נוי דער אַמעריקאַנער פּילאָסאָפּה רויס פּאַלגענדעס: „אַ פּילאָסאָפּיע פון עוואַל- לוציע, אויב אַזעלכע וועט ווען עס איז זיין, מוז זיך דוקא אַנטרעפן מיט יענער סוף כל סופּ'יגער פּראָגע: האָט די וועלט אַ זין? און ווי אַ פּילאָ- סאָפּיע פון אַן אמת'ער עוואַלוציע, מוז זי ענט- פּערן אויף דער דאָזיגער פּראָגע מיט אַ באַיאַ- אונג... אויב עס איז פאַראַן עטוואָס, וואָס איז אמת אין דער פּילאָסאָפּיע פון עוואַלוציע. יע-

און דער דיאַלעקטיק. האָבן דאָך מאַרקס און ענר געלט געוואַלט זיין דיאַלעקטיקער, הנם זייער דיאַלעקטיק, אָדער בעסער געזאָגט הענעל'ס דיאַ- לעקטיק, קלעפט זיך ווי אַן אַרבעט אין דער וואַנט מיט זייער מאַטעריאַליזם. און וואוהין אַזעלכע משונה'דיגע שידוכים אָדער זוננים קאָ- גען פירן, האָט אונז געוויזן דער באַלשעוויסטי- שער עקספּערמענט. מיר זיינען איבערצייגט, אַז אַזאַ סוף וועלן האָבן אַלע סאַציאַליסטישע עקס- פּערמענטן, וואָס וועלן פאַראַייניגן רעוואַלוציאַ- נערן אידעאָליזם מיט מאַרקסיסטישן מאַטעריאַ- ליזם.

דר. זשיטלאָווסקי פאַרנעסט אַבער אָן דער מעגלאַכקייט פון אַזעלכע אויגעלומפּערטע לאַ- נישע קאָמבינאַציעס, און ער פּראָטעסטירט אַנט- קעגן אונזער באַהויפּטונג, אַז „קיין זאָך האָט ניט באַוועגט דעם מאַטעריאַליזם צו דערבליקן דעם אַפּגרינג, וואָס טיילט אַפּ דעם פאַרנעניגן און גליק, וואָס די צופּרידנשטעלונג פון די קער- פּערלאַכע תּאוות ניבן דעם מענטשן, פון דעם נחת רוח און דער גליקעליכקייט וואָס די איבער- לעבונגען פון דער נשמה פאַרשאַפּן אים.“ דר. זשיטלאָווסקי'ס טענה איז, אַז אַלע מאַטעריאַ- ליסטן, פון דעמאָקריט ביז קראַפּאַטקין'ען האָבן „קלאָר און שאַרף געלאָזט וויסן דער וועלט, סיי דורך זייער פּערזענלאַכן לעבן, סיי דורך זייערע טעאָריעס, אַז די תּענונים פון דער נשמה שטייען הימל-הויך איבער די תּענונים פון דעם גוף.“ דאָס וועט קיינער ניט אַפּליקענען. די פּראָגע אַבער איז צו האָט ווער פון זיי דערבליקט דעם א פ ג ר ו ט צווישן נשמה און קערפּער? דען מיר דאַרפן געדענקען, אַז אַלעלס די נשמה הימל-הויך איבער דעם קערפּער איז איין זאָך, און זען אַן אַפּגרינג איז אַ באַזונדער זאָך.

איז די נשמה ניט מער ווי אַ העכערע אָדער העכסטע אַנטוויקלונג פון קערפּערלאַכן שטאַף, יעמאַלט הייסט עס, אַז דאָס סאַמע העכסטע איז ניט מער ווי אַן אַרויסוויקלונג פון דעם סאַמע נידערינסטן, ווי דאָס פאַרשטייען די מאַ- טעריאַליסטן, און דאָס מיינט שטעלן די נשמה הימל-הויך אין קוואַליטעט, וואַלטן מיר גע- זאָגט, אַבער כּיטום אָפּן ניט אין קוואַליטעט. מחמת וואו גאָר עס איז מעגלאַך אַ צוריקפירונג

ווען מאַרקס זאָל אַפילו געווען שטאַרק בדעה האבן צו פאַרבינדן אַ סאַציאַלן אידעאָלויזם מיט אַ פּילאָסאָפֿישן מאַטעריאַליזם, וואָלט עס לאַגיש געווען פּונקט אזוי ווייניג אויסגעהאַלטן, ווי עס איז — די פאַרבינדונג פון דער העגעלישער דיאַ־לעקטיק מיט דעם מאַרקסיסטישן מאַטעריאַליזם. און דער שידוך, דוכט אונז, צווישן דר. זשייט־לאָווסקי'ס סאַציאַלן אידעאָלויזם און קאַרל מאַרקס'עם נאַטור פּילאָסאָפֿישן מאַטעריאַליזם איז מיט קיין אַינן גראַד ניט ווייניגער אומגליק־לאָז, איידער דער שידוך צווישן דער העגעלישער ווידערשפּרוך־לאָגיק און מאַרקס'עם מאַטעריאַ־ליזם, וועגן וועלכן דר. זשייט־לאָווסקי זאָגט, אַז דאָס איז אַ שידוך צווישן אַ לייכטן שמעטער־לינג און אַ היפּאָפּאַטאַם.

דער אמת איז אבער, אַז מאַרקס'עם סאַציאַ־ליזם האָט ניט קיין אידעאָלויזם אַלס זיין גרונט־לאַגע, פּונקט ווי ער האָט ניט קיין עטיק פאַר זיין אויסגאַנס־פּונקט אָדער ענד־ציל. דער מאַרקסיסטישער סאַציאַליזם קאָן ניט האָבן קיין אידעאָלויזם טאַקע דערפאַר, וואָס מאַרקס האָט גערעט וועגן דער סאַציאַליסטישער צוקונפֿט, ווי דר. זשייט־לאָווסקי זאָגט אונז, ניט בלשון „עס זאָל זיין“, נאַר בלשון „עס וועט זיין“. צווישן די דאָזיגע צוויי אויסדרוקן: „עס זאָל זיין“ און „עס מוז זיין“ איז אַ תּוהוֹ, וואָס איר בער אים קאָן ריינער קיין בריק ניט אַריבער־וואַרפּן. ווער עס זאָגט, אַז דער סאַציאַליזם וועט קומען דערפאַר, וואָס אזוי לינגט עס אין דער נאַ־טור פון די מאַטעריעלע באַדינגונגען און אין די פּראָדוקצאַנס קרעפֿטן, וואָס וויקלען זיך אַרויס פון די דאָזיגע באַדינגונגען, על פי אייזערנע נאַ־טור געזעצן. דער קאָן פאַר קיין פאַל זיך ניט אונטערנעמען צו זאָגן, אַז די דאָזיגע צוקונפֿטיגע אָרדענונג, וואָס מוז קומען פון אַ פּועל יוצא פון געוויסע באַוועגונגען, וואָס די מאַטעריעלע מאַכט דורך איר דער ריינער צייט און אין דעם ריינעם רוים — אַז די דאָזיגע אָרדענונג וועט זיין מאַ־ראַליש העכער און מענטשלאַך בעסער פאַר דער פּרועידענער אָרדענונג.

דער היסטאָרישער מאַטעריאַליזם האָט קיין נאַראַנטי פאַר דעם, אַז אין דער קומענדער אַר־דענונג וועט מוזן זיין אַ העכערע מאַראַל, איי־

דעלערע און שענערע באַצייאונגען און שייכות'ן צווישן מענטש און מענטש. דער מ.ו.ז. וועלכער איז אַנג פון אַ מאַדערנעם וויסנשאַפֿט־לאַכן בליק, אויף אַ פּאַלשן אָפּן באַצייכנט גע־וואָרן פון מאַרקס' און די מאַרקסיסטן ווי אַ „וויסנשאַפֿטלאַכער“, באַצײט זיך בלויז אויף דער עקאָנאָמישער זײט פון דער צוקונפֿטיגער אָרדע־נונג. די מאַראַל און די מענטשלאַכקײט ווידער, וועט זײן אַזאַ, ווי די עקאָנאָמיק, אָדער ווי די אַבסטראַקטע געוועלשאַפֿטלאַכע עקזיסטענץ וועט עס פּאָדערן. און אַן דער זיכערקײט פון אַ העכער־דער מאַראַל, אַן דעם גלױבן אין אַ מער אידעאַ־ליסטישן לעבן, איז דאָס וואָרט אידעאָלויזם אַ פּוסטער, זינלאָזער קלאַנג. דער קוואַל, וואָס זאָל שפּודלען מיט זיכערקײט און גלױבן, קאָן זײן נאַר אײנער און דאָס איז דער קאַטעגאָרי־שער אימפּעראַטיוו: „עס זאָל זײן!“, וועלכער נײט האַנט אין האַנט מיט דער אַלטערנאַטיווע: „אַ מאַראַליש טיפּערער לעבן, אַן אידעאָליסטיש העכערער לעבן, אָדער: חרובֿ זאָל ווערן די וועלט!“ ווערט דער קאַטעגאָרישער אימפּעראַ־טיוו אַרויסגענומען פון דער עטיק און פון דעם אינטואַטיוון אָדער טראַנסצענדענטאַלן אידעאַ־ליזם און איבערגעגעבן צו די בלינדע קרעפֿטן, צו דעם ווילדן טאַני פון שטאַדקייקעלאַך אָדער קראַפֿט־צענטרען, יעמאַלט זײנען אַלע אידעאַלן, אַלע עטישע מאַטיוו, אַלע הויכע און הייליגע באַגײסטערונגען פאַר אַזאַ אָדער אַנאַדער אַר־דענונג, ניט מער ווי פּלוידעריי און ועלכסט־נאַ־רעריי.

אין דער אייגענער צײט לײקענען מיר חלילה ניט, אַז מענטשן מיט אַ היסטאָרישן מאַטעריאַ־ליסטישן בליק אויף דער וועלט קאַנען זײן הימלדיג באַגײסטערט און אַרויסוויזן די גרעס־טע אַפּערוויליקײט פאַר אידעאַלן. די פּראַגע איז אַבער אויף וויפּיל שטימט לאַגיש צונױף זײער באַגײסטערונג און אַפּערוויליקײט מיט זײערע פּילאָסאָפֿישע בליקן און באַגריפּן.

אַזעלכע ניט לאַגישע פאַרבינדונגען צווישן מאַטעריאַליסטישע גרונטלאַגן און אידעאָליס־טישע פּועל יוצא'ס ווערן געמאַכט. דאָס האָט דאָך דר. זשייט־לאָווסקי אַליין באַווזן אין זײן אַנאַ־ליז פון דער שײכות צווישן דעם מאַטעריאַליזם

רע און איר וועט דערנען דאס אמת'ע קערנעל
פון דעם מארקסיזם, דעם אידעאליזם — וואלטן
אלע געטרייע תלמידים זיינע אים דערקלערט
פאר אן עובר-בטל און מיט גרויס פארדרום און
הארצווייבאג וואלטן זיי אים איינעם אליון גע-
לאזט זיך טראגן אויף דעם אידעאליסטיש
מארקס'ישן שטראם און זיי וואלטן געבליבן
שטעקן אין דעם מאטעריאליזם פון דעם אמאד
לינג קלארן און פולזיניגן מארקס.

ווייל מען באמת מיט די ווארצלען ארויס-
רייסן דעם מאטעריאליזם פון דעם סאציאליזם,
מוז מען אויסשניידן פון אים דעם מאטעריאל-
ליסטיש מארקסיסטישן טייל זיינעם, ניט רע-
כענענדיג זיך מיט דעם, צי איז קארל מארקס
אליון געווען א מאטעריאליסט און גענוען פיס-
לאך, צי איז ער געווען א „מאטעריאליסט“, על
פי נוסח דר. זשיטלאווסקי, מיט גענון פיס-
לאך.

2.

מיר זיינען אבער נאך ניט פארטיג אפצו-
געבן אונזער פאזיציע אפילו בנוגע דעם מאטע-
ריאליזם פון קארל מארקס גופא. מיר לייקענען
שטיין און ביזן דעם זאץ פון דר. זשיטלאווסקי,
אז „מארקס איז געווען א גרויסער אידעאליסט,
וואס האט געקלייבט זיינע געדאנקען נאך דער
מאדע פון דער צייט מיט איר מאטעריאליסטי-
שער ראדיקאלעכקייט“. און אנטקעגען אט דעם דא-
זיגען זאץ וועלן מיר בריינגן פינף זאצן פון איי-
נעם, וואס דר. זשיטלאווסקי וועט בלי שום ספק
אנערקענען אלס נאך א גרויסן מומחה אין הלכת
מארקסיזם. דאס איז איינער, וואס איז נאך מיט
א פאר צענדליג יאר צוריק אריין מיט לייב און
לעבן אין דעם שטראם פון דעם מארקסיזם און
פליסט נאך ער היום מיט דעם דאזיגן שטראם,
אמאל אין דער געשטאלט פון אן אנטמי-מארק-
סיסט און אמאל איר דער געשטאלט פון א מארק-
סיסט, אזוי, אז מען קאן אויף א האר ניט צווייפ-
לען אין זיין אביעקטיוויטעט.

זאץ נומער 1: „ער (מארקס) זעט די איינ-
הייט פון דער וועלט אין דער מאטעריע און. ניט
אין א וועלכער עס איז גייסטיגער אדער איבער-
מאטעריעלער סובסטאנץ“. „די איינהייט פון
דער וועלט“, זאגט ענגעלס בפרוש, „באשטייט
אין איר מאטעריאליטעט“.

זאץ נומער 2: „מארקס האט אינאיינעם
מיט פיערבאכן אנגעהויבן איינזען. אז דער
גייסט איז א פראדוקט פון דער מאטעריע“.

זאץ נומער 3: „די ענדערונג, וואס מארקס
האט אינאיינעם מיט פיערבאכן אריינגעטראגן
אין דער לערע פון רוים און צייט באשטייט אין
דעם, וואס ער האט כמעט ווי אלע מאטעריאל-
ליסטן, אנגעהויבן גלויבן אין דער עקזיסטענץ
פון א „ריינעם“ רוים און א „ריינער“ צייט,
וואס זיינען לגמרי אומאפהיינגיג פון די זאכן
און דערשיינונגען, מיט וועלכע זיי זיינען אכ-
געפילט“.

זאץ נומער 4: „וואס דער אידעאליסט הע-
געל מעג, טארן ניט טאן די מאטעריאליסטן
מארקס און ענגעלס“.

זאץ נומ. 5: „דער מארקסיסטישער מאטע-
ריאליזם, וואס גלויבט אין „ריינער“ צייט, האט
קיין ברעקל גרונט ניט דיאלעקטיש צונויפצו-
מישן אורזאך און ווירקונג“.

און ווייטאז איר ווער דער איינער אין, ווע-
מעס זאצן מיר האבן ארויסגענומען פון א זייער
טיפער אפהאנדלונג „מאטעריאליזם און די דיא-
לעקטישע לאגיק?“ דאס איז ניט קיין אנדערער
ווי דר. זשיטלאווסקי אליון.

און עס פרעגט זיך איצט: פאר וואס האט
דר. זשיטלאווסקי, וועלכער האט יא אריינגעדריג-
גען אין די טיפענישן פון דעם געפילט-און
וויילנס-לעבן פון מארקס'עם נשמה, ניט ארויס-
געהערט ביז איצט גאנץ אנדערע מאטיוון פון
מארקס'עם ווערטער, וועלכע זיינען דורכגע-
זאפט מיט א מאטעריאליסטישער טערמינאלאג-
יע? פאר וואס האט דר. זשיטלאווסקי ביז
איצט ניט גערעט וועגן מארקס'ן דעם „מאטע-
ריאליזם“ אין גענון פיסלאך?

און אויב דר. זשיטלאווסקי זאל אונז זאגן,
אז דא האנדלט זיך ניט וועגן א פילאזאפישן
אידעאליזם נאר וועגן א סאציאלן, וועלן מיר
אויף דעם ענטפערן, אז דא איז טאקע דער גאנץ
צער שווערפונקט פון דעם ענין. דא איז עס טא-
קע, וואו מיר שטייען זיך אן פנים אל פנים
אויף דער פראגע: קאן זיך אויף א לאגישן אופן
פארן א סאציאלער אידעאליזם מיט א פילאסא-
פישן מאטעריאליזם? און אונזער ענטפער איז:
נ י י !

לאַבקיט אויך פאַר דעם, וואָס די, לויט אונז
זער מיינונג שטרענג אויסגעהאַלטענע מאַרקסיס-
טישע קאָמוניסטן שטעלן זיך ניט אָפּ פאַר קיינע
מיטלען און זייער קאַמף פאַר אַלץ וואָס זיי באַ-
טראַכטן גרויס און וויכטיג, הייליג און אידעעל.
פאַר וואָס זיי טרעטן מיט די פיס, ווען דער
קאַמף פאַדערט עס, אויף אַזעלכע באַגריפן ווי
פרייהייט און גערעכטיקייט און אויף אַזעלכע
געפילן ווי רחמנות און מענטשלעכקייט.

דער מאַרקסיזם ווערט פון אַלעמען אויסגע-
טייטשט ווי די לערע וואָס האָט ניט קיין עטיק,
ניט אין איר אויסגאַנגס פונקט און ניט אין איר
ענדציל, עס איז דאָך פשוט אַ הוֹל־הישם צו
האַלטן די מאַרקסיסטישע באַלשעוויקעס פאַר
אויסוואַרפן דערפאַר, וואָס זיי שפּיען אויף
דער אַלגעמיינער מענטשלעכער מאַראַל און
עטיק, בעת אַז טיף געלערנטער מענטש און
גרויסער קענער פון דעם מאַרקסיזם ווי פראַפּע-
סאר זאַמבאַרט זאָגט בפרוש, אַז „אין דעם גאַנצן
מאַרקסיזם פון אָנהויב ביז'ן סוף איז ניטאָ קיין
ברעקעל עטיק, ממילא איז דאָרט ניט שייך אַזאַ
זאָך ווי אַן עטישע מיינונג מער איידער אַן עטי-
שער פאַסטוואַט“.

דער זעלביגער זאַמבאַרט טייטשט עקשנות-
דיג אויס דעם מאַרקסיזם ווי אַן אַנטי-אידיעאַ-
ליסטישע לערע, „זייער סיסטעם“ (דער סיסטעם
פון מאַרקס און ענגעלס), זאָגט זאַמבאַרט, „האַט
געהאַט אַן אָפּטויטנדע ווירקונג אויף אַלע איר
דעאלע שטענדערצן. לויט זייער אַנזיכט נאָך זיי
נען קיינע אידעאלן און טיפע געפילן ניט געווען
נויטיג, מחמת דער וויסנשאַפֿטלעכער באַראַק
טער פון דעם סאָציאַליזם האָט פאַר זיי קיין
פלאַץ ניט געהאַט, און דאָ ציטירט ער פון זייערע
שריפטן דעם פאַלגנדן זאַץ: „דער אַרבעטער
קלאַס האָט ניט קיינע אידעאלן, וואָס דאַרפן
פאַרווירקלעכט ווערן. אַלץ וואָס זיי דאַרפן, איז
פריי צו לאָזן די עלעמענטן פון דער נייער אַרדע“
נונג אין דער געזעלשאַפֿט, וועלכע זיינען שוין
אַנטוויקלט אינעווייניג אין דעם פאַנאַדערפאַלד
דיגן פאַבריקאַט פון דער עקזיסטירנדיגער גע-
זעלשאַפֿט.“ (סאָציאַליזם און די סאָציאַליסטישע
באַוועגונג, ז. 91).

אַזאַ, סיי די וואָס באַטראַכטן דעם מאַרק-

סיסטישן מאַטעריאַליזם אַדער אַנטי-אידיעאַליזם
פאַר אַ מעלה, סיי די וואָס זעען אין אים אַ גע-
וואַלטענע מניעה פאַר דער אַנטוויקלונג פון אַן
אינטענסיווער סאָציאַל רעוואַלוציאַנערער באַווע-
גונג: סיי די וואָס קוועלן אַן פון דעם גראַדעווען
באַלשעוויסטישן עקספּערимענט, און דענקען, אַז
אין די באַלשעוויקעס האָט די היסטאָריש מאַטע-
ריאַליסטישע נייטווענדיקייט געפונען אירע בעס-
טע רעפּרעזענטאַנטן, און סיי די וואָס מענה'ן,
אַז זיי האָבן שוין לאַנג פאַראַויסגעזען דעם אומ-
פאַרמיידלעכן באַנקראַט פון דעם עקספּערимענט
— זיי אַלע אַז אַן אויסנאַם — אוי צווישן זיי
זיינען פאַראַן אַזעלכע, וואָס קאַנען בשום אָפּן
ניט באַצייכנט ווערן אַלס „שפּענדלעך-אויפכאַ-
פּער“ — שטעלן זיך איין שטאַל און אייוו פאַר אַ
פולער און אומבאַדינגטער מאַטעריאַליסטישער
אויסטייטשונג פון דעם מאַרקסיזם.

מען דעריבער די שאַרפּסטע און טיפּסטע
דענקער, אפילו די, וועלכע זיינען אַריינגעשפּונד-
נען אין דעם סאַמע מיטן שטראַם פון די מאַרק-
סיסטישע געדאַנקן, בריינגען זאַצן און פאַראַ-
גראַפן אַן אַ שיעור פון דער מאַרקסיסטישער
לערע אויף צו באַווייזן דעם אידעאַליזם פון
קאַרל מאַרקס, וועט עס זיי דאָך ניט געלינגען אַ
ריר טאָן פון איר פאַזיציע די מאַטעריאַליסטישע
וואַנשאַל פון דער מאַרקסיסטישער וואַג. צו טיפע
וואַרצלען האָט דער מאַטעריאַליזם פון דעם
מאַרקסיסטישן סאָציאַליזם געשלאָגן אין די
הערצער און מוחות פון דעם איצטיגן דור, אַז
מען זאַל אים קאַנען אויסראַטן בלויז מיט אַ
שפּונג אין דעם שטראַם פון די מאַרקסיסטישע
געדאַנקען, מעג דער דאָזיגער שפּונג זיין ווי פול
מיט קוראַזש און אימפעט.

מיר זיינען זיכער, אַז ווען קאַרל מאַרקס
אַליוו זאַל איצט על פי נס אויפשטיין תּחית
המתים און זאַל מיט אַ שטימ, וועלכע זאַל אַפּ-
קלינגען פון איין עק וועלט ביז דער אַנדערער אַ
נעשריי טאָן: „גוט מיינענדיגע תּלמידים מיינע!
אייער מאַרקסיזם איז אין דער אמת'ן ניט מער
ווי „שפּענדלעך“ פון מיין לערע, וועלכע איר
האַט דרעזען, שטייענדיג אויף דעם ברעג אַדער
בריג, לאָזט זיך תּיכּף ומיד אַראַפּ מיט מיר אין
די טיפּפּענישן פון מיין רעש'ג שטראַמענדער לע-

קארל מארקס און דער מארקסיזם

גראנדיזע רוישישע רעוואלוציע, וועלכע איז, צום גוטן אדער צום שלעכטן, געפירט געווארן אין יעדן ריר אירן אין די מאטעריאליסטישע וועגן, שטיצנדיג זיך פון דעם ערשטן ביז דעם לעצטן מאמענט אויף פסוקים און מימרות פון מארקס-עם שריפטן.

עס איז דער מאטעריאליזם פון דעם מארקס כיזם, וועלכער איז פאראנטווארטלאך, למשל, פאר דעם, וואס די סעקציע וויסנשאפטלאכע טור ערס ביי דער פראקציע פון דער רוסישער קאמוניסטישער פארטיי האט באשלאסן, אז איינע פון די פונדאמענטאלסטע אויפגאבן, וואס די קאמוניסטישע לערער זאלן האבן פאר זיך, זאל זיין דער קאמף פאר דעם מאטעריאליזם אין דער ווי סנשאפט. (זע דר. זשימלאווסקי'ס ארטיקל אין „טאג" פון דעם 6טן יוני).

מיר שטימען פאלקאמען איין מיט דר. זשימלאווסקי, אז דאס מיינט איינפירן אין לעבן א נייעם מיטלאטער מיט א נייעם קעלער-גלויבן, וואו אנטשטאט דעם קאטוילישן גלויבן אין דעם דרייאייניגן גאט, זאל הערשן דער גלויבן אין דער מאטעריע. מיר באשטימען אבער אויף דעם, אז די שולד פאר דעם ליגט ניט אויף דער קאמיוניסטישער פארטיי, נאר אויף דעם מארקסיזם. און אויף וויפיל מארקס'עס ווערק האבן געקאנט פון אלעמען, א חוץ דר. זשימלאווסקי'ן און דער לעצטער ערשטער, אויסגעטייטשט ווערן אין א מאטעריאליסטישן זין: אויף וויפיל מארקס האט דעם אידעאלאזם זיך געם פארבאהאלטן אין אזא פארבראדן ווינקלעל, ערנעץ וואו, גאר צום סוף פון זיין דריטן באנד, אז עס האט זיך געפארערט א מיקראסקאפישע זעאוונסקראפט פון א דר. זשימלאווסקי דאס צו אנטדעקן — אויף אזוי פיל, זאגן מיר, אין מארקס'עס זיין אויך שולדיג פאר דער מאטעריאליזירונג פון דעם מארקסיזם און פאר דעם ליי-דנשאפטלאכן פארלאנג פון די רוסישע און אנדערע קאמוניסטן צו קעמפן פאר דעם מאטעריאליזם און דער וויסענשאפט דער וועלכער מארקס סיכ טראגט אויף זיך די גאנצע פאראנטווארט

אין א זייער ערנסטן און טיפן איבערבליק אויף אונזער בוך „קולטור און ציוויליזאציע" — דעם ערשטן באנד פון „נייטאציאליזם" — האט דר. זשימלאווסקי אנגעוירט פיל פונקטן, ריין פילאזאפישע הויפטזאכלאך, וואס אויף זיי וועט אונז אויסקומען זיך גאר לאנג אפשטעלן אין די קומענדע בענד.

דא, אין דעם דאזיגן ארטיקל, וועלן מיר זיך אפשטעלן בלויז אויף דעם לעצטן טייל פון דעם צווייטן ארטיקל, וואו חבר דר. זשימלאווסקי טרעט ארויס געגן אונזער קריטיק אויף דעם מארקסיזם. (זע „דאס נייע לעבן" פון יוני, נומער 9).

„א סך מארקסיסטן (דאס רוב); זאגט דר. זשימלאווסקי, ווייסן פון דעם מארקסיזם ניט מער, איידער דאס. וואס מען זעט פון ברענג ארער בריק. אויך זיי האלטן די „שפענדלאך" פאר מארקסיזם."

מיר וועלן אויף א וויילעטשקע, לשם ארגו מענטשאציע, ווי מען זאגט, צוגעבן, אז דאס איז אויך אמאל דער פאל מיט די אנטי-מארקסיסטן. און אז דערפאר וואס מיר האבן ניט געוואוסט פון דעם מארקסיזם מער איידער דאס, וואס מען זעט פון ברענג אדער בריק, האבן מיר איינעם „פון די אינטערעסאנטסטע, טיפסטע און דעאליסטישע דענקער-טיפן אין דער געשיכטע פון דעם מענטשלאכן געדאנק בא-צייכנט אלס מאטעריאליזם, בעת אין דער אמת'ן האט דער נרויסער אידעאליזם געקליידט זיינע געדאנקען נאך דער מאדע פון דער צייט, מיט איר מאטעריאליסטי-שער ראדיקאלעכייט."

זאל זיין, אז דאס איז דורכאויס אזוי, רירט עס אבער אויף קיין איין האר ניט אן אונזער קריטיק אויף דעם מאטעריאליזם פון דעם מארקסיזם. מארקס איז טייט און קאן שוין פון קיינעם צום לעבן אויף דער וועלט ניט גע-בראכט ווערן. דער מארקסיזם אבער לעבט און ווירקט. פאר אנדערע אויגן איז פארנעמומען די

רויטע, פלאקערדיגע הייזער,
רויטע, פלאקערדיגע גאסן,
מיט פלאקערדיגן וואלד פון אלע זייטן,
הייבן זיך, דערהויבן זיך אין פייער;
און די פלאמען שפרייטן זיך, פארשפרייטן,
שלינגען און פארשלינגען
און די פלאמען זינגען,
זינגען ...

די קליידער זיינען שוין אויף אונז פארברענט,
מיר זיינען שוין אליין געווארן שטיקער פלאקער.
מיר שטרעקן צו די הימלען פלאקערדיגע הענט
און מיר טאנצן ברעגענדיגע אויף דער ברעגענדיגער ערד
פאר'ן פלאקערדיגן הימל,
פאר'ן פלאקערדיגן גאט.

פייער, פייער, פייער, —
אלץ איז פייער!

אונזער לייב איז פייער
און די נשמה פייער
און דאס רויטע בלוט אין אונז —
איז פליסנדיגער פלאם;
מיר זיינען שוין אליין דער פלאם, וואס צינדט,
דער פייערדיגער ים, וואס רוישט און פלייצט אריבער זיינע ברעגן
זינגענדיג און בלינד.

און מיר זיינען שוין נישט מער אויך — מיר.
מיר זיינען פייערדיגער ים
און ס'איז דער ענדלאז-פייערדיגער ים — אלץ-אלץ.
ר'איז מענטש און גאט
און פעלד און שטאט,
נשמה און סוכסטאנץ —
און אלצדינג איז איין רויטער, פלאקערדיגער טאני,
איין פייערדיגער ים מיט פיל-מיליאנען הענט,
וואס ברענט און ווערט קיינמאל נישט פארברענט.

IV.

די געפלען רייסן זיך אויף שטיק נאך שטיק ---
 עם יאגן זיך מיט ווילדקייט הארדעס היות,
 און ס'יאגן זיך געפליגל גאנצע סטאיעס
 און ליוון זיך אין געפל אויף צעריק.

V.

א ים פון געפלען. און פון געפלמיט
 גייט אויף ד א ב ו ש ארויף פון אלע טיפן,
 פון זיינע ווילדע שטאמען-גלידער טריפן
 די שווערע געפלען אפ און ווערן ניט.

VI.

זיין קאפ טראגט אין די הויכע תהומ'ן,
 אויף זיינע אקסלען וואקסן בערג מיט שטאמען ;
 פון זיינע הענט, פון זיינע פינגער-קאמען,
 זיך רייסן רוישיג ריזליגע שטראמען.

VII.

נישטא קיין הויך, נישטא קיין פונקט, קיין בלוי
 און נישט קיין הימל איבער אים. ער איז דער צייכן
 פון אלע הויכן. זיינע גלידער גרייכן
 אריבער יעדער מאס און יעדן פונקט.

VIII.

דער נביא זאגט :
 איך בין דער מיט, דער אנהייב און דער סוף,
 וואקס אין דער מיט אראפ און הייב זיך ווידער
 ארויפ-צו צו דער הויך מיט מיינע שטאמען-גלידער —
 די געפלען ווארעמען נאר דאס, וואס יערט אין שלאף.

א. אלמי :

פ י י ע ר *

די וועלט האט זיך אנגעצונדן,
 עם שפארן פלאמען
 פון אלע בערג און טאלן,
 פון אלע הימלען, היילן, אפגרונטן,
 און ימ'ן.
 און מיר טאנצן אין דעם פלאקער,
 אין דער גרויסער שרפה.

(* פון מיינ בוך לידער, וואס וועט אינגיכן דערשוינען.

קריגערישע ליידינשאפט" און אין דער ווירקלאכ-
 קייט איז דאס דער מייטש, אז דער העברא-
 איסט, וואס קאן ניט האפן צו געווינען דאס
 פאלק פאר זיין אידעאל מיט גוטן, איז געוואונגן
 אָנצוואווענדן די באַרבאַרישטע „קריגערישע“
 מיטלען, און די אוממענטשלעכסטע פאַרבאַלונג-
 נען און די רעאַקציאָנערסטע אונטערדריקונג פון
 איינמס פרייהייט, פון איינמס כשר'סטן רעכט
 אויף זיין אייגענער שפראך. פאַר אַט די שיינע
 מעלות פון דעם קריגערישן העבראאיסט, דאַרף
 דער אידישיסט, מיינט דר. סירקין, דערשפירן
 אין זיין האַרצן נאָר אַ מינוטערדיגן רעספעקט צו
 העברייאיש און זיך אַפּאָגן פון זיין אייגענער
 שפראך.

און לויט דערזעלביגער לאַגיק, מוז אויסקר-
 מען, אז ווען ביי אונז זאָלן זיך צ. ב. באַווייזן
 „טאַטעריסטן“, וואָס ווילן, אז „טאַטעריש“ זאָל
 זיין אונזער נאַציאָנאַלע שפראך, איז אויב טאָ-

טעריש איז ניט ערגער פאַר אידיש און אויב די
 „טאַטעריסטן“ וועלן זיך אין דעם קאַמף פאַר
 זייער שפראַך אויך אַזוי צעיושן ווי די ווילדע
 וויעפערס, וועט די אידישע אַרבעטערשאַפט,
 וואָס האָט אָנגעשריבן אויף איר פּאָן דעם קאַמף
 פאַר אידיש, זיך דאַרפן אַפּאָגן פון איר שפראַך
 אויס ריינעם רעספעקט צו די צעיושעטע טאַ-
 טעריסטן.

אין איין זאַך מוז איך אָבער מודה זיין דר.
 סירקין'ן. דער „קאַלטער סאַרקאָזם“ ווערט אַ צו
 „קאַלטער כלי זיין“ אין דעם קאַמף אַנטקעגן דעם
 מיליטאַנטישן העבראאיזם. ס'קאָן אפשר זיין,
 אז „הייסע געווער“ וואָלט דאָ מער געווען אַם
 פּלאַץ. על-כּל-כּנים וועט דאָס קיינעם ניט וואונ-
 דערן, ווען דער בלאַווייסער טעראָר פון דעם
 רעאַקציאָנערן העבראאיסט וועט סוף-כּל-סוף
 אַרויסרופן אַנטקעגן זיך דעם בלוטרויטן טעראָר
 פון דעם רעוואָלוציאָנערן אידישיסט.

נפתלי גראם :

פון מיינע ווייזע

I.

איצט זיינען אַלע וועגן אַפּגעמעקט,
 נישטאָ מער קיין וואוהין און קיין פון וואָנען.
 אין ווייסן נעפּל ליגן אַלע לאַנגן
 און אַלע בערג, זיי ליגן איצט פאַרדעקט.

II.

אַ ים פון נעפּלען נישטאָ קיין פונקט, קיין מאָס
 און ניט קיין ציל. די נעפּלען זינקען, שטייגן,
 אין פון אין-סיף גייט אויף אָן אייביג שטייגן. —
 אָן אייביג שפּיל פון נידערן און שטייגן.

III.

דאָס שווייגן דריקט ווי שווערקייט אויף דער שטיל.
 דאָס נידערן און שטייגן געבערט דעם ווילן,
 וואָס יערט און גייט אויף אונטער אַלע שטילן.

די פונקטען אליין זיינען גענוג, כדי צו דער קלערן איריש פאר א באזונדער שפראך-גע- שטאלט, וואס טאר פילאָלאָגיש ניט צענויפגע- מיטט ווערן מיט דייטש. אָבער דר. סירקין'ס באַוווּאוואַרפֿילאָלאָגיע הויבט אַפילו ניט אָן צו וויסן דערפון.

אַפן גערעט: דר. סירקין איז ליידער צו אומוויסנד סיי אין פילאָלאָגיע בכלל, סיי אין דער אירישער פילאָלאָגיע, זינע כלומרשט טעאָרעטישע אַרגומענטן זאָלן קאָנען האָבן אַ וועלכע עס איז ממשות. און פונקט אזוי אומווי- סנד איז ער אויך אין דער מאָדערנער אירישער ליטעראטור. אזוי מאַכט ער אַוועק כלאַהר יד די גאַנצע מאָדערנע אירישע פּאָעזי; בעת אַפילו אַ סך העברייער זיינען שוין אין ספק, וועלכע פּאָעזי שטייט אויף אַ העכערער מדרגה: די העברייאישע אָרער די אירישע, און צו אַט די צווייפֿלעך געהערט אויך — ביאָ- ליפּ.

„איז מען מסכים דערמיט, דאָס (1) אין העברייאיש קאָן געשאַפן ווערן אַ העכערע איר- דישע קולטור איידער אין איריש. דאָרף ריזע (1) דערקענטניש אליין שוין מחייב זיין דעם ווילן“ — טענה'ט אין אונז אַרײַן דר. סירקין.

אָבער ווער פון אונז קאָן מסכים זיין דער- מיט? און פאַר וואָס זאָלן מיר מסכים זיין דערמיט? האָט דאָס דר. סירקין באַוווּזן? אַפילו זיינע „הנה ידוע'ס“ האָבן ניט געקאָנט אַרויסברענגען קיין איין טעם מספיק פאַר אַזאַ לעכערלאַכן געדאַנק.

צום סוף נאָך איין פאַר ערנסטע פאַקט, און מיר זיינען פאַרטיג מיט דעם ענין. דר. סירקין איז זיכער, אַז אין ארד־ישראל וועט זיך אויסבילדן אַ העברייאישע קולטור, ווייל „אין צען יאָר אַרום וועלן זיין פאַרזאַמלט אין ארד־ ישראל פינף הונדערט טויזנט אידן... די שפראַך אין ארד־ישראל איז העברייאיש, וואָרים דער אירדישיסט האָט ניט דעם ווילן צו קעמפן, ניט ער קומט אין ארד־ישראל, און אַז ער קומט, לאָזט מען אים ניט אויפהויבן דעם קאָפּ“.

דערצו האָבן מיר צו באַמערקן: (א) ס'איז פאַלש, אַז די שפראַך אין ארד־ישראל איז העב-

רייאיש. העברייאיש ווערט גערעט פון העכסטנס אַ צען טויזנט מענטשן. ד. ה. אַן ערף אַ צען פּראָצ. און אויך דאָס ניט „פריי און אַרגאַניש“. די שפראַך פון דער גרעסטער מאַיאָריטעט אידן אין ארד־ישראל איז א י י ש . (ב) דער איר- דישיסט ניט נאָך ניט אין ארד־ישראל, ווייל די גרעסטע מאַיאָריטעט אירדישיסטן האַלט בכלל זייער וועניג פון דעם ענין ארץ ישראל. ער קעמפט דאָרטן ניט, ווייל „מען לאָזט אים ניט אויפהויבן דעם קאָפּ“. דאָס איז אמת.

(ג) זאָלן אָבער באַמת אין אַ צען יאָר אַרום זיך פאַרזאַמלען אין ארד־ישראל אַ האַלבער מיר- ליאָן אידן, וועלן זיי וועלן האָבן אַ א י י ש ? מעאַסער און אַ א י י ש ? ע צייטונג און לייענען אַ א י י ש בוך און אויסרירן זייערע געדאַנקן אין זייער אירישער שפראַך. די קלייניקע מינאָריטעט העברייער וועלן ביי זייער גאַנצען טעראָרום ניט קאָנען אונטעררירן אַט די באַרעכטיגטע באַדערפענישן פון דער גרויסער איריש רייזנדיגער מאַסע.

דעמאָלט וועט דאָרט גופא אויסוואַקסן דער „אירדישיסט“, און מיר וועלן זען, צי מען וועט דעמאָלט קאָנען „ניט לאָזן אים אויפהויבן דעם קאָפּ“.

אַט די קלאָרע פערספעקטיווע איז אויך איי- גע פון די גאָר וויכטיגסטע אַרזאָכן, פאַר וואָס דער אָפּציעלעך ציוניזם יאָגט זיך ניט אַזוי שטאַרק נאָך אַן עמיגראַציע, וואָס זאָל באַטרעפן אין די הונדערטער טויזנטער. ער זוי י י ס , אַז דאָס וואָלט געווען „אַן עק — אַ סוף“ צו דער גאַנצער מראַגיִקאַמעדיע פון דעם העבראַאיזם, און דער צווייטער פּונקט, וועגן וועלכן מיר ווילן זאָגן אַ פאַר ווערטער, איז נאָך אַן ערנסטע- רער.

„אויב דער אירדישיסט האַלט העברייאיש אַלס שפראַך ניט ערנער ווי איריש“, חקירה'ט דר. סירקין, — „האָט ער געדאַרפט מסכים זיין אויף העברייאיש, זעענדיג דעם „פאַמאָס מילי- טאַנס“ פון דעם העבראַאיזם, אַנטקעגן וועלכן דער אירדישיסט קעמפט העכסטנס מיט'ן קאַלפּן סאַרקאָזם“.

„פאַמאָס מיליטאַנס“ איז דער טייטש „די

מען זאָגן : באַוואַ, וואַוואַ, שטאַ טי פּראַסיס זאָ קרויצו" (מיט אַ "מלרע") ...

אט אַז מין "באַוואַ-וואַוואַ"-פּילאָלאָג איז דר. סירקין און זיינע באַטראַכטונגען וועגן איר דיש. ער מעסט די "קאַרעקטקייט" פון אידיש מיט די כללים פון דייטש, ווי דער בעלזערדוק האָט געמאַכטן די רוסישע שפּראַך מיט די כללים פון דער העברייאישער גראַמאַטיק.

ווען אידיש זאָל ווערן די קולטור-שפּראַך פון דעם פּאָלק און וועט שטרעבן צו מער אָרדענונג, קאַרעקטקייט און אַזוי ווייטער, וועט זי אַוועק גיין אין דער ליניע צו דייטש, פאַרויבערט דר. סירקין. אָבער אויב אידיש זאָל ווערן די קולטור-שפּראַך פון דעם פּאָלק און דער אינטעלי-גענציע, פון וואַגען וועט דאָס פּאָלק וויסן, ווי עס זעט אויס דער דייטשער אויסדרוק, צו וועלכן מען דאַרף בלוּמישט שטרעבן? און דערביי פאַרגעסט דר. סירקין אויך אָט דעם וויכטיגן פּונקט, אַז אידיש קאָן גאָר פון זיך אַלעין ניט שטרעבן צו יענעם "הויך-דייטש", וועלכן דר. סירקין באַטראַכט פאַר אַ מוסטער, ווייל אידיש שטאַמט גאָר ניט פון אים, גאָר פון מיטעל-הויך-דייטש, וואָס האָט גאָר אַנדערע כללים פון "קאַרעקטקייט" איידער דייטש.

מיר האָבן נאָך איצטער, אמת, אַ סך "דאַטשמעריש" אין אונזער ריין אינטעליגענטן אידיש, ווייל אונזער אינטעליגענציע האָט דאָס רוב באַקומען איר קולטורעלע אויסבילדונג אין דער דייטשער שפּראַך. דר. סירקין געברויכט נאָך עד היום דאָס "דאַטשמערישע", דאָס, אַנטשטאַט דעם אידישן "אַז" און איך געברויך נאָך עד היום דאָס וואָרט "געברויך" אַנשטאַט "באַנוצן". אונזער איצטיגער דור שרייבער — דער עיקר די זשורנאַליסטן און פובליציסטן — איז גאָר אַ פּאַנעריסן פון דעם פּאָלק און פון דעם ריינעם פּאָלק-אידיש. אָבער אַ שפּראַך ווערט ניט אַנטוויקלט פון זשורנאַליסטן; זי וואַקסט אין די שאַפונגען פון די פּאַעטן און די קיינסטלער, וואָס האָבן אַ פּייערעם אויער פאַר דעם שפּראַך-איער פון דעם פּאָלק. און ביי זיי זעען מיר דוקא קלאַר די

טענדענץ, אומבאַוואוסטזייניג אַוועקצוגיין וואָס ווייטער פון דייטש. ניט מיט אַ כוון מאַכן זיי פון דער דייטשער "באַדינגונג" דעם אידישן "באַדינג", פון דער דייטשער "אומקערונג" דעם אידישן "איבערקער": אַזוי הערט זייער אויער אין פּאַלק. אין זיין סננון בילדן זיי די נייע ווערטער, און גראַד די סאַדער-נע אידישע קולטור-שפּראַך פון די אינגערע דורות דערווייטערט זיך פון דעם דייטש מיט ריין-שריט.

דער וואָס שטודירט באַמת די צווישן-שייכות'ן צווישן אידיש און דייטש קומט אָט צו וועלכע רעזולטאַטן :

ערשטנס, געפינט זיך אין אידיש זייער אַ רייכער העברייאישער עלעמענט. ניט "אייניגע הונדערט" ווערטער, ווי דאָס זייגט אויס פון פינגער דר. סירקין. אַלעקסאַנדער האַרקאָווי, וואָס דרוקט איצטער זיין נייעם אידיש-ענגלישן ווערטער-בוך, האָט אונז פאַרויבערט, אַז ער האָט אויפגענומען איבער זעקס טויזנט העברייאישע ווערטער, וואָס זיינען איינגעבוירנערט געוואָרן אין דער אידישער שפּראַך, אַ טייל פון זיי — גאָראַין דער לעצטער צייט: ווי צ. ב. "דין והשבון", "בולט", "השפעה", א. א. וו.

צווייטנס : אידיש האָט אין זיך אַ סך ווערטער פון אַ דייטשן שרש, וואָס זיינען שוין אין דייטש ניטאָ "ליילעך", "אַרן", און אַזוי ווייטער).

דריטנס : אידיש ווענדט אָן אַ סך דייטשע ווערטער אין אַ גאַנץ אַנדער זין, אייך דער דייטש ("דאַרפן", "זיין פאַרנומען", א. א. דל).

פערטנס : דער גרעסטער טייל דייטשע ווערטער איז איבערגעאַנדערשט אין זייער פאַרם. און די איבערגעאַנדערשונג קומט פאַר לויט גאַנץ באַשטימטע כללים, לויט אַ גאַנץ באַשטימטער אינווענינסטער שפּראַך-לאַגיק, וואָס הערשט אין דעם אידיש.

פינפטנס : דער אידישער סינטאַקסיס איז זייער פאַרשיידען פון דעם דייטשן און שטייט אונטער דער השפעה אויך פון דעם העברייאיש.

ל א כ ע נאציאנאלע שפראך פון א פאָלק.

דר. סירקין פאָדערט, אז דער אידישיסטי זאָל נאָך דערביי זאָגן, אז אידיש איז „מער מסוגל צו זיין דאָס קלייד פון דעם אידישן גייסט און דער נאציאנאלער קולטור איידער העבריי־ איש“.

מיט דעם גרעסטן פאָרענגיגן דערטילן מיר אויך דעם פאָרלאַנג זיינעם. מיט גיבן, אמת, צו, אַז אַלע שפראַכן ניט נאָר העברייאיש, קאָר נען מסוגל ווערן צו זיין דער מלבוש פאר דעם אידישן פאָלקסגייסט, אויב אידן וועלן ריידן אין זיי־און שאַפן אין זיי אין א משך פון עטלאַכע דורות און צופאַסן זיי צו זייער גאַנצן מהות.

אַבער א י צ ט ע ר א י ז א י ד י ש פאַר די צען מיליאָן אידן, וואָס ריידן אים, א סך מער צוגעפאַסט צו זייער נאציאנאַלן גייסט, איידער העברייאיש. די עטלאַכע טויזנט אידן אין ארץ־ ישראל, וואָס פּראוואוּן צופאַסן זייער גייסט צו העברייאיש, פילן זיך ווי אין אַן ענגן קאָרענט. זיי קאָנען ניט באהערשן די שפראַך „פ ר י און א ר ג א נ י ש“ (לויט דעם אויסדרוק פון דעם גליַענדן העבראָאיסט מרדכי בן הלל הכהן). זיי קאָנען דאָס ניט דערפאַר, ווייל „אַ ר ג א נ י ש צונויפגעבונדן“ איז א י צ ט ע ר זייער גייסט מיט דעם א י ד י ש און ניט מיט דעם העברייאיש.

נאָר לאַז זיין נענוג וועגן די שבחים פאַר אונזער הייליגן לשון. לאַמיר זען, וואָס האָט אונז דר. סירקין צו דערציילן וועגן א י ד י ש און וועגן דעם שפראַכן־קאמף צווישן העבראַ־ אים און אידישנים.

אויך דאָ וועלן מיר זיך באַנוגענען נאָר מיט אַ פאַר פּראָבעס: אידיש איז „אַריינגעדונגען אין אַ באַשטימטער מאָס אין דער אידישער פּאָלקס־שולע“. נה, — און אין דעם חדר, אין די ישיבות, אין וואָס פאַר אַ שפראַך לערנט מען דארטן?

אידיש „ראַנגלט זיך אין דעם אידישן באַ־ וואַסמייזן פאַר דער אַנערקענונג אלס אַ שפראַך, אלס אידיש“. הייסט עס, אז דער אידישער באַ־ וואַסמייזן, וואָס האָט באַש אַ פּאָל דאָס וואָרט „אידיש“ פאַר דעם אידישן לשון, איז נאָר

אַלין ניט זוכער צו אידיש אין אידיש?

אידיש איז „מבולבול און מטושטש געוואָרן צו דער געשטאַלט פון אַ זשאַרגאָן“. „אידיש איז איצט דייטש... עס איז דייטש מיט אַראַפּנע־ האַקטע, פאַרדארטע פּליגלען...“ אידיש האָט ניט קיין ריכטיגע גראַמאַטיק. אין דעם נייַעם קולטור־אידיש זיינען דאָ נאָר זייניגע הונדערט העברייאישע ווערטער. „אויב אידיש זאָל אַלין מער ווערן די קולטור־שפראַך פון דעם אידישן פּאָלק, וועט זי מוזן שטרעבן צו מער אַרדענונג, קאָרעקטקייט, געזעצלאַכקייט, שטרײַנגקייט, ד. ה. זי וועט זיך אַנטוויקלען אין דער ליניע פון דייטש“

נו — די חכמה פון „זשאַרגאָן“ און „ניטאַָ קיין גראַמאַטיק“ האָבן מיר שוין לאַנג געהערט. מיר האָבן געמיינט, אז דאָס מאַל וועט אונז דר. סירקין ניט מכבד זיין מיט דער דאָזיגער שוין לאַנג צעפּוילטער און פאַרווערמטער „שפראַך־ וויסנשאַפֿט“, וואָס דער אידישער אַסימילאַטאָ־ רישער געדאַנק האָט אַמאָל אויסגעטראַכט. גער לערנטע פּילאַלאָגן טענה'ן, אז אידיש איז ניט קיין „זשאַרגאָן“, נאָר אַ שפראַך. נאָר מער: גער לערנטע פּילאַלאָגן זיינען אין גאַנצן מבטל דעם חילוק פון „זשאַרגאָן“ און „שפראַך“ און זאָגן: יעדע „שפראַך“ איז אַ „זשאַרגאָן“, אויב עס ווערט גערעדט פון אַן אַנטפּערדיקטן פּאָלק און האָט ניט קיין געשריבע־ נעליטעראַטור; און יעדער זשאַרגאָן איז אַ שפראַך, אויב ער האָט אַ גע־ שרייבע־ליטעראַטור. פּילאַלאָגן שטודירן די אידישע גראַמאַטיק, אין איר זעלבסטענדיגקייט און פאַרשיידנקייט פון אַלע אַנדערע שפראַכן. נאָר דר. סירקין'ס אַסימילאַ־ טאָרישע „פּילאַלאָגיע“ קאָן מען ניט אַ ריר טאָן פון אַרט. פון וועלכען מין איז זי? וואָס זיינען איר גענוט־פּרינציפּן?

אין מיין שטאַט, אין וויטעבסק, האָט אַמאָל געלעבט אַ „בלעד־קרוק“. פּלעגט ער טענה'ן, אז אידן ריידן אַ פאַרדאַרבענעם רוסיש, און אויך די גוים פאַרהויקערן זייער שפראַך. מען קאָן ניט זאָגן: „באַבאַ, באַבאַ, טיטאַ טי פּראָסיש זאָ קוריצי“ (מיט אַ „מלעיל“). על פי דקדוק דאַרף

עקסיסטענץ פון די פארפאלגטע און פארזאכטעטע אידן און דער וועלט, וואָלט ניט געווען דער אומגליקלעכער ווידערשפרוך דאָגענוג... דאָ האָבן מיר אַלץ, וואָס דר. סירקין האָט אויסגעפונען וועגן די מעלות פון העברייאיש, און אַהרי ככלות הכל איז פאַרט ניט קלאָר, פאַר וואָס עס האָט געדאַרפט געבוירן ווערן דער געדאַנק, אז העברייאיש זאל ווערן די וועלט־שפראַך. וועלכע מערקווירדיגע מעלות, וואָס אַנדערע שפראַכן האָבן ניט, האָט ער דאָ פאַר אונז אַנטפלעקט? בסוף הכל ווייס דר. סירקין נאָר פון צוויי ספּעציעלע מעלות פון העברייאיש (1) עס האָט אַרויסגעבראַכט אַ רייכן קולטור־אינהאַלט, דעם „יודאאיזם“, און (2), עס קאָן שווערעך מאַכן דעם לעבן אויף דער וועלט. אָבער בנוגע ביידע פונקטן וואָלט אַלץ נ ד ר י כ ו י ש , צום בייִר שפּיל, אַזוי גוט קאָנען פאַרערן די בכורה, ווייל גריכיש האָט אַרויסגעבראַכט „פּרייהייט, ליבע, קונסט און דענקן“ וואָס איז שקול כנגד „יודא־איזם“, און אין דעם פרט פון „שווערקייט“ קאָן זי זיך גאַנץ גוט אַ מעסט טאָן מיט העברייאיש. „אין דער דאָזיגער אָרגאַנישער נויטווענדיג קייט פון דער אידישער קולטור, זיך צו באַהעפטן מיט „העברייאיש“, רעדט ווייטער דר. סירקין, „קאָן לייקענען נאָר דער“...

ציט אויף, דער דאָקטאָר! איר האָט דאָך דאָ גאָר געדערט וועגן די מעלות פון העברייאיש, ווי אַן אַינטערנאַציאָנאַלע שפראַך. פון וואָסען איז פּלוצים אַרויסגעשפרונגן די „אַרגאַנישע נויטווענדיגקייט“ פאַר דער אידישער קולטור צו באַהעפטן זיך מיט העברייאיש? אויב אַלע פעלקער קאָנען זיך אַפּאָזאָן פון זייערע שפראַכן, וואָס זיינען „אָרגאַנישע נויטווענדיג“ פאַרבונדן מיט זייערע קולטורן, כאַמור לעיל, און זייערע קולטורן וועלן זיך פאַרט קאָנען אַנטוויקלן כּרבעי למהוי, הייסט דאָך דאָס, אז עס איז בלויז ניטאָ קיין אָרגאַנישער צונויפבוך צווישן דעם נאַציאָנאַלן גייסט פון אַ פּאַלק און זיין קולטור פון איין זייט און דער שפראַך פון דער אַנדערער. נאָר — קאַמיר אים לאָזן ענדיגן זיין געדאַנק... „קאָן לייקענען נאָר דער, וועלכער איז

גלייכנאָטיג צו דער אידישער קולטור און דער אידישער שפראַך בכלל, (וואָס) כּמעט על פי אונס באַנוצט ער זיך מיט אידיש“.

גאָט מיינער, וואו איז דאָ די לאַגיק? דאַכט זיך עס וואָלט געדאַרפט הייסן אַזוי: די נויט ווענדיגקייט פון דער אידישער קולטור זיך צו באַהעפטן מיט העברייאיש מוז אַפּליקענען יעדער איינער, וועלכער איז שטאַרק פאַראַניגט מיט דער אידישער שפראַך און איז גלויביג צו העברייאיש, ווייל אַט די וואָרטקלאַנגן פון דעם „שפת כּנען“ האָבן לנכּרי גאַרנישט ניט וואָס צו טאָן, ניט מיט דער מאָדערנער אידישער קולטור, ניט מיט דער מאָדערנער אידישער שפראַך.

„עס קאָן אָבער ניט פירן קיין קאַמף קעגן העברייאיש דער פּרינציפּיעלער אידישיסט, וועלכער וויל די באַהעפטונג פון דעם אידישן לעבן און קולטור מיט דער נאַציאָנאַלער שפראַך.“ קלאָר ווי באַבײַוויך: דער פּרינציפּיעלער אידישיסט, וואָס דערקלערט, אז אידיש איז די נאָר ציאָנאַלע שפראַך פון דעם אידישן פּאַלק, מוז על פי פּרינציפּ שטמעבן דערצו, אז אַט די נאַציאָנאַלע שפראַך זאָל אַפּטרעטן איר פּלאַץ פאַר העברייאיש!

„סירן דער אידישיסט זאָל אונז זאָגן, אז די אידישע שפראַך איז מיר אַ נאַציאָנאַלע שפראַך איידער העברייאיש.“

סירן אַזוי! שפּעט געכאַפט זיך, אָבער פאַרט מיט דעם אייגענעם שכל דערנאָכטן: צום תּוך פון דעם ענין. געוויס וועט ער דער אידישיסט דאָס זאָגן. און ניט נאָר דאָס, איר נעם מיר די העזה צו זאָגן אין דעם נאַמע פון דעם אידישיסט, אז ניט נאָר באַטראַכט איר העברייאיש פאַר ווייניגער אַ נאַציאָנאַלע שפראַך איידער אידיש; איר באַטראַכט זי ביי ניט פאַר קיין נאַציאָנאַלער שפראַך. אזא שפראַך וועלכע דאָס פּאַלק רעדט ניט אין פאַרטן ניט, און אין וועלכער עס טראַכט ניט — אזא שפראַך קאָן זיין אַ געוועזענע זאָג: נאַלישפראַך, אַ ברוך־דיין־אמת־דינגע, אָבער ניט קיין אמת־דינגע, לעבעדיגע זאָגן.

נאָזא אין לאַטיין און האַלענדיש; דריקארדאָ אין ענגליש. היינע, מאַרקס און איינשטיין אין דייטש; בערנסאָן אין פראַנצויזיש. און עס קאָן קיין ברעקל ספּק ניט זיין, אז אויך אין איינ-די-ש-וועט אונזער שאַפנדער גייסט באַווויינ זיינע וואונדער, ווי ער האָט דאָס שוין אָנגע-הויבן צו טאָן אין אונזער פּאָעזי.

„העברייאיש“, שרייבט אונזער מחבר, „האָט איינגטלאָך געדארפט ווערן די אינטערנאַציאָ-נאַלע שפראַך פון דער גאַנצער מענטשהייט, און ער טיילט אונז מיט אַ גאַנצן לייסטער פון שבתים און נבורות, וואָס ליגן אין דעם מאַדער-נעם העברייאיש:

(א) „העברייאיש האָט באַוווינ דורך דער מאַ-דערנער העברייאישער ליטעראַטור זיין כּח איינ-צוראַמען די וועלט פון מאַטעריע אין געדאַנק און פּאַרמען.“ — אָבער וועלכע שפראַך, וואָס באַשעפטיגט זיך מיט אַט די ענינים קאָן ניט באַ-ווויינן דעמעלבינגן כּח?

(ב) העברייאיש קאָן „באַוועגן די וועלט דורך דעם ריטם“. .. דאָ מוזן מיר זיך מודה זיין, אז מיר פאַרשטייען ניט וואָס דר-סירקין מיינט מיט דעם: וואָס אין דאָס פאַר אַ מין מיט-טישע נבורה? ווי ווערט זי אַרויסגעבראַכט? וואו און ווען האָט דער ריטם פון אַ שפראַך גע-קאַנט אַ ריר טאָן אַפילו אַ זעמל פון זיין אַרט?

(ג) העברייאיש האָט דעם כּח „אויפצודעקן דורך דעם סימבאָל פון די ווערטער דעם פאַר-האַנג, וועלכער פאַרדעקט די נסתרות פון די נגלות“. דאָס איז באַמט אַ גרויסער וואונדער. די מאַדערנע מיסטיקער באַקלאַנגן זיך, אז דער „סימבאָל פון די ווערטער“ איז גר-א-ד-י-ע-נ-ע-ר פאַרהאַנג, וועלכער פאַרדעקט די נסתרות פון די נגלות. זי הייסטאַרויקער פון דער גריכ-שער פילאָסאָפיע באַקלאַנגן זיך, אז די סימבאָלן פון די גריכישע ווערטער האָבן פאַר-פירט אַ סך גריכישע דענקער אויף פאַלשע וועגן. דורך וועלכן וואונדער אָבער האָט דער העבריי-אישער סימבאָל די נבורה אויפצודעקן דאָס, וואָס יעדער אַנדער סימבאָל פאַרדעקט?

„די אויפגאַבע פון דער קולטור“, דערקלערט אונז ווייטער דער מחבר, „איז — ניט די וועלט

מאַכן גרינג, נאָר די וועלט מאַכן שווער, פאַר-מערן איר געהיימיניש, — אָנגינגן אין איר די ליכטלאַך פון סימבאָלן.“... אָבער, ליבער דאָק-טאָר, אויב דאָס איז די אויפגאַבע פון דער קולטור, איז אום גאַטעס ווילן, נאָר ניט העבריי-איש! ס'מ'געהערט אַן עסק? די קולטור וועט זיך באַמיען צו פאַרמערן די געהיימיניש פון דער וועלט, דורך די פאַרפירערדישע ליכטלאַך פון די סימבאָלן, און דאָ וועט קומען דער העברייאישער סימבאָל און וועט אויפדעקן אלע געהיימינישן! אויב דאָס איז די אויפגאַבע פון קולטור, איז דעמאָלט העברייאיש די אומקולטור-רעליוס פון שפראַך אין דער וועלט, דער היפּו-קולטור, די פּערסאָנליכער אומקולטור. צום גליק פאַר העבריי-איש זיינען די אלע אויסגעדעכנטע סירקניס-טישע קולטור-אויפגאַבן ניט מער ווי ליפּן-גימ-נאַסטיק.

די קולטור דאַרף „לייטערן דאָס לעבן אין קרושה, באַשאַפן פאַראיינס דעם „תּאעראַ נאָ-וואַס“, וואָס זאָל „אויפבויען די געטלאַכע וועלט פון נשמה, פרייהייט, ליבע, קונסט און דענקען“. זעט איר, דאָס זיינען שוין גראַד די וויכטיגע, זייער וויכטיגע אויפגאַבן פון דער קולטור. און גראַד צוליב זיי, דאַרף מען זען, צו מאַכן גרינג די וועלט און ניט נאָך שווערער, ווייל גראַד די וועלט-שווערעקייט, וואָס דריקט אויף אונז, לאַזט אונז ניט אויפהויבן פריי דעם קאָפּ; גראַד די שווערעקייטן פון דעם לעבן און די נויטן פון דעם קאַמף אין אַ שווערן לעבן, פאַראיימערן די נשמה, פאַרפּענטען די פרייהייט, פאַרגיפּטן די ליבע און שלאַנגן אַרויס פון קאַפּ און האַרץ די נאַטירלאַכע בענקשאַפט נאָך „קונסט און דענקען“. אויב דאָס איז דער ציל פון קולטור“, שפּינט ווייטער דר-סירקין זיין געדאַנק, האָט העבריי-איש געדאַרפט זיין דער ערשטער וועדקצייג פון דער קולטור... יא, אפּשה, אויב אונזער ציל איז מאַכן דאָס לעבן נאָך שווערער, איידער עס איז...

... „און ווער ווייס, אויב דער דאָזיגער גע-דאַנק פון דער העברייאישער וועלט-שפראַך וואַלט ניט אויפגעוואקסן אין דער וועלט, ווען די

און פון די אומשטענדן, אין וועלכע ער האט גע-
 לעבט, און די גרויסע שפראך איז אויך א פרא-
 דוקט פון זיי. די שפראך האט צוגעגעבן א גע-
 וויסע ש א ט י ר ו נ ג דעם פילאסאפישן
 געדאנק, ווי י ע ד ע שפראך טוט דאס ביי
 יעדן פאלק; אבער ניט אין דער ש א ט י ר ו נ ג
 איז געלעגן דער תוך פון דעם פילאסאפישן גע-
 דאנק, ניט פון א י ר שטאמט די ריכטונג פון
 דעם גרויסן גייסט. און מיר זען טאקע, אז דער
 גרויסער גייסט האט ארויסגעבראכט די
 פ א ר ש י י ד נ א ר ט י ג ס ט ע ריכטונגען
 אין פילאסאפיע אין אזא רייכטיקייט, אז נאך ער
 היום איז ניטא קיין א י ו פילאסאפישע
 ריכטונג, וואס זאל ניט האבן אירע ווארצלען
 אין דעם אלטגרויסן דענקען: סאי די וואס זיי
 גען געווענדט אויף דער דרויסנדיגער אביעקט-
 ווער וועלט, סאי די וואס ווענדן זיך אפ פון איר
 און זוכן איינצווינקען אין די חזיונות פון דער
 ריינער סוביעקטיוויטעט.

פון דער אנדער זייט זען מיר, אז א טייל
 פון יענע רעליגיעזע „וועלטאידייען“, וועלכע
 דאס אידישע פאלק האט ארויסגעבראכט אין
 העברייאיש, זיינען אויך געבוירן געווארן ביי
 פעלקער מיט אנדערע שפראכן. גראד אט דער
 „מעמקים קראתיך“ און דער „גדלת מאור“, וואס
 רופט ארויס דר. סירקין'ס התפעלות, איז ניט
 קיין ספעציפישאידישער פראדוקט. דער
 „תהילים“ פון בבל איז פול פון ד י ז ע ל ב י -
 גע טיף אויפורדערנדע רעליגיעזע קלאנגען, און
 דער עגיפטישער הימן, צו דער זונגאטהייט, איז א
 חשוב'ער פארזעלע צו דעם אידישן „ברכי נפשי“,
 ווי דאס האט בר ע ס ט ע ד באוויזן אין
 זיין געשיכטע פון דעם עגיפטישן פאלק. עס איז
 דעריבער ניטא קיין ברעקל גרונט אָנצונעמען, אז
 קולטוראינהאלט און שפראך-פאָרם זיינען אַן
 ארגאנישער „אחד“.

לאָמיר איצטער נעמען א פאָר פראָבעס פון
 דעם צווייטן גרונט-געדאנק, וואָס האָט צו טאָן
 מיט דער חשיבות פון דער העברייאישער שפראך
 און איר ענגען ארגאנישן צונויפבונד מיט דעם
 אידישן שאַפנדן גייסט.

„די העברייאישע שפראך“, פארויכערט אונז

דר. סירקין, „די שפראך פון יענער ליידנשאפט
 און בענקשאפט נאך א נייער וועלטאידיע און
 לעבנספאָרם, איז זעלבסט איינע פון די וואונ-
 דערבארסטע שאַפונגען פון מענטשלעכן גענויס.
 דער גייסטיגער ווערקצייג, דורך וועלכן די אידן-
 טוםאידיע האט זיך אין דער געשיכטע מתגלה
 געווען, מוז דאך זיין ניט ווייניגער אויסערנער
 וויינטלאַך, ווי די אידיע גופא“.

דר. סירקין פארגעסט דערביי אַ קלייניקייט:
 ער פארגעסט, אז די העברייאישע שפראך איז
 געווען ניט נאָר די שפראך פון די בני-ישראל.
 העברייאיש האָבן גערעט אויך די בני-עמון און
 די בני-מואב, ווי אויך די פעניציער אין אזיע
 און אַפריקע (צור, צידון און די קארטאגענער).
 העברייאיש איז געווען די שפראך פון דעם
 „האבד כנען“ (שפת כנען), נאָר אידער אידן
 זיינען אריינגעקומען אהין. ס'איז נאָר אַ סברה,
 אז אידן האָבן פריער גערעט אַ ר א מ י י -
 א י ש און האָבן דערנאָך אָ נ ג ע ו מ ע י
 די פ ר ע מ ד ע העברייאישע שפראך, און
 וועלכער זיי האָבן אריינגענאָסן ז י ע ר
 „ליידנשאַפט און בענקשאַפט.“ וואָס לערנט אונז
 די דאָזיגע קלייניקייט? זי לערנט אונז, אז
 יענע „ליידנשאַפט און בענקשאַפט“ שטאמט ניט
 פון דעם „ווערקצייג“, נאָר פון דעם אידישן גע-
 נ י ו ס . די אַראַמיאישע שפראך, וועלכע אידן
 האָבן אַ מאָל גערעט, האָבן דעם „וואונדער“ פון
 אידנטום ניט ארויסגעבראכט. די העברייאישע
 שפראך האט ביי די נ י ט א י ר י ש ע פעל-
 קער, וואָס האָבן זי גערעט נאָך פ א ר די
 בני-ישראל, יענעם וואונדער אויך ניט ארויסגע-
 בראכט. דאָרפ מען נאָך אַ בעסערן באַווייז, אז
 דער פארדינסט פון העברייאיש, ווי אַ סכום פון
 געוויסע וואָרטקלאַנגען אין דעם אַרויסברענג
 פון אידנטום איז אַ נאָנן מינימאַלער? א י ד אַן
 און נ י ט ה ע ב ר י י א י ש האָבן באַשאַפן
 יענעם „וואונדער“, און אידן באַווייזן וואונדער
 פון גייסטיגער שאַפונג אין י ע ר ש פראך,
 אין וועלכער דער אידישער שאַפנדער גייסט
 דריקט זיך אויס. אַ באַווייז? דער תלמוד און
 דער זוהר אין אַראַמיאיש; סעדיה נאון, איבך
 גאַבריאַל און דער רמב"ם אין אַראַביש; שפי-

הייסט ניט, אז ער מוז דערביי פארלירן זיין נאציאנאלן באוואוסטזיין און זיין שמרעבן צו אן אייגענעם נאציאנאלן לעבן און שאפן אין זיין נייער שפראך, לויט זיין נייעם נאציאנאלן מהות.

די געשיכטע ווייס פון פאלעסטינע, וואו פאלעסטינער האבן אויפגעגעבן זייער שפראך, האבן אבער, טראץ דעם, אפגעהיט זייער נאציאנאלן יש און זייער ווייטערדיגע אנטוויקע-לונג. דאס איז געווען, ווי מיר האבן שוין אויבן דערמאנט, דער פאלעסטינער בולגאריש, וואס האבן אנגענומען א פרעמדע סלאווישע שפראך און זיך ווייטער אנטוויקלט אין איר. דאס איז געווען דער פאלעסטינער וואס האבן אנגענומען א לאטיינישן „זשארגאן“ און האבן אים ווייטער אויסגעבויט צו דער מאך-דערנער פראנצויזישער שפראך, אין וועלכער זיי לעבן און אנטוויקלען זיך ווייטער אונטער דעם נאמען „פראנצויזן“, און קיינער פון זיי בענטט ניט און לעכצט ניט נאך די אלטע שפראך-קלאנגען פון דעם גאלישן לשון. ניט די בולגאריש, ניט די פראנצויזן זיינען ניט אריין „אין אן אנט-דער קרייז פון פאלעסטינער קולטור“. זיי זיינען ניט געווארן קיין טיילן פון אנדערע פעלקער, ניט דורך דעם איבערבייט פון שפראך, אפילו ניט דורך דעם איבערבייט פון דעם נאמען.

דאס אייגענע איז אויך מיט דעם אידישן פאלעסטינער, מיר האבן פארלירן די העברייאישע שפראך און פארביטן זי אויף אנדערע שפראכן. אונזער קולטור איז געווארן א באדייטנד אנדערע, אבער ניט נאך מחמת דער שפראך-איבערבייט אליון. אונזער גאנצער לעבן האט זיך איבערגעביטן. אונזער נאציאנאלער מהות האט זיך באדייטנד פארענדערט, אבער אין אט די אלע ענדערונגן זיינען מיר געבליבן אידן. מיר האבן ניט פארלירן אונזער נאציאנאלן באוואוסטזיין. דעם געשיכטלאכן בא-דעם האבן מיר ניט איבערגעדיסן, און מיר שפירן ען אים ווייטער אין די פארענדערטע שפראכן און לויט דעם פארענדערטן נאציאנאלן מהות, צו אט די ערות פון דער ווירקלאכקייט, וואס קאנגען פארמערט ווערן מיט טויזנטער

ביישפילן פון דער געשיכטע פון אלע יענע צאל-רייכע פעלקער, ווי צ. ב. די קעלטישע, וואס האבן פארביטן זייערע שפראכן אויף א פרעמדער, וויל זיך אבער דר. סירקין ניט צור-הערן. שטאל און אייון שטייט ער פאר דער פון-פינגער אויסגעווייגענער מעטאריע, אז געוויסע איי-האלטן פון דער מענטשלאכער קולטור קאנגען אויסגעדריקט ווערן נאך אין דער ספעדע פון געוויסע שפראך-קלאנגען. פלאטאנאס מעטאפיזיק און אריסטאטעל'ס נאטור-וויסנשאפט „האבן געקאנט אויסגעדריקט ווערן נאך (1) אין דער גריכישער שפראך.“ דאס דארף באווייזן, אז אויך „די גייסטיגע און קינסטלערישע אוצרות, וואס זיינען אינטואיטיוו באשאפן געווארן פון דעם אידישן גענויס“ האבן געקאנט „מתנלה ווערן“ נאך אין די קלאנגען פון העברייאיש: „דער לשון פון דער נשמה מיט נאט און דער וועלט“, זאגט אונזער מחבר, „דער ממעמקים קראַתִּיךְ הָאֵט גַע-קאָנט אויסקלינגן נאך (1) אין העברייאיש“.

דאס אלץ איז פשוט גערעט — א געפאלפ פון א צונג און ביינער, א ווייניגער שמועס פון א שכל און א רודער. די נאטור-וויסנשאפט און די וואונדערבארע מעטאפיזיק פון די גריכן האט זייער גוט געקאנט אויסגעדריקט ווערן אויך אין דעם סאנסקריט, וואס האט נאך פייגערע און איי-דעלערע פילאסאפישע באגריפן און ווארט-בא-צייכענונגן, איידער די גריכישע. די ווירקונג פון דער גריכישער שפראך אויף דער גריכישער פילאסאפיע איז באשטאנען אין דעם, ואס אייניגע גריכן האבן געגלויבט — און אויך אריסטאטעל'ס בתוכם — אז אין דעם בולגארישן פון אן ענין ליגט דער לעגטימער אידעאל פון יענעם ענין. אבער אזא טעות אין פשוט קאן געמאכט ווערן אין יעדער שפראך. די גריכישע פילאסאפישע אידייען האבן גע-קאנט אויסגעדריקט ווערן אויך אין העברייאיש און אין אן אידעאל און נאך דער לשון. א דאיה: זיי ווערן דאך איבערגעזעצט אין אלע אנ-דערע לשונות. הייסט עס, אז יעדער לשון איז מסוגל צו צופאסן זיך צו יענע געדאנקען. די גריכישע פילאסאפיע און די גריכישע קונסט זיינען א פראדוקט פון דעם גריכישן גענויס

א גאנץ פארשיידענעם וואָרט־זין. די העברעאישע שפראך־קלאַנגן: „כת רנה מלא דצה“ (קאט־דינא מאַלע דיצא) זיינען באמת כמעט אידענטיש מיט די סלאווישע שפראך־קלאַנגען: „קאטערינא מאלאדיצא“, אָבער ווי פארשיידן איז דער „גייסט“ וואָס „שפיגלט זיך אין זיי אָפּ“! דער רוסישער דיכטער קוראַטשקין האָט אַ מאָל מיט לאַטיינישע אותיות אַנגעשריבן אַ גאַנצן שיר, וואָס האָט געקלונגן ריין אַ י ט אַ ל י ע נ י ש , און אין אמת'ן זיינען דאָס געווען אַ ביסל אַנדערש פאַנאָדערגעשטעלטע ריין רוסישע ווער־טער. דאָס באַווייט ר ע נ א נ' ס גרונט באַהויפטונג, אַז שפראַך־קלאַנג און וואָרט־זין זיינען זייער לויז צוזונעפגעבונדן. קיין וויסנשאַפט קאָן ניט דערקלערן, פאַר וואָס דער שפראַך־קלאַנג „סוועט“ האָט אין ענגליש דעם טייטש „שוויס“ און אין איריש דעם זין פון „ס'וועט“. שכל־זין און וואָרט־קלאַנג זיינען ב ד ר ר כ ל ל אַזוי ווייט איינע פון דעם אַנדערן, אַז אַ חזן אין די פאַלן, וואו דאָס וואָרט מאַכט נאָך אַ נאַטור־קלאַנג (ווי אין „דונער“, „רעם“), קאָן יעדער זין אויסענדריקט ווערן אין יעדן קלאַנג „צוויי ברודער“, זאָגט דעריבער דענאָן, וואָס וואָלטן אויף אַ מהלך פון צוויי מייל איינער פון דעם אַנדערן געדארפט באַשאַפן אַ שפראַך, וואָלטן אַרויסגעבראַכט צוויי פאַרשיידענע שפראַכן.“

דערפון איז געדורנגען, אַז ווען אַפילו מיר זאָלן אַננעמען, אַז דער אַלטהעברעאישער נאָר ציאַנאַלער „גייסט“ לעבט נאָך אין אונז, אין ניטאָ קיין שום גרונט פאַר אים, ער זאָל לעבצן נאָך די אַלטע שפראַך־קלאַנגען. ער קאָן זיך גיט אויסלעבן אין וועלכע שפראַך־קלאַנגן איר ווילט. ער וועט זיי געוויס אַ ביסל צו פ א ס נ צו זיך. נאָר אין דעם נויטיגט ער זיך און אַט דאָס טוט ער.

אַזא בליק אויף דעם ענין גראַבט אָבער אונטער איינע פון די זייַלן, אויף וועלכע עס רוט דר. סירקניס'ס מיסטישער העברעאויזם. מ'ז ער פון פינגער אויסוויגן אַלערליי חקירות, וואָס זאָלן באַווייזן דעם אַרגאַנישן צונויפבונד פון אירן און העברעאיש. און דער אינווייניגסטער ווערט פון

אזעלכע אויסגעפאַנטאזירטע חקירות איז כמעט אימעטום ביי אים ניט קיין גרעסערע, איידער זיער, וואָס מיר האָבן נאָרוואָס אַנאַליזירט. לאַמיר נעמען נאָך אַ פאַר פראַבּעס.

„אין דער געשיכטע, זאָגט דר. סירקין, קאָן מען ניט אַנווייזן אויף אַ פאַלק, וועלכעס האָט אויפגעגעבן זיין שפראַך און האָט זי פאַרביטן אויף אַן אַנדער שפראַך, האָט אָבער טראָזן דעם אַנגעהאַלטן זיין קולטור און דעם באַוואוסטזיין פון זיין נאַציאָנאַלער צונעהערעדיקייט צום שטאַט־פאַלק“... „ווי נאָר אַ פאַלק פאַרלירט זיין שפראַך, פאַרלירט עס זיין נאַציאָנאַלן באַוואוסט־זיין און זיין נאַציאָנאַלע קולטור און עס טרעט אַריין אין אַן אַנדער קרייז פון פאַלק און קול־טור.“

דאָ מיטט דר. סירקין צונויף צוויי ענינים, פאַר וועלכע מיר מוזן פירן אַ באַזונדער חשבון: די קולטור פון אַ פאַלק און זיין נאַציאָנאַלן באַוואוסט־זיין. איך גיב צו, אַז מיט דעם איבערבייט אין דער שפראַך, קאָן ביי אַ פאַלק איבערגעביטן ווערן זיין קולטור, און מיט דעם אייבער־בייט בייט פון זייַן קולטור, קאָן באַדייטנד אומגעאָנדערשט ווערן זיין נאַציאָנאַל־נאַציאָנאַל־נאַעלער שפילט אין דער קולטור אַנאַכע אָבער נאָך שוואַכער רעאַלע ווי דאָס לאַנד און דער קלי־מאַט. לאַנד און קלימאַט האָבן אַויף אַ געוויסע דירעקטע און אומדירעקטע ווירקונג אויף דער קולטור פון אַ פאַלק. אָבער דאָס רוב איז די ווירקונג קיינמאַל ניט אַזוי שטאַרק, אַז מיט דעם איבערבייט פון „לאַנד“ און „קלי־מאַט“ זאָל זיך מוזן איבערבייטן דער נאַעלער מהות און די נאַעלער קול־טור פון אַ פאַלק. און אַזוי איז דאָס אויף מיט דער שפראַך. מען עמיגרירט אַרויס, אַזוי צו זאָגן, פון איין שפראַך און מען אימיגרירט אַריין אין אַן אַנדערער. מ'קאָן טרעפן, אַז דאָס זאָל זיין פאַרבונדן מיט באַדייטנדע ענדע־רונגן אין דעם נאַציאָנאַלן יש און אין דער נאַציאָנאַלער קולטור פון אַ פאַלק, אָבער דאָס

שער נאציאנאליזם, וואס ווירקט אין דער אידישער שפראך, איז „געווענדט אויף דער אב יעקטיווער דערקענטעניש פון דער וועלט“; לפחות איז אונזער נייעס א סך מער אַ ב י ע ק ט ו ו, איידער דער דייטשער, אין וועמען שפראך עס מערקט זיך אזא פאָרליבע צו א סך קאנסאנאנטן אינאיינעם.

אַבער, אסײַך, ווי אזוי וועט דאָס שטימען מיט דער אידישער ליידינשאפטלעכער סוביעקטיוויטעט, וואס דאַרף כאַראַקטעריזירן דעם העברייער און דאַרף זיך דוקא אויסברייטן אין צע-נויפגעאָסענע קאָנסאנאנטן-קלאַנגן? אָדער זיי נען אפשר מיר, אידן, שוין גאָר ניט די אלטע העברייער, וועמען גייכט עס האָט זיך אויסגע-דריקט אין העברייאיש? אפשר זיינען מיר שוין געוואָרן א גאַנץ אנדער פּאַלק, מיט אַ גאַנץ אַנ-דער נאַציאָנאַלן גייסט?

און ווי איינגעטאָך שטעלט זיך דאָס דר. סירקין פאַר מיט דעם אלט-העברייאישן לשון? איז טאַקע געווען אַ צייט, ווען דער אלטער העברייער האָט גערעדט אַן וואַקאַלן, ד. ה. האָט ניט גערעדט, נאָר געהאַלדערט ווי אַן ענדק? ווען די ווערטער „אַקאַלאַט“ (עקלקות) און „וואַללאַקאַט“ (חלקקות) האָט ער עס אַרויסגעהאַלדערט און דעם פאַרם פון „קלקט“ און „וויכיליקליקט“? עפעס גלויבט זיך דאָס ניט. און אין אמת'ן איז דאָס נאָר דר. סירקין'ס א „הנה ידוע“ א שפראַך אַן וואַקאַלן איז אַן א ו מ מ ע ג ל א כ ק י ט, איז אַ חיה'שער האַלדערן און ברומען, אָבער ניט קיין אַרטיקל-לירטער ריידן. די פאַרמאציע פון נקודות איז נייט געווען קיין אַרדינפיר פון וואַקאַלן, נאָר ניט מער ווי אַ באַרייכערונג אין דער שריפט, וואָס האָט מען געלאָך געמאַכט די ריכטיגע אויס-שפראַך פון די שוין געוועזענע וואַקאַלן, און פון וואַנען נעמט דר. סירקין, אַז דאָס אַרויסהאַלדערן פון אַזעלכע קלאַנגן ווי „וויכיליקליקט“ באַדייט אַ צענויפנום פון שפראַך און וועלט-איינהייט אין איין אַחד? און אויב דער ליידינשאפטלעך-סוביעקטיווער נעמיט פון די אלטע העברייער האָט זיך געקאַנט באַראַויגן אין דער אַביעקטיווער וועלט און אַנהויבן ריידן, ווי אַלע מענטשן.

מיט וואַקאַלן, וואו איז דער באַווייז, אַז אויך די גריכישע שפראַך האָט פריער ניט געהאַט קיין סוביעקטיווער-ליידינשאפטלעכן „האַלדער-האַלדער“ פּעריאָד און האָט זיך ערשט שפעטער אָפּגע-קילט? ואם כן, וואָס גלויבט דאַן פון דער זאַנ-צער סברה, ווי אזוי די פאַרשיידנקייט פון דעם העברייאישן און גריכישן נאַציאָנאַל-כאַראַקטער האָט זיך אָפּגעשפיגלט אין די פאַרשיידענע קלאַנגן פון זייערע שפראַכן?

מיר האָבן זיך אַזוי לאַנג אָפּגעשטעלט אויף דער שטיקל דר. סירקין'ס חקירה, ווייל זי איז זייער כאַראַקטעריסטיש פאַר זיין אַרט דענקען און פירן אַ באַווייז. עס איז פאַר זיין העבראַ-איסטישער טעאָריע זייער וויכטיג אַרויסצו-ברענגט, אַז נאַציאָנאַלע קולטור און שפראַך-קלאַנג זיינען אַרנאָ-ניש אַזוי צונויפגעוואַקסן אינאיינעם, אַז אַ גע-וויסער קולטורעלער אינהאַלט קאָן זיך פריי אויס-דריקן נאָר אין געוויסע שפראַך-קלאַנגן, און אַז ווען ער ווערט אָפּגעריסן פון זיי, איז אָדער ער אַליין גייט לאַבד, אָדער דער פּאַלקס-גייסט, וואָס לעבצט ווייטער צו אַנטוויקלען יענעם אינ-האַלט, שטערעכט זיך ווידער צו פאַראייניגן מיט זיי. דערפון דאַרף ווערן גערונגען, אַז דער אלט-העברייאישער נאַציאָנאַלער גייסט, וואָס איז דאָך, ווי דר. סירקין גלויבט, אויך אונזער נאָ-ציאָנאַלער גייסט, מוז אינסטינקטיוו, ווייל ער לעבט נאָך אין אונז, לעבצן נאָך די שפראַך-קלאַנגען פון העברייאיש. בוים ער זיך אויס אויף גענע „הנה ידוע'ס“, וואָס פאַרלירן אָבער יעט-ווערן זיי, ווי נאָר מען טראַכט זיך אין זיי אַרײַן און מען פאַרגלייבט זיי מיט דער ווירקלעכקייט. און אויך די גאַנצע טעאָריע זיינע איז פון גרונט אויס פאַלש. אין דער מאָדערנער וויסנ-שאַפט הערשט נאָך דער גרונט-כלל, וועלכן ערנסט רענאָ האָט אויפגעשטעלט, — דער גרונט-כלל, וואָס זאָגט, אַז וואַרטלעכע און וואַרטזין זיינען גאַר ניט אַזוי אַרנאָניש ענג צונויפגעבונדן; אַז איין-און-דערזעלביגער אינהאַלט קאָן געפינען זיין אַדעקוואַטן אויסדרוק אין פאַרשיידענע שפראַך-קלאַנגן, און איין און דערזעלביגער שפראַך-קלאַנג קאָן האָבן

די פראבלעם פון דער אידישער קול - טור אין אמעריקע איז א אינעווייניגסטע פראבלעם. די פראגע פון דער אידישער קול - טור ארבעט איז א פראגע פון ארגאניזאציע.

שוואכע באדערפענישן און פאָדערונגען ווערן ניט צופרידנעשטעלט. פארוואס? ווייל עס פעלן קולטור כחות? ניין, ווייל עס פעלט עקזעסיווע ענערגיע, ווייל עס פעלט ארגאניזאציע.

דר. ח. זשיטלאָוסקי

העבראזיום און אידישיזם *

„א“ איז אן אַריסטאָקראַטישער וואָקאַל. אַ שאָד נאָר, וואָס מיר אידן האָבן דאָס ביז אַהער ניט געוואוסט. ווי געהויבן עס דאַרפן זיך פילן אַלע אונזערע צאָלרייכע „אַ“ בר„אַ“ה„אַ“ס ק„אַ“ה„אַ“נ׳ס מיט דעם ריין „אַריסטאָקראַטישן“ קלאַנג פון זייער נאָמען! ... און ווי שטאַלן דאַרף זיין אונזער אידיש מיט דער „אַריסטאָקראַטישער“ טענדענץ, וואָס לעבט אין אים פון צו פאַרוואַנדלען אַ סך דייטשע „ע“ קלאַנגן אין אַריסטאָקראַטישע „אַ“ קלאַנגן: פון „בערג“ מאַכן מיר „באַרג“, פון „פער“ — „פאַר“, פון „בע“ — „באַ“, — פון „ענט“ — „אַנט“, פון „ערבסן“ — „אַרבעס“, און אַז. וו. הפנים, אַז אויך אין דער אידישער שפראַך ווירקט דער אַריסטאָקראַטיש - אידישער נאַציאָנאַל - גייסט. ווייטער. אין וואַקאַלן ריקט זיך אויס די וועניגונג פון דעם גייסט צו „דער אַביעקטיווער דער קענטניש פון דער וועלט“. ווידער אַן אומדער-וואַרטעטיש קאַמפּלימענט פאַר אונזער אידיש, ווייל אונזער אידיש האָט די קלאַרע טענדענץ צו פאַרמערן די דייטשע שפראַך-קלאַנגן מיט נייע וואַקאַלן: „ענטוויקלונג“ — „אַנטוויקלונג“; „עלעלונג“; „בעדירבנים“ — „באַדערפֿעניש“; „ערקענטנים“ — דערקענט„עניש“; „ערבסען“ — „אַרבעס“; „שטורם“ — „שטורעם“, א. א. וו. פון דער אַנדער זייט שמרעכט אונזער אידיש צו פאַרמינערן דעם צונויפדראַנג פון קאַנסאַנאַנטן: „פאַרדערן“ — „פאַרדערן“; „פעמיני-דערן“ — „פאַרמיניערן“. אויף וואָס אַן ערך איז דאָס מרמז? לויט דר. סירקין׳ס טעאָריע דאַרף דאָס זיין אַ קלאַרער סימן, אַז אונזער אַריסטאָקראַטי-

ריינדריג וועגן דעם אַרגאַנישן צונויפכונד, וואָס עקזיסטירט לויט זיין מיינונג נאָך, צווישן דעם אינהאַלט פון אַ קולטור און זיין שפראַכאַל-כער פאַרם, ד. ה. צווישן דעם וואָרט קלאַנג און דעם זיין, וואָס דאַרף אַרויסגעבראַכט ווערן דורך דעם וואָרט. דערציילט אונז דר. סירקין:

„דער גריכישער גייסט, וועלכער איז געווען געווענדט אויף דער אַביעקטיווער דערקענטניש פון דער וועלט, האָט זיך איבערגע׳חזר׳ט אין דער גריכישער שפראַך, וועלכע איז אַזוי רייך אין וואַקאַלן און באַזונדערס אין דעם אַריסטאָקראַטישן וואַקאַל „אַ“. די אַביעקטיווע וועלט געפינט איר רואינן קלאַרן אַפּקלאַנג אין דער גריכישער שפראַך. פאַרקערט איז די העברעאישע שפראַך, אַלס (ווי) די שפראַך פון דעם סוביעקטיווע טיפּוס פאַלק. אַ שפראַך אייגנטלאַך אַן נקודה, אַן וואַקאַל. מיט ליינדשאַפט רייסן זיך אַרויס די לויטן פון דער ברובּם, און שפראַך און וועלט אינהאַלט ניבן זיך צונויף אין איין איינהייט, איין אַהר. די נקודה איז אַ שפּעטערדיגע פאַר-מאַציע פון דער העברעאישער שפראַך, בשעת זי האָט זיך שוין אַרױענטירט און באַרואיגט אין דער אַביעקטיווער וועלט, האָבן מיר דאָ אַ היפֿ-טן בינמל „הנה ידוע׳ס“. פון וואָנען איז געדרונגען, אַז די אַביעקטיווע וועלט שפּיגלט זיך שפראַכ-לאַך אַפּ אין וואַקאַלן? פון וואָנען איז געדרונגען, אַז דער וואַקאַל „אַ“ איז אַן אַריסטאָקראַטישער? פרעגט ניט קיין קשיות! דאָס זײַען מיטמישע סודות פון יענער וועלט.

(*) זע דאָס „נייע לעבן“, נומ. 10.

ניט רעכענען דאָס ביסל קולטור אינסטיטוציעס, וואָס איז אויסגעוואַקסן דאָס רוב פון אונטן, פון פּאָלק אַליין, און וואָס האָט אַ דאַנק דער דער אַרבעט פון אַ הייפּלע אַיבערנעגעבענע פּאַלקס אינטעליגענטן דערשלאָגן צו וואָסערע עס איז רעזולטאַט, איז אַרום אונז אַן אומ־ענדלאַכער בית עולם פון טויטגעבוירענע פּראָ־יעקסן, אויסגעלאָשענע באַנייטערונגען און שאַטן־עקזיסטענצן. אַ בית עולם אַן גראַז, אַן זכרונות און אַן הייליקייט. פּוסטע קברים. מיט עלנטקייט און וויסטקייט און טויטנדיגן אַטעם. די סכּה'ס זיינען זייער טיפע. די וויכטיג־סטע פון זיי זיינען: אונזער אויסגעוואַרעלע־קייט, אונזער אָפּגעריסן־זיין פון פּאַלקס־לעבן — און דעם פּאַלקס אייגענע גייסטאַרעכקייט. די מאַנעקרייט פון זיינע קולטורעלע באַדער־פענישן.

אַבער איך וויל זיך דאָ אָפּשטעלן אויף אַן אַנדער סיבה, אַ מער נאָענטער.

עס נעמען זיך ביי אונז פאַר דער אָרנאַ־ניוירונג פון קולטור אינסטיטוציעס ניט די מענישן, וואָס קאָנען טאָן פּראַקטישע אָרנאַניזאַ־טאָרישע אַרבעט. עס ווערט אין אַלע פרובן צו שאַפן נייע קולטור אָרנאַניזאַציעס נישט אָפּגע־טיילט ביי אונז די איינגעלאַכע קולטורעטי־קייט פון דער פּראַקטישער אָרנאַניזאַר־אַרבעט. וועלכע דאַרף זי מעגלאַך מאַכן: מען וויל, אַז די לעקטאָרס, די פּובליציסטן, די קינסטלער, די פּאַרשער זאָלן אַליין צוגרייטן די דרויסנדיגע באַדינגונגען פון זייער אַרבעט, אַליין זי אָרנאַ־ניזירן. מען באַנוגט זיך ניט דערמיט, וואָס יעדער פון זיי טוט אויף זיין אייגענעם געביט. מען וויל, אַז אַ הויז דעם זאָלן זיי נאָך זיין אויך פאַרוואַלטערס, פירערס. אַבער זיי קאָנען דאָס ניט זיין. דער אַדער יענער קולטור שאַפער אַדער קולטור טוער קאָן אַמאָל האָבן אויך עק־זעקומיווע פּייאקייטן. דאָס רוב האָט ער זיי נישט און איז ניט מחויב זיי צו האָבן.

פאַרוואַלטונג איז נאָר אַ באַזונדערער טאַ־לענט. מען קאָן זיין אַן אויסגעצייכנטער קינסט־לער און האָך נישט פּייאג זיין צו אָרנאַניזירן אַ קונסט אויסשטעלונג אַדער אַ קונסט מוזיי. איינער קאָן האָבן גענוג וויסן וועגן דעם אַדער

יענעם וויסנשאַפּטסצווויי, אַבער דאָס הייסט נישט, אַז ער איז מסוגל אויפבויען און פירן אַ העכערע לֶערנאַנשטאַלעט. דערפון, וואָס איינער האָט אָנגעשריבן אַ באַנייטערטן און זייער פּיינעם אַרטיקל וועגן דער נויטיקייט פון אַ קולטורליגע, איז ניט געדורונגען, אַז ער קאָן זי אויך שאַפן. איין זאָך איז אויסדריקן אַדער פּרעדיגן אַ אידיע און נאָר אַן אַנדערע זאָך — זי פאַרקערפּערן. דאָס זיינען צוויי נאָר באַזונ־דערע געביטן. פאַר יעדן פון זיי פאַדערט זיך אַ באַזונדער טיפּ מענטש, אַ באַזונדערע באַגאַבונג, אַ באַזונדער אַרבייטס־מעטאָד.

ביי אונז פּעלן נישט קיין אידעען, און עס זיינען אפּשר אויך דאָ עננוג מענטשן, וואָס קאָ־נען זיי. פאַרטיפּן מיט דער היף פון געדאַנק און פאַרשפּרייטן מיט דעם כּח פון וואָרט. וואָס מיר דאַרפן, דאָס איז ווילנס קראַפט און מענטשן פון טאַט.

געדאַנק און זיין קריסטאַליזירונג־וואָרט איז אַ גרויסער אַקטיווער כּח. עס איז ווייט פון מיר די כּונה צו פאַרקלענערן זייער שעפּערישע באַדייטונג. אַן זיי איז נישט מעגלאַך קיין שום ווערטפּולע טעטיקייט אויפ'ן געביט פון קולטור, און עס זיינען דאָ צייטן און מדרגה'ס, ווען גע־דאַנק אַליין איז טאַט, ווען וואָרט אַליין איז טאַט. אַבער די מענטשן פון געדאַנק און די מענטשן פון וואָרט זיינען נאָר די בוימייסטערס פון לעבן. נאָך די בוימייסטערס מוזן קומען די בויערס. און זיי קומען נישט. אַט דאָס איז די צרה.

אויב ביי אונז זיינען דאָ קולטור אידעען אַנשטאַט קולטור אינסטיטוציעס, אויב מיר שוועבן מיט אונזער פאַנטאַזיע אין די הימלען און אויף דער ערד רירן מיר זיך ניט פון אַרט, איז עס נאָר דערפאַר, וואָס עס איז צו קליין ביי אונז די צאָל פון די בויערס, פון די אָרנאַניז־רערס, פון די מענטשן מיט עקזעקוטיוון טאַ־לענט.

עס איז אמת, אַז די גייסטיגע באַדערפּע־נישן פון די אירדישע פּאַלקסמאַסן זיינען שוואַך, און די אינטעליגענצן, וואָס האָט העכערע פּאַ־דערונגען, איז קליין אין צאָל. אַבער אויך די

קולטור און ארגאניזאציע

פארשיידענע סעקציעס און מיט פארויצערס פאר יעדער סעקציע באזונדער און מיט א צעני טראלער פארוואלטונג... עם זיינען ארומגע- רעדט געווארן פלענער און צוגעגרייט געווארן תקנות פאר א אירישן אוניווערזיטעט.. עם זיינען פארגעקומען באראטונגען וועגן א איר דישן מוזיי... מיט גרויס יום-טוב'דיקייט איז פאראיאן ווינטער געעפנט געווארן א קולטור ליגע מיט כל'ערליי גאעטעטע און ווייטע צילן און מיט מיטינגען, מיטינגען, מיטינגען... עם זיי- נען געפלאנט געווארן פאראייניגונגען פון קינסטלער, פאראייניגונגען פון שריפטשטע- לער, א אירישע אקאדעמיע... עם זיינען אָר גאזירט געווארן פארלאנגס-אָפטיילונגען ביי פארשיידענע געזעלשאפטלאכע אָרגאניזאציעס. עם זיינען געמאכט געווארן — און עם ווערן ווידער און ווידער געמאכט — פרובן צו שאפן א אירישן קונסט טעאטער, א אירישע טעא- טער שולע... צענדליגער בלעטער וואלט מען געקאנט אָנפירן מיט די נעמען פון פראיעקטן, וואָס זיינען געבליבן אויפ'ן פאפיר, מיט די פלענער, וואָס זיינען ניט פארווירקלאכט גע- וואָרן, מיט די פראָגראַמעס, וואָס, ווי ראַקעטן האָבן זיי אויפגעלויבט און גלייך פארלאָשן גע- וואָרן, פון פארווייטע קערנדלאך, וואָס רייסן זיך צו דער ליכטיגער שיין און קאָנען זיך נישט ארויסרייסן.

פארוואָס זיינען מיר אזוי רייך אין פלע- גער און אזוי אַרים אין אויפטוען? פארוואָס איז גראָד אויף אונז, „קולטור טרענער“, אויס- געפאלן דער גורל צו זיין די יודשים פון מנחם מענדיל מיעהופעץ, וועלכער יאָגט זיך נאָך „מיליאָנען“ און קאָן ניט שיקן דער ווייב אויף דער הוצאה? עם איז אלע מאָל געווען און עם וועט תמיד זיין, א געוויסע דיסטאָנץ צווישן וואָרט און מיר, צווישן דער אירידע און איר פארווירקלאַכונג, אָבער ביי אונז איז ניט קיין דיסטאָנץ, נאָר אַן אמת'ער אָפּגרויט צווישן די וואונטשן און דעם רעאלן לעבן. אויב מען זאָל

עם קומט דער ווינטער סעזאָן. אין אונז זער אזוי גערופענעם געזעלשאפטלאכן לעבן איז עם איז די צייט פון מיטינגען, קאָנפערענצן, פיי- ערלאַכע עפענונגען, באַגריסונגען, ווינטעוואָ- ניסעס, גרינדונגען — און עם וועלן זיך ווידער אַ שאַט טאָן אויף אונזערע קעפ, ווי ווייכע שנייע- לאַך, פאָרשלאַגן, פראָיעקטן, פלענער, און, ווי די שנייעלאַך, וועלן זיי צעגיין, און עם וועט נישט בלייבן קיין זכר פון זיי און מען וועט ניט זאָגן קיין קדיש נאָך זיי.

מז עם זיין אזוי יעדן הערבסט און וויי- טער, — יאָהר איין, יאָהר אויס? אפשר איז צייט צו מאַכן אַ שטיקל חשבון הנפש און פרובן פארשטיין, פארוואָס ליגט אויף אונזערע געזעלשאפטלאכע אָרגאניזאציעס און דעהויפט אויף די נייקולטורעלע אינסטי- טוציעס די קללה פון אומפרוכטבארקייט, פון ריירן און נישט טאָן, פון אָנהויבן און נישט ענ- דיגן... נאָך איידער עם ווערט אָפּגעטרקנט די טינט פון איין „פראָגראַם“ — שרייבט מען שוין אַן אנדערע.

ווען עם זאָל פארווירקלאַכט ווערן נאָר אַ קליינער טייל פון די גוטע כונות און פרומע וואונטשן, וואָס אונזערע קולטור קאָנפערענצן לאָזן פליען איינע נאָך די אנדערע אין דער לופטן, ווי אַ זשושענדיגע מחנה איינטאָניגע פליגן, וואָלט אונזער געזעלשאפטלאַך לעבן גע- האַט אַן אנדער אויסזען און אַן אנדער נשמה... וועגן וואָס האָט מען נישט גערעדט און וואָס האָט מען נישט געפרוכט טאָן ביי אונז אין די לעצטע פאָר יאָר? עם איז שוין, דאכט זיך, ניטאָ גאָר קיין פלענער, וואָס מען זאָל זיי ניט האָבן „באאַרבייט“, קיין פראָיעקטן, וואָס מען זאָל שוין ניט האָבן געשאַפן צוליב זיי ספעציעלע אָרגאניזאציעס, „מיט פאָרשטייער פון דער גאַנצער אַרבעטערשאַפט“, מיט פרע- זידיוס, מיט אָפּיסעס, מיט בירודשעטן...

עם איז געגרינדעט געוואָרן אַ געזעלשאַפט פאר אירישער געשיכטע און עטנאָגראַפיע מיט

נייע דאס לעבן

מאָנאַטלאַכער זשורנאַל פאַר קולטור און געזעלשאַפּטלאַכע פראָגן
רעדאַקטירט פון

ד.ר. ח. זשימלאָוסקי און ש. ניגער

ערשטער יאָר, נומער 11.

סעפטעמבער, 1923.

פון די אַרויסגעבער

מיט היינטיגן נומער פאַרענדיגט זיך דער ערשטער יאָרשאַנג פון „דאָס נייע לעבן“. צומערטנדיג צו דער אַרבעט פון אַרויסגעבן דעם באַנייטן „דאָס נייע לעבן“ האָט דאָס נייע לעבן געזעלשאַפּט געהאַפּט צו שאַפן אַ מריבונע פאַר דעם פראַגמענטן טייל פון דער אידישער געזעלשאַפּטלאַכקייט און מיט איר הילף אויפּזאַמלען די כּחות און אַר- באַניירן די אידישע קולטור-אַרבעט דאָ און לאַנד. לידער מוז דאָ דערקלערט ווערן, אַז די אויפגאַבע איז ניט אינגאַנצן דערפילט געוואָרן, און צוליב פאַרשיידענע סבות איז ניט געלונגען צו שאַפן אַרום זשורנאַל אַ גענוג גרויסע נאַכפאלגערשאַפּט, וואָס זאָל פאַר- זיכערן זיין ווייטערדיגע עקזיסטענץ.

אונטער די אומשטענדן געפינט ניט דאָס נייע לעבן געזעלשאַפּט פאַר מעגלאַך פאַרטצוועגן די אַרויסגעבונג פון דעם זשורנאַל אלע חודש, און האָט באַשלאָסן צו פאַר- וואַנדלען אים אין אַ דריי-מאָנאַטלאַכע צייטשריפט, וואָס וועט ערשיינען אין דייטשלאַנד אונטער דער רעדאַקציע פון ד.ר. היים זשימלאָוסקי. די געזעלשאַפּט האָט שוין גענו- מען די ערשטע שריט אין דער ריכטונג און האָפּט צו קענען אויף דעם אופן אַנהאַלטן די אַנגעהויבענע אַרבעט ביז גינכטיגערע אומשטענדן וועלן דערמעגלאַכן ווידער אַרויס- געבן „דאָס נייע לעבן“ אלע חודש.

די געזעלשאַפּט פילט זיך פאַרפליכטעט און וועט אַננעמען די געהעריגע מיטלען צו פאַרגיטיגן די שפּעטיגערע אַבאַגענטן, וועלכע האָבן ניט געקראָגן קיין פולן יאָר- שאַנג פון זשורנאַל, און בעט דעריבער אלע פריינט פון „דאָס נייע לעבן“ צו העלפן איר דערפילן איר חוב און פאַרטועזן די אַנגעצייכנטע אַרבעט.

דערביי דריקט אויס די נייע לעבן געזעלשאַפּט איר העכסטע אַנערקענונג און דאַנקבאַרקייט די חברים רעדאַקטאָרן, די גערטע מיטאַרבעטער און אלע נאַענטע פריינט פאַר זייער אַפּפּערוויליגער אַרבעט לטובת דעם זשורנאַל.

דאָס נייע לעבן געזעלשאַפּט.

Dos Neye Leben

A monthly Magazine for Culture and Social Problems

Published by

DOS NEYE LEBEN PUBLISHING CORPORATION,

464 Broome St.

Tel. Canal 1476

New York, N. Y.

Subscription Price: \$3.00 a year; \$1.50 six months.

Entered as second class matter at Post Office, at New York, N. Y.

September 1923

Vol. I, No. 11

מ'קאן נאך שיקן קליידער

פאר פרויוואט פערזאנען סאָוועט-רוסלאַנד, אוקראַינע און ווייס-רוסלאַנד.

לויט די לעצטע באַריכטן פון רוסלאַנד איז אַ 35-דאַלאַרדיקער קליידער דראַפּט פון „אידיגעזאָס“ ווערט 50 דאַלאַר אין מאַסקווע. אין אַנדערע ערטער זיינען קליידער נאָך טייערער.

ש י ק מ א י צ מ !

20 דאַלאַרדיקע קליידער דרעפּטס

10 יאָר איינברייטיקן אַדער 5 יאָר טאַפּל ברייטקע נעוואַנט פאַר סענע צרעע פּרויען קליידער.
5 יאָר אונטערשלאַג, האַרעט לייונט, א. א. וו.
10 יאָר פּלאַנעל פאַר וועש.
15 יאָר לייונט פאַר ליינאַכער און בעטוועש.
1 פאַר שיק, 2 פאַר זאַק.
נייטשירטס: נאַרענע, פאַרדיס, קענעלאַר, העק לאַה, א. א. וו.

35 דאַלאַרדיקע קליידער דרעפּטס

10 יאָר איינברייטיקן אַדער 5 יאָר טאַפּל ברייטקע נעוואַנט פאַר סענערשאַפּטליכע.
10 יאָר איינברייטיקן אַדער 5 יאָר טאַפּל ברייטקע נעוואַנט פאַר פּרויעסאָסווענע.
6 יאָר אונטערשלאַג, האַרעט לייונט, א. א. וו.
15 יאָר פּלאַנעל פאַר וועש.
15 יאָר לייונט פאַר ליינאַכער און אַנדערע בעטוועש.
1 קאַלדער פון ווינעס וואַל.
6 פאַר זאַק (4 פאַר פאַר דערוואַסענע, 2 פאַר פאַר קינדער).
3 פאַר שיק (2 פאַר פאַר דערוואַסענע, 1 פאַר נייטשירטס: א שערל, נאַרענע, פאַרדיס, קענע פאַר קינדער).
לאַה, העקלאַר, א. א. וו.

די סומע פון 35 דאַלאַר אַדער 20 דאַלאַר, וואָס איר צאָלט אייך, נעמט אַרײַן דעם קאַכס פון די אויסגענומענע אַרטיקלען, די הוצאות פאַר איבער שיקן, צושטעלן און אינטרענעס, ווי אויף 10 פּראָצענט פאַר אַננעמיינער הילף.

די גאַנצע סומע אויסגעצאָלט אין דאַלאַרן

נעמט אַנזײַווונגען, וואָס פון וועט אַריבערשיקן פון אַמעריקע דורך דער בעלינער ביוראָ פון „אידיגעזאָס“ (אירישעס נעוועלשאַפּטליכעס קאַמיטעט G. M. L. H. בערלין) — שאַלאַטענבורג, לייבני צער שטר. 25), פאַר קרובים און פּרויעס אין סאָוועט־רוסלאַנד, אוקראַינע און ווייס־רוסלאַנד וועלן איר מענטס אויסגעצאָלט ווערן אין אַמעריקאַנער דאַלאַרס. אין פאַם וועלן די אַרדענאַסן וועלן גיט קענען אויסגעבונען ווערן, וועט דאָס געשקסט געלט אויסגעצאָלט ווערן צוריק 5 די שיקער אין אַמעריקאַנער דאַלאַרס.

עס וועלן גערעכנט 6 פּראָצענט פון דער איבערגעשיקטער סומע פאַר דאַלאַרס, וואָס ווערן נען שיקט אין די נעמט צענטערען, און 8 פּראָצענט — אין די קלענערע שטעט און שטעטלאַך. דאָס שליסט שוין איין אין זיך דעם אַפּצאָל פאַר אַלגעמיינער הילף.

פאַר איינצעלהייטן וועגן שיקן קליידער און געלט (אינפּאַרמאַצע) ווענדעט זיך אין דער אַמעריקאַנער ביוראָ פון „אידיגעזאָס“.

All Russian Jewish Public Committee

110 וועסט 40טע סטריט, רוּם 4-1903, ניו יאָרק, נ. י.

Dos Neye Leben

נייע לעבן

סאנשאטלעכער זשורנאל פאר קולטור און געזעלשאפטלעכע פראגן
אונטער דער רעדאקציע פון
דר. ת. זשימלאָוסקי און ש. ניגער

ערשטער יאָרגאַנג, נומער 11.

ניו יאָרק, סעפטעמבער, 1923.

אינהאלט

1	פון די ארויסגעבער
2	ש. ניגער — קולטור און ארגאניזאציע
4	דר. ח. זשימלאָוסקי — העבראיים און אידישום
14	נפתלי גראָס — זון מיינע וויזיקס
16	א. אלמי — זייער
17	וו. נאַטאַנאַן — קארל מאַרקס און דער מאַרקסיום
26	ל. מילער — לידער
	י. א. מעדיסאָן — די מאָדערנע שטרעמונגען אין דער אַמעריקאַנער
28	ליטעראַטור
34	ב. לאַפּין — מיוו חימל
34	ראשעל וועפּרינסקי — ווען הערבסט קומט
34	משה אייזנשטאַט — ליד
35	ש. לעווין — פאר דער צייט
	דר. י. שאַצקי — די נייע דערשיינונגען אין דער אידישער
44	פּאָלקאַר-ליטעראַטור
48	ליכט און שאַטן
52	א בריוו פון ב. גאַרין
57	אן ענטפער פון דר. י. שאַצקי
58	פון דער רעדאקציע
59	ביכער וואָס זיינען אָנגעקומען אין רעדאקציע
60	אינהאַלט פאַרצייכעניש פאַרן יאָר 1922-1923

שוין ערשינען
דאס נייע ווארט

ארגאן פון דער
 אידישער סאציאל-דעמאקראטישער פאר-
 טיי פועלי' ציון אַמעריקע.

מיט ארטיקלען פון ר. קענדושיערסקי, א. רעד-
 וואזנקי, ז. הפיאָבראָטאוויטש, נת מיסקאווי-
 סקי, בן ישראל און י. מענדעלסאָן.
 און אנדערע.

פרייז 15 סענט.

צו באקומען אויף אלע סטענדס און אין די
 קלוברייזינגען פון דער א.ס.ד. פ. פועלי ציון,
 205 איסט בראָדוויי, ניו יארק.

LEVANT PRESS

INCORPORATED

UNION

PRINTERS

138 Second Street New York
 PHONE, ORCHARD 7746

Tel. Orchard 0649

זאָקס און שמיינפֿעלד

ינוווא דרוקעריי
 12 דושעפערסאָן סטריט, ניו יארק.
 אַרבייט ווערט נעמאכט גוט און פינעמלאַך.

בוכהענדלער אויפמערקזאם

י. פערלשטיין

אימפארטער פון
רוסישע און העברייאישע ביכער
 האט זיך איבערגעצויגן אין
42 קאנעל סטריט, ניו יארק.

מיר האבן איצט א גרויסן אויסוואל פון רוסישע ביכער וואס זיינען דערשינען אין רוסלאנד נאך פאר
 דער רעוואלוציע. — קויפט דירעקט פון דעם אימפארטער. — מיר רעכענען ספעציעל ביליגע פרייזן.
I. PERLSTEIN, 42 Canal Street, New York, Phone Orchard 9609

אידישע פובליסיטי ביורא

פארוואלטעט פון ראזע שאָמער

אדווערטיווינג

פאר אלע אידישע צייטונגען.

רעפארטס, סירקולאָרס,

ליפלעטס און בריוו

פאבליסיטי

קאמפיונס פאר ארגאניזאציעס

ביוגעסיפירמעס א.ו.וו.

טייפרייטונג

— און —

מאָלטיגראַפֿינג

אין ענגליש, אידיש און העברעאיש צוזאמענגעשטעלט און איבערזעצט

מאָנסקריפֿטן

קארעניס און מאַפארמינג צום

דרוק.

פיעס, סענאריאָס

קריטיקירט, קעפירייטעס,

פארקויפט.

איבערזעצונגען

פון און אין אלע שפראכן.

ערשט-קלאסיגע ארבעט — מעסיגע פרייזן.

American-Yiddish Publicity Bureau

189 Second Avenue

Rose Shomer, Manager

Telephone Stuyvesant 7968

פרעמיעס צו דאס נייע לעבן

מיר האבן איצט די מעגלאכקייט צו גיבן אונזערע אפאגענטן עמלאכע פון די בעסטע אריגינעלע און איבערזעצטע ביכער אין דער אידישער שפראך פאר גאנץ ספעציעלע פרייזן. די צוויי ביכער פון בראנדעס זיינען נאר פאר די יארלאכע אפאגענטן — די איבעריגע דריי פאר אלע אפאגענטן.

3. ת. לייזויק

דער גולם

(פוילישע אויסגאבע)

פרייז \$1.50. פאר אונזערע אפאגענטן 50 סענט און 15 סענט פארטא.

4. ב. גלאומאן

אויף א האר

248 זייטן, שיינ ארויסגעגעבן און געדונדן. פרייז \$1.50, פאר אונזערע אפאגענטן נאר 75 סענט און 15 ס. פארטא.

1. געארג בראנדעס

פיררדיך ניצשע

און

הענריק איבסען

איבערזעצט אין אידיש פון ס. טעפער. דער פרייז פון די 2 ביכער איז \$2.50. פאר אונזערע יארלאכע אפאגענטן איין דאלאר און 25 סענט פארטא.

2. הערבערט ספענסער

די ערציאונג

איבערזעצט פון דר. י. א. מעריסאן פרייז פון בוך \$1.50. פאר אונזערע אפאגענטן 75 סענט און 15 ס. פארטא.

די יארלאכע אפאגענטן קענען אויך קריגן צוויי אדער מער פון די אויסגע-
רעכנטע פרעמיעס מיט די זעלביגע פרווילעגייטע.

דער פאראייניגטער
„דאס נייע לעבן“ און גרינגאדי
נערשני סאצ. רעו. ברענטש
247 ארבעטער רינג

מיטעס יעדען ערשטן און דריטן
דינסטאג אין „פארוערטס“ האל.
מיר אפערירען צו די יעניע חברים, וועלכע
באלאנגען נאר ניט צו אן ארבעטער פארזיכע-
רונגס געזעלשאפט, זיי זאלן זיך אנשליסען אן
אינזער ברענטש.

פאר אינפארמאציע ווענדעט זיך צום סעק-
רעטאר, פריינד רעזעכענער, 2077 קליינסא עוו.
בראזיס, נ. י.

א. ראפאלאווסקי

איינבינדער

136 Henry Street, New York, N. Y.

שבת פארשלאסען.

מיר בעטן די חברים און פריינט, וועלכע האבן נע-
מע פון די אפאגענטען, וואס זיי האבן געמאכט, צוזאמען
נומען אפצומאכענדיביליגא, אריינשוין אין אפיס די נע-
מיט די עלטער, וואס זיי האבן קאלעסירט.

די פארוואלטונג.

נייסמע ערשיינונגען אין
מייזעל'ס בוך-סטאר

424 גרענד סט., ניו יארק.

פון מענדעלסאָן ביו מענדעלע
 האנטבוך פאר דער נעטיכע פון דער אידן
 שער השכלה ליטעראטור מיט רעדאקטוריעס
 און בילדער, ניויאַבלס און רעדאגירט פון
 זכמן רייזין. די ווערק פון די שרייבער פון
 דער פעאכע זיינען אין דעם באַנד געגעבן
 בשלמות.

פרייוו געבונדן \$1.76

בא אונז אירן

ואסלבוך פאר פאלקלאָר און פולקלאָניע. רעד
 דאָגערט פון ס. וואַנזעלט. גרויסער פארמאָט.
 גרויסער פארמאָט \$2.50

ביכער וועלט 1922.
 אלע נומערן פון דעם זייער ווערספילן זיכראַל.

שיין געבונדן \$2.50

דער שפּיגל פון דער איסט-סייד
 פון י. סאַנידאָוו. כאַראַקטער בילדער מיט
 פארטרעטן פון די איסט סיידער באַריכטע
 פערזאָנען.

געבונדן \$2.00

קאַטאַלוגעס הומאַרעסאָ-פאַראַדיען, פון
 מונקעלער — 50 סענט.
 דזשיאָוואַני עפּיסקאָפּאָ פון ד'אַנונציו, 70 ס.
 ראַסע, פון י. אַפּאַטאַשו, — געב. 55 ס.
 נומ. 2, 1923 ביכער וועלט — 55 ס.
 מילגרוים, נומ. 4 און רמון נומ. 4, צייט-
 שריפטן פאַר קונסט און ליטעראַטור מיט
 פילע בילדער און קאַלירען — צו 75 ס.

פולשטענדיגער קאַטאַלאָג 1923, ווערט געשוּקט
 פריי צו יעדן אידוישן לעזער.

ש ו י ז ע ר ש י נ ע ן

„ווינטן“

דאָס ערשטע בוך לידער
 פון יצחק ראָנטי.
 150 זייטן, שוין געדרוקט און געבונדן.
 זיך ווענדן: „יונג שיקאַנאַ“,
 1224 ס. אַלאַבאָ עוו., שיקאַגאָ, אילל.

חבר מ. מ. ראָזענבאָום

פאַרט איצט אַרום אין דער „מיטל-וועסט“
 אין די אינטערעסן פון דעם דר. ח. זשיטלאָווסקי
 פאַרלאַג. מיר בעטן אלע חברים און פריינט צו
 העלפן אים אין דער אַרבעט.

דר. ס. עלטבערג, פאַרוויצער.

ברוך גלאומאנ'ס

נייסמער בוך

אויף א האַר

1טע אַפטיילונג:

יוסף אַגרעס, שטיל (שטילע ווער-
 מער) אַ בינעלע, אַ בינעלע.

2טע אַפטיילונג:

אַרום דער דריטער אַשמורת. דריי
 מענטשן אין אַ שטאַט. אַ סיפקע
 פון מערשויס. אַ בריוו. דער איי-
 ביגער שבת.

3טע אַפטיילונג:

אונטער די פיס. אַ דערציילונג.
 גאַט'ס האַנט. דער סוף.

4טע אַפטיילונג:

לענדער. די ניין אידן.

שיין אַרויסגעגעבן און געבונדן צו
 קריגן אין אלע בוכהאַנדלונגען

פּרײַז \$ 1.50

דורך דאָס נייע לעבן (ניט אַבאַגענטן)

\$ 1.25.

דאקטוירים און דענטיסטען

Tel. Orchard 4322

DR. ABRAHAM ASEN

SURGEON DENTIST
and Dental Radiologist

Hours:

Sunday 10 A. M. to 1 P. M. 423 Grand St.
Daily 10 A. M. to 8 P. M. New York

Phone: Bingham 0408

DR. CHAS. KOPSTEIN

NATUROPATH

Office Hours: 1600 Nelson Avenue
One Block East of
2 to 7 P. M. University Avenue
and by Appointment Cor. 174th St., Bx.

Tel. Orchard 3509

DR. S. ELLSBERG

Hours:

Sunday 1 to 3 P. M. only 279 E. Broadway
1 to 3 and 6 to 8 P. M. New York

Phone: Stagg 1391

DR. MAURICE L. LOVISH

SURGEON-DENTIST

179 Havemeyer Street
Cor. So. 3rd St. Brooklyn, N. Y.

Tel. Tremont 0828

DRS. R. & E. GREEN

SURGEON DENTISTS

1575 Washington Avenue

New York

DR. J. A. MARYSON

Residence: 250 E. Broadway
2864 Marion Ave., Bronx Tel. Orchard 0563
Tel. Tremont 2305
9 to 12 by appointment 2 to 3 and 6 to 8

Tel. Fordham 4204

J. KLING, M. D.

924 E. 181st St.

Bronx, N. Y.

טעל. פארדאם 0889

דאקטויר שטראסבערג

דענטיסט

790 איסט 181סט סטריט, פארדאם טעל. פארדאם 4204
בראנקס, נ. י.

Telephone, Fordham 2341

SAMUEL WEISSMAN, M. D.

905 East 178th Street

Office Hours:

8-10 A. M., 1-2 P. M.,
6-8 P. M.
Sunday: 9-12 A. M. BRONX, N. Y.

אויב איר באקומט ניט דאס נייע לעבן, ביז'ו 1930
פון מאנאט, שרייבט אונז וועגן דעם.
פאדערט דאס נייע לעבן פון אייער צייטונג און
ושווארצע צושטעלער.

צום יוביליי פון דער 25-יעריגער ליטערארישער טעטיגקייט פון בעל-מהשבות

טעראטור אין דעם אלגעמינעם אירישן קולטורלעבן:
און אין דער אייגענער צייט האט בעלמחשבות געהאט
אז אפן אויג פאר די יונגע שפראכגענוגע פון אונזער
ליטעראטור, פאר איר ווייטערדיגער אנטוויקלונג און
האט מיט א פרינדליכען קבלת פנים, מיט אן איידעלער
נייסטיגער סימפאטיע באלייט, באהיט און באשיצט די
ערשטע טריט פון גאר יונגע ליטעראטן, פון יונגע איי-
דישע קינסטלער.

„גאר דערפאר אליין שפעט זיך נאך ניט אויס די
חשיבות פון אונזער יובילאר אין דער אירישער קול-
טור. בעלמחשבות איז געווען א שארפער אויסקוקער ניט
נאר פון ליטערארישע און קינסטלערישע ערשיינוגען,
נאר אויך פון לעבנספאָרדיגען. ער האט געוואוסט
אפצושטארקן די ליטעראטור פון דעם לעבן, די פאעזיע
פון גרויסע געשעענישן, דעם ווייץ און הומאר פון דער
קליינליכקייט און די טראגיק פון דער וואַסנדיגקייט,
און האט דערמיט פארברייטערט דעם ליטעראטור-בא-
גריף, באהעפטנדיג ליטעראטור, קונסט און לעבן און א
דרייפאכטיג פארום פון אונזער קולטורשטייגער.

„אין מולן באוואוסטוויין פון בעלמחשבות פארניסמן
פאר דער אירישער ליטעראטור און קולטור, מיט טיפער
דאנקבארקייט פאר אלדלינג, וואס ער האט אויפגעטאן
פאר אונז אלעמען, האבן מיר באשלאסן אפגעבן בעל
מחשבות'ן דעם כבוד, וואס אים קומט פון אונז, און
ימיס'בו'ן דעם 25 יאריגן יובילעאום פון זיין ליטערא-
רישער ארבעט.

מיר ווערן זיך צו אלע פריינד פון דער אירישער
ליטעראטור און לייגן זיי פאר זיך אפרום אויף אויג
זער שמחה, אויף וואסער אופן זיי וועלן געפינען פאר
פאסיג, צי דורך אייגענע פייערונגען, צי דורכ'ן אנטייל
אינ'ם יומטוב, וואס מיר ארגאניזירן אין בערלין דעם
14טן דעסעמבער 1923.

אין נאמען מונ'ס בערלינער קאמיטעט לכבוד בעל-
מחשבות (דר. א. גליאשעו) יובילעאום:

- ד. איינהארט, ש. אש, ה. נ. ביאליק,
- ד. בערנעלסאן, ש. דובנאו, וו. לאצקי,
- ה. נאכבערג, י. ריבאק, כ. שאנאל און
ג. שטיין.

א. ווילנער.

גענאדא האט זיך אין בערלין, דעם איצטיגן צענטער
פון אייראפייאישאירישע שרייבער, געגרינדעט א קאר-
מיטעט צו פייערן דעם יוביליי פון בעל מחשבות'עס
25-יעריגער ליטערארישער טעטיגקייט. דער קאמיטעט
האט פארעמטליכט אן אויפרוף „צו אלע פריינד פון
דער אירישער ליטעראטור, פון דער אירישער קולטור“.
דער אויפרוף איז אין אמעריקע געדרוקט געווען גאר
אין „מארגען זשורנאל“, און מיר האלטן פאר נויטיג
אויס איבערצודרוקן. דער יוביליי פון בעל מחשבות, דעם
פאטער און דעם גלענצענדן פארטייטער פון דער אירי-
שער קריטיק, „דעם עדות און דעם אנטאגער פון דער
יונגער אירישער ליטעראטור“ — איז א יומטוב פאר
אלע, וואס האלטן טייער די אירישע ליטעראטור, און
ער דארף אפגעריכט ווערן אומעטום, וואו עס לעבט
דאס אירישע ווארט... דער אויפרוף פון בערלינער קאר-
מיטעט לייגעט זיך אזוי:

„מיט 25 יאר צוריק האבן זיך באוויזן די ערשטע
ארטיקלען פון בעלמחשבות, וועמען מאַיז באייערט
געווען צו ווערן דער ערשט און דער אנטאגער פון דער
יונגער אירישער ליטעראטור.

„צו יענער צייט האבן מיר פארפאנגט זער חשוב'ע
ליטערארישע ערשיינונגען, גאר קיין ליטעראטור איז
ניט געווען, פארפאנגט געוויסע און צעשפרייטע לייטע-
ראטן, נאר א ליטערארישע קולטור האט אויסגעפעלט.
און אויב מען קען באמת ריידן אויף וואסער ניט אין
שפראך, ניט וויסנדיג, אז דאס איז פראזא, האט מען
דערמאלט געעקנט ריידן און שרייבן איריש, ניט אנער-
קענענדיג דאס פאר א שפראך און ניט וויסנדיג זיין
ליטעראטור, ס'האט זיך געדארפט באווייזן דער קולטור-
מקנט ציט דער אירעע פון דער אירישער ליטעראטור.
וואס זאל צונויפלייבן די צווייטע און צעשפרייטע ליי-
טערארישע ערשיינונגען און מיטהעלס אונזערע קינסט-
לער זיי דערהויבן ביו צו דער מדרגה פון נאציאנאלן
שאפן, ביו צו דער גלאריקייט פון אונזער פאליטיקא-
וואוסטוויין, כדי מיר זאלן דערפילן אין די טשיקאטע
אינאנצערשיינונגען דעם לעבעדיגן אטעם פון א גאנצע
גארמאלן ארגאניזם. און דאס האט באוויזן אויסטאן
בעלמחשבות מיט זיין עמדת הקורש, מיט זיין אירי-
איש „דינען“ דער אירישער שפראך, דער אירישער ליי-
טעראטור.

„פאר די 25 יאר פון זיין אידיאישער דינערשאפט
האט בעלמחשבות באלייט מיט זיין קריטיק די גרעסטע
און קלענסטע ערשיינונגען פון אונזער ליטעראטור, אין
שטענדיג געשטאנען אויף דער וואק פון אונזער קינסט-
לערישן האב און נוסט און מיט אן אמת איראפאליטישן
נוסט און א ברייטן אירישן געפיל פאר אונזער ליטע-
רארישער טראדיציע האט ער איינגעשלאסן אונזער ליי-
טעראטור.

זייערע הענט; און אויף איבער אזא באהאנדלונג פון דיסערטארישן רעפערטואר, איז אלע מאל געהאנגען דער האמפלישטווערד פון געשעפטלאכן חשבון, אויב נאר די קאסע פון טעאטער האט ניט אין גאנצן געשטימט מיט איר.

דאס בעסטע אידישע טעאטער פון די לעצטע עט פאכע יאר, אלס אייגנטום פון פרויאטע פערזאנען. האט ניט געקענט (און וועט אויך קיינמאל ניט קענען) דער גרייכן יענע הויך פון אומפארהיינגליג, טרייען, קינסט'ערשן שאפן, וועלכן מען דארף ערווארטן פון א קינסט'ערשן טעאטער, און נאך מער, און א טעאטער, וואס איז אין זיין קולטורפאזיציע מער ווי א טעאטער דער אויסהאלט פון אזא טעאטער, זיין סינאזיעלע אימפא' היינטיגקייט, זיין פרייע קינסטלערשע ארבעט, מוז נאך אומגרינג ווערן פון דער געזעלשאפט, ווייל דאס באמת טרייע טעאטער אין גרויסן מאסטאבא קען ביי איצטי'גע עקאנאמישע פארהעלטנישן בשום אופן ניט אויס'געהאלטן ווערן פון אז איינצלע פערזאן, מוז א פרי' וואס אונטערנעמער. יענע אידישע קרייזן, וועלכע זיינען פאראינטערסירט אין א בעסער טעאטער, ניט בלויז ווי אין א באזונדער קונסט געניטשאַנד, נאר אויך אין אויסהאלט די דאזיגע וויכטיגע פאזיציע פון אונזער קולטור, אויף אזא הויך, און וועלכער זיי ווילן זען אונזער נאכזער קולטור — דארט די דאזיגע נאראטיע נעבן, און עס מוז געשאפן ווערן דער באדן פאר דער יחיד, פאר דער קינסטלערישער אינדיווידואליטעט, וואס וועט אונטערפירן אונזער טעאטער אויף א באשטימטן וועג אין א געוויסער ריכטונג.

סיפ'ן צוועק צו ארגאניזירן יענע קרייזן פון דער אידישער אינטעליגענץ, וועלכע זיינען פאראינטערסירט אין אזעלכע ארבעט; מיט'ן צוועק צו פארבערייטן דעם וועג פאר אן אומפארהיינגליג אידיש קינסטלעריש טעא'טער און דאן אויך באשאפן דאס טעאטער נופא, — זאָרעט צו די אַנטשטאָנענע אידישע טעאטער געזעל'שאפט צו איר ארבעט.

די ארבעט איז פילפאך מיט'ן קינסטלעריש טעא'טער אלס ענדע ציל, איז די פארבערייטונג ארבעט פון אלגעמיינער קולטורעלער דארייטונג אין אלע הינזיכטן. ניט בלויז א טעאטער דארף נעבליט ווערן, נאר עס מוז אויך באשאפן ווערן יענע כביכה אין וועלכע דאס טעאטער זאל קענען לעבן און ווירקן. דאס מיינט, קורס כל אן אויסקלערונגס עטנימיקייט צווישן דעם עולם פאר דאס קינסטלערישע טעאטער, אן אויסקלערונג, וואס זאל אריינבריינגען אין דער אידישער נאס די באגריפן וועגן די העכערע אויפגאבן פון טעאטער; דאס מיינט — דאס איז וועלכע יונגע קינסטלערישע כחות זאלן קע'נען באקומען די נויטיגע דערציאונג פאר דער בינע אין נייטס פון ריין קינסטלערישע שטרעבונגען, ביי די נייט'ס טע פארמען פון טעאטער קינסט; דאס מיינט — די צוגרייטונג פון א רעפערטואר, וואס זאל איינשליסן דאס

בעסטע פון דער אידישער דראמאטישער און סענזישער שאפן פון אלע צייטן, אויז אויך פון דער אלוועלט'ליכער ליטעראטור; דאס מיינט אויך א ריי אנדערע ריין טעאטראלישע פארבערייטונגען.

די טעאטער געזעלשאפט גלויבט, אז א אידיש טע'אטער, וואס קען ריידן צו טויזנטער, קען ווערן אויך א צענטער פון אנדערע אידישע קולטור עטנימיקייטן אזוי, אז דאס קינסטיגע טעאטער זאל נישט נאר מיט זיך אליין זיין א צענטונג פון אידישער קולטור, נאר זאל אויך ווערן א צענטער פון אונזערע קולטור ערשיי'גונגען און ארבעטן.

ס'יך ווייסן, אז אונזער אויפגאבע איז א שווערע. ס'יך ווייסן, אז אויף אונזער וועג ליגן מיל מיינונגס'פארשטריהייטן, שטרענגונגען און מניעות, וואס געזעלשאפט'ליכע און הן פרויאטע. ס'יך גלויבן סולער אין דער וויכ'טיגקייט און צייטיגקייט פון דער פראגע און דעריבער טרעטן ס'יך צו צו איר מיט דעם גאנצן ערנסט וואס זיי פארדינסט.

כריז אלע דורכצופירן און דערגרייכן, האט די אידישע טעאטער געזעלשאפט זיך געשטעלט פאר אן אויפגאבע צו זאמלען א יערלאכן פאנד פון 50,000 דא'לאר פון מיטגלידס אפצאלונגען, וואס זאל אויסהאלטן די אימפאטיביעס, וועלכע דארטן צוגרייטן דעם טעא'טער באדן, אזוי אויך שפעטער דאס טעאטער נופא און די ארבעטן וואס עס קען קאנצענטרירן ארום זיך. אין משך פון די פאר חרשים, וואס די טעאטער געזעלשאפט האט זיך געהאלטן אין ארגאניזירן האבן זיך אז איר אַנטי'געשאפט א באדייטנדע צאל מיטגלידער מיט א מיני'מאלן אפצאל פון 50 דאלאר א יאר. די זעלבסטבאשטי'מטע ערגונגען פון אייניגע מיטגלידער זיינען פיל העכער ווי די מינימאלע סומע 50 דאלאר. דאס האט די טעאטער געזעלשאפט דערגרייכט איידער זי איז ארויס אין דער עפנטליכקייט.

איצט, אריינסטרעטנדיג אין דער עפנטליכקייט, וועגן דעם זיך די טעאטער געזעלשאפט צו אלע די וואס ווילן זיך די אויפגאבונג און אויסלעבונג פון דער אידישער קולטור אין אמעריקע, און וואס ווילן זען די באשאפונג פון א פריי אידיש קינסטלעריש טעאטער אלס אינסטיטוט פון אידישער קונסט און אלס פאזיציע פון אונזער קולטור; — זיי זאלן זיך פארהיינטערטירן מיט דער ארבעט און זיך אַנטשליסן אן איר מיטגלידער'שאפט. די ארבעט הויבט זיך ערשט אן. וואס ערנסטער מען וועט צומערקן צו דער ארבעט, אלץ טעגלעך וועט מען קומען צום ענדע ציל — צום אויפגארהיינגען אידישן טעאטער, אלס צענטער פון אידישער פארענער קונסט און קולטור.

קאמפטיט:

דוד פיינקל, פריץ הירשבוין, מנחם, ה. ליוויק, מ. עלקין, דר. קלינג, מ. קמל, דר. ש. פאקס, דר. א. גרעו, ר. מערליס.

דא אן ארבעט פון דר. ס. מישיבערג; די ראסן פסנים ביי אידן, יעקב לעשיצניקס'ס סטאטיסטישע אויספאר שונג וועגן די אירישע קהלה'ס אין פוילן ערב דער צעמילונג פון דער פוילישער מלוכה, באהריטשעווער אירישע קהלה פון 1789 ביו 1917" און געבורט, שטארבמאלן און התנח'ס ביי אידן אין אדעס (1802—1919), דר. י. סענאל; די פארברעכענישקייט ביי אידן אין דייטשלאנד, א. כינעס; די סאציאלע און ווירטשאפטלאכע פארהאלטענישן ביי אידן אין אלטער טוס, דר. י. לעוויטא; די אידן אין ארץ ישראל, כראניק, ביבליאגראפיע און אנד.

אמעריקאנער אירישע קולטור-כראניק

קולטורעלע פאזיציעס וועלן דורך דעם ניט פארלאזן גיין. מיר זענען אויב מיר וועלן זיך לאזן ווארטן ביי עס וועט קומען יענער דערלייזער, וואס זאל מקריב זיין די נוסע נעשעפטן, וואס מען מאכט מיט שלעכטן טעאָר, מיר צו דעהויבן אונזער טעאָר צו דער הויף פון אונזער ליטעראטור, ליטעל — וועלן מיר דערווייל פארלירן אויף די קולטור פאזיציע, וואס מיר האבן כאטש אין דעם עקזיסטירנדן טעאָר און עס דראַעט א געפאר פארבלייבט צו ווערן פון דעם "דרויסן", וועלן כע רייכט זיך אריין אין פאלק אפלייכסטן דורכ'ן טעאָר טער.

די איניציאטיווע פון איינזעלע פערזאנען וואס האבן געזוכט אונזער טעאָר צו פארבינדען און דעהויבן, האט דערנדייכט אוי פיל ווי זי האט געקענט. די לער טע עטליכע יאר האבן געוויזן, וואס אויבס דאס אידן שע טעאָר אין אסעריקע האט געקענט אויטאָ שטרעבנד צו העכערע היכט מדרגות. דאס טעאָר האט אנהעויבן צו פארווארפן דעם טונד רעפערטאר, האט זיך באמיט צו זיין ערנסט אין אויספירונג און אין אין איינזעלע אויפגעפירטע שטיק אין דאס נייע טעאָר ווירקליך אוועק א ווייטן כהלך פון דעם אלטן. אבער, אויך דאס נייע טעאָר אין לידער געווען ניט מער ווי א געשעפט אונטערנעמונג פון פריוואטע פער זאנען אפט אויפ'ן דראַעט וואס האבן קיין טום ידיעה ניט אין קונסט און ליטעראטור; דער איבערנאנט צו "ליי טערארישע רעפערטאר" אין אויך געווען אין א גע וויסער כאטש א געשעפט אויסריכענעונג וואס האט זיך געשימט אין אפ'ן דראַעט וואס האט זיך אנהעויבן מערלן ביים פובליקום און ביים יונגערן שוישפילער צום בע סערן טעאָר, די אויספירונג זיינען אַפט געווען אזעלכע, אז זיי האבן מער געדינט די פערזענלאכע אכ ביציעס אין אינטערעס פון די "סטארס", אדער די וואס האבן זיך איינגעפירט אז זיי זיינען אזעלכע, ד. ה. פון די וואס האבן דעם טעאָר געהאלטן אין

אירישן פאלק לעבן זינט דער מלחמה און דער רעוואַ ציע, אין די ערשטע צוויי נומערן ניבן זיך אפ מיט דער דאזיגער פראגע יעקב לעשיצניק אין זיין אר טיקל, די אויפגאבן פון דער אירישער סטאטיסטיק, פראגע ברעקום: "די סאציאל עקאנאמישע לאַגע פון אידן אין רוסלאנד פון 1905 ביז דער לעצטער צייט", דר. יעקב סענאל; "די אידן אין דייטשלאנד", דר. ס. וויסנבערג; "די רוישיע אידן אין דער צייט פון מלחמה און רעוואלוציע", י. קאראלניק; "פאני דאס מאטעריאלן" און "אידן אין דער רוסלענדרער קא מוניסטישער פארטיי", א הויז דעם זיינען אין די העפטן

אן אויפרוה פון דער אירישער טעאָר געזעלשאַפט

פאר דער אירישער אינטעליגענץ פון אלע לענדער, און באוודערט פון אמעריקע, איז דאס בעסטער אירישע טעאָר ניט נאר אן אפגעזונדערט קונסט געניטשאַנד פון דער נייכטער באדייטונג, נאר אויך איינע רון די שטארקסטע פאזיציעס פון אירישער קולטור. ביי אידן אין מעאָר א קולטור פאזיציע מער ווי עס איז ביי וועלכן ניט אין אנדערן פאלק. אין יעדער אנדערער קולטור, וואס לעבט און אנטוויקלט זיך נארמאל מיט פאלק און שפראך, איז גוט און בעסער טעאָר עראכענונג און דערנדייכונג; ביי אונז אין דאס טעאָר טער, די בינע א פאזיציע, וואו עס ווערט אויפגע האלטן דאס לעבעדיגע אירישע ווארט, א פאזיציע, וואו דאס אירישע ווארט קעמפט פאר זיין עקזיסטענץ אנט קעגן די פארניכטנדע כחות פון דרויסן. אונזער טעאָר מער אין ניט בלויז א רעוולוציאָ און א פראקט פון אונזער קולטור אנטוויקלונג, נאר נאך מער איז עס א שוץ וואנט, אונטער וועלכער אונזער קולטור קעמפט א פארשיידונגס קאפף מיט דעם אסאקירנדיגן דרויסן.

אויב טעאָרעס ביי אנדערע פאלקער קענען זיך ער לויבן היסטאריש לאנגזאם דורכצואכטן זייער וועגן ביז צו דעם קינסטלערישן טעאָר, ווארטנדיג אויף דער איניציאטיווע פון דעם איינזעלענע וואס וועט קומען און אויף זיין אייגענער פאראנטווארטליכקייט בויען דאס נייע טעאָר, — קענען מיר זיך אזא קוקוס ניט ער לויבן. דארט עקזיסטירט דער נוואלדיגער אפאראט פון פיליכטיגונג, פון פרעסע, פון ליטעראטור, פון קונסט און וויסנשאפט, וואס זיינען אלע קאנצענטרירט אין איין ארבעט, — אין אויפבויען די קולטור פון פאלק און דעריבער מען דאס טעאָר ווארטן ביז עס וועט קומען זיין דערלייזער אדער זייער דערלייזערס און זיי וועלן עס דעהויבן צו דער הויכער קונסט מדרגה, צו וועלכע די בעסטער מענטש פון פאלק זיינען דערנאנטען. קיינע

וואס אין ארום ביי דער, היברו פאכ. קאמ" מיט א שיינע פאר יאר צוריק, דער אונטערשייד צווישן דער דעפליקאציע און די פריערדיקע אויסגאבן באשטימט אין דעם, וואס די לעצטע טע ברענגען אדער די נאכט צו די טעקסטן, אדער נע קיינע אנווייזונגען, וואו מען קען די נאכט באקומען, און די איצטיקע זאמלונג האט כולו די טעקסטן, אז אנווייזונגען, ווייל, צוליב טעכנישע סעמיס האבן מיר די נאכט ניט געקענט ארוינגעבן אין בוך... דער צוואנציגסטער האט זיך אויך געקענט בא גיין אז יענער אפאליקער פראקטארישער האמפעפאע יוג, וואס אין אנגעשריבן אין א הילגערנעם איריש און גרילעט אין אויער פון יעדן, וואס האט אן אויער. א שטיינער:

ל י ט ו י ש ע ר קאלאריט. דער ענטזאנראף, ווי אויך דער פארשער פון די אידישע דיאלעקטן, קאן געפינען אין בוך א הישט ביסל מאטעריאל, אבער פון ריין ליטערארישן סטאנדפונקט אין עס ניט קיין מעלה, ווען אויף שרים און שרים באגענט מען אעלכע ווער"ט, ס'דער, ווי "געפלאווענט", "געטרייעווענט", "שטאפוע", "סקארישענט", "געוואכענט", "געטראפעטעווענט" א. ד. ג. עס איז נאכט גוט, ווען אין א בוך הערט זיך דער ריח פון דער ערד, וואו דער שרייבער איז איינגע ווארצלעט, אבער דאס הייסט ניט, אז די אידישע שפראך דארף עפעאלן ווערן אין לאקאלע דיאלעקטן.

ש. נ.

אפענע טויערען

די ליטערארישע גרופע, ווי יעדשטאט ברענטש 450 ארבעטער רינג, לייבאר לייטעאום און ליידיס ער יומישטאנאל קלוב, די ארויסגעבער פון דעם בוך ליידיס פון דעם העכסט באזאגטן דיכטער ל. מאטעס, מאכן בא קאנט — דאס בוך ליידיס איז שוין ארום פון דרוק און ס'איז צו באקומען ביי די ארויסגעבער: "אפענע טויערן", 1903 פריי סט, דענווער, קאלאראדא. דאס בוך אנטהאלט 207 זייטן, 33 סעריעס לידער, איז נע דרוקט אויך אויף נוסן פאפיר און שוין ארויסגעגעבן. ס'איז צו דערווארטן, אז די פילע פריינט וואס האבן געלעזן די לידער פון ל. מאטעס אין די 19 פון די בעסטע צייטונגען, צייטשריפטן און זשורנאלן, אין וועל כע ער איז ביו איצט ארויסגעטראסן, וועלן זיך גלייך אפרופן.

אפענע טויערען אויסגאבע קאמיטע, כרס. ר. אמטארן, סעק.

א נייער וויסנשאפטלאכער זשורנאל

אין דער לעצטער צייט פערקט זיך א וואוקס פון וויסנשאפטלאכער ליטעראטור אויף אידיש. עס מערט זיך די צאל פון איבערזעצונגען און אויך פון אריגינעלע ארבעטן וועגן וויסנשאפטלאכע, דערהויפט סאציאלעקאנאמישע, היסטארישע, פערזאנלישע, פילאסאפישע שיע און געלעכטע פראגן. כמעט אין אלע זשורנאלן דרוקן זיך פון צייט צו צייט ארטיקלען וואס האבן א ריין וויסנשאפטליכן, ריין אפארעמישן כאראקטער. אבער כיו איצט איז ניט געווען קיין איין פערזאנלישע אויסגאבע אויף אידיש, וואס זאל זיך אפגעבן נאר מיט וויסנשאפטליכער סאטיוונג. איצט האט אזא אויסגאבע אנגעהויבן צו דערשיינען אין בערלין אונטער דער רעדאקציע פון פראס. ב. כרוצקוס, יעכע לעשינסקי און ר. יעכע סענאל. איר נאמען איז: "בלעטער פאר און וויסנשאפטליכע סאטיוונג. ארטיקלען און עקאנאמישע די. בלעטער" וועלן ארויסגיין אכט מאל אין יאר, זיי וועלן אפגעבן, ווי עס ווייזט, א סך פלאץ דער פארשיונג פון די גרויסע ענדערונגען וואס זיינען פארעקומען אין

שטייט אויף איר אלע, ווער, ווי שקלאס: אין הונטער קעבן מוז אין נויט. דער נייט, ער קאכט, ער רופט פון וואס, צום שלאכט אונז פירן אין ער גרייט אדער: מיר שווערן באזיגן די מינסטערע נאכט, אדער מיט העלדנמט פאלן אין שלאכט. ס'זיינען פאראן גענוג אנדערע לידער, וואס דרוקן באמת אויס די געפילן אין שטייבונגען פון ארבעטער און, זיינען אנגעשריבן אין א שפראך, וואס רענט אונז ניט אויף און קלינגט ניט פרעמד די קינדער. נאכוואס אייסקלערנען די קינדער זיין פאפולאריס און פארדארבן זייער געשטאק?

די אפטיילונג, "קינדער לידער" האט דער צוואנציגסטער באשטימט פאר די קינדערטרעטער, וואס נע מינען זיך ביי די אידישע שולן. אין דער אפטיילונג געפינט איר אזעלכע, "קינדערנאטורלידער", ווי: "ביא לויס, אונטער די גרינגיקע פיימלאך", א ליטוויש "סאמעלעך", ראזענפעלד'ס, א, איר קליינע ליטעלאך", און ענלאכע לידער וואס מ'זינגט געוויינטליך מיט די עלטסטע קינדער אין די שולן. א רחבתות, באמת, אויף יענע קינדערנאטור קינדער לאה, וואס מעלערנט מיט זיי אזעלכע לידער: 1. שטיינבוים.

פסח מארקוס, ארום שטאל, א ראמאן אין צוויי טיילן, פארלאג, "ליכט". קאווע.

א חזן דעם "רעפא" זיינען אין סוף פון בוך נאך פאראן עטלאכע דעציילונגען. אבער אין דער "ראמאן", אי די דעציילונגען זיינען אדער איינאכע, "לעבנס בילדער" (פון דער סאמלעציע) און דער דארטשיער סביבה אין ליטע, אדער נאאווע, האלב מעלאדראמאטישע, "פסיכאלאגיע", דער פארפאסער האט, "אן אויג" אבער דאס איז נאך ווייניג, ווי עס וויינט אויס, צו שאפן א קונסטווערק. די איינציגע זאך, וואס ניט צו דעם בוך א געוויסן אינטערעס, איז — דער לאקאלער,

ביידיע בענד אנטהאלטן צוואנציק מעשיות; צען פון אוקראיניש און צען פון ווייסרוסיש, מיט צוואנציק פיל- זייטיקע אילוסטראציעס, וואס זיינען באקט א צירונג פאר די ביכער. געדרוקט זיינען די מעשיות אויף נלאטיש און דיק פאפיר (ניט אויף ביבעלעפאפיר, ווי מ'פלעגט טאן ביז אהער), און מיט נרויסן שיינעם שרופט. דאס אפלין איז שוין באקאנט און זענענדיקע רעקאמענדאציע פאר די מעשיות.

און וואס איז שייך צום אינהאלט קען מען זאגן וועגן דעם דאס זעלבע, וואס וועגן זייער איינסען, בא- ווערערס כנבוע צום באנד אוקראינישע פאלקסמעשיות אי דער עולם אינהאלט, און די איבערדרעזיילונג פון די צען מעשיות איז זייער געקלאר פאר אונזערע אוי- זינע לינדער. די פרומיטיויקייט פון סודשעט און די לייכטיקייט פון דער שפראך גיבן זיך צוזאמען און בא- שטן פאר'ן קינד א בילד, וואס עס קען פיל קלאר זען. הלויין איי זיצט:

„אינימאל איז געווען א זיידע מיט א באכעצער, האבן זיי געהאט א הינדלעך א ראכעצער. האט דאס הינדלעך איינסעלייגט אן אייעלע, ניט קיין פראסט. א נאלדנס. האט דער זיידע זיך געקלאפט, געקלאפט און געקלאפט. האט די באכעצער געקלאפט, געקלאפט און ניט געקלאפט. איז געלאפן דאס מיינל, א דריי מינ'ל עפל, דאס אייעלע אראפ און זיך צעקלאפט. דער זיידע זיידע זיידע, די באכעצער לייפעט, דער

(דאס) טויערל סקריפעט און דאס הינדלעך שרייט: קינדראד! קינדראד!

זיידער קען מען דאס ניט זאגן וועגן באנד ווייס- רוסישע פאלקסמעשיות. זעכס פון די צען מעשיות (דורא, פאש און דניעפער, קלעזער, די מלחמה, קענאנס און אינזאן בעלזאסקי) האט מען נאר ניט באדארפט איר כשרעזען, אפילו ווען קוויטא האט אין זיי דערזען א באראקעריסטויס פון „דעם שטילן, פארטראכטן דוראד בון ווייסרוסישן פאלק... וואס האט לאנג זיך געשטיקט און שמיידענעם קלעפ פון טעכענשאפט“ (זע זיין נאטורזען פון די ווייסרוסישע פאלקסמעשיות). אזא מאסיוו וואלט באדעקט און אויסגעבן פאר דערוואקסענע, זכער כשום אופן ניט פאר פייעלעך קינדער, וואס פון זייערע וועגן זיינען די מעשיות ארויסגענישט געווארן. „דער, דוראד“, למשל, איז א פון בעליה'דיקע השתפחות הנפש פון א מענטשן, וואס בלויז דער וואלד פארשטייט אים. וואס צ. ב. קענען ליינען קינדער ארויס- באקומען פון אזא פארנאך:

זיי, (דעם דוראד'ס) קלאגן איז עשוואומען, זיי קעלן איבער בלאשעס צעשטוימט פאר דער זון. דער וואלד נאר איז זיין מיינט געווען און נאר אים האט ער פארטרוטן זיך ליידיג, ווייל מענטשן האבן אים אויס- געלאכט.

די אנדערע דערמאנטע מעשיות פון דער ווייסרוסי- שער זאמלונג זיינען שרעקלאך לאנגווייליג, באזונדערס

די מעשה „אינזאן בעלזאסקי“ (די העכסטע אין בוך), וואס איז א צענדליגער פון פארשידענע פארשידענע און א צענטראלן סודשעט. „סאלי און דניעפער“ איז כמעט קיין מעשה ניט פאר קינדער. בלויז פארשטער, וואס זיינען פאראינטערשטער צו וויסן, ווי אזוי דאס ווייס- רוסישע פאלק האט רעאגירט אויף געוויסע נאטורליכע שיינונגען, קענען זיי דעם עפעס נעמען. א חזן דעם איז די נאנעט זאך צו לאפאל.

די איבעריקע פיר מעשיות (ברויט, צוויי פרעסט, ס'וואנדער ארכיאל און פון ברוינס ארויס) זיינען זייער אינטערעסאנט און זיינען איבערדערציילט.

ס'וועט ניט איבערוק זיין צו באמערקן, אז געוויסע מעשיות אין זיידע בענד זיינען פאקט אזוי אוקראיניש אדער ווייסרוסיש, ווי איריש אדער דייטש. „א קלוג מיידל“, „דאס גאלדענע שוכעלע“, „פון ברוינס ארויס, שיקלעך ברויס“, קענס איר, למשל, געמישן זענען זייט, אנדערע פון זיי אין דייטש און סתמא אויך אין די ליטעראטור פון אנדערע פאלקער. די דאזיקע מעשיות וואנדערן ארום איבער דער גאנצער וועלט און מיטאר זיי ניט צושרייבן קיין איין באשטימטן פאלק. יעדעס פאלק האט זיך זיינען וואריאנט און אין דעם פאל האבן מיר אוקראינישע און ווייסרוסישע וואריאנטן. י. שטיינבוים.

לידער. — מעקסטוב פאר דער אירישער שול. צוזאך מענטשעלע פון א. הגילוי. ארויסגעגעבן פון ב. מילער, ווינפע, פאנאדא, 1923.

דאס איז א זאמלונג פון (1) פאלקס לידער אין פאלקסזאמלונג, (2) ארבעטער לידער און (3) קינדער לידער, וואס ווערן געזאנגען, אדער דארפן געזאנגען ווערן, לויט דער מיינונג פון צוזאמענשטעלער, אין די אירישע שולן אין אמעריקע.

זייל. דער רוב פון אונזערע פאפולערע און ענטשעט לידער זיינען צעווארפן אין פארשידענע זאמל און געדריבער און דאס מאכט פאר (1) כמעט אומשטעלעך אויסצולערנען די לידער“ (פארווארט), דעריבער האט דער צוזאמענשטעלער געמאכט די דאזיקע קאמפליצירטע און ציילט דערמיט צו פארלייכערן דעם געזאמלערער און זיין ארבעט.

וואלט דאס טאקע געווען אזוי, וואלט מיר געדארפט דעם כחבר זיין דאנקבאר פאר זיין ארבעט, ווייל אזא זאמלונג וואלט באקאנט פארלייכערט און סיסטעמאטי- זירט דעם געזאמלער און די זיילן. לאזט זיך זען אויס, אז דער הער א' הגילוי האט דאס פון ניט געטאן, ווי דובליערט פריערדיקע ארבעטן, סאי פון אייראפע און סאי פון אמעריקע. אלע לידער, וואס קומען אריין אין דער זאמלונג, מיט א צווייטריי אויס- נאמען, וואס באדעקטען ניט קיין נייע איינזאמעל, זען זינען מיר, למשל, אין י. לעווינס זאמלונג „בלוטען“.

דער בן יחיד פלעגט זיין אין אויבערשטייב און לערנען, ווי עס פירט זיך ביי נבירים.

און געדאוונט שטענדיג. ער האט אבער געפילט ביי זיך תמיד, אז עס איז אים עפויס א חרון פאראן. ער האט אבער בייזום גאָרן געקענט כאפן, און וואס אויב דער חרון באשטייט, און ער האט אין זיין לערנען און דאוונען קיין טעם נישט געפילט. האט ער פאר צוויי פון די ווינגעלייט, וואס זיינען זיינע חברים נעווען, זיין שווער הארט דערצייילט. און זיי האבן אים אז עצה געגעבן, ער זאל צו דעם צויק פארוואס...

אין דעם א ס ת' ו טעקסט, וואס איז דא געבראכט, איז, א חוץ דער ענדערונג פון דער ארטאָגראַפֿיע, נ ו י ט י נ געווען נאר אריינגעשטעלט (אין עגינע קלאַמערן) די ווערטער „אויפגעהאדעוועט“ (אויפן סוף פון העברעאישן טעקסט) און צוויי מאל „ער“ און אויסצולאזן דאס ווארט „א חרון“ (מחמת דער אויסדרוק „עס פילט אים עפויס — א חרון“ אין נישט נאר פארשטענדיג). מער האט מען קיין זאך נישט געדארפט אומבייזן. צ. זעצער אבער געפאסט גענדרענגען כמעט אין יעדן זאץ. און דער רעזולטאט איז: א יודער סתם, אפטר קאן ש. צ. זעצער בעכער דערצייילן א מעשה, ווי ר' נחמן בראסלאווער (הם איז ביי שטארק מסופק אין דעם), אבער נישט אין דעם נייעם עס: דער עיקר איז, וואס ר' נחמנ'ס א מעשה ווילן מיר הערן אין ר' נחמנ'ס, נישט אין ש. צ. זעצער'ס, אידיש.

ר' נחמנ'ס מעשה זיינען נישט נאר א ווערט פאר זיך אליין. זיי האבן איר דעם ווערט פון א ד א ק ו מ ע נ ט א ין א היסטארישן דאקומענט אין יעדעם ווארט, יעדער תנ וויכטיג. בהרם נאך אז דער דאקטור מענט איז א ל י ט ע ר א ר י ש ווער, וואו די שפראך שפילט אזא נרויטע ראלע.

ש. צ. זעצער האט אליין צוגעזאגט נישט צו מאכן קיין ענדערונגען אין די מעשיות, א חוץ די, וואס זיינען אבסאלוט נויטיג, — און ער האט נישט געהאלטן ווארט. אויב ער וועט זיך אויך מיט די איבעריגע „מעשיות“ פון ר' נחמן בראסלאווער באניין אויב, ווי ער איז זיך באזאנען מיט דער מעשה פון „דעם רב און זיין בן יחיד“, וועט עס זיין א טאפסטער פארדרום: א פארדרום אויך די וואונדערליכע דערצייילונגען.

וואס וועלן ווילעראפאל פארקויפן ווערן און א פאר דרום, וואס אזא ר י ט ע ר פון דער אלטער אידישער קולטור, געברויכנדיג א גוי'שן אויסדרוק, ווי ש. צ. זעצער, פילט נישט גענוג פאראנטווארטליכקייט פאר איר סתם און פארט און ווייזט נישט ארויס זענען יראת הכבוד פון די ווערטער פון ר' נחמן בראסלאווער, וועלכן עס האט געהאט זיין טרייער תלמיד ר' נחמן. יענער האט אפילו אין דער העברעאישער איבערזעצונג פון די מעשיות געמיט זיך אומצוהיטן, וויפיל ער האט געהאט, דעם טאן און דעם נוסח פון ר' נחמנ'ס אידיש

1. אוקראינישע פאלקמאיעס:

פון אוקראיניש ל. קוויטקא.
ר. ס. פ. ס. ר.

ארויסגעגעבן פון דער אידישער סעקציע באס קאר קאמיסאריאט פאר פאלקבילדונג. (בערלין ?), 1923.

2. ווייסרוסישע פאלקמאיעס:

פון ווייסרוסיש ל. קוויטקא.
ר. ס. פ. ס. ר.

ארויסגעגעבן פון דער אידישער סעקציע באס קאר קאמיסאריאט פאר פאלקבילדונג. (בערלין ?), 1923.

ליטעראטור פאר קינדער — — — — — 102 זייטן.

ביידע איילוסטראציעס פון ל. לייסיק.

מיט דער אויסשפרייטונג פון דער מאדערנער איד די שער שול סאי אין אייראפע, סאי אין אמעריקע, האט זיך אויך צוגעהויבן די באשאפונג פון א ליטעראטור פאר קינדער, וואס איז פריער להלמיט נישט געווען אין אידיש. באזונדערס האט זיך פארשטארקט זיין ארבעט פאר פאסיקער קינדער ליטעראטור זינט די מלחמה'ארן, אזוי אז בא היינטיקן טאג פארפאסן מיר אז נומא געלאכט סיוונט מעשיות פאר אונזערע קינדער אין די דייט.

די אלע געשאפענע, אדער איבערגעשאפענע מעשיות לייזן אבער פון צוויי גרויסע חסרונות: פון איין זייט, זיינען זיי ארויסגעגעבן געווארן אז א פארויס באשימטן סוף און צייל, און פון דער צווייטער זייט זיינען זיי ס'רוב געשאפן געווארן פון מענטשן, וועמען ס'האט גע'פעלט אי די געהעריקע באקאנטשאפט מיט דער קינדער ליטעראטור פון דער וועלט, אי די גייטיקע מייאקייטן. אבער א דאגא דעם, וואס אונזערע בעטער שרייבער האבן זיך געצטעם גענומען אינטערעסירן מיט דער אידישער שול, הייבן ביידע חסרונות אז צו פארשווינדן. באזונדערס דער געזעטער. ווי א באווייז קען אונז דינען נשחר'ס איבערזעצונג פון אנדערס'ע'ס מעשיות, די אויס נאכן פון פארלאנג „שוועלן“ אין דייטשלאנד און די איבערזעצונג פון די אוקראינישע און ווייסרוסישע פאלק מעשיות פון ל. קוויטקא.

ביכער און זשורנאלן

צוגעגעבן און נאָרטיג אראַפּענטמען צו זיי און פון זיי. אין אייניגע ערטער האָב איך גאר דעם פאַרפּלאַנטערטן טעקסט אויפגעפאַטערט און דעם מוֹרֶם אַמאָרָה אין די צעמישטע שורה'ס פּעכטגעשטעלט. פון אזא נויט ווערדיגן און ענדערנדיג באַראַקטער זיינען אויף די אַל דערע וועניגע קאַרעקציעצן מיינע — די שפּראַכלאַנג אין די סטיליסטישע קאַרעקציעצן.

מיד האָט די דאָזיגע באַמערקונג, ווען איך האָב זי דורכגעליענט, פּולשטענדיג באַפּריינט, הלאַוי וואַלט ש. צ. זעצער טאַקע געטאָו אַזוי, ווי ער שרייבט אין זיין באַמערקונג. הלאַוי וואַלט ער זיך באַמננט מיט „אויספּלאַנטערן דעם טעקסט“, וואו ער איז פאַרפּלאַנטערט. ער וואַלט געטענט אַפּילו אַרײַנשטעלן אַדער דורכלאַזן וואו ניט וואו אַ וואַרט, — סאַבאַניזם און אַז דאָ איז עפּעס אַרײַנגעשטעלט צדער דורכגעלאַזן. אַבער ער האָט זיך דערמיט ניט באַמננט. ער איז נעגאַטיוו פיל ווייטער אין זיין דראַקטירן אין קאַרעקטירן ר' נחמן בראַסלאַווער. ער האָט געמאַכט אַעלכע ענדערונגען, וואָס זיינע אַפּסאַלוט נייטס נויטיג, ער האָט אויף שרײַט און טרײַט געענדערט דעם רײַס פון זאָן און געגעבן אונז, אַנטשאַט ר' נחמן'ס, זיין אייניגע נעם סטיל. ער שרייבט, אַז די מעשיית „זיינען געגעבן אין דער אייגענער פאַרם, כּמעט, ווי זיי זיינען פון מײַל פון הײַליגן צדיק אַרױסגעאַנגען“ און אַז ער „האַט קױנע ענדערונגען אין זיי ניט אַרױנגעטראַגן“, אַבער איך פאַרשטיי ניט, ווי אַזוי קען ער עס שרױבן: ער האָט די נאַצע מעשה כּמעט איבערדערצײלט מיט זײַנע אייגענע ווערטער אַדער מיט זײַנע אייגענע זאַצן — הייבט עס דען ניט ענדערן די פאַרם?

אין צו וואָס האָט ער עס געאַרשט? וואַלמי מיר דען ניט פאַרשטאַנען ר' נחמן'ע, ווען ה' זעצער וואַלט אים אַליין לאַזן רײַדן?

איך וועל ברענגען דעם אַנהויב פון דער מעשה און בירדע נחמן'ס אין דעם, וואָס ר' נתן האָט מיט נרויס ערפאַרשט פאַרשריבן פון זיין רבּוּנ'ס מײַל און אין דעם „אויסגעבעטערטן“ נוסח פון ש. צ. זעצער, און זאָל דער קעזער אַליין זענען, צי מען האָט געאַרפּט אַהאַן די „אויסגעבעטערטן“.

ר' נחמן: — אַפּאַל איז געװען אַ מעשה און ער, דער רב האָט קיין קינדער ניט געהאַט. דערניצ האָט ער געהאַט אַזוי בני אים אַ בני יחיד כּו יחיד... האָט ער אים אַזוי געהאַדעוועט און חתונה געמאַכט. פּלעגט דער כּו יחיד

2. ר' נחמן בראַסלאַווער און זיין „רעאַקטאָר“, וואָס ווייטער, אַלץ ווינציגער ווערן ביי אונז מענטש'ן, וואָס קענען און ליבן אונזערע אַטעם אַוצרות, די גע'ירשטע שיינקייט אונזערע. דערהויבט אין קליין די צאָל פון אַוונגען מיטשט און אַמערקע, אין דעם „קלאַסישן“ לאַנד פון אַרױסצוּצוּ. מױ מען זײ באַזונדערס טײַער האַלטן, וואַרום ווער קאַן זײ פאַר בײַט? אַבער דערפאַר מײַ מען אױף פאַדערן פון זײ אַ סוף, וואַרום זײ טראַגן אױף זיך פאַר אַ באַזונדער אַחריות, די אַחריות פון ל צ ט ע, פון י ת י ד י ס נ ו ל ה. זײ זײנען פון יענע אײבערדערוויילטע, וואָס מען איז מיט זײ מיד קדיק כּחוּט ער ה. איינער פון זיי איז ש. צ. זעצער. ער איז נייט גאר אַליין אַ קענער פון דער אַלטער אידן שער קולטור. ער זוכט צו באַקענען מיט אַר אױף אַנדערע צוליב דעם ציל ניט ער אין זיין זשורנאַל „דאָס וואַרט“ אַ ווערטערלאַנג איבערזעצונג פון שטיקער „זוהר“, און דאָס איז מכתבא אױף דער טעם, פאַרוואָס ער דאַס אַנגעהוּבן אײבערזוּדריקן אין „דאָס וואַרט“ די כּפּורײַ מעשיית פון רב נחמן בראַסלאַווער. פאַרוואָס זאָל טאַקע דער הײַנטיגער אַרױשינער גע'זער ניט זײן באַקאַנט מיט אַט דעם וואַנזער אַדוואָר פון דער עפּטערער אַרױשינער ליטעראַטור? עס איז דער גאַר אַ שױנער ירושה'דיכעכער און מען איז יוצא דען מיט, וואָס עס שטייט אין שראַנג? עס איז אַלטער וויין — צו דערפּרייען אונזער האַרץ.

אַן מיר דאַנקען דאָנקען יעדן איינעם, וואָס דער פּלאַנט עס אונז. אַבער מיר מױז פאַדערן פון אים. ער זאָל זײן אַפּנעהיט, ער זאָל זיך נייטס באַניין דער מיט, ווי מיט אַ ביליגן געטראַנק, וואָס עס מאַכט נייטס אויס, און עס פאַרניכט זיך אַפּילו און עס איז אַלץ אייביג, אין וואָס פאַר אַ כּלי מען דערלאַנגט עס. אין אזא זאָל, ווי ר' נחמן'ס מען שיינען, איז יעדער טרעפּן טײַער, און עס איז לחלוטין נויטיג אַפּצוהיטן דעם געפּעס, דעם נוסח, וואָס ר' נחמן אַליין האָט געמאַכט.

דער רעאַקטאָר פון „דאָס וואַרט“ ווייס עס, און ער שרייבט: „די כּפּורײַ מעשיית פון רבי נחמן בראַסלאַווער וואָס ווערן דאָ געאַרפּט, זײַנען געגעבן אײ דער אייגענער פאַרם, כּמעט, ווי זיי זיינען פון מױל פּיי הײַליגן צדיק אַרױסגעאַנגען, לױט דעם, ווי זײן לחמדי ר' נתן האָט זיי כּפּו אויפגעשריבן אין דעם אַרױשינער צווינגל און אין דעם העברײַטישער איבערזעצונג זײ גער. וואָס אַנבאַלאַנגט דער רעאַקציע פון די כּפּורײַ מעשיית — איז די איבערזעצונג און די איבערשטײ כּונג נייענע געמאַכט געוואָרן לױט די פאַרשידענע טרײַ רעאַישע און אַרױשינע אויסנאַמן. איך האָב קױנע ענדערונגען אין זײ ניט אַרױנגעטראַגן. איך האָב נאָרטיג

יארן" אויך פון דער קינדער־מעשה, ווען די קינדער האבן פון זיי אזוי פיל "פאן", אויסדרוק דיג זיך מיט אן אמעריקאנער אויסדרוק? יא, אט די אלע מעשיות וועגן מכשפים און מכשפות און פייעס און פרינצן און פרינצעסינס זיינען פאר די קינדער מער "פאן", ווי ווירקלאקקייט.

דאס אלץ איז פאר זיי ניט מער ווי א מעשה. א קינדער־שפיל, וואס מען דארף זיי אפילו ניט ארויסקלאפן פון קאפ און ווען זיי ווערן עלטער פארשווינדט דאס במילא אזוי ווי א רויך, ווי אלע קינדער־שפילן. דער מלך פון דער מלך פון די קארטן פאר א גרויסן, אדער ווי דער מלך פון שאך. ארויסצווארפן דעם מלך פון דער מעשה איז פונקט אזוי נאדיש ווי ארויסצווארפן דעם מלך פון שאך ווער קורט זיך אום אויף די פינגער אין א שפיל, אבי דאס שפיל אלץ איז גוט און פארשיפט פארענגיגן! וועגן ארט עס, וואס א מלך, אבער א שד, פיגורירט אין דער מעשה, אבי די מעשה איז א שינע! דאס קינד הערט א מעשה מיט א מלך און עס פרענט קיין קשיות ניט, אויב די מעשה אלץ איז נאך א רעכטע. די מעשה מיט'ן מלך וועט אין אים קיין מאנאר־ביסטישע געפילן ניט אנטוויקלען, אפילו ניט אין א מאנארביסטישן לאנד אויב אפילו אין דער מעשה ווערט באזונגען די העלדישקייט פון דעם מלך, אפעלירט צום קינד נאך די העלדיש קייט אלץ, דאס קינד ווערט אנטציקט פון דעם מלך ניט ווייל ער איז א מלך, נאך ווייל ער איז א העלד.

מען דארף זיך ניט שרעקן צופיל פאר "די איבערבלייבאכען פון די אלטע גוטע יארן" און אויך ניט פאר די "חיות פון די ווילדע וועלדער", און עס איז ניטא וואס צו קלאנגן אויף דעם "מזל" פון דער קינדער־ליטעראטור, אויב די מעשה אלץ איז נאך א שינע.

די אלע פרינצן און קעניגן, פון וועלכע מיר האלטן ניט, וואלטן שוין לאנג געדארפט אינגאנצן שארטריבן ווערען פון אונזערע שולן, און אין אט די ביכלאך שפילן זיי נאך א גרויסע ראל. און פארשטייט זיך, אז ער האט דאס גען טאן אויך אין דעם צווייטן טייל, און אין דער פאררעדע דארטן זאגט ער ווידער, נאך מיט מער קראפט:

"דער מאטעריאל פון בוך איז קינדער־שעה.

פארן אויך מעשה־לערמעסגער, מיט אן עלער מענט פון "ניט צו זאגן און זאגן", באזונדערס אין מעשה־לאך וועגן חיות. אבער קיין איבערניט צו זאגן און זאגן, זיי ניטא, ניטא אין בוך אויך קיין מעשיות וועגן מכשפות און פייעס, וועגן פרינצן און פרינצעססן, וועגן שדים און רוחות, מיט די אלע אבי דערע איבערבלייבאכען פון די אלטע גוטע יארן, ווען אונזער אויגענע מאמעס און באבעס האבן אין דעם געגלובט. דער ארט דענקן פון דעם מענטשן גייט אלץ מער איבער פון פאנטאסטישן צו רעאלן, און די ערצייאונג פון די קינדער דארף אויך וואס ווייטער אלץ מער געפירט ווערן אין דער ריכטיגן."

נה, מילא, איך וועל ניט גיין זיך אונגעמען פאר דער "אינסטיטוציע" גופא פון מכשפים און מכשפות און פייעס און פרינצן און פרינצעסינס, א. א. וו. אין אונזער לעבן האבן זיי געוויס קיין ארט ניט, דער דעמאניום זיכער ניט, און אפילו ניט דער מאנארביס, כאטש ער עקזיסטירט נאך דא און דארט אין דער פארמע, צי אין אנאנדער־רע, אפילו אין אזא פראגרעסיוון לאנד ווי ענגלאנד. אבער צו וואס שפילן זיך אין צופיל רעאליזם, ראציאנאליזם, אדער מאדערניזם, אדער איך ווייס, ווי איך זאל דאס רופן, און פארטרייבן אט די אלע "איבערבלייבאכען פון די אלטע גוטע

מעלות און חסרונות. מען האָט די חיות פאַר-
 מענטשלאַכט, געמאַכט זיי צו ריידן „בלשון בני-
 אדם“. און אזוי האָט מען די פרימיטיווע מענטשן
 דערציילט מעשיות, און זיי האָבן געלערנט און
 אויך הנאה געהאַט, הנאה געהאַט פון דעם אייני-
 פאַל, אומבאַוואוסטויניג הנאה געהאַט פון דעם
 אינפאַל, ווי אזוי דאָס מענטשלאַכע לעבן איז
 איינגעפאַסט געוואָרן אין אַ חיה'שער ראַם. און
 קינדער זיינען דאָך תמיד געווען פרימיטיוו איינ-
 זיי וועלן דאָס זיין, ווייל דאָס איז זייער אייגנ-
 שאַפט. אַוועקרויבן פון די קינדער זייער פרימיר
 טיוויטעט, הייסט אַוועקרויבן פון זיי זייער קינד-
 הייט, זייער קינדערשקייט. לאָזט די קינדער זיך
 שפּילן און הנאה האָבן, און אזוי זיך אויך לערנען.
 מאַכט זיך נאַרשי און קינדערש און ווילד און
 חיה'ש, ווען איר דערציילט זיי אַ מעשה.

אויב ח' לעהרער וויל פאַרטרייבן די חיות
 פון דער קינדער־ליטעראַטור, אָט די אַלע הינ-
 טעלאַך און קעצעלאַך און בערעלאַך, א. א. וו.,
 וועט ער אויך די קינדער מוזן פאַרטרייבן פון
 דער קינדער־ליטעראַטור. עס איז אמת, אַז די
 קינדערשע צאצאָקעס זוכן אויך זיך צוצופאַסן צו
 דער צייט, אָבער די אויטאָמאָבילעלאַך האָבן
 ניט פאַרטרייבן די פּערדעלאַך פון קינדער־שטוב,
 און די רעאַפּלאַנעלאַך האָבן ניט פאַרזאָגט די
 אַלטע פאַפּירשעלענגעלאַך.

און אַז מען רערט שוין פון פאַרטרייבן און
 פאַריאַגן „אַלטע זאַכן“ פון דער קינדער־ליטעראַ-
 טור, מוז מען צום סוף זיך אומקערן צום מחבר
 אליין פון דעם „אַנפאַנער“. ער איז ענוג „ננע-
 דיג“ געווען צו חיות, אָבער ווי נאַר עס איז נעקיר
 מען צו אַנדערע עלעמענטן, צו מכשפים און
 מכשפות, מלכים און בני־מלכים, א. ד. גל., האָט
 ער אַ געשרייענעטאָן: „אַרויס! ניט געדאַכט
 זאָלט איר ווערן!“

דאָס האָט ער געטאָן אין דעם ערשטן טייל
 פון דעם „אַנפאַנער“, וואו ריידנדיג וועגן אַני-
 דערע אַנפאַנער־ביבלאַך, וואָס זיינען אַרויס פאַר
 דער לעצטער צייט, זאָגט ער אין דער פאַררעדע:
 „...דער אַטעריאַל גואט זייערער איז ניט:
 פאַסיג פאַר די אַרדישע שולן. די אַלע מכשפות
 אין זייער, אין וועלכע מיר גלויבן ניט, און

זיך מיט ח' לעהרער'ס אייגענעם אויסדרוק וועגן
 די וויכטיקייט פון גאַנצאַרע העברייאזמען אין
 דעם אידישער שפּראַך. אפילו דעם נאָמען האָט
 זיך די חיה „אויסגעקליבן“ אַ העברייאישן:
 חיה און ניט עפעס אַנטערש. איר ווייס, אַז
 ווען מען האָט אַנגעהויבן אַ קינד עפעס צו דער-
 ציילן איז געווען אַ מעשה וועגן אַ ציגעלע
 אַ ווייסע. דער גראַם איז שוין אזוי געאַנגען.
 דאָס ציגעלע וואָלט זיך גענומען אפּטער בריקען,
 ווען מען דערציילט וועגן איר אַ געשיכטע
 און ניט קיין מעשה. קינדער האָט מען
 תמיד דערציילט מעשה יודת און ניט קיין
 געשיכטעס, און ביי ח' לעווין פּעלט אַזאַ
 וויכטיג אידיש וואָרט, ווי מעשה!

די חיות זיינען אין דעם אסור שולדיג, און
 ח' לעהרער פון זיין זייט דאַרף זיי אסור פאַר-
 טרייבן צוריק אין די ווילדע וועלדער. קינדער
 וועלען תמיד מיט פאַרגעניגן הערן מעשיות פון
 חיות, שפּילן זיך אליין אין פּערדעלאַך, אין קאַז
 און מויו. די גאַנצע קינדער־ליטעראַטור איז
 נאָך אַלין אזוי פאַר'חיה'ט, ווייל די קינדער
 אַליין, וואָס זייער וועלטלעך דאַרף די קינדער־לי-
 טעראַטור אָפּשפּיגלען, זיינען נאָך אַלין אזוי
 פאַר'חיה'ט, אזוי צו זאָגן, און זיי וועלן דאָס
 נאָך זיין, בליזמן זיי וועלן זיין קינדער. און זאָל
 מען אפילו אַלע וועלדער אויסהאַקן און אַלע
 חיות פון דער וועלט אָפּמעקן, וועט מען זיי נאָך
 אַלין מוזן דערציילן אַ מעשה מיט אַ בער און
 מיט אַ וואָלף. פון די מעשיות, מיט די חיות
 דערוויסן זיך די קינדער מער „זאַכען פון
 מענטשלאַכע לעבן“, ווי פון די מעשיות
 פון דעם מענטשלאַזן לעבן גופא. די מעשיות פון
 דעם מענטשלאַכן לעבן, וואָס ווערן געשריבן ספּע-
 ציעל פאַר קינדער, שמעקן גאַנץ אָפּט מיט צופיל
 „ליטעראַטור“, און די קינדער לאַנגווייליגן זיך
 פון די דאָזיגע מעשיות.

צו פרימיטיווע מענטשן איבערהויפט האָט
 מען תמיד געמוזט ריידן מיט אַ משל, און אין
 דעם משל האָבן חיות געשפּילט אַ ראָליע, אויב
 ניט די הויפּט־ראָליע. מען האָט גערעט פון חיות
 און מען האָט געמיינט דעם מענטשן. מען האָט
 אין די חיות אַרײַנגעגעבן אַלע מענטשלאַכע

ליטיס, די, וואס ווינען קענן, האלטן, אז די צייטשייטע
ארגאניזאציע דארף איצט ניט האבן קיין קאנגרעס. און
די אי יענע פארבינדן די אידעע פון קאנגרעס מיט די
אינטערעסן פון ציוניזם, ה. ה. מיט די אינטערעסן פון
ויער פארטיי. דאס לייזט ניט אפ, נאר פארקערט. דאס
באשטעטיגט די מיינונג, וואס איז ארויסגעזאגט געווארן
אין ד. נ. ל.

עס נאר, אז נ י ט א ל ע ציוניסטן ווינען אין דעם
איצטיגן מאמענט פאראינטערעסירט אין קאנגרעס. ביי
די ציוניסטן נומא ווינען דא מיינונגספארשיידהייטן אין
דער פראגע, א טייל אין פאר און א טייל אין קעגן
קאנגרעס ביי די איצטיגע אומשטענדן. די, וואס ווינען
פאר, ד. גלויבן, צו א קאנגרעס וועט העלפן דעם צייר
ניום אין זיין אינעווייניגסטער און דרויסנדיגער פאר

לעצן עלבע

וועגן דעם „מזל“ פון דער קינדער-ליטעראטור

ער געמענט עובר זיין אויף זיין „גרויזאמער קאָנֶד
זעקווענז בנגוע דעם העברייאישן עלעמענט“ און
געבן דאס גרינגערע און אידישערע וואָרט „שעה“
אנשטאט „שטונדע“. „שעה“, אפילו אין דער
העברייאישער אויסלייגונג, וועט פאר א קליין
קינד זיין גרינגער איבערצולויגען ווי „שטונדע
דע“. און ווידער, אויב דער מחבר דערלויבט זיך
אויסצולייגן „באלעבאס“ און „זאלמען“ (אמת,
דאָס ערשטע וואָרט דערקויבן זיך א סך אזוי
אויסצולייגן, און דאָס צווייטע איז, איינגלאלף,
גאָרניט קיין העברייאישער נאָמען. נאָר ווען האָט
ער „פארהעברייאזירט“ זאלמן, אזוי ווי זלמן,
אלכסנדר, שניאור און ענלאכע נעמען). קען ער
זיך פארגינגען אויך שרייבן „שאָ“, און דאָס קינד
זאָל האָבן אַ שייַן, גרינג אידיש וואָרט. זאָל מען
דאָס יעדנפאלס טאָן לפייִשעה, ביז דער צייט.
ווען דאָס קינד וועט פייִאָג זיין אויפצוגעמען
דעם העברייאישן עלעמענט אין דער אַריגינעלער
אויסלייגונג.

ניין, ניט ווייל ער האָט געוואלט אויסמייִדן
דעם העברייאישן עלעמענט, האָט דער מחבר פון
„אָנפאַנגער“ געגעבן דאָס־רוב מעשה'לאָך מיט
חיות. אדרבא, אפילו אין אַט די מעשה'לאָך זעט
זיך אַן דעם מחבר'ס „גרויזאמע קאָנעקווענז
בנגוע דעם העברייאישן עלעמענט“. אויך די
מעשה'לאָך מיט די חיות וואָלטן אַרויסגעקומען
בעסער, ווען דאָ און דארט וואָלט זיך דורכגע־
וואָרפן אַ העברייאישן וואָרט. אויך אַ חיה, האָט
ל״ב אַריינצובראַקן אין „געשפרעה“ אַ העברייִ-
איש וואָרט, און דאָס גיט'צו אַ סך הן, באַנצנדיג

אין זיין רעצענזיע איבער'ן צווייטן טייל פון
יעקב לעווינ'ס לערנבוך „דער אָנפאַנגער“ (ד. נ.
ל., יוני, 1923), וואָרפט, ה. ל. לעהרער אויף דעם
מחבר, „וואָס חיות פאַרנעמען אזא גרויסן טייל
פונ'ם בוך“. נאָר, איז ער אויף אים מלמד זכות,
„דער מחבר איז זיכער ניט אינגאנצן שולדיג
דערין. דאָס איז שוין דער מזל פון דער גאַנצער
קינדער־ליטעראטור, וואָס ווערט נאָך אַלין אזוי
פאַר'היט, עפעס ווי מיר וואָלטן נאָך אַלין
געלעבט אין די ווילדע וועלדער“. דעם מחבר'ס
אייגענע שולד געפינט דער רעצענזענט נאָר אין
זיין „אזוי גרויזאם קאָנעקווענט בנגוע דעם העברייִ-
אישן עלעמענט“ (וועלכן ער לאָזט, הייסט
דאָס אויס). ווען ניט, „וואָלט ער מסתמא געקענט
צונויפקלייבן אַ גרעסערע צאָל זאכן פון
מענטשלאַך און לעבן“.

ווען מען קוקט דורך דעם צווייטן, ווי אויך
דעם ערשטן טייל פון דעם „אָנפאַנגער“, קען מען
זען, אז ניט די „גרויזאמע קאָנעקווענז בנגוע
דעם העברייאישן עלעמענט“ האָט געטריבן דעם
מחבר דוקא „אין וואָלד אַרײַן“. אי אין דעם
ערשטן, אי אין דעם צווייטן טייל האָט דער מחבר
אַריינגעגעבן אזוי פיל זאכן פון מענטשלאַכן
לעבן, וויפיל עס האָט זיך אים מסתמא געלייגט.
אָדער געפאַקט פאַר דעם סדר־הלימוד דאָרטן
אויב דער מחבר האָט געקענט אין דעם ערשטן
טייל, וועלכער „האָט אין זינען קלענערע קינדער,
אפילו פון 7-6 יאָר“ (1טער טייל „אָנפאַנגער“,
פאַרדערע, ז. 12). אַריינגעבן אזא אָבסטראַקט
און שווער וואָרט ווי „דרייסטיקייט“ (ז. 27), האָט

אויסשטענדיג, עס וואלט זיכער ניט נאר שווער געווען אויסצוארבעטן א פלאץ פון האארדינירטער נאציאנאלער ארבעט אויף די אדער יענע נעביטן פון איריזש לעבן".
און ווייטער:

"אבער קיינער האט נאך אינז ביו אהער ניט גע'ווילן ווי צו פארקלעבן און דער קאנגרעס, וואס דעם פלאץ, ד. הויז פון מאסא, אז דער קאנגרעס, וואס זיין ציל איז אויסצופירן געוויסע אלגעמיין נאציאנאלע אויפגאבען, זאל באקלעבן דינען דעם איריזש פאלק און ניט דער אדער יענער גרופע".

פון וואגען נעמט זיך דאס צו פריינד ניגערן אזא קאנגרעסע תשובה, און ווי אזוי קומט עס צו אזא ערנסטן זשורנאליסט און א מענטש פון כלל אזוי ארום צו פארטייטן אן איריזש? כדי די זאך צו בריינגען קלאר פאר דער עפנטליכקייט, וואס זאל אפלייקענען מיט פאקטן און באווויזן פריינד ניגערס באהויפטונגען, כוז מען זיך אביסל כרייטער אפשטעלן אויף די וואס זיינען פאר אדער קעגן איריזש קאנגרעס.

ערשטנס, האבן מיר דא די ארגאניזירטע ארבעטער שאפט, די רעכטע סאציאליסטן, וואס מען קלאז באצייגלענען מיט דעם נאמען "סארווערס" סאציאליסטן, די לינקע סאציאליסטן, און די איריזשע נאציאנאלע ארבעטער, וועלכע געהערן צו די פועלי ציון, נאציאנאל אר'בעטער פארבאנד און צו די לינקע און רעכטע צעירי ציון. ווייטער האבן מיר דריי טיילן פון אמעריקאנער אידנטום, וואס געהערן, אזוי צו זאגן, צום בירגער קלאס. דאס זיינען די צייניסטן און די מזרחים, די אמעריקאן דושיאזיט קאמיטע'ן מיט פראים מארשאל אין דער שפיץ און די, וואס שטייען צווישן די אלגעמיינע צייניסטן און דער דושיאזיט קאמיטע, ווי דר. סטייען ווייס, נייטען שטרוים און אנדערע פראמינענטע רייכע און אוינפלוסרייכע אידן און אמעריקע, א חוץ דעם אבער זיינען פאראן טויזנטער סאסיעטיס, לאדזשן, שולן א א. ו. וואס זיינען מיט די דערמאנטע גרופעס ניט פאר בונדן, און אס די אומפארטייאישע, ווי מען קאן זיי אגרופן, זיינען באמת דער רוב בנין ורוב בנין פון אמעריקאנער אידנטום, די זיי געהערן אויך ועהר פיל ארבעטער, וועלכע זיינען אין דער יוניאנאצוועגונג נאר צו זיכערן זייער טאג טעגליכער לאגע, און האבן אבסא'לוט ניט צו טאן מיט דער פאליטיק פון די ארבעטער פירער. צו זיי געהערן אויך א סך וואס די דושיאזיט קאמיטע דיינקט אז זיי געהערן צו זייער לאגע. און אס די אומפארטייאישע, וואס זיינען דא פאראן אין די הונדערטער טויזנטער, זיינען פאר דעם איריזש קאנגרעס. פאר זיי איז ניט קיין אומגעטריה, ועהר עס פאסט דעם איריזש קאנגרעס, אויב זיי הערן נאר די שטימע פון דער איריזשער פרעסע, אויב זיי הערן טאג טעגליך דעם רוב, נייען זיי.

אז — אויב דער איריזשער קאנגרעס איז א ניט'גענוענדיקט אין דעם איריזש לעבן סיי פאר אמעריקע

און סיי פאר דעם אלגעוועלטלאבן אידנטום, וואס עס ניבן אפילו צו די נענענער, דארף נאר קומען איינע פון די אנגעוויזענע גרופעס, און די איריזשע מאסן אין אמעריקע וועלן ניין פאנגרעסבן און צי עס וועלן ארויסגיין בראכט ווערן אויף דעם קאנגרעס די וויכטיגסטע פראב'לעכע, איז עס געווענדיגס אין די פארשטייער, וואס וועלן דארט זיין פארטראטן.

ווער זשע פירט איצט ארויס די קאנגרעס פראגע און רופט די אידן און אמעריקע זיי זאלן ניין צום איריזש קאנגרעס? די אידן ווערן גערופען צו ניין וויילן צום קאנגרעס, פון די אזוי גערופענע איריזשע קאנגרעס קאמיטע, וואס איז איר שפיץ שטייט די דער'מאנטע גרופע פון ווייס און שטרוים אבער מיט'ן סאמענט ווען עס איז ארויב און דער נאס זייער אג'געווענער באשלוס, אז די וואלן וועלן זיין דעמאקראטיש, טישע, האבן זיך נלייך אפגערוסן די פועלי ציון און דער נאציאנאלער ארבעטער פארבאנד. (די צעירי ציון התאחדות האבן אין די קאנגרעס קאמיטעס נאך פירער געקעמפט פאר דעם באשלוס און נעמען אויף איצט א שטארקן אטייל).
א איריזש קאנגרעס צו שאסן פאר דעם אמעריקאנער אידנטום ווי דער אלגעוועלטליכער קאנגרעס פאר דעם אלגעמיינעם אידנטום, איז ניט קיין פראגע פון פארטייען, ווי ה' נינער שטעלט זיך פאר, כורא האנדריג, אז ווען עס וועלן קומען פארטייער פון פארטייען, וועלן יעדער וועלן זיין דער פירער פון איריזש קאנגרעס, און דאס וועט שטערן. אומגעקערט, וואס מער פארטייען עס וועלן קומען צום איריזש קאנגרעס, וואס מער שאטירונגען עס וועלן דארטן זיין פארטייער, אליין מער וועט ווערן אויסגעדרוקט דער וויילן פון פאלק.

דערפאר זאג איך צוזאמען מיט פריינד נייער: "די איריזש פון א איריזש קאנגרעס איז א ריכטיגע עס וואלט זייער גוט געווען, ווען אידן פון פארשידענע קלאסן און פארטייען זאלן זיך קאנען צוזאמנעמען און ערנסט און אויפריכטיג זיך אויסריידן וועגן די גרויסע פראבלעמען פון איריזש לעבן אין אמעריקע און אנדערע לענדער. אפשר וואלט עפעס קלערער געווען דערפון אפשר וואלט מען געקאנט עפעס אויפגאבן".

און איצט, אז דער לעוער האט געהאט געדורף איר בערעצירענען דעם לאנגן ברוי, ווייל מיר אים פרעגן: איז ה' טינגל גערעכט? האט ער באווילן, אז ניט די צייניסטן, און די, וואס שלעפן זיך נאך נאך זיי, טומלען מער ווי אלע אנדערע וועגן דעם איריזש קאנ'גרעס? די אלע גרופעס, וואס זיינען, ווי ה' טינגל זאגט, צוגעשטאנען צו דער "באוועגונג", זיינען אדער "אלגעמיינע" צייניסטן, אדער פועלי ציון און צעירי ציון, אויב עס איז ריכטיג, אז "דאס איריזשע פאלק" דער אפיציעלער אגאנא פון דער צייניסטישער אגרא'ניאציע, האט — ניט אנטירט פאר'ן קאנגרעס, ווייט

אפילו די גענער מוזן מודה זיין, אז דאס איז א ווייכ טינער פראבלעם, ווערט באליבטן פון דער שאסן זייט

די אירישיע טעגלאכע פרעסע, וואס האט מיט עטלאכע יאר צוריק אויף שטארק געארבעט מעשים פאר דעם ער שטן אירישיע קאנזענס, וועלכער האט אנב געהאט און וואס האט גאָר אַינע א היסטאָריש אירישיע באדייטונג, צוליב זיין שטעלונג אין פאריז ביי דער שלום האַנז פּרענינג, אין דעם קאָפּ פּאַר די מינאָרטיטען רעכט פאַר די אידן אין מורחא איראָפּע, האט אַינע אַנגענומען א פול מיל מיט וואסער און שווינגט, זי זעהט אז דער אירישיער קאנזענס וועט פארקומען, זי זעט אז אויף א קאנפערענץ אין דער איסל סיד אין ניו יארק, קומען זיך צוזאַמען 50 פּאַרטייטער פון די פּאַרטידענטיע אר נאַציאָנאַליזם און זי פּענינג אפילו נים פאַר נויטיג צו שינו א רעפּאַרטער ער זאל אױפּטרייבן וועגן דעם עמי ליכע שוֹרֹת נייעס. פאַר וואָס איז דאָס אױף? וואו ליגט די סיבה, וואָס די אירישיע פרעסע פאַרשווינגט אױף האַרטענקיג אַז ענשענעיש ווי די פאַרברייטונג אירישיע קאנזענס, וועט באַרענדיג א תשובה אויף דער זייט פון דער פּראַנע, וועט עס אַפּטער אויך קלאַר מאַכן פּרױנג נענער'ן אױף, וועלכער באַרירט די פּראַנע פון א אַנדער זייט, ענשענעיש אויף פּראַנע וועלכע האָבן אַכטאַלס און משיבות נים.

אין רעדאַקטאָר האַט מיר דערקלערט די סיבה פון זיין נים שרייבן מיט דעם, וואָס פון בוינגעם שטאַנפּונקט בוינגט זיך נים אַפּצוגעבן פּלאַץ מיט זעלע ענינים, וואָס מען וועט נים באַשיינענדיק, און דער ברייטער עולם זאל זיך מיט זיי אינטערסירן. ווען עס וועט קומען עקזיסטער צו די וואָלן, וועט ער שרייבן מער. דער ענטפער פון איין רעדאַקטאָר, וואָס קאַן גענינג פאַר אַלע רעדאַקטאָרן, איז שוין גענוג, אז מיר זאלן קאַנען אַפּשאַצן די באַציאונג פון דער אירישיער פרעסע צו די וויכטיגסטע ענינים, אפילו ווען דער אַפּטריקאַטער איז ריזער קאַנזענס זאל נים דאַרפן געשאַפן ווערן אינגאַנצן, אדער לויט אַנדערע כללים, האָט עס באַראַרעם זיין דער טאָן פון טאָג אין דער אירישיער פרעסע, וואו די זאך זאל געפאַרשאַבן ווערן פון דער פּאַר און קאַנען זייט.

אַבער זיענער דערפאַסטער רעדאַקטאָר האָט געמוזט שוויי גן, ווען איר האָב אים דערקלערט, אז מיט עטלאַכע מאַנאַטן צוריק, ווען די פרעסע האָט גאַר נאַר נים גע האָט געשריבן וועגן דעם נייעם אירישיע קאנזענס, האָט קיין „פּאַסייעס“ אפילו נים געוואָלט הערן וועגן פּאַנז גרעס, אָבער מיטן פּאַמענט נעמ די פרעסע האָט אַנגע היבן דרוקן די טעגלאַכע טאַפּיען, וואָס דער קאַנזענס אַפּיס האָט ארויסגעשיקט, האָבן די פּאַרטידענע אַרנאַ ניוזאַגעס אויפגענומען די קאַנזענספּאַנע און העלפן טאַקע, וואָלט גאַר די פרעסע מער געהאַלפן, געשריבן און דערקלערט, וואָלט דער שטורעם אַרום דעם אירישיע קאַנזענס געווען הייזאַר פיל גרעסער ווי ביים ערשטן אירישיע קאַנזענס, ווייל היינט זענען וויקליך דאָ נים

נאַר איראָפּיאַיאַטיאָרישע פּראַבלעמען פאַר דעם פּאַנז גרעס, נאַר ריין אַפּעריקאַנענאָרישע, ווי דער אַנטױ סעמיטזם, די עמינאַרציע פּראַנע א. א. וו. וואָס די אידן מוזן זיך צו הערן, אפילו ווען זיי זענען אוי שטאַרק פאַרהאַנגען מיט זייער סאַטענעלין לעבן.

אַינע קאָנזענס מיר צו צו דעם, וואָס פּרױנג נינגער האָט אויבאַוואַפּיג אויפגענומען און די ריכטיגע פּאַסטן נים קלאַר אויסדערקוט, אָדער זיי גענעבן אין אַזאַ ליכט, וואָס קומט פון פּרױנגענע ערפאַרונגען, וועלכע זענען אַינע נים אין דער וויקלאַכקייט. פּרױנג נינגער זאָגט: „ביי די גענעבענע אומשטענדן זינגען, צווישן די אַינע רינגע פּאַרטייען, די צווייטע — די איינציגע, וואָס קאַנען האָפּן, אז זיי וועלן דיסטירן דעם קאַנזענס זייער ווילן. זענען מיר טאַקע, אז זיי און די, וואָס שלעפּן זיך נאַר גאַר זיי, טומלען און ווי אַלע אַנדערע וועגן דעם קאַנזענס“.

יערע שורה מוזן אז ערנסטער מענש אפליקענען, און אזוי ווי פּרױנג נינגער האָט זיכער געמיינט, אז דאָס וואָס ער שרייבט אין הילויג אמת, וועט ער עס זיכער אליין אפליקענען.

„די צווייטע, — די איינציגע, וואָס קאַנען האָפּן, אז זיי וועלן דיסטירן דעם קאַנזענס“, — האָבן אין זייער אַפּיציעלן אַרנאַט, דאָס אירישיע פּאַלק' נאַר ביז

אַינע קיין איין איינציג וואָרט נים געשריבן וועגן אירישיע קאַנזענס, און אין די לעצטע דריי נומערן וואָלט לינג פאַר מיר, און אפילו די כראַניק וועגן קאַנזענס נים אַרויפן, זייערע פּירערס קומען נים צו די קאַנזענשאַנס. און אויב חקירה'ן זיך, וואָלט אַפּט געווען מער חקירה, אז די צווייטע אין אַפּעריקע ווילן נים דעם אירישיע קאַנזענס. ערשטנס, זענען זיי איינציג אירישיאַנאַצאַל, און זיי זאלן אַייפּאַסן פון דער טיפּעניש פון זייערע נשימות, די אירישיאַנאַצאַלע באַדייטונג וואָס א אירי שייער קאַנזענס מיינט מיט זיך און ווידער, זענען זיי אַזעלכע איבערגעשיצטע פּאַליטישנס, אז זיי מיינען זיכער, אז דער אירישיע קאַנזענס, וואָס האָט אויך א פינכט ארין שיפּראַל, וועט ארויסגעבן די „ביזעס“ פון זייערע הענד.

פּרױנג נינגער פרעגט אליין זעהר ערנסט: „זיינען דען נישט אַזעלכע אַינערדעסן אָדער אױפּנאַבן, וואָס זיינען נוגע ארין? זיינען דען נים מעגלעך אַזעלכע שרייט, וואָס אידן פון פּאַרטידענע שיכטן און פּאַרטידענע נע ריכטונגען זאלן זיי קאַנען מאַכן בישומות? איז דען דער רוב מנין ורוב בנין פון דער אירישיער באַ פּעקטערונג (כדי צו ריינינגען גאַר א פאַר בוישפּאַל) נים אייניג אין דער באַציאונג צו די הויפט פּראַבלעמען פון דער אירישיער וואַנערעוונג אָדער פון דעם אַפּט קעגן אַנטיסעמיטיזם? עס זינען געווען אַינע אידן דאָ סאַרזאָ מיינונגספּאַרטידעווייטן בונגע דעם אַטאַקטיק און די מע טאַדן פון דער אַרבעט, אָבער זיי זיינען נים אַזוי שאַרף, אז עס זאל נים מעגלעך זיין קיין אויסגלייך, ביי געוויסע

רפון ארויס טערן, ער האט ליב געהאט קאמערעס און אפערטעס" (1. 256) און אזוי פילט, דער אידישער טעאטער איז געווען אפערטעטישעלעדראמאטיש ווייל „נאלדארטען האט עס ליב געהאט" — זייער פשוט אויס געמיטשט 1

און אזוי כסדר, לענט למשל אויף ז. 89 פארוואס ביי עסינגער אין „טערקעלעך" דער משרת און דאס דינסטמיידל די פיעסע, וואס איז געווארן שפעטער א שאבלאן אין די אידישע פיעסן — זאגט דער מחבר, עס איז דערפאר, וואס „קין שטערן וויל ניט עפענען קיין פשהאגן אויף דער אידישער בינע". אזא מין קור' יאן איז שווער צו געפינען אפילו אין הומאריסטישן קאלענדאר'ן דאס באווייזט אמבעסטן ווי דעס מחבר איז לחלוטין פרעמד דער געכייט פון טעאטערגעשיכטע, ווען ה' נארין זאל האבן געלעזט א פאר פיעסן כאטש פון אנהויב פון 19טן יארהונדערט, ניט ריידריגן פון די עלטערע, (למשל, די איטאליענישע פון קאמעדי דעל ארטע), וואלט ער געוואוסט פארוואס עס איז אזוי גוט וואס פאר א ראלע עס שפילט די דינערשאפט אין דער דאמאלדיגער פיעסע. און ווען ער זאל האבן גע' קענט די פוילישע קאמעדיע פון יענער תקופה, וואלט ער געוואוסט וואו צו זוכן עסינגער'ס מקור און מאדעל, און דער סרהלכ—א טרויעריגער, פיאנער'ארבעט— זאגן אייניגע, עס איז ניט אמת, פיאנער'ארבעט הייסט צונויפזאמלען (זאל זיין קאמטיש) נייע פאטערליכע, אומ באקאנטע קוועלן, כאטש אין ארויער פארס, אבער דאס איז אפילו קיין פיאנער'ארבעט ניט. קיין איין זאך, קיין איין תקופה, אפילו קיין איין פיעסע איז ניט אפי געשאצט, אנאליזירט אדער פארשטאנען געווארן ריכטיג. אפילו די רשימה פון די פיעסן, וואס איז אנגע געבן צום סוף פון צווייטן באנד, איז פול מיט נריוון, און דערצו איבערגעשריבן פון מ א ס א ב ר א *

מ א ו י ט ס (מיין טעאטער מאנאזיי, ניו יארק, 1895), מיט דערנענצינגען, די דאטן ניט אנגעגעבן, אפילו די העברעאישע פיעסן ניט איינגעפירט אין דער רשימה. כאטש עס ווערט דאך איבערגעשריבן פון קארפעלעס א פאר בלעטלאך וועגן די העברעאישע דראמעס, און דאס איז דאך געווען מעגליך אויפ'ן נוג'ד פון דער ענגלישן אידישער ענציקלאפעדיע (באנד 5, ז. 649-50). דאס געלן פון א רעניסטער כאכט שווער דאס באנוצן דעם בוך, אבער דאס איז דאס קלענסטע.

אין איין'אייניגען פאל קאן נארין האבן א פאר' דינסט פאר דער אידישער טעאטערפארשונג, אויב זיין בוך וועט סוף כל סוף איבערצייגן, אז מען דארף זיך געמען צו אן ענערישער ארבעט אויף דעם דאזיגן גע' ביט, אנהויבן צו קלייבן מאטעריאל און מעגליך מאכן דעם צוקונפטיגן היסטאריקער צו שאפן אזא געשיכטע, זיין בוך דארף זיין א התראה, אז עס איז צופרי נאך צו שרייבן א געשיכטע פון אידישן טעאטער, און עס דארף זיין גלייכצייטיג אן אילוסטראציע, ווי אזוי מען דארף ניט שרייבן.

און צום סוף: טאקע דערפאר, וואס מיר האבן נאך ניט קיין אידישע טעאטער - געשיכטע, דארפן מיר זיך רעכענען מיט דער בעטאדע, וועלכע איז די איינציגע ריכטיגע פאר טעאטערגעשיכטע און איין כאל פאר אלע מצל אפגרינגען טעאטערגעשיכטע פון דער געשיכטע פון דראמאטישער ליטעראטור, ווי אויך אידיש טעאטער פון טעאטער פאר אירן אדער מיט אירן — אדער נלאס אידישע אדער גע'שמ'טע אקטריסעס אדער אקטארן — וועלכע ווערן מיט אזא ליבשאפט באהאנדלט ניט נאר דורך נארין, נאר אפילו דורך שייפען. דאס האט ניט צו טאן מיטן אידישן טעאטער, אזוי גוט ווי א פרעמד'שפראכיגער שרייבער האט ניט צו טאן מיט דער אידישער ליטעראטור.

ליכט און שאטן

זיינען ניט ריכטיג איבערגעגעבן געווארן די פאקטן, וואס זיינען געגעבן דעם קאנגרעס, ווייל מיר געבן אינזערע לעזער די מעגליכקייט אים אויסצוהערן, אפער וועלן זיי געפינען, אז ער איז גערעכט, אט וואס ער שרייבט:

„ווען מען רעדט מיט א אידישן זשורנאליסט וועגן אידישן קאנגרעס, איז ער מודה, אז דאס איז א פראג' לעס, עס איז אז ערין וואס מען דארף זיך אויף דעם אפשטעלן מיט דער פילער פארזאמלונגסלאזיקייט. נאר אז עס קומט צום שרייבן, איז, אדער עס שרייבט נאר, ניט, און אז ער שרייבט שוין יא, ווערן די פאקטן ניט ווי געהעריג באליכטן און עס קומט ארויס, אז אזא וועלט אירעע ווי דער אידישער קאנגרעס, וואס

1. דער אידישער קאנגרעס

מכא דעם ארטיקל פון ש. יונער „די מעארע אין פראקטיק פון דעם אידישן קאנגרעס", וואס איז געדרוקט געווען אין פאר'יגן נומער ז. נ. ל., האבן מיר באקומען א זאגנען בריוו פון ה' ד. טענעל, דער בריוו איז גע' שרייבן געווארן נאך איידער עס זיינען פארגעקומען די „וואלן" צום קאנגרעס, דערפאר לאזן מיר אויס די אלע 'יטעלן, וואס זיינען שייך צו די וואלן, און ברענגען דאס איבערניען. מיר וואלטן אפער ניט געדארפט פאר געמען דערמיט אזויפיל פלאץ: אין בריוו זיינען ניטא קיין נייע אדער וויכטיגע זאכן, אבער דער פארהאפער סענה'ס, אז אין אונזער לייטארטיק אין פאר'יגן נומער

סוף פון מיטאלאטער, וועגן וועלכן עס רעדט אפילו נ ל י ק ע ל פ א ז ה א ס ע ל ו אין אירע זכרונות — קיין ווערט.

וועגן פרויזשיפאל (1. 68—57) אין די טעקסטן כמעט נארויס און אלן איבערגעשריבן פון דער עניצקלאצער דיע. אזא פאפולערע אהראם צווישן די טעאטריהיסטאריקער, אפט ציטירט, ווי ש ו ו א ר ט ז'ס דייטשיש בוך וועגן אמתר אין דייטש און ניילאטייזשן דראסא פון דער רעפארמאציע (1808) אין ניט אויסגענוצט נע ווארו, נעכליכן אומבאקאנט די אינטערעסאנטע אידישע פורויסשפיל טעקסטן פון י ו ס פ ה ע ר ז, ארויס געגעבן אין ס י ר ט (דרוי אויפלאגן — 1827, 1840 און 1854). אויך רעד שוין ניט וועגן אנדערע דערמאנט אין דער רייכער ביבליאגראפישע ארבעט פון ס פ ר י ד ו ס (ביולעטין אפ דהי ניו יארק פאבליק ליברארי, 1907). אלץ וואס ה' נארוין שרייבט וועגן דער פוריס דראמע אין אבסאלוט פאלש. עס האט שוין אויך דעם אגעוויזן שופער (דער, החדוש, 1921, נומער 1) און מיר קאנען ניט דא וועגן כרייסער דירען.

נאר א צושיטענדיש אין נעוואאוויטישרלי, וועגן וועלכן דער מחבר האט זער וועניג צו זאגן און וואס פאר א שייכות האט דער מיטער וואס האט געשריבן רוסישע דראמען (אפילו ניט פון איריטשן לבן) מיט איריש טעאטער אין שווער צו פארשטיין.

אויך רעד שוין ניט וועגן דעם, אז עס איז אפילו ניט אנגעוויזן געווארן דער איינפלוס פון דער רעפארמאציע אויף דעם איריטשן טעאטער. די ערשייטע אירישע דיאלאגן (פובליקירט דורך לעווענסטיין אין יאהרבוך לכבוד הילדעסחיימער, בערלין, 1890, פון מערעבאד כתבי יד), זענען אועלכע באקאנטע ארבעטן ווי נידעמאן, בער לינער (דער וויכטונג פאר מיטאלאטער), אדער לעוועס וועגן אידישע לצנים, בערלין 1920 (דייטש — א פאר פולערע ביכער, אבער מיט זאדקענטיש אנגעשריבן).

אוי ארום ווערט אפגעפטר'ט אויף א הונדערט און פליכע ענדערליג זינטאלאד די אירישע טעאטער נעשיכטע ביי נאלדארדער, ד. ה. איבער 1900 יאר, לויט נארויס'ס „סטאטיסטיק און כראנאלאגיע“.

מיר בלעטערן דאס שנעל דורך, האפנדיג אז כאטש פון נאלדארדער'ס תחופה וועט זי צו אנהויבן די אמתע נע שיכטע. אפשר אין ה' נארוין דער אנהענגער פון די וועלכע האלטן, אז ביז נאלדארדער אין ניטאס קיין איריש טעאטערנעשיכטע און אויב עס איז יא פאראן — אין ניט כדאי וועגן דעם צו זיידן. אבער אומזיסט איז אונזער האפנונג, דער נאנצער קאפיטל וועגן אברהם נאלדארדער אין ניט בעסער פון די פארניגע און אויב מען זאל נעמען די מעגליכקייטן פון פאטעריאל און די רייכקייט פון דער תחופה — דארום מען האלטן זיי פאר די שוואכסטע.

נאלדארדער'ס תחופה — „דער נאנצקלאזער טעאטער — ווי מיט רעכט רופט אן די צייט דר. וויבערס

(„דער יודע“, 1918) און וועלכער איז אזוי גיטטיג פאר א היסטארישן אפזיך פון ריין טעאטראלוגישן שטאנד פונקט — אין ביי ב. נארוין א צעלט פון אנערקאנט מיט א זער פשוטע כאראקטעריסטיק פון זיין ראגע און דער נעשיכטע פון איריטש טעאטער. ניט אויסגענוצט אפילו דעם רייכען ביבליאגראפישן מאטעריאל, וועלכע ליגט פאר בארגן אין די דאמאסלידיגע צייטשריפטן. עס איז אים אפילו נעכליכן אומבאקאנט דעם שטודיום פון בראנד וועגן נאלדארדער (רוסקי יעוורעי, 1880, נומערן 22, 23, 34, 35, 36) און די אין קליינעס מאסשטאב אזי גענעבענע ליטעראטור אין „סיסטעמאטישעסקי אוקאז זאטעל ליטעראטורי א יעוורעיאה“, 1892, נג. 3137—3140. א פראנצויזיש אגאנים בוך (בוקארעסט, 1887), שילינגס אונטערשאפטער ביכל „רוסקי יעוורעי זאגרא“ ניצען (קינען, 1878), וואו עס איז פאראן א קאפיטל וועגן איריטשן טעאטער אין בוקארעסט.

א פאר אומבאקאנטע אנערקאנט, וועלכע מיר נעסיען אין דעם דאזיגן קאפיטל וועגן נאלדארדער ביי נארוין, כוון אויך קאנטראלירט ווערן:

וועגן א פ ס ע נ ס ע ל ד פאלשע דאטן, אגנע נעבן גיט אלע זיינע פיעס און דערצו צו דאטן. נע בירן אין יאר 1787, די פיעס, „מא און ווייב“ נע דרוקט 1862 א. א. וו. זע צינבערנס ארטיקל, פערע זיטאטע, באנד 4. עס איז אויך כדאי צו באמערקן, אז וועגן אקסענפעלד אין פאראן א רוסישע ארבעט פון דעם מיטער ל ר נ ע ר (נאדעס, 1868).

די יאצפאזונג פון די אידישע דראמאטורגן אין א היסטאריש-ליטערארישע, ניט קיין טעאטראלישע. דאס זעלבע איז מיט נארדינען. דער פארפאסער האט ניט אויסגענוצט די איינציגן ריין פארטראלישע ארבעט וועגן נארדרי, פון דר. וויבערס, גערדוקט אין דייטש אין „דער יודע“, (1916). אן ארבעט וואס קאן דינען פאר א סוכטער פון א מעטאדע, כאטש אויך ארעם אין פאר טעריאל.

וועגן צווייטן באנד אין מיר שווער צו אורטיילן, ווייל מיר איז די נעשיכטע פון איריטשן טעאטער און אמעריקע ניט באקאנט. אויך דא האבן מיר ניט קיין איינזאלענע נעשיכטע פון איריטשן טעאטער אין אמעריקע, נאר פיעס: אקסעראטון, וויצע, נעכליכן ביי א קאפעטישיל, און א סיסטעם. דא האבן מיר אלץ: די נעשיכטע פון דער איריטשן קאמדיה, דעם דירעקטאר, רעפערטואר — אלץ צונויפגעמישט, כאטשיג, זילע טעאטער. אפילו די פארשונגען פון „לאטינעריזם“ איז אן אויבערפאלאכע. עס פעלט דער פשוטער היט פאר טעאטערפארשונג און די היסטארישע נויטוענדי קייט פון דער אירישער מעלאדראמע אין דעם חכבר לחלוטין פרעמד אין אומפארשטענדליך.

אין אזא מין כאראקטעריסטיק, למשל, אז נאלד פארען „האט ניט לוב געהאט קיין טראגעדיעס, אינעמאל זיין הארץ האט ניט געצויגן צו פארשטעלונגען וואס

די באציאונג ציט אקטיאר און זיין פאציאלער ראלע א.א.וו.

אזוי ארום האט זיך שוין כמעט אין יעדן לאנד אנטוויקלט די מעטארישע טעאטערנישטיכע (אין רוס לאנד — יעוורעא יאָו, אין פראנקרייך — קאמדי, מיני, און פאליטישע — דער אקאנא און דארקנאציי, אין ענגלאנד — טשעמבערס, ליי, אין פוילן — שילער און לימאנארוסקי) — וועלכע עפנט נייע הארציגקייטן און פילאנען, ארבעטנדיג נאך דערווייל אלס פשוטע צינגלאמלעך, גרויס און ניגטיגן באדן פאר א צוקונפטיגן טעאטערנישטיכער, וואס זיי קומען אויפצו עמעסן דאס לאנד דורכדער, ווייל עס איז נאך, בערע, וועגן אויפגעטאן געווארן אויף דעם געביט.

2

גרויס, אזויען מיר האבן ביי היינטיגן טאג אן אפאראט און דער פארם פון א סעמינאר מיט א גרופע אויסגעשולטעטע מארישער, קענען זיי מיט א ציען יאר אריבערן אלס פארברייטער פאר דעם צוקונפטיגן הייסטארישער פונדעם אידישן טעאטער.

דער שרייבער פון די דאזיגע שורות קלייבט שוין דריי יאר פאטעריאל פון דער געשיכטע פון אידיש טעאטער אין 18טן יארהונדערט, אין די פוילישע ארבייטן און קען נאך ניט פארטיגן ווערן מיט זיי — אזא רייכיקייט געפינט מען אונטער א כארג פון שטויב, אן אונז פון קאמפאזיציע, רעצענזיעס און נאט ארטיקלען אין דער אלגעמיינער פרעסע פון געאלאגישע תקופה — וואלט געקלעבט אויף א גרויסן בוך וועגן נאלד פארענס טעאטער. עס האבן געשריבן אויספירליכע קאמפאזיציעס פון גרויסן קאמדי און אידישע טעאטער געשיכטע, אין זיינע זכרונות, מעלעס און פוילישע, (אין „אויסראד“, בוקארעסט, אויף רובעניש) א.א.וו.

אין קראקא אין, למשל, אין די דרייסיגער יארן פון 18טן יארהונדערט געווען א פראפעסיאנעל אידיש טעאטער, וועגן וועלכער עס האבן געשריבן די היסטאריקער עססרייכער און באקאווסקי, זייער אויבערפאלבאך. אין די ארבייטן געפינען זיך אזוי נייעלע אפטיילונגן טעקסטן, אין ארכיוו פון דער ווארשע שטאט צענטור לונ פיעטס פון דער פארינאלאגישע תקופה, א פאר הונדערט ביטעס און פעסיעזעס מיט זייער אינטערעסאנטע פון קולטור־היסטארישן שטאנד פונקט פאסירן און תירוץ, וועלכע באגרינדן די גויסטיקע צוואנג און אידיש טעאטער. אין דעס און, אין דער געבורט־שטאט פון מיטל מענדעלזאה, אין געווען אין יאר 1785 א אידיש טעאטער. זיין רעפערטואר איז באשטאנען פון פיעטס מיט א רייז געראמאנאז טארשישער טענענען, מיט איינבאלן אידיש (קאטן און דער קהלה־ארכיוו — קאפיעס ביי מיר).

און ווער רעמט פון די פאראנגענע יארהונדערטע — דער קאפף קען די לעיט, קעגן דעם פארישטיפלי. עס ליגט אן אונז אראפ און די שאלות ותשובות, אין די רייזע באשרייבונגען פון גוים, וועגן אידישע ספעקטאקלען און פארשטעלונגען (אין זאמאשטש, למשל, אין יאר 1760, אין פאדאלאזע, אין בעלזע, וועגן וועלכע א טעטישער היסטאריקער איז בייטן האט אנגעשריבן א ספעציעלע ארבעט (פראג: 1895) א.א.וו.

עס זיינען אפילו ניט באקאנט די טעקסטן פון אלע פארישטיפלי. מען האט זיך נאך ניט באמייט צו אויספארשן די ראלע פון די אידן אין די מיסטעריעס פון מיטאלטער (אין אויגענע ארבעט פון פאקס וועגן די דרייטייטיגע, עס איז ווייניג באקאנט די געשיכטע פון

און דא פולצויג א אידישע טעאטער געשיכטע, וועלכע נעמט ארום אים 1800 יאר; א טעאטער געשיכטע, וועלכע ערשיינט אין א צווייטער אויפלאגע, פארעפערט און „סטאטיסטיש צוגעפירט ביי היינטיגן טאג“ זיינען מיר, הייסט דאס, אריבער די דרייסיג און די פראנצויזן. מיר האבן, הייסט עס, שוין געהאט די פאר ארבעטער — און עס קען שוין באשאפן ווערן דער געשיכטע, דאס הייסט, אן אויף דעם געביט פון טעאטער געשיכטע זיינען ביי דער אונזערער, די גוים וועלן אונז פון התם, פאנא זיין, וועגן זיי וועלן זיך דערווייטן דערפון.

לאמיר זיך ארומען, איז באמת אזוי גוט מיט אונז גאר א אויף דעם געביט? וואס פאסיגען מיר פאר אן ארבעט צו טעאטערנישטיכע, וועלכע בארעכטיגט שוין צו א געשיכטע, קענען דינען פאר א פונדאמענט צו א סינעז? — א פאר אנעקדאס פון א.וו. שורט וועגן פארישטיפלי, אויבאויפגע ארטיקלן אין די אידישע געזעלשאפט־עס (אין דער רובישער און אין דער ענגלישער), א קאמפאליטיווע ארבעט פון מייזעלע אין „אפט און עפט“, אייבל זכרונות פון אקטארן אדער אפאטארן, א פאר אנטעראטינס — און דאס איז אלץ. קען דאס זיין א פאטעריאל צו א אידישער טעאטערנישטיכע? ביט אופן ניט! און איז דען מיט דעם דאזיגן ארבעטן פאטעריאל כולל אויסגעשטעלט דער פאטעריאל? אזוי אן עס איז טיפניש אויף וואס צו ווארטן, וואס צו זוכן — און דאס האט געקענט זיין א פאסירן צו שאפן א טעאטערנישטיכע?

אויף דער דאזיגער פראגע דארף מען ענטפערן מיט א פאטענצירישן ניין. דרימאטעריאל וועלן וועלכע זיינען ניט אויסגענוצט געווארן, סיי די גערוקטע, סיי די ארכיוואלישע, זיינען און

ניגמטע פריינט — פאר העגעמאניע, מאטעריעלע שוועריקייטן און מאדאלע שמערונגען קורץ: די אידישע שול, דער פונדאמענט פון אונזער נאצער מאדערנער קולטור, מאטערט זיך, בלוטעט!
ברוך חי...

וואס זשע זיינען די פערספעקטיוון פון דער אידן? יי שול נברט און פון דער סולטיי בכלל, וואס פאר א וועגן מערקן זיך אן פאר זייער ווייט מערדיגער אנטוויקלונג — וועגן דעם א צווייטן טאג.
ווארשא, מאי 1, 1928.

דר. יעקב שאצקי

„צוויי טויזנט יאָר אידיש טעאטער“*

1.

טעאטערנעגשיכטע איז שוין היינט אין מערב אייראפע געווארן א זעלבסטשטענדיגע וויסנשאפט נאך לאנגע יארן פלאגמטריי און צופעליגקייטן אויף דעם נעבט פון טעאטראלאגיע, וואס איז געווען אייגנטליך די נעגטיכטע פון דראמאטישער ליטעראטור מיט א צונאכ פון אנדערקאסטן וועגן אקטריסעס און אקטיארן — זיינע שוין היינט פעסטגעשטעלט די גרעניצן און די אויפגאבן פון טעאטערנעגשיכטע.

פון אלע עלעמענטן, וועלכע שאפן די טעאטראלישע פארשטעלונג, ווערט נאך די דראמע איבערגעלאזן פאר די ציוקאמסיע דורות אין איר אומבאריטער פארש. דערפון האט מען געקענט מיינען, אז נאר די דראמע איז דער וויכטיגסטער קעמפונג און מאטעריאל פאר טעאטער נעגטיכטע און מען האט אנגעהויבן פארשן די נעגטיכטע פון טעאטער פון דעם שטאנדיפונקט, דער טעאטערפארשער איז ארויף אין נעבט פון ליטעראטורפארשער און אינגאנצן די הויפטעלעמענטן, ד. ה. די טעאטראלישע עלעמענטן. דאס האט געבראכט דערצו אז די טעאטערנעגשיכטע האט זיך ניט געקענט אנטוויקלען, אבער אין די לעצטע צוואנציג יארן האט זיך איינגעגעבן צו אפגורעניצן שטרענג די דאזיגע צוויי נעבטן און שאפן א ריין ליטערארישן מעטאד פון פארשונגען, וועלכער האט ניט קיין אנדער קריטעריום א חוץ דעם טעאטראלישן.

די כאס, מיט וועלכן מען מעסט א דראמאטיש ווערק, איז נאך די טעאטראלישע, וועלכע איז א סיג

טען פון א סך עלעמענטן, ווי דער אקטיאר, רעזיסייע, דעקאדראטור א. א. וו. דער שוועריפונקט אין אפשאצונג טראגט זיך איבער פון דער בודידראמע צו דער טעאטער-דראמע, טעאטערנעגשיכטע ווערט די נעגטיכטע פון טעאטראלישע פארשונגען, פון קאלעקטיוון בינעדיסטיול, וועלכע זיינען א פראדוקט פון דער תקופה און קען נאך אויסגעפונען ווערן סאציאלאגיש.

מיט דעם קלאסישן בוך פון דעם באריכטן טעאטער פארשער אין דייטשלאנד, א. א. וו. דער שוועריפונקט אין מיטער „פארשונגען צור דייטשען טעאטערנעגשיכטע אין מיטער אלטער און רענעסאנס“ (בערלין, 1914), הויפט זיך אן א נייע תקופה אין דער נעגטיכטע פון טעאטערפארשונג. ה. ה. א. א. האט פאסטגעשטעלט די גרעניצן פון טעאטער פארשונג און האט גרינדליך א ספעציעלע סעמינאר אין בערלין, באשאפן אן אריגינעלע פאפאלישע היסטארישע שולע אויף דעם נעבט. גלייכצייטיג האט פראפעסאר ק. ע. ס. ט. ע. געשאפן א שולע אין לייפציג, וועלכע האט ארויסגעגעבן א רייע ארבעטן, ווי פארשטודיען צו דער נעגטיכטע פון טעאטער. פון זייערע תלמידים איז ווערט אנצורופן די נעמען פון ק. נ. ו. ס. ל. ק. א. פ. ל. י. ש. פ. ע. ל. ק. ע. ר. ז. זיי האבן גענוצט אויף דער וויקונג פון פאלעגריי, און ביטעקטור, פאלקסמוזיק, אויף דער אנטוויקלונג פון טעאטער, סאציאלאגיש באגרינדעט דעם אויסקום פון יעדער טעאטער פארש. ווי פון דער אויכרוינס פארש פון דעם סאציאלן קלאס, וועלכער האט געשאפן דעם טעאטער, אדער וועלכער האט געהאט די נעגטיכע השפעה אויף די אנטוויקלונגספענענצן פון דעם טעאטער. אוי ווייסן מיר היינט קלאר די אורזאכן פון קאמפליקסיע ארטע (דעיאקאנא, דער איטאליענישער טעאטערדישן טארטיקער), די סיבות פון דער אנטוויקלונג פון דעם בירגערליכן טעאטער אין דייטשלאנד אין 15-טן יארן הונדערט (מארטענשטייג דער היסטאריקער) א. א. וו. מיר זען קלאר די וועואלוציע פון טעאטראליש פארשונגען די שינוים צווישן בורזשעקסטן און טעאטערעלעמענטן.

* ב. נ. א. ר. ז. — נעגטיכטע פון אידישן טעאטער. צוויי טויזנט יאר אידיש טעאטער. נייע פיל פארנערערטע, איילוסטרירטע אויפלאגע, געשיכטלאך און סטאטיסטיש (1) צוגעפירט ביז היינטיגן טאג מאסק. נ. מיוועל. ניו יארק, 1928. צוויי בענדער. 265—282.

דערווייזן זייער „גערעכטיקייט“ און האבן גע-
זען צו „מטרה זיין דעם שרין בק” טעמים.
אויף אזא אופן ווערן די ציוניסטן און די
אַרטאָדאָקסן, צוליב דעם הייליגן צוועק פון
קאמף קעגן דער אידישער שול, שותפים און
חברים פון דער אידן־פרעסע־שישער פּוילישער
רעאַקציע!
און ווי איז די לאַגע צווישן די פּרײַנט
פון דער אידישער שול? —

אונז ניט געזענעם, פּעדאַגאָגישן זשורנאַל „נייע
שול“, האַלט אויס און פירט אן מיט צוויי לעד-
ער־סעמינאַרן וכדומה. איין זאך האט אָבער די
צענטראַלע אָרגאַניזאַציע ביז איצט באַוווּן אויפֿ-
צוטאָן אין אַ ניט גענוג־דיגער מאָס. און דאָס
איז — דער הויפּט־צוועק פון איר נאַנצער עק-
זיסטענץ — די באַמ׳ע און גרונטלאַכע צענט-
ראַליזירונג פון אידן שול-
וועזן.

כ׳האַב שוין געזאָגט, אַז די אידישע שול
פאַרמאָגט פּרײַנט, און דוקא ניט ווייניג. צו די
פּרײַנט, אויף וועלכע זי קען און מעג זיך שטיצן,
געהערן די עלטערן פון די קינדער און אין דער
ערשטער ריי די אידישע אָרגאַניזירטע אַרבע-
טערשאַפט.

ניט געקוקט אויף דעם, וואָס אין פּלעניום
פון דער צענטראַלער שול־אָרגאַניזאַציע זײַנען
פאַרטראָטן אַלע פאַרטייע און אַלע ריכטונגען,
פונקציאָנירן פאַראַלעל מיט איר באַזונדערע
פאַרטייאישע שול־געזעלשאַפטן (בוראטאָרוּמס
הייסן זיי דאָ), וועלכע ברענגן נאָר שאַרן דער
אַלגעמײנער זאך.

איז אָבער די דאַזיגע פּרײַנטשאַפט גופא אַן
„אַליה וקוץ בה“.

ווען מ׳שטעלט די פאַרטיילידערס (אַלע,
אנב, פאַרטראָטן אין דער צענטראַלער שול־אַר-
גאַניזאַציע) די פּראַגע: „צי וואָס טוין אייך
מיט איין האַנט בויען און מיט דער אנדערער
שטערן? צי איז דען פאַראַן אַ באַזונדערע בונד-
דישע און אַ באַזונדערע פּועליציוניסטישע פּע-
דאַגאָגיע, וואָס זאָל באַרעכטיגן די עקזיסטענץ
פון באַזונדערע פאַרטייאישע שול־געזעלשאַפטן?“
ענטפּערט מען דאָס רוב מיט פּשטלאַך, מיט
אַפוויכונגען.

די אידישע אַרבעטערשאַפט ווערט, ווי דער
מנהג איז, אָנגעפירט פון עלטלאַכע פאַרטייען
(„בונד“, פּועליציון (לינקע און רעכטע) און
„פאַראייניגטע“), און די פאַרטייען, ווידער
אַמאָל לויט אַן אַלטן מנהג, לעבן צווישן זיך ניט
בשלום, וויל מען פון די שולן שלאָגן פאַרטייר
קאַפּיטאַל, טיילט מען זיך אויף באַזונדערע „גע-
זעלשאַפטן“, — און דאָס ברענגט אויך ניט וויי-
ניג שאַרן דער אידישער שול.

דער אמת'ער טעם איז: ס'פאַסט בעסער
פאַר דעם (אנב, שטאַרק געפאַלענעם) פאַרטייר
אישן רענאַמע...

ביי אונז איז, לְמִשְׁלָ, טעטיג שוין העכער
צוויי יאָר אַ צענטראַלע אידישע שול־אָרגאַניזאַ-
ציע, וועלכע איז געשאַפן געוואָרן אויף אַ גראַד
דיעזן געפּרעזענטאַטיוון צוזאַמענפאַר פון לעד-
ער, שול־טוער און פאַרטייר־פירער (בשעתו איז
דער צוזאַמענפאַר געווען אַ גרויסע געשעעניש
אין אידיש־געזעלשאַפטלאַכן לעבן פון פּוילן).
די צענטראַליזירטע אָרגאַניזאַציע האָט פאַר דער
צײַט פון איר עקזיסטענץ באַוווּן אַ סך אויפֿ-
צוטאָן פאַר דער פאַרפּעסטיגונג און פאַרטיפּע-
רונג פון אונזער שול־וועזן און פון אונזער קול־
טור, בכלל, ס'איז ביי איר טעטיג אַ פּעדאַגאָגישע
קאַלעניע, וועלכע אינסטרואַירט די שולן, ניט
אַרויס לערדיכיקער און זשורנאַלן (צווישן די
לעצטע דעם גרויסן און וויכטיגן, ביז איצט ביי

פאַקטיש דריקט זיך דער „קאַמף“ אין דער
צענטראַלער שול־אָרגאַניזאַציע אַפּט אויס אין
דער טראַדיציאָנעל־אידישלאַכער דינגניש פאַר
גבאים־בענדלאַך. איין פאַרטייר פּאַדערט אַ נרע-
סערע פאַרטערטערשאַפט אין דעם אָדער יענעם
אָרגאַן אויפֿ'ן חשבון פון דער אנדער פאַרטייר...

און אזוי שטעלט זיך, אין אַלגעמיין, פאַר
דער מצב פון אונזער אידישן שול־וועזן: פאַר-
ביטערטע שונאים פון דרויסן, אַ פאַראייניגטער
קאַמף מצד דער פּוילישער און אידישע רעאַקציע
און שטענדיגע דינגעניש צווישן די אינעוויי-

רעליף"), שטענדיג מוכן לפרעניות צוליב די רדיפות פון דער מאכט.

אָט זײַנען די לעצטע "בלימעלאַך" פון אונז זער מאכט־גארטן: די געזעלשאַפט, "אונזערע קינדער", וואָס פאַרמאָגט אין פּוילן גענרלינער שולן, איז פאַרמאכט געוואָרן, אַנאָדער געזעל־שאַפט, "שכל און רערציואָנג" איז ערב פאַרמאָד כּונג, דער ערשטער אידישער גימנאַזיע, וואָס האָט דעפּירט צו אַ סיוס, גיט מען קיין רעכט ניט, א. א. וו.

גלויכצייטיג מיט די רדיפות ווערן געעפענט פּוילישע שולן פאַר אַידישע קינדער, וועלכע נעמען זיך פאַרלוויפּונג ניט אָז, נאָר וועלכע קענען אָבער מיט דער צייט באַדקומען אַ באַשטימטע צוציאָונס־קראַפט. אַ דאַנק זייער אומזיסטקייט (אין די אידישע שולן און פאַרשטייט זיך, אַ גרויסער שכר־לימוד, וועלכער לייגט זיך ווי אַ שווערע לאַסט אויף די פּלייצעס פון די עלטערן, וואָס ליידן פון יקרנות און אַר־בעטלאַזיקייט).

אונזער שול ווערט אויף אזא אופן געשלאָגן פון דער מאַכט גלויכצייטיג מיט אַ "לאַ תּעִיחַ" און אַ "עִשָׁה": פון איין זייט, גיט מען ניט די עלעמענטאַרע רעכטלאַכע עקזיסטענצ־מעגלאַכ־קייט און פון דער אַנדער זייט שטעלט מען פּאַנ־אַנדער, ווי אמת'ע, מייודפּאַסטקעס, אייגענע פּוילישע שולן.

צו די אַויסערלאַכע רדיפות דאַרף נאָך צוגערעכנט ווערן די באַצואָונג צו אונזער שול מיט די אַיגענע, מ'שטיינס גע־זאָגט, "אַכטחאַבער" (זיי האַלטן דאָך אין איין טרומייטערן וועגן זייער אומצוויפּליריגער איינ־ציגער מאַכט און השפּעה אויף דער אידישער גאַס), כ'האַב אין זינען אונזערע כּל הַמּוּנּוּב־ציוניסטן צוזאַמען מיט דער אַרטאָדאָקסיע (אַ נייע ערשיינונג אין דער געשיכטע פון אונזער אַרטאָדאָקסיע, אַן ערשיינונג, וואָס איז ניט באַר־יאַנט אַזש פון די האַנגי־חדשים פון דער אַלטער השכלה־עפּאָכע: "אַרטאָדאָקסאַ מיליאָנס" איז דער נאַמען פון דער דאַזיגער ערשיינונג).

די אידישע שול איז ווי אַ דאַרן אין די אַויגן פון אונזערע ציוניסטישע עקספּערימענ־

טאַטאַרס, די "באַל־שעוויקעס פון רעכטס", מיט איר אַידישער אַלמור־שפּראַך, און אַ טריפּה זאָך פאַר אונזער "אַרטאָדאָקסיאָן מיר־ליטאַנס", מיט איר אַוויסן פּרעזענטירן כּענער וועלכע לאַכקייט. און די ציוניסטן מיט די אַרטאָדאָקסן האָבן טאַקע גע־שאפּן צווישן זיך אַ רירנדיגן צווייאייניגן פּראָגנאַט מיט'ן איינציגן צוועק אויסצעראַטען די סכּנה, פאַרניכטן די אידישע שול.

די פּראַקטיק פון קאַמף מצד דעמאָרטן צווייבונד, די באַשרייבונג פון זייער גאַנצער קאַמף, "סטראַטעגיע" וואָלט פאַרנומען צופּיל פּלאַן. כ'באַגריעניגן זיך בלויז מיט עטלאַכע קורצע, כראַניקאַלישע פאַרצייכנונגען.

אין די שטאַטפּאַרואַלטונגען פון פאַרשיידענע פּוילישע שטעט לאַרזש, טשענסטאַכאָוו, פעטראַקאָוו, א. א. האָבן די ציוניסטישע און אַרטאָדאָקסישע ראַטמענער מיט זייערע שטימען דורכגעוואָרפּן די סובסידיעס לטובת די אידישע לערן־רעזיערישע אַנטשלאַסן, און דאַס איז געווען אַ מין פּרעלודע צו דער פאַררעטער־רישער האַלטונג פון ציוניסטיש־אַרטאָדאָקסישן "באַלאַ" אין סייס, וואו אונזערע פּאַלס־פאַר־טרעטער" האָבן ווידער אַמאָל געשטימט צוזאַמען מיט דער גאַנצער פּוילישער אַנט־יסעמיטישער רעאַקציע קעגן אַנערקענען די שולן מיט דער אידישער לימודים־שפּראַך.

די דערמאָנטע האַלטונג מצד אונזער העכ־סטער פּאָליטישער רעפּרעזענטאַנט צו דעם פּונ־דאַמענט פון אונזער מאַדערנער קולטור האָט אַרויסגערופּן אַ מיכל פון פּראָטעסטן ניט נאָר מצד די אַרבעטער־אַרגאַניזאַציעס, נאָר אויף מצד די ברייטערע בירגערלאַכע קרייזן.

און כאַראַקטעריסטיש איז, אַז בלויז גע־צוויילטע דעפּוטאַטן פון דערמאָנטן סייס־קאַלאַ, בלויז די אויפּריכטיגסטע און ערלאַכסטע פון זיי האָבן שפּעטער, אונטער'ן דראַנג פון די פּראָטעסטן, געפונען ביי זיך דרייַסקייט מודה צו זיין זיך אין באַגאַנגענעם פּאַלס־פאַרראַט. די איבעריגע האָבן זיך גענויט מיט אַלע כּחות צו

ש ו ל ן אין העכער 50 שטעט און שטעטלאך פון פוילן, אויסער גאליציע — מיט א מחנה פון העכער דרייסיג טויזנט קינדער!

די וועלט'מלחמה, וואס האט געבראכט בא' וונדערס שטארקע אומגליקן און אויפטרייסלונגען אין דער א י ד י ש ע ר ג א ס, האט געבראכט צו דער נייטיגקייט פון ג י כ ע ר ה י ל ה און דערצו אין א ג ר ו י ס ן מ א ס ש ט א ב. דער פראצעס פון אונזערע שול'טוער אין באשטאנען בלויז אין דעם וואס זיי האבן גע' מאכט, אז אָט די גרויסע גיכע הילף זאל גע' פירט ווערן אין ז י י ע ר, פון פריער גע' טרוימטער און פון פריער פראקלאמירטער, ריכ' טונג. אונזער פארדינסט איז, אנדערש גערעדט, באשטאנען אין דעם, וואס מיר האבן די אביעק' טיווע לאגע אויסגענוצט אין הסכם מיט אונ' זרע סוביעקטיווע וואונטישן. ס'האט זיך פאר דעם געפאדערט א שנעלע אריינטרונג און א גרויסע ענערגיע, און אָט דאָס דאָרף טאקע פאר' שרייבן ווערן אויפ'ן חשבון פון אונזערע שול' טוער אין פוילן.

בכלל אבער האבן מיר צו פארדאנקען פאר דער ברייט פאנאנדערגעוואקסענער שול'ניצן די מלחמה.

די ניט פאראויסגעזעענע סבה האָט גע' בראכט צו א ניט פאראויסגעזעענעם ערפאלג. אונזער שול, פריער בלויז א טרוים פון יחידים, איז געווארן א מעכטיגער פאקט אין אירישן לעבן. ער האט פאר דער קורצער צייט פון איר עקזיסטענץ באוווירן זיך טיף איינצואוואַרצלען אין דער פסיכאלאגיע פון „אירן פון א גאנץ יאר“. זי האט באוווירן ניט נאָך ארויסצולאָזן הונדערטער גוט צוגעגרייטע תלמידים (מיר האָבן שוין אין פוילן דערלעכט צי צענדליגער סיומים אין אונזערע זעקס און אפילו אכטיקלאסיגע שולן. היינאָר פייערן מיר דעם ערשטן סיום פון אונזער נוי'לעך רעאליגימנאזיע, אין וועל' כער דער קורס איז שוין א צע'נעלייאַריקער! נאָר אויך צו פארשאפן זיך מסירת'נפש'דיגע פריינד צווישן די ע ל ט ע ר ן.

מיר פארמאָגן שוין איצט ניט בלויז פלאטא' נישע און טעאָרעטישע פאראינטערסירונג, נאָר

אנ'אהבה שתלויה בדבר, א פאראינטערסיר' רונג פון די יעניגע, וועלכע שיקן צו אונז זייערע קינדער און זעען אין דער שול א נ' א י ג ע - נ ע פערזענלאכע נייטיקייט.

די איבערגעגעבענהייט מצד די ברייטערע עלטערן'מאסן איז באמת דער קוואל, פון וועלכן מיר, אַרטיגע קולטור'טוער, קענען שעפן די גרעסטע צופרידנקייט און באפרידונג. מיר האָבן שוין ברייטע פלייצעס אויף וועמען זיך צו שטיצן. מיר זיינען שוין מער ניט קוין יחידים, מיר האָבן פאַר אונזער זאָך א כלל דערצויגן, א כלל, וואָס איז גרייט מיט מעשים מיטצוהעלפן אונזער—זייער אַרבעט.

דער טריאומוויראט פון יעדן געזונטן שול' וועזן, דער דרייבונד פון „קינדער, לערער און עלטערן“ איז אפטר נאָך ניט אזוי שטארק, ווי ס'וואָלט געדארפט זיין: ער איז שוין אָבער א פאקט, און האָבנדיג אזא פונדאמענט, וואָלט שוין די אירישע שול ניט געדארפט מורא האָבן פאַר קיינע ווינטן פון דרויסן.

כ'זאָג: ן ו ן א ל ט מיט' —

ווייל ביי דעם אלעמען זיינען דאָ סתירות און סטרויכלונגען, וואָס שטעלן אין סכנה אונ' זער גאנצע אַרבעט.

אונזער גרעסטער שונא איז, קודם כל, דער זאָאלאגישער נאַציאָנאַליזם פון דער מאַיאָרי טעט'נאַציע. די פוילישע מאכט, ניט לאַנג אַליין צום לעבן געקומען, האָט, ווי פון דעם שנעל פון פורה שר של שכה, פאַרנעסן די אייגענע ניט ווייטע פאַרגאַנגנהייט, און הור'ט איבער פאַר אונזער שול די זעלביגע מעטאָדן, פון וועלכע די פוילישע שול אַליין האָט ניט לאַנג אזוי גע' ל'יטן.

אונזער שול פעלט אַהלוטין ד ע ר ר ע כ ט ל א כ ע ר י ס ו ד. די אַלע טראַק' טאַטן (ווערסאַלער און אנדערע) זיינען פאַר' בליבן, ווי געוויינלאַך, „שטיקלאַך פאַפיר“, און די אירישע שול איז, אויסער דעם, וואָס זי איז מאַטעריעל ניט געזיכערט און לעבט נאָך אַלץ פון א ר' מאיר בעל הנס פושקע (זאָל אַפילו דער בעל'הנס זיין דער ברידערלאַכער „פּופּלס' —

איז געווען, וואס דאָרט האָט ער ערשט דערוען, ווי גרויס ס'גלות איז שוין. ער האָט דערוען אז ס'גלות איז שוין אזוי גרויס, יעדערער איז טוין אזוי טיף געזונקען דארניצן — אז ער וויל שוין גארנישט ווערן אויסגעלייזט! נישט ס'איז פאַר דער צייט, האָט ער מורא געהאַט, נאָר נאָר דער צייט, שוין צושפעט. ווי אַ שווערער שטיין האָט זיך דאָס געלייגט אויף זיין האַרץ און ער האָט די האַר אויפ'ן קאַפּ געריסן. ווי, ווי, האָט ער געשריגן: די וועלט איז שוין

אזוי טיף געזונקען אינ'ם גלות, אז אפילו דער צדיק אליין וויל אויך שוין נישט ווערן אויסגעלייזט! ווען ער זאל וועלן, וואָלט ער נישט געקענט וואַרטן ביז ס'וועט קומען די צייט. ער איז אַוועק אין וואַלד אַרײַן און זיך געשטעלט באַ אַ בוים: רבונו של עולם, האָט ער געבעטן, די גאַנצע וועלט איז אין גלות, די גאַנצע וועלט! אויך דער צדיק! דו מוזט די וועלט אויסלייזן!

פונ'ם וואַלד איז ער אַהוימגעגאַנגען.

(סוף חובט)

י. היבן

אַ בריוו פון פּוילן

אונזער קולטור־ארבעט, איר אינטימער מצב און אירע פּערספּעקטיוון.

נאָכדעם ווי דער גרויסער אידישער פּאָלקס־קיבוץ פון געוועזענעם רוסלאַנד איז זיך צעפאַלן אויף געבאַדיגע שבריר־לוחות, אויף די כל'ערליי קאַרטנשטיבלאַך מלוכה'לאַך, איז פּוילן געוואָרן מיט אַנ'אַמת דער גרעסטער און וויכטיגסטער אידישער צענטער, סיי אין כמות, סיי אין איכות. ס'איז שוין דאָ אַ דבר המוסכם און אונזערע בריר־דער אויסער פּוילן זינדיגן אָבט ניט אין דער נידערשאַצונג, נאָר רוקא אין דער איבערשאַצונג פון דעם ווערט, וואָס דער פּוילישער צענטער האָט.

שול געמוזט פאַרבלייבן אויפּטוען פון יחידים. קיין מאַסן - כּאָראַקטער וועלטלאַכע שול מיט אידיש ווי די לימודים שפּראַך ניט געקענט אָננעמען אין דער סביבה פון אַלטפּרענקישער אידישקייט פון איין זייט און אַרױפּגעצוואַנגענער און סיסטעמאַטיש דורכגעפירטער רוספיקאַציע, פון דער צווייטער זייט.

און מען מוז שוין ריידן ניט וועגן די פּריידן, נאָר דער עיקר וועגן די ליידין, וועגן די גרויסע און שווערע דערנער אויפ'ן וועג פון דער וויי־טערדיגער אַנטוויקלונג.

און דערביער איז צו פאַרצייכענען אין דער פאַרמלחה־געשיכטע פון דער אידישער שול נאָר איינצעלנע פּאַזיציעס, פּראָדוקטן פון אַ שטאַרקער אָנשטרענגונג מצד געצײלטע ענטוי־זיאַסטן, מצד קליינע גרופּן. (א שול אין בערן סאַ, אין יעליסאַוועטנאָרד, אין דעמיטשווקע קיעוו, אַ אָונט־שול אין ווילנע, א. א. וו.) און ס'איז שווער צו זאָגן, ווי וואָלט אויסגעזען דער ווייטערדיגער אַנטוויקלונגס־וועג פון דער אידי־שער שול, ווען די מלחמה וואָלט נידעריג אַרױסגעבראָכן. ס'איז יעדנפאַלס, קלאַר, אז זי וואָלט נישט געהאַט אַזאַ פאַרנעם, סיי אין כמות און סיי אין איכות, ווי זי האָט אַיִצט, (מיר פאַרמאָגן ביי אינטיגן מאָד מענטש, נאָך די אַרױפּגעצוואַנגענע פון געלט־מאַנגל רעדוצירונגען, ביי 200 שולן פון פאַר־שיידענע טיפּן: פאַרשול־, שול־און נאָכשול־פּעריאָד און אפילו נעם אַוועקגעשטעלטע מוטל־

דער ערשטער און גרעסטער פּלאַץ פון אונזער שול — דעם יסוד פון אונזער קולטור־אַר־בעט — איז די צופעליקייט, די צושעליקייט ניט אין סוביעקטיוון, נאָר אין אַביעקטיוון זין. ס'איז באַקאַנט, אז די טרייביקראַפט פאַר דער אויב־בויאָונגס־אַרבעט אין אַ פאַרגרעסערטן מאָס־שטאַב האָט זיך גענומען פון דרויסן. פון ניט פאַראַוויסגעזענע און ניט דערוואַרטעטע סבות.

ביז דער וועלט מלחמה האָבן ס'רוב אַנ־געשטריינגטע פרובן צו שאַפן די נייע אידישע

צומאדארגנס האָט יעדער דערצײלט וואָס ער האָט
אין דער ערשטער רגע געזען: אָן אַלמער איד
מיט אַ ווייס־זילבערנער באָרד און אַרײַנגע־
קומען, זײַן פנים האָט געלויכטן פון פֿרײד אין
ער האָט געשמײכלט ווי אַ קלײן קינד.
— דאָס איז געווען אַלײהו הנביא, — האָבן
אָלע געזאָגט.

די רביים, וואָס מ'האָט נאָך זײ געשויקט,
זײ זאָלן זיך צוזאַמענקומען צום קשענע אויפ'ן
באָרג וויאָקאָ, זײנען גאָל'ן אוועקגײן פון דאָרט,
נישט גלײך אַהײמגעפֿאַרן. זײ האָבן פֿריער אָפֿ
געהאַלטן אַן אַסיפּה כאַ אַ רב פון אַ קלײן שטעט
טל, וואָס איז דאָרט האַנעבן געווען. די אַסיפּה
האָבן זײ אַפּגעהאַלטן דערפֿאַר, ווייל אזױ האָבן
פֿאַר־אַננט אײַע רביים יואָס זײַנען דאָרט געווען
און נישט געוואוסט וואָס צו ענטפֿערן, ווען
מ'האָט זײ געפֿרעגט באַם קשענע.

אויף דער אַסיפּה איז אויך געווען לײבעלע
שניט־סוחר פון לובלין און ר' יעקב וואָלף פון
געזערטש. ביידע האָבן זיך די גאַנצע צײט
שטאַרק אָנגעקוקט, אָבער קײן וואָרט נישט גע־
רעדט. דער רבי לובלין האָט אויך גאָרנישט גע־
רעדט. ער האָט אַפילו נישט געענטפֿערט אויף
די קשיות וואָס מ'האָט אים געשטעלט. אַהײם
געפֿאַרן פון דער אַסיפּה איז ער אינגאַנצן צײַע־
בראַכן, און נישט ער איז אַהײמגעפֿאַרן, נאָך
אַהײמגעגאַנגען צופֿוס, אַז קײנער האָט אַפילו
נישט געוואוסט וואו ער איז אַהײמגעקומען. און
נישט דערפֿון, וואָס דער אַלמער קאַצקער האָט
אים אויף דער אַסיפּה געשראַקן אַז ער וועט
נישט געווינען. אויך נישט דערפֿון, וואָס ער
האָט אויף דער אַסיפּה געזען אַז ער איז נאָך
אַלײן, ער מיט'ן קאַזשענצער מיניד און ווייטער
קײנער נישט. אַלע זײנען אויף דער אַסיפּה אים
געווען דאַקענן, אַלע האָבן געהאַלטן מיט אַלטן
קאַצקער, אַז ס'איז נאָך פֿאַר דער דער צײַט. דאָס
גלײך האָט אים אָבער נישט געשראַקן און נישט
געאַרט אַפילו. קײן שום מײַכט אין דער וועלט
האָט נישט געקאַנט זײן אזױ שטאַרק, דעם רבי'ן
לובלין אַפּצוהאַלטן פון זײן ברען די וועלט פון
גלות אויסצולײזן. דאָס אָבער יואָס האָט דעם
רבי'ן לובלין אויף דער אַסיפּה אוי געבראַכן —

ס'פנים פון יהושע בן נון! דער צווייטער —
אַז ער האָט אויפ'ן חײל געזען סימנים פון
שפּאַלט זיך: אַ ווייסער צײכן, ווי אַ שלאַנג,
האָט אַ שנייד רורר געטאַן די גאַנצע לענג פּוּל'ס
חײל און איז פֿאַרשוואַנדן! אויבן איז אַ רעש,
די מלאַכים לויפֿן אַרום פֿאַרדאָגט, בכּיכּוּל שטייט
מיט דער גאַלדענער קרוין אין דער האַנט, גרייט
זי אַנצוטאָן משיח'ן! משיח, אין ווייסן, שטייט
גרייט צו גײן און מלאַכים, מיט ווייסע פֿליגל —
שטייען באַ אים פון בײדע זײטן — גרייט אים
צו פֿירן. און נאָך אַ סך, אַ סך וואָס זײ האָבן
שוין מער נישט געקענט זען. פֿאַרשטייט זיך,
אַז דאָס אַלץ האָט מען באַלד איבערגעגעבן פון
אײן שטאַט צו דער צווייטער, די יונגעלייט
זײנען באַלד באַוואוסט געוואָרן, מ'האָט זײ
אַנגעהויבן נאַכצוקוקן, באַטראַכטן זײ פֿאַר די
ערשטע וואָס וועלן דאָן זײן אָפּגעצוגײן משיח'ן
און יעדערער האָט פֿאַר זײ געהאַט גרויס דרד
אַרץ.

פּסח בײנאַכט, ווען מ'האָט זיך געזעצט
צום סדר, האָט אין יעדערער שטוב געהערשט
אַן אימה, אַפילו די קאַצקער, וואָס פון אַנהויב
זײנען זײ געווען דאַקענן, ווייל זײ האָבן די
גאַנצע צײט געהאַלטן, אַז אויב זײער רבי איז
נישט דערפֿאַר, וועט גאַרנישט געשען, אויך זײ
האָבן שוין פֿאַר פּסח אַנגעהויבן גלױבן, אַז עפעס
וועט פֿאַסירן און צום סדר זיך געזעצט מיט
אַ קלאַפּנדיג האַרץ. און אַז ס'איז געקומען צו
„שפּוד חמת“ און מ'האָט באַדאַרפֿט גײן עפֿער
נען די טיר — האָט קײנער ניט געוואָלט, יעד
דערער האָט מורא געהאַט, אַז הענט און פּיס
איז באַ יעדערן אַפּגעשטאַנען און ס'האַרץ האָט
אויס כּמעט אויפֿגעהערט קלאַפֿן. ס'איז אויס־
געקומען אַז דער בעל הבית אַלײן האָט געמוזט
גײן עפֿענען די טיר, אין אויך ער, האָט געמוזט
שטאַרק זיך און ערשט דאַכטאַל און ער ווי אַ
גבור צוגעגאַנגען צו דער טיר און זי אַז עפֿן
אויף געטאָן:

— ברוד הבא! — — — — —

קײנער האָט אין דער רײַ אויף די פּיס
זיך נישט געקאַנט האַלטן, וואָס ס'איז ווייטער
כײט וועמען געשען, האָט קײנער נישט געוואוסט.

— יא, יא, איז ארויסגעטראטן דער רבי לובין
לין און דערקלערט: משיח דארף קומען!¹
די פרוצים האָבן זיך אַלע געבוקט און
אנדערגעזעצט זיך. בלויז איין גלח מיט אַ
הארב און שטעכעדיגע אייגעלאך האט נאך גע-
פרעגט:

— אייער משיח?

— דער אויסלייזער פון דער וועלט, —
האט דער רבי, נישט צו אים גאָר צו אַלע, קורץ
און שאַרף געענטפערט.

— זאָר גאט געבן, אמן, — זיינען אַלע
ווידער צוריק אויפגעשטאנען און זיך איבערגע-
צלמ'ט. דערנאָך האבן אַלע וואַרים געדריקט
די האנט פונ'ם רבי'ן לובלין און מ'איז זיך צו
גאַנגען. יעדער האט שוין געוואוסט, אז משיח
דארף קומען.

באַלד נאך פורים, אזוי ווי ס'האבן נאך
אנגעהויבן די טעג פון פאר פסח, די שנייען
האָבן אנגעהויבן צעניין און די זון אויפ'ן הימל
האט זיך אַלעמאָל אנגעהויבן אויפצוהויבן אַלץ
העכער און העכער — זיינען די אידן פלוצלינג,
אַלע מיט איינמאָל ערנסט געווארן. יעדערער
האט זיך אנגעהויבן פארטיפן אין זיך און די
מלמדים האָבן צוריק אנגעהויבן לערנען מיט די
קינדער אין זייערע חדרים. אויך די לערנער
אין די בתי מדרשים און אַלע איין זאך, אַלע
האבן געלערנט בלויז נאך די אייגע גמרא: אין
דער גמרא ראש השנה, דף י' ו"א שפארן זיך
ר' אליעזר און ר' יהושע וועגן דער צייט פון
זער גאולה: איינער זאָגט, אז משיח וועט
קומען אין חודש תשרי און סימנים וועלן זיך
אנהויבן באַווייזן מיט אַ האַרב יאר פריער, דאס
הייסט אין חודש ניסן, און דער צווייטער זאָגט
פאַרקערט: משיח וועט קומען אין חודש ניסן
און סימנים וועלן זיך אנהויבן באַווייזן אין חודש
תשרי, אז די קינדער זיינען אַהיימגעקומען פון
די חדרים, האבן זיי דערציילט זייערע טאַטעס
וואס דער רבי לערנט מיט זיי.

— יא, יא, — האט יעדערער פאַטער זיין

קינד מיט שטראַלענדיגע אויגן געזאָגט. — דאס
איז אמת, דעם היינטיגן חודש ניסן, דעם פאר
פסח, די קינדער אַלע האבן אנגעהויבן ווערן
פאַרטראַכט און אין זייערע קינדערשע פאַנטאַ-

זיעס זיך פאַרשטעלן משיח'ן, די לערנער אין
די בתי מדרשים זיינען איבער די גמרות געזעסן
נאנצע נעכט, זיך געהייטישט דעם שטערן און
אַלעמאָל דורך די פענסטער ארויסגעקוקט אויפ'ן
הימל. יעדערער האט זיך געפרוואוט פאַרשטעלן
די גרויס פון משיח'ן, פראַסטע אידן וואס האבן
נישט געקאנט לערנען, זיינען געווארן מער
פרוס. יעדערער האט בא זיך אין דער היים אַנז
געהויבן אַכטונג געבן, אז ס'אידישקייט זאל
ווערן וואס מער אַפּגעהיטן. פאַרטאג, ס'איז
נאך פינסטער געווען, איז יעדערער אויפגע-
שטאַנען און געלאָפן אין בית המדרש אריין
קאָז תהלים, געבן צדקה און טאָן אַלץ וואָס ער
זאָגט. די ווייבער האבן אויך מער אנגעהויבן
מדרקד זיין אין זייער אידישקייט. זיי האבן מער
אַנגעהויבן אַפּהיטן די דריי דינים, וואָס זיי
האבן און מ'האט דערפילט דעם ערנסט פון דער
גרויסער צייט. איבער אַלע שטעט און שטעטלאַך
זיינען ארומגעפאַרן מגידים, און יעדער נאַכט
צווישן מנחה און מעריב אין די בתי מדרשים,
געהאַלטן דרשות, געזאָגט מוסר און גערופן צו
תשובה.

דער הימל האט אַלעמאָל אנגעהויבן יוערן
אַלץ לויטערער, טיפער און בלויער. די זון איז
שוין געגאַנגען גאָר הויך. מ'האט שוין געזענטשט
חודש ניסן און די אידן אַלע זיינען געווארן
גרייט. בא יעדן טשוויטש פן א פוגל, א שאַרד,
א ריר, א צרהויכער קלאַפ — זיינען אַלע גע-
שטאַנען גרייט. די גאַנצע צוויי וואָכן, פונ'ם
ערשטן טאָג ניסן ביז פסח, איז קיין שום איד
פון דער היים נישט אַוועקגעפאַרן. יעדער איז
געשטאַנען אויף דער גאס און געקוקט אויפ'ן
הימל. אויך די ווייבער, זיי האבן אויפגעהערט
וואַשן און ריין מאַכן אויף יום־טוב. יונגעלייט,
די וואָס האָבן זיך געהאַלטן פאַר קענער, אז זיי
פאַרשטייען די סימנים וואָס באַווייזן זיך אויפ'ן
הימל — זיינען אַלע פאַרנאַכט, קיינער זאָל
נישט וויסן — אַוועק הינטער דער שטאַט, פאַר-
קערעוועט זיך אין אַ וואַלד אריין, און דאַרט
אַפּגעזעסן גאַנצע שעה'ן. דערנאָך, ווען זיי זיי-
נען צוריק אַהיימגעקומען, האבן זיי אין שטאַט
דערציילט וואָס זיי האבן געזען. איינער האט
דערציילט, אז ער האט אין דער לכּנא געזען

חודש ניסן. בא אידן אז ס'דארף עפעס געשען, געשטעט עם אינ'ם חודש ניסן.

די גוים אין פוילן, די פויערים, שלאכטע און די שטאט גוים — האבן זיך אנגעהויבן צוקוקן צו די אידן, וואָס באַ זיי קומט פאַר. זיי האבן נישט געקאנט פאַרשטיין וואָס אויף קיין יריה האָט מען קיין איד נישט געזען, און די פויערים, וואָס זיינען געקומען מיט זייערע תבואות, פלאַקס אָדער אַנדערע סחורות צו פאַר-קויפן, האבן נישט געהאַט וועמען און געמוזט דאַס אַלין צוריק אַהוימפירן. אין קיין דאַרף אַרײַן איז קיין איד ניט געקומען, און אַלין וואָס אין דאַרף איז געווען צו פאַרקויפן, האָט אנגעהויבן פוילן און קאַליע ווערן. אין די הייף באַ די פריצים זיינען די שפייכלערס געשיטאַנען פּויל מיט תבואה און ס'איז ניט געווען ווער ס'זאָל זיי אויסליידיגן. און אזוי איז אַלעמען. דער בעל מלאכה און דער סוחר אין פוילן איז דאַמאַלסרי געווען כמעט נאַר דער איד און ער האָט אויפֿ-געהערט אַהנדלען און אַרבעטן. די הענט האבן זיך באַם בעל מלאכה שפוט ניט געלייגט צו דער אַרבעט און כאַס סוחר — דער קאַפּ צום אַהנדלען. דער גוי האָט נישט געהאַט ווער ס'זאָל אים מאַכן אַ היטל, אַ פאַר שטייוויל, אָדער אַ סוקמאַנע. אין אַ שטוב, אַז ס'איז באַ וועמען צעבראַכן געוואָרן ס'בעט, אַ בענקל אָדער אַ טיש — איז נישט געווען ווער ס'זאָל עם פאַר-ריכטן. ס'איז געוואָרן נישט גוט. אַלין האָט זיך אַפּגעשטעלט און דער פּרײַן האָט שוין אָנגע-הויבן בײַ ווערן. צווישן די גוים האָט זיך אידן אַנגעהויבן אַ באַוועגונג און באַלד אַ מהומה. ס'האַט זיך אַנגעהויבן פאַרשפּרייטן אַ קלאַנג צווישן די גוים, אַז די אידן גרייטן זיך צו עפעס. אַלעמאַל האָט אַן אַנדערער גוי עפעס דערציילט. איינער — אַז ער האָט ביינאַכט אין אַ וואַלד געזען אַן איד, איינגעהילט אין ווייסן און ער האָט גערעדט צום הימל... אַ צווייטער — אַז ער האָט געזען ווי אַ סך אידן זיינען געשפּרונגען קעגן דער לבנה און זי עפעס געפרעגט... און אזוי אַלעמאַל אַן אַנדערער. באַ די אידן האָט זיך געטומלט און די גוים האבן דערציילט. יואָס אַ טאַג איז דער איד געוואָרן אַלין מער צעטראַגן און דער גוי אַלין מיט מער אויסגעלאַצטע אויגן

אויף אים. אַ סך גוים האבן זיך שוין אַנגעהויבן שרעקן פאַר אַ אידן. צווישן די גוים אין די אידן איז אויסגעוואַקסן אַ גרויסער און שרעקני-דיגער סוד. דאַמאַלסט זיינען זיך אַלע פּריצים צוזאַמענגעפאַרן צו איינעם פון די גרויסע קשענזעס, וואָס האָט געוואוינט באַם כּרעג פון דער ווייכסל, צווישן פּוילאָו און קאַזמערט, די אידן צו טאָן.

דריי טעג און דריי נעכט זיינען די פּריצים געוועסן און געקלערט און גאַרנישט געקאנט אויסקלערן. אַז ס'איז וועלכער פּרײַן שוין יאָ געפאַלן אויף דעם געדאַנק, אַז די אידן וואַרטן אַודאי אַפּ זייער מיטן — און דאַס האבן זיי דאַך אַלע געוואוסט אַז פון מערים זיינען די אידן אויך אויסגעלייזט געוואָרן פאַר פּסת — האבן אַבער גלייך די אַנדערע געזאַגט אַז דאַס איז נישט מעגליך, די אידן האבן שוין נישט מער קיין משה און זיי וועלן שוין קיינמאַל נישט ווערן אויסגעלייזט. זייער גאַט וויל פון זיי שוין מער נישט וויסן, ווייל זיי האבן זיך פאַרזיני-דיגט קעגן אים, זיי האבן דער'הר'געט זיין זון דריסטום און זיי וועלן דערפאַר שוין אייביג מוזן בלייבן אין גלות. האָט מען ווייטער גע-קלערט, אזוי אַלאַנג געקלערט, ביז מ'איז געפאַלן אויף אַ גוטער עצה: מ'וועט שיקן נאַך אַלע רביים, וועלן זיי שוין אַלין זאַגן. האָט מען אזוי געטאַן. מ'האַט צעשיקט שלוחים איבער גאַנץ פוילען און אַלע רביים זיינען זיך צוזאַמענגעקו-מען. אַלע האבן אַבער געזאַגט, אַז זיי ווייסן פון גאַרנישט. זיינען די פּריצים נאַך מער בײַן גע-וואָרן און אַנגעהויבן שרײַען מיט צאַרן: וואָס הייסט איר ווייסט נישט! איר ווייסט נישט וואָס מיט ענקערע ברודער קומט פאַר! נײַ, מיר ווייסן נישט, האָבן די רביים ווידער געענט-פערט, דאַמאַלסט זיינען די פּריצים ערשט אמת געקומען אין כּעס אַרײַן און זיי האבן באַפּוילן, אַז ס'זאָלן קומען די גרעסטע רביים! איז גע-קומען דער רבי לובלין, דער קאַזשעניצער מגיד און דער אַלמער קאַקער. אַז זיי זיינען אַרײַני-געקומען, זיינען די פּריצים אַלע אויפּגעשטאַנען מיט דרך ארץ און בלוזן איינער האָט געפרעגט: איר גרויסע רביים ווייסט אַודאי וואָס מיט אייערע ברודער קומט פאַר?

נעתיסן דעם גוי אוועקגיין, און דער שמש האט געעפנט די לאָרן.

דער גוי איז זיך צוריקגעגאנגען קיין לוב'ן. פריער קיין קאזשעניץ, דארט אפגעטרעטן באַם מגיד און אים איבערגעגעבן אלץ וואס ער האט באַם רבי'ן אין קאָסע געהערט און געווען און איז זיך געגאנגען ווייטער. אריבערגעשפּאַנט די ווייכל און דאָן גלייך קיין לוב'ין. אין קאָסע זשעניץ האט אָבער שוין געקאכט ווי אין אַ קעסל, ווער ס'האט דעם גוי געזען ס'ערשטע מאָל — איז אים נאכגעלאָפּן, ווען ער איז גע' קומען ס'צווייטע מאָל. באלד האט זיך גאנץ קאזשעניץ דערוואוסט, אַז דער אייגענער גוי איז ווידער דא און די גאנצע שטאט, פון קליין ביז גרויס, איז ארויס אויפ'ן גאס אים זען. און אַז מ'האט אים נישט געטראָפּן — איז דער גע' געוואָרן נאָך אַ גרעסערע און יעדער איי' נער האט געזאָגט עפעס אנדערש. דאס אייגענע אויך אין קאָסע. די גאנצע שטאט איז באלד אלץ געוואָר געוואָרן און אידן, ווייבער, יונגעלייט, זקנים און אפילו קינדער, זיינען אויף די גאסן אין רעדלעך געשטאנען און געהאַלטן אין איין סוף'ן זיך יעדער האט דערציילט עפעס אנדערש. און אלץ, וואס ער האט אלץ מיט זיינע אויגן געזען. אויך איז די כתי מדרשים צווישן תנח'ה און מעריב, איז דער פרי באַם דאווען, האט מען געהאַלטן אין איין ריידן און דערציילן. איינער האט אלץ געזען אין אַ ספר, נאָר ער פארשטייט נאָך נישט דעם גאנצן זין דאָפּן... דער אנדערער האט ביינאכט געזען עפעס אין הימל, נאָר ער האט מורא געהאַט לענגער צו קוקן... אומעטום האט מען זיך געשפּאַרט, גע' געקריגט, געשריגן, געפילדערט, געטומלט געליאַרמט און געריסן זיך. דער האט געזאָגט אזוי און דער אנדערער פארקערט. אומעטום האבן זיך אפגענומען אזעלכע, וואס זיינען גע' ווען „פאר“ און אזעלכע וואס זיינען געווען „קעגן“. די כתי מדרשים און שטיבלאך זיינען שטענדיג געווען פול. אידן האבן אוועקגעוואָרפּן זייערע פרנסות: די מלכדים — דאָס לערנען מיט די קינדער אין די חדרים, די בעלי מלאכות — זייער ארבעט, די סוחרים — זייער האַנדל.

אַלץ איז און מיטן שטיין געבליבן. אפילו די עסקס אין דער היים וואס די ווייבער האבן געקאכט זיינען שטיין געבליבן און קאָלט גע' וואָרן. קיינמאָל איז קיין מאָן פון בית המדרש צו דער צייט נישט אהיימגעקומען עסן. ביז ס'ווייב מיט די קינדער האבן שוין ליינגער ניט געקאנט וואָרטן און זיי האבן אלץ גענעסן. פון בית המדרש פלעגט יעדערער מאָן אהיימ' קומען ערשט אין מיטן דער נאכט, צעקאכט דערשוויצט, הייעריג, נישט איינער האט זיך פארסילט, און געשטארבן איי ער — ווייל ער איז געווען „קעגן“, אָדער „פאר“. די ווייבער האבן זיך געקריגט מיט די מענער, מ'האט זיך אַלעמאָל געוואָלט גיין נט', נאָר ס'איז קיינמאָל נישט געווען קיין צייט. איברינגס זיינען די ווייבער אלץ אויך אפגעשטאנען האלבע טיג אויף די גאסן און געטומלט, אויך גע'ייגט זיך. אַז צוויי ווייבער האבן זיך ערגעץ צוזאַמען געטראָפּן: ביים בעקער, אין אַ געוועלב, אָדער וואו ס'זאָל נישט זיין — האט מען זיך גע' שפּאַרט און געריסן גלייך ווי די מענער. די האט געזאָגט, אַז איר מאָן קאָן בעסער לערנען און ער ווייסט בעסער וועגן משיח'ן און די אַנדערע רע — „מיין מאָן קאָן בעסער לערנען, ער ווייסט מער“. האט מען זיך אזויערנאָך געקריגט. אַ מאָן, אַז ער איז אַמאָל יא אהיימגעקומען צו דער צייט — האט ער ווידער נישט געטראָפּען ס'ווייב אין דער היים, אָדער ס'עסן איז נאָך נישט געווען אַפגעקאכט. ס'איז געגאנגען כאַ' דאָראַס. ס'האט נאָר קיינער נישט געקוקט וואס אין דרויסן איז ווינטער, ס'שנייט, ס'איז אַ פראסט — גארנישט, אומעטום איז מען אויף די גאסן געשטאנען, צעקנעפלט די קאפּאטע און געשוויצט. און נישט נאָר אין קאָסע אָדער אין קאזשעניץ — אומעטום איז יעדער זיטאט איבער גאנץ פוילן, אין אַלע דערפער, אין אַלע מילן — אומעטום וואו ס'האט נאָר אַ איד גע' וואוינט. ס'האט געקאכט און גערווישט. וואס? — דאָס האט דערווייל נאָך קיינער אויף ריב' טיג נישט געוואוסט. דער ווינטער איז אַדורד ווי איין טאג, כאטש יעדערן האט זיך געדאַכט, אַז די טעג ציען זיך אין די יעכט זיינען אייביך קייטן. געווארט האט יעדערער אויף פסח, אויף

געטארט אנקלאפן, אפילו בא סכנות נפשיות. אז ס'איז אין שטוב פלוצלונג ווער אוועקגעפאלן אדער א פרוי איז געגאנגען צום קינד, איז דער, וואס עס איז געקומען וועגן דעם צום רבי'ן, בלויז צוגעגאנגען צו דער וואנט פונ'ם הייז און זיך אנגעשפארט אן איר. דאס איז געווען יענוג. דער אלטער קאצקער האט שוין געפילט, אז דארט שטייט ווער.

איצט, אז דער ווי (*) האט אנגעקלאפט, האט זיך דער שמש פארוואנדערט און איז אריינגעגאנגען צום רבי'ן, אים פרעגן, וואס ער זאל טאן. דער רבי האט געהייסן אריינלאזן.

— „דזשענדאברוי“ — האט זיך דערהערט איבער אלע שטובן, נאך איידער דער שמש האט רעכט די טיר געהאט געעפנט. — ליסט אט ראבינא לובלינא, — איז ער אריינגעקומען אין שטוב און אנגעמאכט א רעש מיט זיינע שווער רע שטיוול, אז די ווענט האבן זיך אזוי אויפ־געכאפט פון זייער רוי.

דער אלטער קאצקער האט געהאט א טבע, אז מ'האט אים אריינגעברענגט א בריוו, האט ער אים נלידן געעפנט און איבערגעלייענט. ער האט זיך קיינמאל ניט געוואלט פארלאזן אויף זיין רוח הנבואה, אז ער ווייסט. מ'טאר ניט שפעלן אויף זיך, פלעגט ער שטענדיג זאגן. א מענטש איז נישט מער ווי א מענטש, א בשר ודם. ער האט זיך נישט וואס איבערצוגעמען, ווייסט ער ווייסט, ווייל ער ווייסט גארנישט. ווייסן ווייסט נאך דער, וואס לעבט אייביג. ער האט דערווער, בא'לד ווי דער שמש האט אים אריינגעברענגט דעם בריוו — אים נלידן געעפנט און אנגעהויבן ליענען. ער האט געלייענט זייער פאמעלער, ווארט בא ווארט, אלע מאל זיך אפ־געשטעלט און געבליבן זיצן. ווי נאך א שווער רעד בשורה. דער רבי לובלין האט אים אין דעם בריוו מרדיע געווען, אז ער האט שוין א נגע הויבן. נאך א לאנגע צייט טראכטן, האט ער דעם שמש געהייסן אריינרופן דעם גוי.

אז דער רבי לובלין האט שוין געהאט יפעס געטאן, אנגעמאכט א רעש אין די הימלען —

דערפון האט דער אלטער קאצקער געוואוסט, מ'האט עס אים צוואויסן געטאן פון אויבן. ער האט אבער נאך אלץ גערעכנט, אז דער רבי לובלין וועט אפשר דאך חרטה האבן. איצט אבער, אז ער שרייבט אים אין בריוו: ער וועט נישט רוען ביי זיך א נעץ ער וועט נישט פוילן — איז נישט גוט.

דער אלטער קאצקער האט וועגן דער זאך אנגעהויבן נאכמאל נאכדענקען. אפשר איז דער רבי לובלין גערעכט, ס'גלות געדויערט שוין אזוי לאנג, אז ס'איז שוין מער נישטא קיין כוח אויסצוהאלטן. אלעמאל ווערט ערנער, זיך אומד קערן צוריק אויפ'ן געגן וועג וויל קיינער נישט, און ווער ווייסט — די וועלט קאן נאך חס ושלום אינגאנצען אריינפאלן אין די יערי טומאה און דעמאלסט וועט שוין קיינער נישט איבערבלייבן, אפילו איין צדיק, אויף ושמענס זכות די וועלט זאל זיך האלטן. אויך דער קאך זשעניצער מינד איז שוין צו אים צוגעשטאנען. איצט זיינען זיי צוויי, און זיי פארשטייען אפשר טאקע בעסער פון אים, זעען מער. אז דער רבי לובלין איז קיין קלייניקייט נישט — דאס האט דער אלטער קאצקעניצער געוואוסט, איינשפארן זיך אבער באם רבינו של עולם — ניוו, דאס טאר מען נישט! ער איז אויפגעשפרונגען פון זיין שטול און דערווען דעם גוי מיט'ן שמש פאר זיך. ער האט נאך העכער אנגעהויבן שרייבן ער: די גאולה מוז אליין קומען! אליין פאר זיך! דו זאלסט דעם רבי'ן דיינעם אין לובלין זאגן, האט ער זיך געווענדעט צום גוי, אז אויך ווייס, וואס ער קאן אויפמאן, ער קאן אפשטעלן ווינטן — ער וועט אבער ניט אפשטעלן די זון! ער וועט פארשפילן. זאל ער וויסן!

דער גוי איז געשטאנען און האט געצויגן טערט. דער אלטער קאצקער, אז ער האט זיך אויפגעשטעלט, האט ער אויסגעזען ווי א לייב. ער איז געווען הויך, האט ער געהאט געמוזט צו אים ארויפקוקן. אויבן האט ער געהאט ברענגען דיגע, און דער בליק — א שארפער, אויך דאס פנים זיינס איז געווען שטרענג די ווייר-זיך בערעט בארד האט אים די נאנצע ברוסט באר דעקט, ווי מיט א פאנצער. איצט האט זי זיך געווארפן פונ'ם רבינ'ס הייליגן כעס. ער האט

(*) א שילח פון אן אנדער רבי'ן.

סכה פון אונזער טעאטער דעקאדאנס בכלל און אין איריזשן כפרט. אין אמעריקע זיינען אַזב די סבות נאָנז אַנז דערע ווי דער אין אייראָפּע, דער טעאטער איז דאָ נאָך אין דעם פּאַזיס, וועלכן אייראָפּע האָט שוין לאַנג דורכגעמאַכט, דאָ איז עס נאָך ווייט נישט דערהויבן געוואָרן צו דער מדרגה פון אן „אויס-דערוויילטער“ פּראָפּעסיע, אָבער אידיש טעאטער טען מוז און וועט זיין אין אמעריקע, אידיש טעאטער וועט באשאפן ווערן ווייל דאָס אידישע פּאַלק דאַרף עס, פּאָדערט עס, ווייל אידיש טעאטער איז אַן אַרגאָנישער טייל פון איריזשן פּאַלקס—לעבן און אין פּראָצעס פון שאפן וועלן אויך קלאָר ווערן די סבות פון איצטיגן קרויזס און די וועגן פון ווייטערדיגן נאָנג. דער יסוד פון קומנדיגן טעאטער איז דער „אַנסאַנבל“ פון שווישפּילער, רעזיזיסער, מאַלער, טעכניקער און פּובליקום צוזאַמען. דאָס האַרמאָנישע און מיט נייסט באַפּלינגלטע צוזאַמנלעבן פון די דאָזיגע עלעמענטן איז דער ווינקלשטיין פון אונזער טעאטער.

מיר האָבן אין דעם אַרטיקל נישט געהאַט ברעה צו באַהאַנדלען „אַקאַדעמיש“ די פּראָזן וועלכע זיינען באַרירט אין דעם „בריוו“ און האָבן אויך נישט געוואָלט צונויפמישן און אַנז וואָרפן פיל פּראָזן אינאיינעם, ווי דאָס האָט געטאָן א. מאַרעווסקי. מיר האָבן אָנגעדריט נאָר איינע פון די פיל פּראָזן, נעמלאַך, די קראַנקע פּראָגע פון „יחיד“ און „קבוי“ אויף דער בינע. מענלאַך, אַז דער טאָן פון די שורות איז אַביסל אַ פּאַלעמישער, אָבער דאָס איז כמעט אומפאַרמיידלאַך, אין פּאַל ווען מען איז געצוואונגען צו „געטפערן“ אויף אַ „בריוו“, אין אַזעלכע פּאַלן איז שווער צו זיין אַקאַדעמיש. נישט פּאַלעמיווירן האָבן מיר געוואָלט, נאָר ווי ווייט מענלאַך קלאָר מאַכן די באַרירטע ווייטאַנדיקע פּראָגע, וועלכע א. מאַרעווסקי רעכנט פאַר דער סכה פון איצטיגן קרויזס אין איריזשן טעאטער. כּונגע צו אַלע אַנדערע וואָרענישן, מיט וועלכע כאַרעווסקי ווענדט זיך צו די אַמעריקאַנער חברים שרייבן מיר זיך אונזער זייער גערן

שמואל לעווין

פאַר דער צייט

(פּראָגעמנטן פון אַ לעגענדע דערציילונג)

וואַרעמס צו טרינקען. זי האָט אים געהיט ווי ס'אַפּל פון אויג. אַז דער רבי האָט נישט געזי וואָלט טרינקען, האָט זי אים נישט אַפּגעלאָזט, גענומען אויף זיך די עבירה, ביז ער האָט געזי מוזט טרינקען. דער שמש איז אויפגעשטאַנען פאַרטאָג, נאָך פריער, און איינגעהייצט ס'זאָל זיין וואַרעם. אין די שטובן איז געווען פינסטער, חוץ אין איין שטוב, וואו דער רבי איז געווען און געלערנט. דארט האָט געברענגט אַ חלב'ן ליכט. מל. דער שמש און די רביצין זיינען אַרוםגעזי גאַנגען אויף די שפיצן פינגער און זיך געהיט קיין צוהויבן טריט נישט צו מאַכן. איידער מ'האַט געעפנט די לאַדן, האָט קיינער נישט

...כאַם אַלטן קאַצקער זיינען נאָך די טירן און די לאָרן געווען צוגעשלאָסן. דער אַלטער קאַצקער, כאַטש ער איז שוין געווען אַ זקן — איז ער נאָך אויפגעשטאַנען יעדער נאַכט צו הצות און האָט זיך שוין מער נישט צוריקגעלייגט. אַ גאַנצע נאַכט איז ער געווען און געלערנט. אַז ס'האַט אָנגעהויבן טאָגן, האָט ער געלייגט טלית און תפילין, געזי דאוונט פון פאַרנט און זיך ווידער אַנידערגעזי זעצט זאָגן תהלים מיט מעמדות. די רביצין — שוין אַן אַלטע, פרומע, כשר'ע צדיקה, אַ צעזי ברעכענע שוין נעבער, אַ שוואַכע — איז אויך אויפגעשטאַנען נאָנגן פרי, נאָך איידער ס'האַט אָנגעהויבן טאָגן און דעם רבי'ן געמאַכט עפעס

ער האט עס געבראכט אונזער טעאטער דעקא-
דאנס!

און אין דער זעלבער צייט באמיט זיך ניט
דער באשולדיגער צו איבערצייגן מיט פאקטן און
ראיות אז די אנסאמבל סיסטעם שטרעבט צו
דערשטיקן דעם גייסט פון גאָט געבענישטן יחיד,
און אז זי האט דאס ווירקלאך געטאן. בריינגענדיק
דערמיט דעם טעאטער צו אַ קאטאסטראָפֿאַלן
מצב.

און ווער האט געבראכט דעם טעאטער צו
אַ שרעקלאַכן מצב מיט אַ דרייסיג יאָר צוריק
ווען מען האָט געוואוסט נאָר פֿון יחידים, ווען עס
האָבן געהערשט נאָר גדולים ווי זאָגענטאָל, באַר-
נאי, דאווידאָוו דאלסקי, דווע, שרה בערנארד,
יערמאלאָוואַ א. א. ווען קיינער האָט נאָך קיין
אָנונג ניט געהאַט פֿון אַ טעאטער ווי פֿון אַן אינ-
סטיטוט פֿון געוויסער ריכטונג, פֿון אַנעוויסער
שטח?

מיט נעמען אויף זיך די אַהריות צו זאָגן,
אַז גרויסע שווישפֿילער זיינען טאקע געווען
שצעפקין און קאראַטיגין, נאָריק און מאַטקאָוו-
סקי, אָבער טעאטער אין מאָדערנעם זינען פֿון
וואָרט האָבן געשאַפֿן סטאַניסלאָוסקי און ריינ-
הארד, מייערעכלאַד און יעוורעאינאָוו, די „אַנ-
סאַמבל מענטש“, וועלכע קומען אויס לויט
מאַרעווסקיס טעאָריע פֿונ'ם אינדיווידעלן עלע-
מענט. עס איז נאָך אויך ניט פעסטגעשטעלט,
אויב די דערמאָנטע אַנסאַמבל מענטשען זיינען
קלענערע שווישפֿילער ווי די קלאָסישע יחידים.
און נראָד די קברנים האָבן עס געשאַפֿן פֿוקסן
אין מיונבען, טאָאיראָוו אין מאַסקווע, די שוואַ-
כינקע אָבער צוואַנגדיקע רעדוטא אין וואַרשע
א. א. וו. נראָד די דאָזיקע קברנים (ניט אַרליע-
נעוו און דאַלמאַטאָוו, ניט פֿעדאַטאָוואַ און סאַ-
דאַווסקי) האָבן די לעצטע צייט אויף שטאַרק
אַשטויס געטאָן (אין בינע זין) דעם אירישן
טעאטער פֿאַראַויס, (הבימה—וואַכטאָנאָוו, קאַ-
מער טעאטער—די ווירקונגען פֿון די סטודיעס).

אויב אַ מאַרעווסקי מיינט אונטערן באַגריף
אַנסאַמבל—„גע'חלש'טע פֿליגן, בלינדע ווערן,
בלאַסע בראַוים“ וכדומה שווישפֿילער, —דאַן איז
ער גערעכט, דאַן טויג ניט אַנסאַמבל, דאַן איז אַנ-

סאַמבל נישט טעאטער; אָבער עס מוז געזאָגט
ווערן אז די אלע „גע'חלש'טע פֿליגן, בלינדע
ווערן“ א. א. ד. ה. שווישפֿילער, וועלן אויסגע-
שלאָסן און באַפֿרייט ווערן פֿון אַנסאַמבל, וועלן
זיי פֿון דעם כּשום אָפֿן נישט ווערן קיין „באַ-
לויכטע און באַשטראַלעטע“, —זיי וועלן בלייבן
די זעלבע גע'חלש'טע פֿליגן און בלאַסע בראַוים.

סטאַניסלאָאָוסקעס אַנסאַמבל טעאטער האָט
ניט אומגעבראַכט ניט מאַסקווינען ניט לויטס-
קען און ניט גערמאַנאָוו, אַדראַב, ער האָט נאָך
אַרויסגעבראַכט אויף דער וועלט טעשעכאָוו, וואַכ-
טאַנגאָוו, באַלעסלאָאָוסקן א. א.

ריינהאַרדס מאַפֿן—אַנסאַמבל טעאטער
האָט ניט פֿאַרטיילט מאַאָסי און מייערעכאַלד
ניט געשעדיגט קאַמיסאַרזשעווסקאָיאַ אזוי ניט
ווי מאַרעווסקי אַליין איז ניט פֿאַרווישט געוואָר-
ן אין דעם הערמאַן טעאטער. דער טאַלאַנט,
דער פֿון גאָט באַצייכנטער ווערט ניט פֿאַרלאָרן,
ע ר ד א מ י ר ט און נראָד אים, דעם
דאָזיגן אַפֿגעצייכנטן זוכן די אַנסאַמבל רעזיש-
סערן.

וועלנדיק אַנווייזן, אַז אויף דער בינע האָבן
זיך לעצטנס באַוווּן זייער פֿיל מיטלעמיטיגע אַק-
טיאָרן, האָט דער מחבר פֿון „בריוו“ געוואָרפֿן
אַפֿייל אין די רעזישערן, —יעדער איינער וואָס
ווי'ל שפֿילן און קאָן ניט, ווערט אַ רעזישער און
שרעדיגט „אַנסאַמבל“.

מען דאַרף ניט זיין שטאַרק אָביעקטיוו צו
זען, אַז דאָס איז פֿישוט אַ לייכטיגינקער בלבול.
בראַמס, ריינהאַרד, קרענ, סאַניו, מאַרד-
וואַכטאַנגאָוו, אָסטערוואַ, שליוויצקי, מאַטקאָוו-
סקי, דאַלינאָוו, יעוורעאינאָוו, טאָאיראָוו א. ז.ו.,
זשאַנאָוו, פֿוקס, ניעמיראַוויטש, מייערעכאַלד,
—דאָס זיינען אַליין מענטשן וואָס קענען זעביר-
ניט שפֿילן און ד ע ר י ב ע ר זיינען זיי גע-
וואָרן רעזישערן און פֿרעדיגן אַנסאַמבל.

„אַנסאַבל“, אָדער „סטאַר“ איז אַ פֿראַגע
און זייער אַ וויכטיגע און טעאטער. זי וועט
אָבער ניט פֿאַרענטפֿערט ווערן טעאַרעמיש, דאָס
לעבן אַליין וועט אַנטשיידן דעם אַ ק א ד ע י
מ י ש ז שטרייט, און ניט אין דעם ליגט די

דער הערשער. און דער טעאטער טרוימער, דער רעזיסיסער, דאָס שעקספירדיקע פּאַרע אָן מיט'ן גרעסטן ערנסט אויף מאַרס שוואַרצן פאַר וואָס ער פירט זיך אויף ענגאַזענטרויט אין שפּירט צוויי האַלען אין „דבוק“, שעדיקנדיק דערמיט די גאַנצע קייט פון דער זאך, דעם קינסטלאַרישן אַנסאַמבל. די באַמאָונג פון ה. מאַרעווסקי, צו אונטער-שיידן יחידים מיט מערקאַנטילע השבונות פון אַנדערע סטאַרס איז לחלוטין אַן אַמוזסטע, ווייל ווי נאָר איר וועט צונעמען באַ'ס סטאַר די „מער-קאַנטילע השבונות/דיקע טעמים“ בלייבט קיין ווי נאָר איר וועט צונעמען ביים סטאַר די „מער-קאַנטילע השבונות/דיקע טעמים בלייבט קיין סטאַר ניט... דען מיט וואָס אויב ניט מיט מער-קאַנטילע טעמים קען אויסגעטייטשט ווערן דאָס שפּיל צוויי רגלן אין איין פיעסע דאָס ניט קוקן אויף דער זאך אבי ער דער סטאַר זאָל שטיין אויבן אָן אויף דער בינע און אויפן... אַ נאַנס? די וועלכע האָבן ווירקלאַך ניט קיין מער-קאַנטילע טעמים זיינען קיין סטאַרן ניט יענע פּלאַנן זיך פאַר דער טעאטער אירייע יענע זיי-נען טעאטער טרוימער אַלע זיינע טעג און יאָרן (צו די דאָזיגע געהערט אויך א. מאַרעווסקי און באַ אים און באַ ענלאַכע צו אים ווערט טאַקע דער אמת' קונסט), די דאָזיגע טרוימער שרעקן זיך ניט פאַר אַנסאַמבל ווייל זיי ווייסן, זיי שפירן אז בינע קונסט ווי קאַלעקטיווע שאַפונג פאַדערט דיסציפּלין. און דאָס הייסט אַנסאַמבל. און מיינט ניט א. מאַרעווסקי אז אַ פּאַזי-טיווע אירייע פון אַ פּאַרשטעלונג לינגט און דער גאַנצקייט פון ווערק גופא אין אַנסאַמבל פון אינטערפּרעטירונג און אויפפירונג און ערשט דאָן קומען די דעטאַלן פון דעם אָדער יענעם פאַרווירקלאַכער פון דער אָדער יענע ראַליע?

ווייבט דען ניט א. מאַרעווסקי אז קיין איין אַקטיאָר קען ניט טראָגן קיין פּאַזיטיווע אירייע פון אַ פּאַרשטעלונג, (שוין אַפּלייגן אינהאַלט פון ווערק אָן אַ זייט), ווייל ער איז אַפּגעהאַנגען פון הונדערטער אַנסאַמבל סבּות?

א. מאַרעווסקי באַמיט זיך סוף כל סוף צו טיילן „אַנסאַמבל“ אויף גוטן און שלעכטן. גי-

טער אַנסאַמבל—איז שעקספיר, באַ אים דאָמי-נירט נישט איין האַלע איבער אַלע אַנדערע לויטן בוי פון זיינע דראַמעס זיינען אַלע ראַלן גלייב-נעוויכטיג (אויסער האַמלעט) א. ז. וו קודם כל איז עס אַ שפּרונג פון אַקטיאָרישן אַנסאַמבל פאַר דער פּלאַסטישער פאַרווירקלאַך-כונג צום דיכטערישן אַנסאַמבל פון ווערק—און דאָס זיינען צוויי גאַנץ באַזונדערע זאַכן. באַס דיכטער איז בכלל יעדע האַלע, מען זי זיין ווי קלויזן זייער וויכטיג ווייל זי העלפט דער אַל-נעמיינער האַרמאָניע פון ווערק. אין זין פון דיכ-טערישן אַנסאַמבל איז די גריכישע דראַמע ניט ווייניקער אַנסאַמבלמעסיג ווי שעקספיר. און די שפּעטערדיגע— שילע, גריפּאַרצער, מעטער-לינג, איבסען, גאַנאַל, טישעכאָוו זיינען ניט אַנד-סאַנבלמעסיג? באַ זיי דאָמינירט דען איין האַל איבער אַלע אַנדערע? גראַד פאַרקערט אויב מען קען בכלל רעדן וועגן אַנסאַמבל בנוגע דעם דיכ-טער, איז באַ שעקספירן אַמבולטסטן קענטיק די דאָמינירונג פון איין האַלע איבער אַלע אַנדערע; ניט נאָר האַמלעט געהערט צו דעם דאָזיגן מין פיעסן, נאָר אויך זיין אַטעלאַ, שוילאַק, מאַקס בעט און אַנדערע.

אַנסאַמבל, אָדער סטאַר—דאָס איז אַ פּרינ-ציפּפּראַנע און ווי אַ פּרינציפּ קען עס ניט גע-טיילט ווערן עס קען אָנגענומען אָדער אַפּגע-וואָרפן ווערן.

און זאָל מיר דערלויבט זיין צו פרעגן: מיינט דען באַמט דער שווישפּילער מאַרעווסקי אַ די עוכרי העטאַטער, די רעזיסיסערן (און דער רע-זיסיסער מאַרעווסקי אויך בתּוכם) וויילן דוקא שלעכטן אַנסאַמבל? שלעכטע טויג בכלל ניט אפילו סטאַרס שלעכטע טויגן אויך ניט.

בעת דאָס צופּלאַנט האַרין פון דעם טעאטער טרוימער מאַרעווסקי זוכט די אינווייניגסטע סבּה פון אונזער שפּיל'ן טעאטער מצב, האָט זיין פאַר-טרערט אויג, ליידער געווענדעט דעם בליק אַהין וואו ס'איז אַם לייכסטן אַנצעווייזן אויף אַ „שולדיגן“.

אַט איז ער דער שולדיגער,—דער רעזיסיסער דער אַנסאַמבל פּרעדיגער, דער קרזן און פאַר-טייליגער פון אינדיווידועלן גייסט פון שווישפּילערן

פֿילֿשטענדיקע חתירה צו דער פֿריערדיקער הנחה, אז אין צענטר שטייט דער סטארן

ס'איז שווער צו גלויבן, אז דער מחבר פון „בריוו“ מיינט אונטערן ווארט „קביוו“—דעם צו-שויער און ניט דעם מיטוויקער, מיטשפילער אויף דער בינע, ווייל אויב אזוי, וואָלט דאָך אַ געהויבענע מגידישע דרשה פֿאַר אַ בית מדרש עולם, אָדער אַ געלונגענער מאָנאָלאָג פֿאַר אַן איטאליענישן חמוץ, געהייסן קאַלעקטיווע שאַ-פונג אין זין פון אַנסאַמבל

מזו מען, הייסט עס, קומען צו אַ החלטה, אַז דער יחיד איז אָפהענגיק פון קיבוץ און אַ ריף דער ביינע, ד.ה. פון די מיטשאַפער, מיט שפילער, ד.ה. פון אַנסאַמבל. מיט אַנדערע ווערטער—קיינ יחיד קען אויף דער בינע ניט עקזיסטירן (אויסער סידן דעם טראַנספֿאָרמאַטאָר פֿראַנקאַרדיל...), עס עקזיסטירט אַ קאַלעקטיוו (בינע קונסט איז קאַלעקטיווע שאַפונג און ניט קיין אַנדערע), אַן אַנסאַמבל, פון וועלכן עס קען זיך אָפט אויסטײַלן די אָדער יענע פֿערזאָן, דער אָדער יענער קינסטלער, וואָס איז מער באַגאַבט און „באַלײַכטן און באַהויבן מיט זיין הייסן אָטעם אַ קונסט ווערק“.

אזאָ—ניט דער יחיד, נאָר דער קאַלעקטיוו. די חתירה פון די צוויי אַרױסגעזאַגטע הנחות איז אזוי בולט, אז דער מחבר משמעות דערשפירט עס אַלײן. ער וויל זיך דאַרױבער אַביסעל באַגרייבן, דען, אַבער ער פֿאַרפֿאַלֿט זיך נאָך מער אין דעם שפּינױעבס פון ענאַצענטרישער סטאַראַן שױאַונג. ער זאָגט:

„אַנסאַמבל איז ניט קיין נייעס פֿאַר אײַנעם, וועלכער מיינט טעאַטער ערלאָך. שעקספּיר—אונזער נביא און פֿאַטער—איז אינגאַנצן אַן סאַמבל.“ (פֿאַר וואָס הױבט מאַרעווסקי אָן פון רענעסאַנסאַ איז מאַרלאָ אָדער אַפּילו סאַפֿאַקל ווייניקער אַנסאַמבל פון שעקספּיר? געױס דאַרף מען זיך לערנען פון שעקספּירן און גיין צו שעקספּירן, און מען דאַרף זיין כסדר אַן סאַמבליק, אַבער מיט עטלעכע שורות וויטער ווערט געזאָגט נאָר אַן אַנדער זאַך:

—איז אזוי גערופענעם אַנסאַמבל טעאַטער

איז ניטא קיין טרענער פון דער אָדער יענער פֿאַזיטיווער אײַדיע אין דער פֿאַרשטעלונג. (איז באַ שעקספּירן ניטאָ קיין טרענער פון אַ פֿאַזיטיווער אײַדיע אין זײַנע פֿאַרשטעלונגען?...)

און אזוי ווי אַן אַ פֿאַזיטיווער אײַדיע טױג ניט קיין פֿאַרשטעלונג, הײסט עס, אַן אַנסאַמבל טױג ניט.

אַזאַ ווידער אַמאַל—יאַ אַנסאַמבל, ניט אַן סאַמבל... מיינט ה. מאַרעווסקי, אַז דער שױשפּילער, וועלכער פֿאַרקערפערט די הױפּט ראַלע (דעם הױפּט געדאַנק) פון אַ פּיעסע איז דער טרענער פון דער פֿאַזיטיווער אײַדיע פון פֿאַרשטעלונג?

אויב אזוי, טאָ ווער איז דער טרענער פון דער פֿאַזיטיווער אײַדיע באַ אַ פֿאַרשטעלונג פון שילער'ס „רויבער“,—דער אַקטױאַר וואָס שפּילט דעם פֿאַלשן פֿראַנץ, אָדער דער, וואָס פֿאַרקערט פֿערט דעם אײַדעאַליסטישן קאַרל?

ווער איז דער טרענער פון דער פֿאַזיטיווער אײַדיע אין אַנסַקס'ס „דבוק“,—דער וואָס שפּילט חנו, אָדער דער וואָס שפּילט ר' עזריאַל'ע מיט ראַפֿאַליע?

בא דער יחידים סיסטעם ווערט די פֿראַגע פֿאַרענפֿערט נאַנט פּשוט.—דער סטאַר איז דער טרענער פון דער פֿאַזיטיווער אײַדיע פון פֿאַרשטעלונג, ווייל ער שפּילט אַ פֿראַנצן אַי קאַרלען, ער „באַלײַכט און באַשטראַלט“ אַי חנו'ען אַי ר' עזריאַל'ען. אַזאַ טראַדיציע עקזיסטירט שױן. וואָס עס איז געטאָן געוואָרן מיט פּופּיק יאָר צוריק מיט שילערס „רויבער“ ווערט אַינצ געטאָן מיט אַנסַקס'ס „דבוק“. מה שהיה הוא שיהיה ואין כל חדש, קיין זאָך האָט זיך ניט געבײטן, ווייל עס קען אַנדערש ניט זײַן, ווייל דער עצם, דער תּעמית פון אַזאַ טעאַטער אױפֿפאַסונג טראַגט מיט זיך די דאָיע פֿאַלגן.

אַי א. מאַרעווסקי גופא שטרייטן צוויי כחות, צוויי אַנטישױאַונגען: דער אײַנסטינקטיווער, ענאַ צענטרישער שױשפּילערעלעמענט און אַים שרױט: „... רעזשיסער פֿרעדיגט אַנסאַמבל און די אײַנדרױדאָליטעטן, די שאַרפע פּנימ'ער ווערן פֿאַרזאָגט“, און דעריבער דאַרף דער „יחיד“ זיין

פסיכאנאליז, מער ווי יעדע אנדערע פסיר
 כאלאגישע שול, האט געהאט א מעגלאכקייט צו
 בארירן די פראגע פון דער דאזיגער זייט, אבער,
 ווען מען זאל אראפדעקענען עטלעכע אלגעמיי-
 נע באמערקונגען דא און דארטן, איז דאס אין
 דער פסיכאנאליטישער ליטעראטור ניט געטאן
 געווארן. עם איז דעריבער ווייניג צו זאגן אז די
 פרוידיאנער האבן די פראגע ניט פארענטפערט,
 זיי האבן זי פשוט ניט אנגערירט.

די גאנצע ברייט פון קונסט־פראבלעם. עם איז
 אין דער ערשטער שורה א קאנטי־פראבלעם —
 פון די מיליאנען קאנטי'ס, וואס קאנטי פאר-
 טרעט — ניט קיין לעאנארד־פראבלעם. אג'י
 גענומען אז א ווערק איז פאראן, מאכט ניט
 אויס ווי אזוי עם איז געשאפן געווארן, וואסערע
 פראצעסן קומען פאר ביים קונסט־געניסער,
 וואס מאכן פונ'ם ווערק א קונסט־ווערק? דאס
 איז די פונדאמענטאלסטע פראגע.

ז. עלקין.

„יחיד“ אדער „קבוצ“

(וועגן א. מאָרעווסק'ס „בריוו וועגן טעאטער“)

סאמבל פארטייליגט דעם יחיד און דאס ברענגט
 אום דאס טעאטער.

עס מוז אַזאָ שטענדיג דאָמינירן אין אַ טעאָ-
 טער־פאַרשטעלונג דער אינדיווידועלער גייסט
 פון יחיד, ארום אים דארפן זיך פלעכטן אלע
 איבריקע, דער יחיד דארף אָנצינדן די האַרץ
 פון צושויער און אין דער פאַרשטעלונג מוז
 לויכטן זיין געשטאַלט, מוז פּלאַקערן זיין בליק.
 אין אַ צווייטן אָרט זאָגט א. מאָרעווסקי
 גאָר עפעס אנדערש: ער זאָגט:

„ווער עם האָט וועגן טעאטער אַ קלאָרן און
 פעסטן באַגריף; ווער עם זוכט זיין אָפּגאָט גייסט
 אויף די פּנימ'ער פון די רעצענזענטן און מעסט
 זיין טאַלאַנט ניט גאָר מיט דער אָונט־אייגנאַ-
 מע; פאַר וועמען טעאטער איז דער אינהאַלט פון
 זיינע יאָרען און טעג און נעכט—יענער ציט פון
 שעקספירן און צו שעקספירן. יענער ווייסט און
 פאַרנעסט גיט קיין איין רגע, אַז די קונסט פון
 שווישפּילער איז גיט קיין איינזאַמע (?). קיין
 שווישפּילער שאַפט אין רעש און געפילדער פון
 קבוצ—אין אַנסאַמבל... פון קבוצ הענגט ער
 אָפּ, דעם קבוצ געהערט זיין האַרץ זיין נשמה,
 זיין גאַנץ לעבן...“

הייסט עם אַז דער צענטר פון בינע קונסט
 איז דער קבוצ, דער „אַנסאַמבל“. איז עם דאָך אַ

אין דעם זייער אינטערעסאַנטן און עקס-
 פאַנסיוון „בריוו וועגן טעאטער“ (דאס נייעלעבן
 נומער 8), האָט דער באַוואוסטער שווישפּילער
 אברהם מאָרעווסקי, באַרירט איינע פון די אָנגע-
 ווייטאַקסטע פראַגען אין טעאטער לעבן, די
 פראַבלעם פון יחיד און קבוצ אין טעאטראַלער
 קונסט. אבער אַנטשטאַט דעם וואָס די פראַגע
 האָט באַדאַרפט קלערער ווערן, איז זי נאָך מער
 פאַרפלאַנטערט און פאַרנעבלט געוואָרען דורך
 די סתירות און פאַרדאָקסאַלע הנחות פון מחבר.
 אין צענטר פון דער טעאטער פראַבלעם האָט
 א. מאָרעווסקי אוועקגעשטעלט די פראַגע פון
 „אַנסאַמבל“ און „סטאר“. דאָס זאָל זיין די הויפט
 סבה פון דעם איצטיגן בין השמשות אין טע-
 אטער, דאָס זאָל זיין די סבה פון דעם קרויזיס
 אין דעם אידישען טעאטער אין אַמעריקא, וועגן
 וועלכן ער האָט געהערט און ער וואָרנט דעם אַמע-
 ריקאַנער חבר־שווישפּילער ער זאָל גיט פאַרפירט
 ווערן חס ושלום אין די פינסטערע וועגן פון
 אַנסאַמבל סיסטעם אין טעאטער. (אזוי ווי נאָר
 וועגן דעם וואָלט זיך דאָ געהאַנדלט...)

ער שיט שוואַרצען מאָן אויף די אַלע, וואָס
 האָבן אַרויסגערויט, אַדער ווילן אַרויסרויטן די
 כבורה פון דעם יחיד'ס האַנט און ווילן זי אוועק
 נעבן דעם קאַלעקטיוו, דעם אַנסאַמבל; דער אַג-

נייעם שאפונסמאמענט 1).

די קונסטפארשונג לייזט כסדר פון דעם, וואס מיר וואלטן געמענט אנרופן די קינסטלער-פיקסירונג, די קאנצענטראציע אויפ'ן מאמענט פון שאפן. פארוואס, בעת דער וויסנשאפטלאך כער אנאליז פון קונסט איז פיל עלטער איידער די פאלקלאריסטישע אונטערזוכונגען, איז דאך די לעצטע פיל ווייטער געגאנגען און פיל מער דערנענטערט? איינע פון די וויכטיגסטע סיבות איז בלי ספק דאס, וואס איז פאלקלאר האט ניט געקענט הערשן די פארבלענדעניש פון א יחיד. צוזאמען דערמיט דארף מען שוין אויך ארוינגעבענען דאס, וואס איז פאלקלאר זעט זיך אן קלאר און ממשות'דיג די הוספה פונ'ם קונסט-ענייסער, בעת אין קונסט — אין דעם פאל, אין ליטערארישער קונסט — קומט די הוספה פאר אויף אן אומגעזענעם, אויף א פסיכישן אופן. און מייא איז לייכט אין גאנצן צו פארזען דעם דאזיגן מאמענט. אז די נאטירלאכע באר וואונדערונג און דאנקבארקייט צום קינסטלער זאל ארויסרופן אזא פארבלענדעניש, איז גאנץ פארשטענדלאך. אבער אז ערנסטער אנאליז פון קונסט וועט קיינמאל זיין צוועק ניט דערגרייכן אזוי לאנג ווי ער וועט זיך ניט באפרייען פון און דעם סענטימענט.

די פראבלעם פון קונסט דארף זיין, און איז, פריער פון אלץ, די פראבלעם פונ'ם קונסט-גענייסער, ניט פונ'ם שאפער. אפילו די נאענט-סטע באקאנטשאפט מיט אלע דעטאלן פון א

1) אן אויסזעצונג קען געמאכט ווערן אנט-קעגן דעם אופן אויף וועלכן דא ווערט באנוצט דאס ווארט „טאלאנט“. אט דרוקט עס אויס דעם קינסטלער'ס סוביעקטיוון „בח“, און אט ווערט עס כמעט א סיגנאם פונ'ם אביעקטיוון פראדוקט פון דעם „בח“. אבער עס איז נייטיג געווען צו באנוצן א ווארט וואס זאל אויסדרוקן דעם סינטעז פון די צוויי אבסטרקטאפגעקריסענטע מאמענטן. אזא ווארט איז נישט, איז ביי מיר געבליבן צו באנוצן דאס ווארט „טאלאנט“, ווען נייטיג, אין אט דעם סיג-טעטישן זין. דאס, האב איך גערעכנט, וועט אין איין וועגס העלפן קלאר מאכן דעם בליק וואס ווערט נאך פארטירולג.

קינעמאטאגראפישער מאשין, וועט קיינמאל ניט דערקלערן די אילוועז פון דער דריטער דימענציע לייונט ניט אונז. ווען אבער א מענטש האט א און פון באוועגונג, וואס דאס בילד אויפ'ן ידיעה וועגן דער טבע און דער קאנסטרוקציע פון אויג, וועט ער גאנץ ניט פארשטיין ווי אזוי די אילוועז ווערט געשאפן, אפילו ווען ער האט די מאשין קיינמאל און די אויגן ניט גינען. עס קען ניט אפגעלייקנט ווערן, אז כאטש דער-ווייל איז די קינסטלער-פערזענלאכקייט מער א ריין פסיכאלאגישע איידער א קונסטפסיכאלאג-נישע פראגע. וועט אן אנאליז פון קונסט צו איר מוזן צוקומען, פריער אדער שפעטער. דאס וועט אבער זיין דער דאך פון דער געביידע, ניט איר פינדאמענט.

שוין דאס אלץ וואס פסיכאנאליז שטעלט אוועק דעם קינסטלער אין צענטער פונ'ם קונסט-פראבלעם, אנטהאלט אין זיך א מעטאדאגאגישן טעות פאר וועלכן יעדע קונסט-פארשונג מוז טייער באצאלן. ווען פריוד רעדט וועגן לעאנארדא דא ווינטיש'ן, מאכט עס דעם איינדרוק אזוי ווי לעאנארדא'ס קונסט וואלט דא געשיפלט בלויז א זייטיגע ראלע. פריוד האט דא אויך געהאט אן אנדער געלעגנהייט. אט ווי ער גיט אונט איבער דעם איינדרוק וואס איז „ליזא“ האט געמאכט אויפ'ן איטאליע נער אנדזשעלא קאנטי: „די פרוי האט גע-מייכלט מיט א קעניגלאכער רואיקייט. איר אינסטינקט פון נצחון. פון ווילדקייט, די גאנצע הייז פון איר געשלעכט, דער ווילד צו פאר-פירן און פאנגען. דער כישוף פונ'ם אפגארער, די וויכטיקייט וואס פארבראגט א גרויזאמען צוועק, דאס אלץ שיינט-אויף און פארשווינדט איינס נאך ס'אנדערע הינטער דעם לאכניגן שליער און צענייט אינ'ם ליד פון איר שמייכל... גיטס און שלעכטס, גרויזאמקייט און מיטגע-פיל, גראציע און כיתרע, זי האט געלאכט...“ דאס איז איינגטלאך א פארזוך איבערצוגעבן מיט ווערטער — שוין אביסל צו אינטעלעקט טואליסטיש — וואס א מענש האט מוסיה גע-ווען צום בילד פון מאנא ליזא כדי ארויסצו-ברענגען דעם פארטיגן רושם פון א קונסט-ווערק. אט דא וויקלט זיך פאנאנדרער פאר אונז

ט א ל א נ ט מ ע ר נ י ט א 2), ווייל דאס לעצטע איז, מאטעמאטיש גערערט, א פונקציע פונ'ם ערשטן.

עס איז מערקווירדיג, אז אין א פאל ווען א קינסטלער ווערט ביי איין דור ניט אנערקענט און ביים צווייטן יאָ, ווייזט מען געוויינטלאך אָן אויף דער אומגערעכטער האַנדלונג פונ'ם ערשטן דור. אָבער פאַרוואָס זאָל די פּאַזיטיווע מיינונג פונ'ם צווייטן דור האבן מער געוויכט? דער אמת'ער ענטפער איז דעם פאל איז, אז דער קינסטלער איז ניט קיין קינסטלער פאר'ן ערשטן דור, אָבער פאר'ן צווייטן יאָ. וויזשע קען אָבער אַ מענטש ויין יאָ אַ קינסטלער און ניט קיין קינסטלער אין דער זעלביגער צייט? ווען מיר קוקן אויף טאַלאַנט פון שטאַנדפונקט פון עלעמענטאַרער איינקייט וואָס האָט אַן אַכסאַד לוטע עקזיסטענץ אינ'ם קינסטלער'ס נשמה, דעמאָלט איז אַזאָ ענטפער אַן אומדערפֿאַזלאַכע סתירה. ווען מיר רעדן אָבער פון טאַלאַנט ווי פון אַ פּראָצעס, ווי פון אַ פּונקציע פון דעם, וואָס דער לעזער איז אַ ק ט י ו מוסיה צום קונסט' ווערק, דעמאָלט איז דאָ קיין שום סתירה קיין פאַראַן. דער ערשטער דור האָט, צוליב פאַרשריט דענע סיבות, ניט מוסיה געווען דעם נופך משל, ממילא איז דער פּראָצעס ניט פאַרענדיגט גע' וואָרן און דער קינסטלער האָט דערבייער קיין שום השפעה ניט געהאַט. ד. ה. ער איז קיין קינסטלער ניט געווען. דער צווייטער האָט זיך יאָ מיט'ן קונסט'ווערק אינטערעסירט און ממילא איז דער

קינסטלער געוואָרן אַ סינסטלער. דאָס אייגענע איז, ווען אַ קינסטלער ווערט אנערקענט ערשט נאָך זיין טויט. געוויינטלאך זאָגן מיר אז מען האָט אים ניט פאַרשטאַנען ייִם לעבן. אָבער אויב אזוי, הייסט עס, אז ביים לעבן האָט ער אין דער וועלט נאָר ניט געענדערט, זיינע ווערק האבן ניט ארויסגערופן קיין נייע טעטי- קייטן און שאַטירונגען און די פּסיכישע פּראָ- צעסן פון זיינע לעזער. ערשט יאָד זיין טויט זיינען פאַרגעקומען געוויסע ענדערונגען אין דער פּסיכיק פונ'ם לעזער, און אַט די ענדערונגען ב י י ס ל ע ז ע ר האבן געמאַכט פון אַ טויטן מענטש אַ לעבעדיגן קינסטלער.

טאַלאַנט איז ניט קיין פאַרטיג פאַרמעגן וואָס דער דיכטער טראַגט אַרום מיט זיך און באַנוצט זיך דערמיט ווי אַ פּאַרסטמאַן מיט זיין געלט. עס איז אַ פאַרוויקלטער סאַציאַלער פּראָצעס, וואָס איז כּלי ספק באַזירט אויף גע' וויסע איינגעבוירענע עלעמענטן אינ'ם קינסטל- לער'ס נשמה, אָבער אַזוי לאַזי ווי די דאָזיגט עלעמענטן זיינען אַפּגעריסן פון דער געזעל- שאַפטלאַכער קונסט'דאָזיגעמאָג קענען זיי קיין קונסט'ווערק ניט שאַפן. איך האָב דאָס געפֿיל, אז אַזאָ טיילווייזע אַפּגעריסנקייט קומט פאַר ווען ביים קינסטלער ווענט אַריבער דער קאַפּרויז נער פאַרלאַנג צו זיין „אָריגינעל“ דעם טיפּן דורשט פון וועלן זיך אויסדרוקן, שאַפן. איז אַזאָ פּאַל פּילן מיר, אז „עפעס איז דאָ“, נאָר עס לאָזט קיין רושם ניט איבער. טאַלאַנט איז אַ פּראָצעס, וואָס פאַדערט שטענדיגע אַנשטרענג- גונג, אַרבעט, סאַציאַלע אויסברייטונג און אַל- געמיין מענטשלאַכן פאַרטיפּונג. דער וואָס זעט אינ'ם קינסטלער אַן אַפּגעזונדערטן יחיד, זעט אים אין גאַנצן ניט. מיר וואַלטן אַפּשר כּכּלל ניט געדאַרפט רעדן וועגן טאַלאַנט ווי ער'ס אַ זאך וואָס האַלט אַן אַ כּסדר'דיגע עקזיסטענץ. דער טאַלאַנט הייבט זיך אַן אין מאַמענטן פון שאַפן. און הייבט זיך אַן אויפּסיי אין יעדן

2) דו אַהענגער פון דיכטערישער זעלבסט' גענוגקייט האָבן אַפּט לוב איבערצול'הרן די חכמה, אַז אַ דיכטער איז אַ העכערער פּסיכישער טיפּ. אַזוי ווי אָבער מיר קענען דאָס דירעקט ניט וויסן, דאַרף מען דאָס באַוווּיזן דורך אַ געוויסער קאַנקרעטער טעטיקייט מצד דעם דיכטער. אָבער דער דיכטער שאַפט דאָך קונסט? זיכער, הייסט עס אַז אַ „הע' כּערער פּסיכישער טיפּ“ איז, אין דעם פּאַל, כּלויז אַ פּסיכאָלאָגישע אַובערזעצונג פונ'ם וואַנדערבאַרן געדאַנק אַז אַ דיכטער שאַפט קונסט, אָדער אַז אַ קינסטלער איז אַ קינסטלער. היינט צו וואָס באַנוצן אַ פאַרמערקישע פּראָצעס כּדי אויסצודריקן אַ זעלבסט' פאַרשענדלאַכקייט?

וואס זישע באקומט זיך דעמאלט? וואלטן מיר אפילו דעמאלט געצוואונגלן געווען צוצוגעבן אז זיי האבן געמאכט א וויכטיגן בייטראג צו א פארענטפערונג פון קונסט־פראבלעמען? מיר דוכט, אז אפילו דעמאלט וואלט די פסיכאנאליטישע ארבעט קיין גרויסע באדייטונג ניט גע' האט פאר' קונסט־פארשער. דא איז שולדיג די עצם מעטאדע, מיט וועלכער די פסיכאנאליטיקער האבן זיך באנוצט, א מעטאדע וואס איז פאראורטיילט דורכצופאלן, ווייל זי דער־ גרייכט פשוט ניט דעם צענטער פון דער קונסט־ פראבלעם.

די פסיכאנאליטיקער האבן זיך אנגע' שלאסן אז דער עלטסטער און פארשפרייטסטער מעטאדע אין קונסט־פארשונג, וואס זעט אויס צו זיין געבויט אויף דער השערה, אז די וויכ' טינסטע פראבלעמען פון דער קונסט זיינען די פראבלעמען פון קינסטלערישן שאפן. לויט דער דאזיגער השערה קומט אויס, אז ווען מיר וועלן אנאליזירן און ריכטיגן פארשטיין די נשמח'ס פון די געטעם, די שעקספיר'ס, די דא ווינ' טשיס', א. א. וו. דעמאלט זיינען פאר אונז אלע קינסט־פראבלעמען פארענטשערט. מיט אנדערע ווערטער הייסט עס, אז די גרעסטע שוועריקייטן וואס מיר געפינען אין פאנאנדער־ קלייבן זיך אין קונסט־דערשיינונגען ליגן אינ'ם קינסטלער. דאס איז א פאלשע און א שערלאכע השערה, און וואס שנעלער מיר וועלן זיך פון איר דערווייטערן אלץ בעסער וועט עס זיין פאר יעדער צווייג פון דער קונסט־פארשונג.

די דאזיגע פאלשע השערה קומט צו אונז דערהויפט פון אונזער מאדנעם אויפפאסן דעם מהות פון קינסטלער. וואס איז אזוינס א קינס' טלער? הלן מיר זאגן אז עמיצער, "האט" טאלאנט און אז אנדערער, "האט ניט", שאפט שוין די שפראך גופא אז אילווע. עס זעט אויס אזוי ווי טאלאנט וואלט געווען עפעס א בא' שטימטע זאך, אז "אבסאלוט", וואס ליגט ער' געין וואו אין אונז און "שאפט". אמאל האט מען ארומגעזוכט די נשמה אין פארשידענע טיילן פון מענשלאכן קערפער, אט האט מען געמיינט איז זי אין הארצן, אט אין קאפ, און ד. ג. ווער ווייס ווי לאנג מען וואלט אזוי

ארומגעזוכט די נשמה, ווען עס וואלט ניט פאר' געקומען קיין גרינטלאכע ענדערונג אינ'ם עצם באגריף נשמה. היינט האבן מיר די זעלביגע לאגע כנוגע טאלאנט.

דעם לעבערלאכסטן עקסטרעם פון דער דא' זיגער אויפפאסונג באגעגענען מיר דעמאלט ווען א דיכטער דערציילט אונז, אז ער שרייבט בלויז פאר זיך. ווארים אויב דער דיכטער האט און זיך ערגעין וואו א עקסטעלע מיט טאלאנט, צי וואס איז אים נייטיג וועלט אדער מענטשן? פאר אים איז נעגן צו בלייבן אליון מיט זיך ערגעין אין אן איינזאמען ווינקל: דארט עפנט ער דאס עקסטעלע נעמט ארויס דאס „פינטעלע" טאלאנט און שאפט. ביי קינדער פרעגט מען אפט א רעטעניש: ווען דונערט אין א וואלד, וואו קיין לעבעדיגער נפש איז ניטא? אבער א קינד איז שווער צו באגעמען, אז דארט וואו עס איז ניטא קיין אויער, קען ניט זיין קיין קלאנג. אין א וואלד וואו עס איז ניטא קיין לעבעדיגער נפש, דו ג ע ר " נ י ט. דיכ' טערישער טאלאנט איז כטבע עפעס אזעלכעס וואס מען קען זיך אליון ניט נעמען. עס איז אז אויסדרוק פון דער באציאונג פונ'ם אנגע' רעגטישאפנדיגן לעזער יעום אנרענדיגטישאפנדיגן דיכטער. קינסטלערישער טאלאנט איז א פ ר א צ ע ע ס, וואס הייבט זיך אן מיט'ן קונסט־ שאפער און ענדיגט זיך מיט'ן קונסט־איבער' שאפער, דעם קונסט־געניסער 1. זייענדיג א פראצעס, איז וועלכן טייל איר זאלט ניט אוועק נעמען מוז דאס גאנצע צעשטערט ווערן. כמילא ווען איר נעמט אוועק דעם געניסער איז קיין

1) ליידער דריקט אויס דאס ווארט „געניסן" א שאסיוון צושטאנד. דאס באווייזט בלויז וואסער פאלטן באגריף מיר האבן פונ'ם פראצעס פון אויפ' נעמען א קונסט־ווערק. א ווארט וואס זאל אויס' דריקן דעם אקטיוון באדאקטער פון דעם פראצעס איז צום באדויערן נישט. זאל אבער קלאר זיין דער זין אין וועלכן דאס ווארט „געניסן" ווערט דא באנוצט.

פילן (אפילו ער אליין ווייס ניט פון זיי), וואס האבן א שטארקן איינפלוס אויף זייטיגע, וועלן כע זיינען פרעמד דעם קינסטלער, און זיי קענען ניט קלאר מאכן פון וואנען די דאזיגע געפילן פלוקייט קומט" 1).

אויף פראסט אידיש הייסט עס, אז אויף וויפיל לעאנארדא איז א קינסטלער, ווייסן מיר ניט פון וואנען עס נעמט זיך צו אים. מיר קענען בלויז זאגן, אז „א פריינטלאכע נאטור האט באשאנקען דעם קינסטלער“, וואס דאס איז דאס זעלביגע ווי מיר וואלטן זאגן „נאט ווייס פון וואנען עס נעמט זיך צו אים“. מיר קענען בלויז זאגן, אז אָנגענומען, אז לעאנארדא איז א קינסטלער איז פון דעסטוועגן זיין נשמה ניט ווייניגער מענטשלעך ווי די נשמה פון א געווראטיקער אָדער א טביה. וואָס קענען דער רעסירט אין קונסט־פראַבלעמען? וואָס געווינט מאַנאָ ליזא, ווי א קונסט־ווערק, פון די פרוידי־שע ארוינטייטשונגען? מיר שיינט, אז דער ענטפער אויף אזעלכע פראגעס דארף זיין א גענאטיווער. ווען מען פלייסט זיך צו באווייזן. אז אינצעסטוועלע מאטיוון הערשן אין דער קונסט, דעמאלט ווערט די קונסט א מיטל צו באשטעטיגן פסיכאנאליטישע טעאָריעס, אָבער דערמיט ווערט נאך פסיכאנאליז ניט קיין מיטל צו דערקלערן קונסט.

דאס אייגנטלעך דער אמת'ער אינג האלט פון דער גאנצער פסיכאנאליטישער אר בעט אויפ'ן געביט פון קונסט. דער פארשונגס־אביעקט איז ביי זיי תמיד געווען פסיכאנאליז. ניט קונסט. דעריבער האט טאקע פסיכאנאליז א סך געוואונען פון די שטודיעס אין קונסט. אָבער קונסט האט פון פסיכאנאליז נאר נישט ניט געוואונען.

לאַמיר אָבער זיין נאך אַביסל ווייטער. לאַמיר אויף א ווילע צוגעבן, אז די פסיכאנאליטיקער איז געלונגען צו באווייזן ניט בלויז וואָס עס זיינען די הויפט־מאטיוון אינ'ם קינ־סטלער'ס שאַפן, נאָר אויך פארוואָס ער דריקט אויס זיינע פסיכישע רעגונגען קינסטלעריש.

ערשטע פאנטאזיעס מיט וועלכע ער האט זיך ארומגעטראָגן, די כסדר'דיגע אנטוויקלונג פון זיין ליבדא. מיר ווערן געוואר, אז דער באַ־ראַקטעריסטישער שמויכל פון זיין „מאָנא לי־זא“, וואָס מיר געפינען אויך אויף אנדערע ביל־דער זיינע, געהערט אין דער אמת'ן זיין מוטער, און זיינע בילדער זיינען בלויז אן אויסדרוק פון פארבאָטענע און פארשטימטע רעגונגען, א. ד. ג. וואָס־זשע באווייזט דאָס אַליין? אויב אַלע מענטשן האָבן — לויט דעם פסיכאנאליז — אינצעסטוועלע פארלאַנגען, האָבן מיר דאָ נאָך א באווייז, אז לעאָנארדא איז געווען א מענטש ווי אַלע מענטשן. עס איז זייער מעגלעך, אז ווען אן ארטאדאקסישער פרוידיאנער וואָלט זיך באַ־קאנט מיט דעם פאַקט, אז טביה דער מילכיגער האָט געקויט, געהאלט און געלעט זיין טאָכ־טער צייטל, וואָלט ער דערין דערווען א פראַ־עם פון סובלימאציע, ד. ה. פשוט'ע אינצעס־טועלע פארלאַנגען זיינען ארויס אין דער ווירק־לאַבקייט אונטער'ן שלייער פון פאַטערלאַכער צאַרטיקייט. הייסט עס, אז סיי לעאָנארדא, סיי טביה זיינען אונטערגעוואָרפן די זעלביגע פסי־כאַלאַגישע געזעצן. אָבער דאָס איז לחלוטין ניט אונזער פראַגע. אויף וויפיל לעאָנארדא איז א קינסטלער, ווילן מיר דאך וויסן די אונטערשידן צווישן אים און א טביה, אָבער באַי אונפן ניט זייערע ענלאַבקייטן. עס איז נאָר ווייניג וואָס פרוידי רופט אז דאָס ווערק „א פסיכאָסקעסועלע שטודיע פון א קינדייטערדיגע־רונג“, אזוי ווי עס וואָלט מיט דער פראַגע וועגן קונסט גאָר קיין שייכות ניט געהאט. וואָרים אויב, ווי די פסיכאנאליטיקער זאגן אזוי אפט, פסיכאנא־ליז קען אויך אָנגעווענדעט ווערן אויף צו דער־קלערן קונסט־דערשיינונגען, איז דאָ דאָ געווען א גוטע געלעגנהייט. אמת, פרוידי דערמאנט אויך פארבייגענד'דיג די עצם פארבלעם, ד. ה. פאר־וואָס האט לעאָנארדא אויסגעדריקט זיין ליבדא אזוי קינסטלעריש, בעת אנדערע מיליאנען טוען עס ניט? אָבער עס קלינגט מאָדען, ווען מיר לייענען, וואָס ער זאָגט וועגן דעם: „א פריינט־לאַכע נאטור האט באשאנקען דעם קינסטלער מיט דער פייאיקייט אויסצודריקן אין קינסטלע־רישע שאַפונגען די פארבאָרגנסטע פסיכישע גע־

*) S. Freud: Leonardo da Vinci, trans. by A. A. Brill, 78-79.

האלטנקייט — ספעציעל אין דער אנוועזנהייט פון א פרעמדן מאן — קענען מיר זיך שוין לויבט פארשטעלן ווי עס פילט אזא פרוי אינ'ם אנאליטיקער'ס קלויב, און ווי לאנג עס דארף נעמען ער זאל געווינען איר צוטרוי אויף אזוי ווייט, אז זי זאל אים העלפן זיך גריכלן אין די פארבראנגסטע ווינקעלאך פון איר לעבן.

פון דאנען קומט עס דער פסיכאנאליטיקער מיט'ן באגריף פון א „ווידערשטאנד“ און וויל אים אנווענדן אויפ'ן קינסטלער. לייגט זיך אבער די גאנצע מעשה ניט אויפ'ן שכל. קינסטלער לער לעבן אונטער'ן שטענדיגן דרוק פון א נויט צו זיין אריגינעל, אנדערש. אנדערשקייט זעט זיך שארפער אן, רופט ארויס די אויפמערק-זאמקייט נאך וועלכער ער דורשט. ער איז ממש פראפעסיאנעל געצוואונגען צו ברעכן טראדיציעס, צו שטרעמען קאנווענציעלע פסעסטי-גען און צו שאפן זיך די איילווע פון א מענטשן וואס איז „איינזאם אין דער גרויסער, ברייטער וועלט.“ א קינסטלער האט דאך דעם גרעסטן תענוג ווען עמיצער זאגט, אז ער איז א וועלט פאר זיך, וואס האט קיין מנע ומשא ניט מיט דער ארומיגער געזעלשאפט. דאס פירט דערצו, אז קינסטלער זאלן כסדר רעוואלטירן אנטקעגן אלץ וואס איז אנגענומען. אפט נייען זיי דאך צו אזעלכע עקסטרעמען, אז זיי לייקענען מיט עפעס א גלייךווערטל די באשיינענע פראבלע-סיאמען און פילן דערביי אז די קיילאכדיקייט פונ'ם ווערטל דארף טראגן א סך געוויכט. קינסטלער געוויינען זיך דאך ממש צו עסן פארא-דאקסן און פארבייסן מיט געוואנטע אפאריז-מען. עס איז אלאז קלאר, אז די טאג'סגעזעלעכע ארבעט פונ'ם קינסטלער — רייאנאליטיש גערעדט — באשטייט דוקא אין א שטענדיגן האמערן אויפ'ן סאמע הארץ פונ'ם ווידער-שטאנד.

ווען מיר קומען צום געשלעכטלאכן מא-מענט, וואלט עס ממש געווען דאס גרעסטע וואונדער ווען דא זאל ביים קינסטלער הערשן און באדייטנדיגער ווידערשטאנד. עס איז ניטא קיין שום גרונט אנוצונעמען אז קינסטלער זאלן — ווי יענע היסטערישע פרוען — זיך דער-שרעקן פאר אינצעסטועלע אדער אפילו האמא-

סקסועלע מאטיוון. דער בעסטער באווייז אין דאך טאקע דאס — ווי ראנק ווייזט דאס אזוי קלאר אין זיין ווערק — וואס אזעלכע מאטיוון ווערן גאנץ אפן באנוצט אין דער ליטעראטור. ווען קינסטלער זאלן אפילו ניט האבן דאס וואס מען רופט „אינווייניגסטער דראג“, נאך זאלן פשוט מעכאניש שרייבן לידער, ראטאנען, מאלן בילדער, אויסהאקן סטאטעס. א. א. וו. וואלטן זיי אויך מיט'ן כח פון פשוט'ער געוואוינהייט צו טראכטן און שפינען אסאציעציעס אין די פארשידנסטע געשלעכטלאכע ריכטונגען, אויף אזוי פיל אפגעשוואכט דעם סאציאליקאנוועג-ציאנעלן ווידערשטאנד, אז עס וואלט זיי זייער לייבט אנגעקומען זיך אליין חושד צו זיין אין אלע פארבאטענע שטרעבונגען.

בקיצור, אויב דער גאנצער זין פון אומ-באוואוסטע, אדער פארשטיקטע פארלאנגען לייגט אינ'ם פאקט וואס עס איז פאראן א ווידער-שטאנד, דעמאלט קען מען די דאזיגע טעאריע בשום אופן ניט אנווענדן אויף קונסט. ביי קינסטלער, אנדערש ווי ביי פיל אנדערע מענטשן, איז דער געשלעכטס-דראג אין סאמע צענטר פון באוואוסטיוון, און עס איז ניטא קיין שום נויט אין סובלימירונגס-פראצעסן, פסיכאנאליטיש פארשטאנען.

אבער לאמיר אויף א וויילע צוגעבן אז עס איז יא פאראן אז ענלאכקייט צווישן געוורא-טישע סימפטאמען און קונסט-ווערק, האבן דע-מאלט די פסיכאנאליטיקער פאר אונז דער-קלערט דעם קינסטלער? ווערן, למשל, פאר אונז אנטפלקט די אינווייניגסטע סיבות פון דעם קינסטלער לעאנארדא דא ווינטישי, ווען פרויד ווייזט אונז אז סיי אין זיין פרוואטן לעבן, סיי אין זיינע ווערק באמערקן מיר ביי אים אז אינצעסטועלע צוגעבונדנהייט צו זיין מוטער, אדער האמאסעקסועלע מאטיוון?

פרויד'ס ווערט „לעאנארדא דא ווינטישי“ איז זיכער א מערקווירדיג ווערק אין פרט פון פסיכאנאליטישן רעזאנירן. בלויז פרויד'ה גע-ניאלער קאפ איז פייאק אויף אזעלכע וואונ-דערבארע המצאות און אריגינעלע איינפאלן ווי מיר געפינען אין דעם כור. דארט ווערט פאר אונז אנאליזירט לעאנארדא'ס קינדהייט, די

ראטור דערמאן איד זיך און א מעשה ביי יונה
ראזענפעלד'ן, וואו די טעמע איז פארבאטענע
באציאונג צווישן א פאטער און זיין טאכטער.
און עפעס חלומ'ט זיך מיר אז דאס איז ניט
דער איינציגער פאל אין אונזער ליטעראטור.
דאס פריער ציטירטע בוך פון אמא דאנק —
דאס גרעסטע ווערק סיי אין פארנעם, סיי אין
צעניופענזאמלטן מאטעריאל, בנוגע פסיכאנאָ-
ליז און קונסט — איז פול מיט אזעלכע פאקטן.
אלזא, ווען מיר זאלן אפילו האלטן, אז
דער אינצעסט-מאטיוו איז דער ליטעראטור איז
פון די פסיכאנאָליטיקער שטארק איבערטריבן
געווארן, מוז מען פונדעסטוועגן מודה זיין, אז
דער מאטיוו איז פאראן און האט געשפילט א
ראלע אין געוויסע קונסטליטישע שאפונגען.
אבער וואס באווייזט דאס? מיר דוכט, אז
דאס באווייזט פונקט דעם היפוך פון דער פסי-
כאנאָליטישער השערה — זייער וויכטיגסטע
און אמת אריינגעלע השערה בנוגע קונסט —
אז א קונסטווערק איז פונקט אזוי א קאמפרא-
מיס צווישן פארבאטענע און דערלויבטע אויס-
דרוקן פון פארשטיקטע פארלאנגען, ווי עס איז
א נעווראטישער סימפטאם.

דער הויפט-באראקטערישטריד פונ'ם סימ-
פטאם איז דאס, וואס קוקנדיג אויף אים פון
דרויסן קען מען באזיין אופן ניט איינזען קיין
שום שמש'ן פון ענלאכקייט צווישן אים און דעם
פארלאנג וועלכן ער פארמאסקירט. נעמען מיר,
למשל, די וואשינגטאניע, א קראנקייט וואס דריקט
זיך אויס דערין, וואס דער פאציענט האלט אין
אייין וואשן זיך. אז אנאָליז פונ'ם לעבן פון
אזא פאציענט ברענגט געוויינטלאך ארויס גע-
וויסע פארבאטענע האנדלונגען אדער פאנטאז-
זיעס. דער אנאָליטיקער זעט נלייד אינ'ם וואַשן
זיך א סימבאָלישן אויסדרוק פון וועלן זיך ריי-
ניגן פון זינד כדי פרייער יי מאכן דעם וועג
פאר די זעלביגע האנדלונגען אדער פאנטאזיעס.
וואס איז די דרויסנדיגע ענלאכקייט? גוואַשן
וואַשן זיך און זינדיגע פארלאנגען? אראניס.
דעם אנאָליטיקער'ס ארבעט באשטייט וואס
איז אריינברענגען אינ'ם פאציענט'ס באוואוסט-
זיין א שייכות וואס יענער קען לכתחילה באזיין
אזוי ניט איינזען. די נאָצע קראנקייט זיינע

איז דאך טאקע דאס, וואס ער קען די שייכות
ניט איינזען: דער ווידערשטאנד דערלאזט עס
ניט. געלינגט דעם אנאָליטיקער צו צעברעכי
עם ווידערשטאנד, ווערט דער פאציענט גע-
הילט, אויב ניט בלייבט ער א חולה לעולם
ועד.

אזא קאנצעפציע לאזט ייך באזיין אזוי ניט
אנווענדן אויפ'ן קינסטלער. דער עראטישער
מאטיוו דאמינירט אזוי שטארק אין קונסט, אלץ
איז דארט אזוי קלאר און אפן, היינט ווי קען
מען אננעמען אז דער קינסטלער איז ניט דורך
און דורך באוואוסטזיניג וועגן דער שייכות
צווישן זיין געשלעכטלאכער טבע און זיין
ווערק? דער פסיכאנאָליטיקער וועט מכתמא
דערויף ענטפערן, אז דא האנדלט זיך ניט וועגן
עראטישע מאטיוו בבל, נאר וועגן אינצעסטוע-
לע מאטיוו, און זיי זיינען פארבראגן פינ'ם
קינסטלער פונקט ווי פונ'ם נעווראטיקער, וואס
דיס ביי ביידן ווירקט דער שטרענגער ווידער-
שטאנד-מעכאניזם. לאמיר דעריבער אביסל
קלארער ווערן וועגן דעם דאזיגן ווידערשטאנד
מעכאניזם.

ווען מיר ריידן וועגן פארבאטענע פאר-
לאנגען, פארשטייען מיר געוויינטלאך אזעליכע,
וואס גייען להיפוך צו די אטיגומענע אציא-
לע נארמען. מענטשן זיינען געווענליכע
באשעפענישן. די שרעק פאר ענטלאכע פאר-
ווארפן, פונקט ווי דאס פארגעניגן פון עפנט-
לאכע לויבערסער, שפילן אן אומגעהויערע
ראלע אין אונזער לעבן. ווען מיר דערמאנען
זיך מיט וואסער קלאס מענטשן די פסיכאטרישע
קליניק האט צו טאן, אלץ אמת'ער קלינגען פאר
אונז די באגריפן וואס פרויד און זיינע אנהענ-
גער לייגן אריין אינ'ם ווידערשטאנד-מעכאניזם.
על פי רוב האבן מיר דא צו טאן מיט קרענק-
לאכע פרויען פון איינגעזעסענעם בירגערלאכן
קלאס. דאס זיינען מענטשן וואס שרעקן זיך פאר
יעדן שאטן פון פסיכישער דעקאלטע. ביי זיי
לעבט און ווירקט א פעסט איינגעפונדעוועטער
עטיקעט, א גלייכער קאנווענציעלער רד פון
וועלכן מען טאר ניט אפגיין ניט רעכטס און
ניט לינקס. ווען מען לייגט נאך צו דעם צו די
געוויינטלאכע וויבלאכע צניעות און צוריקגע-

פסיכישע קראנקייטן. דער קינסטלער ווייס ניט פון די כאטיוון וואס פירן זיין פערער, פינזל, א. א. וו. זיין אומבאוואוסטיוון רייכט זיך צו דער אויבערפלאך פונ'ם פסיכישן לעבן זיינעם. דער ווידערשטאנדמעכאניזם דערלאזט ניט דעם פרייען אויסדרוק פון זיין ליבידאָ. דער רעזולטאט איז א פשרה: אן אויסדרוק, וואָס פארקערפערט טאקע אין זיך זיינע אומבאוואוסט'טע פארלאנגען, אבער די פאָרם איז אזא, אַז זי דערוועקט ביי דער געזעלשאַפֿט געפילן פון לויב און באַוואונדערונג. דאס איז א קונסט' ווערק. אַט ווי איינער פון די אַנגעזעענסטע פסיכאָנאָליטיקער דריקט זיך אויס: „אַר-טיסטישע און פאַעטישע אינפֿאַרציע דאַרף מען פאַרשטיין ווי אַ מאַניפֿעסטאַציע פון פאַרשטיקטע פאַרלאַנגען און, ווי אַזעלכע, ווערט זי געשאַפֿן אין הסכּם מיט די געזעצן אונטער וועלכע פּרויד האָט גרופּירט די פּראָצעסן, וואָס כאַטייליגן זיך אין אורשפרונג פון געווראטישע סימפּטאָמען, חלומות, האַלוצינאַציעס און ענ-לאַכע דערשיינונגען, אַ חוץ, וואָס דאָ ווערט געשאַפֿן אַ טאַלאַנטפולע גאַנצקייט, וואָס איר טיפּערע פּסיכאָנאָליטישע באַדייטונג איז ניט אין גאַנצן קלאָר פאַר'ן קינסטלער".¹

וואָלט די פסיכאָנאָליטישע אויפפאַסונג פון קונסט ניט אַרויס פון די ד' אַמות פון דער פסיכאָנאָליטישער וועלט, וואָלטן איצט געדאַרפט באַקומען דאס וואָרט נאָר קונסטקריטיקער און בכלל מענשן וואָס קונסטפאַרשונג איז זייער פאַר. כאַטש ביים פסיכאָלאָג און אפילו אַ וויסנשאַפֿטליכע געוועזענע פּוּבליק די דאָזיגע מענטשן ניט זייער קיין געהוילענע, וואָלט ער פון דעסטוועגן געפילט, אַז אין איצטיגן פאַל איז זייער וואָרט אַנטשיידנדיג וויכטיג, און נאָר מיט זייער הילף דאַרף די גאַנצע פּראָגע באַהאַנדלט ווערן. אין אַבער די מעשה וואָס נאָר אַ גרויסע צאָל פאַר-לייט פונ'ם קונסטגעביט האָבן אין גאַנצן אַדער טיילווייז אַנגענומען די פּרוידישע השׂערות, אַדער אין ערנסטן פאַל האָט מען גע-פילט צווישן זייערע שורות, אַז זיי זיינען היפּש-לאָר באַאיינפלוסט פון דעם פסיכאָנאָליטישן געדאַנקע-גאַנג. אויב אזוי שווימן אַרויס דריי זייער וויכטיגע פּראָגעס: ראַשית, אין דעם

וואָס די פסיכאָנאָליטיקער דערציילן איזן וועגן קונסט, אויף וויפיל זיינען דאַרט פאַראַן פאַקטן. פּשט און וויפיל האָבן מיר דאַרט צו טאָן מיט טעאָריע, מיט דרוש? שנית, צי זיינען די פאַקטן וואָס זיינען אַונטן כאַקאָנט פון דער קונסט'וועלט אין הסכּם מיט דער טעאָריע וואָס פסיכאָנאָליז לייגט פאַר? דריטנס, ווען אפילו מיר זאָלן אַנגעמען אַז אַלע פסיכאָנאָליטישע השׂערות זיינען אַמת, אויף ווי ווייט קענען מיר זיי באַנוצן אין אַ דערקלערונג פון קונסט'דער-שיינונגען?

בנוגע דער ערשטע פּראָגע דאַרף אַפּו גע-זאָגט ווערן אַז די פסיכאָנאָליטיקער האָבן אַפּט געאַרבעט מיט גרויס מי צו באַוווּיזן אַזעלכע באַשיינפֿערלאַכע זאַכן וואָס זיינען קלאָר אפילו פאַר אַ קינד. ווען מען סטאַרדט זיך צי באַ-וווּיזן אַז דער עראָטישער מאַטיוו שפּילט אַ גע-וואַלטיגע ראלע אין קונסט, איז פונקט ווי מען וואַלט וועלן באַוווּיזן, אַז קינסטלער שאַפֿן קונסט-ווערק. דאָס זעלביגע איז אַמת ווען מען וויל אונטערשיינדיק די ראלע פונ'ם קינסטלער'ס פּערזענלאַכן לעבן אין זיין קונסט 1). דאָס לייגט נאָר צו, אַז „אפילו דער גרויסער אַריק טער“ הייבט אָן פון זיינע פּערזענלאַכע אינטע-רעסן. עפעס אַזוי ווי עס וואַלט נאָר מעגלאַך געווען עס זאָל פאַרקומען אויף אַ אַנדער אָפּן. אין דעם פּרט האָבן די פסיכאָנאָליטיקער ניט נאָר גאָר ניט מחדש געווען, נאָר בכלל גאָר ניט געזאָגט. יענער איינער וואָס לייגעט ביכער, זעט בילדער, הערט מוזיק און באַזוכט מעאַטער, ווייס עס און האַלט עס פאַר זעלבסטפאַרשטימט דלאָר. ווען מיר קומען צו דער פּראָגע וועגן דעם „אינצעסט-מאַטיוו“, איז שוין די לאַגע אַ גאַנץ אַנדערע. אפילו ווען מען זאָל אין גאַנצן אַפּ-וואָרפֿן אַלע פאַלן וואו די פּרוידיאַנער טייטשן אַרײַן אינצעסטוועלע מאַטיוון, וועלן מיר אויך קענען צענויפקלייבן אַ היפּשע צאָל ווערן מיט אַפּגעע שילדערונגען פון ליבעס צווישן ברודער און שוועסטער, אַדער צווישן עלטערן און קינד-דער. טראַכטנדיג וועגן אַונזער אידישער ליטע-

¹) A. Pfister: Some applications of Psychoanalysis 121.

²) Otto Bank: Das Inzest-Motiv in dichtung und sage, 122.

באוואוסטויזן דארף דעריבער באטראכט ווערן ווי א מין פסיכישער עיר מקלט, אזוי צו זאגן, פאר פארשטיקטע פארלאנגען. דאס ווייזט שוין, אגב אורחא, אויך אן אויפ'ן צוועק פונ'ם אויבאוואוסטויזן בכלל.

פארלאנגען, וואס ווערן פארשטיקט, ווערן אבער ניט אויסגעראטן. פאטרייבט מען זיי פון דער אפענער, לעגאלער וועלט, געפינען זיי א פלאץ אין דער פיל ברייטערער און טיפערער פסיכישער „אונטערוועלט“, און פון דארט פירן זיי אן זייער הערשאפט איבער אונז. ווי אזוי קענען זיי אבער ווירקן אויף אונז פון דארטן? וואָרים לאַמיר ניט פאַרנעסן, אַז פּונקט ווי עס איז פאַראַן אַ מעכאַניזם וואָס פאַרשטיקט, אזוי איז אויך פאַראַן אַ מעכאַניזם וואָס שאַפט דעם ווירערשטאַנד, און דער ווירערשטאַנד וועט דאָך קיינמאַל ניט דערלאָזן אַז דער פאַרשטיקטער פאַרלאַנג זאָל זיך צעריק אַרויסרייסן אין דער ליכטיגער וועלט. מוזן מיר דעריבער אָננעמען אַז עס זיינען פאַראַן אַנדערע מעכאַניזמען, וואָס פאַרויבערן ווי עס איז דעם איינפלוס פון אַט די אומבאַוואַוסטויניגע פאַרלאַנגען אויף אונזער לעבן. ווייל אויב מיר זאָגן אַז די פאַרשטיקטע שטראָמען פון דער ליבדאָ עקזיסטירן, הייסט עס, אַז זיי ווייזן זיך אַרויס אינ'ם גאַנג פון אונזערע לעבענס־פּראָצעסן, אַנדערש האָט דאָך דער באַגריף „עקזיסטירן“, אויף וויפיל עס האָט אַ שייכות צו לעבעדיגע פּונקציעס, קיין שום זין ניט. וואָס־זשע זיינען די מעכאַניזמען וואָס דערפירן צו אונז די טרויב־יכחות פון די אומ־באַוואַוסטויניגע פאַרלאַנגען אויף „להכעיס“ דעם ווירערשטאַנד־מעכאַניזם?

אזעלכע מעכאַניזמען זיינען פאַראַן צוויי. ביידע זיינען גלייך אין איין פרט: דערין, וואָס זיי פאַרקליידן די פאַרשטיקטע פאַרלאַנגען, זיי ציען אויף זיי אַרויף פּרעמדע קליידער, מען זאָל זיי ניט דערקענען. דאָס הייסט, מען „נאַרט אָפּ“ דעם ווירערשטאַנד און די פאַר־שטיקטע פאַרלאַנגען קומען אַריין אין דער אָפּער נער ליכטיגער וועלט פאַרמאַסקירט. אַלזאָ, אינ'ם פרט פון פאַרמאַסקירן ניט דערלייכטע פסיכישע דרישטן, דערין זיינען די ביידע מע־כאַניזמען גלייך אין זייערע פּונקציעס, אבער

ניט מער. וואָרים דער חילוק צווישן זיי איז אזא אומגעוויינענער, אַז בעת איינער פירט סוף כל סוף צו קראַנקייט און מישונעז, פירט דער אַנדערער — און זיין העכסטן אויבדריק — צו די גרעסטע און שענסטע פּראָדוקטן פּונ'ם מענשלאַכן זשעני.

לויט די געבראַכטע שילדערונגען פון די צוויי מעכאַניזמען קען מען זיכער איינעם אָנ־רופן אַ נידעריגן, דעם צווייטן — אַ העכערן. ווען, למשל, אַ קינד וויל ניט גיין אין שול, און זיין ווידערווילן צו דער שול — וואָס ער קען ניט אָפּן אויסדריקן, דער סאַציאַלער וויר־דערשטאַנד דערלאָזט עס ניט — דריקט זיך דערוויל אַויס אין דער פּאַרם פּון „לאַמיר זאָגן, אַ קאַפּצוווייטאַג (אזעלכע זאָכן פאַסירן גאַנץ אָפט ביי קינדער, וועלכע מען ריפּט אָן „נער־וועזע“), דעמאַלט איז דאָס די אַרבעט פּונ'ם נידעריגן מעכאַניזם. דאָס זעלבניגע קומט פאַר ביי מענשן וואָס באַקומען אַ פאַראַליז, ווערן שטום, אָדער האַנדלען בכלל איי־ אַ „מאַרנעם“ אונטן, צוליב ריין פסיכישע סיבות. אין די אַלע פּאַלן איז דאָס די אַרבעט פּונ'ם נידעריגן מע־כאַניזם, וועלכער האָט פאַרוואַנדל'ט אַן אומ־באַוואַוסטן פסיכישן דראַנג אין אַ סימפּטאָם פון אַ קראַנקייט. וואָרים בלויז אין דער פּאַרם פון אזא סימפּטאָם האָט דער ניט־דערלייכטער פאַרלאַנג זיך געקענט אַרויסרייסן פון זיין „אומ־לעגאַלער“ עקזיסטענץ. גאָר אין אַן אַנדער פּאַרם מאַסקירן זיך די פאַרשטיקטע פאַרלאַנגען אונטער'ן איינפלוס פּונ'ם העכערן מעכאַניזם. דאָ ווערן זיי דערהויבן, שענער און איידעלער, זיי ווערן, ווי די פּסיכאָאַנאַליטיקער רופן עס אַן, סובלימירט. דער דאָזיגער מעכאַניזם איז טעטיג איבער דער גאַנצער לענג און ברייט־פּונ'ם נאָרמאַלן מענטשלאַכן לעבן. יעדע סאַציאַל־לויבנסווערטע אַנדלונג איז אין דער מדרגה אַ סובלימירטע פּאַרם פון אַ גאַנץ נומש'לויגן פאַרשטיקטן דאַרשט. ספּעציעל אָבע דריקט זיך אַויס דער פּראָצעס פון סובלימאַציע אין גרוי־סע קולטור־ווערטן, ווי מיטאַלאָגיע, רעליגיע און קונסט.

דעם קינסטלער'ס שאַפּונג שטאַמט פּונ'ם זעלבניגן מקור ווי די סימפּטאָע פון געוויכע

די געשלעכטלאכע זייט דארף פסיכאלאגיש פארשטאנען ווערן פיל ברויטער ווי דאס ווערט געטאן אין דער טאגטעגלאכער שפראך. אין פסיכאנאליטישן זין האבן די געשלעכטלאכע אינסטינקטן א שייכות ניט בלויז צו דער רייד סעקסועלער פונקציע, נאר בכלל צו אלע האנדלונגען און באציואונגען — ווי, למשל, ליבע און געטריישאפט אין דער פאמיליע. די פיינערע באציואונגען צווישן מענער און פרויען, א. ד. ו. — וואס סוף כל סוף ציען זיי זיך, אדער שטאד מען אפ פון דער טענדענץ צו דער אויפהאלטונג פונ'ם מין.

פון אט די צוויי סארטן פארלאנגען איז ביאלאגיש, און ממילא אויך פסיכאלאגיש, דער וויכטיגסטער יענער, וואס האט א שייכות צום אויפהאלט פון נאנען מין. אמת, ווען מיר קוקן אויבערפלאכלאך אויפ'ן מענטשלאכן לעבן קען זיך אפט אויסדוקטן, אז מיר לייגן די הויפט געוויכט אויפ'ן דערנערונגסמאמענט. דאס איז אבער בלויז דערפאר, ווייל מיר זעען ניט דעם גאנצן הינטערגרונט פון מענטשלאכע מאטיוון, ווען מיר דערגרונטעווען זיך ביז צו די טיפערע שייכטן פונ'ם אומבאוואוסטזיין באמערקן מיר, אז אלע אונזערע האנדלונגען האבן א געשלעכטלאכן תור.

פון דער אנדערער זייט ווייסן מיר, אז די געשלעכטלאכע אינסטינקטן זיינען מער פון אלע אנדערע אונטערגעווארפן א שטרענגן קאנטראל און באגרענעצונג. דער דאזיגער קאנטראל הייבט זיך אן שוין אין דער קינדהייט. ווארים אויב מיר נעמען אן — און אזוי האלטן די פסיכאנאליטיקער — אז דאס געשלעכטלאכע לעבן פון מענטשן הייבט זיך אן אין דער סאמע ערשטער רגע פון לעבן, איז דאך נאטירלאך. אז אונזער געשלעכטלאכע ענערגיע — אדער די „ליבדא“, ווי פרויד רופט זי — זאל זיך ציען צו די מיטגלידער פונ'ם אנדערן געשלעכט וועלכע מיר באגעגענען צום ערשטן אין לעבן, און מיט וועלכע מיר פארברענגען מער ווי מיט אלעמען, דאס זיינען די מיטגלידער פון דער פאמיליע. אויף אזא אופן קומט אויס, אז אינ' צעסט, ד. ה. דער געשלעכטלאכער כאראקטער פון די באציואונגען צווישן ברידער און שוועס-

טער און עלטערן און קינדער, דארף באטראכט ווערן ווי א נארמאלע דערשיינונג. אבער דער בלויזער געדאנק פון אזא אויסדרוק פון דער ליבדא שרעקט און עקלט אונז. אויף טויזנטער אומבאוואוסטזיניגע אפנים ביוען מיר א שטארקן ווידערשטאנד אנטקעגן דער אויס-וויזונג פון אינצעסטועלע האנדלונגען, ממילא ווערט דער סאמע ערשטער אויסדרוק פון אונז זעך געשלעכטסדראנג פארשטיקט, מיר דער-לאזן ניט, מיר פארשפארן זיין נאטירלאכן אויס-וועג.

דא קומען מיר צו דער פראגע וועגן די ארבעטס-אופנים פונ'ם אומ-איוואוסטזיין. זיי פסיכאנאליטיקער האבן ארויסגעבראכט דעם באגריף פון אומבאוואוסטזיניגע פסיכישע מעכאניזם פון אומבאוואוסטזיניגע פסיכישע זישער וועלט איז איינמאל א קאלעקטיווער נאמען פאר אלע טיילן פון א מאשין, זייער ארגאניזירונג און זייערע פונקציאנעלע שיידות. אויך דאס פסיכישע לעבן — לערנען אונז די פרוידיאנער — קומט פאר מיט דער הילף פון פאסיבילע מעכאניזמען. עס זיינען פאראן, הייסט עס, געוויסע פסיכישע מענענען צו וואס פונקציאנירן גרופע-זיוויי. יעדע גרויסע שטעלט מיט זיך פאר אן ארגאניזירטע איינ-קייט, און ווען מיר באקענען זיך מיט אט די אלע איינקייטן, אדער מעכאניזמען, באקומען מיר א בילד פון די ארבעטס-אופנים פון דער גאנצער פסיכיק. לויט דער דאזיגער אויפפאסונג איז די גאנצע אויפגאבע פון דער פסיכאלאגישער וויסנשאפט אויסצופארשן די דאזיגע מעכאניזמען.

די אלע פראצעסן, וואס פירן דערצו, אז געוויסע פארלאנגען זאלן ווערן פארשטיקט שטעלן מיט זיך פאר א שטענדיג פונקציאנירנדיגן פסיכישן מעכאניזם, — אין דער אמת, דער וויכטיגסטער מעכאניזם פון די אלע, וואס די פסיכאנאליטיקער האבן ביו איצט אויפ-געדעקט. דאס פירט אונז דירעקט צום שלום, אז די אומבאוואוסטזיניגע פארלאנגען, וואס זיינען די טרייב-כחות פון אונזער לעבען, זיינען אומבאוואוסטזיניג דערפאר, ווייל מיר האבן זיי פארשטיקט פון דער אפענער וועלט, דאס איז

איצט, גלויב איך, די בעסטע צייט צו מאַכן א סך הכל פון דעם, וואָס פּסיכאָנאָליז האָט בייגעטראָגן צו קונסט. וואָס איז דער כאַראַקטער פון דעם בייטראָג? אויף וויפיל העלפט ער אונז בעסער און טיפער זיך פאַנאָדערקלייבן אין קונסט־פּראַבלעמען? וואָס איז דער ווערט פון דער מעטאָדע מיט וועלכער פּסיכאָנאָליז איז צוגעטראָגן וצו קונסט־דערשיינונגען? א רעזומע פון אַלץ, וואָס די פּסיכאָנאָליטישע אויפפאַסונג האָט געזוכט אויפצוטאָן אויפ'ן פּעלד פון קונסט, וועט פרובירן ענטפערן אויף די אָנגעגעבענע און ענלאַכע פּראַגעס, און אומ־דירעקט אויך אַנווייזן אין וואַסער ריכטונג די ווייטערדיגע פּסיכאָלאָגישע אויספאַרשונג פון קונסט־ענינים דאָרף געפירט ווערן.

אַבער, קורס כל, וואָס איז אַזוינס פּסיכאָ־אַנאָליז? פּסיכאָנאָליז קען אויפגעפאַסט ווערן פון צוויי שטאַנדפונקטן: פון א פּראַקטישן און פון א טעאָרעטישן. פון דער פּראַקטישער זייט האָט פּסיכאָנאָליז צו טאָן מיט נייע מען טאָדן צו היילן געוויסע פּסיכישע קראַנקייטן. אויף אַזוי ווייט איז דאָס א פּסיכיאַטרישער ענין און האָט מיט קונסט נאָר ניט וואָס צו טאָן. מיר מוזן זיך דעריבער דאָ באַשעפטיגן בלויז מיט דער טעאָרעטישער זייט. טעאָרעטיש שטעלט פּסיכאָנאָליז פאַר אַ נייע אויפפאַסונג וועגן דעם אינהאַלט און די אַרבעטס־אָפּנים פון דער מענטשלאַכער פּסיכיק איז אַלע אירע פאַזן, פאַרמען און אויסדרוקן. עס קען ממילא קיין דער ניט זיין וועגן געבן א פולן ענטפער אויף רייד געשטעלעט פראַגע און די ראַמען פון אַן אַרטיקל. איך וועל זיך מוזן באַנוגענען מיט אַגרידן בלויז יענע טיילן פון דער פּסיכאָ־אַנאָליטישער טעאָריע וואָס זיינען דירעקט אַג־געווענדט געוואָרן אין די פאַרשידענע פאַרוובן צו באַליכטן די פּראַבלעמען פון קונסטלערוישן שאַפן.

דער גרונט־עלעמענט פון אונזער פּסיכישן לעבן, לערנט אונז זיגמונד פרויד — דער הויפט־שאַפער און באַגרייטערער פון דער נאַנצער פּסיכאָנאָליטישער שול — איז דער פאַרלאַנג. די פונדאַמענטאַלע כאַראַקטעריסטיק פון לעבן — זיך אַליין צו פאַראייביגן — דריקט זיך אויס

בא באַשעפטיגן, וואָס זיינען באַשאַנקען מיט פּסיכישע פונקציעס, אין דער פאַרם פון פאַר־לאַנגען, פון רייסן זיך מיט אַלע כחות, אַז דער דאָזיגער צוועק זאָל וואָס בעסער און וואָס זיך כערער דערגרייכט ווערן. אמת, אין אונזער באַוואוסטזיין שפילט דער דאָזיגער עלעמענט ניט אַזאָ ראלע. אין אונזער טאַג־טעגלאַכן לעבן, און בעת מיר קוקן אַריין אין זיך, באַמערקן מיר אַ סך פאַרשידענע עלעמענטן, און ניט בלויז דעם פאַרלאַנג. דאָס איז דערפאַר, ווייל בעת מיר טראַכטן, אָדער „קוקן אַריין“ אין דער אייגענער נשמה, אַנטפלעקט זיך פאַר אונז בלויז אַן אומבאַדייטנדיגער חלק פֿין אינזער פּסיכישן לעבן. בכלל האַבן מיר אַ טעות ווען מיר מיינען אַז די גרענעצן פון באַוואוסטזיין זיינען אויך די גרענעצן פון דער פּסיכיק. דאָס באַוואוסטזיין איז בלויז אַ מין אויבערפלאַך, יי שוים פון יי נשמה־כוואליעס וואָס ויאַבן און באַוועגן זיך אַי אונז. דײַס ברייטערע און טיפערע פּסיכישע לעבן איז אַ באַוואוסטזיין־ניי, עס גייט כּבּד־אָן אין אײַז און אונזער וויכּן.

אויף אַזאָ אַפּן קומט פרויד — און זיינע תּלמידים — צום שלום, אַז דער פּסיכישער גרונט־עלעמענט איז ניט סתּם דער פאַרלאַנג, נאָר דער אומבאַוואוסט־זיגער פאַרלאַנג דעם פאַרלאַנג. וואָס־זישע איז די טבע פון אַט דריקט ער זיך אויס? אַן ענטפער אויף די דאָז־זיגע צוויי פּראַגעס פירן אונז אַריין אין די „טיפע וואַסערן“ פון די פרוידישע השּׁערות. ווי געזאָגט, איז די פונדאַמענטאַלסטע כאַראַקטעריסטיק פון לעבן זיך אַליין צו דער האַלטן. אַבער דער דאָזיגער צוועק האָט צוויי זייטן: דערהאַלטונג פּונ'ם יחיד און די דער־האַלטונג פּונ'ם מין. פּיזיאלאָגיש דריקט זיך דאָס אויס אין אַ נאַטעע ריינע פונקציעס, פון וועלכער איין טייל האָט צו טאָן מיט דע־נע־רונג, אָדער, אין אַלגעמיין, מיט מעטאַבאָלישע פּראַצעסן, בעת דער אַנדערער טייל האָט אַ שייכות צו געשעלעכט־ענינים. פּסיכאָ־אַנאָליטיש ווערן די דאָזיגע ביידע צוועקן אויסגעדריקט אין דער פאַרם פון אינטימקטן און פאַרלאַנגען.

פסיכאנאליז און קונסט

ואל דערקלערן קונסטדערשיינונגען? אָט איז זי! סיי דער פסיכאָלאָג, סיי דער קריטיקער, און אפילו דער אינטעליגענטער קונסט־געניסער זיינען געבליבן פארגאפט. אויף אזא גוטער בשרה האָט זיך קיינער אזוי שנעל ניט גע־ריכט. אָבער די מענטשן פון דער פסיכיאַטרישער קליניק, אָדער — ווי זיי האָבן זיך גערופען — די פסיכאָנאָליטיקער, זיינען ניט געבליבן בלויז ביים פרעטענציען אויסרוף „אָט איז זי!“ זיי האָבן זיך טאַקע גענומען באַווייזן, און מיט יעדן טאָג זיינען זיי געגאַנגען אַלין ווייטער און ווייטער. אַן אַ שיעור ערוויציע, וויסן, איינפאַל, פאַרשונוג זיינען באַנוצט געוואָרן, און גאַנצע ליי־טעראַטור איז געשאַפן געוואָרן, כדי צו דער־קלערן קונסט אויף אַ פסיכאָנאָליטישן אָפן. עס האָט גראַד אזוי פאַסירט, אַז בעת די פסיכאָנאָליטיקער האָבן זיך ערנסט עוסק געווען אין קונסט־פּראַבלעמען, איז זייער טע־אַריע, וואָס נעמט אַרום כמעט דעם גאַנצן מענטשאַכן לעבן, זייער שטאַרק — מען מעג זאָגן ש ר ע ק ל אַ ד — פּאַפּולאַריזירט גע־וואָרן. און ווי יעדער געדאַנק וואָס פאַלט פּרי־צייטיג אַרײַן אין „שוסטער־נאַס“, איז אויך די דאַזיגע אויפפאַסונג אַרומגערינגלט געוואָרן מיט וואַולגאַרע און סתם פאַלשע אויסטיי־טשונגען. ביי געגנער און אָנהענגער האָבן זיך צעקאַכט כמעט מיליטערישע ליי־דנשאַפטן, דער באַגער צו „זיגן“ האָט אַפט אָפגעשטייטן דעם פאַרלאַנג צו פאַרשטיין, און הייסע פאַלעמיק האָט אַפט פאַרנומען דעם פּלאַץ פון קאַלטן, אַביעקטיוון פאַרשן. עס איז נאַטירלאַך, אַז אונטער אַזעלכע אומשטענדן זאָלן סיי אָנהענגער, סיי געגנער איבערכאַפן די מאַס און דערמיט אַרייַכברענגען נאָך מער טונקלקייט און פאַר־פּלאַנטערטקייט אינ'ם גאַנצן ענין.

איצט איז שוין, דאַנקען גאָט, אין „נאַס“ שטיל. בנוגע קונסט האָט פסיכאָנאָליז, ווי עס ווייזט, שוין אַרויסגעוואַגט דאָס וויכטיגסטע וואָס זי האָט געוואָלט לאַזן הערן. דעריבער איז

פסיכאָנאָליז און קונסט, אַ פסיכאָלאָגיי־שע טעאָריע, וואָס זוכט צו דערקלערן קונסט־ערשיינונגען — וואָסער טייערע כשרה דאָס דאַרף זיין פאַר יעדן מענטשן וואָס קונסט איז ביי אים מער ווי אַ פאַרכייניגענדיגער ספּאַרט, און ספּעציעל פאַר'ן טאַלאַנטפולן קונסט־אויפ־נעמער, פאַר'ן קריטיקער.

אין משך פון די לעצטע דרייסיג־פּערציג יאָר, בעת'ן אויפשוואַנג פון דער פסיכאָלאָגיי־שער וויסנשאַפט, האָט זיך אַפט געפילט אזוי ווי דער קריטיקער וואָלט געקלאַפט אין די טירן פון דער פסיכאָלאָגישער לאַבאָראַטאָריע און געבעטן אַביסל מער ליכט פאַר די טונקעלע זייטן פון זיינע פּראַבלעמן. און וואָס מער דער פסיכאָלאָג האָט געהויבן די אַקסלען, ווען ער האָט געהערט אַזעלכע ווערטער ווי „אינטואַי־ציע“, „קינסטלערישע פּערזענלאַכקייט“, א. ד. ג. אַלין מער האָט זיך דער קריטיקער געפילט באַ־רעכטיגט צו זאָגן: „נו, אַדרבה, ילמדנו רבנו. אויב דו, פסיכאָלאָג, דענקסט, אַז די אַלע ווער־טער דריקן נאָר אויס פאַרוויקלטע קאַמפלעקסן, וואָס מאַכן אַלין טונקעלער און דערקלערן נאָר ניט, בין איר מרוצה אַנצונעמען די רעזולטאַטן פון דיין אַנאַליז, אויב זיי וועלן מיר געבן די קלאַרקייט וואָס דו פאַרלאַנגסט און וואָס איך אַליין נויטיג זיך אין איר אזוי שטאַרק. דו דאַרפסט אַבער מאַכן דעם אַנאַליז, דאָס איז די י י עובדא, ניט מיינע.“ דער פסיכאָלאָג האָט נאָטירלאַך בלויז געקענט זיך אַפּבעטן: „וואַרט; עס וועט קומען אַ צייט; האָב בטחון; אונזער וויסנשאַפט איז נאָך יונג, די שוועריקייטן זיינען אומגעהייער“, א. א. וו. פון דעם דאַזיגן אויס'טענה'ן זיך איז, פאַרשטייט זיך, כּיין ניט לייכטער געוואָרן, און אַלין אין דער וועלט איז זיך ווייטער אָנגע־גאַנגען אזוי ווי געכטן־אייערנעכטן. פּלאַצלונג עפנט זיך אַ טיר, נאָר אַ זייטיגע טיר, אַ טיר פון דער פסיכיאַטרישער קליניק, און עס דער־הערט זיך אַ קול: „וויילט איר אַ טעאָריע וואָס

בערג וויל איך זען! ...
א קינד פון בערג
אויף ווילדע שטילע פלאכן! ...
דערפאר ארט מ'ך ניט, אז מע ווארנט,
דערפאר הער איך ניט, אז מע לאכט ..

.3

טאמע

אט דארטן, אט דארטן אויף אונזער כלומרשט אייגן פעלד
האב איך זיך קעגן אים מיט די פויסטן געשטעלט
און איצט ווייס איך ניט, (ניטא זיך וואס צו שעמען)
ווער מ'איז שטארקער פון אונז ביידן :
ערשט פאראיארן האט ער מיר געזאגט : וועסטו מיך ניט נעמען
אין דיין גרעדן ...

.4

מ'יין בכור

היינטיגן פריילינג איז דיר געווארן אכט,
צעשיידט זיינען מיר געווען א יאר צוויי
איך האב א מאמע, דו ניט
מ'האב אזוי פיל מאל מיט ווילדע טופענדיגע טריט
געטראטן דיין פיינליכן שטאלצן געשריי ...
מ'יין קינד !
וואס איז קעגן דעם, קעגן אלץ :
מ'יין עלנדע בערלינער נאכט,
מ'יין איצטיגער וויי,
ביי יעדן נויג
דער גרויל,
די זאלץ
פון אויג,
וואס רינט
צו שניט
פון מויל ?

“ INTIMIA ”

.1

מאמע

די זעלבע פעלדער :
פון דעם קינד וואס האט אמאל געקוקט אויף זיי
בין איך גרעסער,
מיין מאמע איז קלענער און עלטער געווארן ...
איצט איז מיר קלאר :
פון מיר איז זי מילדער און בעסער,
און טיפער פון מיינע שורות
זיינען די קנייטשן פון איר טיכל
און כ'שעס זיך ביי איר פרעגן,
צי ווייסט זי פון איינעם א ביכל :
„ ביי וועגן“.

וואָלין, 1920.

.2

א שוועסטער

א קינד פון בערג
אויף ווילדע שטילע פלאכן !
וואס פארא כח
האט פלוצים דערוואכט
אין ציטעריגע, אזוי ווייט געיאגטע געכלימן ?
זי איז אלט געווען פערצען יאר
געקומען אין שטאט אויף א דארפישן וואגן
אין שטויביגן פארשטאט אריין אין טראמוויי
דערפארן ביזן רושיגסטן פלאץ,
ארויס מיט די בארוויסע פיס אויף שטיין און אספאלט
און צעפירט די הענט :
נו איז וואס ? „א שטוב אויף א שטוב“,
איז צען איז פופצען גארנס,
און פלוצים דערגעבן —

מאָלט איז דאָס נאַטירלאַכע דאָרפישע לעבן, וואו די באדערפענישן זיינען מינימאלע און די שליטה פון יצירהרע איז דעריבער קליין און באגרעניצט, ניט אין אנ'ערד מער צוגעפאסט צו דער אידיילע פון א צדיקיםאון נזיריםגעזעלשאפט, איידער דאָס מאָדערנע פילפאכע און פילפארביגע, פאר-וויקלטע און קאָמפליצירטע רוישנדע לעבן, וואו די באדערפענישן און דער יוצר פון מענטשן האלטן אין איין וואקסן. דער מאָדערנער סאַציאַליזם אָבער ווארפט קאטעגאָריש אפ דעם דאָזיגן אידעאל פון א צדיקיםאון נזיריםגעזעלשאפט, וועלכע איז דורכאויס מאכט לאזן אין קאמף מיט דער נאטור, ביי וועמען זי איז אינגאנצן פארקעכט. זיין אידעאל איז — די אומבאגריעניצטע הערשאפט פון מענטשן, פון מענטשן, פון מענטשלאכער געזעלשאפט איבער דער נאטור, זיין אידעאל איז — די אומבאגריעניצטע רייכקייט, זאפטיקייט, פילפאכקייט און פילפארביקייט פון לעבן.

און אין דעם זין איז דער מאָדערנער סאַציאַליזם זייער נאָענט צו דער ניטשעאַנישער אידעאלאָגישער שטרעמונג, הנם ניטשע זעלבסט האָט דעם סאַציאַליזם געהאַלטן פאר זיין ערנסטן שונא, פאר'ן קעגנזאָצלאכן פאליזם פון זיי איר דעאלאָגיע. ווען מ'זאָל ניטשע'ס אידיען וועגן „אויבערמענטש“ מיט זיין לעבנסליסט און דורשט צו מאכט און הערשאפט אריבערטראָגן פון דער אינדיווידוואליסטישער אין דער געזעלשאפטלאכער ספערע, — וועלן מיר באקומען די שאַרפסטע און

בולטסטע באראקטעריסטיק פון מאָדערנעם סאַציאַליסטישן אידעאל. נאָנז ריכטיג האָט, דאָכט זיך, אמאָל אחריתתם באַמערקט, אז פון דער איר זייע פון „אויבערמענטש“ ביז דער אידיע פון „אויבערמענטששאפט“ איז גאָר ניט קיין ווייטער מהלך, און אז דער עצם פון סאַציאַליסטישן איר דעאל איז טאָקע די „אויבערמענטששאפט“ — דערינען קאָן ניט צווייפלען קיינער, ווער ס'האָט נאָר אריינגעדונגען אין תוך פון מאָדערנעם סאַציאַליזם. ווען מיר זאָלן וועלן אין איין פראַזע איבערגעבן דעם תמצית פון מאָדערנעם סאַציאַליסטישן אידעאל, וואָלטן מיר געזאָגט, באַנוצנדיג זיך מיט ניטשע'ס אפאָרזום, נאָר אַ ביסל איבער געאַנדערשט: „די מענטשהייט איז עטוואָס אזוינס, וואָס מוז אַריבערגעשטייגט ווערן“. און אין יעדער עפאָכע זיינען נאָר יענע געזעלשאַפט לאַכע פאַרמען די געוואונשענע, די אידעאלע, וואָס פירן צו דער „זעלבסטאַריבערשטייגונג“ פון דער מענטשהייט, וואָס זיינען כּכּח אויפהויבן זי אויף אַ העכערע מדרגה, וואָס פאָדערעסערן איר מאַכט, פאַרשטאַרקן איר הערשאַפט איבער דער וועלט.

פון די קורצע און אלגעמיינע באַמערקונגען וועגן פאַרמעלן מהות פון סאַציאַליסטישן איר דעאל, וועלן מיר אַצינד איבערגיין צו באַטראַכטן די פאַרשיידענע קאָנקרעטע פראַבלעמען זיינע, די וועגן, וואָס דאַרפן פירן צו זיין פאַרווירקלאַכונג, די פּראַווון, וואָס זיינען אין דעם זין געמאַכט געוואָרן ביי אונז אין רוסלאַנד, און די אלגעמיינע פּערספּעקטיוון, וואָס עפענען זיך אויף אַצינד פאַר דער מענטשהייט.

אויסדרוק אין דער בארימטער דעקלאראציע פון מענטשן־רעכט, ווי אויף די אומבאגרייכטע הערשאפט פון פריוואט אייגנטום פרינציפ מיט'ן באקאנטן, *Laissez faire, laissez passer*,

וואָס האָבן באַשאַפן אזאָ ברייטן און פרייען פלאַץ פאַר'ן קאַלאַסאַלן וואַוקס פון די פּראָדוקטיווע קרעפּטן, ניט פאַרגעשטעלט מיט זיך ווירקלאַך די אידעאַלסטע פאַרמען פון געזעלשאַפּטלאַכן לעבן? און אויף וויפיל זיי האָבן זיך נאָך ניט אויסגעלעבט, אויף וויפיל זיי ערפילן נאָך מיט ערפאַנגל זייער הויפטפונקציע צו אָרגאַניזירן די געזעלשאַפט אין קאַמף מיט דער נאַטור פאַר דער אויבערהערשאַפט, און ביז וואַנען די אלע אַנדערע געזעלשאַפּטלאַכע פאַרמען זיינען נאָך ניט בכח איבערנעמען אויף זיך די דאָזיגע אָרגאַניזירנדע פונקציע פון דער געזעלשאַפט, האָבן זיי דעם זכּות־הקיום ניט פאַרלוירן, ניט נאר אַלס מוֹזַיִק, ווייל ס'איז ניטאָ קיין אַנדער קראַפט, וואָס זאָל זיי אונטערברעכן און זאָל זיי קאָנען פאַרבייטן, נאָר זיי זיינען אויך באַגעכעמט אין זיך און אַינעם אַינעם, זיי טראָגן אין זיך די העכסטע מאָדעראַלע סאָנאַקציע.

און דאָ ליגט דער טיפּער אונטערשייד, דער אידעאָלאָגישער תּהום צווישן קאָדערנעם סאָציאַליזם און אלע אַנדערע לאָזונגען פון דער געזעלשאַפּטלאַכער פּראָבלעם, וואָס באַזירן אויפ'ן רייזע־טיישן מאָמענט. אַרויסגייענדיג פון רייזע־טיישן פרינציפּ אין, למשל, די קאָמורניסטישע געזעלשאַפט פון די גליל'ער פּישערס ניט אין אַנ'ערד העכער און אידעאַלער איידער די סאָציאַליסטישע ציוויליזאציע. און טאָלסטאָי איז געוויס געווען דורכאויס אויסגעהאַלטן, לאָרניש און פּסיכאָלאָגיש, ווען אין נאָמען פון זיין רייזע־טיישן אידעאַל האָט ער אזוי לייך דנשאַפּטלאַך געקעמפט קעגן דער מאָדערנער ציוויליזאציע און פּרימיטיווע פּאַרטיע פון געזעלשאַפּטלאַכן לעבן. אויב דער טיפּער מאָמענט איז אַליין, און די מאָדערנע ציוויליזאציע, אַליין און פאַר זיך גענומען, איז גאַרנישט, דע-

גין, פאַרלירט גלייכצייטיג אויף איר מאָדעראַל ווערט, פאַרוואַנדלט זיך אין אַפּגעלעבטן רעאַקציאָנערן כּח, וואָס דאַרף באַזירן טיגט ווערן, כּדי אַפּרוימען דעם וועג פאַר דער ווייטערדיגער מענטשלאַכער אַנטוויקלונג. און פאַרקערט, די נייע סאָציאַלע פאַרמען, וואָס מוזן מנצח זיין אין קאַמף מיט'ן אַלטן סדר, ווייל זיי שאַפן דעם באָדן, דעם פרייען פלאַץ פאַר'ן וואַוקס פון די פּראָדוקטיווע קרעפּטן, ווערן דורך דעם נופּא פאַרוואַנדלט אין אַינעם צו וועלכן עס פּערט, פאַר וועלכן עס קעמפן די בעסטע און די שענסטע, די, וואָס פאַרקערט אין זיך די טענדענץ פון דער געזעלשאַפּטלאַכער אַנטוויקלונג.

יעדע עפּאָכע האָט זיך איר געזעלשאַפּטלאַכן אידעאַל, וואָס שטעלט מיט זיך פאַר די קאָנקרעטע טע התגלות, די געשיכטלאַכע פאַרקערערונג פון דער אַוניווערסאַלער מענטשלאַכער שטרעבונג צו דער אויבערהערשאַפט איבער דער וועלט. פון איר, פון אַט דער אַוניווערסאַלער מענטשלאַכער שטרעבונג, באַקומט יעדער קאָנקרעטער געזעלשאַפּטלאַכער אידעאַל זיין העכערן זין און מאַכט ראַלע סאָנאַקציע, און אויך דורך איר פאַרלירט ער זיין זכּות־הקיום, ווען ער לעבט אַפּ זיין צייט און הערט אויף צו ערפילן זיין געזעלשאַפּטלאַכע פונקציע. געווען, למשל, אַ צייט, ווען דער אינדיבידועל פון קנעכטשאַפט, וואָס מיר האַלטן פאַר אַ ווילדן באַרבאַריום, איז געווען אַ פּראָגרעסיבוע ערשיינונג, ווייל ער האָט דאַן מיטגעאַלפן דעם וואַוקס פון די פּראָדוקטיווע קרעפּטן, און דערמאָלט האָבן די גרעסטע מאַראַליסטן ניט געקאָנט פאַרשטעלן זיך די מענטשלאַכע געזעלשאַפט אַן קנעכטשאַפט. אַדער נעמט די נאָענטסטע צו אונז געשיכטלאַכע עפּאָכע, ווען די גרויסע אָנזאָגער פון דער בורזשואַזער אָרדענונג האָבען צוגעגרייט דעם אידעאָלאָגישן באָדן פאַר דער אַנטוויקלונג פון דער קאָפיטאַליסטישער געזעלשאַפט, זיינען דעם דאָס ניט געווען אַונזערע בעסטע שענסטע, ממש דער געוויסן פון דער מענטשהייט? האָבן דען דעמאָלט די הויפט־יסודות פון דער בורזשואַזער אָרדענונג, וואָס האָבן געפונען זייער

קאן ניט צווייפלען אין עצים - פאקט, קאן
ניט לייקענען, א ז ע ס א י ז א ז ו י ,
אז אזא איז פאקטיש די מענטשהייט, לויט איר
היסטארישער התגלות און לויט אונזער באנעמען
איר תוך און וועזן. איבער דער גאנצער לענג
פון דער געשיכטע, איבער דער גאנצער ברייט פון
דער מענטשלעכער פארשפרייטונג, זעען מיר
איינס און דאָס זעלבע: ד י ג ר ע ס ט ע
כ ו ה ת - א י נ ש ט ר ע נ ג ו נ ג פ ו ו
ד ע ר מ ע נ ט ש ל א כ ע ר ג ע ז ע ל -
ש א פ ט א י ו ק א מ פ מ י ט ד ע ר
נ א ט ו ר פ א ר ה ע ר ש א פ ט . דער
יהי. ווי דער כלל, די גאנצע מענטשהייט אין איר
היסטארישער אנטוויקלונג טרעטן פאקטיש
ארויס אלס מ י ט ל ע ון צוליב דעם דאָזיגן
ה ו י פ ט - צ י ל . אינסטינקטיוו, ניט אָפּגע-
בנדיג זיך זעלבסט קיין דין ותשבון, ווי געטריבן
פון א געהימניספולער נאטורגעוואלדיגער
רעאפט, גיבן זיי זיך איבער אין רשות פון אַט
דעם "קאמענארישן אימפעראטיוו", וואָס כאָ-
הערשט זייער גאנצען וועזן און גיט זיי דעם זין
פון לעבן און דעם זכות הקיום. א דור נאָך אַ
דור, דער זינקט אין תהום פון דער געשיכטע,
דער אַנדערער קומט אויף, און יעדער איינער גיט
איבער דעם צווייטן די אָננעזאמלטע ירושה, די
ערוואָרבענע פאָזיציעס און דעם גרויסן געכאַט:
פירן ווייטער דעם שווערן האַרטגעקיגן קאמף,
ציען ווייטער די אומגעדלאַכע גאָלדענע קייט,
כדי באַרעכטיגן דעם קיום פון דעם אָננעקומענעם
און געבן אַ זין דעם פארשוואַנדענעם. און אזוי
כסדר, טויזנטערטויזנטער דורות נאָכאַנאַנד, אַן
אויפהער. און איר פילט אינטואיטיוו, איר פילט
מיט אַלע חושים, אַז דאָס איז ניט בלויז אַ
פאקט, אַ הוילע נויט ווענד-
קייט, נאָר אויך אַ נאָרם, אַ א י -
ד ע א ל . און ווידער אַמאָל, זאָלן קומען די פיר-
לאַכאַפּן און זאָל יעדער אויף זיין שטייגער
אויסטייטשן, באַרעכטיגן און באַגרינדן די נאָרם,
דעם אידעאַל, אָבער קיינער פון זיי קאָן ניט
פאַרלייקענען די עצם מציאות פון אַט דער נאָרם,
פון אַט דעם אידעאַל, קיינער קאָן ניט צווייפלען

אין דעם, אז דאָ אַנטפלעקט זיך פאַר אונז דער
העכסטער זין און באַרופ פון דער מענטשהייט, אַז
אנדערש קאנען מיר ניט באַגרייפן דאָס געזעל-
שאַפטלעכע לעבן.

פון אַלע סאָציאָלאָגישע סיסטעמען האָט דער
היסטאָרישער מאַטעריאַליזם, וואָס שטעלט
ארויס, אַלס הויפּטיסוד פון געשיכטלעכן פראָ-
צעס, דעם וואַקס פון די פראָדוקטיווע קרעפטן,
ניט אין אַנ'ערד טיפער אַרײַנגעדרינגען אין תוך
פון אַט דעם פראָצעס, ניט אין אַנ'ערד גרונטלעך
כער באַנומען דעם מוחות פון געזעלשאַפטלעכן
לעבן. די פראָדוקטיווע קרעפטן, וואָס האַלטן אין
איינ וואַקסן אימאַנענט, פון זיך זעלבסט, בילדן
דעם יסוד, דעם באַזיס פון געזעלשאַפטלעכן
לעבן, זיי מאַכן אונטערטעניג צו זיך דעם גאַנצן
סאָציאַלן סדר, זיי פאַסן צו זיך צו די עקאָנאָמיר-
שע סטרוקטור, די ווירטשאַפטלעכע באַציונגען,
די פּאָליטישע פאַרמען, ווי אויך דאָס גייסטיגע
לעבן פון דער געזעלשאַפט. אַלין מוז זיי דינען,
אַלין און אַלעס צווינגען זיי אונטערוואַרפן זיך
זייער אויבערהערשאַפט. יעדע קאָנקרעטע סאָ-
ציאַלע אַרדענונג קען עקזיסטירן נאָר אזוי לאַנג,
ביז וואַנען זי שאַפט פרייע מעגלעכקייטן פאַר'ן
וואַקס און אַנטוויקלונג פון די פראָדוקטיווע
קרעפטן און געזעלשאַפט, און זיי נאָר זי הערט
אויף צו ערפילן די הויפּטפונקציע אירע, אַט די
גרונטאויפּגאַבע, צוליב וועלכער זי איז אויף
דער וועלט געקומען, ווערט זי אַן איר זכות
הקיום, מוז זי פאַרשווינדן און אָפּטרעטן איר
אַרט די נייע סאָציאַלע פאַרמען, וואָס נעמען
איבער אויף זיך די דאָזיגע געזעלשאַפטלעכע
מיסיע.

און דאָ גיסן זיך צוזאַמען אין אַ האַרמאָני-
שער איינהייט, אין איין אַוניווערסאַלן סינסען
דער פאַקט און די נאָרם, די אָביעקטיווע נויט
ווענדיקייט און דער סוביעקטיווער וואַונש, דער
„מוז" און דער אידעאַל, דאָס, וואָס וועט
זיין און דאָס, וואָס זאָל זיין. די אַלע
סאָציאַלע אַרדענונג, וואָס קאָן ניט ביישטיין דעם
מעכטיגן, סטיכישן דראַנג פון די נייע אויסגע-
וואַקסענע פראָדוקטיווע קרעפטן און מוז אונטער-

א י ד ע א ל , אַלס א גאַנץ באזונדערער, זעלב-
שטענדיגער "יש".

מיר זעען בכו, וואס פאר א צענטראלן אָרט
דער א י ד ע א ל פּאַרנעמט אין דער סאָציאַל-
ליסטישער באַוועגונג, און דעריבער וואָס פאַר א
קאָלאָסאַלע באַדייטונג, וואָס פאַר אַ אויסשליס-
לאַכע וויכטיגקייט ס'האָט פאַר אונז די פּראַכ-
לעם פון אידעאַל, די פּראַגן וועגן זיין באַגריי-
דונג און באַלייבטונג. און ווען דער מאַרקסיזם
מיינט אויס די דאָזיגע גרונט-פּראַגן, אינגאָרנט
זיי אין גאַנצן, איז דאָס געוויס דער סאַמע שוואַכ-
סטער פּונקט פון זיין סאָציאַלער פּילאָסאָפּיע.
אַבער, ווען איר פּאַרטיסט זיך אין דער מאַרקסיס-
טישער תּורה, ווען איר דרינגט אַרײַן אין איר
תּוך, דערפּילט איר באַשיינפּערלאַך, אַז אויב
דער היסטאָרישער מאַטעריאַליזם האָט ניט גע-
עבן: די קלאַרע און באַזוואַוסט-
זייניגע פּאַרמולירונג און באַגרינדונג פון
אידעאַל, ליגן דאָך אין אים באַהאַלטן, אזוי צו
יגן, אין פּאַטענציעלן צווישטאנד, די
די אלע יסודות און עלעמענטן פון אזא באַגריי-
דונג און פּאַרמולירונג. די שעפּער פון היסטאָרישן
מאַטעריאַליזם האָט זיך איינגעגעבן, אַ דאַנק דער
געניאַלער אינטואַיציע, אַרומנעמען אזוינע ספּערן,
וועלכע זיי האָבן איינגעלאַך ניט געהאַט אין זיין
פון וועלכע זיי האָבן זיך זעלבסט אַפּשער ניט
אַפּגעגעבן קיין קלאַרן דיין ווּהאַבן.

דער טיפּער תּהום צווישן דעם מאַדער-
נעם און אַוטאָפּישן סאָציאַליזם ליגט
ניט נאָר אין דער טעאָריע און דער פּראַקטיק פון
דער סאָציאַליסטישער באַוועגונג, ניט נאָר אין
דעם, ווי אזוי מ'באַנעמט דאָס געזעלשאַפּטלאַכע
לעבן און דעם געשיכטלאַכן פּראָצעס, נאָר אויך
אין דעם, מ'זי אַזוי מ'באָגרייפט
דעם מהות פון א י ד ע א ל , זיין
באַראַקטער און זיין וועזן. דער מאַדערנער סאָ-
ציאַליזם, אין אַונטערשייד פון אַוטאָפּישן, האָט
אין יסוד פון אידעאַל אַוועקגעלייגט ניט דעם
עטישן פּרינציפּ, נאָר אַ גאַנץ אַנ-
דער מאַמענט — דעם מאַמענט פון א ו -
ניווערסאַלער מענטשלאַכער

א נ ט ו ו י ק ל ו נ . סוף כל סוף דאָרף מען
זוכן דעם הויפּטיסוד, דעם עצם זיין פון געזעל-
שאַפּטלאַכן לעבן, ניט אין עטישן מאַמענט. ניט
דערפּאַר האָט זיך געבילדעט די געזעלשאַפּט, ניט
צוליב דעם עקזיסטירט זי, כדי צו פּאַרווירקלאַכן
אין געזעלשאַפּטלאַכן לעבן דעם עטישן פּרינ-
ציפּ, דעם אידעאַל פון צווישן-מענטשלאַכע באַ-
ציאָונגען, נאָר, פּאַרקערט, ווייל פּאַר'ן מענטשן
שטייען געוויסע צילן און אויפגאַבן, וועלכע ס'איז
גענלאַך צו פּאַרווירקלאַכן נאָר אין געמיינזאַמען
קאַלעקטיוון שאַפּן, האָט זיך געמוזט אויסבילדן
די געזעלשאַפּט, און כדי די געזעלשאַפּט זאָל
קאָנען עקזיסטירן און אַנטוויקלען זיך, מוז דאָס
געזעלשאַפּטלאַכע לעבן, די צווישן-מענטשלאַכע
באַציאָונגען רעגולירט ווערן דורך דעם עטישן
פּרינציפּ. הייסט עס, ניט די געזעלשאַפּט צוליב
דעם עטישן מאַמענט, נאָר דער עטישער מאַמענט
צוליב דער געזעלשאַפּט.

און ווען איר שטעלט זיך די פּראַגע: וואָס-
פּאַרט פאַר אַ צילן און אויפגאַבן, וואָס קאָנען
פּאַרווירקלאַכט ווערן נאָר אין געמיינזאַמן, קאָ-
לעקטיוון שאַפּן, צווינגען דעם מענטשן פּאַר-
אייניגן זיך אין אַ געזעלשאַפּט, — אין וואָס,
הייסט עס, באַשטייט דער-הויפּטיסוד, דער עצם
פון געזעלשאַפּטלאַכן לעבן, — געפינט איר קיין
אַנדער ענטפּער ניט, ווי דאָס ביבלישע:
" מַלְאֹאֲת הָאָרֶץ וַכִּבְשׁוֹהָ ."
באַהערשן די נאַטור, באַהער-
שן די וועלט — דאָס איז דער אַוניווער-
סאַלער ציל, וואָס שטייט פּאַר'ן מענטשן פון
ערשטן מאַמענט אָן, זינט ער האָט זיך דערהויבן
ביו צו דער מדרגה פון מענטש, און וועט אייביג
בלייבן שטיין פאַר אים. דאָס געגנשטעלן זיך
דער גאַנצער נאַטור, דעם קאַסמאָס, דאָס שטרעבן
צו אַלמעכטיקייט, זיך דער אויבערדערשאַפּט איר
בער דער וועלט — דאָס איז דער תּוך פון דער
מענטשהייט, איר העכערער זין און באַרוף. איר
קאָנט עס באַגרינדן אויף פּאַרשיידענערליי
אופנים: רעאַליסטיש, מעטאַפיזיש, אָדער נאָר
מיסטיש, אַלץ לויט אויער אַלגעמיינער פּילאָסאָ-
פּישער וועלט-אַנשוואַונג, אַבער קיינער פון אייך

זאל דערנאך קאנען אויספארשן די אינדעלאכע
געזעצמעסיגקייט פון די ערשיינונגען. צוליב דעם
וואלט געוויס קיין איין מענטש א פינגער און א
פינגער ניט א קלאפ געטאן; ווער רעדט קעמפן
און נאך ליינדשאפטלאך קעמפן, ביינענען קרבנות
און רופן צו קאמף און קרבנות — וואלט ער
אוראי און אוראי ניט. און ס'איז דעריבער קלאר
פון זיך זעלבסט, אז דער לאגישער און פסיכא-
לאגישער יסוד, דער עצם זין און וועזן פון דער
געזעלשאפטלאכער ארבעט באשטייט אויסשליס-
ליך אין דעם שטרעבן צו פארווירקלאכן אין גע-
זעלשאפטלאכן לעבן ניט דאס א ב י ע ק -
ט י ו ו - נ ו י ט ו ו ע נ ד י ג ע , נאך טאקע
בלויז דאס ס ו ב י ע ק ט י ו ו - ג ע ו ו א ו נ -
ש ע נ ע . דער גרונטמאטיוו, דער גרונטאידי-
פולס, וואס באוועגט דעם געזעלשאפטלאכן טוער
און שטויסט אים צום קאמף, געפינט זיין אויס-
דרוק אין די פראגן: וואס ד א ר ר ה זיין?
וואס ז א ל זיין? און ניט: וואס מ ו ז
זיין? וואס ו ו ע זיין? ס'פארשטייט זיך,
אז ווען דער געזעלשאפטלאכער טוער קומט צו
דער איבערצייגונג, אז אויך די אלע איבעריגע
כוחות, וואס באשטימען דעם גורל פון געזעל-
שאפטלאכן פראצעס, ווירקן אין דער ריכטונג
פון זיין אידעאל, גיט עס אים צו מוט און ענער-
גיע, באפלינגלט אים אין דער ארבעט און קאמף;
און להיפוך, ווען ער דערפילט, אז דער אביעקט
טוירניטווענדיגער געזעלשאפטלאכער פראצעס
פליסט אין א פארקערטער ריכטונג, קאן דאס
אים ברענגען צו אפאטיע און יאוש און צווינגען
מאכטלאז אראפלאזן די הענט. אבער דאך איז
דער דאזיגער מאמענט פון דער אביעקטיווער
ניוטווענדיגקייט בלויז, אזוי צו זאגען, א נעכץ
זאך, א ז י י ט י ג ע ר מאמענט, וואס
פארשטארקט אדער שוואכט אפ די מוט און
ענערגיע פון דעם געזעלשאפטלאכן טוער, אבער
ניט ער בילדעט א י נ ו י י נ י ג ס ט ע
נ ש מ ה , ד ע ס ע צ מ ז י א ו נ
ו ו ע ז ז פון דער געזעלשאפטלאכער ארבעט.
אויב דאס איז ריכטיג און קלאר בנוגע צום
יחיד, צום איינצעלנעם געזעלשאפטלאכן טוער,

איז עס ניט אין אנ'ערד ריכטיגער און קלארער
בנוגע צום גאנצן כלל געזעלשאפטלאכע טוערס,
בנוגע צו די געזעלשאפטלאכע באוועגונגען. און
באזונדערס שארף און בולט טרעט ארויס דער
דאזיגער אמת אין אזא גראנדיזער געזעלשאפט-
לאכער באוועגונג, ווי די סאציאליסטישע, וואס
שטרעבט ראדיקאל און גירנדלאך איבערבויען
דעם גאנצן סאציאלן סדר אויף דורכאויס נייע
יסודות. ווען מ'ווענדט זיך צו דער גאנצער אר-
בעטדער מענטשהייט און מ'רופט זי צום שווערן
און ביטערן קאמף פאר דער צ ו ק ו נ פ ט ס -
געזעלשאפט, ווען מ'פארערט פון די לעבעדיגע
דורות אנטשטרענגען אלע כוחות, ברענגען די
גרעסטע קרבנות צוליב די ק י נ פ ט י ג ע
דורות, קאן דאס פאר קיין פאל ניט געטאן ווערן
אין נאמען פון דער א ב י ע ק ט י ו ו ע ר
נ ו י ט ו ו ע נ ד י ג י ט , ווייל אליין און
פאר זיך גענומען גיט זי קיין שום סטימול ניט
צום קאמף און קיין שום בארעכטיגונג פאר די
קרבנות. פון דעם, וואס דער אביעקטיווער גאנג
פון לעבן פירט צום סאציאליזם, איז און קיין
אופן ניט געדונגען, אז מיר זייגען מ ח ו י ב
צ ו ק ע מ פ א ד ע ר פ א ר . דאס באוואוסטזיין
אז אויף אונזער זייט איז דער אביעקטיווער גאנג
פון געשיכטלאכן פראצעס, שטארקט געוויס דעם
מוט און די ענערגיע און שאפט אט די פעסטע
זיכערהייט אין קאמף, וואס פירט צום נצחון, דער
אבער דאך איז קלאר, אז דער עצם תוך, דער
ס ו ב ס ט ר א ט פון דער סאציאליסטישער
באוועגונג, איר אינוועניסטן זין און וועזן מוז
מען זוכן אין א גאנץ אנדער פלעכע, ניט אין
דער ספערע פון א ב י ע ק ט י ו ו ע ר
נ ו י ט ו ו ע נ ד י ג י ט , נאך טאקע אויס-
שליסלאך אין דעם שטרעבן צו פארווירקלאכן
אין דער מענטשלאכער געזעלשאפט דאס
ס ו ב י ע ק ט י ו ו - ג ע ו ו א ו נ ש ע נ ע .
דאס אביעקטיווערניטווענדיגע קאן זיין בלויז דער
ר ע ז ז ל ט א ט , דער פ ו ע ל י ו צ א
פון דער באוועגונג, אבער איר נשמה, איר לעבנס-
נערוו איז דאס סוביעקטיוועוואונשענע, דער

די וויסנשאפטלאכע טעאָריע פון מאָדערנעם סאָר ציאלזיס — דער מאַרקסיזם — האָט קיין קלאָרן ענטפער ניט געגעבן.

אייגענטלאַך, פאַר דער סאָציאַלער פּילאָזאָפּיע פון מאַרקסיזם — פאַר'ן היסטאָרישן מאַטעריאַליזם עקזיסטירן אזוינע פראַגן כּלל ניט.

דער אידעאַל איז בלויז אַנאַפּשיין פון דער סאָציאַלער מאַטעריע, אַנאַפּשיינלונג פון ווירטשאַפּטלאַכן פּראָצעס, און ניט מער. קיין זעלבשטענדיגן וועזן, קיין זעלבשטענדיגן זין און ווערט האָט ער ניט און קאָן ניט האָבען. מיר שטרעבן צום סאָציאַליזם ניט דערפאַר, ווייל ער פאַרענטפערט אין זיך דעם אידעאַל פון צווישן־מענטשלעכע באַציאונגען, דעם אידעאַל פון געזעלשאַפּלאַכן לעבן, נאָר דערפאַר, ווייל אַהין שטויסט אונז דער אַביעקטיווער נאַנג פון סאָציאַל־עקאָנאָמישן פּראָצעס. ס'איז דאָ נאָר איין גרויסער מעכטיגער כּח, וואָס ווירקט זעלבשטענדיג, וואָס האַלט אין איין וואַקסן איר מאַענט, פון זיך זעלבסט. דאָס זיינען די פּראָדוקטיווע קרעפטן פון דער געזעלשאַפּט. זיי באַשטימען עס די ווירטשאַפּטלאַכע באַציאונגען און דורכדעם אויך די געזעלשאַפּטלאַכע באַוועגונגען און כּלערליי אידעאָלאָגישע שטרעמונגען. און בלויז אינזעם שאַפן זיך די נאַיווע מענטשן, וואָס גלויבן, אַז דער אידעאַל, מיט וועלכן זיי גיבן זיך אַפ, וואָס איז אזוי הייליג און טייער ביי זיי, איז ווירקלאַך אַ זעלבשטענדיגער „ישׁ" און ציט זיך גלויב פון די הויכע, בלאַע הימלען, אין דער אמת'ן שטאַמט ער דוקא פון דער נידעריגער, נראַעך ערד און שטעלט מיט זיך פאַר ניט מער און ניט ווייניגער, ווי אַ נאַטירלאַכע אָפּשפּיגלונג פון די ווירטשאַפּטלאַכע באַציאונגען...

מען דאַרף זיך ניט פאַרטיפן אין ווייטע פּילאָסאָפּישע חקירות, כדי צו קלאַר מאַכן זיך, אַז אויב אַזאַ אויסטייטשונג פון אידעאַל קאָן נאָך אַפּשר באַפּרידיגן דעם היסטאָריע־קער, איז עס אַבער באַפּרידיגן אומאַננעמ־באַר פאַר'ן געזעלשאַפּטלאַכן טוער.

דער היסטאָריקער באַטראַכט

דעם געזעלשאַפּטלאַכן פּראָצעס מן הצד, לאַהר המעשה. דאָס איינציגע ציל, צו וועלכן ער שטרעבט, איז באַנעמען די אורזאָכלאָכע געזעלשאַפּטליכע ערשיינונגען דעם פאַרשיידענעם און קאָמפּליצירטן צוזאַמענהאַנג פון די סבות און זייערע פּועל־יוצא'ס. דאָס איז דער איינציגער זין דער „אַלף" און דער „תּיו" פון זיין פאַרשונג. ער שטעלט זיך נאָר די פּראַגן: וואָס און ווי אזוי איז געשען? וואָס איז אַביעקטיוו נויטווענדיג געווען? וואָס האָט געמוזט זיין? די געזעלשאַפּטלאַכע טוערס נופא מיט אַלע זייערע שטרעבונגען און דערגרייך כּונגען טרעטן פאַר אים ארויס בלויז אַלס אַביעקטן פון זיין פאַרשונג, אַלס געוויסע רינגען אין דער קייט פון סבות און פּועל־יוצא'ס.

נאָנט אַנדערש איז די באַציאונג צום געזעלשאַפּטלאַכן פּראָצעס מצד דעם געזעלשאַפּטלאַכן פּאַסאַטן טוער גופא. ער טרעט דאָ ארויס ניט אַלס פּאַסיווער אַביעקט, נאָר אַלס אַקטיווער סוביעקט, אַלס דער טרעגער און שאַפער פון פּראָצעס. ער שטייט ניט מן הצד, נאָר געפינט זיך אין סאַמע מיטן. דער גאַנצער זין און וועזן זיינער, אַלס אַזעלכער, אַלס געזעלשאַפּט־לאַכער טוער, באַשטייט איינציג און אויסשליס־לאַך אין זיין אַקטיוויט מיטוויקן אויפ'ן געזעלשאַפּטלאַכן פּראָצעס. דאָס איז זיין „ישׁ", זיין עצם נאַטור, דער אינווייניגסטער מחות זיינער. זיין עובדא איז קעמפן און ברענגען הרבנות און רופן דעם צווייטן צו קאַמף און קרבנות.

צוליב וואַס־זשע ווערט אַלץ געטאַן? וואָס איז דער לאַגישער און פּסיכאָלאָגישער מאַטיוו, דער אימפּולס, דער עצם זין פון דער אַרבעט? ס'איז קלאַר פון זיך זעלבסט, אַז דאָס אַלץ ווערט געטאַן ניט צוליב דער אַביעקטיוו־ווער נויטווענדיגקייט פון געזעלשאַפּטלאַכן פּראָצעס, ניט צוליב דעם, אַז אין דער קייט פון סבות און פּועל־יוצא'ס זאָל חלילה ניט פעלן קיין רינג, און דער היסטאָריקער

אָדער נאַרנישט", אָדער געווינען נאַנצענע וועלטן, אָדער פאַרלירן דאָס ביסעלע אַרמיקייט ... און דער רעזולטאַט?

ער איז אַזינד, דאָכט זיך, שוין פאַר אַלעמען קלאָר: אַנשטאַט "נאַר" האָבן מיר "נאַרנישט", אַנשטאַט נאַנצענע וועלטן געווינען, האָבן מיר טאַקע דאָס ביסעלע אַרמיקייט פאַרלירן. מיר זיצן ווידער ביים צעבראַכענעם מולטער. הינטער זיך — טייכן בלוט, הורבנות און אַ שיעור, משונה'דיגע ווילדקייט און גוואַלדיגע אַכזריות, פאַרשוועכטע הייליקייטן און פאַרשמוצטע איר דעאַלן, און פאַראַויס—פערספעקטיוון פון שרעק-לאַרשישווערע, אָנגעשרענגעטע אַרבעט אויף ציע-דיק אויפשמעלן די פאַזיציעס, וואָס מ'האַט אַליין בידיים הרוב געמאַכט ...

און פון רעכטס האָט מען שוין אוינטערגע-פירט די אונטערשטע שורה, דעם לעצטן סך-הכל: "דער סאַציאַליזם האָט דורכאויס באַנקראַט טירט, ער טראַגט מיט זיך דעם חורבן פון דער קולטור, די פאַרווילדונג און פאַרוויסונג פון דער געזעלשאַפט. מ'זעט דאָך דאָס אַזינד אלע באַ-שיינפאַרלאַך, דער פאַקט שטעכט דאָך ממש די אויגן". .. און אויף אין דעם עקסטרעם פּליג, יערנפאַלס צווישן די עלעמענטן זיינע, וואָס האָבן געגלויבט באַמית ובתמים, אַז זיי פירן בפועל ממש אויך אַזינד די סאַציאַליסטישע אַרדענונג, וועט געוויס די ביטערע אַנטוישונג פירן צו דער זעלבער לאַגיק פון "פאַקט": "עס האָט זיך דאָך אין דער פראַקטיק אַרויסגעוויזן, אַז דער סאַציאַליזם איז אַ שעדלעכע אַוטאָפּיע, וואָרום אַט זעען מיר דאָס אלע באַשיינפער-לאַרשי". ..

אַבער צווישן די ביידע עקסטרעמען מיט זייער פּרימיטיווער לאַגיק פון דעם ניט באַלייכ-טן, ניט דערקלערטן, ניט פאַרטיפטן "פאַקט", וועלן דאָך פעסט בלייבן שטיין אויף זייערע גרונטפאַזיציעס יענע געזעלשאַפטלעכע עלעמענטן, וואָס האָבן קלאַר פאַראַויסגעזען דעם אומ-פאַרמיידלעכן באַנקראַט פּונ'ם עקספּערמענט, און האָבן אַבער מיט אים אין קיין פאַל ניט צוזאַמענגעבונדן דעם גורל פון סאַציאַליזם גופא.

דעם גורל פון עצם אידעאַל, אויף וועמען עס קאָן בשום אופן ניט פאַלן די אַחריות פאַר אַלערליי פּריציפּטיגע, אומגעלומפערטע און דעריבער אין תּוֹך אַרײַן קאַטאַסטראַפּאַלע באַנקראַט-עקספּער-רימענטן. און דוקא פאַר די דאָזיגע עלעמענטן, פאַר וועלכע דער עקספּערמענט טרעט אַרויס אין זיין ווירקלאַכער נאַטוראַלער דאַל, אין זיין דיכטיגער היסטאָרישער פּערספעקטיוו און אַנט-פּלעקט זיין אמת'ן, אינוועניגסטן מהות, — דוקא פאַר זיי באַקומט דער עקספּערמענט אין וויסנ-שאַפּטלאַכן זיין אַן אומגעווענערע באַדיווינג.

דאָס ערשטע מאָל אין דער וועלטגעשיכטע איז אין אַזאַ גראַנדיעזן מאַסשטאַב, אין אַזאַ קאַלאַסאַלן סאַציאַלן פאַרנעם אָנגעווענדעט גע-וואָרן אין געזעלשאַפטלאַכן לעבן דער עקספּער-רימענטאַלער מעטאָד. ס'איז קינסטלאַך באַשאַפּן געוואָרן אַ איזאָלירטע סביבה, וואו מ'האַט באַ-וואוסטוינג און פּלאַנמעסיג דורכגעמאַכט דעם גראַנדיעזן ריוועקספּערמענט, און יאָרוואַרן לאַנג וועט די סאַציאַלע וויסנשאַפט ווענדן זיך צו אַט דעם גרויסן קוואַל, פון וואָנען זי וועט שעפּן דעם רייכסטן מאַטעריאַל פאַר אירע הישרות, מסקנות און געזעצן.

טייער, שרעקלאַך טייער האָבן מיר באַצאָלט פאַר'ן עקספּערמענט, אפּשר זאָל דאָס זיין אונט-זער טרייסט, דערין זאָלן מיר זען דעם "אין רע בלאַ טוב", אַס מיט די טייכן בלוט, מיט די אומ-געווענערע חורבנות האָבן מיר דאָך פּיל-זוויינג באַפּרוכפּערט די פּעלדער פון דער וויסנשאַפט...

3.

דער אידעאַל

אין דעם גרויסן טעאָרעטישן בנין פון מאַט-דערנעם סאַציאַליזם איז די פּראַבלעם פון איר דעאַל גופא, די פּראַגן וועגן דער באַגרינדונג און באַלויבונג פון אידעאַל, פון חמיר אָן געווען דער סאַמע שוואַכסטער פּונקט. וואָס איז דער מהות פון אידעאַל, זיין זין און וועגן? וואו איז דער מקור, פון וואָנען ער פּליסט? וואָס אַזוינס איז דער יסוד, אויף וועלכן ער שפּאַרט זיך אָן, וואָס באַרעכטיגט אים און ניט אים דעם זכות הקיום? — דאָס זיינען אַלץ פּראַגן, אויף וועלכע

געשיכטלאכן מאטעריאל אין דעם צושטאנד און אין דער פארם, אזוי ווי עס איז אונז פאקטיש געגעבן געווארן, און זיינען בכלל ניט ביכולת, לויט אונזער ווילן און באגער, צוזאמענשטעלן פון די געגעבענע עלעמענטן פארשיידענע אנדערע קאמבינאציעס, שאפן קינסטלאך אזא סביבה, וואס זאל אונז געבן די מעגלאכקייט אוואלירן די ווירקונג פון דעם אדער יענעם פאקטאר פון אלע אנדערע ווירקונגען, כדי אויספארשן זיין ספעציעלע נאטור, זיין באזונדער מהות. אין די נאטור־וויסנשאפטן ניט דער דאווענער מעטאד די בעסטע און די זיכערסטע רעזולטאטן, און הויפטזאכלאך דערמיט ערקלערט זיך זייער אומגעהויערער ערפאלג און גלענצענדע אנטוויקלונג. און וואס ברייטער עס ווערן די מעגלאכקייטן, וואס פולקאמענער די מיטלען, ווי אזוי צו באַנוצן זיך מיט'ן דאווענער שארפן און זיכערן וויסנשאפטלאכן געווער, אלץ גרעסערע און ברייטערע הארזיאנע פפענען זיך פאר דער אנטוויקלונג פון די נאטור־וויסנשאפטן. אין דער סאציאלער וויסנשאפט אבער מוזן מיר זיך באַנוצן בלויז מיט דעם געגעבענעם גרייטן מאטעריאל, אזוי ווי ער איז ארויס פון דעם געשיכטלאכן פורעם, אין זיין קאנקרעטן, פארזיידעטן און קאמפליצירטן צושטאנד.

און כאמת, בנוגע צו דער טויטער נאטור זיינען אונזערע הענט דורכאויס פאנאנדערנע־בונדן. מיר זיינען אינגאנצן פריי צו טאן מיט איר, וואס דאס הארץ גלוסט, בויגן און קערן זי אין אלע זייטן, ממש ארבעטן מיט איר מעשים, כדי ארויסצוגעפינען ביז איר דאס, וואס מיר זוכן. אפילו בנוגע צו דער לעבעדיגער נאטור, ביז צום מענטשן, אבער ניט עד בכלל, האבן מיר זיך אויך געמאכט אזא היתר, און ניט קוקנדיג אויף די איינצלע פראטעסטן פון געוויסע מאַראַ־ליסטן קעגן „ווויסעקציעס“, האלטן מיר דאך, אז אין אזוינע פאלן פארהייליגן די צילן די מיטלען, און צוליב די גרויסע נוצן, וואס עס ברענגט, מעג מען אביסל פארבויגן דעם צערבייליחיים. ס'איז אבער קיינמאָל אויפ'ן זין ניט ארויפגעגאנגען, אז מ'קאן זיך אזוינס ערלויבן בנוגע צו מענטשן, בנוגע צו דער געזעלשאפט, אז מ'קאן

פארנעמען פארשיידענע עקספערימענטן מיט לעבעדיגע מענטשן, מיט נאנצע קאלעקטיוון.

כאזונדערס איז אוממעגלאך געווען צו דענקען. אז אזוינס זאלן זיך ערלויבן פארשטייער פון דעם קלאס, וועמען ס'געהערט די צוקונפט, אויף וועמען ס'איז די אחריות פאר דער אנטוויקלונג פון דער געזעלשאפט און פאר'ן גורל פון דער מענטשהייט. אויב די געזעלשאפטלאכע שיכטן, וואס זיינען שוין פאר'משפט פון דער געשיכטע אויף אונטערצוגיין, קאנען נאך, שטרעך בנדיג דערליינגערן זייער קיום, לאָזן זיך אויף פארשיידענע אוואנטורעס, פרובן, ווי זאגט מען עס, שפילן „וואַיאַנק“, ווייל זיי האָבן אייגנטלעך ניט, וואס אַנזאָווערן, וואָלט געווען אַ פארברעכן און אַנ־אומזין, ווען אויף אזוינע עקס־פערימענטן זאלן איינגיין פארשטייער פון די שיכטן, פאר וועמען די געשיכטע עפנט אַקאַרשט ברייט פאנאנדער אירע טויערן. זיי קאנען און דער ברייטער היסטאָרישער שרייבאָך, אויף וועלכן זיי קאנען פעסט און זיכער דורכמאַכן זייער ווייט טערידיגע אנטוויקלונג, ניט זייענדיג געצוואונגען פארלויפן דעם וועג דער געשיכטע און שטעלן אין קאן די שוין ערוואַרבענע פאָזיציעס און פארפעסטיגטע נצחונות.

אַבער קעגן אלע ערוואַרטונגען איז אזא מין סאציאלער עקספערימענט דאך געמאכט געוואָרן, און דוקא מצד די פארשטייער פון ארבעטער קלאס. מען האָט געפרוואווט ניט מיר און ניט ווייניגער ווי מיט אַמאָל, טאקע מיט איר קלאַפ, אויף אַ ריין קינסטלאַכן אופן, אויסראַטן מיט די וואַרצלען דעם קאפיטאליסטישן סדר און אויפשטעלן אַ נייע, אַ פארטיגע מיט אלע פֿיר טשעווסקעס, סאציאליסטישע אָרדנונג.

אויך בין כלל ניט נוטה חושד צו זיין, אז דאס אלץ איז געמאכט געוואָרן בלויז לשם עקס־פערימענט, אָן שום האַפֿענונג, אז דעם דאווענער פֿרוב זאל זיך טאקע איינגעבן צו פארזיידעטן און פארפעסטיגן אין לעבן. ס'איז אַבער קיין שום ספק ניט, אז קיין פעסטע זיכערהייט, אז דאס וועט זיך יא איינגעבן, איז ביי קיינעם ניט געווען. מען איז טאקע גענאָגען אין אַ געוויסן זין „וואַיאַנק“, לויט דער פארמול: „אַדער גאר,

שאפטלאכע באציאונגען און דאָס מענטשלעכע באַוואוסטזיין. יאָרלאַנג קלייבן זיי זיך איינע צו איינע די דאָזיגע קלייניטשקע אומבאַמערקט באַרע שינויים, און ווען זיי וואַקסן אויס ביז צו אַ געוויסער מדרגה, ווען אזוי אַרום ענדערן זיי פאַקטיש דעם גאַנצן תּוֹך פון דעם עקזיסטירנדן סאַציאַלן סדר, דאַן רייסן זיי מיט אַ סימבישער קראַפט דורך די אָפּגעלעכטע, פאַרגליווערטע פאַרם פון דער אַלטער אָרדנונג, און אין משך פון הרשים לויפט דורך פאַר אונזערע אויגן די היסטיאָרישע אַרבעט פון גאַנצע דורות. ביי אַזאַ געשיכטלאַכן קפיצה־הדרד אַנטפלעקט זיך פאַר אונז מיט אַמאָל, ווי דורך אַ בלינד־שיין, דער גאַנצער מעכאַניזם פון סאַציאַלן פּראָצעס, און מיר זעען באַשיינענדיג, מיר פילן מיט אַלע הושים, ווי אזוי ס'זענען „געמאַכט“ די געשיכטע.

דערפאַר בילדן שטענדיג די רעוואָלוציעס דעם ריינסטן און פרוכטבאַרסטן מאַטעריאַל פאַר דער סאַציאַלער פאַרשונג. און, ס'פאַרשטייט זיך, אַז אין דעם זין איז די באַדייטונג פון דער איצטיגער רעוואָלוציע, וואָס, לויט איר תּיסטאָרישן געוויכט און סאַציאַלן פאַרנעם, שטייגט זי אַריבער די אַלע ביז אַהער געוועזענע רעוואָלוציעס, געוויס זיער גרויס, אָבער ניט נאָר אין דערין באַשטייט איר הויפּט־דאָל און באַדייטונג פאַר דער סאַציאַלער וויסנשאַפּט, דער ליקור איז, וואָס אין דער איצטיגער רעוואָלוציע האָט מען דאָס ערשטע מאָל אין דער געשיכטע באַוואוסט זיך אַזוי גענווענדעט דעם אזוי גערופּענעם עקספּעריומענטאַלן מעטאָד, וואָס מאַהט ביז איצט גערעכנט, אַז ער קאָן גאָר קיין שום אָרט ניט געפינען אין סאַציאַלן לעבן.

היז דער אויסערגעוויינלאַכער פאַרוויקלעט קייט און קאָמפּליצירטקייט פון די געזעלשאַפּט־לאַכע ערשיינונגען, איז די הויפּט־סבה, פאַר וואָס די סאַציאַלע וויסנשאַפּט קאָן זיך ניט דער־הויבן ביז צו דער מדרגה פון די נאַטור־וויסנשאַפּט, באַשטייען דערניצן, וואָס די מעטאָדן פון סאַציאַלער פאַרשונג זיינען שטאַרק באַגרעניצט. מיר זיינען געצוואונגען באַנוגענען זיך מיט דעם

א דורכאויס אַביעקטיווע, אַן פּניות־דיגע באַציר אונג צו אַלי, וואָס קומט איצט פאַר און וואו מיר זעלבסט געמען אַן אַקטיוון אַנטייל. נאָר אויב ס'איז אין איצטיגן מאָמענט כמעט ווי אויסגעשלאָסן צו פאַרנעמען זיך מיט אַזאַ גרוי־סער אַביעקטיווער, סימטעמאַטישער אַרבעט, איז דאָך מעגלאַך אַרײַנצודרינגען אַביסל טיפּער אין דער אייגענער נשמה, באַטראַכטן, ווי ווייט עס לאָזט זיך, פון דער זייט דאָס, וואָס דאַרט קומט פאַר, און מיאָכן לבל הפחות אַ געוויסן געזעל־שאַפּטלאַכן חשבון הנפש. בכל אופן איז אַזאַ חשבון הנפש אַצינד אומבאַדינגט נויטיג, כדי פשוט ניט דערטרונקען ווערן אינ'ם מבוֹל פון געשעענישן און איבערלעבונגען, און דורכשלאָגן כאַטיש אַ וועלכע ניט איז סטעזשקע אין דעם אומ־געהויערן פלאַנטער פון דער היינטיגער געזעל־שאַפּטלאַכער ווירקלאַכקייט.

2.

דער עקספּערימענט

אייגענטלאַך, אין אַ געוויסער הינזיכט, זיינען דוקא אַצינד באַשאַפּן געוואָרן די גינסטיגע באַדינגונגען פאַר דער סאַציאַלער וויסנשאַפּט, ס'האָבן זיך געעפנט גרעסערע מעגלאַכקייטן אויסצופאַרשן די פּראָצעסן פון געזעלשאַפּטלאַכן לעבן, פאַנאָרעצוקלייבן זיך אין דעם פאַר־פלאַנטערטן קנויל פון דער סאַציאַלער ווירקלאַכ־קייט.

אין אַ רעוואָלוציע, אין אַ צייט פון גוואַלדיגע איבערקערענישן, ווען דאָס געזעלשאַפּטלאַכע לעבן פּליסט מיט אַ ווילדן אימפעט, טרעטן בכלל אַרויס ניט אין אַנ'ערד שאַרפּער און בולטער די באַהאַלטענע פּרוושינעס פון געזעלשאַפּטלאַכן פּראָצעס. יאָרן לאַנג זאַמלען זיך ניט באַמערקט טערהייט, טיף באַהאַלטן אין שוים פון דער געשיכטע, די מאַלעקוליאַרע פּראָצעסן פון געזעל־שאַפּטלאַכן לעבן. טאַג־אייך, טאַג־אויס טראָגן זיי אַרײַן קלייניטשקע, אומבאַמערקבאַרע שינויים אין דער גרויסער סאַציאַלער וועבונג. פאַמעלאַך, טאַג־אייך, טאַג־אויס, ענדערן זיך דער צושטאַנד פון די פּראָדוקטיווע קרעפטן, די כוחות־פאַרהעל־טעניסן פון די פאַרשיידענע קלאַסן, די געזעל־

איז קיין ספק ניטא, אז נאָכרעם, ווי דער צערר דערמער געזעלשאַפּטלאַכער ים וועט סוף כל סוף אַרײַן אױך זײַנע ברענגן, האָבן מיר זיכער צו דערוואַרטן, אז ס'וועט אַנטשטיין אַ גלענצענער דע עפאַכע פון גרויסע שאַפּונגען און ס'וועלן זיך אַרויסווייזן די רעזולטאַטן פון דער פּרױערדרי גער פיכערהאַפּטער כּוּחֹת־אַנְשִׁיטֶרענּונג.

אמת, אין דער ספּערע פון מאָראַלן, ריין גייסטלאַכן לעבן איז די לאַגע פיל ערגער איידער אויפ'ן געביט פון מאַטעריעלער קולטור. דאָ זײַר נען ניט נאָר די אַנגעזאַמלטע אּוצרות, די „טוֹי־טע גיטער“ פאַרניכטעט געוואָרן, נאָר אין אַ געװיסן זין זײַנען פאַר'סמ'ט געוואָרן די לעבעדיגע קוואַלן, די מקורים פון שאַפּן. מיר האָבן זיך אומגעקערט צו די גאָר גרוי־אַלטע צייטן פון בלוטדורשטיגן מענטשנפּרעסערשן באַרבאַר־ריום, וואָס מיר האָבן גערעכנט, אז ער איז שוין אינגאַנצן און אויף אייביג פאַרשוואַונדן. אָבער אויך דאָ איז צו זען בחוּשׁ דעם „אין רע בלאַ טוב“. דער מעכטיגער סטיכישער שטראַם האָט אינאיינעם מיט דאָס העכסטע און שענסטע אַראַפּעשוויינקט אויך דעם גאַנצן שימל, די צע־פּוילטקייט און פאַרגליווערטקייט, דאָס אַפּגע־שטאַנענע און אַפּגעלעבטע, וואָס איז געלעגן ווי אַ שטיין אויפ'ן וועג פון דער ווייטערדיגער מענטשלאַכער אַנטוויקלונג. טאַקע דאָס גופּא, וואָס די הויפּטזיילן, די גרונטי־סודות פון גע־זעלשאַפּטלאַכן לעבן זײַנען ביז לעצט צערודערט און צעמייסלט געוואָרן, באַפּרייט אונז מיט אַמאָל פּונ'ם שווערן לאַסט פון אַלטע ירושות און אַפּגעלעבטע טראַדיציעס, אין וועמעס נעץ און געפּענגעניש מיר האָבן זיך געפּונען, און ראַמט אַפּ דעם פּלאַץ פאַר די נייע געזעלשאַפּטלאַכע פאַרמען, וואָס מוזן דאָך אַנקומען, וואַרום דער־נען זײַנען דאָך הכל מורים, אז דער וועג צעריק איז דורכאויס פאַרשאַטן, און אין דער מענטש־לאַכער געשיכטע עפּנט זיך אויף אַ נייער פּרק.

זײַער אַ שווערן, אויב ניט דעם סאַמע שווערסטן אירױען־קריזיס לעבן איבער דוקא די געזעלשאַפּטלאַכע געלעמענטן, וואָס זײַנען אין פּלוג מער פון אַלע אַנדערע אידעאָלאָגיש צוגע־פּאַסט צום געזעלשאַפּטלאַכן צוזאַמענברוך, וואָס

קומט פאַר פאַר אונזערע אויגן. אויך רײַד וועגן די געזעלשאַפּטלאַכע שיכטן, וואָס זײַנען שוין לאַנג אַרויסגעטראַטן קעגן די עקזיסטירנדע פאַר־צױאַלע פאַרמען אין נאַמען פון אַ נייעם סאַציאַלן סדר — וועגן די סאַציאַליסטישן. דאַכט זיך, זײַער שאַרפע, אַנטשיידענע קריטיק, זײַער דורכאויס גענאַטיווע באַצױאונג צו אַט די געזעל־שאַפּטלאַכע פאַרמען, וואָס האַלטן איצט אין אײַן וואַקלען זיך, האָט זײ באַדאַרפט בײַשטיין, זײ זאָלן איצט אויסמירן דעם אירױען־קריזיס, וואָס אַלע אַנדערע לעבן איבער. נאָר אזא טבע האָט שוין די אַז אַ שיעור פאַרוויקלטע און קאַמד פּליצירטע ווירקלאַכקייט, אז זײַער אָפּט פּירט זי זיך גאָר להיפּוך פון דעם, וואָס מען ערוואַרט פון איר... אַט טאַקע דאָס גופּא, וואָס זײ, אַלס די הויפּט־טראַגער און בױער פון דער צוקונפּט־געזעלשאַפּט, פאַרקערפּערן אין זיך די עצם איר דייע פון דער ווייטערדיגער געזעלשאַפּטלאַכער אַנטוויקלונג, לײַט אויף זײ אַצינד אַרויף די הויפּט־אַחריות פאַר'ן גורל פון דער געזעלשאַפּט און פאַר'ן גאַנג פון דער געשיכטע, און דאָס מוז פירן צו זײַער שווערע און טיפע אידעאָלאָגישע איבערלעבונגען. און דערצו איז דאָס רעאַלע לעבן, ווי געזאַנט, טאַקע אומגעווענער פאַרוויקלט און קאַמפּליצירט, אַזוי, אַז אפילו די געניאַלסטע סכּע־מע איז סוף כל סוף ניט בכּח אַלזײַטיג אַרומגע־מען זי, און ס'האָט זיך ווירקלאַך אַרויסגעוויזן, אַז דער נאַצער קאַמפּלעקס פון אירױען און פאַרשטעלונגען, וואָס האָט געהערשט בײַ אונז ביז איצט, הן בנוגע צום כאַראַקטער און נאַטור פון דעם קלאַס, וואָס איז באַרופּן צו בױען די צוקונפּט־געזעלשאַפּט, הן בנוגע צום כאַראַקטער און דער נאַטור פון דער צוקונפּט־געזעלשאַפּט און די וועגן, וואָס פירן צו איר פאַרווירקלאַכונג, — אז אַט דער דאַזיגער קאַמפּלעקס פון אירױען און פאַרשטעלונגען מוז פיל פאַרבײַטערט און פאַרטיפט ווערן, און אַ געוויסער טײל פון אים נױטיגט זיך טאַקע און גרינדלאַכער רעוויזיע.

ס'פאַרשטייט זיך, אז אַ שטורם און דראַנג פון היינטיגן טאַג איז זײַער שווער אַפּצוגעבן זיך מיט אַזא גרויסער פאַראַנטוואַרטלאַכער אַרבייט, וואָס פאַדערט אַ קלאַרע, רואיגע באַטראַכטונג און

אין באַאָס פֿון לעבן און דיינקן

(א געזעלשאַפֿטלאַכער חשבון־הנפש)

1.

אנשטאָט אַ הקדמה

א באַזונדער מוז האָט אונזער דור: מיר זיי־נען געבענטשט געוואָרן מיט אַ זעלטענער אַריכֿת ימים, ווייל אויב מ'זאָל מעסטן די גרויס פֿון דער צייט לויט'ן סכּום פֿון די איבערלעבונגען, איז קלאַר, אז מיר האָבן שוין לאַנג אַריבערגעשטייגט מתושלח'ס יאָרן... דאָס, וואָס מיר האָבן איר בערגלעכט פֿאַר די לענגטע אַכט יאָר, וואָלט געוויס געקאָנט סטייען אויף גאַנצע דורות פֿון איינטענסיוון געזעלשאַפֿטלאַכן לעבן. ס'איז קנאָפּ צו זאָגן: „אַ טאָג — אַ יאָר“, פֿיל „שׂ ע ה' ן זיינען טויש צו גאַנצע עפֿאַכן געגריכן געווען. די וועלט־געשעעניש האָבן כּסדר געיאַגט איינע די צווייטע מיט אַ ווילדן אייפּעט און מיט גע־וואָלט אונז אַלעמען געשלעפט אין קאָן אַרײַן, ווייל די דאָזיגע גראַנדיעזע וועלט־געשעענישן זיינען געווען פֿון אזא אַרט און אזא מאַסשטאַב, אז דירעקט צי אומדירעקט האָבען זיי אַנגעריט די ווילדן, די עמודי־התּוֹך פֿון גאַנצן לעבן און ווען סײַ פֿון פרט, סײַ פֿון כּלל. און יעדער איינ־ציגער פֿון אונז, אפֿילו דער מענטש פֿון אַ גאַנץ יאָר, וואָס איז בכלל ווייט געווען פֿון געזעל־שאַפֿטלאַכקייט און פֿאַליטיק, איז ווילנדיג ניט ווילנדיג אַרײַנגעצויגן געוואָרן אין אַלגעמײַנעם געזעלשאַפֿטלאַכן און פֿאַליטישן שטרעם און איז געצוואַנגען געווען אָפּגעבן זיך מיט געזעלשאַפֿט־לאַכע און פֿאַליטישע פּראָגן.

וועלכע מיר האָבן געהאַלטן פֿאַר אייביגקײַטן, זיינען פֿאַנאָדערנעפֿאַלו, חרובּ ומוחרבּ געוואָרן.

אַבער דאָס לעבן און שאַפֿן, פֿונקט ווי די צײַט זעלבסט, שטעלן זיך דאָף אויף אײַן כּאָך מענטש ניט אָפּ, און אונטער דעם תּהוּ ובהוּ פֿון חורבּן, ווייט באַהאַלטן ערגעץ אין די טיפּענישן, הינטער די קוליסן פֿון דער געשיכטע, ווערט דאָך עטוואָס נייעס באַשאַפֿן, וועבן זיך נייע ווײַז פֿונעם בילדן זיך אויס נייע קאַמבּינאַציעס פֿון געזעלשאַפֿטלאַכע כּוחות אין מענטשלאַכע באַצײַר אונגען און ס'קומען אויף נייע ווערטן און נייע שאַטרוינגען, די אומגעהויערע אָנשטרײַונגן פֿון די כּוחות, וואָס די מענטשהייט האָט דורכגע־מאַכט, איז דאָך ניט אין גאַנצן פֿאַרלוירן גע־נאָנגען. אמת, אַליץ איז געווען געווענדעט איבער הויפט אויף צו פֿאַרניכטן און צעשטערן און ניט אויף בויען און שאַפֿן, אָבער דערינען באַשטייט, אַזוי צו זאָגן, די דיאַלעקטיק פֿון דער געשיכטע, דער „אין רע בלאַ טוב“, וואָס די אָנשטרענגונג פֿון די כּוחות גופּא מוז אַנהאַלטן אין זיך גע־וויסע פּאַזיטיווע, שאַפֿנדע מאַמענטן. אין דער גרויזאַמער, שרעקלאַכער פּעלקער־שלאַכט, האָט יעדער צד געמוזט לײַדנשאַפֿטלאַך זוכן הילף באַ דער נאַטור, זי זאָל אים אירע סודות אַנט־פּלעקן, די סודות פֿון מאַכט און הערשאַפֿט; און זי האָט דעם נסיוֹן ניט געקאָנט בײַשטיין, און זײַ פֿילע באַהאַלטענע סודות אויפּגעדעקט. גע־וויס, ווען די דאָזיגע וואונדערבאַרע, אומגעהויער־רע אַנשטרענגונג פֿון די כּוחות וואָלט געווען געווענדעט ניט אויף צו פֿאַרניכטן און צעשטערן, נאַר טאַקע אויף בויען און שאַפֿן, וואָלט די מענטשהייט איצט שוין אַזוי ווייט געהאַלטן, אזא רײַז־טריט פֿאַראויס געמאַכט, אז נאַר אַ סך פֿון דעם, וועגן וואָס אונזערע בעסטע און שענסטע האָבן געוואַנט צו טרוימען, וואָלט אין לעבן פֿאַרווירקלאַכט געוואָרן. אָבער אויף אַצינד

די שארפטע און ליידנשאפטלאכסטע צווישן זיינע סאטירעס זיינען די פאָלע - מי ש ע , ווייל אין זיי נעמט ער זיך אן פאר זיך אליין. פאר אנדרע האָט ער זיך אָנגענומען, ווען ער איז אליין געווען צווישן די איז ער דען ניט אליין געווען דער „בלויכער אפרייטער“? איז עס דען ניט זיין אייגענע טרער געווען, אָט די „טרער אויפ'ן אייזן“? איז עס דען ניט זיין אייגן ליד געווען, אָט דאָס „ליד פון די מאַשי-נען“?

מען זאָל מיך ניט פאלש פארשטיין. עס קומט מיר אויפ'ן זינען נישט אפילו אָפצוליי קענען דעם גרויסען סאָציאַלן ווערט פון ראָד זענעפלעך'ס אַרבעטער-לידער, פון זיין פרייהייט און קאמפּאַטאָס. פון אַ טייל סאטירעס זיינען איד קען אויך זייער גוט דעם נאָציאָנאַלן ווערט פון אַ טייל נאַציאָנאַלע לידער („אויפ'ן כּוּזים פון ים“, „אונזער שירה“, „א גלות-מאַרש“, „די חנוכה-ליכט“ און אַנד.). אָבער נישט וועגן ווערט, וועגן מקור פון זיינע בעסערע לידער ריידן מיר דאָ: דער מקור איז ס'רוב אַ פּערזענ-לאַכער.

דיכטער, וואָס דער עיקר ביי זיי איז די פּאָנאָטיע, קאָנען זיך אַריינלעבן אין אַ פּרעמדער וועלט אויך און ניכן אונז צו פילן מיט דער הילף פון בילדער און געשטאַלטן. אויך „פּרעמדע“ פריידן און „פּרעמדע“ לידן. דיכ-טער, וואָס זויגן אַלין פון געפיל, דיכ-טער ווי ראָזענפעלד, מוזן אליין איבערלעבן, אליין פון דער אייגענער ערפאַרונג קענען דאָס, וואָס זיי שילדערן, דאָס. וואָס זיי ווילן סוגעסטיוו איבערגעבן. אין איינער פון זיינע שפּעטערדיגע לידער, דערציילט אונז דער פּאַעט, אַז ער איז געבליבן געטריי דער טראַדיציע פון זיין פּראָפּע-טאָרישער יוגנט. פון זיין שאַפּ-„מוזע“; ער זאָגט צו איר:

... אַצינד האָט מיך די צייט דערזווייטערט
פון יענע ווערשטאַט דוכס און קליין,
מיין הימל האָט זיך אויפגעטוישטערט.
דאָס דו קומסט איבער נאָך צוגיין
און ווייזט מיר אַז אויף די קריכנות
פון אומגעריכטע זאָרג און פּיון,
און טראַנסט דעם כּעס און די רחמנות
מיך ווידער טיף אין האַרץ אַליין.

דאָך זעען מיר באַשיינפּערלאַך, אַז אזוי שטאַרק און טיף, ווי אַמאָל, איז שוין דער כּעס און דער רחמנות אין אים ניט. דער „לאַטוויש“ ראָזענפעלד האָט געשאַפּן עכטערע און מעכטי-גערע סאָציאַלע לידער, ווי ראָזענפעלד דער שרייב-בער. די „לאַטוויש-לידער“ זיינען געווען פּער-זענלעכע, זיי האָבן נאָר אויסגעזען ווי סאָציאַלע. אין זיי איז געווען געפיל, ניט נאָר מיט געפיל.

געפיל און זעלבסטגעפיל איז געווען דער לעבעדיגער קוואַל פון ראָזענפעלד'ס פּאָעזיע. די שטאַרקייט פון זיין געפיל איז די מאָס פאַר דער עכטקייט פון זיין פּאָעזיע... וואו אים פעלט דער אמת'ער פּאַטאָס איז ער פּאַעטיש; וואו עס פעלט אים ניט, איז ער פּיערלאַך און פּיערדיג, רעדנעריש און אָפּט דראַמאַטיש — דער פּאַעט פון אַייס-רוס-פּאַעזיע...

דער ענין איז ניט דורכגענומען אין נאַנצן. עס מוז גוט און מיט גרויס ליבע אויס-געפאַרשט ווערן דאָס לעבן און שאַפּן פון דעם דאָזיגן ניט נאָר גלאַטן מענטשן און דיכטער. עס איז פאַראַן אזוי פיל צו זאָגן און צו לערנען פון דער ווירקונג, וואָס אויף זיין פּאָעזיע האָבן געהאַט: דער דאַרף, וואו ער איז געבוירן געוואָרן און די רושיגע, רויגע שטעט (וואַרשאַ, לאַנדאָן, ניו יאָרק), וואו ער האָט זיין לעבן פאַרבראַכט. אזוי פיל איז פאַראַן צו לערנען פון זיין מאַכט אין אַנמאַכט, פון זיין שפּראַך מיט אירע וואונדערלאַכע ריטמען און שרעקלאַכע דיכאַנאַנסן, פון זיינע שאַרפע קאטירעס און נאָרבע אומגע-לומפערטע פאַמפּלעטן, פון זיינע אפּאַרויזומען און עפּיגראַמען, פון זיין פּראָזע און זיינע איר בערוועזע, פון זיינע גוטע פריינד אין דער איר-ראַפּיאַישער ליטעראַטור און ביזנע פּיינט — אין דער אידישער... אַ נאַנצע אויספאַרשונג, אַ בוך מוז געשריבן ווערן וועגן אָט דעם ענאָצענטרישן פּאַעט, וואָס אים איז באַשערט געווען צו ווערן אַ זינגער פון סאָציאַלע לידן און סאָציאַלע האַפּנונגען... דאָ האָבן איר בלויז אַ האַלט-פּונקט געזוכט פאַר דער קומענדיגער שאַרשונג...

וואס האט ביין וואונט געשפונען?
איר זוך ביין ערסטן אורד און זוך,
און אויס, ער איז פאררונען.
א. זל. וו.

דער דיכטער מיינט, אז שולדיג אין דעם
איז, „די צייט“, וואָס האָט אים „אַפּגעקילט“,
און דאָס איז ריכטיג. געפילן האָבן די טבע
זיך אַפּצוקילן מיט דער צייט. אָבער דאָס איז
נאָך ווייניג צו דערקלערן, פארוואָס די שפּעטער-
דיגע סאָציאַלע לידער ראָזענפעלד'ס זיינען גע-
ווען שטאַרקער, ווי די פּרעדרדיגע.

דאָ האָט געוירקט נאָך אַן אנדער סיבה:
די לייַדן פון „שאַפּ“ האָבן אויפּגעהערט צו זיין
פאַר'ן פּאָטע א י י ג ע נ ע לייַדן. ער האָט
גענומען די פ ע ן אין האַנט אַנשטאָט דער
ש ע ר . ער האָט געלייט אויך איצט. די „פּע-
דערשקלאַפּעריי“ האָט אים נאָך ווייניגער צו-
פּרודנעשטעלט, ווי די קנעכטשאַפּט פון „שאַפּ“.
דאָס איז געווען אָבער נאָר אַ נ י ע ר מין
לייַדן. די פ ר י ע ר ד י ג ע צרה איז גע-
וואָרן אַ ערטהעלל. פון דער פּערזענלעכער פּראַ-
גע איז געוואָרען אַ סאָציאַלע פּראַגע, אַ פּראַגע,
וואָס רירט ראָזענפעלד'ן נישט אָן מער, ווי אלע
אנדערע פּראַגן.

די סאָציאַלע פּראַגע איז ניט געווען די
צענטראַל פּראַגע פון ראָזענפעלד'ס נשמה. נאָר
אויבנאויפּגע מענטשן האָבן זיך איינגערעדט,
אַז ראָזענפעלד איז געווען אַ סאָציאַלער קעמפּער,
אַ סאָציאַלער דיכטער. נאָר די, וואָס האָבן אים
איבערגעזעצט אויף גוויש פאַר גוים, די ווינערס,
און די פּיוועל'ס, האָבן אים אַרויסגעשטעלט
פאַר אַ „געטאָרזינגער“.

ראָזענפעלד איז געווען אַ א י ך דיכטער.
קיין געפיל איז ניט געווען אזוי שטאַרק אין אים,
ווי דאָס אייךגעפיל, קיין באַוואוסטזיין — ניט
אזוי שאַרף ווי דער זעלבסטבאַוואוסטזיין. קיינע
לייַדן האָבן נישט געוועקט אין אים אזוינע ליי-
דנשאַפּטן, נישט אָנגערייט אזוי צאַרט און מעכ-
טיג די סטרונגעס פון זיין דיכטערפּידל, ווי די
לייַדן פון זיין אייגענער, פּיזישער און גייסטי-
גער, פּערזענלעכקייט.

עס זיינען דאָ פאַראַן עטלעכע אויסדרוקן
וואַלגאַרע אָדער נאַאיווע אָן אוממעגלעכע („אַ
מחיה“, „פעפּער“ אָדער נאָר: „פאַרשוואַנדן
איז די שוואַרצע נאַכט, איר ט ו ל פ ו ן
ס א ז ש ע , די זון איז אַ נ ג ע פ אָ ר ן
א י ן א י ר ע ק י פ א ז ש ע“). אָבער
וואַסערע לידער ראָזענפעלד'ס זיינען ריין פון
די פעלערן? געצייילטע! דער עיקר וויל איך
זאָגן, אַז כאַטש צווישן די נ א ט ו ר לידער
ראָזענפעלד'ס זיינען פאַראַן אזוינע, וואָס ריירן
— און זאָגן גאַרנישט, אזוי ווי די ל י ב ע -
לידער, האָט ער דאָך פאַר דער מאַמע-נאַטור, ווי
עס ווייזט, געהאַט מער געפיל, ווי פאַר איר
טאַכטער — ליעבע . . .

אָבער געפילן זיינען ניט אייביג, ווי אַלין,
וואָס איז מענטשלאַך. נאָך מער: וואָס שטאַר-
כער, וואָס אינטענסיווער אַ געפיל איז, אַלין ני-
כער גייט אויס זיין ענערגיע. ראָזענפעלד'ס
פּאָעזיע איז דער בעסטער ביישפּיל דערצו.

דאַרף מען דען שטאַרקערע געפילן, ווי די,
וואָס זיינען אויסגעגאַסן געוואָרן אין די ערשטע
אַרבעטער-און פּרייהייטסלידער ראָזענפעלד'ס?
פונדעסטוועגן האָבן אויך זיי אפילו לאַנג ניט
געדויערט. וואָס ווייטער, אַלין קילער זיינען זיי
געוואָרן. דער דיכטער אַליין האָט עס געוואוסט.
איינס אַ ד י וינס („אַ טויטע האַרזן“) קלינגט
ווי אַ ו ר ו י . דעם ערשטן טייל פון דעם
זדווי („מיין האַרפע האָט אַמאָל געשפּילט . . .“)
האָבן אויך פּריער ציטירט, דאָ אינטערעסירט מיך,
וואָס ווייטער איז:

... דאָס האָט די צייט מיך אַפּגעקילט.

איר זינג, די האַרפע מיינט שפּאַרט.

נשר ניט דעם זעלבן נגון;

ניטא, עס פּלעט דער ערשטער ברעג.

איר זוך, איר אָבער און איר מען

אים מער צעריק ניט קיינע.

וואו ביזטו ערנען, זונגעס ליד,

געזונגען מיט אַ פייער,

וואס האט געשטרעבט, וואס האט געגלייט

די וועלט צו מאַכן פּרייער?

וואו איז די ברכה, וואו דער פּלוצ

זענן מיר, זיי זענן מיר, און שליסן זיך געשווינד.
„דאָ שטייט דיין פאפא, מייערער, א פּענעלע
דר, נא! א טרוים באוועגט די ליפעלאך: א,
וואו איז, וואו איז פא? — נאך אַט דער באַ-
שרייבונג וואָס קאָן, דאכט זיך, „ירין א שטיין“,
איז ראָזנפעלד מוסיף: „איך בלייב צעוויי-
טאָגט און צעקלעמט, פארביטערט, א. אז. וו.“
צעווייט און און צעקלעמט
און פארביטערט.

ראָזנפעלד געפינט ווערטער פאר זיינע נע-
פילן, ער באהאלט זיי ניט פון אונז.

אז אים איז ניט גוט אויפ'ן הארצן, וויינט
ער, נאך פשוט. ער שטיקט ניט דעם ווייטאג
אינעווייניג. ער באפרייט זיך פון אים דורך
טרעדן. אז מען זאָל איבערצייגן, אויף טשיקא-
וועס, וויפיל מאָל טרעדן, „ביטערע טרעדן, זור
דינע טרעדן“, „טרעדן און א מאָס“, ניסן זיך פון
דעם פאָעט'ס אויגן נאָר אויף די ערשטע זייט
לאַך פון דעם ערשטן באַנד פון זיינע „שריפטן“,
וועט מען זען, אז ער איז טאקע איז דער אמת'ן
א „טרעדןמיליאָנער“...

ער איז אָבער ניט קיין געפילן-
ליאַנער. ער האָט - שטאַרק, אָבער ניט
קיין פאַרשיידענע געפילן.

געשריבן האָט ער וועגן אלץ אין דער וועלט:
ווען מענטש און נאַטור, פרייהייט און ליבע,
ארבעטער און ארדישקייט, היינע און לינגאָלן,
באזעל און ירושלים, וועגן נאָט — און וועגן
וואָס ניט? איר געפינט ביי אים אלע מעגלאַכע
מאָטיוון: סאַציאַלע און נאַציאָנאַלע, פּאָלקס-
מיטלאַכע און נביאישע, אַט זינגט ער נאָך ר'
יהודה הויז' און אַט — גאַלרפאַדען און
אַליקום צונער, אַט איז ער א פאַרברענטער נאָר
יצאָנאַליסט, א דאָמאַנטיקער (דאָרט אַהין ציט
עס מיר, דאָרט נאָר אַהין, דאָרטן נאָך ציון, אַט
וואו נאָר איך בין!) כמעט פרוג, און אַט צעד-
שריט ער זיך מיט מיואס'ע ווערטער, ווי א
משכיל אן אפיקורס, אויף דער „מקוה כשרה“
און אויף חסידים...

דאָס איז אָבער נאָר א רייכקייט אין טע-
מעס, ניט אין געפילן. פון דער רייכקייט וואָלט
עפּים געקאָנט ארויסקומען ביי א דיכטער, וואָס

ווייס דעם סוד צו געבן שטיקער קונסט אויף
ווען דאָס זיינען ניט קיין שטיקער הארצן און
נשמה, אָבער ניט ביי ראָזנפעלד'ן. ביי אים
איז א ליד לעבעדיג נאָר, ווען דאָס געפיל, וואָס
ער לעבט איבער, שרדיבנדיג, איז לעבעדיג. אויב
ביי אים זיינען פאַראַן א סך טויטע לידער, איז
עס נאָר דערפאַר, וואָס ער האָט אויף א סך טויטע
געפילן.

אַזוי, צום ביישפּיל, איך שוואַך, כמעט
טויט, זיין ליב געפיל. (זיין האַס-געפיל
איז ניט אַן ערף לעבעדיגער). צווישן זיינע פילע
ליבעלידער איז פאַראַן אפּשר איינס אָדער צוויי,
וואו עס אַטעמט דער אַטעם פון אַן אמת'ער איר-
בערלעבונג. די איבערגיגע זיינען טיילווייז (די
בעסערע) היינעס, טיילווייז (די ערגערע) מליצה.
אין א טייל פון די נאַטורלידער אין שוין
פאַראַן מער „געפיל“, מער חיות, אויך דאָ זיינען
די איינציגע בילדער און פאַרדליכענישן שטענדי-
דיג כמעט אַלגעמיין און אַפּט מליצה'דיג, דער
פאַר אָבער גיט זיך דאָ ראָזנפעלד'ן איין אַמאָל
אין די בעסערע זאָכן אויסצודריקן דאָס מאַיעס-
טעטישע, דאָס פייערלאַכע, דאָס פאַטעטישע,
וואָס אין דער נאַטור: „אויף די קעטסקיל בערג“
(א, איר אוראַלע, אומבאַזונבאַרע ערות פון
אומשטערבליכקייט...), „אויב“, „ברכי נפשו“
אָדער „אַליין מיט גאָט“, וואו דער מעכטיגער
איינדרוק, וואָס דער דיכטער באַקומט פון דער
נאַטור, וואָקסט אויס ביז צו אמת'ן רעליגיעזן
עקסטאַז:

איך פיל דיר, גרויסער גאט, בין פול מיט זיכע פריידן.
דו לעכטט און מיר, איר לעב; איר קען פון דיר ניט
שיידן.

וועקסט אויף די אייביקייט אין מיר, מיין שיינער
מייסטער,
מיט דיר בין איך א טייל פון דייןע העכסטע גייסטער,
א טייל פון דער אומענדליכקייט און איבער, אימער
פארבלייבט מיין איר מיט דיר אין בונד: און מען
אין טרייפער
צעפאלן אלץ, וואָס איז, און אלץ, וואָס דאָרף
נאָר ווערן —
איך בלייב אלץ מיט גאט, מיר קען קיין פאַסט
צעשמעטערן.

דורכגעליענט אזא מין זאץ, וואָס פאַרנעמט גאַנצע צוויי סטראָפּן, זעט עס שוין דערנאָך אויך ניט אויס ווי פּוסטע אויסגעשדייען, נאָך ווי אַ הייסע, פייערדיגע רעדע, פּוֹל מיט לייַדנשאַפּט, ווען איר הערט, ווי דער פּאָעט דעקלאַמירט ווייַר טער:

דאָ ברענט אויס זיין שטיק אין בליען
ווערטער דונקלע, פּינעלי שפּריצן —
זיין געזאַנג ווערט אַ פעניפּערלי
הילכט און ליאַרסט מיט צופּער:
הויכט זיך אויף און ווערט באַפּרויט!

נייט אַהיים פון דער פּאַרפּעסונג!
אַהרות איז אַ שטאַרקע פעסטונג,
מיט איר סעקסניגער אלס וואָס,
און די מענטשהייט האָרט מיין שילפּאָן —
פּרייַטיג זייען די נייט גייט
אַ אַר יאָ אַ אַר יאָ.

— איר פרענט נישט קיין קשיות, ווי אזוי קאָן עס אויסברעכן אַ שטיק „אין בליען“, אין צו וואָס דאַרף מען גראַמען וואָס פּוֹל מיט שטאַפּן אַ פּוֹל, אַז מען האָט שוין טויזנט מאָל אָן גראַמען, אין גאַנץ פּראָזאַאישע בראַשורעס, געלייענט, אַז אַהרות איז אַ גוטע זאַך און מוט אויך — איר פרענט ניט קיין קשיות אויף פּרטיקס, אויף איינציגע אויסדרוקן, ווייל איר ווייסט, אַז איר ליענט ניט קיין געדיכט, נאָך איר הערט אַן אַראַט אַראַט, פּוֹן אַן אַראַטאַר פּאַרלאַנגט איר, ער זאָל רייַדן שטאַרק, הייס, מיט האַרץ — אַט אזוי ווי ראָזענפּעלדער האָט געזונגען אַמאָל זיינע לירער:

מיין האַרצע האָט אַמאָל געשפּילט
און האָט די וועלט פּאַרקלונגען,
מיין נאַנצע זעלע האָט געפּרומט,
מיין נאַנצע האַרץ געזונגען.
מיין אויג האָט אַלץ און אַלץ געזען,
מיין אויער — אַלץ פּאַרנומען,
מיין ליד איז מיט אַ ווילדן ברען
בייַ מיר אַרויסגעקומען.

איר זייט ניט זיכער, אַז זיין אויג האָט אַלץ געזען און זיין אויער — אַלץ פּאַרנומען, אָבער וואָס זיין אויג האָט געזען און זיין אויער — פּאַרנומען, דאָ אַ האָט ער געזונגען מיט אַ פייער, מיט אַ ווילדן ברען...
און נאָך אַמאָל חור איר איבער: אַז איר רייַד

וועגן געפּוֹל, ווי וועגן דעם לעבעדיגסטן כּח פּוֹן ראָזענפּעלדערס פּאַעזיע, מיין איך ניט כּתם געפּוֹל, וואָס איז פּאַראַן אין יעדער ליריק, נאָר אַט דעם ברען פּוֹן געפּוֹל.

אין אַ ברייטערן זין קאָן מען רייַדן סתּם פּוֹן „געפּוֹל“, ווי פּוֹן אַ באַראַקטערויסטישן סימן פּוֹן ראָזענפּעלדערס פּאַעזיע. ראָזענפּעלדער ווירקט אויף אונז ניט דורך בילדער און געשטאַלטן, וואָס ווערן געשאַפּן געוויינטלאַך מיט דער הילף פּוֹן דער קינסטלערישער פּאַנטאַזיע: די בילדער און געשטאַלטן זיינען בייַ אים זייער אַבסטראַקט, צעשוואַמען (דאָס האָט אויך, קאָן זיין, אַ שייַר כּוּח, צום ברען פּוֹן אַראַקטער פּוֹן זיין פּאַעזיע). עס ווירקט אויף אונז דורך דעם אוממיטעלבאַרן געפּוֹל, וואָס ער לעבט איבער און וואָס ער שטעקט אונז אַן מיט דעם. אַפּילו אין „מיין אינגעלע“, וואוּ דאָס בילד אַלײן, די עצם דערציילונג, ווי דער טאַטע זעט קיינמאַל ניט זיין קינד, ווען עס וואַכט, האָט געקאַנט מאַכן אויף אונז אַ רושם, אַפּילו דאָרט פּאַר שטאַרקט ראָזענפּעלדער דעם איינדרוק דורכדעם. וואָס ער סוועסטירט אונז כּסדר זיינע אייגענע געפּוֹלן. אַט ניט ער אונז איבער דעם זייַסן געפּוֹל, וואָס ער האָט צו זיין „זונעלע גאָר פיין“: „ווען איר דערזע אים, דאַכט זיך מיר: די גאַנצע וועלט איז מיין!“ און אַט איז דאָס בייַטער געפּוֹל: „אַ, ברעמד איז מיר מיין אייגן לייַב! אַ, ברעמד מיין קינד'ס אַ בליק!“ איז עס נאָך ווייניג, דערציילט ער אונז ווייטער, אַז ער קומט אַהיים „צעקלעמעטערדייט“: זיין בלייבע פּרוי דערציילט אים כאַלד, ווי פיין דאָס קינד זיך שפּילט, ווי זיס עס רעדט, א. א. א. וו, וואַרימט אונז דער דיכטער ווידער אָן מיט זיין אייגענעם געפּוֹל: „איר הער עס צו און אייַל — עס מוז — יאָ, עס מוז געשען! די פּאַטער — לייַבע פּאַטערט אַויף: עס מוז מיין קינד מיך זען!“ און צום סוף, נאָך דער וואונדערלאַכער באַשרייַבונג, ווי דער טאַטע שטייט ביים קינד'ס געלענערל, „און זע און הער, און שאַ! אַ טרוים באַווענט די ליפּעלאַך: אַ, וואוּ איז, וואוּ איז פּאַ?“ איך קוש די בליוע אייגעלאַך, זיי עפענען זיך — „אַ, קינד!“ זיי

אויף קען די טעפע, איך קען דעם וואלה,
איך טו א ברוב, עס ווערט א געוואלד, —
איך בין איז יאכט געבוירן.
און איך דערקענט מיין צארן.

ניט קוקט זיך איין וואס איך פארשטייג,
ניט האלט מיך פאר א שוטה, —
עס קומט דער טאג, איך ברעך די שטייג
און איר בלייבט ליגן שטייע . . .

מען דארף ניט האָבן קיין באַזונדערס פֿיר
נעם געשמאַק צו פֿילן, אַז דאָס ליד קומט ניט
צו „מיין אינגעלע“. ניט בלויז דערפֿאַר, ווייל
„מיין אינגעלע“ אין מוזיקאַלישער און ווייל
דאָרט זיינען אויסגעדריקט איידעלערע, צאַר-
טערע און אויך באַדייטענדערע געפֿילן, ווי דאָ;
נאָר ווייל ריין קינסטלעריש און פֿסיכאָלאָגיש
גענומען איז זיינע וואָך פֿולקומענער ווי די. דאָרט
איז דער טאַטע א טאַטע, און דאָס קינד — א
קינד, דעם שוועבן אונז פֿאַר די אויגן, ווי לעבע-
דיגע, זעט לייב אַבער, דעם זון אַלד-
אַריסטאָקראַט, וואָלטן מיר וועלן אונז
פֿאַרשטעלן, באַמטש ער איז נאָר אַ משל צום
שאַפֿראַלעטאַריע, אַ ביסעלע פֿאַר גע-
מער, ווי ער איז ביי ראַזענפֿעלד'ן. מיר
וואָלטן וועלן אים זען איינגעהאַלטן־שטאַלץ, ניט
עוות־דיגעצאָכט, ווי ער איז דאָ אין ליד; מיר
וואָלטן נישט וועלען הערן פֿון אים אזאַ ניט גאַנץ
קלוגן און „לייבישן“ אויסגעשריי, ווי „ניט האַלט
מיר פֿאַר אַ שוטה“ וכדומה. פֿונדעסטוועגן איז
„דער לייב“, באַמטש עס איז ווייניגער פֿאַלקאָם,
מער כאַראַקטעריסטיש פֿאַר דאָס
זענפֿעלד'ן, ווי „מיין אינגעלע“.

נאָך מער: ווייל עס איז ווייניגער געליי-
טערט, איז עס מער באַראַקטעריסטיש פֿאַר דאָ-
זענפֿעלד'ס טעמעפֿראַמענט. עס קאָן אויסזען,
ווי אַ פֿאַרדאָקס, עס איז אַבער אזוי: צו דאָס
זענפֿעלד'ס סטיל פֿאַסט אַ געוויסע סטיר
ליסטישע אומפֿולקאָמענהייט. „פֿאַסט“, מיין
איר, עס מוז אזוי זיין, אַנדערש קאָן ניט זיין.
דער רעדנער, דער וואָס ווענדט זיך צו
אַז עולם, צו אַ פֿילקעפֿענער מאַסע, ניט צו אַ
יחיד, ניט ניט אַכטונג אויף יעדן איינציגן וואָרט,
וואָס ער רעדט אַרויס; פֿאַר אים איז וויכטיג

ניט יעדער וואָרט באַזונדער, נאָר דער אַלגעמיי-
נער ריטם, דער אַלגעמיינער איינדרוק פֿון זיין
ריידן, — ניט יערעם וואָרט באַזונדער, נאָר
איינציג וואָרט, דאָס וואָרט, וואָס אויף אים
שטייט די טראַפֿ, דאָס וואָרט, וואָס ווערט אויס-
געשריען — און דער הערט. דער רעדנער
ווייל ניט באַראַויגן, ווי אַ קונסט־ווערק, נאָר פֿאַר
קערט, אויפֿרודערן. זיין צוועק איז דער איינדרוק,
ניט דער אויסדרוק פֿון זיינע געפֿילן און גע-
דאַנקען. דערפֿאַר זאָגט ער ניט פֿאַר דער ריכ-
טיקייט און גענוואַיקייט פֿון די איינציגע ווער-
טער, ער זעט נאָר, זיי זאָלן זיין וואָס שאַרפֿער,
וואָס שטאַרקער. . . און דאָס ווילן אויך די
פֿאַסטן פֿון ראַזענפֿעלד'ס שניט, אויך זיי זיינען
רעדנער און געוויסן זיך, אויך זיי האָבן
פֿאַר די אויגן שטענדיג אַ מאַסע, ניט קיין
יחיד, וואָס הערט זיך צו צו יעדן וואָרט.
וואָס מען זאָגט אים. אויך זיי הערן, ווען זיי
דיכטן, ווי „מיליאָנען הערשער שלאָגן“.
אויך האָבן געזאָגט פֿריער, אַז אין ראַזענ-
זעלד'ס לידער, אַפֿילו אין די בעסערע, אין פֿאַרזאָ-
עפֿים דעקלאַמאַטאָרישעס. דאָס האָבן אויך ניט
געמיינט אויפֿוואַרפֿן דעם פֿאַסט, און אזוי איז
אויך ניט קיין אויפֿוואַרפֿ, וואָס איך זאָגן אַיזט,
אַז אין ראַזענפֿעלד'ן זעט אַ רעדנער:
דאָס איז נאָר אַ כאַראַקטעריסטיק.
פֿאַרזאָרדנער — פֿאַסטן; פֿאַרזאָקס קאַנען ניט
זיין פֿאַסטן — דערנערס? ווען איר לייענט אזא
פֿעריאָד, ווי צום ביישפּיל —

יחיד ערשיינט ווי אַ פֿאַרזאָקס, און
אין אַזוי ריכטיג שיינט זיין שפּערד,
אַז אין פֿינסטער און פֿאַרזאָקסערט,
אין דער שוואַרצער עלענד לויפֿערט
אויף זיך געשטריכענע מאַסעס אין זייט;
יחיד די לייכט און פֿאַרזאָקס לייכט
און פֿון טויזנט לעבט נאָר איינער
אום א טויזנט צו פֿאַרזאָקסערט
דאָס אַזוי ריכטיג שיינט זיין
לויפֿער פֿון אַזוי ריכטיג —

ווען איר לייענט אזאַ מין פֿעריאָד (דאָס
טרעפט זיך זייער אַמט ביי ראַזענפֿעלד'ן), מוזט
איר פֿילן, אַז דאָס איז אַ רעדנער ריכטיג
שטייגער זיך אויסדריקן אזוי. און אַז איר האַט

שמאך, אָדער ריכטיגער דאָס פעלן פון מאַסגעפיל
און אז מיר ריידן וועגן געפיל ביי ראָזענפעלד'ן,
מיינען מיר טאָקע ניט סתם „געפיל“, נאָר אויך
דעם עקספּאַזיזשן געפיל, וואָס שטופט זיך אויף
דרויסן און לאָזט זיך הערן.

אַזוי ווי מענטשן בכלל, זיינען אויך פאַראַן
פּאַעטן שטימע און רוישיגע. ראָזענפעלד איז דער
רוישיגסטער, דער ענטוויאַסטישסטער פון אַלע
אידישע ליריקער. („דער ענטוויאַזם לינגט מיר
אין די ביינער“, זאָגט ער ערגיין אין זיין פּראָזע).
ווען ער איז „רואיג“, איז ער טויט. ער האָט אַני
געשריבן עטלעכע לידער („מיון אינגעלע“!),
וואָס זיינען וואונדערלאַך שטימע און צאָרט;
אַבער דאָס זיינען אויסנאַמען. געוויינט
ל א ד , אז מיר לייענען פאַר די לידער ראָזענ-
פעלד'ס. הויבן מיר אויף ניט ווילנדיג די שטים,
און אָפּטמאָל מערקן מיר אַליין ניט, ווי פון
אונזער האַנט איז געוואָרן אַ פּויסט...

אין ראָזענפעלד'ס ליריק אין פאַראַן עפּים
ד ר א מ א ט י ש ע ס . (זיינע שלעכטע לידער
זיינען ט ע א ט ר א ל י ש) .

ראָזענפעלד איז אַ לאַנגע זייט אַרומגעפאַרן
אויבער שטעט און שטעטלאַך און האָט פאַרגע-
לייענט זיינע לידער פאַר'ן עולם. דאָס האָט מער
ווי אַ רייךבאַגראַפּישן ווערט: אין זיין גאַנצער
פּאַעזיע אפילו אין דעם בעסטן טייל אירן, איז
פאַראַן עפּים דעקלאַמאַטאָרישעס. ניט איין ליד
האָט ער כתתחילה געשריבן צום דעקלאַמירן.

ביי פּאַסיגע באַדינגונגען וואָלט ער גע-
שריבן הימנען, אָדער, מאַרשן. אויך איצט האָט
ער געשאַפן עטלעכע פּייערלעכע זאַכן,
וואָס זיינען אים זייער געליבטע, ווי צום ביי-
שפּיל, „אויפ'ן בונעם פון ים“, „איוב“, „מתן
תורה“...

איך וואָלט איינגעטיילט זיינע לידער אין
צוויי טיילן: אין אַזוינע (ניט פּילע), וואָס מען
קאָן מען דאַרף זיי לייענען אין דער היים,
און דער שטימע, און אַזעלכע, וואָס ניט לייענען
דאַרף מען זיך נאָר הערן, ווי מען ליי-
ענט זיי פון אַן עסטראַדע אַראָפּ, צווישן אַ רוי-
שיגן, טויזנטקעפּיגן עולם: ערשט דאָן אַנט-
פּלעקט זיך זייער קראַפט, ערשט דאָן פּילט מען

אַ טעם אין זיי. עס ווערט דאָן קענטיגער, שרייענ-
דיגער די גראַבקיט פון דער שפּראַך, אַבער —
אויך איר ענערגישקייט.

די דאָזיגע ענערגישקייט קאָן ניט יעדערער
סובל זיין, ווי בכלל קאָן ניט יעדן געפּלען פּאַע-
זיע, וואו דעם דיכטער'ס „געפיל“ אַנטפּלעקט
זיך אין זיין גאַנצער הייסער נאַקעטקייט. אַבער
אַפילו די, וואָס ליבן ש ט י ל ע געלייטערטע
קונסט און דערפאַר קאָנען זיי געניסן נאָר אַ
קליינעם טייל פון ראָזענפעלד'ס לידער, אפילו
די, וועלן ניט זאָגן, אז זיינע רוישיגע, שטורמ-
דיגע לידער זיינען פּאַלשע, געמאַכטע, געמאַ-
טערטע.

צווישן זיינע שטימע, קילע לידער זיינען
פאַראַן ניט אין ערד מער געמאַכטע, אויסגע-
טראַכטע זאַכן.

ווער עס זוכט דאָס שענסטע ליד ראָזענ-
פעלד'ס, וועט עס אפּשע געפינען אויף די פאַר
זייטלאַך, וואו עס איז אָפּגעדרוקט „מיון איני
געלע“, זוכט אַבער ווער ראָזענפעלד'ס א י ד ,
דער וועט עס געפינען ניט אין דעם צאָרטן ליד,
וואָס איז שוין לאַנג געוואָרן אַ פּאַלקסליד, נאָר
אין אַזוינע פּלעביאיש-פּראָבע, אַבער אויך פּלע-
ביאיש-מעכטיגע לידער, ווי, אַ שטייגער, „איך
סטרייק“ אָדער „דער ליוב“.

וואָס רוקט איר אַלין דאָס פּלייש אין זיך
און שפּייסט צו מיר די ביינער ?
וואָס מיינט איר, וואָס ? אַ הונט בין איך,
אַ הונט מיט קהלשע צייגער ?

אַ הונט וואָס לויפט אַרום אין גאַס
און נעכטיגט אויף די בריקלאַה,
און ווען אים פּאַלט אַ ביון צום שפּאַס
איז ער שוין איבערגליקלאַך ?

אַ הונט וואָס כאַפט אַ בים אין קיך,
ערנידעריגט און שפּל,
און לעקט דערפאַר דער ווירט די שיד,
דער ווירטין די פּאַנטאַסל ?

אַ ציטערט! דען איך בין דער לייב—
ניט שפּילט מיט מיר אין שפּיעלאַה,
דען קוים דערפּאַנג איך מיר אַ הייב,
צעפּלייש איך אייך אויף פּיעלאַה!

ליריב נעמט זיך פון „געפיל“, ניט דאס אייגענע כמעט ווי דערצייילן, אז יענעם ליריב איז... ליריש?

געוויס אזוי געוויס זיינען פאראן שפורן פון געפיל אין יעדן שאפט, בפרט נאך אין ליר רישן. עס איז אבער פאראן אויך קאפ, מייסטער שאפט. פארצייטיגע חכמי העסטעטיק האבן ליב געהאט צו ריידן וועגן ד ר י ע לעמענטן: הארץ, קאפ און פאנטאזיע, וואָס ווערן איינס אין דער קונסט; וואָס ווערן איינס, כאַטש זיי זיינען דריי און כאַטש זיי האָבן ניט קיין גלייכן חלק אין דער שותפות: אַמאָל איז די פאנטאזיע. אַמאָל דער שכל און אַמאָל דאָס געפיל דער ריי כערער שותף. די מאָדערנע פסיכאָלאָגיע האָט אונז אָפגעווענט פון די עלעמענטאַרע השגות, דאָך מעגען מיר זיי נוצן. וויבאַלד, אַז זיי העלפן אונז קלאַר מאַכן אונזער געדאַנק, — אַז גרויסע, דוקא גרויסע קינסטלער זיינען ניט קיין בלינדע שלוחים פון רוח הקודש, וואָס גייען, וואוהין עס טרױבט זיי דער מזל פון זייער שאַפן, נאָר. זיי האָבן אַ פלאַן און אַ חשבון, זיי לייגן צו קאָפּ, ניט נאָר געפיל און פאנטאזיע צו דער קונסט אַרבעט. יעטווידס עכט שאַפן, זאָגט וויילד, איז באַוואוסטיגט און באַטראַכט. און נאָך בעסער האָט געזאָגט פרידריך שלעגל: „אין יעדעם גוטען געדעכט מוסס אַללעס אַבוויכט אונד אַללעס אינסטינקט זיין.“ דער אינסטינקט פאַרט זיך מיט דער כונה, מיט דעם מױן, וואָס דער קינסטלער האָט. און דערפאַר איז דער „אינסטינקט“ אין דעם גרעסטן טײל קונסטווערק, ווי ווייט זיי זיינען קונסטווערק, אַ באַהאַלטענער, אַז אייגענע האַלטענער, אַז איינגעזאַמטער. דערפאַר איז קונסט, וואָס איז תמיד מער ווי געפיל, אויך ווייניגער ווי געפיל: אינאיינעם מיט דער פאַרב. וואָס זי ניט אים, ניט זי אים אים אַ גרעניץ. אבער דאָס לעבעדיגע, פרויע, נאַטירלאַבע, ניט געלייטערטע געפיל, דאָס געפיל, וואָס איז ניט איינגענומען פון דער קונסט, האָט די טבע איר בערצוגיין דער גרעניץ... און אַז מיר ריידן וועגן געפיל אין ראָזענפעלד'ס לידער מיינען מיר טאַקע אַט דעם לעבעדיגן, נאַטירלאַכן, מעכט טיגן געפיל, וואָס גייט איבער די גרעניץ, וואָס

ווייס ניט פון קיין איינהאַלטעניש, דעם געפיל, וואָס די קונסט האָט אים ניט איינגעזאַמט גע' נג, דעם געפיל, וואָס לאָרנט זיך ניט וועגן און מעסטן און וואָס נאָר דאָס פּעיס אַ נס, דורך פּעיס אַ פאַרבאַרענעם כח, וואָס לעבט אינגעווייז ניג, אין אים אַליין, אַנטפּלעקט עס זיך אויך ביי ראָזענפעלד'ן אַמאָל, ווי אַ שטיק מוזיק, ווי אַ פאַרטיק קונסטווערק. אַט דאָס געפיל, וואָס ניט די קונסט פונ'ם קינסטלער, נאָר אַליין פון אינע' ווייניג, שמידט עס פאַר זיך אויס, ווען עס גילט אַפּ, אַ פאַרם און אַ געשטאַלט, אַט דאָס געפיל איז דער רוישיגער, שוימיגער זאַפט, וואָס גיסט זיך איבער דעם בעכער אין ראָזענפעלד'ס כאַ' פּעיסווערטישע לידער און מאַכט, אַז זיי זאָלן ווירקן אויף אונז ניט ווי קונסטווערק, נאָר ווי „שטיקער האַרץ און נשמה“, זיי „טיילן פון דעם אייגענעם לעבן“, — אזוי ווי דער דיכטער האָט זיי אַליין אָנגערופן אין דער פאַררעדע צו זיינע „שריפטן“. אַט דאָס געפיל, וואָס מאַכט זיך אונטערטעניג איר דעם שכל, אי די פאַנטאַזיע און לאָזט זיי ניט באַגרעניצן זיין מאַכט און הערשאַפט, אַט די שפּע פון זיך אינגאַנצן אָפּ געבנדיגן געפיל איז דאָס, וואָס צייכנט אויס די לעבעדיגע לידער ראָזענפעלד'ס און גיט זיי דעם כאַראַקטער פון אַ נ ט ו ר ערשיינונג — עס האַט מיר ניט פאַרפירט דער בייזער שטן די העכסטע וואַרהייט האַט דורך מיר געשפּראַכט, א גרויסע פּראַפּט האַט זיינען מיר געבאַטן. מײן ליד האָט זיך ווי לאַזט דורכגעבראַכן. ווי לאַזט.

עפעס ו ו א ל ק א נ י ש ע ס איז דאָ אין דעם דאָזיגן מין פאַעזיע. אַז דער „וואַלד קאַן“ ווערט אויסגעלאָשט, בלייבט נאָר אַיש און פאַרגליווערטקייט.

געשמאַק, קולטור, דאָס וואָס מען רופט אָן מאַס, טאַקט, איז ביי אַנדערע אידישע ליריקער פאַראַן געוויס מער ווי ביי ראָזענפעלד'ן; אַבער דאָס, וואָס מען רופט ט ע מ פ ע ר א מ ע נ ט איז ביי קיינעם ניטאָ אזוי פיל, ווי ביי אים. (און אַפּשר איז דער מייאוס'ער גוסט, וואָס ווייזט זיך אזוי אַפּט אַרויס ביי אים, אַ פּועל ויצא פון זיין „שטאַרקן טעפּראַמאַנט“, „שעלכטער גע' 17

ניט דער קלאַרסטער און פאַלקאָמענסטער, אָבער
ער איז דער פּרייטסטער.

דערצו פיל איך זיך באַזונדערס באַרעכטיגט
אין אַ געוויסן זינגען אומצוקערן זיך צו יענעם
אַרטיקל, מחמת זיינע הויפטגעדאַנקן זיינען פון
אייניגע שרייבער איבערגענומען און ניט גאָר
ריכטיג איבערגעגעבן געוואָרן.

איינער פון די דאָזיגע הויפטגעדאַנקען איז,
אַז ראָזענפעלד איז געווען דעהויפט אַ אַיִר־
ליריקער, נישט קיין „סאַציאַלער“ און נישט קיין
„נאַציאָנאַלער“ דיכטער, אין די ערשטע לידער
זיינע איז ער געווען אונטער דעם איינדרוק פון
דעם פאַלקס־ליד און די פאַלקס־זינגער; שפּעֿר
טער האָט ער געשריבען אונטער פאַרשיידענע
וועלט־ליטעראַרישע ווירקונגען (היינע, שעלי).
אָבער אַריגינעל און אייגנאַרטיג איז ער געווען
גאָר דאָן, ווען עפּים האָט אַ ים אַ לִי ין
אַנגערירט, אים פּערזענלאַך.

איר זינג — דאס זינגען איז מיינ זיך.

אין יעדער ליד איז אַ געפיל.

ניט יעדעס ליד איז אַ געפיל ביי ראָזענ־
פעלד'ן, אָבער דאָס איז ריכטיג, אַז ווען ער האָט
אַ „געפיל“, און גאָר דאָן, שאַפט ער אַן אמת ליד :

איר קלער ניט וואָס, איר קלער ניט ווען.

אַט פּלוצלונג ניט אין האַרץ אַ ברען.

עס ניט אַ קלעם, עס ניט אַ ישפּאַר,

אַמאל די פּרייד, אַמאל דער צער, —

דאָס קומט פון ברוסט און ניט פון קאַפּ.

און די נשמת נאָרט ניט אַפּ.

דאָס איז דער תּנאי, וואָס די „מוזע“ נעמט
אויס מיט אים, אַז זיין ליד זאָל קומען „פון
ברוסט און נישט פון קאַפּ“. דאָן איז עס קרעפֿ־
טעג און זינגעוויד און רויטיג און שווימיג, ווי
אַ שטרעם, וואָס פאַלט פון באַרג אַראָפּ. גאָר
דאָן, קילט אַפּ דאָס האַרץ, ווערט שוואַך דאָס גע־
פיל, — לעבט ראָזענפעלד'ס פּאָעזיע גאָר מיט'ן
אימפּעט פּונ'ם פּריעדרינגן שאַפּן.

אָזוינע לידער, וואָס דער אימפּעט רעדט פון
זיי און דער פּאָעטישער הרגל, זיינען ביי דאָן
זענפעלד'ן פאַראַן גאַנצע בענד. מיר בלייבן
גלייכניכטיג, אַז מיר לייענען זיי, מיר פילן, אַז
ס'איז מער ניט ווי אַ נאָכקלינגעניש, מיר וואונ־
דערן זיך אָבער אויף דער ענערגיע און דער

מעכטיקייט פּונ'ם קלאַנג, וואָס האָט איבערגע־
לאָזן גאָר זיך אזאַ לאַנגן און פאַר'עקשנ'טן עכאַ.
מיר זיינען אנטציקט פון דעם „געפיל“, וואָס
אויף דאָן, ווען עס לעבט שוין ניט מער ווי אין
געדעכעניש, איז עס גאָר ניט אינגאַנצן אַ שאַטן.
מיר ליבן די ע ר ש ט ע לידער ראָזענ־
פעלד'ס. וואָס מער מיר דערווייטערן זיך פון
זיי, וואָס מער מיר לייענען אין די צייטונגען
און אין די לעצטע בענד פון זיינע „שריפטן“
די נייע לידער, אַלין לעבעדיגער ווערט אין אונז
דער וואונטש אומקערן זיך צעריק צו יענע, די
אַמאָליגע, אַלין מער פילן מיר, אַז דאָרט איז דער
אמת'ער פּלאַט, דער ברען פון זיין ליריק, און
אַהער האָט דער ווינט געבראַכט גאָר דעם רויך,
עטלאַכע פונקן, פאַר'יתומ'טע, און אַ פּאַר האָר־
לאַוועשקעס, וואָס גליען ...

אין איינעם פון זיינע אַרטיקלן האָט דאָן
זענפעלד געפרעגט: „צי איז מעגלאַך, אַז אַ
פּייאזער, פילנדער, דענקענדרער שרייבער זאָל
פּלוצלינג ניט האָבן וואָס צו זאָגן, אָדער ניט
קאָנען זאָגן, וואָס ער וויל?“ יאָ, „עס איז מעג־
לאַך, ענטפּערט ער אויף זיין אייגענער פּראַגע,
אַ שרייבער זאָל פאַרפאַסן איין גוטעס ווערק און
ניט מער, פונקט ווי עס איז מעגלאַך אַ געזונטע
פרוי זאָל אָפּלעבן מיט אַ מאַן פּופּציג יאָר און
זאָל גאָר האָבן איין קינד. דאָס קינד איז געראַטן,
שיין, קלוג און מיט אַלע מעלות, אַ ברכה פאַר
דער מוטער און פאַר דער מענטשהייט. אָבער
מער האָט זי ניט.“ ראָזענפעלד'ס „מוזע“ האָט
מ ע ר, אָבער אין די לעצטע יאָרן זיינען אַ סך
פון זיי געווען שדים און רוחות, ניט קיין קינד
דער, ווי אַ מקובל וואָלט זאָגן, ווייל זיי זיינען
געבוירן געוואָרן ניט אויף אַ נאַטירלאַכן, ניט
אויף אַ כּשר'ן שטייגער.

עכט און כּשר זיינען גאָר די לידער ראָזענ־
פעלד'ס, וואָס זיינען געקומען פון אַן עכטן און
כּשר'ן געפיל.

קאן מען פרעגן :

— אין דען ראָזענפעלד אַן אויסנאַם אין
דעם פרט? איז דען בכלל מעגלאַך פּאָעזיע אַן
„געפיל“? דאָ ערדט זיך דאָך וועגן לִי ין -
ש ע ר פּאָעזיע: איך קען זאָגן, אַז איינעמס

מאָרים ראָזענפעלד

דער זשורנאליסטיק, האָט נאָך אַמאָל אויפגע-
וואכט ראָזענפעלד דער פּאָעט, אין דער פּאָעזיע
אין שוין מער גארנישט געווען ביי אים ווי
זשורנאליסטיק און אָפּט דאָס אויך ניט.

דערפאַר מוזן מיר זאָגן, אויב מיר ווילן זיין
גערעכט צו דער אידישער פּאָעזיע און צו זיך
אַליין, אז דאָס אַנטשוויגן־ווערן פון דאָזענ-
פעלד'ס געזאָגט אין פאַר אונז אַן אַלטער, אַ לאַנג-
אַגענדיגער טרויער, און עס איז נישטאָ וואָס צו
אַפלייגן די רואיגע און אָביעקטיווע באַטראַכ-
טונג פון זיין באַראַקטער און זיינע אויפטרע-
טן.

אַ מאַטיוו אויף אָפּצולייגן עס וואָלט גע-
קאָנט זיין נאָר איין זאָך די נויטיקייט אויסצו-
פאַרשן די סביבה, וואו דער דיכטער האָט גע-
לעבט, כדי צו באַקענען זיך מיט די אַלע אומ-
שטענדן, וואָס האָבן געווירקט אויף זיין טאָ-
לאַנט אין פּאָיטיוון און געזאַטיוון זינען. אָבער
דאָס איז אַ וויסנשאַפּטלעכע אַרבעט, וואָס קאָן
נישט געטאָן ווערן אַזוי שנעל. עס מוז פּרוע-
געזאַמלט ווערן דער גאַנצער מאַטעריאַל, וואָס
איז שייך צום ענין.

כאָ זמן עס זיינען ניט אויפגעקליבן געוואָרן
די דאָזיגע אָביעקטיווע דאַטן, מוז מען זיך באַ-
נוגענען מיט די איינדרוקן, וואָס מיר האָבן פון
זיינע ווערק.

אַ סך הכל פון אַזעלכע איינדרוקן האָט דער
שרייבער פון די שורה'ס געפרובט מאַכן מער ווי
מיט צען יאָר צעריק, אין אַן אַרטיקל, וואָס איז
געשריבן געוואָרן צום פּופּציגיאָריגן יוביליי פון
מאָרים ראָזענפעלד. ווען איד האָב איצט נאָך
אַמאָל דורכגעלוינעט זיינע לידער, האָב איד גע-
זען, אז דער אַמאָליגער איינדרוק האָט זיך גע-
ענדערט נאָר אין איינזעלענישטן, נישט אין תּוּך.
דערפאַר דערלויב איד זיך אים איצט איבערגעבן
דאָ נאָכאַמאָל, — כּמעט, מיט די אייגענע ווער-
טער. עס איז שווער צו זאָגן איין זאָך צוויי מאָל.
דער ערשטער אויסדרוק פון אַ געדאַנק איז אַפּש-
ר

אויף אַ דיכטער, וואָס האָט געלעבט ביז
זיין טויט, מאַכט מען הספּרים. די רואיגע באַ-
טראַכטונגען, די אָביעקטיווע אָפּשאַצונגען לאָזט
מען אויף שפּעטער, ווען עס וועלן אַריבער די
טעג פון פייערלאַכן טרויער, די טעג, ווען עס איז
אַנגענומען צו זאָגן וועגן נפּטר, „אַדער גוטעס,
אַדער גארנישט“. מאָרים ראָזענפעלד'ן האָבן
פיל פון אונז באַוויינט און באַקלאַנט אין האַרצן,
נאָך ווען ער האָט געלעבט: צו וואָס זאָלן מיר
עס לייקענען? צו זיין פּופּציגיאָריגן יוביליי, מער
ווי מיט צען יאָר צעריק, האָבן שוין אַ סך פון
אונז געפּייערט די פייערטעג פון דעם אַמאָל-
לינגן ראָזענפעלד'ן. ער איז דאָן שוין געווען
אַן אויסגעזונגענער, אַן אויסגעזויגענער.

ער האָט נאָכדעם, אין יאָר 1014, אַרויסגע-
געבן אַ נייעם באַנד לידער — „דאָס בוך פון
ליבע“. אין פּאַרוואָרט צום בוך האָט ער גע-
שריבן: „איד שמייכל מיך מיט דעם געדאַנק,
דאָס אמת'ע און ערלאַכע ליטעראַטור־מבינים
וועל דערקענען, אז מיינע געזאָגטע אין דעם דאָר-
זיגן „בוך פון ליבע“ זיינען אמת'ע, דורכגעלעב-
טע, פּונקט ווי עס זיינען מיינע אַרבעטער־לי-
דער, נאַציאָנאַלע לידער און נאַטור געזאָגטען“.
אָבער עס איז אַ גרויסער ספּק, צו וועלן „אמת'ע
און ערלאַכע ליטעראַטור־מבינים“ איינשטימען
דערמיט. אין דעם „בוך פון ליבע“ זיינען דאָ
איינציגע פּערזן שיינע, אָבער גאַנצע לידער,
וואָס זיינען ווערט דעם נאָמען לידער, זיינען דאָ
געציללטע. און אויך זיי זיינען שוין ניט אינדיוויד-
דועל־ראָזענפעלדיש. עס איז דאָ אין זיי עפּים
אומפּערזענלאַך־גרויעס. אין כּעסטן פאַל זיינען
זיי „מייסטערשטיק“, ניט קיין „שטיקער האַרץ
און נשמה“, ווי די אַמאָליגע כּעטע, געזאָגטע
פון דעם אַמאָליגן כּעטן ראָזענפעלד'ן. אין דער
פּראָזע, דערהויפּט אין די סאַטירעס, האָט מען
נאָך געקאָנט דערפילן אַמאָל דעם ברען, די
שאַרפּקייט, די נאַקעטקייט, די פּלינקייט, די
שפּראַכלעכע קונצן פון ראָזענפעלד'ס פּען. אין

און די האר אונזערע ווי ביים קדר,
און די העלזער אונזערע פארוואקסן
מיט געדיכטעניש און געגלידערט
ווי די העלזער פון די אַקסן.

און אזוינע אַ — מיט אויגן
האַלב פאַרבליקטע, האַלב פאַרמאַכטע,
קומען אליין זיך אזעקצולייגן
אויף דער יאטקעדיגער פלאכטע...

איינצאליג זיינען מיר — המונים,
און פילפאַרביג און פילקעפיג;
דאָס בלוט פון טויזנט אויפ'ן לייב פון איינעם
אזוי דאַמפיג, אזוי קלעפיג...

8

איך — אַ רייטער אַ ווייכער ...

איך — אַ רייטער אַ ווייסער
אויף נאָך אַ ווייסערן פערד,
בין געקומען זיך דורכרייטן נאָר
אויף דער מייליגער ערד.

אזוי איז געווען מיין ווילן, —
מיין ווילן ווערט אייביג דערפילט
פון דעם, וואָס האָט פאַטערלאַך מיך
און מיין פערד אין ווייסן געהילט.

צי איך בין הייליג, צי ניט —
דאָס פערד מיינס איז הייליג געוויס,
און לאַנג נאָך האַלט אָן די דערהייבונג
פונ'ם שטויב, וואָס באַרירט זיינע פיס.

אז איך דערמאָן זיך די מוטערלאַך-פרייד,
וואָס וואַרט אויף דער לעצט-לעצטער מייל —
קלינגען ברידערלאַך אויף מיינע שפאַרן
און איך אייל, און איך אייל ...

איך — אַ רייטער אַ ווייסער
אויף נאָך אַ ווייסערן פערד,
בין געקומען זיך דורכרייטן נאָר
אויף דער מייליגער ערד ..

ווי קאלירנדיג...

ווי קאלירנדיג דו ביסט,
טויט אונזעריגער;
ווי שמייכלענדיג דו ביסט,
אונזער שפע'דיגער.

ווי דו אטעמסט אריין
דיינע ריחות'ן
אין די לונגען צו אונז
די צעעפנטע.

ווי מיר טראַגן אין הענט
אויפגעהויפנטע
אונזערע אייגענע קעפ
פריש-גע'שח'טנע —

גייסט ארויס אונז אנטקעגן
מיט ליכט בענטשונג,
פארשפרייטסט אונז דעם וועלט-מיש
מיט טישטוכער.

און מיר זעצן אוועק זיך
הרחבת'דיג,
און מיר פראווען א מיש
שבת קדש'דיג.

און די זון גיט מיט שוין
מיט געבויםלען
אויף אונז און אויף קעפ
די צעלאַקשנטע...

איינצאליג זיינען מיר...

איינצאליג זיינען מיר — המונים,
און פילפארביג און פילאויגיק;
די שטימע פון טויזנט אינ'ם האַלץ פון איינעם
אזוי פאר'כשוף'נדיג און בויגיק.

די ברוסטן אונזערע, ווי קאסטנס
ארומגעפאנצערטע מיט אייזן,
„זעט, אן הוידן זיך די מאסטן“,
אזוי די שכנים אויף אונז ווייזן.

אז מיר זאלן מיט א שמיכל אויף די ליפן שפרייזן
צו א וועלט, וואו קיינער האט זיך נאך ביים לעבן ניט דערקליבן.

5

דאס ליד פון אייגענער שנאה.

... ווער קען ניט דיין פרצוף,
מיט דער באַרד מיט דער רויטער,
וואָס אַריבער דיין האַרצן;
מיט דער נאָז מיט דער קרומער,
מיט די נאָזלעכער בריווע,
מיט דיין צונג מיט דיין שטומער, —
ווער קען ניט דיין פרצוף...
מיט דער באַרד מיט דער רויטער,
וואָס אַריבער דיין האַרצן? ...

כ'בין אין דיר ווי געראַטן,
און איך היט דייןע תנועות
ווי מען היט אָפּ געבאַטן, —
תנועות, העויות פון ראַסע;
אין שפּאַן, ווי די פּערד אונטער דוהעס,
שלעפּ איך די אייביגע משא, —
איך בין אין דיר ווי געראַטן,
און איך היט דייןע תנועות
ווי מען היט אָפּ געבאַטן.

אין שטוב מיט פאַרלאַשענע פענסטער
דרעט זיך דיין שאַטן
אַרום צווישן טויטע געשפּענסטער;
דרעט זיך אַרום און גאַרגלט, —
און ווייל כ'בין אין דיר ווי געראַטן.
רייס איך זיך אויך ביים גאַרגל —
אין שטוב מיט פאַרלאַשענע פענסטער
דרייט זיך דיין שאַטן
אַרום צווישן טויטע געשפּענסטער...

אז דו הייבסט זיך אַליין אָן צו פּראַסקען
און כאַרכלסט: אַ זשיד, אַ שיני, —
דיין פרצוף ווערט שיעור ניט צעטראַסקעט;
פּלוצלונג — די פייערן ברענען,
פייערן שלאַנגיקע, גרינע —
איך קען זיך אַליין ניט דערקענען, —
אייגענע הענט מיינע פּראַסקען
אין כאַרכל: אַ זשיד, אַ שיני, — — —
מיין אייגענעם פּרצוף צעטראַסקען...

ברידער מיינע, אלע צו איין קעניגרייך, —
ס'זעט צעריק ניט קומען שוין די שעה פון ניכטער ...

3

די לעצטע קליידער.

די לעצטע קליידער אויף אונזער לייב, —
אויך די לעצטע פארברענט; ;
אפילו נאקעט האבן היינט מאן און ווייב
זיך שוין אויך ניט דערקענט.

לייב צו לייב האט ניט גענענט
אויפ'ן אייגענעם בעט,
און אומזיסט האט די תאוה געברענט
און געשריען נאך זעט.

מיר האבן אין מאטערינג געפליקט
די צענאדלטע האר,
אבער די תאוה דערשטיקט, דערשטיקט,
מיר — דער לעצטער דור.

איצט זיינען מיר איין טשערעדע שפּאָף,
ווי איין מאן — איין ווייב;
און מיר ציען צום הייליגן סוף
מיט אונזער האַריגן לייב ...

4

18 פון אלע האות.

אז פון אלע תאוות
האבן מיר געלאזט פאר זיך פון טויט די תאוה —
דארפן מיר ניט, ווי די פוסטע בעלי-גאות,
שפארן יעדערן אין פנים אונזער גאזת.

און דורך אלע גאסן,
צי מען זייל אונז, צי מען מיידט אונז אויס צו קאנען,
גייען מיר זיך — הוידן זיך געלאסן
צווישן פנים/ער און אויגן מיליאנען.

זיבן נולן,
ווי די זיבן פייערדיגע רויטע רייפן,
האבן מיר פון גאר נישט אָננעפילט מיט פולן
און דורך וועלטן, דורות זיי געלאזן לויפן.
קאנען מיר דערווייזן —
מיר, — דער אײַנס צו אלע נולן זיבן.

לידער פון אומקום

1

אָנזאַגערס...

זאָגט די בשורה אויף רעכט און לינקס :
— מיר האָבן שוין פאַרזייט פון טויט די זאַמען ;
זאָגט אָן די בשורה אויף רעכטס און לינקס
אין מיינעם און אין אַלעמענס געקרוינטן נאַמען.

אָנזאַגערס, —

זאָגט אָן די בשורה אויף רעכטס און לינקס :
— די זאַמען זיינען אַלע אויפגעגאַנגען ;
זאָגט אָן די בשורה אויף רעכטס און לינקס :
— עס ווײַגן זיך שוין סאַמעט-זווייבע זאַנגען.

אָנזאַגערס, —

זאָגט אָן די בשורה אויף רעכטס און לינקס :
— די זאַנגען בליען שוין אין ימ'ען בלומען ;
זאָגט אָן די בשורה אויף רעכטס און לינקס :
— פון טויט די גרויסע שפע שוין געקומען ...

2

דער טויט האָט זיך צעבליט.

דער טויט האָט זיך צעבליט אויף אונזער לאַנד,
אַלע שפייכלערס וועלן זיין פאַרפול געלאָדן ; —
ברידער מיינע, נעמט זיך האַנט ביי האַנט,
לאַמיר טאַנצן אין פאַרדרייטע קאַראַהאַדן.

אַנגעטרונקענע פון ריחות'דיגן וויין,
קלינגט אין טורם גלאַק פון אונזער קומער ;
ברידער מיינע, טאַנצט, און טאַנצט אַריין
גלייך אין האַרץ פון אונזער לעצטן, אַפּשר, זומער.

לאַמיר אויסדערווילן איינעם, און זיין קאַפּ
לאַמיר זאַלכּן און מיט קרוין באַקרוינען ;
ברידער מיינע, ניין — צעריק די קרוין אַראָפּ,
אַלע זיינען מיר געזאַלכּט ביז איינעם.

אַלע האַבן מיר פון טויט געטרונקען גלייך —
זיינען ענלאַך אַלע אונזערע געזיכטער ;

היה, און עס וועט זיין, אז מיר וועלן טאן אריינ
ניסן נאך מער העברייאישע ווערטער אין אונזער
לשון נאך מער פאראידישזירן איטלאכן דיר
טשן ווארט, וועלן די פראים, די פעלקער, באקער
מען פאר'ן אידיש נאך מער דרך ארץ איידער
זיי ווייזן דאס ארויס איצטער.

און מיר וואס וועלן געווינען? מיר
וועלן געווינען צייט. מיר וועלן אויסלער-
נען די אידישע צונג נאך מער און מער צונג-
וואוינט ווערן צו העברייאישע ווערטער און
קלאנגן. און אנשטאט אויסצושניידן די לעבעדיגע
אידישע צונג און אריינצוגייען אויף איר אָרט
די טויטע העברייאישע, — אנשטאט אָט דער
שווערע, געפערלאכער און אומזיכערער אָפּע-
ראַציע, — וועלן מיר מאַכן, אז די אידישע צונג
וועט זיך אַלץ מער און מער — ה ע ב ר א -
א י ז י ר ן, אויף אַ ריז אַרגאַנישן אָפּן. און
ווען עס וועט קומען די צייט, ווען מיר וועלן אָנ-
הויבן „דבר'ן אין אונזער שפה“, אנשטאט „ריידן
אין אונזער לשון“; ווען מיר וועלן זיך רופן
„עברים“ אנשטאט „אידן“; ווען מיר וועלן אַלע
מ א א „אכל'ן“ אנשטאט עסן און „הולכ'ן אַנ-
שטאט גיין, — וועלן מיר — איינס! צוויי!
— אראפּוואַרפן פון זיך דעם פרעמדן
מלבוש און בלייבן שטיין אין אונזער אויסנע-
וואַסענער נאָקעטער העברייאישער שיינקייט...
פאַרוואָס ציט ניט דר. סירקין נראָד אָט די
קאַנסעקוענצען, וואָס פליסן לאַגיש אַרויס פון
זיינע הנחות, ווען מען פּראַוואַט זיי פאַראייניגן
מיט די נויטן פון דער „רעאַל־פּאַליטיק“?

דער טעם דערפון איז גאָר אַ פּשוט'ער. ווי
דר. סירקין זאָל ניט קוקן פון אויבן אַראָפּ אויף
דער רעאַל־פּאַליטיק, ציטערט ער פאַר איר מאַכט.
און דערצו איז ער אַליין ניט אין גאַנצען זיכער
אין זיינע הנחות. ער ווייס גאַנצן גוט, אז זאָל
גאַר אידיש זיך אַנטוויקלען מיט דעמעלכדיגן
אימפּעט ווי בוז האַער, זאָל צו אים צושטיין נאָך
מער שאַפּנדע כּוחות; זאָל ער אַנהויבן נאָך אינ-
טענסיווער צו קאַנקורירן אַנטקעגן העברייאיש;
זאָלן די גרויסע מאַסן אַנהויבן דורך אים און נאָר
דורך אים אַריינצוזאַפּן אין זיך די העכערע עלע-
מענטן פון דער מענטשאַכער בילדונג און פון די

מענטשאַכע אידעאַלן; זאָלן נאָמישע זאַכן זיך
אַנהויבן נאָך עפּטער צו באַווייזן אין אונזער ליי-
טעראַטור, ווי זיי האָבן דאָס גענומען טאָן איצט
בער, און דער רעזולטאַט וועט זיין, אז אידיש
וועט איינגעכאַפּן ווערן אין די הערצער פון דעם
גאַנצען פּאָלק, ווי ער איז שוין איינגעכאַפּן גע-
וואָרן אין די הערצער פון די „אידישיסטן“ און
דעמאָלט — אַדיע, אַדיע, דו „שפת עברית!“

אויב העברייאיש זאָל א י צ ט ע ר ניט
גובר זיין דעם אידיש, זיינען זיינע שאַנסן אויף
דער צוקונפּט מיט קויל געשריבן אין אַ קוימען.
אָט פאַר וואָס דר. סירקין איז געצוואונגן
אַריבערצוציען אונזער שפּראַך־פּראָגע פון דעם
רעאַל־פּאַליטישן פעלד אויף דעם פעלד פון, זאָגן
מיר, מיטטיש־אַוטאָפּישע טעאָריעס; אויפּצו-
הויבן זיך הינטער די וואַקנס פון מעטאַפּיזישע
קאָנסטרוקציעס, וואו די ווידקלאַכקייט, מיט אַר-
רע, פאַר אים, שרעקלאַכע פּערספּעקטיוון פאַר-
לירט זיך פון אויג און איז ניט ביכולת צו שטערן
זיין זיסן הגוֹב.

דר. סירקין פאַרגעסט אָבער דערביי, אז קיי-
נער איז ניט מחויב צו גלויבן אים אויפ'ן וואָרט
וועגן אלע יענע „זעאָנגן“, וואָס אַנטפּלעקן זיך
פאַר זיין אויג הינטער די מעטאַפּיזישע וואַקנס.
ווייל ער, מיר זאָלן מסכים זיין מיט זיינע אַר-
גומענטן, דאַרף ער ריידן צו אונז אין דער שפּראַך
פון ל א ג י ק און פ א ק ט ן, און באַ-
ר ו י ז ן זיינע הנחות און ניט פּשוט אַרויס-
״סיסן זיי ווי פון אַ פּיסטאַלעט אין דער פּאַרם
פון „הנהיידוע״ מ, וואָס זיינען צו אָפט געבויט
לויט דעם באַרימטן טיפּ פון „הנה ידוע, אז מישה
רבינו איז געווען אַ הינקעדיגער.“

נאַכשפּרינגן נאָך אַלע אַזעלכע שייסערדיגע
און אויפּווייזן אַלע זייערע פאַקטישע און לאַגיש-
שע טעות'ן, וואָלט ביי אונז אוועקגענומען צו
פיל צייט און דער עסק וואָלט געווען שוין אַ צו-
נודנער.

אייניגע ביישפּילן פון אַלע דריי גרונטיג-
דאַנקען פון זיין אַרטיקל וועלן זיין גענוג אויף
צו כאַראַקטעריזירן דר. סירקין'ס דרך אין באַ-
גרינדן טעאָרעטיש אָן ענין.

(סוף קומט)

פאלק באווייזן דעם וואונדער פון תחית המתים, וועט מען שפעטער, ווען אונזער פאלק וועט שטיין אויף א העכערער קולטורעלער מדרגה, קאָנען אַרױסברײַנגען דעם וואונדער א סך גרייט גער און גרונטלאכער.

איז — וואָס דאַרף זײן אונזער אױפגאַבע אין דער שפּראַכן־פּראָגע? — קודם כל זען, אַז אַלע שאַפּערישע גײסטיגע כוחות אונזערע זאָלן זיך אַרױסוואַרפּן אין דער א י ר י ש ע ר שאַפונגס־ספּערע; מען דאַרף זען וואָס אױטענדי סײַווער אױסצונױזן די נאַציאָנאַלע און קולטורעלע נצחונות, וואָס מיר קאָנען געווינען מיט די מיט־לען פון דער אױדישער שפּראַך, קײן טראָפּן גײס־טיגע ענערגי פון אױדישע „שאַפונגס־אַרבעט טאָר ניט אַוועקגעגעבן ווערן פאַר אַ וועלכער עס איז אַנדער שפּראַך, ביז אױדיש וועט ניט דורכפירן פול און גאַנץ איר נ א צ י אָ נ א ל ע מיר סײַע פון באַשאַפּן אַן אױגענע קולטור־ספּערע און איר קולטורעלע און מיסישע, אױפצוהױבן דאָס גאַנצע פּאָלק אױף די ווײַמעגלעך־העכסטע שטאַפּלען פון בילדונג.

אי — די „אַנטוויקלונגס־לײניע צו דײַטש“, וואָס באַמערקט זיך אין דעם אױצטיגן קולטורעלן אױדיש? נו, — דאָס איז דאָך פון די קלענערע דאגות און צרות. אַנטקעגן יענער „לײניע“ קאָן מען דאָך קעמפּן אַי גרינג אַי מיט גרויס הצלחה. לאָמיר אָנהױבן נוצן וואָס מער העברײַאישע ווערטער אין אונזער שרײַבן; לאָמיר די דײַטשע ווערטער, אױף וױפּיל זײ האבן ניט פאַרלאָזן זײער רײן דײַטשן אָנבליק, אױבערבעטן רוק און לענד אַזױ, אַז קײן דײַטש זאָל זײ ניט דערקענען און ניט פילדערן, אַז דאָס איז זײנס. מיט אַ „פּרעמדער“ שפּראַך איז דאָך נײַטאָ וואָס צו פּראַ־ווען קײן צערעמאַניעס און קלוגע גנבים טוען דאָך אַלע מאָל אַזױ, מען זאָל בײַ זײ ניט דער־קענען דאָס גע'קלח'טע. אַי — דאָס וועט הײסן נאָך מער „פּאַרזשאַגאַניזירן“ די שפּראַך? נו — איז וואָס איז דער אומגליק? מיר האבן „געזשאַר־גאַניזירט“ צוויי טױזנט יאָר, וועלן מיר „זשאַר־גאַניזירן“ נאָך אַ פּאַר הונדערט יאָר. די פעלקער אַרום אונז זײנען דאָך פּראַיס. זײ דוכט זיך דאָך, אַז אונזער אױדיש איז שױן אַז אמת'דיגע שפּראַך.

אין דעם אמת'ן! עס קאָן דאָך ניט גע־לײקנט ווערען, אַז דער קאַמף אַנטקעגן דער שפּראַכלאָכער און ממילא קולטורעלער אַסימילאַציע, וואָס הײנט שטענדיג, ווי אַ שווערד אױ־בער אונזער נאַקן, איז אײנע פון די ברענענדיגסטע נאַציאָנאַל־אױדישע לעבנס־נויטן פון אונזער צײַט. דר. מירקין געהערט צו דער נאָר־ציאָנאַל־סאָציאַליסטישער פּאַרטי פּועל־צײַון, וואָס האַט אַט דעם אױפגעב אױסדריקלאַך אַרױנגענומען אױך פּראָגראַם. עס קאָן דאָך ניט געלײקנט ווערן, אַז אױדיש איז דער בעסטער אױסגעפּראָוואַנער און פּרובּערסטער אױסטרוד־מענט אין דעם דאָזיגן קאַמף; עס קאָן דאָך ווײַטער אױף ניט אָפּגעפּרעגט ווערן, אַז מיר נױטיגן זיך ווי אין לעבן, די אױדישע אױטעלעגענדי זאָל זיך צװײפּינדען מיט'ן פּאָלק אין אײן אױנציגער קולטור־ספּערע, כדי דאָס פּאָלק זאָל זיך קאָנען אױפּהױבן אױף אַ העכערן קולטורעלן שטאַפּל און דערשפירן די נױטווענדיגקײט צו פּאַר־וורקליכן זײנע מענטשאַכע און נאַציאָנאַלע אױ־דעאלן און ענד־צײַלן.

הײנט וואָס האָט דאָס אָנגעשפּאַרט דעם העבראַאיסטישן אידעאל, ער זאָל גראַד אַי־צ־טער פאַרוורקלאַכט ווערן אין לעבן? האבן מיר ניט געלעבט אָן דעם „דבור עברית“ אַזױ פיל דורות? פאַר וואָס גראַד אַי־צ־טער וואַרפן שטיינער אין וועג דעם אױדיש. ד. ה. דעם אײנ־ציג מעגלאַכן קאַמף־מיטל אַנטקעגן דער אַסימילאַציע פון די מאַסן, דעם אײנציג מעגלאַכן מיטל צוצופירן די פּאָלקס־מאַסן צו די קוואַלן פון דער אַלעמענטשאַכער און אױדישער קולטור, דער אײנציג־מעגלאַכער שפּראַך־ספּערע, אין וועלכער אױטעלעגענדיגע און פּאָלק קאָנען זיך צונויפּניסן אין אײנעם און אײנאַינעם וואַקסן און זיך אַנט־וויקלען?

דאָס פּאָלק האַט געוואַרט צוויי טױזנט יאָר אױף זײן באַשערטע שפּראַך; וועט מען וואַרטן נאָך אַ פּאַר הונדערט יאָר. העברײַאיש וועט דאָך פון אונז ניט אַנטלױפּן. טױטער אײדער ער איז קאָן ער שױן ניט זײן. אױב מען קאָן אַיצטער בײַ דעם שפּל'ן קולטורעלן מעמד פון אונזער

אָדער אויב ער האָלט ניט פאַר נויטיג צו פּאָלען
מיוזין אנטקעגן זיי: דורך וועלכע אַרגומענטן
זעט ער אפצושטופן זיי אָן אַ זייט און אַרויס
דוקן אין פּראָנט אַנדערע אַרגומענטן אַנשטאָט
זיי ?

אין דער אמת'ן רעכנט ער זיך גאָר ניט
מיט זיי. פאַר אים אין גענוג אַנצודרייטן, אז "רע-
אַלפּאָליטיק", בכלל איז אַ נידעריגע אַרט צו
באַטראַכטן ערנסטע פּראָבלעמען, קאָן ער שוין
אַריבערטאָגן די פּראָגע אין גאַנץ אַנדערע
"עולמות", "העכערע", אידער די רעיאַנען פון
דער שפּלעך רעאַלפּאָליטיק, און זיך אין גאַנצן
באַפּרעיען פון דער נויט צו באַשעפּטיגן זיך מיט
אַרגומענטן, וואָס זיינען אַרויסגעוואַסן אויף
איר באַדן.

דער קורצער סך-הכל פון זיין אַרט אויפצו-
נעמען און צו פאַרענטפּערן דעם פּראָבלעם, קאָן
צוריקגעפירט ווערן צו די פּאָלנגע דריי גרונט-
געדאַנקען:

(א) די נצחונות פון אַ פּאָלק אויף דעם
פּעלך פון דער קולטור-שאַפונג זיינען אזוי אַר-
גאַניש ענג צונויפגעוואַסן מיט די קלאַנגן
פון זיין נאַציאָנאַלער שפּראַך, אז געוויסע קול-
טור-אויצרות פון דער פּאָלק-שאַפונג האָבן גע-
קאַנט אַרויסגעבראַכט ווערן גאָר אין יענער נאַר-
ציאָנאַלער שפּראַך און ניט אין קיין אַנדערער.
און דאָס מוז בלייבן אויבגאָזי. דער נויט פון
אַ פּאָלק קאָן שאַפן אַריגינעל גאָר אין זיין איי-
גענער שפּראַך, וואָס איז פון אים באַשאַפן גע-
וואָרן, פון זיין געמיט אַרויסגעפּאָקן. אין די
קלאַנגן פון אַן אַנדער שפּראַך ווערט דער שאַ-
פונגס-נייט פאַרקריפּעלט אָדער אָפּגעשטעלט.
ער קאָן ניט ווידער געווינען זיין פּרוכפּערקייט
אין קיין אַנדער שפּראַך, ווי לאַנג ער זאָל זיך
ניט האָבן אַריינגעלעבט אין זיינע קלאַנגען. דאָס
איז דער אזוי צו זאָגען אַלגעמיינ-טעאָרעטישער,
קולטור-פּילאָסאָפּישער באַדן, אויף וועלכן דר.
סירקין שטעלט זיך אָוועק.

(ב) העברייאיש איז די שפּראַך, וואָס איז
אַרויסגעוואַסן פון אונזער פּאָלקס-געמיט, אַז
אַדעקוואַטער אויסדרוק פון אונזער פּאָלקס נשמה.
אין איר און אַ דאָנק איר האָט אונזער פּאָלק

געקאַנט אַרויסברענגן יענע קולטור-אויצרות, וואָס
זיינען אַנגעזאַמעלט אין דעם נבואים-ש"ן יודא-
איזם. די ווייטערדיגע קולטור-עלע שאַפונגס-אַר-
בעט פון אונזער פּאָלק מוז גיין אין דערזעלביגער
ליניע און ממילא וועט דער אידישער פּאָלקס-
גייסט זיך ווידער מוזן באַהעפּטן מיט די קלאַנגן
פון דער העברייאישער שפּראַך .

(ג) אידיש, ווי דאָס רוב אַנדערע שפּראַכן,
וואָס אירן האָבן געברויכט אָדער געברויכן נאָך
אין די גלות-לענדער, איז אַ זשאַרגאַנישער גע-
מיש, אין וועלכן דער באלעבד ער טייל
באַשטייט פון העברייאיש. ס'איז געווען אַ צייט,
ווען גראַד אונזער אידיש איז אזוי רייך געוואָרן
מיט העברייאישע עלעמענטן, אז כמעט פאַר יעדן
אידישן וואָרט האָבן מיר געהאַט אַ העברייאישן.
גראַד דענסטמאַל איז געווען די "בויואנגס-
צייט פון דעם אידישן לשון, וואָס איז צענויפ-
געפאַלן מיט דעם פאַנאָדערבלי פון דער אידי-
שער קולטור. אָבער איצטער איז דער באַלעבנ-
דער גייסט פון אידיש פאַרשוואַנדן, די שפּראַך
זשאַרגאַניזירט זיך מער און מער. זי אַנטוויקעלט
זיך אין דער ליניע פון דייטש. זי איז
שׂוׂי װײַטשׂ, ד.ה. אַ גמרי פרעמדע שפּראַך,
וואָס קאָן ניט שטיין אין קיין אַרגאַנישן צונויפ-
בונד מיט דעם אידישן שאַפונג גייסט.

דער פּועל-יוצא דערפון איז: אידיש קאָן
ניט זיין די נאַציאָנאַל-אידישע שפּראַך, און העב-
דיאיש מוז דאָס ווערן, אָדער זאָל דאָס
ווערן, ווייל דאָס פּאָדערט דער אידעאַל פון יע-
נער קולטור אונזערער, וואָס איז אויסגעוואַסן
אין העברייאיש און גאָר אַ דאַנק העברייאיש.
דאָס זיינען די גרונט-הנחות, וועלכע דר.
סירקין זוכט צו פאַרטיידיגן מיט לאַגישע, פאַק-
טישע און היסטאָרישע אַרגומענטן.

אויף דער קריטישער באַראַקטעריסטיק פון
יענע אַרגומענטן וועלן מיר זיך נאָך אָפּשטעלן.
קודם מוזן מיר אָבער באַמערקן, אז אפילו ווען
די קריטיק, און אַלע זיינע הנחות וואָלטן געמוזט
אַנגענומען ווערן, ווי באַוווּזענע אַבסאָלוטע
אמת'ן, וואָלט דאָס נאָך אויך ניט באַרעכטיגט
די פּאָזיציע פון דעם מאַנאָ-העבראַאיזם מיט זיין
צענטראַל-פונקט פון דעם "דבור עברית" א י ן

וועט זיין פאראינטערעסירט אין דער פרייער זעלבסטשטענדיגער שאפונג פון דער אייגענער קולטור, — אלץ מער וועט ער זיין פאראינטערעסירט אין אן אייגענעם לאַנד, אלץ מער אנהענגער וועט דער טעריטאריאליס טישער געדאנק געווינען ביי דעם פאָלק, אלץ מער שאַסן וועט דער געדאנק האָבן פאַרווירק־לאַכט צו ווערן אין לעבן.

דער וועג צו דער פאַרווירקליכונג פון אַ אידישן לאַנד ליגט דורך דער אַנטוויקלונג פון דער אידישער קולטור.

ס'איז אמת, אַז אידיש איז ניט די איינ־ציגע שפראַך, וואָס ווערט גערעדט פון די אי־דישע מאַסן. נאָך אַנדערע דיאַלעקטן און שפראַך־בילדונגען ווערן באַנוצט פון געוויסע טיילן פון אונזער פאָלק, וואָס וואַלטן אַפּשד געקאָנט באַ־פּרידיגן אונזער נאַציאָנאַל־קולטורלע נויט אין אַן אייגענער שפראַכלאַכער קולטור־ספּערע פּונקט אַזוּ ניט ווי אידיש.

און אויב מיר ווילן, אַז אונזער אידעאַל זאָל זיין אַיִן פאָלק און אַיִן שפראַך, קאָן אויפּגעהויבן ווערן די פּראַגע, וועלכער אידישער לשון זאָל דערקלערט ווערן פאַר דער איינציגער נאַציאָנאַלער שפראַך. אָבער אַט די פּראַגע פאַרענטפּערט זיך אויף דעם פּשוט־סַטן אופן: די שפראַך פון דער מאַיאַ־ריטעט דאַרף זיין די שפראַך פון דעם גאַנצן פאָלק. די שפראַך פון דער מאַיאַריטעט איז אָבער אַיִן ש. צוויי דריטל פון אונזער פאָלק, ד. ה. אַ גוטע ציען מיליאָן מענטשן ריידן אידיש, טראַכטן אין אידיש און קאָנען באַ־קומען — און באַקומען טאַקי — זייער מענטש־לאַך־קולטורלע בילדונג און אַנטוויקלונג אין אידיש.

אַכטאַלט אויסנעשלאָסן ווערט דערביי דער געדאַנק, אַז העברעיאַיש זאָל קאָנען פּוֹן אַ וועלכען עס איז רעאַל־פּאַלי־טישן שטאַנד פּונקט אַרויסשטעלן זיין קאַנדידאַטור אויף דעם ראַנג ניט נאָר פון דער נאַציאָנאַלער שפראַך, נאָר אַפילו פון אַ נאַציאָנאַל־אידישער שפראַך. און דאָס איז מחמת דעם פּשוט־טעם, וואָס העברעיאַיש ווערט פון קיין באַדייטנדן טייל פון אונזער פאָלק ניט

גערעדט. העכסטנס קאָן מען צוגעבן, אַז אַ צען טויזנט מענטשן ריידן נאָך ווי עס איז, — דאָס רוב געמאַטערטערהייט, — העברעיאַיש. דאָס מאַכט אויס אַיִן פּינפּטל פּראָ־צענט פון דעם גאַנצן פאָלק, ד. ה. אַזאַ פאַר־שווינדער קליינע אומבאַדייטנדע מינאַריטעט, אַז זי אַרייַנצונעמען אין חשבון האַט קיינער קיין ברעקל רעכט ניט.

אַלע זכּוּת, וואָס העברעיאַיש קאָן אַרויס־שטעלן, זיינען נאָך היסטאָרישע יחוּס־בריוֹ. זיי אָבער טאָרן ניט האָבן קיין ברעקל ממשות ביי אַ פאָלק, וואָס וויל שטיין מיט דעם פנים צו דער צוקונפּט און ניט צו דעם לאַנג פאַרעסענעם עבר.

דערצו קומט, וואָס די פּראַפּאָנאַדע פאַר דעם העברעאַיאַזם איז אין דערזעלביגער צייט אַ פּראַפּאָנאַדע קעגן אידיש, אַ באַשטרעבן אַרויס־צושלאָגן פון די הענט פון דעם פאָלק יענעם גע־וואַלטיגן קרעפטיגן אינסטרומענט, מיט וועמעס הילף ער דערהאַלט זיין נאַציאָנאַלן חיות, זיין נאַציאָנאַל־קולטורלע אייגנאַרט, דורך וועמעס הילף ער פאַרזיכערט זיך די מעגלאַכקייט פון אַן אייגענעם פּלאַץ אין דער מיטטע פון די קול־טור־שאַפּנדע פעלקער און אַן אייגענעם וועב־שטול אין דעם קולטור־שאַפּנדען פּראַצעס.

אומעטום אָבער, וואו אידן וואוינען אין די גרויסע מאַסן און וואו אידיש ווערט אַרויסגע־שלאָגן פון די אידישע ליפּן און דעם אידישן גע־דאַנק, פאַרנעמט זיין פּלאַץ ניט העברעיאַיש, ניט אַ וואַסער עס איז אַנדער לשון, נאָר די פּרעמדע שפראַך פון דער הערשנדער מאַיאַריטעט. דער העברעאַיאַזם איז אויף אַזאַ אופן אַיִן דער פּאַקטישער ווירקלאַכקייט אַ מינאַל צו פאַרדעקן אַסימילאַטאָרישע געלּוסטן, און אַ סך קאַנסעקווענטע אַסימילאַטאָרן באַגרויסן דעריבער דעם באַשטרעבן, אַז אידן זאָלן זיך אָפּ געבן מיט העברעיאַיש און פאַרגעסן אויף זייער אידיש.

דאָס זיינען אייניגע פון יענע וויכטיגע אַר־גומענטן, וועלכע דער מאַנאַ־אידישיזם שטעלט אַרויס אַנטקעגן דעם מאַנאַ־העברעאַיאַזם, וואָס ענטפּערט אויף זיי דאָקטאָר סירקין?

ק א מ פ - מ י ט ל פאר אונזער קיום האלום,
וואס קאן ניט ניין להיפך צו קיין נ י ע ם
געדאנק, ווי רעוואלוציאנער ער זאל ניט זיין,
וואס פאר א תל ער זאל ניט מאכן פון אלץ,
אין וואס מענטשן האבן גענלויבט ביז אהער.
דאס איז דער פ ר א ג נ ר ע ס י ו ם ט ע ר
פאקטאר פאר דער אייגענער נאציאנאלער דער-
האלטונג.

א י ד י ש איז אויך דער איינציגער מיטל
ווי אזוי אפצושאפן דעם שפראך־תהום, וואס
הערשט צווישן דער אינטעליגענצן אין דעם איר
דיש ריינדיגן פאלק. יענער תהום מוז אכער
אפגעשאפט ווערן אויב מיר ווילן, אז די פון
אונז געשאפענע קולטור זאל ניט הענגען אין
דער לופט, נאר זאל האבן אירע ווארצילען אין
דעם לעבן פון די גרויסע פאלקס־מאסן, ווייל
א רייכע פראגרעסיווע קולטור קאן נאר דעמאלט
האבן א קיום, ווען דער צוזאנג צו איר איז
אפן פאר יעדן קינד פון דעם פאלק. אלע אידן
מוזן האבן די מעגלעכקייט צו געניסן די אלגע-
מיינדמעגטשאכע קולטור־אוצרות פון דער שא-
פענדער אינטעליגענציע, און יעדער איד דארף
קאנען האבן די מעגלעכקייט אליין זיך אויב
צוהויבן צו די העכסטע שטאפלען פון קולטור
און בילדונג, און ניט זיין דערביי געצוואונגען
צו לערנען נאך א וואסער עס איז אנדער לשון
א חוץ דעם, אויף וועלכן ער רעדט און אויף
וועלכן ער טראכט. נאר א ז ו י קאן די קול-
טור פון דעם פאלק זיך אנטוויקלען פריי און
ארגאניש און ארויסרופן צום שאפן א ל ע
כוחות, וואס ליגן אין פאלק.

איד גיב צו, אז שפראך אליין איז ניט
גענוג צו פארזיכערן אונז די מעגלעכקייט פון
א פרייען אייגענעם קולטורעלן לעבן. א לאנד,
אן אייגנס, מוזן מיר האבן! אה דעם וועלן
מיר זיך ניט ארויסדריען. אבער אויך די געל-
ווינג פון אן אייגענעם לאנד פאר'ן גאנצן
פאלק הענגט אפ פון דעם פאלק אליין, פון יע-
נער קולטורעלער הויך, אויף וועלכן ער וועט
שטיין. וואס העכער עס וועט זיין די קולטור-
מדינה פון אונז פאלק; וואס טייערער די
מעגלעכע קולטור־אוצרות אין דער אייגענער
שפראך וועלן זיין פאר אים; וואס מער ער

דייטש, ווי פויליש איז ניט סלאוויש. דאס האט
זיך געמוזט דערוויסן אויך דער דייטשער ג ע -
נ ע ר א ל - ש ט א ב, וואס האט זיך ניט
געקיימערט וועגן טעארעטיש־פילאָסאָפֿישע אונ-
טערוזכונגען און האט פון א ר י ו ן פ ר א ק -
ט י ש ן שטאנד־פונקט געמוזט אָנדערקענען
די שפראכאלכע זעלבסטשטענדיקייט פון איר
דיש און האט דעריבער געמוזט ארויסגעבן א
דייטש־אידישן און אידיש־דייטשן ווערטער-
בוך פאר יענע דייטשן, וואס האבן געזאלט קור
מען אין באריר מיט דער אידישער באפעלקער
רונג פון די אקופירטע געגנטן.

אָט דער ז ע ל ב ש ט ע נ ד י ג ע ר
אָריגינאלער באַראַקטער פון אידיש, באַשטעטיגט
דורך דער טעאָרעטישער פאַרשונג און
פראַקטישער געניטקייט, פירט דערצו, אז איר
מעטום, וואו אירן ריידן אידיש, ווערן זיי שוין
דורך דעם גופא ארויסגעשיידט אין א באַזונד-
דער לינגוויסטישער פאַלקס־גרופע. דאָס פירט
אַבער איר דערצו, אז אלע קולטור־שאַפונגען,
וואָס ווערן אַרויסגעבראַכט אין דער אידישער
שפראַך, קאָנען אין דעם באַוואוסטזיין פון די
פעלקער ניט פאַרשריבן ווערן אויף דעם חשבון
פון א וועלכער עס איז אַן אַנדערע קולטור-
ספערע. ממילא מוז אלץ, וואָס מיר שאַפן אין
אידיש, פאַרשריבן ווערן נאָר אויף אונזער
חשבון, אויף דעם חשבון פון אונזער אייגענעם
וועב־שטיל.

פ ע ר ט ע נ ס : אָט די אייגענע איר-
ישע שפראַך שפּילט שוין איצטער די ראַליע פון
יענער נאַציאָנאַלער באַהעפטונגס־קראַפט, וואָס
קאָן צענויפּבינדן אלע קינדער פון אונזער פאַלק
אין א י ו ן אַרגאַניש־קולטורעלן אַרגאַניזם,
און דערביי איז די שפראַכאלכע באַהעפטונגס-
קראַפט פון אזא נאַטור, אז זי דאַרף גיט בינדן
קיין שאַפּענדן אידישן גייסט, ניט צו וועלכע
עס איז אירעאַלן, וואָס קאָנען היינט זיין אמת
און מאַרגן פאַלש, ניט צו קיינע „טראַדיציעס“,
וואָס קאָנען היינט זיין טייער, און מאַרגן פאַר-
וואַנדלט ווערן אין א באַנאַלער זעלבסטפאַר-
שטענדלעכקייט, אַדער נאָר נאָר אין עפעס
אזוינס, פאַר וואָס מען מעג זיך שעמען.

א י ד י ש איז אויף אזא אופן יענער

ענגלישער שפראך: דעם נאנצן „סלענג“, איינ- שליסנדיג אויף דעם נעגער „סלענג“.

מיר האָבן אָבער נישט קיין אייגן לאַנד; מוזן מיר האָבן אַן אַנדער מיטל, וואָס זאָל אונז קאוויירן די מעגלאַכקייט צו זיצן ביי אַן אייגענעם נאַציאָנאַלן וועב־שטול און פריי וועבן מענטשלעכע קולטור מיט אונזערע אייגענע כוחות. דער איינציגער מיטל אונטער אַט די אומשטענדן איז אַן אייגענע נאַציאָנאַלע שפראַך. און דערביי איז קיין ברעקל נפקא מינה נישט, צי מיר האָבן זי אַליין אַרויסגעבראַכט אָדער אַריבערגענומען פון דער פרעמד, ווי דאָס האָבן צום ביישפּיל געמאַן די בולגאַרן און די גאַלן פון פראַנקרייך; קיין נפקא מינה נישט, צי די שפראַך איז אַן איינהייטלאַכע, וואָס שטאַמט נאָר פון איין פּאָלק, אָדער אַ צע- נויפּעגאַסענע פון עטלאַכע שפראַך־ קוואַלן, ווי דאָס איז צ. ב. ש. דער פּאָל מיט דער ענגלישער שפראַך.

דער איינציגער באדינגט דערביי איז, אַז די שפראַך זאָל זיין גענוג פאַרשיידן פון אַלע אַנדערע שפראַכן, אַזוי, אַז זי זאָל פון דעם אייגענעם פּאָלק און פון דער גאַנצער וועלט קאַנען אָנגעזען ווערן, ווי אַ שפראַך נאָר פון אונזער פּאָלק און נישט פון קיין אַנדער פּאָלק אין דער וועלט. אַזאַ שפראַך האָבן מיר אין אונזער אידיש. אידיש איז רייך און אָרגינעל. דאָס אידישע פּאָלק ווייס און פּילט, אַז איי־דיש־איז נאָר זיין קשון, (אַ נישט וואָלט ער דאָס נישט גערופן „אידיש“). און אויך די אַרומיגע וועלט, וואָס מיט איר מיינונג דאַרף מען זיך רעכענען, ווייס און פּילט, אַז אידיש איז נאָר די שפראַך פון די אידן און נישט פון קיין אַנדער אומה אין דער וועלט. דאָס ווייס קודם כל די פּילאַלאַגישע וויסנשאַפֿט, וואָס איר מיינונג וועגן אַט דעם ענין מוז האָבן די גרעסע וואַג אין דער שאַלה. די מאַדערנע פּילאָלאָגן אָבער, ווי צ. ב. ש. דער פּראָפּעסאָר באָרדוועד־קוֹרטענע, האָבן אַרויסגעבראַכט זייער טעאָרעטישן פּסק־דין אַזוי שאַרף און קלאַר ווי מעגליך, אַז איי־דיש שטאַמט אמת פון דייטש, ווי פּויליש צ. ב. שטאַמט פון סלאַוויש, אָבער איז נישט

אונזער אויג מוז דעריבער זיין געווענדט נישט אויף דער פאַרנאַנענהייט, נאָר אויף דער צוקונפֿט; אין דער געגנט וואָרט רעכענען מיר זיך מיט דער פאַרגאַנגני הייט און מיט דעם עבר פון דער גאַנצער מענטש־הייט, ווען מיר באַמערקן, אַז פון אים, פון אַהינ־טער אונז, שטראַמען ליכטי־שטראַלן, וואָס פּאַלן אין דער ווייטער צוקונפֿט אַריין און באַלייכטן אונזער וועג אַהין. אָבער נישט צו דעם עבר דער ווייטער צוקונפֿט.

דריטענס: דער בעסטער פאַרבאדינג פאַר דעם פרייען שאַפן פון אַ פּאָלק איז אַן אייגן לאַנד. און וואָלט אונזער פּאָלק געלעבט אין אַן אייגענער היים, — אַלץ איינס וואו, — וואָלט פאַר אונז נישט געשטאַנען קיין שפראַך־פּראַגע. וואָס פאַר אַ שפראַך מיר וואָלטן נישט גערעדט, אַן „אייגענע“, אַ „פרעמדע“, אַן אַזיאַטישע, אַפּריקאַנישע אָדער אַיראָפּיאַטישע, וואָלט זי סוף־כל־סוף געוואָרן דער אינסטרומענט פון אונזער דענקען און שאַפן, און וואָלט איז גלייכ נראד געווען מסוגל אַרויסצוברענגען אונזער אינוועניטעטן כוחות. וואָס רייכער עס וואָלט געוואָרן אונזער קולטור, אַלץ רייכער וואָלט געוואָרן די שפראַך, און וואָס לענגער מיר וואָלטן געלעבט אין יענער שפראַך, אַלץ מער וואָלט זי זיך צוגעפאַסט צו אונזער מהות, אַלץ מער „נאַציאָנאַל“ וואָלט זי געוואָרן פון דער זיי אַליין. אַזוי זעען מיר, ווי דער נעגער פון דעם אַמעריקאַנער פּאָלק באַ־קומט פאַר אונזערע אויגן אַן אייגנאַרטיגן אַמע־ריקאַנישן שטריף, אַזוי אַז ענגלענדער ריידן שוין פון אַ „ווייטער־סטייט־ענגליש“; און אַט דער נייער שטריך וואָלט שוין איצטער גע־ווען אַ סך בולטער אין דעם היגן ענגליש, ווען די אַרטאַגראַפיע וואָלט ריכטיג אָפּגעשפּיגלט די אַמעריקאַנישע פּאַנעטיק, — די אַמע־ריקאַנישע אַרט אַרויסצורידן ענגלישע ווער־טער, — און ווען די ליטעראַטור־שפראַך וואָלט נישט געווען אַזוי ענג און שטייף און וואָלט דער־לויבט אַריינצונעמען אין זיך דעם גאַנצן אַמע־ריקאַנישן „סלענג“, — ד. ה. די עכטע אָריגי־נעלע אַמעריקאַנער פּאַלק־שאַפונגען אין דער

ל כ י כ ע ק ו ל ט ו ר . דאס וויל זאגן, אז ווען איינער שאפט קלטורעלע ווערטן, וואס קאנען טראגן איר זיי דעם קלארסטן שטעמפל פון א נאציאנאלן גייסט און כאראקטער, מוז אבער די שאפונג אין איר א י נ ו ע נ י ג ס ט ן תוך זיין אלגעמיינמענטשלאך. קולטור־פראָדוקטן, וואס ווערן ארויסגעבראכט מיט דעם איינציגן מיינ, אז זיי קאנען האבן א זין נאָר פאַר דעם אידישן פּאָלק און ניט פאַר קיין אַנדער פּאָלק אין דער וועלט, זיינען אַ ש א ן ו ו י נ י ס ט י ש ע ר ס ס ה מ ו ת , וואָס פאַרניפּטעט אין זייערע וואַרצלען סאַי די לערן פון דעם אינטערנאַציאָנאַליסטישן סאַציאַליזם, סאַי די בעסערע גייסטיגע טראַדיציעס פון אונזער אייגענעם פּאָלק, — דער עיקר פון די נביאים, — וואָס האָבן געפאַדערט, אז די אידישע גייסטיגע פראַדוקטן זאָלן זיין אַ „תּוֹרַת חיים“, אַ לעבנס־לעדע פאַר דער גאַנצער מענטשהייט.

דאס איז דער טיפסטער און פעסטסטער גרונד, אויף וועלכן מיר, אירוישיסטן, שטייען. אַט דער גרונט באַשטימט אָבער אויך אַנדערע וויכטיגע נחמות:

ע ר ש ט ע נ ס . ווי א פּאָלק, ווי אַ לעבנדיגער ארגאניזם, קעמפן מיר און מוזן קעמפן פאַר אַ זעלבשטענדיגע עקזיסטענץ, פאַר אונזער קיום האַלאָם און פאַר יענע באַדינגונגען אין לעבן, וואָס קאנען פאַרהיטן אונזער עקזיסטענץ און געבן אונז די מעגליכקייט, וועלכע יעדער פּאָלק האָט, אָדער זאָל האָבן, צו זיצן פּר י י , פון קיינעם ניט געשטערט, ביי דעם אייגענעם וועב־שטול, און פראַדוצירן פריי, פון קיינעם ניט געשטערט, יענעם נוסח פון אלגעמיינמענטשליכע קולטור, — וועלכן מיר קאנען ארויסבריינגן מיט אייגענע כוחות. וועט יענער נוסח זיין אַן אַריגינעלער? דאָס איז אַ גאַט־זאָך. ער מוז דאָס ניט זיין. ער מעג זיך זיין פונקט אַ קאָפּיע פון דער קולטור פון אַן אַנדער פּאָלק. ער וועט דאָס אָבער זיין, אויב מיר וועלן שאַפן פּר י י און אויב אין אונזער מהות ליגן פאַרבאָרגן אַריגינעלע שאַפּנדע כוחות. עקסטרע באַשמעלן

און פאַרשרייבן, דאָס פּאָלק זאָל שאַפן אַריגינעלע קולטור, זע. ב. דוקא „יודאאיזם“, רעליגיעזן אָדער פּרייזינג, איז אַן אומזין, און אין דער לעצטער ליניע אַן אַמענטאַט אויף דער פּרייהייט פון זיינע שאַפּנדע כוחות.

צ ו י י ט נ ס : ווי א פּאָלק, וואָס דאַרף שטרעבן צו פראַדוצירן קולטור־אוצרות פריי און פון קיין זאך ניט געשטערט, קאָן זיך, קיינער פון אונז, אויך ניט לאָזן בינדן פון דעם פּאָלקס היסטאָרישע זכרונות און טראַדיציעס. היסטאָרישע ערדיגע רונגען קאנען ניט האָבן פאַר אונז יענעם באַדויט, וואָס זיי האָבן פאַר דער שאַוויניסטישער בורזשאַזיע, אָדער נאָך ריכטיגער: פאַר דער פּעאַדאַלער אַדיסטאָקראַטיע, מיר ווייסן צונויט, אַז די גאַנצע מענשהייט, און מיר בתּוכם, געפינען זיך נאָך גאַר אין אַנהויב פון דער נעוֹ שייכטליכער אַנטוויקלונג. עס איז פאַר אונז ניט קיין גוזמא, ווען ענגלס זאָגט, אַז מיט דער צוקינפטיגער סאַציאַלער רעוואָלוציע וועט זיך פאַרענדיגן ערשט די פאַרנעשיכטע פון דער מענטשלאַכער אַנטוויקלונג; אַז אַ מענשלאַכער פראַגרעס וועט זיך ערשט קאנען אַנהויבן פון יענעם מאַמענט, ווען עס וועט פאַרשווינדן דער קאָמף פון מענש אַנטקעגן מענש.

אַ פּשוט־ער באַווויז, ווי נידעריג און קינד־דישטאמלידיג מיר שטייען נאָך ביי דעם סאַמע אַנהויב פון אונזער געשיכטלאַכן לעבן, איז דער פּאַקט, אַז די סאַמע אַליבית־אמח'ן פון אונזערע נביאים מיט זייער פאַרערונג פון אַ ברי־דערלאַכן לעבן צווישן מענש און מענש, צווישן פּאָלק און פּאָלק, מוז אַן נאָך פּסיכאָלאָגיש באַטראַכט ווערן ווי די העכסטע שטופע פון אַ מענטשלאַכן אידיעאָל. אין דער צווייטן קונפּט וועלן אַט די „העכסטע אידעאלן“ באַטראַכט ווערן, ווי זעלבסט־פאַרשטענדלאַכקייט, אַז אַ מענש טאַר ניט שעבן טון אַ מענשן, כדי צו שפּיזן זיך מיט זיין פלייש. און אַ מאָל איז דאָך דאָס געווען פאַר דעם מענשן, דאַמאַנטישע צוקונפֿט־מוזיק.“

זאלן ווערן א פאלק דורך א לעבן אין אן איר
 גענער היים. מיר זיינען א פאלק, ווי א לע
 אנדערע פלעקער פון דער וועלט,
 ניט קיין אויסדערוויילטע אויסנאם פון דער
 מענשהייט; ניט קיין אויסטערלישע, נייסטיגע
 נאציע, ווי דאס ווילן האבן אחר העם און
 דובנאו; מיר זיינען ניט נאך, הוילע רוחניות,
 נאך ווי אלץ אין דער וועלט — אן איינהייט
 פון „גשמויות“ און „רוחניות“, פון „גור“, און
 „גשמח“. מיר זיינען ניט קיין רעליגיעזע סעק
 טע, וואס דארף זיך אינשטעלן פאר געוויסע
 איבערנאטירליכע רעליגיעזע „אנטפלעקונגען“;
 מיר זיינען ניט קיין פילאזאפישע אָדער עטישע
 פארטיי, וואס מוז גלויבן אין וואסערע עם איז
 פילאזאפישע אָדער עטישע אמת'ן. מיר זיינען
 א פלעק, ד.ה. א לעבעדיגער ארגאניזם,
 אָדער כמו־ארגאניזם, וואס שפינט און וועכט
 וויער פאלקס־ארגאניזם, א לעגע
 מייז מענשליכע קולטור, אויף אלע
 פעלדער פון דעם מענשליכן געדאנק, אין אלע
 זיינע ריכטונגען און פארצווייגונגען.
 די אריינגעפאלע פארערוונג וואס א פאלק
 קאז שטעלן זיך יעדן איינעם פון זיינע קינדער,
 באשטייט נאך אין דעם, אז ער זאל אין אין
 איינעם מיט אלע אנדערע פאלקס־קינדער זיצן
 ביי דעם פאלקס־וועבשטול, דענקען און שאפן
 אין דעם פאלקס־געוועב זיין אריינזעצן
 פארדינסט, לויט זיין אייגענעם
 פארשטאנד, לויט זיין איי
 גענעם געוויסן.

א פאלק אין אָדער ניט קיין אָדער זאך,
 ווי א „עויראָנאָם“ פון דער גאנצער מענש
 הייט. זאלן אלע אנדערע פעלקער פרשווינדן א
 חוץ אים, בלויבט ער דער איינציגער רעפערע
 זענטאנט פון דער מענשהייט.

יעדער איר, — וואס שאפט קולטור, אָדער
 וואס העלפט אנדערע שאפן קולטור, אָדער וואס
 געניסט די פון פאלק געשאפענע פראדוקטן, —
 און יעדער איר באטייליגט זיך פאקטיש אין
 איינעם און אפט אין אלע דריי ארטן פון א
 מענטשלעך קולטורעלן לעבן, — מוז דעריבער
 האבן אין אויג די אלעגעמיינע מענטש

קומען צו פון דער פרעמד, פאר וועלכע אויך
 די שפראכן־פראגע פון א נאציאנאל־סאציאליסטיש
 טישן שטאנד־פונקט איז נאך א נאך ניער
 פראבלעם, און צווישן די אלטע זיינען נאך
 אויך דא גענוג חברים, וואס זיינען נאך ניט
 צוגעוואקסן מיט זייערע נאפעלס צו דעם אָדער
 יענעם ענטפער אויף אים. פאר זיי, — דער
 עיקר פאר זיי, — וואָלטן מיר געוואלט
 אין אונזער זשורנאל ארויסבריינגן אזוי קלאר
 ווי מעגליך אלע ערנסטע ארגומענטן, וועלכע
 אלע צדדים קאנען ארויסשטעלן אין קאמף
 פעלד פאר זייער אידעאל, און אויף אזא'ן אופן
 געבן דעם אומפארטייאן זיך פאנאנדרעצוקלייבן אין
 דעם זייער וויכטיגן און ברענענדיגן ענין.

צו אט דעם צוועק האבן מיר איינגעלאָרן
 חבר נ. סירקין, דעם אנדערקענטן מעארעטישן
 פירער פון די מאנאה־עבראאייסטישע סאציאלי
 ליסטן, ער זאל פאר אונזערע לעזער פאנאנ
 דערוויקלען זיינע וויכטיגסטע טעמים, פאר
 וואס מיר, אידישע סאציאליסטן, זאלן שטרעבן
 דערצו, אז העברויאיש און ניט אידיש, זאל
 ווערן אונזער איינציגע נאציאנאלע שפראך.

דער געטרער חבר האט דורכגעפירט זיין
 אויפגאבע אין די צוויי ארטיקלען: „נאציאלי
 נאלע קולטור און נאציאנאלע שפראך“, אין די
 העפטן 5 און 6 פון „דאס נייע לעבן“, און עס
 איז איצטער אונזער חוב, פאנאנדרעצוקלייבן
 זיך אין דעם ווערט און אין דער מעארעטישער
 וואג פון זיינע מאנאה־עבראאייסטישע אָרגו
 מענטן.

נאך איידער מיר קאנען דאס טאן, מוזן
 מיר מקדים זיין דעם קלאָרן איבערבליק איבער
 יענע פונדאמענטאלע פונקטן, אויף וועלכע עס
 שטיצט זיך דער רוינער מאנאה־אידויזיום און
 וועלכע מוזן אזוי אָדער אנדערש באהעמפט
 אָדער באזייטיגט ווערן פון א ריין העבראאייסטי
 טישן שטאנד־פונקט.

דער אידויזיום גייט ארויס פון א פאר
 אים אומצווייפלהאפטער הנחה, אז מיר אידן
 זיינען שוין א יצטער א פאלק און
 דארפן ניט נאך ערשט שטרעבן דערצו, מיר

נייע דאס לעבן

מאנאטלאכער זשורנאל פאר קולטור און געזעלשאפטלאכע פראגן
רעדאקטירט פון

ד.ר. ח. זשימלאָוסקי און ש. ניגער

ערשטער יאר, נומער 10.

יולי-אויגוסט, 1923.

ד.ר. ח. זשימלאָוסקי

העבראאים און אידישנים

(אן ענטפער ד.ר. סירקין'ען).

קאן מען ניט באקערן א געגנער, ביי וועמען זיינע איבערצייגונגען זיינען שוין, אזוי צו זאגן, אריין אין פלייש און בלוט. על-בל-פנים איז שווער צו באקערן יעדן געגנער. איינער זאל קאנען מערערטיש ארויסשפרינגען פון זיין הויט און באטראכטן אז ענין, וואס איז אים געווארן הייליג און מייער, ווי א שאפאגליינעם פראבלעם, צו וועלכן ער האט נאך ניט גענומען קיין שום שטעלונג און וואס ער דארף ערשט אפוועגן אויף דער וואג פון דעם אבסאלוט אומפארטייאישן דענקען — דערצו פאָהערט זיך פיל מוט און גייסטיגע „מסירת נפש“.

אייניגייט איז געווען א זעלבע אמת'ע צדיקים און חסידים פון דעם ריינעם אמת זיינען אפשר דא. און אויב א טעאָרעטישער קאמף אנטקעגן א געגענערישן אידעאל וואָלט זיך באדארפט שטעלן צום ציל, אריבערצוגעווינען אויף זיין זייט א זעלבע צדיקים און חסידים, וואס קאנען זיך דערהויבן צו דער מדריגה פון א גייסטיגן „ביטול היש“ צוליב דעם ריינעם אמת, וואָלט דא שאנסן פון דעם קאמף געווען גאר קנאפע. צום גליק האָבן ניט א זעלבע נאציאָנאלע סאציאליסטן א זעלבע טיף איינגעפליישטע מיינונגען וועגן אונזער ענין. דער ראציאָנאל-סאציאליסטישער לאַגער פארמערט זיך טאָג טעגליך מיט א יונגן צוואוואַס; נייע עלעמענטן

די שפראכן-פראגע איז נאך ניט אראפ פון דעם סדר-היום אין אונזער אידיש-סאציאל-ליסטישן לאַגער. ער איז נאך ער היום צע-שפאלטן אין ריינע אידישיסטן, ריינע העברא-איסטן און א צאל דואליסטישע שטרעמונגען, וואס וואָלטן וועלן אין אזא אָדער אן אנדער פארם אָפהיטן ביידע שפראכן פאר אונזער פאלק, ווי נאציאנאלע שפראכן, ד.ה. א זעלבע, וואס ווערן גערעדט פון גרע-סערע מאסן און אויך באנוצט פון דער אינטע-ליגענציע פאר אירע גייסטיגע שאפונגען.

די רעדאקציע פון „דאס נייע לעבן“ שטייט, כידוע, אויף א ריין אידישיסטישן שטאנדפונקט. שטרעבן זאלן מיר נאך צו איין נאציאָנאלער שפראך, ווי צו דעם אידעאלסטן ענטפער פון דער שפראכן-פראגע, און אט די איין-איינציגע שפראך דארף זיין אידיש, — די שפראך וואס ווערט גערעדט פון דעם רוב טיילן און רוב בנין פון אונזער פאלק.

פארטיידיגן אט דעם שטאנדפונקט סאי אנטקעגן דעם מאנא-העבראאויזם, סאי אנטקעגן די פארשיידענע דואליסטישע שטאנדפונקטן אויף איינע פון די אויפגאבן פון אונזער זשור-נאל. מיר ווייסן גאנצן גוט, אז מיט א נאָד-ווי-ערנסטן און אביעקטיוון אנטאליז פון אן ענין

Dos Neye Leben

A monthly Magazine for Culture and Social Problems

Published by

DOS NEYE LEBEN PUBLISHING CORPORATION,

464 Broome St.

Tel. Canal 1476

New York, N. Y

Subscription Price: \$3.00 a year; \$1.50 six months.

Entered as second class matter at Post Office, at New York, N. Y.

July-August 1923

Vol. I, No. 10

באזוכט די ערשטע

אויסשטעלונג

פונים אידישן לעבן אין רוסלאנד

— בא דער —

אמעריקאנער אפטיילונג פונים

„אידגעזקאם“

110 וועסט 40טע סטריט,

רום 1901, ניו יארק.

האט זיך אקארשט געפנט אן אויס-
שטעלונג פון בילדער, קארטעס, דיאג-
ראמען, ביכער און א סך אנדערע מא-
טעריאלן און דאקומענטן, וואס אי-
לוסטרירן דאס לעבן פון די אידישע
פאקלס-מאסן אין סאוועטן רוסלאנד,
ווייט-רוסלאנד און אוקראינע פאר די
לעצטע עטליכע יאר פון דער רוסישער
רעוואלוציע. ס'איז די ערשטע אויס-
שטעלונג אין אמעריקע פון אזא כא-
ראקטער.

די אויסשטעלונג איז פריי פאר בא-
זוכער און אין אפן טעגליך, אויסער
זונטיק, פון 9 ביז 6 נ.מ., שבת — פון
9 ביז 5 נ.מ.

לייענט דעם נאך-וואס ערשינע-

נעם גרויסן, מאפעלן

יוני-יולי נומער

„אויפבו“

מאנאטליכער זשורנאל

— סון דער —

אמעריקאנער פארשטייערשאפט פונים

„אידגעזקאם“

אינ'ם דאזיקן ספעציעלן נומער, צו דער
געלעגנהייט פון דער רייזארקיער עק-
זיסטענץ פונ'ם אמעריקאנער „אידגעז-
קאם“, באטייליקן זיך די פאלגנדיקע אי-
דישע שריפטשטעלער:

מ. אלגין, א. ביטעלמאן, י. גאלדע, ב.
גלאזמאן, דר. יוסף גלאזמאן, מ. ל.
האלפערין, ב. הארדאקער, ב. וואליג-
סקי, ל. טאלמי, משה טייטש, נחום י.,
י. ב-גין, משה כץ, ה. לייבוויק, ל. לע-
דער, י. סולטאן, שבלא עפשטיין, צביון,
ה. ראזענפעלד, מ. שוכטער.

דער דאזיקער מאפעלער יוני-יולי נומער
„אויפבו“ ענטהאלט ארום 180 גרויסע
עמודים, און

קאסט בלויז 15 סענט.

מען קאן אים קריגן אויף אלע גרעסערע
צויבונגס-סטענס, אין די אידישע כוכבאנד-
לונגען איבער'ן לאנד, ווי אויך אין די אגענ-
טורן פונ'ם „אידגעזקאם“, אין די קאנטארן
פונ'ם אידישן ארבעטער הילפסקאמיטע, און
אין דעם הויפט אפיס פון דעם „אידגעזקאם“,
110 וועסט 40טע סטריט, ניו יארק.

Dos Neye Leben

נייע דאס לעבן

מאנאטליכער זשורנאל פאר קולטור און געזעלשאפטליכע פראגן
אונטער דער רעדאקציע פון
ד. ת. זשימלאווסקי און ש. ניגער

ערשטער יאר, נומער 10.

ניו יארק, יולי-אויגוסט, 1923.

אינהאלט

1	ד. ת. זשימלאווסקי — העבראיום און אידישיים
10	ה. ליוויק — לידער פון אומקום
15	ש. ניגער — מארים ראזענפעלד
24	בן-אדיר — איז כאאס פון לעבן און דענקען
35	דוד האפשטיין — לידער
37	ל. לעהרער — פסיכאנאליו און קונסט
48	מ. עלקין — „יחיד“ אדער „קבוץ“
52	שמואל לעווין — פאר דער צייט
58	י. רובין — א בריוו פון פילן
62	ר. י. שאצקי — צוויי טויזנט יאר אידיש טעאטער
66	ליכט און שאטן
69	לעאן עלבע — וועגן דעם מול פון דער אידישער קינדער ליטעראטור
73	ביכער און זשורנאלן
76	אמעריקאנער אידישע קולטור כראניק
78	צום יוביליי פון דער 25-יעריקער ליטערארישער מעטיקייט פון בעל-מחשבות

פאלגט נאך דעם וואקס פון דער
אידישער ליטעראטור

ערהאלטנדיג רעגעלמעסיג

מיוזעל'ס

אידישע קאמפאזיציען. דער נייסטער און
נאך וואָס ערשיינען און אנטהאלט בערך

צוויי טויזנט אויסגעוועלטע
אידישע ביכער

כאטשענדיגע קויפער, שולן און ביכ-
ליאטעקן קריגן א גוטן ראכאט און אויך
אפטע אנווייזונגען וועגן אלע נייע ביכער
און ישרנאלען, ווי זיי קומען נאך אן.

MAX N. MAISEL

421 Grand Street New York

LEVANT PRESS

INCORPORATED

UNION

PRINTERS

138 Second Street New York
PHONE, ORCHARD 7748

Tel. Orchard 0649

זאקס און שטיינפעלד

יגיון דרוקעריי

12 דויזשעפרסאן סטריט, ניו יארק,
ארבייט ווערט נעמאכט גוט און פינקטלאך.

בוכהענדלער אויפמערקואם

מ. פערלשטיין

אימפארטער פון

רוסישע און העברייאישע ביכער

האָט זיך איבערגעצויגן אין

42 קאנעל סטריט, ניו יארק.

מיר האבן איצט א גרויסן אויסוואל פון רוסישע ביכער וואס וויינען דערשיינען אין רוסלאנד נאך פאר
דער רעוואלוציע. — טייפס דירעקט פון דעם אימפארטער. — מיר רעכענען ספעציעל ביליגע פרייוון.
I. PERLSTEIN, 42 Canal Street, New York, Phone Orchard 9609

אידישע פובליסיטי ביורא

פאר וואלטעט פון ראזע שאַפער

אדווערטייזינג

פאר אלע אידישע צייטונגען.

רעפארטס, סירקולארים,

ליפלעטס און בריוו

פאבליסיטי

קאמפיונס פאר ארגאניזאציעס,

ביזנעספירמעס, א.ו.וו.

טיופרייטינג

— און —

מאליטיראפיינג

אין ענגליש, אידיש און העברעאיש צוזאמענגעשטעלט און איבערגעזעט

ערשטקלאסיגע ארבעט — מעסיגע פרייוון.

American-Yiddish Publicity Bureau

189 Second Avenue

Rose Shomer, Manager

Telephone Stuyvesant 7968

פרעמיעס צו דאס נייע לעבן

מיר האבן איצט די מעגלעכקייט צו געבן אונזערע אבאָנענטן עטלאכע פון די בעסטע אַרױנגעלע אין איבערזעצטע ביכער אין דער אידישער שפראך פאר גאנץ ספעציעלע פרױן. די צוויי ביכער פון בראַנדעס זױנען נאָר פאר די יאָרלאַכע אבאָנענטן — די איבערהױט דריי פאַר אַלע אבאָנענטן.

3. ת. לייזויק

דער גולם

(פּוילישע אויסגאַבע)

פּרױז \$1.50. פאַר אונזערע אבאָנענטן
50 סענט און 15 סענט פאַרטאָ.

4. ב. גלאזמאן

אויף אַ האָר

248 זײַטן, שײן אַרױסגעגעבן און נע-
בונדן. פּרױז \$1.50, פאַר אונזערע אבאָ-
נענטן נאָר 75 סענט און 15 ס. פאַרטאָ.

די יאָרלאַכע אבאָנענטן קענען אויך קויבן צוויי אַדער מער פון די אויסגע-
רעכנטע פרעמיעס מיט די זעלביגע פּרױוילעגייטן.

1. געאַרנ בראַנדעס

פּרױדריך ניצשע

און

הענריק איבסען

איבערזעצט אין אידיש פון ס. טעפער).
דער פּרױז פון די 2 ביכער איז \$2.50.
פאַר אונזערע יאָרלאַכע אבאָנענטן איין
דאָלער און 25 סענט פאַרטאָ.

2. הערבערס ספענסער

די ערצױאונג

איבערזעצט פון דר. י. א. מעריכאן
פּרױז פון בוך \$1.50. פאַר אונזערע
אבאָנענטן 75 סענט און 15 ס. פאַרטאָ.

דער פאַראייניגטער
„דאָס נייע לעבן“ און גרױאָרי
גערשױני סאַג. רעוּ. ברענמש
247 אַרבעטער רױנג

מיטעט יעדען ערשטן און דריטן
דינסטאָג אין „פאַרווערטס“ האָל.
מיר אַפּעלירען צו די יעניגע חברים, וועלכע
באלאָנגען נאָר ניט צו אַן אַרבעטער פּאַרטיי
רונטם נעוועלשאַפּט, זײ זאלן זיך אַנטלױסען אַז
איבער ברענמש.

פאַר אינפֿארמאַציע ווענדעט זיך צום סעל-
רעטאַר, פּרױנד ראַזענבערג, 2077 קלינטאָן עוו.
בראָוקלין, נ. י.

א. ראַפּאַלאָווסקי

איינבונדער

136 Henry Street, New York, N. Y.

שבת פאַרשלאָסען.

מיר בעטן די חברים און פּרױינט, וועלכע האָבן נע-
מען פון די אבאָנענטן, וואָס זײ האָבן געכאַט, צוואַשען
נוכצע אבאָנענטןטריבונאַל, אַרױנטווקן אין אַפּױס די נע-
מיט די נעדרע, וואָס זײ האָבן קאלעקטירט.

די פאַרוואַלטונג.

דאקטוירים און דענטיסטען

Tel. Orchard 4322

DR. ABRAHAM ASEN
SURGEON DENTIST
and Dental Radiologist

Hours:
Sunday 10 A. M. to 1 P. M. 423 Grand St.
Daily 10 A. M. to 8 P. M. New York

Phone: Bingham 0408

DR. CHAS. KOPSTEIN
NATUROPATH

Office Hours: 1690 Nelson Avenue
One Block East of
2 to 7 P. M. University Avenue
and by Appointment Cor. 174th St., Bx.

Tel. Orchard 3509

DR. S. ELLSBERG

Hours:
Sunday 1 to 3 P. M. only 279 E. Broadway
1 to 3 and 6 to 8 P. M. New York

Phone: Stagg 1591

DR. MAURICE L. LOVISH
SURGEON-DENTIST

179 Havemeyer Street
Cor. So. 3rd St. Brooklyn, N. Y.

Tel. Tremont 0828

DRS. R. & E. GREEN
SURGEON DENTISTS

1575 Washington Avenue
New York

DR. J. A. MARYSON

Residence: 250 E. Broadway
2564 Marion Ave., Bronx Tel. Orchard 0563
Tel. Tremont 2305
9 to 12 by appointment 2 to 3 and 6 to 8

Tel. Fordham 4204

J. KLING, M. D.

924 E. 181st St.
Bronx, N. Y.

טעל. פאררהאם 0889

ד. ארמור שמראסבערג

דענטיסט

700 איסט 181סט סטריט, קארנעי קאמפליקס עינגאייט
בראנקס, נ. י.

Telephone, Fordham 2341

SAMUEL WEISSMAN, M. D.
905 East 178th Street

Office Hours:
8-10 A. M., 1-2 P. M.,
6-8 P. M.
Sunday: 9-12 A. M. BRONX, N. Y.

איוב איר באקומט ניט, דאס נייע לעבן, ביו' 30
פון מאנאט, שרייבט אונז וועגן דעם.
פארערט, דאס נייע לעבן פון אייער צייטונג און
זשורנאליזשעטעלער.

— ווי דאס אלטע — איז נעבנים דורכאויס אויף קאמפריציעלע יסודות — דער אויסוואל פון די פיעסן, ווי אויף זייער רעזשי, דער צוואנציגסטעל פון דער מרובע און אירע פענלאקייטן זיינען צופריידיג פון די מיגאד ציעלע תשבות און פערזענלאכע אנויטן פון בעל-הבית. צו דער זעלבער צייט איז פאראן א קרויז טויז שפילער, וועלכער שטרעבט צו א קינסטלעריש איריט טעאטער צו באנערענדיגען. עס זיינען דא דראמאטישע, ניוקלאישע און אנדערע קינסטלערישע כחות, וועלכע זוכן א פענלאקייט זיך צו אנטוויקלען און דינען אן אומפאפענדיגן איריטן טעאטער. עס איז דא א רעפער טואר, איריטער און אלגעמיינער, וועלכער ווארט אויף נעמירט צו ווערן. און ענלאך — גלויבן מיר — איז פאראן א איריט פובליקום, דערווייל א באנערעניגט, וואס נויטיגט זיך אין אזא טעאטער און איז גרייס אים אויפצוהאלטן. מיט דער אויפנאכט צו דינען די אלע עלעמענטן און זיי באפרייען פון די שטערונגען און קינסטלערישע דערנרייבונגען — ווערט באשאסן די באנערענדיגען, וואס שטייען אויפן וועג פון זייערע איריטשע טעאטערענעוועלשאפטן.

כי די טעאטעריעל דורכצופירן אירע ארבעטן שטעלט זיך די געוועלשאפט פאר איר צוועק צו שאפן א יעדן לאכן פאנד פון 50,000 דאלאר דורך יערלאכע מיטגלידער-איינצאלונגען פון 50 דאלאר און העכער. דער ארבעט פון דער געוועלשאפט איז: 425 לאפאיעט כמרים (האיסט בילדונג).

די זומער קאלאניע (קעמפ) פון די שלום עליכם פאלקס שולן.

דער שלום עליכם פאלקס אינכטיטוט האט אפגעקויפט דעם „סטראדארד לייק קעמפ“, וועלכער געפינט זיך ניט ווייט פון קינסטאן אויפן הארסאן, פאר דער סומע פון 29,000 דאלאר. דער פלאץ וועט פארוואנדלט ווערן אין דער זומער קאלאניע „בויבעריק“, וועלכע איז לעצט יאר אנגעפירט געווארן אין א געדונגענעם פלאץ לעבן הארסאן. דער מאטעריעלער ערפאלג פון דעם לעצטן סעזאן איז געווען אזוי גרויס, אז צום ערשטן מאל איז דער געשיכטע פון דער פאלקסישולן באוועגונג אין אמעריקע האט זיך איינגעפון זייערע אונטערעכונגען ניס נאר באצאלען נאר אויף זייערע א פארהעלטניסיגן הייפטן ריזות. נאך גרעסער איז געווען דער פאראלישער ערפאלג. די קינדער האבן זיך גענומען נאנצע 10 וואכן אונטער דער אויסשליסליכער ווירקונג פון א איריטער שול און היים אטמאספערע. קעמפרייטענטן איז זעלבסט פארוואלטונג זיינען דורכגעפירט געווארן מיט א בא-רייטונג ערפאלג. און עס איז מיל דערגרייכט געווארן אין אויבסילדן און זעלבסטפענדיגער פאכן די בא-ראקטעטס פון די קינדער.

נאך א ווינטער זוכן האט זיך די קאמיוניע אפגעשטעלט אויף דעם אויבנדערמאנטן „סטראדארד לייק קעמפ“, וועלכער געפינט זיך אויף זייער עס שיינעם פלאץ און פארמאגט כמעט אלע פעילות וואס עס ווערן געפאדערט פון אזא פלאץ. דאס איז א מולטיטערינ עטאבלירטער קעמפ וועלכער איז אנגעפירט געווארן פאר די לעצטע עטלאכע יאר. די סומע וואס מען האט פאר אים פארלאנגט, איז געווען א סך גרעסער ווי דער אינכטיטוט האט גערעכנט אויסגעגעבן. אבער אין א קורצער צייט נאכדעם ווי דער קאנסטראקט איז געמאכט געווארן, איז געשאפן געווארן א סומע פון עטלאכע טויזנט דאלאר, דורך פארקויפן באגראס און סורצטורטינג נייע הלוואות. די ארבעטן איז איינע אין מולן ברען. עס פאדערט זיך די סומע פון 10,000 דאלאר אין די טיער פון אינכטיטוט האפן די סומע צו קריגן מיט דער הילף פון אלע מדינות פון די שלום עליכם פאלקס שולן.

אין דער קאלאניע וועט זיין פלאץ פאר 160 קינדער. קינדער פון די שולן (שלום עליכם, ארבעטער רינג און פאלקסישולן) וועלן האבן דעם פארצוג. אויב עס וועט מלייבן פלאץ, וועלן אויך אנגענומען ווערן אויסערשול קינדער וואס פארשטייען און ריידן איי דייט. דער פרויז איז א צוגענגלאכער פאר די וואס גרופירן זיך ארום די אויבנדערמאנטע שולן. די קא-לאניע וועט אנגעפירט ווערן פון דעם מיטראבעטער פון ג. נ. ל., דעם באקאנטן פערזאנא און טוער אויסן געבויט פון אויטשישן דערצואונג — ל. לעהרער, מיט א פערסאנאל פון 10 לערער און אנדערע אנגעשטעלטע. דער סעזאן עפנט זיך דעם 1טן יולי און וועט אנהאלטן ביז דעם 1טן סעפטעמבער. מער איינצעהייטן — איז אפיס פון שלום עליכם פאלקס אינכטיטוט, וואס שיינטאן עוועניו, ג. י. סטיי.

אין איריטן קולטור קלוב.

דער ערשטער פענסלאכער ארויסטריט פון דעם איי דייט קולטור קלוב, פריטאג אונטן, דעם 1טן אפריל, איז געווען א באדייטריינער ערפאלג. עס איז זיך צוואסגעגענומען א גרויסער עולם צווישן די געסט איז געווען א גרויסע צאל פון די כמעטע פארשטייער פון די ניו יארקער קולטור און פראפעסיאנעלע אר-באזוארעס, לאנגזאריגע טוער אויף אלע בעיסן פון דער פראגעסיטיוו איריטער געוועלשאפטלאכקייט, ווי אויך קינסטלער, דר. ת. זימטלאווסקי האט געהאלטן א פארטראג וועגן דעם תנכ פון דער איריטער אינטע-ליגענץ פון איר פאלק. ש. ניינער האט גערעדט וועגן אירע מליכטן פון זיך אליין. אין דער קינסטלערישער פארטראג האבן זיך באטייליגט: רוד פינסקי און פרין הירשביין מיט פארקענונגען פון זייערע ווער, בערמא קלינג און לאזאר ווייער מיט איריטשע פאלקס לידער און מעני ווייעמפריינד מיט דעקלאמאציע.

פון דער רעדאקציע

„האבן א נאמען“. מיר זיינען שטענדיג געווען נרייס צו עפענען „ד. נ. ל.“ פאר זונגען פרישע טאלאנטן. זאלן זיי נאר קומען. דאס וועט זיין א פרייד פאר אונז. אין פארניג נומער האבן מיר מיט אמתער צופרידנקייט געדרוקט „איכה“ פון י. דראכלער, א נייעס ארוישן שרייבער, וואס איז ניט לאנג געקומען אהער פון אוקראינע. אין דעם נומער וועט דער לעזער געפינען לידער פון א יוגנט ארוישן דיכטער משה א. י. ז. ז. ש. ט. א. ט. אויך ער איז געקומען ניט לאנג פון יענער זייט ים, האט געשריבן רוסיש און איצט פרובירט ער זיינע כהות און ארוישן. ביי אים, ווי ביי י. דראכלער, פילט זיך א איינפארטיגער טאן, עפיס א באזונדערע, נאך א מ. ל. ח. מ. ד. י. ג. ע. באציאונג צום לעבן: די ווירקונג פון אוקראינע, פון הוסלאנד.

אין די נאענטסטע העפטן פון „דאס נייע לעבן“ וועלן פארענפטלאכט ווערן, צווישן אנדערע זאכן — דר. זשיטלאווסקיס און ענטפער אויפן ארטיקל פון דר. נ. סקרין וועגן ארוישן און העברעאיש און א נייע פילאזאפישע ארבעט, ש. ניגערס עכיים וועגן עקספרעסאציע ניום אין דער ליטעראטור און וועגן דער פאעזיע פון יהואז'ע. ל. לערערס א וויסנשאפטלאכע אויספארשונג וועגן „פסיכאנאליזם און קינסט“, און איינאקטיוו דראפט פון י. פאפאטשע, לידער פון ה. לייבוויץ, דוד האפשטיין, י. שווארץ און א קריטיק פון דר. י. שאצק.

א דיסקוסיע וועגן טעאטער. — מיט דעם „בריוו וועגן טעאטער“ פון א. פארעווסקי, וואס איז געדרוקט געווען אין פאריגן נומער, האבן מיר געעפנט אין אונז זעך זשורנאל א דעבאטע זיינע די פראבלעמען פון טעאטער בכלל און ארוישן טעאטער בפרט. די דעבאטע האט ארויסקערופט א שטארקן אינטערעס צו זיך אין די קרייזן, וואס שטייען נאענט צום בעטערן ארוישן טעאטער. אייניגע קאמפאזענטע פערזאנען ווילן ארויס-זאגן זייער מיינונג, און מיר האבן, און די פראגע וועט באלויבטן ווערן פון פארשיידענע שטאנדפונקטן. אין דעם נומער גייט אן אפגאנדלונג פון דעם טעאטערקריטיקער דר. מקורני, פארן קומענדיגן העפט לינט ביי אונז אן ארטיקל פון מ. עלקין, א טעאטער-טעאטער, וואס איז ניט לאנג געקומען אהער פון פוילן. אויך אייניגע פון אונזער דע בעטערע שווישפילער וועלן אנטהיל געבען אין דער סעריע ארטיקלען וועגן טעאטער.

נייע מיטארבעטער. — ביי דער לעצטער צייט זיינען ביי אונז, דערהערט אין דער קינסטלערישער אפטיילונג, געדרוקט געווארן זאכן פון שרייבער, וואס האבן שוין פארנומען אן ארט אין דער ליטעראטור. ווערק פון נייע, נאך ניט באקאנטע, שריפטשטעלער זיינען פארענפטלאכט געווארן ביי אונז זייער ווינציג. דאס האט זיך גענומען, פארשטייט זיך, ניט דערפון, וואס מיר זיינען געווען להוט נאר נאך מיטארבעטער, וואס

געזעריאקטען ארוישן קריטיק-ביאגראפיע

געווארן א פערסאנלעכער קאפיטעט פון פאלגענדיג פציי זאגען: ב. באטוויניק, דר. א. יודעווא, פריז הירשביץ, מנחם, א. פאלקובי, מ. עלקין, ד. ש. פאסק, דוד שייבקי, מ. קטן, דר. י. קלינג, דער קאפיטעט האט זיך פארטיילט אויף צוויי קאפיטעטן: פאר קולטור אין ארגאניזאציע ארבעט. ביידע קאפיטעטן זענען שוין צוגעטראטן צו זייער ארבעט אין זייערן אין ניכט פארענפטלאכט זייערע פרעגען.

וועגען אירע צילן און אויפגאבן האט די געזעלשאפט ארויסגעלאזט א דעקלעראציע, אין וועלכער עס ווערט צווישן אנדערע געזאגט:

„אין מיט פון די לעצטע עטלאכע יאר האט דאס שטרעבן צו א בעסער ארוישן טעאטער געבראכט דערצו, אז פון דעם אלטן ארוישן טעאטער נומא האבן זיך אויסגעטיילט קרייזן, מערסטנס פון זיינע דור שווישפילער, וועלכע האבן מיט אייגענע כחות אנגעוויקט בויען א נייע ארוישן טעאטער.“

דאס גייט טעאטער האט אנגעהויבן שעפן ווי דער פערטוואר פון דער ליטעראטור, ארוישנע און אלע מיינער, און זיך גענסטער אנגעבן מיט קינסטלערישע אויפפירונגען. דורך די עטלאכע יאר איז אויף דעם וועג פיל דערגרייכט געווארן. אבער אויך דאס נייע טעאטער

אין דער קולטור ליגע.

דער קאפיטעט פון איין און דרייסיג פון דער איר דישער קולטור ליגע האט אויסגעקליבן אן אקציע א קאפיטעט פון פיר פערזאן: ב. צ. גאלברעג, יעקב לעווין, ק. פארמאר און חנו י. מינובעס.

דער קאפיטעט וועט, א חוץ אפירדו די אלגעמיינע ארבעט פון דער קולטור ליגע, זיך שטיצען אין ענער פארבינדונג מיט די ארגאניזאציעס, וואס האבן די קולטורליגע געגרינדעט און אנדערע וואס ווילן צו דער ארבעט פון דער קולטור ליגע צוטערטן, וועט זען אויב צובויען די פארשיידענע סעקציעס פון דער קולטור ליגע און קאנדידירן זייער ארבעט.

ארגאניזאציעס און פערזאנען אין ניו יארק און אין דער פראווינץ וואס ווילן זיך שטיצען אין פארבינדונג זונט דעם דער קולטור ליגע, זיינען געבעטן צו שרייבן צו די אירישער קולטור ליגע, קער אף י. ל. פריז שרייבער פאראיי, 175 אויסט בראוויי, ניו יארק.

די ארוישן טעאטער-געזעלשאפט.

מיט עטלאכע טעג ערליק איז פארענקומען די גרינדונגספארעכונג פון דער ארוישנער טעאטער-געזעלשאפט. די מיטגלידערשאפט פון דער געזעלשאפט דער גרייכט איצט בויז א פאר הונדערט, עס איז אויסגעוויילט

ליטעראטור צו די פילישיאנאגראשע האנדלס באַיאונגען, וועלכע זיינען אזוי וויכטיג פאר באַלעבאָוערס תקומה (קומטשעבא, לעוו, דיוועק).
דאָס זיינען אַבער קלויניקעס אין פאַרנלייך מיט דער אַרבעט, וואָס דער אַרויכעכער האָט אָנון אין דער הַרפּה געגעבן און עס קומט דעם אַרויכעכער אַ ווייטרייך דערפאַר, וואָס ער האָט אַרויכעגעבן די זכּרונות אין אַידיש.

ד.ר. יעקב שאַצקי.

דער אַנפאַנגער — לַערנבוך צו לַערנען קינדער ליינען און שרייבן אַידיש. — צווייטער טייל. פון יעקב לעווין. פאַרלאַג, אַידישע שול. ניו יאָרק, 1923.

דער ערשטער טייל פונם „אַנפאַנגער“ ניט זיך אַפּ מיט אַויסלערנען ליינען און שרייבן. דער איצט אַרויס געגעבענער צווייטער טייל איז פאַקטיש אַ לייעדבוך. דער ערשטער צו שאַפּן אַ לייעדבוך פאַר אַנפאַנגער, וואו דער העברייאישער עלעמענט ווערט אינגאַנצן אַויס געלאָזט, איז געווען יוסף וואַל. אויך דער צווייטער טייל פונם „אַנפאַנגער“ פירט דורך דעם דאַזיגן פּרינציפּ מיט שטרענגער קאָנזערווענטקייט. דאָס איז אַבער, דוכט מיר, ניט קיין גרויסע מעלה אַ צענזשפּעל אַנגעגעבן העברייאישען (ווי שבת, אמת, א.ד.נ.) וואַלט צוגעגעבן אַ סך חן און וואַלט קיין שוועריקייטן ניט געשאַפּן אַפילו פאַר קינדער וואָס האָבן נאָך ניט געלערנט דעם העברייאישן עלעמענט אין אַידיש.

הער לעווין האָט אויך ניט גוט געטאן וואָס ער האָט אַנגעהויבן זיין ביכל מיט לידער, וואָס האָבן בלוין אַ זיניווערט (שלאַף, שלאַף, שלאַף), „יוקט דער האַר אַ פּויערל אין וואַלד“, „קעסטעלאַדער“, און זיינען בכלל ניט קיין ליינענשאַפּעליע (*). דערפאַר אַבער איז דער נאַצער אינהאַלט פונם בוך זייער געראַטן. יעדע זאַך איז אַ ערות פון אַ פּערקורירינער עוואַלוציע, וואָס דער מחבר האָט דורכגעמאַכט סיי בּונע סטיף און סיי בּונע געשעכט אין אַפּהלייבן פאַסטן מאַטעריאַל פאַר קינדער. דאָס ביכל דאַרף אַרויסרופן אַמת'ע דאַנקבאַר קייט פון יעדן אַידישן לערער צום מחבר. אזא ליכטיקייט אין ליינענע, אזא אַפהיטן זיך פון באַזונד צו לאַנגע בּונע, אַדער צו לאַנגע זאַכן, קען נאָר זיין אַ רעוולּ סאָס פון שווערער, אַנגעשטרענגטער אַרבעט און אַ סך לערערשער דערפאַרונג.

(*) אמת, איז דער פאַררעדע געפיינען מיר פאַרוואָס דער מחבר האָט עס געטאן. אַבער מיר דוכט, אַז זיין צוועק ווערט סיי ווי ניט דער נייכט.

דער מחבר איז זיכער ניט אין נאַנצן שולדיג דאָס וואָס חיות פאַרגעבען אזא גרויסן טייל פונם בוך. דאָס איז שוין דער מול פון דער נאַצער קינדערליטעראַטור, וואָס ווערט נאָך אַלץ אזוי פאַרזיחט, עפעס ווי מיר וואַלטן נאָך אַלץ געלעבט אין די ווילדע וועלדער, וואַלט אַבער דער מחבר ניט געווען אזוי גרויזאָם קאַנזערווענט בּונע דעם העברייאישן עלעמענט, וואַלט ער כּמחמא געקענט צונויפּקלייבן אַ גרעסערע צאַל זאַכן פון מ ע נ ט ש ל א ב ז לעבן. דאָס הייסט אַבער ניט, אַז די מעהש'לאַך ועגן חיות — וואָס לעווין נוצט אַויס — זיינען ניט אינטערעסאַנט. פאַרקערט, אין פרט פון אַידיש טערעכאַטקייט פונם מעטעריאַל — וואָס דאָס איז דער עיקר — וועט דאָס ביכל זעהר גוט אויפגענומען ווערן פון יעדן אַנפאַנגיקאַס, וואָס קען שוין ליינען.

ביכלאך וואָס האָבן אזוי פיל מעלות, האָבן מיר זייער ווייניג, און עס וואַלט געווען הוילע הסכּוּת'זוכערין צו מאַכן אַ וועג פון אַן אויסדרוק אַדער אַפילו פון אַ נאַצער זאַך, וואָס מען וואַלט אַפּטער געדאַרפט אַויס לאָזן (ספּעציעל געוויסע נאַטורלידער, וואָס קינדער קענען נאָך ווייניגער אַריבערטרעגן ווי מיר). מען דאַרף אַבער באַהויערן די יילוסטראַציעס. אויף זיי איז נע זאָנט געוואָרן: „טוב שלא נברא משכבדא“, אמת, דערין איז פיל שולדיג דער צושטאַנד פון אונזער ביי כּערפאַרק. איז דען אַבער ניט גלייכער אַן בילדער, איידער וואַלעכע וואָס זענן אַמת אַויס ווי מיטגשפּעלען אַ חוץ דעם איז כּמחמא צו געבן פאַר קינדער שטאַכע גרויסע בילדער איידער אַ סך קלוינע, וואָס מאַכן ניט קיין טוב רויטן.

צום סוף — אַ פאַרשלאַג: אַפּטער וואַלטן מיר זיך שוין געדאַרפט אַפּזאָגן פון דער טראַדיציע, אַז אין אַעל'כע ביכלאך זאלן די געמען פון די שרייבער בלוין דער כּמאָנט ווערן אין אַנפאַלט'פאַרזייענעקייט? פאַרוואָס זאל ניט יעדע זאַך אין ביכל האָבן לעבן זיך דעם גאַנצן פון פאַרפאַסער? אמת, קינדער, ווי דאָס רוב דערוואַק סענע, געמען אויף אַ ווערק ווי אַ טייל פון דער נאָכר, ווי דאָס גראַז אין פאַרק, מיליט: „וואָס איז דער חילוק ווער עס האָט עס געמאַכט? אַבי עס איז גוט“. דערין שטעקט קיין בייז ניט. פאַרקערט, דאָס איז אַ געזונטע נאַטורלאַזע באַצויאונג. אַבער די שול זוכט דאָס צו שאַפּן אַ „ליטעראַטור“ באַוואַוסטזיין? — און אַנדערש קען עס היינטיגע צייטן ניט זיין — פאַרוואָס ניט אַני הייבן גלייך פון אַנהויב? עס איז דאָס ניט ניימיג צו דערמאַנען אַז געמען פון שרייבער האָבן אַ ספּעציעלע דערזיערישע באַדייטונג.

דער סך הכל איז, אַז מיר האָבן אַ ביכל וואָס פילט אַויס אַ זייער נויטיגן חלק. עס שטייגט אַריבער אין יעדן פרט אַלץ, וואָס דער עלכינגער מחבר האָט אָנון ביזן איצט געגעבן. ל. לעהרער.

אלס נאנצען — ניט. נעוויסע שטעלן
 סארמאנן מן סאלאנט א שור;
 עס האט אין זיך אבייל שיק,
 נאר זאגן, אז דאס נאנצע שטיק
 איז אמתע ליטעראטור
 דערלויבט מיר ניט מיין קריטישער נעוויסן.
 דא איז ניט נאר ניט דעם פארזיירטן קריטיקערס
 סטיל און טאן. ס'איז טאקע אמת אויך.
 דאס שיינ ארויסגעגעבענע ביכל וואלט אונז נעווען
 נישט אין ערד ליבער, ווען מיר זאלן נעפינען דארט
 זיטא לאנדויס, "אפאליגע" לידער. זיי האבן אין זיך
 מער, ווי "אבייל שיק". זיי זיינען "אמתע ליטעראטור",
 כאטש זיי זיינען אפט אזוי "שקאציש" און שפילעוודיג,
 און עס וואלט נעווען כאמת בעסער, ווען זיטא לאנדוי
 וואלט אונז, אנטשטאט "דעם בלוינע נאכטימאל", געגעבן
 א זאמלונג מן זיינע לידער. ש. נ.

בער באלעכאווערס זכרונות, ארויסגעגעבן
 מיט (א) אריינפיר און דערקלערונגען פון
 דר. מ. ווישניצער. כלל-פאראלאג, בערלין,
 1922-תרפ"ג. 152 ז.

באלעכאווערס זכרונות האבן א גרויסן קולטורי
 היסטארישן ווערט. געשריבן אין העברייאיש, איז זעהר א
 ליווע, אפטמאל רעאליסטישער, פארם, נעמען זיי ארום
 כמעט דעם נאנצען אפגעטן יארהונדערט. דעם מחבר'ס
 פאסטער, א סוחר און א נעבילדעטער איד, וועלכער
 האט זיך אינטערעסירט מיט פאליטישע פראגן, האט
 געקענט גוט פויליש, אונגאריש און העברייאיש — האט
 אויך דעם זון, בער, געענעבן א גוטע דערזיאונג.
 אין דער שטאט באלעכאו, אין כורח נעאליע, האט
 מען געקענט צו יענער צייט טרעפן אירדישע שרייבער,
 תלמידו חכמים, מיט וועלכע מען האט זיך גערעכנט
 אין די רבנישע קרייזן. פון באלעכאו האט געשטאמט
 ר' יהודה ליב, א בעל דרש און א מחבר מן פיל
 הסכמות אויף ספרים, הר" יעקב אנד"ק באלחוב, א מחבר
 מן א ספר, וואס איז ווישניצען אין דיהרפורט (ביידע
 ניט דערמאנט ביי ווישניצער) א.ו.ל. אין אזא מין
 סביבה האט זיך געקענט אנטוועקלען בערס אינטערעס
 סאר קולטורעלע און פאליטישע פראגן. בער האט גע-
 קענט די העברייאישע ליטעראטור, ליב געהאט אריינ-
 צוקוקן אין די גוישע ספרים וועגן אידן, און געהאט
 זיך שטיצן ניט נאר מן א קולטורמענטשן, נאר
 אויך מן א כלליטער, וועלכער האט ליב אפאלאגעטיק,
 וועלכע איז אזוי פארשפרייט געווען אין יענער צייט און
 אויך שפעטער ווי א מיטל קעגן אנטיםעמיטיאן.
 ער לעבט אין צייט מן פארפאלגטערע פאליטישע
 ענינים און לאנד גופא. ער אריינמיט זיך אבער אין
 דעם כאאס זייער גוט. אפטמאל באזונט זיך מיט
 א "פלאקסע", אן אנדערש סאל מיט א געדרוקטער
 קוועלע — אבער דאס רוב מיט דעם, וואס ער אליין

האט געווען און געהערט. צום בעסטן קען בער דעם
 געקאנאמישן לעבן מן די אידן אין פוילן — און דער
 פאר זיינען טאקע די שטעלן, וואס זיינען שייך דערצו,
 די אינטערעסאנטסטע. אויסער דעם איז דאס דאזיגע פני-
 מארדבוך וויכטיג מיט די ידיעות וועגן דעם אירדישן
 פארלאמענט אין פוילן. די דאזיגע ידיעות האט שוין
 אויסגענוצט דער היסטאריקער דר. ל. ע. ו. י. א. אין
 זיין ארבעט: "נייע מאטעריאלען צור געשיכטע דער
 מירלענדרעסיוואנע" (פראנקפורט 1916 אין יארבוך, באנד
 11).

אויסער דער רייכקייט מן היסטארישע פאקטן אויף
 אלע געביטן מן אירדישן לעבן איז דאס בוך אויך אינטע-
 רעסאנט דערמיט, וואס עס צייגט אונז, ווי אזוי האט
 א פוילישער איד געווען דאס פאליטישע לעבן אין א
 לאנד, אין וועלכער ער האט אזוי פיל יארן געלעבט
 און איז וועלכע ער האט קיין אנטויל ניט גענומען.
 בער באלעכאווער איז געבוירן אין יאר 1723 און
 געשטארבן אין יאר 1805.

צום ערשטן מאל דערוויסען מיר זיך וועגן די
 זכרונות אין יאר 1913, ווען דר. מ. א. ר. מ. א. ר.
 ש. ט. י. א. האט זיי באשריבן, אין "צייטשריפט פאר
 העברייאישער ביבליאגראפיע" און אנגעוויזן אויף זייער
 היסטארישן ווערט. אין יאר 1917 האט דר. בראווער
 אפגעדרוקט אין "השלח" בער באלעכאווערס א חבור,
 "דברי בינה" (אין אויסצוגן), וועלכע האט א גרויסן
 אינטערעס פאר דער געשיכטע מן פראנקינס. א שאר
 וואס דער ארויסגעבער מן די זכרונות האט ניט אפ-
 געדרוקט אלס ביילאגע די דאזיגע שטעלן מן באלעכא-
 ווערס חבור, וועלכע קענען זיין א צוגאב צו זיינע
 זכרונות.

אויסער דעם וואלט באדארפט אויסגעפארשט ווערן
 אויף אן וויפיל עס איז רייכטיג די באהויפטונג מן ברא-
 ווער און ער האט געהייסן איינגלידן ב. י. ק. ע. נ. ט. א. ל.
 (בערעזאווער) און אז אזוי אין ער אפילו פארשריבן אין
 חברתהקדישא'יך (וע די פאלעמיק צווישן בראווער און
 ווישניצער אין זשורנאל "דער יודע", 1921. ז. 618
 און 654-683).

צו די זכרונות האט דר. ווישניצער בייגעשיקט אן
 אויספארלאגע פארדענע, וועלכע מירט אריין אין תוך
 מן דער תקופה, כאראקטעריזירט דעם מחבר און ווייזט
 אן אויף וויפיל שטימען באלעכאווערס ידיעות מן זיין
 צייט מיט דעם, וואס מיר ווייסן מן אנדערע היסטארישע
 קוועלן.
 ניט מיט אלע אויספירונגען מן דעם ארויסגעבער
 קען מען מסכים זיין, ניט אלע פאקטן זיינען אויספיר-
 לאך באהאנדלט געווארן, ווי, למשל, (ז. 30) די ראלע
 מן די אידן בנוגע צו "ליבערום וועטא", וועלכע ווערט
 אין ליכט מן די סיים פראטעסטאקל נאר אנדערש בא-
 לויכט.
 עס איז גוט און אויסגענוצט געווארן באריכות די

ביכער און זשורנאלן

דער גרויסער צאל בלאטטייטן און פארמלאעט פלעק, שטערט צו האבן א נאנצן און זיכערן איינדרוק פון דער פערזאנלעכע, „ארום מיר“.

י. ל. קאלושינער: ארום מיר, פארלאג „פערענע“ ניו יארק, 1922.

אומבאשטימטקייט, שאטנס, וואס פארשווינדן, איי דער מען באווייזט זיי אנטווקוקט, שטימבונגלאז, געדאנקע לאז, אז געוויינט, און אויסרוק, אז פערט, — דאס איז דער גרעסטער טייל פון י. ל. קאלושינערס פרייע פערזון. מען קען זיי לייגען — ס'הייבן תית' אבער מען פארנעמט זיי גלייך נאכן לייגען. עס בלייבט נארניט, וואס זאל בלייבן?

לוי גאלדבערג: לידער און באַלאַדן, היים פארלאג, אין ניו יארק, 1923.

לוי גאלדבערג האט די מעלה, וואס ער „דראַפּעט זיך נים אויף גלייכע ווענט“. ער איז ערליך אין זיין מיטל מעסיקקייט און האט דעם מוס צו זיין אלטמאדיש ווען ער איז עס, זיינע פערזן נארן אונז נים מיט אומבאשטימטקייט און אנדערע כארטן אריגינעלעכע, ווען ער האט נים וואס צו זאגן (צום ביישפיל, איך דער פאפע, „דער גייכט פון קרושים“), זעט מען גלייך זיין אבסאלוטע אומבאשטימטקייט. דאס רוב אבער מאכטער ער זיך נארניט צו זיין „טיף“ אדער „ראַפּינירט“. ער דערציילט אונז אין איינפאכע, ס'רוב געבונדענע, פערזן, וואס ער האט געזעהן, געהערט, איבערנעלעכט, קיין נייע אדער אזוי עפּים אינטערעסאנטע זאכן האבן ער נים געזעהן, נים געהערט, נים איבערנעלעכט. קיין אויפמועדן איז דער נעכט פיי טרייבן, פערזן איז ער אויך נים, וואסדען? — ער זאגט נים צו מער זויפיל ער קען געבען. ער וועלט נים אין אונז נים קיין האפטיגנען איז נים קיין ספּיט.

דער הימל אין גרוינרויטע פאסן, אזוי ווי א מירל זיך צירט, אין פארנעמליכט בלענדט זיך (?) א ריזיגער טורעם, אזוי ווי א אינגל פון ליבע פארטוירט, און שויבן צונליען, ווי מירליטע אינגל, וואס קומן באמייטערט פון פרייד, און ס'ווערן פיליאגען גינגאלדענע פלעקן אויף כוירן און נאכן צעשפרייט.

דאס זאל זיין א „פרימארגן“.

דער אנטליק מיט אונזערע פערזשערייבערס איז, וואס זיי דרוקן אליין, וואס עס שרייבט זיך ביי זיי א. ווי האבן אייגענע זשורנאלן און זיינען אליין די כבינים אויף זיך, ווען אן אמתער נוסטער פריינד פון א י. ל. קאלושינער, וואס האט אביסל געשאק און ווייס, אז פאנעזען איז א וואונדערלאכע און זעלטענע זאך, נים קיין שפילעריי, וואלט געהאלטן אים סאבן אן אויסקלייב פון דעם, וואס ער האט אויסגעקליבן אליין פאר זיין ערי שטן ביכע, וואלט דער לעזער אפּיטר געהאט א בעסערן און ריכטיגערן איינדרוק פון י. ל. קאלושינער, ער וואלט נים מיד געווארן פון דער ריידעריי סתם אין דער וועלט אריין, און עס וואלט געווען נאך וואך גענוג זיין אויספערקואסטיגס צו די עטלאכע פיינערע זאכן און צו דעם שטיבער, בלאכער וואסבאשטייט, וואס שרייבט זיך דורך, ווי א שאטנס, צווייטן די שאטנס פון די שורה'ס, אינעם ווערן די עטלאכע פערזן, וואס זאגן עפעס, פארי זוגעטן אין דעם רוש פון די פיל נארניט נים זאגנדיגע, און ס'איז א שטרא, גענוי וואו צייער אין י. ל. פאלר שינער עפעס ליריטעס און עפעס אייגנס. וועגן היימישן שטעמל שרייבט מען ביי אונז זעלטן אין אזא גאנצען ווייסן סאז, ווי דער, וואס פילט זיך אין דער לייגן סטער זאך פון שטרא, גענוי וואו צייער אין י. ל. פאלר איז די קלענערע זאכן טרעפן זיך אויך לעבעדיגע, מעני סטלאד אינטערסאנטע און אפאל ליריטע שורה'ס.

זישא לאנדוי: דער בלויער נאכטיגאל, א שפיל אין דריי אקטענעס, פארלאג „אמעריקא“, ניו יארק, 1923.

האלב קלאון און האלב פאעס און אינגאנצן עכטעס פאר עקסעלענץ —

אזוי לאזט זישא לאנדוי כאראקטעריזירן דעם פאר פאסער פון „דעם בלויען נאכטיגאל“ און עס איז שווער צו זאגן, וואסער „העלפט“ האט א גרעסערן חלק אין דער שפילעוודיגער זעלבסטבאראקטעריסטיק — די „קלאר: אויב אין זיינע ליריטע לידער איז זישא לאנדוי זיכער מער ווי ה א ל ב פ א ע ט, האט ער אין דעם „בלויען נאכטיגאל“ זיך פארנוגען צו זיין מער ווי ה א ל ב פ א ע ט. ס'איז א שפילעריי, נים קיין שפיל, און דער עיקר איז, וואס עס איז דא ווינציגן איינפאלן, ווינציגן דרייטקייטן, ווינציגן אדער שטאצעריי און לייכטיקייט אין דעם פארזאג. און דער „דרייטקייט“, נרעד א נאנץ גענוגעט פונדן איז דעם „שפיל“ — איז נים אומגעזעט, ווען אויף דער פראגע פון סאטיזאצא (אין אנהויב פון דער צווייטער אקטענע): אייך איז דער ערשטער אקט געפעלן?“ ענטפערט ער:

די פארשידענע פארשע ווירקונגען, וואס פילן זיך אין ביכל, זיינען נים אויסגעלייכט, און איין זייט „אינזיכומען“, פון דער אנדער זייט — „ווערט אין שטאט די ז ו נ ע פ א כ נ ג ע ל מ ו ר ד י ו א ל ק נ ס“ א. ד. ה. נ. דאס, אינאיינעם ביט

לפנעמאן געווארן בלאהיר, אזוי ווי דאס וואלט נאך
ניט געווען וויכטיג. די נאנצע צייט, דער נאנצער סעכס
פערטעטעט און די נאנצע ליידיגשאפטליכקייט פון די
לעלענאטן אין אוועק פריער אויף דער „הויכפאלטיס“
שע"י פראגע, צי זאל מען אויכהערן א באגרייבונג און
דעם פארשטייער פון „אוידיקאט“ און דערנאך — אויף
דער אומנוצאלכער און אומפרוכטבארער דיסקוסיע וועגן
דעם, צי זאלן די שולן אין א רעזאלוציע אנגערופן
ווערן „אוידיקאטליכטיגע“ אדער סתם „באציאליסטי-
טיגע“. אזוי ווי דער באראקטער פון די שולן וואלט
זיך געווענדט אין דעם ווארט, וואס וועט שטיין ערניץ
אין א רעזאלוציע, ניט אין זייער באקערטע אינהאלט,
ניט אין זייער פראקטישער טעטיגקייט. מען קאן נאך
פארשטיין אז דעבאטע אויף א קאנווענשאן פון א. ר.
דארט דארף אננעמערקט ווערן די א ל ג ע ס י י נ ע
ר י כ ס ו נ נ פון דער ערציאונג טעטיגקייט, קאן
אפער זיין פלאץ פאר אבסטרקטע דיסקוסיעס.
אבער א צוואנציגפער פון לערער און שולטוערן אויף
אז פארזאמלונג האט זיך געדארפט הערן די שטים
פון א כ ל י י ס, די שטים פון מענטש, וואס
האבן אין זינען — און טוען — לעבעדיגע, קאנקרעטע
ערציאונגסארבעט. אויף אז קאנפערענץ האט מען,
ביזעש שלא יום ואל לילה, געקאנט אפער נעכטע אויך
ענליכע סתמיגע רעזאלוציעס, פון פאליטיק וועגן, אבער
פארן אויף דעם דעם גרעסטן און בעסטן טייל צייט?

בשרט אז קיין שום קאנקרעטע פערזאנליכע אינ-
טערשירן זיינען נישט געווען צווישן די צדדים. די
לאגע אין ניט געווען אזא, אז די, וואס האבן פאר-
לאנגט דעם ווארט „אוידיקאטליכטיג“ אין דער
רעזאלוציע, זאלן האבן פארנעשלעגן איין פראגראם אדער
בעטער פון לימודים און די, וואס האבן געהאלטן פאר
איבעריג דעם ווארט „אוידיש“, זאלן רירן אין נאמן
פון עפיש אן אנדער פראגראם, אן אנדער בעטער. קיין
איין ליכוד און קיין איין בעטער פון לערנען און ניט
אנגערופן געווארן, וואס די זאלן זיין פאר דעם און
די — קעגן. מען האט סתם אזוי געפאלט זיך אויף
דער (שפאלטיגער!) טעמע פון פראקטישע ארבעט און
נאציאנאליסטישקייט. כאטש אין הארצן האבן אלע נע-
וואסט, אז מען וועט קומען צוריק אהיים און אויסערן
זיך אין די שולן, וועלן די גוטע לערער לערנען נוס,
די שלעכטע — שלעכט, און דאס וועט זיין דער
וויכטיגסטער אונטערשייד! וואלט, דאכט זיך, די
גלייכטע זאך געווען, אז אויפן צוואנציגפער זאל מען
זיך באשעפטיגן דערהויבען טאקע מיט די פראגע, וואס
האבן צו טאן מיט גוט לערנען און שלעכט לערנען. ה.
מ י ט ל ע ר י ש ע א י ש ו ל י י ס ע ר י ש
פראגן און, אנטשטאט צו האלטן און איין פראקטישער
קעגן אריינמישן פאליטיק אין דער שול-פראגע — נ י י
א פ נ ע ב ל ז י ד מ י ס פ א ל י ט י ס
אבער, קעגנ, פאליטיק אין וויכטיג און נעשטא-

דער, ווי פערזאנליכ, און אז עס קומען זיך זענען
פערזאנלעך אדער אנדערע קולטורטוער מיט פאליטיקער,
אין שטענדיג דא די נעפאר, אז די לעצטע וועלן פירן
די נרענען און די ערשטע וועלן האבן אדער קאפאליטיעט
אדער הארצווייטונג, אדער ביידע זאכן אינאיינעם. די
נעפאר אין ניט אויסגעניצט און געווארן אויף אויסן צוואנציג
פאר פון די א. ר. שולן. און דאס אין באמת א שאך.
ווינציג נאך, וואס די לערער ווערן אויף די ערשטער
אריינגעשלעפט אין פאליטיק, אין טאקע פארן זיי זיך
אכאל צונויף און וואלט געקאנט עפיש דערציילן איינע
די אנדערע וועגן זייער ערפארונגען און עפיש לערנען
איינע פון די אנדערע — עס זיינען נאך דא אזוינע
וויכטיגע פראבלעמען — ווערן זיי ווידער די קרנטן
פון זיין פאליטישע דעבאטע...

2.
אלץ איינע — „רעכטס“ צי „לינקס“

זיינען שולדיג אין דעם די „לינקע“, די „רעכטע“?
אי די אי יענע זיינען שולדיג אי די אי יענע האלטן
אין איין „פארהיט“ די שול פון פאליטישע רייסערעיען
— און אי די, אי יענע טרויבן פאליטיק אהיים שוה,
אין שול און וואו נאך עס לאזט זיך.
אט טענה'ט ב. באטוויניק, א געוועזענער ביטנליד
פון דעם בילדונגסאקאדעמיע פון ארבייטער רינג, אז
די „לינקע“ האבן זיך „געבאלעבטעוועט אין די א. ר.“
שולן“ (פארזווערטס, מאי 10, 1923). דער בילדונג-
רעפארמער פון א. ר. וואו ב. באטוויניק אין געווען אז
אקטיווער ביטנליד, האט געווען געשיקט א צירקולאר
מיט א קטעה און א פארשטייט צו די טועה פון די
שולן, אז ווערן זוהר, ווי דער ארבייטער רינג אין זיי
ליב, זיי זאלן ניט דערלאזן אין די שולן קיין רייסערעיען
פון רעכטס און לינקס. קאן מען מיינען, אז ה' באטוויניק
אין ברונג אויף די „לינקע“, וואס זיי שלעפן אריין די
שול אין פאליטיק. ווייזט זיך ארויס, אז ער ריין אין
כעס נאך דערפאר, וואס, לויט זיין מיינונג, באלעבאר
טעווען די לינקע אין די א. ר. שולן. ער וויל, אז די
„רעכטע“ זיינן באלעבאטעווען: „די א. ר. טועה, וועמען
די ארבייטער באוועגונג אין טייער, די געזאכט, וואס
וועלן האלטן די באוועגונג נאכט און דעם א. ר. ריין
פון מיאוסער פאליטיק, דארפן אריין אין די א. ר.
שולן, ווערן דארט בעטיג און אפשיסן די דאזיגע
הפקרות און פארטאטישטוואה“ ד. ה., מיט אנדערע ווער'
טעג, „געבאלעבטעווען זיך“ אויפן ר ע כ ס י
שטייגער...

יא, דער בילדונגסאקאדעמיע פון א. ר. אין געווען
נערעכט, ווען ער האט זיך געבעטן רחמים ביי די שול'
טייער, אז זיי זאלן האלטן די שולן פון א. ר. ריין פון
פאליטישע צאנטיגערעיען, ווער עס זאל זיך ניט „צעבאר“
לעבאטעווען אין די שולן — די „לינקע“ צי די „רעכ-
טע“ — אלץ איינע, קיין נוסס וועט דערפון ארויס
קומען.

ס'וועלן אַנלויפן ווינטן, פאַרדרייען,
און פאַרלעשן דעם לעבן און ליכט.
ס'וועלן פליען אין תהו ובהו
אַלע ערדן און מענטשן און אידן.

און דער טויט אין זיין הייליגן כעס
וועט אויף שטיקלאך צוברעכן זיין שווערד,
און אין גליענדן נעבל פון כאַאָס
וועט זיך אַנהייבן דרייען אָן ערד.

און אַלמעכטיגע נייע סאַטראָפּן
פון דער נייער אַלמעכטיגער וועלט
וועלן קומען און דורשטיג פאַרכאַפּן
דאַס, וואָס מיר האָבן נאַריש פאַרפּעלט.

און אין יאָרן פאַר'כשוּפ'טע, שטילע,
פון אַ שטילער, פאַר'כשוּפ'טער שטאַט,
וועט אַרויסגיין אַ נייער אַטילאַ
און באַזיגן די זונען און גאַט.

און מיט ווערטער, וואָס ווערן צעבראַכן,
וועט באַזינגען אין ליד און געכעט
דעם פאַנטאַסטישן, ווילדן נצחון
אַ פאַנטאַסטישער, ווילדער פּאַעט.

ליכט און שאַטן

(נאָך דעם צוואַמענפאַר פון די אַרב. רינג שולן)

1.

קולטור-טוער און פּאַליטיקער

דעריבער וועלן מיר נערן געבראַכט אַן אויספירלאַכן
באַריכט וועגן דעם צוואַמענפאַר פון די אַרבייטער רינג
שולן. זייער ציל איז דאָס די באַשרידיגונג פון ריזן
נייטיגע, קולטורעלע באַדערפענישן!

אַבער, צו אונזער מיססטן באַחזיערן, קאַנען מיר
אזא באַריכט נישט ברענגען. עס איז מיאָס אויסצוואַגן:
עס איז נישט כּמעט וועגן וואָס צו באַריכטן. מען האָט
זיך אויסן צוואַמענפאַר כּמעט נישט אָפּגעגעבן נאַר מיט
שול פראַגן. עס זיינען געווען אַ פאַר אייליגע מיטוי
לונגען וועגן דעם צוויטאָנר פון די א. ר. שולן, עס
איז געווען אַפילו איין פאַרטראַג אַ וויכטישאַפּטליכער
(פון ל. לעהרער), אַבער נישט דאַס איז געווען דער
צענטער פון צוואַמענפאַר, נישט וועגן דעם האַט מען
גערעדט, דעבאַטירט, אָנגענומען באַשלוסן. דאַס איז

אויף דעם אַרם האַט געזאַלט זיין אַ באַריכט וועגן
דעם צוואַמענפאַר פון די אַרבייטער רינג שולן. ביי
אונז קומט מען זיך צונויף אזוי וועלט אין נאַמען פון
ערציאונגספראַגן, פון קולטור פראַגן. ביי אונז ווערן
אַפילו קאַנצערטן, ליטעראַרישע אַדער דראַפּאַטישע
אַונטן געמאַכט ניט פון די קאַנצערטן, פון דער ליטע
ראַטור אַדער פון דער דראַמע וועגן, נאַר פון וועגן
א... „בענעפיט“. קונסט און ליטעראַטור, איבערהויפּט
קולטור איז פאַר אונזערע געזעלשאַפּטליכע אַרגאַניזאַ
ציעס אַ קוואַל פון הכנסה (אַדער אַ מיטל צו פאַר
שטאַרקן דעם פרעסטיזש), ניט קיין פאַר זיך אליין.

* *
*

דעם צעריסענעם הימל, די משוגענע מענטשן,
אויף די גאסן פאר'סמ'טע ביז שפעט —
וועמען זאל איך באגעגענען, שעלטן און בענטשן,
און פאר וועמען זיך קלאפן על-המא ?

אלע ווערטער אין האלז ווערן טעמפ און דערווארגן,
און די ליפן פארביסן ביז בלוט.
זע: ווי הונגעריג קוקט זיך דער היינט אין דעם מארגן
און שלינגט איין יעדע פוסטע מינוט.

ס'וועט ניט אויפגיין די זון. זי איז נעכטן געשמארכן,
זי איז נעכטן געווארן פארברענט.
וועלכן גאט זאל איך אפגעבן זיך פאר א קרבן
אין די בלוטיגע הייליגע הענט ?

מיינע אויגן פארליבטע, פאר'הלומ'טע, הייסע
זיינען רואיג און קאלט, און פארמאכט.
איך גיי אפ אן א זייט, כ'ווארט אויף תחית המתים
אין מיין קאלטער און רואיגער נאכט...

* *
*

ווען די וועגן וועלן ווערן ווינטערדיג פארשנייט
און די הארץ, די אייזיג-קאלטע, ווערן קעלטער —
ווי וועל איך פארשמיין א פרעמדן ביטערן געכעט,
איך אליין — א פרעמדער, א פארשטעלטער —

און די ליפן, די געקושטע, די געגלעטע הענט,
און די אויגן, שווארצע, גרויסע, שלעכטע ?
— אויפן פייער פון זכרון ווער פארברענט,
ווער פארברענט, מיין הארץ, און ווער אלמעכטיג !

אט שטיי איך איבערן אפגורנט און איך ווארט,
און קוק אין אים, אין שווארצע, פוסמן,
און איך ווייס: עס קען מיין האנט נאך ווערן צארט
און די ליפן קענען נאך א קוש טאן !

זינגט גאנץ נירדיג אין אים — א מורא פאר
גאָט...

ער הייבט אויף א האנט, זוכט איבער דער
ברוסט און ס'ווערט אים אַננסטאלץ.
— דער צלם וואו איז?

זיין שכן פון רעכטס זאָגט איבער די ווער-
טער אויף א מאָדנעם לשון, און פון די פרעמדע
קלאַנגען דערמאָנט זיך וואַנקע ווידער אָן אלעם.
די מורא פאר גאָט הערט באַלד אויף אין אים
צו זינגען. ער שפירט אַ כח אין זיך, וואָס
רייסט זיך און שלעפט אים מיט. ער ווערט
מאָמענטאַל אויפגעזעצט. ער קוקט צו די וויר-
סע פרויען. דערבליקט גרויכע, שוואַרצע פלעקן
אויף זיין בעטצייג. און ער דערקענט אויך דעם
שכן ווינעם, וואָס ליגט אויף אַ זייט: טויוזנטער
גריבלדיגע שאַטנדלאַך קריכן שוין איבער זיין
פנים... אין פענטסטער הייבן זיך טונקעלע
קאָנטורן.

איינע פון די פרויען איז ארויסגעאנגען א
זוך צו טאָן אין זיין פעקל. דער חשק נאָך דעם
צלמ'ל איז שוין אָבער לאַנג פאַרלאָרן גענאָנגען
אין אים. אָנשטאָט דעם קלעטערט איצטער דער
דערפליכטער כח זיינער, צו די אויסערליש-

א קרימטשאַס געווען
דער פאָטער סערגעיי...
גיב, ברודער, דיין לאַפע — — —
די הענט פאַלן אים מיט אַמאָל אַרונטער.
דער גלאַנץ אין זיינע אויגן ווערט אַריינגעזאָפּט
און פאַרהוילן. ווייסע בליקן נעמען ציטערן איר
בער שוויבן אין שוואַכן ליכט פון זון-אויפגאַנג...
— פּראָשטשאַי!...! פּראָשטשאַי!...!
און ער בלייבט ליגן רואיג אויף די הייכע
קישנס אונטער-זיין קאָפּ.
וואַרשע, 1922.

משה איינזשטאט

* * *

מיט כעס פאַרקלאַפּט אלע טירן, וואָס פירן אַרויס און אַריין.
מיט כעס צעבראַכן די טרעפּן, וואָס שלעפּן אַרויף און אַראָפּ.
די פענסטער פאַרהאַנגן, עס זאל ניט אַריינגיין קיין שוין,
ער זאל ניט פאַרבליענדן די אויגן, ניט בייגן מיין קאָפּ.

פאַרכינס די ליפּן עס זאל די כריפּן פאַרשטיקט זיין אין האַלץ,
עס זאָלן די ווערטער, וואָס זיינען באַשערטער, נאָך איינזויגן שפּאַט.
אין שמונדן נאָך שמונדן די בלוטיגע וואונדן באַשאַטן מיט זאָלן,
געשעפטשעט אַ תּפּלה, געבעטן מחילה באַ עפעס אַ גאָט.

געשפּילט — ניט געוואונען. געזוכט — ניט געפונען, אַ סוף.
די פּיערס פאַרלאַשן, די טירן פאַרשלאָסן — געשווינד.
מיר איז נאָר געבליבן — אַן קלאַנג פאַרטראַגן מיין שטראַף
און מענטשן פאַר'סמ'ען מיט ווערטער, מיט גראַמען, — מיט מינט!

אָבער ער ווערט צעטראָגן פון שכנ'ס קול, וואָס קומט איצטער פארוואונדערט, אויפגערגט און צוריקהאלטנדיג זיך:

— צו וואָס... צו וואָס... נו, נו, איך ליג די גאנצע צייט מיט'ן פנים צו דיר און זע דיר... ווי דו לינסט... און ווי ס'טוט דיר וויי... און — ס'ארט מיך נישט אויך... יאָ... איבריגנס, מוז איך אזוי ליגן, ווייל אין דער לינקער זייט שמעקט מיר נאָך אַ שטיק פון אַ שווערר...

און וואַנקע'ס כעס ווערט פאדערונקען אין אַ ים, וואָס צעניסט זיך אָט אין אים. עס ווערט אים אינאיינעם שמערצלאַך און פארגינגנדיג — אַ מאַדנער פארגעניגן: זיס און ווייטאַנגלאַך. און אין דערמיט, ווידער צווישן די ביידע גע' פילן, שפּראַצט אויס אַ מיטלייד מיט'ן שונא, דעם אומבאַקאַנטן, וועמען ער קאָן צומאַל נישט אָנזען אויפ'ן פנים...

— אַ שטיק שטאַל איז געבליבן אין דיר... פון ווען — פרעגט ער.

פון מלחמה־פּעלד... ביים וואַסער... — און דער, וואָס האָט עס דיר — איז אויך, אזוי ווי איך, דאָ...

נעמט זיך איבער וואַנקען אויסצוצעפלאַקערן אַ משונה'דיגע פארב: געל און רויט; געל און שוואַרץ. פון אלע זייטן רוקט זיך אָן אַ זורניגע מאַטקייט און מאכט אים שווער דעם אָטעם. אזוי דערמאָנט ער זיך די לעצטע מאָר מענטן אין פעלד...

„אַטאָ, יענעס הויכן, בשעת זיי זיינען ביי דע געשטאַנען אויף דער ערד...“

און איצט פילט ער דאָך מער נישט קיין שנאה צו אים... גאָרנישט... און — פריער — האָט ער דען יאָ געפילט? יאָ? יאָ?..

— וואו געפינען מיר זיך יעצט — אין אייער לאַנד?

וואונדערלאַך: נישט אין אונזער לאַנד, נישט אין אייערעם אונזער שפיטאַל געפינט זיך אויף דער פּוילישער ערד. אָט, זעסטו, אַ דייטש און אַ רום — און קיינער פון אונז וועט נישט שטאַרבן ביי זיך אין דער היים...

אַ ווייל איז שטיל. אין קאזאק'ס האַרץ שפּרייט זיך פאַנאַדער אַ געריטקייט. ער מראַכט פון דער שטאַט, וועלכע ער האָט געזען:

בלויז ביימלאַך און דעכער — בשעת'ן ארויס־ מאַרש, דעם לעצטן... און פריער, פאר'ן ארויס־ פאַר — די נאַכט וואָס האָט איהם אויסגעהיילט דאָס געשווילאַכט... נאָר איין געדאַנק צעברעך גילט זיך אין דער געריטקייט ארויף: „אַך, מאַטושקא, מאַטושקא...“ — די שטוב, וועלכע זיי האָבן אויפגעבראַכן אין דער נאַכט...

דעם שכנ'ס קול רופט ווייטער צו אים: — וואָס האָב איך געדאַרפט דיר דאָס שטיקל אייזן אונטערן האַרץ צו פאַרזעצן —

און וואָס האָסטו געברויכט מיט דער שווערד — — — אָט, ביידע וועלן מיר נאָך, אורא, פאַר זון־אויפגאַנג — — —

אין וואַנקען הייבט זיך ביסלאַכווייז אויף אַ קול עפעס: אַ מאַדנעס, קיינמאַל נישט דער־ וואַרט און נישט גענאנט, אַזעלכעס זאָל זיך נאָר געפינען ביי אים... אָבער ער הערט עס דאָך גאַנץ דייטלאַך: פון אונטערן האַרץ קומט עס — הייבט זיך — — —

„ציק־ציק־ציק!“ — צעמורמלט זיך דאָס קול, וואָס האָט זיך אָט־אַ אַנטפּלעקט אין זיין האַרץ. און עס שפּרינגט פּלוצלינג ארויס פון דאָרטן אַ גרויסע, לייכטנדיגן מעווע און פאַר־ דעקט מיט אירע טרויעריגע פליגלען וואַנקע'ס אויגן. אים ווערט גערוישיג און געפּלריג. עפעס טראָגט עס אים ווידער אויף געשטאַרבנע וועגן ארויס. נאָר פאָרויס פליט מער נישט פאַטער סטענקא — בלויז די מעווע... זיין מעווע, און גרויס איז זי, אזוי ווי ער אליין...

— איך מוז גיין צו זיי, די אלע רייטערס און דערציילן פון דעם אלעס... — רעדט ער ארויס הויך, אָבער אַ וואַרקע פאַרכלישניעט אים און דערטריכט שוין דאָס ווייטערדיגע.

ער פילט גאָרנישט. אַ היץ, אַן אומגעוויינט־ לאַכע, האָט אים אַרומפאַרוועבט, ווי אַ וואַלקן און די קעל זיינע האָט זיך צעבאַלעקעט אין גע־ זאַלצנקייטן...

וואַנקע איז זייער שוואַך. ער ליגט העכער. אַרום שטייען אַ סך ווייסע פרויען און אַ מאַן אויך אין ווייסן. ער איז שטאַרס פאַר'חדוש'ט. ער האָט אַלצרינג פאַרגעסן. נאָר אַ מורא, וואָס

פון אלע פרעמדע זאכן ארום, צו זיך, אויף דער
אייגענער ברוסט ארויף און א לייכטע האָפנונג
האָט אַרויפגעצייטערט איבער די ווינקלען פון
זיין האַלביגעפנטן מויל. ער האָט געוואַלט
אונטערהויבן אַ האַנט, אָבער דאָס איז אים שוין
אומענלאַך געוועזן צו דערווייזן.

אַ שטאַרקער שמערץ האָט אים אַ שטאָך גע-
געבן אין דער ברוסט. און די ברוסט אַליין
איז געוועזן הויך, אומגעוויינטלאַך הויך, זי
האָט אים געשמעקט סאַמע פאַר דער מאָרדע
אין אַ וויסן, פאַרמאכטן העמד. דער שטאָך אין
דער ברוסט הור'ט זיך כסדר איבער. ס'ווערט
אים ענג, און דאָ איז ער איינער אַליין... איי-
נער אַליין...

מיט אַמאָל דערהערט ער שטילע ווערטער
אין זיין מוטער־שפראַך:

— דיר טוט נישט וויי, ווען דו רעדסט?
אַ זעלטן פאַרגעניגן צעבלאַטערט זיך אין
זיין מח. ער איז איבערראַשט. ער שטרענגט
זיך אָן, ווייל זיך אויסדרייען צו זיין שכן אויף
רעכטס, ווייל ער האָט געפילט, אַז פון דאָרט, זי
פון שכנות־דיגן בעלט, זיינען די וואַרימע, היי-
ליגע ווערטער געקומען צו אים — נאָר זיין
נוח איז שווער און שטערצלאַך.

— ניין, — ענטפערט ער, — מיר טוט
נישט וויי...

— איז גוט. איך קען דיך: ביזט אַ פאַ-
ראַט...

— און דו ביזט אויך פאַרוואַנדעט?
— מיר ביידע זיינען פאַרוואַנדעט...
— מיר ביידע... ווער ביזטו?
— איך בין — אָבער איך וועל באַלד אויפ-
הערן צו זיין... מיר ביידע וועלן אויפהערן
צו זיין... איך בין אַ דייטש...

— אַ שונא! —
— אַ שונא, אַ פריינט, איז עס נישט אַלץ
איינס? — — —

— און דו רעדסט אזוי גוט אויף אונזער
שפראַך...

— אכט יאָר געוועזן ביי אייך, אין פֿע-
טערבורג.

— דו ביזט געוועזן אין פעטערבורג? —
— יאָ.

ביי וואַניען פאַרמאַכן זיך די אויגן פון פרייד
און פון צער...

— אין פעטערבורג... און געזען דאָרט דעם
פאַלאַז? דעם באַטיושקאַ?
— געזען.

— און איך האָב נישט געזען — נישט דעם
פאַלאַז, נישט דעם באַטיושקאַ... קיין איין מאָל
נישט! און, זאָגסטו, כ'וועל שוין קיינמאָל —
און עס ווערט אים אזוי באַנג: ער האָט
דאָך מער קיינעם נישט אויף דער גאָרעטשקער
וועלט... דערענדיגט ער, ווי אַ ווידערקול:

— ... נישט זען דעם לייכטיגן — — —
רייסט זיך אריין אין זיין פיבערדיגן מח
דעם שכנ'ס שטים, ווי אייזן אַן אַנגעפרוירנס:
— קיין אומגליק... דו מיינסט, אַ קיי-
זער — — —

טוט עס מיט וואַנקען אַ וואָרף און אין דער
ברוסט צעברומט זיך, ווי אַ בוי, דער שטעכיגער
שמערץ. ער שרייט שווער אויס:
— כריסטאָס, זיי זיך מרחם...

קומט צו די ווייסע שוועסטער, בייגט זיך
איינ, זאָגט עפעס, און אַז ער ענטפערט נישט,
גייט זי אַריבער צו זיין שכן און רעדט צו אים
זייער לאַנג. און אויף אירע אַלע רייד ענט-
פערט יענער איינ־איינציג וואָרט: „ניין". און
צעלאכט זיך קלאָר און גרילצנדיג...

נאָר ווען די שוועסטער איז געהאט אַוועק
געגאַנגען, ווענדט ער זיך ווייטער צום פאַזאק
און זיין קול איז געריט און טרויעריג:

— מיר זיינען דאָך נישט קיין סינדער...
אַט־אַט, אַזעלכע פּיצעלאַך איינגעלאַך... איך
און דו וועלן מיר נאָך אַפּשר די נאַכט...
— פון וואַן ווייסטו?

— איך ווייס גאַנץ גוט...
וואַנקען ווערט אין קאָפּ אַלץ שווערער.
— האָסט געזאָגט: דו קענסט מיך?
— יאָ. איך האָב דיך באַלד דערקענט.

— אזוי ווי כ'בין נאָר אויפגעקומען פון לעטאַרג.
— וואו האָסטו מיך דען געזען?

— אויפ'ן מלחמה־פּעלד... ביים וואַסער...
און אין וואַנקען צעבונטעוועט זיך פּלוצלונג
אַ כעס:

— הינט... פון ד'ערד ארויסגעקומען...
— יאָ.

שרעק לויפט פון שווארצאפל ביז שטיוול אויף
שפארן מיט אינסטינקטיווער געשווינדקייט,
כדי נאך געשווינדער אויסצורדייען די פערד
און, ווי האָזן, זיך לאָזן צוריק — אַהין! —
באַפעלן פליען:

— אָרדנונג! רעכטס! די ביקסן אַרום-
טער! פּייער!

נאָר מהומה ווייכט נישט אַפילו בעת הי-
ציגער כאָרד-גרייטונג: דאָס ערשטע מאָל זיך
געטראָפן מיט זיי אויב אויף אויג... דער פחד
פון אויצטיגן קריג — די טויטע דייטערס...

אַבער ביי וואַניען האָבן זיך די הענט בא-
פרייט. נישט פון הינטן, נישט פון פאַרנט און
נישט פון רעכטס, אָדער לינקס — קיינער שטייט
אים מער נישט אין וועג. ער איז פרוי! פאַר-
רויס אים פליט בלוזי טאטע סטענקא אויף אַ

פּייערדיגן פערד און רופט אים צו זיך, אַרויף,
אין דער הויך... פאַלגט ער אים... פון אונטן,
די ערד, ווערט תיכף פאַרלאָרן און אַ גרויסע
ווייכקייט זאָפט ער איין אין זיך... אויך דאָס

נעפל רוקט זיך אַלין נידריגער — אַראָפּ... נאָר
מיט אַמאָל ווערט אים ווידער ענג. דאָס נעפל
צעשווימט זיך פון אַרום אים און ס'ווערט אים

קלאָר פאַר די אויגן. ער זעט נישט מער טאטע
סטענקא — ער איז נאָר אַפּשר אינגאַנצן נישט
געוועזן... בלוזי זיי, שוואַרצע פענדלאַך, האַלטן
אים, ווי אַ וואַלף. ער לאָזט נאָך די צונג —

אַ טויבער קלאַפּ, זיין ביקס האָט, אומבאַמערקט
פאַר אים, שוין אויסגעשפיגן אַלע קוילן... כאַרש
מיט איר! בליאַנקע שווערד בליצט אויף אין
זיין האַנט. אַ בראַזג — איינער לאָזט איבער

זיין פערד אַליין. אַ צווייטן — פלאַטער-פאַן
פאַלט אוועק מיט אַ פאַרשיניעטן שריי. וואַניע
אַרבעט מיט זיין לאַנגער, בליאַנקעדיגער האַנט.

ער ווייסט שוין פון נאָרע גאָרנישט, אַחוץ דאָס
באַוועגן מיט איר בליצייג. אַבער אַ ווייסקייט
הייבט אָן פאַר אים צו טאַנצן און ער דערזעט

זיך, ווידער אומבאַמערקטערהייט, אויף דער
האַרטער ערד. ווייל ער אַ זיך טאָן, „טאַשענאַפּ,
וואו ביזטו?“ — און אַ ווייסער, אַפּשר אַזאַ
הויכער ווי ער, געפינט זיך אַקעגן...
דאָס רוסישע בלוט האָט זיך געגעבן אַ צע-

קאָ אין אים:

— גערמאַנישער הונט, דיין מאַמען האָב
איך — —

און ער ווערט שוין באלד דערשטיקט... די
הענט פלעכט מען אים... דעם האַלז ווערנט
מען... און פון דער פלייצע בינדט מען אים די
דערעס און מ'פאַרוויקלט זיי ארום זיין פנים...
דערנאָך, פון פערדישן זאָטל, דאָס אונטערדע-
לייגטע געוואַנט...

פיעטער, דער אַלטער מיט'ן לאַמען פוס,
דערשיינט ווידער אויף פאַר אים... אַ צער
פאַרגיכט אים די מחשבות און אַ כעס, אַ לעצ-
טער כעס — אין אומבאַהאַלפּנקייט:

— שטייט! הערט אויף! סוואָל... אַ...
אַ... כ... כ... כ... — — —

אין טונקעלן ליכט דערזעט זיך וואַניע אויף
אַ מאַדנעם אופן — ווי אין חלום:

שטיל-שטיל. אין ווייסן אַנגעטאַנענע פרויען.
אַ גרויסע שטוב. בעטן-דעטן. ער ליגט אין
איינס פון זיי.

ער וויל זיך אַ דריי טאָן — „כריסטאָסל גע-
ליכטער!“ ער איז דאָך קראַנק...

די ווייסע פרויען זיינען שוועסטערן, באַרמ-
האַרציע שוועסטערן, און ער ליגט אין בעט —
קראַנקערהייט. אוראי פאַרוואַנדעט...

פון די ווייסע פרויען קומט איינע צו און
זי בויגט זיך איין איבער אים.

— זאָג מיר, שוועסטערל, טייערינקע, אָנ-
געשלאָגן האָבן זיי מיר, די הינטישע גערמאַנט-
שיקסע?

זי זאָגט עטלאַכע ווערטער, וועלכע זיינען
גאַנץ אומפאַרשטענדלאַך פאַר אים. דערשרעקט
ער זיך.

„יעזובל, זיי זיך מרחם, אַ זינדיגע נשמה
אין מיר... נאָר זיי, טייערער, די שונאים אונ-
זערע דער מאַמעלעס שונאים — ביי זיי אין די
הענט בין איך, פאַטערל, אַ — געפאַנגענער...“

די ווייסע פרוי האָט נאָך עפעס גערעדט צוון
אים און, אַז ער האָט גאָרנישט געענטפערט,
איז זי שטיל אַוועקגעגאַנגען. און וואַנקע האָט
אין דער איינער מינוט אַלין פאַרשטאַנען —

ער איז דאָך אַ פאַרלאָרענער! די צעווייטאַמע
בליקן זיינע האָבן זיך לאַנגזאַם גענומען שאַרן

אזא, פון די גרויסע קרימער־פייגל, אויף ווער
מען מ'האט נאך שמחה'דיג אָנגעצויגן אַ לאַנגן
מאָנטל מיט געווער, אַ הוט אויף דער פאה ארויף
און ער פליט דאָס צוואַמען מיט אַ גאַנצער חכרה
פייגל, אויך אַזעלכע, ווי ער... העי!
ער גיט דעם פּערד מיט די שפּאַרן, אָבער
דאָס ברוינע שפּרינגערל הייבט זיך און שטייט
איין אויף די בלויע הינטערשטע פיס, נישט
האַבנדיג קיין פּרויקטיט זיך צו ראַמאכעווען...
העי!

און גאָר אומגעריכט בלייבט מען שטיון. די
אָנפירער לויפן זייט־אויס די שערענגעס. באַד
פעלן ווערן געגעבן און געטראָגן איבער קעפּ.
אויף אַ געשפּריצטן ווייס פּערד געענטט דער קאָד
מאַנדיר פון פּאַלק. מיט אַן אַראַפּרייסנדיגן
קאָפּ, אין האַלבן גאַלאַפּ, דער ווייס־געשפּריצ־
טער אָנער און אומבאוועגלעך — זיין־אינגע
וואַקסענער רייטער. ער איז נאָנט, שטעלט זיך
אַפּ אינמיטן די קאָלאַגעס. הייבט אויף דעם
בליק. אַ שטילקייט שפּאַרט זיך ארויף אויף
מענטשן און פּאַרן. איין אָנגעשרענגטער
זייל — צו אים. דער קאָמאַנדיר גייט רעדן:
דער קליינער קאָמאַנדיר מיט'ן קאַסטן־פּנים,
פעסטע, ברייטע קינבאַקן און ברייטפאַרהאַקטע
נאָז. ער איז שטאַלן, דער קליינער קאָמאַנדיר,
איבער זיין ענלאַכקייט מיט'ן העלד פון נאָד
פּאַלעאָנ'ס ירידה: ביי זיך, אין שלאַפּשטוב,
אונטער די פּאַרטעמן פון זייערע קייערלאַכע
מאַעכטעטן, פון לאַנגראָן, אין פּאַרשידענע
גרויסן, די בילדער פון פירשט מיכאַאיל קוטור
זאָון, צו וועמען ער, אַ פּאַלעאָאָנאָג פון אַ קאָד
זאַקן־פּאַלק, איז גאָר שטאַק 'ענלאַך... ער
באַפט צו אַ הענטל צו זיינע וואַקסעס און ציט
עס גלייך צוריק, צו דער צוים. אַ נוואַלטיגער
חסיק האָט זיך צעברענט דאָס אין אים, צו זאָגן
זיי, די סאָלאַרטן זיינע, עפעס אַזוינס, וואָס
זאָל זיין שטאַק און מסוגל אויפצואוועקן ביי
זיי די אַלע זעלעטענע העלדישקייטן וואָס די
מענלאַכקייט און פעאיקייט זיי אויסצופירן,
גלויבט ער, ליגן און דרימלען אין דער ברוסט
פון כמעט איטלאַכן סאָלאַרט... ארום אים האָבן
זיך צעציערט די נאָזלעכער פון זיינע אונטער־
געאַרנטעס פּערד.

וואַקע ווערט צעמישט. ער קוועטשט
שטאַרק מיט די שאַרפע שטאַלן אין זיין פּערד'ס
בוך אַרײן, אַזש דער רייטער פאַר אים וואַרפט
אַ קול אַרויס:

— דו! בייס מיך נישט איין אין הינטן...
ער הערט נישט און זעט נישט. וואו!
ארום זיינען גאָר נישטאָ קיין פּרויע פעלדער
און, ווי ווייט דער בליק גרייכט — קיין גרויער
נעפּל... עס זיינען די בערג מיט טויזנטער
אויסגעוואַקסערטע ריטשקעס פון זיין הימלאַנד.
ער, דער קאַזאַק, ליגט אויפ'ן בוך און היט
אַפּ זיין שונא: זיין שונא, סעלימען, דעם
שוואַרצן טאָטער, מיט דעם אויסגעקרימטן
מעכער... עך, נײן! די מאַמעלע רוסלאַנד איז
אין געפאַר. שוואַרץ־ווייסע פינער זיינען ארויף
אויף דער הייליגער ערד און זיי פּרעסן אויף
שטיקערווייז פון איר, דער מאַמעלען... וואַקסא!
וואַקסא! האַסט פּרישע דריי גבורות שוין באַד־
וויזן, דו! און אַ טויטער ביזוט דאָך אויך
שוין געוועזן: דעם בלויען הימל געזען און דעם
שאַטן, גרויס, ווי אַ פּוסקל נעהאַט. מוטערל
סטעפּאַנאַוואַ, איד וועל חתונה האָבן, חתונה
האָבן מיט דיין טאָכטער — יעי באָהה...

ער ווייס נישט, אויב טעג, גאַנצע, פּאַרן
זיי שוין אזוי, אויב שעה'ן, אָדער ערשט גאָר
נאָך אפּשר געזעסן אין יענער שטאַט. אין דער
ווייטקייט גרויזשעט פון נעפּל זיך אויס אַ וואַד
סער, אַ לאַנגער מת, אָנגעטאָן אין בלאַנדזשנדיגע
תּכריכים. ס'איז שטיל און רואיג, אַ חוץ דעם
געלאַף פון זיך אַליין, צוואַלנדיג אַרײן אין מויל
פון פּרעמדע לענדער, דעם טיוול'ס קינדער,
וועלכע זיינען אויפגעשטאנען מיט בייזע מחשבות
אויף דער מאַמעלע רוסלאַנד...

וואַקע'ס האַרץ הייבט זיך, קלאַפט שטאַר־
קער אויף און ס'ווערט אים ענג אזוי צו פּאַרן
אינמיטן די קאָלאַגעס: פון הינטן פּערד, פון
פּאַרנט — און פון רעכטס און רואיג, אַ פּלוצ
לונג רייסט זיך פון דער כמאַריגער שטילקייט
אַ פּלוענדיגער טרויער אויס. נישט פון וואַן
זיינען נאָנט שוין שוואַרץ־ווייסע פענדלאַך, אזוי
ווי גייסטער, וועמען די נעפּרויענע ערד וואַלט
טומאַניש ארויסגעשפּיגן פון זיך. אין די שער־
רענגעס גראַד־ברוינע מאַנטלען ווערט אַ מהומה:

האָבן מיט דיין טאָכטער, וועל איך האַלטן
וואָרט... יעי באָהו!

אויפ'ן אַנדערן טאָג האָט פּריצייטיג אויפ'ן
געוועטן וואַניען דער סיגנאל פון זיין פּאָלס.
די העלדרישע אויסשפּירערס זיינען צוריקגעקור
מען פון די וועגן און די באַלד האָט זיך צעטראָגן
דאָס באַפעל וועגן אַרויסמאַרשירן צום שלאַכט-
פעלד. וואַנקען האָט דאָס אַריינגעגאַסן אַ פּרייד
אין דער ברוסט אַרײן, ווייל ער האָט זיך גע-
פילט שוין געזונט און לופטיג און ער וואָלט
שוין נישט געקאַנט ליינגער איינבוואַרטן אין אַ
שטאָט. האָט ער זיך גענומען פיבערהאַפטיג
גרייטן אין וועג אַרײן. ער האָט אויסגעפּוצט
זיין פּערדל, אָנגעטאַן עס דעם זאָמל און ס'גע-
שפּאַן. און זיך האָט ער אויך אַריינגעהאַנגען
אין דער ביסק און די דערעס, צוזאַמען מיט
דעם גרויסן אָנגעפּולטן ראַגנאַס — אויף דער
פּלייצע אַרויף. אַרום און אַרום האָט געזונגען
די אַרבעט. אין ער געוואָרן כּסדר מונטשערער
און פּריילאַכער און ער האָט געטאַנצט פון זיין
קליינעם, אָנגעפּעלצטן פּערדל צו דער באַלע-
באַסטע מיט אירע מיידלעך און — צוריק. ער

איז געוועזן פּאַרטיג און גרייט צום אָפּפּאַרן.
אַ געשריי רייסט זיך אַרײן אין אָבאַז.
— אַרויף אויף די פּערד! אין לייניע!

גלייך-אויס — מאַרש!
וואַנקע באַווייזט נאָך צו קוישן דער פּויערטע
אין אַ האַנט, אויף אַן אַסקל, נאָר צום רעדן איז
שוין נישט געוועזן קיין צייט. ער האָט זיך
נאָך אומגעקוקט פון פּערד אַראָפּ, געזען, דאַכט
זיך, באַגריפּסלאַווע'ן אין דער טיר שטיין און אַ
געפּילאַפּטער בליק האָט זיך אַ טראַג געגעבן
פון אים צו אירע פּיס אַרונטער... דערנאָך האָט
ער זיך אומגעקוקט שוין פון נאַנץ ווייט, געזען
בלויז אַ שטאָט, האָט ער צוגעוואונקן צו איר
מיט אַ גוטן בליק. אַ, אַ, וואַנקע קאָן זיין גוט,
אויסגענומען גוט, אַפּילו דאָס לעבן אַוועקצור
געבן... און ער דערפּילט זיך לייכט און שוועכט
דיג.

פּלוצלונג ברעכט זיך אַרײן אין אים אַ מאָד-
נער געפּיל: ער קומט זיך פּאַר, ווי ער איז
נאָר לחלוטין קיין וואַנקע נישט, רק אַ פּויגל

געפינען. אַ זאָך, וואָס וואָלט זיך אַהין אַרײן
געפּאַסט... אויך האָט ער געקוקט צו די קאָד-
לעגעס וואָס זיינען אַלע נאָך אין דער טיר, מיט
אָפּענע פּיסקעס און — צו די מיידלעך. אַליין
האַט ער אויך געהאַלטן אָפּן דאָס מויל און פון
אַ נאַצער אונטערשטער זייט פנים האָט כּסדר
געטריפט. ער האָט געטראַכט. מיט אַמאָל
איז ער זיך מיישב און איז מקריב טאַקע זיך
אַליין... — מיטער סטעפּאַנאַוואַ, איך וועל
דערפּאַר חתונה האָבן מיט דיין טאָכטער!... —
און ער דערמאָנט זיך אָן אַ סמך, אַז, מוז זיין,
זי איז אַפּשר נאָר אָנגעגרייט פון זיינטוועגן;
דערלאַנגט ער אַ שאַרף-אויף דאָס קלייד ביי
בראָניסלאַווע'ן און ווייזט פאַר אַלע: — נו,
זעט, זעט, כּלעט אייך, בויגט זיך צו, נענטער,
אַינז זיינען אירע פּיס נישט פונקט אַזוי ווי
מיינע? — — —

די זעלנער לאַכן אַרויס הייך און הילכיג:
עס געפּעלט זיי די שפּיל פון זייער וואַנקע...
„בנאמנות, אָט איז ער אָנגע'כוס'עט נאָך ביז
איבער די אויערן...“ לאָזן זיי זיך, הורמעדיג,
אַרײן אינווייניג, מיט דער האַפּנונג: אַפּשר
וועט זיך נאָך עפעס מאַכן, נאָך דאָרטן...

און וואַנקע אַליין ביי זיינס:
— זעסטו, מוטערל, אַ זון וועל איך דיר
זיין, אַ געטרייער זון; וואָרן מיט דיין טאָכ-
טער וועל איך חתונה האָבן...

ביי דער צעדולטער פּויערטע האָט זיך שיער
דאָס געהירן איבערגעדרייט. אַרום איר איז גע-
שטאַנען, האָט איר אויסגעוויזן, אַלצדינג מיט'ן
קאַפּ אַראָפּ און מיט די פּיס אַרויף. און די
שרעק פאַר אַזוי פּיל זעלנערשע כּנדים, וואָס
האָבן זיך אַזא וואָרף געטאַן אין איר שטוב
אַרײן, נעמט איר דריקן אויפ'ן האַרץ:

„נוש, וואָס זיי קאָן זיך דאָ גלוסטן צו
באַווייזן...“

און ער, דער גלאַנציער שד, לאָזט זי קיין
טריט נישט אָפּ פון זיך. ווייטער אַן אַרומ
נעמען, אַ דרייען זיך און ווידער אַ קוישן און
אַ האַלבוך, שווערנדיג אַליין אינאַיינעם:

— יעי באָהו, אַז איך זאָג צו חתונה צו

שמעדיגן זיך און זייער איינשטימונג: אויגן האָבן בלוזן אַ שטומן באַרבל געגעבן אין דער בלאָט־שוואַרצקייט אַרײַן און זיי זײַנען גלייך נאָך וואַנען, ווי אַן אַפּגעשמועכטע זאָך פּון פּריער אױס שױן — אױעס נאָך וואַנען, זײער פּירער...

— ... עך, מאַשעניקעס, ציגײנערס, גאַט פּאַררעטערס, שפּיאַנען, טונקעלע: נשמות — בראַנפן! דעם בראַנפן גיט אַהער — — — פּון שטיבער האָט אַ טײטע שטילקײט אַרױסגעהױערט. וואַנעק איז געוואָרן אַ וואַל־קאַ.

— באַהאַלטן זיך? אין די אווונס אַרײַניג געקראַכן? בירדער סאַלדאַטן: אַרױס די שווערדן! שטעלט אָן די ביקסן! קנאַקט די טיר!

אַ טיר האָט צעקערעכצט און אַ געשרײַ גע־געבן. חברה שאַטנס האָט זיך צעלאָזט איבער צעבראָכענע ברעטלאַך אַרױבער.

אַ שײַן איז אַרױסגעשפּרונגען פּון עמיצנס אַ לאַמטערל און פּאַנאַדערנעצאַפּלט זיך איר בער אַ בעט מיט אויפגעקײלעכטע אויגן. אַ „כ... כ... כ...“ האָט אָנגעהויבן צו פּאַקערן פּון אָנגעקומענע שאַטנס: אויף ווייסן בעט־צײג האָבן פּאַטלײעס שוואַרצע שלאַנגען געצײטערט...

וואַנעק האָט געפּויסט אין אַ קאַלטן גלאָז אַרײַן: הינטער זײנע טיכער איז אַ האַלבע וועלט געשטאַנען מיט האַמער און צוואַנג און געפּליקט אים פּון פנים.

— בראַנפן!...

אַ טאַניז האָט זיך אָנגעהויבן איבער דער שטוב...

פּאַרטאַגאַס איז די סטעפּאַנאַוואַ, אַ שרע־קעוורדיגע, גענאַנגען עפענען די טיר פאַר איר זעלנער. ס'איז דאָך געוועזן קלאָר פאַר איר, אַז ער איז אַ רױבער און אַ משונענער. און, טאַקע, טוט אַזעלכעס אַפּ אַ מױשב'דיגע? אַט, איר סטאַשעק אַשטייגער, אויך געוועזן מיט אַזאַ פנים, פּונדעסטוועגן וועט ער זיך כאַפּן צום הרנ'ענען מענטשן? זי איז די גאַנצע נאַכט נײַטש געשלאָפּן, כּסדר אויף די קני פאַר דער

הײליגער מוטער געשטאַנען. אויך די טעכטער אירע האָבן זיך, באַלד נאָך דעם אוועקגיין פּון די דריי טײוואָואַליס, אָנגעטאָן אין דער גע־שווינטקײט, אַז טאַמער ער גיט אַ קום אָז וויר דער... די סטעפּאַנאַוואַ האָט געבעטן און מע־דטירט מיט'ן הײליגן בילד, מיט זיך און מיט פיר מיידלעך: אויב זי זאָל האַלטן פּאַרמאַכט די טיר און ווען ער וועט אָנקומען — איז זי נײַטש... אָבער זי האָט פּאַרשטאַנען, ווי נאַ־רײַש דאָס איז, כּשעת „נאַטשאַלסטוואָ“ אַלײַן האָט אים אָנגעשטעלט בײַ איר... האָט זי אַיטלאַכער שאַך איבערגעשראַקן און דורך דער גאַנצער נאַכט האָט זי געווארט אויף עפעס אַ שלעכטס, וואָס דאַרף זיכער אָנקומען... און אַט איז ער דאָ! נאָך פאַר'ן הױז האָט זי אים דערהערט... און אַ גאַנצע כאַפּטע גײען זײ...

— בענין! בענין!

זי עפנט די טיר. ערשט, גאַט אין הימל, וואָס זײַנען ווײטער פאַר־אַ שר'ישע גענג אין אים? איז דערעס אין די הענט און ס'פנים, אויסגעשטירט, גלאַנצט פּון ראַפּע... און ער פּאַלט אַרײַן אין דער שטוב — שכור! און גלייך פאַר איר אויף דער ערד אַנידער. און, נרוזשע, אַרומצוכאַפּן בײַ די קניען און צו קושן מיט פּאַרכליאַכטערטן פּרעזוף — אין די שײך, אין די זאָקן, אויפ'ן ברעג פּון איר קלײד...

— מוטערל, מוטערל, דו האָסט מיך גע־ראַטעוועט... פּון טײט, פּון שוואַרצע הענט אַרױס. מוטערל, האָסט מיך אַרױסגעקראַגן... — און ווײטער אַ קושן, אַז ער פּאַרשטירט איר דעם גאַנצן אונטן מיט זײַן שלײנעדיגן געפאַש... — איך האָב שױן געזען דעם בלויען הימל און, אָן דער זײט, דעם גרויסן באַרג מיט דעם ענגן אַרײַנגאַנג, ווי צו פּיטאַקאָון בײַ אונז אין דאָרף... און איך בין דאָך נאָך אַ יונגער! אַ נײַטש, מוטער סטעפּאַנאַוואַ?... און דער גאַנצער באַרג איז דאָך געלעגן מיר אויפ'ן קאַפּ... נאָר אַיצטער איז ער מיר לײכט און גוט אויף דער נשמה... וואָס זאָל איך דיר געבן דער־פאַר? וואָס?... — ער שטייט אויף פּון דער ערד, קוקט זיך אַרום איבער דער גרויסער שטוב, גלייך ער זאָלט, אין איר גערוימקײט, וועלן אויס־

דער שוועסטער'ס מאן, סטאשעק, פונקט אזוי געהאט. האָט אים דער דאָקטאָר אוראי נישט געהייסן אויך מיט בראַנפן איינר רייבן — —

ס'רייסט זיך פון איר אַרויס דער ענטפער, כדי אָפצוויאָגן פון זיך :

— ווער — זיי... די אירן האָבן — — — פארשטייט וואַנקע, אז זי זאָגט טאָקע דעם רעכטן אמת, כאַפט ער אוועק די הענט פון בראַנדיגן פנים און לייגט, שטומערהייט, די ביסס אויפ'ן אַקסל אַרויף.

דער געלערד האָט גוט-ברודער'יש געקלאַפט דער פּויערטע אין די פלייצעס און באַלד צור געוואונקן זיין חבר :

— מיר גייען... און אין דרייען האָבן זיי פאַרלאָזן די שטוב מיט די פינגר צו'הויש'טע פּרויען.

וואַנקע לאָזט נישט דערענדיגן. — אויך מיט בראַנפן ?

— מיט שטאַרקן בראַנפן, אוראי — — — לאָזט ער זיך צו זיין ווינקל, ציט אַרויס אַ פּלאַש, קוקט אַריין — ס'איז גאָר נישטאָ.

— מאַמעלע, ס'איז נישט גוט... גאָרנישט גוט... כאַטש אַביסעלע בראַנפן אַ זופ צו טאָן... — בראַנפן ? — וואונדערט זי זיך — נאָך וואָס יעצט בראַנפן ? אז דו האַסט צוגע-לייגט די אמת'ע רפואה — — —

— מאַמעלע, עס ברענט, עס ברענט — בראַנפן !

— וואו זאָל איך דיר נעמען ? — נישטאָ.

— נישטאָ ? נישטאָ, זאָגסטו ? שוין זאָל מיר זיין ! דאָ, אויפ'ן אָרט !

צוויי זעלנער עפענען די טיר :

— וואָס זיינען פאַר'א געשרייען ביי דער נאַכט ? מען קאָן דאָך נישט איינשלאָפן.

ווענדט דער קאזאק צוויי רויטע שלפּיעס צו זיי :

— בראַנפן זאָל זי געבן ! זי האָט נישט — — — בראַנפן ?

און ביידע קריכן זיך אַריין אין דער שטוב. — וואו האָט זי ?

— זינדעלאַך, זינדעלאַך, נישט אַנדערש,

ער איז משוגע. ווי קומט צו מיר בראַנפן ?

אַ פנים האָט ער אַ געשוואַלענעס און איך לייג אים צו אַ רפואה — — —

— ברידער, ברידער, זי וועט געבן... באַפאַלט זי דער טרייסלענדיגער ציטער, ציר זעהענדיג, ווי ער גייט צו דער טיר, פונקט אַ מיגער... און זי רופט באַלד צו היִף דער

מאַמען מיט'ן זון און נעמט זיך שווערן אז זי האָט נישט. קומט איר אונטער דער קלענע-רער פון די צוויי פּרויש-אַנגעקומענע, אַ געלער,

מיט אַ שפּאַר בערדל שוין, נעמט זי אָן פאַר אַ האַנט און מיט אַ נידריג קול :

— ווער דען האָט ?... ווער ?... זעט זי פייערדיגע פונקען שפּרינגען און

איבער די שמאַלע געסעלאַך האָבן שאַטנס געשלעפט זיך, צו איינס און צו צוויי. ס'איז געוועזן בלאַטיג און דער ברוק האָט זיך כסדר געבראַכן פון זומפּיגע לעכער. וואַנקע און די צוויי באַגלייטערס זיינע זיינען מוטיג אַריין אין דער בלאַטע.

נאָר זיין אַרומגעוויקלטער קאַפּ האָט אַריבערגעשטאַרט העכער. איבער דעם ראַנד פון אַלע גייערס און, אין דער בלייכער פינג-צטערניש, האָט ער אַויסגעוויזן, אזוי ווי אַ מענטש, וואָס טראַגט אַ טורם אויף זיך. האָבן זיך איינגעקוקט אין אים טייל פאַרבייוואַנדע-רעס, אין פּולן קריגסשיק, מיט אויפגעשמעלטע קאַפּטורן :

— ווער איז ?

— א, וואַנקא, — האָבן זיי זיך אליין אָפּ געענטפערט, דערקענענדיג דעם העלד פון די דריי קרייצן, וועמען די גאַנצע אַרמיי פון דאָ נען האָט גוט געקענט. עס האָט זיי בלוין גע'חודש'ט אויף דעם פּריילאַכן קאזאק אין דער מאַדנער מאַסקאַראַדע. און וואַנקען האָט אומ-אויפּהערלאַך געשומעט אין קאַפּ פון זיין פּלוצ-לאַכער תּאוה נאָכ'ן בראַנפן. ער האָט זיך נישט אָפּגעהאַלטן אויף קיין רגע.

— נאָך בראַנפן גייט מען... — האָט ער קורץ און הייס געזאָגט.

ביי די צופעליגע נאַכטי'שלעפּערס האָט דער נאַנטער ריה פון באַזויפּנקייט אין די נעזער אָנגעקלאַפט און ער האָט זיי אַ שלעפּ געטאָן.

און ס'איז געוועזן אויסטערליש זייער פאַר-

אויפהייבן זי און אזוי א נעם טון, מען זיין—
אהין אויף זיינע דערעס. אָבער מיט כח האָט אים
צוריקגעזעצט די ווייטאָג. ער האָט זיך אַ וואָרף
געגעבן, די פּיקע איז אוועקגעפאלן פון אים,
אזש ביו צום ליימענעם כעכל, אויף דעם קיר
בעליקל וואַסער ארויף. דאָרטן האָט זי זיך
פאַרטשעפעט און דאָס קיבעליקל האָט זיך גע-
געבן אַ הויב און אַ דריי אויס אויף אַ זייט.
בראַניסלאָווע האָט אַ געשריי געטאָן.

דעמאָלט האָט וואַנקע, פון די פייערדיגע
צוואַנגען ארויס, דערזען די וואונדערלאַכע זאָך:
אַ בראַניסלאָווע'ס פּים זיינען אינגאנצן כמעט
געלאָך צו זיינע פּים...

די סטעפּאנאָוואַ האָט אויפגעווישט דאָס
וואַסער פון דער פּאָדלאָגע און וואַנקע איז שוין
איצטער געזעסן שטיל צווישן זיינע דערעס.
ווי צופריער האָט ער זיך ווידער גענומען צו
מאָליען מיט אויסגעקרימטע אויגן, געקוישט פון
דערווייטנס דאָס צלמ'ל און געטראַכט פון
שטאַרבן. אזוי איז פאַר אים געגעבן אַ שוויס
אויס — פּיעטער, דער פּאָטער זיינער, דער אל-
טער מיט'ן איינציגן פּוס, און האָט דערהערט
זיין קול:

— אַ, אַ, אַ וינגעטשקער ביזטו נאָך, וואַ-
ניאַ; פּיראַון-דרייסיג יאָר געוואָרן צוויי טעג
צו נייַיאָר, אַ, אַ... און איבער דיין קאָפּ איז
דער הימל בלוי און דיין שאָטן איז שוין פּונקט,
ווי אַ פּוסקל...

אַז ס'איז אים דערפון זייער שווער גע-
וואָרן אויפ'ן גאַנצן לייב. שטעלט ער זיך וויר
טער אויף און די פּוערטע באַגלייט אים מיט
מורא יעטווידן ריר. אין ליימענעם כעכל קנאַקן
די טרוקענע שפענער און זי מיישט כסדר אין
דעם אייזערנעם טעפל, מיישט, פּירנדיג אירע
בליקן אומאויפהערלאַך פון קאזאק צו זיין פּיקע,
וואָס ליגט דאָ, דערלעבן, אָבער זי האָט פּחד
זי אָנצורירן בלויז... וואַנקע שטייט, די פּים
זיינע וואַקלען זיך אים, ציען זיך איין אין די
קני, ווילן אומפּאַלן, נאָר אומפּאַלן און — ער
טוט זיך טאַקע אַ וואָרף איבער דער פּאָדלאָגע,
פאַר אירע פּים...

— מאַטקאַ סטעפּאנאָוואַ! — די פּיר טעכ-

טער האַלטן איין אַ געשריי און בראַניסלאָווע
איז שוין ווידער גרייט מיט די נאָך גאַסע פּים,
די ענלאַכע צו זיינע... — מאַטקאַ סטעפּאנאָ-
וואַ... אַן אומגליקלאַכער בין איך, אַ פּאַרלאָ-
רענער מענטש... פּיראַון-דרייסיג יאָר געוואָרן
צוויי טעג פאַר נייַיאָר און איבער מייין קאָפּ
איז דער הימל בלוי און מייין שאָטן קוטט שוין
אויס ווי אַ פּוסקל, מאַטקע סטעפּאנאָוואַ...

אַ שטאַרקע היין שלאַנט פון אים דורך אירע
גראַבע זאָקן אַדורך. באַקומט זי טאַקע ווייטער
מיטלייד אויף אים, נאָר וואָס אַ וואָרט היט זי
זיך שוין ארויסצולאָזן פון מויל. די רפואה
איז דערקאָכט. נעמט זי ארויס אַן אלט שטיק
לייוונט, שיט ארויף דאָס קריכנדיגע געדעמף און
שפּרייט עס אים פאַנאָדער פאַר זיין פּנים. דער-
שרעקט ער זיך אלץ:

— עס וועט שטאַרק וויי טאָן?
— דאָס איז גוט; דאָס איז גוט. — באַ-
רואיגט זי אים.

— וועט עס נישט וויי טאָן? ניין?
און אויפּשפּרינגנדיג — און עס איז נישט קיין
סס?...

— זונעלע, וואָס רעדסטו אזוינס, וואָס
פּלאַפּלסטו... אַ רפואה איז עס פון דיינטוועגן,
אַ רפואה פון יעזוסלען, פון מאַריען און פון אַלע
הייליגע...

און זי נעמט אים איבערצו'צלמ'ען פון אַלע
זייטן, הייסט אים איינציגן און לייגט אים צו
דאָס קאָכיגע טוך.

— מאַמעלע, טייערע, ס'איז נישט גוט...
און ער נעמט ארמלויפן איבער דער שטוב.
זיינע אויגן בלישטישן פון גרויסער היין און ער
האַלט נאָך ביידע הענט זיך אויף דעם פייערדיגן
פּנים.

— עס ברענט... עס ברענט...
גיט זי אים טרייסטן:

— און שאַ, נאָר שטייל, דאָס איז דאָך גוט
אַזוי. און ווילסטו דען נישט שפּירן? ער,
אַ קאזאק, אַ קאזאק... דו וועסט נישט שטאַרבן.
— נישט שטאַרבן, מאַמעלע? ניין? וועל
איך נאָך זעונט ווערן?

— געזונט, וואַנישקאַ, אזוי ווי אַ לייב.
— געזונט... געזונט...

אויגן אָננעשטעלט און זיך אראָפּגענומען די דערע פון פנים.

— זע, מאטקא סטעפאנאווא, סוק, איך גיי שוין שטארבן....

איך איז גלייך די שרעק פארגאנגען און צו אים ניכער מיט אן אויכריידן :

— ווי ער האָט גאָר פארלאָזן אזא זאך! דאָס נאָנצע פנים דאָך אויפגעבלאָזן ווי א פאס.

און, קאָן זיין, ס'איז פון א צאָן.

— ניין, מאטקא סטעפאנאווא, נישט פון קיין צאָן. דער דאָקטאָר האָט געזאָגט.

— און וואָס טוסטו אלץ דערצו ? איך גיי שטארבן... עם האָט זיך מיר

גע'חלומ'ט א ים, וואָס ברענט און איז שוואַרץ. נאָר מאַטווייען דעם צוואַנציגקאָפיקעם שטיק

קאָן איך נישט אָפּגעבן און — דעם סעלימען... וואָס רעדסטו עס ? גלייכער רייד גאָר

נישט און זיין איין אויף אן אָרט. איך וועל דיך כטאָב א קאָמפרעם.

— ס'וועט נישט העלפן. דער דאָקטאָר האָט געזאָגט.

— זאָג דיין דאָקטאָר ער זאָל איינריידן זיך, נישט מיר. איז מיין שוואַגער, סטאַשע'ן,

נישט בעסער געוואָרן נאָך א פאָר קאָמפרעסן ? ער האָט שוין אויך באַלד אזוי געהאט... —

און, רעדנדיג, זוכט זי שוין אויס א טעפל פון אונטערן שענקל אָפּער און נעמט דאָרטן עפעס

צונויפצוקראַצן מיט אן אַלטן לעפל.

וואַנקע האָט געזען דאָס טעפל און ער האָט מורא געהאָטן דערפאר און, נאָכמער, פאר דעם

טונקעלן געפאַס, וואָס האָט אַרויסגעזשירעט פון דאָרטן.

— מאַטקא סטעפאנאווא, — האָט ער גע' פּרענט מיט א ציטערנדיג קול — עם וועט

שטאַרק וויי טאָן ? — הע, הע, — האָט זי זיך איזש צעלאַכט,

— האַסט גאָר מורא ? אזא גרויסער מאַנס' פאַרשוין — —

און אים איז מיט אַמאָל איינגעפאַלן א מורא'דיגער געדאַנק :

„אויב זי וויל נישט אים אָפּ'סמען נאָר...“ אין ער האָט באַלד אויפגעהערט צו שפירן דעם ווייטאָג פון פנים. ער האָט געבליקט אויף

איך און ס'איז אים אויסטערליש ניד פאַר- שטענדלאַך געוואָרן דאָס פּלוצלאַכע אינטערע- סירן זיך מיט אים פון דער פּויערטע. ווען און

ווי! נישט קיין פּויערטע, אַ מכשפה איז זי... מיט די בלוויזע, געלע פינטעלאַך, אַנשטאַט אויגן,

און אין דעם רויטן קאפּטן... „יעי באַהו“, זי רייכט דאָרטן אַ סם... און פאַמעלאַך הייבט

ער זיך אַרויס פון זיינע דערעס, שאַרט זיך צו פאַר דער טיר, וואו ער האָט די ביקס שטיין

און די פּיקע — אָנגעבויגן אָן דער וואַנט, נעמט עפעס צווישן זיי מיינדרעוון און מיט

אַמאָל :

— צלם דיך איבער, מכשפה, וויל איך גיי דיך שוין שטעכן!

די פּויערטע איז געבליבן שטיין מיט פאַר נאַנדערגעשפּרויטע הענט. זי האָט אים שוין

נישט דערקאָנט, דעם קאזאק : א טייוול איז ער, אַ רוח, אַ פאַרשאַלטענער...

— יעזובל, מאַריאַ, הייליגער יוועת, היילי- גער פּאַוול, יונגפרוי הייליגסטע — —

אז אירע פיר טעכטער האָבן זיך אַ ריס' ענטאָן פון אונטער די איבערגעדעקטע קאָלדערעס

אָפּער, געבליבן זיצן מיט פּעדימלאַך אין די אויגן, בלוזי בראַנזיסלאַוו, די עלטסטע, אין אַ

קורצן העמדל, מיט צעפלאַטערטע האָר, שפּרונגט אַהין, צו דער מאַמע, וואָס בעט זיך דאָרטן

אויף די קני :

— וואַנווישאַ, אַ רפואה דיר גענאנגען מאַכן, עם זאָל דיר אָפּגיין דאָס געשווילאַכזי,

זונדעלע מיינער ; וואַלאַב'ל הייליגסטער ; דער באַרם דיך איבער אַן אַלמנה, אַן אַרימע אַלמנה

מיט פיר יתומות — מיידלאַך, שוואַכע מייד- לאַך, אומגליקלאַכע מיידעלאַך...

און בראַנזיסלאַוו, נישט וויסנדיג נאָך וואָס דאָ איז פאַרגעקומען, טוט אויך אַ פאַל אויף די

קני, מיט אויפגעהייבענע הענט, ווי פאַר אַ בילד אַ הייליגס :

— און לייג אַוועק די שטיקע... און סוק נישט אזוי... און הער אויף אָנצובלאָזן די

באַקן... וואַנקע האָט שוין צוריקגעצויגן די פּיקע, נעקוט אויף דעם יונגן מיידל, וועלכעס ציטערט

דאָ, לעבן זיינע פּיס, און ער האָט געוואַלט

זיך אליין געפינען. עס מוז איבערגיין צו זעלבסטשטענדיגער טעאטראלער שאפונג. וועגן די מיטלען און מעטאדן וועט נאך אינז אויסקומען צו ריידן. גיו יאקא, 11טן מאי.

אונזער טעאטער איז איצט דערנאנען צו דעם דאזיגן קריזיס. ער מוז זיך שיידן מיט דער דערציילערישער, נאוועליסטישער און ליטעראטור שער דראמע, ער מוז איבערגיין צו טעאטראל לער דראמע, ד. ה. דער אידישער טעאטער מוז

עוור ווארשאוסקיי.

פראשטישאי!...

אויב מען וועט אים אריינלאזן אין נין-ערן, כאטש ער האט אויפיל אומגלויביגע דער-הרג'עט: דייטשן און אידן... און בלויז צוויי זאכן זיינען אים א שאך איבערצולאזן: דעם שווארצן סעלימען, וואס דינט אין זעכצנטן פאלק — ער האט אים דעם לעצטן ברודער אויסגעשאקטן און ער האט נאך נישט גענומען פון אים נקמה... און — דעם באטקא... אחוץ אים האט ער דאך שוין מער קיינעם נישט אויף דער גרויסער וועלט...

סטעפאנאון איז געווען א שטארק מיטלייד אויף אים זיצט זיך אזא גרויסער מענטש, א ריו א גאנצער, און איז זיך מודה ומתורה פאר איר, ווי פאר גלח... קוקט זי צו אים און באַלד צו בירע ווינקלען שטוב, וואו אירע פיר טעכטער שלאָפן — ער איז דאך א קאזאק! נאָר ליבער האָט זי אים, טויזנט מאָל ליבער פאַר די דייטשן — אַראַכט... זיי זיינען דאָ שוין איינמאָל געווען, די אַנטיכריסטן, מיט זיין ער שוואַרנגאַטשן... און זי ווענדט זיך צו אים:

— וואַנאַ, זון מיינער, וואָס ביזטו אזוי פאַרצערט?

הייבט דער קאזאק אויף דעם קאפ, הערט זיך אויף צו באַליען און קוקט אויף איר מיט אַ פאַר ווייסע אויגן. איר איז פון זיין ווייסן בליק געוואָרן הייס און שוידערלאַך. האָט זי גיך אירע געדאַנקען אַ טראַג איבערגעגעבן צו דער מוטער מאַרע מיט'ן קינד און ס'האַרין איז איר אַנטנאַגען: „נאָך וואָס געטויגט נאָר אַנצהויבן מיט אים?... אַ קאזאַק, אַ מאַקסאַל — ער קאָן זי נאָך אַרױפגעמען אויף דער פּיקע...“ און וואַנקע האָט געהאַלטן אַליץ אויף איר די ווייסע

דעם קאזאק, וואַנקען, האָט אָנגעשוואָלן דאָס פנים. האָט ער נישט געקאַנט איינזיצן אויף זיין קליין, געפאַשעט פּערדל און אלע ביינער האָבן אים געבראַכן. דער דאָקטאָר פון זייער סעלד-לאַזאַרעט האָט אים געגעבן שפּירטוס, צום איינרייבן דאָס פנים און אויף צוצולייגן קאָמפּ-רעסן, האָט ער טאַקע איינגעריבן מיט אַביסעלע, נאָר די רעשט האָט ער ליבערשט אויסגעטרונקען. בראַנפן איז דעמאָלט געווען זייער טייער, ווי ס'איז נאָרנישט געווען כּנמצא. און טרינקען האָט זיך דאָך אזוי געגלוסט! איברינגס, וואַנ-קע האָט נישט אויסגעטרונקען איינאַצן, ווייל די מאַרדע האָט אים געברענט און געפליקט, ווי אַ סמאָלע, און ער האָט שוין באַלד נישט געקאַנט עפענען דאָס מויל. ער האָט געוואָלט געזונט ווערן. וואָס עס זאָל נישט געשען מיט אים, איז אויפ'ן פּעלד — יא, אָבער קיינמאָל נישט אזוי, ווי עס פאַסט פאַר אַ שעפּס...

און וואָס מער ער האָט געריבן, האָט זיין פנים אַליץ סמאליעריגער געפיערט. וואַנקען איז געווען שלעכט. ער האָט געזען, אז ער גייט שטאַרבן. איז ער געזעסן אין דער סטאַנציע, דעם פּערד'ס זאַפאַסנע דערע אַרום פנים, און גערעדט ווערטער צום קליינעם צלמ'ל, וואָס ער האָט אויפ'ן האַרין געטראַגן און צו די הייליגע בילדער אויף דער וואַנט, אז ביי זיין באַלד באַסטע, דער שטאַט'פּויערטע סטעפּאנאָון, זיינען די טרערן געשפּונען אויף די אויגן. ער האָט זיך גע'צלמ'ט, געמאָליעט וועגן עפעס אַ צוואַנציגיאָפיקעס שטיק, וואָס ער איז שול-דיג געבליבן מאטווייען, דאָרט ערנען, העט, אין אוראל, און וועלכע ער וועט דאָך שוין נישט אָפּגעבן מער... און ער ווייס גאָרנישט

און שטייט, האט קיין רושם ניט געמאכט. אלע האבן געפילט — עס איז ניט קינסטלעריש. ער האט דערנאך ארויסגעלאזן אקטיארן, וואס האבן געשפילט די מענטשן פון דער אונטערוועלט, און דער קינסטלערישער איינדרוק איז געווען שטארק און גרויס.

עס איז שוין פון לאנג קלאר פאר שווישער לער, אז אימיטאציע, נאכקאפירן עמיצן האט לחלוטין ניט צו טאן מיט שווישפילערקונסט. די גלענצענדסטע אימיטאטארן זיינען ס'רוב גאָר קיין שווישפילער ניט.

ווייטער איז מיט דער גרעסטער קלאַרקייט פעסטגעשטעלט געוואָרען, אז דער נאטוראליזם, וואָס האָט זיך אָנגעשטרענגט צו געבן אַן אילור זיע פון דער ווירקלאַכקייט, ד. ה. ער האָט גע' וואָלט ביים צושויער מטרשיטש מאַכן דעם איינ' דרוק פון שפילן אויף דער בינע, דער צושויער זאָל פארנעסן, אַז מען שפילט, ער זאָל מיינען, אַז עס קומט פאַר עפּים ווירקלאַכעס, האָט אַבסאָד' לויט גאָר ניט געפּועלט. דער נאטוראליזם האָט אויף דער סענענע אַרויפגעבראַכט אמת'ע מעבל, געשיר, מען האָט געטרונקען אמת'ן וויין, אמת'ע טיי, מען האָט געטען אמת'ע קאָטלעטען און מען האָט געקלאַפט מיט אמת'ע מעסער און גאַפּלען. הכלל מען האָט באַהאַלטן די שפורן פון שפילן, דאָס פּובליקום האָט אָבער געזען, אַז מען שפילט, נאָכמער, דאָס פּובליקום האָט געזוכט דאָס ישיר' לן אונטער דער מאַסקע פון דער ווירקלאַכקייט.

און אזוי אַרום איז קלאָר, אַז טעאַטער הייסט דוקא שפילן, דאָס איז דער תּוֹך, דער מהות פון טעאַטערקונסט. און דאָס שפּילען מוז בולט זיין. דאָס טעאַטראַלע גלאַז און פּלעשל, ד. ה. די פּלע' של פון פּאַפּעמאַשע, פון קאַרטאָן מאַכט מער איינדרוק, ניט מער דעם איינדרוק פון שפילן ווי דאָס אמת'ע פּלעשל, און דאָס אמת'ע גלעזערנע גלעזל. דער טעאַטראַלער קאַסטיום, די טעאַט' ראַלע דעקאָראַציע, די טעאַטראַלע באַוועגונג, דאָס טעאַטראַלע וואָרט, וואָס ווייטער זיי זיינען פון דער ווירקלאַכקייט און וואָס מער זיי זיינען שפיר' לעריש, אלץ מער טעאַטראַליש זיינען זיי און אלץ גענטער צו דער טעאַטראַלער קונסט.

טעאַטער איז אַ שפּיל אין איבערלעבונגען. אַ וועלט אין שפּיל.

טעאַטער איז די קונסט וואָס באַנעמט די וועלט טעאַטראַליש. דער טעאַטער איז ניט באַ' שאַפּען פאַר דעם צו געבען אַ תקוּה דער דראַמע. ניין, די דראַמע, די קאָמעדיע, דאַרפן העלפן צו אַרויסברענגען דאָס טעאַטראַלישע, צו געבן השלמה דער טעאַטראַלער קאָמפּאָזיציע. אין צענטער, אין מיטל-פונקט פון דער טעאַטראַלער קאָמפּאָזיציע ערשיינט דער אַקטיאָר, דער דויכ' טער, דער טרענער פון דער טעאַטראַלער קונסט.

די גרעסטע טעאַטראַלע ווערק זיינען געשאַ' פן געוואָרן פון דיכטער אַקטיאָרן — פון שעקס' פיר און מאַליער'ן. די דאָזיגע האַבן טעאַטראַלישע ווערק געשאַפן, ווערק וואָס זיינען געבונדן מיט דער אַקטיאָרישער קונסט, ווערק וואָס וועלן בלייבן אייביג פאַר'ן טעאַטער, ווייל זיי זיינען דער קאַנאָן פון דער טעאַטראַלער קינסטלערי' שער וועלט'אנשוואַונג. די דאָזיגע ווערק זיינען גרויסע טעאַטראַלע טעמאַס פאַר'ן שווישפילער.

דער פּועל יוצא איז: דער טעאַטער קען און מוז יטטיין אויף זיינע אייגענע קינסטלערישע פּיס. דעם ערפּאָל מוז ער מיט זיינע אייגענע מיטלען שמידן און אויסהאַמערן. ניט פון דער דראַמע דאַרף דער טעאַטער ערוואַרטן דעם ער' פּאָלג, נאָר פון זיינע אייגענע שאַפּונגס-מעגלאַכ' קייטן. פון דער אויפפירונג, פון דער טעאַטראַלער קאָמפּאָזיציע. דאָס פּובליקום קומט ז ען ט ע א ט ע ר, ניט הערן טעאַטער, ניט הערן ווי מען לייענט אים פאַר דראַמעס און קאָמעדיעס. עס קומט ז ען דאָס שפּילען.

פאַר דער קאַרדינאַלער פּראַגע איז געשטאַ' נען דער אייראָפּאָעישער טעאַטער, דאָס איז גע' ווען זיין שווערער קרויזס. דער אייראָפּאָעישער טעאַטער איז אַרויס פון קרויזס. דער טעאַטער האָט זיך געפּונען. אין פיל אייראָפּאָעישע טעאַ' טערן קומט מען זען אַן אויפפירונג, אַ טעאַטראַלע קאָמפּאָזיציע. מען פרעגט און מען ווייסט ניט וואָס מען שפּילט. מען פרעגט און מען ווייסט ווי מען שפּילט.

דער מאַסע. אין שעקספירס ווערק ליגן קלאָר און בולט די קאנטורן פון דער מעאטראלער קונסט און עם איז ניט קיין צופאַל, וואָס דער ניוער אויפֿלעבנדיגער טעאטער האט זיך ארויפגעווארפן מיט אזא התלהבות אויף שעקספירן.

שעקספיר פאראייניגט דעם אקטיאָר מיטן פובליקום, מיטן ריכטיגן קוואַל פון אקטיאָרישן שאַפן.

די ליטעראַטור געטריי איר נאנצן מהות האט ביים אקטיאָר זיין מיטשפילער צוגענומען. זי האט געשאפן א שטריינגע מחיצה צווישן אַקטיאָר און פובליקום — די ראַמפּע. די ליטעראַטור טור האט דאָס פובליקום געהאַלטן ווייט פון דער סצענע, באַהאַלטן אין א הויש און האָט שטריינג באַפוילן אַז דאָס פובליקום זאָל ניט ארויסווייזן קיין סימנים פון לעבן, עם זאָל ניט געבן דעם אקטיאָר פילן. אַז עם איז דאָ ניט ווייט פון אים און לעבט איבער מיט אים צוֹר־זאַמען.

סטאַניסלאַווסקים טעאטער, למשל, האָט אָפּגעשאַפּט די „באָדע“ פֿון אַפּאָריִין —

— ליטעראַטור, התבודדות, שטילע דבקות — דאָס שטילע שאַפן אין איינזאַמקייט.

דער ערשטער און וויכטיגער פּרינציפּ פון דעם נייעם טעאטער איז — צוריק צום פּובליקום, צוריק צום גרויסן מיטשפילער. די ראַמפּע פּע מוז צושטערט ווערן. אויס מחיצה, אויס באַהעלטעניש. דער אקטיאָר און דאָס פובליקום זייַן גען די געביטער אין טעאטער. זיי שאַפן צוזאַם מען.

דער דיכטער שאַפּט ווען ער איז „אין דער שטימונג“. דער שווישפילער מוז שאַפן אין אַ באַשטימטער שעה און זאָנאָר אין אַ באַשטימטער מינוט. הויבט זיך אויף די פּאַרהאַנג, מוז ער אַרויס.

די דאָזיגע שאַפּונגס־צוזאַנג, די דאָזיגע שאַפּונג לויט באַשטעלונג פּאַדערט פון אקטיאָר אַ גוואַלדיגע געשיקטקייט, פּלינקייט און אקטיאָרישע שטענדיק. זיין קערפּער — זיין אינסטרומענט, מיט וועלכן ער שפּילט — דאַרף פּאַר מאַגן ווירטואַלע בויגקייט, עלאַסטישקייט.

די טעאטער־קונסט האָט אירע אייגענע אויגן

מיט וועלכע זי זעט די וועלט. דער מוזיקער זעט די וועלט אין קלאַנגען, דער מאַלער — אין פאַרבו, דער שווישפילער — אין פּלאַסטיק, אין באַוועגונג.

דער מוזיקער איז שטענדיג טעאטראַליש, ווייל מוזיק איז ניט געפּיל־אויסדרוק, מוזיק איז קינסטלערישער אויסדרוק. די איינפאַכסטע איר כערלעכונג קען אויפּוועקן ביים מוזיקער די לוסט צו שאַפן.

די איבערלעבונג מוז אויסגעלויטערט ווערן. די גרויע ווירקלאַכקייט מוז פאַרשוואַנדן ווערן. די איבערלעבונג ווערט פאַרוואַנדלט אין פּאַנץ טאַזיע און דאַן קען זי ערשט מוזיקאַליש אויס־געדריקט ווערן.

אין דעם ברייט אין מוזיק טעאטראַליש.

דער מאַלער, ווען ער קומט אין טעאטער, קומט ער מיט טעאטראַלע ליניעס און פאַרבו. דערביבער זיינען מוזיק און מאַלערייַ די נאַענטסטע שותפים, די לייבלאַכסטע מיטשאַפּער אין טעאטער.

דער נאַטוראַליזם, ד. ה. די קנעכטישע גע־בונדנקייט צו דער ווירקלאַכקייט, איז פּרעמד דעם טעאטער. דער טעאטער האָט זיין ווירקלאַכקייט, וואָס איז גאַרניט ענלאַך אויף דאָס ליי־טעראַרישע. ניטשע האָט בנוגע טעאטער געזאָגט פּאַלגנרן טיפּן געדאַנק: כּדי צו ווירקן וואָר איז לְהלוּמִין ניט גוֹיטִיג צו וואָר. מיט דעם איז געמיינט, אַז די אילוזיעס ווירקלאַכקייט דער־גרייכט מען ניט דורך דער ווירקלאַכקייט גופאַ. די פּראַקטיק אין דעם נאַטוראַליסטישן טע־אטער האָט געוויזן, אַז די נאַקעטע ווירקלאַכקייט איז ניט טעאטראַליש און ווירקט ניט טעאטראַליש.

דער באַוואוסטער פּאַריזער רעזשיסער, דער געטרייער נאַטוראַליסט, אַנטוואַן, האָט אַמאַל אין אַ שטיק, אין וועלכן עם האָט באַדאַרפּט אַרויס־טרעטן די שכולת פון דער פּאַריזער אונטערוועלט — אַפּאַישן, אַלפּאַנסען און געפּאַלענע פּרויען — אַרויסגעלאָזן אויף דער סצענע עכטע אַלפּאַנסן, עכטע אַפּאַישן און עכטע נאַסן־פּרויען, וועלכע ער האָט צוזאַמענגענומען אין די פּינסטערע שיינקלאַך. די אמתע אונטערוועלט, ווי זי גייט

עם בריוזט שוין אן אנדער אידיע. און אויך ווארפט ער זיך מיט א נואוואדיגן אימפעט פון איין אידיע צו דער אנדערער, פון דער קאמערדיע דעל ארטע צום גאסן־באלאנאן, פון באלאנאן צו די גראנדיעזע און פאכפעזע הויס־ספעקטאקל לען, פון די הויס־ספעקטאקלען צום אנטאציע־טעאטער, וואס איז ארגאניזירט מיליטעריש און טרעט אויף לויט „טרעוואגע“.

נאָר אין די אלע פרובן און זוכונגען, וואס זיינען בעצע געבונדן און געקייטלט איינע מיט די אנדערע, אין דעם כאאטישן טומל ענבערט כסדר איין געדאנק, איין הייסער פארלאנג ארויסצושוילן די טעאטראלע קונסט פון דעם ליטערארישן שאלאכין, ארויספירן זי אויף דער ווייסער וועלט פריי און זעלבסטשטענדיג.

און איטלאכער אויף זיין שטייגער האָט געד האַלפן דעם טעאטער צו באַפרייען זיך פון די ליטערארישע קייטן, איטלאכער האָט אויפגע־וועקט דעם טעאטער פון זיין לאַנגן לעטארגישן שלאָף.

יעווריאַנאוו מיט דער טעאטראַלער אוי־סערלאַכקייט, גאהראַן קרענ מיט דער טעאטראַ־ליש סימבאָלישער פיערלאַכקייט, רוינג האַהרט מיט גראַנדיעזע מאַסן אַהויסטערטונגען און מיערעכאָרד מיט זיין בטולדיגער באַציאונג צום טעקסט האָט געבראַכן דעם שטריינגן אויטאָ־ריטעט, און די אומבאַשריינקטע אויבערמאַכט פון דער ליטעראַטור אין טעאטער. פון דעם געבֿל הויבט זיך אַז צו אַרויסשלענגלעך די וועגן פון דער טעאטער־קונסט. פון דעם זוכונגיפיער אין פון דער פרובן־טומל קריסטאליזירן זיך אַרויס די פּרונציפן פון דער פּאַרנעסענער טעאטראַלער קונסט.

עס ווערט וואָס ווייטער אַלץ קלאַרער, אַז דער טעאטער קען ניט גיין אויף איין וועג מיט דער ליטעראַטור, אַז טעאטער מוז קודם כל זיין טעאטער, ער קען זיך באַנוצן מיט דער דראַמע בלויז ווי מיט אַ מעמע. די דראַמע קומנדיג אין טעאטער מוז זי זיך בויגן פאַר די געוועזן און פאַדערונגען פון דער טעאטראַלער קונסט.

דער טעאטער האַט אַ גרויסן שותף אין זיין שאַפן, אַ שותף וועלכֿן די ליטעראַטור האָט ניט.

דער גרויסער מיטשאַפער און מיטשפילער אין טעאטער איז דאָס פּובליקום. דאָס ליטעראַרישע ווערק ווערט באַשאַפן אין דער שטריינגער שטילקייט, ערגיז אין אַ היימלאַכן שוויינגדיגן קאַבינעט. דער אַקטיאָר מוז האָבן דאָס פּובלי־קום, דעם גרויסן עולם מיט וועלכֿן ער שפּילט.

דער עולם ווירט אויפ'ן אַקטיאָר און דער אַקטיאָר אויפן עולם. דער אַקטיאָר אַליין אָן פּובליקום קען נאָר ניט שאַפן. דאָס פּובליקום פאַרוואַנדלט אים אין אַן אַקטיאָר און ער פאַר־וואַנדלט דאָס פּובליקום אין מיטשפילער. זיי ווערן ביידע צונויפגעוואַקסן און פון דער דאָזי־גער צונויפּוואַקסונג קומט די ריכטיגע טעאטראַ־לע שאַפונג.

דאָס פּובליקום דאַנקט דעם אַקטיאָר פאַרוואַס ער האָט עס באַשרייט פון דער אַלמענלאַכער גרויקייט און עס אויפגעהויבן צו דער מדרגה פון עקסטאַז, פּאַרנייט זיך דער אַקטיאָר און דאַנקט צוריק, דאָס פּובליקום, זיין גרויסן שותף וואָס האָט מיט אים געטאָן דעם געמלאַכן חסד.

שעקספירט גרויסע אַקטיאָרישע דראַמעס, דער גרויסער טעאטראַלער פּאַרנעס זיינען באַ־שאַפן געוואָרן מיטן פּובליקום. שעקספירס אַק־טיאָרן זיינען געווען צווישן פּובליקום. שעקספיר איז געשטאַנען אין מיטן פּון אַ פּאַלק, וואָס האַט מיטגעשפּילט און אַפּשײַ דערפאַר זיינען זיינע ווערק טעאטראַליש געניאַל. שעקספיר איז ניט געווען קיין ליטעראַט, קיין שריפטשטעלער, ער איז געווען אַן אַקטיאָר.

און גערעכט איז אַפּשײַר טאַלכטאָי, וואָס קען ניט לייַדן שעקספירן. ער גייט צו צו אים ווי צו אַ שרייבער, ניט ווי צו אַן אַקטיאָר. דער שרייבער איז דער איינזאַמער פּילאָזאָף, ער קען ציילן די ווערטער, ער קען שלייפן, פאַלירן ריין אינדיווידועל, דער אַקטיאָר שאַפט מיטן פּובֿלי־קום מיט דעם גרויסן טעמפּעראַמענט, מיט דעם וואַלקאַן וואָס שלייַדערט סנאַפּעס פּייער אויף דער בינע און דער אַקטיאָר שלייַדערט זיי צעריק. דאָ איז אַ וואַקסאַנאַליע פון שאַפן, אַ מעשהַד בראַשית אַרגיע, און שעקספיר דער גרויסער אַק־טיאָר אין דער דראַמע איז אַ שפּילער מיט דער אויפּרענגונג און פּון דער היסטעריע פון

התלהבות/דיגער עפאכע פון דער נאטוראליסט'דיגער דראמע איז ביסלאכטווייז פארוואנדלט נעך וואָרן אין אַן אַפּענעם קאָמפּה קעגן דער רעדעווער דיגער דראַמע און קעגן איר דיקטאַטור אין טע-אטער.

דיינהאַרדט פאַרלאַזט דעם טעמפל פון נאָ-טוראַליזם — בראַמ'ס טעאַטער און הויבט אן בויען אַ טעאַטראַלישן טעאַטער. ער דערקלערט אַפֿן און דייטליך, אַז טעאַטער איז ראַשית כל טעאַטער און האָט זיינע ספּעציעלע קינסטלע-רישע אויפנאַבן און זיינע אייגענע מעטאָדן פון שאַפן. דער טרענער פון דער טעאַטראַלער קונסט איז דער אַקטאָר, ער איז דער קינסט-לער, וואָס שאַפט די טעאַטראַלע קונסט. אַלץ, סיי די דראַמע און סיי די טעאַטראַלע מעכניק, זיינען זיינע הילפּס-מיטלען. אַלץ ווערט נעך קנאַטן און געפּורעמט לויט די באַגריפֿן פון דער טעאַטער-קינסט. אַלץ, וואָס קומט אויף דער מצענע, מוז האָסן אַ ספּעציעלע טעאַטראַלע פאַרבינדן און ליניע.

דער דאָזיגער באַמח טעאַטראַלער גאָן האָט קלאָר און דייטליך געשטעלט דאָס טעאַטער-פּראַבלעם. ער האָט מיט מעשים און אַנאַקערטע ביישפּילן באַוווּזן די וועגן וואָס פירן צו דער אויפלעבונג פון דער פאַרנעמענער טעאַטראַלער קונסט. זיינע שעקספּיראָיאַפּיראָנען, זיין חני-דלען יוד מיטן אַלטן באַראַקטעאַטער האַבן באַ-וווּזן, אַז ער האָט געפּונען דעם שורש פון דער טעאַטראַלער קונסט.

נאָר דער דאָזיגער טעאַטראַלער זוכער האָט אַ צירגרויסן אַפּעטיט. ער קען ניט הוננערן און וואַרטן געדולדיג אויף די געריכטן, וואָס דאַרפן לאַנג געקאַכט ווערן. יאָגנדיג זיך נאָך ריינער טעאַטראַלער קונסט, נאָך לויטערער טעאַטראַלער לאַע שאַפונג, האָט ער איבערגעקאַפּט דאָס פּאַר-הישטע האַרזן מיט עטליכע טויז נאטוראליסטי-שע דראַמעס. ער האָט זיך געוואַרפן פון גרויסן מאַסן טעאַטער, צו שעקספּיר'ס אייביגער טעאַט-ראַלישקייט, פון נאטוראליזם צו דער קאָמעדיע דעל אַרטע. ער האָט מאַדערניזירט סאַפּאַקלען און קלאַסיפּיצירט הויפּטמאַנען. ער האָט זיך געוואַרפן אַ צערייצטער פון איין טעאַטראַלן

אוינפאַל צום אַנדערן; פון אַ גראַדויעזער אויפֿ-פירונג פון עטליכע טויזנט אַקטאָרן און פיל טויזנטער פּובליקום צו אַ שטילער קאַמער-אויפֿ-פירונג. ער האָט ניט געהאַט די אויסגעהאַלטנ-קייט, די געדולד פון אַ פּרינציפּיעלן מענטשן, וואָס וויל דורכפירן מיט אַלע כּחות אַ קלאָרן קינסטלערישן פּרינציפּ.

אַ גרויסער טעכפּעראַמענט — אין אים דער גערויט, דער גרויסער פאַרנעם, די ברויזנדיגע מעטיוקייט דער עיקר. זיי רייצן אים, צערווערן! אים און באַפּרידיגן אים אויף אַ געוויסער צייט. אין טומל און אין געפּילדער, וואָס ער האָט געשאַפן אַרום זיך, האָט ער אַבער ניט פאַרגעסן אינאַנצן דעם הויפּט-פּרינציפּ, ער האָט אין אַלע אויפּפירונגען זיינע געלאָזן דורכשימערן די טעאַטראַלע קונסט. ער האָט זיך אַפּילו אין דער נאטוראליסטישער דראַמע אריינגעבראַכן מיט טעאַטראַלישקייט, ער האָט אַפּילו דער דאָזיגער דייגער ליטעראַרישער באַשעפּעניש אַ טעאַט-ראַלן מלבוש אָנגעטאָן און טעאַטראַלע פאַרבען און ליניען איר געגעבן.

פרובן זיינען געמאַכט געוואָרן אויך אין אַני-דערע לענדער. אין רוסלאַנד, למשל, האָט אין דערזעלבניגער צייט יעווריאַיאַנאָוו פּרובירט טע-אַטראַליזירן דעם טעאַטער. אין ענגלאַנד אַז-גאַרדאָן קרעע עפּים ניט געווען שוה כּישה מיטן רעאַליזם און האָט פּרובירט דעם ליטעראַרישן סימבאָליזם טעאַטראַליזירן. ער האָט דעם גרויסן רעאַליסטישן מלבוש פאַרביטן אויף אַ פאַרבינדן און סימבאָלישן מלבוש. ער האָט אַנשטאַט דער נאַכאַמערטישער רעאַליסטישער באַוועגונג געגעבן אַ סימבאָלישע באַוועגונג.

אין רוסלאַנד האָט שוין מייער פּאַלד לאַנג דערשפּירט מיט זיין חוש די וועגן פון דער פאַרנעמענער טעאַטער-קונסט און האָט מיט יארן צוריק דעם אַלטן באַראַקטעאַטער מיט זיין אַקטאָרישער פּראַכט אויפּגעלעכט. דער דאָזיגער ליידנשאַפּטליכער טעאַטראַל איז אַבער אַ ברויזנ-דיגער זוכער, איידער אַ טעאַטער-אידיע ווערט אין אים צייטיג, איידער זי באַקומט הויט און בייגער פּלאַמט אין אים אויף אַ נייע אידיון, זי ברייט נאָך און ברענט נאָך אין זיין פּאַנטאָיע און

קומט אלץ פארטיג אין דער דראַמע, ער האָט פאַר זיך אַ פאַרטיג קינסטלעריש ווערק און ער האָט נאָר דורך זיין טעכנישער השלמה צו מאַכען עס פאַפּולערער, פאַרשטענדלעכער, בילדלעכער.

דער אויספיר בעט זיך אליין אָן :

דער אַקטיאָר אויף דער בינע איז אַ שרייַ פּעל ווי אַלע אנדערע שרייַפּלאַך אין דעם סצע נישען אַפּאַראַט. אַ שטיק מעביל אויף דער סצע נע איז אזוי וויכטיג ווי דער אַקטיאָר, אַ שטיק מעביל שפּילט מיט אין דער דראַמע ניט ווייניגער פאַר'ן אַקטיאָר.

אין מיטל־פּונקט פּון אַן אויפירונג שטייט די דראַמע, זי איז דער עיקר, דער תּוך.

בעצם האָט אייבענוואַלד ניט אַנטרעקט קיין אַמעריקע, ער האָט בלויז קאַנסטאַטירט אַ פּאַקט. ער האָט די פּערער צו דער נאָז צוגעלעגט און קאַנסטאַטירט דעם טויט. ער איז געווען דאָס אינדי געלע אין אַנדערעסאַנ'ס מעשה־לע, וואָס האָט פּון קיין חכמה'ס ניט געוואוסט און אָפּענהאַרציג אויסגעשריען :

דער קעניג איז אדמ־נאַקעט !

מען האָט אזוי פיל גערעדט פּון טעאַטראַלער קונסט, אזוי מליצה־דיג וועגען איר געשריבן : — נייע קונסט, שפּאַנגליניע.

אייבענוואַלד האָט ווי יענס קליין אינגעלע, מיט די פלייצעם געקוועטשט און אָפּענהאַרציג אויסגעשאַסען :

— איך ווייס ניט וואָס דולען זיי זיך דאַרט, וואָס איז דאָרט פאַר אַ פאַרבלערעניש, פאַר אַן איינריידעניש, עס איז דאָך גאָר קיין טעאַטער־קונסט ניטאָ.

און אַט דאָ איז דער גאַנצער טעאַטראַלער עולם געווערעט געוואָרען. די אַקטיאָרן, רעזיש־סאָרן און אַנדערע זיילן פּון רעאַליסטישן טעאַטער, וואָס האָבען אזוי טריי און ערליך געדינט דער ליטעראַטור, האָבן זיך מיף בלאַידיגט : — אויב עס איז ניטאָ קיין מעאַטער־קונסט זיינען דאָך ממילאָ ניטאָ קיין זעלכעשטענדיגע, אויַ טאַנאַס־שאַפּענדיגע טעאַטער־קינסטלער.

און עס האָט זיך אַנגעהויבן אַ לאַנגע און פּלפּולדיגע דיסקוסיע. אַקטיאָרן און רעזיש־סאָרן

האָבן פאַרשאַטן די ברענענדיגע פּראַגע מיט אַ באַרג ווערטער, מיט קיילעכדיגע פּראַוען האַט מען פאַרטומלט דעם ווייטאָג, די נסיסה פּון דער טעאַטראַלער קונסט.

קיין וואַניע און עפּיס־זאַנדרע אַרגומענטן האָט מען ניט געהערט, וואַרים וואָס האָבן די ליטעראַרישע לויף־אינלאַך געקאַנט אַרויס־שטעלן אַנטקעגן דעם אומברחמנותדיגן פּאַקט? כאַראַקטעריסטיש זיינען די טענות פּון די בעסערע אַקטיאָרן : מיר ווייסן ניט פּון קיין באַווייזן, מיר פּילן אַבער, אַז אייבענוואַלד איז ניט גערעכט, האָבן זיי געזאָגט, מיר פּילן, אַז עס איז דאָ אַ טעאַטראַלע קונסט; מיר פּילן, אַז מיר זיינען קינסטלער, פּרייע קינסטלער, ניט קיין ליימענע גולמ'ס, וואָס באַוועגן זיך נאָר אַ דאַנק דעם ליטעראַרישן שם־הפּורש.

און דער דאָזיגער ווייניגעשריי פּון אַקטיאָרן איז מער איבערצייגנדיג פאַר די אַלע פּלפּוליס פּון די רעזיש־סאָרן און אַלע אנדערע שירייס־כאַפּער און יורשים פּון דער טעאַטער־קונסט. דער אַקטיאָר פּילט זיך ווי אַ קינסטלער, ווי אַ פאַרשטייער פּון אַ זעלכעשטענדיגער קונסט. אונטער דעם שטויב פּון ליטעראַרישע חקירות, אונטער דעם איינזן פּאַנצער פּון רעאַליזם קלאַפּט אַ האַרץ און לעבט איבער אַלץ טיף און זעלכעשטענדיג אויפ'ן אייגענעם טעאַטראַלן שטייגער.

די אַקטיאָרן, די אמת'ע טעאַטער־קינסטלער האָבן געפּילט אַז עס קומט פאַר אַן אומפאַר־שטייעניש. און יורי אייבענוואַלד איז אַלע אַז דערע קברנים פּון דער טעאַטער־קונסט, וויילכע האָבן געוואָלט זי שוין מספּיד זיין, זיינען גע־ווען אַפּשד די דאָזיגע, וועלכע האָבן דעם טעאַטער אויפגעטרייכלט, אים צום לעבן געבראַכט. אָדער, לכל־הפּחות, אויפגעוועקט אין אים דעם באַוואוסטזיין און דאָס שטרעבן צו זעלכע־שטענדיגקייט.

2.

טעאַטער־זוכונגען.

די טיפע אומעופּירדיקייט, וואָס האָט אַרומ־געכאַפּט די אַקטיאָרישע קרייזן אין דער סאַמע

קעלע שטיל וועלטל און האָט עס געבראַכט אין טעאָטער — מיט אָפּגעמאַסטענע באַוועגונגען, מיט אָפּגעוואוינענע ווערטער, מיט אָפּגעצייילטע טענער. עים אַ שטיקעל אָפּגעפּליקטע וועלט אַרויסגעריסען פּון דער גרויסער, רוישיגער וועלט־מחמה האָט ער די אַקטיאָרן צוגעטראָגן. דאָס איז געווען ווירקלאַכקייט, ריינע ווירק־לאַכקייט און דער טעאָטער האָט געהאַט די אויפ־גאַבע צו קאַפּירן זי געטריי.

אַנשטאַט דער גרויסער, געהיימיגספּולער ווירקלאַכקייט, אַנשטאַט דער ווירקלאַכקייט, וואָס איז אַזוי פאַרקניולט און אַזוי פינסטער פאַר־פּלאַנטערט, אַנשטאַט דער ווירקלאַכקייט וואָס צערדערט אייך מיט אירע סתירות, וואָס צערדערט איר מיט איר גרויסן אומזין, פּון וועלכן עס שימערט אַרויס דער זין פּון מעשה בראַשית — די וועלט איז באַשאַפּן פּון כאָאָס, פּון כאָאָס האָט זיך באַשאַפּן די האַרמאָני און דעריבער גייט זי אַזוי לייכט איבער אין כאָאָס — האָט דאָס טעאָטער באַקומען פאַרגליווערטע שטיקלאַך און ברעקלאַך, דעם אָפּפאַל פּון דער גרויסער ווירקלאַכקייט.

דאָס לעבן אין טעאָטער איז געווען געבונדן, עטנאָגראַפּיש, געפענטעט מיט לאַקאַלן שטייגער און אפילו מיט פּאַמיליע־טראַדיציעס. דער טעאָטער טער האָט באַדאַרפט אָפּטיפּען יוסטע, אָדער פאַר־צאָנטע בירגער אין זייערע מלבושים, מיט זייער אַרטיגן דיאַלעקט, מיט זייער מעביל און מיט זייערע אלע וואַקעדיגע קאַפּירן. דער טעאָטער האָט באַדאַרפט אונטעררען זייער ריידעניש, אונטערשאַפּן זייערע העוויות, נאָכקוקן זייער 'הלוק, נאָכשפּירן זייערע באַוועגונגען און געבן אַ ריכטיגע פּאַטאַגראַפּיע.

הכלל, ער האָט באַדאַרפט טאָן וואָס די רעאַ־ליסטישע ליטעראַטור טוט, אָדער ריכטיגער גע־זאָגט, ער האָט ליטעראַרישע שאַפּונגען געדאַרפט טריט ביי טריט נאָכגיין און העלפּן זיי קומען צו דער וועלט.

די ליטעראַטור האָט זיך אַזוי איינגעוואַר־צעלט אין טעאָטער, אַז אין אַ שענס פּרי־מאָרגן האָט זי דערקלערט, אַז עס איז גאַרניט בנמצא

קיין טעאָטראַלע קונסט. על כל פנים איז טעאָ־טער ניט קיין זעלבסטשטענדיגע קונסט, נאָר אַפֿ־געהאַנגען פּון דער ליטעראַטור.

אין רוסלאַנד, אין דער לאַבאַראַטאָריע פּון פאַר־שיידענע טעאָטראַלע עקספּערומענטן, אין אַרויס־מיט אַזעלכע קלאַרע דבורים דער שריפטשטעלער יורי אייכענוואַלד. אייכענוואַלד האָט גענומן דעם טעאָטער ניט אין זיין היסטאָרישער פרעספּעק־טיוו, ניט אין זיין אַנטוויקלונג, נאָר אין זיין פאַרגליווערטן צושטאַנד, אין אַנהויב פּון דעם צוואַנציגסטן יאָרהונדערט, אינ'ם צושטאַנד, צו וועלכן עס האָט אים געבראַכט דער רעאַליזם, אָדער די ליטעראַרישע דראַמע. ניט רעכענדיג זיך מיט דער פאַרגאַנגענהייט פּון טעאָטער, האָט אייכענוואַלד אַנגענומן דעם צייטווייליגן גלות פּון טעאָטער ביי דער ליטעראַטור פאַר זיין גאַ־טירליכן מצב און האָט דערקלערט, אַז דער טעאָ־טער האָט די איינ־און־איינציגע אויפגאַבע — צו אינטערפּרעטרירן און אילוסטרירן דאָס ליטע־ראַרישע ווערק.

אַ קונסט, וואָס האָט ניט קיין אייגענע שע־פּערישע זאַפּטן, וואָס ציט איר יניקה פּון אַז אַז־דער קונסט, קען ניט פרעטענדרין אויף זעלבס־שטענדיגקייט. עס קען זיך בלויז ריידן פּון אַ גע־וויסער טעכנישער פּלינקייט. אין טעכנישע היטלמה קען דינען דעם ליטעראַרישן ווערק און ברענגען אים געוויסע נוצען. זעלבסטשטענדיג, אויטאָנאָם גענומען האָט די טעכנישע השלמה קיין שום קינסטלערישן ווערט ניט.

דער מאַלער קאָן אַמאָל זיך אויך אָפּגעבן מיט אילוסטרירען ליטעראַרישע ווערק, אָבער אפילו אין דעם פאַל איז ער מער אָדער ווייניגער זעלבסטשטענדיג, ווייל ער טוט די דאָזיגע אַר־בעט ווי אַ קינסטלער, וואָס האָט גאָר אַנדער־ז מיטלען און אַנדערע מעטאָדען פּון שאַפּונג. דער מאַלער איז בכלל, ווען ער אילוסטרירט ניט קיין פרעמדע ווערק, אַ גאַנצער און אויטאָנאָמער קינסטלער.

דער אַקטיאָר האָט ניט קיין אייגענע פאַר־בען, קיין אייגענע ליניעס, קיין אייגענע אויפ־פּאַסונג און קיין אייגענע קאַמפּאָזיציע, ער באַ־

מינוטן פון טומעלדיגן ערפאלג. צום אנהויב איז דער יאוש א נעפעלדיגער, דאָס סקעפטישע מחשבה'לע, צעשוואומען. אין קעפ פאר'שכורטע פון ערפאלג, איז אלץ נעפלדיג.

נאָר ביסלאַכטוויי וואַקסט דער יאוש, דאָס סקעפטישע מחשבה'לע דייסט זיך אַרויס פון נע'פעל.

עס ווערט קלאָר, אז דער טעאטער טאַנצט אויף א פרעמדער שמחה, ער איז דערנידריגט נע'וואָרן יעו דער מדרגה פון א סאדווער אויף פרעמד דע חתונה'ס.

דאָס זיינען ניט זיינע שמחות, דאָס זיינען ליטעראַישע שמחות.

עס איז געוואָרן קלאָר, אז די ליטעראַטייר האָט זיך פאַרקליבן אין טעאטער און האָט פאַר'שקלאַפט די טעאטראַלע קונסט, די ליטעראַטור האָט זי געמאַכט פאַר איר לויף-אינגל, פאַר איר „פיקאַלא“.

פאַר די פאַר צענדליג יאָר, וואָס דער טעאטער האָט זיך געפלאַנטערט אין די ליטעראַרישע פראַבלעמען, איז ער פאַרווילדעוועט געוואָרן. די אייגענטלאַכע טעאטער-קונסט איז פאַרטריבן געוואָרן פון טעאטער און איר אַרט האָט פאַרטומן די ליטעראַרישע קונסט. די ליטעראַטור האָט זיך באַנוצט מיט דער טעאטער-קונסט בלויז אויף וויפיל עס איז געווען נויטיג צו מאַכן בולטער אירע אייגענע פראַבלעמן.

דער יאוש האָט זיך אַרײַנגעריסן פריער ה'נ' טער די קוליסן; דער אַקטיאָר האָט זיך דערפילט ווי א שטיק מעבעל, אדער ווי אַנאַנדער קלייניג קייט, וואָס דינט בלויז צו פאַרפולקאָמן, צו פאַר'טיפן און צו פאַרקײלעכדיגן דאָס ליטעראַרישע בילד.

דער אַקטיאָר איז געוואָרן אַן עבד כּנעני ביים ליטעראַט.

עס איז דערנאָנט צו דעם, אז דער ליטעראַט איז געוואָרן דער הערשער און געבײטער אין טייער טער. א מענטש פון אַנאַנדער וועלט, א מענטש וואָס לעבט מיט אַנדערע קונסט-באַגריפן איז געוואָרן דער דיקטאַטאר אין א פרעמדן קונסט טעמפל.

פאַרן אַקטיאָר זיינען באַשאַפּען געוואָרן דראַקאָנישע געזעצן. מען האָט אים איינגע'שרופט אין אַ בינעזישן שיכל און ער איז צו'היקערט געוואָרן.

דער אַקטיאָר איז געווען דער ערשטער וואָס האָט זיך דערפילט פאַרשקלאַפט און געפּענטעט און ער האָט זיך דער ערשטער אָנגעהויבן בונד טעווען.

דער אַקטיאָר איז שוין אָבער אזוי פאַרלעבנט געוואָרן, ער איז שוין אזוי פאַרשטויסן און פאַר'וואַלדאָנט געוואָרן, ער איז אזוי ווייט אוועק פון זיין אַקטיאָרישער קונסט, אז ער האָט שוין ניט געקאָנט קלאָר און דײַטלאַך פאַרמולדיען, וואָס ער וויל, ער האָט בלויז געפילט און בחוש געזען, אז ער פאַרנעמט ניט קיין אַרט אין טעאטער, אז ער פרעמדע געוועלטיגן איבער אים, אז זיין אייגענע שעפּערישע קראַפט איז אָפּגעשוואַכט געוואָרן ביז דער לעצטער מדרגה, אז עמיצער האָט אים אָנגעגאַסן בלוי און די פיס און ער קען קיין פרייען טריט ניט מאַכען, אז ער אַטעמט מיט אַ פרעמדער לופט אויף דער צענע און דינט פרעמד דע געטער.

דער ליטעראַרישער נאַטוראַליזם איז לכּתלָה געקומן אין טעאטער מיט א רעוואַלוציאָנאַרן ברען, ער האָט פון טעאטער געוואַלט פאַריאָגן דעם אַלטן פאַרשייטלעכן אַקטיאָרישן שאַבלאָן, די אַלטע רוטשע. ער האָט זיך גענומען אַרייַנ'פירן דעם טעאטער אין דער וועלט פון ווירקלאַכ קייט, און די אַרײַם פון דער אייפאַכער גרויסער נאַטור. ער איז געקומען מיט די גוטע און פּרומע כּונת'ס צו קעמפן מיט סצענישן כאַאָס, מיט די הפּקרשע באַוועגונגען, מיטן אַלטר'פרענמישן אַק'טיאָרישן נוסח, מיט דער פאַרוואַרלאָזטער קאַ'מעדיאַנטיזם. ער האָט צוגעוואַגט דעם טעאטער צו גיבן אים, אַנשטאַט די פאַר צענדליג באַווע'גונגען, וואָס ער האָט באַקומען בירושה פון זיינע זיידעס און עלטערזיידעס, א וועלט א רייכע מיט נייע באַוועגונגען, א וועלט, וואָס שאַפט מיט א ברען, וואָס אַטעמט מיט פייער.

נאָר אַנשטאַט דער פרייער, גרויסער וועלט, האָט דער שרייבער אויסגעצופט א קליין שטי

איד וויל ריידן דוקא וועגן דעם ריכטיגן קרויס, וועגן קרויס אין דער טעאטראלער קונסט, טאקע וועגן דער פאטאלער טעאטער-אפהענגיקייט פון דער ליטעראטור, וועגן דער טראגעדיע פון דעם סימישן צוויילינג, וואס איין שוועסטער מוז איבערלעבן אלע פגעים פון דער אנדער שוועסטער, וועגן אונזער טעאטער-קונסט, וואס איז נאך ניט זעלבסטשטענדיג און קען ניט בויען איר ערפאלג מיט אירע אייגענע מיטלען, מיט אייגענער קינסטלערישער שאפונג, מיט אייגענע טעאטראלע אנטפלעקונגען, מיט אייגענע מעטאדען און מיט איר אייגענער טעאטראל-לישער וועלטבאנעמונג.

דאס איז געווען די קראנקהייט פון דעם אייראפעאישן טעאטער. און מיט דעם איז אויך קראנק אונזער טעאטער.

די לעצטע פאר צענדליג יאר פון נייכענטן יארונדערט האט זיך די ליטעראטור באזעצט אין טעאטער.

דער טעאטער איז געווארן די טריבונע פאר אלע גייסטיגע שטרעבונגן און ריכטונגן, פאר אלע סאציאלע און עטישע פראבלעמן. ער איז געווען דאס האןפערל פאר אלע גייסטיגע שטורמס און ווירבליוונגן.

אין דער אמאליגער פריילאכער און זארגלאך זער היים פון די הפסר'דיגע קאמעדיאנטן האבן זיך מיט פאמפ און פייערליכקייט אריינגעצויגן די גרויסע קעפ מיט די הויכע שטערנס פון דער וועלטליטעראטור. עס קומט איבסען מיט זיינע ערנסטע און קלוגע פראבלעמן-דראמעס, טאלס-טאז מיט זיין רייזקריסטאלאכער מאדאל, הויפט-מאן מיט זיינע סאציאלע דראמעס, שאן מיט זיינע בייסיגע פובליציסטישע קאמעדיעס, טישעכאו מיט זיין דינעם סקעפטיש-מלאנכא-לישן שמייכעל און נאגענדיגן רוסישן אומעט, סטרינדבערג מיט זיינע שארפע ציין און זיין פינסטערן פרויען-האס, האסכן קאקעטירט מיט זיינע נעגל, גארקי באווייזט דער וועלט באדרויע-סע פילאזאפען, אנדרייעוו — זיינע היפאבאני-רישע וועלטשטורמער, די פראנצויזישע שריפט-

שטעלר קומן מיט וייער פאליטער און ראפניזיר-טער סאפאן-פליידעריי און בולוואר-עטיק.

נאך די קארפן-קעפ פון דער וועלטליטע-ראטור צייט זיך א לאנגע פראצעסיע פון קלע-נערע דיכטער מיט נאך וואונדערע און שווערע דראמען.

די ליטעראטור האט איר היים אין טעאטער געפונען, און מיט דער ליטעראטור — א גאנצע מחנה אקטארן-פילאזאפן, אקטארן פון דער פיר-נער, ראפנירטער געזעלשאפט, רעזשיסארן-דיינ-קער, ליטערארישע בעלי-עצהס, געלערטע עקס-פערטן, שניידער אין ברילן, מעכאניקער מיט פארמעטרפנימער, מאלער-פארשער, באדעקט מיטן שטויב פון ארכיוון און מזויאומס, טיח-דיינגענדע פארקומאכערס, אינטעליגענטע סטא-ליארעס, מאיעסטעטישע בילעטיארן און הונדער-טער אנדערע ספעציאליסטן.

פראפעסארישער ערנסט און רואיקייט, אקט-דעמישע טרוקענקייט און מאטעמאטישע פינקט-ליכקייט האבן זיך פארקליבן אין טעאטער.

עס איז געווען א צייט פון ריידעניש וועגען רעוואלוציעס אין טעאטער.

אין רוסלאנד האט די רעוואלוציע דורכגע-פירט דזשענטלמעניש סטאניסלאווסקי, אין דייטשלאנד, מיט ברען און אימפעט — בראם, דערנאך ריינהארט; אין פראנקרייך — אַנ-טואו; אין ענגלאנד — מיט אקטוארישן פאטאס גארהאן קרעג; אין בייערן — מיט הנ'דלאד, גע-ארג פוקס.

עס איז געווען יום טוב אין טעאטער. די וואָבעדיקייט מיט איר גרויען פנים קוקט ניט אריין אין אים. מען איז כסדר אין פראק, אין ווייסע האנדרשו, כסדר פייערלאך און האָפערדיג.

די בעסטע, די פינסטע געזעלשאפט אויף דער סצענע; די בעסטע, די פינסטע געזעלשאפט אין צוועהער-זאץ.

נאר אין סאמע ברען פון די טעאטער-דיע-וואָלוציעס, אין דער גרויסער פייערלאכקייט פארניגניט זיך שטיל א טווארצער, נאגענדיגער יאוש, עפּים א טיוולויש-בייסיג מחטבאליע, שנייט דורך די צופרידענהייט אין די גליקליכע

שפראדירוש'ס סיי אין העברעאיש, סיי אין אידיש; ער איז צוגעפאלן דורשטיג צום קוואל פון אלע סטילן אין אלע דורות און אין אלע טיילן פון פאלק, מחמת די היינטיגע שפראך

מטבעים זיינען געוועזן ווינציג אויף צו צאלן די גרויסע חובות פון זיין נשמה: ער האָט געמוזט איבערגיסן אין זיין פורעם די איידעלע מעטאלן פון אלע אלטע מטבעים.

דר. א. מוקדוני :

טעאטער פאר זיך, אַרעך טעאטער פאר ליטעראטור ?

1.

שוין יאָרען לאַנג, אז איך וואָרט מיט מיט האַרדיקלאַפעניש אויפ'ן וואָרט פון דעם אידישן שוישפילער. זאָל ער אַרויס און דערצעלן דער אידישער וועלט פון זיינע קינסטלערישע זאָרגן, לייַדן און פריידן. זאָל ער אַרויס און אָפן זאָגן, וואָס עס דריקט אים און וואָס עס פאַרגרױט און פאַרוואַכעדיגט זיין קינסטלערישן שבת.

מיט דער גרעסטער נייגערקייט האָב איך זיך אַרויפגעוואָרפן אויפ'ן אַרטיקל פון דעם שויר שפילער אברהם מאַרעווסקי, אין דעם מאַזינומער „דאָס נייע לעבן“.

דער גרויסער שווינגער, דער אידישער אַקט יואָר, וואָס שווינגט 50 יאָר, האָט, ענדלאַך אַנגעוויבן לייַדן!

עס איז להלכותין ניט וויכטיג וואָס ה' מאַך רעווסקי האָט ניט דייטלאַך און ניט קלאָר גע' שטעלט די טעאטער־פראַגע בכלל און אונזער אידישע טעאטער־פראַגע בפרט. וויכטיג איז דאָס, וואָס דער אידישער שוישפילער האָט זיך גע' מאַלדן צו וואָרט וועגן דער טעאטער־פראַגע. מיט דעם גופא, וואָס דער אידישער שוישפילער אַליין האָט דערפילט דעם טיפן קרויזס אין טעאטער, מיט דעם, וואָס ער פרובירט זיך פאַנאנדערקלייבן אין דעם קנויל פון פאַרשיידענע סתירות, ווערט די טעאטער־פראַגע קאנקרעטער, זי לאָזט זיך אַראָפּ פון די הויכע טעאָרעטישע הימלען אויף דער ערד און ווערט אַ טאַג־פראַגע אויף וועלכער מען מוז געבן אַן ענטפער.

היות אָבער ווי ה' מאַרעווסקי האָט מיט זיין שוישפילערישן טעמפּעראַמענט אויפגעוויירבלט צו פיל פראַגן מיט אַמאָל און האָט די הויפט־ פראַגע צונויפגעמישט מיט אַ סך אַנדערע זייט־

גע און טעכנישע פראַגן, מיין איך, אז עס איז נויטיג פריער פון אַלץ אַרויסבלאָזן די קארדיר נאלע פראַגע וועגן קרויזס אין אונזער טעאטער. וועגן אַ קרויזס אין אונזער טעאטער רעדט מען שוין לאַנג, אזוי לאַנג ווי מען האָט אָנגעהויבן ריידן וועגן אַ קרויזס אין אייראָפּעאישן טעאטער. בעצם האָבן מיר דאָס וואָרט קרויזס אויפגע' כאַפט און אָנגעווענדט עס אויף אַלע צרה'ס און שלעקן אין אונזער טעאטער לעבן, ניט באַנעמ' דיג ריכטיג, וואָס מען פאַרשטייט אין אייראָפּע אונטער דעם אויסדרוק: „קרויזס אין טעאטער.“ אין אייראָפּע האָט מען מיט דעם וואָרט קרויזס געמיינט פשוט די גסיסה פון דער נאַטור דאָליסטישער טעאטער־קונסט. דאָס איז — ראשית — צווייטענס, האָט מען דערפילט, אז דער טעאטער איז אויגענטלאַך געוואָרן אַן אנשטאלט פאַר ליטעראטור, אַ מין לייַזזאָל וואו מען קומט זיך צענויף פאַרליינען דראַמעס. דריטנס, האָט מען זיך אַרומגעווען, אז די טעאטראַלע קונסט איז דורך דער נאַטוראָליסטישער און רעאַליס' טישער דראַמע אָפגעשוואַכט געוואָרן ביו צום לעצטן גראַד.

ביי אונז האָט מען נאָך ניט געווייטאַגט מיט דער דאָזיגער פראַגע. ביי אונז הייסט קרויזס נאָר עפּיס אַנדערש. ביי אונז קלאָנגט מען זיך בעצם אויף אַ קרויזס אין דער ליטעראטור. אונזער טע' אטער לעבט ביז היינטיגן טאָג מיטן זכות פון דער ליטעראטור, אונזער טעאטער בויט זיין ער' פאַלג אויף דער דראַמע. און די דאָזיגע דראַמע האָט קיין ערפאַלג ניט. די אַלע ליטעראַרישע געווירצען, וואָס דער טעאטער באַקומט, טרייס' לען ניט אויף דעם עולם, זיי צערודערן אים ניט, זיי אַמוזירען אים אפילו ניט.

נפש היה ומפללה,

והמטורד כדי דברו בו
את כל רזי לבו הניד לו,
וכל הנפין ירו דובכה,
אף רזי אחר בקרבו הבחיר,
סחור סחור לו אצבעותיו סווג,
נימה אחת אלמה נשארה,
אלמה נשארה עד היום ...

וצר כאד, סארל

כל ימיה זעה נימה זג,

דומס זעה, דומס ערדה,

אל מומורה, דודהגואלה,

כמהה, צפאה, ענמה, נכספה

כאשר יענם לב למומנו לו ;

ואם התמהמה — בכל יום הבחה לו,

ובנהימה טבירה שועת לו —

והוא התמהמה, אף לא בא,

אף לא בא! *

(„אחרי מותי“)

* און ס'איו א שפאר, א שארל ער האט דאך נען

האט א פירל, א לעבעדיג, ריידענדיג וועגן, און

ווען נאר דער דיכטער האט מיט אים פארבראכט,

האט ער אים אלע סודות פון זיין הארצן אויסגע

זאגט, און אלע סטרונגעס זיינע האט ער געלאזט

ריידן, נאר איין סוד אין אים האט ער איבערגעלאזט,

אלץ ארום'ארום האבן געטאנצט די פינגער — איין

סטרוגע איז שטום געבליבן, שטום געבליבן ביז

היינטיגן טאג!... און ס'איו אזא צער! די נאנצע

צייט האט די סטרוגע געפלאטערט, אין דער שטיל

האט זי געצייטערט, אין דער שטיל האט זי גע

פלאטערט, צו איר געזאגט, צו איר אויסלייזער,

האט זי געבענטשט, געדרושט, געלעכצט, גענוסט, ווי

עס נולסט א הארץ דעם, וועט איר אים באשערט ;

און אז ער איז ניט געקומען, האט זי דאך געווארט

אויף אים, ניט אויפגעטרעט צו ווארטן.

און שטיל ברומענדיג האט זי געבעטן און גע

שריען צום אים, — אבער ער איז ניט געקומען,

ניט געקומען!...

נאר אזא נאך אויסדרוק און אויסלייזונג

לעבענדיגער דיכטער, ווי ביאליק, האט געקאנט

ארייננעבן אזא שטילע קראפט און אזא טיפע

עלעגישקייט אין דער שטוב'געליבענער, נאך

איר געזאגט, נאך איר אויסלייזער בענקענדיגער

סטרוגע!

דער דורשט נאך קרעפט'ניגן אויסדרוק האט

געוועקט אין ביאליק'ן א באזונדער אויפמערק

זאמקייט און גענערט אין אים גאר א באזונדער

אינטערעס צו יענעם צושטאנד אין דער נאטור

און אין דעם מענטשנס נשמה, ווען עס קומען

אן גייע פרישע כחות און זיי רייסן זיך ארויס

צוגיין אויף דער ליכטיגער שוין. די האזיגע כחות

זיינען שטענדיג פול, אויפגעטיג, און אז מען וויל

זיי אויסדרוקן, מוז מען געברויכן שארפע, ד. ה.

טיף זיך איינשניידנדיגע ליניעס און זאטע

פארבן — — — —

און דער טיף? איר הערט זיין קרעכצן

און זיין סקרופען פון דער ווייטן?

עפעס נעמט דארט, עפעס פלאצט דארט,

עפעס שפארט דארט אין די ווייטן...

עפעס רורערט זיך דארט אונטן...

באלד, אט באלד וועט זיך באווייזן,

וואס דערשטיקטע קרעפטן קאנען,

ווי די גויס ברעכט איין און אייזן...

אלע שטרעמען שטילע וואסער,

ווי מיט איין געדאנק און עצה,

וועלן זיך א געס טאן „ראזאפ“

און א שפאר טאן מיט איין פלייצע — — — —

(„ערב פרילינג“)

ניט נאר דער „נבישל“ איז ביאליק געפעלן,

נאך דער משל אליין אויך — די דערשטיקטע

קרעפטן, די שטרעמען שטילע וואסער, וואס גיבן

זיך מיט אמאל א שפאר, — דער אויפגעט פון

ארויסגיין און ארויסשפארן, די ארגיגע פון לייד'נ

שאפטלאכן אויסדרוק.

ביי ביאליק'ן אליין זיינען דא ארגייעס פון

הפקרדיגער אדער איינגעהאלטענער, פרייעלאז

זענער אדער צונויפגעפרעסטער, און דערפאר נאך

מער דינאמישער, אויסדרוקס קראפט.

די שפארד'שאפונג פארנעמט דערפאר אזא

גרויסן ארט אין ביאליק'ס פאעזיע, ווייל זי איז

מער ווי אלץ און פריער ווי אלץ — א ו י ס -

ד ר ו ס - פ א ע ז י ע .

ער האט געפענט אלע אוצרות פון אונזערע

שחיטה־שטאט" איז, ווי „מתי מדבר“, א מייסד
טערהאפטע אנטפלעקונג פון ביאליקס איינגע-
האלטענעם און זעלבסטבאהערשטן פאטאם.

ה.

אויסשעפונגס כח.

זיך אליין באהערשטיגער פאטאם; פאטאם
פון אימפעט און צעיאָגטן, הפקר'דיגן שטורעם;
שטיילקייט; — דאָס זיינען דריי וועלטן ביא-
ליקס, דריי פארשיידענע צעשטאנדן פון געמיט,
דריי פארשיידענע געשטאלטונגסמעאדן. אבער
איין כח איז פאראן, וואָס אנטפלעקט זיך אין
זיי אלע און וואָס איז א באַדאָקטער־שטריך פון
ביאליקס גאנצן שאַפן. — דאָס איז דער
כח פון אויסשעפונג.

עס זיינען דאָ דיכטער, וואָס רירן נאָר אַן
זאכן, ווינקען נאָר אַן אויף זיי, דיכטער, וואָס
רירן מיט אַ האַלבן מויל, צייכענען מיט בליי-
שטיפטן, מאַלן מיט וואַסערפאַרבען. דאָס זיינען
די דיכטער, וואָס עפענען פאַר אונז טירן, לאַזן
אונז אַרײַנגיין אין זיי — און אַליין ווערן זיי
ניט. זיי באַלייטן אונז ניט אויפ'ן וועג, אויף
וועלכן זיי האַבן אונז אַרױפגעשטופט. ביאליק
מאַכט דורך מיט אונז אַ גרויסן שטיק וועג. אַניט
— האַלט ער דעם פאַרהאַנג פון דער וועלט, וואָס
ער פירט אונז אַרײַן אין איר, אַזוי לאַנג אויפגע-
הויבן, ביז מיר דערזען אירע ווייטסטע ווינקער
לאַד און טונקלסטע שפאַלטן.

דוכט זיך אַמאָל, אַז ער רערט צו פיל, צו
לאַנג, אין דעם אַמת'ן האָט ער ליב ניט צו
רירן, נאָר אויסצורירן זיך ביזן סוף, דערגרונט
טעוען זיך ביז'ן דעק.

ער קערט זיך אום אַן אַנדערש מאָל צו זיינע
אייגענע, פריערדיגע מאָטיוון, ניט ווייל ער האָט
אַ שוואַכקייט זיך איבערצוהאַרן, נאָר ווייל אים
דוכט זיך, אַז ער האָט ניט אַלץ געזאָגט. ער
באַפרייט זיך ניט פון זיינע איבערלעבענישן,
זעאונגען, פאַנטאַזיעס, וואו זיי ווערן ניט אינד-
גאַנצן און פולשטענדיג אַרױסגעבראַכט. זיין
פאַעטישער געדאַנק לאָזט אים ניט רוען, וואו ער
האָט אים ניט אַרױסגעזאָגט מיט'ן פולן מויל,

וואו ער האָט אים ניט אויסגעדריקט מיט'ן גאַנצן
כח פון זיין באַריידעוודיגקייט, וואו ער האָט
ניט אויסגעניצט די געדיכטסטע און זאַטסטע
פאַרבן פון זיינע רייכע פרעכטיגע שפראַך-
אוצרות ...

הענים הרעבות הללו שככה תכבנה,

השפתיים הצמאות האלה השואלות: תשכנו!

העמרים העורבים האלה, המוראים: תפישנו!

המודותיך הצפונות, ששבעה כשאלו לא תדענה;

כל עתרת הטוהי הזאת, שפעת חמרה כלאה,

כל השאר הלזה, כל הבשרים האלה, שככה

הלעיטוני כמקור תענוגים, כמעין הברכה —

לא ידעת, יפה, מה קצה בם נפשי השבעה.

איז עס די מליצה'דיגקייט אָדער די הייסע
טורחישע פראַכט פון העברעאיש? איז עס די
זאָמאָסיגקייט און ברוטאליטעט פון מעכטיגן
טעמפעראַמענט? איז עס סתם צעאָנסקייט פון
רייך? ניין, עס איז אָנגעגאָנסקייט, פּאָלקייט פון
עקספרעסיע און נישט נאָר דאָ איז עס אַזוי, וואו
דער דיכטער איז אויסן געווען אַרױסצוברענגען
וואָס בולטער און פולער די דורשטיגע, הונגעריגע
קערפערלאַכקייט — ס'איז אומעטום אַזוי ביי
ביאליק'ן. פון אלע זיינע הייסע ברענענדיגע ליי-
דנשאַפטן איז די הייסעסטע און פייערדיגסטע —
די אויסדרוקסליידיגשאַפט.

ער איז דערפאַר אַזוי קינסטלעריש, ווען ער
האַלט זיך איין, ווען ער שליסט־אויס און פאַר-
חטמעט הונדערט ווערטער אין איינעם, אַ ים
איז אַ טראַפּן, ווייל דאָן מאַכט ער די העכסטע
אַנטשטערנענונג און ברענגט אין באַווענונג אלע
כחות פון זיין נשמה. ער ווערט דאָן דער באַ-
צווינגער פון זיין אייגענער סטיכיע, וועלכע
רייסט זיך פון די קייטן, ברומענדיג מעכטיג און
פאַרשטיקט. ער מאַכט ריידן זיין שטומקייט, ווען
ער באַפעלט אַנטשטומט ווערן זיין באַריידעווד-
דיגקייט.

טיף, אומענדלאַך טיף איז זיין צער, ווען די
שטומקייט בלייבט שטום, בלייבט ניט אויסגע-
דריקט, ניט אויסגעלייזט —

און אפשוויינקען דעם בלוט אין רינסטאט, ס'זאל
ניט שרייען

צום היפל נוואר פון סיכט אחוים, און אפער
איז שוין דעם איינגענוקען אין דעם תהום דעם
שטומען

און וויינט די דערנער און דארט ביי א פלייס א
קרימען.

און כמרגל וועט די ווו, ווי היינט, ווי נעכט,
ווי אלע טאג, א ליכטיגע ארויסגיין
פון כורח זיי נעמינערט ניט א האר ניטש
און שא, און שטיל, און גלייך ווי נצחנישט...

וואו האבן מיר געהערט אזא וויינענדיגע
שטיקלייט? וואו האבן מיר געווען אזא שטילן,
יעלטראיבערקערנדיגן, זונען-לעשנדיגן, שטור
רעם?

ווען ניט דער גרויסער הייליגער אמת פון
דעם דיכטערס רייך, וואלטן מיר דען נעקאנט
פארטראגן די ברוטאלע גרויזאמקייט פון, זיין
טאטנס פנר", „א גראשן פאר א טאכטער א
געשנעדעטע“, „צום בית-הקברות מיט די טאר-
בעס, שלעפער!“?

ווען ניט די אוינפאכקייט, די אויפריכטי-
קייט פון די אלע, נייע און אלטע, אויסדריקן,
וואס זיינען דא אין דער פאנעם. — וואלט
דען געווען אזוי נאטירלאך זייער פיינערלאכקייט?
ווען ניט דעם דיכטער'ס וואונדערלאכע פיי-
איגקייט צו בויען די שפראך, סיי די העברויא-
שע, סיי די אידישע, און צו מאכן, אז זי זאל
זיין אמאל ווייך, ווי א קרענקלאכן קינד'ס
בלוי, און אמאל הארט, ווי „שטאל און אייזן“.

אמאל שטיל, אמאל שטורמיש, אמאל אנגע-
שטרענגט-איינגעהאלטן, אמאל לייכט, שפייטעווי-
דיג, און אמאל — שווער און טונקל אנגעלאך.
ווי א כמארע, אמאל אלט, ווי א פסוק פון
חומש, און אמאל פריש, יונג, — ווען ניט אט
די רייכע שפראך-קונסט פון ח. נ. ביאליק, וואלט
ער דען געקאנט אויסדריקן אין דער פאעמע
אזוינע פארשיידענע געפילן און געפילסניואנסן?
דער דיכטער אליין האט אויסגעטיילט און
באטאנט דערהויפט דעם געפיל פון צ א ר ו :

„שיך הועם“ האט ער עס אנגערופן אין העב-
רייאיש. און אריש איז צוגעקומען צו ער :
„פון צער און צארן“. אבער די דאזיגע צוויי
הויפטגעפילן שעפן ניט אויס דעם עמאציא-

נעלן אינהאלט פון דער פאעמע. זיי ווערן קאמ-
בינירט און געמישט צווישן זיך אין אזעלכע
פארשיידענע פראפארציעס, אז פון דעם אליין
באקומען זיך אן א שיעור געפילסניואנסן :

אָט נעמט דער ווייכער, ווייסער צער אין זיך
אריין דעם צארן, פארשטיקט זיין שרייען און
באהאלט פון אונז זיין רוע רויטקייט, און אט,
פארקערט, צערונגערט זיך דער צארן און מיט
די שארפע קאלטע בליצן שניידט ער זיך אריין
אין דער טיפער, שטילער, טונקעלער ווארעמ
קייט פון צער... אָט איז ל י ב ע דער קוואַל,
וואס נערט ביידע געפילן, אי דעם ווייכן געפיל
פון צער, אי דעם הארטן, גרויזאמן צארן, אָט
איז עס ר ח מ נ ו ת (אויך פון גרויס רחמנות,
פון אוימבאהאלפענעם רחמנות קאן מען אין
כעס ווערן אויף זיך און אויף אנדערע), אָט
איז עס דער גיבט פון ה א ס , וואס טריפט
פון דער ליבעס ניט פארהיילטע וואונדן, אָט
איז עס מעכטיגער מאָנענדיגער ש ט א ל י ,
אָט איז עס א ו מ ע ל און י א ו ש... פון
שטיילסטן געוויין ביז צום היכניגסטן שפאט
און בייזעסטן, ביטערסטן געלעכטער, פון די
איידלסטע טענער פון מענטשלאכן ברידערלאכן
מיטלייך ביז צו די ברוטאלסטע קללות און
חרמות, — ציט זיך די שטייף אנגעצויגענע
און דאך ציטערנדיגע, פלאטערנדיגע שנור פון
די פארשיידנארטיגסטע איבערקעבענישן...

ביי אזא פארשיידנארטיגקייט פון די געד-
פילסדראקציעס האט די פערומאס און דער אל-
געמיינער ריטם זיך געדארפט א סך מען און
עפטער ענדערן. עס האבן געדארפט זיך מער
דיסאנאנס און דער ריטמיש, מער בארנארויף
און בארנאראפ... דאן וואלט די אינעווייניג
סטע רייכקייט זיך מער אנגעווען, שארפער זיך
געגעבן צו פילן. אבער זי איז איצט אויך גענוג
בולט. און דער פאקט אליין, וואס אזא רייכ-
קייט איז אויסגעדרוקט געווארן, צייגט אז
דער דיכטער האט געברויכט א מעכטיגן ווארט
אינסטרומענט...

איבערלאזנדיג אויף אן אנדערש מאָל די
באשרייבונג פון דעם דאָזיגן קינסטלערישן אינ-
סטרומענט, מאַך איר דעם אויספיר, אז „אי-

די גרויסע קראפט פון דעם איינדרוק, וואָס „אין שחיטה־שטאַט“ מאַכט אויף אונז. עס איז נויטיג געווען צו צייגן, אַז ווען ביאָליק האָט געשריבן זיין צעראַון־צאַרן־ווערק איז ער ניט געווען אין דעם געוואוינטלאַכן, אונז אַלעמן באַקאַנטן, קרייז סוף פּאַנאַס־צער און פּאַנאַס־צאַרן, נאָר אין אַ סך העכערער געפילסוועלט און געדאַנקענספּערע, אין אַזאַ, וואָס אַן אים האָט זי ניט עקזיסטירט, אין אַזאַ, וואָס ער האָט געשאַפן, פּאַרקערפּערט און אַנטפּלעקט. עס איז נויטיג געווען קלאַר צו מאַכן, אַז די עצם טעמע פון „אין שחיטה־שטאַט“ איז ניט קיין געוואוינטלאַכע, באַנאַלע, פּאַנאַס־טעמע, „פון לעבן געבויען“, נאָר נאָר אַן אַנדערע, פון אַן אַנדער הייד און אַן אַנדער טיפעניש, אויסגעווייטאַנט און געשאַפן פון דעם דיכטער אַליין...

די טעמע איז אַ בייזאַך אין אַ קונסטווערק, נאָר אויף ווי ווייט זי ווערט גענומען פון ערגיץ אַ פּאַרטיגע (הגם מען טאר ניט פאַר געסן, אַז דאַס נעמען אַליין, דאַס אַויס־קלייבן דעם אַדער יענעם שטאַף קאַז שוין זיין אַן אַקט פון שאַפונג און מוז אין דער אמתן זיין אַן אַרנאַנישער טייל פון שאַפונגס־פּראָצעס, ניט קיין צופּליגע און דרויסנדיגע זאָך); ווי ווייט די טעמע איז אַ פּאַרוקט פון דעם דיכטערס אינעווייניגסטן לעבן, ווי ווייט די אַדער יענע ספּערן אירע ווערן ערשט דורך דעם ווערק אַרויסגעבראַכט און באַלויכטן, ווי ווייט זי עקזיסטירט נאָר ניט אַז דער קוואַליטעט און דעם קוואַנטום פון אויסדרוקסענערגיע, וואָס איז פּאַרברויכט געוואָרן אויף איר „באַאַרבעי טונג“, איז זי ניט בייזאַך, נאָר עיקר, ניט טעמע, נאָר סיבה און רעזולטאַט פון דעם געשאַפּענעם ווערק... אין דעם זינען איז ניט בלוזן אַינ־האַלט און פאַרם, נאָר אפילו טעמע און פאַרם אַיינעם...

אַלזוי, אויב מיר האַבן געפרופּט אַרויס־ברענגען די אייגנאַרטיגקייט, די נייקייט, די דרויסטקייט פון דער „טעמע“, ווי אויך פון דעם „אינהאַלט“, וואָס עס האָט די פּאַעמע „אין שחיטה־שטאַט“, האָבן מיר שוין דערמיט

אַליין געזוכט אַ וועג צו איר פּאַעטישן ווערט און זינען.

אַן אַרימערן און ווייניגער אַרזיגעלן אינ־האַלט וואָלט מען געקאַנט אפּשר אויסדרוקן אויך אין פּראָזע און אַז דעם איידעלן און שטאַרקן אינסטרומענט פון אַ דיכטער. אבער יענע גרויסע עשירות פון מאַראַלישן און עמאַציעאַנעלן פּאַס, יענע מאַכט און שיינקייט פון געפילס־און געדאַנקען־אויסדרוק, וואָס איז פאַראַן אין דער פּאַעמע „אין שחיטה־שטאַט“, וואָלט מען קיינמאָל ניט געקאַנט אַרויסברענגען אין פּראָזע אַדער אין געוואוינטליכע פּערוז. נאָר אַ הויכער גייסט און אַ הויכע קונסט האָט געקענט אויס־דריקן און שאַפן דעם „אינהאַלט“, אַדער אפילו די „פּראָבלעם“ פון „אין שחיטה־שטאַט“.

אַז דער קאַנדענסירטקייט און אַנגעד שטרענגטקייט פון ביאָליקס פּערוז, אַז דעם שטומן, איינגעהאַלטענעם געשריי, וואָס איז אין פיל פון זיי פּאַהתמעט און פּאַרשלאָסן, אַז דעם נייסיגן דינאַמיט, וואָס זיי זיינען פול מיט אים און וואָס ער איז נרייט יעדע מינוט אויפצורייסן, אַז דער גליענדיגער און שמירנ־דיגער קראַפט פון ביאָליקס ריטם, וואָלטן די „בילדער“ פון פּאַנאַס געווען אַדער אַ ביליגער באַריכט פון פּאַקטן, אַדער אַ פּאַרעווע געריכט פון לעבלאַכן געפילסאויסנוס.

די מוראַדיגע פּאַרביטערטקייט קעגן דעם רישעות פון דער וועלט און דער ווייגעשוי אויף דער נישטיקייט פון אירע קרבנות וואָלט אונז ניט דורכגענומן אזוי דורך און דורך, וואָלט זיך ניט צעגענאַסען, אזוי ווי גיפט און קעגננישט, איבער אונזערע אַלע אברים, איבער אַלע אַדערן, ווען ניט דער שעפעניש פּאַרטיפּטער אינהאַלט און דער אויסערגעוואוינטלאַך פּאַרשאַרפטער אויס־דרוק. טויזנטער פּאַרעסעס מיטינגען וואָלטן ניט געקאַנט איבערגעבן אפילו אַ הונדערט־חלק פון דעם, וואָס איז שטומ־שריענדיג איינגעשלאָסן אין דעם „ריח פון בלוט און בליטן“, אין דעם „צווילינג“: „אַ שחיטה מיט אַ פּרילינג“, און די שורהים:

שאַ, מאַרגן וועט אַ פּרישער רענן קומען

פון יעדן שארפן ווארט, וואס רייסט זיך ארויס פון זיין טויל, רינט בלוט, בלוט פון זיין פאר-וואונדעטן הארצן.

עס איז ביי אים א גייסטיגער זעלבסטשוין...

קעגן אונזער גייסטיגן זעלבסטפאָרגאָס!

און נישט נאָר ביי אים אליין, אונזער פאלק, זיין געוויסן. וואָלט ניט געקאנט קומען צו זיך, וואָלט ניט געקאנט אויפּוואַכן, ווען דער גרויסער מוטיגער דיכטער וואָלט אים ניט אויפגע-טרויסלט ביז צו דער טיפסטער טיפעניש, ווייזט דיג אים זיין אמתן געזוכט אין דעם געשליפענעם שפיגל פון ניט געפעלישטן זעלבסטבאוואוסט ריזן.

פאר אונזער אמתן, שבתדיגן, איך זיינען די דונער פון ביאליקס בייזע, ביטערע קללה'ס און די בליצן פון זיינע שארפע ברענענדיגע רייד געווען, ווי א געוויסער, וואס פרישט אפ און רייניגט אויס די לופט. אזוי ווי פון אונזער אייגענעם הארצן וואָלט עס אַרויסגעדונערט און אַרויסגעבליצט. — און אראפגעוואשן געווארן.

דאָס איז געווען אַ ווי, אַן „על הטא שחמאתי“, אַ גייסטיגער ביעור חמין פון אַ גאַנצן דור, פון אַ גאַנצן פאלק.

דאָס קונסטווערק איז געווארן, וואס עס איז אלעמאָל געווען ביי אונז אידן, — אַן אַקט פון זעלבסדערלייוונג.

ז ע ל ב ס ד ע ר ל י ז ז נ ג : ווארום מענטשן, וואס זיי אנטלויפן, ווי די מייז, באהאלטן זיך, ווי וואנצן, און שטארבן, ווי הינט, זיינען שוין ווידער מענטשן. און ביאליק האָט געמאַכט, אז מיר זאלן עס ו ז י ס . . .

מיט זיין פאָעמע פון שרעק און פארצווייפ-לונג האָט ער אונז געוויזן, אז ער האָט מיט און האָפענונג. נאָר דער מוטיגער שרעקט זיך ניט אראָפצורייסן די פרוכתן פון אמת און אַרויסצושטעלן אים אין זיין ערלאכער און שוידערלאכער נאָקעטייט. נאָר דער, וואָס גלויבט, אז עס איז פאראן, ווער עס זאל אים הערן שרייט אזוי, ווי ביאליק האָט געשריען, נאָר רעמונג, ווען אַ תהום האָט זיך געעפנט פאר אים, גרייט אים איינצושלינגען...

אַבער דאָס אליין, וועט מען זאָגן, איז שויד נאָר צו דער עטיש-פיכטבאלאגישער. זייט פון דער פאָעמע; וואָס איז מיט איר קינסטלער רישקייט?

אַבער — וואָס מיינען מיר, ווען מיר ריידן וועגן דער קינסטלערישקייט פון אַ ווערק? צו דען בלייזן די סיסטעם פון זיינע „מיטלען און מעטאָדן“? די מעטאָדן און מיטלען, וואָס ווערן כאַנוצט אויף צו שאַפן אַ קונסטווערק, קאָנען אויסגעפרופט און אָפגעשאַצט ווערן נ אַ ר דורך דעם פ ע ק ט, וואָס זיי דערגרייכן. דער כ א ר א ק ט ע ר און נ ר א ד פון דער ז ו י ר ק ו נ ג, וואָס עס האָט אויף אונז אַ קונסטשאַפונג, איז דערפאר דער ער-שטער און וויכטיגסטער שליסל צו איר קינסט-לערישער רעטעניש. אויב דער איינדרוק, וואָס זי מאַכט אויף אונז, איז טיף, דויערהאַפטיג, אומפאַרנעםלאַך, און ער נעמט זיך פון איר אַליין, ד. ה. פון דעם כח און דעם אַטעם, וואָס דער קינסטלער האָט אין איר אַרײַנגעטאָן, ניט פון דעם דרויסנדיגן ש ט אַ פ, וואָס ער האָט כאַנוצט און ניט פון אַנדערע, דרויסנדיגע, זאַכן, — איז עס די בעסטע און זיכערסטע ראַיה, אז מיר האָבן פאַר זיך אַן עכט און אמת קונסטווערק.

מיר שאַצן דעם ווערט און די שעפערשישקייט פון די אַדער יענע קונסט-מיטלען לויט דעם ווערק, וואָס איז דורך זיי געשאַפן געווארן, ניט פאַרקערט. מוזן מיר זיך, פריער ווי אליין, קלאַר מאַכן, דעם כאַראַקטער, דעם ווירקונגסגראַד און ווירקונגסקוואַל פון דעם געשאַפענעם ווערק...

ווען די פאָעמע „אין שחיטה־שטאָט“, אומ-קערנדיג זיך צעריק צו אונזער טעמע, וואָלט לויט דעם אופן, דער סבה און דעם רעזולטאַט פון איר ווירקונג, געווען בלויז אַ שילדערונג פון דער ישחיטה־שטאָט און בלויז אַ געוואוינטלאַכער, ניט קיין אַרײַניגלעך אַפּרוף אויף די פאַגראַד-מען, וואָלט דאָס אַליין געווען אַ באַווײַז, אַז די כחות און מיטלען, וואָס זיינען אין איר גע-ברויכט געווארן, זיינען ניט קיין קינסטלערישע. ניט קיין פאָעטישע. איז נויטיג געווען צו באַ-שטימען און אַרויסצוברענגען דעם העכערן זין און

אונזער אייגענער צעפולטיקייט, — אט דער
אינעווייניגסטער מאַראַלישער חורבן איז דער
אייגנטלאַכער הויפּט־מאָטיוו פון „אין שחיטה
שטאַט“.

עס איז דאָ נאָך אַ מאַטיוו: די גלייכניץ־
טינקייט פון דער נאַטור, די אמאָראַלישקייט פון
דעם גאַנצן סדר עולם, דאָס „לאַבן פון הימל“ —

דער נאַרען האָט געבליבן, די וווּ געלויבטן —
און דער שוּטח האָט געשחטן...

און מאַרגן וועט די זון, ווי היינט, ווי נעמי, ווי
אַלע טאָג אַ ליכטיגע אַרויסגיין
פון מורח זייט, געמינערט ניט אַ האַר־נישט,
און שאַ, און שטייל, און גלייך ווי גאַרנישט...

און נאָך אַמאָל פאַר דיר אַ וועלט, ווי נעכטן,
און אומפאַרשעכט ניכט זיך אויס די זון, ווי חמיה,
פאַר יעדער שוועל, פאַר יעדער טיר איר שפּילקייט
און וואַרעם אויס איר געלד פאַר די חוררים...

דער ריכטער איז געוואוינט צו פאַרשטיין
די שפּראַך פון דער נאַטור, צו געפינען שוין און
טרייסט אין איר שוים; און מיט אַמאָל האָט
ער דערפילט, אַז זי איז שטום און טויר און
פרעמד צו אים! אָבער דאָס איז נאָר אַ ביי־
מאָטיוו. דער עיקר איז אונזער אייגענע, אינע־
ווייניגסטע, שטומיקייט, טויבקייט, טויטקייט.

אין דער צייט, ווען מיר אַלע זיינען געווען
פול מיט רחמנות אויף די, וואָס האָבן געליטן
פון פאַנגראַם, און מיט ברענגענדיגן כעס — אויף
די, וואָס האָבן אים געמאַכט, איז געקומען ביאָ־
ליק און אָנגעצונדן אין אונז אַ צאַרן, אַ הייליגן
צאַרן אַנטקעגן אונז אַליין!

און שוין אַט דערמיט גופא איז „אין שחיטה
שטאַט“ אַנדערש פון אַלע ביזאָהעריגע פאַנגראַם־
און־הורבן־קינ׳ס, יענע זיינען אַלע אַן אויס־
נום פון גיפּט אויף די שונא־אי־שדאָל, אַ קלאַג
אויפן ביטערן גלות און אַ געבעט צו גאָט, ער
זאָל אונז שיקן דעם נוואַל. טאָמער דערמאָנען
זיי אַמאָל אונזערע זינד, זיינען עס די זינד, וואָס
מיר האָבן געזינדיגט קעגן גאָט. ביאָליק רעדט
וועגן די זינד וואָס מיר האָבן צו זיך אַליין גע־

זינדיגט — קעגן אונזער ערע, קעגן אונזער
מענטשלאַכער ווערדע.

רבי יהודה הלוי האָט (אין ביאָליקס איכער־
זעצונג) געזאָגט:

צי קאָו די שיינ פאַר מיינע אויגן זיס זיי, —
אַ שוואַרצע ראַבן פּיקוּ דיינע אַרלערס
צי קאָו מען לעבן אויף דער וועלט און זוען,
ווי נאַסליכטיג שלעפּן דיינע טויטע לייבן?

ביאָליק האָט ניט געזען ביי אונז קיין אַר־
לערס און קיין לייבן. די „שוואַרצע ראַבן“ און
די „נאַס־הינט“ האָבן געפּיקט און געפרעסן די
נבלה־ים, ניט די קעניגלאַכע באַשעפּענישן, נאָר
פון די, וואָס זיינען אַנטלאָפּן, ווי די מייז, באַ־
האַלטן זיך ווי וואַנצל, און ווי די הינט, גע־
שטאַרבן!

האַט דער דיכטער־געמענט אַנרופן מיט
אַזעלכע געמען די אומגליקלאַכע, די אומגעקור־
מענע? האָט ער געמענט זאָגן וועגן די לעבע־
ריג געבליבענע, אַז זיי זיינען „דערשלאַגענע,
האַלב־טויטע מענטשנווערערס“ און וועגן די אויס־
גע־הרגעטע, די קדושים, אַז „דאָ ליגן זיי גע־
שחעטע, ווי עקלבער“? ער האָט געמענט,
ווייץ — ל י ב ע מ ע נ א ל י ז, און ביאָ־
ליקס האָט איז ליבע, זיך אַליין באַשטראַפּנדיגע,
פון זיך אַליין מאַגענדיגע ליבע!

ווען איצט קומען אייניגע „אוקראַינער“ און,
אונטער דער מאַסקע פון פאַעזיע, ריען זיי זיך
אין דעם מיסט, וואָס איז אָנגעזעטיגט געוואָרן
מיט אונזער בלוט, און שמירן פאַנגאָדער ביאָ־
ליקס הייליגע שטראַף־דייך, דעם ווייטאַנדיגן
אויסגעשטיי פון אונזער אויפגעוואַכטער ערע,
איבער צענדליגער פאַרשמוצטע דרוקבלעטער,
קאָנען מיר זיך ניט איינהאַלטן און מוזן זאָגן:
„שווייגט, נאַרישע לַעִים! הערט אויף זיך צו
קוליען און צו פּראַווען קאַמעדיאַנטישע שטיק
אין הויז פון אַן אַבֶל, פון אַ פּאַלֶק אַן אַבֶל!
אַוועק פון אונזערע אַפּענע וואַנדן, ראַבן!“
מיר קאָנען ניט פאַרטראַגן, אַז הפּקר־יונגען, ווי
זיי רופן זיך אַליין און, זאָלן זיך שפּילן, ווי
מיט שערבלאַך, מיט די שאַרבנס פון אומגעקור־
מענע...

אָבער ביי ביאָליקן איז עס ניט קיין שפּיל.

פון אן אמת'ער שחיטה-שטאט, פון הפקר און
כאָס, ניט אין דער אַטמאָספֿערע פון קונסט.
מיר וואָלטן געהאַט פֿאַר זיך ניט מער, ווי אַ
שוידערלאַכן באַריכט, און מיר וואָלטן עס ניט
געקאַנט לייענען, סײַדן מיר זאָלן זיין משוגע
קראַנק און הנאה האָבן פון קראַצן מיט שערב-
לאַך די וואונדן אויסן אייגענעם לייב.

אַבער ביאָליקן — און אַט דאָס פֿאַרשטייען
נאָך ניט אַלע — איז אַפֿילו אויפֿן זינען ניט
אַרויף — און ווי אזוי האָט עס אים געקאַנט
אַרויף אויפֿן זינען? — צו ווערן אַ „קישענע-
ווער קאַרעספּאַנדענט“ און „באַשרייבן“ אַ פּאָנ-
ראַם אין פֿערזן, וואָס אים האָט ניט געלאָזט
רוען, וואָס אים האָט געצוואונגען צו נעמען די
דיכטערישע פֿען אין האַנט — דאָס איז ניט
געווען דער תּלִיזִין (מיט אים איז ער פֿאַרטיג
געוואָרן אין פֿיר שורה'ס פון „על השחיטה“:
„התלִיזִין! הא צואר — קום שחט! — ערפני
ככלב, לך זרוע עם קרדום — וכל הארץ לי גרדום
— ואנחנו — אנחנו המעט!“), דאָס איז אויך
ניט געווען דער קרבוֹן פון תּלִיזִין, נאָר
דער צלִים אַלִיִם, וואָס זיי ביידע
האָבן אָנגעוואָרן.

דער מענטש — און זיין העכסטער
אויסדרוק: נאָט — איז געשענדט געוואָרן
אין קישינעוו. און די שענדער זיינען אַלע: אי
דער „יילדער חזיר-מענטש“, דער פּאַנראַמיש-
טשיק, אי די „חתנים, ברידער, מענער, זין און
טאָטעס“, וואָס „פּאַרשטעקט אַן אַמעס זיינען
זיך געלעגן“ —

און צונעקוקט פון זייער לאַך, ווי ס'צאָפֿלען
און וואַרען זיך מיט איינן בלוט און עקל
די הייליגע, די ריינע, סריכע ווייכע
געדראַשענע פון ספּאַל טי און אייזל —
דאָס צונעקוקט, אין דר'ער געלעגן און געשוויגן,
און ניט די אויגן זיך אַרויסגעריסן.
דעם קאַפּ זיך ניט צעקלאַפּט און ניט אַראַפּ פון
זינען...

די שענדער פון נאָטס נאָמען און דעם מענ-
טשענס ווערדע זיינען ניט נאָר די „טמא גוים“,
נאָר אויך דאָס אומגליקלאַכע פּאָלק,
וואָס אַט און רויך איז זיין נשמה, און אַ מרבה,
אַ וויסעט מרבה איז זיין האַרץ געוואָרן:

קיין איינציג גרעול האָט, קיין עקנרדל נסחא!
דו הערסט? זיי קלאַפּן זיך אין ברוסט: „שטאַמו!
זיי בעטו, איך זאָל זיי די זינד פֿאַרנעבן...
צי זינגינט דען אַ שטעסן אויף די ווענט —
אַ שאַרבן אַ צעבראַכענע, אַ סויסער וואַרעם? —
וואָס בעטו זיי? וואָס שטרעקן זיי די הענט?
אַ סויסע וואָר איז? וואָר איז אַ גרויסער דונער,
וואָס זאָל זיך אַפּרעכענען פֿאַר אַלע דורות,
און איינלייגן די וועלט, צערייסן הימלען,
מיין שטוב, מיין כּסא הכבוד איבערקערן!

ניטאָ אַזאַ כּה! צעבראַכן איז דער מוט;
אין מיטט און שמוץ ליגט דער שטאַלץ פון די
„חשמונאים יורשים“ —

אין יעדער לאַך צו דריי כּנינים האָבן
אין יענעם שחיטה-שטאָט זיך אויסבאַהאַלטן
און גרויס געפּאַכט צווישן מיטט מיין נאַפֿען...
אַנטלאַפּן, ווי די מייז, באַהאַלטן זיך, ווי וואַנען,
און, ווי די הינט, געשטאַרבן... און צורפּאַרענס
איז פון זיין שטוב אַ זון אַרויס און האָט געשנעזן
אין בוסט זיין טאַטנס פֿער... וואַסזשע וויינסט,
מענטש?
צו וואָס פֿאַרדעקסטו מיט די הענט דיין גוים? —
קרויץ שטאַרקער מיט די צייט און פּלאַץ פֿאַר ווייטיגן!
און פֿאַר שאַנד! וואָרום ערגער פֿאַר דעם
פּיזִישֵן פּאַנראַם איז דער מאַראַ-
לישער זעלבסטפּאַנראַם!

ביאָליק דערמאָנט אונז אַן די שרעקן פון
דער עקספּערלאַכער „שחיטה“ נאָר כּרי אַרויסצור-
ברענגען דאָס פּיל שוידערלאַכע בילד פון אונז-
זער מאָדאַלישן בראַך. אונזער קערפער האָבן
„אומריינע ערלים“ געפּייניגט און געשענדט.
וואָס קאָן מען פֿאַרדען פון אומריינע ערלים?
דער דיכטער פּילט צו זיי אַזאַ עקל און פֿאַר-
אַכטונג, אַז ער קאָן אַפֿילו ניט פֿראַטעסטירן
קעגן זיי: ער רופט זיי נאָר אַן מיט'ן ריכטיגן
נאָמען. אַבער זיי האָבן נאָר אונזער גוף געקאַנט
אַנרירן, ניט אונזער נשמה. אַ נשמה פון אַ מענ-
טשן קאָן מען ניט שענדן, ווען ער שענדט זי
ניט אַלײן, די, וואָס זיינען „אַנטלאַפּן, ווי די
מייז, באַהאַלטן זיך, ווי וואַנען, און, ווי די הינט,
געשטאַרבן“ — האָבן זיך אַלײן געשענדט.

און אַט די אינעווייניגסטע קאַטאַסטראַפֿע,
וואָס קיין זאָך איז אין איר ניט שולדיג, אַתּוין

ריאויש :

והתאמת, והגת בתוך גורד את השנה,
וקברת עמך בלבד לפני התפרצת...

און נאך אמאל :

און שרייב וועסטו וועלן, רייסן כפרים,

און ברילן, ווי אז אפס, צום שחיטהבאנק געבונדן,
נאר שטום, ווי די מעכהס. בלייבסטו שטיין.

דאָס חזר'ט זיך איבער עטלעכע מאל, ווי אַ
לייטמאָטיוו. ער פילט אָן, אַט דער מאַטיוו פון
פאַרשטיקטן און איינגעהאַלטענעם נעשריי, דאָס
גאַנצע ווערק, ניט נאָר די ציטירטע פּערזן.

דאָס גאַנצע „אין שחיטהשטאָט“ איז אַן
אויפגעשטורעמטער און ביז צו די טיפּסטע טר
פּענישן צערווערטער, צעוואַלעטער שטראַם,
וואָס האָט זיך געריסן פון די ברעגן און געדראַט
אונז צו פאַרפלייצן, צו פאַרטרינקען, אָבער עס
איז געבליבן אין די איבערגעפילטע ברעגעס,
עס האָט זיך ניט אַרויסגעריסן און — אַט אין
דעם האָט זיך אַנטפלעקט די גרויסע מייסטער
שאַפט פון דיכטער — דער מעכטיגער כּח פון
שטראַם איז אוועק ניט אין דער ברייט, נאר
אין דער טיף און אין דער הייד !

דעם דיכטער האָט דאָ געהאַפּן ניט נאר
זיין קינסטלערישע מייסטערשאַפט און ניט נאר
די דיסציפלינירנדיגע, ה ל כ ה ' ש ע קראַפט
פון זיין פּערזענליכקייט ; עס האָט דאָ געשפּילט
אַ גרויסע ראַליע אויך די עצם דיכטערישע אויפֿ-
גאַבע, וואָס ער האָט זיך געשטעלט.

ווען ער זאָל אויסן זיין צו שילדערן נאר די
מוראדיגע רשעות פון די, וואָס זיינען שולדיג
אין פאַגראַם, און די שוידערלאַכע לידן פון זיינע
קרבתות, וואָלט ער אפשר טאָקע ניט געקאָנט
און ניט געוואָלט שטיקן אין זיך די געשרייען
פון ווייטאָג און פּראַטעסט. ער וואָלט געזוכט
דאָ צו מאַלן וואָס מער — און וואָס פינטסטע
רעע — בילדער פון שרעה, פון ווילדקייט, פון
אכזריות, פון אונגענטשלאַכע יסורים, און ווען
אפילו ער וואָלט זיך אליין איינגעהאַלטן און
געשטומט, וואָלט די פּאַקטן און די פּאַסירונג
גען געשריען, געוואַלדעוועט, איינגעלייגט וועלמן
און מיר וואָלטן זיך געפונען אין דער לופט

אין העברייאויש איז אַט די גאַנצע שטעלע
ניטאָ. דאָרט איז דער אָנהויב פון דער פּאַעמע
צופיל צונויפגעפּרעסט, פאַרשטיקט, „קאַלט“,
און דער איבערגאַנג פון דער כּמעט עפּישער
התחלה צו דער הייסער ברענענדיגער ליריטיקייט
איז דאָרט אַביסל אומגעריכט. דאָס האָט דער
דיכטער, ווי עס ווייזט, געפילט, און ער האָט צו
געגעבן אין דעם אידישן טעקסט די נאר וואָס
געבראַכטע פּערזן. זיי דינען פאַר אַן איבערגאַנג
און זיי גרייטן אונז צו צו הערן די ווייטער
דינע — שוין מער שילדנדיגע, ווי שילדערנדי-
גע — פּערזן :

די לויפסט ? צו ליכט און לופט אנטלויפסט ?
אנטלויף, אנטלויף ! — דער הימל לאכט אויס דיר !
די זון וועט דיר מיט שפיון אויסשטעכן די אויגן,
אקאציעס, מיט פרישע גרינסאון ווייסבאצויגן,
וועלן סמ'ען דיר מימ'ן ריח פון בלוט און בליח,
דיין קאפ מיט בלימעלאך און פּעדערן באשיטן,
און שטיקלאך גלאז פון מיטן נאס מיט טויגנט גלאצען
וועלן דיר אנטקעגן אויף דיין ביזיוואונדער טאנצען...
דען גאט האט דיר געשייקט א צוילינג :
אַ שחיטה מיט אַ פּרילינג ;
דער נארטן האט געבליט, די זון געלויכטן —
און דער שוחט האט געשחטן...
דער חף האט געגלאנצט, און פון דער וואונד
האט בלוט מיט גאלד געפליסט...
אנטלויפסט ? באהאלט זיך אין אַ הויף ? —
אמויסט !

אַט איז אַ בערגל מיסט —
דאָ האָט מען צוויי געקעפט : אַ אידן מיט זיין הונט...
אַ. א. וו.

אָבער אויך איצט, ווען דעם דיכטערס האַרץ
איז שוין מער ניט „קאַלט און האַרט און שטום“,
איז עס נאָך אַלץ „פון שטאַל און אייזן“ אויס-
געשמידט...

ס'איז אָנגעגליט ; אונטער די היכליכע קלעפ
פון שמידס האַמער שפּרעצט עס מיט פונקען
און אַטעמט מיט פייער ; אָבער עס איז ניט
צעשמאַלצן, ניט צעגאַסן.

עס איז לירישיוויד ; אָבער — עפּסט.
עס רעדט ; עס רעדט אויף אַ מעכטיגער,
פּלאַקנדיגער, אָנצינדנדיגער שפּראַך ; אָבער
עס שרייט ניט...
...און דו דערשטיקסט אין קעל דיין ווילדן ברייט...

זאקסט אנטאפן מיט דיינע אייגענע הענט
אויף צוימגן, סלופעס, טויערן און וועלט,
אויף שטיינער פון דער נאט, אויף העלענער,
דאס שווארצעאטריקנט בלוט מיט די געחורן
פון זיינע ברודערס קעפ און העלדער,
און אויבגלורשען זאקסט צווישן חורבה'ס
דורך ווענט עבראבענע, מיט אויסגעריכטע טירן,
פארביי עשטיצטע אויוונס, האלציאברענטע ציגל,
וואו פייער, האק און אייזן האבן נעכטן
אויף דער בלוטחתונה א ווילדן טאנין געשפילט;
און קריף דורך בויסער, דורך לעכערניגע דעכער
און קוק זיך איין אין אלע שווארצע לעכער —
דאס זיינע אפענע, שווארצע, שטומע וואונדן,
וואס ווארטן מער אויף קיין רמזא אין דער וועלט...

אחוץ די לעצטע צוויי פערזן און דעם טיפיש'
ביאליקשן ביילד פון פייער, האק און אייזן, וואס
האבן אויף דער בלוטחתונה א ווילדן טאנין גע-
שפילט, — דעם בילד, וואס פעלט, אנב, אין
דעם העברייאישן „בעיר ההרנח", — איז דא
ניטאָ קיין איין ווארט, וואס זאל זיין אנדערש,
ווי ריין זאכלאכע (נאָר קאָנדענסירטע) שילדער-
רונג פון געשייענע פאקטן.

די דשימה פון די צונויפגענומענע, קינסט-
לעריש קאנצענטרירטע און בולט געמאכטע פאר-
סירונגען ברענגט דער דיכטער ניט מחמת ער
וויל, אז זייער שוידערליכקייט זאל אויף אונז
ווירקן: עס וואָלטן דאָן אפשר געווען גערעכט
די, וואָס זאָגן, אז ס'איז „ניט קיין קוניז" צו
מאָלן „שטארקע" פאָרגאָס-בילדער; זייער
„שטארקייט" ליגט אין זיי אליין, ניט אין דעם
דיכטער. אין דער אמתן איז ביאליק אויסן מיט
די סצענעס און בילדער פון פאָרגאָס ניט זיי
אליין, נאָר פעיס אנדערש. ער וויל אונז צוגרייטן
צי יענעס — איינציג וויכטיגן — טייל פון דער
פאָעמע, וואו ער דריקט אויס ז י י ב א -
צ י א ו נ ג און זיינע פאָדערונגען צו די, וואס
זיינען געוואָרן די ק ר כ נ ו ת פון די פאָרגאָ-
מען. „אין דער שחיטה-שטאָט" איז אין דער
אמתן נאָר ניט קיין שחיטה-שטאָט פאָעמע,
נאָר ניט קיין פאָרגאָס-פאָעמע. אָבער וועגן דעם
וועלן מיר ריידן שפעטער. דערווייל וויל איד
נאָר זאָגן, אז דאָס ביילד פון די שוידערלאַכע
פאָסירונגען איז שוין און פאָעמע אַנהויב ניט
קיין ציל פאר זיך אליין, נאָר א מיטל איינצו-

האַלטן די קללה'ס, וואָס רייסן זיך פון דיכ-
טערס מויל. דאָס זיינען קופעס זאָמד אויפן
ברעג פון א ים: זיי וואָרפן אָפּ די כוואָליעס
און זאָפן איין אין זיך די פייכטיקייט און דעם
שויס, וואָס בלייבט אויפן ברעג...

די ערשטע פאָטאָס-פאָליע, וואָס איז ס א ר
ה א ל ט ז געוואָרן פון דער נאָר וואָס ציטיר-
טער סעריע פאָקטן, האָט זיך טיילווייז דאָך
איבערגעגאָסן איבער דער „זאָמד" וואָנט („דאָס
זיינען אָפענע, שוואַרצע, שטומע וואונדן, וואָס
וואָרטן מער אויף קיין רמזא אין דער וועלט"),
און דער דיכטער זוכט צו באַהאַלטן דעם גע-
פילס-שטראָם הינטער א נייער זאָכלאָכער שילד-
דערונג, אָבער די פאָקטן קאָנען שוין ניט בלייבן
טרוקן נאָכדעם, ווי זיי זיינען געקומען אין באַד-
דירונג מיט דער שווימיגער כוואָליע פון לירישן
פאָטאָס, וואָס האָט זיי אָנגעזאָגט, און עס קומט
שוין איצט א ביילד, וואָס איז איינגעטונקט אין
פייכטער עמציאָנעלער לירישקייט —

איז נאָכו וועקטן ניי, מיט פערערן פארפלייצטע —
דו באַרסט זיך אין א טייער, א ווייסן טייער,
וואָס האָט זיך אויסגעלואָס פון מענטשנס בלוטיגן
שוייס;
דו טרעפטסט אויף נאָנצע בערג צעפליקטע האָב און
ניטס —

דאָס זיינען נאָנצע לעבנס, נאָנצע לעבנס,
עבראָכענע אויף אייביג, ווי א שאַרבן!
דאָ הויבט דער דיכטער אָן צו פירן, אז ער
ווערט צעקאָכט און קאָן נאָך אָנווערן דעם קאָנ-
טראַל איבער זיך, נעכט ער ווידער זוכן אן
אָנהאַלט פאַר זיך אין „עפישן" מאַטעריאַל, אָבער
ער איז, געברויכנדיג דאָס פריערדיגע בילד, ווי
דער זאָמד, וואָס איז נאָר וואָס אָפגעזאָסן גע-
וואָרן פון א כוואָליע: — ער גלאַנצט פון פייכט-
קייט:—

דו גייסט, דו לופסט, דו פלאַטערסט זיך אין חורבן:
מעש, זילכער, פוטער, שמות, זייד און אטלעס,
צעריסענע, צעפליקטע אויף פינציפלאַד,
מיט פיס צעטרעטענע שבתים, ימיס-טובים, נדל'ס,
טליתים, תפלים, פארשעט, שטיקער חורה,
יריעה'ס הייליגע, קלאַר ווייסע וויקעלאַד פון דיין
נשמה —
זעה, זעה, זיי וויקלען זיך אליין ארום דיין פיס:
און מיטן דיר די טריט פון מיסט ארויס

דער טעמפּוס — שנעלער, אימפעטינגער, דריקט זיך אויס דער זעלבסקאנטראָל פון דעם עמאָד ציאַנעלן פאַטאָם דערהויפּט אין דער נעדיכט קייט פון די פּערזן, אין דער צונויפנעפרעסט קייט פון די אויסדרוק, אין דער מעכטינגער, שטאַלענער גענאָסנקייט (ניט צענאָסנקייט) פון א גרויסן טייל בילדער.

ווען ביאָליק האָט אונז גענומען דערציילן, וואָס עס האָט זיך געטאָן א י ד ע ר ש ח י ט ה " ש ט א ט, אויף אידיש, האָט ער באַזונדערס אַזוי ווי מורא געהאַט פאַר דער געד פאַר פון צעשמאַלענער פאַטעטישקייט און ניט קינסטלערישע וויינגעשרייען. ער האָט אַזוי ווי זיך געשראַקט, אַז די ס ט י כ י ע פון דער לעבעדיגער, גערעדטער, ניטיקולטיווירטער, שפּראַך וועט פ ר י ל א ז ז דעם שטראַם פון זיינע געפילן, און זיי וועלן אים באַהערשה, נישט ער זיי. ער האָט געזעהן, אַז דער ריטס פון פּערי אַליין קאָן שוין דאָ ביי אים ניט זיין אַזוי פאַרהאַלטן, ווי אין העברייאיש. האָט ער באַוואוסטזינג געמייט זיך צו צוימען און ווי ווייט מעגלעך אַפּצוקוילן זיין פאַטאָם. ער האָט די פּאַמעע אויף אידיש אָנגעהויבן מיט דער כאַראַקטעריסטישער זעלבסטסונגעטיע:

...פון שטאַל און אייזן, קאַלט און האַרט און שטום, שפּיר אויס אַ האַרץ פאַר זיך, די פּענטשט — און קומ! און מיט אַט דעם פון שטאַל און אייזן אויס געשמירט, בלוּמירשט קאַלטן, האַרטן און שטוי מען האַרצן אין ער, ווי אין העברייאיש, גלייך איבערגעגאַנגען צו די פ א ק ט ז פון דער „שחיתה־שטאַט“. דעם ליריש־עמאָציאָנעלן פּירוש, וואָס האָט געקאַכט אין אים און געד זירט, האָט ער, ווי הייסן, צעלאָזענעם בליי, אַרײַנגענאַסן אין דעם שטייפן פּורעם פון פ א ק ט ז. דער פּורעם איז פול געוואָרן, דער הייסער לירישער מעטאַל איז אין אים ניט פאַר גליווערט, אָבער ביז צו אַ געוויסן גראַד איינגעד האַלטן געוואָרן. דער דיכטער איז געבליבן „קאַלט און האַרט און שטום“: די פאַקטן אַליין ריידן און אַטעכן מיט פייער, ניט געקוקט אויף זייער „קליקייט“:

קום ניי אין שחיתה־שטאַט, זאַלט זען מיט דייע אונז,

נעלונגען דעם אידישן ביאָליק, און, פאַרקערט, אַנדערע האָבן נאַר אין העברייאיש געפונען זיך ער תּיקון... עס וואָלט געווען זיכער אַ דאַנק באַרע אויפגאַבע צו מאַכן אַ גענויעם און אויס־פירלאַכן פאַרגלייך, פּערז נאָך פּערז, צווישן די ביידע וואַריאַנטן פון דער „צערדאון־צארן“ פאַר עמע, דעם העברייאישן און דעם אידישן. עס וואָלט אונז געגעבן אַן אַ שיעור מאַטעריאַל אויף צו שטודירן די פּסיכאָלאָגיע, די סטרוקטור און די פּאַעטישע מעגליכקייטן פון יעדער פון די ביידע שפּראַכן. עס וואָלט אונז אויך געד צייגט דעם באַזונדערן אונטערשייד און די כאַרזונדערע ענלאַכקייט, וואָס איז דאָ ב י י ב י א ל י ק ז צווישן העברייאיש און אידיש. מיר וואָלטן געזען, אַז דער דיכטער בייט דעם עצם באַדן און די קוואַלן, נישט נאַר דעם איי־סטרומענט, פון ויין שאַפן, ווען ער גייט איבער פון איין שפּראַך צו אַן אַנדערער. מיר וואָלטן זיך הערוואוסט, אַז סײַז נישט בלוּז אַ פּראַגע פון שרייבן „פאַרן גאַנצן פאַלק“ אָדער פאַר נאַר די, וואָס קענען העברייאיש. עס וואָלט אונז קלאַר געוואָרן, אַז סײַז אַ פּיל ערנסטערע און אַ ריין קינסטלערישע פּראַבלעם, — אַזא, וואָס ריט אַן די ו א ר צ ל ע ז אין דעם עצם כאַראַקטער פון ביאָליקס פּאַעזיע און ביידע שפּראַכן, אָבער איך וויל זיך דאָ נישט אַרייַנגלאָזן אין דעם וויכטיגן ענין.

דאָ וויל איך נאַר זאַגן, אַז נישט געקוקט אויף די אַלע, גרויסע און וויכטיגע, סטיליסטישע און ריטמישע, אונטערשיידן, וואָס עקזיסטירן צווישן „אין שחיתה־שטאַט“ און „בעיר ההרנה“, איז פאַראן איין זאַך, וואָס פאַראייניגט זייער ביידע סטיל און ריטם: דאָס איז דעם דיכטערע זעלבסטבאַהערשונג און שטרענגע, פעסטע, ה ל כ ה ' ש ע, זעלבסט־ציפּלין.

אין העברייאיש איז עס פון אָנהויב אַז אַזוי ווי פון זיך אַליין געוואָרן אויסגעדיקט אין דער מאַס פון פּערז. ויין ברייטאַטעמדיגקייט אַליין האָט שוין אין זיך עפּים, וואָס פאַרהאַלט און האַלט־איינ דעם געפיל־שטראַם —

קום לך לך אל עיר ההרנה וּבְכַת אַל הַחַצְרוֹת... אין אידיש, וואו דער פּערז איז קירצער און

ה. נ. ביאליק

ד.

„אין שחיטה-שטאט“.

האָט אזוי לייכט געקאָנט פּאַסירן, אַז דער שטור
רעם זאָל אים אָוועקרייסן, פּאַרטראַגן ערניץ
ווייט, די אויפגעברויטע כּוואַלעס זאָלן אים
פּאַרפּליצן, פּאַרטומלען, און די ריינע שטים
פּון קונסטלעך זאָל ניט דערגיין צו אונז.
אַ ב ע ר ז י א י ז ד ע ר ג א נ ג ע ז . מיט
זיין מעכטיגן אָרעם האָט ביאָליק איינגעהאַלטן,
געצוימט דעם שטורעם און ניט געלאָזט דעם ים
אַרויס פּון זיינע ברעגעס... „רואיג, רואיג“, האָט
דער נאָר ניט רואיגער דיכטער גערעדט צו זיך
אַלײן, — און איז ניט איבערגעכאַפט די מאַס. עס
גרעניץ, האָט ניט איבערגעכאַפט די מאַס. עס
האָט ניט איינמאַל פּאַסירט, אַז זיין ווײַלדער
„פענאַס“ האָט זיך אַ רײס געטאַן מיט אַמאַל,
שױם האָט אַרויסגעשפּאַרט פּון זיין געצוימטן
מױל, עס האָט גענומען שױנדלען און די אייגן,
אַבער נלײך האָט דער „רייטער“ אַנגעשטרענגט
זיינע אַלע קאַנטראָלירנדיגע כּחות, און די אויב
געברויטע שיר ניט הפּקר געוואָרענע ענעריגע
איז ניט געשפּריצט, נאָר, פּאַרקערט, צונויפגע
פּרעסט געוואָרן אין פעסט געשטירטע פּערזן.
דאָס פּילט זיך אין דעם אידישן טעקסט אזוי
שטאַרק, ווי אין דעם העברייאישן.

דאָס אידישע „אין שחיטה-שטאט“ איז גע-
שריבן געוואָרן אין קירצערע פּערזן און אַ שנע-
לעך טעמפּוס, ווי דאָס העברייאישע „בעיר
ההרצה“. דאָס זיינען בכלל כּמעט צוויי גאָר באַ-
זונדערע פּאַעמעס, נישט געקוקט אויף דער
שױפּות־דיגקייט פּון דער טעמע. נישט נאָר די
מעטריק און די צאָל שורות איז אין זיי פּאַר
שיידן (דער אידישער טעקסט האָט אַן ערד מיט
אַ דריטל מער, — ס'רױב ניט גענראַמטע —
פּערזן, ווי דער העברייאישער נוסח): אויך
איינציגע בילדער זיינען דאָ, וואָס אין דער אַי-
דישער „אויבערזעצונג“ זיינען זיי אַנערשט, ווי
אין דעם העברייאישן אָריגינאַל. עס זיינען אַ חוץ
דעם דאָ שטעלן נאַנצע אין דעם אידישן נוסח,
וואָס זיינען אין דעם העברייאישן ניטאָ, און
פּאַרקערט... אייניגע איינצלהייטן זיינען בעסער

„אין שחיטה-שטאט“ האָט אַן אינהאַלט.
וואָס מער ווי יעטוידער אַנדער אינהאַלט, ווײַל
ער זיך אַרויסרייסן, צעשמאַצן און צעגליט פּון
פורעם, פּון שטאַל און־אייז־פורעם, אין וועלכן
דער דיכטער האָט אים איינגעשפּאַרט. ער ווײַל
זיך שױמיג איבערגיין איבערן ראַנד פּון יעדער
קונסטפּאַרם. ער קלעפט זיך, ווי נישט פּאַרגלײַך
ווערט, נישט אָפּגעקילט בלוט, צום דיכטער.
צו אונז לעזער — קלעפט זיך צו, און
עס איז שױער זיך אָפּצוטיילן דערפּון, שױער
צו שטיין רואיג אַן אַ זייט און באַטראַכטן עס
פּון ווייטן, ווי מען באַטראַכט אַ קונסטווערק.
נלײך פּון אַנהויב אַן ווערן מיר פּאַרכאַפט, פּאַר-
שלאַנגע עמאַציאָנעל, עטיש, פּון דעם, וואָס
ווערט געשילדערט, און עס איז דאָ אַ געפּאַר
אַנצואַווערן די רואינקייט, די „אַביעקטיווי-
טעט“, די דיסטאַנץ, די פּרייע פּערסעפעקטיוו,
וואָס איז נויטיג פּאַר אונזער אויג, אונזער אוי-
ער, אונזער גאַנצן וועזן, ווען מיר ווײַלן זיך
אַריינטאָן אין אַ קונסטווערק און עס געניסן עס־
טעטיש.

דאָס פּילט דער לעזער יעדעס מאָל, ווען ער
נעמט ליינען, מיט אַ ציטער אין דער נשמה
און אַ פיבערדיגער געשפּאַנטקייט אין אַלע
חוישים, די פּאַעמע „אין שחיטה-שטאט“. דאָס
האָט אומגעטראָך שטאַרקער און טיפּער נאָך גע-
מוזט פּילן דער דיכטער, ווען, נאָר טעג און
נעכט פּון אומרויאַגער, מאָנענדיגער שטומקייט.
האָט ער באַשאַסן צו באַפּרייען זיך פּון דער אַנ-
געלאַנדקייט און געבן דעם אַנגעשטרענגטן
שווייגן אַן אויסנאַנג און אַן אויסדרוק. עס האָט
אין אים געקאַכט דאָס בלוט, עס האָבן געשטור
רעמט אין אים די נעבליטן, די געדאַנקען, אַלע
כחות און טיפּענישן פּון זיין אויפגעציעטערטער
נשמה, „זער און צאַרן“ האָט אים אַנגעפּילט,
ווי די וואַסערן פּילן אַן דעם ים, — און עס

און ווישט דאָס שפּויעכין אָפּ, מיט וועלכן
 די שונאים אונזערע האָבן עס באַשפּיגען.
 אוי, גאָט אין הימל!
 מיין אינגעווייד טוט ברומען דיר אַ לויב.
 ווי וואויל עס טוען מיינע לעפּצן שטומען.
 ביזט אַנגענורט מיט שטאַרקייט, גרויסער גאָט,
 און דיין רהמנות איז צו אַלע ווידמונגען פון דר'ערה,
 אפילו צו דעם מינדסטן ווערימל —
 פּעדקע'ס האַק, אַ קרומער בליק, אַן אַפּגעהאַקטער טויט־געשריי...
 און רויטער שניי...
 אוי, רויטער שניי...
 און איבער דעם געהרג'עטן — אויסגעצויגן אין דער ברויט,
 דער הרגעיר הול־הנופלדיג...
 אַ צלם פון וצוויי גופים — פאַרבלוטיגט און משוגע.
 און אַטדער צלם וויינט,
 און אַטדער צלם ברומט:
 אוי, שמוץ ישראל...
 אַ, יעזום — — —
 א - ה ד ! ...

8.

די וועגן פון די נעטער זייגען קרום און טיף און פירן ווייט.
 (נישט פאַר מענטשן אויסצומעסטן אָט די טיפקייט!)
 איז רעכט אַ שטייגער, אַז ס'כלוט פון יענעם פּראַסטן אידן,
 זאָל האָבן אויסגעלייזט פון טויט דאָס חזר'ל דאָס יונגע.
 כדי עס זאָל זיך קראַצען אָן דער וואַנט
 אין דעם באַשטימטן יאָר און טאָג און רגע
 און דר'הרג'ענען דעם גלגול פון אַ טיטוס־פּליג,
 אָדער פון אַ שפּון וואָס האָט געטראָגן פייער צו דעם בית־המקדש.
 אָדער אפשר גאָר — ווער ווייסט? קוינער ווייסט נישט. ס'איז נישט צום וויסן
 אפשר איז באַשטימט פון דער השגחה, ס'חזר'ל זאָל בלייבן לעבן
 און מאַכן מיסט צו העלפן פּעדקע'ס מאַגער פּעלד
 ארויסקוועטשן פון זיך ס'ביסעל קרויט און ציבעלעס
 פאַר פּעדקע'ס קינדערלאַך
 די אַרימע יתומיםלאַך —
 און פאַר דער עלענדער אַלמנה נעכיד, גאָט זאָל זיין געלויבט!

שטייען אויף די התרענע, גמראימע, און פלפלימע.
געקרייזלט ווי דער בלאַער רויך אין דער לופט.
און וואכן ביי דעם שווער אויף קעסט — אוי, סאַמעטענע, נחת'דיגע,
כולהשת'דיגע, און ליבשאפט צו דעם ווייב וואָס גאַט האַט אים באַשרעט.
און שבעת'ן פאַרגינלאַכטע, און ליכטיגע,
לגיבומר'ם שמעקעדיג ווי באַקסער און ווי פייגן,
יוב'כפוררעכט וואָס טשאַרעראַן סהאר'ן מיט פיער-וויין פון ברענענדיגע ליכט —
זאַרהייליגעטע.

צו גאַט דיין האַרץ, דיין זעל. צו ווייב און קינד — דיין בית.
קריכסטו איבער בלאַטעס, איבער שניי — —
שלעפסטו דיר סיבינטעל בינער דינס איבער דערפער פול מיט הינט און שקצים.
און געבעכדיגע געטישקעס אויפ'ן וועג — קוקן אויס כמעט ווי אייגענע פאַרצייטיגע ...
די קרענצלאַך זייערע — צענעצטע פונים רעגן, צעדיסענע פון ווינט,
ליגן קרום, ווי שטריימלאַך אויף די קעפ די טויטע.
באַטש נעם און וויין — נאַר וויינען? — ווער וועט וויינען? — ווער?
די טרער וועט קומען מער צונויז פאַר אייגענע וואָס לעבן
אוי-וויי איז צו דעם וויסטן, טעמענס לעבן אונזערן!
וויינסטו נישט — זאַנסט נאַר אַפּ דעם פּסוק, טוסט דריי מאָל
אַ שפיי און קוסט זיך אום, צי ס'ליוערט נישט אַ ישונאים אויג, הלילה
און איצטער — שניי. ווי גוט דאָס איז וואָס גאַט
איז גוט, און ווי ער טוט אז גוט: גערעכטער גאַט!
די נאַכט איז שווער, דער פּראַסט טרינקט-אויס דעם אַטעם פונים האַלן
די באַרד היינגט ווי אַ פרעמד שטיק שניי אויף באַק און ליפ
ס'איז שווער, גאַטעניו, אוי, שווער!
זאָל מען באַטש דערלעבן זיך דערשלאָגן ביו אַהיים בשלום —
וועט מען דעמאָלט ערשט אַפּגעבן דעם רעכטען דאַנק און לויבעזאָג צו גאַט.
תהלים וועט זיך גיסן פון די ליפן אַסירצההשם ווי וויין —
פון פעסער מיט געפלאַצטע רויפן, ס'וועט פאַרשמעקן
בלינדער אַלע זיבן הימלען. עס וועט זיך טאָן אַכיסל, רבנו של עולם!

אוי, עס זיינען מיר די פיס, דער קאַפּ איז שווער אזוי.
(פול אַנגעטראַכט מיט ליבשאפט און מיט צער)
און קינדער וויינען: ע - ס ן!
אוי, שעפעלאַך ...
אוי, ווייסע, ריינע, קלאַרע שעפעלאַך — אוי, גאַט,
ווי דיין ננאָד איז גרויס!
(פון ווייסן שבת'טיש געבליבן נאָך אַ היבשלאַך שטיקל חלה אויף ה מ ו צ י א
און באַרלעך-קוואַס — צו קוויקן פון הלשות).
און איצטער איז אַ טאַג אוועק — אויף זוכן ברויט,
וואָס גאַט אַליין, אוי, טיילט עס מיט זיין אייגענער האַנט
דאָס נישטיגע, דאָס נוצלאַכע, געבענטשטע שטיקל ברויט,

(דערשמעקט, הפנים, שוין דעם קאלבאס וואס דאס חויר'ל וועט זיין אין צווייטן גלגול און איז באטריבט דערפון וואס ער קען זיך נישט פארגינען אַט'דעם ענג'יוום טוב, פון דערלאנגען אַ לעבעדיגער זאך אַ זעין אין קאָפּ און עס דער'הנ'ענען). דערנאָך איז ער אַוועק אין שטוב. די האַק גענומען געפרופט די שאַרף אירע אויף יענעם סוקעוואַטן קלאָז וואָס ליגט דאָס זעכסטע יאָר זיין ביים יזועל פון פּערקע'ס יטוב. אַ טראַכט געטאָן פון חויר'ל, פון בלוט, פון קאַלבאָס — זאַלציג, האַרבאַל'ראַנגעקאָבלט און מיט פעטס. אַ קיק געטאָן צום הימל, אַ טראַכט געטאָן פון אַרימקייט און הונגער, ווי ער קען זיך נישט פאַרגינען אַ חויר'ל זאַטשמעליען. אַ טראַכט געטאָן פון ווייב און קינדערלאַך געשוואַלענע, געדראָלענע. אויסגעווישט אַ טרערעל — מיט'ן הימעל. אַפּגע'צ'לע'ס זיך: אימיען איציי, אי סענא, אי סווענטענא דוכא אַמען. אַנגעגארטעלט זיך די האַק און איז אַוועק.

.6

לייב־מרדכי גייט שוין צעריק פון דאַרף אַהיים, צו ווייב און קינד, צו תורה און עבודה — צום שטילן ספר'ל וואָס איז אויסגעפּלעקט מיט זיבן דורות טרערן. שלעפט אויף זיך אַ קאַרב מיט הינערדיגס און אייערדיגס און בינטלאַך פּלאַקס און וואַס־נישט־איז. — (די הינער זיינען איינגעוויקלט אין רעשטל פון דער עלטער־באבע'ס קאַלדרע, — וואָס האַט אויסגעוואַרעמט פינף דורות שיינע אידן, יראי שמים). אַבי נאָר ברויט צו ברענגען פאַר דעם הויזגעזינט (אַז וויי און ווינט) פּלאַנט מען זיך אין וועג, וואַגלט מען אין וועג, ברומט מען זיך אין וועג: — שומר מה מליצה... ווי גרוי דאָס לעבן איז, פון שאַטנס אויסגעוועבט. ווי שאַטנס איז מען דאָך, צו שאַטנס צוגעהעפט, און וואָס איז וועלט? פאַר וואָס? צו וואָס? צו ווען? דער תכלית פון דעם תמצית פון דעם תוך? אוי, שווער! אוי־ווי־איז־מיר, די לאַסט איז שווער. (דער גלות איז אַ לייסטענבראָך אויף אונזער לייב) און שווער איז אויך דאָס שוואַכע שטיקעל גוף אַליין דאָס נישט־זע. מיטמינעס געזאָגט אוי־ווי־איז־מיר: — שומר מה מליצה? — שומר מה מליצה?

.7

לייב־מרדכי ברומט זיך צו אַ ניגונ'דל אַן אַלטס. ציט פאַר אים ס'לעבן זיינס פאַרביי. נעכט און טעג אין ביינקעניש און ווייב און גאָט און קינר.

ווילד דער ווינט דער ווילדער. און ווילדער
 זוי דער ווילדער ווינט, ווילדעווען די ווייסע
 חוצפה'דיגע, פובעדיגע פליגן, שנייעו־שמעטערלינגען
 טאנצן ווילד אין ווינט און זויכער, וואווען סכנות.
 בעלמען זיך די הימלען, בעלמען זיך די שויבן אין די קליינע פויער־שטיבלאך.
 ווערט ווער ווייס ווי ווייס די וועלט! אויסגעפערלט — מוטערפערל,
 האלבי־פארווישט די וועלט די מיאוס־לאכע, די טרויריגע.
 אויסגע'וויס־טיבט — נאר צו קלינגען אין די קלויסטער־גלעקער,
 נאר צו גיין הקפות ארום א לאבן ערד... מיט חלות אין די הענט...!
 די בערג וואס האלטן פערקעס דערפאל אויף די פיס — זיינען פאָר־בטיג־דייניגע־הויקערט
 פון דער פרומלאך־ווייסער לאַסט.
 (ווי אַ גרויער ציטערדיגער רב, מיט אַ שווערער ספר־תורה אויפ'ן שוים).
 איינגעשלאפן איז דער ווינט —
 אויסגעטרונקען פון דעם פראַסטן־דאָרשט.
 רויכלאך גייען זיך צום הימל — אים דערציילן, אַז
 ווער סע זייט פונקען, דער מוט שניידן הייבן.
 ס'איז נאָענט פון ניט־לאַכט און רו
 פון יענער רו, וואָס רוט אויף אלעמען,
 וואָס גלויבן — הויערט־אום אויף פינקלדיגן, בליצענדיגן שניי.
 אַ בלאַלאַכקייט פון גאָר די הימלען בלאַלאַכט־אָפּ דאָס דאָרף,
 ווינט עס איין,
 זינגט עס איין...
 ציטערט אויף אַ שאַטן פון אַ קלויסטער־גלאַקנלאַנג
 דעדט זיך דורך מיט זיך אליין
 און ווינט זיך איין.
 און אומעטום איז רו —
 בלאַע, בלייכער רו.

ציטערדיגע־טרויע מאַמע־הענט צעשפרייטן זיך אין נעמען אַט דאָס גאנצע קליינע שטילע
 דאָרף אַרום — פון אומעטום:

שלאָפן קינדער! ... איי־לירלעו, לולונקו...
 קינדער שלאָפן: לולונקו!
 (נאָר צו שלאָפן, נאר צו רוען, ביי אַ טעפל פייער
 אַ טעפל ליבע, אַ טעפל עסן — אוי, עסן!)

5.

פערקע גייט ארום אין גאט, גיט אים בייז אַ זעין דער פראַסט אין מאָרדע.
 וויל מיט זיינע שאַרבע ציין פערקע'ס שפאָטעדיגן פעליץ צעבייסן.
 שפאָרקט ער זיינע טרוים. גייט צום חויר־שטאַל אוועק. פארשטופט
 די שפאָרעס מיט אַניטשעס און זויכעטישעס.
 (כדי די קונפטיגדיגע קאַלאַסלאַך צו שיצן פונ'ם ווייסן טייוול)
 דערנאָך גיט ער דעם יונגסטן חויר'ל אַ גלעט ביים הינטערטייל
 און גיט אַ שטאַרקן זיפין. אַ שטאַרקן צי מיט נאָז און ליפּ

און לאָזט צו וויסן טאָן אויף חזיר־שפּראַך, אז ס'איז גרייט
צו מאַכן מ ע ר ע ר מיכט — סע דאַרף נאָר מערער עסן,
ס'איבריגע וועט עס אַ ל י י ז באַזאָרגן שוין
על צד היותך טוב ...

פּערקע רופט האָס חזיר'ל צו זיך. גיט אים שטיל־בנכה אַ גלעט אין קעפּל
פּאַרזשמוּרעט זיינע פליכעוואַטע אויגן און זעט הלכות,
שוואַרצעלאַכע, גערויכערטע, גערוינטלאַכע.
מיט שטיקלאַך ווייסע, פעטע פּלעקן — ווי פּאַנדלען אין אַ האַניגלעקאַך.
צעפּלונעט זיך ס'מויל.
צעבלעולט זיך ס'מויל.

איבער האַלבלעבנה'דיגע, פּלאַקסנדיגע וואַנצעס
גייט אַ השקדוּר — פון רויכערדיגן, ווילדן אַפעטיט.
און שרייט: געוואַלד... ראַטעוועט!
עך באַזושי מילאַסערדצענע,
קאַל־באַס!

4.

פּערקע פּאַפורילעם אויג איז אָנגעמאַלקן פּול מיט נאַסקייט
גיט ער זיך אַ שמיר צווישן נאָראַווישטערן
און טוט אַ שאַרפּן, לענגאַכדיגן שפיי,
און קנאַקט זיך אויס פּאַמעלאַכן די פינגער, ציילט זיי איבער
צו זען אומישנע, צי ער קען נאָך ציילן
און צי עס דינט דער שווערער קאַפּ — צו העכערע ענינים ...
נא, דאַנקען גאַט, צען, איז וואָס? איז, הייסט דאָס, ריכטיג ...
זאָל יעוּס־כּריסט געלויבט זיין כאַטש דערפּאַר.

די פּערדיכע גייט־אום אַרום דער הרובע, רויכערט זיך אין רויד
דאָס רויט־פּאַרוויינטע פנים.

קאַכט די נעגל פון די הענט אין אַ ביסל וואַרים וואַסער מיט צוויידררי גרויפּלאַך עלנרע,
וואָס שווימען־אום, ווי האַפּנונגען פון איינעם וואָס שווימט אין מיטן ים ...
לאָזט זי שטיל אַריין אַ טרער אין חזיר־טעפּעל. די קינדער נעבעך
קראַצן זיך די פעטע קעפּלאַך, לעקן עס מיט זיכלאַך האַלביגעבאַקן ברויט,
און קוקן צו דער לייטער פּאַר'ן בוידעם —
ווי עפעס אַט די לייטער וואַלט זיי קענען ראַטעווען ...
וואַלט זיי קענען פירן גלייך צום הימל, וואו
לכּנה־הלב טרופּט טישפע, און יעדער ווער ס'האַט אַ צונג קען לעקן.

אין דעם קליינעם צאַנקענדיגן, זינדדיגן, ביזן פייער,
וואָס סע וויינט און זיגט און קלאַנט זיך אויף זיין מזל —
גראַבט די פּערדיכע אַריין די אויגן אירע, וואָס זיי ברענען
אַקוראַט ווי אַט דאָס בייזע פייער און זיי שילטן, און זיי צאַנקען,
(אַ פייער נערט אַ פייער. אַ פייער פּרעסט אַ פייער!)
אין דרויסן איז זיך ווינטער־לעב, עס סוויטשעט

נאך אוי, נשטאָ גענוג קיין מיסט צו מיסטיגן

דאס אויסגעמאָרעט, אויסגעדארעט

אויסגעהאָרועט שטיקל ערד!

וואָס זיידעס־זיידע'ס האָבן עס צו טויט פאַרמוזשעט,

ווייל עס מער נישט פּרוּכפּערן און אַכפּערן —

קיין כּוהות מער נישטאָ מונה זיין מיט רעגן און מיט זון.

סע ציט דעם שטיקל ערד צו דר־ערד — צום שלאָפּן,

שלאָפּן, שלאָפּן.

זאָלן דערנער, קראַפּיווע און ווילד גראַז טאַנצן אויפֿן קאַפּ!

(ווילדע חברה דאַרפֿן נישט דער מאַמע'ס פּאַרטנר, עסן

ו ו א ס סע מאַכט זיך, ו ו ע ן סע מאַכט זיך, פּ י ל

סע מאַכט זיך!)

גיט עס אויס צו פּעדקעס קינדער'ס קעפּ. ווערן געבאָך אלע אָנגעדראָלן ווי די בערג.

גייען־אום מיט הויכע בייכער ווי שוואַנגערדיגע שרעטעלאַך,

וואָס דאַרפֿן באַלד געלעגן ווערן און האָבן אַ פּאַרזעניש אַזוינס,

וואָס רופֿט זיך „פּוטיאַמבאַסס“ — אַ לייכעדיגס, אַ האַלב־געלוימטס,

וואָס גרויזשעט ליים פון קאַלטע ווענט אַראָפּ.

און טרינקט דאָס זשאַבע־וואַסער אויסן זומפּ, פון זימעניעלע אַרויס.

ווערט אויך שטאַרק פּאַרביטערט דאָס געמיט פון פּעדקע'ס ווייבער.

די שיינע, גאַלדנזאַנענדיגע קאַסיאַ.

די האַלז־און־נאַקנדיגע, —

די־און־לענדנדיגע —

מחי'ה'דיגע, פּרישע, ברוינע קאַסיאַ (צום קוישן און צום בייסן און צום שלאָפּן).

מאַנט זי: ברויט, גיב ברויט, נו ברויט, אוי ברויט.

ברויט פאַר קינדערלאַך געשוואַלענע —

אויף אַפּלעשן די הויכע בייכער וואו סע ברענט דאָס פּיער פּונם טויט

דאָס פּיער פּונם טויט.

שטייט פּעדקע אין געהאַקטע וואונדן, די רעכטע האַנט אין קריקע פון זיין סטאַן

און מיט דער לינקער קראַצט ער זיך דעם דעכלדיגן קאַפּ

געלוימט־פּאַרשעמט:

און זאַנט: יעי־באַגו, נישטאָ!

אַ קרישעלע נישטאָ.

געווכט אַ גאַנצען טאַג אין מיסט, אין מאַרק. גאַרנישט־נישט געפונען.

וואָלטן מיר די וועדים פּרעסן — קומט אויס סיידין עסן ווערים... יעי באַגו!

שטייט סאַלטע באַרענבויםל ביי דער טיר און ציטערט מיט די הוילע צווייגלאַך

(קיינמאַל נאָך אַ מיין צער נישט צוגעזען!)

טראַכט עס: ער, ווען איך זאָל האָבן צייטיג קאַטיט די באַרלעך פאַר די קינדער.

קוקט עס אויף די הוילע שפּיצלאַך פון די צווייגן

ווי אַ מיידעלע אַ יונגס קוקט פּאַרשנדיג אויף אירע בריסטן־ניפּלען.

— נישטאָ נאָך!

ס'יונגע חזיר'ל ס'וואוילע — אין יטוב צו גאַסט — פּאַרדרייט ס'עקעלע גאַר חנ'עוורדיג

נישט-פארגינענדיגע, נישט-געבנדיגע אייטערס זיינען דאס,
לאזן זיך נישט מעלקן און נישט ציען.

שווערע, הארטע ציצן, איינגעטרומפן, איינגע'עקשנ'ט,

גיבן זיי שוין סוד'כליסוף דאס טראפן בלאע מילך —

צעשפריצט עס זיך היבש-ווייטלאך פון די לופן די צעפענטע, פארהונגערטע.

אך, באזשי מאי, באזשי מילאויסערצנע!

פערקע פאפירילע'ס מה מיט זיך אָנצוינדן עפעס-וואָס אַ פינטער-לאַכעס.

און ס'איז, אַ שטייגער, וו מוראזשקעס וואַלטן שלעפן טויטע פליגן —

גרינגער ווי דאָס פּיעלע געדאַנק איז דער גרויסער קאַפּ.

ווי די רויגע מאַשין אויף קנאַך ניסלאַך —

איז דער גרויסער, פלאַטשעדיגער פּויערן-קאַפּ.

ווענט ער אויף זיין שכל-וואַגשאַל ס'ברעקל היינט און דאָס פּיצל נעכטן,

ציעטרט-אויף דאָס וואַגשאַל-צינגל — קען זיך נישט באַשליסן,

ווייל עס בלייבן שטיל שוין, פאַלט דאָרויף די יטוערקייט פון אַ טויטער רגע,

און דאָס וואַגשאַל-צינגל, פאַלט אויף רעכטס, אויף לינקס —

ווי אַ טאַפעלזויטיגער ווילן!

ער. וואַלטן מענטשן כאַטש אַ העלפט אזוי פיל כּח פּאַרשווענדט אויף זאַמלען כּרויט,

ווי אויף זאַמלען גינגאַרד, מירמלשטיין און פּויגל-מילך,

וואַלט דעם מענטשנס האַנט אזוי געשטרעקט זיך צום טעלערל פון מיט

ווי זי שטרעקט זיך צו דעם טעלערל פון הימל,

וואַלטן מענטשן געוועזן זאַט. ניט אַ דאָר, אַ שוּד, אַ קלייד,

וואַלטן מענשן אומעטום געוועזן זאַט. געהט אַ דאָר, אַ שוּד, אַ קלייד,

און פּרידן, זאַטקייט און גרויס אומעט וואַלט טאָן הערשן אויף דער וועלט ...

פערקע מעלקט די ציצן פון דער ערד — גראַבט און גראַבלט

ווי אַ הון אינ'ם ביסל מיסט אַרום זיין חזיר-שטאַל,

וואו צוויי חורים-לאַך ראַיען זיך און רייסן זיך און רייבן זיך

די פעלן איינס אַן ס'אַנדערע, און קרעכצן שטענדיג

(עפעס נאָר ווי יונגע און פאַרליכטע מענטשן!)

די פּעדקובע ווערט אויסגעריסן ווי גרויס זי איז. וויקט זומערצייט

קאָנאַפליעס אין דעם טייך. זי פלאַנצט און שפינט —

גראַבט מיט היילע הענט כּמעט, אַקערט מיט דער נאָז די ערד.

אַבער וואָס גייט-אויף? מוזינמיסט און שפּונענקויט.

רייסט מען דער קאַרטאַפּעליס בלאַע הויט — בלאַע שאַלעכץ

פאַרגינט מען זיך אפילו נישט דאָס ביסל בולבעדיגס, נאָר דער שאַלעכץ-לעב צוליב —

מישט מען אויס מיט קלייען, גיט מען די חזירים-לאַך צו עסן —

עסן די חזירים-לאַך געשמאַק ... און קריגן זיך פון ליבשאַפט.

איז אַלצדינג גוט און וואויל און חזריש אזוי

און וואַרימלאַך און נוטבאַקוועם ...

(אַ לעבן אויף דעם יונגן חזיר'ס קוויטש — ס'איז זיסער ווי דעם גלח'ס דרש'ענען,

שענער ווי די טויבן וואָס צעפליען זיך פון גלאַקן-לאַך, ווען

די שטריקלאַך הויבן אָן צו ציען ...)

און ווער זאל זאגן? ווער זאל ריידן?
 פערקע פאפאדילעם לעבן איז שווערער ווי דער סוקעוואטער קלאץ
 וואס ליגט ס'זעקסטע יאר שוין ביים שוועל פון פערקעס שטוב.
 און דינט בלויז פאר א מיטל אָנצושארפען די רציחה
 אויף שוואכערע... אויף וויכערע... אויף נישט־אָזוינע־אוינגעשפארטע קלעצער...
 ס'איז וויסט און ביטער — אָט די ביטערניש די וויסטע.
 שילט אַרײַן אין ווינט אַרײַן — ברענגט דער ווינט דאָס שילטעניש צעריק
 און שילט דעם שילטער'ס שילטענדיגע צונג.
 נישטאָ קיין שלום!

דאָס הענטל פון דער האַק אפילו הויזט נישט מיט דער האַק
 און אַפּטמאָל פליט די האַק דעם אייגענעם קאַפּ אַריבער
 און דעמאָלט שמייכלט־אויף דער קלאַץ מיט'ן טיף־צערקארבטן פנים זיינעם,
 און טראַכט... נאָר ווער קען זאָגן וואָס די קלעצער טראַכטן — ווען זיי טראַכטן?
 דאָס עפעלבוימל פאר פערקע'ס שטיקל סאָד, מישטייגס געזאָגט
 טראַגט זויערקייט אין די וואַרצלען. נעכטדנישט־אויף די זיסקייט פון זון און ישהרות־טוי.
 יעזוס גאָט... נעקרויציגטער! ווי ברענט אין נאָז דער הונגער
 נאָך אַ שטיקל קנעבעלע אָנצורויבן אויף אַ האַרטער שישע —
 זאל זיבן מאָל פארשאַלטן זיין דאָס פיצל ערד,
 וואו שטאַט עפעס קנאָבעלדיגס, געשמאַקס, וואַסן בלימלאַך נאָר
 און אנדערע נישט־נזיגע מין שמאַכטעס, וואָס צירן־אויס אַן אויסגעמוטשעט שטיקל פּעלד,
 פּאַרוואָס! פערקע פאָפאדילע'ס לעבן איז קנופיג, שווער און האַרט
 אַ רירעוודיגע נויט פילטאָן זיין לעבן־שטרויזאק
 ווי פליי פּאַרהונגערטע וואָס שפּרינגען־אום אין בויים.
 דאָס סטענדל און די הויזן דעקן צו אַן אויסגעטרוקנט לייב.
 די קרייקע בינדט אַרום אַ וויינענדיגן בויך.
 און אויף די גענדן זיינע (ווי דעם מענטשנ'ס ווייב
 פון די ריפן זיינע אויסגעשניטן) טראַגט ער אום זיין האַק.
 פערקע פאפאדילע לעקט זיך אַפט ס'בלוט פון די צעקלאַפּטע פינגער זיינע,
 ער זויגט זיין אייגענעם צער און שפייזט זיין וואונד אויף ווייטאָג.
 שטילט זיין האַרבן הונגער מיט זיכלאַכער רציחה
 מיט חיהדיגס, מחיהדיגס, געשמאַקס:

— זשידי נעכרוסטוי!

— סוקין סין.

— האָבן ציבעלעס און ווייסע ברויט און גענז וואָס גונערן נאָר נאוה'דיג.

פון אַלדעס גוטס — צעטראַסקעט זאָלן זיי ווערן!

(אפילו בעת זיי נייען אין שול אַרײַן זיך מאַרליען

טראַגן זיי מיט זיך אַזוינע ברייטע סאַמעטענע בייטלען

מיט בראַנפן און מיט קיכאַלאַך כסתמא —...)

פערקע פאפאדילע האָט קיין קי נישט

מעלקט ער שווער די אייטערס פון דער ערד.

און ברענגט א ווערימל אין פיסק און שפייזט די שוועלבעלאך
און זינגט דערנאך א לויב צו גאט וואס ווערס זיינען ווייך און גוט צום עסן.
אוי, ווער זאל זאגן? ווער זאל ריידן?
די קאץ קומט אפט צוגיין באנאכט פארזאמערט און פארקלאגט;
וויינט און וואיעט אזוי עלענדלאך:

— מיא איז מיר,

עפן באלאבעסל מיר די טיר.

סיאז גרוי די נאכט און רוי

און קאלט אזוי.

אוי, עפן אויף. האב גאט אין הארץ!

אוי, מיא איז מיר —

עפן אויף די טיר.

קומט זי שטילגנבייש מיט א מייזעלע אין מויל
אריין צו מיר.

פארגינגעט זיך אין ווינקעל פון דער קיר

און עסט און וויינט.

דאס פרישע מייזל-בלוט ליגט איר אויף די וואַנצעס,

און זי, די פעבלאכע „וויינענדיגע שוועסטער“,

די טמאה פון די קעלערשטובן

דאָס שוואַרצע מייזל פון די וויסטע היימען

וואו דער דלות פירט די שפיגען זיינע אויף א שטריקל

איבער זיפננדיגע הערצלעך פון שלאַפנדיגע קינדער.

אַט-די פעטע, פאלשע, פוילע זאך

גריזשעט יונגע ביינדלאך פון א מייזעלע

באלעקט זיך אלע ווייל די פרומע וואַטצעס אירע,

טרייסלט מיט איר לאַפקע פונ'ם אויער ארויס די מויזן-קלאַות

און וויינט, און וויינט...

אוי, ווער זאל זאגן? ווער זאל ריידן?

אפשר איז די „וויינענדיגע שוועסטער“ פון א וועלט, וואו אלעדינג איז

אזש ביז צום וויינען שלעכט —

מער נישט ווי א רמז פון די אלע וויסטע תאוות וואָס וואַיעווען אין אונז

(גלייך ווי דעם מענטשנס האַרץ וואַלט זיין א זאק מיט לעבעדיגע לעמפערטן)

און וויינען כלומרש'ט אין די שווערע נעכט,

ווען דער שלאַפנדיגער קאפ איז ווי א שיכור'ער משוגענער באַרדעל.

דאָס האַרץ-קעסטל א ליאַרע פאר א בעטלערל מיט פליכעוואַטע אויגן

וואָס וויינט און ציילט די טרערעלאַך, די גראַשעלאַך.

און גענעצט-אויס און כריפעט-אויס א לידעניו אזוינס

פון א גרויסן קעניג, וואָס פאַרלוירן האַט די קרוין,

און טרייסט זיך, ווי א פרומער מאַן מיט דעם —

וואָס די זון פון אויבן ליגט אים ווי א גאַלדן היטל

אויפ'ן קאָפּ — אוי, שענקט עפעס!

(ווייל זיין א שטיק פון גאטס לייכטענדיגער שיינקייט
 הייסט נאך נישט א ל י י ן די שיינקייט זען.
 פונקט ווי דער וואס שמירט זיך אן מיט עזעלפעטס זיין שטערן
 האט נאך נישט אליין קיין עזעלישע געדולד.)
 קוקט פערקע פאפארילע אויף די גרינע לאנקעס
 און אויף די פלוטן
 און אויף די וואסערן
 און אויף די טשערעדעס.
 זעט ער מער נישט

2.

א חזן: א האקע, א קאפ, א צעבער בלוט.
 א יאטקע מיט געשטינקאכזן פון געדעריס.
 צונגען טויטע, ווייטיגן גראשיצעס און הייסע לונגראן-לעבער
 און פעלאכלאך צעטרענט און אפגעלופעט —
 אזש סיגייט פון זיי א פארע. —
 א ליידיגע בהמה מיט גארנישטנישט אין איר
 א חזן די גאטדגעשטאלט פון אקסישן אלישדי,
 די דרויסנדיקייט וואס ווייסט נישט פון איר אינווייניגסט אומגליק,
 און לאזט זיך טרעטן מיט די פיס — פארעשוואלך פאר איציקל און פאר שמענס,
 קוטשמאלך פאר פערקעס און האוורילעס.
 ווי אזוי, א שטייגער, זאל מען גלויבן אט דאס ג ל ו י ב י ג ס ט ע
 פון איינמאל-איינס-איודאיינס, ווען איינס אליין
 איז גארנישט אויף צו גלויבן! ווען ווידלען
 דרייען מיט די הינט, ווען קונלפלקען אויף די לייבצורעק
 מיינען אז מידארף די לייבצורעק נישט האבן,
 ווייל קונלפלקען זיינען דאך א ל י י ן א צירינג אויפ'ן הארץ.
 אוי, ווער זאל זאגן? ווער זאל ריידן?
 די שוואלב — א, ברידער מיינע, וואס דארף דעם פרילינג
 אריינצווינגען אין מיין וויסטער שטוב,
 און בויען זיך א נעסטל אויף מיין דאך,
 לעבן בוידעם-פענטסטערל, וואס גייט ארויס צום פלוימען-סאך
 וואו א צימרינגעלבלאך שטיקל זייד פון מיין זיידנ'ס קאפסן
 בליט שוין כמה יארן אין „עלענבוין“ פון א טויטן פלוימענבוים
 און ברענגען בלאטע-פינטעלאך און פיצלאך שטרוי און פערדעלאך
 פון אלדע נוסע יאר —
 צו בויען אונטער מיינע קראקוועס דא א נייעם דור. —
 זי קוקט נישט אינים לוח,
 זעט ניט דעם „מישנכנס-אדר“ אויפשריפט אויף די רינענדיגע ווענט פון קלויז,
 סיידן, אז דער ווינט פון דרויסן לייגט זיך ווארים אויפ'ן פליגל,
 קיצלט נחת-דיגן דאס שנעבעלע, דאס פלייצעלע, דאס ווידעלע,
 ערשט דעמאלט קומט די האפערידיגע שוואלב אהיים צו נעסט און קינדעראך,

דערווארגן מיר מיט אינזערע פינגער אט דעם פרייען וואונט זיך אויסצושטוימען,
 אויסצווינגען מיט איבערפלוס און איבערגוס,
 וואס זאל דעם אינהאלט פארמישן מיט דער בלי—איינס אין ס'אנדערע דערטרינקען...
 געלינגט עס אונז. טרינקען מיר דעם זיכן וויין דעם שטילן
 דעם נישטטרוישונג און נישט'בא'טעמ'טן.
 און ווייסן: ס'איז קיין טראפן נישט געשאנגען אונז פארלוירן...
 וועלט איז וועלט
 און אויגן זיינען אָפֿן.
 ווי אזוירישע זאל מען פארט, ביבעט איר, גלויבן,
 אז פֿעלד און וואַלד און זון, און שוועמלאַד־פֿאַראַכאַלן
 (אונטער וועלכע עס גייען מוראזשקע מיט מוראזשקעם שפאצירן
 געארעכט, — פעסט אַרומגענומען די דינע דאַמען־טאַליעס
 און מ'דערט פון ליבע פון הימל!)
 וועט אים דעם האַלב־גולם־דיגן פֿעדקע פאפורילעין נישט דערמאנען
 אז דער רגע־ריגער שיינקייט פון טוי אויף שפינועבס...
 אַנ'ס גרויסן עפעס וואָס צעכליגעט זיך אַלע פֿאַרנאַכט
 מיט אזא מיין רויטלאַכדיגן תענוג...
 נישט דערמאנען אים דעם טרויער פון הערבסטן וואָס פֿרעכ־אוויף די זומערס,
 כדי אַליין פֿאַרצוקט צו ווערן פון די ביזע פֿרילינגס—
 וואָס טאַנצן אויף די קברים פון די יונגע ווינטערס...
 נישט וויין אים דעם צער פון יונגע טויבן
 וואָס פֿאַכן מיט די פֿליגל אַרום אַ פֿייער,
 כדי וואָס ניכער זיך צו ראַטעווען,
 און בלאַזן מיט דעם פֿאַכן נאָך דאָס פֿייער אויף
 און פֿאַלן, פֿליגל אָפֿגעברענט—עו דער ערד אַראַפּ...
 נישט פענען די אויגן זיינע צו זען דעם נס
 פון בוימער וואָס וואַסן קיינמאַל נישט מיט וואַרצלען אין דער לופֿטן,
 פון וואַסערן וואָס פֿליסן קיינמאַל נישט אַרויפֿציען,
 פון דינע, שוואַכע רעג'ס, וואָס ציען זיך, געקייטלט, דורך די אויביקייטן.
 און טויזנט ריון קענען דיר ס'מינדסטע רינגל נישט צעברעכן,
 ווייל וועלט איז וועלט—
 איז ער דער מענטש דער איינציגער צווישן אַלע חיות
 וואָס איז דרייט גענוג עו קוקן
 זיין אַנדער העלפט אין פֿנים, בעת דעם פֿאַרן־זיך.
 טראַגט ער, אַט־דערפֿאַר הפֿנים, שטענדיג ביטערקייט און בושה אין זיין האַרצן...
 און פֿליענדיגע נעפֿלען אויפֿן מה.
 און אין די אויגען זיינע וואוינט דער שמיכלדיגער אומעט—
 (דער טיפֿסטער פון די זיבן אומעטס אויף דער וועלט)
 אַכער אויגן זעען בלויז צום בעסטן דאָס וואָס זיי זעען קיינמאַל נישט.
 זעט פֿעדקע פֿאַפורילע ווי ס'פֿאַשען זיך די שעפֿאַלד, בתמח'לאַך,
 טראַכט ער נישט: ווי שוין עס איז דעם פֿאַסטוכ'ס פֿויפֿל און זיין ליד.

לעמען, וואָס ווערן דאָרט אָנגערירט; און ביי אַ לעזער, וואָס האָט נאָך ניט גענוג מאַטעריאַל אונטערצופירן די לעצטע ישורה פון דעם חשבון — זאָל ער וועקן דעם דארשט צו דערווייטערן זיין וויסן.

דאָס קאָן אַזאָ בוד זיכערלאַך טאָן און האָר פענטלאַך וועט ער ניט פערפעלן זיין מיסיע.

נער פון נאַטאַנאַנאַס סאַציאַל־פּילאָסאָפּיע, וואָס פּריער, — קאָן איר מיט אַ רואינן געוויסן ווייניג שיען דעם בוך אַ סך לעזער; זאָל ער ווירקען אויף זיי, ווי אַ גוט פּאַלעמיש בוך פון אַט דעם מין דאָרף ווירקן אויף אַ „גוטן“ לעזער: וועקן אין אים אויף שריט און טריט זיין אַייגען — נעם קריטישן דענקען, העלפן אים צו מאַכן זיין אייגענעם „חשבון הנפש“ וועגן אלע פּראָב־

משה נאָדיר

יעוּס־עֶהָרֵד*

“Consider the work of God:
For who can make straight which
he had made crooked.”

1.

וועלט איז וועלט.

דער מענטש אליין נאר טראַגט די צייט אין זיינע בלוטן.

מאַכט זי עלטער, שווערער, מידער.

קריכן טעג און יארן ווי ווערים אויף די בייכער,

דערקריכן צו אן ערגעץ וואָס איז אין ערגעץ נישט.

דערשלעפן זיך צום גרענעץ וואָס איז פריי און נישט פּאַרנאַנט.

און וואָס מען קען אים נעמען אויף די אַקסלען

און טראַגן אַטידעם גרענעץ ווייטער, ווייטער, ביז צו אַלע בלינדע סוף,

(בלוינדגעבוירענע נאַראַנים, ווערן נאָך מיט בלינדקייט און מיט נאַרטישקייטן געשלאָגן!)

און דאָס ערשטע ביסל אדמ־לעבן, פון דעם אור־קוואַל אויסגעשעפּט

ניסט זיך איבער. דורך צו דור, ווי שאַרפע טראַפּנס פון אַ פּלאַש

וואָס ניסט זיך איבער שטענדיג, שטענדיג. אָן אַן אויפהער

און ווערט אַלץ שוואַכער, שוואַכער, נישט־באַטעמ'טער.

אויסגעוועפּט איז אַט־דאָס ביסל ריינע לעבן —

פון דעם ערשטן קוואַל!

און נישט נאר מיר, די זיידעס, ווערן עלטער, נאָר אויך די אייניקלאַך —

ווערן וואָס גאָט ניט אַ דור — געבוירן עלטער, שוואַכער, גרויער...

די זון פון פּלאַקערדיגע באַנערן טרינקט אויס דעם וויין,

לאַזט דאָס וואַסער איבער,

דאָס מוטעג ביסל וואַסער פון די אויגן וואָס מאַכט דעם ווילן ווייך און קויטיג.

פרואוון מיר מיט פּאַרזוכט עפענען דאָס פּלעשל פול מיט זידנדיגן וויין,

עס זאָל חלילה זיך קיין טראַפּן נישט פּאַרניסן.

לייגען מיר דעם פינגער אויפ'ן העלועל פון דער פּלאַש,

וואו די פּערלדיגע שויםן בעטן זיך ארויס — אַ זירט זיך טאָן, אַ שאַס צו טאָן.

(* פון „מיון געכעטיבד“.)

אידעאל'טישן תוד, וואס האט זיך אין אים איינגעקליידט.

אָדער — האָבען מיר דאָ צו טאָן מיט נאָך אַ קליינעם שפּאַס פּון דערזעלביגער וויצייגער גע- שיכטע? אפּשר איז טאקע חבד נאַטאַנסאָן אין תּוך אַרײַן אַ ראַציאָנאַליסט, אויף וועלכן בערגסאָן האָט אַרױפּגעוואָרפּן אַן אינטר- איטוויסטישן מאַנטל? אפּשר קריטיקירט ער דערפאַר אַזוי שאַרף אַלע סאַציאַל־דעוואָלוציאָ- נערע ריכטונגען פאַר זײַערע „פּאַלשע“ פּילאָסאָ- פּישע גרונטלאַגן; אפּשר פּאַדערט ער דערפאַר אַזוי לײַדנשאַפּטלאַך, זײ זאָלן אָנהױבן צו דענקען ריכטיג, זײ זאָלן איבערבייטן זײַערע טעאָריעס, ווייל ער איז אין תּוך אַרײַן אַ ראַציאָנאַליסט, פאַר וועלכן די הױפּטזאַך איז דאָס ריכטיגע דענקען און וואָס דערקלערט דערײַכער אַלע פעלערן פּון אַ פּאַרטיי דורך די פעלערן פּון איר געדאַנק?

אָט די פּראַגע צו פאַרענטפּערן, וואָלט שוין הייסען קריטיש אַרײַנרױסן זיך אין דעם מהבֿר'ס סיסטעם גופּא, און דאָס קאָנן מיר אױסזען ניט טאָן.

ניט אַנרױרנדיג די גרונטפּראָגן, וואָלט איר געקאַנט זיך לענגער אַפּשטעלן אויך אויף אײַנגע- אומריכטיקייטן, וואָס האָבן זיך אַרײַנגעגנבֿ'ט אין זײַן פּאַלעמיק אַנטקעגן מיר. אָבער דאָ — לאָז שױן מײַנע אײַבערגײן.

נאָר פאַר דעם זײַרן קאַנט און דעם עלטער זײַרן שפּינגאַז מוז איר זיך אײַנטשטעלן. דאָ האָבן מיר צו טאָן מיט אומריכטיקייטן, וואָס שטאַר מען אפּשר פּון אַן אומפּאַרזיכטיג- קייט, פּון אַ ניט גענוגער אָפּגעהיטקייט אין דעם פרט פּון פּינקטלאַכן אויסדרוק, — אַ חסרון וואָס מוז שטאַרק פאַרהיטן ווערן נראָד אין אַ ווערק, וואָס האָט צו טאָן מיט די קאָמפּליצירטע פּילאָסאָפּישע פּראָבלעמען.

ז. 148: „קאַנט... האָט געגעבן אַ לאַגישע (?) און פּילאָסאָפּישע באַגרינדונג פאַר דער אומ- פּאַרמירלאַכקייט, נויטווענדיקייט און אײ- ביקייט פּון די נאַטור געזעצן.“ צו אָט די שורות

דאַרף מען נאָך צושטעלן די ווערטער: „אין די גרעניצן פּון אַ מענטשלאַכער, אָדער מענטשן- ענלאַכער דערקענטניס.“ אַז ניט קאָן מען אין דער אַמת'ן מײַנען, אַז לױט קאַנט'ן גע- פּינען זיך אײַביגע און נױטווענדיגע נאַטור־גע- זעצן אין דער נאַטור — גופּא, ד. ה. דרויסן פּון דער מענטשלאַכער דערקענט- ניס, וואָס דאָס וואָלט געהייסן אַוועקשטעלן קאַנט'ן מױט'ן קאַפּ אַראָפּ. ווייטער איז ניט פּינקטלאַך־גענוג צו רײַדן וועגן אַ „לאָגיק- שער“ באַגרינדונג פּון קאַנטיס שטאַנדפּונקט: מען קאָן חלײַא מײַנען, אַז דער אַלטער האָט באַמת געלײגט פּיל געוויכט אויף דער פּאַרמאַלער לאַגיק, ווי אויף דער רײַן לאַגישער זײט פּון דעם דענקען בכלל. ריכטיגער איז צו רײַדן ניט וועגן אַ לאַגישער, נאָר וועגן אַ גנאָסעלאָגיק- שער, אַ דערקענטניס־טעאָרעטישער באַגרינד- דונג, וואָס רײסט אַראָפּ די קרוין פּון קאַפּ בײַ דעם רײַן לאַגישן דענקען.

ז. 33: שפּינגאַז קומט צו דעם באַשלוס, אַז די סובסטאַנץ איז עטוואָס אַזעלכעס, וואָס האָט געקאַנט נאָר פּון זיך און דורך זיך גופּא אַנט- שטיין.“ און דאָס איז זײַער אומפּאַר- זיכטיגע געזאַגט. קײן סובסטאַנץ קאָן ניט טראַגן אין זיך גופּא, די אורזאַך פּון איר אַנטשייאָונג. ווייל אויב זי איז אַמאָל נאָך ניט געוועזן, קאָן קײן מענטשלאַכער געדאַנק זיך ניט פּאַרשטעלן, זי זאָל אַליין זיך גופּא אַרױס ברענגען, ווי אַיש מאַין. זי איז דאָך נאָך ניטאַ. ווי קאָן זי זיך אַרױסברענגען? און ווען זי איז געוואָרן, דאַרף זי דאָך שױן מער ניט „אַנטשטיין.“ אַ סובסטאַנץ אין שפּינגאַז'ס זין פּון דעם וואָרט איז עפעס אַזױנס, וואָס טראַגט אין זיך גופּא די אורזאַך פּון איר אײַביגע דערקענטניס- טענען: זי האָט קײנמאָל ניט געדאַרפט אַנטשטיין, ווייל זי איז אײַביג.

ניט קוקנדיג אויף די אַלע שוואַכע זײַטן פּון דעם בוך, די אויסגערעכנטע און ניט אויסגע- רעכנטע, און ניט קוקענדיג אויך אויף דעם, וואָס איר פּערזענלאַך בין געבליבן דערזעלביגער גע-

מער, די אנדערע ווייניגער. דערקלערט ער אונז, ווי פאלט דאס איז: „פאר דער אלערהעכסטער קראפט זיינען אלע מענטשן אביעקטיוו ענומען, נלייך אין ווערט... פאר דער עקיסיסטעניז און דער אנטוויקלונג פון דער געזעלשאפט... איז דער שניידער, דער שוסטער און דער בעקער... אזוי גויטיג ווי... דער פילאסאף אדער דער קינסטלער.“ (ז. 264) וועמען דערציילט ער דאס? דעם מארקסיזם? וואס שטרעבט אפצו שאפן אלע ארטן פון באלוינונגען? וואס האלט, אז לויט ארבעט דעגראדירט די חשיבות פון דער מענטשלעכער ארבעט? וואס שטרעבט אפצו שאפן די נאנצע ארבעטס טיילונג אין דער געזעלשאפט, אזוי אז עס זאלן ניט זיין מער קיין שוסטערס און קיין שניידערס און קיין בעקערס און קיין אינזשענירן? אזוי, אז פילאסאפיע, קונסט און יעדער ארויסווייז פון טאלאנט וועלן אויפהערן צו זיין עקאנאמיש מיטע באשעפטיגונגען, פאר וועלכע מען צאלט מיט מאטעריעלע גיטער?

ס'איז אין דער אמת'ן ניטא קיין אידעאליסטישערע קאנצעפציע פון דער סאציאליסטישער צוקונפט, איידער די וועלכע קארל מארקס האט פארואויסגעזען פאר דער מענטשהייט. וואס ער האט גערעדט וועגן איר ניט בלשון „עס זאל זיין“, נאר בלשון „עס וועט זיין“, קאן דאך באמת ניט אפגארען קיינעם, וואס איז באקאנט מיט דער אומבאוואוסטזיניגער פסיכאלאגיע פון דעם אזוי אנגערופענעם „אביעקטיוון“ דענקער, אין וועלכער דער געטאלר-שאפנדער „יהי!“ פון דעם אידעאל ווערט פארואנדלט אין דעם „והיה באהרית“ פון דער כלומרטט וויסנשאפטלאכער פאראויסרעכענונג.

יא, דער „מאטעריאליסט“ קארל מארקס איז איינער פון די אינטערעסאנטסטע, טיפסטע, אידעאליסטישע דענקער-טיפן אין דער געשיכטע פון דעם מענטשלעכן געדאנק. אס נאענטסטן שטייט ער צו די אלעסטאטיקער, וואס זיינען אין דער נאטור-פילאסאפיע אויך געווען מאטעריאליסטישערע.

ליסטן. דער שפאס פון דער געשיכטע איז אבער, אז אט דער גרויסער אידעאליסט האט געקליידט זיינע געדאנקען נאך דער מאדע פון דער צייט. מיט איר מאטעריאליסטישער ראדיקאלעכייט, אליין ניט באמערקנדיג דעם דאזיגן ווידער-שפרוד, אדער פארענטפערענדיג דעם ווידער-שפרוד מיט די קונצן פון דער העגעל'שער „וויר דערשפרוכס-לאגיק“, פון וועלכער ער האט זיך ליידער ניט באפרייט.

אבער מיר דארפען דאך קאנען פארשטיין א שפאס, אפילו ווען אט דעם שפאס דער לויבט זיך צו מאכן די אפטימאליזירטע וויציגע געשיכטע פון דעם מענטשלעכן דענקער.

וואלט היינטאגס געווען א ראציאנאל-ליסטישער גלויבט אין דער אויבערמאכט פון די קלארע, יטעלדיגע געדאנקען, וואלט איך נאך ווי עס איז פארשטאנען זיין שטעלונג צו מארקס'ן. ער זעט: א מענטש האלט אין אין ריידן „מאטעריאליסטישע דיבורים“; אלץ איז כיי אים דורכגעזאפט מיט א מאטעריאליסטישער טערימנאלאגיע. איז ער זיכער: מיר האבן דא פאר אונז א מאטעריאליסט פון ריינסטן וואסער. אבער חבר נאטאנסאן ווייס דאך, אז היינטער די קלארע, באוואוסטזיניגע געדאנקען פון דער „ראציא“ ווירקן די פארבארגענע טיפענישן פון דעם ווילן און דעם געדאנק. וואס דארף דעריבער זיין די אויפגאבע פון א מארקס-פארשער קודם כל? ניט קוקן פון בריק אויס אויף דער מאטעריאליסטישער אויבער-פלאך פון דעם שטראם, נאר זיך אראפלאזן אין דעם שטראם גופא, צו יענע פארבארגענע קוואלן, וואס שפייזן אים. צו דעם געפילסדאן ווילנס-לעבן פון מארקסעס נשמה, און ערשט אויסשטודירנדיג זיי, ברוואון זיך נאך אמאל איינהערן אין די כלומרטט קלארע מאטעריאליסטישע דיבורים. וואלט ה' נאטאנסאן דאס געטאן, וואלט ער ארויסגעהערט פון זיי גאנץ אנדערע מאטיוו, און אים וואלט געווען ניט שווער פאר אנדערצושידן צווישן דעם אויבערפלאכלאכן מאטעריאליסטישן מלבוש, און דעם טירערנסטן

געל". פאליש דער מארקסזום האט זיך דוקא אָני געשטרענגט צו באוווּיזן, אז די אידעאָליסטישע פּילאָסאָפּיע פון פּלאַטאָנ'ען ביז אַ העגעל'ן איז געווען אַן אַבסאָלוט נויטווענדיגער דער דורכגאַנגס־פּערזאָנע פון דעם מענטשלאַכן געדאַנק, וואָס האָט געמאַזט אַפּליקענען דעם, אַרוויקסיגן פּרימטיוון מאַטעריאַליזם", כדי אויסצואַרבעטן "די דיאַלעקטישע דענק־מעטאָדע". ענגעלס האָט זיך אָנגעשטרענגט צו באַר ווויזן, אז דער מאַרקסזום איז אַ נויטווענדיגער פּועל־ווצאָ אוון "אויסגאַנג" פון דער קלאַסיש־אידיעאָליסטישער פּילאָסאָפּיע, ווי דער סינגולער דעם פּילאָסאָפּישן געדאַנק, אַן פּלאַטאָנ'ען און העגעל'ן וואָלט אומגעלאָר געווען דער דיאַלעקטישער מאַטעריאַליזם. אַט אזוי וויל דאָס דער מאַרקסזום, "בטל ומבוטל מאַכן" די אידעאָליסטישע פּילאָסאָפּיע.*

מענטשלאַכער קראַפט, וואָס האָט איר אייגענעם ציל אין זיך גופאַ".
 ז. 153. אין דער מאַרקסיסטישער טעאָריע איז "די מאַשין די סאַמע ערשטע און סאַמע וויכטיגסטע זאַך, און דער מענטשלאַכער נייסט דאָס סאַמע לעצטע און סאַמע אומוויכטיגסטע". ניט אמת! די "מאַשין" איז נאָר אַ פּאַראַדויג, וואָס פאַרקירצט דעם אַרבעטס־טאַג, אַ מיטעל צום ציל, כדי צו געווינען צייט פאַר דער "ממשלה פון פּרייהייט".

ז. 153. אין דער מאַרקסיסטישער טעאָריע די קראַפט פון דעם מענטשלאַכן נייסט ווערט אוועקגעשטעלט אין דערזעלביגער ליניע מיט די פּראָדוקציאָנס־מיטלען... מענטשלאַכע אַרבעט ווערט אידענטיפּיצירט מיט די פּראָדוקציאָנס־מיטלען... "נאַ, דאָ הערט שאַן אַלעס אָהן!" ווי דער דייטש זאָגט. קאַרל מאַרקס, וואָס האָט צום ערשטן מאל אויפגעבויט אַן עקאָדנאַמישן בנין, וואו די מענטשלאַכע אַרבעט ווערט בפרוש ופרוש ארויסגענומען פון דער בחינה "פּראָדוקציאָנס־מיטלען און געצייג"; וואו עס ווערט באַוווּיזן, אַז "נאָר דער מענטש אַרבעט" און ניט דער אָקס, ניט די מאַשין; אַז די אַרבעט האָט אין זיך ניט קיין ווערט, ווייל זי שטעט העבער פאַר ווערט; ווייל דורך איר ווערן ערשט די ווערטן געמאַכטן; אַז די אַרבעט קאָן זיין סחורה; אַז דער סחורה־כאַראַקטער פון דער אַרבעט איז אַינפוליע פון דער בודזשוואַער עקאָנאָמיע; אַז די אַרבעט איז דער "לעבנס־אַרויסווייז פון דעם מענטשן", — קאַרל מאַרקס — "אידענטיפּיצירט די מענטשלאַכע אַרבעט מיט די פּראָדוקציאָנס־מיטלען...!!! וועלכן שפּענדל האָט דאָ אַונער מחבר באַמערקט אויף דער אויבערפּלאַך פון דעם מאַרקסיסטישן ישטראָם?

ז. 151: פאַר דעם מאַרקסזום זיינען די ער־פינדונגען נאָר דערפאַר וויכטיג, וואָס זיי מאַכן ברייטער און מאַטעריאַל רייכער דאָס מענטשלאַכע כּעלעבן... דער מאַרקסזום שטעלט אוועק אין פאַרדערונגט פון דער מענטשלאַכער אַנטוויקלונג די עקאָנאָמישע פּראָדוקציע, און ניט די נייסטיגע דערהויבנקייט "ניט אמת! ניט אין דעם פאַרדערונגט, נאָר אין קעלער" — און אפּשר נאָך אידעריגער": אין דעם פּראָצעס פונעם מענטש און דעם פּאַרדערונגט ווערט פון מאַרקסן אוועקגעשטעלט, — אַוועק פונדאמענט פון "נויטווענדיגקייט", פון דער עקאָנאָמישער פּראָדוקציע, — די "ממשלה פון פּרייהייט", יענע אַנטוויקלונג פון

זע וועגן דעם אין דעם, "אַטידאַהרינג", דריטע אויפלאַגע, ז. 141. ענגעלס זאָגט דאַרפן וועגן זיין אייגענעם מאַטעריאַליזם, אַז ער נעמט אַרײַן אין זיך "דעם גאַנצן געדאַנקע־דיאַנאַליזם פון אַ צווײט־זענטיאָריגער אַנטוויקלונג די פּילאָסאָפּיע און נאַטורוויסנשאַפּט און דערצו גאַר די צווײט־זענטיאָריגע געײסטיכע גופאַ", ס'איז אפּשר ניט אמת, אָבער ענגעלס האָט געגלויבט אין דעם. "מיט זײַנן שטאַלן", האָט ער אין אַן אַנדער אַרט גערזאָגט, "וואָס מיר שטאַפן אַפּ ניט נאָר פון אַוועקן פּורריע, נאָר אויך פון קאַנפּן און פון העגעל'ן".

פון אַ כּך שטעלן אין חבּר נאַטאַנסאַניס בוך באַקומט זיך דער אייגנדרוק, פונקט ווי דער מחבר וואָלט געלויבט, אַז קאַרל מאַרקס לאָזט צו, אַז אין דער צוקונפּט זאַלן מענטשלאַכע אַרבעטן באַלווינט ווערן, און נאָר דערצו לויט אַ פאַרשיידענעם מאַסשטאַב: איין אַרט אַרבעט

חבר נאטאמאן פארגעסט אט די אלע
שרייבענדיגע פאקטן; ער איז זיך אינטעלעקטואל
ליסטיש-פּוֹלִיִּדיג משער, אַז טעאָרעטיש
מוז דער מאטעריאַליזם פארזען יענעם אפי-
גרונט. „דאָרט“, זאגט ער, „וואו דאס סאמע
העכסטע איז ניט מער ווי אַן אנטוויקלונגס-
גראַד פון דעם נידעריגן, דאָרט וואו דאס הימל
לישע ווערט באטראכט אלס (ווי) עפעס, וואס
איז אין זיין תוך און תמצית לנמרי אנדערש פון
דעם ערדישן, דארט קאנען ניט די העכסטע בא-
שטרעבונגען און טיפע באגערן פון דעם מענטשן
אוועקטראגן אים אזוי הויך און ווייט אין די
הויכע וועלטן, אַז ער זאל זיך אין גאנצען און
דער עהר פארנעסן“ (ד. ג.)

אַט די השערה, אַז מען דערנידעריגט דאס
„העכסטע, ווען מען זאגט עס אַפּשטאמן פון
דאס „נידעריגסטע“, — אַט די ריין „ארויסגא-
קראַטישע“ באטראכטונג אין דער פּילאָסאָפּיע
איז אין דער זעלביגער צייט אַ ריין מיטעל-
אַלטערלאַך סכאָלאַסטישע, און
האַלט ניט אויס קיין ברעקל קריטיק. ווי איז
דאס געווען מיט שאַפּענע האַרדער?
האַט אויך ער ניט געלאזט אַרויסשראַצן דאס
„העכסטע“, — די פּילאָסאָפּיע, די רעליגיע, די
עטיק, די קונסט, — פון נאָך אַ נידעריגערער
זאַך, איידער די מאטעריע, פון אַ בלינדן, ווידער-
זינגן, פאַר'קעשנ'ט - סטומפּויניגן ווילן צום
זיין, און האבן ניט אים די העכערע באשטרע-
כונגען און באגערן אוועקגעטראָגן אין אַזאַ הויך,
אַז ער האָט געפאָדערט, יעדער איינער זאָל זיך
ניט נאָר פארנעסן אַז דער ערד, נאָר זאָל זען
ווי בכלל פּטור צו ווערן פון איר און פון דער
נאַנצער וועלט אויף אייביג?

ז. 136: „די גרויסע דענקער, וואס זיינען גע-
קומען אויף דער וועלט זינט דער קאמוניסטישער
מאניפעסט איז געשריבן געוואָרן, האָבן אין
גאַנצען ניט ערנסט גענומען די פּילאָסאָפּיע
גרונטלאגע פון דעם מאַרקסיסטישן סאַציאַליזם
און געשענקט קנאַפע אויפּמערקזאַמקייט דעם
מאַטעריאַליזם בְּכֹלָּה. — ווידער פּאַלש!
דער מאטעריאַליזם האָבן זייער אויפּמערק-
זאַם געשטודירט אַזעלכע גרויסע דענקער, ווי

פרידריך אַלבערט לאַנגע, נאַטאַרפ, הערמאַן
קאַהען און שטאַמלער. זיי אַלע, האָבן גע-
האַלטן דעם מאטעריאַליזם
זער הויך; לאַנגע האָט געמיינט, אַז דער
מאַטעריאַליזם איז אַבסאָלוט באַרעכטיגט אין
דער נאַטורוויסנשאַפט; נאַטאַרפ האָט צוגע-
געבן, אַז אין דער געשיכטס-פּילאָסאָפּיע איז
אַבסאָלוט באַרעכטיגט דער מאַרק-
סיזם. זיי האָבן נאָר געטענה'ט, אַז די ריין
וויסנשאַפטלאַך אַכע דענקאַרט דאַרף
דערגאַנצען ווערן דורך אַ קאַנטישער טראַנסצע-
דענטאַל-אידיעאָליסטישער דערקענטניס-מעָאָרע.
„דענקען מיר וויסענשאַפטלאַך אַדער געשיכטס-
וויסענשאַפטלאַך, מוזן מיר דענקען מאטעריאַ-
ליסטיש און מאַרקסיסטיש; דענקען מיר אָבער
וועגן דעם דענקען, און די מאַמענטן,
וואָס באַהערשן אַי, ווערן מיר קאַנטיאַ-
נער“, — אזוי קאָן מען פאַרמולירן די שטעלונג
צום מאַטעריאַליזם און צום מאַרקסיזם פון אַ
גרויסער פּילאָסאָפּישער ריכטונג, וואָס האָט גע-
שפּילט און שפּילט נאָך עד היום אַ חשובע ראַ-
ליע אין דער פּילאָסאָפּיע, — די געאַקאַנ-
טישע ריכטונג.

„אין אמת'ן גערעט“, דערציילט אונז וויי-
טער אונזער מחבר, „איז דער מאטעריאַליזם, אלס
(ווי) אַ פּילאָסאָפּישער בליק אויף דער וועלט
קיין מאָל ניט געווען קיין פּראָדוקט פון דער פּיר-
לאָסאָפּיע. ער איז געבוירן געוואָרן אויף דעם
שויס פון דער נאַטורוויסנשאַפט.“ (ד. ג.)

„אין אמת'ן גערעט“, ליבער חבד, האָט אונז
שוין לאַנגע באַוויליגט, אַז דער מאטעריאַ-
ליזם איז „אזוי אַלט ווי די פּילאָסאָפּיע“, און
איז פּילאָסאָפּיע און ניט וויסענשאַפט, און
איז געבוירן געוואָרן אין דער געשיכטע פון דעם
מענטשלאַכן געדאַנק, נאָר איידער עס האָט גע-
קאַנט זיין די רייד וועגן אַ וועלכער עס איז ווי-
סנשאַפט.

ז. 13: „דער מאַרקסיזם, כדי פאַרצושטעלן
זיין היסטאָרישן מאטעריאַליזם, האָט זיך אָנגע-
שטרענגט ביז נאָר כדי בטל ומבוטל צו מאַכן אַלע
אידיעאָליסטישע פּילאָסאָפּן פון פּלאַטאָ ביז הע-

דער שאַרפסטער היפוך צו די אַנשוואונג פון ח' נאַטאַנסאָן איז נאַטירליך דער מאַרקסזיס, וואָס איז אַן אויסבונד פון אַלץ וואָס דאַרף אים זיין פאַרהאַסט: אינטעלעקטואַליזם, ראַ-ציאָנאַליזם, מאַטעריאַליזם, זיין שטעלונג צו דעם מאַדאַליפּראָבלעם, וואו דער מאַרקסזיס איז אַדער נײַהײַט י ם ט י ש (די מאַראַל — א פּראָדוקט פון קלאַסן־קאַמף, וואָס פאַר-שווינדט אינאַיינעם מיט אים), — שטאַנדפונקט פון דעם מאַניפעסט) אַדער ס ק ע פ ט י ש, אַדער אין בעסטן פאַל ר ע ל א ט י ו י ס - ט י ש (די מאַראַל — פאַרשיידן לויט עפאַכן און קלאַסן).

עס איז דערביי דער קיין חרוש ניט, וואָס אונז זער ליידענשאַפטלאַכער חבר קאָן ניט ריידן גלייכנילטיג און אַביעקטיוו וועגן דעם סאַרק-סיזם און וואָס ער ווידמעט אַ גרויסן טייל פון זיין בוך דער אַנטי־מאַרקסיסטישער קריטיק.

אַ קריטיק פון דעם מאַרקסזיס איז זייער אַ נייטווענדיגער ענין. אין פּו ל ע ר מ אָ ס וועט מסתמא אַזאַ קריטיק דורכנעפירט ווערן, ווען דער „קאַרל־מאַרקס־פּאַרלאַנג“ וועט ענדליך אויספירן זיין צוזאַג און וועט באַרייכערן די איר דייטשע ליטעראַטור מיט אַ גוטער אַטענטיושער איבעררעזעצונג פון די וויכטיגע ווערק פון מאַרקס און ענגעלס, אין וועלכע עס ווערט באַהאַנדעלט די מאַרקסיסטישע פיר-לאַסאַפיע און געשיכטס־פּילאָסאָפיע.

אַבער דער ערשטער פּאַרבאָדינג פאַר אַזאַ ערנסטער קריטיק איז גראַד די אַב-יעקטיוויטעט, דאַס אַרײַנ-לעבן זיך, דאַס אַרײַנדענקען זיך אין דעם מאַטעריאַליזם בכלל און אין דעם מאַרקסיסטישן מאַטעריאַליזם בפרט. ח' נאַטאַנסאָן קומט אַבער צו אים פון דרויסן, ווי א פּר ע מ ד ע ר. געברויך כנדיג דאַס באַרימטע בערנסאָנישע ביכר וועגן דער אינטעלעקטועלער דערקענטנים בכלל, קאָן מען וועגן אונזער מחבר'ס דערקענטנים פון דעם מאַרקסזיס זאַגען, אַז ער שפּרינגט ניט אַרײַן אין דעם שטראַם פון די מאַרקסיסטישע גע-דאַנקן, נאַר קוקט אויף אים פון ב ר ע ג, אַדער פון דעם בריק, איבער וועלכן ער וויל אים

אַריבערגיין, און זעט נאָר די אויבערבלאַך, און אַפּטמאַל, נאַר צו פ אַ ל י ג ע ש פ ע נ ד - ל א ד, וואָס דער אַדער יענער מאַרקסיסט האָט אַרײַנגעוואַרפן אין אים און וואָס טראָגן זיך אויף דער אויבערבלאַך. געוויס, אויך אַ סך מאַרקסיסטן (דאַס רוב!) ווייסן פון דעם מאַרקסזיס ניט מער, איידער דאַס וואָס מען זעט פון ברעג אַדער בריק. אויך זיי האַלטן די „שפּענדלראַך“ פאַר מאַרקסזיס, — מער נישט, זיי קוועלן פון זיי אַז, אַבער דאַס קאָן ניט זיין קיין תירוץ פאַר אַן ערנסט דענקענדן מענטשן, וואָס נעמט אויף אַ קאַמף אַנטקעגן אַט דער מעכטיג-סטער און געדאַנקענפאַכסטער סאָציאַליסטישער וועלט־אַנשוואונג.

אויף טריט און שריט מאַכט ח' נאַטאַנסאָן פעלערן אין זיין כאַראַקטעריסטיק פון דעם מאַ-טעריאַליזם בכלל און דעם מאַרקסזיס בפרט. מיר ווילן דאָ אַנווייזן אויף אייניגע פון זיי.

ז. 182 זאָגט ער: „קיין זאך האָט ניט באַ-וועגט דעם מאַטעריאַליזם צו דערבליקן דעם אַפּ-גרונט, וואָס טיילט אַפּ דעם פאַרעניגן און גליק, וואָס די צופרידענשטעלונג פון די קערפּערלאַכע תּאוות גיבן דעם מענטשן, פון דעם נחתרות און דער גליקעליגקייט, וואָס די איבערלעבונג פון דער נשמה פאַרשאַפן אים.“

צי ס'איז עפעס געווען, וואָס זאָל דעם מאַטעריאַליזם באַוועגען דערצו, אַדער ניט, — דער פּאַקט אַבער אויף, אַז דעם דאָזיגן אַפּגרונט האָט ער קײַנמאַל נײַט אַרײַס-געלאָזן פון אײַג. אײך קאָן מײך ניט דערמאָנען אַן קיין פּילאָסאָפּישן מאַטעריאַליסטי פון באַדייט, וואָס זאָל האָבן פאַרזען אַט דעם אַפּגרונט: ניט דעמאָקרייט, ניט עפיקור, ניט די מאַטעריאַליסטישע סטאַאקער, ניט לוקרעציוס, ניט די פּראַנציוזישע מאַטעריאַליסטן, ניט פּייר-עבאָד, ניט מאַרקס, ניט באַקונין און הערצען, וואָס זיינען אַרויסגעוואַקסן פון פּייערבאַכין, ניט קראַפּטקין. זיי אַלע האָבן קלאַר און שאַרף גע-לאָזט וויסן דער וועלט, סאָי דורך זייער פּער-זענלאַכן לעבן, סאָי דורך זייערע טעאָריעס, אַז די תּענוגים פון דער נשמה שטיין פאַר זיי הי-מעליהויך איבער די תּענוגים פון דעם גוף.

הייט בויט איר סאציאל־פאליטישע מאָראַל ניט אויף פרייהייט און גלייכהייט, נאָר אויף „רעכט“, „גערעכטיגקייט“ און „אַלגעמיינעם וואוילזיין“. די גערעכטיגקייט פאַרלאַנגט, אַז יעדער איינער זאָל באַקומן וואַס אַיַם קומט. דעם דירעקטאָר פון אַ באַנק קומט אַ סך מער, איידער דעם שיק־אינגעל פון דער באַנק, ווייל דאָס וואָס דער דירעקטאָר ניט דער באַנק איז אַ סך מער ווערט, איידער דאָס וואָס דער אינגעל ניט. דער דירעקטאָר האָט אַ רעכט אויף דאָס, וואָס אים קומט ער־פי גערעכטיג קייט. און אזוי דאָרף דאָס זיין אין דער נאַצער געזעלשאַפט. די אַבסאָלוטע גלייכקייט ניט דערבייער, לויט דעם הערשענדיגן אַלטן מאָראַל־באוואוסטזיין, אַנטקעגן דעם יושר. ווייטער: דער יושר אין דעם געזעלשאַפט־אַלען לעבן פאַדערט, מען זאָל זאָרגן וועגן דעם „אַל־געמיינעם וואוילזיין“. זאָל מען אַבער נעבן יעדן מענטשן די אַבסאָלוטע פרייהייט צו טאָן, וואָס ער וויל. — יעדן קינד, יעדען משוגענעם, יעדן פאַרברעכער, — קאָנען אונטערצינדער, נגבים און רוצחים ווערן אַ געפאַר פאַר דעם „אַלגעמיינעם וואוילזיין“. קינדער טאָר מען ניט נעבן קיין שוועב־לאָך צום ישיפּילן; משוגעים געהערן אין דעם דול־הויז; פאַרברעכער — אין די תּפּיסות. אַבער דאָס אייגענע דאָרף מען אויך האַבן אין זיין מיט די וואָס פּרעדיגן אונטערצינדן, נגבה און ריצחה. אַלגעמיינע וואַרט־פרייהייט? געוויס, דאָס איז אַ פאַרדורגן פון דעם יושר. אַבער ניט קיין אַבסאָלוטע, ניט קיין אומבאַ־גרענעצטע. נאָר אַ רעלאַטיווע, אין די גרעניצן פון דעם „אַלגעמיינעם וואוילזיין“. עס וואַלט געווען אַן אומגערעכטיגקייט בנודע דער נאַצער געזעלשאַפט, מען זאָל נעבן אַבסאָלוטע וואַרט־פרייהייט צו אַלערליי רעוואַלוציאַנערן, דעמאָנאָן, סאציאליסטן וכדומה, וואָס ווילן, אַז דער באַנק־דירעקטאָר זאָל ניט באַקומן, וואָס אים קומט ער־פי יושר און דער שיק־אינגעל, זאָל באַקומן וואָס אים קומט ניט. אים זאָל עפעס געגעבן ווערן אויף דעם אַנדער־רנס חשבון, להיפּך צו יענעם ווילן. אזוי נע־מען אויף דעם ענין דאָס רוב מאָדערנע

מענטשן. וואָס זעצן זיך אַרײַן „אינטואיטיוו“ אין דער „באוועגונג פון די זאכן“ און כאַפּן אויף זייער „עצם“, און בילדן אויס זייערע סיסטעמען פון וואָס מען טאָר און פון וואָס מען טאָר ניט און פון וואָס מען מוז טאָן אין דעם געזעלשאַפט־אַלען.

עס וואַקסט דערבייער אויס די זייער אינטע־רעסאָנטע־מאָראַל־פּסיכאָלאָגישע פּראַגע: וואָס ליגט אויף דעם אינטואיטיוון יסוד פון די פרייהייט און גלייכהייט־שיטערבונדען? (איך מײַן, אין די טרע־פענישן פון דעם געפיל און ווילן און ניט אין די באַוואוסטזיניגע שכל־דיגע אַרגומענטן) ליגט דאָרטן דער זעלביגער געפיל פון „גערעכ־טיקייט“ אין „אַלגעמיינעם וואוילזיין“, נאָר אַנדערש געפילט, אַנדערש געוואָלט? אַדער איז דאָס גאָנצע נידערמי־קאמבינאַציע פון געפילן און וועלענישן, וואָס האָבן נאָר ניט צו טאָן מיט „גערעכטיקייט“ און „אַלגעמיינעם וואוילזיין“? איז דאָס אַפּשער מען טוט גלייכע, פון דערזעלביגער אַרט. ווי קינדער־ליבע, וואָס רעכנט זיך ניט מיט דעם וואָס איינעם קומט אַדער קומט ניט? איז דאָס אַפּשער צעריק נאָר אַן ענאָא־טישער, אינדיווידואַליסטישער פּריי־הייט־דרענג, וואָס וויל ניט וויסן פון קיין „מען מעג“ און פון קיין „מען טאָר ניט“?

נאָך פאַר אַ אינטואיטיוויסטישע דענקעדיגן סאציאלאָג, פאַר וועמען געפיל און ווילן איז די הויפּט־זאָך, וואַלט אַט די מאָראַל־פּסיכאָלאָגישע אויפגאַבע געדאַרפט זיין באַזונדערס אינטערע־סאַנט. אַבער נאָר ווען אַט די פּראַגע ווערט פאַר־ענטפּערט, ווען דער וואַרעצל פון דעם „אַבסאָ־לוט“ ווערט אויפגעדעקט אין דער וועלט פון נע־פילן און וועלענישן. קאן זיין די רייד וועגן אַן אינטואיטיווער באַגרינדונג פון אַבסאָלוטער פרייהייט און אַבסאָלוטער גלייכהייט; פון אַט דעם אַבער, איז, ווי געזאָגט, ניטאָ אפילו קיין שפור אין דעם בוך.

טע פרייהייט און אבסאלוטע גלייכקייט ווערן אבסאלוט פארלאנגט פון דער אינטואיטיווער דערקענטניס שטאמט פון אונזער מחבר (די איר בעריגע אבסאלוטיסטן ריידן וועגן אן אבסאלוט טער „נערעכטיגקייט“, וואס קאן אפשר פאָדערן א רעלאַטיווע פרייהייט און א רעלאַטיווע גלייכ קייט). עם ליגט דערביי דער אהריות פאר אַט דעם געדאַנק אויף חבד נאטאנסאנען, און ער וועט אין די קומענדע בענדער דארפן באַצאָלן אַט דעם חוב: דעם באַוווּי, אַז צו זיינע ביידע פאָדערונגען קאָן מען בשום אופן ניט קומען אויף א ראַציאָנאַליסטישן וועג, און אַז מיר מוזען לפי דעם זיך איבערגעבן דער „אינטואַיע“ ווי אזוי קאָן קען אַבער קומן צו דעם מיט דער אינטואַי ציע? „די אינטואַיטיווע דערקענטניס“, לערנט אונז דער מחבר מיט בערנסאָנ'ס ווערטער, דאַרף „זיך גופא אַריינזעצן אין דעם וואָס באַוועגט זיך און אַדאַפּטירן דעם עצם פון ז אַ כ.ן. די דאָזיגע אינטואַיע דערנרייכט דאָס אַבסאַלור טע“ (ז. 15). מיר זעען אַבער ערגעץ ניט אין דעם בוך, דעם מהברים גייסט „זאָל זיך אַריינזעצן אין דעם וואָס באַוועגט זיך“, אין אונזער פּאַל, א ין דער באַוועגונג פון דעם געזעלשאַפּט לאַכן און הייסט טאַרישן לעבן. מיר זעען ערגעץ ניט, ער זאָל אַפּערירן מיט „זאָכן“, ד.ה. ווירקלאַכע לעבענספּראָצעסן. מיר זעען נאָר ווי ער אַפּערירט מיט א ידיוען און געדאַנקען ווען ער זאָכן, ד.ה. מיט ריין ראַציאָנאַליסטישע עלעמענטן. און די באַוווּיזן וואָס ער ברענגט פאַר דער אַבסאַלוטיסטישן פון זיינע אַבסאַלוטע פאָדערונגען זיינען אויך ניט קיין אינטואַיטיווע, באַגרינדעט אויף דעם עצם פון די זאָכן, וואָס באַוועגן זיך מיט דעם שטראַם פון דער סאַציאַלער אַנטוויקלונג. וואָס ער ניט אונז אין אַט דעם פרט, זיינען ריין ראַציאָנאַליסטישע, רעפּלעקסיווע, איד וואָלט געזאַגט: לאַגיסטיש-מאַטעמאַטישע קאַפּאַבאַרעכענונגען, אַרויסגע-חשבונט פון דער גרונטפּראַמעל, אַז „איינס אין איינס“. יעדער מענטש איז אַן „איינס“ אין דער פּאַליטיק און אין גלייך צו יעדן אַנדער מענטשן.

פאַר וואָס זאָל דאָס ניט זיין אויך אין דער עקאַ-נאָמיק? אויף דער פּראַגע, פאַר וואָס דאָס זאָל ניט זיין אין דער עקאָנאָמיק, קאָן מען אַבער געבן פּילערליי ענטפּערס, וועלכע שטאַמן אַלע פון דעם פּשוט'ן פּאַקט, וואָס עקאָנאָמיק איז ניט פּאַליטיק, און דאָס, וואָס עס איז צוועקמע-סיג און גוט און פּעלד פון דעם מענטשנס געד זעלשאַפּטלאַכן לעבן, קאָן זיין אומצוועקמעסיג און שעדלאַך אויף אַן אַנדער פּעלד. מיט לאַגיס-טיק און ראַציאָנאַליסטישע קאַנסעקווענצן-מאַ-כערדיען טאָר ניט אַפּערירן אַ פּאַרשער, וואָס בויט אַליץ אויף איראַציאָנאַליזם און אינטואַי-ציע. דאָס הייסט: ער האָט אַ רעכט און אַ צונוצן זיי ערשט דעבאַלט, ווען זיין אַמת איז באַגרינדעט געוואָרן אויף דעם „אַריינזעצן זיך אין דעם, וואָס באַוועגט זיך“; אויף דעם אינטואַיטיוון אויפפאַפן „דעם עצם פון זאָכן“, און ווען ער מאַכט אויך אונז צו זען, אַז דער עצם פון „מענטש“ און „מענטשלאַ-כן לעבן“ פירט מיט נויט ווען די קייט צו זיינע פּאַסטולאַטן. מאַרקס האָט דאָס געפרוואווט טאָן. ווי אַ ראַציאָנאַליסט, האָט ער די דאָזיגע נויטווענ-דיקייט געזען און דעם צוואַנג פון נאַטורליע-זעצן און סטיכישע פּאַסירונגען. אונזער מחבר, וואָס איז ווייט פון אַ נאַטורלישן שטאַנדפּונקט, וועט מסתמא פאַר-וואַנדלען נאַטורליע-זעצלאַכע נויטווענדיקייט אין אַ מאַדאַלישע נויטיקייט פון אַבסאָלוטע פרייהייט און אַבסאָלוטע גלייכקייט דאַרף געזען און געפילט ווערן, און ניט נאָר פּלפּלידיג אויסגע'מוהט ווערן. דאָס איז אַ גאַנץ וויכטיגער פּונקט, און לאַזט מיך דערקלערן, וואָס איך וויל דאָ אַרויס-ברענגן. די פאָדערונג פון אַבסאַלוטע פרייהייט און גלייכקייט, זיינען נייע פאָדערונג פון דעם מאַדערנעם פּראַגרעסיוון געדאַנק, פון אַ מאַדער-נעם פּראַגרעסיוון מאַראַלישן באַוואוסטזיין. נאָר אַ גאַנץ קליינע מינאָריטעט סימפּאַטויזירט מיט זיי. די גרעסטע מאַיאָריטעט פון דער מענטש-

אונזער מחבר איז א גענענער סאי פון דעם ראציאנאליזם, סאי פון דעם רעלאטיוויזם. לוינט זיך אים, פארשטעט זיך, צענויפצויגן ביידע גענערעישע ריכטונגען אין איינעם און פטור צו ווערן פון זיי מיט איין שאם. מוז ער דאס אבער פריער פועל'ן ביי דער גאנצער געשיכטע פון דער פילאסאפי. און דאס איז, נאך מיין מיינונג נאך, א גאנץ שווערער ענין. זי וועט, רעכן איך, פראג טעסטירן אנטקעגן דעם און באווייזן אים אויף שריט און טריט, אז וואס מער ער קלאפט קריטיש דעם ראציאנאליזם, אלץ שטארקער מאכט ער די פאזיציע פון דעם רעלאטיוויזם. על' כל-פנים, מוז ער פאר ביידע גענענער פירן א באזונדער השוה און ארויסגיין אנטקעגן יעדן איינעם מיט גאנץ פארשיידענע כלי-זיון.

צום סוף פון אט דער קריטישער באמער- קונג וויל איך, אגב אורחא, מיטיילן, אז גראד ביי די רומישע ערשער, וועלכע ער באשולדיגט אין רעלאטיוויזם, און די גרעסטע צאל טעארעטיקער זייערע זיינען טאקע געכאפט אין דער דאזיגער מעשה, — האט זיך גראד אין דער צייט פון דער גרויסער רעוואלוציע בא- וויזן א ראציאנאליסטיש-אבסאולוטיסטישע שטרעמונג, וואס האט געלערנט, אז עס זיינען דא אייביגע אמתן. אבסאולוטע אמתן, וואס שטאמן אלע פון איין אייביגן אמת, וואס וועט בלייבן אמת, אפילו ווען די גאנצע מענטשהייט זאל פאר- שווינדן.

א פארטעטער פון דער דאזיגער שטרע- מונג איז איינער, א.ד.א. מאגער און- סקי, וואס האט אנטוויקלט אין זיין אר- בעט: „די רעוואלוציאנערע וועלט-אנשיאונג“ הוסיערל'ס גרונט-געדאנק ווען דעם איי- ביגן אמת האט דעם אייביגן „אבסאולוטן“ יושר.*

אונזער מחבר איז אן אנטי-אינטעלעקטואל- ליסט און וועט זיך מסתמא אפזאגן פון יענער טעארעטישער הילף, וועלכע ער וואלט געקאנט קריגן פון זיינע רעוואלוציאנערע חברים אין דעם עס-ערישן לאגער, וועלכע זיינע גרייט אין איינעם מיט אים מקריב וצו זיין די גאנצע מענטשהייט, אויב דאס איז. נויטיג שאר דעם טריאומף פון דעם אבסאולוטן יושר וואס ער סיסטירט אייביג, דרויסן פון איר, ער וועט זיך אפזאגן מחמת דעם טעם, וואס יענע טעארעטי- שע ווילף פלייסט ניט פון דעם ריכטיגן דער- קענטניס-מוואל: ער קומט פון דעם דאס ציאנגאליזם, בעת דער אמת'ער אבסאולוטער אמת קאן, לויט אונזער מחבר, קומען נאר פאר דעם „אינטואיטיוויזם“. מען האט דע- ריבער געקאנט דערווארטן, אז ער וועט ווייניג טעם דעם פונדאמענטאלסטן באגריף פון זיין סיסטעם, די „אינטואיציע“, דערקלערן ביי צום גרונט, באווייזן אין וואס זי באשטייט, ווי אזוי זי ארבעט, ווי אזוי זי ברענגט ארויס דעם אבסאולוטן אמת, אז דער ציל פון דער סאציאל'ער רעוואלוציע מוז זיין די שב- סאלטע גליכהייט און די אבסאולוטע געדאג- קער-פרייהייט און ניט, זאגן מיר, די אבסא- לוטע אונטערטעניגקייט צו גאט'ס געבאט, וואס קאן אפשר יענע באשטיין אין א גאנצן אנדער זאך, איידער גראד יענע אידעאלן, וואס זיינען אזוי טייער דעם ראדיקאלן טייל פון דער מענטש- הייט.

פון אזא באווייזן האבן מיר אין דעם בוך ניט געפונען קיין שפור, און דער מחבר קאן זיך ניט פארענטפערן מיט דעם, וואס ער שיקט אונז אפ נאך דער באגרינדונג פון דעם אינוואיטיוויזם צו בערגסאג'ען. בערגסאן האט נאך זיין סאציאלע פילאסאפיע ניט פארעפענט- לאכט צו ער וועט אינטואיטיוו דערגיין צו דיעלביגע אבסאולוטע פאדערונגען, וואס אונזער מחבר, ווייס מען ניט, דער געדאנק, אז אבסאול- דע- יושר.*

אונזער, אז ווייטער קאן מען ניט גיין, ווייל פאר אייך האט זיך אנטפלעקט דער אמת גוטס. דער יושר וועט די לעצטע אפשאונג און א זעלבס-ווערטה... זי וועט פון קיין זאך ניט בא- שטימט און באשטימט אליון אלדונג.

* זעה וועגן דעם אין אלעקסאנדער שרוינ- דער'ס בוך: „אשטרעק פילאסאפיה נאראדנר טשעכעסווא“, פארל. „סקופ“, בערלין, 1923, באזונ- דערס די זויטלאך 17, 46 און 53. אין איין ארט פארזיכערט מאנעראוסקי, אז אין דער דערקענטניס קומט מען צו א פונקט, „וואו איר הויבט אן קלאר

ר א צ י א נ א ל י ס ת י ש . (דאָס זאָגט ער
ב פ י ר ו ש ו מ פ ו ר ש ס א י א ין דעם צווייטן
באנד פון זיין הויפטווערק, סאי אין דעם צווייטן
באנד פון זיינע „פּיאָרערגאָ“), קורץ: יעדער ראַ-
ציאָנאַליזם איז אומדענקבאַר אָן „אַבסאַלוטיזם“,
ווען אַפילו דער אַבסאַלוטיזם איז דענקבאַר אָן
דעם ראַציאָנאַליזם.

ווערט אָבער דער אינטעלעקטואַליזם פאַר-
בונדן מיט דער לערע, אָדער שכל וואָס איז
דער אינציענער מקור פון דער דערקענטניס איז
ניט „אַבסאַלוט“ אין זיין דערקענטניס, אָדער
איז אָפּהענגיג פון געוויסע אומשטענדן, — פון
צייט, אָרט, דרויסנלאַכע אומשטענדן, פון דער
פּסיכאָפּיזישער אָרגאַניזאַציע, אָדער פון ווי-
לענסאָן געפילס-מאַמענטן, — דעמאָלט ווערט
ער פאַרוואַנדלט אין רעלאַטיוויזם,
— ד.ה. אין דעם הויפּד פון ראַ-
ציאָנאַליזם .

הייסט עס: יעדער קאַנסעקווענטער ראַציאָ-
נאַליזם, מוז זיין אָן אינטעלעקטואַליזם, אָבער
ניט יעדער קאַנסעקווענטער אינטעלעקטואַליזם
מוז זיין אָן ראַציאָנאַליזם. (דאָס רוב עמ פּי-
ר יק ער זיינען אינטעלעקטואַליסטן, אָבער ניט
קיין ראַציאָנאַליסטן) און פון דער אַנדער זייט:
קיין ראַציאָנאַליזם אָדער רעליאָסטיזם אָדער
זיין קיין רעליאָסטיזם אָדער אָדער
קיין רעליאָסטיזם אָדער אָדער
זיין קיין ראַציאָנאַליזם אָדער אָדער
זיי ביידע קענען זיין אינטעלעקטואַליסטן.

ניט אזוי נעמט אָבער אויף דעם ענין אונ-
זער מחבר. אזוי ישרייבט ער אויף זייט 163:
„דאָס איז דער שטאַנדפּונקט פון דעם רעלאַטי-
וויזם, פאַר וועלכן דער ראַציאָנאַליזם, סאי דער
מאַטעריאַליסטישער, סיי דער אידעאַליסטישער
האַט זיך אַלע מאַל געלייגט אין דער
לענג און אין דער ברייט“. — דאָס איז מילד
גערעדט, אוועקשטעלן מיט'ן קאַפּ אַראַפּ אלץ
וואָס איז ביז אַהער פאַרנעקומען אין דער גע-
שיכטע פון דעם פּילאָסאָפּישן געדאַנק סאי דער
אידעאַליסטישער ראַציאָנאַליזם, ווי צ. ב. הע-
נעל, סאי דער מאַטעריאַליסטישער ראַציאָנאַ-

ליזם, ווי צ. ב. ענעלס, האַבען זיך אַלע מאָל
געלייגט אין דער לענג און אין דער ברייט צו
באווייזן די פּאַרטיקולאַרע פּאַרטיקולאַרע
רעלאַטיוויזם, קורס כל דורך דעם
קאַמפּ אַנטקעגן קאַנט'ס „דינג אָן זיך“, — און
אַרויסצוברענגען, אָדער שכל, דער דיאַ-
לעקטיש דענקענדער, די בכוח
אַרויסצוברענגן אַבסאַלוטע אמת'ן וועגן דעם תּוֹך
פון דער וועלט. ענעלס, ווי מאַרקס, איז געווען
אַ רעלאַטיוויזם אין דער מאַראַל-פּילאָסאָפּיע,
אָבער ניט אין דער אַלגעמיינער פּילאָ-
סאָפּיע.*

סאי דעריבער אויך אַבסאַלוט פאַלש, ווען
דער מחבר דענקט, אָדער קאַנט איז אין זיין „קרי-
טיק פון דער ריינער פאַרנוכט“ געשטאַנען אויף
אַ רעליאָסטיזם, ווי ס'איז שטאַנדפּונקט.
(ז. 252) די „קריטיק פון דער ריינער פאַרנוכט“
איז ניט קיין אַנדער זאַך, ווי אַ סיסטעמאַטישער
קאַמפּ אַנטקעגן דעם ראַציאָנאַליזם, ווען אַפילו
אַט דער טערמין איז נאָך דעמאָלט ניט געברויכט
געוואָרן. דער גרונטגעדאַנק פון דער „קריטיק“,
אַז „די באַגריפּען אָן אַנשוואַונגען זיינען לי-
דיג“, זיין לערע, אָדער די ריינע „ראַציאָ-
פאַרקריטיק און זוכפּן און ווידערשפּרוכ, ווי נאָך
זי פאַרלאָזט דאָס פּעלד פון דער דערפאַרונג;
די צרנישטי-מאַכונג פון דער „ראַציאָנאַלער פּסי-
כאָלאָגיע“, „ראַציאָנאַלער קאַמפּאַלאָגיע“ און דער
„ראַציאָנאַלער טעאָלאָגיע“ מאַכן קאַנט'ס הויפט-
ווערק „די קריטיק פון דעם ריינעם שכל“ פאַר
דאָס גרעסטע אַנטי-רעליאָסטיזם-
ליסטישע ווערק אין דער געשיכטע פון
דער מענטשלעכער פּילאָסאָפּיע, און דורך
דעם גופּא פאַר דעם זיכערסטן באַזיס
פון דעם מאַדערנעם רעליאָסטיזם.*

* וועגען העגעל'ס און מאַרקס'עס „אַבסאַל-
טוסיטישן שטאַנדפּונקט“, וואָס ליגט אין זייער בוי-
דנס לערע וועגן דער אידענטיטעט פון „דענקען“
און „זיין“, פּלג. מיינ אַרכיוו: „דער מאַטעריאַל-
ליזם און די דיאַלעקטישע לאַגיק, געז. שר. כד. 7,
ז. 104 און ווייטער.

* אין דער „קריטיק פון דעם ריינעם שכל“
געפינען זיך שוין אויך דיעקעטע אַנפאַלן אויף דעם
„ראַציאָנאַליזם“.

פראבלעמען פון איריזשן לעבן אין אמעריקע און אין אנדערע לענדער. אפשר וואָלט עפעס קלערער געוואָרן דערפון. אפשר וואָלט מען געקאָנט עפעס אויפטאָן. אָבער ווי מאַכט מען עס? ווי מאַכט

מען, אז דער אירישער קאָננערס זאָל זיין דאָס, וואָס זיין נאָמען זאָגט, ניט קיין פּסעוודאָנים פאַר דער אָדער יענער פאַרטיי-אַרגאַניזאַציע? ש. נ.

ד. ח. זשימלאָווסקי :

א נייע סאַציאַל-פּילאָסאָפּיע

2.

א צווייטע שוואַכע זייט פון דעם בוך, וואָס האָט אָבער אויך ניט צו טאָן מיט דער ריכטיגער קייט אָדער פּאַלעסטיק פון ח' נאַטאַנסאָנס גע-ראַנקען, ליגט אין דעם, וואָס ער האָט יוד, ווייזט אויס, נאָך ניט גענוג פאַנגדערנעקליבן אין די אַיננױניגססע שייכות'ן, וואָס הערשן צווישן די וויכטיגסטע שטאַנדפּונקטן אין דער דערקענטניס-טעאָריע.

סענלאָקע באַדינגונגען אין דער פּסיכאָפּיזישער אָרגאַניזאַציע פון דעם דערקענענדיגן מענטשן, דעמאָלט ווערט דער אַינטימער אַקט אַז פאַרוואַנדלט אין ראַציאָנאַליזם. אזוי ווינען אַרימאָטאָל, דעקאַרט, ספּינאָזאַ, לייבניץ, הענעל און מאַרקס אויסגעשפּראַכענע ראַציאָנאַליזם'ן. אין אונזער איצטיגער צייט, וואָס האָט דורכגעלעבט אי די עמפּירישע פּילאָסאָפּיע פון די ענגלענדער אי קאַנט'ס קריטי-ציזם, האָבן מיר פּונדעסטוועגן נאָך זייער באַדיי-טענדע ראַציאָנאַליזם, וואָס שטיין אויף אַ ריין אַבסאָלוטיזם'ן. וואָס האָט אַבסאָלוטיזם, ווי צ. ב. דער באַרימטער דייטשער לאַנקער הו-סער'ן, וואָס איז אַריבער פון דער ריין לאַגיק-שער וויסנשאַפט צו מעטאָפּיזיק און וועמעס סיסטעם מיט זיין „ריינעם אַבסאָלוטן אמת און ריינעם אַבסאָלוטן יושר“ עס הויבט אָן צו געווי-זען אָנהענגער אין דער אייראָפּעאישער וועלט. הוסער'ן לערנט: „דער אמת איז אירענטיש —

אזוי שרייבט ער אויף זייט 2, אז די „פּועל-יוצא'ס“ פון אינטעלעקטואַליזם זיינען „ראַ-ציאָנאַליזם און רעלאַטיוויזם“. אזא באַהוּפּטונג וואָלט נאָך געהאַט אַ וועלכן עס זין, ווען מען זאָל דעם „און“ פאַרשטיין אין דעם באַדייט פון „אָדער“. די כּעשה איז דאָ אזא: דער אינטע-לעקטואַליזם איז די שיטה, וואָס לערנט, אז דער איינציגער קוואַל פון דער מענשאַלכער דערקענט-ניס איז דער שכל. דער אינטעלעקט ווערט דער-ביי אויך געלערנט, אז דער ישכל איז ביכלות ריכטיג צו דערגיין דעם אמת'ן תוך פון די זאכן און אין אַלע וויכטיגע פּילאָסאָפּיע פּראָגן אויס-צוגעפינען אַבסאָלוטיזם אמת'ן, וואָס זיינען למרי אומאָפּהענגיג פון צייט, אַרט, דרוי-

קאָלירינירטער נאַציאָנאַלער אַרבעט אויף די אַדער יענע געביטן פון איריזשן לעבן.

אבער קיינער האָט נאָך אונז ביו אהער נישט געוווּן, ווי צו פאַררויך אַ קלאַרעם פלאַן, ד.ה. ווי צו מאַכן, אז דער קאָנגרעס, וואָס זיין ציל איז אויסצופירן געוויסע אַלגעמיינאַד ציאָנאַלע אויפגאַבן, זאָל באַמט דינען דעם איריזשן פּאָלק און ניט דער אַדער יענער גרופע.

לאָמיר זיך פּאַרשטעלן, אז אַלע ריכטונגען און פּאַרטייען זיינען איינגעזאָגנען אויפ'ן פּרינציפּ פון קאָנגרעס (אין דעם מאָמענט, ווען עס ווערן ערשיבן די דאָזיגע שורה'ס, ווערט די פּראָגע ערשט דיסקוטירט אין די קרייזן פון די גרעסערע אירישישע אַרבעטער־ארגאַניזאַציעס); לאָמיר ווידער אָננעמען, אז זיי זיינען מושווה געוואָרן מכה די פונקטן, וואָס דאַרפן שטיין אויפ'ן סדר היום פון דעם „איריזשן פּאַרלאַמענט“: הייסט עס, אז זיין עקזיסטענץ, זיין אַלגעמיינע נאַציאָנאַלע אויטאָריטעט און ווירקונגסקראַפּט איז שוין געוויכערט? נין, נישט נאָר איז עס נישט געוויכערט. — עס איז נישטאָ אפילו די מינדסטע אַפּענונג, אז דער קאָנגרעס וועט זיין דאָס, וואָס ער דאַרף זיין. פאַרוואָס? ווייל עס עקזיסטירן פּאַרטייען, און וואָס פאַר אַן אַפּמאָד עס זאָל ניט זיין צווישן זיי, וועט יעדע פון זיי טאָן אַליין, וואָס זי וועט נאָך קאָנען, אַליין, וואָס מען מעג און וואָס מען טאָר נישט, צו באַהערשן דעם קאָנגרעס אַדער, ווענגסטנס, אויסצוגעבן אים, אויף אַן אַפּענעם צי אויף אַ פּאַרשטעלען אופן, פאַר אירע ספּעציעלע, פּאַרטייאַישע צוועקן. צו וואָס מוז דאָס פירן? צו איינס פון די דריי:

אָדער קיינער פון די יעדריס וועט ניט זיין גענוג שטאַרק צו ווערן דער אַליינהערשער, און דאָס „גלייכגעוויכט“ וועט זיך אויסדריקן אין אייביגן ראַנגלן זיך פון די צדדים. דאָן וועט עס זיין אַן אַלגעמיינאַציאָנאַלע אירישישע דיסקוסיע, ניט קיין אירישישער קאָנגרעס, וואָס ברענגט נוצן און טוט אַרבעט.

אָדער עס וועט איינגעשטעלט ווערן די דיקטאַטור פון איין פּאַרטיי, און די איבעריגע וועלן

זי (אויב זיי וועלן זי) טאַלערידן, כל זמן זיי וועלן האַפּן צו קאָנען זי פאַרניכטן אינגיכן און ווערן אַליין די דיקטאַטאָרס.

אָדער (און דאָס וועט ניכער ווי אַליין פּאַסירן) די טעגלעכע ערשטאַפּט פון איין פּאַרטיי וועט אַפּשרעקן אַדער אַפּקילן אַלע איבריגע פּאַרטייען, און זיי וועלן ביי דער ערשטער געלעגענהייט אַראָפּוואַרפן פון זיך די פאַראַנטוואָרלאַכקייט פאַר'ן קאָנגרעס, וואָס זיי האָבן אַליין געהאַלפּן שאַפּן, און וועלן זוכן ניט צו פאַרשטאַרקן, נאָר אַפּצושטוואַכן זיין אויטאָריטעט, ניט צו העלפּן, נאָר צו שטערן זיין אַרבעט.

ביי די גענעבענע אומשטענדן זיינען, צווישן די אירישישע פּאַרטייען, די ציוניסטן — די איינציגע, וואָס קאָנען האַפּן, אז זיי וועלן דיסקטירן דעם קאָנגרעס נאָך זייער ווילן. זעען מיר טאַקע, אז זיי און די, וואָס שלעפּן זיך נאָך נאָך זיי, טומלען מער ווי אַלע אַנדערע וועגן דעם איריזשן קאָנגרעס. זיי זיינען אין דעם איצטיגן מאָמענט פאַרהיינטערעסירט, ווי עס ווייזט, דערין, אז עס זאָל עקזיסטירן אַן „אַלגעמיינאירישישע“ קער פּערשאַפּט, וואָס זאָל טאָן ציוניסטישע אַרבעט אַדער, ווענגסטנס, מאַכן אַ ציוניסטישע דע־מאָנסטראַציע. צו דאַרפן זיי עס פאַר זייער „אוי־סערלאַכער“, צי פאַר זייער „אינערלאַכער“ פּאָליטיק, צי פאַר ביידע אינאיינעם, — דאָס איז ניט וויכטיג. דער עיקר איז, וואָס זיי וועלן זיין די ערשטע צו הייסן דעם „מאַר“ „גנין“, ווען ער וועט האָבן „זיין אַרבעט אָפּגעטאָן“. זיי וועלן זיין די ערשטע אַוועקצואַוואַרפן אָדער לאָזן אויף הפּקר דעם אַנאַנימם שילד פון דעם „איריזשן קאָנגרעס“, ווען עס וועט זיך זיי בעסער לוינען אַרויסצוטרעטן נאָר אונטער'ן אייגענעם נאָמען. און דאָס אייגענע וועלן טאָן אַנדערע פאַר טיי גרופעס, ווען זיי זאָלן ווערן די „טאַג־געבערס“ פון דעם „איריזשן פּאַרלאַמענט“.

דערפאַר זאָגן מיר: די איריזשן פון איריזשן קאָנגרעס איז אַ ריכטיגע. עס וואָלט זייער גוט געווען, ווען אירדן פון פּאַרשיידענע קלאַסן און פּאַרטייען זאָלן זיך קאָנען צוגיפּקומן און ערנסט און אויפריכטיג זיך אויסריידן וועגן די גרויסע

נייע דאס לעבן

מאנאטלאכער זשורנאל פאר קולטור און געוילשאפטלאכע פראגן
ערשאקטירט פון

ד.ר. ח. זשיטלאָוסקי און ש. ניגער

ערשטער יאָר, נומער 9

יוני, 1923.

ש. ניגער:

די טעאָריע און די פראַקטיק פון דעם אידישען קאָנגרעס

דער חסרון איז, וואָס דער אידישער קאָנ-
גרעס מוז אומפארמיידלאַך ווערן אַ אינסטרוד-
מענט אין די הענט פון די אָדער יענע פארטיי-
גרופעס.

עס איז דאָ אַ גרויסע און אומפארמיידלאַכע
סתירה צווישן דער טעאָריע און דער פראַקטיק
פון קאָנגרעס. ט ע אַ ר ע ט י ש איז דער
פרינציפ פון קאָנגרעס — אויסערפארטייאיש
קייט. ער וויל אויסדריקן די מיינונג און אָנגעמען
זיך פאר די אינטערעסן פון „אַלע אידן“...

זיינען דען נישטאָ אזעלכע אינטערעסן אָדער
אויפגאבן, וואָס זיינען נוגע אַלע אידן? זיינען
דען נישט מעגלאַך אזעלכע שריט, וואָס אידן פון
פארשיידענע שיכטן און פארשיידענע ריכטונג
נען זאָלן זיי קאָנען מאַכן בשותפות? איז דען
דער רוב מנין ורוב בנין פון דער אידישער באַ-
פעלקערונג (כדי צו ברענגען נאָר אַ פאַר ביי-
שפּילן) ניט אייניג אין דער באַציואונג צו די
הויפט פראַבלעמען פון דער אידישער וואַנערונג
אָדער פון דעם קאמף קעגן אַנטיסעמיטיזם? עס
זיינען געוויסן אויך דאָ פאראַן מיינונגספארשיי-
דנהייטן בנוגע דער טאַקטיק און די מעטאָדן פון
דער אַרבעט. אָבער זיי זיינען נישט אויב שאַרף,
אַז עס זאָל נישט מעגלאַך זיין קיין אויסגלייך,
כיי געוויסע אומשטענדן. עס וואַלט זיכער ניט
נאָר שווער געווען אויסצואַרבעטן אַ פלאַן פון

מען גרייט זיך איצט צו אַ נייער סעסיע פון
דעם אידישן קאָנגרעס אין אמעריקע. עס איז
שוין באַשטימט דער טאָג, ווען זי וועט זיך אָנ-
הויבן (אין אַקטאָבער). עס ווערן געמאַכט נאָר
מינאַציעס פון קאָנדידאַטן, און עס דרייט זיך
שוין דאָס רעדל פון די אַנקומענדיגע וואַלן.

ווי איז דאָס „רעדל“ געמאַכט — לויט אַלע
כללים פון אַלגעמיינעם, גלייכן, א. א. וו. וואַל-
רעכט אָדער לויט אַ חבר'שן, קלייזנדיגן נוסח —
ניט דאָס איז די הויפטפראַגע. עס זיינען דאָ
רעפרעזענטאַטיווע אַרגאַנען, וואָס זיינען געקליבן
נעוואָרן אויפ'ן דעמאָקראַטישסטן אופן, פונ-
דעסטוועגן איז ניטאָ זיך וואָס צו בענטשן מיט
זיי; און פאַרקערט, אַרגאַניזאַציעס, וואָס ווערן
באַשאַפן פון קליינע גרופעס, קאָנען, ביי געוויסע
אומשטענדן, זיין העכסט פראַדוקטיוו. און ווען
עס זאָל מעגלאַך זיין צו אַרגאַניזירן אזא פאַר-
שטייערשאַפט פון אידן, וואָס זאָל באַמט טאָן
נוצלאַכע אַרבעט — אַרבעט, וואָס די עקזיסטירנדי-
דיגע אַרגאַניזאַציעס טוען נישט און קאָנען נישט
טאָן; ווען עס זאָל ניט זיין קיין אומאַפיע די
עקזיסטענץ פון אזא „אידישן פאַרלאַמענט“,
וואָס איז באַמט „העכער פון אַלע פאַרטייען“,
וואַלט די פראַגע פון דער עזאָל אינטעליגענטער
און דעם אופן אינטעליגענטן אין די וואַלן ניט
נעווען נאָר אזוי וויכטיג.

Dos Neye Leben

A monthly Magazine for Culture and Social Problems
Published by

DOS NEYE LEBEN PUBLISHING CORPORATION,

461 Broome St.

Tel. Canal 1476

New York, N. Y.

Subscription Price: \$3.00 a year; \$1.50 six months.

Entered as second class matter at Post Office, at New York, N. Y.

June 1923

Vol. I. No. 9.

געזאמלטע ווערק

פון

ד.ר. ה. זשיטלאָווסקי

בין אַחער ערשיינען

- באנד 1, 2, 3, און 4. פרייו פאר די 4 ביכער \$6.00
 - באנד 5. אין קאפ פאר פאלק און שפראך.
 - באנד 6. א איר צו אירד און אנדערע ארטיקלען.
 - באנד 7. די כעראמלאמאפיע און אנדערע ארטיקלען.
 - פרייו פאר די 3 ביכער \$5.00
 - באנד 8. אין שוועדע צייטען.
 - באנד 9 און 10. צייט ארטיקלען.
 - פרייו פאר די 3 ביכער \$5.00
 - עס נרײט זיך צום דרום און וועלן אין ניכען ערשיינען די פאנגנדע ביכער פון ד.ר. ה. זשיטלאָווסקי
 - באנד 11, 12, און 13.
 - פרייו פאר די 3 ביכער \$5.00
 - באנד 14 און 15. דער נייטונער קאפ פון דעם אידישן פאלק פאר זיין עקזיסטענץ.
 - פרייו \$5.00
- מעמארן פון א סאציאליסטישן רעוואלוציאנער**
- פון מ. מ. ראָזענבאום
- מיט א פאררעדע פון ד.ר. ה. זשיטלאָווסקי. ערשטער באַנד אין טײַל ערשיינען: צווייטער באַנד דרום זיך און ערשיינט אין מינוט.
- פרייו פאר די 2 בענד \$5.00
 - דריטער בענד פארלאנג קאז בען אייז פריינען: ד.ר. ה. זשיטלאָווסקי:
 - „די פילאסאפיע“ אין 2 בענד \$4.50

סוכסכריפשאַן פרייו פון אלע אויס-
ערבענטע 19 ביכער אין \$35.00.
אדרעס פון פארלאג:

Dr. C. H. ZHITLOWSKY FARLAG
242 East Broadway New York

חבר מ. מ. ראָזענבאום

פאַרט אינט ארום אין דער „מיטל־וועסט“
אין די אינטערעסן פון דעם ד.ר. ה. זשיטלאָווסקי
פארלאנג. מיר בעטן אלע חברים און פריינט צו
העלפן אים אין דעה ארבעט.

ד.ר. ס. עלסבערג, פאַרויצער.

בויבעריה

זומער קאלאניע (קעמפ) פון דעם
שלום עליכם פאלקס אינסטיטוט.

בויבעריק נעמינט זיך לעבן די שיינע בוידיק
טייר בערג, 8 מייל פון קינגסטאן.

בויבעריק האט אלע איינריכטונגען פון א סא-
דערנעם קעמפ.

בויבעריק האט לערער איבער אידישע למודים,
ספארט און מונסט (פאנצ, דראמאטיקס, א.
ד. ג.)

בויבעריק אין באזונדערס רייך אין פלעצער
פאר בייסבאָל, טעניס, בעקעט, א. א. וו.

בויבעריק פארמאגט דעם ברענע פון וואונדער-
שיינעם „לייק סטראַדפארד“ און העט אן איין
נענעם פלאַט

בויבעריק אין ניט קיין פרויאַטע אונטערנע-
בונג.

בויבעריק אין ניט נעכטס אויף פערזענלעכע
בראָפּיטן.

מיר רעכענען 145 דאָל. פאר א קינד
פאר'ן סעזאָן. פאר 2 קינדער 250 דאָל.

רעגיסטראַציע ווערט געשלאַסן: דעם
15טן יוני.

דער איינזעהייטן אין

Sholem Aleichem Folks Institute

1387 Washington Avenue, New York
Telephone Jerome 1612

אדער אין די 11 שלום עליכם פאלקס שולן.

Dos Neye Leben

נייע דאס לעבן

מאנאטליכער זשורנאל פאר קולטור און געזעלשאפטלעכע פראגן
אונטער דער רעדאקציע פון
ד.ר. ת. זשימלאָוסקי און ש. ניגער

ערשטער יאָר, נומ. 9

ניו יאָרק, יוני, 1923.

אינהאלט

1	ש. ניגער. — די טעאָריע און פראַקטיק פון דעם אידישן קאָנגרעס
3	ד.ר. ת. זשימלאָוסקי. — אַ נייע סאָציאל פּילאָסאָפּיע
13	משה נאָדיר. — „יעוּם עהאַר“
25	ש. ניגער. — ת. נ. ביאַליק
	ד.ר. א. מוקדוני. — טעאָטער פאַר זיך, אַרעד טעאָטער
36	פאַר ליטעראַטור
45	עוזר וואַרשאָוסקי. — פראַטישטיאָ!...
55	משה אייזענשטאַט. — לידער
57	ליכט און שאַטן
59	ביכער און זשורנאַלן
62	פון דער רעדאָקציע
62	אַמעריקאַנער אידישע קולטור-בראַנץ

די זיילן פון דער אידישער ליטעראטור

ניין לעציעס איבער
מענדעלע, שלום-עליכם און פריץ
מאקס פראנעס און ביבליאָנראַפיע
פון יואל ענטין.

אלע ניין לעציעס, שיין געבונדן און איין בוך,
ארויסגעגעבן פון
אידיש-נאַציאָנאַלן אַר. פאַרבאַנד
פרייז, פאַרמאָ איינגעשלאָסן איין דאלאר,
קלובן, שולעס און אָרגאַניזאַציעס קריגן
א ראַבאַט פאַר גרעסערע באַשטעלונגען.
זיך ווענדן צו:—

Jewish National Workers' Alliance
228 East Broadway, New York, N. Y.

НОВЫЙ КАТАЛОГЪ РУССКИХЪ КНИГЪ

1923 года
выдается по требованию
БЕЗ ПЛАТНО
MAX N. MAISEL
424 Grand St., New York, N. Y.

פויפעריק

ווער קאלאניע (קעמפ) פון די
שלום עליכם פאלקס שולן
ווערט דערעפנט דעם 1טן יולי.
אינפארמאציע — מינדלאך און שריפטלאך
SHOLEM ALEICHEM FOLKS INSTITUTE
1387 Washington Ave., New York, N. Y.

רוסישע ביכער ארויסגעגעבן אין רוסלאנד

פולע זאמלונגען פון כמעט אלע רוסישע שרייבער. — מעסיגע פרייען, ווי:

Андреев 8 том. — — — — \$7.00	Мельников 7 том. — — — — \$6.00
Гауптман 3 том. — — — — 2.50	Оскар Уайльд 4 том. — — — — 4.00
Гоголь 12 том. — — — — 6.50	Станюкович 12 т. — — — — 8.50
Гончаров 12 том. — — — — 7.50	Ал. Толстой 4 том. — — — — 4.00
Данилевский 24 том. — — — — 6.00	Чехов 22 том. — — — — 12.00
Короленко 8 том. — — — — 8.00	Чтец-Декламатор — — — — 1.00

פארשידענע אידישע און העברעאישע ביכער.
אלע ווערן פון מענדעלע מוכרס-פרים, 18 בער, \$11. אלע ביכער זיינען שיין געבונדן.
בוכהענדלעך און ביבליאָמעקן באקומען ראבאט.
I. PERLSTEIN, 242 E. Broadway. Phone: Orchard 9609

אידישע פאבליסיטי ביורא

פאררוואלטעט פון ראזע שאמער

אדווערטייזינג פאר אלע אידישע צייטונגען.	פאבליסיטי קאפיילים פאר ארגאניזאציעס, ביזנעס-פירמעס, א. א. ו.	פאנוסקריפטן קארענדס און פארמאטינס צום דרוק.
רעפארטס, מירקולארס, ליפלעטס און בריוו	מיפרייטינג — או — פאליטיקאליע	פועסן, סענאריאס, קריטיקס, קאפירייטעס, פארקויפט.
צוזאענגעשטעלט און איבערגעגעבן	אין ענגליש, אידיש און העברעאיש	איבערגעגעבן פון און און אלע שפראכן.

ערשט-קלאסיגע ארבעט — מעסיגע פרייזן

American-Yiddish Publicity Bureau

189 Second Avenue, Rose Shomer, Manager Telephone: Stuyvesant 7968

ברילען וויסענשאפט ליד צונעפאסט

ערשטע קלאסע צעמאמען-
ריספען און באריהאמע אוי-
נען-דאקטאריס אומערות-
בען איינען און פאסטע צו
ברילען אין אלע 7 צייטעס
פון דער בעקער, אומער דר
בעקער'ס פערזענליכער
אויפזיכט.

ברילען וויסענשאפטליך צו-
געפאסט פאר יונג און אלט
פאר מענער, פרויען און
קינדער, מעליצער פרייווען,
יעדער פאר ברילען גארטן-
סירט.

דר. בארנעט ל. בעקער

ד אפיסאל אפיסעס אומער דער דר. בעקער'ס
פערזענליכער אויפזיכט:

1709 פוסקין עווע
— 2ע עוועניו 181
— פארנע 5טע סט.

214 איסט בראדוויי
נעכטן קלינאס סט.

100 לענאקס עווע
בעס 10116 סט.

262 איסט פארדראקט ראוד, בראוקס
אלע שטיסעס זוכנאן נעשלאסן מיט דער
אויסגאנגט פון די שטיסעס פון 100 לענאקס
שטעיט, און 181 סטעיט עווע, פאר 5טע סט.

DR. BARNETT L. BECKER
OPTOMETRIST OPTICIAN

דער פאראייניגטער
„דאס נייע לעבען“ און גריי-
נארי גערשוני סאצ. רעווע.
ברענטש 247 א. ר.

סימפט יעדען 1מען און 3מען
דינסטאג אין „פארווערטס“ האל.

סיר צעלינרען צו די עיניגע חברים וועלכע
באלאנגען נאר ניט צו 18 ארבייטער פארוויסע-
רונגס נעשלאסעס, זיי זאלען זיך אנשליסן צו
אונזער ברענטש פאר אינפארמאציע ווענענס זי
צום סעקרעטארי פריינד ראוענבערג 2077
קלינטאן עוועניו, בראוקס, נ. י.

געזעמלעטע ווערק פון

ד. ה. זשיטלאווסקי

באנד 1, 2, 3 און 4. ביו שער ערשינען

פרייו פאר די 4 ביכער \$6.00

באנד 5. אין קאסע פאר פאלק און שפאר.
באנד 6. א אידיש אידען און זגור, ערמיטלען.
באנד 7. די סארטאליגסאמעט און אנדערע
ארטיקלען.

פרייו פאר די 3 ביכער \$5.00

באנד 8. אין שווערע צייטען.
באנד 9 און 10. צייט ארטיקלען.

פרייו פאר די 3 ביכער \$5.00

עס גרייטען זיך צום דרוק און וועלען אין ניכען
ערשינען די שטענענדע ביכער פון

דר. ה. זשיטלאווסקי

באנד 11, 12 און 13.

פרייו פאר די 3 ביכער \$5.00

דעם אידישען פאלק פאר זיין עקזיסטענץ.
באנד 14 און 15. דער גייטליכער קאסע, סוף

פרייו \$5.00

מעמארען פון א סאציאליסט רעוואלוציאנער

פון מ. מ. ראזענבאום

מיט א פאררעדע פון דר. ה. זשיטלאווסקי.
ערשטער באנד אין שוין ערשינען; צווייטער
באנד דרוקט זיך און ערשיינט אין ניכען.

פרייו פאר די 2 באנד \$5.00

דורך דעם פארלאג קאז מען אויך קריגען:
דר. ה. זשיטלאווסקי:

די פילאסאפיע, אין 2 באנד.

פרייו \$4.50

סובסקריפשאן פרייו פון אלע אויס-
גערעכענטען 19 ביכער אין \$35.50

אדרעס פון פארלאג:

Dr. CH. ZHITLOWSKY FARLAG

242 East Broadway, New York

Tel. Orchard 6849

זאקס און שמינעלד

יונישו דרוקעריי

12 דושעפערסאן סטריט, נ. י.

ארבייט ווערט געמאכט נומ און פינאסלדי.

א. ראפאלאווסקי

איינבינדער

136 Henry St., New York, N. Y.

שבת פארשלאסען.

סיר בעסן די חברים און פריינט, וועלכע האבן נע-
נאמען אסאנאטעמביוכסא, אריינשיקן אין צאייט די נעמען
און די אסאנאטעמביוכסא, וואס זיי האבן געמאכט, צוזאמען
מיט די נעלדער, וואס זיי האבן קאלעקטירט.
די פארוואלטונג.

„אויפבוי“

מאָנאַטלאַכער זשורנאַל פון דער אמעריקאנער
פאַרשטייערשאפט פונם אַרוםלאַענדערשן

„אידגעזאם“

אינ'ם „אויפבוי“ געפינען זיך די פּאָלגנדע שטענדיגע אַפטיילונגען:

אידישע עמיגרציע פון רוסלאנד.
לאנדסמאנשאפטן תּוּלף.
הילף־טעטיגקייט אין אמעריקע.
קבלות און אַפּרעכענונגען פון הילפּס־מיטלען.
וואָס זיינען געשייטט געוואָרן דורך אַמעריקאנער
לאַנדסמאנשאַפּטן.
ביבליאָגראַפיע.
נייע אויסגאַבן.
כראַניק פון עקאָנאָמישן, געוועזענאַפּלאַכן און
קולטורעלן לעבן פון די אידישע מאַסן אין די
סאַוועט־רעפּובליקן.

אפיציעלע באריכטן וועגן הילף און אויסבוי
טעטיגקייט אין די סאוועט־רעפובליקן.

כריוו פון אייגענע קארעספאנדענטן אין מאסקו
ווע, קעווע, כארקאוו, ארעס, וויטעבסק, מינסק און
אַנדערע וויכטיגע אידישע צענטערס וועגן אַלע
סאַזן פון אידישן לעבן.

אַרטיקלען וועגן פראגעמען פון אידישן לעבן
אין דער סאַטענע־פּעדעראַציע און וועגען דער טע
טיקייט פון הילף־אַרגאַניזאַציעס אין אַמעריקע.
סטאַטיסטיק פון דער אידישער באַפֿעלקערונג
אין די סאַוועט־מלוכות.

אינטערעסאַנטע אילוסטראַציעס און בילדער.

דער „אויפבוי“ איז באַזונדערס וויכטיג פאַר:

רעליף־אַרגאַניזאַציעס, הילף־מוער, פאַר אַלע
פּערזאָנען וועלכע האָבען קרובים אין רוסלאַנד.

אַבאַגעמענט פרייז פאַר'ן „אויפבוי“ אויף אַ יאָר \$1.50.
איינזאַלנע קאָפּיעס צו באַקומען אויף אַלע צייטונגס־טענדערס, פרייז 15 סענט.
מיט סובסעריופּשאַנס און אָרדערס זיך ווענדן לויט'ן אַדרעס:

“ U F B O I ”

ALL RUSSIAN JEWISH PUBLIC COMMITTEE

110 West 40th Street,

New York, N. Y.

באַזאָרגט זיך מיט רעם פראַכטפולן „ערשטן־מאי קאַלענדאַר“ פון „אידגעזאָם“
פרייז 15 סענט:

דאקטוירים און דענטיסטן

Tel. Orchard 4522

DR. ABRAHAM ASEN

*SURGEON DENTIST
and Dental Radiologist*

Hours:
Sunday 10 A. M. to 1 P. M. 425 GRAND STREET
Daily 10 A. M. to 8 P. M. NEW YORK

Phone: Bingham 0400

DR. CHAS. KOPSTEIN

NATUROPATH

Office Hours: 1660 NELSON AVENUE
2 to 7 P. M. One Block East of
and by Appointment University Avenue
Corner 174th St., Bronx.

Tel. Orchard 3509

DR. S. ELLSBERG

Hours:
Sunday 1 to 3 P. M. only 379 E. BROADWAY
1 to 3 and 6 to 8 P. M. NEW YORK

Phone: Stagg 1391

DR. MAURICE L. LOVISH

SURGEON-DENTIST

179 HAVEMEYER ST. BROOKLYN, N. Y.
Cor. So. 3rd St.

Tel. Tremont 828

DRS. R. & E. GREEN

SURGEON-DENTISTS

1575 WASHINGTON AVE.

New York

DR. J. A. MARYSON

Residence: 250 EAST BROADWAY
2864 MARION AVE., Bronx Tel. Orchard 0563
Tel. Tremont 2305
9 to 12 by appointment 2 to 3 and 6 to 8

Tel. Fordham 4204

J. KLING, M. D.

924 E. 181st St.

Bronx, N. Y.

טעל. פארדהאם 0889

ד"ר ארטור שטראסבערג

דענטיסט

706 איסט 181סטע סטריט, קארנער טעיפס עוועניו,
בראנקס, נ. י.

Tel. Fordham 2341

SAMUEL WEISSMAN, M. D.

905 EAST 178th STREET

Office Hours:
8-10 A. M., 1-2 P. M.,
6-8 P. M.
Sundays: 9-12 A. M.

BRONX, N. Y.

אויב איר באקומט נים דראס נייע לעבן, ביו"א 820
פון סאנאט, שרייבט אונז וועגן דעם.
פארערס, דראס נייע לעבן פון אייער צייטונג און
ישראל-צויסטלעך.

(כ'טיו די יונגע וועטעראנען), הו די יונגסטע" — ווערן געכעטן איינמיל צו נעמען אין "שטראס". "איר וויס דארט, לייענען מיר אין בריה, א געניגנדע גרופע. ווען יעדער פון אייך וועט פקריב זיין צוליב אונז א צוויי זאכן אין יאר, צי אפשר גאר איין וועקס, וועלן מיר אין יעדן נומער האבן אן אמעריקאנער פנים חרשות, א נאכט און א ליב נאכט. אי מיר, אי אונזער לעזער וועט הנאה האבן און פאר אייך וועט אויך די באגעגעניש

ברענגען נוצן. ס'פון קומען די דערנענטערונג. מיר טארן ניט שאפן קיין "ארטיגע" ליטעראטור. אטיאט וועלן מיר שוין צוועק אויפ'ן וועג פון נענט ליטעראטור דער רעזשיאנאליום — ס'איז א סכנה. און ביי אונז הויבט זיך שוין אן א רעזשיאנאליום ניט כלוין פון ווארט, נאר אויך פון אידעאלאגיעס... די וואס ווילן זיין מאטעריאל פאר'ן "שטראס", קאנען עס טאן דורך ב. גלאזפאן (2123) איכט 13טע גאס, ברוקלין).

פרעמיעס צו דאס נייע לעבן

מיר האבן איצט די מעגלאכקייט צו געבן אונזערע אבאָנענטן עטלאכע פּיץ די בעסטע אַרטיגערע און איבערוועגנדע ביכער אין דער אידישער שפראך פאר גאנץ ספעציעלע פּרייזן. די צוויי ביכער פון בראַנדעס זיינען נאר פאַר די יאַרלאַכע אַבאָנענטן — די איבעריגע דריי פאַר אלע אַבאָנענטן.

1. נעאָרן בראַנדעס

פּרידריך ניצשע

— און —

הענריק איבסען

איבערזעצט אין אידיש פון ח. טעפער). דער פּרייז פון די 2 ביכער איז \$2.50. פאַר אונזערע יערלאַכע אַבאָנענטן איין דאלאר און 25 סענט פאַרטאָ.

2. הערבערט ספענסער

די ערציאונג

איבערזעצט פון דר. י. א. מעריסאָן

פּרייז פון בוך \$1.50. פאַר אונזערע אַבאָנענטן 75 סענט און 15 ס. פאַרטאָ.

3. ת. לייזוימ

דער גולם

(פּוילישע אויסגאבע)

פּרייז \$1.50. פאַר אונזערע אַבאָנענטן 50 סענט און 15 סענט פאַרטאָ.

4. ב. גלאזפאן

אויף א האר

248 זייטן, שוין ארויסגעגעבן און גער בונדן. פּרייז \$1.50. פאַר אונזערע אַבאָנענטן נאָר 75 סענט און 15 ס. פאַרטאָ.

די יאַרלאַכע אַבאָנענטן קענען אייך קריגן צוויי אַדער מער פון די אויסגע- רעכנטע פרעמיעס מיט די זעלביגע פּרווילעגיעס.

ריכונגען, גלויבט, אז קיינע פראגראמעס פון דער אידישער אינטעליגענציע, וואס ווילן פארענטפערן די אידישע פראגען קאנען ניט פארווירקלאכט ווערן אז דער הילף פון דעם אידישן פאלק, און אז דאס פאלק קאן זיך ניט נעמען פאר אז ערעכנט קאפ פאר זיי, כל זמן די קולטור זיינע וועט זיך ענפניגען אין דעם זעלבנין נידעריגען מעסר ווי אימיגע; אז נאר איך דעם אויפגיבען צייט, ווען אין פנים פון אונזער פאלק און זיינע בעסטע קינדער ווערן ווידער געשליידערט מיטלאטעראלע באשולדיגונגען און זכוריים, און אונזער מענטשלאכע ווערדע ווערט ווידער געטראפן מיט די פיס — איך דער חוב פון יעדן אידישן אינטעליגענט, וואס האט ניט פארלארן דעם רעספעקט צו זיך אליין, צו פאלידארווירן זיך מיט דעם גורל פון זיין פאלק און זוכן אויפצוהייבן דעם אידישן קולטור לעבן אויף דער פענלאך העכסטער מדרגה.

די אידישע אינטעליגענציע פון איר אייגענעם נייעם טיפן לעבן שאבן רייכער און אינטענסיווער אין דער אידישער שפראך, און דורך דעם אויף העלפן פאלן ריי כער און אינטענסיווער דאס נאנצע קולטורעלע שאסן פון אונזער פאלק.

לעבנדיג אין דער אידישער קולטור ספערע, זוכנדיג צו באפרידיגן אירע קולטור באזערפנישן אין דער אידישער שפראך, וועט זיך אינטעליגענציע שוין דורך דעם אליין אויבבעטן דעם צושטאנד פון דער נאנצער אידישער קולטור שאפונג די אידישע פרעסע, דער אידישער טעאטער, די אידישע טייגע ליטעראטור, די אידישע טעאטרישע שאפונג, וועט זיך מוזן צופאסן צו נייע העכערע פארערונגען, אנטשטאט צו דעם נידעריגן קולטור צו שפאנדן פון דער אידישער נאם, ווי זיי טוען אפט איצטער.

די פונדאמענטאלע צילן פון דעם אידישן קולטור קלוב וויינען דעריבער: —

- (א) עפנטלאך זיך אנטשליסן אן דעם אידישן פאלק און אריינלעבן זיך אין זיין פראגרעסיוואנצואנאלער קולטור ספערע;
 - (ב) אינטענסיווער און רייכער פאלק דאס אייגענע נייטיגע לעבן;
 - (ג) אויפהייבן דעם נאנצע קולטור ספער פון פאלק צו דער ערשטפענלאכער הויך.
- דער אידישער קולטור-קלוב שפעלט זיך דער ווייל פון די פאלגנדע פראקטישע אויפגאבן: —

1. באשאפן א קולטור צענטער פאר אלע, וואס שמרעבן צו באפרידיגן זייערע נייטיגע נויטן אין דער אידישער שפראך. די מיטגלידער פון קלוב וועלן זיך פערזאליש צונומיליכן, כדי צו פארברענגען אינאיינעם אן אונט, געניסן אינאיינעם די בעסטע פראדוקטן פון אידישן קולטור ששאפן, אויכהערן רעפערשאן איבער אלע דערשיינונגען פון אידישן און אלמענטשלאכן קולטור לעבן, דיס-

קטירן און פאנאנדערקלייבן זיך אין אלע פראבלעמען — אידישע און אלמענטשלאכע, פון אונזער צייט.

2. באשאפן א לאגער פון אלע בעסערע ביכער אין דער אידישער שפראך און פארשפרייטן זיי צו די מעגליכע ביליגעסע פרייזן.

3. אריינברענגען ציטוילירנדיגע ביבליאטעקן.

4. אויסארבעטן א סיסטעמאטישן קאמפלאגן פון אלע בעסערע ווערק אין אידיש.

5. נירנדיג א פארלאג פון בעסערע אידישע און אידיש-געברענעזעטע ווערק, וואס זאלן קאנען פארשפרייטן ווערן צו ביליגע פרייזן.

6. אויסטונסערן דורך פרעמיעס דאס אידישע שאסן אויף אלע פעלער פון דער ענטשלאכער קולטור.

7. אונטערשיצן וויכטיגע קולטורעלע אונטערנעמונגען נען אין דער אידישער שפראך.

8. אריינסטעלן אין פארבינדונג מיט ארגאניזאציעס, וואס שפעלן זיך ערלעכע צילן.

דער אפיציעלער ארגאן פון דעם אידישן קולטור קלוב איז דער חודש זשורנאל פאר קולטור און געזעלשאפט לאזע פראגן, דאס נייע לעבן, וואס ווערט ארויסגעגעבן אונטער דער רעדאקציע פון ד. ה. זשיטלאווסקי און שניידער.

א מיטגליד פון קלוב קאן ווערן יעדער איינער, וואס סימפאטיוורט מיט זיינע צילן און צאלט איין דעם באשטימטן מיטגליד-בימראג: מיטגליד — 10 דאלער יארליך, לאז, אקטיווער מיטגליד — 25 דאלער יארליך, נדבן — 50 דאלער יארליך, ערויסמיטגליד — 100 דאלער יארליך. דער נאם פון דעם אידישן קולטור-קלוב איז:

Yiddish Culture Club, Metropolitan Building, Room 288, 1 Madison Ave., New York, N. Y.

א גערום און א בקשה פון רוסלאנד. פון א בריוו, וואס איז אנגעקומען צום שריפטשטעלער ב. גלאז פון דעם רעדאקציע פון די ליטערארישע חודשהעפטן „שטרעם“ (*), באטקומען נעמען מיר ארויס איינע שטעלע, וואס האבן א געוויסן אינטערעס, ס'מ'ט מיר זיינען לייטערט אריין נאך אלץ אפגעטריבן פון כאווער-רוסלאנד:

„... אונזער „שטרעם“ איז א פריוואטע אונטערנעמונג פון איינלעבן ליבהאבער. ער איז דער נס פון אונזער ביכערשאפט. די מלוכה קאן נאך אויף זשורנאלן מיט געלט נישט אויסגעבן. טראגט מיר אים אליין אויס מיט ספיריטשענעריגע. מיר האבן א גרויסן לעזערעוועקס, אבער אן אוממיטלעך. דער בעל-הבית'ל גייט ניט מיט אונט — און ס'ע פרייט אונט. די צוויי שיכטן זיינען מיט אונט פולקאמען אפגעשניטן איינער פונ'ם צווייטן. ס'איז אונזער אירעאלאגישער גליק. מוזן מיר אבער, ביז די מלוכה וועט קומען צו הילף, אליין זיך אויסהאלטן...“ די אפערקאנער אידישע שרייבער — „הא די וועטפראגען

(* א באריכט וועגן „שטרעם“ וועט געדרוקט זיין אין קומענדיגן נומער, דאס נייע לעבן).

העלף; ביי שטימן זענען זיי נישט אנגעגעבן אינגאנצן דארט, וואו מען האט באדארפט ווכן זיי אין די פריער דיגע בענד.

די דאזיגע ריין רעדאקציעלע פעלערן שוואכן בשום אופן נישט אפ דעם גרויכן ווערט כאי פון דעם כוח, כאי פון דער איבערזעצונג. זי איז בכלל א מוכטער האפטע, מיט די אויבסאפע, וואס זיינען אויבן אנגעוויזן, און זייענע זיך זייער לייכט.

צוליב בעשער אריבערצוגייע און באקוועמלאכטיג, האט דער איבערזעצער באדארפט אינגאנצן איבערלאזן אין שטעקטן די לידערציטאטן, וועלכע זענען געבראכט ביי גידעמא. שטיף האט די לידערציטאטן, כמעט אלע, אריבערגעפירט צום סוף, צו די קוועלן — און ביי יעדן מאמענט ווען דער לעזער וויל זיי לעזן, כדי צו האבן א קלארן באגריף וועגן זיי — מוז ער זיי אויסזוכן בא זונדער.

עס וואלט געווען כדאי צו איבערזעצן די איבעריקע בענד פון גידעמא'ס וויכטיגן ווערק אין אידיש, זעלבסטי פארשטערלאך מיט פארבעסערונגען פון די שטעלן, וועלכע מע זענען צוליב דער נייער ליטעראטור אויף דעם דאזיגן געביט, היינט אביסל פארעמלערט.

גידעמא'ס כוח וועט נאך לאנג בלייבן דער איין און

איינציגער מקור פאר אידישער קולטור געשיכטע. אויב א י י ב ר ע ה ע ס ה האט געבראכט א כה נייעס צו דער קולטורגעשיכטע פון די ענגלישע אידן, ק א ס ו א צו די איטאליענישע ק א ה ו ט, נ י י נ ע ר און כ ע ר ל י נ ג — צו די דויטשע, אין דאך אלס פרואוו זון א סינטעז גידעמא'ס — דאס איינציגע בוך.

באגריכנדיג די דאזיגע איבערזעצונג, האפן מיר, אז דער איבערזעצער וועט צוגעניגלאך סאכן דעם אידישן לעזער אויף די איבערזעצונג. בענד, דאס בוך איז ארויס געגעבן געווארן זייער גוט, און לויט די יעצטיגע באדיינינג נעמען פון דער אידישער ארטאגראפיע, מיט ווינציג דרוקפאלערן.

דר. יעקב שאצקי.

די רעדאקציע פון דעם יאהנעסבורגער שוורלאך, דרום אפריקע, וואס איז רעצענירט געווארן אין פעברואר נומער, דאס נייע לעבן, בעט אונז צו פלערן, אז די ארטיקלען, וואס זיינען דארטן געדרוקט געווארן, זיינען צוגעשיקט געווארן דירעקט צו דער רעדאקציע פון שוורלאך און ניט איבערגעדרוקט געווארן פון אנדערע אויסגאבען, ווי עס איז געשטאנען אין אונזער רעצענזיע.

אמעריקאנער אידישע קולטור־באדייניק

זאמלונגען און איינציגע ווערק, פראצע איר לערע, פון די בעשערע שרייבער, די אויסגאבן זיינען אילוסטרירט.

אין דעם אידישן קולטור־קלוב, דער אידישער קולטור־קלוב אין ניו יארק האט ארויסגעגעבן פאלגנדע דערקלערונג:

דער אידישער קולטור־קלוב וויל ווערן דער צענטער פון דער אידישער אינטעליגענציע אין ניו יארק.

ער וויל איר העלפן אין דעם שווערן גייסטיגן קרויז, וואס די אלע איינע איבער. ער וויל, עס זאלן איר קלאר ווערן די זעלבע רויכע פראגן, וואס די צייט האט געשטעלט פאר אונז.

די פראבלעמען פון דעם אידישן לעבן זיינען ניט נאר ניט פארענטפערט, נאר זיי זיינען נאך שארפער און שווערער געווארן. אין אלע לענדער פון דער וועלט איז די לאגע פון דעם אידישן פאלק אומזוכערער און קרייטישער ווי ווען עס איז פריער. דער אנטסיסטיזם איז קיינמאל ניט געווען אזוי ארגאניזירט און האט קיינמאל ניט געהאט אזא געפערלאכן אינטערנאציאנאלן כאראקטער ווי איצטער עס איז אויף א האר ניט לייכטער געווארן דער קאמף פון דער אידישער קולטור פאר איר עקזיסטענץ און ווייטערדיגער אנטוויקלונג. די העכערע לעראלי שטאטן זיינען אומגעטום, און אפילו אין די פארזינגע שטאטן, געווארן דער צענטער פון דעם גיפטיגן אידו־האס.

די גרופע, וואס האט ארגאניזירט דעם אידישן קולטור־קלוב, צונויפגעשטעלט פון אנהענגער פון פארשיידענע

דער פערטער צוזאמענפאר פון די ארבעטער־דינג שולן. דעם 21סטן אפריל האט זיך אין ניו יארק געעפנט דער פערטער צוזאמענפאר פון די ארבעטער־דינג שולן. אויפ'ן צוזאמענפאר זיינען געווען פארשטייער פון ארום 60 שולן און די צענטראלע ארגאנען פון ארבעטער־דינג, וואס מירן די שול־ארבעט. עס זיינען אפגעגעבן נע ווארן באריכטן און געהאלטן געווארן פארטראגן וועגן אלע וויכטיגע פראגן פון די ארבעטער־דינג שולן. אין קומענדיגן דינג נומער, דאס נייע לעבן, וועלן מיר ברענגען די רעזאלטיאטעס, וואס זיינען אנגענומען געווארן אויפ'ן צו זאמענפאר.

דער סופציג יאריגער יוביליי פון אידישן טעאטער. דעם 21סטן אפריל האט די אידישע אקטיארן יוניאן געמאכט א יום־טוב לכבוד דעם 60 יאריגן יוביליי פון אידישן טעאטער.

דער זעכציגסטער געבורטסטאג פון מארים ראזנפעלד. דער י. ג. פריי שרייבער־פאריי האט צו גענומען א באשלוס צו פייערן דעם 60סטן געבורטסטאג פון מארים ראזנפעלד.

א פארלאג פאר קינדער־ליטעראטור. ביי דעם קינדער־שוורלאך, וואס ווערט ארויסגעגעבן פון די שלום־עליכס שולן און דעם נאציאנאלן ארבעטער־פארבאנד, אונטער דער רעדאקציע פון ש. נינער, איז געגרינדעט געווארן א פארלאג, וואס זיין ציל איז צו שאפן אן אויסגעוויילטע קינדער־ביבליאטעק. עס ווערן ארויסגעגעבן

פארמאציע פאר די ליכהאבער פון מויק און דראפע ביי אידן.

צי וועט דער נייער זשורנאל פארנעמען דעם פלאץ פון אזא קונסט ארנאן, איז דערנאך נאר שווער צו זענן. מיר האבן פאר זיך נאר דען ערשטן נומער. נאנטע מיר זיסן אין סאמע אנהייב זיינען פארנומען מיט באגרייבונגען, ווינשענאוואקס און הכשר'ס פון מויקא ליישע און טעאטראלישע בארימטקייטן. די דעראקציע פון איז זייט איז יעדן פון די איבערזעצערס מוכר מיט קאמפלימענטן און פורנו'ס דאס שטימט ניט מיט אונז זעך פארשטעלונג פון א קונסט זשורנאל, וואס דארף זיין א קונסטער פון נוטן נעשטאק. אבער — 'ס'איז אסערדיקע, און מען איז דא נעוואוינט צו אזעלכע זאכן. דער נומער אליין איז — פון א זשורנאליסטישן סאגנדרונגס — נאנץ אינטערעסאנט צענוויסענשעלט: אן אינטערעווי מיט הרבא. אוער, ארטיקלען וועגן פנח מינגאווסקי און דעם פארשיען פון אירישיע מויק א. א. אירעלענד, וועל כע זיינען איצט נעכט אין אסערדיקע, אן ארטיקל פון לעז ארנשטיין (פארוואס זאל ניט שטיין, אן 'ס'איז אן איבער זעצונג) וועגן דער „אולטראמערקנער מויק", אן ארטיקל פון איז ראווענבלאט וועגן. חנוות דאס און דארט, אן אינהאלטסדיקע אפגהאלדונג פון יאזעף רומשניסקי די, מויק איז אירישיע טעאטער, דער איז און זיין מויק פון נ. ג. לויקאוויטש, א ביזנארישע פון פליקס פענדעלסאן (געשיכט פון ק. סרמר), „עדיטאריעלס", די אומפארמירטראכע אפטיילונג פאר הומפר און וויץ און א היבט ביכל אינפארמאציע וועגן חנוותפארבאנד, די נעזאנטישפאריווען א. ד. ג. א נאנץ רייכער און פאר שיינדארטיגער מאטעריאל, געשיכט פון מער אדער ווייניגער קאמפעיטענטע פערזאנען.

רײן ליטעראטור איז א ביסל סארטע צו טרעפן אין איז נומער פון א קונסט זשורנאל לעז ארנשטיין און יוסף ראווענבלאט אדער יוסף רומשניסקי: עפעס איז עס מיט קיין פאר קליידער, סאטוריום און חנוות, אולטרא טראדיציע" מויק און די אירישיע אפערעטע. אבער בכלל איז די מוויקאלישע אפטיילונג לעבעדיג צונויפגעשטעלט און געשייבט אויף ניט קיין שלעכטן אירישיע דער ד א ס א ט י י ע ר טעאטערוועלט איז אין דעם ערשטן נומער אפגעגעבן ווייניג, צו זייניג פלאץ. דער ארטיקל „ארום דעם אירישיע טעאטער" דערפאסט צופיל און דער מייטאגאדונג „טעאטער פיינדיש" איז די טעג לאכע צייטונגען. אן ארנאן, וואס א טייל פון זיין לאנגען דעם און „טעאטער זשורנאל", דארף נעבן עפעס מער ערנסטער וועגן טעאטער. צו איז אן אויפטן די דראפע איז דריי אקטן (איז, לעצטן שטודיעס) פון ל. סאנציר, וואס איז אנהייב איז געדרוקט אין כוף נומער — דאס וועט מען קענען זען ערשט דאן, ווען זי וועט אפגע דרוקט ווערן אינגאנצן.

דער נייער זשורנאל איז, יעדנפאלס, אן אויפטן אין אונזער פערזענליכער פרעסע. מיר האסן, אן ער וועט

זיין אויף א ריכטיגן קונסטלערישן וועג און מיר ווינטשן אים גליק.

מ. נירעמאן, אירישיע קולטור-געשיכטע אין מיטלאַלטער (אידן אין דייטשלאנד דאס 15טע און 16טע יארהונדערטן). אירישיע נחום שטיין, כול פארלאג, בערלין, 1922, ז. 252.

נ. שטיין האט איבערגעזעצט דעם דריטן באנד פון נירעמאן'ס „געשיכטע דער עריציהונג וועגעס אונד דער קולטור דער אבענדיגירישיען אירען" און עס געגעבן אונז טער א זעלבסטשטענדיגן קעפל „אירישיע קולטור געשיכטע אין מיטלאַלטער".

דאס בוך, וואס איז ארויס אין יאר 1888 (איז וויין) איז שוין היינט א ביסל פארעלטערט. דאס בלייבט עס דאס איינציגע בוך אויף דעם ענינים, ניט רעכענענדיג בער לינער'ס ספעציעלע ארבעטן אויף דעם דאזיגן ענין. געוויינטלעך פירט זיך, אן מען זעצט איבער א בוך, וואס האט פערלירט, מחמת דעם, וואס דער פארפאסער האט ניט געוואוסט פון געוויסע קוועלן — ווערט דאס בוך דערנענטער דורכ'ן איבערזעצער, וועלכער קען די נייע קוועלן. אונזער איבערזעצער האט ליידיג זיך באזונט מיט דעם וואס נירעמאן האט געגעבן און, אחוץ קליינע אויסנאמען, גייט גענויסט קיין קריטישע שטעלונג צו דעם פכתר'ס נאטישטאונגען.

אוי, למשל, איז די טראגע וועגן געלדרוואווער ביי די אידן אין מיטלאַלטער היינט נאר אנדערש בא ליכט געווארן דורך שויכער, קלישיער, פאדורא און קארא. זייער וויכטיגע הוכפאס צום בוך האבן געגעבן זיינע רעצענזענטן בערלינער, קויפמאן און כראו.

וואס איז שייך דער איבערזעצונג נאס, איז זי גייט אקעסאל טריי דעם אריגינאל. זייער אפט זעצט שטיף איבער דעם פארנאגע צייט מיט דער צוקונפטיגער, נירעמאן ז. 77, שטיף ז. 46. אמאל זעצט ער איבער איז פריי, אן עס באקומט זיך נאר עפעס אנדערש. ניי דעמאל זאגט (אריגינאל ז. 68), אן מען האט גייט דער לויבט „קוינע אויפגעשטיגענע געשליצטע און געשטימטע קליידער צו טראגן", א זאץ וועלכער איז וויכטיג הייס טארשיי. און דאס ווערט איבערגעזעצט מיט „ניט א בערליק פונג זיך" (ז. 66 אירישיע). אפט ווערן אן א שום פאציווירונגן איבערגעלאזט נאכעם שורות און אויף אלע טעג. ז. 144 פעלט א זאץ, ז. 147 פעלט דאס בארויפן זיך אויף קירכהאפ, ז. 102 א טעות איז די יארען, און דאס פעלט די זייער וויכטיקע פאר טעאטער געשיכטע זייטלאך 211—207. דער זעלבע קאפיטל איז שטארק פארקירצט. מיט דעם אויסנאם פון לעצטן קאפיטל—איז זייטשע כמעט קיין איין קאפיטל אהן געדרענווען. איז אריגינאל האט, למשל, דעם 3טער קאפיטל 174 קוועלן — סוכנאטען: ביי שטייפן 152. דער 1טער—200 ביי נירעמאן, און 273 ביי שטייפן. די פארקירצטע קוועלן ווערן ביי נירעמאן נאר איינמאל אויפגעגעבן מיט דעם נאנצן

וואסן פלוצלונג זייערע אינטעלעקטועלע פיאזיקייטן וואס לענגער זיי זיינען אין לאנד? וועגן דעם ענין לייגענע מיר דארט אוי: "עס קען זיין, לפי שמה, אז די פיאזיקערע אימיגראנטן האבן ערפאלג און דעריבער פארבייבן זיי אין לאנד, אבער דער געדאנק ווערט אפגעשוואכט פונ'ם פאקט וואס אזוי איר ערפאלגרייכע אימיגראנטן קערן זיך יא און קיין אייראפע. דאס בעסטע בלייבט איבערצולאזן פאר א שפעטערדיגער בא' שטימונג די פראגע, צי די אונטערשיידן (צווישן די וואס זיינען אין לאנד א קורצע צייט און די וואס זיינען לענגער) שפעלן מיט זיך פאר אן אפ'תן חילוק אין אינטעלעקטועלער פיאזיקייט אדער עפעס א חכרון (אדוויסאט'ס) אין דער עקאמפען מעטאדע."*

ווייזט אויס, אז ס'זיינען מעגלאך א סך אנדערע סיבות, א חיון, א'יינגעברענגער אינטעלעקטועלער פיאזיקייט וואס האבן באאיינפלוסט די רעזולטאטן אין דער ארמיי. אזוי, למשל, טענה'ט יערקיס', אז פון אלע פארברעכער אין דער ארמיי, האט זיך ארויסקעוויזן אז א גרויסע צאל פון זיי זיינען געווען צווישן די נידעריגסטע אין דער פסיכאלאגישער גראדאציע, אזוי ווי אבער די פאליאלן און איטאליענער געהערן, לויט'ן באריכט, צו דער דאזיגער קאטעגאריע, הייסט עס, אז אין פוילישער ארמיי און אין דער איטאליענישער דארפן פארקומען מער פארברעכנס ווי, זאמן מיר, אין דער ענגלישער אדער אמעריקאנער. אין דאס באוויזן געווארן? פאר' וואס האט דאס יערקיס' ניט אונטערזוכט, איידער ער האט געשריבן זיין ארטיקל אין "אטלאנטיק מאנטלי".

אין זאך זאגט אבער יערקיס אין דעם דערפאלטן ארטיקל, וואס פארדינט אונזער נאנצע אויפגערוקאמ' קייט: "דער פראקטישער ווערט פון פסיכאלאגישע מע' טארן און זייערע רעזולטאטן זיינען כמעט אינגאנצען אפ'".

1) Psychological Examining in the United States Army, National Academy of Sciences, Vol. XV, p. 704.

העניגן אז דער גרינדלאכקייט, געשיקטקייט, פארוויכטיג קייט און ניטפארמיגערעסירטקייט מיט וועלכע די וויכטיגסטא אנטוויקלט זיך" (זייט 367). דא ליגט דער שליסל צו א סך רעסעניזן. די דיווערספארטירטעניש און די יערקיסרעסעניז, קענען אויך פארענטפערט ווערן אויפ' זעלבניגן אופן. דער פסיכאלאג'ישע האט ארויסגע' באראט א נעדראק וואס וועט בלייבן א מענטשנס פאנ' דער דאזיגער פסיכאלאגישער ריכטונג. דאס איז דער געדאנק, אז על פי רוב זיינען אונזערע ארגומענטן רע' זולטאטן, ניט סיבות פון אונזערע האנדלונגען און גע' דאנקן. לכתחילה האבן מיר פיינט אדער ליב, דערנאך טראכטן מיר אויס א בארעכטיגונג, א טעאריע, א לאזיש' חכמה, און מיר נארן זיך אפ און מיינען, אז דער לאז'ער חכמה האט ארויסגע'רוף אונזער האנדלונג אדער קייט צושטאנד.

אין דעם פרט אין פאראן א קלאפער חילוק צווישן דעם פראסטאק און דעם געבילדעטן. אויב עס איז יא דא א חילוק, איז ער אאז וואס מאכט דעם געבילדעטן פאר א סך רעסעניז'ס און ווינענע'רס א טיטע'רס און יערקיס'עס געפיל צו פרעדיגעברענגע זיינען גע' בארן געווארן א סך א סך פריער איידער זיי אין קלאר געווארן די רעזולטאטן פון דער פסיכאלאגישער ארבעט אין דער ארמיי. קיין רעזולטאטן וועלן דא ניט העלפן. א קלארע פעקטיטעלונג פונ'ם מעכאניזם פון מענטשלאכע סאטיוו וועט אונז און אונזערע שונאים פיל מער לער' נען ווי א בארג מיט סטאטיסטישן און ארגומענטיאטיוו סטאטיסטיק. פארפאלט אונז מיט דער הילף פון סטאטיסטיק און ארגומענטן, דארפן מיר, נאטירלאך, דעם ענין אונטערזוכן, און אנטוויזן די טעות'ן, אויב אזעלכע זיינען דא. דאס וויכטיגסטע איז אבער אזי צוואויזן יערקיס'עס פריערצייטרטע הויפטצייטונג פאר'ן פראקטישן ווערט פון וויכטיגסטע מעטאדן, און אונטערשרייבן אז דאסוואס איז קורס כל ראוהאם און האט מיט וויכטיגסט גאר ניט וואס צו מאן: י. לעהרער.

ביכער און זשורנאלן

טעגלאכע אידישע צייטונגען, אין נישט גענוג. די טעג' לאכע אידישע פרעסע האט ניט קיין כפעציעלן אינטעי' רעס אין דעם און נאר ווינענער האט זי כפעצייאליכט, מענטשן. וואס מען זאל זיך קאנען פארלאזן אויף זיינ' רע קענטענישן, מיינענען און אינטפארמאציע. עס איז דערפאר שוין לאנג געווען נויטיג אז ארגאן, וואס אז' טער דער השגחה פון א קאמפעטענטער רעדאקציע, זאל ער אפגעבן זיין נאנצע אויפגערוקאפטייט די פראגן פון אונזער מוויק'ישע סעקטעריעלעס. אזא ארגאן וואלט געקאנט ווערן א דערציער פונ'ם קינסטלערישן געשטאק און א קוואל פון אלויטיינער און אומפארטייאשער אינ'

די אידישע מוזיקאלישע וועלט און טעאטער זשורנאל, ערשיינט מאנאטלאך, דעראריט פון לארארס מאנפריד, ארויסקע' געבן פון דער אידישער עטעדעראציע פאר מוזיק און דראמע, מערץ, 1923, ניו יארק. אי מוויק, אי טעאטער פארנעמט אז ארט אויבנאז אין דעם אמעריקאנער אידישן לעבן, און עס איז שוין לאנג געווען געוואונטש'ן, אז עס זאל זיין א זשורנאל אויף אידיש, וואס זאל זיך אפגעבן מיט די דאזיגע צוויי וויכטיגע קונסטעביטן, אדער מיט איינעם פון זיי. דאס, וואס מען שרייבט וועגן מוזיק און טעאטער איז די

און ניט בלויז סתם וויכנסשאפטמייט, נאר אפילו ספיי
בלאגט, אריילי יענע פסיכאלאגן, וואס זיינען געשטאנן
אז דער שפיץ פון דער ארבעט אין דער ארמיי. דא ווערט
שוין דער ענין ניט בלויז סארענע נאר אפילו פיינגלאה,
און די פסיכאלאגיע פון סאלדאטן פארלירט שוין אביסל
אין אפטרעקאטמאטיקס לנבי דער פסיכאלאגיע פון
פסיכאלאגן.

דער אופן ווי די פסיכאלאגישע ארבעט אין ניי
פירט געווארן אין באשטאנען על פי רוב אין פראנץ און
אויפמאן וואס מען האט פארנעבן די רעקורטן. די
דאזיגע פראנץ און אויפמאן זיינען פארזוכטונג צונג'
גרייס און סאטאנדארטירט געווארן, און פון די גענעבענע
ענטפערס האט מען אויסגעארבעט א נאראצייע פון פסי'
כישע פייאיקייטן. ווען עס איז ארויס דער אפציעלער
באריכט פונ'ם קריגסדעפארטמענט, האט ער פאראור'
זאגט א שטורעם אין דער פרעסע, און א נאציץ היפשע
ליטעראטור איז שוין געשאפן געווארן ווען דעם ענין.
וואס'דיגע האט זיך עס געפונען אין דעם באריכט, וואס
זאל אזוי אויפגען דעם עולם? דער באריכט האט
צוויי קאמענטן אויף וועלכע מען האט זיך ספעציעל אפ'
געשטעלט. קודם כל ווייזט דער באריכט, אז דער דורכ'
שניטלאכע אמעריקאנער אין זיינע פסיכישע
פייאיקייטן ניט עלטער פון א דרייצנציערן יאריגן אינגל.
שנית, ווייזט זיך ארויס, אז די פרעמדע, די וואס זיינען
ניט געבארט געווארן אין אמעריקע, זיינען, מיט עטלאכע
אויפמאנען, פיל נידעריגער אין זייער פסיכישן וואוקס
איידער די אמעריקאנער. דער שטורעם אין אבער
כחתיחה געווען ארויסקערפון דורך דעם ערשטן פונקט.
פארוואס איז דער דורכשניטליכער אמעריקאנער אזוי
נידעריג פסיכיש? שפעטער צו האט מען זיך אויף גע'
נומען באשעפטיגן מיט'ן צווייטן פונקט, וואס האט נא'
מירלאך געפירט צו א מער ענטמלאכן האס אנטקענע
פרעמדע.

ד. דיינונפארט, דער דירעקטאר פון דער 'עקספע'
ריסעבל געוואלדן סמינאר' פון קארנעלי אויטמאט
אין קאלד פהרינג, איז נאר געקומען צו אנטמיסטישע
שלוסן, אלץ זיך שטיצעדיג אויפ'ן דערמאנטע באריכט.
אין א רעדע פאר'ן נאציאנאלן אויטמאט פון סאציאלע
וויכשאפט, האט ער געזאגט אז די לעצטע אימיגראציע
פון די רוסישע אידן האט אונז געבראכט — ווי עס
באווייזן די פסיכאלאגישע טעסטן פון דער ארמיי —
די נידעריגסטע פון אלע אייראפעאישע אימיגראנטן,
בנוגע איינגעבארענער אינטעלעקטועלער פייאיקייט'. צו
זאגן מיט אזא נרוואכער זיכעריקייט אז די ארמיי'
טעסטן האבן געמאכט 'איינגעבארענע אינטעלעקטועלע
פייאיקייטן', אוי שטימט ניט שוין פאר א וויכשאפט
מאן. דאס האט קעגן פון דער נאנצער געשיכט ליגט
אבער אין דעם, וואס — ווי די ווענעלין נאריפילד ווייזט
ריכטיג אז אין 'טויס'ס — אינ'ם דערמאנטן באריכט
ווערן אידן אין נאנצן ניט דערמאנט. דארט רעדט זיך

וועגן 'רוטלאנד', ד. ה. פון רוטלאנד פאר דער מלחמה,
וואו עס זיינען אריין ליטווינער, קליינרוסן, לעטן א.א.וו.
דארט איז אויך פאראן א באזונדערע רובריק 'פולין',
אבער, ווידער אמאל דאס אייגענע, די אידן ווערן ניט
אויסגעטיילט באזונדער. וויזשע קומט עס וואס אזא
מענטש ווי דיינונפארט, א מענטש וואס איז געוואוינט
צו פויגלאכע וויכשאפטלאכע פארשונגען, און ווייכט
די געווארדיגע שוועריקייטן פון זיין אייגענער ביאלא'
גישער וויכשאפט, ווי קומט ער צו זיין אזוי צייליג,
כברט ווען עס איז ניט בלויז וואס רירט אז דאס לעבן פון מיליאנען
נאר א פראגע וואס רירט אז דאס לעבן פון מיליאנען
מענטשן? ווען א ביאלאג זאל זיך אזוי לייכטזיג בא'
ציען צו איינשאפטן פון בעלי חיים, וואלט מען דאך
פון אים געלאכט אין די מוסטן.

דער ענין ווערט אבער נאך ערנסטער. ראבערט מ.
יערקין, דער רעאקטאר פונ'ם דערמאנטן אפציעלן
באריכט, דער הויפט אפטייער פון דער נאנצער ארבעט
אין דער ארמיי און א לאנגיאריגער פסיכאלאגישער
פארשער, שרייבט אז ארטיקל וועגן דעם ענין איז
לעצטן (מערץ). 'אטלאנטיק מאנטלי'. קודם כל ווארפט
ער אפ די טענה, אז דער דורכשניטלאכער אמעריקאנער
איז בלויז א אינגל אין זיינע פסיכישע פייאיקייטן.
צווייטן די פארשיידענע ארנומענטן זיינע ניט ער אז
דעם זעלבסטפארשטענדלאכן פונקט, אז נאך אלעמען איז
דאס 'מעסטן' מענטשלאכע פייאיקייטן אפהענגיג אז דער
זיכעריקייט פונ'ם אנגענומענעם סטאנדארד. דא ליגט
אבער א נויטיג ציהה. כאטש די אנגענומענע פסיכישע
נארמען פאר קינדער ביזן צענצוועלף יאר זיינען
גישטעדיג זיכער, זיינען אבער די נארמען פאר דער'
וואקסענע 'פון ניט זיכערן ווערט' ('אטלאנטיק מאנטלי',
מערץ, 1923, זייט 350).

וועגן מיר איצט צאלאזן דעם פונקט וועגן דעם דורכ'
שניטלאכן אמעריקאנער. דאס גייט אונז ניט אז אין
איצטיגן טאמענט. וויזשע בלייבט אבער וועגן די
פרעמדענע פייאיקייט? דובט זיך, אז דער אנגענומענער
ארנומענט פון יערקין'ן איז דאך פונקט אזוי ריכטיג
אנצואווענדן אויף די רעזולטאטן בנוגע די דאזיגע
אויך. לאזט זיך אבער אויס, אז דערזעלבינער יערקין
וואס ווארפט אפ די טעות אנטקעגן די אמעריקאנער,
קומט צום שלום, זיך שטיצעדיג אויף טעסטן פון. אויט
זיכערן'ן ווערט, אז 'מען קען כמעט זאגן, אז די וואס
וויילן הויכע נאקעטע, פולע בית ותומים, א שטענדיג
ברעכער, טורמעס, שפיטאלן און כעציעלע קלאסן אין
אונזערע פאבליק קולמ, זאלן דורכאויס ארבעטן פאר
אז אומבארנעבעצער און ניט אפגעקליבענער אימיגרא'
ציע'. (דארט זייט 365). אויב עס איז טאקע אמת,
אז די פרעמדענע בארענע זיינען אינטעלעקטועל אזוי
נידעריג לויט זייער מען, ווי קומט עס, וואס אין יענעם
באריכט, אונטער דעם זעלביגן יערקין'ס רעאקציע

מאסע וואס גלויבט אין נעוויסע פרינציפן און לעבט מער אדער ווייניגער לויט דינע פרינציפן. זי האט א פאלקט עלעמענט אויף וועלכן זי שטייט. די טראדיציאנעלע ארטאדאקסישע אידנטום, גלויבט און טוט לויט דעם טראדיציאנעלן אידן. דאס איז דער המון וואס גייט אין די שולן, אין די חסידים'טיבלאך, וואס לערנט אליין וויפיל ער קאן, לויט זיינע אומשטענדן און שיטע די קינדער לערנען. אזא המון, פלייש און בלוט, נעזונטער קערן פון פאלק איז פאראן אין יעדער לאנד, וואו אידן נעמינען זיך אין א באדייטנדן צאל. אכער די אויב נע רופענע נאציאנאלע ריכטונג, די העברעאייסטישקולטורעלע ליטערארישע, האט קיין פאלק. עס זיינען ניטע קיין מאסן וואס זאלן פירן א נאציאנאליסטישע-העברעאייסטישקולטורעלע פולקלעבן. דאס איז א מעגאעטישער באעראטיג וואס איז געבליבן ביי יחידים, האט ניט געפונען קיין פאלקסמאסן וואס זאלן עס אננעמען און וועט ניט נעמינען.

ה' גליה בובליק רופט אז די ניט פרומע אירוישטן שונאים און אידנטום". ער וועט אבער מוזן מודה זיין,

אז גראד צווישן די רבנים, כלי קודש און אנדערע פרייזען די נעוויסע נעמינען זיך א סך, וואס שפילן מיט די העברעאייסטישע קאמפערדיע, בעת די אירוישטן זיינען געווען די ערשטע, וואס האבן פארשטאנען, אז, כאטשיג העברעאייש איז א היסטארישער פאקט, און דער ה' און די אנטיהייסטישע און אנטיהייסטישע פארשטיין אויף די מער אויפגעלערטע פרייזען פון דער ארטאדאקסיע אפילו די ציוניסטן און נאציאנאליסטן וואס זיינען דא צווישן זיי, הויבן אז צו באנעמען, אז דער העברעאייסטישער קאמפ קעגן אירויש (אין די תלמוד-תורה), ניט נאר אין די פאדערנע שולן) איז א המשך פון דעם פריערדיגן משפיליגן קאמפ, און זיי ווילן זיך אפזאגן פון שידוך.

מיר וועלן זיך נישט נעמען צום הארצן, אויב דער שידוך צווישן די ארטאדאקסישע און משפילישע ציין ניסטן וועט זיך פאנאדערניין.

א ווילנער.

דאסן האט און פסיכאלאגיע

ווען אסעריקע איז אריין אין דער וועלט'מלחמה און מען האט געדארפט שאפן אז ארמיי פון עמלאכע מיליון איז א קורצער צייט, האט מען גענומען אויס-נוצן אלע פאטערניעלע און נייסטיגע רעסורסן פון לאנד פאר דעם צוועק. זי פסיכאלאגן, וואס האבן געארבעט אויף די פראקטישע מעטאדן פון זייער ווינסשאפט, האבן אנגעכאפט זייער הילף דער רעגירונג.

זיי האבן זיך געשטעלט צוויי הויפט אויפגאבן: ערשטנס, אז די ארמיי זאל באשטיין פון נארמאלע, פסיכישע-רוואקסענע מענטשן, וואס זאלן באנעמען און קען נען דורכפירן זייער עוברא, און, שנית, אז ווי ווייט מען, גאלט זאל מען, אז יעדער זאל פארנעמען אזא פלאן און ראנג אין דער ארמיי צו וועלכער ער איז צוגעפאסט.

אזא אויפגאבע איז ווייט ניט קיין לייכטע, און וואלט מען זי געקענט מיט וויפיל ניט אין ערפאלג דורכ-פירן, וואלט עס נאטיירלאך געווען א געוואלטיגער אויפטו. עס איז דעריבער קיין וואונדער ניט וואס, כאטשיג די רעגירונג האט זיך לכחחילה באצויגן קעמפטיש צום נאנצע ענין, זאל זי דאך האבן איינגעזאמלט אויף א פראצע אין וועלכער עס זיינען געלעבן זעלבס גרויסע הכמחות. פאר די פסיכאלאגן, פון דער אנדערער זייט, איז די דאזיגע ארבעט געווען א סך מער ווי בלויז פאטריאטיזם, ווארים, ראשית כל, האבן זיי דא געזען פאר זיך א מעגלאכקייט אויסצופארבירן זייערע מעטאדן אויף אזא גרויסער צאל מענטשן, וואס זיי וואלטן אין ציווילן לעבן קיינמאל ניט געקענט ציווינעמען אין זייערע קליינים און לאכאטראריעס. שנית, אויב עס

זאל זיך דא זיי ווירקלאך איינגעבן עפעס אויפצוטאן, וואלט עס דאך געווען אזא נעוואלדיגער נאחזן פאר דער פראקטישער פסיכאלאגיע, און דער פרעסטיזש פון דער דאזיגער וויסנשאפט וואלט אויך פיל געוואונען דערפון, אז בלויז דאס טריאכטן פון דעם האט געקענט פאר'שכור'ן יעדן פסיכאלאג. עס איז נאטיירלאך, אז אזא געלעגנהייט טאר מען ניט דורכלאזן. וואסזייער זיינען געווען די אמת'ע צווישטן? ווי דארפן מיר קוקן אויף זיי איצט, אין רואינע צעלסטן? סינף יאר נאכ'ן נרויסן קרויסן?

די דאזיגע פראגן זיינען צו וויכטיק מען זאל זיי באהאנדלען כלאחר יד. דאס וואס די פסיכאלאגן האבן פארביט צו טאן אין דער ארמיי איז פיל מלאונען צייט, האט א פיל גרעסערע באדייטונג פאר'ן ציווילן לעבן אין שלום צייטן. עס וועט נאך אבער דארפן נעמען א סך יארן ביז מען וועט קענען גענוי עמסטשעלן, וואס מיר קענען ארויסבריינגען פון דער פסיכאלאגישער ארבעט אין דער אסעריקאנער ארמיי. ביז ינע פארשונגען וועלן געמאכט ווערן איז פיל גלייכער אין נאנצן צו שווייגן וועלן דעם ענין. דער דרויקנדיגער מענטש, וואס האט געוויינטלאך קיין צייט ניט, און ציטן מלאחן איידער עס איז פאראן א בארעכטיגונג, דערצו, טוט אפט זייער פיל שאדן כאי דער וויסנשאפט מיט וועלכער ער באנוצט זיך, סאי די מענטשן וועלכע ער איז אויך נייגעריג מדיע צו זיין זעלבס דעראנגען.

רעדט עס וועגן די זאכן וואס די פסיכאלאגן האבן אויסגעפונען אין דער ארמיי, און מען שרעקט דעם עולם, און דאס מערקווירדיגסטע איז וואס ניט בלויז זייטיגע מענטשן ריידן, נאר אפילו נאנץ באקאנטע וויסנשאפטלייט

איבערעלאזט אלע אירישע ווערטער און אויסדרוק, וואס ער איז ניט זיכער געווען, און ער וועט זיי קאנען גענוי איבערזעצן, און אפילו דאס לשון קודש נומא איז אין דער איבערזעצונג מער איריש, ווי לשון קודש. אין דער מעשה מיט די זיבן בעטלער האט ער אפילו דעם נאמען צו איבערגעגעבן אינגאנצע און עס אָנגערופן „מעשה מהו בעטלירי“, פחמת ער האט געפילט מיט זיין איידעלן חוש, אז „בעטלער“ אין דער מעשה איז ניט „עני חזור על הפתחים“ און ניט „קבצן“, ווי עס האבן דאס איבערגעגעבן איז ה' אברהם כהנא, אי ה' י"א. האראדעצקי, נאר עס האט עפעס אן אנדער שאר טירונג. ר' נתן נעמיראווער האט נישט געוואלט, אז דער מירעכטער גיוואנס בון ר' נחום'ס טייל זאל פארלאזן גיין. אין עקומען ה' כהנא, האט געברענגט דעם טעכט פון דער מעשה מיט די זיבן בעטלער, האט זי אָנגעהויבן פון מיטן און ניט געוואנט, און ער לאזט דורך דעם האהייב, אַרויסקעוואַרפן פיל אירישע ווערטער און אפילו נישט דערפאסט ערנעץ נישט, אז זי איז דערציילט און פארשריבן געווארן אויף איריש, אין זיין פאררעדער רעדט ער עפעס וועגן דעם, וואס ר' נתן האט די מעשיות איבערגעגעבן (פון וואסער שפראך?) ווארט אין ווארט וערב הלען עם העברי, — אבער וואסער לעזער פון א ס א ד ע ר נ ע ס העברעאישן בוך איז עס מהויב צו וויסן, א „לעז“ איז איריש?

ה' כהנא איז רעכט געווען אויפגעוויסן א פ א ר י ל ס ע ר ס ו ווארט פון אז אלטן טעכט, אבי אויפגעוויסן דעם ווארט איריש (יהודית). הוואי וואלט ער אפגעקויפט בעסער יענע ווערטער פון די איסטע טעכטן, וואס זיינען באמת ווערטמול! פארוואס האט ער זיי ארויסגעווארפן?

איז דער תירוץ: מען קאן זיך בוקן און קניען פאר אונזער „אלטער קולטור“ און ניט האבן אין הארצן קיין אסטונג צו די אמת'ע ווערטן פון אפאלקס קולטור! מען קאן קומען מיט שטובת צו אנדערע, פארוואס זיי שעצן ניט די ירושה פון די עלטערן, — און אליין זיך דערן לויבן דעם ערנסטן כארם הפקרות און כארבראריים!

2

די עקסטרעמען טרעפן זיך צונויף.

„אלס ביישפיל פון די ווייטקייט פון דער העברעיִש אישער באוועגונג פון פאלקסליבען קאן דינען דער נאָרישער קאמפ וואס עס איז געפירט געווארן אין דעם העברעאישן לאַגער נעגן דער אירישער שפראך, דעם לשון פון מיליאנען אידן, פון דעם טייל אידן וואס טראגן אין זיך די גאנצע קראפט פון נאציאנאלן אירישן לעבן. מענטשן וואס שטייען נאכט צום פאלק, וואס אַרשטייען די פאלקסטימה, קענען ניט אויף האלטן זיך צו א שפראך און וועלכע עס איז אריינגעגאסן נע

ווארן אין פארלוף פון הונדערטער יארן אויף פיל אירישע ליידן און פריידן, א שפראך איז וועלכער עס איז אריין אזא נרויכער טייל פון אונזער נאציאנאלן רישון־קודש. אמת'ע אירישע נאציאנאלע אידן, מיט פרומע אידן, האבן קיין סאל זיך ניט באצויגן דיט שטאע צו דעם אירישן לשון. די שאפער פון התבונה, אויף ניט ווי די פארשטייער פון דער תורה פריער פון דער הסירישער עפאכע' און שפעטער, האבן קיינמאל ניט מכה געווען דעם אירישן לשון. געוויס, האט קיינעם ניט געקענט איינפאלן צו פארקלייבן די אירישע שפראך צו אונזער נאציאנאלן לשון, העברעאיש, און וועלכן דאס לעבן פון אונזערנאציאן און אָנעכונדן, אבער צו כאי קעמפן דער פאלקס־שפראך, איז עס מכה זיין, דאס האט קיינעם ניט געקענט ארויף אויפן זיינען, ביז וואגען צו איז געקומען די השכלה מיט איר פאראכטונג פאר אלעס וואס איז איריש און זי האט עס אָנעפאנגען מכה צו זיין איריש. די משיבולים האבן געקעמפט געגן איריש, ווייל זיי האבן געוואלט, אז די אידן זאלן ריידן די לאנד' שפראך. די נאציאנאלע השכלה וואס האט אויף פיל נען רינג'ט פון דער פריערדיגער השכלה, האט איבערגענומען דעם דרוזין אסימילאטארישן קאמפ געגן איריש און האט עס געמאכט פאר אן עיקר אין איר פראגראם. און נאך היינט קענט איר זען ווי יעדער נארישער אינגל, וואס רייבט העברעאיש, זידלט דעם „ז'גונן“ ווי עכטרלאך אין דויען ערשיינגן ווען מען בארעכנט, א ה ע כ ר ע א י ש ה א ט נ א ר א ק י ו מ א י ו ד י ל ע נ ד ע ר ו ו א ו א י ד ו ר י י ד ו א י ד י ש א ו ו ד א ר ט ו ו ו א א י ד י ש א י ו ש פ ע ר נ י ט א י ז ה ע ב ר א י ש א י א י א ש א י א ש פ ל מ צ ב . . .

האט עס געשריבן א אירישיסט? גיין, דאס איז אן אויסשטיש פון אן ארטיקל אין „אירישעס סאנעלאגאט“ (אפריל 6, 1923), און געשריבן האט עס ה' גדליה בובליק. ער רופט אן (טאקע אין דעם אייגענעם ארטיקל) די אלע, „וועלכע באהאלטן זיך אונטער'ן נאמען איריש יוכטן“, — „שונאים פון אידענטום“. ער איז זיכער ווייטער פון אירישיזם, ווי פון העברעאיש. די העברעיִש איסטישע טעאריעס זיינען אים אבער פונקט אויף פרעמד און פארהאפט, ווי אונז, אירישיסטן. און ס'איז נאר ניט קיין וואונדער. די וואס שטייען נאענט, אויף זיי ה' גדליה בובליק, צום פרופאגאנדטיגן אירישן פאלקסליבען, אויף זיי די פארשטייער פון די פרייע, וועלטלאכע, ראד יוקאפע אירישע פאלקספאסא. מוזן מילן די אויסזע טראכטקייט און לעבנספערעמקייט פון דעם העברעיִש איום. „עס זיינען פאראן, שרייבט זייער יוכטן ה' בובליק, צוויי ריכטונגען ביי אידן, וואס האבן א פאלק הינטער זיך, וואס האבן א המון. די איינע איז די ראדיקאל־כאציאליסטישע און די צווייטע איז די טיאי דיציאנעל־ארטראקטישע. די ראדיקאל־כאציאליסטישע באוועגונג האט א סאכע אויף וועלכע זי קען בויען א

שפראך, ווי די פתגונישע רבנים. די גויזע אידן" פלעגן אויך נאר וואנדן תורה אויף אידיש; זיי פלעגן אויך שרירי בנדן לשון קודש בא' נוצן אידישע ווערטער און ווערטלאך. כמעט אין יעדן סידור'ס פאר לאטען געמינען זאצן נאכע, וואס זיינען געשריבן אויף אידיש. א חזן דעם פלעגט דער געשטימטן רב נחמן בראסלאווער, רב לוי יצחק בערדיטשעווער און אנדערע גרויסע סידורים אפט תפלה טאן אויף אידיש. דאס איז געווען איינער פון זייערע גרעסטע און דרייטסטע אויפטוען. מען האט גע' דארפט פארפאסן די גרויסקייט, די אינעווייניגסטע פריי קייט און דעם רעליגיעזן ברען פון א רבי לוי יצחק בער' דיטשעווער, צו שטעלן זיך ראש השנה אדער יום כפור אין שול אויסטענה'ן זיך מיט נאם אויף מאפעלשון. אין קיין זאך איז ניט קעמטן געווען אויך דער זייער רעליז' געזעצטע גייסט פון הסידור, ווי אין די פריערע ארציגע אינטימטע תפילות, אדער, ריכטיגער, תחינות, וואס עס פלעגן זאגן די גרויסע סידורישע פירער אויף פאסט אידיש. אין קיין זאך איז ניט קעמטן אזוי זייער טיפע אויפריכטיגקייט, זייער התלהבות, זייער נאענטקייט צום לעבן, צום פאלק און צו נאט, ווי אין די דאזיגע תפילות. זיי זיינען איינע פון די וויכטיגסטע דאקומענטן, וואס זיינען געבליבן פון זייערע וואונדערלאכע תקופה. מיר האבן דערפאר געמיינט געמיינט רעכענען, אז אין אנטאלאגיע פון דער סידורישער ליטעראטור וועלן מיר געפינען אי אלע איינציגע אידישע ווערטלאך, וואס באשיינען און פאסטן אזוי געברענגע וועוועס שטעלן אין די סידורישע ספרים, אין די אלע סידורישע און תחינות אויף אידיש, ווי ווייט זיי זיינען אויפגעהויבן געווארן. און דאס וואלט זיכער געווען אזוי, ווען ביי אונזערע משכילים זאל אידיש ניט זיין נאר אלץ אויף טרייע, א עס איז רעכט ביי זיי אפילו צו פילשן היסטארישע דא' קומענטן, צו פארדארבן זייער אריגינעלן נוסח, צו פאר' שירן זייער נאטירליכע פארב, אבי גייטט צו דער' מאנען דעם טריפענעם נאמען פון דער אידישער שפראך. וואו נאר ה' כהנה האט געקאנט. האט ער ארויסגעווארפן די אידישע ווערטער פון די העברעאישע טעקסטן, וואס ער ברענגט און פארבינדט זיי מיט לשון-קודש'דיגע. עס מאכט גייטט אויס, וואס ער האט גייטט קיין טעם און קיין ריה און וואס זיין העברעאיש איז א טייערע און פאלש העברעאיש (אשטיינער, פון „באהעלפער" אין „שבחי בעש"ט" אין געווארן ביי אים „עוזר מלמד" I). אבי ניט קיין אריגינעל אידיש ווארט.

ה' כהנה איז זיך אויך מיט די העברעאישע טעקסטן באזאגעט אומפארציילט פריי און געוויזן דערמיט, אז כאטש ער איז א געלערנטער און גרויסער קעננער פון דער אלטער העברעאישער ליטעראטור, האט ער דאך א קלאפן פון פאר היסטארישע דאקומענטן, צו ווייניג רעד ארי פאר די אצורת פון דער ענטפערטע ליטעראטור און קיין שום ליבע צו דער געשיכטע, וואס ער האט זיך

אונטערגענומען צו שרייבן. ער האט „אויסגעשטערט", ד. ה. קאליע געשייט דעם „שבחי בעש"ט" און אפילו די „ספורי מעשיות" פון ר' נחמן בראסלאווער" I. ער האט צעשטערט דעם הסימות'דיגן פאלקטימלאכן, פון אידיש זעלבסטענעם, רייט פון זייער שפראך און איני גאנצן אויסגעלאזט אין זיי דעם נוסח און גייטט דעם דור און דער עפאכע, ווען זיי זיינען געשריבן געווארן די סידורים האבן געשאפן זייער אייגענעם סטיל אין העברעאיש, זייער אייגענעם טאן, און ה' כהנה האט עס ניט פארשטאנען אפצוהיטן. אבער אויב די העברעאישע טעקסטן האט ער „נאר" געענדערט, האט ער די אידישע, מעשה תקיף, כמעט אינגאנצן ארויסגעווארפן. און דער וואס וועט זיך באקענען מיט הסידור לויט ה' כהנא'ס „אנטאלאגיע", וועט ניט וויסן, אשטיינער, אז ר' לוי יצחק בערדיטשעווער האט פארפאסט אדער אימפאר' וויזירט תפלות אויף אידיש. אין ה' כהנא'ס „ספר הסידור" איז וועגן דעם דאזיגן וויכטיגן פאקט גיטשא קיין איין ווארט, קיין איין אות.

מינט איר אפשה, אז ער פאסט זיך נאר אינגאנצן גייטט וויכטיג פון דעם בערדיטשעווער' סתילות אויף אידיש? ניין, ער ברענגט זיי... אין א ה ע ב ר ע א י ש ע ר איבערזעצונג — און זאגט גייטט, אפילו אין אן אנמערקונג גייטט, אז ס'איז אלץ איבערזעצונג! זיין מורה פאר אידיש פירט אים צו לענערלאכע און געשטאלאזע פלעטונגען. דאס זעט מען אין דעם קאפיטל וועגן ר' לייב שיה'ס (ביי ה' כהנא איז פון דעם בא' רימטן ר' לייב שרה'ס געווארן עפעס איינער „לייב בן שרה"), וואו עס ווערט געריינט וועגן ר' אויף קאליפער, ווי אזוי ער האט פאראידישט א ליד, וואס ער האט געהערט פון א פאסטור אין וואלד. דאס ליד ווערט געבראכט אויף העברעאיש (ווידער — אז קיין שום בא' מערקונג, אז ס'איז אן איבערזעצונג), און מען פאט מיי' נען, אז אין אונזארן האבן פשוטע פאסטוכער, גייטט נאר נוסטע אידן, גערעדט אויף לשון קודש!

נאר א באזונדער, „רייקייט" האט דער העברעאישער היסטארישער פון דער סידורישער ליטעראטור ארויסגעוויזן צו די וואונדערלאכע מעשיות פון ר' נחמן בראסלאווער. ביי ר' נחמ'ען זיינען די מעשיות געווען אזוי טייער, אז ער האט געהייסן דרוקן זיי גייטט נאר אין א העכ' רעאישער איבערזעצונג, ווי זיינע אנדערע זאכן. און אויף אין דעם אידישן אריגינאל, און ר' נתן געמראווער, וועלכער האט פארשריבן די מעשיות אויף אידיש און איבערגעזעצט זיי אויף לשון קודש. האט אזוי פורא געהאט צו ענדערן אין טעקסט אפילו די מינדעסטע זאך, אז ער האט אין דער העברעאישער איבערזעצונג

* מיט אמת'ן פיעטעטס געפיל האט דעם העברעי' איש'ט טעקסט פון די דאזיגע ביידע ספרים ארויסגעגעבן פון ס'ני' א. א. הארצערעצקי (פארלאן „ענות", בערלין, 1922).

שילע שטאלצירן און אין ארץ־ישׂראל זאל זיך דעם
שטעטער עמפיען אין אזא שפּלידניג צושטאנד?
מיר גייען איבער צו די רעזולטאטן פון דעם העכ־
רעאישן חנוך.

צווישען דעם היגן יונגן דור נעמיס זיך בלי ספּאָ אַ
נרויסע צאל, וואס קאָן מער אדער ווייניגער רעדן העכ־
רעאיש. איך זאגן שטער ווייניגער, ווייל דער גרעסטער
טייל פון די העברעאיש־שפרעכנדע רעדס העברעאיש אומ־
קארעקט און גרייזיג. אויף אַ פּיינשמעקער מאַכט דער
הינער העברעאיש דעם איינדרוק פון אַ סאָנדערנעם כּוּר.
דער באַוואוסטער פּעדאַגאָג ז. יצחק עפּשטיין באַהויפטעט,
אַז אפילו די העברעאיש־רעדער און זשורנאַליסטן קאַנען
ניט קיין העברעאיש... וואס איז די הינע העברעאישע
שולע? איז פאַרזאָ אַ חילוק צווישן דער הינער שולע
און פאַרצייטיגן חרד? דער גרעסטער טייל פון די הינע
שולן זיינען נאָך ווייך מהות נאָך פאַררענע הדרים. דער
אונטערשיד איז נאָר דער, וואס אַ הויז תּ"ד און נסראַ
לערנס מען אויך ביאָליקן און שטערניאַהאָכקייט און אויך
וועלטלאַכע לימודים, בעת די תּלמידים, וואס האבן גע־
ענדיגט די פאַרצייטיגע הדרים זיינען געווען כּחם כּטלנים,
זיינען די תּלמידים פון די הינע שולען אַ ע ב ר א י י
ש ע ב ס ל נ י ס. מיר איז אַנטשטעמען צו וואוינען
אַ שטיקל צייט אין די אידישע קאַלאָניעס, וואו איך האב
זיך אַ באַקענט מיט דעם מעכ פון די שולן. אין אַ קאַלאָניע
אדער די שולע שטרעבן צו פאַראיינעמערן די קינדער
מיט דער נאַטור, די הויפט לימודים פון דער דאַרפֿ
שולע דאַרפֿן זיין נעטערליך, ביזנעס און פּאַדערגע צווייגן
פון אַנריקולטור. אין דער ווירקלאַכטיק ווערן די דער־
שטעטע לימודים פאַרנאַכעליכט און אַכטמאַל מעלן זיי
אינגאַנצן אין דער שול־פּאַרנאַס. דערפאַר קומען פאַר
כּכּוכים צווישן ועד הַחֵנוּך און די מורחכים פאַר וואס
מען לערנט ניט ענגונ רעליגיעזע לימודים, אזוי ווי מען
וואלט זיך געפונען אין אַ פאַרימלחמה־לידין רובּישן
שטעטל, וואו עס זיינען פאַרנעמען כּכּוכים צווישן די
אַנהיינגער פון כּחם הדרים און חרדים מתוקנים.
ס'פאַרשטייט זיך, אַז אונז, אַרבעטער, קאָן די הינע

שולע למטרי ניט פאַרדינגן. ביי אונז אין העברעאיש
עוויס קיין עמיש. ביי אונז אין די ש פ ר אַ ד
פ א ר' אַ ס אַ ל ק און ניט ד א ס ס אַ ל ק
פ א ר ד ע ר ש פ ר אַ ד.

מיר זיינען פאַרזינענע פּרטיקולער אין דעם, אַז די שולע
זאל זיין צונעפאַסט צו די באַדערפנישן פון לעבן, אַז די
קינדער זאלן לערנען אין שולע פאַרשידענע מאַכן, מיט
וועלכע זיי וועלן אומשטאַנד זיין זיך באַנוצן אין לעבן
די קינדער דאַרפֿן דערצויגן ווערן ניט ווי דוברי עברית
ניקעס, נאָר אין גייסט פון ליבע צו אַרבעט און אַרבעטער.
מיר פּריווען זיך ניט מיט די סאַקאַבייער (אַטלעטן) קלובן
פון די הינע שולן, ווייל מיר ווייסן ניט אויף וואס די
סאַקאַבייער וועלן באַנוצן זייערע שטאַרקע מוסקלן: צו
באַשיצן די אַרבעטער אדער צו באַקעמפן זיי. ביי אונז
אַרבעטער איז די שפּראַך ניט קיין קולט. ביי אונז אין
די שפּראַך זייכטיג אויף אַזוי פיל, וויפיל זי דינט די
אַרבעטער אינטערעסן.

אין דעם פרט האט די העברעאישע שולע שטאַרק גע־
ינדיגט. זי האט ניט נעמיס זיך צו שאַפֿן דעם טיפּ
פון אַ נ י ע ס א י ד ן, נאָך וועלכן מיר אלע לעבען.
די „רעליגיע פון אַרבעט“, וועלכע דער פאַרשטאַנדענער
אַרבעטער דענקער און מאַהיטדער א. ד. נאַרדזאָ האט גע־
פּרירידיגט, איז ניט אַריינגעדרינגען אין דער הינער שולע.
די העברעאישע שולע אין ארץ־ישׂראל שטרעבט ניט אַיִ
בערצושאַצן אונזערע נלוותווערטן, צו דערציען דעם יונגן
דור אין ארץ־ישׂראל אין גייסט פון אַרבעט און פּראַדזיק
טיוויטעט. דער העברעאישער חנוך האט זיך באַשעפטיגט
מיט דער דעקאָראַטיווער זייט זיינער, ניט זוכנדיג קיין
גייע וועגן און אַ ניעם אינהאַלט אין דער סיסטעם פון
דערציאונג. דערביי איז אויסגעוואַקסן אַ דור וואס
צייכט זיך ניט אויס מיט קיינע באַזונדערע מעלה'ס לנבי
דעם „גלות־אידן“.

דאס זיינען די רעזולטאַטן פון העברעאיש אין ארץ־
ישׂראל, ווי מיר זעען זיי אין ליכט פון דער הינער
ווירקלאַכטיק.
יפּ, מערץ, 1923.

ל י כ מ א ו ן ש א מ ן .

1

באַרבאַרויסן.

ארויסגעגעבן איינער פון אונזערע העברעאישע גע־
לערנטע, ה' אברהם כהנא.
די אַנטפאַנגענע ענטפּ אריוון איז זיך עקסטאַן פון
דער חסידישער ליטעראַטור אין איר ערשטער
תּקופה — „סוּר ר' ישׂראל בעש"ט ביו ר' נחמן בראַס
לאווער“. אַט דאָ, האב איך געמאַכט, וועל איך
געפּינען אין אַיז אַרסט צונויפגעקליבן דעם פאַטעריאַל
אדער אַ טייל פון דעם פאַטעריאַל, וואס איז שייך
צו דער רציני פון אידיש אין דער חסידות־ליטעראַ
טור. ווי עס איז באַקאַנט, האבן די חסידישע רביים
דעאַט אַ נאָנין אַדער באַציאונג צו אונזער פאַלקס

די העברעאישטן קומען אַפּט ארויס מיט טענה'ס
קעגן אידיש אין נאַפען פון קולטור, טראַדיציע, גייט
טייער ירושה. אָבער איינע פון זיי האבן צו דער
טראַדיציע און ירושה פון אונזער פאַלקס קולטור אַזא
באַציאונג, וואס מען קאָן זי אַנדערש ניט צערופן, ווי
ב א ר ב א ר י י ש. איך האב עס געזען, ווען איך
האב דורכגעלייטשט די חסידישע אַנטפאַנגענע („אָנחך
לניא“) מיט'ן נאַמען „כּפּר החסידות“, וואס עס האט

פאר זייער מוטערשפראך צוליב פאליטישע מעשים. די, וואס האבן אנגענומען און דער צענטרוסליסטע אידיש ווי זייער שפראך זיינען אויך צוגערעכנט געווארן צו דער קאטעגאריע פון העברעאיש־שפראכדיגע, ווייל אונזערע פירנדיגע אנטשטאלטן האבן דערקלערט, אז "יהודית", מיינט העברעאיש.

מיר דענקען דאך, אז יעדער אפפארטייאישער און אויסרטיגער באאכטאכער פון הינז לעבן וועט מסכים זיין מיט אונז, אז די צאל פון די, וואס רירן העברעאיש אין ארץ ישראל, איז ניט קיין באדייטנדיגע.

עס פארשטייט זיך, אז אויב די ווערטער, "העברעי־איש־שפראכדיגע" זאלן באצייכענען מענטשן, וואס ווייסן עסלעכע העברעאישע ווערטער, ווי שלום, הירד א.א.וו. דאן ווייל דאס איז די צאל פון העברעאיש־שפראכדיגע איז אונז זייער א באדייטנדיגע. אויב אבער עס האנדלט זיך וועגן מענטשן וואס וויינען אימסטאנד צו ריידן פריי העברעאיש און, בעיקר, וועלכע געברויכן צו מייסלן העברעאיש, דאן איז די צאל פון העברעאיש־שפראכדיגע ניט מער פון א 10 פראצענט פון דער הינער אידישער באפעלקערונג.

איז די נאסן פון תלמידי הערט מען רוסיש, פויליש, אידיש און אנדערע שפראכן, אבער זייער ווייניג העב־רעאיש. דער איינציגער פלאץ, וואו עס ווערט צו מייסלן גערעדט העברעאיש, איז די שולע. דאך דאָרף מען האבן אין זינען, אז אויסער דער פאדערנער העברעאישער שולע זיינען דא פאראן פיל דורים, תלמוד־תורה'ס און ישיבות, וואו די שפראך איז לימוד אין אידיש. אויסער דעם זיינען דא פאראן שולן פון "אליאנס" און אנדערע שולן, וואו דער לימוד ווערט געפירט אין פראנצויזיש און ענגליש.

אויף די אלגעמינע ארבעטער פאראמלונגען רעדט דער עולם צווישן זיך רוסיש, אידיש און זייער ווייניג העברעאיש. ווייל אבער עס זענען רעדן עפנטלעך אידיש, געפינען זיך על פס רוב אייניגע טומלימאכער, וואס דער־לאזן דאס ניט, עס פון אבער צוגעגעבן ווערן, אז די לעצטע צייט איז דער הינער ארבעטער געווארן פיל מער טאקערמאס אין אידיש. די "רעקעס" (רק עברית־קעס) לאזן, אמת, ניט רעדן קיין אידיש, אבער ניט אלע פאל ניט זיי אויב צו שטערן א אידישן רעדנער. דא געפינט זיך א ציגל פאבריק, מיט'ן נאמען סילי־קאס. דארטן איז די שפראך פראגע פארענטפערט. אלע רעדן רוסיש.

דער פובליקאציע פון דעם געזאגטן איי, אז בונגע דער קוואנטיטעט איז דער העברעאישער עקספערטמענט ניט געווען קיין רעפאלט. וועלן זיך אפירן געפינען מענטשן, וועלכע וועלן באהויפטן, אז דער עיקר איז ניט די כמות, נאר די איכות. מיר וועלן זיך דערזיכערן אפשמעלן אין אלגעמינע שטריכן אויף די נייכטיגע ווערטן, וואס זענען געשאפן געווארן אויפ'ן ארץ־ישראל'דיגן באדן פאר די לעצטע יארן.

עס איז באוואוסט, אז דער טעאטער סארנעמא א בא־דייטנדיג פלאץ אין דעם קולטור לעבן פון יעשוידער פאלק. וואלט מען געקאנט רעכענען, אז אין ארץ־ישראל, וואו עס ווערט אנגעפירט א הארטנאקטיגער קאמפ פאר דער העברעאישע פון הינז לעבן, וועט דאס טעאטער פאר געמען דעם אויבנאן. די העברעאישע וואלטן באדארפט צו שטריינגען אלע זייערע כוחות צו מאכען, אז דער טעאטער זאל זיין א מוסכערהאפטער, אז אין ארץ ישראל זיך בא־טייליגן באדייטנדיגע ארטיסטישע רעפערט. נאר זיך די, וואס פארהאלטן זיך גלייכטימיג צו דער זאגן פיינטלעך צו העברעאיש, זאלן באנייטערט ווערן פונ'ם העברעאישן טעאטער־ליידער איז דער מצב פון הינז טעאטער זייער א נידעריגע.

מיר וועלן אנפאנגען פון רעפערטורא.

די שריפטשטעלער, וואס וואוינען דא א לענגערע צייט, האבן ניט געשאפן קיין דראממעס, אין וועלכע עס זאלן געשילדערט ווערן דאס גענווארטניגע הינע אידישע לעבן און אויך ניט באנוצט זיך מיט דעם רייכן היסטארישן מאטעריאל אויף צו שאפן דראממעס פון דעם העראאישן אידישן עבר אין ארץ־ישראל. דערום באנוצט זיך די הינע ארטיסטן מיט די דראממעס, וועלכע קומען צו דער האנט. די איבערזעצונגען אין העברעאיש ווערן ניט גע־מאכט פון פראפעסיאנעלע שריפטשטעלער, נאר פון העב־רעאישע אפסטארן. פארשטייט זיך, אז די איבערזעצונגען זען ליידן פון דעם. דער העברעאישער סטיל פון די דרא־מעס איז בילאס און אפסטאלע ניט דראממעס.

דער גרעסטער טייל ארטיסטן קאנען לחלוטין ניט קיין העברעאיש. זיי זיינען אינגאנצען אנגעוויזן אויפ'ן סוף־ליאר. פארקאמער דער ארטיסט די רעפליקע פון סופליאר, ניט אלעס אפפיררדאך. הערט מען אפסטאלע פון די אר־טיסטן זעלעך געווען, וואס א שילער פון צווייטן קלאס וועט ניט מאכן. (אז אויסנאם איז די פאדראם בערגשטיין כהן, וועלכע קען גוט העברעאיש און צו דעם איז זי א באנאכטע און געשולעטע אקטריסע. דאך ווערט זי בטל כששים אין דעם עס־הארצות־דיגן "אנסאמבל")

דאס פובליקום קיינט פון געלעכטער הערנדיג די גרויזן פון די ארטיסטן. די לעצטע אבער קימערן זיך ווייניג וועגן דעם, ווייל ביי זיי איז דאס טעאטער א פרכה זאך און ניט מער.

ווען מען האט מיט א פאר יאר צעריק אויפגעפירט אין א געוויסן אידישן קלוב א דראממע אויף אידיש, זיינען געקומען די ניסנאזיסטן מיט אנדערע העברעאישע פאנאטן קער און ניט דערלאזן די אויפפירונג. וואלט דען ניט געווען בעסער פאר דער אנטוויקלונג פון העברעאיש, אז אנטשטאט צו באקעמפן אידיש זאלן די פאטענטירטע פירער פון העברעאיש ניט דערלאזן א ביטל געמיינאציע צו שפילן די הויפט־ראליע אין טעאטער? איז דען דאס ניט משונה, וואס אין מאסקווע, וואו העברעאיש ווערט פאר פאלנט, איז געשאפן געווארן די "היכמה", מיט וועלכער

פון אידישע שווישפילער — טאָד ניט שליסן זיין קרויז פאר נייע פויגעלען. זי מוז אריינגעפליען אין זיך נייע צענדליגער, כדי פון די טוען זאָל ארויסשטאַמען יענער א י נ ע ר — (ווער ווייס פון וואָס ער וועט קומען און ווי ער וועט הייסן?) — וועלכער וועט טראָגן אין זיין האַנט דעם עמוד אש פון אידישער בינע-קונסט.

און וויסן זאָל דער קבוץ פון אידישע שווישפילער אין אמעריקע, אז ניו יאָרק, פילאדעלפיע מוז זי ארויסהאַלטן — אָן מנדבים — אַ שוין אידיש טעאטער... נאָר דער תנאי איז, אז יעדער איינער, וואָס פּרעטענדירט צו שטיין אין צענטער, אָדער אין דער שפיץ פון אַ טעאטער, טאָד נישט זיין קיין „סטאַר“ אין אמעריקאנער זין פון וואָרט.

דער גרויסער סטאַניסלאַווסקי איז אַ שווישפילער — אַ ריו... זאָל אַ קוק טאָן אויף אים די גדולים פון אונזערע „קינסטלער-טרופעס“ און זאָגן: איז ער א „סטאַר“?

און זאָלן וויסן די מדיכים פון דער אידישער בינע, אז צו באַשאַפן אַ אידישן ספעקטאַקל מוז מען זיין — זיבן מאָל „סטאַניסלאַווסקי“.

סטאַניסלאַווסקי האָט געהאט פאר זיך די אידעלע, גרויע און באַדאַרנטע טראַדיציעס פון רובישער קונסט. סטאַניסלאַווסקי האָט געהאט די פאַרטיגע שפראַך און רייכע ליטעראַטור. סטאַניסלאַווסקי האָט געהאט די

מיטוויקונג פון גבירים אדירים אין משך פון אַ סך יאָרן.

און דער שאַפער פון אידישן קונסט-טעאטער האָט נישט קיין באַדן פון טראַדיציעס, האָט נישט קיין מענטשן אין טראַדיציעס דער-צויגענע, האָט נישט קיין גבירים.

אונזער נעברויער איז די גרויסע מאַסע פון אידן אַרבעטער: דער צושויער פון דער צוקונפט. אָבער איך דערלויב זיך צו זאָגן אין פּוֹלן און פעסטן כּטחון, אז דאָס איז גענוג: אידיש טעאטער קאָן און וועט באַשאַפן ווערן אפילו אויב אונזערע בירגער לאַכע קרויזן וועלן בלייבן סעפטיש געשטימט — ניט היינט, איז מאָרגן.

זאָל נאָר די אמונה נישט ווערן אויסגע-לאָשן אין די הערצער פון אונזערע „יחידים סגולה“, און זאָל די מאַסע אמעריקאנער שווישפילער ניט אומקערן דעם רוקן צו אירע חברים פון דער אַטער וועלט.

עס וועלן קומען מענטשן, אין וועלכע זי וועט דערפילן ניט קיין כונה צו עקספּלאַטירן זי און אויסנוצן, נאָר איר צו דינען מיט זייערע כחות, מיט'ן גאַנצן ליכט פון זייערע טאַלאַנטן. און אין צוזאַמענארבעט פון אזוי-נע מענטשן מיט'ן קבוץ איז דער סוד פון ערפאָלג.

אידיש טעאטער מוז זיין און וועט זיין. און אפשר איז דער קריזיס פון היינטיגער „קונסט“ אַ טריט צו זיין געבורט?

ל. טשערמער.

העברעאיש אין ארץ ישראל

(א בריח פון א פאָלעסטינער ארכעטער)

ארץ-ישראל'דיגן חושב איבער דער פראגע, צי דער העברעאישער עקספּערמענט האט זיך איינגעגעבן. פיר וועלן זיך נישט אפשטעלן אויף די סטאַטיסטישע ציפערן פון דעם לעצטן רעזירונגס צענזוס בנוגע צו דער צאָל פון העברעאיש שפּרעכנדיגע אין ארץ ישראל. די ציפערן האבן קיין שום ווערדע ניט, ווייל די העברעי-אישע פרעסע און דער ועדה לאומי (נאַציאָנאַל ראַט) האבן אַניטירט פאר דעם, אז איר זאָל אַננעבן העברעאיש

דער שרייבער פון די דאָזיגע שורות וואוינט א בערך לענגערע צייט אין ארץ ישראל, וואו עס ווערט נעמאכט פאר די לעצטע פאר צענדליג יאר דער העברעאישער עקספּערמענט. ד. ה. די פראגע צו מאכן העברעאיש פאר דער שפראך פון אידישן פאָלק. דארום דענקט ער, אז עס וועט זיין אינטערעסאנט פאר די אידן אין „חוץ לארץ“ וואס אינטערעסירן זיך מיט דער לאגע פון אידיש און העברעאיש, צו הערן אַ סינגל פון אַ

בוי כל'עראיי אומשטענדין), מוז זיין קולי-טיווירט דער שוישפילער, וואָס דענקט, וואָס פילט, וואָס לעבט אויף דער בינע מיט'ן אמת פון טאָג און נאכט און באַלויכט דעם אמת מיט זיין קינסטלערישער נשמה.

אָבער — דער אמת'ער שוישפילער פון דעם מין טאָג נישט זיין קיין „סטאר" אין פראַפּעסיאָנעל-מערקאנטילן זין פון דעם דאָ-זיגן באַגריף.

מענטשן, וועלכע פרעטענדיין צו זיין „קע-נער" פון די אידישע טעאטער-פארהעלטנישן אין אמעריקע, שרייען אין איין קול:

— אַמעריקע קאָן נישט אויסהאַלטען קיין ערנסטן אידישן טעאטער.

איך קען נישט דעם אַמעריקאנער אידישן עולם. איך קען סתם דעם עולם. און איך זאָג פשוט: אַן ערנסטער טעאטער קאָן און מוז אויסהאַלטן אומעטום, וואו אַן עולם איז דאָ. דאָס איז אַ כּלל. ווייטער קומען פרטים.

די פרטים פון אַמעריקאנער פראַקטיק זאָגן מיר, אַז קיין ערנסט טעאטער איז דאָרטן נישטאָ. עס זיינען דאָ סטאַרס, וואָס ווילן האָבן אַן „ערנסט טעאטער", אָבער נישט „ערנסט" ווי זייערע ענאָצענטרישע שטערעמונגען דערלויבן עס.

איך רייך אין נאָמען פון דער זאך און מוז אַנטאָפּן די וואונדן מיט מייע פינגער.

קיין סך „פרטים" ווייס איך נישט.

איך ווייס, אַז... מאַרס שוואַרץ — ווי מען זאָגט דער בעסטער טעאטער-דירעקטאָר אין ניו יאָרק — שפּילט אליין אין „דבוק" דעם צדיק און חנוּען.

מיר איז עס ענגען כדי צו זאָגן קאטעגאָריש: זיין טעאטער דינט אים, זיינע אייגענע, פערזענלעכע שוישפילערישע אמביציעס.

ער קאָן זיך זיין אַ פראַכטפולער שוישפּילער, אָבער ער טראכט נישט וועגן אידיש טעאטער. אַ שוישפּילער קאָן האָבן ערפּאָל. יאָרנלאַנג ערפּאָל. אָבער דער אידישער עולם זוכט און וויל האָבן אַן ערנסטער און

אין אידישן טעאטער דארפן זיך קאָנצענטרירן אַלע בלומען פון דור.

דער וואָס שאַפט אידיש טעאטער, מוז זיין אַ שוישפּילער און דעם שוישפּילער ליבן און פאַרנעמען. ער מוז אָבער זיין אויך מער ווי אַ שוישפּילער. אַבער מוז דעם שוישפּילער אין זיך אָפט דערשטיקן און זיין אַ צאָרטער מדריך פון גאַנצן דור, יונגע און שטאַכטנדיגע אַרום אים. ער מוז פּילן די אַנטוויקלונג פון שפּראַך און ער מוז נישט צונעמען ביים קבוץ — ביים „אַנסאַמבל!" — פאַר זיך אליין די בעסטע זאַפטן פון גאַנצן בוים — הן אין „קמח", הן אין „תורה" — סיי אין ראָלן, סיי אין געהאַלטן.

די באַציאָנונג פון יחיד צום כּלל — און פאַרקערט: אָטידאָס איז דער שווערפּונקט פון דער אַמעריקאנער אידישער בינע. דאָ איז די סכּה פון איר שווערן קרויזים.

עס איז אַ גרויסער — לויט אונזער מיינונג — טעות פון דער „יוניע" צו פאַרשאַפּן די טירן פאַר נייע מיטגלידער. דאָס איז נישט מער ווי אַ „שוואַכקייט" פון די רעדליכער: די געטער האָבן מורא פאַר קאָנקורענטן.

אָבער דערמיט מוז ביטער שטריוויטן די מאַסע פון אַמעריקאנער אידישע אַקטיאָרן. זי קאָכט זיך אין אירע אַלטע פאַרווייערטע זאַפטן. זי איז פאַרשפאַרט, ווי אין אַ תּפּסה, אין ענגען קרייז פון אירע פריערדיגע מנהיגים און שטערנס, זי זעט נישט די כרייטע האָררי זאָגן און מערלאַכקייטן פון אַ פרייער וועלט, און זי האַט רק מורא, עס זאָל נישט קומען אַן איבעריגע מויל אויף אירע קאַרע סערוות, אַן איבעריגע גוף אויף ענגע זיצפלעצער — אַ שלעכטע און קורצזיכטיגע פּאָליטיק איז עס! זאָל מען זי איבערקוקן און זאָל מען פאַרשטיין, אַז אירן קאָנען און מוזן האָבן אַ טעאטער, וואָס זאָל נישט אַפּשטיין פון אַנדערע. און קיינער וועט אונזער טעאטער נישט באַשאַפּן אויסער אונז, אידישע שוישפּילער, מיט אונז זענען אייגענע הענט, אָבער מיר מוזן קלאַר און פּעסט וויסן, אַז דער קבוץ — די מאַסע

הונדערטער סבות, וועלכע זיינען פון קונסט זייער ווייט...

קונסט איז לעבן אין הייסן פייער פון אידעאלן. דאָ, וואו עס פעלט אידעאל, איז ניטאָ קיין קונסט: עס איז דאָס לעבן פון גאָס — פון ניו יארקער, אָדער ווילנער, אָדער בוקארעשטער — עס קאָן אנציקן דעם צושויער, ווייל עס איז אזא לעבעדיגער גרום פון זיין היים, אזא רופנדיגער, ליבער בת קול פון זיין יוגנט; אָבער עס איז נאָר אַ „פיקטשור“ פון די קרובים, נישט קיין קונסט.

און אויב טעאָטער לאָזט זיך אויף דעם דאָזיגן וועג, מוז עס אומקומען.

דער הויכגאָטער סטאַניסלאָווסקי האָט אין משך פון זיין קינסמלערישער טעטיקייט תמיד געביטן זיינע לאָזונגען און געזוכט, געזוכט דאָס „העמל פון גליקלאַכן“ — דעם וועג פון אמת'ער קונסט. און איינס מוז מען מודה זיין — ער פלעגט תמיד ווייכן, ווי פון פייער, פון די קאָנסערווענצן פון פאל'שע באַהויפטונגען. זיין יעדער נייער רוף איז געווען נויטיג און נוציג אַראָפּצושלעפן דעם טעאָטרוואָגן פון פאַרגליווערטן שאַבלאָן. „די צייט פון טעמפּעראַמענט איז אוועק!“ — אזוי איז געווען זיין ערשטער לאָזונג אין סוף פון פאַריגן יאָרהונדערט.

עס איז אַ מוראָדיגער „חלול השם“, ווייל „טעמפּעראַמענט“ — ס'הייסט: אינווייניג סטער פייער, כח פון איבערצייגונג — איז דער יסוד פון קינסטלערישן שאַפן. אָבער דאָס מאָלסט איז סטאַניסלאָווסקי געווען גערעכט, ווייל מיטלמעסיגע אקטייער האָבן פאַרגעסן אלץ ארום זיך — זיי זענען קונסט — און „געבויט“ נאָר אויף זייערע „טעמפּעראַמענטן“.

האָט זיי סטאַניסלאָווסקי געזאָגט: לאָזט צורו אייערע טעמפּעראַמענטן. יעדעס ביינקל און טישל אויף דער בינע איז וויכטיג אזוי ווי אייער „טעמפּעראַמענט“.

אָבער בעת דער דאָזיגער אמת איז שוין ווידער געוואָרן ניט קיין נייעס אין טעאָטער,

האָט סטאַניסלאָווסקי געזוכט נייע לאָזונגען. און זיין נייסטער לאָזונג איז געווען דער אלטער, דער אייביגער לאָזונג: קונסט איז דער אמת פון לעבן. די אייביג פאָכטייט, דאָס נאָטירלאַכע פון לעבן האָט אין רוסישן טעאָטער — פאַר גאַנגאָל'ס צייטן — אַריינגעפירט דער באַרימטער שטשעפּקין...

אויף דער ענגלישער בינע איז דער פאָך טער פון נאָטירלאַכקייט דיוויד העריק.

זיי — די גאונים פון בינע־קונסט — האָבן פאַרשטאַנען, האָבן דערפילט, אז דער אמת פון לעבן טאָר נישט ווערן פאַרשטויסן דורך דער „טעכניק“, דורך די פאַרמען פון קונסט. קונסט איז אמת!

אָבער — אַ פראגע:

— איז אמת שוין קונסט?

— ניין!!!

אין פייער פון אידעאל ווערט דער אמת קונסט.

יעדעס קונסטווערק מוז זיין באַהויבט מיט'ן הייסן אטעם פון קינסמלער'ס נשמה; מוז זיין באַשטראַלט מיט זיין לעבנסאינדעאל.

און דאָ איז עס דער חלוק צווישן אַנסאַמבל אזוי ווי ער איז נויטיג ביי שעקספיר', און דעם אַנסאַמבל פון בייזער מאָדע.

אין טעאָטער מוז ברענגן דאָס פייערדיג האַרץ פון בינע־קינסטלער: פון שוישפילער; אין דער פאַרשטעלונג מוז לויכטן זיין גע'שטאַלט, מוז פלאַקערן זיין בליק.

לויכטן און פלאַקערן און טראָגן מיט זיך דעם פלאַמען — זייל פון פראַמעטעאוס קאָנען נישט קיין קבוצים — דאָס קאָנען נאָר יחידים. און אַטדי יחידים טאָרן נישט ווערן פאַר טיליגט אין דער לופט פון פאַרשטעלונג...

פון די „הויכע וואַלקנס“ מוז איך זיך אַראָפּלאָזן אויף דער ערד און קלאָר אויסטייטשן מיין געדאַנק.

איך מיין, אז אין אַ טעאָטער, וועלכער מאַג און מוז זיין פון עולם געזוכט און גע'אַכט (און אז דער עולם פאַרמאָגט תמיד און אַממעטום דעם אמת'ן און פיינעם חוש, האָב איך זיך איבערצייגט פאַר כמעט 20 יאָר

נישט, ווערט א „רעזיסיב“ און פריידיגט „אנסאמבל“. די אינדיווידואליטעטן, די אַל-טע שאַרפע פנימ'ער פון בינעקונסט ווערן פאַרלאָזט, פאַרטריבן אין די פינטסטערע ווינקלען. אויף די „ברעטער“ הויבן אָן אַרומצו-הויכן גע'חלש'טע פליגן, בלינדע ווערים, בלא-סע ברואים בעלם פון זייער רעזיסיב. די בלייניגע, שטראַלנדיגע קונסט פון לעבעדיגסטן צווישן קינסטלער — פון שוישפילער — ווערט פאַרלאָזט, פאַרטויבט, פאַרטרונקען אין ימים פון ליטעראַטור. מאָלעריי און דער רות ווייס דורך וועלכע אַבֿות און אמהות געשאַפענע ילדים פון „טעאטער“...

אין רוסלאַנד, וואו די קונסט פון דער בינע איז תמיד געווען ראַפּינירט (ווייל די סלאַווישע נאַטור, שאַפט דעם טיר-פּילנדיגן שוישפילער און די פּאַליטישע אימשטענדן האָבן תמיד גע-טריבן צום טעאטער די טעטיגסטע און פייני-סטע פאַרשטייער פון גייסטיקן אַדל) — אין רוסלאַנד איז זיך שוין די מחלה פון „אַנ-סאַמבל“ אויסגעשטאַנען. טעאטער איז איצ-טער ווידער אויפ'ן וועג פון שוישפילער ריזער טיפער איבערלעבעניש און פון באַנאַכטער פערזענליכקייט. און מיט'ן גאַנצן ווייטאָג פון אונזער האַרצן, וואָס איז געוואָרן מיד אויף די וועגן פון טעאטער, וואָלטן מיר געוואָלט וואָרענען דעם אַמעריקאַנער חבר — דעם שוישפילער וואָס איז ניט פעסט אין זיי-נע איבערצייגונגען — ער זאָל ניט אוועק אין די וועגן פון שלעכטער נאָכקרימעניש דעם פאַרשאוויסענע טיטשטן פרייני-צייט פון „אַנסאַמבל“.

אנסאַמבל איז ניט קיין ניים פאַר איינעם, וועלכער מיינט טעאטער ערלאַך. שעקספיר — אונזער נביא און פאָטער — איז אינגאַנצען אַנסאַמבל. אין גרעסטן טייל פון זיינע פאַ-פּולערסטע ווערק זיינען ניטאָ אפילו קיין „צענטראַלע“ ראָלן. אויסער האַמלעט'ן קאָנען מיר נישט אָנרופן קיין איין שעקספיר'ס דראַ-מע, וואו עס זאָלן ניט זיין עטלעכע גלייכוויי-טיגע ראָלן. דאָס, וואָס איינציגע שוישפילער האָבן איבער מערקאַנטילע חשבונות'דיגע

טעמים זיך אַרומגערינגלט מיט צופליגע-נפשות און אַרומגעשלעפט שעקספיר'ס פערל-שטיקער איבער דער וועלט, ביינענדיג דערביי דאָס געשעפט אויף זיך אַליין, אויף זייער אייגענעם שפּילן — אַט דאָס האָט גע-בראַכט אָן אונטערגאַנג — אַ צייטווייליגן, פאַרשטייט זיך — שעקספיר'ן, און אַט דאָס האָט געפירט צו אַ סעקעמישער באַציאונג פון קריטיקער בנוגע דער קונסט פון שוישפילער בכלל. דערפון איז אַרויסגעקומען די גלייטשיגע און זייער צווייפּלהאַפטע טעאָריע. און אין ספּעקטאַקל דאַרף זיך „קיינער נישט אויסציי-כענען“.

און ווער עס האָט וועגן טעאטער אַ קלאָרן און פעסטן באַגריף; ווער עס זוכט זיין אַפ-גאָט נישט אויף די פנימ'ער פון די רעזענ-זענטן און מעסט זיין טאַלאַנט ניט נאָר מיט דער אָונט-איינזאַמע; פאַר וועמען טעאטער איז דער אינהאַלט פון זיינע יאָרן און טעג און נעכט — יענער ציט זיך פון שעקספיר'ן און צו שעקספיר'ן. יענער ווייס און פאַרעכט ניט קיין איין רגע, אַז די קונסט פון שוישפיל-לער איז נישט קיין איינזאַמע, קיין אַפּגעזונ-דערטע, ניערט אַ קאַלעקטיווע. דער שווי-שפילער שאַפט אין רעש און געפילדער פון קבוץ — אין „אַנסאַמבל“... פון קבוץ הענגט ער אָפּ, דעם קבוץ געהערט זיין האַרץ, זיין נשמה, זיין גאַנץ לעבן...

עס איז אָבער דאָ אַ חילוק צווישן שלעכט-געטייטשטן אַנסאַמבל און אמת'ן אַנסאַמבל. אין אזוי גערופענעם אַנסאַמבל-טעאטער איז ניטאָ קיין טרענער פון דער אָדער יענער פּאַזיטיווער אידיע אין דער פאַרשמעלונג. יעדער אַנסאַמבל-שטיק פון אַט דעם מין איז סוף כל סוף אַ שטיק לעבן אָן שטראַלנדיגער באַלויבטונג פון אַ קינסטלערס אידיע. עס איז נאָר אַ ליזנע. אין ערנסטן פאַל — פּריוואַטער אַלער נאַטוראַליזם. אין כעסטן פאַל — אידיעלער, אָבער דאָך נאַטור-ראַליזם. דער צושויער קלייבט זיך נישט פאַ-נאַנדער: סון וואַנען נעמט זיך זיין אַנציוסונג? אין טעאטער קומען אַפט די אַנציוסונגען פון

א בריוו וועגן טעאטער

ווינע אויפגאבן. ער מוז זיך אליין שטופן, ווייל קיין פיינע פריינד פון קונסט — קיין מעצענאטן אין הויכן און איידעלן זין פון דעם באגריף — האָבן מיר נישט (מיר האָבן אין בעסטן פאל בעליגאוה'דיגע מנדבים, און דאָס אויך זייער ווייניג), און אונזער אווי גערופענע אינטעליגענצן איז טיילוויי פאַרזונקען אין ליי-טעראַטור — טעאטער אָבער איז אַ גאנץ אַנדער וועלט, ווי ליטעראַטור און אפילו מוזיק — און טיילוויי פאַרמשכנ'ט באַ פּאָליטיק און אזוי גערופענער געזעלשאַפטלאַכקייט.

בלאָנדזשעט דער אידישער שוישפילער אָן ליכט און אָן לופט, איבער דערנער און גרוי בער, ראנגלט זיך מיט הונגער און קעלט; איז זיך מחויה, אַז ער געפינט אַ „שלאַגער“, ציי-טערט פאַר „ליטעראַרישע“ פּיעסן, ווי פאַר אַ כּיזון רוח, שעפט זיך צו וויינען און צו לאַכן בעת אים ווילט זיך עם — און ווייס ניט וואָס איינגטלאַך וויל מען פון אים האָבן: וואָס איז כּשר און וואָס טריף? וואָס איז „שונד“ און וואָס קונסט? וואָס פאַר אַ מאָס טראַגן אין זיך די טאַגנעבנדיגע קריטיקער און ווי אזוי פּאסט מען זיך צו דער מאָס צו? און מיט אַמאָל האָט אים אַ קויל געטראָפּן: געקומען „ערלים“ פון מאָסקווע און צוגענומען דעם גאנצן עולם... און חכמים און נכונים וועלן איצטער טייטלען מיט די פינגער און זאָגן:

— אַהא! אַט וואָס מען דאַרף!...

— אַנסאַמבל דאַרף מען!

— די סטאַרס דאַרף מען עוקר מן השּׁורש

זיין!...

און די גרוב, אין וועלכער דער אידישער

שוישפילער וועט ליגן אין נאָענטסטן עתיד פון

אַמעריקאַנער טעאטער, וועט זיין סכּתמא —

„אַנסאַמבל“...

מיר, די תלמידים פון דער רוסישער בינע,

זיינען דעם וועג דורכגעאנגען.

יעדער איינער, וואָס וויל שפּילן און קאָן

עס דערנייען צו אינו ידעות, אַז דאָס אידישע טעאטער אין אַמעריקע לעבט איבער אַצינד אַ טיפּן קרויזס, און מען חור'ט ביי אונז אָפט איבער, אַז דער ערפּאָלג פון מאָסקווער „קונסטפּעאטער“ אין אַמעריקע איז איינע פון די וויכטיגסטע סכּות, וואָס דער אידישער עולם גייט נישט „אפילו צו שוואַרצן“.

די דאָזיגע ידיעות שטעלן צוועק פאַר אונז די פּראַגע וועגן אידישער בינעקונסט אין אַמע-ריקע אין איר גאַנצער גרויס און פאַרענטפערן אייניגע „האַרבט“ פּראַגן.

די שורות געהערן דער פּען פון אַ שווי-שפילער. אַ שוישפילער מוז זיין פאַרויכטיג, ווען ער רעדט וועגן פּראַקטישע פּראַגן פון טעאטער. זאָל מיר דערלויבט זיין צו זאָגן פּשוט און קלאַר — זיך פּרעזענטאַר, אַלס שווי-שפילער, טו איך זיכער נישט קיין טובה מיט די דאָזיגע שורות. די טבע פון דער פּעדער איז שוין צו טרעפּן וועמען עם איז — אָפט אפילו ניט מיינענדיג דעם געטראָפּענעם — מיט איר שאַרפּן שפּיץ און ממילא קריגן ער-געזוואו, אין אַן אומבאוואוסטן ווינקל, אַ נייעם פאַרביטערטן שונא.

אָבער איך מוז זאָגן, אַז דער אידישער שוישפילער איז אַ תועה בדרכי-החיים, און קיינער נעמט זיך נישט די טרחה צו באלויבטן אים זיין ביטערן און שווערן וועג מיט דעם רעפּלעקטאָר פון אַ גרויסן אידעאָל אָדער לפחות מיט דער לאַטענע פון אַ דורכגעטראכטער און קאָנסעקווענטער פּראַגמאַט. ביי אונז, — ביי אידן, מער ווי ביי אַלע אומות, — מוז דער שוישפילער אליין שלעפּן די לאסט פון

* דער פּראַפּאָטער פון דעם „בריוו“, א. מאַרעוועי קי, איז איינער פון די סאָלאַטפּולסטע אידישע אַקטיאָרן, אַ רעזיזיסטער און אַ נעמוויכטיגער סעאַטעריטוער. אַפּפּל אַ האַט ער געשפּילט אויף דער רוסישער בינע, אין די לעצ-טע יאָרן האַט ער זיך אינגאַנצן אָפּגעגעבן דעם אידישן סעאַטער טרוער אין ווילנע און דערנאָך אין פּיטק. זיין מיינונג וועגן אידישע סעאַטעריטוער איז כּראַי אויבצו-הערן. מיר וועלן אָבער נעמל פּראַגן אויף פאַר אַנדערע מיינונגען פון פּרעזאַנטן, וואָס שפּיינען גאַנצעם צום טאָל מיט און זיינע באַקאַנט מיט זיין אינווייניגסטן לעבן, זיינע פּרעזענטען און באַדערשענישן. די רעדע.

ביימער, גראָז און בלומען
 זיינען אומגעקומען —
 און די פארטרונקענע שטרעק
 האָט אַנ'אָנדער אויסגען אָנגענומען.
 די ליימיגע פלאַך האָט נאָך קיינמאָל ניט
 אזוי זאָט זיך אָנגעטרונקען; —
 זי האָט זיך אין וואַסער געטונקען,
 זיך געשפּאַלטן, און ווידער זיך צונויפגעקלעפט;
 וואוּניטוואוּ האָבן זיך בערגלאַך געטרעפט,
 אַרויסגעלאָנצט ווי גרינע, צעשוואָלענע קערפערס
 דערטרונקענע אָן ודוים.
 די ליב־באַקאָנטע פּויגל,
 וואָס פלעגן זיך וויגנדיג אויפ'ן האַרץ פון טיך,
 אָנלענען און זיך אָנטרינקען, —
 זיי שטעלן זיך אָפּ פאַרוואונדערטע
 אויף איבערגעקערטע שטאַמען,
 און באַקוקן מיט נייגער די נייע וועלט. — —
 אַ, רייד ניט, רייד ניט, ברודער מינער,
 אַ האַרץ וועסטו אודאי ניט פאַרצאַמען,
 ווען עס דערפילט די אָנגעשטרענגטע ענגשאַפט
 פון זיין אייגענעם ברעג.

ב. לאַפּין.

אַן ווערטער

כ'ניי ארום אַ פרעמדפאַרלירענער
 אין דעם ווירבלוואַלד פון ווערטער,
 מיין געדאַנק, — נאָך ניט געבוירענער,
 זינקט אין ווערטער אַ באַשווערטער.

ווערטער, וואו איז אייער זויטעניש,
 וואָס פלעגט צוואַנגן און רייצן?
 ווי אַ שפּיל אין פאַרבנ־בייטעניש
 מיר דעם רוים מינעם פאַרפלייצן?

אויסגעשעפּטע איצטער ליגן זיי,
 ווי אַ קוואַל אַנ'אויפגעהערטער, — —
 וועל איך וויגן, און פאַרוויגן זיי
 מיט אַ באַנגן קלאַנג אָן ווערטער.

כאפסטו זיך פאר'ן אויער און לויפסט,
לויפסט, וואוהין מענטשן לויפן.
צום זייגער...

צו מאַטי זייגער לויפסטו.

קומסטו צו — געפאקט מיט מענטשן.

ביי דער זייט שטייט א צעטומלעך זקן.

פרענסטו: וואָס געשען?

ענטפערט ער:

נאָר ניט, וואָס זאָל געשען? —

ניט אויסגעהאַלטן...

וויאָסטו וויסן: ווער ניט אויסגעהאַלטן?

ביזערט זיך א אידענע:

וואָס פרעגט איר: „ווער ניט אויסגעהאַלטן?“ מאַטי, מאַטי זייגער, געבאך.

די רגע פונ'ם בוידעם אַראָפּגענומען.

בלוי, זוי א מילד.

דער שוים זעצט נאָך פונ'ם מויל...

דער עולם נעמט זיך צעניין.

נייסטו אויך.

נייען צוויי ווייבער.

איינע זאָגט:

ער ווי ער, נאָר זי און די קינדערלאַך, געבאך, האָט א דונער געטראָפן.

פרעגט די צווייטע:

וואו האָסטו א דונער?

ביזערט זיך די ערשטע:

וואָס דען, אז ניט קיין דונער?

דערקלערט די צווייטע:

ניט פון א דונער, פונ'ם הילך פון א דונער.

דונערן ניזקן דעם מענטשן נאָר ווען זיי טרעפן אים.

מאכט זיך, אז דער רבש"ע שיקט אָן ביזנעס כאַרעס,

פאלן דונער'ן וואס פונ'ם הילך זייערן ווערן מענטשן גע'ניזקט...

ה. לאַפּין.

ד ע ר ט י י ך .

דעם טייך איז ענג געוואָרן

אין זיינע אייגענע ברעגן,

און צום ים האָט ער גרייבן ניט געקאָנט;

האָט ער זיך צעפלאָסן,

און זיך אויסגעגאָסן

אויף ליימיגע פעלדער און וועגן;

ווען די תקופה,
תקופת תמוז ווען איז?
איך זאגן אים, ווען תקופת תמוז איז.
דאָס שטיקל געלע האַנט רוקט זיך אַרויס, דאָס פענטער ווערט פּריי.
קוק אין פענטער:
די פיגור דערווייטערט זיך.
עפעס אַ אירענע זיפצט איר נאָך:
"קאַליע דער זיינער."

ש ב ת ג א נ ז ס ר י .

מ'קוקט!

דורך האַלב אָפּענע טירן און פענטער קוקט מען...
מ'האַרנט זיך איין און מ'קוקט ווייטער.
פרעגט מען אַ דערשראָקענער: וואָס איז?!
ענטפּערט מען: שיש... שטילער אַביסל!
אַ ווינטל טוט אַ בלאָז.
גלאַצט איינער אויגן און שטאַמלט:
מ'מ'זינגט!

„מ'פּיפט!“ — כאַפט זיך אַ צווייטער און ווערט בלייך.
פון אַ בוידעם פענטערל טוט מען אַ יעכץ:
„מ'גייטם!“

ווערט אַ געיעג, אַ נואַלד.

ווייבער פאַלן חלשות, קינדער קוויטשען.
ס'סקריפן טירן, ס'קלאַפן לאָדן.
ס'ווערט שטיל.

דאָס געזאַנג און פּיפּעריי דערנענטערט זיך.
ס'קילן די בלוטן.

די האַר אין קאָפּ שטאַרצן, ווי די שפּילקעס,
שטאַרצן און שטעכן.

ס'דויערט... שווער, צו זאָגן וויפּיל...
אַ רגע?

אַ יובל?

מ'שרייט:

גאָר ניט, גאָר ניט!

שקצים... היימישע שקצים.

מ'פּירט די פּערד פון ביינאַכט — זינגט מען.

גאָר ניט, גאָר ניט, אידן!

מ'פּילט זיך אַ ניי געבוירענער.

ס'צייט אין גאָס אַרײַן.

ס'וויילט זיך אַ הייז טאָג טיט דער פּובליקער שרעק. איר אַכטעס אַביסל רואיג שפּאַצירן.
רײסט זיך דיר פּלוצלונג אַרײַן אין אווער אַ גרױלץ.

אַ גרױלץ פון אַן איבערגעריסענעם קוויטשען.

יא, דאָס איז ער, מאָטי זייגער,
נאָך איר און די קינדערלאַך גייט ער.

ס'איז שוין פּריוואַטאָג.

וועגן שבת טראַכט קיינער ניט.

איך שטיי ביים פענטסטער.

וואַססט אויס פאר מיינע אויגן א פיגור.

איך קוק זיך איין: מאָטי זייגער!

ניין, ניט מאָטי זייגער!

אַ שאַטן זיינער...

אַן אויסגעקלעפּטער פון וואַסס מיט גלעזערנע אויגן.

דאָס פענטסטער איז אָפּן.

ער פּאַלט צו צום פענטסטער.

אין צימער, פון דער זייט פענטסטער, בלייבט הענגען אַ געל שטיקל האַנט.

ס'פענט זיך אַ מויל,

ס'פּאַלן ליימענע ווערטער:

טאָ קיי כח, טאָ...

זיין.

ביי טאָג זיין איך.

איינגעדרימלט.

חלומ'ט זיך: אַ משפט!

פרעג איך: וואַסער משפט?

ענטפּערט מען.

דיין משפט, שוין פאַר'משפט, שוין...

צו וואַס, פרעג איך, פאַר'משפט?

— ג'הרג'ט צו ווערן, זאָגט מען.

ניט מיט מיין טויט שטאַרבן?

ווייב, קינדער דאָס צווען?

גוואַלד, שריי'ך, וואָס וועט פון זיי ווערן!?

לאַכט מען:

זי אַן אלמנה,

די קינדער יתומים...

כאַפּ זיך אויף,

שטייט מיינע, מינטערט מיר.

ס'ווערט אַ וויילע שמויל.

באַלד האַרץ איך ווייטער:

אַ חלום... איז אַ האַלבער אמת.

אַמאָל... אַמאָל אַ גאַנצער.

— — — געהאַט אַ לוח,

ווייס ניט וואו דער לוח.

נעוואַלט פרעגן:

ווער „זמישעט“?

פאכט זי מיט די הענט, טייט מיט די פינגער און נעמט גוואלדעווען.
ווערט א געלויף.

מ'פארמאכט טירן, לאָדן...

באלד טראָגט זיך איבערן מאַרק א יונגערמאַן,
שרייט:

גאָר ניט, גאָר ניט, אידן!

מאָטי... מאָטי זייגער... ניט מיט אלעמען...

גאָר ניט, אידן!

בארוואיגט מען זיך.

מ'עפנט טירן, לאָדן.

מאָטי זייגער... מאָטי זייגער...

איך קען אים, מאָטי זייגער! א נאמן איז ער, א נאמן איז א מיל, אין דער וועלטענדיגער ט.

א ווייב האָט ער— א ברכה צו מאַכן, קינדערלאַך דריי— אוצרות.

איון אינגעלע און צוויי מיידעלאַך. געראַטענע קינדער.

זעקס אינדערפרי:

ער שטעלט אויף דעם סאַמאָואַר.

א פערטל אויף זיבן:

ער כאפט זיך ארויס אינ'ם טלית ותפילין צעבלאָזן דעם סאַמאָואַר.

האַלב־זיבן:

ער שטייט אין טלית אָן די תפילין מיט'ן טשאַיניקל ביים סאַמאָואַר.

דריי פערטל אויף זיבן:

ער טראָגט דעם סאַמאָואַר.

זיבן:

ער שפּאַנט אין מיל אַריון.

האַלב־צוועלף:

זי טראָגט אים אָנבײַסן.

זיבן פאַרנאַכט:

ער שפּאַנט פון דער מיל.

אַכט:

ער טראָגט עפעס פונ'ם מאַרק.

ניין:

אויסגעלאָשן דער לאַמפּ.

קומט דער שבת, איז פרויטאָג צו נאַכט, דאַוונט ער אין דער היים.

משעת קדוש קומט זי אויף אים מיט אויגן, כ'הען טישטילדען ווערן פון אַזאָ קיין.

נאַכ'ן עסן ס'זאָל דונערן און בליצן, גייט מען צו שווער און שוויגער.

פיר א זייגער ביי טאַג.

אַז דאָס וועטער איז שיון, גייט מען שפּאַצירן. זי מיט די צוויי מיידעלאַך,

ער— מיט'ן אינגעלע, זי מיט צוויי מיידעלאַך פאַרויס, ער מיט דעם אינגעלע פון הינטן...

קיינער האָט ניט געשריגן,

דער שכן האָט פון שלאָף געשריגן.

— פון שלאָף! ? פון שלאָף! ? — שטוינט זי —

זאָגן היינט, נאָך דאָ מענטשן וואָס שטאָפן. ביי מיר האָט עס דעם שלאָף אָפגענומען.

די גאַנצע נאַכט די אויגן געמוטשעט און ניט געקענט כאַפן דעם שלאָף.

ס'איז נאָך אַ חסד פון דעם, וואָס לעבט אייביג, וואָס ס'איז אזא דרויסן.

„ ז ו נ ט א ג “

היינט איז זונטאָג, זאָגט זי, געשראָקן זיך פאר'ן זונטאָג.

מאַרקטאָג.

אַ גוי צו אַ גוי איז ניט גלייך.

פאראַן אַ גוי, וואָס ברענגט אַרויס האָס ביסל שפּיז און זאָגט דיר נאָך אַ גוט וואָרט דאַעו.

פאראַן אַ גוי, וואָס טוט אויף אים אַ קוק, דערפילסטו דאָס מעכער אין זיין בוזעם...

אַ רעגן, אַ שאַרנע איז בעסער.

קיינער וועט ניט קומען...

און ער זאָל טאַקע זיין אונזער היטער.

מ א ג נ ט א ג .

אַ שלעכטער טאָג.

ד י נ ס ט א ג .

דער אמת'ער גוטער דינסטאָג...

ערשט פאר מיר וואָכן דינסטאָג...

מ י ט ו ו א ג .

אַ שיינער טאָג נאָך אַ סלאַמע.

אויסגעבלייכטע, פאַרנעלטע פּנימ'ער ווי נאָך אַ תּענית.

באווייזט זיך אין גאַס אַ מענטש,

גייט ער ווי אויף הילצערנע פּיס:

רוקט זיך.

מ'שלעפט זיך צו צום שכן, מ'פרעגט: נו? ... וואָס? ...

ענטפּערט מען: וואָס האָט צו זיין? ! ... דערוויל, דאַנקען גאָט, נאָר ניט.

ד א ג נ ע ר ש ט א ג .

ס'איז שטיל.

פּלוצלינג באווייזט זיך אין גאַס אַ אידענע.

זי האַלט זיך ביים האַרץ, שטאַמלט און שיכט אויס:

— אוי, אוי, דער זיינער...

איך קען ניט ריידן, דאָס האַרץ...

דאָס האַרץ פּליט אַרויס.

איך עפּן די טיר, טו אַ קוק:

דער זיינער...

דער זיינער אין „זמישעט“,

„זמישעט“, זאָג איך אייך!

מ'פרעגט:

וואָסער זיינער?

דו הויבסט אן מורא האָבן זי זאָל אזא שוואַך אָרט ניט אָנטרעפן.
דו ביסט זיכער אז זי וועט אָנטרעפן. פארלעשטו דעם לאַמפּ,
פאַרבאָהאלטסט זיך אין אַ ווינקעלע. צוליב וואָס, ווייסטו אַליין ניט.
מעגלאַך, צוליב דעם, די פינטסטערניש זאָל זיך ניט אַרויסזען.
נאַכט.

אַלע שלאָפן.

ווער זאָגט, זיי שלאָפן? זיי מאַכן זיך, אז זיי שלאָפן.

זיי האָבן פאַרלוירן דעם מענטשלעכן שלאָף. זיי שלאָפן ווי אַ בהמה, להבדיל, שלאָפן און האָרן.
. . . לעגט זיך דער שלאָף אויפ'ן האַרצן, בלייבט מען אַ ווילע אַ פאַרטומלעך,
דערהאַרטט מען אַ רעט, אַ גערודער...
מ'טרובעט!

טוט מען אַ ברום אַ דערשראָקענער:

— ווער איז דאָרט! ?

רופט מען זיך אָפּ:

— נאָט איז מיט זיך!

קיינער.

ווער האָט צו זיין?

ס'איז נאָר ניט.

אַ פליג פליט, אַ גרויסע פליג, אַ קאָמאר.

פרואווסטו זיך באַרואיגן.

נעמט זיך שנאָרן אַ קינד.

דאכט זיך זיך, אז כ'ברוכט, דאָס קינד, וועקט די פּוּכטקייט מיט אַלע אירע ביזנעס מויקיס.
וויילסט זיך אַ לאַז טאן איינטיילן דאָס קינד, פאַלט אום אַ בענקל, בלייבסטו אַ צעטומעלעך.
דו האָרסט: מ'שרייט גוואַלד.

דאָס שרייט דער שכן דינער, וואָס וואוינט פון יענער זייט וואַנט.

דו גערענחסט אז אין דער וואַנט איז דאָ אַ טיר, דו קענסט אָבער די טיר ניט געפינען.

קלאַפסטו אין דער וואַנט, קלאַפסט אזוי לאַנג, ביז דער יסן קומט צו זיך, און דו זאָגסט אים:
— נאָר ניט, נאָר ניט!

אַ בענקל איז אומגעפאַלן.

דורך אַ שפּאַרע פון אַ לאַדן רייסט זיך אַריין אַ בלוילאך פאַסעקל.

דו עפנטסט דעם לאַדן:

ס'שאַרעט אויף טאָג.

אין דרויסן מבול'ט.

ס'טוט אַ סקריפּ די טיר.

ס'קומט אַריין אַ אידענע.

זי האָט זיך אַריינגעכאַפּט, זאָגט זי, איבערפּרעגן,

זי וואַלט געקענט שווערען, זי האָט געהאַרטט שרייען.

מ'זאָגט איר:

מ'האָט ניט געשריגן,

א מירקייט נעמט ארום אלע גלידער.
עפעס קלאפט מאָדנע דאָס האַרץ, קלאַפט און לעכערט די אויערן.
. . . אַ פּוּס ציט! די הענט ווערן שווער! וואָס פּרירט עפעס אזוי די נאָז?
וואָס איז דאָס? חלשות? ! . . . אפשר פּאַרזעסן?
מ'ווענדט אָן אלע כּחות. מ'הויבט זיך אויף. מ'קומט צו זיך.
ס'ווילט זיך אַ קוק טאָן אין פענעסטער.

דער רעגן פּאַלט,
שמייסט די ערד.

די ערד קוקט מיט מוטנע פּאָטיקלאַך.
ווערסטו אין כּעס, פּאַרמאכסט די אויגן. קומט דיר אויפ'ן געדאַנק אַ שכור.
פּראַווסטו אים אָפּטרייבן פּון זיך,
וויילט זיך דיר אָבער וויסן, וואָס פאַר אַ שכור דאָס איז,
אַ גוטער, צי אַ שלעכטער?

פּאַראַן, זאָגט מען, אַ שכור, וואָס, יענע ער טרינקט זיך און, ליגט ער און טישעפעט קיינעם ניט.
פּאַראַן אָבער אַ שכור, וואָס וויפּיל ער טרינקט ניט, איז אים אלץ ווייניג.
ס'ברענט אים, זאָגט מען, האַלט ער אין איין טרינקען.
ווערט אים נמאָס משה, טרינקט ער בלוט.

עפּנסט דו די אויגן, זעסט ניט מער דעם שכור,
דו פּילסט אָבער, אַז ער איז דאָ, פּון ערגעץ קוקט ער אויף דיר.
וויילסטו אַנטלויפּן.

צובליצט ער זיך מיט זיינע חיה'שע אויגן, פּונקט פּליען דיר גלייך אין פנים...
דו פּילכט, דו ברענכט. פּאַלכטו אזוי צי גיבט געלעגער. האַטשעסט זיך, ווי אַ שלאַנג.
נורעסט, נורעסט זיך אין קישן.
. . . רוקסט אַרויס אַ פנים,
טוסט אַ קוק אין פענעסטער:
ס'רוקט זיך אָן די נאַכט.

בין השּמעות.

די נאַכט וויל באַקעמפּן דעם טאָג,
ס'נייט אַ מלחמה אויף לעבן און טויט.
דו זעסט:

די נאַכט הויבט אָן גובר צו זיין, ווערסטו מיט אַמאָל דעם טאָגס צד.
צינדסט אָן אַ לאַמפּ, צו פּאַרטרייבן די פינעסטערניש.
ווערט ליכטיג.

יילסטו אַ ברכה מאַכן „בורא מאורי האשׁ“, נהנה זיין פון אַ ליכטיגער שיין.
נעמט די פינעסטערניש און יאָגט זיך אויף דיר דורכ'ן פענעסטער,
באַפּסטו און פּאַרוקסט אויף גיך דאָס פּאַרהענגל, פּאַרמאַכסט די לאַדן.
נעמט זי זיך טאַפּן די ווענט, דו האַרעכסט ווי זי פּראַכט, די פינעסטערניש,
ווי זי טאַפּט, נישטערט אַ שוואַך אַרט אין דער וואַנט.

דיג אין קיין שום בארירונג מיט דעם בריי-
 טערן עולם, וועלכער האָט זיך, ווי דער שטיי-
 גער איז אין דייטשלאַנד, אינטערעסירט מיט
 זיי ווי מיט דעם פּאַראַדיגן שניי. פון שפענג-
 לער'ן אָבער און פון שפענגלער'ס בוך רעדט
 מען אומעטום, אפילו אין אויגע קרייזן, וועלכע
 ווייזן געוויינטלאַך נישט ארויס קיין גרויס
 אינטערעס צו וועלכע נישט איז אידיען. דער
 נאָמען פונ'ם בוך „דער סוף פון די מערב־לענד-
 דער“ („אונטערגאנג דעם אַבענדלאַנדעס“ אויף
 דייטש) איז כמעט געוואָרן צו אַן אַלגעמיינעם
 לאָזונג, וועלכן מען פאַרשטייט אויפ'ן וואונק.
 אוינס פלעגן מיר געוויינטלאַך זען אין רוסלאַנד.
 איצט זעען מיר עס אין דייטשלאַנד. און
 דערביי האָט זיך דער גייסטיגער פּרצוף פון

דייטשלאַנד זייער ווייניג געביטן. דער אינטע-
 רעס פונ'ם ברייטערן עולם צו געדאַנקען און
 אידיען איז דאָ נישט געוואָרן שטאַרקער ווי
 פריער, אָבער עס האָט זיך געביטן די גאַנצע
 אויסן און אינווייניגסטע פּאָליטישע סיטואַציע.
 מען האָט זיך אָנגעכאַפט אָן אַ וואָרט, וואָס
 האָט צוגעוואָגט צו געבן אַ פאַרענטפּערונג פאַר
 אָנגעווייטיגטע פּראָבלעמען, וועלכע האָבן מיט
 אַמאָל געקראָגען אַ באַדייט אפילו פאַר דעם
 מענטשן פון דעם פשוט'ן המון. אויף וויפיל
 דאָס בוך גיט אַ פאַרענטפּערונג פאַר די דאָר-
 זיגע פּראָבלעמען און וואָס איז בכלל דער מער
 מיט אים, וועלן מיר זען אין דעם צווייטן טייל
 פון אונזער ארטיקל.

י. דראַכלער.

א י מ ה

טעג. נעכט.

ג'פּר'ט אַ טאָג, גייט אַ נאַכט. און ווידער טאָג, און ווייטער נאַכט.

אַ זונער־טאָג,

זאָגט מען:

זיסע ליכטיגע טעג — און אזוי ביטער און פינטסטער אין יעדן אבר.

אַ וואָלקן־טאָג,

זיפצט מען:

טעג, ווי אויפ'ן האַרצן.

אַ רעגן־טאָג,

פרעגט מען:

וואוהין לויפט מען, די שעהזאָל גיט זיי, אין אזא דרויסן?

מען זיצט אין שטוב.

די רעגן־טראָפּן פּויקן, צעשיטן זיך איבער'ן ראַך.

מ'האַרעט ווי דער רעגן גיסט.

ס'ווערט קאַלט. אַ גרוי'ל לויפט אַדורך איבערן לייב.

מ'כאַפט אַ קוס אויף דער סטעליע. די סטעליע איז טרוקן.

שיטערע זייגען, ווייזטראַויס, די ווענט, זיי אָטעמען מיט פייכטקייט.

מ'פילט, ווי זי יאָגט פון די ווענט, די פייכטקייט, צוגייט זיך איבערן צימער,

און דריקט די ברוסט.

אומעטיג.

הָאָבִן פֶּאָרמאָנט דעם ווײַל צו נעוועלטיגן, דעם ווײַל צו מאַכט הָאָבִן, די רוסישע אינטעליגענצן נישט. און אז עס האָט זיך צעפֿלאַקערט דער קאמף וועגן דער פֿאַליטישער מאַכט, הָאָבִן די ערשטע געמוזט גובר זיין, ווײַל זיי זיינען גע- ווען ענעדריגשער און פֿעסמער אין זייערע מעשים און הָאָבִן געפירט די ליניע פֿון זייער פֿאַליטיק מיט אַן אומ'ברחמנות'דיגער אויסגע- האַלטנקייט. אינ'ם גייסטיגן און מאַראַלישן פרט האָט די רוסישע אינטעליגענצן גלמרי נישט פֿארמאָנט אזוינס, וואָס זיי וואָלט געקאָנט ארויסשטעלן קעגן די באַלשעוויקעס, וואָרום, ווי שוין אויבן דערמאָנט, האָט זי מיט זיי געהאַט בשותפות כמעט די זעלביגע אני מאַינס. דעה איינציגער מאַראַלישער אויפוואַרק, וועלכען די רוסישע אינטעליגענצן האָט יא געקאָנט מאַכן די באַלשעוויקעס און האָט אים טאָקע געמאכט, איז באַשטאַנען אין דער באַשולדיגונג, אז זיי הָאָבִן אָפּגענאַרט די מאַסן. דער אויפוואַרק איז נישט אין גאַנצן ריכטיג, וואָרום ערשטנס מוז דאָך ערשט באוווּזן ווערן, אז די באַלשע- וויקעס הָאָבִן געהאַט די ביזע כונה אָפּצונאַרן דעם עולם, און דאָס איז שטאַרק אָפּגעפרעגט; גיכער פֿאַר אַלע לייגט זיך אויפ'ן שכל, אז די מנהיגים פֿון די באַלשעוויקעס הָאָבִן, לכל הפחות אין דער ערשטער צייט, געגלויבט באַמונה שלמה, אז מיט דער הילה פֿון די מאַסן וועט זיך זיי איינגעבן גובר צו זיין אַלע מניעות און טאָקע געבן דעם פֿאַלק ברויט און שלום, ווי זיי הָאָבִן עס געהאַט צוגעוואָגט. און טאָמער אַלען טאָקע די מאַסן מען זאָל זיי אָפ- באַרן? ער יא כ'ל פנים מוז זיך איטלאַכער, וועל- כער זוכט בא די מאַסן אַל הכשר פֿאַר דאָס אמת'דיגע און דאָס גוטע, זיך ריכטן אויף דע רויף, אז אינ'ם קאמף וועגן דער מאַכט וועט אים דער רמאי אָדער דער דעמאָגאָג גובר זיין. ווי די מעשה איז — דער מאַרקסיזם האָט אין רוסלאַנד א סך אַ ביזערע ראַלע געשפּילט אידער אין דייטשלאַנד.

דער מאַרקסיזם איז אַ צווייג פֿון יענעם בייזן וואָרצל, וועלכער האָט אָנגעהויבן אויס- צווייגן די פֿאַרשעדיגע ניסטיגע זאַפֿטן אין דעם פֿאַרנאַניזם פֿון די מערבֿאיראָפּעאישע פֿעלקער זינט דער צווייטער העלפט פֿון דעם 19טן יאָר- הונדערט. דער נאָמען פֿון דער דאָזיגער חולאת איז: די רעליגיע פֿונ'ם „אינטערעס" און דער אני מאַינס פֿון דעם קאמף פֿאר'ן קיום אָדער פֿאַר דער מאַכט. ער איז נישט סאָציאַליזם און פֿונ'ם וואָרט. וואָרום אים פֿעלט דער לאַגישער יסוד פֿון זיי בייזן: די פֿאַדערונג פֿונ'ם יושר בכלל און מהאי טעמא די פֿונ'ם געוועלשאַפט- לאַכן יושר. די מערבֿאיראָפּעאישע מענטשהייט וועט נישט געוונד ווערן, כל זמן זי וועט אין זיך נישט גובר זיין די דאָזיגע רעליגיע פֿונ'ם אינטערעס און פֿון דער מלחמה פֿאַר קיום און מאַכט. וועט זי אָבער אַמאָל גובר זיין די דאָ- זיגע רעליגיע אין זיך (וואָס איז שטאַרק אָפּ- געפרעגט) דאָן וועט דער מאַרקסיסטישער אופֿן פֿון דיינקען פֿון זיך אַליין בטל ווערן. דערווײַל אָבער זיינען מיר נאָך ווייט פֿון אזויגע צייטן. ווייטער פֿון אַלעמען איז דייטש- לאַנד. גראַד פֿאַרקערט: אין דייטשלאַנד דער לעבן מיר בא היינטיגן טאָג אַ געוויסע בא- ניאונג פֿון דער מאַרקסיסטישער שיטה; אַ מאַרקסיסטישן תּוֹך איז אַ נישט-מאַרקסיסטי- שער פֿאַרם; בפירושער אויסגעדריקט: די מאַרקסיסטישע אידעאָלאָגיע אויף אַ ראַסן-קול- טורעלן יסוד. נאָך דער מלחמה האָט זיך אין דייטשלאַנד אָנגעהויבן צו פֿאַרשפּרייטן אַ בוך אונטער דעם נאָמען: „דער סוף פֿון די מערבֿ- לענדער". דער מחבר פֿונ'ם בוך אָסוואַלד שפּענגלער איז ביז אהער אין דער דייטשער ליטעראַטור געווען אומבאַוואוסט. דאָס בוך האָט זיך פֿאַרשפּרייט מיט אַזאַ גיכקייט און האָט באוווּזן אריינצודרינגען אין אזויגע פֿאַר- שידענע לייענער-קרייזן, ווי מען האָט עס ביז אהער אין דייטשלאַנד נישט געזען. סענשאַל ציע-ביכער הָאָבִן קיינמאָל נישט געפֿעלט אין דייטשלאַנד (למשל: „די גונדלאַגן דעם 19טן יאָרהונדערט" פֿון טשעמבערלען, „די יודען און דאָס ווירטשאַפטסלעבן" פֿון זאָמבאַרט'), אָבער זיי הָאָבִן זיך תּמיד געדרייט אין די ד' אמות פֿון געוויסע אינטעליגענטע קרייזן, נישט קומענ-

די מערבֿאיראָפּעאישע פֿעלקער זינט דער צווייטער העלפט פֿון דעם 19טן יאָר- הונדערט. דער נאָמען פֿון דער דאָזיגער חולאת איז: די רעליגיע פֿונ'ם „אינטערעס" און דער אני מאַינס פֿון דעם קאמף פֿאר'ן קיום אָדער פֿאַר דער מאַכט. ער איז נישט סאָציאַליזם און פֿונ'ם וואָרט. וואָרום אים פֿעלט דער לאַגישער יסוד פֿון זיי בייזן: די פֿאַדערונג פֿונ'ם יושר בכלל און מהאי טעמא די פֿונ'ם געוועלשאַפט- לאַכן יושר. די מערבֿאיראָפּעאישע מענטשהייט וועט נישט געוונד ווערן, כל זמן זי וועט אין זיך נישט גובר זיין די דאָזיגע רעליגיע פֿונ'ם אינטערעס און פֿון דער מלחמה פֿאַר קיום און מאַכט. וועט זי אָבער אַמאָל גובר זיין די דאָ- זיגע רעליגיע אין זיך (וואָס איז שטאַרק אָפּ- געפרעגט) דאָן וועט דער מאַרקסיסטישער אופֿן פֿון דיינקען פֿון זיך אַליין בטל ווערן. דערווײַל אָבער זיינען מיר נאָך ווייט פֿון אזויגע צייטן. ווייטער פֿון אַלעמען איז דייטש- לאַנד. גראַד פֿאַרקערט: אין דייטשלאַנד דער לעבן מיר בא היינטיגן טאָג אַ געוויסע בא- ניאונג פֿון דער מאַרקסיסטישער שיטה; אַ מאַרקסיסטישן תּוֹך איז אַ נישט-מאַרקסיסטי- שער פֿאַרם; בפירושער אויסגעדריקט: די מאַרקסיסטישע אידעאָלאָגיע אויף אַ ראַסן-קול- טורעלן יסוד. נאָך דער מלחמה האָט זיך אין דייטשלאַנד אָנגעהויבן צו פֿאַרשפּרייטן אַ בוך אונטער דעם נאָמען: „דער סוף פֿון די מערבֿ- לענדער". דער מחבר פֿונ'ם בוך אָסוואַלד שפּענגלער איז ביז אהער אין דער דייטשער ליטעראַטור געווען אומבאַוואוסט. דאָס בוך האָט זיך פֿאַרשפּרייט מיט אַזאַ גיכקייט און האָט באוווּזן אריינצודרינגען אין אזויגע פֿאַר- שידענע לייענער-קרייזן, ווי מען האָט עס ביז אהער אין דייטשלאַנד נישט געזען. סענשאַל ציע-ביכער הָאָבִן קיינמאָל נישט געפֿעלט אין דייטשלאַנד (למשל: „די גונדלאַגן דעם 19טן יאָרהונדערט" פֿון טשעמבערלען, „די יודען און דאָס ווירטשאַפטסלעבן" פֿון זאָמבאַרט'), אָבער זיי הָאָבִן זיך תּמיד געדרייט אין די ד' אמות פֿון געוויסע אינטעליגענטע קרייזן, נישט קומענ-

דער מאַרקסיזם איז אַ צווייג פֿון יענעם בייזן וואָרצל, וועלכער האָט אָנגעהויבן אויס- צווייגן די פֿאַרשעדיגע ניסטיגע זאַפֿטן אין דעם

נצחון". דאָ און דאָרט דער אייגענער נע-
דאָס — אַז מאַכט איז דער יסוד פון רעכט!
נאָך אַ שרעקלאַכערע ראַלע האָט דער מאַרמֶד
סיום געשפּילט אין רוסלאַנד. די פּעולַה פּונ'ם
מאַרקסיום האָט זיך דאָ אַרויסגעוווּן אויף אַן
אַנדער אָפּן. די געדיכטע מאַסן פּונ'ם פּאַלק
זיינען פון אים נישט אָנגערירט געוואָרן. דער
פאַר אָבער האָט ער כמעט אין גאַנצן פאַר-
כאַפט די שטאַטיגע און גרויסשטאַטיגע אינ-
טעליגענץ. אין מערבֿ־אייראָפּע האָט מען דער-
פון נאָר אַ קנאַפּע השגה. דאָרט שטעלט מען
זיך געוויינטלאַך פאַר, אַז דאָס גייסטיגע לעבן
פון רוסלאַנד האָט זיך געפּונען אונטער דער
שליטה פון אַ מאַלסמאַי, אַ דאָסמאַיעווסקי און
אַ טשעכאַוו. אַזאַ מין בילד איז לנמרי פאַלש
און געפּינט זיך נישט בהסכּם מיט די פאַר-
העלטנישן אין רוסלאַנד פאַר דער רעוואָלוציע
און אויף פאַר דער מלחמה. טאַלסמאַיעו, דאָסמאַיעווסקי'ן און טשעכאַוו'ן האָט מען טאַר
קע שטאַרק געלייענט און אויסגעמיטשט אויף
אַלע אָפּנים, אָבער זייערע אָנשוואונגען און
זייערע אידייען האָבן נישט איבערגעלאָזט קיין
שום סליאַד אויף דעם דינקען פון דער רוסי-
שער אינטעליגענץ, וועלכע האָט געשטעקט ביז
איבער די אויערן און מאַרקסיסטישע פאַר-
שטעלונגען. אַ סך כאַראַקטעריסטישער פאַר-
דעם גייסטיגן לעבן פון דער רוסישער אינטע-
ליגענץ זיינען געווען די זשורנאַלן און די פּע-
ריאָדישע ליטעראַטור בכלל. אין דער דאָזיגער
ליטעראַטור האָט עס געשוויבלט און געגריבלט
פון מאַרקסיסטישע רעיונות און סברות. כמעט
אַלע רוסישע פאַרטייען, און אפילו די פאַרטיי
פון די סאָציאַליסטן-רעוואָלוציאָנערן, האָבן דעם
מאַרקסיום געמאַכט חנ'דלאַך, האָבן לכל הפחות
געהאַלטן פאַר אַ חוב זיך צו פאַרנויגן פאַר
אים מיט גרויס כבוד.

אין וואס זיינען באשטאנען די כאראקטע-
ריסטישע שמייכן אינ'ם דענקען פון דער רוסי-
שער אינטעליגענץ? מען קאָן אים כאַראַק-
טעריזירן אַן ערך אין אַט וועלכער פאַרם: די
כאדערפענישן, וועלענישן און אינסטינקטן פון
דער מאַסע זיינען דער איינציגער דעה־זאָנער

איבער אַלץ וואָס איז אין די אויגן פון דער
מענטשהייט אמת און גוט, וואָרום הן דאָס
אמת'דיגע, הן דאָס גוטע טון ערשט באקומען
אַ הכשר פון די דאָזיגע כאדערפענישן, וועלע-
נישן און אינסטינקטן פון דער מאַסע; און
אַלס אַ פּועל־יוצא דערפון: אַלע מעשים און
אַלע געדאַנקען, וועלכע זיינען נושא הן אין די
אויגן פון דער מאַסע און האָבן העלחה בא-
איר, זיינען אמת'דיג און גוט; אַלע מעשים,
געדאַנקען און טעאָריעס, וועלכע זיינען נישט
כיבולת אויסצונעמען בא דער מאַסע און האָבן
ביי איר ניט קיין העלחה, זיינען נישט־אמת'דיג
און נישט גוט. עס איז נישט שווער צו פאַר-
שטיין, אַז פון דאַנען האָט מען געדאַרפט
מאַכן נאָר איין איינציגן טראַגט, כדי צו קומען
צו אַ פּאַלקאַמענער דעמאָנאָגיע און אַבלאַקראַ-
טיע. אזאַ מין קוק אויף דער ראַלע פּונ'ם
גייסט אין דעם לעבן פון דער מענטשלעכער
געזעלשאַפּט האָט געמוזט פירן דערצו, אַז די
רוסישע אינטעליגענץ האָט זיך גענומען מיט
גרויס אימפעט און גרויס התמדה יאָגן זיך
אין געוועט נאָך דער לאַסער פון דער מאַסע.
פּאַפּולער צו זיין איר באַדער רוסישער אינ-
טעליגענץ געוואָרן דער גרעסטער שבת, די
גרעסטע מעלה; אומפּאַפּולער צו זיין — אַ
שטאַרקער חסרון. אין דער דאָזיגער יאָגעניש
האָט די רוסישע אינטעליגענץ אָנגעוואָרן איר
גאַנצן זעלבסטבאַוואוסטויין, איר גאַנצן איד,
איר גאַנצע נשמה. זי איז געוואָרן אויסגע-
ליירדיגט הן גייסטיג, הן פּסיכיש. אַט אין אַזאַ
מצב האָט זיך געפּונען די רוסישע אינטעלי-
גענץ, בעת אויף רוסלאַנד זיינען אַנגעשטאַ-
נען די באַלשעוויקעס. הגם די רוסישע אינ-
טעליגענץ איז קעגן די לעצטע אַרויסגעטראַגט
מיט אַ גרויסן פּראָטעסט, איז דאָך צווישן איר
גייסטיגן מהות און דעם מהות פון די באַלשעווי-
קעס אין תּוך גערעדט ניט געווען קיין עיסר'דיגע
חלוק, וואָרום זי האָט מיט די לעצטע געהאַט
בשותפות די זעלביגע רעליגיע: דאָס צופאַסן
זיך צו דער מאַסע. דער איינציגער חילוק
צווישן איר און די באַלשעוויקעס איז געלעגן
נאָר אין אַן אַנדער תּהום: די באַלשעוויקעס

מיילא אָפּגעוואָרפן געוואָרן אָן אַ זייט אלס אַ
נישט־משותף־דינע פּאַנאַזיע.

סער ווי אלע אנדערע לענדער פון מערב־
און מזרח־איייראָפּע האָבן געליטן פון דעם
מאַרקסיוס צוויי גרויסע מדינות — דייטשלאַנד
און רוסלאַנד. אין דייטשלאַנד האָט דער
מאַרקסיוס באוויזן זיך איינצואוואָרעלען ניכער
און טיפער אידער אין אלע אנדערע לענדער
מחמת די דייטשע אינדוסטריע האָט זיך תיבה
נאָך דער דייטש־פּראָנציווישער מלחמה פון
1871 פּלוצים אַ הויב געטאָן אין דער הויך און
כהסכּס דערמיט האָט זיך גיך צוואוואקסן אויך
אַ שטאַטיג־אינדוסטריעלע ארבעטערשאַפט. אין
איינעם מיט דער דאָזיגער פּלוצים אויסגעוואק־
סענער אינדוסטריע האָט דער מאַרקסיוס
געווירקט אין דער זעלביגער ריכטינג.
אונטער זיין שטענדיגער השפעה איז
דאָ שטאַרקער אידער ערגעציוואו אנדערש צור
שטערט געוואָרן דער גלויבן אין די נייסטיגע
כחות און ס'איז קעגן דעם אויפגעהאָדעוועט
געוואָרן אַ פּאַנאַטישער גלויבן און אַלין וואָס
איז שייך צום נוצן, צום „אינטערעס“ און די
עבודה־זרה פון דער מאַכט. פון אזוינע מיני
אנשוואונגען זעט מען נישט דעם מינדסטן
שפור אין דעם פּרוערינגן דייטשלאַנד, נישט
אין דער דייטשער קלאַסיק און נישט אין דער
דייטשער ראָפּאַנטיק. אָבער אזוינע מיני
השגות האָבן אָנגעהויבן איינצורדינגען אין די
מאַסן און ווערן אַ קנין פּונ'ס גאַנצן פּאָלק
זינט דער מאַרקסיוס האָט זיך דאָ אָנגעהויבן
צו פאַרשפּרייטן. געוויינטלעך זוכט מען די
וואַרעלען פון די דאָזיגע השגות אין דעם מילי־
טעדי־שפּריציטן פּרייסנטום. אָבער לויט אונ־
זער מיינונג האָט דער מאַרקסיוס מיט זיין
פּראָפּאַגאַנדע צווישן די מאַסן אין דעם דאָזיגן
פּרט אַ סך מער אויפגעטאָן אידער דאָס
פּרייכנטום, און זיין פעולה האָט דערגרייכט
נישט דער ערך טיפער. על כּל פנים האָט
דאָס פּרייכנטום באקומען אַ שטאַרקע הילף
סעך דעם מאַרקסיוס. אַנב איז די דאָזיגע
קרוכה־שאַפט צווישן מאַרקסיוס און פּרייסי־
טום זייער כאַראַקטעריסטיש. אָבער ווי די

מעשה איז — עס איז אַ פּאַקט, אַז אין דעם
היינטיגן דייטשלאַנד דיינקען אויפ'ן מאַרקסיוס־
טישן שטייגער כמעט אלע, פון דעם פאר־
ברענטסטן דייטש־נאַציאָנאַלן ביז צום פאר־
ברענטסטן קאָמוניסט. לויט דעם מאַרקסיוס־
טישן שטייגער דיינקען און דייטשלאַנד אלע
יענע, וועלכע קעמפן מיט דער גרעסטער
עקשנות קעגן דעם מאַרקסיוס, וואָרום זיי
קעמפן קעגן די מאַרקסיוסישע פּאָליטיק אָבער
נישט קעגן דעם מחות פון די מאַרקסיוסישע
אַנשוואונגען, פון וועלכע זיי זיינען אליין דורכ־
געדרינגען. און די דאָזיגע באַשטייען: (1) אין
דער טעמפּקייט בנוגע צו נייסטיגע און פּסיכישע
השפעות, אין דעם נישט־קאָנען חופּס זיין, אַז
נייסטיגע און פּסיכישע כחות קאָנען אָפּטמאַל
ארויסווייזן שטאַרקע פעולות, וואָס זיינען נישט
ווייניגער און אפּשר אַמאָל נאָך מער ממשות־
דיג אידער די פון מאַטעריעלע כחות; (2) אין
דער מגושמ'דיג הויכער אָפּשאַצונג פון אַלין,
וואָס איז שייך צום פּראַקטישן נוצן, צום „איני־
טערעס“, און (3) אין דער עבודה־זרה פון דער
מאַכט. איך געדיינק נישט אין וועלכער נר־
מער פון דעם „בערלונער טאַגעבלאַט“ בשעת
מלחמה איך האָב געלייענט אַט וועלכע ווער־
טער: „אַ מיר (די דייטשן) זיינען גערעכט —
דאָס וועלן די 42־יגער (די באוואוסטע האַר)
מאַסן פון דער שווערער דייטשער ארטיטעריע
באווייזן“. איך בין נישט ערב פאַר דעם אויב־
דרוק פון דעם דאָזיגן זאין. איך בין אָבער
ערב פאַר דעם אינווייניגסטן מייזן פון אים.
אין פּולן הסכּס מיט דעם דאָזיגן זאַץ דריקט
זיך אויס דער באוואוסטער טעאָרעטיקער פּונ'ס
מאַרקסיוס מאַס אַדלער אין זיין בוך „מאַרק־
סיוסישע פּראָבלעמען“. אין אַן אָרט פון דעם
דאָזיגן בוך שרייבט ער אַט וועלכע שורות:
„לויט דער שיטה פון דעם ניי־הערטיציזם (דעם
סאָציאַליזם אויפ'ן יסוד פון דער קאָנטישער
מוסר־פּילאָזאָפּיע) וועט דער סאָציאַליזם האָבן
אַ נצחון, ווייל אויף זיין צד איז דער יושר
אין דאָס רעכט. לויט דעם מאַרקסיוס וועט
באַשאַפן ווערן אַ נייע השגה פון יושר און
רעכט, ווייל דער סאָציאַליזם וועט האָבן אַ

ארבעטער-עולם. דער תוך איז געווען לגמרי אנדערש; דער תוך איז געווען דיקטאטור. נישט קוקנדיג אויף אלע אנדערע חילוקים און אונטערשיידן צווישן דעם מארקסיום און דער אזוי אָנגערופענער קאפיטאליסטיש-בירגערלאך-כער אידעאָלאָגיע איז דאָך דער גאנצער מהות פון דענקען און פילן ביי זיי בידן אין עיקר דורכגעדראנגען פון דעמאָלבינגן כאראקטער און דיזעלביגע נטיות; פאר דעם איינעם ווי פאר דעם אנדערן איז דער בלויער פראקטי-שער נוצן, דער אזוי אָנגערופענער „אינטע-רעם“ דער איינציגער פסיכישער כת, וועלכער טרייבט דעם מענטשן צו מעשים, און מאכט איז דער איינציגער ציל פון אלע מענטשלאכע שטרעבונגען.

„אָבער דער מארקסיום וויל דאָך דורך דער מאכט באַפרייען די גאנצע מענטש-הייט פון דעם עקאָנאָמישער פארשלאָפונג?“— מיר דערלויבן זיך אין דערין נישט צו גלויבן. לבל הפחות זיינען מיר אין דערין זעהר כחופ. דער מארקסיום האָט אזוי לאַנג און אויף אזא עקשנות'דיגן אופן חושד געווען אלע מענטש-לאַכע אידעאָלן, אז אַ ביסל חשד בנוגע צו אים נופא וואָלט גאָר נישט געשאַט. צי איז ער טאקע אויף אַן אמת אויסן די באַפרייאונג פון דער מענטשהייט? צי עקזיסטירט פאר אים בכלל אַ מענטשהייט? צי האָט ער דען נישט צערײַסן אלע פּעדים, וועלכע בינדן זונײף אַ מענטשן מיט דער מענטשהייט, דהיינו דער ענין פון אַ בשותפות'דיגער גייסטיגער קולטור און בשותפות'דיגע מאַראַלע נייגונגען? מען קאָן נישט וועלן באַפרייען אַ מענטשהייט, בנוגע צו וועלכער מען האָט אָפּגעטרייבט פון זיך יעטוועדע בשותפות'דיקייט מיט איר.

אין דער געשיכטע פון די באַדינגונגען און פאַסירונגען, וועלכע האָבן געפירט צו דער וועלט-מלחמה, האָט דער מארקסיום געשפילט אַ שרעקלאַכע ראָלע, אַ סך אַ שרעקלאַכערע איר-דער די ראָלע פון וועלכע נישט איז אנדערע אנשוואַונגען און פאַליטישע ריכטונגען, ווייל דער מארקסיום האָט געפירט זיין פראַפאגאַנ-דע צווישן די געדיכטע מאַסן, בעת אלע אַני-

דערע אידעאָלאָגישע באוועגונגען האָבן זעלטן אַריבערגעשפּרייט די גרעניצן פון געוויסע איני-טעליגענטע גרופעס און אלע אנדערע פאַליטישע פאַרטייען האָבן זעלטן דערגרייכט מיט זייערע וואַרצלען די טיפענישן פּונ'ם פראַקטן עולם. טאָגטעגלאַך האָט מען אין דער מארקסיסטי-שער ליטעראַטור און דער מארקסיסטישער פרעסע אַריינגע'טענה'ט אין דעם דאָזיגן עולם, אז אַ גייסטיגע קולטור, אין וועלכע די גאנצע מענטשהייט זאָל האָבן אַ חלק, איז גאָר נישט בנמצא, אַז עס זיינען נישטאָ קיין מאַראַלישע געפילן, וועלכע זאָלן זיין בשותפות'דיג פאַר אלע מענטשן, אַז דער באַגריף פון דער מענטש-הייט בכלל איז אַן אויסטראַכעניש פון „בור-געראַכע“ אידעאָלאָגן, אַז דער געדאַנק פון מענטשלאַכקייט און פרייהייט זיינען מעהר נישט ווי אַן אַנשטעל מצד פון געאָאיסטישע „קלאַס'דיגקייטערען“, און אַז דער נוצן בכלל, דער „אינטערעס“ איז דער איינציגער באווע-גער פון אלע אונזערע מעשים, און דער וואוס פון מאַכט אין דער אַדער יענער פאַרם איז דער איינציגער ציל פון אלע מענטשלאַכע שטרעבונגען. טאָגטעגלאַך זיינען אזוי אַרום באַ דעם מענטשן פּונ'ם פראַקטן עולם פאַר-שוועכט געוואָרן די געפילן פון קרוב'ה'שאַפט צווישן אים און דער גאַנצער איבעריגער מענטשהייט. טאָגטעגלאַך האָט מען מוטימירט די מאַסן ווי סאָלדאַטן פאַר דעם קלאַס'קאַמף צוויינדיג באַ זיי די קאַמפּיאַניסטן בכלל, און טאָגטעגלאַך איז מתאי טעמא געוואָסן די פאַרברעמונג צווישן די מאַסן פון די פאַר-שיידענע לענדער. און אַז עס איז אָנגעשטאַ-נען די וועלט'מלחמה, האָבן די מאַסן געוואוסט, וואָס זיי האָבן צו טאָן. פון דער מארקסיס-טישער דראַפּאַטאַנערע איז באַ זיי געבליבן אין קאַפּ דאָס וואָס איז פאַר זיי געווען געהענטער און ממשות'דיגער — די אָפּערירנסקייט צווישן זיי און די מענטשן פון אנדערע לענדער און דאָס טרייבן צום קאַמף. דער שמועס מבח דער אינטערנאַציאָנאַלער קרוב'ה'שאַפט צווישן די אַרבעטער'מאַסן פון די פאַרשיידענע אומות און די שלחות פון דער באַפרייאונג זיינען

מאָרקסיזם האָט זיך אַנטוויקלט אינטער דער השפעה פון געזעלשאַפטלאכע כחות, וועלכע האָבן זיך אָנגעהויבן אַרויסצואווייזן אין דעם מערבֿ־אײראָפּישן געזעלשאַפטלאכן לעבן אַן ערף אין דער מיט פּונ'ם 19טן יאָרהונדערט. דאָס זײנען געווען יענע אינ'ם מאָראַלישן זין הפּקראַשע נטיות, וועלכע זײנען געבאָרן און דערצױגן געוואָרן אין דעם רעכטן ברען פון דעם מערבֿ־אײראָפּיאַישן קאָפיטאַליזם און וועל־כע האָבן זיך תּחילת געזאַמלט אַרום דער פּאָן פּונ'ם דאַרוויניזם און דערנאָך אויך אַרום דער פּאָן פּונ'ם נײטשעאַניזם — דער קוק אויף דעם לעבן אַלס אַ קאַמף צוליב לײב אָדער מאַכט און דאָס דערהױבן פּונ'ם נוצן אַלס אַזױנעב צו אַ פּרױנצױפּ פון אַלע ײּדײשע און געזעל־שאַפטלאכע מעשים. דער דאַרוויניזם איז גע־וואָרן אַזױ צו זאָגן דער נײטסיגער פּאַרטער־טער פון די קאָפיטאַליסטיש־דעמאָקראַטישע געזעלשאַפטס־גרופּעס, און דער נײטשעאַניזם אַ נײטסיגער פּאַרטערטער פון יענע רעשטלאַך פון די אַלטע פּעאָדאַלע גרופּעס, וועלכע האָבן באַ־וויזן זיך בּהרבות־דינ אײנצו־סר'ן אין דער סאַמע מיט פון אַ בירגערלאַך־דעמאָקראַטישן געזעלשאַפטס־שטייגער, אײנזײטיג דערבײ זײערע קאָנסערוואַטיווע נטיות און אַריסטאָ־קראַטישע זכּרונות. די הפּקראַשע אַנשױאָנגען פון לײת דײן ולײת דײן האָבן באַ די אַזױגע בײִ־דע געזעלשאַפטליכע גרופּעס אָנגענומען אַ פּאַר־שײדענע פּאַרם. דער דאַרוויניזם האָט דעם קײוּם, און דער נײטשעאַניזם האָט די מאַכט אַזױעקעשטעלט אין דעם רעכטן מיטן פון זײנע אַנשױאָנגען.

די אַזױגע נטיות, וועלכע האָבן סוף כּל סוף דערפּירט צו דער וועלט־מלחמה מיט אַלע אירע פּועל־יווצאים, זײנען זײַט דער מיט פּונ'ם 19טן יאָרהונדערט באַ די מערבֿ־אײראָ־פּיאַישע פּעלקער געוואָרן דאָס, וואָס מען רופּט געוויינטלאַך אָן — „דער נײטט פון דער צײט“. נישט אומעטום האָבן זײ געוועל־טײגט מיט דער אײגענער עקשנות, נאָר אומע־טום האָבן זײ אין אַ גרעסערער אָדער קלענער־ער מאָס פּאַראַכאַפּט די נשמות פון די מערבֿ־

אײראָפּעיִשע מענשען, און אומעטום האָבן זײ אַרויפגעלײגט אַ מער אָדער ווייניגער שאַרפּן און בולט'ן שטעמפל אויף די אַנשױאָנגען פון דער מערבֿ־אײראָפּיאַישער געזעלשאַפט. עס זײַן גען נישט געווען קײן סך מענטשן, וועלכע האָבן זיך געקאַנט אַרויסדרײען פון זײער השפעה. פאַרשטײט זיך, אַז אונטער דער דאָזיגער השפעה האָבן באַלד מער אָדער ווייניגער גע־מוזט אַרונטערפאַלן אויך די אַרבעטנדיגע קלאַסן פון דער באַפעלקערונג, און דער אױסדרוק דערפאַר איז געוואָרן דער מאָרקסיזם. פאַר די דאָזיגע אַרבעטנדיגע קלאַסן איז דער מאָרק־סײזם געוואָרן דאָס, וואָס דער דאַרוויניזם איז געווען פאַר די קאָפיטאַליסטיש־דעמאָקראַטישע און דער נײטשעאַניזם פאַר די פּעאָדאַליקאַנ־סערוואַטיווע — אַ צווייג פון יענער קײוּם־און מאַכט־אידעאָלאָגיע, וועלכע האָט אָנגע־הױבן צו געוועלטיגן אין די מערבֿ־אײראָפּיאַישע לענדער זײַט דער מיט פּונ'ם 19טן יאָרהױ־דערט, צוגעפאַסט צו די נײגונגען און באַדערפ־נישן פון אַן אַרבעטער־עולם. לײט דער טבע פון זײן אַרבעט און דעם שטייגער פון זײן לעבן האָבן די דאָזיגע נטיות און באַדערפ־נישן באַ אים געטראָגן אַ געזעלשאַפטלאכן באַ־ראַקטער. אַחוץ דעם דאַרף מען נישט פאַר־געסן, אַז דער אַרבעטער־עולם אין יענער צײַט האָט זיך באַמט געבונען אין אַ מצב פון באַ־דריקונג, כמעט פון פאַרשקלאַפונג, וועלכער האָט געפּאָדערט אַ תקון. און דער אױבענדער־מאַנטער אַמאָראַליזם האָט, פאַרשטײט זיך, דאָ געמוזט אָנגעמען נאָר אַן אַנדער פּאַרם אײדער באַ די קאָפיטאַליסטיש־דעמאָקראַטישע און די פּעאָדאַליקאַנסערוואַטיווע גרופּעס פון דער באַ־פּעלקערונג. אונטער דער נהגה פּונ'ם מאָרק־סײזם האָט ער דאָ אָנגענומען די פּאַרם פון אַ קהל'שער שטרעבונג צו מאַכט, צו דער מאַכט־אידעאָלאָגיע פון אַ קלאַס. דאָס וואָס דער מאָרקסיזם האָט דערבײ כּבטײה געווען, אַז ער וויל כּלומרשט באַפּרױען די גאַנצע מינטישײט, איז געווען מער נישט זײ אַן אױבערפּעלכלאַכע פּאַרם, צוגעמאַסטן צו דעם שפּל'ן מצב און דעם געזעלשאַפטלאַכן לעבנס־שטייגער פון דעם

קונסט פון וואָרט, ווייס ווי צו שעצן דעם דאָזיגן וואונדערלעכן מאָנומענט פון דער העבֿי רייאישער פּאָעזיע, ווען אפילו אים זאָלן פרעמד זיין די עפּאָזיצאָנעלע און געדאַנקלאכע עלעֿמענטן, וואָס פון זיי איז ער אויפגעבויט...

ואס יש צדק — יופע מעט |
אד אם אחרי השמדי מתחת רכיע
הצדק יופיע —
יסוגר נא כסאו לעד |

פערזן, וואו עס איז ניטאָ קיין איין איבעריג פינטעלע און וואו דער ריטם און די אָרדענונג פון די ווערטער איז אזוי נאַטירליך, אזוי אין הסכם מיט'ן תוך אין אזוי אויסדרוקסוף, אז איר קאָנט זיך זיי גאָר אנדערש ניט פאַרשטעלן. און אזוי ווי אין א גרעסערער אָדער קלענער דער מאָס איז עס ריכטיג וועגן דער גאַנצער פּאָעמע, נישט נאָר וועגן איינציגע פערזן, איז פינאַל צו טראַכטן, אז דער סוד פון איר ווירֿקונג ליגט אין איר טעמע, ניט אין איר קונסט. ניין „על השחיטה“ איז בריער ווי אַלץ א פּראָדוקט פון ביאָלאָגיס'ס הויכער וואָרט־קונסט, פון יענער קונסט זיינער, וועלכע האָט אים אויסגעלערנט צו באַהערשן, נישט נאָר אויסצו־ניסן זיינע שטורמישע געפילן; צו שמירן, נישט נאָר אָנצוגליען זיינע געדאַנקען. און דאָס אייגענע איז ריכטיג אויך וועגן דע פּאָעמע „אין השחיטה־שטאָט“.

(סוף קומט).

צי איר זייט מסכים צי ניט מיט דעם, וואָס איז דאָ אַרויסגענואָמט, צי איז עס אויך עמאָל ציאָגעל באַקאַנט אָדער אומבאַקאַנט — איר מוזט אַלץ איינס באַוואונדערן דעם כח, וואָס האָט געגעבן אַ וועלט אין פיר פערזן, אַ וועלט, אַן אויפגעשטורעמטע און דאָך אַן איינגעהאַלֿטע טענע, אַ וועלט פון געפילן און געדאַנקען, וואָס מען קאָן וועגן זיי שרייבן גאַנצע פּאָעמעס און טראַקטאַטן. איר מוזט שפירן די שיינקייט פון

דר. ר. זעליגמאַן.

נעאַ־מאַרקסיזם

(שפּענגלער'ס בוך „דער סוף פון די מערבֿ־לענדער“).

זיך געפלייט מיט אַלע כחות איינצווירידן די וועלט, אַז דער מאַרקסזיסם איז דער העכסטער שפיץ פון דעם סאָציאַליסטישן געדאַנק, אַז ער איז איינגעטלאַך דער סאַמע אמת'ער סאָציאַל־ליזם, ווי אזוי ער באַדאַרף צו זיין — דער סאָציאַליזם פאַר עקסעלאַנס. אַ ריכטיגער חוש כנוגע צום גאַנצען מהות פונ'ם מאַרקסזיסם האָבן קעגן דעם אַרויסגעוווּן יענע ווייניגע אויספאַרשער, וועלכע האָבן אין אים געזען אַ געוויסע קרובה'שאַפט מיט דאַרוויניסטישע און צו אַ טייל אויך מיט נישטשאַנטישע פאַרשטע־לונגען. און אין דער אמת'ן איז די קרובה'שאַפט צווישן דעם מאַרקסזיסם און די דאַרוויניסטיש'נישטשאַנטישע פאַרשטעלונגען אַ אָן אַן ערך גאַנצטערע און טיפּערע אידר צווישן אים און דעם סאָציאַליזם אין אַלע פאַרמעס, צו וועלכן ער איז צוגעשטאַנען מן הצד. דער

דער טעות פון דעם רוב היסטאָריקער פונ'ם מאַרקסזיסם איז פון תמיד אַן באַשטאַנען אין דערין, וואָס זיי האָבען געוואָלט ניט אַז דערש צונויפגעפילען דעם מאַרקסזיסם מיט די סאָציאַליסטישע אָנשוואונגען און שיבות פון די גאָר עלטסטע צייטן ביז דער סאַמער מאָדערנער צייט, אַרויסשטעלנדיג אים אַלס אַ נאַטירלאַכן המישך פון דעם סאָציאַליסטישן געדאַנק אינ'ם אַלטערטום, מיטלאַלטער און דער אזוי גערופענער נייער צייט. אין דער אמת'ן אָבער איז דער מאַרקסזיסם אויפגעבויט אויף גאַנץ אנדערע יסודות און דאַרף על פי ישר אריינגעטראָגן ווערן אין גאָר אַן אנדער קאָפּ מיטל פון דער גייסטיגער אנטוויקלונג. און עס איז טאַקע געווען גאַרנישט פון די גרינגע זאַכן, זיך צו באַפרייען פון דער השפּעה מצד דער מאַרקסזיסטישער פּראָפּאַגאַנדע, וועלכע האָט

און ער וואָלט אַליין פאַר זיך גאָר ניט עקוויס טירט, ווען ניט די גרויסע, טיפע און דערהויי בענגע, אַרױס דרױס קרױס פּאָס, וואָס איז דאָ אין זײ...

גרויסע געדאַנקען און טיפע געפילן ווירקן אויף אונז אין פאַרעווענישט מיט זייער אייגענער געדאַנקען און טיפּקייט, נאָר אַ דאַנק יעדער קראַפט, וואָס איז אַנגעווענדט געוואָרן אויף אויסצודריקן זייער גרויסקייט און טיפּקייט. אָט די אונז ניט פאַרשטענדלאַכע, אָבער איבער ציינגדיגע אויסדרוקסקראַפט, „נעמט“ אונז, נישט דאָס, וואָס עס ווערט דורך איר אויסגעדריקט. דער ווערט פון דעם אמת און די מאַכט פון די געפילן, וואָס איז דאָ אין אַ פאַרעטישן ווערק, איז דאָ אין דעם נאָר דערפאַר, וואָס די „פאַרם“ האָט געמאַכט, אַז דער אמת זאָל אַרויסלייכטן און די געפילן זאָלן זיך אַנטפּלעקן, נאָר דערפאַר, וואָס דער דיכטער האָט זיי אויסגעפנט פאַר אונז און געמאַכט אַז זיי זאָלן בליען און וואַקסן, ווי די זון עפנט אויף און מאַכט בליען די קנאַפּס פון אַ פּלאַנצונג פּרילינגצייט. אָן דעם דיכטער וואָלט זיי גרויסע געדאַנקען און טיפע געפילן נישט עקוויסירט פאַר אונז, ווען אפילו מיר זאָלן האָבען געוואוסט פון זיי. אַ דאַנק אים, עקוויסירן זיי פאַר אונז און מיר באַוואונדערן זיי, ווען אפילו זיי זיינען אונז געדאַנקלאַך און עמאַציאָנעל פּרעמד. מיר באַוואונדערן נישט דעם נוצן, וואָס זיי ברענגען אונז, נישט דעם ווערט, וואָס זיי האָבן פאַר אונז; מיר באַוואונדערן דעם וואונדער פון זייער עקזיסטענץ. דאָס קומט אין באַזירונג מיט דעם גענוס פון מענטשאַלען שאַפן, מיט דער שכינה פון דער אומגעראַכטיקייט, איז דאָס, וואָס וועקט אין אונז אויף אַן אַנונג פון גליק. מיר בענטשן און לויבן דעם שאַפער פון קונסטווערק, ווי אַ פרומער בענטשט און לויבט נאָט, דעם שאַפער פון דער וועלט... אין אונזער פאַרערונג פון מינסטלעך איז דאָ עפעס רעליגיעזעס, ווי אין יעדער אמת'ער גאָטפאַרענונג איז דאָ עפעס קינסטלערישעס... אָבער דאָס איז נאָר אַן אַנדער ענין. וואָס איך האָב געוואָלט זאָגן, איז, אַז ווען ניט די ריין פאַרעטישע מינסטלערישאַפט וואָס

ביאַליס האָט אַרויסגעוויזן אין „על השחיטה“ און „בעיר ההרנה“, וואָלטן די געדאַנקען און געפילן, וואָס זיינען דאָ אין זיי, נישט געווירקט אויף אונז, כּחמת די מאַכט פון זייער עקוויס טיפּקייט, אויב ניט דעם צויער עפעס עקוויסטיען, ווענדט זיך אָן דער מאַכט פון דעם קינסטלערישען אויב דרוק. און אויב זיי ווירקן אויף אונז, איז עס נאָר אַ דאַנק דעם מעכטיגן פאַרעטישן פלי, וואָס דער דיכטער האָט זיי געגעבן... לייענט „על השחיטה“:

שמים! כּסשו רחמים עלי
אם ישׁ כּם אל ולא כּם נחב —
ואני לא מצאתי —
התפללו אתם עלי
אני — כּבי פּת ואין עוד תּפּלה בשׁמתי,
וכבר אזלת יד אַתּ און תּקוה עוד —
ער פּתי, ער אַנה, ער פּתי?

דאָס איז די ערשטע סטראַפּע. אין איר איז דער פאַטאָס ניט אזוי איינגעהאַלטן, דער געפיל — ניט אזוי מעכטיג און ניט אזוי בילדלאַך אויסגעדריקט, ווי אין די איבעריגע סטראַפּעס. דער פאַר וועט זי שטאַרקער ווירקן אויף דעם, וואָס איז ריין מענטשאַלעך־עמאַציאָנעל צו איר צוגעדרייט. אַ מענטש, וואָס איז קיינמאָל ניט געדען אזוי אומבאַהאַלפן, אזוי אַנמעכטיג, אַ מענטש, וואָס האָט קיינמאָל ניט צוגעזען מיט זיינע אויגן די אומבאַהאַלפנקייט און די אַנמעכטיקייט פון אַ גאַנצן פּאָלק, פון אַ גרויסן פּאָלק, אַ מענטש, וואָס האָט ניט געהערט דעם געשריי פון אונזערע תּפּלה'ס אין אַן עת צרה, וועט ניט פילן אַזוי, ווי מיר, איר, דעם שטומן געבעט פון „גוי—לבי מת, ואין עוד תּפּלה בשׁמתי“ און דעם אומאויסדריקלאַכן, אומענדלעכן טרויער פון אונזער „ער פּתי, ער אַנה, ער פּתי?“ ער וועט עס פילן, אָבער ניט אזוי טיף, ניט אזוי אינטים, ווי מיר. אַנדערש איז מיט די איבעריגע דריי סטראַפּעס. אין זיי איז דאָ אזויפיל עקספרעסיע, אַזאָ איינגעהאַלטענקייט פון אינטענסיוון געפילן, אַזאָ געשמירקט פון געפיליגטן פאַטאָס, אַזאָ געדריקט און צונויפגעפּרעכטיקט פון געדאַנק, אַזאָ מאַכט פון ריטם, אַז יעדער איינער, וואָס איז נאָר פּיאַיאַז צו שעצן דעם כּח פון מענטשאַלען שאַפן און די

הננו ועלינו!

אם צפה האל מפנינו את ידיו
וארוננו מספוסו לא ימוש —
נעל נא אפוא בלעדיו!
ותחת עין ועמו, כרכס הפת מבטו,
נרד לפנינו תועפות ההרים האלה
ובנים נהראת כאויב החטום!
האזינו!

פילע פון זיינע ניט איינגעהאלטענע פאטעטישע
לידער.

אין „מתי מדבר“, אין אַט דעם געזאנג פון
א י י נ ג ע ש ט י ל ט ן שטורעם, איז אזוי ווי
אין „הברכה“, „לכדי“, „נמדי ליל“ און אנדערע
לידער פון ש ט י ל ק י ט, דא א פאריי-
ניגונג פון מוזיק און ארכיטעקטור.

און די דאָזיגע פאָרניגונג פון איראציאָ-
נעלן (מוזיקאלישן) און ראַציאָנעלן (אַרכיטעק-
טאָנישן) ריטם איז דאָ אויך אין די אייגענע
האַלטמסטע און פאַטעטישסטע פון אַלע ווערק
ביאַליק'ס — אין די „זער און צאָרן“-לידער,
דערהויפּט אין „על השחיטה“ און „בעיר
ההרנה“.

„על השחיטה“ איז דאָ נאָר אין העברעאיש,
„בעיר ההרנה“ אָדער, ווי דאָס האָט געהייסן אין
אַנהויב, צוליב דער רוסישער צענזור, „משא
נעמיראָוו“ („אין דער שחיטה-שטאַט“) האָט
דער דיכטער אַליין געשריבן פריער אויף
העברעאיש, און דערנאָך אויף אידיש. די ביי-
דע זאכן, וועלכע זיינען, נאָך מער ווי „מתי
מדבר“, מוסטערן פון ביאַליק'ס א י י נ ג ע-
ה א ל ט ע נ ע ס פאַטאָם, געהערן צו די העכ-
סטע דערנרייכונגען פון זיין קונסט.

זייער ריין קינסטלערישע קראַפט איז נאָך
אַבער ניט געקומען צום באַוואוסטזיין פון די
לעזער. מיר זיינען נאָך אַלץ פאַרכאָפט פון
זייער אידיאלישן און עמאַציאָנעלן אינהאַלט. זיי
זיינען אָנגעווייט פון געשעענישן, וואָס מיר
זיינען צופיל און צו היים פאַראינטערעסירט
אין זייער לעבנסוויכטיקייט. האָבן זיי נישט
נ ע ק אָ נ ט ווערן פאַר אונז לייכט אַן אַבויקט
פון קינסטלערישער באַטראַכטונג. פאַר אונז
האַט עקזיסטירט דער צ ע ר א ו ן צ אָ ר ן,
די נ ב י א ו ת, ניט די פאַעטישע קונסט פון
די „שירי הזעם“. מיר האָבן זיך צופרידנעט
שטעלט מיט זייער אידיען און געפילס-איני-
האַלט. ער איז באמת אזוי רייך, אַז מיר זיינען
געזעטיגט געוואָרן פון אים און כמעט אינגאַנצן
פאַרזען די ריין קינסטלערישע זייט פון די ווערק.
אין דער אמת'ן וואָלט אָבער זייער „איני-

און נאָך אַט דעם אויסרוף קומט אַ שנע-
לער, אימפעטיג פאַלנדיגער, קלאַנגען-דונער, גע-
נאָסן כמעט אינגאַנצן פון ר י ש ן, און דאָס
איז דער אַפּאָטאָז:

הכפרה נם היא קוראת לנו: „ההינו“
הלרבות! לרסחים! יתפרקו ההרים, ישתכרו הנכחות
או יפלו פנינו תמים, חסרים —
הננו ועלינו
ההרת! — — —

איך ווייס ניט, ווי ווייט דאָ איז אַלץ געווען
אויסגערעכנט, אָבער איינס איז זיכער: דער
כה, מיט וועלכען דער שטורעם פון דער לידיג-
שאַפט איז איינגעהאַלטן און געשמידט געוואָרן
אין פאָרם, איז ניט קלענער ווי דער שטורעם
אַליין. און מען קען זאָגן מיט זיכערקייט, אַז
„מתי מדבר“ געהערט צו יענע געציילטע ווערק,
וואו ביאַליק האָט אַרויסגעוויזן די העכסטע
קראַפט פון זיין שאַפונג — ד י ק ר א פ ט
פּו ן ז ע ל ב ס ט ב א ה ע ר שׁו ן נ.

„מתי מדבר“ איז, ווי די גאַנצע פאַעזיע
ביאַליק'ס, אנדע, אָבער ס'איז אזא אנדע, וואָס
אין איר צארטן בלויען בלוט איז אַרײַנגעטאָן
געוואָרן דאָס א י י ז ן (די זעלבסטדיסציפלין)
פון הלכה.

אין „מתי מדבר“ איז ביאַליק א ב ו י-
מ י י ס ט ע ר, נישט נאָר אַ ליריקער, ווי אין
די ווערק פון זיין צעגאַסענעם, ניט איינגעהאַל-
טענעם פאַטאָם. דערנרייכט די מדרגה פון זיך
אַליין באַגרעניצנדיגע-מייסטערשאַפט, האָט ער
נ ע ב ו י ס זיין ווערק, געבויט לויט אַ גאַנץ
כאַשטימען פלאַן און מיט אַ מאָס און אַ צירקל
אין דער פאַלגעווינדער האַנט, נישט נאָר סתם
אזוי געוואָרפען אימפעטיג שטיינער און ציגל,
נישט נאָר סתם אזוי גענאָסן, אַ צעקאָכטער,

מען וויל אויספארשן יענע פאטעטישע שאפונג ביאָליק'ס, וואו ער איז נײַט אַרויס פון די כלים, וואו ער האָט זיך ניט אָפגעגעבען אין רשות פון דעם געפילס־אימפעט, פון דעם וואָרט שטראָם, נאָר אין, פארקערט, געוואָרן אַ האַר און אַ הערשער איבער דעם און געקערעוועט עס וואוהין ער האָט געוואָלט — דאַרף מען זיך ווענדן צו די „מתי מדבר“ און די „שירי זעם“, צו וועלכע עס געהערט אויך די „שירי הזעם“ פון „מגלת־האש“.

אין „מתי מדבר“ באַרירן זיך געהענטער ווי אומעטום די צוויי עקסטרעמען פון ביאָליק'ס שאַפן — דאָס שטילכטע שוויגן און דער היל־ניססטער אויסגעשריי. זיי באַרירן זיך אַזוי נאָענט, אַז זיי גיסן זיך איבער איינס אין דאָס אַנדערע: די אייביגע שטיִלִקייט פון מדבר (און פון די „מתי מדבר“) איז אַזוי געריכט און אָני־געצויגן, אַז זי מוז אַרויספלאַצן, אויסגעלאָרן ווערן אין אַ שטורעם; דער שטורעם קומט פון דער שטיִלִקייט און צו אַיר קערט ער זיך אַוּם... ווען ער צעקאַכט זיך, דער מדבר, ווען ער צעבונטעוועט זיך קעגן זיין וויס־טער טויטִקייט, ווען ער שטייט־דאָוּף קעגן דער שטומער פאַרנליוערטִקייט, דוכט זיך, אַז ער וועט איבערקערן די וועלט און אומקערן זי צע־ריס צום תהו ובהו; עס דוכט זיך, אַז די טויר טע דיזן, די מתי מדבר, וואָס האָבן אויפגע־וואַכט אייניגעם מיט'ן מדבר און צעריק גע־כאַפט זיך פאַר די שווערדן, וועלן זיך נוקם זיין אָן גאַט, וואָס האָט זיי געלאָזן אין מיטן וועג, אין מיטן דער גרויסער מלחמה, און זיי וועלן אַליין, אָן אים, זיך אַ וואָרף טאָן ווידער אויפ'ן שונא; עס דוכט זיך, אַז דער נייער, פרייער, אויפגעבונדענער, אויפגעשטורעמטער ריטס, וואָס האָט זיך אַריינגעריסן אין דעם פריערדיגן, רואיגן, גלייכעמיסן גאַנג פון די פערזן, וועט ניט אויפתערן, ניט אָפלאָזן, ניט וויסן פון קיין גרעניץ; אָבער — ניין: דער ווילדער, מעכ־טיגער אויפשטאַנד, דער אויפגעברויטער פאַ־טאָס און אומרן, ווערט באַלד אַיינגעשטיִלט, אַיינגענומען — ווער ער. דער שטור־רעם ווערט אויסגעלאָרן —

ישבה הרמטה כשתיה, ועירי יעמור חמרכר. (ע.)

(*) און עס איז שטיִל געווערן ווי פריער, און אַליין גלייכט דער מדבר. און דער עיקר איז, וואָס אַפילו דאָן, ווען עס האָט געבושעוועט און געברויט דער שטור־רעמדיגער אויפשטאַנד, איז ניט געווען אין דעם קיין הפקר־דיקייט, נאָר אַ זיך אַליין פירנדיגער, זיך אַליין באַהערשנדיגער כח... די געצויִלטע, געמאַסטענע און געוואויגענע פערזן, וואו עס ווערט איבערגעגעבן דער געזאַנג פון די אויפגע־וואַכטע, אויפגעשטאַנענע ריזן, האָבן אין זיך נישט נאָר אויסדרוק פון מאַכט, עס איז דאָ אין זיי אויך מאַכט פון אויסדרוק. זייער ריטס אַליין, שוין נישט גערעדט פון זייער לאַגישן אינהאַלט, אָטעמט מיט הייליגער העזה, מיט אַיינגעהאַלטענער, לאַנג פאַרשטימטער, גבורה און עקשנות־דיגען ווידערשטאַנד, ווי כוואַליעס אין אַן אויפגעשטורעמטן ים, אַזוי הייבן זיך די סטראָפן איינע איבער די אַנדערע; וואָס וויי־טער, ווערן זיי אַליין קירצער — און אַליין מעכ־טיגער.

פריהער גייען צען שורות :

הם קוראים :
אחננו גבורים I
דור אחרון לשכבוד וראשון לנאולה אנתנו I
ידנו לבדה, ידנו החזקה
את כבד העול מעל נאוו צוארנו פרקה.
ונקוּף ראשנו שמימה ויצרו בעינינו —
ונערוק לכרכר ונאמר ליה: „אמנו I“
על ראשי הצורים ביו מפלשיו כבום
שתינו מסקרוו הדרור עם כל נשרי שמים —
ומי ארוו לנו?

דער דאָזיגער צען־שורה־סדיגער טייל ווערט באַלייט פון אַ קירצערער און אינטענסיווערער זעקס־פערזיגער כוואַליע —

גם עתה — עם כנר עלינו מברו אל נקם,
כפעט גנע בנו שיר עזו ומרי — ונקם I
לחרבות לרפחים! התחרו לי היטנו I
על אף השמים וחסמם —
הגנו ועלינו —
בכערה I

דאָן גייט דער צווייטער אַכט־שורה־סדיגער אויפברויט, וועלכער איז אַזוי ווי אַן אָפּקלאַנג פון דעם ערשטען טייל פון געזאַנג —

ביאליקס איינגעהאלטענער פאטאָם.

דאָס איז דער פאטאָם, וואו שטורם באַר
גענט זיך מיט שטילקייט, וואו שטורעם און
שטילקייט פילן אָן און מאכן בול איינס דאָס אַנ-
דערע. דאָס איז ביאליקס סינטעזן, זיין קינסט-
לערישע און מענטשלעכע רייפקייט, זיין גרויסע
זעלבסט־באַהערשונג, זיין — איבערגאַנג פון
„אגדה“ צו „הלכה“.

אגדה און הלכה זיינען ניט נאָר צוויי אָפֿ-
טיילונגען אין תלמוד און אין דער שפּעטערדיגער
רבנישער ליטעראַטור. דאָס זיינען צוויי שאַ-
פונגס־פּאַרמען. ביאליקס אַליין האָט אין זיין
עסיי וועגן הלכה און אגדה אויף דעם אָנגעוויזן
(„כנסת“, אָדעס, 1917). ער האָט עס אזוי
פּאַרמולירט: הלכה איז די לעצטע און נויט-
וועגדיגע עסענץ פון אגדה... דאָס רוישן פון אונ-
זער האַרצעס פּאַדרונגען אויף זייער שטורמישן
וועג צום ציל — דאָס איז אגדה; דער רי-
פּלאַץ, די דערוויליגע באַפּרידיגונג און איינ-
שטילונג פון דער פּאַדרונגען, — דאָס איז
הלכה... די הלכה לייקט נישט אָפּ דעם געפילס־
לעבן, נאָר זי נעמט עס איין... אזוי איז ביאליקס
שטילקייט אין דעם טייל פון זיין פּאָעזיע, וועגן
וועלכן איך וויל דאָ ריידן, ניט שטילקייט, נאָר
איינגעהאַלטענער, איינגענומענער שטורם, קאָנ-
טראָלירטע און קאָנדענסירטע ליידנשאַפּטלעכ-
קייט, געצאַמטער פאטאָם, לירישקייט, פעמיני-
נישקייט, וואָס איז געהאַמערט, געשמידט גע-
וואָרן פון מענלאַכן עפּאָם, אגדה, וואָס איז קרויט-
טאַליירט געוואָרן אין הלכה...

ביאליקס האָט שוין לאנג געוואוסט דעם סוד

... כי דמטה כלואת תיכר ער שאול מטה
ובכי מטאפס ער שמים עולה ובוקע*.)

ער האָט געוואוסט דעם גרויסן כח פון יעדן
קאָנצענטרירטן געפיל, און זיין שטרעבן איז
איינצופרעסן זיינע עקסטאַזן, איינצוצאַמען דעם
אימפעטיגן שטראָם פון זיין התלהבות. אָבער

* .. אז פארשלאסענע טרערן ברענען ביז צום סיפּסּטן
תּהום און איינגעהאַלטענער געוויל קאַן הימלען שפּאַלטן...

דערנענט זיך צו זיין ציל האָט ער נאָר אין
אַ קליינעם טייל פון זיינע ווערק.
אין אַ טייל פון די „שירי החורף“ האָט ער
כאַזאָנגען די איינגעהאַלטענע, געשמידטע,
געפרוירענע, קאַלטע און קלאָרע, „סטוביע“ פון
ווינטער

הצור הוריד לנו יום חוק מצר,
יום עז, מוצק אחר כפור, קרח וקר*.)

(ניט אומזיסט חזר'ן זיך דאָ איבער די צי-ר, ר'-
און ק'-קלאָנגען.)

ובחיר ומוצק העולם! ... זה כמו —
שבוטש את עצמו והוא חוק כתוכו..

מרב אפּץ כח, מרב עזר אונים
מתכעסם ביער הכיני אלונים,

כמו רתקו בויקים כל מצוק יוארץ
באותו הרגע שחשכו התפרץ —

והם חותרים וחורגים מטשנרותיהם —
עור מעט והתפוצץ הכדור מפניהם!*)

ער האָט באַזאָנגען די מעכטיגע
מענלאַכע שיינקייט פון פּאַרשפּאַרטע כוחות,
אָבער אַליין האָט ער זי אַרויסגעוויזען נאָר אין
איינעם אָדער צוויי פון די „שירי החורף“: אין
זיי איז דער געדאַנק באַמט געשמידט, דאָס גע-
פיל — אויף אַ צוים געהאַלטן, דער ריטם—ווי
פון שטאַל און אייזן. אין די איבעריגע „שירי
החורף“ איז, ווי אין דעם גרעסטן טייל „ליכט-
לידער“, אַן אַויסגאָס פון געפיל, אַ לי-
דישע פאַרפלייצעניש. דערפאַר, אויב

* דער שטאַרקער (נאַט) האָט געשיקט אונז אַ מאַג,
וואָס איז שטאַרקער ווי שטיין, אַ סאַג, וואָס איז ווי
סאָן איין שטיק, אויכענאַכט פון גליווער, אַזוי און קעלט.
*) און קלאָר און פּעכט איז די וועלט!... דאָס
איז איר כח, וואָס זי האָלט זיך אַזוי אַליין און איז
שטאַרק פון איינעווייניג... פון מוראָדיגער אַנטשטרייני-
גונג, פון גרויס איינגעהאַלטעניש פּלאַצן אין וואַלד די
שטאַרקסטע דעככעס. אזוי ווי די גרונטפּעסטן פון דער
ערד וואַלטן געשמירט געוואָרן אין קייטן אין דער רינג,
ווען זיי האבן געוואַלט פּאַלן אַ מרידה, און זיי רייסן
זיך פון זייערע שטאַכער אין קייטן, און אַפּאַס וועט
צעפּלאַצט און צעשפּרונגען ווערן דער ערקוגל!

טראגן מיר ווייס? וואוהין? ניט טרעגן מיר.
איינס איז מיר! אוןא נאר ס'גלייט
כאטש א טונג פון פרייד און לעבן
און א טראגן כלום נאר זיט.

יע, איר בין א ישיבהבחר,
מיין געזיכט, ווי קרייד איז ווייס;
נאר איז זיך פארבראגן איר קרעפטן
אונטער א דיקן פאנצער ציז.

און מיין אייז — עס שטעקט מיט פרייגן,
וואס איז פול מיט פראכט און לופט.
אזא נייעם פרישן פרייגן
האט קיין שטענטש נאך ניט געוואוסט (*).
א. א. ו. א. א. ו.

מיר ווייסן ניט, וואָס איז געשען אין דער
נאָטור אַרום, אָבער מיר ווייסן און פֿילן, אז
עפעס איז געשען אינעווייניג אין דעם דיכ
טער: עס האָבן אַרויסגעשפּאַרט פון אים כּחות,
וואָס זיינען יאָרנלאַנג פּאַרשטיקט געווען; עס
האָבן זיך געעפּנט קוואַלן, וואָס זיינען יאָרנלאַנג
געווען פּאַרשלאָסן; עס האָט צעעפּנט זיינע
אַלע מיינער דער מורא'דיגער הונגער נאָך לעבן,
נאָך ליכטיקייט, נאָך פּרייד, — דער נישט
געשטימטער הונגער.

כל העולם כחדש: זה החמה הכרה,
זה הארץ המאירה אר תבוך אל כרא...
גם סלבו כל כוחל וסגנה כל ג
אשאב שפחה וחיים, אקרא שלום וברכה.
לבי חונג את הנג, לבי נפתח לרוחה —
קרא קרא אל נאור לחנ.

והגנוחות תפרונה, בעד חלוני תצפנה,
את הרצפה, הקירות, הוויות תשתפנה,
כחפו כרעי הפטה, סלאו זהב כל חר...

אלו שבע שמשות, אל כפרום תלית —
נפשי סכאת האור לא יכלת רות —
רבח אורים, אל נאור, הב אור! (*).

(* די איבערגעזעצונג איז פון י. י. שוואַרץ און ז
שניאור.

(*) — די נאָנצע וועלט איז ווי ניי: אַט די
קלאַרע זון, אַט די לייכטנדיגע ערד האַט נאָט ערשט היינט
אינדערפרי געשאַפן. פון יעדער וואַנטס ווייסקייט, פון
יעדן רעכטן שיינן שעפּ איר פּרייד און לעבן און איר

אזוי רעדט ניט אַ אַ מענטש, וואָס איז גע-
וואוינט צו ליכט; אזוי רעדט איינער, וואָס איז
פון דער פינטקערניש אַרויס און האָט פֿלוצלינג
דערזען די ליכטיגע שיינן.

אזוי רעדט נישט דער, וואָס לעבט אויס
זיינע ליכט און פּרייד-געפֿילן, נאָר דער, וואָס
שרייט זיי אַרויס אין שטאַכטנדיגער גלוסטונג.

ניט קיין הימן איז עס, נאָר אַ
תּמלה צום נאָט פון ליכט און לעבן, אַ
תּמלה פון איינעם, וואָס בענקט און לעכצט נאָך
ליכט און לעבן.

ווער ווערט שכור פון ערשטן זופ וויין?
דער, וואָס איז ניט געוואוינט צו טרינקען קיין
וויין. ער ווערט שכור — און פּאַרלירט דאָס
גלייכגעוויכט. ער רעדט שוין נישט און באַ-
וועגט זיך נישט נאָטירלאַך, נאָר ער שרייט אין
זינגט און שפּרינגט, זייענדיג אַויס ער
זיך.

ביאַליק איז אַויס ער זיך פון דער
זון, פון דעם פּראָסט, פון דער אומגעריכטער
פּרייד, פון דעם יום טוב.

ער הערשט איבער די לעבנס אימפּולסן, ווען
זיי דרעמלען; דערפּאַר ווערט ער באַהערשט
פון זיי, ווען זיי וואַכן אויף.

זיין צעגאַנסענער שטורמישער פּאַטאָס איז
דער פּאַטאָס פון אַ באַהערשטן, דער פּאַטאָס,
וואָס ער ווערט פון אים פּאַרפֿלייצט, ווערט אין
אים דערטונקען. ער האָט זיך זיין אמת, זיין
כח. אָבער ער איז ניט אזוי אמת'דיג און ניט
אזוי מעכטיג, ווי דער איינגעהאלטענער פּאַטאָס
ביאַליקס.

בענטש און באַנרים. מיין האַרץ פּייערט זיין פּייערטאָג,
מיין האַרץ האַט זיך צעעפּנט — דער נאָט פון ליכט האַט
אַ יוסיטוב געפּאַכט! און די שטראַלן ניסן זיך אַריין
אין מיין שטענטער און פּאַרניכט דעם די, די ווענט, די
ווינקלען, די סיכלאַר פון בעט האַבן זיי פּאַרפֿלייצט, אַז
גענאָסן נאָלד אין יעדן לעד... נאָט! ווען דו זעלסט זיבן
וועגן אַריינצען אין היסל, וואַלסטו נישט געקאַנט אַז
זעטיגן מיין ליכטזשענע געשמע — ניב נאָר ליכט, נאָט
ליכטיגער, ליכט, ליכט!

די ימ'ען פון ליכטיגקייט, וואָס ער רעדט וועגן זיי אזוי פיל און צעקאָכט אין „זוהר“, גלויבט איר אים אָבער (און דאָס איך דאָך דער עיקר — מאַכן, אז מיר זאָלן גלויבן), ווען ער זאָגט:

ובים די נור זה ובשבלת הוהר
צללתי גם אני ואבסגים אורים
ואצא מי שבע מוקס ומטוהר.

ובפרץ פנינים, בעזוז אלפי פקורים
של אושר וניל, קרבי דץ ים הנגה,
כחוף ומרת מחול עזוזת שוכבה,
זחונק בכח אהת סלפמי כנורים*.)

איר זעט נישט דעם ים פון
פיער, דעם ים ליכטיגקייט,
דעם ים שיינ, כאָטש (אָדער ווייל) ער
חזרט זיך איבער עטלאַכע מאָל, אָבער איר
פילט, אַז עס איז דאָ איינער, וואס האָט
נעהאט אזא איינדרוק און אזא פארפלייצט גע-
וואָרן פון אים און פארשכורט געוואָרן. דאָס
אָנגעטרונקען און פארשכורט זיין פון ליכט ניט
אונז ביאָליק, און מיר דארפן נישט פארלאנגען,
אַז ער זאָל אונז געבן דאָס ליכט אליין. דאָס
ציל פון זיינע אַלע קאָכנדיגע, זינדניגע, מיט
הייסע טראָפּנס שפּריצנדיגע געזאָנגען איז ניט
אַרויסצוברענגען זיין איגעווייניגסטע וועלט און
געבן איר אַן אָביעקטיווע דרויסנדיגע עקסיס-
טענץ, נאָר, פארקערט, אַרוינצופירן אונז אין
זיין איגעווייניגסטן לעבן.

מיר זעען עס אין די ווינטער-לידער אזוי
גוט, ווי אין די ליכטגעזאָנגען. די איינציגע
בילדער פון ווינטער ווערן דערטרונקען אין דעם
אַלגעמיינעם עקסטאַז פון קראַפטגעפיל, וואס
זיי וועקן אין ביאָליקן. איר ווערט פארפלייצט

(*) ... או אז עס דעם ים פון פייער און אין אַט דער
פארפלייצעניש פון שיינ האַב איר זיך אויך אָפגעטונקט
און איינגעזאָפּט אין זיך אַ ים פון ליכטיקייט און בין
זיכנשאַד געלייכערט, בערייניגט געוואָרן. און אַז עס האָבן
אַרויסגעשפּאַרט די קוואַלן, די מוינטער קוואַלן פון גליק
און פּרויד, האָט אין מיר געקוואַלן דער ים פון שיינ, אזוי
ווי איר וואַלט פארפלייצט געוואָרן פון אַ מעכטיגן און
וויילדן קלאַנגענשאַנץ, וואָס רייסט זיך אַרויס מיט אייני-
מאַל פון מוינטער פּירלען...

פון דעם שוימיגן כח נישט נאָר ווען איר לייענט
אזוינע קרעפטיג געשמירטע שורה'ס, ווי —
אין זאת כי נהרופף העולם — ונתנו
היוצר בלילה הוה על גב כדנו

וינף פשישו, ובהלם ענק
אל קרא לבת וישום: חוק1

וליל תמים בין פשיש וכרן אותו רעג
ובאלו כל כחו, ככיולו, בו שקע. (*).
איר פילט דעם ריטם פון מאכט אפילו
אין אזעלכע נאַאירורקונדריגע אויסגעשרייען,
ווי —

והנה שכה זרועי כרול:
תנו לי הר — ואעסרנו1
תנו לי כפיר ואששעה,
עוב או גלית — וארמסנו1*.)

דער כח לינט דאָ ניט אָין די ווערטער, נאָר
אין דעם אויסשרייען זיי. די ווערטער זיינען
אַבסטראַקטע, מליצה'דיגע, אָבער זיי ווערן גע-
טראָגן פון לעבעדיגע, אויפגעשטורעמטע, נשמה
כוואַליעס.

מיר זעהען ניט דאָס, וואס פארשכורט ביאָ-
ליקן; מיר אָבער ווערן אָנגעשטעקט פון זיין
פארשיכורטקייט. ער דערציילט אונז פון אַ
נאַנץ געווייניגשאַבן זוניגן ווינטערטאָג —

סציש א רייד זיך פון די קויפּעס,
כרוינט זיך רואני און באַזאַמט,
אויף דעם ווייסן שניי די ראַבן —
לעבדיגע שטיקלאַד נאַכט...

און מיר ווייסן ניט, וואס איז געשען, וואָס ער
האָט זיך פּלוצלונג אזוי צוהיצט און צושרייען:

הפּקו, הפּקו! אַלץ איז הפּקו!
הויר, דו קוטשער! מראַג געשווינד!
וואַרף אַרײַן מיר אין דעם וויכער
און צעבלאָז מיר אויף דעם ווינט!

(*) איבערזעצן די דאָזיגע פּערזן אַז דעם ריטם פון
אַרייניגלע האַט קיין שום זינען ניט.

(*) און אַט איז ווידער מיין אַרם — איינ: ניט מיר
אַ באַרג — איר וועל אים אויסהייסן! אַ יונגן לייב
אַהער — איר וועל אים צערייסן! עוב מלך הכּשן אַדער
גלית (ניט מיר אַהער) — איר וועל אים צעטרעפּן מיט
די סיס!

טערגערקט ביידע הענט אונטער אליה'ן און אויפגעהויבן אים; צוגעהאלטן ער זאל נישט אומ' פאלן. דאָס גאנצע פנים איז אים פארקלעפט געווען מיט זאמד. די אויגן פארמאכט, און גע' וואָרפן זיך און זיך געשטיקט און פלוצים אן עפן געטאָן דאָס מויל און א רויטער שטרעם בלוט האָט א זען געטאָן פון האלן ארויס. אין איין אויגנבלויס איז די אומבאקאנטע

ש. ניגער.

ח. נ. ביאליק

ב.

ביאליק'ס שטורמישער פאטאָם.

דאָס ליד, וואָס שטייט אויפ'ן ערשטן בלאַט פון ביאליק'ס „שירים“, הויבט זיך אָן מיט אַ בילד, וואָס דער דיכטער אַליין גיט אונז פון זיין „מוזע“:

ביום סתו כפרו חשכה נונה מצאתיה,
 וכבושת אלמנות אלי כסראה התודעה,
 ובהמלה רבה שמה כי עיניה וברוסיה
 על ראשי ידה המתרפקה הרש הודיעה*.
 האַרבעסט, טונקלעייט, טרויער, איינזאַמקייט, שטילקייט — דאָס איז די ראם, וואָס אין איר איז אייגענפאסט דאָס בילד פון ביאליק'ס „מוזע“. דאָס איז איר געוויינטלאכער, נאַטיר' לאכער, נאָרמאַלער צושטאַנד. פאַטעטישקייט, עקזאַלטרירטקייט, התפּעלוּת'דיגע אויסגעשרייען, ימ'ען ליכט, זיבן זונען, קללה'ס פון דער תוכחה, דונערן און בליצן, — דאָס זיינען עקסצעסן. דאָס איז אַ מין אויסער זיך זיין, אַ מין ארויס פון די בליים.

אַ מעכטיג זיך פאַנאַנדערגיסן פון אַ טייך פּרילינג צייט. ער פאַרפּלייצט אלץ אַרום, און מען זעט נישט און מען ווייס נישט, וואו איז זיין גרענעץ. אָבער דאָס איז נאָר צייטווייליג. באַלד

* אין אַ האַרבעסט'סאָג, איז אַ טונקלע ווינקל, האב איך זי געפונען אַן אומעטיגע, אַנגעטאן אין טרויער' קליידער האט זי זיך געוויזן צו מיר און מיט גרויס חמנות האט זי אַ קוק געגעבן אויף מיר, און איר צערט' לערניגע האנט האט שטיל געציטערט איבער מיי קאפּ...

פּרוי ביי זיינע פיס געלעגן און אַרומגעכאַפט די פיס, געדריקט צו איהר ברוסט מיט היסטערישע געשרייען. דער קברות'מאַן האָט אים געשטופט די גלאַז מיט וואַסער אין די ציין אַרײַן. אליה האָט איין שלונג געטאָן און אַ צווייטן און גע' עפנט די אויגן.
 — איך בעט איך, נעמט זי צו פון מיר! —
 האָט ער געשטאַמלט.

קערן זיך אום די וואסערן צעריק אין זייער די אַרײַן, און מען דערזעט די ברעגן.

ביאליק'ס פּאָעזיע גיסט זיך אָפט איבער איר נאַטירלאַכן ראַנד. אָבער דאָס איז נישט שוים, ווי עס קאָן זיך דוכטן און ווי עס האָט זיך מיר אליין געדוכט אַמאָל, ווען איך האָב מיט אַ צייט צוריק (טאַקע אין „דאָס נייע לעבן“), גע' שרייבן מיט יוגנטלאכער העזה איינגע זאכן וועגן ביאליק'ס ווערטער, וואָס מוזן מיר איצט זיין פּרעמד און אומפאַרשטענדלאַך. איך האָב, אָן אַ געפיל פון מאָס, דאַן מ'ג'זעט געווען די ג'זמא'דיגקייט פון ביאליק'ס שטורמישן פּאַטאָם. איך האָב פאַרגעסן, אַז נישט שוים אליין, נאָר אויך לעבעדיגע כוואַליעס וואַרפט אַרויס דער ים אויפ'ן ברעג, ווען ער צעווייגט זיך פון גרויס אומרו און צעשרייט זיך און מאכט טוואלדן ביו'ן הימל אין אַ שטורם ווינט. ל'ע ב'ע ד'יג כוואַליען זיך ביאליק'ס רייד, ווען זיי זיינען אויפגעשטורעמט; און וואו כוואַליעס, דאָרט איז שוים. נישטאָ ביי ביאליק'ס קיין פוסטע געשרייען. אמת איז דאָס קערנדל פון זייע איבערטרײַבונגען. זאפט פון איבערלעבונג מאכט פייכט די אַרײַענטאַליש' פּרעכטיגע, צו פּרעכטיגע בלומען פון זיין שפּראַך און גיסט פּרישקייט אין דער אַלטבייבלישער מליצה פון זיינע בילדער.

ווען אפילו איר זעט נישט און קאָנט זיך נישט אויססאָלן מיט אייער פאַנ' טאַזע דעם מ'בול פון שיי'ן און

שווארצן קלייד האָבן אַרויכגעקומט אַ פּאָר רויטע
ניט געפּוּטע שיד מיט אָפּגעריבנע נעזער.

אַליה האָט זיך פּוּן אָרט ניט גערירט, האָט
געקומט מיט גליענדיגע אויגן אויף דער פּרוי און
זיך פּוּן ווייטן איינגעהערט וואָס זי רעדט דאָרטן
מיט'ן קברות־איד. דער לעצטער האָט פּוּן צייט
צו צייט אָנגעוויזן מיט דער האַנט אַהער און
אהין און צולעצט האָבן זיך ביידע גערירט פּוּן
די ערטער און זיך אוועקגעשניטן זייטיג. אַליה
און איך — נאָך אים, נאָך זיי.

ניט פּאַרשטאַנען וואָס דאָרט קומט פּאָר,
נאָר געפילט אז ס'קומט דאָ פּאַר עפעס אַ מין
שוידערלאַכע דראַמע. אין דעם וואָס די צוויי
באַקענטע האָבן זיך דאָ ווי פּרעמדע געפילט,
אין דעם, וואָס די ביידע זיינען צוליב איין צוועק
געקומען און זיך געהאַלטן אין ווייטער פּרעמד־
קייט איינס פּוּן דאָס צווייטע איז געווען צו
זען, אז עפעס קומט צווישען זיי פּאָר אויסער־
געוויינטלאַכעס.

זיי זיינען גענאַנגען און מיר נאָך זיי און
ס'איז געווען צו דערקענען אז אַליה פילט זיך
דאָ אין דער גענוואָרט פּוּן זיין באַקאַנטער פּרוי
נאָך פיל איינזאַמער ווי ווען איך האָב אים ביו
דאָס מאָל געזעהן. איבערגענאַנגען איין ריי
קברים און אַ צווייטע זיינען זיי געבליבן שטיין
לעבן אַ פּרייזן קבר וואָס די זאַמדיגע ערד האָט
נאָך ניט באַוווּן פּאַרטריקאַט און ווערן. אין
לענג פּוּנ'ס קבר האָט מען געזען אז דאָרט ליגט
באַגראָבן אַ גרויסער מענטש; און אָן דער פּרייז־
קייט איז געווען צו דערקענען אז דער מענטש
איז ערשט ניט לאַנג דאָרט באַגראָבן געוואָרן.
גלייבנילטיק צום פּרעמדן קבר און גלייב־
גילטיג צום פּרעמדן מענטשן איז זיך דער
קברות־מאַן אוועקגענאַנגען און די אומבאַקאַנטע
פּרוי איז אליין געבליבן אַ ווילע שטיין אין
ערוואַרטונג ביז אַליה וועט צוקומען און פּוּן
ווייטנס נאָך האָב אַיך געזען, ווי זי איז פּאַר־
גליווערט געבליבן אין אַ פּאַרשטיינערטער פּאַזע
אין פּאַרנליווערטער האַרטקייט איז זי געשטאַנען
ווי גרייט אַ קאַפּ אַויפּצוגעמען פּוּן דעם וואָס
זי ערוואַרט.

ווען אַליה איז נאָענט צום קבר צוגעקומען

האָט זי געזעבן אַ צי אויס אַ האַנט מיט אַ האַרטן
כיינערדיגן פינגער און אָנגעוויזן:

— אָט דאָ ליגט ער!

אַליה איז אין איין אויגנבליק צוגעפאַלן צום
קבר. דאָס פּנים זיינס איז גלייך איינגעקוועטשט
געוואָרן און דער פּרייזער, ווייכער ערד און די
אומבאַקאַנטע פּרוי האָט זיך אָפּגערוקט און גע־
שטאַנען און געקומט אויף אַליה'ן און אויפ'ן
קבר מיט גליענדע אויגן. זיי האָבן געבלאַקט
די אויגן אירע, מיט אזוי פיל האַס און די אַייני־
געפאַלענע ברוכט אירע האָט זיך מלחמה'דיג
געהויבן ארויף און אראַפּ.

און אויפ'ן קבר איז געלעגן אַ מענטש און
געבליפעט. און געדאַכט האָט זיך אז דאָס קול
פּוּן לעבעדיגן מענטשן גייט פּוּן קבר ארויס, פּוּן
טויטן, וואָס דאָרטן ליגט באַגראָבן. דער נאַכ־
צער קערפּער זיינער האָט זיך קאַנוואַלסיוו
געוואָרעפּען. עס האָט זיך געהערט אַ געוויין ניט
ווי מ'באוויינט אַ טויטן, נאָר אַ געוויין פּוּן
אַן אומגליקלאַכן, פּוּן אַן איינזאַמען, וועמען
ס'איז גאַרניט געבליבן אין לעבן נאָר אָט דאָס
בערגל ערד און ארום און ארום איז געווען
שטיל. אַ שטיינערנע שטילקייט, אַ האַרטע, אַ
פּרעמדע, אַ גרויס־שטאַטישע, קברים איינער
דעם אנדערן פּרעמד מיט פּאַרשיידנאַרטיגקייט
פּוּן שטיינער ווי אָפּגעריסן און פּרעמד איינער
דעם צווייטן איז ביים לעבן אין דער גרויסער
שטאַט געווען אזוי פּרעמד איינער דעם אנדערן
געבליבן נאָכ'ן טויט... און געשיינט האָט די
זון און שטיינער האָבן געלאַנגט מיט פּאַראַיי־
כינטער פּאַרשטיינערטער רואיגקייט...

זי האָט צו מיר אַ וואונט געטאָן און צוגע־
נאַנגען איינס צום אנדערן האָט זי מיר אויף מין
אַקסל ארויפגעלייגט אַ האַנט און שטיל מיט
צעבראַנקקייט געבעטן איך זאָל גיין ארויסרופּן
דעם קברות־מאַן און ברענגען מיט זיך אַ גלאָז
וואַסער. איך האָב עס איר גערן געפּאָלנט און
געקומען צוריק מיט'ן קברות־איד און מיט אַ
גלאָז וואַסער, האָט איך זי געטראָפּן שטיין אָנגע־
כוינן איבער אַליה'ן. זוי האָט גענומען ביי מיר
דאָס גלאָז וואַסער און געבעטן דעם קברות־
מאַן ער זאָל אים אויפהויבן. ער האָט ארוי־

א הענטל מיט א דראַט איון מאָל און א צווייט מאָל און ערגעץ נאָענט ביי נאָענטער שטיילקייט האָט א גלעקל עטלאכס מאָל מיט גלעקלדיגן רעש אנגעפיקט אין דער בית־הקברות שטיילקייט און דערהערט האָבן זיך טריט און מיט מאַסיווער שווערקייט האָט זיך אַרײַנגעשטעקט אַ שליסל אין טויער אַרײַן און דער טויער האָט זיך צעעפנט מיט אייזערנער שווערקייט און באַווײן בית־הקברות־דיגע ברייטקייט מיט קברים און מצבות. צוזאַמען מיט'ן טויער, צוזאַמען מיט'ן עפענען האָט זיך געדוקט א איד, א גרויסער, וואָס האָט אויסגעזען ביים גרויסן טויער זייער קליין און געקוקט אויף אונז מיט קאלטע אויגן, מיט פרעמד־דער גלייכבילטיגקייט צו לעבעדיגע מענטשן וואס קומען צו מתים, צו אייגענע, וואס זיינען מער זיינע ווי זייערנע.

אָפגענאַנגען פון טויער דער איד האָב איך ערשט דערזען ווי הויך און ברייט דער איד איז, ער האָט אַ פרעג געטאָן ביי אליה'ן וואָס מיר דאַרפן און אליה האָט געפרעגט צי ס'ווארט שוין דאָ ניט איינע אַ ראַמע אויף אים און דער שומר פון די טויער האָט געענטפערט, אז קיינער איז נאָך היינט ניט געווען און קיינער ווארט ניט אויף קיינעם.

אליה האָט מיט א צופראַגן־אומראַיגי־פלאַך מענדיגן בליק געבלאָנדזשעט איבער די מצבות, ווי ער וואָלט עפעס געזוכט דאָרטן און דער קברות־איד האָט געקוקט אויף אונז און ניט גע־וואוסט וואָס מיר ווילן און ניט געוואוסט וואָס צו טאָן מיט'ן טויער, צי זאָל ער צעריק צושליסן און אונז לאָזן פון יענער זייט, אָדער ער זאָל אונז אַרײַנלאָזן. און אליה האָט ווייטער געזאָגט: — אהערצו האָט באַדאַרפט קומען אַ ראַמע און אויב זי איז נאָך ניטאָ וועט זי געוויס באלד קומען. איר קאָנט אונז, אויב איר ווילט, אַרײַנ־לאָזן.

דער קברות־מאַן האָט ברייטער צעעפנט דעם טויער, אונז אַרײַנגעלאָזט און צוגעשלאָסן איז ער פאַמעלאַך מיט'ן שליסל אין האַנט אוועקגע־שפּאַנט צום ווייסן געפּוצטן שטיבעלע פון וואַנען עס האָבן פון איין פענטסטער אַרויסגעקוקט

צוויי פּנים־ער, א יונג פנים מיט אן אלטן, ביידע ענלאַך אויף דאָס אַנדערע, קענטיג אַ מוטער מיט אַ טאָטכער. און איך מיט אליה'ן האָבן זיך אוועקגעלאָזט גלייך מיט דער אַלייע וואס האָט גיכער דערמאָנט אַ שפּאַציר־אַרט ווי אַ בית־עולם און די מאַרמאָרנע מצבות און באַ־פּוצטע קברים מיט קרעני'ן און מיט בלומען האָבן אויך פיל מער אָן לעבן דערמאָנט ווי אָן טויט און ס'האָט געמאַכט אַזאַ מין אַיינדרוק, אז קיי־נעם אַרט ניט וואס דאָ ליגן טויער מענטשן. עס אַרט ניט די לעבעדיגע און ס'אַרט ניט יענע, וואָס ליגן אונטער פאַרפּוצטע קברים. צווישן שיינקייט און פאַרפּוצעניש איז צעשוואַמען גע־וואָרן דער אַיינדרוק פון טויט. עס האָט גע־מאַכט אן אַיינדרוק אז דאָ ליגן עפעס וואַלועלע מתים וואס זיינען ניט אוועק אינגאַנצן פון לעבן, געבליבן אונטער אַ לעבעדיגער אַטמאָספּערע און קאַלטער גלייכבילטיגער פאַרנליווערונג, צווישן מאַרמאָר און שטיין...

מיר זיינען גענאַנגען און געלייענט די אויפ־שריפטן, זיך אָפגעשטעלט און זיך אַיינגעקוקט אין לעבעדיגע פּאָטאָגראַפיעס אַיינגעפאַסט אין שטיינער, פּאָטאָגראַפיעס מיט לעבן און מיט לעבעדיגע אויגן האָבן אַרויסגעקוקט פון שטיי־נער אַרויס און אויף קיין פּאַל זיך ניט געלאָזט צונויפּבינדן מיט יענע וואס זיינען אונטער די שטיינער געלאָגן.

אין אַ פּופּן מינוט נאָך אונזער אַרײַנגיין האָט רעשיג דאָס גלעקל אַ קלאַנג געטאָן און גע־דאַכט האָט זיך אז אימיצער האָט אַ גאָס געטאָן עטלאַכע בייסנדי־שריייענדיגע טראָפּן אין דער מתים שטיילקייט אַרײַן. אליה האָט האַסטיג געגעבן אַ שטעל אָן די אויגן צום טויער און איז פאַרנליווערט געבליבן מיט זיין קוקן און ווארטן. „זי איז געקומען. איך האָב זי דערקענט, ווייל איך האָב שוין גוואוסט, אז זי דאַרף קומען. אַנדערש וואָלט איך זי זיכער ניט דערקאָנט, אַזוי פאַרדענדערט איז זי געווען: דאָס פנים געבליבן בלאַס, ווי אלע מאָל ביי יענע פּרויען וואָס פּוּדערען זיך און פאַרבן זיך אַ ריי מיט יאָרן. אָנגעטאָן איז זי געווען אין שוואַרצן פון קאָפּ בוי די פּיס. מן הינטער'ן לאַנגען

פון די אויסגעברוקירטע נאסן און פיל מאָל זיך נעקערעוועט פון איין גאס אויף דער צווייטער, אזוי לאנג ביז די שטייגער האָבן זיך אויף א זאמדיגן שלאַך פארביטן און אויפגעהערט זיך קירעווען. דאָס פערד האָט אָנגעהויבן צו גיין טריט ביי טריט. קיין הייזער, באַוואוינטע, איז שוין דאָרטן ניט געווען, נאָר אַן אנדער בייטאָג הייזער, וואו מענטשן געפינען זיך נאָר בייטאָג און פארלאָזן זיי אויף ביינאכט. הייזער הויכע, שוואַרצע, קויטיגע, מיט גרויסע לאַמטערנדיגע שויבן, גרויסע פארשלאָסענע טויערן און ארום די הייזער איז געווען שטיל, אָבער אין זיי האָבן גערוישט מאַשינעס און די דעכער האָבן מיט אייזערנע נאָזלעכער געבלאָזן פון זיך מיט פאַרע נעצויגן לאַנגע בויכיגע צעפּ.

די לופט איז דאָרטן שווער געווען, אויסגעמישט היין מיט ריחות פון פאבריקעס און פון זאכן וואָס דאָרטן אין די פאבריקעס זיינען פאבריצירט געווארן. דאָס פערד האָט מיט די שטאָטישע נעקאָוועטע פיס אויפגעהויבן ארום זיך און ארום אונז א גאנצן וואָלקן מיט שטויב און האָט ביי יעדעס מאָל וואס דאָס פערד האָט א פוס אויפגעהויבן האָט אין וואָלקן שטויב א בלאַנס געטאָן דער שטאָל פון די נעקאָוועטע פיס. ענדלאַך האָבן זיך איינס נאָך דאָס אנדערע אָנגעהויבן צו באווייזן איין מצבחה נאָך דער אנדערער. גאנץ גרויסע און קלענערע און נאָר קליינע מצבות מיט שוואַרצע און ווייסע פארבן און מיט נעקריצע אותיות וואס האָבן אויסגעזען ווי אויגן בלאַנסקענדיגע שוואַרצע און אויגן פייערדיגע פון גאָלד.

זיך אָפגעשטעלט ביי א גוואלדיג גרויסן שוואַרזיגעפארבטן אייזערנעם טויער. אויבן אויף דער האַלב־רונדער געמיערטער דאָס, וואו דער טויער איז געווען איינגעפאסט איז אויפ'ן ווייסן פאָן מיט גרויסע שוואַרצע אותיות געווען אָנגעשריבן: „זה שער לר' צדיקים יבואו בו.“ אליה איז גלייך דאָרפֿענשפרונגען, באַצאָלט און געזאגט, אז אויב ער, דער איזוואַשטישק וויל, קען ער דאָ צוואווארטן אווילע, ווייל ער, אליה, וועט מסתמא באַלד צוריקפאָרן, און א צי געטאָן

די קענסט מיר אַמאָל אָנטרעפן אין אַ מינוט, איך זאָל דיר אלץ וועגן זיך דערציילן, אָבער מקנא זיין נאָך דעם וועל איך דיר ניט... דיין לעבן וועט קיין האָר ניט ווערט האָבן... היט זיך בעסער, די קליינער ביטראַק! דין אויב אפילו איך אליין, ס'מען טרעפן, וועל איך פון זיך וועלן עפעס אַני הייבן דערציילן זאָלסטו ניט וועלן הערן, דו זאָלסט אַנטלויפן! הערסט, דו זאָלסט אַנטלויפן, הערסט, אויב דיין לעבן איז דיר טייער! ...

פונקט צען אזויגער האָט אליה א קלאַפ געטאָן מיט'ן דעקל פון טשייניק אָן טשייניק; ער האָט באַצאָלט און מיר האָבן פארלאָזט דעם טראַקטור. אראפ פון די אייזערנע טרעפּ האָט ער א יאָג געטאָן דעם שווייצאר וואס איז הינטן ביי דער טיר געשטאַנען, ער זאָל לויפן און ברענגען אַ איזוואַשטישק. דער פרוי מיט די מעשענע קנעפּ האָט זיך גלייך ארויסגעוואָרפן אין דרויסן אַרויס און אין אַ מינוט ארום האָט ער צוגעקנאַקט מיט א דראַזשקע וואס איז געבליבן שטיין פונקט אַנטקעגן דער טיר, וואו מיר זיינען געשטאַנען. אליה איז גלייך אריינגעשפרונגען אין איר מיט די ווערטער:

— אויפ'ן נייעם בית עולם!

איך בין געשטאַנען און ניט געוואוסט צי דארף איך דאָ בלייבן, צי אליה וויל מיך מיט זיך, איך זאָל מיט אים מיטפאַרן, און אליה איז געווען אזוי צעטראַגן, אז ער האָט קענסטיג נאָר אינגאַנצן אָן מיר פאַרגעסן. נאָר ווען פערד און רעדער האָבן זיך פון אָרט געריט האָט מיך ערשט אליה באַמערקט שטיין און אויסגעדיקט פאַרוואונדערונג וואָס איך זיך ניט לעבן אים.

— וואָס שטייטו?

ניט קוקנדיג אויף מיין שטאַרקער נייגעריי קייט צו וויסן נאָך וואָס ער פאַרט עפעס פּלוצים אויפ'ן בית עולם, האָט מיך דאָך עפעס אַן אינערלאַך שווער געפיל אפגעהאַלטן פון פרעגן... איך האָב פשוט מורא געהאט פאַר אים און פאַר דעם אָרט וואוהין ער האָט זיך געהייסן פירן...

— איך אויך? ...

לאַנג, זייער לאַנג האָבן די נעקאָוועטע רעדער געטראַקטעט איבער די שפיציגע שטייגער

מיט בלאַנרע געגרייולטע האָר און מיט בלויע אויגן. דער גאנצער זאָל איז פול געווען מיט טישלאַך און בענקלאַך באַרעקט מיט טישטוכלאַך און רייטע כערועטקעס אויף אַ פּאָר צענדליג טישלאַך זיינען געווען באַזעצט מיט נעכט. די נעכט האָבן געטרונקען, גערויבערט, גערעדט און געקלאַפט מיט די דעקלאַך פון די טשאַניקעס אויף די טשאַניקעס.

אין איין זייט זאָל, אין מזרח זייט, זיינען אויף די פענטסטער געווען אַראָפּגעלאָזט לאַנגע טונקל-באַרדאָ פאַרהאַנגען, די זון זאָל ניט אַריינשיינען. אַנטקעגן זיינען די נאַנצע ריי פענטסטער געווען צעפּענט און עס האָבן זיך אָנגעווען שפּיצן פון ביימער, גרינע און רויטגער פאַרבטע דעכער, בייטע, פּלאַטשיגע, גרויס-שפּאַטישע קוימענס און ווייט, איבער ווייטקייט צעוואַרפן האָבן אַרױבערשטאַרטש העכער פון הייזער, העכער פון ביימער לאַנגע קיילאַכדיגע פּאַבריקקויעמעס און ס'האַט זיך אָפּגעצויגן פון זיי אין איין מאָס און איין לענג און אין איין ריכטונג געדריכטע גרויזיגע גרויע רויכניגע צעפּ און זיך געהאַלטן מיט זייער רויכניגע געדריכט-ניש שווערער און האַרטער פון דער ריינער דרוכזיכטיגער לופט.

אַליהו האָט געטרונקען טיי אין געזעקט אויפ'ן זייגער. ס'איז קענטיג געווען, אז ער טרינקט די טיי כּדי די צייט צו פאַרטרייבן, צו דערציען ביז א געוויסער שעה און ס'איז קענטיג געווען, אז ער איז זייער אומרויאַג, אז די שעה וואָס ער דערוואַרט איז עפעס אַן אויסער-געוויינטלאַכע, אַ נאַנץ נייע אַין זיין לעבן. איך בין געווען אומרויאַג פאַר אים און דרך ארץ גער האַט פאַר זיין אומרויאַגקייט. איך האָב ניט געוואָגט צו פרעגן ביי אים אין וואָס די אומ-רויאַגקייט זיינע באַשטייט. האָב איך ווי אַ הינטל געטרוי געקוקט אויף אים, געקוקט און גע-שוויגן און געווען, אז ער ליידט זייער, אז עפעס מאַטערט אים, אַ שטיק לעבן זיינס וואָס ער חאַלט באַגראָבן ביי זיך. האָב איך אים גע-זאָגט:

— איך בין ריינער א פריינד אליהו.
— יא, — האָט ער געזאָגט. — ער פילט

עס, אָבער איך בין צו יונג, איך בין נאָך אַ אינגל. און די ווערטער זיינע האָבן מיר גע-קרענקט. איך האָב געוואָלט זיין עלטער מיט א פאָר יאָר און אליהו'ס פריינד זיין און ער זאָל מיינער זיין און ער זאָל מיר דערציילן פון זיינע איבערלעבענישן.

— אויב דו וואָנטסט אמת, איז א סימן, אז דו ביזט א גליקלאכער מענטש — האָט ער הייזען געזאָגט און זיין פנים איז נאָך ערנסטער גע-וואָרן. — מיר זיינען פאַלש דערפאַר וואָס מיר זיינען אומגליקלאַך, אומגליקלאכע מענטשן מוזן זיין פאַלש.

ער האָט גערעדט צו א גרויסן און איך האָב ניט פאַרשטאַנען וואָס ער מיינט דערמיט און כ'האָב געמאַכט א מינע, ווי איך פאַרשטיי אים.

— דו ביזט א פאַלשער, אליהו?
— פון קאָפּ ביז די פיס...

— ביזטו אומגליקליך?
— ווען ס'איז ווער גליקלאַך און מוז זיין גליק באַזאַלטן, דערשטימט אין זיך איז דאָס דאָס גרעסטע אומגליק... ווען איך וואָלט אזוי גליק ניט געהאַט וואָלט איך אזוי אומגליקלאַך ניט געווען.

ער האָט נאָך קיינמאָל, פאַר דער צייט וואָס איך קען אים, ניט גערעדט צו מיר אזעלכעס, וואָס איך זאָל ניט האָבן פאַרשטאַנען אין ס'האַט מיר געפרייט וואָס ער רעדט צו מיר אזעלכעס, וואָס איך פאַרשטיי ניט. און ער האָט עס, זעט אויס, באַזעקט, און גענויטיגט האָט ער זיך, זעט אויס, אין א פריינד וואָס זאָל אים יאָ פאַרשטיין און דאָס האָט אין אים ארויס-גערופן פאַרביטערונג געגן מיר.

— הער! — האָט ער גיפטיג געזאָגט — דאָרטן וואוהין מיר קלייבן זיך באלד צו פאַרן וועסטו א דריט מאָל זען א פרוי וואָס דו האָסט שוין צוויי מאָל געזען, דו זאָלסט ביי מיר גאר ניט פרעגן און אויב דו וועסט פרעגן און איך וועל דיר ענטפערן דעמאָלט וועסטו אונז שוין בייך ניט דאַרפן מקנא זיין... איך באַזעקט די לעצטע צייט ווי ס'בלייבטשטען די אויגעלאַך ריי גע, עפעס ווילכטו זיך ביי מיר דערוויסן און דו זיסט אָפּ ט א סקר אַרױן אין האַרצן אַרױן... יא,

יסוד פון זיין גאנצן סיסטעם שטעלט ער אוועק די איראציונאליטעט העכער פאר דער ראציונאליטעט, געפיל און ווילן העכער פאר'ן שכל, „אינטואיציע“ (אין בערגסאָנ'ישן אויסטייטש) העכער פאר דעם אינטעלעקט.

„די דיינקנדע וועלט“, דערציילט ער אונז, „אנערקענט איצט די גרויסקייט און וויכטיגקייט פון די רגאלן פון געפיל און ווילן לבי דער רגאליע פון דעם אינטעלעקט.“ „מעטאפויזיק“, ציטירט ער אויס בערגסאָנען, „מוז אריבער-שטייגן די באגריפן, בכדי צו דערגרייכן די אינטואיציע“ און ער פארטייטשט אונז דעם מיינ דערפון: „באגריף איז דער טייטש אינטעלעקט, און אינטואיציע — אינטעלעקט פון ווילן און געפיל.“ (ז. 14). פון דער דרייאייניגקייט ווערט אויף אזא אופן ניט מער ווי א צווייאייניגקייט: דער „גאטפאך-טער“, דער שכל, ווערט, „אריבערגעשטיגן פון זיינע צוויי גליקלאכערע זותפים אין געשעפט. „אינ'ם אידעאליזם, זאגט דער מחבר, האָבן דעם אריבער געקראַכן דער וואָלונטאָריזם, דער אינטואיטיוויזם, דער איראציונאליזם, — קורץ, אָט די אלע איזמען, וואָס שטעלן די טראַפּ אױף געפיל אַנשטאָט געדאַנק, אױף ווילן אַנשטאָט אינטעלעקט.“ (ז. 90). און ער פאַרגעסט דערביי, וואָס ער האָט מיט זיבן בלעט-לאַך צעריק געזאָגט, אז „די טראַפּ דאַרף גע-שטעלט ווערן אויף דער נשמה ווי אַ גאַנצע זעם.“ אויף זייט 256 ווערט שוין די נשמה גופא אויסגעטייטשט ווי ווילן און געפיל, וואָס דאַרפן טריאומפירן איבער דעם טראַכטן און די קלאַרע געדאַנקען, און אין זיין

פאַלעמיק אַנטקעגן די סאַציאָליסטן-רעוואָלוציו-אָנערן פאַרמולירט ער שוין די גרונטפראַגע אַזוי: „אין דעם נייסט גופא, וואָס פאַרנעמט דעם סאַמע אױבן: דער געפיל אָדער די פאַרנונפט? די נשמה אָדער דער געדאַנק?... דאָס האַרץ אָדער דער מוח?“ (ז. 300) און זיין ענטפער דערויף ווערט צענויפגע-פרעסט אין די ווערטער: „די לאַגיק — דער חומר און דער געפיל — דער יוצר.“ ... (ז. 358).

פון די אלע ביישפילן וועגן נייסט און מאַטעריע, מענטש און חיה, נשמה און גוף, קולטור און ציוויליזאציע, געפיל און אינטעלעקט, זעען מיר, אז די גרונטענדעני פון דעם מחבר איז אַ ריין ספיריטואַליסטישע; אַזוי איז אָבער נאָך ניט אינגאַנצן אָפגעקלערט און ניט דורכגעטראַכט ביז צום סוף, און דערפאַר פאַרקריכט זי אלע ווילע אין אַ גאַנצן פרעמדער וועלט פון סינטעטישן מאָניזם און פאַראַלעליזם. דער מחבר וועט זיך מוזן נאָך אַ מאָל אָפגעבן אַ קלאַרן דין וחשבון וועגן זיין שטעלונג צו די אַנטשיידענע פּראָבלעמען פון דער וועלט און לעבנספּראָבלעמען און אָדער רעזאָלוט און קאַנ-סעקווענט אָננעמען אַ וואַסער עס איז איין-אייני-ציגן שטאַנדפונקט. אָדער באַווויזן, ווי אַזוי מען קאַן אין איין און דעם זעלביגן שטאַנדפונקט פאַרייניגן און צונויפניסן אַ סינטעטישן מאָניזם, וואָס באַטראַכט די צוויי היפּכים פאַר אַבסאָלוט גלייך, וואויל געבאָדענע“ אין זייער מחות און באַדייט, מיט אַ גענעטישן מאָניזם, וואָס ניט איבער די בכורה איינעם פון די צוויי היפּכים.

יונה ראָזנפעלד.

א קאפיטל פון אַ ראַמאַן.

שניצטע באַרנזעווע ראַמען. אין די ווינקלען ווינען געשטאַנען אויף הויכע פאַסטמאַענטן סטאַטועס. דער סופּים געצאַעצט און אויסגע-מאָלט מיט נאַקעטע ברוסטיונג פּרויע; מיט צי-לאָזטע האָר און מאַלכ'ים לאַך מיט פּליגעל, אלע

... גאַנץ פרי בין איך געזעסן מיט אליהו! אין טראַסקיר, אָריאָל, אַ צוויי גרונדיגער זאַל מיט צוויי רייען פּענטסטער איין רייע איבער דער אנדערער. די ווענט פאַרפּוצט מיט פאַר-שיידענע בילדער און גרויסע שפּיגלען אין גע-

אין דער אלגעמיינער מיִלִּיאָןספּיע אין אָבער, ווי דער „קריטיציזם“ אין דער דערקענטניס־טעאָריע, אַ ניין איבער דעם רוקן פון אַ הויכן באַרג, — אַ באַרגרוקן, אין וועלכן עס לויפן זיך צונויף פון ביידע זייטן, — פון רעכטס און פון לינקס, — אלע ליניעס, וואָס ציען זיך פון אונטן אַרויף. דאָ, אין דער העכסטער הויך פון דעם געדאַנק, באַגעגענען זיי זיך, אָט־די אַנטקעגננעזעצטע ליניעס; דאָ באַגעגענען זיי איינע די אַנדערע און דאָ ניסן זיי זיך צונויף איינניגעם. עס איז אָבער ניט אַלע מאָל גרינג צו גיין אין דער לענג פון אַזאַ גע־דאַנקלאַכן באַרגרוקן. אָפּטמאָל הייבט ער זיך אויף צו אַזעלכע הויכן, וואו די מענטש־אַכע כרוסט קאָן ניט אויסהאַלטן די קלאַרע, ריינע, אָבער טרוקענע און פּראָסטיגע לופט, וואָס הערשט דאָרט, און אומבאַמערקט פאַר זיך אַליין לאָזט מען זיך ווידער אַראָפּ נעענטער צו דעם מילדערן טאָל אויף דער זייט אָדער אויף י ע נ ע ר זייט פון דעם באַרג. דער וואָס וויל גיין זיין נאַנג אויף אַ באַרגרוקן, מוז תמיד אכטונג געבן אויף זיך אַליין, זיין געדאַנק זאָל זיך ניט אויסנאַליטשן און זיך ניט אַראָפּקלאַרן ערנע־וואו אויף דעם איינ־זייטיגן שיפּוי.

אונזער מחבר איז, לויט דעם גאַנצן אויס־קוק פון זיין סיסטעם, ניט קיין באַרג־רוקן־גייער. אים איז ליב און טייער תמיד נאָר א י י ז זייט פון דעם באַרג. אין אונזער פאַל איז דאָס די אַנטי־אינטעלעקטואַליסטישע, אָדער די איראַציאָנאַליסטישע, און די נאָר וואָס געבראַכטע טעמלען זיינען ניט מער, ווי ד י ס אַ נ אַ נ ס י, צופעליגע עסקורסיעס אין דער הויך, וואָס לאָזן ניט איבער קיין טיפע שפורן ניט אויף דעם נאַנג פון זיין דענקען, ניט אויף די רעזולטאַטן, צו וועלכע ער קומט.

אויך אין זיין ענטפער אויף דער פּראַגע: „מח“ אָדער „הארץ“? רעכנט ער זיך ניט מיט יענע ס י נ ט ע ט י ש ע אויסבליקן, וואָס האָבן זיך צופעליג אַנטפּלעקט פאַר אים אויף דער הויך פון דעם באַרג־רוקן. אין דעם

מחבר אויך דאָ ניט געקאָנט אין נאַנצען אַראַפֿ־טרייסלען פון זיך דעם צויבער פון שפינאַזאָס־איינהייטס־געדאַנק. יענער צויבער דריקט זיך אויס אַם קלאָרסטן אין די פּאָלנדרע טעמלען:

„אמפּלעסטן און אמשטאַרסטן דריקט זיך אויס די פּערווענלאַכקייט... אָדער אינדיווידואַל־ליטעט אין דעם מענטשן אין האַנדלונג, און יעדע האַנדלונג איז אַ סינטעז פון דענקען, פּילן און וועלן, און אַראַנאָזישע פאַרבינדונג צווישן דעם אַלץ אין באַוואוסטזיין און דעם אַלץ אין דעם אונטערבאַוואוסטזיין“... אין דעם צוואנציגסטן יאָרהונדערט ווערט די „טראָפּ“ „געשמעלט אויף דער נשמה אַלס (ווי א) נאָכ־ציעס אַנטשמאָט אויף דעם אינטעלעקט, אַלס (ווי) א טייל בלוז פון איר“ (ז. 83). „דאָס דענקען ווערט איצט מער און מער באַטראַכט אַלס (ווי) א פּועל־יוצא פון דער העכסטער אַנטערענונג פון אַלץ, וואס שמעלט צונויף דעם מענטשן, פון די געפּילן אוי גוט ווי פון דעם ווילן און פון דעם ווילן אוי גוט, ווי פון דעם אינטעלעקט... קולטור זוכט דאָס נאַנצע און ניט קיין פּראַכ־מענטן; זי שמעלט דײַם סינטעז העכער איבער דעם אַנאַליז“ (ז. 107). אין אן אַנדער אָרט רעדט ער וועגן „דער דרייאַיינטיגקייט פון גע־דאַנק, געפּיל און ווילן“, ווי אַ באַזיס פאַר „דעם שטאַנדפּונקט פון אַכסאָלוטער פּרייהייט און גלייכהייט“, ד. ה. ווי דעם באַזיס פון דעם מחבר׳ס סאַציאַל־פּילאָסאָפּיע (ז. 206). ער גלויבט אויך, אז „די אַכסאָלוטע אמת׳ען“ „קאָנען אָפּט דערשפּירט ווערן מיט די גע־פּילן און נאָך מער מיט דעם גייסט אונזערן אַלס (ווי) אַ גאַנצעס, אין דעם מאַמענט, ווען די געפּילן דערהייבן זיך צו דער מדרגה, וואו זיי, מ י ט ד ע ר פ ו ל ס ט ע ר א ו נ פ אָ ל ק אָ מ ס ט ע ר צ ו ש ט י - מ ו נ ג א ו נ צ ו פ ר י ד נ ה י י ט פ ו נ ג ע ד א נ ס . . . שמעלצן זיך אויף צונויף מיט אים, אז עס איז אוממעגלאַך דורכ־צופירן אַ גרענעץ צווישן געדאַנק און געפּיל“ (ז. 804).

דאָס זיינען אַליין כאַראַקטעריסטיש־סינטיע־טישע אַליינען. דער סינטעטישער מאַניזם

נאָון אין דעם איינזיטיגן מאַטעריאַליזם, ווערט ביי אונזער מחבר די שפינגאָזיסטישע אויפנאכע פארטרונקען אין דעם איינזיטיגען אידעאָליזם אָדער ספיריטואַליזם.

שוין אויף ז. 100 ווערט ארויסגערוקט די פאָרונג, אז אין לעבן, „זאָל די קולטור הערשן איבער דער ציוויליזאציע זאָלע און ניט פארקערט.“ אָט דער לייט־מאָטיוו פארקלינגט אלע אנדערע געדאַנקען און דערגרייכט זיין העכסטן פונקט אין דער אלטער־נאַטיווע, וועלכע דער מחבר שטעלט אוועק: „אנטוועדער ציוויליזאַציע בלויז אלס (ווי) א מיטל פאר דער קולטור, אָדער אינגאַנצן אַן ציוויליזאַציע!“ (ז. 262). קיין שפור פון א פראוויזאציע בלאַהאַנדלען די צוויי „פאראלעלע נייסטראַליזאַטן“, — די באַהערשונג פון דער מאַטעריעלער וועלט אין דער „ציוויליזאַציע“ און די באַרייכערונג פון דער נייסטגער וועלט און דער „קולטור“, — ווי צוויי גלייך מעכטיגע, גלייך וויכטיגע גרונט־טענדענצן פון דעם מענטשלעכן קולטור־שטראַם, וואָס איינע פון זיי קאָנצירט נור ווי אַ פּאַשטיוון אויף א וויילע פון דער אנדערער און איינשלינגען אַויף אַ וויילע ווייניגער באַשאַפער־רישע ענערגיע, איידער די אנדערע, וואס מוז אָבער אין דעם משך פון דער געשיכטלאכער אנטוויקלונג אָנאַגן די אנדערע אזוי, אז גע־מאַכטן אין גרויסע וועלט־געשיכטלאכע פערי־אָדן, וועט קלאָר ארויסטרעטן זייער ביידינס פאַר אַלע לייטע.

איך מאַך דערפון בשום אופן ניט קיין פאָר־וואורף דעם מחבר. ער האָט פונקט אזא רעכט אויף אַן איינזיטיגן ספיריטואַליזם אין זיין וועלט־אַנשוואַונג, ווי די מאַרקסיסטן האָבן א רעכט אויף זייער איינזיטיגן מאַטעריאַליזם. אָבער פון ביידע צדדים האָבן מיר א רעכט צו פאָרערן, זיי זאָלן דעם זיידע שפינגאָזא און זיין דרך אין באַהאַנדלען טעאָרעטישע פּראָבלעמען, לאָזן צורו. דעם סינטעטיש־מאַניס־טישן געדאַנקען־גאַנג און פאָרשונגס־וועג, וואָס זיין פאָטער איז בלי ספּק שפינגאָזא און וואָס האָט ליידער ביו אַהער געהאַט אזא קנאַפן גלייך

אין דעם אויסכוו פון פּילאָסאָפּישע סיטעמען (א הויז אין קאַנט'ס קריטיציזם), קאָן מען בשום אופן וענין ניט איינשאַפנען ניט אין דעם רייט־וואַגן פון מאַטעריאַליזם, ניט אין דעם רייט־וואַגן פון ספיריטואַליזם. און פונקט ווי פּליעכאַנאָוו האָט טעאָרעטיש געהאַט א מיאוס'ן אָפּשטיג, ווען ער האָט געוואָלט אידענטיפּיצירן שפינגאָזאן מיט מאַרקסן, אזוי מוז יעדערער שפּילן אַ לכתחילה פאַרלאָרענע שפּיל, ווען ער פראוויט אידענטיפּיצירן אים מיט בערגסאַנען, אָדער מיט א וועלכן עס איז אנדערן, ריין אידעאָליסטישן דענקער.

ס'איז ניט קיין חוב צו זיין א שפינגאָזיסט. מען האָט א רעכט צו זיין אזוי איינזיטיג ספיריטואַליסטיש אָדער מאַטעריאַליסטיש, ווי נאָר איינער וויל און קאָן. יעדער איינער מוז אָבער זיין אַויסגעזאַלטן, האַלטן די אידענטיפּיצירונג גענע געדאַנקען אין צוים און ניט דערלאָזן, אז זיי זאָלן אַינאַנצן אַוועק פאַר אַנאָדער־זעלביגער פראגע זיך פאַנאַנדער־לויפן און אַזעלכע צוויי פאַרשיידענע און איינס דאָס אנדערע אַויסשליסן דע ריכטונגען, ווי שפינגאָזיסטישער פאַראַלעליזם און בערגסאַזיסטישער אידעאָליזם.

ליידער באַמערקט זיך ביי אונזער מחבר דיזעלביגע אומאויסגעהאַלטנקייט און נייט־דרובן געטראַכטקייט פון די גרונט־פּרינציפּן אויך אין נאָך אַן אנדער פּילאָסאָפּישן ענין, וואָס שפּילט אַן אומגעווענער וויכטיגע ראָלע אין דער דער־קענטניש־טעאָריע בכלל און אין זיין סאָציאַל־פּילאָסאָפּיע בפרט. מיר האָבן דאָ אין זיין די־שייכות'ן, וואָס דאַרפן הערשן אין דער דער־קענטניש צווישן „שכל“, „אינטעלעקט“, „מוח“ פון איין זייט און ווילן, געפּיל, און „האַרץ“ פון דער אנדערער.

פאַר א שפינגאָזיסטיש דענקערן קאַפּ קאָן אויך דאָ ניט זיין קיין שום מניעה צו זוכן דעם אויסוועג פאַר אלע פאַרפּלאַנטערטע פּראָבלע־מען פון דעם „מח־האַרץ־קאַנפּליקט“ אין דעם סינטעטיש־מאַניסטישן צונויפנוס פון די זיך צונויפשוטיסנדע עלעמענטן. ס'ווייזט אויס, אז ווי אין אלע גרונט־פּראָבלעמען, האָט אונזער

זירט אויף א קאמפארמיס און טעגנזייטיגער ציר-
פאסינג, נאר א ווידלאכע אינווייניגסטע פאר-
אייניגונג. דאס קלינגט היפש שפינאזיסטיש.
אבער תוך כדי דבור, אפילו ניט איבערקאפנדיג
דעם אטעם, טענה'עט ער ווייטער: "דער גייס-
טיגער עלעמענט דארף דורכרייניגן דאס הארץ
פון דעם מאטעריעלן לעבן. ער דארף עס ליי-
טער און רייניגן און מאכן זיין נאנצע קאמ-
פליצירטע פולקייט א טייל פון דעם ספירי-
טועלן לעבן; אז פארווייניג דעגראדירט
ניט דעם גייסט, זי דערהייבט דאס פלייש און
באהויבט עס מיט א געמלאכער שכונה". דאָ
דער גוף און זיינע באדערפענישן זיינען אין זיך
זומא פעעס נידעריגערעם, איידער די "נשמה",
אז ער דארף זיך צופאסן צו איר,
דורכגעדרינגען ווערן פון איר, אויפגעבן די איי-
גענע זעלבסטשטענדיגקייט און ווערן "א טייל
פון דעם ספיריטועלן לעבן", ווייל אז ניט, וואָלט
דער חומר דעגראדירן דעם גייסט. און
אויף דעם נעקסטן בלעטץ (ז. 225), ווערט שוין
נאנץ קלאָר ארויסגעבראכט דער געדאנק, אז
"גוף" און "נשמה", ווי אויך די באדערפענישן,
וואס שטאמן פון זיי, זיינען צוויי אנט-
קעגנזעצטע סרעפטן, וואָס
קאָנען פארנליכן ווערן צו דעם ציילער און דעם
רופער פון א תשבורת: דער ציילער איז, פאר-
שטייט זיך, די "רוחניות און דער רופער — די
נשמות, און דער ווערט פון דעם מענטשן איז
אלץ גרעסער, וואָס גרעסער עס איז אין אים די
"רוחניות" און וואָס קלענער די "נשמות" (פגל).
וועגן דעמעלביגן ענין ז. 93, 132, 225, 260, 292,
295 און נאך אנדערע).

פאראלעלע-סופנדע זייטן פון איין
און דערזעלביגער דערשיינונג, — דעם היסטאָר-
רישן לעבן, — אזוי אז די פארגרעסערונג אדער
פארמינדערונג פון איין "ליניע" איז אינוויי-
ניגסט צונויפגעבונדן מיט דער פארגרעסערונג
אָדער פארמינדערונג פון דער אַנדער ליניע?
אָדער "קולטור" און "ציוויליזאציע" דארפן
באהאנדלט ווערן ווי "צוויי אנטגעגענזעצטע
קדעפטן" ווי די אויבערשטע און די אונטערשטע
צאָל פון א תשבורת?

גלייך אין אנהויב פון דעם בוך ווארפט זיך
אייך אין די אויגן די קאטעגאָרישע פארזוכע-
רונג, אז "קולטור און ציוויליזאציע זיינען צוויי
פארשיידענע, אָבער פאראלעלע געדאנקען
קען אָדער נייטאָאויסגוסן" (ז. 26). דאָס
וועקט ביי דעם לעזער די דערווארטונג און דעם
גרויסן אינטערעס, אז דער מחבר קלייבט זיך
אויפצוברען א קולטור־פילאָסאָפֿישן סיסטעם
אין א ריין "סינטעטיש־מאָנאָיסטישער" אָדער
"שפינאָזיסטישער" ריכטונג. איך זאָגן: "דעם
גרויסן אינטערעס" דערפאר, ווייל גראד אויף
דעם פֿעלד פון קולטור־פילאָסאָפֿיע האָבן אויף
כע, פיל צוזאָגנע פראוואן, זיך ביז אייטער ניט
איינגעגעבן. לאַבריאָלאַס פראוואן צו
באהאנדלען די אזוי אנגערופענע, "עקאָנאָמישע"
און "אידעאָלאָגישע" "קדעפטן" ווי פארשיידענע
פאראלעל־לייפנדע זייטן פון דער איינציגער
"סובסטאנץ", — דעם געזעלשאַפטלאכן לעבן,
— האָבן שוין ביי לאַבריאָלאַץ גופא געטראָגן
קלאָרע סימנים פון א מאטעריאַליסטישן איבער-
וואַג, און ווען פליעכאָנאָו האָט אויפגעכאפט
דעם דאָזיגן סינטעטיש־מאָנאָיסטישן געדאנק און
האָט געפראוואוט פארשמירן מיט אים די
שפאלטן, וואָס האָבן זיך באוויזן אין דעם
מאָרקסיסטישן סיסטעם, איז דער "שפינאָזיסם"
אין נאנצן "בטל" בשישים" געווארן אין זיין
מאטעריאַליזם.

די דערווארטונג פון דעם לעזער, אז אונזער
מחבר וועט אפער זיין גליקלאכער אין אָט דעם
קולטור־פילאָסאָפֿישן אזוי וויכטיגן (און באמת
אזוי שווערן) פראוואן, ווערט אבער באַלד
צערונען, ווי רויך. נאָך מער, ווי ביי פליעכאָ-

נאָזיסטישן מאָטיוו אין דעם מחבר'ס געדאנקען
וועגן קולטור און ציוויליזאציע. איינגעגלויבט
אין דעם שארפן חילוק, וואָס הערשט צווישן זיי,
כזו ער אקוראט אזוי שארף און איינציטיג
ארויסברענגען זייער אינווייניגסטע שייכות און
זיין קולטור־פילאָסאָפֿישע וועלט־אנשוואונג.
וואָס טוט זיך מיט זיי? דארפן זיי בא-
האנדלען ווערן "שפינאָזיסטיש", ווי צוויי

לויט (אין דער נאָר וואָס אָנגעווענדעטן מע-טאָדאָלאָגישן זין פון דעם וואָרט) איז וויכטיג צו שטעלן דעם טראָם אויף דער פּרינציפּיעלער פּאַרשיידנקייט און אַבסאָלוט העכערן מהות פון „מענטש“, פּאַרנאָליכן מיט „חיה“.

אויף טוט דאָס אויך אונזער מחבר. אויף זייט 138 אידענטיפּיצירט ער זיך מיט בערגסאָנען און לערנט אונז, אז „דער חילוק צווישן דעם מענטשן און דער חיה איז א חילוק ניט נאָר אין גראַדן, נאָר טאַקע אין תּוֹך און תּמצית... דער מענטש באַזיגט אן אינטואַיציע“, וואָס איז „אפּשד נאָר א מין שטראָם פון דער אוניווערסאַל לער באַוואוסטוינסיג פּליסיקייט, וואָס נעמט נאָר דעם מענטשן און סיי אַנדער חיה ניט“.

אויף זייט 214 אָבער רעדט ער צו אונז מיט מענטשן און זייט 215 וועגן דעם איינהייט לאַכן „תּוֹך און תּמצית פון „מענטש“ און „חיה“ אזוי: „עס איז ניטאָ (קיינ) מער אָדער ווייניגער אינטעליגענטע וועזנס, נאָר עס איז פּאַראַן א צעשפּרייטע אַלגעמיינע איינטעליגענץ, אזא מין אוניווערסאַלע פּליסיקייט, וואָס דריינגט דורך אויף פּאַרשיידענע אופנים די אָרגאַניזמען... דער מענטש... האָט ארויסגע-וויזן דעם מינדעסטן ווידערשטאַנד צו דער דאָזיגער פּליסיקייט... זי איז אבער ניט פון קיין אנדער נאַטור, קומט ניט ארויס פון קיין אנדער קוואַל, ווי דער שטראָם, וואָס גייט דורך דעם שטיין, דעם שמערן, די בלוט און די חיה“. הייסט עס, אז דער חילוק צווישן „מענטש“ און „חיה“ איז נאָר א חילוק אין גראַדן, אָבער ניט „אין תּוֹך און תּמצית“.

דערזעלביגער „שפינאָזיסטישער“ דיסאָנאַנס קלינגט דורך אויך אין דער פּראַגע וועגן דעם ווערט און באַדייט פון „גוף“ און „נשמה“. אויף זייט 224 איז אונזער מחבר מסכים מיט די, וואָס מיינען, אז „די צוויי עלעמענטן אין דעם מענטשן, דער פיזישער און דער ספּיריטועלער... קאָנען און מוזן לעבן אין פּאַלקאָמענער צונויפֿ-שטימונג, ניט ווי פּיינט. און די דאָזיגע צונויפֿ-שטימונג איז ניט קיין וואפּנשיטלשטאַנד צווישן צוויי אנטקעגנענע צעטע קרעפטן, וואָס איז באַ-

קורצן, אז אלע לעצטע וועגן פון דער וויסנשאַפט, פּילאָסאָפּיע און קונסט פירן צו אן אלץ ארומגעמענדער וועלט, וואָס איר תּוֹך און תּמצית איז ניט קיין מאַטעריעל־ממשות'דיגער, נאָר א קאָנקרעט אידעאָליסטישער. (זו. 312). דער אַנטימעטאָפּיזיקער קאַנט, דער דואַליסטישער דער קאַרט און דער סינטעטישער מאָניסט שפינאָזאַ האָבן דאָ געמאַנט אַרויסגעלאָזט ווערן פון שפּיל. און ס'קאָנען אָבער בלייבן גאַנץ זיכער די ריינע אידעאָליסטן לייבן און פּלאַטאָן. דער שטאַנדפּונקט פון אונזער מחבר איז דער ריין אידעאָליסטישער פון א שאַפּענהאַוער, האַרטמאַן, בערגסאָן, ווי ער ווייזט דאָס אלליין דאָרויף אָן אויף דעמועלביגן זייטל. היינט צו-ליב וואָס אַריינפּלאָנערן האַער דעם אַבסאָלוציט פּרעמדן שפינאָזיסטישן מאָטיוו? איד וואָלט מיך ניט אפּגעשטעלט אזוי לאַנג אויף אַט דעם דיסאָנאַנס אין דער מעטאָפּיזישער גרונטפּראַגע, ווען ער וואָלט ניט שטענדיג מיטגעקלונגען ביי אונזער מחבר אין יעדן אנדער וויכטיגן פּראָבלעם, וואָס איז פּאַרכונדן מיט איר.

מיר מוזן דאָ אביסל קלאָרער מאַכן דעם ענין. אומעטום, וואו מיר האָבן צו טאָן מיט דעם היפּך פון צוויי פּרינציפּן, וועמעס חשבונות עס דאַרפן ווי עס איז צונויפּגעפירט ווערן, קאָן מען דענקען אָדער מאַטעריאַליסטיש, ווען מען נעמט זיך אָן פאַר דעם „נידעריגערן“ פּרינציפּ גנבי דעם „העכערן“, אָדער אידעאָליסטיש, ווען מען באַפעסטיגט די אויבערהאַר-שאַפט פון דעם „העכערן“ איבער דעם „נידעריגערן“, אָדער שפינאָזיסטיש, ווען מען שאַפט גלמרי אָפּ זייערע „ראַנען“ און מען דערקלערט זיי ביידן פאַר גלויבן ווערן טייג אין אלע פּרטים און הינזיכטן. אונזער מחבר שטייט אויף א ריין אידעאָליסטישן שטאַנדפּונקט; עס רייכט זיי ביי אים אבער תּמיד דורך א שפינאָזיסטישער דיסאָנאַנס, כאי אין דער נאַטור־פּילאָסאָפּיע, כאי אין דער סאָציאָל־פּילאָסאָפּיע.

קאָמיר נעמען צ. ב. ש. זיין שטעלונג צו „מענטש“ און „חיה“. פאַר יעדן אידעאָ-

„געטלאכע“, „אטריבוטן“ פון דער איינהייטלאך-
כער געטלאכער „סובסטאנץ“.

איז אונזער מחבר א שפינאזיסט? מען
וואָלט דאָס געקאָנט מיינען, ווען מיר ליינען
אויף זייט 295 אזעלכע שורות: „מיט א
ש פ י נ א ז א *“ און א בערגסאָן וועט דער
נייער סאָציאליזם באטראכטן דעם הימל און די
ערד, אָדער דעם גייסט און דעם שטאַף אַלס (ווי)
צוויי פאַרשיידענע אויסדרוקן, אָנבליקן אָדער
באוועגונגען פון איין גרויסער און טיף אין זיך
איינהייטלאַכער וועלט“. אזא שפינאזיסט וועט
אָבער בשום אופן ניט האַרמאָנירן מיט יענעם
וועלט־בילד, וועלכן דער מחבר רוקט אונז אונ-
טער אויף יעדן שטריט און טריט און פון וועלכן
עס קוקן אויף אונז שטרענג און אָנגערוקט די
אָנגע׳ברוג׳טע בליקן פון דעם ריינעם ס פ י -
ר י ט ו א ל י ז ם, פאַר וועלכן דער הימל, —

דער גייסט, — איז דער עיקר, די ערד, אָבער, —
דער שטאַף איז א תפל, וואס האָט נאָר אזוי פיל
בארעכטיגונג אויף וויפיל ער קאָן דינען ווי
א מ י ט ל צו א ספיריטואליסטישן צוועק.
אוי פאַרויכערט ער אונז, אז „דער סאמע
ל ע ז מ ל ע ר טערמין און דער אונטערשאַלער
פאַרגלייכונג מוז זיין גייסט“ (ז. 49); אז די
מאַטעריע איז א „ריקווערט נייענדע באוועגונג
און דער גייסט א פאַרווערטס־גייענדע באווע-
גונג“ (ז. 223). דאָס איז פונקט דער ה י פ ן
פון דעם, וואָס שפינאָזא האָט געלערנט, פאַר
וועמען „גייסט“ און „מאַטעריע“ זיינען ערשטנכ
נאָר ניט קיין „באוועגונג“ און צווייטנס זיין
נען זיי ניט א נ ט ק ע נ נ ע ז מ ע ז מ ז י
זייער ריכטונג און באדייט. אזוי פאַרמילירט ה׳
נאַטאַנסאָן ריכטיג זיין שטאַנדפונקט, ווען ער
זאָגט, אז „אויף אזוי ווייט... ווי עס האנדלט
זיך וועגן... אן אַניווערסאַלער דערקעמנטיג
אַלס דער (וועגן דעם) ממות פון דער וועלט,
וואָס ווייטער פון איר איז ניט טויטניג צו גיין,
זיינען מיר צוריקגעבראכט געווארן צו קאַנטו (?)
און דורך אים מיט לייבניץ, שפינאָזאן און
דעקארטן (?) צו פלאַטאָנען... דאָס מיינט אין

1) אַזע אונטערשיידליכע זיינען אין די צייטאָס זיינען
אומזען.

איז דער רוסיש־אידישער שריפטשטעלער „שעס־
טאָוו“ (שוואַרצמאַן) אן אָנהענגער פון אַט דעם
איינטיגלאַכן א ג נ אָ ס ט י ש ן מיסטיציזם.
דער אנדער מאַטיוו איז א „געוויינטלאַך“
מיסטישער, וואָס גלויבט, אז די וועלט־מיסטיע
ריע איז נאָר אזוי לאַנג א מיסטיע, אויף ווי
לאַנג מען וויל זי דערקענען דורכ׳ן שכל, דורך
דער עמפירישער פאַרשונג און דורך דעם לאַך־
גישן דענקען. קיין ניט אריבערצושפרייזנדע
תהום׳ען צווייטן אונזער דערקעמניש און איר
זיינען ניטאָ. מען דאַרף נאָר זוכן אנדרעדע וועגן,
ווי צוצוקומען צו איר. זי, די וועלט־מיסטיע, ריע
ערדט צו אונז, ווי דער „שומר פון דעם ארייני-
גאנג“ צו „אַנאַטעמאַ“, דעם סימבאָל פון דעם
מענטשלאַכן ש כ ל ׳ ר י נ ן דערקענען, אין
אַנדערעוועס דראַמאַ: „מיין פנים איז אָפן,
אָבער דו זעסט אים ניט. מיינע באַפעלן קלאָר,
אָבער דו הערסט זיי ניט“. כדי קלאָר צו דער־
זען דעם פנים פון דעם וועלט־תוך און צו הערן
זיינע געבאָטן דאַרף מען זיך אָנפאַרטרויען,
גלויבט אונזער מחבר, דעם איראַציאָנאַלען מעד-
טאָד פון בערגסאָנס אינטואיציע. דאָס מען זיך
זיין ריכטיג אָדער פאַלט. אָבער דערביי דאַרף
מען ניט אריינמישן דעם פרעמדן מאַטיוו פון
„פינטסטערנישן און פאַרבאָרגענישן“.

ניט גאַנץ אפגעקלערט און דעריבער ניט
פריי פון ריסאָנאַנסן איז אויך דער גרונט־
פרינציפ פון דעם מחבר׳ס מעטאָפיק. ווי
שטעלט ער זיך פילאָסאָפיש צו דעם פראָבלעם
פון גייכט און מאַטעריע? — אז ער איז ניט
קיין מאַטעריאַליסט איז קלאָר פון יעדן זייטל
אין זיין בוך. אָבער דער הופך פון מאַטעריאַ-
ליזם איז דאָך ניט נאָר אידעאַליזם און ספירי-
טואַליזם. ס׳איז דאָ נאָך א וויכטיגערער און
שטאַרקער ענגער, וואָס קעמפט אנטקעגן זיי
אַלעמען. דאָס איז שפינאָזאַם ס י נ ט ע -
ט י ש ע ר מ אָ נ י ז ם, וואָס דערלאָזט ניט
פאַנדערצורייסן די איינהייטלאַכע וועלט אין
„מאַטעריע“ און „גייסט“, אין „גשמיות“ און
„רוחניות“, וואָס לערנט, אז ביידע זיינען ניט
מער, ווי צוויי „זייטן“ פון איין־און־דערזעלבניגער
זאך. — גלייך־לויפנדע, גלייך־באדייטנדע, גלייך־

דער קעניג פון דער וועלט. אזוי שרייבט ער: „די מינדסטע פארטיפונג אין די פראבלעמען פון קולטור ווייזט אונז, אז יעדער טרויאומף פון מענטשלעכן געדאנק איבער דער נאטור ברענגט דעם מענטשן פנים אל פנים מיט נייע... רעזיאנען, וואָס זיינען פול מיט פינסט־טערנישן און פארבארגענישן... דער הויט פאר דעם אומענדלאכן, די שפירונגען פון דער מיסטעריע אין דער נאטור און איבער דער נאטור... זיינען די נשמה און דער תמצית פון דער קול־טור.“ (ז. 150) למי דעם וואָלט גאָר קיין רייד ניט געקאָנט זיין וועגן אן אבסאָלוצער דערקענט־ניש פון דעם וועלט־גרונט. ווייל „שפירן א מיסטעריע“ הייסט ניט קיין אנדער זאך, ווי שפירן, אז ס'איז עפעס דאָ אזוינס, וואָס קאָן קיין מאָל פאר אונז ניט ארויס פון זיין פאר־באָרגעניש. דאָס קלינגט אָבער ווי אן אבסאָל־לויטער דיסאָנאַנס צו דעם נאנצן נרונט־געדאנק פון דעם בוך, וואָס זוכט מיט דער נאנצער מאַכט אריינצואַמערן אין דעם לעזער דעם גלויבן, אז פאר דער אינטואיטיוו־מיסטישער דערקענטניש, אויף וועלכער עס רוט די „קולטור“ אין איר הויפך צו דער „ציוויליזאציע“, זיינען פרינציפיעל קיין פארבארגענישן ניטאָ. דער צוואנציגסטער יאָרהונדערט, פארויכערט ער אונז, האָט אויסגעפונען, אז „די גרויסקייט פון דער וועלט־מיסטעריע ליגט אין דער אבסאָל־לויטקייט פון פון דער וועלט אלס (ווי) גייסט, און די אבסאָלויטקייט פון דעם וועלט־גייסט גע־פינט איר אויסדרוק אין די אבסאָלוצע ווערטן פון אמת, שיינקייט, גערעכטיגקייט און גוט־סטייט, וועלכע זיינען די וועגווייזער פון דעם מענטשלעכן לעבן.“ (ז. 77) אויף אזאין אופן ליגט די וועלט־מיסטעריע שוין ניט מער אין א פארבארגעניש. זי ברעכט דורך אלע צאמען און רייסט זיך אריין אויך אין דער מענטשלעכער אבסאָלוצער דערקענטניש. דער מחבר פארערט אויך, אז „די וועלט־מיסטעריע, וואָס פילט אן יעדעס פאלדעלע און יעדעס קנייטשעלע פון דער וועלט־נשמה מוז פון דאָס ניי זיך דורכרייסן דורך די... צעלן... פון דער מענטשהייט, וועלכע

גייט אויס פון קולטור־הונגער און ערשט דער־נאָכדעם וועט קאָנען קומען די רעוואָלוציע.“ (ז. 247).

א פארבארגעניש, וואָס שווימט ארויף אויף דער ליכטיגער שוין אין אזעלכע קלאָרע פאָרמען ווי „אמת, שיינקייט, גערעכטיגקייט און גוט־סטייט“, וועמעס אבסאָלוצע ווערטן די „אינטואי־ציע“ קאָן ארויסברענגען כמעט מיט מאַטעמאָ־טישער פינקטלאַכקייט און זיכערקייט, קאָן שוין מער ניט אָנגערופן ווערן „מיסטעריע“.

ס'איז קלאָר, אז מיר האָבן דאָ צו טאָן מיט א ניט אפגעקלערטקייט פון דעם געדאנק, מיט א צונויפמיש פון צוויי פאָרשידענע פילאָסאָפישע מאָטיוון, וואס האַרמאָנירן ניט איינער מיט דעם אנדערן. איין מאָטיוו איז דאָ דער מאָטיוו פון דעם מיסטוישן אַג־נאָסטיציזם, וואָס לייקנט אפּ יעדע מענטשלעכע דערקענטניש, — פון וואָס פאָר אַ קוראל זי וואָלט זיך שטאַמען, — וואָס לייקנט יעדע אַר־דענונג, יעדן „אמת“, יעדע „שיינקייט, גערעכ־טיגקייט און גוט־סטייט“; וואס באַטראַכט אַלץ, וואָס דער מענטש קאָן דאָ אויף דער רעוועלט ארויסברענגען אדער זיך דערוויסן, ווי א געפלאַפּ פון א נאָרטישן קינד; וואָס באַטראַכט, אז נאָר אין אויסער־גע־וויינטלאַכע פאלן קאָן די מענטשלעכע נשמה, ווי ער פֿינט, אריינפאלן און זיך פאָרליינען אין דער כאָאָטישער וועלט־מיסטעריע און ווען זי קומט ארויס צוריק, האָט זי ניט קיין ווערטער, מיט וועלכע אפילו מרמז צו זיין אויף דאָס אויסער־וועלט־לאַכע, וואָס זי האָט דאָרטן דורכגעלעבט. דאָס איז דער מאָטיוו פון דעם אומפארפֿעלט, איינגעטלאַכן מיסטויציזם, וואָס לערנט, אז צווישן אונזער וועלט און דער „יענער וועלט“ ליגט אן אייביגער תּהום, וואָס קאָן ניט אַרײַ־כערנען בריקס ווערן; אז דאָס, וואָס „דאָרטן“ קומט פֿאָר, קאָן קיין מענטש ניט משיג זיין, ווי אַ בלינד־געבאָרענער קאָן ניט משיג זיין קיין פֿארבן. צווישן די היינטיגע

קומענדיגע בענדר און פארשטארקן די אייגענע פאזיציעס.

קורס מערקט זיך א דיספאָפּאָרציע אין די מיטלען, וועלכע דער מחבר ווענדט אָן אויף צו באַקעמפן די געגנער און צו פארטיידיגן די אייגענע פאָזיציעס. די פּאָלעמיק פארנעמט אַ סך א גרעסערן טייל איידער די סיכעמעמאטירשע פאנאנדערלייגונג און באגרינדונג פון די אייגענע געדאנקען. דאָס וואָלט געווען בארעכטיגט ביי א סיסטעם, וואָס האָט זיך שוין איינגעפונדעוועט ביי א געוויסן עולם, אָדער אין א ליטעראטור־ספּערע, וואו דער לעזער וואָלט געקאָנט אין אנדערע ווערק געפינען די באגרינדונג פאר דעם מחבר'ס ארויסשטעלונגען. אין אונזער אידישער ליטעראטור, וואו דער לעזער קיין שפּען די פאָזיטיווע ארגומענטן נאָר פון דעם מחבר'ס בוך אליין, האָט דער מחבר געדארפט לייגן מער וואָג אויף דעם באַווייזן פון זיינע טעזען, איידער אויף דער באַקעמפונג פון די געגערישע מיינונגען.

דערצו איז די פאָזיטיווע באַווייזפירונג פון דעם מחבר פון א ווייניג אריבערגעווינענדר קראַפט. זי באַשטייט צו דעם גרעסטן טייל פון ציטאטן אויס אנדערע ווערק. ס'איז אמת, אז פאר אים איז געווען וויכטיג קלאָר צו מאַכן וואוהין עס טראָגט זיך דער נייער געדאנקען־שטרעם און וועלכע עלעמענטן ער פירט מיט זיך. אָבער אפילו ווען דאָס וואָלט זיך אים איינגעגעבן, בלייבט דאָך פאָרט די שאלה ביי דעם לעזער ניט פארענטפערט, אָדער ניט איינגעזען דערשטיקט: „און ווער גארט אירט אונז, און אָט דער נייער געדאנקען־שטרעם, וואָס זאָגט, אז ער האָט דעם אבסאָלוצן אמת, האָט אים טאָקע ארויסגעבראכט?“ ס'איז ניט גענוג אויסצורמאָלן ווי אזוי מאָדערנע דענקער דענקען; מען דארף נאָך באַווייזן, פאר וואָס מיר זאָלן אָנהויבן דענקען ווי זיי. וואָס זיי זיינען מאָדערנע, איז נאָך ניט קיין ערבות, אז זיי נייען אויף דעם ריכטיגן וועג. דער גאנצער נייער געדאנקען־שטרעם, קאָן זיין, איז אַרע-

אָס צו אַנערער, אָנשטאַט צו זיין א פראַגרעסיווער. אַזעלכעס קומט דאָך פאר אין דער געשיכטע פון דעם מענטשלעכן געדאנק; און עס קאָן אויך זיין, אז ער איז א נאטיר־לאַכער באַשטרעבן איבערצובויגן דעם שטעקן אין אן עקסטרעם אידעאליסטישן זין, ווייל דער שטעקן איז פריער געווען צופיל אויסגעבויגן אין אן עקסטרעם מאטעריאליסטישן. די סיכעמעמאטישע אויפאלערונג וועגן דעם איינציגן ווייניגסטן אמת, וואָס ליגט אין דער נייער ריכטונג, — אלץ איינס, צי זי איז אלט אָדער ניין, — וואָלט געגעבן דעם לעזער די מעגלעכקייט בעסער אָפּצושאַצן דעם באַדייט פון די נייע אידעען.

דערצו קומט, וואָס דעם מחבר'ס שטעלונג צו א סך פונדאמענטאלע פילאָסאָפישע פראַגן, וואָס האָבן א פרינציפיעלע באדייטונג פאר זיין וועלט־און־לעבענס־בליק, זיינען ניט ארויסגעבראכט געוואָרן מיט דער נויטיקער קלאַרקייט, אָדער ווערן איבערגעריסן און מטושטש געמאכט מיט אנדערע טעזען, וואָס פאַסטן זיך ניט אריין האַרמאָניש אין דעם געדאנק־גאַנג.

מיר ווילן דאָ ברענגען א פאָר ביישפילן. איינע פון די וויכטיגסטע פראַגן אין דער פילאָסאָפיע, — איז די פראַגע וועגן די גרענעצן פון אונזער דערקענטניש. האָט די וועלט עפעס אן אייביגן סוד אין זיך, א מיסטעריע, צו וועלכער די מענטש לאַכע דערקענטניש וועט זיך כּשום אופן און מיט קיינע מיטלען ניט קאָנען דורכרייסן? אָדער איז דער מיסטישער אָפּגורנט פון דער וועלט פארשטעלט נאָר פאר א געוויסער אַרט פון דער מענטשלעכער דערקענטניש, — זאָגן מיר: פאר דער שכל־דיגער, ראַציאָנאליסטישער; בעת אָן אנדער דערקענטניש־אופן, — זאָגן מיר דער „אינטואיטיווער“, — קאָן זיך יאָ דורכרייסן צו אים און ממילא מאַכן א סוף צו דעם אייביגן מיסטרעיום?

פון איין שטעלע אין דעם בוך באַקומט זיך דער איינדרוק, אז דער מחבר פארשטייט גאנץ נוט דעם גאנצן באַדייט פון דעם אייביגן מיסטעריען, אַיביביג־אומ-

דעם אלטן אינטעלעקטואליסטישן אידעאלזום, מיט אלע ראציאנאליסטישערעליזאטיסטישע פועליוצא'ס, וואָס וואקסן פון אים ארויס. דער אנארכוזם (וואָס זיין אַנאָליז וועט געגעבן ווערן אין דעם צווייטן באנד פון דעם ווערק) האָט זיך אויך ניט געקאָנט באַפרייען פון די אלטע וועגן. די באַלשעוויקעס האָבן יע געוועזט זיך אויפגעהויבן צו דער הויך פון דער אויפנאכע, צו פארווירקלאכן אייביגע אמת'ן, אפילו ווען עס זאָל דערביי ליידן די ציוויליזאציע מיט איר אָפגאַט, דעם מאַטעריאַלן רייכטום; זיי זיינען אָבער באלד ווידער אראפגעפאלן צו דער נידער מיט איר רעליאטיוויוזם און האָבן גענומען גיין אויף קאָמפּראָמיסן.

פאר דער סאָציאליסטישער וועלט וואקסט דאריבער אויס די אויפנאכע, אויפצובויען א „נייסאָציאליזם“; לכתחילה איבערצובויען אלץ אויף די יסודות פון דעם נייעם פילאָסאָ- פישן געדאנקען-גאנג. דאָס דאָרף געטאָן ווערן אין דעם ליכט פון „קולטור“ און ניט אין דעם ליכט פון „ציוויליזאציע“, מיט דעם בליק אויף די אייביגע אמת'ן און אַבסאָלוטע פאָדער- רונגען, צו וועלכע מיר דערגייען אויף דעם וועג פון דער איראציאָנאלער אינטואיציע. די פאָ- דערונגען זיינען: א ב ס א ל ו ט ע פ ר י י - ה י י ט פ ון ו ו אָ ר ט א ון ש ר י פ ט א ון א ב ס א ל ו ט ע ע ק אָ נ אָ מ י ש ע ג ל י י כ ק י ו י ט פ א ר א ל ע מיטגלידער פון דער געזעלשאַפט. זאכן, וואָס זיינען דאָ אָדער קאָנען באשאפן ווערן אין איבערפלוס זאָלן זיין פריי פאר אלעמען; זאכן, וואָס מוזן באשאפן ווערן אין א באגרעניצטער זאָל דארפן פארטיילט ווערן צווישן אלעמען אַבסאָלוט גלייך, און יענע זאכן, וואָס קאָנען ניט קלעקן פאר אלעמען, זאָלן אָדער בלייבן אין קהל'שן באזיץ אזוי, אָז יעדער זאָל קאָנען האָבן א גלייך גרינגע צוטריט צו זיי, אדער לכתחילה נאָ- ניט פראָדוצירט ווערן.

די אומקאָמפּראָמיסלאכע דורכפירונג פון אַט די פאָדערונגען תיכף נאָך דער אָפשאַפונג פון דעם איצטיגן רעזשים וועט אפשר פארמינערן דעם געזעלשאַפטלאכן רייכטום און אראַפּרויקן די ציוויליזאציע אויף א נידעריגערער מדרגה.

דאָס זאָל אבער אונז ניט אַרן. מען לעבט ניט צוליב דער ציוויליזאציע, נאָר צוליב דער קולטור, און איר ע אויפנאכן קאָנן דורכגעפירט ווערן אויך ביי אן עקאָנאָמישן צושטאנד מיט ווייניגער מאַטעריעלע באַדערפנישן אין א קלע- נערן רייכטום. אויב אָבער די פאָדערונגען פון דער קולטור קאָנען ניט דורכגעפירט ווערן אין א מענטשלעכער ציוויליזאציע, איז דעמאָלט מעגן זיי ביינע, — אי די ציוויליזאציע, אי די מענטשהייט, — לגמרי חרוב ווערן און פאר- שווינדן פון דער וועלט. די אייביגע, איבער- מענטשלעכע, געטלאכע וועלטאמת'ן און פאָדער- רונגען וועלען זיך קאָנען דורכזעצן אין דער וועלט אויך אָז דער מענטשהייט.

דער לעצטער שלום-אקאָרד פון דעם מחבר'ס גרונטגעדאנק מאַרקירט יענעם שאַרפן לאַגישן גרענעץ, צו וועלכן ער ווערט געטריבן און פאר וועלכן ער שרעקט זיך ניט אָפ. אין אמת'ן גלויבט ער אין דער מענטשהייט און אין דער מאַכט פון דעם נייעם געדאַנקענגאַנג וואָס האָט ענדלאך געפונען דעם אַבסאָלוטן ציל און די ריכטיגע וועגן פאר איר, זי זאָל קאָנען לעבן אין אייביגער האַרמאָניע מיט די איבערמענטש- לאכע, געטלאכע יסודות פון דעם זיין.

דאָס איז אין קורצן דער תוך פון דעם בוך. עס קאָן ניט אריינגיין אין די אויפנאכן פון מיין היינטיגן אַרטיקל אַפצושטעלן זיך אויף זיין קריטישן אַנאָליז. דערצו דאָרף מען אַרויסנע- מען פון ספרים-אַלמער כמעט דעם גאַנצן פילאָ- סאָפישן ש"ס און דורכגיין מסכתה נאָך מסכתה, משנה נאָך משנה. איינצעלנע פראַגן, וואס האָבן א שייכות צו דעם מחבר'ס געדאַנקען גאַנג, האָפן מיר, פון צייט צו צייט, צו פאנאַני- דערקלייבן אין „דאָס נייע לעבן“.

דאָ ווילן מיר נאָר אויפווויזן אויף אייניגע שוואַכע זייטן פון דעם מחבר'ס אַרנומענטאַציע, וואָס האָבן קיין שייכות ניט צו דער ריכטיגקייט אָדער אומריכטיגקייט פון זיינע הנחות און אויס- פירונגען. אויב ער וועט מסכים זיין מיט אונז זענען קריטישע באַמערקונגען, וועלען זיי אפשר העלפן אים צו באַפרייען זיך פון זיי אין די

טע אינטואיציע, וואָס שפּרינגט אַריבער די אויבערפלאַכלאכע נעצן פון דעם שכל'דיגן באַרניפֿגעפּלעכט מיט געפיל און ווילן אַרײַן, זינקט אַרײַן אין דעם שטראָם פון דעם אַלױעלטלאַכן געשען און גיסט זיך מיסטיש מיט אים צונויף. אויף אַזאַן אופן ווערט דער אינטעלעקטואַליזם פאַרוואַנדלט אין דעם אינטואַטיוויזם, דער ראַציאָנאַליזם גיט איבער זײַן הערשאַפט דעם אַיראַציאָנאַליזם, און דער פּעל־יוצא דערפון איז ניט דער אפּשוואַכנדרע, דער געווינדערער רעליאַטיױזם, וואָס קאָן ניט געבן ניט קײן קלאָרן, אוימפאַרענדערלאַכן אויס־גאַנס־פּונקט, ניט קײן קלאָרן אבסאָלוט באַשטימטן אומפאַרענדערלאַכן ציל, נאָר דער ענער־גױרנדרע „אַבסאָלוטיזם“, וואָס שעפט זײַן דרעקענטניש פון דעם געטלאַכן וועלט־גרונט, וואָס גײט דאַריבער אַרויס פון געטלאַכע, אײַביגע, אומבאַדינגטע וועלט־אַמת'ן, כדי צו פאַרווירלאַכן געטלאַכע אײַביגע, אומבאַדינגטע וועלט־צילן.

אַט די נייע שטעלונג פון דעם פּילאָסאָפּיִשן געדאַנק און פון דעם פּראָגנעסױון צײַט־גױסט בכלל פּירט צו אַ נײַער איבערשאַצונג פון אַלע מענטשלאַכע שטרעבונגען אין דעם געזעלשאַפט־לאַכן און היסטאָרישן לעבן. יענע שטרעבונגען דאַרפן אײַגענטיילט ווערן אין צױווי פאַרשײדענע קלאַסן: די שטרעבונגען צו צײַויל־ליזאַציע און די שטרעבונגען צו קולטור. אונטער צײַויל־ליזאַציע פאַרשטייט אונזער מחבר אַלין, וואָס פאַרשאַפט דעם מענטשן מער מאַטעריעלן רײכטום, מער באַקוועמלאַכקײטן, אַ גרעסערע טעכנישע מאַכט איבער די קרעפטן פון דער נאַטור, — דאָס איז טעכניק, טעכנישע נאַטור־וויסנשאַפטן, געזעצ־געבונג, עקאָנאָמיק און אַז. וו. אונטער קולטור דאַרף מען אָבער פאַרשטיין אַלע יענע באַשטרעבונגען, וואָס צילן אויף דער באַרײַכערונג פון דעם מענטשלאַכן נשמה־לעבן, אויף דער פאַרטיפּונג פון אירע לעבענס־פּראָבלעמן, אויף דער פאַרשטאַרקונג פון איר צענויפ־בונד און צענויפּגוס מיט דעם געטלאַכן וועלט־

גרונט. אַט די שטרעבונגען געפֿינען זײַער אויסדרוק אין דער קונסט, דער פּילאָסאָפּיע, דער רעליגיע און אין יענער רײַכטע־אַרעמישער נאַטור־וויסנשאַפט, וואָס יאָגט זיך ניט אַרום אויף דער אויבערפלאַך, כדי אײַנצושפּאַנען די נאַטור־קרעפטן אין דעם דינסט פון אַ מאַטעריעלן וואַלױזן, נאָר לאָזט זיך אַראַפּ אין די טיפּענישן פון דעם וועלט־געשען, כדי זיך צו דערנעהענטערן צו זײַן געטלאַכן תּוֹך.

ס'איז נאַטירלאַך, אַז אונטער דער אויבער־הערשאַפט פון מאַטעריאַליזם און אינטעלעקט־אַליזם, וואָס האָבן פאַרפּרעמט די מענטשלאַכע נשמה פון איר געטלאַכן תּוֹך האָבן די שטרע־בונגען צו צײַויל־ליזאַציע געמוזט פאַרנעמען דעם אויבן־אין אַיר עקסיסטענץ, אַיר אַנטױקלונג, זײַנען געוואָרן די הױפּט־אויפגאַבן פון דעם מענטשנס טראַכטן און טאָן. די גאַנצע ענרגיע פון דער נשמה גײט דערבײַ אַרײַן אין דער „ראַציאָ“, און די גאַנצע „ראַציאָ“ גײט דערבײַ אַוועק אויף דער באַהערטונג פון די נאַטור־קרעפטן און די אַרױסברענגונג פון וואָס מער מאַטעריעלן רײכטום. מיט דער פאַרוואַרפונג אָבער פון דעם מאַטעריאַליזם און אינטעלעקטואַליזם בכלל, מיט דער אַרױס־קונג אין דעם פּאַדערגרונט פון די אַיראַעיאָנאַלע נשמה־לעמענטן און זײַער אינטואַטױוֹן בענקען נאָך אַ געטלאַכן זײַן, מוז די קולטור־געמען די אויבערהאַנט איבער דער צײַויל־ליזאַציע און די לעצטערע קאָן נאָך האָבן נאָר אויף אזוי פיל ווערט, אויף וויפּיל זײַ קאָן דינען, ווי אַ מיטל צום צוועק.

בליקט מען פון דער הויך פון אַט דעם נייעם געדאַנק־גאַנג אין דער פּילאָסאָפּיע און דער קונסט אויף יענע טעאָרעס, וואָס הערשן אין דער באַציאָנאַליסטישער וועלט, זעהען מיר, אַז קײן רײכטונג אירע איז נאָך ניט דורכגעדרונגען פון די נייע רעוואָלוציאָנערע אידעען. די סאָציאַל־דעמאָקראַטיע איז מאַטעריאַליסטיש, אינטעלעק־טואַליסטיש, ראַציאָנאַליסטיש און רעליאַטױוֹס־טיש. די סאָציאַליסטיש־רעוואָלוציאָנערן האָבן זיך, אמת, אָפּגעזאָגט פון דעם מאַטעריאַליזם, זײַנען אָבער געבליבן שטעקן אין די פּעלערן פון

און זיי אלע ווערן באלויבטן, — די איינע מער, די אנדערע ווייניגער, — פון דעם מהבר'ס שטאנדפונקט. מיר וועלן דאָ פראוואון איבער-געבן בקיצור זיין גרונטגרעדאנס.

דער מאָדערנער אלוועלטלאכער סאָציאליזם, רוט אויף טעאָרעטישע און פּילאָסאָפּישע גרונט-לאגן, וואָס האָבן שוין אָפּגעלעבט זייער צייט. ער איז געבליבן הינטערשטעלליג נגבי דעם ניי-צייטלאַכן געדאנקען-שטראָם. אין אָט דעם געדאנקען-שטראָם, וואָס ווייזט זיך ארויס אין דער נייער פּילאָסאָפּישער שאַפונג און אין דער אינווייניגסטער טענדענץ ביי די ערנסטע גרויסע מינסטער פון אלע פעלקער — באַמערקט דער מחבר די אויבערערשאפט פון אָט וועלכע גרונט-שטרעבונגען. דער מאַטעריאליזם האָט אין גאַנצן אָנגעוואָרן זיין פּריערדיגן פּרעסטיזש אין באַדרייט. אויך די אָנגאַסטישע און ריין עמפּירישע ריכטונגען, וואָס ווילן זיך ארויס-דרייען פון די אייביגע פּראָבלעמען וועגן גאָט, דעם מענטשנס נשמה, דעם זין פון דער מענטש-לאַכער עקסיסטענץ אויף דער וועלט, זיינען אָפּגעשטופּט געוואָרן אין אַ ווייטן ווינקל. דעם פּאָדערנונט פּאַרנעמען געדאַנקלאַכע שאַפונגען, וואָס ווילן אַנטפּלעקן די סודות פון דעם וועלט-אַל און אויפבויען אַ וועלט-אַנשוואַוג אויף אַ ריין אידעאָלאָגיאָליסטישן גופא. אָבער אין דעם אידעאָליזם גופא איז אויפגעשטאַנען אַ ריכטונג, וועמעס שטימ עס פאַרהיילט אלע אנדערע און וואָס האָט אין זיך די טראַפּט צו דערגרייכן יענע צילן, צו וועלכע די אנדערע אידעאָליסטישע ריכטונגען האָבן זיך ניט גע-קאָנט דערשלאָגן. די נייע אידעאָליסטישע ריכטונג בויט אירע האָפּענונגען אויף אַ גאַנץ אנדערן צוטריט צו די פּילאָסאָפּישע פּראָב-לעבען און אויף גאַנץ אנדערע דענק-מעטאָדן, איידער די, וואָס האָבן געהערשט פּריער. די אידעאָליסטישע פּילאָסאָפּיע פון אַמאָל האָט אלע אירע האָפּענונג געלייגט אויף דער מאַכט פון דעם שכל; דער צוטריט צו די פּילאָסאָפּישע פּראָבלעמען איז געווען דורך דעם וועג פון דעם ריינעם שכל'דיגן טראַכטן, פון קלאָרע באַגריפן.

דאָס איז געווען דער וועג פון דעם ריינעם אידעאָליזם פון דעם 19. יאָרהונדערט. די גאַנצע מענטשלאַכע נשמה האָט געהאַט נאָר אויף אזוי פיל באַדרייט, אויף וויפיל אין איר איז געווען טעטיג די ראַציאָנאַלע, דער קלאָרער שכל. די מאַכט פון די געפילן און דער ווילן זיינען באַטראַכט געוואָרן אָדער ווי אַ גלייכנישטיגע זאַך, אָדער ווי אַ שטער פאַר דער דערי-קענטניש. פּרוכטלאָז אַרומגעפלאַנגט זיך מיט ריין שכל'דיגע קאָנסטרוקציעס, האָט אזא אידעאָליזם סוף כל סוף געמוזט מיאש זיין זיך פון דער האָפּענונג, אַרויסצוברענגען אייביגע אב-סאָלוטע אמת'ן וועגן גאָט, וועלט און מענטש, ווי אויך אייביגע אבסאָלוטע לעבנס צילן און פּאָדערונגען פאַר דעם יחיד אין דער געזעל-שאַפט. דער אַלטער אידעאָליזם איז אַריינגע-פאלן אין רעליאָגיאָסאָסאָס, וואָס לייקנט אָפּ די מעגלאַכקייט אויסצוגענען איר-ביגע פונדאַמענטאַלע אמת'ן פאַר דעם מענטשנס דענקען און שאַפן.

דער נייער אידעאָליזם דעקט אויף דעם גרונטפעלער פון דעם אַלטן. די סודות פון דער וועלט קאָן מען ניט דערגיין אויף דעם וועג פון דעם שכל'דיגן דענקען. די מענטש-לאַכע נשמה, וואָס איז אליין אַ טייל פון דעם וועלט-אַל און מוז שטיין אין דעם ענגסטן ציר-ניפּונד מיט זיינע טיפּסטע יסודות, האָט אין זיך ניט נאָר די ראַציאָנאַלע, דעם שכל. זי איז אין איר עצם אַ סך מער געפיל און ווילן, איידער שכל'דיגער דענקען: די איראַציאָנאַלע עלע-מענטן אירע איז דער וויכטיגסטער טייל אין איר, ניט נאָר דורך זייער האַלעיע אין דעם איי-ווייניגסטן לעבן פון דער נשמה, נאָר אַזוי פון דעם וועלט-אַל-תּוֹך, מיט וועלכן זיי זיינען אַ סך אינטימער פאַרבונדן, איידער דער שכל. מען מוז זיך דאָריבער ווענדן צו דעם איראַציאָנאַלע, פאַר אונז, כדי צו דערגיין די פאַר אונז וויכטיגע אייביגע וועלט-אמת'ן. די מעטאָדע דערביי איז די פון בערנסאָנען אויסגעפונענע און אויפגעקלאָר-

א נייע סאציאל־פילאָסאָפֿיע.*

1

נייסט און די פראָדוקטן פון זיין שאפן ברענגט ער אהיים. געוויס, שפילט אויך ביי אונזער מחבר די אינטערנאציאָנאַלע נייסטיגע ספערע די הויפט־דראָלע. זיין גאַנצן וויסן און די וויכטיגסטע פאַרענענגען פון זיין געדאַנק האָט ער געזויגן פון אויסער־אידישע קוואַלן. אבער אויך קוואַלן פון אונזער אידישער קולטור־ספערע האָבן געהאַט א גאַנצן באדייטנדע השפעה אויף דער אויסארבעטונג פון זיין בוך. ס'איז ניכר, אז דער גרונט־געדאַנק און זיינע פאַר־צווייגונגען זיינען אויפגעקומען און האָבן זיך געצייטיגט אונטער דער ווירקונג פון דער אידישער קולטור־ספערע. מען קאָן זאָגן, אז דער געדאַנק־פאַנג פון דעם מחבר איז געשטאַנען דער עיקר אונטער דעם דאָפֿלטן איינפלוס פון בערגסאָנ'ען און פֿרז'ן. און נאָך אנדערע אידישע קינסטלער ווערן אַרײַנגעצויגן צו אַר־לוסטירן און צו באַווײַזן דעם פֿאַרער יענעם פֿרט. ביי אונזער מחבר האָט דאָס א באַזונדערע באדייטונג דערפֿאר, וואָס ער לייגט אויף פיל געוויכט אויף יעדע נייסטיגע שטרעמונגען אין דער נײַצייט, וואָס אַנטפֿעלען זיך אין דער קונסט. א גרויסער טײל פון דעם בוך יוערט אַזוועקגעגעבן פֿאַר א פֿאַלעמיק אַנטקעגן דעם שרייבער פון אַט די שורות אויף דעם כּמך פון יענע אַרבעטן, וועלכע איך האָב פֿאַרעפֿנטלעכט אין אידיש. מיר האָבן דאָריבער דאָ צו טאָן מיט דער ערשטער ערנסטער מעָרעטישער שאַ־פונג, וואָס איז אויפגעגאַנגען אויף אונזער אוי־גענעם ליטעראַרישן פֿעלד, און מיט א באַזונ־דערער באַפֿרײַונג דריקן מיר אויס אונזער האַרציגסטע באַגריסונג צו דעם נײַעם אַרבע־טער, וואָס וועט מיט זיין טאַלאַנט און וויסן העלפֿן דאָס פֿעלד באַשפֿערן און באַבויען. די טעמע פון דעם בוך און דער ברייטער בליק, מיט וועלכן דער מחבר נעמט זי אויף, ברענגען מיט זיך, אז אין דעם בוך זאָלן באַ־רירט ווערן כּמעט אַלע וויכטיגע פֿראַגן פון דער סאָציאַלער און דער אַלגעמײַנער פֿילאָסאָפֿיע,

חבר נאַטאַנסאָנס בוך „קולטור און ציווי־ליזאַציע“ איז גאַנץ יוכער א זייער דערפֿרײַלעכע פֿאַסירונג אין אונזער אידישער ליטעראַטור. עס איז דער ערשטער באַנד פון א גרויס־און ברייט־פֿאַרטראַכטער אַרײַנגאַלער אַרבעט אויף דעם פֿעלד פון דער סאָציאַלער פֿילאָסאָפֿיע. דער מחבר שטעלט זיך דעם ציוועק, אויפצודעקן די ריכטיגע אויפגאַבן און וועגן פון דעם סאָציאַל־פֿילאָסאָפֿיע־דענקען און די פונדאַמענטאַלסטע ענד־צילן פון דעם סאָציאַל־דעוואָלוציאָנאַרן קאַמף.

די וויכטיקייט פון דער אויפגאַבע, דער ניוואָ פון אַלגעמײַנער בילדונג און פֿאַך־באַלעזנטקייט, ווי די קראַפט פון דער אַרגומענ־טאַציע, וועלכע דער מחבר ווײַזט אַרויס אין זיין בוך, וואָלטן פֿאַרזיכערט פֿאַר אים א פֿלאַץ אין יעדער מאָדערנער ליטעראַטור. שוין דאָס אַלײן איז עננה, מען זאָל פֿרײַדיג באַגריסן זיין דערשיינען אין דער אידישער ליטעראַטור, וואָס איז אַלץ נאָך אזוי אַרעם אין ערנסטע ווערק און זעלב־שטענדיגע אונטערזוכונגען. דער ווערט פון ח' נאַטאַנסאָנס אַרבעט פֿאַר אונזער ליטע־ראַטור שעפט זיך אָבער ניט אויס בלוזי מיט דער דרויסנלעכער באַרייכערונג פון דעם אידישן שאַפן אין אידיש. חבר נאַטאַנסאָנס בוך שטייט אין א מער גאַנעטער און אינטיםער קרוב־השאַפט צו דעם אידישן שאַפן, איידער דאָס רוב פון די אַרײַנגעלע ווערק אין אונזער שפֿראַך. די מער־סטע פון זיי זיינען ניט געבאָרן און ניט אויסגע־טראָגן געוואָרן אין דער אידישער קולטור־ספערע. סײַ די טעמען, סײַ דער מאַטעריאַל, סײַ די גײַס־טיגע ווירקונגען, וואָס ברענגען אַרויס א אידיש בוך, שטאַמען דאָס רוב פון דער אויסער־אידי־שער ספערע. דער מחבר זאַמלט זיין מאַטע־ריאַל אין דער פֿרעכד, אַרבעט עס איבער אין זיין

* 1. נאַטאַנסאָנס 18. קולטור און ציוויליזאַציע. (ערשטער באַנד פון דער) סעיע, „ניי סאָציאַליזם“, שײִטל 8288. פֿאַרלאַג „נייע געוועלשאַפט“, 461 ז. שיקאַנאַ, 1923.

אינס און צוויי און אַט איז פאַרטיג שוין די גרוב.
אויך דער דריטער איז שוין פאַרטיג מיטן נייעס קנאָפּ,
גיט ער צו און שטעלט זיך הינטער מיר און הינטער סלאָפּ,
מוט אַ שלידער אויף מיין האַלד דעם קנאָפּ און מוט אַ צי,
אונטערשפּאַרנדיג צום סלאָפּ זיין רעכטע קני
און די אַנדערע — זיי זעצן זיך דערוויל אַוועק
אַפּצורוען, וויל זיי זיינען מיד פון האַקן מיט די העק...
י.

וויסל האַט דאָס שוואַרצעפּל דעריאָנט, פאַרטריבן.
שוואַרצעפּל האַט ערגעץ הינטער זיבן ברעמען זיך פאַרקליבן;
אויף דער גאַנצער גרויס פון אויפגעפּראַלטע אויגן
האַט דאָס וויסל, ווי דער הימל, זיך צעשפּרייט — צעצויגן;
אַ לבנה קומט אַרום אַרומגעקראַנצט מיט שמערן
שווימען זיי אַרום אין וויסל ביז זיי ווערן
אַנגעזאָפּט מיט גליווער-שטאַף און הייבן אָן זיך טרינקען,
הוידען זיך און לאָזן זיך אַראָפּ און זינקען...
אויף דער גאַנצער גרויס און ברייט פון מיינע אויגן
ווערן אַדערלאַך אַזוינע רויטלאַכע פאַרצויגן...
יא.

דאָס געזאָנג פון האַרטן שניי — געזאָנג פון העק
פון די ראַנדן פון דער עפענונג און ביז'ן דעק...
פון די ראַנדן פון דער עפענונג און ביז'ן קנאָפּ...
פלייצעס דריי אַ הינטערווילאַכטס רוקן זיך צום גרוב,
בויגן זיך אַרונטער ביז צו די ראַנדן מיט'ן קאַפּ...
הענט — צוריק צום גראַבאייזן: אַרויף, אַראָפּ;
שפּילנדיגע גראַבאייזנס דעם ווייכן זאַמד
קלאַפּן אין און גלייכן אויס פון ראַנד ביז ראַנד...
פלייצעס דריי געלאַדענע מיט לאַפּעטעס און העק
נעמען זיך דערווייטערן און הוידען זיך אַוועק...
יב.

זעמדלאַך פון דער ערד, מיט מיר זיך צו באַהעפּטן,
דריקן זיך צו מיר מיט בענקענדיגע קרעפטן;
זעמדלאַך שטרייטן מיט אַנאַיינגעשפּאַרטן ווילן —
אויפגעוועקטע — קענען זיי שוין זייער אומרו מער ניט שטיילן;
יעדעס זעמדל וויל זיין ערשט דאָס לייב מיר צו פאַרדעקן,
אין מיין לייב דאָס נייע צווייטע לעבן אויפצואוועקן;
די, וואָס האַבן מול אויף מיין פנים זיך צו לייגן,
ווערן גאַר ניט זאַט פון קושן מיר די ליפּן און די אויגן;
די, וואָס בלייבן העכער און זיי קענען מיך ניט גרייכן,
טרויערן, באַזוינען זייער גורל אין די הויכן...
8

אבער סיי ווי סיי שוין, זע איך, פלעקט זיך דורך דיין קלייד —
איז פארפאלן שוין. פארבלייב איך מיר ביי מינע רייד...
און דו — דו עפנטט אויף דיין בלוט-גוס פאר דער צייט, —
תליון וועט ערשט קומען מיט דער זון פון מזרח זייט...

ג.

אן דעם סלופ דעם ווייסן קייל איך מיינע באקן,
און איך דריק נאך שטארקער צו צו אים מיין נאקן;
דאס געשריי פון לייב און בלוט נאך לאזט זיך הערן
פון דער פרעמדקייט ערגעץ דורך פארשטיקטע רעדן...
דאס געשריי ווערט שטילער מיט'ן אנקומען פון וואנדער:
בלוט רינט אויס און טיילט זיך אָפּ פון לייב באזונדער,
בלוט צופלייצט זיך אויפ'ן שניי און ווערט דערייטערט —
לייב ווערט אויפגעריכט מיט זיך אליין, געלייטערט;
איבער מיינע אַקסלען, היפטן, לענדן, ריפן
גיכט זיך ווי אַ קוואַל מיין יום-טוב-שמיכל פון די ליפן...

ד.

רופט זיך אָפּ דער דריטער פון די דריי און זאגט:
איך פארמאג נאך מערער קראפט ווי ווער פארמאגט —
וועל איך נעמען און באפעסטיגן נאך מער דעם סלופ,
און נאך מער צוזאמענציען דאס געפלעכט פון קנופ;
תליון וועט ניט קומען אזוי שנעל צו גיין —
נעם איך און איך מאך פאר תליון זיך אליין;
נעם איך מיר צו פלעכטן נאך א שטריק,
נאך א קנופ פאר האלז און פאר געניק...
און ביז וואנען איך ווער פארטיג מיט'ן קנופ —
נעמט די גראכאייזנס און גראכט דערווייל די גרוב...

ה.

. . . רונד ארום מיין שטערן, רונד ארום די שלייפן
קייקלען זיך צעקלונגענע, צעשטראלטע רייפן;
אינ'ם סאמע הארין, אין מיט'ן פונ'ם רעגנבוין;
טאנען לעצטן פריילאכס מיינע ביידע אויגן;
און אין ביידע אויערן — צוזאמענברוך פון טאצן,
פידלען, פיפעאלן, באראכאנען פלאצן;
סטרונעס פון באנדורעס — אנגעצויגענע קאנאטן
רייסן אויף ווי אנגעפלווערטע הארמאטן;
ווייסל פון די אויגן וויל דאס שווארצאפל פארלויפן
אין געיעג פון ווירבלענדיגע שטראלן-רייפן...
גראכאייזנס דערגראבן זיך דורך שניי צו לייב.

ו.

ליים איז פעלזן הארט און לאזט זיך גראבן קוים —
נעמען זיי, די גרעכער, העק און — האפ און הופ...

ב.

און פון פארנט מיר — א וועלט אין שניי פארטרונקען,
 און א זון — שוין האלב אין נאכט אריינגעזונקען;
 פון דער צווייטער האלב נאך זעט מען זיך צושפרייטן
 זיבן הערנער, איינער רויטער פאר'ן צווייטן;
 שניידט זיך דורך דורך זיבן וואלקנס יעדער הארן, —
 כלום פון וואלקנס ווערט פארהיימלט, ווערט פארפראן;
 רויטע הערנער בלייבן שטעקן אינ'ם גליווער
 און צעברעקלען זיך פון אינוועניגסטן שיווער;
 און די נאכט, נאך אלע פרוכטלאזע געיעגן.

ג.

מיינע היטער האבן אפגעטרונקען זייער טיי.
 הייבט זיך איינער אויף און גיט א זאג אזוי,
 שטרעקנדיג צו מיר זיין אויפגעקנוילטע האנט:
 — „אט די האנט איז שטארק — ווי מויער-וואנט,
 קומט אן בארוועס מיט די גליווערדיגע וועגן...
 אט די האנט קען איבערברעכן זיי א שפאן דעם סלופ,
 און צערייסן ווי א פאדים דאס געפלעכט פון קנפ,
 און זיך ראטעוון פון תליון וואס קען באלד
 אַנקומען אהער פון שטורמדיגן וואלד; —
 נאר צו וואס זאל אט די האנט, וואס האט די שטריק
 שוין איינמאל אויפגעפלאכטן, אפפלעכטן צעריק?“

ד.

בארוועס קומט די נאכט פון גליווערדיגע וועגן
 מיר, צום טויט-פאר'משפט'ן, אַנקעגן;
 גוט איז מיר צו הענגען א געבונדענער און קוקן
 ווי די אַקסלען מיינע ווערן גאר ניט מיד פון צוקן,
 ווי די פינגער מיינע ווערן גאר ניט מיד פון זינגען
 אינ'ם קלאַמער פון די איינגעשטייפטע קנפן-רינגען;
 אז איך טו אפ מיינע אויגן פון אויף זיך צו קוקן
 ווענד איך זיי צום סלופ דעם צוגעשמידטן צו מיין רוקן;
 ווייס איז דער סלופ און שמעקעדיג, אין זיינע שפאלטן
 אזא ווארטנדיגע יום-טוב'דיגקייט ליגט באהאלטן...

ה.

הייבט זיך אויף דער צווייטער פון די דריי און זאגט:
 איך פארמאג ניט אזא גבורה ווי דער פריינט פארמאגט;
 אויב איך קען ניט איבערברעכן זיי א שפאן דעם סלופ
 קען איך אבער לויזער מאכן דעם געפלעכט פון קנפ,
 אז די שטריק זאל זיך ניט איינשניידן ביז ביין
 און פון לייב דיר זאל ד ע ר ו ו י ל אימזיכט קיין כלום ניט גיין;

אויף אז'ן אופן איז דער אלועלטלאכער פראָלעטאָריאַט טיף צעשפּאַלטן אין צוויי פּינגלעכע לאַגערן: איינעם אָן אָנגעשראַקן אָפּאַרטוניסטישן, וואָס האָט מורא אפילו אַ קוק צו טאָן אויף דעם אָדלער אין הימל, צו טערנדיג איבער דעם גענועלע, וועלכן ער האלט אין די גענט. און דעם אנדערן — אַן אומ־געלומפערטן, פּאַרשייט־ און באַרימער־יש־רע וואָלוציאָנערן, וואָס שטייט, פאַרריסן דעם קאָפּ צום הימל, און פּייפט אויף דער גאַנצער וועלט...

און אזוי טיף איז דער תהום צווישן די ביידע לאַגערן, אַז עס ווייזט אויס, זיי האָבן לחלוטין אויפגעהערט צו פאַרשטיין איינער דעם אנדערן, אויפגעהערט צו פילן, אַז זיי ביידע זיינען טיילן פון איין און דעמזעלביגן אַרבעטער־קלאַס; אַז נאָר אין זייער פאַרזייגונג און באַרדערלאַכער סאָלי־דאָריטעט ליגט זיין מאַכט און דער גורל פון דעם סאָציאַליזם, דער גורל פון דעם גאַנצן מענטשלעכן פּראָגרעס.

וואָס קאָן אַזאַ פּראָלעטאָריאַט דעמאָג־סטירן דעם ערשטן מאַי פאַר דער גאַנצער וועלט, אויב ניט זיין אַכסאָלויטע אומפּיאַיי־קייט איבערצונעמען די פּירער־אָליע אין דעם געזעשאַפטלאַכן לעבן?

אַט פאַר וואָס דער ערשטער־מאי יום־טוב

איז אַזאַ פאַרשטערטער. ווידער ווערן אַ ליכ־טיגער יום־טוב וועט ער ערשט דעמאָלט, ווען דער סאָציאַליסטישער געדאַנק וועט געפּינען אַ פּראַקטישן וועג צו פאַר־ווירקלאַכן זיין ענד־צוישן, — אַ וועג, וואָס זאָל ניט דאַרפן פירן ניט דורך די ווילדע געלזן פון דעם באַלשעוויזם און זיין גליטשיגן ראַנד ביים אָפּגרונט, וואו איין אומפּאַרויכ־טיגער שריט קאָן אַראָפּשליידערן אין דער טיף דעם גורל פון דורות, און אויך ניט דורך דעם זומפּ פון דעם איבערגעשראַקענעם אָפּאַר־טוניזם, פון וועלכן מען קאָן בכלל זיך ניט אַרויסרייסן אין אַ משך פון אייביקייטן.

נאָר — אַ פאַרשטערטער יום־טוב איז פאַרט אַ יום־טוב. פילע פון אונז וועלן אים אָפּריכטן ניט בציבור, נאָר ביחידיהוּת. פאַר זיך וועלן זיי זאָגן זיין ליכטיגע הגדה, פון וועלכער זיי שעפן טרייסט און האָפּע־נונג פאַר דער צוקונפט. און פאַר זיך וועלן זיי אויך דאָס יאָר באַנייען זייער שבועה; צו טאָן אלץ וואָס זיי קאָנען, אַז די אייניקייט און באַרדערלאַכע סאָלידאַריטעט צווישן אלע טיילן פון דער אַרבעטערשאַפט און דער סאָ־ציאַליסטישער באַוועגונג זאָלן ווידער אויפ־בלעזן, כדי זיי ביידע, — די אַרבעטערשאַפט און די סאָציאַליסטישע באַוועגונג, — זאָלן באַרייכערטע און פאַרשטאַרטע, קאָנען אויפ־נעמען און דורכפירן זייער היסטאָרישע מיסיע.

ה. לייזוויק.

אין אַ יום־טוב־דיגן טאָג

א.

... האָט מען מיך גענומען און צוגעבונדן צו אַ סלופ, און די עקן פונ'ם שטריק צונויפגעפלאַכטן אין אַ קנפּ, און אזוי אַ צוגעסלופטן מיך געלאָזן שטיין ביז די זון האָט שוין גענומען אונטערגיין; און אַהינטער מיר, ניט ווייטער פון אַ פּופצן טריט, ביי אַ קנאַקעדיגן צווייגן־פּייער, זאַלכאַדריט, זיינען זיך געזעסן די, וואָס האָבן מיך געבראַכט צום סלופ, מיי געזופט און רייד גערעדט צווישן זופ און זופ, רייד הנאה־דיגע, אנגעוואַרימטע אויף הייסער צונג, מיט'ן מיי די רייד געשלונגען שלונג נאָך שלונג.

מוניטישער פראצע און אן אלץ דערשטיקנדיג
גער אָדער פארקירפֿענדיגער אלמאכטיגער
ביראָקראטיע.

און אָט דער טרויעריגער רעזולטאָט פון
פאלשע וועגן און מעטאָדן, אָט דער, מיט
קראַפֿטקיגען צו רעדן, קלאָרער מוסטער, „ווי
אזוי אַ סאָציאלע רעוואָלוציע טאָר נײַט
געמאַכט ווערן“, ווערט אין דעם דריטן איינ-
טערנאַציאָנאַל אַוועקגעשטעלט, ווי אַן אָפּגאַט,
פאַר וועלכן דער גאַנצער פּראָלעטאַריאַט מוז
זיך בוקן; און עס ווערט געפּאָדערט, אַז דער
גאַנצער פּראָלעטאַריאַט זאָל אָן אַ שמיץ פון
אייגענעם ווילן זיך קאָזן פירן גראָד פון יענע
עלעמענטן, וואָס האָבן אַ דאַנק זייער אייגע-
נעם אומפּאַרשטאַנד און פאַר'קעסנ'טער איינ-
געבויבטקייט אין זיך אליין, שוין אפשר פאַר-
קאָרן אַלע שאַנכן, וועלכע די רעוואָלוציאָניאַנערע
צייט ניט פאַר אַ ראַדקאַלן איבערקער, און
האַבן די זיך קלאָר אַרויסגעריסענע סאָציאַלע
רעוואָלוציע פאַרוואַנדלט אין אַזאַ משונה'די-
גער פאַרקוקעניש.

איז דען אַ חדוש, וואָס די פינטסטערע
שאַטן'זייטן פון דער רוסישער סאָציאַלער רע-
וואָלוציע האָבן אַריינגעוואָרפֿן דעם אַלוועלט-
לאַכן פּראָלעטאַריאַט אין אַזאַ סאָציאַלער מרה-
שחורה, אַז ער איז ניט ביכולת צו זען אירע
לײַכטיגקייטן: ניט די ראַדיקאַלע
פאַרניכטונג פון דעם צאַריום און דעם פּעאַ-
ראַלן רעזשים אין רוסלאַנד, פון וועלכן מען
וואָלט אפשר ניט געקאָנט אין גאַנצן פטור
ווערן אונטער אַ קאָמפּראַמיסלאַכער קאָאָלי-
ציאָנסרעגירונג; ניט די ראַדיקאַלע באַפֿריי-
אונג פון דער פרוי; ניט די ראַדיקאַלע באַ-
פֿרייאַונג פון די אונטערדריקטע נאַציאָנען און
פּעלקערשאַפטן; ניט די צעשמעטערונג פון
דער הערשנדער קירך; ניט די פּראָקלאַמירונג
אין דער טעאָריע און אין דעם לעבן, אַז די
אַרבעטער, די געוועלטיגסטע פּאַרבאָדונג פאַר
בעט, איז דער נויטווענדיגסטער פּאַרבאָדונג פאַר
פּאָליטישע רעכט; אַז די עקזיסטענץ, וואָס
איז געגרינדעט אויף עקספּלאָאַטאַציע פון
פּרעמדער אַרבעט, איז אַ פֿאַרצויעל און

פּאָרצויעל אַזאַ פּאַרדאָס פּאַרדאָס, אַז
שערלאַכע און אַ שאַנדלאַכע, וואָס מוז גע-
רולדעט ווערן, אזוי לאַנג ווי מען קאָן פון
איר ניט פטור ווערן, וואָס מוז אָבער אויס-
געראַט ווערן, ווי גאָר עס איז דאָ די מענ-
לאַכקייט דערצו.

אָט די און נאָך אַנדערע ליכטיגע זייטן
פון דער רוסישער סאָציאַלער רעוואָלוציע, —
וואָס זיי ניט צו זען קאָן גאָר אַ פאַרבליענדי-
גער באַל'שעוויקירפּרעסער, וואָס זיי אָפּצו-
הייטן דאַרף זיין די אויפגאַבע פון יעדן
סאָציאַליסט אין רוסלאַנד, — זעט ניט דער
אַלוועלטליכער פּראָלעטאַריאַט, ווי ער טראַכט
זיך ניט אַריין אויך אין יענעם קלאָרן באַ-
וויין, וואָס די באַל'שעוויסטישע רעוואָלוציע
האַט געבראַכט, אַז אַ סאָציאַליסטישע פאַרטיי,
ווען זי שטיצט זיך אויף די לעבנסגרויסן און
זי אינטערעסן פון דער מאַיאָריטעט, קאָן
אויך אין אונזערע צייטן איבערנעמען די פיר-
רונג פון דער געזעלשאַפט און — מיט דער
הילף פון דער דאָזיגער מאַיאָריטעט — מאַכן
אַ תּל פון אַלע געגנער, וואָס שמעלן זיך איר
אין וועג — קורץ, אַז אַ סאָציאַלע רעוואָ-
לוציע איז ניט עפעס אזוינס, וואָס מוז „פון
זיך אליין אויסוואַקסן“, גאָר עפעס אזוינס,
וואָס קאָן „געמאַכט“ ווערן דורך דעם
באַוואוסטזיניגן אַריינגרייפן פון דעם מענטשן
אין די אזוי גאַנגערופענע „סטיכישע פּאַצעסן“.
ווי געזאָגט, האָט די באַשטימטע
אַרבעט, ווי אזוי די רוסישע רעוואָלוציע איז
געמאַכט געוואָרן, — דער אומגעלומפערטער
אופן צו האַקן מיט דער רעוואָלוציאָניאַנערער
האַק, ווי אַ שכור'ער, אויף רעכטס און אויף
לינקס — און דער אומפאַרמיידלאַכער סאָ-
ציאַלעקאָנאַמישער און פּאָליטישער קורל'מורל,
וואָס דערפון האָט געמוזט אַרויסקומען, אזוי
אַנגעשראַקן דעם סאָציאַליסטישן אַרבע-
טערקלאַס פון דער וועלט, אַז ער האָט מורא
ערכט צו טראַכטן וועגן דעם, די פאַרווירק-
לאַכונג פון דעם סאָציאַליסטישן ענדרציל זאָל
ווערן דער ערשטער און וויכטיגסטער פונקט
אויף דעם סדר היום פון זיין טעטיקייט.

נענע כוחות, סאי די, וואָס ווינען, „פון הימל אַראָפּגעפאלן“ אין דעם שוים פון דער מענטש-הייט, ווי אַ שטיקל טרייסט אין דעם גרויסן אומגליק פון דעם וועלט־קריג, — זיי קאָנען ניט פאָנאָדערטרייבן יענע פינטסטערע וואָלקנס, וואָס פאַרדעקן דעם פּראָלעטאַריעס הימלען און פאַרטונקלען די זון פון דעם ערשטן מאַי.

אָט די אַלע נצחונות פאַרלירן זייער גאַנצן באַדייט ווען מען דערמאָנט זיך, אַז דער עיסקר פון דעם ערשטן־מאַי־יוסטוב איז צעשטערט: יענער עיסקר זיינער, וואָס באַשטייט אין דער דעמאָנסטראַציע פון דער אינטערנאַציאָנאַלער אייניקייט און סאָלידאַריטעט, וואָס דאַרף הערשן ביי אַלע טיילן פון דעם אַלגעמיינליכען אַרבעטער־קלאַס, און זיין גרייטקייט צו קעמפן פאַר זיינע לעצטע און העכסטע צילן.

דער אינטערנאַציאָנאַל איז צעריסן אין דריי שטיקער: דעם רעכטן פּליגל, דעם לינקן און דעם צענטער. דער רעכטער פּליגל און דער צענטער וועלן זיך מסתמא באַלד צענופּניסן אונאַיינעם. אָבער זעט: וואָס איז דער נייסט, וואָס באַהערשט זיי? לייענט דעם באַריכט וועגן דער לעצטער יאָרלאַכער קאָנפּערענץ פון איינער פון אירע ראַדיקאַלסטע אָרגאַניזאַציעס, — דער ענגלישער „אינדעפּענדענט ליבאָר פאַר־טיי“. וועגן וואָס האָט זיך דאַרטן גערעדט? וועלכע צילן און וועגן האָט באַטראַכט אַ פאַר־טיי, וואָס קלייבט זיך ניט היינט—מאַרגן אוועקשטעלן זיך ביים רודער פון דעם שטאַטס־שיף? קיין וואָרט ניט, קיין שאַטן פון אַ וואָרט ניט וועגן דעם, וואָס זי קלייבט זיך צו טאָן, ווען די אחריות פאַר דער פּירונג פון דעם געוועלשאַפּטלאַכן לעבן וועט אַרויפפאַלן אויף אירע אַקסלען. לויט דעם הערשערן נייסט, איז דאָס געווען אַ קאָנפּערענץ פון אַ פאַרלאַ־מענטאַרישער אַרבעטער־פּרינדלאַכער רעפּאָרט־פאַרטיי. און זעט: וואָס איז דער גייסט וואָס הערשט אין דעם פּראָגראַם פאַר דעם קומענדיגן אַלגעמיינליכען קאָנגרעס אין האַמבורג? קיין וואָרט ניט, קיין שאַטן פון אַ וואָרט וועגן די גרונט־פאַרבאַלעמען, וואָס שטייען באַמת אויף דעם סדר־הויס פון דער

סאָציאַליסטישער באַוועגונג: די קלאַרע צילן פון אַ סאָציאַליסטישן איבערקער און די וועגן און מיטלען, ווי אזוי אים דורכצופירן אין לעבן. אויך דאָ איז דער הערשנדר גייסט — די פאַרלאַמענטאַרישע רעפּאָרט־אַרבעט, וואָס פאַרשטופט דעם פּראָבלעם פון דעם ענד־ציל אין אַ נעפּלהאַפּטער צוקונפט.

און איז דער אָנבליק פון דעם לינקן פּליגל אַ דערפּרייענדערער?

אמת: אין דעם פרט פון „רעוואָלוציאָר־נערישקייט“, פון אָנגעגרייטקייט חרוב צו מאַכן אַליין, וואָס וויל זיך ניט בויען אונטער זיין ווילן, וועלען זיינע אָנהענגער פאַרשטעקן יעדן איינעם אונטער'ן גאַרטעל. אָבער — וואָס איז דער סאָציאַליסטישער ווערט פון זיין ווילן?

די באַלשעוויסטישע סאָציאַלע רעוואָלוציע אין רוסלאַנד, מיט איר דיקטאַטור פון אַ קליינער מינאָריטעט; מיט איר צעשטערן אַלע פּראָדוקצאַנס־באַדינגונגען און עקאָנאָמישע לעבנס־פאַרעמען, איידער זי האָט אויפ־געבויעט דעם פּונדראַמענט פאַר נייערע און בע־סערע; מיט איר דערשטיקן יעדן פרייען וואָרט און פרייען געדאַנק; מיט איר אומדער־הערטן בלוטיגן טעראָר אַנטקעגן אַלע אַנדערש־דענקענדרע סאָציאַליסטישע ריכטונגען; מיט איר פאַרגוואַלטיגונג פון גרוזיע (ווייל זי „האָט געדאַרפט האָבן די דאָרטיגע נאַפּט־קוואַלן“); מיט איר צינישן אַפּלאַכן פון די אייגענע פּרינציפּן, וועלכע זי האָט פּראָקלאַ־מירט; מיט איר וואַויל־ונגערישער באַדימעריי, אַז זי האָט תמיד אויסגעפירט אַליין וואָס זי האָט געוואָלט און אַז נאָר זי איז באַרופ־ען צו רעטן די מענטשהייט, — אָט די סאָציאַלע רעוואָלוציע האָט אומפאַרמיידליך געפירט צו אַן אומגעלומפערטער באַשעפּעניס, וואָס איז איצטער אַ געמיש פון אַן אומבאַהאַלפּענעם שטאַאַטס־קאַפיטאַליזם און אַ פּרימיטיו־רי־בערישן, „נעפּישן“ פּרווואַט־קאַפיטאַליזם, אַן אַ פונק פון אַ וועלכן עס איז סאָציאַליסטישן גייסט אין ערגענישט, מיט אַן אַליין פאַרטייב־דער און פאַרלאַרמענדער רעוואָלוציאָנאַר־קאָ־

פעריי פון די מאסן און אויף דעם שאָווינס-טישן פעלקער-האס;

אז זי, די אַלועלטלאַכער אַרבעטערשאַפט, איז אָרגאַניזירט אין אַ טאַטן-דאָרשטיגער קאַמף-אַרמיי;

אז די רייען פון אַט דער אינטערנאַציאָנאַלער אַרמיי וואַסן פון יאָר צו יאָר;

אז פון יאָר צו יאָר וואַסן אין איר דער גייסט פון אייניקייט, ברודערלאַכער סאָלידאַר-ריטעט און אומברעכבאַרן, אומבויגזאַמן קאַמף-מוט;

און אז ניט ווייט איז שוין די שעה, ווען דער אַלועלטלאַכער אַרבעטער-קלאַס, דער טרע-נער פון דעם אַלמענטשאַכן פּראָגרעס, וועט אַראָפּוואַרפן פון זיך אַלע יאָכן און צוטערטן צו דעם אויפבויו פון אַ נייער ליכטיגער פּרייער וועלט פאַר אַלע פעלקער פון דער מענטשהייט.

דאָס אַלץ איז דער אינוועניגסטער תּוך פון דעם, וואָס ווערט סימבאָליזירט אין דעם ערשטן מאַריוס-טוב. און דאָס אַלץ דאַרף קלאָר אַרויסטרעטן און לייכטן פאַר די אויגן פון דער גאַנצער וועלט און סורסיבל פאַר די אויגן פון די, וואָס קלייבן זיך צענויף אייניגעס און יום-טוב'ן אונטער זיין פּאָן.

ליידער קאָן אָבער דער היינטיגער ערשטער מאַי ניט אַרויסרופן אין אונז יענע געפילן פון פרייד און התלהבות, וועלכע דער אַרבעטער-פּסח דאַרף אין אונז אַרויסרופן, ווי אויך דער אי-דישער פּסח קאָן אַמאָל זיין אַ פאַרשטערטער יום-טוב, ווען עס קומט אויס צו פּראַווען אים אויף די פּרישע חורבות פון אַ פּאַנאַם, בעת זיינע ווילדע קולות טראָגן זיך נאָך אין דער לופטן.

דער גרויסער וועלט־קריג, וואָס זיינע ווילדע קולות טראָגן זיך נאָך אין דער לופטן, האָט גע-בראַכט אַ פּאַנאַם אויף דעם אַלועלטלאַכן אינטערנאַציאָנאַל, און ער איז נאָך ער היום ניט געקומען צו זיך. די גרעסטע מאַיאָריטעט פון דער אַלועלטלאַכער אַרבעטערשאַפט האַלט די לעצטע יאָרן אין איין דעמאָנסטרירן פאַר דער וועלט ניט איר אייניקייט און גאַנצקייט, נאָר איר צעבראָכנקייט און צעשפּליטערטקייט;

ניט איר מאַכט און אומבויגזאַמן קאַמף-מוט, נאָר איר שוואַכקייט און נאָכגעביקייט.

איך וויל דערמיט ניט זאָגן, אז די עקאָנאָ-מישע לאַגע פון דעם אַלועלטלאַכן פּראָבלעם-ריאַט איז פאַר דער לעצטער צייט ערנדיג גע-וואָרן, אָדער אז זיין פּאָליטישע וואַג איז אור מעטום פאַרשקלענערט געוואָרן. ניין, דאָס ניט. מען האָט געוויס אַ רעכט אויפצוואווייזן, אז ב ד ר כ ל ה האָט די אַרבעטערשאַפט אור מעטום געוואונען באַדייטנדע נצחונות סאַי אויף דעם עקאָנאָמישן, סאַי אויף דעם פּאָליטישן פעלד. כמעט אין יעדן לאַנד איז די פּאָליטישע לאַגע פון דער אָרגאַניזירטער אַרבעטערשאַפט געוואַסן. אין ענגלאַנד שטייט זי אויף דעם שוועל איבערצונעמען די שטאַטלאַכע מאַכט אין אירע הענט. אין רוסלאַנד שטייט זי שוין אָפּ-ציעל ביי דעם רודער פון דעם שטאַט.

מען וואָלט אויך געקאָנט אָנשטימען אַ טריי-אומפירנדיגן „הלל הגדול“ צוליב דעם נצחון פון דעם ערשטן מאַי, ווען מען זאָל האָבן אין אויג יענע צייטווייליגע פאַדערונגען, וועלכע מיר פלעגן געוויינטלאַך פאַרבינדן מיט דעם יום-טוב אין דער צייט פאַר דעם וועלט־קריג.

מיר פלעגן פאַדערן דעם אַכטישעה'דיגן אַרבעטס־טאַג, און דער קאָנען קאָנסטאַנטירן, אז די פאַרציוונג פון דער אַרבעטס־צייט איז אומעטום דורכגעפירט געוואָרן אין אַ באַדיי-טנדער מאָס און אז אין אייניגע וויכטיגע אינ-דוסטריעס ליגט שוין די 48־שעה'יגע אַרבעטס־וואָך ווייט הינטער דעם דערנריכטן ציל.

מיר פלעגן פאַדערן די אָפּשאַפונג פון דעם צאַריום אין רוסלאַנד און אויפמונטערן די רו-סישע רעוואָלוציאָנערן צו אַן אומדערמירלאַכן קאַמף. דער צאַריום איז צעבראָכן און צע-שטויבט, און די געשיכטע האָט נאָך אונז טערגעטראָגן אַ ס ו ר פ ר י ז : דעם פאַל פון דעם מאָנאַרכיום אין דייטשלאַנד און עסט-רייך־אונגאַרן און די באַפרייאונג פון די פעל-קער, וואָס האָבן געשמאַכט אונטער זיין יאָך.

אָבער אַט די אַלע נצחונות פון דעם מענטש־לאַכן פּראָגרעס,—סאַי די, וואָס זיינען אויסגע-קעמפט געוואָרן מיט דעם פּראָלעטאַריאַט'ס איי-

נייע דאס לעבן

מאנאטלאכער זשורנאל פאר קולטור און געזעלשאפטלאכע פראגן

רעדאקטירט פון

ד.ר. ח. זשימלאָווסקי און ש. ניגער

מאי, 1923.

ערשטער יאר, נומ. 8

ד.ר. ח. זשימלאָווסקי.

צו דעם ערשטן מאי

די נאציאנאלע באפרייאונג פאר אלע אונטערדריקטע פעלקער;

די נייטיגע באפרייאונג פאר יעדן יחיד פון אלע קייטן, וואָס שמידן אים צו צו אן אָפגעלעבטן סדר;

ועל כולם: די באפרייאונג פון אלע באַר-יערן און צאמען, וועלכע פינטסטערניש און מענטשן-האַס האָבן אויפגעבויט צווישן פאָלק און פאָלק, און די פארברידערונג פון אלע גלייך פרייע און אַוונטאָנאָמע פעלקער אין אן אייניג הייטלאַכער באַפרייער מענטשהייט.

דאָס אלץ ליגט אין דעם אידעאל פון סאָ-ציאליזם, וואָס איז ניט קיין אַנדער זאך, ווי דער איינציג מעגלאַכער פירוש אויף דעם אידיאל פון פראַגרעס. אלע זיינע איינציל-פאַ-דערונגען פליסן ארויס פון די נאָר וואָס אָני-געמערקטע אור-קוואַלן זיינע. און דער ערש-טער מאי דאַרף זיין א דעמאָנסטראַציע פאר דער גאַנצער אַלטער וועלט:

אז די אידעאלן פון סאָציאליזם און פראַ-גרעס האָבען געשלאָגן טיפע וואַרצלען אין דער פארייניגטער אינטערנאַציאָנאַלער אַרבעטער-שאַפט;

אז זי האָט דערקלערט אַ קאמפּה אויף לעבן און טויט דער גאַנצער אַלטער וועלט, וואָס בויט איר ממשלה אויף דער פאָליטישער, עקאָ-נאָמישער, נאַציאָנאַלער און נייטיגער שקלאַ-

דער ערשטער מאי האָט בלי ספק געדאַרפט זיין דער הייליגסטער און פריילאָכסטער יום-טוב פאר דער גאַנצער אַלגעמיינשאַפֿט אַרבע-טערשאַפט. דאָס איז דעם אַרבעטער'ס „פּסח“, דער יום-טוב פון זיין „יציאת מצרים“ פון דעם „זמן החרות“, ניט אין דער פאַרגאַנגענהייט, נאָר אין דער צוטונג.

אזא יום-טוב סימבאָליזירט מיט זיך אלץ, וואָס דאַרף זיין טייער יעדן פראַגרעסיוון מענטשן, פאר וועמען די אידיע פון מענטשלעכן פראַגרעס איז ניט קיין וויסע פראַזע, נאָר אַ לעבעדיגער אידעאל, וואָס שטייט קלאַר פאר די אויגן מיט אלע זיינע וועלט-אַרומנעמענדיגע רעוואָלוציאָנאָזירנדע פאַדערונגען:

די פאָליטישע באפרייאונג פון יעדן צוואַנג און דרוק, וואָס פענטעט איינעם ווילן לטובת אַ הערשנדער פּרואַ, גרופע, פארטיי אָדער קלאַס;

די עקאָנאָמישע באפרייאונג פון די כאַטישע קרעפטן אין דער מאָדערנער קאָפי-טאַליסטישער געזעלשאַפט, וואָס פאַרוואַנדלען דאָס גאַנצע לעבן פון די אַרבעטער-מאַסן אין אַ שקלאַפּישער צוונגעבונדנקייט צו דעם שטיקל ברויט מיט פוטער, אין אן איינע ציטערנעש, ווי ניט צו פאַרלירן אים, אין אן אָנגעשטרענגטן קאמפּה, ווי אזוי אַרויסצורייסן פון דעם קאָפי-טאַליסטישן נאָר אַ שטיקל און נאָר אַ פּיצל;

Dos Neye Leben

A Monthly Magazine for Culture and Social Problems

Published by

DOS NEYE LEBEN PUBLISHING CORPORATION,

242 East Broadway,

Tel. Orchard 9609

New York, N. Y.

Subscription Price: \$3.00 a year; \$1.50 six months.

Entered as second class matter at Post Office, at New York, N. Y.

May, 1923.

Vol. I. No. 8.

STATEMENT OF THE OWNERSHIP, Management, Circulation, Etc., Required by the Act of Congress of August 24, 1912, Of Dos Neye Leben, published monthly, at New York, N. Y., for April 1, 1923.

State of New York, County of New York, SS: Before me, a Notary Public in and for the State and county aforesaid, personally appeared Henry Zacharin, who, having been duly sworn according to law, deposes and says that he is the Manager of the Dos Neye Leben, and that the following is, to the best of his knowledge and belief, a true statement of the ownership, management, etc., of the aforesaid publication for the date shown in the above caption, required by the Act of August 24, 1912, embodied in section 443, Postal Laws and Regulations, printed on the reverse of this form, to wit:

1. That the names and addresses of the publisher, editor, managing editor, and business managers are:

Publisher: Dos Neye Leben Publishing Co., 242 E. Broadway, N. Y. City

Editors: Dr. Chaim Zhitlowsky and Samuel Charney, 242 E. Broadway, N. Y. City

Managing Editor: None

Business Manager: Henry Zacharin, 242 East Broadway, N. Y. City.

2. That the owners are: Dos Neye Leben Publishing Co., Dr. Chaim Zhitlowsky, President, 242 E. Broadway, N. Y. City; Dr. J. A. Maryson, Treasurer, 242 E. Broadway, N. Y. City.

3. That the known bondholders, mortgagees, and other security holders owning or holding 1 per cent or more of total amount of bonds, mortgages, or other securities are: None

4. That the two paragraphs next above, giving the names of the owners, stockholders, and security holders, if any, contain not only the list of stockholders and security holders as they appear upon the books of the company but also, in cases where the stockholder or security holder appears upon the books of the company as trustee or in any other fiduciary relation, the name of the person or corporation for whom such trustee is acting, is given; also that the said two paragraphs contain statements embracing affiant's full knowledge and belief as to the circumstances and conditions under which stockholders and security holders who do not appear upon the books of the company as trustees, hold stock and securities in a capacity other than that of a bona fide owner; and this affiant has no reason to believe that any other person, association, or

corporation has any interest direct or indirect in the said stock, bonds, or other securities than as so stated by him.

HENRY ZACHARIN, Manager.

Sworn to and subscribed before me this 26th day of March, 1923.

(Seal)

AARON GOLDBERG,

Notary Public.

(My commission expires March 30, 1924)

מיר זיינען געוואונגען נאכאמאל צו דערמאנען וועגן די האלב-יאריגע אבאנע- מענטן, וואס האבן זיך געענדיגט מיט'ן מערץ-נומער. ניט קוקנדיג אויף דעם, וואס מיר האבן עטלאכע מאל וועגן דעם דער- מאנט אין זשורנאל גופא, און האבן אהויז דעם ארויסגעשיקט ספעציעלע דערמאנע- בריוו האבן מיר דערהאלטן א ריי אַנפרא- געס פון די אבאנענטן פארוואס זיי דער- האלטן ניט ווייטער דעם זשורנאל.

מיר קענען ניט שיקן דעם זשורנאל ביז מיר וועלן דער- האלטן די באגלייטונג מיט דער באגלייטונג פון דער בא- טרעפנדיגער סומע. אויב איר האט ניט קיין טשעק, קענט איר שיקן דעם כאטרעף אין פאסט-מארקעס. דערמאנט דאס אייערע פריינט ווען זיי באקלאגן זיך פאר אייך, אז זיי דערהאלטן ניט דעם זשור- נאל.

צו דערזעלבנער צייט ווילן מיר דער- מאנען אונזערע פריינט, אז די ארבעט צו שאפן נייע אבאנענטן טאר ניט אפגעשטעלט ווערן אויף קיין איין מינוט — מיר האבן נאך ווייט ניט דערגרייכט אפילו דעם מי- נימוס אין וועלכן מיר גוטיגן זיך. די פארוואלטונג.

Dos Neye Leben

נייע דאס לעבן

סאנאמלאכער זשורנאל פאר קולטור און געזעלשאפטלאכע פראגן

אונטער דער רעדאקציע פון

ד.ר. ת. זשימלאָוסקי און ש. נינער

ניו יארק, מאי, 1923. ערשטער יאר, נומ. 8.

אינהאלט

1	ד.ר. ת. זשימלאָוסקי. — צו דעם ערשטן מאי
6	ת. לייבוויק. — אין א וויטב'דיגן סאָן
9	ד.ר. ת. זשימלאָוסקי. — א נייע סאָציאל פילאָסאָפיע
20	יונה ראָזענפעלד. — א קאָפּיל פון אַ ראָמאַן
25	ש. נינער. — ת. נ. ביאליק
32	ד.ר. ר. זעליגמאַן. — נעאַימאַרקסיזם
38	י. דראַכלער. — אימה
45	ב. לאַפּין. — דער טייך
45	אַן ווערטער
47	א. מאַרעווסקי. — א בריוו וועגן טעאטער
51	ל. משערמער. — העברעאיש אין ארץ ישראל
	ליכט און שאַטן. — באַרבאַריום, די עקסטרעמען טרעפן
54	זיך צונויף. — א. ווילנער
56	ל. לעהרער. — ראסן האַס און פּסיכאָלאָגיע
58	ביכער און זשורנאַלן
60	אַמעריקאַנער אידישע קולטור. כראַניק

נייאקייטן אנגעקומען פון יוראָ אין מייזעל'ס בוכסטאָר

424 Grand St., New York.

- \$1.15 — צערעלסאָ, אַפאָנג, נעבורן —
- .50 — זייטלין אהרן, סטערן, אַפּעקליפּיסטע פּעקע
- רובשטיין, בן-ציון, די אַנטשטייאָנג און אַנט
- .50 — וויקלונג פון דער אירישער שפּראַך
- רובשטיין, בן-ציון, נאַפּיעיע און איר באַ
- .50 — מעלעקערוג
- קעלערמאַן, פּטער נאוועמבער (ראַפּאָ) — 1.00
- נומנבוים, ק, אַרטור שאַפּענהויזער, נעבורן .80
- .70 — וינגער, פּערק, נעבורן
- לאַנדרי, זישא, דער ברויער נאַכטיגאַל
- .80 — (אירעקניאָראַ)
- 1.50 — גלאַסאַל, ב, אויף אַ האַר, נעבורן —
- .85 — מאַרטאַו, וכרונת —

שוין ערהאַלטען:

- מייקגרויס און רמון, נומ. 3, מיט זעהר אַ
- רייכו אינהאַלט און פילע קאַליר צייכונגען .75
- ביכער וועלט, נומ. 8, ענטהאַלט פילע קרי-
- טישע אַפּהאַנדלונגען איבער אַמעריקאַנער
- און איראָפּעאישע טרייבער — .45

ניטשע און איבסען!!

אַ פּרעמיע צו, דאַס נייע לעבן!!

מיר האבן געפראָגן די סטעלאַקאָיס צו נעבן אונז
זענע יאָרען אַבאַגעטען אַ פּרעמיע — צוויי ווייער
ווערענע ביכער. דאַס ווייניג די ווערק זענען
פּרידריך ניטשע און הענריק איבסען פון דעם
באָריסטן קריטיקער געאַרנ בראַנדעס, איבערגעזעצט
אין אידיש פון ק. סטעלער.

דער פּרייז פון די צוויי ביכער איז \$2.50. די
וועס וועלן זיך אַפּהאַנדלן און אַ יאָר, דאַס נייע לעבן,
פּאַנעו באַפּאָלען ביידע ביכער צוואַנציג בלוין 1
דאָלאַר (פּאַרמט 25 סענט עקסטראַ).

די וועס שוויבן אים, דאַס נייע לעבן! אויף אַ
האַלב יאָר, קאַנען קריגן אַלע פּרעמיע דאַס באַריסטע
ווערק פון הענריק ספּענסער, די ע. א. י.
און נ"י איבערגעזעצט פון דר. י. א. מעריאַן,
צוואַנציג בלוין 75 סענט. דער נעווינטלעכער
פּרייז פון דעם בוך איז \$1.50 (פּאַרמט 15 סענט
עקסטראַ).

די נייע אַבאַגעטען קאַנען קריגן דעם זשורנאַל פון
דעם ערשטען נומער צו, אַקטעבער 1922.
דער אַבאַגעטענס פּרייז איז \$3.00 אַ יאָר; מיט
דער פּרעמיע פון די צוויי ביכער — \$4.00; פּאַר אַ
האַלב יאָר — \$1.50, מיט דער פּרעמיע — \$2.25.

דער גורלם

זו. ה. ליוויק (פּוילישע אויסגאַבע) — פּרייז \$1.50.
פּאַר אונזערע אַבאַגעטען נאָר 50 סענט (פּאַרמט 15 ס.)
די פּאַרוואַלטונג.

רוסישע ביכער אַרויסגעגעבן אין רוסלאַנד

פּילע זאַמלונגען פון כמעט אַלע רוסישע שרייבער. — מעסיגע פּרייזען, ווי:		
Андреев 8 том. —	\$7.00	Мельников 7 том. — \$6.00
Гауптман 3 том. —	2.50	Оскар Уайльд 4 том. — 4.00
Гоголь 12 том. —	6.50	Станюкович. 12 т. — 8.50
Гончаров 12 том. —	7.50	Ал. Толстой 4 том. — 4.00
Данилевский 24 том. —	6.00	Чехов 22 том. — 12.00
Короленко 8 том. —	8.00	Чтец-Декламатор — 1.00

פּאַרשידענע אירישע און העברעאישע ביכער.

אַלע ווערק פון מענערעלע מוכרספּריים, 18 בענר, \$11. אַלע ביכער וויינען שוין נעבורן.

בוכהענדלער און ביבליאטעקן באַקומען ראַבאַט.

I. PERLSTEIN, 242 E. Broadway. Phone: Orchard 9609

אידישע פּובליסיטי ביוראָ

פּאַרוואַלטעט פון ראַזע שאַמער.

189 צווייטע עוו. (קאָר. 12טע סט.), ניו יאָרק. סטיווענענס 7063

טייפּרייטינג און
מאַלטיגראַפּינג
אין אידיש און אין ענגליש.

פּיעסען
קריטיקירט, קאָפּירירט,
פּער און פּאַרטיקס.

מאַנסקריפּטען
קאָפּירירט און פּאַרטיקס
צום דרוק.

איבערזעצונגען

פון פּאַרשידענערליי ווערק (איינשליסענדיג מאַווינגן פּיכטורס סענאריאָס) פון און אין
אַלע שפּראַכען
ערשטקלאַסיגע אַרבייט — סטיווע פּרייזען.

American-Yiddish Publicity Bureau

189 Second Avenue, Telephone: Stuyvesant 7968 New York, N. Y.

ברילען וויסענשאפט לד צוגעפאסט

ערשטע קלאסע אפמאמע-
ריסטען און באריחמטע אוי-
נען-זאקטוריר אונטער-
גען און איינע און פאמען צו
ברילען אין אלע 7 אפיסעס
פון דר. בעקער, אונטער דר.
בעקער'ס פערזענליכע
אויפמיכט.

ברילען וויסענשאפטליך צו-
געפאסט פאר יוג און אלט.
פאר מענער פרויען און
קינדער, מעסיגע פרויען.
יעדער פאר ברילען גארטן-
מירט.

דר. בארנעט ל. בעקער

2 פּאָסטאָל אָפיסעס אונטער דער דר. בעקער'ס
פּערזענליכער אויפמיכט.

1709 מיטשן עווע.
קארנער געס. 131-2 מען עוועניו

896 פראספעקט עו.
געבען פלינשאט. 215 איסט בראדוויי

2318 זיבעטע עו.
געבען פלינשאט. 100 לענגאקס עווע.

115-110 עוועניו. 262 איסט פארדראם ראוד, בראנקס

אלע אפיסעס אונטער געשלאסן מיט דער
אויסגאנגע פון די אפיסעס פון 100 לענגאקס
עוועניו, און 151 טעקענד עווע. טאר. אסע. סא.

D. BARNETT L. BECKER
OPTOMETRIST & OPTICIAN

Tel. Orchard 0849

זאקס און שטיינפעלד

ינג'ון דרוקעריי

12 דושעפערסאן סטריט, נ. י.

ארבייט ווערס געמאכט נוס און פּינסלירי.

דער פאראייניגטער

"דאס נייע לעבען" און גריי-
נארי גערשוני סאצ. רעוון.
ברענטש 247 א. ר.

מיטעם יעדען ומען און צמען
דינסטאג אין "פארווערטס" האל.
מיר אפגעליען צו די יעניגע חברים, ווערען
באלאנגען נאר ניס צו פון ארבייטער סטרויכע
רונגע נעזעלשעפט, זיי זעלען זיך אנטליסען צו
אונזער ברענטש.

פאר אינפארמאציע ווערען זיך
צום סעקרעטאר, מינג'ן דרוקעריי, 207
קלינגטאן עוועניו, בראנקס, נ. י.

געזאמלטע ווערק

— 110 —

דר. ת. ושימלאווסקי

בין אהער ערשינען

באנד 1, 2, 3 און 4. פריי פאר די 4 ביכער \$6.00

באנד 5. אין קאסע פאר פאלק און שפראך.
באנד 6. 8 איד צו אידען און גנד. ארטיקלען.
באנד 7. די סארטליאמאסטיע און גערעדע
ארטיקלען.

פריי פאר די 3 ביכער \$5.00

באנד 8. אין שווערע צייטען.
באנד 9 און 10. צייט ארטיקלען.

פריי פאר די 3 ביכער \$5.00

עס גרייסען זיך צום ררוק און וועלען אין ניכען
ערשיינען די פאלגענדע ביכער פון
דר. ת. ושימלאווסקי

באנד 11, 12 און 13.

פריי פאר די 3 ביכער \$5.00

דעם אידישען פאלק פאר זיין עקזיסטענץ.
באנד 14 און 15. דער נייכטיגער קאסע פון
פריי \$5.00

מעמוארען פון א סאציאליסט רעוואלוציאנער

פון מ. מ. ראזענכאום

מיט א פאררעדע פון דר. ת. ושימלאווסקי.
ערשטער באנד אין שוין ערשיינען; צווייטער
באנד ררוקט זיך און ערשיינט אין ניכען.

פריי פאר די 2 בענד \$5.00

דורך דעם פארלאג קאן מען אויך קוינען:

דר. ת. ושימלאווסקי:

"די פילאסאפיע" אין 2 בענד.

פריי \$4.50

סובסאקריפטען פריי פון אלע אויס-

גערעכענמע 19 ביכער אין \$35.50

אדרעס פון פארלאג:

Dr. CH. ZHITLOWSKY FARLAG
242 East Broadway, New York

אלטער ראזען

וועלכער איז די לעצטע 8 יאהר פארטרעטער
פון די "דזשואיש פובליקאציען סאסיעטי"
איז וויליג אויך צו געבן פרייע אינפארמאציע
וועגן אלע סארטן ענגליש-אידישע ליטעראטור
מיר האבן יעצט א נייע אויסגאבע פון

גרעמ'ס אידישע געשיכטע אין א לייכטן ענגליש

אדרעסירט:

ALBERT ROSEN

202 E. Broadway, New York

א. ראפאלאווסקי

איינבינדער

136 Henry St., New York, N. Y.

שבת פארשלאסען.

מיר בעט די חברים און פריינט, וועלכע האבן נע-
דעטען אפגאסענטיביליכער, פריישיקן אין אפיס די נעמען
פון די אפגאסענטיע, וואס זיי האבן געמאכט, צוואסען
מיט די נעלדער, וואס זיי האבן קעלעכטערט.

די סארטוואלטונג.

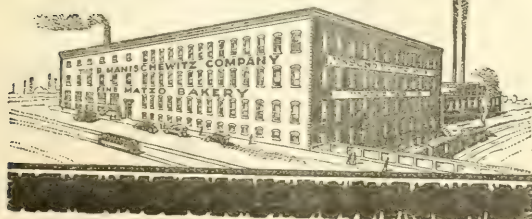
מאנישעוויטען-מצה

די מצה מיט אלע מצלות

געבאקען
אין דער
פשר'סטער
גרעסטער
ליכטיגסטער
ריינסטער
בעקער'י!
אין דער
זו עלט

מאנישעוויטען מצה איז די באליב-
טעסטע מצה ביי מיליאנען אידען יע-
דען טאג אין יאר און גוט ווי פסח.

THE B. MANISCHWITZ CO., Cincinnati, Ohio
New York Office: 13 University Pl., Cor. 8th St.

דאקטוירים און דענטיסטן

Tel. Orchard 4322

DR. ABRAHAM ASEN

*SURGEON DENTIST
and Dental Radiologist*

Hours:

Sunday 10 A. M. to 1 P. M.
Daily 10 A. M. to 8 P. M.

423 GRAND STREET
NEW YORK

Phone: Bingham 0408

DR. CHAS. KOPSTEIN

NATUROPATH

1660 NELSON AVENUE

Office Hours:
2 to 7 P. M.
and by Appointment

One Block East of
University Avenue
Corner 174th St., Bronx.

Tel. Orchard 3509

DR. S. ELLSBERG

Hours:

Sunday 1 to 3 P. M. only
1 to 3 and 6 to 8 P. M.

279 E. BROADWAY
NEW YORK

Phone: Stagg 1391

DR. MAURICE L. LOVISH

SURGEON-DENTIST

179 HAVEMEYER ST.
Cor. So. 3rd St.

BROOKLYN, N. Y.

Tel. Tremont 828

DRS. R. & E. GREEN

SURGEON-DENTISTS

1575 WASHINGTON AVE.

New York

DR. J. A. MARYSON

Residence: 250 EAST BROADWAY
2864 MARION AVE., Bronx
Tel. Tremont 2305
9 to 12 by appointment

Tel. Orchard 0563
2 to 3 and 6 to 8

Tel. Fordham 4204

J. KLING, M. D.

924 E. 181st St.

Bronx, N. Y.

טעל. פארדהאם 828

ד"ר ארטור שטראסבערג

דענטיסט

700 איסט 181סט סטריט, קארנער טעיפס עוועניו.
בראנקס, נ. י.

Tel. Fordham 2341

SAMUEL WEISSMAN, M. D.

905 EAST 178th STREET

Office Hours:
8-10 A. M., 1-2 P. M.,
6-8 P. M.
Sundays: 9-12 A. M.

BRONX, N. Y.

אויב איר באקומט נים דאס נייע לעבן, ביי'ן 800
פון סאטא, שרייבט אונז וועגן דעם.
פארערט דאס נייע לעבן פון אייער צייטונג מיין
ישורנאל צווישטעלער.

צונטרעכטס ווערן די צוויי ארטיקלען פון דערפאנטן דר. ש. פארגאטשעס וועגן אירדישער צדקה און וועגן דעם מצב פון דער אירדישער ערציוואנג אין אמעריקע.

פילאנטראפישע פאלעבאטישן כסא אין דריטן, פארשייט זיך, ניטס אויס אונזער בליק אויפ'ן נאנען ענין פילאנטראפיע. עס האט אבער די מעלה, וואס עס ניט אונז א נעמוי בילד איבער דער פארצווייגטער צדקה ארבעט צווישן די אידן אין ניו יארק.

דער ארטיקל וועגן דעם מצב פון דער אירדישער ערציוואנג אין ניו יארק כאראקטעריזירט אויסנעצייכנט די אלטסארטיגע אירדישע ערציוואונגס־אנשטאלטן; ווען ס'קומט אבער צו דער פארענער אירדישער ערציוואנג, די ארבעטער רינג טולן, שלום עליכם פאלקס טולן א. א. וו. ווייזט דער פארפאסער ארויס א קנאפע בא' האונטקייטס אין דעם ענין. ער ווייכט ניט צו דערמאנען, אז עס עקסיסטירן לערערקורסן פון ארבעטער רינג, אז עס נייען ביי אונז ארויס צוויי קינדער־זיכורנאלן, אז עס עקסיסטירט אין ניו יארק אן ארבעטער רינג מיטל שול שוין דעם צווייטע יאר און, אז דער לערער אין דער פאלקס־ער אירדישער שול אין ניו דאם, ערמאנענישע נעכעלען פון ענין יאר צוריק. ער ווייס אפילו ניט,

אז עס עקסיסטירן שלום עליכם פאלקס־שולן, וואס צייט שוין א נעשיכטע פון 10'8 יאר. העכסט ניט אפשאצנדיג ווינען די אפשאצונגען פון דעם פארערניש אירדישן לערער און פון דעם אמעריקאנעם אירדישן לערער אין דער ת"ת צדקה אין דעם העברייאישן חדר. דער אירדישער איד, לויט דער סייגונג פון דעם פארפאסער, אז פערמאנענטער בילדונג און בכלל ניט צונעמאכט צום פאך, בשעת דער „אמעריקאנער“ לערער איז א נאדער איבער פון אן אוניווערסיטעט און א קענער פון דעם ענין. אבער, יעדער איינער וואס איז באפאנט מיט דעם אירדישן לערער, וועט נלייך איינזען, אז עס ווינען איבערנעטריבן די סעלה'ס פון דעם „אמעריקאנעם“ לערער און אז דער פארפאסער הייבט ניטס צו צו קענען דעם שטאב לערער, וואס ס'נעפיגען זיך אין די ניו יארקער „אירטיטיטישע“ שולן, ווי ער רופט זיי אז. ס'יר וואלטן אים נעקאנט אויבערנעמען א ענטל לערער, מיט וועלכע אן אמת'ע אמעריקאנער שול וואלט געווען שפאלצן.

ארום און ארום איז דער אלמאנאך נישט געלונגען, און עס איז א סדר, עס וואלט געקאנט ווין ווייך א ניצלאכע אויבנאכע.

י. שטיינבוים.

אמעריקאנער אירדישע קולטור־בראָגיק.

א נייע טעאטער געוועלשאפט.

ווי אזוי צו באפעסטיקן די סאטערעלע לאגע פון די ארבעטער רינג טולן. — צייט פון לערנען. — פאטשאנען פון קינדער ליטעראטור. — פערמאנענטער זיכורנאל. — ארבעטן פון לערער. — היים ארבעט. — די ארבעט־שולן. — לערער קורסן און ארבעטער אוניווערסיטעט. — שול מכשירים און קינדער ליטעראטור. — זומער קאלאניעס.

א קאנפערענץ פון די שלום־עליכם פאלקס־שולן.

דעם 20^{טן} אפריל וועט אין ניו יארק ווין א קאנפערענץ פון אלע 10 שלום־עליכם פאלקס־שולן פון ניו יארק און אומגענוגט. די קאנפערענץ וועט אנהאלטן 3 טעג, ביי דעם 22^{טן} אפריל. יעדע שול וועט ווין פארטרעטן דורך 5 חברים — דעם לערער, סעקרעטאר און 3 מיטגלידער פון דער פארזאמלונג.

עס וועלן געהאלטן ווערן רעפערעסן: (1) וועגן די גרויס יכרות פון די שלום־עליכם פאלקס־שולן. (2) ליטוריים פארנאם. (3) פינאנציעלע יכרות פון דער שלום־עליכם פאלקס־שולן. (4) די היים און די שול. (5) נעשיכטע. אויכער דעם וועלן פארנאדלען ווערן פאלגנדיקע פראקטישע פראגן: בארייט פון אינכעסטום, בארייט פון לערער ראט, ביבליאטעקן אין די שולן, פארלאג פון קינדער־ליטעראטור, קינדער זיכורנאל, פראפאגאנדע, פאלקס־אוינווערסיטעט, זומערקאלאניע, פארבינדונגען מיט א'נ דערע שולן, לערער קאנסענצער, עלטערן זושנאל, נעזונג אין די שולן.

דורך דער איניציאטיוו פון א גרופע ליבהאבער פון דער אירדישער טעאטער קונסט האט זיך אין ניו יארק געשאפט נעגיריטעט א אירדישע טעאטער געוועלשאפט מיט'ן ציל צו העלפן אנטוויקלען די טעאטער קונסט, אויפבויען א אירדישע טעאטער־שול און א אירדישן קונסטלערישן טעאטער אויף געוועלשאפטלעכע יכרות.

א מיטגליד פון דער געוועלשאפט קאן ווערן יעדער וואס צאלט 50 דאלער א יאר.

דער פערטער צוזאמענפאר פון די ארבעטער־רינג שולן.

דער צוזאמענפאר וועט זיך עפענען מדייטשן ביימאג, דעם 20^{טן} אפריל, אין דעם הארלעמער כעזיאיליטשישן בילדונגס צענטער און וועט אנהאלטן 3 טעג (20, 21 און 22^{טן} אפריל).

צום צוזאמענפאר ווערן דערווארטעט פון 60 ביז 90 דעלעגאטן — צו צוויי פארטרעטער פון יעדער שול. עס וועלן אויך ווין פארטרעטן די צענטראלע בילדונגס ארי נאנען ארבעטער רינג.

דער כסא צארגענוג אנטהאלט פאלגנדע פונקטן: פארנאמס־פראגן: אירדיש, נעשיכטע, נעזונג, שפילן, קינדער־זיכור און מיט־שול. אינכעפעציע. התחייבות פון די שולן צום גענעראל אפיס. — די פונקציעס פון דער נאציאנאלער שול קאמסיון איר קאמפאנעניע. — ניט דורכגעפירטע באשלוסן פון די פריערדיגע צוזאמענפארן—

זייער פיל לערנען. עס איז אבער אמת א יאר, וואס מיר קענען לערנען בלויז פון זיין פרעגן, אבער ניט פון זיין ענטפערן. ווארום דאס רוב פון זיינע פראגען זיינען כאי פון פראגען, כאי פון זענענדיגן אלאסן שטארקונגס געריכטען און ווייזן צו אויף אמת'ע ווארטן אין אונזער לעבן. זיין ענטפער אבער זעט שוין אויס צו זיין א פאנסאכטיס גענוג און נאר דערצו און פאך טאכטיש'ע הו.

דער אידישער אלמאנט, 1923—תרפ"ג.

א יארבוך פאר אידישע און אלגעמיינע אינפארמאציע, טראגיק און סטאטיסטיק, רעדן פון וויסנאר מירסקי, ארויכענען פון דער דזשיאויס אלמאנאך פאב, קאס, ניו יארק.

די ארויפגעבער און רעדאקטאר פון דעם אידישן אלמאנאך האבן אונז שוין איינמאל פריער מיט גענוג מיט צו ענלעכער מתנה, דאס איז דער אידישער אלמאנאך נאך פאר'ן יאר 1922. קיין ניט לאזן זיי אונז דאס מצל ניט הערן, א הויז וואס די צאל יונג איז פארגרען קערס געווארן און דאס דארטן פערט זיך א צר פלענען אויסגעבערונג; צופעליג, ווייל אין ביידע בענד פון אלמאנאך קענט איר ניט געפינען קיין כיסן פון א כיסכע, פון א אויכענדיגע וואונטיש צו געבן א פלאנטישע און צוגינגעלן פאטערנאל פאר'ן לעזער פון א אידישן יארבוך.

דער אידישער אלמאנאך באטייט פון דריי טיילן: צאנז, סטאטיסטישע ציערן און אינפארמאציע און ארטיקלען איבער סאציאלע, ליטערארישע און וויכטיגע פאציאלע געביט.

די צאנז'ע צאפטיילונג איז נאך רייד, אויף אלע בעסערע אידישע אויסזאגן געזאגט געווארן ישיב'דיג צוזאמענגעשטעלט איז די צאפטיילונג פאר סטאטיסטישע צופערן און אינפארמאציע, אבער זי איז ניט פריי פון קורצן און עילערן, ליידיע אין אנהייב לאזט איר דער אלמאנאך ווייל, אין יאר 1923 איז דאס סטאטיסטישע יאר זינט די וועלט איז באטיטען געווארן, צו קיין שום באפערונג מער דער רעדאקציע, און דאס איז די טראג'דיע צופען אידישע צייטגענוג. מיט עטלעכע זייט לאך שפעטער דערציילט מען א'יע, א מען פלע עבן חמץ ערב פסח ב'ן 15 מינוט נאך 9 פריי' און ווען שפעטער פארפעלט ציילט ספירה, ציילט מען ספירה און א ברכה... די אידישע אינפארמאציע און סטאטיסטישע זיינען נאר זייער נעלעכע, אבער מיר האבן זיי שוין פריער באפערט אין אנדערע אויסזאגן, כאי אידישע, כאי ניס'אידישע, איר געפינט דא די נען ווייסנלאכע טאבעלן פון דער צאל אירן און זייערע וואגן דערנונגען, ארויסגענומען פון דעם. דזשיאויס ייר בוך, און כון דעם. ווארילד ייר בוך, און אנדערע אינפארמאציע וואס האבן זיך געלאזט איבערדרוקן, האט עס ווערן ניט אנגעגעבן די קוואלן.

דער צאפטיילונג, די ארטיקלען איבער וויכטי

שאפטלעכע און סאציאלע פראגעס, איז היינאר א סך בעסער ווי פאראיירן. עס זיינען אבער דא עטלעכע ארטיקלען, וואס קענען זיך זיין זייער נוט, אבער זייער פלאז איז ניט אין א האטבוך צו די ארטיקלען נע הערן: פ. ווערניקס געשיכטע פון די אירן אין אפען ריגע (דער גענעסער ארטיקל פון אלע), די געשיכטע פון אלף בית (ניט אונטערגעשריבן פון וואגען ס'איז גענומען געווארן), אידישע דיכטער, פון יוכף פאנאטשע, ל. לאקאטס קליינע צענדליגע פארע און דער ארטיקל פון דעם באלאג'ע פון זשורגאל וועגן נייטס גענעטיקייטס טריבונאל.

ה' לאקאטו האט אריינגענומען אין זיין ענציקלאעדיע, וואס ס'איז דעקומען אונטער'ן האנט, אלס ער זיך, לשיט, דערפאסט, א סאפו איז געווען א גרויסער שרייבער, האט ער געעפנט א ביזנארפאיע און א שרייב געסאן ווען נאכט. און ספאלענגקין אדער שלוש'עליב'ען האט ער זיך אים דערפאסט, זיינען געפן נישטאן רעדן, פילאזאפן, וויכנאפאסטיס, איינעם דערפאסט ער אויכפירלעך, א צווייטן פארט'ס ער צאט מיט די ראטן פון געבורט און כוונט, א דריטן דערפאסט ער נארניט, און אלץ צופעליג.

ה' יוכף פאנאטשע הייבט דא א א סעריע ארטיקלען וועגן אידישע דיכטער; זיין פארנעם איז א געוואלדיגע; ער הייבט דא מיט די דיכטער פון פאר דעם הורבן בית שני (בו סירא) און ענדיגט (איז אן ארטיקל פון 9 זיילעך) מיט שטאנאל הרוסי פון יאר 1600 איז יאר הונדערטן, באהרל געמט ער ארום 1600 יאר איז דיגע פאציאלע, נישט מער און נישט וויגייער'ל אלע צייטאטן, וואס ער ברענגט, זיינען געשריבן אין דעם מיטלאטעלען העברייאיש, ניט איבערגעזעצט, קענט איר זיך דען שפער זיין דעם גרויסן ווערט פון דער קאפיאלאטיווער ארבעט פאר דעם שפוט'ן ליינער.

איז די פאליטישע קולטורעלע איבערויכטן ווערן מיט קיין איין ווערט ניט דערפאסט אונטער ערשינונגען, ווי די גרינגונג פון א קונטובליגע איז אפעריקע, פארצווייגטע פעסיטיס פון דער צענטראלער אידישער שול ארגאניזאציע אין פוילן, די אידישפארלענערישע פעסיטיס אין דייטשלאנד, די פארשיידענע ככוכים און קאפס אין דעם אידישער ארבעטערשאפט אין אפעריקע, און א סך ענלעכע געשעענישן. עס ווערט אבער דערפאסט די פעסיטיס פון "הרכות" אין פוילן, די "שארפאלונג" קעגן דער אידישער ארבעט אין רוסלאנד און אין לאנדאנער אוניווערזיטעט זיינען געעפנט געווארן קורסן פאר העברייאיש אויף אהרדעמ'ס נאמען.

נאך גלאטניג און אינפארמאטיוו זיינען אנגעשריבן די ארטיקלען פון דר. ש. פאנאטשע (אידישע צורנס אין אפעריקע), דר. ש. צייער (פארזווייגטע פלעצער פאר אונזער וויכט), כ. ב. סאנאן (אידישע פארטערי אין אפעריקע) און דר. דובראוויסקי ארטיקלען וועגן טוכערקלען און היימישע רמזות. אהרע דארטן נאך

ביכער און זשורנאלן.

יוזל מארק: איינהייטלאכע פאלק שול.
פארלאג „ליכט“, קאזנע, 1922.

טאפען מיט די פיס, ארויסשיקן פון קלאס פאר טעגן
א פראגע אין איריש" (ז. 24): אדער ביינאווייזן ווי
די קולטורליגע שולן צייטן פארן טערמין. נאציאנאלע
קולטור און בויען די אפמאכט טול אויף "פרינציפאל"
רישער קולטור, וואס קיין טום יודר איש ווייס ניט
וואס דאס איז; אדער דאס וואס די לערער פון די
יבנה שולן זיינען די. אלטע מלמדים, די אומקליקאלע
לא יצליחם (ז. 48): דאס אלט דארף זיכער ארויסרופן
אן אמת'ן ווייטיג אין הארצן פון יעדן קולטור טוער
ווי אבער קען די דאווענ פראגע פארענטפערט ווערן?

דער שרייבער ווייסט אז, אז רריי שולן זיינען אן
אומזין. עס דארף זיין איין איינהייטלאכע שול. ניט
קיין פשרה שול, ניין, נאר א שול וואס איז צוגעפאסט
צו דער ליטוויש-אידישער ווירקלאכקייט. ווי זעט קען
דאס נעמאלט זיין, בעת דאס ליטווישע אינדוטס איז דאך
ניט איינהייטלאך? דער ענטפער איז, אז עס דארף
זיין א שול וואס זאל אין די אפמאכט קלאסן איינגעמען
העברעאיש און תורה און רעליגיע זאל ניט זיין
אבלויטטאריש. מען זאל לערנען נאר ווען די עלטערן
וועלן דאס פארלאנגען.

אויף פראכט אידיש הייסט דאס טאקע א פשרה
שול, נאר ניט דאס איז וויכטיג. וויכטיג איז דאס,
וואס ווען אפילו אזא שול זאל זיין ווינסטבערעס איז
זי אויך ניט מער ווי א "לייטשער" הויט. דעם חכמים
קביצע פון די ווירקניגע כחות אין דער אידישער ליטע
איז צו קלאר מען זאל ניט איינזען, אז זיין פארשלאג
וועט אן איינהייטלאכער שול וועט נאך א לאנגע, לאנגע
צייט ניט זען די ליכט פון טאג.

איז אבער אזא אידעאל א ווינסטבערער? די
דאווענ פראגע איז, דובט מיר, אביסל צו ליכט בא'
האגלט ענאוורן פונ'ם שרייבער. זאגן אז אלע פעלקער
האבן פארטייען קלאסן, ריכטונגען — און דאס האבן זיי
איין פאלק שול" (ז. 37), איז א שטיקל נומאס. האלאנד,
למשל, איז אן אויכנאס. דארט האבן די פארשיידענע
קריסטלאכע ריכטונגען אויפגעפאסט באזונדערע שולן.
איז דער אמת'ן דאס א נומאס פאר אלע לערער
אומעטום עקסיסטירן שולן פון פארשיידענע ריכטיגען.
דער הייליק איז בלויז דאס, וואס בלויז איין ריכטונג
ווערט פינאנציעל עטפטייע פון דער רעגירונג. איז עס
נאר א נרויס פראגע צי דאס איז וויסנדיג. רייזן זיין
אבער וועגן אידן, האבעניג איז זיינען וואסער מוראדיגע
רעוואלוציע עס איז פארענקומען איז אונזער לעבן אין
די לעצטע, זאגן מיר, פינף און צוואנציג יאר, נעמט
מען אויף זיך אן נרויסע אחריות ווען מען פטר'ס אס
דע בענין אזוי לייכט.

איז אפגעזען, האט הער יודל פארק זייער קלאר
באהאגלט די פראגע, יעדער וואס וויל זיך באפענגען
מיט אונזער שוליווען און מיט אונזערע נעזעלאפט
לאכע ריכטונגען אין דער ליטע, וועמט פון זיין ביכל

פון אלע מלוכות וואס זיינען ענבערן ענאוורן נאך
דער מלחמה, איז ליטע די איינציגע וואו אויטאנאמיע
פאר מינאריעטעןפעלקער עקסיסטירט ניט בלויז אויפ'ן
פאפיר, אויך די אידישע אויטאנאמיע איז דארט א
זיכערער פאקט. וואס עפנימט זיך אבער אין כמנה ניט
צוליב דער רשעות פון דער מלוכה, נאר א דאנק די טאג
טעגלאכע רייכונגען איז אונזער אייגענעם לאנדער.

זיין ביכל איינהייטלאכע פאלקשול" בארימט
הער יודל פארק די דאווענ פראגע אויף ווי ווייס זיי
האט א שייכות צו דער שול. ער ווייסט קורם כל צו, אז
יעדע אידישע פאליטישע פארטיי וואס האט ווען נע'
חלומ'ס פון א קולטורעלער אויטאנאמיע האט המיר
אזווערסטעמט זי שול איז עענטער פונ'ם אויטאנאמיע
נעדאקט, אפילו אזעלכע פארטייען וואס זיינען פרינציפ'
סיעל ענעווען נעמן א קולטורעלער אויטאנאמיע אין די
אזוי גערופענע גלות לענדער — ווי די אמאליגע פ. ס.
למשל — האבן אויך געטראכט וועגן אייגענע שול פאר'
באנדן וואס א זיג פון דער רעוואלוציע דארף מיט זיך
ברענגען. אבער אז דאס שול וועזן זאל אין גאנצען
ארויסגיין פונ'ם רשות פון דער אויטאנאמיע, דאס האט
זיך געווען ניט גע'האט'ט דאס איז אבער די איינ-
ציגע ווירקלאכקייט אין דער באפרייער ליטע.

איז ליטע עקסיסטירן איצט דריי טיפן אידישע
שולן: ארטאדאקסישע — אדער, "יבנה" שולן; העכ'
רייאכטע — אדער "תרבות" שולן; און פאציאליסטישע
טישע — אדער די שולן פון דער קולטור ליגע. נאך
דעם ווי דער שרייבער ניט א קלארע באראקטעריסטיק
פון די אלע שולן און זייערע אינווייניגסטע שאטירונגען,
קומט ער צו דער ספקא, אז די דריי ריכטונגען מיט
די דריי שולן זיינען א כתיחה צו דער נאציאנאלער
אויטאנאמיע. זיי זיינען ניט קיין נאציאנאלע שולן.
ניטא קיין נאציאנאלע שולן, עס קען נאר זיין די
נאציאנאלע שול. די שולן פון די ריכטונגען האדעווענען
אז אומגעוונטן, אומבאהאלפענעם דור, וואס וועט זיין
קענען פארטראקטן זיינע עקאנאמישע און פאציאליע
פאציאליעס און זיך ניט איינזענען פאר דער נאציאנאלער
לער קולטור. מען פארקויפט דא די פאלקסמאכט פאר
פרינציפ'לינגן. דער באגריף, דאס לעבעדיגע פאלק'
באשטימט דא ניט דעם באראקטער פון די שולן, און
זייער הויפטאידע איז ניט דאס קינד, נאר עפעס ווי
טיג. מיר האבן יבנה, תרבות, קולטורליגע שולן —
און ניטא קיין פאלק שול'ס מיר האבן דריי שולן, און
קיין איינע ניט" (זייט 86).

איז די דאווענ ווערטער ליגט זיכער א שטיק אמת.
עס איז זיכער א ווייטער אין הארצן צו הערן אכט
יארניגע קינדער זירלען זייערע חברים ווייל זיי באזוכן
ענגעדישע שולן (זייט 87): אדער הערן א לערער

אין זאג קלטרעל פרישע אידישן ישוב, ווי לאנדאן, הייבן אירן אן צו פילן די נויטיקייט פון א וועלט לאבער ארישער שול.

און ניטס נאר אין לאנדאן, און א פרויאטן בריא דערוויסן מיר זיך (ליידער, זיינע ניטשא וועגן דעם קיין אויביראכע ירושה אין דער פרינצע), אז אויך אין בונאס אירעס, ארנעמינגע, זיינע דא שוין וועלטלאכע אירדישע סולן. א פאר זיינען נעג נירנעם נעווארן פון די פועלי ציון און איינע האט געזאגט: "אירדישע ראציאנאליסטישע נעוועלשאפט" די לעצטע האט נישט, ווי עס וויינט, קיין שום נאציאנאל ליסטישע סאטיוון, נאר צוליב ריין פעדאנאטישע צילן האט זי געבריינגט אין בונעם אירעס א סארדענע אירדישע שול, א אירישן קינדער קלוב, א אירישע קינדער ביבליאטעק און האט פרויבונענען א נאנצע ריי ברא' שורן (אבערעצטע פון סאנאט) וועגן די פראבלעם פון סארדענע רעציאונג.

די באוועגונג פאר דער אירדישער שול האט לאנג שוין אויפגעהערט צו זיין אן ארטיגע ערשיינונג. זי בעסט ארום — און פאראייניגט — אלע אירדישע ישובים פון דער נאנצע וועלט. זי ווערט וואס ווייטער אלץ מער דער צענטער פון דער אלגעמיין נאציאנאלער און אל' וועלטלאכער אירדישער קולטור באוועגונג.

אויסשניבן

... אין אונזערע ליטערארישע קרייזן אין פאר קיין זאך נישטא קיין אינטערעס, אלץ איי מען מסכל, אלע באשפייט מען, לאסט מען אויס. צי איז אין אונ' זענע ליטערארישע ספרן פאראן אפאלאג און אפלאג פון אונזער לעבן און א פרוב מיט אן אייגענעם שוואונג עס צו דערהויבן? מען שטייט צו דער זייט פון די שווערע בכלי ליהוה פון דער אירדישער קולטור. ליטעראטור איז דער יכוד, קונסטשאפן איז א זעלבסטשטענדיגער ציל, אבער מען פון דער האבן פונם ארום אויך. וואו איז די ווארעפטייט אפילו פאר' שרייבער? צי איז פאראן א קאלעקטיוו, א רעזאנאנס פאר דעם סעקער צווישן זיינע אייגענע חברים? מען איז מעכאניש צווייפענדיג מען, אבער נישט אינעראלאף צווייפענדיג. זעלבסט צומירדיקייט פון איין זייט, טשאה און ככול פון דער אנדערער זייט... דאס איז ניט וועגן ניו יארק, ווי עס קאז זיך דובטן, נאר מען איז מעכאניש דאס האט גע' שרייבן א פוילישער אירדישער קולטור-בוטער, ה' ש מערבלאט (קולטור), הורשידורנאל, ארוינענענען דורך דער איניציאטיוורופע. קולטור לינגע, נומ. 1, ווארשע, 1922.) און דאס פאלגנדיגע איז שוין געווען וועגן ווארשע: . . . די (נאעוועקס'), דער דורכשניט

מענטש איז ווייס פון אונז, ער איז טויב פאר דער אירדישער קולטור. דערט ער אפילו איריש, לייגעט א אירדישע צייטונג, אבער ער האט ניט קיין ארנאטישע באדערפניש פאר דעם אלעס, ער נויטיגט זיך נישט אין דעם. נאך דער סלחמסדיגעספאראליאציע איז ער נאך מער ווי פריער אנגעשטעקט מיט גרויען קארעירעווס, אריינגעטאן בכב וכפש אין האנדל... די אלטע רעליגיעזע קולטור איז ביי אים שוין אויסגעוועקט: צניעות/דינג האלט ער זיך נאך ביי איר; קיין נייעס גלויבן האט ער ניט אסמילירט ער זיך, איז נייטיגט פארפולט און אינגאנצען נאכטעלעך. קיין הייליג סייערל אין הארצע, קיין פונק פון אנטרעס פאר וועלכע עס איז געזענען און שענערע ערשיינונגען."

אפט, צו אונזערע אפעריקאנער אירן איז עס ניט שוין? נאר כאפער וועט זיך דאך נעמינען איינער, וואס וועט זען א רמז אין די ציטירטע רייד אויף די אירן פון דייענטי סטריט אדער איסט בראדוויי און ער וועט סראכטן, אז פון דעם דורכשניטלאכן איריש פערסאנליט צום אירישן קולטורליעבן און צו דער אירדישער ליטעראטור נעמט זיך אפער טאקע דאס, וואס דער אירדישער שרייבער איז אזוי עלנר, אזוי אפגע ריכט, אזוי אפגעלאזט. — קאנען מיר אים טרייסטן, אז אויף אן ענלאכער ערשיינונג קלאנג זיך אויך די פארשטייער פון דעם אפעריקאנער ליטעראטור, איז זיין ארטיקל וועגן דעם ליטערארישן לעבן אין אפעריקע.

"Civilization in the United States"

ברענגט דער זינגער אפעריקאנער קריטיקער וואו וויס ברוקס א נאנצע ריי ציטאטן פון אפעריקאנער שרייבער, וואס קלאנג זיך, אז די אפעריקאנער נעוועלשאפט האלט דיכטונג פאר אן ענין, וואס עס ניבן זיך צא מיט אים נאר ליידיגייט און שליסולניקייט. און ערשט די טעג האט דושיפט אפגענהייט, א דיכטער און א קרי טיקער, געשריבן אין, פריסען: . . . גריכנלאנד האט באוואונדערט קונסט און באקרוינט דעם דיכטער מיט קרענען, זי רייכע לייט פון דער רענעסאנס סופה האבן געמאכט פילן דעם קינסטלער, אז ער איז אן אויכערוויילט וועגן. איררפע האט אפילו איינע נאך א הייכע מיינונג וועגן דעם, וואס שאפט מיט דעם נאך פון זיין פאנטאזיע. בלויז איז אפעריקע ווערט דער קינסטלער נאך אלץ באטראכט ווי א שטער אין לעבן, ווי עפעס אויגנס, וואס איז אונטערלופפערט, ווילד און פערמב' ..

און פאר' אירישן שרייבער איז די נאנצע וועלט — א מ ע ד י ק ע ?

עס פון אויפפוסן א נייער דור. וועט אים די נייע אירדישע שול ארויסברענגען?

זאגן, אז דאס איז די מיטלעלטערלאכע אידישע פסיכאלאגיע, איז א באלידיגונג פאר דעם אידן פון מיטלעלטערן. ער איז געווען א סך שטאלצער און אויפֿרייטע ריכטיגע איידער די ראביי סילווערמאסן. ער האט זיך א סך ווייניגער געשראקן פאר'ן נוי. די שרע' קעניג פסיכאלאגיע איז די פסיכאלאגיע פון דעם „עשאנ' ספירטן“, דעפארמירט'ן יאהדי, ווי אויך פון אגוער אייגענעם „אמוראריע דייבט“. דאס האט ער אלץ מורא, מען זאל זיך נישט דערוויסן, וואס ביי אידן טוט זיך.

עס איז נאר א שאד, וואס ער איז נישט קאנזעקוענט. ער וויל באהאלטן פון די נויים אונזערע „היילאך“ (הגם מען פון זאגן, אז אין פארנליך מיט די גויאישע שאפֿ שאוויטעס איז א׳ס „עטער“, וואס בענקט נאר רייג קייס, א צירק נמורו) אבער א חונ' זיי, ווייל דער דאך פאראן פענס נאר זאכן ביי אונז, „נערו דעם אנטר סעמיסיום“. צום ביישפיל, די אידישע באקירן. ווי האבן אין דער לעצטער צייט צוגעשטעלט דעם „דיערבארן אידעפענדענאס“ א היפט ביכס פאטעריאל. אפטער וואלט געווען א כברה, אז ראביי סילווערמאס זאגט אז אנדער פון דעם פינט עוועניו טעמפל זאל זיך משחרל זיין, אז מען זאל „אראפנעמען פון דער בינע“ די נרויכע אידישע באקירן? אויב שוין יע זיך רעכענען מיט די אנטיסעמיסו, וואלט געווען א ישר צו באהאלטן פון זיי, א חונ' שאבשאוויטעס, נאר א היפט ביכס אנדערע „אידישע“ נעפטן? מיט וואס איז עס דער ארימער יעגל שאבשאוויטש און טירף? עס קאן זיין, אז ער האט שוין געמאכט גענוג נעלט, האט פארמאכט דאס קעמפל, האנדלט מיט וואלוטע, אין פארשיכן און דער חברה קאלואריער דייטשן און האלט שוין איצט ביי ווער ערענען אין א טעמפל א וויצע־פּרעזידענט?

מען זי י עס וויכץ?

2

די אויספרייטונג פון דער אידישער שול־באוועגונג

מיט א יאר פונפן צוריק איז די וועלטלאכע אידישע שול געווען א „אוסאפיע“, א „פאנאזיע“, זי איז געווען אין דער פראנצאס פון די אידישע ארבעט־פארטייען. זעטן ווער אבער עס האט גענוליכט, אז זי וועט ווערן גאר אויב א שטיק ווירקלאכקייט. זי איז עס גען ווארן. אין אמעריקע איז זי נאר אלץ נישט מער ווי א צוגאב צו דער „פאבליק סקול“. אויף יענער זייט ים ווערט זי וואס ווייטער, אלץ מער און מער די גארמאלע אידישע פאליטישול. אין אעלכע לענדער, ווי רוסלאנד, אוקראינע אדער ליטע, איז זי שוין אריינגענומען געווארן אין דער נעץ פון די מוכה־שולן... דאסמיסטיסטישע פריינד פון אידיש האבן זיך נישט פארנעמטען, אז די פארווארלטע אידישע שפראך וועט אין אזא קורצע צייט אפהאלטן אועלכע נרויכע נסיונות!

איצט דערוויסן מיר זיך, אז די וועלטלאכע שול אויף אידיש האט שוין געלאזן ווארצלען אפילו אין אזא ווייניג פרוכטבארן באדן, ווי דער אידישער לאגן דא. ביז דא נישט לאנג זיינען די אלע פרובן וואס זיינען געמאכט געווארן צו נרינדן א אידישע שול אין לאנדאן נישט געלונגען. מיט א יאר צוריק איז, לויט דער איניציאטיווע פון דעם ארטיגן „ארבעטער רייג“, געעפנט געווארן א אידישע שול, און איר רעפארט איז אזוי זיכער, אז מען זוכט שוין איצט צו שאפן פאר איר אן אייגן הויז. די איינזעהייסן וועגן דאס דאזיגן רעפארט האט דערציילט די טעג די לאנדאנער „צייט“:

„די דער שול, שפייס דארט, לערנען 60 קינדער, צעטיילט אין דריי קלאסן... קינדער, וועלכע האבן פריער נישט פארשאנען זאנאר קיין אידיש, ריידן זיינען א פליסיגן אידיש, לען און שרייבן אידיש... זיינען פיל פארלאנגען קומען אז פון עלטערן, און מען זאל זייערע קינדער ארייננעמען אין דער שול, אבער דער פלאץ איז פיל צו קליין... עס איז צונגיפערעם געווארן א קאנצענטרען און זי האט אנגענומען די פאלגנדיגע באשלושן:

1. דער לימוד זאל זיין אין אידיש. דער קאסיטעס האט זיך געשטעלט דעם צוועק נישט נאר צו לערנען, נאר אויך צו דערצייען די קינדער, און זיי צו פאראייניגן מיט דער שטוב אין וועלכע זיי פארברענגען זייערע קינדער יארן'ן זי זאל זיי נישט זיין צו פרעמד. עס זאל אפשאפן די מחיצה צווישן קינדער און עלטערן. און דאס קען נאר דערגרייכט ווערן דורך דער אידישער שפראך.
2. אידיש־אמעלטעכע לערע אין דעם אלטע־נשׂט לאבן באגריף. (?)
3. אנטוויקלען ביי די קינדער די ליבע צו שיינ קייט און דעם דראגן, ווילען און ליבע צו ארבעט און ארבעטער.

צולעצט איז אנגענומען געווארן פאלגנדיגע רעזאָלוציע:

„מיר, די פארוואלטע קאסיטעס פון די אויבנדער מאנטע בראנטשע, אויסטערניג די בארייטן פון דער שולע, ליכודים און די נומע רעזולטאטן, וואס זיינען אונטער די אומשטענדן דערגרייכט געווארן און קומענדיג די צו דער ערקענטניס, אז וועל זי טוען זאל האבן מעהרערע פינאנציעלע מיטלען וואלט זי טוען עס מער און גרעסערע רעזולטאטן דערגרייכו, דארום שלאגן מיר פאר, אז אלע בראנטשעס פון ארבעטער רייג, אז זיי זאלן העלפן אין דער ארבעט. מיר אפעלירן אויך צו די זעלביגע, זיי זאלן פארויכערן די עקסיטיווע פון דער שולע. זיי זאלן שאפן א באשעפטיגטע סמיצע פאר דער שולע וודך א פערסאנעל אן אייגענשאפט.“

די שפראך פון דער רעזולוציע איז נישט נאר „ליטע־ראיש“, מען זעט, אז די וואס האבן זי געשריבן, זיינען נישט געאנגען אין קיין אידישער שול. זייערע קינדער וועלן שרייבן בעסער. וויכטיג איז, וואס אפילו

ל ב ו ל , אט דער וואונדערלאכער פלופ, וואס בוים אויף א ווארם, אויף א רם, וואס דרשענעט אלע "את" און "ו" ווי א מהבר, ככרות, השערות, הארשפאל טעדי, הנהות, פרושים, ורוק"ן — קורן, א עפטע מהרש"א ארבעט; ישיבות און גלויזן דארפן דערויף מקנא זיין. ווער ס'קאן נים היינטיגע צייטן די דאוניע פלפולטעטאיע פונ'ם מהבר, קאן זיך שאפן וועגן איר א גאנצן גענויעם באגריף, אויב ער וועט דורכריכטן בן ציון רובשטיינ'ס שיעור (נאך לייכט אין דאס נ"א).

איין זאך איז דא אינטערעסאנט: דער פארלאג "שול און לעבן", וואס האט דעם פפולן אוי געשריבן אפ

ל י כ ט א ו ן ש א ן .

1.

"זיי טארן נישט ווייכן."

ס'איז שוין היבשע עטלאכע יאר אז מען פירט אויף שלום אש"ם, נגאט פון נקמה" אויף איריש, אויף רני מיט, אויף דייטש, — און קיינעם אין נים איינגעפאלן, אז אין דער דראמע שטעקט א מוראדיגע נעכאר פאר דער סארא, און אז מען דארף זי, די דראמע, נישט די סארא, פארבאטן. בוי מען האט עס אנגעהויבן שפילן אויף ענגליש אין אן אמעריקאנעם טעאטער, האט זיך באקל אריינגעמישט פאליציי, פאליציי איז דא זייער סאראליש, אדער, סאראל אין פאליצייאיש, מען ווייסט דא, קענטיג, דעם כור, אז מען קאן זיך נישט פארלאזן טאראגן אויפ'ן בירגער, אן ער וועט זיין אליין, אפי טעגריג: ה י ס ט ע א י ס . מען ציטערט, טאמער וועט חלילה די סאראל אליין נישט קאנען אפהיטן איר אומשולד, שטעלט מען איר צוקאפנעם א שומר, עפעס א מין פאליצייאישן כריס.

אבער כל זמן זינקל שאפשאוויטש האט גערעדט איר דיש, איז קיינעם דאנה נישט געווען, וואס עס טוט זיך דארטן אויף דעם אונטערשטן שטאק פון זיין וואוינונג, וועמען אויף עס, מ'שטיינט געוואנט, וואס עס קומט פאר ביי א אידן אין נעשטע, אין הויז, אין דער פאמיליע? א איד איד, אנה, דערמיט אליין, וואס ער איז א איד, נישט אנטשטענדיג; ערנער וועט ער שוין נישט ווערן, אבער אז מען איז געקומען מיט, נגאט פון נקמה" צו די אנ" שטענדיגע, ריינע, אפגעהיטע, נאטשטאכטיגע ענגליש שפרעכער, דא האט מען געמוט, אנגעמען מיטלען" אן ענגליש שפרעכנדיגער ווייס דאך נאר נעכאר ניש, אין זיין מיפישע אומטולד, אז עס זיינען דא אוועקען מיאזע פרוהב'ס, ווי שאפשאוויטשעם, אדער אז עס איז דא אזא אויבעלאכענע זאך, ווי פאנקע, קומט דער דאוניגער דוראפ'ן שילדקרויט און וויל אים צייגן אוועקען זאכן, האט מען זיך געמוט אריינמישן און וויילן, אז ס'איז נישט הפקר א וועלט און אז אין ניו יארק, דערהויפט אין יענעם טייל, וואס איז געענט צו באדאוויי, דערלאזט מען קיין אומאנטשענדיגע אויפירונג.

נעדקוט, סתמא מיט דער נעכטער בונח, איך האב אלע סאל געמיינט, אז אירישיפארטונג איז א שטיק יתום ביי אונז דעם האט נישט וואו דעם קאפ אנצושפארן, פון נאך דעם ערשטן "פנקס" האבן סיר אזא צווייט בוך נישט, סיידי יעדער אירישיפארטונג זאל אליין שרייבן א בוך און זיך ווכן א פארלענער, לאזט זיך אויס, אז ביי אונז איז אן אמת'ע עשירות, איר קאפן שרייבן און דרוקן וועגן איריש וואס און וויפיל איר ווילט, ס'וועט דאס פפולט פארצוקערן! ווער האט זיך געקאפט דערויף ריכטן?

בערגלין, דעצעמבער 15, 1922.

אנה, נייט עס אום דעם כבוד פון אירישיקייט, נישט כחם אויף, אום פאראל, ראכיי סילווערמאן, האט נישט שרייבן אין זיין אפיציעלער ספירה, אז "נגאט פון נקמה" איז אן אומכבוד פאר נגאט פון טעמפל, עמסנאל", פאר וואס האט ראכיי סילווערמאן זיך ערשט איצט צורום געווען, אז ס'איז א פארשוועונג פון אירישיקייט? מען האט עס דאך יארנלאנג געשפילט אויף איריש? ווייסט אויך, אז אויף איריש איז נישט שייך לויבן נגאט אדער לעכטערן, דער נגאט פון ראכיי סילווערמאן אנערקענט נישט קיין איריש, ער הערט נאדניש, וואס מען כאלאך באטעוועט דארט אויף געשפילט אויף איריש? זעט איר, אויף ענגליש אז אידן ריינד נישט קיין פרומע זאכן, דאס קאן ראכיי סילווערמאן נישט פארטראגן, ווארם, א חוץ די באזוכער פון טעמפל עמסנאל, זיינען דאך פאראן נאך אויך נויט, אמת'ע נויט, וואס פארשטייען ענגליש, און פאר נויט אין די אויגן דארפן אידן היטן שטאט, ווי זאגט דארט ינקל שאפשאוויטש: "אלץ אונטן..." אונטן, ביי אייך דארט, מענט איר, אידעלאה, סאז וואס איר ווילט, האנדלען מיט וואס איר ווילט, ריינד, וואס איר ווילט, אבער — ד י ס א ר ן נ י ש ט ו ו י ס ן

ד ע ר פ ו ל . . . דאס איז די פסיכאלאגיע פון אלע ראכיי סילווערמאנעס אין אלע צייטן און אין אלע לענדער, אט האט אונז פריי דרייבוינן דערציילט אין "סאג", ווי ער איז געווען אין נייזעלאנד, אין וועלינגטאן, געווען אומפאר זיכטיג צו פרעגן ביי א יאהודיסן געווענער, א ניי זעלאנדישן ראכיי סילווערמאן, וויפיל אידן עס זיינען דארט פאראן, האט זיך יענער אויף דערשראקן און געזאגט אים אויפ'ן אויער: "מען טאר פון זיינען צאל נישט ריינד אזוי הויך... אונזערע שכנים בארארפן פון אונזער צאל נישט וויכ..."

אונזערע שכנים דארפן נישט וויסן, וויפיל סיר זיינען. "אונזערע שכנים" דארפן נישט וויסן, ווער סיר זיינען און וואס סיר זיינען. אונזערע שכנים דארפן נישט וויסן, אז סיר זיינען איבערהויפט דא אויף דער וועלט.

אזוי דארף מען האבן פאר דער וויכטיגער אנגריף ארעך ירודים פארטען!

א פאר ווערטער וועגן דער "עצלות" רייע ר ס א ע ס ל א ו י ש ע ו ו ע ר ט ע ר א ו ו א ו י ס ר ו ק ו", וואס זיינען אריין אין דער איד דייטער שפראך ביי דייטשע אידן מחמת דעם פארקער מיט די "גוליאישע" אין די סלאווישע לענדער. רוב שיי פארזוכט אונז, אז די דאזיגע, סלאווישע וועג זיינען פאראן אפילו אין דער טריביש-שפראך ביי "איריש דייטשע פארטען". א י י ז א ל ד א ס ר ו ב י ס מ י י ו ו י י ז ו א ו נ כ ר י א י מ נ י ג נ ע ר פ א ב די ארבעט, וועל איד אים צווייזן ווייניגסטנס וואו ער זוכט. זאל ער ווייזן, אשטיינער, די "סלאווישע" אין אזא פאפולער בוך, ווי ליכל האפעל'ס פאפולער (געשריבן די צווייטע העלפט פונ'ם 17טן יארהונדערט), ביי א מדינה, וואס האט נאך געהאנגען ארום ירודים און האט זיך געטראפן מיט פוילישע אידן אויך, אין בראטיסלאווי (באוועל, 1602), אין "לביטוב" (פראג, 1620), אין "שפחת הנפש" (פראנקפורט-אם-מייין, 1707), ד.ה. און פארברעם, וואס זיינען געווען זעלבן אויס גערעכנט פאר פוילישע-סלאווישע אידן. זאל ער ווייזן די סלאווישע אפילו ביי אירישע פארטען, וואס שפאסען פון ס ל א ו ו י ש ע נ ע ו נ ס ו, ווי אשטיינער, אין "מכתיב" (פראג, 1700), און אברהם אשכנזי אפטיק פון ווארשער (פאכטא געשיינט: דערפאר-ירושלמי, ווהייל), אין דעם אירישן בענט'ערל (ברכת המזון", באוועל, 1600), פון ר' יעקב בר' אברהם, א איד א פאקטישע וואס ער נומד זאגט אין דער הקדמה אויף זיך, אז ער און פון ר י י ס ו (פון מערעניש אין ליבע, ביי בריסק), דארט האט ער געלאזט ווייב און קינדער, אין דייטשלאנד דרייט ער זיך ארום מיט פארם כהרבל 3 יאר און רייכט זיך וואס נישט אהיים. (זיכער, הייסט דאס, א סלאווישער איד!) זאל רובשטיין ווייזן!

צום כח א קוריאז: רובשטיינ'ס פ ק י א ו ת אין די "איריש דייטשע פארטען און איבערזעצונגען", וואס ער רעדט פון זיי נאנט ברייטפאר (אלע פון גויני בוימ'ס ברעכטאפטיע!) אין א פארמישונג, נישט זיך רובשטיין א זאג: די איריש-דייטשע פארטען און איבערזעצונגען פון יענע צייט: "כפר התשוב", "כפר מות", "אחות עדיקים", "כפר שטות בורים עיר אליהו ביהוה אשכנזי הוי", לעוויטאס, "תהלים-איבערזעצונגען" (ז.ל.ל). דאס איז פאס א פערל איד דער קרוין. דארף מען זיך פחמת אויפדען דעם ליינער, אז "כפר תשוב" און "שפחת דברים" זיינען נישט קיין "איריש" דייטשע ס פ ר ו נ ע י א ו ו נ י י ט ק י י א י י ב ע ר ו ז ו נ ע י א ו ו ת ש ב י א י א ו נ ג ל א כ א ר ו ו א ו י ע ב ר ר י א י ש", דארט ווערן געבראכט 72 העברייאישע ווערטער (מאנשן, "תשוב"), דעקלערט אויף העברייאיש און פארמישט (איבער

זעט) אויף איטאליעניש און אויף איריש. שמואל דברכי"ם אין א איריש-העברייאישער ווערטערבוך; (2) "כפר מות" און "אחות עדיקים" אין א י י ו ב ו ר, נישט קיין צוויי ניכער; אין די ערשטע אויס גאבן הייסט ער מיט דעם ערשטן נאמען, אין די שפעטערדיגע — "מיט'ן צווייטן (3) "אחות ביהוה הוי אשכנזי" און לעוויטאס זיינען נישט קיין צוויי פארטייערע פארטען, נאר א י י נ ע א ו ו ד י ז א ל ע ב ע פ ע ר ז א ו, און אז מ'בריינגט דעם מחבר נאכפאנד צוויי פאל אין איין שורה, דארף מען אים נישט צאנעבן מיט צוויי נען מען, וואס קלינגען אזוי פארטיידן, אויב מ'איז זיך קלאר דערין, אז מ'איז איינער, נישט קיין צוויי.

מיין נאטויז אין זיך אזוי אויך זייער שפארק צי" וואקסן און איד האלט נאך ערשט מיט רובשטיינען אין דערמיטן. צום פאקט קאז איד פון פארטייען צו דיידן וועגן דער צווייטער העלפט ביכל (די שפארק לאבע אנטוויקלונג פון די אידן אין די רוסישע געגנטן) שפארק בקיצור, ווייל ווי געזאגט, האט זי נישט צו דער אירישער שפראך, נישט צו איר אנטוויקלונג די סינדקע שייכות נישט. מ'איז שוין פריער דערקאנט געווען, אז די דאזיגע העלפט אין דאס אלטע ארטיקל רובשטיינ'ס אין "פנס", (די אפי' ליעג שפראך פון אידן אין רוסישע געגנטן), אויפגע פרישט מיט אביכל נייער פאלעטיק, און אין אויבן די סלאווישע לענדער, ד.ה. צו ווייזן, אז אידן אין דרוםרוסלאנד און אין ליבע האבן נאך ביזן 17טן יארהונדערט געדינט רוסיש. הינט איריש העלפט ווערן דארט געבראכט א פאר פראזן, אז כוויכסוף האבן "גוליאישע" אשכנזי אפטיקער די "רוסיש-ירושלמי" אידן. דאס איז נאר וועגן איריש. דא איז פשוט מעגליש צו זען "שטוקענע" א נאנע העלפט, וואס האט צו דער טעמען קיין שום שייכות נישט.

איבערזעצונגען אין דא איין פרט: די קלאסאטישע שפראך, וואס מיר איר הייק האט רובשטיין אין דער ערשטער העלפט קלאסירטאריס — שלל היטר רוי איריש-העברייאיש ביי דייטשע אידן, אין דא נישט נע ווארן, אויבערנען הקוסין. פון דער שפראך נומד אין דער שוין אפגעזעט: פון וואנען זאל זי זיך נעמען, אז פון די "רוסיש-ירושלמי" אידן אין נישט נעגליבן קיין א י י ש ט ר י פ ט ל א כ ע ר ד א ק ו מ ע נ ס, מיט אירישע אותיות, אויב נישט רע' כענען די נישט ווערטער פון א אידן א יו, שמייאל וויכ טיען, וואס האט זיך געשריבן אויף א. קלאסטיש, און וואס רובשטיין האט זיך דאס געזאגט לאחר המעשה פון מיין ארטיקל אין דער "אירישער וועלט" וועגן "פנס". די נאנע ארנפונטאטישע אידן באגליבאלבען ערות (א פין אירערוט), א ווילע פראזע פון א רב ר מ'איז פין, וואס קלינגט אזוי באגליבט, ווי וואנען זייל'ס אדער פוילוס עמיליאוס פראזע, און דערפונט

ויון נמצא. אף בין נוס מסכים מים נדעמא'ס קול אויף אירידייטס אין יענער צייט. אף מייג, אז נידע' דעו האט דא אביעקטיוו צוסייל ענוויס בעלייגס אויף דער אירידייטער שרייבס פראד, וואס האט זיך יענע צייט כלל נים געדעקט מיט דער אומגאנגס שפראך, און כוביקטיוו האט ער דא געהאט א ענוויכט טענדענץ. צווישן איין שפראך (ביי נידעמא) און צוויי למטרי פארשידענע שפראכן (ביי רובשטיין) איז דעם נעוויס פא' רזא א דרויכט, א זיכערע ליניע: די א י י נ ג א ר ט י ק י י ס מן פון דער אירידייטער שפראך; די דאויע ליניע דארף מען גינדלאך שטורירן, מ'זאל זי ארויס באקומען. רובשטיין האלט לכחחילה, אז דאס איז נים זיין זאך, ווארום זיין עקאנאמיק איז גור, מן שוין זיין, ווי ער וויל. אבער דאס סטרוקטורדיגסטע איז דא **זאז זאז**: כעת רובשטיינ'ס מענדענציגען קהירה ווען אירידייט איז, בכלל גענומען, אביעקטיוו ריכטיגער פאר נים דעמא'ס קול, וועס יעדער אומפארטייאייטער מענטש, וואס וועט ליינען כלוין נידעמא און רובשטיינ'ען, מוזן אפגעבן גערעכט נידעמא'ען. דאס איז די מעלה און דער חכרון פון איינע און דעם אנדערענס מ'ע ט א ד ע. אזוי קומציג האט דאס געמאכט דער פאר' ברענטער אירידייט רובשטיין!

מ'ווינען אפגעשאפט געווארן. די לעצטע שפורן פון סאציאלאגיקלערען פארקער צווישן די אידן און נים אידן, — מ'דארף דאך קאנען אווינס זאגן וואלט רובשטיין געהאט די מינרכעט יריעה אין דער אלטער אירידייטער ליטעראטור און שפראך, וואלט ער געוואוסט, אז כמעט די נאכע ליטעראטור אירידייט ליטעראטור פון מיטלאלטער ביו דעם 17טן יארהונדערט איז א י ב ע ר נ ע י ל א נ צ א ו א ו א א ר א ר כ ע ס מ ו א ד י י ט ע ק ו ל ע ל, אז די אירידייט ליטעראטור האט קולטיווירט דעם ד י י ט י ש ו מ א ל ק ס פ א ט, ככלל אלע פאטיוון פון דער דייטשער מיטל אלטערדישער ליטעראטור, ווי, אשטיינער, פאטיוון פון נאכפונענליך (דיכריף און ברין), די לעבעדע וועגן קעניג ארטוס, איילושפינגל, קייזער אקטאוויאנוס, די ויבן ווייז סייטטערס, די שילדרינגער, דער שמיר ווי לאג, בריססא און איזאלדע, א. א. ו. ער וואלט געוואוסט, אז אירן האבן געוונען די י י ט י ש ע ט א ל ק ס י ד ע ר (זע אשטיינער ראזענבערג'ס וועק: "Eine Sammlung deutscher volkslieder" etc. פון דעם אקאדעמיק פאטיוויט) און אז עפעס איז געבליבן דערפון ביי אונז אפילו איצט אויף (אשטיינער די דעמאנישליך מיט אזא פערן: וואס איז העכער פאר א הויז און וואס איז פלינגער פאר א מויו, א. א. ו. נידעמא נים אפילו אזוי ווייט, אז ער סינג: היות ווי יעדער איר האט געקאנט ליינען אירידייט, אבער נאר נים יעדער קריכט האט געהאט ליינען דייטש, פון זאז זיכער זאגן, אז די דייטשע נאציאנאל ליטעראטור איז אפאלאסער האט געהאט בעד א מרע ליינענער

און שעצער צווישן אידן, אירער צווישן קריסטן (נידע' סאן: אירידייטע קולטורענטיכעטע אין מיטלאלטער, ז. 110 און ווייטער). ער וואלט געוואוסט, אשטיינער, אז די ד י י ט י ש ע אפטיאנאטישפילן האבן געהאט א גרויסע השפעה אויף דער אנטוויקלונג פון דער אירידייטער פאלקסדראמע, אויף די פארשידענע פורטישפילן. נאך מער: אירידייטע מכרימס ווינען געווען אזוי ווייט פארטרויס מיט דעם דייטשע פאלקסעפאס, אז זיי האבן איבערגעארבעט ריינאירידייטע כוושעטן אויף די פאטיוון פון יענעם עפאס, אשטיינער דער, שמואלבוך, דער כוושעט פון שמואל א' און ב' באארבעט אין א ריטער פאמעע לויט דעם נייכט, כטיל און פערן נאך דעם דייטשן ניכעלונגענליך, און מ'דארף זיך פארשעלען, אז דאס איז נים געווען מערער דעם אירידייט פאליטיק מענטשן (גראד זי לומרים האבן דערפון זייער ווייניג געהאלטן!), ווען דער דאויער בוך האט (יענע צייטן) געהאט 5 אויסגאבן פון 1544 ביז 1612 (הויז די סאגה כהריפאן!) דאס אייגענע מיט ס' פליכט. רובשטיין פלופ'ט אויף פיל וועגן עמלאנע העברעאישע און פרעמדווערטער, וועגן "כמו" און "שחוריס", וואס ווינען אידן געקומען פונ'ם מורחאג'דל, וועגן מינדסטן אישע יורדישע באגריפן וכדומה, און האט דעם מינדסטן באגריף נים (אדער פאכט זיך נייטוויכטיג) וועגן דער היבטער צאל סעכנישע אויכדרוקן פון דער דייטשער געריכטישפראך, מן דער ד י י ט י ש ע ר האנדלעוועלט. פון די י י ט י ש ע אינסטיטוציעס ביי דייטשע אידן, וואס זיינען אונז געבליבן אין אירידייט ספרים און וואס באווייזן, ווי אידן ווינען דעמאלט געווען אויכעקאפט מיט דעם דייטשן עפמלאכן לעבן (זע: נידעמא, ז. 111). ער האט נים דעם מינדסטן באגריף ווי רבניש, לומדים (און אירידייטע שרייבער אודא) זיינען געווען אויכעבונדן מיט דער ד י י ט י ש ע ר שפראך, מיט איר פאנעטיק און גראפאטיק בכלל, און אז א היבש ביכל שאלות'תשובות, אשטיינער, ביי מהר"י אוקרלין, מהר"ל, מהר"ם מינין, אין "נחלת'תשבע" וכדומה זיינען אינטערעסאנטע אפמאנדלונגען וועגן דער דעמאנישער דייטשער שפראך (זע: נידעמא, ז. 56-61). ער זעט נים און ווייטט נים, וויפיל העברעאישע און אירידייטע ווערטער זיינען גראד אין מיטלאלטער און שפעטער צוויין איז דער דייטשער צווייגער שפראך, איז דער דייטשער שפראך בכלל א טייל איז געבליבן אין דער אומגאנג אירידייטע הויט: משיגע, פלטה, משירה, מייאם, וכדומה, וויפיל אירידייטער ווייז ס'האט זיך אריינגעזאבן אין דייטשן און פארקערט, א באווייז פאר דעם לעבעדיגן קולטור פארקער צווישן אידן און דייטשן. ס'ווינען געווען אפילו אידן די י י ט י ש ע ר (ויסטיגן פון טרימ בערג). און דאס אלץ הייכט ביי אים: ס'ווינען אפגע שאפט געווארן. די לעצטע שפורן פון סאציאלאגיקלער רעלן פארקער צווישן די אידן און נישטאידן, ווייז

זאכו, ווי באשמים, מרגלות, אדום (רובין), קמפ, שחור
 מים (כאפע), וואס זיינען שוין צו דער נייצייט אפילו
 ניט דערנאנען (דער בעסטער סימו, ווי פאפולער זיי
 זיינען נעמען). און שוין זיך דערמאנט לכופ אז דער
 נאציאנאלערלינגעזער אויטאנאמיע" און זיי אים דאס
 וויכטיגסטע דער, ארישער פאראלער און ציווילקרימי
 נעלער קאדעקס, נישט חלילה די רעליגיע (ווי פאכט דאס
 — רעליגיע). ס'וואלט נעמען העכט אונטערמאנט,
 רובשטיין זאל אונז אויפדעקן, וואס איז אַזוינס דער
 מפראלער" און דער, קרימינעלער אידישער קאדעקס".
 דארויף, זעט אויך, וועט נאך אויסקומען צו ווארטן.
 אבער ווען רובשטיין זאל זיך מטרות זיין דורכקוקן,
 אשטיינער, א פאר בלעטלאך ביי צוויג'ן אין זיינע "נאטעס"
 דינסטלאכע פארטרעטן (פון צוריק מיט א יאר 70—50),
 וואלט ער זיכער ארויס מיט בעסערע באגריפן וועגן דעם
 שורש און דער ראל פון העברייאיש אין דער אידישער
 שפראך, אים וואלט דערמאנט קלאר געווארן, אז די וויכ
 טינטער זאל האט דא קעניפילט: ווי אידישע אמנה,
 דאס אידישע נייכטיגע לעבן, אידישע זיטן און לעבנס
 שפיגער, ניט, מורחהאנדל" און אודאי ניט דער, פאר
 ראלער און קרימינעלער אידישער קאדעקס". ער וואלט
 דערמאנט דערזען, אז א סך הונדערטער העברייאישע
 ווערסער האט אידיש איינגעוואקסן קודם כל פאר'ן רע'
 ליניען קולט, פאר'ן רעליגיעזן לעבן בכלל, פאר'ן נא'
 ציאנאלעוועלשאפטלאכן לעבן, פאר נייכטיקייט און אבי
 ספראציע, פאר'ן פאסיליעוועלעבן, דאס היינט, פאר דעם
 נאנען קאמפלעקס נייכטיאוןלעבנסבאגריפן, וואס אויף
 זיי האט גערטן די רעליגיעזע שפעה (*).
 א נאנץ באשיידן ארט פארנעמט אין העברייאישאידיש
 דער מחבר (דער, מורחהאנדל" קיין שום ארט נישט)
 און די, אידישע יורדיקאציע", ד.ה., דער מקור פון
 העברייאיש אין דער אידישער שפראך לויט רובשטיינ'ס
 סאציאליטיזאטישעארישע" חקירה.

אזוי באהאנדלט רובשטיין די העברייאישע עלעמענטן
 אין אידיש, ד.ה., איינעם פון די וויכטיקסטע, נאציא'
 נאליזירנדיגע (לויט זיינע רייד) פאקטארן, וואס לאזט זיך
 ממש אנטשאפן מיט די הענט, און וואס דערפון איז שוין
 צובן גענוג עטריבן געווארן אויף (סירקול, סאנציוואו,
 סארטאקאו, א.א.וו.).

נאך א פרט: א י ד י ש ע ק צ נ א ס י ש ע
 א ו נ ס צ י א ל ק ו ר ע ל ע א פ נ ע'
 ש ל א ס נ ק י א י מ אן דייטשלאנד די צווייטע העלפט
 מיטלאלער (ד.ה., 11—15טער יארהונדערט). פאר דעם

1514 און 1515 יארהונדערט האבן מיר צום גליק ניט
 כליו רובשטיינ'ס א חקירה, נאר אזא קלארעוויכטיגסטע
 לאך ווערק, ווי נידערמאנט, אידישע קולטורעשיכטע'
 (ב. 3) אויך, נידערמאנט אפערירט ניט מיט קיין השקפה
 און ניט בלויז מיט שארפער אינטואיציע, נאר מיט א
 וויכטיגסטע פאקטארע, נרויגענע ציוני קודם כל זאלע
 נעשיכטלאכע קוועלן און דא קומען אן
 פון זענער צייט, כיי אידישע, כיי דייטשע, און אויפ'
 נרונטערנעכטע מעטארישע פארשונג פון א מענטשן און
 א קלאר און באווייזט ער אזוי איבערצייגן קלאר, אזוי
 בילדלאך פונקט דעם היינטיגן, וואס רוב'
 שטיין וויל האבן. ניט דער עקאנאמישער, ניט דער
 סאציאלקולטורעלער פארקער צווישן אירן דייטשע
 האט זיך ניט איבערגעטראגן אין יענע באשטימטעסע
 יארן, נישט קונדניג אויף די רדיפות פון רעגירער,
 קאנאקעציע'האט און אויף דער העצע פונ'ס קאסטיילען
 קליר, אפילו אין קולטורעלייכטיגן לעבן, וואס איז
 זיכער נעמען פאר אפגעשלאכטן, איבער דער עקאנאמישער
 און לעבנספארקער, באווייזט ער א מערקוויריגן פא
 ר א ל ע ל י א ז אן זיטן, מנהיגס, לעבנסשטייגער
 בכלל ביי אירן און דייטשע, ד.ה., אזוינס, וואס שטייגער
 לחלוטין ניט מיט רובשטיינ'ס חקירה, אז, די כוונע
 פון געטא האבן אפגעשאפט ד לעצטע שפורן (1) פון
 סאציאלקולטורעלן פארקער צווישן די אירן און נישט
 אירן" (1. 53). וואלט אפשר רובשטיין אנגעהויבן דער
 כוונע, וואס ער וואלט טרומ ביי טרומ אפגעלייגט ניט
 דעמאל, איידער איבערניצעווען אלטע ארטיקלען פאר א
 נייעם צוועק?

די נאנען מעשה מיט "די לעצטע שפורן" פארקער,
 וואס זיינען יענע צייטן "אפגעשאפט" געווארן, דארף
 מען האבן, כדי ער דערלעבן א נחת אין דער ארישער
 שפראך, וויבאלד אנגראהאנדל און אויס פארקער צווישן
 אירן און דייטשן, פון שוין אידיש אזוי דערווייטערט
 וערן פונ'ס מקור (א בריחה האט זי), אז דייטש
 זאלן זי לחלוטין אפארשטיין. נידערמאנט האט זיך אין
 זיין דערמאנטן ווערק אויך אפגענעבן מיט אידיש, און
 ער איז ווידער געקומען צו א פונקט פאר דעם
 קערטן אויספיר, איידער רובשטיין. נידערמאנט מינט,
 אז אירן און דייטשן האבן געהאט נאך און נאך אין
 שפראך, נישט קיין צוויי פארשידענע שפראכן. איינע
 פון די סך דאיות, וואס ער בריינגט, און וואס איז באמת
 מערקוויריג — איז די, אז אין די אלע דייטשע חוקן
 שריפטן פון יענער צייט, וואו אירן ווערן בייטער אויך
 געלאבט און געוירלט, איז ניט פאראן קיין ספעציעלער
 חוק אויף דער דייטשער שפראך ביי אירן און מויל,
 דאס וואס ס'האט אנטויקעניסן שפעטער גענעבן אזוי פיל
 שטאף, ער מינט, אז איינפיינט, וואס האבן באפערט
 און אפגעוואקסן יעדע אידישע תנועה, וואלטן ניט דורכ
 געלאזט די געלעגנהייט אפצושטאפן פון אזא זאך, ווי א
 פארדארבן דייטש" ביי אירן, ווען אזוינס זאל געווען

(* אזא שפראךגעלערנטער, ווי י. מיוזע, וויל,
 אשטיינער, האבן, אז די רעליגיע איז געווען דער וויכ
 טינטער גורם אויטענליכן אידישע דיאקעטן, און
 דיאלעקטן בכלל. זע:
 I. Mises. Die Entstehungsursachen der judischen Dialekten". Wien, 1915

דרוק, פאפאליארט פאפאליארעקטן און פארעלערטן שפראכס-פאפאליאר, אונטער פארטירענע ווירקונגען אויפגעבאנעט אן אייגענעם ביטאטק, און דוקא ניט מיט נעמאכט די אנטוויקלונג פון ניייהויכטייט, דעהויפט פון דער קולטור-שפראך. ס'איז אבער א ווילע זאך און חלומיך אן אימפארטימאל און אן אויסוויכן פון דער אידישער שפראך צו זאגן, אז ערע מיטלאלטער, איז זי געווארן אומפארטימאלער פאר דער ארומיגער לויפט לאנגע באפעלקערונג. רובשטיין נאמט פון דאס שפעטער מיט 40 ייטאלא פאליקענען (אומבאשענקט פאר זיך) און קאנסטרואירן ביי אירן "א מיטלשפראך", וואס אדרבא, א ל ע דייטש פארשטייען זי. ס'איז ריכטיג, מיג, און דאס ווייסט מען שוין לאנג, אז איריש האט אין זיך איינגעזאפט שפראכפאפאליאר פון פארטירענע דייטשע דיאלעקטן. און אבער א בויך כהר א דער, מיט מיטלשפראך, וואס ער האט אויבגעלעזט צו פארענטפערן די יודישעצארע, ס'איז א פאקט, אז דייטשע אירן העבן עהר, א לעבעדיגן פארקער מיט פוילישע ליטווישע אידן. ס'איז אבער אז אויטראשעניש, אז דייטשע אידן העבן איבערגענומען (און אפילו אין זייער שריפט-שפראך!) א, גארלייגע סאכען סלאווישע ווערטער און אויסדרוקען, כדי צו ענטייען עפעס ניינס אין דער דריטער סטאדע, ס'איז געווען ריכטיג אין גרויסן און אין גאנצן, אז די קענאמישע נאענטקייט אדער דער ווייטערקייט פון א כבוד צו א נעווינער שפראך כבינה האט א כר צו זאגן פאר דער שפראך פון דעם קבוע, אבער ס'איז א אירישעקייט דריי מיט'ן גראבן פינגער דערפון אויפצוריינען די דריי סטאדעס: 1) מורחהגאל און העברייאירונג; 2) אנגרא האגל און א שפראכטייגן און וואס א אירישע שפראך (פאר דייטשן); 3) יודיש און סלאוואניזירונג. די עצם סטאדעס זיינען קענאמיש א פפול און שפראכלאז ווי זען זיי בכלל נישט ב נ ס צ א, א. א. ו. א. א. ו.

קורן, נאכניין רובשטיינען פוסטריט לוינט זיך ניט. ס'איז אבער כדאי, כדי אויפצולערן די זאך, אז וויילן א פאר דרטיס.

די העברייאישע פארשפראך, רובשטיין וויל העבן, אז די העברייאירונג און פארענקומען אין דער ערשטער שטאדע (7-10טן יארהונדערט) און אז דאס איז א רעזולטאט פון דעם מורחהגאל און פון דער דייטשער יודישקייט. בנוגע דער צייט, איז היות ווי קיין דאקר מענטש, ניט פון דער אידישער שייכט-שפראך, ניט פון דער רייד שפראך זיינען ביי איינעם ניט באקאנט (נסתמא רובשטיינען אויך ניט, - איז לאזט זיך דא זאגן, וואס מ'ויל: ניי באווייז, אז ניט! אבער בנוגע די ווייטערדיגע סטאדעס וויל רובשטיין העבן, אז די העברייאירונג איז געפאלן: אזוי פון זיין, וואס ריט - קענאמיש און מורחהגאל און אויס.

דישע יודישקייט! וויילן מיר אבער פאליטיק, אז דער פראצעס אין פארענקומען פונקט א ר ק ע ר ט: וואס וויינער אלע ס ע ר העברייאישע עלעמענטן אין אריין און דער אידישער שפראך, זאל רובשטיין, אשטיינער, פרוואן פארניליבן די קענאמישע ביכלאכערע צענג (1500), דעם ערשטן אירישן "וויסיות" (1540) און אנדערע אירישע ספרים פון דער ערשטער העלפט פון 16טן יארהונדערט מיט א, מעשה-בוך און מוכרספרי, די אויסגאבן פונ'ם 17טן און 18טן יאר הונדערט, וועט ער זען, אז אין די ערשטע זיינען איר בערענעצט אויף איריש און זיינע העברייאישע ווערטער, אשטיינער, ווי "דור", "נבוא", "וויזואל", "קנאה" (נייד) זכרמה, וואס זיי זיינען א זעלבסטאר שטערנלאכקייט אין די שפעטערדיגע אויסגאבן. וואלט ער נישט אזוי געווען פארקאכט אין די קענאמישע סטאדעס, וואלט ער געזען ווי אזוי אידיש אין ווייטער העברייאירט געווארן פאר זיינע אירישע וואס האבן ניט די מינרסטע שייכות צום מורחהגאל און צו אידישע יודישקייט, האבן אריינגעזען אין דער שפראך נישט ווער ער, ווי "השכלה", "מספר", "השפעה", "סגולה", "מכונה", "סתורה" זכרמה. מאכט אריינגעבען א נישט צו איריש אין אזויגע ווערטער, ווי "בעלה-בית", "בעלה-בית" (רויט - מעשטיאטסוואז), ווי אויף מאכט א ר ב ר י ו ט, אשטיינער, אזא באגריף ווי "ערב" (פאר "ערב-שבת") זכרמה. צי קאל מען זיך אפאר בארשטעלן ביי אירן פון מורחהגאל אזוי פיל העכערע אויפגען און אזויגע קאמפליצאציעס, ווי ביי א היינטיגן וועלט איבערקערער סיה לטוואקאו? ווער שמר עסט שוין פון אזע שירות און העברייאישע ווערטער און העברעאיזמען, וואס חסידות האט מחדש געווען (חסיד, מתנגד, עצבות, מנירות, קפוצה-הדרה, רחמים, קליפות, שריים, התלנות, סטוליהש זכרמה), שוין איר פאלט, ווען אירן זיינען געפאלן שטארבן קיין ארץ ישראל, ניט האנדלען, און אין דער היים ביי זיך, ווי זען זיי נעקומען אין ענער בארינגט מיט דער רוסיש ריידינגער פוערישער פאקט (אויב שוין צו ריידן מיט רובשטיינס שפראך), אדער אויף פשוט איריש האבן געהאלטן די באראפארענדע ביים פריץ, שיינקען פאר'ן נוי און גאנאלט מיט'ן פויער אויפ'ן מארקן רובשטיינען ניט אז א צעלט צוויי פאקטארן פאר דער דאזיגער העברייאישע: דעם מורחהגאל און די נאציאנאליזעציע אויפגעצויגן, פארשטייט זיך, אז פאר דער קענאמישער סטאדע אין ווייטער דער מורחהגאל, פאקטער ער זיך אויף דרייפיר זייט, לאך מיט א צענדליג ווערטער, ווי "קצה" און "סוף", וואס מ'ארף אויבערדינען, אז זיי זיינען געווען פאר פולער ביי ברייטע שיכטן אירן, ווייל, אשטיינער, אין אידישע ספרים טרעפט אזוי ניט, און נאך מיט אזויגע

א סך העברייאישע ווערטער און פארזעצן די אייגנט
 לאזט זיך בעצם נישט איינפונעטשן אין רובשטייג'ס איי
 זעענעם קערטע; די עפענציישע ספאריעס זיינען אזוי
 צוגעשפריצט, אז אירן האבן קיין אנדער ברירה ניט,
 זיי מ'ווייסט זיך צונויבערן פון דער דייטשער
 שפראך; אירן לעבן אין דייטשלאנד עפעס ווי פייגל אין
 דער לופט; אשטייגער, די סאטווישע עפענציישע
 סיטואציע, מסילא אויף שוין די סלאווישע (רובישע)
 שפראך, איז זי נעכטער פאר די ארומיגע שטעט, פאר
 דעם דייטשן קענצענטראלן לעבן און מסילא אויף פאר דער
 דייטשער שפראך, — קורץ, א פלפול סונ'ס עסענטיאלן
 ספארקאום'ן עליו השלום, און ס'בעט זיך דאס לייצענען
 מיט א וואונדערן. דערצו נאר א רינדליגע תמימות וועגן
 די אידישקייטאדעס, וואס ער קאן זיי ניט און ווייס זיי
 ניט, מסילא לאזט זיך זיי פארטירן. על פי יוסף,
 ס'זאל פאסן צום עפענציישן רומל.

דאס "פורליטיער העברייאיש" וועלט באמת געווען
 א ווילדע שטאף, נישט אויפצוקורן, ווען דאס זאל ניט
 זיין בלוין א פרט אין דעם געזאמלענעם פלפול, וואס
 ביי רובשטייג'ען הייסט דאס "די אנטשטייאונג און די
 אנטוויקלונג פון דער אידישער שפראך". נאר אזוי ווי
 דער נאדער רובשטייג'ס הבור אין "פורליטיער" פלפול,
 לוינט נישט קיין קשיות צו פרעגן און ברעכן דעם קאפ
 אויף תיבות. די פאנצע טעארעע מיט די סטארעע
 איז א צונויפגעשטוקעוועטע זאך פון פארשידענע עקס
 באטישע קירות: ס'פאצערירט מיט השערות און מיט
 גאנצליכאכע'ן עדות אנטשטאט ווינטאפאלאגער פאר
 שונג, מיט כלומישע פעקטע קאטעגאריעס (מוח האגל,
 אנגרא, יודים וכרופה), מיט כלומישע פעקטארומענע
 געגענטע באשעפטיגונגען אין א געמיש פון פ א ר
 ש י ר ע נ ע פרנסות, אין דעם ריין אידישלאזן האגל
 וואגל, געלעגנעשעט פאנצע (פראצענט), לופט-פרנסות, וואס

דאס "פורליטיער העברייאיש" וועלט באמת געווען
 א ווילדע שטאף, נישט אויפצוקורן, ווען דאס זאל ניט
 זיין בלוין א פרט אין דעם געזאמלענעם פלפול, וואס
 ביי רובשטייג'ען הייסט דאס "די אנטשטייאונג און די
 אנטוויקלונג פון דער אידישער שפראך". נאר אזוי ווי
 דער נאדער רובשטייג'ס הבור אין "פורליטיער" פלפול,
 לוינט נישט קיין קשיות צו פרעגן און ברעכן דעם קאפ
 אויף תיבות. די פאנצע טעארעע מיט די סטארעע
 איז א צונויפגעשטוקעוועטע זאך פון פארשידענע עקס
 באטישע קירות: ס'פאצערירט מיט השערות און מיט
 גאנצליכאכע'ן עדות אנטשטאט ווינטאפאלאגער פאר
 שונג, מיט כלומישע פעקטע קאטעגאריעס (מוח האגל,
 אנגרא, יודים וכרופה), מיט כלומישע פעקטארומענע
 געגענטע באשעפטיגונגען אין א געמיש פון פ א ר
 ש י ר ע נ ע פרנסות, אין דעם ריין אידישלאזן האגל
 וואגל, געלעגנעשעט פאנצע (פראצענט), לופט-פרנסות, וואס

*) יא, וואכער אויף, און נאכ'ן באשארף, און אפטר
 קודש'ל, כאטש רובשטיין וויל דאס זייער ניט לידן!
 ריין-לאגייש, אין רובשטיין זאגט (ז. 50), אדער, ריכ
 טיגער, מיט פלפול, קאן מען דאס מיט דער האנט ניט
 אוועקפאסן. רובשטיין, וואס האט אזוי ליב, באגלויב'
 "אכע" עדות, וואלט געקאנט זען, א שטייגער, ביי מהר"י
 איסרלין: "מיר פשוין זיך פון וואכער" יב'ית מהר"י
 איסרלין, סי' שט"ב; ער וואלט געקאנט הערן פון ר'
 שלום ניישטאטער'ס כויל, אז, אויב זיך תורה האלט זיך
 בעסער אין דייטשלאנד, איידער אין אדערע לענדער,
 איז נעמט זיך דאס דערפון, וואס אירן געמען פראצענט
 ביי נויס און זיי דארפן ניט ארבעטן ("לקט יושבי", ט. 1,
 ז. 110-118), און נאר צענדליגע אויגען זאכן פון באמת,
 גאנצליכע עדות (ווייל אלע זאגן זיי איינס און דאס'
 זעלבע), אירן און ריכטן (זע, אגב, גורעמאז, ב. 3, ז.
 120-125), אויב אירן איז אין אייגענע שטעט פאר'
 באטן געווען צו באשעפטיגן זיך מיט וואכער, איז דאס,
 א ר ב א, א סאווייז, ווי שארק אירן האבן זיך בא'
 שעפטיגט דערמיט, ניט פארקערט, ווי רובשטיין וויל
 האבן (ז. 50). דער דאווענער פרט, ווי אזוי רובשטיין

וואס איז דאס ערנשטע איז דעם דאווענער פלפול?
 דאס ערנשטע איז, — וואס ער לאזט זיך נישט פשוט
 אפזענדן. אפזענדן אים הייסט נאכטוין רובשטייג'ען
 מוכשרים און אריינקריכן אים פלפול איבער'ן קאפ.
 פאר מיר א אפטר ניט בלוין פאר מיר איז דאס שוין
 אז אריבערגעקומעט ספאריע דענקן, און דעם לייצענער איז
 געוויס א שאד: וואס וועט ער ארויסקראפן דערפון?
 אזוי ווי אין יעדער פאנטאזיע איז דא א טראפן ווירק
 לאקליס און זיכער איוינעמישט אים כחרות און רדיג
 גערייען; ריכטיגע פריטים ווערן אריינגעשטעלט אין א
 פאנטאזישער סיכענס; בון א לאזטיגריכטיגער סכע
 מע, קאנטראוירט'ן מען אים נואדאראוויכעספארבעט
 פריט, ס'איז א פאקט, און ניט רובשטיין האט דאס
 אנטדעקט און ניט ער האט דאס באוויזן, אז אידיש אין
 דייטשלאנד האט זיך ביי ענדע 18טן יארהונדערט (בערך
 ביי צו פינדעלכאפט צייט) אנטוויקלט אויף אז אייגענעם
 שטייגער, אין דאס איז פאנצענטע אויף פארשידענע
 וועגן: אריינגענומען העברייאישע ווערטער און אויס

נוצט אויס אין דעם פאל די קוועלן וועגן וואכערפאר'
 באט, אין זייער אינטערעסאנט פאר רובשטייג'ס מ'ער
 ט א ד, ע. רובשטיין בריינגט א פארבאט נאר אין אז
 אנדער פאל: די קריסטלאכע סינאדן האבן פארוערט
 אירן צו האבן קריסטלאכע ווייבער און עפסבווייבער,
 דערפון ציט ער דעם אויפמיר (און זייער ריכטיג), אז
 קריסטלאכע פרויען אין געווען א לעבנספאקט ביי אירן
 (ז. 2). כאטש ביי אים איז דאס שוין אייביג מנוספדיג.
 ער טוט דאס, מתחמא, ווייל דאס לוינט אים צו דער טע'
 אריע פון "פרייטליכע באצאיאונגען" צווישן אירן און
 קריסטן. און וואנער פאל, וועגן פראצענט, טייטשט ער
 דעם פארבאט פ ו נ ק ט פ א ר ק ע ר ט: דאס איז
 ביי אים א ספ, אז פראצענט האט אירן ווייניגוואס
 באשעפטיגט, ווייל אזוי לוינט צום עסק, ווייל אנדערס,
 איז וואס וועט זיך מיט דער אנגראוואוירודישעפארענע
 און מיט אידישער צופעשלעכקייט?
 און מיט אידישער צופעשלעכקייט?

האם דאס נאך מער. פאררעקערט... די שפראכלאכע
וועלכסטעטעקרייט מן דער אידענער באפעלקערונג"
(1. 137). איינמאל צו וואס נאר מער. וועלכסטעטע
דיקייט פאר דער שפראך, או זי איז שוין פריער
(נענט מיטלאכער) געווען. אומפארשטענדלאך פאר
קריסטן?

חוז דעם איז נאך צונועקומען דער. סלאווישער אייני
פלוס, "גוליאישנא" האבן זיך באזעצט אין די סלא
ווישע לענדער, פשוט גערעדט אין פוילן, ליעט. דארט
האבן זיי פארקערט מיט רוקישירידיגע פויערס
און איבערגענומען. א נאנצע טורה רוסישע ווערטער
און אויכדוקסן. דייטשישע אידן, ווידער, וואס זייער
הויפטשאפטעסטיגונג איז געווען ירד און סארקאהאנדל
אין רוסישלאנד, זיינען געווארן. עקאנאמיש פאראינטע
רעסירט אין דער שפראכלאכער פארבינדונג מיט זייערע
סלאווישע ברודער, וואס פלעגן קומען אהער אויף ירד.
דער דאזיגער אינטערעס צו די ווייטע סלאווי
האבן זיי פארקערט מיט רוקישירידיגע פויערס
בערענאוויגן דעם אינטערעס צו די נאענטע דייט
שישע שטחים. דייטשישע אידן, זיינען עקאנאמיש פער
פאראינטעסירט געווען צו פארבאהאלטן זייערע מיטל
הויכדייטשישע פארטום, איידער איבערצוגעבען די נייע
הויכדייטשישע פארטום" (1. 160). ווייל אויף די מיטל
הויכדייטשישע פארטום האבן גערעדט די סלאווישע ברי
דער. דייטשישע אידן האט פשוט געשטעלט זיך צו
צו קענען רעכט דייטש.

חוז דעם. איז אין דער שפראך מן די דייטשישע
אידן אריינגערנוגען א צאלרייכע פאכע סלאווישע ווער
טער און אויכדוקסן. רוסישע פארוויכטער אונג, און
ער האט זיי גליין געזען. די. סלאוויאניזמען, אין
פאשייענען ארישישע פארטום און ארישידייטשישע פארטום
אין דייטשלאנד צו יענער צייט" (1. 161). גאנצוויילן אייז,
וואס אין דאס פאר א פארטום — איז ער נישט פארטום.

4. מ'זאגט יארונדערט ווערן אידן אין דייטש
לאנדן קליינהעלדען א פארביאכטן. זיי. סאנאצא
ליורן כמעט דעם דייטשישעקאנאמישע עקאנאמישע
פאליא ווערן זיי. מיט מויניגע פערט פארבונדן מיט
דער ארומיגער קריסטלאכער כניחה, דער שפראכלא
נער אסמילאציע אידעאל האט אונטער זיך א שארקן
עקאנאמיש ברוך, ספילא האט די ארישישע שפראך
געמוסן. איינאנצו אונטערגיין... כמעט שפראכלא" (1. 164).
דאס זיינען די. סאליאציע איז אונטערגעלאזט פאך
טארן. ווארישע איז די שפראך נומא? אפטר וואלט
דאז געווען די דאזיגע נעשיטעלאכע איילאסטירן
מיט שפראך מוסטערן? אס האט איר א שפראך ביי
טישע אידן, וואס איז געווארן. אומפארשטענדלאך פאר
דער ארומיגער קריסטלאכער באפעלקערונג" (1. 16) גערע
מיטלאכער, אב אין דויעלעכע שפראך ביי אים שפראך
טער (1. 165), ווי מיר האבן שוין פריער דערמאנט,
א מין סילשפראך. וואס איז מער צויער ווייניגער

נאענט צו אלע הויכדייטשישע דיאלעקטן (די. אומפאר
שטענדלאכע שפראך, היינט דאס. וואס אלע פארשטייען
זי); אס האט איר ווידער א שפראך ביי דייטשישע אידן
פול מיט. סלאוויאניזמען דעם 17טן יארונדערט
זכורט. אזא פרויסיווע עקאנאמישע האלט רוסישטיין
ניכר פאר אבייני. זון וואס די שפראך, או ס'איז פאר
רען די עקאנאמישע כעטען, אז אויז דארף זייל ער פאר
ישראל מכתמא איז אויז געווען אויך.

און ליתר שאת האט איר שפראך אויך. די נארע
שפראך האט ער גענאכט מן איין בוך, מן גרייך
כוימס. ארישידייטשישע כרעכטאפאטיע" (לייפציג, 1882).
פון דער דאזיגער כרעכטאפאטיע ארויס אפערירט שוין
רוסישטיין מיט ארישישע פארטום און סאנוקרייאס, וואס
ער האט זיי איינפאל אידן אונג נישט געזען און קאן
זיי נישט געזען ווי געקעניג אויך. און דאס זיינען שוין
מוסטערן: אס האט איר א ווארט, ווישקורטא פארן
העברייאישן "נוכד" אין א ריישיאנוקרייאס, וואס
גרייכט קאן נישט גאנצוויילן די עמיסאלאציע דערפון. און
א ווארט, נשקורטא פאר דעם ועלכן העברייאישן, נוסד
און לעוויטאס. תשכ"ו. גרייכט מינט, אז דאס איז
אפטר א דרוקעלער. אפטר קאן ער דאס לאסט נישט
ליענען. פאר רוסישטיין איז דאס גענוג, אס
האט איר א באווייזן פאר דער סטארע נוסד, אס
ירויגן: דייטשע אידן האבן געהאט ווערטער, וואס
האבן געפילט ביי דייטשן.

און אס זיינען. דירעקטע און נאנץ באגלויבלעכע
ידעווען פארן 17טן יארונדערט. ד. ה. פאר דער
צייט, ווען די ארישישע שפראך איז שוין געווארן נאר
אומפארשטענדלאך פאר דייטשן (סטארע נוסד, 2).
א סטוד א צורר יהודים און א גרויסער עטרארץ
דעזי, פוילוס עמיליום, האט דאס יאר 1541 ארויס
געלאזט אין אויכדוקסן א ביבלאיערעוועגונג אויף איר
דיש. בריינט אפטר רוסישטיין די שפראך מן דער
דאזיגער איבערזעצונג, וואס זאל א בלינדן אפילו
וויילן, אז זי איז געווען. אומפארשטענדלאך פאר דער
ארישישע קריסטלאכער באפעלקערונג? חיללה וואס
פאר א קונץ וואלט דאס געווען? בריינט רוסישטיין
א וויכטיגע פראגע מן דער הקדמה, איז דער
הקדמה זאגט פוילוס עמיליום: מיט דער איבערזעצונג
האט ער געוואלט וויילן, אז ס'איז א טעות ווען קריסטן
סייגען, אז אלע אידן זיינען העברייאיש. מן דער דאז
זיגער נארישער, אומגעלופטער פראגע מן א ווילן
עטרארץ ציט רוסישטיין דעם אויכדוקסן, אז די קריסטן
לאכע דייטשישע באפעלקערונג האט חלוצין נישט פאר
שטאנען זייערע ארישישע שטחים... און געקאנט סייען,
אז זיי רייזן צווישן זיך העברייאיש" (1. 12:11). פאר
מיט מיט סטארע נוסד 2. דארף יענער?

פאר סטארע נוסד 3. דאס האט יארונדערט, האט
איר ווייטער, חיללה, נישט די שפראך, נאר אלץ באך
נויבלעכע עדות. בוכטערף זאגט, אז אידן מיטן ארין

אנב, זיך אזוי שטארק געהאלטן ביי תורה, ווייל, חזרה
 איז די בעסטע כחורגה, און וועט מער למדן דו בוים,
 אלץ אויף א בעסערן, קבלת פנים' האכטן. געקאנט האבן
 מער די רעכטע ארבעטרייזיגייט אירידיע קהלות".
 חוץ דעם העבן איר און דייטשלאנד יענע צייט גע
 האט א נאציאנאלרעליגיעזע אויטאנאמיע, אזוי ווייסן,
 אז אפילו משפטים צווישן אירן און קריסטן האבן גע
 טוטן פארקומען ביים אירידיע בית-דין.

דער אירידישער מורחקהאנדל און נאציאנאלרעליגיעזע
 אויטאנאמיע האבן על פי וישר געטוטן האבן אז
 פעולה: דאס'ת, זיינען אירן געווען "א באזונדערער
 ווירטשאפטלעכער קלאס", פמילא האבן זיי זיך נישט גע
 קאמטן צופירן. שנית, זיינען דאס געווען די גא
 ציאנאלאגירידיע פאקטארן פון דער שפראך, א דאנק
 דעם זיינען אריינגעשלאסן... זייער פיל העברעאישע
 ווערטער, וירדיגע באגריפן... פארעמווערטער, א.א.וו.
 איז דער גוט? א זאכער דא א הכרזן דערביי:
 אירן זיינען יענע צייט געווען צופריינטלאך מיט דייטשן.
 און דער דאזיגער פריינטלאכער פאקטור... האט נישט
 דערלאזט צום פולן אויסדרוק דעם פראצעס פון שפראך
 לאכער בעפארגונג. (43).

2. די צווייטע העלפן מיטלאטער איז אויס אירי
 שער מורחקהאנדל און אויס. אירידיע יודיסטיקעזע, אין
 דאך טלעכטן וואס'טע טוט נאט? איז דעמאלט, דל
 הויפט'שאפט'טיגונג ביי אירן געווען דער אנגראהאנדל
 און אויף יודים, אויף קליינזאגל' (1). ווי אזוי
 זעט האט דאס על פי וישר. געראכט ווירקן אויף דער
 קולטורעלער און שפראכלעכער אנטוויקלונג פונ'ם אי
 דינש געטא? ס'האט באדארפט ווירקן אזוי, אז דאס
 אירידיע געטא איז געווארן. אומצופהענגיג פון דער
 שנות'דיגער נישטאירידישער געמיינדע' און פמילא האט
 דאס געהאט אויך די בענאכטיגט צו מירן א פולקאם
 זעלבסטשטענדיג ניכטיג און קולטורעל לעבן. אזוי ווי
 דער אירידישער כוחר האט אירידישע ארומפארן אויף די
 יודים, האט זיך געטוטן אויסארבעטן א מין מיטל
 שפראך, וואס איז מער דארט ווייניג נאענט צו אלע
 דייטשע דיאלעקטן" (1). (53). די דאזיגע "געזעטיקע"
 פון דער אירידישער מיטלזאגל' צו אלע דייטשישע
 דיאלעקטן" האט דערלאנגט אזוי ווייסן, אז "שוין צום
 סוף פון מיטלאטער איז זי געווארן א נ ס פ ר
 ש ט ע נ ד ל א ד (מיין קורסיוו, נ. ט.) פאר דער ארץ
 טיערעלעכער באפעלערונג" (10).

3. דעם 16טן, 17טן יארהונדערט איז שוין אויס
 אנגראהאנדל. אירן לעבן דעהויפט פון יודים און
 שארקהאנדל. וויבאלד יודים און שארקהאנדל — איז
 מירן כירוף אויס פארבונדן מיט דייטשן. אויף רוב
 שטייג'ס מערקווירדיגער שפראך הייבט דאס אזוי: די
 געאגראפיעזע פון דער אירידישער קהלה אין דער עפא
 צאמיער צעהענטיקייט פון דער ארטיגער קריסטלעכער
 באפעלערונג האט דערנייבט די ענטקעט מורחקה. פמילא

גענע אלטע טעמעס. אין די ארטיקלען "דעם נייע
 לעבן" און אין "פרייטשאפט", האט רובשטיין, ווי מיר
 גערעכט זיך, אנטוויקלט אייניגע געדאנקען וועגן אירי
 צעטן באפעלערונג אין דייטשלאנד אין פארשידענע
 צייטן (גראדעריבעס, אינטערנאציאנאלער סכנה, קליין
 האנדל, אנגראהאנדל, יודיש-האנדל, א.א.וו.) כמע
 ציעל אין "פרייטשאפט" האט ער געבראוואט איינ
 ריידן די אירידישע בורזשאזיע אין רוסלאנד, אז ס'לוינט
 זיך נישט צו אסימילירן, אז די אירידישע בורזשאזיע איז
 פאראינטערעסירט צו דערהאלטן אירידיש, ווייל אירידיש
 עפנט איר די טירן צום אינטערנאציאנאלן סכנה, ווארים
 וואו האט איר אירע נישט איר דער וועלט קיין "אירידיש"
 שפראכעניגע? איר? איינס האט רובשטיין צעהענטיקייט
 די דאזיגע ארטיקלען, צוגעטקוועטעט א "קורצן געשיכט
 לאפן איבערקליי", געבראכט א פאר מראעס פון פויל
 סלאוואק און ארויסער פאררעדע צו זיין ביבליאבער
 זעלונג, פון נאך אז נאשישטייט ביי וויבאלד, פאר
 בראקט מיט עפלאכע ווערטער פון אלטדייטישע און מיטל
 הויכדייטישע דיאלעקטן, וואס טרעבן זיך אין דער אירי
 שער שפראך — אלץ צוואמען גענאכט און איין גרינ
 כוים, אירידישער כריסטאפאטיע" — ויהי אור, און
 איז געווארן "די אנטשטייאונג און די אנטוויקלונג פון
 דער אירידישער שפראך אין דייטשלאנד".

אין זיין "פסק" ארטיקל וועגן דער אומגאנג'שפראך
 ביי אירן אין דרויסנלאנד, האט רובשטיין געבראוואט
 אויפפירן די "מלאוישע לעגענדע", ווי איר רוף זי,
 ד. ה., ווייזן, אז דרויסנלענדער אירן (אנב אין ליטע
 אורף), האבן נאך ביז'ן 17טן יארהונדערט געהאט כלא
 וויש פאר זייער מוטערשפראך, ביז די "נוליאכענז"
 האט זיי נישט שפראכלאך איינגעטלונגען. איצט איז
 פונ'ם דאזיגן אלטן ארטיקל, מיט א צוגאב נייער פא
 דעמיק קעגן דובנאו', קעגן מיר און דר. שיפער', גע
 ווארן מיט אפאל א "ביטראג" צו דער "אנטשטייאונג
 און אנטוויקלונג פון דער אירידישער שפראך".

באמת מנא צו זיין, ווי גרינג דאס פאכט זיך?
 ווי אזוישע פאכט זיך דאס? ב. רובשטיין צעהערט
 מיט א וויכער "פאקטישטישער", דארט פשוט גערעדט,
 ע ק א נ א מ י ש ע ר פ טקערע, מיט דער דאזיגער
 מעטאדע האט ער זיך אין דער ערשטער הלעקט בויכל
 (אירידיש אין דייטשלאנד), געשאפן אז כעמעס.
 1. די ערשטע העלפן מיטלאטער (יידיש-האנדל פונ'ם
 17טן יארהונדערט אן) ביז'ן 18טן יארהונדערט, איז די
 הויפט'שאפט'טיגונג ביי דייטשע אירן געווען — דער אינ
 טענאציאנאלער סכנה. אירן האבן, כמעט סאציאלי
 ירט דעם מורחקהאנדל" (1). אירן האבן דאס גע
 קאנט אויפגאן, ווייל אויבעטווס האבן זיי געהאט, גלויבט
 גענאכט" און האבן געהאט א, האנדלס הילפטישפראך —
 העברעאיש — גראממאטיש. דערבויער טאקע האבן אירן,

(*) נומער 9, דעצעמבער 1913.

ניט אויכוואסן אידעאליסטן. עס מוזן ארויס
קומען פון זיי אדער פאנאטיקער מיט בלוט
פארלאפענע אויגן, אדער ציניקער, אפלאכער
פון יעדן הייליגטום.

נאָר א פרייע איבערפארטייאישע שול מיט
ברייטערע האַריואַנטן איז מסוגל צו דרעציען
אידעאליסטן און עפעס אויפצוטאָן פאר די
באמת גרויסע אידעאלן, וואס די ריכטונגען
שולן מאַלן זיי צביעות'דיג אויף אויף זייערע
שילדן.

הכלל, די אווטאָנאָמיע אין ליטע און דער
אוידישער אווטאָנאָמיסטישער געדאַנק בכלל
לעבן טאקע איבער א קרויס. נאָר ניט זיך
אָפּזאָגן פון דער אווטאָנאָמיע באדארף מען, און
אויך ניט פארשלייערן דעם דאָזיגן קרויס. ער

בעל דמיון.

א בוך וועגן אריש.

א בוך וועגן אריש*.

לערנט אונז בעסער פארשטיין,
ווען און ביי וועלכע באדינ'ט
גונגען איז באמת מעגלאך די פארורדיק'
לאכונג פון דער אוטאָנאָמיע, וואס יאָרן־לאנג
האָבן די בעסטע אידן גע'הלומ'ט וועגן איר.

נאָך א הערה'לע וועגן קרויס פון פאָלקס'
טישן געדאַנק. מעגלאך, אז טיילווייז איז ער
פאראן. אָבער דאָס איז דאָך איצט אן אל'
וועלטלאכע דערשיינונג: די נאַנצע אי'
דישע אינסטעליגענציע פון
אלע פארטייען און ריכטונגען
איז פארקאמפט פון אַט דעם
איצט פערמאנענטן קריזיס
נייע צייטן באדארפן נייע לידער. מען קען
ניט, „קומען מיט'ן אלטן ברום“, וואס האָט דאָס
פאָלק נישט געוועט.

ווילקאָמיר 19טן יאנואר 1923.

געשיכטע*: צענטראַרם און אָפּגע'הלומ'ט. איין חלק
איז דער פאראן: אין פינעפֿעס ליטעראַטור־געשיכטע
איז געווען אַ כּד ליטעראַטור און ס'האָט געפֿעלט גע'
שיכטע, ביי רובֿשטייען איז דער שפראַך־געשיכטע. האָט
איר, געשיכטע און ס'פֿעלט — די שפראַך: אָבער —
הלומ'טן סיר וועלן באַלד זען. ווי אזוי דאָס איז
פארגעקומען.

רובֿשטייען ביכל באַשייט בערף פון צוויי העלפֿטן.
אין דער ערשטער בריינגט ער כאַטש לפנים אַ חקירה, ווי
אזוי די אַריישע שפראַך איז אויפגעקומען אין דייטש'
לאַנד, האָט זיך „כעפאָריס" פּונ'ם דייטשן סקור, אלץ
מער זיך דערווייטערס דערפון ביז ענדע 17טן יאָרהונד'
דערט, לכּוּף דאָס 18 און 19טע יאָרהונדערט — אַ שפּרונג
געטאן צוריק און איז אויסערגעאָנען. כּמעט שפּורלאָז.
אין דער צווייטער העלפֿט האָט איר שוין אַ חקירה, ווי
אזוי די אַריישע שפראַך איז נ'י'ס אַ אויפגעקומען.
האַט זיך נ'י'ס „כעפאָריס", א.א.וו. אין רוסלאַנד,
אין דאָרט בכלל אויף דער וועלט ניס געווען: ווייל
אירן העבן מ'ערעדט דאָרט כּלאַווויס (אדער רובֿיש).

ביידע טיילן זיינען גענומען פון רובֿשטייען אַ ל'
טע אַרס יקלען, וואָס ער האָט געדרוקט מיט
12-10 יאָר צוריק אין דר. זשיטלעכקייט. דאָס נייע
לעבן, אין קויבשאַנס, פּרייטשאַנס און אין ווילנער
פּנסק (1913). דאָס איז וואַריאַציעס אויף זיינע אַיי

די „אַנטישטייאַונג" (דער אויפּוּס) און די אַנטוויקלונג
פון דער אַריישער שפראַך אַיף שטעל סיד פּאַר, ווי
פּיל ס'האַט דאָרויף אַרויכגעקוקט און ביי וויסיל כּענטשן
האַט דאָס האַרין אַכטיגער אַ קלאַפּ געטאן בלויז ביי
דעם איינעם אַנאַטיליינען. סיר פּערזענלאַך איז דאָס
געווען אזוי צו פּוס, ס'האַט סיר געשרעקט און געפֿרייס,
אזוי ווי צוריק מיט צען יאָר, אז אַיף האָב געלייענט
דעם אַנאַט און די דעקלאַט פון דר. פינעפֿעס „געשיכטע
פון דער אַריישער ליטעראַטור". אַט דאָ וועלן סיר
דערניין דאָס געדיכטע און גרינדלאַכע. די אַריישע
שפראַך, איר סקור און געשיכטע וועגן — דאָס זוכן
סיר דאָס, ווי מיט ליכט, גאַנצעס, ווי די אַריישפּראַכטיגע
איז זיך צעלאָפּן אין קליינע שטראַפּעלאַך פון פּרטי
פּאַרען, און וועגן דעם גרויכט און גענצן סאַפּן סיר אין
דער שטעטלע, איצט אזוי גוט ווי פּריהער. האָבן סיר
אָבער לוי מול ניס, און דורכגעזען די קאַפּע 114 זיי
סעלאַך בראַטורפּאַרעס פון בוציון רובֿשטייען ביכל,
פּילפּסט זיך אזוי ווי פּאַר צען יאָרן נאָך דר. פינעפֿעס

* בן־ציון רובֿשטיין: די אַנטישטייאַונג און אַנט'
וויקלונג פון דער אַריישער שפראַך (די כּאַציעלאַזישע
און פּאַריסישע פּאַסטאַר). פּאַרלאַג, טול און לעבן,
וואַרשע. געגעבן פּאַרזיאַזיש און גרינגער. געדרוקט
דויכשאַ. 7-114 (1922).

קולטורליגע פראקלאמירט: מיין אידעאל איז די נייע, די פרייע, די צוקונפטיגע געזעלשאפט.

א כישוף ליגט פארבראגן אין איטלאכן פון די דאזיגע באפילגלטע אידעאלן. ווי קען מען מיט דעם נעבאכדיגן געווער פון דער איינהייט לאכער שול ארויסטרעטן קעגן אַט די לויטנס? נאָר וואו איז די סתירה צווישן די אָקאָרשטיפֿאָרמולירטע דריי אידעאלן? צו וואָס דאָרף מען פאַר די דאָזיגע דריי אידעאלן דוקא דריי מינים שולן? זיי דערנאנצן נאָר איינער דעם אנדערן! זיי זיינען אפשר נאָר ניט מעגלאך איינער אַהן דעם אנדערן. אין דער פֿאָרמולירונג פון די ריכטונגען, די „אייננטיגער“ נופא, קען זיי אָננעמען אויך יעדער פֿאַלקסיסט (ער מוז עס אָננעמען!). די גאנצע זאך איז אָבער דער רש"י, דאס אויסטייטשן, און אין אַט דעם רש"י זיינען אונזערע ריכטונגען נכשל געוואָרן! און דאס נידעריגע לעבן האָט אראָפגעריסן דעם טיול פון בא'ח'טקייט פון די הויכע אידעאלן.

„יבנה“ מיינט אין תוך מיטלעלטער, שימל, ענגע שולחן-ערוך-אידישקייט, שטומפקעיגן פאנאטיזם און געטאָווענט. זי בויט א שול, וואו מיט 9-10 יאָריגע קינדער לערנט מען „בשלישה דברים האשה נקנית“. האָט אזא שול עקסיסטעניץ-באדעכטיקייט?

„תרות“ מיינט איינפלאנצן דעם גיפטיגן האס קעגן אידיש, זוכט אויסצוראטן פון דעם שילערס כויל דאס אידיש וואָרט מיט בא' שטרעפן פאר'ן ריידן אידיש (ז. ס.). זי בויט אַזא שול, וואו דאס ארימע פֿאַלקסקינד, אָפֿנייענדיג דרייפיר יאָר, קען ניט נאָכדעם אָנשרייבן קיין אידיש בריוול און קריכט בלוז מיט מאטערניש דורך א אידיש בלאט. מעג א אידישער נאציאָנאליסט זיך באגרענעצן מיט דעם נוממיטיגן אָנווייזן, אז עס איז אן „עולה“, און דערווייזן, אז אויך אזא שול דארף עקסיסטירן? וואָסער אידעאל האָט זי אידן-עראמת'ן?

קולטורליגע ווידער איז — זאָל זיין גערעדט כרחל בתך הקטנה, פאר אמעריקע מעג מען

דאָך! — אן אנשטאַלט: אויף יצו דערציען הוראפאטריאָטן פאר לעניגען און לייב-משרתים פאר לייב טראַצקי. דר. זשימלאָווסקי וועט זיין דער לעצטער, וואס וועט זאָגן, אז דאָס „שטייט אין איינקלאנג מיט דעם אידעאל פון דער נייער, פרייער, צוקונפטיגער געזעלשאפט, מיט דעם אידעאל פון פרייען מענטשן.

אבסטראקט גענומען שטייט עס נאָר גוט מיט די אידעאלן. וואָס וועט איר אָבער טאָן מיט דער קאָנקרעטיזירונג, וואס איז ניט אוי אנגענעם, וואָס לאָזט ניט ברענגען קיין פֿאַרזאָלען פון קאנאָדע אדער זיך באנוגענען מיט דעם אָנווייזן, אז ציוניסטישע מענדעגין איז ניט „שטאסט געפערלאך“? עס איז אפילו געפערלאכער מיט אונזערע שולן!

נאָר א חוץ דער אומכימפאטישער קאָנקרעטיזירונג, וואס קען זיין א צופאַליזאָר, ליגט דאָ פארבאהאלטן א טיפערער, אן אימאָנענטער חסרון אין די ריכטונגען-שולן. די פֿאַדערנע פּעדאָגאָגיק דערלאָזט פאר דער שול נאָר איין אידעאל: די האַרמאָנישע אנטוויקלונג פון דער פרייער מענטשלאכער פּערזענלעכקייט. אלע איבעריגע אידעאלן האָבן ניט קיין דירעקטן אומבאדינגטן שייכות צו דער שול. אלע איבעריגע קענען ניט דינען ווי א באזיס פאר דער שול. פארנעכט די שול וועגן דעם, ווערט זי אנטפּעדאָגאָגיש, ווערט זי א קאָזאָרמע, וואו מען וויל דערציען זעלנער, וואס דארפן דינען געוויסע קאָנקרעטע פאַרטיי-צילען.

אונזערע ריכטונגען-שולן זיינען ענגע פאַרטיי-שולן און זיי ווילן פין זייערע שילער מאכן ניט קיין אידעאליסטן, ניט קיין פרייע אנטוויקלטע פּערזענלאַכקייטן, נאָר פאר זעלנער. און איז דען וויכטיג פון וואָסער ארמיי: צי פון די שטריימלאך, צי פון דעם קעמפּנדיגן העבראיום, צי פון פֿראַקטארישע און געוויסן שניט.

און אין אזויגע ענגע פארטיי-שולן קענען

אינסטרומנטן פון די אווטאָנאָמיע-אַרגאָנען, וואס זאָלן קומען א קוט טאָן, צי די פּאַרלאָמענט איז א ריינע אין דער שול, ווערן פון די „ריכט טונגען“ ניט צוגעלאָזן. אפילו אין דער טעכנישער זייט פון שולעווען האָבן זיך די אָרגאָנען פון דער אווטאָנאָמיע ניט וואס צו שטעקן. די אווטאָנאָמיע פאראייניגט, בכח, קיינעם ניט. מען זיצט אָפּטמאָל בלויז בא איין מיט, בא דעם חלוקה מיט, וואו מען אמפערט זיך איבער די פּאַר נאָשנס. דאָ — אין דעם איינציגן פּאַל! — טרעפן זיך צונויף די דריי ריכטונגען. דאָ קומט פּאַר דער „שול-קאָמף“, בעת מען דינגט זיך און מען קריגט זיך און... מאן דאליס נבר, ווייל עס איז א סוד פאר גאנץ בראד, אז „טאָלע ראני“ איז א שיינע פּאָזע און א מעשה'לע פאר גאָר קליינע קינדער. טאָלעראַנץ אין דער שול-פראגע, עכטע, איבערמענטשלאכע אומפארטיי אישקייט אין דעם ברענדעדיגסטן שטריווי-פונקט, — ווי איז עס מעגלעך ביי דעם בעסטן ווילן אפילו? בפרט נאָך אז דער דאָזיגער בעסטער ווילן איז ניטאָ, אז אנשטאט אים איז אָפּט פאראן א סטיה'לע (דוקא צום האדון הפריין), א רכיכות'ל, א שטייליקע ארויסווארפן פון א בנין, א פארקוועטשן די עטלאכע גראַשנס וכדומה. מען האָט פארוקט דריי קעז אין איין זאָק און מען וויל, אז זיי זאָלן זיך ניט א דראפע טאָן. אָהן ציבועה'דיגע רייד וועגן „טאָלע ראני“ וואָלט דער אומפארמיידלאכער קאמף צווישן אונזערע קולטור-שיטות געווען אן אָפּער נער, אן ערלאכער. איצט איז ער א דעגראדירטער, אן טישמיאוסער. מען זוכט שטיר לערהייט דעם גענער צו דערווערן, ווי די פריערע קאזן פּרעזעס זעהט מען גאָר, אז קיין פעדערן זאָלן ניט פליהען, אז קיין טראָפן בלוט זאָל זיך ניט באווייזן. און בלויז פּאַליטישענס, „דיפּלאָמאטן“ אָדער פון ציבועה צעגיסענע נשמות (אָדער גאָר ווייניג באהאוונטע, כמו שהיה מיט דר. ח. זשיטלאָווסקי), קענען זינגען לויב-געזאנגען און דיכטן אָדעס לכבוד דער „טאָלע ראני“ אין דער אווטאָנאָמיע אין ליטע. עס איז אויך א טעות אין פּשט, אז די אידישע אווטאָנאָמיע ראטעוועט די קולטור-ליגע

פון דער אומגינגליכער באציהונג צו איר מצד דער רעגירונג. אונזער היימישע „אַבראָמקע“ איז גאַרניט אזוי איידל געבויט, אז זי זאָל זיך אָפּשרעקן פאר דער אווטאָנאָמיע, בעת זי דארף מאַכן אונטערזוכונגען אין די לאַטאַלן פון די קולטור-ליגע-שולן אָדער ארעסטירן לערערס פון אַט די שולן. און אונזער נאציאָנאַליסטישע די אָרטיגע קהלות באַשיצן ניט די קולטור-ליגע — קיין צו גרויסע שברייכליכ האָבן זיי ניט פון אויגע אָנגריפן. דאָס שיינע בילד פון א פּאַר-פּאַלגעטער ריכטונג און א וואנט פון אווטאָנאָמיע איז ליידער א פאנטאזיע.

ניט אזוי מהדר'דיג איז אויך מיט די אויפ-טועכען פון די דריי ריכטונגען. פאראן שיער ניט 20 העברעאישע גימנאזיעס. גאָר דאָס פארדינסט פון אויפשטעלן אזוי פיל גימנאזיעס געהערט מער דעם שילד'מאָלע אָדער דעם מרכז פון „תרבות“, עס איז דאָך גאָר א גרינגע זאך צו נעמען א מיטלעסיע פּאַלעסטר'ש אָדער א מין חדר מסוכן און אויסהענגען איבער אים די שטאָלע אויפשיפּט: „גימנאזיע“. די קנאפע צוויי צענדליג שולן פון דער קולטור-ליגע ווערן רק אָרימער אין שילער. און די „יבנה-שולן“ — ווען האָבן מיר ניט געהאט קיין חדרים?

און אויב ניט די צוגעשיקטע, די זייטיגע געלטער, וואָלט גאָר געווען ביטער מיט אלע אונזערע דריי ריכטונגען.

גאָר זיי פארמאָגן דאָך „אידעאלן“, וואס גיבן זיי צו דעם זכות הקיום, און די איינהייט לאכע שול איז מוטער-אַרים און „פלאַך“ (נוסח דר. סאָלאָוויטשיק) און „קורן-פּליג'דיג“ און „הינערש“ (נוסח דר. זשיטלאָווסקי).

די ריכטונגען גיפּא פארמאָלירן אזוי זייערע אידעאלן, וואָס זיי טראָגן זיך מיט זיי ארום, וואס זיי שטעלן זיי שטענדיג ברייטלאַך ארויס, ווי בעטלער זייערע מומים:

„יבנה“ טענה'עט: מיין אידעאל איז די אייביגע אירשקייט, דער תּמצי'ת פון דער אומה. „תרבות“ גרויסט זיך: מיין אידעאל איז די אויפגעבונג פון אירישן פּאַלס.

וועגן אווטאָנאָמיע גערעכנט, אז בעת אווטאָנאָ-
מיע זאָלן אידישע קינדער און אידישע דערצי-
אונג בלייבן פונקט אזא הפקדונג, ווי פאר
מתן-אווטאָנאָמיע? דאָס נעמט מען א צרה,
אן אומגליק אין מען שמעלט עס ארויס ווי א
באזונדערע מעלה, וואס מען שאצט זי נאך איין
אין נדן. דאס דאָזיגע גרויסן-דוך מיט די ריב-
טונגען-שולן פלעגט שטענדיג פראקטיקירן דער
געוועזענער ליטווישער מיניסטער דר. סאלא-
וויטשיק, זיך אָנשפארנדיג גראציען אויף דעם
אלטן אתה-בחרתנו: גויאישע פלעקער האָבן
איין שול, מיר אָבער, די רענבובינגער, די
„פראַגרעסיווע“, האָבן דריי. די גרענעצלאָוע
צופרידנקייט און איבערפליסיגער אָפיציעלער
אָפטימיום פון דר. ת. זשיטלאָווסקי'ס באהאנד-
לען די דריי-ריכטונגען-פראגע, גרייכט שיער
ניט צו דעם דאָזיגן מיניסטערשן קוס.

„די נאך פראַגרעסיווע פארוואלטונגס-
פאָרם“ פון לאָזמיך-געמאך אין עניני ההנך
קערט אויס מיט אן אייזערנעם בעזים דעם איני-
האלט פון דער אווטאָנאָמיע. וואָלטן מיר גע-
לעבט סתם מיט דעמאָקראטישע פאָרמען, וואָל-
טן מיר אין ליטע געהאט איין שול, זאָל זיין
בלויז א העברעאייטיש-אַרטאָדאָקסישע (וואס
קען שוין זיין ערגער?) מיר וואָלטען אָבער גע-
האט פאר וואס צו קעמפן. און אז מיר וואָלטן
אויסקעמפט און דאָס רוב איז מיט אונז בייען
מיט די וועלטלאך-מאָדערנע שול, ווי די אייני-
ציגע נציאָנאלע. איצט וועלן ניט שטימצע-
לאַך פארענטפערן אונזערע שטרייטן, נאָר צור
פעליגע געלטמיטלען פון „פאָרדרייטע פון
קאלטס“. איצט וועלן מיר ביז משיח'ס צייטן
פארבלייבן מיט דריי — ווייניגסטנס! — שולן,
וואס צוויי טיפן פון זיי געפעלן אפילו ניט דעם
גוטמוטיגן דר. ה. זשיטלאָווסקי, ניט געקומט
אפילו אויף זייערע „אידעאלן“. איצט קאנאר
ניזירן מיר די צעשפאלטנקייט און צעשפלי-
טערטקייט פון פאָלק ישראל. איצט איז ניטאָ
פארוואָס צו קעמפן אין דער אווטאָנאָמיע! צו
וואס, למשל, דארפן אידישיסטן שטרעבן צו
זיין פארטרעטן אין דער קהלה? ניט דאָרטן
וועט פאָרקומען דער קאמף. מיר האָבן איצט

ווידער ניט קיין אָפגעצוימטן שלאכטפעלד.
אונזער פארטייקאָמף בלייבט ווי פריער אַנאָר-
כיסטיש און איבעריג, ווייל ער ווערט אַן זיין
ממשות, זיין אָביעקט. און פירן מיר דורך קאָנ-
טעווענט די „טאָלעראַנץ“, איז די קהלה פאר
קינעם ניט וויכטיג, און די אווטאָנאָמיע ווערט
פאררעכנט און א זאך ווינקל, ווייט פון ברייטן
געזעלשאַפטלאכן שליכד. פאטאל מוז דאן, ווי
איצט אין ליטע, אויפשווימען די פראגע: ווער
דארף זי?

ניט חס וחלילה א פריאָרי, נאָר די דער-
פאָרונג פון דער ליטווישער אווטאָנאָמיע האָט
די ביסל פאָלקיסטן, וואס זיינען דאָ געווען אין
ליטע די איינציגע, וועלכע האָבן געקלערט אין
גע'דאה'ט וועגן אווטאָנאָמיע-פראָבלעמעס, גע-
שטויסן צו דעם אמת, א ז א ו ט א נ אָ -
מ י ע א י ן א ו ט א נ אָ מ י ע ה י ס ט
א ו ט א נ אָ מ י ע א ה ן א ו ט א נ אָ -
מ י ע.

ער כאן טעאָריע. וואס אנבאלאנגט דער
פראקטיק מוז מען אויפקלערן א נאנצע ריי מיט
פארשטייענישן. די העברעאייטישע שול פון
„תרבות, די אָרטאָדאָקסישע שול פון „יבנה“
אין די פראַלעטארישע פון דער קולטור-ליגע
לעבן זיך אָפגעזונדערט איינע פון דער אנדער-
ער, פאר זיך, אָהן שום מנע ומשא צווישן זיך
און אָן קאָנטאקט מיט די צענטראַלע אייני-
סטיטוציעס פון דער אווטאָנאָמיע. אין תוך,
האָט די אווטאָנאָמיע ניט וואס צו טאָן מיט די
שולן. זיי שאפן זיך לעבן און שטארבן אַס אָן
דעם הסכּם און אָהן צוטימונג פון די אָרגאניען
פון דער אווטאָנאָמיע. א קהלות-ציוואמענפאָר
איז אויפגעריסן געוואָרן איבער דעם, וואס מען
האָט געפלאַנט צו שאפן א צענטראַלן שול-קאָ-
מיטעט, כדי צו רעגולירן בלויז די פארעווע
ענינים, ניט נוגע בכבוד זייענדיג די אליינהער-
שנדיגע „ריכטונגען“. און אזא צענטראַלן
שול-קאָמיטעט האָט מען עד היום ניט געקענט
שאפן. מען האָט אויך בשום אופן ניט געקענט
איינהייטלאכע קאָסט א ביסל אן איינהייטלאכע
פראַגראם אין די „אלגעמיינע לימודים“. אפילו

אָדער בערל — וועלן מיר דען אזא סדר קרוינען מיט אַן טיטל אווטאָנאָמיע? צי קען מען דער-לאָזן אזא צווייפֿניג/דיקייט? כלפי חוץ — מדינה/שאַפֿטלאַכקייט, כלפי פנים — אנאַרכיע; כלפי חוץ געהערן די שולן דעם אָרגאַניזירטן נאַציאָנאַלן קיבוץ, כלפי פנים — געהערן זיי די „ריכטונגען“, די פּאַרטייען, די צופֿעליגע פּאַרבאַנדן, וואס זיינען פֿון קיינעם ניט באַפֿול-מאַכטיגט נעוואָרן אויף אַרױנגענעמען צו זיך די שול־פּראַגע.

קומט מען אָבער מיט דער עפֿעקטער טענה: פּרייהייט! מיר פֿאָדערן פֿון פּרעמדעסאַמיגן רוב אווטאָנאָמע אינסטיטוציעס אין נאָמען פֿון פּרייהייט, היינט ווי זשע זאָלן מיר אליין אונטערדריקן אונזערע אייגענע מעטיס? עפֿעקט, אָבער דאָך פּאַלש! דאָ שפּיגלט זיך אָפֿ אַ רײן אײַנדיגוידוואליסטישע אַנאַרכיסטישער און דערביי פּרימיר שווער באַגריף וועגן פּרייהייט. עס קומט דאָ אויס, אז פּרייהייט הייסט — איש הטוב בעניו יעשה; אזא פּרייהייט איז אָבער אנאַרכיע און תּהוֹבָה. און וואו אנאַרכיע און תּהוֹבָה איז קיין אַמט'ע פּרייהייט ניטאָ. פּרייהייט אין דער געזעלשאַפט פּאַרמאַנט אַ געוויסע ריי כללים. דאָ איז ניט קיין סטיכישער באַגריף, נאָר אַ צווישן־מענטשלאַכער. און דעמאָקראַד טיע, די יושר־דינסטע פּאַרם פֿון אָרגאַניזירטער געזעלשאַפט, נעמט צו פֿון דעם יחיד די סטיכישע פּרייהייט און ניט עס אוועק צוריק בצורת מענטשלאַך־געזעלשאַפֿטלאַכער, אינדיווידוואליסטיש־עטישער פּרייהייט. אווטאָנאָמיע הייבט רעכט און געוויסע פּאַרציען פֿאַר דער פּאַרציע פּאַרציע, וואָס דאָס איז אַ נאַציע. די אידישע אווטאָנאָמיע ניט אַ סך רעכט דעם כלל־ישׂראל, זי ניט געוויסע רעכט אויך דעם יחיד. זי באַשרענקט אָבער אין אַ געוויסן זין דעם ר' ישׂראל. דער יחיד באַקומט נייע התייבּוּת'ן. און ניט נאָר דער יחיד, נאָר וועלכע איר ווילט גרופֿעס פֿון יחידים. סײַדן איר צעטיילט די נאַציע נופֿא אויף עפעס האַלבע נאַציעס, אונטערנאָר

ציעס, קענט איר עפעס פּאָדערן רעכט פּאַר זיי. די נאַציע ציעס באַקומט אווטאָנאָמיע, כדי זיי, אין איר גאַנצער געזאַמטקייט, זאָל קאָנען פּרױ באַשטימען דעם כאַראַקטער פֿון איר שול, אָבער ניט כדי בערל אָדער שטערל זאָלן דאָס טאָן אַנשטאַט און פּאַר דער נאַציע. די אָרגאַניזירטקייט און מדינה־שאַפֿטלאַכקייט פֿון דער אווטאָנאָמיע מאַכן אַ סוף צו הפּסרות און אַנאַרכיע פֿון פּרייהער. אווטאָנאָמיע פּירט אַרױן אין אידישן ווירואַר דעם צוואַנג, דעם מוז — און ווייל דאס איז אַ מוז, האָט עס אַ באַטייט פּאַר אונז און פּאַר קיוב האומה, ווייל סקאָן שפּילן די ראָליע פֿון כאַפּן אויף אַ פּאַס. האָבן מיר פּרייהייט פּאַר פּאַרשיידענע „ריבֿ טונגען“. אַנטזאגן מיר זיך דעמאָלט פֿון מדינה־שאַפֿטלאַכן יסוד אין דעם וויכטיגסטן צווייג פֿון דער אווטאָנאָמיע — אין דער שול־פּראַגע. מיר האָבן דאָן אין דער פּראַקטיק יענע פּרי-וואַטע שול־פּאַראַדזש, וואָס בשעתם האָבן עס פּאַרנעלייגט די ס.ס. אַלס אַ קעגנעוויכט קעגן דער אידעע פֿון אווטאָנאָמיע אין אומזין, אַ סתירה אין זיך.

ווייל צרוואָס איז דעמאָלט דער גאַנצער טאַראַראַס? זאָל די קאָנסטיטוציע פֿון לאַנד נאַראַנטירן יעדער נענג גרויסער גרופֿע על־טערן צו מעגן בויען איר שול, ווי זי וויל און אויף וואָסער שפּאַרן זי וויל, ווי „דער קאָלטן וועט איר פּאַרדרייען“ (על פי דר. ח. זשיטלאָוו־סקי'ס אויסדרוק) — און אויס. מיר וועלן כאַטש פּטור ווערן פֿון פּלפּול'ן זיך וועגן אווטאָנאָמיע, און די שול־פּראַגע וועט פּאַרענטפּערט ווערן אָהן איר. און באַמט, אויב מען מיינט צו בויען שולן ניט עפֿי דעם אָרגאַניזירטן ווילן פֿון דעם רוב פֿון דעם נאַציאָנאַלן קיבוץ, נאָר לויט דעם רעזעפט פֿון אַ „פּאַרדרייען קאַלטן“ — דאַרף מען אַסור ניט קיין אווטאָנאָמיע.

עס איז טעאָרעטיש־עכטאָדיג צו נעמען אַ מצב פֿון תּהוֹבָה און זאָגן: „דאס איז די פּאַרנעסיווערע פּאַרם“. האָט דען דער ליבער דר. ח. זשיטלאָוו־סקי, מיט יאָרן צוריק, חלומנדיג

ונם ש'דינער ליבשאפט צו דער
אווטאָנאָמיע, ווי צו דער איינ-
ציגער מעגל אכער פאָרם פון
אירדישער אָרגאָניזירטקייט און
מדינה'שאפטלאכקייט, קען מען
קוין אווטאָנאָמיע מיט בויען. קאָמיש זיינען
טענות: קוויקט זיך מיט מאָנאָרין, ווייל דאָס
איז א סגולה אויף ליב צו באקומען און צו גע-
ניסן פון פוטער...

מען רייכט ארויס דעם באָדן פון אונטער די
פיס, ווען מען זאָגט, אז אווטאָנאָמיע איז בלויז
א ברוק אויף אריבערצושפרייזן אין „אויגן
לאנד“, ווען מען דרש'נט, אז אווטאָנאָמע זאָל
דינען דעם גרעסערן אירעאל פון ציוניזם.
מען קען זיך ניט פארליבן אין דער פנימות'פולער
„דינסט“, ווען מען האלט אין איין ארויסרופן
פאר די אויגן דעם פאָנטאָם פון דער פראַכטיגער
„הארין“. און אָהן ליבשאפט קעמפט מען ניט,
אָהן ליבשאפט בויט מען ניט.

בלויז הונדערט-פראָצענט יגע
אווטאָנאָמיסטן קענען באמת
אויסבויען די אווטאָנאָמיע:
פאר זיי איז עס אַ בנין עדי עד, פאר זיי האָט זי
א ווערט, „אז אונד פיר זיך“.

3) איינגעפונדעוועטע אור-
טאָנאָמיע, וואָס איז איש אויך
כלפי פנים, איז מעגלאַך נאָר
בא אַינהייטלאכער שול.
דאס ווייטערדיגע דארף עס דערווייזן.

די נאציע פון נאָענטסטן מאָרנן, אז די שול איז
דער שליסל פון צוקונפט, — ובכן קען ניט די
נאציע דאָס ארויסלאָזן פון אירע הענט און עס
איבערנעבן דער מדינה, וואו עס איז פאראן א
פרעמדע נאציאָנאלע מערהייט, אָדער פרוואַ-
טע חברות, וואס זיינען ניט קיין ממנה'ס אויף
פאָלקעניגים, אָדער יהודים. עלטערן, וואס
קענען זיך אליין ניט אָפּנעבן קיין קלאָרן דיך
והשבון וועגן דערציאונג.

דעריבער איז על פי אלע שיטות די שול דער
וויכטיגסטער פונקט אין דער קאָמפּעטענץ פון
דער נאציאָנאלער אווטאָנאָמיע. ס'איז ניט נאָר
א פונקט — ס'איז דאָס פינטלע, אפשר דאָס
וויכטיגסטע אין דער נאָרער אווטאָנאָמיע. ווער
איז אין דער טעאָריע ניט מסכים מיט דעם?

קומט דאָס אי גרויע אי פאָנטאָסטישע לעבן
און צעדרייט און צעקאלעטשעט און ווייזט א
סוני, אז אין דער ליטע איז „מענלאַך“ אוטאָ-
נאָמיע, וואָס אָן א שול. אויף דעם האָט עס,
דאָס לעבן הייסט דאָס, א פרויווילעגיע צו זיין
אומלאָגיש. מיר אָבער טאָרן זיך ניט נעמען
אזוינע ברייטע רעכט. און מעגן מיר טויזנט
מאָל ליב האָבן אווטאָנאָמיע און ניט וועלן לאָזן
פאלן קיין שפּרינקלעלע אויף די שוין פאראנע-
נע שפּראַצונגען אירע, דארף מען דאָך האָבן
מיט איינצוועהן, אז אווטאָנאָמיע אָהן א שול
איז פאראַדיע פון אווטאָנאָמיע, אַ ביזע אָפּ-
לאכעניש פון א גרויסן אידעאַל.

מיר זאָלן דאָך ניט פירן קיין טאָפּלע
בוכהאלטעריע, מיר דארפן דאָך ניט דערלאָזן
קיין צביעות'דיגע צעטיילונג אויף כלפי חוץ און
כלפי פנים. ווען דער אווטאָנאָמיסטישער פרינ-
ציפ נעמט צו די שול פון דער מדינה, איז עס
כדי צו אָרגאָניזירן דאס שול'וועזן ווידער אויף
א מדינה'שאפטלאכקייט שטיינער
פון פלאַנעמסטיקייט, פון מו, פון אלגעמיינ'אָנגע-
נומענקייט. אווטאָנאָמיע הייסט שאַפן א
מאָכט אין אינווייניגסטן איריזשן לעבן. אויב
עס ליגט באהאלטן אין א ווינקלעל א קהלה
אפילו מיט אַן אָפיציעלן שטעמפל, מיט א חותם
המלך, נאר די דאָזיגע קהלה איז א שוואַך און
אָנמאכטיג באַשאַף אַנטקעגן איטלאַכן שמערל

או אויב ניט פאר קולטורעלער און עקאָנאָמישער ארבעט, אויף וואס האָט אווטאָנאָמיע געדינט? פאר פארטיי־צוועקן פון דער ציוניסטישער דיקטאטור־פארטיי, וואס האָט געזוכט צו דערווייטערן, ניט צוצולאָזן אויפ'ן שוועל די אידישיסטיש - פּאָליסיטישע אינטעליגענציע, וואָס וואָלט, על פי ה' זיטלאָפּוסקי, געבראכט דעם גרעסטן נוצן דער אווטאָנאָמיע.

און נעשעהן איז דאָס ערנסטע: די אַרעסטאַנאַמיע בעריג. פאר דעם רוב פּאָלק איז עס געווען א ליבע אָהן פריידן און א גייסטיג שוידן זיך אָהן ליידן. פאר דעם הייבֿל אווטאָנאָמיסטן — א ברענענדיגער שמארץ און הארצווייטאָג. און אפילו פאר דער ציוניסטישער פארטיי — איז איבערדריסן געוואָרענע צוצעפּעניש. ווען עס האָט עננמען האלטן שְמאָל, איז דער ערשטער אוועק דער קאָפּ — דער מיניסטער דר. סאָלאָוויטשיק. אַצינד קלויבט זיך אין וועג אריין זיין שטעלפארטערטער דר. י. ברוצקוס, וואס קען שוין אויך ניט פארטאָגן דעם אומעט פון אינעווייניגסטן אווטאָנאָמיע־דלות. און די אָנגעשטעלטע אין נאציאָנאַל־ראַט אין איר דיטן מיניסטעריום האָבן שוין אָנגעוואָרן זייער איינציגע באשעפּטונג! די פּליגן זיינען שוין לאנג צע'ממית' אָדער געשטאָרבן מחמת לאנג־ווייליקייט.

אזוי איז דער שיינער פּילפארביגער הלום פון אווטאָנאָמיע, „פארוויקלאכט" געוואָרען אויף דער וואָר...

נאָר אנדערש האָט עס ניט געקענט זיין. א דעמאָקראטישע אָרדנונג אין לאַנד קען ניט עק־זיסטירן, ווען דער פארלאמענט און רעגירונג זאָלן זיין מאַנאַרכיסטיש. אווטאָנאָמיע קען זיך ניט האַלטן אויף א נס, אָהן אווטאָנאָמיסטן, אָהן פּרינציפּיעלע, דורכגעדרונגענע, איבערגע־בענע אנהענגער פון מאָדערנער וועלטלאבֿקייט, פון כלל־ישראל־דייקייט, פון „גלות־ארבעט לשם „גלות". די אווטאָנאָמיע האָט זיך ניט געקענט פארעפּעטיגן אין לעבן, אויב זי האָט ניט געהאט די גרויסע געזעלשאַפּטלאכע גרופע אָדער די פּאָליטישע פארטיי, וואס זאָל מיט

ליבשאפט און איבערגעבנקייט וועלן טראָגן די משא פון דער אווטאָנאָמיע. און וויבאלד די אווטאָנאָמיע איז געווען אָהן אווטאָנאָמיסטן, זיינען די ביסל אווטאָנאָמיסטן פארבליבן אָהן אווטאָנאָמיע.

ווער עס וויל איצט ריידן וועגן אווטאָנאָמיע, מוז פריהער שטודירן דאס גרויע און גורמע בעטל פון דער ליטווישער פּעסודא־אווטאָנאָמיע. עס קען א ביסעל אפּשלאָגן דעם גוטמורטיגען אפטימיזם. עס וועט אפשר אויך א קאפּעלע דורכלופּטערן טעאָריעס. און אין דעם פרק פון הלכות אווטאָנאָמיע דארפן איצט צו־קומען נייע סעיפים:

1) „די נאציאָנאַלע אווטאָנאָמיע איז גע־קניפט און געבונדן מיט דער דעמאָקראטיע" (בעל־דמיון). אָהן א שטארקער אָרגאַניזירטער אידישער דעמאָקראטיע קען אווטאָנאָמיע זיין א פארבלענדעניש, א מיטוס, א שפּילכל, אָדער נאָר א טיילוולשע קאריקאַטור — אלץ אַבער ניט קיין ממשות'דיגע פּאָלקס אָרגאַניזירונג, קעגן אַט דעם סעיף וועט מען ווייניגער פאר אלץ שטרייטן און אין תּוך אי ער ניט אין גאַנצן ניי.

2) מען קען ניט קומען „פרעדיגן אווטאָ־נאָמיע" מיט א האלב מויל, ריידן וועגן אווטאָ־נאָמיע־בתנאי, וועגן אויף אויפֿיל, אויף וויפּיל עס דינט פאר דעם ציון־אידעאל וכדומה. קיין פּרוודור־ענטוואַפּונג און קיין כאַלופּע־התלהבות איז ניט בנמצא. אזוינס קאָנען נאָר משיג זיין פּלפּול־מוחות פון ביכער־מענטשן, אַבער ניט ברייטע שיכטן. און אָהן ברען און אָהן איבער־געבנקייט מצד דעם נאַנצען פּאָלק, קען אווטאָ־נאָמיע קיין קיום ניט האָבן. אן אווטאָנאָמיע, וואס איז שיער ניט קיין גזירה — ווי דאָס איז כמעט מיט דעם פּאָל ליטע — איז א הייזל אויף הינערשע פּיסלאַך. אפשר געהערט אווטאָנאָמיע צו די „הינערשע" אידעאלן פון דער „מיט קרי־זיסן געפלאַנטער" פּאָליסיטישער אינטעליגענציע — אַ ב ע ר אָהן אומבאַנדרעניצ־טער, פראכטיג־אויסגעצירטער טרסלין־אידעאָלאָגיע, אָהן בלב

דערביבער האָט מען באנומען, אז א שוואך קינד איז אווטאָנאָמיע געווען, וואס האָט געצאנקט ווי א ליכטל, וואס האָט ניט געווארימט און מער גערובערט אידער געשיינט.

דערביבער אז א איד אין דער ליטע ליענט פלוצים, אז „די אירישע אווטאָנאָמיע איז שוין אצטער א לעבעדיגער, טאטקערפטיגער אָרנאָ-ניזם“, מוז ער עס אָננעמען ווי די ביטערסטע איראָניע, שיער ניט ווי דאָס בייזוויליגע שיטן זאָלן אויף די וואונדן. נאָר קיין לועג לרש האָט דאָך דר. זשיטלאָווסקי ניט געוואָלט זיין! א טעאַרעטיקער פון דער אווטאָנאָמיע, וויל דר. זשיטלאָווסקי ראטעווען די אווטאָנאָמיע פון דער לעצטער „מאָדע“, פון גרינגשעצונג און קלות-ראַשיגער באציאונג צו איר. און בכדי מען זאָל ניט קומען מיט טענות: „ליטע תוכיח“, מוז ער באצירן די ליטווישע אווטאָ-נאָמיע, מוז מען זי פארטיידיגן פון „סקעפטי-קער“ און „פעסימיסטן“. דאס הארין דיטטע-וועט דא דעם מות. אָבער לאַ וו הדרך.

ווי קאָן פאָרט דער אווטאָנאָמיסט ראטעווען זיין אווטאָנאָמיזם, ניט געקוקט אויף די ביטערע דערפארונגען פון ליטע?

מ י ט ד ע ס א י י נ ז ע ן א ו ן
א ו י פ ק ל ע ר ן, א ז די א ו ו ט אָ נ אָ -
מ י ע א י ן ל י ט ע א י ז ק י י ן א ו ר -
ט אָ נ אָ מ י ע נ י ט ג ע ו ו ע ן, א ז זי
איז בלוין געווען אַן אָפּרובט, אַ פּאַפּירענע, אָן
אַן אינהאַלט, אַ פּוּססע פּאַר'תומו'למע תּיבּה.
די ברייטע פּאָלקשיכטן האָבען פּון איר די
נאַנצע צייט ניט געוואוסט. קיין ברעקל ענטר-
זיאום, קיין שום תּהלּהבות איז פּאַר דער אור-
טאָנאָמיע ניט געווען. ווען געציילטע פּאָל-
קיסטן האָבן אויף פּאַלקפּאַראומלונגען מיט
ברען, מיט תּתּפּולות גערערט וועגן אווטאָ-
נאָמיע, האָט מען זיי אָנגעקוקט ווי געריטע:
די פּירערס, די מיניסטערס, די פּאַרוויצערס פון
נאַציאָנאַלידראט און פון די קהילות האָבן אלע
דאָך גע'מענה'ט, אַז דאס איז בלוין אַ פינסטע-
רער פּרוּדור צו אַ ליכטיגן טרעקלין פון אַן אנדרע
לאַנד. די אווטאָנאָמיע האָט דאָך געזאָלט זיין

די כאַלופּע אויף דער וויל, אַ לייונט-ביידל
אויף אַ פּרעמד פּעלד. און טרומייטן האָבן
געטרומייטערט און שופּרות האָבן געבלאָזן, אַז
עס איז שוין געקומען דער טאָג פון קיבוץ גלילות.
ווי זשע האָט דאָס פּשוט'ע אָהן-הכמות'דיגע
פּאָלק געקענט פּאַרשטיין דעם ענין אווטאָנאָ-
מיע, ווען די ציוניסטישע מנהגים, די בעלי-
בתים איבער איר, האָבן מט איין האנט גע-
בענטשט אווטאָנאָמיע, מיט דער צווייטער —
זי אַראָפּנעמאכט צו עפעס אַ געבאכדיג באשע-
פעניש? און ווי האָט מען זיך געקענט אויס-
לערנען שעצן אווטאָנאָמיע, אויב דעם פּרינצי-
פּיעלן ווערט אירן האָט מען ניט אונטערנע-
שטרייכט און אויב קיין שום ממשות'דיגס האָט
זי ניט געגעבן?

בשעת מען דאַרף באצאָלן די שטייערן, דער-
מאַנט מען זיך אַן אווטאָנאָמיע. אַ חוץ דעם
פּאַל אָבער איז זי ניט צו מערקן אפּילו דורך אַ
פּאַרגרעסער בלאָז. זוכט זי מיט ליכט אין
מיטן טאָג איבער אלע ליטווישע שטעט
שטעטלאַך. וועט איר ניט געפינען קיין סימן
פון עפעס אַ ניס, וואס איז אריין אין לעבן און
האָט עפעס אַרגאַניזירט, האָט עפעס מתקן גע-
ווען.

פון שולן האָט דאָך די אווטאָנאָמיע זיך
אָפּגעזאָגט: ניט איר באַבעס דאַנה. פאַראן
פאַרטייען אויף דעם. מיט סאָציאַלער און
עקאָנאָמישער אַרבעט האָט זי זיך ניט פאַרנר-
מען: „זי האָט זיך נאָך ניט צוגעקליבן. פאַ-
ראן אן „אַרט“, וואָס האָט אַ שייכות צו דעם
גרעסטן אידעאַל פון זינט די משכּילים אָן, דעם
אידעאַל איבער אלע אידעאַלן — דעם פון אר-
בעט. מוז מען מיט פּולער אהריות פאַר דעם
געזאַנסן דערציילן אַ וועלט, אַז די אינסטיטור
ציעט פון דער אווטאָנאָמיע האָבן געשטערט דעם
„אַרט“ אין זיין ארבעט!

וואס זשע איז פאַרבליבן פאַר דער אווטאָ-
נאָמיע? בלוין דער פאַראד, די פּאָמפּע, די
פּאַליטיקלינגענדיגע, מיט צביעות אָנגעזעטיגטע
פּראָגעס ביים פּאַרווען עפעס אַ פייערלאַכן אוי-
טאָנאָמיע-סדר, דער בלאָץ, די אָנגעפאַרבענע
רעקלאַמע אויף צו קלייבן געלט אין אויסלאַנד.

וואָס דען? ער האָט געמענט זיך ריכטן אויף אַזוינס.
 נעמינט, אַז נאָר די וועלט איז זיינע מיט אַמאָל.
 אַ נייע היים. . . א יוסטוב'דיגע. . . גולם איינער!
 און רעכט אזוי! אַ מצוה אויף דיר, זאָוול! נא און ווייס. . .
 די מצמע טוט אַ פּרעג: — וואָס עפעס אַזוי ניך?
 ער ענטפּערט אָפּ: — זי איז אַוועקגעפּאַרן צו אַ מומען.
 און אַז זי קוקט אים אָן: — אויף לאַנג אַוועקגעפּאַרן?
 פּאַרנעמט ער זיך שוין גלייך צו זיך אין קאַמער
 און מרוקעט נייענדיג: — בלוז איבער די חנאות.

יודל מארק:

ווען איז מעגליך נאַציאָנאַלע אויטאָנאָמיע?

(הוספה צו בעלדמיון און אַ ענטפער דר. ח. זיטלאָווסקי*)

די שיריים פון דער אויטאָנאָמיע. אין תּוֹך הָאָט
 אָבער גיט דעניקין דער'הרנ'עט א חולה מסוכן,
 וואָס וואָלט נאָך אפּשער זיך געמאטערט א שטיק
 צייט, אָבער וואס וואָלט אומגעקומען מחמת
 אַן אינעווייניגסטער „אויטאָנאָם-יודישער“
 קרייניק. דער גלאַני, די נייקייט פון ערשטן
 פּרוואוּוּ האָבן פּאַרדעקט די ערשטע געפּערלאַכע
 סימפּטאָמען פון אינעווייניגסטן באַנקראַט.

דאָס צווייטע מאָל איז עס געשעהן אין דער
 ליטע. קיין בלוטביאָד איז דאָ „ליידער“ ניט
 פּאַרדעקומען, און דער פּלוצים אופגעכוואליע
 טער אנטסעמיטום איז אַ צו קנאפער פּאַרדעק,
 א צו דורכזיכטיגער טיול, בכדי צו פּאַרשלייערן
 דעם בולט'אדוויקססטארטשענדיגן אמת, אז די
 אויטאָנאָמיע שטאַרבת פון „אוימאנענטע
 סיבות“, אז זי ליגט אויף דעם קראַנקען-בעטל
 איבער אייגענער, פון קיינעם ניט גע'ירשנ'טער
 שווינדזיכטיקייט.

אָבער צי מעג מען שוין מאַכן דעם הספּד
 איבער דער יודישער אויטאָנאָמיע אין ליטע?
 די ליטווישע אידן האָבן אפילו שוין
 דאָס קדיש פּאַרנעסן. פון די קראַמען און וואר'
 שטאַטן אינדער ליטע קען מען בעסער ארייני-
 קוקן אין די הילות און נאַציאָנאַל-ראַט. איי
 דער פון דעם ווייטלאַכן קאבינעט פון געשעצטן
 דר. ח. זיטלאָווסקי. דעריבער ווייס מען דעם
 סוד, אז עס איז שוין לאַנג קיין דופּס ניטאָ,

אין אייראָפּע לאַכט מען אַצינד פון דעמאָ-
 קראַטיע.

דאס אייגענע אין אונזער וועלטל מיט דער
 אויטאָנאָמיע. א מאָרע איצט פון דער
 אידעע אויטאָנאָמיע חוץ צו מאַכן. אין ליטע,
 אין דעם געבענטשטן לאַנד פון אויטאָנאָמיע,
 איז פּאַראַן אַ ניי געביט פּאַר דעם פּאָלקלאָר-
 פּאַרשער: אַנעקדאָטן, בייסיגע ווערטלאַך און
 אפילו נאַנצע סאַטירישע ליידער וועגן „אויטאָ-
 נאָמיע“. אזוי שאַצט אָפּ דאָס פּאָלק. און אין
 בערלין, כּפי עס דערציילן די צייטונגען, האָט
 זיך אַ חכרה יודישע אינטעליגענטן דערמאַנט
 אָן דער לאַנגפּאַרנענער תּורה פון „קלאַסישן“
 ס.ס., אָן דער שלילת האוּטאָנאָמיע, און
 פּרוואוּט אָפווישן דעם שטייב פון אַמאָליגע
 בראַשורקעס. אזוי שאַצן אָפּ אינטעליגענטן.

פּאַרוואָס?

צוויי מאָל האָט שוין די אויטאָנאָמיע גע-
 פּלאַצט. דאס ערשטע מאָל אין אוקראַינע.
 דאָס ערשטע מאָל ניט אזוי בולט. ווען די
 הילות אין אוקראַינע האָבן געהאַלטן ביים
 ענדגילטיג אויפגעריסן צו ווערן מחמת אינע-
 ווייניגסטע ניגודים, האָט נאָט געטאָן אַ נס —
 אין דער בלוט-מבול האָט אַראַפּגעשווענקט אויך

* זע די נוספרו פון אַקטעבער, דעצעמבער, 1922.

שטייט בעקא און זי דעקלאמורט. א שטייגער וואָס?
דאָס בעטלער-ליד. זיין אייגן בעטלער-ליד קלינגט העל
אין בעקא'ס קול, און זאוול הערט און שעכט זיך נישט.
די אויגן פלאַמען, און ער הערט די קלאַפּעריי פון הענט
און גיט זיך נישט אַ ריר אַפילו. בעקא גייט צו אים
און בעט אים לייענען — איז לייענט ער און פילט
איר אַרעם נעבן זיינעם, און די פיס — ווי נאָרנישט.
זיי שטייען גלייך און גיבן נישט קיין ציטער
ווי ס'וואָלטן אלע מאָל אַזעלכע בעקא'ס טוליען זיך צו אים.
און אז זי בעט אים זינגען — זינגט ער און ער הערט
ווי ס'ווערט דער נגון אויפגעכאַפט פון איר און אַנדערע,
און אַט אַ שטייט ער, ער אין מיטן, און די יונגע לייט
און מיידלאַך — אלע זינגען נאָך דעם נגון זיינעם,
זיין, זאוול'ס נגון, גלייך ווי ער וואָלט אלע מאָל
געווען דער פאָרוינגער, דער אָנפירער פון זיי.
אַהיים באַגלייט מען אים אַ גאַס אין צוויי, און האַרטער שניי
זינגט אונטער בלאַנקענדיג. דערנאָך לויפט ער אַליין
און ס'צופט די אויערן און ס'איז אים שווער צו כאַפּן,
צי ס'איז די היץ אזוי, וואָס ברענט זיין פנים,
צי ס'איז דער פראַקט. ער ננב'עט זיך אַרײַן אין שטוב
און אין דער שווערער לופט פון שלאַפּעדיגקייט פאַלט ער
אויף דעם בשותפות'דיגן שטרויזאַק און ס'איז אַלין אין אים
אזוי משונה וואָך, אז ס'ווילט זיך שרייען אויף אַ קול
און מיט אַן אַפּן מויל אין קישן שטיקט ער זיך אַרײַן
ווי דאָרט אַרײַנצושרייען זיין געשריי דעם ניט-עשרייענעם.

און איבערמאָרגן שפּרייזט ער מיט'ן בוך אין האַנט
אין אַוונטיגער גאַס, און אז ער קומט צום טיר פון הייז
און דאַרף אין גלעקל קלינגען, בלייבט ער שטיין אַ ווייל
און וואַרט. ס'איז מער שוין ניש קיין שרעק,
פאַרקערט. אַ וואַרימע, אַ מילדע היימלאַכקייט
פליסט צו צום האַרצן און ס'איז נוט צו שטיין אזוי
און וויסן, אַז באלד עפנט זיך די טיר, און דאָרט —
איז היים, זיין אָפּגעהיטע, יום-טוב'דיגע היים.
נאָר מענטשן גייען אויף דער גאַס, ער קלינגט און קומט אַרײַן.
שטייט בעקא אין איר צימער, פאַקט אַ טישעמאָדאַן,
די מוטער נעבן איר. פאַרשטייט גיט זאוול,
און בעקא בעט אים איבער: נאָר אַרויס פון זינגען
צו זאָגן אייערנעכטן, אַז זי קלייבט זיך צו אַ טאַנטע
אויף צוויי דריי וואַכן. אָבער באלד נאָך די חנאית
האַט ער זי ווידער דאָ — און מען וועט ווייטער לערנען.
געזענט זיך, און זאוול גייט אין גאַס און ציילט די טריט.

דעם טאטענ'ס קול: — אָט גייט דאָך דער סטודענט דיינער!
און שטייענדיג ביים פליטע מיט'ן קאָפּ אַראָפּגעלאָזט,
הערט אויס די מאמע און האָט מורא זיך ארומקוקן.

דערנאָך האָט נאָך אַמאָל פּאַסירט: אַוועקגעגאַנגען בעקא,
און זאוול ווארט אויף איר און נעבן אים
די קליינע ליזע דרייט זיך, רייבט זיך ביי זיין שוים
און ס'רעדט די גביר'טע אומעטיגער נאָך: — נו, וואָס?
אָט ווערט שוין מישא באלד אַ דאָקטאָר מיט גאָט'ס הילף
און וועט אַוועק פאַר זיך. און ריווטשע — זאָל געזונט זיין —
ווי לאַנג נאָך וועט זי וועלן זיצן ביי דער מאמען?
און באלד גייט ליזינסקע שוין אויך אין שולע — וועט אַוועק
אויף האַלבע טעג — — און זאוול הערט זיך איין,
און אַ דאָס מיידעלע שפּאַרט אָן אויף אים דאָס קעפּל,
פרובירט ער אָנצורירן אירע בלאַנדע קרויזן,
און זי, זיך אומגעדרייט, פאַרקוקט אים אין די אויגן,
צושמייכלט זיך אַנטקעגן אים און זאָגט:
— פאַרוואָס קומסטו נישט שפּילן? איך האָב ליב
צו הערן, אַז דו שפּילסט. — ווערט זאוול רויט
און פריידע שמייכלט: — ב'לעבן ליזע איז גערעכט.
און דו, — נעמט זי די קליינע טאַבטער מוסר'ן —
מען איר'צט אַן עלטערן. וואָס איז דאָס פאַר אַ „דו“?
זאָגט זאוול: — ס'מאַכט נישט אויס! — און איז איר דאַנקבאַר
פאַר אָט דעם „דו“, דעם קינדערשן, וואָס מאַכט אים אַזוי היימיש.

און זי פירט אויס ביי אים. זי הערט אים שפּילן,
און ס'הערט ר' חיים לייב און פריידע און די בעל-רבנים,
און בעקא הערט און ס'הערט די גאַנצע יונגאַוורג,
וואָס איז געקומען צו די לאַטקעס חנוכה. די לאָמפּן ברענען,
די טיר פון סאַליע אין דעם עס-צימער איז אָפּן,
דער קאַכ-אויווון גליט, און אַלע פּנימ'ער
צופלאַמטע, שיינענדיגע לויכטן קעגן אים,
און ס'איז אים גוט. עס איז אים אַזוי גוט,
ווי ס'איז נאָך קיינמאָל נישט געווען, און ווען די קליינע ליזע
גייט צו צו אים, נעמט ער אַליין איר פינגערל
און פירט מיט דעם איבער די סטרוגעס און ער לאַכט
און ליזע לאַכט צוריק, און זאוול זעט אַפּילו נישט
ווי ס'שטייט ר' חיים לייב און רעדט צו איהם:
— איר האָט אַ שוין געפיל אין שפּילן, יונגעראַן!
אַ שאָד! אַ שאָד! — און זאוול ווייס נישט וואָס אַ שאָד,
ווייל ס'האָט די יונגוואַרג זיך שוין אָפּגעטיילט אין סאַליע,
טען רופט אים דאָרט, און ווען ער קומט אַריין

מאכט זיך איינמאָל

זו זאָול קומט צוגיין און בעקא איז נישטאָ.
גיט אָן די בעל־הבית'טע און פארהאַלט אים :
— וואָס איילט ער זיך ? מסתמא ט'רווטשע קומען בצלר.
און זאָול זיצט מיט איר ביים טיש, טרינקט טי,
פארנעמט איר שטילן קול און קוקט זיך צו
ווי ס'לויפן דינע קנייטשלאך פון די אהינן אירע
און ווי די הויט אויף אירע ווייסע הענט איז לויז,
און פון דעם אַלעם : פון די אויגן, הענט און קול
צוגייט זיך אזא וואַרמקייט און ס'איז אים לייכט.
וואָס רעדט מען ? נאָרנישט. ווי זיין מאמע הייסט
און וויפיל קינדער קיין עין הרע ס'איז פאראן,
און צי דער טאטע האָט גענוג פרנסה — זאָול ענטפערט
און שעמט זיך נישט, ווייל ער דערפילט אין ריידן
אַ מאַמישקייט אזא, און ווען ער גייט אַוועק
און ס'הויבט אים אָן צו מאַטערן דער צווייפל,
צי ער האָט נישט גערעדט שוין צופיל פאראן ערשטן מאָל,
געפינט ער אַ באַרואיגונג אין שוין פון אירע אויגן,
וואָס גייט אים נאָך, און טראַכט : אָט איז אַ מאַמע. מאָדנע !
ער האָט דאָך אויך אַ מאַמע, האָט זי ליב. . . יא, האָט זי ליב,
כאָטש ער האָט קיינמאָל נישט געטראַכט דערפון,
און דאָך וואָלט ער מיט זיינער, מיט דער אייגענער
זיך נישט אַוועקגעזעצט אזוי אַ גאַנצע שעה. . . פארוואָס ?
דערמאָנט ער זיך די מאַמע מיט די ביינערדיגע הענט
און שפיצן פינגער ווי אַ ריבאייזן פון נייען,
דערזעט זי מיט די ברילן אויף דער נאָז ביים לעמפל
און די האַלאַבליעס פון די ברילן אין דער שוואַרצער קופּע
פון וועלכער ס'האָט דאָס טיכל זיך אַראָפּגערוקט —
אָט זיצט אזוי די מאַמע זיינע, צירעוועט און לייגט
אַ לאַטע אויף אַ לאַטע און זי רעדט צו זיך אַליין :
— אזוי פיל לאַטעס אז קיין העמד איז שוין נישטאָ.
דער מאַמע'ס קליינע אויגן ווערן אויך אזוי
אַרומגערינגלט מיט אַ נעץ פון קנייטשן ווען זי שמייכלט,
און אין איר קול, דעם איינגעבראָכענעם און האַרטן
קלינגט אָפּ דער זעלבער אומעט, וואָס ביי יענער.
זיין מאַמע ! די פון אַלע פינף און צוואַנציג יאָר !
און גייענדיג אזוי פאַמעלאַך, מאַכט ער ביי זיך אָפּ
אַז ווען ער וועט אַריינקומען אין שטוב און זי דערזען,
וועט ער זי אָננעמען ביים האַנט און זאָגן עפעס.
ביים שוועל פון שטוב פאַרשעמט ער זיך פאַר דעם
און טראַכט, אַז ווייל ער שעמט זיך, וועט ער דוקא טאָן אזוי.
נאָר אַז ער עפנט אויף די טיר, באַגענט אים

דאָס לערנען איז אַראָפּ פון וועג, און באַלד נאָך סכּיח
האָט זיך אויף זאוועלען אָננעיאַגט אַ נייע שרעק.
אין דרויסן האָט גערענגט, ס'האָבן לוושעס וואַסער
פאַרפלייצט דעם פּישמאַרק, און די גרויסע שטיוול,
ווי לייכט מען זאָל די טריט ניט שטעלן,
פאַרכלאַפּן זיך אין בלאַטע און דערנאָך קומט אויס
צו רייבן זיך אַ האַלבע שעה די פּיס
אין שטרוימאַט פאַר דער טיר. און ווען די האַנט
ירט אָן דעם גלאַק, ערשט דעמאָלט קלאַפּט דאָס האַרץ,
אַ טאָמער בלייבן פּלעקן אויפ'ן טעפּיך אין דער סאַליע.
וואָלט זאוול שוין אוועק און זיך געקויפט קאַלאַשן,
האָט ער דערזען אָבער דעם טאַטען ווי ער כאַפּט אַ קוק
פון אים אויף די קאַלאַשן און צוריק און זיך געטראַכט
— זאָל זיין וואָס וויל זיך! — און באַשלאָסן ווייטער
געדולדיג רייבן זיך די פּיס אָן שטרוימאַט.
עס איז אים נישט אַריבער גלאַט. אויב נישט די בעליהבית'טע,
האָט אים די דינסט אַמאָל ביים טיר געכאַפּט
און אויסגעשאָסן: — זע נאָר, ווי עס קריכט מיט די שטייוואַליע
דאָס איז געווען אַ צוגאַב צו איר ערשטן ברוך הבא
און ס'האָט אים טעג דערנאָך געקלונגען אין די אויערן.
נאָר מיט'ן לערנען איז דערפאַר געגאַנגען בעסער:
מען האָט געלאָזט די לערן-ביכער, זיך גענומען לייענען,
און בעקא זענענדיג, ווי זאוול'ס פנים לייכט
ווען ער דערפילט דעם טראָפּ פון לידער, גיט אים נאָך
און ווערט באַלוינט דערפאַר: ער כאַפּט עס אין באַנעמט.
נאָך מער: דורך זאוול'ס פרייד הויבט בעקא אָן צו זען
אַ נייעם זין אין יענע לידער, וואָס זי האָט אַמאָל
אין שול גע'חזר'ט, עפנט זי די אויגן
און ס'וועלט אַרויס פון זיי. צוגליען זאוול'ס אויך אזוי
אַז מיט אַמאָל באַקומט ער לשון און שיסט אויס:
— איך האָב צו דעם אַ נון. — קוקט אים בעקא אָן:
— וואו האָט איר עס גענומען? — כ'האָב אַליין געמאַכט.
ווערט בעקא נאָר אַנטציקט אין וויל עס הערן גלייך,
און זאוול האָט הרטה, נאָר ער קען נישט העלפען
און זינגט עס שטילערהייד. ערשט דאָ אין זינגן
פילט בעקא נאָך אַמאָל, ווי הילצערן עס קומען
ביי אים פון מויל אַרויס די פרעמדע ווערטער — לאַכט זי,
און ס'טוט אים מער נישט וויי. פאַרקערט:
ער לאַכט מיט איר צוואַמען און צום סוף באַשליסט מען,
אַז ער וועט ברענגען ווען עס איז די פירל
און אויסשפּילן דעם נון.

וועלן נאָר די שטערן וויסן
און די נאַכט וועט עס באַרשטיין.

נאַכט און שטערן וועלן הערן
וואָס איך וויין און וואָס איך וויל.
ביז מיין האַרץ וועט שטום אויך ווערן
און וועט אויסגיין אין דער שטיב.

עס איז געווען אַ שווייגן גלייך נאָכדעם ווי זאָול האָט
מיט אַ פאַרדומפן קול דאָס ליד פאַר בעקאָן אָפּגעוואָבט.
די אויגן אָפּגעווענדט פון איר, האָט ער געפילט
די בליקן אירע, דאָן דערשפירט איר האַנד
אויף זיינער און דערהערט איר בעטן: לייענט נאָך אַמאָל.
ערשט דעמאָלט האָט ער אָנגעטראַפּן אירע אויגן,
פאַר'הרוש'טע און ווייכע, און זיין קול איז קלאָר געוואָרן.
זי האָט זיך צוגערקוט, אַריינגעקוקט אין בלאַט,
גענומען עס אין האַנט און מיט זיין אונטערזאָגן
אַליין געלייענט. איצט איז ער געווען דער לערער,
כאָטש ער האָט עס געטאָן אזוי ווי אומגערן, נישט מיינענדיג,
און זי האָט נאָכגעזאָגט די רייד'פון זיינע ליפּן.
זי האָט געבעטן: — גיט עס מיר, איר ווילט?
האָט ער נישט אָפּגעזאָגט. און זי האָט עס צונויפגעלייגט,
באַהאַלטן אין אַ בוך און זיך געווענדט צו אים:
— איר זענט נישט ביין אויף מיר? — פאַרוואָס?
— איך ווייס נישט. נוט, נו, האָב איך נישט געפרעגט.
איצט לאַמיר לערנען. — האָט זי זיך אַרומגעקוקט,
אַז זאָול האָט קיין ביכער נישט געבראַכט
און זיך פאַרוואונדערט: וואו זיינען די ביכער?
האָט ער דעם קאָפּ אַראָפּגעלאָזט און ווערטערווייז געזאָגט:
— מען דאַרף נישט. כ'זעה דאָך, אַז עס גייט מיר נישט.
און אייך איז שווער. איך וועל זיך גאָרנישט אויסלערנען.
איז וועל איך בעסער שוין נישט קומען. — אָפּגעזאָגט
דאָס איינגע'הור'טע און אין זיך דאָך געווארט אויף עפעס.
איז בעקא רויט געוואָרן, פון צומישטקייט צוגעגאַנגן,
אים אָנגענומן ביי אַז'אַססל און גערעדט אזוי,
ווי ס'רעדט אַ קינד מיט גרייטע טרערן:
— דאָס זענט איר נישט גערעכט. נישט אמת, זאָול.
אַט וועט איר זען. מיר וועלן זיך אַ נעם טאָן
אין איר וועט מוזן, מוזן קענען. איר'ט שוין זען.
און ער האָט צוגעהערט און בלויז געשאַקלט מיט'ן קאָפּ.

דערווייל האָבן זיך אָנגערקוט די ימים טובים.

און ס'האָבן זיך געקלעפט די אויגן — איז ער נאָך געזעסן
ביו וואָנען ס'איז דער קאָפּ געפאלן אויפ'ן טיש
און דאָן דאָס לעמפל אויסגעלאָשן. מאָרנן נאָך אַמאָל.

שוין קוקן פון פּאַפּיר אַראָפּ די שוורות :

ביי דיר אין די רייכע פּאַלאַצן

איז לוסטיג און ליכטיג און שייין,

און איך אין מיין אַרטימען צימער,

איך זיין און איך טרויער אַליין.

נאָר ווען ער זעט זיך זיצן קעגנאויבער בעקא'ן

און פּרוּבט עס לייענען, פאַרשעמט ער זיך,

פאַרמעקט עס, מעקט עס לאַנג, עס זאָל קיין אות

נישט לאָזן זיך דערקענען, און נאָך שווערער מי

באַקומט אַנדערע פיר שוורות :

א שיינע רויו אין גאָרטן בליט,

עס שיינט אויף איר די זון.

איך זינג צו איר מיין האַרצנשליד,

זי ווייס גאָרנישט דערפון.

און ווידער זעט ער בעקא'ן שמיכלנדיג

און ס'דאַכט זיך — באַלד וועט זי אוועקדרייען דעם קאָפּ

און זיך פּונדערלאַכן. רייסט ער דאָס פּאַפּיר

און בייסט די פינגער. ניין, ער טויג שוין מער צו גאָרנישט.

אַנ'אָנגעשפּאַרטער אויף די עלנבוינגס וואַרט ער

ביו וואָנען ער וועט איינשלאָפן דאָ זיצנדיג,

נאָר ווען ער הויבט שוין אויף אַנ'אַמת אָן צו דרימלען,

ווערט העל אין אים, ער רייסט די אויגן אויף און שרייבט :

כ'בין אַ בעטלער אויף די וועגן

און איך וואַנדער אייביג אום.

מיינע ליפּן גאָרנישט פּרעגן,

נאָר די אויגן בעטען שטום.

איך האָב נאָך ביי קיינעמ'ס טירן

נישט געבעטן קיין געשאַנק,

נאָר די שטומע אויגן פירן

וואו ס'איז פּריידן און געזאַנג.

ס'האָט מיך קיינער נישט געזעען

איך זאָל אויסשטרעקן אַ האַנד.

נאָר דאָס האַרץ אַליין אין ווייען

בענקט און בעט זיך נאָכאַנאַנד.

ווען די טרערן מיינע פליסן

און עס שפּיקט זיך מיין געוויין,

מיט אויגן אין דער ערד, צווי ווי ער זאָל זוכן עפעס
וואָס ער האָט אָקארשט דאָ פאַרלעָרן. ניין, נישטאָ.
דערמאָנט ער זיך, אז ער מוז ווייטער גיין
און גייט און ס'קלאַפט אין קאָפּ, אז בעסער זאָל ער
באהאַלטן זיך, אַנטלויפן, זיך נישט ווייזן מער.
דאָך ציט עס אים צו דער באַגרעכעניש — און אָט
שוין זיצט ער קעגנאיבער בעקא'ן, זאָנט מעכאַניש נאָך
דאָס איינגע'חזר'טע און — דאַכט זיך — עס איז גוט.
באָדאי וואָלט זי אים גאָרנישט נישט געפּרענגט! נאָר ניין —
און ער בלייבט זיצן ווי אַ גולם. שטייל און שטום.
זי רעדט נישט מער. שטייט אויף, נעמט אומשפּרייזען
אין צימער הין און הער און יעדער טריט אירער
קלאַפט אָן ווי מיט אַ דינעם העמערל אין שפיץ פון האַרץ,
אין יענעם שפיץ, וואו ס'ליגט צונויפגעקוילט און שטום
די אַרימע נשמה זיינע. זאָל עס קלאַפּן, זאָל עס!
און זי רעדט אַלץ נישט. בלייבט אין מיטן שטוב,
פאַרקוקט זיך אויף אַ בלום פון די טאַפעטן אויף דער וואַנט
און קוקט. דאָן טוט זי זיך אַ קער צו אים און זאָנט
מיט איינמאָל אזוי שטייל און פשוט: — מאָדנע בלומען.
וואָס ברענגט איר מיר נישט ווייזן וואָס איר שרייבט?
ער גלַצט די אויגן אויס, דאָן כאַפט ער זיך:
— איך שרייב נישט נאָר נישט. זינט איך לָערן זיך ביי אייך
איז שרייב איך נאָר נישט מער. — אזוי פיל צער
און אונטערטעניגקייט אין קול זיינעם. זי בייסט די ליפּ:
— פאַרוואָס? איר דאַרפט עס נישט פאַרוואַרפּן.
שרייבט אָן עפעס און ברענגט. איר וועט עס טאָן, אַיאָ?
ער ענטפּערט: — יאָ! — און זי מיט ביידע הענט
נעמט איינע זיינע און זי האַלט זי שווייגנדיג,
דאָן פירט זי אים אַליין ביז צו דער טיר,
אַליין ביז צו דער טיר אין דרויסן, עפנט זי פאַר אים
און זאָנט: — אַ גוטן טאָג אייך, זאוול! קומט צוגיין!

דעם זעלבן אָונט האָט זיך ווידער אויפ'ן פּישמאַרק
צוטראָגן פירד'שפּיל פון שלום רימער'ס הויז
און אין דער אַלול'נאַכט האָבן זיך ווייבער אויפגעקליבן
און פרום זיך צוגעהערט. דאָס האָט זיך זאוול
זיין אומעט אָנגעשטעלט, עס זאָל אַרויסגינגען פון אים,
און שפעט ביינאַכט, ווען משה איז געשלאָפּן,
האָט ער דאָס לעמפל אָנגעצונדן, זיך אוועקגעזעצט
און אָנגעהויבן איינהערן אין זיך. עס איז אָבער אין קאָפּ
אַ ווירואַר אומגעאַנגען פון אַריינגעקלאַפטע ווערטער,
אין ס'האָט געפּרעסט די שווערקיט פון דער טעמפּער שאַנד

איז פריש געפרעסט געלעגן אויסגעשפרייט

א ווייס באטיסטן קלייד מיט גרינע שפרענקעלאך
און ארבאל אויסגעשטריקט אין ביידע זייטן — און ער זעט
ווי שפעטער אין א שעה וועט בעקא אין דעם קלייד
שפאצירן ניין אין סאָד, און ווייסט ביי זיך,
אז היינט וועט ער שוין ערגעץ נישט ארויסגיין.

דער ברודער איז נאָך איינמאָל בייגעווען דאָס לערנען,
נאָך אויף דער גאס האָט ער שוין זאָולען נישט געטראָפן
ביז וואָנען ער איז אָפגעפאָרן. זאָול ווידער
האָט נישט נאָר זיצנדיג מיט בעקא'ן, נאָר נאָך מער
אַליין איבער די ביכלאך יעדן אָוונט אָפגעמאַכט ביי זיך,
אז ער וועט בלויז נאָך איינמאָל ניין, באַדאַנקען און אַנ'עס.
פאַרפאַלן — טויג ער נישט און אויס! אָט זיצט ער דאָ,
א יונג פון פינף און צוואַנציג יאָר, און מאַטערט זיך
אַריינקלאַפן אין קאַפּ די פרעמדע ווערטער, שוויצט
זיי אויסצושרייבן ריין און ווייסט, אז ס'איז אומזיסט.
וואָס קען ער טאָן? ער חזר'ט מיט עקשנות, אַטעמט אָפּ,
פאַרקוקט זיך אויפ'ן לאַמפּ, פאַר'חלומ'ט זיך, דערמאַנט זיך —
און נאָך אַמאָל דאָס זעלבע. אָוונטן און וואָכן
די גאַס נישט אָנגעזען, נישט אָנגערירט די פידעל,
און אז ער קלאַפט שוין יאָ עפעס אַריין אין קאַפּ,
איז שפעטער, ווען ער דאַרף עס אויסרעדן, ווערט אים די צונג
ווי בליי אין מויל און ס'קלינגט אזוי משונה-אומגעלומפערט,
אז צייטגווייז פון שאַנד הויבט ער אַליין אָן לאַכן.
נן, טויג ער נישט, פאַרפאַלן! אָבער ווען ער קומט אַהין
און זעט ווי בעקא ראַנגלט זיך מיט זיך אַליין,
באַשליסט ער נאָך אַמאָל, אז ער וועט מוזן בייקומן
די טעמפּקייט, וועלכע זיצט אין אָט דער חיה — זאָול —
אז נישט איז ער נישט ווערט די ערד וואָס טראָגט אים.
און זי אזוי גוט. האָט מורא טאָמער דאָך
האָט זי אים וויי געטאָן — ער זעט עס קלאָר —
און בעט אים נאָכ'ן לערנען טרינקן טיי מיט זיי,
מיט איר און מיט דער מאַמען און דעם קליינעם שוועסטערל,
און ער — ווי שלעכט עס זאָל נישט זיין דאָס זיצן דאָ ביים טיש —
ווערט דאָך אזוי צונומן אינוועניג. דערפאַר אָבער
איז ביטערער דאָס קומן נאָך אַמאָל. ער גייט אַרויס
באַצייטנס פון דער היים און שפּרייזנדיג פאַמעלאַך
פּרוּבירט ער אויפ'ן וועג זיך איבערזאָגן אַליי.
אין מח אָבער ליגט אַ קנויל פון ווערטער, ווערונגען און בלאַים,
און אז ער וויל דעם פּאָדים אָנכאַפּן פון קנויל,
דערשרעקט ער זיך און בלייבט אין מיטן גאַס צוטומלעט,

— איך וועל דאך אייך ניט שמערן, בעקא? קליינט עס מאָרע
 אזא מיין נאָמן — בעקא — און זי שטייט פאר זיינע אויגן
 און פרענט אים קשיות: וואָס ער האָט געלערנט
 און וואָס ער קען? און זאוול קירעוועט די צונג און ווייסט,
 אז וואָס ער ענטפערט איז נישט איר, נאָר אים,
 דעם ברודער אירן, און ער פילט — ער איז געפלעפט:
 דאָרט ערנעץ אויף דער גאס צי צווישן מענטשן
 וואָלט יענער נישט געפרענט און ער וואָלט נישט געענטפערט,
 און דאָ איז ער אַרײַנגעפאלן. רעדט ער האַלבע ווערטער,
 און מישאַ זיגט, ווי ער וואָלט נישט געווען דערביי
 און קוקט אַרויב פון פענטסטער. אויכגעפרענט און אָפגעענטפערט,
 ווערט אויפגעמישט אַ ביכל, בעקא'ס קליינער פינגער
 נעמט אומגיין פאר די אויגן אויף די שורות,
 און זאוול זעט אַ פאסמע זון, וואָס לעגט זיך אין דער קריס,
 און בון דעם פינגער פאלט אַ שאַטן און ער גייט אים נאָך
 און זאָגט עפעס. מסתמא איז נישט גוט אזוי.
 ווייל ער דערשפירט איר אָרעם אויפ'ן ווענטעל פונ'ם שטוף,
 איר קאָפּ אַריבער זיינעם, און איר קול איז ווייך,
 פאַרריכטדיג זיין טעות. דאָכט זיך אָן אַ כּוּף אזוי.
 דערנאָך הויבט זי אָן פרעגן עפעס אויפ'ן פרעמדן לשון,
 ער פּרובט זיך ענטפערן און זעט די מאַמע זיינע
 זיך דינגען מיט אַ גוי אין מאַרק איבער אַ פּורל האַלץ
 און הערט איר נאָכרוף: טשויעש! וואַרנט ער זיך,
 און בעקא קען נישט איינהאַלטן דאָס לאַכן, שעמט זיך
 און שטילערהייט אַ שולדיגע פאַרטייטשט זי זיך.
 ביז דאָס גייט אויך אַריבער. ענדליך שטייט זי אויף
 און גיט אים אָפּ דאָס ביכעל, טראָגט אים צו
 דעם קאפּעלוש צום האַנט און הייסט אים קומען דאָנערשטאָג.
 שוין באלד וועט מען דעם אַטעם קענען כאַפּן. אָבער דאָ
 גיט מישאַ זיך אַ הויב און זאָגט: — וואַרט, איך גיי אויך.
 מען גייט אַרויס צוואַמן. מישאַ רופט זיך אָן:
 — זי איז אַ וואוילע מיידל, בעקא, נאָר אַ קינד אַביסל.
 איר דאַרפט נישט נעמען ערנסט ווען זי לאַכט.
 — מיך אַרט נישט — ענטפערט זאוול. האָט געמיינט,
 אז יענער וועט אים וועלן כאַפּן ערשט ביי עפעס
 אין דאָ וועט ער אים ווייזן, ווער ער איז.
 נאָר מישאַ נעמט זיך אָן פאר אים, און זאוול,
 אויב ער האָט, זיצנדיג ביים מיט, באַשלאָבן אַ מינוט,
 אז ער וועט מער נישט קומען, פילט אַצינד,
 אז דאָס איז אויס. ביים דאָג צושיידט מען זיך.
 ער גייט אַליין, און ערשט דערמאָנט ער זיך,
 אז אינ'ם ווינקל צימער, אויפ'ן ווייסן בעט

ויון טרומייטערן, די איידעלסטע קלאנגען אָבער
כשופ'ט ער ארויס פון דער לירע.
די רוישיגע ליכט־פּאָעמעס אָדער די האַר־
מערנדיגע ווינטער־לירער פאר'שבור'ן אונז. פון
אַזע שטילער זעאונג, ווי „כּמדי ליל“, ווערן מיר
פאר'כשופ'ט.
(ווייטערדיגס קומט).

יענעם כּשופ'דיגן גרענעץ, וואו ליריק גיסט זיך
צונויף מיט מוזיק.
זיינע העכסטע אָנשטרענגונגען האָט ער אונז
געגעבן אין די וויינע־שרייען און פרייד־גע־
שרייען, אָבער זיין נאַטירלאכער אטעם איז —
שטיילקייט.
ער פּויקט מייסטער־האפט, און מעכטיג זיך

מנחם

זאָול רימער *

(קאפיטלאך פון א רעסא)

דער טאטע איז געווען אין כּעס : וואָס איז דאָס פאר אַ האַט
אין מיטן מיטוואָך גאָר אַוועקניין פון דער אַרבעט ?
די מאמע אָבער איז געווען אויף זאָול'ס צד
און האָט גע'טענה'ט : לאָז אים קומען צווישן מענטשן !
און זאָול, אַז עס איז געוואָרן מאָנטאָג פינף אַזיגער,
האָט אָנגעטאָן דעם ווייסן קאָלנער מיט'ן קאַפּעלוש און איז אַוועק.
די קני האָבן געציטערט, מער ווי אַליץ פון שרעק,
אַז אויפ'ן קלונג פון גלעקל זאָל נישט אָנקומען די דינסט.
איז ער געבליבן וואַרטן פאר די טרעפּ צום טיר,
זיך צוגעהערט, ווי ס'קלאַפט אין אים, ביז מיט אַמאָל
צונופגענומן זיך, אַ שפּרייז געטאָן אַרויף
און אָנגעקלונגען. ניין, ס'איז נישט געווען די דינסט.
אַליין די גביר'טע האָט די טיר געעפנט, דורכגעפירט
די גרויסע שטוב מיט טעפּיכער און בלוּם
און אָנגעזאָגט : די קינדער וואַרטן שוין אויף אייך.
פאַרוואָס — די קינדער ? בלוּז אַנ'אויגנבליק,
און ווען עס עפנט זיך די טיר אין צווייטן צימער
און ס'גייט אַ שימער פאר די אויגן וון און ווייסקייט
און צווייגן, וועלכע שלאַגן זיך אין פענטסטער,
פאַרשטייט שוין זאָול. צווישן גרין און ווייס
פון בוים אויף יענער זייט און פאַרהאַנג דאָ זיצט מישא,
די פּיס פאַרוואַרפן, מעשה עלטערער אין הויז,
און איידער זאָול טוט אַ שאַקל מיט'ן קאַפּ צו אים,
שפּרינגט אָן זיין שוועסטער — זון אין אירע קאַשטאַן־האַך
די ברוינע אויגן ליכטנדיג און פון דער ווייסער בלוזע
אַ ווייסער האַלז, און ווייסע ציין אין העלן שמייכל —
און זאָול'ס קאַפּעלוש איז שוין נישטאָ, און זאָול פילט
אַ קליינע ווייכע האַנט אין זיינער און ער זיצט
און ווייסט ניט ווי אַזוי. זאָנט מישאַ צו דער שוועסטער :

* זע דעם נייע לעבן, יאָר 1223.

אירע פיינסטע ניוואנסן. ווען ער באזונגט די זון, ווערן אלע זיינע חושים בטל פאר'ן געפיל פון התפעלות, וואָס נעמט אים אָן דאָן. שיל-דערנדיג די נאכט איז ער פינטקלאַך און גענוי, דער חוש השמיעה איז ביי אים דאן שארף פונקט אזוי ווי דער חוש הראיה, וואָס מאַטערט זיך אריינצוריינגען אין דער פינטסטערניש, וואָס אַרום. אין די ליכטיגער גיט ער אונז צירויניציג, ווייל ער גיט אונז צופיל — צו ווינציג צענלידערטע בילדלאַכקייט, צופיל אומ-אַרטיקולירטן געפילס-אימפעט. ער איז אין זיי א גרויסער וואונדערלאכער וואָרטמייסטער, גיט קיין געשטאַלטן-שאַפער. אַנדערש איז אין די טונקלקייטיגער. זעט, מיט וואָס פאַר אַ קינסטלערישער הנאה און מיט וואָס פאַר אַן אויסרירלאַכקייט ער שילדערט אין די „רוי לילה“ („נאכט סודות“) כאַטש עס געהערט גיט צו די בעסטע לידער זיינע, אלע פרטים, אלע פיר צעלאַך און ברעקעלאַך פון דעם גרויסן און נאנצן איינדרוק, וואָס עס מאכט אויף אים די נאכט, ווען ער שמעקט אַרום דעם קאָפּ דורכ'ן פענט סטער. וואו איז דאָ פאַרזאָן, אין פלוג, פלאַץ פאַר איבעראַננסיקאָלירן, פאַר ניוואַנסן און האַל-בע טענער? ליכט און פינטסטערניש — זיי נען עס דען גיט קיין פולשמענדיגע קאָנטי-ראַסטן? און דער ערשטער איינדרוק, ווען פלוצלונג אַנטפּלעקט זיך פאַר'ן דיכטער דער „שר של לילה“, איז טאַקא אַ זאָ: „ווייטער און העכער — נאָר נאכט, נאכט, נאכט“. אָבער תיבה ומיד דרעוועט ער, ווי אין אַטידער אומ-באַרענעצמטן און אומבאַוועגלאַכער פינט-סטערניש — „אין דעם תהום פון דער נאכט שווימען בילדער שטומע, ווי אַ שאַטן אויף אַ שאַטן און ווי אַ שאַטן אין אַ שאַטן“: שוין גיט קיין אומדורכרינגלאַכע, אייננאָסטיגע, אייני-פאַרביגע, אָנפאַרביגע פינטסטערניש, נאָר שאַטנס און געשטאַלטן... אויף אַ וויילע דער-פילט ער באַלד ווידער אַמאָל די נאכט אין איר אַבסאָלוטער בלינדקייט — „אזוי אזוי ווי די אויגן וואָלטן מיר אָפּגענומען, אזוי ווי מען וואָלט מיר מיט אַ שאַרפער שווערער האַק דעם קאָפּ אַראָפּגענומען, אזוי דעקט די שטאַק-מינסטער-

ניש צו אלץ מיט איר קלייד און לאָזט מיר נאָר-נישט גיט זען, איך מערק אַפילו גיט די שול, אַט דעם רוי, וואָס מיט זיין איינגעבויגן-הויכער געשטאַלט פאַרשמעלט ער די הייזער, וואָס אַרום, אַפילו די ביימער פון בית-עולם, דערקען איך אין דער פינטסטער נאָר נאָך זייער גערניש נאָך...“ אָבער ער הערט, אויב ער קאָן גיט זען, ער הערט די שאַטנס און געשטאַלטן פון דער נאכט. זיין אויער איז שאַרף, ווי זיין אויג. און עס הויבט זיך אָן אַזאַ מין שטיל אייני-האַרכן זיך אין די שטומע נאכטיגע סודות, שאַרכן, רירן, שושקענישן, ציטערנישן און פלאַ-טערנישן, וואָס נאָר דער פיינער אינסטרומענט פון ביאָליק'ס העבריוויש, דער אַלטער איידע-לער אינסטרומענט, וואָס שוין מיט טויזנט-טער יאָרן צורויס האָבן אויף אים מייסטערס געשפּילט, קאָן עס איבערנעבן... און גיט נאָר אין „רוי לילה“, אויך אין פיל אַנדערע שירים פילן מיר, אַז ביאָליק'ס וועלט איז נישט נאָר די וועלט פון שטורמישקייט, נאָר אויך די וועלט פון שטילקייט. אַמאָל איז עס די שטילקייט פון אַ אידיליע („מיון נאָרטן“), די דערציילונגען אין פּראָזע, עפּטער איז עס אַ ווייכע עלעגישע שטילקייט („אחרי מותי“) און נאָך עפּטער פילט זיך אין איר אַ טיפּער אומ-ענדלאַכער טרויער: ל ב ד י ...

כלם נשא הרות, כלם סתף האור,
 שירה חדשה את כוכב חיהם הרנינה:
 ואני נוול רה, נשתכחתי מלב
 תחת כנפי השכינה.
 כדה, כדה נשארתי... והשכינה אף היא
 נכה ימינה השבורה על ראשי הרעידה,
 ידע לבי את לבה: הרד הרדה עלי
 על בנה, על יחידה...

 הרש בכתה עלי ותתפס עלי
 וכמו שבה בכנפה השבורה בעדי:
 כלם נשא הרות, כלם פרחו להם,
 ואתר לכדי, לכדי...

ביאָליק'ס שטילע טענער בריינגען אונז צו

בעבי החורט, פרושה סו העולם,
 בצל כל אלו רם, ברודאור ולסוד כה,
 כבדה החלום לה חלום עולם הפוך,
 והנה לה בהשאי דני והבה —
 ואיו יודע מה בכבדה...(*)

פֿין ריטמען האָט אונז ביאָליק געגעבן אין
 „הברכה“. זי איז געשריבן אין פֿרייע פֿערזן,
 און כמעט יעדער טייל אירער האָט זיך זיין באַ-
 זונדערן אינדיווידועלן ריטם... עס ווערט אַ
 געווייטער. גלייך הויבן די פֿערזן אָן צו דונערן
 און בליצן מיט זייער קלאַנג און פֿארב, ניט
 נאָר מיט דעם לאַגנישן זינען פֿון די ווערטער:

— — — — —
 ומתאם — זיק 1 ברוך נורו היער חור,
 העולם הבה...
 הרהיף 1 התפוצץ רעם, זע היע ר—
 וירטה 1

ביאָליק ווייזט אונז אין „הברכה“, וואָס
 אין אַ געוויסן זינען איז זי זיין נאָע
 פֿאַעזיע אין מיניאָטור, — אז ער
 קאָן מאַכן אַ שטורם אין פֿערזן און אז ער איז
 אַ מייסטער איבערצוגעבן אונז דעם שטאַרקסטן
 איינדרוקפֿון ליכטיקייט, אָבער אין דער זעלבי-
 גער פֿאַעמע זעהן מיר, אז נישט קלענער, אויב
 נישט גרעסער, נאָך איז זיין כּה, ווען ער מאַלט
 שטילקייט און איר שוועסטער — טונקלקייט.

און נישט נאָר אין „הברכה“, אויך אין אַני
 דערע פֿאַעמעס זעהן מיר עס. ער האָט נאָכט
 און שטילקייט־לידער, וואָס אין אייניגע פרטים
 שטייען זיי העכער, ווי זיינע ליכט־פֿאַעמעס און
 שטורם־געזאָנגען. די נאָכט און שטילקייט
 שירים פֿאַרכאַפֿן אונז ניט און פֿאַר־שכּוֹרן אונז
 ניט, אזוי ווי די „שירי זוהר“, די „שירי חורף“
 אָדער די „שירי זעם“; דערפֿאַר אָבער פֿאַר-
 טומלען זיי אונז נט, אזוי ווי יענע. זיי באַ-
 פֿאַלן אונז נישט, זיי פֿאַרבלייצן אונז נישט,
 ווי די כּוואַליעס אין ים, וואָס לאָזן זיך נישט
 אַרומזען; זיי גיסן זיך אַרײַן אין אונזער באַ-
 וואוסטזיין טראַפֿנווייז. זיי נעמען אונז נישט
 מיט דעם אַלגעמיינעם אימפעט פֿון זייער אויס-
 ררוק, נאָר מיט יעדן איינציגן פרט, מיט יעדן
 וואָרט און קלאַנג. עס דוכט זיך מיר אָפֿט, אז
 טונקלקייט זעט ביאָליק קלערער, ווי ליכטיקייט,
 און אז שטילקייט הערט ער שאַרפֿער, ווי שטורם.
 אין ליכטיקייט זעט ער נאָר איין פֿאַרב — די
 זעלסטע; טונקלקייט צייגט ער אונז מיט אַלע

דער הויכער בוים, מיט ליכט באַגאַסן און
 געוואוינט צו שטורם־ווינטן, האָט פֿאַרשטאַנט
 און פֿאַרשטעלט דעם שטילן הלום און די גאַל-
 דענע פֿישעלאַך פֿון דער „ברכה“, און קיינער
 ווייס ניט, וואָס ביי איר אין האַרצן איז. קיי-
 נער, אחוץ דעם דיכטער, קאָן ניט איר שטילן
 שטאַלץ, איר שטאַלצע שטילקייט. מען זעט
 דעם וואַלד און מען ווייס ניט, אז זי איז דער
 סוד פֿון דעם וואַלד, זיין זון, זיין לבנה־ליכט, זיין
 שטורם, זיין שטילקייט, זיין פֿאַר־כּשופֿ'טע בת
 מלכה... מען זעט דעם וואַלד און זי, דעם
 וואַלד'ס נשמה, דעם וואַלד'ס אוצר, זעט מען
 ניט. מען זעט דעם דיכטער פֿון צער און צאַרן,
 דעם נביא פֿון שטורם, דעם פֿאַעט פֿון בלענד-
 דינער ליכטיקייט, און מען ווייס ניט, אז דאָס
 איז נאָר אַ טייל, נאָר איין מאָמענט פֿון זיין
 לעבן, נאָר עטלעכע דימענטן און בריליאַנטן פֿון
 זיין אוצר, ניט דער אוצר אליין.

ביאָליק האָט מיט אַ כּיון אונז געצייגט די
 „ברכה“ (אזוי ווי ער וואַלט דערמיט וועלן צייגן
 זיך אַליין) אין די פֿאַרשיידנסטע געשטאַלטן:
 אָט איז זי אינדערפֿרי, ווען זי זון גייט אויף
 איבער'ן וואַלד, אָט איז זי — נאָר אַן אַנדערע,
 אַ וואונדערלעכע, אַ פֿאַר־כּשופֿ'טע, אין אַ
 לבנה־נאָכט, אָט באַהאַלט זי אין איר טיפֿעניש
 איר טרוים פֿון אַ שטורם, וואָס איז דעם וואַלד
 באַפֿאַלן, און איז ווידער שטייל, הייליג־שטייל.
 ניט נאָר אַ רייכקייט פֿון מאַטיוון און געמיטס
 צושטאַנדן, אויך אַ גרויסע פֿאַרשיידנאַרטיקייט

(*) איר ווייס פֿון אַ וואַלד, און אין וואַלד איז דאָ
 אַ פֿאַרשטאַלע אַ צנועה: אין דער געדיכטעניש פֿון
 בויםער, אַפֿעשיידט פֿון דער וועלט, איז שטאַט פֿון אַ
 הויכן בוים, וואָס איז פֿון ליכט געבענשט און אויס-
 געפֿראוועט פֿון שטורם, הלום'ס אַליין דעם הלום
 פֿון איר וועלט, וואָס איז פֿאַרקערט, און פֿישט זיך
 שטייל אירע נידענע פֿישעלאַך און קיינער ווייס ניט,
 וואָס ביי איר איז האַרצן און...)

ער האָט דאָס געשריבן, דוכט זיך מיר, נאָך פאַר „בעיר ההרנה“, און דאָס אייגענע האָט ער אויסגעריכט אין אַן אַנדער ליד אויף אידיש („כ'בין גיט ער נאָך אייער רוח גענאנגען...“). דאָרט האָט ער דאָך אָפּגעער געזאָגט, אז אי שרייען פאַר צער און צאָרן, אי שטומען איז אים ליבער אליין פאַר זיך און פאַר די שטיי גער פון מדרב, וואָס „שלינגען דורשטיג נאָט'ס אַ וואָרט“:

— — — — —
 אומיכס האט איר גערויט, געליצערעסט
 און מיר באַגענגט מיט געזאנג:
 איד האב פאַר איר אַ טוב געוואריסט
 און אויכגעפיקס האט זיך — אַ שלאנג.
 און זעט, מיר רירט גיט אייער סאלן
 און אייער הילכיגער גרוס
 ליגט טויט צו מיינע פיס געפאלן
 און איר צעטרעט אים מיט דעם פוס...

עס האָבן זיך געהערט נאָך עטלאכע עכאָס פון זיין גוואַלדיגן אויסגעשריי („אכן גם זה מוסר אלהים“, „קראו לחשים“, „ידעתי בליל ערפלי“), ביז עס איז ביכלאזווייז אָנגעשטאנען אַ פּויע, און דאָ, נאָך אַ לאַנגן שווינג, האָט ער זיך אומגעקערט צוריק צו דעם שטילסטן פון זיינע שטילע טענער...

ער האָט אוועקגעלייגט דעם האַמער, פאַר וואָרפן די האַס און גענומען זיך פאַר דער שטיי לער פּעדער. „לאַ מצא תחתי סדן פטישי, קרדומי בא בעין רבבון“ — „מין האַמער האָט גיט געפונען אונטער זיך קיין קאָוואַליע, מין האַס איז אריין אין אַ צעפּוילטן שטיס האַליץ“ — האָט ער געשריבן אין איינעם פון זיינע שפּעטערדיגע שירים אין יאָר 1910. ער האָט אַריינגעלייגט די דאָזיגע רייד אין מויל פון דעם נביא עמוס (ביאַליק האָט אָפּט גערעדט וועגן זיך אונטער אַ פרעמדן נאָמען). עמוס איז געווען אַ שטילער, אַ פּרידלאַכער פאַרמער („לאַ נביא אנכי ולא בן נביא אנכי כי בוקר אנכי ובולס שקמים“), און מיט זיין מויל זאָגט ביאַליק וועגן זיך:

— — — — —
 אל גוי ציטוב ואל עמקון
 ואכרות בית עם שקמי יער,

ואתם — אתם מסוס ורקב
 וסחר ישא כלכם סער...*

ביאַליק האָט זיך אומגעקערט צוריק צו דער שטילער וועלט, צו דער וועלט, וואו ער האָט פאַרבראכט זיין קינדהייט, נאָך עס פּעלט אים שוין איצט דער אומשולדיגער גלויבן פון דער קינדהייט...

אויף דעם הויכן באַרג
 אויף דעם גרינעם גראַס
 האב איר קינדווייז שטום
 צעפּעטרויסט מין גליק...
 — — — — —
 אויף דעם הויכן באַרג
 דארטן אויס דער שטאַט,
 אויף דעם גרינעם גראַס
 האב איר זיך דערפילט...
 כ'האב דארט שטילערהייט
 זיך געזען מיט זאַט,
 און מלאכים האבן
 זיך מיט מיר געשפילט...
 — — — — —

ביאַליק האָט אונז גיט איינמאָל דערציילט פון אַטירעם ש ט י ל ו זען זיך מיט גאָט, פון אַטירעם שפּילן זיך מיט מלאכים. נאָר קורץ נאָך די דונערן און בלייצן פון די „שירי זעם“, האָט ער געצינגט אונז אין אַ שנירל ביאָדער די שווינגנדיגע, שטומע און שטאַלצע שיינקייט פון דער „ברכה“. „הברכה“ איז נישט נאָר איינע פון די וואַנדערלאַכסטע פּאָעטישע לעגענדעס. („הברכה איז אַ לעגענדע, כ'מין זי האָט אין זיך אַ העכערע, אַ גיטערישע, אַ לעגענדע-רישע, אַ הייליגע שיינקייט, גיט געקומט אויף איר רעאַליסטישן און אויטאָביאָגראַפּישן כאַראַקטער). „הברכה“ איז אַן אינווייניגסט בילד פון ביאַליק'ס גייסט, דער סימבאָל און די שכינה פון ביאַליק'ס פּאָעזיע.

אני יודע יעה, וביער
 אני יודע ברכה צנועה אחת:

* איר וועל זיך אומקערן צו מין וואוינארט און צו זיינע טאלן און וועל (ווידער) פלאנצן סיקאסארן, און איר — איר זייט ווערמדיג צעפּוילט, און פאַרנו וועט אויף אַלעמען אוועקטראַגן דער שטורמווינג...

דערעס און אויפרופן, אז זיין הייליג אויסגע-
ווייטאָנט וואָרט וועט ווערן אַ פראַגע, און
„היידר!“ וועט מען שרייען דעם, וואָס שטייט,
אַ פאַרצווייפלטער, אַ פאַרצייטערטער, אויפ'ן
ברעג פון פינטסטערסטן אָפּגרוגט...

ער האָט עס געפילט, אָבער ער האָט נישט
געקאָנט איבערהאַקן אינמיטן דעם געשריי פון
זיין נשמה, ער האָט איר געמוזט לאָזן אויס-
שרייען זיך, אויסשטורעמען זיך, איידער זי וועט
פאַרוונקן ווערן אין טיפן שווייגן, און אין עט-
לאַכע ליידער אויף העברויאיש און אויף איריש
האָט ער זיך לאַנג „געוואָרנן מיט'ן געשריי,
וואָס האָט זיך אָנגעהויבן מיט „אכן חציר העם“
און האָט אַרויסגעדונערט דערנאָך אין דער שווי-
דערלאַכער קללה: „על השחיטה...“ ער האָט
ניט געקאָנט אַוועקגיין שטייל און רואיג פון דער
„משירי הזעם“ וועלט, ער האָט געמוזט געבן
כעס'דיג און ווילד אַזאָ קלאַפּ מיט'ן טיר, אַז
דאָס גאַנצע געביי זאָל זיך אַ טרייסל טאָן.

אַ שטעכיגער און ברענענדיגער פאַרוואָרף
איז געווען זיין „זייגענוגט“, נאָך איידער ער
האָט די טיר פאַרמאַכט הינטער זיך.

הנה הם הולכים, הנכלים, הנה הם באים
והתחלה אשר למדתם על לשונם,
תחי להם לעלות עליה צלום ולשפות סירם
אל היכות מובחך יאשו,
יעשו אחרי כן אל ההרם וחטבו כגל שפלתו,
וחלצו את אבניו המנופצות
ושקעו אותן כרצפת ביתם ובגדר נגם
ומפצות על קברום יקישו,
וכי ימצאו בסכתתו את לכבד השרוף —
לכלביהם ישליכו אותו...*

אויף וואָס דען דאַרף מען דעם נביא'ס, דעם
דיכטער'ס, פייער, מוכה, האַרץ, ווען מען זאָל
ניט האָבן דערפון קיין „שטיקעלע נוצן“? און
עס האָט דעם דיכטער אָנגענומען אַ שרעק, ווען
ער האָט דערפילט, וואָס עס איז געוואָרן אָרער
וואָס עס וועט ווערן פון זיין תּפלה, פון זיין
ווייטאָג און פון זיין שאַנד, וואָס איז נאָך
גריסער ווי דער ווייטאָג, און עס האָט זיך
אים טיף אין האַרצן פאַרוואָלט אַנטלויפן, אָפּ-
וונדערן זיך, זיין אַליין, אַליין מיט'ן שטורם,
אַליין מיט דער שטילקייט פון זיין נייסט. ער
האָט געפילט, פאַרויסגעפילט, אַז פון זיין טיפּ
סטן צער וועט מען מאַכן שרייענדיגע פּלאַקאַטן,
אַז זיין כלום וועט מען פאַרוואַסערן און גאַסן
פּאַנעס פאַרבן מיט דעם, אַז זיין ברכה און זיין
קללה וועט פאַרנוצט ווערן אויף צו באַפּצן

* די מיינענדיגע קול פון דיין מוכה, נביא, ווארף
אוועק און לאז זי פאר די כוללים, זאלן זיי ברעכן
אויף איר זייער ברעסט, זאלן זיי קאכן אויף איר זייער
שטעף און ווארמען זייערע הענט. און דעם פונק פון
דיין הארצן ווארף ארויס, זאלן זיי פאררויכערן און אים
דעם קינאָרעפּל, וואָס זיי האַלטן אין מויל, און זאל ער
באלויכטן דעם כייזן נבי'ישן שפייכעלע, וואָס ליגט
פון אונטער זייערע ווענצעלאַה, און די ביטערקייט וואָס
אין זייערע אויגעלאַה. אַט נייען זיי, די פאַסקונע,
אַט קומען זיי און האַלטן אויפ'ן צונג די תּפלה, וואָס דו
האַטסט זיי געלעבט, וואַויאָנטן דיין ווייטאָג און האַפּט
דיין האַפּנונג, אָבער דער אויכקוס זייערער אין, אַז דיין
מוכּה זאל צעשטערט ווערן, דאן וועלן זיי זיך אַרויפּ
וואַרפן אויף דאָס צעשטערטע, זיך נעמען ריען אין דער
חורבה, אַרויסשלעפּן שטיקער ווייזן די שטיינער און פאַר-
נוצן זיי פאַר'ן דיל פון זייער הויז, פאַר'ן צאַם פון
זייער גאַרסן, און אַז זיי וועלן צווישן די שטיקער שטיין
נעמען דיין האַרץ, וואָס איז צעברענט געוואָרן, וועלן
ע זיי עס אָפּגען זייערע הינט...

— — — — —
— — — — —
איך האב שוין מער קיין שפּראַך פאַר אייך —
פאַר אייך איז פרעמד און טויט גאַמט'ס שפּראַך.
איך האב געזאָגט איין וואָרט — האָט דאָס
דער ווינט פאַרטרעגן מיט איין בלאָז:
גאָר איינס האָב איך געזאָגט — איך דאַס
געפאַלן, ווי אַ פונק אויף גראַז —
גאָר טרוקן איז געווען דאָס גראַז
און אויכעברענט האָט דאָס מיט דעש
און ס'איז דערפון געוואָרן אַש.
האָב איך אַרויכענעלאָזט אַ קול —
האַט דאָס געטראַפּן ווי אַ קויל
און ווי אַ דונער דורכגעלאָזן
אין מיטן שיינעם העלן טאַג
און גלייך איז האַרצן אייך געטראַפּן —
און אויכעברעכטן האָט די קלאַג,
און אויכענשטאַכן האָט די כּרעך,
גאָר ווי פּיר'ן פּאַלש איז אייער געוויין,
ניט קיינער, קיינער גלויבט. אים פּער,
ניט גאַט, ניט איר, ניט איר אַליין...
— — — — —
(דאָס לעצטע וואָרט')

וואָרן אַן ע ס ט ר א ד ע , און ער האָט גע-
זאָגט צו זיך אליין :

— — — — —
און איצט נעגוט, אנטגויה, דו מענטש, אנטגויה
אויף אייביג!
אין וויסטן מברך לויף — און ווער שטונעל
צעריים אויף טויזנט שטיקער דיין נשמה
און ווארף ארויס דיין הארץ פאר ווילדע הינטל
און לאז דיין טרער אראפפאלען אויף הייסע שטיינער
און דיין נעשריי זאל איינשלינגען דער שטורם...

אַדער ווי דאָס איז בעסער, און אביסל אַנ-
דערש — צוויי העברייאיש :

— — — — —
ועתה מה לך פה, בן אדם, מוס ברח המרבה
ונשאת עמך ששה את כוס היגונים,
וקרעת שמה את נפשך לעשרה קרעים
ואת לבבך תתן מאכל לחרון אין אונים,
ורפתך הגדולה הורד שם על סוקד הפלעים
ושאנחה המרה שלח — ותאבד בסערה...

תשרי תר"כד איז אונטערגעשריבן אונטער
די דאָזיגע רייד, און אין אַלץ דעם זעלביגן יאָר
האָט ער געשריבן „דבר“, וואו ער האָט זיך אזוי
ווי נוקם געווען אָן דעם ע ו ל ס , וואָס האָט,
זעהנדיג די אָפּגעדעקטע וואונדן פון זיין נשמה,
געשריען „הייד!“ אזוי ווי ער וואָלט געשטאָ
נען באמת, א ב י נ ע און ניט אויס'ן
ע ש א פ אָט פון זיין פאָלקס און דער מענטש-
הייט'ס געוויסן. ער האָט דערפילט די פרעמד-
קייט, דעם גרויסן, פוסטן שטח, וואָס איז דאָ
צווישן אים און דעם „פובליקום“, יענע פרעמד-
קייט, יענע קאלטע, שוידערלאכע פוסטקייט,
וואָס אַלע גרויסע דיכטער פילן ארום זיך, ווען
זיי גייען צו נענטער צו מענטשן, און ער האָט
געזאָגט צו זיך אליין :

את רצפת האיש מעל סוכהך זרה הלאה, הנביא,
ונטשת לנבלים, —
תהי להם לצלות עליה צלים ולשפות סירם
ולחםם כה ידם,
ואת הניצוץ מלבבך זרה, יהיה למו להצית
ללום הקטרת אשר בפיחם
ולהאיר על שחוק הדרון, האורב כננב חחת שמשם,
ועל הצריח אשר בניעויהם.

זיינע מיפסטע און אינטימסטע, אויב ניט זיינע
„שטארקסטע“, לידער. מיט אים האָט ער אָנ-
געהויבן און צו אים האָט ער זיך אומגעקערט
נאָכדעם, ווי ער האָט יאָרנלאַנג ניט געשריבן
(אַדער ניט פאַרעפנטלאַכט) קיין שירים. זיינע
געציילטע לידער פון די לעצטע יאָרן זיינען אַלע
כמעט לידער פון שטילקייט און שווייגן און
שטומען טרויער.

עס האָט אים מיר געמאכט דער שטורם און
דער געשריי פון זיין אייגענעם האַרצן. ווי לאַנג
קאָן מען זיין אזוי אָנגעשטרענגט, אזוי אויפגע-
קאָכט ?

ווי לאַנג קאָן מען שטורמען די הימלען, וואָס
שווייגן און ענטפערן נישט ?

עס איז גאָר נישט קיין וואונדער, וואָס
ביאליק האָט אוועקגעלייגט זיין פען אויף אַ
צייט. אויף אַ שפיץ פון אַ פעלז אָדער אויס'ן
ברעג פון אַן אָפּגורנט קאָן מען ניט שטיין לאַנג.
און ער האָט זיך אויפגעהאלטן אויף אַ פעלז,
וואָס איז איבער אַ תהום געהאַנגען... עס האָט
געמוזט קומען אַ פּויעז נאָך די העכסטע, כמעט
איבערמענטשאַכע, קולות און ווירגעשרייען,
וואָס ער האָט אַרויסגעשטורמט פון זיך. עס
האָט אנדערש ניט געקאָנט זיין.

און ווען דאָס „פובליקום“ האָט זיך אויס-
געשטעלט אויף די פיס און געשריען „נאָך!“
איז ווילדער התלהבות, איז דער דיכטער שוין
געווען פארשוואנדן.

פאַר אים איז עס דאָך ניט געווען קיין שפיל,
קיין „קונסט“. ער איז קינימאָל ניט געווען
קיין „סינסטלער“, אַחוץ אין זיין שפראַך-שאַ-
פונג; ער איז, לויט פרע'ס טערמינאָלאָגיע, אַ
ד י כ ט ע ר . און ווען דער עולם איז זיך
אויפגעלאָפן ק ו ס ז אויף זיין טראַגישן
אויסזען, האָט ער געמוזט אַרויפּוואַרפן אַ קלייד
אויף זיינע נאָקעטע, נאָך שרייענדיגע, וואונדן
— און אָפּוונדערן זיך.

שוין איז סוף פון „בעיר ההרנה“ („אין
שחיטה-שטאָט“), האָט ער דערפילט, אז ער קאָן
נישט בלייבן לענגער אויפ'ן ע ש א פ אָט
(„וכל הארץ לי נרדום“), וואָס איז אומגעריכט
פאַר אים (די טראַגעדיע פון דיכטער!) גע-

נייס אויף און פארגנייס, אָט האָבן זיי געקניס און געבוקט זיך פאר דער לענגיגן פון דער נאכט, ווי פאר א געטין; אַמאָל האָבן זיי געשטאַרבענע פאַרגעטרט. אַמאָל — אַ מעכטיגן הערשער און אַמאָל — אַ שטיל הויזדאַטשעפּעניש...

דער דיכטער שאפטאייבער יעדעס מאָל די וועלט אין זיין פורעם און נאָך זיין געשטאַלט נאָך; אזוי שאפט יעדער איינער פון אונז דעם פּאַעט לויט דעם פורעם און דער געשטאַלט, וואָס אין זיי האָט זיך דער דיכטער צו אים אַנטפּלעקט. איינער האָט צום קלאָרסטן פאַרנומען זיין געשריי, ווען ער האָט, אינאיינעם מיט שטר קער האַרץ, אַרויסגערויסן, אַרויסגעדונערט פון זיך „שירי זעם“, איז ער פאַר אים „דער פּאַעט פון צער און צאַרן“, „דער נביא“; אַן אַנדערן האָט זיין געזיכט אויפגעלויכטן אין „ליר“ דער פון ליכט“, איז ער געוואָרן פאַר אים „דער זוניגער“; אַ דריטן האָט דורכגענומען זיינס אַ ליר פון פאַרצווייפּלונג, איז ער פאַר אים דער משורר פון הויבן, דער „נביא האחרית“; אַ פּערטער האָט געזען אויף זיין קאָפּ די קרוין פון „תחיה“, האָט ער פאַר אים קיין אַנדער נאָמען ניט, ווי „משורר התחיה“. און אזוי כּסדר.

ווייזט עס, אז מיר קענען נישט דעם דיכטער? ניין, מיר האָבן געזען זיין געזיכט און גוט געזען, נאָך יעדער — פון אַ באַזונדער זייט, אין אַ באַזונדער כאַמענט. דערפאַר זיינען פאַר שידן די בילדער. און ווען איינער רופט אים אָן „נאַציאָנאַלער דיכטער“ און אַן אַנדערער — איךדיכטער, לויקענען זיי נישט אָפּ איינער דעם אַנדערן, נאָך זיי זיינען בירדע גערעכט, אַלס וואָלו דברי אלהים חיים.

געוויס מוזן מיר זוכן — און אינסטינקטיוו זוכן מיר אַלע — הינטער די פילע בילדער און געשטאַלטן, פּינטלעך און מאַסעס, וואָס דער דיכטער האָט, — דעם אַ י ו י נ צ י נ ק ו ו אַ ל פון זייער אַלעמענס עקזיסטענץ, די נ ש מ ה, וואָס באַלעכט זיי, דעם אַ י ר, וואָס מאַכט פון זיי אַן איינהייט. אָבער דער וועג צו אַטדער אַ י ו נ ה י ט איז די פ י ל ה י ט. אַן אמת'ער דיכטער איז אַן

אומבאַשטימטע צאָל קרוין מיט איין צענטר. וועלן מיר האָבן אַ גענויעם באַגריף פון די ראַד דיוסן, וועלן מיר קענען אי דעם מיטלפונקט, אי די פאַרשירענע, גרעסערע און קלענערע, קרוינד ליניעס, וואָס ער האָט. אַלע דיכטערישע אויס שטראַלונגען פון ביאָלאָגיס פּינטלעך איך איז אוממעגלעך ארומצונעמען מיט איין בליק און פאַר איינמאָל. איך וועל זיך אָפּשטעלן נאָך אויף אַ פּאָר פון זיי: א) דער פּ א ט י ל ע ר ביאָלאָג, און ב) דער פּ א ט ע י ש ע ר.

אָטדי צוויי „כתורה'דיגע“ וועלטן זיינע, די שטילע וועלט און די אויפגעברויטע, זעהען מיר אין אַלע גרעסערע ציקלען פון זיינע לירער: אין די נאַטור-לירער, אין די ליבע לירער, אין די „נאַציאָנאַלע און אין די איךמאָטיוו, אין דעם העברעאישן און אין דעם אידישן טייל פון זיין פּאַעזיע... אין יעדער ספּערע און אין יעדן פּעריאָד פון זיין שאַפּן, הערן מיר אים שרייענ-דיג, ווי אַ לייב, און זעהען אים שטיל, ווי אַ שעפעלע.

קעגן הימל אויסגעשטרעקטע צאָרניגע פּויסטן און לעפּצן, וואָס שעפּטשן שטום אַ תּפּלה; פּלאַמיגער אויפגעשריין פון נביאות און קינדישע שפּילעוודיקייט פון פּאָלקס-ליר; שווימגער פּרייד און אָפּגורנטטיפּער טרויער; היליכנסטער פּאַט טאָס און שטילסטע אידיליע — ביידע זאַכן איז ביאָלאָג.

א.

דער שטילער ביאָלאָג.

... שפת אלים הרישית ים, לשון השאים.
לא קול ולא הכרה לה, צה נוגי נוגים,
וככמים לה ותפנות הוד וצבא חזינות.
כלטון זו יתודע אל כחירו רחמי...
(הכרחה.)

אויף דעם לשון רעדט ביאָלאָג אָפּט צו אונז און זיך אַליין. אויף אים האָט ער געשריבן

(*) ... עס איז ראַ אַ געמערשפּראַך אַ שטילע, אַ שפּראַך פון שווינגעניש, ניט קיין קול האַט זי און ניט קיין קלאַנג, נאָר פאַרבנייאַנס און כּוּסוּף און בילדער פּרעכטיגע און זעאונגען. אויף דעם לשון רעדט נאָט צו זיינע אויסדרויטלעך...

ת. נ. ביאליץ.

אָבער ער נייט ניט אויף איין וועג. ער זוכט
ניט שטענדיג נאָר איין שטערן. ער איז, ווי
דאָס באַשאַף, איינער און אַ סך. ער איז, ווי
די נאַטור, אייביג און, וו זי, בייט ער זיך איי-
ביג. היינט וויקלט ער זיך אין וואַלקנס, אין
טונקלקייטן, נאַכט און פינסטערע אָפּגרונטן
אַרום און אַרום. מאָרגן לייכט זיין געזיכט, און
ער גייט־אויף, ווי אַ זון אויף די שפיצן פון בערג.
אַ ים — אַנטפּלעקט ער זיין מאַכט פאַר אונז
אי אין שטורם, אי אין שטיל־זייט. פון זיין צאָרן
צינדן זיך אָן די הימלען און עס ציטערן די
גרונט־פּעסען פון דער ערד, אָבער אז עס קומט
די שעה פון צאַרטקייט, קאָן קיינער ניט זיין אזוי
צונעלאָזן, ווי ער. אז ער וויינט, וויינט די
נאַצע וועלט מיט אים, און אז ער שפּילט אַ
פּריילאַכס, טאַנצן שטערן און מזל־ות...

זעהען מיר אים וועגן ער איז שטיל, דוכט
זיך אונז, אז אין אים איז גאָרנישט ניטאָ, אַחוץ
שטיל־זייט; איז ער אויפֿגערוּדערט און עס
האָבן זיך צעשפּילט אין אים און צעשטורמט
די געבלייבן, זעט ער אונז אויס, ווי דער גאָט
פון אייביגן שטורם.

דערפון נעמען זיך די פאַרשיידענע מיינונגען,
וואָס מיר, לעזער, האָבן וועגן קינסטלער פון
אַט־דער הויכער כּדרגה... ניט נאָר זיינען מיר
אַליין פאַרשיידן, און יעדער פון אונז קוסט
אויפֿן דיכטער מיט זיין באַזונדערן
חוש הַראייה, און זעט אים ביי זיין אייגע-
נער באַלייכטונג, נאָר — און דאָס איז נאָך
וויכטיגער — דער דיכטער איז פּילגעשטאַלטיג,
און יעדער פון אונז זעט די געשטאַלט זיינע,
וואָס איז אים צום נאָענטסטן... צייגט אַ גע-
שליפענעם דימענט פאַר אַ רעדל־מענטש, וועלן
איינע אַנדרען אַזעלכע, אַנדערע — נאָר אַנדערע
קאָלירן... האָבען דאָך מענטשן אויך גאָט געזען
אין אַ סך פאַרשיידענע געשטאַלטן, איידער זיי
האָבן דערקענט זיין איין־און־איינציגקייט. אַט
האָבן זיי אים באַוואונדערט אין דער זון, וואָס

— — — — —
ובהשתחא כל העולם,
אשב אביט אל כוכבי,
כי אין עולם אלא אחד —
הוא העולם שבכוכבי.*

דאָס האָט געוואָנט ביאָליץ. ער האָט עס גע-
זאָגט וועגן זיך. ס'איז ריכטיג וועגן אַלע דיכ-
טער. יעדער אמת'ער פּאָעט האָט נאָר די וועלט,
וואָס אין האַרצן ביי אים, די וועלט, וואָס
ער אַליין באַשאַפּט. אָבער עס זיינען דאָ פאַר-
שיידענע מדרגה'ס פון שאַפּערס.

איינער איז אַליין פאַר זיך אַ וועלטלעך,
אַ קליינס. אַן אַנדערער איז אַ גרויסע
וועלט. אָבער נאָר איינע. פאַרלאָזט ער
זי, איז ער אַן אַ היים, אָן אַ וועג, און ער
בלאָנדזשעט אום אַ שטומער.

אין זיין אַבערער מדרגה איז אַ דיכטער
— וועלטן געזעצט, אומגענדלאַך גרויסע,
אומגענדלאַך פאַרשיידענע. נעכטן איז ער געווען
אין איינער, היינט איז ער אין אַן אַנדערער,
מאָרגן וועט ער זיין ווידער אין אַן אַנדערער, און
אויך אין יענער וועט ער נישט בלייבן. ער
איז אַן אייביגער וואַנדערער. אַלע צילן זיינען
זיינע און — אַלע וועגן.

ניט ער וויל „אַלין צוביסלאַך“: — אים איז
פּרעמד די פּלאַכע אַלזייטיקייט פון דעם דילע-
טאַנט. זיין דורשט איז: אַ לי. ניט אַלין
פאַרוכּן אויפֿן שפּיץ מעסער, נאָר אויסטרינקן,
אויסליידיגן יעדן בעכער ביז'ן דעק. ער איז
אַלע מאָל אַן אַנדערער, אָבער אין יעדן צייט
פונקט איז ער איינגעזעצט, ביז'ן מינד-
סטן ציטער פון דער נשמה. וואוהין ער נייט,
נייט ער ביז'ן כּוּף, ביז'ן ווייטסטן פונקט און
לעצטן ציל.

* ... און אז די נאַצע וועלט ווערט אַנטשוויגן.
זיך איד און קוק אויף מיין שטערן;
איד האב מיר נאָר איינאנזאיינציגע וועלט —
די וועלט, וואָס איז האַרצן ביי מיר.

פּרץ הירשביין

וואַרצלען.

וואַקסט דער פּיין אַרויס פון מיין בלוט און דערגרייכט די ווייטע הימלען. רוען אַלע זיבן הימלען אויף זיינע צווייגן.

אַבער זיבן ליכט האָט מיין פּאָטער אין מיין בלוט אָנגעצונדן, האָט מיין מוטער זיי גער כענטשט. איצטער ציען שטורמים פון אַלע עקן וועלט זייער פּלאַם אויסצולעשן. איצטער ציען קללות פון אַלע עקן וועלט מיין מוטערס ברכה אויסצולעשן. רוען אַלע וועגן אויף די צווייגן פון מיין פּיין, ווערט אין זייער ליכט מיין פּיין געלויטערט. ווערט אין זייער ליכט מיין פּרייד געבוירן.

* * *

איך האָב אַמאָל כּוּף זומער מיט מיין אַקסל געמיאַכט צייטערן און עפּאָכיים אָנגעלאָדן מיט הויטע, צייטיגע עפּל. אין אַז די זוניגע פּירות האָבן זיך אַרָאָפּגעשקאַטן פון בויכס צווייגן צו מינע פּיס, האָב איך פּאַרנומן די רייד פון די צווייגן :

— גרויס אין דער כּה פון דיין האַנט וואָס פּאַרגרינגערט אונזער אַקסט דעם זאַטן. געבענטש זאָל זיין דער כּה, וואָס קומט אין צייט אונזער מיט פּאַרגרינגערן.

נאָר איין גרינער עפּל האָט זיך אָפּגעריכט און מיט זיך נאָך אַ שטיק פּין גרינעם צווייג מיטגעריסן. ער איז געבליבן ליגן נעבן מינע פּיס און גאָר צום לעצטן האָט ער צו מיר גערעדט :

— געבענטש זאָל זיין דיין כּה וואָס ווייכט גיט פון פּיין גרעניץ, וואָס פּלייצט ווי אַ שטראָם איבער אַלע גרעניצן.

ווייל אַלץ האָט זיין צייט אונטערן הימל. און אויך מיין פּיין וועט צייטיג ווערן און מיט ליכט זיך אָנטרינקן און פּאַלן צו מינע פּיס.

* * *

איך וואַלט אויפּרייסן מיט מינע הענט האָס האַרץ פון מוטער ערד און זאָלן אַלע קוואַלן פון איר האַרצן שלאָגן איבער נאָר דער וועלט. איבער נאָר דער וועלט.

ווי קען איך אָבער דעם דאָרשיט זיין פנים צום קוואַל ווענדן ווען דער מדבר האָט אים אין זיינע אַרעפּס איינגעקלאַמערט ? אַזוי שטיי איך ביים טיר פון יעדן קוואַל און וואָך איבער אים און האַלט דעם שלאָס צו זיין טיר פּאַרדיגלט.

ווייל אַלץ האָט זיין צייט אונטערן הימל. און ווען אַפּילו עס צייטערט מיטער ערד און ווייל אַלע אירע קינדער צום שטויב דערנידערן, פּילט זיך דאָך אַז מיט צאָרן דער ווייט־סטער פון די שטערן און ער דער ערשטער זוכט אַ וועג זיך דורך אַלע רוימן.

נאכט-שארך און עס וועט זיך איר שלאָפן אזוי
נעשטאק, אזוי זיכער...

דערנאָך דערמאָנען זיך אים מעשיות פון
„סאָוואָז“... וואָס מיינערקע ננב, נאָך דעם, ווי
ער האָט אויסגעדינט, איז געקומען צוריק פון
האַרט, אויסגענייט מיט רויטס דאָס העמל...
און האָט דערציילט איינמאָל אין אַ לבנה-נאכט
אין מיטן מאַרק, וועגן יענע בערג... וועגן יענע
רייטער צווישן די בערג... וועגן יענע פּערד
און יענעם פּלאַמענדיגן זיך טראָגן אין די פינג-
סטערע נעכט... און אַ זיסער שוידער ניט אים
איבער'ן לייב אַדורך...

שפּירט ער זיך, משה הערשלי, ווי אַ יונגער
לייב, וואָס מען האָט נאָר אַס ערשט אַרויסגע-
לאָזט אין די מדבריות, דאָס ערשטע מאָל און
ביינאכט איינער אַליין...

און אז ער צושפּילט זיך אזוי אין דער פּאַנ-
טאָזיע, קומען אים אויף נאָך מעשיות אין קאָפּ:
וועגן אַ פיניע קאָנדיג, וואָס די גאַנצע שטאַט
דאָ האָט אים גוט געקענט. ווי ער פּלעגט ביי-
נאכט אַרומרינגלען אַ פּריצ'ס אַ הויף מיט זיין
נע חברה-לייט און דערנאָך אַריין אין פּאַלאַץ און
גענומען גאָלד, זילבער, וויפּיל דאָס האַרץ האָט
געגלוסט און טיילמאָל נאָך, אויך דאָס ווייב...
דאָס אַליץ גערענקט גוט די היגע שטאַט און אויך
די גאַנצע געגענט אַרום אויף צענדליגער מיילן...

ווערט משה-הערשליען אזוי זילבער-כשוף-דיג
דאָס שיינען פון דער לבנה, בשעת ער קוקט
אויף איר אין פּעלד איינער אַליין און דער פּאָר-
טער פרעגט אים, זענענדיג אים אזוי שטיין :

— נו, הערשעלע, האָסט זיך שוין גוט באַ-
טראכט וועגן דעם אַלעם, וואָס מיר האָבן דאָ
געשמועסט?...

— יאָ, טאַטע, — ענטפּערט משה הערשלי ווי

קומענדיג צו זיך, — מיר וועלן גיין... מיר וועלן
דינגען דעם סאָד... עס וועט זיין גוט.

און דער פּאָטער, אויבשטייענדיג פון שטיין
נייט צוזאַמען מיט דעם זון, אָרעם ביי ארעם,
שוין לאַנג נישט פּילענדיג זיך אזוי גוט מיט
זיין סינד, ווי אַצינד. אַצט ווייסט ער ערשט,
אַז ער האָט אַ סינד, ווי עס דאַרף צו זיין. אי
מען קען מיט אים שמועסן אַ וואָרט, אי ער איז
גאָרנישט אזוי צולאָזן אויך, ווי מענטשן זאָגן...
די מיינער זאָלן זיי הינסן שטיין... און, אפּילו,
אויב יאָ אַביסל, שאַדט אויך נישט... אפּשר איז
ער, דער אַלטער אַליין, אין זיינע אינגלשע יאָרן,
אויך נישט געווען אַנדערש... אַכטצן יאָר דער
גאַנצער יונג... און ער זעט גאָר נישט איין מיט
וואָס ער איז אַנדערש... אדרבה, ער שפּירט נאָן
אזוי גוט, ווי דאָס בלוט, וואָס פּליסט אין יעד-
נעמס אָרען איז זיין בלוט, זיין אייגנס... און
ער זאָגט צו אים :

— הערשעלע, דו ווייסט וואָס? ... איך
וואָלט דיר נאָך געוואָלט אַוועקגעבען דאָס הויז
מיינס אויך... איך מיט דער מאַמען, וואָס
דאַרפן מיר דען? מיר קענען זיך אַריינציען אַט
אין דער קאַמער אַריין, וואו איך האַלט די היט-
לען... מיר וועלן זיך קענען געפינען פּלאַץ אפּילו
מיט די היטלען צוזאַמען אויך... אַבי, דו מיינ
זינד, זאָלסט זיין נאָנט, וואָס נעמער... ס'איז
אַ נחמ...

אזוי האָט דער אַלטער געזאָגט.
און משה הערשלי האָט גאָרנישט געזאָגט,
נאָר געקלערט: „סאָוואָזער בערג, שטילע נעכט.
ברייטע פּעלדער“... און אַליץ האָט זיך אזוי
צוזאַמענגעמישט, אַז ער האָט ניט געפּילט ווי
די רעשט שטיקל וועג איז פּאַרשוואַנדן געוואָרן,
בישעט ער מיט'ן פּאָטער זיינען אָנגעקומען צו
דעם פּאַכטער פון דעם דאָרף ריטשיסק, שוין
שפּעט אין דער נאַכט, צום נאַכטלעגער...

א שטיקל ברויס, ביינאכט, הירוזש מיט מילך. פלעגן זיצן אויסגעזעצט די נאנצע גאס מיט מענטשן מיט די שוועלאך אויף דער פאטשענע און גענעסן. און אזוי ווי איך האָב מיך גע- פירט, האָט מיר טאקע גאָט געהאַלפֿן און זעסן יאָר נאָך דער חתונה האָב איך מיר שוין אליין געקויפט אַ שטיקל פּלאַץ, אַליין אויסגעבויט דאָס הייז. די מאַמע דיינע, אזוי ווי דו קוקסט ז אָן, האָט אַליין געמראָגן ציגל, געשלעפט ברע- טער, דערנאָך, גאָט האָט געהאַלפֿן, ס'איז פאַר- טיג געוואָרן, אַרײַנגעצויגן זיך אין אײַגענע הויז, אין אַן אײַגענער פּרישער, נײַער דירה, בין איך דאָך יאָ גליקלאַכער מענטש. איך בין דאָך אַ מענטש פאַר זיך. וואָרים אזוי, וואָג וואָלט איך טאקע געטאָן אָן דעם הייז? קיין בעל הבית וועט דאָך מיר נישט אַרײַנקומע היינט דרייען דעם קאַפּ, מיט דיר היינעלע... נאָ גאָר נישט... ס'איז גוט, מיין קינד. ס'איז אַלץ גוט...

און אז גאָט וועט העלפֿן, וועסט זיך פירן ווי גוט איז, וועסטו זיך פרייען מיט דיין ווייב. עס ווערט געבוירן אַ קינד, ווערט די פרייד נאָך גרעסער, פאַרנערעט זי זיך אין דער גאַנצער משפּחה. וואָס דען!... נאָר גוט, שײַן פאַר גאָט און פאַר לײַטן. מען עסט, מען לעבט און מען וואוינט שײַן אין מען האַט הנאה פון לעבן. קומט אַ ראש השנה, יום כּפור, נאָך דעם ווי דאָס אויבסט פון סאָד וועיכטו שוין האָבן צו- נויפגעקליבן, האַלב דערפון, דאָס ווייכע, וואָך קען נישט ליגן — פאַרקויפט, די ווינטערדיגע אָפּגעשטאַטן אין אַ גומיאויסגעבעטן קעלער מיט אַ סך שרמיו, — איז מען צוריק אין שטאָט. יום טוב, מען דאוונט, מען בלאָזט שופר אין שול, קובסטו, ביסטו שײַן אַ מענטש גלייך מיט אַלע מענטשן. וואָס דען?...

הערט משה הערשלאַ דעם פּאָטערס אַלטע, נו טע רייד און אים גלוקט זיך אזש אויסצוציען זיך דאָ אויפ'ן פעלד, פאַר נוטקייט, אַנטקעגן די לבנה און צו געבן אַ קוועטש מיט די מוסקולן, וואָס האָבן זיך ביי אים ווי אויפגעשטעלט, כדי צו דערפילן דעם גאַנצן טעם פון דעם פּאָטערס רייד... פּרעגט ער דעם טאטן:

— טאַטעשי, ביסט נאָך נישט מיד?...

— ניין, — ענטווערט דער פּאָטער, — כ'וועל דיר זאָגן דעם גאַנצן אמת... וויפיל זיי נען מיר שוין אָפּגעזאַנגען, שוין באַלד דריי חלקים וועג?... אז פון פאַרריידן זיך, פיל איך נאָר נישט, וואו די וועג איז מיר פאַרשוואונדן.

— נו, זעין זיך טאַטע. איך וועל אויף דיר ווארטן. אָט האָסטו דאָ אַ גוטן שטיין צום זיצן...

און דער אַלטער מרדכי זעצט זיך געלאָסן אַראָפּ און דער זון גייט אזוי היין און צוריק איבער דער סטעזשקע, ווי ער וואָלט געהאַלטן וואָך... און טראַכט זיך אזוי וועגן הערשלייב לען, זיין גוטן-ברודער, וועלכער איז געבליבן אין שטאָט און וועלכן, אויב ער וועט דינגען דעם סאָד, וועט ער אים אַרויסציען צו זיך... ביידע וועלן זיין אין סאָד... אויך זיין טשיפעלען וועט ער באַלד אַרויסנעמען... עס וועט זיין אַ לעבן!.

— הא, טאַטע, ניין? — גיט ער זיך אַ וועג צום פּאָטער גלייך ווי יענער וואָלט גע- וואוסט, וואָס ער טראַכט, — דאָ קען מען גאָר נישט אויבמאָן?...

— אז גאָט העלפֿט... — מאַכט דער פּאָ- טער — וואָס דען, ניין? ווער שמועסט נאָך, אז דער זומער איז אַ גוטער, ווי עס ווויזט זיך ביז היינט אויס... און, אז קיין שטורם וועט נישט אַראָפּוואַרפֿן פון די ביימער...

און משה הערשלאַ פאַרטראַכט זיך טאקע וועגן די ביימער, וועלכע מען וועט דאַרפֿן ביינאַכט היטן. וועגען גנבים אין פינגסטערע נעכט... אַך, ווי ער האָט ליב אזא אַרבעט! נאר ביי איי וועט מען נישט גנב'ענען. צי אים וועלן זיי קומען: „הערשלאַ... קום אַ ביכּ אַרויס אויפ'ן וועג!...“ און ער וועט אויפמאַכן דאָס מירל איינס ביינאַכט, אַרויסגיין צו זיי און זיך שטעלן אונטערן פלייט שמועסן, פון וואָס זיין טשיפעלע וועט הערן דורכ'ן שלאַף, ווי עס טוט זיך עפעס אונטער'ן פלייט, נעבן דעם אָרט, וואו די שלאַף ברעט שטייט אין עס הערן זיך פון דער נאַכט אַרויס אַזעלכע גומבאַקאַטע און היימישע שטי מען, וואָס שמועסן וועגן עפעס ליבס מיט אַ זיסן

קלינגט ער ארויס מיט זיין יונג, פרוילאך געד
לעכטער און די אויגן הייבן אן ביי אים צו
פינקלען מיט ננב'ישן איבערגעפלאַסענעם
שמיכל...

— יא, — זאגט מען אים, — אָבער דו
פארשטייכט נישט, וואָס מען מיינט. מען
מיינט, אז דו האָסט חתונה געהאט, דארפסטו
דאָך האָבן פרנסה...

— נו, דינגט מיר אַ סאָד! — האָט ער
אַ זאָג געמאָן.

— סטייטש, זיין און ארבעט.

— ניין, דאָס נישט...

אזוי האָט ער נאָך געוואָלט עפעס אַזוינס,
וואָס שמעקט מיט הפקירות, מיט פרויקייט, מיט
ווילדקייט. ער וואָלט געוואָלט אויך, צום בייז
שפיל, מען זאָל אים אַ פערדל קויפן, אָבער נישט
חליה, אָן אַ רויס „סטערלדויל“ ביי דעם
בייטש...

האָט אויך דער פאָטער געזען, אז ס'איז
שלעכט, אז ער הויבט אָן אַרומצוגיין ליידיג.
ווארים אַ יונג, שיין ווייבל האָט ער, גלוסט זיך
טאקע נישט צו ארבעטן, ערשט נאָך גיכער נישט,
ווי פריער. ס'אָנדערע, ער איז דאָך שוין עפנס
אַ חתינהגעמאַכטער זון, אַ מענטש פאר זיך
און ער קען דאָך נישט האָבן אזא העזה צו אים,
ווי צו אַ אינגל, אַנידערזעצן אים דוקא ארבעטן.
און אויך, וואָלט ער אים דען געפלאַגט? דרייט
זיך אַרום משה הערשל איין וואָך און קוישט
זיך מיט'ן ווייבל פאר'ן אָפגענעם פענסטער, אז
די גאַנצע גאַס זאָל זען. מען זייגט זיך פשוט
פון די ליפן אַרויס, בפרט נאָך, אז זי, אַוועלכע
רויטע, געזונטע קארעלן-ליפלאך ווי זי האָט,
גיט עס אים טאקע... זעט דאָך דער פאָטער,
אַז עס וועט פון דעם קיין פרנסה נישט אַרויס-
קומען... פארקערט נאָך, דאָס ליזן נאָך מאַכן,
אַז מען זאָל דארפן מער פרנסה אַה... זאָגט
ער:

— הער, משה'ל, ביי דיין טאַטן האָסטו אַליץ
גע'פועלע'ט... ווילסט אַ סאָד, קום מיט מיר
היינט פארנאַכט אַרויס אין „ריטשיסקער" הויף

אַררין, ווען כ'וועל אַעקלייגן די אַרבעט, און
כ'וועל דיר דינגען דעם הויפּישן סאָד. נום? ...
— נום. — זאָגט משה הערשל.

און פארנאַכט, געזענדיג זיך מיט זיין יונגן
ווייבל און הייסנדיג זי דערווייל זיך באַניין אָן
אים, ביז זיין צוריקומען... הויבט ער זיך אויף
און גייט אַוועק מיט זיין טאַטן אויפן וועג, וואָס
פירט גלייך אַוועק אין די גרינע פעלדער אַררין.

דער וועג איז אַן אויסגעשטערנטער, אַ שיינע
לכנה קוקט אַראָפּ איבער'ן געלן פעלד, זיכערט
זיך אין שטייט פארטראַכט איבער דער גאַנצ
צער געגנט. ס'איז שטיל, נאָר פון דער זייט
פעלד, ביי דער האַרטערער, אויסגעטראַטענער
סטעזשקע וואו זיי ניען, באַגלייט זיי די גאַנצע
צייט דאָס שפּילן פון די פאַרשידענע ווערים אין
די גראָזן. ס'איז אַ שיינע, זעלטן שיינע נאַכט,
און דער פאָטער מרדכי פישל'ס לערנט דעם
זון אזוי:

— האָסט חתונה געהאַט, דארפסטו זען, אַז
נאָט זאָל העלפן, איך מיין דו דאַרפסט טאָן
עפעס. און אַז נאָט העלפט טאקע, מען ווערט
אַ שטיקל מענטש, מען קויפט זיך אַררין אין
שטוב שיין מעבל, וואָרים מען דאַרף עס דאָך
אויך. ס'איז דאָך היינט נישט פאַרצייטנס. ווען
איך האָב חתונה געהאַט מיט דיין מאַמען, דאָ
מאָלט איז געווען גענוג אַ פאַר הויזן פון לייזונט
אַ קלייד, אַ וואַטאָוקע, וואָס וואַלנערט זיך נאָך
אַרום ביי אונז אויפ'ן בירדעם און האָט געקענט
לעבן זעכציג יאָר, ווי לאַנג דער מענטש האָט
נאָר געלעבט. זי ליגט דאָך נאָך ביי אונז אויפ'ן
ביידעם און קען נאָר נישט צוריסן ווערן... אָבער
היינט איז אַן אַנדער וועלט. בעטן מיט קעפ'ן
שטיק, בשעת מיר, איך מיט דער מאַמען האָב
געהאַט גענוג 6 יאָר צייט נאָך דער חתונה צו
וואוינען אין דיין זיידנ'ס, עלוי השלום, אַ קאַ-
מער... אַ פינסטערער קאַמער. יאָ, אַנטקעגן
וואָס זשע? העלפט נאָט, שטעלט מען זיך טאקע
אַררין שיין מעבל, מען מאַכט זיך צו נאָך עפעס
וואָס מען דאַרף, ווארים באַקליידט ביסטו דאָך,
און מען לעבט טאקע שיין. היינטיגע צייטן
עסט מען בולקאלאך, אַ שטיקל פלייש צו דער
וועטשערע. אין אונזער צייט האָט מען גענעם;

ביינסט נאך זיינע עלטערן. אזוי איז אים אייניג געפאלן, דעם יונגן מאן... הייסט ער אים אויפ' זען, משה-הערשל. און דער יונגערמאן זאגט: א מינוטקעלע, איך לויף מיך נאך אריין געזע- גענען מיט'ן שווער. מסתמא האָט ער אויך געמיינט דאָס ווייבל. מילא, א יונגערמאן נאך דער חתונה, קא' חידוש נישט... פארוואָס דען נישט?... לויפט ער, דער יונגערמאן, געשווינט, געשווינט, זאמט זיך דאָרט אָפּ אין שטוב א זען מינוט און קומט באַלד צוריק צולויפן אין גאס ארויס אָן אָטעם און מיט'ן טלית-זאָס אונטער'ן אָרעם, אזוי ווי ער האָט אים נאך פריער געטראָגן, בפרט נאך איצט, ווען ער דארף פאָרן. און וועלכער איד לאָזט עס זיך אין וועג אריין אָן טלית און תפילין? לויפט ער צו צום וואָגן פארסאָפּטערהייט און משה-הערשל טרייבט אים נאך אונטער: גיכער, גיכער... העלפט אים אריינזאָרפן זיך אין וואָגן אריין, וואו ער אליין שפּרינגט אויך באלד אַרויף, כאַפּנדיג די בייטש מיט די לייטשעס אין די הענט אַריין, און גיט מיט אים א פאָר איבער דער גאס, אַז פּיער איז געפּלויגן פון די שטיי- גער. אַלע מענטשן האָבן זיך אומגעקוקט, אַנט- לאָפן אָן דער זייט קוים מיט'ן לעבן, און געקוקט שטאַרק פאר'חרוּש'ט, וואוהין קאָן עס דער יונ- גערמאן, א זידענער, פאָרן מיט משה-הערש- לען? און גלאַט אזוי ווי קומט עס, ווייל אַלע ווייסן דאָך, אַז משה-הערשל האָט אפּילו קיין זכר נישט פון קיין געשפּאַן, נאָר ווער וועט זיך גיין אָנרופן אַז דאָס פּערד זעצט אַזאַ גאַ- לאָפּ און דער וואָגן שפּרינגט אין דער הייך? און ער, משה-הערשל, גיט א פאָר אַרום און אַרום די גאַנצע גאס און דערנאָך א פאָר אַריין דורך דער אַנדערער זייט הויף, צו אברהם גימ- פעלס אין הויף, זיין פּערד און וועגעלע טאַקע געווען:

— נו, יונגערמאן, קריך אַראָפּ... טפּיר-ר-ר... און גיט א פאָר אַרויף אַזש מיט'ן פּערד'ס קאַפּ און מיט האַלְבאַלעס אויף דער וואנט...

דער יונגערמאן האָט נישט פאַרשטאַנען, וואָס ער מיינט. ער האָט געמיינט, אַז ער טרעט

אַפּ ערנעץ נעמען היי, אָדער האָבער, און ער פּרעגט:

— נאך וואָס אַראָפּקריכן?

— שוין, ביזט שוין אין סעריזין... קענטסט שוין גיין אַהיים אויף שבת...

אזעלכע געלעכטערלאַך פלעגט ער מאַכן. טאָ ווער האָט געהאַט דאָס האַרץ אים נישט ליב צו האָבן? פלעגט אים דער פּאָטער טאַקע שטאַרק ליבן. א געראַטענער, א יונגער, שוין ווי א ליכט, נאָר צרות. און אין דער נאַטור דוקא נישט קיין שלעכטער אויך. ער פלעגט די מאַמען נישט איינמאַל צוליב טאָן און, ווען זי האָט אים אַרויפגעלייגט דאָס היטל אויפ'ן קאַפּ, בשעת זי האָט אים צוגעטראָגן א בולקעלע מיט א שטיקל הערינג, אָדער א בולקעלע מיט קעז, — פלעגט ער עס נישט צוריק אַראָפּ- וואַרפן, דאָס היטל... האָט ער געגעסן דער מאַמען צוליב, אזוי ווי אַלע מענטשן עס... מען זאָל זאָגן, אַז ער האָט עס געמאָן אויס שלעכט קייט, וואָס ער האָט זיך געפירט אזוי אַביסל גיט אידישלאַך? ניין. אָדער אויס אפיקורסות?... ניין. אויך נישט, היליגה, ווייל משה-הערשל איז געווען אזוי ווייט פון אפיקורסות, ווי מורה פון מערב... נאָר גלאַט אזוי, ווייל, פּרויזלאַך, הפּסר. א יונג, ס'בלוט שפּריצט אים פון די אָדערן אַרויס... נאָר דאָס מיט די שיקסעס האָט דער טאַטע איינגעזען, אַז דאָס איז נישט קיין גלייכע זאַך, האָט ער אים חתונה געמאַכט און געגעבן אים א מיידל, א שיינס, ווי זיין האַרץ האָט נאָר גענלויסט. האָט ער טאַקע אויפגעהערט צו לויפן נאך שיקסעס. אָבער נאָר נישט... צו אידישקייט, צו פירן זיך אין א גלייכן וועג, ווי א מענטש נאך א חתונה מיט א תּכּלית, מיט א שטייגער — דאָס נישט... דאָס האָט מען נישט געקאָנט ביי אים פּועל'ן... טענה'עט מען צו אים, דער פּאָטער, די מר- טער און גוטע פּריינט:

— סטיימיט, משה-הערשל, האָסט דאָך שוין חתונה געהאַט און דו האָסט אַזאַ שוין ווייבל... כ'לעבן, ס'איז א שאַד זאָלסט זי, זמיערניען!...

— וואָס הייסט זמיערניען?... — פּרעגט זי צו ווייל זי נישט אזוי גוט ווי איך? —

א דער ציילונג.

משה'ל, משה'ל, מו אן דאָס היטל, זיין נישט אין גאַלן קאָפּ ביים טיש. איך ווי איך, נאָר עס נייען אַרויך מענטשן צו דער ברונע נאָך וואַסער און גלאַט אווי, ס'איז דאָך אַ גאָס... טו מיר נישט קיין חרפות און כּוונות... אָבער משה'ל האָט נישט געוואָלט פּאַלנן. ער וויל נישט, אַז דער קאָפּ זאָל אים פּאַררעמפּן ווערן. פּלעגט ער זיך מיט אַ געלעכטערל אַ רוה אָננעבן: און וואָס האָט ער אים געקאָנט טאָן, ניין אים שלאָגן? וואָס אַן אמת, ער איז דאָך אַ טאַטע און ער האָט אים ליב געהאַט ווי דאָס לעבן. און ס'איז געווען וועמען ליב צו האָבן: גער זונט, שיינ, שטאַרק, פּלינק און די פּרילאָכ-קיט, די געלעכטערלאַך, וואָס ער פּלעגט זיך מאַכן...

אַט איז ער געגאַנגען איינמאָל אין גאָס. זעט ער אַ יונגערמאַן, חיים-לייב שניטער'ס איידים, וואָס האָט נאָר וואָס ערשט חתונה געהאַט אַהער פון דער פּרעמד, גייט ער מיט'ן פּאַמעטענעם טלית און תּפּילין פון דאַוונען, שטייט אַ פּור אינמיטן גאָס, אַ לידיגע, קיינער איז נישטאָ געבן איר, גייט ער צו, דער יונגער-מאַן, קוקט, קוקט, נאָר ער האָט נישט וועמען צו פרעגן, שפּרינגט ער שוין אונטער, משה'ל הערש'ל, און ניט אים אַ פרעג: וועמען זוכי ס'טו?...

— דעם בעל-עגלה... — ענטפּערט יענער.

— איך בין עס... — ווייזט ער אים אויף זיך. און דער יונגערמאַן, ערשט נישט לאָנג חתונה געהאַט אַהער, פון וואַנען זאָל ער אים קענען, אַז משה'ל הערש'ל איז נישט דער בעל-הבית פון פּערד און ווענעלע, און אַז ווי קומט ער דער גלאַט צו אַ פּערד און ווענעלע? נעמט ער און אין זיך מיט אים משה'ל, דער יונגערמאַן, ער זאָל מיט אים פּאַרן קיין סערצין, עטלאַכע מייל אינגאַנצן, אויף שבת, ער האָט זיך פּאַר-

מרכי פּישלם איז געווען אַ הויכער, אל' טער איר, מיט געשלאָסענע טריט, מיט אַ גרוי' לאַך בערדל. אַ היטלמאַכער כל ימו און גער גאַנגען זיך זיין וועגס שטיק, שיינ. נאָר, אַז ס'איז נישט באַשערט אויסצולעבן בכבוד די יאָרן, דאַרף אים גאָט געבן צער גירול בנים. דאָס הייסט הלילה נישט, אַז די קינדער זיינע האָבן זיך נישט געהאַלטן, וואָלט ער נאָר געהאַט אַזוי פיל, אינגאַנצן צוויי: אַ זון מיט אַ טאָכ'טער. נאָר צער האָט ער געהאַט פון זיין זונ'ס פּירונג. ער ווי ער, די מוטער — דאָס גלייכן. וואָס פּאַרבויוגן דען נישט טאַטע-כאַמע? נאָר די שטאַט... די שטאַט רעדט, מען מאַכט אויף אַ וועלט מיט לייט די מילער... ס'אַנדערע — זיי רירן שוין גאָר נישט אויך... וואָרעם דער זון זיינער איז אַנעלכער, וואָס די גאַנצע שטאַט ציטערט פאַר אים. כח האָט אים גאָט, ברוך הוא, געגעבן, נאָר צום ניין אין נישט-גלייכן וועג. ער האָט אים חתונה געמאַכט צום ער-שטן, מיינענדיג, אַ דאָס וועט פּועל'ן, ער זאָל זיך פירן בדרך הישר, ווייל מען פּלעגט אַלין קומען זאָגן, — זע נאָר, גיי נאָר אַרויס אין גאָס דיין משה הערש'ל דרייט זיך שוין צווישן די שיקסעס און לאָזט קיין איינע נישט אַדורד... נו, מילא, האָט ער אים חתונה געמאַכט. וואָס נאָך האָט ער געקאָנט טאָן? און גענוג פּרי. עס האָט אָבער נישט גע'פּועל'ט. ער האָט זיין חוב אָפּגעבן, אָבער דאָס פירן זיך פון מענטש, דער יצר טוב און דער יצר הרע, ליגט ביי אים אַליין אין די הענט — גאָט'ס וועגן זיינע פּאַר-שירן: שלעכטע און גוטע און דער מענטש האָט די ברירה. האָט זיך אָבער זיין זון אויס-געקליבן דעם שלעכטן, שטענדיג דעם שלעכטן, און באַלד פון קליינהייט-אויף... פּלעגט ער ויזן אַמאָל ביים טיש און צו-העלפן דעם פּאַטער די דאַשקעס אָפּצושטעכן, די גלאַנציגע, וואָס מען מאַכט צו די נוי'שע היט-לען, פּלעגט ער זיך בעטן, ווי ביי אַ גולן:

ב א ר ג מ א ו

דער ברויטער בוים פון הימל
 כייגט זיך איין צו מיין געצעלט,
 און שאַקלט זיינע שימערדיגע צווייגן;
 פאלן שטערן אויף דעם דאך פון מיין געצעלט,
 שטערן אין דעם פלעכט פון מיינע האַר.
 לאַזט דער גרויסער באַרג
 די רוישיגע קאסקאדן אין די פעלזן,
 און שלייכט פאַמעליך צו מיין שוועל,
 מיט אַ גרויסן שוואַרצן בעכער אין זיין האַנט,
 מיט שוואַרצן וויין
 פון נאַכט און שוויגעניס און שטערן.

עפן זיך, עפן זיך,
 קעל פאַרשמאַכטע,
 זופ און ווער דאַרשטיג,
 זופ און ווער שמאַכטיג נאָך מער.
 דער ווינט פאַרלאַזט די שפיצן בוימער
 און לעגט זיך ביי מיין טיר,
 און זעט מיך טרינקן
 דעם שוואַרצן פונקעלדיגן טראַנק.

דער ים הויבט זיך צום ברעג פון באַרג,
 לענדער שווימן ווי גרויכע פויגלען
 און גענענען צו מיין באַרג.
 די רוישיגע קאסקאדן האַרן,
 די רוישיגע קאסקאדן גיסן זיך שווייגעדיג
 אין אַ שטילער געהייליגטער הייל.
 זעל דו מיין,
 ביסט אַ שטילע געהייליגטע הייל —
 פאַרגיי ווי דער ווינט אויף די צווייגן,
 פאַרגיי ווי די שטערן וואָס פאלן
 אין פלעכט פון מיינע האַר.

על פי נוסח קראפטקין, צי על פי נוסח בעי-
 לאמי. נראד אזא בוויפרינציפ, דוכט מיר, וואָלט
 געפונען דעם גרינגסטן וויי-
 דערשט א נד מצד דעם איצטיגן מענטשן,
 אין וועמעס „נאטור“ איז נאך גאנץ ווייט פון
 מסכים צו זיין אויף די מאָדאלאישע פאָדערונגען
 פון דעם העכערן פרייהייטלאַכן קאָמוניום. אָבער
 נראד אזא בוויפרינציפ וואָלט געווען א נוטער
 אריינפיר אין א העכערער געזעלשאפטס-
 פאָרם, צו וועלכער דער מענטש וואָלט זיך ביס-
 לאַכזוויי ארויפגעמענטשלט, ניט אין דלות,
 חקת און נויט, וואָס קאָנען נאָר אויפציען ווילי-
 דע נפמחאינסטינקטן און אומגעזעטיגטע
 „איך“־אפטיטן, נאָר אין אן עקאָנאָמיש
 געזיכערטע עקסיסטענץ, אָן דאגות
 פאר דעם מאָרנדיגן טאָג, וועלכע עכנט פאר
 אים אויף אין דרעזעלביגער צייט די מעלאכ-
 קייט אויסצוקלייבן פאר זיך יענעם באַרוף אין
 לעבן, וואָס איז אַם בעסטן צוגעפאסט צו זיינע
 פייאזינקייטן און אידעאלן. נראד אין אזא לעבן,
 דוכט מיר, קאָן דער מענטש אָנהויבן צו פאָר-
 שטיין און שעצן יענע העכערע מענטשלעכע
 קרעפטן, „וואָס האָבן איר אייגענעם ציל אין
 זיך גופא“. און נאָר ווען דער מענטש וועט
 ווערן א מענטש, ווען אָט־די קרעפטן
 און אַרבעטן וועלן ביי אים געווינען די איבער-
 וויג איבער די קרעפטן און אַרבעטן, דורך וועל-
 כע ער באַשאַפט „חיצוניות“ דין
 נוצן“, נאָר דעמאָלט וועט פאר אים גע-
 מאַלט זיין די מעלאכאקייט איבערצוגיין צו א
 לעבן אין א העכערער פרייקאָמוניטישער
 געזעלשאפטס־פאָרם.

ט ישן בוויפרינציפ, וועלכן מאַרס
 האָט פאָרדערשלאָגן אין זיין „קאפיטאל“.
 שטייט מען אָבער אויף דעם באָדן פון אַט
 דעם בוויפרינציפ, מזומען לכתחילה
 זיך אָפזאָגן פון דעם דריטן אינטער-
 נאַציאָנאַל און זיינע פאָדער-
 רונגען, שוין מחמת דעם פשוט'ן טעם,
 וואָס זיי זיינען געבויט אויף דעם יסוד פון
 ריינעם קאָמוניזם. אזא קאָמוניזם
 טראַגט אין דער איצטיגער צייט, מיט דער איי-
 טיגער מענטשהייט, אין זיך די געפאָר, אז דער
 עקאָנאָמישער לעבן זאָל צעשטערט ווערן און
 די געזעלשאפט זאָל אוועקגעשטעלט ווערן פאר
 דער נויטווענדיקייט ווידער איינצופירן די סטרי-
 כיש־בלינדע מאכט פון דעם קאפיטאליום.
 פון דער אנדער זייט און אָבער ביי מיר
 ניטאָ קיין ברעקל סבב, אז אויב דער צוקונפטי-
 גער סאָציאליסטישער אינטערנאַציאָנאַל זאָל
 ערנסט אויפנעמען דעם פראָבלעם פון אַ
 סאָציאלער רעוואָלוציע אויף די יסודות פון אַ
 „קולטור־מינימום“; אויב ער זאָל ארויסרוקן
 פאר דעם אַלגעמלאַכן פראָלעטאריאט די אויפ-
 גאבע: אַפּשאַפן די הונגער־בייטיש,
 אָפּשאַפן די „בלינדע מאכט“ פון דעם איצטיגן
 רעזשים, אויף וועלכער עס שטיצט זיך די גאנ-
 צע עקאָנאָמישע און אויך די פאָליטישע קאָ-
 שאפט פון דער ברוזשואַזיע, און אויב דער אַל-
 וועלטלאַכער פראָלעטאריאט וואָלט דערביי קלאָר
 פארשטאנען, אז אין דער סאָציאלער רעוואָלוציו-
 ציע גייט עס ניט נאָר אין דעם גורל פון דעם
 לוינ־אַרבעטער־קלאַס, נאָר מער
 פאר אַלע אין דעם גורל פון דעם מענטשן,
 וואָס שטרעבט צו אַ לעבן און מענטש-
 לאַכערן שייכות, וואָלטן די אויס-
 זיכטן אויף אַ סאָציאליסטישן איבערקער גוואל-
 דיג געוואקסן און צווישן די צוויי פיינדלאַכע
 לאַגערן, — דעם סאָציאליסטישן אין דעם קאָ-
 מוניסטישן, — וואָלט זיך געקאָנט איינשטעלן
 א ברידערלאַכע פארשטענדנים...

בעתן פאר דער געזעלשאפט, — צוליב דעם קור-
 מורמינימום, — נא צע צע י א ר ,
 און אז ערשט נאך אַט דעם אבליגאטארישן אר-
 בעטסדינסט, זאל ער, א פארזיכערטער מיט
 חיונה פאר'ן נאנצן לעבן, ארויס פריי, און
 אויב ער וויל זיך ווייטער באטייליגן עקאָנאָמיש
 צוליב פראָדוצירן שטער, וואָס שטימט אַרױבער
 דעם קולטור־מינימום, זאל דאָס געשען אין פרייע
 קאָאָפּעראַטיון*.)

באַלד נאָכדעם איז איז אין רייטשלאַנד ער-
 שינען דאָס באַקאַנטע בוך פון אַט ל י ע נ -
 ט י ק ו ס : (פּראָפּעקאָר באַל אַ ד) : „א
 בליק אין דעם צוקונפֿטיגסטן“, וואו אַט דער
 געדאַנק איז אוועקגעלעגט געוואָרן אין דעם יסוד
 פון אַ גלענצענדער סטאַטיסטישער אויספאַר-
 שונג, וואָס האָט באַוווּן, אז די „ממשלה פון
 נויטווענד־קייט“ דאַרף דויערן ניט מער ווי אַ
 זעקס־זיבן יאָר : אזוי, אז אויב די שול־צייט
 זאָל זיך ענדיגן מיט דעם זעכצענטן לעבנס־יאָר,
 וואָלט דער אַבליגאטאָרישער אַרבעטס־דינסט זיך
 געקאָנט ענדיגן מיט דעם 22־טן אָדער 23־טן
 לעבנס־יאָר*.)

פּראָפּעקאָר באַלאָרס בוך איז נאָך דער איצ־
 טיגער דייטשער רעוואָלוציע אַרויס אין אַ צוויי־
 טער אויפֿלאַגע, מיט נױע אויסרעכענונגען,
 לויט וועלכע עס קומט אויס, אז ביי דעם איצ־
 טיגן געווענעם צענטער צענטער פון די
 פּראָדוקט־וויכחות דאַרף די ממשלה פון נויט־
 ווענד־קייט אָדער דער אַלגעמיינער אַבליגאטאָר־
 רישער אַרבעטס־דינסט שוין דויערן ניט מער ווי
 אַ פֿיר־פֿינף יאָר. ווי אין דער ערשטער

* זעה וועגן דעם אין דער איבערזעצונג פון יענעם
 ארטיקל אין „דאס נייע לעבן“, באַד מיר, אקטאָבער, 1912,
 ז. 376—377.

* מיט באַלאָרס סטאַטיסטיק האָב איך מיך באַנוצט
 ביי דער אויסארבעטונג פון דעם קאָפיטל „כאַציאָליסטי־
 טעטשאַקע באַזאָרטוואַ“ (די כאַציאָליסטישע באַלאָראַ
 סטיסטיק) אין דער פּראָפּאָגאַנדע־בראַטור פון דער רוסי־
 שער פּאַרטיי „כאַציאָליסטי־רעוואָלוציאָנערן“ : „דער קע־
 ניג הונגער“, די אַנדערע קאָפיטלען סטאַמען פון נ.
 באַד. (די אַנדערע איבערזעצונג פון דער „בראַטור
 סראַנס דעם נאַמען : „עקאָנאָמישע עסיוואַ“.

אויפֿלאַגע האָט באַלאָרס אויך דאָ אַריינגעלעבט
 עקאָנאָמישע טעטיגקייטן, וואָס וואָלטן, לויט
 מיין מיינונג נאָך, גאַנץ גוט געקאָנט בלייבן אין
 דער ממשלה פון דער פרייהייט. על כל פנים,
 וואָלט אין דער אַי צ ט י ג ע ר צייט יעדער
 מענטש זיך געקאָנט באַפרייען מיט דעם 21־טן
 יאָר, אַריינטרעטן אין דער ממשלה פון פריי־
 הייט, און „אויסגעדינטער“ מיט אַ „ל ע ב נ ס־
 פ ע נ ס י ע“, וואָס פאַרזיכערט אים (ניט אין
 געלט, נאָר אין פּראָדוקטן, אָדער אין אַנזויזונג־
 גען אויף פּראָדוקטן) אַ זייער חשובֿן „קולטור־
 מינימום“*.)

עס קאָן זייער פיל געזאָגט ווערן צו גונסטן
 פון דער אינטעליגענט פון די צוויי ספּערעס ניט
 אין יעדן אַרבעט־סאַג, נאָר אין די
 ל ע ב נ ס־י אָ ר ן . עס וואָלט זיך געוויס
 געלוינט אַפּשושטעלן זיך אויף אַט־דעם פּראָב־
 לעכע באַריכות. מיר וועלן דאָס אָבער לאָזן
 פאַר אַן אַנדער געלעגנהייט, ווייל סוף־כל־סוף
 איז דאָס ניט קיין פּראַגע פון פּרױנ צױ פ ,
 נאָר פון ריינער צױע ק מ ע ס י ק י ט .

דער בױ־פּרױנ צױ פ אָבער פאַר דער
 צוקונפֿט איז, דונט זיך אונז, ארויסגעקומען
 גאַנץ קלאָר אין אונזער אַנאַליז פון דער וויכטיג־
 גער מאַרק־סטישער באַטראַכטונג. ס'איז ניט
 קיין ריינער פרודאָניזם, און אויך ניט קיין ריי־
 גער קאָמוניזם. דאָס איז אַ פרודאָניסטישער
 פרייהייט־פּרינציפ, אויפגעבויט אויף דעם באַ־
 זים פון באַזענרע צע צע ט ן צוואַנג־
 קאָמוניזם.

אויב איך מאַך ניט קיין טעות, איז אַט־דער
 בױ־פּרױנציפ מסוגל צו פאַרהיטן אַ סאַציאַלע
 רעוואָלוציע פון אלע יענע פּאַטאַלע פעלערן,
 אין וועלכע זי וואָלט זיך פאַרפלאַגטערט, ווען
 זי וואָלט געפרוואוונט דורכפירן אָדער דעם ריי־
 געם, קאָנסטרוקטיוון קאָמוניזם אַלין איינס, צי

* די רוסישע איבערזעצונג פון אַט דער צווייטער
 אויפֿלאַגע איז אַרויס אין 1920, אין דעם פּאַרלאַג פון דער
 כאַוועטישער רעגירונג, מיט אַ סראַוואַרס פון ק א ר־
 ס ק י ן (פּאַרליעווסקי).

נענוג טעמים אָנצונעמען, אז אָם דער פראקטי-
שער שפרונג, ווען וועלכן עננעלס רעדט, איז
אויך אַ מעאָרעטישער שפרונג פון מאַטעריאַליזם
אין אידעאָליזם אַרײַן; אז אויך דער גאַנצער
„היסטאָרישער מאַטעריאַליזם“ איז ניט קיין גע-
שיכטס־פּילאָסאָפּישער אמת פאַר אַלע
צײַטן און דורות, ווי דאָס ווערט
אויסגעטייטשט פון כמעט אַלע מאַרקסיסטישע
מפּרשים (אָבער ניט פאַרשער), נאָר
אַ פאַרמעל בלויז פאַר יענעם פעריאָד אין
דער מענטשלאַבער געשיכטע, וואָס שטייט אונ-
טער דער ווירקונג פון דער „בלינדער מאַכט“;
אז אויך די עקאָנאָמיק הערט אויף צו
זיין דער אַליז באַהערשנדר פאַקטאָר אין דער
געשיכטע, ווי נאָר עס ווערט אָפּגעשאַפט די
השפּעה פון דער „בלינדער מאַכט“ און דער
מענטש הויבט אָן צו צופאַסן די ווירקלאַכקייט
צו זײַן נאַטור און צו זיין חשיבות, אָנ-
שטאַט וואָס ביידע זאָלן צוגעפאַסט ווערן צו
דער ווירקלאַכקייט. דערויף האָט אפּשער אויך
עננעלס כּרמז געווען, ווען ער האָט אין דער
„הייליגער פאַמיליע“ פּלוצלונג אַ זאָג געטאָן, אז
די גאַנצע געשיכטע ביז צו דעם סאָציאַליזם איז
די געשיכטע פון דעם ווי אזוי דער מענטש ווערט
ביכלאָכווייז אַ מענטש און ווען ער האָט אין אַ
סאָ שפּעטערער שריפט אויך אזוי פאַרבייגי-
ענדיג געלאָזט פאַלן די באַמערקונג, אז מיט דער
סאָציאַלער רעוואָלוציע פאַרענדיגט זיך די
„פאַרנעשיכטע“ פון דער מענטשהייט.
דאָס וואָס מען רופט געוויינלאַך „די מאַרקסיס-
טישע געשיכטס־פּילאָסאָפּיע“ איז אין די אויגן
פון אירע מחברים גופא ניט קיין געשיכטס־פּיר
לאָקאָפּיע, נאָר אַ פּילאָסאָפּיע פון דער „פאַר-
געשיכטע“, פון דעם אַריינפאַר אין איר, ווייל די
מענטשלאַכע געשיכטע דאַרף זיך ערשט אָנהויבן
אַחר ההג הבע“...

דאָס זיינען אַליז פּראַגן, וואָס האָבן זייער אַ
וויכטיגן באַדייט פאַר דעם ריכטיגן פאַרשטיין
פון קאַרל מאַרקס' גאַנצן סיכטעם, אָבער פאַר
אונזער שפּעציעלן ענין קאָן מען זיי לאָזן אָן אַ
זייט. פאַר אונז איז וויכטיג צו געדענקען,
אז לויט קאַרל מאַרקס, וועלן מיר בעת דער סאָ

ציאַלער רעוואָלוציע זיך דאַרפן רעבענען ניט
מיט „פּראָלעטאַרישקייט“, נאָר מיט מענטש-
לאַכקייט, און ניט מיט דעם „עבדיה
בהפּקרא“, וואָס קאָן געטאָן ווערן אין דעם נאָך-
מען פון דעם פּראָלעטאַריאַט, — ווי דאָס איז
געשען אין דער רוסישער קאָמוניסטישער רעוואָ-
לוציע, — נאָר מיט יענע גענערויסע
פּליכטן, וואָס וואַסן אַרויס פון מענטש
לאַכקייט און מענטשלאַכע חשיבות.
נאָך איין פאַקט, און מיר זיינען פאַרטיג מיט
אונזער אַנאַליז.

לויט דעם זין פון דעם מאַרקסיסטישן בוי-
פלאַן, געהערט ניט די גאַנצע אַרבעטס־צייט
פון דעם מענטשן דער געזעלשאַפט. ווייניגסטנס,
ניט אין די ערשטע פעריאָדן פון אַ סאָציאַליס-
טישן לעבן. נאָר אַ באַשטימטע צייט
געהערט דער געזעלשאַפט, און נאָר פאַר דער
צייט הערשט דער געזעלשאַפטלאַכער צוואַנג.
אין דער פּרייער צייט פּראָדוצירט דער מענטש
וואָס ער וויל, ווען ער וויל, וויפּיל ער וויל און
פאַר וועמען ער וויל. וואָס ווייניגער
צייט עס ווערט אַיינגעשלאָנגען פון דער נויט
ווערנדיקייט־ספּערע, אַלץ מער צייט בלייבט פאַר
דער ממשלה פון פּרייהייט. ווי זאָלן אָבער אַט
די צוויי ממשלות זיך אַיינטיילן צוזוישן זיך
אין דער צייט? לויט אונזער טעקסט
ווערט די אַיינטיילונג דורכגעפירט אין יעדן
אַיינצלענעם אַרבעטס־טאַג. אַ געוויסער טייל פון
דעם אַרבעטס־טאַג געהערט דער גע-
זעלשאַפט אין דער ממשלה פון נויטווערנדיקייט,
די איבעריגע צייט פון דעם זעלביגן טאַג געהערט
דעם יחיד אין דער ממשלה פון פּרייהייט. „די
פאַרקירצונג פון דעם אַרבעטס־טאַג“ (אין דער
נויטווערנדיקייט־ספּערע) זאָגט בפּירוש קאַרל
מאַרקס, „איז דער פּונדאָמענטאַלער פאַרבאָדינג“
פאַר דער פּרייהייט.

אַנדערע האָבן אָבער פאַרגעשלאָגן אַן אַנדער
אַיינטיילונג. אזוי האָט דער שרייבער פון די
שורות, שטייענדיג אויף דעם באָדן פון דער
מאַרקסיסטישער אַיינטיילונג אין צוויי ספּערעס,
פאַרגעשלאָגן אין די „סאָציאַליסטישע מאַנאַטס־
העפטן“, אז יעדער זאָל זיין געצוואונגען צו אַר-

זיך דאָ מאַרקס ניט אַרײַן. עס איז פאַר אים
גענוג, ווען ער שטעלט אוועק די גרונט פּאָדע-
רונגען, אַז די אָרגאַניזאַציע פון דער פּאַציפֿליס-
טישער צוואַנגסאַרבעט זאָל קאָסטן וואָס וויי-
ניגער אין געזעלשאַפּטלאכער ענערגיע, אז איר
רע אַרבעטס־באַדינגונגען זאָלן ניט גיין להיפּך
צו דער מענטשלאַכער נאַטור און זאָלן זיין „אין
בעסטן אײַנקלאַנג מיט איר השיבוּת“.

דאָס אױ, באמת גערעדט, אַ ביסל קאַרנלאַך.
אָבער דערפאַר זײַנען די צוויי לעצטע באַדינגונג-
גען פון אַר אומגעהויער וויכטיגן באַדייט פאַר
דעם גײס, וואָס באַהערשט מאַרקסעס
בױפּלאַן; אפּר אױך פאַר דעם גײסט, וואָס
באַלעבט זײַן נאַנצע כלומר'שט „מאַטעריאַליס-
טיש“ פּאַציפֿליפּאָסאָפֿיע.

קאַרל מאַרקס רעדט דאָ גאַנצן קלאָר וועגן
דעם „מענטשן“ און דער „מענטשלאַכער נאַ-
טור“, און אױן אַ זײַ, וואָס איז ניט גאָר געוויינט
לאַך אין דער געוויינטלאכער מאַרקסיסטישער
ליטעראַטור. זײ, די מענטשלאַכע נאַ-
טור, דאַרף דאָך „מאַטעריאַליסטיש“ באַ-
טראַכט ווערן, ווי אַ פּרױדעקט פון געוויסע עקאָ-
נאָמישע אומשטענדן. זײ ווערט געפּורמט
פון זײ און גײט־נאָך נאָך זײ, כּמעט ווי אַ שאַטן
נאָך אַ ווירקלאַכקײט. דאָ אָבער ווערט זײ גע-
נומען אַרדעאָליסטיש: ווי אַ פּורם.
לײט וועלכן און דורך וועלכן ס'דאַרפן געמאָדע-
לירט ווערן די נייע עקאָנאָמישע אומשטענדן. און
— מערקט אײך: דאָ ווערט גערעדט וועגן דער
מענטשלאַכער נאַטור און ניט וועגן דער
„פּראָלעטאַרישער“, ווי מען וואָלט דאָס געקאָנט
דערוואַרטן פון יענע פּירושים אױפ'ן מאַרקסיזם,
וואָס לערנען, אז די פּאַציפֿאלע רעוואָלוציע דאַרף
דורכגעפירט ווערן פון דעם פּראָלעטאַר-
רי אַט און אז דער פּאַציפֿליסטישער דאַרף געבױט
ווערן „כּדמותו וכּצלמױ“, לײט זײַן, דעם פּראָלע-
טאַריאַטיס פּורם און געשטאַלט.

און נאָך בולט'ער וואַרפט זיך דאָ אין די
אױגן דער אידעאָליסטישער כאַראַקטער פון דעם
גאַנצן, ווען מען דערמאָנט זיך אָן דער פּאָדערונג,
אַז די אַרבעטס־באַדינגונגען אין דער כּמשלָה
פון נײַטוענדיגקײט דאַרפן שטײן אין אַײַנ-

קלאַנג מיט דער חשיבוּת פון דער מענטש-
לאַכער נאַטור. מערקט אײך ווירדער: מיט
דער אַלגעמײנער פּאַציפֿליסטישער חשיבוּת
„חשיבוּת“, ניט מיט דער „פּראָלעטאַרישער“.
אָבער ווי שטימט דאָס מיט דעם געוויינטלאַכן
בליק אױף דער מאַטעריאַליסטישער פּילאָסאָפֿיע
פון דעם מאַרקסיזם? וואָס איז דען אַױונגס
חשיבוּת?

אױ דאָס ניט אַ סוביעקטיווע אָפּשעצונג, גע-
בוירן אין דעם מענטשנס געדאַנק? אױ דאָס
ניט אַ מאָמענט פון דעם מענטשלאַכן סוביעק-
טיוון, אידעאָלן באַוואוסטזײַן? און אױ דען
ניט יעדער אידעאָלער באַוואוסטזײַן אַ פּראָדוקט
און אַ שאַטן פון דעם אָביעקטיוון מאַטע-
ריעלן „זײַן“? ווי קאָן דען דאָס מאַטע-
ריעלע זײַן — און נאָך אַזאַ מאַטע-
ריעלער זײַן, וואָס געמט אַרײַן אין זיך די
„מאַטעריעלע פּראָדוקציע אין דעם ענגערן זין
פון וואָרט“, — געפּורמט ווערן לײט אַ סוביעק-
טיוון, אידעאָלן באַוואוסטזײַן? און אױב אַזאַ
זאָך איז מעגלאַך בכלל, הײנט וואו לינט דער
חטא פון די „אױטאָפּיסטן“, וואָס האָבן געפּאָך
דער, מען זאָל שױן אױטער פּורעטען די עקאָנאָ-
מישע ווירקליכקײט, דאָס „מאַטעריעלע זײַן“,
לײט די פּאָדערונגען פון זײער סוביעקטיוון אױ-
דעאָלן באַוואוסטזײַן? מיר דוכט, אַז אָט די
אַלע פּראַגן קאָנען פאַרענטפּערט ווערן, ווען מען
געמט אָן, אז דער אַמט'ער זין פון דער
מאַרקסיסטישער פּאַציפֿליפּאָסאָפֿיע, איז אַ
היבש ביסל פאַרשײדן פון יענעם בילד, וועלכע
אירע כּיז אױטגיגע כּפּרשים האָבן אַרויסגע-
בראַכט.

מיר האָבן גענוג טעמים אָנצונעמען, אַז די
זינד פון די סוביעקטיווע „אױטאָפּיסטן“ אױן,
לײט מאַרקס, באַשאַנען נאָר אין דעם, וואָס זײ
האָבן דאָס געוואָלט טאָן אױצטערן, אין
דעם כאַמע ברען פון דער כּטיכטישער בלינד-
דער נײַטוענדיגקײט, וואָס רײסט אַלץ מיט
זיך אױן אַ ניט אײַנציהאַלטערן שטרעם און האָבן
ניט געוואָלט וואַרטן, ביז דער שטרעם גופאַ
וועט, ווי אַ וואַכערפּאַל, מאַכען „אַ שפּרונג פון
נײַטוענדיגקײט און פּרױהײט“? מיר האָבן

אויפ'ן שכל, אז דאָס וועט — מיט ווייניגער אויסנאָמען זיין דער הערשנדער פאל, — זיינען דעמאָלט אויך די קאָאָפּעראַטיוון פאַרויכערט פון דער צעשטער. דער ווירקונג פון דער „בלינדער מאַכט“, פון דעם קאָמוניסטיש-קאָמוניסטישן אויף דעם מאַרק, וואָס טרייבט זיי איצטער צום אונטער-גאַנג אָדער פאַרוואַנדלט זיי אין קאָפיטאַליסטישע אונטערנעמונגען. אין די צייטן פון אַ שטורם אויף דעם ים פון דעם וועלט־מאַרק, קאָנען נעוויס די שיפן פון אַ קאָאָפּעראַטיוו אונטערגיין, אָבער די אַרבעטער, וואָס בילדן אים, בלייבן גאַנץ אין דעם זיכערען האַפן פון דעם געזיכערטן קולטור־מינימום.

קוים איז אָפּגעשאַפט דער הונדערט ביז טש, קוים היינט ניט מער איבער קיינעם'ס נאָכן דער דאָמאַקלישעווער פון דאָגמאטישע און עקאָנאָמישער אַומזיכערקייט אין דער צוקונפֿט, קאָן קיין מאַכט קיינעם ניט צווינגען צו אַרבעטן, ווען מען וויל ניט, אָדער אויף באַדינגונגען, וואָס באַפֿרדיגן ניט. אַ דאַנק אָט-דעם פשוט'ן אומשטאַנד אליין מוזן סוף־כל־סוף פאַרשווינדן פון דער געזעלשאַפט אַלערליי פאַר-מען פון מענטשלאַכער עקספּלאַטאַציע און פון אַומערעכטיקייט; ווייל מיט דער פאַרויכער-רונג פון אַ קולטור־מינימום פאַר יעדן איינעם איז שוין ניטאָ מער קיין „בלינדער מאַכט“, וואָס זאָל וועמען עס איז קאָנען צווינגען אַריינצוטאָן זיין קאָפּ אין אַ וועלכן עס איז יאָך, איינזויליגן צו אַן אַפּמאַך, וועלכן ער באַטראַכט פאַר אומ-גערעכט.

סײַ, סײַ אַפּאַפּאַטן, האָבן גענוג גרונט אָנצו-נעמען, אַז פֿריער אָדער שפּעטער וועט די „ממשלה פון פֿרייהייט“ זיך אליין אָרנאַניזירן אין פֿרייהייט אַ כּע קאַמוניסטיש, וואָס וועלן פאַרווירקליכן אין לעבן דעם אידעאַל פון פֿולער ברירערלאַכקייט אין עקאָנאָמישן לעבן, וואו קיינער רעכנט זיך ניט מיט דעם פֿרינציפּ „פון מיר אַ פֿיצל, דיר אַ פֿיצל“ און „חס־חליה, נעם קיין גרע-סער לעמאַכל און „סיידיג“; נאָך וואו יעדער אַרבעט וואָס, ווען און וויפיל ער וויל און נעמט אויך וואָס, ווען און וויפיל ער וויל, ווייל דער

קאָמוניסטישער לעבן וועט שוין אויסאַרבעטן די פּאַסיגע אינסטינקטן און געווינהייטן, אַז קיינער זאָל ניט ווערן באַאָולען דעם אַנדרען. אָבער ערשט ווען אַט די העכערע, מאַר-ראַליש־קאָמוניסטישע אינסטינקטן וועלן זיך איינשטעלן אין דער מענטשלאַכער נאַטור, וועט מען קאָנען אין גאַנצן אָפּשאַפן די גרענעצן צווישן „נויטווענדיקייט“ און „פֿרייהייט“, ווייל אויך די נויטווענדיגע אַרבעטן וועט מען קאָנען אַריבערנעמען אין דער ממשלה פון פֿרייהייט.

ביז צו דעם מאָמענט — און כּפֿרט אין דעם אָנהויב פון אַ סאָציאַלער רעוואָלוציע און אין די ערשטע צייטן פון אַ סאָציאַליסטישן לעבן, מוז מען קודם־כּל האָבן אין זינען גראַד אַט דעם גרענעצן. די זיגריכע סאָציאַליסטישע פּאַרטיי, — פון וועמען זי זאָל ניט באַשטיין, — טאָך ניט אָנהויבן מיט אַ בלינדער נאַציאָנאַליזירונג פון אַליי, אָדער מיט אַ בלינדער צעשטערונג פון דעם איצטיגן עקאָנאָמישן לעבן רעזשים, ווי דאָס האָט געטאָן דער רוסישער קאָמוניזם. איר הויפּט־אויסגאַנג דאַרף זיין: נאַציאָנאַליזירן נאָר דאָס און נאָר אויף אַזוי פיל, אויף וויפיל דאָס איז נויטיג, כדי צו קאָנען אָרנאַניזירן די ממשלה פון נויטווענדיקייט, די פאַר-זאָרגונג פון יעדן איינעם מיט שפּיז, קליידונג, וואוינונג, מעדיצינישע הילף און עלעמענטאַרע בילדונג. אין אַלע אַנדערע עקאָנאָמישע פּראָ-צעסן, וואָס טרעטן אַריבער אָט דעם גרענעצן, האָט די זיגריכע רעוואָלוציע ניט וואָס אַריינ-צומישן זיך. קוים פֿירט זי דורך, אַז די הונגער-בייטש איז אָפּגעשאַפט, אַז יעדער אַרבעטענדר מענטש — און יעדער מענטש מוז אַרבעטן אַ געוויסע צייט אין דער ממשלה פון נויטווענדיקייט — זאָל קאָנען עקאָנאָמיש פֿריי אָטעמען, אַזוי קאָן זי איבערלאָזן דעם גאַנצן עקאָנאָמישן פּראָצעס צו דעם פֿרייען שפּיל פון די באַפֿרייטע מענטשלאַכע ווילנסן.

ווי זאָל אָבער אָרנאַניזירט זיין די ממשלה פון נויטווענדיקייט, די כּפּערע פון דער גרענעצן און אונזער מענטשלאַכער אַרבעט? אין איינצלע אָרנאַניזאַציעס דעטאַלן לאָזט

ווענדיקייט", — קאָן קיין קרויס ניט אוועק
 שטעלן אין געפאר זיין עקאָנאָמישע עקסיס-
 טעניז; קאָן קיין פאַראייניגונג פון כל-הקאָפּי-
 טאָליסטן שבעלם ניט אַרױפֿווערן
 אויף אים זייער עקאָנאָמישע אויבערהערשאַפט.
 אױב אַ קאָביטאָליסט זאָל דעמאָלט פאַרט
 געפינען שטנטישן, וואָס ווילן אַרבעטן פאַר אים
 פאַר אַ געוויסן לוי, קאָן דאָס געמאָלט זיין נאָר
 דעמאָלט, ווען זיי וועלן איינזען, אז די אַרבעט
 גופאָ אָדער אירע פּראָדוקטן, קאָנען זיי געבן
 מער אַרױס, וואָס זיי אַליין, פּעט זייערע
 אייגענע כּוחות; אָן דער הילף פון דעם קאָפּי-
 טאָליסט, וואָלטן דאָס ניט געקאָנט אַרויס-
 בריינגען. דעם אמת גערעדט, קאָנען מיר זיך
 ניט פאַרשטעלן קיין אַנדער קאָנגרעסן פאַל כּון
 אזא מין, ווי נאָר אינ'ם פאַל, ווען דער „קאָפּי-
 טאָליסט" איז אַן ערפינדער פון אַ נייעם „חידוש"
 און נויטיגט זיך אין אַרבעטער אויף צו פאַר-
 ווירקלאַכן זיין ערפינדונג אין לעבן. אַזער אויך
 דעמאָלט ליינט זיך עס ניט אויפֿן שכל, אז די
 אַרבעטער, וואָס זיינען שוין פּרוי ניט נאָר יו-
 רידיש, ווי איצטער, נאָר אויך ע קאָנאָ-
 מישי, זאָלן וועלן אַרױנטרעטן אין אַ
 לױ-אַפּמאַך מיט אַ קאָפיטאָליסט, און ניט
 בעסער פאַרשלאַגן; זיי זאָלן אינאיינעם מיט
 אים גרינדן אַ קאָאָפּעראַטיוו. אָבער
 אָנענומען, אז זיי גייען אַרױן אין אזא לױך
 אָפּמאַך: קאָן דער אָפּמאַך זיי קיינמאָל ניט
 פאַרשקלאַפּן. ווייל זיי קאָנען שטעלן יענע
 לױך-באַדינגונגען, וועלכע זיי לױט זיך
 כאַמת, און זיי קאָנען אלע ווילע אַרויס פון
 דעם אָפּמאַך, ווי נאָר דאָס זאָל זיי אויפהען
 זיך צו לױנען. פון אזא לױך-אַרבעט קאָן
 ניט אַרויסוואַקסן ניט קיין פאַרעלנדונג בון די
 מאַסן; ניט קיין שקלאַפּישע אונטערטעניקייט,
 ווייל אַ חשבונ'ער מענטשלאַכער לעבן איז זיי סיי
 ווי סיי געזוכערט אין דער ממשלה פון נויט-
 ווענדיקייט.

און אויב אלע עקאָנאָמישע טעטיקייטן אין
 דער פּרייהייטס־ספּערע זאָלן פּאַרקומען אין די
 פּאַרמען פון פּורדאָניטישע פּרייע זעלבסט-
 שטענדיגע קאָאָפּעראַטיוון — און עס ליינט זיך

מער צענטראַליזירטער באַלאַבאָטישקייט זאָל
 אַרומנעמען אַלע אַרטן פון דער מענטש-
 לאַכער טעטיקייט. ער פּאָדערט, אז די פּלאַנ-
 מאַסיגעפירטע געזעלשאַפטלאַכע באַלאַבאָטיש-
 קייט זאָל אַרױנגעפירט ווערן נאָר אין אזא מאַס,
 אויף וויפיל דאָס איז נויטיג צו באַפרייען זיך
 פון דער איצטיגער שקלאַפּעריי, אויף
 וויפיל דאָס איז נויטיג צו מאַכן אַ תּל פון דער
 „בלנדער מאַכט". און דאָס קאָן דערגרייכט
 ווערן, ווען דער געזעלשאַפטלאַכער קאָנטראָל
 ווערט אַרױנגעפירט אין דער ספּערע פון „נויט-
 ווענדיקייט" פון „מאַטעריעלער פּראָדוקציע אין
 דעם ענגערן זין פון דעם וואָרט", ד.ה., ווי מיר
 האָבן אויבן געזען, אין יענער ספּערע, וואָס דאַרף
 באַזאָרגן יעדן איינעם מיט אַ „קולטור־מינימום":
 וואָס דאַרף אין אונזערע צייטן געבן יעדן איי-
 נעם גענוג שפּייז, קלױדנע, וואוינונג, מעדיצי-
 נישע הילף און אַ געוויסן גראַד בילדונג.

און אין דער אמת'ן. קוים איז דערגרייכט
 אזא עקאָנאָמישן מצב, אז יעדער איינער איז
 באַפרייט פון דאָנזחיונה פאַר זיך און זיינע
 קינדער, — אַ דאַנס דער פּלאַנמאַסיג־אַראַגאַני-
 זירטער אַרבעט אין דער ספּערע פון נויטוענ-
 דיקייט, — אזוי טוז די פאַרשקלאַכטע ווירקונג
 פון דער „בלנדער מאַכט", ד.ה., פון דעם
 כּחורה־מאַרק מיט זיינע אינווייניגסטע עקאָ-
 נאָמישע געזעצן, אינאַנצן פאַרשווינדן. אין
 וואָס פאַר אַ ספּאַצאלע פּאַרמען עס זאָלן ניט
 פּאַרקומען די „פּרייע" מענטשלאַכע טעטיקייטן
 אין דער ממשלה פון פּרייהייט, — אין איינצל-
 ווירטשאַפטלאַכע, פּראָדוקטיוו-שותפות'דיגע,
 אָדער אַפילו רייז־קאָפּיטאָליסטי-
 שע, אויף דעם כאַזיס פון לױך-אַרבעט, —
 קאָנען ניט געמאָלט זיין יענע ערשיינונגען, וואָס
 וואַקסן אַרויס פון אַ קאָפיטאָליסטישער געזעל-
 שאַפט, אָדער וואָס מוזן סוף־כל־סוף אַרויסוואַקסן
 אין אַ סיסטעם פון פּרייע איינצלקאָאָפּעראַטיוון.
 וויבאַלד דער אַרבעטנדער מענטש איז שוין מער
 ניט געצוואונגען צו פאַרקויפֿן
 זיין אַרבעטס־קראַפט, — ווייל אין אַ חשבונ'ער
 קולטור־מינימום איז ער פאַרזיכערט
 דורך זיין אַרבעט און „דער ממשלה פון נויט-

די זעלבסט-מיטלען-אונזעצייג, אסאזיאירן זיי אין פרייע קאאפעראטיוון, אבער דערביי לאָזן אומבארירט דעם הויפט-וואָרט צו זיך פון וועלכן עס איז אויסגעוואקסן דער קאפיטאליזם: די פראָדוקציע פון סחורות פארן מאַרק. קוים ווערט דאָס ניט אָפּגעשאַמט, מוזן אפילו די פרייסטע און ערלאכטע קאָאָפּעראַטיוון, אַ דאַנק דער בלינדער מאַכט וואָס באַהערשט דעם מאַרק, ווידער פירן צו דעם אויפ-בוי פון אַ קאָפיטאליסטישן סיסטעם (ווי מיר האָבן דאָס דערקלערט אין איינעם פון אונזערע פריערדיגע ארטיקלען).

אָט פאַרוואָס קאַרל מאַרקס איז פון אַ פּריוואַטן קאָפיטאליסטישן סאָציאַליסטישן געוואָרן אַ קאָמוניסט, פאַר וועמען די הויפט-זאַך איז — די אָפּשאַפונג פון דעם האַרן, פון דעם מאַרק-מאָדעל, פון דעם מאַרק מיט זיינע סחורות. בלויז ט קאַרל מאַרקס אַ קאָמוניסט אין דעמועלאַבינג זיין ווי דער אַלטער קאָמוניזם פון אַ לואיאַבלאַן, אָדער אַ קאַבע? פאַרלאַנגט ער, אַז מען זאָל אַלע מענטשלעכע טעטיקייטן דערקלערן פאַר געזעלשאַפֿטלעכע פּונקציעס, וואָס שטייען אויף-טער דעם קאָנטראָל פון דער געזעלשאַפֿט? פאַר דער ווייטער-ווייטער צוקונפֿט — יע. מיר האָבן שוין געזען, אַז, לויט אים, מוז די געזעלשאַפֿט דערגרייכן אין איר אַנטוויקלונג אַזאַ שטופּע, וואו יעדער איינער וועט געבן דער געזעלשאַפֿט וואָס ער קאַן און נעמען פון איר וואָס ער דאַרף. דאָס זעצט פאַרויס אַ ריינ-קאָמוניסטישע באלאבאטישקייט, וואו יעדער פראָדירט צירטער ארטיקל געהערט פריער דער נאַנצער קאָמוניסטישער געזעלשאַפֿט און ערשט פון איר ווערט ער אריבערגענומען אין דעם אינדיווידואַל-באַזירן פאַר דעם איינצליפאַרבירן, לויט אויף-נעמ'ס באַדאַרף.

אָבער פאַדערט מאַרקס, מען זאָל אַזאַ נעיעלשאַפֿטס-פאַרם איינפירן לויך נאָך דער סאָ-ציאַלער רעוואָלוציע? פריער האָט זיך דאָס געקאָנט דוּכטן אַזוי. דער אַנאַליז אָבער פון אונזער ציטאַט באווייזט, אַז ער איז געווען נאַנין ווייט דערפון. ער פאַרלאַנגט ניט, אַז דער קאָמוניזם, מיט זיין פלאַנמעסיניזעפיר

געווען די אומגעווינער גרעסטע סאָציאַליסטישע פון דער באַפעלקערונג, זאָל פאַרלירן זיין לאַנד און ווערן אַ באַזיצלעזער פראָלעטאַריע. אויף אַזאַ אופן איז פון דער סחורה-ווירטשאַפֿט ארויסגע-וואקסן די איצטיגע קאָפיטאליסטישע באלאבא-טישקייט, וואָס איז געבויט אויף דעם פונדא-מענט פון לוי-אַרבעט, ד.ה., אויף דעם גרונט-פּריונציפּ, אַז אויך די מענטשלעכע אַרבעטס-קראַפט (ניט די מענטש-לאַבע אַרבעט) — און דערמיט אויך דער נאַנצער מענטש — איז אַ סחורה אויפ'ן מאַרק ווי אַלע אַנדערע סחורות, וואָס איז אונטערגע-וואָרפן אונטער די זעלבע געזעצן פון ווערט-מעסטונג, ווי אַלע אַנדערע סחורות, און וואָס קאָן אויך ארויסגעשליידערט ווערן פון מאַרק, — אין די צייטן פון אַ קרויס, — פונקט ווי זיי. די איצטיגע עקאָנאָמישע „פּרייהייט“ איז דעריבער אין תּוך אַריוו אַ פאַרשקלאַ-פונג צו בלינד-ווירקדע ריינ-עקאָנאָמישע קרעפטן, וואָס מוזן פירן צו נאָך אַ שאַרפערן אָפּרייסן דעם אַרבעטער פון זיינע פראָדוקציע-באַדינגונגען, צו נאָך אַ שרעקלאַכערער פאַר-עלנדערונג פון די מאַסן, צו נאָך העפּטיגערע קרויסן, אין וועלכע קאָלאַסאַלע סכּוּמ'ען פון מענטשלעכע ענערגיע נייען אינגאַנצן לאַכור; צו אַ נאָך גרעסערע קאָנצענטרירונג פון רייכ-טימער אין ווייניגע הענט; צו נאָך ערגערע פאַרשווערונגען פון מענטשלעכער ענערגיע אין דער פאַרם פון רעקלאַמע, האַנדלס-אַגענטן און פאַרמיטלערטום, — ועל כּוּלם צו אַ נאָך טיפּערע געפאַלן-קייט פון דער מענטשלעכער הייבונג, ווייל כּמעט יעדע מענטשלעכע אייגנשאַפֿט און שאַפונגס-קראַפֿט ווערט דערביי פאַרוואַנדלט אין אַ סחורה, אין אַ מקהילוממבר ארטיקל פאר'ן מאַרק.

אָט דאָס דער הויפט-זעלעטאט, צו וועלכן קאַרל מאַרקס איז געקומען אין זיין רייך-טעאָרעטישער אונטערזוכונג פון דעם עקאָנאָ-מישן פראָצעס. ער האָט דעריבער ניט גע-קאָנט סכּכים זיין מיט פּרודאַקט'ס צוקונפֿסט-אידעאַל: ווידער פאַראייניגן די אַרבעטער מיט

סערט ווערן, נאך אויך נאך איינגעשרומפט ווערן, כדי אויף אזא אופן געווינען אלץ מער צייט סיי פאר יענער מאטעריעלער פראָדוקציע, וואָס שפּרייט אַרױבער דעם „ענגערן זין פון דעם וואָרט“, סײ פאר יענע רײן־אײַ דעאלע באַשעפּטיגונגען, וואָס פון זײ באַשטייט דעם מענטשנ'ס טעטיקייט אין דער ממשלה סוף ברויחייט.

אַבער צוליב וואָס אָט־דער נאַנצער יאָך? צוליב וואָס דער נעזעלשאפטלעכער קאָנטראָל אין עקאָנאָמישע ענינים בכלל? פארוואָס ניט זען, אז דער נאַנצער כּכּום פון מענטשלעכע טעטיקייטן, — מאַטעריעלע ווי אידעאלע, — זאָלן זיך קאָנען אָפּשפּילן אין אַ רײן־ברױהײט־לאַכער ספּערע? פארוואָס ניט גלויבען דער ברוזשוואָזער עקאָנאָמישער וויסנשאַפט, אז די בעסטע און ראַציאָנאַלסטע זאָך אין דעם עקאָנאָמישן לעבן איז איבערלאָזן אים אינגאַנצן צו דעם פּרייען שפּיל פון עקאָנאָמישע קרעפטן און שיכּות'ן? אויך אויף דער שאלה זוכט אונזער טעקסט צו געבן דעם קורצעסטן און פינקטלאַכן ענטפּער:

די אױצױנע „ברױהײט“ איז נאָך אַ כלומר־ש'דיגע, אַן אילאָוזאַציע. ניט דער מענטש באַהערשט אױצטער די עקאָנאָמישע אױט־שטענדן, נאָך די אױט־שטענדן באַהערשן אױצטער דעם מענטשן, ווי אַ בלינדע מאַכט. די נאַנצע שאַרפּקײט און טיפּקײט פון זײן טעאָרעטישן אַנאַליז האָט מאַרקס אָנגעווענדעט אין זײנע מאָנומענטאַלע וויסנשאַפטלעכע ווערק, כדי אַרױסצוברױנגען אויף קלאָר, פון וואַנען עס נעמט זיך די „בלינדע מאַכט“ אין דעם עקאָנאָמישן לעבן און אין וואָס עס באַשטייט איר ווירקונג.

די וויכטיגסטע און גרעסטע אויפטאונג פון דער מאַרקס־טישער וויסנשאַפט באַשטייט אָבער אין דעם באַווייזן, אז די בלינדע עקאָנאָמישע מאַכט, וואָס באַהערשט אױצטער דאָס נאַנצע עקאָנאָמישע לעבן, נעמט זיך פון אײן־אײנ־צײן מקור: פון דעם פּאַקט, אין וועלכן אלע ברוזשוואָזער עקאָנאָמיסטן זעהען דעם טראַיאַם פון מענטשלעכער ברויחייט און דעם באַזום

פאַר דער פּראָדעקטיווער אַנטוויקלונג פון דער מענטשהייט. מיר מײנען דאָ דעם פּאַקט, וואָס די „מאַטעריעלע פּראָדוקציע אין דעם ענגערן זין פון דעם וואָרט“ האָט איר נאָענטסטן ציל צו באַשאַפן סחורות פאַר'ן מאַרק. אין דאָס ווידער איז אַרױסגעוואַקסן פון דעם פּאַקט, וואָס דער נאַנצער פּראָצעס פון אַרױס־ברױנגען די נױטווענדיגע לעבנס־מיטלען, אױס־נאָך דעם פאַנאַנדרעפּאַל פון דעם פּרימיטיוון קאָמוניזם — צױשפּאַלטן געוואָרן אין אײַנ־נעטום אויף די מיטלען און די געצײג פון דער פּראָדוקציע.

אָט דער פּאַקט האָט דאָס געפירט־דערצו, וואָס מען האָט גענומען פּראָדוצירן ניט צוליב דעם אױט־שטעלעכערן פאַרבױך, נאָר צו ליב דעם פאַרקױף. כּמעט יעדער פאַרבױך־אַרטיקל מוז פּריער מנוגל'ן ווערן אין אַ שטיקל סחורה אויפ'ן מאַרק, אידער ער קאָן אַרױנגיין אין דער ספּערע פון אײַנדיגודיג עלן קאַנכּום. די אַרבעט פאַר'ן מאַרק האָט אָבער אַרױנגעבראַכט אַ כאָאָס אין דער פּראָדוקציע.

עס איז אױסגעוואַקסן די פּרייע קאָנ־סורעניז צווישן די פּראָדוצענטן. ווען פּראָדוצירט ניט דאָס און ניט אױו פּיל, וואָס און וויפּיל די נאַנצע נעזעלשאַפט האָט נױטיג פאַר אַ געזיכערטן לעבן, נאָך דאָס אין אױו פּיל, וואָס און וויפּיל יעדער אײַנער האָפט צו פאַר־קויפן אויפ'ן מאַרק. דערמיט זײנען געעפנט געוואָרן טיראַן־טױער פאַר אלעליי עקאָנאָמישע קריזיסן, אין וועלכע די שוואַכערע פאַרלירן זײער עקאָנאָמישע עקזיסטענץ און די שטאַרקערע קאָנצענטרירן אין זײערע הענט אלץ מער און מער פון דעם נעזעלשאַפטלאַכן רייכטום.

דער כאָאָס, די קאָנקורענץ און די קריזיסן, — אָט די דריי קינדער פון דער סחורה־ווירטשאַפט, — האָבן געמוזט פירן דערצו, אז דער אַרבעטנדער מענטש זאָל אָפּ־נערישן ווערן פון זײנע נאַטירלעכע אַרבעטס־באַ־דינגונגען, — פון דעם רױט־שטאָף און די גע־צײג — דער עיקר, אז דער פּױער, וואָס איז

מ א ר ק ס א י ז נ א נ י ז י כ ע ר ז י ק א ר א נ א י ז ו ו ע ר
ט ע ר א ז ו ד ע ר ק ל ע ר ו נ ג נ ; אָ ב ע ר ד אָ ס א י ז ע ר
א ל ע מ אָ ל , ו ו ע ז א י מ ק ו מ ט א ו י מ צ ו ר ע ז ו ו ע ז נ
א ל ג ע מ י ו י ד מ ע אָ ר ט י ש ע ז י נ י מ . ה מ י ד ז ו כ ט ע ר
ד ע ר ב י ז מ פ אָ ר מ ל י ר ז י ז נ ע ד א נ אָ א ז ו י א ל ג ע
מ י ז א ז ו א ב כ ט ר אָ ק ט , א ז ע ר ז אָ ל ק אָ נ ע ז א ר ו מ
נ ע מ ע ז א ל ע ד ע ר ל אָ ז ו ב א ר ע פ ע ל ז א ז ו פ י ר ו ש י מ .

ו ו ע ל כ ע מ ע נ ט ש ל א כ ע ק ר ע פ ט ז ע ס ז אָ ל ז
נ י ט ז י ז נ ב א ז ו נ ד ע ר ע ס מ י י ע ר ד ע ס מ ע נ ט ש ז , —
ד י א ז ו י אָ נ ג ע ר ו ב ע נ ע , „מ אָ ט ע ר י ע ל ע “ אָ ד ע ר ד י
א ז ו י אָ נ ג ע ר ו ב ע נ ע , „א י ד ע א ל ע “ , — א ו י ב ז י ז ט ע ר
ט י ק י י ט ו ו ע נ ד ט ע ר אָ ז , כ ר י צ ו א נ ט ו י ק ל ע ז ז י
א ז ו נ י ט צ ו ל י ב ד ע ס מ אָ ט ע ר י ע ל ז נ ו צ , ו ו אָ ס ע ר
ק אָ ז צ י ע ז פ ז ו ז י , — ט ר אָ ג ט א ז א ט ע ט י ק י י ט
„א י ר צ י ל א י ז ז י ד ג ו פ א “ , א י ז ז י ד ע ר א ו י מ
ד ר ו ק פ ז ו ד ע ס מ ע נ ט ש נ י מ ד ר א א נ ז צ ו „פ ר י י
ה י י ט “ , ו ו אָ ס א י , ל ו י ט ס פ י נ אָ ז א , נ י ט ק י י ז
א נ ד ע ר ז אָ ד , ו ו י נ אָ ר „ד י ו ו ר ס ו נ ג ל ו י ט ד ע ר
א י י נ ע נ ע ר נ א ט ו ר “ . אָ מ ד י ט ע ט י ק י י ט מ ו ז ל ל ו י ט
מ אָ ר ק ס ב ל י ב ז פ ר י י . ד ע ר צ ו מ ז ו ד ע ר
מ ע נ ט ש ה אָ ב ז א כ ר פ ר י י ע צ י י ט , —
פ ר י י פ ז ו ד ע ר ד א ג ז ו ת ח י ו נ א א ז ו פ ז ו ד ע ר ר י י ז
מ אָ ט ע ר י ע ל ע ר נ י ט . ד י א ו י פ נ א ב ע פ ז ו ד ע ס
ס אָ צ י א ל י ז מ ב אָ ש ט י י ט ד ע ר י ב ע ר ל ו י ט מ אָ ר ק ס ,
נ י ט א י ז ק י י ז א נ ד ע ר ז אָ ד , ו ו י נ אָ ר א י ז ד ע ר
ב אָ ש ט אָ נ ג פ ז ו אָ מ ד ע ר כ ר י י ע ר צ י י ט פ א ר י ע ד ז
א י י נ ע ס .

צ ו ל י ב אָ ט ד ע ס צ ו ע ק ו ו ע ר ט פ ז ו א ל ע
מ ע נ ט ש ל א כ ע ט ע ט י ק י י ט ז א י ז א י ז ד ע ר צ ו ק ו נ
פ מ י נ ע ר נ ע ז ע ל ש א פ ט א ר ו י ס נ ע י מ ל א מ מ ש ל ה
פ ז ו ז נ ו י ט ו ו ע נ ד י ס י ו י ט , ו ו אָ ס
ד א ר פ י ע ד ז א י י נ ע ס פ א ר ז י כ ע ר ז ד י ב א פ ר י ד י ו נ ג
פ ז ו ז י י נ ע ל ע ב נ ס נ י ו י ט , כ ר י ע ר ז אָ ל ק אָ נ ע ז
פ ר י י ש ט ר ע ב ז צ ו ד ע ר פ א ר ו ו י ק ל א ב ו נ ג פ ז ו ז י ר
נ ע ל ע ב נ ס צ י ל ז א י ז ד ע ר מ מ ש ל ה
פ ז ו פ ר י י ה י י ט . ס א י ז א ו מ ע נ ל אָ ד אָ נ צ ו נ ע ב ז א י ז
ו ו ע ל כ ע א ר ט ז ט ע ט י ק י י ט ד ע ר מ ע נ ט ש ז אָ ל ז י
ז ו כ נ . ד אָ ס כ ו ז מ ע ז א י ב ע ר L אָ ז ו י י ע ר ז א י י נ ע ס
צ ו ב אָ ש ט י מ ע ז פ א ר ז י ד א ל י י ז . ד ע ר י ב ע ר ק אָ ז
ק י י נ ט אָ ל נ י ט ב אָ ש ט י מ ט ו ו ע ר ז , ו ו אָ ס ע ס ז אָ ל
נ ע ה ע ר ז צ ו ד ע ר מ מ ש ל ה פ ז ו פ ר י י ה י י ט . ד ע ר פ א ר
ק אָ ז אָ ב ע ר א ל ע מ אָ ל ב אָ ש ט י מ ט ו ו ע ר ז , ו ו אָ ס ע ס

ז ו ז נ א נ י ז י כ ע ר ז י ק א ר א נ א י ז ו ו ע ר

„ענגערן זין“. ער וועט נעגען דורך דער מענטשלעכער נויט, „זיך צוראנגלען מיט דער נאטור“ פאר זיין עקסיסטענץ, „די אויפצוהאלטן זיין לעבן און צו רעפראדוצירן עס.“

אויף דעם ערשטן בליק וואלט מען געקאנט מיינען, אז מיר האבן דא צו טאן מיט דער פראדוקציע פון דעם אזויאנגערופענעם עקסיסטענץ-מינימום. די געזעלשאפט, ווי א נאנצעס, ווי א פאריין פון גלייכ-בארעכטיגטע פראדוצענטן, נעמט איבער אויף זיך די ארגאניזאציע פון נאך יענע ארבעטן, וואס זייען נויטיג, כדי צו פארזיכערן יעדן איינעם א מינימום פון עקסיסטענץ-מיטלען, — שפייז, קלוידונג, וואוינונג, — וואס זאלן קאנען אויפהאלטן זיין לעבן און דאס לעבן פון זיינע קינדער, — א מינימום, וואס קאן ריין אביעקטיוו אויסנערעכנט ווערן, אויף קווינט און שפאן, מיט די מעטאדן פון דער מאדערנער מעדיצינישער וויסנשאפט.

קארל מארקס איז אָבער גאַנץ ווייט פון אזא נעדאנק. שוין אין זיין אַנאַליז פון דער מאָדערנער קאַפיטאַליסטישער געזעלשאַפט, דאָרטן, וואו ער האָט געדאַרפֿט אויספאַרשן דעם „ווערט“ פון יענער „מענטשלעכער אַרבעטס־קראַפט“, וואָס ווערט געקויפט אויפֿ'ן מאַרק, האָט ער אַרויסגעבראַכט, אז דער סכּום פֿראָדוקטן, וואָס זיינען נויטיג אויף אויפֿצו־האַלטן דאָס לעבן פון דעם אַרבעטער און זיין פאַמיליע, קאָן ניט זיין אַ געגעבענער איינמאַל פאַר אַלעמאַל און קאָן ניט פּיקסירט ווערן דורך אַ רייך־ביאָלאָגישער אויסרעכענונג. דער לעבנס־ניוואָ פון אַן אַרבעטער בייט זיך געשיכטליך און איז אַ פֿראָדוקט פון דער גאַנצער קולטור־עלער אַנטוויק־לונג פון דעם פּאָלק. וואָס ביי איין פּאָלק, אויף איין קולטור־שטופֿע, וואָלט באַטראַכט געוואָרן פאַר אַ לוקסוס, אַ זאַך, אָ הַן וועלכער מען קאָן אויסקו־עלן, ווערט ביי אַן אַנדער פּאָלק אָדער אויף אַ העכערער קולטור־שטופֿע ביי דעמענדלביגן פּאָלק פֿאַררעכנט פאַר אַ לעבנס־נויטווענדקייט,

אַן אַ וועלכער און אַרבעטנדרער מענטש קאָן ניט אויסקומען. מיט דער אַנטוויקלונג פון דער קולטור וואָסן דעריבער דעם מענטשנס לעבנס־נויטן, „עס פֿאַרגרעסערן זיך זיינע הצטרכות“ן. רעכענען מיר אויס, אין וואָס אַ מענטש נויטיגט זיך, כדי אויפֿצוהאַלטן זיך און זיינע קינדער אויף אַ באַשטימטער מדרגה פון קולטור־רעלעבאָנעס, באַקומען מיר דעמאָלט אַ סכּום און צונויפֿשטעלן פון פֿראָדוקטן און באַפֿרידיגונגען, וואָס שטייגט אַריבער דעם רייך־ביאָלאָגישן עקסיסטענץ־מינימום און קאָן אָנ־גערופן ווערן אַ „קולטור־מינימום“. די באַשאַפונג פון אָטדעם קולטור־מינימום איז לויט דעם זין פון מאַרק־עס רייד די אויפֿגאַבע פון דער מאַטעריעלער פֿראָדוקציע „אין דעם ענגערן זין פון דעם וואָרט“; זי ווערט פֿאַרדער געזעלשאַפט באַמט דיקטירט דורך אַ „צוואַנג פון נויטווענדקייט“, ווייל אָהן יענע פֿראָדוקטן און באַפֿרידיגונגען קאָן מען — אויף דער געגעבענער קולטור־שטופֿע פֿע ניט אויסקומען, און זי — יענע באַטעריע־לע פֿראָדוקציע „אין ענגערן זין פון וואָרט“ איז אויך פֿאַרדער געזעלשאַפט געשטעמפֿלט מיט דער באַדאַקטעריסטיק פון „היצוניות־דיגען נוצן“, און ניט פון „אַ ציל אין זיך גופּא“. מען איינער ווי פֿאַרליבט זיין אין דעם פֿראָצעס פון נייען שיד, אָדער מעלאַקאָ, — די מענטשליכע געזעלשאַפט, „דער פֿאַרגעזעלשאַפטעטער מענטש“, קאָן ניט זען אין דעם קיין פֿרייען זעלבסט־ציל. פֿאַר דער געזעלשאַפט זיינען זיי אָנ־מיטלען, ווי אויפֿצוהאַלטן דאָס לעבן פון אירע מיטגלידער אויף אַ געוויסער קולטור־רעלער הויך. דאָס מענטשלעכע לעבן גופּא אָבער האָט זיין זין און באַדייט אין אַ העכערער און צו רעפֿראָדוצירן זיך אליין אין דעם קומענדיגן דור. דער זין און באַדייט פון לעבן באַשטייט, לויט מאַרקס, אין „יענער אַנט־וויקלונג פון מענטשלעכער קראַפט, וואָס האָט איר אייגענעם ציל אין זיך גופּא“. קארל

און ווערט ארויסגעבראכט לשם פרייהיים; אז ער נייט שייך ניט לשם זייער דרויסלאכן נוצן, נאָר לשם דער הנאה פון דער ארבעט גופא; און אויף אזאָן אופן וואָלט אין גאנצן אפגע ווייט געוואָרן דער גרעניץ צווישן „נויטוועני דיקייט“ און „פרייהייט“, ווייל אויך די לעצטע טע קאָן ווי די ערשטע אָנגעפילט ווערן מיט „מאָטעריעלער פּראָדוקציע“, און עס ווערט אונז ניט געגעבן קיין איין אָנווייז, וואָס זאָל קלאָר באַשיטמען, וועלכע מינים מאַטעריעלע פּראָדוקציע דארפן אַשטוי אונטער דעם געזעלשאַפּטלאַכן קאָנטראָל און וועלכע קאָנען איבערגעלאָזן ווערן צו דער פּרייער טעטיקייט פון דעם יחיד.

דער רעוולוטאַט פון אונזער איצטיגן אַנאַליז איז, אז מיט די אָנגעגעבענע סימנים פון דרויסן לאַכן נוצן און אינווייניגסטן זעלבסט־ציל קאָנען מיר ניט ווייט אַיינפאָרן אין דער באַשיטמונג פון קארל מאַרקס'ס בוייפלאַן פאר דער צו קונפט. מיר ווייסן נאָר, אז די מענטשלאַכע טעטיקייטן דארפן איינגעטיילט ווערן אין „נויטוועניגע“ און „פרייהייטלאַכע“, אז דער כאַזיאָליסטישער קאָנטראָל נעמט ארום נאָר די ערשטע. מיר ווייסן אָבער ניט, וואו עס זאָל געצויגן ווערן די שידונגס־ליניע צווישן זיי. כדי דאָס אויסצוגעפינען, לאָמיר דעריבער לאָזן אויף א וויילע פאלן דעם באַפירערדישן אָבער אומבאַשיטמטן סימן פון „ציל אין זיך גופא“ און קאָנצענטרירן אונזער אויפּמערקזאַמט קייט אויף יענע גרונט־טעריין מיט וועלכע קארל מאַרקס באַראַטעריוזירט די ממשלה פון נויט־ווענדיקייט.

ראשית זעען מיר, אז אין איר ווערט די ארבעט געפאָדערט „אונטער דעם צוואנג פון נויטווענדיקייט און פון חיצוניות'דיגן נוצן“. מיר זעהען ווייטער, אז זי נעמט ארום ניט אַלע מאַטעריעלע פּראָדוקציע־אָנס־פּראָצעסן, נאָר מער ניט ווי יענע, וואָס ליגן אין „דער כּמפרע פון מאַטעריעלע פּראָדוקציע אין דעם דעם פון נעען זיין פון דעם וואָר ד. ט.“ מאַרקס קארנט דערביי ניט אין דער דערקלערונג, וואו מען זאָל זוכן אַט דעם

פרייהיים וואָלס ניט ווערט געווען קיין אויסנעם בלאָזענע איי. מיר האָבן דעריבער קיין רעכט ניט אנצוגעמען, אז מיט דעם אויסדרוק: „מענטשלאַכע קראַפט, וואָס האָט איר אייגענעם ציל אין זיך גופא“ פּאַרטיטיט ער נאָר די אידעלע שאַפונג אין די עולמית העלונים פון דעם מענטשלאַכן נייכט. נאָך כּער: ניט איין מאָל האָט ער אין זיינע ווערק איבערגעזאָרט זיין ליבלינגס־געדאַנק, אז אויך די ריין פיזישע, גשמיות'דיגע ארבעט איז ניט נאָר א מיטל צום צוועק (צו באַשאַפן לעבנס־מיטלען), נאָר אויך א ציל אין זיך גופא, ווייל זי איז „דער ארויס־ווייז פון לעבן.“*

שטעלן מיר זיך אָבער אַט אויף דעם שטאַנד־פונקט און באַטראַכטן מיר פון אים זיין אייני־טיילונג אין די צוויי פּאַרטייענע ספּערעס, קומען מיר צו גאַנצן אנדערע רעזולטאַטן. עס קאָן אונז איצטער אויסקומען, אז די שידונגס־ליניע צווישן זיי ליגט ניט אין דעם היפ־פּין מאַטעריעלער ארבעט און אידעלער שאַפונג, נאָר אין דער סוֹבִיעֶטִישֶׁ לונג פון דעם ארבעטנדן מענטשן צו די צילען פון זיין ארבעט. אויב ער ברענגט ארויס א וועלכע עס איז שאַפונג, — אַלץ איינס, א „מא־טעריעלע“ אָדער „אידעלע“, — ווי א חיצוניות'דיגן מיטל צו עפעס אן אנדער זאך, איז זי אַליין פון „חיצוניות'דיגן נוצן“ און געהערט דעריבער צו דער כּמשלה פון נויטווענדיקייט. ווערט זי אָבער ארויסגעבראכט צוליב דעם פּראָצעס פון ארבעטן לשם שאַפן, דעמאָלט „טראַגט זי איר אייגענעם ציל אין זיך גופא“ און מוז ממילא געהערן צו דער כּמשלה פון פרייהייט.

לויט אַט דעם אויסטייטשט וואָלט יעדער איינער געקאָנט זיך עקאָנאָמיש באַשעפטיגן אין זיין פרייער צייט מיט וואָס ער וויל ווייל ביי יעדער ארבעט זיינער וואָלט עס געקאָנט פּרעטענדירן, אז זי איז געבאָרן אין פרייהייט

* זע. צו ב. אויף אין דעם דריטן כאַנד „קאָפיאָלי“, מיט א פּאַר בלעטלאַך פאר אונזער צייטאָט: „ארבעט אין און אַלגעמיינער אויסדרוק און באַיאָנג פון לעבן“ (ד.שע) ניראל עקספּערטעזן ענד אַסוירטעו און קאָפּ, ז. 049.

טעלעסקאפ איז א חיצוניות'דיגע ארבעט, וואָס ווערט דאָס רוב געטאָן פֿון מענטשן, וועלכע האָבן קיין ברעקל אינטערעס ניט אין דער ריין רוחניות'דיגער אַסטראָגאָמישער שאַפונג. פֿאַר זיי קאָן די אַרבעט ניט זיין קיין וועלכט־ציל, און כּמילא קאָן זי ניט געניסן די פֿרוווי־לעניעס פֿון דער פֿרייהייט־סכּפּערע. און אזוי איז דאָס אויך מיט אלע אנדערע אַרבעטן פֿון דעמוועלביגן קלאַס.

די פֿרוווי־לעניעס פֿון דער „פֿרייהייט“ וועלן דעריבער באַשטיין נאָר אין דעם, וואָס דער נייכטיגער שאַפּער וועט האָבן אַ רעכט צו שאַפֿן פֿריי זינע אידעען אויף אַ ריין רוחניות'דיגן אופן, ד.ה., פֿאַר אַ כּוּל־טוֹל־זיי, ריִי־דוֹן־וועגן זיי. קוים וועט ער אָבער וועלן פֿאַר־ווי־ר־ק־ל־א־כּוּן זינע אידעען מיט דער הילף פֿון דעם שפּלִין־חומר, און פֿאַרשפּרייטן זיי מיט דערזעלביגער הילף, אזוי וועט ער שוין דאַרפֿן אָנקומען צו דער „געזעלשאַפֿט“, צו די „פֿאַראייניגטע פֿראָדוצירער“, און וועמעס דער עס וועט אָפהענגען, צו זיין אידעע זאָל ווען עס איז אָנגעמען אַ ממשות'דיגע געשטאַלט. האָסט אַ נייעם פּילאָקאָפּיִשן סיסטעם? זייער וואויל! קיינער קאָן דיר ניט פֿאַרווערן צו טראַכטן וועגן דעם, אפּילו צו לייענען לעקציעס וועגן דעם. דו לעכסט אין דער ממשלה פֿון פֿרייהייט און ביסט פֿריי. אָבער אַפּדרוקן דיין סיסטעם אין אַ בוך? דאָס, ברודערל, פּועל פֿרייער ביי ברוך'ן און זרח'ן. אויב זיי וועט דיין פּילאָקאָפּיע געפֿעלן, אויב זיי וועלן געפּיגען, אז די אַרבעט פֿון פֿאַרעפּנטלאַכן דיין ווערק איז ניט קיין „אומניסער אויסגעב פֿון ענערגיע“, וועט זי אריינגענומען ווערן אין דער „ממשלה פֿון ניוטווענדיקייט“. אלא ניט — איז ניט. אַליין אָבער רוקן דאָס ווערק, אָדער טאָן דאָס מיט דער הילף פֿון חברים, וואָס זיי זען פֿאַראַינטערעכט אין דעם, — פֿאַרשטייט זיך, נאָר אין דער פֿרייער צייט, — דאָס לאַ! אין דער ממשלה פֿון פֿרייהייט שאַפט מען נאָר נייכטיג, אָבער הילף ניט מאַטעריעל.

ס'איז קלאָר, אז דאָס האָט ניט געקאָנט זיין דער מיין פֿון קאַרל מאַרקס. די כּטשלה פֿון

ארויסברענגען אלע נויטיגע מאַטעריאַלן און מכשירים פֿאַר דער ריין נייכטיגער באַשעפֿטי־גונג און אויף צו פֿרעאַדוֹצירן די געשאַפּענע רוחניות'דיגע נייטער פֿאַר דעם גרעסערן עולם. שוין אין דער איצטיגער גע־זעלשאַפֿט שליינגט אָט דעם טייל פֿון דער פֿאַר־דוקציע איין אַ נאַנץ געוואַלט־ניג סכּום פֿון מענטשלעכער אַרבעט־קראַפט: לייענט אין דער סטאַטיסטיק וועגן דער פֿראָדוקציע פֿון מוזיקאַלישע און וויכטיגאַפּטלעכע אינסטרומענטן, פֿון ביכער און געדרוקטע בילדער, פֿון קאָפּירטע סקולפּטורן, פֿון פֿאַרבן און מכשירים פֿאַר אלע אַרטן קונסט. און ס'איז קלאָר, אז וואָס מער די מענטשהייט וועט שטייגן אין איר קולטורעלער אַנטוויקלונג, אַלין אַ גרעסערע קאָליע וועט די „ממשלה פֿון פֿרייהייט“ מוזן אָנהייבן שפּילן אין איר לעבן. עס וועט וואַקסן אין איר סאָדי צאָל פֿון די שאַפּער, סאָדי צאָל פֿון די געניסער, סאָדי דער כּכּום פֿון די געאַקסענע רוחניות'דיגע אוצרות. דאָס הייסט אָבער אויך, אז אַן אַלין גרעסערער טייל פֿון דעם געשטאַלט פֿראָדוצירנדער אַרבעט־קראַפט וועט דאַרפֿן אויסגעגעבן ווערן אויף צו באַדינען די „ממשלה פֿון פֿרייהייט“. וואַקסט דעריבער אויס די פֿראַגע: צו וועלכער כּפּערע זאָל מען צורעכענען דעם נאַנצן סכּום פֿון אָט די מאַטע־ריעלע פֿראָדוקציע־אַנס־פֿראַצעסן? לויט דעם פּיעט, וואָס מיר האָבן נאָכ'ן מִסְקֵל־ראַשון אריינגעטייטשט אין מאַרקס' גרונט־געדאַנק, דאַרף אויך אָט דער טייל פֿון דער מאַטעריעלער פֿראָדוקציע געהערן צו דער „ממשלה פֿון דער ניוטווענדיקייט“, און שטיין אינטער דעם אַל־געמיינעם קאָנטראַל פֿון דער געזעלשאַפֿט. און דאָס — מחמת דעם פּשוט'ן טעם, ווייל אָט די אַרבעט פֿון באַשאַפֿן מאַטעריאַל און געצייג (אינסטרומענטן) פֿאַר דער נייכ־טיגער אַרבעט, טראַגט אויך אויף זיך דעם קלאָרן שטעמפל פֿון „דרויסנלאַכן נוצן“. גע־ברויכן אַ טעלעסקאָפּ בייס טורידן אַסטראָגאָמישע ערשיינונגען אין אַמח, אַן אַרויסווייז פֿון אַ קראַפט, וואָס האָט איר איי־גענעם ציל אין זיך נופּא, אָבער בויִען אַ

זי מוז מיט אירע מאטעריעלע ניטער אויסהאלטן אויך דעם פאָעט, דעם מאָלער און דעם פּילאָג-כאָף. מען שטעלט זיך פאַר, אז דער פּאָעט וועט זיך שרייבן זיינע לידלאך, דער מאָלער וועט זיך פינולען זיינע בילדלאך, דער פּילאָסאָף וועט זיך ה'קרן'ען אין זיינע שטאָריעס און דערפאר וועלן אנדערע אַקערן פאר זיי די ערד, מעלן די קי און ניינע שיד. דיזעלביגע, ריין אוטאָפּיסטישע פּאָרשטעלונג האָבן אויך גע- האָט די רוסישע קאָמוניסטן, ווען זיי האָבן נאַציאָנאַליזירט די נייכטיגע אַרבעטן.

דער, וואָס טראַכט זיך אָבער אריין אין דער אויבן געבראכטער שטעלע פון קארל מאַרקס, יענעם ווערט תיבה קלאָר, אז ניט דאָס איז דער מיין פון דעם מאַרקסיסטישן צוקונפּטס-פּלאַן. די ממשלה פון פרייהייט איז שאַרף אָפּגעטיילט פון דער ממשלה פון נויטווענדקייט. אירע שאַר פונגען קומען פאַר ניט אין דער נויט- ווענדיגער אַרבעטס-צייט, נאָר אין דער פרייער צייט, נאָך דער אַרבעט און דעריבער איז „די פארקירצונג פון דעם אַרבעטס-טאָג איר פונדראַמענטאַלער פּאַראַדיגמ“.

פון דער אַרבעט, וואָס ווערט אָנגעווענדט אין דער ממשלה פון נויטווענדקייט, איז קיינער ניט באַפרייט, ניט דער קינסטלער, ניט דער געלערנטער, ניט דער דענקער. זיי אלע מוזן זיך באַטייליגן אין דער פּראָדוקציע פון מאַטעריעלע ניטער, און זיי אלע באַקומען זייער הלק פון די געשאַפענע פּראַ- דוקטן לויט די פּאַרטיילונגס-אָפּנים, וואָס הערשן אין דער סאָציאַליסטישער געזעלשאַפט. ערשט ווען האָבן אָפּגעטאָן זייער געזעלשאַפט- לאַך-נױטיגע אַרבעט ווי אַלע אַנדערע בשר- ורמ'ס, קאָנען זיי אין דער פרייער צייט קלע- טערן אויב'ן פּאַרנאַס אָדער זיך אַרומטראָגן אין די אַדער יענע הויכע עולם. מיט די אידעעלע ניטער, וואָס זיי באַשאַפן אין זייער פרייער צייט, קאָנען זיי זיט אָן וואָס זיי ווילן, מחמת דעם פּשוט'ן טעם, וואָס יענע שאַפונגען געהערן צו דער ממשלה פון דער פרייהייט און ווייל אויף

אָט דער ממשלה איז ניטאָ קיין ברעקל לאַנטראָל מצד דער געזעלשאַפט.

אין אָט דעם פרט איז די זאך קלאָר. און פונדעכטוועגן איז נאָך ניט אזוי קלאָר דער גאַנצער ענין פון אַיינטיילן די מענטשאַכע טואונגען אין די צוויי פּאַרשיידענע ספּערעס, אויב מען זאָל די טיילונגס-ליניע ציען צווישן דער מאַטעריעלער פּראָדוקציע פון איין זייט און אידעלע שאַפונגען פון דער אַנדערער.

קורס כל איז קשה, ווי אזוי מען קאָן בכלל ציען אזא שאַרפן גרעניץ צווישן „מאַטעריע“ און „גייסט“, צווישן „גשמיות“ און „רוחניות“ אין דער ספּערע פון מענטשאַכע שאַפונגען, — דער עיקר נאָך, ווען דער ספּעציפּישער סימן זייערער זאָל ליגן אין „דרוינסלאַכע ניצלאַכ“ קייט פון איין זייט, און „צוועק אין זיך גופא“ פון דער אַנדערער.

אויך די נייכטיגע שאַפונג נויטיגט זיך אין געוויסע מאַטעריעלע חפּצים, וואָס אָן זיי קאָן זי ניט דורכגעפירט ווערן. דער מאָלער קאָן ניט מאַלן אָן לייזונט, פּאַרברן און פינולען; דער סקולפּטאָר דאַרף האָבן שטיי- נער, געצייג, מעטאַל און קאָמפּליצירטע פּראַ- צעסן און מאַשינעריען, אויף אויכצונוסן זיינע סטאַטועס אין מעטאַל. דער מוזיקער דאַרף האָבן מוזיק-אינסטרומענטן און נאָטן-פּאַפּיר. דער געלערנטער נויטיגט זיך אין וויכטשאַפּטלאַכע אַפּאַראַטן. אפילו דער פּילאָסאָף קאָן ניט אויכקומען אָן ביכער. און אזוי ווי די גייס- טיגע שאַפונגען ווערן דאָך ניט געמאַכט צוליב די באַשאַפּער אליין, נאָר צוליב דער גאַנצער געזעלשאַפט, צוליב דעם גאַנצן אַרבעטנדן עולם, וואָס וויל געניסן די אידעעלע ניטער אין דער פרייער צייט, וואָס דאַרף אין אָט דעם גענוס פון דעם אַנדערעם שאַפן „אַנטוויקלען די מענטשאַכע קראַפּט, וואָס האָט איר אַייגענעם ציל אין זיך גופא“, מוזן די באַשאַפענע „רוחניות'דיגע“ ניטער רעפּראָדוצירט ווערן אין צאָלרייכע עקזעמפּליארן. דאָס הייסט, אז א באַדייטנדער טייל פון ריין מאַטעריעלע פּראָדוקציע וועט דאַרפן אַוועקגיין אויף

געזעצער באדייט באשטייט אין דעם נ ו צ ן ,
 וואָס מיר ציען פון זיי. מיר פארוואנדלען זייערע
 נאטירלעכע אייגנשאפטן אין אונזער אייגן
 פלייש-אין-בלוט; מיר נוצן אויס יענע אייגנ-
 שאפטן, כדי צו פארשטארקן די ווידערשטאנדס-
 קראפט פון אונזער קערפער און באשיצן זיין
 לעבן אין דעם שטענדיגן קאמף, וואָס גייט אָן
 צווישן אים און דער נאטור. אלע אָט די ריין
 מאטעריעלע שאפונגען און גיטער טראָגן אויף
 זיך דעם קלאָרן שטעמפל פון „דרויסנלאַכן נוצן“.
 קיינער שאפט זיי ניט צוליב דעם שאפונגס-
 פראָצעס נופא, אָדער צוליב דעם פראָדוקט נופא.
 אַ נאָרן אנדער באַראַקטער האָבן די
 אידעעלע שאפונגען און גיטער, ווען איינער
 שרייבט אַ שיר, מאַלט אַ בילד, אָדער בויט אַ
 גייסטיגן טעאָרעטישן בנין אין וויסנשאפט,
 פילאָסאָפיע, רעליגיע, גיט דער פראָצעס פון
 שאַפן נופא שוין אן אייגנארטיגע באַפרידיגונג.
 און אויך די פראָדוקטן פון אזא שאַפן טראָגן
 זייער ווערט באדייט אײַן זיך נופא.
 זיי זיינען גיטעס יענע פראָדוקטן. זיי
 האָבן גיט קיין פיזישע אייגנשאפטן, וואָס וואָלטן
 געקאָנט אוממיטלכאר פארוואנדלען ווערן אין
 דער לעבעדיגער מאטעריע פון אונזער קערפער,
 אָדער מאטעריעלע שאַרקן זיין ווידערשטאַנד
 אנטקעגן דער נאטור און באשיצן אים פון
 אירע שעדלעכע איינווירקונגען. דער ווערט
 און באדייט פון דעם שיר, דעם בילד, דעם
 טעאָרעטישן בנין ליגט אין זיי
 גופא. ווען קאָפערניג האָט אויסגעפונען
 דעם אַסטראָנאָמישן אַמט, אז די זון
 שטייט און די ערד דרייט זיך אַרום איר, האָט
 ער דערביי גיט געקאָנט טראַכטן וועגן אַ וועלכן
 עס איז פראַקטישן נוצן פאר דעם מענטשן.
 פאר אונזער לעבן דאָ, אויף דער ערד, איז נאָך
 פער היום קיין שום חלוק גיט, ווער עס דרייט
 זיך דאָרטן אין די הימלען אַרום וועמען. וואָס
 קאָפערניק האָט געוואָלט אַרויסברענגען איז
 נאָר דעם ריינעם אַמט וועגן דעם ענין,
 דעם ריינעם אַמט צוליב דעם אַמט און גיט
 לשם אַ וועלכן עס איז נוצן. און זיין סיסטעם
 וועט האָבן זיין אַ גיט ווערט אין זיך

נופא, אזוי לאַנג ווי די מענטשן וועלן גלויבן
 אין זיין אַמט; און אַבער אפילו דעמאָלט, ווען
 זיי זאָלן אַרויסברענגן צו גלויבן אין
 אים, וועט דער היסטאָרישער ווערט
 פון דעם קאָפערניקאנישן סיסטעם גלויבן אַיך
 ביג „אין זיך גופא“, ווייל ער וועט מיט זיך
 פאַרשטעלן אַ גיטיגן וויכטיגן עטאַפּ אין דער
 גייסטיגער אַנטוויקלונג פון דער מענטשהייט.
 און אזוי איז דאָס אויך מיט אלע אנדערע
 גייסטיגע פראָצעסן און פראָדוקטן אין דעם טע-
 אָרעטישן און עסטעטישן שאַפן. זיי ווערן
 אַרויסגעבראַכט צוליב זייער איגעווייניגסטן
 אינהאַלט און באדייט, אָבער גיט צוליב אַ
 וועלכן עס איז חיצוניות'דיגן נוצן. אזא שאַפן
 און אַזעלכע גיטער האָבן זייער „צוועק אין זיך
 גופא“.
מאַרקס' געדאַנק וועגן דעם בוי פון דער
צוקינפטיגער געזעלשאַפט מוז לפי דעם פאר-
שטאַנען ווערן אזוי:
 די פראָדוקציע פון אַלע מאַטע-
 ריעלע גיטער, ווי אויך די פראָצעסן, וואָס
 דאַרפן אָנגעווענדט ווערן אין איר, געהערן צו
 דער ממשלה פון דער גיטווענדיקייט. דאָ
 הערשט דער צוואַנג און דער קאָנטראָל פון דעם
 כלל. די שאַפונג אָבער פון אלע אידעעלע
 גיטער געהערט צו דער ממשלה פון פרייהייט.
 דאָ הערט אויף דער צוואַנג און דער קאָנטראָל.
 יעדער איינער באַשעפטיגט זיך אין אָט די פריי-
 הייטלעכע שאַפונגען, לויט זיין אייגענעם פאר-
 שטאַנד, געשאַמק און ווילן.
 אָט די אלע אידעעלע שאַפונגען און גיטער,
 וואָס דאַרפן שפייזן און שיצן גיט דעם „גוף“,
 נאָר אָנפילן מיט זיך די מענטשלעכע נשמה,
 געהערן, גאַנץ זיכער, צו דער ממשלה פון פריי-
 הייט, און איינזען אָט דעם געדאַנק איז זייער
 וויכטיג פאר יעדן איינעם, וואָס וויל זיך אַרייַן
 טראַכטן אין דעם מאַרקסיסטישן צוקינפטיג-
 אידעאל. נאָך עד היום טרעפט מען גיט זעלטן
 „מאַרקסיסטן“, וואָס מיינען, אז יעדע
 מענטשלעכע טעטיקייט, — די גייסטיגע אוי
 גוט ווי די מאטעריעלע, — דאַרף נאָדמירט און
 קאָנטראָלירט ווערן פון דער געזעלשאַפט; אַ

היצונית'דין נוצן („עקסטורנעל ויטליטי“). לויט דער נאטור גופא פון דער זאך ליגט זי (די ממשלה פון פרייהייט. — זש.) מחוץ דער ספערע פון מאטעריעלע פראדוקציע אין דעם ענגען זין פון דעם וואָרט. פונקט ווי דער וויל-דערע מוז זיך ראנגלען מיט דער נאטור, כדי צו באַפריידיגן זיינע הצטרכות'ן, כדי אויפצוהאלטן זיין לעבן און צו רעפראדוצירן עס, אזוי מוז דאָס טאָן אויך דער ציוויליזירטער מענטש, און ער מוז דאָס טאָן אין אלע געזעלשאַפטלעכע פאַרמען און אונטער אלע מעגלעכע אופנים פון פראַדוקציע. מיט זיין אַנטוויקלונג שפּרייט זיך אויס די ממשלה פון נאַטירלעכע נויטווענדיקייט, ווייל עס פארגרעסערן זיך זיינע הצטרכות'ן; אָבער אין דערזעלביגער צייט פארגרעסערן זיך די פראַדוקטיווע כוחות וואָס דורך זיי ווערן יענע הצטרכות'ן באַפריידיגט. די פרייהייט אָט אויף דעם פעלד קאָן ניט באַשטיין אין קיין אַנדער זאך, ווי נאָר אין דעם באַקט, וואָס דער פארגעזעלשאַפטעטער מענטש, די פאראייניגטע פראַדוקטענטן רעגולירן זייער שטאַף־אויסבייט מיט דער נאטור אויף אַ ראַ-צויגאַלן אופן; וואָס זיי ברענגען אים אונטער דעם אַלגעמיינעם קאָנטראַל, אָנשטאָט באַדערשט צו ווערן פון אים, ווי פון אַלינדער מאַכט; און אויך אין דעם, וואָס זיי פירן דורך זייער אויפגעב מיט דעם קלענסטן אויסגעב פון ענערגיע און אונטער באַדינגונגען, וואָס זיינען אַם בעסטן צוגעפאַסט צו זייער מענטשלעכער נאטור און זיינען אין בעסטן אַיינקלאַנג מיט איר חשיבות. אָבער דאָס בלייבט תמיד אַ ממשלה פון נויטווענדיקייט. מחוץ פון איר הייבט זיך אָן יענע אַנטוויקלונג פון מענטש-לאַכע קראַפט, וואָס האָט איר אַייגענעם ציל אין זיך גופא, די אמת'ע ממשלה פון פרייהייט, וואָס קאָן אָבער אויפבלעזן נאָר אויף דער ממשלה פון נויטווענדיקייט, ווי אויף איר באַזיס. די פאקטורצונג פון דעם אַרבעטס־טאַג איז איר פונדאמענטאַלער פאַרבאָדינג. (*

אין אָט דער צונויפגעפרעסטער כאַראַקטער ריכטיק וואַרפט אונז קארל מאַרקס אָן די גרונט־שטריכן פון יענעם סאָציאַלן בנין, וואָס דארף, לויט זיין מיינונג נאָך, ארויסוואַקסן פון דעם איצטיגן קאָפיטאַליסטישן סיסטעם. אָט די כאַראַקטעריסטיק דארבן מיר נעמען פאַר דעם אויסגאַנגס־פונקט פון אונזערע באַטראַכטונגען. קודם, מוזן מיר באַמערקן, אז ווי שאַרף און בולט דער גרונט־געדאַנק זאָל דאָ ניט זיין ארויסגע-בראַכט, זיינען אַייניגע, זייער וויכטיגע פרטים זיינע ניט ארויסגעקומען מיט דער נויטיגער קלאַרקייט, און קאָנען ריכטיג פאַרשטאַנען ווערן, ערשט דעמאָלט, ווען מען טראַכט זיך טיפער אַריין אין דעם באַדייט פון דעם נאַנצן געדאַנק. דער שווערסטער און דער אומקלאַרסטער פונקט איז דאָ — דער כאַראַקטער פון דער דריטער ממשלה פון „אמת'ער פרייהייט“. וואָס איז איר עובדאָ? וואָס טו ט דער מענטש אין איר? מאַרקס באַזונגט זיך מיט דעם ענטי-פער, אז אין איר טרעט ארויס די אַנטוויקלונג פון דער „מענטשלעכער קראַפט וואס האָט איר אַייגענעם ציל אין זיך גופא“, בעת די קראַפט, וואָס ווערט אָנגעווענדט אין דער ממשלה פון דער נויטווענדיקייט, טראַגט אויף זיך דעם שטעמפל פון „היצוניות'דיגן נוצן“. וואָס זאָל דאָס אָבער באַדייטן? וועלכע מענטשלעכע קראַפט טראַגט איר אַייגענעם ציל אין זיך גופא און וועלכע איז ניט מער, ווי אַ מיטל צו אַן אַנדער ציל?

די ערשטע זאך, וואָס קומט דערביי אַרויף אויפ'ן זין, איז דער געדאַנק, אז אין דער אַייני-טיילונג פון דעם מענטשלעכן שאַפן איז אַ נויטווענדיקייטס־ספערע און אַ פרייהייטס־ספערע האָבן מיר צו טאָן מיט דער אַלטימאַל קאַנטער אַיינטיילונג זיינער און „כאַטעריעלע“ און „אידעעלע“ — „גשמיות'דיגע“ און „רוחניות'דיגע“ — שאַפונגען און ניטער.

נייען שייך, מעלן אַ קו, אַקערן אַ פעלד זיינען ריין מאַטעריעלע פראַדוקציע־פאַר-צעסן. שייך, מילך און ברויט זיינען ריין מאַטעריעלע פראַדוקטן; „אין זיך גופא“ האָבן זיי קיין ברעקל ווערט ניט פאַר אונז. זייער

(*) קארל מאַרקס. קאָפיטאַל, באַנד 8 (ענגלישע איבערזעצונג). ז. 054

נייע דאס לעבן

מאָנאַטלאַכער זשורנאַל פאַר קולטור אין געזעלשאַפֿטלאַכע פּראָג

רעדאַקטאָריש פּוּ

ד.ר. ח. זשיטלאַווסקי און ש. ניגער

ערשטער יאָר, נומ. 7

אַפּריל, 1923

ד.ר. ח. זשיטלאַווסקי.

דער מאַרקסיסטישער בוי־פּלאַן.

(לעצטער קאָפיטעל פון דער כּערע: סאָציאַליזם און קאָמוניזם)

מעגלאַך־העכסטע אַלזייטיגע אנטוויקלונג פון דעם מענטשן גופא". און אין דער קריטיק פון דעם נאָט־האַ'שן פּראָגראַם באַטראַכט ער די ענדלעכע פּאַרם פון זאָ געזעלשאַפֿטלאַכן בנין, ווי זאָ פּאַרם, אין וועלכער עס קאָן אין פּולער מאָס פּאַרווירקלאַכט ווערן דער ריין קאָמוניסטישער פּרינציפּ. יעדער איינער זאָל נעבן דער געזעלשאַפֿט אַליז וואָס ער קאָן און נעמען פון איר אַליז וואָס ער דאַרף.

דאָס איז — פאַר דער נאָר ווייטער צוקונפֿט. ניט מיט איר גרונט־פּרינציפּ קאָן מען אָבער אַנְהייבן בּויען א סאָציאַליסטישע געזעלשאַפֿט. דער אָנהייב דאַרף געמאַכט ווערן מיט אַ מי־ש־פּאַרם, און די אלגעמיינע פּרינציפּן פון יענער מי־פּאַרם האָט ער גע־פּראַווט אַרויסברענגען, — ווי דאָס פּלענט ביי אים אָפֿט געשען, — אַנְהייבן אַ ספּעציעלען עקאָנאָמישן ענין. די שטעלע, וואָס מיר האָבן דאָ אין אויג, גע־פינט זיך אין דעם דריטן באַנד „קאָפיטאַל". ריינדיג וועגן דער „מע־ר־אַרבעט", ווי דעם קוואַל פון רייכטום, נעמט דאָרטן קאַרל מאַרקס פּלוצלונג ריידן בזה הלשון:

„די ממשלה פון פּרייהייט הייבט זיך אָן ערשט דעמאָלט, ווען מען ניט אריבער דעם פּונקט, וואו אַרבעט ווערט געפּאַדערט אונטער דעם צוואַנג פון נויטווענדקייט און פון

אין דעם סוף פון פּאַרינג אַרטיקל האָבן מיר אָנגעוויזן, אז אויך קאַרל מאַרקס האָט אין דער שפּעטערער צייט אַיינגעזען, די נויט־ווענדקייט פון אַ פּשרה צווישן דעם בוי־פּרינציפּ פון דעם ריין פּרייהייטלאַכן סאָציאַליזם און דעם בוי־פּרינציפּ פון אַן אָבליגאַטאָרישן קאָמוניזם, — אַ פּשרה, וואָס זאָל דורכגעפירט ווערן און אָנהאַלטן לפחות אין די ערשטע פּעריאָדן נאָך דער סאָציאַלער רעוואָלוציע, ביז די ריין אַרבעטאָרישע געזעלשאַפֿטלאַכקייט וועט קאָנען אַריבערגיין צו העכערע פּאַרמען פון דעם סאָציאַלן לעבן.

פאַר דער נאָר ווייטער צוקונפֿט איז מאַרקס געבליבן טריי יענער פּאַרטיקולאַרע וועגן איר, וועלכע ער האָט אויפגעדרוקט צו פּאַרשיידענע צייטן ביי פּאַרשיידענע געלעגנהייטן, — דער עיקר אָבער אין זיין פּאַלעמישן בריף אַנטקעגן מיכאַיל־אָווסקי'ן און אין זיין קריטיק פון דעם נאָט־האַ'שן פּראָגראַם. אין דעם באַקאַנטן „מיכאַיל־אָווסקי־בריה" (אָפּגעדרוקט אין דעם „וועסטניק נאַרדאָנאָ וואָלי") פּאַרמולירט ער ווי דעם לעצטן ציל פון דער סאָציאַליסטישער באַוועגונג דעם אויבכוּ פון זאָ „עקאָנאָמישער געזעלשאַפֿטס־אַרדענונג, וואָס זאָל אין דערזעל־בינער צייט באַוואָרענען סאָי די ווייווייט־מעגלעך לאַך־נרעכטע אנטוויקלונג פון די געזעלשאַפֿט־לאַכע פּראָדוקטיוויכזהות, סאָי די ווייווייט־

די אמעריקאנער פארשטייערשאפט פון

אידנעזקאם

מעלדעט דער אידישער באפעלקערונג, או זי זעצט פאר ווי פריער דאס איבערשיקן פון שפייו אין קליידער דרעפטס קיין סאוועט-רוסלאנד. לויט אלע ידיעות, וואס דער „אידינקאם“ פארמאגט

איז נאך ניט געקומען די צייט

אפצושטעלן די דאווע הילף-אקציע פון פערזאנען אין אמעריקע בנוגע זייערע קרובים אין סאוועט-רוסלאנד, ווייס רוסלאנד אין אוקראינע.

קליידער, שפייו, געלט

(אינפארמאציע)

פאר מער איינזעהלייבן ווענדעט זיך אין דער אמעריקאנער ביורא פון „אידינקאם“, 110 וועסט 34סטע סטריט, רום 207, ניו יארק, נ. י.

דערע אין די פאלגענדיגע אנגעטורן:
ניו יארק, נ. י. — דאזיטאון אסיס פון „אידינקאם“, 6048 דילענסקי קאר, עלדריוו סט. אידישער ארבייטער היקס קאמיטעט, 47 קרויסטי סטריט.
אוקראינער פערעראציע, 200 איסט בראדוויי.
זרעכער יונייטעד רעליף, 70 העכסטער סטריט.
יעקאטערינאפלאווער צענטראל רעליף, 196 איסט בראדוויי.

פאר באלטימאר, מד. — אליראשיא צענדירונגען רעליף קאמיטעט, 1804 יומא פלייס. פאר באסטאן — אידישער ארבייטער היקס קאמיטעט, 14 לעווערעט סטריט.
פאר באפאלא — אידישער ארבייטער היקס קאמיטעט, 59 וויליאם סטריט.

פאר שיקאגא, איל. — אידישער ארבייטער היקס קאמיטעט, 340 איינזענדענס בלאק בילדינג.
פאר דענווער, קאל. — אוידיטאריום בוק סטאר, 1407 אראפאק סט.

פאר דעטראיט, מיכ. — אידישער ארבייטער היקס קאמיטעט, 2730 הייטסנינג סט. פאר ווסטאן טעקסעס — נ. בעל, 812 1/2 פרעסטו עוועניו.
פאר קאס אנטוועקעס, קאל. — די קאנפערענץ פון די רעליף ארגאניזאציעס פון דאס אנטוועקעס 3112 פאלאס סט.

פאר מילוקאקי, וויס. — ס. רובין, קאר, 95 ענד וואלגאס סט.
פאר מינגעאפאליס. — אידישער ארבייטער היקס קאמיטעט, 611 שערידאו עווע. נא.
פאר סאנטארעאל — אליענס פון אוקראינער אידען און קענעדי, 27 פרינס ארטור סט.

איסט מאנטעאל קע.
פאר ניו הייווען, קאנא. — אידישער ארבייטער היקס קאמיטעט, 944 טשאפעל סט.
פאר אטאהא. — אידישער ארבייטער היקס קאמיטעט, 2834 בראדוויי סט.
פאר פילאדעלפא — אידישער ארבייטער היקס קאמיטעט, 327 סאוט 5טע סטריט.

פאר פירטסבורג — מ. דוועשנינס, 85 מיללער סטריט.
פאר סט. לואיס, מו. — ג. גאלדבערג, 2922 א סאמאס סט.
פאר סטעיטסבורג, קאנא. — אידישער ארבייטער היקס קאמיטעט, 322 מעיו סטריט.
פאר סט. פאל, ל. עפשטיין, 98 איסט 4טע סט.

פאר וואשינגטאן, ד. סי. — אידישער ארבייטער היקס קאמיטעט, 1405 1/2 5טע סט. ניו. פאר ווילינגטאן קע. — ראימיאן טיקע און מינגעשעל קארט, 676 מעיו סט.
פאר בערלין, נ. דוס. — ב. לעווינסאן, 431 עוועניו ס.
פאר טארנטא קע. — אידישער ארבייטער היקס קאמיטעט, 176 מארכהאר סט.

ביזנעס אידישע, ארגענטינע. — יוניאן אינאקאסיא איהאיו, בארטאמעי סיטי

Dos Neye Leben

נייע דאס לעבן

סאנאטלאכער זשורנאל פאר קולטור אין געזעלשאפטלאכע פראגן
אונטער דער רעדאקציע פון
דר. ה. זשיטלאזסקי און ש. ניגער

ערשטער יאר, נומ. 7.

ניו יארק, אפריל, 1923.

אינהאלט

1	דר. ה. זשיטלאזסקי. — דער ¹ מערקס-מישער בוי-פלאן
17	יהואש. — בארנמאן (ליד)
18	א. מ. ווייסנבערג. — א דערצייילונג
28	פריץ הירשביין. — ווארצלען
24	ש. ניגער. — ה. נ. ביאלויק
31	מנחם. — זאוויל רימער
41	יודל מארק. — ווען איז מעגלאך נאציאנאל-אייטאנאמייע
46	בעל דמיון. — א בוך וועגן אידיש
57	ליכט אין שאטן. — 1. זיי טארן ניט וויסן
	2. די אויסשפרייטונג פון דער אידישער
58	שול באוועגונג
54	3. אויסשניטן
60	ביכער און זשורנאלן
62	אמעריקאנער אידישע קולטור-בראָניק

פערטער יארגאנג — שוין דערשינען
דער פארגרעסערטער יאגן-פעב.
"קינדער זשורנאל"

ארויסגעגעבן פון די שלום-עליכם שולן
אונטער דער רעדאקציע פון
שנייער

אינהאלט:

- דער אינדיא (ליד) — נחום י.
- אחיזה הנביא און דער טעני פענסש — רחל לוריע.
- דער יאזשיק — א. ח. העלער.
- רינגען (ליד) — בערטה לייב.
- באבע יאכע מיט די סיון (ליד) — י. קאמינסקי.
- צום גליטש (ליד) — י. קאמינסקי.
- מוראשעס — ח. גאלדבלום.
- שטערע, פון ח. נ. ביאליק, איבערזעט פון מיקאלעא
- א נאם (ליד) — למד וואוויק.
- אינגעלדינגעלע — לעוו עלעב.
- לידער — ספליאר.
- קינדער שפונגע, רעבוס, רעסענש, נעקראלאגן.

20 סענט א קאפיע, 2 דאָלער אַ יאָר.

KINDER JOURNAL

1387 Washington Ave., New York

שוין דערשינען נומער 10
"די פראלעטארישע
שטימע"

וואָך-ארגאָן פון די לינקע פּועלי-ציון.
צאָריסטישע סעקטאר אין אַמעריקע
פון וואָך צו וואָך
צייטונגס רעזענסיאָן
קאָנטראָבוסטישע פּאַרקערסיקס

- ח. קאָנטראָוויטש
- פון רעב פון ל. מאַכטשי
- פאַרקום גאַרקי
- א. ווערשער הייד זעטן שוים עליכם (ליד) — א. לועקי.
- ז. וויינפער
- אין סטלאָווע-מינסן
- פאַקעטישע אַרבעטער פאַזיס
- זרובבל
- אַרטי און אַמעריקע
- מ. שוויכטער
- איינזונגס פראַגע אין אונזער באַוועגונג
- ב. אַסטראָווסקי
- די מעסיח פון דער נייער פאַרטיי — א. שטורם
- אין די אַרטישע טרייד יוניאָנס — א. ראַטשינעווער
- אין דער פּרעסע
- ב. אַה
- צו דער ענשיכטע פון דער קאָמוניסטישער יונגס
- ב. רויטמאַן

אין דער קאָמוניסטישער באַוועגונג
פּריוו 5 סענט, יערלעכער אַבאָנענט \$2.00

PROLETARISHE STIME

230 East Broadway, New York

רוסישע ביכער ארויסגעגעבן אין רוסלאַנד

Андреев 8 том. — — — — \$7.00	Мельников 7 том. — — — — \$6.00
Гайтман 3 том. — — — — 2.50	Оскар Уайльд 4 том. — — — — 4.00
Гоголь 12 том. — — — — 6.50	Пушкин 7 том. — — — — 6.00
Гончаров 12 том. — — — — 7.50	Ал. Толстой 4 том. — — — — 4.00
Данилевский 24 том. — — — — 6.00	Чехов 22 том. — — — — 12.00
Короленко 8 том. — — — — 8.00	Чтец-Декламатор — — — — 1.00

פאַרשיידענע אידישע און העברעאישע ביכער.

אלע ווערק פון מענדעלע מוכרס-פריים, 18 בענר, \$11. אלע ביכער זיינען שוין געבוירן.

בוכהענדלער און ביבליאטעקן באקומען ראבאט.

I. PERLSTEIN, 242 E. Broadway. Phone: Orchard 9609

אידישע פובליסיטי אין ליטע ארישע ביזנעס

189 צווייטע עוו. (קאר. 12 מע סט.), ניו יארק. ספייציעלע 7068 טעלעאק
פאָעזיע שאַמער — מענעדזשער.

טייפדייטינג און
מאַלטיגראַפֿינג
אין אידיש און אין ענגליש

פּי ע ס ע ו
קריטיקירט, קאָפּירירט
סעך און פאַרקויפט.

מאַנוסקריפֿטען
קאָרעקטירט און פאַרקויפט
צום דרוק.

איבערזעצונגען

פון פאַרשיידענע ליטע און ווערק (איינשליסענדיג סאַווינג פּיכטשורס סענאַריאָס פון און אין
אלע שפּראַכען)
ערשטקלאַסיע אַרבייט — מעסיגע פּריווען.

American-Yiddish Publicity Bureau

189 Second Avenue, Telephone: Stuyvesant 7968 New York, N. Y.

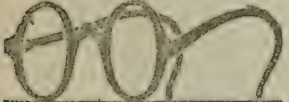
**ברילען וויסענשאפט
לר צונעפאסט**

ערשטע קלאסע אפמאסט-
ריסמען און צערהומע אוי-
גן-דאקטאריס אונטער-
זען אויגען און פאסטע צו
ברילען אין אלע 7 אפיסעס
פון דר. בעקער, אונטער דר.
בעקער'ס פערזענליכער
אויפזיכט.

ברילען וויסענשאפטליך צו-
נעפעסט פאר יונג און אלט
פאר מענער פרויען און
קינדער, מעסיגע פרייווען.
יעדער פאר ברילען גאר-
מירט.

דר. בארנעט ל. בעקער

ד צעמיקאל אפיסעס אונטער דער דר. בעקער'ס
פערזענליכער אויפזיכט:
131-2 זעט עוועניו 1709 פוסקין עווע.
פערנער זעט 88. יר. ראקאוויי, ברענאווי
218 אייטס באראוויי 896 פראפעקט עו
זעט 103. נעבול 103. ברענאווי
100 לענאקס עווע. 2313 וועסט עו.
זעט 116-115 וועסט 100 לענאקס
262 אייטס פאררהאם ראוד, באראקס
אלע אפיסעס זונטאג נעשטעסן מיט דער
אויסנאכט פון די אייסיס פון 100 לענאקס
זענען, און 131 פערנער עו. קאר. זעט 88.

DE BARNETT L BECKER
OPTOMETRIST - OPTICIAN

Tel. Orchard 0849
זאקס און שטיינפעלד
יוניון רוקעריי
12 דושעפעראסן סטריט, ג. י.
אריינס ווערט נעמאכט נום און פוינטליך.

דער פאראייניגטער
„דאָס נייע לעבען“ און גריי
גאָר גערשוני סאָצ. רעו.
ברענמש 247 א. ר.
מיטעס יעדען וואָרען און 9 מען
דינסטאָג אין „פּאַרווערטס“ האַל.
סײַ אַפּעריירען צו די יענע חברים, וועלכע
באלאנגען נאָר נים צו טון אַרבייטער פּאַרווער
רונגס נעשטעסן, ווי זעלען זיך פּעשליטן און
אונזער ברענמש.
פאַר אינפּראָפּאָזיט ווערנען זיך
צום סעקערטאָר, פּרייַז ראוונגעבן, 207
קלייבאָן עוועניו, באַראַקס, ג. י.

געזאמעלטע ווערק
— זון —

דר. ה. ושיטלאַווסקי

בין אַהער ערשינען
כאָנר 1, 2, 3 און 4.
פּרייו פאַר די 4 ביכער \$6.00
כאָנר 5. איין קאָפּ פאַר פּאַק און שפּאַר
כאָנר 6. אַ איר צו אירע און אַנד. ערטיקע.
ביכער 7. די פּאַרטיקולאַרע און אַנדערע
16 ערטיקע.
פּרייו פאַר די 3 ביכער \$5.00
כאָנר 8. איין שוועדע צייטונג.
כאָנר 9 און 10. צייט ערטיקע.
פּרייו פאַר די 3 ביכער \$5.00
עס גרייטען זיך צום דרוק און וועלען אין ניכען
ערשיינען די פּאַנעלענע ביכער פון
דר. ה. ושיטלאַווסקי
כאָנר 11, 12 און 13.
פּרייו פאַר די 3 ביכער \$5.00
דעס איריטען פּאַק פאַר זיין עקוויפּענען.
כאָנר 14 און 15. דער נייטיגער קאָפּ פון
פּרייו \$5.00

**מעמארען פון א סאציאליסטישע
רעוואלוציאנער**

פון מ. מ. ראָזענבאָם
מיט א פּאַררעדע פון דר. ה. ושיטלאַווסקי.
ערשטער באַנד איז שוין ערשינען: צווייטער
באַנד דרוקט זיך און ערשיינט אין ניכען.
פּרייו פאַר די 2 בענד \$5.00
ווער דעס פּאַרלאַג קען מען אויך קוינען:
דר. ה. ושיטלאַווסקי:
די פּילאָסאָפּיע, אין 2 בענד.
פּרייו \$4.50

סובסקריפּשאַן פּרייו פון אלע אויס-
גערעכענעט 19 ביכער איז \$35.50
אדרעס פון פּאַרלאַג:
Dr. CH. ZHITLOWSKY FARLAG
242 East Broadway, New York

אַלבער ראָזען

וועלכער איז די לעצטע 8 יאָר פאַרטרעטער
פון די „דזשוואַיש פּובליקיישאַן סאָסיעטי“
איז וויליג אייך צו געבן פּרייע אינפּאָרמאַציע
וועגן אלע סאַרטן ענגליש-אירישישע ליטעראַטור
סײַר העבן יענע אַ נייע אויסגאַבע פון
גרעמיים אירישישע געשיכטע
אין אַ לייכטן ענגליש
אדרעס:
ALBERT ROSEN
202 E. Broadway, New York

א. ראַפּאלאַווסקי

אייניבנדער
136 Henry St., New York, N. Y.
שבת פאַרשלאָסען.

סײַר בעטן די חברים און פּרייַנט, וועלכע האָבן זיך
נסען אַכטענעסענטיכע, שרייַטיק אין אַפּיס די נעמען
פון די אַכטענעסען, וואָס זיי האָבן נעמאכט, צוועטען
סײַר די נעלדע, וואָס זיי האָבן קאַלעקטירט.
די פּאַרוואַלסאָנ.

אויף דער זייט וועלן די לעזער אלע סאך געמינען אלע אנאנאס וועגן
 ניי דערשיינענע ביכער, זשורנאלן און אויך אנגעטיינע באקאנט
 סאכונגען פון דעם ביכער פארק.

ביכער:

אפערע אין ארדיס

שוין דערשינען

דאס נייע אפערע בוך מיט 8 רייכע אינהאלט פון 40
 פאפולערסטע אפערעס, שיינע נעבונדן, נרויסער פארפאס

פרייז \$2.25 מיט פארטאג.

ארויסגעגעבן פון פארלאג

MAX YANKOWITZ

179 E. Broadway, New York.

שיקס 8 סאני ארדער אדער ספעסס און איר קריגס
 דעם בוך צוגעשיקט אהיים.

דער בלויער נאכטיגאל

8 שפיל אין דריי אקטען

פון זישה לאנדוי

פרייז 30 סענט.

מאקס מ. מייזעל'ס בוכהאנדלונג.

424 גרענד סטריט, ניו יארק.

מ. י. האַימאָוויטש

„ארם דעם מאן פון נצרת“

היסטארישע דערציילונג

שיין נעבונדן \$1.50

אין אלע בוכהאנדלונגען און לירעסס פון

FARLAC CULTURE, 48 Canal St., N. Y.

נייאיקייטן אנגעקומען פון יודא

אין מייזעל'ס בוכסטאר

424 Grand St., New York.

- בערגעלסאז, פאנאנע, נעבונדן — \$1.15
- צייטלין, ה, דער אפליבית פון יודנס — .70
- צייטלין אהרן, מספרות, אפאקליפטישע פאעזיע — .80
- ראוויטש, בילד, קרו פון אלע מינע לידער — .50
- רובשטיין, בן-ציון, די אנטשטייאונג און אנט-
וויקונג פון דער אידישער שפראך — .80
- רובשטיין, בן-ציון, נאליציע און איר בא-
פעלקערונג — .50
- סעלערמאן, פערד נאיוועמבער (ראפאט) — 1.00
- טוטנבוים, ק, ארטור שפענהוייער, נעבונדן — .80
- קאציאנע, אפטיער, אראכאסקו, בראשורט — .70
- געבירן — .60
- כאליאסטער — .50
- לאנדויער, ג, אויפבוה צום סאציאליזם — .50
- לוקסעמבורג, ר, ברייו — .25
- טונקעלער, היים געזעל דער רפארמאטאר — .25
- זינגער, פערל, נעבונדן — .70
- לאנדוי, זישה, דער בלויער נאכטיגאל
(ארלעגינארא) — .50

אין מייזעל'ס פארלאג

אין נאר וואס ערשיינען א נייע פיל פארנערטערע
 אויפלאגע פון

ב. גארניס געשיכטע פון אידישן טעאטער

רייז איילוסטרייט און נעבונדן, 2 בענד, 544 זייטן,
 גרויס פארמאט, פרייז \$3.75.

דאס איז דאס איינציגע נרויסע ווערק איבער

צוויי טויזנט יאר אידיש טעאטער

און אין אנערקענט אלס אויסאדריטעס איבער אלעם
 וואס בארימט נאר דאס אידישע טעאטער, די אידישע
 דראמע און דע אידישן שוישפילער.

די יעצטיגע נייע אויפלאגע פירט צו דער געשיכטע
 און סאציאליטיק פון דעם אידישן טעאטער אין דער
 אידישער פרעסע ביי היינטיגן טעג.

MAX N. MAISEL

424 Grand St., New York.

וולאדימיר מעדעם

זכרונות און ארטיקלען

נעבונדן אין קלאַס באַנד \$1.25

לעצטנס ערהאלטן פילע נייע ביכער
 פון אייראפא:

25 יאר זאמל-בוך פון בונד, ביכער וועלט,
 זשורנאל, זאמל-בוך קולטור, די וואַג און
 פילע אנדערע.

פארלאנגט אונזערע קאטאלאגן.

**AMERICAN-EUROPEAN
JESHURUN BOOK CO.**

202 E. Broadway, New York, N. Y.

עם ווערט אנגענומען דער אבאגעמענט אויף

”דאס נייע לעבן”

א מאנאטלאכער ושורנאל פאר סולטור און נעוועלשאפטלאכע פראגן.

אונטער דער רעדאקציע פון דר. ח. זשימלאָוסקי און ש. נגער
פריז 3 דאלאר א יאָר; \$1.50 א האלב יאָר.

אויס דער פראַגראַם-בראַשור:

אירפאָאישע אידן, וואוהין דער גורל זאל
זיין ביים פארבראָן אָדער האָבן פארבראָן.
דערפאר מוז דעם אָנגעזעהענשטן אָפּט
פארנעמען און איבער זורנדאָ אָלץ, וואָס
קאָן אויסגעפירן, פארשעקן, אידענער
און רויכער מאַכן די אידישע ליטעראַטור,
די אידישע קונסט, דעם אידישן טעאַטער,
די אידישע פרעסע, די אידישע שול.

נישט בונדערדיג די מיטפארעמער מיט
קוין שום אַנדערע תנאים, א חוץ די אַלץ
געטויגע וכדוּת פון דעם סאָציאַליזם און
דער גענעריששאַט צו אַסימילאַציע, וועט
די רעדאקציע אַלעין זוכן צו באַגרינדן,
פאַרטיין און פארשרייטן די אידעען,
וואָס קאָנען פאַרשונדערט ווערן אויף:
די סאָציאַלע און נאַציאָנאַלע ווידעראויב
לעבונג פון דעם אידישן פאלק אויף די
יכודות

(א) פון ארבעטס-בלל, ערד ארבעט
פּרעס;

(ב) פון אויטאָנאָמיע פּערזאָנלעך און צענט
פירען אין ארץ ישראל און אין אַנדערע
”לענדער, וואָס עס זאָל נאָר זיין בעגרינד.

(ג) פון עקסטרעמיזם און נאַציאָנאַל
לער אויטאָנאָמיע, וואו עס זיינען נישט
קוין פּערזאָנלעך אידישע צענטערען;

(ד) פון פּאַרטיקולער וועללאַטאָריע קול-
טור און אבסאָלוצער רעליגיעזער פּריוו-
הייט, וואָס שרייבט אויס יעדן צוואַנג צו
געקערן אָדער נישט געהערן צו דער אָדער
יענער רעליגיע;

(ה) פון אידיש, וואָס דארף ווערן
אנערקענט פאר דער נאַציאָנאַלער פּראַך
פון איבער פאלק אין אַלע לענדער און
דארף גראַווינגן דעם שאַפן פון דער
דער אידישער אינטעליגענץ מיט דעם קול-
טורלעכן פון די אידישע פּאָפּל.

די הויפט אויטאָגראַפן פון דאָס נייע
לעבן” וועלן זיין:

(א) די מערעמישע און פּובליציסטישע
מישע באלויטונג פון די סאָציאַלע און
באַזונדערס סאָציאַליסטישע פּראַבלעמען
פון דער היינטיגער צייט.

(ב) די וויזשנישע אַטוואַלונג, לויט
פּערזאָנלעך און קריטישע אויסוואַרטונג פון
אונזער קולטור אין אַלע איר פאַרמען און
דערהויבט פון דער ליטעראַטור אין דער
אידישער פּראַך.

די אבסטרעקטע פאַרמולעט פון דעם
בזאָדערדיגן סאָציאַליזם כּוון אָנגעפילט
ווערן מיט א לעבעדיגן אינהאַלט; קלאַר
קיים מוז אַרױנגעפירט ווערן אין דעם
גרויסן כּסאָך, וואָס איז אויסגעוואַקסן
צווישן סאָציאַליזם און קאָמוניזם; עס
מוז אויסגעפאַרשט ווערן די ראַטע וועל
כּע עס קאָן נאָך בלייבן פאר דער פּריוואַט
פּער אינדיאַטור אין דעם ווירטשאַפּט
לאַכן לעבן; עס מוז אַנאַליזירט און אָפּ
געשאַצט ווערן דער ווערט פון יענע געז
דאַנקען און פּראַקטישע פּראַוווּן, וואָס

זייער ציל איז פאַרבייטען די פּאָליטישע
פאַרמען פון דער מאַדערנער דעמאָקראַטיע
אויף די פאַרמען פון א ”סאָוועטישער”
פּאַרױטלונג; עס מוזן אויסגעפאַרשט
ווערן די מיטלען פון א סאָציאַליסטישן
אויבערקער און קלאַר געמאַכט ווערן די
ראַטע און פּאַרטיקולער פון דעם עקאָנאָמישן
און פּאַרלאַמענטאַרישן קאָאָפּאַציע, פון
אין זייט, און פון א רעוואָלוציאָנאַרער
דיקטאַטור פון דער אַנדערער.

מיט דעם טיטשטן ערנסט מוזן באַפּראַכט
ווערן די פּאַרלימענטען פון א פּראַבלעמער
און קולטורלעך אינהויבט פאר אַזע מוח”

אַרדעס:

”DOS NEYE LEBEN”

242 East Broadway,

New York, N. Y.

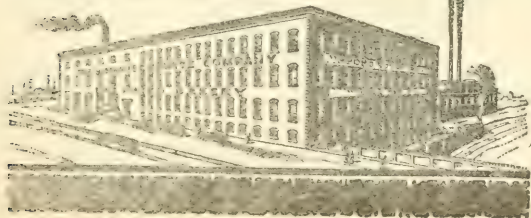
מאנישעוויטיס-מצה

די מצה מיט אלע מצלות

געבאקען
אין דער
פּשר'סטער
גרעסטער
ליכטיגסטער
ריינסטער
בעקער'י
אין דער
וועלט

מאנישעוויטיס מצה איז די באליבט-
טעסטע מצה ביי מיליאנען אידען יעדן
טאג אין יאהר אזוי גוט ווי פּסט.

THE B. MANISCHWITZ CO., Cincinnati, Ohio
New York Office: 13 University Pl., Cor. 8th St.

דאקטוירים און דענטיסטן

Tel. Orchard 4322

DR. ABRAHAM ASEN
*SURGEON DENTIST
 and Dental Radiologist*

Hours:
 Sunday 10 A. M. to 1 P. M.
 Daily 10 A. M. to 8 P. M.

423 GRAND STREET
 NEW YORK

Phone: Bingham 6463

DR. CHAS. KOPSTEIN
NATUROPATH

1660 NELSON AVENUE
 One Block East of
 University Avenue
 Corner 174th St., Bronx.

Office Hours:
 2 to 7 P. M.
 and by Appointment

Tel. Orchard 5569

DR. S. ELLSBERG

Hours:
 Sunday 1 to 3 P. M. only
 1 to 3 and 6 to 8 P. M.

279 E. BROADWAY
 NEW YORK

Phone: Stagg 1391

DR. MAURICE L. LOVISH
SURGEON-DENTIST

179 HAVEMEYER ST.
 Cor. So. 3rd St.

BROOKLYN, N. Y.

Tel. Tremont 828

DRS. R. & E. GREEN
SURGEON-DENTISTS

1575 WASHINGTON AVE.
 New York

DR. J. A. MARYSON

Residence: 250 EAST BROADWAY
 2864 MARION AVE., Bronx
 Tel. Tremont 2305
 9 to 12 by appointment

Tel. Orchard 0563
 2 to 3 and 6 to 8
 Sunday 11 to 1

Tel. Fordham 4204

J. KLING, M. D.

924 E. 181st St.
 Bronx, N. Y.

טעל. פארדהאם 4204

ד"ר. אדמור סמואלסבערג
 דענטיסט

706 איסט 181סט סטריט, קארנער טעימס עוועניו.
 ברוקלין, נ. י.

Tel. Fordham 2341

SAMUEL WEISSMAN, M. D.

905 EAST 178th STREET

Office Hours:
 8-10 A. M., 1-2 P. M.,
 6-8 P. M.
 Sundays: 9-12 A. M.

BROXN, N. Y.

אויב איר באקומט ניס, דאס נייע לעבן, ביו'ן 1930
 פון טענאס, שרייבט אונז וועגן דעם.
 פארערס, דאס נייע לעבן' פון אייער צייטונג און
 וסורנאלי-צושפעלער.

ס. ראזנבוים, ראזן שאפטער, פארזייער פון רעפ"א און דר. זשיטלאווסקי, קאסיר — אדאלף ווארשא.
ווען דער קולטור-קלוב וועט זיך ענטפליטיג ארנאמירן, וועט ער ווערן א טייל פון דער קולטור-ליגע.

דירעקטארן. זנטייל געמען אין רעפ"א האבן דערוויל גענוצט: פרץ הירשביין, אדאלף ווארשא, דר. דושאן וויסקעל, דר. ח. זשיטלאווסקי, יהושע, י. ל. כהן, דר. סערקאע, ש. יינער, דר. עלטבערג, דר. קלינג, י. קאפילאו.

פון דער רעדאקציע.

און ציוויליזאציע, אז ארטיקל פון ש. יינער וועגן ח. נ. ביאליק, דער צווייטער קאפיטל פון מנהלים ראפאן אין פערון, זאוול ריטער" און א זאך פון פרץ הירשביין.

אין דעם קומענדיגן נומער, דאס נייע לעבן" וועלן, צווישן אנדערע זאכן, געדרוקט זיין אז ארטיקל פון דר. ח. זשיטלאווסקי וועגן דעם בוך פון וו. נאטאנאזא "קולטור

נאטיצן פון דער פארוואלטונג.

ניזירט אין פארשיידענע שטעט פון די פארווייניגע שטאטן. אבער הערן מיר עפעס פון זיי נארגיט און פון אלע זייערע צוואגן זיינען נאך א כד פארבליבן נאר צוואגן. הכרים, וואס מיינט דאס? טאמער האט איר זיך אליין פארנעט, אז איר האט געגרינדעט אזעלכע גרופעס און האט געזאגט אויפצוטאן גרויסע זאכן פאר, דאס נייע לעבן", ווילן מיר געלאכע פון איר דערפאר: צו באשטאן, קלויז לאנד, דעטראיט, טארזאטא, וויניפעג און אנדערע, וועלכע מיר וועלן דערפארנען ביי א צווייטער געלעגנהייט. מיר הערן, אז א כד פון אייך האבן זיך גענומען צו קולטור" ארבעט און געגרינדעט קולטור-ליגעס — פרייט דאס אונז זייער און מיר באגרייבן אייער ארבעט. אבער מיר גלויבן, אז אונזער זשורנאל ארבעט האט אויך עפעס צו טאן מיט קולטורעטיקייט און קולטור-פראבלעמעס. פאר וואס זשע לאזט איר אים אויס פון אייער קולטור-ארבעט? מיר ווילן זיך אומקערן נאכאפאל צו די ניו יארקער גרופעס. די ברענאקער גרופע אין זיך צוגעפיקעמוען און עמט זיך צו דער ארבעט, אבער א גרויסע צאל פון די הכרים וועלן נאך אלץ, יושבי אוהל" (זאגער אפשר נאר ניט אזוי, יושבי אוהל?). די, דאס נייע לעבן" גרופעס האבן די מעגלאקייט צו פארוואנדלען זיך אין די שטעטע קולטור-גרופעס, ווען די הכרים זאלן געמען א ביסל ערנכטער סיי זיך, סיי די ארבעט. און וואס הערט זיך עפעס וועגן די אנדערע שטאטטיילן? מיר וואלטן זייער געוואלט הערן פון זיי — שטעלט זיך א פארבינדונג מיט'ן אפיוס און מיר וועלן אייך העלפן ארנאמירן זיך אראפ.

מיר ווילן דערמאנען אונזערע לעזער און פריינט, אז מיט דעם מער-גינסער ענדיגט זיך דאס ערשטע האליב יארנאנג פון, דאס נייע לעבן". די פריינט, וואס האבן זיך אבאנירט נאר אויף א האלב יאר, דארפן גלייך, ניט אפי' געלויבט, אריינטיקן זייער באנייאונג מיט דער באנייאונג פון א געלט-אנזייגונג. מיר ווייסן פון ערפארונג, אז א גרויסע צאל לעזער זיינען נאכגעלאזט דעם פרט און מען דארף אפמאכאל שרייבן עטלאכע בריוו און סנייט צוועק א לאנגע צייט ביז זיי דערמאנען זיך צו באנייען זייער אבאנעמענט. דאס פארשאפט גרויסע שוועריגקייטן און איבעריגע הוצאות פאר דער ארמיניסטראזיע און מיר בעטן צו האבן דאס אין זינען, ווייל פאר אונז, מיט די באגרענעצטע מיטלען, איז עס נאך שווערער ווי פאר אנדערע.

מיר רעכענען, אז צו דער געלעגנהייט פון אונזער אריינטריט אין דעם צווייטן האלבן יאר וואלטן אונזערע פריינט און לעזער נעקאנט אויפלעבן זייער ארבעט צו צוקריגן א גרעסערע צאל אבאנעמענט פאר אונזער זשורנאל. יעדער פון אונזערע לעזער דארף זיך אנשטייגנען אריינ צושיקן אפזויניגטנס נאך איין אבאנעמענט אויסער זיי געט (מער אין אוראי בעכער). ווי מיר האבן פריער ניט איין סאל אנגעוויזן, זיינען די לעזער דער הויפט פונדאמענט אויף וועלכן אונזער זשורנאל שטימט זיך און וואס מער מיר וועלן זיי האבן, אלץ בעסער און שענער וועט, דאס נייע לעבן" קאנען ארויסקיין. א כד ארויכהעלפן אין דער ארבעט וואלטן נעקאנט די פארשיידענע, נייע לעבן" גרופעס, וואס האבן זיך ארגא-

קאנען זען. א סך וויכטיגע אלטע ביכער, כתבים און אבי
דערע זאכן, וואס זיינען צעווארפן איבער פארשיידענע
פריוואטע זויגער, זיינען עלול פארלארן צו ניין. וועלן
זיי אפער זיין קאנצענטרירט אין איין זיכערן פלאץ, וועלן
זיי אויפגעהאלטן ווערן פאר אונז און די קומענדיגע דורות
ווי א דיינקאפל פון אונזער אפלאגיא לעבן.
די אלע, וועלכע האבן געפוסט, וואס איז א פונקט
פאר איינער פון די דערמאנטע דריי אינסטיטוציעס —
דער אירישער ביבליאטעק, דעם מוזיי אדער דעם ארכיוו,
ווערן געבעטען עס צו צושיקן אדער מעלדן וועגן דעם לויט'
אדרעס:

Library and Museum Committee,
Jewish Culture League,
Hias Building, 475 Lafayette St., N. Y. C.

רעביי דארה אויף אדער ביי יעדער זאך זיין א ציי
פעלע מיט דעם נאמען און אדרעס פונ'ם צושיקער צוואמען
מיט'ן נאמען פון דער שטאט און ענטום, פון וואנען ער
קומט, ווי אויך מיט דער באצייכענונג פון וואנען די זאך
שטאמט, און אויב שטאלאג — ווער אין עווען איר ער
שפער איינגעפירט.

פען קאן אויך בריינגען זאכן פערזענלאך אין אפיס פון
דער ליגע (דער עלבער אדרעס).

דער צושיקער וועט באקומען פון דער ליגע א קבלה.
נעלט ביישטייערונגען פאר די דריי אינסטיטוציעס קאר
נען צוגעשיקט ווערן צום קאסיר פון דער ליגע אויפ'ן
אדרעס: ד. פינקסי.

די ביבליאטעק און מוזיי קאמיטע
פון דער קולטור ליגע:

- י. יאפע, יעקב לעווין, ש. נייער,
- י. ענטוי, ש. ראפשיין.

נעמליט די פאלקסשולן אין די ערשטע יארן, ווען זיי
זיינען ארגאניזירט געווארן, באשטאנען פון נייציג פראג'
צענט מיידלעך, דאס האט געקענט אויסגעטייטשט ווערן,
אז די אירישע עלטערן האבן ניט קיין גרויס צוטריו צו
די פאלקסשולן און צו דעם ערציוואנגס-פראגראם. וואס
זיי פירן דורך אין די שולן. דעם אינגל האט מען גער'
שיקט אין תלמוד-תורה אדער געהאלטן פאר אים א פונקט
דאס מיידל האט מען געשיקט אין דער פאלקסשול, זי
זאל זיך דארט אויסלערנען לייגענע און שרייבן איריש.
איצט האט זיך די לאגע אינגאנצען גענעדערט, לויט די
באריכטן, וואס די סעקרעטארן פון די שלום-עליכס פאלקס'
שולן האבן אפגעגעבן אויף א זיצונג פון דעם שלום-
עליכס פאלקס-אינסטיטוט, צייטס זיך ארויס, אז אין אלע
שלום-עליכס פאלקסשולן אין אירישע דער געשעפט צאל
תלמידים אינגלעך, אין א פאר שולן זיינען די אינגלעך
ניט נאר אין א מאיאריטיע, נאר אפצויע אדער נייציג
פראצענט פון דער אלגעמיינער צאל קינדער, וואס באוואו
די שול.

דער קינדער-זשורנאליסטיק. דער שלום-עליכס פאלקס'
אינסטיטוט האט געשלאסן אז אפמאך מיט'ן אירישן נא-
ציאנאל ארבעטער פארבאנד, אז ער זאל העלפן ארויס
געבן דעם "קינדער זשורנאל". דער פארבאנד וועט ניט
נאר העלפן פובליצירען, ער וועט זיך אויך באציליגן אין
דער רעדאקציע און אין דער ארמניסטרעציע פון דעם
"קינדער זשורנאל".

א נייער אירישער פאלקס-אוינווערויטעט.
לויט דער איניציאטיוו פון דעם אירישן לערער סעמינאר
האט זיך אין בראנזוויל, נ. י., געעפנט א אירישער פאלקס'
אוינווערויטעט, וואו די לערער וועלן זיין די לעקטארס
פון דעם אירישן לערער סעמינאר.

א אירישע קונסט אויסשטעלונג. אין דרויטאיש
סענטער פון ברוקלין, נ. י. אין איין מיטש פון עטלאכע
וואכן געווען אז אויסשטעלונג פון בילדער און צייכענונגען
פון א גרופע אירישע קינסטלער אויף יעדער זייט ים.
די אויסשטעלונג איז ארגאניזירט געווארן צוליב צילן פון
הילף פאר די קינסטלער מיט איר די אירישע אינטעליגענצ.
האט קיין באשטימט קינסטלערישן כאראקטער.

א נייער אירישער קולטור קלוב. אין ניו יארק
האט זיך געגרינדעט א קולטור קלוב, וועמעס ציל איז
צו טאן אירישע קולטור ארבעט אין א ברייטן סאפטיסאב
און פארמייטערעכערן מיט איר די אירישע אינטעליגענצ.
די גאנצע שטעטע אויפגאבן פון "קלוב" זיינען: שאפן א
קולטור-צענטער פאר דער אירישער אינטעליגענצ, וואס
אינטערעסירט זיך מיט'ן אירישן קולטור לעבן, גרינדן א
פארלאג, וואס זאל ארויסגעבן נומע ביכער פאר ביליגע
פרייוו, שאפן א וואנדערנדיגע ביבליאטעק, דערמוטיגן
ארגינעלע אירישע שאפונג דורך פרעטיגע און אויף
אדערע אומנים, און שטיצן "דאס נייע לעבן".
עס איז אויפגעליבן געווארן א צייטווייליגער ראט פון

ווי עס איז באשאפט, זיינען די שילער, וואס האבן אבי

אמעריקאנער אידישע קולטור־ראַנטי.

וויינען דא פאראן — און זיי קאנען העלפן אויסקלירן דעם נרויכן זאמלפלאץ פאר אונזערע אלטערטימלאקייטן און היסטארישע דעטעילעך.

דערפאר ווענדט זיך צו זיי אלעמען די קולטור ליגע מיט דער אויפפאדערונג און ביטע איינטייל צו נעמען אין דער נרויכער ארבעט, וואס זיי הויבט צו.

העלפן זיי דער ארבעט קאן מען מיט נעלטיטיצע און דערהויפט מיט זאכן, דאקומענטן אדער ביכער פאר דעם מוזיי, דעם ארכיוו און דער ביבליאטעק.

בייטראגן פאר דער צענטראלער אידישער ביבליאטעק קאנען זיין: (1) אלעגריי ספרים אידישע און העברעאישע ביכער — סיי נייע, סיי אלטע, געבונדענע, אדער ניס געבונדענע, אויך אלעגריי פערזאנליכע אויבאגאבן, בראשורעס, פלוגבלעטער, קאטאלאגן. (2) שריפטן אין פארשיידענע אידן דערע שפראכן, וואס זען פאראן אפהאנדלונגען אדער דאקומענטן, וואס האבן א שייכות צו דער אידישער געשיכטע, ליטעראטור, שפראך, פאלקלאר און אנדערע זייטן פונעם אידישן לעבן און שאפן. (3) אלעגריי אידישע ספרים נוסחרישע, וואס האבן אים פארן אן אנדער באדייטונג.

בייטראגן פאר'ן מוזיי קאנען זיין: (1) קליידער פון אמאליגן שנים (זשופעצעס, נארטעלע, שמרייפלאך, שקיין ערס א.ד.ג.). (2) אלטע פארטאקערויכטיגע הויזזאצן און ציירונג (טעלער, בענקס, קווארטל, לעפל, זייגערס, שטעפעלען א.ד.ג.); שטערנטיכאלא, רינגע, אויבאגאבן א.ד.ג.). (3) כלים, וואס מען האט גענוצט אין דעליניען לעבן (עסטרות, טעלען, ביסטימטיכאלא, היינלינגרייכער חנוכה־לעמפלאך, אהונדערטעס. כוראפציע, אלטע דרייבער, לאך, נראַעס א.ד.ג.). (4) בילדער, צייכענונגען, שניצען ריינע פון אידישע קינדלעך. (5) בילדער מיט אידישע מוטיפטן, אריינגאנג און אויך דעפארטמענטעס. (6) פארטאקערויכטיגע ספרים פארשטייער פון פארצייטיגן לעבנס־שטייגער. (7) זאכן, וואס האבן געהאט א שייכות צום לעבן פון דער אדער יענער אידישער היסטארישער פערד. זאך.

בייטראגן פאר'ן אידישן ארכיוו קאנען זיין: (1) פנקסן און חקנות פון הקלות, פראטאקאליביכער און אלעגריי חבורות און פארניגע, פארטיי־ארכיוו, פראטאקאליעס און אויסרופן, געדורכטע אדער העקטאגראפירטע. (2) תבדיר'ן פון אידישע שרייבער. (3) בדיה פון אידישע היסטארישע פערזענלעכקייטן. (4) פאטאגראפיעס און בילדער פון אידישע שרייבער, געזעלשאפטלעכע אדער רעוואלוציאנערע מוצע א.ד.ג.

פיל זאכן, וואס האבן א נרויכן ווערט פאר דער קולטור געשיכטע פון די אידן, האבן ניס קיין שום באדייטונג, ווען זיי ליגן באהאלטן געניגע דא און דארטן, ווייס פון מענטשן לאכע אויגן. זיי וועלן באהאנדען זייער פולן ווערט, ווען זיי וועלן זיין אויסגעלייגט אין ארדענונג, אויך זייער פלאץ, אין אן אידישן מוזיי, וואו יעדער איינער וועט זיי

איז דער קולטור ליגע. די ביבליאטעק און מוזיי סעקציע פון דער קולטור ליגע אין ניו יארק האט באשלאסן צו פארעמפלעכען דעם פאלגנדן אויסרופ:

„די אידישע קולטור ליגע אין אמעריקע האט אויך זיך גענומען די איניציאטיווע צו נרויכן אין ניו יארק א צענטראלע אידישע ביבליאטעק, א אידישן ארכיוו און א אידישן פאטאגראפישן און נוסחרישן מוזיי.

אין ניו יארק נעמינט זיך איצט די נרעסעסע אידישע קהלה און דער אמעריקאנער אידישער ישוב אין דער בייטקסטער פון אלע אידישע ישובים אין דער וועלט. דאך איז זי אפטרעטע גיטע קיין אינסטיטוציע, וואס זאל זאגן לען די אידישע קולטור־אוצרות.

אונזערע וויכטיגסטע יובילעום, ווען זיי ווילן פארשן די נאענטע פארנאגענהייט אדער גענווארט פון דעם אידישן פאלק, זיינען אנטוויזן און צעלענע פאטענצאלן. עס איז גיטע קיין פלאץ, וואו די אידישע אינטעליגענץ, די אידישע יוגנט, ווי אויך דער אידישער פאליטישער, זאל זיך באקענען מיט'ן שטייגער לעבן פון אונזערע עלי טערן, מיט זייער שפאן, מיט דער נייכטיגער ירושה, וואס איז אונז געבליבן פון זיי. עס איז גיטע קיין נרויכע צענטראלע אידישע ביבליאטעק, וואו עס זאל געזאמלט ווערן אלע, וואס איז געשאפן געווארן און ווערט געשאפן מיט דער געביטן פון דער אידישער ליטעראטור און וויכטיגסטע.

די אלטע פארשען, פירונגען, סתמים פון אידישן לעבן ווערן פארנעכט, וויכטיגע דעטעילעך פון דער אידישער פארנאגענהייט ווערן געשמועלט גענומען און דער אידישער קולטור, פראדוקטן און אונזער שאפונגס־נייכט, פון אונז זען קונסט, ווערן צעווייס און צעשרייט, — פארשווינדן, און עס איז גיטע קיין מוזיי, וואו דאס זאל געזאמלט און אויפגעהויט ווערן פאר אונז אין די קונסט־געזעלשעפטן. עס וואלנערן זיך און זיינען פארלאזן אן א שיעור פאר טעריאלן און דאקומענטן, וואס זיינען שייך צו אונזער געשיכטע, צו אונזער גענווארט אין אמעריקע און אין דער אלטער היים — און עס איז גיטע קיין אידישער ארכיוו.

די דאזיגע דריי קולטור־אינסטיטוציעס פון מען גלייך צוהויבען שאפן. מען טאר עס מער ניט אפלייגן. וואס ווייטער, אלץ פער וועלן פארלאזן זיין דאקומענטן, אלטע ספרים און פאטאגראפיעס, היסטארישע פאפירס און זעלי טענע פראדוקטן פון אונזער פארצייטיגער קונסט. דער פאלק האט די קולטור ליגע באשלאסן צוטרעטן גלייך צו דער ארבעט. אמעריקע איז נראד זייער א נייכטיגער פלאץ פאר דער זאמלונג און אויך פאר דער אויפהויטונג פון די אלע היסטארישע זאכן. דא ביי אונז נעמינען זיך אידן פון אלע געגענטע און אלע לענדער אין דער וועלט. ליטווישע און פוילישע, וואלענע און פארראכאכער, ר'רע מענטשעס און אונגארישע, דייטשע און אלע אנדערע אידן

צו פארן פון אויפגאנג א זשורנאל, וואו עס וועט
(וועלן) זיך אפשיפלינען די ניכטיגע חבלידורה, וואס די
פארטריכטע אידישע אינטעליגענץ פון אמעריקע לעבט
איבער אין דער איצטיגער שטורמדיגער תקופה, — נישט
סער און נישט ווייניגער, דאס איז, פארטייטס יוד, א
ביכל א צו שווערע אויפגאבע, — דערווייט פאר א נרופע,
וואס איז נאך אזוי... אפגאנגעווייט, אז זי פילט נאך אפילו
ניט די שווערטייט און פאראנטווארטלעכקייט פון דער
אויפגאבע, וואס זי שמעלט יוד, ווי ווייט אבער זי וויל
שאפן אן ארגאן פאר יונגע און נייע, קאנען סיר איר נאר
ווינטשן, אז זי זאל באמת נעפיענע יונגע און נייע מיט
ארבעטער, וואס האבן עפעס וואס צו זאגן, ווען אפילו זיי
דארפן זיך נאך ערשט לערנען צו זאגן עס, ווי געהעריג
איז.

אין די ערשטע נומערן ווינען ניי נאר די נעמען
פון די פארפאסער און א יונגטייט פילט זיך בלוזן אין
דעם איספעט פון די פובליציסטישע ארטיקלען. די
לידער ווינען פון געוויינטלעכן מין. פרייע פערזן, וואס
עס שרייבט איצט יעדער, וואס האט (אדער האט ניט)
נאט אין הארצען, א לעבעדיג ווארט טרעפט וואו ניט
וואו איז. מינה און צוואנגיג יאר-פריילינגס פון בעלאד
פרידמאן. די דערציילונגען זיינען נאנץ שפראך
לאך, אבער נישט סער ווי דאס. צי וועט פון די דאוונע
נייע עפעס ארויסקומען, איז דערווייל נאך שווער צו
זאגן.

ווי א שולע צו לערנען זיך שרייבן, קאנען אזעלכע
זשורנאלן ווי אויפגאנג זיין נוצלאך, אבער אין א שולע
פוזן זיין לערער, נישט נאר תלמידים, און ניט יעדערער,
וואס וויל, קאז צונענטומען ווערן אין א ליטערארישער
שולע... עס דארפן, יעדנפאלס, ניט זיין אפילו ביי די,
וואס דרוקן זיך צום ערשטן מאל, וויבאלד נאר זיי דרוקן
זיך, אזוינע אויכירוקן, ווי: "מיר האבן עמצעיעס,
ניינטונגען, אומפלארע נעפילן, וואס קאנען ניט רע א-
נירט ווערען דורך לאניק", "קירענערע
(קירצער) דער סאג" א. ד. נ. אויך דארף די דרייבטייט
פון א יונג פערזנליכער נישט אויכירוקן זיך רוקט
אין אזעלכע נישטאפלאזיקייטן, ווי "מין האלבע זכר
רייפטייט", און דיין בוך האט אויפגעטראגע יענע שעני
סעע ליבעספיר" א. ד. נ.

די נרופע, וואס ניט ארויס דעם אויפגאנג, האט
געגרינדעט און נומע כותב, אבער זי דארף זיך שפעלן
באשיידענערע אויפגאבן און זיין שטרענגער צו זיך אליין
ש. נ.

ביכער, וואס זיינען אנגעקומען אין רעדאקציע.
א. קוסמיאן: ביים פארעסער, איינאקטער,
ניו יארק, 1922.
מרים הארפילאוו: ברך א קליינשפעטל
רינגל, ניו יארק, 1922.

רוד ברוין: מיט אוינאון חארץ.
בילדער און ערציילונגען, ניו יארק, 1922.

יעקב לעווין: דער אנטאנע ר, לערנ
בוך פון אידיש, ניו יארק, 1922.
פ. גורמאן: דער וועבער, באלארע, פני
מערכאוו, 1922.
מ. קולבאק: נייע לידער.

מלך ראזוויטש: דער קערן פון אלע
סיינע לידער, פאראג, די צייט, ווארשע, 1922.
רוד איינהארן: רעקוויזיט, לידער, בערלין,
1922.

א. ד. נאמבערג: ערצוילונגען, 1. כלל
פאראג, בערלין, 1922.

בן ציון רובשטיין: די אנטשטייאונג
פון דער אידישער שפראך, פאראג
שול און לעבן, ווארשע, 1922.

י. קאטיק: זכרונות, 1. כלל פאראג, בער-
לין, 1922.

ד. קאפלאנאוויטש: איינזאפע מענטשן, דערצווי
לונגען און הומאנערעכטס, ווילנע, 1920.

פ. קראפאטקין: אין רוסישע און פראנצויזישע
תפוסות, איבערזעצט פון י. קוסינ, ארויסקגעגעבן פון דער
קראפאטקין ליטעראטור געזעלשאפט, ניו יארק, 1922.
ירידה מארגאליס: ווייסע שיינ, פראנסעזשן און
פערזן, מאסקווע, 1922.

ירידה מארגאליס: נייטעהיליס, געזאנגען,
מאסקווע, 1922.

י. פערלע: זינג, נאועלן, פאראג, אלט יונג,
ווארשע, 1923.

צבי הירשקאן: פון דערווייטנס, עסידון, כלל
פאראג, בערלין, 1922.

ז. שניאור: אהיו, רצמאן, פאראג, ילקוט,
בערלין, 1923.

יודיקא: נייע יונגעס, לידער, פאראג, ליכט,
קאזווע, 1923.

יודל מארק: איינהיילאכע פאלקסשול, שאוה,
1922.

מ. י. האאימאוויטש: ארום דעם מאן פון נצרת.
פאראג, "קוילטור".

רוד ברוין: מיט אויג און הארץ, בילדער און
ערציילונגען, ארויסקגעגעבן פון פארפאסער, ניו יארק,
1922.

יעחק אבן: פוליס רבינס הויף, זכרונות און
מעשה'לאך פון נומע אירן, ארויסקגעגעבן פוליס פארפאסער,
ניו יארק, 1922.

י. אפאטאשו: אונטערזעלעס, פאראג, קולטור
לינגע, ווארשע, 1922.

ב. גלאזמאן: אויף א הארץ, נאועלן, פאראג
ס. נ. מיזל, ניו יארק, 1923.

ש. נ

1. שניאור: (א) פון דעם „זידנב" קוואל;
(ב) שלום עליכם'ס אנדעקען, כלל-פארלאז, בערלין,
1922.

ביי אונז ווערן אזוי ווייניג פארעפענטלאכט פאר
טעריאלן וועגן דעם לעבן און שאפן פון אונזערע גרויסע
שרייבער, פון אונזערע קלאסיקער, און אפילו אפ די
צוויי קליינע ביכעלאך זיינען א געוויסן פאר אונז.
באזונדערס ווערטפול אין דאס ביכעלע וועגן דעם „זידנב"
מענדעלי. דער ריכטער שניאור, דער פארפאסער פון די
עראנדענונגען, האט זיך מיט'ן אלטן מענדעלי'ן אפ
באגענונג, געפירט מיט אים לאנגע שמועסן און געהערט
פון אים תורה און חכמה. אין זיינע זכרונות ניט ער
איבער די חכמהווערטלאך און די ציינפאלן, וואס ער
האט געהערט פון אים. איינציג פון זיי זיינען נישט גאר
אליין פאר זיך אינטערעכאנט, זיי זיינען אויך וויכטיג
פאר די, וואס ווילן שטודירן מענדעלי'ס שטייגער שרייבן.
אזוי אפשיינער, האט מענדעלי דערגיילט אסאך שניאור'ס
... ווען איך זיך און שטעלען אויף א זוך א ווערט, אן
אויכרוק, וואס זאל קורץ און שארף ארוםכאפן דאס,
וואס איך וויל זאגן, קומען צוגיין א פ, א ווערטער,
א פ, א און אויכרוק, מינאנצעט און שטעלן זיך אנט
קעגן מיר אין זיי אפשיינעט. עס שטעלן זיך אויס זאפע,
מיט זיך צופרידענע, ווערטער; רוע, גראפע, און
פאנירו; שטיפערע ווערטער, שקעים... ריך באפוצט,
אנגעפארבעט; שטאלצע, חוצפ'דיגע, מיט אלטע שטאם
עצטעלען די האנט; ווערטער — צייניגער; ווער
טער — סליכס... יעדער פון זיי זעט זיך מיר ארויסצו
ווייזן פון דער שטעטער זייט, אנדערע שטיילען, און
דערע בעטלען, אנדערע ניבן אפ „שטעטע"; ראד סטא
ראטסא, מענדעלי'ן די חוס'דיגע, די זאפע, די רייכע
צוועצן זיך בהרחבה, ווי ביים טאטן אין ווייננארטן;
מענדעלי, אז מיר קענשט ניט אויסקומען! מענדעלי
אז די וועסט זיין מיט זיבן קעגן, וועסטו זיך פון מיר
נישט ארויברייען! .. מענדעלי בילקא רואיג שלאפן,
אז די וועסט דארפן, וועסטו מוחל זיין מיך אויפנעקן!..
גאר ערענדיגווא, הינטער דער פארבינדער ראטע, פאר
קועטשע הינטער די בייכעלע און רייכע ווערטער, שטייט
זיך, געבא, א פארשעטע ווערטלעך — א באשיידנע, א
קליינס, א צארפט, א ציטערדיגע, עס פילט זיך שלעכט
צווישן אזע עולם מיט נבירים, דאס פינגערל איך מייכלע...
טערן שטייען אים אין די אויגן. דערזע איך עס, —
לאז איך שטיין אלע זיינע קאנקורענטן און גיב אים
א וואונק מיט איין אויג און מיט איין פינגער: — אקום
גאר אהער, קלייניקע! שטען זיך גיט, געענטער, נע
ענטפער! אפ זען! גאר דיע, טייערענער, דארף איך

האבן, גאר דיע! דאס איז ווער פארשטענדליכע פאר
מענדעלי'ס שאפונג פראצעס, וועלכער איז באשאפן
אין האלב-באוואוסטזיניג, האלב-אינטואיטיוון אויס
קלייבן און אפלייבן פון ווערטער. אויך איז איינציג
רעכאנט מענדעלי'ס באציאונג צו די רייכע, זאפע און פון
אלטען אפגעווענע ווערטער, פון איין זייט, און צו די
יונגע, פרישע, זעלבן-געברויכטע ווערטער — פון דער
אנדער זייט. מענדעלי האט פיינט געהאט די אלטע אפ-
געריבענע שפראך-מטבעה; און ווען ער האט זיי בא-
נוצט, האט ער זיי אפגעשייערט און אפגעפרישט. מען
דעלט אויפגעקראפטקייט צו דער נאטור, צו אלע לעבע
דיגע באשעפענישן, צו פלאנצן און צו, אונזערע ארגאנישע
ברידער? בכלל ווערט ווער זייער קלאר אילוסטרירט אין די
קאפיטלאך 9 און 17.

א חזון דעם גיט זי. שניאור איבער א פך אינטעס
פרטים פון מענדעלי'ס היימישן לעבן, יעדער פרט באר
זונדער איז גיט אזוי וויכטיג, אלע אינאיינעם ניבן זיי
אונז א לעבעדיגע באגריף פון מענדעלי'ן, ווי ער האט
אויסגעזען און ווי ער האט זיך אויפגעפירט אין דער
היים ביי זיך, אין זיין פאמיליע-לעבן, צווישן זיינע אוי-
געבע קאלען און פריינד, אויפ'ן שפאציר. זי. שניאורס
געראטע וועגן מענדעלי'ן, ווי אויך וועגן שלום עליכם,
זיינען נישט גיט, אבער אין זיינע באבאכטונגען און
אין זיין בילדראם איבערנעבן די קאנקרעטע איינזעלישן
אין דא פענס איינזעלישעס.

דאס ביכעלע וועגן שלום עליכם'ן איז גיט אזוי איך
טערעכאנט, ווי די זכרונות וועגן מענדעלי'ן. די פאקטן
וועגן שלום עליכם'ס לעבן, וואס ווערן דא דערגיילט,
זיינען מען אדער ווייניגער באקאנט.

די לידער, וואס זיינען דא אין די ביכעלאך (צום
אנדערע פון מענדעלי און א „שלום עליכם דענקמאל")
זיינען „הספרים" און א באזונדער באדייטונג. די בוך
לאך אליין זיינען זיך מיט גרויס אינטערעס.

„אויספאנג", פאנאטאלאכער זשורנאל פאר
אלווייטער (1) ליטעראטורער שאפונג, אונז
טער דער רעדאקציע פון י. לויכמאן. כ. פריד
פאן און פ. קראוועל, גיט יארק, יאנואר,
1923, נומער 1, 2.

דער נייער זשורנאל איז א נייער ארגאן פאר אפ-
גער. פון אנדערע אויכנאכטן פון דעם פון אויך ארויס
שיידט ער זיך אפ דערמיט, וואס ער דרוקט אויך פונ
לייכטיק, גיט גאר שיינע ליטעראטור, פון זייט, גאר נישט
באקאנטע שרייבער און וואס ער האט געוויסע געזעל
שאפטלאכע און אלגעמיין קולטורעלע, נישט בלויז ליטע
ראשישע, אינטערעסן. ווי עס ווייזט, אבער, איך דער
רעדאקציע אליין גאר נישט קלאר, וואס זי וויל, פון איין
זייט שטרעבט זי צו שאפן א „טריבונע", וואו די „שפעצ
רישע אידישע יוגנט פון אפטייע זאל קענען קומען
צום אויכרוק", פון דער אנדער זייט, פארשעבט זי זיך

והם עם איו ניט זענענען געווארן קיין רעגיסטער צדער זוכעטל פון נעמען און זאכן.

אבער מיט די אלע פעלערן איז עס א רייכער אוצר פון היסטארישע מאטעריאלן, און די ווילנער אידישע היסטארישע-גאגראפישע געזעלשאפט מעג זיין שפאלץ אויף איר גרויס אויפטן.

מיט א באזונדער אויספאלאקאייט זיינען בא' שריבן די פאליטישע געשעענישן און די באציאונגען, וואס זיינען געווען צווישן די אידן און די פארשיידענע רעגירונגען די דייטשע, די כאוועזישע, די ליטווישע, די פוילישע, וואס האבן געהערשט אין ווילנע אין משה פון די לעצטע 8 יאר. מיט דער דאזיגער פראגע ניט זיך אס דר. שאבאר אין זיין אלגעמיינער „איבער זיכט“, ווינארסקי אין זיינע ארטיקלעך, ווילנע אין וועלט קריג, און „צוואנגס ארבעט בעת דער דייטשער אקופאציע“, ה. אבראמאוויטש: „די דייטשן אויף די ערטיקע“, ס. פופס: „10 נאעמעכער, 1918 — 19 אפריל, 1919 אין ווילנע“, ש. גארדא: „די פוילישע אקופאציע און די אידן“, א. י. גאלדשמידט: „זעקס וואכן ליטע“, בועז וואלפסאז: „מיטלליטע“, ענטקי: „די פוילישע-ליטווישע אונטערהאנדלונגען“, דער סוף פון מיטלליטע, יונה שאפירא: „די ווילנער זעלבסט פארוואלטונג און די אידן“, י. ברוידעס און ח. לינסקי: „באלאנסטאכונגען, דערקעטן און געפעלן“ און אנד.

אין א גאנצער זיך ארטיקלען ווערט באווייזט דאס עקאנאמישע לעבן אין זיארן פון מלחמה און אקופאציע. מיט א באזונדער אינטערעס לייגען זיך די לענסביילער פון חיילל לוכבי: „דער הונגער און דער יקרות אין ווילנע“, א. ווינסאפאלאע און סאציאל' היסטארישע באווייזונג האט די ארבעט פון דר. שאבאר: „די שטערבליכקייט און די געבורטן פון די אידן אין ווילנע פאר די יארן 1911—1920“ און דר. ווירשוב' סקיס אויפפארשונג פון „דאס פאלקס געזונט און דער מעדיצינישער לעבענסשטייגער אין ווילנע בעת דער דייטשער אקופאציע“.

עס זיינען נאך דא ארטיקלען און זכרונות וועגן דער אידישער און העברעאישער פרעסע, דעם אידישן בוכהאלד, דער אידישער קונסט און מוזיק, דער אידישער סטודענטשאפט, די פארשיידענע אידישע קולטור ארגאניזאציעס און אנדערע געזעלשאפטלעכע אג' שפאלט... אלץ אין אומגענאלד אויסרעכענענען. איד וויל נאר דערפאסען צום סוף די אינטערעסאנטע זכרונות פון דעם ניט לאנג געשפארבענעם „זעשטער ברח" וועגן אפאליע חתונה'ס און בדרה'ס.

די בילאגע צום „פנקס“ — מאטעריאלן צום א' דיטן פאלקטאר פון ש. באטשאפטקי — האט גאר א באזונדער באדייטונג, און ס'יר וועלן אפגעבן וועגן דעם א באזונדער בארייט אין איינעם פון די קעגנערדיג נאמען „ד. ג. ג.“

דא וויל איר נאר זאגן, אן דער רעקאטאר פון

„פנקס“, ז. רייזע, איז גערעכט, ווען ער זאגט אין דער קארטה, אז „דער „פנקס“ וועט געוויס האבן א גרויסן ווערט ניט נאר אלס ספור פון וויכטיגע פאקט' ריאלן פאר דער געשיכטע פון ווילנע אין איינער פון אירע באדייטונגספולע היסטארישע תקופה'ס, נאר אויך אלס קולטור אויפטן, וואס קאן ארויסרופן ענלאעך איניציאטיוועס אין אנדערע צענטערס, וואו עס לעבט אונזער פאלק“. אויך ניו יארק, שיכאט און פילאדעל' פיע און אנדערע גרעכערע אידישע שטעט אין אסעריקע וואלט ניט געשראט צו האבן א ב נ ק ס. אפאליע אידישע קהלה'ס האבן געווארט פאר דער צוקונפט, דער פאר האבן זיי טייער געהאלטן דעם גאנצעם פון דעם עבר. היינטיגע אידן לעבן מיט'ן היינט, זאל דער ביישפיל פון ווילנע אויפוועקן אין אונז דעם אידישן שלאפענעם אינטערעס צו אונזער געשיכטע. ווילנע אין די גאנצע צייט געווען איז אן אומייערן צושטאנד פאליטיש און עקאנאמיש. פונדעסטוועגן האט זי גע' האט מוט צו נעמען זיך פאר אזא סאמגעניסאל ווערק ווי דער „פנקס“ — געבעטשט זאל זי זיין!

ש. נ.

פ.ר. מארקוס-שאליט: מענטשעלאך און סעיע נעם, זעכצן צייטונגען צו שלום-עליכ'ס ווערק: „פאסטל מיט'ן דעם חנום אינגל“, באליטווארט — בעל מחשבות, כלל-פארלאג, בערלין, 1922.

דאס איז א נייע און דער אידישער ליטעראטור, אין דער אידישער גראפיק, איינציגע צייטונגען אדער אילוסטראציעס צו ווערק פון אידישע שרייבער זיינען שוין ניט איין סאל געמאכט געווארן. אבער א ספעציעלער אלאבא, וואס וויל מאכן א ציכערען פרויט אויף א גאנצע בוך, און דערצו נאר אויף אזא וואונ' דערליכן און באליבטן בוך, ווי שלום-עליכ'ס „פאסטל פייסי דעם חנום אינגל“ — דאס וואלט געדארפט אויף גענוג ווערן פון אונז מיט אסאך פרייד. בפרט נאך, אז די „מענטשעלאך און צאצאעס“ זיינען זייער שוין ארויסגעגעבן — אויף גוטן אפאר, מיט אז איך טערעסאנטן „באליטווארט“ פון בעל מחשבות, מיט טעקסטן צו צייטונגען און סוף בוך. פארוואס ניט אונז די „מענטשעלאך און צאצאעס“ פון פ.ר. מארקוס-שאליט גיטש קיין באפרידיגונגען? פארוואס וואלט אין אונז גייטש אויף אפילו קיין שאסן פון יענעם נעם פיל, פון יענער קינדליכער סמבולריגקייט, פון יענעם דורכזיכטיגן קינדישן מרויער, וואס נעמט אונז ארום, ווען מיר לייגען שלום-עליכ'ס? פארוואס רוכט זיך אונז, אז די אלע צייטונגען, מעגן זיי זיין אליין פאר זיך ווי גוט און ווי פיל, האבן זיי צו שלום-עליכ'ס און צו זיין לייכער לייכגאנגער וועלט ניט קיין שייכות? פארוואס דערקענען מיר גייטש דעם ליבן מ א ל ע ל ? פארוואס לייגן מיר אונטען דעם שיינעם בוך מיט א נעמל פון אפגעטרסקט'ס? פשוט: די קינסטלערי

א נייע פארם אין דער פאטעווע ווערט געשאפן, ווען א ניי נשמה'לעבן ווערט געבראכט צום אויכררוק. פארם איז רעזולטאט. ווען מען מאכט צו י ל פון שאפן, ווערט זי א טעמע. נישט ווילנדיג ווערט דער דער, וואס האלט זיך פאר א פארם-טויכטער, א א י ד י ע ו-טרייבער, ווארום וואס איז די נפא מינה, א י ד י ע, "אידעע" ווען מען טוישט, א פריבלאנטישע אדער זי איז א, "געטנשישע"? אלץ איינס מארטשעט זי ארויס פון ליד, ווי אז זל פון א זאק און שליינט אין באגרעניצנדיג אונזער אויספערקואסיטיס. א. לעיעלעס האט א טעאריע פון "פארם" אין דער קונסט (א טעאריע, וואס ווערט פון אים פאלט אויסגעטייטשט), אבער ער פילט נישט, אז ער אליין איז א שרייבער (זאט א נע- טיכטער און באנאכטער שרייבער) פון טעמעס און מאטעריאל, ווארום די "פארם" אליין איז ביי אים א טעמע פוער א מאטעריאל. אים קומט אנערקענונג פאר זיין הייסן און ערנישן שטרעבן צו מייכטשאפט, אבער מען טאר נישט פארנעם, אז פון אויבערליכער מייכטשאפט ווערט הילע ווירטואלי מעט, ווען הינטער איר שפייט ניט קיין געפערשישע פערענגליכטייט.

ט. נ.

פנקס פאר דער נעטיכטע פון ווילנע אין די יארן פון מלחמה און אקופאציע, ארויסגעגעבן פון דער אידישער היסטארישע-עטנאגראפישער געזעלשאפט אויפ'ן נאמען פון ש. אנכי, ז"ל, אונטער דער אלגעמיינער רעדאקציע פון זלמן רייזע ביי דער רעדאקציע-לעגער קאלעניע פון ד.ר. א. ווירשובסקי, ש. ל. ציטרע און ד.ר. צ. שאבאר, ווילנע, 1922.

דאס איז א גרויכער און דיקער באנד פון פינף הוי- לענט צוויי-שפאלטיגע זייטן אין פארמאט פון א א-מא- דיגן ווילנער ש"ס. דאס עברבלאט איז אויך ווי פון אן אלטן אידישן כּתב, און דאס נאנצע בוך דערמאנט אונז אן דער אלטער, טראדיציאנעלער און הויכקולטורע- לער ווילנע. עס זיינען דא נאך אידישע שטעט, וואס האבן פיל געליטן, פיל דורכגעלעבט און דורכגע- מאכט פאר דער צייט פון די לעצטע מלחמות, אקופאציעס און רעוואלוציעס. אבער אין קיין אידישער שטאט איז נאך דערווייל נישט ארויסגעגעבן געווארן קיין פנקס, וואו עס זאלן געמאכט ווערן די אלע דאקומענטן און פאקטן, וועלכע האבן א שייכות צו דער נעטיכטע פון דער געוואלדיגער איד די לעצטע יארן, און וואו עס זאל נע- געבן ווערן א בילד און נעמאכט ווערן א סך הכל פון אליו, וואס איז פארנעקומען מיט די ארטיגע אידן אין די גרויכע און שווערע צייטן. עס זיינען ארויסגעגעבן געווארן איינציג ביכער ווען די פאנראפן אין אוקרעי- נע, עס איז פארנעקלאכט געווארן א ווערק ווען דעם

אירישן מינסטעריום אין אוקריינע, עס זיינען ארויס א פאר פאנאגראפיעס וועגן דעם געפאנאמישן לעבן און דער אדער יענער אידישער שטאט בעת דער מלחמה און דער רעוואלוציע. עס איז אבער ערניץ ניט געמאכט געווארן קיין פרוב צו שאפן מיט קאלעקטיווע כחות א סעך אדער ווייניג פולשטענדיג און אלויטיג בילד פון דעם ארטיגן אידישן לעבן אין דער לעצטער גרויכער און ליידנאכטער תקופה. דער איינציגער אויסנאם איז ווילנע. אין דער פאדערנדיג ווילנע איז דא א חוש פאר נעטיכטע און טראדיציע. עפיו שוועבט און כללייט איבער דער ווילנער אידישער אינטעליגענץ, עס לעבט אין איר א סך נפיל פון פארנאטווארטלעכטייט פאר'ן כלל און זי האט א באוואונדער פייאניקייט צו קאלעקטיווער ארבעט. שוין אין די יארן 1916 און 1918 זיינען אין ווילנע ארויסגעגעבן געווארן, אונטער דער רעדאקציע פון ד. צ. שאבאר, "ווילנע זאמעלביכער", וואו עס זיינען פארענפאלאכט געווארן ווערסאמע דאקומענטן און פאטעריאל צו דער נעטיכטע פון אידן אין ליטע בעת דער מלחמה. דער איצטיגער "פנקס" איז א הסדה און א וויכטיגער אנטוועקלונג פון די "ווילנער זאמעלביכער".

א נאנצע גרופע אידישע טוער און שרייבער האבן געארבעט אויפ'ן "פנקס" אין משך פון אנדערעאלבן יאר. נישט געקוקט אויף זייער התמדה און איבערגעקייט, איז זיי נישט געלונגען צו קיינן פאר'ן "פנקס" אלץ, וואס זיי האבן געוואלט, און אייניגע וויכטיגע זאכן פילן אין אים. עס פעלט די באשרייבונג פון דעם אידישן לעבן און די וויכטיגע נעטישע זאכן און ווילנע וועגן ווילנע נופא וואלט מען נאך געהאנט א סך דער צילן, וואס איז נישט דערציילט געווארן אין "פנקס". מען וואלט געקאנט און געדארפט פיל זאכן וועגן די ענדערונגען, וואס זיינען פארנעקומען אין דעם רע- לייגיאניע ווען און די רעליגיעזע אינסטיטוציעס פון די ווילנער לעבן (און די "ווילנער זאמעלביכער" אין אויך די זייט פון דעם אידישן לעבן ניט פארוען נע- ווארן). אין איר געוויינטלעכער כלל-ארבעט האט די גרופע ווילנער אידישע זינטעליגענץ, וואס האט ארויס- געגעבן דעם "פנקס", נישט א טאן מיט רעליגיעזע זאכן. אבער אז מען גרייט פאטעריאל פאר דער נעטיכטע, אז מען ניט ארויס א פנקס (און דער ארויכענער און — די היסטארישע-עטנאגראפישע געזעלשאפט — האט מען נישט געדארפט מאכן קיין אונטערשייד צווישן איין געבנספארם און אן אנדערער און מען האט דעם לעבן אין שול און אויפ'ן שולחוח געדארפט האבן אין זינען פונקט אזוי ווי דעם לעבן אין קראפ, אין דער פאליטישער געדארפט מאכן און דעם. ווייזט די רעדאקציע אליין אז, אז עס פעלן אין "פנקס", אלגעמיינע איבערויכטן (עס זיינען דא נאך איינציגע באריכטן) איבער דער קולטור סעמיפייט ווילנע, איבער דער אידישער שול, איבער דעם אידישן שטאטער, איבער דער מיליטערישער צענזור. א.ו.וו. עס איז אויך א שאר,

אויסנאם — די פערון, וואס איז האב ציטירט. דאס איינעם איז מיט אוילעכע פיינע און נעלייטערטע שורות, ווי װייסטייט, װערס, אױנז, דאס עװאנג מױ די פישערס, איך בין דער הארץ, ווייס און גאלד און אפילו, די צייט (איינס מן די בעסטע לידער אין דער זאמלונג). זיי אלע האבן אין זיך צונעמפאכע אינדי ווירעלע ריטמען, נייע און פיינע ניוואנס פון אויסדרוק, אבער זיי מאכן קיין דויערנדיגן איינרוק. מיר קאנען זיי ליינענען. עס ווילט זיך אבער נישט ליינענען זיי נאך אמאל. אדער זיי בלייבן אונז פערט ביים ערשטן פאל ליינענען, אדער זיי ניבן אונז אפ שוין ביים ערשטן פאל אלץ, וואס קיין פארמאגן. די איינע פאעט מע איז כוה, וואס איז נטר י נ ר י ר ס אונז און וואס מיר האבן נאך צו ענענען אין איר עפיש נייעס נאך א נייעס ליינענען — איז. די מעשה פון די הונדערט, וועלכע איז, אבן, פול מיט פיינע סטילוייטיטיט און מיט עפיש א ריהעודיגער, רייענדיגער פארלוינערט קייט, אבער אנווער אינטערעס צו דער, מעשה פון די הונדערט נעמט זיך דערהויפט פון דעם, וואס אונז איז שווער צו כאפן אין אנהויב איר ל א נ י ש ז ז ו זענען און וואס זי באהאנדעלט אן אלטע טעמע אויף א נייעס סענטישן שטייגער. אבער אויך זי מאכט אויף אונז נישט קיין סיפן איינדרוק, ווארום אויך אין איר, ווי איז דער נאנצער פעריוואכט פון א. לעיעלעס, פעלט, נישט נעקומט אויף דער דעריכטיגט און ענינענע פערשטייט פון איינעם אויסדרוק, יענע אומאויסשעצ ליכטיג, יענע פאליטיש, וואס איז נייט זיך איבערשעצן ניסן איבערן ראנד און ניסן זיך ניט איבער, יענע פייאיקייט זיך צו באנייען טשענדיג, יענער א י י ב י נ י ע ר צ ו ז א נ, וואס איז דא אין אס'ער פאעטער, אלץ איינס פון וואס פאר א ריכטונג, ליכטער עכטער, לודיק פילט זיך טשענדיג א הוואג א סיפער און אן אומהרהרגינלאכער, מען זי זיין דורכניכטיג, ווי א קינדיג א סטייבל, קלאר, ווי א פערן פון פויקו, שפי הוידיג, ווי היינעס א ליר, אמת'ע ליריק איז א צני הויב, ניט קיין כוה; זי מאן נאך אנוויסען אויף א זענען א ווייז, ניט ברענגען צו א ציל, בר ר ע נ ג ס מיר ערניץ א ליר, און איך פיל א ווייטער קאן עס מיר שוין ערניץ ניט מיר, נאך אויפיל און אויך פיל האט עס פארמאגן, אפגעמאכטן און אפגעוואויגן, ווי אויף אן אפטייערשער וועג, און איינעם איז עס אויסגערייגט, אפילו דער אראמאט איז שוין אינגאנצען איינגעזאפט עיירא איז מיר, און עס איז איבערשעצט, הויב איך אן צו צווייפלין, צי האט עס כבל עפיש פארמאגן אוינס, וואס האט א שייכות צו אס'ער נאענען.

א. לעיעלעס און די נאנצע נרופען, אין זיך האט עפיש אויסגעזאן פאר דער ט ע כ נ י ק פון דעם אירישן פערן, אבער סענכטן איז נישט ס א ר א.

אויסנאם — די פערון, וואס איז האב ציטירט. דאס איינעם איז מיט אוילעכע פיינע און נעלייטערטע שורות, ווי װייסטייט, װערס, אױנז, דאס עװאנג מױ די פישערס, איך בין דער הארץ, ווייס און גאלד און אפילו, די צייט (איינס מן די בעסטע לידער אין דער זאמלונג). זיי אלע האבן אין זיך צונעמפאכע אינדי ווירעלע ריטמען, נייע און פיינע ניוואנס פון אויסדרוק, אבער זיי מאכן קיין דויערנדיגן איינרוק. מיר קאנען זיי ליינענען. עס ווילט זיך אבער נישט ליינענען זיי נאך אמאל. אדער זיי בלייבן אונז פערט ביים ערשטן פאל ליינענען, אדער זיי ניבן אונז אפ שוין ביים ערשטן פאל אלץ, וואס קיין פארמאגן. די איינע פאעט מע איז כוה, וואס איז נטר י נ ר י ר ס אונז און וואס מיר האבן נאך צו ענענען אין איר עפיש נייעס נאך א נייעס ליינענען — איז. די מעשה פון די הונדערט, וועלכע איז, אבן, פול מיט פיינע סטילוייטיטיט און מיט עפיש א ריהעודיגער, רייענדיגער פארלוינערט קייט, אבער אנווער אינטערעס צו דער, מעשה פון די הונדערט נעמט זיך דערהויפט פון דעם, וואס אונז איז שווער צו כאפן אין אנהויב איר ל א נ י ש ז ז ו זענען און וואס זי באהאנדעלט אן אלטע טעמע אויף א נייעס סענטישן שטייגער. אבער אויך זי מאכט אויף אונז נישט קיין סיפן איינדרוק, ווארום אויך אין איר, ווי איז דער נאנצער פעריוואכט פון א. לעיעלעס, פעלט, נישט נעקומט אויף דער דעריכטיגט און ענינענע פערשטייט פון איינעם אויסדרוק, יענע אומאויסשעצ ליכטיג, יענע פאליטיש, וואס איז נייט זיך איבערשעצן ניסן איבערן ראנד און ניסן זיך ניט איבער, יענע פייאיקייט זיך צו באנייען טשענדיג, יענער א י י ב י נ י ע ר צ ו ז א נ, וואס איז דא אין אס'ער פאעטער, אלץ איינס פון וואס פאר א ריכטונג, ליכטער עכטער, לודיק פילט זיך טשענדיג א הוואג א סיפער און אן אומהרהרגינלאכער, מען זי זיין דורכניכטיג, ווי א קינדיג א סטייבל, קלאר, ווי א פערן פון פויקו, שפי הוידיג, ווי היינעס א ליר, אמת'ע ליריק איז א צני הויב, ניט קיין כוה; זי מאן נאך אנוויסען אויף א זענען א ווייז, ניט ברענגען צו א ציל, בר ר ע נ ג ס מיר ערניץ א ליר, און איך פיל א ווייטער קאן עס מיר שוין ערניץ ניט מיר, נאך אויפיל און אויך פיל האט עס פארמאגן, אפגעמאכטן און אפגעוואויגן, ווי אויף אן אפטייערשער וועג, און איינעם איז עס אויסגערייגט, אפילו דער אראמאט איז שוין אינגאנצען איינגעזאפט עיירא איז מיר, און עס איז איבערשעצט, הויב איך אן צו צווייפלין, צי האט עס כבל עפיש פארמאגן אוינס, וואס האט א שייכות צו אס'ער נאענען.

א. לעיעלעס און די נאנצע נרופען, אין זיך האט עפיש אויסגעזאן פאר דער ט ע כ נ י ק פון דעם אירישן פערן, אבער סענכטן איז נישט ס א ר א.

טרוילן. אין אנהויב איז נעווען א פארלאנג צו פארט מעסטירן קעגן דעם, איינעם איז שוין פאר אלעמען, דוכט זיך, קלאר, אז די נייע איסאטויניטישע, כירלאבטישע האט טויטע אויגן, פונקט אזוי ווי די אלטע מליעה. און דאס איבעריגע אין די דרוינע לידער, וואס איז אויך געמאכט געווארן ליטש פראגמאט פון אינזיכטיג, צעפאלט זיך אויף שטייגער פון זיך אליין, ווי נאך עס מירקנט זיך אויס דעם ביכל קעגנערע פייכטיגס, מיט וועלכע עס איז געווען צונויפגעלעפט.

איר וויל זיך דערפאר ניט אפשאטען אויף די אלע סעלימאס, וויאלאס, יאלאנדאס און ווי זיי הייסן דארט, ווארניסוואו טרעפט זיך אין זיי א פיינער אויב דרוק, א נוסטר פערן, אבער עס שפעקט פון זיי צופיל מיט, פארפראס.

אין דער לעצטער צייט האבן זיך די אינזיכטיג, ווי עס ווייסן, אפגעזאגט אליין פון די. איסאטויניטישע מליעה, וואס זיי האבן געוועקט צונענטשעפטן, זיי ווערע פרייע פערון: אזוי ווי זיי זאלן האבן דערפילט, אז עס איז אפיר דא אין דעם קעגנשאפט פון ס א ר א, אבער נישט די מירקנטע שפור פון פאעטישן ט א ס י.

אויך א. לעיעלעס שפילט זיך שוין איינס וויינער מיט, אסעטישן פון געזאגט, רובינען פון נעראפט און ענלאכע ווערטלאך.

די בעכער, לעבעדיגע לידער פון א. לעיעלעס זיינען אבער פריי נישט נאך פון דעם צונעמאכטן, אפארט שטיינ, עס איז אויך נישטאט זיי ווי יענע, סאליי דאסאפטישטיג, יענע. מאטשיטישטיג, וועגן וועלכע עס האבן טעאטעריש אפאל די ניינדרעס און דער נרופע אין זיך. עס איז דא אין זיי, פארטער, קלארקייט (און אין איינעם טיילן) קאנצענטרירטקייט.

און דאס איז זייער הויפט פעלע. דאס מאכט פון זיי פיינע פראזע, אויב נישט פאעזיע... ערניץ וואו אין א בוך זיינען פיינע יארן פארטריב, און זיכער איז עס, און אין בני אייטע עלטער ווי מיט חסדן יאר צוריק. איך אבער ווייס נישט פיינע יארן — וויל נישט וויסן, ביז איך קוק אויף טינדער, אויף זייערע שטערנס — מיין אפטיגען דרייכטיגס, מיין געוועזענע זיענטיגס; מיי נע טרויפן — איינעם צערווענען. אין זייערע איינע — פיינע נאלידיגע פארנס, וואס זיינען געווארן היינט פון בליי; איינס בויג פון זייערע צארטע יונגע לייכער — אלע פיינע סעליכטיגס און פארמאנען, איינס פארמאטע, איבעריגע אונטערשטיינען... זאל איך ווערן בייך? זאל איך שרייען: ווילט איר פיינע ערטער חוצפה דיג פארנעמען און די פערן פון פיינע פארלוינענע קיי נגרייכט נקעהדיגן ארטוועגן? ווי קאן מען אבער ביז זיין אויף טינדער? ניי, איך בין נישט בייך אויף אייך. א. ליבע, א. אומבליקליכע! א. אומפאלינע נע שטאלטן פון פיינע איכ"ו! דאס איז נענוג קלאר און נאנץ פיי פאר פרודע, אבער צו קלאר, צו שטער, צו אלץ אויבאונגעדיג פאר פאעזיע. און דאס איז ניט קיין

זיין גאנצן לעבן אפגעגעבן דער העברעאישער ליטעראטור, ער האט אפילו אידיש געשריבן מיט העברעאישע ווערטער (ווארום וואס איז דען ברענערס העברעאיש, אויב ניט אידיש איבערגעגעבן מיט העברעאיש ווערטער?), קומט מען און מען לאזט אונז הערן אַ נייע, אז ער האט ליב געהאט לשון קודש! דאס איז מיר געווען קשה, נאר אז איך האב דורכגעליענט דעם ארטיקל ביזן סוף, איז מיר געווארן אלץ רעכט. עס דרעגט זיך ניט פארן ברענערס ליבע צו העברעאיש, נאר וועגן זיין קנאה צדער געגענער שאפט צו אידיש. פון די צוויי ברייך, וואס ווערן צו מירט אין דעם ארטיקל, איז קענטניג, אז ברענער איז געווען זייער נישט צומירויז און פארביטערט כהמת עפעס א זאמלבוך אין ווילנע, וואס האט געזאגט ארויסקיין אויף העברעאיש, איז נאר ארויסקגעגעבן געווארן אויף אידיש. אין איינע פון די ברייך האט ברענער געשריבן: "...מא. נ. ככלתי כוח כוח פמתב שאהרי געברתי עליו האב איך זיך געריסן די הארץ פון קאפ. הקובץ העברי נחמד לטובים ודוגמיות אברנו" ברענער איז אזוי, פערטע" געווען אידיש, אז ווען עס האט אים אנטשפארט צו זאגן עפעס א שטארק ווערט, האט ער עס אנדערש ניט געקענט זאגן ווי אויף ריינעם העברעאיש, (האב איך זיך געריסן די הארץ פון קאפ?) און אויך די העלדן פון זיינע ערצילונגען ווארפן אריין אפט אין זייערע רייד אעלעכע, העברעאישע ווערטלאך, כמתב אנדערש קאנען זיי ניט אויסרירן זייערע געפילן. ברענער האט זיך אן אידיש נישט געקענט באגיין, אידיש איז געווען די שפראך פון זיין הארץ, און דאס, וואס די ערצילונג האט אים געמאכט פאר א העברעאישן און ניט פאר א אידישן שרייבער, וואס ער איז געבוירן געווארן צו זיין לויט זיין טיפער אומסימבאליקטן און

געזעמטן צום פאלקס לעבן — איז געווען איינע פון די טראדיציאנעלע כתיבה'ס אין זיין זאפן. אבער אזוי ווי ער איז דאך געווען א פארברענגער העברעאיסט, איז ער נישט געווען אויפגעגעבן וואס פון דער העברעאישער ליטעראטור אויסנאמען איז געווארן א אידישע אויסנאמען און פון גרויס קעס האט ער זיין ברייך צו זיינע פריינט, די איניציאטארן פון דעם זאמלבוך, אויסגעלאזן מיט די ווערטער: "היי, אהיי הארונן הווילנאי עמכם, איך זיינעס איך געזאגט אומפען. דער נאראר וועט איך פריזאנעיען..." א נישט שטאפלזאע איבערקריסעניש, וואס פאסט זיך נישט פאר ברענער און וואס איז א פאר אים נישט פארן קאפ און ער איז א פאר אים נישט פארן האלטן אזוי צו אונזער — צו זיין — שפראך. ער האט זיך נישט געקענט אזוי פארהאלטן. ער איז געווען אפט מאל נוממאדיג אין זיינע מיינונגען, אויך היסטעריש, אבער ער איז געווען פיניפליג, און יעדער, וואס ווייס, ווער ברענער איז געווען, ווייס, אז ס'איז אן אומגערעכט סינקייט צו אים און אן אמט'ע פארשווערונג פון זיין כבוד ארויסקולעלע פון ארביי אעלעכע צופעליגע, אין א ביי זעך מינט ארויסקערעדיע, ווערטער און פארעפנטלאכן זיי. ברענער וואלט זיך געמען און וואלט מיין אין הארצן חרטט געהאט, ווען מען זאל אים דערמאנען, אז ער האט אפאל אזוי א ביי ער נע קריסט איד... נישט צוליב אידיש, צוליב דעם כבוד פון ברענער און צוליב דעם כבוד פון העברעאיש האט מען עס נישט נישט דארט פארעפנטלאכן. אבער וואס מוט ניט א איד, אלץ איינע, צי ער איז א אידישע, צי א העברעאיסט — פון פראפאגאנדע וועגן?

א. ווילנער.

ביכער און זשורנאלן.

א. לעיעלעם: יונגהארבסט, לידער, פארלאנג קולטורליגע, ווארשע, 1922. וועגן א גרויסן טייל לידער פון א. לעיעלעם קאז איך ניט זאגן. צי זיינען זיי נישט אדער שלעכט: זיי עקסירטירן נישט פאר מיר. איך לייען, לייען — און ליידי ווי נישט געלייענט. ביי אנדערע אינוויכטיסן פארטשעפעט מען זיך אן אומעלומפערטקייט, אז פאלשגעבויעט בני דעם געשליכענעם א. לעיעלעם איז די שפראך א נאטע, א קארעקטע. זי איז נאטע, ווי אפגעשאקט, אפילו דארט, וואו ער איז עפעס מהרש. זעלטן ווען שטויסט מען זיך אן ביי אים אן אעלעכע שלעכט אויפגעשטעלטע שורה'ס אדער פאלשע גראמען, ווי —

— פון הארצענס באנערן,
וואס ער זיך
ניט אויף פון דעם הארצן צו שטארקן.

נאָר ער האָט דאָרבער געקאָנט מאַלן אַזעלכע
 ב ו ב ש ט א ב ל א ד י ש ע בילדער
 ווי „אַ איד גייט איבער די הייזער“ און אַנדערע.
 שלום-עליכם האָט אַ סך צו פאַרדאַנקען דער
 אידישער שפּראַך. עס מעג אויסזען פאַנטאַסטיש,
 מיט, אָבער אויך מאַדע שאַנאַל האָט אַ סך צו
 פאַרדאַנקען דער אידישער שפּראַך: אַלס אַן
 עכטער אוממיטלכאַרער קינסטלער האָט ער אינ-
 טואַיטוו פאַרשטאַנען אַז אַ שפּראַך איז אַ לע-
 בעדיגער מוזיי פון פּאָלקס-אַימלאַע-בילדער און
 פּאַרמען. און נאָר אַזאַ נאַאויזער, און צו דער
 זעלבער צייט, ראַפּינירטער קינסטלער ווי שאַנאַל
 האָט געקאָנט אין דעם פאַרשוועכטן היכל אַרײַני-
 גיין און אין אים דערזען אַוצרות מיט בילדער.

ניט מן נאָך אַ אידישן קינסטלער אויף וועלכן
 עס איז געבויט, וועלכער זאָל אַזוי קאָנען אידיש
 ווי שאַנאַל, און ניט אַזוי ק ע נ ע ז ען די אַר-
 רישע שפּראַך ווי ז ען די אידישע שפּראַך.
 שאַנאַל ז ע ט מיט דער הילף אָדער דורך דער
 אידישער שפּראַך. פאַרשטייט זיך ניט אויס
 „נאַציאָנאַליזם“ (ער איז, נלויב אויך, ווייט דער-
 פון), נאָר הויפּטוועלכאַך ווייל אַלס אוממיטלכאַר-
 רער קינסטלער מיט אַ פּרימייזער נשמה זעט
 ער נאָך איבערהויפּט בילדער אין ווערטער. דאָס
 וואָרט איז נאָך ניט אַפּגעבלייבט און אָפּגענוצט
 אין זיינע אַרײַניגן. ער זעט עס נאָך. דאָס וואָרט
 פון זיין מוטער-שפּראַך איז פאַר אים ניט אַ
 טערמין בלויז ווי ביים רוב קולטורעלע מענטשן,
 דאָס וואָרט איז פאַר אים אַ בילד...

פֿיכט און שאַטן

1.

אַ מאַנאַפּאַל אויף אידישפּרעכערייַ?

איז די לעצטע יארן עפעס געקאָנט אויף צו שענדן און
 פאַרשלאָסן אידיש, זיינע עס דאָר געווען אייערע לייט,
 אייערע חברים! אויב די בולגישע און אלע אַנדערע אַנטי-
 סעמיטן זיינען אַרויסגעטראָפּן קעגן די רעכט פון אידיש,
 איז מן וואַנען האָבן זיי געשיקט זייערע אלע אַרנסטעס?
 פון דער ציוניסטישע-ברעזע-פּרעסע? היינט וואָס
 פאַלס איר אַזוי אַז אויף דעם יאהודישן רעוורעני?
 איר סענט — און ער סאַר ניט? ער האָט דאָר איבער
 גע'חורט'ט כּמעט אייערע רייד! ער איז פאַר ענגליש, איר
 וויס בלוזשט פאַר העברעאיש (פאַקטיש אויף פאַר ענגליש
 אַדער רוביט אַדער פּויליש), אָבער קעגן אידיש וויס איר
 דאָר פּונקט אַזוי ווי ער? האָט איר דען אַ סאַנאַפּאַל
 אויף אידישפּרעכערייַ?

אזוי וואָלט מען געקאָנט זענן צו די ציוניסטן, וואָס
 האָבן אַפּלאַרירט דר. כּסיפּן ווייל. דאָן וואָלט ער זיך
 דערטאַנט, אַז די נאַט, וואָס ער האָט געגעבן די יאהודישע
 רעפּאַרעטור, איז שוין אויך צו פּילע מן זיינע פאַרטיי-
 חברים.

2.

כבוד המת.

איז איינעס מן די לעצטע נומערן „הרואר“ (דעם 2טן
 סעברואר) איז אַפּגעטרונק געווען אַן אַרטיקל מיט'ן נאַמען
 ג. ח. בינר ואַהבתו לעברית“ (ג. ח. ברענער און זיין
 ליבע צו העברעאיש), דער נאַמען פון אַרטיקל האָט פּוּד
 טשאַרק פאַרוואַנדערט. דאָרף מען נאָר באַווויילן אַז
 ברענער האָט ליב געהאַט העברעאיש? אַ סענעט האָט

אויף אַ באַנקעט לכּבוד דעם זיכעטן יאַר מן דער
 אידישער קאַנגרעס באַוועגונג, וואָס איז פאַרנעמווען די
 טעג אין ניו יאָרק, האָט דר. כּסיפּן מ. ווייל זיך אַנגע-
 נופּעט פאַר דעם כּבוד פון אידיש. ראַכּי דזשאַנאַס וויין
 האָט אויף דער יוביליי-קאַנפּענעשאַן מן די „רעפּאַרטיטיב“
 יאהודים מיאָס אַטאַקירט די אידישע שפּראַך. דר. כּסיפּן
 וויין איז שאַרף אַרויסגעטראָפּן קעגן אים. אַלע, וואָס
 וואָגן אַרויסצומרעסן קעגן אידיש, האָט אויסגעשריען
 סייכפּן וויין, זיינען אַנטיסעמיטן! דאָס איז אַ ביסעלע
 צו שטאַק געזאַמט. די יאהודישע געגענער פון אידיש
 זיינען ניט קיין אַנטיסעמיטן, זיי ווילן זיך נאָר אויספּיינען
 פאַר אַ צאַטיסעמיט. נאָר אַפּשר איז דאָס טאַקע נאָר
 ניט אַז נרויכער אונטערשייד. וואָס סיד וואַונדערט,
 איז — וואָס דר. כּסיפּן וויין האָט פאַרנעבן, אַז אין אַ
 הויז, וואו עס איז דאָ אַ געהאַנגענער, רעדט מען ניט
 וועגן אַ שטיק. אויף אַ באַנקעט מן ציוניסטן — אויב
 גייט אלע, איז דאָר די כּערהייט אויפ'ן באַנקעט, וואו דר.
 וויין האָט געהאַלטן זיין רעדע, געווען אַ ציוניסטישע —
 האָט מען זיך געדאַרפּט אַפּהאַלטן מן אַזעלכע שאַרפע
 אַרויסטרעטונגען קעגן די געגענער פון אידיש. עס איז
 דאָר אַ „שטוב מן אַ געהאַנגענעם“, און עס האָט געקאָנט
 סרעפּן, אַז איינעם זאל אויספּיינען אַז וואָס צו די
 ליב, וואָס זיינען אַזוי צומירט געווען מן כּסיפּן וויינ'ס
 רעדע: — וועמען רופט איר אַז אַנטיסעמיטן? זיך
 אַליין רופט איר אַז אַנטיסעמיטן! אויב איינעם האָט

ער געלערנט פון א פיקאסא און סעזאן, גרעסא און זשיקאטא...

און ס'איז דאריבער אפילו נאטירלאך, כאָטש ס'זעט אויס ווי א כתיבה, שאנאל דער פיל פרי מיטווערער און פאָלקסטימליכערער זאָל פיל מער עסטעטישע קולטור און געשמאק פארמאָגן ווי שלום-עליכם, וועלכער איז „ציוויליזירטער" בון אים אין זיין שאַפן. —

איך גלויב, אז די אלע וואָס זיינען באַשאַנט אַ ביסל מיט דעם שאַפן פון די צוויי גרויסע אידישע קינסטלער, וועלן לאַנג ניט דארפן זוכן אין זייערע ווערק מאָטיוון אין וועלכע ס'זאָל זיך דערקענען זייער פארוואַנדשאַפט.

ס'זיינען דאָ שטיקער אין שלום-עליכם, וועל-כע דערמאָנען שטארק שאנאלס מאָטיוון. איך דערמאָן זיך איצט אין איינס פון די פראַכטפולע בילדלאַך וואָס זיינען צעוואָרפן אין שלום-עליכעס ווערק. ער שילדערט „אַ אידן אויף אַ לופט" ווי ער פילט עפעס קילט אים די באַס ווי עפטשאַ... ערשט ער קוקט זיך אום און ער דערזעט, אז ס'איז גאָר די לבנה". אַ עכט שטיקל שאנאל עקספרעסיוואַניזם און עס דער-מאָנט מיר אויך שאנאלס קאָלאָריס, כאָטש שלום-עליכם האָט זיך מיט פארבן ווייניג וואָס באַנוצט.

אָדער ווי טביה דער מילכיגער פירט די פאָר-בלאָנזעטע נגידית'טע אין וואַלד און וואָס ער שטעלט זיך אַלץ ניט פאָר אויפ'ן וואָגן הינטער זיינע פלייצעס...

(אגב, קאָן מען זיך ווינטשן אַ גרעסער גליק פאר שלום-עליכעס ווערק, ווי שאנאל זאָל זיי אילוסטרירן?)

און אזעלכע צענדליגער מאָטיוון, גלויב איך, וואָלט מען געקאָנט געפינען אין די ווערק פון די ביידע קינסטלער, וועלכע וואָלטן ערווה געזאָגט אויף אַ געוויסער קרובה'שאַפט צווישן זיי.

שלום-עליכם איז דער אַנערקענטער מייסטער פון דער אידישער שפראַך. עס מען קלינגען פאָרדראַקסאָל, ס'איז אָבער אַן אמת. גלויב איך, אז אויך פאַרק שאַנאל דער מ א ל ע ר איז אַ מייסטער פון דער אידישער שפראַך. איך ווייס

טורעלסטע פון די מאָדערנע קינסטלער איז דאָך געבליבן דער וויטעבסקער „פרימיטיוו" און וועט אפשר אַלס אַזעלכער שטיין אין איין שורה מיט דעם מאָדערנעם פראַנצויזישן פרימיטיוו — רוסאָ.

דאָס איז אַלס וואָס קאָן באַוווּיזן ווערן גאָר פון שטאַרק, אמת איינגערטיגע, טאַלאַנטן. אגב, האָט דאָך די מאָדערנע מאַלעריי און קונסט אי-בערהויפט דורכגעמאַכט אַט די מערקווירדיגע עוואָליציע: פונ'ם סעזאניזם ביז דעם עקס-פרעסיוואַניזם, אין וועלכן ס'איז דאָ אַ גרויסע מאָס פסיכאָלאָגיע, „ליטעראַטור".

2

פאַרשטייט זיך, אז צווישן שלום-עליכם און מאַרק שאנאל איז אויך דאָ אַ גרויסער מהלך:

שאנאל איז פיל מער קינסטלער. שוין אויך דערפאַר, ווייל אויפ'ן געביט פון פלאַסטיק ווירקט בולט'ער, קינסטלערישער אַזוי צו זאָגן, אַ טאַלאַנט, ווי אויפ'ן ליטעראַרישן געביט: שרייבנדיג קאָן מען רעדן און פאַררעדן זיך, אַזעלכע אַזעלכע פונ'ם תוך פון נאַטור, מענטש אַלס אַזעלכע; דער מאַלער, דער פלאַסטיקער ווידער, אפילו ווען ער וויל רעדן, דערציילן וועגן קלייניגקייטן, מוז דאָך האָבן צו טאָן מיט נאַ-טור פאַרמען — דער אייביגער תוך פון יערער קונסט.

אויך די צייט און קולטור צוטיילן אַט די צוויי גרויסע אידישע קינסטלער: שלום-עליכם איז געקומען אין דער צייט פון השכלה און חובבי ציוניזם ביי אידן און „נאַראָדנישעסטוואָג" ביי דער רוסישער אינטעליגענץ (סור-כילסוף גאָר באַגרענעצטע געוועלשאַפטלאַכע באַוועגונגען) און „געלערנט" האָט שלום-עליכם הויפטזעלאַך פון מענדעלע, גאַנגאָל און אפּשער אויך פון טשעכאָוון.

מאַרק שאנאל איז פיל שפּעטער געקומען. ער האָט אָנגעהויבן לערנען און אַרבעטן אין אַ צייט ווען אַלע קונסטווערטן זיינען איבערגעשאַצט גע-וואָרן, ווען איין מרידה גאָר דער אַנדערער איז אין דעם „מאַדערנעם אַטען" פאַרגעקומען געגן אַלע אַקאַדעמיזמען און, ווי שוין געזאָגט, האָט

מארק שאגאל און שלום-עליכם.

1.

באקוועמער. האלב שטאָטיג, האלב דאָרפיש — אַ ביסל שוין ציוויליזירט אויפ'ן אידישן שטייגער, פארשטייט זיך. טביה און מנחם-מענדל — דאָס איז פאָלקסטימלאַכע איבירגעשפּיצטיקייט. שאַגאלס הומאָר אין שרעקלאַכער, קראַנקער, אויך פּראָווינציעלער און נאַטירלאַכער: דאָס לאַכט שטייערט מיט די ציין דאָס קליין-שטעטלידיגע קינד, וואָס איז שטענדיג פנים אל פנים מיט נאַטור, פון די אייגענע נאַאיווע, קאָש-מאַרנע חזיונות אין וועלכע מענטש, היה און אייגענע טאַטע-מאַמע מישן זיך אויס אין ווילד נאַאיווע זעאונגען און פאַרביגע געשטאַלמונגען. אויך אין זייער ליטעראַרישקייט (לעצטנס איז דאָס געוואָרן אַ באַגריף לנגאי) זיינען די צוויי קינסטלער פון באַזונדערע געביטן און צייטן — קרוב'יש.

שלום-עליכם איז דער פאָלקסטימלאַכסטער פון דינסטער און דערציילנדינסטער פון די עלטערע אידישע שרייבער. מאַרק שאַגאל — דער לוי-טעראַרישסטער צווישן די מאָדערנע קינסטלער, אין דער מאָדערנער קונסט, אין וועלכער ער וועט זיכער פאַרנעמען אַ פּלאַץ. שאַגאל דערציילט מעשיות אין זיינע בילדער, ער איז כמעט אַ זשאַנריסט, כאָטש ער האָט און ווייזט אויך אָפּט אַרויס אַזעלכע פאַרנעגטע טעמעס, אמת קינסט-לערישע פאַרשטענדנישן פון פאַרמען, פאַרבן און קאָמפּאָזיציע. חסידים פון אַבסאָליוטע פאַרמען זיינען אים אפילו ניט מוחל די „ליטעראַטור“ אין זיינע מאַלערייען, כאָטש ס'איז אַזוי אָנאַר-ניש און נאַטירלאַך פאַר אַל דעם מאָדערנעם פּרימיטיוו און עס זאָגט נאָר ערות אויף זיין שטאַרקער אייגנאַרטיגקייט דאָס, וואָס ער האָט געקאָנט זיך אַרויסראַטעוון פון די ניסטע און שטאַרקסטע איינפלוסן פונ'ם מאָדערנעם פאַרזי.

שאַגאל, וועלכער האָט געלערנט און איז באַ-איינפלוס געוואָרען פון פּיקאַסא און איז אַ-בערהויפּט איינער פון די ראַפּינירסטע און קול-

מאַרק שאַגאל דער מאַלער דערמאָנט מיך אָפּט אַן שלום-עליכם'. ס'מעג אפילו אויסזען מאָדנע פונ'ם ערשטן אוינבליק: שאַגאל איז דער אָריגינעלסטער אין דעם נייעם דור אידישע פּלאַסטיקער און מאַלער; שאַגאל איז דער רע-וואָלוציאָנער, פאַר וועלכן די פאַרשיידענע בור-זשאַזע און אַקאַדעמישע קונסט-קרייזן שרעקן זיך. און שלום-עליכם איז דער פאַרשטייער (אויב ניט דער גלענצענדסטער, איז דער פינאייג-סטער, לעבעדיגסטער) פון דעם אַלטן דור אי-דישע דיכטער און שריפטשטעלער. און דאָך איז דער אַלטער (אינ'ם זין פון שולע) שלום-עליכם און דער יונגער מאָדערנער שאַגאל אמת מיינסטן, ווי מיר דאַכט זיך, קרוב'יש אַלס קינסטלער.

איך וועל פּרואוון דאָס שותפות'ע צווישן זיי אין אַ פאַר שטריכן אָנצייכענען: שלום-עליכם איז דער פאָלקסטימלאַכסטער פון די אידישע דיכטער. די בעסטע שטיקער פון זיין פּראָזע זיינען די, וועלכע יעדער פּשוט'ער, תּמימות'דיגער, אָן חכמות'דיגער איד וואָלט גע-קאָנט אָנשרייבן אָדער דערציילן, ווען ער זאָל האָבן שלום-עליכם'ס טאַלאַנט. „מתוך גרונן“ רעדט און שאַפט דאָס פּאָלס.

אויך שאַגאלס הויפט כאַראַקטערישטיק איז זיין פאָלקסטימלאַכקייט; זיינע בעסטע ליני-ווענטן טראָגן דעם כאַראַקטער פון דער, ווי דאָס רופט זיך אויף רוסיש, „ליובאַטינע“ פּאָלקס-מאַלעריי; עס דאַכט זיך, אַז יעדער פּשוט'ער דאָרפּ'שניג, יעדער תּמימות'דיג, קליין-שטעטל-דיג אינגל זעט אַזוי נאַטור און לעבן ווי שאַגאל זעט זיי אין זיינע עכטע שאַגאל בילדער.

שלום-עליכם איז אַ הומאָריסט, שאַגאל איז דאָס נאָך מער, נאָך טיפּער, אויב מען קאָן אַזוי זאָגן. אַלעקסאַנדער בענואַ האָט אַמאָל געזאָגט: „אין שאַגאלס ווערק לייכט זיך גאָטס שמייכל.“ שלום-עליכם'ס הומאָר איז פיל לייכטער און

נישן קאָן מען כאַפּן די בעסטע מיט. און ס'איז נישטאָ קיין שום ספק דערין, אז אויך ביי היינטיגן טאָג נוצן זיי אויס מיט אַלע מענלאַכ־ קייטן די וועלט־מומה וזייערע הרעמערישע צילן. דער עיקר איז ביי זיי צו האָדעווען כ"ל־ ערליי בלינדע נטיות, ווייל דאָ זיינען זיי בטוח, אז קיינער וועט נישט קאָנען אויפווייזן זייער פּוסטקייט און עס־הארצות, און אז דער קאָנט־ דאָל פּונ'ם שכל וועט זיי דאָ נישט דערגרייכן.

אָט פון אזא מין ליטעראַרישער ספעקולאַציע זיינען באַשטאַנען כמעט גאַנצע 80% פון דער מערב־איראָפּעאישער „ליטעראַטור“ שוין פאר דער מלחמה, און היות ווי די ליטעראַרישע ספּע־ קולאַציע ניט טראָגט ביי טראָגט מיט דער עקאָ־ נאָמישער, איז זי נאָך דער מלחמה פאַרנרעסערט נעוואָרן כמעט ביו צו 99% און האָט אַחוץ דעם אָנענעמען אַ סך משונה־דיגערע און מסוכנ'די־ גערע פאַרמען. שוין פאר דער מלחמה האָט דער ליטעראַרישער ספעקולאַנט אויסגעדינט אַלע עבודה־זרות, זיך פאַרקויפט אַלע פאַר־ טיעם און פאַליטישע שטרעמונגען, און נישט ברעקירט מיט קיין איינציגן וועג, וועלכער פירט צום ברייטן עולם, צו דער „מאַסע“; וואָרים וויכען דאַרף מען, אז דער מאָדערנער „דיכ־ טער“, דער הרעמער און דעמאַגאָג, איז אַ פאַר־ ברענטער דעמאָקראַט און אַ מורא־דיגער רעוואָ־ ליוציאָנער, וועלכער ניט ממש אויס נאָך אַ שטיקל קאמה און איז גאַנץ ווייט פון פּוּשקין'ס דיכטער, דעם אַריסטאָקראַטישן שלים־מול'ניט, וואָס האָט געזאָגט: „מיר זיינען געבאָרן גע־ וואָרן נישט פאר קאמפן און מלחמות, נאָר פאר תּפּילות און דיכטערישע דבּיות“.

די אַרבעט פון דעם ליטעראַרישן ספּעק־ לאַנט אין דעם תּחום פּונ'ם נייסטיגן לעבן איז אַ סך שעדלאַכער איידער די אַרבעט פון דעם עקאָנאָמישן ספּעקולאַנט אין עקאָנאָמישן לעבן: דער עקאָנאָמישער ספּעקולאַנט רירט אָן די כּמשות'דיגע אינטערעסן פון ברייטע באַפּעל־ קערננגרופּעס און עס שטעלן זיך קעגן אים אַוועק גאַנצע פאַרטיעם, וועלכע זוכן מיטלען, זיי אַזוי אים אַפּצורצאָמען פון וועג. דעם ניר־

סטיגן שאָרן אָבער, וועלכען דער ליטעראַרישער ספּעקולאַנט בריינגט, פּילט די מאַסע נישט, ווייל זי ראַנה'ט בכלל ווייניג וועגן נייסטיגע אינטערעסן. און עס איז אַחוץ דעם טאַקע זייער שווער צו קעמפן קעגן אים, ווייל די ליי־ טעראַרישע ספּעקולאַציע איז ענג פאַרקניפּלט מיט דעם גאַנצן אומנאָרמאַלן מצב פון דער גע־ זעלשאַפט, מיט אַ סך אַנדערע מסוכנ'דיגע גע־ זעלשאַפטלאַכע חולאַת'ן, און וועט ערשט דאָן פאַרבייגיין, ווען די געזעלשאַפט וועט אויסגע־ היילט ווערן און וועט ווידער באַקומען אַ פּעסען רעליגיעזן מיטלפּונקט, פאַרשטייט זיך, אין אַ לגמרי אַנדערער פאַרם, ווי עס איז פריער געווען. מען קאָן מער נישט ווי אָנצווייזן דערויף, און נישט נאָר מען קאָן, נאָר עס איז אַ חוב פאר איטלאַכן ערלאַכן און מיושב'דיגן מענטשן אָנ־ צוואווייזן דערויף און ארויסזאָגן כּפה מלא, מיט אַ פּולן מויל, אָפּן פאר דער גאַנצער וועלט, כּפּני עס ועדה, אז די פּעק מיט די אונטערנע־ הערטע אָדער אויסגעטראַכטע ווייבערשע שמור עסן און מעשיות איבער אַ קו, וואָס איז גע־ פּלויגן איבער'ן דאָך, וועלכע גיבן כּלומרשט אי־ כּער דאָס ממשות'דיגע לעבן, און די בינלאַנדי־ גען מיט אַסענעקוועשטע גראַטען, וועלכע דרוקן כּלומרשט אויס מאָדענע טיפּע איבערלעבענישן אונטער דעם נאָמען פון „קונסט“, זיינען טאַקע מער נישט ווי אַ נאַרישער קונץ און אַ בלאָף. נאָך אַלעמען מוז מען זאָגן, אז די ליטע־ ראַרישע ספּעקולאַציע האָט אין די מערב־אוי־ ראַפּעאישע לענדער נישט געקאָנט אָנטאָן קיין צוטיפּע און גרויסע היוקות, ווייל דער אַלגע־ מיינער קולטורעלער מצב איז דאָ צרפּעסט אייני־ געפונדעוועט און לאָזט זיך נישט אַזוי גרינג צע־ טרייכלען. אַ שרעקלאַכע ראָל האָט די ליטעי־ ראַרישע ספּעקולאַציע געשפּילט אין רוסלאַנד, וואו די קולטור האָט זיך געפונען, אַזוי צו זאָגן, אין אַ מצב פון שיטערקייט; אַ מסוכנ'דיגע ראָל שפּילט די ליטעראַרישע ספּעקולאַציע אין דעם נייסטיגן לעבן פון היינטיגן אידנטום (אויף וויפּיל מען קאָן דאָ רירן פון אַ נייסטיגן לעבן), אָבער דאָס איז אַ וויכטיגער ענין, וועלכער פאַר־ דערט אַ באַזונדערע באַטראַכטונג.

דאָ געפנט אַ ברייטע מעגלעכקייט פאר כל"י
ערליי אָנשטעלן און היפגאָטזיורונס־מיטלען,
פאר כל'ערליי זאכאבאנעס, איינריידענישן און
אויסטרעכטענישן. דעם דאָזיגן נשמה־מטב
האָבן, פארשטייט זיך, די ליטעראַדישע סוחרים
געזוכט אויסצונוצן אויף אַ ברייטן אופן. אויף
דעם נייע־געזעצטן עולם פון די גרויסע
שטעט האָט זיך אַ וואָרע געטאָן אַ מחנה ליי־
טעראַדישע ספעקולאַנטן און מען האָט אים
אָנגעהויבן אונטערצוטראָגן נאָנצע פעק מיט
גרויסע און קליינע מעשיות, מיט אַנעקדאָטן
פון כל המינים, מיט אונטערגעהערטע שמועסן
וועגן דאָס און יענעס און לשון־הרע איבער דעם
און יענעס, מיט שורות פון גראַמען, אין וועלכע
עס דריקן זיך כלומרשט אויס מאָדנע טיפע און
הייכע איבערלעבענישן, און אַלץ, פארשטייט
זיך, אין דעם נאָמען פון דער הייליגער „קונסט“,
וועלכע איז ביי דעם גרויס־שטאָטיגן עולם גע־
וואָרן איינער פון די חשוב'סטע סורגאַנט־מיט־
לען פאר דער אָנזעוואָרענער רעליגיע. פאר־
שטייט זיך, אַז די ליטעראַדישע ספעקולאַנטן
האָבן נישט בראַקירט מיט קיין שום פסולת,
און וואו עס איז נאָר אויסגעוואקסן אַ נאַדישע
איינריידעניש אָדער אַ שפּל'ע און מיאוס'ע
נטיה — און אזוינע איינריידענישן און נטיות
האָבן דאָך געמוזט אויסוואקסן אַ סך אין דער
מיט פון אַ צעטומעלטער און בלאַנקעדיגער גע־
זעלשאַפט — האָבן זיי עס תיכף אונטערגע־
כאַפט און פאנאנדערגעבלאָזן; און דאָס רופן
ווי אַן „מיטגיין מיט דעם גייסט פון דער צייט“,
אָדער „אויסדריקן דעם גייסט פון דער צייט“,
אַלס געניטע סוחרים האָבן זיי זיך נישט באַ־
נוגנט מיט די גרייטע פארלאַנגען פון דער „פּוֹב־
ליקע“, נאָר זיך געסטאַרעט צו באַשאַפן אַ נאָכ־
פרעגעניש אויף נייע סחורות דורך דעם, וואָס
זיי האָבן פאַרמוגלט דעם עולם מיט אַ מבול
אומפאַרשטעטנלאַכע ווערטער און צערייצט זיין
פאַנטאַזיע דורך בילדער פון אויסגעטראַכטע
איבערלעבענישן. פארשטייט זיך, אַז דער
אמת'ער קינסטלער און דענקער, וואָס איז בטבע
נאָר נישט קיין סוחר, האָט מיט אַזאַ באַנדע
נישט געפאָנט קאָנפּורירן. ווען נישט־וועגן האָט

זיך אים איינגעגעבן אַרויסצוואַגן זיינע געדאַני־
קען, וועלכע זיינע באַלד פאַרלירן געוואָרן אין
דעם רעש און געפילרעד פון די ליטעראַדישע
רעפלאַמער־מאַכער.

אַז די פרעסע איז שולדיג געווען אין דער
וועלט־מלחמה צו אַ גרויסן טייל — דערמיט זיי־
נען היינט כמעט אַלע מסכים. צי ווייס מען
אָבער אין וואָס פאַר אַ מאָס עס איז שולדיג
געווען דערין די אַזוי־אָנגערופענע ליטעראַ־
טור? ווער עס האָט איבערגעלעבט די ערשטע
צייטן פון דער וועלט־מלחמה אין דייטשלאַנד,
דער האָט געקאָנט זען, מיט וואָס פאַר אַן אַיט־
פעט, מיט וואָס פאַר אַ ברען די אַלע „דיכטער“
און „קינסטלער“ האָבן זיך דאָס גענומען זינגען
הלל פאַר דעם גאָט פון מלחמה און זיינע כללי
קורש, די גענעראַלן און דיפלאָמאַטן; און ווער
עס האָט איבערגעלעבט די ערשטע צייטן פון
דעם ספאַרטאַקיסטישן (קאָמוניסטישן) בונט
אין דעם אייגענעם דייטשלאַנד, דער האָט גע־
קאָנט זען, ווי דיוועלביגע דיכטער און קינסט־
לער, וואָס זיינען בשעת מלחמה געווען מלחמה־
קאַרעספּאָנדענטן און האָבן געדינט אין דעם
אַזוי־אָנגערופענעם אויסערוויכטיגן אַמט (דער
פאַרוואַלטונג פון די אויסלענדישע ענינים),
האָבן זיך מיט אַמאָל אַ וואָרע געטאָן אין די
אַרמס פון דער „וועלט־רעוואָלוציע“. ווער עס
האָט איבערגעלעבט אין רוסלאַנד די ליטעראַרי־
שע תקופה פון טשעכאָוו', די תקופה פון דער
אַזוי־אָנגערופענער „דעקאַדענץ“, דער וועט
וויסן, אַז צו אַ גרויסן טייל איז דער באַלשע־
וויזם צוגעגרייט געוואָרן דורך דעם מבול פון
ליטעראַדישע פראָרוקציעס, אין וועלכע עס זיי־
נען באַזונגען געוואָרן דער „היה'שער אימפעט
צום לעבן“, דער „אינסטינקט“ און די „אויס־
געלאַסנקייט“, וועלכע שפייט אויף אַלץ. עס
איז נישטאָ קיין שום ספק דערין, אַז די ליטע־
ראַדישע ספעקולאַנטן האָבן פאַר דער מלחמה
געהאָדעוועט און אויפגעבלאָזן די שאַוויניסטישע
און אַנטיסעמיטישע אינסטינקטן — און נישט
נאָר דוקא שאַוויניסטישע און אַנטיסעמיטישע,
נאָר בלינדע אינסטינקטן בכלל, ווייל אין דעם
מוטנעם וואַסער פון כל'ערליי טונקעלע סילע־

אנדערע, כדי די צעטרעגונגען, מבוהל'דיגע „פובליקע“ זאָל הילף אָן אים נישט פֿאַרנעסן. אויב ביי דעם היינטיגן שרייבער פֿאַרוואַלנערט זיך נאָך עפעס אַ שטיקל נייסט און אַ שטיקל אינטערעס פֿאַר נייכטיגע ענינים, מוזן זיי למדי דערשטיקט ווערן אין אזאָ משונה'דיגער און אומנאַטירלעכער קאָנקורענץ.

פֿאַרשטייט זיך, אַז מיט דעם מאָמענט, וואו די ליטעראַטור איז געוואָרן אַ סוהר'ישער ענין, האָט זי זיך געמוזט אָנהייבן צו באַנוצן מיט דיר זעלביגע מיטלן און דעמוזעלביגן אַפֿאַראַט, מיט וועלכע עס באַנוצט זיך די סוהר'ישע וועלט בכלל. עס זיינען באַשאַפֿן געוואָרן די גרויסע ביכער־פֿאַבריקן און ביכער־געשעפֿטן, די איני־סמיטוציעס פֿון די פֿאַרלאַגן, וועלכע האָבן כלומרשט ברעג צו פֿאַרשפּרייטן קולטור, אָבער וועלכע זיינען אין דער אַמת'ן מנוגל געוואָרן אין אַן אַפֿאַראַט צו דערשטיקן איטלאַכן אַמת'ן טאַלאַנט, צו פֿאַרלעשן איטלאַכן פֿונק פֿון נייסט און צו פֿאַרצאָמען דעם וועג פֿאַר איטלאַכן מענטשן, אין וועלכן עס קלאַפט דער רופֿט פֿון אַ פֿרוכטבאַרן געדאַנק, הן אַ קינסטלערישן, הן אַ פּילאָקאָפּישישן; נישט דערפֿאַר, ווייל די פֿאַר־לאַגן זיינען אויסן צו רודפֿ'ן דעם נייסט מחמת שטאַה אָדער קנאַה, נאָר פֿשוט דערפֿאַר, ווייל די פֿאַרלעגערס, אַלס סוהרים, ציען זיך אויך צו די ליטעראַרישע סוהרים און נישט צו ליי־טעראַרישע בעלי־חלומות, ווייל זיי פֿאַרשטייען נאַני גוט, אַז מיט די ליטעראַרישע „מאַכערס“ קאָן מען מאַכן אַ סך בעסערע געשעפֿטן, איידער מיט יענע שלים־מול'ניקעס און בטלנים, וועלכע ווילן נאָר אַרויסזאָגן אַן אייגענעם וואָרט אָני שטאַט צו אַפּאַרפּליצירן דעם מאַרק מיט טויזנט פּאַל איבערגעקייטע, גע'גנב'עטע ווערטער, וועל־כע ווילן נאָר איבערשאַפֿן די וועלט, אָנשטאַט צוצופאַסן זיך צו דער וועלט, וואָס דאַס איז דער סוהר'ישער פּרינציפּ, און וועלכע שטעלן נאָר אַרויס באַזונדערע נייכטיגע פֿאַדערונגען כּונע צום קונה, אָנשטאַט פֿשוט אים צו נעבן וואָס ער פֿאַרלאַגט! עס האָט אָנגעהויבן שטאַרק צו אַרבעטן דער אַפֿאַראַט פֿון רעקלאַמע, הן אויף דעם אָפּענעם וועג פֿון דער בוכהענד־

צוליב די דאָזיגע אַלע טעמים איז דער ענין פֿון ליטעראַטור געוואָרן אַ מין געזעלשאַפֿט־לאַכע חולאַת, אַ מין אָנשיקעניש און ננע צרעת פֿאַר דער נייכטיגער קולטור פֿון די מערב און מוהר־אייראָפּעאישע פעלקער. דער שאָרף וואָס זי בריינגט דעם נייכטיגן לעבן פֿון די געביל־דעטע, און נאָר באַזונדער די האַלב־געבילדעטע, קרייזן און צו אַ טייל פֿון די פּראָסטע מאַסן, איז איין לשער. מען דאַרף נישט פֿאַרנעסן אָן דעם, וואָס מיר האָבן שוין אויבן דערמאָנט: אַז דער געוויינטלעכער עולם האָט פֿאַרלוירן דעם פעסטן מיטל־פּונקט, וועלכן די רעליגיע האָט אים אַמאָל געהאַט געגעבן, און דורך וועלכן ער האָט גע־קאָנט ווי עס איז געפֿינען אַן אָרעיענטאַציע אין די דערשיינונגען פֿון דעם אַרומיגן לעבן. האָבני דיג אָנגעוואָרן דעם דאָזיגן פעסטן מיטל־פּונקט, האָט ער אָנגעהויבן צו פּילן אַ געוויסע פּוסטקייט אין זיין נשמה און האָט אינסטינקטיוו אָנגעהויבן ווּכן פֿאַרשיידענע כּוראָנאַטן, וועלכע זאָלן זיי קאָנען אויספּילן; און היות ווי דער פּשוטער עולם איז נישט געוואוינט זיך צו באַציען קריר טיש צו דעם, וואָס ער זעט און הערט, האָט זיך

סדר'דיגע באציואונגען צו די פארשיידענסטע זאכן פון דער וועלט, פאר וועלכע ער האָט זיך אָנגעכאפט, אין אָן אַ סרר'דיגן אימפעט, צו מעשיות, אַנעקדאָטן, רכילות, לשון־הרע, צאצאי קעס און דריידלאַך, צו מאַמרים איבער דאָס און יענעס, איבער דעם און יענעס, צו מאַמרים איבער מאַמרים, און אז. וו. און איז דערביי פאַרפּלאַנטערט געוואָרן אַזוי, אַז ער ווייס טוין אַליין נישט אויף וואָס פאַר אַ וועלט ער איז. פון דאָנען הייבט זיך אָן די אינדוסטריע פון ווערטער, וועלכע איז געוואָרן אַ מין חולאת, אַן אַנשיקעניש, אַ ננע צרעת פאַר דער גאַנצער קולטורעלער מענטשהייט. מען קאָן נישט ריכ־טיג אָפּגערענצען דעם מאַמענט, פון ווען אָן די דאָזיגע געמאכטע ליטעראַטור האָט אָנגעהויבן צו פאַרפּלייצן דעם ליטעראַרישן מאַרק מיט אירע סחרות; אין אַ משך פון אַ געוויסער צייט איז זי געגאַנגען אין איינעם מיט די ליטעראַרישע באַשאַפונגען, אָבער עס האָט געמוזט קור מען די שעה, ווען זי האָט די ליטעראַרישע באַשאַפונגען אינגאַנצן אָפּגערוקט אָן אַ זייט, אַרויסשטופּנדיג ביסאַלכווייז די אמת'ע קינסט־לער, וואָס האָבן געהאַט צו זאָגן אַן אייגן וואָרט, פאַרגעמענדיג אוממאָס דעם אַיבן־אָן צו ליב דעם פּשוט'ן טעם, וואָס די מאַכער זיינען אָן אַן ערך פּלינקער, אָרגאַניזירטער, סוחר'ישער און פּראַקטישער, איידער דער ליטעראַרישער באַשאַפער און דענקער, וועלכער איז בטבע אַ בעל־חלום און אַ דאָן־קיכאַט, פּאָלגנדיג די באַ־דערפניס און פּאָדערונגען פון זיין אייגענער קינסטלערישער נאַטור און נישט די קאַפּריוז פּונ'ם פּאַרק. אַמאָל האָט מען זיך פּאַרגעשטעלט אַ דיכטער מיט צעשוּבערטע האָר און מיט פּאַר'חלומ'טע אויגן, אַרויפּגעהויבן צום הימל. מען האָט אַ סך געלאַכט פון אַזאַ מין בילד. מיר ווייסן אָבער נישט וואָס איז קאַמישער: אַ דיכטער מיט פּאַר'חלומ'טע אויגן אָדער אַ דיכ־טער אַ ערעמער, וואָס מלאַכה'ט אויס אַיטלאַכן טאָג, לויט אַ באַשטימטן פּלאַן, אַ געוויסן סכּום פון שורות, מיט גראַמען אָדער אָן גראַמען, און אַ געוויסן נוסח, און לויפּט זיי תּיכּה פּאַרקויפּן פאַר אַ מעגלאַך־הייבן מפת, כדי צו באַקומען

אַ קאַפיטאַל פאַר נייע סחרות פון דעם איי־גענעם מין.

דעם פּרעירדיגן קינסטלער האָבן אַהויז דעם געפּעלט די צוויי תּנאים, וועלכע פּאַרדארבן דעם שרייבער און טראַגן אַרײַן אַ גייסטיגע מהומה אין דער מחנה פון די לעזער. ערשטנס, האָט ער נישט געקאָנט זיין אַזוי להוט נאָך געלט: היות ווי דער ליטעראַרישער מאַרק האָט זיך באַגרענעצט מיט געוויסע גענוי־גענע קרייזן פון לעזער, וועלכע זיינען אַליין געשטאַנען אויף אַ גענוג הייכער מדרגה פון בילדונג, האָט ער סיי־וויססיי נישט געקאָנט האָבן קיין אַפּגונג אויף גרויסע פּאַרדינסטן; ס'רוב האָט דער דיכטער געהערט צו אַזוינע קרייזן פון דער געזעלשאַפט, וועלכע האָבן זיך אין פּאַרדינסטן נישט שטאַרק גענויטיגט; און אויב ער איז געווען באַ־דערפטיגט און יאָ געמוזט אין זיינען האָבן פּרנסה, האָט ער זיך אויף גרויסע גליקן נישט פאַר־מאַסטן און געזוכט מער נישט ווי צו האָבן חיונה. ביי דעם „דיכטער“ פון דער היינטיגער צייט רופּט אַרויס דער אומבאַגרענעצטער מאַרק אַ תּשוּקה צו ספּעקולירן און נתעשר צו ווערן. והשנית: היות ווי דער ליטעראַרישער מאַרק איז געווען באַגרענעצט דורך געוויסע קרייזן פון ליטעראַרישע מבינים, האָט ער שוין ביי זיין ערשטן אַרויסטריט געקאָנט געפינען דעם נוי־טיגן אָפּפּלאַנג, און אויף ווייטער איז זיין אַמ־ביציע נאָר נישט געגאַנגען. נישט אַזוי דער היינטיגער שרייבער: האָבנדיג פאַר זיינע אויגן פון אַ י י זייט אַ מוראַדיג צעוואַק סענעס, צערדערטן און מכוה'דיגן עולם פון די גרויסע שטעט מיט ס'רוב פּרימיטיווע קינ־סטלערישע באַדערפניסן, ווילדע השגות און טיפע עס־האַרצות אין ענינים פון גייסט, אַן עולם ביי וועלכן די כמות שפּילט אָן אַן ערך אַ גרעסערע ראָל איידער די איכות, און פון דער אַנדער זייט — גאַנצע מחנות קאָנקורענצן, וועלכע פּאַרכאַפּן דעם מאַרק מיט זייערע לי־טעראַרישע „סחרות“ און זוכן אים אויסצו־קאָנקורירן, מוז דער היינטיגער שרייבער נאָכ־אַנאַנד פּראָדוצירן און מאַכן, כדי ער זאָל, חלילה, נישט בלייבן הינטערשטעליג הינטער די

באנרענעצטער מארק פון די פריערדיגע צייטן האָט זיך צעוואקסן משונה'דיגעווויזן, אזוי אז ער איז געווען אומבאגראענעצט, און אז עס האָבן אויסגעשפראַצט גרויסע און גרעסערע שטעט מיט אַ געדיכטער באַפֿעלקערונג, וועלכע האָט אין זיך אַויפֿגעהאָדעוועט געקניצלעכע באַדערפֿניסן. דאָס איז בוראי נאָר די גאַנצסטע, אָבער נישט די לעצטע סבה. היות אָבער, ווי מיר האָבן איצט נישט אין זינען קיין עקאָנאָמישע אויספֿאַרשונג, איז פֿאַר אונזער כּונה די דאָזיגע סבה גענוג. מיר קומען אזוי ארום צו דעם אויפֿפירן, אז קינסטלאַכע באַדערפֿניסן האָבן געמוזט בריינגען מיט זיך אַ קינסטלאַכע באַשאַפֿונג, ד. ה. מאַכעניש.

מען דאַרף נישט זיין קיין מאַרקסיסט כדי צו פֿאַרשטיין, אז דאָס געוועלטיגן פֿון דער מאַכעניש אויף דעם עקאָנאָמישן געביט האָט גע'מוזט אַרויפֿלייגן אַ שטאַרקן שטעמפֿל אויך אויפֿ'ן נייסטיגן לעבן, און אז די נייסטיגע אַר'בעט האָט זיך געמוזט צופֿאַסן צו די געקניצלעכע נייסטיגע באַדערפֿניסן פֿון דעם גרויסשטאַטיגן עולם, אַן ערך אזוי ווי די עקאָנאָמישע אַרבעט האָט זיך געמוזט צופֿאַסן צו די געקניצלעכע עקאָנאָמישע באַדערפֿניסן פֿון דעמועליבן עולם. אז מען וואַקסט אויף איר אַן אַטמאָספֿערע פֿון „סחורות“, וועלכע פֿאַרפֿלייצן דעם מאַרק אָן אַ טאָלק און אָן אַ ציל (מיר ריידן פֿון נאָרמאַלע קאַפיטאַליסטישע צייטן און נישט אומנאָרמאַלע און קראַנקע, ווי די היינטיגע) נאָר צוליב דעם, ווייל עס געפינט זיך אַן עולם, וואָס קאָן זיי באַ'נערן, הובן זיין באַנער מען זיין בטבע שערלאַך און מיאום, הייבט מען אָן צו „מאַכן“ אויך נייסטיגע סחורות און צו פֿאַרפֿלייצן מיט זיי דעם מאַרק אָן קיין שום טאָלק און אָן קיין שום ציל נאָר צוליב דעם, וואָס עס געפינט זיך אַן עולם, וועלכער קאָן זיי פֿאַרלאַנגען, הובן דער דאָזיגער באַנער איז בטבע פּוכט, שערלאַך און מיאום. און אין דעם תּהום פֿונ'ם נייסטיגן לעבן האָט דער פֿראַגעס פֿון מאַכעניש געמוזט אָנגעבענען אַ סך משונה'דיגע עיקר'דיגע פֿאַרמען און זיך געשפּילן אויף אַ סך מאַכנדיגען אופֿן, איידער דער פֿראַגעס פֿון עקאָנאָמישער מאַכעניש. אַט

צוליב וועלכן מען: דער פֿראַגעס פֿון מאַכעניש אין דער עקאָנאָמישער וועלט האָט סורבֿליסירט זיין גרענעץ און זיין מאָס אין דעם גרייסן מאַכעניש, וועלכער איז נישט אַלע מאָל בנמצא און וועלכן מען קאָן נישט אַלע מאָל קריגן, און פֿון דער אַנדער זייט האָבן די געקניצלעכע עקאָנאָמישע באַדערפֿניסן סורבֿליסירט זייער מאָס אין די מעגלאַכקייטן פֿונ'ם קערפֿער, וועלכער קאָן פֿאַרטראַגן איבעריגע צערייזיקייט נאָר ביז צו אַ געוויסער גרענעץ; קענן דעם האָט דער פֿראַגעס פֿון נייסטיגער מאַכעניש קיין שום גרענעצן נישט, מהמת די אויסטראַכטענישן פֿון דער פֿאַנטאַזיע נעמען זיך קיינמאַל נישט אויס און דער נייסט קאָן פֿאַרטראַגן כל'ערליי איב'ריגע זאַכן אָן אַ שיעור און עס איז נישטאָ קיין גרענעץ און קיין מאָס צו אַלע די משונע'ת'ן און ווילדקייטן, וואָס ער קאָן זיך אַרייננעמען. דאָס אָבער, וואָס די כל'ערליי איבריגע און משונה'דיגע זאַכן געפינען פֿאַר זיך כמעט תמיד אַ געוויסן עולם און אַ געוויסן אָפֿטלאַנג אין זיין נשמה, נעמט זיך פֿון אַ קולטור'נעשיכט לאַכער ערשיינונג, וועלכע איז ענג צונויפֿגע'בונדן מיט דעם אויפֿקומען פֿונ'ם אינדוסטריאַ'ליזם, און אויף וועלכע עס איז גענוג פֿאַר אונ'ז זער ציל, אז מיר זאָלן יבְנוּוויזן, וואריים דאָס אָפֿ'שטעלן זיך אויף איר איז נישט אונזער כּונה און וואָלט אונז צווייט אַוועקגעפירט פֿון אונ'ז זער טעמע. מיר מיינען די ערשיינונג, וואָס דאָס אויפֿקומען פֿונ'ם אינדוסטריאַליזם איז גע'פאלן אין דער צייט מיט דעם אָנווערן פֿון אַ פּעסער באַצייאונג צו דער וועלט און צום לעבן, וועלכע די רעליגיע האָט זיי פֿריער געעבן. אויב אַ קליינע גרופּע פֿון זעלבסטשטענדיגע דענקער און וויסנשאַפֿטלאַכע אויספֿאַרשערס האָבן די דאָזיגע באַצייאונג געפונען אויף אַן אַני דער אופֿן אין פֿאַרשיידענע שיטות, איז דאָך דער געוויינטלאַכער מענטש, דער מענטש פֿון אַ גאַנצן יאָר, געבליבן היינען אין דער לופֿטן: אָנווערנדיג די דאָזיגע עיקר'דיגע באַצייאונג איז פֿון אַזיין זייט זיין נשמה אויסגעליידיגט געוואָרן און פֿון דער אַנדער זייט האָט ער זיך פֿאַר'פלאַנטערט אין אַ גאַנצן געזען פֿון כל'ערליי אָפֿ'

זיי האָבן זיך געאַיילט אַהיים. נאָם האָט פּונ'ם ים געשריען. אינ'ם שיפל האָבן זיי אַלע געמוזט רודערן, צו צוויי אויף יעדער וועסלע. דאָס שיפל האָט זיך פאַמעלאַך באַוועגט אונטער די הויכע באַוואַקסענע באַרגיגע ברעגן.

אַז זיי זיינען שוין געווען אין מיטן וועג, האָט דן, אַ מידער און אַ צעטומעלטער פון באַאימרי אינגעדע געדאַנקען און פאַרלאַנגען, אויפגעהויבן זיינע אויגן אויפ'ן הויכן ברעג. אין דער קירך

אויפ'ן באַרג זיינען די טויערן געווען כּרייט פאַר נאַנדערנעפּנט. אַ שטיל געזאַנג האָט זיך פון דאָרט געטראָגן, אַ קירך־געזאַנג. אַ סך ליכט האָבן דאָרט געברענגט און געשפּילגט זיך דאָ אינ'ם ים.

— דאָרט איז היינט אָונט אַ חתונה — האָט נאָם אַלעמען געלאָזט וויסן. ער האָט אַ שמיכל געטאָן, געקוקט מיט נצחון אַרויף, צו דער קירך אויפ'ן באַרג, און ווייטער געהרעבעט.

דר. ר. זעליגמאַן.

די אינדוסטריע פון ווערטער.

גאַנצע מאַרקסיסטישע ווערט־שיטה. דער דאָר זיגער אונטערשייד כאַראַקטעריזירט אין דער אייגענער צייט דעם גאַנצן המצית פון דער אייגן דוסטריע־תּקופה, דער תּקופה פון „מאַכעניש“ להיפּוך צו די פּריערדיגע תּקופות, די תּקופות פון ערד־אַרבעט און מלאכה, וואו דאָס „מאַכעניש“ האָט נישט געקאָנט שפּילן אַזאַ גרויסע ראָל. מיר מיינען געוויס נישט, אַז אין דער אינדוסטריע־תּקופה איז שוין גאָר נישט באַשאַפן געוואָרן, אַז שפּעטרישע פּרינציפּן בכלל האָבן שוין דאָ אָנגעוואָרן זייער באַדייט, און אַז אין די תּקופות פון ערד־אַרבעט און מלאכה איז אַלץ נאָכאַנאַנד באַשאַפן און קיין זאָך נישט „געמאַכט“ געוואָרן. אויך ווייסן מיר גאַנץ גוט, אַז אין דער אינדוסטריע־תּקופה עקסיסטירן אויך ערד־אַרבעט און מלאכה. מיר ווילן מער נישט זאָגן, אַז דאָס „מאַכעניש“ איז אין דער דאָזיגער עפּאָכע געוואָרן אַ קענטיגער שטריך אין דעם פּרצוף פון גאַנצע דורות, אַז דאָס „מאַכעניש“ האָט אויף די אינדוסטריע־דורות אַרויפגעלייגט אַ שאַרפּן שטעמפּל, און אַז אין די דאָזיגע דורות ווערן די באַדערפּניסע פון דער לאַנדווירטשאַפט און דער מלאכה צוגעפאַסט צו די באַדערפּניסן פון דער אינדוסטריע — נישט פאַרקערט, ווי עס איז געווען אין די פּריערדיגע תּקופות. פאַרי שטייט זיך, אַז די שליטה פון מאַכעניש אין דעם עקאָנאָמישן תּחום האָט געהאַט אירע טיפע גע־שיכטלאַכע סבות. איינע פון די נאָענטסטע און עיקר־דינסטע סבות איז געלעגן דערין, וואָס דער

דער ענגלישער נאַציאָנאַל־עקאָנאָם ריקארד דאָ מאַכט אין זיין הויפט־חיבור „די יסודות פון דער פּאָליטישער עקאָנאָמיע“ דעם עיקר־אויב טערשייד צווישן אַזוינע זאַכן, וועלכע לאָזן זיך נישט מערן לויט זייער טבע, ווי, דהיינו, אַלטע טייערע חפּצים, וואָס זיינען אַ יקרה־מציאות, קמיעות, קונסט־בילדער, פּאַמיליע־פּאַרטערטן, וועלכן מען האַלט צום אָנדערנ וכדומה, און אַזוינע זאַכן, וועלכע לאָזן זיך לויט זייער טבע מערן וויפּיל מען באַדאַרף צו האָבן, און וועלכע נייען אַלע אַרונטער אונטער דעם באַגריף פון „סחורות“. כּונגע צו דעם עקאָנאָמישן ווערט פון די זאַכן פּונ'ם ערשטן מין, ווענדט זיך דאָ אַלץ פון דער אַדער יענער מדרגה פון זעלטנטייט, אָבער קיין באַשטימטער עקאָנאָמישער געזעץ קאָן אויף זיי נישט חל זיין, ווייל די קאַפּריזע נטיות פּונ'ם יחיד שפּילן דאָ אַ צוגרויסע ראָלע. אָבער די זאַכן פון דעם צווייטן מין, די אַזויאַנגערופּענע „סחורות“, לאָזן זיך אַרונטערפירן אונטער אַ באַשטימטן כלל: דער עקאָנאָמישער ווערט פון די „סחורות“ ווערט באַשטימט דורך די פּראָרוק־ציע־הוצאות, וואָרים „סחורות“ זיינען אַזוינע זאַכן, וועלכע לאָזן זיך מאַכן לויט אַ באַשטימטן נוכח אין אַיטלאַכער צייט און ווען מען וויל. דער דאָזיגער אונטערשייד איז געוואָרן אַ פעסטע הנחה פאַר דער גאַנצער שפּעטערדי־גער וויסנשאַפט פון דער נאַציאָנאַל־עקאָנאָמיע, און אַנב איז אויף איר אויפגעבויט געוואָרן די

ווען ס'פאסט שוין ניט פאר זיי. אזעלכע דער-
וועקן געוויינלעך א רחמנות, און דעריבער — א
מיאוס'לייט. אין אייך איז עס אָבער ניט מיאוס,
— פארקערט. אייער קלוגשאפט שטערט אייך
ניט אייער ליידענשאפט. איר שמויכעלט אלע
מאָל מיט אן איידעלן שמויכל, בשעת איר זינט
דינט, און כ'וואָלט אייך געוואָלט נאָכאמאָל
זען — מיט יאָרן שפעטער.

דאמאָלס, פארבייגייענדיג קודרָוון, האָט זי
זיך געווענדעט צו דנ'ען.

— און איר זייט נאָך אַ יונג בחור'ל, וועלכער
פלייסט זיך צו זיין עלטער, ווי ער איז. אַמאָל
איז עס נאָריש, און אַמאָל איז עס אינגליש-ליב...
ס'וועט אָריבער. אז איך קוק אָבער איצט אַ
ביסל מער אויף אייך, זע איך, אז איר זיינט
אפשר אין דער אמת'ן צו אַלט פאר אַ יונגמאן
אין אייערע יאָרן. אויך זיינט איר צו פרום,
און פון אייער פרומקייט וועלן ליידין אי איר, אי
אַנדערע. כ'ווייל אייך ניט מוסר'ן, כאָטש איר
זיינט דאָך מסתמא גראָד פון יענע, וואָס האָבן
יאָ ליב צו מוסר'ן אַנדערע. זיי פילן זיך דאוי
דערצו, ווייל זיי האָבען דאָך אַליין ניט געזינט
דינט... זיי ווייסן אָבער ניט, אז דאָס איז מחמת
יונגשאַפט, אָרער, פשוט, ווייל זיי זיינען געקרוינט
דעט געוואָרן פון דער נאטור און מענטשן. ווייל
ווען זיי געפינען עס סוף-כל-סוף אויס, ווערן
טאָקע די דאָזיגע פרומע יונגעלייט זייער פאר-
ביטערט: ס'איז שוין צו שפעט... כ'זע שוין
אָבער איר אייך איצט: אומבאוואוסט פאר
אייך לוערט און די באַהעלטענישן פון אייער
לעבן אַ ליידנשאַפט, אַ ביזע, גראָבע, חיה'דיגע
ליידנשאַפט, אַ שלעכטסקייט, אַ תאוה, וואָס קאָן
אייך יעדע מינוט פאר'שכור'ן און פארפלייצן.
אפשר אנטלויפט איר שוין באַצייטנס פון דעם,
ראטעווענדיג זיך אינסטינקטיוו, — פארגראַכנדיג
זיך אין פרומקייט. איר וועט אָבער צאָלן דער
פאר, ווען די איצט נאָך-באַהאַלטענע תאוה זעט
זיך אין אייך שטאַרקן. זי וועט אייך ציען און
ציען — פון גרויס שרעק און מורא פאר איר
וועט איר נאָך אַמאָל אומשטאַנד זיין צו דער-
הרג'ענען אַ מענטשן.

אַלץ, אַלע מענטשלאַכע געפילן, די נאָכאנאַנדיגע
געפילן פון זינד און דעם פאַרלאַנג נאָך פאַרנע-
בונג, זיינען געווען אינ'ם אָרגל. און די דריי
שוועסטער האָבן מיטגעוונגען:

Once more 'tis eventide, and we,
Oppressed with various ills, draw near.
What if thy form we cannot see? —
We know and feel that Thou art here. —

ב.

ס'איז שוין געווען שפעטלאַך. זיי זיינען אַלע
געווען גרייט צו גיין אַהיים. די פאַרענצן פון
דער וועראַנדע זיינען געווען נאָס פונ'ם נאָכט
טוי. דאָס וואַסער אינ'ם ים האָט שוין געהאַלטן
אין אַפּפּאַלן.

מען האָט זיך געדאַרפט אייַלן, ווייל שפעטער
אַ ביסל וועט זיין גאָר שווער צו פאַרן מיט'ן שיפל
אַהיים: דאָס אַפּפּאַלנדיגע וואַסער וועט עס
ציען מיט זיך צוריק און די ווייטענישן פונ'ם ים
צרויס.

גאָס איז אוועקגעגאַנגען אַפּבינדן דאָס שיפל.
קודרָוו, דן און מאַנאָט זיינען געשטאַנען אויף
דעם נידעריגסטן טרעפּל פון דער וועראַנדע, די
היטלען אין די הענט. די דריי שוועסטער —
מיט עטלאַכע טרעפּלאַך העכער, איבער זיי. נאָך
אַ וויילע שווייגן, האָט זיך דערהערט עסטער'ס
שטים פון דער טונקלהייט.

— איר זיינט אידן?

זיי האָבן זיך פאַנאַנדערגעשמויכלט, און אייז
נער האָט דעם צווייטן אָנגעקוקט, וואַרטנדיג, אז
יע נער זאָל ענטפערן. מאַנאָט האָט זיך געד-
וואונדערט אויף זיך, וואָס ער האָט אויך געד-
שוויגן.

און דאָס איז, וואָס זי, די עלטסטע, די באַ-
רואיכסטע פון די דריי שוועסטער, האָט כמעט
מוטערלאַך גערעדט פון דער טונקלהייט צרויס,
ווי אַ העלזערן, ווי אַ וואַרזאָרגערן.

צוערשט האָט זי זיך געווענדעט צו מאַנאָטן:
— איר — איך ווייס ניט ווי מען רופט
אייך — זייט אַן עלטערער בחור, וואָס פלייסט
זיך ווערן יונג. איר זיינט פון די יעניגע, וואָס
הויבן זיך אָן לערנען טאַנצן אויף דער עלטער,

צוגעלאפען צום פענסטער. די פענסטער זיי
נען געווען אָפֿן. דן האָט אַרײַנגערוקט דעם קאָפּ
אין אַ פענסטער־עפֿענונג. דאָרט איז קײַנער
ניט געווען. אזוי שטײַל. קײַן שאָרף. די לײַכט
האָבן שוין ניט געברענגט. ער האָט זיך טײַפֿער
אַײַנגעקוקט. אַז זײַנע אויגן האָבן זיך צוגע־
וואוינט צו דער פּינסטערניש, האָט זיך אײַס גע־
דוכט, אַז ער זעט: די דריי מעגער זײַנען אויפֿ־
געשטאַנען פֿון די בײַנק, טראָגן יעדער אויף זײַנע
אַרמס די כּמעט־נאַקעטע מײַדלאַך, לײַכט אזוי
און גײַנג, פּונקט ווי כּהנים, וואָס טראָגן יונגע
לעמער צום מזבח. זיי זײַנען אַלע פּאַרשוואונדן
דורך דער טיר, וואָס פּירט אין דער הויך, צום
צווייטן שטאָק.

אין דעם הויך איז בלוז געבליבן די שוויינג־
דינע טונקלהייט, וואו עס האָבן זיך קוים גע־
בלייבט די גלאַנצנע אַלעגאָראַפּיעס פֿון די
קירכ־בילדער.

מיט אונטערנעהאַקטע פּיס, אַן אונטערנע־
קאַשטער, איז דן אָפּ פֿון פענסטער און זיך
קוים צוגעשלעפט צו זײַן פּלאַץ אונטער'ן בוים.
ער איז אַנדערנעפּאַלן מיט'ן פּנים צו דער ערד.
ער האָט אָנגעהויבן מיט קראַמפּהאַפּטיגע פּינגער
צו צופֿן און רײַסן די נאַענטע גראָן און די
בלעטלאַך, מיט די צײַנער, אַרום וועלכע ס'האָט
זיך געשפּרייט אַ דינער, קלעפּיגער און גרוי־
וויסלאַכער שוים, האָט ער זיך אײַנגעביסן אין
דער ערד. ערד! ערד! ערד!

טיפּער, מיט די הענט און פּיס, האָט ער זיך
געראָבן, וועלנדיג זיך באַהעפּטן מיט דער ערד
און אין איר פּאַרשווירן, און דערנאָך צוריק פֿון
איר אַרויסוואַקסן אַן אַנדערע, אַ נײַער, אַ באַ־
נייטער, ווי אַ בוים — אַ לעבעדיגער, ניט־
טראַכטנדיגער בוים.

ער האָט ניט געפּילט, ווי לאַנג ער איז אזוי
געלעבן. דער ווינט פֿון ים האָט געבליאָזן שאַר־
פּער און שטעכעדיגער. קלײַנע פּלינגעלאַך און
מוקן זײַנען אײַם באַפּאַלן און געביסן. שײַננדי־
לאַך און יאַשטשעריצעס, געפּליאַמעטע און באַ־
מאַלנע מיט די סײַמעטרישסטע אוואָרן, האָבן
זיך פּאַמעלאַך גערוקט איבער דער ערד, זיך אַנ־
געשלאָגן אַן אײַם, אויפּגעהויבן די פּלאַטשיגע,

דינע קעפּלאַך, אַרױסגעשטעקט דעם לופּטיקן,
דיניקן צינגל, ווי אַ פּלעמל, גרײט געווען צו
בייסן. נאָר אזוי ווי דן איז געלעבן שטײַל, ווי
אַ קלאַץ, ווי אַן אונטערנעהאַקטער בוים, האָבן
זיי זיך צוזאַמענגעקאַרטשעט, און ווײַטער גע־
פּוילעט זײַער וועג.

ח.

פֿונ'ם פּאַרנעפּלטן דרימל האָט ער זיך אויפֿ־
געכאַפּט דורכ'ן נירעריגן ברומן פֿון אַן אָרגל,
וואָס האָט זיך פֿון די אָפּענע פענסטער אַהער
געטראָגן. ער האָט זיך אָנגעטאָן אַ כּח און זיך
אויפּגעהויבן. אין שטוב איז שוין איצט געווען
ליכטיג. ער איז צו צום פענסטער. קערקאָיִן
לאַספֿן זײַנען דאָרט געווען אָנגעצונדן. אַלע
זײַנען געווען דאָ. די דריי שוועסטער זײַנען
ווידער געווען אָנגעטאָן אין באַשיידענע קאַסטיר
מען, אין שוואַרצע קלײַדלאַך און ווײַסע קאַפּט־
לאַך, מיט הויכע, אויפּגעשטעלטע קאַלנערס און
לאַנגע אַרבל. עסטער האָט געשפּילט אויף אַ
פּוס־אַרגל. פֿון אירע בידער זײַטן זײַנען גע־
שטאַנען אָדרי און קלאַר. אַלע דריי האָבן גע־
זונגען קירכ־בילדער. מאַנאַט, גאַס און קורדאָוו
זײַנען שטײַל געזעסן אויף די מיט געוואַנט־באַ־
צויגענע קלעצלאַך, און געהאַלטן די היטלאַך אין
די הענט, די קעפּ אַרונטערגעלאָזן, און די
פּנימ'ער — שטײַל־פּרום. די קערבלאַך פּרוכטן
זײַנען געשטאַנען אויף דער ערד.

שטײַלאַווסגעצויגן, ווי אַ פּאַסטוכס פּײַפּל
אין אַ פּרימאַרגן אין פעלד, האָבן זיך געהערט די
דינע, ווײַכע אַקאָרדן פֿון מ ש ע ל ע ס ט ע און
מ ע ל אָ ד י אַ. פּאַטעטיש־דיריגנדיג, ווי אַ הפּילה
טוענדיג מענטשלאַך קול, צײַטערנדיג פֿון אַ באַ־
האַלטענעם אינערלאַכן געפּיל און אַ פּאַרלאַנג נאָך
פּליחה, האָבן זיך געצויגן די אַקאָרדן פֿון
ו ו אָ ק ס ה ו מ א ג אַ. און באַלד זײַנען אַנ־
געקומען די דונערנדיגע, שטראַפּנדיגע און
מוסר'נדיגע אַקאָרדן פֿונ'ם ד י א פ א ז אַ |
דין ק אָ ר אַ נ ע י ו. און דערנאָך ווידער
די וואַרנענדיגע, לױטערע קלאַנגען — ווי פֿון
אַ שופּר אין אַ נביא'ס מויל אויף אַ הויכן באַרג,
דײַן, לופּטיג, קיל — פֿון דעם האָר ד י. אַלץ,

צוליב זיין גלויבן אין דעם, אז ריינקייט, סתם ריינקייט, דאָרף אויפגעהאַלטן ווערן אויף דער וועלט? איז ער זיכער, אז ער טוט עס נישט דערפאר, וואָס ער וויל זיך העכער האַלטן פון אַלעמען? און אויב דאָס איז עס דער מאַטיוו פון זיין רייז־האַלטן זיך — מיט וואָס איז ער עס בעסער פאַר ראיִען, פאַר אַנדערע? זייל אין דער אמת'ן, ווען ניט זיין שכל, יעלכער האַלט אים אָפּ דערפון, וואָלט ער דאָך געוויי דינט! אַט ברענגען דאָך אין אים איצט אַלערליי ניד־פאַרלאַנגען. איז דאָס ניט אַליי אײנע, זיי ער וואָלט געווינדנט? איז מאַנאָט אַפּשער ניט גערעכט? ניטאָ קיין זינד, ניטאָ... א זינד איז בלויז, ווען אַן אומבאַפּרױנגטער פּאַרלאַנג ער בערט אין קאָפּ, בויערט ווי אַ שאַרפ־שאַנבאָלדיגער בײזער פּױגל, וועלכער וויל, מען זאָל אים באַ פּרייען.

פּונ'ם וועלדל, פּונ'ם תּױה'דיגן פּאַרנאַכט, פּונ'ם רױש־שמע־עדיגן ים, פּון די טונקעלע, אָפּער נע פענטסטער פּונ'ם הייל, זײנען אויף אים אָנגעקומען טונקעלע, תּױה'דיגע זעאונגען. פּון רױטע ברענעדיגע שלײערן האָבן זיך אַרױסגע־וויקלט ראַיע און אַלעקס צוזאַמען. — כאַ, וואָס פאַר אַן אײגענשאַפּטע, לירישע, אינגליש־ענ־טימעטאַלע דערנאַקען ער האָט עס געהאַט וועגן איר און וועגן דעם, ווי אזוי זי איז אַרױנגעפּאַלן צו אַלעקסן אין די הענט. זי איז דאָך אַ פּשוט'ע אַוואַנטוריסטקע, וועלכע וויל, אז סײ איר הערצל און סײ נאָך אַ פּאָר מאַנכבילישע הערצער זאָלן זיך צאַפּלען און פּאַרפּלאַנטערן אין די דינע פּערדמלאַך, וואָס האָבן זיך פּון איר אומגעזען אַרױסגעשפּונען אין דער לופּט אַרום אײד. —

עס האָט אים געוואָרפּן פּון קעלט און היץ, פּון פּײער־פּלאַכטע צו אײד־פּלאַכטע. זיין בלוט, זיין גאַנצער גוף האָט אױסגעשרײען נאָך זינד, נאָך זינד!

דער אַוונט איז געוואָרן טונקעלער. דער ווינט פּונ'ם סטײט־אײלענד סאונד האָט גע־בלאָזן ברייטער, דורכגעמעדיגער, פּײכטער. און פאַר די אויגן האָט זיך געשפּרייט אַ ים אַ ליכ־טיגער, און ווייטע וואַסערן, און נאָך ווייטער לענדער. אַ וועלט אַ ליכטיגע, אַן אײנגעאַדרנגטע,

מיט איר סדר. דער מענטש זאָל אויך ניט זיין קיין כאָאָס פּון צופּעל־ליקייטן!

זיין פרומע, אידישע נאַטור האָט ניט גע־קאַנט באַנעמען דעם געדאַנק, אז אַ פּרוי זאָל זיך אזוי אויפּפירן. איז גאַרנישט דאָ, גאַרנישט — איז אַליץ מותר? און די וועלט איז נישט אַ פּעס־ט־אײגענעמעלטע זאַך, מיט „מאָגן“ און „טאַרנישט'ס“, מיט ריין און אומריין, מיט ריכ־טיג און נישט־ריכטיג, מיט אמת און פּאַלש? איז דאָס אַליץ אױסגעטראַכט? און איז אַליץ — די גאַנצע וועלט צוזאַמען מיט די מענטשן — פּלייצִיג, זיך בײטנדיג, תּמיד אומבאַשטימט און אומבאַשטענדיג? זאָל יעדער אײנער זיך אָפּ לאָזן, נאָכגעבן זיין מינדסטן פּאַרלאַנג, זיין יעדן באַנער, זיך לאָזן טראָגן אין דער וועלט פּון גע־פּילן, ווי אַ שטויבל, — וואוהי־זישע וועט עס סוף־כל־סוף פּירן? מיט וואָס־זישע איז דער מענטש בעסער פּון דער חיה? און אויב ער איז נישט בעסער — היינט צוליב וואָס אַלע באַמױאונגען? צוליב וואָס לױנט זיך עס אַליץ... נײן, אזוי קען עס ניט זיין. אזא וועלט קאָן ניט דויערן. מען דאַרף פּאַרניכטן אזא וועלט. וואָס פאַר אַ האַפּט האָבן אירע ליבע־ווערטער? ראַיע מוז באַשטראַפּט ווערן! זי איז אַ פּשוט'ע אַוואַנטוריסטקע, וואָס וויל אױס־פרובירן אַלע פּאַרטן פּאַרהעלטנישן, אַפּענע, פּאַרהיראַטע, לינקע, באַהאַלטענע, דאָמאַנטישע. אזא אויפּפירונג מוז באַשטראַפּט ווערן! ערנעץ אין דער האַרמאָניע פּון דער וועלט איז דאָ אַ פּנימה, און זי מוז מתוקן ווערן! דן האָט זיך געפּילט שטאַרק אומהײמלאַך, און אומרױג אין אַ וועלט, וואו אַליץ איז צופּעליג, אָן־סדר'דיג, קאַפּרױזיש. דאָס אומרעכט מוז צוריק רעכט גע־מאַכט ווערן! איז דן האָט געפּילט, אז ער האָט עס אויף זיך דעם חוב דאָס דורכצופירן פּײערדיגע האַמערס האָבן אים אָנגעהוּבן קלאַפּן אין די שלײפּן. און ער האָט דערפּילט, אז ער שטייט פאַר אַ ההום, און עס ציט אים אַהין מיט אַ מאָדנער, נױאַלטיגער טראַפּט. זאָל ער אַרױן, אָדער זאָל ער ניט אַרױן?

ווי אַן אונטערנעשפּעכער, איז ער מיט אַ מאַל אויפּגעשפּרונגען פּון אונטער די בויער און

א זיך רייזנדיגע, מיט די פענעצלאך אנאנאס...
גאס, וועלכער איז געווען אויף א דריטער
באנק, האָט אַרויסגענומען זיין פייפּעלע, און
אַרויסגע'כשוּפּט פון איר די מאָדנעסטע, הומאַד
ריסטישסטע, קיצלדיגסטע טעגער. צום טאָן
פּונ'ם פּיפּן האָט אַדרי, האַב'לינגיערהייט,
זיך אָנגעהויבן קנוילן און פאַנגדערנעמען, ווי
אַ שלאַנגען-בויגל, אויסצייבענדיג אין דער
לופט מיט אירע אָרמס לאַנגזאַמע, בויניגע ליניען
און פיגורן, ווי קליינע לעבעדיגע חי'ה'לאַך. אין
שטוב איז געשטאַנען אַ רויטלאַכער, געווירצטער
געפיל.

דן האָט ניט געפילט, ווי לאַנג ער איז אַזוי
געווען. די ליכט האָבן שוין אָנגעהויבן דער-
ברענגען צום סוף. זיי פלעגן איצט אלע וויילע
אוישפּריצען מיט אַ רענכוביגן פון פּילקאָלירנ-
דיגע פּיעד-פּונקטן. רויטע און בלויע ליילאַכער
האַבן זיך געוווינט אין דער לופט. ס'האָט אים
דערמאָנט אַן היימישע, שפּעטע פּרויטאַניצור
נאַכטן, ווען די ליכט פלאַקערן אויף פאַר'ן לעצטן
אויסלעשן זיך, און בריינגען מיט זיך מחשבות
פון טויט.

סײ ווי, אלץ שטאַרבט און פאַרגייט — היינט
צוליב וואָס?

ווען די לעצטע ליכט האַט זיך אויסגעלאָשן,
און אין שטוב איז געוואָרן מאַדנע שטיל, האָט
ער זיך אַרויסגעכאַפט אין דרויסן, ניישט קוקנדיג
אויף קיינעם מיט זיין בלייבן, מוסר'דיגן פנים.
ער האָט זיך אַנדערנעוואָרפן אויסער אַ הויכן
לאַקוסט-בויים, וואו די ווייסע בלומען האבן גע-
שמעקט זיס, ווי האַגני. ער האָט זיך אָנגעכאַפט
פאַר'ן קאַפּ. דער קאַפּ האָט ביי אים געברענט.
אַן אומרויאַקייט איז אים באַפאַלן.

— גאַט, גאַט! וואָס קומט דאָ פאַר מיט
אים? עפעס פאַלט אין אים פאַנגדער. ער
פילט, ווי ער זינקט, זינקט.

אין דער מינוט האַט ער דערזען פאַר זיך
ראיען, ווי זי נייט אַרויס אַ נאַקעטע, נאַכ'ן באַרן
זיך, פונ'ם ים-פּלעק צווישען די בוימער אַייז.
... און וואָס טוט זי איצט? פאַרוואָס
איז ער אַזאַ ריינער? צוליב וועמיז האַט
ער עס אויף זיין ריינקייט? צוליב זיין נלויבן?

די פיר מאַנסבילן האָבן זיך צוליינט אויף די
געבעטע לאַנגע בייגק ביי די זייטן ווענט, באַר-
דעקטע מיט האַנטגעוועבטע פּויערשע טעפּיכער
און אַלערליי פאַרביגע קישעלאַך. יעדער פון זיי
איז געווען פאַרטיפט און פאַרוויקלט אין אַ
רויטן הייסן וואַלקן. זייערע מוחות זיינען גע-
ווען פאַרנעפּלט און זיי האָבן ניט געהערט, ווי
עס זיינען אַרונטערנעלאָפּן די דריי שוועסטער,
און דינע, קלייניקע טופּלעלאַך, אין קורצע,
זיידענע בלויע אונטערהערפּעלאַך, וואָס האָבן זיי
דערנרייכט ביז צו די קני. לייכט אַזוי, ווי
גייענדיג אויף די שפּיץ פינגער, זיינען זיי צו
די געלענערס ביי די ווענט, און זיך אַנדערנע-
זעצט לעבן די מענער.

אַזוי שטיל איז עס געטאָן געוואָרן, כמעט אַן
ווערטער, בלויז מיט שטילע האַלב'קלאַנגען אין
אַפּגעהאַקטע, ציטערדיגע אויפלאַנגען. די וועק-
סענע ליכט האָבן אלע וויילע אויפּגעטרעטשטעט
און אַרויסגעלאָזן פון זיך אַ זיסלאַכן פאַרפּום, ווי
פון וואָס און האַגני. עס האָט געשטאַדעט און
פאַרדרייט דעם קאַפּ.

מיט פאַנגדערנעמומענע, ניט-באַוויליגנעדע
אויגן, האָט דן אלץ צוגעקוקט.

לעבן האָט אים איצט געשטערט ניט געווען, און גאַר-
ניט האָט אים איצט געשטערט צו באַמראַכטן
דאָס, וואָס ס'איז פאַרגעקומען אַרום אים. זיין
רויאַקייט האָט זיך אומגעקערט צו אים.

קורדאָוו, אַ טונקעלער און אַ באַוואַקסענער,
האָט געהאַלטן ביי זיך אויפ'ן געלענער עסטערן,
האָט געלעט אירע נאַקעטע פיס, געקניפּן און
געקנאַטן אירע קני. זי האָט אים געפאַשט איר
בער די הענט, און זיך שוואַך געווערט. אין דעם
ווייטסטן ווינקל איז געווען מאַנאַט. פון דאָרט
זיינען אַרויסגעקומען שטילע ריי. אַ בלייכער,
נאַקעטער אָרם האָט זיך געהויבן אין דער הויך,
ווי צו עפעס אַ טאַני. אויפ'ן ענד פונ'ם אָרם,
זיין די שפּייסיגנער, האָבן זיך געלויכטן
שטראַלדיגע רעדעלאַך פון אַן אַנאַנאַס. אַן
אַנאַנאַס! ד'נען האָט זיך דערמאַנט יענער טאַנ,
ווען ראיע איז פאַר אים אויך געשטאַנען אַזוי,

אָט, אָט, באַפאַלט מען זיי. אָט, אָט, הויבן
שדים זיי אָן צופן פון די פאַרהוילענסטע ווייב־
קעלאָך.

גאָס האָט זיי איינגערוימט :

— שטילער, זיי זיינען אין דער הויך,
טוען זיך איבער.

ער האָט זיי געפירט, ווי אַ בהינדול, וואָס
פירט די איבעריגע כהנים צו דער עבודה. ער
האַט זיך אַ וויילע געפאַרט אין דער טונקעל.
באלד האָט אויפגעפלאקערט אַ שוועבעלע מיט
אַ בלויען טרעשטיש. געלע פלעמלאך האָבען
איינס נאָך דאָס אַנדערע אויפגעלויכטן אין
די פיר חררווינקלאָך. ער האָט אָנגעצונדן
קורצע, דיקלאכע, פירקאנטיגע וועקסענע ליכט,
פאַרפומירטע ליכט, וואָס האָבן געשטעקט אין
ערדענע לייכטערס. אזוי ווי דער קאָליר פון
די לייכטער איז געווען אַ ברוינער און האָט
זיינען די פלעמלאך אזוי ווי געהאנגען אין
דער לופטן. ס'האַט אויסגעזעהען, ווי דאָס
מױל פון אַן אומגעזעהענער פינסטערניש
חיה שפייט ארויס פון זיך דאָס ליכט.

די מיידלאַך זיינען נאָך אַלץ ניט געווען. פון
אַ ווינקל האָט גאָס אַרויסגעקייקלט עמלאַכע קור־
צע דיקלאַכע קלעצלאַך, די אויסגעהאַקטע אונ־
טערשיטע טיילן פון כויער. די קלעצלאַך זיינען
געווען דראַפירט מיט טונקעלע געוואנטן און מיר
כער. גאָס האָט זיי צוגעקייקלט צו די ביינס,
וואָס זיינען געשטאַנען ביי דער ליינג פון אַלע
ווענט. ער האָט דערנאָך אַרויפגעשטעלט אויף
די קלעצלאַך ערברלאַך מיט אַלערליי פרוכטן.

דן האָט זיך אָנגעהויבן אַרומקוקן אַרום זיך.
ביים קאַרנן שוין פון די וועקסענע ליכט האָט ער
באַמערקט די אויסטערלישע געלע, רויטע,
אָראַנזש און גרינ־שוואַרצע קאָלירן פון די ווענט.
לאַנגע, גלאַנציקע ליטאַגראַפיעס זיינען געהאַנגען
אויף זיי, אַזעלכע, וואָס מען זעט אין פרומע
קריסטלאַכע פאַרמער־הויזער אויף די ווענט. זיי
האַבן אילוסטרירט פאַרשיידענע טעקסטן פונ'ם
עוואַנגעליום.

„געווסן און די פרוי פון שומרן“ דער
בלאָנדער יעווס, אין אַ בלויד־אַזעווער מאַנאָ,

זיצט אויפ'ן ברעג פון אַ ברונעם, ביי וועלכן
עס שטייט אַ הויכע, שלאַנקע פרוי אין אַ לאַנגן
ברוינעם געפאַלדעוועטן מאַנטל, מיט אַנטבלויז־
טע אַרמס, גרויסע מאַסיווע אוידינגלאַך, און אַ
מעשענעם שטערנבאַנד. אירע אויגן, ווי פון
אַ זונה, ליינלאַכע אַזעלכע און ווי ים ע־
די גע, קוקן אַרונטער צום גרויסן וואַסער־קרוג
אין איר האַנט. אַ צעשפאַלטנער קאַקאָנוס, נאָך
טיילווייז אָנגעפילט מיט'ן רויזלאַכן נוס־וואַסער,
לייכט זיך אַרויס ביי זייערע ביינדס פיס — ביי
די פיס פון יעווסן און דער זונה. די פליסיקייט
אינ'ם קאַקאָנוס איז אזוי צוציענדיג, און בעט
זיך, מען זאָל עס טרינקען.

און אָט זעט דן אויף אַן אַנדער בילד, ווי יעווס
שטייט ביי די בעדער פון בית־סעדא. אַלטע
לייט היילן זיך אין די בעדער פון אַלערליי שלאַפ־
קייטן, און פויגל פליען אַרום איבער'ן וואַסער.
פון דער ווייט זעען זיך די פלאַטשינע, ווייסע
דעכער און נידעריגע, ברייטע קופאַלן פון אַן
אָריענטאַלישער שטאָט... די אַלטע לייט ווערן
אינגער אין די בעדער.

און נאָך אַ בילד, אַן אָוונטיגס. אַ גרויסע
ערה פאַרצייטיגע אידן, מענער, פרויען מיט קינד
דער אויף די הענט, זיינען אויסגעזעצט אויף דעם
שפּוץ פון אַ בערג, ניט ווייט פון אַן אָזערע, און
אַ בלאָנדער בלייכער יעווס טיילט אויס ברויט
די הונגעריגע, די אומראַנקבאַרע. —

און אויף אַנדערע ווענט זיינען געווען אויס־
געמאַלן בילדער פון פאַרצייטיגע גריכישע
פעסטן, און אָפענע, זייליגע מאַרמאַרנע פאַלאַצן,
וואו עלטערע פילאָזאָפן, אין ווייסע טאָגאָס און
מיט רייך־נעקרוימע בערד, זיינען געזעסן אַרום
סישן אין אַ באַנקעט, געוופט רואיג דעם וויין
און זיך צוגעקוקט צו אַ טאַני, וועלכן יונגע,
קייילעכדיג־גילדערדיגע פרויען האָבן פאַר זיי
אויסגעבויגן מיט די אַרמס. — נידעריגע, לאַכנד־
דיגע מענטשעלאַך מיט ציגענע בערדלאַך און
הערנער, באַהאַרטע און פאַרוואַקסענע, האָבן זיך
אין וועלכער נאָכגעיאַגט נאָך בלייכע, גאַנצע
מיידלאַך, און געפיימט אין שייפעלאַך אויסגע־
הוילט פון צווייג־לאָזעס. —

האָווע האַנטביאָוועננען, האָבן זיך די שאַלן אָנגעהויבן אַרונטערגליטשן פֿון זייערע אַספּלען, און זיינען געבליבן ליגן אַרום זייערע פּיס, אין צוואַסענגערדייטע ווייכע בויעל. די שוועס־טער זיינען פּלינג אַרויסגעשפּרונגען פֿון דעם ווייכן בויעל, וואָס איז געלעגן אַרום זייערע פּיס, ווי אַ ליאַ-קאָליענער שוים. זיי האָבן זיך געלאָזט אין אַ טאַנץ.

אין הימל האָבן זיך באַוווּן די ערשטע שטערן, קליינע גאָלדענע פּינטעלאַך.

גאָס האָט אַרויסגעהאַבן פֿון באַוויס־קעשע־נע זיין מעטאַלענע צענויפּעליינטע פּייפּל, האָט זי פּאַנאָדערנענומען, זיך אַנידערנעזעצט אויף דער נאָווינער ערד פּאַר'ן הויז, אונטערגעלייגט די פּיס אונטער זיך, ווי אַן אַראַכער, און אָנ־געהויבן אַרויסלאָזן שטילע, בעטנדיגע טענער. זיי האָבן זיך אָנגעהויבן גיסן אינ'ם אָוונט, שטילע, צוּזיענדיגע, ווי די טענער פֿון אַ פּאַסטוך, וואָס רופּט צענויף אין אַ פּאַרנאַכט זיין סטאַדע שעפּסן. די איבעריגע דריי מאַנס־בילן זיינען צוגעשפּרונגען צו אים, פּאַר'־כשופּטע פּונ'ם רוף. ער איז דער פּירער — ער וועט אויסבעטן, אויס'כשופּן' די ליבע ביי די דריי שוועסטער...

פּאַטעליך האָבן זיך געבוּיגן די אַרעמס ביי די טענעצירינס, — שלאַנגען, וואָס טאַנצן און ביינלען זיך העכער, נידריגער, צום רוף פֿון אַ מכשף. שטאַרקער און פּלייציגער זיינען די טענער פֿון דער פּייפּל געשפּרונגען, פּאַנאַ־דערנעוואַקסענער און זיכערער פּונ'ם אייגענעם שאַלען. די קערפּערס פֿון די טענעצירינס האָבן זיך בוּיגט געקרימט און איידעל געצויגן. די מאַנסבילן האָבן זיך אלע אַ וואָרף געטאָן מיט די בייכער אויפ'ן גראָז, אָנגעשפּאַרט די קעפּ אויף די דאָקאָיעס פֿון די הענט און די עלעני־בויענעס אָן דער ערד, און עסענדיג־נירטיג נאָכ־געפּאָלט אלע באַוועגונגען פֿון די טאַנצענ־דיגע.

ביי גאָס'ן האָבן אינ'ם אָוונט געברענגט די אויגן, ווי ביי אַ קאַז. די טענער פֿון זיין פּייפּל האָבן זיך געבעטן, וויינענדיג, וואָיענ־דיג. די גרעזער האָבן זיך איינגעבוּיגן. שטי־

לער האָבן די בוימער מיט זייערע סנפּענדיגע, קורלעוואַטע צווייגן געשטאָקלט. פּאַר'חל'שטער און שוואַכער זיינען געוואָרן די קערפּער־באַר־וועגונגען פֿון די טאַנצענדיגע, אַרונטערגעלאָזן האָבן זיך ביי זיי די קעפּ און די אַרעמס, ווי עס טוען די מילך־זווייסע „בלה־קראַנצען" אין אַ זוניגער שעה פֿון בייטאָג, פֿון מידינקייט.

פּלוצים, ווי אַן עלעקטרישער שטראָם וואָלט זיי אַ דורך, האָבן זיי אַ טרייסל געגעבן מיט זייערע דיגע, שפּאַלע אַספּלען, אַ פּאַרוואָרף געטאָן די קעפּ אויף הינטער, און אַריינגע־שפּרונגען אין הויז אַריין.

דאָס איז פּאַרנעקומען אוי אומדערוואַר־טעט, אַז גאָס האָט אַרויסגעלאָזן דאָס פּייפּל פֿון מויל, איז אַנידערנעפּאַלן פּאַראַויס מיט'ן פּנים אויף דער ערד. די איבעריגע דריי הינטער אים זיינען געבליבן ליגן מיט פּאַנאַנ־דערנעבעטעטע מילער.

1.

די שייבלאָך פֿון די שטויב־פּענסטער האָבן אַהערנעשוינט מיט אַ גלאַנציגער שוואַרצקייט, ווי קליינע אַוועקעס פּעך. די טיר איז געשטאַנען אָפּען, און די עפענונג האָט אַהערנעקוקט, ווי די עפענונג פֿון אַן אַונטער־ערדישער הייל, ווי די עפענונג צו אַ הייליגן, פּאַרהוילענעם היכל.

אָפּגעשוואַכטע, מיט ציטערדיגע קני, קלאַפּנדיגע הערצער און שלייפּן, האָבן די פּיר מאַנסבילן געקוקט אַהין פּאַרשטאַכט. נאַקע־טע געשטאַלטן און צאַפּלענדיגע גלידער האָבן זיך געמאָלט פּאַר זיי אין דעם טונקלען הייל פֿון דער טיר.

דער אָוונט איז געוואָרן געדיכטער. פֿון די בוימער האָבן אָנגעהויבן אַרויספּייפּן די „פּיר־פּערס". נאָכאַנאָד האָבן בויס־פּרעש־כאַר־לענדיג געקרבּעט, ווי רוהות. גאָס האָט זיך געשטעלט אויף די קני, זיך אויפּגעהויבן. די איבעריגע — נאָך אים, און אים נאָכגעגאַנגען. אינווייניג אין שטוב איז געווען פּינסטער און שטיל. די דריי, וואָס זיינען גאַס'ן נאָכ־געגאַנגען, האָבען געהאַט אַן אָפּגעהאַקטן אָטעם.

מיט די פנים'ער ארויף, און געזען מאַדנע זעאונגען.

די שוועסטער, ציטרנדיג לייכט אינ'ם דרויסן, האָבן זיך ווידער איינגעוויקלט אין די טיול'שאלן.

— לאָמיר זיי זוכן צווישן די בויער — האָט אַדרי געזאָגט, און איר קול איז געווען אי וואסערדיג-קיל, אי ציטערדיג. — זיי זיינען זיכער דאָ צווישן די בויער.

— יאָ, איך פיהל זיי דאָ אויך, — האָט קלאָד געענטפערט, און אירע נאָזלעכער האָבן זיך פאנאנדערגענומען. אירע הענט האָט זי געהאלטן איבער אירע קליינע, פייכטע, ארויס-שיסנדיגע ברוסטלאך, ווי זי וואָלט זיי גע-ווארימט. — איך פיהל זייער נאָענטקייט מיט מיין נאנצן לייב.

זיי האָבן זיך געלאָזן זוכן צווישן די בויער. מער. די יונגעלייט זיינען געלעגן מיט שווער-איינגעהאלטענע אַטעמס. זייערע פנים'ער זיי נען געווען אינגאנצן רויט. זיי האָבן געהאט דאָס געפיל, אז אַט-אַט פלאצן זיי.

און באלד זיינען איבער זיי געשטאנען די שוועסטער, האָבן ארויפגעשטעלט די שטארקע קאלטע פיס אויף זייערע ברוסטקאסטענס. וואסער-ריטשקעלאך האָבן ארונטערגעקאפט פון זיי.

— פארוואָס האָט איר אונז נאָכגעקוקט? — האָט אַדרי בייזלאַך אויסגערופן, און זיך מיט איר נאנץ געוויכט ארויפגעשטעלט ביי גאָס'ן אויפ'ן ברוסטקאסטן. דער יונג האָט א צאפלידיגער מיט פארלאָפענע אויגן, ארויפ-געקוקט צו איר, און האָט זי אינגאנצן איינגע-נומען, פון די פערלמוטער-ראָזאווע גענל פון אירע פוס-פינגער, ארויף-צו, איבער די ליניעס פון די פיס, טיילעכנדיגע, אָבער דינע, ווי ביי מאנסבילן — פון צרפיל טאנצן. זיינע אויגן האָבן זיך לכה פאָגעהאנגען אָן אירע אויגן, וואָס האָבן פרעסעדיש-בייז ארונטערגעקוקט אויף אים.

— טרעט שטארקער...

עכטער האָט זיך אריינגעמישט מיט א שלום-מאכנדיגן קול:

— לאָז אָפּ. וואָס ווילסטו פון זיי, אַדרי? מיר האָבן דאָך אלע געוואָלט, אז זיי זאָלן אונז נאָכגיין און נאָכקוקן.

די שוועסטער זיינען אוועקגעלאָפן פאָר-אויס, הירזשנדיג מיט לוסטיגע שטימען. לויפנדיג האָבן זיי געהויבן זייערע פיס פאָר-אויס, די קני האָבן זיך ביי זיי אויסגעגלייכט מיט'ן האַלבן גוף, טאנצנדיג א גריכישן בינען-טאנצן.

אז די שוועסטער זיינען פארשוואונדן, האָבן זיך די פיר מיט אמאָל א הויב געטאָן, ווי די ערד וואָלט זיי געברייט, און זיך אָנגע-הויבן נאָכיאָגן נאָך זיי. דן האָט זיך אומ-געקוקט אויב עמיצער זעהט אים ניט, און האָט זיך פארשעכט פאר די בויער. קורדאָוו האָט זיך מיט זיינע קלאָציגע שווערע פיס פאר-משעפעט אָן א בוים און געפאַלן. ער איז באלד אויפגעשטאנען און ווייטער געלאָפן פונ'ם שטערן איז ביי אים גערוגען בלוט. פון די ליפן האָט א קלעפגער, ווייסליך-גרויער שוים, ווי פאפ, ארויסגעשלאָגן. זיין שטייפער קאָלנער איז אויך געווען פארשמירט מיט בלוט. אין זייער שווארצן אַנטוועכ, זיך נאָכ-יאָגנדיג נאָך די בלייד-נאקטע מייללאך, האָבן זיי אויסגעזעהען, ווי סאטירן, באוואקסענע און פארפלאַנטערטע אין ווילדע פלאַנצן.

— אָ, איר זשערנע! — עסטער האָט פארוואָרפן דעם קאָפּ אויף הינטער איר אקסעל, ווי א פערד, וואָס קוקט צוריק, אויב דער „ער" יאָגט זי נאָך. מיט איר ווייכן, איינגעמענדיגן קול האָט זי צו זיי צוגעשטייכלט, ווי צו קינ-דער. — באַלד, באַלד.

ה.

די שוועסטער האָבן זיך אלע דריי אָפגע-שטעלט אויפ'ן פאַרטש, מיט'ן פנים צום הויז, און מיט די דוקענס צו די מאנסבילן. און באלד, מיט איין באוועגונג, ווי מושיטרטע, זיך אויסגעדרייט. עסטער האָט אויפגעהויבן איר לינגע האנט אין דער הויך, באפעלנדיג נאָך איר האָבן די איבעריגע צוויי אויפגעהויבן זייערע הענט, ווי אין א תפילה. צוליב די

ביסלאכווייז, ביסלאכווייז, האָבן די בלוי-
 כע לייבער אָנגעהויבן ארויסלויכטן. די
 בריסטן — שטייפע, קלוינע, אָנגעצויגענע, אָפֿ-
 שפרינגנדיגע פון לייב, מיט א מין אסקאמע־
 הויך אויף זיי, ווי אויף אומצייטיגע עפל —
 ביי אָרד'ן און קלאָר'ן. א ביסל ארונטער־
 געלאָזענע און היינגנדיג פארבויגן צו ביידע
 זייטן, ווי גרויסע בערעס, ביי עסטער'ן. די
 אָדערן פון די פיס זיינען ביי זיי געווען אָנ-
 געצויגן און שטייף. שווינגנדיג זיינען זיי א
 וויילע געשטאנען, ווי מאַרשאַקנדיגע סטאטועס.
 ביים אָנזעהן פון דעם איינדרוק, וואָס זיי האָבן
 געמאכט אויף די נעסט, האָבן ביי די אינגערע
 צוויי שוועסטער אויפגעברענגט די אויגן, און
 שורות ווייסע ציין, גלימענדיגע אינ'ם אָונט,
 האָבען שטיל טרויאמפירט מיט א בלוט־אויפֿ-
 שלאַנגדיגן שטייכל.
 עסטער איז געשטאנען אינמיטן, אן אָנפֿי-
 רעדין.

— מיר גייען זיך באַדן. קיינער זאָל אונז
 ניט נאָכפּאָלגן. — האָט זי באפוילן.
 און די שוועסטער זיינען ארונטערנדיג
 שפרונגען פון די טרעפ, דורכגעשאַסן דורך די
 בוימער, ווי דערשראָקענע אינדען, צום ים־צו.
 לייכט אזוי זיינען זיי געשפרונגען איבער'ן
 גראַזיגן גרונט, ווי זעהנגען.
 עס האָט זיך באלד דעהערט א פאלן און
 פאטשן אין וואסער, א צוריקשטויסן אויף
 זייערע ערטער פון כוואליעס, און שטילע, ווי
 פון זיך־באָדנדיגע קינדער, פריידיגע אויכרופן.
 די פיר דאָ זיינען געבליבן געפלעפטע און
 אָהן־אַטעמדיגע. א וויילע האָבן זיי זיך אָנ־
 געקומען שווינגנדיג. און באלד, צוזאמענ־
 ריידנדיג זיך מיט די בליקן, האָבן זיי זיך אויפֿ־
 געהויבן טריכן אויפֿ'ן גראַז דורך די בוימער,
 איבער די צווייגן און בלעטער, און שטיינער.
 זיי האָבן, קריכנדיג אזוי אינ'ם פארנאכט,
 אויסגעזעהען ווי מאַדנע אועלכע פארצייטיגע
 חיות, מיט מענטשלאכע קעפֿ...
 דן האָט גאָר אינגאנצן געברענגט. אלץ
 האָט אין אים געציימערט, און דער קאָפּ איז
 ביי אים געווען א פארלאָפּענער מיט בלוט.

אָהן א כרעקעל געדאנט, פול מיט היצונע
 פאַרשטעלונגען. ער איז געקראָכן אויף אלע
 פיר, צוזאמען מיט אלעמען.
 זיי האָבן זיך אָפּגעשטעלט ביי די שטאַ־
 מען פון די גרויסע סאָסנעס, וואס זיינען גע-
 וואקסן א צוואנציג פוס פון וואסער. דער ים
 האָט זיך געמוקלט און איז געוואָרן טיף־גריין,
 כמעט שווארץ, קעגן דעם בלוי פונ'ם אָונט.
 שטיל איז געווען דאָס וואסער. אויפֿ'ן לייב
 דינגן, אויפּגעהויבענעם ברעג האָט זיך געהויכט
 א אויפּגעבלאָזן־לופטיג בערגעל פון די שאַלן,
 וואָס די שוועסטער האָבן פון זיך ארונטערגע-
 וואָרפן. מען האָט געהערט זייערע שטימען,
 גאָר זיי האָט מען ניט געזעהען, ווייל זיי זיי־
 נען געווען באשיצט דורכ'ן הויכלאכן פעלזיגן
 ברעג.

אינטיכן זיינען זיי ארויסגעשוואומען וויי־
 טער אין ים ארויס. געשוואומען זיינען זיי אין
 א האַלבן דינג, אזוי ווי וואסער־מיידין, וואָס
 האָבן מיט'ן אָונט פון די ים־טיפּענישן ארויס־
 געטויכט. גאָר אין דער זויט, אינ'ם „טשעכ־
 נעל“, האָבן איצט שיפן דורכגעאקערט דאָס
 וואסער, שווערע און רואיגע. און די דריי
 וואסער־מיידין האָבן געשיינט צו שווימען אהין
 צו די שיפן, צו פארלייכטערן זיי, די שווערע,
 זייער וועג, צו רייצען זיך מיט זיי, און זיי
 מילדער מאכן.

באלד האָט מען פון די זיך־באָדנדיגע מער
 ניט געזעהען ווי קעפּ און בלייכע הענט, וואָס
 פלעגן אויפּפאטשן איבער'ן וואסער, ווי ווייסע
 פויגלען פארטאָג אויפֿ'ן ים...
 די פיר מאנספערשוונען זיינען צוריק־
 געפאלן אויפֿ'ן גראַז און שווער געאַטעמט.
 זיי זיינען געבליבען ליגן אזוי, פאר'חליש'טע,
 פארוויקלטע אין פייערדיגע געוועבן און טוי־
 מאַנען.

זיי האָבן שפעטער א וויילע געהערט דאָס
 געדויש פון וואסער, וואָס פאלט ארונטער פון
 ארויסגייענדיגע באַדערס, ווי פון שאַף, וואָס
 גייען ארויס פון א טייכל, וואו זיי האָבן זיך
 געבאָדן. און די פיר האָבן זיך ניט אויפּגע־
 הויבן. זיי זיינען געלעגען אויף זייערע רוקנס

קאָלד'ס אויפגעהויבענע האנט, און אויף דנ'ען האָט זי ארונטערגעקוקט מיט אזא בא-דויערנדיגן, פארקרימטן שמיכל.

— יאָ, יונגערמאן, טאקי אזוי. צו יעדן מאַן. צו יעדען מאַן — אָבער ניט צו אייך. ווייל מיר גיבן זיך אויבער בלויז צו ריינע, אן אומאנגעמעע שטילקייט האָט זיך איינעשטעלט. עסטער איז געווען די ערשטע, וועלכע האָט זיך אויפגעהויבן. איצטער איז זי אינגאנצען געווען א באראוינטע. מיט איינע דעלקייט האָט זי געזאגט:

— איר וועט אונז אנטשולדיגן. מיר'ן באלד ארונטערקומען.

די איבעריגע צוויי שוועסטער זיינען איר נאָכגעגאנגען.

מאָנאט איז צוגעגאנגען צו דנ'ען, וועלכער איז געזעסן א פארלעגענער און א פיבערדיגער. שטיל, ווי א פאָטער רעדט צו א קינד, וועלכער איז באגאנגען א נארישקייט צווישען מענטשן, האָט ער געזאָגט:

— דן, איר זייט... איר מוזט מיר אנט-שולדיגן... ס'איז קינדיש פון אייך, וואָס איר דענקט מסתמא תמיד פון זיך, ווי פון א „אידעלן“, און „ערליךדיינעס“... איך וואָלט איינגעטליך געדארפט איצט ריידן מיט אייך איינפאכער, מענטשליכער, אַנרופן זאכן זייער פשוט, מיט די פשוט'סטע נעמען, ווייל זאכן, מיין ליבער דן, זיינען דאָך א סך פשוט'ער ווי איר האָט זיי ליב — אָדער זייט זיי געצוואונגן גען דורך אייער נאטור — צו פארשלייערן, פארפלאַנטערן און ארומוויקלען — נאָך כ'ועל ריידט צו אייך אין א שפראך, אין אן אויסגע-טראכטער, הילצערנער ביכער-שפראך, וועלכע איז אָבער פאר אייך לעבעדיג און ווירקליך. און אָט איז וואָס כ'ווייל אייך זאָגן...

נאָס און קודראָוו זיינען געשטאנען אין א ווינקלע וועראנדע, זיך אין דער שטיל איבער-געשמעקט איבער דעם געשעהענעם. מאָנאט האָט א קופ נאָסן אין זייער זייט. עס האָט אויסגעזען, אז ער האָט זיך גע'ישוב'ט מיט זיך, און האָט זיך שוין פארשעמט, וואס ער האָט אָנגענומען דעם טאָן פון א מוסר-זאָגער,

פון א לערער. דן איז א הילפלאָזער און פאר-לאָרענער געזעסן עפעסן אים, און מאָנאט האָט דערזען דעם גאַנצן פייערדיגן, אופיריכטיגן ווייטאָג אין דנ'ס אויגן. שטילער, פאָטערלי-כער נאָך האָט ער פארענדיגט:

— וואָס איז דען אין א טאט, דן? אן אומריינע מחשבה איז קייטגער פון אן אומריי-נער טאט. שוין כאָטש דערפאר אליין, וואָס די „אומריינסטע“ טאט, נאָכדעם ווי זי ווערט ארויסגעבראכט פון דער מעגליכקייט, וואו זי האלט אין איין באאמוראוויגנדיגן דראָען און גרוישען און נאָגן, אין דער ווירקליכקייט — פארשווינדט די טאט צוזאמען מיט דער אומריינקייט אין דער זעלבער מינוט, און לאָזט איבער דעם טוער א ריינעס... זייט איר, דן, פריי פון „אומריינע“ מחשבות? עס איז אָבער נאָך א ספּ, אויב עס איז בכלל דאָ אזא זאך, ווי אן אומריינע טאט. אומריין איז בלויז די אומריינע, די שטענדיג-אומריינע מחשבה...

ד.

דער אָונט איז געווען שטיל און ווארעם. א נידעריגער ברומען פון די טרובעס פון א גרויסן אָקדענט ערנעץ אין ים האָט זיך גע-טראָגן אהער. זיי זיינען געזסן פיבערדיגע און ווארטנדיגע, און זייערע קעפ זיינען געווען פול מיט פאַרשטעלונגען פון דעם, וואָס עס וועט באלד פאסירן. שטילע פלאמען האָבן זיך גע-הויבן פון זייערע בלוטן, און זיי ארומגע-רינגלט, ווי פלאמען ארום געשאַכטענע רינג-דער אויף א מזבח.

שטיל האָבן זיך די טירן פון הייזל גע-עפנט. אלע פיר האָבן א ציטער געטאָן. קודראָוו און נאָס האָבן אזש אויסגעשריגן. באלד זיינען זיי אנטשווינגן געוואָרן, ווי צוגע-קאוועטע צום גרונט. די שוועסטער זיינען גע-שטאַנען שטיל אויף דער וועראנדע, אינגאנצען נאקעטע, מיט נאָזשאַלן ארומגעוואָרפן ארום זייערע העלדזער, ארונטערפאלנדיג אין ווייכע פאלדן און בויגנגען איבער זייערע לייבער. אויפ'ן קאָפּ האָבן זיי געטראָגן זיידענע באַר-היטעלאַך.

כלומען טעם, מיט רייך-פארבינע פענוים, שטייפן, שפרינגן קריכטעם-קאקטוס און נע- פלעקטע פעלדבאגאניאס.

מאנאט איז דער ערשטער נאך גאס'ן נע- וואָרן היימיש און שוין געפירט א שארפויניגן, גרויס-שטאָטישן שמועס מיט אַרד'ן, וועלכע איז געווען קעגן ד'לען. ער האָט גערט פון א מאָדערנעם זשורנאַל, וואו עס ווידען אַקאַרשט אָפגעדרוקט זענען דערפאַדוקציעס פון די ביל- דער פון א אויף דאָס ניי-אנטדעקטן מאַלער. יענער פון מאַלער, אן איינזאַמער און אָפגעזונ- דערטער, האָט געשאפן וואונדערליכע בילדער אויף דעם אינזעל טאהיטי, אינ'ם פאַסיפישן אָקעאַן. אזעלכע מאָדנע גרויסע מענער און פרויען, מיט זאפטיגע, פליישיגע און שטאַרק- צייטיגע גלידער, ווי גרויס און זאפטיג-בליי- שיג עס זיינען די פרוכטן פון יענעם אינזעל.

פאנאטאטישע אזעלכע מענטשן און בויער — נייע, נייע, ער, דער מאַלער, איז דאָרט סוף-כל-סוף אזוי אויסגעגאַנגען, אַ נייט-אַנער- קענטער, אויפגעגעסן פון דער אַרטיגער קרעזי- חלאַת. ער האָט אויסגעהויכט זיין לעצטן אָטעם, האַלטנדיג זיין פענזעל אין האנט.

דן האָט ניט געוואוסט, ווי אריינצוטישן זיך אינ'ם געשפרעך, א סענסיטיווער און א שעפערדיגער, האָט ער פלוצלונג ארויסגע- פלאצט מיט א מין איראָניע:

— איר רויכערט פאפיראַסן, מיס אַרד'ן? א היינטוועלטיגע!

אַרד'ן האָט זיך פול-ברוסטיג פאנאנדער- געלאכט, און מיט א זאפטיגער קאנטראַלטאַ ארויסגעברומט:

— מיר רויכערן אלע נאָך פון קינדוווי אן. מיר קומען פון דער סויט, פון צפון-קאָראָליי- נא. געדענקסט, קלאָד? — זי האָט זיך אום- געדרייט צו דער מיטעלסטער שוועסטער, וועל- כע האָט געשמעסט מיט גאָס'ן. אירע ווייסע ציין האָבן געשיינט אין דעם אָוונט, ווי ניט באטראַטענער שניי. די גרויע אויגן האָבן זיך פאַרזיכורעט אין א דעראַיערונג. — כאַכאַ, ווי מיר פלעגן עס אוועקגיין פון הויז, ארויף אין די כערן, אין די פאַרלאָזענע וואַלד-הייזלאַך,

וואָס האָבן זיך דאָרט געפונען נאָך פון דער צייט פון די ערשטע „סעטלערס“. און דאָרטן פלעגן מיר רויכערן „בייפס“ — אמת'ע ליל- קעס פון „קאָרדאַבס“. כאַכאַכאַ...

מאָנאט האָט פון דער זייט געוואָרפן אויף דנ'ען א לייכט-פאַרעכטלאַכן, אביסל-שפאַטישן בליק. ער האָט זיך אויפגעהויבן, זיך איבער- געבויגן איבער'ן פאַרענטש פון דער וועראנדע, ווי בכיוון, לאָונדיג דנ'ען אַליון מיט'ן מיידל. דן האָט זיך פאַרלאָרן, אין אים האָט אַלץ אָנגעהויבן ציטערן, זיינע קני האָבן זיך אָנגעהויבן אומרואיג און קעגן זיין ווילן בא- וועגן. אַרד'ן האָט אויף אים אָנגעשטעלט א פאָר שמיכלענדיגע אויגן, און אים אריינגע- לאָזן דעם רויך פון איר סיגאַרעטיל און פנים אַרײן. ער האָט איר לייטיש-מוסר'נדיג אָני געקוקט, און געשטאַלט:

— אנטשולדיגט... כ'פאַרשטיי ניט... עפעס איז מיר די גאַנצע זאַך... איר זעהט אויס צו זיין אזעלכע... כ'מין... צוליב וואָס אייגנט' ליך טוט איר עס... גלאט אזוי מיט... מיט אומבאַקאַנטע מענער... מיט יעדן? מיט יעדן איינעם?

פלוצלונג האָט אַרד'ן ארויסגעכאַפט דעם סיגאַרעטיל פון מויל. זי האָט אינגאַנצן גע- פלאמט. אירע אויגן זיינען געוואָרן גרויס אזוי, און אָנגענומען דעם גלאַנץ פון א דער- צאָרנטער חוצפ'הייגער פרוי. זי האָט אויף געצייטערט. איר אונטערשטע ליפ האָט זי פאַרביסן, איר האנט צונויפגעביילט. ס'האָט זיך שוין געהערט דאָס שטאַרקע זידעל'וואָרט, וואָס דאַרף באַלד קומען. ס'האָט זיך שוין געזען די אויפגעהויבענע האַנט צום שלאַגן. דן האָט איינגע'עקשנ'ט געקוקט אויף איר און אויסגעזעהן, ווי א פרויער מארטירער, ווי א באַרצייטיגער קנאַי...

עפּטער, וועלכע איז געזעסן אין מיטן, איז געווען די עלטסטע. פון איר האָט געווייט מיט אַזא רואיקייט און געלאסענער איידל- קייט, וואָס איז כמעט געווען ענליך אויף מר טערליכקייט. זי איז געווען דייער פון די אוי- איבעריגע— איידל'לייביגער. זי האָט אָנגעכאַפט

קען, פון ווארונגנכ־נלעקער און רעמונגס־
סטאנציעס, האָבן פון וואסער ארויס אויפגע-
בליהט ליכטיגע פייערן, בלויע, גרינע, נעלע,
רויטע... און פון דעם ווייטען ניו יאָרק, וואָס
האָט זיך דורכ'ן סטייט־אינוועל פאס געזען,
ווי אן אויסזיכט אויף יענער זייט פון א טיפן
שפּאַקטיוו — האָבן אהערגעבריהט ליכטיגע און
פייערדיגע פעלדער פון א פאנטאסטישער אַני-
געצונדענער שטאָט...

דאָס שיפל האָט זיך פארקירעוועט רעכטס
און איז צו צום ברעג פּינ'ס שטיי לאַנד, וואס
האָט זיך ארוינגעשניטן אין וואסער אריין,
ווי אן אריבערעוואקסענער צאָן פון א מאַמאָט־
חיה. זיי האָבן ארויפגעשלעפט דאָס שיפל אויפ'ן
ברעג, עס איבערגעקערט און באהאלטן צווישן
" בוימער.

ג.

ווי זיי שלעפן דאָ אזוי דאָס שיפל, דער-
זעהען זיי דורך די קליינע האלבי־טונקעלע טור-
נעלן, וואָס האָבן פון זיך ועלכטס דורך פילע
יאָרן, זיך אויסגעלייגט אונטען ביי דער ערד,
דורך די בוימער שטאַמען, באדעקט פון אויבן
מיט בלעטער־צווייגן, — ווי אויף דער צוויי-
טער זייט פונ'ם קליין לאַנד, שטויסט זיך א
דעדל מענטשן ארום עטלאכע שיפלאך. זיי
האלטן זיי אין אָפּבינדן, יעדער איינער שטופט
זיך, איילט זיך צו פארנעמען א פלאץ.

באלד זיינען זיי אָפּגעשוואומען, אזוי
נעפאקט זיינען די שיפלאך געווען, אז א סך
לייט זיינען דאָרט נעשטאנען. דן האָט פון
זייטן דערקענט, אז דאָס זיינען געווען אירן
מיט לאַנגע בערד און געדיכטיבארעמטע אויגן,
מיט אויסזעהען פון פארצייטיגע וואלד־סוחרים,
אין לאַנגע ליכטיגע קאַפּאַטעס. מיט זייער
חשיבות'דיגן בארוהיגטן אויסזעהען האָבען זיי
נעמאכט דעם אייגנדרוק, ווי זיי וואָלטן
אָקאָרשט גרויסע מתנות געבראכט צו א גוטן
אירן. און פארויכערטע, און געבענשטע, האָבן
זיי זיך איצט ווידער געלָאָזט אין ים ארויס,
צום ווייטן האַנדל...

דורכ'ן שטיקל וואַלד, וואָס האָט זיך גע-
צויגן צווישן ים־ברעג און דעם וואוינונגס־

אַרט פון די שוועסטער, מיט קלאַפּנדיגע הער-
צער און שווינגנדיג, האָבן זיך די פיר געלָאָזט
ניין צום שטיבל.

ארויסווארטנדיגע, זיינען אויף דער וועראַנ-
רע געזעסען די דריי שוועסטער. גאָס איז דער
ערשטער ארויף, מיט דער שטאַרקייט און פאַ-
מיליאַריטעט פון אן אלטן באַקאַנטן. די אַי-
בעריגע דריי זיינען גענאַנגען פון הינטן, אומ-
זיכער און זיך וואונדערנדיג. די דריי מייד-
לאַך זיינען אזוי ניט ענליך געווען אויף נאסך
פרויען. ניכער האָבן זיי דערמאנט אָן דאָרפ־
כייילאָך. איינע איז געווען א ביסל א פּולט-
פע, מיט פלאַמענדיגע האָר. די אנדערע צוויי
זיינען געווען בלייכער. אלע זיינען געווען
בלאָנדע. זייער לייב איז נאָך געווען מיַלך־
ווייס, פון אונטער די באַקן האָט נעשפּריצט
דאָס בלוט אפער, און עס האָט זיך געדאַכט, אז
אָטראַכט, און דאָס בלוט וועט פון אונטער דער
אידעלער הויט אָנהויבן ארויסשפּריצן, ווי א
דינער רעגן.

מען האָט זיין גערופען: קלאַך, אַנדרי
און עסטער. דורך א דינלאַכן נעפיל האָט דן
נעהערט זייערע נעמען.

דער עולם האָט גערעדט. דן האָט זיי אלץ
באַטראַכט. זייערע רויטע, אריבערהענגנדיגע
האַר זיינען געווען גלייך אָפּגעהאַטט איבער
זייער שטערן, און זיינען דאָרט געווען ארומ
גענומען מיט באַגולדטע רייפּעלאַך. אויף די
זייטן באַקן, ארום די אויערן, זיינען ארונטער־
געהאַנגען עפּלאַך האָר, ווי פּאות'לאַך. זיי
האָבן גערויכערט פּאַפּיראַקלאַך, האָבן געטראָגן
ווייסע דושאַרדזשע־בלוזקעס און שוואַרצ־
פּאַשמירענע קליידלאַך. די פּולע, רונדע
אַדעם זיינען געווען אנטבלויזט. באַנומען
האָבן זיי זיך ניט־חוצפּה'דיג און וואויל־ערצויגן.

אויפ'ן וועראַנדע־דיל זיינען געלעגן א פּאָר
זשורנאַלן. אין דער טונקעלקייט האָט דן איר
בערגעלייענט מיט דערשטוינונג זייערע נעמען:
מאָדערנע זשורנאַלן, וואס ווערן געלייענט פון
ראַפּינירטע מענטשן, מיט א אידעל געשמאַק.
ביי די ווענט זיינען געשטאַנען טעניס־רעקעטס,

שיפל — ווי צו א באהאלטענעם היידנישן טעמפלעל.

דאָס הייול — פון דרויסן אן איינפאך פוערש הייול, נאָר אן אלטס א „שעקק“ — פלעגט יעדן ברילינג איבערנעפארבט ווערן אויפ'ן באפעל פון די דריי שוועסטער אין די קאפרינועטע קאָלירן פון אינווייניג, — אין קעסטעלאך און פאסן, אין ראָמבען, פאראדע לאַגראַמען, אין דרייעקן און האלבע לבנות — פון געל, רויט, אָרהאַנזש און שוואַרצ-גריין. דאָס אינווייניגסטע פונ'ם הייול פלעגט מאכן דעם איינדרוק, ווי עס וואָלט באוואוינט געווען פון סאטיין...

פון דרויסן איז עס געווען רוי, ניט גע- פארבט, פון טונקעלע האַלברייאָלברדיגע קלע- צער, וואָס האָבן זיך אומעטום געשילט און אנטפלעקט דאָס בלייךגעלע לייב פונ'ם האָלץ. דאָס הייול איז געווען ארומגערינגלט מיט גרויסע צוקרימטע עפֿלברוימער און מייפֿלס און שלאַנקע נאָדלברוימער. זומער-צייט האָט מען עס ניט געקענט זען ניט פון ברעג און ניט פון לאַג. אויסער ביינאכט, ווען דאס ליכט פון די פענסטער פלעגט זיך דורכשפיון דורך די בוימער איבער'ן ים ארויס...

די פיר האָבן ווייטער געהערבעט. דאָס שיפל האָט זיך געקרייזט צוזאמען מיט'ן אויסגעבויענעם ברעג. ס'איז געוואָרן טויג קעלער. זיי זיינען צוגעקומען צום לייכט- טורעם, וואָס האָט זיך געהויבן אויפ'ן ווינקעל פון אינוועל. דער לייכט-טורעם איז באשטא- נען פון א הויכן, א פיליזויניקעלדיגן טויער פון שטארקטונקעלע ציגל, ווי א פארצייטיג שלאָס מיט א קיילעכליג טערעמ'ל אין דער הויך. אינ'ם דאָזיגן טערעמ'ל אויבן זיינען שוין די שטארקע עלעקטרישע פראָזשעקטאָרס אויסגעלייכטן געוואָרן אין האָבן געוואָרפן גרויסע מאכטיגע זיילן ליכט איבר'ן אָקעאן ארויס. די פראָזשעקטאָרס האָבן זיך אין א האָר גערירט אים זיך אליין, און באלויכטן די וואַסערן פון אלע זייטן.

דאָ, נאָענט, אומער'ן טורעם אויפ'ן ווינקעל אינוועל איז דער ברעג ים געווען נאָך טונקע-

לער. אפשר צוליב דער ליכטיגקייט אויפ'ן טורעם אויבן, אָדער צוליב דעם, וואס דאָ איז געווען דער כּוּף פונ'ם אינוועל. א ווארטענדיג קייט האָט אָנגעפליט אלעמענס הערצער, ווי אין די לעצטע מינוטן פון דער נאכט. די לופט איז געוואָרן דריקנדיגער, געריכטער...

מיט אפּאָל איז זיך דאָס שיפל ארויסגע- שוואומען אויף יענער זייט אינוועל, אזוי פלוצ- לונג, ווי זיך ארונטערנליטשנדיג אין א נייער וועלט. אין א נייער העמיספערע, וואָס איז נאָך קיינמאָל פון א מענטשנס אויג ניט געזען. געוואָרן. און א גרויס געשריי האָט ארויסגע- פלאצט פון אלעמענ'ס העלזער, ווי פון איין אומגעהויערער קעל. א פריידיגער, פול- ברוכטיגער קול, וואָס האָט זיך געקייקעלט איבער'ן ים, זיך אָפּגעשלאָגן אָן די ברעג, און זיך דוגערנדיג געקייקלט צוריק איבער די פול- ברוכטיגע וואַסערן...

א נייע וועלט האָט זיך זיי פאר די אויגן אנטפלעקט, אויף וואס די דריי, אויסער גאָס'ן, האָבן זיך ניט געריכט. זיי זיינען געווען אג'ם סטייטען-אלענד סאונד. און עס איז זיי געווען, ווי זיי זיינען מיט אפּאָל אָנגעקור- מען אין א לאַנד פון א גרויסן און אויבן ביינאכטיגן יוב-טוב. אזוי פיל ליכט און פייערן האָבן זיך אנטפלעקט פאר זיי, אז זיי האָבן געהאלטן די מילער אָפען און די אויגן אויכענסטארטשעט, צעטומלעטע. לאַנגע קוויי- טן ליכט אויף עקסקורסיע-שיפן, זיך-איבער- קניפנדיגע קרענין פייערן אויף די נאָענטע מערב-ברעגן פון דעם סטייטען-אינוועל און דעם ברעג פון ניו-דישוידז, וועלכע זיינען דאָ גע- ווען זייער נאָענט איינער קעגן אנדערן. אלע שיפן זיינען דאָ געשטאנען באלויכטן, און גע- קוקט אינ'ם אָפענעם אָקעאן ארויס, דער- ווארטנדיג פון דאָרט דאָס אָנקומען פון א ריי זיגער טריאומף-שיף. דערווייל האָבן זיך אין דער ריכטונג צום אָפענעם אָקעאן ארויסגעלאָזט צוויי ריזיגע, פילשטאַקיגע טראַנס-אַטלאַנט- שע אָקעעטן, ווי צו מקבל פנים זיין די געסט. און ווייט אריבער, פון מיטען דעם סטייטען איילענד סאונד, פון אומציייליגע שיפן און באר-

וואנט ניט אפילו צוריען זיך צו זיי. ער קאן דאָרט אָפּוּזיץ אזוי א שטיק צייט און שוין וועלן גיין, אזוי מאָדנע אָנגעצויגן פֿילט ער זיך דאָרט אָפּטמאָל. נאָר געוויינליך לאָזט עס זיך אויס, אז ווען ער האַלט שוין ביים אוועקניין, פאלט עפעס אָן אויף איינער פון זיי א מין שמייכלדיגע אויפגערעגטקייט, ווי זי וואַלט זיך פּלוצלונג פּאנאנדערגעבעליהט... און פון די אָפענע פענסטער הויבט אָן שארפער און שטארקער אריינטעקן ים, און נאסע ערד, און פייכטע וואקסנדיגע בוימער...

ב.

שפעט יערן פּרילינג פלעגן זיך אויף יענעם פארלענענעם שטיק ברעג באווייזן די דריי שוועכטער. א נאנצן ווינטער איז דאָס הייזל געווען פארשלאָסן, די לאַדענס פארקלאפט, שווארץ פלעגט עס ארויסקוקן דורך די אָפֿ געדעקטע בוימער אויפ'ן ים ארויס. אמאָל אינגאנצן פארשנייט, ווי א חורבה פון פישער־לייט. פון ווערטער, וועלכע גאָס האָט געכאפט דאָ און דאָרט אין א געשפרעך, האָט ער זיך אויסגעכויט א פאָרשטעלונג, אז ווינטער לעבן די שוועכטער אין ניו יאָרק, אין דעם טייל שטאט, וואו עס וואוינען מאָדנע מענטשן: קינסטלער, מאַלער, שוישפילער, און מער אזוי-נע לייט, וועלכע האָפּן צו ווערן באַרימטע מענטשן. די שוועכטער טאנצען דאָרט אין א טעאטער, צי וואָס.

כּוּר־פּרילינג קומען זיי אהער. דאָס שטיבל בליהט דאמאָלס אויף. ווייניג מענטשן ווייסן פון דעם פּלאַץ. מען גיט עס איבער פון מויל צו אויער, פאָרויכטיג, צו אויסגעקליבענע „איידלעע". עס איז שוין אויסגעארבייט גע-וואָרן ביי די באַזוכער א גענויער באַגריף, וואָס פארא מענער עס געפּלעט און ווערן אריינגעלאָזן צו די דריי שוועכטער.

און אין זוכערדיגע אָונטן פלעגען צופאַרן צום ברעג פּונ'ם שמאָלן האַלב-אינזלע, וואָס שיסט ארויס אויף עטלאכע הונדערט פוס פון דער יבשה אינ'ם ים ארוין. קליינע רודער־שיי פּעלאַר, און אַמאָל א ווייס-געפארבט מאַטאָר

טינקע אין ברייטברעניגע אָפּגעברענטע שטריו-היט, פרויען אין קלייניקע פארצייטיגע היטער לאך, וואָס זיינען געזעסן אויפ'ן שפּינד־קאַפּ, ווי קינדער־היטעלאַך. אן איינציג מירל מיט געבעטדיכל אונטערן אָרעם און לאנגען בלאַנדן צאָפּ האָט זיך באווייזן פון אן אויסכויג פון א וועג.

איינציגווייז, איינציגווייז האָבן זיך געצויגן פון פארשידענע זייטן, איבער זיך־בלייבנדיגע וועגן און פארביי טונקעל־גרינע שטיינערנע פארקאנען, דאווענער צום אָונט-געבעט אין דער קירך.

— איז היינט א יום־טוב, אָדער עפעס א פאכט־טאָג אין דער קירך? — האָט געפרעגט דו.

— כ'ווייס ניט — האָט געענטפערט גאָס מיט א באַליידיגטן שמיכל. — מער פעלט מיר ניט, איך זאָל נאָך וויסן, וואס עס טוט זיך אין דער קירך. און ער האָט צוגעגעבן בראו און וואויל־ינגעריש:

— שוין אין דער קירך ניט געווען זייט לעצטן דעצעמבער. כ'האָב געהאט דאָן צוגע-פירט מר. לעסלי'ן צום קריסטמעס־דינסט. אזוי ווי אלע האָבן געשוויגן, האָט ער באַלד א טרייכל געגעבן מיט זיין ברייטער, פּירקאנטיגער מאָדער:

— איך בעט אייך, וואָס איז עס פאר אן אומעט אויף אייך? מיר פאָרן דאָך ניט אין קיין מאַנאסטיר! מיר פאָרן צו די דריי שוועכטער, און די זיינען ניט קיין נאָגען, יו אנדערסטענדר...

ער האָט אויסגעלאסען א ווינק געטאָן מיט'ן אויגל, און עס איז פון דעם געוואָרן שמאָל-לעד און באַדייטונגספּולער. נאָר באַלד האָט ער אַרונטערנעלאָזן די אויגן, ווייל געטראכט האָט ער, אז אין דער אמת'ן קומען אים אויך די דריי שוועכטער אָפּטמאָל אויס, ווי דריי נאָנען, עפעס מיט אזא מאָדנער אומפאָר-שטענדליכער דערווייטערטקייט און אַריסטאָ-קראַטישקייט טראַגט עס פון זיי, אז א סך מאָל פילט ער זיך דאָרט שעכטעוודיג-פארלוירן, און

ביי די דריי שוועסטער.

(א קאפיטל פונ'ם ראָמאַן „סטאטן איילענד“)

א.

ס'איז שוין געווען דער סוף-טאָג, אָבער נאָך היפּשלאַך ליכטיג. דער שפּעט פּון די בערג איז געווען כאַנגאַסן מיט ליכט פּון דער זון, וואָס האָט זיך געזעצט אויף דער פּעננאָר-בערדיגער זייט ים, אויפ'ן נירדזשורוי ים-ברעג. די בערג האָבן זיך געדעקט אין בייטן ליכטיגקייט און שאַטן, און אין ברוינע און רויטע פּאַסן. גרינע טראַקטן לאַנד. פּיאַלעכע הויכן איבער די בויסער. הייזלאַך האָבן גע-כלישטשעט מיט ווייסע און טעראַקטא-ברוי-נע ווענט, פּאַלאַצן — מיט דער קילקייט פּון מאַרמאַר, ווי פּאַרצייטיגע, גריכישע יונג-פרויען, מיט דער קאַלטער דרויסנדיגער שיינ-קייט פּון זייערע פּאַלאַטענע קערפּערס. שטיבל ביכלאכטווייז האָט זיך די לופט אָנ-געהויבן בלויען.

ביר זיינען זיי געווען אינ'ם שיפל, וואָס איז אַרויסגעפּאַרן אויפ'ן ים. — פיר, גאַס, דן, מאַנאַט און קורדאָוו. גאַס און דן זיינען געזעסן ביי די וועכעס. דער ים איז געווען פּול און אויפגעשוואַלן, ווי א טייך נאָך א פּרילינגרעגן. דאָס וואַסער האָט זיך געהויבן און געקויקעלט אין ברייטע, פּאַמעלאַך-אויס-געזויגענע הרחבה'דיגע באַוועגונגען, שפּילנדיג זיך מיט איינגעהאַלטענער שטאַרקייט און גבורה'דיגער איינגעהאַלטענקייט. א שטילער, דרעמלענדיגער כח איז געווען אין די רואינע באַוועגונגען פּון וואַסער. דאָס שיפל האָט זיך פּאַמעלאַך געהויבן און געזונקען.

א רויטע, אומגעוויינאָך-גרויסע פּלאַמענ-דיגע זון איז געהאַנגען ווייט איבער'ן ים. שאַרף-קיילעכדיג איז דער רעליף פּון אירע לי-ניען געווען אָפּגעצייכענט קעגן הימל, מיט אזא יום-טוב'דיגקייט. ריזיג-פּויל האָט זיך דאָס וואַסער געהויבן קעגן מערב'דיגן הימעל-זויס, ביז וואַנען עס איז אים געלונגען צו אָנהויבן

אָפּבויסן שטיקלאַך זון. און די זון האָט מיט א קופּערנעם קוים-געוועהענעם שמיכל פּון בא-האַלטענער תּאווה זיך בלומרשט גלייכנולטיג געלאָזט ביים פּונ'ם ים...

האָ און דאָרט זיינע געשטאַנען געאַנקער-טע שיפּן. אייניגע — ליידיגע, אויף אנדערע האָט די מאַנשאַפּט זיך צונויפגעקליבן, זיך צו-זעצט אויף די קופּעס און קאַסטענס אויפ'ן דעק, און געזונגען אן אָונטערליד. אויף א באַרקע, אָנגעלאַךט מיט אן איינגעפרעסטן הויכן זאַמרוואַל — די באַרקע איז געזעסן אזוי טיף אינ'ם וואַסער, אז זי האָט זיך אויסגעדוכט ווי א זאַמב-בערגל פּונ'ם טיפּן ים-אַפּרונט אַרויס — איז געזעסן א פּאַרל און אַרויסגעקוקט אָהן א וואָרט אינ'ם ים-זיינען אָונט.

דן און גאַס האָבן גערודערט מיט'ן נאַנצן כח, און זיינען אינגיכן אויסגעמאַטערט גע-וואָרן. זיי האָבן פּאַרקירעוועט דאָס שיפל צום ברעג, און זיינען איצט די גאַנצע צייט געפּאַרן ביים ברעג, וואו עס איז געווען גרינגער צו רודערן. שווייגנדיגע זיינען זיי אַלע געווען, ווי זיי וואָלטן געפּאַרן אין עפעס א געהיימער שליחות, און האָבן זיך געוואָלט אויסבאַהאַלטן אינ'ם שאַטן פּונ'ם הויכן ברעג, וואָס האָט זיך געלייגט איבער'ן וואַסער.

פּון דער סט. יאָזעפ'ס קירך, וואָס איז גע-ווען ניט ווייט פּון דאַנען אויפ'ן באַרג. האָט זיך געלאָזט הערן דער אנגעלויס. וואָס אַמאָל האָבן זיי זיך אַלץ דערנענטערט צו דער קירך, און אינגיכען האָבן זיך דערזעהען די אָפּגע-טויערן פּון דער קאַטוילישער קירך, האַלב-קיילאכדיגע אין דער הויך. ביים סופּיט, טונ-קעלע שווערע טוירן, ווי אַריינפירנדיגע אין א הויז. פּון דער טיפּעניש פּונ'ם אַלטאַר האָבן זיך אַרויסגעטונקט די פייערן פּון הויכע וועקסענע ליכט — ליכט איבער'ן ים אַרויס. איינציגע דאַונער, ס'רוב איינגעבויענע אַל-

דאָרביש־שפּאַנישן קאָרדאָאָ אין עֶלְפֶטֶזן יאָר
הונדערט. אין פּוֹלִישֶׁן קראָקאָוו אין זיבענצנטן
יאָרהונדערט, אין אַמעריקאַנעם ניו יאָרק אין
צוואַנציגטן יאָרהונדערט, איז אויסערלאָך און
אינווייניג דאָסזעלביגע. דיזעלביגע רעליגיע,
דיזעלביגע שול, דיזעלביגע מנהגים, דערזעלבי־
גער משפּחה־בונד, דיזעלביגע עקאָנאָמיע, די־
זעלביגע קלאַסן־צעטיילונג, דיזעלביגע וועלט־
באַהערשונג, דיזעלביגע באַהעלטעניש אין די
שפּאַלטן פון סאָציאַלן אָרגאַניזם, דיזעלביגע
משיח־האַפּנונג, דיזעלביגע אַלטע שקלאַפּן־האַרן
קלאַה, שפּוך חמתך על הגוים אשר לא ידועך!
דער גלות אנטוויקלט זיך ניט, נאָר פון 'קופּה
צו תקופּה וויקלט זיך אין אים אַלץ מער פּאַר־
נאָדער מיט אַנטיקער גרויסקייט די אידישע
טראַגעדיע, וועלכע איז אויך דער וועלט'ס חטא
און צער. דאָס איז דער זון פון דעם ציוניזם,
דאָס ער וויל פאַראייניגן דאָס אידישע פּאָלק
פון גלות־טויט, אַריבעראַטעווען אים פון ישיב־
זאָל צו אומשטערבאַלעכקייט. דער דיכטער האָט
אי געזאָגט דעם צדק הרין אויף אידן, אי גע־
טרונקען פון זיין אומשטערבאַלעכן לעבנס־ברונען,
ווען ער האָט געזונגען: היילן קאָן מיר נאָר
דער טויט, אָבער אַך, איד בין אומשטערבאַלעך!
נאָר אַן אויפגעלעבטעם אידישעם פּאָלק אין
ארץ ישראל קאָן געבן אַ שפּראַך דעם אידישן
פּאָלק אין דער וועלט. לאָמיר וועבן די אוטאָ־
פיע, מיט וועלכער מען דאַרף זיך מער ניט
שעמען, נאָר וועלכע פאַרשעמט שוין היינטיגע
צייטן די חטני אמונה. אין צען יאָר אַרום וועלן
זיין פאַרזאַמלט אין ארץ ישראל פינף הונד
דערט טויזנט אידן. זיי זיינען אַ פּאָלק פון אַר־
בעט, פון נייכט, געוויס אויך און סאָציאַליזם.
די שפּראַך אין אַרץ־ישראל איז העברייאיש.
וואָרים דער אידישיסט האָט ניט דעם ווילן צו
קעמפּן. ניט ער קומט אין אַרץ־ישראל, און אז
ער קומט, לאָזט מען אים ניט אויפהויבן דעם
קאָפּ. אַ גאַנצנייע העברייאישע ליטעראַטור, אַן
אייגענע און אַן איבערזעצטע, אַ וויסענשאַפּט־לאַ־
כע און אַ פּאָפּולערע, אַ גאַנצע אַנצאַל פון צייר־
טונגען און צייטשריפטן זיינען דאָרט אויפגע־

וואַקסן. אין דעם העברעאישן אוניווערסיטעט
לערנט מען אַלע וויסענשאַפטן און קונסט, און
מענער פון גרויסן רוף און ווערט זיינען די לע־
רער. עס שפּילט אַ העברייאישער טעאַטער און
עס זינגט אַ העברייאישע אָפּערע. די העבריי־
אישע עלאָקווענץ איז שוין אויף אַ הויכער
מדרגה. הונדערטער טויזנטער אידן אין ארץ־
ישראל ריידן העברייאיש. די גאַנצע וועלט, די
גוי'שע און די אידישע, איז ניט נאָר פאַר־
וואונדערט וועגן דער דאָזיגער דערשיינונג, נאָר
זי שטייט מיט איד אין אינווענדיגער באַרירונג.
דער נאַציאָנאַלער טייל פון איריזשן פּאָלק, דער
ציוניסטישער עולם, שטיצט ניט נאָר ארץ־
ישראל, נאָר גרייט זיך אליין צו פּאַרן און
הייבט אָן דערווייל אין גלות זעלבסט צו לעבן
מיט דער נייער ארץ־ישראל־דיגער קולטור.
בקיצור, עס האָט זיך אין צען יאָר אַרום פאַר־
ווירקלאַכט דאָס, וואָס עס האָט שוין אָנגעהויבן
אַ קליין אויפֿלעבן היינט. דעמאָלט הייבט אָן
די העברייאישע שפּראַך צו ווערן די קולטור־
לע און די מענלאַכע שפּראַך פון אַלע אידן אין
גלות. ניט דאָס אידישע פּאָלק אין ארץ־ישראל
האָט זיך אָפּגעריסן פון די איבריגע אידן, נאָר
אַלע איבריגע אידן זיינען זיך אָן נייסטיג אָן
רי אידן פון ארץ־ישראל. דאָס איז דער גאַנצ
פון דער נאַציאָנאַלער אַנטוויקלונג.

דער היסטאָרישער פאַרדינסט פון דעם אידי־
שיזם באַשטייט דאָרין, וואָס ער האָט פּראָק־
לאַמירט די נויטווענדיקייט פון אַ נאַציאָנאַלער
שפּראַך פאַר דעם אידישן פּאָלק. ער האָט אויפ־
גערוּדערט דעם אידישן שפּראַך־געוויסן. אָבער
דער אידישיסט דאַרף וועלן ניט נאָר האָבן אָנ־
געהויבן דעם שפּראַך־דענסאַסאָן, נאָר ער מוז
אויך וועלן אים ווייטער פירן דורך דעם פּרייען
נאַציאָנאַלן אַקט, און ניט בלייבן שטיין אין דער
צופֿעליגער שפּראַך־באַהערענעצקייט. דערמיט איז
אַ זאָך גרויס, וואָס זי קאָן ניט ענדיגן, זאָגט
געטע. דערמיט, קאָן מען זאָגן, איז אַ היסטאָ־
רישע אידייע אַמאָל גרויס, וואָס זי ענדיגט אַנ־
דערש, איידער זי האָט אָנגעהויבן.

טור אין העברייאיש וואָלט געווען עכטער, אָריר
ניגלעכער, שאפונגספולער, וואָלט געווען מער
כהסכס מיט דעם אידישן נאַציאָנאַלן נייסט און
וואָלט געגעבן אַ נאַנין אנדערן שוואונג דער איר
דישען קולטור. אָבער מיר גלויבן ניט אין דער
מעגלעכקייט, דאָס העברייאיש זאָל אין גלות
קאָנען ווערן די לעבעדיגע שפראַך פון דעם איר
דישן פּאָלק. „די בשורה הער איך וואויל, מיר
פעלט אָבער די אמונה“.

ווידער האָט זיך ארויסגעגליטיט די דיסקור
סיע פון די נעגד ד' אמות פון דער קליינער לאַך
ניק און שטייט אויף דעם אומגעדראַכטן מרחב
פון רצון און אמונה. סוף כל סוף שאַפט און
אנטשיידט אין דער וועלט די אמונה, וועלכע
פארענטפערט זיך לכתחילה מיט דער לאַגיק,
און וועלכע קאָן נאָר לעתיד לבוא ווערן באַ
לוינט דורך דעם אמת פון די געשעהענישן. איר
דער עס איז עבאָרן געוואָרן דער וויסנשאַפט
לאַכער מאַרקסיזם, איז שוין געווען אויף דער
וועלט דער גלויביגער סאָציאַליסט און ווילנדער
רעוואָלוציאָנער קארל מאַרקס. אין זיין הילף
לאַזיקייט האָט זיך מאַרקס אָנגעהאנגען אַן דעם
ראַד פון דער וועלטגעשיכטע, גלויבנדיג אלײן
און נאָך מער מאַכנדיג גלויבן דעם פראַלעטיאַט
ריאַט, דאָס דער וועג פון דער געשיכטע און
דער ווילנס־וועג פון דעם פראַלעטאַריאַט גייען
אין דערזעלביגער ליניע. מאַרקס איז געווען
אייגנטלאַך דער עכטסטער סאָציאַלער וואָלונטאַ
ריסט, נאָר ער האָט פאַרשטאַרקט זיין ווילן
דורך דער איבערצייגונג, דאָס זיין ווילן איז
דעם פראַלעטאַריאַט'ס ווילן, און דאָס דעם פראַ
לעטאַריאַט'ס ווילן איז די נויטווענדיקייט פון
דער געשיכטע. אויב איז אידישיסטישע אינמיט
ליגענדיג זאָל האָבן דעם מיט צו וועלן העבריי
איש, קאָן העברייאיש שוין באַלד ווערן, דורך די
פּאָלקס־טולן און דער ערציאונג, די ערשטע שטור
פע צו דער נאַציאָנאַלער קולטור און העבריי
איש. וואָרים אפילו אַן און גענן דעם ווילן פון
דער אידישיסטישער אינטעליגענץ הייבט העב
ריאיש יעצט שוין אַן צו ווערן די שפראַך פון
דער אידישער פּאָלקס־טול און גלות דורך דעם
אויפגעוואַכטן נאַציאָנאַלן ווילן אין פּאָלק.

איז מען מסכים דערמיט, דאָס אין העבריי
איש קאָן געשאַפן ווערן אַ העכערע אידישע קול
טור איידער אין אידיש, דאָרף דיוע דערקענט
ניש אלײן שוין מחייב זיין דעם וועלן, דאָס
פּאָלק, וועלכעס ווייס קיינמאָל ניט פון דעם רוי,
דאָס מען מאַג נאָר דאָס טאָן, פאַרוואָס מען
וועט באַקומען באַלד דעם שכר מעשה, נאָר
וועלכעס ווערט געמירבן אין זיינע מעשים פון
אויכטיגקייט און ווילן, האָט שוין לאַנג באַשלאָסן
פאַר העברייאיש אין דער פּאָלקס־שולע און דער
אידישער ערציאונג. דאָס ביסל אידיש, וועל
כעס איז נאָך געבליבן אין דער אידישער שולע
אין אַטערקע, פּוילן און ליטע, שטייט זיך ניט
אויף דעם אידישיסטישן רצון פון אַ נאַציאָנאַלן
פּאָלקס־טיל, נאָר אויף דער גלייכניגליטיקייט פון
אַ נאַציאָנאַל, נאָך נייטראַל געבליבענעם,
פּאָלקס־טיל. אַט דער דאָזיגער העברייאישער
פּאָלקס־טוילן, וועלכער איז מער ווערט איידער
די אידישע לעבעדיקייט און פראַקטישקייט אין
פּאָלק, מאַכט דעם העברייאישן רעאַלער סוף־זין
סוף, ווי דעם אידישיזם.

אין לעצטן גרונט איז אָבער אין גלות, אומ
אָפהענגיג פון זיין ציוניסטישן אַנטיטעזיס, ניש
טאָ קיין מעגלעכקייט פאַר קיין נאַציאָנאַלן רע
געבאָנס און פאַר קיין נאַציאָנאַלער שפראַך.
דער תּחילוק צווישן דער גו'ישער אייגענער וועלט
און דער אידישער גלות־וועלט איז, דאָס דער
גלות אַנטוויקלט זיך ניט. זייט צוויי טויזנט
יאָר איז דער גלות געבליבן אין איין און דעם
זעלביגן צושטאַנד. ניט נאָר איז קיין שום מאַ
טעריעלע קולטור ניט געשאַפן געוואָרן אין איר
דישן גלות, נאָר אפילו קיין שום גייסטיגער קאַ
פיטאַל איז ניט אָנגעוואַקסן, און דאָס אייביגע
פּאָלק לעבט נאָר פון די פראַצענטן פון זיין איר
ביגן קאַפיטאַל. די סאָציאַלע לעבנספאַרמען, אזוי
ווי די גייסטיגע שאפונגס־פאַרמען, זיינען אין
זייער וועגן געבליבן אומפאַרענדערהלאַך אין גלות,
זיי ביטן זיך נאָר אין אויבער־לעבלאַכן אויב
זען, אין צוזאַמענהאַנג מיט דער וועלט'ס גאַנג.
דאָס לעבן פון אירן אין גריכישן אַלכסנדרעוּן,
אין ערשטן יאָרהונדערט פאַר קריסטוס, אין
אַראַבישן בגדד אין ניינטן יאָרהונדערט, אין

פון דער קאפיאליטישען צו איינער סאציאליסטישען אדרונג. דיוע נראכע אונד בערוויטונגספאלע איבערנאנס' צייט מאכט שארפער די אלטען פראבלעמע אונד ריקט פאר נאר נייע פראבלעמע פיר דען אלגעמיינען ווי אור דען יודישען סאציאליסטישען געדאנקען. דאריבער מוכ ווייטער נעפירט ווערדען די רעוויזיאן אלטע סאציאליסטישען אונד סאציאלפאליטישער לערען ווי אויף איר ערע אנווענדונג אין דער יודישען ווירקליכקייט, — די רעוויזיאן, וועלכע, דאס נייע לעבן" (אונטער דער רע דאקציען פאן דר. ת. זיטסלאווסקי) אין דען יארען 1903—1908 אָנגעפאנגען האט.

די אבסטראקטע פארשעלען דעם ביכהערניצען סאציאליסטישען סיכען אָננעפילט ווערדען מיט לעבעדיגעס אינהאלט: מן קלארהייט מוז היינטגעבראכט ווערדען אין דען נראכען גענענאזי, וועלכער צווישן סאציאליזמוס אונד קאמוניזמוס העראויסגעוואקען איז. עס מוז די ראלע אויסגעפארשט ווערדען, וועלכע אין דעם ווירטשאפט ליכען לעבען נאָס פאר די פרווואטע איניציאטיווע בלייבען קאן; עס מוכ אַנאַליירט אונד אָבעשעצט ווערדען דער ווערט יענער געדאנקען און פראקטישער פריפונגען, דערען ציעל איז צו ענערן די פאליטישען פארמען דער פאדערען דעמאקראטיע פיר די פארמען איינער. ס'איז ווערטיש" פערוואלונג; עס מוכען אויסגעפארשט ווערדען די מיטעל איינער סאציאליסטישען אומוועלונג אונד קלאר נעמאכט ווערדען די ראלע אונד בערוויטונג דעם געקאנפאטישען אונד פארלאכענעמארישען קלאכענאקאט פער פון דער איינען זייט, אונד איינער רעוואלוציאנערן דיקטאטור פון דער אנדערן זייט.

אין אונזערעם יודישן לעבען מיכען אין פאדערנונג גיט שטעלט ווערדען אלע פראגען, וועלכע מיט דעם ראדי-קאלען איבערבויו דעם יודישען סאציאלען ארגאניזמוס פער בונדען זינד."

עס איז אַן אַרימעס, אומבאַהאַלפּענעס, קלאָך געדיגעס דייטש, אָבער קיין אַנדער שפּראַך ניט ווי דייטש. אין דער גאַנצער זייט אַרימעס דייטש זיינען פאַראַן איין אידיש-דייטשער וואָרט „אויסטייטשונג" און איין העברעאישער וואָרט „סכסוך". אַ דריטער וואָרט, „איבער-קער", איז אַפילו אַן עכטידייטשער וואָרט, אָבער ווערט דאָ געברויכט אין אַ גאַנץ אַנדערן זין. אויב די אידישע שפּראַך זאָל ווערן אַ גע-נויע רייכע ליטעראַרישע שפּראַך, וועלן אויך דיווע ווערטער מוזן פאַרביטן ווערן אויף גע-נויערע און שטרענגערע דייטשע ווערטער. דער קריטישער לעזער קאָן, למשל, גאַנץ שווער פאַר-שטיין, וואָס אַזוינס מיינט גענוי און אַקוראַט, „די קריטישע אויסטייטשונג פון אונזער קול-

טור" בנוגע צום וואָרט „אויסטייטשונג". פאַר-בייטן דעם געשוואומענעם אירישן וואָרט „אויס-טייטשונג" אויף אַ קלאָרערן און גענויערן דייטשן וואָרט וואָלט געוויס געווען לטובת הלשון. דער געברויך פון דעם העברעאישען וואָרט „סכסוך" צווישן סאָציאַליזם און קאמ-ניזם, אָנשטאַט געגנזאץ, איז איינפאַך על פי טעות. צווישן סאָציאַליזם און קאָמוניזם איז ניטאָ קיין „סכסוך", ווייל סכסוך לייגט זיך נאָר אויף גאַנץ קאָנקרעטע ענינים. אַ סכסוך קאָן זיין צווישן צוויי קרעמער, אָבער ניט צווישן צוויי אידייען, צווישן סאָציאַליזם און קאָמוניזם. דער העברעאישער וואָרט געזאָגט גוד, „הגוד בין הסציאליות והקמוניות", אָבער אַזוי ווי דער וואָרט גוד איז אין איריש ניטאָ, אָבוואָל ער האָט אַ לייבלאָכן קאָזין אין דעם וואָרט מתנגד, דאַרף מען געברויכן אין דיון פאַל דעם דייטשן וואָרט געגנזאץ, וועלכער איז נאָך פאַפּולערער אין איריש איידער סכסוך. דער דריטער אי-דישגעברויכטער וואָרט „איבערקער" איז אַ נר-טער דייטשער וואָרט, נאָך ער באַדייטעט אין דייטש ניט רעוואָלוציע, נאָך במחילה אויס-קעראַפּן. פאַר רעוואָלוציע איז פאַראַן אין דייטש דער וואָרט „אומוועלונג" אידער אפילו „אומקערונג". איבערקערונג אָדער איבערקער אין אַ נייער וואָרט אין איריש פאַר דעם באַגריף רעוואָלוציע, פאַלש געשאפּן פון רוסישן וואָרט „פּערעוואָראַט". אויב די שפּראַך וועט זיך אַנטוויקלען און וועט ווערן גענוי, וועלן מוזן אַ סך ניט-דיכטיג געברויכטע אַלטרודישע אָדער העברעאישע ווערטער, אָדער ווערטער דורך מיספּאַרשטענדניש גענוצטע, פאַרביטן ווערן אויף דייטשע.

די פאַראיינפאַכטע גראַמאַטיק און קאָנ-סטרוקציע און די ביסל ווירקלאכקייט מאַכן דיון אַרימען דייטש נאָך ניט פאַר קיין איריש. די פערספּעקטיוו, דאָס די מוזח-איראַפּעאישע אידן וועלן אויפגעמען אַזא פאַראַרמטן דייטש פאַר זייער שפּראַך איז נאָר ניט אַזא געהויבענע, ניט אין נאַציאָנאַלן, ניט אין קולטורעלן זין. יע, מיר זיינען מודה, — אַזוי געטפּערן די שוואַכערע אירדישיסטן, — דאָס אַ אירישע קול-

א שפראך פון קולטור זון וויל ענטפערן אויף די פראגן פון קולטור, ווערט זי ווידער א דייטשע שפראך, מיט א פיל פארמינדערטן העברייזשן יסוד. אידיש איז יעצט דייטש און נאך אויף אזוי פיל אידיש, אויף וויפיל דער דייטש איז אַרײַם, באַשרענקט, אומבאַהאַלפֿן, אָן שוואַנג, אָן טיפֿיקייט, אָן פֿאַרוויקלונג, אָן אַבי סטראַקטער טאַיעסעטע. עס איז דייטש מיט אַרפֿאַנעאַקטע, פֿאַרדאַרטע פֿלינגען. דאָס ביסל ווילקירלאַכקייט איז דעם וואַל פֿון וואָרט, אין דעם אַרטיקל, אין דער גראַמאַטיק, אין דער אַרמאַנאַטיק, און די אייניגע הונדערט העברייזשע אישע ווערטער פון דעם נייעם קולטור-אידיש, מאַכן זי ניט פֿאַר אַ באַזונדערע אידישע שפֿראַך. אויב אידיש זאָל אַלץ מער ווערן די קולטור שפֿראַך פֿון אידישן פֿאָלק, וועט זי מוזן שטדעכן צו מער אַרדונג, קאָרעקטיקייט, געזעצ-לאַכקייט, שטרענגקייט, דאָס הייסט, זי וועט זיך אַנטוויקלען אין דער ליניע פֿון דייטש, וואָך רים שוין יעצט קאָן יעדער דייטש, וועלכער האָט קיינמאַל קיין אידיש ניט געהערט, אין אייניגע שטונדן אָנהייבן פֿאַרשטיין אַ אידישן בוך און אַרטיקל; העכסטנס וועט אים בלייבן פרעמד דאָס ביסל לשון-קודש'דיגע ווער-טער, וואָס זייער נאַציאָנאַלער גלאַנץ ווערט שוין אָפֿגעבלאַקט.

ווי ווייט וואָס מאָדערנע אידיש דערנעהענט זיך צו דייטש, וויל איך דאָ דעמאָנסטרירן דער-מיט, וואָס איך וועל גענענאיבערשטעלן די ער שטע זייט פון ד. ה. זשיטלעוואַסקי'ס פֿראַגראַם אַרטיקל וועגען דעם אויפֿעוואַכטן, דאָס נייע לעבן" אין דעם אידישן טעקסט מיט מיין דייטשער איבערזעצונג. דער אידישער טעקסט פון דעם זשורנאַל פֿאַר טעאָרעטישן אידישיזם לעזט זיך ווי פֿאָלגט:

די הויפטאויפגאבן פון דאס נייע לעבן וועלן זיין:

א) די טעאָרעטישע און פּובליציסטישע באַלייכטונג פון די כּאַציאָלע און באַזונדערס כּאַציאָליסטישע פּראַז-בלעטע פון דער היינטיגער צייט.

ב) די ווייטערדיגע אַנטוויקלונג, לייסערונג און קריי-טישע אויסטייטונג פון אונזער קולטור אין אלע אירע

פארטען און דערהויפּט פון דער לייסערטור אין דער אידישער שפראך.

די גרויסע ענדערונגען אין דער וועלט'ס כּאַציאָלע ווירקלאַכקייט, וועלכע זיינען פֿאַרנעקומען און קומען פֿאַר אין אונזער צייט, באַטייטן דעם איבערנאָנג פון דער כּאַציאָליסטישער צו אַ כּאַציאָליסטישער אַרדונג. די דאָזיגע גרויסע און באַדייטונגפֿולע איבערנאָנגעצייט מאַכט שטראַכער די אַלטע און רוקט אַרויס גאר נייע פּראַכ-לעסען פֿאַר דעם אלטעצייגע און אויף דעם אידישן כּאַ-ציאָליסטישן נעראַק. דעריבער פון ווייטער געפֿירט ווערן די רעוויזיע פון אלע כּאַציאָליסטישע און כּאַציאָלפֿאַר-ליטישע לעדער, ווי אויף פון זייער אַנווענדונג אין דער אידישער ווירקלאַכקייט, — די רעוויזיע, וועלכע עס האָט אַנגעהויבן. דאָס נייע לעבן" (אונזער דער רעדאַק-ציע פון ד. ה. זשיטלעוואַסקי, אין די יאָרן 1908—1913.

די אַבסטראַקטע פֿאַרמולעס פון דעם ביאָאָדערניו כּאַ-ציאָליזם מוזן אַננעפֿילט ווערן מיט אַ לעבנדיגן אינהאַלט; קלאַרקייט מוזן אַרייַנגעבראַכט ווערן אין דעם גרויסן כּכּוה, וואָס איז אויסגעוואַקסן צווישן כּאַציאָליזם און קאַסנויים; עס מוז אויסגעפֿאַרשט ווערן די ראַל, וועלכע עס קאָן גאַר בלייבן פֿאַר דער פּרוּוואַטער איניציאַטיוו אין דעם ווירטשאַפֿטלאַכן לעבן; עס מוז אַנאַליזירט און אָפּגעאַנאַלעט ווערן דער ווערט פון יענע נעראַקטן און פּראַקטישע פּראַוווּ. וואָס זייער ציל איז פֿאַרכייטן די פּאַליטישע פֿאַרמען פון דער סאַרענדער אַרמאַטאַטיע אויף די פֿאַרמען פון אַ כּאַוועטישער" פּאַרוואַלטונג; עס מוזן אויסגעפֿאַרשט ווערן די סיסטעם פון אַ כּאַציאָ-ליסטישן איבערזעך און קלאַר געמאַכט ווערן די ראַל און באַדייטונג פון דעם עקאָנאָמישן און פּאַרלאַמאַנטאַר-רישן קלאַסעקאַס, פון איין זייט, און פון אַ רעוואַלוציאָנערער דיסאַטור, פון דער אַנדערער.

אין אונזער אידישן לעבן מוז אַרויכענעשטעלט ווערן אין פֿאַרערגונג די אלע פּראַגן, וואָס זיינען פֿאַרכונדן מיט דעם רעדאַקלאַן איבערבו פון דעם אידישן כּאַציאָל-אַרנאַניום."

די דייטשע איבערזעצונג דערפון איז בזה הלשון:

די האפטאויפגאבן דעם נייע לעבן" ווערען זיין:

1. די טעאָרעטישע און פּובליציסטישע בעלייכטונג דער כּאַציאָלע אונד בעזאָדערס דער כּאַציאָליסטישן פּראַבלעמע דער היינטיגן צייט.

2. די ווייטערע אַנטוויקלונג, לאַסערונג און קריי-טישע ערקלערונג אונזערער קולטור אין אלע אירע פּאַר-טען און בעזאָדערס דער לייסערטור אין דער אידישן שפּראַך.

די גראַכען ענדערונגען אין דער כּאַציאָל ווירקליכ-קייט דער וועלט, וועלכע פֿאַרנעקאַמען זינד און אין אונזערער צייט פֿאַרפֿולען, באַדייטען דען איבערנאָנג

אין נאך א העכערער מדרגה. דיעזע מעלות פון איריש לנבי העברייאיש ווארטן נאך אויף א טעארעטישע באגרינדונג, וואָרדן די פאָר גע' דאנקען, וועלכע זיינען מכה דעם ארויסגעזאָגט געוואָרן, זיינען דערווייל נאָך ניט קיין באַגרייכ' דונג. מיכטיש און מעטאָפיזיש וואָלט אָבער אזא דערשיינונג געווען אַ מערקווירדיגער וואונ' דער. וואָרדן, ווי באַמת, איז עס דענקבאַר, דאָס אַן אַנטליענע שפראַך, וואָס איר גאַנצע נאַציאָ' נאַלע אָריגינאַליטעט שטאַמט פון איר נאַציאָ' נאַל, אין אונזער פאַל, העברייאישן יסוד, זאָל זיין אין איר ניכט און כאַראַקטער מער נאַציאָ' נאַל, אירער די אָריגינעלע נאַציאָנאַלע שפראַך גופא ?

ווייל שפראַך איז ניט נאָר אַ טעכנישער מיט' טיילונגס־מיטל, ווי בלינדער ראַציאָנאַליזם מיינט עס ביי אונז, נאָר אַ קונסטווערק, אפּשר דאָס העכסטע קונסטווערק, געשאַפן פון קאָ' לעקטיווי־נייטט אין מיט' פון יאָרטוויגטער, און דעריבער קאָן דאָס אורטיילן איבער שפראַכן קיינמאַל ניט פלייסן אין דעם שטראָם פון קליי' גער לאַגי. אזוי ווי אין דער קונסט, איז אויך אין דעם שפראַך־קאַמפּ פאַר דער עמאַציאָן פאַ' ראַן מער פּלאַץ און באַדעכטיגונג, ווי פאַר דעם טרוקענעם פּשט. מען מוז דערפאַר די דיסקוסיע וועגן דער שפראַך גופא איבערטראַגן אויף דאָס אַנדערע פּעלד, וואו די שפראַך טרעט אויף אין איר העכסטער שטאַרקייט, אין איר קאָנקרע' טער בילדלאַכקייט, אין איר גאַנצער שאַפּנדער אייגנאַרט, אויף דאָס פּעלד פון פּאָעזיע. פאַר' גלייכנדיג די אירישע פּאָעזיע מיט דער העבריי' אישער פּאָעזיע, קריגן מיר אייגנמלאַך אויך דעם אורטייל מכה דער קראַפט, דער נאַציאָנאַליקייט און דער צוקונפּט פון איריש און העברייאיש. און עס איז מערקווירדיג, דאָס דאָס איר' שע פּאָלק פון פּאָעזיע און מוזיק, דאָס פּאָלק פון תּהלים, האוּינו, יהודה הלוי, ביאַליק, שניאור האָט אין זיין אומגאַנגס־שפראַך איריש ניט געשאַפן קיין פּאָעזיע, קיין עכטע, ערשיטערנדע, געשטאַלטענדע פּאָעזיע. דער רעאַנג און דער רצון צו פּאָעזיע איז ביי דעם אירישן פּאָעטן פּאָלק אומגענדלאַך, און קיין ליטעראַטור האָט

אפּשר ניט צו באַווייזן אזוי פיל פּאָעטישע פּאַר' בונג און כּונה, ווי די אירישע. אָבער פּאָעטן וויינען אין איריש ניט אויפגעשטאַנען. קיין איינציג פּאָעטיש בילד, קיין איינציג פּאָעטיש וואָרט, קיין איינציגע דיכטערישע חכמה איז ניט פאַרברייבן פון דער גאַנצער אירישער פּאָ' עזיע. די גאַנצע אירישע פּאָעזיע איז אויפגע' בוט מיט'ן שכל און פּאַרשויונגס־מיט'ן ווינט. זאָל מען אַנרופן א י י אירישעם געדיכט ווייניגסטנס, וואָס איז מיט זיין נאָמען אַפילו געבליבן אין זכרון פון פּאָלק, איין פּערז, וועלכן מען לעזט און מ'חור'ט איבער און מ'פאַרגעסט ניט, ווייל עס איז געבאָרן מיט דעם רוח הקדש פון אייביקייט. אָט דאָס איז די וואַרונג און די שטראַף אויף אַ שפראַך, וועלכע אַ פּאָלק האָט ניט געבאָרן אין היסטאָרישע חבלי לידה ויצירה, נאָר האָט זי אַנטליען אין דער פּרעמד און באַנוצט אין זיין הילפּסלאָזיקייט, שטענדיג פילנדיג אין גרונט פון זיין נשמה, דאָס עס איז פאַרראַט, פאַרראַט פון דער שפּחה אַנטקעגן דער נבירה, פון דער פּרעמדער פּאַרם אַקעגן דעם עכטן נייסט. וואָלט ווירקלאַך אויפגע' טראַטן אַן עכטער פּאָעט אין איריש, וואָלט ער זיך געפּילט אזוי איינזאַם, ענן אין פּרעמד אין דער אירישער שפראַך־פּאַרם, אזוי אָפּגעשאַפּטן פון דעם אייביגן פּאָלקס־שרש, אזוי פאַרשווערט און פאַרפּענטעט פון אַן איידקאַלטן שפראַך־ קולטורעלן ארום, דאָס זיין גרעסטע דיכטונג וואָלט נאָר געקאָנט זיין דער צער און יאָמער מיט זיך זעלבסט, מיט זיין שפראַך און זיין פּאָלק און זיין האָפּנונג.

ווי עס איז שוין פריער דערמאָנט געוואָרן, איז די אירישע שפראַך פליסנד אין אירע יסודות. זי איז אַמאָל אין איר ערשטער אויפ' טרעמונג אין דייטשלאַנד, געווען כמעט כלו דייטש אין וואָרט און אין פּאַרם אַפילו, מיט העברייאישע אותיות און קאָפיטאַל העברייאישע ווערטער פאַר נייסטיג־מאַדאַלישע באַריפּן. זי איז געוואָרן גוואַלטיג העברייאירט אין איר קלאַסישער שאַפּונגס־צייט, אין דער אַטמאָספּע' רע פון תורה און לערנען, אין די סלאַווישע לענדער. אָבער יעצט, בשעת איריש וויל ווערן

אין דער נאציאָנאַלער אידישער קולטור. דער נאָלדענער פּאָדים פון דער אידישער קולטור זאָל אפּשר און אינהאַלט ניט איבערערסן ווערן, אָבער די שפּראַך־פּאַרם זאָל זיין די אידישע, וועלכע איז ניט מינדער־ווערטניגער ווי די העברייאישע.

דאָס אלײן וואָלט אָבער געווען אַ נאַנץ אומגעניגנדר ארגומענט געגן העברייאיש. אויב אידיש און העברייאיש זיינען גלייכווער־טיג, און אידיש קען אָנזאָגן און ארייננעמען העברייאיש דורך די איבערזעצונג, אז דער פּילאָזאָפּישער גרונד געגן העברייאיש און פאַר אידיש צערוענע און צעשוואמען. דאָן האָט די איראַציאָנעלע ליידנשאפט פון דעם העברייער פאַר זיין העברייאיש און געגן אידיש געדאַרפט מכריע זיין אין די אויגן פֿון אידיש־שיכט פאַר העברייאיש. אויב דער אידישיסט האָלט העברייאיש אַלס שפּראַך ניט ערנער ווי אידיש, האָט ער געדאַרפט מסכים זיין אויף העברייאיש, זעענדיג דעם פּאַטאָס מילי־טאנס פון דעם העברייאיש, אנטקעגן וועלכען דער אידישיסט קעמפט העכסטנס מיט'ן קאַלטן סאַרקאַזם. דאָס וואָס אידיש איז פאַר דאָן און העברייאיש איז נאָך אַלץ, הייסט עס ניטאָ, איז נאָך דערוויל קיין אַרגומענט ניט, וואָרום מיר שמעסן דאָ נאָך אַלץ זיך באַוועגנדיג אין דער מלוכה פון דער אידישע און מיר האָבן נאָך די הייליגע ליבע ערד פון דער רעאַל־פּאָליטיק ניט באַטראַגטן. אפּשר אז מיר וועלן געפינען דעם אמת אין דער אידישע, וועט אונז גאָט ווייטער ביישטיין, ווי ער טוט שטענדיג דעם נס צו זיינע מאַמנים, און די אידישע וועט נאָר ווערן ווירקליכקייט און די געשטאַרבענע רעאַל־פּאָליטיק וועט זיך שעמען כּבושת גב.

אַלאַ וואָס מוז דער אידישיסט זיין איבער־זייגט, דאָס אידיש איז אַלס שפּראַך העכער ווי העברייאיש און פאַר דעם אויסדרוק פון דער אידישער נאַציאָנאַלער קולטור אויך מער פּאַסיג. ווי טיף אַרנאַניש העברייאיש זאָל ניט זיין פאַרקניפט מיט דעם אידישן קול־טורנייכט, איז אידיש, הייסט עס, פאַרבונדן

טאָר, דער אַסימילאַטאָר מחוץ למחנה, גער שטימט פאַר העברייאיש, דער אַקטיווער אַסיר מילאַטאָר פאַר אידיש. ווי גלייכנולטיג דער אַסימילאַטאָר, וועלכער שטייט און ווירקט צווישן אירן, זאָל ניט זיין צו אידיש, פאַלט דאָך אויף זיין אידיש ניט קיין שום חשד פון נאַציאָנאַליזם, בשעת העברייאיש איז דאָך כלל נאַציאָנאַליזם. פאַרקערט איז די שמעלונג פון דעם אַסימילאַטאָר מחוץ למחנה צו דעם ענין אַ ריינ־אַקאַדעמישע. ווי אונזירדיג פון איר דיין שטאַנדפּונקט זיין פּסק'נען זאָל ניט זיין, קען דאָך האָבן זיין אורטייל אַ קולטורעלן און קינסטלערישן ווערט. עס מוז דאָך עפעס ליגן אין אידיש און העברייאיש וועלכסט, ווען דער רשע דער אַסימילאַטאָר, וועלכער איז דאָך אַפּטמאַל גאָר אַ חכם מחוכם, פּסק'ט פאַר העברייאיש.

אַנדערש איז די סטראַטעגיע פון דעם נאַציאָנאַלן אידישיסט געגן העברייאיש. עס איז ניט קיין אַנגריף, נאָר אַ מיספּאַרשטענד־ניש. עס איז אַ דיסקייע, וואו בידע צדדים זיינען מסכים אין געוויסע ערשטע פרעמיסן, קענען זיך ניט פאַרשטענדיגן אין דער אָפּשאַר צונג פון אייניגע טאַטאָזשן, און פאַלן סוף כל סוף אריין אין דעם אויבן שטרייט צווישן אירעאַליזם און רעאַל־פּאָליטיק.

דער אידישיסט גייט אָפּ אַ שטיק וועג צוזאַמען מיט דעם העברייאישט. ער וויל אַ נאַציאָנאַלע שפּראַך פאַר דער אידישער קול־טור אין דעם נאַציאָנאַלן לעבן, אָבער דיזע שפּראַך דאַרף זיין די צופעליגע אידישע שפּראַך, וועלכע די פּאָלקס־מאַסן געברויכן טיילווייז אין אונזער צייט. דער ערשטער און לעצטער פּרינציפּיעלער טעם פון אידיש־שיים קען אָבער נאָר זיין, דאָס די קולטור אין אידיש האָט דעמועלכניג נאַציאָנאַלן ווערט, קען אנטוויקלען דיזעלביגע שאַפּנדע גייסטיגע פּאַטענצן, ווי די קולטור אין העברייאיש. דער אידישיסט קען כּוודה זיין אין דער גאַנצער אָריגינעלער גרויס פון דער העברייאישער קול־טור און אירע שאַפּונגען און קען וועלן זיי ארייננעמען אין דער אידישער איבערזעצונג

גרונט־פרינציפן פון א צוקונפֿט־בנין: די „ניוטווענדיקייט“, ווי א יסוד, און די „פריי הייט“ ווי אן איבערבויו.

לאַמיר זיך דעריבער ווענדן צו דעם אַנאַ־ליז פון יענע שטעלן, און אויפהויבן דעם פּאַר־דאָרט, וואו דער געניאַלער סאָציאַליסטישער דענקער האָט אים געמוזט לאָזן פאלן פון זיינע הענט.

דאָס האָפֿן מיר צו טאָן אין דעם נעקסטן פּאַרענדיגט, — ווייט ער אָן אויף צו וויי־אַרטיקל־

איר קיין מניעות פאר דעם ארינוואקסן אין א העכערער קאָמוניסטישער אָרדנונג.

ס'ווייזט אויס, אז אויף קארל מארק האָט געשפירט די ניוטיקייט פון אזא סאָציאַליס־טישקאָמוניסטישער אָנהייב־ספּאַרם טישקאָמוניסטישער אָנהייב־ספּאַרם. אין דעם סוף פון דעם דריטן באַנד פון זיין „קאפיטאַל“, וואו ער זוכט צונויפצואוועבן אין איינעם אלע איינצלענע פעדים פון זיין פּאַרשן, — א פּאַרזוך, וואָס איז ליידער געבליבן ניט פּאַרענדיגט, — ווייט ער אָן אויף צו וויי־אַרטיקל־

דר. נ. סירקין.

נאַציאָנאַלע קולטור און נאַציאָנאַלע שפּראַך.

2.

די נויטן פון דער פּאָלקסמאַסע, די מאטער־יעלע און די קולטורעלע נויטן, האָבן באשאפן די אידישע ליטעראטור און דערהויבן די שפּראַך, אָבער די פּאַרשפּרייטונג פון דער ארומיגער רייכער קולטורעלער שפּראַך וועט ארויסשלאָגן דעם זעגל פון דעם אידישיסטישן שיפּל. העברייאיש אָבער איז א פרייער נאַציאָנאַלער אַקט. דער אַסימילאַטאָר ראנגלט זיך אָבער געגן די פרייע אידישע נאַציאָנאַלע אידיע.

למען האמת בנוגע צו די אַסימילאַטאָרן מהויז למחנה, מוז געזאָגט ווערן, דאָס זיי האָבן אין גרונד אַ פּאָזיטיווערע באציאונג צו העב־רייאיש איידער צו אידיש. יעדער אידישער ענין איז ביי דעם פרעמדן אידישן אַסימילאַטאָר טאָר ביים בורזשואַזנעם אַקוראַט ווי ביים סאָציאַליסטישן, אָן אויסלענדישע פּראגע, וועלכע איז אים ניט גוגע. אָט דאָרטן ביי אידן גייט עפעס אָן א מחלוקת מכת אידיש און העברוי־איש, אין ער, דער יויטיגער פּאַסיווער אַסימילאַטאָר פּסקנ'ט פאַר העברייאיש. אויב מען וואָלט געמאַכט א רעפּערענרום ביי אלע אידן, אַסימילאַטאָרן איינגערעכנט, וועגן אידיש און העברייאיש, וואָלט דער פּאַסיווער אַסימילאַטאָר

פון צוויי זייטן ווערט דער העברייאישן באַמבארדירט. אָבער בשעת די סטראטעגיק פון איין זייט איז א זיכערע, אן אָפּענע און צילעוועט אין דעם רעכטן האַרץ פון העכער־איש, האָט די סטראטעגיע פון דער אַנדער זייט א סף קרינסמוזיק און טרומפּיווען־שאַל, אָבער צו דעם בלוטיגן שום האָט זי ניט קיין מוט. זי קען ניט טויטן נאָר פּאַרוואַנדן. אָבער עס גייט איר ווי יענעם מיטאָלאָגישן העלד, דאָס דער שפּיו, מיט וועלכן זי פּאַר־וואַנדעט, בריינגט אויף די היילונג.

דער אַסימילאַטאָר, וועלכער שטייט אויף דער אידישער ערד, — דער אַקטיווער אַסימילאַטאָר אין געגנזאין צום פּאַסיוון אַסימילאַטאָר, וועלכער שטייט מחוץ למחנה, — איז געגן העברייאיש, ווייל אים איז שטאַרק ניט צום האַרצן יעדע פּאַרם פון אידישן נאַציאָנאַל־ליום. אידיש איז א נאַציאָנאַלע פּאַרם, וועל־כע ווערט אנטשולדיגט דורך רעאַל־פּאָליטיק. רעאַל־פּאָליטיק האָט אידיש געבאָדן, דורך רעאַל־פּאָליטיק וועט אידיש ארויסלאָזן זיין נשמה. דערמיט אנטשולדיגט זיך און באַר־איגט זיך דער אַסימילאַטאָרשער אידישיס־

פרינציפן, דעם ריינסקאציעאליסטישן און דעם ריינקאמוניסטישן. דעמאלט קומען מיר צו דעם רעזולטאט, אז קיין איינער פון זיי קאן אין זיין ריינקייט ניט זיין אונזער ענדזציל; דאָס הייסט, אז ניט דער ריינער סקאציעאליזם, ניט דער ריינער קאמוניזם קאנען ניט זיין דער ב ו י - פ ר י נ צ י פ פאר א נייער געזעל־שאפט, אויב א סקאציעאלע רעוואָלוציע זאָל דורכגעפירט ווערן אין א ו נ ז ע ר צייט, כיו דער איצטיגער מדרגה פון די פראָדוקטיוו קרעפטן און מיט דעם איצטיגן מהות מענטש.

דער ריינער סקאציעאליזם אין זיין פּרודאָנ־שער געשטאלט, וואָס האָט אזוי באַצויבערט די סקאציעאליסטישע וועלט, אז אויך אַ קארל מאַרקס איז אַ צייט געשטאנען פאַר אים אויף די קני, וויל אָפּשאַפן די עקספּלאַנאַציע פון דער אַרבעט, וויל אָפּהיטן, ווי אַ שוואַרצאַפּל פון אויג דאָס העכסטע מענטשלאַכע גוט, די פּרייהייט צו אַרבעטן וואָס, ווען און וויפּיל איינער וויל. אָבער בּויענדיג אַלץ אויף דער פּראָדוקציע פון סחורות פאַר'ן מאַרק, מיט זיין קאָנקורענץ און מיט זיין פּולן פּרוּוואַטאָייגני־טום, באַשאַפט ער ניט קיין נע ז ע ל־שאַפּט אַל אַכע נאַר אַ נט יע ס פאַר איינעמל'ס עקאָנאָמישער עקסיסטענץ, און דערלִאָזט אויף אזא אופן אומבאַריט אַ צו־שטאַנד פון עקאָנאָמישער אומזיכער־קייט, וואָס מוז פירן אָדער צו דעם ווי־דעראויפּבוי פון קאפיטאַליזם און עקספּלאַנאַציע, אָדער צו דעם איבערגאַנג אין אַ קאָמו־ניסטישע לעבנס־פּאָרם.

דער ריינער קאָמוניזם אין זיינע העכ־סטע פּאַרמען, ווי זיי זיינען דורכגעטראַכט געוואָרן פון אַ לאַוי בלאַן, אַ קאַרל מאַרקס, אַ קראַפּאַטקין, וויל אונז געבן ניט נאָר די העכסט־מעגלאַכע פּרייהייט, ווי פּרודאָן, נאָר אויך די העכסט־מעגלאַכע גלייכקייט (גלייב־ווערטיקייט) און די העכסט־מעגלאַכע פּאַרזי־כערונג פון דעם אינוודואַל־באַזיין. אַט־דער פּאָלקאָמענער פּרייהייטלאַכער קאָמוניזם איז באַמט דער העכסטער אירעאַל, ביז צו וועלכ־ן

דער איצטיגער מענטשלאַכער גייסט האָט זיך געקאָנט דערטראַכטן. אָבער זיין פּאַרבאָדינג איז — די אומגעהויער הויכע אנטוויקלונג פון פּראָדוקטיווקרעפטן און אַ געשטייגערטע עטישע קולטור, צו וועלכער דער איצטיגער מענטש איז נאָך ניט דערנאָנגען. אזא קאָמו־ניזם קאָן אונז איצטער ניט דינען, ווי אַ ב ו י - פ ר י נ צ י פ פ, וויל ער איז דער א ו י ס ל אָ ז און ניט דער אָ נ ה י י ב פון אַ ריינ־אַרבעטאָרישער באַלאַבאַטישקייט.

אזא אָנהייב וואָלט געקאָנט געמאַכט ווערן מיט דעם בעלאַמי'שן צענטראַליסטישן צ ו ו א נ - קאָמוניזם, וויל ער איז די ניד־רינסטע ארט פון קאָמוניזם בכלל און ממילא געהענטער צו אונז און אינווערע אומשטענדן. איז אָבער די צרה מיט אים, וואָס ער איז פאַרבונדן מיט אַ גוואַלדיגן ב י ו ר אָ ק ר א - ט י ז ם; וואָס אין אים ווערט דער מענטש פּאַרוואַנדלט אין אַן אַרבעטס־מ אַ ש י ן; וואָס ער שניידט אָפּ די מעגלאַכקייט פאַר אַ שנעל־עכטישן פּראָגרעס און ממילא שאַפט ער אָפּ דעם שאַנס, מען זאָל זיך ד ו ר ד אים קאָנען דורכרייסן צו אַ העבערער פ ר י ו ה י י ס ל אָ ז - קאָמוניסטישער לעבנס־פּאָרם.

לידער האָט נאָך די דענקענדע מענטש־הייט ניט אַריינסגעבראַכט קיין אנדערע ריינע, איינהייטלאַכע בּו־פּרינציפּן, וואָס זאָלן שטרעבן צו דיזעלביגע צילן, וואָס דער סקאציעאליזם און דער קאָמוניזם. עס ווערט דעריבער קלאָר, אז דער אויסוועג פאַר א ו נ ז ע ר צייט דאַרף ליגן ערגענדוואו אויף אַ מיטל־וועג צווישן סקאציעאליזם און קאָמוניזם, ערגענדוואו אין אַ האַרמאָנישער צונויפּפאַסונג פון די צוויי פּרינציפּן—דעם בעלאַמי'שן צ ו ו א נ - קאָמוניזם מיט דעם פּרודאָנישן פּרייהייט־סקאציעאליזם — אָבער אזוי, אז זיי ביידע זאָלן פאַרלירן זייער איינווייטיקייט און ענגקייט און זאָלן, העלבעדיג דער געזעלשאַפט אין אירע ער־שטע אַרבעטאָרישע פּרוּוואַן, ניט שאַפן פאַר

ווען ער דארף דאָס שוין ניט, אָבער דעמאָלט פאַרוואַנדלען מיר אים אין אַן אייביגן עכד כנעני. האָט ער אָבער י ע א רעכט צו לעבן פון דעם אָנעזאמלטן און ניט צו אר- בעטן, דעמאָלט ווערן זיידער באשאפן פּריווי לעגירטע אינדיווידוען, וואס זיינען פטור פון דער געזעלשאפטלאַכער ארבעט.

(3) ועל כולם. אויב ס'איז אמת, וואָס דער סאָציאַליזם לערנט אונז, אז די ארבעט, די פיזישע און די גייסטיגע, דער שאפונג פראָצעס, איז ניט קיין קללה, ארויפגעוואָרפן פון אַ ביזן שיקזאל אויף אים, נאָר די וויכטיגסטע מענטשלעכע באַדערפניס; אויב ס'איז אמת, וואָס קארל מאַרקס לערנט אונז, אז „נאָר דער מ ע נ ט ש אַרבעט“, אז די „ארבעט איז דער ארויסווייז פון דעם מענטשלעכן לעבן“ דארף אַ גערעכטע מענטשלעכע געזעלשאפט זען צו געבן דעם מענטשן וואָס מער פ ר י י ה י י ט א י י ז ו י י א ר ב ע ט: כ י ז ה ב ל א ד ס, ווייל נאָר אין זיין פרייער ארבעט דריקט אים דער מענטש זיין אייגענע אינדיווידועלן מהות און קאָן געפינען די באַפרידיגונג אין זיין עקיסיסטענץ אויף דער וועלט. דער בעלאמישער קאָמוניזם אָבער, וואָס לייקנט דעם העכערן קאָמוניסטישן פּרינציפ פון „יעדער זאָל אַרבעטן וואָס, ווען און וויפיל ער וויל“, וואָס פ א ד ע ר ט פון יעדערן אַ געוויסן סכום ארבעט פאר דער געזעלשאפט פאר דער נאנטיגער צייט פון איינעם לעבן; וואָס ב א ש ט י מ ט לכתחילה די דאָזיגע ארבעט לויט דער סטאטיסטיק פון אלעמענס באַדערפניס, קאָן באמת פאַרוואַנדלען די מענטשלעכע ארבעט אין אַ יאָך און אַ קללה און דאָס מענטשלעכע לעבן אין אַן אָפּקומעניש, אפילו מען זאָל דערביי האָבן קאשע אין פולע שיסלען און אזוי פיל שמאַליז אין דער קאשע, אז זי זאָל רינען איבער די ליפן.

נעמ'ס רעליגיעזן געוויסן? אָבער דעמאָלט נעמט שוין אויף זיך די געזעלשאפט צו באַשטימען, וואָס אַ מענטש זאָל דארפן און וואָס ניט, און רייסט זיך מיט אירע גראָבע שטיוול אריין אין די אינטימסטע און הייליגסטע איר בערלעכונגען פון דעם אינאיווידואם. די געזעלשאפט פאדירט דעמאָלט אינגאנצן איר מ ע נ ט ש ל א כ ון באַדאקטער און ווערט פאַרוואַנדלט אין אַ בירשטאָק. אָדער אפשר דערלויבן די רעליגיעזנלייביגע, זיי זאָלן, אין זייערע פרייע שטונדן, פראָדוצירן אלע זייערע רעליגיעזע ארטיקלען צוליב דעם אייגענעם פאַרברויך? אָבער דעמאָלט ריידן מיר דורך די פּרינציפיעלע גאַנצקייט פון דעם בעלאמיש'שן בנין, געבויט אויף דעם פּרינציפ פון דער קאָנטיקעווענטסטער גלייכקייט, וואָס לאָזט ניט צו, פאר קיינעם ניט, קיין איין שמץ פון אַ וועלכער עס איז פּריווילעגירטער שטעלונג. די געזעלשאפט האָט שוין דעמאָלט פּריווילעגירטע ש י כ ט, וואָס מען ארבעטן ניט נאָר פאר דער געזעלשאפט, נאָר אויך פאר זיך אליין און וואָס מען צונעמען פאר זיך אליין די פראָדוקטן פון יענער ארבעט.

(2) יעדער איינער באקומט יערלאך זיין חלק אין די אויסגעארבעטעטע ניטער. ער קאָן זיי אויפזעצן אין דעם יאָר אָבער קאָן אויך שפאָרן און זאַמלען (אין דער פאָרם פון געברויכטארטיקלען) אזוי, אז נאָך אַ פאָר יאָר אָפּשפּאַרעניש וועט ער זיין פאַרוואַרנט אויף זיין נאנצן לעבן און וועט זיך עקאָנאָמיש מיט בכלל ניט נויטיגן מער אין דער הילף פון דער געזעלשאפט און אין איר קאָמוניסטישער ארבעט. האָט ער אַ רעכט דערצו אָדער ניט? אויב ניט, וועלן מיר אים דארפן קאָנטראָלירן, ער זאָל דאָס ניט טאָן בשתיקה, און ווען ער האָט דאָס געטאָן, באַשטראַפן אים, אוועקנעמען זיין כשר-פאַרדינטן חלק, ד. ה. באַהאַנדלען אים, ווי אַ ו ר ו י נ י ג ע ר באַרעכטיגטן מיטגליד פון דער געזעלשאפט. מיר קאָנען אויך לאָזן אים זיין חלק און פאַרט צווינגן אים, ער זאָל גיין ווייטער ארבעטן, אפילו

ציען מיר דעם סך-הכל פון אונזער אַנאַליז פאר ב י י ד ע פונדאמענטאַלע בוי

קאנט מאכן קיין ברעקל אָנהויב, ווייל די געזעלשאפט, וואָס דאָרף אַרבעטן לויט די סטאַטיסטישע־עסטימעטע, שוין עקסטימירנדע באַדערפניסן, וואָלט נאָר ניט געגעבן דעם נויטיגן מאַטעריאַל אויף צו מאַכן דעם ערשטן עקס־פערומענט.

דער טעכנישער פראָגרעס מוז האָבן פאר זיך אַן אַטמאָספערע פון אַבסאָלוטער פּרייהייט, און פון אַבסאָלוטן באַזיג־רעכט אויף אַזעלכע מאַטעריאַלן, וועלכע ער מוז אַיבערפירן אין אַ גרויסער מאָס, ביז אים נליקט צו געפינען וואָס ער דארף. אין אַ פּרייען קאָמוניזם פון אַ קראַפּאָטיגן אָדער בלאַנשיט־מאַרקטישן טיפּ, אין אַ רייך סאָציאַליסטישער געזעלשאַפט, געבויט אויף פּראָדאָקציע פּרינציפּן, מוז די ערפינדער־שקייט געפינען נאָך רייכערע שאַנסן פאר איר אַנטוויקלונג, איידער אין אַ קאַפיטאַליסטישער. אין זיי, אין אַלע וואָלט דער ערפינדער געווען געשיצט פון יענער עקספּלואַטאַציע, וועלכע ער האָט איצטער אויסגעשטיין מצד דעם פינאַנסירנדן קאַפיטאַליסט. און אין אַ פּרייקאָמוניסטישער באַלאַבאַטישקייט וואָלט ער געקאָנט אַוועקגעבן דעם גרעסטן טייל פון זיין אַרבעט־צייט פאר זיינע עקספּערימענטן און וואָלט נאָך אויך ניט געדאַרפט צאָלן פאר דעם רוימאַטעריאַל, וואָס מוז ביי אים אַוועקגיין לאַיבור. ער וואָלט געמאָגן וואָס ער קאָן און וואָלט גענומען וואָס ער דאַרף, ד.ה. — אויף די העכסטע שטופּן פון דער געזעלשאַפט־אַנטוויקלונג — וואָס ער וויל.

ניס אַזוי אין אַ בעלאַמישער געזעלשאַפט. דאָ מוז יעדעס נאַנצע אַרבעט־קראַפט נאָר מירט ווערן דורך די גויטן פון דער שוין עקס־סטימירנדער פּראָדוקציע, כּדי צו באַפּרידיגן די שוין־עקסטימירנדע לעבנס־באַדערפניסן. קיין יחיד און קיין גרופּע קאָן ניט פּראָדוצירן אויף זייער אייגענער אַהריות און ריווקע, לויט זייער אייגענעם ווילן און פּאַרשטאַנד. דער טעכנישער פּראָגרעס מוז דערביי אַדער פּאַרליאָוערט אַדער דערשווערט ווערען אַזוי אומגעהויער, אַז

די געזעלשאַפט וואָלט נאָר קיין שאַנסן ניט געזעלשאַפט, וואָס אויפצוהויבן זיך אויף יענער הויך אין דעם פּרט פון פּראָדוקטיווקרעפטן, וואָס זאָל מעגלאַך מאַכן דעם איבערגאַנג צו פּרייקאָמוניטישע לעבנס־פּאַרמען.

דאָס אַליין איז שוין גענוג, אַז אַ מאַדערנע סאָציאַלע רעוואָלוציע, וואָס דאַרף קודם כל טראַכטן וועגן אַ העכערער מדרגה פון פּראָדוקטיוויטעט, זאָל ניט טאָרן אָנהויבן בויען איר באַלאַבאַטישקייט מיט אַ קאָנסעקווענטער דורכפירונג פון דעם בעלאַמישן פּרינציפּ, ווי דאָס האָבן געוואָלט טאָן אין רוסלאַנד בוכאַרין און זיינע חברים.

עס זיינען אָבער דאָ נאָך אַנדערע טעמים, פאַרוואָס דער בעלאַמיזם, וואָס אויף דעם ערשטן בליק זעט ער אויס צו זיין אַזוי פּראַקטיש און אַזוי צוגעפאַסט גראַד צו דעם איצטיגן מצב פון דער מענטשאַכער אַנטוויקלונג, זאָל ניט טאָרן ווערן אונזער געזעלשאַפט־לאַכער אידעאַל. אויס־צורעכענען זיי אַלע, וואָלט ביי אונז פאַרנומען צופיל פּלאַץ. אָבער אייניגע וויכטיגע דעם פון זיי מוזן דאָ לפּחות קוקירט ווערן.

1) צווישן די באַדערפניסן, וועלכע די סטאַטיסטיק דאַרף אויפנעמען, געפינען זיך אויך אַזעלכע, וואָס טראָגן אַ ריינ־אינדיווידועלן כאַראַקטער, אין וועלכע ניט אַלע קאָנען זיין פאַר־אינטערעסירט און וועמעס ווערט פאר דער געזעלשאַפט, ווי אַ גאַנצעס, איז אויך פון אַ צווייפּל־האַפּטן כאַראַקטער. אַהערצו געהערן אַזעלכע ערנסטע זאַכן, ווי די אַרטיקלען און בנינים פון די רעליגיעזע קולטן (קירכן, מעט־שעטן, בתי־מדרשים, טליתים, תּפילין, צלמים, געבעט־ביכער, א.א.וו.) ווי זאָל זיין מיט זיי? זאָלן אויך אַטדיג באַדערפניסן אריינגע־נומען ווערן אין חשבון און יעדער איינער זאָל זיין מחויב צו אַרבעטן אַן איבעריגע צייט, כּדי אויך זיי זאָלן באַפּרידיגט ווערן? אָבער דעמאָלט צווינגען מיר אַרויף אויף מענטשן אַן אַרבעט, וואָס גייט לנמדי אַנטקעגן זיין אינווייניגסטער איבערצייגונג! אָדער זאָל די געזעלשאַפט בכלל פאַרווערן די פּראָדוקט־ציע פון אַרטיקלען, וואָס גייען להיפּוך צו איי־

פאר'אמח'ט דורך א סך בולט'ע פאקטן אויס דער געשיכטע פון דער מענטשלעכער קולטור. דער נייכטיגער פראצעס אין וויסנשאפט און פילאָסאָפיע האָט אין דער צייט פון דעם מיטל־אַלטער ניט געקאָנט מאַכן קיין איין ערנסטן שריט פאַרויס, כל זמן די אינדיווידועלע טע־טיקייט אין זיי איז ניט געווען אַכפאַלוט פריי און האָט געמוזט אנערקענען די קאָנטראָל פון דער קירכלעכער אויטאָריטעט איבער זיך. פון דער אַנדער זייט זעהן מיר, אַז געניאלע טעכ־נישע אויפטראַונגען האָבן געמוזט אויסשטיין שווערע נסיונות ביז זיי האָבן געפונען די זייער קליינע, אָבער נייטיגע צאָל מענטשן, וואָס זיי זענען **מרוצה צו נעמען אויף זיך די רי־זיקע פון די נייע אונטערנעמונגען.**

וויפיל איז דאָס קאָלומבוס אויס־געלאַכט געוואָרן, ביז אים האָט זיך איינגעגעבן צו געווינען דעם צוטרוי פון אַ פאַר נויטיגע און מעכטיגע יחידים, וואָס האָבן אים געגעבן די מעגלאַכקייט דורכצופירן זיין רייזע! און מיינט ניט, דאָס איז געשען דערפאַר, וואָס די קאָלומבוס האָט געלעבט אין אַ צייט, ווען דער „פּינכטערער“ מיטלאַלטער האָט נאָך געהאט די גרעסטע שליטה אויף דער גרעסטער צאָל מוחות. פּרינציפיעל די אייגענע זאך האָט זיך אָפּער־שפּילט מיט דער ערפינדונג פון דעם דאַמף־שיף, שוין אין אונזערע מאָדערנע צייטן. ווען נאַפּאָלעאָן דער גרויסער, אפּשר דער גרעסטער גאון אין די ענינים פּונ'ם פּראַקטישן פאַר־שטאַנד, האָט צום ערשטן מאַל דערזען די אומ־געלומפערטע פּאַרזענליכע, וואָס האָט געפּאַסט מיט אירע אָפּטעמס די וואַסערן פון דער טעכע, האָט ער גלייך מיט זיין פּראַקטישן שכל אַרויס־געטראָגען דעם גזר דין, אַז דאָס איז גאַרנישט ניט ווערט און אַז דערפון קאָן גאַרנישט אַרויס. וואָלט אין די צייטן פון קאָלומבוס און אין די צייטן פון פּולטאַנען שוין געהערשט אין לעבן אַ בעלאַמי'שער קאַמוניזם, וואָלט קאָלומבוס גאַנץ זיכער ניט געפונען די נוי־טיגע הילף, ווייל די מאַיאָריטעט וואָלט באַ־טראַכט זיינע געדאַנקען פאַר ריינע משוגעות, און די דאַמף־שיפּעריי וואָלט אַפילו ניט גע־

אַרויסגעוויזן פאַר דער קלינגסטער און גליק־לאַכסטער מאַראַלישער המצאה אין דער וועלט, ווען זעלע מענטשן וואָלטן מיט אַמאָל געוואָלט אָדער געקאָנט אויספּרובירן אים אין לעבן אין אַ משך פון אַ פאַר דורות. זיי האָבן דאָס אָבער ניט געוואָלט אָדער ניט געקאָנט. לינט זיין טווינגט ער היום, אַז אומפּאַיאַנע אַרום צו טאָן דעם מאַראַלישן פּראָגרעס אפילו אויף אַ האָר פאַרויס. און דאָס אייגענע איז מיט פּוריע'ס, פּאַלאַנסטערס" און אַלע אנדערע סאָר־צואַלע „אויטאָפּיעס“. זיי וואָלטן אפּשר ניט געווען קיין „אויטאָפּיעס“, ווען זיי וואָלטן גע־וואונען אַלעמענס ווילן, אָדער ריכטיגער: ווען זיי וואָלטן ניט געמוזט אָפּהענגען פון אַלעמענס ווילן.

מאכט מען אויך די אויפטראַונגען פון דעם טעכנישן פּראָגרעס פאַר אַ קולטור־זאך, אויף וועלכער דער גאַנצער קהל איז דער דעה־זאָגער, קאָן זייער גרינג טרעפן, אַז קיין ער־פינדונג וועט ניט אַרויסגיין פון איר „אויטאָ־פּיסטישן“ מעמר. און אויב דער ערפינדער זאָל בריינגען דעם עולם דערצו, עס זאָל געמאכט ווערן אַן עקספּערמענט, און אויב דער פּראַווי־זאָל זיך דערביי ניט איינגעבן (און ווי מיר האָבן געזען איז דאָך די וואַרשיינלעכקייט, אַז דער ערשטער פּראַווי־זאָל זיך טאַקע ניט איינגעבן) איז אַ סוּב־אָד־עק צו דער גאַנצער אידיע אויף יאָרן און יאָרן.

איקאַר, דער יחיד, האָט געקאָנט צוקלעפן קינסטלעכע פליגלען צו זיין גוה און זיך לאָזן פליען צו דער זון. איז ער גע'ניזויק'ט געוואָרן, אָבער די פּלייבעקשאַפט האָט אַרויסגערופן ווייטערע איקאַר'ס, וואָס וועלן שוין זיך דער־שלאָגן צו זייערס. וואָלט אָבער איקאַר געווען אַ מיטגליד פון אַ בעלאַמי'שער „איקאַריע“, וואָלט ער גאָר קיינמאַל ניט געקומען צו זיין עקספּערמענט; ווייל „איקאַריע“ האָט — אויב איר ווילט — גאָר קיין רעכט ניט צו פאַרשווענדן קהל'שע גוטס אויף ריזיקאַלישע פּראַוויזן, וואָס ווער ווייס וואוהין זיי וועלן פירן. אַמדי ריין אפּראַריישע באַטראַכטונג ווערט

פון אן אָפּפּלייב. מיינער ערפינדער ברעכן זייערע מוחות אויף נייע המצאות, און נאָר אַ קליינער פּראָצענט פון זיי דערלעבט די גדולה פּאַטענטירט צו ווערן. טויזנטער פּאַטענטן וואָלנערן זיך אין די שוּפּלאַך און טייִש־קעמט לאַך און נאָר אַ קליינער פּראָצענט פון זיי גע־ פינט דעם נויטיגן קאַפיטאַליסט, וואָס זאָל ריי זיכרן מיט זייער פּאַרווירקלאַכונג. הונדער־ מער פּאַרווירקלאַכטע המצאות קומען אויפֿן מאַרק, אָבער נאָר ווייניגע פון זיי האָבן אַ קיום. און אַטְרִי ווייניגע, די אויסדערוויילטע פון גרויסע מחנות, טרייבן דאָס די רעדער פון דעם טעכנישן פּראָגרעס.

פרענט זיך איצטער די גרויסע שאלה: צי קאָן אזא טעכנישער פּראָגרעס, וואָס איז על פי זיין אינווייניגסטער טבע פאַרבונדן מיט אינדיווידועלן איינפאַל און פּרעזענלאַכער איר ניציאָטיוע, נאָך ווייטער אָנניין אין אַ גע־ זעלשאַפט, וואָס לעבט אויף בַּעֲלַ מִי־שֶׁ קאַמוניסטישע יסודות, וואו די נַגַּד צו אַרבעט פון יעדן איינעם איז נאָרמירט דורך די שוין־עקסיסטרירנדע באַדערפניסן פון דעם גאַנצן כּלל; וואו דער גאַנצער כּלל איז דער באַלעבאָס און דער איינציגער דעה־זאָגער אויף יעדן טראָפּן פּראָדוקטיווע ארבעט, וואָס דער איינלער דאַרף אַרויסגעבן?

שוין אַן אַפּריאָרישע־אַרעטישע באַגרינדונג מוז אונז פירן צו דעם רעזולטאַט, אז אין אזא געזעלשאַפט איז אזא פּראָגרעס שוּט אוממעגל־ לאַך. האָט איר שוין געטראכט וועגן דער שאלה: פאַרוואָס ניט דער טעכנישער, וויסנ־ שאַפּטלאַכער, קינסטלערישער און גייסטיגער פּראָגרעס בכלל אזוי שנעל און זיכער פאַרויס, בעת דער מאָראַלישער פּראָגרעס און דער סאָ־ ציאַלער שלעפּט זיך מיט אַזעלכע שנעק־טריט אָדער שטייט נאָר אויף איין אָרט? דאָס רוב פּאָרשער מיינען, אז דאָס איז שוין געבאָך אזא טבע ביי דעם מאָראַלישן און כּאָציאָלן צווייג פון דער מענטשלאַכער קולטור, זיי זאָלן אָדער ליגן פאַראַלזירטע אָדער זיך שאַרן פאַרויס מיט דער ניקסייט פון אַ שפּאַן אין טויזנט יאָר. אין בער אַמֶ'ן איז די דערפֿלערונג דאָ אַ

פּשוט'ע. טעכנישע, וויסנשאַפּטלאַכע און קינסטלערישע אויפּטאונגען קאָן אַ יחיד אָדער אַ גרופּע פון יחידים אויספירן לויט זייער איי־ גענער איניציאַטיווע און אויף זייער אייגענער אחריות. ווערן זיי דערביי צונויפגעבראַכן, לייזט דערפון קיינער ניט, אחוּז זיי. ניט מיט זיי איין זייער אויפּטו, ווערט ער געקרוינט פון דער עפּטלאַכער אנערקענונג, און „די וועלט“ מאַכט זיי נאָך. מאָראַלישע און סאָציאַלע אויפ־ טאונגען קאָנען אָבער ניט דורכגעפירט ווערן דורך יחידים אָן דער מיטאַרבעט פון דעם גאַנצן כּלל. איז דער אויפּטו אַ פּאַלשער, לייזט דערפון דער גאַנצער כּלל. איז שוין מחמת דעם אַליין דער כּלל זייער פּאָרויכטיג, און וויל ניין — מיט דעם אייגענעם ווילן — נאָר אויף אַ זיכערן בריק. זיכער אָבער פאַר דעם כּלל איז דאָס, וואָס ע ק ס י ס י ר ט ש ו י ן אין לעבן, און יעדע „נייס“ ווערט דעריבער באַ־ געגנט מיט אַ חשד.

טראַכט איך אויס, זאָגן מיר, אַ טאַש־ עראָפּלאַן, קאָן מיר קיינער ניט פאַרווערן אויפ־ צובויען אים און דערנאָך, צו דעכאָנסטרירן אים אויף אַלע גאַס־ווינקלעך, צו באַווייזן, ווי אזוי פון אַ פּאַר דרעטלאַך און שטייגנעס, וואָס איך שלעפּ אַרויס פון בוזים־טאַט, שמעל איך צונויף אין אַ תּוך כדי דיבור אַ פּלי־מאַשין, זען מיך אריין אין איר און פּלי. און ווער עס וויל, קויפט דאָס ביי מיר (אַ ניקל אַ שטיק!), און אין אַ פּאָר יאָר אַרום ווערט דאָס אַן אַל־ געמיינע קולטורעלע באַדערפניס, כּאָטש דער גרעסטער טייל עולם וועט אליין ניט פאַרשטיין, וועלכן קונציגן שכל איך האָב אָנגעווענדט אין מיינ חידוש־דיגער מאַשין.

אַרבעט איך אָבער אויס אַ נייעם פּלאַן פון אַ סאָציאַלער דעפּאַרס, אָדער אַ נייעם מאָראַ־ לישן פּרינציפּ, קאָן איך ניט באַווייזן זייער ווערט און טוינלאַכקייט, ביז אַלע מִי־ט־ מענטשן שטימען מיט מיר איין און פירן דאָס איין אין אַלעמענס לעבן. קריסטוס'עס מאָראַלישער פּרינציפּ צו ליבן בלב גנפּש דעם אַנדערן און צו לעבן נאָר פאַר אים און ניט אַ ברעקל פאַר זיך אליין, וואָלט זיך אַפּש־

מאביל-אינדוסטריע אין נאך ניט געווען ביכולת צו מאכן דעם אויטאמאביל פאר א מאסן-ארטיקל. ערשט איצטער ווערט זי דאס, און ערשט איצטער ווערט דער אויטאמאביל א מאסן באדערפניס ביז צו אַזאַ גראד, אז מען וויצלט זיך שוין וועגן דער צייט, ווען יעדער מענטש וועט געבוירן ווערן מיט אַ קלייניקן אויטאמאביל, וואָס וועט וואקסן אין איינעם מיט אים.

אורמפליען אין לופטן אויף עראָפּלאַנען אָדער צעפעליגען, איז נאָך ניט קיין עקאָנאָמישע גוט. ס'איז אמת, אז אין דעם משך פון דעם קולטורעלן לעבן איז אין דעם מענטשנ'ס נשמה שוין לאַנג אויסגעוואקסן אַ בעקשאפט ארומ צופליען אין לופטן ווי די פויגלאַך. דאָס באַ ווייזט די גרויכישע איקאר-לעגענדע, די אידישע אַלעקסאָנדר מוקרון לעגענדע און נאָך אַ גרויכע צאָל אַנדערע לעגענדן, גלויבונגען און פּאָלקס-מעשיות. דאָס פליען קאָן דעריבער — ביז צו אַ געוואסן גראד — באַטראַכט ווערן, ווי אַן „אַרגאַנישע“ באַדערפניס פון אַ ריין-מענטש לאַכער נשמה. אָבער אַטדי „אַרגאַנישע“ בענק-שאפט איז נאָך ניט געוואָרן קיין קאַנקרעטע קולטורעלע באַדערפניס, ווייל זי טעכנישע אינדוסטריע אין אַטידעס פאך איז נאָך ניט בכוח צו פּראָדוצירן דעם עראָפּלאַן ווי אַ מאַסן אַרטיקל. פאר אונזערע אויגן „פליט“ דערצו יענע אינדוסטריע, און ווען זי וועט „דערפליען“, וועט מען זיך וואונדערן, ווי אזוי מענטשן האָבן אַמאָל געקאָנט אויסקומען זיין אַן עראָפּלאַן.

מיר וואָלטן געקאָנט פאַרמערן אַטדי ביי שפּילן מיט נאָך הונדערטער און טויזנטער, און זיי אַלע וואָלטן גערעדט איינע און דייעלביגע קלאָרע דיבורים. זיי אַלע מאַכן אזוי קלאָר, ווי דער טאָג, די ריכטיקייט פון דעם מאַרקס'י סמישן געדאַנק, אַז דער טעכנישער פראָגרעס איז דער פּאָטער און באַשאַפער פון דער גאַנצער עקאָנאָמישער באַלאַבאַטיש-קייט מיט אַלע אירע גוים, באַדערפניסן און באַפרידיגונגען.

קוקן מיר אָבער זיך געהענטער צו צו יענע קרעפטן, וועלכע רופן אַרויס און מאַכן מעגלאַך

דעם טעכנישן פּראָגרעס, אזוי באַמערקן מיר, אַז די הויפּט-דראַג אין אים שפּילן דער אינדעווידועלער אַינפּלאַן און די פּערזענלאַכע ריזיקע פּערזענלאַכע אינדיבידועלע און די פּערזענלאַכע ריזיקע פון די, וואָס פאַרווירקלאַכן די ערפינדונג אין לעבן. און די פּערזענלאַכע ריזיקע איז דאָ אַ נוואַל-דינג, ניט יעדע נייע ערפינדונג קאָן גלייך ווערן עקאָנאָמיש ווערטפול פאר דעם מענטשן. דאָס פליען אין לופטן האָט אָפּגע-קאָסט דער מענטשהייט אומצאָליגע עסק-פּערמיטעס און אפילו מענטשלעכע קרבנות. נאָר דער אינדעווידועלער גלויבן און די אינדעווידועלע ריזיקע האָט גובר געווען אַלע מניעות, און האָט געבראַכט די לופט-פליעריי צו איר איצטיגן, שוין בלי ספּס גלענצנדן מעמד. ניט יעדע נייע ערפינדונג קאָן אויך דער-לעבן די מדרגה פון ווערן אויף אַן ערנסטן אופן אויסגעפראוואו. די סטאַטיסטיק פון פאַטענטן באַווויזט, אַז נאָר אַ קליינער פּראָצענט ער-פינדונגען ווערט פאַרווירקלאַכט אין לעבן, אָדער טרעט אפילו נאָר אריין אין דער ספּערע פון פּראָדוקטען. זייער גרעסטע צאָל בלייבט ליגן אין דער פּאַרם פון דעם פאַפּירענעם פאַ-טענט און דעם שפּילערישן מאַדעל. און ניט יעדע ערפינדונג דערלעבט דעם נחת צו ווערן פאַטענטירט. הונדערטער, אפּשר טויזנטער ער-פינדער איבער דער גאַנצער וועלט גיבן אוועק זייער גאַנצע צייט אויף אַרויסצובריינגען אַ נייעם „חידוש“, דאַרן און קוואַרן, בויען און ברעכן און בויען ווידער און עס קומט נאָך אַלץ ניט אַרויס ווי מען דאַרף. דעריסאָ, וואָס איז אַ מומחה אין דעם פּאַך, טרײַסט אַנעלכע ער-פינדער און דערמוטיגט זיי מיט זיין כלל: פּראַוואַנט הונדערט מאָל, פּראַוואַנט טויזנט מאָל, און ערשט ווען ביי דעם טויזנטסטן מאָל וועט זיך אייך ניט איינגעבן, הייבט אויפ'ס ניי אָן מיט דעם טויזנט-און-איינטן...

ביי די טעכנישע ערפינדונגען האָבן מיר צו טאָן מיט אַן אָפּקלייב פון אַן אָפּקלייב

אויף וויפל אן אַרגאַנישע באדערפנים, א פרימיטיווע נאטור-באדערפנים (ג. ב. שפיין), אָדער אַ שפעטערדיגע קולטור-באדערפנים (ז. ב. געקאכטע, געבראָטענע, געווינדענע שפיין), מוזן באַפרידיגט ווערן דורך דער מאטעריעלע טעכניק, ד. ה. דער מענטשלאַכער באַדערבעטונג פון נאַטור-פראָדוקטן, אויף אזוי פיל איז די מאטעריעלע פראַדוקציע און די ציען פאַר אונטער אונטער נאָטאָר-איינן נאַטור-באדערפנים, וואָס זאָל ניט באַפרידיגט ווערן מיט דער הילף פון דער מענטשלאַכער מאטעריעלע טעכניק, וואָס פאַרוואַנדלט די דאָזיגע נאַטור-באדערפנים אין אַ קולטור-באדערפנים.*

מיר קאָנען דאָ לאָזן אָן אַ זייט די ווייטערע קהירה פון קארל מאַרקס, וואָס וויל האָבן, אַז דער פראָצעס פון דער מאטעריעלער פראַדוקציע איז דער פאַקטער און באַשאַפער פון דער גאַנצער מענטשלאַכער קולטור בכלל, ווי אויך פון דעם גאַנצן היסטאָרישן פראָצעס. זיכער איז אָבער, אַז אין דער מאָדערנער צייט, וואו כמעט יעדע אַרנאָנישע באדערפנים קאָן אַרויסטרעטן נאָר אין דער פּאַרס פון אַ קולטורעלער צייט, זיינען אַלע עקאָנאָמאָמישע באַדערפנים, וואָס קאָנען באַפרידיגט ווערן נאָר דורך דער הילף פון דער אינטעריעלער טעטיקייט, אַ פראַדוקט פון דער מאטעריעלער פראַדוקציע און ניט פאַרקערט.

און די געשיכטע פון דער גאַנצער מענטשלאַכער עקאָנאָמיק פאַר'אמת'ט אַטידעם מאַרק-סיסטעם נעדאַנק, אַז ניט די באדערפנים רופן אַרויס די פראַדוקציע, נאָר די פראַדוקציע רופט

אַרויס די באדערפנים, אויב מען זאָל אַטידעם נעדאַנק פאַרשטיין אין דעם נאַרוואָס דער קלערט זיין.

דאָס לעבן אין דער קולטור האָט באַשאַפן די „אַרגאַנישע“ באדערפנים אין „רייזע-לאַזכטיקייט“, אָבער נאָר די טעכניק האָט אַרויסגעוואָפן די קולטורעלע באדערפנים אין אַ קינסטלאַכער באַד מיט זייער. דאָס זעלע זיינע לעבן האָט אַרויסגעוואָפן די אַרגאַנישע באדערפנים אין קומטורליך די נערון, אָבער די כעמישע אינדוסטריע האָט באַשאַפן די באדערפ-ניסן אין אַלע אַקאָמאָדאָנעס, טאַקסישע און נאָר-קאָטישע פּרעפאַראַטן, פון דעם ווויין און טאַד-כאַפּ ביז דעם האַשיש און קאַקאָאָ. דאָס קולטור-לעבן האָט באַשאַפן די באדערפנים צו מעכטן די צייט, אָבער נאָר די זייגער-אינדוסטריע האָט באַשאַפן די אַזוי ווייט פאַר-שרייטע באדערפנים צו טראָגן אַ זייגער. די אַרגאַנישע באדערפנים אין קליידונג און צירונג איז אויך אַרויסגעוואָפן אין דעם קולטור-לעבן, אָבער נאָר די אינדוסטריע האָט באַשאַפן די קאַנטראַקטע קולטור-באדערפנים אין די הונדערטער, יע, טויזנטער אַרטן פון אַלערליי קליידונגס-שיטות און צירונגס-שיטות. די קולטור האָט באַשאַפן די באדערפנים צו באַ-זיגן די רימלאַכע מהלך'ס דורך קינסטלאַכע טראַנספּאָרט-מיטלען, אָבער די טעכניק און די אינדוסטריע האָבן באַשאַפן די קולטור-באדערפנים און אַטידעם טאַקאָבילן.

נאָר אויף דעם ביישפיל פון דעם אויטאָ-מאָביל קאָן מען גרינער פאַר אַלץ אַיינזען די ריכטיקייט פון דעם מאַרקסיסטישן כלל, אַז די פראַדוקציע רופט אַרויס די באדערפנים. ווער האָט מיט אַ יאָר צוואַנציג-דרייסיג צוריק גע-קאָנט קלערן, אַז אזאָ זאָר, ווי אַן אויטאָמאָביל, קאָן ווערן אַ טאַקאָמלאַכע באדערפנים און, אין פּילע פּעלן, אַ דרייגנענדיגע טור? ער איז דאָס ניט געווען, און קיינער פון די, וואָס קאָנען זיך איצטער אָן אים ניט באַניין, האָבן אַפילו ניט גע'אלומ'ט וועגן אים. און דאָס איז טחמת דעם פשוט'ן טעם, ווייל די אויטאָ-

* פראַצעסער סרויד באַפרילט ערנערוואָ, אַז נאָר די סעסועלע נאטור-באדערפנים איז בידרדיג געבליבן פריי פון אַ טעכנישער אינוואַדירונג און איז דערבער נאָר ניט באַפרייט געוואָרן מיט נייע וועגן און מיטלען ווי צו באַפרייט זיין. דער מחבר מאַכט דערביי דעם איינדרוק, ווי ער וואָלט דאָס באַדערפ-טאָן אויף ער וואָלט באַשולדיגט די הערשנדיגע פאַרמאָן אינטענדענט - סיסטעם. זייער פּרובירונג, - צושטאַנד. דעם זיינען אָבער דאַ טיפערע טעפּים, וואָס סאַן איינעם גלויבן, אַז אַט צושטאַנד וועט אַר אַייביג גלייבן אַזאָ ווי ער איז. - ד. ה. סמוז סונ מענטשלאַכער טעכניק.

אָר גאָר נישע באַדערפנים, אָבער באַפריי
דין זי דורך טאבאק אָדער אַלְקאָהאָל איז אַ
קוֹלְטוֹרעלע באַדערפנים.

פון די נעכראכטע ביישפילן איז אויך קלאָר,
אַז דאָס רוב אָר גאָר נישע באַדערפנים,
ווי לאָזן שפילן די פאַנטאַזיע, געניסן, נייסיטיע
שפייזן אָדער סטימולירן די טעטיקייט פון די
נערוון וכדומה, וואָס געפינען זיך ביי דער אייז
טיגער מענטשהייט און וואָס פֿעלן אינגאַנצן ביי
די חיות, זיינען אַליין אַ פּראָדוקט פון דעם
פאַקט, וואָס דער מענטשלאַכער אָרגאַניזם לעבט
אין אַ מיטן פון דורות אין אַן אַטמאָספֿערע
פון קוֹלְטוֹר. די פרימיטיווע באַדערפֿ
ניסן, וועלכע דער מענטש האָט באַקומען פון דער
אַנמאַלישער וועלט, זיינען געווען דער אויס־
גאַנגס־פּונקט פאַר זיין קוֹלְטוֹר־שאַפּנדער טע־
טיקייט. זי האָט זיי פאַרוואַנדלט אין קאַנ־
קרעטע קולטורעלע באַדערפנים, באַפריידיגנדיג
זיי דורך קוֹלְטוֹר־מיטלען, ד. ה., דורך
אַזעלכע מיטלען, וואָס זיינען פריער דורכגע־
גאַנגען דורך אַ מענטשלאַכן גייסטיגן
באַשאַפּונגס־פּראָצעס. אַטמאָספֿערע
נייסיטיגער באַשאַפּונגס־פּראָצעס האָט אַרויסגע־
בראַכט אַ רייכערע אַזאַל פון וועגן
און מיטלען, ווי אזוי צו באַפריידיגן זיי. אַ
גרויסער טייל פון דער אויסגעוואַקסענער אַזאַל
קולטורעלע באַדערפנים האָט זיך פון זיין זייט
אַפּגעזעצט אין דעם אָרגאַניזם, ווי אַ גאַנץ
נייער געזעץ פון אָרגאַנישע באַדערפנים.
זיי ווערן ווידער דער אויסגאַנגס־פּונקט פאַר אַ
נייעם שוואַנג פון קולטורעלן נייסיטיגן שאַפּן,
וואָס געפינט אויס נאָך רייכערע מיטלען און
וועגן, ווי צו באַפריידיגן זיי. ווערן זיי אַ לעבנ־
גערע צייט באַפריידיגט אויף איין און דעמעלעבן
שטייגער, פאַרוואַנדלען זיי זיך ווידער אין
קוֹלְטוֹרעלע באַדערפנים, וואָס קריסטא־
ליוורן זיך אָפּטמאַל ווידער אין נייע אָרגאַנישע
נויטן און פאַרענוועגן. און אזוי גייט דאָס
כסדר. און אַלע מאָל ווערן די רייכערע אָר־
גאַנצישע באַדערפנים אַרויסגערוּפּן פון די
פריערדיגע קולטורעלע אויפֿטוֹר־
ענישן.

די באַדערפנים, נאָר די פּראָדוקציע, און אַז
ערשט זיי האָט אַרויסגערוּפּן די אַר־
נויטיגע באַדערפנים.

ווי ס'ווייזט, דרייען מיר זיך דאָ אין אַ
פאַר'כשופֿטן קרייז, אין די פּראַגע הייבט אָן
ווערן ענלאַך צו דעם באַרימטן פּראָבלעם: וואָס
איז געווען פריער, — די הון אָדער די אַייז?
דער גאַנצער פאַר'כשופֿטער קרייז פאַר־
שווינדט אָבער אויפֿן שטעל, ווען מען זאָגט
זיך לכתחילה אָפּ פון דער אַבסטראַקטער אייז־
זייטיגער פּאַרמולירונג פון דעם ענין. די
מענטשהייט האָט געוויסע אַלגעמיינע
באַדערפנים אין שפייז, קליידונג, וואוינונג,
געזונט, פאַרווילונג, גערעווע אויפֿגענוג און
אזוי ווייטער, באַדערפנים, וואָס ווערן דיקטירט
דורך די פיזיאלאָגישע און פּסיכאלאָגישע פּראָ־
צעסן אין אַלע אָרגאַנען פון דעם מענטשלאַכן
אָרגאַניזם. אַז די אַלגעמיינע, אָר־
גאַנצישע באַדערפנים ליגן אין דעם יסוד
און מאַכן מעגלעך יעדע אינדוסטריע.
אָבער באַפריידיגט ווערן קאָנען זיי נאָר אויף אַ
גאַנצן באַשטימטן קאָנקרעטן אָפּן. דער באַ־
שטימטער אָפּן פון דער באַפריידיגונג ווערט
געגעבן דורך דער מענטשלאַכער המצאה, דורך
דעם אויסטראַכט פון זיין שכל, אין דער
קוֹלְטוֹר, נאָר די קולטור פאַרוואַנדלט אַ
מעגלעכע אָר גאַנצישע באַדערפנים אין
אַ ווירקלאַכער, קוֹלְטוֹרעלער.

שפייזן דעם אָרגאַניזם איז אַן אָר־גאַנצ־
ניישע באַדערפנים, אַן אַלגעמיינע. אָבער
שפייזן אויס מיט ברויט און אַ קאָנקרעט־
טע, קולטורעלע באַדערפנים, וואָס איז אויסגע־
וואַקסן אויף אַ באַשטימטער שטופּע פון דער
מענטשלאַכער קולטור־אַנטוויקלונג. באַשעפֿ־
טיגן די פאַנטאַזיע איז אַן אָרגאַנישע
מענטשלאַכע באַדערפנים (א „פּסיכישע“), אָבער
באַשפּטיגט זי מיט חלומות אין אַן אַפּוֹס־
שלאַף, אָדער מיט דערצילונגען וועגן געטער,
מלאכים און שדים, אָדער מיט פאַנטאַסטישע
מעשיות, איז אַ באַשטימטע קוֹלְטוֹרעלע
באַדערפנים. באַראַויגן אָדער אונטערשטייען
די טעטיקייט פון די נערוון איז אַן

אין דער צוקונפט, ליגט אין דעם אומשטאנד, וואָס ער טראָגט אין זיך, לויט זיין עצם, אַ שטער פאר דער ווייטערדיגער אנטוויקלונג פון דער פראָדוקציע. ווען די געזעלשאַפט הייבט אָן צו אַרבעטן נאָר צוליב דעם, כדי עס זאָלן באַ פרידיגט ווערן די שוין אָנגעוואַקסענע, שוין אַרויסגעטראָטענע באַדערפניסן, אַזוי מוז זיך אָנשטעלן און פאַרנליוערט ווערן דער נאַנצער שטראָם פון דעם טעכנישן פראָגרעס.

אין פּלינג קלינגט דאָס פאַראַדאָקסאַל. ס'איז שווער איינצוזען, פאַרוואָס דאָס זאָל זיין אַזוי. דער געוויינלעכער בלייבט אויף דער זאָך איז, אַז די פראָדוקציע ווערט אַרויסגערוּפן פון די באַדערפניסן און אַז די מענטשלעכע באַדערפניסן אַנטוויקלען זיך, אַזוי צו זאָגן, „פון זיך אַליין“, פון דעם נאַנצן כּוּח אומשטענדן און געשעהענישן, וואָס באַשטימען די היסטאָרישע אַנטוויקלונג. ענדערט זיך אין דעם לויף פון דער געשיכטע דער מענטש, ענדערן זיך אויך זיינע באַדערפניסן. און וואָס מער דער מענטש לעבט אַ קולטורעלן לעבן, אַלץ שטאַרקער וואַסן זיי אָן. מיט זייער פאַרמערונג ווערט אָבער אַוועק געלייגט דער יסוד פאַר אַ העכערער אַנטוויקלענער פראָדוקציע און אַזוי קאָן דאָס גיין פון דור צו דור אָדער אַפילו פון יאָר צו יאָר. יעדע אַנטוויקלונג פון די באַדערפניסן מוז ווירקן אויף דער פראָדוקציע ווי אַ שטויס, וואָס טרייבט זי אַרויף אויף אַלץ העכערע און העכערע שטופן. די „סטאַטיסטיק“ און דער באַשלוס צו פראָדירן צירן נאָר דאָס, אין וואָס די געזעלשאַפט נויט טיגט זיך שוין, קאָן נאָרנישט ניט ענדערן אין דער לאַגע פון דער זאָך. וועלן אָנוואַקסן נייע באַדערפניסן, וועט זיך דאָס זיכערלאַך מוזן אָפּ שפיגלען אין דער סטאַטיסטיק, און ממילא אויך אין דעם נאַנצן פראָדוקציעאַפּאַרעט, וואָס איז געבוירט אויף איר יסוד.

אַזוי רוכט זיך דאָס אויס אויף דעם ערשטן בליק. אָבער ניט אַזוי איז דאָס אין דעם תּוֹך פון דעם ענין, און עס איז פון דער גרעסטער וויכטיקייט פאַר דעם סאָציאַליסטישן געדאַנק, מען זאָל זיך פאַנאַנדערקלייבן און קלאָר ווערן אין אים.

אַנטקעגן דעם געוויינלעכן גלויבן, אַז די עקאָנאָמישע באַדערפניסן רופן אַרויס און באַדערפניסן די טעכנישע פראָדוקציע, האָט קאַרל מאַרקס, אין זיין פּאָליטישן בוך אַנטקעגן פּריריטיבן דאָנען, אַרויסגעשטעלט דעם פּונקט פאַרקערטן געדאַנק, אַז ניט די באַדערפניסן רופן אַרויס די פראָדוקציע, נאָר אַז די פראָדוקציע רופן אַרויס די באַדערפניסן.

וועלכע פון די צוויי מיינונגען איז די ריכטיגע? — אין זייער אבסטראקטער פאָרמולירונג וויינען ביידע געדאַנקען געווען איינזייטיג און ממילא אויף אַזוי פיל פאַלש.

קיינער קאָן ניט לייקענען דעם פאַקט, אַז די מענטשהייט, וואָס האָט זיך נאָר וואָס גענומען אַרויסרייסן פון דער אַנימאַלישער וועלט, האָט שוין, ווי יעדע חיה, געהאַט באַדערפניסן, וועלכע זי האָט גענומען באַפרידיגן דורך איר פרימיטיווער אַרבעט אין דער פרימיטיווער אינדיוסטריע, און אַז יעדע פראָדוקציע וואָלט ניט געקאָנט האָבן קיין קוּח, ווען זי וואָלט ניט באַפרידיגט אַ געוויסע שוין פּערזאָנלעכע באַדערפניסן. ממילא איז קלאָר, אַז די באַדערפניסן איז די „ערשטע אורזאָך“, וואָס רופן אַרויס און טרייבט אָן דעם נאַנצן עקאָנאָמישן פּראָצעס.

פון דער אַנדער זייט קאָן אָבער אויך קיין געדענקען דעם פאַקט, אַז ס'איז גענומען אַ צייט, ווען די מענטשהייט האָט נאָך ניט געהאַט קיין ברעקל באַדערפניסן אין ב ר ו י ט און אין א ג ר א ר פ ר א ד ו ק ט ו ב כ ל ל. פון וואָנען האָט זיך אַזאַ פונדאַמענטאַלע באַדערפניס גענומען? דער מענטש האָט דאָך ניט געקאָנט האָבן קיין ברעקל אַנאָנג פון איר, איר דער די פראָדוקציע האָט אים באַקאַנט געמאַכט מיט די ניטער פון דער אַנדאַרינדיוסטריע און איידער ער האָט איינגעזען זייער נוצן. ביזן אַז דער באַדערפניס פון אַמעריקע האָט זיך אַפּן אירי ראָפּע קיינער ניט גענויטיגט אין קאַרטאָל. קיין געדענקען די געהאַט די באַדערפניס צו רויכערן טאַבאַק. ערשט די פראָדוקציע פון אַטידי צוויי אַרטיקלען האָט אַרויסגערוּפן די נויט אין זיי, ממילא איז קלאָר, אַז אין אַטידי און ענלעכע פאַלן איז „דער ערשטער באַוועגער“, געווען ניט

אויף וויפיל עס איז גינגער מאכן די עקאנאָ-
מישע לאַגע אין די „פּערציג יאָר אויסגעריסן
ווערן“, מוז זי אָנקומען צו מיטלען, וואָס גראָבן
אונטער דעם קאָמוניסטישן פּרינציפּ. זי מוז
געבן אַ פינגער יענעם שר, וואָס האָט די
קראַפט אַרײַנצוקאַפּן די גאַנצע האַנט. און כל
זמן דער שר האַלט אַפילו אַ פינגער, קאָן קיין
רייד ניט זיין פון קאָמוניזם; און רייסט מען
ווידער ארויס דעם פינגער פון דעם שר'ס האַנט,
הייבן זיך אָן אויפ'ס ניי די „פּערציג יאָר אויס-
נעיסן ווערן“, אין וועלכע דער עולם קאָן ניט
ביישטיין דעם נסיון און הייבט אָן צו בענקען
נאָך דעם „אַלט־מזרים“ פון דעם קאָפיטאַליס-
טישן רעזשים, וואָס איז געווען אַ גן־עדן לגבי
די חבלי־לידה פון דער קאָמוניסטישער געזעל-
שאַפט.

אַ קאָמוניסטישע רעוואָלוציע, וואָס איז גע-
צוואונגען, ווי דאָס איז איצטער דער פאל מיט
דער רוסישער, ווידער צו מאַכן ערנסטע קאָמי-
פּראָמיסן דעם קאָפיטאַליזם, הערט דורך דעם
נפאָ אויף צו זיין אַ קאָמוניסטישע רעוואָלוציע:
זי דערקלערט זיך באַזאָר אַט אין איר
אויפנאכע תיבה צו בויען אַ קאָמוניסטישע גע-
זעלשאַפט. דער קאָמוניזם ווערט דערביי ווי-
דער דערקלערט פאר אַ ווייטן ענד־ציל, צו
וועלכן מען דארף צוקומען אויף נייט־ט קאָמער
ניסטישע וועגן, ווי דאָס איז געלערנט געווען
אין דער סאָציאַליסטישער טעאָריע, נאָך איי-
דער דער סאָציאַלער רעוואָלוציע.

אַבער נאָך אויך ניט אין דעם פאַקט
לינגט דער הויפט־טעם, פארוואָס אַ סאָציאַלע
רעוואָלוציע אין דער איצטיגער צייט טאָר ניט
אָנהויבן מיט אַ בעלאַמישן קאָמוניזם. אלע
צרות, וואָס זיינען באַפאַלן דעם רוסישן קאָמער-
ניסטישן עקספּערײַמענט, — זיי עס זאָל זיך
ניט לינגן אויפ'ן שכל, אַז זיי אלע שטאַמען פון
דעם קאָמוניזם גופא, ווען מען וויל אים ארייַ-
פירן אונטער די איצטיגע אומשטענדן, — קאָ-
גען נאָך אויסגעטייטשט ווערן אין אַן אַנדער
זין און די שולד אין זיי קאָן אַליץ נאָך ארויפגע-
וואַרפן ווערן אויף צופעליגע, ריין
היסטאָרישע צושטענדן (וועלכ־קריג, נייט־געאָגראַ-

טענע פירערשאַפט), אָדער אויף דעם נידעריגן
קולטורעלן מצב פון דעם רוסישן פּאָלק, אָדער
ווידער אויף יענעם היסטאָרישן אַויסנאַם -
פאַל, וואָס די רוסישע קאָמוניסטישע רעוואָ-
לוציע האָט זיך געמוזט צונויפּלאַנטערן מיט אַ
גרויסער צאָל נאָך אַ נדערע רעוואָלוציעס,
— אַ פּאָליטישע, אַ פּויעריש, אַ קאָפיטאַליסטי-
שע, אַ רעליגיעזע און אַ נאַציאָנאַלע (ווי דאָס
האָט אונז ניט לאַנג דערקלערט וו. משערנאָוו,
אין זיין אומגעהויער לער־דייכן אַרטיקל „די
סתירות ערב־רעוואָלוציע“ אין „דאָס נייע
לעבן“.

אויף דעם סמך פון אַזעלכע און ענלאַכע
באַטראַכטונגען קאָן מען קומען צו דעם שלום,
אַז אויב אַ סאָציאַלע רעוואָלוציע וואַלט זיך
ארויסגעריסן ניט אין רוסלאַנד, נאָר ביי אַ מאָ-
דערנעם געבילדעטן פּאָלק, מיט אַ שטאַרקן, ריי-
ציפּלינירטן פּראָלעטאַריאַט, וואָס זאָל קאָנען
אַליין האַלטן אין צוים זיינע פירער און ניט
דערלאָזן, אַז זיין דיקטאַטור זאָל פארוואַנדלען
ווערן אין אַ פאַרטידיקטאַטור איבער אים, אַז
אויס זאָל מען פאַרמאָכן דאָס מויל, אַז ביי
אויס זאָל מען פאַרשמירן אלע שפּעלטעלאַך,
דורך וועלכע עס דרינגט אַריין די פרישע לופט
פון פּאָליטישער פּרייהייט; ווען די סאָציאַלע
רעוואָלוציע, זאָגן איר, זאָל אויסברעכן ביי אַזאַ
קולטורעלן פּאָלק, וואָס האָט שוין לאַנג איבער-
געפּאָקט און איבערנעמאָלט אלע אַנדערע רע-
וואָלוציעס, וואַלט אפּשר דער קאָמוניסטישער
עקספּערײַמענט געקאָנט נאָר פון אָנהייב אָן גובר
זיין אלע מניעות, געקאָנט שוין אויפ'ן שטעל אַ
הייב טאָן דעם עקאָנאָמישן וואויל־שטאַנד פון
די מאַסן, אָפּשאַפן אינגאַנצן די נויטיקייט אין
„פּערציג יאָר“ חבלי־לידה און — מיט אַלע אומ-
פאַרמיידלאַכע שוועריקייטן — פאַרט אָנהויבן
לייגן אַ ציגל אויף אַ ציגל אין דעם קאָמוני-
סטישן בנין, לויט דעם בעלאַמישן בוי־פּרינ-
ציפּ, און דערפירן אים ביי צום סוף.

דער הויפט־טעם, פארוואָס מיר מוזן לכתחילה
מבטל זיין די קאָנסעקווענטע דורכפירונג פון
דעם בעלאַמישן בוי־פּרינציפּ סיי פאַר איי-
טער, סיי פאַר אַ וואָסער עס איז אַנדער צייט

בעלאַמיס קאָמוניסטישער בוי־פּרינציפּ.

(אויס דער אַרבעט „סאָציאַליזם און קאָמוניזם“)

פּאַרעט ווען עס איז קאָנען אויסארבעטן אַ סיס-
טעם פון גענײַגטן אַנטקעגן דער ביו־אָקראַטיע,
וואָס זאָל פּאַראַלירן אירע שעדלאַכע אייגנ-
שאַפטן. אַ סאָציאַלע רעוואָלוציע, וואָס זאָל
זיך אין די איצטיגע צייטן וועלן אנפאַרטווען
דעם בעלאַמישן בוי־פּרינציפּ, וועט דאָס קאָנען
טאָן נאָר אין דער אויסזיכט, אַז זי וועט זיין
ביכולת ווען עס איז בייצוקומען אָט־די אַלע
שוועריקייטען. זי וועט דעריבער לכתחילה מוזן
אָפּמאַכן ביי זיך, אַז זי וועט ביי איר ארײַג
טריט אין לעבן, אין דער ערשטער צייט, ניט
נאָר ניט פאַרבעסערן דעם אַלגעמיינעם עקאָנאָם-
מישן מעמר, נאָר פאַררעגערן אים; אַז די גע-
זעשאַפט וועט דאַרפן, ווי לענין האָט דער-
קלערט, „פּערציג יאָר“ אויסגערײסן ווערן, אײר
דער די קאָמוניסטישע באַלאַבאָטישקייט וועט
אָנהויבן צו פונקציאָנירן צו אַלעמעם צופרידנ-
קייט.

דאָס אַלײן איז געוויס אַ וויכטיגער טעם,
פאַרוואָס אַ סאָציאַלע רעוואָלוציע זאָל אין דער
איצטיגער צייט נײַט אָנהויבן מיט דעם בוי
פון אַ בעלאַמישן קאָמוניזם. „פּערציג יאָר!“
— דאָס האָבן נאָר די אידן געקאָנט אויסהאַלטן;
אין מדבר, אידער זיי זיינען ארײַן אין דעם
געבענשטן לאַנד כנען. און אויך זיי האָבן דאָס
געקאָנט, ווייל ס'איז קיין אַנדער ברירה פאַר זיי
ניט געווען; אַ שטאַרקער דעספּאָטישער ווילן
האָט זיי געפירט, וואו און ווי ער האָט גע-
וואָלט; און אויך ער האָט געמוזט מאַכן
„קאָמפּראַמיסן“: לאָזן פאַלן אויף אַן איבער-
נאַטירלאַכן אופן מן פון הימל, מאַכן שלאָגן
קוואלן וואסער פון אַ פעלז, לאָזן פליען מחנות
געבראָטענע טייכעלאַך. די אַלע קאָמפּראַמיסן
זיינען אָבער ניט געגאנגען להיפוך צו דעם
גרונט־צייל: דער צייטווייליגער וואַנד ערונג אין
דעם מדבר.

אַ סאָציאַלע רעוואָלוציע קאָן אַזעלכע קאָמ-
פּראַמיסן ניט טאָן. אויב זי וויל, לאָזן זיין

אַ קאָמוניסטישע געזעלשאַפט איז, ווי מיר
האָבן געזען, זאַז געזעלשאַפט, אין וועלכער די
נאַנצע עקאָנאָמישע טעטיקייט פון די איינצלע
מיטגלידער געהערט דעם גאַנצן כלל און וואו
אַלע אירע פּראָדוקטן ווערן פּאנאַנדערנעטיילט
צווישן זיי אין אַ וועלכער עס איז נ ל י כ -
ה י ט ל א כ ע ר מאָס. דער בעלאַמישער
קאָמוניזם פירט דורך דעם גליכהייטס־פּרינ-
ציפּ דורך דער איינאַדרונג, אַז פון יעדן איינעם
זאָל געפּאָדערט ווערן אַ גלייכער סכום אַרבעט
און יעדער איינער זאָל באַקומען אַ גלייכן חלק
פון די באַשאַפענע גיטער. דער סכום געזעל-
שאַפטלאַך־נוטיגע אַרבעט, וואָס דאַרף אין אַ
גלייכער מאָס פּאנאַנדערנעטיילט ווערן צווישן
די מיטגלידער, ווערט באַשטימט דורך דעם
מצב פון די באַדערפניסן, וואָס דאַרפן באַפרי-
דיגט ווערן, און אַט דער מצב ווערט אויסגע-
נומען מיט די מיטלען פון דער סטאַטיסטיק.

מיר האָבן שוין אין דעם פּאָריגן קאַפיטל
אַנגעוויזן, ווי שווער עס איז צו פירן אַ קהל'שע
באַלאַבאָטישקייט, וואָס זאָל אַרומנעמען אַלע
צווייגן פון דעם געזעלשאַפטלאַכן פּראָדוקציאָנס-
פּראָצעס, ווען אַלײן אין אים זאָל אָפּהיינגען פון
דער ריכטיגער צאָל און דער ריכטיגער מאָס;
וואָס פאַר אַן אומגעהויערע מאַסע פון געזעל-
שאַפטלאַכער ענערגיע עס דאַרף אויסגעגעבן
ווערן, כדי די סטאַטיסטישע אַרבעט נופא זאָל
קאָנען דורכגעפירט און אַוועקגעשטעלט ווערן
אונטער אַ ריכטיגן קאָנטראָל; וויפיל נייע,
רײַזביראָקראַטישע פּאַרוואַלטונגס־אַפּאַרטן
עס דאַרפן צוליב דעם צוועק ארויסגערופן ווערן
אין לעבן און וואָס פאַר אַ שעדלאַכע ווירקונג
עס קאָן האָבן אויף דעם גאַנצן עקאָנאָמישן
פּראָצעס אַ פּאַנאַנדערנעוואַקסענע, פּיל־פאַר-
צווייגטע ביו־אָקראַטיע.

מיר האָבן אָבער דאַרפן אויך באַמערקט, אַז
„שווער“ איז ניט דער טײַטש „אוממעגלאַך“,
און אַז עס לאָזט זיך דענקן, די געזעלשאַפט זאָל

געשפריץ פון אָדערן־אויפרייס,
 שלייפן־געפלאץ
 (שלייפן פון רייטער),
 גאקן־געבראך
 (גאקן פון רייטער) —
 און נאָכדעם, געהענקערט אין פעטלעט פון עקן,
 צינדן די קלויען מיט קלעפיגן רויט...
 שאַרבן פון רייטער — אַ שטאַלענער קונעל,
 אַרויף און אַרָפּ,
 אַרויף און אַרָפּ,
 ווי אַ צעווינטע דובינע —
 זעץ. זעץ. זעץ.
 געלעכערט — געלעכערט,
 געבויערט — געבויערט
 שטיין, בוים,
 וואַרצל, דאָרן —
 געשמאַלצן — צעשמאַלצן
 אין קלעפיגן רויט...

*

מיט די בייכער אַרויף — די איבערגעטריבענע פערד
 די בייכער ווי בלאָזעק, ווי גומי־באלאָגען
 שפּאַרן — צושפּאַרן געשוואַלן.
 די העלזער אין ספּאַזמען.
 צעשפּאַלטענע מאָרדעס און איבערגעגלומינטע אויגן,
 אין ספּאַזמען פון תענוג, אין תענוג פון ספּאַזמען, —
 — און ערגעץ — ווער ווייס וואו — דער שאַרבן פון רייטער;
 און ערגעץ — ווער ווייס וואו — די אויגן פון רייטער;
 און ערגעץ — ווער ווייס וואו — דאָס לייב פונ'ם רייטער...

*

נאַכט. ווייס.
 ווייס. נאַכט.
 געזאַנג פון ווייס —
 געזאַנג פון נאַכט,
 געזאַנג פון אומקום,
 אומקום, אומקום.
 אומקום אין ווייס.
 אין ווייס פון אומקום
 ליגן צעשטאָטן די אברים פון רייטער...

*

פויגלען אין מחנות,
 פערד מיט צעוואָרפענע גרוועס,
 בהמות מיט גלעקער אויף וואָניקע העלזער
 באַפֿאַלן,
 און רייסן,
 און גרויזשען
 דעם נאַכטיג־באַפֿרוכפערטן גוף פֿון דער ערד...
 מו—ו רעוון די בהמות,
 שטרעקן די טאָרביגע העלזער,
 וויגן די גוידערס,
 גוידערס מיט גלעקער,
 שלייפֿן די סלינגע צונגער
 צווישן די ציין...
 *

*

שארף פֿון קאָפיטעס,
 דאַמף פֿון נאָזלעכער,
 ווינטן פֿון עקן און גרוועס —
 געפורימטע לייבער פֿון פֿערד
 יאָגן און שטרויכלען און יאָגן
 איבער די פעלדיגע הויקערס,
 לעכערן לעכער,
 זינקען אַרײַן אין די לעכער,
 טאַנצן אַרויס מיט פֿאַרבלוטיגטע קלעפינע קלויען...
 אין ווירבעל — די שטאַלענע גלאַנציגע לייבער,
 צושאַסן פֿון אימפעט, אין אימפעט פֿון תּענוג.
 פינסטער, פינסטער.
 צוגאַסן אין פינסטערניש,
 אין תּענוג פֿון פינסטערניש
 יאָגן אונצוימיגע, שוימיגע פֿערד...
 *

*

דער מענטש — זאָל דוכטן ס'איז איך —
 וואָלט געקענט אויף די שוימיגע פֿערד זיך אַרױפֿכאַפֿן,
 זײַן דער רײַטער;
 מיט בייטש אין האַנט קנוטעוון,
 מיט קנאַפֿעל אין די הילכיגע ריפֿן
 פּוּיקן, פּוּיקן,
 הילכן, הילכן;
 מיט'ן קאַפּ פֿאַראַוים אויסגעשטריקט
 שניידן דעם ווינט פֿון די גרוועס.
 בייטש, און געפּוּיק, און געפּוּיק.
 און —

כה.

כה —

נ א ד כה. צו ווארטען.

*

סוף טאָג, אז דער גוף פון דער זון
צעוואקסט זיך,
קיילאכדיגער, רויטער, געשוואַלענער
שיסט ארויס זיינע שפיניקע קלאמערן —
ערשט דאמאָלסט דערוועקן זיך פעלדער,
שטרעקען די האַרניע הויקערס,
רופען:
באפאל אונז,
פארקלאמער,
באפרוכפער,
זייג זיך אריין אין אונזערע האַרניע בייכער.

דער רויטער געשוואַלענער שפין — די זון,
נידערט אין פארביגען פיכער;
הוידעט זיין קערפער אראָפ און ארויף,
אַטעמט מיט קאלטן געפראָרענעם נאָלד,
באהעפט זיך, און פייניגט, און קושט
מיט שוימיגע ליפען, געשפרינקעלטע ליפען
דעם אלטן צוקארטשעטן מויל בון די פעלדער...
עקעל פון תענוג, —
תענוג פון עקעל;
שויס פון באהעפטונג, —
געזאנג פון שויס;
פייז פון באהעפטונג, —
געזאנג פון פייז;
אייביג דאָס ליד פון באהעפטונג —
ליד פון פייז,
ליד פון תענוג —
ליד פון עקעל...
*

שוויסיג די אלטע די האַרניע בייכער,
צופלאָסן אין מידקייט, אין מידקייט פון תענוג,
פינסטער און גלאַנציג די אויגן פון שפין,
געבלדיג פינטלן די אויגן פון שפין. —
מיד. מיד.
צוגאָסן אין מידקייט
אין תענוג פון מידקייט,
ליגן די פעלדער אין שוויסיגן, טוואיקן טונקל...

פון די „לידער פון אומקום“.

. . . משופע'דיגע פעלדער,
האָרבינע פעלדער,
ניט געאקערטע
און ניט געשניטענע
ווערן בעשלעגן אָן וואַלדיגע ווענט.

בייטאָג, ווען די זון איז פֿיערדיג,
ווי אַ זון באַדאַרף זיין,
שטומען די פעלדער אין ליכטיגקייט,
האַריג און הויקערדיג,
מיד און אַלט און טרוקען.

אַ מענטש — זאָל דוכטן ס'איז איך. —
געהט ביי'ם זייט פון די פעלדער,
געהט און הערט דעם ריח פון אַלטקייט,
אַלטקייט פון ערד
און אַלטקייט פון אַלץ, וואָס אַוּיף ערד,
און אַלטקייט פון אַלץ, וואָס אַיף ערד . . .

איין שטאַרקערער טראָט —
און די אויבערשטע הויט וועט אַ פּלאַץ טאָן —
בלוינדקייט פון שטויב.
שטויב פון ביינער, פון לייכער, געוועזענע לעבנס,
שטויב פון קבר
און שטויב פון אַלץ וואָס אַוּנטער'ן קבר,
און שטויב פון אַלץ וואָס אַיבער'ן קבר . . .

היט זיך דער מענטש — זאָל דוכטן ס'איז איך —
ניט צו געבן קיין צו שטאַרקן טראָט.
און ווען מיד ווערט זיין נוף
פון צופיל געדולד,
פון פאַרויכט און וואַכזאַמקייט —
און ס'הייבט אָן צו אויפניין זיין בענקשאַפט אין אים,
זיין גלוסט נאָכ'ן שטויב פון זיין אייגענעם לייב —
קניט ער אַנידער
ביים ראַנד פון די פעלדער
קנוילט זיך צוזאַמען
און — בעט :

פון שטרָאָמנדיגער וואַרימקייט און גלאַטקייט,
און צוויי קיילעכדיגע קוואַלנדיגע פּולקייטן
פלעגן זיך, דורך רויטע פלינדליגע גאַפּלען,
צווייגשטרעקען אין אונזער מויל. —
אונזער ביידענס מאַמע,
טויט — ברודער מיינער,
אונזער ביידענס מאַמע...

און אַמאָל פלעגט טרעפן: פּייער פלאַמען
דרייען זיך אַרום, אַרום דער וויג.
פּייער רעדער קייקלען זיך און קייקלען זיך אַוועק,
און אַ בלאַקייט פלעגט זיך אויסלייגן אויף אונז;
און די בלאַקייט מיט אַמאָל צורייסט זיך,
און מיר הערן דאָס געשריי פון יעדן ריס.

ווידער פלאַמען שפּרינגען אויף —
נאָר אַזויגע דינע, לאַנגע, שפּיזיגע.
און אַ דורך די פלאַמען, הויך און גרין,
גלייך אַנקעגן אונז פלעגט אויסוואַקסן
אַ צווייטע רויזגע פיגור.
שטייט און קוקט די צווייטע רויזגע פיגור
שטייף, ווייט, אַנטקעגנדיג — געדענקסט ? —
צוקעניש פלעגט אונז באַפאַלן,
ווערנעניש פון האַלץ,
קלעמעניש פון ליפּן;
מיט אַמאָל פאַרנויגט זיך די פיגור,
רירט זיך צו צו אונזער מויל מיט זיינעם—
און דאָס צוקעניש ווערט זיס,
און דאָס קלעמעניש ווערט זיס. —

אונזער ביידענס מאַמע,
טויט — ברודער מיינער,
אונזער ביידענס מאַמע...

קלונע מענטשן, הער איך, ריידן וועגן דיר,
טויט — צוויילינג־ברודער מיינער;
און זיי זעהען ניט דורך זייער חכמה,
ווי שיינ דו ביסט,
ווי בלאַנד,
ווי הויך,
און אַז דיר איז ערשט אינגאַנצן פינף און דרייסיג יאָר, ווי מיר —
טויט — ברודער מיינער...

כע אויף דעם אימפעריאליזם און זיין סמיכישן
לויף וועלן ווידער אויספאלן די איינגעשטילטע
וואולקאנישע קרעפטן.

עלכילפנים קאן ניט געליקנט ווערן, אז
איבער דער מענטשהייט הענגט איצטער ווידער
א וואולקאן פון דער העכסטער שטורםגעפאר.
וועט ער פאנאדערגעשלאגן ווערן, זיך אריבער-
טראגן איבער אונזערע קעפ, אָדער ער וועט
ווידער פארוואנדלען הימל און ערד אין א ניהנום
פון דונער און פייער ?

ניו יאָרק, 12טן פעברואר, 1923.

א י י נ ה א ל ט נ איר גאנג אויף דייטשלאַנד :
וועט איר באַוועגונג מוזן געטראָגן ווערן פון
דעם אינווייניגסטן סמיכישן אימפעט, ביז זי
וועט זיך ניט אָנשטויסן מיט'ן קאָפּ אָן אַן איר-
זערנער וואנט.

זיכער וויינישן מיר אַלע פון גאַנצן הארצן, אז
אָטדי אייזערנע וואנט זאָל אויסוואַקסן אויף
איר וועג וואָס גיכער און זאָל זיין וואָס קרעפּ-
טיגער. אָבער — ווער קאָן וויסן ? מיר שטייען
אפשר ווידער ביי דעם אָנהייב פון נייע קאָלאָ-
סאַלע וועלטגעשיכטלאַכע פּאַסירונגען, אין וועל-

ה לייזויק

טויט — ברודער מיינער.

. . . קלוגע מענטשן, הער איך, ריידען וועגן דיר,
טויט — ברודער מיינער.

אָט גייט ער — זאָגן זיי אויף דיר —
דער פינטסטערער, דער בייגערדיגער,
דער נאַקטער סקעלעט
מיט'ן לעכערדיגן שאַרבן
און מיט דער קאָסע אין די קנאַקעדיגע הענט...

קלוגע מענטשן, הער איך, ריידן וועגן דיר,
טויט — ברודער מיינער.

זאָל איך זיי דערציילן,

אז מיר זיינען ביידע אויף דער וועלט נעקומען פֿון איין מוטער טראַכט,

פון איין מוטער טראַכט — א צוויילינג; —

ביידע מיט איינמאָל דורך הויט און הייטלאַך,

דורך וואַרעם פֿלייש און בלוט פון יענער וועלט,

אדורכגעריסן אונזער צוויילינגדיגן קול;

אז ביידע זיינען מיר געלעבן אין איין וויג

מיט די בלאַנדע קעפּ און גרויע אויגן,

און געשמייכלט צו די פֿלעקן פון דער זון;

און אז מיר פֿלעגן עפענען די מוילער

און לאָזן הערן אונזער כּשופֿ'דיגן נייעם קול —

פֿלענט פֿלוצלונג, אויפגיין איבער אונז, — געדענקסט ? —

א ריזיגע פיגור פון בלענדערדיגער ווייסקייט,

ס ט י ש ע ר האס־הונגער. דאָס פּאָלס, וואָס
ליידט פון אים אַם שאַרפּסטן, איז איצטער
פּראַנקרייך, און איר אימפּעריאַליזם קאָן ניט
נעהאַלטן ווערן אין גלייכנעוויכט פון קיין אַנד
דער אימפּעריאַליזם אין דער וועלט. ניט פון
דעם ענגלישן, מחמת ער איז צוראָט, ניט פון
דעם רוסישן, — ער איז צו־שוואַך, ניט פון
דעם איטאַליענישן, וואָס איז מיטפּילנד און סימ־
פּאַטיש און וואָס וואַרט אויף זיין אייגענער
נעלעגנהייט.

די הויפּט־ואַך אָבער, וואָס מען מוז דערביי
האַבן אין אויג, באַשטייט אין דעם, וואָס די
אַלע אויבנגעשילדערטע טענדענצן בכלל און די
אימפּעריאַליסטישע כּפּרט, ווערן אין אַן אויפ־
נערווערטער צייט געטרָגן און דיריגירט פון
זייער אייגענעם אינווייניגסטן סטיכישן אימ־
פּעט. זיי קאָנען זיך אַליין ניט האַלטן אין
צוים. זיי קאָנען זיך ניט רעכענען מיט יענע
אויסוויכט, וועלכע עס ווערן דימטירט פון דעם
חוש פאַר ווירקלאַכקייט און דעם שכל הישר.
ווי יעדע אינערציאַלע באַוועגונג, מוזן זיי זיך
טרָגן אין איין און דערזעלביגער גלייכער לוי־
ניע, ביז זיי שטויסן זיך ניט אָן אַן וועלכער
עס איז שטאַרקער קראַפּט, וואָס שטעלט
זיי אָפּ אָדער פּאַרקירעוועט זייער לויף.

ביישפּילן פון אזאָ ניט־איינצוהאַלטנדן סטי־
כישן דראַנג האָט אונז אונזער צייט געגעבן
פּול און פּיל. שוין אין די ערשטע חרשים פון
דעם קריג, נאָך דער מאַרנאַ־שלאַכט, האָבן די
דייטשע מיליטערישע אויטאָריטעטן, — ווי מיר
ווייסן דאָס איצטער פון זייערע מעמאָרן, —
איינגעזען, אַז די יטשלאַנד קאָן
דעם קריג ניט געווינען. דער
חוש פאַר ווירקלאַכקייט און דער שכל הישר
האָבן געפּאָדערט, דייטשלאַנד זאָל גלייך אָפּ־
שטעלן איר אימפּעריאַליסטישן אַנפּאַל, אַז זי
זאָל זיך תּיכּף אונטערנעבן, און דעמאָלט וואַלט
זי דאָס געקאָנט אויספירן אויף באַדינגונגען,
וואָס וואַלטן באַיאָן ערף געווען גינסטיגער, אייר
דער די פון דעם ווערסאַלער פּרידן. איז אָבער
ניט געווען קיין איין־איינציגע פּיזישע מאַכט,
וואָס זאָל האָבן געקאָנט אָפּשטעלן דייטש־

לאַנד'ס סטיכישן לויף פון טריאומף צו טריאומף.
האָט דעריבער יעדער אומפאַרמיידלאַכער טרי־
אומף אירער באַדייט ניט קיין אנדער זאָך,
ווי נאָר אַ שנעלערן זינקן אין אַן אַלץ טיפּערן
תּהום. אויך די סאַציאַלע באַוועגונג
אין רוסלאַנד האָט זיך געטרָגן מיט איר אינ־
ווייניגסטן סטיכישן אימפּעט להיפּף צו אַלע
קלאַרע אויסרעכענונגען פון דעם חוש פאַר ווירק־
לאַכקייט און דעם שכל הישר. אויך דאָ האָט
מען שוין אין דער ערשטער צייט געקאָנט זען,
אַז מיט דעם עקסטרעמען, טעראָריסטישן און
דיקטאַטאָרישן קאָמוניזם קאָן מען ניט פאַר־
ענטפּערן די סאַציאַלע פּראַגע אין רוסלאַנד; אַז
דער קאָמוניזם וועט אין זיין ווייטערן לויף מוזן
ברעכן האַלד־און־נאַכן און צעשטערן אַלע יסודות
פון אַן איינגעארדענטן קעאָנאָמישן לעבן. דאָס
האָט אָבער ניט געהאַלפּן. ער האָט זיך גע־
מוזט טראָגן מיט זיין אייגענעם אימפּעט,
ביז ער האָט זיך ניט אָנגעטויסן אַן דער איי־
זערנער וואַנט. דערזעלביגער סטיכישער אימ־
פּעט האָט אַ לאַנגע צייט באַהערשט די שוין־
פּעין־באַוועגונג אין אירלאַנדיע. דער חוש פאַר
ווירקלאַכקייט און דער שכל הישר האָבן אויך
דאָ גערעדט קלאַרע רייד: ענגלאַנד קאָן
ניט צולאָזן, אירלאַנד זאָל ווערן אַן אַבסאָלוט־
פּרייע, אומאָפּהענגיגע רעפּובליק, און אירלאַנד
נױטיגט זיך ניט אין דער פּאַרמאַלער אַבסאָלו־
טער סואווערעניטעט. אָבער דער אינווייניג־
סטער אימפּעט פון דער באַוועגונג איז טויב צו
דער שטיב פון דעם שכל; און ער הױבט קאָן
דע וואַלעראַ ניט אויפגעבן זיין פּאַרצווייפּלען,
שוין לאַנג־לאַנג פּאַרלאָרענעם קאַמפּ.

דאָס אייגענע שפּילט זיך איצטער נאָך אַמאָל
אָפּ פאַר אונזערע אויגען. פון אַלע זייטן, פון
אַלע ווייטזיכטיגע פּאָליטיקער, טראָגן זיך ערני־
סטע עוצות און וואַרונגען צו פּראַנקרייך, זי
זאָל ניט נאָך מער קריכן אויף דייטשלאַנד'ס
קאַפּ; זי זאָל בעסער זען צו קומען צו אַן אויס־
גלייך מיט איר אויף אַן אופּן, אַ לוינענדן פּאַר־
ביידע צדדים. דאָס איז שפּרינגט אָבער אָפּ פון
פּראַנקרייך, ווי אַן אַרבעט פון וואַנט. ס'איז
ניטאָ דערווילע קיין פּיזישע קראַפּט, וואָס זאָל

זיך מסתמא אן א קאמף ניט צורוקציען, ער וועט אָבער אין פּרידן און פּריינדשאַפּט מוזן דערלאָזן, עו אויך אַנדערע זאָלן קאָנען שעפּן פּון זיי אַ גאַנץ חטובֿע פּאָד קענלאַך אויל.

א סך קלענערע פעלקער האָבן באַקומען די מעגלעכקייט צו באַפּרדיגן זייער באַר'ן אַ צי יאָ נאָ אַ אַפּעטיט, ווי ג. ב., פּינלאַנד, לאַטוויע, עסטיע, טשעכאָ-סלאַוואַקיע, יוגאָ-סלאַוויע, — און אַלץ וואָס זיי ווילן איצטער באַמת און, מען זאָל זיי לאָזן צורו. זיי זיינען נאָר וואָס געקומען צו זיך און טראַכטן וועגן דעם פּאַנאַנדערבלי פּון די אייגענע אויפגע-וואַכטע כּוחות.

די סאָציאַלע שטרעבונגען פּון דעם אלוועלט לאַכן פּראָלעטאַריאַט און זיין רעוואָלוציאָנערע טעטיקייט זיינען אין אַלגעמיין אָ פ ג ע - ש ו א כ ט געוואָרן. מען איז א י י נ ג ע - מ א ט ע ר ט און מען פילט זיך אָ פ ג ע - נ א ר ט. דער נ א צ י אָ נ א ל ע ר י אָך, וועלכן פילע ארבעטערשאַפטן האָבן געמוזט אָני טאָן אויף זיך; דער העפּטיגער ברודערקאַמף, וואָס האָט צעשפּאַלטן די אַלוועלטלאַכע ארבע-טער-אראַרטיין אין „לינקסיסמן“, „רעכטיסמן“ און „צענטריסמן“; דער קלאַנגלאַכער דורכפאַל פּון דעם קאָמוניסטישן עקספּערמענט אין רוסלאַנד, — דאָס אַלץ האָט אויפגעצערט די רעוואָליר-ציאָנערע ענערגיע. אויך דער פּראָלעטאַריאַט לעכצט בדרך כלל נאָך רו, נאָך אינווייניגסטער קאָנצענטרירונג און זאַמלונג, נאָך אַן אומ-פּאַרטייאַישן אויפקלערנדן סך-הכל צו אַלץ, וואָס ער האָט דורכגעלעבט און דורכגעליטן, כדי זיך אַלץ קלאָרער צו טאָכן זיין קינפטיגן וועג. א וואַפּנשיטלישטאַנד מיט דער ברוזשוואַויע, אויף די יסודות פּון אַ קאָפיטאַליסטישן סאָציאַלי-בעראַליזם, וואָס זאָל באַטש אויף אַ קווינט פּאַר-בעסערן זיי מעכר, — אַט דאָס און בדרך כלל דער ווילן פּון דער ארבעטערשאַפט אומגענום. באַטראַכט מען די לעצטע וועלט-פּאַסירונגען אין דעם ליכט פּון אַטריי אַלע פּאַקטן, קאָן מען קומען צום שלום, אַז די איצטיגע וועלט איז אַזוי אויסגעמאַטערט, אזוי אויס אַלע אויפברויני-דע כּחות, אַז קיין זאָך קאָן זיי איצטער ניט אַרויס-

שטויסן פּון איר בלייערנעם גלייכגעוויכט; אַז אויך די לעצטע רור-פּאַסירונג, ניט קוקנדיג אויף איר גאַנצער גראַנדיוזיטעט, איז אין תּוך אַרײַן אויך ניט מער, ווי אַ קליינער שטערנדער עפּי-זאָך אין דעם איינגעטרעטענעם איינגעטלונגס-פּראָצעס; אַז זי אויז ניט מער, ווי אַ כּינ „מעשה פּיאָומע“, „מעשה ווילנע“, אָדער „מעשה קאַרפּאַנטו“ אין אויבער-סילעווע, — אַ שלע-פיגע קרענק, אַ פעכניגע צוקלעפּעניש, וואָס ווי זי זאָל זיך ניט ענדיגן, קאָן זי ניט ווערן קיין צענטער פּאַר אַ גייעם וועלט-שטורם.

אַזאַ בליק אויף דער וועלט-לאַגע וואָלט אָבער געוועזן זייער איינזייטיג און פּאַרפּריט. ניט אַלץ אין די אַנטגאַנצנישע טענדענצן, וואָס האָבן געשפּייזט דעם וועלט-פּלאַקער, האָט זיך אויסגעברענט, אָדער אָנגעוועטיגט און איינגע-שטילט. דאָ און דאָרטן זיינען נאָך דאָ רייך קאָמוניכטישע שייטער-הויפּנס, וואָס זיינען נאָך לאַנג ניט פּאַרוואַנדלט געוואָרן אין קוילן און אַש. אין איטאַליע האָט אַפּילו דער טריאָומפּירנדער פּאַשיזם ניט געקאָנט דערשטיקן אינגאַנצן דעם סאָציאַל-רעוואָלוציאָנערן רעוואָלט. ער האָט אים ניט פּאַרטרין אין אומטערנדונט, פּון וועלכן ער קאָן זיך באַזירן אויפּ אַרויסרייסן אין קאַרערנע פּלאַ-כען. דאָ און דאָרט ליגן געפענטעט אָבער ניט פּאַר'חל'ש'ט נאַציאָנאַלע באַדערפּנישן, וואָס זיי גען ניט באַפּרדיגט געוואָרן; אין גרוזיע, גאַ-ליציע, בוקאַווינע, בעלאָרוסיע, און אייניגע רי-ן-נ-א-צ-י-אָ-נ-א-ל-ע באַשטרעבונגען האָבן נאָך נאָר ניט פּאַרלאָרן די היסטאָרישע אַרענע, אָדער זיינען ערשט איצטער אַרויפגע-טראָטן אויף איר. אזוי אויך די שיינ-פּעני-פּלאַ וועגונג ניט געקומען צום סוף אין אירלאַנדיע; אזוי קעמפט נאָך מוטיג טערקיי פּאַר איר אומ-פּאַרפּעלשטער כּוואווערעניטעט; אזוי פּירט איצ-טער דייטשלאַנד אַ קאָמף פּאַר אַ ריינער, אומגעשטערטער נאַציאָנאַלער עמיס-טעני, אָן אַ ברעקל אימפּעריאַליסטישן בייגי-שטאַק. ועל כּולם איז נאָך ניט געוועטיגט גע-וואָרן איינע פּון זיינע אַנטגאַנצנישע טענדענצן, וואָס האָט אין זיך דעם גרעסטן צינגרשטאַף אין אונזער צייט, — דער אים פּעריאָל י-

אנטקענן ענגלאנד און אין די באוועגונגען פון יענע פעלקער אין מזרח־איראָפּע, ווי די גרוינישע, די בעלאָרוסישע, וואָס האָבן גע- האַט אין אויג נאָך די אייגענע באַפֿרייאַונג פון אַ וועלכער עס איז פּרעמדער הערשאַפט. וואָס אַן אַימפּעריאַליסטישע שטרע- מונג איז, דאָרף מען דאָ ניט דערקלערן. עס איז די שטרעבונג פון אַ פּאָלק צו ווערן דער אָפֿיציעלער באַלעבאָס איבער אַנדערע טעריטאָר- ריעס און פעלקער, אַרויפצוצווינגן אויף זיי די אייגענע הערשאַפט און באַשטימען פאַר זיי דעם פּאָליטישן קורס זייערן אין קריג און פּרידן. מיט אַזעלכע דייַאָמפּעריאַליסטישע שטרע- מונגען איז אַנווער צייט געווען אָנגעלאָרן ביז צום פּלאַצן. און וואָס דרײַסאַציאלע שטרע- מונג איז, נויטיגט זיך אויך ניט אין פּירושױם: דאָס איז די שטרעבונג פון די אונטערדריקטע מאַסן צו פאַרבעסערן זייער סאָציאַלן און עקאָ- נאָמישן מעמד, ניט קימערענדיג זיך וועגן די נאַציאָנאַלע פּראָבלעמען און רעזול- טאַטן, וואָס מוזן אַרויסוואַקסן דערפון. אַזאַ רײַן-סאָציאַלע שטרעבונג זיינען גאָר אין אָנהייב געווען די קאָמוניסטישע רעוואָלוציעס אין רוסלאַנד און אין אונגאַרן.

ניט אַלע מאָל פּלעגן אָטריי דריי פונדאָ- מענטאַלע שטרעמונגען אַרויסטרעטן אין זייער רייניקייט. צראָפט פּלעגן זיי זיך צונויפּפּלאַנ- טערן איינע מיט די אַנדערע, פאַראַלזירנדיג איינע די אַנדערע אין איין פּאַל, אָדער פאַר- שטאַרקנדיג איינע די אַנדערע אין אַן אַנדערן. אַזוי האָבן די אימפּעריאַליסטישע שטרעבונגען פון די קעמפּענדע גרויס־מעכטן פאַראַלזירט דעם סאָציאַלן געוויסן פון זייערע אַרבעטער- שאַפטן, וואָס האָבן בדרך כּלל זיך אוועקגע- שטעלט הינטער זייערע רעגירונגען אין דעם מערדערשיץ פּעלקער-צונויפּשטויס. דערפאַר אָבער האָבן אימפּעריאַליזם און סאָציאַליזם איי- נער דעם אַנדערן פּאַרשטאַרעט אין דער שפּעטערער פּאָליטיק פון דער רוסישער סאַוועטישער רעגירונג. די אימפּעריאַליסטי- שע באַהערשונג פון טורקעסטאַן און די קאַווקאַ- זישע פעלקער, די אין תּוך אַרײַן דייַאָמפּע-

ריאַליסטישע אַנטי־ענגלישע אַניטאַציע אין די אַזאַטישע לענדער האָט געשטאַרקט די פּאָזי- ציע פון דער סאָציאַליסטישער רעגירונג אין איר קאַמף אַנטקעגן אַלע אירע שונאים, ווי דער רייַאָימפּעריאַליסטישער שטורם־לויה אויף וואַרשע האָט צוגעצויגן צו איר אַ סך רוסישע קאַנטר־רעוואָלוציאָנאַרע עלעמענטן, פאַר ווע- מען די מאַכט און דער גלאַנץ פון דעם אַלט־ רוסישן פּאַטערלאַנד איז געשטאַנען העכער איי- דער די אינטערעסן פון זייער אייגענעם סאָ- ציאַלן קלאַס.

בדרך כּלל באַמערקן מיר אומעטום, אַז דאָרטן, וואו אָטריי פאַרשידענע טענדענצן פּלעגן אַרייַן טרעטן אין אַן אַינצווייניגן סאַטן קאַנ- פּליקט ביי אײַנ־און־דעמעלבינג פּאָלק, ביי אײַן און־דעמעלבינג קלאַס, וואו דער לאָזונג פון דער צייט פּלעגט ווערן: „אָדער סאָציאַל, אָדער נאַ- ציאָנאַל“, — פּלעגט דער נאַציאָנאַלער אַימפּולס סוויכ־ל־סוף אָדער אינגאַנצן גובר זיין דעם סאָציאַלן, ווי דאָס איז געשען מיט דעם פּראָלעטאַריאַט אין דייַטשלאַנד און אין איטאַ- ליע, אָדער צוויינגען דעם סאָציאַלן עלעמענט, ער זאָל גיין האַנט אין האַנט מיט דעם נאַציאָנאַלן, ווי דאָס איז סוויכ־ל־סוף געשען אין רוסלאַנד.

וואַרפן מיר אַיטער אַ בליק אויף דעם צו- שטאַנד און דעם גורל פון אָטריי אַלע פאַר- שידנאַרטיגסטע טענדענצן אין דעם איצטיגן מאָמענט, זעהען מיר, אַז ביי אַ סך פעלקער האָבן פּילע פון זיי שוין זיך אויסגעברעט און אויסגעשטורמט, אָדער זיך אָנגעוועטיגט און איינגעשטילט.

אַזוי האָט דער אימפּעריאַליזם אין דייַטשלאַנד זיך אינגאַנצן אויסגע- ברענט, אָדער געוואָרן פאַרשטיקט; אין עסט- רייך איז ער שוין באַגראָבן; אין ענגלאַנד האָט ער זיך אָנגעוועטיגט און איינגע- דרעמלט. ער חלומ'ט ניט מער וועגן נייע עראָר- בערונגען. ער זוכט צו פאַרהיטן דאָס, וואָס ער האָט איינגעשילונגען, און קאָן אַפּילו גיין אויף געוויסע קאָמפּראָמיסן אין אָט־דעם פּרט. פון די מעכאַפּאַטאַמישע אויפֿ־פּעלדער וועט ער

נייע לעבן דאס

מאנאטליכער זשורנאל פאר קולטור און געזעלשאפטלעכע פראגן
רעדאקטירט פון

ד.ר. ח. זשימלאָוסקי און ש. ניגער

ערשטער יאר, נומ. 6

מערץ, 1923

ד.ר. ח. זשימלאָוסקי.

די וועלט-לאגע.

אזוי האָט מען געקאָנט גלויבן ביז מיט נאָר
ניט לאַנג צוריק. אָבער פראַנקרױכ׳ס „פריד“
לאַכער“ אָנפאַל אויף דײַטשלאַנד, די „רייך“
עקאָנאָמישע“ אָקפּאַציע פון דער רור-געגנט,
שטעלט אַוועק יענעם גלויבן אונטער א גרויסן
פראַגע-צײַכן. וואָס איז דער באַדייט פון אַט-
דער פאַסירונג? איז דאָס ניט מער, ווי אַ
צײַטווייליגער רעלאַפּס אין דעם איינשטיילונגס-
פראַצעס, אַ מינע, וואָס האָט פּלוצלונג עקספּלאַ-
דירט בײַ אַ ניט-גענוג פּאַרויכטיגן אַפּרױניגן,
אָדער דער אָנהייב פון אַ נייעם וואַלקאַנישן
אויסברוך, פון אַ נייעם קאַטאַסטראַפּאַלן פּע-
ריאָד?

לאָמיר קודם כל געווינען אַ קלאָרן באַגריף
וועגן דעם מהות פון יענע אַנטאָנאָמישע
כוחות, וואָס האָבן ביז אַהער געברויט אין דער
אויפגעשטורמטער צײַט. די וויכטיגסטע פון זיי
זײַנען בלי ספּק געווען: די סאָציאַלע און די
נאַציאָנאַלע. די נאַציאָנאַלע גופא מוז מען אָבער
פאַנאַנדרעשיידן אין צוויי פאַרשידענע שטרע-
מונגען, און פאַר יעדער פון זיי מוז געפירט
ווערן אַ באַזונדער חשבון. אַ רײַך-נאַציאָנאַלער
באַשטרעבן איז אַזא, וואָס וויל אויפהייבן דעם
מעמד פון דעם אייגענעם פּאָלק אויף דעם איי-
גענעם חשבון, ניט טראַכטנדיג דערבײַ צו פאַר-
נוואַלטיגן די אינטערעסן פון אַן אנדער פּאָלק.
אַזא רײַך-נאַציאָנאַלע באַוועגונג האָבן מיר, צ. ב.,
געהאַט אין דעם אויפשטאַנד פון די אירלענדר

דער אָפיציעלער אָפּשלוס פון דעם וועלט-
קריג אין דעם ווערסאַלער פרידן, דער צענויפ-
ברוך פון דעם בירגער-קריג אַנטקעגן דער סאָ-
וועטישער רעגירונג און דער צוריקער פון דער-
זעלביגער רעגירונג צו אַ „נייער עקאָנאָמישער
פּאָליטיק“, אויף מער אָרער ווייניגער רײַך
קאַפיטאַליסטישע יסודות, — אַט-די דריי בולט-
סטע פאַסירונגען פון דער לעצטער צײַט האָבן
געקאָנט אַרויסרופן דעם גלויבן, אַז דער קאָ-
טאַסטראַפּאַלער פּעריאָד אין דער וועלט-געשיכט-
טע האַלט שוין בײַ זיך אויסברױן און איינ-
שטילן.

די אַנטאַנאָמישע כוחות פון דער איי-
טיגער מענטשהייט, וואָס האָבן זיך אַרויסגע-
ריסן אין דעם גרויסן וועלט-קריג און דער גרוי-
סער רוסישער רעוואָלוציע, האָבן, מיטמעות,
אויסגעשעפט זייערע מעגליכקייטן. די אויפ-
געשטורמטע וואַסערן זאַמלען זיך צענויף אין
יענע נייע ברעגעס, וועלכע דער וועלט-אומרר-
דער האָט פאַר ווי געשאפן. די קעמפּנדיגע
קרעפטן ווערן איינגעצאַמט דורך דעם נייעם
גלײַכגעוויכט, וואָס שטעלט זיך בײַ זיי איין;
די מינען-פּעלדער, — פּיוישע און „סימבאָלי-
שע“, — ווערן ביסלאַכווייז אָפּגערייניגט, —
און די וועלט קערט זיך ווידער אום צו אַ רר-
איגערן פּרידלאַכן גאַנג אויף די יסודות פון אַ
מער אָדער ווייניגער סאָציאַל-ליב-ע-
ראַלן קאַפיטאַליזם.

Dos Neye Leben

A Monthly Magazine for Culture and Social Problems

Published by

DOS NEYE LEBEN PUBLISHING CORPORATION,

242 East Broadway,

Tel. Orchard 9609

New York, N. Y.

Subscription Price: \$3.00 a year; \$1.50 six months.

Entered as second class matter at Post Office, at New York, N. Y.

March, 1923.

Vol. I. No. 6.

אבאָנענטן, אויפּמערקזאָם!

מיט דעם איצטיגן (6-טן) נומער ענדיגן זיך די האַלבוואַרטיגע אַבאָ-
נימענטן. מיר בעטן אייך זייער גלייך אריינשיקן אייער געלט-אָנמייזונג,
כדי איר זאלט קריגן איין צייט די ווייטערדיגע נומערן און ניט שווערער
מאָכן אונזער אַרבעט.

דער צייכן (8) ביי דער לינקער זייט פון אדרעס אויפן באַנדערטאָל,
מיינט, אז אייער אַבאָנימענט האָט זיך געענדיגט.

מיר רעכענען זיך אויך באַרעכטיגט צו פאַרלאַנגען פון אונזערע פריינט,
אז זיי זאלן זיך ניט באַנוגענען מיט דער באַנייאונג פון זייער אייגענעם
אַבאָנימענט.

יעדער איינער קאָן, ביי אַ קליינער אַנשטרענגונג, קריגן פאַר אונז אַם
ווייניגסטנס נאָך איין אַבאָנענט און דערמיט געבן אונז אַ מעגלאַכקייט
פאַרגרעסערן און פאַרבעסערן דעם זשורנאַל.

די פאַרוואַלטונג.

נימצישע און איבסען!!

אַ פרעמיע צו „דאָס נייע לעבן“!

מיר האָבן געקראָפּט די מעגלאַכקייט אז געבן אונזערע יאָריגע אַבאָנענטן אַ
פרעמיע — צוויי זייער ווערטפולע ביכער. דאָס זיינען די ווערק וועגען פּרידריך
נימצישע און הענריק איבסען פון דעם באַרימטן קריטיקער געאָרג בראַנ-
דעם, איבערגעזעצט אין אידיש פון ק. טעפּער.

דער פרייז פון די צוויי ביכער איז \$2.50. די, וואָס וועלן זיך אַבאָנירן אויף
אַ יאָר „דאָס נייע לעבן“, קאָנען באַקומען ביידע ביכער צוזאַמענדיג בלויז 1 דאָלאַר
(פאַרטאָ 25 סענט עקסטראַ).

די וואָס שרייבן אויס „דאָס נייע לעבן“ אויף אַ האַלב יאָר, קאָנען קריגן
אַלס פרעמיע דאָס באַרימטע ווערק פון הערבערט ספּענסער, די ער צי אי ניי
איבערגעזעצט פון דר. י. א. מעריסאָן, צוזאַמענדיג בלויז 75 סענט. דער גר-
וויינטלאַכער פרייז פון דעם בוך איז \$1.50 (פאַרטאָ 15 סענט עקסטראַ).

די נייע אַבאָנענטן קאָנען קריגן דעם זשורנאַל פון דעם ערשטן נומער אַן
אַקסטאַכער 1922.

דער אַבאָנעמענט פרייז איז \$3.00 אַ יאָר; מיט דער פרעמיע פון די
צוויי ביכער — 4.00; פאַר אַ האַלב יאָר, \$1.50. מיט דער פרעמיע — \$2.25.

פון ת. לייזויק — (פּוילישע אויבזאָכט) — פרייז אי \$1.50.
פאַר אונזערע אַבאָנענטן נאָר 50 סענט (פאַרטאָ 15 סענט).
די פאַרוואַלטונג.

Dos Neye Leben

נייע לעבן ^{דאס}

מאנאטלעכער זשורנאל פאר קולטור און געזעלשאפטלעכע פרעגן

אונטער דער רעדאקציע פון

דד. ח. זשימלאָוסקי און ש. ניגעד

ערשטער יאר, נומ. 6

ניו יארק, מערץ, 1928.

אינהאלט

- 1 דד. ח. זשימלאָוסקי. — די וועלט לאנג
- 5 ה. ליוויק. — טויט — ברודער מיינער (ליד)
- 7 פון די „לידער פון אומקום“ (ליד)
- 11 דד. ח. זשימלאָוסקי. — בעלארוס קאמוניסטישער בוי פרינציפ
- 22 דד. נ. סירקין. — נאציאנאלע קולטור און נאציאנאלע שפראך
- 29 ב. גלאזמאן. — ביי די דריי שוועסטער
- 43 דד. ר. זעלוגמאן. — די אינדוסטריע פון ווערסער
- 49 לעצ קעניג. — מארק שאנאל און שלום-עליכם
- 51 ליכט און שאטן. — 1. א מאנאפאל אויף אידיש פרעסעריי
- 61 2. כבוד המת
- 52 ביכער און זשורנאלן
- 58 אמעריקאנער אידישע קולטור-בראָניק
- 60 פון דער רעדאקציע
- 60 פון דער פארוואלטונג

אידישער קונסט מעאטער

27טע גאס און מעדיסאן עוועניו
מאריס שווארץ, דירעקטאר
מעלעפאן מעדיסאן סקווער 6968

דיינטיגן פרייטאג אונט, שבת און זונטאגן בייטאג און אונט
די לעצטע פינף (5) פארשטעלונגען פון

"דאס גרויסע געווינס"
פון שלום עליכם

**אנהייבנדיג דאנערשטאג אונט, דעם 8טן פעברואר
לכבוד מארים שווארץ**

לעאניד אנדערעיוו'ס

"אנאמעמא"

מיט דעם איינטייל פון אלע קינסטלער.

„ЛЕТОПИСЬ РЕВОЛЮЦИИ“

Вышли из печати и поступили в продажу:

НИКОЛАЙ СУХАНОВ.

Записки о Революции. Кн. I. Мартовский переворот (23 февраля — 2 марта 1917 г.). В пер. 1 д. 35 с.

НИКОЛАЙ СУХАНОВ.

Записки о Революции. Кн. II. Единый фронт демократии (3 марта—3 апреля 1917 г.). В пер. 1 д. 50 с.

Ю. МАРТОВ.

Записки социалдемократа. Кн. I. Накануне (1890—1900 г.). В пер. 1 д. 50 с.

В. ЧЕРНОВ.

Записки социалиста-революционера. Кн. I. В годы безвременья (1889—1899). В пер. 1 в. 35 с.

С. Д. МСТИСЛАВСКИЙ.

Пять дней. Начало и конец Февральской Революции. 1) Февральский переворот. 2) 3 марта. 3) Арест Николая II. 4) 25 Октября 5) День Учредительного Собрания. В пер. 60 с.

Можно получить в каждом магазине
М. Н. МАЙЗЕЛЯ

Каталоги высылаются бесплатно.

MAX N. MAISEL,

424 Grand St., New York, N. Y.

אידישע פובליסיטי און ליטערארישע ביורא

189 צווייטע עוו. (קאר. 12טע סט.), ניו יארק. טעלעפאן 7968
ראען שאמער — מענעדזשער.

טייפרייטינג און
מאליטראפינג

אין אידיש און אין ענגליש

פ י ע ס ע ו

קאנסולטירט, קאפיירט,
שער און פארקויפט

מאנוסקריפטען

קאפיירט און פארקויפט
צום דרוק.

איבערזעצונגען

פון פארשידענע ריליי ווערק (איינשליסנדיג מאווינג פיסטורס סענצורס) פון און אין
אלע שפראכן

ערשטקלאסיע ארבייט — טעכניע פרייען.

American-Yiddish Publicity Bureau

189 Second Avenue, Telephone: Stuyvesant 7968 New York, N. Y.

רעס נייע לעבן ווערט גערופט ביי אפיציעלע פרייטינג קא. 165 לעגעל סטריט, ניו יארק.

ברילען וויסענשאפט ליד צוגעפאסט

ערשטע קלאסע אפגעצומעט-
ריסטען און בארייכמע אוי-
נען-דאקטאריס אונטער-
נען אויגען און פאסען צו
ברילען אין אלע דאמיסעס
פון דר. בעקער, אונטער דר.
בעקער'ס פערזענליכער
אויפזיכט.

ברילען וויסענשאפטליך צו-
געפאסט פאר יונג און אלט
פאר מענער פרויען און
קינדער. מעסיגע פרויען.
יידעך פאר ברילען בארא-
סירט.

דר. בארנעט ל. בעקער

דאס איז א פאסיגע אונטער דער דר. בעקער'ס
פערזענליכער אויפזיכט:

- 1709 פויטקין עווע
- 181 גארנער סט. ס.
- 215 איסט באראוווי
- נעכטן קלינגען סט.
- 895 פראפעסען עו
- נעכטן 1000 סט. בראנס
- 100 קינגס עווע.
- 2313 וועסט עו.
- נעכטן 138 סט.
- 262 איסט פאררהאם ראוד, בראנס
- אלע אמיסעס זונטאן נעשטען מיט דער
אויסנאכטן פון די אמיסעס פון 100 לענגסט
שוועני, און 181 בעקער עווע. פאר. סט. ס.

דאס איז א פאסיגע אונטער דער דר. בעקער'ס
פערזענליכער אויפזיכט:

און פאר יונג און אלט
פאר מענער פרויען און
קינדער. מעסיגע פרויען.
יידעך פאר ברילען בארא-
סירט.

שילד זאגן זיך דעם בעקער'ס פארשטימטע אויפזיכטן
SHELON-ALICHEM FOUNDATION,
38 UNION SQUARE, NEW YORK CITY

רוסישע ביכער ארויסגעגעבן אין רוסלאנד

פולע זאמלונגען פון כמעט אלע רוסישע
שרייבער. — מעסוגע פרויען, ווי:

Л. Н. Толстой, 24 тома	— — —	\$15.00
Война и мир, 4 т.	— — —	3.00
Анна Каренина, 2 т.	— — —	1.75
Воскресенье, 1 т.	— — —	1.25
Достоевский, 12 т.	— — —	12.00
Чехов, 22 т.	— — —	12.00
Куприн, 8 т.	— — —	6.50
Гейно, 6 т.	— — —	6.00
Ибсен, 4 т.	— — —	4.00
Мольер, 4 т.	— — —	3.00
Чтец-Декламатор	— — —	1.00

פארשידענע אידישע און העברעאישע ביכער.
אלע ווערק פון מענדעלע מוכר ספרים, 18
בעדער, \$11. אלע ביכער זיינען שוין געבונדן
זוכהענדלעך און ביבליאטעקן באקומען
ראכאפט.

I. PERLSTEIN, 242 E. Broadway
Phone: Orchard 9609

Tel. Orchard 0349
זאקס און שטיינפעלד
יוניא דרוקעריי
12 דויעפערסאן סטריט, נ. י.
פארנייט ווערס נעמאס נומ און פינטליך.

דער פאראייניגטער
„דאס נייע לעבען“ און גריי-
נארי גערשוני סאצ. רעווע.
ברענטש 247 א. ר.
מיטעם יעדען 1מען און 3מען
דינסטאג אין „פארווערטס“ האל.
פאר אפצוהאלטן צו די עיניגע חברים. וועלכע
בשאלונט נאר צו 18 ארכיבער פארזיכע
רונג געזעלשאפט, זיי זאלען זיך געשליסען אן
אונזער ברענטש.
פאר אונזערע עיניגע ווערען זיי
צום סעקרעטאר, ביידער ראטונגעריג, 202
קלינגען עוועניו, בראנס, נ. י.

ביבער:

אויף דער זייט וועגן די לעזער אלע ספאל נאכפאלגער אלע טאגסבוך וועגן
 ניי דערשיינענע ביבער, ווערנען און אויף שטענדיגע באקענט
 טעכונגען פון דעם ביבער פארשן.

מייזעל'ס פארלאג

א בראשורע פון 32 זייטן, גרויסן פארמאט
 מיט ארטיקלען פון מ. פלגין, דר. ה. ביבער,
 ר. ברענין, ש. ניגער, א. קיסין און הלל
 ראטנאוויטש אבער די ווערק און טעטיקייט פון
 דעם גרויסען קריטיקער געארט בראנדעס,
 ווערט געשקט פריי צו יעדן אידישן לעזער.

א פאר הונדערט האב איך געדורקט אויף ספעציע
 לע פאר פאר אודישע ביבליאטעקן, ארגאניזאצ
 ציעס און אודישע שולן. די וואס ווילן קריגן די
 ספעציעלע קאפיעס זאלן זיך מואוילען שרייבן צו

MAX N. MAISEL

424 Grand St., New York.

פארלאג

ניי געזעלשאפט

שיקאגא

(י. באכניסקי, פרעזידענט)

קולטור און ציוויליזאציע

(סעריע „ניו סאציאלאזם“)

פון וו. נאטאנסאן

שוין ארויס פון דרוק

461 זייטן, גרויס פארמאט, פראסטול געבונדן.

פרייז 3 דאלאר

צו באקומען אין נאטאנסאנס בוכהאנדלונג,
 1258 אינדעפענדענס בולווי. שיקאגא, אייל. 55.

און אין אלע אודישע בוכהאנדלונגען אין לאנד
 הונדערטארקויף:

מייזעל, 424 גרענד סטריט, ניו יארק.

ש. ניגער'ס ווערק

6 בענד, גרויסער פארמאט, פראסטול געבונדן.
 פרייז 15 דאלער

בוכסקרייבער \$9.50 אין 3 איינגעזאמלען
FARLAG YIDDISH

201 E. Broadway, New York

„אין ישרא'ל אין אודישן לעבן און ליטעראטור“

פון א. ריינגיין

זיט דעם ענטפער אויף דעם, ווי אזוי אדיין
 ישרא'ל אין אונזערע ליטעראטור געזאגט אין דער
 אודישער שפראך, אנהייבנדיג מיט דער ביכל
 און ענדיגנדיג מיט דער ניי אודישער שפראך.

פרייז \$1.50

(פאסט פריי)

אדרעסירט איינער באשעלונגען צו:

FARLAG "CANADA"

17 Rowland Ave., Toronto, Canada

אידישע וויצען פון י. ה.

ראווינצקי \$1.50

בענדערס אלבאם, מיט 12 קאלירטע
 בילדער \$2.50

„עשרת הדברות“, גאלד פלייטער
 מעדאליאן .50

REZNICK, MENSCHEL & CO.

46 Canal St., New York

מייזעל'ס בוכהאנדלונג

אנגעקומען פון איראפע:

דער צווייטער נומער פון דעם בארימטן איד
 דישן סאנסטיזשורנאל „מילגרוים“; דער
 צווייטער נומער פון דעם העברעאישן
 זשורנאל „רמון“. פרייז צו 75 ס. א נומער.
 דער 4-5 נומער פון „ביבער וועלט“
 פרייז 55 סעיט

טאקן נאך דערזעלבע קריגען אויך די פרעזידענט
 נומערען פון די דריי זשורנאלן.

MAX N. MAISEL

424 Grand St., New York.

פארלעגער און בוכהענדלער:

דאס ביבער בלאט

וועט זיין א שפענדיגע אינסטיטוציע אין דאס
 נייע לעבן" מיט ספעציעלע פרויען. ווענדעט זיך
 אין אפ'ס וועגן מער איינזעלעכייטן.

געלט, שפייז און קליידער

— דורכ'ן —

"אידגעזאם"

פארגעסט ניט, אז מען קאן שוין שיקען דורכ'ן „אידגעזאם“ צו קרובים אין רוסלאנד און אוקראינא

געלט שפייז און קליידער

געלט — אנווייזונגען, וואָס ס'מען וועט איבערשיקען פון אמעריקע דורך דער בערלינער ביורא פון „אידגעזאם“ פאר קרובים אין פריינד אין כאָוועט, רוסלאַנד, אוקראַינע און ווייס רוסלאַנד, ווערען אומגעטויט אויסגעצעהלט דורך דעם „אידגעזאם“ אין אַמעריקאַנער דאָלאַרס. אין פּאָלען, ווען די אדרעסאטען וועלען ניט קענען אויסגעפונען ווערען, וועט דאָס געשיקטע געלט אויסגעצעהלט ווערען צוריק צו די שיקער אין אמעריקאנער דאָלאַרס.

שפייז וואָס איר שיקט דורכ'ן „אידגעזאם“, ווערט צוגעשטעלט דיר עסן צו די אַדרעסאַטען, און זיי דארפן נאָך דעם ניט פאַרן. טויזנטער סבלות פאַר שפייזעפּלאַך, וואָס זיינען דורכ'ן „אידגעזאם“ געשיקט געוואָרן מיט ווייניגער ווי מיט צוויי הַרשים צוריק, זיינען שוין ערהאַלטן געוואָרן אין אַמעריקע.

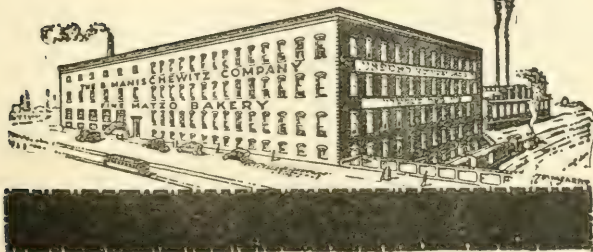
פאַר אַ קליידער דרעפט וואָס איר קויפט פאַר 35 אָדער 20 דאָלער ביי דער אַמעריקאַנער ביורא פון „אידגעזאם“, קוינט איערע קרובים אין רוסלאַנד שיד, זאָק, וואַרע פאַר קליידער, פאַר בעט-וועש, פאַר אונטער-וועש, נייגעצייג א. א. וו. גענוג אום צו באַפרידיגן די נויטן פון אַ פאַמיליע פון עטלעכע פּערזאָן.

אַלע איינצעלע שיקונגען קליידער-דרעפטס, שפייז-דרעפטס, שפייז-דרעפטס, ווי אַיך ווענען געלט-איבערשיקען דורך דער בערלינער ביורא פון „אידגעזאם“, קען יעדער איינער קוינען דורך דער בערלינער ביורא פון „אידגעזאם“, 110 וועסט, 40טע סטריט, דום 207, ניו יאָרק, וועלכער איז אַפען טעגליך הויז וואַנטאָ, פון 9 אין דער פריה, ביז 7 אין אָווענט, שבת — פון 9 אין דער פריה ביז 5 אַוואַר נאַכמיטאָג.

מאנישעוויטען - מצה

די מצה מיט אלע מצלות

געבאקען אין
פערסטער
גרעסטער
ליכטיגסטער
ריינסטער
בעקער!
אין דער
וועלט

נימנישע און איבסען!!

א פרעמיע צו "דאס נייע לעבן"!

מיר האבן געקראגן די מעגלעכקייט צו געבן אונזערע יאריגע אבאנענטן א פרעמיע — צוויי זייער ווערטפולע ביכער. דאס זיינען די ווערק וועגען פריידדיך נימנישע און הענדיק איבסען פון דעם בארימטן קריטיקער געארג בראנ-דעם, איבערגעזעצט אין אידיש פון ר. טעפער.

דער פרייו פון די צוויי ביכער איז \$2.50. די, וואס וועלן זיך אבאנען אייף א יאר, "דאס נייע לעבן", קאנען באקומען ביידע ביכער צוצאנדיג בלויז 1 דאלאר (פארט 25 סענט עקסטרא).

די וואס שרייבן אויס, "דאס נייע לעבן" אייף א האלב יאר, קאנען קריגן אלס פרעמיע דאס בארימטע ווערק פון הערבערט ספענסער, "די ער צו אה נג" איבערגעזעצט פון דר. י. א. מעריסאן, צוצאנדיג בלויז 75 סענט. דער גע-ווינטהאכער פרייו פון דעם בוך איז \$1.50 (פארט 15 סענט עקסטרא).

די נייע אבאנענטן קאנען קריגן דעם זשורנאל פון דעם ערשטן נימער 18. אקטאבער 1922.

דער אבאנעמענטס פרייו איז \$3.00 א יאר; מיט דער פרעמיע פון די צוויי ביכער — 4.00; פאר א האלב יאר, \$1.50 מיט דער פרעמיע — \$2.25.

דער גולד פון ה. לייזויק — (פילישע אויטאביע) — פרייו \$1.50. פאר אונזערע אבאנענטן נאָר 50 סענט (פארט 15 סענט). די פארוואלטונג.

דאקטוירים און דענטיסטן

Tel. Orchard 4322

DR. ABRAHAM ASEN
SURGEON DENTIST
and Dental Radiologist

Hours:
Sunday 10 A. M. to 1 P. M. 423 GRAND STREET
Daily 10 A. M. to 8 P. M. NEW YORK

טעל. סטעי 1801

דר. מאַריס לאַוויש

דענטיסט

170 הויטייער סט. ברוקלין, נ. י.

Tel. Orchard 3509

DR. S. ELLSBERG

Hours:
Sunday 1 to 3 P. M. only 279 E. BROADWAY
1 to 3 and 6 to 8 P. M. NEW YORK

טעל. בארדוואס 0884

דר. ארטור סטראַסבערג

דענטיסט

70 איסט 151סטע סטריט, קארנער סעיפס עוועניו, בראַנסק, נ. י.

DR. J. A. MARYSON

Residence: 250 EAST BROADWAY
2854 MARION AVE., Bronx Tel. Orchard 0563
Tel. Tremont 2305 2 to 3 and 6 to 8
9 to 12 by appointment Sunday 11 to 1

אויב איר באקומט ניס, דאס נייע לעבן, ביי'ן 1820 פון ספאט, שרייבט אונז וועגן דעם. פארעם. דאס נייע לעבן'ן מוז אייער צייטונג און זשורנאל צושטעלער.

חבר נ. ריידער

זיין אונזער פארטרעטער פאר לאס אנדזשילעס, סא. מיר נעמן די חברים העלמן אים אין זיין ארבעט. די פארוואלטונג.

א. ראפאלאווסקי
איינבינדער
136 Henry St., New York, N. Y.
שבת פארשלאָסען.

און עס איז דא א האפענונג, אז אין ניכט זאל דער ער
שטער כפר ארויס אין בורשפורם.
דער פופציג-יאָריגער יוביליי פון ח. נ. ביאליק.
אין אַפּעריקע, ווי אין אלע אידישע ישובים אויף יענער

זייט ים, ווערט איצט אַפּערעכט דער פּופציג-יאָריגער יוֹ
ביליי פון חיים נחמן ביאליק. אין איינעם פון די קומענדיג
דיגע העפטן וועט, דאָס נייע לעבן ברענגען אַן אַפּהאַנד
לונג וועגן יוביליאַר.

פון דער רעדאקציע.

דער אַרטיקל פון דר. נ. כירקין, וואָס איז געדרוקט אין
היינטיגן נומער, דאָס נייע לעבן, איז, ווי דער לעזער
אַליין זעט, קעגן דער ריכטיגן פון דער רעדאקציע. אָבער
מיר האָבן פון אַנהויב אַז זיך געשטעלט די אויפגעבט צו
לצוּן קומען צום וואָרט אויף דעם אַנדער צד אין
אַלע וויכטיגע פּריןציפּיעלע פּראָגנ. מיר ווילן, אַז זיי
זאלן באַטראַכט ווערן פון פּאַרטידענע שטאַנדפּונקטן,
כדי אַז דער לעזער זאל אַליין דענקען וועגן זיי און האָבן
זיין אייגענע סינגונג. מיר האָבן דערפאַר איינגעלאָרן
דעם פּאַרטיייער און פּיערער פון דעם העברעאישן איז די
אידיש-פּאַרטיייער קרייזן, חבר דר. מירקין, אַז ער
זאל אַליין פּאַרמולירן און באַגרינדן זיין סינגונג וועגן
אַט דער וויכטיגער פּראָגע פון דעם אידישן קולטור לעבן.
אין דעם העפט האָבן מיר געקאָנט געבן, ליידיג, נאַר אַ
העלטס פון דר. נ. כירקין אַרטיקל. די צווייטע העלטס
וועט זיך דרוקן אין פּלאַנדינג נומער. דאָ וועט קומען
אַן ענטפּער פון דר. ח. זשיטלאַווסקי.

מחמת דוחק אין פּלאַץ איז אַ טייל פון די ביבליאָגראַפישע נאָטיצן אויבערגעבליבן
פאַר'ן קומענדיגן נומער.

נאָטיצן פון דער פאַרוואַלטונג.

זיך שטעלן אַן פּאַרטידונג מיט חבר ה. נאָוואַק, 1128
זייטע נאָם, דעם ספּיקער-צייַך פון קאָמיטעט, און העלפן
דורכפירן דעם אַונט ערפּלאַנירדיק.
אי טיקאַנאַ וועט פּרייטשאַן אַונט, דעם 16טן פּעב
רואַר, פּאַרקומען אַ דעבאַטע צווישן דר. זשיטלאַווסקי און
וו. נאָטאָסאָ. דעם 17טן — אַ באַקעט, דער פּראָפּיט
פון ביידע אַונטערנעמונגען זייט פּאַר'ן פּאַנד פון דאָס
נייע לעבן.

די פאַרוואַלטונג דאַנקט אַלע חברים און פּריינט פאַר
זייער איבערגעגעבענער אַרבעט און הילף און האַפּט, אַז
זיי וועלן פּאַרזעצן זייער עטביקייט לטובת אַונטער אַליע.
כענס זשורנאַל מיט ניס ווייניגער גענעריע ווי ביז אַליע.
די פאַרוואַלטונג וואַלט אַויך געוואַלט מער הערן פון די
איבעריגע אידישע און איינלעך פּריינט איבער'ן
לאַנד. פּאַרעכט ניס וועלן שאַפן נייע אַפּגעכענט. וואָס
מער לעזער, אַלין גרעכערע מעגלאַכייטן פאַר דער אויס
בעכערונג און אויכברייטונג פון דעם זשורנאַל.

די פאַרוואַלטונג און געזעצערע טוער באַשעפּטיגט זיך
איצט מיט רעאָרגאַניזירן די ניו יאָקער, דאָס נייע לעבן
גרופּעס. די חברים זיינען געכעפן זיך קומען דורכיררן
מיט'ן פאַרוואַלטער וועגן זייער שטאַטיסטיק, דער אַפּיס
איז אויכער די געוויינטלעכע שטונדן אויף אַפּ דינסטאָג
כ' 8 אין אַונט און שבת כ' 4 נאַכטיאָג.

פון היינטיגן נומער אַז פּירן מיר צייַן אַ נייע אַפּטיי
לונג: אַפּעריקאַנער אידישע קולטור בורשפּורם. מחמת
דוחק אין פּלאַץ פון מיר זיך דער ווייל אַפּהאַלטן
פון ידיעה'ס וועגן דער אידישער קולטור באַוועגונג אין
אַנדערע געגערע. מחמת דער אייגענער אורזאָד וועלן מיר
אויך איז דער כּראַטיק פון דעם אַפּעריקאַנער אידישן קול
טור לעבן זיך פון באַנוגענען נאַר מיט די סער וויכטיגע
פּאַקטן און פּאַרטידונגען. וועגן זיי אָבער ווילן מיר האָבן
ידיעה'ס פון ערשטן קוואַל. מיר ווערן זיך דעריבער
צו אַלע אידישע קולטור-דראַמאַטישע און קול-
טור טוער אין ניו יאָרק און אַנדערע שטעט מיט
אַ בקשה צו שיקן אונז אַזאַלעכע באַריכטן, ווי
ווייט מעגלאַך, מיט ציפּער, וועגן דעם לעבן, די
אויפּטוען און פּלענער פון די אַלעטע און נייע
אידישע קולטור אַנשטאַלטן (שווה, ביכער, פּאַרלאָג,
ליטעראַטישע אַדער דראַמאַטישע פּאַרטייען, קולטור ליגעס
א. א. ו.ו.).

מחמת דוחק אין פּלאַץ איז אַ טייל פון די ביבליאָגראַפישע נאָטיצן אויבערגעבליבן
פאַר'ן קומענדיגן נומער.

דער רוף צו די חברים און פּריינט איבער'ן לאַנד צו
דערפירן זייערע סבּחות און אונטערשטיצן, דאָס נייע
לעבן, האָט געפונען אַ נוטן אַפּקלאַנג. עטלעכע שטעט
האָבן שוין דורכגעפירט כּעציעלע, דאָס נייע לעבן
אַונטן, אין אַנדערע שטעט גרייט מען זיך צו זיי, די
ערשטע שטאַט אין געווען ניו הייוון, וואו עס איז דורכי
געפירט געוואָרן זייער אַ שיינער אַונט מיט'ן אַכטייל פון
דר. ח. זשיטלאַווסקי און ש. נינער, דער רעזולטאַט איז
געווען 150 דאַלער פאַר'ן פּאַנד און אַ צעל אַפּגעכענט.

אין טאַראַנטאָ איז ביי אַן אַונט מיט חבר ש. נינער
געזאַמלט געוואָרן אַ הויפּט סומע פאַר'ן פּאַנד. מיר בעטן
די פּריינט, וואָס האָבן פּאַרשפּאַכן ביישטייערונגען —
גלייך צושיקן דאָס געלט צום ספּיקערטאַר, מיליג האַלפּערן.
אין נאָרַק איז אַן ענלאַכער אַונט דורכגעפירט גע
וואָרן דורך דער קולטור-גרופּע, 'אידיש', דער אַונט איז
געווען אַ גרויסער ערפּאַנג און פון די ביישטייערונגען און
פּאַרדינטס פון בילעטן וועט זיך וואַרשיינלאַך צענזיגן
קלייבן אַ סומע פון 270 דאַלער פאַר'ן פּאַנד.

אין פּילאַדעלפּיע וועט דעם 17טן פעברואַר, אין
ברית אַחים האַל, 11טע און ספּרום נאָס, דורכגעפירט
ווערן אַ גרויסער קולטור אַונט מיט דעם אַכטייל פון דר.
ח. זשיטלאַווסקי און ש. נינער, ווי אויך מוויקאַלישע און
ליטעראַטישע קעמפּטן. מיר בעטן אַלע פּריינט און חברים

אירישע נייסטעיגע לעבן אינם לאנד אין ארעם, און דער יונגער איד מילט עס. זיין נשמה אין אויף קעמט מעבר לים, אלע זיינע נייסטעיגע אינטערעסן זיינען דארטן, מיט'ן צארויסגעבן דעם זשורנאל „דרום־אפריקע“ ווילו מיר שאכן א פראצע אראפצוניין אויף אייגענע קעסט". אייזענע קעסט — פון וועלכע וועט זיך עס נעמען אפאל אין דרום־אפריקע? אפילו פאר'ן ערשטן נומער האט מען נעמען א העלפט פון פאטעריאל נעמוס נעמען מעבר לים, ד. ה., איבערדרוקן פון אייראפעאישע אויסגאבע, אלא, וועגן אייגענע קעסט" ריידן אין אפטייעלע צופרי פאר יאהאנעסבורג, אבער, פרובירן שאפן אן אייגענעם ווינקעלע אין דעם... לאנד, וואו ס'זיינען קאניצענטרירט צענדליגע (ר) ווינסער אידישריינדע אידן — אין א מינע אידעע, און מיר ווינסן אונזער ווייסן און נאענטן חבר לאנגע יאר.

קיינ נרויסע אויפטוען זיינען ניכט אין דעם ערשטן נומער און מען קאן נישט ווערטן אויף קיין אויפטוען אויף פון די ווייטערדיגע נומערן, אבער עס איז גענוג, וואס די אלע זאכן, וועלכע שטאמען פון ארטיגע שרייבער, זיינען גאט און ליטערארישע געשריבן. דעהויבט אייזענעקאנט אין דער זעלבער ארטיקל פון א. וו. ווייס וועגן אירישע פארטעע און פארטעעריי און טעאנאפאליע. דער זשורנאל דארף זען געבן וועט מער אועלכע זאכן פון ארטיגן לעבן.

ג

אמעריקאנער אירישע קולטור בראַנען.

קינעטאירישע, ביבליאטעק און מוויסענשאפט. די לעצטע הויכט פון צו בראנאניירן א צענטראלע אירישע ביבליאטעק, א אירישע סוויי און אן ארכיוו. די ערשטע פענסלאכע ארויסטערטונג פון דער קולטור זינע וועט זיין א נרויסער קאנצערט און א רוי קאנסערט אונטן אין פארטייעדע סעילן פון ניו יארק. אין דער אירישער ביכער וועלט, אויפ'ן אירישע ביכער פארק א אמעריקע האט נאר אלץ אפטייע הערט דער קרויז, ווייל האט זיך אנגעהויבן מיט א פאר יאר צוריק. די עמטיגקייט פון די פארלאגע אין אומבארייטונג. די איינזיגע ביכער, וואס טרשיינען פון זייט צו זייט, ווערן דאס רוב ארויסגעגעבן אויפ'ן חשבון פון די פארטאכער, איינזיגע אירישע שרייבער אין אמעריקע האבן אין דער לעצטער זייט אנגעהויבן צו דרוקן ווייערע ביכער אין איראפא.

נעסט: י. אפאטאש, שלום אש, פרץ הירש-ביין און דוד פיינשילד, וואס האבען פארבראט א נע וויכע זייט אין אייראפע, זיינען נעמוסע צוריק קיין ניו יארק. מיר זאגען זיי: בואכע שלום! תניד אויף איריש. אייגע פון די וויכטיגסטע פארטאכער אין דעם אירישן קולטור לעבן פון דער לעצטער זייט אין יאהו א ש'ס נייע איבערזעצונג פון תניד אויף איריש. זי דרוקט זיך אין. טאג'ן (צוויי סאל א וואך)

ווער א טאטן, ווער א פאטן, אלע, אלע, וועלכע בראַנען אויף די פלייצעס קברים־לאסט. יעדן, יעדן אין דער מינסטער ווינט זיך אויף די כרעם זיין טאטן. מירק מראק, מירק מראק... אויסגעלאשן אלע פלאסען! נישט קיין ראכע, נישט קיין שטראף! איבער אלעמען צוואפען מתייבאטען און וויסער שטאף, ביז דער טאג וועט קומען ווידער, קנאקן סייט די הארבע נידער; און עס קלינגט דאס וויסליד: „טריקטראק, טריקטראק, א. א. וו. וו. איינזיגע טעלע, וואס זיינען צו דערליידן, קאן מען געפיען נאר א פאר אין דער פאעסע, אבער אייזענע נעמוסען אין זי אן אויסדרוק, צענאכט און צע שוואמען, עמעטרוויי נעשטאקלאז, בעת די טעמע אירע אין אזע נרויסע, אזע שטארקע... עס איז, קענטיג, נישט קיין פאסיגע טעמע פאר דעם אפטיילונג זינגער פון בלאכע שטראף" און „צארטע בעריאוקעלאד". דרום אפריקע, פאנאטאלאכער זשורנאל, ארויסגעגעבן פון איריש ליטערארישן פאר אידן, יאהאנעסבורג, דעצעמבער, 1922.

אין איר דערקלערונג שרייבט די רעאקציע: דאס

די אירישע שולן און די פאראייניגטע שטאטן און קלענערע. מיט א יאר צוריק זיינען אין נאני אפעריקע און קענעדע נעווען ביי 80 וועלטלאכע אירישע אנפאנג שולן (63 ארבעטערדיגשולן, 7 שלום־עליכס שולן, אן ערף 20 פאלקסשולן), איין מיטלישול (פון אריבערערינג) און צוויי אנשטאלטן אויף צוגרייט לערער. ביי היינטיגן טאג זיינען דא 68 אנפאנגשולן (68 ארבעטערדיגשולן, 10 שלום־עליכסשולן, ביי א 20 פאלקס שולן), 4400 קינדער (פון ארבעטערדיג), איין קינדער נאכט (אין וויינפע) און צוויי לערער אנשטאלטן (אין דייער לערער כעמינאר און ארבעטערדיג לערער קורס). אין עטלאכע און זעכציג פון די דאזיגע אלע שולן לערנען אן ערף 4400 קינדער. וועגן דער צאל קינדער אין די איבעריגע שולן האבן מיר נישט קיין ידיעות. אויף די ארבעטערדיג לערער קורס זיינען דא 82 זיער, אין איריש לערער כעמינאר — 50. דער שלום־עליכס פאלקסאינסטיטוט, דער צענטער פון די שלום־עליכסשולן אין ניו יארק, האט אויך א פאלקס־אנווירטוטעט, וואו עס זיינען דא 172 שטענדיגע צווייטע (פאראיבר) זיינען נעמוס נאר 93. די קולטור זינען אין ניו יארק. ביי איעט זיינען פארטאכער נעמוסען די פאנאנדע טעאיעס: ליטעראריע, פערזאנליכע, (פאר שולן און אויסשולן בילדונג).

טעריאל פאר א זעלבסטשטענדיגער פאעסע. מן דעם
מאטעריאל אין ווינציניוואס ארויסקומען. אין ערשטן
זאץ ווערט געשילדערט דער מאַרש, די שוידער
זאכע פראצעסיע מן די צען מיליאן געפאלענע...
דאס בילד אליין מן אזא מין פראצעסיע, אז קיין
שום רייד און פירויסן, וואלט געקאנט מאכן ציטערן
אונזערע הערצער...

... אויפ'ן געפליגן פאן — — — —
נייען לאנג, שונאים און פריינט,
נייען באנג, אלע פאראיינט,
נייען שטום, שטומע געפירט
צען מיליאן... מן דער זעלביגער האנט.

פראנצויזן, רוסן, דייטשן, אינדיער, טערקן, גענער און
זאווין. יעדעס פאלק אין באזונדער כאראקטעריזירט.
אבער די כאראקטעריסטיק אין, צום באזונדערן, אויבן
אויסן, דרויסנדיג און — דאס ערנסטע — צעשוואמען.
דאס וואלט נאך נישט אזוי אויבעמאכט, ווען דאס בילד
מן דער פראצעסיע אינגאנצן, גענומען זאל זיין אויס
דרוקספול. אין עם אבער צעמאנען, צעקראכטן געווארן
אין איינציגע לירישמוואקאלישע טענער. קיין בילד אין
ניטש. אין אנהייב הויבן מיר אז עפעס צו זען, דער
נאך קומט א געפל מן ווערטער, און אלץ ווערט דער
סרוקען אין געפל, אט הויבט זיך אז עפעס ארויס
צושיילן:

— — — —
די בלייטע געזיכטער
זעהוויבן ארויף, גלייך פלינדע, וואס ווייזן
די ליפן פארמאכט, דער וועלט זייער נאנט,
די אויגן שטארקצום, גלייך טרויסגענדע וואנדלער
אין שלאפן.

דאס ווארט. נלייד, וואס חזר'ט זיך נאך איבער
דערצו, קולט אונז אפ, מיר וואלטן נישט וועלן האבן
דא קיין גלייכענישן, נאר אן אוממיטלכארע
זאונג, אבער עם אין אבער דאך דא אנהייב מן
א בילד, קומען דערנאך ווערטער — און דערצו נאך
שרימע ווערטער — און פארנעמען דאס בילד:

שטיל נייען זיי, נייען זיי,
לאנגזאמען טראגט,
דעם איינזאמען ווען
צו דעם גרוואלען נאט,
און צייכענען די וואלטן
מיט בלוטיגן שפאר,
און וויקלען אין סוטיש'רעק
די גאנצע נאטור.

אנטשט צו דערוען, דערשפירן דעם סוטיש'רעק
שרעק, האבן מיר ארווארט, סוטיש'רעק.
א מיט ווארט, וואס שרעקט נישט. דאן, ביים כוץ מן
ערשטן טייל, קומט א בילד, וואס אין כותר דאס פיר
ערדיגע. מיר האבן געוועסט געזען, ווי די אויגן מן
די מיליאנען טויטע זיינען. שטאר אפן, גלייך בלינדע,
וואס ווייזן דער וועלט זייער נאכט. מיט אפאל: און.

ס'בליקן די אויגן, ווי שרעקאפט ליכטער... איצט
ווייסן מיר שוין נארינט, ווי זיי זעהען אויס.

אין צווייטן טייל, דער, זאץ, אין דא געמייל, אבער
אויסדערריקט און עם פובליציסטיש, ניט לירישבילד
לאך, די בילדלאכטיק, וואס אין דא פאראן, אין אן
אויסגעראכטע, א שלעכטמאליאסגעפראכטע —

... א ווען מען וואלט געקאנט
צונויסקלייבן די קעם
מן אלע צען מיליאן,
און אויבזייען מן זיי
א שווערלאכן טעמפל,
און דארט אריינזען
די פרוכטער מן דער וועלט,
וואס האבן טויט געבעטן,
און יעדער שלעכטס געבעטנס
און יעדן סארד געהייליגט,
און, שטיינדיג צו נאט,
אויף לייכער פרום געטראצן —
א זאלן זיי דארט שטיל
דעם נאט מן שחיטה'ס רינען
און קוקן טאג ווי נאכט
די שטארבנס אין די לעכער!

ווען דוד איינהארט זאל זען און מיליאן די
אלע צען מיליאן, דערע כאטש נאך איינעם מן זיי,
וואלט אים קיינמאל נישט געקאנט איינפאלן אזא שוין
דערלאכע געשפאלאזיקייט, ווי צונויסקלייבן
די קעם מן אלע צען מיליאן, אזוי ווי דאס וואלט
געווען נישט קעם, נאר שטיינדיג דער שטארק האלץ, —
וואסאיא? עם האט זיך אים פארוואלט אויכבריינגען
א שטארקע מליצה קעגן די פרוכטער, די קיינפארד
ברעכער, א. א. וו.

עם טום מיר וויי צו זאלן דאס וועגן אן זאלטן פריינט
און א דיכטער, וואס האט אריינגעבראכט אין דער
אירישער פאעזיע אפאל זיין אייגענעם, צארטן און איר
דעלן טאן, אבער אז אמת מען מען און מען מן זאלן
אפילו אויף אן אייגענעם ברודער:

דער צווייטער, זאץ, מן "דעקוויטע" אין ענלאף
אויף די שטארקע רעדע, וואס פארטייטענטשן האלטן
אויפ'ן קבר מן א געפאלענעם חבר. מען פארנעמט,
אז עם ליגט א טויטער, א גענעטער: מען דרש'ט!
דעם צארטן איינהארט האט זיך פארלוסט
צו ווערן "שטארק": אין ער — שוין ניט צום ערשטן
מאל — געשטראפט געווארן.

איינציגע שטעלן זיינען דא אין דער פאעסע, וואס
מאכן א געוויסן איינדרוק: צום ביישפיל, דער "כתי"ס
קאראהאר" אין פערטן טייל:
... אויף די טרעפן און אין די שטיבער
טאנצן נעכט מן קאלטע נריכער,
טאנצן נעכט מן שווארצן כור.
ווער עם האט א כויטן תחו,

אויף פון זיי געלערנט, ער האט איבערגענומען זייער שפראך און אינאיינעם מיט זיי און בראש פון זיי מלחמה געהאלטן און טריי פרייער געקענט געמאכט פאר זייערע קולטורעלע, ווי פאר זייערע עקאנאמישע און פאליטישע זאכען. אן אמת'ער קולטור-מבט, האט ער גע'וואונט, וואס הייסט פאר א פאלק נים האבן קיין מעג'לעכקייט פון פרייע קולטורעלער אנטוויקלונג, און ער איז געווען איינער פון די ערשטע, וואס האט מע'זעמיט באגריינדט און פארטולירט די פארערונג פון יעכט פאר דער אידישער שפראך און קולטור. ער האט אויסגעארבעט יענע נאציאנאלע פראגראם פון „בונד", וואס איז שפעטער, אין אכילס א פארענדערטער פארט, געווארן די פראגראם פון אלע אידישע פארטייען. ער פארעכט דערפאר א פלאץ אין דער געשיכטע פון דער אידישער קולטור-אפגענונג, אזוי ווי אין דער געשיכטע פון דעם אידישן קאציאלן קאמף.

אין די לעצטע יארן האט ער נים נאר געקעמפט פאליטיש פאר די רעכט פון דער נייער וועלטלאכער איד'דישער קולטור, ער האט איר געהאלפן אויך פארטוריק'לאכן אירע רעכט. אין פוילן, אין דער צייט פון דער דויטשער אקאפאציע, האט ער, אינאיינעם מיט דעם גע'שאפ'ענעם יעקב דינעוואל, איבערגענומען די השגחה אויבער די אידישע קינדערהייפען און שולן, וואס י. ל. פריץ האט אנגעהויבן צו בויען קורין פאר זיין טויט, און ביז די לעצטע טעג פון זיין לעבן, שוין זייענדיג דא אין אפעריע, קראנקערהייט, האט ער געזארגט פאר דער עקסיסטענץ פון די נייע אידישע דערציאונגס-אנשטאלט אין פוילן.

א חשוב'ן ארט האט ער פארנומען אויך אין דער איד'דישער זשורנאליסטיק, ווי א פובליציסט און א עראדק'טאר. די „גענעספראג" אין ווארשע און אנדערע איד'דישע פעריאדישע אויסגאבן, וואס ער האט עראדאטירט, זיינען פון א רייזליטערארישן סאטנעוונגס, א טייל פון דאס בעכטע, וואס אין דער אידישער פרעסע איז ווען עס איז באשאפן געווארן. ער איז אליין געווען אן אויסגעצייכנטער אידישער פובליציסט, וואס האט אנג'ענומען, ביז ער האט זיך אויסגעלערנט שטייבן נום איד'דיש, אבער אז ער האט זיך אויסגעלערנט, האט ער אויך אידיש געשריבן פונקט אזוי קלאר און שארף און מיט דער זעלביגער ליטערארישער סינקייט און בא'נאכטקייט, ווי פריער און פריער.

צו די באריינטסטע ווערק, וואס זיינען געבליבן פון אים, געהערן, אחוץ די טעאָרעטישע און פאָלעטישע אר'בעטן וועגן דער נאציאנאלער פראגע און קאציאליזם,

וואס זיינען געשריבן אויף רוסיש און דערנאָך איבער'געזעצט געווארן אויף אידיש, — „זכרונות און ארטיק'לעך" (פאָראַן „אידיש", ווארשע, 1918), פון מיין נאָמענ'דיק (ווארשע, 1920), און זיין אויטאָביאָגראַפיע, וועלכע איז נאָר נישט אַרויס אין בורפאָרס.

ער איז געווען אַ מענטש מיט פארטיידיגאָרישע נייע סיגע אינטערעסן, ער איז נים געווען איינגעשלאָסן אין די ד' אלץ, און פארטייילעכע, אבער עס איז געווען געשע אין זיין לעבן, וואס איז אים געווען טייערער ווי אלץ, דאס איז — דער קאציאליזם און די אידישע ארבעטער-אפגענונג. צוליב זיי איז ער גרייס געווען אַסילו אַרטיסטערס צו ווערן פון די „סאָס", זייערע אינטערעסן זיינען אים געווען טייער, אבער תּפּה'לען זיי — דאס האט ער געהאלטן פאר נידעריגער פון זיין און זייער ווערדע, ער האט שפענדיג געזאָגט, וואס ער האט געמאכט. זיין אינווייניגסטע פּרייהייט האט ער אָפּגעהיט מער ווי אלץ, ווי טריי ער איז געווען דעם קאציאליזם און דעם „בונד", איז ער נאָר טרייער גע'ווען זיין אייגענעם געוויסן. ער האט געהערט צו יענער קליינער צאל מלליטער, וואס מען נאר דאס, וואס וואַקסט אַראָנגיט אַרויס פון זייער אייגענעם נייעמינג'לעכן ער איז געוואָרן אַ איד'דישער שרייבער און אַ איד'דישער רעדנער נישט דורך עפעס אַ טעג'ריע, ער איז עס געוואָרן, ווען רוסיש שרייבן אַרעך רוסישע רעדעס האַלטן אין שוין מער נים געווען פאר אים נאָטורלאַך, — דאן, ווען ער איז געוואָרן דער פּירער פון „בונד" אין פוילן, און פוילן אידן, מחמת דער דויטשער אקאפאציע, אָפּגעטריבן געוואָרן פון רוסלאַנד. ער איז אויך אַ נאָטורלאַך אָפּגעברענגענער צו דער אידישער שפּראַך און ליטעראַטור, ווי עס איז פּריער געווען אַראָנגיט זיין אַריינזאָקסן אין דער אידישער רעוואָלוציאָנערער באַוועגונג, קינסטלאַכע צופאַסונג אין נים געלעגן אין זיין כאַראַקטער, די דרויסנדיגע „פרעסד'קייט" צו דער אידישער סכיבה, וואס עס האט אייג'געלאָגט אין אים זיין ערציאונג, איז געבליבן, ער האט זי נים גענוגט צו פארטייילען אַרעך פאַרלעבן. אין געווען אויסריכטיג, ערלאַגט מיט זיך אַליין; דער'סאר האט מען געהאט צו אים צוטרוי, עס איז געווען סטיל אין זיין לעבן, און עס טרויערן נאָר אים אויך, וואס געהערן נישט צו זיין „אָרטיי". ער איז געשטאַרבן 43 יאָר אַלט, אַבער זיין קורץ לעבן איז נים געווען אָמויסט.

ש. נ.

ביכער און זשורנאלען

דוד איינהארן: רעקוויעם,

בערלין, 1922.

עס איז, ווי דער דיכטער אליין שרייבט אין זיין קורצער פאררעדע, אַ מוסיקאלישע הונדה (רעקוויעם)

אין פיר זאצן, געווידמעט די צען טיילצן געפאלענע אין דער וועלט'ס-מלחמה. און עס וואלט געהאט זיין אַ גרויס ווערק, אין יעדן פון די פיר „זאצן", געברויכט דינ דעם דיכטער'ס מוסיקאלישן טערמיין, איז דאס פאך

אליו השכן זיי קיין שיכות ניט, און אויב נעהאט — השכן זיי עם פארלארן, איבערנעכליבן אין נאר א נאגל פון א נאפען, אן אויכעוועכטער ריה, א מויטע ראפאטיק, אירן פירן פאליטיק מיט ציון, פאכן פארן סייען; אירן זיצן אין דער לענדער וואו זיי וואוינען און שרייבן וועגן ציון, אגיסירן, ערשאירן צייטונגען, האלטן דערעס, צעכער ניין — שטייל ניין, שטום ניין, ווי די זכריה'ס נייען — נייען זיי ניט אהין, ווייל ציון איז מיט אירן אהין... הארץ...?

די, וואס נייען יע — קו סע ו צו ר י ק, און צענעבן זיך אין נעזאנאפען, און שרייבן באשרייבונגען, און די וואס זיינען אויף אן אמת אונטע אהין — די חלוצים, איז ווער אינטערעסירט זיך מיט זיי? ווער ווייס פון זייער נעכטן, ווער דערשאפט זיי? און ווי ווערן זיי באהאנדלט? — זיי, וועמענס איינציגער נאגל פון מינדסטן פינגער, האט נעדארפט זיין סייערעד פאר פומפן אויפמאכט, אויכטיקייט, זשאפאטינסקיס, בראש דעסעס און הרהיחוסיםסעמולעס.

... ווען השכן זיי, די זכריה'ס, דערקענט ישראל'ן? ווער? כיר ווייכ דאך, אז זיי השכן אונז ניט דערקענט, נ י ס ד ע ר ק ע נ ס, זיי זיינען אפגענאראט, מיר ווייכ דאך וועגן זיך עפעס אנדערש, אזויג, וואס מיר וועלן פאר זיי נאר מורא השכן צו דערציילן. מ י ר ו ו י ס ד ר א ר ו ע נ ו ז יך א ז נ ז ע ר א מ ס ת ...

און אפשר, ווער ווייס, אפשר ווייכ זיי וועגן אונז סעה, ווי מיר אליין ווייכ, שפירן אונזער לעבן סעה ווי מיר אליין שפירן? מיר פארלאבן דאך אפס מיט אונזער רואיניקייט אין דער וועלט און סיי אונזער מרידה, רעוואז' ליזאציערעטיקייט אין דער וועלט, מיר פארקריסען זיך אליין, און פאלישען זיך אליין אין די טעפסטע ווינקל לען אליין; — אפשר ווערן זיי אונז אויף אונזער אמת'ער ניט פארלאסטער הויך, און ווערן פאר'כטופ'ט פון אונזער אויכען, און שעפטשטן אונזער נאפען מיט פראכטיגן הייליגן ציטער? ...

ווער ווייס? איך וואלט אפגעגעבן אלץ אין דער וועלט אבי נאר קענען אריינדינגען אין זיי און זען: איז וואס פאר א ליכט זיינען מיר עם אויפגעאנגען איבער זיי? וואס השכן זיי דערזען אין אונז? וואס? אפשר השכן זיי דערזען אין אונז דעם רויכט פייער פון וועלט'איבערקערעניש, דעם הייליגן פייער פון וועלט' רעוואלוציע — אפשר טאקע דעם באלשעוויק? דעם ברויסי, דעם אומבארימער רציני, דעם גורא, דעם גאנצן וואס, דעם פאלקסמייסטר? אפשר השכן זיי דערזען אין אונז די באליידיגן דינגען פון דער איבערקערעניש, דעם פארשעפטן ישר? אפשר השכן זיי דעהערט אין אונז דעם אמת'ע

נ ע ו ו י י ? פון וועלט'איבערקערעניש, דעם אמת פארטייללאסטע, דעם אייביגע נעוויין?

ווער איז נעוויין דער ערשטער פון זיי, וואס האט דערקענט ישראל'ן? ווער? איז דער ערשטער צופאל ניט נעוויין אן אנפירער פון א פארגאס? ווער קאן מיר זאגן, אז ניט? — איז ניט צופאל אויפגעאנגען איבער אים דעם ליכט פון ישראל, ווען ער האט געהאט שויבן און מירן פון ישראל, געשעפט איבער'ן ברוק פרויען און קינדער פון ישראל?

הא? האט ער ניט צופאל דערקענט ישראל'ן, ווען ער האט מיט א טעמפל סעכער געשיגטן איבער'ן אויכעוועכטעם האלן פון ישראל? — איז דאסאלסט אויפגעאנגען איבער אים דעם ליכט פון ישראל? ... קלערמאנט.

אליעזר בן-יהודה.

אין ארץ ישראל איז געשטארבן אליעזר בן יהודה. די פראגראם פון זיין לעבן איז געווען — פאכן לשון קודש פאר דער לעבעדיגער געירטער שפראך פון דעם אירישן פאלק, דעם איז ניט אונזער פראגראם, אבער די איבערנעגעבניקייט און ווילנאפאסט, מיט וועלכער דער געשטארבענער העברעאישער טריסטשטעלער האט געארבעט פאר זיין אידאל, די דרייטיקייט, מיט וועל'כער ער האט געפרעדיגט זיין געדאנק, ווען קיינעם טעמפל האט נאר אים ניט פארשטאנען, האט ארויסגעזיגן טיף פון אסטונג צו אים אויף ביי די, וואס זיינען נעווען זיינע געגנער, דעם לעבנסוועק פון בן יהודה — זיין העברעאיש ווערטערבוך — איז א הויז אלעס, א גרויסער וויכטיגפאלטאכער און קולטורעלער אויפבו.

וולאדימיר מעדעם

ער איז געשטארבן דינסטאג, דעם טאן יאנואר, אין ניו יארק, און עס וועט פארשריבן ווערן ווי א פרויער רינגע דאסע אין דער געשיכטע פון דער אירישער איבער פערבאווענונג. מעדעם האט איר אפגעגעבן זיינע אלע פעאיקייט, זיין קלארן און ערלאשן געדאנק, זיין רעד געקויכט, זיין ליטערארישן טאלאנט, זיין זונג, זיין גאנץ לעבן. ער איז כמעט צוויי ענדרליג יאר נאכטאנדר געווען אן אנערקענטער און אויפריכטיגער פירער פון דער ערשטער גרעסטער אירישער כאציאליסטישער אין רעוואלוציעאנערישער פארטיי — דעם „בונד“, נעבוירן און אויפגעצויגן אין אן אכסילירטער פאסיליע, האט ער מיט עפעס אן אינסטיגט פון אמת געפילט, אז דער וועג פון זיינע עלטערן איז ניט זיין וועג. עס האט אים געצויגן צו די אירישע ארבעטערפאלק, און ער איז ניטס נאר געווארן זייערע אן לערער. ער האט זיך

רזוינו ענין, און א גרויס בילד צעוואקסט זיך פאר מייע ארוינ:

... די גוים, דערוועקענדיג, אז די אידן האבן איר בערגענומען אלע קרייפלאטע יום טובים, מנהגים, מירונען, זיינען זיי אריינגעפאלן אין גרויס טרויער און פאר צווייפלונג. וואס טוט מען? ווי טיילט מען זיך פארט אפ פון זיי? האבן זיי געטראכט און געטראכט און גע' פאלן אויס! געניאלן פאלן: ווערן אידן. און א שיינעם פרישערן, ווען די פארקריסטלע בני יעקב זיינען אויפגעשטאנען פון שלאף, האבן זיי זיך דערוואוסט, אז די גוים פון דער גאנצער וועלט האבן זיך פל גע' ווען, אנגענומען די חורה הקדושה, די אידישע יום טובים און אזוי ארום אויפגעשטעלט פון דאס ניי די מדינה צווישן דער גאנצער וועלט און די עטלאכע טיילן ריכט פון שיה'ס אפשאטונג...

און דאס אויכווען פון דער וועלט איז געווארן א פארנער, אז איבערדערייטער, אויף אזא שפיצל האט זיך קיינער ניט געריכט, ניט געפאסט ריכט. אלע ספרים, פארענדענס, מיניסטארן, נאצפן, גענעראלן, מיליאנערן האבן געזען יארטולעך, ארבע כמות'ן, אלע קאפער מעס, פארלאזט בערד און פאח'ן, גענומען מירן כשר'ע קינד, אפטייטן סקוה, דאווענען פון סה טובו, אלע גאסן זיינען פול געווארן מיט ערוב'ס, און וואו נאר דאס אויג האט א קוק געזען, האט עס זיך אנגעשטויבן אויף א בתימדרש. און פון לאנד צו לאנד, פון שטאט צו שטאט האט זיך געקייקט און געקלונגען דער גיטו פון אמר אביי און חזן רבנן...

גרויס פרייד האט געהערשט איבער דער וועלט: ענדלאך אויכעלייט געווארן. און דאס אריגינעלע אידישע פאלק האט מיט צארן צוגעקומען, ווי די וועלט באליידיגט אזוי סוף דעם קריסטנטום, און ש'האט אים, געבאלן ווי געטאן דאס הארץ פאר גאט'ס זון, וואס איז אויסגעבליען געווארן אויפ'ן פארטימלען אינגוסט. — האט דאס אידישע פאלק, אויף צולעהכעם, גאקעטער נאך גענאקט די פאח'ן, אפגעטימער געקלונגען אויסטער מיט ראיטער, כרייטער נאך גע'עלט'ס זיך מיט אלע צען פינגער, אויף אלע רגזן אויסגעבויט קלויסטערלאך, געבוקט זיך און גע' קלונגען אין די רעטער, געקלונגען און מתפלל געווען: — אמיגע נאש, אויגע יעמי וונגעפאש...

משיח'ים ציונים

פארנע, ווי אפס ווערן זאבן צוגעטראפן. אט האבן איר גאר וואס געפאלן אין מיין פאנטאזיע דאס צר קונסטליכער כילד פון דער וועלט, ווי אלע גוים, אויס צר להקעים און שגאה אויך אידן, וועלן זיך מיר זיין און די איינציגע גוים וועלן בלייבן די בני ישראל, ערשט עס טאכט זיך מיר צום האנט א פארוערטה, וואו רער

פארעפאנדענט פון קיעו באשרייבט, ווי אזוי חונדער טער פויערס אין אוקראינע זיינען זיך מיר, גאון איבער זייערע הייסען, אלץ מיט גאנצער, וואנדרערן אוועק פליין ציון איפצושטעלן דארט גאט'ס נאכטן, ניבן זיך א גאנצעם משיח'ים ציונים, און זייען אויס פון ליכע און בעקשאפט צו ישראל...

אויס פעליעטאט, דער גאנצער ענין ניט א בריי איבער'ן לייב, פארנע. גוים ווערן אידן. ניט אויס שגאה, נאר, פארקערט, אויס בעקשאפט, אויס טרויער, אויס ליבשאפט צו ישראל'ן. ... א ניי ליכט, זאגט איינער פון זיי — א פויער, וואס זיי נאמען איז היינט זכריה, — א ניי ליכט אין אויפגעגאנגען אויף אונז, א ניי טרייסט, און מיר האבן דערקענט ישראל'ן.

ווי גאזיוו און ווי פארנען ווי גרויס

„מיר האבן דערקענט ישראל'ן... — וויסיל צארט קייט, צעטרלאנקייט — כמעט ווי תהולכה ליבשאפט. דערקענט ישראל'ן...“

און וויסיל עקשנות און ווייטאג, פל געווען זיך, גענומען זיך לערנען דאוונען אויף א אסט, כהתעמט זיך צום גלות, צום פארנעם אומפארשטענדיגן אידישן גלות, צו פארטע צו דער צרות, — איבערצוגאנג, אויף א אסט איבער דער גאס, די קיינער מיט די ווייבער, אויב עפע האבן ניט געוואלט זייטייג, און אוועקגעלאזן זיך גלייך צום ציל, און השכונות, און איבערראכטונגען, און פראגרעסיוו און אגאנסט, גלייך צום הייליגן ציל מיט די אייגענע פיס טאקע — קיין ציון, אויפצושטעלן די אידישע מלוכה.

גו, היינט ווי זאל ניט א שפאר טאן דאס בלוט אין גנים פון עפעס א פרייד אזא און, אין דער זעכטיגער צייט, פון עפעס א צארן אויף אידן פון זיך מודה זיין, איד האבן דערפילט אז עקל איבער'ן לייב, א בשהאל טענען, פארבארגענע סברונען איז אנגעריסן געווארן און מיר, עפעס היימישעס, אינמיטעס, לייבליכעס האט א ווייע געטאן אויף מיר, און עפעס א חרפה האבן איר דערפילט. א חרפה — אי פאר זיך, אי פאר דעם פויער זכריה...

זאן, פרוכ דו, זאג איר צו זיך אליין, טאן, וואס זכריה האט געטאן. זאן פרוכ איבערלאזן ווייב און קינד, אנטאן א זעקל אויף פלייען און אונטערגען זיך צום הייליגן לאנד צופוס, בארועס, מיט א נייטע מלוכה אין דער נשמה! ניט ווי קיין ציוניסט, ניט ווי קיין לעי יאנער, ניט מיט קיין הירד, נאר ווי איינער וואס האט דערוען א ניי ליכט אויפגייענדיג... דאס הייליג לאנד פון דער וועלט...

און ווער זיינען זיי, אט די זכריה'ס און צו ווען מענטש נשמה בעלגאנט ציון, ירושלים? אום אידענליך — א לינו, אידן זיינען ציוניסטן, צו ציון

דושיינס' איז נעבארן נעווארן. אונזער דרושינס',
און אט אין שוין דעם פאלק ישראל אנגעקומען.
אויבערנעמאסן האק און פאק. אלע ספעניס', בוטשער'
שאפט', גראפעריס', כסאפיימיס', לארושעס', ברענט'
שעס', אוועקגעווארפן דעם, פארווערסט', די 'מרייהייט',
דעם, סאגן, דעם, שטרנן וטרנאל' און סאנעבלאט', אלע
ברענט' און 'לינטע' סחלומות', אפילו דעם דריטן
אינטערנאציאנאל — ארויכענשלאגן אלץ פון סת, כרי
סיס א קלארן קאפ און אפן הארץ קענען אויפגעפן דעם
רעכענען און ענעקלען ענדיק, פארנייגן זיך אייגע פאר
דעם וואסער און אונזערע ספעניס' און און אנט'
מרינקענדיג זיך, און אנגענדיג זיך ביו איבער'ן האלן,
ווי יענעס, אונזער האר, האט געבט — נעמען סתפלל
זיין די תלה פון אונזערע אלעמענס און עלטער
זיידעס, וואס הייבט זיך אן, ווי אין סדרן שטייט, מיט
אפשען נאש' און ענדיגט זיך מיט:

... איז נאמען פון כעטן און זעל און הייליג
נייכט, אט...

זאגט א אידישע שרה'לאה צו איר מאן, דעם פרעזי
דענט פון דער שול. כית יצחק, ער זאל שיק א קריס'
מעס' ווייטשעוואניע צו איר סאטן און סאטען אין שני
פוישאק, און צו איר ברודער דעם שוחס אין וואלאווי, און
און צו איר ברודער, דעם הרדקי מלמד, קיין קוידענאוו.
זעצט ער זיך און שרייבט. און דא שיינען די פייער,
דעם פאלק ישראל ניט שוין הקפות ארום דער 'יצלקע',
צונאקאנדיג מיט די פינגער און צוכונדיג מיט די פיס.
האפעס, קודים, רבנות, און ס'י"ה האפעס, פאקס מראס'
קרודים, דרושען'דבקות. און וויקטראל רעוועס...
ק-דו, נאר-דו, אייביג-דו... אפשען נאש, איזשע
יעמי וונעבעסא... דושיינס, צלם טויערער... ק-דו,
נאר-דו, אייביג-דו... איינציגער, איינציגער —
א-ה-ד-ו...
... און מען שיימ'ט, און מען הוילעט און מען ניט
א קארהארד'ן...
... שימי נאכטאטל, און נאכטאטל —
א-ה-ד-ו...
קוק איר זיך צו צו דעם אלעס און אלע קוק איר
מיר, איר שמוי פון דער וויל און נעם ניט קיין אנטייל,
מען קוקט מיך צו משונה, פיל איד, אין אלעמענס אויגן
ליען איר דורך אפ א ו מ א ר ש מ ע נ ד ר א כ י
ק י מ צו מיין ניאמטייל נעמען.
און עס רובט זיך מיר, אן אטאט וועט א איר צוויגן
צו מיר און זאגן:

— ווייסט איר דען ניט, אן היינט אין קריסמעס?
זייער א פיינע ערציאונג האט איר געפוסן קריגן, אן
איר ווייסט ניט פון אפ יוב'טוב אונזערן ווי קריסמעס...
הויב איר אן טראכטן: וואס מען זיך רא? אפשר
זיינען זיי נערעכט? אפשר האט עפעס פאסירט מיט מיין
זכרון און איר האט פארנעסן, פ א ר נ ע ע אן מיין
נענטן שטעט ווארעם עס האט דאך געקום עפעס פאר

סירן מיט מיר, וואס איר שטיי אזוי קאלט, אזוי ביו,
אזוי כטורען, אזוי, כעמען, פארצווייפלעט אזויסן מיין
איינע פריילאך'הוילענדיגן פאלק...

ווארעם אט זיינען זיי, מייענע לאנדקלייט, אלע אזוי
ה י מ י ש מיט דער 'יצלקע', און ס'איז קיין
ספק ניט, אן זיי זיינען אלע אלע קריסמעס'פייער און
נאר פון דוד המלכים צייטן אן: אן זייערע זיידעס און
עלטרע'זיידעס, און אין באנדריקאווע נאר, האבן מיט די
אייגענע הענט, קריסמעס צייט אויפ'ן איין פון טייל,
אויכענעקט דעם נערעכטן צלם, באשפרייט אים מיט היי
ליגן וואסער, און נעקנים פאר דער, כטאנאטע'ן...

שטרענג איר אן מיין כח הזכרון און וויל זיך פארט
דערפאסען מיין קינדהייט. ווי לאנג איז עס נעווען?
אינגאנצן א צוואנציג יאר, פאר וואס זאל איר זיך ניט
קענען דערפארטן און וועלכן קלויטער האט זיך גע'
כאלעס'ט מיין טאטע'ן איר זיך וויל זיך איר דערפארטן?
וואס פאר א צלמיס'לאך האבן געטראגן מייענע כרידער?
אויף וועלכער וואנט ביי אונז אין שטוב איז געהאנגען
גיאלאג אונזראניק, און אין וועלכן ווינקל האט גע'
ברענט דער נר טמעי' באקלויטענדיג דעם פארקרימטן,
פיספארדרייטן, קאפיעוונגענעם גאט'ס זון?...

אומויכט סאטער איר זיך, עפעס נאר אנדערע זכרונות
קומען מיר ארויף אויפ'ן זיינען... נאר, נאר אנדערע...
חרר, כולו נעכט... פראסט. נ י מ ל... דער רבי
הייכט אהיים גיין... מען טאר ניט לערנען... און עפעס
— שרעק... דער שרעק קומט פון דארט — פון קלויט
טער און פון קאסטיאל... נעקער לינגען... אהיים גיין...
שמיל זיין... ניט זיין אויף דער גאס... נעקער קלינג
נען ווייער... ווידער... ווידער...

טראכט איר: גוט, דא איז אפערקע, דא איז ניט
'דראשידעכטווא', נאר 'קריסמעס', ס'איז אן אונזער
שייד, יע, אבער וואס פארט זיינען לוסטיגן מייענע לאנדס'
לייט? וואס ע ר י ס מ ע אן און דושיינס
איז איין אטעם מייענע לאנדקלייט היינט פיער ווי אלע
פאל? וואס טאנען אזוי מייענע לאנדקלייט פון סינגק
און נאנ'ן ליטע ארום דער 'יצלקע'? אזוי שנעל אייביג
נעבירגערט זיך מיט'ן קריסמעס? אזוי שנעל? אלץ
נעכט איר אזוי שנעל איבער, צו אלע פאסט איר זיך
אזוי נעניאל צו, אין אלע הויסן קריכט איר אריין...
אבי צום לעבן, אבי צו 'ע נ ד ז ש א י ען' זיך,
אבי צו נע'יס... אויכענהונגערט זיך, זאגט
איר, פאר'ן לאנגען גלות... דארף מען זיך אנטען,
זאגט איר — וואס גרעסער דער ענדיק
ז א ל ז י י ז זאל זיין פון וועמען עס איז —
אבי צום 'נערוואציע'ן זיך. סאפלט די פארציע, סאפלט
באזינער'ן גרויסער אינטעליקט פון אויפ'האלטונג,
פון לעבן, פון אייביקייט, וויפיל עקל עס לינגט אין דער
דאזיגער אייביקייט!...

איר דעריכטן מיך א פראגע פון א קעניגע וועגן דעם

נע רשלו, נצר ער צייכנט, פאלט צדער קלעפט זיי אויס, ווי א סולפאט זיינע סטאטועס, דער, וואס וויל ס'זען ס'עראל און אויכטרומענט אין זיין גאנצער בויגעווייז, נער, ווידערדיגע קערפער, נישט נאר איינזעע טיילן זיינע — ס'זיי ווייזנדיגן האט דא ס'ער ווי אלע פאל נעשפאן א ים ס'מין, א הויפטראלע פון א נעכטאל, א קאפל פון א קאפל אויך, — א גאנצע און פארעני צדעט ס'טעטשלאנע נעשטאלט, וואס א פסיכאלאג קאן שרייבן וועגן איר אן אינטערעסאנטן טראקטאט, א דיכ סער — א עפעס און א שניצע קאן וי אויסגינג, און עס וועט זיין א קונסטווערק, קאפל דער שניידערינג, וואס ביי ס'לוםעליכעס איז ער און שאלט, א פינפטע רער צום וואגן, איז רורף ווייזנדיגן דורכגעליכטן געווארן און אויפגעוויבן אויף עפעס א מין ס'רונה, אויף וועלכע עס נעפינט זיך א ס'מדיאווויק, ווען אליהו הנביא קומט מיט אים לערנען תורה ביינאכט.

צבער ניט נצר שווארצ'ס און ווייזנדיג'ס ראלן — די גאנצע זאך ווערט נעשיקט פריש, אזוי פריש, אן אפילו דער דריטער קאט, וואס איז קינסטלאך און מען לאראטאטיש און אפילו כלאמפן פוין (יצחק האניני סאזן און קאלסון (יחיאל נאדלרמיט), וואס זיינען ביי דע טויזן צופיל קאריקאטוריס, — ס'טערן נצר, צבער צעטערן ניט דעם איינדרוק.

פון וואגען נעמט זיך די פרישקייט, די לעבעדיקייט אינ'ס שפילן און אינ'ס אויסנעמען דאס שפילן? ניט אזוי פון דער דראסטישער קינסטלערישקייט, ווי פון דער היימישקייט און פאלקסלאמליכקייט, וואס איז דא אפאלעליכ'ס שרייבן, שוין די פראדא אליין מיט די אלע עכטיאדישע ווערטלאך און איינפאלן רובט ארויס ביי אלעמען לייכע עראינערונגען, לייכע אסאציאציעס, און אלעס דורכלוין דורכן טעאטער א שפילע, אלטע, וואריסע נעשפאליע, וואס פאראייניגט אלעמען, א דאנק דעם נאטיאלאכן, אראנאישן געוועק פון דער שפראך און די געשפראכע, זעט מען פאר זיך א ס'ב'י'ב' א ו'ו'ע'ל'ט'א'נ'ז'ע, ניט קיין איינזעער פערזאנען, איז יעדער פערזאן פילט מען א פארשטייער פון דעם קאלעקטיוון, צו וועלכן מען געהערט צדער מען האט געהערט אליין, דאס שאפט די שותפות'דיקייט, די צוגנוגענענשטקייט...

דארה צדרי אלטע סביבה'לופט, די היימישקייט זיין דער אינעמאל פון אוידישן טעאטער? א, נין, פארקערט. דער אידישער טעאטער פון זוכן אויסצושפרייטן דעם קרייז פון זיינע איינפירענען, ניט בלייבן איינשפארט אין די פיר איילן פון דעם אלטן אידישן לעבעס און אויס לערנען זיך שפילן ס'ד'ר'ר'נ'ע זאכן סיי פון איי דיטש, סיי פון נייטאדישן לעבן. דאס איז קלאר, עס איז צבער אויך קלאר, אז דער אידישער טעאטער, און אויך דער קונסטטעאטער, האט זיך נישט איינגעלעכט נאר מיט נייע און פרעמדע זאכן אזוי גוט, ווי עס האט זיך איינגעוועכט אין דעם לעכנשטיינער פון אפאל, און

ווען איך זאגן, דער אידישער טעאטער'ן פון איך אי דאס דראסטישקייט, אי די רעזיש, אי די אסטיארן, אי דאס פובליקום אליין. זיי אלע זיינען דערווייל נאר בעכע צוגעגרייט צו די י'ס'י'ש'ע זאכן. אפילו רייז קינסטלערישע טעאטראלישע איינדרוקן איז זיי לייכטער צו שאפן און אויפצונעמען, ווען עס קומט זיי צו הילף יענע פארם פון אלטן איינגעשטעלטן סביבה'לעכן, וואס האט אין זיך אליין עפעס גאנצעס, קאלעקטיוון און סונעסטיינדיגס.

היוצא ס'ברוינו: מען דארף געוויס זיך ל'ע'ר'נ'ע ז'שפילן נייע זאכן, פון צייט צו צייט איז נוצלאך צו שאפן אן עקסטרעםע איז דער פרעסעפראדוקטער ררא'ט, מען שלייפן די צונג זי זאל זיך צוגעוואוינען רייזן אפי דערש, ווי מען דערט געוויינטלאך אויף אירטי, צייגן דעם אירטישע עולם אנדערע קליידער, אנדערע פארבן, אן אנדער וועלט. צבער א י'ר'ע'ר'י'ם איז דער אידישער טעאטער דערווייל, ווען ער שפילט עפעס הי'ם'י'ש'ע ס, דאס לערנט אונז דער פארבלייך צווישן. דראן זשוואן

צדער, רעוויזיר', פון איין זייט, און דאס גרויסע נע' ווייט — פון דער אנדער זייט.

א ווילנער.

5.

דער טראדיציאנעלער אידישער יום-טוב — „קריסמעס“.

... א ווייסע וועלט, טעני, בערג, שליסלאך טראגן זיך, אויף די שליסלאך יוצן אירן — ניו יארקער אירן. „אסאלאגיסטיקעס“, „לאגוסטיקעס“, „קאטערס“, „סענדקאפערס“, און „קופערס“ פון אנדערע ביונעס, אויך פון פרויע'סין — ווייסטיקעדיג'ס, „סענעצאר'ס“ פיסטעקס, היטמאכערינס און אנדערע אידישע טעכטער, אלע פארן פון דער באן, אלע זיינען אומגעוורליג, אלע ווילן שוין וואס ניכער צאקומען, וואהין — אינ'ס „באגריהאצעל“, וואס איז די „קריסמסקילס“.

אינ'ס „באגריהאצעל“ איז מען פארשפאנעט, פאר האוועט, מען דעקארירט די ווענט, די סופיטן, די פעניט סטער, די רעסע לענטעס, ווייסע לענטעס, בלויע לענטעס, רויבע רעספלאך, ווייסע לעמפלאך, בלויע לעמפלאך, אונטן, און אויבן, און פון אלע זייטן — ככה, ניט ס'ככה, און ס'ככה, חלילה, — נאר ק'ר'י'ס'ע'ס'ככה, און איז מיטן זאל — א פאנאנדערענשפרייכער — דער אמת'ער, דער ס'הורר'דיגער, לויט אלע הלוח'ערוויידיג'ס צוגעפראוועטער קריסמס'בוים („זאלעק' 1)

דאס דעקארירט מען, דאס גרייט מען זיך מקבל פנים זיין די רעסטייע פרוסע לייט פון פריט סטריט, פון פיסטין צויעניג, פון קלעכטאנט פארקוויי און הונדערט ועקספע סטריט, וואס דארבן צאקומען (און אט קומען זיי טוין טאקע אז) צו פראוון מיט אלע פיסטעווקעס זייער הוי ליגן, פון וויח'דורות'פאנעיהיס, טראדיציאנעלן, פון בשר'ט'ני באקומענעס, יום-טוב — ק'ר'י'ס'ע'ס'ככה.

נאטיראלאקייט, נישט נאטור. נאטור איז דער היפוך

פון קולטור; נאטיראלאקייט איז די שטרעבונג פון יעדער העכערער קולטור, איידער זי ווערט פארגליווערט נאטיראלאקייט — דאס איז נעצויפטע נאטור. דאס איז יענער וואונדערלעכער גרענעץ אין לעבן און שאפן, וואס עס באגענען זיך און ניסן זיך צונויף אינטעלעקט און אינטואיציע, צילבאוואוסקטיג און כאפני טאקטיש, אויף דעם גרענעץ שטייט דער פאסקווער קונסטטעאטער. איין שריט זאל ער פאסן אהער אדער אהין, אויף ער פארברענג אדער פארברייט. זיין קונסט איז — דאס וואונדערלעכע גלייכגעוויכט אויף דער נע- פעראלעכטער ליניע צווישן די פלאספון פון טלאגט און דעם איין פון דיכציפילן. דאס גלייכגעוויכט — אט דאס רובן מיר קולטור.

דאן — די הארמאניע, די פשרה צווישן דעם אויס- פלאקערן פון דער אקטיווישער פערוועלטאקייט און דעם פאלעקטיוו, וואס עס שאפט די רעזיש. נאר אז איני טעטיגע און דויערנדיגע קולטיווירונג פון יעדן פון די צוויי כחות קאן זיי צונויפניסן אינאיינעם און פאסן פון זיי איין לעבעדיגן שטרעם. נאר די שטרעבונג צו שאפן א זאך, — א פארשטעלונג, א ספעקטאקל, א פיל גלידערדיג, אבער נאכען צוראנגום — ניט צו וויילן נאר זיך אליין, קאז מירן צום ציל. אבער שמעלן דעם איד צום דינסט פון א זאך, פאסן דעם איינציגן איד פאר א טייל פון עפעס א קאלעקטיווער אינדיווידואלי טעט און דאך אויבמילן זיין איינצארטיגע קראפט — דאס איז קולטור... מען רעדט וועגן פאסקווי נען, וועגן קאטשאלאוו'ן. אבער פאסקווי, קאטשאלאוו איז נאר דער שפיץ פון א פיראמיד. ווען איר זאלט קוקן נאך אויפ'ן שפיץ, וועט איר ניטס האבן דעם ריכ טיגן איינדרוק, איר סוואס ארוםנעמען מיט אייער בליק דאס גאנצע נעביידע, פאסקווינס, קאטשאלאוו'ס זיינען דא אויף איר אנדערע טעאטערס, עס זיינען דא אפאר גאד גרעכערע טאלאנטן פון זיי. אבער דאס זיינען נאר איינציגע „שטערן“. ביי טאניאלאסקין איז אן א ויסענסעסער נאטורליסט, און ס'איז ניט קיין פראגע פון „אנאפבל“, ווי מען זאגט נען ווינטלעך, אנאפבל איז דאס הארמאנישע צוואנשיפלין פון די אקטיווערן, איז פאסקווער קונסטטעאטער שפילן מיט די וועלט, די וועלכונגען די פארט שפילט מיט. דאס ציל איז — ארויסצו'כטופן'ן און אונז ניט די אדער יענע איינציגע געשטאלט, נאר א וועלט, א גאנצע קולטור. „צאר פיאדרא יאנאוויטש" פון אלעקסי טאלסטוי, נארק'ס „גא דניע", טשעכאוואס דראפטעס — דורף יעדער פון זיי לאזט אונז טאניאלאוו כקי אריינטולן אין דער נשמה פון אן אפאטע. פון אן איינארטיגע סאציאלער כביבה, פון א פאלק... יעדער פאסקעטל פון די פאסקווער איז אן אינבענידערער עפעס... פון די צוויי נאציאנאלע רוסישע זשע- ניגע דאסטיוועסי און טאלסטוי, איז נענטער

טאלסטוי. ניט פארנומען און בארנשיצן, נאר אויס- ענדלאך ברייטע פעלדער, צעשטרעטע, פארזייטע און ארומגעצאפטע — דאס איז דאס בילד, וואס מיר האבן פון פאסקווער קונסטלערישן טעאטער.

ה י מ י ש .

(ווען דער אויפפירונג פון שלום'עליכ'ס „דאס נרויטע געווינס" אין פאריס שווארץ'ס טעאטער).
איז „דאס נרויטע געווינס" פון שלום'עליכ'ס (אין דער באשרעבונג פון י. ד. בעראוויטש) בעסער פאר נאך צאל'ס „רעוויזאר" אדער פאליעריס „דאן זשואז" ? עס איז ניט קיין פראגע פון בעכער אדער ערנער. עס איז א באקאנט: אז מען האט געשפילט אין שווארץ'ס טעאטער „דאן זשואז" אין אויף דער בינע געווען קאלט, ווי אין אן איידיאלעך, און דאס פובליקום, וואס איז אין אנהייב געווען זינערדיג, האט באלד אנגעהויבן נענעצן. ביי „רעוויזאר" איז געווען פריילאכער אין זאל ביי די צוועהער (און אויף אין קאפע), אויף דער בינע האט דאך געבלאזן א קאלטער ווינט. מען האט געשפילט, מען האט אימיצן געטאן, מען האט געווען קיין צוואנשיפלין און דעם עולם, וואס איז געווען אין טעאטער. די אקטיווערן האבן — ווער בעסער, ווער ערנער — „פארשטעלט", דער עולם האט געקוקט. אפגעל און ער צופירן געווען, האט זיך צעלאזט, אפלאדירט. אבער דער נעלעכטער, די צוברינגיג, די אפלארדיכעמען זיינען געווען פון יעדן איינציגן פון די צוועהער באזונדער, ניט פון אלע מען אפלארדיכעמען. עס איז ניט געווען יענע באהעפטקייט, צונויפגעבאקטקייט, יענער קאלעקטיווער נייכט, וואס פאסט פון טעאטער — טעאטער. ביי „דאס נרויטע געווינס, וואס ווערט איצט געשפילט, איז עס פאראן. פייערלאך בארענען אין די אויגען, שטייכלען שפילן ביי אלעמען אויף די האלבציעפענטע ליפה, — און זיי ניסן זיך צונויף אינאיינעם גאד אויפ'ן זיי דערגייען צו דער בינע: א יאן קומט שוין און דא גאנצע פלאס פון קאלעקט טיווער באניכטערונג.
און אויף אין דעם שפילן איז דא עפעס א גאנצקייט: די ווארעפטיקייט האט עס צונויפגעשטאלען.
פאריס שווארץ'ס האט זיך ניט א באשרעבונג פון א יאן א זשואז. האט זיך ניט א באשרעבונג פון א יאן א זשואז. ער איז זי שייטלעך פארשטער. די ווערטער אין מויל ביי אים זיינען ניט קיין געליענע, זייט קיין איינע'חר'טע, די באוועגונגען און אלע תנועות זיינען ניט געשטערט, איר האב קיינמאל אין א יאן א זשואז פארנעמען פיעלע ניט געווען נאר שווארץ'ס שפילנדיג אזוי גאטירליך, ווי אין „דאס נרויטע געווינס".
אן מוני איינפירינג — דער, וואס שפילט ניט זיך

פרעמדע בריוו.

אקטאבער, 1922) פארענטלאפט דעם אויבנדערמאנטן בריוו פון א. ווייסער, האט נעמאסט א פאלשן שריט, און זאל אים דער פראטעסט פון דעם בעסערן טייל פון דער היינער אידישער פרעסע דינען פאר א ווארונג.

א לייטיגער מענטש וועט זיך פארשעמען, מען זאל אים נאכפֿלייענדיג א פרעמדן בריוו. א ביסל, אז ער איז נישט שוין. אבער אז דעם בריוו האט געשריבן א פונקט, וואס מיר, ערו זיין אנדענקען, און ער קען שוין מער נישט שווען זיך קעגן אונזער נייגעריקייט, מחמת ער איז טויט, דאן איז א מ צ ו ה צו פארענטלאסן זיין פרוואסע קארעספאנדענץ, יעדער איינער זאל קען זיין אריינקוקן אין די אינטימסטע ווינקלעך פון זיין לעבן... אזוי האט מען גע'פאפאגט'. מילא, פארמאלן. אבער פונדעסטוועגן דארף דאך זיין א סאט און א נרענעץ, ווען מען נעמט זיך דרוקן בריוו פון א נעץ שטארבענעם שרייבער. מען מוז זיך רעכענען אי מיט די לעבעדיגע, אי מיט דעם געשטארבענעם. ביי אונז רעכנט מען זיך מיט קליינע נישט, און מען ווייסט נישט פון קיין סאט און קיין נרענעץ. האט מען אנגעהויבן ביי אונז צו טאן. ווי ביי לייסן, און דרוקן שרייבערשע בריוו, — דרוקט מען אלץ, וואס עס מאכט זיך, אלץ, וואס קען אויסגענוצט ווערן פאר רעקלאמע דער אינאיינעם, און מען פארענטלאפט אפילו אזוינע בריוו, וואס דער שרייבער אליין וועלט זיך מחתאם געשעפט און געהאט פאר דראס פון זיך אליין, ווען ער זאל זיי נאך אפאלן לייט קענען.

אם האט, אשטיינער, א. ווייסער א טאטל, אין א ווייטיגער שטימונג, אנגעשריבן א גערווען בריוו, וואו ער האט אויפגעדרוקט זיין שפאר גענאטיווע באציאונג צו שלום'עליקים' און זיך צו אברהם ריווענעץ. צי איז ער געקענט, צי נישט — נישט דאס איז די פראגע, ער איז זיכער נישט געקענט געווען, און עס איז דא נאך איין תירוץ: אז מען שרייבט א בריוו, א באטראכט מען נישט יעדעס ווערט און מען איז נישט מקפיד אויף די אויסדרוקן, מען דערערט נישט, און אפאל, פארקערט, כאפט מען זיך ארויס מיט אן איבעריג ווארט... נאך דארף דאס אלץ פארזייכענען ווערען? ...

איז זיין פרוואסער קארעספאנדענץ איז דער שרייבער, זאגט מען, איינפאכער, אפענער, ווי איז די זאך, וואס ער דרוקט. מען פארנעמט אבער, אז א שרייבער נעמט אויף זיך ווייניגער פארקאנטווארטליכקייט פאר זיינע מינונגען, ווען ער דרוקט זיי אויס און א פרי וואסן בריוו און אז דערפאר איז זיין בריוו-טייל אפט מנומל'דיג, איבעראליט, נישט באטראכט. פארעמט'אטשט עס, איז אזוי ווי מען זאל נעמען א ביכר און צייגן עס נישט אין דער באלייכונג, וועלכע עס פארערט זיך פאר דעם. עס וועט זיך באקומען א פאלשער איינדרוק.

דער סאפאטישער ווארשעווער זשורנאל, ביכער-העלפער, וועלכער האט אין זיין לעצטן נומער (אקטא-)

צו וואס די פארשדן?

עס איז געווארן 25 יאר, זינט דער ש א מ ע ר פון דער אידישער קריטיק — בעל מחשבות האט אנגעהויבן זיין ליטערארישע טעטיקייט, דעם יוביליי האט מען, לויט די ידיעות פון צייטונגען, אנגעריכט און... דאצוי, נישט אין ווארשע, נישט אין דעם, גייעס ארישן צענטער — בערגלין, נישט אין בעל מחשבות'עם געבורטשטאט — קאפאנע, און אויף, דאנקו נאט, נישט אין ניו יארק. עס איז בעל מחשבות'ן פארשפארט צו לייגענע וועגן זיך אליין זיך ביליאמטיקלעך און הערן יוביליידרשה'ס. זיינע אמת'ע פריינט — וכתובם אויך דער שרייבער פון די טורות — וועלן זיך עס נישט נעמען צום הארצן. זיי קאנען זיך פארשטעלן דעם פירן שטיבל פון אונזער פיינכאס איך דאניקער, ווען אים וועלט אויסגעקומען הערן די דרשות און לייגענע די פארסום. איז נישט בעסער, אז ער האט דעם שטיבל באנוצט פאר א פיינעם איראזיעט עסוי, וואו ער האט געמאכט, זיך אליין א יוביליי?

געוויינטלעך זיינען יוביליאן פונקט אזוי פאפאטיש, ווי די וואס "פיערן" זיי. עס איז א קעגנזייטיגע סוף געכטע פון נישטאויסריטיקייט. און בעל-מחשבות'ן ווי אלע זיינע אמת'ע, נישט-יוביליידראונדיגע, פריינט מען הנאה טאן, וואס אים איז באשערט צו זיין אן אויכנאם און ריידן צו זיין יוביליי איינפאך, אויפרייט סיג, מען טאט א ד... .

קאנען דען "יוביליען" פארטרייבן דעם נייסטיגן געשעטש'ם איינזשפאקט? היינט צו וואס די פארשדן?

קולטור-טעאמער.

הייבן הייסט ער: סאספוקער קונסט-טעאמער, אבער ער איז עפעס אנדערש, מען, ווי כלום א קונסט-אינטעלעקטועלע זיין עקספונקט איז נישט פונקט: קולטור איז זי, נעלייסערסערערי פאר אונז, אויסגעפראוואסע און לעבעדיגע טראדיציע.

און דער איינדרוק איז אויך: ערסורכט, נישט — דערשיסערונג.

נישט קיין ווילדראויפגעלאפטע גענעלאטעס; עס ברענט נישט, עס לויבט.

פועל־יוצא'ס, אָדער צוריק, באהאַנדלען פאַסטן און אבסאָלוט נויטווענדיגע דענק־דעוולטאַטן, ווי אילוויעס און פאַנטאַזיעס.

די איפגאבן פון דעם „וויס'וואָלטיוס" באַ־שטייען דעריבער אין קלאַר אַרויסברענגען די פאַרשיידענע אַרטן פון מענטשלעכן צוטראַכט און דורכפירן דעם אַנאַליז פון דער גאַנצער ביז־אַהעריגער מענטשלעכער דערקענטנים אויף אַלע אירע פעלער: אין וויסנשאַפט, פּילאָסאָפּיע, קונסט, מאַראַל און רעליגיע, און דערביי אויס־נעפינען, וועלכע אַרט צוטראַכט איז באַרעכטיגט אויף וועלכן פעלד.

דער עיקר אָבער ווערט די איצטיגע „ווי־ס'וואָלטיוסטישע" פאַרשוונג געפירט, כדי אויפ־צודעקן קידם כל דעם פּי ק ט י ו ו ן באַראַק־טער פון א סך געדאַנקען־פּראָדוקטן, וואָס ווערן אָנגענומען פאַר אבסאָלוט־נויטווענדיגע פועל־יוצא'ס פון דער דערקענטניש, וועמען זי מוז דעריבער צושרייבן א ר ע א ל ע עקסיסטענץ (אין א קריטיש־מענטשלעכן זין פון דעם וואָרט). דאָס איז זייער א וויכטיגע און שווערע פּילאָסאָ־פּישע אויפגאַבע, אין וועלכער די נאַנצע מענטש־לאַע דערקענטניש נויטיגט זיך זייער שטאַרק, און וואָס דאַרף קידם כל אינטערעסירן דעם נאַטור־פאַרשער.

שוין איצטער זיינען אויסגעוואקסן סכסוכים צווישן די איינשטיינאנער און די „וויס'וואָלטיוסטן". די לעצטערע זיינען ניט נתפעל געוואָרן אויך פון איינשטיינס ליאַרמ־דיגן טריאומפ־צוג אין דער וויסנשאַפט. אויך אין זי נע וויסנשאַפטלעכע אונטערזוכונג נען באַמיען זיי זיך אַרויסצוגעפינען ניט נאָר „וויס'וואָלטיוסטישע" עלעמענטן, נאָר אויך פאַנטאַסטישע און אילוואָרישע. זיי באַשוולדיגן איינשטיינען, אז ער באַהאַנדעלט זיינע מעאַרע־טישע קאָנסטרוקציעס צו דאָ ג מ א ט י ש, ניט באַנעמענדיג די נפּאָא מינה פון א נויטווענדיגן

פועל־יוצא און א נויטיגן פּיקטיוון „ווי־ס'וואָלט". פילע פון איינשטיינס רעוולטאַטן זיינען אין זייערע אויגן ניט מער ווי נויטיגע פּיזיקאַלישע פּיקציעס, וואָס האָבן א י צ ם ט ע ר א ר ע כ ט צו לעבן אָבער נאָר אין דער אַנאַרדאַנישער נאַטור־וויסנשאַפט, און טאָרן בשום אופן ניט אַריבערגעטראַגן ווערן אין אַן אַלגעמיינער וועלט־אַנשוואַונג. די פּרטים פון אַט־דעם זייער אינטערעסאַנטן און לער־רייכן סכסוך קאָנען אָבער דאָ ניט געשילדערט ווערן.

על־כל־פנים איז קלאַר, אז דער „וויס'וואָל־טיוס" איז געקומען צו פאַרבלייבן אויף אַלגענ. מען קאָן פון אים ניט דערוואַרטן קיין אַנטפּע־קונג פון נייע באַצויבערנדע פּילאָסאָפּישע וועלט־בילדער, וואָס קאָנען געבוירן ווערן נאָר אין דעם שאַמפּאַיער־רויש פון דער שאַפּנדער טע־אַרעטישער פאַנטאַזיע און ניט ביי דעם קילן געטראַנק פון דעם רייגעס, געוונטן, קריטישן איידיואַסער. אָבער האָפּן מעג מען, אז אַט־די „קאַלעע וואַסער קור" וועט אויסהיילן דאָס מענטשלעכע דענקען, — אַפילו אין דער קאַני־סטרוקטיווער פּילאָסאָפּיע, פּוין יענער „שטיפע גלידער"־רענע, וואָס האָט זיך ווידער גענומען אַריינרייסן אין דעם פּילאָסאָפּישן דענקען. איינצלענע פּילאָסאָפּן פאַרשטייפן זיך דערביי אויף די אָדער יענע „אַבסאָלוטע אַמת'ן" און קאָנען ניט אַ קער טאָן דעם נאַקן רעכטס אָדער לינקס. ס'איז אַ מין „קאַפּ־פּאַדאַנע", רחמנא לצלן, און זי קומט פון צופּיל „שאַמפּאַיער" פון דער דאָ ג מ א ט י ש ע ר „מאַרקע", וואָס איז ווידער אַזוי באַליבט געוואָרן, אַ דאַנק בערנאַנען.

וועגן בענדערטאָ קראַטשע, און זיין העכסט־אַריגינעלן פּראַוואַ סינטעטיש צוניפּצומישן קאַני־טיש־קריטישן אַיז מיט כמעט ריי־הענעל'שן „שאַמפּאַיער" — אַן אַנדערש מאָל.

נעמען מיט אונזערע חושים, משיג זיין מיט אונזער שכל און בארעכענען מיט אונזער מאטע- מאטיק, געשעהען פינקט אזוי, „וויס'וואָלט“ צווישן אלע קערפער פון דער וועלט געהערשט א נעגנזייטיגע צוציאונג, וואָס ווירקט לויט אזא און אזא געזעץ.”

דער „וויס'וואָלט“ איז אויף אזא'ן אופן איינער פון די וויכטיגסטע סימנים פון א ב א ר ע כ ט י נ ט ע ר פיקציע. אָבער דאָס איז ניט איר איי. ציגער סימן. א סך „וויס'וואָלטן“ ווערן געבאָרן אין דעם מענטשלעכן געדאנק, וואָס האָבן אין א שטרענג טעאָרעטישער בא- טראַכטונג קיין ברעקל רעכט ניט אויף עקסיס- טענץ. אין וועלכ'עם דאָמאָן „דער אייביגער פייער“, צ. ב., ווערט אין דעם פראָלאַג געשיל- דערט, ווי אזוי דער רבונג של עולם שפילט א שאַרף-פארטי מיט דעם שטן. דער זין פון דעם סימבאָל קאָן אויסגעדריקט ווערן „וויס'וואָלטיקטיש“ אזוי: דער איינדרוס פון וועלט און לעבן איז אזא, פונקט „וויס'וואָלט“ דער נאָצער וועלטגעשעהען געווען א פראָדוקט פון א שאַרף-שפיל צווישן א גאָט און א טיילו. ס'איז קלאָר, אז אָט דער סימבאָל איז נאָר א פּאָעטי- שער, ניט קיין וויסנשאַפֿטלאַכער, ד. ה., אז ער איז א פּאָנטאָזיע, אָבער ניט קיין „פיק- ציע“. א פיקציע איז אויך אין תוך ארין א סימבאָל, אָבער אזא וואָס איז ענג אָנגע- פּאָסט אָן די ווירקלאַכע ערשיינונגען אין האָט ניט קיין איבעריגע פּאַלדן, וואוהין עס זאָלן זיך קאָנען פּאַרנ'ב'ען ריין צוגעטראַכטע ערשיי- נונגען. ער לעבט דעריבער אזוי לאַנג אין דער וויסנשאַפֿט, ווי לאַנג די ווירקלאַכע ערשיינונג- נען און די נויטווענדיגע לאַגנישע אָדער מאַטע- מאַטישע קאָנסטרוקציעס קאָנען נאָך אריינגענו- מען ווערן אין אים, ניט אויפרייסנדיג זיין מהות. כּרעטן אויף אַנדערע ערשיינונגען, און אַנדערע נויטווענדיגע אויסרעכענונגען, פּאַר וועלכע דער סימבאָל איז שוין צו ענג, — ווי דאָס איז דער פּאַל מיט א סך פון זיי אין דער איצטיגער צייט, — ווערן די פיקציעס צעפּלאַצט און ארויס- געוואָרפֿן פון דער שטרענגוויסנשאַפֿטלאַכער פּאַרשונג.

די אויבן-געבראכטע פּאָר באַמערקונגען קאָ- נען אונז נרינג אריינפירן אין דעם מהות פון דעם „וויס'וואָלטיזם“ און די אויפגאבן, וואָס וואַסן מיט אים אויס אין דער פּילאָסאָפּישער פּאַרשונג. אין דער מענטשלעכער דערקענטניס האָבן מיר — ווי שוין באַמערקט — א חזון דעם רוימאָטעריאַל פון די חושים אַלערליי מינים מענטשלעכע צוטראַכטיגען. אפילו מען זאָל אָנגעמען, אז דער רוימאָטעריאַל פון די חושים איז א.ו.ו. „גענעבן“ פונקט אזא, ווי ער איז אין דער נאַטור גופא, האָבן מיר נאָך א י ל ו ז י ע ס פון די חושים, נויטווענדיגע, לאַגנישע און מאַטע- מאַטישע קאָנסטרוקציעס, סימבאָ- לישע פּיקציעס, — וואָס זיינען ניט נויטווענדיג, אָבער דערפאַר זייער נויטיג פאַר דער דערקענטניש — און נאָך דערצו, — דער עיקר אין פּילאָסאָפּיע און רעליגיע, — אַלערליי אַרטן סימבאָלישע פּאַנ- טאָזיעס. און אויב מען זאָל נאָך גלויבן הענגען אַ דאָרף פון דערצו צורע- כענען אילוזיעס פון דעם לאַגנישן דענקען גופא, ווי צ. ב. די א י ל ו ז י ע פון דעם „ווידער- שפּרוך געזעץ“, וואָס זאָגט, אז אין דער וועלט קאָן ניט נעמאָלט זיין, איין-אין-דיוועלביגע זאָך זאָל אין איין און דערזעלביגער צייט אי י ל ו ז י ע זיין, איז נ י מ ט זיין (און אויב איר ווילט נאָך מיר טאָן א פּערזענליכען געפּאַלן, דאַרפט איר אין צעטל, פּריינדלאַך, אריינשטעלן אויך די אילוזיעס, וואָס שטאַמען פון „היסטאָ- רישע אידעען-פּאַרבינדונגען“). ווי פּאַנאָנדיע- קלייבן זיך אין די פּאַרשיידענע אַרטן? וועל- כער געדאַנקען-פּאַרדאָקט איז א נויטווענדיגער פּיעל-יוצא פון א לאַגנישן אָדער מאַטעמאַטישן דענקען? וועלכער איז ניט מער, ווי א נויטיגע פיקציע, און וועלכער איז נאָר ליידער א וויסנ- פּאַנאָזיע אָדער אַן אילוזיע? ס'איז קלאָר, אז איידער מען קלייבט זיך ריכטיג פּאַנאָנדיען אין דעם, שטייט פאַר דעם דענקער אָפּן די געפּאַר, אריינצופּאַלן אין איינעם פון די צוויי עקסטרע- מען, ווען ניט אין ביידע פון זיי מיט אַמאַל: אָדער צו דערקלערן אילוזיעס און פיקציעס פאַר ממשות'דיגע פּאַקטן און נויטווענדיגע לאַגנישע

ס ט ר ו ס צ י ע . ז י א י ז נ י ט ק י ו י א י ל ו ז י ע , ו ו י י ל מ י ר ז ע ה ע ז י כ כ ל ל נ י ט מ י ט 'ן ה ו ש , אָב ע ר ז י ק אָן א ו נ ז אָפ ט אָר 'ן ו ו י אָן א י ל ו ז י ע . ז י א י ז נ י ט ק י ו י נ ו י ט ו ו ע נ ד י נ ע ל אָנ י ש - מ אַט מ ע א מ י ש י ע ק אָנ - ס ט ר ו ק צ י ע (ו ו י צ . ב .) ד ע ר אַב ס אָל ו ט - פ י נ ק מ ל אַ - כ ע ר מ אַט מ ע א מ י ש י ע ר (ק ר י ו ז) , ו ו י י ל מ י ר ק אָנ ען ס ו ר - כ ל - ס ו פ ז י ד אָפ ז אָג נ פ ו נ א י ר , אָב ע ר ו ו י א כ מ ו - מ אַט מ ע א מ י ש י - ל אָנ י ש ע ק אָנ ס ט ר ו ק צ י ע , ה ע ל מ ט ז י א ו נ ז אַר י ו נ ב ר י ו נ ע נן אָר ד נ ו נ ג א י נ ד ע מ ר ו י - מ אַט מ ע ר י ו אַל פ ו נ ד י ח ו ש י מ א ו נ כ ו י ע נ ט ע אָד ר ע מ י ש י ע ד ע ר ק ע נ ט נ י מ .

א י ו ן ו ו אָס ז ש ע ב א ש ט י י ט ד י פ ו נ ק צ י ע א ו ן ד ע ר ו ע ר ט פ ו ן א ג ע ד אַנ ק ל א כ ע ר פ י ק צ י ע , ו ו י ד י פ ו ן ד ע ם אַט אָס , אָד ע ר ד ע ם ו ע ל ט - ע פ י ר ? ז י ז אָג ט א ו נ ז , א ז א ל ע פ ר אָצ ע ס ן א ו ן ע ר ש י ו נ ג ע נן ש פ י ל 'ן ז י ד אָפ א י ן ד ע ר פ ו ן א ו נ ז ג ע ש ט ו ד י ר ט ע ר נ א ט ו ר פ ו נ ק ט א ז ו י , ו ו י ד י צ ו ג ע ט ר א כ ט ע פ י ק צ י ע ו ו אָל ט נ י ט ג ע ו ו ע ן ק י ו ן ר י ו ן ג ע ד אַנ ק ל א כ ע ר צ ו ט ר א כ ט , נ אָר א ר ע א ל ע ר מ מ ש ו ת 'ד י נ ע ר י ש . פ ו נ ק ט מ ו ו י ס ' ו א ל ט ' - אָט ד אָס א י ז ד ע ר כ א ר א ק ט ע י ו ס מ י ש י ע ר ס י מ ן פ ו ן א ג ע ד אַנ ק ל א כ ע ר פ י ק צ י ע .

ו ו ע ן ד י כ ע מ י ק ע ר ה אָב ן „ א : ט ד ע ק ט " ד י „ א ט אָד - מ ע ן , ד י ל ע ז ל ט ע ק ע נ ס ט ע ח ל ק י מ 'ל אָד פ ו ן ד ע ר „ מ אַט ע ר י ע " , ו ו אָס ק אָנ ע ן ש ו י ן נ י ט ג ע מ י ל ט ו ע ר ן א ו י פ ק י ו ן ק ע נ ע ר ע , ה אָט ד אָס נ י ט ג ע ה י י ס ן , א ז ד י ו ו י ס נ ש א פ ט ה אָט „ א נ ט ד ע ק ט " א ג נ י ע ם מ י ן „ י ש " א י ן ד ע ר נ א ט ו ר . ד אָס ה אָט נ אָר ג ע ה י י ס ן אָט ו ו אָס : ד י פ ר אָצ ע ס ן א י ן א ל ע כ ע מ י ש ע ע ר ש י ו נ ג ע נן ש פ י ל 'ן ז י ד אָפ א ז ו י , „ פ ו נ ק ט ו ו י ס ' ו ו אָל ט " ד י נ א נ צ ע מ אַט ע ר י ע ב א - ש ט אַנ ע ן פ ו ן ל ע צ ט ע א ו מ ט י ו ל ב א ר ע א ט אָמ ע ן מ י ט פ א ר ש י ד י ע נ ע כ ע מ י ש ע א י י ג נ - ש א פ ט ן . ד י ג ע ד אַנ ק ל א כ ע „ פ י ק צ י ע " פ ו ן ד ע ם „ א ט אָס " ה אָט אַר י י נ ג ע ר א כ ט ג ע ז ע מ ע ס י ק י י ט א י ן ק ל אָר ק י י ט א י ן ד ע ר כ ע מ י ש י ע ר ו ו י ס נ ש א פ ט , א ו ן אָן ד ע ם „ א ט אָס " ה אָט מ ע ן ז י ד א י ן ד ע ר ו ו י י ט ע ר ע ר פ אָר ש ו נ ג נ י ט ג ע ק אָנ ט ב א ג י ו ן , ו ו י מ ע ן ק אָן ז י ד נ אָד ע ד ה י ו ם נ י ט ב א ג י ו ן א י ן נ א נ צ ן אָן א י ם . אָב ע ר א י ן ד ע ם ל ו י פ פ ו ן ד ע ר ו ו י י ט ע ר ר י ג ע ר כ ע מ י ש י - פ י ז י ש י ע ר א ו י ס פ אָר ש ו נ ג , ה אָט ז י ד א ר ו י ס ג ע ו ו י ז ן , א ז ד ע ר „ א ו מ ט י י ל ב א ר ע ר א ט אָס " א י ז א י ן

ד ע ר א מ ת 'ן נ אָד נ י ט א ו מ ט י י ל ב א ר , א ז ע ר א ל י ו ן ב א ש ט י י ט פ ו ן מ ע ר ו ו י א י ו ן ט י י ל כ ל , א ו ן א ז אָט ד י מ ע ר ע ר ע ט י י ל כ ל אָד ז י י נ ע ן ש ו י ן נ אָד נ י ט ק י ו י מ א ז ע ר י ע ל ע ט י י ל כ ל אָד (א י ן ד ע ם א ל ט ן ז י ן פ ו ן ד ע ם ו ו אָר ט) , נ אָר ר י י נ ע „ ע ל ע ק ט - ר י ש י ע אָנ ל אָד ו נ ג ע ן " , ד י א ז ו י אָנ ג ע ר ו י פ ע נ ע „ ע ל ע ק - ט ר אָנ ע ן " . א י ן ד ע ם ז י ן פ ו ן ד ע ם „ ו ו י ס ' ו ו אָל ט י ו ס " ה אָב ן מ י ר א ו י ד ד אָ נ י ט צ ו ט אָן מ י ט א נ י י ע ר „ א נ ט ד ע ק ו נ ג " מ י ט א ו י ס ג ע פ ו נ ע נ ע נ י י ע „ י ש 'ן " א י ן ד ע ר נ א ט ו ר , נ אָר מ י ט א ו ו י ס נ ש א פ ט ל א כ ע ר „ פ י ק צ י ע " , ו ו אָס ז אָג ט : א ל ע פ י ז י ק א ל י ש - כ ע מ י ש י ע פ ר אָצ ע ס ן ש פ י ל 'ן ז י ד אָפ פ ו נ ק ט א ז ו י , „ ו ו י ס ' ו ו אָל ט " ד ע ר א ט אָס ג ע ו ו ע ן צ ו נ ו י פ ג ע ש ט ע ל ט פ ו ן א י י נ צ ל ע ע ל ק ט ר י ש י ע „ ק ר א פ ט - צ י ע נ ט ר ע ן " , ו ו אָס ב א ו ע ו נ ז י ד א י י נ ס א ר ו ם ס ' א נ ד ר ע , ל ו י ט ד י ג ע ז ע צ ן , ו ע ל כ ע מ י ר ה אָב ן א ו י ס נ ע ש ט ו ד י ר ט א י ן ד ע ר מ ע כ א נ י ק א ו ן ד ע ר ע ל ע ק ט ר אָד - פ י ז י ו ס .

ד אָס א י י ג ע נ ע א י ז א ו י ד מ י ט ד ע ר „ ע פ י ר " - פ י ק צ י ע . ש ט ו ד י ר נ ד י ן ד י פ י ז י ק א ל י ש י ע ע ר ש י ו - נ ו נ ג ע ן , — ד ע ר ע ק א י ן ל י כ ט ר ש י ו ן א ו ן ע ל ק ט ר ר י צ י ט ע ן , — ה אָב ן ד י ג ע ל ע ר נ ט ג ע פ ו נ ע ן , א ז ז י א ל ע ל ו י פ ן אָפ פ ו נ ק ט א ז ו י , „ ו ו י ס ' ו ו אָל ט " ד ע ר נ א נ צ ע ר ו ע ל ט - ה ל ל ג ע ו ו ע ן אָנ ג ע פ י ל ט מ י ט א ן א י י ג נ א ר ט י ג ע ר מ מ ש ו ת 'ד י נ ע ר ס ו ב ס ט אַנ ז , ו ו אָס פ א ר ב י נ ד ט א י ן ז י ד ד י ז י י ע ר ו ו י ד ע ר ש פ ר ו כ פ ו ל ע א י י ג נ ש א פ ט ן פ ו ן א ד י 'ד י נ ס ט ן נ א ז א ו ן א ה א ר ט ן ק ע ר פ ע ר . א י צ ט ע ר ג ע פ י נ ט א י י ג נ ש ט י י ן א ו י ס , א ז ד י „ ע פ י ר " - פ י ק צ י ע ה אָט ש ו י ן ג ע ט אָן א י ר ד י נ ס ט א ו ן ק אָן ש ו י ן ג ע ז ו נ ט ע ר ה י י ט פ ע נ ס י אָד נ י ר ט ו ו ר ע ן א ו ן ז י ד ב א ז ע צ ן א ו י פ א י י ב ג א י ן ד ע ר ג ע ש י ב ט ע ן פ ו ן ד ע ם מ ע נ ט ש ל אָב ן ג ע ד א נ ט . א ו ן ד י ז ע ל כ י ג ע מ ע ש ה א י ז א ו י ד מ י ט ד ע ר ג ר א ו ו י - ט א צ י ע : א י ן ד ע ם ל י כ ט פ ו ן ד ע ר א י צ מ י ג ע ר א ו י נ ש ט י י נ י ש ע ר ו ו י ס נ ש א פ ט א י ז פ א ל ש צ ו ז אָג ן , א ז נ י ו ט אָן ה אָט „ א נ ט ד ע ק ט " ד י א ל ו ע ל ט ל א כ ע „ ג ר א ו ו י ט א צ י ג אָנ - ס ר א פ ט " א ו ן א י ר ג ע ז ע י ן . ד ע ר א י נ ו ע י ג נ ס ט ע ר , ד ע ר ק ע נ ט נ י ס ט ע אָר ע מ י ש י ע ר ב א ד י י ט פ ו ן נ י ו ט אָנ ס א ו י פ ט ו ב א - ש ט י י ט א י ן ד ע ם , ו ו אָס ע ר ה אָט ב א ש א פ ט א ט ע אָד ר ע ט י ש - ו י ו י ס נ ש א פ ט ל א כ ע „ פ י ק צ י ע " , ו ו אָס ז אָג ט : א ל ע א ס ט ר אָנ ג מ י ש י ע א ו ן מ ע כ א נ י ש ע ע ר ש י ו נ ג נ ע ן , ו ע ל כ ע מ י ר ק אָנ ע ן א י צ ט ע ר א ו י ס

ווארפן זי אין א שטארקן ספק, ווי דאָס איז דער פאל מיט דעם וועלכע-פיר. זיי אלע דרוי זיי נען דעריבער „פיקציעס“ און דערצו נאָך אזעלכע, פון וועלכע מען קאן זיך גרינג אָפּזאָגן, ווען מען זעט איין זייער פיקטיוון כאַראַקטער.

אַבער נעמט, צ. ב., אַזאַ ענין, ווי די מאַטעריע בכלל. אויך דאָ קאָן מען באַ-וויוון, אז קיין מענטש האָט נאָך ניט אויפגענו-מען אין דער ערפאַרונג מיט זיינע הושיעס עפעס אזוינס, וואָס איז מאַטעריע, ווייל אונזערע חושים ניבן אונז נאָר דעם רעזולטאַט פון עפעס אַזוינס, וואָס האָט געווירקט אויף זיי, און ניט דעם, עפעס אַזוינס“ נופא. די מאַטעריע איז בכן אַריינער געדאַנקען-בילד. אָבער וואָס איז זיין כאַראַקטער? איז די מאַטעריע א „פיקציע“ אָדער אַן אַנטרעקונג? און אויב אַ פיקציע: איז זי אַזאַ, פון וועלכער מען קאָן זיך גרינג אָפּזאָגן אין דער טעאָרעטישער דערקענטניס?

כרי צו פאַרענטפערן אַזעלכע שאלות, מוז קודם כל אויסגעפאַרשט ווערן דער כאַראַקטער פון אַ טעאָרעטישער פיקציע בכלל און מיט וואָס א „פיקציע“ שידט זיך אָפּ פון אלע אַנדערע אַרטן ריין גייסטיגע פראָדוקטן, מיט וועלכע און דורך וועלכע דער דענקענדיגער מענטש באַשאַפט פון דעם חושים-מאַטעריאַל אַ סיסטעמאַטיש-אינגעאָרדנטע טעאָרעטישע דערקענטניס.

ווייל דאָס מוז מען האָבן אין אויג, אַז א „פיקציע“ איז ניט יעדער מענטשלעכער צוטראַכט און ניט אַלין, וואָס עקסיסטירט ניט אין דער נאַטור, ווי אַ ממשות'דיגער יש. נעמט די מילע אַבסטראַקטע באַגריפן און אפילו מאַטעמאַטישע בילדער, אַן וועלכער די מענטשלעכע דערקענטניס קאָן זיך ניט באַגניין. אַנט, צ. ב., דער אַבסטראַקטער באַגריף „מענטש-בכלל“ גע-וויס איז ניטאָ קיין זאָך אין דער נאַטור, וואָס זאָל זיין „מענטש-בכלל“. אין דער נאַטור זיי נען נאָר דאָ איינצל-מענטשן, יעדער מענטש מיט זיינע אינדיווידועלע אייגנשאַפטן און סימנים. מענטש בכלל“ איז דעריבער אַ באַגריף, אַ צירטראַכט, ניט קיין ממשות'דיגער יש; אָבער אַט דער באַגריף איז פאַרט ניט קיין „פיק-“

ציע“, ווייל ער איז אַ פראָדוקט פון אַן אַב-סאָלוט נייטווענדיגן אָגנישן דענק-פראָצעס (דעם אַבסטראַקציאָנס-פראָצעס) און פירט דאָס רוב קיינעם ניט אַריין אין פאַרבליע-דעניש און טעות'ן. מען ווייס לכתחילה, און „מענטש-בכלל“ איז אַן אַבסטראַקטער באַגריף, אַ נויט-ווענדיגער, זייער ניצלעכער צוטראַכט און געדאַנק, פון וועלכן מיר קאָנען זיך ניט אָפּזאָגן. דאָס אייגענע איז אויך, לאָמיר זאָגן, מיט דער פאַרשטעלונג פון אַן אַבסאָלוטן, מאַטעמאַטיש-פּינקטלאַכן קרייז, וועלכן מיר מוזן אַני-טערשיידן פון דעם אַבסטראַקטן באַגריף „קרייז-בכלל“. אַן אַבסאָלוטער מאַטעמאַטישער קרייז איז אפּטער ערגעץ אין דער נאַטור ניט פאַראַן. אָבער ער איז אַן איינצל-יש, אַ נויט-ווענדיגער פראָדוקט פון אַנזער גייסטיגן „זען“ פון דעם מאַטעמאַטישן דענקען, און קאָן ניט אָנגערופן ווערן א „פיקציע“. אויך ער פירט קיינעם ניט אַריין אין טעות'ן און פאַרבליענדי-גייסן. אַ פיקציע איז לעול אונז אָפּצונאָרן.

אָבער ניט אַלין, וואָס פירט אָדער קאָן איי-נעם אַריינפירן אין טעות'ן און פאַרבליענדיגנישן, איז אַ פיקציע. ווען מיר קוקן אין אַ שפּיגל און זעהען אין אים, ווי אלע זאכן אין חדר שטייען אין טער דעם שפּיגל, איז דאָס געוויס אַ טעות און אַ פאַרבליענדיגניש פון אונזער אויג. אָבער דאָס איז ניט קיין „פיקציע“ אין דעם אייגנטלאַכן זין, נאָר אַן איילוע. דאָ ווערן מיר ניט אַריינגעפירט אין קיין געדאַנק-לאַכן טעות, ווייל דער טאַפּ-חוש פון אונזער פּינגער קאָן אונז גרינג באַוויוון די פאַלשקייט פון דעם אוינס פאַרבליענדיגניש. אָבער ווען מיר זעהן זון, ווי די זון, די גרויס ווי אַ פלייער קירבעס, גייט איבער'ן הימעל, בעת די ערד שטייט, איז דאָס אַ פאַרבליענדיגניש, וואָס האָט דורות און דורות געהאַלטן דעם מענטשלעכן גע-דאַנק אין טענות. אָבער אויך דאָס איז ניט קיין געדאַנקלעכע פיקציע, נאָר אַן איילוע פון דעם חוש הראיה.

די געדאַנקלעכע פיקציע איז דעריבער אַ מין מיטל-זאָך צווישן דער אַילוע און דער נייטווענדיגער אָגניש-מאַטעמאַטישער קאַנ-“

אויך ביי פאיהינגערן גייט נאך דער געדאנע-
קען שטרעם אין א ריין דערקענטניס טעאָרע-
טישער ריכטונג, וואָס וויל זיך האַלטן פריי
פון יעדער מעטאָפּיזיק; אויך ער מאַכט נאָך
ניט דעם ערנסטן פּראַווו, סינטעטיש צענויפ-
צונײַסן דעם דערקענטניס טעאָרעטישן און דעם
מעטאָפּיזישן און א י י געדאנקען שטרעם.
פאיהינגערס גרונטגעדאַנק אין דער פילאָ-
סאָפיע איז ניט אַבסאָלוט ניי, זיינע וואָרצלען
ליגן אין קאַנטס דערקענטניסקריטיק, און שוין
ביי פּרידריך אַלבערט לאַנגע געפֿינען מיר
איינצלע באַמערקונגען און אויסדרוק, וואָס
קלינגען ריין „וויסנשאַפֿטליכע וויסנשאַפֿט“.
די באַדיי-
טונג פון פאיהינגערס פּאַרשן באַשטייט אָבער
אין דעם, וואָס ער האָט יענעם גרונטגעדאַנק
פאַרברייטערט און פאַרטיפּט און אויפגעוויזן
אויף דער פאַקטישער ראַליע, וועלכע ער שפּילט
אין דער נאַצער געשיכטע פון דער מענטשאַפֿ-
כע דערקענטניש, אין דער פאַרגאַנגענהייט אַזוי
גוט ווי אין דער נעגונדאָרט.

מיר וועלן דאָ פּראַווו אַרויסברענגען יענעם
גרונטגעדאַנק אַזוי קלאָר, ווי דאָס לאָזט זיך נאָך
טאָן אין אַ קירצערע נאָטיי, ניט האַלטנדיג זיך
דערביי אָן דער סיסטעמאַטיק און די מעכנישע
אויסדרוקן פון דעם מחבר.

אַנאַליזירנדיג דעם נאַנג פון דער מענטש-
לאַכער דערקענטניס בכלל און דער וויסנשאַפֿט-
לאַכער דערקענטניס בפרט, געפֿינען מיר, אַז
דער מענטש באַזונט זיך ניט אין זיין דערקענט-
ניש מיט דעם רוען מאַטעריאַל, וואָס ער באַקומט
פון זיינע פינף חושים. ער באַאַרבעט אים אין
דעם פּראָצעס פון דענקען און בריינגט צו דעם
צוועק אַרויס פאַרשיידענע ריין געדאַנקלאַכע
פּראָדוקטן. אַזוי בויט ער אויף געוויסע „פּיק-
ציעס“, אויסגעטראַכטע, אָדער צוגעטראַכטע ריין
גייסטיגע בילדער און אידעען, וועלכע ער נעמט
אָן פאַר ווירקלעכע אַלגעמיינע אַלגעמיינע
אַקוראַט אַזוי, ווי ער וואָלט זיי געפֿונען
אין דער ווירקלעכער וועלט מיט די מיטלען פון
זיין לאַגישן, אַבסאָלוט נייטווענדניג דענקען.
ערשט שפּעטער, אין דעם מיטן פון דעם ווייטער-
דיגן דענקען און פּאַרשן, זעט ער אַיין, אַז יענע

בילדער אָדער אידעען, זיינען אָדער טאָפּאַל
פאַלש, אָדער מען קאָן אין נאַנצן אויסקומען אָן
זיי. אייניגע אָבער בלייבן אַזוי טיף אַייני-
געוואָרצלט אין פּראָצעס פון דענקען, אַז דעם
מענטשן איז ניט נאָר שווער, זיך אין נאַנצן צו
באַפּרעיען פון זיי, נאָר אפילו קלאָר אַיינצווען
זייער ריין „פּיקטיוון“ באַראַקטער, צו פאַרשטיין,
אַז זיי שטאַמען ניט פון דער נאַטור, ניט פון
יענעם חלק דרויסנוועלט, וועלכן ער שטאַ-
דירט, נאָר פון זיין אייגענעם גייסטיגן שאַפֿן,
און האָבן ערגעץ ניט קיין אַנדער עקסיסטענץ,
ווי נאָר אין דעם גייסטיגן שאַפֿן אַליין.

אַזעלכע ריין וויסנשאַפֿטלאַכע בילדער,
אָדער „סימבאָלן“, וואָס זיינען ניט קיין קאָפּיעס
פון רעאַליטעטן אין דער דרויסנדיגער וועלט,
וואָס שפּילן אָבער אין דער דערקענטניש די ראַ-
ליע פון רעאַליטעט, און זיינען אין
דער אַמת'ן „פּיקציעס“, אַרויסגעבראַכטע פון
דעם דערקענטניס פּראָצעס, זיינען צ. ב. דער
מאַטעריעלער „אַטאָם“ אין דער פּיזיק און כּע-
מיע, דער „וועלט-עפּיר“ אין אַלע אַנאָרגאַנישע
נאַטורוויסנשאַפֿטן, און די „אַלגעמיינע גראַ-
וויטאַציע“ (די אַלגעמיינע צוציאָונגס-
קראַפט). אַ לאַנגע צייט האָבן דאָס רוב וויסנ-
שאַפֿטס לייט געגלויבט אין דער אַמת'ן אַז אַזעל-
כע זאַכן, ווי מאַטעריעלע אַטאָמען, ווי
וועלט-עפּיר און אַלגעמיינע גראַוויטאַציע, עקסיס-
טירן טאַקע כּפּועל ממש אין דער וועלט, האָבן
פון אייביג אָן עקסיסטירט און זיינען אַויס-
געפֿונען אָדער אַנטדעקט אין דעם געוואָרן פון
אַ דעמאָקריט'ן (די אַטאָמען), פון אַ הויבענ'ען
(דער עפּיר), און פון אַ ניוטאָנען (די אַלגעמיינע
גראַוויטאַציע) פּונקט אַזוי ווי קאָלומבוס, צ. ב.,
האַט אַנטדעקט אַמעריקע. און אויך איצטער
נעמען דאָס רוב געבילדעטע אָן, אַז די אַלע דריי
זאַכן זיינען רעאַלע ממשות'ן אין דער ווירקלע-
כער וועלט. נאָר אין דער לעצטער צייט האָבן
אַ סך געלערנטע אַיינגעזען, אַז עס זיינען דאָ אַ
סך טעמים, וואָס צווינגען אונז אָדער אין נאַנצן
אַפּצולייקענען זייער רעאַליטעט (ווי דאָס איז,
צ. ב., דער פאַל מיט דעם אַטאָם און דער אַלי-
געמיינער גראַוויטאַציע) אָדער לפחות אַריינציע

אין דער וועלט פון פילאסאפיע און וויסנשאפט

דר. ח. זשימלאווסקי.

די פילאסאפיע פון „וויסן וואָלט“.

נעמיינעם געבילדעטן עולם. ס'איז אָבער קיין ספק ניט, אז די אלגעמיינע בילדונג באַוועגט זיך אלץ גענעטער צו זיי, און אויב מיר מאַכן ניט קיין טעות אין אונזער „אסטראָנאָמישן“ חשבון, וועט דער שטערן פון בענעדעט אַ קראָטשע, דעם שאַרפּזיניגן איטאַליענישן דענקער, באַלד אויפלייכטן צו אַ העלער זון פאַר אַ גרויסן טייל פון דער געבילדעטער וועלט.

אין אויסנאַם פון דעם כלל מאַכט אָבער שוין איצטער אַ קלענערער לייכט־קערפּער, איי־דער קראָטשעס, וואָס הויבט אָן אלץ מער צו ציען צו זיך די בליקן פון די ניט־רײַן־פּילאָ־סאָפּישע קרייזן: אין דער ערשטער ליניע די קרייזן פון דער ריינער נאַטור־וויסנשאַפט. מיר האָבן דאָ אין זינען האַנס פּאַייהינגערס, די פּילאָסאָפּי דעם אַל־סאָב, אָדער ווי מען קאָן דאָס איבערזעצן און איריש: „די פּילאָסאָפּיע פון וויסן־וואָלט“.

אויב בערנסאָנס געדאַנקען־וועלט קאָן און מוז היסטאָריש צוגעפירט ווערן צו די מע־טאַפּיזישע סיסטעמען פון פיכטע־שעלינג־העגל־שאַפּענהויזער, — באַוועגט זיך פּאַייהינגערס געדאַנק אין יענע דערקעניס־קריי־טישע וועגן, וועלכע קאַנט האָט אויפגע־צפּנט פאַר דער פּילאָסאָפּישער פּאַרשונג. בערג־קאָן, ווי אַלע מעטאַפּיזיקער, וויל דערגיין, ווי זעט אויס אין איר אינוועניגסטן תּוך די וועלט, יענע וועלט, אין זיך גופא, וואָס ליגט מחוץ פון דער מענטש־לאַכער דערקענטניס, און וועמעס סודות די מענטש־לאַכער דערקענטניס קאָן און מוז אַרײַנדרײַנגען. פּאַייהינגער, ווי אַלע אָנהיינגער פון דעם „קריטיציזם“ אין דער פּילאָסאָפּיע, לאָזט „די וועלט אין זיך גופא“ צו רן, און וואַרפט זיך מיט זיין פּאַרשונג אויף יענער מאַכט, וואָס באַשאַפט יעדע מענטש־לאַכער דערקענטניס, — די וויסנשאַפט־לאַכער אַזוי גוט, ווי די פּילאָסאָפּיע: די מאַכט פון דעם מענטש־לאַכן דענקען.

דער ערשטער פּערטל פון אונזער צוואַנ־ציגסטן יאָרהונדערט איז ניט אַזוי רײַך אין פּילאָסאָפּישע שאַפּונגען, ווי דאָס איז געווען דער ערשטער פּערטל פון דעם נײַגעטן. דעמאָלט איז אין זיין אָנהויב נאָך געשטאַנען קאַנטס לייכטערע זון אויף דעם האַרײַזאַנט, און באַלד נאָכדעם האָבן גענומען אויפגיין איינער נאָך דעם אַנדערן נייע וועגן פון באַצײערנדן גלאַנין, וואָס האָבן פּאַרטונקלט אויף אַ לאַנגער צײַט קאַנטס לייכטישײַן: די זונען פון פיכטע, שע־לינג, העגל און שאַפּענהויזער, וואָס האָבן יעדערער באַשאַפּן אַ פּלאַנעט־סיסטעם פאַר זיך.

אין די צוויי־און־צוואַנציג יאָר פון אונזער יאָרהונדערט האָט נאָר איין פּילאָסאָפּישער שטערן פון ערשטער גרויס צוגעצויגן צו זיך די פּולע אויפּגערוקאַממייט פון דער נאַצער גייסטיגער וועלט: די שטראַלנדע פּילאָסאָפּיע פון אַנרי בערגסאָן. דאָס הייסט אָבער ניט, אַז מיט אים שטעט זיך אויס אלץ וואָס איז באַמת באַדייט. אין דער נייער רײַן פּילאָ־סאָפּישער שאַפּונג. קודם כל מוז מען דערביי דערמאַנען די פּלעיאָדע דענקער, וואָס האָבן צע־נויפגעשטעלט א „שטערן־גרופע“ פון די „פּראַג־מאַטיסטן“, — אַ שטערן־גרופע, וואָס רוקט זיך שוין ביסל־אָכווייז אַראָפּ צו דעם אונטערנאַנג. אָבער אַ חוץ איר זיינען אויפגענאַנגען נאָך אַנדערע שטערן, וואָס אייניגע פון זיי זיינען אפּשר פון ניט קיין קלענערער גרויס און ניט קיין קלענערן גלאַנין, אידער בערגסאָן. זיי זיינען אָבער נאָך אַזוי ווייט פון אונז, אַז „מיט דעם נאַקעטן אויג“ זעט מען זיי נאָך ניט. נאָר די וואָס קוקן דורך די ספּעציעלע פּילאָסאָפּישע טעלעסקאָפּן ווייסן פון זייער זיין און פון זייערע אייגנטימלאַכע וועגן אין דער ספּערע פון דעם מענטש־לאַכן געדאַנק. אָן משלים גערעדט, וויל דאָס זאָגן, אַז זייערע אַרבעטן האָבן נאָך ניט צוגעצויגן צו זיך דעם אינטערעס פון דעם אַל־

דער רייז פאר טענדענציעזער איינוויטיקייט איז נאך גרעסער ווי אין עלעמענטארע קלאסן. ווען מען רעכנט צוזאמען אלץ, וואָס דאָ איז געזאָגט געוואָרן וועגן די מדרגות, וואָס אונזער שול־באוועגונג איז דורכגעאנגען אין איר אַנט־וויקלונג, און מען גיט נאָך צו די שטענדיגע פֿי־נאַנסיעלע דאגות און די גלייכניטיקייט פון אונזער אימיגראַנט־עולם צו דערציערישע פראַגן, איז לייכט זיך פאַרצושטעלן, אַז די לאַ־גע פון אונזרע שולן איז אין איצטיגן מאָמענט גיט קיין גלענצנדיגע. אַ גאַנץ באַזונדערן ענמת נפש פאַרשאַפט דאָס, וואָס די אַרבעטער רינג שול לייט איצט אַזוי פיל פון אינערלאַכע צאַב־קערייען אינ'ם אָרדן, און גיט ווייניג אויך פון דעם, וואָס זי האָט נאָך אַלץ גענוג גענער צווישן די פאַרשידענע אַרבעטער רינג טוער. אינער־לאַך זיינען אָבער די שולן פיל, פיל שטאַקער. קורם כל איז דער אַמאָליגער קאַמה צווישן די פאַרשידענע ריכטונגען אַזוי גוט ווי געענדיגט. אַז דאָס וועט אַלץ מער פירן צו שותפות־ער אַר־בעט, איז זעלבסטפאַרשטענדלאַך. עס הייבט זיך בכלל אָן אַ צייט פאַר רואיגער, אינטענסי־ווער אַרבעט, וואָס איז כאַראַקטעריסטיש פאַר'ן רייזגעוואָרענעם דענקען. עס בלייבט בלויז איבער צו באַזייטיגן דעם שרעקלאַכסטן אַבן נח, די עקאָנאָמישע מורא פאַר'ן מאָרגנדיגן טאָג.

דער בנין פון אונזער שול איז פאַרטיג. עס איז אויך פאַראַן אַ היפּשער דערציערישער אינ־האַלט, אָנגעוואָרפן פון פאַרשידענע צייטן און צופאַלן. איצט קומט די צייט פון איינאַרדנען די גאַנצע אינווייניגסטע באַלאַבאַטישקייט, אַ צייט פון ערנסטן פאַרטראַכטן זיך איבער די הויפּט־פאַרבליעמען פון אירישן דערציאָונגס־וועזן, וואָס אַן ענטפער אויף זיי קאָן נאָר גע־פונען ווערן אין דער פאַרברייטערונג פונ'ם אי־דישוועלטלאַכן שול־געדאַנק און אין דער פאַר־טיפונג פון זיין אינהאַלט.

געהאַלפן דער שול־באוועגונג. דער מאָנאַטלאַ־כער „פריינט“, וואָס געפינט זיך אונטער זיין השגחה, איז איצט פאַקטיש געוואָרן די איינ־ציגע פאַפּולערע אויסנאַבע אין איריש, וואָס שענקט זייער פיל אויפּמערקזאַמקייט די פראַב־לעמען פון קינדער־דערציאָונג. ער האָט אויך לעצטנס אַרויסגעגעבן אַזעלכע ביכער, ווי האַני נאָ ב. סאַלוצקיס, „פּיזישע דערציאָונג פון קינד־און י. שטיינבוים׳ס „שפּילבוך“. אין זיין באַ־קאַנטראַכונג וועגן לעקטאָרן און טעמעס פאַר'ן ווינטער־סעזאָן 1922-1923, וואָס דער בילדונגס־קאָמיטעט האָט אַרויסגעשיקט צו די „ברענט־שעס“, געפינען מיר 156 אָנגעגעבענע טעמעס. פון זיי זיינען 22 איבער דערציאָונג. ד. ה., 14 פראַצענט. דאָס איז זייער סימפּטאָמאַטיש, בפרט ווען מען פאַרגלייכט דאָס מיט די פּאָלי־טישע און סאָציאַליסטישע טעמעס — 23 פראַ־צענט — און די ליטעראַרישע — 20 פראַצענט, — די צוויי טעמעס, וואָס האָבן אין אַמאָליגע צייטן פאַרנומען כמעט דעם גאַנצן פּלאַץ. נאָך אינטערעסאַנטער זיינען די ציפּערן, וואָס ווייזן אונז, אַז 52 פראַצענט פון די אויסגערעכנטע לעקטאָרן (10 פון 19) האָבן אָנגעגעבן טעמעס איבער דערציאָונג. אַז אַזוי פיל אינטעלעקטור־עלע כחות זאָלן זיך פאַרטראַכטן איבער אַטדער פראַגע, איז באַמאָ אַ גייס ביי אונז, און די אי־דישע שולן האָבן זיכער אַ גרויסן הלך דערין. די אַגיטאַציע פון די אַרבעטער רינג שול־טוער אין די ערשטע צייטן, האָט געמאַכט דעם איינדרוק, אַז זיי גרייטן זיך צו שאַפן אַ מין „קליינעם בונד“, פונקט ווי די נאַציאָנאַל־דאַ־דיקאַלע שול האָט זיך פאַרענדיגט מיט יונגע פּועל־ציוני־קלובן. צום גליק האָט עס אַזוי גיט פאַסירט, כּלל הפחות, ווייט פון דעם ווי עס האָט זיך געקאַנט אויסווייזן. דאָס זעט זיך נאָך מער אָן אין דער מיטל־שול — דערווייל די איינציגע מיטל־שול וואָס מיר האָבן — וואוּ

לימודים פארטרינקען אינגאנצן די פעדאגאגיי
שע, זיינען א קוריאז. עס איז נאך ניט גע-
הערט געוואָרן, אז אויף לערער-קורסן זאָל מען
אויף דער געשיכטע פון דערציאונג אָפּגעבן אַן
אומבאדייטנרן פּלאַץ לגבי דער געשיכטע פון
דער אַרבעטער באַוועגונג. אינ'ם מאָנאטלאַטן
„קינדערלאַנד“ געפינען זיך אַפּט אַזעלכע ניסן
פון דער סאָציאַליסטישער וועלט, וואָס זיינען
לחלוטין ניט צוגעפאַסט פאַר קינדער. זיי זיי-
נען בכלל ניט אין הסכם מיט'ן גאַנצן דערציי-
ערנישן גאַנג פּונ'ם זשורנאַל. די דאָזיגע ניסן
זעהען אויס ווי אַ צושטעפּעניש כּרי צו באַ-
פּרידיגן אַ סאָציאַליסטישע פּלאַטפּאָרם. דאָס
לעצטע אומגליק פון אַרבעטער רינג, די מחלוקת
צווישן „לינקע“ און „רעכטע“, וואָלט זיך זיי-
כער ווייניגער אָפּגערופּן אויף די שולן, ווען
דער סאָציאַליזם וואָלט ניט אַרויפגעשטעלט גע-
וואָרן מיט אַזאַ אַניטאַטאָרישער דירעקטיווי,
ווי די הויפּטבאַרעכטיגונג, אַפּט ווי די אייני-
ציגע באַרעכטיגונג, פון די שולן. אין די ער-
שטע צייטן פּלעגן די טוער פון די אַרבעטער
רינג שולן טענה'ן, אז אַ שול קאָן ניט זיין
אומפאַרטייאיש. נו, אויב אַזוי, איז דאָך זיי-
ער לייכט, בפרט אין דער הייז פון קאַמף, צו
ניין אַביסעלע ווייטער: אַ שול מוז זיין אָדער
„לינק“ אָדער „רעכט“, און די פּריער-דערמאָנט
טע לאָזונג קען ווידער אויסגעצויגן ווערן אויף
„דאָס לינקע אידישע אַרבעטער קינד פּאַר'ן
לינקן אידישן אַרבעטער פּאַלק“, און דאָס זעל-
ביגע בנוגע די „רעכטע“.

די שטאַרקייט און פעסטע אָרגאַניזירטקייט
פון דער אַרבעטער רינג אָרגאַניזאַציע, וואָס איז
פּריער דערמאָנט געוואָרן ווי אַ מעלה, האָט ליי-
דער אויך אירע גענאַטיווע זייטן. עס איז שוין
די טבע פון אַזאַ אָרגאַניזאַציע צו ווערן זעלבסט-
קאָנצענטרירט און אויסצומיידן פאַרבינדונגען
מיט דרויסנדיגע, בפרט קליינע, קערפּערשאַפּטן.
אַזוי האָט דער אַרבעטער רינג אָנגעהויבן אַרויס-
צוגעבן דאָס „קינדערלאַנד“ ווען עס האָט שוין
דעקסיטירט דער „קינדער זשורנאַל“ פון די
שלוס-עליכס פּאַלקס-שולן, און עס איז נאָך ביי
אַינעם ניט געלאָנגען צו פאַראייניגן ביידע זשור-

נאַלן, הנם קיין איינער פון די צדדים האלט ניט,
אז עס איז פאראן וואָסער ניט איז פרינציפיי-
עלער הילוק צווישן זיי. דאָס זעלביגע איז אמת
בנוגע דעם „אידישן לערער סעמינאַר“, כאַטש
דאָ רעדט מען יאָ וועגן געוויסע פרינציפיעלע
אונטערשיידן, וואָס זיינען אָבער בלויז געבויט
אויף דעם, וואָס דער סעמינאַר איז אַמאָל געווען.
קומט מען זיך אָבער צו צו די טענדענצן,

וואָס ווייזן זיך אַרויס אין דער אַנטוויקלונג
פון דער שול-טעטיקייט פון אַרבעטער רינג,
קומט מען שוין צו נאָר אַנדערע שלוסן. אין
לעצטן סך-הכל איז די דאָזיגע טעטיקייט גע-
ווען אַ ברכה, אין עטלאַכע זייער וויכטיגע פרטים,
די גרעסטע ברכה פאַר דער אַנטוויקלונג פון
דער אידישער וועלטלאַכער שול אין אַמעריקע.
קיין שום אָרנאַן וואָלט ניט געקאָנט אַזוי פּרוכט'
באַר וועקן דעם געוויסן פון די אידישע מאַסן
בנוגע דער דערציאונג פון זייערע קינדער, ווי
די אַרבעטער רינג שול. די יערלאַכע צוזאַמענ-
פּאַרן פון די אַרבעטער רינג לערער, איז דערווייל
די איינציגע צענטראַלע פּעדאַגאָגישע אינסטי-
טוציע, וואָס מיר פאַרמאָגן. דאָרט, ווייט פון
דער גאַס מיט אירע לאָזונגען און שלאַנדווער-
טער, הייבט מען אָן אויף אַן אמת. צו דערפּילן
די נייקייט, וואָס אונזער שול האָט אַריינגע-
בראַכט אין דער אידישער קולטור-וועלט. די
דאָזיגע צוזאַמענפּאַרן זיינען אַ צירונג פאַר דער
שול-באַוועגונג, און די פּעדאַגאָגישע מאָן-גע-
כער פון אַרבעטער רינג דאַרפן זיך באַמת פּילן
שטאַלין, וואָס זיי איז געלאָנגען צו שאַפן אַזאַ
אינסטיטוציע און אָנפּילן זי מיט אַזאַ פּינעם
גייסט.

אַ באַזונדערן דאַנק קומט די אַרבעטער רינג
שולן פאַר זייער מי צו שאַפן אַ טריבונע פאַר
ווייטערער פּעדאַגאָגישער אַרבעט. איך האָב דאָ
אין זיינען די „דערציאונג“, וואָס ערשיינט פון
צייט צו צייט. אמת, דער דאָזיגער לערער-
זשורנאַל איז נאָך לעת עתה צו-אַראַיס, אָבער דע-
רין איז בלויז שולריג דער איצטיגער צושטאַנד
פון דער באַוועגונג.

דער בילדונגס-קאָמיטעט פון אַרבעטער רינג
האַט אויך דורך זיינע אַנדערע טעטיקייטן פּיל

מיט אן אומפאסטיגן מאטעריאל, וואָס זאָל אָבער
האָבן אַלע אויבערמאָלעכלאַכע סמנים פון עפעס,
וואָס איז ווי אָנגעמאַסטן פאר קינדער. דאָס
זיינען די אַלטע לעגענדעס און מעשיות פון
תלמוד, מדרשים, א. א. וו., וואָס בלוז אַ טייל
פון זיי קאָנען אויסגענוצט ווערן אין אַ מאָדערנ-
נער שול. דער סאָציאַליסטישער לערער האָט
אָבער ניט אזאָ מאַטעריאל, וואָס זאָל אים לייכט
קאָנען פארפירן. אינ'ם „פראַגראַם פון די אר-
בעטער רינג שולן“ פון יעקב לעווין — דעם
הויפט־איניציאַטאָר פון די דאָזיגע שולן — זעט
זיך טאקע גאַנץ ווייניג אַרויס דער סאָציאַליס-
טישער אַניטאַטאָר. אויף די צוזאַמענפאָרן פון
די אַרבעטער רינג לערער — וואו סאָציאַליזם
איז אַן אומפאַרמיידלעכע טעמע — האָט יעקב
לעווין שוין עטלעכע מאָל דעפּינירט דעם סאָ-
ציאַליזם פון דער עלעמענטאַרער שול אונטער
אַזעלכע אַלגעמיינע עטישע גענעראַליזאַציעס, אַז
יעדער פראַגרעסיווער לערער, אפילו פון דער
קאָנסערוואַטיווער פּאָבליק סקול, וואָלט מיט אים
לייכט געקאָנט מסכים זיין.

פונדסטוועגן זיינען די סאָציאַליסטישע לאָ-
זונגע פונ'ם אַרבעטער רינג צוואַרן אַ גאַנץ
היפשע שטערונג פאר דער נאָרמאַלער אַנטוויק-
לונג פון זיין שול־סיסטעם. קודם כל, ווען עס
האָבן זיך גענומען עפענען שולן אין אַלע וויי-
קעלאַך פון לאַנד, איז דער לערער, כּפּעציעל פון
דער פראַוויני, געוואָרן אומקאָנטראָלירט. די
נייע לערער — זייער ווייניג פון זיי פראַפּעסאָ-
נעל געבילדעט — האָבן זיך לייכט געלאָזט פאַר-
פירן פון די סאָציאַליסטישע לאָזונגען און האָבן
אַפט פאַרדעקט זייער פּעדאַגאָגישע אומוויסנ-
הייט מיט רעוואָלוציאָנערע פראַזן און
אַפּיקורסישע שטות. אין בעסטן פאַל האָט דאָס
געפירט צו אַ פאַרפאַלונג פון דער אינווייניג-
סטער שול־אַרבעט, אַט ווי עס איז פאַרגעקור-
מען אין אונזערע שולן אין פּוילן נאָכדעם, ווי
דער פאַר־יאָריגער צוזאַמענפאַר האָט פראַק-
ציאמירט דעם לאָזונג „אַ סאָציאַליסטישע דער-
ציאונג.“*) פון דער אַנדערער זייט האָבן די

דאָזיגע לאָזונגען שלעכט געווירקט אויפ'ן ברייטן
עולם. וואָרום עס איז נאָך דערווייל אַ פאַקט,
אַז די ברייטע מיטגלידערשאַפט פון אַרבעטער
רינג באַנוצט נאָך ניט די שולן פאר די איי-
גענע קינדער.

דאָס וואָס איך האָב פריער באַמערקט וועגן
דער אימיגראַנטן־פּסיכאָלאָגיע אין פאַרבינדונג
מיט ווייט־לייפניגע לאָזונגען, איז פונקט אזוי
פאַכיג צום סאָציאַליזם, ווי צום נאַציאָנאַליזם.
דער מיטגליד פון אַרבעטער רינג איז נאָך פון
יענער זייט ים סאָציאַליסטיש דערציאָניג. סאָ-
ציאַליסטישע שולן וועלן דעריבער הימל אַרויס-
רופן זיין דעם סכּמא. ווילט איר פון אים עפעס
אַ שטייער דערפאַר, מױבאָר תּוּתא. דאָס אַלץ
אויפ'ן מיטינג אָדער אויפ'ן צוזאַמענפאַר. דער-
פון איז נאָך אָבער אַ ווייטער מהלך ביז ער זאָל
מסכים זיין אָפּצוגעבן זיין קינד אַהינצו. זיין
קינד, דאָס איז אַ שטרענג פּרווואַטער פאַמיליען-
ענין, און אַלץ וואָס איז פּרווואַט, ווערט נאָך
פּרווואַטער און אָפּנערסיענער אונטער'ן דרוק
פון דער סאָציאַל־אויאָלירנדיגער אימיגראַנטן-
פּסיכאָלאָגיע. געוועלשאַפטלעכע אידעאלן זיי
נען דעריבער צרווייטע זאָכן, אַז זיי זאָלן באַ-
שטימען די אַנדלונגען און פאַרלאַנגען אין די
גענע גרענעצן פון דער היים. דער אַרבעטער
רינג מיטגליד איז זייער אויפריכטיג אין זיין
צוויי־זייטיקייט. דאָס איז אַ גאַנץ געוויינטלעך
כע צעשפאַלטיקייט פון דער מענטשלעכער
נשמה, וואָס איז לאָגיש אזוי מאָדנע, אָבער
פּסיכאָלאָגיש אזוי כאַראַקטעריסטיש. עס איז
דעריבער ביי מיר קיין ספק ניט, אַז די זעלביגע
לאָזונגען, וואָס האָבן געווירקט, אַז דער אַרבע-
טער רינג זאָל עפענען שולן, זיינע אויך גע-
וואָרן אַן אָפּהאַלט אין זייער אַנטוויקלונג.

ענלעכע שטערונגען ווייזן זיך אַרויס אויף
אַנדערע געביטן. די „לעדר־קורסן“ פון אר-
בעטער רינג, וועלכע וואָלטן געקאָנט אזוי פיל
אויפטאָן און שאַפן דעם געבילדעטן און פאַרשני-
דיגן לערער, אין וואָס מיר נויטיגן זיך אזוי
שטאַרק, זיינען אַזעלכע אויף זייטיגע וועגן, ווי עס
באווייזט צום בעסטן די פראַגראַם פון 1921-
1922. לעדר־קורסן, וואו די סאָציאַליסטישע

*) זע ש. מענדלסאָנ'ס אַרטיקל „אין דער טיף“
אין „שול און לעבן“, וואַרשע, סעפט. 12, 1922.

טירלאך, געווען א דורכפאל. היינט פארוואס זאל מען ניט פרובירן צו עפענען אירישע סאָ-ציעאָליסטישע שולן און פאראיינוועגס באַקענען די „ארבעטער קינדער“ מיט דער קולטור פון זייערע „ארבעטער עלטערן“? דאָס וואָרט „אר-בעטער“ האָט אזוי אָפט פיגורירט אין די ער-שטע מינדלאַכע און שריפטלאַכע אַניטאַציעס פון די אַרבעטער רינג שול-טוער, אז עס האָט אויסגעוויזן ווי אַן איבער'הור'ונג פון אַלין, וואָס די נאַציאָנאַל-ראַדיקאַלע גרופע האָט געזאָגט, מיט'ן אויסנאַם, וואָס וואו דאָרט איז געווען „פּאַלק“ איז דאָ געוואָרן „אַרבעטער פּאַלק“, וואו דאָרט איז געווען „קינד“ איז דאָ געוואָרן „אַרבעטער קינד“, א. ה. ג.

אַז דער סאָציאַליזם איז דאָ געווען פיל מער טאַקטיס ווי פּרינציפּ, איז קלאָר. עס איז קלאָר, אַז דער קריז, צו וועלכן עס קאָן ביי אונז אָפּע-לירן אַ אַירישע וועלטלאַכע שול, איז בדרך כּלל אַן אַרבעטער-קריז און איז אָדער אויסגע-שפּראַכן סאָציאַליסטיש, אָדער סאָציאַליסטיש גענייגט. עס איז קלאָר, אַז דער לערער (נע-וויינטלאַך אַ אַירישער יונגערמאַן, וואָס איז גע-קומען פון יענער זייט ים און דערצויגן אויף דער יונגער אַירישער ליטעראַטור און אויף די נייע באַגריפּן פון אַירישן לעבן) איז אָדער אויס-געשפּראַכן סאָציאַליסטיש, אָדער סאָציאַליסטיש גענייגט. דערויף זאָגט ערדער דער פּאַקט, וואָס אין די נאַציאָנאַל-ראַדיקאַלע שולן איז דער ער-שטער מאַי אָנגענומען געוואָרן ווי אַן אָפּי-ציעלער שול יום-טובּ. נאָך מער, אַ מאָדערנערע שול-פּירונג, וואָס זוכט אזוי קלאָר אָפּצושפּילען די קינדער'ס סיבה, וואָלט דאָך ממילא געמוזט אָפּשפּילען אַן אַרבעטער-סיבה, אויף וויפּיל איר שטעמפל זעט זיך אָן אַינ'ס לעבן פון די קינדער. עס איז טאַקע אמת, אַז די אַלטע סעני-טימענטאַל-נאַציאָנאַליסטישע אַסאָציאַציעס מיט דער אַירישער שול האָט געווירקט אויף די סאָ-ציעאָליסטישע איניציאַטאָרן פון דער אַרבעטער רינג שול, אַז ווי זאָלן אונטערשטרייכן דעם סאָ-ציעאָליסטישן מאָמענט. עס איז אָבער ניט וויי-ניגער אמת, אַז ווען ניט די טאַקטישע טעמים, און אויך די אַמפּיציע צו האָבן אַרויסגעבראַכט

אַ נייעם שול-טיפּ — וואָס האָט אין דער זעל-ביגער צייט געדאַרפט אָנרעגן די גענערלישע טוער פון אַרבעטער רינג צו שטיצן אַזאַ באַווע-גונג און דערמיט פאַרשאַפּן כּבוד דעם אָרדן — וואָלט דאָס געשריי וועגן סאָציאַליסטישע שולן ניט געדאַרפט זיין אזוי הויך, און מען האָט זיך געקאָנט איינשפּאַרן די קאָמישע פאַראַפּראַזי-רונג פּונ'ם אַלטן שול-אויב'ער, דאָס אַירישע קינד פאַר'ן אַירישן פּאַלק“ אויפ'ן נייעם „דאָס אַירישע אַרבעטער קינד פאַר'ן אַירישן אַרבע-טער פּאַלק“.

מען מוז מודה זיין, אַז לכתחילה איז דער סאָציאַליסטישער לאָזונג פון דער אַרבעטער רינג שול ווייט ניט געווען אזוי געפּערלאַך פּעראַ-גאָגיש, ווי דער נאַציאָנאַליסטישער לאָזונג פון דער נאַציאָנאַל-ראַדיקאַלער שול. קודם כּל איז די אַרבעטער רינג שול אויפגעקומען אין אַ צייט, ווען דער קול פּונ'ם פּראָפּעסאָנעל-אַריענטירטן לערער האָט זיך שוין גאַנץ קלאָר געלאָזט הערן און איז ניט מער פאַרטויבט געוואָרן פּונ'ם טענדענציעזן גערודער פון לינקס און רעכטס. די ערשטע פּעראַגאָגישע טאָן-געבער פון דער אַרבעטער רינג שול זיינען אויך געווען אַזעל-כע, וואָס זייערע סאָציאַליסטישע איבערצייגונג צען האָבן ניט געקאָנט פאַרטומלען זייער דער-ציעריש באַוואוסטזיין און אויף אַ לייכטן אופּן שטילן די פּאַרעדרונגען פּונ'ם לערערשן געוויסן זייערן. זיי זיינען געווען לערער און אַחוץ זיי-ער אַלגעמיינער לערערשער בילדונג האָבן זיי שוין געהאַט אין זיך איינגעזאַפּט דאָס בעסטע פון די פּריערדיגע שולן. אין דער אינווייניג-סטער שול-אַרבעט האָבן זיי זיך דעריבער קאָנ-צענטרירט אויף באַשאַפּן אַ דערציאָונגס-איני-טיטוציע און אַריוויבבריינגען דעם סאָציאַליס-טישן עלעמענט נאָר אויף אזוי פּיל, אויף ווי פּיל ער איז אין הסכּם מיט דער עלטער און אינטערעס פּונ'ם קינד. אין דער פּראַקטיק רע-דוצירט זיך אַזאַ פּראָגראַם צו אַ שול-אַרבעט, וואָס האָט מיט סאָציאַליזם, ווי סאָציאַליסטן פאַרשטייען דאָס וואָרט, זייער אַ קנאַפּע שייכות. אַחוץ דעם דאַרף מען ניט פאַרגעסן, אַז אַ סעני-טימענטאַלער נאַציאָנאַליסט קאָן אָנפּילן די שול

א געוויסע איינהויטלאכקייט אין גייסט. אָבער אַ „גייסט“ איז אפשר גענוג פאר אַן אויסשטעל־ פּענטסטער, ניט פאר אַ קאָנקרעטער ריכטיג־שנור אין אינטענסיווער אַרבעט. מען דאַרף ניט פאַרנעסן, אַז אין די שולן בלייבן ניט תמיד די זעלביגע מענטשן. נייע טוער און נייע לערער קומען צו. ווי־זשע קען מען אויפהאַלטן אַ זיי־ כּערע, פּראָגראַמאַטישע און מעטאָדישע אייגנ־ אַרטיקייט — אָדער וועלכע עס ניט איז אַז־ דערע קאָנקרעטע אייגנאַרטיקייט, ווען אַלץ, אויף וואָס מען קען דעם נייעם מענטשן אָני־ ווייזן, איז אַזאַ אומבאַשטימטקייט ווי אַ „גייסט“? פאַר'ן אינטעליגענטן, קולטור־ מענטשן בכלל, איז דער „גייסט“ בלויז אַן אָני־ רעגונג צו פּרעגן קשיות; זיכער ניט קיין ענט־ פּער אויף זיי.

דער שוואַכסטער פּונקט אינ'ם שלום־עליכם פּאַלקס־אינסטיטוט איז די אָנגעווייטאָגטע פּראַ־ גע פון אויטאָנאָמיע און צענטראַליזאַציע פון זיינע באַזונדערע צווייגן. אָבער גראַד די פּראָב־ לעם האָט די בעסטע שאַנסן געלייזט צו ווערן אין דער גייסטער שטרעמונג פון אונזער שול־ באַוועגונג, די אַרבעטער רינג שולן. די דאָזיגע שולן צייכנען זיך אויס סיי פון די פּאַלקס־שולן (די אַטאַליגע „נאַציאָנאַל־ראַדיקאַלע“), סיי פון די שלום־עליכם שולן קודם כל דערמיט, וואָס זיי זיינען גלייך געבוירן געוואָרן אונטערן שוץ פון אַ גרויסער, רייכער אַראַגנאָזאַציע. דערפאַר איז אָבער דאָ באַזונדערס גרויס געווען די גע־ פאַר, וואָס דער הויפּט־צוועק פון דער אַראַגנאָ־ זאַציע איז גענאָזיטיגע פאַרזיכערונג, און זי וועט דעריבער ניט שענקען גענוג אויפּמערקזאַמקייט איר נייעם יונגן מיטגליד, וואָס שטעלט, לויט זיין טבע, אַזעלכע גוואַלטיגע פּאַדערונגען. נאָך גרעסער איז געווען די געפּאַר, וואָס יעדע אינ־ ווייניגסטע צאַנקער־יי אינ'ם אָרדן וועט זיך שלעכט אָפּרופן אויף דער שול, און אויף אַזאַ אופן וועט דער צושטאַנד פון דער שול זיין אָפ־ הענגיג פון מענטשן און אינסטיטוציעס, מיט וועלכע זי איז בלויז קינסטלאַך פאַרבונדן.

איינגעטלאַך ווי קומט דער אַרבעטער רינג צו עפענען שולן? קיין אירעלאַן פון בעסערער

קינדער־דערציאונג זיינען דאָך ביז איצט בכלל ניט געווען פאַרבונדן מיט זיין טעטיקייט. קיין נאַציאָנאַליסטישע לאָזונגען האָבן אים זיכער ניט געקאָנט באַגייטערן. דער אמת איז, אַז דער הויפּט־אַרגומענט פון די שול־גענער פון אַרבעטער רינג זיינען טאַקע געווען, ראַשיה, דאָס וואָס אַ אירישיע שול שמעקט מיט נאַציאָ־ נאַליזם, אַ געדאַנק וואָס האָט אָנגעוואָרפן אַ מורא אויף די עלטערע טוער פּונ'ם אָרדן. צווייטנס, דאָס וואָס אַזאַ אונטערנעמונג וועט פאַלן שווער אויף דעם ביורזשעט פון אָרדן. מילא, דעם צווייטן אַרגומענט איז מען ווי עס איז בייגעקומען מיט'ן רייזן צו מאַכט און איינ־ פלוס, וואָס ליגט אין בלוט און מאַרד פון יעדן דער אַראַגנאָזאַציע. — האָבן די שול־אָני־ הענגער גע'טענה'ט — האַלט אין וואַקסן אַ שול־באַוועגונג. די מיטגלידער פון אָרדן באַ־ נוצן זיך סיי ווי מיט די שולן פאַר זייערע קינ־ דער. פאַרוואָס זאָל דער אַרבעטער רינג אַליין ניט פאַרזאָרגן די קינדער פון זיינע מיטגלי־ דער? נאָך אַלעמען איז דאָס זייער אַ ריכטיגע טענה. ווי איז מען אָבער בייגעקומען דעם ערשטן אַרגומענט? מען דאַרף ניט פאַרנעסן, אַז דאָס רוב עלטערע טוער פון אַרבעטער רינג זיינען סאָציאַליסטן פון אַלטן שניט. אַפילו די אומשול־דיגסטע פאַרמען פון נאַציאָנאַליזם רופן ביי זיי אַרויס עפעס אַ פאַטאָלאָגישן ווידער־ שטאַנד. היינט די אַסאָציאַציע צווישן אירישיע שולן און נאַציאָנאַליזם (ספעציעל פאַר מענטשן וואָס זיינען מיט דערציאונגס־פּראָבלעמען מעאָ־ רעטיש ניט באַקאַנט) ליגט דאָך אזוי קלאַר אויף דער אויבערפלאַך. וויזשע האָט זיך איינגע־ געבן צו קריגן אַ מאַיאָריטעט פאַר דער גרינ־ דונג פון די שולן?

דאָ האָט געוויקלט דערהויפּט דער סאָציאַ־ ליסטישער לאָזונג פון די איניציאַטאָרן פון דער אַרבעטער רינג שול. דערזעלביגער אָרדן האָט אויך פריער געשטיצט עטלאַכע שולן. דאָס זיי־ נען געווען זונטאָג־שולן, געפירט אין ענגליש, מיט'ן צוועק צו באַקענען די קינדער מיט די עלעמענטן פון דער סאָציאַליסטישער פּאַליטי־ שער עקאָנאָמיע. די דאָזיגע שולן זיינען, נאָ־

דערע לאָזונגען, וואָס ריסקן אויס אַן אַנדער
נייסט און אַן אַנדער שול־אינהאַלט, ווי איינע
פון די שלום־עליכם שולן האָט עס אויסגע־
דיקט: „די מענטשלעכסטע דערציאונג פאר
אַ אַידיש קינד איז אַ אַידישע דערציאונג.“*

דער ערפאָלג פון די שלום־עליכם שולן איז
זיכער אַ גאַנץ היפשער. אַ פּעלד וואָס איז אינג
גאַנצן צעשפּאַלטן אויף פּאַליטישע פּאַרטייען
און ענלאַכע איינגעפונדעוועטע אָרגאַניזאַציעס,
איז באַיאן אָפּן ניט קיין דאַנקבאַרער באַדן פאַר
אומפּאַרטייאַיש־אָרגאַניזירטע קולטורעלע אונג
טערנעמונגען. דאָך איז דעם שלום־עליכם
פּאַלקס־אינסטיטוט געלונגען אויפצוטאָן זייער
וויכטיגן ניסן. בעת די „קינדער וועלט“ פון
די נאַציאָנאַל־ראַדיקאַלן איז נאָך אַ קורצער
עקסיסטענץ אונטערנעמאַנגען, האָבן די
שלום־עליכם שולן אָנגעהויבן אַרויסצוגעבן דעם
„קינדער זשורנאַל“, וואָס שטעלט מיט זיך
פאַר אַ ווייטן שריט פאַרויס לכּבי דער „קינדער
וועלט“, און עקסיסטירט שוין אַ קומאַ לן פון
דריי יאָר. זייער פּאַלקס־אוינווערסיטעט —
דערווייל דער איינציגער פּאַלקס־אוינווערסיטעט
וואָס מיר האָבן — עקסיסטירט שוין זעקס יאָר,
און ווערט שטענדיג רייכער און בעסער. זייער
לעצטע, זייער וויכטיגע אונטערנעמונג איז גע־
ווען „בויבערויכ“, די זומער־קאָלאָניע פאַר קינ־
דער, וואָס האָט דעם פּאַריגן סעפטעמבער פאַר־
ענדיגט מיט ערפּאָלג איר ערשטן סעזאָן. דאָס
איז אַ גראַנדיעזע אונטערנעמונג מיט אַ גרוי־
סער צוקונפט פאַר זיך.

דער שלום־עליכם פּאַלקס־אינסטיטוט איז ביי

אונז דאָ די ערשטע אָרגאַניזאַציע, וואָס האָט ניט
קיין אַנדערע אויפגאַבן אַחוץ בויען שולן און
שאַפן ענלאַכע אינסטיטוציעס. דערין באַ־
שטייט זיין נייקייט און זיין כּח. מען מוז אָבער
מודה זיין, ווען מען קוקט זיך נענטער צו צו
זיין אַנטוויקלונג, אַז ער האָט ניט דערפּילט די
גרויסע האַפּנונגען, וואָס באַאַבאַכטער פון אונג
זער שול־באַוועגונג האָבן אויף אים געלייגט.
די ווייטגייענדיגע אויטאָנאָמיע פּרייהייט פון
יעדער שול, וואָס איז לכתּחילה געווען אַ גרוי־
סע מעלה אין דער אַנטוויקלונג פון די שלום־
עליכם פּאַלקס־שולן, איז איצט געוואָרן זייער
גרעסטער חסרון. די אָפטע אונטערשידן וואָס
מען באַגעגנט ביי זיי צווישן שול און שול,
זען ניט אויס צו זיין קיין אויסגעקעמפטע פּע־
דאַגאָגישע פּאַזיציעס, נאָר פּשוט'ע אָפּגעוונג
דערטקייט און אפּילו אָפּגעלאָזנקייט. עס פּעלט
אַ צענטראַלע קאָנטראַלירנדיגע קראַפט, וואָס
זאָל פּאַדערן אַ שטרענגן דין וחשבון פאַר יעדן
פּראָגראַמאַטישן אָדער מעטאָדישן איינפּור. דע־
רין איז בלי ספק שולדיג די אומזיכערע עסקאָ
נאָמישע לאַגע פון די שולן. שולריג איז אויך
דאָס, וואָס מיר האָבן צוזאָ קליינע צאָל פּעדאַגאָ־
גישע שולטע טוער. עס איז אָבער אַ פּאַקט,
און זייער ניט קיין פּריילאָכער פּאַקט. דער
ערשטער פּעדאַגאָגישער אימפעט פון אַמאָליגע
יאָרן איז היפשלאַך אָפּגעשוואַכט געוואָרן און
דערמיט אויך דער רעאַנג, דער שייער, אַמ־
ביציער דעאַנג צו שאַפן אַ וויסנשאַפּטלאַך
באַגרינדערטע אַידישע שול.

די שלום־עליכם שולן האָבן קיינמאָל ניט גע־
קאַנגט קיין מי און קרבנות ווען גויטיגע אונג
טערנעמונגען האָבן עס געפּאַדערט. זיי האָבן
אָבער קיינמאָל ניט פרובירט צו פּאַרעפּנטלאַכן
די פּעדאַגאָגישע רעוולוטאַסן פון זייער אָנגע־
שטרענגטער שול־אַרבעט אין משך פון קרוב
צו צען יאָר. דאָס אַליין באַרעכטיגט צו וואַרפן
אַ געוויסן חשד אויפ'ן אינווייניגסטן ווערט פון
זייער אַרבעט. אין בעסטן פאַל ווייזט דאָס אָן
אויף אַן אָפּשוואַכונג פון זייערע פּעדאַגאָגישע
אַמביציעס און אויף אַ מטושטש'קייט פון זיי
ער אינווייניגסטער אַרבעט. עס איז דאָ ביי זיי

* אַן ענלאַכע סענצענץ האָט נאָך פּיל פּרויער
אַרויסגעוויזן די אַמאָליבאַרומטע י. ל. פּרין שול
פון טאַראַנסקאָ. קאַנאַדע. אָבער שוין דאָס אַליין,
וואָס זיי האָבן געקעמפט פאַר אַידיש אונטער דעם
פּאַן „אידיש — אונזער נאַציאָנאַלע שפּראַך“, פאַר־
קלענערט זייער באַדויעבונג פאַר דער רוינ־פּעדאַגאָ־
גישער אַנטוויקלונג פון דער שול־באַוועגונג. עס
דאַרף אָבער דערמאַנט ווערן, אַז די י. ל. פּרין שול
איז די איינציגע צווישן די קאַנאַדער שולן, וואָס
האַט אויף פּאַרשידענע אָפּזיכס באַאויפּפאַרט די כּאָ־
וועגונג אין די פּאַראַיווינגטע שפּאַצן.

אונזער וועלטלאכע שול אין די פאראייניגטע שטאטן*

דער שלום־עליכם פּאָלקס־אינסטיטוט אין שוין געווען ניי דערמיט, וואָס זיין ערשטער אָרגאַניזירער און הויפּט־טוער, פּ. האַלמישטאַק, איז געווען אַ דיפּלאָמירטער לערער, אָן שום פּאַרטייאָנגעהערקייט. ער האָט אַריינגעבראַכט אין דער אינסטיטוציע אַ ריי־פּעדאַגאָגישן גייסט און ניט דערלאָזן קיין פּאָליטישע צומי־שונג אָדער וואָסער עס איז פּאַרטיי־שטעמפּל. אײַך האָב פּריער גערעדט וועגן צוויי מיטלען צו פּאַרשפּרייטן דעם געדאַנק פּון אַ אַידישער דערציאונג און באַפּעסטיגן אונזער שול־וועזן. די שלום־עליכם פּאָלקס־שולן האָבן זיך הויפּט־זאַכלאַך קאָנצענטרירט אויפ'ן צווייטן מיטל, דעם מיטל פּון אינווייניגסטער פּעדאַגאָגישער פּאַרטיפּונג און מעטאָדישער אויסבעסערונג.

די שלום־עליכם שולן, כאָטש זייער קליין אין כּמות — ביי היינטיגן טאָג זיינען מער נימאָ ווי צען שולן — זיינען אָבער געוואָרן די באַדייטנדיגסטע אין איכות דערמיט, וואָס זיי האָבן געמאַכט די גרעסטע פּעדאַגאָגישע אָנשטרענגונגען, געגעבן וואָס מער פּרייהייט די לערער אין זייערע פרובן צו באַרייכערן דעם אינהאַלט פּון אונזערע שולן, אַריינצובריינגען אַ נייעם לעבנס־שטרעם און מאָדערנע פּאָר־מען אין דער אויספירונג פּון דער פּראָגראַם, וואָס דאָס איז ממילא געוואָרן אַ נייע אָנרע־גונג פאַר דער אינווייניגסטער אַרבעט פּון די איבעריגע שולן.

דער פּרינציפּיעלער אונטערשייד צווישן די נאַציאָנאַל־אַדאַקאַלע, אָדער פּאָלקס־שולן און די שלום־עליכם שולן איז געווען, וואָס ביי די ערשטע האָט די שול געזאָלט זיין אַ מיטל פאַר אויפהאַלטן די אַידישע קולטור־ווערטן און דורך דעם — דעם אַידישן פּאָלקס. די שול דאַרף כּסדר בויען איר פּראָגראַם אַזוי, אַז יעדע קולטור־ווערטן זאָלן זיין וואָס מער פאַר־טרעטן. יענע קלאַנגען, יענע בילדער דאַרבן

דישער שול. פּראַקטיש ווייזט זיך אַרויס דער דאָזיגער פּרינציפּיעלער חילוק אויף אַ סך אופנים. קודם כּל איז דער לימוד פּון העברעאיש אין די שלום־עליכם שולן אינגאַנצן אַרויסגענומען גע־וואָרן פּון די ערשטע צוויי יאָר (היינט באַ־שטייען שוין פיל פּון זייערע לערער דערויף, אַז מען זאָל העברעאיש אינגאַנצן אַרויסנע־מען פּון דער אָנפאַנג־שול). דאָרט, וואו דער קולטור־ווערט איז דאָס ציל פּון דער שול, קען מען דאָך ניט באַזייטיגן קיין לימוד צוליב זיין פּעדאַגאָגישער און דערציערישער ווערט־לאָזיקייט. די סענטימענטאַלע אַידישקייט פּראָפּאַגאַנדע, וואָס האָט פאַרנומען אַזא היפּשן פּלאַץ אין דער שול פּון די נאַציאָנאַל־אַדאָי־קאַלן, איז שטענדיג באַקעמפט געוואָרן פּון די שלום־עליכם שולן, און דאָס האָט געעפנט אַ פּרייען וועג פאַר דער אַנטוויקלונג פּון אַ בריי־טערער שול־פּראָגראַם. דערמיט בייט זיך, נאָ־טירלאַך, אויך די אַנטאַציע־לאָזונגען פאַר דער שול צווישן ברייטן ראַדיקאַלן עולם. די נאָר־מאַלע אַנטוויקלונג פּונ'ם אַידישן קינד אין הסכּם מיט זיין היים און מיט'ן טיפּן קולטור רעלן שטעמפּל, וואָס איז די נישמה פּון זיין היים, הייבט אָן זיך ווערן דער חוץ צו דער באַ־וועגונג פאַר וועלטלאכע אַידישע דערציאונגס־אַינסטיטוציעס אין אַמעריקע. אַנשטאַט „דאָס אַידישע קינד פאַר'ן אַידישן פּאָלקס“, קומען אַנ־

* זע „ג. ל.“, נומער 4.

באנוצט ער זיך מיט אידיש. עס קען אָבער ניט פירן קיין קאמף נעגן העברעאיש דער פרינציפ פיעלער אידישיסט, וועלכער וויל די באהעפטונג פון דעם אידישן לעבן און קולטור מיט דער נאציאָנאַלער שפראך. סײַדן דער אידישיסט זאָל אונז זאָגן, אז די אידישע שפראך איז מער א נאַציאָנאַלע שפראך איידער העברעאיש און מער מסוגל צו זיין דאָס קלייד פון דעם אידישן נאַציאָנאַלן גייסט און דער נאַציאָנאַלער קול-

טור, איידער העברעאיש. אָדער דער אידישיסט מוז זיין פארצווייפלט זיכער, אז די אויפֿלעבונג פון העברעאיש, ווי גרויס אירע מעלות זאָלן ניט זיין, איז א פארפירעניש און א הלום. און מיר מוזן זיך, ווען אפילו מיט א פארקלעמטן הארץ, האלטן אָן אידיש, ניט דער בת השמים, נאָר דער בת הארץ, אויף וועלכער מיר זינדיגע מענטשן פויזן רעאַל־פּאַליטיש. וועגן דעם וועל איך רעדן אין שלום־אַרטיקל.

ר. אייזלענד און אַנא מאַרגעלין*.)

מיר וועלן בויען א וואַנט

מיר וועלן בויען א וואַנט,
 אַז דאָס טרומייטן
 וועגן די נייע צייטן,
 אַז דער געפילדער
 וועגן דער גרויסשטאַדט דער ווילדער,
 און די געשרייען
 וועגן משיח'ישע ווייען,
 אויפ'ן בראַכשטול פון פאַרלאַרענע וועלטן,
 און דערגלייכן,
 זאָל צו אונז דאָ ניט דערגרייכן.

שמיכלענדיג בויען א וואַנט.

אונז וועט פאַרבלייבן די שטילקייט — דאָס האַרץ פון דעם שמורעם,
 אַ וועלט, וואָס איז פּראַסט און דערהויבן און אַרים.
 די פאַרב, און דער זשעכט און געפליסטער פון ליבע און שטאַרבנדע זאַכען,
 פון פילפאַכן ריטם פון לעבן די פאַרהוילענע גרונדמעלאַדי.
 און אפשר וועלן מיר נאָך יאָרן מי
 איינקריצן אין לבנה-שיין פון דורכזיכטיגע שורות
 דעם לייכטסטן כּוּיג פון אַ צווייג,
 ווי שוואַרצע טאַנצנדיגע שטערן
 קליינע פּויגל אין פּלי,
 די עכעניץ פון צער טיפקלינגנדיג און גרוי,
 די בלייכע לויכטנדיגע ליפּן פון אַ מידער פּרוי.

* די ערשטע העלפט איז פון ר. א., די צווייטע — ס'זין א. מ.

ישראל, די אידעע פון דער מענטשהייט, דער געכאָט פון שבת אלס ריטואַל און לערן־טאָג, דער געכאָט פון יום־כּפור אלס תּשובּה־טאָג און מאָראַלישער רייניגונגס־ווּילן, די אידעע פון דער פּאַראַנטוואָרטלעכער פּערזענלעכקייט, די אידעע פון מענטשלעכער גלייכהייט, דאָס זיינען איי־ניגע פון די יסודות פון דער אידישער קולטור־אנשוואונג, וועלכע האָבן די וועלט־געשיכטע אויפגעקערט, אָבער זי נאָך עד היום ניט באַ־פּרוּכפּערט, דאָס עס זאָל ברענגען זאָמען. אין דער העברעאישער ליטעראטור און שפּראַך זיי נען אָנגעזאמלט די דאָזיגע קולטור־אצרות, וועל־כע דער אידישער נאַציאָנאַלער רענעסאַנס דאַרף איצט שמירן און שמעלצן צו שיינענדיג גאַלד.

די העברעאישע שפּראַך, די שפּראַך פון יעדער ליידינשאַפט און בענקשאַפט נאָך אַ נייער וועלט־אידעע און לעבנספּאַרם, איז זעלבסט איינע פון די וואונדערבארסטע שאַפונגען פון מענטשלעכן גענויס. דער נייטיגער ווערקצייג, דורך וועלכן די אידענטום־אידעע האָט זיך אין דער געשיכטע מתגלח געווען, מוז דאָך זיין ניט ווייניגער אויסערגעוויינלעך, ווי די אידעע נופּא. פּלאַטמאָנס מעטאָפּוֹזישער וועלט־אויפבוֹי דורך דער אידעע און אַריסטאָטלס וויסנשאַפּט־לאַכער אנאַליז פון דער ווירקלעכקייט האָבן געקאָנט אויסנעדריקט ווערן נאָך אין דער גרי־כישער שפּראַך. אויך דער לשון פון דער נשמה מיט גאָט און דער וועלט, דער ממעמקים קראַטיך, האָט געקאָנט אויסקלינגען נאָר אין העברעאיש. אין דער דאָזיגער שפּת־הפּלאות פון דעם עס־הפּלאות איז באַשאַפּן געוואָרן אַ דראַ־מאַטישע פּאַעזיע, פּויל שטורם און התפּעלות, וואו אַט זינגט די זעלע צו גאָט, „גדלת מאור“, אַט רופט זי ארויס גאָט צום שטרייט, אַט פּאַר־וואַנדלט זי די גאַנצע צופעליגע זיכטבאַרע וועלט אין אַ משל און מליצה, וואָס ערשט לעבן איר און איבער איר רוט די אמת'ע פּרודלעכע וועלט פון זעלע און גייסט. און אויך פאַר אַלע פּיי־סטע פּילאָסאָפּישע און וויסנשאַפּטלעכע באַ־גריפּן, פאַר דעם נאַנצן אויפבוֹי פון דער גע־דאַנקען־וועלט, וועלכע קען זיך נאָר האַלטן אויף דער שטרענגסטער אַרכיטעקטאנישער גענוי־

קייט, איז די העברעאישע שפּראַך פּערסווּאָרידי געאויגנט. לעזט פּירכטענטאַלס העברעאישן פּירוש צום רמב"ם „מורה נבוכים“.

העברעאיש האָט איינגעלאָך געדאַרפט ווערן די אינטערנאַציאָנאַלע שפּראַך פון דער גאַנצער מענטשהייט, באַזונדערס נאָכדעם ווי העברע־איש האָט באַוווּיזן דורך דער מאָדערנער העברע־אישער ליטעראטור זיין כח איינצוראַמען די וועלט פון מאטעריע און געדאַנק אין פּאַרמען, באַוועגן די וועלט דורך דעם ריטם, אויפדעקן דורך דעם סימבאָל פון די ווערטער דעם פּאַר־האַנג, וועלכער פּאַרדעקט די נסתרות זון די נגלות. ווער עס מיינט אין זיין נאַאִיוויטעט, אז די וועלט דאַרף מען מאַכן פּראָסט און גרינג, דער קען בלייבן ביי עספּעראַנטאָ אָדער יואִיאִ־פּיק אַלס וועלט־שפּראַך. פאַר דער טעכניק און אפּטער אפּילו מער ניט ווי פאַר דער טעכ־ניק פון דער טעכניק, וואָלט עספּעראַנטאָ גע־טויגט. די אויפגאַבע פון דער קולטור איז אָבער ניט די וועלט מאַכן גרינג, נאָר די וועלט מאַכן שווער, פּאַרמערן איר געהיימניש, אַינצינדן אין איר די ליכטלאַך פון סימבאָל, לייטערן דאָס לעבן אין קרושה, באַשאַפּן פּאַראַינס דעם האַמאָ גאָוואוס, דעם נייעם אַרם, וועלכער שטייט מיט די פּיס אויף דער וואָכעדיגער ערד פון דער טעכניק, אָבער מיט זיין גייסט און נשמה זאָל ער אויפבויען די געמלאַכע וועלט פון נשמה, פּרייהייט, ליבע, קונסט און דענקען; אויב דאָס איז דער ציל פון דער קולטור, האָט העברעאיש געדאַרפט זיין דער ערשטער ווערק־צייג פון דער קולטור. און ווער ווייס, אויב דער דאָזיגער געדאַנק פון דער העברעאישער וועלט־שפּראַך וואָלט ניט אויפגעוואַקסן אין דער וועלט, ווען די עקסיסטענץ פון די פּאַרפּאַלמע און פּאַראַכטעטע אידן אין דער וועלט, וואָלט ניט געווען דער אומגליקלעכער ווידערשפּרוך דאַגען.

אין דער דאָזיגער אָרנאַטישער נויטווענדיקייט פון דער אידישער קולטור זיך צו באַהעפּטן מיט העברעאיש קאָן לייקענען נאָר דער, וועלכער איז גלייכנישטיג צו דער אידישער קולטור און דער אידישער שפּראַך בכלל, כמעט על פי אונס

לעבונג אין אכצענטן יאָרהונדערט. די אירישע באַפעלקערונג פאַרמערט זיך גוואַלטיג. דער שטראָם פון תורה און לערנען פליסט דורכ'ן נאַנצן פּאָלק. דאָס אירישע לעבן איז אָפּנער זונדערט און אָפּנעטיילט דורך סאָציאלע און סאָרעלישע מחיצות פון אַרום. די אירישע קהלה פאַרוואַלטעט זיך זעלבסטשטענדיג. ווי אָפּנעשלאַסן דאָס אירישע לעבן איז ניט געווען פון דער אייראָפּעאישער קולטור, איז עס גע- שטאַנען אומענדלאַך העכער איידער דאָס קול- טור־לעבן אין דער פּוילישער, רוסישער, ליט- ווישער שטאַט. די רבנות האָט אָנגעהאלטן דאָס נייסטיגע לעבן, די חסידות האָט דערוועקט די אונטערשטע פּאָלקסקלאַסן צו רעליגיעזן ענט- זיאַם, האָט געהויבן זען פּאָלקס זעלבסטגעפיל, האָט מיט מיסטיק פּאַריאַנט עלנד און נויט, האָט געשאַפן אַ מין קאָמוניזם, אַ העכערע סאָציאלע באַציאונג צווישן מענטש און מענטש. באלד האָט די אייראָפּעאישע קולטור זיך אָנגעהויבן אריינרייסן אין דער רעליגיעז־פּאַר'לומ'טער, חסידי'ש־אויפּגערודערטער אירישער געטאַגאָס. אין טראַומאָפּאַרשט איז זי גענאָגען דורך דער אירישער וועלט. זי האָט געבאָרן די ניייהעכערע אישע ליטעראַטור, וועלכע איז געוואָרן אַ השכלה־מיטל און אַ נאַציאָנאַליזירנדער כח פון פּאָלק. עס איז אויפגעשטאַנען אַ גרויס קאָמ- פּאַקט לעבנר פּאָלק, וועלכעס איז געווען אוי- סערלאַך אַפילו צעדריקט און ערנידיגט, אָבער האָט געלעבט אין אַן אייגענער אייגנאַרטיגער קולטור, וועלכע האָט אוימענדלאַך אַריבערגע- שטיגן דאָס נייסטיגע לעבן פון אַרום. אָט אין יענער צייט פון דער טיפער נאַציאָנאַלער פאַר- נייסטיגונג האָט דאָס פּאָלק געמאַכט יענע מערק- ווירדיגע פרובונג אַריינצופלעכטן אין זיין אירי- שער לעבנס־שפּראַך זיין העברעאישע ספּר- שפּראַך.

די אַנטשטיאונג פון דעם נייעם איריש און זיין מערקווירדיגע דורכזעטיגונג מיט העבער- איש אין דער עפּאָכע פון דער פּאָלקס־ערוואַכונג און נאַציאָנאַלער פאַרגייסטיגונג אין די לעצטע צוויי יאָרהונדערטן איז דער היסטאָרישער באַ- ווייזערפּאַר, אַז די אירישע נאַציאָנאַלע קולטור

זוכט שטענדיג איר אויסדרוק אין דער נאַציאָ- נאַלער שפּראַך־פּאַרם. פאַרשטייט זיך דאָס אין קיין צייט אַ חוץ דער צייט פון ציוניזם, ווען דאָס אירישע פּאָלק ווערט קולטורעל זעלבסט- שטענדיג און נייסטיגאַנדערט, איז ניט געווען קיין מענעלעקייט פאַר אַ ווירקלאַכע אירישע קולטור און פאַר דעם רענעסאַנס פון איריש.

אָבער אין אונזער צייט, ווען עס שטיינט אויף פון די טיפּענישען פון אירישן פּאָלק אַ נאַציאָנאַלע קולטור, אין ענגסטן צוזאַמענהאַנג מיט'ן נאַציאָנאַלן און פּאָליטישן רענעסאַנס, וואָלט עס געמיינט איינגטלאַך די פאַרטריקענונג אָדער נאָר די באַוואוסטיגניגע פאַרלייקענונג פון דער נאַציאָנאַלער קולטור, ווען זי זאָל ניט זוכן איר אויסדרוק און איר שאַפונג אין דער נאַציאָ- נאַלער העברעאישער שפּראַך.

גראַד איז די נאַציאָנאַלע אירישע קולטור פון אַזאַ בלייבנדן אונווערסאַלן ווערט, דאָס דער אירישער רענעסאַנס מוז טיף און אָרנאַ- ניש זיך באַהעפטן מיט דער היסטאָרישער נאָ- ציאָנאַלער קולטור. די אירישע קולטור, דאָס אירינטום, וועלכע איז אַ גרויסער געשיכטס- וואונדער, האָט ניט געהאַט די רעאַלע מעגלאַכ- קייט סאָציאַל און קינסטלעריש פאַנאַנדער- וואַקסן און פאַנאַנדערבליען. אין דער אירישער קולטור ליגן נייסטיגע און קינסטלערישע אַוצרות וועלכע זיינען אינטואיטיוו באַשאַפן געוואָרן פון דעם אירישן געניוס, וועלכע זיינען נתנלה גע- וואָרן, ווי אין דער רעליגיעזער שפּראַך ווערט געזאַנגט, אָבער וועלכע דאַרפן ערשט פון דעם מאָדערנעם נייסט דערקענט ווערן באַוואוסטוי- ניג און ווערן פּאָטענצן פון לעבן און שאַפן. דער באַגריף פון דער אַליהיט פון אונטווערום און געשיכטע, דער גלויבן אין דעם גאָט־נייט, וועלכער לעבט אין דער וועלט און פירט די גע- שיכטע, דער געגנזאָץ געגן דעם מיטום, אַפילו דעם מיטום פון מאַטעריע, די באַגרינדונג פון דער וועלט אויף דעם „זאָל“ און ניט אויף דעם „איו“, די פאַרנעמטונג, אָדער בעסער, די פאַרהייליגונג פון געשיכטע, דער באַגריף פון דער משיח־ערלייונג אין דעם אחרית הימים, דער גלויבן אין דער אויסערוויקלעקייט פון פּאָלק

וועלכע טרעטן שוין ניט נאָר אויף כרי אויס צוריקן די מאָראַליש־לאַגישע באַגריפֿן און באַ ציאַונגען, נאָר שטראַמען בכלל אין אידיש פון דער איבערפֿולקייט פון תורה און לערנען אין פּאָלק.

יענער אידיש, וועלכער איז יעצט אין דעם נייעם קולטור־אידיש שוין שטאַרק גענערערט געוואָרן אין דער ליניע פון דייטש, ווי מיר וועלן עס שפעטער זען, האָט אַרײַנגענומען א העבֿרעאישן וואָרט אָדער אויסדרוק כמעט פאַר יעדן אידישן וואָרט. עס איז כמעט ניטאָ קיין וואָרט אין יענעם אידיש, וועלכער האָט ניט זיין פאַראַלעלן העברעאישן וואָרט, כאַטש אָפֿט אין אַן אנדער צוזאַמענהאַנג און פּראָנענטאַר ריש. אפילו אַזעלכע פּראָזאָאישע ווערטער פון געוויינלאַכן אומגאַנג, ווי ברויט, זאַלץ, וואַסער, פלייש, פיש, פּרוכט, געטראַנק, שנאַפֿס, וויין, מילך, שפייז, מאָלצייט, דעסערט, זופּקייטן, האָר נײַ, א. ז. וו., האָבן אין אידיש געפונען זייער פאַרזעלן וואָרט דורך העברעאיש. און ניט נאָר איינצלע ווערטער, נאָר גאַנצע העברעאישע זאַצן, העברעאישע פּראָנענטאַן, זיינען אַרײַנגעדרונגען אין דער אידישער שפּראַך, באַ זונדערס אין דעם גענעלאַכן רעדן, און לערנען, דיסקוסיעס, דרשות, מינידות, בדהנות, ווי אויך ביי די קלאַסישע שרייבער, ווי אבראַמאָוויץ, ליי נעצקי, שלום־עליכם. ווי גוואַלטיג אידיש האָט אַרײַנגענומען אין זיך העברעאיש פון זיבעצטן ביז צום נײַנצענטן יאָרהונדערט, ווערט קענטיג, ווען מען פאַרגלייכט אַן ערך די אידיש־דייטשע פּאָעטן פון זיבעצטן און אכצענטן יאָרהונדערט, וועלכע שרייבן כמעט גאַנץ דייטש מיט אייני־גע העברעאישע ווערטער, אָדער די כּמוּאַרן פון נעילק פון האַמעלן אין זיבעצענטן יאָרהונדערט, מיט די אידישע געריכטן אין דער בליאַונג־צייט פון דער אידישער שפּראַך, די געריכטן פון יהודה לייב גאַרדאַן, מיכל גאַרדאַן, מיט די ערשטע אידישע קלאַסיקער.

אזוי ווי אידיש האָט זיך אָנגעהויבן בילדן און אנטוויקלען אויסערהאַלב פון דער דייטשער שפּראַך, אין דער רוסיש־פּוילישער כּיבּה, האָט אָנגעהויבן אַרײַנדרנגען דער סלאַווישער שטראַם

אין דער שפּראַך, און די שפּראַך און די פּאָרמען זיינען געוואָרן צעמישט, יעדע גענויאַקייט און שיינקייט פון אויסדרוק און וואָרט איז צעשטערט געוואָרן, אַלע ראַמען פון גראַמאַטיק און סיני־טאַקס זיינען פאַנאַדערנעפּאַלן. דער וואָרט אַוצר איז געוואָרן שוואַכער, אומזיכער. אויס מאַנגל פון טראַדיציע און באַשטענדיקייט זײַ גען וואָרט, פּאַרס און אויסשפּראַך צעקריפּלט געוואָרן; קיין גראַמאַטישעס געוועזן האָט אין דער שטענדיגער פּליסגעדער שפּראַך־מישונג, וועלכע האָט געצויגן אירע זאַפטן פון פּרעמדן שפּראַך־איצור, ניט געקאָנט זיך איינבלינדעווען. די אידישע שפּראַך אין איר גלאַנצ־פּעריאָדע, ווען אין איר האָט פון איין זייט אויפגעלעבט פּראָנענטאַריש העברעאיש, איז זי פון דער אַני־דער זייט, אין איר אומבאַהאַלפּנקייט און טראַדיציע־סלאַוויקייט, און נאָך מער דורך דער איני־ווייניגסטער באַציאונג פון דעם אידיש־שפּרעכער גופא צו דער שפּראַך, כּבוֹלַל און מטישטש געוואָרן צו דער געשטאַלט פון אַ זשאַרגאָן.

די אויסבילדונג פון דעם העברעאיש־געוועז־טיגטן אידיש, די אויפֿלעבונג אין אידיש פון גאַנצע אוצרות פון העברעאישע ווערטער און פּראָנענטאַן, איז אָבער געווען אַ גרויסע שפּראַכי־לאַכע שאַפּונג פון אידישן פּאָלק. בשעת די באַנוצונג און די אַנטלייאונג פון ווערטער פון די אַרומיגע שפּראַכן, פון דייטש און די סלאַַ ווישע שפּראַכן, איז געווען דער רעזולטאַט פון הילפֿלאַזער געצוואונגענקייט, איז העברעאיש אויפגעלעבט געוואָרן אין אידיש דורך פּרייע שאַפּונג, אַקוראַט ווי די העברעאישע שפּראַך וואָלט געוואָלט נאָך אַמאָל אויפֿלעבן צווישן דעם אידישן פּאָלק צו דער הויך פון אַ לעבעדיגער שפּראַך.

יענע עפּאַכע, ווען עס איז אויפגעוואַקסן דאָס העברעאיש־אידיש אין די סלאַווישע לעני־דער, איז בכלל געווען די פּרוכטבאַרסטע נאַצי־אַנאַלע עפּאַכע אין משך פון אידישן גלות. נאָכ־דעם ווי אין זיבעצענטן יאָרהונדערט איז כמעט ווי חרוב געוואָרן דאָס אידישע פּאָלק אין איי־ראַפּע דורך דעם דרייסיג־יאָריגן קריג און די האַרדאַמטשיגע, הייבט זיך אָן אַ גרויסע אויס־

שפראך פון לאַנד, פון וואַנען אידן זיינען מיט איר נעקומען, און דער שפראך פון לאַנד וואוּר הין אידן זיינען איינגעוואוּ. דערט. די אידישע שפראך־מישונגען זיינען בכלל אויסגעוואַקסן נאָר אין דער אידישער וואַנדערונג, בשעת אידן פלעגן איינזאָ. דערן אין אַ נייעם לאַנד מיט דער שפראך אָדער שפראך־מישונג פון דעם פריער־דיגן לאַנד. אַלע מאָדאַלישע איבערלעבונגען, לאַגנישע באַגריפן, אַלע ענינים, וועלכע האָבן אַ שייכות צו דער רעליגיע און צו דעם אינדיבידועלען, זיינען דעהאַלטן און אפילו ווייִטער אויסגעבילדעט געוואָרן דורך דעם העברעיִ אַישן עלעמענט. די צוויי אַנדערע שפראַכן, די שפראַך פון פאַרלאָזענעם לאַנד אין די שפראַך פון נייעם לאַנד, דאַנלען זיך אין די אידישע שפראך־מישונגען פאַר זייער אַרט, איינפלוס און הערשאַפט.

ווייל די יסודות פון די דאָזיגע שפראך־מישונגען זיינען אומזיכער, ניט־באַשטענדיג, ווייל די דאָזיגע שפראַכן זיינען קיינמאָל ניט קיין אַפגעשלאָסענע, נאָר שטענדיג פליסנדע, זיך בייטנדע אין זייערע יסודות, טראָגן זיי דעם באַראַקטער פון אַ זשאַרגאָן. זייער גראַמאַטיק איז ניט קיין בינדנדע, זייער סטיל איז אַרײַם, ווייל עס פּעלט די דאָזיגע שפראַכן יעדע ליטעראַרישע טראַדיציע און יעדע אַנלענונג אָן קולטור. פון דעם אייגענעם קוואַל שטראַמט אין די דאָזיגע שפראַכן ניט אַרײַן קיין נייער רייכטום און קיין באַלעבנדע קראַפט. די אַלע דאָזיגע אידישע שפראך־מישונגען נען אָדער זשאַרגאָנען זיינען יעצט כמעט אין צורשטאַנד פון אויסשטאַרבן און פאַרשווינדן. אפילו דער אידיש־שפאַניאַלישער זשאַרגאָן, וועלכער איז געווען אין געברויך ביי אַ גרויסער צאָל אידן אין מאַרקוויע פון יאָרהונדערטן, קאָן אויך ניט אויס־האַלטן דעם אַנדראַנג פון דער אייראָפּעאישער קולטור און פון דעם אויפֿוואַכנדן העברעאיש אין האַלט אין שטענדיגן פאַרמינדערן זיך אַלס נערעדטער דיאַלעקט.

פון אַלע שפראך־מישונגען, וועלכע זיינען אויפגעוואַקסן ביי אידן אין גלות, האָט זיך אויפֿ־געהויבן די אידיש־דייטשע שפראך־מישונג צו אַ הויך און באַדייטונג, צו וועלכער קיין אַני

דערער אידישער דיאַלעקט האָט זיך קיינמאָל אין ערגעץ ניט אנטוויקלט. די אידיש־דייטשע שפראך־מישונג איז געוואָרן די שפראַך פון מיי־לאַנגע אידן, האָט געבאָרן פון זיך אַ ליטע־ראַטור, איז געוואָרן אַ פאַקטאָר אין דער אַרײַם־ניזירונג פון דעם אידישן פּראָלעטאַריאַט צום סאָציאַליזם, איז אַריינגעדונגען אין אַ באַ־שטימטן מאָס אין דער אידישער פּאָלקס־שולע. זי דאַנלט זיך אין דעם אידישן באַוואַוסטזײַן פאַר דער אַנערקע. ונג אַלס אַ שפראַך, אַלס אַ דיַש. זי וויל זיך אפילו אויסקעמפן דאָס רעכט צו זיין די אידישע נאַציאָנאַלע שפראַך בנוגע צו דער מלוכה, די שפראַך פון דער אידישער פּאָלקס־אויטאָנאָמיע. די דאָזיגע שפראך־מישונג איז די באַדייטנדסטע שפראך־שאַפונג, וועלכע איז אויסגעוואַקסן אין אידישן לעבן צווישן אַני־דערע פּעלקער, און רערט מען וועגן דער אידיש־נאַציאָנאַלער שפראַך אַהײַן אָדער אין גענאַנצן צו העברעאיש, מיינט עס אידיש.

מיר דאַרפן דערפאַר נאָך אויפֿמערקזאַמער אויטערוואַכן דעם באַראַקטער פון דער אידישער שפראַך, כדי אויסצוגעפיענען איר נאַציאָנאַלן חיות, כדי צו אַנטרעקן די קראַפט, וועלכע מאַכט זי פאַר דער אידישער שפראַך. דער אַלגע־מיינער כלל מכה די אידישע שפראך־מישונגען, דאָס זיי באַשטייען פון דריי עלעמענטן, מיט העברעאיש אַלס דער אינטימער האַרציגער גרונטשטיק, איז בנוגע צו אידיש מער אָנצו־ווענדן, איידער אויף יעדער אַנדערער אידישער שפראך־מישונג. דער דאָזיגער אידיש, וועלכער האָט זיך פאַרמירט אין 18טן און 19טן יאָר־הונדערט אין די סלאַווישע לענדער, אונטער־שיידט זיך פון אַלע אַנדערע אידישע שפראך־מישונגען דורך דעם מערסווירדיגן רייכטום פון זיין העברעאישן עלעמענט. פון תורה און לער־נען און דער אידישער נאַציאָנאַלער פאַרניי־סטיונג אין דער צייט פון זיין אַנטשטייאונג, האָט אידיש אַריינגענומען אַן אומגעראַכן אוצר פון העברעאישע ווערטער, אייסקרוקן, באַגריפן, באַציאונגען, אָפּשאַצונגען, שפראַכלאַכע פאַרני־מען. אידיש איז אָנגעוועזענע מיט העברעיִ אַיש, מיט נאַנצע פּראַנעמענטן פון העברעאיש,

אירישער קולטור־געראנק איבערענעלאָזן קולטור־ווערטן.

אחוז דעם, וואָס אידן האָבן אויפגעהאלטן זייער נאַציאָנאַלע שפּראַך אין דעם אינטימען גייסטיג־עליגענען לעבן און האָבן געלעבט און געשאַפן אין אַלע שפּראַכן פון דער אומגעבונג, האָבן זיי אויך געשאַפן אין יעדעס לאַנד שפּראַך־מישונגען, אָדער זשאַרגאַנען, וועלכע האָבן דער־גרייכט אָפּטמאַל אַ געוויסע מדרגה פון קולטור־רעלער אָריגינאַליטעט. אין דער אַמאָליגער גריכישער וועלט האָבן אידן געברויכט אַ שלעכטן גריכיש, דורכגעוועבט מיט העברעאישע ווער־טער און זאַצן. אין דער אַראַבישער עפאָכע האָבן אידן גערעדט און אויך געשריבן אַ בלאַסן אַראַביש, וועלכעס איז געווען דורכגעדראַנגען מיט העברעאיש. ביי די שפּאַנישע אידן איז באַ־שאַפן געוואָרן דער שפּאַניאַלישער זשאַרגאַן, אָדער לאַדינאַ, וועלכער ווערט געברויכט נאָך עד היום אין מזרח און אויף דעם באַלאַקאן, אין די לענדער פון דער אַמאָליגער טערקישער אימפע־ריע. אין תימן רעדן אידן אַ זשאַרגאַניזירטן אַראַביש, אין האַלאַנד איז פאַראַן אַ מין איר־דיש־האַלענדיש, און קאַוואַז רעדן אידן אַ זשאַרגאַן פון די אַרומיגע פעלקער, די קאַראַיִמער האָבן געשאַפן אַ איר־שיט־אַראַביש, די אידן פון קאַרפּו, אין גריכנלאַנד, רעדן אַ מין איר־דיש־איטאַליעניש, ווייל יענע אידן זיינען גע־קומען אין קאַרפּו פון ווענעציען אין איטאַליען, אין צייט פון רדיפות. פון די דאָזיגע אַלע אירישע דיאַלעקטן האָט אָבער דאָס איר־דישייטש גע־פונען אַ גרויסע פּאָלקס־פאַרברייטונג און האָט אויך דערגרייכט די שטופע פון אַ ליטעראַרי־שער שפּראַך.

די דאָזיגע אַלע אירישע שפּראַך־מישונגען, די אַלעקטן און זשאַרגאַנען זיינען אויפגעבויט נאָך איין און דערוועלביגער אינווייניגסטער לאַגיק, וואָס איר פאַרשטיין העלפט אין דער אָריענט־טירונג מכח דער אירישער נאַציאָנאַלער שפּראַך. זיי באַשטייען פון דריי עלעמענטן, פון דער העברעאישער שפּראַך, וועלכע איז, אזוי צו זאָגן, די גייסטיג־מאָראַלישע גרויסשיכט פון די דאָזיגע שפּראַכן און פון צוויי פּרעמדע שפּראַכן, פון דער

און רוסיש, ביי די אַרמעניער ווערט פיל גע־רעדט טערקיש, רוסיש און פּערסיש, ביי די אַלבאַנעזער איז פאַרברייטערט טערקיש, די פּאָ־ליאַקס פון אויבער־שלעזיען ריידן אין דער מאַ־יאָריטעט דייטש. זיי שפּראַכן פון די אינטער־דריקנדע פעלקער זיינען אויך פיל רייכער קול־טורעל, אירער די אָרומע נאַציאָנאַלע שפּראַכן פון די אַלע קלענערע און קליינע פעלקער. אָבער מיט עלעמענטאַרער קראַפט האָט זיך ביי די דאָזיגע פעלקער אַרויסגערדיסן דער דראַנג אומ־צוקערן זיך און אויסבילדן די נאַציאָנאַלע שפּראַך צוזאַמען מיט דער נאַציאָנאַלער ווידעראויפ־לע־בונג.

שווערער, פאַרוויקלטער און אויך פאַרוואַ־רענער איז דער שפּראַך־רענעסאַנס ביים אירישן פּאָלק. אין די יאָרטוונטער פון גלות זיינען אידן געוואָרן אַ פיל־שפּראַכיגעס און פיל־זשאַר־נאַטישעס פּאָלק, כאַטש זייער נאַציאָנאַלע שפּראַך האָט אין משך פון זייער גאַנצע גלות פאַרנומען אַ מאַרקאַנטן אָרט אין נאַציאָנאַלן באַוואַוסטזיין. זי איז געבליבן די שפּראַך פון דער העליגיאָן, פון דער תורה, פון דעם אינטי־מען גייסטיג־מאָראַלישן לעבן. אין דעם וואָ־כעדיגן לעבן אָבער איז די נאַציאָנאַלע העב־רעאישע שפּראַך פאַרדרענגט געוואָרן פון פילע שפּראַכן און שפּראַך־מישונגען. שוין אין דער צייט פון בית שני האָבן אידן אין ארץ ישראל און סיריען גערעדט פיל אַראַמעאיש־באַלדעאיש, און אויסערהאַלב פון ארץ־ישראל — גריכיש. אין יעדן גלות־לאַנד האָבן אידן גערעדט די שפּראַך פון אַרומיגן פּאָלק, ווייל די העברע־אישע רעדע־שפּראַך איז שוין לאַנג פאַרגעסן געוואָרן. כמעט אַלע שפּראַכן פון דער איראָ־פּעאַישער קולטור, אַראַביש איינגעשלאָסן, זיי גען געווען אויך די שפּראַכן פון אידן. אין גרי־כיש, אַראַביש, דייטש, ענגליש, רוסיש האָבן אידן אפילו טיילווייז געשאַפן זייער קולטור. אָבער אפילו אויך די שפּראַכן פון קלענערן קולטור־ווערט, ווי שפּאַניש, פּאָרטוגעזיש, האַ־לענדיש, פּויליש, איטאַליעניש, זיינען געוואָרן שפּראַכן פון אידן, און אויך אין זיי האָט דער

ער נאציאנאלער שפראך, ווי למשל, די משעכן, ליטווינער, לאטישן אין אונזער צייט. די אייני הייטלאכקייט פון זייער שפראך-באוואוסטזיין און קולטור-באוואוסטזיין איז ביי זיי ניט צע-בראכן געווארן. ביי דער גינסטיגער היסטאריע רישער געלעגנהייט האָבן זיך די דאָזיגע פעלקער אומגעקערט צוריק צו זייער היסטאָרישער שפראך.

די אַנטיקע פעלקער, די באַבילאָניער, עגיפֿטער, גריכן, רוימער, זיינען פֿיזיש און קולטורעל אונטערגענאָנען, און עס איז מיט זיי אויך פֿאַר-שוואַנדן זייער שפראך. אויף דעם כּונטן היי-סטאָרישן פּאַן זיינען אָבער דאָ פֿאַראַן פֿאַרשידענע וואַריאַציעס. אַמאָל דערהאַלט זיך פֿיר זיש אַ פּאָלק, אָבער זיין שאַטנהאַפּטע קולטור ווערט פֿאַרנעסן, און דאָס פּאָלק פֿאַרנעסט זיין אורשפּרינגלאַכע שפראך, ווי דאָס איז דער פּאָל, למשל, מיט די נענער אין אַמעריקע, אויף ווי פֿיל די נענער האָבן אַמאָל געהאַט אַ פֿרימי-טיווע איינזאַרט. דאָס געניאַלע גריכישע פּאָלק איז פֿאַרשוואַנדן פֿיזיש, אָבער די גריכישע שפראך, וועלכע איז אַמאָל אויך געווען אַ וועלט־שפראך, איז געבליבן לעבן און אין אַ שטאַרקי געענדערטער פּאַרם איז זי געוואָרן די שפראך פון דעם נייעם פעלקער־געמיש אין גריכנלאַנד. דאָס מאָדערנע גריכישע פּאָלק איז אָבער ניט אין קולטור אין ניט אַ שטאַט־באוואוסטזיין די פֿאַרזעצונג פון דעם אַלטן גריכישן פּאָלק. די טעריטאָריע פון דעם אַמאָליגן רוימער־פּאָלק, איטאַליען, איז שוין אין פֿריען מיטלאַטענער, נאָך דער פעלקער־וואַנדערונג, געוואָרן אַ לאַנד פון פֿאַרשידענע פעלקער־שאַפּטן, און דאָרט האָט זיך אַנטוויקלט, אין צוזאַמען־האַנג מיט לאַטיין, די איטאַליענישע שפראך. די פֿאַראייניגטע שטאַטן פון אַמעריקע האָבן ביי זייער ערשטער אָרנאַ-ניזירונג פּראָקלאַמירט ענגליש אַלס די שפראך פון די שטאַטן, און ענגליש איז געוואָרן די שפראך פון דעם אַמעריקאַנער, "מעלטיניפּאַט", וועלכער האָט, זינט דעם נייענצענטן יאָרהונדערט, אריינגענומען דרייסיג מיליאָן איינוואַנדערער פון נידערגלישער שפראך.

ביי אַ פּאָלק קאָן פֿאַררענגט ווערן זיין

שפראך, אַ פרעמדע שפראך קאָן אַמאָל אַרויס-געצוואונגען ווערן, אַ נייע שפראך קאָן אויס-וואַקסן אין אַ פעלקער־געמיש, אַ שפראך אַנטי-וויקלט און ענדערט זיך, אַ שפראך געבערט די אַלעקטן און זשאַרגאָנען, אַ שפראך קאָן פֿאַ-נאָדערבליען און אַנטאַרטן. אָבער אַ שפראך שטייט אין אָרנאַנישן צוזאַמענהאַנג מיט דער נאַציאָנאַלער קולטור פון אַ פּאָלק. האָט אַ פּאָלק געבראַכן מיט זיין היסטאָרישער שפראך, האָט עס זיך אויך אָפּגעריסן פון דער קולטור און דער געשיכטע, וועלכע האָט געשטראָמט אין זיין נאַציאָנאַלער שפראך. די פעלקער פון די פֿאַראייניגטע שטאַטן פון אַמעריקע, די דייטשן, איטאַליענער, סלאַוון, סקאַנדינאַווער, א. ז. וו., האָבן אויפגעגעבן און פֿאַרנעסן זייער נאַציאָנאַל-ליטעט און קולטור דורך דעם אָנשלוס אָן דאָס נייע לאַנד און די פרעמדע ענגלישע שפראך. וואָלטן די אַריבערגעקומענע איינוואַנדערער אָנ-געהאַלטן אין אַמעריקע זייערע אָריגינעלע שפראכן, וואָלטן די פֿאַראייניגטע שטאַטן זיין אַ נייער, זייער אייגנאַרטיגער, נאַציאָנאַליסטישן שטאַט, און יעדעס פּאָלק וואָלט זיך באַטראַכט פֿאַר אַ צווייט פון זיין אַלטן שטאַט־פּאָלק. ווי גאָר אַ פּאָלק פֿאַרלירט זיין שפראך, פֿאַרלירט עס זיין נאַציאָנאַלן באַוואוסטזיין און זיין נאַ-ציאָנאַלע קולטור, און עס טרעט אַריין אין אַן אַנדער קרייז פון פּאָלק און קולטור.

פילע פעלקער אין אונזער צייט, וועלכע זיי גען פֿריי געוואָרן פון נאַציאָנאַלער אונטער-דריקונג, האָבן, צוזאַמען מיט זייער נאַציאָנאַל-ליטעט, געבראַכט צום לעבן אויך זייער הייס-טאָרישע נאַציאָנאַלע שפראך. אין לעבן פון אַלע אינטערדריקטע פעלקער, אין לעבן פון די משעכן, לעטן, ליטווינער, אַלבאַנעזער, אַרמעניער, אירלענדער, האָבן זיך אַריינגעריסן פּילזיימיג די שפראכן פון זייערע אונטערדריקער. די משעכן האָבן שטאַרק געעדט דייטש, באַזונד-דערס דער מיטלאַלאַס און די אינטעליגענצן. אין די ליטווישע שטעט פלעגן די ליטווינער ריידן רוסיש און פּויליש, און גאָר די פּויערים האָבן גערעדט די פֿאַראַרמטע נאַציאָנאַלע שפראך. ביי די לאַטישן האָט שטעט געהערשט דייטש

ווערט אין דער געשריבענער געשיכטע נאָך אַמאָל דערציילט אין דער שפראַך פון באַגרויפן. אייב דינגס איבערגע'חור'ט אין שפראַך ניט צום צווייטן מאָל, נאָר צום וויפּילטן מאָל, ווייל די היסטאָרישע געשעעניש איז ביי איר ערשטן אויפטרעטן דורכגעפּאָכטן מיט שפראַך.

די שפראַך איז דער באַגרויפּלאַכער אוצר פון דער קולטור, אָבער זי איז אַ לעבעדיגער אוצר, אַ שטענדיגער, זיך באַווענדיגער, מעכאַ-ניום, וועלכער העלפט דער פּאַרנוכט אין איר ווערק צו ברענגען אָרדנונג אין דער וועלט און אין דער געשיכטע, און וועלכער ווערט פּין דער פּאַרנוכט גופא שטענדיג פּאַרבעסערט און פּאַר-פּאָלאָמט. די שפראַך איז מער ווי אַן אוצר און אַן איינכערומענט, זי איז אַ שאַפּנדער כת, אַן אַנדייט און סימבאָל, און אַקראַנט אזוי מיט-טיט אין איר לעבן אין ווירקן, ווי דער מענטש-לאַכער גייסט גופא.

ווייל יעדע קולטור איז איינגעוויקלט אין אַ נאַציאָנאַלן קלייד און ראַנגלט זיך צו באַשאַפּן דאָס אַבסאָלוט'יאַלמענטשאַכע אויף דעם באַ-זונדערן נאַציאָנאַלן אופּן, איז די שפראַך דער אוצר און אויך דער ווערקצייג פון נאַציאָנאַלן באַוואוסטזיין. דער גענייס פון יעדן פּאָלק, זיין שאַפּנדער כת, וועלכער האָט אים געפירט דורך די שטורמען פון זיין געשיכטע, איז קריסטאָלי-זירט אין זיין קולטור, אין זיינע גייסטליע ער-צייגנישן. אָבער די נאַציאָנאַלע קולטור גע-פינט אין דער נאַציאָנאַלער שפראַך איר פּאַרם, איר אויסדרוק, און די שפראַך טראָגט זיך איר בער דעם פּאָלק פון דור צו דור. זי וואַסט און באַרייכערט זיך מיט דעם וואַקס פון דער קולטור, זי דעגראַדירט און זינקט, ווען די נאַציאָנאַל און איר קולטור פּאַלן און זינקען. ווי אַ טאַב-טער, אָבער אויך ווי אַ מוטער, איז ציגעבונדן די שפראַך צו דער קולטור, זי שטאַמט אָפּ פון דער קולטור און זי שאַפט אויך קולטור. ניט נאָר איז זי אַ קולטור-שפּיכלעך, נאָר אויך אַ קולטור-ווערקצייג.

ווייל די שפראַך, אזוי ווי די גאַנצע קול-טור, איז די פּרוכט פון דעם נאַציאָנאַלן גייסט, טראָגט די שפראַך גופא, אין איר לויט, בוי,

פּאַרם, לאַגיס, אַ בולט'ן נאַציאָנאַלן כאַראַק-טער. ווי אין קונסט, פּילאָסאָפּיע, וויסנשאַפט, געשיכטע פון אַ פּאָלק לעבט זיין נאַציאָנאַלער גייסט, אזוי פּאַרקערפּערט ער זיך אויך אין זיין שפראַך.

דער גריכישער גייסט, וועלכער איז געווען געווענרט אויף דער אָביעקטיווער דערקענטניש פון דער וועלט, האָט זיך איבערגע'חור'ט אין דער גריכישער שפראַך, וועלכע איז אזוי רייך אין וואָקאַלן, און באַזונדערס אין דעם אַריס-טאַקראַטישן וואַקאַל „אַ“. די אָביעקטיווע וועלט געפינט איר רואינג, קלאַרן אָפּפּלאַנג אין דער גריכישער שפראַך. פּאַרקערט איז די העברעאישע שפראַך, אַלס די שפראַך פון דעם סיביעקטיווסטן פּאָלק, אַ שפראַך איינמאַלאַך אָן נקודות, אָן וואָקאַלן. מיט ליידיגשאַפט רייסן זיך אַרויס די לויטן פון דער ברוכט, אין שפראַך און וועלכע-אינהאַלט גיסן זיך צונויף אין איין איינהייט, איין אַחד. די נקודה איז אַ שפעטער-דיגע פּאַרמאַציאָן פון דער העברעאישער שפראַך, בישעת זי האָט זיך שוין אַרענטירט און באַ-רואיגט אין דער אָביעקטיווער וועלט. אין איר ווייטערדיגן וואַקס דערגרייכט די העברעאישע שפראַך, אַ דאַנק איר טיפּן רייכטום, פּילאָסאָפּי-שע גענויאיקייט, פּאַרלירט אָבער קיינמאַל ניט איר ליידיגשאַפטלאַכן סיביעקטיוון כאַראַקטער.

אַ פּאָלק, אזוי לאַנג עס איז אַ פּאָלק, קאָן זיין שפראַך ניט פּאַרלירן. נאָר ווען אַ פּאָלק פּאַר-לירט און פּאַרגעסט זיין נאַציאָנאַלן כאַראַק-טער, זיין קולטור, ווען עס גייט אויס פון אומ-פּרוכטבאַרקייט, ווערט אויפגעלייזט אין דער סביבה, דאַן שטאַרבע אויך אָפּ זיין שפראַך. אין דער געשיכטע קאָן מען ניט אַנווייזן אויף אַ פּאָלק, וועלכעס האָט אויפגעגעבן זיין שפראַך און האָט זי פּאַרביטן אויף אַן אַנדער שפראַך, האָט אָבער טראָץ דעם אָנגעהאַלטן זיין קולטור און דעם באַוואוסטזיין פון זיין נאַציאָנאַלער צוגעהערדיקייט צום שטאַם-פּאָלק. פּעלכער, וואָס גרויסע טיילן פון זיי האָבן אויפגענומען על פי גויט אַ פּרעמדע שפראַך, אָבער אזוי ווי זיי האָבן זייער נאַציאָנאַלער עקזיסטענץ ניט פּאַר-לאָרן, האָבן זיי שפעטער אויפגעלעבט מיט זיר

געמראָגן אין זיך, האָבן זיך באַפרייט אין אים...
אין אויפֿדערן ביו צום הימל. און דאן
שטיל — — —

מען האָט אים אַרויסגענומען א טויטן.

כ.מ. אַנטאָן אַם אַרלכער
27טן אויגוסט, 1922.

עטלעכע צוואַלנדיגע שווימער... אַ... אַ... גוט,
גוט... שנעלער... שנעלער... ער וועט נישט...
ער וועט נישט...

א דריטע כוואַליע — א שטויס אַרונטער
ווייט, ווייט, אין אן אומענדלאַכקייט... אן אויפֿ-
שריען אין אים... אַלע מענער, וועלכע ער
האַט אַרויסגעזונגען און וועלכע ער האָט נאָך

ד. נ. סירקין.

נאַציאָנאַלע קולטור און נאַציאָנאַלע שפּראַך.

1.

טירט ער זיך דורך איר און שאַפט אַרדנונג
אין דער וועלט.

קיין זאך האָט דעם ערוואַכטן מענטשלעכן
באַוואַסטויין ניט געבראַכט אין אזא שטויגען,
ווי די שפּראַך. די מענטשן האָבן דערפאַר
שטענדיג באַטראַכט די שפּראַך אַלס אַ הימלישן
וואונדער. גאָט האָט געגעבן אָדס הראַשוֹנען
די שפּראַך, און אָדס הראַשוֹן האָט אַלע זאַכן אין
דער וועלט געגעבן אַ נאָמען. די שפּראַך איז
איינע פון די צען נסים, וועלכע זייגען געשאַפן
געוואָרן ערב שבת, לויט אַן אַנדערער אידישער
פאַרשטעלונג.

די שפּראַך איז אויך דער אוצר און דער
ווערקצייג פון דער קולטור. זי איז ניט נאָר
אַ באַדייטנדער אינהאַלט פון דער קולטור, נאָר
זי איז די ווידערהאַלונג און פאַרשטאַרקונג פון
דער קולטור אין גייסט. רעליגיע, קונסט, וויסנ-
שאַפט, שטאַט, געשיכטע זייגען אינהאַלט פון
קולטור, אָבער זיי פירן, אזוי צו זאָגן, אַ צווייטן
אַכסטראַקטן פאַרדיכטעטן לעבן אין דער שפּראַך.
אין דער שפּראַך ווערט איבערזעצט די גאַנצע
קולטור און ווערט געענטער געבראַכט צום
מענטשלעכן פאַרשטאַנד און צו דער פאַנאַזיע.
וואָס די גריכישע סטאַטוע, דער מיטאַלעטער-
לאַכער קאַטעדראַל רעדט דורך דעם צויבער פון
די ליניען און די האַרמאָנישע גראַנדיאָזיטעט
פון דעם בנין, דאָס דערציילט איבער די קונסט
געשיכטע אין דער אַכסטראַקטער שפּראַך פון
געדאַנקען. וואָס די מענטשלעכע געזעלשאַפט
האַט געשאַפן, איבערגעלעבט, געליטן, געפּעלט,

די שפּראַך איז די מענטשלעכקייט, דאָס
מענטשלעכע. און די שפּראַך איז אויך די
נאַציאָנאַלע פאַרם פון דאָס מענטשלעכע, דער
מענטש אין זיין ווירקלאַכן ביכל און געשטאַלט,
אין זיין זיך ראַנגלע: דינן ווילן צו פאַרווירק-
לאַכן דאָס אַוניווערסאַלע, דאָס אַלגעמענטשלעכע.

דורך דער מתנה פון דער שפּראַך אַנטער-
שיידעט זיך דער מענטש פון דער חיה. די
שפּראַך דערציילט שטום און אין ווערטער פון
דעם אומענדלאַכן אָפּגרונג, וועלכער טיילט אָפּ
די פאַרונפאַט־חיה־מענטש פון דער נאַצער לע-
בעדיגער וועלט. דער נאַצער וואַקס פון דעם
מענטשן, פון זיין טונקעלן אורשפּרונג ביז צו
דעם זונגען־אויפאַנג פון געשיכטע, איז אָנגע-
דייטעט אין דעם וואַקס פֿין דער שפּראַך. אין
דער שפּראַך האָט זיך אויבגעקליבן די ערפאַ-
רונג פון אומע. דלאַכע דורות פון לעבן, און אין
דער שפּראַך האָט זיך קריסטאַליזירט די פאַר-
נופּט, ביז די שפּראַך איז געוואָרן אַ פאַר-
טיגער נאַטיר־פּראָדוקט, וועלכער לעבט אין באַ-
וואַסטויין פון דער געזעלשאַפט, און מיט
וועלכן יעדער יחיד באַהעפּטעט זיך דורך לער-
נען. אזוי ווי דער מענטש איז בכת צו רעגן-
לירן דעם פאַרצווייגטן מעכאַניזם פון זיין קער-
פער דורך אומבאַדייטנדע, אַפּט גאָר אומבאַ-
וואַסטויניגע, עקספּערימענטירונג, אזוי נעמט
ער אויף דעם געניאַלן מעכאַניזם פון דער שפּראַך.
נאָך אַ מער באַוואַסטויניגער לערנונג, אַריעני-

זיך. ערשט איצטער האָט ער באַגריפֿן, ווי גרויס זיין ווערק וועט זיין. אַ גרויס ווערק פֿון דער אייביגער קראַפט, וועלכע שאַפט דורך אירע אויכגעוויילטע מע.טשודיקנדער. וואָס פֿאַר אַן איבערפֿלייצונג פֿון טעגער! וואָס פֿאַר אַ פֿלקייט פֿון מוזיק! עמיצער ניסט זי אין אים אַרײַן, זאָגט זי אים אונטער, זינגט פֿון אים אַרויס...

אַ שאַרפֿער פייה פֿון גאַנץ ווייט האָט זיך אַרײַגעריסן אין זיין מוזיק. ער האָט זיך פֿון אים נישט אויסגעמאַכט. איז געקומען נאָך אײַער און נאָך אײַנער. זיי האָבן אים אָנגערֿהויבן צו שטערן. ער האָט זיך אײַנגעקוקט. אויפֿן ברעג איז געשטאַנען דער אויפֿווער, דער „לעבנסרעטער“, און האָט שטאַרק און לאַנג געפֿייסט און געמאַכט מיט דער האַנט, און לעבן אים זײַנען געשטאַנען אַ סך באַדער און אַרויס־געקוקט אין ים.

יאַקאָבסאָן האָט זיך אָנגעהויבן אַרומצורֿקוקן. פֿלוצלונג איז אים געוואָרן קלאָר, אַז ער איז זײַער ווייט פֿון ברעג, און די פֿייסן מײַנען אים. ער האָט זיך געלאָזן שווימען צוריק. איצטער אָבער וועט ער אַרויס, אָנטאָן זיך און אַוועק צו זיין אַרבעט.

וואָס איז עס?... ער שווימט און שווימט... ער ווערט נישט נענטער צום ברעג... אָן אַני טערשטרעמונג?... נײַן!... ער האָט אָנגערֿהויבן צו לײַגן גרויסע קלאַפֿטער, געשלאַנגן דאָס וואַסער מיט גרויסער קראַפט.

דאָס איז אַז אַן אונטערשטרעמונג!... אַן אונטערשטרעמונג!... ער ווערט אַוועקגעטראָגן ווייטער אין ים!... נײַן! נײַן! ער האָט אָני געהויבן צו אַרבעטן מיט הענט און פֿיס מיט אַלע כּחות.

דאָס איז דאָך אוממעגלאַך! די מוזיק האָט אים דאָך נישט פֿאַרנאַרט אַהער. ער וועט דאָך נישט דערטרונקען ווערן. די קראַפט, וועלכע איז אים בײַגעשטאַנען ביז איצטער, וועט אים אויך ווייטער בײַשטיין. די אייביגע קראַפט, די נוסע אייביגע קראַפט... נאָך עטלאַכע באַר־וועגונגען, נאָך עטלאַכע אָנשטרענגונגען... ער וועט זײַן איבער דער פֿאַררעמערשער אונטער־

שטרעמונג, וועלכע האָט אים אַרױפֿגעכאַפט אויף זיך, ווי אַ בײַזער רײַז אַ קלײַן הײַבלאַץ קינד, און טראָגט אים אַוועק אַלץ ווייטער און ווייטער מיט אַ בײַזן מערדערשן געלעכטער... נײַן!... נײַן!... ער האָט אויפֿגעהויבן די הענט, גענעבן אַ סינגאַל. הײַלף!

אַ רײַזבוואַלעיע האָט אים צוגעדעקט, פֿאַר־צױגן פֿון אים הימל אין זון. ער איז אָבער באַלד אַרױפֿגעשוואַמען אַרויף און אָנגעהויבן זיך צו ראַנגלען. מיט די לעצטע כּחות, אויסער אַטעם, מיט אַ גרויסער אַזמרו אין אַלע גלײַדער. נײַן, נײַן!... דאָס איז אוממעגלאַך... ער וועט דאָך דאָך נישט אומקומען. ער האָט דאָך ערשט אָנגעהויבן אַ גרויס ווערק. דאָס גרעסטע פֿון אַלע, וועלכע ער האָט ביז אַהער געשאַפֿן. די אייביגע קראַפט האָט זיך דערין דורך אים אַנטפֿלעקט, ווי זי האָט זיך פֿריער נאָך קײַני מאַל נישט אַנטפֿלעקט. זי וועט נישט דער־לאָזן זיין טױט. זי וועט אים ראַטעווען. זי וועט אים אָפֿענעמען פֿון דעם מערדערשן רײַז. אַנט קוקט זי דאָך אײַף אים. אין מיטן הימל שטייט זי, גראַד איבער אים. זי ווייס, ווי ער האָט דאָ פֿריער געזונגען. דאָס האָט זי דאָך פֿון אים אַזוי וואַנדערפֿול אַרױסגעזונגען. זי וועט נישט דערלאָזן!... זי וועט נישט דערלאָזן!...

אַ צווייטע כּוואַלעיע האָט אים איבערגע־דעקט, אַראָפֿגעשטױסן ווי מיט אַ שטאַרקער פּױסט טײַף אונטער דאָס וואַסער. דער רײַז האָט זיך מיט אַ הײַלכײַן דונער־געלעכטער אײַנגע־ביסן אין זיין קאַרק...

ער איז אַרױפֿגעשוואַמען אַרויף, ראַנגלנדיג נאָך אַטעם, די אויגן ווייט אויסגעלאַצט צום אויג, וואָס האָט אַראָפֿגעקוקט צו אים פֿון מיטן הימל, מיט אַ גרויסן שרעק אין אַלע גלײַדער, מיט די הענט וואַרפֿנדיג אין טײַטלאַכער פֿאַר־צווייפֿלונג.

מאַמעלע! האָט עס יאַמערדיג אַרױסגערֿשריען פֿון אים. מאַמעלע!... פֿון אירטוועגן!... פֿון אירטוועגן!... נישט שטאַרבן!... זי דאַרף אים אַזוי... מאַמעלע!... זי וועט עס נישט אַריבערטראָגן! נײַן! נײַן! נישט... ער האָט דערזען אַ שױפֿל דערנענטערן זיך,

נער קרענס, האָט אויפגעהערט די מלחמה. נאָר
טירלאַך, ער וואָלט געקאָנט ניין אין דער מלחמה,
שטיין אפילו אין סאָמען פראַנגט און אויך נישט
גע'הרנ'עט ווערן. אָבער די אייביגע קראַפט,
ווייזט אויס, וויל נישט געמען קיין צוגרויסע
ריוקעס מיט אירע אויסדערוויילטע.

ווען ער איז געוועזן אין קאָנסערוואַטאָריע,
האָט ער זיך שטערבלאָך פאַרליבט אין אַ מיט'
שילערין. זי איז געוועזן זיין חלום, זיין וואָר,
זיין לעבן, זיין אַליץ. זיין ליבע האָט געפונען
איר געננליכע, און ער איז געוועזן דער גליק'
לאַכסטער מענטש אונטער דעם הימל. ווי האָט
עס יעמאָלט געוונגען אין אים! מיט וועלכער
פרייד! מיט וועלכער זונקייט! און פלוצ'
לונג — די מירל האָט אים פאַרלאָזן און
אַריינגעוואָרפן זיך אין די ארמס פון אַן אַנדער
סטודענט. ער האָט באַשלאָסן צו באַניין
זעלבסטמאָרד. נאָר אַ גרעסערע מאַכט אין אים
און איבער אים האָט ביי אים אַרויסגענומען די
טויטלאַכע וואַפע פון די הענט: „דו וועסט
נישט באַניין קיין זעלבסטמאָרד. דיין לייד איז
דיר געגעבן געוואָרן נישט דו זאָלסט שטאַרבן
פון איר, נאָר דו זאָלסט שטאַרקער ווערן.“ און
יעמאָלט האָט ער טאַקע געשאַפן זיין באַרימט'
געוואָרענע „סי מיינאָר“ סאָנאַטא, אין וועלכער
עס הערט זיך אַ וויינען מיט דעם גערויש פון
די נאַגאַר-וואַסערפאַלן און וועלכע ענדיגט זיך
מיט אַן אויפובלען, ווי אומציליגע אָדלער'
פלינגען וואָלטן אַרויפגעשטרעבט אין די ווייטע
הויכן צו דער אייביגער זון און אייביגער ליב'
טיקייט.

און דער סוף פון דער מעשה איז נאָך מערק'
ווירדיגער: אין אַן אָנפאַל פון משוגעת האָט
די מירל דערשטאָסן איר געליבטן. איז עס נישט,
אַז די אייביגע קראַפט אים אָפּגעראַטעוועט
פון איר און דעם טויט? איר געליבטער אָבער,
כאָטש ער איז געוועזן אַ סטודענט פון מוזיק,
איז נאָרנישט ווערט געוועזן. אַ קלעזמער און
נישט מער, וועלכער האָט נאָר געוואוסט, ווי
מען קאָן אַ סך געלט פאַרדינען. אַ טאָלאַנט'
לאָזיקייט, אום וועלכער די אייביגע קראַפט האָט
זיך נישט געקומעט.

אַזוי האָט פילאָסאָפירט דער יונגער פּיט'
ניכט און קאָמפּאָזיטאָר יאַקאָבסאָן, אָבער זיין
מוטער פלעגט דערצו זאָגן:

„עס קאָן זיין, אַז ער איז גערעכט. אַן
אויסגעוויילטער איז ער, און אַלע נסים האָבן
זיך אים געטראָפן צוליב דעין מוזיק. אַ יך
ווייס אָבער, אַז נאָט האָט אים אויסגעהיט פון
מיינטוועגן. ווען ער וואָלט אוועק אויף מלחמה,
וואָלט איר ססתמא פון זינען אַראָפּ אָדער וואָלט
עס נישט אויסגעהאַלטן און געשטאַרבן. און
ווען חס ושלום די מירל וואָלט אים דערשטאָסן,
וואָלט איר זיך אַ טויט געמאַכט. ווארום וואָס
איז מיר מיין לעבן אָן אים?“

2.

איז געוועזן אַ הייסער זומער-טאָג, אַ הער'
לאַכער טאָג פול זון און געזאנג. אַ טאָג, וועלכן
דער יונגער מוזיקער האָט אויפגענומען מיט
אַלע זיינע נערוון, און ער איז אויסגעפילט גע'
וואָרן מיט מוזיק. און ווען די היין פון טאָג האָט
זיך געשטאַרקט, איז יאַקאָבסאָן אוועק באַדן זיך
אין ים, ביים ברעע פון וועלכן ער האָט פאַר'
בראַכט דעם זומער.

ער איז געגאַנגען און עס האָט געוונגען
אים. ער איז אויסגעפילט געוועזן פון די טיפ'
נער פון אַ נייעם ווערק, וואָס האָט געזאָלט זיין
אַ לויב-געזאנג צו דער אומענדלאַכער הערלאַכי'
קייט פון דער לעבנס-לוסטטיקייט. איצטער וועט
ער זיך אַריינארפן אין אַקעאָן, אויסגעניסן די
וואונדערלאַכע כוואַליעס אויף זיין יונגן זינגענ'
דינן קערפער און דערנאָך אַרבעטן, אַרבעטן. ער
האָט אַזוי געליבט זיין אַרבעט!

ער איז געוועזן אַ גוטער שווימער, איז ער
אַרויסגעשוואומען אַביסל ווייטער פון דעם זי'
כערהייטס-שטריק, אָפּגערוקט פון דעם געטימל
און געפילדער און קוויטשעדיי פון דעם גרויסן
עולם באַדער. ער האָט געוואָלט זיין אַליין מיט
די הויכע כוואַליעס און דער זון און זיין מוזיק.
ער האָט זיך אוועקגעלייגט אייפ'ן רוקן, דאָס
געזיכט צום הויכן בלויען הימל, געלאָזן זיך וויגן
און אומוואַרפן פון די כוואַליעס און געוונגען,
געוונגען. ער האָט אַ גרויס ווערק געטראַגן אין

טרונקייט, אן אויסגעטריקנטקייט. די אייביגע קראפט האָט אים מער נישט געוואָלט פאר איר מעדיום, האָט אַוועקגענומען איר שיינדיגע האנט פון אים. איצטער האָט דער טויט געקאָנט האָבן אויף אים אַ שליתה.

די באווייזן האָט ער נישט געדארפט זוכן. ער האָט זיי געהאט אין זיין אייגענעם לעבן. זיינע עלטערן זיינע געוועזן זייער אַררים. אָפטמאָל איז אין דער היים קיין ברויט ניט גע'וועזן און מען איז געגאנגען שלאָפן מיט ליידגע מאָנגס. נאָך אַ גאַנץ קליינער אינגל, אַ סינד נאָך, האָט ער געמוזט פאַרדינען עפעס געלט און אויסהעלפן טאַטעס־מאַמע. און דאָך איז ער געפירט געוואָרן צו זיין מוזיק ווי פון עפעס אַ האנט. קרומע וועגן, פאַרדרייטע וועגן, אַ באַרג, אַ פעלז, אַ שטיין — אָבער אַלץ פאַרויס און פאַרויס צו דער אַנטוויקלונג פון זיין טאַ־לאַנט און צו דער אַרויסבריינגונג פון דער מוֹזיק, זי, צוליב וועלכער ער איז אויסגעוויילט גע'וואָרן.

אין שטוב איז קיין ברויט נישט געוועזן, אָבער אַ פּיאַנאָ. דער חזן, ביי וועלכן ער האָט געזונגען, ווען ער איז אַלט געוועזן ניין יאָר, איז אַזוי אַנטשיקט געוועזן פון זיין מוזיקאַליש־קייט, אַז ער האָט צוגעפונגעקליבן געלט און גע'קויפט אים אַ פּיאַנאָ.

ווי פון הימל איז אים אַרְאָפּגעפאַלן אַ לע'ררין. ער איז געוועזן אַ צייטונגס־פאַרקוי־פער — שטייט ער איינמאָל אוי אין אַ ווינטער טאָג, אָפּגעריסן, פאַרפּאָרן, מיט אַ פעקל ציי־טונגען אונטער'ן אַרעם, פאַר אַ פענטסטער פון אַ מוזיק־געשעפט. אין פענטסטער איז געווען אויסגעלייגט אַ בלאַט נאָטן. פאַרטייטט ער זיך אין דעם בלאַט נאָטן און זינגט די מוזיק און שטעלט אויף דער שויב די פינגער פון דער רעכטער האנט, ווי ער וואָלט זיי געשטעלט אויף דער פּיאַנאָ, און זעט נישט, אַז לעבן אים שטייט אַ יונגע מיידל און נעמט פון אים די אויגן ניט אַראָפּ. ווען ער האָט זי באַמערקט, איז ער רויט געוואָרן, פאַרשעמט זיך, אויפגע'הערט צו זינגען, אַוועקגענומען די פאַרפּאָרענע פינגער פון דער שויב און באַהאַלטן זיי אין

קעשענע. אָבער זי האָט געמאַכט מיט אים אַ געשפּרעך, פאַנאַנדערגעפרעגט, אויסגעפרעגט, און איז געוואָרן זיין אומזיסטע לערערין.

און אַזוי איז עס געגאנגען ווייטער. ווי איז ער דען אַריינגעקומען אין קאָנסערוואַטאָריע? ער האָט געדינט אין אַ „גראַסערי“, האָט ער איינמאָל אָפּגעטראָגן אַ פעקל אין אַ רייך הויז. שטייענדיג מיט דער דאַמע פון הויז אונטן אין קיך, האָט ער דערהערט, ווי אימיצער שפּילט אויבן שאַפענס „סקערצאַ“ און שפּילט פאַלש. האָט ער זיך נישט איינגעהאַלטן און געמאַכט אַ באַמערקונג. נישט ווייל ער האָט זיך געוואָלט אויספוינען, נאָר עס האָט אים פשוט פאַרכאַפט ביים האַרצן און וויי געטאָן. און ווידער אַ געשפּרעך, פאַנאַנדערפרעגענישן, אויכפרעגענישן, און דער סוף — די דאַמע האָט אים געקראָגן מיטלען אויף שטודירן.

צופאַל אויף צופאַל — אָבער ריכטיגער איז דאָס געוועזן דער ווילן פון דער אייביגער קראַפט, זיין באַשטימונג, זיין אויסגעוויילט־קייט. דער אויבערשטער ווילן, וועלכער האָט אַריינגעגעבן אין אים דעם טאַלאַנט, אויסגע'קליבן אים פאַר זיין מוזיקאַלישן מעדיום, האָט שוין אויך געזאָרגט דערפאַר, ער זאָל אַרויסגע'פירט ווערן צו זיין באַשטימונג דורך אַלע שווע'ריקייטן. ווען נישט די צופאַל, וואָלטן געוועזן אַנדערע. ער וואָלט געוועזן דער שאַפּער פון מוזיק, אַפילו ווען ער וואָלט קיין פּיאַנאָ נישט געהאַט, קיין לערערין נישט געפונגען, קיין קאָנסערוואַטאָריע נישט באַזוכט. די מוזיק, וועלכע די אייביגע קראַפט האָט אין אים אַריינגעגעבן, אַריינגעזונגען, וואָלט זיך שוין געמאַכט אַ וועג. זי וואָלט עס געמוזט.

און אַזוי אויך מיט אים און מיט'ן טויט. ווען אַפּערקע איז אַריין אין דער מלחמה, איז ער געוועזן ניינצן יאָר. אָבער די מלחמה האָט זיך פאַרצויגן, ער האָט זיך געדארפט שטעלן. אויפ'ן וועג צום שטעלן זיך פאַלט ער און צוברעכט זיך אַ פּוס. דער פּוס ווערט אויס'געהיילט, ער דאַרף גיין שטעלן זיך. ווערט ער קראַנק אויף טיפּוס. דעם טאָג, ווען ער איז צום ערשטן מאַל אַרויס אין נאַס נאָך זיין לאַנז

וואָס איז דער מענטש...

(צום צוועטן טאג פון דעם יוגנט-לינגער, סטודענט און פאליטיקער, ד. דווייטשקאוו.)
Copyright 1923 by David Pinski.

1.

אמת'ן קינסטלער איז ער געקומען צום שלום, וועלכער איז געווארן זיין פעסטעסטע איבערצייג-נונג, אז דער אמת'ער טאלאנט האָט ניט וואָס מורא צו האָבן פאר ארימקייט, וועלכע קען דער-דריקן דעם פשוט'ן מענטש, און נישט פאר א פריצייטיגן טויט, וועלכער איז אזוי געוויינלאך. די אייביגע קראפט, וועלכע האָט אים אויסגע-קליבן איר מעדיום צו זיין, האָלט אויף אים אָן אויג, היט אים אָפּ, טראָגט אים אויף אירע פליגלען.

באקלאַנגט זיך אימיצער, אז ער האָט געהאט טאלאנט, נאָר אַרימקייט האָט אים נישט געלאָזן אנטוויקלען זיך און האָט אים דערדריקט, האָט ער א טעות. ער האָט קיין טאלאנט נישט גע-האט. נישט דעם קלענסטן ברעקל. דער טאלאנט, די אויסגעוויילטקייט, איז ווי א באַרני-שטראָם, וועלכער שניידט זיך דורך אַ וועג צווישן כּבּר און פּעלזן און שטייגער. זייט אים אין וועג באַרג אָדער פּעלזן, זוכט ער זיך אָן אומוועג, און דרייט און ווענדט זיך, אָבער ער קומט ווייטער, אַלץ ווייטער, גרעסער ווע-נדריג, ברייטער ווערנדיג, פּאַנאַנדער-וואַקסנדיג זיך. אַרימקייט איז אזא באַרג אָדער פּעלזן אין דעם וועג פון דעם אמת'ן טאלאנט, פון דעם אויסגעוויילטן פון גאט. זי קאן אים נישט פּאַרהאַלטן. אויף אַלערליי אומוועגן — ער וועט שוין דערלאַנגען, וואוהין ער מוז דער-גרייכן, געטריבן און געפירט פון דער קראפט, וועלכע האָט אים אויסגעוויילט.

און שטארבט אַ קינסטלער אין זיינע יונגע יאָרן, קאָן מען זיין זיכער, אז מען האָט נישט געהאט וואָס צו דערוואַרטן פון אים. ווען ער וואָלט געבליבן לעבן, וואָלט ער גאָרנישט גע-שאפן. אָדער גאָרנישט פון באַדייטונג. ווען מען וואָלט געקאנט אַריינקוקן אין דער נשמה פון אַ יונגפאַרשטאַרבענעם קינסטלער קורץ פאַר זיין טויט, וואָלט מען דאָרטן געפונען אַ

דער יונגער מוזיקער יאקאבסאָן האָט צו זיין פיר-און-צוואנציגסטן יאָר שוין געהאט פאַר-פּאַסט אַ סך ווערק, וועלכע האָבן אים געמאַכט אַ גרויסן נאָמען. די מוזיקאַלישע וועלט האָט פון אים אַ סך גערעדט. מען האָט געלויבט זיינע געשאפּענע ווערק און געוואַרט פון אים אויף נאָך בעסערע און באַדייטנדערע. דער יונגער מענטש, האָט מען גערעדט און געשריבן, רוקט זיך צום סאַטע אויבן-אָן פון די מוזיקאַלישע גענויסן.

אָבער מער ווי אַלע קריטיקער האָט ער אַליין געוואוסט, וואָס די מוזיק האָט פון אים צו דערוואַרטן. ער האָט געפילט אין זיך ריזיגע כּחות, אַ גרויסע שאַפונגס-גענוג און דערביי אַן עראַבן קינסטלערישן ווילן, וועלכער האָט זיך ניט געקאנט אַריינלאָזן אין קאָמפּראָמיסן. צו יענער צייט האָט ער זיך געהאט צוואַר מענגע-שטעלט אַ שאַפונגס-פּילאָזאָפּיע, וועלכע איז אויך געוואָרן זיין רעליגיע.

ער האָט זי אַנטוויקלט אזוי:
אַלע אמת'ע טאלאנטן זיינען אויסגעוויילטע פון גאט, פון עפעס אַן אייביגער וועלט-קראפט, וועלכע זעצטרפּאַרט איר שאפן דורך זי. אן אמת'ער טאלאנט שאפט נישט, ווייל ער וויל, נאָר ווייל ער מוז. ווייל ער איז גענויט דורך דער דאָזיגער אייביגער קראפט, וועלכע הייסט אים: „שאַף! טו מיין אַרבעט, וועלכע איך וויל זי זאָל געמאָן ווערן!“ אן אמת'ער טא-לאַנט ווייס דערפאַר נישט, פון וואַנען עס קומען צו אים די אידעען און געדאַנקען און אַלע די זעאונגען. ער זוכט זיי נישט, ער טראכט זיי נישט אויס. זיי ווערן אים צוגעשיקט פון דער אייביגער קראפט, וועלכע האָט אים אויסגע-וויילט, צו שאפן דורך אים. זיי ווערן אים פון איר דיקטירט.

פון דער דאָזיגער אנשוואַנג איבער דעם

אפילו אין דער צייט, ווען איך בין געוואָרן א
ה ע ב ר ע א י ש ע ר לעזער. צווישן א
ווערק פון מאַפּו'ן און א ווערק פון סמאָלענסקי
פֿלעג איך גאנץ אָבט כאַפֿן איבערלייענען א
נייע דערציילונג פון דיק'ן און כ'מו מודה זיין,
אז כּאָטש איך האָב מיך דענסטמאָל... באַצויגן
צו דער אידישער שפּראַך מיט א נאנץ קנאָפּער
סימפּאטיע, האָב איך דאָך דיקס ווערק געלייענט
מיט דעם גרעסטן אינטערעס, און ווי נאָך
כ'פֿלעג זיך דערוויסן, אז ער האָט אָפּגעדרוקט
עפעס וואָס נייע, האָב איך עס באלד געזוכט
צו באַקומען און איבערצוליענען."

מיר זעהען, אַלוא, אז א צייט נאָך פאַר
שלום-עליכם'ן האָט דיק באוויזן צו שאַפֿן
אזוינע ווערק, וואָס עס האָבן זיי געלייענט אַלע
שיכטן פון פּאָלס. „אויך אמת'ע משכילים,
מענטשן, וואָס קענען פיל לעבעדיגע שפּראַכן,
האָבן הנאה לייענענדיג זיי" — שרייבט אין
זיין „כמע ברוסיה" י. 5. סמאָלענסקי (פּרין
כמאָלע:סקינס ברודער).^(*) און ראובן בריינין
דערציילט, אין זיין פּריער שוין דערמאָנטן אר
טיקל, אז „דר. יעלינעק האָט אים אין זיין ביכר
ליאַטעק געוויזן דיקס ספורים און געזאגט:
ווער עס וויל קענען דעם לעבן פון דער אידישער
מאַסע און אירע אייגנארטיגקייטן, מוז זיך באַ-
קענען מיט דיקס דערציילונגען."

אזא נאָמען און אזא פאַרשפּרייטונג צווישן
אַלע קלאַסן פון פּאָלס וואָלטן דיקס ווערק זיכער
ניט געהאַט. ווען אין זיי אָדער ווייניגסטנס אין
א טייל פון זיי זאָל ניט זיין עפעס אזוינס, וואָס
יענע, וועלכע מאַכן אַוועק דיק'ן אונטער'ן
האַנט, ווייסן ניט דערפון.
עס איז שוין אָבער צייט, אז מען זאָל עס
וויסן.

ווארג לייענען שבת, מיט פארגעניגן פלעגן זיי
הערן עלטערע וואוילקענעוודיגע אידענעס;
אבער אויך אידן לומדים, טאטעס פון פאמיר
ליעס, וואס געוויינטלאך סוקן זיי מיט בטול
אויף „וויבערשע" ספרים, פלעגן זיך גערן צו
הערן צו זיי, נישט מורא האָבנדיג פאר קיין
זאך: דאָס זיינען דאָך נישט מער ווי „מעשה-
ביכלאך". איינער א יונגער חברה־מאן האָט
זיך אפילו „אָטוואָזשעט" אמאָל פאַרצוליענען
„הייציקל אליין" אין קלויז פון עמוד, ווען קיין
עלטערע אידן זיינען דאָרט ניט געווען... די
בחורים, די לערנער און די פרושים זיינען
תחלת געווען זייער אויפגעבראָכט אויף דער
דאָזיגער הוצפה, נאָר אז זיי האָבן זיך צוגע-
הערט האָבן זיי זיך געהאַלטן פאַר די זייטן לאַ-
כנדיג און, פאַרשטייט זיך, געהערט שוין ביז'ן
סוף.^(*) דאָס אייגענע געפינען מיר כמעט
ווערטלאַך אין דעם פּריער שוין דערמאָנטן
אַרטיקל פון דר. קאַנטאָר: „עס האָבן זיי
(דיקס ביכלאך), שרייבט קאַנטאָר, געלייענט
כאַהאַלטענערהייט אויך בעלי בתים און קלויז-
ניקעס, וואָס עס האָט זיי נאר נישט געפאַסט
אַריינצוקוקן אין א זשאַראַנאָביכל; און ווען
זיי האָבן אליין ניט געלייענט, האָבן זיי זיך צו-
געהערט, ווי עס האָט געלייענט א זון אָדער א
טאָכטער און האָבן דערביי געשמייכלט: פאַר-
שרפּה'ט זאָל ער ווערן, דער יונגאַטיש; אָבער
ער מאַלט זיי אָפּ ווי לעבעדיגע."^(*) אויך ש. 5.
צ י ט ר אָן אין זיינע אויבן ציטירטע זכרונות
שרייבט: „א הייסער חסיד פון דיקס מעשה-
ביכלאך בין איך פאַרבליבן אויך נאָכדעם, ווי
איך בין שוין ארויס פון די קינדערשע יאָרן.
איך האָב זיי ניט אויפגעהערט צו לייענען

^(*) פּערעיושיבאָיע 3, 831.

^(**) „דאָס לעבען" ז. 98.

^(*) הַשָּׁה, 1874, ז' 350.

פאר זיי (די שכנה'ס) וואָס פאר אַ ביכל ס'האָט זיך איר נאָר געמאַכט, האָב איך פאר זיי כסדר פאָרגעלייענט נאָר די וויציגע מעשה'לעך פון אייזיק מאיר דיק, וועלכער איז אין יענער צייט זייער פאָפּולער געווען צווישן די ברייטסטע אידישע שיכטן אין דער ליטע. ביי מיר איז שוין געווען ווי אַ חוס: יעדן פרייטאָג נאָך האַלבן טאָג, צוריקגייענדיג פון חדר, אריינצוגיין צו יודל דעם פאָקטורענער און נעמען ביי אים פאר אַ קאָפּיקע ניצעלט דיקס אַ מעשה'לע, וועלכע איך פלעג אים היטן אָפּטראָגן בחזרת זונט טאָג נאָנט פרי גייענדיג אין חדר. אז עס פלעגט זיך טרעפן אמאָל פרייטאָג, ווען דיקס מעשה'לאַך זיינען אויסגעכאַפט געוואָרן פון אַנדערע, פריי ערדיגע בעלנים'לעזער, און איך האָב עס שוין ניט געקאָנט מער קריגן, איז ביי אונזערע שכנה'ס יענעם פרייטאָג צו נאָכט שרשטערט געוואָרן זייער נאָנצער עונט שבת"י..."), "דער שרייבער פון די דאָזיגע שורות, דערציילט אַ ליטוויין, — דערנעקט, ווי זיין מוטער פלעגט מיט גרויס באַגייסטערונג אָפּזיצן נעכט איבער דיקס געשיכטעלעך און ער אליין האָט פון זיי באַקומען די ערשטע שטרעכונג צו אויפ'קלערנוג."(2)

און ס'איז אַ טעות צו מיינען, אז דיקס ווערק האָט געלייענט נאָר דער המון עם. ניין, זיי האָבן געהאט לעזער אויך צווישן די לומדים און די משכילים. "איר זייט דער איינציגער, — ניט איבער דיק—אין אַ ווערק, וואָס איז געבליבן אין כ"י, — דעם געשרפּעך, וואָס עס האָט גע'האט מיט אים איינער אַ ראַבינער: — איר זייט דער איינציגער, וואָס איר באַלערט, ציוויליזירט אונזער אידישע וועלט, ניט נאָר פרויען און מיידלעך און פּראָסטע מענטשן, ניין, זעלבסט די בעסערע קלאַסן מענטשן, לומדים און משכילים."(3) דאָס באַשטעטיגט אין זיינע זכרונות אויך א. י. פּאפּערנא: "די דאָזיגע (דיקס) דערציילונגען, שרייבט ער, פלעגט יונג

דיקס מעשיות צעכאַפּן, ווי מצה'וואַסער, די נעמען פון זייערע העלדן זיינען געוואָרן אַ שם דבר און איינציגע אויסדרוקן זייערע זיינען געוואָרן פּאָלקסווערטלאַך."(4) און אזוי איז געווען אומעטום, נישט נאָר אין קאפּוליע, "אין אונזער שטאָט (אין ווילנע — ש. נ.) און אין דער גאַנצער צפון-מערב'דיגער געגנט — האָט געשריבן בלשון נומא אין זיין געקראָלאָג אויף א. מ. דיק'ן הלל נח שטיינשניידער — איז ניטאָ קיין און מאַנסביל אָדער פרויענצמער, קיין און אַלטער אָדער יונגער, בחור אָדער מיידל, וואָס זאָל ניט האָבן געלייענט מיט גרויס פּאָר-געניגן די דערציילונגען פון א. מ. דיק."(5) שטיינשניידער האָט אין היץ פון זיינע גע'קראָלאָג'מליציות אביסל מגום געווען. אבער דער עצם פאָקט איז אַ ריכטיגער; עס זיינען דאָ אָן אַ שיעור ערות. "דער פּאָפּולערסטער שרייבער ביי אונז — האָט געזאָגט אמאָל ש. י. פּין צו א. י. פּאפּירנא — איז דיק. אַ ווילנער באַלעבסטע, אַז זייט אַרויס פרייטאָג אין מאַרק מיט'ן קערבל איינקויפן אויף שבת גרינס, געבעקס וכדומה, פאַרגעסט זי ניט קויפן אויך עפעס דיקס פאר עטלעכע קאָפּיקעס, און דאָס געהערט צו די בעסטע שבת'דיגע מאַכלים."(6)

דאָס אייגענע דערציילט אויך אַן אַנדער ליטווישער משכיל, פּסח רודערמאַן: "כדי צו האָבן — שרייבט ער — אַ השגה פון דיקס אויפּטאונגען, מוז מען זיין אין אַ מאַרק טאָג אין אַ ליטווישער שטאָט און זעהן ווי אידן און אידענעס, בעלמלאַכות און טרענגער רינגלען ארום די מוכרי ספּרימניקעס, וואָס קומען פון ווילנע, און צאָלן וויפיל מען בעט נאָר פאר דיקס דערציילונגען."(7) דאָס באַשטעטיגט אויך שרייבער פון אַ שפּעטערדיגן דור.

... בעת מ'יין מוטערס שטייגער אין געווען, שרייבט דער פרויער דערמאָנטער ש. 5. ציטראָן אין זיינע זכרונות — פּאַרצולייגען

(2) "דריי ליטעראַרישע דורות", 1, 8-4.

(3) "די צוקונפּט", ניו יארק, 1905, 1, 7.

(4) דער מאַנסקרויפּט געזינט זיך ביי מיר.

(5) פּערעזשוסטאָיע, 3, 834.

(6) "המליץ", 1893, נומ. 18.

(7) פּערעזשוסטאָיע, 2, 18.

(8) "השקפה כללית" — השח, 1874, ז. 409.

געווארן הונדערט טויזנט עקומט
פליצער פון זיינע ווערק.⁽¹⁾

די דרוקער, ד. ה. די פארלענער פון יענער
צייט האבן זיך ממש געיאנט נאך דיקס ווערק.
לעווינזאן, מאפ, אדם הכהן לעבענזאן, אברא-
מאווויטש, — אלע אָנגעזעהענע שרייבער פון
יענער תקופה האבן געמוזט אָנסומען צו
„נדיבים“, „מעצענאטן“, מחמת ס'איז ניט געווען
קיין פארלאג וואָס זאָל דרוקן זייערע ווערק. דיק
איז געווען אפשר דער איינציגער אידישער שריי-

בער אין יענער צייט, וואָס אים האָבן ניט געפעלט
קיין פארלענער (זיי האָבן אים, אמת, אפּע-
פטר'ס מיט גראַשנס, אָבער גראַשנס זיינען
אויך געווען א זאך אין יענער צייט). ראָמס
דרוקעריי, וואָס אין די פּופציגער יאָרן האָט זי
זיך געהיט נאָך צו דרוקן דיקס ביכלאַך, מחמת
זי האָט מורא געהאַט, מען זאָל זי ניט חושד
וויין אין השכלה.⁽²⁾ האָט אין יאָר 1865 גע-
שלאָסן אן אָפּמאַך מיט אמ"ד'ן, וואו ער איז
זיך מתחייב ניט צו פארקויפן קיינעם, א חוץ
די ראָמס, „אפילו איין בלעטל דערפון, וואָס ער
וועט שרייבן אויף זשאַרגאָן.“⁽³⁾ דער קשר איז

געמאכט געוואָרן נאָך אויף א יאָר אָבער ווי
ווייט מיר ווייסן האָט דיק אויך שפעטער דעם
גרעסטן טייל פון זיינע ווערק געדרוקט ביי די
ראָמס, און זיי האָבן אים געצאָלט וועכנטלעכע
שכירות.. נאָך א אידישער שרייבער, וואָס די
פארלענער זאָלן זיך אזוי יאָגן נאָך א מאַנגל-
פאָל אויף זיינע ווערק און זאָלן אים צאָלן
(זאָל זיין זייער א קליינעם) וועכנטלעכן גע-
האַלט, איז, ווי ווייט מיר איז באקאנט, ניט
געווען אין יענער צייט.

דער דאָזיגער פּאַסט אַליין איז גענוג צו
צייגן, וואָס פאַר א גרויסן אָפּמאַנג און וואָס
פאַר א נאַמען עס האָבן געהאַט אין זייער צייט
די ווערק פון אמ"ד. אָבער אויך פון אַנדערע
סוואָלן ווייסן מיר, אז עס איז גענוג געווען און
א שטעטל זאָל מען זיך דערוויסן פון דיקס ביכ-
לאַך, אז מען זאָל זיך שוין ניט אויפהערן צו
קויפן מיט זיי.

קיין קאַפּוליע — אזוי דערציילט א. י.
פּאַפּירנא און זיינע, שוין פריער דערמאָנטע,
זכורות — האָט א פּאַקטערענער געבראַכט
דיקס „הייציקל אַליין“ און „ר' שמאַיע דער גוט-
יוסטיט ביטער“: פון דאָן אָן „פּלעגט מען

⁽¹⁾ זעה די הקדמה פון א. מ. דיק צו זיין העכ-
רעאישן ספר „מחנה טול מהוה“, וואַרשע, 1861.
⁽²⁾ דאָרט.

⁽³⁾ דער אַריגינאַל פון דעם דאָזיגן זייער אינ-
טערעסאַנטן דאָקומענט געפינט זיך אין אַרכיוו פון
דער ווילנער אידישער היסטאָריע-עמאַנאַציפּישער
געזעלשאַפּט. זי האָט עס, אינאיינעם מיט אַנדערע
כתבים פון א. מ. דיק, געקראָגן אַ מתנה פון ראָמס'
דרוקעריי. דער גוסט פון דעם אָפּמאַך איז אזוי:

לצמיתות לו ולבאי כחו להדפיס בכל פעם שירצח
ואין לי בהם שום זכות וצדקה לעומ.
וכנגד זה מחויב הנגיד הנ"ל לקבל מידו שלשה
ביוג'ען בכל שבועה שבועה במהיר שני ר"כ בעד
כל ביוג'ען שביוג'ען הן שהיו בדפים חרשים (אָרגי-
נאלע) או העקבות, לכד שירים אשר עליו להוסיף
מהירים כפי הראוי היינו כאשר יבין בעצמו, ומהיות
כי לא כל מלאכת הכתיבה שוות הנה, אחת קשה ואחת
קלה, אחת קצרה ואחת ארוכה, ומתמנע למסור לידו
בכל שבועה מספר הקצוב היינו שלשה ביוג'ען, על
כן הרשות בידו לגרוע או להוסיף בכל שבועה מהספר
הזה ולהשלים ההשכון עד גמר השנה, היינו שיהיו
מסורים לידו עד ר"ח השון משנה הבאה סך סאה
והמושים ביוג'ען. ואם ירצה לקבל ממני ביוג'ען, על
יכפיק לי לכתוב אוי אונגן רשאי לבקש בעדם מחור
יתר שני ר"כ.

ועלי לכתוב באמונה ובשום שכל כויד ר' אשר
יהי ויכלו יחד כמו שהם נדפסו עתה בלשון עברי
ערך שלשה או ארבעה ביוג'ען, מהיותם שניהם נתונים
לידי סבב העתיקים ועוד לא גמרתום, ומלבד אלה
מפורים המח להנגיד ר' יוסף בצלאל הנ"ל

ניצחון אין זיין ארטיקל ווען מענדעלי מוכר ספרים געשריבן, אגב אורחא: „אויסער מיני סבא משיות זיינען ארומגעגאנגען צווישן פראקטן עולם נאך א. מ. דיקס קליינע ביכלעך, וואָס האָבן אייגנטלעך גאָר ווייניג שייכות גע- האַט (?) מיט ליטעראַטור און האָבן מערסטנ- טיילס נאָר דידאקטישע צוועקן געהאַט.“⁽¹⁾ בעל מחשבות האָט געשריבן: „בלעטערט דורך אַ מעשה פון א. מ. דיק, וואָס איז געגאנגן גען ניט פשוט צום פּאָלק, נאָר ווי אַ מדרוך, א מוכיח, און פּאַרנאָליכט זיין שפּראַך מיט דער שפּראַך פון אַבראַמאַוויטש, און איר וועט זעהן דעם נואַלדינגן חילוק. דער ערשטער איז נישט געקומען זיך עפעס אָפּלערען, נאָר אליין צו ווערן א נישט געבעטענער מלמד.“⁽²⁾ בעל מחשבות זאָל באַקאַנט זיין מיט די בעסערע, דערהויפּט די הומאַריסטישע און פּאָלקאַריס- טישע ווערק דיקס, וואָלט ער זיכער געוואוסט, אַז נישט בלויז א „נוואַלדיגער חילוק“, וועלכן קיינער וועט נישט פּאַרלויקענען, נאָר אויך א נואַלדיגע קרובת'שאפט איז פאַראַן צווישן א. מ. דיק און מענדעלין, ער וואָלט געוואוסט, אַז דיק געהערט דוקא צו די, וואָס האָבן פּיל, פּיל געלערנט ביים פּאָלק און אַז מענדעלי האָט גע- לערנט געוויסע זאַכן דוקא ביי דיק'ן.

ווען א. מ. דיק זאָל נישט האָבן געהאַט קיין אַנדערע „מעלות“, אַ חוץ דעם, וואָס ער איז געווען א „נישט געבעטענער מלמד“ ביים איד- דיין לעזער, וואָלט געווען אוממעגלעך צו דער- קלערן דעם שם, וואָס זיינע ווערק האָבן גע- האַט אין זייער צייט און זייער אויסערנעווייני- גלעך גרויסע ווירקונג אויף די מאַסן לעזער.

2.

ווי גרויס עס איז געווען דיקס נאָמען און ווירקונג, קאָן מען זעהן פון די פּאָלקענדיגע פּאַקטן. דיקס ווערק זיינען אין פּאַריגן יאָרהונדערט

געווען די ערשטע וועלטלאַבע ספרים אויף אידיש, וואָס זיינען פּאַרשפּרייט געוואָרן אין אַן אויסערנעוויינטלעך גרויסער צאָל עס זעמפּליאַרן. יעדע אויסגאבע פּלעגט באַשטיין פון ניט ווייניגער ווי זעקס טויזנט עקזעמפּליאַרן און כמעט יעדעס ביכל פּלעגט אַרויס אין עטלעכע אויסגאבן.⁽³⁾ דאָס וואָלט אפּילו איצטער געווען זייער פּיל, בפרט אבער אין יענער צייט, ווען די מיטכיליכ פּלעגן געוויינט- לעך אַליין מוון אומגיין איבער די הייזער מיט זייערע חבורים, ווייל קיינער פּלעגט זיי נישט וועלן קויפּן. עס איז גענוג צו דערמאָנען דעם פּאַקט, אַז אפּילו אזא ווערק, ווי „אהבת ציון“ פון מאַפּו איז אין דער ערשטער אויפּלאַגע פּאַרשפּרייט געוואָרן אין אַ צאָל ווייניגער ווי זעקס טויזנט עקזעמפּליאַרן.⁽⁴⁾ אמת, דיקס ביכל לעך זיינען געווען קליינע און האָבן געקאָסט זייער ביליג — ניט מער ווי פינף קאָפּיעס אַ ביכל. דער נידעריגער פּרייז האָט געוויס מיטגעהאַלפּן דער פּאַרשפּרייטונג פון די ביכל לעך; אָבער ווען זיי זאָלן ניט האָבן קיין אַני דערע מעלות, וואָלטן זיי צוליב דער ביליקייט אַליין נישט געוואָרן אויף פּאַפּולער. און זייער פּאַפּולאַריט איז באַמט צו באַוואונדערן. שוין צום יאָר 1861, ווען דיק איז נאָך געווען פּאַר- בונדן מער מיט די וואַרשעווער דרוקער, ווי מיט דער באַרימטער ווילנער — ראָמס — דרוקעריי, וועלכע האָט שפּעטער געטאָן אזוי פּיל פּאַר דער פּאַרשפּרייטונג פון זייער ווערק, — שוין צום יאָר 1861, ערשט קאַרנע צען יאָר נאָכדעם, ווי דיק האָט אָנגעהויבן פּאַנאָדערצוואוויקלען זיין ליטעראַרישע טעטיקייט — זיינען פּאַרקויפט

⁽¹⁾ די דאָזיגע ידיעות געפינען זיך אין סאַנז' סקריפט פון צווייטן טייל „עיר ווילנא“, וואָס עס האָט פּאַרפּאַכט דיק'ס פּריינד און חבר הלל נח מגיד — סטוינשניידער (דער סאַנסקריפט געזינגט זיך ביים פּאַרפּאַכער'ס זון, ה' דוד מגיד, אין פּעטער- בורג).

⁽²⁾ ש. ל. ציטראָן: „די האַנאָראַר באַדינגונגען און דער העברעאישער ליטעראַטור“, — ווייטער „בונד“, ווילנע, 1920, ז. 125.

⁽³⁾ „מענדעלי מוכר ספרים“, זאַמלבוך, אויסגאבע דער פּריינד, וואַרשע, 1910, ז. 29.

⁽⁴⁾ דאָרט, ז. 66.

נעשפילט אין דער השכלה־באוועגונג. אָבער אויך ער איז, ווי מען זעט פון זיין ארטיקל, געווען ווינציג וואָס באַקאַנט מיט די ערשטע ווערק פון א. מ. דיק, און ער האָט ניט געקאַנט אָפּשאַצן ניט זיין דערציילער־טאַלענט, ניט זיין חוש פאר הומאָר און ניט זיין באַהאַונטסקייט אין אלע אוצרות פון דער אידישער פּאָלסק־שאַפונג. „אחויז זיין האַרמע שפראַך, — שרייבט א. ליטוויץ, וועלכער ווייס ניט, אז אין זיינע כעסערע ווערק האָט א. מ. דיק דוקא אַ ווייכע, געמיטלאַכע און אַפט וויציגע שפראַך, — און די דייטשע ווערטער, וואָס ער כרויכט אָפּט, ווען מען דאַרף און ווען מען דאַרף ניט, כאַויצט ניט דיק דעם טאַלאַנט פון אַן אמת'ן ספורים־שרייבער, וועלכער דאַרף באַלערן ניט דורך לאַנגווייליגע פאַררעדעס און דרשות, אריינגע־האַקט אינמיטן, נאָר גאַנץ אומבאַמערקט שוין דורך די לעבעדיגע־מאַלטע בילדער...“ דער „וואַלד“ פון די סאַרדעס און דרשות האָט א. ליטווינען ניט געלאָזט זען די „בוימער“ פון די לעבעדיגע־גנע־מאַלטע פון א. מ. דיק, וואָס זיינען דאָ לרוב ביי א. מ. דיק'ן.

אַ מער ערנסטער פּראַוואַ אָפּצושאַצן דיק'ס ליטעראַרישע און קולטור־היסטאָרישע אויפטוען איז געמאַכט געוואָרן אין דעם זעלביגן יאָר און דעם זעלביגן מאָנאַט, ווען עס איז פאַר־עפנטלאַכט געוואָרן דער אַרטיקל פון א. ליט־וויץ, — דורך ד. ר. ל. סאַנטאַר, וואָס איז געווען, ווי ער שרייבט, דיק'ס „אַן אַלטער גוטער באַקאַנטער און אַ בן־עיר.“⁽⁷⁾ דער אַרטיקל פון ד. ר. קאַנטאַר איז ער הויב די אייני־ציגע אַרבעט וועגן א. מ. דיק, וואָס איז געשריבן פון אַ מענטשן, וועלכער האָט אים באַמת געקענט און געוואוסט צו שעצן. דער אַרטיקל נעמט נישט אַרום דעם גאַנצן ענין, ער רירט אים נאָר אָן, אָבער עס איז דאָ אין אים אַ בילד פון דער צייט, ווען דיק האָט אָנגעהויבן זיין ליטעראַ־רישע טעטיגקייט, אַן אויכענע־צייכנטער קולטור־

היסטאָרישער אַנאַליז פון אייניגע וויכטיגע ווערק זיינע, אַ כאַראַקטעריסטיק פון דער באַזונד־ער דער פּאָזיציע, וואָס ער האָט פאַרנומען אין דער השכלה־באוועגונג און וויכטיגע איינצלהייטן פון זיין לעבן.

אַלי, וואָס איז געשריבן געוואָרן וועגן דיקן נאָך קאַנטאַרס אַרטיקל⁽⁸⁾ האָט ניט קיין זעלבסטשטענדיגע באַדייטונג, אַ חוץ די אייני־ציגע אָפּגעזונדערטע באַמערקונגען וועגן דיקן, וואָס געפינען זיך אין די מעמאָרן פון א. י. פּאַרינאָץ, אין דעם קאַפיטל זכרונות וועגן דיקן פון ש. ל. ציטערן⁽⁹⁾ און אין דער רע־צענזיע וועגן דיקס „געקליבענע ווערק“ פון מאַקס ווינר⁽¹⁰⁾.

דער פאַרפאַסער פון דער אַזוי גערופענער „געשיכטע פון דער אידישער ליטעראַטור ביז 1890“, ד. ר. פּינעס, נייט אין דעם פרט פון זיין בלוז אַ קאַמפּיליאַטאָר אַזוי ווייס, אַז אַפילו ציטאַטן אין דעם פרק, וואו ער רעדט וועגן דיק'ן⁽¹¹⁾ ברענגט ער ניט פון דיקס ווערק אליין, נאָר ער „קאַמפּילירט“ זיי, אויב מען קאָן זיך אַזוי אויסדריקן וועגן ציטאַטן, לויט עפעס אַן איבערזעצונג.

אייניגע פון אונזערע עלטערע ליטעראַטור־קריטיקער אין רוסלאַנד, וועלכע זיינען אויך געווען ווייניג באַקאַנט מיט די ווערק פון א. מ. דיק, האָבן זיי אָפּגעפּטר'ט מיט עטלאַכע שורות. אַזוי האָט אַשטיינער, י. ח. ראַוו־

⁽⁷⁾ אין דער אידיש־רוסישער ענציקלאָפּעדיע, באַנד 7, 159—191, אין „לעקסיקאָן“ פון ז. רייזען, 193—197, אין דער טעגליכער צייטונג „דאָס לעבן“, וואַרשע, 1911, נומ. 155, פון אַ ווייניגן קרוב (ד. ר. מ. י. בערדישעוויכין), אין דער פאַרעדע צו ש. סרעבערס אַויסגאַבע פון דיק'ס „געקליבענע ווערק“...

⁽⁸⁾ אין דעם רוסישן זאַמלבוך „Перекитое“ באַנד 2, ז. 18.

⁽⁹⁾ „דריי ליטעראַרישע דורות“, ווילנע, 1920, 1, 3—27.

⁽¹⁰⁾ „כיכערוועלט“, וואַרשע, וויליאַקאַבער, 1922.

⁽¹¹⁾ „די געשיכטע פון דער איד. ליט.“, וואַרשע, 1911, 1, 140—146.

⁽¹⁾ „דאָס לעבן“, מאַנטלאַבער זשורנאַל, פעטער־בורג, 1905, 1.

האָט אזוי ווינציג געשריבן וועגן דיק'ן און פארוואָס דאָס, וואָס איז געשריבן געוואָרן וועגן אים, רירט אָן נאָר אַ קליינעם טייל פון זיין רייכער און פרוכטבאַרער ליטעראַרישער טעטער קייט.

דער ערשטער, וואָס האָט זיך אָפגעשטעלט אויף א. מ. דיק'ן, ווי אויף דעם וויכטיגסטן איר דיין שרייבער אין דער תקופה, וואָס פאַר מעג דעלי'ן, איז — אויב איך האָב נישט קיין טעות — געווען ל. זאָלאַטאָו (זקף גדול) אין זיין אַרטיקל „אַ מעשה וועגן מעשיות אָדער אַ בליק איבער דער זשאַרגאַנישער ליטעראַטור“ (1).

אינ'ס קורצן איבערבליק איבער דער „זשאַרגאַנישער ליטעראַטור“ גיט ה' זאַלאַטאָו אָפ אַ בערך גאַנץ גרויסן פּלאַץ איינזם מאיר דיק'ן. ער האַלט, אַז „אין דעם שרייבער איז דאָ טאַלענט, נאָר עס איז ניט אנטוויקלט“ (2). ער ווייסט צו דערציילן וועגן דיק'ס שייכות צו די מוסר ספרים, וועגן דער גרויסער מאַראַלישער וויר-קונג, וואָס דיק האָט געהאַט אויף די אירישע מאַסן און וועגן אַנדערע גרויסע מעלות זיינע. ער באַווייזט זיי אָבער ניט אָפגעשאַצן פון אַ הייסטאָרישן שטאַנדפּונקט. דער אַרטיקל איז געשריבן געוואָרן אין דעם יאָר, וועגן דיק איז געשטאַרבן, צענדליגער יאָרן נאָכדעם, ווי עס זיינען געשאַפן געוואָרן זיינע בעסערע ווערק, — און ה' זאַלאַטאָו „קריטיקירט“ אים אזוי ווי ער וואָלט געווען אַ שרייבער פון זיין דור און ניט אַ פאַרטייטער פון נאָר אַן אַנדער תקופה. נאָר דער עיקר פּעלער זיינער איז, וואָס

(1) „דער שפּאַרטאַנעוויגער“, וויסנשאַפּטלאַך ליטעראַרישקאָמעריציעלע סאַנאַטריפּט, אונטער דער רעדאַקציע פון פּיליפּ קראַניץ און אַרחה שאַראַקאָנסקי, ניו יאָרק, 1, 1893, ז. 12—13.

די, וואָס האָבן גאר זאַלאַטאָו'ן גערעדט וועגן דיק'ן, ווי יעקב דינענזאָן אין ספּעקטאַרס, „הויז פּרינד“ און אַבד, האָבן זיך כמעט אלע באַזונגט נאָר מיט דערבאַנען זיין נאָמען.

(2) דער צימאַט, ווי אַלע וויסנשאַפּטדיגע צימאַטן, איז געשריבן לויט אונזער אינטעווער אַרטיקל גראַפיע.

ער קאָן צרווינציג דעם ערשטן פּעריאָד אין דיק'ס שרייבן. ער האָט אין זיינע בלוזן די שפּעטערדיגע קאָמפּליאַציעס דיק'ס. זיי זיינען פּאַרטייטשמערישט, דערפאַר שרייבט ה' זאַלאַטאָו, „אין אלע (2) זיינע ווערק האָט ער נאָר איין אַרבעט — דייטש צו פאַראירישן און איריש צו פאַרדייטשן“. וועגן דער אַמעריקאַנער קריטיקער זאַל האָבן בעסער געקענט דיקס ווערק, דערהויפּט די ערשטע, וואָלט ער זיכער געוואוסט מער צו שעצן זיין — אין תּוך גענומען — זייער פּאָלקסטימלאַכן סטיל, זיין רייכן ליטווישן איריש און זיין גאַנצע פרוכטבאַרע אַרבעט.

נאָך ל. זאַלאַטאָו'ן האָט פּראָפ. לע אָווינער געפּרואוּט אָפּשאַצן דיק'ן אין זיין ענגלישער „געשיכטע פון דער איריש-ליטעראַטור אין ניינצנטן יאָרהונדערט“ (ניו יאָרק, 1899, ז. 169—172).

אָבער ווינער'ס בוך איז דעם אירישן לעזער אויף יענער זייט ים נישט צוגעגאַנגלאַך. דעם אירישן לעזער האָט, נאָך ל. זאַלאַטאָו'ן, דערמאָנט אָן דיק'ן זיין ראַליע אין דער גע-שיכטע פון דער אירישער ליטעראַטור ראובן כרייס (3). אָבער בריינין אַליין איז, ווי ער שרייבט, נישט געווען באַקאַנט מיט דיק'ס ווערק. אין זיין אַרטיקל, וואָס איז געשריבן געוואָרן צום צענטן יאָרצייט נאָך א. מ. דיק, גיט ער איבער נאָר פּערזענליכע איינדרוקן פון זיין טרעפן זיך מיט'ן אַלטן שרופּטשטעלער אין וויל-נע צום סוף פון די אכטציגער יאָרן. כּונגע צו די ליטעראַרישע אויפּטוען פון א. מ. דיק באַ-זונגט ער זיך דערמיט, וואָס ער רופּט אים אַז „דער פּאָטער פון דער שיינער ליטעראַטור (אבי הספרות הספורית)“ אויף איריש.

אַביסל מער האָט געוואוסט צו דערציילן וועגן אונזער פּאָלקסשרייבער א. ל. טוויין (4). ער דערציילט אין קורצן זיין לעבנסגעשיכטע, ווייזט אָן אויף דער גרויסער ראַלע, וואָס ער האָט

(1) אין דער טעגליכער העברעאישער ניוסזונג „הנפּה“, וואַרשע, 1903, נומ. 119.

(2) „די צוקונפּט“, ניו יאָרק, 1905, 1.

צו אייזיק מאיר דיק'ס דרייסיגסטן יאָרצייט.*

1.

ז' שבט איז דער דרייסיגסטער יאָרצייט נאָך
אייזיק מאיר דיק'.

דיק איז דער פאָקטישער גרינדער פון דער
נייער אידישער ליטעראַטור. אויך האָט ער דעם
גרויסן פארדינסט, וואָס נאָך אַ צייט פאר די
נעגזאָנ'ען, ספּעקטאָרן, שלום-עליכס'ען (און
פאר ש"ך) האָט ער געשאַפן אַ מ א ס י ן
לעזער פאר די ניימאָדישע, וועלטלאָזע, איר-
שע מעשה-ביכלאָך. בעת די א י ד י ש ע
ווערק פון ריב"ל, פון אַקסנפּעלד און עמינגער,
פון גאַטלאַכער אָדער צוויפּל זיינען געווען נאָך

* אַ פּראָגמענט פון דעם אַינפיר צו א. מ. דיק'ס
פאָלקס מעשיות און הומאָריסטישע דרעזיוולאָנגען,
וואָס וועלן קירצליך אַרויס אין פּאַרלאַנג, "אידיש".

¹ מאַסס ווינרייך האָט געשריבן אין אַן אַרטיקל
צו א. מ. דיק'ס דרייסיגסטן יאָרצייט, וואָס ער
האָט דאָ ניט לאַנג אָפּגעדרוקט אין ווילנער, "אונזער
טאָג" (איבערגעדריקט אין "ביכער וועלט", וואַרשע,
יולי-אָקטאָבער, 1922), — אַז קיינער ווייסט נישט
די דאַטע, ווען דיק איז געשטאַרבן און אַז אויך
„וויילע ווייסט נישט, ווען זי האָט יאָרצייט" נאָך
דיק'ן. גענומען האָט עס מ. ווינרייך דערפון, וואָס
אין דער רוסיש-אידישער ענציקלאָפּעדיע איז אָנגע-
געבן דאָס יאָר, אָבער נישט דער טאָג פון דיק'ס טויט.
דער מיטאַרבײַער פון דער ענציקלאָפּעדיע, ווי אויך
אַנדערע, וואָס האָבן געשריבן וועגן דיק'ן, האָבן
טאַקע נישט געוואוסט און נישט געמיינט זיך אויסצו-
געבניען, ווען, אין וועלכן טאָג, איז דיק'ס יאָרצייט.
אָבער דאָס איז נאָך נישט קיין באַווייז, אַז „וויילע
ווייסט נישט" און „קיינער ווייסט נישט". דער שרײַ-
בער פון די סורות האָט נאָך מיט צען יאָר צוריק
אָפּגעשריבן און ווילנע אויפן בית עולם דעם נוסח
פון דער מצבה, וואָס שטייט אויף דיק'ס קבר, און
וואו עס איז אָנגעגעבן דאָס יאָר פון דיק'ס גע-
בורט (תקס"ז) און די גענויע דאָטע פון
זיין טויט („ז' בחודש שבט תרנ"ג לפ"ק"). אין אַ
באַמערקונג צו מײַן אַרטיקל „אייזיק'ס קבר, און
זכתבו העברים" האָבן איך דעם נוסח פון דיק'ס
מצבה פאַרעגענטלאַכט. („העבר", פּעטאַגראַף, 1918,
און „התיכר", 2, ניו יאָרק, 1921).

אין מאַנסקריפּט, האָבן זיך דיק'ס ביכלאָך שוין
פאַרשרפּייט אין טויזנטער עקזעמפּלאַרן.

אָבער דער היינטיגער אידישער לעזער-עולם
קאָן זיי נישט, זעלטן ווער עס ווייסן אפילו דיק'ס
נאָמען. שוין עטלאַכע צענדליג יאָר, אַז מען
האָט דיק'ן אויפגעהערט צו לייענען. אין די
אידישע געזעלשאַפטלאַכע ביבליאָטעקן קריגט
מען נאָר אַ טייל פון די קאָמפּילאַציעס, וואָס
ער האָט געשריבן אין דעם לעצטן פּעריאָד פון
זיין לעבן. זיינע עלטערע, אָריגינעלע ווערק
זיינען שוין לאַנג געוואָרן אַ יסר'המציאות.¹
אָבער נישט נאָר דער ברייטער עולם ווייס
ניט, ווער און וואָס דיק איז געווען. ליידער מוז
מען זאָגן דאָס אייגענע אויך וועגן פילע קענער
פון דער אידישער ליטעראַטור. זעלטן ווער פון
זיי האָט זיך געגעבן די מי צו שטודירן אָדער
כאַטש נאָר דורכצובלעטערן די הונדערטער
ספרים און ספרים-לאַך, וואָס זיינען אונז גע-
בליבן בירושה פון דעם ליטווישן אידישן פאָלקס-
שרייבער.

דאָס איז איינע פון די סבה'ס, פאַרוואָס מען

² ערשט דאָ איצט האָט דער פּאַרלאַנג פון ש.
סרעבערק אין ווילנע אַרויסגעגעבן „געקליבענע
ווערק" פון מ. א. דיק אין צוויי בענד, מיט אַ
הקדמה, און אונטער דער רעדאַקציע פון ד. ק-על.
אָבער די ווערק זיינען אַזוי „געקליבן" אין די
רעדאַקציע און די גאַנצע אויסבאַנע איז אַזוי פאַר-
קריפּלט, אַזוי עסיסאַריש און אומפאַראַנגנוואַרטלאַך,
אַז עס וואָלט שוין בעסער געווען, ווען זיי זאָלן
גאַרניט אַרויסגעגעבן ווערן. מ. ווינרייך האָט אין
זיין אַרטיקל וועגן די דאָזיגע „געקליבענע ווערק"
אין „ביכער-וועלט" (יולי-אָקטאָבער, 1922) זיך
אָפּגעשטעלט אויספירלאַך אויף „ר' שמאַיע, דער גוט
יוב טוב מיטער" און געוויזן, וואָס עס איז געוואָרן
פון דיק'ס מעקסט אין דער „פאַרבעסערטער" אויס-
גאַבע פון ה' ד. ק-על. אין אַ רעצענזיע אין איי-
נעם פון די קומענדיגע נומערן „ד. נ. ל." וועלן איך
צייגן, וואָס ה' ד. ק-על האָט געשאַבט פון די אי-
בעריגע ווערק דיק'ס, ווי אַזוי ער האָט פון זיי
אַרויסגעשריבן, מיט אויסגעצערטן דיק'ס גייסט
און סטיל.

שלוכצט א יונגער, א דארער און צימערט און דריקט זיינע הענט אויף די אויגן :
 נאך א וואנדער דורך וויסטע געזעמדן און גלוטיגע ווינטן פון מרכב
 נעקומען אהער זיינען זקנים מיט קרוינען פון שניי אויף די שלייפן,
 מיט דער חכמה פון צער, מיט דער רוח פון פארלויטענער פוין און פארלאשענער פרייד,
 און יעדער פון זיי האט געקניט צו דעם יונגען גאטספארבטיגן פריכטער :
 „באשער אונז, דו פולער, א טריף פון דיין שפע, א טראנק פון דיין ברונען“,
 און א ליידיקער בין איך געשטאנען, און ארעמער בין איך געשטאנען,
 און א הייסע געלוכט האט געברענגט אויף מיין צונג, ביי דעם ערשטן געבויענעם זקן
 אזוי ווי א בעטלער צו בעטן א טייל פון זיין רוח און זיין חכמה...
 שפרינגט אויף ווי פון וואנזין באנומען א הויכער און פעסטער,
 און זאגט, ווערנדיג האלבע געברומען אין בראז-ברוינעם קנייליגן בארד :
 פון א וואלד א ווייטן וואו ווייס זיינען תמיד די בוימער מיט בלאונג,
 און שווער זיינען תמיד די צווייגן מיט משה פון זעט-פולע פירות,
 געקומען צו מיר איז א קינד מיט'ן העלן געלעכטער פון קווייטן
 און דעם גאלד-פונק פון ווירריכע פירות געשפיגלט אין טוייאגע אויגן.
 און צוויי קליינע הענט ווי צעשראקענע טויכן אין שטורם
 צונויפגעלייגט האט זי, און שטיל זיך געבוקט און געקושט מיינע פיס :
 „שליח פון גאט, און פארטרויטער פון גאט, נעם מיין ארעם געבעט,
 שיק א הייליגן מיין טאמען...“ און קיינמאל ניט האב איך מיט ריינערעם הארצן
 א תפלה פארנומען. נאך קוים איז דאס קינד אויס'ן טויער געוועזן,
 איז שוין איר בקשה פאראומרייניגט געווארן ביי מיר און געשפעט...
 זאגט א פינפטער : היינט מארגנס געבראכט איז געווארן אין טעמפל א מוטער
 וואס האט אין א פלייצונג פארלארן צען זין און א מאן,
 און האלב פון איר לייב איז געוועזן געלעבט... און דער אשיגער פנים
 פארלאפן פון הונגער, און די האלב-טויטע אויגן קוים אפן.
 אין ווי נאך איך האב מיינע פינגער צעשפרייט אויף איר קאפ, האט זי טיף
 מיר אין ד'אויגן געקוקט... אין דאן האט זי מער ניט געוואונטשן קיין ברכה פון מיר...
 און אזוי ווי עס ויצן אין ראד אויף דער ערד אלע פריכטער,
 קימט דער אפגאט מיט שווערע און ליימענע פיס פון זיין פינטסטערן ווינקל,
 און ער שמעלט זיך אין מיטן פון זיי, אין א שידער א שטומער באנעמט
 אלע פריכטער, סאי זונג פון כאי אלט, אויף דעם קאלטן געפלאכטער.
 אין עס שפרייטן זיך לאנגזאם פאנאדער די ליימענע ליפן פון אפגאט,
 און כריפן : אין ליים האב איך יארן און יארן געשטארט
 אין געהארט אויף א ווארט און א פונק וואס זאל זאגן „ער א י ז “
 און איך וואלט געווארן... טאג-טעגלאך איז וויררויך צו מיר אויפ'ן פנים
 גע'הראכט, און ארום אייער ליפ איז געקראכן א ווארעם, אין ארום אייער אויג
 האט געשמילט דער טויט, און ארום אייער הארץ איז געוועזן א פילונג...
 אין זאגט ער די ווערטער, קערט דער אפגאט זיך אום אין זיין פינטסטערן ווינקל,
 און גלאצט אין דער נאכטיגער פוסטקייט מיט גלאזיגע אויגן...

הינטער מיר און טויער

(פראגמענט)

קריכט שאטן נאך שאטן אריין דורך די פענטסטער פון טעמפל,
 קומט דער וועכטער און ריגלט די קופערנע מירן און טויערן,
 און הענגט זיבן שלעכער אויף אימלאכן טויער באזונדער.
 שטייט אין פינטסטערער הוילקיים דער אפגאט מיט גלאציגע אויגן,
 און א קרויזל פון וויררויך וואס לעשט זיך צעלולב'ס זיך לאנגזאם.
 קיטען פריכטער פון אלע הדרים און ווינקלען פאמעלאך צו שלייכן,
 און ועצן זיך אויס אין א רינג אויף דעם שטיינערנעם פלאסטער.
 אלטע מיט שנייאזגע האר ביו די בייניגע לענדן, און אויגן
 באפלאכטן מיט ברעמען ווי אלטע און טאכזגע נעכטן פון פויגלען;
 יונגע מיט גרויסע געפענטע אפגען באטוילט מיט א נעבל
 ווי דער נעבל וואס שליערט די טייכן אין ליכטיגע ווארעמע מארגנס;
 הויכע מיט אייזערנע אקסלען און הארדיגע קנאכזגע פינגער,
 און גרינג-דינע לייכער מיט וועקסענע דורכזיכטיגע הויטן.
 זעצן אלע זיך אויס אין אן עיגול געוויקלט אין זייערע קיטלען,
 און איינער שטייט אויף, און ער רעדט אזוי שטיל ווי די שאטנס
 וואס וועבן זיך איבער דעם אפגאט און איבער די קעפ פון די פריכטער,
 און ער זאגט צום פארבלויזערטן רינג פון די הארכער ארום אים:
 אלע זינד האט א ווארט פון מיין לויב און פון אייערער גנאדיג פארגעבן,
 ביז א לעצטער פארשפעטיגטער גרייז האט א שטילער געטרייכטער
 פארלאזען די הייליגע שוועל... און ווער וועט אצונדער פארגעבן
 די זינד פון מיר און פון אויף, און ווער וועט אצונדער אינו רייניגן?
 א תפלה אן אויפהער האט מ'י זי צונג און אייערע הייליג געטורמלט
 מיט יעדן וואס איז איבער פעלזיגע בערג, איבער ים'ען, געקומען
 צו קישן דעם ברעג פון דעם פריכטערס געהייליגטן קלייד מיט כוונה,
 צו זויגן א זאפט אין א טראנק פאר די גראזוויכטע מעג פון זיין ועל,
 פון מיר און פון אויף... און דעם פונק פון מיין אויג האט ער זויט אין זיין היים
 איבער ים'ען געטראגן, פאר זיך, פאר זיין הויז, פאר זיין דארף, פאר זיין שמאס...
 און ווער וועט אצונדער מיין אייגענע שווער-גראע אש פון מיר וואשן?
 און ווער וועט אצונדער מיר גיבן א זאפט אין דעם טרוקענעם הארצן?
 צו זיי אין דעם נאמען פון אפגאט — און צו מיר אין דעם נאמען פון וועמען?
 אויך האב טויזנט געבענטשט פון פריבארגן, אויף טויזנט געליינט מינע הענט
 אין א ברכה, אין די ברכה וועט שפראצן... הענט וועלן זייען און שניידן
 אין דרעשן דעם גולדערנעם קארן — „א ברכה פון גאט איז אויף אונז“ —
 און אויף מיר ווער וועט לייגן אצונדער די הענט, און מיך בענטשן?
 פאלט א צווייטער, דעם פנים צום פינטסטערן דיל, אין זיין קול איז ווי גאל-בלים:
 אויך האב די אייגענע תפלה געזאגט אזוי לאנג ביז מיין קעל איז פארשטארט,
 און טויט איז דאס ווארט וואס איך בורבל, און איך בין נאך טויטער פון ווארט,

געזעלשאפט זאל געפירט ווערן פון אן אייזער-
נעד מיליטערישער דיסציפלין.

אָט די פּאָר באַמערקונגען צו בוכאַרינס
קאָמוניסטישער אידייליע האָבן מיר אויבן אָנ-
גערופֿן: „קלייניקייטן“. דער לעזער זעט, אז אָט
די קלייניקייטן זיינען, ווי ק ל י נ ע ג ע-
ש ו ו י ר ו, וואָס ווען זיי זענן זיך, צ. ב.,
אין האַלץ, קאָנען זיי נאָנץ זיכער פירן צו דעם
טויט פון דעם אָרנאַניזם. און פון דעסטוועגן
זיינען דאָס פּרינציפּיעל פאַרט ניט מער ווי קליי-
ניקייטן. עס שטייט גאַרנישט ניט אין וועג אָנ-
צונעמען, אז אַ בעלאַמישער קאָמוניזם קאָן זיך
פאַרט ווי עס איז, ווען עס איז, באַפרייען פון
זיי. געניצאלע אַנטדעקונגען אין די מעטאָדן פון
השבוּן־האַלטן קאָנען אַפּשר פירן צו אַ באַפרי-
דיגנדער סטאַטיסטיק ניט נאָר פון די אויסנע-
אַרבעטע פּראָדוקטן, נאָר אויך פון די שוין

אָנגעוואַקסענע באַדערפנישן און פון די סכומ'ען
אַרבעט וואָס זיינען נויטיג אין דער פּראָדוק-
ציע. עס קאָן אויך געמאַכט זיין, אז די אַר-
בעטנדע מענטשהייט זאל זיך צוגעוואוינען צו
דער ביימיט פון דער מיליטערישער דיסציפלין,
און אז די אַרבעט אונטער איר אויפזיכט זאל
זיין ניט ווייניגער פּראָדוקטיוו, איידער אין
דער איצטיגער געזעלשאַפט. פּרענט זיך איצ-
טער די שאלה: ז אָ ל דער בעלאַמישער קאָ-
מוניזם ווערן אונזער ענד־ציל? ז אָ ל זיין
בוי־פּרינציפּ פון גלייכע אַרבעט־סכומ'ען און
גלייכע חלקים אָנגעווענדט ווערן אין דער סך
מענדיגער כאַציאַלער רעוואָלוציע? קאָן אזא
געזעלשאַפטס־פאַרם באַפרידיגן אונזערע פּאָדע-
רונגען פון אַ נאָרמאַלן געוונטן חשבון' מענטש-
לעכן לעבן?
אויף אָט די פּראַגן מוזן מיר זיך אָפשטעלן
באוונדער.

אַהרן צייטלין.

ג ל ג ו ל י ס - ט א נ ז

נישט געווען און נישט גערעדט.
לכּוּן געווען אין אַ מפּולת
צווישן לעים פּיל אַ ליק,
און אַ קאַין אין טיפּן קעלער,
די פּאַרוואַרפֿסטע פון קעני.
איבער דורות, איבער ערטער
האָב איך וואוילערניש געהויבט
אין אַ דענקער־קאַפּ, און ערגעץ
שווער געווייטאַגט, טיף געליבט.
אַלע לעדער אין טיפּן טופּקייט,
זויער שטורם, זויער סאָו,
דאַרפֿן רוישן די מיטסיספּו,
טרומען נילוס און דונאַי.
העי, אַטעני, קלוינע שוועסטער!
שוואַרצער ברודער האַטענאַטאַ!
אַלע אַוילן מיר צום אויכלויז,
צום גלגוליס־אויפֿלויז — גאַם!
העי, געדרייט זיך און געדרייט זיך,
ביז מיר אַלע ווערן — קיינס!
ביז מיר אַפּגעווען אַ קרעם,
און מיליאָרד ווערט ווידער אוינס!

לכּוּן געווען, געווען, געוועזן,
נישט פון נעכטן בין איך הי,
נישט איין קראַך בין איך געקראַכּן
און געפּלויגן נישט איין פּלי.
לכּוּן געשוואומען צווישן טישן
אין אַטלאַנטיק'ס טיפּן התום,
זיך געטראַגן צווישן שבערן
אויף דעם אינ'סוף'ס היפּאָדראַם,
זיך געשאַקלט, זיך געשטיגלט
אין דער שוויב פון טעלעסקאָפּ,
פון דער הויך געגאַסן שטראַלן
אויף אַן אויבערזיגן קאַפּ.
אין גאַס'ס בוך בין איך געווען
אַ נקודה אַן פּאַרבעט,
און אַ טרער אויף אוינעמ'ס ברעסטען,
און אַ טרויבס אין אוינעמ'ס קלעם.
לאַנגע יאָרן, שוואַרצע יאָרן
ביז איך אַפּגעווען אַ קרעם,
שטיקער ערד נעקייט, געוועלגערט.

פריערדיגע פארוואלטונגס-אָרגאַנען פון דער אינדוסטריע האָט ווי אַ נייער צוגאַב נעמוסט אויסגעבויט ווערן אַ נאַנצער עטאַזש פון דירי-נירנדע און קאָנטראָלירנדע פארוואלטונגען, אין נעגונ, מען זאָל איינזען, אז דער בעלאָ-טישער קאָמוניזם מוז פירן צו אַ רייך אויס-געצוווינגטן סיסטעם פון ביוראָקראַטישע אינס-טאַנצן, צו דער ממטלה פון יענע „פאַפירן“, וואָס האָבן פאַרשטאַפּט אלע רעדער פון דער קאָמוניסטישער פּראָדוקציע און האָבן זי גע-צוואונגען זיך אָפצושיטלען.

און נאָך נאַהווי קלינגט בוכאַרינס באַמער-קונג, אז פאַר דער קאָמוניסטישער גלייכמאַ-סיגער פאַרטיילונג פון די אַרבעטסכומען וואָס קאָן אַרייננעפירט ווערן אין דער איצטיגער צייט, „דאַרף מען ניט האָבן ניט קיין באַזונדערע מיניסטאַרן, ניט קיין פּאַליציי, ניט קיין תּפּיסות, ניט קיין געזעצן און דעקרטן, — נאָך נישט ניט“, — מען דאַרף נאָך „קוקן אויפ'ן דירושאַרס שטעקעלע“, — וואָס ווערט געפירט פון די רעכענאַנטאַרן.

דאָס איז שוין באַמט „קאָמוניזם פון אַן אַלף-בית אינגל“. ערנסטער און נישטערער האָט געקוקט אויף דעם עינן ל. טראָצקי. ער האָט פאַרשטאַנען, אז צו דעם „דירושאַרס שטעקעלע“ מוז צוגעבונדן ווערן אַ קאָזאַקישע „נאַנציקעלע“ און האָט פאַרלאָנגט אז די קאָמוניסטישע אַר-בעט זאָל געפירט ווערן פון אַ ר ב ע ט ע ר - אַ ר מ י ע ן אונטער אַ שטרענגער מ י - ל י ט ע ר י ש ע ר ד י ס צ י פ ל י ן. דאָס שטימט פּולקום צונויף אי מיט קאַרל מאַרקסען, וואָס האָט אין „מאַניפעסט“ געפאַדערט די בילדונג פון אַ ר ב ע ט ע ר - אַ ר מ י ע ן, אי מיט בעלאַמי, וואָס רעדט אויך וועגן אַרבע-טער-אַרמיי, ווי וועגן דעם גרונטפרינציפּ פון זיין קאָמוניסטישן פּלאַן.

און עס קאָן נאָך קיין ספּס ניט זיין, אז אויב מיר ווילן זיך דעכענען מיט דער איצ-טיגער מענטשלעכער נאַטור איז די דורכפירונג פון אַ בעלאַמישן קאָמוניזם מעגלאַך נאָך מיט די מיטלען פון אַ שטרענגען צוואַנג, וואו די נאַנצע עקאָנאָמישע טעטיקייט פון הער

ניט לפי ערך שווערער, איידער דורכפירן אַ פּאָר אַ קוּט - סטאַטיסטיק און אַ קאָנטראָל איבער זיי. עס קאָן נאָך קיין רייד ניט זיין, מען זאָל זיך דערביי קאָנען באַגיין נאָך מיט דער אָרגאַניזאַציע פון „אַלערליי רעכענאַנטאַרן אָדער סטאַטיסטישע ביוראָס“. בוכאַרין אליין ווייס און פאַרשטייט דאָס נאַני גוט. לויט זיין באַהויפטונג וועט אין זיי ליגען נאָך די „הויפט זאך“. נאָך אַ סך אַנדערע ביוראָקראַטישע אינ-סטיטוטן מוזן צו דעם צוועק געשאַפן ווערן, וועמעס טעטיקייט, אָבער, עס קאָן בשום אופן ניט באַטראַכט ווערן, ווי אַ „געבן-זאך“.

אין אַ לייסטער פון אינסטיטוטן, וועלכע די סאָוועטישע רעגירונג האָט ביז צו האַרבסט 1919 באַשאַפּט, כּדי צו רעגולירן און צו פירן דעם פּראָדוקציע-פּראָצעס אין די נאַציאָנאַל-זירטע אונטערנעמונגען רעכנט בוכאַרין אויס ניט ווייניגער ווי 50 נייע „צענטרען“ און „הויפטן“, וואָס דאַרפן האָבן די השגחה איבער אים: אַ צו נאָב צו יענע פארוואלטונגס-אַפּאַרטן, וואָס האָבן זיך געפונען אין יעדער אונטערנעמונג באַזונדער.

וואָס דאַרטן האָט זיך אָפּגעטאָן — און טוט זיך נאָך ער היום אָפּ — און ווי דאָרטן איז די פארוואלטונג געפירט געוואָרן, — און ווערט נאָך ער היום געפירט אין די רעשטלאַך פון די רעגירונגס-אונטערנעמונגען — וועגן דעם האָבן געהאַט — און האָבן נאָך ער היום — צו זינגען און צו זאָגן אַ סך עדות. מען קאָן נאָך אָבער ער היום ניט זיין זיכער, צי די שרעקלאַכע אומאַרדונגען, אומנויטיגע פאַר-שווערונגען פון מיטלען און ענערגיע, וואָס ווערן אזוי אָפּט קאָנסטאַטירט אין דער רוסישער קאָמוניסטישער פרעכע, זיינען אַן אומפאַרמייד-לאַכער רעוולטאַט פון אַ קאָמוניסטישע ביוראָ-קראַטיע בכלל, אָדער אַ „ביי-פּראָדוקט“ פון „סאָוועטישער“ אומגעלומפערטקייט, וואָס שטאַמט אַפּשר פון רוקלאַנדס נידעריגער קול-טורעלער מדרגה.

קאָמיר דעריבער אָננעמען, אַז דאָרטן איז אַלץ צוגעגאַנגען — און גייט נאָך צו — כּשר יושר. אָבער דער פּאַקט אַליין, וואָס אויף די

אזוי: „ פ ר אָ ר ו ק ט אַ קאַמוניזם; נ ר ו פ ע: מ ל ח מ ה - קאַמוניזם; ס ע ק צ י ע: נעצואונגענע אומפראָדוקטיווע אונטערנעמונגען אויס קריגסניוויט; ט י ו י ל: רוסלאַנד. ה ו י פ ט - ק ל אַ ס: קאָפיטאַליסטישע געזעל־שאפט. ש פ י י כ ל ע ר: מוזיע פון היסטאָרישע אַלטערטימער.“

וואָס אונזערע מחברים ווילן בשום אופן ניט איינזען, איז דער פשוט'ער פאקט, אז אַן אַכ־סאָלום מ ע כ אַ ז י ש ע ר קאַנטראָל איבער מענטשלעכע ענינים איז אַ זאָך, וואָס קאָן ניט נעמאָלט ווין אין אַ מציואָת. יעדער קאַנטראָל דאַרף דורכגעפירט ווערן פון אַ קאַנְטַר אָ־ל י אָ ר, פון אַ לעבעדיגן מענטשן. כל זמן ביי דעם דורכשניטס־מענטשן האָט זיך נאָך ניט אַנטוויקלט דער מ אָ ר אַ ל י ש ע ר ח ו ש פון אַהריות פאַר'ן טובת הכלל; כל זמן מענטשן וועלן נאָך קאָנען פועל'ן ביי זיך, זיי זאָלן אויס־נוצן זייער פרויוויליגערע לאַגע אין דעם אָדער יענעם פרט, צוליב אייגענע צילן, קאָנען דאָ ניט העלפן קיין נעגיאַטע קאַרטאָל־סיסטעמען, מוז יעדער קאַנטראָליאָר האָבן אַן אויבער־קאַנט־ראָליאָר איבער זיך און אויף אַזאַ'ן אופן ווערט אויך דער בעלאַמישער קאַמוניזם ניט באַפרייט פון אַן איבערמאַסיג אויסגעוואַקסענעם ביוראָ־קראַטישן סיסטעם, מיט זיינע אומפאַרענדערלאַ־כע אייגנשאַפטן: אָפּגעלאָזנקייט, פאַרשעלעפּע־ניש און קאָרופּציע. רייסן זיך אָבער אָט די נע־כענטשטע מעלות אריין אין דעם סיסטעם פון דעם חשבון־פיר, אין דער „בלוט־צירקולאַציע“ פון דער גאַנצער באַלעבאַטישקייט, מוזן סוף־כל־סוף אַרײַנטרעטן יענע „הראַנקאַסטע ערשיי־נונגען“, וואָס שטעלן אַוועק אין סכנה די עק־סיסטענין גופא פון דעם אָרגאַניזם.

ס'איז אמת, עס זיינען דאָ טעמים אָנצור־נעמען, אז מיט אַ דורות־לאַנגען לעבן אין אַ קאַמוניסטישער געזעלשאַפט וואָלט זיך ביי אירע מיטגלידער סוף־כל־סוף אַפּשר איינגע־שמעלט דער מינימאַלער נראד פון יענער מי־נימאַלער מאָראַלישער אָנשטענדיקייט בנוגע איינעם פליכטן צו דעם כלל, וואס זאָל מאַכן אוממעגלעך די אויבערדערשטענע חלאח'ן פון

אַ ביוראָקראַטישן רעזשים. אָבער ועס מען דען ניט, אז דער קאַמוניזם פאַרוויקלט זיך דאָ אין פאַר'כשוף'טן קרייז. כדי איינצו פירן דעם קאַמוניזם מוז מען האָבן אַ העכערן מין מענטש, איידער דעם איצטיגן; כדי צו האָבן אָט דעם מין מענטש, מוז מען האָבן פריער איינגעפירט דעם קאַמוניזם.

דער אויספיר דערפון איז אַ פשוט'ער: מען קאָן ניט אָ נ ה ו י ב ן מיט איינפירן קאָ־מוניזם. אָנהויבן דאַרף מען מיט אַ גאַנצן אנדער זאָך, וואָס זאָל א ר י ך זיין ביכולת אויפצור־הויבן דעם מענטשן אויף אַ העכערער מאָראַלי־שער מדרגה, און ערשט ד ע מ אָ ל ט וועט מען קאָנען איבערגיין צו ריין קאַמוניסטישע לעבנס־פאַרמען.

פון דעם גאַנצן בעלאַמי'שן קאַמוניזם האָבן מיר דערווילע דורכגענומען נאָר איין איינציגן פרט: די אָרגאַניזאַציע פון דעם חשבון־פיר פאַר די געשאַפענע פראָדוקטן, — אמת, אַ פרט, וואָס באלאַנגט צו „יענע גרונט־פאַקטאָרן, וועל־כע באַשטימען דעם אויפבויע פון אַ פלאַנמאַסיג אָרגאַניזירטער סאָציאַליסטישער באַלאַבאַטיש־קייט“. אָבער צו אָט דעם נויטיגן חשבון־פיר געהערט דאָך ניט נאָר די אויסרעכענונג און די איבערוואַכונג פון די געשאַפענע פראָדוקטן. נאָך וויכטיגער פאַר דעם בוי פון אַ סאָציאַליס־טישער געזעלשאַפט איז די באַשטימונג פון די ב א ד ע ר פ י ש ן, וואָס דאַרפן באַפרידיגט ווערן אין דער פראָדוקציע, און די א י ב ע ר - ו א א כ ו נ ג פון די אַרבייט־סכומ'ען, וואָס דאַרפן אָנגעווענדעט ווערן אין איר. ווער זאָל אָט די דאָזיגע באַדערפנישן באַשטימען? לויט וועלכן פּריוציפּ און מאַסשטאַב? ווער זאָל דורכפירן די איבערוואַכונג און ווי אזוי זאָל זי דורכגעפירט ווערן? מיר האָבן נאָך אפילו ניט אָנגערירט אָט די פראַגן, און מיר קלייבן זיך ניט ארציער צו טאָן דאָס. דאָ איז גענוג נאָר די באַמערקונג, אז שוין דורכפירן אַ ס ט א ט י ס ט י ק פון באַדערפנישן, פון נויטיגע אַרבעט־סכומ'ען און אַ קאַנטראָל איי־בער דעם גאַנצן געזעלשאַפטלעכן פראָדוק־צוּאַנס־פראָצעס איז אַ פראָבלעם, וואָס איז

לאָזט צו איינצלענע אומפֿאָהענגניגע באַלאַבאַטיש־
 קייטן, קאָנען אָבער די „טעות'ן אין חשבון“
 בריינגען שאָדן נאָר די איינצלענע עקאָנאָמישע
 אָרגאַניזמען. אַ נעשעפט מיט אַ שלעכטן חשבון
 האַלטן און אַ שלעכטער אויסרעכענונג וועט רויִ
 אינירט ווערן און אַן אַנדער נעשעפט, וואָס איז
 בעסער אָרגאַניזירט אין אַט דעם פּרט, וועט
 פֿאַרנעמען זיין פּלאַץ. אין אַ צענטראַליסטיש־
 קאָמוניסטישער באַלאַבאַטישקייט איז דאָס אומ־
 מעגלעך. זי איז באַמט אַן איינהייטלעכער אָר־
 גאַניזם, און אויב אַלץ אין אים איז געבויט, —
 ווי דאָס איז דער פּאַל מיט דעם בעלאַמישן
 קאָמוניזם, — אויף דעם ריכטיגן חשבון־האַלטן
 און דער פינקטלעכער אויסרעכענונג, — קאָן
 יעדע ערנסטע אומקאָרדענונג אין דער „בלוט־
 צירקולאַציע“ אַרויסרופֿן „אַ סך קראַנקשאַפטע
 ערשיינונגען, וואָס יועלן פירן צו זיין טויט“.

ווי זאָל מען אָפהיטן די ריכטיגע פונקציאָני־
 רונג פון דער „בלוט־צירקולאַציע“? פֿאַרלאָזן
 זיך אויף דעם פּרייוויליגן קאָנטראָל פון יעדן
 אַרבעטער און זייער גוט... אין דער טעאָריע.
 אין דער ווירקלעכקייט האָט אויך די סאָוועטי־
 רעגירונג, דאָרטן, וואו זי האָט איינגעפירט דעם
 קאָנטראַל־דיסטיסעם, זיך ניט געקאָנט פֿאַרלאָזן
 אויף דעם זעלבעם־קאָנטראָל פון דער אַרבעטער־
 שאַפט און האָט צו די אַלגעמיינע קאָנטראַל־אָר־
 גאַנען געמוזט אויסבויען, אויף דער פּעריפּעריע,
 נאָך אַ נייע „נאַנצע נעז“ פון קאָנטראַל־פונקטן
 מיט אַ שטאַט פון קאָנטראַליאָרן אין זיי, וואָס
 זאָלן אַכטונג געבן אויף דעם ריכטיגן חשבון־
 האַלטן (ז. 111).

געהאַלפֿן האָט דאָס, לייַדער, ניט קיין סך־
 אַדרכה: די רויב־ווירטשאַפט איז אין אַ סך
 פעלן נאָך פֿאַר גרעסערט געוואָרן. אונזערע
 מחברים דערקלערן דאָס גאָר פשוט. אַ
 דאַנק דעם קאָנטראַל־דיסטיסעם קאָן מען אין יעדן
 מאָמענט מאַכן אַ רעוויזיע און גרינג אויסגעפירן
 נען פֿאַלשיקייטן אין דער הכנסת־הוצאה פון די
 פּראָדוקטן. „ס'איז נאָטירלעך און פֿאַרשטענד־
 לעך, אַז אזאָ לאַנגע איז ניט גאַנץ נאָך דעם גוסט
 פון יעדע הונדערטער און טויזנטער לאַגענערס,
 וואָס פֿאַרוואַלטן די מאַטריאָלע, לאַגענע־הייזער

א. אז. וו. און וואָס שטאַפֿן ניט זעלטן אָן זייערע
 טאַישן אויף דעם חשבון פון די פּראָדוקטן, וועלכע
 געפינען זיך אין זייערע הענט. עס איז דעריבער
 פֿאַרשטענדלעך יענער שטאַרקער ווידערשטאַנד,
 וועלכן דער אויבער־חשבון האָט באַגענונג מצד
 אַט די מענטשן ביים דורכפירן פון דעם קאָנט־
 ראַל־דיסטיסעם, וואָס ניט די מעגלעכקייט פון אַן
 אומ־ברחמנות־דיגן מעכאַנישן קאָנטראָל איבער
 דער באַוועגונג פון די מאַטעריעלע רעסורסן. עס
 ווערט איצטער קלאָר, פֿאַר וואָס אין דער ער־
 שטער צייט, בעת מען האָט געדאַרפט דורכפירן
 כאַי דעם נאַנצן חשבון־האַלטן, כאַי דעם קאָנט־
 ראָל, זיינען די רויב־ערשיינונגען אין די לאַגענע־
 הייזער און אונטערנעמונגען נאָך פֿאַרגרעסערט
 געוואָרן אין פֿאַרגלייך מיט פּריער. די נעוועז־
 זענע כוהרים, פֿאַכריקאַנטן, חשבון־פירערס און
 ביכהאַלטערס, די אַלטע באַלאַבאַטיס פון די מאַד־
 גאַניען, די מעקלערס און אַרטעלשטיקעס א.
 אז. וו. וואָס האָבן זיך איינגעדאַרנט אין די
 מאַטעריאַלישע אָפּטיילונגען פון די סאָוועטישע
 אָרגאַניזאַציעס, ווי פֿאַטענטישע ספעצן אין
 מאַטעריעלן חשבון־פירן, האָבן אויסגעטרישן
 וואויל פֿאַרשטאַנען, אַז מיט דעם איינפיר פון
 אַן אָרגאַניזירטן חשבון־פיר און אַן אַקטיוון מע־
 כאַנישן קאָנטראָל ווערט פֿאַקטיש געמאַכט אַ
 סוף צו יענער ספעקולאַציע, רויב און נעשעפט־
 מאַכעריי, וואָס האָבן זיך אזוי רייך פֿאַנגערט
 געבליט אין אונזערע לאַגענע־הייזער. האָבן זיי
 באַשלאָסן צום לעצטן מאָל אָנצעוואַרעמען זייע־
 רע טאַישן מיט אַן עורף אויף שפּעטער“ (ז. 114).
 אַז. ווערע מחברים זיינען אָבער איבערציגט,
 אַז די קאָנסעקוענטע דורכפירונג פון זייער
 קאָנטראַל־דיסטיסעם אומעטום וועט סוף־כילסוף
 מאַכן אוממעגלעך אַזעלכע ערשיינונגען. דער־
 וויילע אָבער זיינען, ווי באַקאַנט, אונטערנעקור
 מען נייע צייטן, וואָס האָבן גאָר אוממעגלעך
 געמאַכט די ווייטערדיגע עקספּערימענטן מיט
 דעם קאָמוניזם דער גאַנצער רוסישער קאָמוניזם
 איז איינגעפאַסט געוואָרן און אַוועקגעפירט גע־
 וואָרן אין די לאַגענע־הייזער פון דער געשיכטע,
 מיט אַ „קאַרטל“, וועלכע טראָצקיי האָט מיט זיין
 אייגענער האַנט אָנגעשריבן און וואָס לייַענט זיך

האנדלס־אָרט־קלען אויפ'ן מאַרק. אָן נומאַ
 קאָן מען זאָגן, אַז 90 פּראָצענט פון די האַנדל־
 אָרט־קלען אויף דעם ספּעקולאַטיוון מאַרק באַר
 שטייען פון מאַטעריאַלן, וואָס זיינען אַזעלכע
 רויבט געוואָרן פון די נאַציאָנאַליזירטע שטאַט־
 לאַבע לאַגערי־שפייכלערס" (ז. 17). „דער מאַננל
 אין פינקטלאַבע ידעווע ווען די ערטער, וואו עס
 געפינען זיך די אָדער יענע פּראָדוקטן, צווינגט
 דעם פּאַרטיילנדן אָרנאַן אַרויסצוגעבן אָרדערס
 אויף עטלעכע שפייכלערס מיט אַמאָל און דעם
 פּאַרברויכער — אַרמוליון מיט זיי אין אומי־
 טע זוכענישן נאָך דעם נויטיגן פּראָדוקט" (ז. 18).

אָס די אַלע צרות קאָנען אָבער פּאַרמיטן
 ווערן, ווען מען זאָל נאָר אַיינפירן דעם ריכטיגן
 אופן חשבון־האַלטן, וועלכן די מחברים האָבן
 אויסגעאַרבעט. דער שכל פון דער נייער המצאה
 באַשטייט דער עיקר אין אַ סיסטעם פון קאַרט־
 לאַך און אין אַ ריכטיגער קלאַסיפיקאַציע פון די
 פּראָדוקטן. יעדער פּראָדוקט, ווי נאָר ער ווערט
 פּאַרמיט צום אַפּליווערן, באַקומט זיין קאַרטל, אַ
 מין „פּאַספּאָרט", וואָס באַלייט זיין „לעבנס־
 וועג" אין אַלע זיינע עטאַפּן ביז צום פּאַרברוי־
 כער, און אין דעם פּאַספּאָרט ווערן אויסגער־
 רעכנט אַלע זיינע וויכטיגע סימנים: צו וועל־
 כער „נרופע" ער געהערט, צו וועלכן „טייל" זיין
 נרופע באַלאַנגט און אין וועלכער „סעקציע" דער
 טייל געפינט זיך.

מיר מוון איבערלאָזן צו ספּעציאַליסטן אין
 סטאַטיסטיק, קלאַסיפיקאַציע און חשבון־האַלטן,
 זיי זאָלן באַשטימען דעם ווערט פון דעם נייעם
 סיסטעם: צי איז דאָס באַמט אַ נייע און אַ
 פּאַרבעטערונג לזכר דער „לומדישער בוכהאַל־
 טעריע", אָדער אַן ערגערע פּאַרשעלעפּעניש, אָדער
 נאָר אַן „אױטאָפּיע", וואָס קאָן קיין מאָל אין דער
 ווירקלעכקייט ניט אַרבעטן ריכטיג, ווייל דער
 קאָנטראָל איבער דעם „פּאַספּאָרט־סיסטעם" מוז
 דערביי איבערגעגעבן ווערן צו דער גאַנצ־
 צער אַרבעטערשאַפט, וואָס דאַרף
 האַלטן אויב, אַז דער פּראָדוקט זאָל חלילה ניט
 פּאַרלירן זיין פּאַספּאָרט, אָדער ניט פּאַרברייטן
 זיין מאַרשרוט.

פאַר אונזער ציל איז דאָ וויכטיג דער
 הויפט־בארינג, מיט וועלכן עס איז
 פאַרבונדן די דורכפירונג פון אַ קאָמוניסטישן
 חשבון־האַלטן; דער הויפט תנאי באַשטייט
 אין דעם, וואָס דער גאַנצער חשבון־האַלטן „קאָנע
 נאָר דעמאָלט פּאַרמיט ווערן מיט אַלע זיינע
 התחייבות'ן און דערגרייכן די צילן, וואָס שטייען
 פאַר אים, ווען די קאַרט־סיסטעם, אָט דער
 מאַרך פון דעם אויבער־חשבון, וועט אין זיין
 גאַנצן מעכאַניזם ערגעץ ניט געבן קיין איבער־
 שלאָג, אָנגעהויבן פון דעם לאַערהויז אָדער זאָר
 וואָר און געענדיגט מיט דעם צענטראַל־אָרנאַטן
 פון חשבון־האַלטן; ווען די קאַרט־אָרנאַטן־צירער
 לאַציע צווישן דער פּערפּערעיע און דעם צענטער
 וועט זיין אַן אָרנאַטישע, אַ ניט־איבערגעריסענע
 און אַן איינהייטלאַכע, אזא, וואָס וועט דער־
 גרייכן דעם זעלביגן גראַד פון פינקטלאַכקייט
 און איינהייטלאַכקייט, ווי דער סיסטעם פון
 בלוט־צירקולאַציע אין אַ מענטשלעכן אָרנאַניזם.
 פונקט ווי ווען אין אַ לעבעדיגן אָרנאַניזם רייסן
 זיך אַריין אומאָרדענונגען אין דעם סיסטעם פון
 בלוט־צירקולאַציע, מוון אויפטרעטן אַ סך
 קראַנקהאַפטע ערשיינונגען, וואָס פירן אין לעצטן
 סך הכל צו דעם טויט פון דעם אָרנאַניזם, אזוי
 מוז אויך דער אָרנאַניזם פון דעם אויבער־חשבון
 מכולה ווערן, אויב עס זאָלן אויפטרעטן איבער־
 שלאָגן אין דער באַוועגונג פון די קאַרטלאַך, וואָס
 וועלן אוממעגלאַך מאַכן די דורכפירונג פון די
 חשבון־האַלטערישע אויפגאַבן" (ז. 110).

דאָס איז זייער אַן ערנסטע תנאי, וואָס
 דעקט פאַר אונז אויף די נאַצע געפאַהר פון אַ
 צענטראַלער קאָמוניסטישער באַלאַנצאָטישקייט,
 געבויט אויף. סטאַטיסטיק. אמת, יעדע
 עקאָנאָמישע אונטערנעמונג מוז קאָנען האַלטן אַ
 ריכטיגן חשבון פאַר אַלץ, וואָס אין איר קומט
 פאַר. דאָס איז צו גוט באַקאַנט יעדן געשעפּט־
 מאַן, מיר זאָלן זיך דאַרפן אָפּשטעלן אויף דעם.
 נרויע אונטערנעמונגען קאָנען רואינירט ווערן,
 אויב זיי פאַרשטייען ניט, ווי צו האַלטן חשבון,
 און אויב זיי זיינען געבויט אויף פאַלשע אויס־
 רעכענונגען. אין דעם איצטיגן סיסטעם און
 אין יעדן אַנדער עקאָנאָמישן סיסטעם, וואָס

(„סניזשנאָי בוכהאַלטעריאוי“), וואָס זעהען ניט ווייטער איידער זייער נאָז, וועלכן זיי האָבן אריינגעראָבן אין די פון זיי באַליבטע פּאָר-ליצנטן פון דער קאָמערציעלער בוכפירונג. אָבער די מחברים שרעקן זיך ניט דערפאַר. זיי פּאָלן דעם דעוויז, וועלכן אויך אַ קארל מאַרקס האָט געפּאָלנט: „ניי זיך דיין וועג און זאָלן זיך די מענטשן ריידן וואָס זיי ווילן.“ (ז. 4). שוין פון אָט די פּאָר שטעלן טרעט קלאָר אַרויס די מיינונג פון די מחברים וועגן דער וויכטיגקייט פון דעם סטאַטיסטישן פּראָבלעם פאַר אַ קאָמוניסטישער באַלאַבאַטישיקייט. שיר ווילן זיי ניט זאָגן, אַז איידער מען קאָן מאַכען אַ רע-וואָלוציע אין דעם עקאָנאָמישן לעבן, דאַרף מען פריער מאַכן אַ רעוואָלוציע אין... דער סטאַטיסטיק, און אַז די לעצטע רעוואָלוציע קאָן זיין ניט קיין קלענערע, איידער די, וואָס קארל מאַרקס האָט דורכגעפירט אין דער עקאָנאָמישער וויסנשאַפֿט, און באַגעגנט ווערן מיט נייט קיין ווייניגער העפטיגער גענערשאַפֿט, איידער זי.

אין וואָס גייט דאָ דער ענין ?

אין דעם איינלייטנדן קאָפיטל ווערט ריכטיג באַמערקט, אַז „די גרונטאויפּגאַבן באַשטייען אין חשבון־האַלטן אויף דעם סכום פון די פאַראַגענע מאַטעריעלע גיטער, חשבון־האַלטן אויף די באַדערפנישן אין זיי און חשבון־האַלטן אויף די פּראָדוקצאַנס־מעגלאַכקייטן“.

דאָס גאַנצע בוך אָבער באַשעפטיגט זיך נאָר מיט דער אויפשטעלונג פון נייע מעטאָדן, ווי אַזוי אויסצירעכענען און צו קאָנטראָלירן די שוין פאַראַגענע גיטער, וואָס דאָס גרעסטע רוב זייער רער איז באַשאַפן געוואָרן אין דער קאַפיטאַליסטישער געזעלשאַפֿט. און דאָס איז קיין חידוש ניט. דער ניי איינגעפירטער קאָמוניזם האָט גע-דערפאַט אויף דער ערשטער צייט לעבן פון די פריער אָגעוואַמלטע פּראָדוקטן, און די ערשטע עקאָנאָמישע אויפגאַבע איז באַשטאַנען אין איר בערנעמען, פּאַנאַדערסכאַרטירן, פאַרשרייבן, אָפּ-היטן און פאַרטיילן דעם גאַנצן רייכטום פון דעם לאַנד פון און איינציגן צענטער. וואָס פאַר אַ מיין „באַלאַבאַטישיקייט“ עס איז דערפון אַליין אַרויסגעקומען, קאָן מען זיך משער זיין פון זיי

פּאָלנדע שורות: „די הויפּט־פאַרוואַלטונגען און די צענטרען, די סעקציעס און די קאָמיסיעס, וועלכע האָבן זייערע אייגענע אָרגאַניזאַציעס פאַר חשבון־האַלטן, וואָס זיינען אַרמיניסטראַטיוו פאַראינטערעסירט אין דעם לאַגער פון זייערע פאַבריקאַטן און רוימאַטעריאַל, גיבן דעם צענטער כּמ ע ט א ל ע מ א ל ידועת, וואָס שטימען ניט צענויף מיט דער ווירקליכקייט, און ווער וויסן, צי ווייסן זיי אַליין וועגן די ריכטיגע סכומ'ען פון זייערע לאַגערן“ (ז. 17). אין אַ רעוויזיע פון די לאַגער־הייזער האָט זיך אַרויסגעשטעלט, אַז „כּמ ע ט א ל ע מ א ל ידועת, וואָס שטייען אונטער דעם חשבון ביי פאַרשיידענע אינסטיטוציעס, געפינט זיך אויך דאָס אַזוי אָנגערופענע „אָנ־באַלאַבאַטישער“ (בעזוכאַזיאַמישטשעסעוואָג), ד. ה. עס ווערן גע-האַלטן פּראָדוקטן, וואָס האָבן קיין ברעקל שייכות ניט צו דער געגעבענער אינסטיטוציע. אַזוי האָט מען, צ. ב., געפונען אין די לאַגערן פון דעם אַרכאַנגעלסקער „גוב־מ ע ט א ל ע“: 5- פּוד זאַלי, 13 זעקלאָך קאַקאַאָ, 18 פּוד טיי פּאַראַפישע פאַרב, 3 קעסטלאַך רענטגען־דער לאַך, 70 פּוד כעמישע פּראָדוקטן, און 224 גראַם גראַמאַפּאָן־נאָדלען, אונטער דעם נאָמען טיפּאָ-גראַפישע אַרטיקלען. און אַן אַפטייק־לאַגערהויז האָט מען געפונען עטליכע קעסטלאַך מאַכאַרקע, שוועבעלאַך א. א. ו. ו. ; ביי דעם „אויטיל“ — 100 פּוד זאַלי, פעפּער, 100 פּוד זאַלי־ווייערקייט א. א. ו. ו. ; ביי דעם „קאָמאָז“ — 20 קעסטל לאַך כאַרדינען, אַ גרויסע קוואַנטאַטיעט שטעכל-דראַט, קאָנסערווירטע מילך, שפּאַנט־פּוסער“ (אויס די באַריכטן אין דעצעמבער 1920).

(ז. 97). שולדיג אין דעם איז, לויט אונזערע מחברים, ניט קיין אנדער זאַך, ווי נאָר דער שלעכטער חשבון־האַלטן. „די אומגאַראַלע לאַגע פון דעם חשבון־האַלטן העלפט די מאַס־רויבן, וואָס קומען איצט מער פאַר אין די שטאַטליכע לאַגער־שייכלערס. אויף די זאַוואָרן העלפט דעם זעלביגן רויב פּראָצעס דאָס פעלן פון אינווענטאַריאַציע: די טייערסטע טיילן פון די מאַשינען ווערן ניט זעלען אַוועקגעטראָגן פון די זאַוואָרן און ווערן

פון אלע דריי קאָמוניסטישע בוייפרינציפן
 איז דער בעלאמישער — אויף אזא אופן —
 נאָנץ זיכער דער קאָנסעקווענטסטער אין אָביעקט-
 טיווער גלייכקייט, דער איינפאַכסטער אין דער
 קאָנסטרוקציע און דער נענטסטער צו דעם איצט
 טיגן מענטשלאַכן כאַראַקטער. און פונדעסט-
 וועגן, טראכט מען זיך אריין אביסל טיפער
 אויך אין אים, דערמאָנט מען זיך ניטוויילנדיג
 אָן דעם באַקאַנטן ווערטל שלום-עליכב'ס:
 „איז דאָך דאָס שוין גוט, האָ אַ טויג עס
 ערשט ניט“...

מיר וועלן אָנהויבן אינזער קריטיק מיט
 אַ פּאָר קלייניקייטן.

קודם כל טאָר מען זיך ניט פּאַרשטעלן,
 אז די קאָמוניסטישע סטאַטיסטיק איז איינע
 פון די נרינגסטע זאַכן, אַז אין דער אָרנאַטי-
 זאַציע פון דער פּראָדוקציע קאָן מען זיך באַניין
 נאָר מיט „אַלעוילי רעכניקאָנטראָן און סטאַ-
 טיסטישע בירואַס“, און אַז דער נאַנצער פּראָד-
 צעס קאָן אַראַפּניין אזוי גלאַט, ווי דאָס שילד-
 דערט אונז בוכאַרין.

די סטאַטיסטיק איז, אמת, שוין גוט אויס-
 געאַרבעט געוואָרן אין דער איצטיגער קאַפּיט-
 טאַליסטישער געזעלשאַפט; אָבער ניט אַלץ,
 וואָס זי, מיט אירע איצטיגע מעטאָדן, קאָן
 געבן, טויג פאַר אַ קאָמוניסטישער באַלאַנצ-
 טישקייט, און ניט אין אַלץ, אין וואָס דער
 קאָמוניסטישער נויטיגט זיך, קאָן אים העלפן די איצט-
 טיגע סטאַטיסטישע מעכניק.

אַמ-דער אימשטאַנד ווערט אונז קלאָר, ווען
 מיר ליינענן זיך אריין אין דער אינטערעסאַנט-
 טער אַרבעט פון פ. א. ט. א. א. א. א. א. א. א. א.
 ס. א. ו. ו. י. מ. ש., וועלכע דער „פּעטראָגראַדער
 סאָוועט פון פּאַלקסווירטשאַפּט“ האָט אַרויסגע-
 געבן ניט לאַנג צוריק (אין 1921). די אַרבעט
 רופט זיך: „דער פּראָבלעם פון אַ מאַטעריאַלן

חשבון-האַלטן אין אַ סאָציאַליסטישער באַלאַ-
 באַמישקייט“*.)

מיר וועלן זיך מוזן אָפּשטעלן אַביסל לענד-
 גער אויף אַס דער אַרבעט, ווייל זי מאַכט אונז
 אַביסל בעסער באַקאַנט מיט דעם אינטערעס-
 סאַנט. ענין און אַנג ניט זי אויך אַן אַריינבליק
 אין דעם, וואָס עס איז פּאַרדעקומען אין רוסי-
 לאַנד מיט דעם קאָמוניסטישן עקספּערימענט.

אין דעם פּאַרוואָרט קאָנסטאַנטין די
 מחברים דעם פּאַקט, „אַז די פּראָגן פון חשבון-
 האַלטן האָבן אין סאָוועט רוסיאַנד נאָך ער היום
 ניט געפונען קיין פּראַקטישע פּאַרענטפּערונג. די
 צעלריכע פּראַווין, וואָס פּאַרשיידענע סאָוועט-
 טישע אָרגאַניזאַציעס האָבן זיך אונטערגענומען,
 האָבן ניט גענעבן יענע רעוולוטאַטן, וואָס וואַלטן
 פּאַרענטפּערט דעם אויסרעכענונגס-פּראָבלעם.
 דאָס איז נאָך מער טרויעריג, ווייל דאָס חשבון-
 האַלטן און די ריכטיגע פּאַנאַדערטיילונג, וואָס
 באַזירט אויף אים, זיינען יענע גרויס-פּאַקטאַרן,
 וואָס באַשטימען דעם אויפבויו פון אַ פּלאַנמעסיג
 אָרגאַניזירטער סאָציאַליסטישער באַלאַנצטיש-
 קייט“.

שולדיג אין דעם, מיינען די מחברים, זיינען
 די סאָוועטישע סטאַטיסטיקער און חשבונות-
 פירער, וואָס האָבן ניט איינגעזען דעם פּאַקט,
 אַז אַ סאָציאַליסטישע סטאַטיסטיק און חשבון-
 פיר דאַרף געבויט ווערן אויף נאַנץ אַנדערע
 יסודות, אידער די איצט פּאַרשנדע. אין זייער
 בוך שלאַגן די מחברים פּאַר אַ נייעם סיסטעם
 פון סאָציאַליסטישע בוכפירונג און חשבון-
 האַלטן, וועלכע די סאָוועטישע רעגירונג האָט
 אויך אָנגענומען. „די מחברים“, שרייבט דער
 פּאַרוואָרט, „זעהען לכתחילה פּאַרויס די פּיל-
 פאַכע טענות מצד די סאָוועטישע אַרבעטער
 אַנטקעגן די ניי אַרויסגערוקטע פּרינציפּן“. דער
 עיקר דערוואָרטן די מחברים אַ געהייל („וואָאָ“)
 מצד יענע „פּילע הונדערטער און טויזנטער
 ספּעצן אין דער לומדישער בוכהאַלטעריע

* פ. א. אַמאַכאָו און א. א. כאַוויטש (אי.ב. סאַנאַוויטש);
 פּראָבלעמאַ סאַטעריאַלנאַציע אַוטישאַפּט וו סאַציאַלר
 סטיסטישעקאַם כאַוויטשטווע. פּעטראָגראַד, איראַט. אַטל.
 פ. ס. ג. כ., 1921.

צו דער צוריקגעשטאנענדיג פון דער איצטיגער גער מענטשאַכער פסיכיק אין צו דעם „ענגי האַריוואַנט פון דעם בורזשאַוואַ רעכט“, וואָס באַהערשט די נשמות פון דער גרעסטער מאַיאָריטעט אין דער געזעלשאַפט.

דאָס מוט דער בעלאַרוסישער בורזשואַניזם, ווייניגסטנס אין דער טעאָריע. ער פארלאָזט זיך ניט אויף דעם אַלטראַדיטישן יושר פון דעם מענטשן, יעדער איינער זאָל מעגן אַרבעטן און פאַרבויכן „וואָס, ווען און וויפיל ער וויל“. ער וואַרפט אויף ניט אַרויף אויף דער צענטראַלער פאַרוואַלטונג די איינפאַכע צו באַשטימען, וואָס איינער קאָן און דאַרף. די געזעלשאַפט פאַרלאַנגט פון יעדן אַ גלייכן, ד.ה. גלייכווערטיגן כּוּמס אַרבעט אין, לויט דעם יושר פון דעם הערשנדן „בורזשאַוואַ רעכט“, ניט זי יעדן איינעם אַ גלייכן, ד.ה. גלייכן ווערטיגן חלק פון די געוואונענע פּראָדוקטן.

דערצו איז נאָר נויטיג — באַשטימען די סטאַטיסטיש די באַדעפּנישן פון דער גאַנצער געזעלשאַפט אַ פּאַסאַלאַכער פּראָדוקציע, אויסרעכנען וויפיל אַרבעט עס דאַרף אָנגענומען ווערן אויף דער גאַנצער פּראָדוקציע, לויט דער גלייכווערטיקייטספּאַרעלעלע — און פאַנאָדערטיילן די געפונענע צאָל אַרבעטס־צייט אויף דער צאָל פון די אַרבעטס־פּאַנעלע מיטגלידער. די ספּעציעלערע פאַנאָדערטיילונג פון די מיטגלידער אין אַרבעטס־פּאַנעלע, וואָס זאָל זיך דערביי, אַויף וויפיל מען לאַך, רעכענען מיט די פּעאָקייטן און דעם ווילן פון יעדן איינעם, געהערט ניט, ווי־געזאָגט, צו די אומגעהייערע שוועריקייטן, וועלכע מע זאָל ניט קאָנען גובר זיין. די פאַרטיילונג פון די פּראָדוקטן מאַכט שוין דערנאָך גאָר קיין ברעקל שוועריקייט. יעדער איינער באַשטימט אַליין וואָס און וויפיל ער זאָל נעמען פון די אָנגעפאַרטיגטע ניטער, אין די גרענעצן פון זיין יערלאַכן באַלאַנס, לויט די פּרינציפּן, וואָס ווערן פון דער געזעלשאַפט אויסגערעכנט פאַר יעדן אַרט פּראָדוקט.

ס'ווייזט אויס, אַז אויף דער רוסישער קאָ

מוניזם האָט זיך שטאַרק גערעכנט מיט דעם בעלאַמישן בורזשואַניזם. ווייניגסטנס אין בורזשאַוואַ רעכט, וואָס ווערט אין דער לעצטער צייט אָפט דערמאָנט ווי דער פּירער פון דעם לוינקאָפּלינג און דער רוסישער קאָמוניסטישער פאַרטיי, שטאַרק נוטה צו אים אין לייגט זיינע האַפּנונגען ביי דער אַרבעטס־פאַרטיילונג אויף דער סטאַטיסטיק און די פּראָדוקציע־באַדערפּנישן.

אזוי מאַלעט ער אינו אַויס — אין זיין „אַלף בית פון קאָמוניזם“ — אַזאָ ראַזעוון בילד פון דער אַרבעטס־פאַרנאָמיאָזאָציע אין דער קאָמוניסטישער געזעלשאַפט:

„די הויפט־פירונג וועט ליגן אין אַלערליי רעכנאָקאָנטאָן אַדער סטאַטיסטישע ביראָס. דאָרטן וועט מען סטאַנדינענלאַך מאַכן דעם חשבון פון דער גאַנצער פּראָדוקציע און פון די פּראָדוקציע־באַדערפּנישן. עס וועט אויך אָנגענומען ווערן, וואו מען מוז צוגעבן אַרבעטס־הענט, וואו אַרבעטמען און ווי לאַנג אַרבעטן. און אזוי ווי אַלע וועלן פון קינדהייט אָן צוגענומען זיין צו געזעלשאַפטלאַכע אַרבעט אין פאַרשטיין, אַז עס לעבט זיך גרינגער פאַר אַלע מען, ווען אַלץ ניט ווי פּיטער, לויט אַן אייסיגערעכנטן פּלאַן, אַז אַרבעטן אַלע לויט די אַנגעבן פון די סטאַטיסטישע ביראָס. דערביי דאַרף מען ניט האָבן ניט קיין באַזונדערע מירניסאַרן, ניט קיין פּאָליציי, ניט קיין תּפּיסות, ניט קיין געזעצן און דעקרעטן, — נאָרנישט ניט. ווי אין אַן אָרקעסטער קוקט מען אויף דעם דריי־זשאַר'ס שטעקעלע און מען שפּילט מיט'ן בליק אויף איר, אזוי וועט מען אייך דאָ קוקען אויף די סטאַטיסטישע טאַבעלן און לויט זיי פירן די אַרבעט.“*

* (1) זעה: נ. בוכאַרין און יע. פּרעצבאָרזשענסקי. דער אַלף בית פון קאָמוניזם. אַ פּאַפּולערע דע־קלערונג פון דעם פּראָגראַם פון דער רוסישער קאָמוניסטישער פּאַרטיי באלשעוויקיס, אָנגענומען אויף דעם אַכטן צייט־נומפּער (אין רוסיש). דער סאַפּיל וועגן דער אַרבעט־נויאָציע פון דער אַינרובּליע, ווי אויך אַנדערע סאַפּילען. שטאַפט, לויט'ן פּאַרוואַרס, פון בוכאַרין'ס פּערער. דער פּאַרוואַרס איז געראַטיט: „דעם פּינס אַקטאַבער, 1926“. מיר סוון זיך סורה זיין, אַז לייצענדיג בוכאַ

ניש"ו, זוי קארל מארקס האָט זי אָנגערופן אין זיין קריטיק פון דעם גאָט'שן פראָגראַם, אָדער ווי דער וויכטיגסטער „לעבנס־אָרדיסוויז", ווי טאָקע ער נופא האָט זי אַמאָל באַראַטערירט אין זיין שרייבט „לויז־אַרבעט און קאַפיטאַל". אין בעלאַטי'ס אויבעם שטעקט נאָך דער לעצ־טער גלגול פון דעם בורזשואַזן בליק אויף דער אַרבעט, ווי אויף אַ „סחורה", וואָס האָט אַ „ווערט" אין זיך, מיט וועלכער עס קאָן דערי־בער געטריבן ווערן אַ „מקח־ומכר". פאַקטיש קלינגט נאָך דורך אין בעלאַטי'ס קאָמוניזם דער „מקח־ומכר"־מאָטיוו, ווען אַפילו אין אַ זייער אָפּגעשוואַכטער פּאַרם. זיין פּלאַן פון דער סאַציאַלער אָרגאַניזאַציע איז אַ האַנדלס־גע־טעפט צווישן דער אָרגאַניזירטער געזעלשאַפט פון איין זייט און אַלע מיטגלידער אירע פון דער אַנדערער. די מיטגלידער יבן דער גע־זעלשאַפט, יעדער איינער, אַ גלייכן סכּום אַר־בעט, און דערפאַר גיט זיי די געזעלשאַפט, יעדן איינעם, דעם „שוה כּסה", דעם „פּולן ווערט" אירן אין דער פּאַרם פון אַ גלייכן חלק אין דעם אויסגעאַרבעטען פּראָדוקט. אָדער: גלייכע „שותפים" טיילן זיך דאָ מיט דעם „ריוח" אין גלייכע חלקים פּראָדוקט פאַר די גלייכע חלקים „קאַפיטאַל", וועלכע זיי ליין־אריין — אין דער פּאַרם פון גלייכע „אַרבעט־סכּום/ען" — אין דעם „געשעפט".

ווי ווייט דער בעלאַטי'שער קאָמוניזם זאָל אין דער אמת'ן גיט זיין פון דער איצטיגער בורזשואַזער געזעלשאַפט; ווי גרונט־פאַרשיידן אַרבעט־סכּום/ען, וואָס ווערן פון קיינעם גיט עקספּלואַטירט, זאָלן גיט זיין פון „קאַפיטאַל" (ווייל „קאַפיטאַל" איז נאָר עקספּלואַטירטע אַר־בעט); ווי טיף עס זאָל גיט זיין דער תּהום צווישן אַ „געשעפט", וואָס דאַרף רעאַליזירן זיין ריוח אויפ'ן מאַרק דורך פאַרקויף פון סחורות, און אַ געזעלשאַפטלאַכן אַרבעט־פּראָצעס, וואָס גיט איבער דעם פּראָדוקט־איינקום צום פאַר־ברויך פון די מיטגלידער דורך אַ געדעכטן גלייכהייטלאַכן פאַרטייל, — ווערט דאָך אין דעם בעלאַטי'שן סיסטעם פאַרטונקלט דער תּוֹך פון דער מענטשאַכער געזעלשאַפט, ווי

פון אַן אָרנאַנישער איינהייט, וואָס דאַרף, לויט קארל מאַרקס, קלאַר אַרויס־טרעטן אין אַ ריינקאָמוניסטישער לעבנס־פּאַרם. געוויס איז די געזעלשאַפט גיט קיין אָרגאַניזם אין אַ ביאָלאָגישן זין פון דעם וואָרט*); אָבער זי איז פּאַרם אַ „כמו"־אָרגאַניזם, אַן איינהייט לאַך אָרגאַנישעם גאַנצעס, וואָס זיין וויכטיג־סטער „לעבנס־אָרדיסוויז" איז די אַרבעט. די שיכּות'ן פון מיטגליד צו מיטגליד און פון אַלע מיטגלידער צום גאַנצן כּלל דאַרפן זיין אַזוי ווי די שיכּות'ן פון צעל צו צעל און פון אַלע צעלן צו דעם גאַנצן גוף. די צעלן טוען פאַר דעם אָרגאַניזם, יעדע צעל וואָס זי קאָן און זיי באַקומען פון אים, יעדע צעל וואָס זי דאַרף. דער אָרגאַניזם רעכנט זיך גיט אַויס, איין צעל זאָל חלילה גיט באַקומען קיין קלע־נערן חלק, איידער אַן אַנדערע.

דער בעלאַטי'שער בוי־פּרינציפּ, גיט־קוקט דיג אויף דעם אָביעקטיוויזם און דעם רייניג־זעלשאַפטלאַכן באַראַטער פון זיין גלייכייטיג־באַגריף, מוז דעריבער, פון אַ מאַרקסיסטישן שטאַנדפּונקט, באַטראַכט ווערן פאַר אַ נידרי־גערע אַרט סאַציאַלע אָרגאַניזאַציע, איידער די בוי־פּרינציפּן פון דעם אַנאַרכיסטישן אָדער דעו־כלאַטי־מאַרקסישן קאָמוניזם. אָבער אָמט־דער חסרון זיינער איז נאָר אַ חסרון, ווען מען האָט אין זיין דעם הֵל ע ס ט שטאַפּל פון דער געזעלשאַפטלאַכער אַנטוויקלונג, אויף וועלכן „דער איינגער האָרזיאָנט פון דעם בורזשואַזן רעכט", וואָס רעכנט זיך מיט דעם „וואָס מיר קומט און וואָס מיר קומט", איז שוין פאַרי־שוואַנדן־ביז צו דעם לעצטן שפּיר. פון דעם שטאַנדפּונקט, פון וועלכן מיר באַהאַנדלען איצ־טער אונזער פּראָבלעם, איז אָמט־דער חסרון גיט נאָך קיין חסרון גיט, נאָר דוקא אַ מעלה. אויב דער קאָמוניזם זאָל איינגעפירט ווערן אין לעבן אין אונזערע צייטן, דאַרף זיין בוי־פּרינציפּ זיין צוגעפאַסט גיט נאָר צו דעם אָרימען צושטאַנד פון די פּראָדוקטיוור־כּוחות, נאָר אויך

* עס איז אָבער גיט איבעריג דערייבן צו באַטערקן, אַז אין דער ערשטער אַוילע געזעלשאַפט פון זיין „קאַפיטאַל". האָט מאַרקס די פּעקער אויפגעפאַסט, ווי לעבעדיגע אָרגאַניזמען.

לעצטע איו די גלייכווערטיקייט, ווי מיר האָבן געזען, א סוביעקטיווע און אן אינדיווידועלע. די סכומ'ען אַרבעט און די סכומ'ען פאַנאַנדער געטיילטע פּראָדוקטן זיינען גלייכווערטיג, לויט דער סוביעקטיווער אָפּשעצונג פון יענע אינדי ווידואמען, וואָס טוען די אַרבעט אין געניסן די פּראָדוקטן. גאַנץ אַנדערש איו דאָס אין בע-לאַמי'ס סיסטעם. דאָ איו די אָפּשעצונג אָן אַביעקטיווע און אַ געזעלשאַפּטלאַכע. די גע-זעלשאַפּט באַשטימט, וויפיל שעה אַר-בעט אין איין פּאַך איו גלייכווערטיג צו וויפיל שעה אַרבעט אין אַן אַנדער פּאַך, און די פּאַר-טיילטע פּראָדוקטן פאַרקערפערן דעם אָביעק-טיווע-גלייכן סכום פון געזעלשאַפּטלאַך גלייכ-געווערטעטער אַרבעט.

אויף דעם ערשטן בליק וואָלט מען דער-י-בער געמאַגט מיינען, אז אַ קאַנסעקוענטער מאַרק סיסטעם, וואָס לענט אומעטום אַזוי פיל וואָג אויף אַביעקטיוועטע לנבי סוביעקטיו וויטעט און אויף געזעלשאַפּטלאַכקייט לנבי אינדיווידואליטעט, וואָלט אויך דאָ געדאַרפּט געבן דעם בעלאַמי'שן בוי-פּרינציפּ די בכורה איבער דעם אַנאַרקיטישן אָדער בלאַמי'שן מאַרקסישן, וואָס ניסן זיך ביידע צונגויה, — ווי מיר האָבן דאָס געזען אין דעם פּאַריזן קאַ-פיטל, — אויף דער העכסטער שטופע פון דער קאָמוניסטישער אַנטוויקלונג.

אין דער אמת'ן איו דאָס אָבער ניט אַזוי, ווען אפילו דאָס וואָלט אפשר ציוניפּעשטימט מיט דעם „פּראָסטן פּשט“ פּונ'ם מאַרקסיוס. אין דער אמת'ן וואָלט קאַרל מאַרקס געמוזט באַטראַכטן בעלאַמי'ס פּרינציפּ, ניט קוקנדין אויף זיין קאַנסעקוענטן קאָמוניזם און זיין קאַנ-סעקוענטער אַביעקטיווער גלייכקייט, ווי אויף אַ גלייכקייט פון דעם בורזשואַזן סאָציאַלן גע-דאַנק זיינען נאָך ניט פּאַרטייליגט געוואָרן אין גאַנצן, ניט אויסגעוועכט געוואָרן ביז צום לעצטן מאַרשן.

די מעשה איו דאָ אַזאַ. אין בעלאַמי'ס סיסטעם ווערט די מענטשלעכע אַרבעט נאָך ניט אויפגענומען, ווי „די ערשטע לעבנס-באַדערש-

אַנאַרכיסטישן: („וועדער איינער ניט און געמט וואָס ער וויל“) און דעם לואי-באַלאַן-שימאַרק-סיסטיושן: („פון יעדן איינעם לויט זיינע פע-איקיוטן, יעדן איינעם לויט זיינע באַדערפ-נישן“) — אַז אויך ביי זיי, זאָג אויך, ליגט אין יסוד ניט די מאַטעמאַטישע גלייכקייט, נאָך די גלייכווערטיקייט.

ווען אויך וויל היינט אַרבעטן פיר שעה קויל'ן גרעכעריי און דיר ווילט זיך אַרבעטן ניט מער ווי צוויי שעה קינדער-אויפּזעהעריי, זיינען די סכומ'ען אַרבעט, וואָס יעדער פון אונז ניט דערביי דער געזעלשאַפּט בשום אופן ניט גלייך, אָבער די ביידע סכומ'ען זיינען פאַר אַזוי גלייכווערטיג אין דעם זין, וואָס זיי ביידע באַ-פּרידיגן אין אַ גלייכער מאַס אונ-זער אַרבעטס-לויט פאַר דעם היינטיגן טאַג. און ווען אויך רייב אריון נאָך מיין אַרבעט צוויי פונט בלוטיגן ביפּשטיק און דו — נאָך צוויי בייגל מיט אַ גלאָז טיף, זיינען אויך די חלקים, וואָס מיר האָבן ביידע גענומען פון דער געזעל-שאַפּט, בשום אופן ניט גלייך. זיי זיינען אָבער פאַר אַזוי גלייכווערטיג אין דעם זין, וואָס זיי ביידע שטיין אין אַ גלייכער מאַס אונזער אַפעמט. דאָס איינע איו אויך מיט דעם לואי-באַ-נישן בוי-פּרינציפּ.

אויב אויך אַן אַרבעטן גאַנצע פיר שעה קויל'ן-גראָבעריי און דו קאַנסעמער ניט אַרבעטן ווי צוויי שעה קינדער-אויפּזעהע-ריי, שטעקט אין אונזער ביידנס אַרבעט, ווי פאַרשיידן עס זאָלן ניט זיין אירע אַביעקטיווע מאַסן, די גלייכע מאַס פון סוביעקטיו-ווערטיקייט פון דעם געזעלשאַפּט לויט די באַדערפּנישן, קאָן אַזדאָא קיין רייד ניט זיין וועגן אַביעקטיווע-גליי-כע חלקים, נאָך וועגן סוביעקטיווע-גלייכווערטיגע באַפּרידיגונגען.

ס'איו אָבער, ווי מען קאָן זיך גרינג אָנ-שטיסן, אַ גרויסער חילוק צווישן דעם פּרינציפּ פון גלייכווערטיקייט ביי בעלאַמי און דעמזעל-ביגן פּרינציפּ אין דעם אַנאַרכיסטישן אָדער בלאַמיש-מאַרקסיסטישן קאָמוניזם. אין די צוויי

בעלאַמ'ס קאָמוניסטישער בוי-פּרינציפּ.

(אויס דער אַרבעט „סאָציאַליזם און קאָמוניזם“)

אפּשר פּאַרשטעלן אויף דעם ערשטן בליק, אָבער ס'איז אויף ניט אזא אוממעגלאַכקייט, — ווי דאָס קאָן זיך אפּשר אויסדוקטן אַנדערע, — אז אָן דעם אַליין זאָל זיך צעשלעגן בעלאַמ'ס קאָמוניסטישער פּלאַן.

אויך אין דער פּאַרטיילונג פון די פּראָדוקטן פּערט זיך ניט וועגן פּינקטלאַכער מאַטעמאַטישער גלייכקייט. עס קומט קיינעם ניט ארויף אויפ'ן זינען צו פּאָדערן, אז יעדער איינער זאָל באַקומען זיין האַלבן גלעזל שאַפּפּאַניער פון דעם קאָמוניסטישן וויין-קעלער, אָדער זיין פּערטל שעה שפּאַציררײַט אויף די קאָמוניסטישע רייטשפּרד. אויך דאָ מיינט גלייכקייט — ג ל י כ ו ע ר ט י ק י י ט, און דעם גלייכן ווערט פון די פּראָדוקטן איז אַ סך גרייכ גער אויסצורעכענען, איידער דעם גלייכן סכום אַרבעט אין פּאַרטייִדנע באַשעפּטיגונגען.

אויב די אַרבעט־אויסגלייכונג איז דורכגעפירט געוואָרען, קאָן מען גרינג איינצעפּינען, וויפּיל שעה געזעלשאַפּטלאַך ג ל י כ נ ע ו ו ע ר ט ט ע אַרבעט עס שטעקט אין יעדן פּראָדוקט. דער סכום פּון אלע פּראָדוצירטע גיט טער אין אַ יאָר צייט איז ביי אַ געזעלשאַפּט פּון זאָגן מיר, אַ מיליאָן מענטשן גלייך, זאָגן מיר, צו צען ביליאָן געזעלשאַפּטלאַך גלייכגעווערטעטע צייט־איינטייטן, וואָס קאָנען אויך אָ גערופן ווער מיט דעם איצטיגן געלטיגאַמען „טאַלערס“. דע- מאַלט באַקומט יעדער איינער פּאַר דעם יאָר אַן אָנזוייזונג אויף צען טויזנט טאַלער, וואָס שטעלט מיט זיך פּאַר זיין גלייכן חלק און דעם פּראָדוקט, און פּאַר אַטדעם סכום קאָן ער אין די געזעלשאַפּטלאַכע מאַנזאָיען באַקומען נאָך זיין אייגענעם אויסקלייב אלע אַרטן ניטער, וואָס זאָלן כּספּ חכל ניט אַריבערשטייגן אין זייער ווערט דעם אינדיווידועלן חלק פון צען טויזנט „טאַלער“ יערלאַך.

לאָמיר ניט פּאַרנעסן, אז אויך ביי די צוויי אַנדערע קאָמוניסטישע בוי-פּרינציפּן, — דעם

אין אונזער אַנאַליז פון דעם קאָמוניזם זיין גען מיר געבליבן שטיין ביי דעם דריטן בוי-פּרינציפּ זיינעם, וואָס איז פּאַרנעשלעגן געוואָרן פון בעלאַמי אין זיין באַרימטער שילדערונג פון דער צוקונפטיגער סאָציאַלער געזעלשאַפּט: „קונדיג אויף צוריק“. בעלאַמ'ס גרונט־נע-דאַנק באַשטייט אין דעם, וואָס אלע מיטגלידער זיינען מחויב צו געבן און ניבן דער געזעלשאַפּט אַן אַבסאָלוט־גלייכן סכום אַרבעט און די גע-וואונענע פּראָדוקטן ווערן פּאַרטיילט צווישן זיי אין אַבסאָלוט־גלייכע חלקים.

מיר מוזן דאָ תּיכּף באַמערקן, אז אויך בע-לאַמי פּאַרשטייט זיין גלייכקייטס־פּרינציפּ ניט אין אַ פּרימיטיוון מאַטעמאַטישן זין. עס קאָן צ. ב., ניט פּאַרלאַנגט ווערן, אז דער קוילנ-גרעבער זאָל אַרבעטן פּינקט אזוי פּיל שעה, ווי, זאָגן מיר, דער סטאַטיסטיקער, אָדער דער אויפּזעהער פון אַ קינדער־נאַרט. אַ גלייכער ס כ ו מ א ר כ ע ט הייסט נאָך ניט אַ גליי-כע צאָל שעה. אַ פּאַר שעה שווערע אָדער עקל-האַפטע אַרבעט קאָן געזעלשאַפּטלאַך פּאַרשטעלן מיט זיך דעמזעלביגן סכום, וואָס דריי מאל אזוי פּיל שעה פּאַרבראַכט אין אַ לייכטער אָדער אַן אַנגענעמער באַשעפּטיגונג. די גלייכקייט אין דעם פּאַרלאַנגטן סכום אַרבעט ווערט דאָ דורכגעפירט דורך איר ג ל י כ ו ע ר ט י ק י י ט, און ווי שווער און אפּשר אוממעגלאַך עס זאָל ניט זיין מאַטעמאַטיש איינצורעכענען וויפּיל שעה פון קוילן־גראַבעריי איז גלייכווערט פּאַר אַ קאָמוניסטישער געזעלשאַפּט צו וויפּיל שעה פון קינדער־נאַרט. אויפּזעהעריי, קאָן נאָגן זיכער אין דעם פּראַקטישן לעבן זיך אויסאַר-בעטן דער גויטיגער פּאַרגלייך־מעסטער, וואָס זאָל אויסגלייכן די רעלאַטיווע אַרבעטס־סכומ'ען אין אלע באַשעפּטיגונגען, און באַפּרידיגן דער-ביי דעם אַלגעמיינד־מענטשלעכן יוסר און דעם זין פּאַר גלייכקייט. ס'איז, אמת, ניט אזא איינפאַכע זאַך, ווי אייניגע קאָנען זיך דאָס

מינע אינטערעסן, — דעם איריזשן קי ב ו ז, נישט נאָר דעם י ח י ד.

אין דעם לינגט דער טיפער, פרינציפיעלער און פראקטישער אונטערשייד, וואָס איז דאָ צווישן דער קולטור־ליגע און אלע אנדערע, ניט נאַציאָנאַלע, אירישע קולטור־געזעלשאַפטן.

יענע האָבן אין זינען א י י נ צ י ג ע א י ד, מעגן זיי זיך ציילן אין די צענדליגער און הונדערטער טויזענטער. אידן ווערן כאַטראַכט פון זיי, אזוי ווי זיי זאָלן געהערן צו עפעס אַ נאָר פרימיטיוון און ווילדן שבט, וואָס האָט נאָך ניט קיין שום פאָרם און גע׳וויהייטן פון אַ העכערן קולטור לעבן, און וואָס איז נאָך גאָר עפעס אַ טאָבלאָ דאַזא, און זייער ציל איז — צוגרייטן און צופאַסן אַט די „ווילדע“ מענטשן צו עפעס אַן אָרגאַניזירטן קאָלעקטיוון קולטור־לעבן. טוט מען אַזוי, וואָס מען קאָן, כדי זיי צו פאַרבינדן און באַהעפטן מיט אַסדער אָרגאַניזירטער נאַציאָנאַלער (ביי אונז אין אמעריקע — אמעריקאַנישער) קולטור. דער רעזולטאַט איז — עס גייען פאַרלאָרן פאַר די מענטשן אַליין וויכטיגע, פון דורות גע׳ירשנטע, קולטור־אינסטרומענטן, עס ווערט פאַרקריפלט די פסיכישע ערפאַרונג, וואָס איז געווען מיט זיי פאַרבונדן, עס ווערט אומזיסט און אומנישט איבערגערויסן דאָס אַראַנישע געוועב פון אַן אַלטער און רייכער קולטור־טראַדיציע — און ווער געווינט דערפון? די קולטור סביבה פון די אידן, וואָס בלייבן אידן, ווערט, יעדנפאַלס, אָרימער, וואָרים עס ווערן אויסגעצאָפט פון איר די כחות פון פילע, אָפט פייאַיגע און זייער באַנאַטע, יחידים.

די קולטור־ליגע וויל ניט ברענגען דעם קאָלעקטיוון פאַר אַ קרבן דעם כלומרשטן גליק פון די יחידים, וואָס האָבן די מעגלאַכקייט „צוצושטיין“ צום קולטור לעבן פון דער הערשנד־דיגע נאַציע. די קולטור־ליגע ווייס, אז יעדער יחיד איז גייסטיג אַ טייל, כאַטש אָפט אַן אומ־צופרידענער און רעוואָלוציאָניזירנדיגער טייל, פון אַ נאַציאָנאַלן קאָלעקטיוון, און אז אַט דער, ניט קיין אנדער קאָלעקטיוון איז דער וואָרצל,

וואָס דורך אים איז ער בעהעפט און צונויפגעוואקסן מיט דער מיטער־ערד, מיט דער מוטער־מענטשהייט. דערפאַר איז יעדע באַקערפֿאַמיליע פון דעם וואָרצל, פון דעם נאַציאָנאַל־קאָלעקטיוון לעבן, די קרעפֿטיגונג און באַריכע־רונג פון אלע די, וואָס ציען פון אים זייער גייסטיגע חיונה. און אז די קולטור־ליגע רעדט פון קולטורעלע באַדערפֿנישן, וואָס דער איר־דישער מענטש האָט ניט סתם אין דער וועלט אַרײַן, נאָר ווי אַן אָרנאַניש גליד פון דעם אירישן קולטור־אָרגאַניזם.

אירישע קולטור איז פאַר דער קולטור־ליגע, ווי מיר פאַרשטייען זיי, ניט סתם אירישקייט און ניט סתם קולטור, נאָר דער סכום פון יענע לעבעדיגע אלמענטשלאַכע קולטור־אינטערעסן, וועלכע עס האָבן און דאַרפן האָבן די מיטגלידער פון דעם אירישן קיבוץ, וואָס זיינען אַמט׳ע, אַק־טיווע, ניט נאָר „פרינציפיעלע“, מיטגלידער זיינע.

צווישן די דאָזיגע קולטור־אינטערעסן פאַר־נעמט אַן אָרט אויבנאָן דער אינטערעס צו די לעבעדיגע טיילן פון דער גייסטיגער ירושה. אָבער דאָס איז ניט קיין ספעציפישע „נאַציאָנאַל־לע“ אָדער „ראַמאַנטישע“ באַדערפֿניש. דאָס איז אַן אומפאַרמיידלאַכער געזעץ פון יעדער אָרגאַנישער אַנטוויקלונג. נישט נאָר די „איר־ביגע“, אויך די פאַראַיבערדיגע ווערטן פון די פריערדיגע דורות זיינען רינגען אין דער לאַנגער און פאַרזויקלטער קייט פון אונזער גייסטיגן לעבן. אָבער דער עיקר איז — ניט צאָצקען זיך מיט די אָדער יענע רינגען, נאָר ש מ י ד ן ו ו י י ט ע ר ד י ק י י ט פון אונזער קולטורעלן לעבן.

דאָס דאַרף זיין די הויפֿט־אופגאַבע, דאָס הויפֿט־צייל פון דער קולטור־ליגע.

וועגן אירע פראַקטישע, קאָנסרעטע אויפֿ־גאַבן און צילן וועט אונז נישט איינמאַל נאָך אויסקומען צו ריידן אין „דאָס גייע־לעבן“.

ש. ג.

איינציגער פון די ווערטן, וואָס מיר האָבן ווען
 עס איז באַשאַפן, אויב נאָך עס איז נאָך דאָ אין
 זיי חיות. אָבער זי שעצט זיי דערפאַר, ווייל
 זיי זיינען אונזער קולטור, ניט נאָר דער-
 פאַר, וואָס זיי זיינען אונזערע. איר
 שטאַנדפונקט איז, אַז דער צושטאַנד פון דער נאַ-
 ציאָנאַלער קולטור פון אַ קיבוץ — דאָס איז זיין
 קולטור-צושטאַנד איבערהויפּט, וואָרעם נאַציאָ-
 נאַלע קולטור איז ניט עפעס אַ באַזונדער זאַך,
 ניט עפעס אַ ירושה-עכער, וואָס שטייט אין
 שראַנק, אָדער אַ יום-טובֿ'דיג קלייד, וואָס מען
 טוט אָן אין אַ יומא דפּגרא, נאָר — דער אויס-
 דרוק פון סך-הכל פון דעם פּאָלקס לעבן און
 שטרעבן. איר, אַשטייגער, די נאַציאָנאַלע שפּראַך
 פון אַ פּאָלק אַרעם, איז עס אַ סימן, אַז זיין
 מענטשלאַכער געדאַנק און זיין גאַנץ גייסטיג
 לעבן איז אַרעם, און דאָס איז אויך אַ שטער פאַר
 זיין ווייטערדיגער אַנטוויקלונג, וואָרעם
 די שפּראַך איז — נאָך מער ווי יעטאָדע אַנדערע
 גייסטיגע ירושה, — אַן אַינסטרומענט,
 ניט נאָר אַן אויסדרוק פון קאָלעקטיוון שאַפן.
 דאָס גאַנצע גייסטיגע לעבן פון אַ פּאָלק פּאָדערט,
 אַז זיין נאַציאָנאַלע שפּראַך זאָל זיין וואָס רייכער,
 וואָס אַנטוויקלעטער. און, פּאַרדערט, וואָס ריי-
 כער און אינטענסיווער אַ פּאָלק לעבט גייסטיג,
 אַלץ מער אַנטוויקלט זיך זיין שפּראַך און זיין
 גאַנצע נאַציאָנאַלע קולטור. דער איינציג נאַטור-
 לאַכער וועג פאַר דעם וואָסס פון דער נאַציאָ-
 נאַלער קולטור ביי אַ פּאָלק, איז דערפאַר — דער
 וואָסס פון זיין קולטור-לעבן איבערהויפּט.

זאָלן ביי די אירן אין אַמעריקע, וואָס האָבן
 אַ בשותפות'ן גייסטיגן לעבן, זיין העכערע קול-
 טורעלע באַדערפנישן, און זאָלן זיי בעסער באַ-
 פּרידיגט ווערן, וועט זיך עס אויסדריקן אין
 דעם, וואָס עס וועט זיך אויפהויבן אויף אַ
 העכערער מדרגה אי אונזער שפּראַך, אי אונ-
 זער פרעסע, אי אונזער טעאַטער, אי אונזער
 ערציאונג, אי אַלץ, וואָס מיר פּאַרמאָגן.

אַז מיר קוקן זיך צו צום לעבן פון די
 אידישע מאַסן אין אַמעריקע, זעהען מיר, אַז
 עס איז נאַציאָנאַל בלאַס און בלאַט-

אַרעם נאָר דערפאַר ווייל עס איז בכלל גייסטיג
 בלאַס און בלאַט-אַרעם. קיין אזוי אַנגערופענער
 „נאַציאָנאַלער באַוואוסטוין“ פעלט זיי ניט,
 עס פעלט מענטשלאַכער, אַלע-
 מיינ-קולטורעלער „באַוואוסט-
 זיין“. עס פעלט ליבע און געשמאַק צו גייס-
 טיגע ווערטן, אַלץ איינס, צי זיי זיינען גע-
 רש'נט צי פון ס'ניי געשאַפן, עס איז ניטאָ
 קיין צוגעבונדנקייט צו קיין שום לעבעדיגער
 קולטורעלער טראַדיציע, ניט צו אַ „אידישער“,
 ניט צו אַ „ניט-אידישער“ טראַדיציע, עס זיינען
 דאָ נאָר פאַרגליווערטקייטן, פון איין זייט, און
 הפּרות'ן — פון דער אַנדערער. דערפאַר,
 און נאָר דערפאַר איז דאָס נאַציאָנאַל-
 אידישע לעבן דאָ אין לאַנד נאָך אַלץ אזוי אַרעם
 אין גייסט און גוטס, נאָך אַלץ אזוי קאַלט פאַר-
 גליווערט אָדער הפּק'דיג און אַ טעם. דאָס
 איז אויך די סבה, וואָס עס ווערט אזוי ענג
 דעם יחיד אין דער אידישער סביבה, ווען ער
 הויבט זיך אויף אויף אַ העכערער מדרגה פון
 קולטור. ער „אַנטלויפט“ אָפּטער פון אונזער
 אַרעמקייט, זוי פון „אידישקייט“. די פּראַגע
 פון דער אינטעליגענציע ביי אונז איז, פונקט
 אזוי ווי די פּראַגע פון אידיש, פון דער איד-
 שער ליטעראַטור, פון דעם אידישען טעאַטער
 א. א. וו. נישט אזוי אַ פּראַגע פון אַסימילאַ-
 ציע אָדער נאַציאָנאַליזם, זוי פון אַ נידעריגערן
 אָדער העכערן קולטור-מצב פון דעם אידישן
 קאָלעקטיוון. וועלן זיך אַנטוויקלען ביי אים
 העכערע קולטור באַדערפנישן, וועט זיין אויך
 אַ אינטעליגענציע, וואָס וועט זיי זוכן צו באַ-
 פּרידיגן.

און פון אַט די קולטור-באַדערפנישן דאַרף
 די קולטור-ליגע, האַלטן מיר, אָנהויבן. ניט מיט
 פּרעדיגן „נאַציאָנאַלע קולטור“ דאַרף זי זיך
 אָפּגעבן, (אַגב, ווער פּרעדיגט עס אויט ניט
 קיין „נאַציאָנאַלע קולטור“?) נאָר איר אויפ-
 גאַבע דאַרף זיין העלפן שאַפן אַן אַטמאָספּערע
 פאַר אַ רייכערן און ריינערן מענטשלאַכן לעבן
 ביי אונז, העלפן דעם אידישן קיבוץ באַ-
 פּרידיגן און פאַרמערן זיינע מאָראַלישע, אינ-
 טעלעקטועלע, עסטעטישע און אַנדערע גייס-

ווינקלעלע, וואו מען דאוונט, מען לערנט, מען היט אָפּ כשרות, א. ד. נ. אידישקייט הייבט ניט מקיים זיין א נעוויסע צאָל מצוות — און יוצא. א איד זאָגט: „וואָס צו נאָט איז צו נאָט, וואָס צו לייטן — צו לייטן“. אָבער אידישקייט איז שייך אי צו נאָט, אי צו לייטן. אידישקייט איז דעם אידנס נאָט צו נאָט — אַלע זיבן טאָג אין וואָך, אַלע פירטאָן-צוואַנציג שעה, וואָס זיינען דאָ און מעת-לעת. ניט אוממיסט איז די צאָל מצוות פון דער תורה—די צאָל פון די אברים און אָדערן, וואָס זיינען דאָ, לויט דעם פארצייט טיגן חשבון, אין דעם מענטש'נס קערפער. קיין איין גליד, קיין איין אָדער, קיין איין אַטאָם, קיין איין אָטעם-צוג איז ניטאָ אין אידן, וואָס זאָל זיין פריי פון אידישקייט. אין דער תורה, אין תלמוד, אין שולחן-ערך, אין די מוסר-ספרים ווערט אָנגערירט, באַלויבטן און רעגולירט אַלע, וואָס איז דאָ און קאָן זיין און דארף זיין אין דעם לעבן פון אַ מענטשן. קיין איין זאך איז ניט אויסגעלאָזן געוואָרן. און די, וואָס ווילן זיין טריי דער אַלטער רעליגיעזער אידישער קולטור, ווילן — א י ז י ע ר נ י י ס ט — דינען דעם מענטשן, ניט דוקא דעם אידן אין אונז. זיי איז נאָר אינגאנצן פרעמד דער ווילדער ענין פון טיילן אונז אויף איד און מענטש. בעת צווישן די, וואָס זאָרגן פאר דער אָפהיימינג פון אונזער וועלטלאכער נאַציאָנאַלער קולטור, זיינען נאָך אַלע דאָ אזוינע, וואָס האָבן אין זיינעם ניט אונזער גאַנצן לעבן, ניט אונזער גאַנצעם כּוּסם ניט-טויבע אַינטרעסן, נאָר עפעס באַזונדערס, אויס-געטיילטס, עפעס אַ באַשטימטן ווינקל פון ס פ ע צ י פ י ש - נ א צ י אָ נ א ל ע , ס פ ע - צ י פ י ש - אידישע ווערטן. זייער אויסגאַנגס-פונקט איז ניט, ווי ביי דעם פאַרצייטיגן אידן, — דער אידישער מענטש, וואָס פון זיין איי-גענער טובה וועגן, צוליב זיין אייגענעם העכערן גליק דארף ער זיין גוט און פרום און טאָן, וואָס נאָט און אַלע גוטע פרומע לייט הייסן. זייער אויסגאַנגס-פונקט איז עפעס אַ מיין אכטס-דאָקטער סורגאַט פון אידישקייט, וואָס דארף אָפּגעהיט ווערן, עפעס אַ מיין באַזונדער אוצר, וואָס איז אונז געבליבן בירושה און וואָס מיר דארפן אויס-

בויען פאר אים אַ הויז, ארומצאַמען און היטן, עס זאָל זיין גאַנץ.

דאָס איז... אַ אידישקייטשער אַהרעמעזום.

לויט דער שיטה פון אחר העם קאָנען אידן אין גלות נישט אויפהאַלטן, נישט איינהאַלטן די אידישע קולטור, דאָס „יהרות“; פאַרקעמט, אָבער, אַ „מרכז“ פון אידישער קולטור, פון „יהרות“ אין פאַלעסטינע וואָלט געקאָנט האָבן אַ ווירקינג אויף די אידן אין גלות. ביי אַהר העס'ן איז רעכט, אַז „אידישקייט“ און „אידן“ זאָלן זיין אַפילו פיזיש, געאָגראַפיש אָפּגעטיילט און דאָך גייסטיג זיין פאַרבונדן איינס מיט דאָס אַנדערע. ד י א י ד י ש י ס ט י ש ע אַהר-העמיסטן זיינען ניט אזוי ווייט: זיי ווילן אויפ-היטן אידישקייט און אידיש מיט דער הילף פון א י ד י , פון די אידישע פאַלקס-מאַסן, ניט רורד אַ „מרכז היהרות“; אָבער אויך זיי הייבן אָן פון אידישקייט, ניט פון אידן. אויך זיי שטיצן זיך ניט אויף אונזער גאַנצן גייסטיגן לעבן, ניט אויף אונזער גאַנצער מענטשאַלקייט, ניט אויף אונזער מענטשאַלכער גאַנצקייט, נאָר אויף געווי-סע אינאָרדער-נאַציאָנאַלע, „ראַמאַנטישע“ באַ-דערפנישן...

אידיש איז אַ נאַציאָנאַלער ווערט, די אידישע לייטעראַטור, דאָס אידישע מעאַטער איז אַן אויס-דרוק פון אונזער נאַציאָנאַלן שאַפן, אין די אי-דישע שולן לערנען זיך אונזערע קינדער ליבן און שעצן אונזער נאַציאָנאַלע קולטור — ד ע ר פ א ר ד דאַרף די קולטור-ליגע שייצן און שטיצן די דאָזיגע און ענלאַכע זאַכן. די אידישע קולטור-ליגע איז, לויט דעם געדאַנקענגאַנג, אַ ל י ג ע פ א ר א י ד י ש ע ר ק ו ל ט ו ר מיט'ן טראַפּ אויפ'ן וואָרט „אידישע“.

עס איז אָבער דאָ אַן אַנדער שיטה, און זי זאָגט, אַז ניט קיין ל י ג ע פ א ר א י ד י -ש ע ר ק ו ל ט ו ר דאַרפן מיר, נאָר אַ י -דישע ל י ג ע פ א ר ק ו ל ט ו ר .

די דאָזיגע שיטה ווייס זייער גוט צו שעצן דעם ווערט פון אונזער נאַציאָנאַלער קולטור, פון איר פאַרגאַנגענהייט און געגנוואָרט. זי וויל, אַז פאַר אונז זאָל ניט פאַרלוירן גיין קיין איין-

נייע קעפן דאס

מענאטלאכער זשורנאל פאר קולטור און געזעלשאפטלעכע פרעגן

רעדאקטירט פון

ד.ר. ת. זשימלאווסקי און ש. ניגער

ערשטער יאר, נומ. 5.

פערבואר, 1923

דער הויפט־ציל פון דער קולטור־ליגע.

די חברים פון דער קולטור־ליגע נופא, — וואָס גלויבן, אז דאָס הויפט־ציל פון דער נייער אָר־גאַנזאַציע דאַרף זיין — היטן, אויפהיטן, אָפֿ־היטן די א י ד י ש ע קולטור, פאַרהיטן זי פון אונטערגאַנג. אין זייערע אויגן איז דאָס, וואָס זיי רופן אָן אידישע קולטור, כאַטש זיי ווייסן אפּשער אַליין ניט אויף קלאָר, וואָס דאָס איז אַזוינס, — אַ ציל פאַר זיך אַליין, אזא מין ספּער ציעלער סכּום גייסטיגע נאַציאָנאַלע גיטער, וואָס עס איז אַ מצוה, אַז מען זאָל עס האָבן און קול־טיווירן.

פון אויבנאויף קאָן זיך דוכטן, אַז אַט־דער געדאַנקענגאַנג איז ענלאַך אויף דער שיטה פון די פּרוּמע אידן: יענע ווילן עפעס אָפהיטן, איינ־היטן, און די ווילן אָפהיטן און איינהיטן. יענע — די פּרוּמע אידישקייט, די — די וועלטלעכע: די אידישע שפּראַך, די אידישע ליטעראַטור, די אידישע קונסט, א. א. וו. אין דער אמת'ן האָבן די פּרוּמע אידן אַ ברייטערן און ריכטיגערן קוק אויף דער זאך, ווי דער מין „נאַציאָנאַלע קול־טור“־אידן, וואָס וועגן אים ריידן מיר דאָ. דער פּרוּמער איד (כ'מין דעם א מ ת'ן פּרוּמען אידן), ווען ער רעדט וועגן אידישקייט, מיינט ער, אויף זיין שטייגער, — מ ע נ ט ש ל א כ־ ק י י ט: אַ איד איז ק י י נ מ ע נ ט ש נ י ט, ווען ער גלויבט ניט אין נאָט פון אַבראַם, יצחק און יעקב און היט ניט, וואָס עס שטייט אין דער הייליגער תּוּרָה. אידישקייט איז פאַר דעם אמת־פרומען אידן נישט קיין אָפּגעזונדערט

די קולטור־ליגע איז אָרגאַניזירט געוואָרן און זי הויבט אָן איר גרויסע, ברייטע, פאַרזווייגטע אַרבעט.

זי וועט נעוויס ניט זיין אין שטאַנד צו טאָן אַלץ מיט אַמאָל. פון דער גרויסער צאָל פונקטן, וואָס זיינען דאָ אָדער קאָען זיין אין איר אַר־בעטס־פּראָגראַם, וועט זי מוזן אויסקלייבן יענע, וואָס זי איז שוין איצט, מער אָדער ווינציגער, צוגעגרייט צו זיי, און נעמען זיך פאַר זייער פאַר־ווירקלאַכונג. אַנדערע, שווע־ערע אויפגאַבן וועט זי געזואוינגען זיין אַפּצולייגן אויף שפּעטער, און דערווייל זיך גרייטן צו זיי, זאַמלען כּחות. אָבער זי מוז שוין איצט האָבן פאַר זיך דאָס בילד פון דער נאַנצער אַרבעט, פּין אַלע אויפ־גאַבן, איר מ א ס י מ ו ס־פּראָגראַם מוז זיין קלאָר פאַר איר, אַזוי ווי איר פּראָגראַם־מ י־נ י מ ו ס ...

קולטור איז אַ סיסטעם פון ווערטן, פון נייע סטיגע ווערטן. אין דעם קלענסטן און נידריגסטן פון זיי מוז זיין אַ ניצויז פון דעם גרעסטן און העכסטן. אַניט וועט ער אויסניין, פאַרדאַרט ווערן, ווי אַ פּלאַנצונג אָן זונענשיין.

וואָס איז דער העכסטער ווערט, אויב איר ווילט, דער אידעאל פון דער אידישער קולטור־ליגע?

אידישע קולטור? אָבער וואָס הייסט עס — אידישע קולטור?

עס זיינען דאָ מענטשן — און סאַקע צווישן

February, 1923.

Vol. I. No. 5.

שיקאגא!

שיקאגא!

דעבאטע

האט א וועלכע עס איז דא דאקאמאלע דיבאטונג אין דער אינטימער ארבעטער באוועגונג ברענגען די סאציאלע דעוואלוציע?

וו. נאטאנסאן
"ניין!"

ד.ת. זשימלאווסקי
"יע!"

איך דער טעמע וועט פארקומען א דעבאטע צווישן ד.ת. זשימלאווסקי און וו. נאטאנסאן

פרייטאג אוונט, 16טן פעברואר, אין דאנאלס פארק אוידיטאריום קעדויע און אגדעו עוו., שיקאגא

דעם 24טען פעברואר — א באנקעט לכבוד ד.ת. זשימלאווסקי רעדאקטאר פון "דאס נייע לעבן" און וו. נאטאנסאן, לכבוד דער דערשיינונג פון זיין בוך "קולטור און ציוויליזאציע".

ד דעבאטע און דער באנקעט ווערן ארגאניזירט פון די גרופ. דאס נייע לעבן" און "נייע געזעלשאפט" מיט דער מיטחלה פון איד. נאציאנאלן זידיטערפארבאנד", "ליס. דאס. נעולאט", "אריווע קאנס" "לוב" און "היס. ליט. רייז".

דער גאנצער פראָמיט גייט פאר "דאס נייע לעבן".

טיקעטס אין פאָרום — 60 סענט. ביים טיר — 75 סענט.

פילאדעלפיע!

פילאדעלפיע!

"דאס נייע לעבן" אוונט

פרייטאג אוונט, דעם 9טן פעברואר אין "ברית אחים" זאל, 11טע און ספרוס

ד.ת. זשימלאווסקי און ש. ניגער

און באוואוסטע מוזיקאלישע און ליטערארישע קרעפטן וועלן אנטהיל לעמען. די גאנצע אינאמט גייט פאר'ן פאָנד פון "דאס נייע לעבן".

שוין ערשינען דער פעברואר נומער

"אויפנאנט"

פּענאַלטיטער זשורנאַל פאַר אַרױטױטער ליטעראַרישער שאַפונג אונטער דער רעדאַקציע פון י. ליבמאַן. ב. פּרידמאַן און מ. קראַוועץ.

י. ליבמאַן	—	—	—	אין שטיבע שעה'ן (לירער)
ב. פּרידמאַן	—	—	—	פּיאנער (אַרטיקל)
ש. קראַוועץ	—	—	—	זיין זיג (דערציילונג)
י. פּאַטעריאַנע	—	—	—	די וואַסער יליכע (אַפּעסע)
יעחזק ליבמאַן	—	—	—	אונזער היינטיקע אַרױטשױט (אַרטיקל)
שׂמח	—	—	—	צוריקגעקומען (דערציילונג)

צו באַקומען ביי אלע בוך און צױטונגס פּאַרקויפער. 12 סענט אַ קאָפּיע; יעדלאַכער אַבאָנאַמענט — \$1.50.

ווי אױך אין אַלע אַפּױס און זשורנאַל פאַרלאַג קולטור, 48 קאַנעל סטריט, ניו יאָרק.

נייע דאס לעבן

מאָנאַטלאַכער זשורנאַל פאַר קולטור און געזעלשאַפּטלאַכע פּראָגן
אונטער דער רעדאַקציע פֿון
ד.ר. ת. זשיטלאָוסקי און ש. ניגער

ערשטער יאָר, נומ. 5.

ניו יאָרק, פעברואַר, 1923.

א י נ ה א ל ט

- ש. נ. — דער הויפטציל פון דער קולטורליגע
- ד.ר. ת. זשיטלאָוסקי — בעלאַמיס קאָמוניסטישער בוי־פּרינציפ
- אהרן צייטלין — גלגוליס־טאניו (ליד)
- יהואש — הינטער טיר און טויער (פּראָגמענט)
- ש. ניגער — צו אייזיק מאיר דיקס 30טן יאָרצייט
- דוד פינסקי — וואָס איז דער מענטש...
- ד.ר. נ. סירקין — נאַציאָנאַלע קולטור און נאַציאָנאַלע שפּראַך
- ר. אייזלאַנד און אַנגאַ מאַרגאַלין — מיר וועלן בויען אַ וואַנט (ליד)
- ל. לעהרער — אונזער וועלטלאַכע שול אין די פאַראייניגטן שטאַטן
- אין דער וועלט פון פּילאַסאָפּיע און וויסנשאַפּט —
- ד.ר. ת. זשיטלאָוסקי — די טעאָריע פון „וויסנשאַפּט“
- ליכט און שאַפּן — 1. פּרעמדע ברייוו ; 2. צו וואָס די פּאַראַדן ;
- 3. קולטור־טעאָרע ; 4. הימניש ; 5. דער טראַדיציאָנעלער
- אידישער יום־טוב־קריסמעס ; 6. משיח־ציוניזם. אליעזר בן
- יהודה נעקראָלאָג ; וולאדימיר מערעס (נעקראָלאָג)
- ביכער און זשורנאַלן
- אַמעריקאַנער אידישע קולטור־כראַניק
- פון דער רעדאַקציע
- פון דער פאַרוואַלטונג

אידישער קונסט מעאטער

27טע גאס און מעדיסאן עוועניו
מאָרִיס שוואַרץ, דירעקטאָר, מעלפאָן מעדיסאן סקווער 6963

דיינטיגען פרייטאָג אָנזענט, שבת און זונטאָג בייטאָג און אָנזענט

מאָרִיס שוואַרץ

אַײס, שימלעע שניידער בן שניידער, אין

שלום-עליכום'ס רייכטמע פאַלקס-קאָמעדיע

דאָס גרויסע געזויגנס

רעזשי: מאָרִיס שוואַרץ

האַרציגער פון „טביה דעם מילכיגן“, הומאָריסטישער פון „שווער צו זיין אַ איד“

קינסטלער וועט שפילן:

בינא אבראָמאָוויטש, אַנא אפּעל, יחיאל נאָלדסמיט, מישה גערמאַן, בערטא גערסטען,
יצחק האָנינמאַן, מוני וויינפריינד, בעסי מאָנגלעסקאָ, היימאַן מייזל, גרשין רובין,
מאָרִיס שוואַרץ, מאַרק שווייד.

אין שטודיום: אַנדרייעוויס, „אַנאַטעמאַ“

אידישע פובליסיטי און ליטעראַדישע בוראָ

189 צווייטע עוו. (קאָר. 12טע סט.), ניו יאָרק. טעלעפֿאָן 7968
ראַזע שאַמער—עלבערט איידלין טראַמער, מענעדזשערס

טייפֿפֿרייטינג און
מאַטריאַליטינג
אין איריש און אין ענגליש.

פֿיעסען
קריטיקירט, קאָפּירירט,
סער און פאַרפּוּבליצירט.

מאַנסקריפֿטען
פאַרעדיגט און פאַרפּרעגט
צום דרוק.

איבערזעצונגען

פון ספּאַשיאַליזירטע ווערק (איינזליכענדיג מאַווינג פּיקטורס סענאַריאָס) פון און אין
אַלע שפּראַכען
ערשטקלאַסיגע אַרבייט — מעכיגע פּרייזען.

American-Yiddish Publicity Bureau

189 Second Avenue,

Telephone: Stuyvesant 7968

New York, N. Y.

שוין ערשינען שוין ערשינען

מיט אויג און האַרץ

אַ באַנד בילדער און דערציילונגען
פון דוד ברוין

פּרייז \$1.50 פאַר פאַסטלידזש 15 סענט עקסטראַ.

צו באַקומען ביי דער

גרוּפּע צו פאַרשפּרייטן דוד ברוינ'ס שריפֿטן

און ביי דעם פאַרפּאַסער

DAVID BROWN

15 West Street,

Paterson, N. J.

די נואדקער קולטור-גרופע „אידיש“

פארזאנטשאפט א גרויסן

קולטור-אוונט

זונטאג, דעם 31סטן דעצעמבער (ערב ניי יאר)

אין ארבעטער אינסטיטוט

מיט דר. ח. זשימלאווסקי און ש. נינער אלס הויפט געסט פון אוונט
 בילעטן געקויפט אין פארזיס 85 סענט. ביים טיר 50 סענט.

רוסישע ביכער

ארויסגעגעבן אין

רוסלאנד

פולע זאמלונגען פון כמעט אלע רוסישע
 שרייבער. — מעסיגע פרייוו, ווי:

Л. Н. Толстой. 24 тома	— — —	\$15.00
Война и мир. 4 т.	— — —	3.00
Анна Каренина 2 т.	— — —	1.75
Воскресенье. 1 т.	— — —	1.25
Достоевский. 12 т.	— — —	12.00
Чехов. 22 т.	— — —	12.00
Куприн. 8 т.	— — —	6.50
Гейне. 6 т.	— — —	6.00
Ибсен. 4 т.	— — —	4.00
Мольер. 4 т.	— — —	3.00
Гамсун. 5 т.	— — —	6.50

פארשידענע אידישע און העברעאישע ביכער.
 אלע ווערע פון מענדעלע מוכר ספרים, \$11.
 אלע ביכער זיינען שייך געבונדן.

נוכהענדלער און ביבליאטעקן באקומען
 ראכאנט.

I. PERLSTEIN, 242 E. Broadway.

Phone: Orchard 9609

ברילען וויסענשאפט ליד צונעפאסט

ערשטע קלאסע אפמאמע-
 ריסטען און באריהמטע אוי-
 גען-דאקטוירים אונטער-
 כען אויגען און פאסען צו
 ברילען אין אלע 7 אפטיסעס
 פון דר. בעקער, אונטער דר.
 בעקער'ס פערזענליכער
 אויפזיכט.

ברילען וויסענשאפטליך צו-
 געפאסט פאר יונג און אלט
 פאר מענער פרויען און
 קינדער מעסיגע פרייווען.
 יעדער פאר ברילען גאר-
 טירט.

דר. בארנעט ל. בעקער

7 פסיכאלאג אפטיס אונטער דער דר. בעקער'ס
 פערזענליכער אויפזיכט.

131-2 מען עוועניו 1709 פויסקו עווע.
 גארנע 88טע סט. י. ר. ראזווי, בראנאוויץ

213 איסט ברארוויץ 895 פראספעקט עו.
 נעכטע קלינטן סט. נעכטע 163, בראנק

100 לענאקס עווע. 2313 זיבעטע עו.
 בעט. 116-115 סט. נעכטע 138טע סט.

262 איסט פאררהאס ראוד, בראנקס
 אלע אפטיס זונטאג נעשלאסן מיט דער
 אויסנאמען פון די אפטיס פון 100 לענאקס
 עוועניו, און 181 סקאלד עו. קאר. סט. סט.

D. BARNETT L. BECKER
 OPTOMETRIST & OPTICIAN

אין יאנואר, 1923, פאנגט צו צו ערשיינען, די און
 דינע מוזיקאלישע וועלט און מעאטער זשורנאל, א סך
 נאכטריט פאר מוזיקער, חונים, זינגער, לערער און שו-
 לער פון מוזיק, שוישליכער ליבהאבער פון מוזיק, דראפט
 און שיינע ליטעראטור. דער זשורנאל ווערט רעדאקטירט
 פון לאזארוס מאנאריד, פרייוו 20 סענט א קאפי, \$2.00
 3 יאר.

During the coming months, THE DIAL will continue to bring its readers the finest work of the world's living artists. In addition to *Many Marriages*, by Sherwood Anderson, which will be concluded in the March number, THE DIAL will publish as it has published in the past, reviews and critical essays by Bertrand Russell and G. Santayana; fiction by A. E. Coppard, D. H. Lawrence, and Paul Morand; poetry by W. B. Yeats; art reproductions of the work of Marie Laurencin and Andre Derain, and literary intelligence by John Eglinton, Ezra Pound, and T. S. Eliot.

Of special interest will be the publication, during the fall and winter, of the best work now being produced in the Germanic countries. A great artistic and literary revival is going on in Central Europe, and THE DIAL will present to the American public the finest products of this renaissance. Among the work from Central Europe which will appear in THE DIAL will be:

Essays by

Herman Bahr
 Stefan Zweig
 Hugo von Hofmannsthal

Fiction by

Thomas Mann
 Heinrich Mann
 Arthur Schnitzler

Reproductions of Art work by

Emil Orlik
 Oskar Kokoska
 Willie Geiger
 Arnold Roennebeck
 Herman Haller
 Felix Albrecht Harta

SPECIAL OFFER

THE DIAL for 6 months—\$2.00
 (regular annual rate—\$5.00)

Gentlemen: Please enter my name for 6 months' subscription to THE DIAL.

Name

Address

I enclose \$2.00. I will remit \$2.00 on receipt of your bill.

X-1-23

THE DIAL

152 West 13th Street,

New York City

עם ווערט אנגענומען דער אבאנעמענט אויף

„דאס נייע לעבן“

א מאנאטלאכער זשורנאל פאר קולטור און געזעלשאפטלאכע פראגן.

אונטער דער רעדאקציע פון דר. ת. זשימלאָווסקי און ש. ניגער

פרייז 3 דאלאר א יאָר; \$1.50 א האַלב יאָר.

אויס דער פראַגראַם־בראַשור :

די הויפט אויפגאבן אידן, וואוהין דער גורל זאל
זיין מיט פארטראָגן אָדער האָבן פארטראָגן.

דערפאר מוז דעם אָנגעזעהענעסטן אַרם
פאַרנעמען און אַזנער זשורנאַל אַהין, וואָס
קאָן אויסגעטערן, פאַרשעטערן, איידעלער
און רויכער מאַכן די אידן צו ליטעראַטור,
די אידן צו קונסט, דעם אידן צו טעאַטער,
די אידן צו פרעסע, די אידן צו סוף.

מיט בונדענדיג די מוסטרעטער מיט
קוין שום אַנדערע תּנאים, א חוץ די אַל־
געמיינע יסודות פון דעם סאָציאַליזם און
דער גענייטערשאַפט צו אַסימילאַציע, וועט
די רעדאקציע אַהין זוכן צו באַרינדן,
פאַרטיפּן און פאַרברייטן די אידעען,
וואָס קאָנען פאַרמולירט ווערן אזוי:
די סאָציאַלע און סאָציאַלע ווידעראַזש
לעבונג פון דעם אידן פאַלק אויף די
יסודות

(א) פון ארבעט בלל, ערד ארבעט
כפרט;

(ב) פון אויסגאָסערטעריאַרעלע צייט
טרען אין ארץ ישראל און אין אַנדערע
לענדער, וואָס עס זאל נאָר זיין מעגליך.

(ג) פון עקסטרעריאַרעלער נאַציאָנאַל־
לער אויסגאַנג, וואָס עס זיינען נאָג
קוין בערטיאַרעלע אידן צו צעטיילן;

(ד) פון מאָדערנער וועלטלאַכער קול־
טור און אַפּאַרטיטער רעליגיוזער פּרובּוּ
הייט, וואָס שליסט אויס יעדן צוואַנג צו
געהערן אָדער ניט געהערן צו דער אָדער
יענער רעליגיע;

(ה) פון אידן, וואָס דאַרף ווערן
אַנערקענט פאַר דער נאַציאָנאַלער שפּראַך
פון אַזנער פאַלק אין אַלע לענדער און
דאַרף פאַראייניגן דעם פאַלק פון דער
דער אידן צו אונטערגעבען מיט דעם קול־
טורלעכן פון די אידן צו סאַן.

די הויפט אויפגאבן פון „דאס נייע
לעבן“ וועלן זיין:

(א) די טעאָרעטישע און פּובליציסטי־
טישע באַליבטונג פון די סאָציאַלע און
באַזונדערס סאָציאַליסטישע פּראַבלעמען
פון דער היינטיגער צייט.

(ב) די ווייטערדיגע אַנטוויקלונג, לויט
טערוג און קריטישע אויסטויטישונג פון
אונזער קולטור אין אַלע ארץ פאַרמען און
דערהויבט פון דער לוסטראַטור אין דער
אידן שפּראַך.

די אבסטראַקטע פאַרמולעס פון דעם
באזונדערטן סאָציאַליזם מוזן אַנגעפילט
ווערן מיט אַ לעבעדיגן אַנהאַלט; קלאַר
קיים מוז אַיינזעכעראַכט ווערן אין דעם
גרויסן כּסדר, וואָס איז אַיינזעוואַקסן
צווישן סאָציאַליזם אין קאָנטיוום; עס
מוז אויסגעפאַרשט ווערן די ראַלע וועל־
כע עס קאָן נאָך בלייבן פאַר דער פּריוואַט־
טער אינדיאַטור אין דעם ווירטשאַפּט
לאַבן לעבן; עס מוז אַפּאַרירט און אַפּ
געשאַפט ווערן דער ווערט פון יענע גע־
דאַקטן און פּראַקטישע פּראַווין, וואָס
זייער ציל איז פאַרטיילן די פּאַליטישע
פאַרמען פון דער סאָדערנער דעמאָקראַטיע
אויף די פאַרמען פון א „סאָוועטישער“
פאַרוואַלטונג; עס מוזן אויסגעפאַרשט
ווערן די מיטלען פון א סאָציאַליסטישן
אייבעקער און קלאַר געמאַכט ווערן די
ראַלע און באַדייטונג פון דעם עקאָנאָמישן
און פאַרלאַטישע־אידן קלאַסיקאַט, פון
אויף זייט, און אין פון א רעוואַליוציאָנערער
דיקטאַטור פון דער אַנדערער.

מיט דעם מיטלען ערנסט מוזן באַטראַכט
ווערן די פּראַבלעמען פון א שפּראַכלאַכער
און קולטורלעך איינהייט פאַר אַלע מורתי

אַררעס :

“DOS NEYE LEBEN”

242 East Broadway,

New York, N. Y.

הומאר און סאטירע

וועט אנטוויקלען אייערע לעדערסמוקלען! פונט איהר זיין ווער ווייטט ווי פארזייערען ווער ווייטט ווי אומפעיג, ווען איהר עפענט א בוך פון הומאר און סאטירע, פונט איהר לעבען — און לעבען געזונט און יונגענדיק און הארציג פון דער סטעט טיפיקליש פון איהר נשמת רייכט זיך פרויס דער לער. ווען איהר לעזט עפעס פאר פון הומאר און סאטירע פאר א קאמפאניע געלט, זענען איהר א ליטערארישען אונטערט. סווען אלע לעבען מיט א זיך צוואסען. דאס לעבען הויב לעבט. די וועלט, דער סילינג די פלעגל דער פלעגל, פלעגל פלעגל פלעגל.

א יאהר 3 פונדס צוגעשיקט און הויב יעדען פרייטאג \$5 מיט די 3 פראכטיגענדער „הומאר און סאטירע“ קאמפאניע.

דרעסירט פלעס צו: THE BIG STICK, 177 East Broadway, New York

לעזט און פארשפרייט די

„פרייע ארבייטער שטימע“

א וועכענטליכע אנהייבונגס-קאמוניסטישע צייטונג, ערשיינט יעדען פרייטאג

פארלאזט זיך ניט אויף אנדערע!

באקאנט זיך אליין מיט די לעהען פון די גרויסע אנהייבונגס-דייקער און קאמפער. די מערסטע ווערע זייערע זיינען איצט דא אין א נומער אידישער אבערזעצונג. יעדער אר

- 1.75 פ. קראפאטקי, סמארעו פון א רעזא
- 1.75 פ. קראפאטקי, פלעדער, פארביקען און ווערקסטאטען
- 1.75 פ. קראפאטקי, גענערווייטע הילף
- 1.75 פ. קראפאטקי, סארענע וויסענשאפט און אנהייב
- 2.00 פ. קראפאטקי, אין רוסישע און פראנץ ווען איהר קויפט די ביכער אין לעבען

זיי מיט 25 פראצענט ביליגער ווי אין די בוכהאנדלונגען. THE FREIE ARBEITER STIMME, 48 Canal St., New York, N. Y.

שוין ערשינען

דער ערשטער נומער „אויפאנג“

פאנאטאלישער זשורנאל פאר אידישע און ליטווישע ארבייטער. שאפונג אונטער דער רעדאקציע פון

י. ליבמאן, ב. פרוידמאן און מ. קראוועץ, מיט פאלגנדן אינהאלט:

- וועס ווילן מיר? — ליטאטויסקל: ס. סויסא — פרייט פון אידישקייט; י. פאשעראני — מעלאני בערע בחובען (ליעד); י. ליבמאן — וועלכע (פיר); פ. קראוועץ — ווייטע ווען (דערצייילונג); בעלאא רודמאן — וועג נבינות (פאפעט); י. זאק ליבמאן — א קורטור לינג און אפערקע; עלמה — קראפאטקי ווערענדיקע; א. רוסאריאן — ליטווישע און מיר ירושלים — פרייט קראפאטקי (נערהאלט); איטשע — סעבערנדיק די זשורנאל; פון דער רעדאקציע, זען ביאט געזיכט פון ציי לערען.

צו באקומען ביי אלע בוך און צייטונגס פארטיקלער. 1: פונט א סאפע; יע האבען אפצושטעלן — \$1.50

„פרייהייט“

„פרייהייט“

איז די צייטונג פאר די ארבעטער!

„פרייהייט“

איז די צייטונג וועלכע ווערט גע-לייענט פון די ארבעטער!

„פרייהייט“

איז די צייטונג וועלכע פארטרעט די אינטערעסן פון די ארבעטער!

„פרייהייט“

איז די צייטונג וועלכע דארף גע-לעזן ווערן פון אלע ארבעטער.

FREIHEIT

Tel. Orchard 0849

זאקס און שטיינפעלד

ינגויל דרוקעריי

12 דויערערסאן סטריט, נ. י.

ארבייט ווערט געמאכט גוט און פינאליע.

פון ערשטן יאָנאר פאנגט אָן צו דערשיינען

די אידישע

מוזיקארישע וועלט

און טעאטער זשורנאל

א מאָנאַטשריפט פאַר מוזיקער, חונוים, זינגער, לערער און שולער פון מוזיק, שוישפילער, און אלע ליבהאַבער פון מוזיק, דראַמע און שיינע ליטעראַטור, רעדאַגירט פון

לאַזאַרוס מאַנפֿריד

מיט דער מיטוואַךסן פון די נעכטע שריפטשטעלער און מוזיק אויסצושטרעם פון אַפּערליקע און אייראָפּע. אַרויסגעגעבן פון דער

אידישער פעדעראַציע פאַר מוזיק און דראַמאַ.

20 סענט אַ קאָפּיע. — — — \$2.00 אַ יאָר.

שיקט אונז זעכצנט צייער אַרדעס און מיר שיקען אייך פֿרײַ דעם אינטערעסאַנטן „פּראַספּעקט“ מיט אַלע איינזעלע וועגן דעם זשורנאַל. אַלע איינזעלע וועגן דער אַרדע און ליבהאַבער פון מוזיק, דראַמע און שיינע ליטעראַטור. שרייבט וואָס איר וויל: מוזיקער, זינגער, שוישפילער, לערער און ליבהאַבער פון מוזיק, דראַמע און שיינע ליטעראַטור. שרייבט אייער נאָמען דייטלאַך.

The Jewish Musical World

5 BEEKMAN STREET,

NEW YORK, N. Y.

THE LIBERATOR

An Illustrated Magazine of Labor, Literature and Art

Devoted to constructive criticism of non-progressive ideas, social movements and developments. Adhering strictly to a policy of social construction for social uses.

Editors:

Robert Minor
Joseph Freeman
Floyd Dell

Max Eastman
Boardman Robinson
Hugo Gellert

Eugene V. Debs
William Gropper
Art Young

The cover of the January number is by Frank Walts. The contents comprise a splendid assemblage of contributions and drawings by America's foremost progressive thinkers and artists.

Special Offer to Readers:

Six months' Trial Subscription for 75c. beginning with January issue. (Regular rate \$2.00)

The 1923 LIBERATOR will exceed in beauty and value any of its previous issues.

I enclose 75 cents, for which send me THE LIBERATOR for six months, beginning with the January number.

Name

Street

City State.....

A-12-22

THE LIBERATOR, 799 Broadway, New York, N. Y.

געלט, שפייז און קליידער

— דורכ'ן —

"אידגעזאם"

פארנעמט ניט, צו מען קען שוין שיקען דורכ'ן, "אידגעזאם" צו קרובים אין רוסלאנד און אוקראינא

געלט שפייז און קליידער

געלט וואָס איר שיקט דוכ'ן, "אידגעזאָם", ווערט אומעטום אויסגעצאלט אין אמעריקאנער דאָלערס. רעסיטס פאר איבערנעשיקטע געלדער ווערן ערהאלטן אין אַ משך פון 5—6 וואָכן.

שפייז וואָס איר שיקט דורכ'ן, "אידגעזאָם", ווערט צוגעשטעלט דיר עסן צו די אַרדעכסטען, און זיי דארפן נאָך דעם ניט פאָרן. טויזנטער קבלות פאר שפייזפעלאַך, וואָס זיינען דורכ'ן, "אידגעזאָם" געשיקט געוואָרן מיט ווייניגער ווי מיט צוויי חדשים צוריק, זיינען שוין ערהאלטן געוואָרן אין אמעריקע.

פאַר אַ קליידער דרעפט וואָס איר קויפט פאר 85 אָדער 20 דאָלער ביי דער אמעריקאנער ביורא פון, "אידגעזאָם", קוינט אייערע קרובים אין רוסלאנד שוין, זאָסן, וואָרע פאר קליידער, פאר בעטוועש, פאר אונטערזעש, נייגעצייג א. א. וו. גענוג אום צו באַפרידיגן די נויטן פון אַ פאַמיליע פון עטלאַכע פּערוואָן.

פאר מער איינצלע הייטן ווענדט זיך אין דער אמעריקאנער ביורא פון, "אידגעזאָם", 110 וועכט 40 מע כטריט, רום 207, ניו יאָרק, נ. י. אָפען טעגלעך, חוץ זונטאָג, פון 9 אין דער פרי ביו 7 אין אָוונט; שבת, פון 9 אין דער פרי ביו 5 נאָכמיטאָג.

פ. ס. — עס איז ערשינען דער "אויסבוך" נומער 7. צווישן דעם רייכן און פארשיידנארטיגן מאַטעריאַל, געפינט איר אויך די נומערן פון די רעסיטס פאר די פעקלאַך, וואָס זיינען געשיקט געוואָרן דורכ'ן, "אידגעזאָם".

א דרוק־פעלער.

ווערט געבוירן פון א נעטלאכן גענעץ, פאן אויסגיין אויך נאר מיט א טראגישען געשרייב. עס דארף זיין: א וועלט, וואס ווערט געבוירן פון א נעטלאכן גענעץ, פאן אויסגיין אויך נאר מיט א גענעץ, ניט מיט א טראגישן געשרייב.

איר דעם ארטיקל פון ש. נ. ג. משה נאדיר: די טראג געדיע פון נאדירישט איר דעם פארזינד נומער, דעם נייע לעבן איר אריינגעפאלן א פעלער, וואס פון פאררובט ווערן. עס שטייט אויך 59 און 58 און 57. א וועלט, וואס

נימצישע און איבסען!!

א פרעמיע צו „דעם נייע לעבן“!

מיר האבן געקראגן די מעגלשאכטיש צו געבן אונזערע יאריגע אפגענומן א פרעמיע — צוויי זייער ווערטפולע ביכער. דעם זיינען די ווערק וועגען פירן דרוקן נימצישע און הענריק איבסען פון דעם באריכטן קריטיקער געפארג בראג-דעם, איבערגעזעצט אין אידיש פון ק. טעפער.

דער פרייז פון די צוויי ביכער איז \$2.50. די וואס וועלן זיך אפאטרן אויף א יאר „דעם נייע לעבן“, קאנען באקומען ביידע ביכער מיטאזעג ביליג 1 דאלאר (פארטא 25 סענט עקסטרא).

די וואס שרייבן אויס „דעם נייע לעבן“ אויף א האלב יאר, קאנען קריגן אלס פרעמיע דעם באריכטע ווערק פון הענריק איבסען „די ערשטע און נג“ איבערגעזעצט פון דר. י. א. מעריסאן, מיטאזעג ביליג 75 סענט. דער גע-וויינטלאכער פרייז פון דעם בוך איז \$1.50 (פארטא 15 סענט עקסטרא).

די נייע אבגענומן קאנען קריגן דעם זשורנאל פון דעם ערשטן נומער און אקטאבער 1922.

דער אבגענומענע פרייז איז \$3.00 א יאר; מיט דער פרעמיע פון די צוויי ביכער — 4.00; פאר א האלב יאר, \$1.50, מיט דער פרעמיע — \$2.25.

די פארוואלטונג.

חבר נ. ריידער

איר אונזער פארטרעטער פאר דעם אנהעלעם, פאל מיר געבן די חברים העלפן אים אין זיין ארבעט. די פארוואלטונג.

מיר געבן די חברים און פריינט, וועלכע האבן גע-נומען אבגענומענע ביכער, אריינשיקן אין אפוס די געמען פון די אבגענומענע, וואס זיי האבן געפאסט, צוזאמען מיט די געדיע, וואס זיי האבן קאלעקטירט.

די פארוואלטונג.

אויב איר באקומט ניט „דעם נייע לעבן“, ביזן 30סטן פון סענאט, שרייבט אונז וועגן דעם.

פארערט, דעם נייע לעבן“ פון אייער צייטונג און זשורנאל צושטעלער.

קויפט ביי די וואס אנאנסירן אין „דעם נייע לעבן“, און פארנעכט ניט דערמאנען אז איר האט זייער אנאנס געזען אין „דעם נייע לעבן“.

דער פאראייניגטער „דעם נייע לעבען“ און גריי-גארי גערשוני סאג. רעונו. ברענטש 247 א. ר.

מיטעס יעדען 1טען און 3טען דינסטאג אין „פארווערטס“ האל-

מיר אפעלירען צו די יעניגע חברים, וועלכע באלאנגען נאר ניט צו אן ארכייטער שארליכע רונגס געוועזענע, זיי זאלען זיך אנשליסען און אונזער ברענטש.

פאר אינטערסאציע ווענדעט זיך צום סעקרעטאר, פריינד ראזענבערג, 2077 קלינסאד עוועניו, בראנסק, נ. י.

אויב איר ביים אייער אדרעס, שרייבט אונז באלד וועגן דעם, כדי מיר זאלן אייך קענען שיקן דעם קומענדין נומער אויף אייער נייעם אדרעס.

האונדערן די קענעדיע פון די טוער, וועט גרופירן זיך צום דער איניציאטיוו גרופע פון דער קולטור ליגע אין ווילן. מיר דא אין אמעריקע מען זיך לערנען פון זיי, מיר באגרייבן דעם נייעם זשורנאל און ווינטשן אים אלענע יאר.

נייע זשורנאלן אין קענעדיע.

דער קוואל, פאנאשטרייט פאר ליטעראטור, קריטיק און קולטור־פראבלעמען, רעדאקטאר: א. אלטי, דע-צעמבער, 1930, פאנארעאל.

די אינטערעסאנטסטע זאך אין דעם ערשטן נומער פון דעם נייעם קענעדיע זשורנאל איז דער צנהויב פון דער איבערזעצונג, וואס יהודה עלעזע האט געשאפט פון זעראוועסטא, דער פסוק: צום ערשטן מאל האב איך מיך איבערגעשאפן אין געשטאלט, אונטערגעווארפן לעבנס נויט און וואוינטג באשיצונג, אים, עהרראי סאז דאך — קלינגט אויף איריש עפעס מאדענע, אבער בכלל איז די איבערזעצונג, ווי עס ווייזט, קארעקט און גענוי. עס איז צו ווינטשן, אז אויך די ווייטערדיגע טיילן פון דער דזשינער וויכטיגער ארבעט זאלן פארעמפלעט ווערן. די פאעזיע איז, דעם קוואל איז פון דעם מין פרייע פערון, וואס דרוקן זיך איבער אפט, שוין א ביסל צו אפט. כלווי דעם ערשטן כוון י. י. סנאלע דריי לידער (די פרייהויזער און דער שטעט פאנארעאל) איז דאס ליד פון אהרן סינגל פאכן אן איינדרוק פון עפעס פרייט און לעבעדיג. צווישן די ארטיקלען איז אינטערעסאנט און אלטיס זענען. דער ניי אירישער דיכטונג, וואס עס איז פארקערטרייבטיש פאר דעם פאנארעאלער זשורנאל איז, וואס ער וויל זיין, ווי עס ווייזט, א צענטראלער, ניט קיין לאקאלער, ארנאט, פאר ליטעראטור, קריטיק און קולטור־פראבלעמען. די אנטוויקלענער וואוינען אלע אין קענעדיע, אבער צווישן די ארטיקלען, וואס האבן צו טאן מיט "קולטור־פראבלעמען" איז ניטא קיין איינער, וואס זאל אנריירן דעם קולטור־לעבן כוון קענעדיע אדער פון די אירן אין קענעדיע. דאס איז א שער, אויב אלע אונטער זענען זשורנאלן זאלן זיך אפגעבן נאר מיט אלגעמיינע פראגן, וועט אונזער זשורנאליסטיק זיין צו אפסטראפט. דער קוואל האט א נומער געלעגנהייט אריינצוארשן א ביסל קולטור־לאקאלע אין דער וועלט כוון אמעריקאניש אירישע זשורנאלן. פאר וואס זאל ער די געלעגנהייט ניט אויסנוצן? אדער איז וועגן אלגעמיינע פראגן לייכטער

צו שרייבן, ווי וועגן קאנטרעסע אונטערגענייט, הייל טען דאס? זיי גענוי שפארדירן?

אויב אינטערעסאל האט אונטערהויבן צווישנזיין אויף א זשורנאל, "ארבעט", איז די אונטערזעכע פון די אירישע הארעפאטיקעס, אונטער דער רעדאקציע פון ל. פלעגער. אין דעם זשורנאל שפייגלט זיך אפ שוין א ביסל דאס ארטיקלע, און דאס איז זיכער צו באמירן. דאס ציל פון זשורנאל איז, זוכן צו שאפן א פאראייניגטן פראגם פון אלע ארבעטער, לינקע און רעכטע, קעגן וויערע געזעצן, זוכן צו העלפן אלע הינט ארבעטער ארנאט ניוזצייטען און קולטורעלע פארייניגען אין אלע וויערע קאפסן און אלע וויערע אונטערגענוגען.

"די פעדער".

די פעדער, ליטערארישע סאנאטשיווס פון די יונגע דיכטער, רעדאקטאר: אהרן קארלין, נאוועמבער, נומער איינס, פערטער יארגאנג. אין דער באנייער פעדער זיינען די מיכסס פערון, ווי אויף די ארטיקלען, בעסער פון אלגעמיין ליטעראריש און שפארבלעבן שטאנדר פונקט, ווי איז דער אלטער פעדער. אבער דאס, וואס מען רופט אן סאלאנט, מעלס נאך אלץ אין דעם נעמסטן טייל זאכן. און סאלאנט, דערהויפט ביי שרייבער, וואס הויבן ערשטן א, איז דאס פון כוון דער עיקר, ווען יונגע דיכטער זאגן נאך איינע די אנדערע און מען קאן סיידן נאך דורך א פארניגטער גלאז באמערקן צווישן זיי אז אונטערשייד, איז א פראגע, צו זיינען זיי די כייסער אדער זיי זיינען נאך יונג. פון די אלע לידער טיילן זיך אויס צוויי, דוקא אלטמאדישע, פון כ. קאהען. אויך זיי זיינען ניט איבעריגס אריינגע, אבער עס איז דא אין זיי א געוויסע קראפט פון אסדרוק. אין דער אפי טיילונג פון קריטיק זיינען בארעפערטיש די לויב געזאגטע פון די "יונגע דיכטער" איינע צו די אנדערע און די נאאויגע זיכערקייט, מיט וועלכער זיי ריידן וועגן די ווערק פון זייערע "עלסטערע קאלעגן", ווי, צום ביישפיל, די ביכל איבערזעצונג פון יואלס. די פעדער קאן זיין א נוצלעכער זשורנאל פאר יונגע שרייבער אבער עס שארט ניט א ביסל מער באשיידנקייט, מער זעלבסט קריטיק, אנטפער בארימער, און, דער עיקר — מער אמת'ע י ו נ ג י ס, ד. ה. מער פרישטייט, מער סאלאנט.

פון דער רעדאקציע.

מיר וועלן ניט מער געשטערט זיין, ווי איצט, אין דעם אויספירונג פון אונזער פראגראם.

אין דעם קומענדיגן נומער, דאס נייע לעבן, וועלן, צווישן אנדערע זאכן, געדרוקט זיין א לענגערע פאפעס כוון י ה ו א ש: "הינטער כיר און סויער" און אן ערצילונג פון ד ו ר ד פ י נ ס ק י: "וואס הייסט א מענטש".

פון דעם נומער צו ניבן מיר א ברייטערן זאץ אויף יעדן בלאט, און עס ווערט איינגעטיילט אין צוויי עמודים. א דאנק דעם וועלן מיר אין יעדן העפט קאנען אריינגעבן מער שטאף אויף א 6-7 זייטן און דער זשורנאל נאל ווערט, אויף דעם אופן, פאקטיש פארנעמער, כאטש עס בלייבט די פריערדיגע צאל זייטן. מיר האבן אבער, אז מיט דער הילף פון אונזערע פריינט וועלן מיר מיט דער צייט קאנען פארנעמער אויף די צאל זייטן, און

נשקעטטיים, ווען ער זאל די דערמירן ביזן כוץ, איז זי
א בונט קען דער פאנטאזיע פון דעם מענטשן. אראפ
נעמען דארף מען נאר די. קליידער, וואס זיינען אלט
זאדער ענג נעמען, און די וואס רייסן זיך צו צילוי.
עס האט נאך אבער נים פאסירט, אז דער מענטש זאל
נים אויסזען קיין נייע קליידער וועבן אנטשטאם די, וואס
ער האט אוועקגעווארפן. ווי ווייס די, נאקעטע פאר
עווע זען א פראטעסט קעגן די אפטע, צעפולטע און
אויסגעדיקטע ווארטיגעוועבן פון דער קאנזענציענאצי
לער דיכטונג, איז עס אומפארטיילדער און אויך נוטיג
און נוצלעך. אבער מאכן פון דער, נאקעטטיים א
פ ר א צ א און אונזערן זי אומטען זי אפילו דארט,
וואו זי איז נים נאסירלעך, וואו זי איז קעגן אונזער
נעמיל פון שעפנדיקייט און אונזער בארעמניש אין
אינטימיטעט, און איז נאך א פרעכערער ליגן, ווי דאס
קלייד, — ס'זא אויך, איז פונקט אזא אומיגן, ווי פאכן
פ א ר א פ ר א צ א פון פאציע דואק, לעסטרונג,
דואק באקלאסעדיקייט, א.ד.ג. דאס קעגן נאר פירן
— און דאס פירט — צו אומפארטיקטיקייט, וואס פאר
שטעלט זיך פאר אפגיית. די צעשעקיסטעניצן פון יענעם
וואונדערלאכן כת, וואס מיר רופן די ווארט, ציינט, אז
עס זיינען דא צווישן מענטשן אויך אנדערע פארבינדונגען
און בארייבערונגען, זאך צורעקען, אומפאלבארע אדער
נאקעטע, און עס איז נאטורליך צו גלויבן, אז **ד א א**
ו א ר ס , ו א א ס הענגט אים צו נאקעטע
א ו י א ד ע ס ק ר י י , ווי עס שרייבט ראוויטש,
וואס ברייבן הענגען נאקעט אויפן רייז. יוני, עס וועט
אויסטייין תחת הכתים, ראוויטש אליין, וועלכער
נעצט פאר אים מיט איין האנט א נרוב, בינדט מיט דער
אנדער האנט זיינע וואונדן, ווארים ער איז א
ד י כ ס ר , און דאס ווארט איז זיין פאסטער, זיין
קינד, זיין אפעס, זיין הייליקייט, זיין צלץ, דאס זעט
מען אפילו איז אייניגע שעפן פון דעם. נעזאנען צום
מענטשטלעכן ערשער, כאטש אפילו עס איז א פראנץ
ראש-געזאנען און עס איז אנגעטאן, שיר נים אנגעפעלעט
אין „נאקעטטיים“.
ראוויטש איז א דיכטער, און עס איז אפשר נאסיר
לעך, וואס ער איבערשרייבט. אבער נים נאר אין זיין
דיכטונג ווערט ער אן זיין פעטער אויף א מנומיריגן
אופן, און איז זיינע ארטיקלען איז ער שטארק מנום.
זאזי, צום ביישפיל, שרייבט ער וועגן נראם, אז ער „בא“
שטאפט אויף א נעמייעם, פרעגט אופן פאטעטישע לינגס
און אז ער „קאספירט“ פון פרובטאראקייט פון איבער
שויכענדע פאטן („די וואג“, 1). אויך גלויבן, אז נאך
דא נים לאנג האט מן „ראוויטש“ געוואונט, אז דואק א
דאנק דעם נראם זיינען זיי די גרויסע דיכטער ארויס
געזאנען געווארן גרויסע פאטעטישע אפ'ן אויף אן אימעני
סיווער און אומפארנעמלאכער פארם. מילע דער היינעם
דערע פוסקנים קענען מיר זיך כטון אופן, נים פארשטעלן
אן דעם צוואפענקלאנג פון די פערזן. איז אים לינט נים
נאר זייער טויג, אן אים ווערט זיך די נאציע אינוויי

נינסטע קראפט פון זייער אומפארניללעכטן אויסהרוק אז
דער כור דערפון, וואס זיי זיינען איינאנאיינציג און מען
קעגן זיי נים איבער'חורף. צי דען דערפאר, וואס ס'פיל
ראוויטש האט אויפגעהערט אן באנוצן נראם, ס'זאל אלע
די, וואס האבן זיי באנוצט, דערקלערט ווערן פאר „קאס
מירורע“? יעדער דיכטער איז בארעכטיגט צו פילן
(און אויב ער איז נים בארעכטיגט, מילט ער סייזוויג),
אז ער מאכט א נעם י כ ס ר , ווייניגסטנס, די נעם
שיכטע פון דער דיכטונג. אבער צו וואס נאך מאכן נעם
שיכטע א ו י א ר י ק ? זי איז שוין געשאפט
געווארן פון די פריערדיגע, און מען קעגן זי נים איבער
פאכן.

אין די זאמלונגען זיינען דא נאך אויך ערצילונגען
(פון י. גאפאטיאט, פון עזר ווארשאוויסקי מיט זיין רויקייט
און פרישטייט, פון י. י. זינגער מיט די אויסגעוויינלעכע
שארפע חיים, אבער נים זי האבן ארויפגעלייגט זייער
שטעמפל אויף די אויגנאכט, נאר די לידער און ארטיקלען
פון די דערמאנטע דריי דיכטער.

קולטור. "הויזשווארצל ארויסגעגעבן דורך דער
איניציאטיוו גרופע „קולטורליגע", ווארשיע, נאוועמבער,
1922. דער זשורנאל וויל פארטיילן אונזערע צעוואנד
פענע קולטורטורען, ווערן „דער פורם פאר"ן גרויסן סוה
פון אונזער קולטורפעקטיוו, דער פורם פון זיין צעלעך
סיוון נערציק". ער וויל זיין אן ארגאן פון דער „קולטור
ליגע" אין פוילן און אויך וערן א ווענווייניגע פאר
זעלבסטבילדונג. צי די ווערטהפולע זאכן, וואס זיינען אפ
גערורט אין פוילען, נעמט, געהערט דער געהויב פון א
ליטוואקס ארטיקל „פראלעטארישע קולטור" (דער פאר
פאכער גלויבט, אז „דער אירישער פראלעטארישט וועט
אנגעמען זיין קולטור ירושה און וועט זי סאכן פאר אן
אויסגאנגפונקט צו זיין ווייטערדיגער שאפונג", אויך
באוויינט ער לער, אז „עס איז ניכט קיין קולטור פון
איין איינצלענע קלאס, אזוי ווי עס איז ניכט קיין ווירט
שאפטלאכע סיכעטע פון איין קלאס. אין יעדער עפאכע
איז פאראן איין קולטור, די קולטור פון דער געזעצער
געזעטשאפט... און א קלאסיקענעלשאפט סרגאנט די קול"

ס'דאס קלאסיקאראקטער, אבער דאס הייסט ניט, אז אין
איר עפאטיסירן אויף פיל קולטורן, וויפיל קלאסן זי פאר
פאנטן. אינטערעסאנט איז אויך דער ארטיקל פון ש.
פענדלדאז: „אונזער קולטוראטמאספערע". אחוץ דעם
זיינען דא קלענערע ארטיקלען וועגן פארשיידענע פראגן
פון דעם אירישן קולטורלעבן. אן אפטיילונג פאר זעלבסט
בילדונג, פאלעמיק מיט די ענגער פון דעם אומפארטיי
אישער קולטורליגע, נאמיצן און כראניק. עס איז צו
ווינטשן, אז אין די וויכערדיגע נומערן פון זשורנאל
זאלן זיין מער גרינדלעכע ארבעטן וועגן די פראבלעמען
פון אונזער קולטור און וויגעיער צייטונגס פובליציסטיק.
אויך האט די כראניק פון דער אירישער קולטור-באוועגונג
אין דער נאצער וועלט געדארפט האבן א מער סיכעטע
סיווירטן פארקאסער און נים זיין אויף צושעליגן. אבער
ככלל איז עס א נוסטר געהויב. עס איז שטוט צו באר

מאקיש און גרונבערג נייען אום מיט שרױענדיגע פלאַ קאטן אין די פאפעטישאויכעשטרעקע הענט, פאסל מיט מאניפעסטן, זיכסן מיט פרעקלאאיעס. ווען זיי זיך אהין ווי טולדיג אין עפעס — און האלטן זיך אין איין פארענטפערן זיך און אין איין אטאקירן אנדערע. ווען טראכט דער לעצטער, וועלן זיי שוין פארטערן שרייבן פראגן רעפנס און אנהייבן שרייבן ליעבן, אויב זיי ווילן דיכ טער? דעם, וואס זיי האבן פארענטלאכט אין די נייע זאפעלינגען סיי פראצע, סיי פערדן, אין מער פאלעטיק, ווי פאעזיע. און דער פאלעטיק (מיט די צארטע לבנה לידנדיגער), ווי גרונבערג רופט אן די דיכטער, וואס נען הערן ניט צו דער „כאלאסטריע“ — אין דא אימפעט, טעמפעראמענט, אבער ניט קיין פאעטישע איבערזייגונגס קראפט. זייער הויפמאדזשענס אין, וואס אין לעבן, אין דער מאראל, אין די כריסטיגע פון מענטשן און איצט אנגעשטאנען א תהו ובהו, און די קונסט קול, כלומר, טע, געבן אונז נאר דעם, וואס אין דא אין לעבן. אזוי האבן געטרעפט די נאציאנעל נאטוראליסטן, און זייער געדאנקען געדענק וויל איבערנעמען דער שלעכטאייבענטישטער עקספעריענציווס. אין לעבן אין א טופל א צעמישונג א צעריכטיקייט, א הפקות — לאמיר אויך מוסלען, ריכט, שרױען, גוואלדעווען! אין דער אמת'ן דארף די קונסט געדן ניט קאנקורירן אזוי שטארק מיט דער ווירקלאכקייט, דאס אין ניט איר אויפגאבע. אין אמת'ע קונסט שאפט נייע ווירקלאכקייטן און זי ניט א תיקון דער בלאנדזשנדי דער נשמה פון דעם עקזיסטירנדיג. די לייטערונג און גרונבערג פון כאטש אין דאס, וואס מיר ווארטן פון אמת'ן קינטיגער אין אזע צייט, ווי די איצטיגע, אין א צייט פון הקרדידקייט. דיכטער, וועלכע פארן בליען זיך טרינגירט דעם ש ו י ס פון די כוואליעס, וואס עס האט, אנגעבאמט א שטורמווינט, וועלן פערנין דער ניט קינטיגער אין אזע צייט, ווי די איצטיגע, אבער איר בין זיי מוחל די צוקונפט מיט דער אייביקייט. אין די לידער פון מאקיש און גרונבערג, וואס זיינען נען דרוקט אין די זאפלונגען, אין אין דער אמת'ן ניטט אפילו די גענווארע מיט אירע אלע כתיבות און גוואלדריכו. עס זיינען דא רייד, געשרייען וועגן דער נויטיקייט פון אזע פאעזיע, וואס זאל ארויסדערן און ארויסבליצן פון דעלעקטירטע האלען און דער געלעכטער מער ערר פון דער היינטיגער צייט. קריטיק, אויסטייט שונג פון א פאעזיע, וואס אין נאך ניט געבוירן געווארן — דאס זיינען די לידער פון פרוץ מאקיש און א. צ. גרונבערג. דאס זיינען זיי פאר, די וואס קאפען זיי ליי ענע, פאסט אין יעדער שורה זייערער וערט פארשוועכט אונזער עכטעטייער און פארשליסער געשפאק. פאר די וואס קאפען ניט אפואגן זיך פון זייער קולטורעלע נען וואוינהייטן אפילו אויך איין רגע, — זיינען זיי דאס אורזייער.

געשריבן מער לשם פרזנאס און רעוואלטירנדיגער נאָר עקסטייט, ווי מהמט אין אינווייניכטן סוּן. און אויך זיין פרזנאס פון נאָפּטער דיכטונג אין די היבש בויבל איבערגעטריבן, עס אין אַבער דא אין איר זיכער אַ שייק אמת'דיקייט. עס אין אמת, אַ די דיכטונג, ווי ער שרייבט אין זיינע זיבן עטויסן וועגן „דער נייער, דער נאָפּטער דיכטונג“, אין „אַלבאָרטס“, — די אמת'ע דיכט טונג ניט פון אינטימיגע זיי אינטשיניקט, זי פאָרלידנדיק זיך מיט אלע גערוזן צו אלע גערוזן, פון קאפּ צו קאפּ, פון האַרץ צו האַרץ, פון געלעכטער סטיל צו געלעכטער טייל, פון טרויער צו טרויער, פון געלעכטער צו געלעכטער טער, א. א. ו. עס אין אמת, אַ אין דער קאָנועני ציצעלעכער פאָעזיע אין פארזען עפעס אזוינס, וואָס קאָן פארשטעלן פון אונז און פון דעם דיכטער אליין — דעם מענטשן, און עס שאַהט ניט דורכצווייטן און דורכצווייטן כערן אַפּטל די פּרזנאס פון אַנגענומען ווערטער און פּער גריבן. עס אין, אַבער, פון דער אַנדער זייט, אויך אמת, אַ זי ביי די גרויסע דיכטער אין שטענדיג פארזען אזוי פיל לעבן, אזוי פיל וויסאליעס, אזוי פיל מענטשן, אזוי פיל אינטשיניקט, אַ זי כען זאל זיי ניט פארענענען און פאר שלייערן, וועלן זיי נאָך אַלץ ארויסטרעלן פון זייער פאַרבאָדעניש, אריינגרונען אין די טיפּכעס טיפּענען פון אונזער האַרצן און וועלן אונזער פּאָטאָיע דוקא מיט זייער פאַרשלייערטיקייט אין נישטפאַנגקייט. מער ראַויטיש האַט אין זינען זענען אַ האַפּטקלום, אַ קאַנכאַוואַריט, ניט קיין לעבעדיגן פּאָטאָיע. ווען ער זאָגט, אַ דאָס קלייד אין אַ פאַרשייאַכער, ציבער אַ מערבער לינן. אויב „דאָס קלייד“ אין אַלע זינען פון דעם דאַוּנין וואָרט אין אַ לינן, אין דער נאַנצער מענטש אַ לינן, און נאָר דאָס היינטיגע און דאָס פּרעיהעסטישע אין אמת. פון דער צייט אַן, וואָס אַרם און חוה האָבן גענעסן פון עַד הדעת, אין „דאָס קלייד“ פאַר אונז, מענטשן, אַ נאַ ס י ר ל אַ כ ע ר, אידער די נאַפּטקייט. געוויסע פאַרפּען פון מענטשלאַכער, פאַרקליידנן, ווי, צום ביישפּיל, צייט מעודיקייט, זיינען אַרין אין אונזער בלוט און אזוי אַן ניפּטעוואָקסן געוואָרן מיט אונזערע אינטשיניקטן, און זיי זיינען געוואָרן איינס. רייסט אַרפּען די „קליידער“ פון אונזערע מענטשלאַכע אינטשיניקטן, וועט עס זיין אַ פאַר אַרימונג, אַ דעראַדאַציע און אַ פאַרשלאַפּונג, ניט קיין באַפּרייאַנג. עס אין דאָס אַ פאַרקליידונג, און פאַרן אויפּבלייאַנג פון אונזער נאַקטען געפיל. די בליטן פאַלן אַפּ אַבער זיי זיינען פונקט אזוי נויטיג פאַר דעם צייט טיילווערן פון אַ פּרוכט, ווי דער וואַרצל און די נאַנצע פּלאַנצונג. ראַויטיש פאַרקלאַמירט. די גלייכפאַרעכטיגטע אַנאַרכיע פון 248 פון רוהעצייטיגע און אין נאַס פאַר אייניגע רעפּובליקן (די רמ"ה אַרנס), צו וועלכע ער רעכנט צו אויך דעם „קאַלס מוח“, דעם פון טראַן אַראַפּע געוואָרענע הערשער אַפּפּעראַטער. ער פאַרנעמט אַבער איינאַנצן אַן דער אמת'ער קייניגן פון מענטשלאַכע לעבן און שפּאַן — אַן דער פּאָטאָיע. ער פּילט ניט, אַן זיין

און עט דעם צומרוי האט מען אין די לעצטע פראפעקט רייסי' סעט שוין צוגעפאנגען אונטערזונדראכן מיט א ביליגער פארלאנג קאנווערענץ. ערשיינדיג דעם קאנקורענט האט מען פסילא אויף זיך געשטרענגט. דערצו האט זיך נאר דא און דארטן אריינגעפאם אן אומפאראנסווארט' לאטענדיג. נעמטען די פאר סאלער און דער קויפער האט קיינמאל די ביכער ניט אנגעזען. דאס האט נישט פירט דערצו, אז דער ביכער קויפער זאל קוקן קרום און די אירישיע ביכער סטחוריס. א ביסל ביכער, האט ער געטראכט, צום ליינענען האט ער דאך, אין אים שוין ניט קיין גרויסע נויט, טא ווארום זאל ער דיויקירן מיט א צענערל אדער אפילו א פינפערל וואס האט ביי אים אין די היינטיגע שלעכטע צייטן א גרויסן ווערט?

מיט דאס, אבער, אן אראד לעצטנס האט זיך אנגעפאנגען שאפן א געהעריגער פארק פאר אירישיע ביכער וועלכער וועט ערשט צייטיג ווערן אין א פאר יאר ארום. עס וואקסט א אינטערעס צו קולטור, וואס פארנעמט דעם פלאץ פון די פריערדיגע פארטייען, איבער'ן נאנצן לאנד, צו דעם קומען צו די נייע לעצטע פון יענער זייט ים מיט זייער הייכער באוואוסטזיניגער ליבע צום אירישישן בוך און זיי פארשטארקן דעם אויפגעוואקסען דארט. צו גלייכער צייט פערקט זיך אויף א שנעלע פארבעסערונג פון דער עקאנאמישער לאגע, אירן קומען צו זיך ביסל צוזאמען און וועלן באלד זיי ביכולת צו קויפן א אירישישן בוך. זאלן נאר די פארלעגער זיך צוגרייבן צו דעם און

קומענדיגן זעצטענס ביים פאסיגע אויסגאבן און אויך פאר יעדע פערטער, וועלן זיי צוריקגעוויינען דעם צוברוישן, וועלכער אין אפנווייניגטן פאר'ן פארקויף פון אירישיע ביכער און דער אירישיער ביכער פארק אין אמעריקע וועט אויסוואקסן צו דער געהעריגער פורנה.

אין קומענדיגן נומער וועלן מיר סאכן א סך הכל פון דער דעכטע וועגן דעם אירישישן ביכער פארק אין אמעריקע. א. ווילנער.

פיליפ קראנץ

דינסטאג, דעם 25טן נאוועמבער, איז אין ניו יארק, 65 יאר אלט, געשטארבן דער אלטער אירישיער זשורנאליסט, פארשטאנער פון פאפולער וויכטשאפטלעכע ווערק און רעדאקטאר פון פארשיידענע אירישיע סאציאלאגישע אויסגאבן — פיליפ קראנץ. זיינע הויפט ווערק זיינען: „קולטור געשיכטע" אין 3 בענד, „די געשיכטע פון דער גרויסער פראנצויזישער רעוואלוציע", „די נייע געשיכטע פון סאציאליזם", וואס הייסט נאציאנאל און אנדערע. אין קומענדיגן נומער, דאס נייע לעבן וועלן מיר בריינגען אן אויספירלעכע אפשאצונג פון דעם געשטארבענעם טריפטסטעלער און מיינע פון דער אירישישער סאציאליסטישער באוועגונג אין אמעריקע.

נאטיצן וועגן זשורנאלן.

דעם נומער און איבערבלויט נאך איבער די אירישישע זשורנאלן, וואס האבן ערשט איצט אָנגעהויבן צו ערשיינען.

נייע זשורנאלן אין פוילן.

די וואָל, קולטור-ליטעראטור-לעבן, דערשיינט אלע וואָרט אין אורשע, רעד. סאך ראַוויט, אויגוסט, סעפטעמבער, 1922.

אַלְבאַטראַס, זשורנאל פאר דעם נייעם דיכטער און קינסטלעראַדיקרום; רעדאקטאר: אורי צבי גרינגער, וואָרשע, סעפטעמבער, 1922.

כאַליאַסטער, ערשטער אַלמאַנאַך, לייטונג: פרץ סאַרקוויט, י. ז. זינגער, וואָרשע, 1922.

די פירער פון די נייע ריי אויסגאבן זיינען, אַחוץ י. ז. זינגער, די פארטייטער פון א יונגער רעוואלוציאנישער גערישער גרופע פערזאנליכטער, וואס געפינען זיך איצט אין וואָרשע. זיי זיינען אַליין איינגעלאדען די גרופע. דאס נייע און רעוואלוציאנישע, וואס באַרעכטיגט די עקזיסטענץ פון די ריי אויסגאבן (פון די ריי, וואס זיינען איינס — לויט זייער פאָעטישער ריכטונג) שטאַמט פון סאך ראַוויט, פּרץ סאַרקוויט און אורי צבי גרינגער. די איבעריגע דיכטער, וואס זייערע פּערזאנלע זיינען גערופען אין די זאַמלונגען, זיינען אַלע כּמעט צומעלען נעמט. לויט זייער סטיל און סטענדער פון שרייבן, ניט נאר לויט זייער

וואוינארט, זיינען זיי אדער אמעריקאנער (ה. לייזויק, פרץ הירשבוים, אסתר שומיאטשער, א. לעיעליכע) אדער רוס' לענדער (ד. האפטימיי, ג. רעניק, ס. באַשטשעוואַלעצקי), פּוילישע זיינען, ווי עס ווייזט, ישראל שטערן און מנחם פלאקסער. דער לעצטער איז אַ תלמיד פון סאַרקוויט און גרינגער. דער אנהייב פון זיינע, סאָנעלע לייזונגן איז: „כיי מיר אין האַרצן ליבס אַראַפּענהויבן אַ פּתח" און דער סוף: — ענטפער, גראַנצלייניגע סיליקול אַרגיליווערטער תּם פון אונטער די הרי חושך איינער אַ רוח אין דיין סאַטנס סאַטן" דאס איז און נוסח און גייסט פון סאַרקוויט און גרינגער. „שטענדיג, די פאר ליבטע דעמערונג איז אומגעפאָלן", דער שטראם פון די הערצער איז פרייכער די ברענען, א. ד. ג. אין סוף פוסטע רייד, נאך פון פאר דער רעוואלוציע", די ריי וואלוציאנישע זיינען די פערמאנענט ריי, פון די פאר סאך ראַוויטש דער אויפריכטיגסטער און איבערציינדיגסטער. ער רעדט ניט אויף פיל און געברויכט ניט אויף פיל נייע און אַלגעמיינע, שטאַרקע, ווי סאַרקוויט און גרינגער. ער איז שטילער, איינפאַכער, עטלער, איינפאַכער, ערמיט אַליין אין ער אונז שוין לעצטער.

אפילטאנד ויינען די אירישע צייטונגען מיט די אירישע טע שרייבער. נעפט, למשל, ענגלישע ביכער, — וועלכע אפילו יוד'ן די, וועגן וועלכע מען שרייבט אפטרעטן. איהר קאנט זען אירישע לעזער ארומטראגן זיך מיט די ענגלישע ביכער, וועלכע ויינען "געבומט" געווארן אין דער אירישער פרעסע. אבער איר קאן איר אויסרעכענען א פאר טויז אויגען אירישע ביכער, וואס דער לעזער ווייס נישט פון זיי און זיי ליגן טאקע אויף דער פאלצע".

וועגן טיפערע אורזאכן פון דעם קרויז אפלייגן אירישן ביכערמאטע שרייבט ה' י. פ. נ. ד. ל. ס. ו. :

דער קרויים אויף דעם אירישן ביכער פארק וואהלט ארויס, שרייבט ער, פון דעם נאנען קולטורעלן צושטאנד פון די אירן אין אמעריקע. וועמען פון די, וואס פארן ארום פארקויפן אירישע ביכער אין דען ניט נאט באקאנט דער גאנצן אפמאדאריגער ענטפער וואס עס נישט כמעט פגעניגן דער דורכשניטלעכער איד: "ביכער, ווער האט דען דעם קאפ דערצו? איר מענטש? איר נלייב, "האט מיינע ביכער פון פאר דריי יארן נישט געלעזן: פאר מיינע קינדער דארף איר דאס דעם נישט, זיי לעזן נישט קיין איריש".

מען וואלט אפשר געקענט זיך שטיצן אויף דעם לעזער, וואס איז אין דער אלטער היים דערצויגן גע- ווארן אויף שפאמעריס רעסאנאן. אבער דער לעזער איז דא, אין אמעריקע, נאך מער פארנערעכט געווארן: אין אמעריקע, אין דער גרויסער שטאט געניט ער צייטונגען, טעאטערס און אן א שיעור אנדערע פארזויגונגען, צוגע- פאסט צו זיין געשאפט. ער ווערט דא א נייגעריגער באזוכער פון די ביליגע טעאטערס, און דער טעגנדיגער לעזער פון די "שפאמענעד" צייטונגס רעסאנאן אין פארטוענענען.

דער רעליגיעזער איד, ווידער, אויב ער איז פאר מעגלעך און קען אריינקוקן אין א ספר, וועט ער באצאלן כל העלעטן כאר א ווילגער שיס, אבער קיין פארנענע ליטעראטור לייקט ער נישט. דער נישט-רעליגיעזער ארויף דער ארבעטער איר, קען אויך זיין קיין שטיצע פאר דער אירישער ליטעראטור. אויב ער איז נישט אינגאנצען אפטייליג, איז ער אבער גענוג אפטייליגט נישט צו קויפן קיין אירישע ביכער. די ביבליאטעק פון און כארס אידן באטייט מערסטנטיילס פון א "בוק אוז נא" דערשייט, אדער אן "ענציקלאפעדיא בריטאניקא" און אין געבט פאל געמינט איר ביי אים אויף עטלעכע ביכלעך שלום-עליכם".

דער איינציגער לעפעפענט וואס קויפט אירישע ביכער, ווייל ער האט א באדערפניש דערפאר, איז פארת דער געוועלטשאפטאנדער טוער, דער פארטיי מענטש, דער אירי- שיכט און אידעאליסט. נישט נאר אינטערעסירט ער זיך מיט דער אירישער ליטעראטור און קויפט אליוו אירישע ביכער, ער האט אויך גאנץ גרויסע פארדינסטן פאר דער אויפגעבונג פון דעם אירישן ביכער-ריכטן און פאר דער גארשפרייטונג פון דער אירישער ליטעראטור אין אמע- ריקע. ספעציעל אין דער פראווינץ. דעם געוועלטשאפט-

לעכע לעבן דארטן טראגט א סער אינמיטען פארטאגער, ווי אין דער גרויסער שטאט, און דער געוועלטשאפטאנדער טוער קאן דארטן האבן א סער דירעקטן איינפלוס אויף זיינע שטאט פענטשן. און בלויז נאר א דאנק דעם דאזיגן איינפלוס אין פעלעך געווארן צו פארקויפן אירישע ביכער אויף צו יענע, וואס האבן פריער קיין אירישע ביכער קיין פאל נישט געקויפט.

דער איינציגער לעבעדיגער לעפעפענט, אויף וועלכן די אירישער ליטעראטור וואלט געקענט זיך שטיצן איז אבער קליין אין צאל און שוואך אין כוחות אין פארלייד מיט דער גאנצן גרויסער פאנאדעריגעוואקסענער אירישער ביכער פראדוקציע אין אמעריקע.

איז פאראן אן אויסנעם? אויב עס איז אזא אויס- וועג פאראן, איז עס נאר אן אלגעמיינע אקציע אויף דעם נעכט פון אירישער קולטור אין אמעריקע (דורך א קולטוראקאנצעס). דורך קיין איינציגן פראקטישן פאר- שלאג, אירישע ביכער, קען די פראגע נישט געלייזט ווערן.

ה. ס. ב. יא. איז נישט אויף פעניסימיסטיש. ער גלויבט, אז ווען די עקאנאמישע לאגע אין לאנד זאל זיך פארבעסערן און די אירישע פארלאנגט טעמיקייט זאל בכסער פארנאייגט ווערן, וועט דאס אירישע בוך אין צעפריקע קומען צו זיין העכט.

ער שרייבט:

... ווען מיר רייזן וועגן אירן אזא אירישע ביכער, מוזן מיר האבן אין זיינען אז יענע, וואס האבן זיך ארויפגעארבעט צו די מיליאנען, האבן זיין אין די לילקאכע, פראפעריטי" טען זיך אפגעזאגט מונ'ס איר דיין בוך מיט נאר ווייניג אויבאפעצן. דער איד, וואס האט געקויפט די ביכער, קומט פון די, וואס זיינען אדער פארבליבן אין די ארבעטער רייען אדער האבן זיך ארויף געארבעט צו "גראבערי" אדער "קלארינג סטארקעס" און נאר דער קלאס פענטשן איז אמסטארקסטן געמארפן געווארן מונ'ס קרויים, און ביי היינט צו טאג איז ער נאך נישט געקומען צו זיך. דאס ביכל ארבעטער וואס געפינען זיך אין דער פראווינץ האבן נאך ביז אויף היינטיגן טאג צו צאלן "קרויים" תבות. אין אזא נע- דריקטע לאגע קען נאר קיין רייז נישט זיין וועגן קויפן ביכער. ווי איר זעט, איז דער קרויים אינ'ס אירישן ביכער פארק א רעוולוטאס מונ'ס אלגעמיינעם קרויים איבער'ן לאנד.

עס זיינען אבער א היבש ביסל שולדיג אויף די ביכערפארלעגער און מאנעך ביכער-אגענטן וועלכע האבן אונטערגעברענגט דעם צוטרוי, וועלכער איז אונבארינגט נויטיג אינ'ס פארקויף אפילו פון א נויטווענדיגן ארטיקל, פארט נאך פון א אירישן בוך. די פענלאכקייט צו פארקויפן אבער א בערך גרויסע צאל אירישע ביכער צו פארקויפן קליינע צאל ביכער קויפער, איז געשאפן געווארן א דאנק דעם צוטרוי וואס דער "אנענט" און "פארלאג" האבן גע- פראגט מונ'ס פשוט'ן אידן נראדע מיט דער היילע מונ'ס "פארזארגער" און א היפש ביכל אויף די "פארטייעל", וועגן וועלכע ה' שלעיוכסי רעדט מיט אויז פיל נאָל.

אסטרעטן דאס אידישע בוך פארקויפט? דער קויפער
 און דער ציבעטער און דער פילפילפנטסט. פאר
 קויפט ווערט דאס אידישע בוך פערסכטנס אין דער
 פראווינץ. די קלענעסע קויפער זיינען די שפעט ווי
 ניו יארק, פילדעלפיה, שיקאגא א. ד. נ. צום ווייני
 ציינטן ווערט פארקויפט אין ניו יארק. קויפן קויפט
 מענט אובסילסלאך דער עמיגרנט, וואס איז א פאר
 מיליטערישע. דער פארקויפן פון אידישן בוך איז טייל
 ווייני, און אפטר הויפטזאכטאך, נעוואקסן נאר אין די
 סלחמדיצורן און אויך אפטר דערהויפט צוליב די רייזנדע
 פארטרעטער פון די אידישע ביכער פארלאגן. ביי די
 פארלאגן וואס האבן קיין רייזנדע פארטרעטער ניט גע-
 האט, זיינען די ביכער געבליבן ליגן. דער פארקויפער
 פון אידישן בוך, ווען ער קומט אריין פארקלייגן א בוך,
 קריגט ער פון ארבעטער אומגעפער אזוי פאלגנד:

— א געטצן טאג ארבעט איך; אז איך קום אהיים,
 וויל איך מיר צערען, אדער נאר א ביסל פארבריינגען
 מיט מיין פרוי און קינד. וואלט דער בוך, זעט איר,
 געווען אין ענגליש, וואלט איך פילייסט געקויפט. מיין
 פרוי וואלט פילייסט אריינקוקן, אדער ווען מיינע קינדער
 וועלן אונטערוואקסן, וואלטן זיי זיך מיט דעם קענען
 באצווען. אבער, אז איך בין בלויז זער איינציגער אין
 הויז, וואס לייגט אידיש. פארשטייט זיך, אז איך קען
 זיך ניט פארניינען נלאס אנקויפן ביכער און אוועקשטעלן
 דארפן. וואס לייגט און צוואנגיג יאר זאל מען זיי
 רארן און אוועקשטיקען. אויכער דעם וואס מיר ווייב וועלט
 נאך אלע סאך האבן צו מיר פרעשענדיג, וואס איך פאר
 איך צו אומקויפט ארבעט צו שטייבן ביכער, וועלכע קיי
 נער לייגעט ניט.

און אז מען טוט א פרעג אזא איר, ווי ווערט מען
 עס אזוי אפגעריכט פונ'ם אידישן ווערט?

ענטפערט ער: — וואס טיידיג — איך האב א טעג
 לאכע צייטונג, און איך האב דארט אלע שרייבער, וואס
 גיבן גאנצער ארום זייערע ביכער. און, אז איך וויל
 נאר, ניי איך אין דער שטאט ביבליאטעק, אדער נאר
 און מיין ברעניש. אגב, דערייילט ער איך שוין, ווי די
 ביכער אפילו אין ברעניש אריין לייטעאום ליגן געבאר
 איך ע פלייצע און פוילן...

— זעט איר, — לאזט ער אויס זיין געשפער —
 ווען איך זאל וויכט און מיינע קינדער וועלן לייגען
 אידיש, דאל, פארשטייט זיך, וואלט איך געקויפט. אבער
 אזוי, — ווער דארף דאס?...

מיט דעם קליינהערלעך און נאר ערנער; ער האט
 נאר קיין צייט ניט! האט קיין באשטימטע שטונדן ניט
 פאר קיין זאך, איז פארנומען בעטע אלע טעג, וואס גע-
 מינען זיך אין יאר, דער ארבעטער זעמט, אז ער לייגעט
 א צייטונג, און אז ער וויל קען ער צוגיין אין לייכער-
 ריי, אבער דער קליינהערלעך, ער האט א פאק מיט
 אידישע צייטונגען און שווארצען, וואס ער אפצירט זיך
 איך זיי, ווייל עס פשטט אים ניט זיך אפצווצווען, אבער

לייענען? ווער, וואס ווען... און די קינדער, זיינען ביי
 די קרעפטע און דערלער נאך מער אפערירטע, זיי
 וואוינען פערשטע און פארנומענע געגענדן און ווייניג
 בכלל ניט פון קיין אידישן לעבן.

אבער איך זע פאראויס א פראגע: עג, וואס הערט
 זיך מיט די פארשידענע שולן, ווי די שולעסליכע שולן
 די פאלקסשולן, די ארבעטער רינג שולן, און נאכט שולן
 און הספד תורה'ס? אין א קליינעם פערשטעט ווערן
 געוויס אס די אלע שולן, אז די ע ל ס ע ר ו זאלן
 לייגען א אידיש בוך, אבער די קינדער? עס ווערט
 א ביסל געלייטט ארייט אין שול, אבער ווי דאס קינד
 פארלאזט די שול און אויס.

ער וואלט געווען אויסגעדעקטעט ווען די אלע שולן
 זאלן פאסן א צעקסטע זיינען געוועזענע שילדער
 וויפיל פון זיי לייגען ארייט און אידישן ביכער. איך
 אסווייניגסטן האב נאך איבעטע ניט געזעהט.

און אס וואו עס ליגט די אורזאך פונ'ם קרויכ'ן פיר
 העכט קיין יוגנט ניט!
 די פראווינץ האט געקויפט ביכער אין די סלחמדיצורן,
 מען האט דאן גוט פארדינט, און געלט האט קיין ראיט
 ניט געשפילט. איצט, ווען די זיבן מעסט יאר זיינען
 אצוועקט, איז אויס מיט אלץ. זעט איר, איר מענט אייניג
 קופען צו אעלען, וואס איר ווייסט, אז ער איז עקספאר
 טיש נעדריקט, און אזוי פרויבירן פארקלייגן א טאג ביכער
 אין ענגליש פאר די קינדער; טעג ער אפילו צווייבלען
 צי די קינדער ווייסן די שטאק אין זיי, וועט ער זיך
 אנטשטרענגען און קויפן.
 עס וואו עס ליגט די אורזאך פון דעם קרויכ'ן אזוי
 טאגט ווי די יוגנט דא, אין אפערדיקע, וועט קיין אידיש
 ניט לייגען, וועט ניט געשאפט ווערן קיין גערשטעלע
 לאגע אויך דעם אידישן ביכער פארק.

איך א טאג אדער אורזאך ווייסן אז ה' ס א ק ס
 י א ק א ו ר י ט ש, ניו יארק, בוכהערלעך און פאר
 לענער. איך בין, שרייבט ער, זיכער, אז דער קרויכ'ס
 אויפ'ן אידישן ביכער פארק נעמט זיך נישט, ווי פריינד
 שעליכעסטי שרייבט, פון אידישום, פארטיי פענישן און
 אז. ו. א סך וואלטן וועלן קויפן ביכער, נאר זיי ווייסן
 ניט, וואסער בוך איז וועלט פארקויפט. זיי ווייסן
 ווארען, אז די קרויכ'ס זאל זיי זען, גאנצווייג, וועלן
 בוך זיי זאלן לייגען. פאר דעם איצטיגן שטייטשלאנד
 איז אויך געשט געווען קיין קויפער פון אידישע ביכער,
 לויט מען האט זיי נישט געגענוי, וועלכע ביכער צו ליי-
 גענען. איך דאך א פראגע, ווי קומט דאס, וואס מיט
 עקלאכע יאר צוריק האט מען דאך פארקויפט אידישע
 ביכער? דאס האט מען צו פארזארגען איין איר. וועמען
 עס איז איינגעפאלן דער געדאנק צו שיינן אענעבן. מען
 האט דאן געקענט פארקויפן אפילו יעדן אומפויכטיגן
 בוך, וואריס יענע האבן געקויפט די ביכער זעט אויך צו
 לייגען, נאר נאכט און זיך. ביכער פארקויפט זיך נאר
 דאן, ווען די פרעסע רעדט פון זיי, און שולדיג אין דעם

יגענטשטער צייט צוקומען מיוזנטער און מיוזנטער נייע רירנער.

אבער דוקא דערפאר איז איצט נויטיגער ווי אלעמאל זיך אומצוקוקן אויף די אלטע בירנער פון אונזער שפראך דעפוליק. עס קאן טרעפן, אז מיר זאלן זיך מאטערן אט אזוי האט אן איינפאכער קעב נעהאלטן לוסער'ן איבער זעצן די ביכל. און אויך מיר דארפן בעטן אונזערע קאכיס, שוכטער, שניידער, פורפאנעס, שפידן און אלע אנדערע כעלי מלאכה'ס, זיי זאלן אונזער לערנען זייער איריש, וואריס יעדער איינער פון זיי ווייס אויף זיי ונעביט פער אירישע ווערטער, ווי דער בעסטער אירישער שרייבער.

אונזערע קולטורפראייניגן וואלטן נעמטן א נייע האבע ארבעט, ווען זיי זאלן נעמען זאמעלן עס די אוצרות פון דער אירישער שפראך.

2.

דאָס אירישע בוך אין אמעריקע.

אין מיין נאָמינ וועגן דעם קרויס אויפ'ן אירישן ביכער פארק איז אמעריקע (דאָס נייע לעבן), קיינ האב איך זאָגעוויזן אויף דעם, וואָס עס איז נישט, קיינ מאַטעריאל פאר אן אלוויטיגע און איבערשטויבער אויפפארשונג פון דער פראַנץ. און איך האָב געבעטן די לעזער, וואָס שטימען נאָענט צום אירישן בוכהאַנדל, צו דער אירישער ביכערוועלט ככלל, זיי זאלען אונז „באַקענען מיט זייערע ערפארונגען און העלפן אונז איריינברענגען ליכט אין דעם דאָזיגן וויכטיגן נעביט כּוּ אונזער קולטור לעבן". האָט זיך אין צווייטן נומער „דאָס נייע לעבן" אַנזערוסן אויף דער פראַנץ פ. י. העליובאָכט, דער פירנדער פון פאַרלאַנג „איריש". ער האָט ניט געבראַכט קיין נייע פאַקטן, אָבער ער זאָגט אַרויסגעזאָגט אַ פאַר וויכטיגע געדאַנקען, וועלכע רירן צו אונזער געוועלשאַפּטלאַךקולטורעלן לעבן ככלל, ניט נאָר די פראַנץ פון דעם אירישן בוך. די טיפּענע געוועלשאַפּטלאַךקולטורעלע כּוּח פון דעם קרויס איז דער אירישער ביכערוועלט זוכן אויף אנדערע אונזערע קארעספּאָנענטן. אויך זיי שטיצן זיך ניט אויף גענויע דאָטן אדער ציפער, אָבער זיי שטימען אלע נאָענט צום אירישן בוכהאַנדל און דאָס, וואָס זיי זאָגן וועגן דעם. איז ניט כּוּח אונז כּוּח'ס אין דער וועלט איריש, נאָר — אומטיילבאַרע ערזענלאַכע ערפאַרונג.

ה' פ. ב. וועלכע איז „פאַרבוּנד", ווי ער שרייבט, מיט דעם אירישן ביכערפאַרק פאר די „עצטע עטלאַכע יאר" און איז „דורכגעפטרן אמעריקע איז דער לענג און איז דער ברייט", קומט עס אויפסאר, אז די וויכטיגסטע כּוּח פון דעם קרויס ליגט אין דעם, וואָס פיר האָבן איז אמעריקע נאָך ניט דאָס קינד פאַר'ן אירישן בוך. ער הויבט אָן מיט אַ קאַראַקטעריסטישן פון דעם נע' וויינלאַכן נוכמופער — ווער, פּרעגט ער, איז דער קויפער, און ווי ווערט

קענען מיר דען איריש? יעדער פון אונז ווייס די ווערטער, וואָס ווערן געברויכט אין זיין קרויז, און די יאָג ער טרעפט אין צייטונגען און ביכער. אָבער איז דען דאָס אלץ? עס זיינען דאָ וויקעלאַך אין לעבן, וואָס ניט אַלע קענען זיי. אין יענע וויקעלאַך ליגן באַהאַלטן אַנצורט פון שפראַך און זיי זיינען אונז אומבאַקאַנט. אַמאל קומט אַ שרייבער, און ציט זיי אַרויס פון דער טונקליקייט, אָבער אונזער ליטעראַטור איז נאָך יונג; זי האָט נאָך נישט באַוווּזן אַרוםצוגעבען אַ פּילן פון דעם וואָס אַפּענע כּוּח פון אונזער לעבן. אַייגן ווער רעדט שוין — די נעביט, וואָס ליגן אָן אַ זייט ערענדי, פאַר שטעלט. און ווען מען זאָל ווילן איצט מאַכן אַ פּולשטיגן דיגן ווערטערבוך פון דער אירישע שפראַך, וואָלט מען ניין בעטער זיך באַגונגען נאָר מיט דער ליטעראַטור אַלזוי, מען וואָלט מוון שטודירן אויך די תורה שבעלפיה פון דער אירישער שפראַך, און מען וואָלט פיל, זייער פיל געוואונען פון דעם שטודירן. מען וואָלט זיך די ערשטע זאָך דערוואַקסן פון אָן אַ שיעור באַוווערטער, וואָס זיינען באַקאַנט נאָר די פאַר געמיינט. אַט האָב איך, צום ביישפּיל, צוגעליגן זיך אַנזעטימליכען די טעג אויף אַן אַנזר מיט ווערטער וואָס זיינען שוין צו וועכעריי, — און איך בין זיכער, אז נייט נאָר איך אליין האָב נישט געקענט פון פון די דאָזיגע פאַרשטעטימען. איך האָב זיי געבעטן אין אַ ביכל „וועכער לירער", פון פ. גורפּאָ, אַרויכגעגעבן פון ה. וו. מאַנדעל, פּעטערבאָרג, 1922. די „לידער" האָבן קיין שום ווערטער ניט, אָבער עס געפינען זיך אין זיי אַ כּוּח ווערטער, וואָס זיינען שוין צום „וועכטול" און צום „וועבן": „בינה, קעטע, טום, שיצל, צוג, לאדע, שפּולרע, טרייבראַר, בעהיטשטול, פייכער, שפּולער, שרענען, פאַט מעס, צויט, דריט, קעטישערע, שראַמט, רעהאָק, קולער, בענעצייג, היונצייג, קאַזשער, קאַמבאַר, באַטט, מאַרין, אַט לעם, דינגאַל, בעמל, לאַיפּע, פּערעמען, אויפּשפּולן, אַני שפּולן, אויסטייטישן, ריגן, אויסנאָפּן. צוליב די פּילע אויס טעריליע ווערטער האָט זיך געלויבט, פאַרשטייט זיך, דרוקן אַ ביכל מיט טעלעכען איריש, אָבער קלייבן, מיטען מאַטיווירן און פאַרעפּמלאַכן אוינען און ענלאַכע פאַרשער מינען לויט זיך זייער און זייער. ניט נאָר פאַר דעם ציר נויטשטעלנער פון אַ אירישן לעקסיקאָן זיינען זיי נויטיג. זיי קענען אַפּט צוויי זאָגען אויך דעם אירישן שרייבער און איבערזעצער... עס ווערט דערציילט וועגן פאַרטיין לר טען, אז ווען ער האָט געהאַלטן אין איבערזעצן צווישן דייטש אונזער חוסט און איז געקומען צו דער פּרשה, וואו

רצו זייער ווייניג שאנסן, אז אזא לאַזונג זאָל אַפֿעלירן.

כינא לבינא האָט זיך אָנגעהויבן אַן אינטעני- סיוועדע פּעדאַגאָגישע אַרבעט אין די שולן גופא. די מער טאַלענטירטע און געבילדעטע לערער האָבן, פאַרשטייט זיך, ניט געקאָנט באַזונגענע זיך מיט אַלגעמיינע נאַציאָנאַלע און נאַציאָנאַל- ליסטישע לאַזונגען. דער רוה, דאָס אידישע קינד פאַר'ן פּאָלק", וואָס די שולן האָבן אזוי ענטוויאָסטיש אָנגענומען ווי דעם בעסטן אויס- דרוק פון זייער נייטס, האָט פאַר'ן בעסערן לע- רער געמוזט ווערן א זייטיגע זאך. פאַר אים איז דאָס אידישע קינד, דאָס קאָנקרעטע, אינ- דיווידועלע אידישע קינד, געוואָרן די הויפט- פּראָבלעם. וואָס זיינען די נויטן, די דערציע- רישע נויטן, פּוילס אידישן קינד אין אַמעריקע? וואָס דאַרף זיין דער אינהאַלט פון אונזער שול, כדי די דאָזיגע נויטן צו באַפּרידיגן? וועלכע

מעטאָדן דאַרפן אָנגעווענדט ווערן כדי אַטדי- אַרבעט זאָל אוועקנעמען וואָס ווינציגער ענער- ניע און געבן וואָס בעסערע רעזולטאַטן? ווי קאָן מען פּאַרמולירן אַטדי נויטן אזוי, אז אלע זאָלן איינזען זייער ערנסטקייט? אַטדי פּראָב- לעמען, וואָס זיינען געוואָרן דער צענטראַלער פּונקט פון זיין דעקען, האָבן מיטאַל געשאפן אַ מחיצה צווישן דעם לערער און דעם דעמאָל- טיגן שול-טוער, אַ מחיצה, וואָס איז געוואָרן דער גרונט-מאָטיוו פאַר אַן אַנדער שטרעמונג אין דער שול-באַזונגען, די אַזוי-ערפּונען שלום עליכם פּאָלקסשולן. אַטדי שולן זיינען שפּע- טער ענגער פאַרבונדן געוואָרן, און איצט שמעלן זיי מיט זיך צונויף דעם שלום עליכם פּאָלקס- אינסטיטוט, אַן אָרגאַניזאַציע, וואָס האָט ניט קיין אַנדערע אויפגאַבע אַחוץ דערציאונג און בילדונג.

(סוף קומט).

ליכט און שאַטן.

1.

„דער וואונדער-אויצר פון דער אידישער שפּראַך“.

אין דעם וואונדעראוצר פון דער אידישער שפּראַך" (א ווארט פון יהודה עלזבעט, דעם אומלער און אויס- טייטשער פון אידישע ווערטלאך) — זיינען צוגעקומען אין די לעצטע יארן אַז אַ יעצור ווערטער. א כּף נייע ווערטער האבן געשאפן די יונגע דיכטער. ניט אלע אויפנוכצו זייערע זיינען אויפגעזען. א גרויסער, אויב ניט דער גרעסער, טייל פון זייערע נייע ווערטער וועלן פאַרנעבן ווערן אינאיינעם מיט די לידער, וועלכע זיי באשיינען. אבער א געוויסער טייל וועט אויסגעליי- טערט ווערן און געשינען א טיקון אין דעם אוצר פון אידיש. דאָס זיינען יענע ווערטער וואס ניט א קאַפּוי און א הבר-יעפּיל האט זיי געבראַכט אויף דער וועלט, נאר זיי זיינען ארויפגעקומען פון א אינעווייניגסטער בארעפּעניש און עס רוב אויף זיי די שכניה פון שאפן. אבער דאס זיינען טרוב ווערטער וואס האבן צו טאן מיט אומבאַטייטשע און אכטבאַקטע באהייפן. עס זיינען באשאפן געווארן פיל גענויע וויכטיגשאַפּטלעכע טערמינען און געסען פאַר קאנקרעטע זאַכן. דאָס האבן אויפגעטאן דערהויפּט די לערער פון די אידישע שולן און די איבער- זעצער פון וויכטיגשאַפּטלעכע ווערק. די לערער האבן (דער) הויפּט אין וויכטיג) געאַרבעט סימפּטאַטיש אויף צו

שאפן א אידישע טערמינאלאגיע פאַר די צווייטן פון דער וויכטיגשאַפּט וואס ווערן געלערנט אין דער אידישער שול. די דערווייליגע פאַרשטאַנדלעכע רעזולטאַטן פון דער ארבעט זיינען: „טערמינאלאגיע פון אריסטעטיץ און אלגעברע“, „טערמינאלאגיע פון געאמעטריע און טרי- גאָנאמעטריע“, „טערמינאלאגיע פון בעסיע“, „טערמינאלא- גיע פון פּיויק“ (ארויסגעגעבן און דער צענטראַלער שידדענע געוועזן, לעבעדיגע באשעפּענישן, טיילן פון קערפער א. ד. ג. געשינען זיך אויף אין כּוּף פון פאַרי שידדענע איבערגעזעצטע ביכער, וואס זיינען ארויס אין דער לעצטער צייט (איר האבן באשפּעקט אוינע ריטימ'ס אין די איבערגעזעצונגען פון יונג און יונגס, קלויניע גע- אַפּטעטער", פאַרלאַן, וואססאָק", 1921, מון אַפּטע שמעילס, דער פּענסט", ווילנע, פאַרלאַן פון ב. א. ללעזי קין, 1921; פון ג. באַטימ'ס „געוויכט", ווארשע, פאַרלאַן קולטור ליעז, 1921). ניט אלע נייע ווערטער וועלן בלייבן אין אונזער וויכטיגשאַפּטלעכן אידיש; עס זיינען דא צווייטן זיי אַלעלע, וואס וועלן געוויסן סתּמא פאַרי ביטן ווערן אויף אַנדערע; זיי זיינען נאר געשט אין דער אידישער שפּראַך. אבער די געשט וועלן ניט אוועק גיין, וואו עס וועלן ניט קומען אַנדערע ווערטער אויף וויער זאָט, וואס וועלן זיך אויבגייערן אין דער אידי- שער שפּראַך. אין דער מלכּה פון אריש וועלן אין דער

קען געזיכערט ווערן דורך געבן דעם אירישן קינד אן ערציאונג, וואָס זאָל עס ארוינפירן אין גייסטיגן געבן פון אירישן פאָלק און, דורך דער אירישער שפראַך און ליטעראַטור, פאַרבלינדן עס מיט'ן גרויסן 9-10 מיליאָנין אירישן בלל". דאָס איז געווען דער הויפט געדאַנק אין דער פּראָפּאַגאַנדע פאַר דער אירישער שול, וואָס האָט קיין גרויס ערפאָלג נישט געהאַט, וואָריס, ווי שוין געזאגט, איז די נאַציאָנאַל־ראַדיקאַלע שול קיינמאָל ניט אַרויס פּונ'ם ענגן קרייז פון די פּוּעליציון, און די וואָס רינגלען זיי אַרום. פאַרוואָס איז עס איינבאַזאָרעט צוויי פאַרגעסן מען? די ציטירטע פאַרמולירונג איז, דוכט מיר, אינגאַנצן פריי ניט בלוז פון פאַרטייאישן געדאַנקען-גאַנג, נאָר אפילו פון דער געוויינט־לאַכער פאַרטייטערמיי, אָלאָגניע. פאַרוואָס זאָלן אַזעלכע קאָונגען ניט דערנעמען צו דער שול יענע קרייזן, "וואָס גלויבן אין דער צוקונפֿט פון דער אירישער נאַציאָן"? עס קאָן דאָך קיין ספּק ניט זיין, אז אַטדי קרייזן זיינען גענוג גרויס כדי צו קאָען אויסהאַלטן אַ געזען פון שול. דערויף זיינען פאַראַן צוויי ענטפּערס, וואָס מיר דאַרפן תּמיד האָבן אין זינען בעת מיר זוכן צו פאַרשפּרייטן דעם געדאַנק פון דער אירישער שול. קורס כל איז אזא פאַרמולירונג מתייב אז צוגעבונדנקייט צו אַ זאָך איז שוין מעילא אין זיך כולל דאָס שטענדיגע טראַכטן וועגן דעם גורל פון אָטדער זאָך. דאָס איז לחלוטין פאַלש. די זאָל פון די, וואָס סיי איר דיט און סיי דאָס אירישע פאָלק איז זיי נאָענט צום האַראַן, גרייכט זיכער אין די גרויסע טויזנטער, אָבער זייער שפּראַך און פאָלק זיינען ביי זיי סוביעקטיווע איבערלעבונגען, ניט קיין אָב־יעקטיווע פאַקטן. כדי איינצווען די סכּנה פון פאָלק און די גויטיקייט אָנצונעמען מיטלען אַנט־קעגן דעם, איז גויטיג צו קאָען אַבסטראַקט אָפֿ־רייסן דאָס נאַציאָנאַלע פּונ'ם אינדיווידועלן, וואָס דאָס איז שוין אַ העכערער דענק־פּראָצעס. בפרט נאָך ווען מען באַנוצט איריש און אירי־שע ליטעראַטור אַלס שול־מיטלען, ד. ה. ווען מען באַנוצט איריש אַלס אַ פאַרם פון "איריש־קייט", איז דאָס שוין זיכער אַן עסק פאַר גע־

וויסע יחידים און קליינע גרופּעס, אָבער ניט פאַר אַ ברייטערן עולם, וואָס זאָל קאָנען אויס־האַלטן אַ שול־סיסטעם. ביי אזא מענטשן קומט עס אויס ווי איר וואָלט עפעס וועלן "לייען" כדי עס זאָל איר העלפן, "אימיצן" אָדער "עפּעס" באַשיצן. ניט מיט אַזעלכע קאָונגען קאָן מען צוציען אַ ברייטן עולם אויף אַ לענגערער צייט. וויכטיגער איז דער צווייטער ענטפּער, וואָס איז אזוי פשוט און אויבנאויפֿיג, און דאָך ווערט ער סיסטעמאַטיש אינגאַרדירט אין די באַטראַכ־טונגען וועגן דעם אירישן לעבן אין אַמעריקע. איר האָב דאָ אין זינען דעם קלאָרן פאַקט, אז מיר זיינען דאָ אַן אימיגראַנטן־פּאָלק. דאָס קאָ־פיטל, "אימיגראַנטן פּסיכאָלאָגיע" איז נאָך ליי־דער ניט געשריבן געוואָרן. און דאָס וואָלט גע־ווען זייער אַן אינטערעסאַנטע שטודיע, ווייל זי וואָלט אונז דערקלערט אַ סך ערשיינונגען אין אונזער איריש־אַמעריקאַנער געזעלשאַפֿט אין הסכּם מיט די טיפע ענדערונגען, וואָס דאַרפן זיין אַ נאַטירלאַכער פּועל יוצא פון אזא פּיזי־שער און פּסיכישער איבערקערעניש, וואָס רופֿט זיך עמיגראַציע. איר מוז אָבער זאָגן פאַרביי גייענדיג, הנם איר קאָן עס דאָ, נאַטירלאַך, ניט דערקלערן און ניט דערווייזן, אז אזא רעוואָלוציע ציע אין אַ מענטשנס לעבן, ווי דאָס פאַרלאָזן אַ לאַנד, וואו מען איז געווען איינגעזעסן און איינגעוואָרצלט, און דאָס אָנקומען אין אַ פּרעם דער סביבה, ווי מען וואָלט דערוואַקסענערדייט ערשט געבוירן געוואָרן, אָבט אזא רעוואָלוציע אין אַ מענטשנס לעבן איז בדרך כלל מתייב אַ קוואַליטאַטיווע און קוואַנטיטאַטיווע ירידה אין זיינע העכערע דענק־פּראָצעסן. אַלע העכערע סאָציאַלע און עטישע דערגרייכונגען הייבן אָן זינקן, און דאָס, געוויינטלאַך־פאַרדעקטע, פרי־מיטיווע און עלעמענטאַרע פאַרנעמט דעם פּאָ־דערגרונט. ווי קאָן, אַלזאָ, דער פריער ציטיר־טער קאָונגען אַפּעלירן צו אַן אימיגראַטן־פּאָלק? ווען מען האָט נאָך אין זינען, אז דאָ האַנדלט זיך ניט וועגן אָנהאַלטן אַן אייגענעוואָרצלטע טראַדיציע, נאָר וועגן בויען אַ נייע זאָך, איז שוין אַזוי אַ לייכט איינצווען, אז עס זיינען פאַ־

טינע ווירקונגס-אופנים. עם האָט וועגן דעם קיין רייד ניט געקאָנט זיין.

מען קאָן אפילו טענה'ן, אז די נאַציאָנאַל־ראַדיקאַלע שול האָט יאָ געמאַכט אַ גרויסע פּעֿי־דאַנגנישע אָנשטרייבונג אין דער גרינדונג פון אידישן לערער־סעמינאַר. אַן אָנשטרענגונג איז עס זיכער געווען, אַ רויגע אָנשטרענגונג, — ווער לייקנט דען אין דעם אידעאָלויס פון יענע טוער? אָבער אַ פּעֿדאַגאָגישע אָנשטרייבונג? דאָס איז דער סעמינאַר־לכתחילה זיכער ניט געווען. פאַרקערט, דער סעמינאַר האָט אין אָנהייב פון זיין עקזיסטענץ בלויז באַ־וווּן די ריכטיקייט פון מיין באַשאַפּער־סטיק פון דער נאַציאָנאַל־ראַדיקאַלער שול. דער סע־מינאַר איז לכתחילה זיכער געווען אַן אינסטי־טוציע פאַר אידישע וויסנשאַפּט, אַ פאַרוואַך פּוֹנ'ם מאָדערנעם אידן אָנזעוויון אויף די אוצרות פון דער אַלטער אידישער קולטור, וואָס דער אַפּיקורסים דור האָט אַזוי ניט פאַרשטאַנען, אַיידער אַן אינסטיטוט פאַר לערער. אַן אינ־סטרוציע פאַר אידישער וויסנשאַפּט אין אידיש איז בלויז ספּאָ אַ שיינע און גוֹטיגע זאַך. פאַר אידן, וואָס פאַרשטייען די ווערטן פון דער אַל־טער אידישער קולטור און שרעקן זיך פאַר'ן גע־דאַנק, וואָס אַזוי פיל קראַפּט און שיינקייט האָט קיין איינפאַלס ניט אויפ'ן באַוואוסטזיין פון אונזער דור, פאַר זיי איז אַזאַ אינסטיטוציע אַדראַי און אוראַ גוֹטיג, אָבער קאָן דאָס דען זיין דער צענטראַלער געדאַנק, אויף וועלכן עס איז געבויט אַ לערער סעמינאַר? אַ סך גערענ־קען נאָך דעם ערשטן סיום פון סעמינאַר. אַ איר־דישער קולטור יום־טוב איז דאָס זיכער געווען, קיין באַזונדערס גרויסע באַדייטונג פאַר די שול'ן האָט ער אָבער ניט געהאַט. פון די דרייצן גע־ענדיגע סטודענטן האָבן — ווי ס'איז אַנאָג'־סירט געוואָרן אויפ'ן דערמאָנטן סיום — אַלע, בלויז מיט איין איינציגן אויסנאַם, געמאַכט זעלבסטשטענדיגע ארבעטן פאַרשידענע טיילן פון דער אַלטער העברעאישער ליטעראַטור. דער ווערט פון אַזאַ בקיאות פאַר אַ אידישן לערער איז, אין בעסטן פאַל, זייער קליין; פּוֹנ'ם שטאַנדפונקט פון אַ לערער אין אַמעריקאַנער

אידישע וועלטלאַכע לעמענטאַרע שולן, האָט עס נאָר אַ קנאַפּן ווערט.

אַמת, ווען די פירער פון סעמינאַר וואָלטן אפילו דעמאָלט געוואָלט באַרויכערן די לערערשע לימודים (ווי, למשל, אין די לעצטע יאָרן), וואָלט זיך דאָס זיי זיכער ניט איינגעגעבן אַזוי לייכט. דער גאַנצער ענין איז דאָך נאָך ביי אונז געווען אַזוי גיך, און עס איז דאָך אַזוי שווער געווען צו קריגן לעקטאָרן פאַר די דאָזיגע ענינים. אָבער דער אמת איז דאָך, אַז די סעמינאַר פירער האָבן כּסדר אַרויסגעוווּן זייער פּולע ציפּער־נחייט מיט דער אינסטיטוציע. דער געדאַנק, אַז מען לערנט אַזעלכע ענינים ווי תנ"ך, תלמוד, קבלה, א. ד. ג., האָט זיי פשוט פאַר'שכור'ט. עפעס אַזוי ווי דאָס וואָלט געווען זייער גאַנצער צוועק. עפעס ווי דער פּאַסט, וואָס זיי האָבן אָטדרי לימודים ניט אַרוינגעבראַכט, ניט געקאָנט אַרוינבריינגען, אין דער לעמענטאַרער שול, האָט זיי ניט גע־לאָזט רוען, ביז זיי האָבן געבויט דעם סעמינאַר, און די גאַנצע פראגע איז ממילא פאַרענטפּערט געוואָרן.

אונזער שול־באַוועגונג האָט זיך, זלאָגן, דער מאָלט פאַרנומען אויפ'ן וועג — אַזב אורחא, אויפ'ן איינציג־מעגליכען וועג אין יענער צייט — פון וועקן דאָס פאַרשלאָפּענע באַוואוסטזיין פּוֹנ'ם ראַדיקאַלן עולם און ציען זיין אויפּמערק־זאַמקייט צו דער פראגע פון אַ וועלטלאַכער אידישער ערציאונג. דער הויפּט־מאָטיוו פון דער דאָזיגער גאַנצער אינסטיטוציע איז, ווי שוין גע־זאָגט, געווען די גוֹטיקייט צו פאַרויכערן אינ־זער נאַציאָנאַלע עקזיסטענץ, וואָס געפינט זיך אין כּכּח אויב מיר וועלן ניט בויען קיין איינ־סטרוציעס פאַר אידישער ערציאונג. אין דער פאַרערע צו לעגן עלב'עם לער־בוך „די איר־שע שפּראַך“, שרייבט יואל ענטין אַזוי: „דאָס ביכל, וואָס ווערט דאָ פאַרדעלייגט אויף צו לער־ען אונזערע קינדער אונזער אידישן מאַמע־לשון, איז אַ העכסט־דערפּריווענדע ערשיינונג אין אונזער אידיש־אַמעריקאַנישן לעבן. דאָס ווערט דאַרף באַגעגנט ווערן מיט גרויס פּרייד פון אַלע אידן, וואָס גלויבן אין דער צוקונפּט פון דער אידישער נאַציאָן, און אַז דיזע צוקונפּט

פונ'ם באוואוסטויניגן פארטיי - נאציאנאליזם. אמת, די זרבעט פון די פועלי-ציון — און ספע ציעל פונ'ם אידיש-נאציאנאלן ארבעטער פאר באנד — פאר אונזערע שולן איז געווען זייער א וויכטיגע. עם קאן קיין ספע ניט זיין, אז אן זייער הילף און מסירת נפש, וואָלט אונזער שול געבוירן געוואָרן פיל שפעטער. אָבער אזוי לאנג ווי די שול האָט זיך אין גאנצן געפונען אונטער זייער השפעה, האָט זי ניט געקאָנט וואַסן. שוין ניט רעדנדיג פון דעם, וואָס אַ שול איז אַ גענוג נרויסע און פאַרצווייגטע אונטערנעמונג, אז זי דאַרף האָבן אַ ספעציעלע אָרגאַניזאַציע, וואָס זאָל זיך מיט איר אָפּגעבן; שוין ניט רעדנדיג פון דעם, וואָס די שול-טעטיגקייט פון די פועלי-ציון האָט אַרויסגערופן אינווייניגסטע רייבונג גען, ווייל די שול איז געוואָרן אַן אבן גנה אין זייער פאַרטייאַרבעט; שוין ניט רעדנדיג וועגן דעם אַלעם, קאָן אַ לאָזונג, וואָס שטאַמט פון פאַרטייקרייזן, ווי אומשולדיג און אומפאַר-טייאישער זאָל ניט פלינגען, ניט צוציען צו זיך דעם ווייטיגן מענטשן, ווי שטאַרק זיין אינטערעס אין דער זאַך גופא זאָל ניט זיין. דאָס איז קלאָר באַוווּן געוואָרן, ווען די אַרזי-ישׂראל פּראָ-גע איז געשטאַנען אויף דער טאָג-אַרדענונג, און די שול-באוועגונג האָט עם אויך באשטעטיגט. די נאציאנאליזאציעלע שול איז פאַקטיש קיינ-מאָל ניט אַרויס פון די ד' אַמות פון די פועלי-ציון.

אין אַלגעמיין זיינען פאַראַן צוויי סאַרטן מיטלען, דורך וועלכע צו פאַרשפּרייטן דעם גע-דאַנק פון אונזערע שולן און באַפעסטטיגן זייער עקזיסטענץ. מען קאָן, ראַשיט, וועקן די געזעל-שאַפטלאַכע מיינונג; אָנווייזן אויף דער אומ-גליקלאַכער לאַגע, וואָס עם שאַפט זיך מחמת דעם, וואָס עם זיינען ניטאָ קיין אידישע ערצי-אונגס-איכטמיטזיעס; פאַרמולירן די פּראָב-לעמען אזוי שאַרף און בילדלאַך, אז יעדער פּאָ-טער און יעדע מוטער פון אידישע קינדער זאָל דערפילן די אמת'ן פון דער אידישער שול, און זיין גרייט זיך אַנצושליסן אָן דער באַוועגונג אויף אַן אַקטיווע אָרער פאַסיוון אופן. און דער אַני-דערער זייט קאָן מען זוכן דאָס אַלץ צו דער-

גרייכן דורך אינטענסיווער פּערזאָנלישער אַר-בעט אין די שולן גופא. עם איז קלאָר, אז אויב אונזערע שולן האָבן עפעס צו זאָגן אין אידישער ערציאונג, דאַרפן זיי עם קאָנען אַרויסבריינגען אזוי, אז די קינדער זאָלן עם דערפילן. זיי זאָלן דערפילן דעם בייטראַג פון דער אידישער שול צו זייער לעבן, די באַזונדערע פאַרגעניגנס גאָך וועלכע זיי דאַרשטן און וועלכע קאָנען בלוזן דאָרט באַפרידיגט ווערן. אויב די אַרומיגע און אינווייניגסטע שוועריקייטן דערלאָזן ניט, אז דאָס אַלץ זאָל קלאָר אַרויסגעבראַכט ווערן, דאַרף אפילו אַ שאַטן דערפון גענוג זיין אָנצורעגן די פאַנטאַזיע גענוג די ווייטערע מעגלאַכקייטן, און אויף אַזאָל אופן זיין אַ שטענדיגע, ליבע צוצי-אונג פאַר די קינדער. דאָס וואָלט געווען דער קרעפטיגסטער אַרגומענט וואָס מיר קאָנען אַרויסשטעלן פאַר אונזער שול. דאָס וואָלט אויך געווען אַ זיכערער אופן צו וועקן די העכערע פּסיכישע פונקציעס פונ'ם אידישן אימיגראַנט, און צוציען די אויפמערקזאַמקייט פון דער גע-זעלשאַפטלאַכער מיינונג.

די אַמאָליגע נאציאנאליזאציעלע שול האָט דעם צווייטן וועג כמעט אין גאַנצן אינגאָדירט. עם איז בכלל ניט געווען איר אַמביציע אַרויסצו-רופן אַזאַ מאָדנע נייאיקייט ווי אַ אידוישן פּע-דאַגאָגישן געדאַנק, אָדער אַנטוויקלען אַן אייני-אַרטיגע אידישע שול-פּירונג. דאָס וואָלט זיכער געווען אַ צו גראַדעווע אַויפגאַבע פאַר מענטשן, וואָס האָבן זיך קיינמאָל מיט דער פּראַגע וויסנ-שאַפטלאַך ניט פאַרנומען, בפרט נאָך ווען דאָס איז ניט געווען קיין פאַקטאָר אין זייער נאַטענער שול-טעטיגקייט. עם איז זיי אפילו גע-אייני-געפאלן אין געדאַנק, אז ס'איז פאַראַן אַ שטאַר-קע סמיכת הפרשה צווישן זייער הויפט-אידעאַל, דעם קיום האומה, און דער אַנטוויקלונג פון אַ וויכטיגשאַפטלאַך באַגרינדעטע אידישע שול. דאָס עמאָציאָנעלע זוכט שטענדיגע, באַלדיגע באַפרי-דיגונג. עם רייסט פאַנגאָדער אַלע צוימען, צע-ברעכט אַלע גרענעצען און פּאָדערט גלייך אויפ'ן אָרט אַ ראַדיקאַלן אויסוועג, וויסנשאַפטלאַכע באַגרינדונג איז אַ צו לאַנגזאַמער פּראָצעס, אַ פּראָצעס פול מיט אומריקעטע וועגן און ווי-

וואָס זאָל האָבן עפעס א ווערט. ארום אין לאַנד זיינען געשאַפן געוואָרן נייע דערציאונגס־מעָדען ריעס; גרויסע, רעוואָלוציאָנערע עקספּערדי מענטשן זיינען דורכגעפירט געוואָרן אין פּאַרשיי דענע פריוואַטע ענגלישע שולן; נייע אויפפאַ־ סונגען פון קינד און זיינע נויטן זיינען אַרויסגע־ בראַכט געוואָרן. האָט מען ביי אונז עפעס פּריר בירט לערנען פון דעם אַלעס? א האָר ניט, עפעס אַזוי ווי מיר וואָלטן ניט געווען פּאַרנומען מיט בויען שולן, נאָר ערי מקלט צו אַנטלויפן פון דער וועלט.

די אַמאָליגע שול־פּראָגראַמען, לערן־ביכלאַך, און אפילו דער זשורנאַל „די קינדער וועלט“, וואָס איז אַרויסגעגעבן געוואָרן מיט אַזוי פיל מסירת נפש, זיינען די בעסטע עדות פון דער מורא און דער בענקשאַפט, וואָס האָט דעמאָלט דיסטירט דעם נאַנצן אינהאַלט פון די שולן. די דעמאָלטידיגע פירער האָבן ניט ווילנדיג און ניט וויסנדיג פּאַרנעסן, אז א שול קאָן ניט זיין קיין אינסטיטוציע צו שטיילן די ווייטאַנן פון דער וואַקסענע, אָדער אַ טריבונע אויף אַראַפּערן זיך פון האַרצן.

ווי קומט עס, וואָס איז די נאַציאָנאַל־אַדי־ קאַלע שולן האָט מען צעשפּאַלטן די צייט אויף העברעאיש און אידיש? לויט וואַסערע פרינדי ציפן האָט מען בכלל אַיינגעשטעלט דעם אָדער יענעם לימוד? די מורא, אָדער די בענקשאַפט, אָדער ביידע צוזאַמען. העברעאיש דאַרף גע־ לערנט ווערן, ווייל אין דער שפּראַך ליגט אַ גרוי־ סער נאַציאָנאַלער ווערט. פּעדאַגאָגישע פרינדי ציפן האָבן נאַטירלאַך נאָר ניט וואָס צו זאָגן, ווען דאָס עמאָציאָנעלע פּאַרנעמט דעם אויבנאָן. ווען אפילו די רעזולטאַטן פון אַזאַ פּראָגראַם זיי נען געווען אַזוי קלענלאַך, אז ס'האָט ממש גע־ ריסן די אויגן, האָט דאָס אפילו אויף אַ האָר ניט געענדערט די שטעלונג פון יענע שול־טוער צו דער פּראַגע. וואָס איז די נפּאק מינה? און אז די קינדער פּאַרלירן אומזיסט צייט אויף דעם העברעאיש, פּאַרלירט דען די שפּראַך איר נאַציאָנאַלן ווערט?

אויף די ערשטע צוזאַמענפּאַרן פון די שולן זיינען די וויכטיגסטע פּראַגן געווען: העברעיִ

איש, אונזער שטעלונג צו דער אידישער רע־ ליניע און צו ימי־טובים. דערביי דאַרף גע־ זאָגט ווערן, אז די פּראַגן פון דער אידישער רעליגיע און די ימים טובים זיינען באַהאַנדלט געוואָרן פון אַ מין פּילאָזאָפּישן שטאַנדפּונקט, ד. ה. וויפיל פּונ'ם אַבסאָליוט גוטן אָדער שלעכטן איז אין זיי פּאַראַן. די קינדער־פּסיכאָלאָגישע און געזעלשאַפטלאַך־פּעדאַגאָגישע זייטן זיינען להלוטין אינגאנצן געוואָרן. אויף איין צוזאַ־ מענפּאַר, וואו די פּראַגע וועגן העברעאיש האָט פּאַרנומען איר אומפּאַרמירדלאַכן פּלאַץ, איז גע־ לייענט געוואָרן א רעפּעראַט, וואָס האָט געזוכט צו באַוווּיין די שיינקייט פון דער העברעאישער שפּראַך. אַן אַנדער רעפּעראַט האָט באַוווּיין דעם מאַראַל־פּילאָזאָפּישן ווערט פון יום־כּפור. דער איינציגער פּאַרטראַג פון אַ צוזאַמענפּאַר, וואָס מען האָט זיך אָנגעשטריינגט צו פּאַרעפּנטלאַכן, ווייזט אָן אויף דער שיינקייט פון דער אידישער רעליגיע. אין די אַלע רעפּעראַטן איז קיין שפּור ניט געווען פון פּעדאַגאָגישן דענקען, קיין סימן פון וויכטיגשאַפטלאַך פּאַרבינדן ביידע זייטן פון דערציערישן פּראָצעס: דעם לימוד און דעם לער־ נער. אַלץ איז באַהאַנדלט געוואָרן אַבסטראַקט, מיט אַ תּמימות, וואָס האָט נישט אַרויסגעווען וואונדער, איידער אויפּגענונג. מיט קאָנקרעטער שול־אַרבעט האָט דאָס אַלץ קיין שייכות ניט געהאַט. די צוזאַמענפּאַרן האָבען געהאַט דעם אָנבליק פון אידיש־קולטורעלע דיסקוטיר־קלובן. עס פּאַן קיין סכּך ניט זיין, אז דער ענטוואַר צום און די יום־טוב־דינקייט, וואס די פּערווענ־ לאַכקייט פון יואל ענטשן און זיינע חברים האָבן אַרדיינגעבראַכט אין דער באַוועגונג, האָט אונזער שול געמאַך אַן אמת'ע טובה, אָבער די וועגן אויף וועלכע זיי זיינען געגאַנגען האָט ניט גע־ קאָנט פירן אפילו צו אַן אָנהייב פון די ניט־ ווינטשטע רעזולטאַטן. זייערע דרכים האָבן גע־ געעפנט קיין מענלאַכקייטן פאַר דער זיכערער אויסבילדונג און אַנטוויקלונג פון נייע טיפּ לערער, און נאָך ווייניגער פּאַר'ן אינטעלעיגענטן אומפּאַרטייאישן שול־טוער, אין וועלכן מיר האָבן זיך אַזוי שטאַרק גענייטיגט. די באַוועגונג איז פּאַקטיש ניט אַרויס פון די ענגע קרייזן

מיטאָג שולן *) פריער אָדער שפּעטער וועלן די פּעלקער קומען נענטער איינס צו ס'אנדערע און דעמאלט איז זייער מעגלאַך, אז אַלע זאָלן מיט צוזאמענדיגע כוחות אויסקעמפן פאר זיך דעם פּלאַץ אין אַמעריקאנער קולטור לעבן, צו וועלכן זיי זיינען באַרעכטיגט.

פיל אַקטועלער זיינען די שול־פּראָבלעמען, וואָס וואַקסן אַרויס פון די אינווייניגסטע באַ־ דינגונגען פון אונזער לעבן. אָנגענומען, אז די שול וועט נאָך אַ לענגערע צייט פאַרבלייבן בלויז אַ צוגאַב צו דער פּאַבליק סקול, וואָסערע האָפּע־ ינגען קאָן מען אויף איר ליבן? וואָס דער־ ציילט אונז וועגן דעם די דרייצן יעריגע געשיכ־ טע פון די אידישע וועלטלאַכע שולן דאָ אין לאַנד? וואָס זיינען די מיטלען, וואָס אונזער שול דאַרף און קאָן אָננעמען, כדי ווירקלאַך צו ווערן אַ פּאַקטאָר אין דער דערציאונג פון אונ־ זער ינדער?

דער מאַטיוו, וואָס איז גאָר אין אָנהויב גע־ ווען ביי די איניציאַטאָרען פון דער הינער שול־ באַוועגונג, איז געווען אַ ריינ־עמאַציאָנעלער. עס איז ניט געווען קיין פּראָגע וועגן שאַפן נייע פּאַרמען פון אידישער דערציאונג אין הסכם מיט די נייע פּאַדערונגען פון אונזער לעבן. דער פּאַדערנער נאַציאָנאַלער איד, וואָס קאָן מער ניט געפינען קיין היילונג און קיין טרייסט אין רע־ ליניעזע אינסטיטוציעס, האָט פּלוצלונג איינ־ געזען די גרויסע סכנה פאר אונזער נאַציאָנאַלן קיום בעת עס פּעלט אַזאַ עלעמענטאַרע זאָך, ווי אַ וועלטלאַכע אידישע דערציאונג. שרעק־ לאַכע הלוכות און זעאונגען פון אַ „לעצטן טאַג“ האָבן אויפגעוודערט די גאַנצע נאַציאָנאַלע ענערגיע פון זיין פּערזענלאַכקייט. ער האָט ניט געהאַט קיין גענויען באַגריף פון דעם, וואָס ער וויל בויען. ער האָט בלויז געפילט, אז אַ מאָ־ דערנע דערציערישע אינסטיטוציע וועט אפּשר כּכת זיין אפּצושטופן דעם מורא־דיגן „לעצטן־ טאַג“. אזוי איז מיט אַרום דרייצן יאָר צוריק געבוירן געוואָרן אין ניו יאָרק די ערשטע אזוי גערופּענע נאַציאָנאַל־דעדיקאַלע שול. יואל עב־

טין איז געווען איר הויפּט־איניציאַטאָר און אַז־ געווענסטער טוער. שפּעטער צו זיינען אָרגאַני־ זירט געוואָרן אַרום צוואַנציג אַזעלכע שולן, אין פאַרשידענע פונקטן פון לאַנד, מיט דער דירעק־ טער און אומדירעקטער הילף פון דער ענטויד־ גרופּע.

אז דער עמאַציאָנעלער מאַמענט זאָל שפּילן די הויפּט־ראָליע אין אַזאַ באַוועגונג, איז אַ נאַ־ טירלאַכע זאָך. איינגטלאַך באזירט זיך יעדע געזעלשאַפּטלאַכע באַוועגונג אויף אַזעלכע מאָ־ טיוון. בלויז וויסנשאַפּטלאַכע פּילאָזאָפּישע באַ־ וועגונגען ווייזן אַרויס אַ מער אָדער ווייניגער ריינ־אינטעלעקטועלע טרייביקראַפט. עס רעדט זיך דאָ, אַלזאָ, ניט וועגן עפעס אַ חסרון אינעם פונדאַמענט, אויף וועלכן אונזער שול איז לכהתילה געבויעט געוואָרן. עס האָט גאָר אַז־ דערש ניט געקאָנט זיין. דער חסרון באַשטייט בלויז דערין, וואָס די באַוועגונג האָט צו לאַנג געצויגן איר יניקה פון אַט דעם ריין עמאַציאָ־ נעלן מאַטיוו. זיין באַגרענעצטקייט ליגט אין דעם, וואָס ער פאַרמאָגט בלויז אַנצעווייזן אויף די פאַרזענע געפאַרן און איינצושפּאַנען דעם גאַנצן גע׳ירש׳נלען אימפעט אין פּראָצעס פון ראַ־ טעווען זיך. ער ווייזט אָבער ניט אָן קיין ריכ־ טונג און זיכער ניט קיין גענויע מעטאָדן אויף אויסצונוצן אונזערע כוחות אין הסכם מיט די מיטלען וואָס מיר פאַרמאָגן.

אין אַנדערע געזעלשאַפּטלאַכע באַוועגונגען, אַזוי שנעל ווי זיי ווערן אַרויסגערופן אין יאַבן. ווערן געבוירן די קילערע דענקער, די טעאָרעטי־ קער מיט'ן קלאָרן פּאַרויסבליק. אַ חוץ דעם, וואָס זיי ווייזן אָן אויף דער סכנה, וואָס לויערט פון הינטן, קאַנצענטרירן זיי זיך דערהויפּט אויף מיטלען צו קאָנטראָלירן די וויסערדיגע שריט. זיי שאַפן קאָנסטרוקטיווע פּלענער און זוכן וועגן פאַר אַ שטענדיגער סיסטעמאַטישער טע־ שיקייט.

דאָס לעצטע האָט אַ לענגערע צייט לחלוטין געפּעלט אין אונזער וועלטלאַכער שול באַוועגונג. די גאַנצע באַוועגונג איז באַהערשט געוואָרן פון כּורא און בענקשאַפט, אָן יעדן מינדסטן פּאַרזוך צו דערהייבן זיך צו אַ פּאַזיטיווער פּראָגראַם,

*) ע. ג. לשם, The School and the Immigrant, by, H. A. Miller, 1916.

נישם קעלטעד.. היצסט נאך אלץ ווי א קאלכר
איוון...

— און דו, — וויל איר מלכה אפצאלן מיט
א חווק — דו האסט נאך אלץ פיס, ווי די
שטיקער אייז...

ביידע צעלעכטן זיך. חנה'הינדע ליינט זיך
צוריק אויס. איר איז איצט זייער גוט און
זי וואָלט געוואָלט איר שוועסטער גאר איען
עפעס א זאך, וואָס זאל איר א נחת-רוח פאר-
שאפן, ניט זי איר זיין אן עצה, זי זאל זיך
קויפן אויף פסח דאָס ביכל פון טייונט-און-
אייננאכט...

— וועסט ליינענען, וועסטו האָבן גרויס
הנאה. וואָס פאר א שיינע מעשיות! פון
אמת'ע פרינצן און פרינצעסינס; און פון
נאָרד און זילבער; און פון אלערהאנט טייערע
חפצים... די קעסמלאַכסטע פרויען אויף דער
וועלט...

און ס'איז איר געקומען אויפ'ן זכרון גי-
טלע'ס אן אייניקל, וואָס איז געהאט געווען
אמאל צו נאסט ביי איר און פון יענערס בילד

5. לעהרער.

אונזער וועלטלאַכע שול אין די פאַראייניגטע שטאַטן.

קייט אין פּעדאַגאָגיש-וויסנשאַפּטלאַכער אינטע-
ליגענץ, דער שוואַכער פינאַנציעלער באָרן פון
דער שול, א. א. ו. א. ו.

דאָס שאפט זיכער ניט קיין גינסטיגע לאַגע
פאַר אונזער שול, אָבער דאָס איז דאָך זייער
ווייט פון האָפּענונגסלאָז. אין אַמעריקע זיינען
המיד געווען טויזנטער נאָכמיטאָג שולן פון פאַר-
שידענע רעליגיעזע און נאַציאָנאַלע גרופּעס, וואָס
האָבן געזוכט צו באַאיינפלוסן זייערע קינדער,
באַרייכערן זייער לעבן און קולטורעל אויס-
טייטשן די באַווונדערקייטן פון דער געגעבענער
סביבה. כמעט אלע פעלקער אין אַמעריקע —
ספעציעל די אַרימערע שיכטן וואָס קאָנען קיין
פולע שולן ניט אויסהאַלטן — פירן אָן נאָכ-

האָט אזוי אַ וואַרימקייט ברייטער געבאכט אַר-
רע בריסט...

— הערסטו, מלכה, — האָט זי הייס
גערעדט, — איז דאָ ג'האַט געווען אַ פרוי,
האָסט געדאַרפּט אַנקוקן איר געשטאַלט: אַ
הויכע, אַ שלאַנקע, מיט ווייסע הענט, ווי
מילך.. אַ פאַר אויגן, ווי די שוואַרצע דימענסן...
און אַ פּנימ'ל אַזאַ, ווי ביי אַ בח'מלכה...
ס'איז נאָר געווען אַ וואַונדערלאַכע זאך זי
אַנצוקוקן.. מיר געפּעלן אזוי שוואַרצ'חנ'עוור
דינע...

מלכה האָט, פון שלאַף שוין, צוגעשטימט:
— יאַ... יאַ...

און חנה'הינדע האָט אויך דערפילט איר
נאַנצע מידקייט איצט. האָט זי צוגעמאַכט
די אויגן און איז לאַנגזאַם איינגעשלאָפּן,
שעפטשנדיג אין דער שיטל ס'קריאת-שמע לוי-
ענען און זי האָט געשפּירט, געשיצט דורך
יענער קיזערלאַכער געשטאַלט, וואָס רוט אין
בעט צו שלמה, אַרומגערינגלט פון זעכציג
העלדן, פון די העלדן ישראל, יעדער מיט זיין
שווערד ביי די לענדן...
(וואַרשע, 1922).

„ס'געבעט פון זייער טאָכטער, מלכה'לע, זייער אויג אין קאָפּ... פארגעסן האָבן זיי גער האט אָן איר... אפשר זיינען זיי ברוגז, ווייל זי איז נישט געקומען אזוי לאַנג צו זייער קבר, זאָלן זיי איר מוחל זיין, וואָרום צו ביטער מול האָט זיי געבוירן... צ'ונט ווי עס זעט אויס, אייער זינגערין, אייער טענצערין? — כ'בין אַ מאַמע און האָב צער און האָב אַרימ־קייט און האָב שאַנד... דאַרום זאָלט איר זען, בעטערס מיינע טייערע, אַ הילף פאַר דער אומגליקלאַכער מלכה'לע... כ'זאָל אויפגעראַכט ווערן... כ'זאָל קענען גוטס טאָן אָן מיינע לעבעדיגע קינדער...“

אַבער חנה'הינדע האָט דערוועקט אין איר אַ געפיל פון גרויסן כבוד. זי האָט מען גאָר נישט געקאָנט אָפּרייסן... און געבעטן האָט זי פאַר דער נאנצער משפּחה און יעדן איינעם האָט זי באַזונדערס דערמאָנט... זי האָט גער דענט אַלעמען און פאַרלאַנגט פאַר זיי, וואָס איינעם איז די קוועל... אַ באַך מיט טרערן האָט זי אויסגעגאָסן אויף דעם „פעלד“... דערנאָך איז מען געגאנגען מיט ווייטן צו די באַבעס, זיידעס און צו די פּעטער, כּוּמַס און איינע נע קינדער אויף... און אזוי, פון איינס צום צווייטן, האָט זיך מלכה אַרומגעקוקט און ערשט נישט דערקענט זייער בית'עולם: פאַרשוואַרן געוואָרן אַ סך קברים; אויסגעגלייכט מיט דער ערד; און טייל, צעאקערט ווי מיט אַ נראַכאייזן...

„ווער האָט דאָס געמאַכט?“

„די מלחמה, האַרץ...“

און זי האָט געשפּירט זיך געשטאַרקט, מלכה, וואָרום אירע עלטערנ'ס הייזער זיינען געשטאַנען, אזוי ווי פאַר דער מלחמה, מיט די האַלבקיילאַכדיגע מצבות: גראַע און מיט שוואַרצע אותיות...

געקומען פון וועג, האָבן זיי אָפּגעגעסן אין געלייגט זיך אין בעט אַריין. אויסגענדג זיך, ווי דער שטייגער, האָט מען געשמעקט, היינט, מכה'ן פּפּח, וואָס שטייט שוין און וואַרט הינטער די טייערן און וועגן דער אַרבעט,

וואָס שטייט זיי פּאָר, ביז זיי וועלן שוין דער־לעבן אים צו זען אין שטוב. מלכה האָט צו געזאָגט צו בריינגען דער שוועסטער אַ קערן קאַרטאָפּל און אַ פּערטעלע ברויקעס. „ס'איז דאָך עפעס אַנדערש נישט צו עסן, ווי אַ שטיקל קאַרטאָפּל...“ און חנה'הינדע האָט איר אָנגעזאָגט, למען השם, זי זאָל אויף חוץ־המועד קומען צו פּאָרן מיט מייטלעך. אזוי אַרום איז געקומען צו רייך וועגן די קינדער. האָט מלכה געלאָזט פּאַלץ אַ וואָרט, אַז זי שלאָפט שוין נישט קיין נעכט צוליב מיי־טעלעך... האָט חנה'הינדע געענטפּערט מיט אַ שטיקל בייזער, אַז איר פרומעטל איז אויך אין איר עלטער און מ'מוז האָבן פאַרטרואונג צו נאָט... אויף וואָס מלכה האָט געזאָגט:

— זעסטו דעם הילוק: דו האָסט נאָך עלטערס פון איר און ביי מיר איז זי דאָך די לעצטע...

האָט זיך געעפנט די וואונד ביי חנה'הינדע דען. „וויפיל נעכט איז זי שוין אויפגע־וועזן?...“ אָבער היינט, „ס'האַרץ איז ווי אַן אויסגעדרענגטער הימל, צו וואָס נאָך וואַלקענען זיך?“

און מלכה נעמט אויסרימען איר קינד:

— זי איז אַ פאַרשוין — דו וועסט זי נאָרנישט קענען. צוויי מאָל אזוי ווי פרומ־עטל. און זי איז דאָך טאַקע מיט אַ קנאַפּ יאָר עלטער פאַר איר. אָבער זאָלט אַנקוקן אַ פנים, אויבן, פונקט ווי איך האָב אויס־געזען מיי־לווייז. נאָר זי איז נישט אינגאנצן אַ געזונטע...

האָט מען זיך געטרייסט און אזוי, רעדנ־ריג, הייבט מען אָן דרימלען. פאַרמאַכט איי־נע די אויגן, הערט זי אַ וואָרט פון דער צוויי־טער, עפנט זי זיי צוריק און מ'שמעסט וויי־טער אַביסל. און מיט אַמאָל, דער שלאָף ווערט פון זיי אַנטרונען. נישט עס שלעפּערט זיי שוין און נישט זיי שפּירן נאָר אַ מידיקייט נאָך אַזאַ טאָג. חנה'הינדע טוט זיך נאָר אַ זעץ־אויף, דעקט אָפּ אַביסל די דעק און זאָגט אזוי, אויף אַ גאַנץ לוסטיגן קול:

— מלכה, ווייסט, דו ווערסט דאָך נאָר־

אירע קני און נעציטערט. אויף דער שטוב
האָט זיך אומגעטראָגן אַ פאַרקילטער, קינדישער
שמיכל און דאָס שטאַרע וואַססענע נעשריי:
— קא וואַרשע!...

און נאָך אַ מינוט שווייגן האָט הנה'הינדע
גענומען ריידן:

— ר'איו אַ כשר'ע נשמה... האָט דיר נישט
געוואָלט קיין צער פאַרשאַפן... ר'איו געווען
נערפֿאַטן אין זיידעס ברודער, רב שיעלע... זיי
זאָלן זיך ביידע מיען דאָרטן פאַר דיין הויז...
מלכה'ס פיגור האָט זיך אויסגעלייכט.
אירע אויגן זיינען אָנגעצונדן געוואָרן מיט אַ
מין הונגעריקייט, מיט אַ טרוקענעם צער,
ווי ס'צינדט זיך אָן אַ שטיק ספּאַלע מיט גע-
פלאַקער, מיט בליצן. זי האָט ווייטער דער-
ציילט:

— און דערנאָך האָב איך גאָרנישט גע-
קאָנט וויינען. ס'האָט מיך געריסן אין האַרץ,
כ'האָב געמיינט: מ'פּליקט מיך שויערערווייז
און קיין טרער נישט געקענט אַרויסלאָזן פון
אויג... נאָר זעסטו, וואָס יאָ? אז כ'וואָלט
דענטסמאָל געהאט כה, וואָלט איך, דאכט זיך,
אַ וועלט אוועקגע'ממית'ט!... ס'צער האָט מיך
געברעסן, ס'האַרץ — גענאָנט און דו, שטיי ווי
אַ נאַר... זיי האָבן דאָרטן געמיינט איך בין
משוגע געוואָרן... פון דערווייליגן גרוב ביו צום
אויבן גרוב האָב איך געהאָלט אין איין
שרייען, נאָר מ'דאַרף אויס'הרג'ענען די אַלע,
וואָס האָבן אויסגעקלערט מלחמות אויף דער
וועלט... און מיין קינד איז דאָך געפאַלן
אַ קרבן פון זייערע הענט... ווער דען איז שול-
דיג אין זיין טויט? ... כ'האָב געקאָנט מיט
עפעס אים צווען? ... פּלעגן? ... יאָ, כ'בין
געקומען פון ווען, האָב איך אים מכבד געווען
מיט אַ שטורכאָץ, אויב ר'האָט געוויינט...

— שוועסטער נאַר, — האָט הנה'הינדע
איינגעווענדט — דו ווילסט איבערמאַכן אַ
וועלט? אַ וועלט — מיינסטו? עפעס אַ
קלייניקייט? מ'מוז אַלץ אָננעמען פאַר ליב...
דער וואָס פאַרטרויט זיך אָן לעבעדיגן גאָט,
דער וועט קריגן זיין באַצאָלטס... זאָלסטו שוין

די איבעריגע מנדל זיין און זאָלסט פון זיי דער-
לעבן נחת און פרייד...

— אוי... — האָט מלכה אָפּגעוויפּלט. איר
פיגור איז צוריק איינגעצויגן געוואָרן און זי
האָט אַקעגנגעטראָגן דער שוועסטער איר קויש.
— זעסט מיין כראָך — כ'האָב שוין ווירער
געבראַכט פּלויש!...

1.

ביידע זיינען געקומען פון קבר'אבות. ס'איז
געווען אום ראש'הודש. די טעג זיינען געווען
גרויסע, שיינע און ליכטיגע. זאָרגן האָבן נישט
געפּעלט, פון די געזונטע זאָרגעלאַך: יקרות,
טייערקייט איז אזוי אויך געווען נישט אויס-
צוהאַלטן, איצט אָבער, צו פּסח, איז זי גע-
שפרונגען, ווי אַ קינדער'באלעם, אַרויף, העכער.
מלכה האָט נישט געוואָלט פּאַרן אין אָנהייב.
— ווי קען איך אוועקגעבן היינט אַ טאָג,
אַז איך בין אַליין נישט מיינע... — האָט זי
גע'טענה'ט.

און איר שוועסטער האָט זי באַשוואוירן,
געזאָגט, אַז זי וועט מער נישט רעדן מיט איר
און צום סוף:

— אינזערע עלטערן זיינען ווערט געוועזן,
דו זאָלסט זיי אוועקגעבן איין טאָג; זיי וועלן
דיר צענפאַך אָפּצאָלן...

איצט איז זי צופרידן געווען. אָפּנערדעט
דאָס ביטערע גורל פאַר טאטע'מאַמע, אויסגע-
וויינט די אויגן, איז איר לייכטער געוואָרן און
זי האָט געקראָגן אַ האָפּנונג. אין דעם שטעטל
זיינען זיי נישט אריינגעגאנגען, קיין צייט
נישט געוועזן און צו וואָס? רייזע האָט זיי
טאַקע געבעטן צווייגוי, אויסטרינקען אַ גלאָז
וואַרימען טיי, אָבער זיי האָבן נישט געוואָלט
פאַרשעפּטיגן די באַן, וואָרים וואָס, נאָך אַ טאָג
פאַרלירן?

מלכה איז געוועזן צופרידן, אויסגענומען
צופרידן. פאַר גאנצע פינף יאָר נישט גע-
פילט זיך נאָך אזוי ווי היינט. אַ שטיין איז
איר אַראָפּגענומען געוואָרן פון אירע ווייטאָגן,
פון אירע טרייעריקייטן און ס'איז אַריין צו
מאַטע'מאַמע אין די ענגע שטיבעלאַך:

געהאקט מיט א מעסער: מלכה איז נישטאָ.
איין דינסטאָג, נאָך איינער. הנה-הינדע גייט
אוועק צו די שטעלן, וואו איר מלכה קויפט
איין.

— מין מלכה איז נישטאָ?

— שוין מער פון צוויי וואָכן, אז זי קומט
נישט.

זי האָט אָנגעהויבן איבערצוקלערן, גאָט
ווייס וואָס. זי האָט געוואָלט נעמען איר „שאָר
בע“ און פאָרן געוואָר ווערן — קען זי דאָך
נישט איבערלאָזן איין מיידל אין שטוב. וואָרט
זי נאָך א דינסטאָג — מ'זעט נישט די שוועס-
טער. „נ, איז וואָס ס'וועט זיין, זאָל זיין“,
און זי באַשליסט מאַרדן נאָכמיטאָג צו פאָרן.
ערשט, צומאָרגנס אין דער פרי, אין דער גע-
ווינטלאַכער צייט, מ'קלאַפט אָן.

— ווער איז?

— איך, מלכה.

און זי קומט אריין און זעצט זיך. שוואַר-
צער דאָס פנים, ווי אַלעמאָל. אויסגעדאר-
טער, אויסגעקוואַרטער. א בלוזי שטיקל הויט
איבער ביינער.

— וואָס איז, מלכה'שי?

— מענסט מיך מנחם-אבאָל זיין, שוועסטער.

— וואָס איז געשען?

— די קאַליקע...

— גאָט איז אַ דערבאַרמער, שוועסטער...

ער וועט זיין דיין מליץ טוב אויפ'ן עולם
האמת...

— יאָ, שוועסטער...

— און ווען איז עס געשען? ווי אזוי?

— נעכטן אויפגעשטאנען פון דער שבעה...

אכט טעג געקרענקט: די קישקעלאַך האָבן
זיך עס איבערגעדרייט... פון ריטשן זיך און
פון ליגן אויף דער ערד, שוועסטער...

— מסתמא, מלכה, האָט דאָך אזוי גע-
דאַרפט צו זיין... ער איז דאָך דער פירער
פון גאָר דער וועלט און ער ווייס וואָס ער
טוט... זאָלסט שוין זיין באַהיטן פון צער...
ער זאָל זיך דאַרטן מיען פאר דיר...

— יאָ, שוועסטער... און כ'האָב געבעטן

מחילה אויך פאר דיר און פאר דינע קינדערס
וועגן...

— כ'האָב געוואָלט היינט פאָרן צו דיר...
ס'האַרין האָט מיר געזאָגט, אז ס'איז עפעס גע-
שען...

— אזא ווייטאָג געווען צו קוקן... הערסטו,
ר'האָט געהאט גרויסע יסורים און האָט נישט
געווינט! דער פּעלדשער האָט זיך נישט גע-
קאָנט אָפּוואונדערן: „א גרויסער וואָלט גע-
טריגן און זיך געריסן פון בעט“, האָט ער
געזאָגט. איך פרעג אים: „זונעניו, זאָג מיר,
ס'טוט דיר וויי? „טוט וויי, מאַמע“... וואו
טוט דיר וויי? „דאָ... דאָ...“ ווייזט ער אויפ'ן
בייבל און געשוואָלן איז עס געווען, ווי דער
באַרג און פאַרוואָס וויינטו נישט, מין קינד,
האָב איך אים ווייטער געזאָגט, וויין אַביסעלע,
וועט דיר לייכטער ווערן... וועט דיר נישט
אזוי וויי טאָן... „ווייל נ'... ווייל נ'...“ און אזוי

איז ער געלעגן, ביז די קניעלאַך און דאָס בייבל
האָבן אָנגעהויבן צו ווערן שפּיצייג. איך האָב
שוין געוואוסט, וואָס ס'טוט זיך... און ס'צער
איז געוועזן גרויס... כ'האָב זיך דערמאָנט
אָן פאַר'משפּט'ע צום טויט, וואָס מעגן זיך
פריער אויסבעטן, וואָס זיי פאַרלאַנגען, און
מין קינד גייט איין, אזוי שטיל, ווי אַ פּישל...
זונעניו, האָב איך געוויינט, זאָג, אפּשר ווילסטו
עפעס? זאָג כ'וועל דיר אַלצדינג געבן...
ווילסט דעם בלאַען, פּסח'דיגן כּוס, אליהו
הנביא'ס כּוס?... אָדער די ביטשן פון ד'אַר-
בעס ארויס.. אפּשר ווילסטו גאָר מין לעבן —
נאָ, נעם עס דיר... הערשט, ער טוט זיך אַ
זעץ אויף און זאָגט מיט אַ לאַכעדיג קול, אזוי
ווי ס'וואָלט אים די הילף געקומען, אז אלע
אין דער שטוב האָבן געמוזט מיטלאַכן: „מאָ,
ע, דעב ד'הויזן, ד'מומע אַנעלעס הויזן...“ גאָר
ווען כ'האָב אים צוגעטראָגן די הייזלאַך, איז
ער שוין געלעגן געל וואָס און מיט אויפ'
געריסענע אויגעלאַך. „מאַמע, קא וואַשע! ...“
האָט ער נאָך אַרויסגערעדט און איז אויסגע-
גאַנגען ווי אַ ליכטל...

הנה-הינדע האָט שטיל געשלאָכצט. פּרומ
עטל איז געזעסן אין בעט מיט'ן קאַפּ צווישן

ער עפעס? לאָז ער אַדורכלאָזן, ווייל ס'איז
מיט שוין גענוג צו זיין אויף דער פראָסט...
און וואָס קיילער ווערט אויפגעבראַכט פון
איר אַקעגנרירן, וועלכעס ער נעמט אָן, ווי אַ
זידלען און ער כאַפט אָן איר קויש.

— שנאָרערין, וואָס האָסטו אין קויש?
איבערן הויף איז אַ בלייך ליכט געלעגן.
ער האָט שאַרף אַריינגעקוקט אין איר קויש,
אַבער גאַרנישט געקאָנט דערקענען, אַחוץ פאַר
פירן, אַרומגעפאַקטע, פאַרשטופטע, נאָר דעם
ריח האָט ער דאָך אינגאַנצן געהאַט אין דער
נאָז! כּעת זי איז נאָר אַריבער דאָס טירל,
האָט ער אים דאָך שוין דערשפּירט...
נאָר מלכה האָט זיך נישט געלאָזט. כּחות,
עפעס גאָר אויסערלישע, האָבן זיך דערוועקט
איצט אין אירע דאַרע ביינער און זי האָט זיך
געסאַרפּעט מיט אַ ריו, וואָרים ס'איז איר
אויסגעקומען: איינער האָט זיך אָנגע'שבור'ט
און ווייל ביי איר צורויבן דאָס פּרעמדע געלט...
— שכור, איר זאָלט אַפּלאָזן דאָס קוישל,
איר הערט?

און ער ווערט טאַקע ווי שכור.
— דו, שנאָרערין... אין מיין הויף וועסטו
בריינגען פּלייש?... צו מיינע קונים?... אַיך
דערשטיק דיך אויפ'ן אָרט, ווי אַ שעפּס...
אַבער ער פאַרהאַמט זיך פּלוצלונג. איר
פנים איז עפעס אַזוי... אַזוי... זי לאַכט גאָר
אין די אויגן אַריין... און ער דערשרעקט זיך
פאַר זיך אַליין. „האַ?... ניון, ניון...“ און
נעמט זיך רוקן אין טויער אַריין, פון דאָרטן
— אַרויס, מיט געביילטע הענט...
ביי איר שוועסטער אין שטוב האָט זיך
ערשט מלכה צעשריגן:

— אזא גולמ'דיגער איד! ער וועט מיך
נישט לאָזן בריינגען אַ פאַר פונט פּלייש? ער
האַט אַ פאַררייזד, אויף אַלע וואָס וואוינען
דאָ? אַזא...
אַבער אַביסל שפעטער קומט אַרויף די

וועלפעכע איבערבעטן הנההינדען מיט איר
שוועסטער פאַר איר פאַנס וועגן; און אויפ'
דערנאכט באַווייזט זיך ער אַליין און האַלט
זיך אין זידלען:

— וואו איז זי דאָס ווייב, הנההינדע'ס
שוועסטער? אזא אַלטער קלאָני... א רוצח...
הערסט: זאָלסט גאַרנישט קיין מורא האָבן!
זאָלסט בריינגען פּלייש, וויפיל דו ווילסט...
און איז אַוועק אָן אַ גוטענאַכט.

טיילמאָל פלעגט מלכה איבערבלייבן אויף
נאַכט. דעמאָלט איז מען אויפגעוועקן שפּעט,
ביו צוועלף, איינס, און געשמועסט פון זיך
און פון דער גאַנצער משפּחה.

— די בעסטע מענטשן זיינען אַמאָל גע-
ווען; די שעכטע און טייערסטע זאַכן האָט
מען געהאַט אַמאָל; היינט איז גאַרנישט...
האָט הנההינדע געזאָגט פאַר איר שוועס-
טער, אז מ'האַט זיך געהאַט אָנגערעדט פּולע
בייכער פון דעם, וואָס איז אַליין אוועקגע-
שוואמען מיט'ן אַמאָל, און דערפון, וואָס
מ'פאַרמאָגט היינט. נאָך אַזעלכע שמועסן
פלעגט מלכה'ס האַרץ אויפגעטויכט ווערן און
זי נעמט, אויסמועדריג זיך, דערציילן פון איר
אינגסטן:

— הערסט, הנההינדע, איז דאָס אַ יונג!
קלוג איז עס, ווי אַ דערוואַקסענער. אַיך
בריינג אים, ביים ערשטן מאָל, די הייזלאַך,
וואָס דו האָסט מיר מיטגעגעבן, האָט ער זיי
געכאַפט קושן. „ד'מומע אַנעלע האָט ד'שיט...“
האָסט עפעס ליב די מומע הנההינדע?—פרעג
אײך אים. „ווי ס'דאַנצע לעבן...“ הערסטו, אַ
ווייטאַג געווען צו הערן... אײך זאָג אים:
די מומע האָט דיר געשיקט אַ מתנה, אַ פאַר
הייזלאַך. און כ'נעם זיי אים אָנצוטאָן, רייסט
ער זיך פון די הענט. „ווייל נײ, ד'מומע אַנע'
לע האָט ד'שיט — ווייל נײ צרייבע'...“
ס'רחמנות האָט מיך אויפגענוסן.

— ניי שוין. האָט זי הנההינדע גע-
טרייסט — וועסט נאָך האָבן פון אים נחת;
איין אַרדיש קינד ריטשט זיך אויפ'ן געזעסל
ביו זעקס, אכט יאָר? ...
און זיי שלאָפן איין.

אַזוי איז אַדורף איין חודש, אַ צווייטער.
ס'האַט שוין גענומען זיך אָנרוקן די ליבע צייט,
וואָס טוט אַ דערוואַרעם די לייבער און ווי אַפּ-

יעדע וואָך, אזוי ווי גאָט האָט געגעבן דעם דינסטאָג, איז מלכה ארויפגעקומען צו איר שוועסטער. זי האָט דאָ איינגעקויפט אַרבעס און ריוו און אוועקגעשיקט צו זיך אין שטעטל, פאר אַ קליינעם פראָצענט ריוח. און אזוי ווי קיין אייגנס האָט זי נישט פארמאָגט, איז איר אָנגעקומען מיט'ן געוונט אַלע וואָך צו גיין באַרן ביי אַן אנדערן אביסל געלט אויפ'ן האַנדל. „ווען איך זאָל פארמאָגט אזוי פיל כאַטש, וויפיל עס קאָכט אַ פוד ריוו מיט אַ האַלבן פוד אַרבעט!...! האָ!...“ זי וואָלט נאָר נישט געבענקט שוין נאָך יענע כּשוף'דיגע צייטן: זי האָט זיי שוין גוט אויסגעקערענט... איר שוועסטער האָט צו איר גערעדט:

— דו קומסט צו פאָרן, בריינג מיט אַ פאָר פונט פלייש און אַ שטיקל פוטער. דאָ באַצאָל איך נישט קיין געלט? וועכטו דיר אויס-שלאָגן הוצאות.

פלעגט זי טאקע מיטבריינגען אַ חוץ פלייש און פוטער אויך אַ מיאנדל אייער אין אַז תּהר הינדע'ן איז עס געווען צופיל, האָט זי זיך נעטוילט מיט אַ שכנ'טע. איז עס אזוי גער-גאנגען, ביז וואָלה קיילער צעקריגט זיך אין דער יאטקע מיט זיינס אַ קונה און זי ווארפט אים פאָר:

— וועל איך נישט קריגן, מיינט איר, די מציאה? נישקשה, הנהרְהינדע וועט מיר אויך אַפלאָן אַ פונט פלייש.

און ער האָט אָפּגעמאכט צו דערגיין די זאָך. און ער איז דערנאָנגען ווער עס איז אים אין זיין זעג אריין און דאָס האָט אויפגע-קאכט אין אים אַלע בלוטן. ער האָט זיך דער-וואוסט אויך, אַז דינסטאָג איז איר טאָג. האָט ער גענומען מאָנטאָג, פאר שלאָפן גיין, אַ גוט גלעזעלע און דינסטאָג אויפגעכאפט זיך פאר'ן מאַרנגוטערן, אַראָפּ אין שולכל, און קוים גער-קאנט זיך דערוואַרטן אויפ'ן ערשטן דאוונען. די גאנצע צייט פון ארויפלייגן דעם טלית, ביז'ן אויסטאָן אים, האָט ער געציטערט פון כּעס און זיין קאָפּ איז געווען רויט. קוים דערהערט דעם „אשריובא לציון“ און ער איז שוין אויפ'ן

הויף מיט'ן טלית'זאק אונטערן ארעם און, ווי אַלע טאָג, נאָר אביסעלע פריער, צעטראַגט זיך איבערן גאַנצן הויף אַ רוף: — באַטשע-בלומע!

וואָס איז כּמעט פאר אַלע איינוואוינער פון דעם הויף אַ מין וועקוויגער, אויף וועמעס ריכט טיקויט זיי פארלאָזן זיך אינגאַנצן, ווייל ער האָט זיי נאָך קיינמאָל נישט אָפּגענאָרט.

די וועלפּעכע איז טראָפּגעקומען אין איין אטעם פון די פיר נאָרנס, אַ נעם געגעבן דעם טלית'זאק און ארויפגעלאָפן צוריק מיט'ן זעלבן אימפעט. דעמאָלט האָט ער זיך ערשט גענוי-מען צו טראַכטן, וואָס ער וועט טאָן. „אפשר זאָל איך ארויפלייגן דעם פּאַלמאָ אין דער יאט-קע ארוין און ארויס צו איר, ווי כּוועל זי נאָר דערזען?...“ און ביים דאָזיגן, נישט איינ-גאַנצן קלאָר, געדאנק זיינעם — וואָרים ווי וועט ער וויסן אַז זי איז עס?... ער קען דען איר פנים?... — איז אים געוואָרן אזוי, ווי ר'האָט נאָך קיינמאָל זיך נישט געשפּירט. עפעס האָט אים אָנגערעגט, שטארק און הייס אָנגערעגט, אזוי ווי מ'וואָלט אים לייכט גער-ווען קראַצן מיט אַ נאָרל איבער אַ קיצל'דיג אָרט... אין זיין מח האָט זיך אויסגעוואַרט אַ מאָדנע פארנעפּלטיקייט, אין וועלכער ער האָט מער נישט געווען, ווי משונה'דיג צענויפּענע פארטע: דאָס פרעמדע ווייבל און די האק אייף דעם צעשעקעטן פלייש'שלאָגן אין זיין יאטקע...

ס'איז געווען נאָר די צייט פון מלכה'ס קומען. דער סטרוזש האָט זיך פארשפּעטיגט און ערשט אויפ'ן קלונג אַרויס אויפּשליסן דאָס טויער. באלד דאָרויף ציט. וואָלה אַרויס זיינע הענט פון די וואַרעמע פּאַלמאָטאָשן, און קומט איר אין פנים אַריין:

— הא, דו!

מלכה האָט זיך איבערגעשדאָקן. נאָך אין טויער שרייט אויף איר עפעס אזא ריוודי-גער מאַנספּאַרשוין. גיך פּאַסט זי זיך אָבער און דער בייזער נעמט זי אַדורך:

— וואָס איז עס דער מער מיט אַ איר? וועמען זאָגט ער עס: דו? וואָס מיינט

...די שוויגער פירט זי ארום ביי דער האַנט...

— אפשר וועסטו זיך לייגן אין בעט אריין... ביזט דאָך שוין אויף דער צייט... זי טוט זיך אויס...

— ווי... ווי... ס'איז מיר קאַלט... — ליבע טאָכטער, מוזסט דיר מאַכן האַרץ, וואָרים ד'האַסט אַ מצוה מקים געווען... דער מלאַך רפאל וועט דיר ביישטיין... און מיט אַמאָל קומען די קלעפּ... — אוי... אוי... ליבע טאָכטער: מאַך דיר האַרץ... — אוי, שוויגערלעכן: ס'איז מיר ענג די וועלט... און ווידער קלעפּ... קומט די הויבאם, אָנגעטאָן אין ווייסן און נעמט זיך פֿאַרן אַרום איד... און זי פֿאַרנעסט שוין אָן אַלעם, נאָך שרייט... שרייט... — אירע געשרייען זאָלן אַלע זיבן הימלען דורכרעכען און פֿאַר'ן כּסא הכבוד קומען... און דערנאָך איין גרויס געשריי און דער נאָך איין גרויסער זיפּץ: — אה... ד... ה... און חנה'הינדעלע פנים צעשמיכלט זיך...

ס'איז שוין געווען גרויסער טאָג, ווען זי איז אויפגעקומען פון שלאָף. אירע באַקן זיי נען געווען רייטער און אירע אויגן האָבן זעלטן געלויבטן.

— קינדער! — האָט זי מיט שמחה גע' זאָגט אויף אזא קול, ווי מ'זאָגט אָן אַ פריי' לאַכע בשרה — צ'מענט דער מאַמען אָפּגעבן: מול'טוב! כ'האָב די נאָכט געהאט אַ קינד... — זי האָט געלאַכט און אירע קינדער זיינען געשטאַנען צעשראָקן פון אירע ווערטער. חנה הינדע האָט צוגעזען זייער צער און ס'האָט איר וויי געטאָן. — קינדער, האָט נישט קיין עגמת נפש. כ'האָב געהאַט אַ שווערע נאָכט היינט, אָבער אין אייער מזל און דער זכות פון אייער באַבע ניטל איז מיר די נאָכט בייגעשטאַנען. איר מענט, קינדער, זיך פרייען, איר האָט אַ נייע מאַמע...

און זי נעמט זיך אָנטאָן. דוד בעט זי, זי זאָל איבערן טאָג לייגן אין בעט, נאָך זי וויל נאָרנישט הערן דערפון.

— איך בין דאָך געזונט; און ס'טוט מיר נאָרנישט וויי.

און אָנגעטאָן זיך. דערנאָך געטרונקען אַ גלאַז טיי, קיין זעמל נישט געוואָלט צועסן.

— כ'מוז דאָך פֿרוער אָפּראַווען, — האָט זי געזאָגט.

האָבן זיך אירע קינדער אַביסל באַרואיגט. צו דער אַרבעט האָבן זיי באַשלאָסן פֿאַר מיטאַג נישט צו גיין, וועלן זיי האָבן אַ טאָג היזט. או חנה'הינדע האָט אָפּגעדראוונט, האָט מען זיך געזעצט אָנבייסן. זי האָט קנאַפּ גענעסן און ערשט נאָכ'ן עסן איז זי געוואָרן בלאַסער און מיר. זי האָט געשפּירט, אַז איצט ערשט נעמט זיך איר בעסערן.

פֿאַרנאָכט איז אַרויפגעקומען די וועלנישט' קערין און חנה'הינדע האָט איר פֿאַרנעליענט אַ שטיקל פון סידור אַרויס. יענע האָט, אַזוי ווי תמיד, אַריינגעקוקט און איבערגעזאָגט יע' דעם וואָרט. זי האָט שוין דערקענט אַלע אותיות און זי האָפט, אַז ביז די ימים נוראים זאָל זי שוין קענען דאַווען. אַ חרפה איז איר געווען אפילו, ס'פנים האָט איר געברענט... אָבער די חנה'הינדע איז אַ גאָלדענע אידעע! פֿאַר דער מלחמה, מילא, אַרעמע לייט געווען. היינט, גאָט האָט געהאַלפּ, אַ שטאָט אין שר' לעכל איז דאָ. דאַרף מען דאָך באַטש קענען דאַווען... זי האָט איר פֿאַרגעזאָגט איין פּוסק, אַ צווייטן און פֿאַרמאכט דעם סידור.

— לאַה'לע וועט נישט קיין פֿאַריבל האָבן, — האָט זי געזאָגט, — אייערנעכטן, נאָך לאה' — לעם אוועקגיין, איז געקומען מיין שוועסטער... — חנה'הינדע'ס שוועסטער געקומען? טא' קע? ליבן זי זיך אינס נאַסט.

— ליב זאָל לאה'לע לעבן מיט אַלע בני' בית.

— וואָס דען: אַויסגעוויינט זיך די אויגן... — געלויבט צו גאָט! — געלויבט זאָל זיין זיין נאַמען!

די וואקסנדיגע ווייסלעך... נאך — זי הייבט אויף איר קאפ — זעצט זיך אביסלע אויף — און נאכט אפער אן אויסגעשטייפטן פוס... — אויפריידיג... און די אויגן גיבן זיך איר א דריי איבער...

חנה'הינדע'ס אטעמען איז געווארן אלץ איינגעהאלטענער, שווערער, טיפער. איר מויל און נאז האבן זיך טיילווייז באוועגט און זי האט אונטערגעקעכצט. אירע קינדער איז גע- ווען באקאנט איר קרעכען בון שלאף און זיי וואלטן זיך נישט געשראקן דערפאר, ווען דאס זאל געווען אן אנדרשט מאל און ווען עס וואלט נישט ארויסגעקומען אזוי אפגעבאדן אין יסורים. זיי זיינען געשטאנען אביסל פון דער- ווייטנס, כדי איר צוצולאזן לופט נאך דעם צווייטן מאל אוועקפאלן, איין טאג איבערן אבי דערן. זיי זיינען געשטאנען אויף די שפיציגער גער, כדי ס'זאל זיך חלילה נישט הערן, ווי זיי שטייען. און נאך מיט די אויגן האבן זיי זיך באמיט אריינצוקומען אין די באהאלטענע קע- מערלאך פון איר גוף, אפשר וועלן זיי זיך קע- גען דערוויסן, וואס אזוינס איר פילט.

אין חנה'הינדע'ן אָבער זיינען איצט דער- פילט געווארן פארלאנגען פון שיינע, שיינע יאָרן. אַט האָט זי, אזא אידענע, געבענקט נאָך א קליינטשיג באשעפעניש, א פיזלעס. וואָלט זי עס געהאלטן אויף דער האנט, גע- שפילט זיך דערמיט. א גלעט דאָס בעקעלע, א קוש דאָס געזעלע. און מאכן עס: „טורטו יאנעלע, קאָכן ס'קינד א יאָכעלע...“ האָט זי געשטרעבט דערצו טאָגיאין, טאָגאויס, וואָרים נישט איינע אין אירע יאָרן האָט שוין איי- ניקלאָף! און אין חנה'הינדע'ן זיינען זיי גע- ווען וואַכנדיג די געפילן און א גרויסע וואַ- רימקייט האָט זיך געוועקט אין איר פון זיי. האָט זי גע'חלש'ט פשוט נאָך א קליין קינד... די הענטעלאך עס צו פאַטשן און עס צו מאַכן לאַכן... און דאָ, אומסעווארט, נאָט האָט זיך איבער איר מרחם געווען און זי שפּירט, ווי אונטער'ן האַרץ יורט זיך עפעס... וואַקסט דאָרט עפעס... „א... א...“

חנה'הינדע שלאָפט שוין אוראי א שעה זעקס אָדער זיבן און אירע קינדער ווילן וואַכן די גאַנצע נאַכט איבער זייער מאַמען. דור'ן דער- מאַנען זיך פיל פרטים פון זיין פאַרגאַנגענהייט. אין די לעצטע מינוטן האָט ער געזען זייער הויז, ווי ס'ווערט אַרומגעוויקלט פון א דיקן רויך... ער איז שוין מער נישט געווען דאָרט, אין זיין געבורטס-שטאָרט, וועלכע ער האָט שטאַרק ליב געהאַט... און ס'דערמאָנט זיך אים פון לאַנג, זייער לאַנג שוין, ווען ער איז נאָך נאָך א קליין קינד געוועזן... אַמאָל איז ער מיטגעגאַנגען מיט דער מאַמען, שבת נאָכ'ן שלאָף, צו דער משפּחה, און זעהנדיג איר שוין פנים ארויסבלאנקען צווישן זיינע אַרבייגע מומעס, האָט ער מיט שווער געזאָגט, אז א כלה וואָלט ער געוואָלט נאָך אַזא, ווי זיין מאַמע... און נאָך האָט זיך דער- מאַנט אים פון זיין פאַטער: אָד... פלענט אַרומגיין א שווייגער, מיט גרויסע, שוואַרצע אויגן... און פאַרטראַכט תמיד, אזוי ווי א קינד — א קינד...

ער וועקט זיך פלוצלונג איבער. א לאַנג אויסגעצויגער: ארהי-א! האָט ארויסגע- בלאָזן פון חנה'הינדען און א טרויסל געגעבן די וואַרעמע לופט ארום איר. דור'ן האָט עס, ווי א פאַמשי געגעבן איבער'ן פנים. ער האָט זיך אַרבייגעבויגן איבער'ן בעט. דערלעכן זיינען שוין געשטאַנען פרומעטל און פישל. פרומעטל — מיט אן אָפן מויל, גלייך א געשריי צו געבן, חנה'הינדע אָבער איז געלעגן רואיג, דאַכט זיך, נאָך רואיגער נאָך ווי פריער. אירע קינדער האָבן צוגענייגט די אויערן און די אויגן און אַנגסטלאַך האָבן זיי איינגעהאלטן די אטעמס. ס'איז זיי פאַרגעקומען, אז זייער מאַמע איז צושטיל... — מאַמע...

האָבן אלע דריי אויסגעשעפטשעט און זיי האָבן אַליין נישט געוואוסט דערפון. און דאָ ליגט חנה'הינדע עפעס אזוי, נאָט, דו געטרייער!...

אָבער מיט אַמאָל — זי עפנט די אויגן — עפנט — אוי, ביז וואַנען וועט זי זיי האַלטן אין עפענען?... איר פנים פאַרשווינדט דאָך ביסלאַכווייז... נייט איין... ווערט בטול אַקעגן

— מ'דארף נישט... מ'דארף נישט...

דאָס זיינען געווען אירע ענטפערס אויף אלצדינג, וואָס מען האָט זי געפרעגט. און בשעת מעשה האָט עס אויסגעוויזן, גלייך מ'וואָלט איר ווילדע זאכן פאַרגעלייגט און זי האָט צוגע-שמיכלט:

— נין... נין...

ווען ס'איז נאר געוואָרן פינטסטער, האָט זי זיך געלייגט שלאָפן. דעם גאָז האָט מען נישט אָנגעצונדן, בלוז אַ קליין נאַפּט־לעמפעלע, פאַר-שטעלט מיט אַ פּאַפּיר צום בעט צו. חנה־הינדע איז גלייך אויפגעשלאָפן און אירע קינדער זיינען געזעסן שטיל לעבן טיש. אויף דער שטוב איז געווען וואַרעם גענוג און ס'איז כמעט מיט איטלאַכער מינוט געוואָרן וואַרעמער. די קינדער האָבן זיך פאַרהאַלטן זייער שטיל. פון צייט צו צייט זיינען זיי צוגעגאַנגען צו דער מאַמע'ס בעט, איינהאַרענדיג זיך אין איר אטעמען, דער-נאָך ווידער אָפּגעזעסן אַ היבשע צייט אלץ אין אַן אָפּוואַרטנדיגן שוויגן. איז געקומען ווער פון שכנים, האָבן זיי און דער טיר נאָך איר כערגעבעטן און נישט געלאָזט אַריינגיין אין דער שטוב אַריין.

— די מאַמע שלאָפט יעצט... — האָבן זיי געזאָגט אויף אַ שושקענאַנגען קול.

זוויי איז אַוועקגעגאַנגען דער אָונט און ס'איז געוואָרן נאַכט. דער גאַנצער הויף איז פאַרהאַנגען געוואָרן פון נאַכטישן שלאָף־גע-וועבס. הינטער די שויבן, פון וואַנען ס'האָט זיך, אָונטצייט, אַ ליכטיגן שימערן געצויגן און געבליצלט, האָט זיך געדוכט, אז אַ שטיק גע-ריכטע שוואַרצקייט האָט זיך האַרט צו זיי צו-געקלעפט. און ס'איז געוואָרן אַ שטילקייט, בעת וועלכער יעדער גלייבט זיך שוין אויס אונטער דער דעק, ציט אויס די אברים נאָך דער פּריער־דינער איינגעקאַרטשעטקייט און אין די אויערן זשומעט דאָס נאַכטשוויגן.

דוד זיצט ביים בעט, קונגעלעך דעם פאַלמאָ, און ניט־קוקנדיג וואָס דער אויוון ברייט, טרייבט לען אים די בייער. די אינגערע זיצן אלץ לעבן טיש, לאָזן צו אפּשר טיילמאָל אַ דרימל, אָבער כאַפּן זיך באַלד מיט אַ דערשראָקענעם בליט.

כ'על ענט שוין היינאָר קענען אָפּוואַן אַ גרויס פון אייער טאַכטער, מלכ'לע... די שיינע בלוס האָט אַ גוטע מערקה אויסגעשפּילט: געהאַט נאָך הייס־ברודן?... פאַרוואָס נישט?... גע-ברויכט צו קוקן, וואָס מ'האָט פּריער דאָס לעבן פאַרזאָגט?... זי איז געוואָרן פאַרקרומט, אייער טאַכטער, און זי שלעפט זיך אַרום אויף צוויי געשוואַלענע פיס, אַ גולדן צו פאַרדינען... האַר-ציגע בעטערס אונזערע... האַרציגע...

ס'הייסט שיעלע, נאָכ'ן זיידעס אַ ברודער. אַ צדיק תמים געווען ר' שיעלע. ס'איז דריי יאָר אַלט און ס'ריטשט זיך: האָט די ענגלישע קרענק... פאַרוואָס נישט? בינעש־האליה איז דאָך אַ מאַן... אַ מאַן...

אויף אַ קורצע ווייל איז זי צוריק צוגע-שוואומען צום ברעג. זי האָט מיט פאַרוואַני-דערטע בליקן געזען איר שטוב און ס'איז איר פאַרגעקומען צו זען זי דורך אַ וואַונדערבאַרן שליוער: מוטשט און מאַדנע פאַרהוילן אין די עקן, גלייך זי זאָל געווען פאַראייניגט מיט דער לופט און — דערווייטערט איז זי געוואָרן. ס'איז נישט געמאָלט, האָט חנה־הינדע גע-טרעכט און איר פאַרוואַונדערונג איז כסדר גע-וואקסן, „אז דאָס זאָל זיין אַן אמת־דיגע זאָך; ס'איז אוראי בלוז אַ דמיון...“ און ווידער פאַרטראָגן געוואָרן אין דעם פּלאַנטער פון איר היים, שוועסטערן און קענטלאַכע מענטשן, וועגן וועלכע זי האָט גע'חלומ'ט מיט אַ שמיכל, וואָס האָט נישט פאַנאָדערגעצויגן איר מויל, נאָר גע-שוועכט האָט עס איבער איר גאַנצן פנים...

ד.

פון מיטאַג זיינען אירע צוויי זין געבליבן אין שטוב.

— פאַרוואָס עסטו נישט, מאַמע? — האָט עטלאַכע מאָל איבערגע'חזר'ט דער עלטערער און דער אינגערער:

— מ'דארף צווייגן נאָכ'ן דאָקטאָר. און יעדעס מאָל, ווען מ'האָט זיך צו איר גע-ווענדט מיט אַ וואָרט, האָט זי אויפגעהויבן דעם קאָפּ און אָנגעקוקט אירע קינדער מיט אַ צער-סולן בליט:

זי האָט זיך געפונען אונטער דעם איינדרוק פון מלכה'ס מולות. איז געקומען ניין דער זיר נער, די זין זיינען שוין אוועקגעגאנגען, און פרומעטל זעט אזוי די מאמע, אָן שייטל, וואָס ס'איז אַ גרויס וועלטנהייט ביי הנהגה'נדען אַרומ צוגיין אין דער גלאַפּאָפּקע. זי זיצט דער מאַמע מען ביים פענטסטער, נאָרנישט ווי זי איז גע- וואוינט זי צו זען אַלע אין דער פּרי, בשעת אירע ברודער גייען אוועק צו דער אַרבעט און מ'דאַרף נעמען גרייטן צו מיטאַן.

— וואָס איז דיר, מאַמעשי? — פּרעגט זי און הנהגה'נדע ענטפּערט יאָ, צי ענטפּערט נישט. טראָגט זי איר אונטער אַ גלאַז טיי, טרינקט זי, עסן האָט זי נישט געוואָלט. ווערט פרומעטל אַ דערשראָקענע: „זי זעט דאָך נאָר נישט אויס, ווי אַ הינגעדיגע; ווער ווייס אויב זי איז נישט קראַנק...“ און אָן דער מאַמע'ס וויסן האָט זי געלאָזט וויסן דעם פּעלדשער, ווע- מען הנהגה'נדע האָט אויסקעזירטל און דערנאָך דעם כעס אויסקעלאָזט צו אירע שונאים' הענט און פּיס. האָט זי פרומעטל צורו געלאָזט און מיט שרעק געווארט אויף דער מיטאָג'שעה, ווען דוד קומט אַהיים. וועט מען זען וואָס ס'איז דאָ צו טאָן.

זיצט הנהגה'נדע ווייטער פּאַרשלומערט אין אַ מאָדנע לעבן עפעס. זי זעט אַלץ: דעם טיש, די בעטן, דעם קאַסטן, נאָר ס'אַרט זי נישט דערפאַר. אָט קען קומען איינער און אַרויכ- טראָגן די זאַכן פאַר אירע אויגן און זי וועט אים נישט אָפהאַלטן. פאַרלוירן האָט זי ס'גע- פיל פאַר דעם. און בלוז פאַר דעם? פאַר אַלץ- דינג. ווער גייט נאָך פּלוויש און ווער וועט צעקנעטן אַביסל מעל? דוד מיט פּישלען וועלן קומען צו גיין און נישט טרעפן קיין מיטאַג אין שטוב! אָט איז זי פאַרטאָגן אין אַ וויכטיגן ענין. וואָרים זי ווייס דאָך, זיצט מיט אָפּגע- אויגן, אָבער קומט זיך פאַר, ווי אַ מענטש, וועל- כער ליגט אין הינערפּלעט. איינער הערט און זעט, נאָר קען זיך אַליין דעם מינדסטן ריר נישט געבן... „אפּשט בין איך טאַקע קראַנק, אויף אַן אמת?...“ פאַלט איר איין אין געראַנק. אָבער זי שפּירט נישט קיין שום ווייטאַג אין זיך און

קיין שום אַבר טוט איר נישט וויי. באַלד פאַר- געכט זי נאָך דאַרין, וואָרים זי שווימט ביסלאַכ- ווייז אוועק פון דעם ברענע... איר עלטערע שווע- סטער, רייזע, ליגט איר שטאַרק אין זין. יענע איז אַהיימעפּאַרן פון דאַנען, אזוי ווי מ'האַט נאָר צו וויסן געגעבן, אַז מ'מעג זיך שוין אומ- קערן אין די ערטער, וואָס מ'האַט איבערגע- קלאָזט אין די ביטערע נויט... זי איז אוועק מיט אַ שווער געמיט: דער איידעם איז דאָך גע'הרג'עט געוואָרן און פעסל מיט דרוי קינדער זיינען אויף איר קאַפּ... „ווער עס גלויבט איר נישט, דער זאָל איר צום גלויבן קומען...“ און זי פּילט זיך אַביסלעל אויך שולדיג פאַר רייזען: געלאָזט זי אַוועק, ריין, מיט די היילע הענט... אָבער וואָס האָט זי געקענט טאָן? מיט וואָס האָט זי איר געזאָלט העלפן? אָט, פון גאַט'ס ווילן אַליין געבליבן, ווי אינמיטן וואַסער... קיין הויז, קיין געלט... ווער וועט איר געבן — דער מאַן, וואָס ליגט אין דער ערד?... „ע, גאָט איז אַ פּאַטער; מ'טאָר נישט זינדיגן.“

הנהגה'נדע איז געווען אין איר שטוב, אָבער אויף דער וואָך איז זי מער דאָרטן נישט געווען. זי האָט אַרומגעוואַנדערט איבער איר שטאַט, די גאַסן, וועלכע מ'האַט פאַרזינדיגט. שוין לאַנג דאָרטן נישט געווען און זי וועט נישט זיין פריער, ווי אויף קבר-אַבות. ראַש-חודש ניסן האָט זי יאָרצייט. אָפּגעהיטענע, פרומע מענטשן געווען טאַטע-מאַמע. אָפּגעלעבט זייערע זיב- ציג יאָר — קיינעם ניט שולדיג געווען קיין גראַשן און געשטאַרבן ראַש-חודש ניסן, ווי צדיקים... דער טאַטע אַברהם, דער טאַטע אברהם... רייזע, די עלטסטע שוועסטער; זי — די צווייטע; דערנאָך גייט מלכה'לע און נאָך מלכה'לען — מנשה'ל, מנשה'ל, וואו איז ער ערגעץ? גאָט דער לעבעדיגע ווייס... איז ער אַוועק פון זיין היים און מ'הערט נאָרנישט פון אים. איין זון געווען ביי טאַטע-מאַמע, אַ בן-יחיד. און ס'איז דאָך גלייך געווען. גע- דאַרפט אפּשט צו גיין אויף דער מלחמה?... אָבער ס'האַרין טוט וויי: איין ברודער און וואו דרייט ער זיך אַרום? האָט ער חתונה גע- האָט? אפּשט שוין אַ קינד... אוי, טאַטע, מאַמע,

(ווייב ער יש*)

ג.

מלכה איז איבערגעשלאָפֿן די נאכט מיט חנה'דיגקייט אין איין בעט. געשלאָפֿן זיינען ביידע זייער קנאָפֿ, וואָרום מלכה האָט אַלץ געהאַט צו דערציילן און צו דערציילן. און איר שוועסטער האָט כמעט מיט קיין אויג נישט צו געטאָן, ווייל זי איז שוין געווען אפגעוואוינט פון שלאָפֿן מיט נאָך איינעם און דערצו האָט נאָך מלכה געשוויצט און געברענגט, ווי אַ פייער. זי האָט אַפילו געזאָגט, אַז זי שוויצט גאָרנישט און פייערט נישט. חנה'דיגקייט האָט געפונען אַ פֿאַרנליך:

— דו היצסט אַזוי ווי אַ קאַלכאוויין, — האָט זי געזאָגט.

פֿאַרטאָגט האָט מען זיך שוין אויפגעהויבן. די קינדער זיינען נאָך געשמאַק געשלאָפֿן. און חנה'דיגקייט האָט ליב געהאַט איינצוהוייזן בשעת ס'איז נאָך פינטסטער. דאָס האָט זי געמאַכט דערמאָנען אַן איר היים, וואו טאַטע-מאַמע האָבן געוואוינט און וואוינען שוין היינט ביו משיח וועט קומען... דאָרט האָט זי אירע יאָרן פֿאַרבראַכט, טייל — בעסערע, טייל — ערנערע, ווי נאָט האָט צוגעשיקט. אין דער היים פֿלעגט זי ווינטער-צייט אויפטייטן פֿאַרטאָגס. די פֿאַר-לאָגע איז דיק מיט זאַמד אויסגעשיט, מיט געלן, וואַרימען זאַמד. פֿלעגט זי קוים-קוים שטעלן אַ טריט אין די שטיבלע שטעקלאַטשן, כדי נישט איר בערצואוועקן אַ קינד, און אויסשטעלן אין אויוון לאָנגע „ברעויענע“ העלצער. אַ מינוט האָט זי אַכטונג געגעבן אויף דעם פֿלעמל, וואָס זי האָט אונטערגעלייגט פון אונטן, דערנאָך דאָס נאַנצע האַלץ ווערט אין פֿלאַמען פֿאַרטרוקען, שפּריצן אין דער טונקעלער שטוב פון דאָרטן אויס מענגעס פֿריילאכע שיינען, און איטלאַכס מאַל טוט אַ קנאַק-אויס אַ גוטע בישור: געסט וועלן קומען... ס'וועלן זיין שמחה'ס...

חנה'דיגקייט נרייט זיך אַן האַלץ, קוילן, שווע-

בעלאַך, און איר מלכה איז שוין גרייט. אָננע-טאָן די דערע, דער קויש אין דער האַנט, אַזוי ווי געכט, בעת איר שוועסטער האָט זי דערבליקט. זי איז פֿאַרטיג צום אַוועקגיין און דאַנקט אַן פֿאַר'ן פּעקלע, וואָס זי פירט פון דאַנען אהיים. ביידע שוועסטער געווענען זיך, אָנווינטשניג אַל-דאָס-גוטס איינע דער אַנדערער און אַז מ'זאָל זיך גיך און אין קורצן וען מיט אַ גוטער הילף. און חנה'דיגקייט איז עפעס נישט מיט אַלעמען. זי פילט זיך שוואַכלאַך און לייגט אַרום פון דער האַנט דאָס פייערצייג, לאָזט עס ליגן אויפ'ן שטיקל בלעך, פֿאַר'ן אויוון און קומט זיך פֿאַר אַ פֿאַרשלאָפֿענע. „אַ נאַנצע נאַכט דאָך געלעגן אויף“ — טראַכט זי און נישט זי שפּירט צי זי גייט, צי זי שטייט אויף אַן אָרט. געמט זי מלכה אַרום ביים אַקסל און די ליפֿן צו איר לינקער באַק, דרייט זי אויס דעם קאָפּ און קוישט יענער אויך אין איר לינקער באַק אַריין. באַלד גייט מלכה אַוועק און דורך דער געפנטער טיר זעט חנה'דיגקייט ס'טאַנעניש אין דרויסן, בלייבט זי שוין אין דער קיך, וואו זי שטעלט זיך אויס מיט'ן פנים צו דער וואַסערלייטונג, אויף מזרח-זייט. און ווי זי פירט זיך אַלע מאָל, הייבט זי אַן מיט כונה צו דאווענען פון אויס-זייגן און אויף אַ שטיבל קול. אָבער, אַזוי ווי קיינמאָל נאָך נישט, האָט זי אינמיטן דאווענען זיך צוגעזעצט אויפ'ן אונטערגעשפּאַרטן קעסטל, וואו ער היום האַלט זי נאָך אַ צעבראַכן מעשן וואָנל, אַ זכר פון איר אַמאָליגער סוהר'שאַפט. ווי זי זיצט אַזוי, האָט זי גענומען אויסשפּינען אַרום איר דאָס געפֿלעכטע פון קרענק, שלעק און פֿורעניות'ן, וואָס איר שוועסטער איז ארי-בערענאָנגען פֿאַר די לעצטע פֿאַר יאָר, און זי איז זיי דאָך נישט אַריבער... זי האָט איצט זיי געזען, פונקט ווי מלכה האָט דערציילט, און חנה'דיגקייט האָט געטראַכט דערפון און איבער-געטראַכט, גלייך זי זאָל זיי וועלן איינקריצן שוין אין זכרון אויף אייביג, חלילה נישט צו פֿאַרנעסן...

(*) זע דאָס נייע לעבן נומער 3.

ענטרופונאלע קרעפטן האָט דערלאנגט — דער וועלט־קריג.

דער וועלט־קריג האָט נאָך שאַרפער געמאכט אַלע די, שוין אָן דעם פאַרשאַרפטע, היסטאָרישע פּראָבלעמען. ווי נאָר ער האָט זיך באַשטימט, ווי אַ קאָמפּאָזיציע אויף אויסמאַטערן, אויספאַמפּנדיג, ווי אַ ניגאַנטישע פּאַפּמאַטיון, אַלע רעסורסן פון די קעמפּנרע נאַציעס, אַלע זייערע לעבנס־זאַפּטן, האָט דער וועלט־קריג אַוועקגעשטעלט פאַר זיי די שיקאַל־שווערע פּראָגע: ווער וועט פּריער אויסניין מיט בלוט, ביי וועמען וועלן זיך פּריער אויסנעמען אי די פינאַנציעלע, אי עקאָנאָמישע, אי די נערוועאיש־פּסיכישע כּחות. ער האָט געצוואונגען ניט איין שטאַט, ער זאָל אָנהויבן צו פּלאַצן פון אַלע זייטן. און ווי איינער פון די ערשטע האָט, נאַטירלאַך, דער רוסישער שטאַט געמוזט דערשפּירן, אז ער האָט ערגעץ ניט קיין אויסוועג, און קאָנוואָל־סיוו אַ ציטער געטאָן. מיט זיין גאַנצן קערפּער. אין רוסלאַנד זיינען אַלע סאָציאַלע בענדער געווען אָנגעצויגן, אַלע אינטערעס־דייבונגען דערפּירט ביז צו בלוט־טרופּנדיגע סאָציאַלע פּאַרוואַנדונגען. די אַפּטויטנדיגע, ניט ל־פּי־כּי־דיגע מלחמה־לאַסט האָט אומגענדלאַך פאַר־שטאַרקט דעם יאָך פון אַלע אַנדערע סאָציאַלע פּליכטן און לאַסטן. העכער פאַר אַלע פאַרמען פון קנעכטשאַפט און אונטערגעוואָרפּענייט האָט זיך אויפּגעהויבן דער שווערער פון דעם נייעם אויבער־האַר, דעם מלאַך־המות, וואָס האָט גע־פּאַדערט אַלץ מער און מער מענטשאַלעכע קרבנות — מאָביליזאַציעס. די אָפּגעשטאַנענכטע, די נאַזיעס סאָציאַלן זין שוואַכער פאַר אַלעמען אַר־נאַזיעריטע מלוכה, האָט די ערשטע דערשפּירט, אז אירע כּחות האָבן זיך איבערגעריסן, אז אין איר קומט פאַר אַן אינווייניגסטע שיקאַל־שווער־רע צעשפּאַלמונג, — אַ פּאַרגעפּיל פון אַ דראַָ־ענדן אַלעמעיינעם פּאַנאַדערפאַל און חורבן. די רעוואָלוציע איז געווען דער קאָנוואָלסיווער ספּאַנס, דער אומבאַוואוסט־זיינדיגער רעפּלעקס

פון דעם נאַציאָנאַלן אָרגאַניזם אויף דער אונ־טערנאָרענדיגער אינווייניגסטער הולאַת.

און מחמת דעם איז די רעוואָלוציע גלייך פון אָנהייב אָן אַוועקגעשטעלט געוואָרן אין אַ קאָלאָסאַלן אינווייניגסטן ווידערשפּרוך. איר אומפאַרמירלאַך סינטעטישער כאַראַקטער, וואָס איז באַדינגט געוואָרן דורך דעם גאַנצן היסטאָ־רישן עבר, האָט געפּאַדערט די קאָלאָסאַלע אָנ־שטרענגונג פון אַלע באַשאַפּערישע כּחות. אַלע היסטאָרישע טערמינען און אָפּציוואונגען האָבן זיך שוין אויסגעשעפּט. וועלכע פּראָבלעמען האָבן זיך דאָס צונויפּעדערענט, צונויפּעדערסט, שטערנדיג איינס דעם אַנדערן אויף דער גע־שיכטלאַכער אַוואַנסציע! וויפיל אויפּגאַבן האָבן זיך דאָס אָנגעקליבן אין דעם רוסישן לעבן, וואָס לאָזן לחלוטין זיך ניט אָפּלייגן, וואָס דערלאָזן ניט מער אַפּילו איין טאָג פאַרזאַמונג! און אין דערזעלביגער צייט זיינען די ביינערע קרעפטן אויף צו פּאַדענטפּערן זיי, — קרעפטן, וואָס זיינען אויך אין דעם געווען ניט גענוג אָנ־געקליבן אין דער פּאַרגאַנגענער געשיכטע, — אַט די קרעפטן זיינען אָפּגעצויגן געוואָרן, איינגע־שלונגען געוואָרן פון אַן אַנדער גראַדעווער אויפ־נאַכע: דער אויפּגאַבע פון דעם מאָדערנעם קריג, וואָס מאָביליזירט פאַר דעם אנטשיידנדיגן אויס־גאַנג אַלע קרעפטן, אַלע רעסורסן, אַפּילו ביי יענע נאַציעס, וואָס זיינען טעכניש און סאָ־ציאַל־פּאָליטיש אָרגאַניזירט אויף דעם העכסטן אופן.

פון דאָס אַלץ ווערט קלאַר, פאַרוואָס די רעוואָלוציע אין רוסלאַנד איז שוין אין דעם אָנהייב 1917טן יאָר אַוועקגעשטעלט געוואָרן פאַר אַ שיקאַל־שווערער דילעמע. די דאָזיגע דילעמע האָט מען געקאַכט פּאַרמולירן אזוי:

אָ ד ע ר ד י ר ע ו ו אָ ל י ו צ י ע
ו ו ע ט א י י נ ש ל י נ ג ע ז א ו ז ט י י ט ז
ד ע ס ק ר י ג , אָ ד ע ר ד ע ר ק ר י ג
ו ו ע ט א י י נ ש ל י נ ג ע ז א ו ז ט י י ט ז
ד י ר ע ו ו אָ ל י ו צ י ע .

צוונדערן זיך, א סך שווערער צענויפצושטעלן זיך אין א קלאס מיט א נייער פסיכאלאגישע, א קלאס, וואס זאל אראפטרעיסלען פון זיך דעם „אלטן אדם“ מיט די פסיכאלאגישע שיריים פון דעם אלטן לעבנספיר. אונטער אועלכע באר דינגונגען קאן זיך זייער שווער אויסארבעטן אן עכטע סאציאליסטישע פסיכאלאגישע; אלע וויילע ווערט זי פארהויקערט דורך דעם פרוי מיטוויזם פון אלערליי ארטן „געברויכס“ און „פארטייל“ סאציאלזם — פון א געפלהאפטן סאציאלזם פון גראבן „טייל-זיך“ אדער פון דעם ניט ווייניגער גראבן „פארברויכס-קאמיר ניום“, וואס שפרינגט אריבער אלע שווערסטע פראבלעמען פון עקאנאמישער ארגאניזאציע אין פראדוקציע. עס פארשטייט זיך, אז וואס מער דער פראבלעמארישער דעמאָס (דאָס פּאַלק) ווערט פארטרונקען אין דער אנארכישער סטריכע פון דעם פראַלעטאָריזטן און אַ סך אַס (המונדעס), אלץ גרינגער ווערט דער נייסט פון רעוואָלוציע דענענדרוט אין א בלינדן סטריכישן בונטעווען זיך. דאָס אלץ אינאיינעם באַ שאַפט די סכנה, אז דער עכטער סאציאלזם זאל אַוועקשטימלעט ווערן אין שאַטן דורך א סאציאַלער, פּונאַטשאַוטישער, דורך א גראַבן פּאַנר דאָס-קאָמוניזם. אַסדי אלע עלעמענטן האָבן דיוועלביגע שיכות צום סאציאלזם, וואָס די „שוואַצע מאות“ האָבן צו א אידיאָישן, קול-טורעלן מאַנאָרכיום. ניט אומויסט האָבן די סאציאַליסטישע אַרגאַניזאַציעס שוין אין דעם יאָר 1905 געהאַט אויב פיל עסקים מיט דער „צעשטיובונג פון דער רעוואָלוציע“ אין קליי-נע עקספּאַריאַטאַטשינע, דורך א עקסצעסן פון אלערליי „פרייע קאָזאַקעס“, אומרגעלערע אָפּטיילונגען פון דער רעוואָלוציע. וועלכע די גאַס האָט באלד באַקרוינט מיט דעם אויסרוק-פולן נאָמען: „די רויטע מאות“.

וען מיר ציען אונטער דעם סך-הכל פון אַטדעם אלגעמיינעם איבערבליק, וואָס האָט נויטיגערדיינע געמוזט אויסקומען געאייילט און צונויפגעפרעסט, מוזן מיר זאָגן, אז די גרונט-אייגנטימלאַכקייט פון דער רוסישער רעוואָלוציע

זיע באַשטייט אין איר אומגעהייער פילפאַכן ס י נ ט ע י ש ן באַראַקטער.

רוסלאַנד האָט זיך כמעט גאַר ניט באַטריי ליגט אין די גרויסע היסטאָרישע אויפטרעטן לונגען, וואָס זיינען פאַרדענקומען ביי איר על-נערער שוועסטער, אייראָפּע. ביז אין דעם יאָר 1917 אַרײַן, האָבן אין איר נאָך געלעבט זיי די שיריים פון א פּרויזשיפּעאַדאַלן רעזשים, פון אן עקאָנאָמישער פּאַרשקלאַפּונג אין זיינע פרוי מיטוויזסטע פאַרמען און אַרטן; אי דער גרעב-סטער קירכלאַכער דעספּאָטיזם, וואָס פלעגט זיך זדיעקעווען איבער דעם רעליגיעזן באַוואוסטוין פון דעם אינדיוידוואַל; אי די פּאַליטישע פאַר-קעכטונג, וואָס איז ניט ווייט אַוועק פון די רייזאָוויטישע פאַרמען פון א מורחלאַנדישן דעספּאָטיזם; אי די גרויסמעכטיגע „פּעלקער תּפּיכה“; אי סיי די זלעטע וואָכערישע, סיי די נייע ברוזשואַווע עקספּלאָטאַציע; אי — מער ווי ערגעץ-וואו אנדערש — די ניט לפי כח שווערע לאַכט פון דעם מיליטאַריסטישן אימ-פּעריאַליזם, א פאַרמערטן מיט נייע ברוזשיר אַזע מאַטיוון אויף דער אלטער דינאַסטישער דודע.

אַלע אַרטן דעספּאָטיזם און עקספּלאָטאַציע, פון וועלכע די געשיכטע ווייס, האָבן אין רוסי לאַנד ניט אָפּגעביטן איינס דאָס אנדערע, נאָך האָבן זיך אָנגעלייגט איין שיכט אויף דער אנדערער און זיך צונויפגעפלאַכטן אין איין מאַוים-דיגן גאַרדישן קניפּל. קיין וואונדער ניט, וואָס די געשיכטע האָט זיך לסוף מייאש געווען אים פּאַנאַנדערדיקניפּלען און האָט געמוזט א פּרוואו טאָן אים פּאַנאַנדערשאַפּן. דער נאַצער סך-הכל פון די געזעלשאַפטלאַכע סתירות און פּראַבלעמען איז מ י ט א מ אָ ל אַוועק-געשטעלט געוואָרן אויף דער טאַג-אַרונג, און אַסידער אומפּאַרמיידלאַך אַלדאָרומעמענדיגער באַראַקטער פון דער באַוועגונג האָט דאָס גע-מאַכט, אז די רוסישע רעוואָלוציע זאל באַמט ווערן די גרויסע רעוואָלוציע סיי לויט דעם אויפ-שטעל פון אלע אירע אויפּהאַבן.

דעם סינגלע אויף פּאַנאַנדערצושמירן אלע

אויף די אנדערע די גרוינער מיט די ארמע-
ניער, די ארמעניער מיט די מאַטערן, כדי צו
ווערעמען די הענט ביי אַ פרעמדן פויער און
אַפּהיטן די מאַכט, פּאַנאַנדערשפּאַלטנדיג די
געגנער. אויף דעמועלעבן אופן איז די גאַנצע
פּאָליטיק אין דער באלטיק געווען אויפגעבויט
אויף דעם שטרעבן פאַנאַנדערצוברענגן די איר
טאַגניזמען צווישן די לאַטישן און די עסטן,
וואָס האָבן מיט זיך פאַרגעשטעלט דעם דעמאָ-
קראַטישן טייל פון דער באַפעלקערונג (פּויערים,
אַרבעטער, קליינע בעלימלאַכות און הענדלער)
פון איין זייט, און די דייטשן (באַראַגען, די הער-
כען ברודשטאָזיע און דער שוואַנט פון דער
פּרווילעגירטער אינטעליגענציע) פון דער אַני-
דערער. די אימפּעראַטאָרישע רוסלאַנד האָט
אַפילו אין פּוילן ניט געקאַנט אויסנוצן די פּויר-
לישע שנאה צו אַלי, וואָס איז דייטש, וואָס איז
אויסגעוואַקסן אַ דאַנק דער קענענדיגער און
איינגעשפּאַרטער פּאָליטיק, וואָס די דייטשן האָבן
געפירט אַנטקעגן זיי אין מורדהייטשלאַנד,
אַרויסצושטופן פון דאָרטן דעם פּוילישן עלער
מענט אויף אַ רייזעקאַנגאַמישן אָפּן. די פּאָר-
ליטיק פון רוסיפּיציע די פּאַרוואַלטונג אין רו-
סישפּוילן איז געווען אַ סך ווייניגער געפּער-
לאַך פאַר דעם שיקזאַל פון דעם פּוילישן פּאָלק,
דערצו נאָך אַ ריינדרויסנלאַכע און אויבער-
פּלאַכניגע. דערפאַר אָבער האָט זי אָנגענומען
די העכסטאַפּשטייכנדע, גראַבע און אַנטי־פּויל-
טורעלע פּאַרמען. זי האָט פּאַנאַנדערגערייזט
נאָך ניטפּאַרהייטלע היכטאָרישע וואונדן. זי
האָט אַרויסגערופן אַ שאַרפע שנאה צו אַלי,
וואָס איז רוסיש, — אַ שנאה פאַרמערט מיט
פּאַראַכטונג, בעת צו די דייטשן האָבן די פּוילן
געפילט אַ מורא, געמישט מיט דרד־האַרץ. און
לסוף האָט דיזעלביגע רוסיפּיקאַטאָרישע פּאָלי-
טיק פון דער „אַרמיניסטראַטיווער שקאַציריי“
אַ שטויס געטאָן פּינלאַנד אויף דעם וועג פון
קאַמף און שטייל־וואַקסנדיגן עפּאַראַטיוזם. אָט
די אַלע צענטריפּונאַלע קרעפטן האָט נאָך אייני-
געהאַלטן דער פּרעסטיזש פון רוסלאַנד'ס דרויסן
לאַכער מאַכט, וואָס האָט זיך נאָך ניט גע-
וואַקלט. זיי זיינען צענויפּענדיקט געוואָרן,

אָבער אזוי ווי אַ ספּיראַליאַרישע פּרוושינע,
וואָס פירט אויס איר צוריקשטויס מיט אַלץ
מער אימבעט און קראַפט, וואָס מער דער דרויסן
לאַכער דרוק האָט זי צענויפּענדיקט.
צום סוף: דער זעקסטער עלעמענט פון די
אייראָפּעאישע רעוואָלוציעס — דער קאַמף פון
אַרבעט אַנטקעגן קאַפיטאַל. אויך דאָ האָט רוס-
לאַנד אידער דער רעוואָלוציע פאַרגעשטעלט
מיט זיך אַרױנגעלע אייגנשאַפטן. דער רוסישער
פּראָלעטאַריאַט, אין צאָל אַפּי ערך ניט קיין
וויכטיגער און דערצו נאָך קאָלאָריאַט אין זייער
ווייניגע שטאַרקאַפּענערטירטע אַזויסן, פּלעגט
זיך דערנעצן דורך אַ קאָלאָסאַלער „איבערפּלי-
סיגער אַרמיי“ פון אַרבעטער. מיר ווייסן, אַז
אָטדי איבערפּליסיגע, ניטפאַרנומענע אַרבעטס-
קראַפט געהערט אַרגאַניש צו דעם קאַפיטאַליזם.
זי שפּילט די געזעלשאַפטלאַך־נעלעכע ראָל פון
אַ „רעווערואַרמיי“, וואָס ניט דער אינדוסטריע
די פּרויהייט אויסצושפּרייטן זיך און איבער-
צובויען זיך, האָבנדיג אַלע מאָל ביי דער האַנט
דעם נויטיגן חיל. נאָר אָטדעם רעווערוואַפּאַנד
פון ניט־אַרבעטסטיגער אַרבעט מוז מען אונט
טערשיידן פון יענעם פּאַנדר, וועלכן מען וואַלט
באַדאַרפט אַ נאָמען געבן די קאַפיטאַליז-
סטיש־איבערפּליסיגע אַרבעטסלאָזע
מאַסע, — אַ מאַסע פון מענטשלאַכע באַשע-
פּענישן, און וועלכע קיינער נויטיגט זיך ניט,
וואָס היינען צווישן הימל און ערד, דעקלאַסירטע
און אַראָפּעשטייטענע פון וועג. אָטדי מאַסע
איז די ספּעציעלע פּלאַנ־שולע פון וואַגלעניש
(„בראַדיגעס“), אָפּגעשליסנקייט („באַסיין
קעס“), פּראָפּעסיאָנעלע פאַרבערען און אומנייט
איבער די הייזער; איר איבערמאַסיגער אָני-
שוועלן איז אַלע מאָל אַ פּאַרלויפּער און אַנאָני-
גער פון קומענדיגע סאַציאַלע אויפּרייסן און קאַ-
טאַסטראַפּעס. דער דרוק פון אָטדער אַרמיי
וויקט דעמאָקראַליזירנדיג אויך אויף דעם איני-
דוסטריעלן פּראָלעטאַריאַט אין דעם איינערן
זין פון דעם וואָרט. דעם לעצטערן, וואָס ווערט
תמיד באַלאַגערט פון אַלע זייטן פון דעם גע-
דענג פון אָטדעם פּילפּאַרינג, האַלביהונגענדיגן
אַפּעריסענעם המון, איז אַ סך שווערער אויס-

באניין אן די אויטאקראטישע אפטרופסים, אין אן אטמאָספֿערע פון פולער געזעלשאפטלאכער פרייהייט און פאָליטישער גלייכבארעכטיגונג. דער אַדעל, ווי אזא, איז געווען אן אָפּשטאַרבֿן דער עלעמענט. ווי אַ נייער קלאַס, וואָס זאָל פאַרשטעלן מיט זיך די ראַציאָנאַלע גרויסע אַגֿ ראַדוורטשאַפט, האָט ער זיך ניט, „ארויסגע־טאַנצט.“ און וואָס איז שייך די בורזשואַזיע, האָט דער, ביז צו אַ הויכן גראַד קינסטלאַכער, כאַראַקטער פון איר וואַסן צוגעשמידט זי צו דער רעגירונג, און דער ראַכטישער כאַראַקטער פון דעם רוסישן קאַפיטאַליזם, די איבערוואַג, וואָס אין אים האָבן די צעשטערנדע כחות גע־האַט איבער די בויענדע, האָבן אַרויסגעבראַכט איר אידעאישע, קולטורעלע און פאָליטישע אַגֿ מאַכט, איר אומפאַפּולאַריטעט ביי דער אינטע־ליגענציע און די זייער שאַרפע פאַרביסענע שנאה צו איר מצד די נירדיגע שיכטן פון דער באַפעלקערונג. אונטער אַזעלכע באַדינגונגען האָט ניט דער אַדעל, ניט די בורזשואַזיע גע־קאַנט אין זייערע מאַסן האָבן ניט קיין פאָלי־טישן קוראַזש און העהה, ניט קיין גלויבן אין זיך אַליין און, נאַטירלאַך, האָבן זיי ניט געקאַנט אַפילו חלומ'ען וועגן אן ערנסטן קאַמף מיט דער ביראָקראַטיע, וועגן אַוועקשטעלן זיך כראַש פון דעם גאַנצן פאָלקס אומצופּורדנקייט אַנטקעגן דעם אַלטן רעזשים, וועגן פאָדערן אין דעם נאָך־מען פון גאַנץ רוסלאַנד זייער קלאַס־רעכט, אַוועקצושטעלן זיך ביי דעם שטאַטס־רודער אַגֿ־שטאַט דער צאַרוסישער ביראָקראַטיע. צווישן אַטרידי ביידע סאָציאַלע עלעמענטן, וועמעס אינ־טערעסן עס האָבן פאַקטיש באַטיטימט די גאַנצע שטאַטלאַכע פאָליטיק, האָט, אַ דאָנק אַלע יענע אורזאַבן, ניט געקאַנט זיי קיין ערנסטער באַ־שאַפּערישער קאַמף. אַנטשטאַט דעם איז געווען נאָר אן אויבערמאַלאַכע, אומפּרוכטפּערנדיגע מחלוקה, וואָס האָט געפּירט נאָר צו קעגנזייט־נער אָפּשוואַכונג, צו סיסטעמאַטיש ארונטער־רייסן איינער דעם אַנדערן. זי האָט ניט גע־קאַנט האָבן קיין צוקונפט, ניט געקאַנט אויפֿ־דעקן נייע ערפּעקטיוו פון שטאַטלאַכן אויפֿ־בוי. בעת דער קאַמף פון דער בורזשואַזיע און

דעם אַדעל אַנטקעגן דעם אַבסאָלויטיוס אין איר ראַפּע האָט אַרײַנגעשריבן אין איר געשיכטע גלענצנדע בלעטער פון קולטורעלן פּראָגרעס, דע־וואָליזיאָנערע דעהייבונגען און פאָליטישער באַשאַפּערישקייט, — איז ער אין רוסלאַנד גע־ווען אַ „טױכער וואַל־געקרייזל“, וואָס האָט שווערמאָטיג און אומפּרוכטפּערדיג איבערגעקערט אַלע אינגעווייד פון דעם געזעלשאַפטלאַכן אַר־גאַנצום.

מיר נייען איבער צו דער פינפטער איראָך־פעאישער רעוואָלוציע, דער נ א ז י אָ נ א - ל ע ר. אין רוסלאַנד איז די נאַציאָנאַלע פּראַ־גע, נאָך מער אייזער אַלע אַנדערע, פּאַרוואַנדלט געוואָרן אין אַ קרייז, וואָס מען האָט זי אַרײַני־געטריבן אינווייניג — אַ קרייז, וואָס האָט אין דעם שטאַטס־אָרגאַניזם געקליבן צענטריפּונאַלן קרעפטן און וואָס האָט אונטערגעגראָבן זיין גאַנצקייט אין זיין ביאָלאָגישן גלײַכגעוויכט. די פאָליטיק פון רוסיפּקאַציע, וואָס איז אין אײַ־ראַאיע דערנאַנטען, צ. ב., צו אַזעלכע ווילד־קייטן, ווי פּאַרווערן אַפילו די ביבֿל און די יע־וואַנגעלעיעס אין דער אוקראַינישער שפּראַך, האָט פּאַרוואַנדלט רוסלאַנד, נאָך מער אײַדער־עסטרייך, א י א ק אָ ל אָ א ל ע ר, ג ד א ג ד י ז אַ א נ א ד ע ד ג ע ו ו א א ס ס ע נ ע ר, פ ע ל ק ע ר ת פ י ס ה. "ס'איז איבריג צו זאָגן, אַז שווערער פאַר אַלעמען האָט דערפון געליטן די אײַדישע באַפעלקערונג. די פּאַרפּאָלגונגען אויף איר האָבן זיך אויסגעגאַסן אין די מאַוימ'דיגסטע, באַדיכאַרישסטע, רײַך־פּאַגראַמישע פּאַרמן. דערביי האָט אײַ־רעני־רונג, אײַ־די נייסטלאַכקייט, אויפגעבלאָזן זיי מיט אַזעלכע מאַכטבאַציעס, ווי דער בײַליס־פּראָצעס, כדי צו פּאַרוואַנדלען די אירן אין אַ בליַך־אַפֿ־פירער פאַר די סטיכישע אומרוען. אָבער אַפילו אויך דאָרטן, וואו דעם רוסישן עלעמענט איז ווי פון דעם מול באַשערט געווען צו שפּילן די דאַנקבאַרסטע ראָל פון פּאַרמיטלער און שלום־מאַכער, וו. צ. ב., אויף דעם קאָוקאַז, אין אַט־דעם קאָכנדיגן קעסל פון נאַציאָנאַלע אַנטאַגן־נימען און לײַדיגשאַפטן, — האָט די צאַרשי־רוסלאַנד כּעסער אויסגעקליבן אַנצורײַצן איינע

שיידענע בערן־קאָמיטעטן און ראַטן פון איני דוסטרעלע און סוהרים־שע קאָנגרעסן, און האָט געהאַט אַ גרויסן פּאַקטישן, ווען אַפילו יוריריש ניט פּאַרמעלן, איינפּלום אויף דער געזעצגעבונג, האָט זיך געוואָרפן אַנטקעגן דעם אַדעל, ווי אַנט־קעגן אַן אומצוגלאַכן פּאַרזאָיטישן קלאַס, מיט זיין אייביגער פּרזישער פּוסטער גדלות, וואָס האָט זיך פּונדעסטוועגן ניט געשעמט מיט דער פּאַקטישער ראָל פון אַ טעלער־לעקער ביי דעם שטאַט. די בעכערע עלעמענטן ווידער פון דעם אַדעל, וואָס האָבן געטרוימט וועגן מאָד־דערניוירן און ראַציאָנאַליזירן זייער באַלאַבאַ־טישקייט און האָבן זיך ניט געקאַנט צופּירדי־שטעלן מיט די „עקלהאַפטע פּרווילעגיעס“, מיט וועלכע מען האָט זיי באַשפּאַנקט, — האָבן זיך גע־וואָרפן אַנטקעגן דער בורזשואַזיע, אַנטקעגן דער פּאַליטיק פון טרייבן קינסטלאַך איר וואַוקס אויף דעם חשבון פון דער אַגראַר־ווירטשאַפט, אַנט־קעגן אַלע אָפּגעלעכטע קלאַס־זיטן. זיי האָבן קאַקעטירט מיט דער פּאַלקסטימלאַכער אינטע־ליגענציע און אַרויסגעבראַכט אַ ספּעציפּיש־ר־סישע באַשעפּעניש — דעם לאַנדלאַכן („זעמ־סקוי“) ליבעראַליזם, אַ טיפּיש־פּרזישישן און אַנט־טיבּיריאַקראַטישן און, ביז צו אַ געוויסן גראַד, אויך אַן אַנטי־בורזשואַזן.

אַנטשטאַט דעם אָפּגענעם קאַמף האָט זיך אָפּ־געשפּילט אַ פּאַרדעקטע מחלוקה, פּאַליטיש און אומפּרוכטבאַרע, וואָס איר הויפט כל־יזין איז באַשטאַנען אין הינטער־מאָליסנדיגע איינוויר־קונגען אויף דער הערשנדער קאַפּאַרליע, אַ „קולואַר־פּאַליטיק“, צו צוקומען צו דער מאַכט פון דער הינטער־טיר, נאָנגען, פון וועלכע עס האָבן געליטן דער שטאַלץ און די הויבונג פון די שטרייטנדע צדדים, — און דאָס האָט אַרויס־גערופּן אַ נייעם קרוי, דעם קרוי פון אַלע הערשנ־דע קלאַסן אַנטקעגן דער ביראָקראַטיע. אַט די מחלוקה איז אָבער געווען אַ קליינלאַכע, אָן אַ ברייטן באַזיס אונטער זיי. ניט דער אַדעל, ניט די בורזשואַזיע, האָבן אין זייערע ברייטע־סטע שיכטן ניט פּאַרדעשטעלט מיט זיך קיין מעכטיגע אידעאָישע און קולטורעלע קראַפט, זי זאָל קאָנען ערנסט רעכענען זיך אינגאַנצן צו

פּעאַישן טיפּ, מיט אַ נאַנץ אַנטוויקלעטער איני דוסטריע. זי האָט זיך דעריבער פלייס־גענומען „פּאַבריצירן פּאַבריקאַנטן“. בעת אין אייראָפּע איז די אַנטוויקלונג פון איינזאַנען, באַנקן וכדומה געווען הויפטוועכלאַך אַ פּאַלע פון דער אינדוסטריעלער אַנטוויקלונג און איר אויבער־שטער גאַן, איז זי אין רוסלאַנד הויפטוועכלאַך געוועזן איר באַזיס און איר סטימול. אין קיין לאַנד אין אייראָפּע האָט ניט נאָר דער פּראַטע־ציאָניזם, נאָר אַפילו דער סיסטעם גופאַ פון באַשאַפּן די יסודות פון דער אינדוסטריע ניט באַקומען אזאַ אַנטוויקלונג דורך דער פּאַרזאָר־גונג פון דעם שטאַט ווי אין רוסלאַנד. אויף הויפּיל אָבער די אינטערעסן פון דער אינדוסטריע זיינען אין אַ סך פּונקטן געאָנגען להיפּוך צו די אינטערעסן פון דער אַגראַרווירטשאַפט (ווי, צ. ב., אין דעם צונויפּשטויס צווישן יענע איני טערעסן, וואָס זיינען געווען פּאַרבונדן מיט דער אַנטוויקלונג פון דעם רוסישן מאַשינע־בוי, און די באַדערפּנישן פון דער אַגראַר־ווירטשאַפט, וואָס האָט זיך גענויטיגט אין וואַל־וועלע אריינגעפירטע מאַשינען), — דאָרטן האָט די אויטאָקראַטישע ביראָקראַטיע אויסגעקליבן אַ גאַנצן באַשטימטן וועג. אין אַלע ווידער־שפּרוכן פון די עקאָנאָמישע אינטערעסן פלעגט זי געבן דעם פּאַרזיג צו די אינטערעסן פון דער אינדוסטריע. די פּאַרטדעטער אָבער פון די אַגראַרישע אינטערעסן האָבן פאַר זייער עקאָ־נאָמישן היזק באַקומען פּאַרגיטיגונגען אין דער פּאַרם פון ריין קלאַס־פּרווילעגיעס. דאָס האָט, פּאַרשטייט זיך, שווערער געמאַכט דעם איבער־נאַנג פון דעם אַלטן אַגראַרישן אַדעל אין אַ נייעם קלאַס פון גרויסע לאַנדווירטן פון דעם מאָדער־נעם טיפּ. דאָס האָט פּאַרוואַנדלט די גוט־באַזיצער אין עקספּרויטירנדער ביי דעם שטאַט, וואָס האָט זיי באַשפּאַטן מיט אַלערליי פּרוויל־לעגיעס. דער אַנטאַנאָניזם פון דער אינדוסט־ריע און דעם לאַנד־באַזיין האָט אָנגענומען אַ פּאַרדעקטע, באַהאַלמענע פּאַרם. די נייע בור־זשואַזיע, וואָס האָט פּאַקטיש באַקומען אַ „ניט־געשריבענע קאָנסטיטוציע“ און אַ פעסטע זעלבסט־אַרגאַניזאַציע אין דער פּאַרם פון פּאַר־

אלטער קירך. מער פארשטענדלאך דוכט זיך אויס דער אומשטאנד, וואָס אָט די אַלטע, מיט אַ טויטן שלאָג געשלאָפּענע, פּאַרשימלטע און מיט גראָז באַוואַקסענע קירך, האָט גענומען אַרויסווייזן סימנים פון לעבן, ווי נאָר מען האָט זי גענומען פּאַרפּאַנגן, און האָט גענומען גיין מַפּל פנים זיין יענע רעליגיעזע באַזענונג אין די פּאַסן, וואָס האָט זיך אויפגעוועקט אין זיי נאָך פינף יאָר באַלשעוויסטישער אַרשטאַפּט. דאָס אַליץ קאָן דערקלערט ווערן, ווען מען זאָל האָבן אין אויג, אז אויך די רוסישע רעפּאַרמאַציע איז, אונטער דעם אייזיגן אַטעם פּויל'ס דעם פּאַסיום, געווען ביי אַזעלכע אַזוי ווי קינסטלאַך איינגעפּרירן, און אז די וואַדעמע ווינטן פון דער רעוואָלוציע האָבן אויך זי אויפגעוועקט צום לעבן אין דעם כאַאָס און דעם קאַלירדאַקסאַפּ פון דעם סאַציאַלן קאַמף. אין נאָר דורך דעם קאָנען אויך דערקלערט ווערן יענע גרויסע ערפּאַנגן, וועלכע עס האָט פאַר דער לעצטער צייט געמאַכט אין רוסלאַנד דער טאַלסמאַאיזם, וואָס האָט זיך אָרגאַניזירט אין אַ ברייט פאַרוואַרפּענער נעץ פון אַזוי אָנגערופּענע „געזעלשאַפּטן פון פּריינט און אמת'ער (ד. ה. גייסטיגער) פּרייהייט", און וואָס האָט אין זיינע ריען, אַזאַיינעם מיט אַ שטאַרקן שטראָם, וואָס ווייזט אויף די חטאים פון דער רעגירונג, אויך אַ רעליגיעזאַקמוניסטישן טיפּן פּליגל, וואָס גייט אַיין אויף פּשרות מיט דער קרעמלער ממשלה. די קירכלאַכקייט, די רעפּאַרמאַציע און די „אויפקלערעדישקייט" פון דער ענציקלאָפּעדיסטן-צייט, וואָס אין אַיראָפּע געהערן זיי שוין לאַנג צו דער געשיכטע, שטעלן מיט זיך פאַר אין דעם רעוואָלוציאָניזאַנערן רוסי-לאַנד פּרישע, אַקטיווע און קעמפּנדע כוחות פון דעם היינט.

וואָס איז שייך דער דריטער אַיראָפּעאישער רעוואָלוציע, דעם קאַמף פון דער ברושואַזיע אַנטקעגן דעם פּרינציפּן קלאַס, מוז מען זאָגן, אז אויך זי איז געלעגן אין רוסי-לאַנד אַ צוגעדריקטע. איבער אַטידי קלאַסן האָט זיך, אונטער דער פּירמע פון דער היסטאָרישער וועלכטמהערשאַפּט, אויפגעהויבן די ביראַקראַטיע, ווי אַן אויבערשטער שלום-מאַכער

צווישן זייערע אינטערעסן. די ביראָקראַטיע אין אַלע אירע פּאַרצוווינגונגען, ווי די וועלטלאַך-כע און די גייסטלאַכע (די קירכלאַכע יעדער-כע, אַ פאַרוואַנדלטע אין אַ געהאַרזאָמען באַזאַמטנסום פון דעם צאַריום), ווי די ציווילע און די מיליטערישע, האָט פּאַרנעשטעלט מיט זיך דעם שטאַרקסטן פון אַלע פּריווילעגירטע קלאַסן אין רוסלאַנד, ווען אַפּילו דאָס איז גע-ווען אַ קלאַס פון אַ באַזונדערן מין, ניט פון אַ פּריוואַט-ווירטשאַפּטלאַכן אַפּ-שטאַם, נאָר פון אַן עפּטלאַך-רעכטלאַכן. מהמת באַזונדערע היסטאָרישע באַדינגונגען (דאָס וואָס רוסלאַנד איז געשטאַנען אויף דעם גרענעץ צווישן אַיראָפּע און דער ווילדער, וואָגלענדיגער און וואַנדערנדיגער אַזיע), האָט דער „שטאַט", די צענטראַלע מאַכט, זיך אַ סך פּריער אַנטוויקלט און זיך אַרויסגעשילט פון דער „געזעלשאַפּט", נאָך אַידער די געזעלשאַפּט נופּא האָט זיך פאַרוואַנדלט אין אַ הויך-דיפּע-רענצירטער אייגהייט. אויף דעם באַזיס פון אַ פּרימיטיווער עקאָנאָמיק האָט מען געמוזט באַ-שאַפּן אַן אויסערגעוויינטלאַך קאָמפּליצירטן און שטאַרקן פאַרוואַלטונגס-אַפּאַראַט. אונטער אַזוי-נע אומשטענדן האָט דער גורל און דאָס לעבן פון די סאַציאַלע קלאַסן געמוזט, מער ווי ערגעץ וואו אַנדערש, זיך פּאַרמירן פון אויבן. אין אַט-דעם זין זיינען אויך די העכערע קלאַסן פון דער „מאַסקאַווע" געווען „משרתים" און צו-געבונדענע, ניט נאָר דאָס פּויערטום, וואָס איז געווען „דאָס פּוסיבינקל פאַר זייערע פּיס". אַט פאַרוואָס די זעלבסטעהערשאַפּט (ד. ה. פּאַקטיש די זעלבסטעהערשנדע ביראָקראַטיע) איז אויך אין דער נייער אַפּעקע אַריינגעטראָגן ווי די גרעסטע אָרגאַניזירטע סאַציאַלע קראַפּט. איר שטעלונג צו די צוויי פּרימיטיווע פּרי-ווילעגירטע קלאַסן פון לאַנד — דעם לענדלאַך-דיישן און דעם ניי-בורזשואַזן — איז געווען די שטעלונג פון אַ דיקטאַטאָרישן אַפּטרופּס. די ביראָקראַטיע האָט געפּילט די נייטווענדיקייט צו אַנטוויקלען די פּראָדוקטיווע קרעפּטן פון דעם לאַנד, צו פאַרוואַנדלען רוסי-לאַנד פון אַ רייזאַנטי-דאַריישע מדינה אין אַ מדינה לויט דעם אַיראָ-

געווען די רוסישע רעפארמאציע, וואָס האָט זיך
ניט איינגעבען.
רוסלאַנד איז בכלל זייער שפעט צוגעשטאַנען
צו דער נייער געשיכטע פון די אייראָפּעאישע
פעלקער. אַ דאַנק דעם סך־הכל פון ספעציעלע
היסטאָרישע באַדינגונגען איז זי מיט דער העכ־
סטער פאַרשפּעטיגונג אַרויף אויף דעם דרך
המלך פון דעם היסטאָרישן פּראָגראַם. „פּאַר־
שפּעטיגט מיט דעם געבורט“ האָט אויך די רי־
סישע רעפּאָרמאַציע. בעת די רעפּאָרמאַציע
אין אייראָפּע האָט געפונען די אינטעליגענטע
„אויבערשטע“ פון דער געזעלשאַפּט, שטייענדיג
נאָך מיט ביידע פּיס אויף דעם באַרן פון אַ
טעאָלאָגישער וועלט־אַנשוואַונג, איז אין רוס־
לאַנד, צו דער צייט, ווען דאָס פּאָלק איז פּאַר־
כאַפט געוואָרן פון אַ ברייטן סטיכישן שטרעם
פון רעליגיעזע פּראָזן, דער קערן פון דער אינ־
טעליגענציע, — איר בעסטער טייל, — געשטאַ־
נען אונטער דער שליטה פון דעם צייט־גייסט,
האָט זיך אַלץ מער און מער דערווייטערט פון
דער רעליגיע־און איז דורכגעדרונגען געוואָרן
מיט אַ ריין וועלטלאַכער וועלט־אַנשוואַונג. אויף
אַזאַל אופן האָט די געשיכטע אַוועקגעטרייבט די
קעפּ פון דער רוסישער רעפּאָרמאַציע און אַוועק־
גענומען ביי איר אירע נאַטירלאַכע פּירער. אָט
פאַרוואָס זי האָט, — ביי דעם בעזעס פּויערשן
כאַראַקטער פון דער רעליגיעזער באַוועגונג, —
געמוזט אָננעמען אַ זייער צעשטויבטע פּאַרם
און האָט זיך געמוזט צעברעקלען אין אַן אומ־
ענדלאַכער צאָל פון קליינע סעקטן־שטרעמלאַך.
ביי די מערסטע אַרגינעלע באַגרינדער פון
יענע סעקטן — עס־האַרצ'ישע אַליין־לערנער —
האָט געקלעקט כּוּחות נאָר אויף אַזוי פּיל, זיי
זאָלן קאָנען גייסטיג הערשן איבער זייער קליין
סעקטאַנטישן וועלטל, אָבער ניט אויף אַזוי פּיל,
זיי זאָלן קאָנען פאַררייניגן די אַלע סעקטן אונ־
טער זייער פּירערשאַפּט, צענופּיגן זיי אַלעמען
אין איין מעכטיגער שטרעמונג, וואָס וואָלט גע־
קאָנט זיך אַ מעכט טאָן די כּוּחות מיט דער אַל־
טער קירך און אפילו זי גובר זיין. די דעכערע
רעליגיעזע בילדונג און קולטור איז אַלע מאָל
געבליבן ביי דער אַלטער קירך. פאַר די סע־

טאַנטן איז זי געווען אַ בוך מיט זיבן זיגלען.
די הילף וואָס די נייסטלאַכקייט האָט באַקומען
פון דעם צאַרזיס האָט פאַרענדיגט דעם עסק.
די קירך האָט טריאומפּירט.

אויף אַזאַל אופן איז אויך די רוסישע רע־
פּאָרמאַציע פאַרבראָרן געוואָרן אויף איין פּונקט.
אַמא, שפּעטער, אונטער דעם איינפלוס פון דער
גייסטיגער רעאַקציע, וואָס איז געקומען צוזאַמען
מיט די מפּלות פון דעם ערשטען רעוואָלוציאָר־
נערן אָנפאַל פון 1905, זיינען די פּני פון דער
רוסישער אינטעליגענציע פאַרשאַפט געוואָרן פון
אַ רעליגיעזער ווכניש. אָבער אויף זיי איז גע־
לעגן דעם שטעמפּל פון גייסטיגן אַריסטאָקראַ־
טיזם. אָט די אַלע ניי־אויפגעקומענע „קרויסן
פון דריטן טעסטאַמענט“ און ענלאַכע פאַרטער־
טער פון רעליגיעזן „סנאָביוז“ האָבן זיך אַרויס־
געוויזן פרעמד פאַר'ן פּאָלק, אומפּיאַייג צו אַל־
העפטן זיך מיט די לעבעדיגע קוואַלן פון זיין
אַרגינעלן רעליגיעזן געדאַנק. אָט די אַראַנ־
זשערע־בלומען האָבן זיך ניט געקאָנט אַקלימאַ־
טירן אונטער דעם רויען כּמאַרנעם רוסישן
הימל, אויף דעם ניט צוגעגרייטן רוסישן באַדן.
זיי האָבן זיך אויסגעאַרטעט אין ריינע ליטעראַ־
רעבי, אין ראַפּינירטער אידעאישער עקאָנאָמיק,
אין אַן אינטעלעקטועלן לוקסוס פאַר ווייניגע.
פילע אין אייראָפּע פאַרשטייען נאָך עד היום
ניט, פאַר וואָס אין אונזער רעוואָלוציע האָבן
זיך באַווויזן, און האָבן אַרויסגערופן אַזוי פּיל
רעש, אַזעלכע מאַטיוון, ווי דער איינגעדרינגער
„קאַמף מיט גאָט“, וואָס איז אַרויסגעטראָגן מיט
די, פון דער ממשלה פּראָקלאַמירטע אָנזונגען,
ווי „די רעליגיע איז אָפּיום פאַר'ן פּאָלק“, מיט
דער אויפגענונג פון די הייליגע סברים, קאָנ־
פּיסקירונג פון קירכלאַכע רייכטימער וכדומה.
ניט ווייניגער משונה'דיג זעט אויס דעם אייראָ־
פּעער אויך דאָס, וואָס די באַלשעוויסטישע רע־
גירונג האָט גענומען אונטער אירע פּילגען און
האָט אפילו סטימולירט פון הינטער די קוליסן
אַזאַ באַוועגונג ווי די אַזוי אָנגערופענע „לעבע־
דיגע קירך“, ד. ה. וואָס זי האָט אינסענירע
אַ „רעפּאָרמאַציע מטעם הממשלה“, וואָס וויל
זיך דערקלערן פאַר דעם לענאַלן יורש פון דער

צײַגנאלער פאַרײַנגונג און זעלבסטשטענדיקייט. און צום סוף, ווי דער לעצטער פּאַס פון סאַציאַלע קאָפּליטן און רעוואָלוציעס, קומט דער קאַמף פון אַרבעט אַנטקעגן קאַפיטאַל, דער עיקר אין דער פּאַרם פון דעם קאַמף פון דעם פּראָלעטאַריאַט אַנטקעגן דער בורזשואַזיע.

אויף אַזאַ אָפּן ווייס די געשיכטע פון די אייראָפּעיִשע רעוואָלוציעס נאַנצ ז ע ק ס פונדאָמענטאַלע געאָלאָגישע שיכטונגען.

פון דעם אויבן געוואָנטן קאָן מען זען, אַז ווי זײַנען, פּאַרשטייט זיך, ניט געווען אַבסאָ-ליוט אָפּגעשלאָסן איינע פון דער אַנדערער, און אַז ווי זײַנען ניט גענאַנען אין אַ פּעדאַגאָגיש-רעגולערן ערש. אָפּט איז נאָך איין פּאַס ניט אַריבער, דערשט עס הויבט זיך שוין אָן דער אַנדערער. ניט אַלע רעוואָלוציעס טראָגן דעם כאַראַקטער פון ר י נ ע טיילווייזע רעוואָלוציעס. עס זײַנען אויך געווען ביז צו אַ געוויסן גראַד צענויפּגעמישטע אָדער סינטעטישע. בדרך כּלל אָבער און אין עיקר הָאָבן די אָנשטריינגונגן, ווי אַזוי רעוואָלוציאָנער צו פּאַרענטפּערן אָט די זעקס גרונדפּראָבלעמען, געפּאָלנט דעם געוועזן פון ר ע ל א י ו ע ר אָפּגעשלאָסן קייט און היסטאָרישן סדר.

אָט מיט דעם בילד לאָמיר אַיצטער פּאַר-גלייכן דאָס בילד, ווי אַזוי די רוסישע רעוואָ-לוציע האָט זיך אַנטוויקלט.

צ ו י י פון אָט די אַלגעמיין אייראָפּעיִ-אישע רעוואָלוציאָנערע באַוועגונגען, — די רע-פּאָרסאַציאָנאַלע און די אַנאַראַ-אַנטי-פּעאַדאַלע, — האָבען גאַנץ זיכער געלאָזן וואַרצלען אין רוסלאַנד שוין אין דער גאַנצן אַלטער פּאַרגאַנג-נעהייט.

שוין אין דער „טומלדיקער צײַט“, אַ דרוי הונדערט יאָר צוריק, באַמערקן מיר די באַוועגונג ב אָ ל אָ ט נ י ק א ו' ס, וועמען עס געהערט בלי ספּס נאָך אַוידער ליענינגען די פּראָגריעטט אין דעם לאָזונג „גול צוריק דאָס אָנגעגול'טע“. ער האָט גערופן די כּלאָפּעס, און די נאַנצע פּאַר-קעכטעמע באַפּעלקערונג אויסצוהאַרענען די „באַזאַרעס“, פּריציפּס און האַנדלסלייט, און

זײַערע „חיות“, ד. ה. זײַער אייגנס, פּאַנאַנדער-טיילן צווישן זיך. אמת, אָט די באַוועגונג איז זיך פּאַנאַנדערגעשוואַמען אין גזילות פון אַלער-ליי פּעקריילייט און פון דער „גאַלי פּעריקאַט-נאַיאַ“, פון וועלכע אויך די „פּויערימלאַך“ האָבן געהאַט אַ סך אויסצושטיין. על-כּל-פּנים קאָן מען בלאָקאָניקאָוין באַטראַכטן פּאַר דעם פּאַר-לויפּער פון ראַזינען און פּונאַטשאָוון. אָבער אָט די אַלע באַוועגונגען האָבן געהאַט דעם זעלביגן מוֹל, וואָס די זשאַקעריע. זיי זײַנען דערטרונקען געוואָרן אין דעם בלוט פון די „בונטאַווישטי-קעס“. אמת, אין דער לעצטער צײַט (* האָט מען באַשלאָסן „כּעסער צו באַפּרייען די פּויעריס פון אויבן, אַוידער וואַרטן, ביז זיי וועלן זיך אַלליין באַפּרייען פון אונטן. אָבער די פּויעריס-רעפּאַרם איז אַרויסגעשטעלט געוואָרן מיט אַני-דאָרישע תּנאים, וואָס האָבן געהאַט אין אויג, אַז די אַנדאָרישע פּאַרשקלאַפּונג, דעם פּויער'ס האַלכּרפּעאַדאַלע אָפּהענגיקייט פון דעם פּרוי, זאָל בלייבן אומבאַריט. אָבער בעת די זשאַקע-טערע דורות פון די „זשאַקעס“ אין פּראַנקרייך האָבן זיך געקאַנט דערוואַרטן ביז צו דער ער-שטער בורזשואַזיע רעוואָלוציע, כּי אויף אייביק אַרויסצוכאַפּן זיך פון דער לייב-קעכטשאַפּט, — איז אַ ז אַ מעגלאַקקייט אין רוסלאַנד ניט געווען. און דעריבער צײַכנט זיך אויס די רוסישע רעוואָלוציע מיט אַ פּאַקט, פון וועלכן אייראָפּע האָט ניט געוואוסט: די פּויעריששאַפּט האָט געפונען איר אַוואַנאַרד אין דעם קעכפּרן פּראָלעטאַריאַט; דער פּראָלע-טאַריאַט האָט געפונען אַן אַהאַלטיגפּונקט אין דער רעוואָלוציאָנערער פּויעריששאַפּט. די אַני-דאָרישע רעוואָלוציע איז גענאַנען טריט אין טריט נאָך דער פּאַליטישער באַפּרייאַונג. זי איז געווען דער סאַציאַלער אַינזאַלע פון דער פּאַליטישער רעוואָלוציע, וועלכע זי האָט פּאַר-וואַנדלט אין איר פּאַרם.

לאָמיר גיין ווייטער. אַיצטער וועט זיך שוין קיינער ניט חרדיש'ן, ווען מיר וועלן זאָגן, אַז דאָס רוסישע דאָרפֿישע סעקטאַנטום (ניט צענויפּמישן מיט דעם „ראַסקאַל“), איז טאַקע (* אין אַלעקסאַנדער דעם צווייטנס צײַט (איבערן).

קאלקסאלער פאנאנדערנעוואָרפנקייט פון דעם פויערטום איבער אַ ברייטער טעריטאָריע, מחמת דער רעלאַטיווער אייננעשלאָסנקייט פון דעם דאָרפֿשיכטבאַשאַפֿטישן לעבנספֿיר, און דער באַשרייַנקונג פון זיין האַרזיאָנט אויף די אַזמות פון זיין דאָרף — איז איר שווער געווען אַרויסצוטראַען אומעטום אין איין צייט, שווער געווען צו פאַרמירן אַן אומזיסע פאַרשווערונג פון קרעפטן אין ריין קלאַקעלע אויפֿברוינגען און צו אָרנאַנזירן זיך אויף אַן אַלגעמייַן־נאַציאָנאַלן מאַסשטאַב. און דעריבער איז דער ערשטער אָנפאַל פון דער פויערשער אַנטי פּעאַדאַלער אַנטררעוואָלוציע אומעטום געוואָרן צוריקגעשלאָגן און פאַרגאַסן מיט בלוט. דאָס פויערטום האָט געמוזט וואַרטן, ביז די רעוואָלוציאָנערע קריזיסן זיינען צייטיג געוואָרן אין די שטעט; און נאָך דעמאָלט, ווען די געשיכטע האָט דאָרטן געפירט צו די כסדר'דיגע קאָנסטראַקציעס, האָט זיך דאָס פויערטום באַנוצט מיט דער געלעגנהייט אַרויסצוטראַען מיט זיינע פּאָדערונגען און דורכפירן זיי מיט זיינע אייגענע קרעפטן.

דער דריטער פאַס אין דער געשיכטע פון דער רעוואָלוציע איז געווען דער אַרויסטריט פון דעם נאָר וואָס פאַרמירטן, "דריטן שטאַנד" אַנטקעגן די פּעאַדאַליסטישן; הינטער אָט דער אומבאַשימטער שירמע האָט זיך אָבער אין תּוך אַרײַן באַהאַלטן אַ באַזונדער קלאַס, די בורזשװאַזיע. אויפֿ'ן כּדר היום פון דער ווירטשאַפֿט־לאַכער רעוואָלוציע איז געשטאַנען — דער פאַרבייט פון דעם אומבאַוועגלעכן פּעאַדאַלן אייגנטום אויף אַ באַוועגלעכן, אויף דעם קאַפיטאַל. לויט זיין גייסטײַגן עצם האָט ער געשטרעבט אַוועקצושטעלן די אַריסטאָקראַטיע פון געלט אַנטשאַפֿט דער אַריסטאָקראַטיע פון געבורט.

אָט דעם קאַמף פון דער בורזשאַזיע אַנטקעגן דער פּעאַדאַלער מאָנאַרכיע האַלט מען אָפֿט פאַר איינס און דאָס זעלביגע ווי דער קאַמף פאַר דער בירגערלאַכער און פּאָליטישער באַפֿרייאַונג פון דער פּערזענלעכקייט. אָבער דאָס זיינען צוויי באַגריפֿן, וואָס דעקן ניט איינער דעם אַנדערן. די בורזשאַזיע, פּערזענלעכקייט" איז ניט די אַלגעמייַן־מענטשאַכע, פּערזענלעכקייט."

ווי אין דער פאַרבורזשאַזיע צייט האָט זיך, דער מענטש" אָנגעהויבן מיט דעם פּרייַן, אַווי האָט אין דער בורזשאַזיע, דער מענטש" זיך גענומען אָנהויבן פון דעם אייגנטומער. די בורזשאַזיע האָט, אמת, געקעמפט אַנטקעגן דעם אַכסאָליזם, טיזם, נאָר אויף וויפֿיל און צוליב וואָס? כדי אָפּצורייסן די מאָנאַרכיע פון דער לאַנד־אַריסטאָקראַטיע און פאַרוואַנדלען זי אין אַ בורזשװאַזיער מאָנאַרכיע, און נאָר דאָרטן וואו דער אַל־טער צענויפֿונד איז געווען אומצעררייסלאַך שטאַרק, האָט די בורזשאַזיע געמוזט אין גאַנצן כאַפֿן אַ תּל פון דער מאָנאַרכיע. געוויינטלעך האַלט מען, אַז די בורזשאַזיע איז די טרענערין פון דער קאָנסטיטוציאָנעלער אידעע. אָבער דאָס איז ניט אין גאַנצן אַווי. אויך די פּעאַדאַלן פּלעגן באַגעגענען די מאַכט פון דעם מאָנאַרך, צוליב זײַער טובה. די בורזשאַזיע האָט מער נישט נאָכגעמאַכט זיי: ניט אומזיסט איז זי אין דער געשיכטע פון דעם קאַמף פאַר דער פּאָליטישער באַפֿרייאַונג פון דער פּערזענלעכקייט אַרויס מיט דער אידעע פון אַן אייגנטומ־צענו. אָט פאַרוואָס דער קאַמף פאַר פּאָליטישע פּרייהייט פאַלט ניט צענויף מיט דעם קאַמף פון דער בורזשאַזיע אַנטקעגן דעם פּעאַדאַלן אַכסאָליזם; ער בינדט זיך נאָר צענויף מיט אים. אין אים גייט אַרײַן, ווי אַ טײַל, אויך דער קאַמף פון דער דעמאָקראַטיע אַנטקעגן די צענז־מענטשן. דער קאַמף פאַר פּאָליטישער פּרייהייט איז אַ באַזונדער פּערזענלעך וואָלוציאָנערער שטאַם אין דער אידראַפּעארישער געשיכטע.

ווייטער: דער קאַמף פאַר דעמאָקראַטיע און פאַר דער לײַטערקייט פון פּאָליטישער פּרייהייט האָט אַרויסגעוויזן אַן אויפֿוועקנדע און ווידער־באַלענדע ווינגונג אויף די קולטור־עלאַציאָנאַלע פּאַריזינגען. אַ נאַנצע רײ פּעלקער־שאַפֿטן הויבן אָן קומען צום באַוואוסטזײַן, אַז זיי זיינען ניט קיין מוטושט'ער מענטשלאַכער שטויב, נאָר קולטור־עלאַציאָנעלע איינהייטן, נאַציאָנאַלע רעוואָלוציעס, מלחמות־אויפֿשטאַנדן פאַר נאַציאָנאַלע באַפֿרייאַונג, נאַ

דא אין אים עפעס אן עטישעמאציאָנעלער וואונטש, וועלכער זוכט אן אויסדרוק, עפעס א נאָגל פון א ווילן, וואָס דארף האָבן א תיקון. דאן קומען די קלאַנגען און די ריטמען אזוי ווי פון זיך אליין. און עס איז דאָ דאן אין זייער זינעוודיקייט עפעס א געלייטערטקייט

וויקטאָר טשערנאָוו.

געוועלשאַפּט־אַבע סתירות ערב רעוואָלוציע.

דעריבער פאַרנעסן אויף א צייט אַלדרינג, א חוץ די שאלות פון דער אמונה. אין דער רעפּאַרמאַ ציע האָבן א סך צוגעקומענע מאַטיוון געשפּילט זייער ראָליע. אין דעם דרייסיגיאָריגן קריג, — סינד פון דער רעפּאַרמאַציע, — האָבן זיך צע- נויפגעשטויסן פּילפאַכיגע אינטערעסן — די נאַסטישע, נאַציאָנאַלע, עקאָנאָמישע א. א. וו.

אַבער דער הויפט־פּראָבלעם, וואָס האָט געקאַנט פאַרענטפּערט ווערן נאָר דורך א שאַרפן באַ- וואַפנטן קאַמף, איז געווען דער פּראָבלעם — וועמען זאָל געהערן די מאַכט איבער די נשמות. זאָלן זיי געהערן נאָר צו איין הערשער — דעם פּויפּסט, אָדער צו די קיניגן און פּירסטן („ווע מעס רענירונג — יענעם רעליגיע“), אָדער צו די אויטאָנאָמע, זיך ועלכסט אָרגאַניזירנדע רע- ליגיעזע פאַרבאַנדן (לומערטום, קאַלוויניזם), אָדער נאָר, לכוּף, צו דעם פּריי דענקנדן יחיד (הומאַניזם). צענויפשטויסונגען פון אַנדערע אינטערעסן זיינען אויך געווען; זיי האָבן, ווי א צוגעקומענער כּאָמענט, פאַרפּילפאַכט דעם ביילד פון יענעם קאַמף, אַבער זייער פאַרנעם איז ניט אַרויסגעגאַנגען פון די רעמלאַך פון אַלמעני- לאַכקייט און האָבן ניט געטראָגן קיין רעוואָלוצי- ציאָנערן כאַראַקטער.

דערנאָך די צווייטע רעוואָלוציע. איבער אייראָפּע האָט זיך א קיפל געטאָן א כּוואַליע פּויער־סיקריגן, זשאַקעריעס, די אייר- ראָפּעאישע „פּאָנאַטשאַווישטיגעס“. אין זייער ריינער געשטאַלט זיינען דאָס געווען דער אויפ- שטאַנד פון דער פּלעבעיאישער סטיכיע אַנטקעגן דעם פּעאַראַלן דרוק. צוליב די באַזונדערע באַ- דינגונגען פון אַט דער סטיכיע — מחמת דער

ווען מיר קוקן זיך איין אין דער רוסישער רעוואָלוציע, ווען מיר פאַרגלייכן זי אין געדאַנט מיט די אַנדערע, מיט אירע פּאַרלויפערונג און פּרוואוון אויפּפאַפּן דעם וויכטיגסטן, דעם פּונ- דאַמענטאַלסטן אונטערשייד אירן פון די אַנדע- רע, מוז מען סוף כל סוף אוועקשטעלן דעם הויפט־טראָפּ אויף דעם פּאַלגענדן חילוק.

די מערסטע לענדער פון אייראָפּע האָבן דורכגעמאַכט ניט איין רעוואָלוציע, נאָר עט- לאַכע, און די עטלאַכע זיינען געווען אָפּגעטיילט איינע פון די אַנדערע דורך געוויסע היסטאָרישע צווישן־צייטן.

יעדע פון זיי האָט געזוכט ראַדיקאַל צו פאַר- ענטפּערן א וועלכן עס איז פאַרצויגענעם, גרינט- לאַך פאַרפּלאַנטערטן סאָציאַל־פּאָליטישן פּראָב- לעם, וואָס איז ניט פאַרענטפּערט געוואָרן אויף א פּרידלאַכן אופן און איז דעריבער פאַרשאַרפט געוואָרן ביז'ן לעצטן עקסטרעם.

די דאָזיגע פּראָבלעמען זיינען אויף דעם אופן אויפגעקומען און פאַרענטפּערט געוואָרן ניט אַלע מיט אַמאַל, ניט „אָרדאַ“, נאָר „אין איינצלט“; זיי פלעגן זיך ניט אָנקלייבן צופּיל אין איין צייט; די געשיכטע פלעגט זיי דאָס רוב שטעלן „אין דער רוי“, און אויף דער פּאָליטישער אַוואַנסצענע פלעגן זיי אויפטרעטן מער אָדער ווייניגער כּסדר, איינס נאָך איינס.

איינע, די ערשטע רעוואָלוציע, איז דער עיקר געווען א נייסיגע. גערופן האָט זי זיך די אייראָפּעאישע רעליגיעזע רעפּאָרמאַציע. איך מיין, נאַטירלאַך, ניט, אַז מענטשן האָבן

(* איבערזעצט פון סאַטקריפט).

קעלט", „אן אפגרונט פון שרעק“, דאן שרייבט ער זיינע טיף-רעליגיעזע און טיף-לירישע תפלות „ממעמקים“, דאן זעט ער נישט קיין לעבן אין טויט, נאָר, פארקערט, טויט אין לעבן און ער וויינט „פאר'ן גרויסן באַלויבטער“:

איך וויין פאר דיר, גרויסער באַלויבטער, אין הארצן און בעש אין מיין עלנט צו דיר אזוי שמוס:
א, כשוף צרויס מיך פון גארנישט פון שוואַרצן |
א, ראַטעווע מיך פון דער טויטקייט צרום |
„אינדערפרי“.)

אָן דעם ווילן צו לעבן אָדער צו „שטארבן מיט פעסטקייט פאר הייליגע תורה“ אין נאָר נישט ניטאָ. ניט גענוס און ניט באַטראַכטונג, נאָר ווילן אין לעבן.

זיין אויג אליין אָדער זיין אויער אליין געבן אַ באַפרידיגונג, שרייבן אַ ליד, כדי עפעס אויסצומאָלן, כדי ארויסצובריינגען געוויסע קלאַנגען אָדער ריטמען, — דאָס אליין באַר נייסטערט זייער זעלטן אַ. ליעסינ'ען. דער ווילנס-מענטש און אויך להיפוך צום אויג אָדער אויער-מענטשן און אויך להיפוך צום קאָניטעמפלאַטיוון פילאָזאָפֿישן מענטשן, — עטיש. דער ווילנס-מענטש שפּילט זיך ניט און די קונסט אין פאר אים אוראיי ניט קיין שפּיל, נאָר אַ מלאכת הקודש. ווען אַ דיכטער, ווי אַ ליעסין, זאָל זיך פרוואוון שפּילן מיט קלאַנגען און ווייזן קונצן אָדער סתם קונסט אין אַ ליד, וועט ער נישט מאַכן אויף אונז קיין אַיינדרוק. ליעענט, אַשטייגער, ביי אַ. ליעסינ'ען „די ווינטלאַך“:

אין דעם כעס, אין דעם רעש, אין דעם גרויען גונאַלט,

וואו עס פראַוועט משוגעת דער אוקינוס אַלט, איבער התמות, דורך די אומה'ס, טראַגן זיך פארביי פון די וואַרימע מקומות ווינטלאַך לויבט און פריי, וואו דער זקן פלעכט די לאַקן, א. א. וו.

רייכע, אָבער טויטע קלאַנגען. לעבעדיג זיינען ביי אונזער דיכטער די קלאַנגען, ווען ער ווייס ניט פון זיי און יאָגט זיך ניט נאָך זיי, נאָר ס'איז

פלעקט פאר אונז זיינע וויזיעס — איז דער אופן פון האַנדלונג. ער שילדערט ניט קיין געמיטסעזשטאנדן; ער דערציילט אונז, וואָס איז געשען. די טראַפֿע שטייט ביי אים שטענדיג אויפ'ן צוויטן אָרט. דאָס מערקט מען אין זיין אינדיווידועלער, ניט נאָר אין זיין סאָציאלער אָדער נאַציאָנאַלער ליד-דיק. אפילו אין די נאַטור-שילדערונגען פאר נעמט ביי אים דעם אויבנאָן דער פון ווילן סטימולירטער ווער, ניט דער רואיג שילדערנדיגער אַרעקטיוו.

עס היינט אַן איינזיכטל נאָך וואו, עס שוואַרצט נאָך וואו דער שניי, דאָך קומט ער שוין, דער ניסן, צו, אין שפּאַלן און געשרוי.

(„דער חודש ניסן“.)

אַ. ליעסין וועט ניט זאָגן: „ערטערווייז איז שוואַרצן דער שניי“, נאָר — „עס שוואַרצט נאָך וואו דער שניי“. אים איז ליב די פאַרם פון ווערב אפילו דאָרט, וואו עס רעדט זיך וועגן אַן אייגנשאַפט, ניט וועגן האַנדלונג. ער האָט ליב אונז איבערצוגעבן אפילו די פאַסיווע צושטאַנדן פון זאָכן מיט דער הילף פון ווילנסאויסדרוקן. ווען ער פארמענטש-לאַכט די אָדער יענע ערשיינונג פון דער נאַטור, שרייבט ער איר צו מענטשלאַכע האַנדלונגען, ניט נאָר מענטשלאַכע אייגנשאַפטן. ביי אים איז אַלץ אַקטיוו, אפילו דאָס גרעזל אין פּעלד. די נאַנצע וועלט איז ביי אים אַן אויס-דרוק פון ווילן. מיר האָבן געזען, אַז אפילו דעם טויט פון זיינע געליבטע העלדן, די קרושים און גבורים, קאָן ער זיך ניט פאַרשטעלן אנדערש, ווי אַ רעזולטאַט פון זייער „גרייטן זיך“, פון זייער אייגענעם באַשלוס.

דעם מענטשנ'ס ווילן קאָן מאַכן זים אפילו דעם טויט, וועלכער איז דאן ניט קיין טויט, נאָר אַן אויסדרוק פון לעבן, פון לעבסט-באַיאָאָנג. ווען אַט-דער ווילן, וואָס נערט זיך פון דעם באַוואוסטויין, אַז עס איז דאָ עפעס אייביגעס, הייליגעס, — ווערט אַפגעשוואַכט, דאן דערפילט אונזער דיכטער „אַ טויטלאַכע

נאר א שלאנג א מארפלויכטע; מען האט זי אויף זיין קערפער געפונען פארדרייט.

און דאס אייגענע איז מיט דעם קאלעקט-טיוון גייסטליכן בר כוכבא — מיט דעם אידישן פאלק:

אין דער מיט מן א מענטשהייט פון בלוט-פיינט גייט דאס פאלק גלותאויס, גלותאויין, דאל, ווי דו, אזוי שטארק און פאר'עקשנ'ט, א, בר כוכבא, דו זונגער מיון!

„שטארק און פאר'עקשנ'ט" קען נאך שטארק קערע און פאר'עקשנ'טערע שונאים — דאס איז דאס אידישע פאלק, דער כלל-העדר, דאס זיינען כמעט אלע איינציגע העלדן ליעסינ'ס.

נישט נאר זיינען זיי גרויס אומצור-קומען על קדוש השם, — זיי בענקען און לעבצן נאך דער שעה, ווען זיי וועלן קאנען ווייזן זייער הייליגע גבורה, די גבורה פון נייט-אונטערגעבן זיך. דאס מארטירערטום איז פאר זיי ניט קיין ביטערע אומפארמיידלאכקייט, נאר א זי-כער טרוים, א אידעאל. אזוי ווי זיי זאלן זען דאס העכסטע גליק אין געפייניגט זוערן פון וועגן זייער מאקראלישער פעסטקייט. אין דעם ליד „צום אנדענק פון פרומע פרומקין", ליענען מיר:

זי האט פון מארטירערטום שטענדיג גע'הלומ'ט, געשטאכט אויף דער ערד א פארפעמדע, געווארט אויפ'ן מויד'שטראף, אזוי ווי א ביל, א הייליגע און א פארשעמטע.

א פסיכאָ-אנאָליטיקער וואָלט לייכט געקאָנט פארשוועבן מיט זיין קאלטן „אנאלויז" אַטרי-וואונדערלאכע שורות, ער וואָלט געזען אין זיי א פארשלייערטע אנטפלעקונג פון „אונטער-געדריקטע וואונטשן"; אָבער ווען אפילו דאָ זאָל זיין א געוויסע פארבארגענע פאטאָלאָגיש-קייט, איז וויכטיג די הויכע עטישע און שיער ניט רעליגיעזע מדרגה, אויף וועלכער זי איז דאָ ארויפגעבראכט געוואָרן.

און די העלדן פון דער פאָעמע איז ניט קיין אויסנאָם. זי איז ניט די איינציגע און ניט די

ערשטע, וואָס „האָט זיך פיל יאָרן געטוישט צו דער תּלּוּחַ, בּיו ענדלאַך די שעה איז גע-קומען, דאן איז זי אין פעטליע אַרײַן אַזוי גערן, אין גרויסן עקסטאַז אין דעם פרומען" —

אזוי זיינען אונזערע מוטערס געגאנגען אויף קדוש השם פאר א קרבן, און האָבן געמאכט אויפ'ן חלף א ברכה און אָסן געזאָגט — און געשטאַרבן.

אזוי האָט געזאָגט רבי עקיבא:

עס גלוט אין מיר דער וואונטש, עס פלאַמט אין מיר דאָס שטרעבן אין קדושה פאר דעם שם מיון נפש אפצוגעבן.

איך האָב אויף דעם געווארט א גאנצען לעבן לאַנג, געטרויבט פון דויער שעה, פון תּלּוּחַ און פון צוואַנג.

(„רבי עקיבא", 1907).

אזוי האָט געזאָגט א. ליעסין אַלײַן:

און זאלן זיי קומען, די הענקער, די ווערגער, די קוילער,

וואָס האָבן דיר אַלע הויכפאַרטיגע וועגן מיט בלוטן פארברונגען — איך שטרעק מיט א שמה דעם האַלדז זיי אַנטקעגן!

(„און זאלן זיי קומען", 1894).

דאָס מארטירערטום איז וויכטיג פאר א. ליעסינ'ס פאָעזיע דערמיט, וואָס עס איז אין איר דאָ ניט בלויז אַ אידיאלישער, נאָר אויך אַ טיף פסיכאָלאָגישער כאַטיוו. עס איז דער העכסטער אויסדרוק פון יענעם „וואונדער פון ווילן און וויי", וואָס ליגט אינ'ם ווילן ניט אונטערצוגעבן זיך דעם מעכטיגסטן שונא.

5.

דער ווילן אַר אַר אַר אַר אַר אַר פון א. ליעסינ'ס פאָעזיע ווירקט אָבער אויך אויף איר אויסדרוקסאָפן, ניט נאָר אויף אירע אינ-ווייניגסטע מאַטיוון.

דער אָפּן, ווי אזוי ליעסין דריקט אויס זיינע געפילן און געדאַנקען, ווי אזוי ער אַנט-

אירושע געשוכטע, ניט דער מארקסיזם. פון מעשיות וועגן בר כוכבא'ן, וועגן די עשרה הרוגי מלכות און פון חובת הכבוד האט ער געלערנט מער, ווי פון „קאפיטאל“. ער האט אמאל געזאגט (דאס איז געווען נאך אין יאר 1897):

אך לעב מיטן קאפ און דער שטראלדער צוקונפט. מיין הארץ דאך איז פול גאר מיט דיר — א, סינסטערער, גרוסקער, העראיאישער עבר, ווי טויער, ווי ליב דו ביזט מיר!

עס איז אין דער אמת'ן אבער ניטא נאך ביי אים קיין סתירה צווישן „קאפ“ און „הארץ“. ווייל זיין הארץ איז פול מיט'ן „פינטסטערן, גרויסן העראיאישן עבר“, לעבט ער מיט'ן קאפ אין דער שטראלדיגער ציר קונפט. דער העראיאישער עבר איז ביי אים דער קוואל פון דעם צוקונפט-העראיאזם. דער קאמף, וואס מיר קעמפן פאר דער מענטשהייט, איז פאר אים א המשך, און א פאָרם פון דער איינגע'עקסטימער מלהמה, וואס מיר פירן שוין טויזנטער יארן פאר אונזער נאציאנאלער עקזיסטענץ —

א נקמה פון פלאַקער, א צארן פון פלאַם פון דער טיפקייט פון טויזנטער יארן פון סס.

(„נקמה“)

נישט נאך איז ניטא ביי אים קיין סתירה צווישן זיין סאציאלן פאטאָם און זיין נאציאָ-נאלן באוואוסטזיין, נאך מיר קאָנען זיי זיך נאך ניט פאָרשטעלן ביי אים איינס אָן דאָס אַני דערע: ביידע נערן זיי זיך פון איין קוואל, — פון דעם קוואל, וואָס איך וואָלט אָנגערופן דער כח פון ווילן און וויל — דער שטאַנד.

א. ליעסיין איז אי אין זיין סאציאלער ווי איין זיין נאציאנאלער פאָעזיע דער דיער פון ווידערשטאנד, דער דייכטער פון ווילען. ער איז טריי דער שבועה, וואָס ער האָט געגעבן אמאל דער שכינה פון אירוש —

א רינגל צו זיין אין דער קוים, צו ציען אלץ ווייבער דורך דורה דעם וואונדער פון ווילן — און וויל — צו לעבן פאר הייליגע תורה'ס און שטארבן מיט פעסקייט פאר זיי. („אירוש“).

„שטארבען מיט פעסט — קייט פאר הייליגע תורה'ס“ — דאָס איז א מאָטיוו, וואָס חור'ט זיך איר בער פיל מאָל ביי א. ליעסינען, און קלערער, ווי אין אלע אנדערע מאָטיוו, איז אין אים אויסגעדריקט דער איינגארטיגער ווילנס-כאראקטער פון ליעסינ'ס סאציאלער און נאציאנאלער פאָעזיע.

עס זיינען דאָ צווייערליי ווילנס-מענטשן. איינעמס כח ליגט אין דעם, וואָס ער מוז ניט אנדערש הערגרייכן זיין ציל; ביי אים איז די ווילנסקראַפט א מיטל, אן אינסטרומענט. ביי אַן אנדערן איז זי אַ ציל פאַר זיך אַליין; מעג ער ניט אויספירן, וואָס ער האָט געוואָלט, אַבי ער בויגט זיך נישט פאַר דעם ווילן פון אנדערע, אַבי ער גיט זיך ניט אונטער. דאָס איז עפעס אַ מין דיטערטום פון ווילן. עס איז דאָ אין דעם עפעס אַריסטאָקראַטישעם, לחיפּוך צו דעם פּלעביאישן ווילן, וואָס איז נאָר אַ מיטל צו דערגרייכן געוויסע צילן. און אָט די איידעלע, העראַיאישע קונסט פון פּאַסיוו, ליידנדיגן, מאַרטירערישן, ווילן האָבן פאַרמאָגט אונזערע קדושים. און זיי, ניט די נבורים, זיינען די העלדן פון א. ליעסינ'ס פאָעמעס. זיי האָבן נישט גובר געווען זייערע מעכטיגע פיינט, אָבער זיי האָבן זיך זיי אויך נישט אונטערגעגעבן, און נישט אונטערגעגעבן זיך א שטארקן שונא איז א גרעסערע גבורה, ווי ביי צוקומען א שוואכן. בר כוכבא, דער „טראַגדי שער גבור“, האָט זיך ניט געבויגן פאַר דער וועלט-מאַכט פון רוים: איז ער געווען און געבליבן, „דער לייב פון יהודה“, כאָטש ער האָט אונז ניט געקאָנט ראַטעווען פון גלות —

ניט אַ זון פון אַ פרוי האָט באַזיגט אים, ניט אַ מענטש-נקראַפט האָט אים געשויט.

געקלאַפֿט האָט דער האַמער צום טאַקט דער נשמת:
פאַרדארבן און מויט!

פאַרדארבן און מויט די גולמים!
פאַרדארבן און מויט די הלונים!

א. א. וו.

דער שמיד איז ניט קיין אינדיווידואַל־
זירטע פּערוואָן; עס איז אַ פּערסאָנאַליצירונג
פון כלל, פון „דעם פּאָלק דעם באַפרייער“;
אַבער עס איז אַ ל ע ב ע ד י ג ע פּערסאָן
ניפּיצירונג, „דער שמיד“ און די איבעריגע
סאָציאַלע לידער, וואָס איך האָב דערמאָנט,
ווי אויך אייניגע פון די סאַטירישע לידער,
וואָס א. ליעסין האָט ליב געהאַט צו שרייבן
אין די יונגע יאָרן, ווי צום ביישפּיל, „דער
קרעמער“, „אַ געלעכטער“, — צייכענען זיך
אויס דערמיט, וואָס דאָס סאָציאַלע אין זיי
ווערט געצייגט דורך די איבערלעבענישן פון
איינציגע פּערוואָנען, ניט פון מאַסן, און דער
רטס אין יעדן פון זיי איז באַהעפט און צונויפֿ-
געגאַסן מיט דעם נשמה־צושטאַנד פון דער
גענעבענער פּערוואָן.

4.

די סאָציאַלע לידער זיינען ביי א. ליעד
סינען ניט אָפּגעריסן, ניט אפּגעטיילט
פון זיין נאַציאָנאַלער ליריק. עס איז דאָ
עפּעס, וואָס מאַכט, אז זיי זאָלן זיין איינס.
אַפט טרעפט, אַז אַ סאָציאַלער מאַטיוו פאַר-
קערט זיך ביי אים ביסלאַכווייז אין אַ נאָר-
ציאָנאַלן, און דאָס קומט פאָר אזוי ווי פון
זיך אַליין. אין איינעם פון זיינע לעצטע לידער
דערציילט ער אונז, ווי ער האָט אַמאָל אויף אַ
געהיימער פאַרוואַמלונג פון אירישע רעוואָלוציאָר-
ציאָנערן אין רוסלאַנד, דערוועהן פאַר זיך פּלוצ-
לונג די געשטאַלט, די שכינה, פון דעם איר-
דישן פּאָלק, וואָס

געוואַלט אַלין האָט ער, פאַרבענקט און פאַרפּלומט,
די מלוכה פון הימל אויף ערד אַלין גענוכט,
געבאַרלט אַרום אין די הענט פון די שעכטער
און אַלין נאָך געוואַרט אויף אַ וועלט אַ גערעכטער.

און דאָס ליד לאָזט זיך אויס מיט די ווער:
טער:

ער האָט זיך פאַר מיר אַזוי הייליג און שוין
אַנטפּלעקט אין עקסטאַז פון געהויסען המון
און קאָן און מוין זעהונג שוין פער ניט פאַרגיין.
(„אויף דער געהויסער פאַרוואַמלונג“.)

אין אונזער קדוש השם זעהט ער אַן אויס־
דרוס פון אונזער מלחמה־האַלטן פאַר „אַ וועלט
אַ גערעכטער“, אין אונזער קאַמף פאַר גערעכ־
טיגקייט — אונזער אַלטן און אייביגן קדוש
השם.

אַה, זינגט, זיך, זינגט מיין ליד
צו יעדן און צום רוב
פון אַט דעם קדוש שמיד
און זיין סאַטירערטום

(„דער שמיד“)

דער ש מ י ד פון דער סאָציאַלער און
פּאָליטישער באַפרייאונג פון די מאַסן איז אין
די אויגן פון א. ליעסין אַ ק ר ו ש, אזוי ווי
רב עקיבא און אַנדערע, וואָס זיינען אומגעקור־
מען על קדוש השם פאַר זייער נאַציע. דאָס
סאָציאַלע מאַרטירערטום און דאָס נאַציאָנאַלע,
די אויסלייוונג פון דער מענטשהייט און די
נאַולה פון דער נאַציע — ביי א. ליעסין'ען איז
עס איין זאַך, ווי ביי די נבואים. ראובן בריינין
און אַנדערע האָבן אויף דעם שוין ניט
איינמאָל אָנגעוויזן. א. ליעסין איז ניט
קיין סאָציאַליסט אָדער רעוואָלוציאָנער, וואָס
איז געוואָרן אַ נאַציאָנאַלער איד (זאָגן
אויף א. ליעסין'ען, אז ער איז אַ נאַציאָנאַלער
איד איז פונקט אזוי געשמאַקלאָז און אומ־
זיניג, ווי זאָגן, אז אַשטייגער דער ווילנער
נאון אָדער דער ליאַדער רבי איז געווען אַ ...
אירישער נאַציאָנאַליסט), א. ליעסין איז אַ איד,
אַ זון פון דורות רבנים, גאונים און פּאָלסק־
פירער: ד ע ר פ א ר איז ער אַ סאָציאַלער
קעמפּער. ניט אַלע אידן זיינען קעמפּער און
רעוואָלוציאָנערן, ווייל ניט אַלע האָבן אין זיך
אַריינגעאַטעמט, ווי ער, דעם אָטעם פון דעם
„העראַיאישן עבר“, ניט אַלע האָבן, ווי ער, זיין
הייליגן געבאָט אין האַרצן. א י א ים האָט פאַר
אַ סאָציאַליסט און רעוואָלוציאָנער געמאַכט די

און קאכעדיג טראגט זיך איר לעבן
נאָר צווישן דער גאָס און דעם קאָרום...

עס פינקלט אים פרוילאך די משקה און כוס.
עס קלינגט דאָרט געזאָגט און געלעכטער;
די שענסטע פון עטנשלאַבע בעכטער,
זי זיצט דאָרט און זינגט אים, און ווינקט אים,
און לאַכט,
און ציט אים, און שלעפט אים מיט טיילווער מאַכט.

זי האָט איצט פיל פרוינד און באַקאנטע;
דאָך מער נישט דעם שפּיגל אַליין
פאַרטרובט זי איר ברעך און איר עלנט,
איר פאַלסן, איר ביליגן חן.

אַ גלוט גייט דעם תנא אַריבער;
ער שוידערט, אַזוי ווי און פיכער;
אַפּאַט און זיין קדושה זי האַלט שוין נישט אויס...
דאָן כאַפט ער און רייסט זיך די אויגן אַרויס.

זי זיצט ביי דעם שפּיגל און יאָמערט
און ביטער, מיט גאַל איבערפּולט,
דערשאַנט זי איר פינטסטערע יוגנט,
און ס'רײַבט איר דאָס האַרץ אַזוי ווילד.

(1597)

דאָ איז פאַראַן אַ נאַנץ און פאַרענדיגט
בילד פון איר לעבן, כאַטש עס זיינען נישט
קײן קאָנקרעטע בילדער פון זיין קאָכעדיגן זיך
טראָגן צווישן דער גאָס און דעם קאָרום (א).
לײַעסיג'ס פּען איז צו איינגעהאַלטן, צו צניעות'
דיג פאַר בילדער פון דעם מין). ווי יעדער דיכ'
טער פון קלאַסישן סטיל, גיט אונז אַ.
לײַעסין דאָס אַלגעמײנע און דאָס טיפּישע; ער
לאָזט זיך נישט אַרײן אין די אינדווידועלע
פרטים. דאָס איז כמעט אַ כּלל, אַ געזעץ פון
זיין שרײַבן. אַשטײגער אין דער פּאָעמע
„דער תנא און דער שטן“: וויפיל פּלאַץ איז
דאָרט פאַראַן פאַר איינצילערע רונגען! וואָס
פאַר אַן אויספירלאַכע אינדווידועלע כאַראַקט'
טעריזירונג האָט דאָ געקאָנט געגעבן ווערן
אי פון דעם שטן, וואָס פאַרשטעלט זיך פאַר
אַ שײַנער פרוי, כדי צו ברענגען דעם תנא
צו אַ נסיון, אי פון דעם תנא, וועלכער שטייט
ביי דעם נסיון. אָבער אַ לײַעסין פּילט, אז זיין
שידערונגסקראַפט ליגט אין קאָנצענטרירטער
פאַראַלגעמײנערונג, נישט און מאַלן אינדווידוּר'
עלע פאַרטערטן. און ער באַזונגט זיך מיט
די אַלגעמײנסטע שטרײַבן:

א. לײַעסין גיט אונז דאָס טיפּישע, אָבער
דאָס איז דאָך דאָס טיפּישע און אַלגעמײנע
פון דעם איינציגנ'ס, נישט נאָר פון דעם כּלל'ס
נשמה. די כּלל-סביבה זעהן מיר ביי אים
בעסער, ווי אַלעמאָל, ווען ער צײַגט אונז אירע
איינציגע, קאָנקרעטע, כאַטש, אמת, נישט אײַנ-
דיוודראַלזירטע, פאַרשטייער. ווען ער טוט
זיך אַרײן אין דאָס אַבסטראַקט-סאָציאַלע —
און דאָס טרעפט ביי אים, ווי מיר האָבן גע-
זעהן, ווען דער קעמפּער אין אים איז נובד
דעם ליריקער, — דאָן איז ער אָפּט, ווי זײַנע
חברים-קעמפּער פון די נײַנציגער יאָרן, רעטאָר
ריש, דעקלאַמאַטאָריש.

אַ פרעמדער, נישט שטילער, נישט גענוג עכ'
טער טאָן האָט זיך אַרײַנגע'נכ'ט אפילו אין
דעם וואונדערלאַכן ריטם פון דער — נישט-נע-
ענדיגטער — פּאָעמע „דער שמיד“. אָבער
דאָס איז נאָר אין דעם אַרײַנפיר צום ליד. דאָס
ליד אַליין איז אַן אויסגעשמידטער געזאָנג. עס
אַנטפלעקט זיך אין אים די נשמה פון אַ שמיד,
וואָס ווערט אַ רעוואָלוציאָנער, און דער
מענלאַכער, היכטיגער האמערנדיגער ריטם,
איז אַזוי נאַטירלאַך, אז אפילו די פּאָעטישסטע
רעוואָלוציאָנערישע אויסבעשרײַען זעהן אים
צו זיין אומפאַרטידלאַך:

עס האָבן די אויזנס געגליט,
געגליט און געגליט;
ער האָבט די קינדשאַלן געשמידט,
געשמידט און געשמידט.
עס האָט און די אויזנס געגליט די נקמת
די הייליגע רוט;

דאָן כּשוּפּ אַ כּשוּף דער שטן;
דער כּשוּף ער איז אים געראָטן;
דער תנא — ער זיצט אין אַ הערלאַכן שלאַס.

בלוין דאָס לעבן אין שאַפּ און נישט בלוין דער קאמף מיט'ן „באָס“. דאָס איז אַ פול מענטש ל' אַך לעבן. דאָס איז אַ קאמף, וואָס שרייט אַרויס פון דער טיפּעניש פון דער נשמה, און וועקט דעם אינדיווידועלען באַ-וואוסטויין, נישט נאָר דעם קלאַסן־באוואוסט-וויין.

אין דעם ליד „די ענוגה“ זעהען מיר, ווי אַ פּרוי ליידיט און ווערט געפייניגט צום שטאַרקסטן ניט ווען זי אַרבעט און ווערט עקאָר נאַמיש עקספּלואַטירט, נאָר, פאַרקערט, ווען זי רוט זיך אָפּ פון דער אַרבעט —

די פּרוי, אין דעם יאָר, דורך די טעג פון דער וואָך פאַריאָגט פון דער אַרבעט, פאַרגעסט זי איר בראָד, און קוים נאָר דער שבת פאַלט צו, דאָן ווידער פּלאַטירט אויף פאַר איר שטאַכטערן בליק דאָס בילד פון איר יונגן פאַרשוואַנדענעם גליק; עס לויפט פון איר זעלעך די רוי.

עס בלאַנדזשעט איר בליק ערגיץ ווייט, זוכט אין דעם ווינט וואו אַ גרוס: אַט לעבן דאָרט הענט פאַרשעטט איר טאָן מיט אַ פּרוי בוי זיין ווייס. אַט הייליכע עס דאן וווינט אַ קוס! און ס'הערט דאָ די נאָכט נאָר אַליין איר שטיין פאַרשטוקטן געוויין!

די אינטימע ליידין פון דעם מענטשן אין דער פּרוי וועקן טיפּערע, לירישערע, טענער אין דער נשמה פון דעם דיכטער, איידער די אלגעמיינע קלאַסן־ליידין פון דער אַרבעטערין. געוויס וואָלט דער ענוגה געווען לייכטער צו געפיינען אַ טרייסט, ווען זי זאָל ניט זיין אזוי אָרעם און געדריקט, ווען זי זאָל ניט געהערן צום אַרבעטער קלאַס, אָבער ניט איר אלגעמיינע קלאַסנלאַגע, נאָר איר פּערזענלאַכע, ריין מענטש־לאַכע, עלנטיקייט שאַפט די לירישקייט אין ליד. נאָך קענטיגער איז עס אין דער פּאָעמע, וואָס הייסט „א געוויינטלאַכע געשיכטע“. אַן אָרמע, עלנטע אַרבעטערין ווערט אַ גאַס־פּרוי, וואָס פאַר אַ דאַנקבאַרע טעמע פאַר אַ סאָ-ציעלן דיכטער! דאַרף מען נאָך אַ בעסערע געלעגנהייט צו שיטן פּעך און שוועבל אויף דער קאַפּיטאַליסטישער אָרדענונג, צו פּראָמעטירן מען דער עקאָנאָמישער נויט? א. ליעסינג'ען

דעם קעמפּער, האָט געוויס אינטערעסירט די סאָציאַלע זייט פון דער „געוויינטלאַכער גע-שיכטע“, אָבער דער ליריקער אין אים האָט זיך נישט געקאָנט באַנוגענען דערמיט: דער ליריקער האָט געוועהן דאָס בילד פון דער אינד-יווידועלער, ריין מענטשלאַכער, פּסיכאָלאָגיע, וואָס האָט זיך פאַנאַדערגעוויקלט אויפ'ן פּאָן פון דער סאָציאַלער נויט, און ער האָט געגעבן אונז דאָס בילד אַליין, נישט נאָר זיין סאָציאַלע ראַם: —

דער פּאָטער איז אַלס און פאַרשכורט, די טוטער איז קרענקלאַך און בייז, די טאָכטער איז יונג נאָך און אַרבעט, און אַרבעט און שטיצט זיי דורכויס.

און לאַנגווייליג ציט זיך איר לעבן דורך מאַטערניש, אַנגסטן און לייז, נאָר צווישן דעם שאַפּ און דעם טעגלעכעם, אַן ליבשאַפּט, אַן לויבט און אַן פּרייד.

די גראַמען זיינען דאָ אַרעמע (לייד) — פּרייד) אָדער געמאַטערטע (ביזו — דורכאויס), אָבער די פּערזן אַליין זיינען, ווי אַלעמאַל ביי א. ליעסינג'ען, ריין און קלאָר, און די דראַמע פון דער טאָכטער וואָקסט פון סטראַפּע צו סטראַפּע, פּע, וואָקסט פון אינעווייניג, ריין פּסיכאָלאָג-ניש: פּרייד זעהען מיר, ווי דאָס מיידל, וואָס אַרבעט אויף צו שטיצן איר אַלטן פאַר'שכורטן פּאָטער און איר קרענקלאַכע בייזע טוטער — „שמאַכט אַליץ פאַר בענקשאַפט און לוסט“; נאָכ'ן „שמאַכטן“ קומט דאָס „חלומ'ען“ פון ליבע („און גלוטיג דאָס בלוט אין איר שפּילט“); אָבער דאָס איז אַליץ פאַרשטיקט, פאַרשפּאַרט; דערמיט דערקלערט זיך דאָס, וואָס קומט פּאָר שפּעטער:

עס שטאַרבן — דער פּאָטער, די טוטער; די טאָכטער דערזעהט ערשט דעם שוין און וואַרפט זיך אזוי ווי פאַרשכורט אין שטורמיג לעבן אַרײַן.

וואָס פאַרשטיקטער עס זיינען געווען איר רע געפילן, אַליץ גרעסער איז דער אימפּעט, ווען זיי שפּאַרן אַרויס:

זי וואַרפט זיך און ווייס ניט פון אַפּהאַלט, געפונט זיך קיין רוי ניט, קיין אַרײַן.

נראם, די איינפאכע, ניט געקניצלעטע אָליטע-
 ראַציע (ליב און ליכטיג, מילד און מונטער,
 וויסעט וועלט, פּרילינג און פּרויהייט).
 אָבער אין די ווייטערדיגע סטראָפּעס איז שוין
 דאָ אַ טאָן פון רעוואָלוציאָנערישער דעקלאַמאַ-
 ציע: „פון פּעלקער צו פּעלקער — עס זיינט
 אין דער לופט: די מענטשהייט איז איינס איר
 בערזל“... אָדער: „אַלועלטליך, זוי פּרילינג
 איז דער אידעאַל, אַלמענטשליך ערשאַלט אונז
 זיין כאָר“... אפילו די שפּראַך (איבעראַל —
 אידעאַל — ערשאַלט) דערמאָנט אונז שוין דאָ
 די רעטאָרישע פּערזן פון דערשטאַט, וויי-
 טשעוּסקי אָדער באָוּשאווער.

ניט נאָר אין דעם אינהאַלט, אויך אין דעם
 סטיל און אין דער שפּראַך פון די פּערזן פּילט
 זיך דער נייסט, וואָס האָט געהערשט אין יענער
 עפּאָכע.
 א. ליעסיין האָט דעם גוסט פון דער צייט,
 אַלזוי, געאַלט טאַפּלען צייט: ערשטנס, ניט
 געוונען פּילע פון די לירישע לידער, וואָס
 האָבן אים „היים געברייט דעם מאַרך, היים
 געברייט דאָס בלוט“, און, צווייטנס, גע-
 זענען געווען אָנגעווייט פון אַרום און ניט
 איינגאַרטיג.

8.

ער האָט געאַלט דער סאַציאַלער, אַניטאַ-
 טאָרישער, טענדענץ צייט — און דערמיט זיך
 אויסגעקויפט פון איר. ער האָט איר געגעבן,
 וואָס איר האָט געקומט — און געקראָגן אזוי
 ווי אַ היתר צו נעמען אויך עפעס פאַר זיך
 אַליין.

און אין אַ גרויסן טייל פון זיין סאַציאַל-
 לער ליריק האָט ער אונז געגעבן צו פּילן זיין
 אַיניגענעם ניסט. די אויבן ציטירטע
 סקאַרביאָווע פּערזן זיינען כאַראַקטער-
 ריסטיש פאַר דער צייט, ווען זיי זיינען גע-
 שריבן געוואָרן, ניט פאַר דעם, וואָס האָט זיי
 געשריבן. פאַר אים אַליין זיינען כאַראַקט-
 טעריסטיש אַזעלכע סאַציאַלע מאָטיוון ווי:
 „די עגונה“, „אַ געוויינטלאַכע געשיכטע“, „די
 שאַפּמיידל“, „אַ געלעכטער“, „די שטענדיגע
 באַגעגעניש“, „דער ניוסבאָי“, „דער שמיר“,
 „די טרעמפּס“, א. ד. ג. פון די דאָזיגע לידער
 קומט די סאַציאַלע נויט צו אונז אַרויס מיט
 לעבעדיגע אויגן. ניט מיט ווערטער און היל-
 כיגע פּראָזן זיינען זיי פול, נאָר מיט בילדער
 און געשטאַלטן. ניט וועגן אומפּערזענלעכע
 אַבסטראַקטע „מאַסן“ רעדט זיך אין זיי, נאָר
 וועגן איינציגע קאָנקרעטע פּערזאָנען. ניט נאָר
 זייער דרויסנדיגע נויט זעהען מיר: מיר פּילן
 זייערע אינטימע לידן. זיי זיינען כמעט אַלע
 אַרבעטער, אָבער דאָס לעבן און דער קאַמף פון
 דעם אַרבעטער איז ביי א. ליעסיינען נישט

דאָס ציטירטע ליד איז געשריבן געוואָרן
 (צום ערשטן מאָל!) אין יאָר 1911. פּרירער
 פּלעגט די סאַציאַלע מוזע נאָך עפּטער
 אים פאַרפירן אויף אויסגעטראָטענע, ניט איר
 נענע, ניט לירישע וועגן, און ער פּלעגט הייס,
 באַגייסטערט זיינען אין כאָר מיט אַלעמען:

און עס וועט קומען די צייט, יענע ליכטיגע צייט,
 אַך, נו, גלויב זשע, מיין פּרוינד, אז זי איז שוין
 ניט ווייט.

און די אַלע, וואָס האָבן געהאַט און געשטאַמט,
 און די אַלע, וואָס האָבן געוועקט און געוואַכט,
 און די אַלע, וואָס האָבן און שרעקלאַכער נאַכט
 ניט געלאָזן דעם ליכטיגן פּאַקל פון האַנט
 און געליטן, געשטריבן, געטוינט נאַכאַנאַנד —
 וועלן פּייערן צוזאַמען דעם יום טוב דעם גרויסן,
 יענעם יום טוב פון אַלע פאַרשיידענע ראַסן
 און פאַרשיידענע שפּראַכן און פאַרשיידענע קלאַסן,
 וואו עס וועט שוין קיין אַנדער ניט בלויבן פאַר-
 שטויסן.

און אויף וועלכן דער מענטש וועט ניט טיילן זיך
 אויף געדריקטע און דריקער, אויף א קנעכט און
 א הער

א. א. ו. א. א. ו. ו.

(„צום נויעם יאָר“)

* ציטירט לויט דעם נוסח, וואָס איז גע-
 דרוקט געווען אין „צוקונפּט“, יאַנואַר, 1907. אין
 דעם טעקסט, וואָס איז צוגעגרייט פאַרן בוך פון א.
 ליעסינס לידער, איז דאָס ליד פאַרקורצט און די
 שפּראַך — אויסגעבעטערט.

נאָר אים אַלײן... לידער? איר קאַנט אײך שרייבן לידער, אָבער . . . נאָר אַזעלכע, וואָס רופן „אין די נאַסן, צו די מאַסן“...

פלעגן אַוועקגיין הרשים, יאָרן — און א. ליעסן פלעגט ניט אָנשרייבן קיין איין ליריש געריכט. האָט אים „היים געברײט דער מאַרד“, „היים געברײט דאָס בלוט“: זיינען געוואָרן דערפון הייזיגע שורה'ס פּאָלקעמיק, ריטמיש זיך כוואַלענדיגע אַרטיקלען... ווען מען זאָל מאַכן אַ „כעמישן אַנאַליז“ פון א. ליעסינ'ס פּובליציסטיק, וואָלט מען געפונען אין איר איבערגעשטאַלצן צענדליגער ניט געוונגענע ליר דער. דער פּובליציסט האָט פאַרנוצט די ניט אַווסנענדיקע ריטמען, די פאַרשטיקטע פּלאַ-מען פון דעם ליריקער. די פון אַלעמען אָנ-ערקענטע פּראָזע פון א. ליעסן איז אָפט באַ-רייכערט געוואָרן אויב'ן חשבון פון זיין פאַר-שטויסענער ליריק... און ווער האָט זי פאַר-שטויסן? ער אַלײן. ער איז געווען מיט לייב און לעבן אַרײנגעטאָן אין דער „באַווע-גונג“, אײנגעשלאָנגען פון דעם סאָציאַליסטי-שען אידעאַל. יעדעס אינדױוידועלע ליריש ליד, וואָס האָט זיך בײ אים אַרויסגעריסן פון האַרצן, איז געווען אזוי ווי אַן אומבאַוואוסט-זיניגער „פאַראַט“, אזוי ווי עפעס אַ מין אינסטינקטיווע „כּרײד“ קעגן דעם סאָ-ציאַל באַוואוסטזײן, וואָס האָט געהערשט איבער אַלץ און אַלעמען... דער „פאַראַט“, די „כּרײד“ פלעגט דערשטיקט ווערן.

אָבער נישט נאָר דאָס אַלײן איז געשען מיט א. ליעסינ'ס לירישן שאַפן. נישט נאָר איז אַ טײל — און ווער ווייס, וואָס פאַר אַ גרויסער און רייכער טײל! — פון זיינע ליר רישע באַנייטערונגען אינגאַנצן פאַרשטומט געוואָרן אין דעם פאַרשכרײטן רוים פון דער „באַוועגונג“; עס האָט אויך געטראָפן, אַז זיין לירישער אימפעט האָט, אונטער דעם דרוק פון דער — ניט-לירישער — סאָציאַלער אַטמאָס-פערע, זיך אויכענגאַסן אויף אַ פּאַלשן, כמעט שאַבלאָגעס אופן. דאָס האָט געטראָפן אפילו אין די שפּעטערדיגע יאָרן —

זון די לענדער פון די ווייסע, דורך די ימ'ען דורך די ברייטע, אין דעם פּרילינגס שטראַלן-שפור, קומט דער פּרױהייטסגױסט אַרונטער, לוב און לױב-טיג, מילד און מונטער, ווי די יונגע מאַי-נאַטור.

ווי דער פּרילינג, לידער זײט ער, און די צאַרטע בליטן שפּרייט ער אין די הערצער אויף זיין גאַנג. און די ווייסע וועלט די ענגע, די פאַרשטאַמטע מענטשן-מענגע רופט זיך אַפּ מיט פּרױד-געזאַנג.

פון פּעלקער צו פּעלקער — עס זינגט אין דער לופט: די מענטשהייט איז אוינס איבערזאַל! אין מערב, אין מזרח — עס שױנט און עס רופט אונז אַלעמען איין אידעאַל.

אַלױעטליך, ווי פּרילינג, איז דער אידעאַל, גלמענטשליך ערשאַלט אונז זיין כאַר; זיין זון איז די ליבע, דער שלום — זיין שטראַל, דער הלום פון נביא זיין וואָר.

עס גיסט זיך אין ליבע צונױף און עס גליט דאָס האַרץ פון דער מענטשהייט דאָס הייסע; אין מערב, אין מזרח גױט אויף און עס בליט איין האַפּנונג — אַ שטאַלצע, אַ גרויסע... („פּרילינג און פּרױהייט“.)

די ערשטע צוויי סטראַפּעס זיינען אינדר-ווידעל-י ע ס י נ י ש: דער פּרױהייטס-גױסט קומט אַרונטער, לױב און ליכטיג מילד און מונטער* — אין דעם טאָג פון ערשטן מאַי, „אין דעם פּרילינגס שטראַלן-שפור“, און „ווי דער פּרילינג, לידער זײט ער, און די צאַרטע בליטן שפּרייט ער אין די הערצער אויף זיין גאַנג“ — דאָס איז ניט קיין קאַלטיסקאַראַבאָ ווער, נאָר אַ ליריש-אויסגעוונגענער „גױסט פון פּרױהייט“: ליריש איז זיין קומען א י נ ד ע ס פ ר י ל י נ ג ס ש ט ר א ל ן - ש פ ו ר, זיין זײען לײדער, אָי דער פּרילינג, ליריש איז דער ברויט-אַטמאָספּיר-גער פייערלעכער ריטם, דער אינעווייניגסטער

(* אין דער ערשטער רעדאַקציע (אין „ניו-קונסט“, 1911) איז געווען: „דופּטער, שאַפּער, שױן און מונטער“.)

פונקט דעם היפוך פון יענע דעזולטאטן, וועלכע זיי דערווארטן.

פאר דעם קאָמוניזם בלייבט דעריבער ניט קיין אנדער אויסוועג, ווי נאָר אנצופארטרוען זיך דעם ד ר י ט ן קאָמוניסטישן רעוואָלוציאָרונס־פּרינציפּ, וואָס איז פּאַרנעשלאָגן געוואָרן אין דער לעצטער צייט פון דעם אמעריקאנער קאָמוניזם, ב ע ל א מ י .

אין בעלאַמ'ס סיסטעם ווערט ניט געפרעגט, וואָס איינער וויל, קאָן אָדער דאַרף. אָדער ריכ־טיגער: דאָס ווערט געפרעגט נאָר אין די גרע־נעצן פון אַן אנדער פונדאמענטאַלן פּרינציפּ, וועלכער באַשטימט די נויטיגע אַרבעט־צייט, וואָס יעדער איינער מוז געבן דער געווענליכער און דעם מעגליכען חלק, וואָס יעדער איינער באַקומט פון די פּראָדוצירטע גיטער. דער פּרינציפּ ציפּ באַשטימט אין דעם, וואָס סיי די אַרבעט, סיי די גיטער ווערן פּאַרטיילט צווישן אַלעמען אין גלײַכע חלקים. אַלע זײַנען מחויב צו געבן דער געזעל־שאַפט אַ גלײַכן סכום אַרבעט־בעטס־קראַפט און אַלע באַקומען פון דער געזעלשאַפט אַ גלײַכן חלק פון די פּראָדוקטן.

צו דעם אַנאַליז פון אַטדעם קאָמוניסטישן בוי־פּרינציפּ וועלן מיר איבערגיין אין דעם נעקסטן אַרטיקל.

פון אַרבעט און די מאָס פון די באַדערפנישן וועט שוין ניט דארפן באַשטימט ווערן פון וועלכע עס איז דרויסנלאַכע אויטאָריטעט, נאָר וועט קאָנען איבערגעלאָזן ווערן צו די אַרבעטנדע מענטשן גופא, ביי וועמען, „די אַרבעט אַליין וועט ווערן די ערשטע באַדערפניש אין לעבן“. אָבער אין אזא צושטאַנד פּאָלט דער לאַוויבלאַג'שער פּרינציפּ אינגאַנצן צענויה מיט דעם אַנאַרכיס־טישן פּרינציפּ פון „וואָס, ווען און וויפיל איי־נער וויל“.

על־ב־פּנים, איז פון אונזער אַנאַליז קלאָר, אַז אָט די צוויי קאָמוניסטישע כּללים קאָנען אונז ניט דינען ווי בוי־פּרינציפּן. זיי שטעלן מיט זיך פאָר ניט דאָס בוי־ענדע, נאָר דאָס אויסגעבויטע; ניט דעם וועג ווייזער פאר די ערשטע טריט, נאָר די פּאָן, וואָס פּלאַטערט אויף דעם שפיץ דאָך פון דעם שוין פּאָלקאָם פּאַרטיגן בנין. און יעדע פּראָלעטאַר רישע רעוואָלוציע, וואָס וואָלט גלייך פון אָנהויב אָן געוואָלט ביסלאַכווייז ארײַנפירן אין לעבן די הערשאַפט פון אָט די פּרינציפּן, וואָלט באַגאַנגען דעמעלכיגן פּאַטאַלן פעלער, אין וועלכן עס וואָלט ארײַנגעפאלן אַ פּעדאַגאָג, ווען ער וואָלט שוין אין דעם קינדער־גאַרטן גענומען „ביסלאַכווייז“ ארײַנפויקן אין די מהות פון די עופּה'לאַך קאַנטים „קריטיק פון דעם ריינעם שכל“ און אויטשטייג'ס „מעאָרדע פון געלעטער וויטעט“. ביידע וואָלטן דערבוי דערגרייכט

ש. ניגער.

די ליריק פון א. ליעסין.

געבן אונזער דיכטער, ער האָט אים אָבער אייך פיל געקאָסט. דער ליריקער אין אים האָט ניט תמיד נובר געווען דעם פּרייהייטס־קעמ־פּער. ער אַליין איז דאָך געווען — ביידע צדדים: אי ליריקער, אי סאָציאַלער קעמ־פּער: אומבאַוואוסטזיניג, אין די טיפּענישן פון דער נשמה — ליריקער, באַוואוסטזיניג — קעמפּער. דער קעמפּנדיגער גייסט איז אייפּער־זיכטיג. ער פּאָדערט פון די, וואָס זיינען אים איבערגעגעבן, זיי זאָלן דינען אים און

2.

איך האָב דערמאָנט אין פּאָריגן קאַפּיטל דעם שטרייט, וואָס אַ ליריקער, ווי א. ליע־סין, האָט, נישט וויסנדיג אַליין דערפון, גע־מוזט פירן מיט דער ניט־האַרמאָנישער, שריי־עוודיגער שפּראַך, וואָס איז געברויכט געוואָרן אין דער פּאָעזיע פון דער „באַוועגונג“, און דערהויפּט מיט איר ניט־לירישן, „סאָציאַלן“, גייסט. דער שטילער שטרייט האָט פיל גע־

ליאריעס, באשטעטיגט ווערן דורך א דרייפיר „פאפירן“, אידער זי האָט געקאָנט באַפרידיגט ווערן פון דעם אלגעמיינעם ניטעראַדור. אזוי האָט מען, צום ביישפּיל (אין ביישפּיל פון הונדערטער), אין אַ מיך פון דריי טעג אַרומ־לויפּענישן ניט געקאָנט קריגן פאַר אַ קראַנקן קיין אַנטי־טאַקסין־סערום פון די מלוכה־לאַבאָ־ראַטאָריעס, ווייל עס איז שווער געווען צו באַקומען אַלע נויטיגע „פאפירן“. דעם נוי־טיגן שטאָף האָט מען געמוזט קויפּן אויף דעם פאַרבאָטענעם מאַרק. סוף־כּל־סוף איז יעדער חלל אין דער מאַשין פון אַלגעמיינער פּראָדוק־ציע און דיסטריבוציע, פאַרשטאַפּט געוואָרן מיט „פאפיר“, און די מאַשין האָט זיך געמוזט אָפּ־שטעלן.

דער קאָמוניסטישער עקספּערמענט האָט געמוזט צענויפּברעכן שוין דערפאַר אַליין, וואָס ער האָט ביי דעם איצטיגן מצב פון די פּראָ־דוקטיוון־קערפּטן און די איצטיגע בורזשואַז־עגאַיאַסטישע נייגונגען פון דעם מענטש־לאַכן באַראַטער, אָנגעהויבן בויען די געזעלשאַפּט־לאַבע אָרדנונג לויט דעם פּרינציפּ פון „וואָס איינער קאָן און וואָס איינער דאַרף“. די דורכ־פירונג פון אזאָ פּרינציפּ פאַרלאַנגט אַן איבער־מאָסיפּאַרצוווייגטע, איבערמאָסיג־אַנטוויקלטע ביראָקראַטיע, און ס'איז אַ כּלל אין דער פּאָליטיק, וואָס איז פאַר'אַמאָ'ט געוואָרן אין אַלע ערפאַרונגען, אַז וואו איבערמאָסיגע ביראָקראַטיע, דאָרטן איז פּוילעניש, קאַרופּציע, כאַבאַר, און — אין בעססן פּאַל — פאַרשלע־פעניש, און עקאָנאָמישע אָפּגעלאָזנקייט און אומפּעאייקייט.

די רוסישע קאָמוניסטן, וואָס האָבן זיך גער־נרויכט מיט זייער טרייקייט צו דער לערע פון דעם מאַרקסיוס, האָבן, ווייזט אויס, פאַרנעסן יענע שטעלע פון מאַרקס'עס כּריף וועגן דעם גאַטאָ'שן כּראַנאַרס, וואו עס ווערט כּפּירווש גע־זאָגט, אַז דער פּרינציפּ פון „וואָס איינער קאָן און וואָס איינער דאַרף“ קאָן אַריינגעפירט ווערן אין לעבן נאָר אויף דער העכסטע סטעטע שטופּע פון דער קאָמוניסטישער אַנטוויקלונג. ד.ה., אַז די געזעלשאַפּט מוז פּריער ניט נאָר זיך

איננאַנצן באַפּרייען פון דער קאָפיטאַליסטישער אָרדנונג, נאָר דורכמאַכן אַ סך פּאַזן פון ריין אַרבעט אַרײַן אין געזעלשאַפּט, איי־דער עס קאָן געמאַלט זיין די אָנווענדונג פון יענעם פּרינציפּ.

אזוי שרייבט קאַרל מאַרקס: „אויף דער העכסטער פּאַזע פון דער קאָמוניסטישער גע־זעלשאַפּט, ערשט דערנאָך, ווי עס וועט פאַר־שווינדן די אַרבעט־טיילונג, וואָס פאַרשקלאַפּט דעם מענטשן; ווען מיט דעם גופּא וועט פאַר־שווינדן דער היפּוך פון נייכטיגער און פּויערער אַרבעט; ווען די אַרבעט וועט אויפּהערן צו זיין נאָר אַ מיטל צום לעבן, און וועט אַליין ווערן די ערשטע באַדערפּניש אין לעבן; ווען מיט דער אַלזויטיגער אַנטוויקלונג פון די יחידים וועלן אויסוואַקסן אויך די פּראָדוקטיווע קערפּטן, און אַלע כּוואַלן פון דעם געזעלשאַפּטלאַכן רייכ־טום וועלן זיך אַ גאַס כאַפּן אין אַ פּולן שטרעק, — נאָר דעמאָלט וועט מען קאָנען גובר זיין דעם איינגן האָריוואַנט פון דעם בורזשואַז־רעכט, און די געזעלשאַפּט וועט קאָנען אָנ־שרייבן אויף איר פּאַז: „פון יעדן לויט זיינע פּעאייקייטן, צו יעדן לויט זיינע באַדערפּנישן“.*

טראַכט מען זיך אַריין אין אַט דעם ציטאַט פון קאַרל מאַרקס, זעט מען קלאָר, אַז ער האָט אין זיין אזאָ צושטאַנד פון דער מענטש־לאַכער און דער סעציאָלער אַנטוויקלונג, וואו די מאָס

* ציטירט ביי לענין אין זײַן אַרבעט: „דער שטאַט און די רעוואָלוציע“. פאַרקײס לערע וועגן שטאַט און די אויפמאַכן פון דעם פּראַלעטאַריאַט אין דער רעוואָלוציע“. פּעטראַגראַד, 1919, ז. 90-90. ווי אזוי לענין האָט געקאָנט דערלעזן: מען זאל נאָר אַנהייבן מיט די העכסטע פּאַרסען פון קאָמוניזם, מיט אויסהאַלטן יונגער און טענעזער אויף קהל'יש חשבון און אין דער זעלביגער צייט טיקו פּראַפּעסאָר פון דער אוניווערסי־טעט, זיי זאלן שלעפּן קלענער פון די באַרושעס, — דערזעלביגער לענין, וואס האָט אין דער ציטירטער אַר־בעט אַרויסגעוויזן אַ היבשע פאַרשטענדליש פאַר דעם מאַרקסיוסישן סיכעס, — געהערט צו יענע שאַלוט, וואס וועלן קאָנען פאַרנעמען ווערן ערשט דעמאָלט, ווען די גאַנצע געשיכטע פון דעם קאָמוניסטישן עקס־פּעריענט וועט פאַרעפּנטלאַכט ווערן אין אַלע אירע וויכ־טיגסטע עפּאַפּן און דעטאַלן.

כוחות. די געזעלשאפט קאן זיך נאך בשום אופן ניט אונטערנעמען צו באפרידיגן מיט דער ארבעט פון דעם כלל אלע געלובטן און אפט מאָל קאפּרין פון דעם פּרט.

אזוי האָבן און קאָמוניסטישן רוסלאַנד די רענירונגס־פּאַרלאַנג זיך אָפּגעזאָגט צו דרוקן אויף קהל'שן חשבון געוויסע פּראָדוקטן פון דער היפּער־מאָדערנער פּאָעזיע. ס'קאָן זיין, אז די צענזאָרן זיינען געווען גערעכט פון א ליטע־ראַיש־עסעטישן שטאַנדפּונקט. ס'קאָן אָבער אויך זיין, אז זיי האָבן דורך דעם געשאַרט דער אַנטוויקלונג פון דער פּאָעטישער קונסט: אין א שטרענג קאָמוניסטישער געזעלשאַפט האָבן דאָך די ריכטער קיין אַנדער וועג ניט ווי צו פּאַרעפּנטלאַכן זייערע ווערק, ווי נאָר אויף דעם חשבון פון קהל'שער ארבעט. און על כל פנים זיינען זייערע באַדערפּנישן געבליבן אומבאַפּרידיגט.

און נאָך אַ פּונקט.

איבערלאָזן די באַשטימונג פון פּעאייקיטן און באַדערפּנישן צו א צענטראַלער פּאַרוואַל־טונג, וואָלט אין אונזערן איינציגן געשיכטלאַכן פּעריאָד געווען ניט נאָר אַן אוממעגלאַכקייט און אַן אומגערעכטיקייט, נאָר אויך אַ דירעקטע געזעלשאַפטלעכע געזעלשאַפטלעכע ווייל דער גורל פון דעם מענטשן, פון זיין אַרבעט און פון זיין גענוס, ד. ה. פון זיין גאַנצן לעבן, וואָלט דאָ איבערגעגעבן געוואָרן אין די הענט פון מענטשן, וואָס וועלן אַפּשר ניט זיין פּריי פון קאַרופּציע און מורטווייליקייט. אין דער באַשטימונג, וואָס איינער זאָל אַרבעטן לויט זיינע פּעאייקיטן, און וואָס איינער זאָל באַקומען, לויט זיינע באַדערפּנישן, קאָנען די צענטראַלע פּאַרוואַלטונגען געפירט ווערן פון אייגענע פּניות, פּריינדשאַפטן און אפילו פּשוט'ן כאַבאַר. אַלע ערפּאַרונגען, וואָס זיינען ביו אַהער געמאַכט געוואָרן בנוגע דעם ענין, באַרעכטיגן און פּאַרשטאַרקן אזא מין השׂד, און נאַני זיכער איז דער פּונקט געווען איינער פון די פּילע, וואָס האָבן אַרויסגע־רופּן דעם באַנקראַט פון דעם קאָמוניסטישן עקספּערימענט אין רוסלאַנד.

דער רוסישער קאָמוניזם — ווי שוין באַמערקט — האָט גאַנץ קאָנסעקווענט גענומען בויען זיין בנין לויט דעם לואיבלאַנשי־מאַרקסי־סטישן פּרינציפּ. די גאַנצע מענטשלעכע אַרבעט איז דערקלערט געוואָרן פּאַר אַן אייגנטום פון דער געזעלשאַפט, אָדער — דערוויילע — פון דעם שטאַט. דער שטאַט האָט אויך גענומען אויף זיך צו באַפּרידיגן אַלע באַדערפּנישן פון דער געזעלשאַפט, אָנהויבן פון שפּיז און געענדיגט מיט באַלעט און ליטעראַטור. די געזעלשאַפטלעכע אַרבעט האָט געדאַרפט אויסהאַלטן דעם ברויט־ביעקער אזוי גוט ווי דעם אָפּעראַציונער, דעם שוטמיר אזוי גוט ווי דעם באַלעט־מענצער, דעם שמיר אזוי גוט ווי דעם פּאָעט. דורך די אָרגאַניזירן פון דער צענטראַלער פּאַרוואַלטונג האָט זי אויך געדאַרפט באַשטימען, וואָס איינער קאָן און וואָס איינער דאַרף, און גראַד דאָ האָט זיך באַוווּן, ווי אומפּעיאַז די איינציגע מענטשהייט איז נאָך צו פירן אַ געזעלשאַפטלעכע באַלאַבאַטישקייט אויף אַזא יסוד.

עס זיינען געווען גענוג פּאַלן, וואו ספּעציעל אַליכטע און איין פּאַך זיינען, אנטקעגן זייער אייגענעם ווילן, צוגעשטעלט געוואָרן צו אַרבעטן, וועגן וועלכע זיי האָבן ניט געהאַט קיין ברעקל באַגריף. אַנדערע ווידער האָבן דורך רעקאָמנדאַציעס און פּריינדשאַפט באַקומען וויכטיגע, בעסער באַלוינטע פּאַסטנס, פּאַר וועלכע זיי האָבן ניט געטויגט. אין דער באַפּריידיגונג פון די באַדערפּנישן האָט דער פּערסאָנאַל פון די פּאַרוואַלטונגס־אָרגאַניזירן קורס כל געטראַכט וועגן זיך און וועגן די גאַנצע ניט־וועלטן פּלעגן אויך פּאַרקומען גנבות. גאַנצע לאַגען פון באַדאַרפ־אַרטיקלען פּלעגן פּאַנאַני־דערגעשלעפט און פּאַרקויפט ווערן בּשתיקה. דאָס האָט געפירט צו דער אויסבילדונג פון אַ גאַנצער נעץ קאָנטראַל־אָרגאַניזירן מיט קאָנטראַל־ליאָרן און אויבער־קאָנטראַליאָרן, מיט אַ מעגליכקייט פאַר נייער קאַרופּציע, מוטווילן, כאַבאַר און פּאַרשלעפּענישן. דער רעזולטאַט דער־פון איז געווען, אז יעדע „באַדערפּניש״ האָט פּריער געדאַרפט דורכגיין אַ דריי־פיר קאַנצע־

וויכנסשאפטלאכע מעקאריעס, דער „צענטראל-וויס" גיט איבער די אָננעלעננהייט צו זיינע ספעציאַליסטן. העגעלס בקשה ווערט גלייך אָפגעווארפן אויף דעם כמד פון זיין אַטעסטאַט: „אין פילאָסאָפיע — אַן איינזל". איינשטיינס אַרבעט ווערט דורכגעמוסטערט פון די בעסטע געלערנטע אין דער מאַטעמאַטישער פיזיק. מיר האָבן אָבער קיין רעכט ניט אָנצונעמען, אַז זיי וועלן זיך אַרויסווייזן פאַר אַ סך שאַרפזייניגער, איידער די געלערנטע פון דער ציוריקער פאַר-קולטעט. זיי וועלן זיך נאָך אַ סך שטרענגער גער אין זייער באַטראַכטונג פון דעם ענין, ווייל דאָ וועט עס גיין אין אויסהאַלטן אויף דעם חשבון פון קה'שער אַרבעט אַ מענטשן, וואָס טראַגט זיך אַרום מיט „אומזיניגע" מעקאריעס. ע' פּי העכסטער וואַרשיינלאַכקייט וועלן זיי אים באַשטימען פאַר אַ — סטאַטיסטיקער. און אין אַ קאָמוניסטישער געזעלשאַפט, וואו אַלע אַר-בעטן, אויך די גייסטיגע, ווערן רעגולירט, מטעם „ממשלה" וואָלט איינשטיין ניט געהאַט קיין שאַנס אפילו צו פאַרעפּענטלאַכן ערנעדיגונג זיין פּאַרשונג ווייל די „ממשלה" וואָלט אויף דערויף ניט געוואָלט און אפּשער אויך ניט געמאַרט אויס-געבן קיין איבעריגע קה'שע אַרבעטס-קראַפט.

עס מוז דאָ נאָך באַמערקט ווערן, אַז די איצטיגע פּראַווין, וואָס ווערן דאָ אין אמעריקע געמאַכט, צו באַשטימען די פעאיקייטן פון אַ מענטשן אויף דעם כמד פון אַ „פּסיכאָלאָגישן עקסאַמען" האָבן זיך דערוויילע אַרויסגעוויזן פאַר אַ פּולשטענדיגן דורכפאַל. און אפילו ווען מען זאָל אָננעמען, אַז די פּסיכאָלאָגישע וויסנ-שאַפט זאָל שפּעטער אויסאַרבעטן בעסערע און צופערלעסיגערע מעטאָדן, ווי צו באַשטימן איי-געמס פעאיקייטן, טאָר מען נאָך אויך ניט אויף זייער כמד פאַרמ'שפּאַרן אַ מענטשן אויף אַ באַשטימטער קאַריערע פאַר דער לענג פון זיין לעבן. די פעאיקייטן פון אַ מענטשן פון זיין זיך אין דעם לויף פון זיינע יאָרן. מילע פון זיי שלומערן אין דער יוגנט און באַווייזן זיך אָפּט ערשיט אין אַ שפּעטערן פּעריאָד.

און די עלעביגע צעה, וואָס מיט די פעאיקייטן איז אויך מיט די באַדערפּנישן. אַ צענטראַלע

פאַרוואַלטונג קאָן ניט זיין די לעצטע אינסטאַנץ ניט אין דער פּראַגע, וואָס איינער קאָן, ניט אין דער פּראַגע, וואָס איינער דאַרף".

אמת, אין דעם פרט פון באַדערפּנישן מוזן מיר דער צענטראַלער פאַרוואַלטונג צושרייבן אַ סך אַ גרעסערע קאָמפּעטענצן, איידער אין דעם פרט פון פעאיקייטן, ווייל געוויסע מענטשן זענען באַדערפּנישן קאָנען באַ-שימט און פעסטגעשטעלט ווערן אויף אַ ריין וויסנשאַפטלאַכן ראַציאָנאַלן אָפּן. די מעריצין און די פּראַגמאַטיק קאָנען דאָ בענגען אַ העכסט געזעלע הילף. אין די פינף פונדאַמענטאַלע באַדערפּנישן פון דעם איצטיגן מענטשן: שפּייז, קליידונג, וואוינונג, געזונט און ביילונג, קאָן די וויסנשאַפט זיין דער בעסטער וועגפירער און אירע געבאָטן קאָנען לייכט צוגעפאַסט ווערן צו די אינדיווידועלע אייגנשאַפטן און געשמאַקן פון יעדן איינעם. אָבער אַט די פינף פונדאַמענטאַלע באַדערפּנישן האָבן דאָך נאָר צו טאָן מיט די געוויינלאַכסטע און עלעמענטאַרסטע לעבנס-נויטן. גייט מען אַריבער פון זיי צו לוקסוס-זאַכן און צו די העכערע, ריין פּסיכישע באַדערפּ-נישן אין וויסנשאַפט, פילאָסאָפיע, קונסט און רעליגיע, וואו די פּרייע באַשאַפּונגכוחות פּונם מענטשן זיינען אַזוי פאַרשיידנאַרטיג, וואו די אינדיווידועלע גוטסן און נויגונגען קאָנען ניט אַנדערקענען איבער זיך קיין איין אויבערהאַר, אַזוי פאַרלירט מען יעדן מאָס-טאַב, וואָס זאָל קאָ-גען פון דרויסן באַשטימען, „וואָס איינער דאַרף", כּדי פּול און גאַנץ צו באַפּריידיגן זיינע אינטעל-לעקטואַלע, מאַראַלישע און עסטעטישע פאַר-לאַנגען; ממילא קאָן מען אויך ניט באַשטימען, וועלכע העכערע לוקסוס-אַרטיקלען און קולטור-גיטער עס דאַרפן פון דעם צוועק פּראָדוצירט ווערן. אין אַט די העכערע עולמות פון דער מענטשלאַכער קולטור מוז מען זיך אין גאַנצן פאַרלאָזן אויף יעדן איינעם אינדיווידועלען באַשלוס און פאַרלאַנג. אבער דאָס ווידער איז, ווי מיר האָבן אויבן געזאָגט, נאָך אַן אומ-גענאַלקייט מיט דעם איצטיגן מענטשן און ביי דעם איצטיגן צושטאַנד פון די פּראָדוקטור

די זייער וויכטיגע באשטימונג פון דער ארבעט־
מאָס און דער פארברויך־מאָס מוז דורכגעפירט
ווערן פון דער צענטראלער פארשטאנד
פאר ראוואטאונג. אָבער גראד אין אַט
זער נויטווענדקייט ליגן די הויפט־פעלערן פון
אזא בוי־פרינציפ פאר דער אינזיגער צייט.

לאָמיר קודם כל ניט פארגעסן, אז ביי דעם
אריינפיר פון א קאָמוניסטישער אָרדענונג אין
"ער אינזיגער צייט וועט מען זיך בשום אופן
ניט קאָנען אָפזאָגן פון דער ארבעט־
טיילונג אין דער געזעל־
שאַפֿט. דער „טאַטשקע שטופער" וועט
מוזן בלייבן א „טאַטשקע שטופער" און דער
אַרכיטעקט אן אַרכיטעקט פאר א לאנגער צייט.
די אָפשאַפונג פון דער ארבעט־טיילונג וועט
קאָנען דורכגעפירט ווערן ערשט אין א פאָר
דורות ארום, אויב זי וועט בכלל קאָנען
דורכגעפירט ווערן אין א באדייטנדער מאָס. די
צענטראַלע פאַרוואַלטונג וועט דריבער דאַרפן
באַשטימען, אין וועלכן צווייג פון דער פּראָדוקט
זיע עס זאָלן אויסגענוצט ווערן איינעמס פֿע־
איקייטן און וואָס פאַר אַ ראָליע ער זאָל שפּילן
אין יענעם צווייג.

כדי די צענטראַלע פאַרוואַלטונג זאָל קאָנען
באַשטימען, צו וואָס אַ מענטש איז פּעאיג, דאַרף
זי אָבער באַזיצן אן אומגעהייערע גראד פון
וויסן, וועלכע די אינזיגע מענטשהייט פאַרמאָגט
נאָך נאָרטיג. אין דער געשיכטע פון דער מענטש־
לאַבער קולטור זיינען פאַרצייכט געוואָרן פאַלן,
וואָס גיבן איינעם אַ באַגריף, אויף וויפיל מען
קאָן זיך פאַרלאָזן אויף דער געניטיקייט און דעם
שאַרף־בליק פון אַזעלכע אָפשאַצנדע פאַר־
וואַלטנדע אינסטאַנצן. מיר וועלן דאָ ברענגען
נאָר די צוויי באַרימטעסטע און קאָמישטעסטע פון
זיי, ווייל זיי פאַרדינען באַמט פאַרצייכט צו
ווערן לדרורת.

ווען דער גרויסער דייטשער פּילאָסאָף הענעל
האָט געענדיגט נימנאָזיע, האָט מען אים אַרויס־
געגעבן אַן אַמעטאַט, וואו עס זיינען, לויט דעם
מנהג פון יענע צייטן, אויסגערעכנט און באַראַק־
טעריזירט געווען זיינע השלמות און פּעהיקייטן.
אין יענעם אַמעטאַט האָט עס געהייסן, אז

אין דער פּילאָסאָפיע איז הענעל — — — אַן
אייל". דער צווייטער, נאָך אינטערעסאַנטע־
דער פאַל אין פאַרגעקומען שוין אין אונזערע
יאָרן מיט דעם באַרימטן געלערנטן און דענקער,
פּראָפּ. אַלבערט איינשטיין. ווען ער
האָט געענדיגט דאָס פּאָליטעכניקוס אין ציוריד,
האָט ער אריינגעשיקט אין דער ציוריקער אוני־
ווערסיטעט אַ מאַטעמאַטיש־פּיזיקאַלישע דיסער־
טאַציע, כדי צו באַקומען אויף איר סך דעם
דאָקטאָר־טיטל, וואָס זאָל אים עפענען אַן אַקאַ־
דעמישע קאַריערע. אין יענער דיסערטאַציע
האָט ער שוין אַנגעמערקט די גרונט־שטריכן פון
זיין באַרימטער רעלאַטיוויטעט־
טעאָריע. די געלערנטע האָבן אים צוריק־
געשיקט די אַרבעט מיט דער באַמערקונג:
„אונזין!" איינשטיין איז געצוואונגען געוואָרן
אָנצונעמען אין בערן די שטעלע פון אַ סטאַ־
טיסטיקער. זיין פּאָרשונג האָט ער אָבער פאַר־
עפנטליכט אין אַ וויסנשאַפֿטלעכן זשורנאַל און
אויף איר סך איז ער איינגעלאָרן געוואָרן ווי
אַ פּראָפּעסאָר (אַן אַ דאָקטאָר־טיטל)
אין דער גראַצער אוניווערסיטעט.*

איצטער לאָמיר זיך פאַרשטעלן, אז אַט
די צוויי עפּיזאָדן קומען פאַר אין אַ קאָמוניס־
טישער געזעלשאַפֿט, וואָס אַרבעט און לעבט
לויט דעם פּרינציפּ: „פון יעדן לויט זיינע
פּעאיקייטן, צו יעדן לויט זיינע באַדערפנישן",
און וואו בידע, אי די פּעאיקייטן, אי די באַ־
דערפנישן דאַרפן באַשטימט ווערן פון אַ צענט־
ראַלער פאַרוואַלטונג. הענעל און איינשטיין
ווענדן זיך צו דעם „צענטראָוויס", „צענטראַלע
פאַרוואַלטונג פאַר וויסנשאַפֿטלעכע אַרבעטן"
מיט דעם פאַרלאַנג, מען זאָל זיי באַפרייען פון
אַלע אַנדערע אַרבעטן און געבן זיי די מעגליכ־
קייט, איינעם, צו אַנטוויקלען זיינע פּילאָסאָ־
פּישע פּעאיקייטן, דעם אַנדערן — צו ווידמען
זיך אין גאַנצן דער אויסאַרבעטונג פון זיינע

(*) אין איינשטיינס לעבנס־באַשרייבונגען האב איר
ערנעץ ניט אַנגעהאָפן קיין באַריכט וועגן אַם דעם
עפּיזאָד. איר האב אים אָבער פון ווייער אַ פּאַרטרויענס
ווערטער סוועלע אין שווייצאַרע.

אנטעקנן דירוינגס ווערטטעאָרע, וואָס פירט צו א צוקונפֿטֿ־נעוועלטשאפט מיט ארבעטס־טיילונג און ארבעטס־לויזן, און פארווארפנדיג עקאָנאָמישן שטארבפונקט ווערן ארבעט און ארבעטס־טיילונג אי דעם פרינציפ פון ארבעטס־לויזן, לאָזט ענגעלס פאלן עטלאכע שורות, וואָס עפענען פאר אונז אן איינבליק אין די טיפערע שיכטן פון דעם מאַרקסיסטישן סיסטעם.

ער שרייבט: „פאר דעם סאָציאַליזם, וואָס וויל באַפרייען די מענטשלאַכע אַרבעטס־קראַפט פון איר שטעלונג, ווי א סחורה־אַרטיקל, איז פון הויכער וויכטיקייט איינצונען, אז די אַרבעט האָט ניט קיין ווערט און קאָן קיין ווערט ניט האָבן. מיט דעם איינזען פאלן אראַש אלע פראוון, וועלכע הער דירוינג האָט גע'ירשנ'ט פון דעם נאַטור־וואוקסיגן אַרבעטס־סאָציאַליזם, צו רעגולירן אין דער צוקונפֿט די פאַרטיילונג פון עקסיסענץ־מיטלען, ווי אַ מין העכערן אַרבעטס־לויזן. פון דעם גופא שפראַצט ארויס דער ווייטערער איינזען, אז אויף וויפיל די פאַר־טיילונג ווערט באַהערשט פון ריין עקאָנאָמישע מאַטיוון, וועט זי גערעגלט ווערן דורך די אינטערעסן פון דער פראָדוקציע ווערט געהאַלפן דורך אַזאַ פאַרטיילונגס־אופן, וואָס דערלויבט אַלע מיטגלידער פון דער נעוועלט, זיי וואָלן אויף וויפיל מעגליך אַל־זייטיג אַויסבילדן, דער־האַלטן און אַויסנוצן אַלע זייערע פּעאַיקייטן. פאַר הער דירוינגס אַרט דענקען, דעם אַריבערנעמוענעם פון דעם לומדיק־לאַס, מוז בלי ספּק אויסקומען מאַויס־דיג, עס זאָלן אַ מאָל ניט זיין מער ניט קיין נאַטשקע־שטופּערס, ניט קיין אַרכיטעקטן פון פראָפּעסיע, און אַזאַ מאַן, וואָס האָט אַ האַלבע שעה לאַנג געעבן דירעקטיוון, ווי אַן אַרכיטעקט, זאָל אַ לאַנגע צייט שטופּן די מאַטש־קע, ביז מען וועט ווידער דאַרפן זיין טעטיקייט ווי אַן אַרכיטעקט. („ביז זיינע טע־מיגיקייט אַלס אַרכיטעקט ווידער אין אַנשפּרודן גענאָממען ווירד“). אַ שיינער סאָציאַליזם וואָס

וויל פאַראייביגן דעם טאַטשקע־שטופּער פון פראָפּעסיע!“*)

פון אַט דער שטעלע איז קלאָר, אז פון א ריין עקאָנאָמישן שטארבפונקט ווערן ארבעט און פאַרברויך רעגולירט לויט איין איינציגן פרינציפ: די באַדערפנישן פון דער פראָדוקציע. אָבער אין די גרעניצן פון אַט דעם פרינציפ ווערט זי פאַקטיש דורכגעפירט לויט דער לואי־באַלאַנישער פאַרמעל. פון יעדן איינעם ווערט פאַדלאַנגט וואָס ער קאָן. א טאַטשקע־שטופּער קאָן יעדער זיין אָבער אויב ער קאָן נאָך דערצו זיין אַן אַרכיטעקט, ווערט דאָס אויסגענוצט. און גיבן ניט מען יעדן איינעם וויפיל ער דאַרף, כדי צו קאָנען אַנטוויקלען און אויסנוצן אַלע זיינע מענטשלאַכע פּעאַיקייטן.

אויך די רוסישע קאָמוניסטן, ווייזט אויס, האָבן געוואָלט אָנהויבן בויען דאָס קאָמוניסטישע רוסלאַנד, רעכענענדיג זיך מיט אַט דעם לואי־באַלאַניש־מאַרקסיסטישן ביו־פרינציפ. פון די „ספּעצן“ (ספּעציאַליסטן) האָבן זיי פאַר־לאַנגט „וואָס איינער קאָן“ און דורך דער באַ־שטימונג פון פאַרשיידענע „ראַציאָ־נען“ (פּאַיאָקס, חלק) פאַרפאַרשיידענע גרופּן האָבן זיי געוואָלט — אויף וויפיל מעג־לאַך — זיין טריי דעם כּלל פון „וואָס איינער דאַרף“.

ס'איז אויך קלאָר, אז באַשטימען וואָס איינער „קאָן“ און וואָס איינער „דאַרף“ — דאָס קאָן ניט איבערנעלאָזן ווערן צו יעדן איינצלענעם באַזונדער. אויב מען זאָל (האַברדיג דעם איצטיגן דורכשניט־מענטשן אין אויג) לאָזן יעדן איינעם באַשטימען, צו וואָס ער טויג, ווי־פיל שעה אַרבעט ער קאָן פאַרטראַגן, און וואָס ער דאַרף אויף אויסצובילדן און אויסצונוצן אַלע זיינע פּעאַיקייטן, וועלן מיר זיך ווידער אומקערן צו דער ממשלה פון דעם ערשטן כּלל: „יעדער ניט און נעמט וואָס און וויפיל ער וויל“.

*) זע פּר. ענגעלס, אַנטי־דירוינג, דייטשע אויס־גאַבע פון 1894. ז. 212—213.

מיין דאָס גרעסטע רוב זייערס, — קאָן צו אַלע צייטן פּועל'ן ביי זיך, — צו נעבן וואָס ווייניגער און צו נעמען וואָס מער.

ווער רעדט שוין וועגן דעם זעלבסטקאָנטראָל און דער באַצוויונגונג פון דעם אייגענעם ווילן צוילב דעם טובת הכלל! צו אָט דער מדרגה דערגרייכן ניט א סך און א סך אפילו פון די בעסטע און די איידלסטע. די גרעסטע צאָל פון די קאָמוניסטישע עקספּירימענטן האָט זיך ביז אהער ניט איינגעגעבן גראד מחמת דעם, וואָס ביי די מענטשן האָט אין זייער כאַראַקטער אויסגעפעלט אָט דער נאָך ניט אזוי איבערינס העלדישער שטריך. און אויסגעפעלט האָט ער אפילו ביי די איידלסטע און בעסטע. זיי אלע האָבן אין דער פּראַקטיקע פּאַראַלאַנט, דער כלל זאָל מבטל זיין זיין ווילן צוליב זייערן און ניט פאַרקערט. די קאָמוניסטישע עקספּירימענטן, וואָס האָבן זיך ביז צו א נעוויסן גראד יע איינגעגעבן ביז אהער, — ווי צ. ב. די קאָמונעס פון די איסיים אין אַלטאָראַדני-ישראל און די נאָך איצט בליענדע קאָמוניסטישע גע-זעלשאַפטן דאָ אין לאַנד, — זיינען געווען — און זיינע דע היום — אויפגעבליבן אויף דעם יסוד פון א טיפן טעאָלאָגייסן נלוויב און האָבן אין דער רעליגיעזער ליידנשאַפט געפונען די בייטש אויף דעם ווידערשפעניגן אינדיווידועלן ווילן.

אונטער אזעלכע אומשטאַנדן קאָן מען בשום אופן ניט קאוורן, אז ווי נאָך אין פּראָדוקציע און קאָנסום וועט פּראָקלאַמירט ווערן דער כלל פון, וואָס איינער וויל, זאָל די מאַזיאָריטעט זיך ניט תּיבאָ וואָרף טאָן אויף די ליכטע טע-טע באַשעפטיגונגען, אז די אנגעזאַמלטע רייכ-טימער פון די שווערע אַרבעטס-אַרטן זאָלן ניט צוכאַפט ווערן און צורויכט ווערן אין א הרה עין. יעדער איינער וועט וועלן אַרבעטן וואָס וויל ניגער און נאָך דאָס, וואָס איס געפעלט, ניט דאָס, אין וואָס די געזעלשאַפט נויטיגט זיך; נעמען וועט יעדער איינער וועלן דוקא וואָס מער און די גאַנצע געזעלשאַפט וועט מחמת דעם אַרײַן אין א צושטאַנד פון כאָאָס און פון

אינעווייניגסטן קאַמפּ, נאָך אַן ערגערן איידער איצטער.

בזו זיי מענטשלאַכע פּראָדוקטיוו-קערפּטן וועלן זיך ניט דערהויבן צו א העכערער הויך און בזו ביי דעם מענטשן וועט זיך ניט איינשטעלן א געוויסער מער אַלטרואַטיסיטיס-אַפּאַלער כאַ-ראַקטער, מיט א שטאַרקערן איבערוואַגן פון איי-דעאָליסטישע און מאַראַלישע נייגונגען, איז דער קאָמוניזם געוואונגען צו בויען זיינע האַפענונג-נען אויף א פּרינציפּ, וואָס זאָל כולל זיין אין זיך א נעוויסע שטרענגע רעגולירונג סאי פון די אַרבעטן, סאי פון דעם פּראָדוקט-פּאַרטייל. דער באַקאַנטעסטער פון אזעלכע רע-גולירונגס-פּרינציפּן איז דער, וועלכן לו א-כ ל אָן האָט פּאַרטיידיגט אין זיין שריפט „די אָרגאַניזאַציע פון דער אַרבעט" און וועלכן מיר באַטראַכטן פאַר דער צווייטער טיפּישער אַרט, ווי אזוי צו בויען א קאָמוניסטישע געזעל-שאַפט.

לואי בלאַז'נס כלל פּאַדערט: „פון יעדן, לויט זיינע פּעהיקייטן, צו יעדן לויט זיינע באַדערפנישן". מערקט אַיך גוט: דאָ הייסט עס: „פּעהיקייטן" און ניט: „ניי-גונגען"; „באַדערפנישן" און ניט „געלויב-טונגען". ניט „וואָס און וויפיל איינער וויל געבן" ווערט פּאַראַלאַנט פון יעדן, נאָך „וואָס און וויפיל איינער קאָן געבן" און ניט „וואָס און וויפיל איינער געלויבט" ווערט יעדן געגעבן, נאָך „וואָס און וויפיל איינער דאַרף".

אויך קאַרל מאַרקס און ענגעלס זיינען פול און גאַנץ צוגעשטאַנען צו אָט דעם לואי-בלאַז'נישן כלל, ווען אפילו ער איז ביי זיי ניט אלע מאָל פּאַרמולירט געוואָרן אין דיוועלבינע ווערטער. דאָס קאָן מען שליסן פון יענע קאַרנע, צופעליגע באַמערקונגען וועלכע זיי פלעגן לאָזן פאַלן אין דעם לויף פון שטרענגערע, ריין טעאָ-רעטישע אונטערוזוכונגען און דורך וועלכע מיר קאָנען געווינען אן איינבליק אין זייערע פּאַר-שטעלונגען וועגן דער צוקונפט.

אזא צופעליג צוגעוואָרענע באַמערקונג גע-פינען מיר צום ביישפּיל ביי פּירדריך ענגעלס'ן אין זיין פּאַלעמיק אנטקעגן דירוינגען. עקספּעדיג

האָבן אין זײַנען אױך זײַערע נױטן און פֿאַר
לאַנגען, — אַ נראַד פֿון אַל ט ר ו א י ז ם
וואָס איז ניט, גאָט ווייס, ווי הויך, אַ האָרעלע
זעלבסט־קאָנטראָל, קאָנען האַלטן זיך אין צױם
אין יענע צײַטן, ווען דאָס ווערט געפֿאָדערט
פֿון טובת הכלל, געהערט אױך ניט צו אַזעלכע
מעלות, וואָס דאַרפֿן באַטראַכטן ווערן פֿאַר אײַ
בערמענטשאַף. נעמט איר נאָך־צו צו דעם די
מעגלאַכקייט צו קאָנטראָלירן די גרויס פֿון דער
באַפֿעלקערונג מיט אַזעלכע מיטלען, וואָס נייען
ניט להיפֿך ניט צו דער מענטשאַלעכער נאַטור,
ניט צו די אידעאַלן פֿון מענטשאַלעכער חיבת,
זעט מען בשׂום אױפֿן ניט אײַן, פֿאַרוואָס דער
קאָמוניסטישער אַנאַרכיזם, — אין וועלכן די
פֿולע עקאָנאָמישע גערעכטיגקייט, די פֿולע פֿאַר־
זיכערונג פֿון איינעמס אינדיווידואַל־באַזײַן איז
אין דערזעלביגער צײַט צונױפֿגעגאַסן מיט דער
פֿולסטער פֿערזענלאַכער פֿרייקייט און אומאַפֿ־
הענגיקייט, — זאָל ניט דערקלערט ווערן פֿאַר
יענעם סאָציאַלן אידעאַל, צו וועלכן די פֿראַגער־
סיווסטע מענטשהייט מוז שטרעבן אין איר אַנט־
וויקלונג און וועלכער קאָן ווען עס איז מקוים
ווערן.

אױך די רײַן טעכנישע אָרגאַניזאַציע פֿון אַזאַ
קאָמוניסטיש אַנאַרכיסטישער געזעלשאַפט דאַרף
זיך ניט אָנשטױסן אויף איבערמאַסיגע
שווערקײַטן. אויסבויען אלע נױטיגע פֿאַבריקן,
וואַרשטאַט־הייזער, אלערליי פֿראַדוקציאָנס־
געצײג און טעכנישע אַנשטאַלטן, אלערליי
שפייכלערס און מעכאַנישע דיסטריביוטיו־
קראַמען; אויסאַרבעטן מעטאָרן, ווי אזוי
כ מ ע ט א ו י ט א מ א ט י ש אַפֿצולױווערן די
אױסגעאַרבעטע אַרטיקלען און כמעט אױטאָ־
מאַטיש צו באַקומען זײַ צוריק לױט'ן באַדאַרף;
אָרגאַניזירן די ערציאָונג קורס כל אויף די יסודות
פֿון טעכנישער אױסבילדונג אין אלע גרונט־אַרטן
פֿון דער מענטשאַלעכער אַרבעט, — דאָס איז
אַלץ, וואָס איז נױטיג פֿאַר דעם באַזײַט פֿון אַ
קאָמוניסטיש־אַנאַרכיסטישער געזעלשאַפט,
און דאָס אַלץ וואָלט מען געקאָנט דורכפֿירן אַפֿילו
מיט אונזערע איצטיגע טעכנישע מיטלען.
און פֿון דעסטוועגן איז דער אַנאַרכיסטישער

קאָמוניזם פֿאַר דער איצטיגער צײַט אַ רײַנע אױ־
טאַפֿיע. אַ געזעלשאַפט, ווען אַפֿילו זי וואָלט
געקאָנט אויסבויען דעם נױטיגן טעכנישן אָרגאַן
ניוצציאָנס־באַזײַס, און וואָס וואָלט אַפֿגעשאַפט
יערן קאָנטראָל און יעדן צוואַנג, דערקלערנדיג,
אַז יעדערער מעג פֿון איצטער אָן אַרבעטן וואָס,
ווען און וויפֿיל ער וויל און אױך נעמען וואָס,
ווען און וויפֿיל ער וויל, וואָלט אין אַ קורצער
צײַט צענױפֿגעבראַכן אין זיך גופּא.

קודם איז די פֿראַדוקטיוויטעט פֿון דער
אַרבעט, — דער עיקר אין דער אַנאַרד־ווירט־
שאַפט, — נאָך בשׂום אױפֿן ניט געשטויגן צו אַזאַ
הויך, זי זאָל קאָנען אַרויסברענגען אלע מעגלאַכע
אַרטיקלען אין דעם גרעסטן איבערפֿלוס. די
פֿראַדוקציע פֿון אַ סך גאָר וויכטיגע מאַטעריעלע
גױטער, סאַי אין דער דאָרף־ווירטשאַפט, סאַי אין
דער אינדוסטריע, — ווי צ. ב. די אויסגראַבונג
און ערשטע באַאַרבעטונג פֿון רױַמיאַטעריאַלן, —
פֿאַדערט נאָך ער הױם אַ סך אַרבעט און אַ
דײַגונגען וואָלט אַ פֿרױע קאָמוניסטישע געזעל־
שאַפט זיך געקאָנט האַלטן נאָר אויף פֿאַנטזיש פֿון
אַ נאַניץ אַנדער מאַראַלישן כאַראַקטער, אײַדער
דער געוואוינטלאַכער.

מיר געהערן ניט צו די מקטרגים פֿון דעם
מענטשן. מיר האַלטן זײַער פֿיל פֿון אים אַפֿילו
אין זײַן איצטיגן מהות. אָבער אױך מיר מױן
מורה זײַן, אַז די גרעסטע מאַיאָריטעט פֿון דער
איצטיגער מענטשהייט — זאָל דאָס איר צו קײַן
גנאַי ניט זײַן — איז נאָך זײַער ווייט פֿון יענעם
מײַמום קאָמוניסטישע און מאַראַלישע געפֿילן,
וואָס וואָלטן איבעריג געמאַכט יעדן קאָנטראָל
און יעדן צוואַנג. די פֿויערים, באַלמעלאַכעס,
„קליגערע“ אַרבעטער און אָנגעשטעלטע, —
ווער רעדט שױן פֿון די רײַן ברוזשאַזע
שיכטן, — זײַנען אין זײַער מאַיאָריטעט ניט
קאָמוניסטיש, נאָר רײַן אינדיווידואַליסטיש גע־
שטימט, מיט אַ שטאַרקער נײַגונג אַוועקצו־
שטעלן דעם מאַטעריאַלן רײַכטום און גענוס אַ
סך העכער אין זײַער אָפֿשעצונג און פֿאַקטישן
פֿאַרלאַנג, אײַדער דעם נײַטיגן. און צו זײַער
גנאַי מוז נעכאַך געזאָגט ווערן, אַז זײַ, — אױך

שוין איינגעשלאָסן דער אָרנאָניזאַציאָנס־פּלאַן פון דעם קאָמוניסטישן לעבן און ווירקן. ווערט מען באַקענט מיט דער קאָמוניסטי־שער ליטעראַטור וועגן אָט דעם ענין, געפינט מען, אז אלע ענטפערס וואס זיינען ביו אהער נעגעבן געוואָרן אויף אונזער פּראָבלעם, קאָנען צוריקגעפירט ווערן צו דריי גרונט־טיפּן, וואָס שטעלן מיט זיך פאַר דריי פארשיידענע אַרטן, ווי אזוי צו פארטיילט די אַרבעט און די אַרבעטס־פּראָדוקטן אין אַ קאָמוניסטישער גע־זעלשאַפּט.

די ערשטע אַרט קאָן פאַרמולירט ווערן מיט דעם כלל: „יעדער אַרבעט וואָס, ווען און וויפיל ער וויל און געמט אויך פון די פּראָדוקטן וואָס, ווען און וויפיל ער וויל“.

א קאָנסעקוענטער קאָמוניסטישער אַ נאָר־כײַזם וואָלט געדארפט געפירט ווערן פון אזא כלל, און ווי אומאָפּטיטש ער זאָל ניט אויסזען אויף דעם ערשטן בליק, איז אין דער אמת'ן ניטאָ קיין ברעקל גרונט צו צווייפּלען, אז אזא צושטאַנד זאָל ווען עס איז קאָנען אַריינטרעטן אין לעבן. סאי זיינע אָביעקטיווע, סאי די גרעניצן פון א מענטשאַכער מעגלאַכ־קייט. אָביעקטיוו מוז די פּראָדוקטיוויטעט פון דער מענטשאַכער אַרבעט געשטויגן זיין אויף אזא הויך, אז אלע אַרטיקלען פון דער מאַטע־ריעלער פּראָדוקציע זאָלן קאָנען אַרויסגעבראַכט ווערן כמעט אין א גרענעצלאַקן איבערפּלוס, — און דאָס ליגט אין דער טענדענץ פון דער איצ־טיגער טעכנישער וויסנשאַפּט. סוביעקטיוו ווערט דערביי געפאַדערט, אז מענטשן זאָלן אין דורכשניט אויפהערן צו זיין אזוי להוט נאָך אַ ריין מאַטעריעלן ענווס; אַז די גייס־טיגע אַרבעטן און פּאַרזענינגס, וואָס נויטיגן זיך ניט אין מאַטעריעלער פּראָדוקציע און עקאָ־נאָמישער טעטיגקייט, זאָלן ביי זיי אָנהויבן שפּילן אַ גרעסערע ראָלע, איידער דאָס קומט איצטער פאַר. ס'איז אויך נויטיג דערצו, דער מענטש זאָל ווערן אַ ביסעלע אַ נישט־ע־דיגער בננוע צו די מיט־מענטשן און

שאַפּט־צוווייגן וואָלט געווען באַשעפּטיגט דאָס גרעסטע רוב פון דער אַרבעטנדער באַפעלקערונג אין דער פּאַרם פון לוינ־אַרבעטער, וואס האָבן זיך שוין לאַנג אַפגעוואוינט פון צו אַרבעטן אויף זיך אליין און צו באַטראַכטן די פּראָד־דוקטן פון זייער אַרבעט פאַר זייער אינדיווי־דועלן אייגנטום; ווען ביי אָט די לוינ־אַרבע־טער, וואָס וואָלטן מיט זיך פאַרגעשטעלט די „אומגעהויערע מאַיאָריטעט פון דער באַפעלקער־רונג“ וואָלט שוין אַריין אין פלייש און בלוט דער קאָמוניסטישער געפיהל און באַוואוסטזיין, אז די פּראָדוקטן, וואָס זוערן באַשאַפן פון אַלעמען אינאיינעם, דאַרפן געהערן צו אַלע־מען אינאיינעם און פארטיילט ווערן לויט אַ פּרינציפּ, וואָס זאָל קאוורן אַלעמען אַ גלייכן רעכט אויף זיי.

ס'איז אָבער אונז קיין דאגה ניט אין דער איצ־טיגער אַרבעט, צי מוז דער קאָפיטאַליס־טישער פּראָדוקציאָנס־פּראָצעס אַרויסברענגען אַלע זיינע אָביעקטיווע און סוביעקטיווע פאַר־באַדינגען פאַר דעם קאָמוניזם, וועלכע מאַרקס זעט דאָ פאַראויס. מיר רירן וועגן אַ סאָציאַל־לער דעוואָלוציע אין דער איצ־טיגער צייט, ווען קיינער פון די אויבן אָנגעמערקטע פאַרבאדינגען איז נאָך ערגעץ ניט אויסגע־וואקסן צו א באַדייטנדער מאָס. דער אַנאַליז פון דעם קאָמוניזם, ווי א גרונט־פּרינציפּ פאַר דעם איבערבו פון דער איצטיגער געזעלשאַפּט, דאַרף נעמען די געזעלשאַפּט און די מענטשן אוינע, ווי זיי זיינען איצטער; און נאָר רע־כענענדיג זיך מיט די פאַקטן צו צושטאַנדן פון דעם היינט קאָן ערנסט גערעדט ווערן וועגן דעם פּראָבלעם, צי זאָל דער קאָ־מוניזם ווערן דער בוי־פּרינציפּ פון אַ סאָציאַל־לער דעוואָלוציע אין אונזערע איצטיגע צייטן. איבערגעיינענדיג צו אָט דער פּראגע, מוז מען פריער פאַר אַלץ קלאָר מאַכן, ווי אזוי דער קאָמוניזם שטעלט זיך פאַר דעם פּרינציפּ פון גלייכייט אין דער פּאַרטיילונג פון אַרבעט און פּראָדוקטן צווישן די מיטגלידער פון דער געזעלשאַפּט. די פּראגע איז די וויכ־טיגסטע, ווייל אין דעם ענטפער אויף איר ליגט

צייטיגן פארברויכס-קאמוניזם, איז נאך מוסיף דעם באדינג, אז די ניטער וואס יעדער איינער כאקומט פון דעם אלגעמיינעם פראדוקציע-פראצעס, זאלן אריינטרעטן אין זיין אינדיווי-דואל-באזירן, מיט דעם פולען פרוואט-רעכט צו פארברויכען זיי אָדער צו נוצן זיי אזוי לאנג, ווי ער וויל, און אזוי לאנג, ווי די גאנצע גע-זעלשאפט נויטיגט זיך ניט אין זיי. אין אַ פאל פון אן אלגעמיינדגעזעלשאפטלאכער נויט, — וואָס דאָס קאָן פאסירן זייער זעלטן, — הערט אויף אויך דער אינדיוידואלער באַזיר-רעכט אויף די פארטיילטע פארברויכס-פארטיילען.

מיט דער הילף פון אַט די יסודות האָפט דער קאמוניזם ניט נאָר אָפצושטאַפן אויף אייביג די עקספּלואַטאַציע פון דער מענטשלאַכער אַרבעט, נאָר אויך צו פאַרויכערן יעדן איינעם זיין אינדיוידואל-באזירן אין נאָרמאַלע צייטן אין דורכצופירן אין דעם געזעלשאפטלאַכן לעבן אַס אידעאַל פון פולער סאָציאַלער גלייכקייט. דעם פּרענט זיך איצטער די שאלה, צי זאָל ניט א זיגרייכע סאָציאַליסטישע רעוואָלוציע מאַכן אַט די קאמוניסטישע יסודות פאר דעם ב ו י - פ ר י נ צ י פ פון דער נייער גע-זעלשאפטלאַכער אָרדענונג. עס פארשטייט זיך, אז קיינער דערווארט ניט, אזא געזעל-שאַפּטס-פאַרם זאָל קאָנען אריינגעפירט ווערן אין לעבן מיט אמאָל. דער איבערבו וועט אפּשר דארפן געדויערן א לענגערע צייט און וועט פארלאנגען מערערע איבערגאַנגס-שטופן. דער ווערט פון דעם בוי-פרינציפ וועט אָבער באַשטיין אין דעם, וואָס ער וועט זיין דער קאָמפּאַס, נאָך וועלכן מען וועט באַשטימען די ריכטונג און דעם אלגעמיינעם פלאַן פון דעם איבערבו אזוי, אז אין יעדער געגעבענער צייט זאָלן פאַרווירקלאַכט ווערן אזוי פיל פון די קאָ-מוניסטישע יסודות און אין אזא פולער מאָס, ווי פיל און ווי פול דאָס קאָן דורכגעפירט ווערן אונטער די עקסיסטרירנדיגע אומשטענדן. ביי דער פאַרענטפערונג פון אַט דער שאלה וועלן מיר קורם כל אויסנעמען דעמעלכדיגן תנאי, וועלכן מיר האָבן אַוועקגעשטעלט פאר דעם אַנאַליז פון דעם ריין סאָציאַליסטישן בוי-

פרינציפ. מיר אונטערזוכן ניט די פראגע, צי דער אָדער יענער בוי פרינציפ קאָן אַנגעווענדט ווערן אָדער אין ווערט אָנגעווענדט צו ווערן דעמאָלט, ווען אין לעבן זיינען שוין אַריינגע-טראָטן אלע יענע פ א ר ב א ד י נ ג ו ג - ג ע ז , וועלכע די טעאָריע האָט אויסגעארבעט פאר אים. אזוי האָבן מיר אין גאַנצן געלאָזן אָן אַ זייט די פראגע, צי וואָלט דער ריין קאָ-אָפּעראַטיווער סאָציאַליזם, געבויט אויף די יסודות פון אַבסאָלוט פרייער אַרבעט, פרוואט-אייגנטום, פאַנקורעניץ און האַנדל, געקאָנט זיין דער ענד-ציל פון אַ סאָציאַלער רעוואָלוציע, ווען זיין טעאָריטישער פאַרבאָדינג — דער „קאָנסטיטואירטער ווערט“—וואָלט שוין גענו-מען באַהערשן דעם גאַנצן אויסבײט פון חירות. מיר האָבן גענומען די איצטיגע וועלט און דעם איצטיגן מענטשן, ווי זיי זיינען, און האָבן זיך געפּרעגט, צי קאָן דער ריינער סאָ-ציאַליסטישער קאָאָפּעראַטיוויזם זיין דער וועני-וויינער פאר אַ סאָציאַלן איבערבו אין דער איצטיגער צייט. פונקט אוי וועלן מיר זיך באַגײן ביי דעם אַנאַליז פון דעם קאָמוניזם.

מיר וועלן לאָזן אָן אַ זייט די פראגע, צי וואָלט דער קאָמוניזם געדאַרפט זיין דער ענד-ציל פון אונזער רעוואָלוציע, ווען אין לעבן וואָלטן שוין זיין אַריינגעטראָטן יענע פאַרבאָ-דינגונגען, וועלכע קארל מאַרקס האָט דערוואַרט אויף דעם סך פון זיין אַנאַליז פון דער קאָ-מוניסטישער געזעלשאַפּט: ווען די וויכטיג-סטע צווייגן פון דער מענטשלאַכער אַרבעט וואָלטן שוין צענטראַליזירט געוואָרן אין גינאַט-טישע אונטערנעמונגען און דער אַרבעטס-פראָצעס פאַרענזעלשאַפּטלאַכט ביז צום העכסטן גראַד; ווען אין אַלע אָט די צווייגן — די אַנאַרדירטשטאַפט אַריינגערעכנט — וואָלטן געאַרבעט צו טויזנטער מענטשן אין איינעם, קיינער זאָל ניט פאַרענזען אויפווייזן, וועלכער טייל פון וועמעס אַרבעט עס שטעקט אין וועלכן טייל פון אַלעמענס פראָדוקט; ווען מען וואָלט זיך טעכניש געקאָנט באַגײן אָן דער דרייגריי-דער ראַליע פון דעם קאָפיאַליסטישן; ווען אין אַט די וויכטיגסטע צענטראַליזירטע ווירט-

א זיכערער און גלייכער צווישן אלע לייט
און ס'ווערט ווי דורך א נס די האנט אפילו טרוקן.

דער מאָרן קומט. עס נעמט זיך רודערן אין שטוב.
דער טאטע גייט אוועק צום דאוונען, די מאמע קומט
און וועקט: די בנים שלאָפן נאָך! מען הייבט זיך אויף
און אין דעם ליכט פון מאָג ווערט אויסגעמישט דאָס אמת'
מיט דעם, וואָס האָט געזאָלט זיין אמת, טומלט זיך אין קאָפּ,
נאָר הינטער דעם גייט אום אַ בלינד געפיל,
אַ וואַרונג אויף דערנאָך: מען דאַרף זיך היטן, היטן!
טוט זאָול אָן די תפילין, שטייט אינמיטן שטוב
קיין לײַם נישט רירנדיג, און אז די מאמע פרעגט:
— נו, וואָס איז דאָרט געווען? — באַטראַכט ער זי
און ענטפערט: מ'עט מיך דאָרטן לערנען.
— וואָס רעדסטו? דער סטודענט אליין? — איז נייגעריג די מאמע.
נאָר זאָול קען שוין מער נישט ענטפערן: ער עסט
און ס'בלייבט אים מיט אַמאָל דער ביסן שטיין אין האַל.
דאָס האָט אים אָנגעכאַפט אַ כעס און ס'וויילט זיך ווי דער טאטע
אַ מרוקע טאָן און זאָגן: היהיריווע לאָזט ריך גרויסן!
נאָר ס'וואַקסט דער כעס אזוי, אז ס'וויילט זיך נאָר
דעם נאָמען נישט דערמאָנען, קוקט ער בלוז און שווייגט
און מיט ביסן נישט צוקייט הייבט ער זיך אויף
און לאָזט זיך גיין אין טאטנ'ס רימעריי.

דר. ח. זשיטלאַווסקי

דער קאָמוניזם

(אויס דער אַרבעט „כאַציאָליום און קאָמוניזם“)

ידעע קאָמוניסטישע געזעלשאַפטלאַכע אָר-
דענונג רוט אויף די פּאָלנדישע יסודות:
(א) די גאַנצע עקאָנאָמישע טעטיגקייט פון
אירע מיטגלידער דאַרף געהערן צו דער גאַנצער
געזעלשאַפט;
(ב) די פארטיילונג פון די אויסגעארבעטע-
טע גיטער און רייכטימער, — מאַטעריעלע און
נייסטיגע, — ווערט איינגעאָרדנט אזוי, אז
אַלע זאָלן קאָנען געניסן פון זיי אין אַן אַבסאָ-
לוט גלייכן גראַד; אז קיינער זאָל ניטט קאָנען
האַבן קיין איין ברעקל עקאָנאָמישן איבער-
וואָג, קיין איין שטאָטן פון אַ פּרויווילעגיע איבער
דעם אַנדערן.

כדי דאָס צו דערגרייכן מוז (ג) אָפּגעשאַפט
ווערן יעדער פריוואַט־אייגנטום אויף אלע מיט-
לען און געצייג פון דער פּראָדוקציע און זיי
מוזן איבערגיין אין דער אַלגעמיינער פּאַרוואַל-
טונג פון דער גאַנצער געזעלשאַפט;
(ד) עס ווערט אויך אין גאַנצן אָפּגעשאַפט
דער האַנדל, די קאָמערענץ און דאָס געלד-
סיסטעם, און פּראָדוצירט ווערן ניט קיין
סחורות פאַר'ן מאַרק, נאָר געברויכט־אַרטיקלען
פאַר דעם דירעקטן פאַרברויך פון די מיט-
גלידער.
דער מאָדערנער מאַרקסיסטישער קאָלעק-
טיוויזם, אין דעם אונטערשייד פון דעם פאַר-

ר' חיים לייב אין יארמולקע און שלאָה־ראָס האָט געפרענט,
 ווי הייסט זיין טאטע און אין וועלכן בית־המדרש האָונען זיי;
 דערנאָך האָט ער געהאָנגן טיי אין איבער זיך דערהערט
 זיין שוועסטער־קינד, די דינסט־מויד, פרעגן:
 — וואָס מאַכט די טאטע, זאָוול? — און געברייט זיך
 מיט טרערן אין די אויגן; דאָן האָט ער געשפּילט
 און ס'האָט אַ מיידלעך אַ בלאַנדס געפּראַווט די סטרונעס;
 און שפעטער איז דער נביר שוין גישט געווען.
 כליוז יונגע לייט און מיידלאַך האָבן אים אַרומגערינגלט
 און מישאַ איז געשטאַנען הינטער אים ביים לייענען
 און דורכגעזעט זיך מיט די אַנדערע איבער זיין קאָפּ;
 דערנאָך האָט מישאַ'ס שוועסטער (מיט אַ מאָדנעם נאָמען)
 געזאָגט, ער זאָל אַריינקומען צוויי מאָל אַ וואָך
 און זי וועט מיט אים לערנען — און שוין אויפ'ן וועג אַהיים
 האָט אים באַגלייט אַ בחור מיט צוויי מיידלאַך,
 האָט ער זיך אַלין געקליגט צו זאָגן עפעס, ניט געקענט
 און נאָכאַנאַנד געריבן זיך די רעכטע האַנט אָן רעקל.
 אין שטוב איז ער אַריין אויף שפיצן פינגער,
 נאָר פּונ'ם סקרופּן מיט דער טיר האָט מען זיך אויפגעכאַפט
 און ס'האָט דער טאטע אָנגעהויבן בורטשען אין דער נאַכט.
 זיך אויסגעצויגן, נישט אַ ריר צו טאָן דעם ברורער,
 באַפרייט דעם אַטעם ביסלאַכווייז און אָנגעהויבן פּילן,
 אַז ס'ברענט דער קאָפּ און פאַר די אויגן שטייט אַ נעבל
 פון דאָן ליכט, איז וועלכן אַלין מישט זיך צענויף,
 נאָר אַטאָ שוילן זיך פון נעבל רויטע פּלעמלאַך,
 וואס בריען שטעכיג און עס ווערט דאָס נאַצע פנים
 מיט בלוט פאַרגאַסן: פריער זיינע הענט די שוויציגע,
 דערנאָך די דינסט־מויד היהדריווע מיט איר קול,
 דערנאָך די שמייכלען פון די בחורים, זיין אייגן האַרץ,
 וואָס האָט געקלאַפט אַזוי — די פּלעמלאַך בריען
 מיט שאַנד און כעס אויף זיך, עס מישט זיך אויס
 די זיסע שכור־קייט מיט אַמידער שאַנד, זיי שלאָגן זיך
 און ס'האַמערן פון הייז די שלייפּן. שעה'ן גייען,
 צונויט די שכרות און אַ ניכטערע באַהערשונג קומט
 און הויבט אָן איבערוועגן, איבערמעסטן אַלין.
 ווערט איינציגווייז צונומען יעדער שפעל און ריר,
 און אין דער דורכלעבונג אויפ'ס ניי אַליין אויפ'ן געלענער
 קריגט אַלין, וואָס איז געשען, אַן אַנדער פנים:
 עס קלאַפט נישט מער דאָס האַרץ אַנטקעגן נביר
 און רואיג קומט דער ענטפער, ס'בינדט זיך אויף די צונג,
 ס'איז דאָ אַ וואָרט פאַר יעדערן, אַ שמייכל,
 און זאָוול שפּריווט אַרום אין ווייסן רייכן הויז

קוקט אָן דעם בחור און ווערט ווידער שמום.
— נו, וועט איר קומען? — נוט. — און מיטבריינגען די פירל? —
— צו וואָס? — שוין ווידער ס'זעלבניגע. וואָס האָט איר מורא? —
— כ'וועל קומען — ענדיגט זאוול און דערלעבט קוים די מינוט
ער זאָל זיך קענען אָפּטראָגן מיט זיין צוטומלעניש.

אזוי האָט זיך עס פלוצלונג אָנגעיאָגט אויף אים,
כאָטש נישט אינגאנצן אומגעריכט, און ער האָט נישט גענלויבט,
זו אָט-אָ איז דאָס שוין. א גאנצע נאכט געלעגן,
געטראָקן זיך אַ דריי צו טאָן נישט אויפצואוועקן משה'ן.
וואָס איז מיט אים געשלאָפן אין דער שלאָפבאנק,
און לינגדיג אַן אויסגעצויגענער זיך פאַרגעשטעלט
דאָס ווייס-געפארבטע ציגל-הויז פון גביר ר' חיים לייב
מיט ווייכע פארהאנגען און גלעקל ביי דער טיר,
דערמאָנט זיך, אז דאָרט דינט אַ קרובה זייערע,
וואָס קומט אַמאָל צו נאכט און רופט דער מאמען „מומע",
געביסן זיך די ליפן פון חרטה אויפ'ן צוזאג
און ווידער זיך געזען צווישן די מענטשן פון דעם הויז,
דאָס קומען דאָרט, זיין זיצן, זיינע רייד
און האַלב גע'חלומ'ט, האַלב געשלאָפן דורך דער נאכט.
און ווען ער האָט פאַרגאָסעט גענומען באַרשטן זיך די פלורערן
און זיך געבראַכט אַ פרישן קאָלנער אַ פאפירענעם,
האָט שוין די מאמע, און מיט איר די שכנות פון אַרום,
געוואוסט וואוהין ער גייט, און ס'האָבן צען פאַר אויגן
געשטאָכן אים אין רוקן, ווען אַ שוואַרצער מיט'ן שוואַרצן שאַכטל
האָט ער גענומען שפרייזן דורכ'ן פישמאַרק.
עס זיינען צווישן אַלע נאָכקוקנדע אויגן
געווען אויך משה'ס, און בשעת דער ברודער איז אַוועק
האָט איין אויג זיך צוגעפּענדיקט, געטאָן אַ פינטל,
און ס'האָט אַ ווינקל מויל אַ שפרונג געטאָן אַרויף,
ווי עמיצער זאָל קוקן און פאַרשטיין דערפון,
וואָס משה טראַכט זיך פון זיין טאטנ'ס בכור.

ביז וואַגען זאוול האָט דערנאָך אויפ'ן געלענער
גענומען ביסלאַכווייז פאַנגדערקלייבן זיך אין דעם,
וואָס איז געשען דעם אונט, האָט זיך אַלץ פאַר אים געמישט.
עס האָט איבער'ן ווייסן טיש מיט פירות אַלערליי און טאָרט
געברענגט אַ בלייך-לאַמפּ מיט קרישטאָלעכלאָך באַהאַנגען,
ס'האָט מישאַ אים אונטערן האַנט געפירט צום פּאָטער,
און אים האָבן די הענט געשוויצט — און בחורים
און מיידלעך האָבן צוגעקוקט פון אַלע זייטן
און איינער, דאַכט זיך, האָט געטאָן אַ וואונק צו עמיצן;

וואָס ווייטער אָבער האָט דער שמייכל זיך צורונען,
 דאָס פנים איז געוואָרן פייערלאַך און אָנגעשטרענגט,
 און מישאַ, קוסנדיג אויף אים, האָט נישט אזוי געהערט
 די ווערטער פון זיין מויל, ווי צוגעזען דאָס פנים,
 די אויגן און דעם קאָפּ און האָט געפילט,
 אז עפעס טוט זיך אין דעם מאָדנעם מענטשן.
 געפרופט דערנאָך מיט אים אַ שמועס טאָן — אַ וואַנט.
 עס האָט זיך נישט געבונדן, נישט געקאָנט אַרויסקריגן
 קיין צענדליג גלייכע ווערטער און אים אָפּגעלאָזט.
 נאָר ווען ס'איז אויסגעקומען שפעטער צו אַמאָל
 צו הערן זאָולען שפּילן, האָט עס ווידער אים
 אַ קלאַפּ געטאָן מיט אַט דעם טעמפּן, אומפאַרשטענדלאַכן
 און שווערן ערנסט, האָט ער נאָכאַמאָל געפרופט
 פאַרבירן אַ גערייד, האָט ווידער אָפּגעלאָזט,
 און ס'איז פאַרבליבן אַ משונה'דיג געפיל צו אַט דעם מענטשן:
 ער איז אַי נידריגער אַי אומפאַרשטענדלאַכער,
 און ס'גלוקט זיך אים צו האָבן געבן זיך און ס'פילט זיך,
 אז עפעס איז מען זיכערער מיט זיך ווען ער איז נאָהענט.
 עס איז געוועזן אַ געפיל אזאַ ביי מישאַ'ן, אז מען דאַרף
 דעם זאָולען צובינדן, און ווייל ער האָט נישט איינגעזען
 פון וואַנען ס'קומט אזאַ געפיל, האָט ער געטראַכט פון זיך,
 אז דאָס איז גלאַט אַ מיין קאַפּריו פון רייכן בחור,
 וואָס אים איז נודע אין דער היים די פאַר חדשים.
 און ס'וילט זיך שפּילען אין וואוילטעטיגקייט פון וואוילטאָג.
 און נאָך באַוואָרענישן אין דער היים איז ער אַמאָל
 אוועק אויפ'ן בולוואַר, געפונען זאָול'ען, צוגעזעצט זיך,
 גענומען רעדן גלאַט אזוי און מיט אַמאָל געפרענט:
 — וואָס טוט איר מאָדגן אָונט, זאָול? — נאָרנישט.
 — וואָלט איר געוואָלט אַריינקומען צו אונז?
 — וואָס מיינט איר? — האָט אים זאָול נישט פאַרשטאַנען.
 — איך מיין, איר זאָלט אַריינקומען צו אונז אין הויז.
 — צו אייך? — צו אונז. — נאָך וואָס? — אַט גלאַט אזוי.
 פאַרבריינגען, זיך באַקאַנט מאַכן מיט אונזערע
 און ס'וועלן זיין נאָך יונגע לייט און מיידלאַך. גוט?
 — איך ווייס נישט — האָט געשטאַמלט זאָול, — ניין.
 — פאַרוואָס? — און מישאַ האָט דערזען אַ שווער צוטומלעניש
 אויף זאָול'ס פנים און דערפילט, אז ער געטרויט אים נישט,
 אז ערנעץ האָט דער מענטש דערשפּירט דעם שפּאַס,
 מיט וועלכן ער, דער קלוגער, וויל עפעס פאַרדעקן.
 ער האָט אַ זאָג געטאָן: — איך מיין עס וויער ערנסט, זאָול.
 איר דאַרפט נישט מורא האָבן פאַר אַ נייעם מענטשן.
 — איך האָב קיין מורא נישט — הויכט זאָול אויף די אויגן,

אנטקענן קומען, אָננעמען ביים האַנט און זאָגן :
— קומט, זאוול, לאָמיר גיין. און ער וועט גיין
און עפעס וועט זיך אָנהויבן. אז נישט פלעגט ער פאַרקוקן זיך
אויף אזא מענטש און נישט אַראָפּנעמען די אויגן
אין זיכערער דערוואַרטונג ביז עס פלעגט אַ חבר
אים אָפּשטעלן און אָנקוקן פאַרוואַנדערט,
פון וואָס דער זאוול איז אזוי צעמישט געוואָרן.

דער איינציגער פון יענע יום־טוב'דיגע מענטשן,
וואָס ער האָט יאָ געקאָנט פון נאָהענט, איז געוועזן מישא,
דער זון פון נביר ר' חיים לייב, וואָס קומענדיג צוהיים
אויף זומער, פלעגט ער מיטבריינגען די דינע ביכלאַך,
נעדרוקט אויף פאַפּיראַס־פאַפּיר און אויך אַליין אַפּאַל
זיי לייענען און אויסטייטשן אין זאוול'ס קרייז.
ער איז געוועזן הויך, מיט שוואַרצע מאַטע אויגן,
און אַז ער פלעגט אַרויס אויפ'ן בולוואַר אין ווייסן רעסל
מיט געלע קנעפּ און בלאַע הויזן, ווי אַן אָפּיצער,
אַרומגערינגלט פון אַ חברא יונגע לייט און טעכטער גבירישע, —
האָט זאוול אויסגעמיטן אים צו קומען פאַר די אויגן.
ער איז געווען אַ רעסענניש פאַר אים — אָט דער בן יחיד,
וואָס פּאָרט זיך דאָ מיט קינדער גבירישע און דאָ מיט זיי,
און חלומ'ענדיג שעה'ן וועגן אים, פלעגט זאוול
אַליין באַליידיגט ווערן פאַר זיין העלד, וואָס גיט זיך אָפּ
ווער ווייס מיט וועמען. מיט אַ שטילן קוח פון שטאַלזי,
וואָס וויל די קנאה נישט באַווייזן, פלעגט ער צווען,
ווי מישאַ רעדט מיט דעם און יענעם, און פאַררוקן זיך
און ווערן שטילער נאָך. אַרדאי האָט ער מיט אַ ווינקל אויג
פאַרג'נב'עט זיך — קאָן זיין, מען רעדט עס וועגן אים.
און סוף כל סוף האָט ער קיין טעות נישט געמאַכט,
ווייל אַז מען האָט געדאַרפט זיך אויספיינען מיט עפעס
און נישט געהאַט מיט וואָס — במילא האָט מען זיך געכאַפט
פאַר זאוול'ס לידער. און אַז ער אַליין האָט נישט גערעדט,
האָט דער סטודענט געמוזט דער ערשטער צו אים צוגיין.
פאַרשטייט זיך, זאוול האָט זיך אָפּגעזאָגט פון לייענען,
דאָס האָבן שוין די אַנדערע געטאָן פון זיינעטוועגן,
און ער האָט בלויז דעם קאָפּ פאַרנויגט. נאָר מישאַ האָט געבעטן,
און זאוול, נישט געפינענדיג קיין כח צו דערשטיקן
דעם שמיכל, וואָס איז אויפגעקומען מיט'ן האַרץ־געקלאַפּ,
האָט אָנגעהויבן מיט אַ טרוקן קול און מיט אַ מינע,
ווי ער וואָלט עס אַליין באַטראַכט פאַר קינדעדייען,
מיט וועלכע איינער דאָרט, אַ בטלן, מאַכט זיך נאַריש,
און ער, ס'הייסט זאוול, קאָן נאָר שמיכלען איבער דעם.

פון לעצטער ברירה שוין מיט אים געלאנגען,
האָט ער גערעדט געציילטע ווערטער און געצימערט,
אזוי ווי ער זאָל האַלטן אין דער האַנט אַ דינע, דינע גלאָז,
וואָס אָט אַ גיט זיך אַ צאָפּל אין די פינגער —
און שוין! איז נישט אזוי די אומגעלומפערטקייט פֿון אים,
דעם נידריגן און שוואַרצן, נאָר זיין פינטסטער שווייגן
האָט זיי פון אים געטריבן, און אז ס'האָבן מיידלאַך יע
געהאַט אַמאָל אַ וואָרט צו זאָגן אים, איז דאָס געווען:
„זאָל זאָוול שפּילן! זאָל זאָוול זינגען!“
און ער האָט זיך געשעמט, און עפעס האָט געפריינקט,
און דאָך האָט ער דעם קאָפּ אַראָפּגעלאָזט און האָט געפּאָלט.

וואָלט זאָוול בלוז געווען זיין טאַטנ'ס סינד
וואָס איז פאַרפרעמט געוואָרן פון זיין טאַטנ'ס וועג,
פון מינד און עין יעקב. וואָלט ער אויך גענומען הלומ'ן
פון זיצן הינטער קראַטעס וואו, עס זאָל די מאַמע קומען,
אַ מעפעלע געקעכזן אים בריינגען, אָדער אין די געכט
געוען זיך אין די וויסטע וועלדער פון סיביר,
די שווערע פּיס אין שניי און אויב'ן קאַרק — אַ פּאַט.
איז אָבער אויך דאָס נייע, וואָס ער האָט געהערט
און דאָ זיך איינגע'הור'ט, באַלד געוואָרן אזוי אַלט
און ווייט גלייבליכטיג, ווי דעם טאַטנ'ס „אַשרי“,
וואָס ער האָט יעדן אינדערפרי געזאָגט נישט ווילנדיג,
און אז ער האָט געהערט דערציילן וועגן יענע אין סיביר,
האָט ער געפילט אַן אָפּשיי, אָבער אויך אַ קעלט,
און איז געווען זיכער, אז דאָס מיינט נישט אים.
פאַרוואָס אזוי? דאָס וואָלט ער נישט געוואוסט.
נאָר ס'איז דאָס האַרץ נישט דאָרט געווען, און אויב עס האָט זיך יאָ
גע'הלומ'ט פון אַן אַנדער לאַנד, איז עס געווען
נישט ווייט און גליווערדיג, נאָר גאָהענט ערגעץ דאָ,
מיט הימלען היימישע און אַלץ אזוי באַקאַנט,
און ס'האָט די היימישע, די זומערדיגע זון געלויכטן,
נאָר זאָוול איז געווען אַן אַנדערער און אַרום אים
די מענטשן אַנדערש. אָדער אפשר נאָרגישט אזוי אַנדערש?
קאָן זיין, עס זיינען בלוז געווען די שענע, אויסגעפּוצטע
און יודיטוב'דיגע לייט, וואָס גייען אום אין נאַס,
וואָס יעדן פון זיי קאָן ער און דאָך בלייבן זיי
אזעלכע פרעמדע, נישט־דערגרייכטע, אייביג אַנדערע.
פֿלעגט ער זיי נאָכקוקן, און אָפּט האָט אים
אזא געפיל אַרומגעכאַפּט, אז וואָס ער דאַרף,
איז נאָר זיך אומקערן און ס'וועט אים עמיצער אַ פרעמדער

דאָרט ליגן מיינע יונגע מעד
צעריסן און צעטראַטן.

נאָך מערער האָבן יונגע לײט פאַרלײבטע,
די מײדלאַך פירנדיג אין סאָד בײנאַכט,
צײ לאַזנדיג זיך פאַרלאַכווייז הינטער'ן שטאָט
אין וואַלד אַרײן, נעוונגען אָט אזױ :

קום אַרויס צו מיר אין גאַרטן,
וואַרטן וועל איך אויף דיר דאָרטן.
ווען די נאַכט קומט אָן אַ שוואַרצע,
וועל איך דריקן דיך צום האַרצן.

דו נאָר אײנע, דו זאָלסט וויסן,
ווי די טרערן מײנע פליסן,
אין דו וועסט מיר אַלץ פאַרנעבן,
ווייל כ'האַב קײנעם נישט אין לעבן.

כ'האַב נאָר וואַלקן שוואַרצע, טריבע —
קום, צעטרייב זײ מיט דיין ליבע.
ווען די נאַכט קומט אָן אין שוואַרצן,
ברײנג די זונשײן אין מיין האַרצן.

ס'האָט יעדערער נעוואוסט, אז זאוול האָט קיין נארטן נישט
ביים טאַטנ'ס הויף הינטער'ן פישמאַרק, אז ביינאַכט
קומט קײנער נישט צו אים, און ווען ס'וואַלט עמיצער
פאַרטראַכט זיך וועגן ליד, וואַלט אַ געלעכטער אָננעכאַפט
שוין באַם געדאַנק אַלײן, וואָס קאָן דאָס זײן אזױנס,
וואָס אָט דער זאוול דאַרף מען זאָל עס אים פאַרגעבן.
נאָר קײנער האָט זיך נישט פאַרטראַכט אויף דעם, און ער אַלײן,
ווען אויגן האָבן זיך געצונדן, פניס'ער גערויטלט,
און הענט האָבן די ליבע הענט געווכט — אַלײן פלעגט ער
פון ווייטן זיצן, צוהערן — און וואָס דען נאָך?
עס האָט זיך אויסגעדאַכט אַמאָל, אז שטאָט דעם יונגמאַן,
וואָס זיצט נעבן דעם מײדל, זיצט עס ער אַלײן —
און צערטלאַך האָט ער זיך די אײגענע, די שווערע האַנט געגלעט,
ביז ער האָט זיך געכאַפט פאַרשעמט. נאָר אָפטער דאָך
איז שוין די פרייד געווען אין הערן בלוז די ווערטער זײנע,
און מיט פאַרשעמטן שטאַלץ פלעגט ער אַראַפלאָזן די אויגן,
וואָס דאָס איז אויך אַריבער אומבאַמערקט. פאַרנאַכט, אויפ'ן בולוואַר
פלעגט ער זיך צושאַרן צו צוויי־דריי בחורים, זיך צוהערן
און שווייגן. און אַמאָל, ווען ס'איז אַנ'אויסגעלאָזטע מײדל

אויך זיינע אייגענע. דערהערנדיג דאָס נרימפלען
 פלעגט זיך דער טאטע, א באוואקסענער ביז אין די אויגן,
 אוועקלאָזן א מגיד זוכן אין די כתימדרשים.
 די קליינע מאַמע אָבער איז געבליבן פאַר דער טיר,
 מיט איין קינד אויף דער האַנט, א צווייטן נעבן זיך,
 און ריידנדיג מיט שכנות, צולייגן אן אויער.
 און אַז די קינדער זיינען איינגעשלאָפן נעבן איר
 און זי האָט זיי אין שטוב אַריינגעטראָגן,
 פלעגט זי א טאָפּ טאָן די געדראָטעוועטע כונקע טיי,
 אַריינשטעלן אין אַט, אין זשאַר אַריין, אַ עפן טאָן
 די טיר צום זון און פּרעגן: ווילסט אפּשיר א גלעזל טיי?
 דערנאָך, ווען ער האָט זיך פאַר פּערציג קאָפּיקעס אַ שעה
 ביים בעסטן קלעומער אויסגעלערנט נאָטן,
 און ס'האָבן זיך באַוווּזן אויפ'ן טיש די גרויסע בוינגס
 מיט פינטעלאַך און קייקעלאַך אין שמעקעלאַך,
 האָט שוין דער טאטע אויך נישט מער אַזוי געברומט,
 און זאוול האָט געקאָנט פאַרבראַכן זיך אין קאַמער,
 אַוועקגיין שפּעט און טאָן וואָס אים געפעלט.
 מען האָט שוין אויף דער גאַנצער גאַס געוואוסט,
 אַז שלום רימער'ס זון, וואָס נעבן פּישמאַרק,
 מאַכט לידער מיט נגונים און ער שפּילט זיי אויס אַליין,
 פאַרנאַכט פלעגן זיך שכנות קלייבן פאַר'ן הויז,
 און מיידלעך־שניידערקעס, וואָס האָבן זיך מיט אים געקענט
 פון לייענען געהיימע ביכלעך אין דעם שמאַלן אַלקער,
 וואָס הינטער דער אַפטיקער־קראָם — זיי האָבן זיינע לידער
 צוטראָגן איבער הייזער און עס איז אַוועק פון זיי
 צו דינסט־מיידלעך אין קיכן און צו טעכטער בעל־הבתישע,
 און ווער עס האָט געטראָגן אויפ'ן האַרצן עפעס, צי געוואָלט
 זיך פּוצן כּלומר'שט מיט אַ האַרץ אַ שווערס, פלעגט זינגען:

עס ליגט אַ וואָלקן אויף מיין האַרץ
 און ווערט גאָרנישט פאַרשוואַנדן.
 און קיינער זעט נישט, ווי עס פליסט
 דאָס בלוט פון מיינע וואַונדן.

עס ליגט אַ וואָלקן אויף מיין האַרץ,
 פאַרשטעלט די זונענשטראַלן,
 און קיינער זעט נישט אין דער נאַכט,
 ווי מיינע טרערן פאַלן.

עס ליגט אַ וואָלקן אויף מיין האַרץ
 און וואַרפט אַ שווערן שאַטן.

לויט דער שילדערונג בעל־דמיונים, א לעבעדיגער
 גער, טאט־קרעפטיגער אָרגאניזם, אפילו ווען
 ער ניט ניט אהין און ניט אזוי, ווי מיר וואָלטן
 געוואָלט און ווי ער וואָלט באדארפט. די איד־
 שיסטישע דעמאָקראטישע אינטעליגענציע, וואָס
 פילט זיך „מחוי' למחנה", וואָלט געקאָנט שפילן
 א גרויסע ראָל אין איר, ווען זי וואָלט געקאָנט
 אויפהייבן א קאמף מיט די רעאקציאָנערע
 פארטייען אין דעם נאָמען פון גרויסע אידעאלן,
 לפחות ניט קיין קלענערע אידער די, וואָס בא־
 לייכטן דעם וועג פון אירע געגנער. אזא איר־
 דעאל איז די ווידערבאלעבונג פון דעם גאנצן
 אירישן פאָלק (ניט נאָר דעם ליטע'שן פראָנמענט
 זיינעם) אין אן אייגענעם לאַנד אויף די יסודות
 פון ארבעט און פון דער אירישער קולטור אין
 דער אירישער שפראך. צוליב אַ ט־ד ע־ם
 א י ד ע אַל דארף מען האָבן אי די אויטאָר־
 נאָמע, אי די ספּעציעלע אירישע דערצי־
 אונג און קולטור, אי די טעטיקייט פון דעם
 „אַרט" און דעם „אוע". פאר דעם אידע־
 אל קאָן די אירישע ארבעטערשאפט געוואינען

מנחם

זאָויל רימער (*).

ער איז געווען ברייט און נידעריג, אויף שווערע פיס
 און האָט געהאַט אַ קאָפּ געדיכטע קרוין ווי אַ נעגער.
 די נעגל פון די קורצע פינגער זיינען שוואַרץ געווען
 פון ארבעט באַ די כאַמוטעס אין טאַטנ'ס רימעריי,
 און פאַר דער ארבעט האָט ער, אויסער עסן און אַ שטוב,
 צוזאַמען מיט'ן ברודער משה, אויך געקראָגן
 פון אָנהויב דריי און שפּעטער פיר רובל אַ וואָך.
 פאַר אַנט דעם געלט האָט זאָויל צווישן מענטשן
 געקאָנט אַרויסגיין אָנגעטאָן אין שוואַרצן הוט און ראָס,
 אַ קאָלנער אַ פאַפירענעם און רויטן שניפּס,
 און פאַר דעם געלט האָט ער זיך אויך געקויפט אַ פירל,
 אויף וועלכער ער פלעגט אָונט־צייט, ווען משה איז אַוועק
 אין גאַס צו זיינע שניידערי־ונגען, נעמען גרימפלען
 אַמאָל געכאַפּטע פרעמדע שטיקלעך, און אַמאָל —

ווערן. און נאָר האַנט אין האַנט
 מיט דער אידישער אַרבעטער־
 שאַפּט קאָן די אירישע דעמאָקראטישע
 אינטעליגענציע ווערן אַ מאַכט־פאַקטאָר אין אונז
 זער לעבן, וואָס איז גאַנץ זיכערלאַך פאַרשטאַרקט
 געוואָרן און נאַציאָנאַליזירט גע־
 וואָרן, אַ דאַנק דער אויטאָנאָמיע.

האָט אַטידי אירישע אינטעליגענציע, וויב
 פילט זיך איצטער, ווי אַ פינפטער ראָד צום
 וואָגן, שוין געטראַכט וועגן דעם? זאָל זי
 זיך אָפּוואַגן פון אירע הינערשע אידעאלן, צו
 בויען גוטע פראָגראַסיווע ליטווינער, פּוילן,
 עסטן וכו' „בני קולטוריא יהודית". זאָל זי
 פּראַוון באַנאָדערשפּרייטן אירע פּליגל פון
 אַמאָל. איך גלויב ניט, אַז זיי זיינען אונז
 טערגעהאַקט: זיי זיינען נאָר צייטווייליג פאַ־
 ראַליזירט. זאָל זי ווידער קומען צום פאָלק
 מיט'ן אַלטן ברום, וואָס האָט געוועקט דר־ך־
 אַרץ צו זיך, וועט זי ניט דאַרפן זיצן מיט
 אַש איבער'ן קאָפּ און קלאָנגלעך זינגען: „איכה
 ישבה..."

שפראך. די איינציגע, נערעכטע תביעה, וואָס די מלוכה קאָן האָבן פון די שולן אין לאַנד, באַשטייט נאָר אין דעם, אז אין זיי זאָל דורכ-נעפירט ווערן אַ געוויסער בילדונגס-סורס, לויט די פאַרשיידענע שטופן, אויף וועלכע די שולן ווערן אַוועקגעשטעלט, — אַ בילדונגס-קורס, פון אַלגעמיין-מענטשלעכע ענינים און פון ספּעציעלע ענינים, וואָס יעדער כירגער פון דער געגעבענער מלוכה מוז זיי וויסן. אויב די אירישע שולן פילן ניט אויס אָט די תביעה, מעג די מלוכה פון זיי מאַגען דעם חוב. די „וואַנט“ פון דער אירישער אויטאָ-נאָמיע איז דאָך ניט אזוי אַרומגעשלאָסן פון אַלע זייטן, רעזירוונגס-אינספּעקטאָרן זאָלן ניט קאָנען אַריינקוקן אַהין און ניט קאָנען אויפמאַך נען, וואָס דער מלוכה קומט. און אויב די אירישע אויטאָנאָמיע האָט באַמט וואָס עס איז צו באַהאַלטן פון דער מלוכה הינטער דעם „וואַנט“ איז דאָס זייער טרויעריג, נאָר דער פאַקט אַליין, וואָס אויך די אַריקאַלע אַרבעטערשאַפט באַטייליגט זיך אין דער „קאנספּיראַציע“, מוז אַרויסרופן דעם באַרעכטיגטן חשב, אז שולדיג אין דעם איז, אַפּשר, נאָר ניט די אירישע אויטאָנאָמיע, נאָר — די מלוכה...

אַבער אַ וואַנט דאַרף זיין די אירישע אויטאָנאָמיע. אַ שווי-וואַנט פאַר דער אירישער מינאָריטעט, זי זאָל נאַציאָנאַל און קולטורעל ניט אַסימילירט ווערן פון דער הערשנדיגער שפּראַך און קולטור אין דעם לאַנד. אויב די אירישע אויטאָנאָמיע פילט אויס אָט די אויפ-נאַכע אירע, — און דאָס, ווייזט אויס, איז זי בכח צו טאָן, — קאָן שוין ניט זיין קיין רייד וועגן אַן אינווייניגסטן קרויס איר.

דער קרויס לעבט דורך ניט זי, נאָר די אירישע רישיכטיגייט, „פאַלקסיטישע“ אינטעליגענץ, וואָס האָט ניט פאַרשטאַנען, ווי צו געווינען דאָס פאַלקס פאַר זיך, ווייל זי האָט ניט פאַרשטאַנען צונויפצובינדן אירע שפּראַכלעכע און קולטורעלע אירע אַלע מיט די גרויסע אירעאלי פון אַלגעמינשט-לאַכער און אירישער באַפרייאַונג. ביי דער „קולטורליגע“ פון דער אַרבעטערשאַפט זיינען זיי שוין פאַקטיש צונויפגעבונדן. זי איז

„אירישיסטיש“, ווען אפילו דער וואָרט „אירי שיום“, קאָן זיין, איז ביי איר אַריינגעוואָרפן אין חרם. זי איז „כל-ישראל'יש“ נאַציאָנאַל-ליסטיש, ווען אפילו די ווערטער „כל-ישראל“ און „נאַציאָנאַליזם“ רופן אַרויס, קאָן זיין, אַ שוידער איבער איר לייב. זי איז עס ווייל פאַקטיש באַטייליגט זי זיך מיט „כל-ישראל“ אין איין און דערזעלביגער „קאנספּיראַציע“ און ניט נאָר פאַרפּעסטיגט זי דורך איר די שולן די נאַציאָנאַל-קולטורעלע פּאָזיציעס פון אונזער פאַלקס, נאָר זי בויט נאָך אויס נייז, מער פּאַרדערנע, מער דויערשאַפטיגע.

ליידער איז די אירישע אַרבעטערשאַפט אַרעאָלוגיש נאָך אין גלות ביי יענעם אַנטוויקלונגס-פּעריאָד אירן, וועלכן אָמאָ באַזירט האָט אַ נאָמען געגעבן דער „נאַיווי-קאנספּיראַציע“ לייטשער. אָבער אָט דער פּעריאָד איז אַ קיני-דעריפּאַנקהייט, וואָס „שטייט זיך אויס“. אויך ביי דער אירישער אַרבעטערשאַפט וועט ער פאַר-שווינדן, און דאָס אירישע פאַלקס וועט ביי איר אויפהערן צו זיין אַ פּאַרזאָך. ווי יעדער אַרבעטערפאַלקס, וועט אויך דער אירישער אַרבעטערפאַלקס אָנהייבן באַוואַוסט זיין געטענען דערצו, צו וואָס ער שטרעבט שוין איצטער להיפּוך צו זיין נאַיווער אירעאָלוגיע: צו ווערן דער אַוואַנסירטער פון דעם גאַנצן אירישן פאַלקס אויף יענעם וועג פון מענטש-לאַכן פּראָגרעס, וואָס פירט צו דער פאַרוויק-לאַכונג פון זיינע ענדצילן. ער וועט דער-ריבער דערשפּירן די גאַנצע אַהריות, וואָס ליגט אויף אים פאַר דעם גורל אין דער ראַל פון דעם אירישן פאַלקס אין דער פאַרוויקלאַכונג פון זיינע אירעאָלן. און וואָס אַ גרעסערן ערפאַנג די אירישע אַרבעטער וועלן האָבן אין זייער אירישער טעטיקייט, אַלץ ניער און רעזאָלוטער וועלן זיי קומען צו אָט דעם אומפאַרמיידלעכן נאַציאָנאַל באַוואוסטזיין. ווייל — ווי האָט אונזער זייער מאַרקס געזאָגט? דאָס „באַוואוסטזיין“ מוז טאַנצן נאָך דעם פייפל פון דעם „זיין“...

די אירישע אויטאָנאָמיע איז שוין איצטער,

פּאָרם? וואָס אָנשטאַמט אָן איינהייטליכע אַכער
שולע, וואָס וואָלט מסתמא אָפּגעשפּילט נאָר
דעם דעקאָנאָנערן נייט פון דער מאַיאָריטעט,
האָט זי באַשאַפן די מענלאַכקייט פאר פּרוי-
הייטליכע ריכטונגען אין דער דערציאונג, אויך
זי זאָל זיך קאָנען אנטוויקלען אויף דעם
יסוד פון גלייכבאַרעכטיגונג?

איך מוז זיך מודה זיין, אז ווען איך האָב
געלייענט, אז „מען האָט אַריינגענומען אויך די
„קולטור־ליגע“ און גארנטירט איר „טאַלע-
רענץ“ פאר אירע פאַרהאַטע טריפּהאַלע שטיק“,
— האָט דאָס מיך געפּרייט: אַ ז ו י אַ ר אַ ר
ז י י ז. און נאָך מער האָט מיך געפּרייט,
וואָס די קולטור־ליגע איז אַרויף, און האָט צוליב
אירע אייגענע אינטערעסן פּאַקטיש צוגעגעבן,
אַז זי איז אַ טייל פון „כל ישראל“. דאָס איז
גוט. אַזוי דאַרף זיין.

דעם שטאַרקסטן שאָס אַנטקעגן דער אוי-
טאָנאַמיע פּייערט אָבער בעל־דמיון אָפּ אין די
פּאַלנעדע שורות: „און די נאַציאָנאַלע אויטאָ-
נאַמיע, וואָס האָט זי דאָ צו טאָן ביי די דריי
ריכטונגען? אַ נאַציאָנאַלע אויטאָנאַמיע זאָל
זיין מודה כל די וואַנט, „כלבי חוץ“, קעגן
דער מלוכה... בשם אויטאָנאַמיע וועלן מיר ניט
לאָזן דער דעמאָקראַטישער מלוכה זיך מישן אין
אידישער בילדונגס־אַרבעט, און אינווייניג וועלן
מיר טאָן, וואָס מיר ווילן, ד. ה., אַזוינס, וואָס
די מלוכה קאָן באַיאן אופן ניט פאַרטראַגן אין
לאַנד בכלל. אויטאָנאַמיע זאָל דאָ זיין אַן אָפּ-
רייז, אַ קאָנספּיראַציע קעגן דער מלוכה. דריי
„ריכטונגען“, וואָס צוויי פון זיי זיינען קולטור
רעל ווילד, נישט צו דערטראַגן אין אַ דעמאָ-
קראַטיש לאַנד, און די דריטע איז גע׳רודפֿט
איבער פּאַליטישע טעמים, — זאָלן זיך דאָ
אויסבאהאַלטן אונטער דעם כּישוף־מיצל אויטאָ-
נאַמיע, ווערן דער רואה וואינו נראה, די מלוכה
מיט אירע גערעכטע תביעות זאָל צו זיי ניט
קאָנען צוקומען“. (ד. נ. ל. 5. אָקטאָבער, ז. 56).
זעט איר, דאָ ווערט שוין דער ענין אַביסל
קיצלדיג... אַ פאַרפּאַלנטע פּאַליטישע ריכטונג
באַהאַלט זיך הינטער דער וואַנט פון דער אי-
דישער אויטאָנאַמיע... זאָלן מיר אויך דע-

ר ו י אַ קלאָנג אינאיינעם מיט דעם נביאָ?
און וואָס אַזוינס האָט בעל־דמיון באַמערקט אין
די אידישע שולן פון אַלע ריכטונגען, וואָס איז
ניט צו דערטראַגן (!) אין אַ דעמאָקראַטיש
לאַנד? דער למוד פון רעליגיעזע ענינים?
אָבער אַזאָ למוד איז, צ. ב., איינגעפירט אין
קאַנאַרע, וואו די שולן זיינען אויך איבערגעגעבן
צו פאַרשידענע „ריכטונגען“ (ריין־רעליגיעזע)
און — נישקשה, די קאַנאַרער דעמאָקראַטיע
דערטראַגט עס. די ציוניסטישע טענדענץ פון
די „הרבות־שולן“ אָבער די ציוניסטישע
טענדענץ איז שוין לאַנג און אין אַלע דעמאָ-
קראַטישע לענדער דערקלערט געוואָרן פאר ניט
„שטאַטס־געפּערלאַךד“. וואָס די „הרבות־
שולן ווערן געפירט אין העברעאיש? דאָס איז,
באמת גערעדט, אַ גרויסע עולה און אַ גרויסע
צרה, אָבער אַזאָ זע רע אַן עולה, אַזאָ-
זע רע אַ צרה, אין וועלכער די מלוכה האָט
זיך ניט וואָס אַריינצומישן. די נאַציאָנאַלע
מינאָריטעט איז דער סוואווערענער באַלאַבאָס
אויף יענער שפּראַך אין די שולן, וועלכע זי
קלייבט פאַר זיך אויס. אויב אַ וועלכע עס איז
מינאָריטעט זאָל געשטרעבן ווערן אין אַנט דעם
רעכט, ווייס מען ניט, וואו עס זאָל געצויגן
ווערן די גרענעץ. שפּראַך־פּרייהייט אין דעם
למוד, — דאָס מוז זיין דער הייליגסטער יסוד
אין יעדער נאַציאָנאַלער אויטאָנאַמיע. ווען
מיר, אידישיסטן, קעמפן דערפאַר, אידיש זאָל
זיין די איינציגע נאַציאָנאַלע שפּראַך פאר אַלע
אידן, הייסט דאָס ניט, אַז מיר ווילן אויף ווע-
מען עס איז אַ ר ו י אַ צ ו ו י נ ג ע ז י.
אויב אַ וועלכער עס איז אידישער גרופע וועט
פאַרדרייען דער קלאָנג צו דערפּלערן טאָטעריש
פאַר איר שפּראַך, מוז זי האָבן איר
פּראָפּאַגאַנדע טייל פון דעם אַלגעמיינעם
בילדונגס־ביורדזשעט פאר דעם אויפבויע פון אירע
טאָטערישע שולן. פאר אונז בלייבט נאָר צו
קעמפן אירע אַיש אַנטקעגן דעם „טאָט-
טעריזם“, אַריבערצוציען דעם באַוואַסט-
זי ין פון יענער גרופע אויף אונזער זייט,
זי זאָל פּריוויליג אָננעמען די אי-
דישע שפּראַך פאר איר נאַציאָנאַלע ר

פולע אירישע באפרייאונג פון גלות דורך משיח'ן.
און וואָס איז דער „תל־אָבֿיבֿ“־אידעאל, אויב
ניט דער גרויסער אידעאל פון דער פולער אי-
דישער באפרייאונג אין אן אייגן לאַנד
דורך דער ווידערבאזעצונג פון ארץ־ישׂראֵל ?
און דאָרף מען נאָך ריידן וועגן דער גרויס
פון יענעם „צוקונפֿט־שטאַט־אידעאל, וואָס
לעבט אין די נשמות פון די „קולטור־ליגיסטן“,
וועגן דעם צויבער וואָס ליגט אין דעם סאָציאַל־
ליכטישן לאַזונג פון פרייהייט און גערעכטי-
קייט פאר דער נאָצער מענטשהייט, פאר אלע
אירע פעלקער ?

ווי אַלע שטרעבן, ווי עס דאָרף
צו זיין : זיי שטרעבן צו גרויס און ווילן,
אז זייערע קינדער זאָלען דורכגערונגען ווערן
מיט דעמעלעכדיגן גרויסן גלויבן, וואָס לעבט אין
זייער האַרצן, ווערן די יורשים זיינע, די וויי-
טערע פּאָנען־טרענער און קעמפער פאר אים.
און וואָס קאָן די „פּאָלקסיטישע“ דעמאָ-
קראַטיע אוועקשטעלן אַנטקעגן יענע גרויסע אי-
דעאלן ? די אויסבילדונג פון באַלאַבאַטיש־פּראָז-
נרעסיווע „ליטווינער בני קולטוריא יהודית“...
זאָגט וואָס איר ווילט, ס'איז אַ צוריקורץ
פליגלידיגער אידעאל, ער זאָל קאָנען אויפנעמען
אַ זיגרייכן קאמפ אַנטקעגן זיינע באַפליגלטע
נענגער.

בעל־דמיון זעט דעם קרויזס פון דער
„אויטאָנאָמיסטישער“ קולטור־
אַרבעט אין דעם, וואָס ניט די אָרגאַנען פון דער
זעלבסט־פאַרוואַלטונג האָבן אויסגעבויט די נעץ
פון די אירישע דערציאונגס־אָנשטאַלן, נאָך
פרייוועטע קולטור־געזעלשאַפֿטן. דער פּועל־
יוצא דערפון איז, אַז דאָס אירישע פּאָלק האָט
ניט קיין אַייִנהייט לאַכע פּאָלקס־שול
אין דער אירישער פּאָלקס־פּראָד, נאָך אַ צאָל
פון פאַרשיידנאַרטיגע שולן אין פאַרשיידענע
שפּראַכן און ריכטונגען.

אַבער, ערשטנס, ווערן אַלע אָט די שולן גע-
בויט אויף דעם שבוֹן און
מיט דעם הסכּם פון דער אי-
דישער נאַציאָנאַלער אויטאָ-
נאָמיע. און, צווייטנס, איז נאָך אַ גרויסע

שאלה, וואָס פאר אונז דאָרף זיין וויכטיגע
און טייערער : די איינהייטלעכקייט פון דער
פּאָלקס־שול, געבויט לויט דעם דעמאָקראַטישן
ווילן פון דער הערשנדיגער מאַיאָריטעט, וואָס אויב
טערדריקט יעדע מינאָריטעט, אָדער די פריי-
הייט, גערעכטיקייט און גלייכבאַרעכטיגונג פאר
יעדער ריכטונג ? זאָל זיך בעל־דמיון משער זיין,
וואָס פאר אַ מין „איינהייטלעכע“ שולע מיר
וואָלטן געהאַט, ווען זי וואָלט געווען געבויט
דירעקט פון דער נאַציאָנאַלער זעלבסט־פאַר-
וואַלטונג, לויט דעם ווילן פון דער דעמאָקראַ-
טישער מאַיאָריטעט, ד. ה. לויט אַ קאָמפּראָמיס־
אַפּמאַך צווישן „באַרג סיני“ און „תל־אבֿיבֿ“ !
וואָלט ער געווען צופרידן מיט איר ? וואָלט
ער אויך דעמאָלט גערעדט וועגן אַ „קרויזס אין
דער אויטאָנאָמיע“ ? קיין פּאַרמאָלן רעכט דער
צו וואָלט ער ניט געהאַט. ווייל וואָס הייסט
דען „זעלבסט־פאַרוואַלטונג“, אויב ניט דאָס
זעלבסט־ארויסבריינגען און זעלבסט־פאַרווירד-
לאַכן פון דעם אייגענעם ווילן, ד. ה. גוט דע
מאָקראַטיש גערעדט, דעם ווילן פון דער מאַיאָ-
ריטעט ? אויב דער קרויזס פון אַ דעמאָקראַ-
טישער זעלבסט־פאַרוואַלטונג דאָרף געזען ווערן
אין דעם, וואָס זי וויל ניט פאַרווירדלאַכן די פּראָז-
נרעסיווע אידעאלן פון אַ מינאָריטעט, דעמאָלט
דאַרפן אַלע פּאַרמען פון דער מאַדערנער דע-
מאָקראַטיע דערקלערט ווערן פאר באַגראָט. די
שווייצאַרישע רעפּובליק האָט נאָך ניט ארייני-
געפירט אין לעבן דעם סאָציאַליזם. דער אַמע-
ריקאַנער פּעדעראַלער קאָנגרעס האָט נאָך אַפילו
ניט קיין סאָציאַליסטישע פּאַרטיי. בעל־דמיון,
רעכן איר, איז דער לעצטער, וואָס וואָלט אין
דעם געוואָלט זען דעם באַזאָר אַט פון
דעמאָקראַטיע. ער פאַרשטייט דאָך אַליוו, אַז
ביי דער זעלבסט־פאַרוואַלטונג זיינען די פּראָז-
נרעסיווע פּאַרמען פון דער „פאַרוואַלטונג“ ניט
שולדיג אין דעם רעאַקציאָנערן אינהאַלט פון
דעם „זעלבסט“.

איז אין וואָס באַשטייט דער חטא פון דער
אירישער זעלבסט־פאַרוואַלטונג בנוגע דער דער-
ציאונג ? וואָס זי האָט אויסגעאַרבעט נאָך
אַ פּראָגרעסיווערע פאַרוואַלטונגס־

שימלעט חדרים און ישיבות, וואו רעליגיע איז
כמעט דער איינציגער כמור. די ציוניסטישע
וועלט האָט פּאַרװאַנדלט אַלע אירע דערציאונגס-
אַנשטאַלטן אין אַראַנזשערעיעס פאַר דער העי-
ברעאישער שפּראַך, ציוניסטישער שטימונג און
האַס צו אידיש. די אַרבעטער-וועלט פאַר-
וואַנדלט אירע שולן אין פונקט אַזעלכע קינסט-
לאַכע פּלאַנזיקייזער פאַר קלאַסן-קאַמף און א
סאַציאַל-רעוואָלוציאָנערער שטימונג, וואָס וויל
נאָר וויסן פון דעם פּראָלעטאַריאַט און נאָר ניט
וויסן פון דעם גאַנצן פּאָלק. ס'איז דאָ נאָר איין
קליינע גרופּע, וואָס שטרעבט צו אַ פּאָלקסטימי-
לאַכער אומפאַרטייאישער אידישער שול, אין
דעם זין פון יענעם אידעאַל, וועלכן די אוי-
טאָנאַמיסטן האָבן געהאַט אין אויג, אָבער זי
האַט זיך ניט אויף וועמען צו שטיצן און האָט
שונאים פון אַלע זייטן.

אַט דאָס איז דער טרויעריגער סך-הכל,
וועלכן בעל-דמיון בריינגט ארויס מיט זיין אַנאַ-
ליז פון דער לאַגע.

און פונדעסטוועגן, אַז מען טראַכט זיך אַביסל
טיפּער אריין אין דעם ענין, קאָן מען, דוכט מיר,
ניט אינגאַנצן מסכים זיין מיט די אויספירן פון
אונזער זייער חשוב'ן מיטאַרבעטער. ער פרי-
טיקירט די פּאַרטייען, פאַרוואָס זיי טוען ניט
„קיינ איין ברעקל אויטאָנאָמיסטישע קולטור-
אַרבעט“; פאַרוואָס „די פּאָליטישע אַריענ-
טאַציע“ פון די ציוניסטן איז „אויף אַרץ-ישראל,
ניט אויף ליטע“; פאַרוואָס „די יונגע ליטע
זיינען אַ סך מער ביי זיך אין דערהיים און תל-
אַביב, איידער אין פּאַנעוועזש“; פאַרוואָס די
אַרטאָדאָקסן ווילן נאָר „מדרוך זיין גומע געקאָ-
וועטע אירן“, פאַרוואָס די אַרבעטער-פּאַרטי
האַט „מפּקיר געווען דאָס פּאָלק“. בעל-דמיון
וואָלט געוואָלט, אַז די אידישע עפנטלאַכקייט
זאָל זיך אָפּזאָגן „פונ'ם באַרג סיני, פון תל-
אַביב און פון „צוקונפטיגסט“, זאָלן זיך
אַרגאַניזירן אין אַ רייזדעמאָקראַטישער פאַר-
טיי, זיך באַטראַכטן נאָר „אַלס אַ טייל פון דעם
לאַנד“ און אָנווענדן „אַלע דערציערישע אַנ-
שטאַלטן אויף אויפצוציען אַ דור נייע מענטש
פאַר ליטע“. אַזע דעמאָקראַטישע פאַרטיי איז

ליידער ניטאָן, און אויף דעם קלאַנס דער נביא.
אָבער וויפיל איינער זאָל ניט פאַרשטיין אָפּ-
דעם צער און האַרד-ווייטאָן, מוז מען דאָך צו-
געבן, אַז דאָס וואָס בעל-דמיון שילדערט איז
ניט „דער אינווייניגסטער קרויזס אין דער אוי-
דישער נאַציאָנאַלער אויטאָנאָמיע“, נאָר „די
אינווייניגסטע אָנמאַכט און דער באַנקראַט פון
דער „פּאָלקסיטיש“-דעמאָקראַטישער אידעאָ-
לאָגיע“, פאַר וועלכער ער שטעלט זיך איין.

קודם איז ניט אמת, אַז די „דריי ריכטונגען“
„טוען ניט קיין ברעקל אויטאָנאָמיסטישע קול-
טור-אַרבעט“. די ציוניסטישע „תרבות“, דער-
ציילט אונז בעל-דמיון, „האַט אַ היבשן טייל
אָנהייב-שולן און 20 גימנאַזיעס“ (20 אידישע
גימנאַזיעס אין דעם קלייניגען ליטע!); די
אַרטאָדאָקסישע „רבנה“, האָט דעם גרעסטן טייל
אָנהייב-שולן“; די „עלנדע“ און „פאַרפערמ-
טע“, קולטור-ליגע“ פון „דער ביסל אידישע אַר-
בעטער“ האָט „אַ פּאָר צענדליג שולן“ און זיי
זיינען „אין דערציערישן זין די בעסטע, די מאָ-
דערנסטע“... איז דאָס ניט קיין קולטור-
אַרבעט? ניט קיין קולטור-אַרבעט, וואָס פאַר
איר קומט דער דאַנק דער אויטאָנאָמיע?

און וואָס עס איז נאָך וויכטיגער: די אַלע
„דריי ריכטונגען“ פירן זייער קולטור-אַרבעט
אַזוי ווי יעדע „גלות-אַרבעט“ דאָס פּאָ-
פירט ווערן: אין דעם ליכט פון
אַ גרויסן באַפרייענדן איד
דע אַל.

וואָס איז דער „באַרג סיני“ אידעאַל פון דעם
פרומען אידן, אויב ניט דער גרויסער משיח-
אידיע אַל, וואָס האָט באַלעכט דאָס גאַנצע
אידישע פּאָלק, פון זיינע עלטסטע צייטן ביז
אויף אונזערע דורות? איך ווייס ניט, צי אין
דעם באַוואוסטזיין פון דער אַרטאָדאָקס-אידי-
שער גאַסע לעבט נאָך די באַדייטונג פון דעם
משיח-גלויבן, ווי אַן אידעאַל פון אַן אַל-
וועלטלאַכער באַפרייאונג, פון אַ תּוֹקֵן
עולם במלכות שדי. אָבער זיכער איז,
אַז די אַרטאָדאָקסישע וועלט וויל דורך אידישע
אַל-תּוֹרֵךְ-פרומקייט אַראַפּבריינגען אַדער
פאַרדייען ביי דעם רבנו של עולם די

נייע דאס לעבן

סאָנאַמלאַכער זשורנאַל פאַר קולטור און געזעלשאַפּטלאַכע פּראָג
רעדאַקטירט פון

ד.ר. ת. זשימלאָוסקי און ש. ניגער

ערשטער יאָר, נומ. 4.

יאַנואַר, 1923.

ד.ר. ה. זשימלאָוסקי.

צו דעם קריזיס פון דער אידישער נאַציאָנאַלער אויטאָנאָמיע.

דער איינדרוק, וועלכן די ארטיקלען מאַכן אויף דעם לעזער, איז אזא, פונקט ווי פון דעם נאַנצן ענין האָט זיך אויסגעלאָזן אן אויסנע- בלאָזענע איי. די קעמפער פאַר דעם אויטאָנאָ- מיסטישן אידעאַל האָבן געשטרעבט דערצו, די אידישע אויטאָנאָמיע זאָל זיין די הויפּטגעצייג אין די הענט פון דעם אידישן פּאָלק אין דעם ראַדיקאַלן איבערבויו פון זיין פאַראַלטערטן לעבן אויף נייע, אַלגעמיינ־מענטשלאַכע און אין דער זעלביגער צייט נאַציאָנאַל־פּראָגרעסיווע יסודות. און אויסגעלאָזן האָט זיך, אז זי איז געוואָרן אַ געצייג אין די הענט פון פאַרטייען, וואָס ווילן ניט וויסן אָדער פון דעם אַלגעמיינ־מענטשלאַכן פּראָגרעס, אָדער פון די פּראָגרעסיווי־נאַציאָנאַלע יסודות. מיט דער אַרבעט פון דעם קעאָנאָ- מישן און סאָציאַלן איבערבויו באַשעפּטיגט זיך די אידישע אויטאָנאָמיע כּכּלל ניט. זי ווערט באַזאָרגט פון פריוואַט־געזעלשאַפּטן, ווי די „אוע“, דער אַמעריקאנער „האַיאַס“ און דער „אַרט“. פאַר דער אויטאָנאָמיע איז איבערגע- בליבן די ערציאונג און בילדונגס־אַר- בעט. אָבער נאָרד אָט די וויכטיגסטע אַרבעט איז פאַנגערנדיגטיילט געוואָרן צווישן איינצלנע פאַרטייען, וואָס פירן זי אין אַ העכסט־שער- לאַכן נייסט. די פרומע וועלט נוצט אויס די פּינאַנציעלע מיטלען, וועלכע זי באַקומט פון דער אויטאָנאָמיע, אויף אויפּצהאַלטן די אַלטע פאַר-

אונזערע לעזער האָבן געוויס געשענקט זייער ער אויפּמערקזאַמקייט די צוויי ארטיקלען בעל־ מיונ'ס וועגן דעם „קריזיס אין דער אידישער נאַציאָנאַלער אויטאָנאָמיע“, אין „דאָס נייע לעבן“ פאַר אָקטאָבער און דעצעמבער. דער פעסימיסטישער איכהטאָן זייערער קלינגט נאָך פעסימיסטישער, ווען מען דערמאָנט זיך, אז דער מחבר האָט אַליין געהערט צו יענער ריכ- טונג אין דער אידישער געזעלשאַפּטלאַכקייט, וואָס האָט אזוי גענעריש געקעמפט פאַר דער דורכפירונג פון דעם אויטאָנאָמיסטישן אידעאַל אין דעם אידישן לעבן. עס שטעלט זיך אַרויס, אז דאָס, וואָס מען האָט פּריער גערעכנט פאַר דעם שווערסטן טייל פון דער אַרבעט, — די דערגרייכונג פון רעכטלאַכע נאַראַנטיעס פאַר דער אידישער זעלבסט־פאַרוואַלטונג מצד דער מלוכה, — איז דוקא געקרוינט געוואָרן מיט ערפּאָלג. אין אַ פּולע נייע־גערידעטע לעבן דער האָבן די אירן די רעכטלאַכע מעג- לאַכקייט איינצואַרדנען זייער אינווייניגסטן לעבן אויף די יסודות פון נאַציאָנאַלער אוי- טאָנאָמיע. דער קריזיס איז אָבער אַרויסגע- וואקסן פון אַ זייט, אויף וועלכער מען האָט זיך פּריער נאָר ניט געריכט: דאָס אידישע פּאָלק נוצט אויס די געוואונענע רעכטן ניט ווי עס דאַרף צו זיין, און אין זייער וויכטיגע פּרטים ווערן זיי כּכּלל ניט אויסגענוצט.

Dos Neye Leben

A Monthly Magazine for Culture and Social Problems

Published by

DOS NEYE LEBEN PUBLISHING CORPORATION,

242 East Broadway,

Tel. Orchard 9609

New York, N. Y.

Subscription Price: \$3.00 a year; \$1.50 six months.

Entered as second class matter at Post Office, at New York, N. Y.

January, 1923.

Vol. I. No. 4.

אונזער 64טער סימעסטער פאנגט זיך אן ענדע יאנואר, 1923.

איראן פריפעראטארי סקול

איז א וויכטיגער קולטורעלער אנשטאלט אין אידישן ניו יארק. אלעס וואס ווערט געלערנט אין שולע, ווערט געלערנט פון ערפארענע און קאמפעטענטע לערער.

פפעציעלע קלאסן

קלאסן

אין אלע גענעשטאנדן, וואס זיינען נויטיג אין ענגליש פאר ערשט אריבערנעמומענע אויף אריינצוקומען אין אוניווערסיטעט. אינטעליגענטן.

פרימארגן און אונט קלאסן

יוסף א. איראן, פרינציפאל.

די איראן פריפעראטארי סקול געפינט זיך אויף

ניו יארק

185-187 איסט בראדוויי

דאס בוך
"ארץ ישראל אין אידישן לעבן
און לימעראטור"

פון א. ריינוויין

ניט דעם ענטפער אויף דעם, ווי אזוי ארץ ישראל און אפגעשפילגט געווארן אין דער אידישער שאפונג, אנהויבנדיג מיט דער ביבל און ענדיגנדיג מיט דער ניי אידישער שאפונג.

פרייז \$1.50

(פאסט פריי)

ארעסירט אייערע באשעלונגען צו:

FARLAG "CANADA"

17 Rowland Ave., Toronto, Canada

א. ראפאלאווסקי

איינבינדער

136 Henry St., New York, N. Y.

שבת פארשלאסען.

שוין דערשינען!

דער מעגלאכער

אָפּפּרייס

קאלענדאר

פאר 1923 — תרפ"ג

אידישע און אמעריקאנער דאטום און ימים טובים, היסטארישע פארצייכענונגען פון יעדן טאג, וויצן, לידער און אמעריקאנע אויף יעדן כעסטל (אויס'ן ציטן זייט). נוצלעך און א צירונג פאר יעדע אידישע הויז, אפיס, שול און תלמוד-תורה. פראקטיש געדרוקט אין 5 קאלירן מיט א בילד פון דר. הערצל.

פרייז 50 סענט

(פאסט-פריי)

אנעמען און בוכהנדלער קרוגן ראבאט צו באקומען אין אלע אידישע בוכהאנדלונגען און ביי די ארויסגעבער.

RESNICK, MENSCHEL & SATZ

46 קאנעל סטריט, ניו יארק

(דער באטראג קען געשיקט ווערן אין טעלעגראם)

Dos Neye Leben

נייע לעבן ^{דאס}

מאנאטלעכער זשורנאל פאר קולטור און געזעלשאפטלעכע פראגן
אונטער דער רעדאקציע פון
ד.ר. ה. זשיטלאָוסקי און ש. ניגער

ניו יארק, יאנואר, 1928. ערשטער יאר, נומער 4.

אינהאלט:

- ד.ר. ה. זשיטלאָוסקי — צו דעם קרויס פון דער אידישער נאָ-
1 ציאָנאלער אויטאָנאָמיע
מנחם — זאוו רימער 6
ד.ר. ה. זשיטלאָוסקי — דער קאָמוניזם 14
ש. ניגער — די ליריק פון א. לעסין 24
וויקטאר טשיקנאָוו — געזעלשאפטלעכע סתירות ערב רעוואָלוציע 38
עוזר זשעזעווסקי — ווייבערויש (סוף) 48
ל. לעהרער — אונזער וועלטלעכע שול אין די פאראייניגטע שטאטן 53
א ווילנער — ליכט און שאַטן 59
ש. ג. — נאָמיצן וועגן זשורנאלן 68
פון דער רעדאקציע 66

אידישער קונסט מעאטער

27טע גאס און מעדיסאן עוועניו.

מאָרים שוואַרץ, דירעקטאר.

זע. מעדיסאן סטריט 6003.

פרייטאָג אונט, שבת און זונטאָג בייטאָג און אונט

איזר וועט דאָר זען „העוויזאַר“, פארוואָס ניט יעצט?

מאָרים שוואַרץ

פרעזענטירט די וועלט-קאָמעדיע

רעוויזאר

РЕВИЗОР

פון נ. וו. גאַנצל.

רעזיסיורט פון רעזיסיאָר פון מאַסקווער קארט טעאטער זאל. וויסקאָנסין.

קונסט מעאטער בולעטין!

מאָנטאָג אונט, 20טן נאוועמבער

צווייטע וויסקאָנסין אויפפירונג

מאָרים שוואַרץ אלס דאָר זשוואַן

פון מאַליער.

רעזיסי: לויט מאַליער'ס עפאָכע.

פארבינדט דאָס נוצלאַכע מיט'ן שיינעם. קויפט אייערע בענעפיטס אין אידישן קונסט-טעאטער.

שוין ערשינען

שוין ערשינען

מיט אויג און האַרץ

א באַנד בילדער און דערציילונגען

פון דוד ברוין

פרייז \$1.50. פאר פאָסטיוודש 15 סענט עקספּראַ.

צו באַקומען ביי דער

גרופע צו פארשפרייטן דוד ברוינ'ס שריפטן

און ביי דעם פארפאָסער

DAVID BROWN

15 West Street,

Paterson, N. J.

אידישע פובליסיטי און ליטעראַרישע ביוראָ

189 צווייטע עוו. (קאָר. 12טע סט.), ניו יאָרק. טעלעפאָן 7985

ראַזע שאַפער—עלבערט איידלין טראַפער, מענעדזשערס

מייפרייטינג און

מאַלטיגראַפּינג

און אַרטיש און אין ענגליש.

פיעסען

קריטיקירט, לעפּיירט
סער און פארפּיסט.

מאַנוסקריפּטען

קארעקט און פארפּערטיגט
צום דרוק.

איבערזעצונגען

פון פאַרשיידענערליי ווערק (איינשליסנדיג מוואוינג פּיקטורס) פון און אין
אלע שפּראַכען
ערשטלאַסיגע אַרבייט — מעסיגע פרייווען.

American-Yiddish Publicity Bureau

189 Second Avenue, Telephone: Stuyvesant 7968 New York, N. Y.

דאָס נייע לעבן ווערט געברענגט ביי שפּאַצירונג פרייטינג דאָ 195 מאַנעל סטריט, ניו יאָרק.

עם איז ארויס פון דרוק

דער אנפאנוער

א ניי לערנבוך צו לערנען סינדער לוינענען און שרייבן אידיש

פון יעקב לעווין

(פארפאסער פון דער נייער אידישער שול).

דער „אנפאנוער“ איז צוגעפאסט צום ערשטן קלאס פון די מאָדערנע אידישע שולן. איז געדרוקט מיט דער נייער אַרטאָגראַפיע, וואָס איז אָנגע- נומען אין אלע אידישע שולן.

זייער אַ גרויסער און ליכטיגער שריפט, מיט זייער פיל איילוסטראַציעס און בילדער אין טעקסט.

פרייז 50 סענט.

שולן באקומען דעם געהעריגן ראכטא:

צו באקומען ביי דער

היברו פאבלישינג קא.

50-52 Eldridge Street,

New York, N. Y.

און אויך אין אלע אנדערע אידישע בוכהאַנדלונגען.

א. ראפאלאווסקי

איינבינדער

136 Henry St., New York, N. Y.

שבת פארשלאָסען.

Tel. Orchard 0849

זאקס און שטיינפעלד

יוניא דרוקעריי

12 דושעפערסאָן סטריט, נ.י.

אַרבייט ווערט געפאַסט גוט און אינקסליד.

בולעטין פון אידישן קונסט- מעאמער.

„רעוויזאר“ פון גאַנצן האָט זייער שטאַרק אויס- גענומען ביים עולם און גייט שוין דאַרס די זי- בעסטע וואָר צו געפאַסטע הייזער. מאַנטאָאָ אַוונט, דעם טעמלען נאוועמבער וועט סאַרעט שוואַרץ אויפטרעטן אין סאַלוער'ס קע- דען, דעם וואָר.

היינטיגס יאָר געבט זיך ערשט פאַרים שוואַרץ אויפן וועג פון אַ יובעניו קונסטמעאמער, די צוויי קאַמעדיעס זענען דער בעסטער באַווייזן אין ניין צוויי, אַ דרוםט פיעסע, זעלבע וועט אין ניין אַנאַסירס ווערן, און אַן אַרטיגעלעקע שלוםעליכס פיעסע. דאַס גרויסע געוויינט, וועלכע שוואַרץ אַלזוי וועט שוין רעשיסירן.

די גרעסטע און ראייעלסטע בוך- האַנדלונג אין קאַנאַדאַ איז

נעשאַנאַל בוד סטאָר

פון וויניפּעג

443 סעלקירק עוועניו

מיר האָבן דעם גרעסטן אויסוואַל פון אלע אייראָפּאָאישע און אַמעריקאַנער מאַ- גערניע בוכער אין אידיש, העברעאיש, עני- גליש און רוסיש, שענסטע בילדער און פאַסטקאַרטן, גרויסער אויסוואַל פון קלאַ- פּישע אידישע, ענגלישע און רוסישע מיר- זיק פאַר פּיאַנאָ, ווייאָלין און באָרן. מיר באַקומען יעדן פאַג אלע נייסטע אינסאָאן, מוכרי ספרים, לערער, שולן און תלמודותרות באַקומען אַ דיסקאָונט.

אַ מצויאַה: פּועליציון שריפטן פון

ד. ב. באַראַכאָו, רעגולאַר פרייז \$2

פאַר ביליון 1 דאַלאַר.

איבערשולן 10 סענט עקספּראַ.

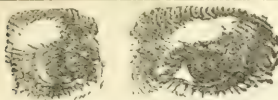
אַדרעסירט:

NATIONAL BOOK STORE

443 Selkirk Avenue

Winnipeg, Canada

איב איר באקומט ניט, ראס
נייע לעבן" בייז 30טן פון מא-
נאט, שדייבט אינז וועגן דעס.

ברילען וויסענשאפט ליד צונעפאסט

ערשטע קלאסע אפטאמעט-
ריסטען און באריהמעט אוי-
גען-דאקטוירים אונטער-ה-
בען אויגען און פאמען צו
ברילען אין אלע 7 אפטיקעס
פון דר. בעקער, אונטער דר.
בעקער'ס פערזענליכער
אויפזיכט.

ברילען וויסענשאפטליך צו-
געפאסט פאר יונג און אלט,
פאר מענער, פרויען און
קינדער, מעסיגע פרויען.
יעדער פאר ברילען גארענ-
טירט.

דר. בארנעט ל. בעקער

7 פאסטקאל אפיסס אונטער דער דר. בעקער'ס
פערזענליכער אויפזיכט

- 131-2 מעט עוועניו | 1709 פייסטון עוועניו
 - קארנעל סט. | יר. ראיאליי, בראנוולד
 - 215 איסט בראדוויי | 895 פראספעקט עוו
 - נעבען קלינסטון סט. | נעבען 163 סט. בראנסק
 - 100 לענאסק עוועניו | 2313 ויבעטע עוו.
 - בוס. 116-115 סט. | נעבען 156 סט. בוס.
 - 262 איסט פארדהאם ראוד, בראנסק
- אלע אפיסס זינסאג געשלאסן מיט דער
אויסבאהעט פון די אפיסס פון 100 לענאסק
עוועניו, און 131 סקאגד עוו. קאר. אט סט.

אין דער אפאנס „תורת בודהא" אין אקט.
נוב. „ד. נ. ל." האט די ציטאט פון ש. ערד
בערג'ס רעצענזיע געדארפט זיין, וואס בודהא
איז געווארן אויבערזעצט „אנשטאט „וואס
בודהא איז פארגעשטעלט געווארן."

דער „מילגרוים"

אין דער איינציגער אידישער קונסט-
זשורנאל אין דער וועלט; האט גאר וואס
אנגעמאנגען צו ערשיינען אין בערלין
אזא גרויסן, רייכן, וואונדערבאר סיינעס
זשורנאל, פול מיט די טייערסטע אידישע
קונסטערשפראךקעסעס האט גאר געקאמט
באשאפן די גרויסע רעוואלוציע אין דעם
אידישן גויסטליכן לעבן פון די לעצטע
עשלאפט יאר. דערזעלבער זשורנאל ער-
שיינט אויך אין

העברעאיש
אונטער'ן נאמען

"רמון"

דער פרייז איז פאר'ן „מילגרוים" אדער
„רמון" דערזעלביגער — צו
75 סענט.

צו קויפן ביי אלע בוכהאנדלער און בייס
הויפט-פארטריבער פאר אמעריקא
MAX N. MAISEL, Publisher
424 Grand St., New York, N. Y.

תלמוד בבלי

גמרא אין אדיש
איבערזעצט און ערקלערט פון
דר. יעקב מאיר זאלקינד

ערישטער באנד ברכות

פאר די לעזער פון „דאס נייע
לעבן" פרייז בלויז — — \$3.00

אדישע שפריכווערמער
און רעדנסארטן
פון איגנאץ בערענשטיין
פראכט אויסנאכע פרייז — \$2.50

פארלאנגט אונזער נייעס קאטאלאג.
American-European
Jeshurun Book Co.
202 E. Broadway, New York, N. Y.

11 יאהר ערפאלגרייכע ארבעט פון דעם

פאלעסטינא ארבעטער פאָנד

אין ארץ-ישראל

איז די פארנאננענדיגסטע פון פאָנד ביו איצט!!

א דאָס דעם פאָנד זיינען געהאָלפן געוואָרן קבוצות, געהאָלפן געוואָרן אַרבעטער־אונטערנעמונגען, און האָט בכלל געהאָלפן דעם אידישן אַרבעטער אין ארץ-ישראל דורכצוקעמפן זיין עקזיסטענץ און זיך באַפעסטיגן אויפ'ן ארץ-ישראל באָדן.

דער פאלעסטינא אַרבעטער פאָנד איז ניט קיין פילאנטראָפישע אינסטיטוטציע — דער פאָנד העלפט ניט, ער בויט און אונטערנעמט. און דורך די מיטלען — מיטלען פון שאַפן און געבן אַרבעט — העלפט ער פאַרגרינגערן דעם שווערן פראָגעס צו שאַפן אַ אידישע אַרבעטער געזעלשאַפט אין א"י.

שבת, דעם 25טען ד. מ. איז אונט

— און —

זונטאָג, דעם 26טען ד. מ. אַ נאַנצן טאָג

וועט דורכגעפירט ווערן איבער דער גאַנצער אידישער אַמעריקע

אַ גאַסן זאַמלונג!

דורך דעם גאַסן זאַמלונג וועלן די אַרבעטער אינסטיטוציעס אין א"י באַשיצט ווערן און נייע וועלן געבויט ווערן. ס'זען פאַרלאַנגען פון אייך אַינער חכמישע הילף אין די צוויי טעג! טיט איינער פליכט צו אייך! דאָס מיינט פאַר די פּיאַנערן, וואָס בויען אונזער צוקונפט אין ארץ-ישראל!

פועל־ציון פאלעסטינא קאָמיטעט

153 איסט בראַדוויי.

יעהרליכער

דער באַוואוסטער

פועל־ציון חנוכה באַר

וועט זיין

שבת אונזענט, דעם 16טען דעצעמבער

אין פארק פאלאס, 100טע סט. און 5טע עוועניו

טיקעטס 50 סענט. צו באַקומען אין פועל־ציון אָפּיס, 153 איסט בראַדוויי, און ביי אַלע פועל־ציון חברים.

WOMEN IN LOVE

By D. H. LAWRENCE

At last this great masterpiece, formerly in a limited fifteen-dollar edition, is accessible to all booklovers in a new, unabridged edition at \$2.50

Casanova's Homecoming

By ARTHUR SCHNITZLER

Legend Brown:

"A glorious piece of work."

Formerly ten dollars, now in a popular, unabridged edition at \$2.50

A YOUNG GIRL'S DIARY

The Nation: "Irresistibly engaging. Has the rich and satisfying truth of art."

With a Preface by Sigmund Freud. \$5.00

JUDGE GEORGE W. SIMPSON rendered the following verdict upon these three books attacked by the *New York Society for the Suppression of Vice:*

"I have read the books with sedulous care. I find each is a distinct contribution to the literature of the day. Each deals with one or another of the phases of present thought."

THOMAS SELTZER

5 West 50th Street,
New York, N. Y.

BATOUALA

By RENÉ MARAN

The Negro Novel that won the Prix Goncourt.

N. Y. Times: "An astounding book." \$1.75

JEREMIAH

By STEFAN ZWEIG

A poetic drama in nine scenes. The theme is the fall of Jerusalem, which presents striking similarities to recent world events.

Romain Rolland, in a long article on this play, calls it sublime.

WHEN A SOUL SINGS

By P. M. RASKIN

Israel Zangwill first recognized the great talent of Mr. Raskin, who is the most popular of Jewish poets. *Laurie Magnum* in the *Jewish Guardian* says: "His poems have strength, music, fancy and imagination." \$1.50

חסידיים באר

שבת אווענט, 25טען נאוועמבער

אין דעם שיינעם פארק פאלאס

100טע סטריט און 5טע עוועניו

ארענזשירט פון

באראבאנא ברענמאש 14 איד. נאצ. אר. פארבאנד

א קוויטל צום חסידיים-באל קאסט 4 מאל חי (72 סענט).

(אריינגערעכנט די טלבושים היט)

כלי זמר ביים חסיד, ר' ישראל יודל בן חיי דבורה מיט זיין קאפעליע.

א קוויטל קען מען שוין קויפן ביי די בארויפע חסידיים פון ארויס נאע. ארבעטער פארבאנד, 158 איסט בראדוויי; אין סטוריס דזשוערי סטאר, 1337 ווילקיס עוועניו, בראנקס און ביי נייט ווירי, 140 ריווינגטאן סטריט.

אידישער לערער סעמינאר

239 איסט בראדוויי, ניו יארק.

עס עפענען זיך איצט נייע קלאסן פאר:

אקאדעמיש-סיסטעמאטישע אידישע און אלגעמינע בילדונג;
צוגרייטן לערער אין אידישע פאלקס-שולן.
אויסבלוהן אינטעליגענטע טוער און פירער אין דער ארבעטער-
באוועגונג.

איינציגע קורסן פאר ליטעראטור, פאליטישער עקאנאמיע, פסי-
כאלאגיע און אנדערע.

כדי אנצוקומען אין סעמינאר

אין ניס נויטיג צו דורכפארן נעשריבענע עקזאמענס. קומט אין סעמינאר און איר
וועט זיך צופאסן צו די קלאסן לויט דער אינטעליגענץ און בילדונג, וואס איר
באווייזט.

יעדער איינער וואס וויל עפעס לערנען

ווערט ארוינגענומען אין אידישן לערער-סעמינאר. מיר האבן קורסן אפילו פאר קאסע
אנפאנגער.

דער שכר לימוד

אין סעמינאר אין זייער א סעמינער און יעדער איינער קען אים זייער לייכט נאכקומען.

קומט זיך גלייך רעגיסטרירן

דער סעמינאר-אפיס אין אפן יעדן טאג.

די פארוואלטונג פון אידישן לערער-סעמינאר.

שוין דערשינען דער ערשטער נומער

„פראלעטארישע שטימע“

1. מינה יארד רובישע רעוואלוציע.	14. אין די אידישע זינגליך בוייעקב.
2. פון וואלד צו וואלד.	15. דארעסערנען פון רוסלאנד, ב' בלום
3. א צו די היינטיגע וואגען.	16. קארעספאנדענץ פון א"י, אלישר.
4. בורגס דערפילדונג.	
5. זיבליי פון דער רובישער רעוואלוציע.	
6. דר. א. וואטענבערג.	
7. די שארפע לויט, זיאמע.	
8. דעראינערנען וועגען סאלאסאי.	
9. מ. גארקי.	
10. אין שיער פון צוהונסט (ליד)	
11. הייב גירדין.	
12. האמער קלאנגען.	
13. ב. פרידמאן.	

אבאנעמענטן פרייז: \$2 & יאר, \$1 & האלב יאר. איינצעלנער נומער 5 ס.
זיך ווענדען אויף פאלגענדען אדרעס:

PROLETARISHE STIME, 230 E. Broadway, New York

צו דער תנאים פון מיין יוגנט פריינט
וואָלף לעווין (לעווענהאף)

פון טאפעטא, קענ.
מיט סרוילין
דבורה אינגערמאן

פון סט. דושאועף, סא.
ווינשט נליס
משה צעשינסקי (ניו יארק).

אונזער רייזונדער פארטרעטער איבערן
לאַנד אין

ח' משה צעשינסקי

מיר בעטן אונזערע חברים העלפן אים
אין זיין ארבעט.

עם ווערט אנגענומען דער אבאנעמענט אויף

"דאס נייע לעבן"

א מאָנאַטלאַכער זשורנאַל פאַר קולטור און נעוועלשאַפּטלאַכע פּראָגן.

אונטער דער רעדאַקציע פון דר. ח. זשיטלאָווסקי אין ש. ניגער
פּרייז 3 דאָלאַר א יאָר; \$1.50 א האַלב יאָר.

אויס דער פּראָגראַם-בראַשור :

אויפגעאיישע אידן, וואוהין דער גורל זאל
זיין נישט פארטראגן אָדער האָבן פארטראָגן.

דערפאַר מוז דעם אַנגעזעהענישן אָרט
פאַרנעמען אין איבער זשורנאַל אַלץ, וואָס
קאָן אויסזעכערן, פאַרשעקערן, איידעלער
און רייכער מאַכן די אידוישע ליטעראַטור,
די אידוישע קונסט, דעם אידוישן טעאַטער,
די אידוישע פרעסע, די אידוישע שול.

נישט ביזנעסדיג די מיטאַרבעטער מיט
קיינ שום אַנדערע תּנאים, א חוץ די אלץ
נעמיניגע יסודות פון דעם סאָציאַליזם און
דער געזעלשאַפּט צו אַסימילאַציע, וועט
די רעדאַקציע אַלויין זוכן צו באַהאַנדלן,
פאַרטיילן און פאַרשפּרייטן די אידעען,
וואָס קאָנען פאַרמולירט ווערן אזוי:
די סאָציאַלע און נאַציאָנאַלע ווידערואויפֿ
לעבונג פון דעם אידוישן פֿאָלק אויף די
יסודות

(א) פון ארבעט בכלל, ערד ארבעט
בפרט;

(ב) פון אויפגאָסטיטעריאַטאָרעלע ציענדיג
פרען אין ארץ ישראל און אין אַנדערע
לענדער, וואָו עס זאל נאָר זיין סטעליר.

(ג) פון עקסטרעמיטעריאַטאָרעלע נאַציאָנאַל
לער אויטאָנאָמיע, וואו עס זיינען נישט
קיינ עקסטרעמיטעלע אידוישע ציענדיגען;

(ד) פון מאָדערנער וועלטלאַכער קולטור
מור און אַסאָלומער רעליגיעזער פּריוו-
הייט, וואָס שליסט אויס יעדן צוואַנג צו
געהערן אָדער נישט געהערן צו דער אָדער
יענער רעליגיע;

(ה) פון אידויש, וואָס דאַרף ווערן
אַנערקענט פאַר דער נאַציאָנאַלער שפּראַך
פון איבער פֿאָלק און אַלע לענדער צו
דאַרף פאַראייניגן דעם שאַפֿן פון דער
דער אידוישער אינטעליגענץ מיט דעם קולטור-
טורילעכן פון די אידוישע סאַכן.

די הויפט אויסגאַבן פון „דאָס נייע
לעבן“ וועלן זיין:

(א) די טעאָרעטישע און פּובליציסטישע
מישע באליוויסטונג פון די סאָציאַלע און
באָזנערדישע סאָציאַליסטישע פּראַבלעמען
פון דער היינטיגער צייט.

(ב) די ווייטערדיגע אַנטוויקלונג, לויט
שערינג און קריטישע אויסטיישינג פון
אונזער קולטור אין אַלע איר פאַרשטען און
דערהויפּט פון דער ליטעראַטור אין דער
אידוישער שפּראַך.

די אבסטראקטע פאַרמולעס פון דעם
ביזנעסדיגן סאָציאַליזם מוזן אַנגעפילט
ווערן מיט א לעבעדיגן אינהאַלט; קלאַר
קייט מוז אַרױנגעבראַנגט ווערן און דעם
גרויסן כּסדר, וואָס איז אויסגעוואַקסן
צווישן סאָציאַליזם אין קאָמוניזם; עס
מוז אויסגעפאַרשט ווערן די ראַלע, וועלע
כע עס קאָן נאָך בלייבן פאַר דער פּריוואַט
טער אינדיאַטאָוו אין דעם ווירטשאַפֿט
לאָבן לעבן; עס מוז אַנאַליזירט און אַפֿ
געשאַצט ווערן דער ווערט פון יענע גע-
דאַקען און פּראַקטישע פּרוואַוו, וואָס
זייער ציל איז פאַרבייטען די פּאָליטישע
פאַרמען פון דער מאָדערנער דעמאָקראַטיע
אויף די פאַרמען פון א „סאָוועטישער“
פאַרוואַלטונג; עס מוזן אויסגעפאַרשט
ווערן די מיטלען צום אַ סאָציאַליסטישן
אויבערקער און קלאַר געמאַכט ווערן די
ראַלע און באַדייטונג פון דעם עקאָנאָמישן
און פאַרלאַמענטאַרישן קלאַנקאַטאָר, פון
איינ זייט, און פון א רעוואָלוציאָנערער
דיקטאַטור פון דער אַנדערער.

מיט דעם מיטלען ערנסט מוזן באַפּראַכט
ווערן די פּראַבלעמען פון א שפּראַכלאַכער
און קולטורעלער איינהייט פאַר אַלע מורח

אַררעם :

“DOS NEYE LEBEN”

זא"ג ניט זיין קיין נעמערן" אכער — זיי זינען נעמער, און ער טוט זייער בא' מעל. זיין לעבן איז פונקט אזוי קאמפיש און אונזיג, ווי זייערער.

דאס איז ניט קיין "זייער געדאנק ביי משה נאדיר'ן. ער פילט צו — און מאר'נכ"ט — דעם נאנצן שאפן נאדיר'ס. אכער קיינמאל האט ער אים ניט געגעבן נאך אזא פולן, בולט'ן און בילדלאכן אויסדרוק, ווי אין דער טראגעדיע פון נאדיר'שט". עס זיינען דא אזויגע שטעלן אין דער טראגעדיע, וואס ווירקן, ווי ניסטיגע מייול.

אכער מיט אזא געדאנק אין קאפ קאן מען לעבן נאך אזוי, ווי די קאץ און דער הונט, וואס ניבן דעם שלוקאקארד פון דער דראמט: "קאץ: איצט גיי איך מיר אין שפייכלער — כאפן מיי... הונט: און איך וועל גיין צום זומפל — כאפן מייש"...

מיט אזא געדאנק קאן מען ניט לעבן, און שאפן — אוראי ניט. "די טראגעדיע פון נאדיר נישט" איז אויך די טראגעדיע פון משה נאדיר'ס שאפן. נאנצניג, טאלאנטפול, אכער אומ' פרוכטבאר.

פון דער רעדאקציע.

המחה רוחק איז פלאץ איז ניט אריין אין דעם העפט דער מאנאטלאכער איבערבליק איבער די נייע נומערן פון די ארדישע זשורנאלן.

אין קומענדיגן העפט וועט זיך רדוקן דער ערשטער קאפיטל פון ס'נ'ח'מ'ס' א רצאפן און מערן — "אזול רימער", אז ארטיקל פון ל. ל. ע. ר. ע. ר. "די אנטוויקלונג פון דער וועלטלאכער אידוישער שול אין אמעריקע", א זווייטער ארטיקל פון וויקטאר טישנעראוו וועגן דער רומישער רעוואלוציע און פיל אנדערע זאכן.

ביכער, וואָס זײַנען אָנגעקומען אין רעדאקציע:

- כאיר נחום קאץ: לידער פון א סענטשול. פאנעוועזש, 1922.
- פסח מארקוס: ארום שטא, ראפאן. קאוונע, 1922.
- ד. מארשאק: דערצוילונגען, וויגנער סאר' לאג פון כ. א. קלעפיק, 1921.

דרוק-פעלער אין לייזונג'ס סאנעמן.

אין סאנעמן ה' טעט שורה — אנשטאט "דער ל'מ" דארף זיין: דער יוד.
אין סאנעמן יג' טעט שורה — אנשטאט "היטלען" אדעיאט: סאנעמן עואשאט ורראנס וסלהב וונצ דארף זיין הימלען.

די נעטער לאנדוי... א וועלט, וואס ווערט גער... בויגן פון א גענעץ, זאל זיין אפילו פון א געמאלדען גענעץ, קאן אויסגיין אויך נאך מיט א טראגישן געשטריי. עס קאנען ניט זיין אפילו קיין לייזער, קיין אמת'ע טראגישן לייזר אין א וועלט, וואס האט קיין זינען ניט, סיידן די לייזר אליין זאלן זיין דער זין פון דער וועלט. עס קאן ניט זיין אויך קיין קאמפ אין אזא וועלט: צורואס, צוליב וועמען און מיט וועמען קעמפן? און קיין קונסט קאן ניט זיין, וואו אלץ, און ממילא אויך די אילוזיע, איז אילוזאריש. ווערט אויס געלאכט אין דער "טראגעדיע פון נאדיר'שט" די קונסט פונקט אזוי נומ, ווי די וויסנשאפט און די רעליגיע: די פילד, די שפעטערלינגען, די רויטע שפילבאלאנען און דער דאקטאר מיט'ן אפטייער קאנען נישט ענווגט מאכן דעם קראנ' קען פריגן: דער "היטער פון פארמען", דער הויפ'נאר און דער דער שטער נ- זעהער קאנען נישט אומקערן צוריק צום זינען דעם משונגעווארענעם קעניג... ווען דער שטער נ- זעהער זאגט צום נאדיר: "דיין חוב איז עס, דו נאר, ארויסצור רופן ביים קעניג א געעכטער", ענטפערט אים דער נאדיר: "דיין חוב איז עס, דו חט, מיר צו געבן צעות, ווי אזוי צו מאכן לאכן א קעניג, וואס האט א זון און א ווייב פארלאזן, און די וואונד איז צפן נאך און פריש". (שטילער) אה, ווי מיר איך בין שוין פון מיינ נארענמיץ און פון דיין קלוגשאפט. ס'איז דערעסן שוין דער קעניג צעשטיילט זיך (אויף א רגע) פון אזוי (שפעלט אים ארום א נאז). און ווען גליק און הויבט אן צו גלויבן, אונטער דעם איינפאל פון דעם שפעטערלינגער, אז "אלץ איז לעבן האט א קלארן זין, א פעכטן פלאן, א ציגל" — וויקלט זיך ארום דער הימל מיט די געטער, דער אלטער נאטור א זאגט: "ווי קאמיש דאס איז אכער, ווי לאנגווייליג", און דער יונגער נאטור: — "דער ווארשן ווייס דעם זין, וואס מיר אליין האבן אריינגעלייגט אין זיין געטראכטווערן, אכער מיר אייזן? צו ווייסן מיר געעס?"

אין עס ניט קיין... קאפעדיע? א טרא - נישע פיגור אין דער דראמע וואלט גע' קאנט זיין דער טייוול. משה נאדיר האט פון די געמער נעמאכט טייוואלים און דעם טייוול האט ער שארפענשטאלט. דער טייוול פילט, אז די געמער לאזן די וועלט אויסגיין אין בלוט און פון נאדיר ווייל זיי ווילן פארטרייבן די לאנגי וויילע, און ער שרייט אויס: "א, ווען איך

ויוציער עפעס אין די זאגן און פארן און מיט
אזוי אנערומענע זאכן.

אוי וועט פסקענע דער געוויינטלעכער רע"ק
אליסט" און מ'ווייט שאנדונגס וועט ער זיין
געענט. און אזוי אבער זיין שאנדונגס און
ריכטיגער? צי איז ניטא קיין אנדער מין
קונסט, אחוץ דער פסיכאלאגישע רעאליטישער?
צי קאן מען ניט שפילן אין טעאטער קיין שום
אנדערע זאכן, אחוץ זיין געוויינטלעכן דראמע?
צי קאן ניט זיין אזא שטאף אדער אזא וועלט
בילד, וואס שוין מחמת זיין פארנעם אליין קאן
ער ניט אריינגעשטופט ווערן אין געוויינטלעכע
לעבעדיגע פערזאנען און געוויינטלעכע לעבנס
סיטואציעס? אמת טאקע, קונסט איז א ר"
ק ע ר מ ע ר ו נ ג. אבער קאן נישט טרעפן
א דער קינסטלער זאל מוזן שאפן נייע ק ע ר"
פ ע ר ס, נישט נאר נייע פ א ר ק ע ר"
פ ע ר ו נ ג ע ו ?

ווייבן מיר ניט, אז איז א קונסטלער פאר
קרימנל פון דער ווירקלעכקייט קאנען מיר
אמאל שארמער דערשפירן איר רוסט, ווי אין
איר טרויער אפשולונג? זייענע ניטא אזוינע
גראטעקע פיגורן, וואס זיינען אינווייניג אין
זיך ווארטשאפט, ווי די ריכטיגסטע לעבנסבילד
דער? איז מ'ען קינסטלערישער מ א ס ק ע
ניטא אמאל מען אויסדרוק מען לעבן און מען
אסטרילייס, ווי אין א נאטירלעך געזיכט?
אין טעאטער, וואס איז טבע א פאסקירקונסט,
קאן מען שפילן אין אסאקעס פונקט אזוי גוט,
אויב עפעס נאר ביסער, ווי אין זעלבסטער, עס
זיינען אויך נישט איינפאל געמאכט געווארן
הרובן צו שאפן א שארענעמירטעאטער.

מיט נאדיר איז מסתא אויס געווען אט
דעם פארט טעאטער, דעם טעאטעקאמפאקטע
אדער פופטיטאטער, ווען ער האט געשריבן זיין
טרענדיע פון גארנישט.

און אייניגע בילדער, ווי צום ביישפיל, אין
צווייטן אקט די גראטעקע אפטייקיבילדער, זיי
גען ווי גענעמאסטן פאר אזא מין טעאטער.
אפילו די גאנצע און ביליגע וויצן, וואס זיינען
דארט דא, פאסן זיך אריין אין בילד. א גוטער
רעזשיסער וואלט פון דעם צווייטן אקט אליין
געקאנט מאכן אן אויסגעצייכנטן קונסטגראטעקע.
אבער אין די איבעריגע אקט איז דא אן עפעס
מענט, וואס דער אריינגעלעכטער רעזשיסער אין
דעם געוואלדיגערשישטן טעאטער וואלט נישט
געוואוסט, וואס עס פאן מיט דעם: דאס איז דער
עלעמענט פון ר י י ד. מיט נאדיר איז אין
זיין נייער דראמע, ווי אין זיין גאנצען שאפן,
פארטאט צומיל פון דער טביגע פון ווארט.

אלט אים אין א ווערטל, פארנעמט ער אן
אלץ. ווי א קינד, וואס אין רעכטן מיטן שפילן
זיך, אין רעכטן מיטן. בווינען א הויז, דערנעם
עס א שמעטערלינג. עס לאזט דאס שפילן דאס
הויז, און לויפט אפן דעם שמעטערלינג.
מיט נאדיר האט צו ווינציג גערודר צו זיינע
מענטשטלאך און "זילאקעס". אט האלט ער
שוין, דאס זיך, ביי ענדיגן א מינורל, שאפט
אים אן עפעס אנמיטן א ווייץ, א ווערטל, פון
דאס מינורל עס זאגן פאר אים, כאטש עס קלעפט
זיך נאדיר צו דעם. הערט עס אויך צו זיין.
וואס עס איז, און וועט — א טרייבן, אין וועלטן
מיט נאדיר רעדט אנמיטן זיינען הכחם. די אונז
טערשטע שורה איז, אז די דראמע ווערט אין
פילע שטעלן ענלעך צו א — צווישן פארשידענע
מיליאר פאנארענע טיילע — קופען שטייגער
ריווענע. נעמט צום ביישפיל, די ק ע ר י
נ י ון אין דריטן אקט. זי שטייט פאר'ן בעט
פון איר קלאכן וון. זאגט זיי: "הריני מיי"
נער, ליכטיגער פרינץ! איר האב א גאנצע טיף
אנגעוויינט מיט טרען. און וועט זיך גאט ביי
מיר צונעמען, וועל איר מיר אין מינע אייגענע
פערן אריינזאגן און דערטריקען". אזא מין
הכחם, אזא מין אויטלאכן זיך אליין, פאכט פאר
מיט נאדיר, ניט פאר דער קעניג. פאר
איז אין עס צו קלוג און צו נארוש. אויך דער
תירוץ: מיט נאדיר'ן ארט ניט פאר איר, ווי
אים ארט ניט פאר אלע איבעריגע פארשידענע.
אים לינג נאר אין דעם, אז זיי זאלן צעטראגן
זיינע וויצן, זיינע ווערטלעך.

אלאז, די גרעסטע קראפט מיט נאדיר'ן —
זיין קנציג שפילן זיך מיט ווערטער — איז
אויך זיין שוואכקייט, דאס, וואס ווערטער אזוי
אפ זיין אייגענעם כחם, פאכט, אז זיינען פאר
שוניגע זאלן האבן אלע איין כחיל און פסילא
נאר ניט האבן קיין כחיל. דאס איז די גרעסטע
שוועריקייט, וואס מען וואלט מוזן בייקומען ביים
אויפפירן אזא זאך, ווי "די טראגעדיע פון נאדיר
נישט".

אבער ווען אפילו עס זאל ניט געלינגען ביי
צוקומען די דאזיגע שמערונג און א כד וויטיגע
פרטים זאלן מחמת דעם ווערן אנגעשוואכט, וועט
דאך בלייבן עפעס אן עיקר. און דאס איז —
די ק א ס ע ר י ע פ ו נ ג נ א ר נ י ש ט —
דער הויפטגראנט פון דער זאך. — די י
ק א ס ע ר י ע . . .

עס קאן ניט קיין קיין ס ר א ג נ ע ר י ע
פון גארנישט. עס קאן ניט זיין קיין ס ר א
נ ע ר י ע אין א וועלט, וואס עקזיסטירט,
וואקסט און גייט אונטער. נאר דערפאר, וואס

נעראקטן מן איינעכורענער קינדערשער פאר-
דערבלייט, און קאן ווערן שערלאך.
דער צווייטער טייל פונ'ם בוך — דער פראק-
טישער — שטייט אויף א מיל העכערער סדרה.
מאר עלטערן וואס ווילן איינבעלינגען דערציען
זייערע קינדער, איז דאס פאראן א רייכער מא-
טריאל פון פראקטישע עצות און אנווייזונגען
בנוגע אויבערלאבע איינארענונג און וועלכער קיין
נוטע דערציוואן קען נישט געפילט זיין. די שריי-
בער ווייזט בכלל ארויס א ייגענע חוש פאר פראק-
טישער ערציוואונגסארבעט. בעסעס אלע ביישפילן
וואס זי ברענגט האבן א שייכות צום פאליטעאלן
לעבן און באציוואונגען צווישן אונזערע עלטערן און
קינדער. פארוואס פאראס סאטוויק האט איר
לעצטן קאפיטל, "שפיל און ארבעט", (אנב אורחא,
דאס בעסטע קאפיטל אין בוך) איינגעבראכט מא-
טריאל וואס האט א שייכות צו לערנען לייגען
און שרייבן, איז שווער צו פארשטיין. דאס בוך
באהאנדלט דאך בלויז שטובערציוואנג, און עס
איז גאר קיין בייז נישט ווען קינדער וועלן זיך מיט
דעם לימוד אין גאנצן נישט באשעפטיגן ביי זיי
וועלן אנפאנגען ניוי אין דער פאבליק סקול אדער
אין דער אידישער שול. עס וואלט געווען מיל
גלייכער ווען דער דאזיגער פלאץ ווערט צאפגעגעבן
אויף אלגעמינע שפילעיינען כדי גאר רייכער צו
מאכן דעם שוין פאראנענעם זייער וויכטיגן שפיל
סאטעריאל. מיר איז בכלל שווער צו פארשטיין
אט די סאטעריאלליידנשאפט פאר לערנען ליי-
ענע און שרייבן אין קינדערשולן לעמער.
א בוך וואס באהאנדלט א נייעם ענין אין
אידיש פאדערט אן מען זאל זיך אביסל שפישעלן
דער שרייבערן איז אויבעקומען צו ראנגלען זיך
מיט א פה שוועריקייטן, און דאך זעט זיך דאס
נאנט ווייניג אן. אמח, די פראגע וועגן א פסיכא-
לאגישער מעדיצינאלע ווערט דא, צוליב'ן פאפול-
לערו טאן, אינאנצן אויסגעלאזן, אבער די שפראך
און אלגעמיין איז לייט און פליסיג. דערפאר
קלינגט עס אזוי פארנע ווען מיר באגעגענען דארט
אזעלכע אפליציעס ווי "אוסארענונג" (אין זין
סוף "הראנקייט", ז. 22), "ראסאינסטיגקייט"
(הראטע" פאר "מיו", ז. 31), "זעלבסטסימבארוי-
קונג" פאר "אנאליסי", ז. 41), "איינבליק" פון עני-
לייט, "אנאליסי", ז. 148), און אזעלכע פשוט'ע עני-
ליישע ווערטער ווי "ראקערל" (ז. 122), "קעסאן"
(ז. 108), "צוואסענענשאקען" (ז. 144) און
"בלאקס" (ז. 104). ספעציעל באדויערנווערטס זיי
נען אזעלכע אויסברויקן ווי: א. מאן וואס זיי
זיך גאר קליידלעך" (ז. 32), "שפילן די דער נאלע-
ריע" (ז. 49). דאס ווערט געזאגט וועגן דעם קינד
וואס וויל געפעלן, אדער. עס דערוועלט זיך

שטארק דער אינסטינקט צום קאמף. מען פיינט
אויס'ן געזעץ און מען מאכט א רעוואלוציע" (ז.
136). אזעלכע "פאפולאריזאציעס" דערמאנען צו
שטארק אן די פארדארבעטע פאסענען מן אונזער
צייטונג-יטורנאלאג, און זיינען לחלוטין נישט אין
הארמאניע מיט אזא ווערט.
ווען מיר באטרעפן אבער די פראקטישע
מעלות פונ'ם בוך: די זאבלאטערן, די כבוד'דיגע
אנטישטייגונג צו ספעציעלער סאטעריאלע
פראבלעמען, ועל כולם די פיינע עצות, דעם רייכ-
שפילמאטעריאל (אפילו די ארדעסן וואו זיי צו
באקומען ווערן אנגעגעבן), און די צאלרייכע אי-
לוקטראציעס און בילדער, וואס ניבן דעם אנשא-
נער אזא קלארן באגריף פון די פארדערנע ערציו-
אונגסביסלעך, — ווען מען באטרעפט די גויסיג-
קייט מן אזא וועיק אין אונזער ליטעראטור, רוקן
זיך אפ די חסרונות און הינטערנוגס. יעדער
איינער, וואס נישט זיך אפ מיט דער פראקטישער
זייט מן ערציוואונג וואלט געדארפט בארייכערן
זיין הויפטע ביבליאפעקט מיט אט דעם נוצלעכן
בוך.

5. לעהרער.

משה נאָרד: די טראַגעדיע
פון גערנישט, דראַמא אין פינף
אקטן. (די צוקונסט, קאָס. 1922.)
די צייט, דעם פלאץ און די פּערזאָנען באַ-
צייכנט משה נאָרד אזוי: "צייט — קיינער
ווייס נישט ווען; פּלאַץ — קיינער ווייס נישט
וואו; סענשאַן — קיינער ווייס נישט ווער".
הייבט עס: אַבסטראַקציעס, אַן פּלייט און בלוט
פון כביבה, אַן אינדיווידואליטעט. דער קעניג,
די קעניגין, דער נאָר, דער דאָקטאָר, דער אל-
טער נאָט, דער יונגער נאָט, דער סייול און אלע
איערדיגע אַנטוילענעסער זיינען נישט קיין אינ-
דיווידועלע פּערזאָנען, זיי זיינען פּערסאָנאָלי-
צירונגען פון קאָלעקטיוון. מן קאָסענדיקע
פון סחם אידעען אדער נשמה ציוססאנדן. איז
דאָס שטאַף פאר קונסט? און פּליגאָר אַ דראַ-
מע, וואו אַנטשאַט אַ קאָנקרעטער כביבה און
אַ אינדיווידועלע קעבן זאל זיין נאָר אַ פּילפאָרביג
ניצט מן געמאטערטע מינורן, אַלענערשאַישע צייכנס
אדער נראַשעסע פאריאָנעס? איז סענלאָר אַ
קונסטווערק אַן אינדיווידואליזירטער פּסיכאָלאָ-
גיע און אַ דער אַזוי אַנערפונענער לעבנספּלאַץ
קייט? — צווישן נישט וועט ענטפערן דער,
וואס איז געוואוינט צום געוויינטלעכן. דעפּליט
סייזן שאַסן. און ער וועט זאָגן: דאָס איז
נישט קיין דראַמע, נישט קיין קונסטווערק איער-
הויפט, נאָר אַן עסע, אַ געדאנקטוירייער און

די שרייבערן נעמענען פאר נייטיג צו דערציילן בלויז וועגן די פרארייזאציעלע מינה חושים? פאר א פסיכאלאגיע פון 1820 וואלט זיך נישט געפאסט צו צעשטערען דעם איינדרוק, און די נשמה האט בלויז פירן און ווען זי נייטיגע ענדערונגען זאלן געשאפט ווערן, וואלט זיך זיכער געפאדערט א מיל גרעסער וועק און דער הסרוך פונם בוך איז טאקע דאס וואס די שרייבערין האט געוואלט צומויל געבן אויף 221 דורכשניטליכע זייטן. דער סוף איז, אז די אינסטיקטן, פערצעפציע, עסאי ציעס און דער פארשטאנד ווערן קוים אנגערימט, בעת אונזעלע ענינים, ווי לינסט ביי קינדער, די פארשידענע פון אידעאלן, און די אלגעמינע פארשאלע אנטוויקלונג זייערע — אז א שיעור וויכטיגע פארן אלגעמינע עולם — מעלן אין גאנצען סיר רובט און זיך מען שרייבט פאר דרויסענדיגע און עס א לעבנט פירנאנטיש מיטל איבערצוגעבן די פיינגונג פון איין צד אין פראכטיגע שטימע ענינים, און נישט דערמאנען אסילו אז די פראצע איז נישט קיין געליימע. פאראם פאר לוציז נעמט אן, ווי עס וויינט אויס, פילונדישע קלאסיפיקאציע פון אינסטיקטן. זייער וואויל, פאר אנפאנגער איז אס די קלאסיפיקאציע נאכץ באקומען אבער צו וואס פאסן דעם איינדרוק, אז דאס איז א געליימע פראצע? לכל הפחות וואלט נייטיג געווען צו באמערקן אז די קלאסיפיקאציע פון אינסטיקטן איז אפהענגיג פונ'ם סאנאדאנט פון וועלכן מען באטראכט זיי, דאס טוט טאקע פראפעסאר פילבוריז און דאס נישט טאקע זיין קלאסיפיקאציע איר גאנצע זין, צווייפלאהטע פונקטן, רובט סיר, וואלט מען געדארפט ספעציעל אונטערשיידן, ווייל זיי האבן א ספעציעלע כח אנטווערן דעם ענדאקט. דעם זעלבנען מעלער האט די שרייבערן באזאנען בנוגע די פארשידענע מראס. עס איז זיכער אמת אז מענטשן האבן אפט מראס פאר פיסטערעניש, הויכע ערטער, א. ד. נ. אבער זאגן אז די אלע מראס זענען אינסטיקטיוו איז צו געוואנט. דערווייל הערשט א זיכערהייט בלויז וועגן דעם אינסטיקטיוו באשאפט פון נאר א קליינער צאל מראס (ווי פאר א פלוצלונגען קלאנג, למשל), די איבעריגע נייטיגן זיך און ווייטערדיגע ארויסצובונגען, ווי וואספאן ברענגט דאס אזוי קלאר ארויס**).

עס זענען אויך פאראן אין מ. ס. ס'ס בוך געוויסע טעאריעטישע דערקלערונגען, וועלכע עס וואלט נישט ווען גלייכער איינזאצן ארויסצולאזן. נעמט, למשל, אז אויספייטונג פון עקשנות: עקשנות

* The Fundamentals of Psychology, by W. B. Pillsbury, 1917, p. 425.
** Suggestions of Modern Science Concerning Education, 1919, ch. 2.

האט אבער נישט צו טאן מיט קיין אינערלאכער שטרעבונג און נישט מיט קיין אמת'ע איבערצייגונג. עס איז עקסטרעם באשייט אויף זיינס אויסשליסליכער ערפאר, וואס ער וויל טאן פארקערט, ווי דער צווייטער זאגט. עס פלעגט אים דער וויל צו טאן וואס איז ריכטיג; נישט קוקנדיג דערויף ווער עס זאגט עס, צי ער צי א צווייטער (זייט 74). פון אזא דערקלערונג ווערט נארנישט קלאר, דער גאנצער ענין ווערט נאר פער פארשלאגטערט, ווייל די שרייבערן פאסט דא אויף דעם ווילן ווי א זעלבסטשטענדיגע ענטיטעט וואס פארפירט אונז אין א סעטאפזישן אפגורנט. א חוץ דעם, ווען סיר זאלן שוין אסילו נעמען אז סיר זענען צו שטראפט מיט צוויי, ווילנס, איינער, צו טאן ריכטיג" און נאך איינער אויף צו טאן פארקערט", איז נאך אלץ נישט קלאר פארוואס, ווען עס פעלט דער ערשטער זאל דער צווייטער ווערן מעטיג. ווידער, אויב עקשנות, ווי די שרייבערן וויל האבן, איז נישט קיין אינערלאכע שטעבונג, נאר א גענאטיווע ערשיינונג, ווי למשל שאפעני הויער'ס גליק, קען דאס קיין רייד נישט פון פונקט פארקערט", וואס ספעקט מיט אויסרעכענינג. אין קאפיטל "געהארבאקאקייט" באגעגענען סיר אז נעדאקט: "ווען מען זוכט אבער דעם קינד: גיי נישט אין דאס דאס ווילן זיך אים דערהיט און דו קענסט זיך לייכט צוקילן — פילט עס, אז דאס רעדט נישט קיין אויטאריטעט, נאר דא רעט א נאטור געזעץ, וואס מען דארף פאלגן צוליב" אייגענעם גענוג" (140). דאס איז א באשאפט טעריסטישער בורגענדאקט, וואס רובט ארויס א פאר רעכטיגטן שייכל ביי מענטשן מיט ערפארונג. אזא אינטעלעקטואליסטישע פסיכאלאגיע איז שוין לאנג נישט בנמצא, און איז קינדער פסיכאלאגיע קען מען בלויז נעמען אפלייקענענען פון אזעלי כע אויפפאסונגען.

מיך וואונדערט וואס די שרייבערן, ווי א פאר זיכטיגע באשאפטערן פון קינדער, זאל זיי אזוי לייכט צושרייבן צוויי אינסטיקטן. איינער פון בויען און א צווייטער פון צעשטערן. קינדער האבן זיכער אז אינסטיקט צו באהירן זאכן, צו מאניפולירן, און זיך רעזולטאטן פון אס די פארניפולירונגען, ווען מען באטראכט זיי פון שטארק פונקט פון דערוואקסענע, זענען טיילפאל א בויען און טיילפאל א צעשטערן, ווי עס קומט אויס. עס איז פונקט ווי מען זאל זאגן אז קען האבן אז אינסטיקט פאר איבערדרייען סעפלאך מיט מילך, ווייל דאס איז אפט דער רעזולטאט פון זייער טעטיקייט. איר שטעל זיך דערויף אפ נישט בלויז צוליב'ן טעאריעטישן אינטערעס, נאר ספעציעל צוליב דעם ווילן די טעאריע פון א צעשטערן אינסטיקט ספעקט צוליב מיט'ן אלטן

דאיעלע סחורה, וועלן זיין קונדן. און וועלן זיי גיט זיין, וועלן מיר בעמיש האבן די באי סרידינג, וואס מיר האבן ניט גע'פטר'ט די צייט אויף פוסטע רייד.

א ווילנער.

ב. שאפיר.

אין אדעס אין געטסארבן דער אירושער שרייבער ב. שאפיר, ער האט דעכויטירט מיט דער דערציילונג, דער ערשטער ארויספאר אין דעם פעטערברוגער זשורנאל, דאס לעבן, 1905. שפעטער האט ער גערודקט טאלאנטפולע דער ציילונגען פון ארבעטערלעכן און לייכטע שפיי לעוודיגע פאלקססיפלאנע לידער אין פארשיין דענע זשורנאל און זאמליכער, אין בוכפארם אין ארויס זיין הומאפולע דערציילונג, אברהם דער שוסטער, אדעס, 1911 און רענטנעני שטראלן, לעבנכילד אין דריי אקטן, אדעס, 1922. אייניגע פון זיינע דערציילונגען האט ח. נ. ביאליק, וועלכער האט זיך דער ערשטער פאראינטערסירט מיט זיין טאלענט, איבערנע זעצט אויף העברעאיש און פארענטלאפט אין השלח.

בי שאפיר אין נעכארן נעווארן אין יאר 1877 אין אלט קאמטאטאניו, קיעווער נובערניע. ער איז געווען אן ארבעטער, א שאפראכט פאמער, ער האט געלעבט אויפ'עם און עלטס (ער איז געווען בלינד אויף איין אויג), אבער זיינע ווערק זיינען פול מיט הומאר, לעבנספיריין און טיפער מענטשן ליבשאפט. זיי פארנעמען א חשוב'ן פלאץ אין אונזער פאלקסיפלאנער לייטערטאטר.

און צו שעצן דאס געשאפענע קאז מען נאר מיט שאפן. מען מוז וועלן און רייזן דעם אפעטיט צו נאכטיגע ווערטן — און, דער אפעטיט קומט מיט'ן עסן. א נאטע ערציילונג, אן איינארטיגע פעקע, אן אריגינעלע וויכטיגאפט לעבע ארבעט, א שיינער עסי, א טאלאנטפולער צרטיקל אין גיט נאר אליין ווערט מער, ווי כהם אזוי פאלעטיק, נאר עס אין אויך די בעסטע פראפאנאנדע פון דער איי דישער קומריבאווענונג. א פראפאנאנדע פון דער דור דעם אס — אין דער וועלט פון קולטור אין עס דאס איינציגע, נישט נאר דאס בעסטע מיטל.

דערמיט וויל איך נישט זאגן, אן מעאדע ישיע באטראכטונגען פון אונזער פראגראם זיין ענו שוין איצט אייננאנצן איבערין. ניין, עס זיינען נאך דא אין איר פונקטן, וואס דארפן אויפגעקלערט ווערן. און עס זיינען דא סתמא קרייזן, וואס מיט זיי שארט ניט אנעווייבן פון אלה בית. אבער דאס איז שוין איצטער א ביי זאף. דער עיקר איז איצט: די שטיגע עקשנות רינע און בהררה/היגע א ו י ר ו נ נ פון דער פראגראם.

זיינער מאכט די קומט, וואס ארום אונז, רייכער מאכט די שפראך, וואס מיר געברויכן, פארטערן אונזערע קענטענישן, סיפער טאכן די פרייד פון שאפן און די פיזיאיקייט צו נעניסן נייכטיגע ווערטן, לערנען זיך אליין און לערנען אנדערע זיין אויפריכטיג, אמטריג, מענטשלאך — האט א סך א געבערע שייכות צו אונזער פראגראם, ווו דאס כהר'דיגע און לאנגווייליגע באטאנען פון אירע פונקטן און פאראגראפן. גענוג געריכט פאר די פאלקס די דורכזייער און געשלעפט זיי אין העלפן אריין, זאל זיין נאטע

ביבליאגראפיע.

די גייסטיגע ערציהונג פון קינד

פון האנזאה נ. סאלוצקי, פארלאג, דאס קינד, ניו יארק, 1920.

האנא נ. סאלוצקי האט געהאט דעם כבוד ארויסצוברענגען די ערשטע קינדער פסיכאלאגיע אין איריש.

ווי די שרייבערן דערציילט אין פארווארט, איז איר ווערק געשריבן פאר מויערס, און אנדערע מענטשן וואס... ליבן דאס קליינזארג. ארויס גייענדיג פון אזא שטאנדפונקט איז דער פלאץ פון כוז זייער גוט דערמיט וואס ער באשטייט פון צוויי טיילן: קינדער פסיכאלאגיע און ערציי.

ויל שאפן אדער שטיצן און וואסערע — זי וויל נייטיג באקומען. זי מוז האבן א נאכע בא' שפיטע שטעלונג צו דער שפראכנפארשונג. אינע ווייניג אין אירע וועגן טאר ניט זיין קיין שפראכנאקטא, דאס וועט זי פארשילען אין זומפ פון אומערדלאכע און אומפארטאבלע וואכטן. דאס וואלט געווען ענדער נאך, ווי אן אינעווייניגסטער קאמפ פון פ ל י ט י ש ע ג רופעס. דאס וואלט אינגאנצן פארשלוירט איר ענערגיע. זי מוז קלאר און דייטליך דערקלערן: מיר מירן אונזער ארבעט אויף אידיש און נאר אויף אידיש. קיין פרינציפיעלע דעקלאראציעס וועגן אונזער נאציאנאלער שפראך א. ד. ג. זיינען נישט נויטיג דערווייל. דאס וועט זיין אפטר נויטיג, ווען עס וועט פארקומען א קולטור קאנגרעס. די קולטור ליגע דארף קיין זאך ניט דעמאנסטרירן: זי דארף ארבעטן. עס איז נאר ניט דייטליך, וואס פאר א מאטיוו און וואס פאר א פרינציפיעלע נאציאונג צו דער אדער יענער שפראך עס וועלן האבן די וואס וועלן אריינטרעטן אין דער קולטור ליגע ווען איר עלפטן ארבעטן. דער עיקר איז: זיי זאלן זיין גרייס אפצוהיטן די ווערדע און אנטוויקלען די כחות פון דער אידישער פאפולקולטור און איר הויפטאינסטרומענט — דער אידישער שפראך.

וועלן די גרינדער פון דער קולטורליגע אין אמעריקע אפהייבן די צוויי כללים: ניט ארויף מיטן קיין פראגן פון פאליטישער פארטייאיש קייט און צונעמען א באשטימטע פראגראם אויפ'ן נעבם פון קולטור און בילדונג — וועלן זיי שאפן אן ארגאניזאציע, וואס וועט זיין אינערשאפט גענוג איינהיטלעך, און זי וועט קאנען בייקומען די אלע אויסערלאכע שטערונגען. די גרעסטע צרה פון דער הינער אידישער קולטורעמטיקייט איז — איר צעווארפנקייט. פון איין זייט, און דאס פעלן פון א ברייטער קולטור פערספעקטיוו און א טיפער באנייטע רונג ביי אירע פירער — מוז דער אנדער זייט. די קולטור ליגע דארף אפשאפן די צעווארפנקייט און שאפן די נויטיגע פערספעקטיוו. דאן וועט זיין אויך באנייטערונג.

3 „פראגראם“.

אין די רעצענזיעס וועגן „דאס נייע לעבן“ האבן זיך מיר סערווי צוליב געווארפן אין די אויגן דאס ווארט „פראגראם“, עס איז צו זיי ווייט, אייגענטלעך, אז „דאס נייע לעבן“ ווינציג „פראגראם“ אין זשורנאל, זאגן די רעצענזענטן, די פריינדלאכע און די פינדלעכע.

האט א פראגראם, וואס עס שטרעבט צו פאר ווירקלאכן. אבער עס רעדט זיך וועגן איר ווינציג אין די ערשטע צוויי נומערן פון זשורנאל. ביי אונז מיינט מען נאך צוליב, אז „פראגראם“ איז א זאך, וואס מען דארף וועגן איר רידן. מען דארף ווייזן און באווייזן, אז די אייגענע פלאנעס און גוט, שיינ א. זא. ו. און די פראגראם פון די גענוער איז הויכע נאך רישיקייט אדער נאך ערנער. די דאזיגע מיינונג איז ביי אונז א ירושה פון ווינציג די ארגאניזאציע. דאס האט מען געהאלטען און מען האלט נאך אויף איצט אין איין ארומטרייבן די פראגן פון פראגראם, אין איין לויבן די אייגענע תורה און סבכל ויין בתכלית הכיולד. דאס וואס אנדערע זאגן, ווען „דאס נייע לעבן“ זאל זיך שטעלן אויף דעם וועג, וואלט עס ווערן לייכט געקאנט אפמילן זיינע עטלעכע געדאנקן בעסטער מיט פאליטישע פאלעטיק און זינטיג נייע באגרינדונגען פון אונזערע טעאריעס. אבער איר נלויב ניט, אז א פראגראם זאל עקזיסטירן, כדי מען זאל שיינ פאלעסירן וועגן איר און האלטן און איין באווייזן איר ריכטיקייט. אויב מען האט א ריכטיגע פראגראם, איז די בעסטע זאך, וואס מען קאן טאן, — פרובן זי דורכפירן אין לעבן.

פראגראמאדע איז געווען א נויטיגע זאך. אבער די אידעע, וואס אויף זיי האלט זיך די פראגראם פון „דאס נייע לעבן“, זיינען שוין גענוג פראפאגאנדירט און גענוג שטארק בא גרינדעט געווארן. דאס האט געמאך אדער נע האלפטן טאן פאקע. „דאס נייע לעבן“ אליין (אונטער דער רעדאקציע פון דר. ה. זשיטלעווי סקי) איז זיין ערשטן גלגול. דאן זיינען די אידעען דא אין אמעריקע געווען ניי, מען האט געדארפט מיט זיי באקאנטן פאכן דעם עולם, מען האט זיי ניט געדארפט לאזן פארפלאכט ווערן, געפעלשט ווערן. דאן איז די באגרינדונג און די פארשפרייטונג פון דער פראגראם געווען א טאטי איצט מוז מען שוין צוטרעטן צו איר פארוויקלאכונג. דער באוואוסטיוו, אז עס איז דא און אז עס דארף זיין א אידיש נאציאנאל לעבן און א אידיש נאציאנאלע קולטור און אז דאס אידישע לעבן און די אידישע קולטור דארף ווערן שענער, געוויסער, רייכער, פארשפרייטער טענען. — דער דאזיגער באוואוסטיוו און ס'מ' דארף מען וועלן דעם ווייליגן. ער פלאפט נאך, אומפועל דעם ווילן קאן מען נאר מיט ווייליגן און ס'מ' און ס'מ' ניט מיט חקירות און ריסקויעס. אויסוועקן דעם ווילן צו שאפן

עס זיינען דא נאר וכוזים און סכסוכים. די פארטייען קענען זיך נישט צעמילן צווישן זיך, יעדע איינע וויל זיך באווארענען מיט וואס סער ווירקונג, און אלע זינד איינעם האבן מורא. סאסער וועט נאר אמייער (פון די קולטורטוער נומא) האבן א דעה, און זיי וועלען ניט זיין די איינציגע בעלעבאטיים. ביי זיי איז רעכט, אז עס זאל בעסער נאר ניט זיין קיין קולטורליגע, אידער עס זאל זיין צוץ, וואו זיי זיינען נישט די איינציגע דעהזאגערס. און אז די טוער פון דער אוקראי נער קולטורליגע, וועלעט האבן אויסגעוואנדערט קיין פוילן, האבן מיט דער הילף פון איינע ארי טיע קולטורטוער, געשאפן א איינציאטיוו גרופע צו גרינדן אן אוספארטייאישע קולטורליגע, זיינען די פארטיים געווארן אויסער זיך פון כעס — סטייטש, ווי וואסט מען עס מורד צו זיין אין זייער אלייטהערשנדיגער און אלץ קאנטראלירנדיגער פאכטן — און זיי טוען אלץ וואס זיי קענען, אבי נאר שטערן דער איינציאטיוו גרופע. זיי האבן זיך אפילו אנגעטאן א כת, געלאזן צו אן וויס אויף א וויילע די איינעווייניגסטע סכסוכים און געשאפן אן „ארגאניזאציע פארטייען“, אבי נאר ניט צו לאזן ארבעטן דער אימפארטייאישער איינציאטיוו גרופע.

אנשטאט איין קולטורליגע, וואס וואלט פאר איינעם די כוח און פאקטיש אראפגענומען פון די פארטייען דעם יעדן פון דער אלגעמיינער בילדונגסארבעט, זיינען דא צוויי ארגאניזאציעס — אן „ארגאניזאציע פארטייען“ און א „איינציאטיוו גרופע“ — וועלכע זייכען זיך צום צווישן זיך און קענען ניט כען קיין פאזיטיווע ארבעט. אט דאס איז דער אויפטו פון דעם פארטייעניגסט, פון דעם פארטייעניגסט, וואס האט זיך אריינגעטישט אין דער קולטורארכיטע און לאזט איר ניט שטעלן זיך אויף די איינענע מיט.

זיי וויכטיג נאר ווי ווייס זיי פארשטארקט דעם פארעסטיש פון זייערע ארגאניזאציעס און סאכט זיי גאנצער צווישן די פאכטן; עס וועלן איר אויסווארען צעוועקעס איר ראדיקאליזם, און דאס די קאלטן וועלן זי זוכן אריינצושלעפן אין די פאליטישע פארטייעניגסטות; זי וועט זיך ניט קענען באנוגענען מיט פארעדיגע קולטור, זי וועט מוזן זיין אליין קולטורעל און געשאפט איר אירע אלע מיטלע, פערטראן און וועגן — און דאס איז דאך אזוי שווער לייב די אויסשטענדן פון אונזער הינט טורמירטן לעבן; זי וועט מוזן לאזן הערן פון זיך נישט שרייבן און ביליגן נאכטן ניט יאגנדיג זיך נאר שטעלן און ביליגן נאכטן ערפאלג; עס וועלן איר פעלן איינעוועקע קערפעטן אין דער פראוויזע און אין צענטער וועט איר שטערן אין אנהייב די צעווארפאקטיש פון די קולטורליכות; זי וועט נישט האבן ארום זיך יענע אטאסאפערע פון אקטיוו מיטגעלי, וועלעך זי האט געהאט אין אוקראינע; זי וועט מוזן לאנג און שווער ארבעטן, ביז זי וועט בייטוען די אלע שטערונגען און פארנישטען אן ארט אין דעם הינט לעבן. דערפאר מוז זי זיין נאר באי זונדערס שטארק און גענוגט אין איר קערן, מוז האבן אין זיך א גרויסן ווידערשטאנדס קראפט. און דאס וועט זי האבן נאר דאן, ווען איר ווילן וועט זיך איינהייטליך און קאנצענטרירט אירט אויף איין פונקט — דעם קולטורפונקט. וועלן די פארטייענע פאליטישע לעבעטען, וואס זי וויל און קען פאר איינע צוליב אירע קולטור צילן. ארויסוויילן און באשטענען זייער פארטייען קייט, וועלן זיי אריינברענגן און אויסטרעטן אין איר ניט ווי פערזאנען אדער גרופעס, וואס זיינען פאראיינערטערט אלע אין איין ארבעט, נאר זיי פערזאנען אדער גרופעס, וואס ווילן זי אויסניצן צוליב זייערע פארטייען פאליטישע צילן, וועט זי אויפגעריסן ווערן פון איינעווייניג אדער איר נאנצע ענערגיע וועט אוועקגיין אויף רייבונגען און סכסוכים. וועט זי אונטערשטען אונטער דער ווירקונג פון אריינפארטייען וועלן זי די איבעריגע פארטייען באקעמפן, זי וועט אליין ווערן אריינגעצויגן אין פאליטישן פארטייען קאמף — און וועט ניט האבן די פענלאכקייט צו טאן די ארבעט, וואס זי דארף טאן. זי מוז שטיין אויסער אדער איבער אלע פאליטישע אריינצווארעס, אויב זי וויל האבן א קוים.

2. די קולטורליגע אין אמעריקע.

די, וואס נעמען זיך איינע בויען א קולטורליגע איז אסעריקע, דארפן פון דעם טורעריגן וויישישן פון פוילן זיך אראפגעטען א מוסר. זיי דארפן זען פון אנהייב צו, אז די קולטורליגע אין אמעריקע זאל זיין אן ארבעטס ארגאניזאציע, ניט קיין נייער שבעיקט פון פארטייעניגסט.

די קולטורליגע וועט דא אין לאנד דארפן אויסשטיין צו א שיעור אויבערלאזע שטערונגען; עס וועלן איר ליגן אויפ'ן וועג די שווערע שטיין נער פון גלייכטיקייט, פאנעלאזונקייט און פאר געבעטקייט; עס וועלן ניט וועלן וויכט פון איר די וואס קולטור און בילדונג ארבעט אין פאר

זי דארף זיך בכלל ניט מיטן אין טראגן פון פאליטישער ארגאניזאציע און סאכטקייט. דערפאר זענען מוז זי האבן א קלארע און איינהייטליכע קולטורארגאניזאציע, זי דארף וויכט קלאר און זי כער, וואס טאר א מיט קולטור אינסטיטוציעס זי

ארבעער אליין. די ארבעטער האבן געדורשט נאך וויסן, רייזשענסשאַפֿט, און זיי האבן ניט געהאט קיין שום זינטיגע כוונות. ווען זיי האבן זיך פארטריסן אין א בוך, געקויפט זיך מיט א לוי צדעק הנאה געהאט פון א ניגון. זיי האבן בעת מעשה נצורים געטראכט, אז זיי זיינען דאס מקיים, די מצוה פון "זעלבסטבילדונג". זיי האבן זיך, פשוט, ווערענישן מיט פארמאכטע אויגן און נאזאויסער דאנקבארער אנטציקונג צום נייעם קוואל פון ייבטיגן ענוים, וואס האט זיך פאר זיי געפנט. אבער די פארמאטוראלאכע מ"י רערס — זיי האבן געזען, אז אין דעם נייכטיגן געטראגק פון די ארבעטער זאל שטענדיג זיין צווייגעקעמפט א טראפן אויפקלערונג צדעק פרא- פאנאנדע, און נאר אט דער הייליגערשאפט האט גע'שריט'ט דעם געטראגק.

אין רוסלאנד אין געווען א צייט (נאך דער רעוואלוציע און די פאגראמען פון 1905—1906), ווען די ארבעטער'טווער האבן אליין געהאלפן שאפן זעלבשטענדיגע ליטערארישע, דראמאטישע, מוזיק קלאסישע און פאלטישע בלווענונגן. מען איז דאן מיר געווען פון רעוואלוציאנערן קאספ: זיי נען די קולטור'ארטנאציע'עס געווען א ב ס ק ו מ פאלטיש. אבער ווי נאר עס האט זיך ווידער אנטקעגן און פאלטישע בלווענונגן, איז זיי גע'ווארן, ווי פריער, די "הארינגע", און די קולטור' ארבעט איז געבליבן איר "דויכט".

ווי אזוי איז דאס געשען, אז דוקא בעת דער צווייטער רוסישער רעוואלוציע, אין רעכטן ברען פון פאלטישן קאספ, איז די קולטור'ארבעט צווישן די אירישע פאפן אין אוקראינע געווארן פאר זיך א באלעבאסטע — אין דער געשטאלט פון דער "קולטורליגע"? וואס פאר א נס איז געשען, וואס די אירישע באצאלאגיסטישע פאר- טייער, וועלכע האבן געהאלטן אין איין קריגן זיך, האבן זיך אלע מיט פאפן פאראייניגט אין איין נרויכער קולטור ארגאניזאציע? האבן זיי גענוצט מיט פאלט זייערע אלייגנע ערשטישע אפטייעס? איך צווייפל אין דעם. עס איז, פשוט, געשאפן געווארן א סענזעלעקייט און א ס ו ז מ ב ר י ס י ע ר קולטורעלער ארבעט; יעדע פארטיי באוונדנער האט ניט גע' האט גענוג כוחות צו געמען אויף זיך די נרויכע אויפגאבע, די קולטורעלע באדערפנישן און קול- טורעלע כוחות פון די פאלקסמאסן זיינען מיט פאלט אזוי ווי אויסגעוואקסן צדער, ריכטיגער, זיי זיינען געוואקסן ביסלאבוייג, אבער נאך דער רעוואלוציע זיינען זיי מיט פאלט אנטפלעקט געווארן און האבן נישט געקאנט מיר בלייבן פאר- שטיקט אין די פארטיי'רעמען. א חוץ דעם, האט

געשמעקט אין דער לומט מיט אירישער אויסגאנג- פיע, און די אירישע באצאלאגיסטישע פארטייען האבן געוואוסט, אז זיי וועלן ניט קאנען קריגן די אויבערהאנט איבער דער אירישער נאציאנאלער אויטאנאמיע, אויב זיי וועלן ניט שאפן קיין פאראייניגטע אירישע-פאלעסטישע קולטור ארגאניזאציע... אזוי איז באשאפן געווארן די ק ו ל ט ו ר ל י ג ע א ו ק ר א י נ ע .

צו די פריערדיגע צוויי מינים אירישע אר- בעטער ארגאניזאציעס, דעם עקאנאמישן און דעם פאלטישן, איז צוגעקומען א דריטער סין: דער קולטורעלער. די באפריידיגונג פון די קולטור באדערפנישן און די אנטוויקלונג פון די נייכטיגע שאפונגסכחות פון פאלק האט אויפגעהערט צו זיין א צוגאב צדעק א צושטעפניש צו אנדערע זאכן און איז געווארן א ציל, וואס מען זוכט עס צו דערנייכן מיט די מיטלען פון א זעלב- שטענדיגער ארגאניזאציע.

די דאזיגע זעלבשטענדיגע ארגאניזאציע — די "קולטורליגע" — איז אין אוקראינע געווען אונטער דעם פאראלישן קאנטראל פון די באצאל- ליכטישע פארטייען (איך זאג "געווען", ווייל — איצט איז זי "קאמוניורט"), אבער זי איז פאלקטיש געווען אן אומפאלטישע ארגאניזא- ציע: איז איר האבן איינטייל גענומען א צדעק געהאט אלע די, וואס שטייען אויפ'ן באדן פון דער פארענדער אלגעמאלאכער אירישער קולטור, — אלץ איינס, צי זיי געהערן צו א פאר- ציאלאגיסטער פארטיי אדער ניט. זי האט גע' שטרעבט צו ווערן אן אמת'ע קאנצענטראציע פון די אירישע קולטור'כחות אויף אלע געביטן. זי האט ניט געוואוסט פון יענער צעריכטיקייט און צע' ברעקלונג, פון וועלכער עס ליידט אזוי שטארק דער עקאנאמישער און פאלטישער קאספ פון די אירישע פאפן. דערפאר האט זי באוויזן אזוי מיל אויפצומאך אין א הורצער צייט.

ווי נאר די קאמוניסן האבן זי געמאכט פאר א פארטיי-ארגאניזאציע, האט זי אנגעווארן אירע בעכעס כחות, איר אימפעס, איר ענטוואויאום און — איר ארבעטספעאקטיקייט. דאס אייגענע זעהן מיר איצט אויף אין פוילן. דער ווילן די אירישע באצאלאגיסטישע פארטייען זיך נישט באנוגענען מיט דער א י נ י צ י א ס י ו צו שאפן א קולטורליגע און מיט א מ ר א ל י ש ו קאנטראל איבער איר: זיי ווילן זי אינגאנצן האבן אין זייערע הענט. זיי קאנען זיך ניט צו- געוואוינען צו דעם געדאנק, אז די קולטור'ארבעט זאל זיין זעלבשטענדיג און צו א זייט פון די פארטייאישע סכסוכים. דער רעזולטאט איז: — קיין קולטורליגע איז אין פוילן נאך אלץ נישט, 52

אומפארטייללאך אין דער היינטיגער געזעלשאפט
 כלווי צו נייסטיגער אומסטאביליטעט. אז די
 עפטיגלאזאקטיים פארניכטערט זיך צוזאמען מיט
 דער ציוויליזאציע, קאן מען זען פון דער ענגער
 פארבינדונג צווישן ציוויליזאציע און נייסטיגער
 אומסטאביליטעט. עס איז, הייסט עס, ניסא קיין
 דוחא אין דער נייסטיגער איינשאפט, וואס די
 געזעלשאפטלאכע חיה נויטיגט זיך אין איר פער
 ווי אלץ. און דעריבער איז דער דרייגנעדער
 פארבלעם, וואס שטייט פאר דעם פענסטש, לויט דר.
 טראסטערקס מיינונג: ווי פועל'ס מען איינצו
 פארדען די נייסטיגע אומגעבונג אויף אזא אומ,
 אז די עפטיגלאזאקטיים זאל זיך אנטוויקלען און

געבן דעם פענסטש די אומגעהויערע נוצן, וואס זי
 האלט אגענערייט פאר אים, און נים פארענדערט
 ווערן פון א ברכה אין דער קללה און סכנה פון
 אומסטאביליטעט? פאר דעם ביאלאגן אין נאנץ
 קלאר, אז דאס קלא מען פועל'ן נאר דורך אן
 אויסקרייטערונג פון דער רעאציאנאלער פענסטש
 אויף דעם נאנצן געביט פון ערפארונג: א זייער
 שווערער פראצעס, אבער דאס וועט פון זיין די
 געקסטע נרויסע וואריאציע אין דעם פענסטש'ס
 אנטוויקלונג, אויב דער דאזיגער אנטוויקלונג איז
 אויף אויף ווייטער באשערט צו זיין א העכערע
 עוואלוציע.

5 י כ ט א ון ש א ט ו .

1. די קולטורליגע* אין פוילן.

די ארגאניזאציעס, וואס זיינען אויפגעקומען
 אין די לעצטע יארן, אונטער דעם נאמען „קול
 טורליגע“, אין פארשידענע לענדער, וואו עס
 זיינען דא אירישע פאסן, זיינען נים סתם אזוי
 פארזינען, וואס האבן זיך געשטעלט די אדער
 יענע אומפאכן אויפ'ן געביט פון בילדונג און
 ערציוונג. שוין דער פאקט אליין, וואס נים אין
 איין שטאט און נים אין איין לאנד בלויז האבן
 זיך געווירן די ארגאניזאציעס, נאר זיי האבן
 אין אן א קורצער צייט אויפגעשפרייט איבער
 א גרויסן טייל אירישע קבוצים פון אייראפע און
 ווערן איצט אריבערגעפלאנצט אויף אין אפע
 ריקע, — שוין דער פאקט אליין זיינט, אז דאס
 איז נים קיין צושעליגע און נים קיין ארטיגע
 זאך, נאר עפעס אז אויסקרוק פון אז אלגעמיי
 נער גענעדענץ. און אזוי ווי די, וואס גרופירן
 זיך ארום דער „קולטורליגע“, געהערן דאס רוב
 צום ארבעטערקלאס אדער ספיינע נאענטס צו
 אים אידעאלאגיש, פון מען די ערשיינונג, וואס
 איז בולט געווארן אין דער נייער ארגאניזאציע,

רעכענען פאר א נייער טענדענץ אין דער אירישער
 אהלבעטערבאוועגונג.

די אירישע ארבעטערבאוועגונג האט ביז די
 לעצטע יארן געהאט נאר צוויי פארטן פער צדער
 ווייניגער זעלבסטענדיגע צילן: א) ע ק א נ א *
 מ י ש ע א ון ב) פ א ל י ס י ש ע. איצט
 הייבן די אירישע ארבעטער אן זיך פעציעל
 צו פאראייניגן צוליב א דריטן פארטן צילן:
 ק ו ל ט ו ר ע ל ע .

די עקאנאמישע און די פאליטישע פאר
 איינגונגען האבן געפירט פון אנהייב אן און פירן
 אויף איצט א געוויסע קולטור און בילדונג
 ארבעט. בילדונג און אויפקלערונג איז געווען
 איינגטלאך דער אנהייב פון דער אירישער, ווי פון
 יעדער אנדערער, סאציאליסטישער באוועגונג.
 אין די ערשטע קרויזלאך פון די אירישע סאציא
 ליסכן און רעוואלוציאנערן האט מען אין רוס
 לאנד געלערנט די ארבעטער ליינען און שרייבן,
 קולטורגעשיכטע, פאליטישע עקאנאמיע א. ד. נ.
 פעסער האבן די אירישע פראלעטארישע פאר
 איינגונגען, די פאליטישע אזוי גוט ווי די עפצ
 נאטישע, אויכעשפרייט און צום טייל אויף פאר
 טיפס זייער בילדונגסאראבעט: זיי האבן גענומען
 גרינדן ביבליאטעקן, עפענען קורסן פאר דערוואק
 סענע, ארגאניזירן קלארן א. ז. וו. אבער דאס
 איז געווען אלץ א מיטל פאר פראפאגאנדע אדער
 א מיטל זיך בעסער צונויפצובינדן מיט די פאסן,
 נייטס קיין ציל פאר זיך אליין. אפילו למעשהפאר
 און קונסט האט די ארבעטערבאוועגונג זיך פאר
 גונגען א לאנגע צייט נאר ווי אן אויפקלערונגס
 מיטל, און ווען איך זאג עס, מיין איך, פאר
 שטייט זיך, די סיערעס, די פארטייע, נים די

* אין דער הינער פרעסע שרייבט מען
 „קולטורליגע“ (ווי אין ענגליש). דאס איז נים ריכ
 טיג. די ארגאניזאציעס וואס ווערן דא אין לאנד
 באשאפן אונטער'ן נאמען „קולטורליגע“, שמרעבן
 און דארפן שמרעבן זיך צונויפניסן אין איין גרוי
 פער אלוועקלאכער אירישער „ליגע“ מיט זייערע
 שוועסטער פון אייראפע, און דארט רופט זיך עס
 ק ו ל ט ו ר ל י ג ע , נים ק ו ל ט ו ר ל י ג

איפולחן קומען שמענדיג אין צוזאמענשטויס מיט
די אייגענבויערע אינסטיטוטן, מאכט אויס דעם
נרעכטן טייל פון אלע איבעריגע מענטשן אין דער
נעזעלשאפט. זיינע כספים זיינען, וואס ער האט
א למי ערד שארפע עפסידלאקאייט פאר ערפאר
רונג און אין זייכטיג נייטשאפט, להיפ צו דער
נייטשיגער אינערציע פון די מענטשן פון ערשטן
און דריטן קלאס, אויף וועמען ערפארונג מאכט
קיין איינדרוק נישט. אט דער נייכטיג נייטשאפט
בילדע קלאס אנטהאלט אין זיך יעדן טיפ, פון
דעם עקסצענטרישן זשעניע ביז יענע אלע מיטגעיס,
וואס זייערע שטעננות נעמען זיך נישט פון אן ארי
נאנשייער געהירןקראנקהייט. ער אנטהאלט די
מערסטע אויגערופענע אבנארמאלע קלאס, די
קרימינעלע און אומפארפאלגע; ווארים עס אין
שארף נענוג נרוטם אנצונעמען, אן אומפארפאלגע
קייט אין בלווי א וועג ווי פאר צו ווערן פון די
ענוים פון די נייכטיגע קאנפליקטן, און פאר
ברעכו אין דער אופסיר פון א מענטשן, וואס זיין
נייכטיגע סאבאלימעט אין צורודערט נעווארן
דורך דעם אייגענעם צוזאמענשטויס פון פארלאני
גען און איפולחן.

ארויסגעדיג פון אסירי ביזלאנישע אויפ
פאפונגען וועגן דעם מענטשן און דער נעזעלשאפט,
שטעלט זיך דר, טראכטער די פראגע, צי קאן
ניט דויעלביגע מעטאדע אונז נעבן א וועלכע עס
אין אגרייבונג בנוגע דעם וועג, וואס די מענטש
לאסט אנטוויקלונג וועט אננעמען אין דער צוקונפט.
— מיר האבן געזען, זאגט ער, אין פארלוף פון
דער ארגאנישער אנטוויקלונג, אן וועג די אייני
צעליגע ארגאניזמען האבן דערנרייכט זייער גרע
נעץ אין וואקס און לעבנספאקאייט, אין די נעקי
סטע שטופע פון ערפאלג געקומען דורך פאראיי
ניגונג. די ערשטע (די פילצעליגע כרוואים)
האבן אלץ מער נוצן געצויגן פון דער פאראיי
ניגונג און צעטיילונג פון דער ארבעט, ביז די
אינדיווידועלע צעל האט אינגאנצן פארלארן די
קראפט צו עקזיסטירן, זאגט ער, און האט געקאמט
אויסאובן איר פונקציע בלוין אינדירעקט און
דורך דעם ארגאניזם אלס נאצצעס. דערמיט האט
דער פילצעליגער ארגאניזם אויף דערנרייכט דעם
סאקסימום נוצן, וואס די דאזיגע פאראייניגונג
האט אים געקאמט נעבן, און זיין געקעמט שטופע
פון ערפאלג אין קאמפ פאר עקזיסטענץ האט
געשאפט קומען דורך דער העכערער פארט פון
פאפאליזירטקייט — די נעזעלשאפטלאקאייט.

דער ערפאלג און וואקס פון אזא אנטוויקלונג
היינט קלאר אז פון דער פארענטיש פון צווייטן
ארטן טעטיקייט אין דעם אייגענעם; פון זיין

פויאקייט צו רעאגירן פארשיידנארטיג אויף
אלערליי איינדרוקן און פון דער פויאקייט אין
בערצונגען, קאמפליקטן, די איינדרוקן צו זיינע
הכרים, אין דעם פראצעס פון דער דאזיגער
אנטוויקלונג ווערן די פארשיידנארטיגע רעאקצ
רונגען פון דעם אייגענעם געארטס אין פונק
ציעס, וואס זיינען ניצלאך פאר אים בלוין אינ
דירעקט — דורך דעם וואוילזיין פון דער נייער
איינהיים. די צווייטע פונקציע אין אויף דעם
אופן פונקט אזוי וויכטיג פאר די נעזעלשאפט
לאכע תיות, ווי דער געוויסטיקטעס אין פאר די
פילצעליגע ארגאניזמען.

ווען די דאזיגע צוויי ארטן טעטיקייטן זיינען
ניט פראפארציעלע גלייך אנטוויקלט אין דער
אייגענעם פון א נעזעלשאפטלאכן מין, וועט דער
דאזיגער מין נישט ארויסציען אלע נוצן, וואס ער
וואלט געקאמט ארויסקריגן פון דער נעזעלשאפט
לאקאייט, די פולשטענדיגע נוצן פון אסירעס
טיפ קאנען זיך נאר באקומען, ווען די ביינע
ארטן טעטיקייטן זיינען גלייך שפארט. דערמיט
קאן מען אפשר אויך דערקלערן דעם וואונדער
בארן ערפאלג און די פולשטענדיקייט פון דער גע
זעלשאפטלאקאייט ביי די ביינע און סוראקאס.
זייער אנטוויקלונגקרייז אין באלד געווארן מול
שטענדיג, ווייל די רעאגירונגספענאלאקאייטן פון
דעם אייגענעם זיינען געווען גלייך, און פאלנדי
האט דעם אייגענעם קאמפליקאציעס פויאקייט
לפי ערף געלע געהאט כח צו דערנרייכט דעם
זעלבנעם נוצן, זאגט ער, אין איינזעלע האט זיך אויף
פולשטענדיג אופגעלייזט אין דעם בינשטאט, ווי
די אייגענע צעל אין דער פילצעליגער חיה;
און עס אין אינטערעסאנט צו באמערקן, אז די
וואונדערבארע בינענעזעלשאפט מיט איר פול
קאפענער ארגאניזאציע האט צו פארדאקען איר
ערפאלג דעם קליינעם כוח פון דער איינזעלער בין.

פאר די זונטירן מיט זייערע גרעסערע קרעפט
טען פון פארשיידענע רעאגירונגען פון דער וועג
צו רעאליזירן אלע זייערע פענאלאקאייטן זיין א
לענגערער, א מער שמערצלאכער און א מער געפער
לאכער; און על אחת כמה וכמה פאר'ן פענעטש.
כדי דער מענטש, מיט זיין אומגעהויערער קראפט
פון פארשיידנארטיגע רעאגירונגען, זאל קאנען
באקומען די פולע נוצן פון זיין נעזעלשאפטלאכן
ארט לעבן, פון זיין קראפט פון נייטשיגער קאמ
פונקציע דערנרייכט אן אומפארעליבלאך הויכן
גראד. עס אין קלאר, אז עפסידלאקאייט צו גע
פילן און ערפארונגען אין א נייטשיגע פארשטער
פון דער דאזיגער קראפט פון נייטשיגער קאמפונ
קאציע; אבער עס אזא עפסידלאקאייט מירט

צבער ניט מער נויטיגרווייז אנגענעם. צום ערשטן מאל אויף דער וועלט האט זיך באוויזן די מ ל י כ ט און מיט איר אויך דער אייביגער קאפף פון נעשילן.

די פאלגן פון אסדרעס קאפף צווישן די דריי נויטיגאונקטיגקייטן און דעם סטארעיאנסטיגקייט וויינען מיל אין צאל און מ'ף אין ויער פארנעם. דאס קינד, ביי וועסטע נעוויסע וויכטיגע אינטיגקייט וויינען מיליווייז נאך ניט אנטוויקלט, קאן צווען ווי זיין חבר כוץ וואס מען טאר ניט און דרייט זיך אויס פון שטראף דורך א ליגן, און אליין זיך טרייבן מיט די מוסרווערטער, אז דער אמת איז די בעסטע פדה אין עבן. דאך ווער געדענקט ניט דעם אוטאאטאטישעם נעשיל פון אדם צופרידנהייט, ווי עס נעמט, אז עפעס איז ניט רעכט, וואס איז אונז פארבליבן פון דער יוגנט דורך אזויגע קאנפליקט? שפעטער, אין די יונגע יארן, ווען די פרייבער אינסטיגקייט וויינען שוין אינגאנצן וואה, און דער יונגער מענטש נעמינט אויס, אז זייערע פרייבן וויינען פארצאפט דורך דער הערשאפט פון די סטארעיאנסטיגקייט און ווי ערע כונענדיגקייט, הויבט זיך ערשט אז דער נואלטיגער נייטיגער קאפף, וואס סאכט די דאך זינע לעכנשפרייטע פאר דער אומזיכערסטער אין דעם מענטש'נס נאצער, ס'כיינער לעכנשניג שיכט. דער קאפף דרייט זיך הויפטוועללאך ארום פלייגער און געשעכט, הנט ער נויכט אויך יעדן אדערע נעכט פון אויפמיר. דער אזוינערופענער פלייגער אינסטיגקייט שטאמט אפ פון דעם סטארעיאנסטיגקייט, דער איינציקער מיטגליד פון א סטארע קאן קיינמאל ניט זיין ווירקלאך אומשאפ'ן הענגיג און זעלבסטשטענדיג, און דעריבער ווערט אין אים נעכטער דאס לעכטן נאך מולשטענדיקייט, נאך דער שפיטישער פאראייניגונג און צונויט'שפעלצונג מיט דאס אומבערלאפען, וואס איז דער עפעס פון יעדן פלייגער נענטמענט. דער נעשילעכטער איז אבער נאך א גרעסערע קוואל פון נייטיגן קאפף איידער די פלייגער, ווארים ער באזיצט א נואלטיגע טרייביקראפט, און איז דאקא אטשטריינגסטן פארצאפט און פארבאטן פון די סטארעיאנסטיגקייט.

דער זעלבנער נייטיגער קאנפליקט ווערט אריבערגעבראנגן אין דעם דערוואקסענעם לעבן, און קאן זיך אויסדריקן אין מיר מעגלאכע מיפן. אין דעם ערשטן טיפ לאגען די נייטיגאונקטיגע פארלאנגען אנטהילט ווערן מיט דעם פארלוף פון די יארן אדער דורך פארשיידענע איבערלעבונגען. אין אים צווייטן קאפף דער מענטש, דורך א שטארקן קעמפטיציום, איינזען די אומפארניגטקייטן פון

די סטארעיאנסטיגקייט און זיי אינגאנצן אינגאנצען. אין דעם דריטן, קאן ער זיך אויסדריקן פון דעם פראבלעם דורך דעם לייכטן מיטל פון ראציאנאל ליזירן וועגן דעם ענין, און אדער מאכן זיך א היתר און נאכגעבן זיינע גלוסטן, אדער פארקערט, בארעכטיגן די נעכטן פון דער סטארעיאנסטיגקייט און אונטערריקן אין זיך די אינסטיגקייטע תאוות. דער פערטער טיפ באשטייט פון יענע מענטשן, וועלכע קאנען ניט פסור ווערן פון זייער קאפף אויף קיינעם פון אסדרי אפנים, און זייער נייטס בלייבט שטענדיג צעריסן פון די שטריינדנדיגע אינסטיגקייט.

די גרויסע מערהייט געהערט צו דעם ערשטן און דריטן טיפ. דאס וויינען די גארסאפע'ס מילן פון דער נעוועלשאפט; די וואס פארטיידיגן די ראציאנאליטעט פון די סטארעיאנסטיגקייט און ס'ר געשטיממען, און שטעלן זיך אנטקעגן די לערן און די ענדערונגען, וואס די רעפארמט ווייזט אן. זייער איינזיער ווערט פאר דער נעוועלשאפט באשטייט אין דער צוואנענדיגהאלטנקייט און סטאביליטעט, וואס זיי נישן איר. דער דאזיגער קלאס האט קיינמאל ניט בייגעטראגן וואס א האר איז ווערט צום פראגרעס אדער צום אריגינעלן דענקען, און ווען ער וואלט אלע מאל און אונטער אלע אום שטענדיג באהערשט די נעוועלשאפט, וואלטן די מענטשן אויף אייביג פארבליבן אין שטיינערנעם צייטאלטער.

אסדער סטאבילער קלאס פון מיטלעמטיקייטן האט צוואנענדיגעשטעלט כפעס די נאנצע נעוועלשאפט אין די פרימיטיווע צייטן און האלט נאך איצט אויף אין זיינע הענט די סטארעיאנסטיגקייט רונגען. אויב דער קאנטראל פון אונז קלאס איבער דער פאליטישער ארגאניזאציע האט נאך ווי עס איז געקאנט זיין צופרידנשטעלנד פאר א סטאטישער נעוועלשאפט, וואס האט עקזיסטירט איידער דער פארערנער פרייאדע, איז אבער זיין פאליע אלס קאמפארטירנדע סאכט איצעט, אין א דינאמישער ציוויליזאציע, געווארן אונזער וויכטיגסטער סאציאלער פראבלעם.

דער צווייטער טיפ, די קעמפטיקער, איז קליין אין צאל; אבער ווי עס ווייזט אויס, האלט זיי דר. טראסטער פאר די נייטיגן אויסדער וויילעט, די אמת'ע נעוועלשאפטלעכע און אינטערעסעלע פני. ער באמערקט נאר, און אפטמאל איז זייער קעמפטיציום בלויז אן אויבערפלעכלאכער, וואס פארמאסקירט אין אמת'ן דעם קאנפליקט, וועלכער האלט אז אין די טיפערע שיכטן פון זייער נייטס.

דער פערטער קלאס, ביי וועמען די סטארעיאנסטיגקייט

ניס שלע סאל ווירקן אויף דער זייט פון אומ-
פארנונט. יעדער רעפארמאטאר פאלט אריין
אין פארצווייפלונג, זיך אנשטויבונג אויף דעם
פענסט'ס אומרעאציאנאליטעט, און אייניגע האבן
לעצטנס אנגעווארן יעדע האפנונג פאר דער פענסט-
חיים'ס צוקונפט. סיידין מען זאל קאנען אויס-
הארעווען א רעאציאנאלן מין פענסט. די צרה
אוי אבער ניט די אומרעאציאנאליטעט, ווארים דער
פענסט האט ניט קיין פארליבע פאר דאס אומ-
רעאציאנאלע; די שווערטיגסטע זיך פון זיין
כונעסטיביליטעט. ד.ה. פון זיין טבע אנצונעמען
דאס אופפארנונטמיגע אזוי נומ ווי דאס פארנונט-
פסיגע, אויב עס קומט נאר פונ'ם ריכטיגן מקור.
עס די איינשאפט איז א דירעקטע פאלגע פון
דער געוועלשאפטלעכער געוואוינהייט, פון אז אייני-
ציגן באשטימטן אינסטינקט פון געוועלשאפטלעכ-
קייט — דער זעלביגער אינסטינקט, וואס פאכט
דאס געוועלשאפטלעכע לעבן איבערהויפט פענלאך
און דעם אלטראוויס פאר א ווירקלאפייט. אין
אויב מען זאל אטאקירן די סונעסטיביליטעט דורך
א קינכטלאכן אפלייב — און דאס איז דא, וואס
מען וואלט געטא, ווען די דערציאונג זאל נאר
האבן דעם צוועק פון רעאציאנאליטעט — אטאקירן
סיר דערמיט די געוועלשאפטלעכקייט גומא. או
וואלט אזא דערציאונג געקאנט זיין ערפאלגרייך,
וואלט מיר דאן אויסגעביטן די דירעקטורבאדע
אומפארנונט פון דעם פענסטן אויף דער אומ-
פענסטיביליטעט רעאציאנאליטעט פון דעם טיגער.

די לייזונג פון דער פראגע באשטייט בעסער
אין דעם, צו זעהן אז די כונעסטיביליטעט זאל אלע סאל
ווירקן אויף דער זייט פון פארנונט. ווען דאס
ציאנאליטעט זאל ווערן אפאל באמט רעספעק-
טאל; ווען מיר וואלטן מורא געהאט צו האלטן
א ניטבאווייזבארע סיגנונג אזוי פיל ווי מיר האבן
מורא צו געברויכן דאס ניטגעהעריגע עפעצייגן ביים
סיטאטיש; ווען דער געדאנק פון האבן א פאר-
אורטייל, וואלט אונז אזוי אפגעקלעט ווי מיר
קלען זיך א מיאוסער קרייג, דאן וואלט
די כונעסטיביליטעט ניט געווען קיין כחה, נאר
אדרבא א מעלה. מיר האבן געזעהן אז די סוי-
גאכטיגן האט שוין אנגעהויבן ווירקן אויף דער
זייט פון פארנונט איין, און עס איז געלאגט,
וויכטיגשאפטלעכע ווארהייט, און עס איז געלאגט,
אזענדנדיג א שטארקע פראפעטישע פארשיטע-
לונג קראפט, א דערעוון אין דעם אז אנזאג אויף
צוקונפטגע ענדערונגען.

נאך א פעליוואג פון דעם פענסט'ס געוועל-
שאפטלעכער געוואוינהייט פון דא באהאלטן ווערן
אצילק פער באריכות. ווען מיר באמראכטן אויף

א ברייטן, אלגעמיינעם אופן די מיר אינסטינקטן,
וואס ווירקן אזוי פיל אין דעם פענסט'ס לעבן —
די אינסטינקטן פון זעלבסטידערהאלטונג, נארונג,
געשלעכט און סאדע — זענען מיר, אז עס איז
פאראן א נרויסער חלוק צווישן דער ארם ווירקונג
פון די ערשטע דריי און דעם לעצטן. די ערשטע
דריי, די פרימיטיווע אינסטינקטן, האבן אלע דעם
זעלבניגן באראקטער; זייערע פאקטיאלע פע-
קטייט פארנעמען כולין קורצע פעריאדן, זיין
קומען פאר אונטער באשטימטע אומשטענדן און
עס איז בעצם אנגענעם זיך אפצונעמען מיט זיי. זיי
זיינען ניט פעסיג אלע מיט אפאל, נאר ווען די
אומשטענדן זיינען צונעפאכט זיך אפצונעמען מיט
איינעם פון זיי, בלייבן די אנדערע אויטאמאטיש
אין הינטערנונג, און דער צייטווייליגער אימפולס
איז בעת כעשה דער אכסאלוטער הערשער. אויף
דעם אופן קומען די דאווענע אינסטינקטן כמעט
קיינמאל ניט אין קאנפליקט צווישן זיך, און דאס
לעבן פון דער חיה, וואס האט כולין די דריי
אינסטינקטן אליו, איז עפצואגעל נאנט אייני-
פאה, ווארים זי טוט צו יעדער צייט דאס, וואס
זי וויל טאן אפמאכטן.

די דערשיינונג אבער פון דעם פערטן איי-
נטינקט בריינגט אריין א טיפע ענדערונג, ווארים
דער באראקטעריסטישער שטרייך פון אטרידעס און
סטינקט אין דאס, וואס ער איבט אויס א קאנט
טראלירנדע קראפט אויפ'ן אינדיוידום פון דרויסן.
ווען די איינזאמע חיה פאלנט איר אינסטינקט, איז
די טאט גומא אנגענעם און איר נאנצער ארנא-
ניום, איר קערפער און נשמה אזוי צו זאגן: רע-
אנירט צוזאמען אין איין רואינפליסיגן אויסגוס.
ביי דער געוועלשאפטלעכער חיה אבער, וועלכע
ווערט קאנטראלירט פון דעם סטאדעאינסטינקט,
ווערט ניט די ווי ר ק ל א כ ע ט א מ געשאטן
אינסטינקטיוו, נאר די חיה פאלנט אינסטינקטיוו
דעם כ א פ ע ל דאס צו טאן. אזוי ווי די טאט
ווערט באפוילן פון דרויסן, קאן זי פאקטיש זיין
אומפאנענעם פאר דעם אינדיוידום און ארויספון
זיין ווידערווילן, און דאס איז ער אינסטינקטיוו
געצוואונגען ווי דורכצופירן. דער סטאדעאיני-
גטינקט פירט אריין א מעכאניזם, דורך וועלכן
די סאנציעס פון אינסטינקט ווערן ארויפגעלייגט
אויף טאטן, וואס ניט דער קערפער, ניט דער
נייטס ווילן כישום אופן ניט אלע סאל אנגעמען;
עס האט מיטגעבראכט א נואלטריר צווישן דעם
אינסטינקט און דעם אינדיוידועלן פארלאנג. די
אינסטינקטיווע פאסט ווערן סאקע אלץ טאטן.
ווייל זיי זיינען געבוירן אויף א פריארי סינטעזן
פון דעם מולקאסטן סארט, זיי זיינען שוין

פון שארפער ליכטיקייט אין זיי געוואָרפן. „מען זיין, א פליג האָט זיך דאָרטן אוועק געלייגט, אָדער אין די ערדן ווערט עס ליידג...“ אָבער בעת'ן שליסן צוריק די אויגן, דערהערט זי א פריש, קלאַר קיל, וואָס האָט זיך אריינגעריסן, ווי א לעבעריגער אַטעם אין דער שטוב פון טויטע גלידער.

— נומן־אַוונט! — האָבן געזאגט ביידע זין הנהיהנדעס, אַהיימוסמענדיג פון דער ארבעט און זיי האָבן אַריינגעבראכט מיט זיך א פרישן פּראָסטיהויך און געריש פון דער נאם.

— ס'נעמט אַ שטארקער פּראָסט, מאַמע, — האָט געזאגט דער עלטערער, רוד, — מ'וועט דארפן נוט אונטערהייצן דעם אויוון.

(סוף קומט.)

אין דער וועלט פון פּילאָסאָפיע אין וויסנשאַפֿט.

דר. י. א. מעריסאָן.

וואָרן אַס רעזולטאט פון דערפאַרונג אַליין, האבן ניט די דאָזיגע איינשאַפט פון פּולקאָסער זיכער־קייט. מען האלט זיי פאַר ריכטיג אין דעם זין, וואָס זייער ריכטיקייט קען באַווייזן ווערן, זיי זיי נען אָבער ניט כאַנגלייט מיט יענעם סיסן נעפיל סוף אמת, וואָס אַ נלוויבן באַזייעט, און מיר ווערן ניט אין כעס, ווען מען צווייפלט אין זיי. אַז שווערע זאכן, צום ביישפּיל, פאלן אַרונטער צו דער ערד, אָדער אַז אין זייער ברענט מען זיך אַפּ די פינגער, זייענען וואַרהייט, וואָס קאָנען באַ־שטעטיגט ווערן און ווערן באַשטעטיגט יעדן מאָגן; מיר האַלטן זיי אָבער ניט מיט קיין ליידיגשאַפֿט לאַכער זיכערקייט און ווערן ניט אויסגעבראַכט, ווען איינער נעמט זיך אונטערוואַכן זייער ריכ־טיקייט. דאַנען, אין אַזאַ פּראַנע ווי דער קיום פון דער מענטשאַפֿט פּערזענלאַכקייט נאָכ'ן טויט, ווערן די מיינונגען פאַר אָדער געזען געהאַלטן מיט נאָר אַן אַנדער מין נעמלי: די אַרטאָדאָקסישע וויסנשאַפט באַטראַכט די אונטערוואַונג וועגן דעם ענין פאַר ווילד און אומזיניג, און די אַרטאָדאָקסע רעליגיע האַלט עס פאַר זיגריג און שערלאַך. דער שלום, הייבט עס, איז — ווען מיר האַלטן אַ געוויסע מיינונג און האַבן וועגן איר דעם גע־פיל, אַז וועלן נאָכזוכן איר ריכטיקייט אין אַן אַכסורד, תּחלוּטין אומנוטיג און נוצלאַז, אַז מיר פּאַסיג אָדער שערלאַך, מעגן מיר וויבן, אַז די דאָזיגע מיינונג איז אַ ניט־אַרצויגאַנאַלע, און אין וואַרטיינלאַך באַגרינדעט אויב ניט־געניגנדע באַ־ווייזן.

א צווייטער פּראָקסישער אויכפיר, זאָגט דר. טראַסטער, אין דער געראַטק, אַז ס'קענען אַזוי פון

די סאַציאַלע אַנווענדונגען פון דער פּסי־כאַלאָגיע פון דעם סטאַדע־אינסטיטוט*.) — דער ענין וועגן די פּסיכאָלאָגישע ווירקונגען פון דעם סטאַדע־אינסטיטוט, זאָגט דר. טראַסטער, איז אַזאַ ברייטער, און די פּאַרינע אַפּהאַנדלונג האָט בלוין געקאָנט דעקן אַ לפי ערד קליינעם טייל פון דעם געביט; עס איז אָבער כּרָזי גלייך צו באַטראַכטן אייניגע פּראָקסישע פּאַלען פון די גע־נעראַליזאַציעס, וואָס זיינען אַרויסגעבראַכט גע־וואָרן אין דער פּריערדער פּאַרשונג.

מיר האָבן געזען, אַז אַ גרויסער טייל פון דעם מענטש'ס ניכט באַשטייט פון ניט־אַרצויגאַנאַלע גלויבנס, וועלכע ער קען ניט אונטערשיידן פון ראַ־ציאָנאלן וויסן; און עס איז דאָס קלאַר, אַז עס איז זייער וויכטיג צו דערקענען דעם דאָזיגן אונ־טערשייד, כּדי צו קאָנען פּאַרשנלעך דעם פּראַג־ניס פון וויסן. עס פּרענט זיך דעריבער, צי איז דעם מענטשאַך אַז געטוינען אַזאַ פּרוביר־שטיין, מיט וועלכע מען זאָל קאָנען אַפּשיידן די ניט־אַרצויג־נאַלע מיינונגען פון די ראַציאָנאַלע? דר. טראַסטער ווייזט אַז, אַז די ניט־אַרצויגאַנאַלע מיינונגען, אַזוי ווי זיי שטאַמען אַפּ אַז דער סטאַדע־כּונג'ס טייל, האָבן די איינשאַפט פון אינסטינקטיווע מיינונגען, וועלכע ווערן געהאַלטן מיט דער נאָר־סטער זיכערקייט, ווי „אַ פּריזיז סינסען פון דעם אַולקאַספּסן פּאַרט“, וואָס לאַזט ניט צו קיין מעג־לאַכקייט צו צווייפּלען אין זיי. פון דער אַנדער זייט, די מיינונגען, וואָס זיינען אַנגענומען גע־ווייזן.

* זע „דאָס נייע לעבן“ 2; „אין דער וועלט פון פּילאָסאָפיע און וויסנשאַפט“.

זיי האָבן שוין איצט באַטראַכט די מלכה'ן, ווי זי וואָלט געווען אַנדערש פאר אַלע מענטשן, אפילו נישט אזוי, ווי זי איז געווען אין זייערע אויגן ביז אַהער... נאָר עפעס אַ ווילד באַשעפּעניש, וואָס פאַרמאָגט אַזעלכע שטוקעס, אַז זי לאַכט און וויינט צוזאַמען... און זי אַליין איז געווען אַרײַנגעצויגן אין יענעם פאַפּירן ברייטל און אין קאַפּ האָט זיך איר געמײַשט. צו שטאַרק געבליענרט האָט זי די העלע פאַרבן פון אירע אַמאָליגע יאָרן... אַמאָליגע? ווי לאַנג איז אינגאַנצן? „אַך, אַך, ביינעש אַליה מיט'ן לאַמע פּיסל...“

איר פנים איז געוואָרן שוואַרץ, שוואַרץ פאַר רויטקייט און ווירבלענדיגע פאַרטראַכטקייטן. און אינאַיינעם דערמיט האָט זי, ווי פון אַ זייט, פאַרנומען אַ פּוין, אַ וואונדערבאַר פּוין געשאַרכערוי... זי האָט זיך אויפגעשטעלט, גלייך זי וואָלט וועלן בעסער הערן... די דערע, וואָס איז די נאַנצע צייט געלעגן איבער אירע אַקסלען, האָט זיך אַראַפּגעגליטשט פון דאָרטן און זי איז געבליבן שטויב אין אַ שטיק אַיינגעצויגענעם שטאָף, ווי אין אַן אַלטן אויסגעפאַסטן סטאַניס. אירע בליקן האָבן געבליאָנדשעט איבער די ווייבער אַרום זיך און פּאָדנע ענלאַך צו זיך האָבן זיי אויסגעווען אין אירע אויגן... איינע איז גלייך צו דער אַנדערער, ווי לייבלאַכע שוועסטער... און ווי זי קוקט, אזוי ענדערט זיך די פאַרבן אויף זייערע פּנימ'ער: אַט זיינען זיי בלאָ און אַט — גרוין... און שטיל איז, אַ גרינע שטיקלייט וועבט זיך אַרום איר... אויך דער גאַז האָט אויפגעהערט צו כראָפּן...

— העי, ווייבער — רופט זי פּלוצלונג אויס — כ'האַב גאָרנישט ווייניקער גע- האָט פון אייך! ... — און ווי אַ סטאַדע ווילדע אָקסן האָט פאַרביינלאָפּירט אין איר זכרון איר נאַנצע „נוט-אַפּ“. טאַטע פּאָטער, האָט זיך איר אזוי שטאַרק געוואַלט ווידער רייך זיין! זי וואָל קענען אַ קלינג טאָן מיט די קעשענעם געלט, אַ גלאַנץ געבן מיט די ברייליאַנטן און פּאַבן און שאַרבן מיט די געוויידער... „אוי, טאַטע פּאָטער! ...“ און — קען זי עס דען נישט? איר פנים האָט אַ געדיכטע שוואַרצ- קייט באַדעקט: קען זי עס דען נישט? ...

— הנהינדע! — צושרייט זי זיך — ווייבער! עץ זעט? דאָס איז אַ סאַמעטענע בלווע! — זי האָט אַ ציפּ געטאָן די שטאַטעס אויף איר כרוסט — אַ בלאָע סאַמעטענע בלווע... און און דאָס איז אַ לאַנגער, גראַנאַטענער ראָק פון ענגלישע שטאָף... צי'עט ווי פּוין ער לינט? ... און דאָס אינטערקלייד איז פון שוואַרצן זייד! סר... ש... סר...ש... צ'הערט, ווי עס לוישט זיך? ש... ר... ס... צ'הערט, ווי דאָס לוישט? ... און די מייטקעס — פון ווייכטן באַסיסט! טרעסאָווויס! און די שפּיצלאַך — ניטאַר. אַ, אַ, עס שמעקט! ס'רייסט אויף! צ'קוט מיר אויף דער פּרוּזור — האָ? נישקשה, כ'על מיך בלאָר אויפקעמען מיט די ברייליאַנטענע קעס... צי'עט, ווי עס בלאַנקט? ... הע? ... צי'עט? ...

פרומעפּל האָט זיך איבערגעוועקט פון איר כומעס געשרייען אין אַ שטימע שרעק האָט אָנגעשילאָגן אָן אירע אויגן פון דער קופּע אַלטע ווייבער, אזוי שטומפּיג אויסגעזעצטע: נאָמבעס און סינבאַקן זיינען שפּיצונ און מילער — אָפּן. איבער זייערע געשטאַלטן איז אַ קאַלטקייט געלעגן און אַ קילער וויינט האָט געפּאַכעט איבער דער שטוב. נאָר דער כומעס פנים האָט איר ווידער געטומלט אין די געדאַנקען. ס'האָט איר אַנכגעוויזן, אַז דער גאַז ברענט וואָס אַמאָל פינטסטערער. איבער די ווענט האָבן געציטערט די געבוקטע ווייבערישע שאַטנס. „וואָס איז עס מיט'ן גאַז?“ האָט זי זיך געפרעגט און די אויגן האָבן זי געשטאַבן, גלייך אַ פּאַקער וואָלט שפּיצן

אוי האסטרייזיסגעזאגטע ווערטער, האָבן זיך געגעבן אַ זעץ אויס מיט אונטער-
זעשפארטע אויסגעשפּיצזיגטע גאָמבעס. זיי האָבן נלייך פאַרשטאַנען, אַז דאָס נעמט
מלכה דערצײלן פון איר לעבן און זיי זײנען געווען גרייט קיין איינציג וואָרט נישט
צו פאַרזעהן. איצט האָט זי שוין גערעדט געוויינלאַך, שטיל און לאַנגזאַם, דערמאָ-
נעדריג זיך און פאַרפליעדריג אין רעיון צו דעם, וואָס זי דערמאָנט זיך... — כ'בין
געווען צו הענדל'ס ימחה, אַ יאָר פאַר דער מלחמה. וואָס רייד איך? כ'בין געווען
שפעטער, אויף דער מאַמע'ס יאָרצײט, אַ האַלב יאָר, ראש־חודש ניסן. דעמאָלט איז
מיר געווען נוס, ווי די וועלט. געדענקסט דאָך, שוועסטער: די מערכה האָט גע-
נלאַנגט, מ'איז געווען געוונט, פרנסה — כרווח, האָט מען געלעבט אין געלאַכט. מיין
האַנדל? — מיט דער פראַגע האָט זי זיך געווענדט אויסשליסלאַך צו די פרעמדע —
זיידנוואַרג פון אויסלאַנד. מ'פלעגט זיין איינגעשטעלט מיט אַ פאַרטיגע, אָבער נאָט
האָט געהאַלטן, ס'איז אַהיימעקומען בשלום, איז אַ טויזנטער געווען אַ שפּיל־זאָך.
דעמאָלט...

...ב'נערענע אַמאָל, שוועסטער, דיר האָב איך עס אויך געזאָגט נאָך נישט פאַרצײלט,
כ'בין געווען אויף דער גרענעץ... — איר קול האָט באַקומען אַ דערהייבונג, כאַמט
זי האָט גאַרנישט העכער גערעדט, ווי כ'ז אַהער, נאָך שטילער אַפּשער, אָבער אַ סך
וויכטיקייט איז געלעבן איצט אין איר קול, אַז פאַר אירע צוהערערדיגס האָט אָפּ-
געדאַכטן נלייך אַ קאַפּעליע שטייט ערגעץ, אין אַ ווייטקייט, און שפּילט צו צו
מלכה'ס ריידן... — מ'האָט מיר פאַרהאַלטן סחורה און איך בין געגאַנגען זי ארויס-
געמען. שוין בין איך דעמאָלט געווען, אוי ווי שוין! נישט געהאַט אזא פנים,
ווי היינט, אָבער נישט קיין קיילעכניס... — זי האָט געוואָלט דערמיט אויסדריקן
איר פאַראַכטונג צו רוגנדיגע געזיכטער — איך האָב נישט ליב קיין קיילעכניגע
פנים'ער! — אין דער דאָזיגער מינוט האָט זי פּינט געהאַט די גיטעל'ען, וואָס זיצט
איר פונקט, ווי צו להכעיס, אַקעגנאיכער; זי איז פשוט גרייט געווען זי אויסצור-
זידלען און שפּאַטן פון איר. אָבער... נאָט איז אַן עדות, אַז זי פאַרגינט איר... מיט'ן
גאַנצן האַרץ... — אַ לענגלעכדיגס, אַ שוואַרצ'דיגער עוורדיגע; די באַקן האָבן גע-
כאַט און אַ ח'גריבעלע, ווי בוי אַ מיידל... רופט זיך אָן דער אָפּזיער צו מיר —
און אָנעטאָן בין איך געווען: אַ בריליאַנטענע בראַש, אַ לאַנגער זיידענער שאַל
אויפ'ן קאָפּ — זאָנט ער אזוי: „פאַר אזא שמוגל קומט אַ גרויסער שטראַף, נאָט
דיר בין איך מוחל... וועסט אַפּצאָלן וויפיל ס'קומט, אזוי ווי אַ סוחר, וואָס פירט
פרוי אַרײַן און כ'גיב דיר אַרויס די סחורה...“ מיט וואָס האָב איך אזוי געשפּאַר-
געווען אין דייע אױגן, האָב איך אים געפּרעגט, אַז כ'האָב שוין געהאַט מיין גאַנצע
סחורה אין דער זיכערקייט און כ'האָב אים אַ שיינע מתנה געבראַכט. „ווייל דו ביזט
אַ שיינע פרוי“, האָט ער געזאָגט, „און ווייס, אז“ — כ'זאָל אזוי וויסן פון צרות,
ווי איך געדענק זיין גאַמען — „ווייס, אַז איך ניב אָפּ כבוד צו שיינע פרויען...“

זי איז געוואָרן שטיל און געבליבן זיצן מיט פאַרטאַגנע הענט אזוי, אַז די ווייז
בער האָבן געקוקט צן איר מיט דער אייגענער געשפּאַנטקייט, ווי בעת'ן ריידן.
אירע אויגן האָבן געבליצט און זיי זײנען אויפגעהויבן געוועזן ערגעץ אין אַ ווינקל
סופּיט, אין אַ שפּינגעלעכניג אַרײַן, נלייך דאָרטן וואָלט זי געווען, איר גאַלדענע צײט,
די צײט: „ווען איר איז אַ געווען וואוילער אין שלאָס, איידער אַן אַנדערן —
וואַכנדיגער הייט...“ די ווייבער זײנען געווען שטיל. זיי האָבן געווארט זי זאָל ווייז
טער אָנהייבן. אַפילו שיינע האָט נישט געפּראוואוט אריינצואווארפן איר גערייד.

— אינס שוועסטער, מלכה'לע? יא? נו, זעהען זי שוין: איך האב באלד
 געזאגט, אז ס'וועט קומען די צייט, וועט זי זיך באווייזן. ס'קאָזל קומט!
 מלכה, וועלכע האָט די גאַנצע צייט געקוקט אויף דער שיינען, אויס'ן רייכן
 פּאַלאַט אירן, אויף דער גאַנצער אירענע, פון וועמעס איטלאַכן וואָרט און ריר שפּירט
 זי אַ מלכותדיג גוטס פון אזוינעם, וואָס דאַרף נישט זאָרן אויף אַ שטיקל ברויט —
 האָט זיך פאַרגאַפּיעט אזוי און זיך אַרײַנגעלאָזט אין אַ באַדורין די גורלות אירע און
 איר שוועסטערס: „אוי, אוי, הנהידינע, די אייטלסטע פון אירע שוועסטער —
 אויך זי האָט נישט גוט אויסגעשפּילט... וואָס? אַן אלמנה... פּיינע קינדער
 טאַקע, זי געדענקט נישט? אינגאַנצן דער טאַטע זייערער, אָפּגעשירט זאָל ער
 זײַן... הע? יאָ. ווען זי איז אַמאָל געפאָרן צו דער שוועסטער, איז זיך צענאַנדי-
 געקומען די משפּחה, די גאַנצע משפּחה... אַ ישּמחה! וואָרום נישט געווען אַפּשר
 צו וואָס? נישט גענאַנען אָנגעטאָן אין זייד און אין אַטלאַס? נישט געבראַכט
 אַפּשר פאַר די קינדערסוועגן קיין שיינע מתנות? דעם קינד אַ זייגערל און יענעם
 קינד אַ דערעלע; אַ זיידן דערעלע — פון דייטשישע סחורות... געווען ווי אַ
 קליינע תנאים: מ'איז געשפרונגען; מ'האָט געטאַנצט; און ס'זיידנס האָט
 געשערעפּעט, האָט געלוישט, אזוי ווי זומער־פּיינעלאַך...“
 — ס'קאָזל קומט! — האָט שיינע איבערגע'חזר'ט אויף אַ העכערן טאָן און
 צום איצטיגן מאָל האָט עס מלכה שוין געהערט.

— ליב זאָלן זי לעבן... — האָט זי איר געענטפּערט שטיל און פאַרשעמט,
 גלייך ס'זאָלט איר ווער דערמאָנט דאָ אַ הרפה... „אוי, אוי, ווי איך בין דער
 נידריגט געוואָרן...“ האָט זי אַ טראַכט געטאָן און ס'האָט זי אויך געוואונדערט:
 „הע? איז זי דען נישט צוגעוואוינט שוין צו איר לעבן?... פיר יאָר — גאַנצע
 פיר יאָר... און וואָס איז עפעס היינט דער מער מיט איר, ווי אלע מאָל... יע, יאָ,
 אַ וואונד איז אָפּגעדעקט געוואָרן אין איר לייב, אַ מיאוס'ע מכה...“ זי האָט זיך
 געפילט שטאַרק דערשלאָגן און ס'האָט זי געשטויסן אַ פאַרלאַנג צו דערציילן פאַר
 די אלע פון איר לעבן, פונקט זי וואָלט אַ העכלאַכע זאָך געווען אָפּגעטאָן און פון
 דעם אָפּרעדן וועט איר ווערן גרינגער און אויך וועט עס זי געדעכטפאַרטיגן אין זי
 ערע אויגן... זי האָט אויפגעהויבן דעם קאַפּ און געווען אַן אלע סוקן איצט ווידער
 אויף איר. אויך די צוויי ווייבער, וואָס זיינען נישט לאַנג אַרײַנגעקומען. „וואָס
 טוען דאָ אזוי פיל ווייבער?“ איז איר נאָר געוואָרן קשה און באלד איז עס, האָס
 רעיונ'ל, אײַנגעגאַנגען אין דעם אויפגעמאַ. יעטן יואסער פון אירע געדאַנקע. איינע
 מיט אַ קיילאַכדיג פנים, וואָס דאַכט זיך: אַ טויטע איז עס. ווייך, ארום און ארום
 פאַרלאָפּן און קיין ברעמען האָט עס נישט. די אויגן זיינען אָפּן און זיי באַוועגן זיך
 נישט. דאָס איז ניטעלע, אַ נירד־קראַנקע, אין איר פנים איז געשוואָלן. די אַני-
 דערע אָבער, ראָדע, לויפט כסדר מיט די צוויי שפּילקע־קעפּלאַך... און אין דער האַנט
 האָט זי אַ שפּיל, וועלכע זי רוקט זיך יעדעס מאָל אַרײַן הינטער דער קופּע...
 „אַלטע מענטשן...“ האָט זי געטראַכט און ס'האָט איר אויסגעוויזן, אַז דער גאָז איז
 עפעס טונקעלער געוואָרן און אויף די ווענט צעטאַנצן זיך אימקייט־לאַכקייטן. דער
 פאַרלאַנג צו דערציילן האָט זי מיט אַ גוואַהדיגער קראַפּט אַרומגעקראַנצט ביי דער
 ברוסט.

— הנהידינע, ווען בין איך געווען ביי דיר האָס לעצטע מאָל? — האָט זי כמעט
 אַ געשריי געטאָן און די ווייבער, אײַנזאַפּדיג נאָר דעם ערשטן קלאַנג פון אירע

— וואָס איז עס : אַ אינגעלע? ... אַ מיידעלע? ...

און אירע אויגן האָבן זיך געפרייט מיט אַ ליב־האַרציגער מאַמעשקייט. ס'לכּה איז נאָך געווען פאַרביכן אין איר טרויער און האָט געקוקט שטריינג מיט די אויגן אירע, וואָס האָבן אויסגעזען ווי דאָס פנים : ברודיג און אויסגעדראַט. און אונז טער דער וואַרמקייט, וואָס האָט זיך געגאַסן פון איר שוועסטער'ס רויטע אויגן, איז זי געריט געוואָרן און האָט זיך פאַרשעכט.

— מיינסט, — האָט זי געזאָגט צו'ן איר זייער שטיל און ווייך — מיינסט :

כ'האָב עס נישט ליב? ...

נאָר אין דעם איז ווידער אַ פרעמדקייט אַריינגעפאַלן צווישן זיי. ס'איז אָנגע־מומען גיטעלע, אַ שכל'טע פון דער אָפעציגע קעגנאיבער, און ראָדע די פּריוורקע, און באַלד נאָך זיי — שיינע די שניידערקע. יענע צוויי, טרויערדיגע עלטערס מיט קלעפטיגערדיג טריט, בלייזן זי, שיינע, אזוי ווי תמיד, אַיילט זיך אונטער און מיט אַ גרייטן פּומן :

— די טיר איז געווען אויפגעפּראַלט, גלייך ס'וואַלט נאָר ווינטער נישט געווען אין מ'האָט געקאָנט אַלץ אַרויסטראָגן פון דער קיך אַרויס, דאָ זאָל מען נישט אָנהייבן צו וויסן פון קיין פּתרון און פון קיין חלום. זעט עי, אַ נומער זיבן־און־דרייסיג האָט מען באַגאַנען ביז צו איין פּאַרדיס, — ס'איז נאָר אַרויסגעגאַנגען אויף אַ פּאַר מינוט — אפילו ס'בעטגעוואַנט...

שיינע די שניידערקע האָט געהאַט אָנגעהאַנגען אויף זיך אַ לאַנגען פּאַלטאָ מיט אַ גרויסן פּומענעם קאַלנער. ריידנדיג האָט זי כּסדר געקענעפּלט דעם פּאַלטאָ : אויפגעקענעפּלט און צוגעקענעפּלט. און די רייד האָבן זיך געגאַסן פון איר אזוי, פּונקט זיי וואַלטן נישט געווען ביי איר אַ מיטל, ווי אַרום זיך צו פאַרשטענדיגן מיט אַ צווייטן, נאָר גלייך צו עפעס אַן אַרבעט, וואָס מ'דאַרף אָפּצוטיאָן און אַ סוף. ס'האָט אויסגע־וווּן, אַז למעלע, זי וואַלט נישט געווען איצט ביי תּההינדעל'ן, נאָר ביי אַן אַנדערן אין שטיב און אפּשר אויף דער גאַס, אויף דער הוילער, קאַלטער גאַס, צווישן ווילד־בויערע מענטשן — וואַלט זי אויך אָפּגעזאָגט אירע פּאַר ווערטער פּאַר דער בלווי־זער לופט, פּאַר די פּורן וואָס פּאַרן פּאַרביי, פּאַר די שוילדן אפילו. דער הויף האָט געקאָנט שיינע'ן די רעדערקע, דעריבער האָט קיינער, אַ חוץ מלכּה'ן, נישט געלייגט קיין אַבט אויף דער מעשה מיט דער נכּבה. און אַז זי האָט זיך איצט, נאָכ'ן ריידן, אַרומגעקוקט איבער דער שטוב, האָט זי באַלד אויך פאַרשטאַנען, אַז ס'איז פּאַר־געקומען אַ נייע. „וואַרים אַז נישט, טאָ וואָס זיצט עפעס תּהה'לע אויפ'ן בעט? ...“ האָט זי טאַקע געמאַכט אַ פּאַר טריט אַהינצו און איבער'ן וועג נאָך געפּרענט מיט גאָרנישט קיין פּרעננדיג קול :

— תּההינדעשי האָט שוין עפעס געמאַכט! ...!

— גאָט צו דאַנקען, — האָט תּההינדע איר געענטפּערט.

— נאָר רייזל שלאַפּט שוין? — האָט זיך איצט שיינע געוואונדערט.

— ע, ז'האָט זיך צוגעלייגט אַביסל.

שיינע האָט דערזען דאָס פּרעמדע ווייבל און, ווי אָפּאַטעמענדיג, האָט זי גע־

זאָגט :

— די פּרוי איז נישט —

— מיין שוועסטער, — האָט תּההינדע פּאַרגעשטעלט.

ליגן איר אויפ'ן שטערן: שווארצע האָר — שטילע האָר... נלעט חנה הינדע דער טאָכטער'ס קאָפּ און פארטראַכט זיך גאָר: „אַלטער נאָר, נאַרשישע אידענע, דריי קינדער אינגאַנצן, ציטערדיגע, אויסגעוויינטע קינדער. אָט, איר טאָכטער, פּרומעטל, שלאַפּט און דור מיט פּישילען — פון דער אַרבעט נאָך נישט געקומען. איר, גאָט אין הימל, פאַרוואָס קומט עס איר? נישט אין זיידע'ס הויז, נישט אין טאַטע'ס, קיינמאַל נישט געווען קיין בעליזמלאַכות... איז געקומען אַ מלחמה'לע... אַ מלחמה'לע, האַרציגער פאַטער, און האָט איבערגעדרייט די וועלט, אַזוי ווי ס'שטייט געשריבן: וועמען מען טוט דערהויבן און ווער עס ווערט אַראָפּגענידערט... אָבער איך זינדג נישט!" — האָט זי אַ פּלוצלאַכן געשרוי דערשטיקט, וואָרים עס האָט זי שטאַרק אַ קוועטש געגעבן אונטער'ן האַרצן, דערמאָנענדיג זיך אָן אַרײַנקומען אירס, בשעת דער מלחמה, אין דער גרויסער שטאָט אַרײַן; דאָס אַרומוואַלנערן זיך בײַ פרעמדע, ביז זי האָט אַן אײַגן ווינקל געקראָגן... „עך, עך, רבּוננו של עולם, זיי מיר מוחל, איך זינדג נישט חסידה'ליך, מיין חוב דערפיל איך אַלע טאָג און אַלע שעה. פאַרקערט, ג'דאַנק דיר, גאָט, דערפאַר... כ'באַקלאָגן זיך גאָר נישט, פאַר זיך ווינט איך נישט, כ'בין דאָס חסד, וואָס דו טויסט מיט מיר, אויך נישט ווערט... אָרנטאַכע קינדער האָסטו מיר געשיינקט. זיי אַרבעטן, האַרעווען שווער און איך בין די בעל-הבית'ע! אָבער... אוי... איין מיידל... איז זי נישט, ווי אַ קייסערניע? גאָט וואַלט גע'האַלפּן..."

גאָר דאָ ווערן אירע געדאַנקען איבערגעריסן. זי טוט זיך האַסטיג אַ ריח, אַזוי ווי אַ מענטש, וואָס כאַפּט זיך אויף פון אַ שלאַף און וואונדערט זיך אויף די צוויי ווייבער, וואָס שטייען שוין בײַזאַמען און לאַכן אזאַ מאָדנעם געלעכטער...
— וואָס איז ס'געלעכטער? — פרעגט זי.

— כע, כע, כע... — און — כײ, כײ, כײ... — וועבן זיך אַרײַן מאָדנע אָפּקלאַנגען **פון דערמאָנקען**, ווייבערישן לאַכן אין דעם קנױל פון אירע פּרומע געדאַנקען. מלכה חור'ל איבער פאַר דער שוועסטער:
— רבשה פרעגט מיך, פאַרוואָס דאָס פנים איז מיר אַזוי אויסגעטריקנט, זאָג איך איר, אַז ס'איז דערפאַר, וואָס כ'האָב נישט קיין צווייט פנים: פון שטענדיגן אַרומטראָגן, נוצט עס זיך אָפּ...

— אַ גוט יאָר אויף אייך און אויף כל ישראל, האָט עזי געהערט? — אַזוי ענטפערט חנה הינדע אויפ'ן געלעכטער פון בירדע ווייבער, אָבער מלכה'ס פנים פאַר'ענדערט זיך פּלוצלונג, ווערט געל, אַזוי ווי ס'וואַלטן זיך מיט אַמאָל דערוועקט אין איר יסורים, וועלכע האָבן געדאַכטן צו זיין איינגעשטילט אויף אַ ווײל...
— איך לאָך דאָ און אין דער וויסטער היים לינט די קאַליקע, הס... — האָט זי אַרויסגערט מיט אַן אויסטערלישן פאַרביסענעם טרויער. און האָט האָט פאַר חנה הינדע'ן, ווי מיט אײַן פאַכע, אָפּגעטאָן דעם שלײער פון איר שוועסטער.
— א... א... א...

זי האָט פאַרנומען איצט די זאַך, וואָס האָט גורם געווען פיל אימנליק. דאָס באַוואוסטזיין דערפאַר האָט אָבער נישט לאַנג אָנגעהאַלטן אין איר. באַלד איז עס אײַנגענאַנגען אין דער וואַרימער מיטערלאַטיקייט, וואָס האָט מיט אַ שטאַרקן שטראָם אַ פלייז געגעבן פון אירע דאַרע אַראָפּהענגענדיגע ברוסטן; פון די פּרומע, אָפּער-וויליגע רעיונות אירע; פון דעם הויכן אויסגעטראָגענעם בויך; — פון דער גאַנצער חנה הינדע'ן! מיט אַ פילבאַרער נאַמעס האָט זי געפרעגט:

ועלטן האָט איר שוועסטער דאָ נעמוזט רעדן פון איר. זי האָט זיך אויפגעשטעלט און נאָר, וואָס איר מויל האָט ווידער ביטער געקרימט זיך.

— אז איר קענט מיר, באַבעשי, וועל איך מיר נישט דארפן פאַרשטעלן פאר אייך, אַ נוטע עלטער זאָלט איר האָבן. איך מיינ, אז אויף יענער וועלט קומט אונז ביידן דאָס גן־עדן...

ביי די ערשטע ווערטער, וואָס זי האָט געהערט פון מלכה'ן, האָט די אַלטע געשפּירט, ווי אַ שמייכלעע ביי זיך אויף די ליפן. „געבאָך“, — האָט זי געטראַכט אַפילו, — „פינף־און־דרייסיג יאָר און — אזוי געעלטערט...“ אָבער נישט לאַכן האָט זי נישט געקאָנט, בעת יענע לאַכט אזוי כסדר, לאַכט... אָבער, ווי זי האָט געהערט פון יענער וועלט, איבער וואָס מלכה רעדט אזוי, פונקט ווי מ'רעדט וועגן אויפפאָן אַ זעמל, איז איר פינטסטער געוואָרן פאר די אויגן אין הענט און פיס האָבן גענומען צאָפּלען אין איר פון שרעק.

— אין אַ נומער מינוט... — האָט זי אָנגעהויבן שטאַמלען — אין אַ נומער מינוט... — און אויף איר אומגעוויינלעך־האַנגען פנים האָט זיך אַ פּלעקענשאַפּטן אויס־עלינגט. בלויז איר ישפּיציע גאַמבע האָט זיך נאָך געשאַקלט פון דעם שמייכלעע און די ווערעלאַך אויף איר האָבן געציטערט. — טאַכטערשי, ס'איז מיר נישט גוט... — האָט זי קוים גערעדט און אויסגעצייגן איר האַנט נאָך דעם גלאָז, וואָס איז געבליבן פון מלכה'ס טייַטרינקען. דאָס גלאָז איז געווען ליידיג, גאָר זי האָט נאָך אויסגעצויגן דערפון אַ קאַפּליע. — אַ, אַ, אַ נויקעץ וואַסער, חנה־הינדעשי...

חנה־הינדע האָט זיך גאָרנישט געשראָקן פאר אירע העווט. זי האָט גוט געקאָנט דבשה'ן און געוואוכט פון איר אימה פאר'ן טויט. אָט, ביי פשוט'ע מעשיות, אַפילו פּרויטאָג צונאַכטס, כּשעה זי פּלעגט פּאַרלייענען דעם נחל־תּצבי אָדער פון קהל־חסידים אַרויס, פּלעגט נישט איינמאַל דבשה פאַרציען אירע אויסגעוויאַנעטע ליפן און מיינט: אַן עק איז מיט איר! זי האָט דאַרום בלויז אַ צי געטאָן דער שוועסטער ביי אַ האַנט:

— מלכה, דערמאָן איר נישט אָן טויט... זעסט דאָך, ווי זי ציטערט דערפאר. מלכה'ן האָט עס געוואונדערט:

— וואָס רעדסטו, שוועסטער? אזא זקנה... זי איז דאָך שוין אודאי אין די יובציגער!

— אָן עיני־רע! — האָט דבשה אויסגערופן, אָנשטוויסנדיג זיך, אז מען רעדט פון איר — נישט געהאַט זאָל עס ווערן... — און איז שוין געזעסן רואיג און צוריק מיט דער זעבער נייגעריקייט, ווי פרוער, צו'ן פּרעמדן ווייבל געבליקט. מלכה האָט זיך נאָך אַזוי געוואונדערט און, שאַקלענדיג מיט'ן קאָפּ, האָט זי אין דער שטיל אַ זאָג געטאָן:

— אָט אונז, אונז וועלן שוין נישט דערלעבן אזא עלטער, שוועסטער... אויף וואָס חנה־הינדע האָט איינגעשטימט:

— אודאי... אודאי... — נאָר באלד צוגעגעבן מיט פרומקייט — ווי גאָט יועט געבן...

און ס'איז געוואָרן אַביסל שטילער אויף דער שטוב. בלויז דער גאז האָט זיך צעקראַפּעט אויף די אידענעס: די צוויי שוועסטער לעבן בעס און יענער אַלטער ישכן ביים טיש. נאָר וואָס אויפ'ן בעט ליגט אַ יוגנט, אַ מיידל פון זיבעצן יאָר. אַ פנים, ווי אַ שיינער עפּל, אָבער עפעס איז עס אזוי ווייס... און שיינע, שוואַרצע האָר

א קלייניגטיקע, האָט איבער דעם טיישבלאַט איר בלוזער קאַפּ אַריבערנעשטאַרט.
דאָס העלע גאַזליכט האָט זיך אַ געלע שיין געוואָרפֿן איבער איר פֿנים, דאָס לאַנגע מיט
די הערעלאַך אויף דער גאַמבע. אויפֿ'ן קאַפּ, הויך אַרויפגערוקט, האָט זי געטראָגן
אַ גרויסע, זיידענע הויב מיט פאַרנעלעצטע בלוזען און סטע. געלאַך. זי האָט אָפּ
געענטפערט חנה'הינדער'ן מיט אַ קול, וואָס האָט אָפּגעהלונגען, ווי דער קרעכץ פֿון אַ
האַלכטויטן מענטש:

— חנה'הינדערשי... אוי, חנה'הינדערשי...

יענע האָט איר פֿאַרנעוואָרפֿן:

אוי, דבשה, זינדיגט נישט!

אָבער דבשה האָט שוין געוויינט:

— כ'זינדיגט נישט... דער, וואָס כ'בין נישט ווערט זיין גאַמען אָנצורופֿן... אוי,

אוי, אוי, אַ מאַמע, אַן אייגענע מאַמע... אַ פֿרעמדן אין שטוב קען מע דאָך אויך

נישט שטאַכן אין די פֿיענטעס... — און מיט אַמאָל האָט זי אָנגעכאַפּט אַן טיישבלאַט

און קוים זיך אויפֿשטעלנדיג האָט זי אינגאנצן געציטערט — חנה'הינדערשי קרוין, זי

האָט דאָך מיר געזאָגט: אַלעטע קלעכפֿע, ניי אין דר'ער אַרין!... — און ווי פֿאַר

לאָזט פֿון די כחות, האָט זי זיך צוריק אַראָפּגעלאָזט אויף דער שטול, אונטער

קרעכנדיג: — ס'זאָל איר נאָר נישט געשאַנקען ווערן... נאָר נישט געשאַנקען...

דאָס האָט חנה'הינדער'ן אין כעס אַריינגעבראַכט און זי האָט זיך אָנגעבייזערט

אויף איר:

— שאַ! ביי אייער עלטער... אַ סינד אַן אינגס — געונט זאָל זי זיין...

— אַז איך קען שוין אָבער נישט! חנה'הינדערשי, ס'איז נישט איינצוהאַלטן...

אוי, וואָס איך בין מיך אַלץ אָנגעשטאַנען פֿון איר: מער פֿון אַלע איבעריגע אינד

איינעם. כ'האָב דאָך איר אַלץ אוועקגעשאַנקען, אַלצדינג...

חנה'הינדע האָט פֿלוצלונג אַ גרויסע ווייכקייט דערשפּירט אין זיך. ס'רחמנות

האָט זי איבערנענומען, אַ וואַרים געפיל פֿאַר דער דבשה'ן, וואָס שטייט שוין כּאַלד

דאָרט... פֿאַר דער שוועסטער, מלכה'לע, אוי, טאַטע, ברחמנות'דיגער... און פֿאַר

„זעקס'וועגן“...

— איר זייט נישט איין-און-איינציג ביי גאָט, זאָלט איר מיר מוחל זיין פֿאַר די

רייד... וואָס זאָל איך אייך זאָגן און וואָס זאָל איך טאָן רעדן... זעט איר, מײן

שוועסטער איז געקומען צו פֿאַרן...

דבשה'ס פֿנים האָט זיך מיט איינמאָל געענדערט. דער שטאַרקער שמערץ,

וואָס איז געלעגן איבער איר גאַנצער פיגור, איז פֿאַרשוואַנדען אונטער'ן קלאַנג פֿון חנה

הינדע'ס אָנזאָג, אַז איר שוועסטער איז דאָ, גלייך ער זאָלט ערנעזי-וואו, אין אַ ווייטן

תּוּם, איינגעוונקען געוואָרן. די אַלעטע טרערן האָבן איינגעטריקנט אין אירע אויגן.

— דאָס איז מלכה? — האָט זיך איר שמאָל פֿנים גאָך אויסגעשמעלערט, אַ צי

טוענדיג זיך אַהין, צו'ן פֿרעמדן ווייבל. זי איז געוואָרן אויסגעפּולט כּמעט פֿון וויי

בערושער נייגעריקייט.

— יאָ, דאָס איז מלכה'לע. זי דערציילט פֿון איר בימער מול. אוי, דבשה האַרץ,

וואָס זי איז אַלץ אַריבערנעגאַנגען...

מלכה האָט אַ הערצליכן בליק צוגעוואָרפֿן דער שוועסטער. אַט די אַלטישטע

האָט דאָך זי נאָך קיין איין מאָל נישט געהאַט געזען. זי האָט פֿאַרשטאַנען, אַז נישט

דער קרייז, דער אומפארמיידטער מיין,
ער רעדט צו מיר ;
ער היט אפ ווי א ווייטער שיין
מיין יעדן ריר.

מ ר י ט .

מיר ווערען פרעמד און אפגעפרעמדטער,
א, ליבע מיין, א ליבע מיין !
פאר זיך און פרעמדע א פארשעמטער,
אנטלויף איך אין דער גאס אריין.

די שטאט, די מענטשן, די טראמוואיען, —
אויף טרעפן שלעפן זיי מיך אום ;
זיי שרייען, שרייען, און פארשרייען,
פארמישן מיך אין ווילדן כרום.

און די פאר דיר געהימע ווערטער,
צעטייל איך אין דעם מידן גאנג ;
און ווי א גלאק אן אלט-צעשטערטער,
פארנעם איך זייער ווייטן קלאנג.

און מיט די האלכ-פארשטוממע קלאנגען
דערציט, דערגליט זיך אונזער ליד ;
איך טרייסט זיך : ווער ס'איז שווער געגאנגען,
וועט הערן רוישן זיינע טריט.

עוזר ווארשאַווסקי.

ו ו י ב ע ר י ש

(ב*.)

זי האָט אָבער נישט באַוווּן קיין צוויי ווערטער אַרויסצורעדן, ווי ס'האָט זיך
ניזערט אַ גערויט : עמיצער האָט געצויגן ביי דער קלאַמקע, געסאַרפּעט, גערויסן די
טור און באלד איז אַרײַנגעקומען אַן אַלטע אידענע, געבוקט און שאַקלענדיג מיט'ן
קאַפּ פאַר אויפּגענונג.

— גוטן-אָונט, — האָט זי געזאָגט און איר קול האָט זיך געבעטן רחמנות.

— גוטן-אָונט, גוט-אָר, — האָבן ביידע שוועסטער געענטפּערט.

די אַלטיטשקע איז געווען שטאַרק צערודערט. זי איז געשטאַנען פאַר אַ שטול
און לאַיג געזוכט אַרום זיך עפעס, וואו זיך אָנצושפּאַרן. חנה-הינדע האָט באַמערקט
איר נעמראָנגקייט און האָט זיך געווענדט צו איר מיט אַ פּראַנע :

— דבשה-לעב ? גאָט איז מיט אײַך.

דבשה איז שוין געזעסן אויף אַ שטול, שאַקלענדיג אַלץ מיט'ן קאַפּ, און די הענט,
וועלכע זי האָט אַרױפּגעלייגט אויפ'ן טיש, האָט זי געבראַכן איינע אין דער צווייטער.

(* זע ד. ג. ג. ג. ג. ג.)

פינטלען די אויגן, עס שווינדן און איילן
פינטסטערע פאסן פון בליצן צעשניטן, — —
ס'הייבן זיך כמארעס אין בערג און אין זיילן
איבער דעם גלאז — און ס'צעשפאלט זיך אין מיטן!

און א צעבראָכענער שפיגל — ווער ווייסט ניט, —
אומגליק פארמאָגט, אין די שפאלטן באַהאַלטן;
וואָס דו ווילסט מאַן — איינער הייסט, איינער הייסט ניט, —
בליקט, ווי פון שטייאיגן וואַסער אָן אַלטן.

מייַן וועג

ווי לאנג עס זאל נישט זיין מייַן וועג,
ווי אומבאַקאַנט,

שוין אָנגעצייכנט האָט זיין ברעג
אַ פרעמדנס האַנט.

ווי קלוג איך זאל נישט זיין, און ווייז,
איז דאַרט מייַן ענד,
וואו ס'בלייבט זיך דער פאַרבאַרגענער קרייז
טיף אַיינגעברענט.

פאַר יעדן איז לאַנג אָנגעגרייט
זיין קרייז געהיים;
און אויף איין אַרט די שוואַלב זיך דרייט
אין ווייטן רוים.

עס קומען נאָך און אין איין קרייז
זיך דרייען לאַנג,
זיי פלאַנטערן זיך רייענווייז
אויף זיין פאַרלאַנג.

אַ זעהענדיגער פאַלט אין וועג
אינמיטן מאַג;
עס קלאַפט דעם בלינדן אויס זיין שמעג
דער טרייער שמאַק.

איז מיר באַשערט צומראַמן זיין
פון זינד און שטויב,
איז דאָך אַזוי דער גורל מייַן,
אין וואָס איך גלויב.

איז מיר באַשערט זיך לייטערן
אין פיין און לייד,
וועל איך פון זיך דערווייטערן
די פוסמע פרייד.

פון אלע אפגעזונדערט
געשטאנען מיינע לאנגען,
ס'האט איטלאכער באוואונדערט,
וואס זיי איז פרעמד דאס וויאנען!

נאר וואס ס'קומט פון געבארן
דאס קאן מען ניט פארמיידן;
האפט פארזייט א דארן,
וועסטו א דארן שניידן! — —

ווען איך האב אויסגערעאטן
דעם ווילד-גראז און די דערנער,
האב איך אליין פארטראטן
די נאך פארבליבענע קערנער. —

זיי זיינען לאנג געלעבן
פארשאטענע באהאלטן,
און פלוצלונג, — ווי נאך רעגן, —
די ערד גענומען שפאלטן!

און מיט א טויבן ווילן
געשפראצט און זיך געריסן,
פון כעס — ניט איינצושטילן —
דאס פעלדער-לייב צעביסן.

און מיינע ליבע לאנגען,
געצערטלמע, געהימע,
גענומען האבן וויאנען
פארדארט און אפגעבלימע.

ד ע ר ש פ י ג ל

מאדנע ביינאכט אין א שפיגל צו קוקן,
ווי אין א שטייאגן וואסער אן אלטן;
אלץ ארום דיר נעמט זיך שאטנדיג צוקן,
קענסט ניט דיין וואקסנדן אומרו באהאלטן.
ס'דאכט דיר: דו האפט א נשמה גענומען,
און אין פארשופטן זילבער פארזיגלט,
וועסט זי צוריק אזוי ריין ניט באקומען,
איידער זי האט זיך אין שפיגל געשפיגלט.

נעמען די פינגער ניט ווילנדיג פויקלען
איבער דעם שפיגל, פארצויגן מיט שטויבן;
ווי פון א רעגן די טראפנס זיך קייקלען,
קלאפן און פלאצן אויף וויינענדע שויבן.

קראטיע מיט איר פארלאמענטאריזם, מאָדאל, וויסנשאפט און קינסט, מיט איר
 נאָרער הומאניסטישער קולטור, האָט זיך געקאָנט אָפּשפּיגלען אזא נורמאנדיקריי,

וואָס האָט געבראכט די וועלט צו דעם שוועל פון חורבן, שוין דאָס אליין האָט
 אָפּגענומען דעם מיט און אונטערגעשווענקט דעם גלויבן, אז דעמאָקראטיע איז דער
 וועג. מיט דער טענה, אז דאָס איז געקומען פון ניסדענוג דעמאָקראטיע, פון
 פאלשער דעמאָקראטיע, לאָזט זיך דער אימגלייכן ניט אוועקמאכן. ספעציעל דער
 פראַלעמאריאט, כפרט נאָך דער קריגסצייט, האָט נאָך דאָ וואָס אנדערש אויסצוועזן.
 און דאָ קומען מיר צום קוואַל פון אונזער אויטאָנאָמיסטישן קרויזס און צו
 דער פראַבלעם: וואָס ווייטער? אויטאָנאָמיע איז בעצם דעמאָקראטיע, דאָס פיינט
 סטע, דאָס ווייטגייענדיקסטע, וואָס פון דעמאָקראטיע האָט זיך דערווייל געלאָזט
 ציען. ביי אונז אינווייניג האָט מען נאָך דעמאָקראטיע געדארפט פֿאַר צו זי,

היטן און נאָדנזווירדיג אויפציען. אין אַ סביבה פון דעמאָקראטישער קולטור, וואָלט
 זיך דאָס אפשר געלאָזט. האָבען מיר די דאָזיגע ארבעט ניט באוויזן דורכצומאָכן.
 אפשר איז אין דעם פרט די אויטאָנאָמיע אירדע אונז אינווייניג געקומען צו פרי.

איז אָבער געקומען דער קרויזס פון דער וועלט־דעמאָקראטיע, פון דער עצם־
 קולטור־דעמאָקראטיע. מ'זוכט, מ'מוז זוכן נייע וועגן. מיט חורבן־רוסלאַנד קאָן
 מען דעם אלטן וועג ניט רעכטפארטיגן. די אלטע דעמאָקראטיע פארמאָגט שוין מער
 ניט זיך גופא אויסצוהאַלטן, ווער ישמעסט שוין פון אריינציען, אַסימילירן נייע
 שויכטן, זיי אָנשטעקן מיט גלויבן און באַגייסטערונג. די איינציגע דעמאָקראטיע,
 וואָס מיר האָבן פארמאָגט אין דער אַרבעט־באוועגונג, איז צעבראָכן און אויסגע־
 לאַכט, און דער אירישער סאָציאַליסטישער געדאַנק (הויז איינצלע פרטים) האָט
 שוין אַ קלאַפ געטאָן מיט דער מיר, שטייט שוין אויף יענער זייט. צו איז אינז
 אויטאָנאָמיע ניט געקומען צו שפעט?

די נאַציאָנאַלע אויטאָנאָמיע איז געקניפט און געבונדן מיט דער דעמאָקראטיע:
 איין פרייד, איין לייד. ווער וועט זיך דאָס איצטער נעמען נבואות זאָגן, וואָס דער
 דעמאָקראטיע שטייט פאַר?

ב. לאַפּין.

מיינע לאַנען

איך האָב עס ניט פאַרשטאַנען
 איך גרין פון מיינע יאָרן;
 איך האָב פון מיינע לאַנען
 געריסן יעדן דאַרן.

פון טרייסטן גערטנער בעסער
 דעם ווילד־גראַז אויסגעשניטן,
 געהייליגט האָט דער מעסער
 דעם בוים מיט זיינע בליטן.

ווי צווילינגס פון געבאַרן
 די בוימער־רייען שטייען,
 און ס'האַבן זיך פאַרלאָרן
 אלייען אין אלייען.

פראָלעטאַרישע „קולטור־ליגע“ צו אָפּאַרטוניסטיש, און יעדע פּראָלעטאַרישע פּאַרטיי וויל פירן אַן אייגענעם בילדונגס־שטייגער, ניט אַנדערש. תקיפֿער, פּרייער פון דער ציוניסטישער השפּעה איז די אַרטאָדאָקסיע, אייגענטלאַך די „שטיבלאָך“, אָבער נאָך מער נכנע דער פּראַנקפורטער רעזישע, נאָך פּרעמדער צו אַ נאַציאָנאַלער אַרבעט און קריכערישער אַנטקעגן דעם פּוילישן פּריוו. אָבער דער פּאָדיום ציט זיך דאָ פּונם זעלבן נאָפּל, און צו אַוואַנטאַמיע שטייט מען מייסטנס אין דער זעלבער פּאָזע: מיט איין פּוס און מיט אַ האַלב מויל. נאָך מער מינים פּאַרטייזשולן, וואָס אַלע אינר־איינעם זיפּן זיי קוים אויף קצבה (און פּאַרשטייט זיך, קיין איין פּאַלקס־טויל ניט), פּאַרטייענגאַאויזם, קאָנטורירנדע נאַציעס, און פּאַרפּרעמדקייט צו אַ פּאַלקס־אַרבעט. די יונגע פּאַלקס־פּאַרטיי שוילט זיך איצט אויס, און איר אַמט'ן פּנים ווער ווייסט נאָך? זי שטרייט נאָך פאַר איר עצם קיום, און צווישן די דריי בערך־ברוסען הערט זיך שוואַך איר קינדערשע שטים. קרויז — דערזעלביגער אַנסאַמבל, און די פּיעסע מוז דאָ האָבן דעמועלעבן חן, דעמועלעבן מול.

אירעען און אירעאַלן קומען און פּאַרטייען צוזאַמען מיט אַ נאַנצער היסטאָרישער סיטואַציע. דאָס איז אַ געזעץ, און מביאָל איז זיך דאָ אָבעקטיוו ניטאָ וואָס צו ערנערן. רעדן מיר אָבער פון דעם שווערן קרויזס מיט דער נאַציאָנאַלער אַוואַנטאַמיע, אזוי מוזן דאָ אַרײַן צוויי זאַכן: מיר שטייען דאָ ערשט אויף דער שוועל, אפילו אין ליטע, אין אַנדערע ערטער נאָך פון יענער ווייט טיר. די אַוואַנטאַמיע, ניט בלויז וואָס זי האָט זיך נאָך ניט אויסגעוועכט, ניט אויסגעשעפט אירע לעבנסקערעפטן; זי איז נאָך אייגנטלאַך צום לעבן ניט געקומען, קיין אייגענע זיכערע לעבנס־סיסטעם ניט באשאפן, און שוין פילט מען זיך אָפּגענאַרט, אין עס מאַכט דעם אייגנרוק, אַז אויב אַנדערע שלעפּן נאָך אַלז דעם וואָגן, איז דאָס מער פון אַוואַנטאַמיע און פּאַרלאָרעניש, ווייל עס פּעלט אַן אַנדער אַריענטאַציע, איידער פון אינווייניגסטער זיכערקייט און גלויבען.

זאָל דאָס הייסען, אַז מיר, אַ נאַנצער דור, פּונם „בונד“, ביז ציוניסטן, האָבן כּתחילה געבויט אויף זאַמער? וואָס פאַר אַ ביטער אַנציהערעניש פאַר אונזער פּאַליטישן געראַנק! אָדער זיינען מיר פּיזאייג בלויז אויפצופלאַקערן פאַר ענטוואַיאָס און זיינען אָפּהענגיג פאַר וואָכעדיגער ארכיט? אַ יו־ס־טוב אָן אַ וואָך?

און נאָך: ביי אונז איז וועגן דעם קנאַפּ גערעדט געווען, און דאָך מוז דאָס קלאָר זיין: אָן נאַציאָנאַלער אַוואַנטאַמיע הינט אונזער בירגערלאַכע עמאַנציפּאַציע אויך. די פּראַקטיק איז ליטע האָט דאָס ללאָר באַוויזן. ניט די פּאַפּירענע גלייכ־באַרעכטיגונג, נאָר די אַמט'ע מענטשלעכע גלויבן. די פּאַפּירענע גלייכ־באַרעכטיגונג, זי נאָך אין דער עמאַנציפּירטע איראָפּע עדהיים ניט! וואָס זאָל איצטער אונז־מערישאַפּן די עמאַנציפּאַציע אין דער בירגערלאַכער געזעלשאַפט, אויב די אַוואַנטאַמיע פּעלט זיך ביי אונז אינווייניג?

ווייס איך: אינמיטן האָט זיך אַריינגערופן די רעוואָלוציע און דער סאַציאַלער וועלט־קרויז. דער וויכטיגסטער רעזולטאַט דערפון איז דער, וואָס די דעמאָקראַטיע איז אונטער געוואָרן ביז נאָר, אידעאָלאָגיש נאָך מער, ווי אין דער פּראַקטיק. עס האָט זיך געפּעלט דאָס גלויבן אין דער דעמאָקראַטיע, אפילו אין די קרייזן, וואָס קאָנען איצט קיין אַנדער ניט ווייזן. שוין דער פּאַקט אַליין, וואָס אונטער דער סאַן דעמאָ

אין דאָס דאָ דער זיכערסטער כלל. היסטאָריש איז די וואָג פון דער דאָזיגער גרופע אין אירישן לעבן אומגעוויינלעך וויכטיגער און שטארקער, איידער איר קליינע צאָל, וואָרעם זי האָט אונז נייע מענטשלאַכע אידעאָלן געבראַכט, נייע וועגן געוויזן. זי האָט געבראַכט די רעוואָלוציע אין אירישן לעבן, זי האָט אונז די אַמפּה'ע, די איינציגע עמאַנציפּאַציע געבראַכט, אינעווייניג און פון זיך, א סך טיפער און ווייטגעדינגער, איידער א פאַרמילער לאַנדגעזעץ איז דאָס אימפּשאַנד צו באַווויזן. וואָרעם זי האָט אונז נייטיג פון געטאָ אייגענלייז, באַפרייט אונז פונ'ם גלות, פון געפּאָלטיק און יאָוש געהויבן. די דאָזיגע גרופע האָט דאָס געוואָלט ביישטיין איצט אויך. אזוי האָט מען געמאַכט האַפּן. איצט שטייט זי אָן אַ זייט, זי און אַבאָ אויף אַ שמחה, אַמאָל מיט אַ ביטערער איראָניע, אָבט מיט אַ נאַליגן האַס, אַלעמאָל קאַלט און פרעמד, מיט אַ בייזער פרייד אויף די מפּלות, אָן קאַמף די השפּעה אַנדערע איבערגעגעבן, און מיט אַ מינע פון דעם חכם, וואָס וואַרט, די נאָרן זאָלן זיך אַיינס דאָס אַנדערע דעם נאָרן איבעררייסן, וועלן אַלע זען, ווי נאַרעיש, איבעריג די נאַצע שפּיל און.

דאָס ביסל אומרי, אידונגס־שטאַף, וואָס מיר האָבן פאַרמאַכט, האָט זיך פון אונז אָפּגעטאָן; מען זיך שוין וואַכערדיגע גוֹל'ס באַבערן אין זומפ, און זאָל ער שוין פאַרוואַקסן מיט וואַסערנראָז און שימל.

אין די דעמאָקראַטיע, די פּאָלקס־דעמאָקראַטיע, די, וואָס פאַרקוקט זיך גיט, גיט אויף תּל־אָבוב, גיט „אויף מאַרגן נאָך דער רעוואָלוציע“ און איז מיט לייב און לעבן פאַר אונזערע פּאָלקס־נויטן, פאַר דעם רעאַלן און צייטיגן און פּאָלקס־לעבן! דער דעמאָקראַטיע איז גיט אָ, און היינט צו טאָג איז קיין האַפּענונג נישט זי זאָל אויסוואַקסן! עס וואָלט מיר ווייט פאַרפירט פון מייע טעמע, נאָר עס איז מיר גענוג צו זאָגן, אז ביי איר, ווייניגסטנס דערווייל, זיינען מעגליך: צייניסטן, קאָמוניסטן, נאַט־זוכער, שטערנזעהער, אַלע מינים ווייט־קוקער, אָבער גיט קיין רעאַ־ליסטישע פּאָלקס־פאַרטיי. די שלוימוואַרדיגע פּראָבעס אַזוינס צו אַרנאָוויזן די לעצטע יאָרן האָבן דעם כלל נאָך מער באַשטימט־גיט. עס איז איינער פון די פאַרדאָקסן אינ'ם אירישן לעבן: וואַכערדיג־ניכטער, דעמערי־שדעאַל און אויסערעכנט אינ'ם געשעפּט־לעבן, ווערן מיר מיט אַמאָל פּאַנטאַסטיש, שטערנ־אָפּערס אינ'ם כלל־לעבן, און ווייניגער פאַר'ן באַרג־סיני, פאַר משיח'ן, אַדער פאַר אַ וועלט פון כּוֹל־זכּאי, באַנעמען מיר גיט. דעמאָקראַטיע — (דער גלייכסטער וועג, פאַר אַז „קליינביר־ערלאַך“ פּאָלק), זעט אונז אויס די קרומסטע זאָך, און דער מאַרגן איז אונז נאָענטער פאַר'ן היינט.

אזוי הונקט די אַוטאָנאָמיע אויף דריי צעבראַכענע דעדר, די פּערטע פעלט גאָר.

דאָ איז אַ כּך גערעדט געווען פון ליטע, ווייל דאָרט האָט אַוטאָנאָמיע שוין אַ געוויסע פּראַקטיק, און די זאָך איז מיר געענטער צום אויג. די סיטואַציע איז אָבער דיזעלביגע אין פּוילן און אין אַנדערע מורח־לענדער, וואו פאַר אַוטאָנאָמיע קעמפט מען ערשט. דער חילוק איז נאָר אין דער וואָג פון פּאַרטייען, דער וועג איז דערזעלביגער. שטארקער אין אין פּוילען די ארבעטער־באַוועגונג, אָבער נאָך מער צעשפּאַלטן אינווייניג, נאָך מער איזאָלירט אין אירישן לעבן. דאָ איז שוין אפילו אַ

די פאליטיקער, אז מען מען האָט זאָגן, האַנדלען אזוי טאָר מען נישט. ווייל דאָס פאָלק, וויל שוין מער נישט קיין געטאָ, וואָרים ביי דער מאַסע זיינען דאָך אויפגעדייעט געוויסע פאָליטישע אַפּעטיטן, און אינסטינקטיוו פילט זי, אז אווטאָנאָמיע איז נישט בלוז אַ וועג פאר נאַציאָנאַלע מעגלאַכקייטן, וואָס זי ווייס נאָך ווייניג צו שעצן, נאָר אַ שטיק פּעסטינג פאַר בירגער־רעכט אויך,

באַנעמען דאָס די אַרטאָדאָקסישע פאָליטיקער מיט די נעשציטע גמראַקעפּ אויסגעצויכנט, ווילן אָבער זייערס נישט שיינקען. מ'טרייבט דערבער אַ קונציגע שפּיל, צביעות און אינטרויגע אויפצורייסן די אווטאָנאָמיע פון אינווייניג. אין דער שיטל אינטרויגירט מען גענן לעגאַלזירטע דעמאָקראַטישע קהלות, זיי זאָלן צושטאַנד נישט קומען, אָדער, ווען עס העלפט שוין נישט, זיי זאָלן אויסזען, ווי דאָס אַלטע קהל־שטיבל, די קולטורעלע עלעמענטן זאָלן זיך פון זיי ממילא אַפּטרייסלען. און ביסלאַבזוייז נלעט מען אויס אַ וועג זיך אַרײַסצומאַכן נאָך פון די קהלות, פון דער אווטאָנאָמיע.

דער אידישער קאָנציראַליזם. דאָ איז פאַר דער אווטאָנאָמיע געשען דאָס ערנסטע, וואָס מ'האָט זיך דערויף געהאַט ריכטן: די אווטאָנאָמיע האָט אָנגעוואָרן דעם זיכערסטן פּריינד און שיעזער. די אידישע אַרבעטער־באַוועגונג, דאָס ביסל אָרנאַטיוזירטע אין אַקטיווע, וואָס עס איז געבליבן, זאָנטן אָפּ, אז ס'איז נישט איר זאך און זי האָט דאָ נישט וואָס צו טאָן. פאַר אַניטאַציע־צוועקן, פון וויטיגע כּונות וועגן, קאָן מען זיך פאַרמעל באַטייליגן אין קהלות, אפּשר אין נאַציאָנאַל־ראַט אויך, אזוי ווי מען טוט דאָס מיט'ן פאַרלאַמענט, מיט מלוכה־אינסטיטוציעס, אָבער נישט מ'שעצט דאָס, נישט מ'וויל דאָס, אפילו אויף אַ וויילע אויך נישט. פאַר דעם אידישן סאָציאַליסטישן געדאַנק איז דאָס נישט קיין "גורח" אויף אידישקייט; דאָס איז אַ בראַך אין דער גאָרער אידעאָלאָגיע, אַן אויספיר פון דער לעצט־לינקער רעוואָלוציאָנערער טאַהטיק, וואָס מ'האַלט איצט פאַר איינציג־דריכטיג און וויכטיג. דאָס איז די אַרײַענטאַציע אויפ'ן צטן אינטערנאַציאָנאַל, אויף יענע צוועקן און וועגן וואו די דעמאָקראַטיע זעט אויס דעאָקציאָנער און יעדלאַך, ממילא די אידישע רע־מאָקראַטיע אויך, און אזא דעמאָקראַטישע שפּיל, ווי אווטאָנאָמיע, אוראיי.

נישט צו באַשוואַרדיגן, נישט אייסצואוואַדערן! ס'וואָלט געווען אומנאַטורלאַך, אפּשר אַ סימבאָליזם, ווען ביי דעם קאָלאָסאַלן קרויז, וואָס דער סאָציאַליזם, די אַרבעטער־באַוועגונג מאַכט איצט דורך, דערהויפּט אין מזרח־איייראָפּע, זאָל דער אידישער סאָציאַליזם בלייבן פאַרליווערט אויף די אַלטע פּאָזיציעס, זאָל נישט באַווויזן קיין אינטואַזיע, קיין אינעווייניגסטע אויפנאַמס־פּיאַניקייט פאַר נייע אידעען, נייע ראַפּידיטעמאָדן. ס'וואָלט אויך געווען שווער צו מאַנען ביי דער אידישער אַרבע־טער־שאַפט זיך בריינגע פאַר אַ קרבן און אַרײַן מיט'ן נאַנצן ברען אין דער שטינדער־לופט וואָס הערשט איצט אינ'ם אידישן לעבן, אויסבריינגען דאָ, אין די 'ר אמת, איר סאָציאַלע ענערגיע אין אזא שטורמישער תקופה. אָבער אָביעקטיוו, אינ'ם אידישן בל־לעבן, ביים איצטיגן צושטאַנד פון דער אידישער דעמאָקראַטיע, איז דאָס, ווי געוואָנט, דאָס ערנסטע, וואָס עס האָט געהאַט פּאַסירן. וואָרים נישט בלוז דערפון האַנדלט זיך דאָ, וואָס אַ געוויסע גרופּע האָט זיך אָפּגעטיילט פון אינז, צוגעקומען אפּשר צו דער אווטאָנאָמיעס שונאים, דאָס איז די גרופּע, וואָס טראַגט אויף זיך די גרעסטע אַהריות, דערפאַר, וואָס זי פאַרמאַגט די גרעסטע אַניציאַטיוו, אידעאָלאָזם און סאַמפּספּיאַניקייט. אויב עס איז ריכטיג, אז שטימען דאַרף מען וועגן, נישט ציילן,

אז מען פרידענמער, שפיינדמאָדערנע שולדעפארמער, מיט'ן „ארבעטספרינציפ", מיט וואָס איר ווילט!

זאָלען זיי זיך רייסן מיט אַרטאָדאָקסן פאר אן איינהייטלאַכער וועלטלאַכער שול, זאָל זיין אפילו אויף העברעאיש, פאר אן אַרנאָניזירטער פּאָלקסארבעט. צויר ניכטן זיינען געבליבן געטריי זייער ערשטע ליבע, דער מומער ציון, און זיי קומערן זיך ניט פאר דעם שרודך (איבער גוואַלד) מיט'ן „גלות", וואָס האָט זיי אריינגעבראַכט און ביכל פארטייניקן. ניט זיי קאָנען בויען די נאַציאָנאַלע אווטאָנאָמיע. לפנים זיינען זיי יוצא, און וואָס און פון זיי מער צו מאַנען?

אַרטאָדאָקסן. דאָס איז אַ מאָדנע באַשעפּעניש, אן אַנדרווינגס פון פרומקייט און צביעות, פון כּטלנות און עכטע פּאָליטיקאָמבעריי, אַ העוואַלט פון די לעצטע יאָרן, פון פראַנקפורטער תורה. פראַנקפורט האָט זיי אַרנאָניזירט, געגעבן אַ פראַגראַם, זיי אויסגעלערנט זיך האַלטן ביים זיעגונסטיש, בעטן אַ זאָרט און בכלל אלע פּאַרטיי פּאָליטישע קונצערטיק. ציוניסטן, וואָס האָבן גוט געפּילט, אז זיי אליין, אינטער דער אייגענער פּאָן, קאָנען ניט זיין די פירער איבער זייער „גלות" קאָנצעפּציע, האָבן גע- מוזט אַריינציען די אַרטאָדאָקסן אין האָן, כדי צו האָבן „דאָס פּאָלק" מיט זיך, דער- מיט האָבן זיי די אַרטאָדאָקסן נאָכמער אַרנאָניזירט און געשטאַרקט.

וואָס זיינען אָבער די אַרטאָדאָקסישע פּאָליטישע השגות? אידיש- קייט, אמונה און חרדים, איז פאר אַרטאָדאָקסן גיט בלויז דאָס וויכטיגסטע אין דער אווטאָנאָמיסטישער פראַגראַם; דאָס איז דאָס א י י נ צ י ג ע, וואָס זיי פארשטייען צו שעצען און ווילן האָבן. די אַרטאָדאָקסיע איז אַ נ ט י א ו ו ט אַ נ אַ מ י ס ט י ש דורך און דורך. זי לעבט נאָך אַלץ מיט אירע געטאָהשנות, איז פּאָליטיש קאָנסערוואַטיוו, האָט צו בירגערשאַפט, פון אַ מאָדערנער דעמאָקראַטישער מלוכה, קיין אינעווייניגסטע באַצייאונג ניט. פאר אירע צוועקן און השגות וואָלט געווען גענוג (חיון בירגעררעכט), טאָלעראַנץ מצד דער מלוכה צו אידישע אמונה זאכן, און די ארטע אידישע צהבה, וואָס איז און זייערע אויגן די בעסטע תרופה גענו אלע אידישע נייטן. מיט אַ געזונטן חוש שפירן זיי, אז אווטאָנאָמיע בריוונט, פון בריוונען עפעס נ י י ס אין אידישן לעבן, עפעס אזוינס, וואָס זאָל אינטערשוויינקען די אלטע אידישלאַכע יסודות און ארויספירן דאָס פּאָלק אויף נייע וועגן. — קיין אַרטאָדאָקסיע-מערהייט, קיין אַפּוואַרען זיך דערפון מיט הענט און פיס וועלן דאָ גיט העלפן! און דערפאר האָבן זיי מורא. צו דעם נייעם, איז אַ וועלטלאַכער אידישער קולטור, צו אַ מאָדערנער פּאָליטיקאָמבעריי ווי האָס און כּטול: ביי יראים ושלמים — וואָס פאר אַ ווערט האָט דאָס גענון דעם יחוס און גענון דער פעסטונג פון באַהן סיני? ביי פּאָליטיקער אַנטיטעלימאָכער — צו גליטישט זיך גיט אויס דערמיט די ערד פון אונטער די פיס, די ממשלה איבער דער הערשאַלענע, הינטער- שטעליגער פּאָלקס-מאָס? מ'ציטערט פאר דער תורה און יראת-שמים, נאָך מער האָט מען מורא די מאַסע זאָל זיך גיט אליין עמאָציפירן פון דער גוטער אידישיקייט און פון די פרומע מנהיגים. זיי ווייסן, זיי פילן, אז זיי קאָנען שוין מער גיט זיין די פירער, אז ע פ ע ס א י ז ג ע ש ע י, וואָס האָט אויסגעריסן ביי זיי די פירונג פון די הענט, נייטט געקוקט, וואָס אירן גייען נאָך דאווענען און שטימען פאר אַרטאָדאָקסן. זיי וואָלט דערביער טויזנט מאָל מער נחמה געווען אַ געווענליך- געשיצטע געטא, איידער אווטאָנאָמיע, וואָס פארבאָרט אין זיך גרויסע געפאָרן זאָגן דאָס טאַקע די אויפריכטיגע, די תמימים, אָפן מיט'ן נאַנען מויל. ווייסן אָבער

פאר אלטע פארטיי-צוועקן, מ'איז אָבער דערמיט אין האַרצן נישט מישה געוואָרן. און אנדערש קאָן דאָס נישט זיין אויך. וואָרים, ווי אויך האָב שוין אַן אנדערש מאָל געוווּן, מיט אַ ה י י ם לָאָזט זיך ניט שווינדלען, אזוי ווי עס לָאָזט זיך ניט שווינדלען מיט קיין מאמע. און איז „גלות“ די שטיפהיים, אַ קללה פון דער געשיכטע, אזוי קאָן מען דערצו קיין ליבשאפט נישט האָבן, און אַן ליבשאפט איז קיין אידענטיפֿיקאַציע, און אידענטיפֿיקאַציע איז קיין גרויסע היסטאָרישע אַרבעט ניטאָ. כּפרט נאָך איצט, ווען די נייע, די „אמת“ היים איז זיי אין די אויגן אזוי נאָענט געוואָרן, די האנט אויסצושטרעקן, ווען מ'שטייט אויף דער שוועל!

און אום ניט צו זיין אבסטראקט: צי קאָן אַ ציוניסט מיט'ן נאַנצן האַרצן זאָגן אידן: כּוּיט אויף די הרוב'ע שאַוועל'ס און פּאָנעוועזש'ס, כּוּיט צוזאַמען מיט ליטווינער אַ היים, אַ מדינה פאר זיך און פאר דורות, בעת מ'דאַרף קומען צום עולם מאַנען פאר'ן ק ר ן ה י י ם ו ד, פּאָדערן מעשר און צירונג פאר דער אמת'ער איין-און-איינציגער היים, און די טענה איז: איצט האָבן אידן קיין היים נישט און וועלן זי דאָ קיינמאָל ניט האָבן. צי קאָן מען פאר גרויסע מאַסן דאָ אויף דער'שטעל זיך פּשט'לען מיט חקירות, אַז „דערווייל“, „עד שירחיב“ — איז דער „גלות“ אויך אַ „שטיקל“ היים, און מיר דאַרפן דאָ טאָן! צי קאָן מען זאָגן: אַוואָטאַמיע אויף אַ ווייל, ביז מיר וועלן אויסגעלייזט ווערן פּונ'ם „גלות“? און אויב מ'זאָל זיך דאָס זאָגן, צי הייסט דאָס, אַז מ'קאָן זיך אין דעם ערנסט אריינטאָן מיט דעם גרויסן ברען?

צי קאָן מען ערנסט מאַנען אַוואָטאַמיע, עפּנטלאַכע רעכט פאר דער אידישער שפּראַך, בעת אין אייגענע שולן און אין גימנאַזיעס שפּייט מען און מען פארשפּאַט די דאָזיגע שפּראַך און מ'טרייבט תּרבות'טישע טעראַר-פּאָליטיק אקעגן אירישע שולן?

זעהען מיר טאַקע, אַפּייעל „כּלפי חוּז“, האָט מען געטריבן אַוואָטאַמיסטישע פּאָליטיק, ווייל „דער קאַזאַק האַלט מיך“, ווייל וואָס זאָל מען טאָן, אַז מ'שטייט ביים רודער? און מיט'ן גוטן ווילן און מיט'ן פּאַלק האָט מען געקעגלט וועגן באל' פּור'ס דעפּאַראַציע און וועגן קרן'היסוד. מ'האָט זיך אַפּילו ניט געפרואוּט דעם אַוואָטאַמיע-געדאַנק איינצופּלאַנצן און פּאַלק; צום פּאַלק האָט מען זיך געווענדט פאר אַ דעמאָנסטראַציע „כּלפי חוּז“, ערשט אין דריי יאָר אַרום אין אַן עת צרה, ווען מיט דער אַוואָטאַמיע האָט מען זיך אויסגעלייזט אין סיים. זעהען מיר, ווי לפּנים העלפט מען אנדערע אונטערשטופּן דעם וואָגן מיט אַ אידישער היידלשול און ליטע, אין אַלעס טרייבט מען מיט אַ ברען מיינוטער אידישע קינדער אויף דער נאַס צו דעמאָנסטרירן פאר... אַן אַוניווערסיטעט אין ירושלים! זעהען מיר, ווי דער קרן'היסוד איז געוואָרן דער ר א ע א ק צ י אָ נ ע ר ס ט ע ר פ א ק ט אָ ר אין איר דישן לעבן. אים צוליב זיינען ציוניסטן מקריב ניט בלויז דעם „גלות“, נאָר זייער אייגן ביסל אירע אישע ירושה אויך, דאָס וואָס האָט דעם ציוניזם אזוי שוין און באַנייטערט געמאַכט די ערשטע הערצ'ל'ס יאָרן: דאָס ביסל פּרייזנייסט און דאָס אַפּטרייסלען זיך פון דער אלטער אידישקייט. און כּדי צי פארמאָגן דאָס מויל אַרטאָגאָקסן, פּאָדערן פּאָדערנע הוּלטר־מענטשן און פּאָליטיקער, דער סיים זאָל נעבן זיי הסכם אויפ'ן שולחן-ערוך אין דער אַוואָטאַמיע, כּאָטש אין לאַנד איז זיי קירך אַפּגעשוידט פון דער מלוכה, און זיי, ציוניסטן, האָבן געשטימט די ערשטע דערפאר; פּאָדערט מען אַ הסכם אויף חדרים, כּאָטש ביי זיך אין די תּרבות'שילן

כבוד אויף עטלאכע צעריסענע טיילן און זיי אונטערנעוואָרפֿן אונטער פֿאַרשידענע רעזשימען פֿון אויפגעקומענע מלוכה'לאַך מיט פֿאַרריסענע אַמביציעס און געשוואָך לעגעס נאַציאָנאַליזם, — טרוין, דער בראַך, וואָס אירן האָבן פֿיניג איבערנעלעבט אין גרויסן וועלט'קרויס און די אימיזיערע געשפּאַנטע לאַגע, וואָס ציט זיך נאָך עד היום — האָט געמוזט בריינגען דערצו, אַז מ'זאָל אָנווערן די פּערספּעקטיוו, דאָס רעאַלע און מעגלעכע זאָל ווערן ווייט און פּרעמד, און דאָס ווייטע זאָל קריגן אַן אויסזען פֿין מעגלעך, ווייל מ'לעבט דערצו, ווייל מ'צייט זיך דערצו, אזוי ווי דאָס קראַנקע מינד צו דער בלאַסער לבנה. באלפֿור'ס דעקלאַראַציע, סאָך רעמאָ און די ציוניסטישע עסלאַפּויס האָבן דעם ציוניסטישן הלום און דעם ייִבלאָמאַטישן שווינדל פֿאַרשאַפט און אויסזען פֿון עפעס אַ ישׁ, פֿון „אתחלתא הנאולה“, און האָבן פֿון דעם וועג אַראָפּגעפֿירט שטאַרקערע קעפּ, איידער קרעמער און לופּטמענטשן.

נאָך אַ זאָך: ארץ־ישׂראֵל און קרוֹהיסוד האָבן באַקומען אַ נייעם זין ביי אַ גרויסן טייל, און גראַד היינט־וועלט־גע אירן, וואָס האָבן זיך שוין פֿון דער פרומער אידישקייט אָפּגעריסן. זיי האָבן קנאַפּ באַגייסטערונג פֿאַר'ן ציון־הלום; מער איז דאָס ביי זיי אַ געפֿיל־ און געמיט־זאָך, אַ מין נייַע אַיִדישקייט. אין אַ מבינה פֿון ספּעקולאַציע און מאָדאַלישער פֿאַרדאָרבֿנקייט, טיפּ פֿאַרשטעקט אין גע־טעפּט אין וואָכעדריקייט, אַרויסגעריסן פֿון דער אַלטער נייסטיגער אַטמאָספֿער און קיין נייע ניט געוואונען, זאָל קרוֹהיסוד זיין דאָס שטיקל נשמה־יתרה, וואָס דער אַלטער אידישער סענטימענט פֿאָדערט נאָך, אַ מין כּפּרה פֿאַר די זינד געגן זיך און געגן כּלל. ספּעציעל ביי דעם רעזשים פֿון דייטשער אָקופּאַציע און נאָך דעם גרוש (אין ליטע), ווען די אינטעליגענץ איז זיך צולאָפּן, זיינען ציוניסטן געווען דער איינציג־אָרגאַניזירטער אידישער אינטערנאַציאָנאַל, וואָס האָט געהאַט פּעדים אומטוטס, ביי אַלע סיטואַציעס, און האָט פֿאַרשטאַנען אויסצוגיין די לאַגע און פֿאַרשאַפּן אוועקגע־וואָרפּענע פּאָליציעס מיט דער הילף פֿון היימישע בעלי־בתים און דייטשע דאָקטמיריס. די איראָנע פֿון דער געשיכטע האָט בכּן געבראַכט דערצו, אַז ציוניסטן „גלות־האסער און נייַן־זאָנער זאָלן דאָס איצט דעם „גלות“ אויפֿריכטן.

צי קאָנען זיי, די ציוניסטן, בויען די נאַציאָנאַלע אווטאָנאָמיע?

נאַצי אָביעקטיוו, אָן דעם מינדסטן פֿאַרלאַנג אויסצוועזן ציוניסטן אַלטע, שטענדיגע חשבונות, מוז מען זאָגן: נין, זיי קאָנען דאָס ניט, ביים בעסטן ווילן אַפֿילו! זיי קאָנען דאָס ניט, ווייל זיי גלויבן נייַט, ווייל דער „גלות־יאוש האָט זיך זיי טיפּ איינגעגעסן אין בלוט אין פֿלייש; און דער זאָגט זיי אַז אין „גלות“ איז עפעס שענס און ווייטס ניט צו דערלאַנגען, וואָס זאָל האָבן אַ וויכטיגן דויערני־יגן ווערט פֿאַר דער „נאַציע“. וואָרים, ווען ניט, וואָלטן זיי קיין ציוניסטן ניט געווען! מען מען מיט'ן קאָפּ מאַכן פּשרות און האַלטן פֿון אַ „גענוואַרטס אַרבעט“, דרינגען אַ פּשט'ל, אַ גזרה־שוה פֿונ'ם סאַציאַליזם, פֿון זיין מינימום־פֿאַרדראָס אין דער קאַפּי טאַליסטישער געזעלשאַפּט, — עס העלפט ניט קיין חקירות און בריווע, וואָרים דאָס האַרץ איז ניט דערביי. די גאָרע „גענוואַרטס־אַרבעט“ איז זיי געקומען אין אַ שלעכ־טער שעה, אין ברען פֿון דער רוסישער רעוואָלוציע (1905-1906), ווען די יונגט האָט זיך פֿונ'ם ציוניזם אָפּגעקערט, ווען בעלי־הבית'לאַך האָבן זיך מיט'ן „בונד“ גע'וויכסנט, און דער ציוניזם איז געשטאַנען אין דער גרעסטער געפֿאַר צו פֿאַרלירן דאָס חדר. מ'האָט מיט'ן קאָפּ נאָכגעגעבן, אַ פּאָליטישע קאָמבינאַציע געמאַכט, עס איז אָבער געווען אַ מין צווייטע אונאַנדע. מ'האָט געזען אויב־ציוניזם די נייע לאַגע

האקט זי און שרייט
שטייגט אויף איר שריי מיט דער הייסער פארע פון דער אפענער פנירה,
וואס טריקנט אין דער זון.
די וועלט-ווענט זיינען ווייט
און נאר פון זאמד קומט ווייכער ווידערקול.

דער גרויסער שטערן פון די זומערטעג
שטייט גלייך אין וויסן הימל און גליט.
די קרא איז אויף א הארן ארויפגעשפרונגען און אויפגעהערט צו שרייען,
די אויגן האט זי מיט די שווארצע פעדער-דעקלאך צוגעדעקט,
און איר גליענדיגער לייב
מישט זיך אין דער היץ
מיט דעם פלייש פון דער פנירה,
פארדייט
און שלאפט.

בעל דמיון

די נאציאנאלע אוטאנאמיע און די אידישע פארטייען

עס וואלט געווען אומגערעכט און אביעקטיוואמריכטיג ארויפצואווארפן
די גאנצע שולד פאר דעם קרוים מיט דער אוטאנאמיע אויף ציוניסטישע קעפ. ניט
ניט וועניג האט דא א חלק אין דער שפילער לאגע די אידישע ארבעטערשאפט,
וואס האט אונז דעם אוטאנאמיע-געדאנק געבראכט, און וואס מיר האבן אויף איר
אזוי שטארק ארויסקעקוט, זי זאל ארויספירן דאס פאלא אויף נייע וועגן. עס איז
א פאקט, איר די אידישע ארבעטערשאפט האט זיך די ערשטע אפן אפגעווארפן פון
אוטאנאמיע גאר און גאר. איבער מעטאדאלאגישע און היסטארישע טעמים אבער
ווייל איר אנהייבן ניט פון איר, פון דער ארבעטערשאפט, נאר פון אירע גענער.
ציוניסטן. עס איז קלאר, אז דאס אידישע ליטע לעבט אין א רעזשים פון
ציוניסטישער אקטיוויטעט, און אז בכלל, צו מערב פון דער רוסישער
גרענעץ, שפילן ציוניסטן אין אירישן לעבן די ראלע פון בעלי-בית'ישע בא'לשעוויקעס.
ציוניסטן פירן די ממשלה, און בירמת, מיט דער תקיפות און בלינדקייט פון יעדער
אויפגעקומענער גרופע, וואס איז פאר'שיכור'ט פון דער מאכט. ניט וואס דער
גרעסטער טייל אידן זיינען ציוניסטן (כפעציעל אין ליטע זיינען ציוניסטן זייער וויי
ניג), אבער א גרויסער, אפשר דער גרעסטער, טייל איז ארדי-ישראלי'יש, קרן-היסוד'יש,
אין ציוניסטן האבן די גרעסטע השפעה. א סך כבות, אביעקטיווע אין צופעליגע,
האבן געבראכט דערצו. די ביטערע מלחמה-יאָרן און נאָכדעם דער שווערער בירגער-
קריג, וואס האט אידן אזוי שטארק רואינירט מאטעריעל און גייסטיג, און אזוי פיל
רכבות געקאכט, דער רוסלענדר קרוים, וואס האט צעשפאלטן דעם גרויסן אידישן

ה'אונפערלן). די איבעריגע אמעריקאנער אידישע פערזנליכע פון די ניינציגער יארן האבן די אידישע פערזנשאַפֿט פֿאַרטייטיגטערייט און אָנגעפֿילט זי מיט הייליגע אָבער פֿוסטע קלאַנגען.

א. ליעסן האָט געדאַרפט מלחמה האַלפֿן אי מיט דער נידעראַרמאַנישקייט, מיט אויפֿריכטיגקייט און פֿוסטער ירויעוודיגקייט פֿון דער שפּראַך, וואָס איז געברויכט נעוואָרן אין דער פּאָעזיע פֿון דער „באוועגונג“, אי מיט דער אומלירישקייט פֿון איר „סאַציאַלן“ נייסט. די מלחמה האָט אים פֿיל געקאָסט, אָבער זי האָט אים — אונז — אויך געגעבן פֿיל.

מלך ראויטש

זאמד און מיטאג

(פון די „פרעהיסטאָרישע לאַנדשאַפטן“)

געל שמאַרט דאָס זאַמדפֿעלד,
און איבער זיינע פֿלאַכן שמאַרן די טריט פֿון איבער-וועלטן-ווינט,
זיין ברעג איז דאַרט, וואו ס'איז עק-וועלט.

דער גרויסער שמערן פֿון די זומערטעג
גליט,
שמיט גלייך אין דער מיט
אויף דעם ווייסן הימל.
ווען ער וועט איינמאַל פֿאַלן,
וועט ער פֿאַלן גלייך,
דער זאַמד וועט אים באַגראַכן
און די וועלט וועט ווערן קיל און פינטסטער.

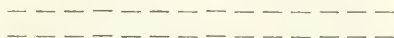
אַן אַלמער הערש
האַט איינמאַל אין אַ נאַכט צולאַזן זיינע האַריגע פֿיס
אַדאַ
און איז אזוי געשפרונגען איבער-וועלט,
פֿון פֿחד געטריבן,
אַז ס'זיינען זיינע קנאַכן אים אַרויסגעשפרונגען
ווייסע, פֿון דער הויט.
און האַבן זיך אין זאַמד און בלוט פֿאַרקלעפֿט.
האַט אים די שוואַרצע קראַ,
וואָס שיילט די הויט פֿון הירשן-לייבער מיט די קורצע שנאַבל-קלעפֿ,
געפֿונען דאָ אויף מאַרגן מיטאַג,
האַקט זי און שרייט,
איז אַליון מיט דער פֿגירה,
שרייט זי העכער און העכער, אַן פֿחד.
די ריפֿ-ביינער שמשירען שוין,

דאָס איז די צווייטע העלפט פון דער פּאָעמע „די ערוואַכונג“. עס קאָן זיין, אז דער דיכטער האָט זי, ווי פילע אנדערע זאכן, אויסגעבעסערט פאר דער אויס- נאכע פון זיינע לידער, וואָס ער גרייט שוין לאנג צום דרוק. און איינציגע אויסדרוקן אין איר שטאַמען אפּיט פון אַ שפּעטערדיגער צייט, אָבער אינגאנצן איז זי געשריבן געוואָרן אין יאָר 1894, און אין יענער צייט האָט די אידישע ליריק נאָך זיכער נישט פאַרמאָגט אַזוינע ריינע און רייכע לירישע פּערזן.

„הימל־מוזיק“, „די מוטער־נאטור“ און די אַרימע גראַמען (לופט — רופט, „נאַכט — פּראַכט“, „שטויב — לויב“) זיינען סטערעאָטיפּן. אָבער אַ חוץ דעם, איז דאָס ליד געווען דורכאויס אַ נייע און אַריגינעלע שאַפונג אין דער אידישער פּאָעזיע. ניי איז געווען דער פּאנטעאיסטישער מאָטיוו („ליבע צו אַלי, וואָס האָט אָמעס און לעבן, — ליבע צו אַלי, וואָס איז טויט“) און די פּסיכאָלאָגיע פון אינטר- איטיוון שאַפן („זילבערנע ריימען באַפּאלן דעם דיכטער — קלינגען און שלינגען אים אַיין...“ „דעכסטמאָל ווערט נאָענט דאָס ווייטסטע אין שטח, — אייביג — דער שטויביגער שטאַף“). גאָד באַזונדערס ניי איז געווען די ווערטערלאַכע און מוזיקאַ- לישע אינטערומענטירונג פון די פּערזן: די אָפּטע און געוויס ניט צופּעליגע איבער- חזרונג פון אַזוינע קאָנפּאָנאַטן, ווי ר', ט' און דערהויפּט ש' און ס' און פון אַזוינע וואָקאַלן, ווי חירוק י'; די אינעווייניגסטע גראַמען („שווימט אויף אַ וועלן פון ריחות און טרעלן“, „זילבערנע שטראַלן באַפּאלן די שאַטנס“), די פּאַראַלעליזמען („זילבערנע שטראַלן באַפּאלן די שאַטנס... זילבערנע ריימען באַפּאלן דעם דיכטער“)... און דער רוסישער פּאָעזיע, וועלכע האָט געהאַט אַ ווירקונג אויף לעיעניען, איז דאָס ניט געווען קיין גרויסער ניס. אָבער אויף אידיש — ווער האָט אין אָנהייב פון די ניינציגער יאָרן געשריבן אויף אידיש אַזוינע פּערזן מיט אַזוינע נאַטירלאַכע אַליעטראַציעס (מערקט דעם פ' און דעם ל' אין דעם ליד „לכּנה־נאכט“, 1894: „די לכּנה, זי שיפּט זיך — אויף לופטיגע וועלן, — אין טיפּן לאַזרוּים — דורך שטילקייט און נאַכט“...), מיט אזא קורצקייט און קאָנצענטרירטקייט פון אויסדרוק, מיט אזא קלאַרער טיפּקייט און אזא איינגעהאַלטנקייט פון געפיל? איצט זעט אונז דער לעסקיאָן פון א. לעיסין אויס אַמאָל צו אַרעם און איינטאָניג. אָבער דאָן זיינען אַזעלכע ווערטער און פּאַרבינדונגען פון ווערטער, ווי „צאַרטע פּאַרקלערטקייט“, „טוי- לויכטער טרויער“, „אין ווייכן, אין בלייכן, אין בלויליכן שוין“, „דער שטויביגער שטאַף“, „ער (דער טייך) הוירדעט און שפּיגלט מיט זילבערנע פּאַסן און שטיקלאַך צע- בראַקטע לכּנה'ס“, — דאָן זיינען אַזעלכע און ענלאַכע אויסדרוקן געווען אַ גרויסע באַרייכערונג און באַנייאונג פון אונזער פּאָעטישער שפּראַך.

און ווען מען דערמאָנט זיך, אז א. לעיסין האָט אין רעכטן אָנהייב פון זיין לירישן שאַפן פּאַרלאָזן רוסלאַנד און איז אַוועק קיין אַמעריקע, מוז מען נאָך מער באַוואונדערן די ריינקייט און געלייטערטקייט פון זיין אידיש. אין אַמעריקע איז אידיש רייכער געוואָרן, ווי עס איז געווען אין דער אַלטער היים; ריינער און געלייטערטער איז עס ניט געוואָרן. מאָריס ראָזנפעלד האָט געקאָמפּן קרעפּטיג די טויג פון אונזער שפּראַך; ער האָט אָבער אַריינגעקאָמפּן אין איר שטויב און שפּענער אינאיינעם מיט געוויסע מעל. ער האָט זי געלאָזט כּוואַליען זיך הילכּיג, אבער די כּוואַליעס האָבן זי מוטע געמאַכט. ער האָט איר אָנגעטאָן אויפ'ן האַלדז אַ פּויק און אויפ'ן קאָפּ — אַ טאָז מיט גלעקעלאַך: די האָבן זיי פּאַרטויבט איר אינטימען נאַטירלאַכן קלאַנג (נאָר אין אַזוינע וועלכע לירישע לידער, ווי „איך האָב אַ קליינעם אינגעלעך“ הערט מען אים ביי

געווען שפראכלאך גלאט און אָפט פיין, אָבער — פּלאַך. רייזענס ליריום איז געקומען פון א טיפערן און לעבעדיגערן טוואַל, אָבער ער איז געווען איינפאַך און עלעמענטאַר: ער איז געשטאַנען אויפ'ן גרעניץ צווישן פּאָלסליד און קונסט־פּאָעזיע. פּרוג איז געווען אַ המישך פון ברהנות־ליד, רייזען — פון פּאָלקס געזאַנג. (יהואש'ס טאלענט האָט זיך פּאַנאַדערגעוויקלט ערשט אין אָנהייב צוואַנציגסטן יאָרהונדערט, ווען ער האָט, נאָך אַ לאַנגער הפּסקה, גענומען ווידער פּאַרעפּנטלאַכן לידער.) און אין דער ערשטער העלפט פון די ניינציגער יאָרן איז אַ לעיסן געווען דוכט זיך מיר, דער איינציגער וואָס האָט געשריבן לידער, וואו טיפקייט פון לירייזען געפיל איז פּאַראַיניגט מיט רייכקייט און געלויטערטקייט פון שפּראַכלאב־אויסדרוק.

ריחות פון בשמים און טרעלן און תפילות
טיכנווייז שטרעמען אין רופט,
שטרעמען און רייסן אריין זיך צום דיכטער:
ס'וועקט אים און ציט אים און רופט.

צווישן די מענטשן כאפט אויף זיך דער דיכטער,
וואַנדלט אינמיטן דער נאַכט,
שווימט אויף די וועלן פון ריחות און טרעלן
טיף אין אַנטציקנדר פּראַכט.

זיכערנע שטראַלן באַפּאַלן די שאַטנס,
ציען זיי איבער מיט שייץ;
זיכערנע ריימען באַפּאַלן דעם דיכטער,
קלינגען און שלינגען אים איין.

ריימען און ריחות און שטראַלן און טרעלן
אונטער דעם דיכטערשן בליק
ניסן זיך אַלע באַגייסטערט צוזאַמען
בלויליך אין הימל־מוזיק.

לכּנה און שטערן, די ערד און דער הימל —
אַלץ ביז דעם מינדעכטן שטויב —
ניסט זיך צוזאַמען אין האַרצן ביים דיכטער
לויטער אין שירה און לויב.

דענסטמאַל ווערט נאָענט דאָס ווייטסטע אין שטח,
אייביג — דער שטויביגער שטאַף;
היים ווערט צעגאַנגען דאָס האַרץ אין די טרערן,
טרערן פון ליבע אָן סוף.

ליבע צו אַלץ, וואָס די מוטער נאַטור האָט
איבער די וועלטן צעשפּרייט,
ליבע צו אַלץ, וואָס האָט אַטעם און לעבן,
ליבע צו אַלץ, וואָס איז טויט...

אריבער פעלד און וואלד, אריבער בארג און טאָל, ווען „עס שלאָפט די גאנצע וועלט פאָרגאָסן דורך אַרום — אין מילדן שטיין שוין, באַרואיגט און באַגליקט; עס שלאָפט די גרויסע שטאָט, די גאָסן שווייגן שטום; עס שלאָפט דער מידער מענטש אין חלום איינגעווינט, — האָט ווער געוואוסט, אז דאָן „לויפט פון אים דער שלאָף און פול מיט ווילדער נלחם — רירט אויף זיך טיה אין אים אַ לאַנג פאַרשטיקטער פלאַם — און ס'ברייט אים היים דער מאַרד, און ס'ברייט אים היים דאָס בלוט?“ האָט ווער געוואוסט, אז עס שטייט דאָן אויף פאַר אים אַ טרויס־געשטאַלט און ער רעדט צו איר : און שפּטשעט צו איר :

„אָ, קום, אָ, קום צו מיר אין שטילקייט פון דער גאכט — פון דיוער צויבערנאכט — אָ, קום, אָ, קום צו מיר ! און זאָל מיין האַרץ פאַר דיר דאָ ווערן אויפגעמאַכט. איך וועל דערציילן דיר מיין בענטשאַפט אָן אַ שיעור,

ווי קאָלט איז אין דער פרעמד, ווי שלעכט עס איז און שווער. איך שעם זיך ניט פאַר דיר, דו וועסט פאַרשטיין, איך ווייס, און זאָל זיך ניסן פריי פאַר דיר מיין שטילע טרער, און זאָל צוגיין מיין האַרץ אין דינע אַרעכס היים !“

עס ענטפערט קיינער אָפּ, עס שוויינט די גאנצע וועלט, פאַרגליווערט און פאַרשטומט אין בלאַסער טויטער פראַכט. אין לייכטן נעבל שוויינט די לבנה מאַט־פאַרשטעלט, עס ענטפערט קיינער אָפּ, עס שוויינט די שטומע נאכט.

(איז דער פרעמד, ניו יארק, 1897.)

האָט ווער געוואוסט פון אַט דער „ליבער טרויס־געשטאַלט“, וואָס „שווימט ארויס פאַר אים אזוי ווי איינגעהילט אין ווייסן טיול פון נאכט“? האָט ווער גע־וואוסט, אז נאָר פאַר איר אַליין ש ע מ ט ע ר ז י ז י ט צו לאָזן „ניסן פריי זיין שטילע טרער“ און אז נאָר זי אַליין פאַרנעמט די שטילע שיינענדיגע צארטקייט פון דעם „לאַנג פאַרשטיקטן פלאַם“ און די טיפע שעפּטשענדיגע לירישקייט פון די שוין און די סמך'ן, וואָס שושקען זיך און סוד'ן זיך אין די פערזן? ניין, קיינער האָט ניט געוואוסט. „עס ענטפערט קיינער אָפּ, עס שוויינט די גאנצע וועלט — פאַרגליווערט און פאַרשטימט אין בלאַסער טויטער פראַכט...“ אין בלאַסער טויטער פראַכט! איז וועמען דאָן געלעגן אין קאָפּ אַפּצושיאַצן אַט אזא מיין כמעט פושקישן וואָרט?

און איז די אידישע שפראַך געווען דאָן שוין צוגעגרייט פאַר אזעלכע ריינע, געלייטערטע און טיפע קלאַנגען?

אין רוסלאַנד האָבן פריז, פרוג, אברהם ריווען שוין געהאַט דאָן אויפגעטאָן פיל פאַר'ן פערז אויף אידיש. אָבער פריז, וועלכער האָט אַריינגעבראַכט קאָמפּלי־צירטקייט אין דער אידישער פערז־שפראַך, האָט פאַרמאָגט ווייניג האַרמאָנישקייט (אפשר טאַקע דערפאַר, וואָס ער איז געווען צו קאָמפּליצירט); זיינע פערזן אין יענער צייט זיינען געווען פול מיט שפּראַכלאַכע דיסאָנאַנסן. פרוגס לידער זיינען

און זאָלן זיך טראָגן די לידער
אין מעכטיגע שטורמישע טענער
און אויפהויבן הויך די נשמה
אַלץ פרייער, אַלץ העלער, אַלץ שענער.

ארום איז דער אָרט אזוי סומע;
איך שרעק זיך דאָ לידער צו זינגען —
דאָס קראַקען פון ראָבן פון שוואַרצע
זאָל העסליך מיין קול ניט פאַרשלינגען.

עס ווילט זיך מיר וויינען און וויינען,
עס וואָלט אין מיין וויינען צענאַנגען
דער קאַלטער, דער שטיין־שווערער אוימעט,
וואָס האַלט מיר דאָס האַרץ, ווי אין צוואַנגען.

און זאָלן זיך פערלען די טרערן
אין הייסע, אין גליענדע ריימען,
און דורכלויכטן זאָל דאָ די יוגנט
מיט גרויסע, מיט שטראַלנדע טרוימען.

ארום איז די לופט אזוי פראַסטיג;
איך שרעק זיך — די זורניע טרערן,
וויבאַלד זיי פאַרלאָזן די אויגן,
זיי זאָלן פאַרפראָרן ניט ווערן.

(איז א שווערער מינוט.)

די לופט איז געווען „פראַסטיג“ ניט נאָר פאַר ליריק אַליין: יעדן צארטערן און
אידעלערן מין לעבן איז געווען שווער צו עטעמען אין איר. נאָך דריי יאָר זיין אין
ניו יאָרק האָט א. ליעסין געשריבן:

מיך גרוילט דער יריד פון דעם לעבן,
מיך מאַטערט דער טומל, דער שטויב;
דער מסחר מיט שרייענדע ווערטער —
די פערלער — זיי מאַכן מיך טויב!

(אזונט קלאַנגען.)

דער יריד, דער טומל, דער שטויב או דער מסחר מיט שרייענדיגע ווערטער האָבן
ניט איינעם געמאַטערט און נישט איינעם נאָך וועלן זיי מאַטערן. אָבער נאָר באַ-
זונדער שווער און געווען זיך צו שטעלן קעגן זיי דעם ליריקער. אים האָט אָפּגע-
שלאָגן די פליגלען דער יריד פון „וויכטישאַפּטלאַכן פאַציאלאָזימוס“, ניט נאָר דער
יריד פון לעבן. אים האָבן געמוזט טויב און ישטים מאַכן די שרייענדיגע ווערטער
פון די „פרייהייטס סאָלדאַטן“, ניט נאָר פון די פערלער. די „פרייהייטס סעמפער“
האָבן געפאַדערט — און געקראָגן — פון אים הייסע „עדיטאָריעלס“, קלאַרע און ווי
אַן אָננעשאַרפטער מעסער שניידנדיגע פאַלעטיק, פייערדיגע פראַפּאָגאַנדע. האָט
אָבער ווער פון זיי געוואַכט, אַז ווען „עס גייט די מיטן־נאַכט אין ווייסן אָנגעטאָן —

ראטור. אויך די פאָעטן פון יענער צייט האָבן צום גרעסטן טייל אזוי און נאָר אזוי פאַרשטאַנען זייער מיסיע. די פּראָזע־דיכטער האָבן זיך נאָך אַמאָל פאַרגונען צו „שילדערן דעם לעבן“ סתם אזוי. אָבער לידער שרייבן גלאַט אזוי אין דער וועלט צורין? דאָס האָט זיך גערעכנט פאַר אַ מינוטע און אַ ליידיג־נייערין. מאַריס ווינטשעווסקי, אַ טיפּישער פּאָרטייער פון יענער צייט, האָט דעם דאָזיגן בליק אויף פּאָעזיע אויסגעדרוקט קלאָר, אַז מען דאַרף ניט קלערער, אין די פּאָלנדיגע שורות :

לידער פון ליבע, פון לעבן, פון לוסט,
לידער פון פּריידיגע בלענדנדע שטראַלן
הילכן ניט אָפּ אין מיין ליידנדע ברוסט,
וואָרפן ניט ליכט אויף דעם אָרט, וואו זיי פאַלן.

לידער פון בשמים, פון בלעטער, פון דופט,
לידער פון ליבלאכע פרויענגעשטאַלטן
בלויבן ביי מיר, ווי דער קול, וועלכער רופט
דאָרטן, וואו כאַאָס און עקרוישן שאַלטן.

לידער פון שמערן אין הימל ביינאַכט,
לידער פון הערלאַכקייט אין דער נאַטור,
לידער פון גרעזעלאַך, קווייטעלאַך, פּראַכט
גייען מיין אויער פאַרביי אַן אַ שפור.

לידער געזונגענע מיט אַ געוויין,
לידער געיאָמערטע מיט אַ געזאַנג,
לידער פון פּאָלקס־ליידן — נאָר די אַליון
האָבן אַ זין פאַר מיר, האָבן אַ קלאַנג ;

געמען געפאַנגען מיין אויער, מיין ברוסט,
דינגען אַרײַן אין מיין האַרץ, מיין נשמה,
און איך אַליון זינג מיט ליבע, מיט לוסט
לידער פון קאַמף, פון טריאומף, פון נקמה.

פאַר לידער, וואָס האָבן ניט געוואוסט „פון קאַמף, פון טריאומף, פון נקמה“, פאַר לידער, וואו עס זיינען געווען אויסגעדרוקט אינדיווידועלע ליידיג, ניט קיין „פּאָלקס־ליידן“ — איז ניט געווען קיין פּלאַץ. און דער, וואָס האָט געהאַט אַ לירע, ניט קיין פּויק, האָט ניט געוואוסט, וואָס ער זאָל טאָן מיט זיין איידעלן אינטרומענט. ער האָט מירא געהאַט ווײַן זיך דערמיט פאַר'ן עולם, עס זאָל ניט פאַרשוועכט ווערן זיין שטילסטע הייליגקייט. און עס איז קיין חידוש ניט, וואָס אַ ליעסיגן, וועלכער האָט שוין אין רוסלאַנד, אין יאָר 1804, געשריבן אַזא וואונדערלאַך ליריש ליד, „די ער־וואַכונג“, — האָט אין אַמעריקע אָפּט געשטיקט אין זיך זיינע לירישע געפילן. „איך שרעק זיך דאָ לידער צו זינגען“, האָט ער געשריבן אין יאָר 1897, ווען ער איז גע־קומען קיין אַמעריקע :

עס ווילט זיך מיר זינגען און זינגען ;
איך וואָלט מיט מיין זינגען פאַרטריבן
דעם שאַטן, וואָס האָט אזוי פינסטער
ביי מיר אין געמיט זיך פאַרקליבן.

איינצושפאנען אויך די צארטע לירישע „מוזע" אין דעם שווערן סקריפטינדיגן וואָגן
 פון סאָציאַלן קאָמפּ. זיי זיינען געווען די באַלעכאָטים איבער דער פרעסע און איר
 בער דער ליטעראַטור אויף איריש, וואָס האָט זיך דאָן ערשט אָנגעהויבן צו אַנטוויקלן
 לען אין אַמעריקע, און זייער בראַגראַם — א י נ ד י נ א ס ן — צו די מאַס ן
 — האָט געמוט זיין די פראַגראַם פון דער ליטעראַטור און אויך פון דער פּאָעזיע.
 נישט נאָר אינדווידועלע ליריק איז געווען טריף; אַפילו סתם אזוי ליטעראַטור
 צוליב ליטעראַטור, צוליב קונסט, האָט מען זיך נישט פאַרנוגען. ליטעראַטור האָט,
 אזוי ווי אין די צייטן פון פּיסאַרעו אין רוסלאַנד, געדאַרפט בריינגען „נוצן" —
 געזעלשאַפּטלאַכן נוצן. אין דעם יאָר, ווען א. ליעסין איז אָנגעקומען קיין אַמעריקע,
 אין יאָר 1897, האָט אין ניו יאָרק אָנגעהויבן צו ערשיינען אַן אומפאַרטייאישער
 זשורנאַל „פיר וויסנשאַפּט, ליטעראַטור און קונסט" — „דער נייער נייסט". האָט די
 רעדאַקציע פון דעם זשורנאַל אין איר „ערקלערונג" צום ערשטן נומער געשריבן, אז
 כּאָטש זי קאָן זיך „ניט מאַכן ניטוויסנדיג, דאָס מענטשן ווילן זיך ניט אימער אָפּגעבן
 מיט דערנען און דאָס זיי ווילן זיך מאַכמאָל נייסטגי אמוזירן", און אז דערפאַר וועט
 זי מוזן „אָפּגעבן אַ שיינעם פאַר בעלעטריסטישע ליטעראַטור", פונדעסוועגן
 פאַרויכערט זי, „דאָס דיזע (ליטעראַטור) וועט זיין פון דעם געוויילטן סאָרט און
 וועט מוזן אַנטהאַלטן פאַרטנעשריטענע נעראַנקען".
 ליטעראַטור, וואָס אַנטהאַלט ניט קיין פאַרטנעשריטענע געדאַנקען, איז ניט ווערט, אז
 מען זאָל זיך אָפּגעבן מיט איר. דאָס איז געווען די אָנגענומענע מיינונג. ניט נאָר
 דער „צייטנייט", אויך די „צוקונפּט" האָט געהאַלטן, אז ליטעראַטור דאַרף אויס-
 געזעצט ווערן פאַר די צילן פון סאָציאַלער אויפקלערונג. אמת'ע קריטיק, האָט מיט
 אַ יאָר פריער נאָך פאַר'ן „צייטנייט" געשריבן דער דאָמאָלסטגייער קריטיקער פון
 דער „צוקונפּט", אב. קאַהאַן, — אמת'ע קריטיק איז די, וואָס איז אויסגעוואקסן אויס'ן
 באַדן פון דער רוקישער ליטעראַטור: „אירע גרויסע קריטיקער, הויפטזעכלאָך טשער-
 נישעווסקי, דאָבראַליובאַוו און פּיסאַרעו, זיינען אַלס קריטיקער... געווען שרייבער
 איבער די סאָציאַלע פראַגן פון זייער לאַנד. קריטיקירנדיג די ווערק פון אַ טור-
 געניעו, אָדער פּיסעמסקי, אָדער אָסטראָווסקי, למשל, האָבן זיי קריטיקירט דעם
 געזעלשאַפּטלאַכן לעבן פון זייער פּאָטערלאַנד". פאַר די אינגערע פאַרשטייער פון
 דער רוקישער ליטעראַטור איז די דאָזיגע רייזן-באַליציסטישע קריטיק שוין געווען
 דאן אַ פאַרעלטערטע זאָך (עס האָט שוין דאָן אָנגעהויבן צו וואַקסן אין דער רוסי-
 שער פּאָעזיע דער סימבאָליזם). אָבער אין די אידישאַימיגראַנטישע קרייזן פון ניו
 יאָרק האָט זיך פאַר דאָס לעצטע וואָרט אין דער ליטעראַטור גערעכנט נאָך אַלץ
 „טשערנישעווסקי, דאָבראַליובאַוו און פּיסאַרעו", און מען איז געווען טיף איבער-
 צייגט, אז „ווען די קריטישע ליטעראַטורן פון וועסט-איייראָפּע וואַלטן ערפילט זייער
 פליכט, אזוי ווי די רוסישע האָט ערפילט אירע, וואַלטן זיי ניט אנדערש געווען דורכ-
 געדרונגען מיט דעם גייסט פון דעם וויסנשאַפּטלאַכן סאָציאַליזמוס — — — דער
 אמת'ער קריטיקער וואַלט, אַלזאָ, אין יעדע נומע בעלעטריסטישע ווערק פאַר זיך
 געהאַט אַ האָספיטאַל מיט חולאים, וואָס זייערע קראַנקהייטן דאַרף ער ערקלערן, און
 וואָס ערקלערן זיי קאָן מען בלויז מיט די הילפע פון דעם סאָציאַליזמוס — — —"
 (אב. קאַהאַן: „קריטישע סטודיען איבער זשאַראַנאַנישע מייסטערווערק", די צו-
 קונפּט, 1896, 1).

און נישט נאָר די קריטיקער האָבן געקאָסט אזוי אויף די אויפנאָבן פון ליטע-

נעקייט די ליבע שפראך פון אונזער מאמען,
נעמעפרט מיט צענוור, נעזאלצט מיט נראמען
צו מאכן זי אביסעלע כאָטש ווייך
און צו פארוושן יענעם ליבן ריח
פון ווילנער מארק און דינאבורגער יאָטקעס
מיט אלערליי פארוואלנערטע אָסטאטקעס,
וואָס שמעקט אויף דרויען מייל ארום דעם אָרט,
וואו נאָר עס בליט נאָר איין זשאַנגאַניש וואָרט...

אין די אַלע רייד וועגן דער ניט־פּאָעטישקייט אָדער נאָר אַפילו ניט־עסטיש
קייט פון אידיש איז געווען אַ שטיק גוזמא און אויך אַ רעזיסטאַנס פון דער פּאַראַכטונג
און אומצוטרוי, וואָס עס האָבן געהאט צו אידיש די אַמאָליגע משכילים; אָבער
אינגאנצן פּאַליש איז עס נישט געווען: אידיש האָט נאָך טאַקע געמוזט געשליסן
יערן און געלייטערט ווערן כדי מען זאָל מיט זיין הילף קאָנען שאַפן קינסטלערישע
לידער, נישט נאָר אַ פּאַלאַסליד אָדער אַ שטיק בדהנות. און יעדערער, וואָס האָט
געפילט אין זיך דעם ברען פון אַ קונסטלידיקער, האָט געמוזט בייקומען די צוויי
גרויסע שטערונגען; ערשטנס, דאָס אַרײַנגעטאַן־זיין אין בללזאָכן, וואָס איז געווען
באַראַקטעריסטיש פאַר דער נאַנצער עפּאָכע און, צווייטנס, די ניט־צוגענויטקייט פון
דער פּאַלאַס־שפּראַך פאַר סײַגערער לידער.

די גאָזיגע שטערונגען האָבן עקסיסטירט אומעטום. אָבער באַזונדער שטאַרק זײַ
נען זיי געווען אין אַמעריקע, וואוהיין אַ ליעסיין האָט זיך אַריבערגעקליבן אין יאָר
1897 און וואו עס האָבן זיך געדרוקט כמעט אַלע זײַנע לידער.

אין אַמעריקע איז די ווירקונג און, כּוואָלט געזאָגט, די טיראַניע פון דעם
סאָציאַלן נײַטס און דעם סאָציאַלן — אַגײַטאַטאָרישן, סאַטירישן, פּובליציסטישן, —
ליד געווען שטאַרקער, ווי ערנען אַנדערש־וואו. אויך אין רוסלאַנד איז די שײַנע
ליטעראַטור, די פּאָעזיע, אזוי גוט ווי די פּראָזע, געווען פול מיט „געזעלשאַפּט־לאַכ־
קײט“: די העברעאישע ליטעראַטור איז פאַרכאַפט געווען פון די נײַע גאָז־אָ־
נאָלע שטימונגען; אין דער אידישער — האָבן געוועלטיגט נאָך אַליין די סאָ־
ציאָלע אַלע מאָטיוון פון דער נאָך ניט־גענעדיגטער השכלה־צײַט, און זיי האָבן זיך
דאָן אָנגעהויבן צו גרענעצען מיט די סאָציאַליסטישע טענדענצען פון דער רעוואָלוציאָ־
נערער באַוועגונג, וואָס האָט זיך פאַרשטאַרקט דאָן צווישן אידן. אָבער אַפּענע כאָ־
ציאַלע אין רעוואָלוציאָנערע פּראָפּאַגאַנדע איז געווען אומגענאָלך אין רוסלאַנד. און
צוליב דעם אַליין האָט שײַן דער סאָציאַלער שטראָם געמוזט דורכגיין אַפּט דורך די
פאַרבאָרגענע קאַנאַלן פון אינדיווידועלע־פּסיכאָלאָגישע איבערלעבענישן. אזוי, צום
בײַשפּיל, האָבן בײַ פּרײַץ אייניגע סאָציאַלע פּאָעמעס („די דרײַ נײַטאָרינס“, „ביים
פּירעמן חופּה־לידער“) געטראַגן אַן אינדיווידועלן — און ספּילאָל אויך אַ מער לירישן
— כאַראַקטער. נאָך לירישער, ווייל אומפּיטל־באַרער און עפּאָציאָנעלער, זײַנען גע־
ייען די סאָציאַלע מאָטיוון, אָדער ריכטיגער, די פּאַלאַס־מאָטיוון בײַ אַברהם רײַזען.
נאָר אַנדערש איז די לאַגע געווען דאָ אין אַמעריקע. דאָ האָט זיך צו יענער
צײַט אָנגעהויבן בײַ אידן אַן אַפּענע און אַ רױשיגע סאָציאַלע באַוועגונג. די אַלע,
וואָס אויף יענער זײַט ים האָבן זיי געפירט נאָר שטילע אונטער־עדישע פּראָפּאַגאַנדע,
זײַנען דאָ געוואָרן קעמפּער און פּירער פון די מאַסן. און זיי האָבן זיך ניט געפּוילט

אויך מאָדערניזירט דעם אַלטן ברהנ'יש-פּובליציסטישן ליד; אָבער דער אינדיווידוּ-
דועל-לידישער עלעמענט איז אין זיינע לידער שוואַך און שימער.

י ה ו א ש, ד ו ר פ ר י ש מ א ן, א ב ר ה ם ר י י ז ע ן — די אינציגע,
וואָס האָבן יעדער אויף זיין שטייגער גענימען העלפן פרעגן אין זיין — האַלב-אימ
באוואוסטזיניגן — קאמפ פאר דאָס ריין-לידישע און אינדיווידועלע אין דער איר
דישער דיכטונג — האָבן זיך דאָן ערשט געהאט נאָר וואָס געוויזן אין דער אידישער
ליטעראטור און זיינען נאָך אליין אויך געווען נישט גענוג אינדיווידועל. קיינער פון
זיי האָט יעדנפאלס דאָן נאָך נישט געהאט און נישט געהאט האָבן קיין איינפלוס
אויף אנדערע דיכטער.

קיין שום ו ו י ד ק נ ד י נ ע טראַדיציע האָט נישט עקזיסטירט אין דער איר
דישער פּאָעזיע, אַחוץ דער טראַדיציע פון דעם פּאַלסטידי און פון דעם האַלבי-
ברהנ'ישן ליד פון די פּאַלסטיזינגער (מיכל גאָרדאָן, אליקים צונזער, זועלול זבאָר-
זשער און אנדערע). בעת די פּר אָ ז ע אויף איריש האָט שוין געהאט אַזוינע צוויי
גרויסע פּונדאָמענטליינגער. זיי מענדעלע און שליס-עליכס, אין אוי פיל קלענערע, —
איז אין דער איריש-פּאָעזיע נאָך אלץ יעדער געווען אַן אָנהויבער, אַ פּיאַנער.
און כמעט יעדער האָט געפילט, אַז ניט נאָר דאָס ו ו ר ק איז נאָך ניט באַשאַפן
געוואָרן, עס פעלט נאָך אויך דאָס נ ע צ י י ג — די שפּראַך.

אנדערש וואָלט מיין ליד געקלונגען,
כ'זאָל פאר גוים גו'איש זינגען,
נישט פאר אירן, נישט זשאַנגאָן! —
קיין רעכטן קלאַנג, קיין רעכטן טאָן!
ס'האָט פאר ליבע פאר געפיל
נישט קיין פאסנר וואָרט, קיין סטיל...

אזוי האָט זיך געקלאַנגט פּרעץ אין „מאַניש“*. און נאָך שפעטער וואַן יאָר
1891) האָט ווינטשעווסקי געשריבן:

פון אידישע ווערטער אַלטמאָדישע,
פון איינפאכע רייד אַן אַ קלאַנג,
פון טענער אָפט ווייניג מעלאָדישע
פארפאס איך מיין פּראָסטן געזאנג.

און ש. פּרוג האָט זיך ניט געשממט צו וויצלען אין זיין „עפיטאָמיע“:

פיל ביטערע, פיל טרויעריגע לידער
האָבן איך אויך שוין געזונגען, ליבע ברידער.
מיט אַלע כּחות, מיט דעב לעצטן צאָן
געביסן און געריסן דעם זשאַנגאָן,

(* אין דער נייער רעדאקציע פון „מאַניש“ האָט פּרעץ די שטעלע, ווי פילע אנדערע
שטעלען, ארויסגעוואָרפן.)

זיך אין אים אָננעצונדן (די ליבע צו מאַרי), און אַז זיין טאַמע האָט געזאָגט צו אים
טרויעריג:

פֿלעגסט אַמאָל העלפֿן
דעם חזן אין שול...
נאָר אַנדערע קולות,
אַן אַנדער געפֿיל;

אַצינד עמיץ אַנדערש
זינגט פֿון דיר אַרויס;
וואָס איז דיר, מיין לעבן?
דער מאַמען זאָג אויס...

האַט ער געענטפֿערט:

— צי ווייס איך דען, מאַמע,
וואָס ס'זינגט דאָרט אין מיר?
איך ווייס נאָר, אין האַרץ איז
נאָר אַנדערש, ווי פֿרוי'ר.

און אַמאָל אַנדערשקייט פֿון ה א ר צ ו , ניט פֿון ק א פ , די מרידה פֿון
פֿערזענלאַכן געפֿיל, פֿון י ח י ד איז געווען דאָס נייע, וואָס „מאניש“ האָט געזאָלט
אַריינבריינגען אין דער אידישער פּאָעזיע. עס האָט זיך געזאָלט אָנהויבן די אַנט-
פֿלעקונג פֿון דאָס אינדיווידועל־מענטשאַלע, ניט נאָר פֿון דעם — אַלסן אַדער נייעם —
כלל־נייט, ווי דאָס איז געווען אין דער השׁכלה־צייט. אָבער דאָס האָט זיך נאָך אַלץ
נישט אָנגעהויבן. דער דור איז נישט געווען ראוי דערצו. עס איז נאָך אַלץ געלעגן
אויף אים דער יאָך פֿון כלל־ישער השׁכלה־שער פֿאַראַנטוואָרטלאַכקייט.
פֿרץ האָט געפֿילט, אַז אידיש (אין דער אידישער לעזער) איז נאָך ניט צוגעגרייט
צו אינדיווידועלער, היינט ווער דערט שוין עראַטישער, פּאָעזיע. טאַקע אין „טאַניש“
גופּא האָט ער געשריבן וועגן אידיש, אַז „ראַיז אינגאַנצן בלוט און טרערן — קאַנט
אין יעדן אויסדרוק הערן — ווי דער ים פֿון צרות זירט — ווי עס ברעכט דאָס האַרץ
דעם איד“... דעם אידן בכלל, ניט דעם אַדער יענעם א י י נ צ י נ א ידן. אין
פֿרעם שפּראַך און סטיל, אין זיין גאַנצן שטייגער שרייבן האָבן זיך געהערט גראַד
טריט פֿון דעם י ח י ד , וואָס האָט זיך געגרייט צו קומען. אָבער ק י י נ ע ר
איז אים נישט אַרויס אַנטקעגן.

אַפֿילו מאַרס פֿאַזענפֿעלד איז געוואָרן אַ סאַציאַלער דיכ-
טער, כאָטש יעדער טראָפֿן בלוט אין אים האָט געשריען: א י ך ! ניט צו רעדן
וועגן מאַרס ווינטשעוסי: (ער האָט גרויסע פּאַרדינסטן פֿאַר דעם
אידישן פּראָזע־סטיל) זיינע לידער זיינען געווען און געבליבן אַ גיטאַציע אין
סערזן.

נאָך מער אַניטאַציע (נאָר אין ערגערע פֿערזן) זיינען געווען די זייער פּאָפּ-
לערע לידער פֿון ע ד ע ל ש ט א ט . צום גרעסטן טייל זיינען עס אויך געווען
די פֿערזן פֿון ב א ו ש א ו ו ע ר , כאָטש באַווישאווער האָט געהאַט זיכער אַ זין
פֿאַר ריכט — און פּאָעטישע באַגאַבונג.

אין רוסלאַנד האָט ש . פֿרונטעכניש זייער פֿיל אויסגעבעסערט און

דער באלאבאס פון הייז איז ארפאפעקומען אין קעלער זעהן פארוואס דער אויוון איז ניט באהייצט.

דער באלעבאס טוט א קוק צום בעט לעבן אויוון, זעט ער, אז דער באהייצער שלאפט, ניט ער צו אים צו און וועקט אים, וועקט אים.

„אזוי? — זאגט צו זיך דער באלעבאס און פילט ווי א קעלט גייט אין זיינע ביינער — אנשלאפן געווארן אויף אייביג...“

שפעטער מיט א שעה, אדער אפשר ווייניגער, איז מען געקומען און דעם אויף אייביג איינגעשלאפענעם ארויסגעטראגן פון קעלער.

וואס איז דער גאנצער עולם מיט פרעמדע פון דער גאס זיך צונויפגעלאפן?

א פרעמדער איז איינגעשלאפן אויף אייביג.

נאך גאכרעם ווי מען האט דעם פרעמדן ארויסגעטראגן פון קעלער, זיינען פון דארטן, פון קעלער, ארויס איינציגזייט אין א שורה ארויסגעקומען שווארצע קעז מיט געלע בורשטיגע אויגן.

ש. נ. ג. ר.

די ליריק פון א. ליעסין.

ערשמער ארטיקל.

אין דעם פאָעטישן שאפן פון א. ליעסין איז דאָ אַ באַדייטנדיגער טייל, וואָס וועט בלייבן אין דער אַרדישער פּאָעזיע, ניט נאָר אין איר געשיכטע. אָבער אויך דעם טייל וועט מען בעסער פאַרשטיין און מער שעצן, ווען מען וועט זיך דערמאָנען אָן דער צייט, ווען א. ליעסין האָט אָנגעהויבן שרייבן און — שפעטער — פאַרעפנטלאַכן זיינע לירער.

דאָס איז געווען אַ צייט, וואָס פאַר דער אויפבליאונג פון ליריק אויף אַרדיש איז זי געווען ניט גינכטיג. מען האָט געמוזט האָבן דאָן נאָר אַ גרויסע אינווייניגסטע זעלבסטשטענדיקייט און יענעם מוֹז, וואָס קומט פֿון טאַלאַנט, צו זיין אַ ליריקער ביי אידן.

דאָס איז געווען דער סוף פון די אַכציגער יאָרן — דאן האָבן זיך אָנגעהויבן פאַרשפרייטן אין ליטע די מאַזאָס קריסטן פון א. ליעסין'ס לירער — און די ערשטע העלפט פון די ניינציגער יאָרן (1894), ווען זיי האָבן זיך גענומען דרוקן אין אמעריקע. דאָס לעבן און דאָס איבערלעבן פון יחיד — דער הויפטקוואַל פון יעדער אמת'ער ריינער ליריק — האָט נאָך נישט געהאט קיין רעכט אַויף אַויס-דרוק אין דער אַרדישער פּערזאָנסט. מיט „מאַניש“ (1888) פון י. ל. פּרץ האָט זיך אָנגעהויבן ערשט דער קאָמף פאַר דאָס רעכט. מאַניש איז „געכאַפט“ געוואָרן אפשר דער ערשטער העלד פון דער השכלה-ליטעראַטור, וואָס איז „געכאַפט“ געוואָרן פון ליול'ן, ניט פון אפיקורסות, דער ערשטער, וואָס האָט געזוכט אַ רעמונג פאַר זיך אַליין, ניט פאַר'ן דור. מאַניש איז געווען ניט קיין „פאַרשטייער“ פון נייעם דור.“ ער איז געווען פרום און גוט, ווי אַלע איבעריגע אידן, נאָר עפעס אַ ניי געפיל האָט

זיין קעלער איז געוואָרן אָנגעפילט מיט פרייד. די שוואַרצע קעץ מיט זייערע בורשטיגענע אויגן האָבן זיך געשפילט אין דער צייט וואָס זיי האָבן זיך געפילט צו שפילן. זייער שפיל פלעגט באַשטיין אין אַרומיאַנגן איבער'ן קעלער איינע נאָך דער אנדערער ביז איינע פון זיי איז געוואָרן מיר און זיך אוועקגעלייגט אויף איר קרויז מיט די פיסלאַך אַרויף. אלע האָבן געמאָן דאָס אייגענע, זיך געוואָרפן אויף זייערע קרויזשעס מיט די פיס אַרויף ביז ער האָט געמאָן אַ געשרי אויס אַ געוויסן צייכן. האָבן זיי זיך אלע געמאָן אַ הויב אויף און אויף אים אָנגעשטעלט זייערע אויסגע'נלאַצטע אויגן.

אָדער עס פלעגט פאָרקומען צווישן די קעץ אַ געשלענע. שלאָגן האָבן זיי זיך געשלאָגן איבער אַן אָרט ביי דעם אווון, אָדער איבער אַ נוטן ביסן.

ער האָט אין אזאַ מאָמענט מער ניט באַדארפט טאָן זיך אַ בייזער, האָבן די קעץ אויפגעהערט זיך צו שלאָגן.

דאָס געשעסענע, וואָס ער האָט ביי זיינע קעץ געזען איז געווען דאָס, וואָס זיי האָבן געוואוסט פון מאַמע און קינד און פאָטער. אַ פאָטער, האָט ער באַטערקט, ניבן זיי ניט אַפּ אזוי פיל כבוד, נאָר ווי אים האָט זיך געדאַכט, זיי האָבן אים נאָך פיינט. פאַרקערט, די מאַמע האָט זייער פיל ליידי און פרייד אַידידע זי זעט אירע קינדער רערוואַקסן. אז די קינדער ווערן דערוואַקסן, פאַרנעסן זיי אין זייער מאַמע.

ער האָט אָבער געוואוסט ווער עס איז געווען די מאַמע פון אַט די קעצעלאַך אָדער פון יענע. ער האָט שוין געהאַט סכּינים. ווער שמועסט פון דער גאָד ערשטער מאַמען פון אַט די אלע קעץ האָט ער נאר אַ סך געוואוסט. זי איז ביי אים געווען געהויכט און געקרוינט. דעם בעסטן ביסן האָט ער איר געגעבן. זי, וועלכע איז געווען די מאַמע פון אלע זיינע קעץ האָט פאַרמאָגט זייער אַ סך האָר אויף איר לייב. אירע פיס זיינען געווען אזוי ווייך, אזוי ווי פליזש. אויב זי האָט נאָר געפונען אַ גע'לעגנהייט, איז זי באַלד אַרויפגעהאַקן צו אים. ער פלעגט זי האַלטן אויף זיין שוים און זי גלעטן איבער איר קלונג, ווייבן פנים. און אָפטמאָל האָט ער צו איר גערעדט. דאמאָלט, ווען ער האָט צו איר גערעדט, האָט זי אים אָנגעקוקט מיט אירע גע'בורשטיגענע אויגן, מיט די דאָזיגע אויגן געזשבורעט און עפעס אינדערשטיל אזוי ווי געקעכט.

ווער האָט וועמען פאַרשטאַנען ?

עס איז געווען אַ מאָדנע וועלט דאָ אין קעלער.

ער האָט מיט קיינעם זיך ניט אָנגעקערט. אַ פרעמדער.

די אלטע קאַץ האָט זיך מיט קיינעם ניט אָנגעקערט, ווייל די יונגערע קעץ זיינען שוין אונטערגעוואַקסן און האָבן פאַרנעסן אז זיי קערן זיך אָן מיט דער אלטער קאַץ.

די יונגע קעץ און די אלטע קאַץ און ער זיינען דאָ געווען אלע אינאיינעם, און דאָך באַזינדערע באַשעפטיגונגן. זיי האָבן זיך געשפילט, געקרוינט און געשפּינגן מיט שפּייעכץ איינע אַיף דער אנדערער, אייביגעכאַפט דעם ביסן איינע ביי דער אנדערער, און דאָך געלעבט אין איין קעלער.

ווער ווייס ביז וואָנען עס וואָלט אזוי געזאַנגען, ווען עס טרעפט ניט דאָס, וואָס עס האָט באַדארפט טרעפן.

אינמאָל איז דער אווון געוואָרן קאַלט, ווייל דאָס פייער אין אווון איז אויס'גענאַנגען.

טאנען זיינען מיין און אנדערע באשעפענישן. זיין סיניטום איז אַרומגערינגלט מיט פינטסטערניש, ניט קיין אויסגעדאַכטע, נאָר טאַקע אן אמת'ע. יאָרן זיינען ווייטער געקומען און אוועקגעגאַנגען. ער האָט געטאָן זיין אַרבעט, וואָס איז באַשטאַנען אין הייצן דעם אויוון מיט שטיינקוילן און האַלטן ריין דעם טראָג-טואַר אַרום דעם באַלעבאָס הויז. דער אויוון האָט זיך געפונען אין קעלער און האָט באַוואַרעמט אַ טישוהונגענעם גרויסן קעסל מיט וואַסער. דאָ לעבן דעם אויוון איז אויך געשטאַנען זיין בעט. זיין באַלעבאָס איז אליין אפילו אויך ניט געווען דער באַלעבאָס פון הויז, אָבער אַ באַלעבאָס איבער אים איז ער געווען.

דער דאָזיגער באַלעבאָס האָט אים געהייסן הייצן, האָט ער געהייצט; קערן דעם טראָטואַר, האָט ער געקערט. דערנאָכדעם האָט דער דאָזיגער באַלעבאָס זיך צוגע-טישעפּעט און אים געגעבן נאָך אַן אַרבעט — זאָל זיין נאָך אַן אַרבעט. עס איז ניט וויכטיג — איין מאָל און אַ טאָג, איבערשלייבן דעם אָפּפאַל פון הויז. קלייבט ער איבער דעם אָפּפאַל — וויכטיג!

דאָס וויכטיגע איז געווען, וואָס דער איד אונזערער האָט אין זיין נייעם אָרט, אין דעם קעלער, געהאַט זייער אַ סך צייט. פאַר אים אליין, איז דאָס אויך געווען וואונדערלאַך: פון וואַנען, האָט ער פּלוצים באקומען אזוי פיל ליידיגע צייט?

ער האָט ניט געוואוסט וואָס צו טאָן מיט דער ליידיגער צייט... עס האָט זיך אים אויסגעוויזן, אז דאָס וואָס ער האָט פיל צייט איז דערפאַר, ווייל ער לויפט ערנעץ. וואוהין, האָט ער ניט געאַנט. אָבער כאַטשי ער האָט ניט געוואוסט, וואוהין ער לויפט, פונדעסטוועגן האָט זיך אים זייער ניט געוואלט אהינצו דערלויפן.

דערפאַר האָט ער געפרוואווט אויסצופילן זיין ליידיגע צייט. ער האָט ליב באַ-קומען די זון. אַלע טאָג ווען די זון איז צוגעקומען צו דער אָפּענער טיר פון קעלער, איז ער געזעסן אויף די טרעפּ פון קעלער און זיך געשפיגלט אין זיין געליכטער זון. „זאָל לעבן אייביג די זון, האָט ער געטראַכט, זי ניסט אַן זיינע כיינער מיט וואַרימען זאַפט, זאָל לעבן די זון...“

און זיצנדיג אזוי אויף די טרעפּ, באַשטראַלט מיט דער ליכטיקייט פון דער זון, האָט ער ליב באקומען נאָך עפעס, וואָס איז מיט דער צייט געוואָרן דאָס צווייטע שפּילכל זיינס: די קינדער פון דער נאַס. „זאָלן לעבן די קינדער פון דער נאַס, האָט ער געטראַכט, זיי שפּריצן אין אים פונטערקייט, זאָלן לעבן די קינדער פון דער נאַס...“

די זון און די קינדער פון דער נאַס זיינען טאַקע באמת געווען זיין פרייד. אָבער ער האָט פאַרמאָגט נאָך עפעס, וואָס נאָר ער אליין האָט זיך מיט דעם פאַרבאָרן פון דער נאַנצער וועלט. קיינער האָט דערפון ניט געוואוסט. דאָס אליין, וואָס קיינער האָט דערפון ניט געוואוסט, האָט אים זייער שטאַרק געשטעמט.

ביי זיך אין קעלער האָט ער געהאַלטן אַ שוואַרצע קאַץ. די קאַץ האָט געבאָרן קליינע שוואַרצע קעצעלאַך. האָט ער די קעצעלאַך אויפגעצויגן. זיינען זיי געוואָרן גרויס, און שייין און שוואַרץ. און ער האָט זיי געלערנט שיינע מידות. זיי האָבן אים געפאָלגט און אים געקענט, אזוי ווי קינדער קענען זייער טאַטן. דערנאָכדעם זיינען זיי, ווען זייער צייט איז געקומען, טראָגעדיג געוואָרן און געבאָרן קליינע קעצעלאַך, שיינע און שוואַרצע. האָט ער ווייטער די קליינע קעצעלאַך אויפגעצויגען און זיי געלערנט שיינע מידות און זיי האָבן אים געפאָלגט און אים געקענט אזוי ווי קינדער קענען זייער טאַטן.

דערפאר האָט ער אויספארקויפט זיין נאנצע סחורה, ביז דער קאסטן זיינער איז
נעווארן ליידריג. דעם קאסטן האָט ער אוועקגעוואָרפן, און איז נאָך געווען גרויסמוטיג
צו זיך אליין, מיט דעם, וואָס ער איז אוועקגענאנגען צופוס ביז ניו יאָרק.

ער איז געקומען אין דער שטאָט ניו יאָרק און האָט זיך דערפילט זייער מיד און
אלט. ער האָט דאָ אין שטאָט קיינעם ניט געקאָנט. ער האָט באַמערקט, באַלד ביי
זיין אַנקומען, אז דאָ באַדאַרף מען קיינעם ניט קאָנען. דאָ איז איטאַלאַכער פאר זיך
אַליין אַ נאנצע גרויסע שטאָט. און די מענטשן, וואָס גייען אַרום אין די גאַסן, גייען
זיך אַרום איטאַלאַכער באַזונדער און אליין ביי זיך אין אַ גרויסער שטאָט. נו, האָט
ער זיך באַפֿלערט, אַז אויב עס איז אזוי, איטאַלאַכער איז באַזונדער און אליין, וועט דאָך
אים אויך ניט זיין אומעטיג.

ער איז באַלד אַריין אין אַ שטימונג, אז ער איז ביי זיך אליין אין אַ גרויסער
שטאָט. וואו ער איז געשלאָפן, איז ער געווען אליין און וואו ער האָט גענעסן, איז
ער אויך געווען אליין.

אים האָט זיך געדאַכט, אז ווען ער וועט שטאַרבן דאָ אין ניו יאָרק, וועט ער
שטאַרבן ביי זיך אליין אין אַ גרויסער שטאָט. נאָר נאָר ניט, וואָס וועט ער איצט
שוין טראַכטן, וואָס עס וועט זיין, ווען ער וועט שטאַרבן. אָדער דער דעגן וועט אים
אַפּוואַשן פון דעם שטיבל ער, וואו ער וועט ליגן; אָדער דער גאַסן-קערער וועט אים
מיט זיין בעזים אַפּקערן...

דערוויל האָט ער זיך אַרומגעדרייט איבער דער שטאָט ניו יאָרק, ביז דאָס געלט
פון זיין כּוּזים איז אויסגעגאַנגען. מאַדנע. אים האָט זיך אויסגעוויזן, אז עס איז
דאָרט דאָ אַ סך געלט — און ווי ניד דאָס איז אויסגעגאַנגען. און פון דעם, וואָס
ער איז געווען אַ סך און גערומט, איז אים דוקא צוגעקומען אַ סך כּח. ער האָט זיך
דערפילט געוונט, כּאָמט נאָכאַמאָל אוועקצוביזן איבער דער לענג פון לאַנד.

ער איז אָבער ניט געגאַנגען אַפּשר דערפאַר, ווייל עס איז זיך „ניט געגאַנגען“,
אָדער אַפּשר דערפאַר, וואָס ער האָט שוין פאַרנעסן דעם וועג, אזוי ווי ער האָט
פאַרנעסן אַנדערע זאכן, — ווי עס איז אויבן דערציילט.

ער איז אַרומגעגאַנגען איבער דער שטאָט ניו יאָרק ווי אין גאַנצן אַ פאַרנעסענער.
ביז איינמאָל איז ער אזוי געשטאַנען אויף אַ האָג און געקוקט גלאַט אזוי פאַרנעסענער
היינט אין זיך אַריין, איז צו אים צוגעקומען איינער און געזאָגט אים, אַ ער זאָל דאָ
ניט שטיין.

האָט ער שוין געוואָלט נעמען גיין זיין וועג. און עס איז אים עפעס געוואָרן זייער
אומעטיג אויפ'ן האַרצן, ווייל עס איז אויסגעקומען זייער מאַדנע. כּמעט דאָס ערשטע
מאָל אין זיין לעבן האָט ער דאָס געהערט, אַז מען זאָל אים טרייבן. מען טרייבט
שוין! "האָט ער זיך אליין אַ טראַכט געטאָן.

אָבער יענער האָט, ווייזט אים, הרטה געהאַט און אים געהיסן בלייבן שטיין.
אז ער געבליבן שטיין. וואָס איז ביי אים דאָ פאַרנען וואס אַנצואווערן.

שטייט ער אזוי און קוקט יענעם אין די אויגן כּשעת יענער זאָגט אים
עפעס און שאַקלט מיט זיין קאָפּ „יע“; ניט יענעם נאָך, וואוהין יענער פּרעט אים.
מיט איינעם וואָרט: פאַרזאָרגט.

זיין קיניגרייך איז ניט מער צעשפּרייט פון פּאַסיפּיק ביז אַטלאַנטיק. דאָ אונטן
אין קעלער שטייט זיין טראָן. דער פאַרטיבענער קיניג איז ער; זיינע אונטער-

דאָס איז געבליבן נאָך אים

איבער די קליינע שטעט און דערפער און איבער דער גאַנצער לענג, פון פאסיפיק ביז אטלאנטיק, איז ארומגעשאנען א איד מיט א קאסטן פול מיט סחורה, פארבונדן ארום זיינע אפסל.

ער איז אזוי ארומגעגאנגען יארן און יארן, ביז ער האָט פארגעסן ווי אזוי צו רידן אידיש; זיין פנים האָט זיך איבערגעאַנדערשט; זיינע הענט האָבן זיך אויך איבערגעאַנדערשט. ער האָט וואָס אַמאָל שוואכער און שוואכער געדענקט פון וואָנען ער קומט און וועמען ער האָט איבערגעלאָזן הינטער זיך. אין קורצן: ער איז געוואָרן זייער שטאַרק פאַרנרעכט; פארגעסן דאָס ביסל דאוונען, וואָס ער האָט געקאָנט. און טאָמער האָט ער אין אָנהייב זיך אַמאָל אפגישיטעלט אין א וואַלד און געדאוונט, אָדער געפרובט מאַכן א ברכה, בישעט ער האָט עפעס געגעסן, איז שוין איצטער ניט געוועזן מער אין זיינע מעגלאַכקייטן דאָס צו טאָן, ווייל ער האָט פשוט פאַרגעסן דאָס ביסל, וואָס ער האָט געקאָנט.

ער האָט ליב געהאט די גאַנצע לענג פון פאסיפיק ביז צו דעם אַטלאַנטיק. עס זיינען געוועזן שטעט און דערפער, וועלכע ער האָט מער ליב געהאט ווי די איבעריגע; אָבער די איבעריגע האָט ער אויך ניט פיינט געהאט.

זיין קאסטן מיט סחורה האָט זיך אַלע קאָל אויסגעליידיגט און אַלע מאָל פון דאָס ניי אָנגעפילט. ער האָט שוין געהאט זיינע ערטער, וואו אָנצופילן דעם קאסטן מיט סחורה. און אויך ערטער וואו צו פארקויפן זיין סחורה. ווינטער איז ער ארומגעגאַנגען איבער די שטעטלאַך און דערפער, וועלכע זיינען געלעגן אין דעם וואַרימען עק פון אַמעריקע, און זומער איז אים אויסגעקומען צו זיין אין דעם קילערן ווינטל.

אזוי האָט ער זיך געלעבט יארן און יארן. כוין מאָל ניט קראַנק געווען, און אזוי ווי געזונט, אזוי האָט אים אויך ניט געפֿעלט געלט, אויף קליידער און שיד און אויף עסן. טאָמער האָט אים אימיצער געוואָלט געבן עסן אומזיסט, האָט ער זיך באלוידיגט.

פאַרשטע: דאָך, אז ער האָט אויך אָנגעזאַמלט א פולן בוים מיט געלט. זאָל עס ליגן אין בוים, ביז וואָנען די צייט וועט קומען.

ביי דעם דאָזיגן געדאַנק פלעגט ער תמיד טאָן א שמייכל צו זיך אליין. אפּשר האָט ער געלאַכט פון זיך אליין. ווער ווייס. אפּשר האָט ער געשמייכלט אויף דעם חשבון פון דער גאַנצער וועלט.

ווי די זאך זאָל ניט זיין, עס איז געקומען די צייט.

ער האָט דערפילט, אז מערער אַרומגיין קאָן ער ניט. ברעכן זיין טראַדיציע, האָט ער ניט געוואָלט. דער מנהג זיינער איז תמיד געווען ניין צופוס, באַרנ אַרָאָם, באַרנ אַרויף. איצטער איז דאָס אויסגעקומען ביי אים קאָמיש פלוצים אָנהייבן צו פאַרן. ווידער, האָט ער זיך אזוי געטראַכט: אויב עכ איז שוין ביי אים ניטאָ קיין כח צו ניין מיט די פיס, וועט דאָך אַמאָל קומען א צייט, וואָס ער וועט ניט האָבן קיין כח אפּילן צו פאַרן. און וויפיל איז דער שיעור — ענדע!

ער האָט ניט געוואָלט שטאַרבען ערגעץ אין א וואַלד, אָדער אויפ'ן מיטן פון א וועג.

קאָאָפּעראַטיוויזם, — הנם ער שפילט איצטער ניט קיין גרויסע ראָליע אין דער אָפּר ציעלער סאָציאַליסטישער וועלט, — סחמת דעם פּאָלגנרן טעם.

אָחוץ דער אָפּיציעלער סאָציאַליסטישער וועלט, — וואָס איז אין איר מערהייט דורכגעדורגנען מיט דעם מאַרקסיסטישן קאָלעקטיוויזם, — איז נאָך דאָ אַ ניט־אָפּר ציעלע סאָציאַליסטישע וועלט, וואָס איז געשטאַנען מחוץ פון דער אַלִוועלטלאַכער סאָציאַל־דעמאָקראַטיע. אין די לעצטע יאָרן פאר דעם קריג און אין דער איצטיגער צייט באַמערקן מיר גראד אַן אויפבלי פון אָטדיי ניט־אָפּיציעלע סאָציאַליסטישע שטרעמונגען. דער סינדיקאַליזם אין פראַנקרײך און דער נײער „צעד־סאָציאַליזם“ אין ענגלאַנד, וואָס שפילן שוין אַ גאַנץ אָנגעזעהענע ראָליע אין די באַשטרעבונגען פון דעם פראַנצויזישן און ענגלישן פראָלעטאַריאַט, באַזירן אין תוך אַרײן אויף דעמועליבונ פרוּדאָניש־סאָציאַליסטישן בוי־פּרינציפּ: די אָפּשאַפונג פון עקספּלואַר אַסאַציע דורך פּרייע אומאָפּהענגיגע קאָאָפּעראַטיוון. דער אומגליקלאַכער אויסגאַנג פון דעם באַלשעוויכטישן קאָמוניזם, — אַפּשר נאָך אַ דערווײליגע, — קאָן נאָך גרעסער מאַכן אָט־דעם אומצוטרוי צו דעם קאָמוניסטישן בוי־פּרינציפּ און פאַר־שטאַרקן די מאַנגעטישע קראַפט, וואָס ליגט אין דעם אידעאַל פון אַ פּרייען קאָ־אָפּעראַטיוויזם.

האַבנדיג דעם אומשטאַנד אין זײנע, האָבן מיר געהאַלטן פאַר אונזער חוב אויפֿ־צורעקן די גרונט־טעות'ן, וואָס ליגן אין זײן חשבון.

דאָס הייסט אָבער ניט, אַז מיר פאדוואַרפן אינגאַנצן דעם קאָאָפּעראַטיוויזם. מיר זײנען גאַנץ ווייט פון דעם, מסכים צו זײן מיט ענגעלס'ן, וואָס האָט אין די זיבציגער יאָרן פון דעם פאַריגן יאָרהונדערט געוואָנט אויף דעם פרוּדאָניזם פון די בעלגישע סאָציאַליסטן, אַז ער „פיהרט פאַן ניכטס דורך ניכטס צו ניכטס“.

גראד יענע בעלגישע סאָציאַליסטן האָבן מיט זײערע סאָציאַליסטיש־קאָאָפּעראַטיווע אונטערנעמונגען שפּעטער באַוווּזן, וואָס פאַר אַ געוואַלטיג־געבענטישטע ראָליע דער קאָאָפּעראַטיוו קאָן שפילן אין דער אַרבעט־באַוועגונג. עס איז נאָך קיין ספּס ניט, אַז דער קאָאָפּעראַטיוו קאָן העלפן דעם אַרבעטער אין זײן סאָציאַל־עקאָ־נאָמישער אויסבילדונג; קאָן אים ערצײען און פאַרגרייטן צו אַ זעלבסטשטימענדיגער ראָליע אין דער צוקונפטיגער געזעלשאַפּט.

קיין אַרבעטער־באַוועגונג, ווען זי ווערט נאָך שטאַרק און שטעלט זיך אויף אירע אייגענע פּיס, קאָן זיך ניט אָפּזאָגן פון דעם קאָאָפּעראַטיוויזם, ווי אַ צווייט פון איר, אַזוי צו זאָגן, „גלות־אַרבעט“ אונטער דעם קאָפיטאַליסטישן יאָך.

אָבער אויך ווי אַ בוי־פּרינציפּ פאַר דער צוקונפּט קאָן דער קאָאָפּעראַטיוויזם שפילן אַ מוראַדיג וויכטיגע ראָליע, אויב ער זאָל אַוועקענע שטעלט ווערן אויף אַ גאַנץ אַנדער פונדאמענט, אידער דער, אויף וועלכן פרוּדאָן האָט אים אַוועקגעשטעלט.

דאָס וועט אונז קלאָר ווערן, ווען מיר וועלן קריטיש דורכנעמען דעם צווייטן סאָציאַליסטישן בוי־פּרינציפּ, דעם קאָלעקטיוויסטישן, אָדער — ווי ער ווערט נאָך אַלץ אָנגערופן, — דעם קאָמוניסטישן.

די גענעבענע אומשטענדן געמוזט שטיין אונטער דעם שוין פון דעם קאנטראָלירן
צענטער, סורין, אז אין זייער פארדערמאנג זיינען שולדיג די אינטערעסן
פון דער געזעלשאפט, — אין שוין דעמאלט ניט מער ווי רעכט, אז
די געזעלשאפט זאל געבען אויף זיך אלע שאַדנס און צעווארפן זיי אויף אלעמען
גלייך. און ווי מיט די שאַדנס, אזוי אויך מיט די פאָרטיילן. די מער
גליקלאכע קאָאָפּעראַטיוון האָבן דעמאלט קיין רעכט ניט אוועקגעגעבן אלע זייערע
רייכע פארדינסטן נאָר פאַר זיך. זיי, די פארדינסטן, שטאַמען דאָך אין
דעם פאַל ניט פון דעם קאָאָפּעראַטיוו'ס אייגענעם איינפאַל און פעאיקייט, נאָר פון
די אינטערעסן און די פארדונגען פון דעם כלל, וואָס האָבן ניט דערלאָזן די
געפערלאַכע קאָנדיטיון. ממילא מוזן אלע יענע פארטיילן ווידער פאנאנדערשטיילט
ווערן צווישן אלעמען גלייך. דערביי מוז דאָך אַבער ארויסוואַקסן אַן אינווייניגסטער
ווידערשפּרוך. ניט אלע קאָנען געבען אַ גלויבן קאָנטראָל אין דער
פאַרדערע ציע: אין גרופע אַרבעטער ווערט איינגעפאַרערט צו אַרבעטן וואָס
מער, די אַנדער גרופע — צו אַרבעטן וואָס ווייניגער אָדער אינטאַנצן אַפצושטעלן
די אַרבעט, און פונדעסטוועגן מוזן אלע אַרבעטער באַקומען אין לעצטן השבון אַ
גלויבן חלק. אָטדער אינווייניגסטער ווידערשפּרוך וועט מוזן אַפגעשאַפט
ווערן אויף אַזא אופן, אז אויך די אַרבעט זאָל פארטיילט ווערן אַזוי, אז קיין
נער זאָל ניט האָבן קיין ברעקל פרווילעגיע איבער דעם אַנדערן. אזוי אַבער ווי
דאָס איז אַסאַקוט אוממעגלעך דורכצופירן אין אומאַפּהענגיגע איינצלוירטשאַפטן
און אומאַפּהענגיגע קאָאָפּעראַטיוו, וועלן זיי אלע מוזן צונויפגעקאָם ווערן אין איין
איינציגן, אַלייטרויגעמנדיגן, קאָאָפּעראַטיוו.

אַבער איין איינציגער, אַלייטרויגעמנדיגער געזעלשאַפטלאַכער קאָאָפּעראַטיוו
איז דאָך שוין ניט קיין אַנדער זאָך, ווי נאָך אַן אַנדער נאָמען פאַר דער איין איינציגער
קאָמוניסטישער געזעלשאַפט.
הינצא מבריינג:

דער בויפרינציפ, וועלכן דער ריינער פרואַקטישער אָדער קאָאָפּעראַטיוויסטיש
שער סאָציאַליזם שלאַגט אינז פאַר, און וואָס באַשטייט אין אַפּשאַפן נאָר דעם קאָ-
פיטאַליזם, די לוינדערע און די מעגלעכקייט פון עקספּלאַטאַציע און וואָס וויל
אין אלע אַנדערע וויכטיגע פּיטים איבערלאָזן די באַזעלע באַלאַבאָטישקייט אויף
ווי איצטער, מיט איר אַסאַקוטן פּרווואַט-אייגנטום, קאָנדיטיון, איינצולאָזן
באַטישקייט און מקדומט, — אָטדער פרואַקטישער, ריינע אַלייטטישער בוי-
פרינציפ קאָן אונז ניט פירן צו דער פּרווירקלאַונג פון אונזערע ענדיקלעך. ס'איז
ניט קיין שטאַנדערפּרינציפ פרונציע. וועט איר איבערלאָזן די פולע עקאָנאָמישע
אומאַפּהענגיקייט צו די איינזלעע באַלאַבאָטישקייט, עפנט איר אָפ טור אין טויער
פאַר דעם כאָס אויף דעם וועלט-מאַרק, און דער קאָנדיטיון, אַזוי ניט פאַר
וואַרנט דורך אַ קאָנטראָלירטער מאַכט, מוז פירן צו דעם ווידער-אויפבוי פון עסקי-
פּלאַטאַציע און קאָפיטאַליזם אין דער אָדער יענער פּאַרס. אויב אַבער איר הייבט
אַן איינצוהאַלטן און פּרווירקענען דעם כאָס דורך אַ קאָנטראָלירטער מאַכט, וואָס
טראַגט אַרײַן פּלאַמאַקסיטיט אין דער גאַנצער פּראָדוקציע, פאַרלאָזט איר שוין דעם
ריינע אַלייטטישן בויפרינציפ, און איר טרעט ארויף אויפ'ן וועג וואָס פירט על פי
ניוטווענדיקייט צו דעם קאָמוניזם.

מיר האָבן זיך אַזוי לאַנג אַפגעשטעלט ביי אַזוי פיל אַלד-בידאמ'ל' בננוע דעם

צערבענער צייט? ווער זאל אויסהאלטן די ארבעטער, וואָס מוזן דערביי אומגיין ליידיג? אויב דאָס זאל נעטאָן ווערן אויף דעם חשבון פון דעם נאָנצן כלל, וועט דעמאָלט דער „צענטער“ האָבן אַ רעכט צו פאַרלאַנגען, אַז די ארבעטס־צייט, וואָס גייט אום ליידיג אויף זיין חשבון, זאל אָנגעווענדט ווערן אויף דער פּראָדוקציע פון יעדע ניטער, אין וועלכע דער מאַרק נויטיגט זיך נאָך אַדער אויף געוועלשאַפטלעכע אַרבעט, וואָס דינען דעם נאָנצן כלל. ד. ה. : דער צענטר וועט דאַרפן דורכרייסן די פּולע פּרייהייט און אומאַפּהענגיקייט פון אַ געוויסער צאָל אַרבעטער און אַרויפ־צווינגן אויף זיי געוויסע, פאַר אַלעמען נויטיגע, אַרבעטן.

אזוי אָבער ווי קיין מיוחסים אין אַ סאָציאַליסטישער געזעלשאַפט זיינען ניטאָ, וועלן אַמירי אַלע אַרבעטער, אין וועמעס טעטיקייט די צענטראַליזאַט פון מוז זיך אַריינרײסן, אָנהייבן פּראָטעסטירן. זיי וועלן ניס דערלאָזן, אַז נאָר זיי אליין זאָלן מעגן באַדריבט ווערן פון זייער אַבסאָלוטער פּרייהייט צו פּראָדוצירן אַדער ניט צו פּראָדוצירן אויף זייער אייגענעם חשבון, ווי זיי אליין פאַרשטייען. אויב עס מוז זיין אַ קאָנטראָל און אַ פּלאַן אין דער פּראָדוקציע, כדי אַלעמעס טעטיקייטן זאָלן שטיין אין פּולע האַרמאָניע מיט די באַדערפּנישן פון דער געזעלשאַפט, דאַרף דער פּלאַן לכּתחילה אויסגעארבעט ווערן, דאַרף דער קאָנטראָל אָנגעווענדט ווערן. א ו י ף א ל ע מ ע ן ג ל י י ך .

איר זעט שוין וואוהין אַט דער דורכרייס פון דעם פּרייקאָאָפּעראַטיוון פּרינציפּ מוז פירן.

די צענטראַלע קאָנטראָלירנדע מאַכט וועט מוזן סוכסליסירן איבערנעמען די אַחריות פאַר דער גאַנצער פּראָדוקציע כדי ניט צו דערלאָזן, אַז אין איר זאל זיך ווידער אַריינרײסן אַ וועלכער עס איז כאַאָטישער עלעמענט. און וואָס מער די גאַנצע עקאָנאָמיע טעטיקייט וועט מוזן אַוועקגעשטעלט ווערן אונטער אַ קאָנטראָל־ליינדער אַויס־מאַכט, אלץ מער וועט זי זיך מוזן פאַרוואַנדלען אין אַ צענטראַליזירטער פּלאַנענדיגע־פּירטער אָלגעמיין־געזעלשאַפטלעכער באַלאַבאָטישקייט. די ק א נ ו ר ע ן י וועט מוזן אָפּגעשאַפט ווערן, ווייל גראַד פון איר שטאַמט דער גרעסטער טייל כאַאָס, וואָס באַווויזט זיך אויף דעם מאַרק. מיט דער אָפּשאַטונג פון דער קאָנטרענעז פּאַלט אָבער אַוועק יעדער גרונט פאַר אַן אומגלייכער פּאַרטיילונג פון די פּראָדוקטן. דאָס איז זייער אַ וויכטיגער ענין, אין וועלכן מען מוז זיך אַריינראַכטן.

די אומגלייכקייט האָט געהאַט אַ זין, ווען זי האָט זיך געקאָנט באַהאַלטן הינטער דעם מאַנטל פון „נערעכטיקייט“. קאָאָפּעראַטיוון, וואָס האָבן געקאָנט בעסער אויס־נוצן די מאַרק־קאָנזונקטור, האָבן געקאָנט באַטראַכטן זייער גרעסערן חלק פּראָדוקטן, ווי אַ באַלוינונג פאַר זייערע גרעסערע עקאָנאָמיע פּעאַיקייטן. די פּאַרזאַרטע קאָאָפּעראַטיוון האָבן ניט געהאַט אויף וועמען זיך צו באַפּלאַגן. זייער אַרעמקייט האָט געקאָנט שטאַמען פון אייגענע פעלערן: ניט געיאָגט זיך נאָך דער אויסבעסערונג פון זייער טעכניק, געפירט אַ שלעכטע באַלאַבאָטישקייט, צופיל אויסגעגעבן אויף דעם לעבנס־באַדאַרף פון די איינצלע מיטגלידער.

קיים אָבער האָבן די פאַראַרעמטע קאָאָפּעראַטיוון די גרעכטע טענה, אַז מען האָט זיי, דורך קאָנטראָלירנדע פאַרדאַרנונגען, ניט געל אַ ז אַן אויסנוצן אַלע זייערע פּעאַיקייטן; אַז אויב מען וואָלט זיי ניט געשטערט, וואָלטן זיי פאַרנומען אויף דעם מאַרק דעם פּלאַץ פון די פיל גליקלאַכערע קאָאָפּעראַטיוון, וואָס האָבן אונטער

זיי דארפן. קוים אָבער ווערט צוגעלאָזן די עקסיסטענץ פון א נ י ט - אַרבעטנדן רייכן קלאַס, — אַפילו ווען ער לעבט נאָר אויף די כישר־אָנגעהאָרעוועטע געלט פון זיינע עלטערן, — אזוי מוז זיך אָנהויבן אַ נאַנצע סדרה פון צופוליסטער קאָרופּציע. ווי אזוי קאָן מען, צום ביישפּיל, פאַרהיטן, אָדער רייכע זאָלן ניט אויסלייזן זייער געלט אויף פ ר אָ צ ע נ ט צו יענע אַרבעטער, וואָס נויטיגן זיך אין דעם? איר קאָנט מאַכן אוממעגלאַך, זיי זאָלן דינגען עפנטלאַך לויט־אַרבעטער און לאָזן זיי אַרבעטן אויף זיך. אָבער דעם ק א פ י ט א ל י ז מ — אין דער פאַרם פון ג ע ל ט - קאפיטאַל — קאָן מען ניט פאַרמאָכן די טיר. און אויב דאָס פּראָצענט־נעמען וועט פריער געטאָן ווערן בסתּר, וועט דאָס נאָכדעם מוזן געטאָן ווערן בכלוי און לעגאַל־ליזירט ווערן אויף דעם אָדער יענעם אָפּן, ווייל דאָס וועט ווערן אַ לעבנס־נויט פאַר די אַרעמעע קאָאָפּעראַטיוון. ניט איר אָבער דעם קאפיטאַליזם אַ פינגער אין דער פאַרם פון מעגן נעמען פּראָצענט, איז שוין דאָ די געפאַר, ער זאָל ארייני־שלעפּן די נאַנצע האַנט; ווייל עס האָט קיין זין ניט צו פּאָדערן, דער פּראָצענט זאָל נעצאָלט ווערן נאָר אין געלט און ניט אין א ר ב ע ט, וואָס איז דער אייגנטלאַכער באַזיס פון דעם געלט. און אזוי מוזט איר צולאָזן די עקסיסטענץ פון אַ קלאַס, וואָס וועט לעבן אויף דעם חשבון פון פ ר ע מ ד ע ר אַרבעט, פונקט ווי אין דער איצטיגער געזעלשאַפּט.

צו וואָס פאַר אַ רעפּאָרמען וועט דער קאָאָפּעראַטיווער סאָציאַליזם דעמאָלט געטריבן ווערן?

אויב דער ריינער סאָציאַליזם וויל ניט דערלאָזן, אָדער זיין גרונט־פּרינציפּ און עיקר, — די אָפּשאַפּונג פון עקספּלואַטאַציע, — זאָל דורכגעריסן ווערן אויף אַ העכסט פאַטאַלן אָפּן, מוז ער זיך געמען פאַר דעם קאָנט־ר אָל פון דעם וועל־ט־מאַרק. ער וועט דארפן האַלטן אַן אויב אויף דעם נאַנצן מאַנג פון דער געזעלשאַפּטלאַכער פּראָדוקציע. די איינציגע קאָאָפּע־ראַטיוון און די איינציג־באַלאַבאָטישקייטן וועלן ניט קאָנען אָנגיין מיט זייער אַרבעט גאַנץ אומקאַפּעהנגיג איינע פון די אַנדערע. זיי וועלן מוזן שטיין אין אַן ענגן באַריר איינע מיט דער אַנדערער. אַ צענטראַל־פאַרואַל־טונג וועט מוזן באַשאַפּן ווערן, וואָס זאָל אַכטונג געבן, וואָס און וויפיל יעדע אונטערנעמונג פּראָדיר צירט, וואָס און וויפיל יעדע אונטערנעמונג לאָזט אַרויס אויפ'ן מאַרק. דער צענטר וועט דארפן האַבן דאָס רעכט צו פּאָדערן, געוויסע אונטערנעמונגען זאָלן אייניג האַלטן זייער פּראָדוקטיוון היש, ווייל די צאָל פון זייערע פּראָדוקטן קאָן איבער־פילן דעם מאַרק און בריינגען צו אַ קראַך; געוויסע אַנדערע אונטערנעמונגען זאָלן אַרויסוואַרפן אויפ'ן מאַרק די איינגעשפּייכלאַרטע פּראָדוקטן, ווייל אַז ניט, קאָן אריינטרעטן אַ יקרות, וואָס וועט שטערן דעם נאָרמאַלן געשעפּט־גאַנג. קורץ, די צענטראַלע קערפּערשאַפּט וועט שוין מוזן נעמען אויף זיך די ראַליע צו רעגולירן דעם נאַנצן פּראָדוקציע־פּראָצעס; מיט דעם גופּא וועט זי אָבער דארפן איבערנעמען אויף זיך די אַחריות פאַר די עקאָנאָמישע רעזולטאַטן פון דעם קאָנטראָל.

לאָז זיי, אָדער צענטראַלע קאָנטראָלירנדע מאַכט וועט פאַרשטייבן געוויסע קאָאָפּעראַטיוון, זיי זאָלן פּראָדוצירן לאַנגזאַמע, אָדער געוויסע אַנדערע, נאָרוואָס געפרינדעטע אונטערנעמונגען, זיי זאָלן נאָך גאַרניט אָנהייבן צו פּראָדוצירן, ווייל דער מאַרק איז שוין איבערפילט מיט יענע ארטיקלען, — ווער זאָל צאָלן פאַר דער

דערפרייטן וואָס דארפן באַהרדיגט ווערן דורך דער פּראָדוקציע און וועלן זיך ניט רעכנען מיט דעם, וואָס אַנדערע גרופּן פּראָדוצירן; כל זמן די פּאַנאַנדערטיילונג פון די געשאַפענע פּראָדוקטן וועט געשען, ווי איצטער, דורך דעם קויף און פאַרקויף אויף דעם מאַרק, וועט דער וועלט־מאַרק בלייבן אַ בלינדע סטיכישע קראַפט, וועלכע קיין מאַכט אין דער וועלט קאָן ניט קאָנטראָלירן אינגאַנצן, — פּונקט אזאָ בלינדע סטיכישע קראַפט, ווי דער ים; עס קאָנען זיך אויפהייבן אויף אים אַזעלכע אומ־דערהויבטעטע שטורמב, אַז אַפילו די שטאַרקגעבויטע שיפּן זאָלן מיזן ניין צום גרונט. דער קאָאָפּעראַטיווער סאָציאַליזם קאָן קיינעם ניט גאַראַנטירן קיין זיכערע עקאָנאָמישע עקסיסטענץ; די ניט־זיכערקייט אין דער עקאָנאָמישער עקסיסטענץ, וואָס לויטערט אויף יעדן איינעם אין דער איצטיגער געזעלשאַפט, וועט אויך אויף יעדן איינעם לויפן אין דער צוקונפטיגער.

אַס די ניט־זיכערקייט איז אָבער איינע פון די וויכטיגסטע אורזאַכן, פאַרוואָס מענטשן ווערן געטריבן צו זאַמלען וואָס מער און מער רייכטימער אין דעם אייגענעם פּריוואַט־באַזיין. עס ווילט זיך האָבן אַ רעזערױ, וואָס זאָל איינעם אויס־העלפן אין אַן עת־צרה. עס ווילט זיך שטאַרקער מאַכן די ווענט פון דעם אָקערענט, זיי זאָלן קאָנען וואָס מער אויסהאַלטן די געפאַרן פון אַ שטורם. און אזוי ווי עס זיינען ניטאָ קיין גרענעצן צו יענעם שאַדן, וועלכע אימגעריכטע הרויזן און פאַנין קאָנען בריוונגען אויף איינעם; אזוי ווי מױל יאָגען קאָנען דעמאָלט פאַר־שלונגען און ווערטלאָז געמאַכט ווערן אין אַ הרד־עין, קאָן אויך ניט זיין קיין מאָס פאַר יענעם סבּים רייכטום, וועלכן איינער וואָלט געוואָלט אָנזאַמלען ווי אַ שוין־זאַנט צורום זיך. און ווייל מען טראַכט דאָך ניט נאָר וועגן זיך, נאָר אויך וועגן די אייגענע הינדער, וועלכע מען וויל זען געשיצט און געוואַרנט פּין אלע עקאָנאָמישע שטורמב, קאָן ניט זיין קיין שיעור צו דעם שטרעבן אָנצוזאַמלען וואָס מער רייכטימער, ד. ה., וואָס מער געלט און שוהדכסא אפילו ווען מען זאָל מיט דעם געלט ניט קאָנען עקספּלאַטירן קיין אַנדערע.

אַזא סאָציאַליסטישע פּאַרם, וואָס איז ניט געבויט אויף דעם קאָמוניסטישן פּרינציפּ: „אַלע פאַר יעדן איינעם און יעדער פאַר אַלעמען“; וואָס געמט זיך ניט אונטער צו גאַראַנטירן יעדן איינעם אַ מענטשלעכע עקאָ־נאָמישע עקסיסטענץ; וואָס וואַרפט אַרויף די זאָרג און די אַחריות פאַר דער חיונה אויף יעדן יחיד באַזונדער, קאָן אויך ניט אָפּשאַפן דעם איצטיגן פּאַסאָל יען־פּרינציפּ (און דאָס טוט טאַקע ניט פּרודאַן) און קאָן אויך ניט אָפּשאַפן דעם ירוש־רעכט, — דעם פּאַמיליען־פּרינציפּ און דאָס ירושה־רעכט, וואָס זיינען עקאָנאָמישע ניט־קיינ קיין אַנדער זאָך, ווי די זאָרג פאַר דעם צוקונפטיגן דור. אויב דער סאָציאַליזם זאָל אָפּשאַפן ירושה־רעכט, וועט דאָס זיין נאָר לויט דער אויסערהאַכער פּאַרם, ווייל די פאַראַינטערערטע פּאַמיליען־פּאַטערס וועלן שוין געפּינען אַ וועג, ווי אזוי איבערצולאָזן זייערע פּריוואַט־פאַרמעגנס פאַר יענע אַיי־גענע, וואָס זיינען זיי טייער.

דאָרטן אָפּער, וואו באַדייטנדע רייכטימער קאָנען זיך אָנפלאַיבן אין ווייניגע הענט און איבערהיין בירושה פון דור צו דור, איז שוין די גאַנצע עקסיסטענץ פון דעם סאָצי־אַליסטישן פּרינציפּ גופּא אַוועקגעשטעלט אין געפאַר.

קייער קאָן ניט צווינגען די סינדער פון די רייכע, זיי זאָלן אויך זיין אַרבע־טער, וויבאָד זיי האָבן גענוג געלט, פאַרוואָס צו קויפן אויפ'ן מאַרק אַליין וואָס

אריבערנענומען צו ווערן אין א קאָאָפּעראַטיוו. אומעטום וואו פערזענלעכע דעשטאָק, טאַלאַנט און באַשטימטע אינדיווידועלע פעאָקייטן קען שפּילן אַ וועלכע עס איז דאָלע אין דער פּראָדוקציע, ווערט אַזוי שווערער אָנוואַווענדן דעם קאָאָפּעראַטיוון פּרינציפּ; און אַנדריי שווערדיקייטן וואָסן אַזוי מער, וואָס גרעסער עס איז די דאָלע, וועלכע די אינדיווידועלע אייגנשאַפטן פון דעם פּראָדוצירער שפּילן אין זיי. פון קאָנארעניז זיינען אַזעלכע פּראָדוקציע־אָנצווייגן ניט געשיצט, אָבער אין אַ מאָנאָפּאָל קאָנען זיי זיך קיינמאָל ניט פּאַרוואַנדלען. דעריבער וועלן זיי זיין די ערשטע, וואָס וועלן עקספּלואַטירט ווערן ביי דעם אייבכייט פון זייערע פּראָדוקטן אַנטקעגן די סחורות פון די מאָנאָפּאָליזירטע קאָאָפּעראַטיוון. וואָס אינדיווידועלע, וואָס קינטיבלערישער און עכטעטישער עס וועלן זיין די פּראָדוקטן, אַזוי ווייניגער וועלן זייערע באַשאַפּער זיין געשיצט פּין עקספּלואַטאַציע אויף דעם סאָציאַליסטישן וועלט־מאַרק.

צווייטנס. נעמען מיר נאָר יענע בראַנזשעס, וואָס קאָנען יע אָנדאָ ניוורט ווערן אויף אַ קאָאָפּעראַטיוו אויפן, נעפינען מיר אויך צווישן זיי אַ סך צווייגן, וואָס קאָנען זיך ניט פּאַרוואַנדלען אין אַ מאָנאָפּאָל. צו אַנדערעם קלאַס גיט הערן אַלע אונטערנעמונגען, וואָס קאָנען געפירט ווערן מיט אַ קליינעם אייגענעם פּין געלט, מיט ווייניג מאַשינערייע און וואו די אַרבעט־טרייבונג קאָן זיך ניט פּאַרצווייגן צו שטאַרק. צו אַנדערעם קלאַס געהערן אויך כמעט אַלע אַגראַרישע אונטערנעמונגען. פאַר אַ פּעלער אָדער גאָרטן־ווירטשאַפט קאָן זיך נעמען יעדערער, בפרט ווען עס זאָל אָפּגעשטאַפט ווערן פּרווואַט־אייגנטום אויף ערד. דער קאָר אָפּעראַטיוו־פּרינציפּ קאָמט זיך ביי אַזעלכע ווירטשאַפטן אָנווענדן ביי צו גאָר אַ הייבן גראַד. אָבער זיי קאָנען קיינמאָל ניט אָפּשטעלן די קאָנארעניז, ווייל עס איז אַזוי גרינג פאַר יעדער אַנדער גרופּע אַרבעטער צו נעמען זיך פאַר דערוועלביגער באַשעפּטיגונג.

דערפון עט מען, אז די אַגראַרישע אונטערנעמונגען וועלן אין אַ קאָאָפּעראַטיוו סאָציאַליסטישער געזעלשאַפט מוזן זיין ווייניגער געשיצט פון דער פּאַרדעקטער עקספּלואַטאַציע אויפ'ן מאַרק, אידער אַ סך אינדוסטריעלע אונטערנעמונגען, און אין דעם סוף־פּוסק וועט אין די אַגראַרי־פּראָדוקטן פאַר דער אינדוסטריעלער סאָפּלעקערונג שטעקן אַ סך מער מענטשהאַבע אַרבעט, אידער אין יענע אינדוסטריעלע פּראָדוקטן, וואָס דער דאָרף וועט באַהימען אין אויסבײט פאַר זיי. דאָס הייסט, אַז אויך און אַ קאָאָפּעראַטיוו־סאָציאַליסטישן סיסטעם מיט פּרינציפּ קאָנארעניז און פּרוויער פּרווידבאַשטימונג וועט די שטאַקט עקספּלואַטירן דעם דאָרף, זי דאָס ווערט נעטאָן איצטער; אויך דעמאָלט וועט דער דאָרף זיין עקאָנאָמיש גענוואַונגען אוועק צונעבן דער שטאַקט אַ געוויסן סכום פון זיין אַרבעט־טרייבן. אַזוי ס'וועט אין אומנישט.

דריטנס — אָבער — און דאָס איז די גרעסטע צרה פון דעם רייך־קאָאָפּעראַטיוו סאָציאַליזם — זיינען אַפילו די זיכערסטע, די אייגענפּינדעליגעסטע מאָנאָפּאָל־קאָאָפּעראַטיוון קיינמאָל ניט געווערט פון אַ וועלכן עס איז אומערדוואַרטיק, אומנעריכטן עקאָנאָמישן קרויזס.

כל זמן מענטשן וועלן פּראָדוצירן סחורות פאַר דעם וועלט־מאַרק, ד.ה., גלאַט אין דער וועלט אַרײַן, פּראָדוצירן נאָר דערפאַר ווייל זיי האָבען דריי־מאָטעריאַל, נעצייג און אַרבעט־סײַהעט; כל זמן זיי וועלן ניט האָבן קיין איבערבליב איבער די באַ-

ארטיקל, קאן אין געוויסע זייער ברייטע גרענעצן אלע מאָל באַ-
שטימען אַ העכסט־גענלאַכן פרייז פאר ווינע אַרטיקלען און פאַרקויפן זיי ווי אַ
איבער זייער ריינע אַרבעטס־ווערט. וואָס באַדייט דאָס סאַציאַל? דאָס באַדייט
סאַציאַל, אַז זיי באַקומען אויפ'ן מאַרק אַ מער ווערט; אַז די אַרבעטער פון
די אַנדערע קאָאָפּעראַטיוון מוזן מער אַרבעטן, כדי צו באַקומען די פּראָדוקטן
פון דעם גליקלאַכן מאָנאָפּאָליסט, בעת דער מאָנאָפּאָליסטישער אַרבעטער דאַרף
ווייניגער אַרבעטן, כדי צו באַקומען די פּראָדוקטן פון די נייט־מאָנאָפּאָליזירטע אונט־
טערנעמונגען.

עס וועט געוויס ניט שאַדן, ווען מיר וועלן פּרוּוואַן נאָך קלאָרער מאַכן אַמ־
דעם זייער וויכטיגן פונקט דורך אַ פּשוט'ן ביישפּיל.

זאָל זיין, אַז כדי צו פּראָדוצירן אַ געוויינטלעכע פּאַך שיק, — ביי די בעסטע
מעטאָדן, מיט דער בעסטער מאַשינעריע, מיט דער צוועקמעסיגסטער אַרבעט־טייט
לונג, — גאַר גערדויערן ניט מער ווי דריי שעה. זאָל זיין, אַז אַ שעה אַרבעט ווערט
אויף דעם סאַציאַליסטישן מאַרק, אונטער דעם איינפלוס פון קאָאָפּעראַטיוון, באַרעכנט
מיט 4 טאַלער. דער מקח פון די שיק וועט זיין 12 טאַלער. זאָל זיין, אַז דאָס איז אויך
דער מאַרק־ווערט פון אַ געוויינטלעכן דראַפּענעם גאַרטיגער, ווייל אויך ער קאָן, אונט־
פער די זעלביגע אויסגעצייכנטע טעכנישע באַדינגונגען, פאַרטיג געמאַכט ווערן
אין דריי שעה. אָבער די שוסטער־קאָאָפּעראַטיוון זיינען שוין מאָנאָפּאָליזירט, —
ניטאָ שוין מער קיין קאָאָפּעראַטיוון זיי, — בעת די קליידער־קאָאָפּעראַטיוון מוזן
נאָך דורכמאַכן אַ שאַרפּן אינווייניגסטן עקאָנאָמישן קאַמף. זיי זיינען געצוואונגען
צו פאַרקויפן דעם גאַרטיגער, זאָגן מיר, פאַר אַכט טאַלער. דער פרייז פון די שיק
קאָן אָבער פון דעם מאָנאָפּאָליסטישן מאַרק, זאָגן מיר, זיין אַכט טאַלער, און די צו
זעכצען טאַלער. ווען שיק זאָלן איצטער אויסגעבן ווערן (דורך דעם קויף און
פאַרקויף אויפ'ן מאַרק) אויף קליידער, וועט אַ פּאַך שיק קאָסטן 12 טאַלער
טערס, ד. ה., אַז די זעקס שעה פון דעם שניידער ווערן אויסגעבן אויף דריי
שעה פון דעם שוסטער, ד. ה. אַז דער שניידער וועט דאַרפן אַרבעטן אויף דעם
שוסטער נאַנצע דריי שעה אומזיסט און אומנישט. דאָס איז אַלץ איינס, ווי דער
שוסטער וואָלט אים לכתחילה אָנגעשטעלט מיט דעם באַדינג, אַז פון יעדע זעקס שעה
וואָס דער שניידער אַרבעט, זאָל ער דריי שעה אַרבעטן אָן אַ געצאָלט אויף
אים, דעם מאָנאָפּאָליסט.

דערויף קאָן מען ענטפערן, אַז אויב אין דער שוסטעריי האָט זיך, אַ דאַנס דער
קאָאָפּעראַטיוון, געמוזט אויסבילדן אַ מאָנאָפּאָל, וועט דאָך דאָס אויך געישען אין דער
שניידעריי. וועלן דעמאָלט אויך די שניידער קאָנען אויפהויבן דעם פרייז פון זיי-
ערע פּראָדוקטן, אַזוי אַז ביינעם ווערטן וועלן זיך אויסבלייבן. און דאָס, וואָס איז
מעגלעך אין אַ פּאַך צווייגן פון דער פּראָדוקציע, דאַרף זיין מעגלעך אין אַ שעה
אירע צווייגן. ממייל וועט כוּד־בל־סוף אויסקומען אַזוי, אַז די נאַנצע געזעלשאַפֿט־
לאַכע בלאַבאָטישקייט וועט באַשטיין פון מאָנאָפּאָליזירטע קאָאָפּעראַטיוון, וואו די
כחורות וועלן זיך ממייל מוזן אויסבלייבן, לויט דער כּוּם אַרבעט, וואָס אין זיי,
און פּראָדוקטן הילט וועגן אַ קאָנכטימאָרטן ווערט וועט דערביי ממייל מקוים ווערן.
אוי אָבער די מעשה מיט די קאָאָפּעראַטיוון, וואָס אַרבעטן פאַר'ן מאַרק און ניט
פאַר'ן אוממיטלכאַרן פאַרברויך, אַזא :

ע ר ש ט נ ס , זיינען ניט אַלע צווייגן פון דער מענטשלעכער אַרבעט מסוגל

שאפטלאכן לעבן דורך דער אָפן געלאָזענער ברייטער טיר פון מאָנאָפּאָלי־און־טרעסט־קאָאָפּעראַטיוון.

די קאָנקורענץ פירט על פּי נויטווענדיקייט צו דער אויסבילדונג פון „טרעסטס“ און „קארטעלן“, וואָס פאַרכאַפּן אין זייער האַנט אַ נאַנצן צווייט פון דער פּראָדוקציע אָדער זיין גרעסטן און וויכטיגסטן טייל. דורך רעם גופא שאַפן זיי אָפּ די קאָנקורענץ, ווייל זיי באַהערשן דעם מאַרק און דיקטירן אים זייערע באַדינגונגען, אין דער פּאַרם פון זייער אייגענער פּריזן באַשטימונג.

גראַד ביי אונז, אין אַמעריקע, שפּילט זיך אָפּ אַם שאַרפּסטן אַטרי פּאַרוואַנדלונג פון קאָנקורענץ־אונטערנעמונגען אין מאָנאָפּאָלי און טרעסטס; אין גראַד דאָ, וואו מיר האָבן די „שערמאַן געזעצן“ און אַלע אַנדערע אַנטי־טרעסט־דידילאָך, פאַר וועלכע די דעמאָקראַטישע פּאַרטיי שטעלט זיך אַזוי איין, זעהען מיר, ווי אומבאַ־האַלפּן די נאַנצע געזעצנעכונג אין, ווי אומבאַהאַלפּן אַלע גוטע און פּרומע געזעל־שאַפטלאַכע טווערס זיינען (פון הער אונטערמייער'ס טיפּ), וואָס ווילן ראַטעווען די הייליגע קאָנקורענץ, ווען זיי געמען זיך אונטער צו גיין אַנטקעגן די אינווייניגסטע טענרענצן פון דעם קאָנקורענץ־קאַמפּ, וואָס ווערן געבוירן אין דורכגעפירט אויף דעם וועלט־מאַרק.

פאַר דעם וועלט־מאַרק איז אָבער קיין נפּאָ מינה ניט, צי דער קאָנקורענץ־קאַמפּ ווערט געפירט פון אַ קאַפיטאַליסטישער פּירמע אַנטקעגן אַ קאַפיטאַליסטישער פּירמע, אָדער פון אַ קאַפיטאַליסטישן קאָאָפּעראַטיוו אַנטקעגן אַ קאַפיטאַליסטישן קאָאָפּעראַטיוו. אויפ'ן מאַרק קעמפט איין מַחנה פּראָדוקטן אַנטקעגן אַן אַנדער מַחנה, און עס איז דערביי אַליז איינע, אונטער וואָס פאַר אַ געזעלשאַפטלאַכער פּאַרם די פּראָדוקטן זיינען אַרויסגעבראַכט געוואָרן. די שטאַרקערע מַחנה איז נוצר דורך אַ וועלווע־לערן פּריזן ביי דערזעלבונגער סוואַליטעט אָדער דורך אַ בעסערער סוואַליטעט ביי דעם זעלבנין פּריזן. סוד־כּל־סוד מוזן די שטאַרקערע ווערן די איינציגע האַרן פון דער סו־טואַציע. די שוואַכערע קאָנקורענטן מוזן „אַראָפּ פון מאַרק“, און דעמאָלט ווערן די שטאַרקערע די מַאָן נאָ אַן אַרְיִסְטִן. זיי דיקטירן יענע פּריזן, וועלכע זיי ווילן, וועלכע זיי קאַנען אַרויסברעכן פון דעם מאַרק. אין אַ נויטפאַל רעגולירן זיי אַליין די צאַל פון זייערע פּראָדוקטן, די צופּילקייט זייערע זאַל חלילה ניט פאַר־דאַרבן דעם פּריזן. און אין אַטידער אינווייניגסטער באַלאַבאַטישקייט פון אַ סאָ־ציאַליסטישן מַאָן נאָ אַן אַרְיִסְטִן קאָאָפּעראַטיוו קאָן זיך קיין קאַפיטאַליסטישע געזעל־שאַפט ניט אַרוינמישן. פּונקט, ווי זי קאָן קיינעם ניט פאַרווערן, ער זאַל אַרויס־וואַרפּן וואָס מ ע ר פּראָדוקטן אויפ'ן מאַרק און פאַרקויפּן זיי וואָס וועלוועלער, אַזוי קאָן זי קיינעם ניט שטיין און וועגן, ער זאַל אַרויכלאָזן אויפ'ן מאַרק וואָס ווייניגער פּראָדוקטן און פאַרקויפּן זיי וואָס טייערער. דאָס געזעצן פון קאָנקורענץ מוז דאָ בלייבן דער איינציגער רעגולאַטאָר פון דעם פּריזן און פון דעם סכּום סחורות אויפ'ן מאַרק. אויב איינער וועט אויפהייבן זיינע פּריזן צוהייך, וועט דאָך ביי אים קיינער ניט קויפּן, וועט ער מוזן אַראָפּלאָזן פון מַחנה. אויב ער וועט אַרויס־לאָזן צווייניג סחורות און וועט אַרויכרופן אַ הונגער נאָך זיי, וועט ער דערמיט ווידער געפענען די טויערן פון דער קאָנקורענץ, ווייל אַנדערע קאָאָפּעראַטיוון וועלן זיך אַ וואַרע טאָן אויף דער פּראָדוקציע פון דעמוזעלבנין אַרטיקל, כּדי צו באַפּריינגן דעם געשטייגערטן באַדאַרף. דאָס אַליז איז אמת. אָבער אַן ערפּאָלנרייכער, גופּ־אויסערעכנטער קאָאָפּעראַטיוו, וואָס האָט דעם פּאַקטישן מאָנאָפּאָלי איבער אַ געוויסן

צ ע נ י א ר . . . „ליידער“ האָט ער פאַרנעשלאָגן „מומנים“, וואָס זיינען נעגלעך ניט ביי אים אין שראַנק, נאָר ביי א נאָני אנדערן, און דערצו נאָך אזעלכע, וואָס האָבן ניט געהאט קיין ברעקל „טורס“ אויף דער בונדישער „כירושע“: פלעווע האָט פאַרנעשלאָגן — ארץ ישראל...

און ער פאָלגט דער געווענער דער אָנפאל! די רוסישע רעוואָלוציע, — וואָס איר מעמד זאָל ניט זיין נראָד איצטער, — האָט דאָך געזיגט: דער פאַרהאַסטער צאָריום איז דאָך געפאלן; צו דער אידישער רעבטאַלוציקייט אין רוסלאַנד איז דאָך געקומען א סוף. און אין דער געשיכטע פון דעם האַזיגן זיגרייכן קאַמף שרייבט דאָך אַרײַן דער פון דעם „בונד“ אָנגעפירטער און דורכגעפירטער א י ד י ש ע ר קאַמף איינעם פון די בכבוד'סטע און חשוב'סטע קאַפיטלען.

געוויס איז דער „בונד“ — ווי אלץ וואָס איז ניט איבערעמנטשלאָך — ניט פריי פון פעלערן, ניט אין זיין פאַרגאַנגענהייט, ניט אין זיין נעגנוואַרט. אויך זיי וואָלטן מיר געדאַרפט באַלייכטן נראָד ביי דעם 25-יאָריגן יובילעי, ווייל ניט קיין בלוטען-קראַניץ אויף א מצבה זיינען אונזערע אַייליגע שורות וועגן אים, נאָר א פּראַווי אַפּוּזשאַנען דעם היסטאָרישן באַדייט פון א געזעלשאַפטליכן אָרגאַניזם, אין וועמעס אָדערן עס פּרֹטירט נאָך דאָס קאָבינע בלוט, — אן אָרגאַניזם, וואָס לעבט נאָך און וועט לעבן.

אויב מיר לאָזן אויס איצטער די קריטיק פון דעם „בונד“, איז דאָס ריין מַחמת מאַנטל אין פּראַווי: האָבן מיר דאָך אין די ענגע ראַמען פון אונזער אַרטיקל ניט געקאָנט אַרויסברענגען אַפּילו א העלפט פון זיינע שבתים. און מַחמת דעם זעלבן טעם זיינען מיר געצוואַנגען צו פאַרענדיגן דעם אַרטיקל מיט דעם קורצן סך-הכל: דער „בעל הובל“ האָט אויף אייביג אַרײַנגעשריבן זיין רוסדרייבן נאָמען אין דער געשיכטע פון דער רוסישער רעוואָלוציע און פון דער אידישער ווידער-באַלעבונג. ער מעג זיין שטאַלץ אויף זיין 25 יאָריגער ענערגישער, אומבאַשרייב-באַך שיינער אַרבעט, און מיר מעגן שטאַלצירן מיט אים.

זש.

דר. ח. זשימלאַווסקי.

די קריטיק פון קאָאָפּעראַטיוון סאָציאַליזם

(אויס דער אַרבעט: „סאָציאַליזם און קאָמוניזם“)

דער קאָאָפּעראַטיווער סאָציאַליזם, ווי אַ סכּמעם פון ריין אַרבעטאַרישע איינצל-ווירטשאַפטן אין פּריוואַטע קאָאָפּעראַטיוון, וואָס מוזן אויסשטיין אַ העפטיגן קאָנ-קורענדיקאַמף אויף דעם סחורה-מאַרק, קאָן בשום אופן ניט פאַרהיטן די געזעל-שאַפט פון אַרעמקייט און נויט. וועגן דעם האָבן מיר גערעדט באַריכות אין דעם פּאָריגן אַרטיקל.

דער הויפט-פּעלער זיינער, — פון אַ סאָציאַליסטישן שטאַנדפּונקט — באַשטייט אָבער אין דעם, וואָס ער קאָן — אין דער לעצטער ליניע — ניט זיין אויך קיין שמיחה אַנטקעגן דער ע ס פ ל אָ א ט א צ י ע פ ו נ פ ר ע מ ד ע ר א ר ב ע ט, וואָס מוז פּרועד אָדער שפּעטער זיך אַרײַנגענען אין דעם געזעל-

ליכטישין פון דער נאנצער אידישער גלות־נעשיכטע: „די אידישע באפרייאונג דארף זיין די טאט פון דער אידישער רעוואָלוציאָנער ער אַרבעטערשאַפט!“

און ניט נאָר אין דעם „בונד'ס“ וואָרט איז געלעגן דער פּוֹלֶקאַמער פּאַנאַנדעררייס מיט דער נאנצער ביז אַהעריגער אידישער פּאָליטיק, — דער אַסימילאַטאָרישער, ווי דער ציוניסטישער, — אַ פּאָליטיק, וואָס איז באַשטאַנען דער עיקר אין שתדלנות, אין מיסריוואַנעריי דעם קאַזאַח און אין דעם ציוניסטישן ברוגזטאַגן: „אַט נעמען מיר, און מיר גויען נאָר אַוועק פון אײך.“

דער פּאַנאַנדעררייס מיט דער נאנצער אַלטער פּאָליטיק איז באַשטאַנען אין דעם „בונד'ס“ טאַט, אין דער פּאַקטישער אָנפירונג און דורכפירונג פון דער אידישער רעוואָלוציע.

צום ערשטן מאָל אין דער אידישער גלות־נעשיכטע ווערן אין דעם „בונד“ ווידער אויפגעלעבט די טראַדיציעס פון יענעם סאָציאַלן אין פּאָליטישן קאַמף, מיט וועלכן עס האָט זיך אַזוי טראַגיש פּאַרענדיגט די נעשיכטע פון אונזער נאַציאָנאַלער זעלבסטישטענדיגקייט אין ארץ ישראל: עס ווערט אין דעם „בונד“ ווידעראַויפגעלעבט דער סאָציאַל־רעוואָלוציאָנערער קלאַסען־קאַמף פון די סיקאַריער, די „קינזשאַל־מענטשן“, וואָס האָבן אין דער צייט פון דער רעוואָלוציע אין ירושלים עקספּראַריאָרט די רייכע צוליב די אַרימע. עס ווערן אין אים ווידעראַויפגעלעבט דער קאַמף פון די זעלאַטן בכלל (די סיקאַריער האָבן אײך געהערט צו די זעלאַטן); וואָס האָבן אויפגעהויבן דאָס אידישע פּאָל אַנטקעגן דער רוימישער פרעמדערשאַפט.

יע, די „בונד'ישע“ רעוואָלוציאָנעריע איז דער ערשטער פּאַקטישער רעוואָלוציאָנערישער פּאָליטישער קאַמף פון די אידישע רעוואָלוציאָנערישע אַנטקעגן דער זיי באַדריקנדער רעגירונג. ניטאָ נאָר אַזאַ בלאַט, ניטאָ נאָר אַזאַ קאַפיטל אין דער אידישער נעשיכטע, פון זינט מיר זיינען אַוועק אין גלות ביז צו דעם „בונד“! די נעשיכטע פון דער אידישער שקלאַפּישער נידערשאַנגקייט, פון דער אידישער קרייכעריי, פון די אידישע „ברוגז“־טעגן און לויפּענישן פון דעם שונא און פון דעם שלאַכט־פעלד, — דאָס איז די נעשיכטע פון דעם גלות. די נעשיכטע פון דעם אידישן רעוואָלוציאָנערן קאַמף, פון דעם אידישן שטאַלצן, מיטיגן, העלדנאַהאַפּטן, פאַר קיינע קרבנות זיך ניט אַפּשרעקנדיגן אָנפאַל אײף דעם שונא, — דאָס איז דער אָנהויב פון דער נייער עפּאָכע אין אונזער לעבן, — דער אָנהויב, נעמאַכט פון דעם „בונד“.

און שטאַרק איז געווען דער אָנפאַל! אין די ערשטע יאָרן פון זיין טעטיגקייט איז דער „בונד“ און די פון אים געפירטע אידישע אַרבעטערשאַפט געווען — אית באות — דער רעוואָלוציאָנערער אַוואַנאַרד פון דעם נאַנצן רוסלענדישן אַרבעטער־קלאַס. האָט די זשאַנדאַרמעריע געזוכט מיטלען ווי פּאַרטיי צו ווערן מיט דער זיך פּאַנאַנדערברענגענדער אַרבעטער־באַוועגונג, זוכט זי — קודם כל — דורך איר „זובאַטאַווישטינע“ — צו דעמאָנשטראַלירן דעם „בונד“. האָט זיך דאָס ניט אײנגעגעבן, פּרואוויט דענאָך פּאָן־פלעווע — אין זיין אונטערריידונג מיט דר. הערצלען — צו פאַרזירן דעם „בונד“, צו קויפּן ביי אים אַ וואַפּנשטיל־שטאַנד אײף סוֹס־

דאך נאך אויף א וויילע, ביז די אידישע ארבעטערשאפט וועט ווערן א „גראמאטע“.
אָט די באהאנדלונג פון דעם אידישן פּאָלק, ווי אַן „עם הדומה לחמור, שאין לי
לא כתב ולא לשון“, — „א פּאָלק, גענליכן צו אַן אייזל, וואָס האָט ניט קיין שרופט
און קיין שפּראַך“, — אָט די באַליידיגונג פון די אידישע פּאָלקס־מאַסן און פון דער
אידישער פּאָלקס־שפּראַך איז גלייך אָפּגעווישט געוואָרן מיט דער דערשיינונג פון
דעם „בונד“.

גלייך ביי זיין ערשטן אַרויסטרעט אויף דער אַרענע פון דעם געשיכטליאַכן לעבן
האָט דער „אַלגעמיינער אידישער אַרבעטער־בונד פון רוסלאַנד, פּוילן און ליטע“
שטאַלץ פּאַנאָרענעוויקלט די פּאַן פון דעם אידישן פּאָלק און פון דער אידישער
שפּראַך. ער האָט גלייך פון אָנהייב אָן אַרויסגערוקט אין פּאַדערגרונט זיין צו־
נעהערקייט צו דעם אידישן פּאָלק, וועמעס
שפּראַך עס איז אידיש, און ער האָט מיט זיין נאַנצער האַלטונג
און טאַקטיק גלייך פון אָנהייב געפּאַדערט, אז זיין צוּנעהערקייט צו דעם אידישן
פּאָלק, ווי זיין אידישע שפּראַך זאָלן אויפּגענומען ווערן, ווי די נאַטיר־
לאַכס טעזע זאָך אין דער רועלט, ווי אַן אומבאַשטרייטבאַרער,
אומפאַרענדערלאַטש פּאַקט, וואָס נויטיגט זיך ניט און קיינע דעהלערונגען און פּאַר־
געטפּערונגען. „מיר זיינען פּשט־פּשוט אידן, ווי די רוסישע אַרבעטער
זיינען רוסן און די פּוילישע — פּוילן“, — דאָס איז געווען די פּאָזיציע פון דעם
„בונד“ גלייך ביי זיין אַרויסטרעט אין לעבן.

און געקומען איז ער — ווי ער האָט דאָס אויפ'ן שטעל בפּירוש דערקלערט —
צו קעמפּן ניט נאָר פאַר דער באַפּרייאַונג פון דעם אַרבעטער פון אונטער דעם קאַפּי־
טאַליטישן יאָך, ניט נאָר פאַר דער באַפּרייאַונג פון דעם „בירגער בכלל“ פון אונטער
דער צאָרשער דעספּאָטיע, נאָך אין ערשטער לינע פאַר דער אידישער באַ־
פּרייאַונג, פאַר דער דורכפּירונג פון אידישער גלייכבאַרעכטיגונג: ווייל ער
איז דער פּאַרטעטער פון אַ אידישן אַרבעטער־קלאַס, א טייל פון דעם אידישן
פּאָלק. אין אָט דעם פּונקט האָט ער פון אָנהייב אָן איינגעפונדעוועט זיין עקזיסטענצ־
באַרעכטיגונג, ווי אַן אייגענע אידישע באַוועגונג.

„מיר, די אידישע אַרבעטער, וועלן אויסקעמפּן די פּאַרענטפּערונג פון
דער אידישער פּראַגע און די באַפּרייאַונג פון דעם אידישן פּאָלק, — אויסקעמפּן
מיט אונזערע אייגענע רעוואָלוציאָנערע אַרבעטער־כוחות!“ — אָט
דאָס איז געווען דער לאָזונג, מיט וועלכן דער „בונד“ האָט זיך געווענדט צו די
אידישע מאַסן, מיט וועלכן ער האָט געוואונען די אידישע אַרבעטערשאַפט פאַר
זיך און זיין פּראָגראַם.

מען האָט געקאַנט זיין אומצופּירן מיט דעם פּראָגראַם. דער „בונד“ אליין
איז שפּעטער געוואָרן אויסצופּירן מיט זיינע ריין אידישע פּאַדערונגען און האָט
זיי באַדייטנד דערווייטערט און פּאַרטיפּט: דער לאָזונג פון ריין בירגערלאַכער
גלייכבאַרעכטיגונג האָט זיך פּאַרוואַנדלט אין דער פּאַדערונג פון אידישע נאַ־
ציאָנאַלע רעכט, פון אַ אידישער נאַציאָנאַל־קולטורעלער אויטאָנאָמיע. מען
קאָן נאָך איצטער אויסווייזן אויף דער באַגרעניצטקייט און אומגענויגקייט פון דעם
בונדיסטישן פּראָגראַם. אָבער דאָס עפּאָכאַלע אין דעם „בונד“ ערשיינונג
ליגט ניט אין דער אַדער יענער פּראַקטיש־פּאָליטישער פּאַדערונג. דאָס ליגט אין
דעם נייעם שטעל, וואָס זעט אויס אזוי פרעמד, אזוי משונה/דיג אין דער

צום יובילעי פון „בונד“.

דער 25-יאָריגער יובילעי פון „בונד“ פאלט ליידער אויס אין אַ צייט, ווען דער אלוועלטלאכער פראָלעטאריאט און דער אַלוועלטלאכער סאָציאַליזם לעבן דורך אַ שווערן אינערלאכן קרויס. וואָלט די וועלט־לאַגע אין דער סאָציאַליסטישער באַוועגונג געווען לפחות אזא, ווי פאר דעם קריג: אַ גאַנץ אנדער יום טוב וואָלט מען געכאַט פאר דעם „בונד“ אין דער אידישער גאַס, אומעמיס, וואו עס זיינען נאָר דאָ זיינע „קינדער“ — און וואו זיינען זיי ניטאָ?

און ניט נאָר זיינע „קינדער“, — ד. ה. די אַרבעטער און סאָציאַליסטן, וואָס זיינען אויסגעוואקסן אונטער זיינע פליגלען אָדער אונטער זיין השפעה, — נאָר אויך אַלע אידישע סאָציאַליסטן, צו וואָס פאר אַ ריכטונג זיי זאָלן ניט געהערן, וואָלטן אין דעם יום־טוב־טאָג פארבייגן אַלע סכסוכים אָן אַ זייט און קומען האַרציע באַגרייסן דעם בעל־היובל: אַ חוץ, פארשטייט זיך, יענע, וואָס האָבן קיין ברעקל היסטאָרישן חוש ניט און ניט קיין ברעקל יראת־הכבוד פאר דאָס, וואָס איז גרויס אין דער געשיכטלאַכער אַנטוויקלונג פון דעם אידישן פאָלק.

א י צ ט ע ר, ווייזט אויס, וועט דער יום טוב, מחמת דעם אויבן געבראַכטן טעם, אַראַפגיין כמעט ווי אין דער שטיף, אָן „געזאַנג און געקלאַנג“. האָס באַפרייט אונז אָבער ניט פון דעם חוב, אָפצוגעבן כבוד, וועמען כבוד קומט, און אויפצוואויזן אויף דעם היסטאָרישן באַדרייט פון דעם „בונד“ ניט נאָר פאר דער געשיכטע פון דער אידישער אַרבעטער־באַוועגונג און דעם אידישן סאָציאַליזם, נאָר אויך פאר דער זאַצער נאַציאָנאַלער ווידערבאַלעבונג פון אונזער פאָלק.

מיר וועלן אַ ברעקל ניט מוזן זיין, ווען מיר וועלן זאָגן, אז דער „בונד“ באַדייט דעם אָנהייב פון אַ נייער ע פ אַ כ ע אין דער אידישער געשיכטע. אין אים און מיט אים ווערט געבאָרן אַ נ י ע ג ע ש י כ ט ל אַ כ ע ק ר א פ ט אין אונזער געזעלשאַפטלאַכן לעבן: ד י א י ד י ש ע ז ע ל ב ס ט ב א ו א ו ס ט - ז י נ י נ ע אַ ר ב ע ט ע ר ש ט א פ ט.

אַ אידישע אַרבעטער־באַוועגונג מיט סאָציאַליסטישע און רעוואָלוציאָנערע טענדענצן און צילן איז שוין געווען פ א ר דעם „בונד“, — דער עיקר אין ענגלאַנד און אַמעריקע. אָבער דאָס איז געווען אַ באַוועגונג, אַן אָפגעריסענע פון דעם אידישן פאָלק, — וואָס דער גרעסטער און באַדרייטנדסטער רוב זיינער האָט געלעבט און לעבט נאָך אין מזרח־אייראָפּע. דאָס איז געווען אַ ד אָ ר ט י נ ע סאָציאַליסטישע, אַנאַרכיסטישע אָדער ריין יוניאָנסטישע באַוועגונג, וואָס האָט זיך צופעליג געפירט אין דער אידישער שפּראַך, „ווייל די אידישע אַרבעטער־מאַסן זיינען נאָך ענגלישע אַנאַלפּאָטען“. אזוי האָט דאָס אָפיציעל דערקלערט זייער ערשטער דעלעגאַט צו אַן אַלוועלטלאַכן אַרבעטער־קאָנגרעס דער גענאַסע אַבראַהאַם סאַהאַן. די אידישע אַרבעטער־שאַבט אין ענגלאַנד און אַמעריקע האָט ניט געהאַט דעם באַוואוסטזיין, אז זי איז אַ טייל פון דעם אידישן פאָלק און אַז אַלץ, וואָס זי טוט, איז אַ טייל פון דער אידישער געשיכטע. אַדרבה, אירע פירער האָבן געזוכט מיט אַלע מיטלען אויסצוואָרצילען פון איר האַרצן אפילו יענעם נאַטירלאַכן נאַציאָנאַלן צובונד צום פאָלק, וואָס האָט נאָך געלעבט אין דעם אַרבעטערס געפיל. און אפילו פאר דער ריין שפּראַכלאַכער אידישיקייט זיינער האָט מען געהאַלטן פאר אַ חוב צו פ א ר - ג ע נ ט פ ע ר ז י ך, אָנווייזנדיג, אז — וואָס זאָל מען טאָן“, ייין, אונט, איז עס

נייע לעבן

סאנאטלאכער זשורנאל פאר קולטור און געזעלשאפטלאכע פראגן
רעדאקטירט פון

ד.ר. ת. זשימלאָוסקי און ש. ניגער

ערשטער יאָר, נומ. 3.

דעצעמבער, 1922.

צו די לעזער און פריינד פון „דאָס נייע לעבן“.

ווען מיר האָבן פאַרעפנטלאַכט אין דער פּרעסע, אז מיר טרעטן צו אַרויסצוגעבן אונזער זשורנאַל און האָבן זיך געווענדט נאָך הילף צו די פריינט אין ניו יאָרק און אויפ'ן לאַנד, האָבן זיך פילע פון זיי זייער וואַרים אָפּגערופן אויף אונזער צורוף און האָבן תּיבה באַערט אונז מיט זייער הילף. אַ גרויסער טייל אָבער האָט — אויס־דריקנדיג זיין סימפּאַטיע מיט אונזער אונטערנעמונג — פאַרבוטן די אויסזיכט אויף הילף מיט דעם תּנאי, אז פריער זאָל ערשיינען דער זשורנאַל.

שוין דאָס דריטע ביכל איז איצטער ערשינען, און עס איז דעריבער די העכסטע צייט, די פריינט אונזערע זאָלן מקיים זיין זייער פאַרשפּרעכונג, ווייל נאָר געשטיצט אויף אַטרי פּילפאַכע צוזאָגן, האָט די פאַרוואַלטונג גענומען אויף זיך די ריזיקע אַרויס צוגיין מיט'ן זשורנאַל נאָך אידער די גאַנצע נויטיגע פאַרהילף איז געואַלט גען וואָרן אין דער פּאַרם פון פּאַנדיבייטייערונגען און אַבאַגענטן.

אויף וויפּיל מיר קאָנען שוין איצטער איבערבליקן די לאַגע, האָט „דאָס נייע לעבן“ אַ פּילפאַרשפּרעכנדע צוקונפט. אין אַ מיטך פון אַ לפּי ערך קורצער צייט קאָנען עזאַמיט ווערן גענוג אַבאַגענטן, וואָס זאָלן דורכזיין פאַרויכערן זיין עקזיסטענץ. די הויפּט־אויפּגאַבע איז איצטער — אויסצוהאַלטן דעם זשורנאַל ביז יענער צייט.

מיר ווענדן זיך דעריבער צו אַלע פריינט פון דעם זשורנאַל מיט דער גאָר ערנסטער בּמשה, זיי זאָלן דאָס האָבן אין אויג און זאָלן אונז וואָס שנעלער צושיקן זייער הילף, סיי אין פּאַנדיבייטייערונגען, סיי אין אַבאַגענטן. דעהויפּט ווילן מיר דערמאָנען אָן דעם יענע פריינט אונזערע פון אויפ'ן לאַנד, וואָס האָבן אונז אויפּגעמונטערט מיט זייערע צוזאָגן. זיי קאָנען אונז העלפן ניט נאָר מיט פּערזענלאַכע ביישטייערונגען און אַבאַגענטן, נאָר אויך מיט פּאַסיגע אונטערנעמונגען.

ס'איז די העכסטע צייט צו טאָן עפעס פאַר „דאָס נייע לעבן“ און דאָס דאַרף געטאָן ווערן אזוי שנעל ווי מעגליך: די שנעלע הילף — די איינציגע הילף.

מיט אַלע פּאַנדיבייטייערונגען און סומען פון אונטערנעמונגען בעטן מיר צו ווענדן זיך צו אונזער פאַרוואַלטונג.

די רעדאַקציע.

Dos Neye Leben

A Monthly Magazine for Culture and Social Problems

Published by

DOS NEYE LEBEN PUBLISHING CORPORATION,

242 East Broadway,

Tel. Orchard 9609

New York, N. Y.

Subscription Price: \$3.00 a year; \$1.50 six months.

Entered as second class matter at Post Office, at New York, N. Y.

December, 1922.

Vol. I. No. 3.

אונזער פרעמיום

פאר יערלאכע אבאָנענטן פון „דאָס נייע לעבן“

די געזאמלטע ווערק

פון דר. ת. וויטלעוואווסקי

באנד 1.

מאָלשאַץ, נעמען, און קארל מאַרקס;
וועגן לעאָניד אַנדֶרעוואָס, „אָנאַטעמאַ“;
מעטערלינג'ס „בלאָטער פּוֹגל“; אַוֹב;
אַ פּאָמע פֿון דעם אידישן פּרױען געדאַנק.

באנד 2.

צוויי פּאַרלעוונגען וועגן דעם נאַטור־
פּוֹלִיאַטאָפּישן מאַטעריאַליזם; צוויי פּאַר־
לעוונגען וועגן איד און מענטש; צוויי
פּאַרלעוונגען וועגן דער צוקונפֿט פֿון די
עלעקער אין אמעריקאַ.

באנד 3.

דאָס פּראָגראַם און צילן פֿון דער מאַנאַט־
שריפט „דאָס נייע לעבן“; היסטאָרישע

פּרױו פאַר די פּיר ביכער \$6.00.

באנד 5. אין קאָמפּ פאַר פּאַק און שפּאַך.	באנד 7. די מאַרְאַל־פּוֹלִיאַטאָפּיע און אַנדערע אַרטיקלען.
באנד 6. אַ איד צו איד און אַנדערע אַרטיקלען.	באנד 8. אין שווערע צייטן.
	באנד 9. צייט־אַרטיקלען.
	באנד 10.)

פּרױו פאַר די דריי ביכער \$5.00. פּרױו פאַר די דריי ביכער \$5.00.

פאַר די וואָס אַבאָנירן זיך אויף „דאָס נייע לעבן“ אויף אַ יאַר, גיבן מיר יעדן סעט אַדער אַלע צוזאַמען פאַר אַ העלפט פֿון רעגולערן פּרױו.

אַררעסירט די פּאַרוואַלטונג פֿון

DOS NEYE LEBEN

242 East Broadway,

New York, N. Y.

Dos Neye Leben

נייע לעבן

טאגאטלאכער זשורנאל פאר קולטור און געוועלשאפטלאכע פראגן

אונטער דער רעדאקציע פון

דר. ת. זשימלאָוסקי און ש. ניגער

אינהאלט

1	צו די לעזער און פריינד פון „דאָס נייע לעבן“
2	זש. — צום יובילעי פון „בונד“
5	דר. ח. זשימלאָוסקי — די קריטיק פון קאָאָפּעראַטיוון סאָציאַליזם
14	א. ראַבאָני — דאָס איז געבליבן נאָך אים
28	מלך ראַוויטש — זאמד און מיטאָג
18	ש. ניגער — די ליריק פון א.ל.עסין
29	בעל המון — די נאַציאָנאַלע אוּטאָנאָמיע און די אירישע פּאַרטייען
36	ב. לאַפּין — לידער
39	עוזר וואַרשאָוסקי — ווייבעריש
47	אין דער וועלט פון פּילאָסאָפּי און וויסנשאַפט
51	ליכט און שאַטן
55	ביבליאָגראַפיע
59	פון דער רעדאקציע
	אַנאַנסן.

אידישער קונסט טעאטער

27טע גאס און מעדיסאן עוויניו. מערסאן: מעדיסאן סקווער 6063
מאָרס שוואַרץ, דירעקטאר.

פרייטאָג אָונט, שבת און ווּנטאָג בייטאָג און אָונט
(ערשטע טעג סוכות)

מאָרס שוואַרץ פרעזענטירט

די אומשטערבליכע גרעסטע קאמעדיע פון דער רוסישער ליטעראטור

רעוויזאר

РЕВИЗОР

פון גאַנאַל

רעזיסיט פונ'ם רעזיסיטאר פון מאסקווער קארש טעאטער
וו. וויסקאָוסקי

מיט: א. אפעל, י. גאלדמייט, מ. גערמאן, ל. גערמאן, ב. גערמאן, י. האנימאן,
מ. וויזענבריינד, ב. סמולענסקא, ל. סניעצאוו, נ. רובין, י. שווארצערג, מ. שווארץ
און מ. שווייד.

אין שטודיום: יעקעס פון שלום אש, דוד פריסקי, פריץ הירשביין, שומעליבס א. א.

אַמעריקען-יודאָפייען ישרון בוך קאָ.

די פארטרעטער פיר אמעריקא פון די גרעסטע אידישע און העברעאישע אייראָ-
פעאישע פארלעגער. מיר וועלען געבען פיר א קורצע צייט א ספעציעלע
גרויסע רעדאקשאַן פון אונזערע קאטאלאָג פרייען
צו די לעזער פון „דאָס נייע לעבען“. פארלאנגט אונזערע קאטאלאָגען און
קלייבט אויס, וואָס איהר ווילט און מיר וועלען אייך באשטימען א
ספעציעל ביליגען פרייען.

AMERICAN-EUROPEAN JESHURUN BOOK COMPANY
202 East Broadway, New York, N. Y.

אידישע פובליסיטי און ליטעראַרישע ביראָ

189 צווייטע עוו. (קאר. 12טע סט.), ניו יארק. טעלעפֿאָן 7965

ראַזע שאַמער—עלבערט איידלין טראַמער, מענעדזשערס

מאַנסקריפֿטען קאָנפֿירט און פאַרפֿערטיגט צום דרוק.	פֿיעסען קריטיקירט, קאָפּירירט, טער און פאַרקויפט.	טייפֿרייטינג און מאַלטיגראַפֿיע אין אידיש און אין ענגליש.
--	---	---

איבערזעצונגען

פון פארשיידענערליי ווערק (אינטעליגענדיג מאַווינג פּיאַסשורס סענאַריאָס) פון און אין
אַלע שפּראַכען
ערשטקלאַסיגע אַרבייט — ספּעיע פּרייען.

American-Yiddish Publicity Bureau

189 Second Avenue, Telephone: Stuyvesant 7968 New York, N. Y.

דאָס נייע לעבען ווערט געדרוקט ביי אַמעריקאַן פּובליסיטי ביראָ, 189 סאַנאַל סטריט, ניו יארק.

אידיש נאציאנאלער ארבייטער פארבאנד

Jewish National Workers' Alliance of America

153 E. BROADWAY

ײַט איר שוין אַ חכר פון דעם אידיש־נאציאנאלען אַרבייטער פאַרבאַנד ?

דער אידיש נאציאנאלער ארבייטער פארבאנד איז אַ אידישער ארבייטער קאָאָפּעראַ-טיווער אָרדען מיט דער מאָדערנעסטער פאַרויכערונגס סיסטעם און ליבעראַליסטע פּרוויר-לעגנען פאַר זײַנע מיטגלידער.

דער פאַרבאַנד פירט אַן אַ פאַרצווײַגטע אידישע ארבייטער טעמיניקייט, אידישע קינדער ערצײאונג, די אידישע אויפֿלעבונגס באוועגונג אין ארץ ישראל, ארבייטער קאמפּען, און יוניאָן און סאָציאַליסטישע טעמיניקייטען קריגען די קרעפיטסטע אונטערשיטצונג פון דעם אידיש נאציאנאלען ארבייטער פארבאנד. יעדע ארבייט וואָס פירט צו דער פאַר-שטאַרקונג, פאַרשעקערונג אין פאַרבעסערונג פון דעם אידישען און אידישען ארבייטער לעבען איז איינגעשלאָסען אין דעם פאַרבאַנדס טעמיניקייט.

דער פאַרבאַנד גיט זײַנע מיטגלידער מאָדערנע לעבענס־ און קראַנקע־פאַרויכערונג. נאָר איינצעלייטען ווענדעט זיך אין הויפּט־אַפּיס פון פאַרבאַנד

JEWISH NATIONAL WORKERS' ALLIANCE
153 East Broadway, New York, N. Y.

שוין ערהאלטן

די אידישע אגודות

ערצײלונגען זאָגען, לעגענדן, משלים און שפּריכבויערע געקליבען פון תּלמוד און מדרשים.

4 בענד, 2 טייל, געבונדן.
פּרייז \$4.00.

דר. הערצל'ס מאַגעבוך

(אין אַרױגיאל)

650 זײַטען געבונדן. פּרייז \$2.00
פאַרלאַנגט אונזער קאַטאַלאָג.

הויפּט פאַרקויף:

REZNICK, MENSCHEL & SATZ
46 Canal St., New York
Tel. Dry Dock 4991

פאַרקאַן

"נייע געזעלשאפט"

שיקאַגא.

זיס וועט באלד דערשיינען:
וו. נאַטאַנסאָנ'ס בוך

"קולטור און ציוויליזאַציע"

פון דער סעריע "ניי־סאַציאַליזם"

באַנענטן פאַר דער נאַצער סעריע פון דריי בילדער ווערן אַנגענומען בײַן זומן נאוועמבער. ערשטע איינצאלונג 3 דאָל., צווייטע — 2 דאָל. דריטע און לעצטע — 1 דאָל.

פאַרדערט אַ פּראַספּעקט. פּרייז.

NEW SOCIETY PUBLISHING CO.
1258 Independence Blvd., Chicago, Ill.

Tel. Orchard 0849

זאַקס און שטיינפּעלר

יוניאָן דרוקעריי

12 דזשעפּערסאָן סטריט, נ. י.

אַרבייט ווערט געמאַכט גוט און שיקטליך.

די פאפליק נעשאנאל באַנק איז האַנטס פאַינט

„ביזנעס פאַרנט נאָך דער פּלאַנ“

פאַר די ביזנעסיבאַדערפנישן און באַזענדיגן
עלאַבאָרייטן פון די איינזאָווייניגן פּאַנץ אין
פיר האַבן געדונגען אַ צייטווייניג פּאַנץ אין
נומער 940 סאַוטהערן בולוואַרד, לעבן
163טע סטריט, וועלכער איז רעזעװירט יאָר
געשעפט געוואָרן אַיז דער האַנטס פאַינט אַפּים
פון דער פאַבריק געשאַפּט באַנק, אַבער איז
אַ ריזען צייט יעצט פיר אין דער נענטן אייפּ
שעטן אַ גרויסאַרטיגע נעבןדע, ווי עס פאַסט
פאַר דער גרויסער אידישער באַנק.
די ביזנעסישטונדן אין אונזער האַנטס פאַינט
אַפּים וועלן זיין דיוועלכע, ווי אין אלע אַנדער
דערע אַפּיקעס פון דער גרויסער אידישער
באַנק, פון 9 אין דער פרי ביז אַכט אין
אונט.

די אידישע באַפֿערייניגן אין דער נענטן פון
די בראַנקס זענען אַיז פאַרמאָגט אַיז האַנטס
פאַינט האַיט אין אייז וואַסן, און די גרוי
כע אידישע באַנק האַט באַשלאָסן צו עפענען
אין יענער נענטן אַן אַפּים.
די גרויסע אידישע באַנק זאָלעט אַיפּער פאַר
די באַדערפנישן אַיז באַפֿערייניגן פון די
אידישע דעפּאָזיטאָרס ביזנעס ווי אַ זענע דער
מאַטראַטישע רעגירונג זאָרנט אַיפּער פאַר די
ביזנעסיאָנטערעסן פון אירע בירגער. „ביו“
נעס פאַרנט נאָך דער פּלאַנ“, איז דער כלל אין
דעמאָקראַטישע רעגירונגען. און ווי נאָר דער
פּלאַנ פון דער אידישער באַפֿערייניגונג ווערט
אַרויסגעצויגן אין אַ נייעס נענטן, קומט די
גרויסע אידישע באַנק און נענט דאָרט אַן אַפּים

די גרעסטע אידישע באַנק וועט אייניכען עפענען
אַפּיקעס אין אַנדערע טיילען פון גרויס ניו יאָרק

די פאפליק נעשאנאל באַנק און ניו יאָרק

„די גרויסע אידישע באַנק“

דער נייער אַפּים

940 סויטהערן בולוואַרד

נעבען 163טע סט.

PUBLIC NATIONAL BANK OF NEW YORK
NEW OFFICE, 940 SOUTHERN BOULEVARD, NEAR 163RD ST.

פאַרוואַלטעטער פאַרמענען איבער

\$85,000,000,00

(פינף און אַכציג מיליאָן דאָלאַר)

אן אויסערנעווייניגן דריבער דאָפעלטער נומער

„אויפבו“

צוליב די פילע אינטערעסאנטע מאטעריאלן, וואָס האָבן געמוזט אין אים אריינקומען, איז דער לויפנדיקער נומער „אויפבו“ א דאָפעלטער נומער, 6-5, פאר די חדשים אָקטאָבער—נאָוועמבער. ער ענטהאלט 50 זייטן. אָט איז בלוז א טייל פונ'ם אויסערנעווייניגן-דרייבן אינהאלט פונ'ם דאָזיגן נומער:

באריכט וועגן דער טעטיגקייט פון אליאקי ראנישו „אידענקאס“ פאר'ן חודש יולי, 1922.

באריכט וועגן אלע היק'ס-ראנספארטן וואס זיינען געשיקט געווארן פון אמעריקע דורכ'ן „אידענקאס“.

א רייכע בראניק פון הילף און אויפבו ארבעט. א בראניק פון דער אידישער קול-טורעניד טעטיגקייט אין רוסלאנד.

קבלות פאר פריוואטע פעקלאד.

די אידישע פרעסע וועגן דער ארבעט פון „אידענקאס“.

„אידענקאס“, דזשאניט" און די אמעריקאן דעליף אדמיניסטריישאן (האווער'ס ארגאניזאציע).

די רעאגאניזירונג פונ'ם אַרלוסלענדערשן „אידענקאס“ אין וויטעבסק, ספאלענסק און אנדערע שטעט.

דעראקציאנעלע נאטיצן.

פיפטידעליף און „אידענקאס“ פון מ. ראשיטע.

דאקומענטן וועגן די באציאונגען צווישן פופילס דעליף און „אידענקאס“.

פראטיעסען פון מעדיע-אסיסטאנצער הילף פאר דער אידישער באפעלקערונג אין רוסלאנד.

אן אפיציעלע אויספארשונג וועגן באנדיטן און ווייטרוכלאנד און אין סערביקאנט און וועגן די פאנראם-קלאנגען, וועלכע זיינען לעצטנס ערשינען אין דער אידישער פרעסע. באריכט וועגן דער טעטיגקייט פון קיעווער ראיאנער קאמיטע פון „אידענקאס“ פאר'ן חודש יולי, 1922.

„אויפבו“

איז דער איינציגער אידישער זשורנאל אין אמעריקע וועגען דער לאנגע פון די אירן אין רוסלאנד. ער איז דער אָפּיעיעלער אָרגאַן פון דער אמעריקאנער פאַרשטייערשאפט פונ'ם אַרלוסלענדערשען „אידענקאס“.

דער „אויפבו“ איז וויכטיג סאי פאר רעליאָרנאָיאַציעס און סאי פאר פריוואטע געוואנען, וועלכע האבן קרובים אין רוסלאנד.

אבאנעמענט-פרייז פאר'ן „אויפבו“ — 1.50 דאלאר יערליך. איינציגעלע קאפיס אויף אלע צייטונגס-טעגס — פרייז 15 סענטס.

מיט אדרעס און כונסקריפשאנס זיך ווענדן:

“UFBOI”, c/o ALL-RUSSIAN JEWISH PUBLIC COMMITTEE
110 West 40th Street, Room 1901, New York, N. Y.

דאס פארגעניגע פון געלעכטער!

האט איהר שוין אפאל פארזוכט דעם טעם פון אן אמטהארציגען געלעכטער? אויב יא, דאן ווייסט איהר, אז נאכדעם פיהלט איהר זיך עפעס אינגער, מוטיגער, קלוגער, בעסער און שנהגער — איהר פיהלט זיך ווי ניי געבוירען. א נומער גענומען לאך רייניגט אפ דעם שמויב פון אייער נשמה, קעהרט אפ פון אייער הארץ די שפיטוועכס, פון וועלכע די שפין פון מרהיטהרה וועכט דארט איהר נעסט...

דער הויפט אונטערשייד פון א מענטשן ביו א חיה איו, וואס א מענטש קאן לאכען און א חיה קאן ניט לאכען. אום צו קאנען לאכען, מוז מען באוועגן נשמה, נפיהר, אינטעלענצן, מיט א נאר זאלט איהר ניט שפאסען, ווייל א נאר פארשיטעהט ניט קיין שפאס. בלויז דער קלוגער פארשטעהט זיך אויף א ווייז.

הומאר און סאטירע

וועט אנטוויקלען אייערע לאדמוסקולען! מענט איהר זיין ווער ווייכט ווי פארזוערט, ווער ווייכט ווי אומעטיג, ווען איהר עפענט א בוך פון „הומאר און סאטירע“, מוזט איהר לאכען — און לאכען נעמט און וועגנדרוק און הארציג, פון דער סאטע מיפעניש פון אייער נשמה רייכט זיך ארויס דער לאך. ווען איהר לעזט עפעס פאר פון „הומאר און סאטירע“ פאר א קאמפאניע נעסט, אדער אויף א ליטערארישען אווענט, מווען אלע לאכען מיט אייך צוזאמען. דאס גאנצע הויז לאכט: די ווענט, דער סילינג, די מעבל, דער פלאר, אלעס, אלעס לאכט.

הומאר און סאטירע

באשטעהט פון דריי דיקע, עלענאנט געבונדענע בענדער (ערשטער באנד — פאעזיע, צווייטער און דריטער — פראזע) און איז דער פראדוקט פון ספעס אלע אונזערע נאפן נרויס, בלאט נרויס, מיטעלע און „קלענערע“ שרופטשטעלער און דיכטער. אבער פון די נרויס, און ווי מיר זיי בלויז געוועהלט געווארען דאס סאטירע בעסטע, וואס זיי האבען געשאפען אויף דעם פעלד פון „הומאר און סאטירע“. צוזאמען איז דאס אן אומגעהויער נרויסער אוצר, פון דאס מונטערדיכטע, שארפטע און פדעהליכטע, וואס מיר האבען אין אונזער יונגער אידישער ליטעראטור. עס סאכט ניט אויס וויפיל ביכער איהר האט אין אייער לייברערי — אייער הויז און „הומאר און סאטירע“ איז ווי א גוף און א נשמה!

ווי צו באקומען „הומאר און סאטירע“

ווי אזוי באקומט מען „הומאר און סאטירע“? — פרענען זיך פילע לעזער, דער פראצעס איז א נאפן איינפאכער: אויב איהר ווילט האבען „הומאר און סאטירע“, מוזט איהר קודם ווערען א לעזער פון „קונדס“, און דעם נעמט עס ניט. דאן נעמט א שער (אדער א מעסערעל) און שניידט אויס דעם קופאז, וואס איהר וועט געפינען אין „קונדס“. דאן איז אזוי: אויב איהר א ניו יארקער, קומט אין אפיס דערלאנגט דעם קופאז מיט 3 דאלער און איהר באקומט גלייך דעם סעט ביכער. זייט איהר אבער ניט קיין ניו יארקער, דאן מוזט איהר שוין האבען צו דער שער אויף א „וואנטערפענס“ פאונדשיון פון (אדער א פראסטע פון). מיט דער שער שניידט אויס דעם קופאז, און מיט דער פון שרייבט אן עטליכע ווערטער, אן איהר ווילט „הומאר און סאטירע“. דאן בארגט ביי אייערען א פריינט א קאנווערט מיט א צוויי סענטניגע טעמפל. דער נעקסטער שריט איז — אריינצולענען אייער אנטערשייבנס פארלאנג אין קאנווערט מיט א „סאני ארדער“ פאר \$3.35 (פארנעמט ניט דעם „סאני ארדער“!). דאס הייסט, א דאלר פאר די ביכער און 35 סענט פאר עקספעס סיאנדרוועס, פארקלעפט דעם ענוועלפ און ווארפט איהר אריין אין דעם נאהענטסטן ברייקעסטעל און לענט זיך שלאפען און — דאס איבעריגע וועלען מיר שוין סאן פאר איהר.

א יאהר קונדס צוגעשיקט אין הייז יעדען פרייטאג \$5 מיט די 3 פראכטיגענדער „הומאר און סאטירע“ ערשטא.

ארבעטס ארט: THE BIG STICK, 177 East Broadway, New York

The DIAL

America's Leading Journal of Art and Letters

The sole purpose of THE DIAL is to bring the work of the artists who count to the people who care. It is publishing the art and the literature by which our generation, here and abroad, will be remembered by future generations. Each month the significant works of the creative minds of the world, in fiction, poetry, the essay, and the graphic and plastic arts, appear in its pages. In addition, it affords a complete critical survey of books, music, art, and the theatre.

CONTRIBUTORS:

Sherwood Anderson
Hermann Bahr
Julien Benda
Johan Bojer
Ivan Bunin
Vany Wvek Brooks
Joseph Conrad
Benedetto Croce
T. S. Eliot
Aaole France
Jean Ciraudoux
Thomas Hardy
Hermann Hesse
Hugo von Hofmannstahl
James Joyce
Gaston Lachaise
D. H. Lawrence
Wyndham Lewis
Vackel Lindsay

Robert Morss Lovett
Amy Lowell
Henry McBride
Thomas Mann
George Moore
Ezra Pound
Edwin Arlington Robinson
Romain Rolland
Paul Rosenfeld
Retrand Russell
Carl Sandburg
G. Santayana
Arthur Schmitzler
May Sinclair
James Stephens
Arthur Symons
Louis Untereger
Williams Butler Yeats
Stefan Zweig

THE DIAL is publishing in its issues from October to March, **MANY MARRIAGES**, a new novel by *Sherwood Anderson*. **MANY MARRIAGES** surpasses anything Mr. Anderson has previously written, and will undoubtedly prove a permanent contribution to American letters.

Special Offer to Readers:

**Six Months' Trial Subscription for \$2, beginning with the October issue.
(Regular rate \$5)**

THE COMPLETE NOVEL BY
SHERWOOD ANDERSON WILL
APPEAR IN THESE ISSUES.

I enclose \$2.00, for which please send THE DIAL for six months, beginning with the October issue.

Name

Street

City

X-10 22

T H E D I A L, 152 West 13th Street, New York City

דערפאנס דאס נייע לענדל

געלד, שפייז און קליידער

דורכ'ן „אידגעזאם“

פארגעסט ניט, אז מען קען שוין שיקען דורך דעם „אידגעזאם“ צו קרובים אין רוסלאנד און אוקראינע

געלד

שפייז

און

קליידער

וואָס איהר שיקט דורכ'ן „אידגעזאם“ ווערט כמעט אומע-
טום אויסגעצאהרט אין אמעריקאנער דאָלאַרס. עס זיינען
שוין דערהאלטן געוואָרן די ערשטע רעסיטס פאר די געלדער, וואָס זיינען
ארויסגעשיקט געוואָרן בלויז מיט אַ פינגערעקס וואָכן צוריק.

געלד

וואָס איר שיקט דורכ'ן „אידגעזאם“ ווערט צוגעשטעלט
די רעקט צו די אדרעסאָטן, און זיי דארפן נאָך דעם
ניט פאָרן. די ערשטע קבלות פאר שפייזפעלאַך וואָס זיינען דורכ'ן „איד-
געזאָם“ געשיקט געוואָרן מיט ווייניגער ווי מיט צוויי חדשים צוריק, זיינען
שוין דערהאלטן געוואָרן אין אמעריקע.

שפייז

פאר אַ קליידער־רעפט וואָס איהר
קויפט פאר 35 דאָלאַר ביי דער
אַמעריקאנער ביורא פון „אידגעזאָם“, קויגן אַיערע קרובים אין רוסלאַנד
שיך, זאַקן, וואַרע פאר קליידער, פאר בעטוועש, פאר אונטערוועש, נייגעצויג
א. א. וו. גענוג אום צו באַפרידיגן די נויטן פון אַ פאַמיליע פון 5 פּערזאָן.

קליידער־רעפט

פאר מער איינצלהייטן ווענדט זיך אין דער אַמעריקאנער ביורא פון „אידגעזאָם“,
110 וועסט 40טע סטריט, רום 207, ניו יארק, נ. י. אַפן טעגליך חוץ זונטאָג, פון 9 אין דער
פרי ביז 7 אין אונט, שבת — פון 9 אין דער פרי ביז 5 נאַכמיטאָג.

ב. עס איז ערשינען דער „אויסבוֹי“, נומער 5. צווישן דעם רייכן און פארשידענ-
ארטיגן מאַטעריאַל געפינט איהר אויף די נומערן פון די רעסיטס פאר די פעקלאַר, וואָס
זיינען געשיקט געוואָרן דורכ'ן „אידגעזאָם“. מער וועגן „אויסבוֹי“ אויף אַ אנדער זייט פון
דעם נייע לעבן.

אין רעדאקציע זיינען אנגעקומען:

איינגס און פרעמדס, ליטערארישער זאמל
בוק, 1. פארלאנג, מולטור ליער, כאסטאן, 1922.
לעזן קוסמאן: ביים פרעסער, קאמפריע
אין איין אקט, פארלאנג, אטלאנטיס, ניו יארק,
1922.

א. אלמי: די צווייטע עקזיסטענץ, פאר
לאנג, קאמפאזיט, ניו יארק פאנטרעאל, 1921.
י. 5. קאלושינער: ארום מיר, לידעה,
פארלאנג, פעדער, ניו יארק, 1922.

איוראעל בלום: גרינע צווייגן (געזאמל
טע לידער 1904-1914), ארויסגעגעבן פון א.
בלום יוביליאן קאמפאזיטע, טשיקאגא, 1922.

יונג שיקאגא, א זאמלונג פארלאנג, יונג
שיקאגא, 1922.

געזאמעלטע ווערק

— פון —

ד.ר. ת. זשיטלאווסקי

ביז אהער ערשינען
באנד 1, 2, 3 און 4.

פרייו פאר די 4 ביכער \$6.00

באנד 5. אין קאפ פאר פאלק און שפראך.
באנד 6. א איר צו אירע און אנד. ארטיקלען.
באנד 7. די פארלאמילאסאפיע און אנדערע
ארטיקלען.

פרייו פאר די 3 ביכער \$5.00

באנד 8. אין שווערע צייטען.
באנד 9 און 10. צייט ארטיקלען.

פרייו פאר די 3 ביכער \$5.00

עס גרייטען זיך צום דרוק און וועלען אין ניכען
ערשיינען די פאלגענדע ביכער פון

ד.ר. ת. זשיטלאווסקי

באנד 11, 12 און 13.

פרייו פאר די 3 ביכער \$5.00

באנד 14 און 15. דער נייכטיגער קאפ פון

דעם אירישען פאלק פאר זיין עקזיסטענץ.
פרייו \$5.00

**מעמוארען פון א סאציאליסט
רעוואלוציאנער**

פון מ. מ. ראזענבאום

מיט א פאררעדע פון ד.ר. ת. זשיטלאווסקי.
ערשטער באנד אין שוין ערשינען: צווייטער
באנד דרוקט זיך און ערשיינט אין ניכען.
פרייו פאר די 2 בענד \$5.00

וורד דעם פארלאנג קאן מען אויך קריגען:
ד.ר. ת. זשיטלאווסקי:

„די פילאסאפיע“ אין 2 בענד.

פרייו \$4.50

סובסקריפשאן פרייו פון אלע אויס-
גערעכענטע 19 ביכער איז \$35.50

ארדעס פון פארלאנג:

Dr. CH. ZHITLOWSKY FARLAG
242 East Broadway, New York

**וואס צו ליינען אין
אידישע הייליגער
די פרייע נאטור
סאי אין די לאנגע
ווינטער-אונטערנען
סאי אין די לאנגע
זומער-טעג, אייביג
לען שאנען פון אביה
אלע ווערן
שלום עליכם**

**פריטראונצוואונציק
פון אקטאבער-דער
דער העכסטער גענוס
פונם אידישען ווארט**

**איהר קאנט זין האפען ביי
אייך אין הויבליין מיט און
דאָרער אַ וואָך אויסצאהלען**

סאָפּרן-יערט זאָקמען אַמאָנה: א.
פראַכט-אַלבוס מיט אַלבען-בילד
דער פּן-עלום-עליכ-אומד-סט

שיקאגא אונד צו דעם קאָפּן-וועלען-מיר-דן-וועלען-עלע-אויסגעגעבן
SHOLON-ALCHEM FOUNDATION,
38 UNION SQUARE, NEW YORK CITY
נאָמען
סאָרט
סאָרט
ווען אַרדער הייט

דער פאראייניגטער

„דאָס נייע לעבען“ און גריי-
נאָרי גערשני סאָנ. רעוו.
ברענטש 247 א. ר.

מיטעט יעדען 1טען און 3טען
דינסטאָג אין „פארווערטס“ האַל.
מיר אפּטרייען צו די יעניגע חברים, וועלכע
פאלאנגען נאָר ניס צו און ארבייטער פארוויי-
זונגען בערטישאַפּט, זיי זאלען זיך אנטלויסען און
אויסגיין ביינעם.

פאר אינפארמאציע ווענדעט זיך
צום סעקרעטאָר, פריינד ראזענבערג, 2077
קליינבאָו ווענעוו, בראַנקס, נ. י.

זיינען פארמולירט געווארן דורך דער ניו יארקער ארטאדאקסישער קאמיסיע אין יאר 1921 (אין דער קאמיסיע האבן אנטייל גע' נימען פארשטיינער פון דער אידושיער ליטע' ראבור און פרעקע). מיר האבן זיך דער' לויבט נאך א פאך קלוינע אפווויכונגען. מיר ווייסן, נאך עס וועלן נויטיג זיין נאך אבי' דערע שינויים. דער אויטאריטעטער ארגאן, וואס זאל געטאליטיב באשליסן אלע פראגן און באזייטיגן אלע שמועקינישן פון דער איד' שער אויסליוונג, איז נאך ניט באשאפן גע' ווארן. די אלע רעפארמעס, וואס ווערן איצט געמאכט זיינען נאך פרובן. אבער די א ל ג ע נ ע ט ע טענדיגן פון די דאזיגע פרובן, די טענדענין צו פארבויטן די ביז' אהעריגע דויטשערישע אויסליוואכן מיט א מער נאענטען צו דער אידושיער שפראך און אויסשפראך — איז אגענימען געווארן פון דעם גרעסטן מויל ל י ט ע ר א ר י ש ע אויסגאבן אויף יענער און אידן אויף דער זייט ים. דאס איז א געוונטע און אימי' פאמיליארישע טענדענין. זי ווערט דערפאר אפגעהויט אויך פון אונזער זשורנאל.

אין קומענדיגן העפט וועט זיין נעדרוקט אן ארטיקל מיט ערעוונגען פון דר. ח. זשיטלאווסקי, צום מינע און צעווייניג יאריגן יובילעאום פון „בונד“; א זעכעי פון דר. זעליגמאן, „אינדוסטריע פון ווערטער“, און פון ש. נייער, וועגן א. ליעמין.

פון דער פארוואלטונג

נעדרעטע חברים און פריינט: —

דער ערשטער נומער, דאס נייע לעבן" איז נעדרוקט געווארן אין א נעכטער צאל זייטן ווי מיר האבן באשטימט, אבער אויף אין פארניע' סערטן נומער האט די רעדאקציע ניט געקאנט ארייננעבן אלץ וואס מיר האבן געדריינט. דער צווייטער נומער איז אויך נעדרוקט געווארן אין א נעכטער צאל (80) זייטן, און מיר ליידן נאך אלץ פון דוהא אין פלאץ. מיר ווילן דאך אויס' נעגן דאס ביטל פלישהייטע פאר און זאבן, וואס קאנען שוין ווייטער ניט אפגעליינט ווערן מיר דאקען הארציג די חברים און פריינט,

וואס האבן דורך זייער פינאנציעלער און סאראלער הילף געמאכט פאר גענליך די דערשיינונג פון „דאס נייע לעבן“, — די חברי'עדאקטארן, דר. ח. זשיטלאווסקי און ש. נייער, מיט אונזערע מיטארבעטער פאר נעבן אונז די פענלאקייט אריינצונעבן דעם נומער צו דער באשטימטער צייט, און די חברים און פריינד אין ניו יארק, איבער'ן לאנד און אויסלאנד, וואס האבן אונז געהאלפן אויף פארשיידענע אופנים. נאך דורך אונזער אלעמענס אנשטרייבונג און הארמאנישע

צוזאמענארבייט, זיינען מיר געקומען צו דעם ערפאלג, אז מיר זיינען געווען געוואונען סאכן א צווייטע אויסלאגע פון ערשטן נומער.

מיר ווילן בעטן די חברים, גלייך אריינצושיקן די געזאמלטע סוכסכרייבשאנס, ווייל מיר האבן שוין געקראנט א סך אנפראגן פון פריינט, וואס האבן זיך סוכסכרייבט דורך חברים און די ליסטן זיינען נאך ניט אריינגעשיקט געווארן. דאס פאר' שאפט אונז אומנוטיגע ארבעט. חברים, זייט פינקטלאך.

מיר האבן ארויסגעשיקט דעם ערשטן נומער אין א נעכטער צאל עקועמפליארן צו אונזערע חברים אין שטעט און שטעטלאך, דערפאר, ווייל מיר האבן ניט געהאט די אדרעסס פון זייערע אר' סיגע צייטונגספארקויפער, אדער דערפאר, ווייל מיר האבן ניט קיין ארטיגן פארטרעטער. מיר בעטן אט די חברים אונז שיקן די אדרעסס פון זייערע צייטונגספארקויפער, אדער רעקאמענדירן א חבר אלס ארטיגן פארטרעטער. פארנעסט ניט גלייך אריינשיקן דעם באטרעף פון די פריערדיגע נומערן, און לאזט אונז גלייך וויסן די צאל קאפיעס, וואס איר קאנט אין אייער שטאט פאר' קויפן.

העלפט אונז אין דער ארבעט, העלפנדיג אונז זענע ארומפארנדע און ארטיגע פארטרעטער, קויפט ביי די, וואס אנאנסירן אין „דאס נייע לעבן“ און דערפאר, און איר האט זייער אנאנס געזען אין „דאס נייע לעבן“.

איר נעפינט אין היינטיגן נומער אן אנאנס פון דעם ענגלישן מאנאטלאכן זשורנאל „דיאל“, מיר בעטן איר דערמאנען „דאס נייע לעבן“, ווען איר אדער אייער חבר סוכסכרייבט זיך אויפ'ן זשורנאל, אדער לאזט אונז וויסן פון דעם.

לאזט אונז אויך וויסן אויף וואס פאר אן אופן, און ווען, איר וועט ביי אונז אין שטאט זיך שמח ווין, לכבוד דער דערשיינונג פון „דאס נייע לעבן“, ניו יארקער חברים, פארנעכט ניט אונזער טעאטער אונטערנעמונג דאנערשטאג, דעם 16טן נאוועמבער אין אידושישן קונסטעאטער. דרייט צו כילעטן פאר זיך און פאר אייערע פריינט. דאס וועט זיין אן אמת'ע „דאס נייע לעבן משפחה“ שמחה.

אויב איר קלייבט זיך ארויס פון אייער דירה, לאזט אונז גלייך וויסן אייער נייעם אדרעס. משה שמואל שקלארסקי (פארוואלטער).

אונזער אדרעס:

242 E. Broadway,

New York City

אונזער נייזנער פארטרעטער, חבר משה

צעשינסקי נעפינט זיך איצט אין שוואצ. ער

וועט אין ניכ באזוכן אייאוא און מיווי סטייטס.

מיר בעטן אונזערע חברים העלפן אים אין זיין ארבייט.

דעם כעוואכער, וואס געפינט זיך אויף דעם
זעלבנדיגן בלאט: ס'איז א מ ל ק, א לאטע
וואס כוויילט זיך אוועקגעמען. אין א ניימעדי
לייטט הייז פון א נייעם ניר קאנט איר כרעפ:
זאז מיר געמישט פון ליינעם צדער פארבן. אין
זאז ארגאן, ווי „מילגרוים“ אין, האט עס נים
געמאכט וויי.

א נומער שיינער אנהייב אין עס דאר, נישט
געקוקט אויפ'ן פעלן פון קינסטלערישער אייני
הייטשקייט. און מיר ווייניג דעם נייעם זשור
נאל לאנגע יאר און — נאך מער אויפגעקראמט
קייט צו דער קינסטלערישער און טעכנישקייטס
לערישער ווייט.

„בוכערוועלט“ איז א קריטיש-ביבלי-
אגראפישער זשורנאל, וואס האט אָנגעהויבן
צו ערשיינען אין קיעוו, אין יאר 1910. מחמת
די „אוקראינער געשעהענישן“ האָט ער זיך
אָפגעטיילט נאָך'ן פינפטן נומער. איצט האָט
דער פארלאַג „קולטורלוגע“ אים ווידער אָב
געקויבן אַרויסגעגעבן אין ווארשע — איינע
מאָל אין צוויי חדשים. פאר אונז ליגט דער
דריטער נומער (סאָ-101). אין אים זייט
נען דאָ, אַ חוץ אלגעמיינע אַרטיקל
לען אין רעטענדיקע וועגן נייע בוכער, —
מאָפעריאלן און יודעות וועגן דער אידישער
פּעריאָדישער פּרעסע און פּאַרשיידענע לעני
דער, וועגן אידישע ביבליאָטעקן און וועגן
בוכער, וואָס ווערן צוגעקויפן צום דרוק דורך
פּאַרשיידענע פּאַרלאָגן. דער דאָזיגער אייני
פּאַרמאָטיווער טייל פון זשורנאל איז דער
ווערטפּולסטער. אונז האָבן אַלע מאָל געפּעלט
זאָבלעקע יודעות וועגן דער אידישער בוכער
וועלט. איצט זיינען זיי אונז באַזונדערס
וויכטיג. די אידישע ליטעראַטור איז קוויני
מאָל נים געווען אזוי צעווייט און צעשפּרונט,
ווי איצט. אומגעטום, אין יעדן לאַנד, אין
יעדן אַרבעטן אידישן ישרוב, ווערן אַרויסגע
געבן אידישע בוכער. אָבער אויך לאַנד ווייני
ניט פון דעם אַנערן. דער זשורנאל „כּו-
פּעריאָדיש“ העלפט שאַפן אַ פּאַרשיידונג
צווישן פּאַרשיידענע פּונקטן פון אַנזער לוי-
טעראַטישער וועלט און אַרויסבריינגען און
איר מער אינהויטלאַכקייט. עס איז גע
וואוינטן, אַז ער זאָל זאַמלען ביבליאָגראַפישן
מאָטעריאַל אויך וועגן דער פּאַרגאַנגענהייט
פון דער אידישער ליטעראַטור. אויך איז צו
ווייניגן, אַז ער זאָל אָנעבן ווינציגער פּלאַץ
פאַר „סווינגען“, „אוינדרוקן“ אַדער סתם
מאָטריס, און מער — פאַר דאַטן, פּאַקטן
און זאַבלעקע באַריכטן.

פּעדאַגאָגישע זשורנאַלן. אין ווארשע
גויען אַרויס צוויי פּעדאַגאָגישע זשורנאַלן:
„די ניווע שול“, חודש-זשורנאַל,
אַרויסגעגעבן פון פּאַרלאַג „שול און לעבן“,
אין אַ צוויי-וועכנטלעכע אויסגאַבע —
„שול און לעבן“ און „די זשור-
נאַלן דרוקן זיך אַריינגעלע און איבערגע-
זעצט אַרבייבן וועגן פּראַקטן פון פּעדאַגאָ-
גיק, ווי אויך באַריכטן פון דער ברויטפּאַר-
צווייגטער מעטאָדיק פון דער געמיינע-
דישער שול-אַרגאַניזאַציע און פּוילן. דאָ אין
אַמעריקע האָבן מיר ביז איצט נים זוכה גע-
ווען צו האָבן אַ פּענעדיגן אַרגאַן פאַר די
פּראַקטן פון דערציוואַנג ביי אידן. דעם אָרט
פון זאָ אַרגאַן ווילן פּאַרנעמען די „זאַמל-
ביכער פאַר אלגעמיינער און שול-דערציוואַנג“,
אויבער דער דערציוואַנג פון יעקב לעווין,
ל. לערער און ק. מרמור. דאָס ערשטע קלוינע,
אַבער אויסגעפּראַכטע זאַמליכוד (מוס'ן נאָ-
מען „דערציוואַנג“) איז אַרויס און אַפּריל,
1922. אין קומענדיגן נומער וועלן מיר
בריינגען אַן אויספּירלאַכן באַריכט פון דעם
זאַמליכוד, ווי אויך פון די צוויי אידוי-
שע קינדער-זשורנאַלן „קינדער-זשורנאַל“,
אַרויסגעגעבן פון די שלום-עליכום שול, און
„קינדערלאַנד“ — פון דעם בילד-גנסיקאָמי
טעט פון אַרבייטער רינג, וואָס גויען אַרויס
אין ניו יאָרק.

נייע אויסגאַבן פון רוסלאַנד און פּוילן.
„שטראַס“, חודש-העפט, פּאַסאָווע; „די וואַני“,
דערשיינט אַלע חדשים אין ווארשע, רעד, סוף
ראַוויטש; „אַלבאָטראַס“, זשורנאל פאַר דעם
נייעם דריטער און קינסטלע-אויסדרוק, רעדאק-
טאָר: אורי צבי גרינבערג, ווארשע; „כּא-
ליאָטערע“, ערשטער אַלמאַנאַך, לייטונג; פּיץ
פּאַרטיש, י. י. זינגער, ווארשע; „אַנהייב“,
זאַמליכוד, אונטער דער רעדאַקציע פון דוד אייני
האַרד, ש. נאָרעליק און פּאַקס וויינרייז, בערלין —
די אַלע אויסגאַבן ניבן אונז אַ באַגריף און
מוסטערן פון די נייע און נייטע שטערמאָנען
פון די נייע און נייטענבאָ זמלעדי ופּלחמ
אין דער אידישער ליטעראַטור פון רוסלאַנד און
פּוילן. מיר וועלן זיך אַפּשטעלן אויף זיי אויב
פירלאַר און קומענדיגן העפט. ש'ן.

פון דער רעדאַקציע(א)

אַרטאָגראַפיע. „דאָס נייע לעבן“ אַרבעט
געדרוקט לויט די בילדן פון אויסלייגן, וואָס
(*) דער נאָטיץ אין, מחמת טעכנישע כּוונת,
אַרויסגעפּאלן פון ערשטן נומער.

אויך אין אונזער ביכער־וועלט אין די לעצטע יארן. עס גייט איצט גיט ארויס כמעט מיין איין בוך אויף אידיש, וואס זאל גיט האבן קיין קינסלערישע. „אנאליטיקס“, קיין רעפרא דוקיעס פון „פסל“ אדער „תמונה“, וואס זיי נען געווען פארבאטן. אבער רייטעוודיג און בא וואסטיג איין דער אידישערעע צו קונסט גיט געווארן, קיין שום דערצויגאנע אדער קולטיווירונג פון דעם אינטערעס אין גיט צו מערקן. דער אידישער לעזער מוז זיך ווענדן, אויב ער קאן זיך עס פארניגען, צו אנדערע ליטעראטור, ווען ער וויל זיך באקענען מיט דער ערשיכטע פון קונסט אין דער אדער יענער פארם, ווען ער וויל וויסן, וואס עס טוט זיך אין איר גרויסער און רייכער וועלט מיט היינטיגן טאג. עס קומט דער פאר א ווייטע חם בערלינער פארלאג, וואס האט אנגעהויבן ארויסגעבן (אין צוויי אויסגאבן — א אידישער און העברעאישער) דעם זשורנאל „מילגרוים“ („רמן“). עס איז נאך צום באווערן, וואס אין דעם ערשטן העפט האט דער זשורנאל אפגעגעבן פאר איינמאלע קונסט־איי טיקלען נאך א קליינעם טייל פון זיינע פיינע דרוקע און מיט קינסלערישע רעפראדוקיעס באפויעט בליטען. ליטעראטור איז געוויס אויך קונסט, און ביי אונז, אידן, וועט זי נאך לאנג סתמא זיין די וויכטיגסטע און די נאציאנאלסטע קונסט, אבער פאר איר ע ווערק אין דע גענוג פלאץ אויך אין אנדערע אידישע אויסגאבן. די לידער פון מ. קולבא, ל. קוויטקא און דוד האפטיג, די ריטמישע־פרוירענע פראזע פון דוד בערנעלסאן („אנהייב סכלו תרע“), ווי אויך זיין „געשריי“ (דער געשעהענער אויפ־בראד), „אז מען זאל זיך אמוקוקן“ אויך דער זענער אידישער פאעזיע אין רוסלאנד, די וואונדערלאכע — ענדלאך, קלארע, ענדלאך, איינהייט ליכע — מעשה (גיט קיין מעשה תהוה מעשה, גיט קיין טונקלעך פלאנענער, ווי געוויינטלעך) פון דעם סתם („אויס'ן גרענעץ“), דאס העברעאישע אידיש פון ו. לאצקי־ברסלאווי (חסידות און אנטיםעמיטיזם), דאס „אמת'ע“, געלייטערטע פאלקס־מאדעריניזם אידיש פון ד. ר. זע ליכע (לאאטע און בודהא), ווי אויך די אי בערגעצטע אידישקייט וועגן בראדעס (פון ד. ה. ביבער) און וועגן די ביכלישע דערצויגונגען (פון פ. פ. א. י. טובילער) — וואלטן גיט געבליבן, חלילה, אומגעדרוקט. אנטשטאט זיי, וואלט „מילגרוים“ אונז בעסער געדארפט געבן נאך אויך נע ארטיקלעך, ווי „די נייע קונסט און איר פון רחל וויטנער־בערגעניש ווי א „סעואל פון זיין שאפונג“ פון יוליוס טייטל־רעפע. זאל זיין

כאטש איין זשורנאל ביי אונז, וואס פאנענעט רירט זיך אויף פראגן פון קונסט. ווי לאנג נאך וועלן מיר געבן „אלן צוביספאך“? „מילגרוים“ איז דערווייל נאך מער א ליטערארישער, ווי א קינסלערישער זאגן, אבער דאס איז נאך אין יענעם טייל, וואו ער באנוצט זיך מיט'ן ווארט. אין זיין גראפישן און קינסלעריש־רעפראדוקציע טייל איז ער פול מיט ארייניגע אדער קאפירטע צייכענונגען און בילדער (אייניגע פון זיי — אין פארבן). דעם גרעסטן אינטערעס פאר אונז האבן די אויכגעצייכנטע רעפראדוקציעס פון די אלטע אידישע גדה'ס און פון די פארערנע, אידיש־קאפירעטיאניטישע, בילדער פון ייטער בער ריבאק. זיי זיינען בא זונדערס וויכטיג דערמיט, וואס זיי ווייזן בא שיינע־פלאך, אז אידישע קונסט הייסט גיט, ווי פילע האבן נאך דא גיט לאנג געטראכט, — קא פירן אידישע בער, סליטים, בענטשליכט, מנורות א. ד. ג. צו גלייכער צייט אבער איז ווערטפול די באמערקונג פון רחל וויטנער־בערגעניש וועגן „דאס עטנאגראפישע און דאס אנערקא טישע“ פון דעם עלטערן דוד אידישע מאלערס: „האבן זיי (די פארערנע אידישע קינסלער), פרענט זי, טאקע באמת נארגיטיס גיט צו פאר דאקען דעם עלטערן דוד? איז דען גיט שטייג דיג אויך, אז פאר יעדן סטיליאטארישן פעריאד, וואס וועט און קלייבט, גייט פארזיס א פעריאד פון רעניסירן?“ דאס איז א באצאכטונג. וואס אויך די געשיכטע פון דער ליטעראטור באשטעטיגט זי. אויך וועלן זיך אומקערן צו דער פראגע ביי אן אנדער געלענהייט. דא וויל אויך נאך צוגעבן עפעס צו מיין פריערדיגער באשער קונג, אז ווי ווייט „מילגרוים“ באנוצט פאר זיין אויסדרוקס־מיטל דאס ווארט, איז עס דערווייל מער א ליטערארישער, ווי א קינסלערישער זשורנאל. אויך וויל צוגעבן, אז אויך דער ווארט „מילגרוים“ איז דאס „מילגרוים“ האט אין זיך א וויכטיגן עלעמענט פון גיט ליטערארישער — קונסט: „מיין די דרוקקונסט. עס איז און דער נייער אידישער ליטעראטור גיט נאך א ברע וואס זאל זיין געזעצט מיט אנעלעכע מינע — און פארשיידענע — שריפטן און זאל ווערן בכלל געדוקט אונטער אזא קונסט־טעכנישער געהא, ווי „מילגרוים“. וואס מיר האט אומאנגענעם אי בערשאפט אין, וואס די קעפלעך פון די ארטיקלען פון זיי וויינען זיינען סטיליסטיש גיט צו געפאסט איינע צו די אנדערע און ערשטערווייל — אפילו גיט צום בלאט, וואו זיי געפינען זיך. צום ביישפיל, דאס קעפלעך מיט דער צייכונג „סעואל און זיין שאפונג“, אויך ז. א. איז אינגאנצען פרעמד

די אויסוואכונג פון א שטארקן ווילן צו מיינסטער
שאפט.

באנג אנטווערפן צווישן זינגען, ניט נאר
א צאן, וואס עס זאגט זיך, פילט זיך אויף אין
א גרויסן טייל לידער פון איבעריגע אנטווערפע
פון העם באמיטן „אין זיך“, דערהויפט אין די
לידער פון יעקב גלאדשטיין, צום טייל אויף נ.
מיקאוו, אגאט פארנאלין. (דער פינער מוויקאר
לישער פאטיריו פון יאהושישעס, שטימע לויטערע
מלוכה און די מינליכע, אפגעקאטע, פראסטיני
הילכיגע, טאקסן פון ליוויק'ס לידערשטודיעס מוזן
דערמאנט ווערן באזונדער: „הואש, ווי אויך
ליוויק, זיינע דאך נאך „מעטש“ אין דעם זשור
נאך). אבער אפילו די „אינוויכוסט“, וואס האלטן
נאך אלץ אין א צאן לידער, ווי ב. אלטוויט,
צילע דראפאן (אויב זי געהערט צו דער גרופע
„אין זיך“), ראובן לודוויג און יעקב סטאדאקסי,
— אפילו זיי זאגן עפעס (פער ווי אלע
זאגט יעקב סטאדאקסי), ניט זיי ריידן סתם
אין דער וועלט אריין, ווי עס מעגט טרעפן אפאל.
די צייט, וואס דער זשורנאל איז ניט ארויס
געגאנגען, איז פאר דעם גרעסטן טייל אטייל
געפער זיינע ניט פארגאנגע, ווי עס ווייזט, פאר
לארן: זיי זיינע פאר דער צייט געווארן ריפער.

„רוי ערד“, זיינען צויעלנאך אויף די לידער
פון י. י. סיגאל. קיין באזונדערע וועלכעס
שפענדקייט פילן מיר אויך ניט אין דעם
ציקל לידער פון י. שמויער. דערפאר וועקט
אין אינז האפנונג זיין דערצוילונג „דער
פרעמדער“. די פארבינדונג צווישן אירע בא
זונדערע טיילן איז נאך אנטוואקען, אבער
דוקא דאס מאכט וואך אונזער פאנטאזיע, פון
בער האראוויץ האבן מיר געלויבעט קרעפטיג
גערע און ארויגעלערע לידער, ווי די, וואָס
ער האָט אָפּגעדרוקט אין „רוי ערד“. צווישן
די עסיס, וואָס זיינען געדרוקט אין דעם
קאנאדער זאמלענע, איז אינטערעסאנט די
איבערזעצונג פון דושינסקי אפגעהיים: „פאָ
עויע — אונזער ערשטע נאציאנאלע קונסט.“
אין דער עסוי זיינען דא זייער מיינע באַמער
קונגען וועגן דער ענגליש־אַמעריקאַנער פּאָ
עזיע.

מילגר'ים, צייטשריפט פאר קונסט און לי
טראטור, ניט ארויס איינמאל אין צוויי חרשים,
איז בערלין, אלגעמיינע רעדאקציע: ד.ר. ס.
ווישיצער, קונסט: רחל ווישיצער־בערנשטיין,
בלעטטריכטיק: דוד בערנעלסאן דער נסחר,
די ניט פון דעם זשורנאל איז — די קונסט
אפטיילונג. אויף אין אנדערע אריינע צייט
שריפטן דרוקן זיך אפאל ארטיקלען וועגן מאַ
לעריי, סקולפּטור, מוזיק, אבער אזא זשורנאַל,
וואס זאל זיך אפגעבן סיסטעמאטיש און כפעי
ציעל מיט קונסט, איז ניט געווען ביי אונז. אין
לעבן האט דער קונסטאפּאָסטיוס שוין לאנג ביי
אונז אויפגעהערט, מיר האבן ארויסגעגעבן און
די לעצטע יארן א גרויסע צאל צייטגענערס, מאַ
לעריי, סקולפּטור, מוזיקער. פילע פון זיי פאר
געבען א חשוב'ן ארט אין דער קינסטלערישער
וועלט, איינע זיינען אויכערטער פון זייע
וועגן. און אז עס זיינען דא שאַפערס ביי איר.
זיינען געניסערס פון קונסט אודאי פאראן. און
זיי זוכן — און זענען אפטי — איינע די איר
דערע. אבער ניט מיט דער הילף פון דער איר
דישער שפראך, אויף איריש ווערט ווייניג,
מעסט נאכריט, נעשריבן וועגן פלאסישער קונסט.
עס איז פארנעקומען אז אפטי' אַויסוואכונג פון
דער קינסטלערישער ליידינגשאפט, פון דער קינסט
לערישער שאפונגס־קראפט ביי איר, עס האבן
ארויסגעשפאָרט די לאנג פארשפארטע, „פארא
טעניע קוואלן פון ביוראָקראַטיע, א בוואליע פון
דעם נייעם שטראם האט זיך — א י ד ע ר
פ א ר מ פ ו נ ג ר א פ י ק — אריינגעכאפט

פרישטאן, א. א. הריטשער דארף גיט זיין גערעכט, ער דארף נאר זיין טאלענטפול. פרישטאטס קריטיק אבער לויבט ער גיט פאר איר טאלענטפול קייט, נאר נאך פאר אנדערע זאכן. אבער דאס מאכט נישט אויס, אין דעם ארטיקל זיינען דא א פאר שפילעווודיגע — שפילעווודיג אונטערדיקע אויבנערדיקע — געדאנקע וועגן הריטיק. אויף דעם ארטיקל פון ב. גראבאר וועגן „אונזערע קריטיקער“ אין זיך גיט כדאי אפצושטעלן. ער איז פול מיט פאך טיש גיט ריכטיגע באהויפטונגען און מיט מיי נונגען, וואס זיינען סתם איינע די אנדערע, סתם זיי זיינען גיט דורכגעטראכט, נאר, אויב מען קאן זיך אויסדריקען אזוי, צו גו י מ נ ע ל י ו י ע מ פון פארשיידענע, שלעכט פארדייע, ביילאך אדער נאר צו גו י מ נ ע ה ע ר ט פון קאפעטערע זאכן, אנט, מיינט דער פארפאסער, אז א מעטאד אין הריטיק האט דער, וואס האלט זיך אן א דאנמע, ווי א הינקעריגער צו זיינע קליימע. מעטאד און דאנמע זיינען אבער צוויי גאר באזונדערע זאכן, ווי עס זיינען צוויי פארשיידענע זאכן פערזענלאכקייט און מעגלעכע. א מעגלעכע כאפט זיך אן דוקא דער פארבאלדער, בכלל מאכט דאס צווייטע העפט „נייאירדיש“ א בעטער, גיט אזא בונדן און ממששטן איינדרוק, ווי דאס ערשטע העפט.

זיך איז דער סאנעטארינג — „הערבסט“ — פון א. לעיעלעס. דאס איז, פריער ווי אלץ, א גרויסער טעכנישער אויפטו. ביי אונז האט מען אין דעם לעצטן פערזאך, אין דעם פערזאך פון „ווער ליבר“, פארטאלעסטיג און געלאזן אויף פאך די קולטור פון פערז, וועלכע האט זיך געפאקט אנגעחויבן אנטוויקלען ביי אונז. און נישט נאר איז אפגעווישט געווארן דער גרעניץ צווישן פראזע און פאעזיע; דאס איז נישט קיין אומגליק, און ווי ווייט דאס דריקט זיך אויס אין דער הויבן פראזע ביי צום אינווייניגסטען ריטס פון פאעזיע און פאראיינמאכן פערזן ביי צו דער שטיילער מוויקאלישקייט פון קונסטערשישער פראזע, זע, אין עס, פארקערט, נאר א גוטע זאך, ביי אונז אבער האלט דערביי, אז שלעכטע גרויע פראזע זאל מאכן דעם אנטשטעל פון לידער, און די פערזיקונסט, ווי א קונסט פון קולטיווירטע ריט מען, געצויפטע עקספאז און געלייטערטע קריטיק טאלן פון דער נשמה, זאל פאר די ווינטער אויפ הערן צו עקוויסירן. דערפאר איז גוט, און אפשר אויך סימפאטיאטיש, וואס די אמביציע צו שאפן א סאנעטארינג, איינע פון די קונצניגסטע און אומפרייסטע פארשער אין דער אלטער אקאדעמיע שער פערזיקונסט, ווייזט ארויס א פארשיידער דוקא פון דער „אין זיך“ גרופע, פון דער גרופע, וועלכע האט, אויפ'ן וועג צו א נייער פערזיקולטור, צעשטערט די אלטע, דער סאנעטארינג פון א. לעיעלעס אין באזונדער אינטערעסאנט דער מיט, וואס די אלטע ריטמען ווערן אין אים צו געפאכט צו א נייעם שפראךמאטעריאל און נייע גיוואכן פון געדאנק. דאס איז א רינג פון סתם אזוי סאנעטן, נאר פון „אינטראפעקטיווע“ סאנעטן, עס גייט פון זיי, אמת, א קעלט, עס פילט זיך שטעלנווייז געמאכטקייט, אבער עס איז פייך, קונציג געמאכט. דא איז גיט געצויפט געווארן קיין הייסער „פענאס“, עס איז גיט איינגעפארט געווארן אין ברעגן פון ריטס און אימפעטיב זיך יכנדלעך שטראם פון לירשיקייט, אבער עס איז אין פייך קליינעדיגע סאטלע געשפירט געווארן א פאעטישער געדאנק. אנט, איז געמאכט געווארן דא א זייער געלונגענע סעכנישע איבונג, און איבונג און געלויבט פאר יעדן, וואס וויל זיין א מיטשער אין זיין פאך. איר, א גלאט ווייט פון באנייסטערן זיך פאר הוילער ווירטואל זיטעט, עס איז סוף ליבער א שטאפלידער, געפיל דינער קלאנג, וואס רייסט זיך ארויס מיט גוואלד פון דער נשמה'ס סיפעניש. איידער א גלאט ניגונדל, וואס שוועבט אויבן אויף; אבער ביי דער פארשיפערות, וואס איז דא ביי אונז און וואס נעמט זיך פון אפגעלאזקייט, מיט פון איינע ווייניגסטער צערודערמייט, — איז צו גיט

„אין זיך“. דער ערשטער (אקטאבער) נומער פון דעם באנייטע סאנעטלאכן „זשורנאל פאר אינטראפעקטיווער ליטראטור“ באשטייט איינגעצויגן פון לידער. די פאר זאכן אין פראזע, וואס האבן א אינטערעס פאר'ן קאפע, רעכט אויך גיט. עס קאנען אויך גיט גענומען ווערן ערנסט די „רעפלקטיווע“ פון דער רעדאקציע „וועגן רעצענזיעס“. די רעצענזיעס שרייבט זי, ביי אונז זיינען עפעס א קליינלאכער שפיל, א מיטל — מיט פארדראס מוז מען דאס זאגן — פאר פערזענלאכע חשבונות... אזא זאך ווערט אפגעזאגט, אזא שוידערלאכע באשולדיגונג ווערט געמאכט אויף די, וואס שרייבן רעצענזיעס, — און גארנישט; קיין באווייזן ווערן נישט געבראכט און אפילו קיין פראטעסט ווערט נישט אויבנערדיקט! אזוי „נאאיוו“ איז די רעדאקציע אין דעם ענין, אז זי שרייבט: „צו וואס זאלן מיר, גיט ווילנדיג אפילו, איינגעצויגן ווערן אין אים“, ד. ה. אין דעם קליינלאכער שפיל פון רעצענזיעס? עס איז הייסט עס, גיט ערב, און ביי איר אליין וועלן רעצענזיעס גיט זיין קיין „מיטל פאר פערזענלאכע חשבונות“? „מיט פארדראס“ און מען שטעלן די פראגע.

צווישן די לידער פון באנייטן „אין זיך“ טיילט

עס זיינען דא פיינע ניוואנכן; דאס „ווגדלע“
„שעלטע זיד עס פון ווייטנס און קוקט פון ווייטנס
פיינערדיג אנהיי יעדן ארייט הויז און שמעקט
נאך צייכטריט פון קינדער אידישע, און זוכט
און וואגט ניט צוצוגיין און קוקט און וואגט ניט
צוצווען און ניטס פארבלוינט אום פון ארט צו
אום...“ נאנץ נוט אין נפתלי נראסעס ניט
איריש „ליד פון דאבוט“ און אמת פון איז דאס
ערשטע פון י. קיסניס צוויי לידער — „דאס ליד
פון אונזערע טעג“.

נישט אשטעלנדיג זיך אויף די בעלעטריס
מישע זאכן, וואס זיינען נאך נישט געענדיגט,
ווייל איר דערמאנען פון דעם פובליציסטישן און
וויסנשאפטלאכן טייל: א. אלסינס אויכגעצייכנט
אארטיקל וועגן „ענגלאנד, רובלאנד און מערקיי“,
בעלדמונס „דוד פרישפאן און זיין צייט“, וואו
עס רעדט זיך ניט אזוי וועגן פרושימאנען, ווי וועגן
זיין צייט, רחל האלמסאן: „גייע וועגן איז דער
פערדאנאטיק“, דר. כמעלניצקי: „נייטיגע קראנקיי
היינט ביי אידן“, מעמארין און אייניגע ארטיקלען
וועגן טאניפראגן.

— — —

נוי־איריש (אוינווסט—עפעטמבער).

און אלע די, וואס ציען מיט
אין אלע לענדער אונזער ליד
אין טענער פרייליכע צי באנגע,
אין שורות קורצע אדער לאנגע,
אין נייגע אדער אלטן פורעם —
פון זון פון רעגן, צי פון שטורעם —
— — —
היין אונטערטיד —
אבי מען זינגט:
אבי עם קלינגט
אין יעדן לאנד
א איריש ליד.

דאס קלארקייניגעניגע ליד וואס אברהם ריווען,
דער רעדאקטאר, הייבט אן מיט אים דאס העפט,
צייגט, אז מען קאן אנטרייבן א לאנגען פערזאדישן
זאץ אן א... פערדייאט, א חוץ דעם, איז עס א
התצלוח, פארוואס עס שרייען איז זשורנאל, ווי
אויף א יארד, אלעליי קאלור. די אלערליי
אינקייט, לאזט אונז הערן דאס ליד, איז א פראגראם
אזא „היין אונטערטיד“ — אבי מען זינגט:
אבי עם קלינגט א. אן. וו. אייניגע לידער זיינען
דאס פראדן אין העפט, וואס זיינען געשריבן
נישט — אבי צו זינגען, אבי עם זאל קלינגען, צו
זיי גענערן: דאס צייטריטע נעדיכט פון אברהם
ריווען, וואו עס איז דא א שיינער רעיון
וועגן דער אירישער פאפעיע, וואס איז אייני-

הייטלאך אין איר סארשיידנארטיגקייט; אויף די
לידער פון נ. סיקאוו, י. י. סינאל, נחום י. אל.
נרויה. אין יעדן פון זיי אין פארזא עפעס א
פאראלענעייגערטערפונעלעכער געמיטסשוואטאנד,
עפעס אן אינעווייניגסטע עפארטונג. היין אריינא
ליטעט אדער דרייסטיקייט פון אויסדרוק, פון ריטם,
אין און זיי ניטס, א חוץ אין איינציגע שורות
פון י. י. סינאל, אבער עס איז דא א לעבעדיגע
אפעס. צווישן די אויבערע לידער זיינען דא
אזוינע, וואס פרעסענדיגן אויף „נייקייט“, אבער
כדי צו זיין ניי אדער אלט, דארף מען איבערהויפט
זי י י י, אפעמען: אין זיי ווארטט זיך דורך
ווארניטיוואו א קלאנג, א ווארט, וואס האט א
סמן פון לעבן (אין „פינפטע עוועניו פארנאכט“
פון אנטא מארגאלין, אין „דעם הארש הארץ“ פון
א. לעיעלעס), אבער איינציגע קלאנגען אדער ווער
טער מאכן נישט היין ליד. בכלל קאן מען נישט
מ א כ ו היין לידער, אפילו מיט די ראשינירטסטע
מיטלען. ווער ווייס עס נישט?

צווישן די פראזאזאכן טיילט זיך אויס די
ערציילונג פון י. ד. בערקאוויטש — „גלאוואריג“
אין דעם הומאר, אין דעם ערנסטעלענישן סוף און
אין דער נאצער זאך איז דא עפעס — ניט
משעכאווישעם, ווי עם ווילט זיך זאגן, נאר,
פשוט, היסטערישעם. יעדער פון די פארטייניגע
לעכט מיט זיין אייגענעס פולן לעבן, און כאטש זיי
דינען אלע דעם צוועק פון דעם קינסטלער, פילן מיר
ניט, אז ער זאל זיי ציען פאר'ן ארבל אדער נאר
שלעפן פאר'ן קאלקער, כדי צו ברענגען זיי צו
יענעם פונקט, צו וועלכע ער וויל זיי ברענגען. זיי
כאווענן זיך פריי. עם איז באמת א שאד, וואס
עס קומט אויס אזוי זעלטן צו לייגען נייע זאכן
פון אט דעם „אלטמאדישן“, אבער פרישן הומאר
רייכן רעאליטעט, וואס האט ארויסגעוויזן טאלענט
שוין אין זיינע ערשטע ערציילונגען און וואס האט
אזויפיל כחות אפגעגעבן אויף צו שאפן א צווייטן —
א העברעאישן — שלום־עליכם.

צווישן די קריטישפובליציסטישע זאכן זיינען
פער אדער ווייניגער אינטערעסאנט: „דוד פריש“
פאן — דער קריטיקער“ פון ח. נוסמאן (א לעבע
דיגער), „פראגענטן“ פון י. טעפער און „הוקסניס
געטאפראזאן“ — א אליינער און אינאלטריכער
קונסטעסעי פון מאקסיס צ. אין י. טעפערס
„פראגענטן“ איז אינטריגנדיג ניט אזוי די
נייטרייביקייט, ווי די ס ט ו י י י י י י י י
פון דעם „זיכאדיסקעפטישן דאברוצ“ (א פיינע
זעלבסטקאראקטעריסטיק), — די סטילזירונג וואס
איז געבויט אויפ'ן געמיט פון ראשינירטקייט און
קליינסטעטלדיגן תפעלווערן פון ראשינירטקייט.
ח. נוסמאן שרייבט אין זיין ארטיקל וועגן דוד

די אזוי אנערקענע רעאסאמישע פארם: זאלן מיר פארלאנגען פון אים דוקא אזא דראפע, ווי עס שרייבן אנדערע? נין, וואס מיר ווילן וויסן איז נאר, צי איז אים געלונגען צו געבן אונז, וואס ער האט נע ו ו א ל ט געבן, און וואס פאר א קינסטלערישן ווערט דאס האט. אויף דער שטאבלער, ערד אויף ארובן קומענדיגן העפט, וואו עס וועט זיין מער פלאץ. דא וויל איר דערמאנען מיט א באגרייבונגסווארט די נייע דערציילונג פון דעם יונגען טאלענטפולן פראזע קינסטלער, ערד ווארשיאווסקי, וואס איז אפגעדרוקט אין „צוקונפט“. דער נאמען פון דער דערציילונג איז: „אהויסעקומען“. איר איהאלט איז דראמאטיש, ריכטיגער — מעלאדראמאטיש: יא, א זון פון פוילישע פויערים, איר, נאך א צייטלאנג זיין אין אמעריקע, געקומען צוריק א היים, אנגעשטאפט מיט דאלאריס די מוטער דער קענט אים נישט, און ער וויל מאכן א שפאס און זאטעס אים נישט, ווער ער איז. זי דערווייט זיך נאך פון אים, אז ער האט א סך אמעריקאנער געלט, און דאס מירט צו דער דראפע. ווען דער פויער, יאנס פאטער, קומט פון פערל, דערציילט אים די פויערטע פון דעם רייכן פרעמדן, וואס איז אוועק דערווייל אין שיינער שלאפן. דער פויער טראכט נישט קיין סך, שארפט אן א מעכער און גייט אוועק אין שיינער. דאס געלט, וואס ער נעמט אוועק פון דעם דער'הרג'טן בענגט ער אהיים צו דער ווייב. זיי ווערן ביידע שכור און שיר נישט משוגע פון דעם בלוט, פון דעם אומגעריכטן גליק, פון דעם נעהימען שרעק, פון אלץ אינאיינעם, און ערשט דערנאך דערווייט זיי זיך, אז דאס איז געווען זייער אייגענער ווילן. דא ווערט די מוטער שוין אויף אז אמת משוגע...

א מעלאדראמע? ביי עוזר ווארשיאווסקי? איז עס, א הוצ א פאר פרטים, נאטירלאך, איבער צייגנדיג (דערווייט) — די וואונדערלאכע סצענע נאכ'ן פארן, ווען דער פויער, אין כלט אייני געריכט, עקעקט און אויפנערענט, טראגט אין שטוב אריין דאס געלט און ווארפט זיך פרייער ביים, קויטן פארשיכור'ט, דערנאך שלאגן די פויער ערטען. עס וואלט געדארפט אפער געשריבן ווערן אין דראמאטישע פארם: עס וואלט געווען אז אויסגעצייכנטער איינאקטער, אבער אויך אין דער דערציילונגספארם מאכט עס א שטארקן איינדרוק, דערהויפנט אין דעם צווייטע העלפט. די ערשטע — איז אביכל צו פאנג, צו דעמא ליורט; דאס ערשטע קאפיטל איז אינגאנצן איר בערג, כאטש עס איז, פון א רעאליסטישן שאנדן פוקט, נום געשריבן. מען קאן אנהייבן זייער יונגער די דערציילונג גלייך פון צווייטן פרק. דער יונגער

דערציילער האט זיך שוין אויפגעלערנט צו געבן אונז קאנדענסירט דעם עיקר פון דער זאך: ער האט זיך אבער נאך געקומען אויפגעלערנט צו באניצן די נע ו ו א ל ט געבן, עיקר, ער האט נאך, ווי אלע יונגע, נישט געניטע שרייבער, ליב הקדמות, פון דעם נישט ארויסצאלן זיך אייניג נאכצו אין דער הויפטזאך, פון דעם געבן צוויי זייטיגע פרטים לייט, אגב, ווארשיאווסקי אויך אין דער דערציילונג, וואס הויבט זיך אז דרום אין היינטיגן נומער, דאס נייע לעבן, אבער נישט געקומט אויף דעם, באפעסטאגן אין אונז ביידע נייע דערציילונגען די האפענונג אויפ'ן יונגען פרושן טאלענט, וועלכע עס האבן אויפגעוועקט אין אונז „די שמועלעס“, זיין ערשט ווערק.

אין דער פאעזיע פון דעם לעצטן נומער, ער „קונפט“ פארנעמט דעם אויבנאן די פאעזיע פון א. לעבין — „וויא דאלאראז“, דאס איז א טייל פון דעם פאעזישן בוך „ארום דער וואנט“, וואס ווען עס וועט גענעדיגט ווערן, וועט עס זיין איינער פון די שענסטע מאנומענטן, וואס אונזער פאעזיע האט אויפגעשטעלט דעם אידישן פאלק. דאס איז די היסטאריע פון דעם אידישן חורבן און דער אידישער אומשטערבליכקייט, די היסטאריע פון דעם קאמף, וואס די וועלט מירט מיט אירן און אירן מיט דער וועלט. דאס איז היסטאריע אין פערן, היסטאריע — פאעזיע. אין דעם קאפיטל „וויא דאלאראז“, ווי אין די אויבעריגע קאפיטלעך, טרעפט, אז די ביידע עלעמענטן, דער היסטארישע פילאסאפישער און דער לירישע פאעטישער, ווערן נישט גענוג אויפגעלייט איינער אין דעם אנדערן. דאן טרעט אביכל צו נאקעט ארויס דאס געדאנקלאכע. מען שעצט אויף דאס, מסת עס האט און זיך סטיליסטישע און פסיכאלאגישע ווערטן, מער נישט, מען פילט נישט גענוג שטארק די נויטיגקייט פון דער מעטרישער פארם אין דעם פאל, בדרך כלל אבער אין די געדאנקלאכקייט פון דער פאעזיע, לירישע געדאנקלאכקייט, די לירישע געדאנקלאכע טעמע פון „וויא דאלאראז“ איז: — ישו — אמת פון די אידן — און די „אומה פון ישו“, אומה פון די אומשטערבליכע אידישע רומ, דער „מת פון די אידן, וואס זויג האט געהיירייגט“, ווערט פארנעמערט; דאס לעכע דינעקעריציניטע אידישע אומה ווערט געשענדט אבער דער פארנעמערטער איד איז א מת, בעת די געפייניגטע „אומה פון ישו“ לעבט און וועט לעבן. אויף דער טעמע „ישו“ איז אויך דאס ליד „איינע, א זונדלעך, א אונזערע“, פון ל. הויטקא. קיין באזונדער אויסדרוקסארט איז אין ליד ניט, אויף איר זיין הויפטזאגן (אונזערע לידן אין זיין בליק) נישט ניי, אבער

קיון ברעקל שויכות, אפילו ניש די וויסעמען.
זיין „שמעאדע“ אויף וועלכער ער איז אזוי
שמאלק, איז ניש קיין שמעאדע. זיינע שאלות
זיינען ניש קיין שאלות, די ענטפערס, וואס
ער גיט אויף זיי, זיינען ניש קיין ענטפערס.
זיין לאַקס איז אן אומבאקאנענע. זי פאלט
אלע וויילע פון די פיס, ווי דאס קינד, וואס
הויבט זיך ערשט אן צו לענגען גיין, אדער,
ווי א גוט אגעשקערטער, וואס קאן זיך שוין
ניש פאנאדערקלויבן צווישן „ארום המון“
און „ברוך מרדכי“. די פאקטן און די סי-
טואציעס, וועלכע ער מאַלט מיט אזא זיכער-
קייט, זיינען פון פונקט אויסגעוויגן. אמת'ע
פאקטן זיינען פון פארדרייט שוואַרץ, אדער ער
סאכט זיך וועגן זיי כלל יעד. ווידערשריבן
— אן א שווער. און דערביי פילט ער זיך
אין אזא געהויבענעם מיט פוקט ווי יענער
זיגל — דער „בויערל“, אין קילאוו'ס פאבל,
וואס האט צונויפגעצויקט אלע חיות און
מזמות. זיי זאלן קומען זעהען, ווי ער צונדט
אונטער דעם ים.

אין אן אויסגעוואקסענער לויטעראטור
וואלט מען די ערשיינונג פון אזא ווערק, ווי
הערן זעעערס, צור אנטשטאוונג, אפילו ניש
נאטורט. אין יעדער לויטעראטור ערשיינען
נאך אינעם ווערק, וואס באווייזן, אז די
ערד קאן ניש זיין קיילעדיג; אז דארוויס
טראָיע איז א פירדאָ, אז די וועלט'אָנטשטיי-
אונג דארף מען אויפפאסן פונקט, ווי עס
שטייט באשריבן אין חומש, אין דעם כ"ב
שאַבלוכ'ן זין פון דעם ווארט. אלע אַעלכע
ווערק ווערן פארטוישט אין ווינקל'דיגהאנד
לונגען, — דאָס רוב פון אַ וועלכער עס איז
רעלוגיעזע סעקעט, — אין אויגעס מיט
אסטראָלישע "שויפן, הלומות'דיכער"
און כדומה לערששאַפּ פאַר דעם מיסטיש-
געניגן האַלד און פערל'דיגעפילדעטן עולם.
קורץ: זיי געהערן צו דער קעלעך ר-
נאטורט. די אַפּזיעלע לויטעראטור ווייס
אפילו ניש, אז זיי זיינען דאָ אויף דער וועלט.
דער פאקט אליין, וואס אזא ווערק ווי
הערן זעעערס, צור אַנטשטאוונג" האָט זיך
געקאנט בריע דרוקן אין אַ דראַקלעך
וואַכשארף (אין דער „שויער אַרבייטער
שטימע" אונטער ש. יאָנאוואַקס רעדאָציע);
וואס צוויי זייער חשוב'ע שרואַשמעלער האָבן
געשריבן רעצענזיעס אויף אים (דר. גינזבורג
און „פאַרווערטס" און דר. קאַרלניק און
„טאַג"). דער פאקט, וואס אויך מיר מוזן זיך
מיט אים באַשעפטיגן און וואס עס וועט אונז
אַפּש א ו י ס ק ו מ ע י ב פּרמיות צו רעדן

וועגן אים, כדי צו אילוסטרירן אינזערע כאָר
הויפטגינגען, — אַט דער שרוער'דיגער פאקט
באווייזט, אז אונזער וונגע לויטעראטור איז
נאך ניש אַרויס אין גאַנצן פון איר „קעלער"
צושטאנד.

צום סוף נאָך אַ פאַר ווערטער וועגן דעם
סביל פון דעם ווערק. הער זעעער איז ניש
אן טאלאנט. ער האָט טימפערמענט לוידיג
שאַפט אַפּשאַל אַ קלאַר פּרופּיע אַט מסביר
צו זיין אן ענין. אויס קיילע אַכער אַוועק
זיין סביל. ווי זאל איך אים אַרואַפּ?
אויפגעבלאָזן? „א ו י ס ק ו מ ע י ב פּר-
מיות אויפגעבלאָזן", וואָלט געווען בע-
סער. ווען אַ קעבן נעמט אַ וויסעל פון אן
איר, און שלאָגט דאָס פאַנאָדער און אַ גאַנצע
שיסל שוים, איז צו דעם ע צ ס פון דער
זאך ניש צוגעקומען קיין אוין ברעקל נייע
סובסטאַנץ, אַ חוץ בלעלדאָר לופט. דאָס איז
דער גאַנצער סוד פון הערן זעעער. סביל'
ער נעמט אַ קאוועליעסעלע „סובסטאַנץ",
הויבט דאָס אן פאַר אויערע אויגן פאַנאָדער
צו שלאָגן ביז עס ווערט עשיינעט. דערנאָך
שריפט ער אַרײַן נאָך אַ זייטיגן טראַפּן, צו-
לײַב „שמעאָבין" און הויבט אויס ניו אן
פאַר אויערע אויגן פאַנאָדערצווירן די מיר
שאַכט, און שלאָגט און שלאָגט ביז דעם לע-
זער הויבט אן צו שלאָגען צו דער גאַל.
אין אינער אַרײַנער לויטעראטור, אַלץ
נאָך אן אַרעמע און שרײַבער וועגן ערנסטע
ענינים, וואָלט הער זעעער געקאָנט ברויגען
אַ גרויסן נוצן, ווען ער זאל זיך נעמען נאָר
פאַר יענע טעמעס, וואָס שטייגן ניש אַרײַבן
דעם אינער פון זיין וויסן און די כוחות פון
זיין לויקען. דערצו מוז ער זיך אַדער גמרי
אַפּגעוואוינען פון זיין אַיבן באַראַשערוויר-
טער מדה מגונה אין שרײַבן.

דר. ה. זשיטלאַוואַקסי.
„די צוקונפּט". צווישן די בעלעטריסטישע
זאכע, וואס זיינען גערופט אין אַקטאָבער-נומער
„צוקונפּט" אן פאַרעוואַנגען, איז די אַרײַנעלעכע
זאך זיכער — די דראַמט פון מישה נאָרי, וואס
האַט אַכילס אַ צו אויכטייטשנדיגן נאַמען: „די
טראַנזיע פון נאַרײַש". לויט דעם אַגענטיש
נעם באַרברואו נומ אַז עס גייט קיין דראַמט
אַכער עס וואָלט געווען נאַרײַש עס עס מענטש מיט
אַ כהרברואווער פאַס. אונזער לירישער בעפטיש
הער (כײויל ניש זאַמ: צייטגעבן), אדער סעפּי
טייטער לירישער האָט געוואלט נעבן אונז און נ. י.
ניש, ווי געוואוינטלאַ, פראַנצענטאַריש, זיין
אינעווייניכע וועלט, זיין פילאָסאָפיע, זיין
לעבנסגעפיל, און ער האָט פאַר דעם אויפגעלייבן

טויט פון איינעם פון די באליבטסטע ביי די ברוימע שויבן פון פאלק רעוואלוציאנערן די פראטעסטירנדע עלעמענטן פון דער געזעל' שאפט" (ז. 177), דורך זיין טראגישן טויט איז ער פון א הייליגן, ווי זיינע אנהענגער פלעגן אים ביי זיין לעבן באטראכטן, אין א גאט אָדער א האלבגאט (א האלבגאט) פאר וואנדלט געווארן" (181). דאס איז געווען דער באזיס פאר דער קריסטלעכער לעגענדע, וואס איז פריער געבוירן געווארן ניט ביי דעם אידישן פאלק, נאר ביי דעם רוימישן.

שפעטער איז די לעגענדע וועגן אט דעם גאט אָדער האלבגאט אַרױנגעדױנגען אין דעם לאנד יהודה, וואו עס האבן אויך עקזיסטירט ענליכע רעוואלוציאנערע געוועלשאפטן, מיט ענליכע רעוואלוציאנערע פירער, מיט ענליכע שיקואלן. „האט דאס אידישע פאלק געמאכט דאן א פארזוך, די קריסטליכע לעגענדע צו פאראויסן, אויסצוטאן זי פון אירע היירנדי' שטע פארמען און אן אויסשליסליך אידישן אנהאלט אין איר ארונברוינגען, ארויס טרייבן פון איר איר קאמפאזאציען און אומווענדלעך באראטער און שאפן פון איר א ריין אידישע שייחילעגענדע, וואס זאל צו די געשעהעניסן פון יענער צייט צוגעפאסט זיין" (ז. 193). אט דאס איז דער תמצית פון זעצערס נייע אויפפאסונג וועגן דעם אפשאט פון קריסטנטום.

איזוואו איז דא דער „מקור השומאח", פון וועלכן דאס קריסטנטום זאל האבן גע' זויגן, "שױן אין דעם ערשטען מאמענט פון זיין געבוירן"? געגען ניט! ניט אין רויט, ניט אין יהודה! אומעטום ווערט, לויט זעצערס היפאטעזע, דער קריסטנטום גע' בוירן אין היילעך, "קדושה". אימעטום שאפט ער פון פראטעסטירנדע פאלקס'מאסן מיט הויכע געוועלשאפטליכע אידעאלן. אומע' טום ווערן די פערזענליכקייטן, וואס פאר' קערפערן יענע אידעאלן, פאר'משפט צום טויט אין מארטירערטום אומזיסט און אומנישט... אין די אומטערעסן פון די הערשנדע מאכט' האָבער

די איינציגע ענדערונג, וואס ווערט אַרױב' געטראָגן, א האַק זײן השׂעה, איז וואס אַב' שטאַט: „אונזער אידישער ברודער ישו פון צנרת" וועלן מיר דארפן זאגן: „אונזער אימאלינישער ברודער פלוגיאלמוני פון רויס". אין בייזע פעלן איז דער אורשפרינג' ליכער קריסטנטום אן עפוזאד פון אונזער געשיכטע פון דער הערשנדע מאכט' זער קאמף פאר דער אלמענשאליכער בא'

פּרױאָנג, און אױך כּוֹן אונזער אױ די י' ש ע ר געשיכטע, ווייל סוף־כּל־יָם אױז די קריסטוס'־לעגענדע" אַרױנגעדױנגען פון דער מענטשהייט אין דער אידישער פּאַרם פון אַ אידישן משׁוּת.

דער גאַנצער געפּוילדער, וועלכן הער זעצער הױבט אױף אַנטקעגן דעם קריסטנטום, איז ווייל ער, דער נױער גלױבן, האָט געקאַמט די העזע צו לערנען, אַז דער וועלט־גאָט האָט זיך פּאַרקערפּערט אין אַ מענטשליכער געשטאַלט. לױט הער זעצערס מעאַלאָגיע, האָט דאָס דער אידישער אַלמעכטאָגער גאָט בױם בעסטן ווילן כּשׁום אױפֿן נױם געקאַמט סאָן (איכער זײנע כּוּחֹת!). און קױן אידישן קאַפּ, פּוילדערט הער זעצער, האָט זאָ פּאַרשטעלונג ניט גע' קאַמט געבוירן זײַרן, נױ, סױאַ, אַט דער גאַנצער רױן מעאַלאָגישער סכּסוך איז פּאַר דער אױצױג ער צױט אױנטערעסנט נאַר פּאַר יענע, וואָס קאַנען נאָך עדי הױם זיך ערנסט מתווכת זײַרן וועגן דער פּראָגע, וואָס איז אַ בעסערער מױסל אַנטקעגן שׁדים: שׁרױען "שמע ישראל", אָדער ציל'ען זיך. פּאַר אונז מאַדערנע אידן, איז ער ניט ווערט קױן אױסגעלאָזענע אױ.

מיר זעהען דעריבער, אַז אױך הער זעצער שטױט אױף דעם באַדן פון דער "רעוויזיע", און קומט צו דעמוילבױגן די פּיטערעוולטאַט אירן: דאָס קריסטנטום איז אַז געבוירן געוואָרן אין קדושה, און מיר, אידן, האָבן זיך ניט וואָס צו שעמען מיט אונזער אַנטייל אין זײַן אױסאַרבוטונג: אַז מיר זאָל אַנעמען, אַז ער איז בױ אונז גופּא געבוירן געוואָרן, צי מען זאָל אַנעמען, אַז מיר האָבן אױבערגע' ארבייט אַ שטאַף, אַרױנגעדױנגען פון דער פּרעזאָן; צי מען זאָל גלױבן, אַז די פּערזאָן, אַרום וועלכן דער קריסטנטום דרייט זיך, האָט ווירקליך געלעבט (אין יהודה אָדער אין רױס), אָדער גלױבן, אַז ער איז ווי אױב, למשׁל, ניט מער ווי אַ לעגענדאַרישע אידעאַל געשטאַלט, אַרױסגעוואַקסן פון דער מענטש' ליכער כּעקשאַפט נאָך דעם אידעאַל פון אַ געטליך לעבענדן מענטשן.

אױף אַזױ ווייט וואָלטן מיר די ערשױף נונג פּין הערן זעצערס שרױפט באמת געקאַמט באַגריסן. לױדער קאַנען מיר דאָס ניט סאַן, מחמת דער אַכטאַלומער וויכטשאַפטליכער נישט־ווערטיגקױט פון איר אנהאַלט. הער זעצערס ווערק איז גאָר קױן ווערק ניט. ס'איז אַ קוריאַז, אױסגעזױגן אױף אַנאַנע 220 זײַטלאַך. צו וויסנשאַפט האָט דאָס ניט

ניגסמע מענדענין איז געווען דוועלביגע: די קריסטליכע „פאלשע נאכנה“ שטאמט פון אן אויסווארף, וואס האט געוואלט אראפפירן דאס פאלק ישראל פון דעם ריכטיגן וועג אין טאפן זיי זינער צו אן עבודה זרה. און דער צוועק פון אלע אזעלכע לעגענדעס איז אויך געווען איינלאדן דערזעלביגע: אכצוהילן אידישע הערצער מיט האס און פארזאטונג צו דעם קריסטליכן גלויבן און צו זיינע אג' הענגער. און דער צוועק איז דערגרייכט גע' וואָרן ביי דער גרעסטער סאָיאַרישעט פון אינ' זער פאלק.

ס'איז גערקווירדיג, אַז אין אונזער ראַך דיקאלער וועלט האָט בעזעס געהערשט דוועל' כּוּמַע פּוּינדליכע שטעלונג צום קריסטנטום, דערזעלביגער בליק אויף דער אומרוינקייט פון דעם מקור, פון וועלכן ער שטאמט. דאָ איז דער בליק אַריבערגענומען געוואָרן פון יענער „אויפֿקלאַרטיגן“ און „ראַדיקאַלאַטיגן“, וואָס האָט געהערשט און דער געבילדעטער וועלט אין דעם אכטענהעטן יאָרהונדערט און וואָס האָט געלערנט, אַז אַל ע רעליגיעס— די קריסטליכע אַזוי גוט ווי די אידישע און די סאָפּיאַטישע— שטאַמען און זיינער לעצטער ליכע פון אַ שמוציגן קוואַל: פון שאַרלאַטענעס אין שווינדלעך, וואָס האָבן גע' זוכט צו פאַרבלענדן די אויגן פון פּאָלק, כדי עס זאל זיין גרענגער צו האַלטן אים אין יאָך.

אַז די קריסטן זענערס שרופֿט מוז זיך אַפ' זאָגן פון אַט די אַלטיאידישע און אַלטרראַך דיקאַלאַבידיקע אַנשוואַונגען וועגן דעם גע'יגן. אויך דער רעווידורט דעם דרויסיפּראַצעס גאַנץ גרונטליך. אמת: אנטקעגן זיין איי' גענעס ווילן.

ליינעס מיט די ערשטע פינף אפטיילונגען פון זיין בוך, וואו יעדעס בעלמל איז פול מיט האס צו דעם קריסטנטום, וואו „יעזוס“ ווערט אפּטמאַל אַנגערופֿן „די שלאַנג“, און וואו עס ווערט מיט שוים אויף די לופֿן היסטעריש ארויסגעשריען, אַז „דאָס קריסטנטום איז שוין אין דעם ערשטן אַמטענט פֿין זיין גע' בירן געווען אַ באַוועגונג, וואָס האָט די גאַנצע ניקה זיינע (אירע) פֿון מ ק ו ר ה ט ו א מ א ר זע (זי. 161). די ווער' טער זיינען אין מקעסט אונטערגעשראָפֿן)— ליינעס מען אַזעלכע אַפֿט פאַרקומענדע אויס' דרוקן, ווי „הירחה לידרחה בטומאה“, איז איינער בראַעטיגט צו דערוואַרפֿן, אַז דער אויסזיך פון דער גאַנצער קאַנסערוואַציע וועט זיין דער ענדליכער באַוווּי, אין וואָס פאַר

אַ שרעקליכער „טומאָז“ דאָס קריסטנטום איז געבוירן געוואָרן.

און ווי געפֿלעכט ווערט מען, ווען מען גויט איבער צו דער לעצטער זעקסטער אַפֿטור' לונג פון דעם בוך, וואו דער „מקור הטומאה“ ווערט „אויפֿגעדעקט“ אין דעם פּאַקט, אַז „דער מוּט פון אַוינעס אַ פאַרשטייער פון אַ גע' וויסער געהויבער אַנאַרוסטישטייעראַרישטי' שער אַרגאַניזאַציע איז געווען דער אַנהויב פון דער אַנטשטייוואַנג פון קריסטנטום“ (ז. 174).

וואָס זיינען דאָס געווען פאַר אַרגאַניזאַר ציעס און אויף וויפֿיל פאַרדיינען זיי דעם נאַמען „טומאָז“? לאַמיר הערן, וואָס הער זעצער האָט אַזוי צו דערציילן וועגן דעם. מיר וועלן פֿרוואַן איבערקעבן דעם ענין, אויף וויפֿיל מעגליך, מ י ז י ו י נ ע א י י ג ע נ ע ו ו ע ר ט ע ר בתכלית הקיצור.

אין רוים, אַרום צען־פּענען יאָר פאַר דעם חירבן בית־שני, זיינען געווען דעוואַל' ציאַצערע מאַסן, וואָס „האַבן מער שוין נישט געוואַלט נאַכפֿאלגן בלינד די דיקטאַטור פון די הערשנדע קלאַסן“ (ז. 173). האָבן זיך דאַרפֿן אויך „געהויבע געוועלשאַפֿטן געזענען, וועלכע האָבן האַלבגעראַפֿן אין זיך אַ סאָך ראַקטער פון אַנאַרוסטישטייעראַרישע אַר' גאַניזאַציען און האַלט אַ סאַראַקטער פון רעליגיעזע — אַלץ ברויטערן זיין — געעלי שאַפֿטן“ (ז. 175. „האַלבגעטראַפֿן“) און האַלט — וואָס? „אַ געזיל פון טיפע לויב און מיטלייד האָט זיי אַלעמען צווישן זיך פאַרברידערט“ זייערע פֿירער — „אויף אַ העלפט אַנאַרויסטן אידעאָלאָגיסן, מאַראַלישע דייגער און סאַציאַלידע־פאַרמער“ (ז. ג).

בראש פון אזא געוועלשאפט איז „אַ געוויסע פֿערזענליכקייט געשטאַנען, וועלכער (וועלכע) האָט אין זיך אַ סך האַרציקייט, אַ סך ווייב קייט און אַ סך פֿערזענליכן מאַגענטום פאַר מאַגט. ער איז געווען איינער פון די וויי' גינגע יחידים סגולה, וועלכע קאַנען מוּט זייער האַרציג באַנעמען זיך צו די מענטשן“, דורך איינעס, „אַן אומגעקויער גרויסן איינפלוס אויף זייער קרוין אויסאייבן. איז ער דיע' ריכער שטאַק פאַרזעטערט געוואָרן פון דיע' קרוין זיינעס“ (ז. 176). און דערויכער האָבן אים באַטראַכט די פאַרשטייער פון דער רוי' מיטער מאַכט אַלס איינעס פון די געזעלריי' טעע שונאים זייערע, האָבן זיי אים צום מוּט פאַראַורטיילט“, כדי אַנצושרעקן דורך דעם

דער „שטאף“ איז אבער א שטענדיגער דיסאָנאַנס מיט זיין אינווייניגסטער אויפריכטיקייט און נאָ אוועק פשוט'לייט און דער פּאַרלאַנג נאָר אַ כּע סערעור, אבער לעובאר בוד, ווערט ניט שוואַכער כּי אים.

ארויסגעבן ביכער אפילו אנדערש און אַז דיכט אין ניט שווער. די הויפּטשוועריקייט ליגט אין דעם, ווי אזוי זאל מען צוקומען צו די מיטשט, וואס קאנען זיין אנזענע אמת'ע לע' זע — ווי אזוי שאפט מען דעם אפּאַראַט, וואס זאל קאנען פארשפּרייטן אַטדי ביכער. אַט דאָ ליגט די הויפּטשוועריקייט, און וועגן דעם וועל איך שרייבן אַן אנדערש פּאַל.

מ. י. שעליבסקי.

2.

וואס איז שולדיג דער אידישיזם ?

אויף מיינ נאָמיין איז ערשטן נומער, ד. נ. ג. וועגן דעם קרויז אויפ'ן אידישן ביכערמאַרק, האָט זיך אָפּגערום דער ערשטער מ. י. שעליבסקי, ס'זען פון פּאַרלאַנג „אידיש“. ער איז זיכער באַ האַונט אין דעם ענין, און און פון זיינע מיינונגען און ערפארונגען קאנען מיר ס'ל לערנען. אבער און א פּאַר וויכטיגע פונקטן האָט ער, רוכט זיך מיר, איבערגעכאַפט די מאַס. מען דאַרף ניט זיין קיין פאַכמאַן אין אידישע פאַרלעגעריי, כּי עס צו זען. אין זי רייד פון פריינט שעליבסקי אַליין איז דאָ פאַטעריאל, וואס צייגט, אַז איך ניגע זיינע באַהויפטונגען זיינען איבערמירב, כּאַטש עס שטעמט אין זיי ענווים אַ שטיק אמת. אזוי, צום כּיישפּיל, זאָגט ער אין דער צווייטער העלפט פון זיין נאָטיץ, אַז עס זיינען דאָ אידישע לעזער (דער „ראַפּינירטער אינטעליגענט“, פון איין זייט, און דער „פּשוט'ער איד“, פון דער אנדער זייט), וואס וואַלטן געקאָגט זיין נטע קונדן אויפ'ן אידישן ביכערמאַרק, ווען ער זאל זיך נאַר צו זיי ופּאַסן. היינט פאַרוואָס שרייבט מ. י. שעליבסקי אין אַנהייב, אַז „די וויכטיג סטע ארוואַך פון דעם איצטיגן קרויז איז, וואס רי מאַדערנע קינדער פון אַלטן עס הספּר דאַרפן ניט און ווילן ניט האַבן קיין בוד“ ? עס זיינען דאָ פאַראַן, ווי ער אַליין זאָגט, „קינדער“ ביים עס הספּר, וואס דאַרפן און ווילן אַ אידיש בוד. אַלס וואָס דען, ער האָט זיך פּשוט ניט גענוי אויסגעדרוקט, ער האָט זיין ריכטיגן געראַקט צופיל פאַראַלגעמיינערט. ער האָט סחמאָ גע וואַלט זאָגט, אַז דער ס'י ל פון דעם אידישן לעזער'עלעם, וואס אויך אים האָט זיך כּינ איצט געשטיצט אין אַמעריקע די אידישע בודפאַר

פּאַרייטונג — און דאַס זיינען די אידישיסטן און די פאַרטיימענטשן — דאַרפן ניט און ווילן ניט דאַס בוד אַליין, נאַר די „זאַרגן פאַר'ן בוד; עס איז כּי זיי אַ „געזעלשאַפּטלאַכע באַדערעפּע נייש“, אויך דאַס איז סחמאָ אַ ציביריטע פאַר אַלגעמיינערונג; זיינען דען ניטאָ קיין אידיש שיכטן און קיין פאַרטיימענטשן, וואס ווילן אַליין אַריינקוקן אין אַ ספּראַך, ניט נאַר „פאַרוואַרן די וועלט“ ? אבער דער טיפּ „פאַרוואַנער“ וואס וועגן אים רעדט אזוי נאַליג פריינט שעליבסקי, איז זיכער אַ פאַרשפּרייטער, און עס שאַרט ניט צו וויכט, אַז דעם דאַרף זיך אויף אים ניט פאַרלאָזן. אין דעם זיינען איז נוט, וואס מ. י. שעליבסקי, האָט אַנגעריירט און אויפגעדעקט אַט דעם ווייטגאַנגיגן פונקט, אין אונזער נאַצען קול' טורילעבן — און ניט נאַר אין אונזער נייסטיג נעו' סקטור, אויך אויף אַלע אנדערע געביטן פון אונזער עפנטלאַכע לעבן — פאַכט מען אַ ציר גרויס וועגן פון די קהלישע פאַרוואַנערס, פון די קהלישע קאַכעלעפּלאַך, פון די טומלער, און צרווייניג האָט מען אין זיינען דעם פּשוט'ן, שטייל, באַשיידענעם געברויכער און אַפּט אמת'ן שלעכער פון קולטורעלע און אנדערע ווערטן. דאַס איז געוויס ריכטיג, אבער פון דאַגען כּיז צו דעם געדאַנק, אַז דער אידישיזם איז שולדיג אין דעם קרויז פון אידישן בוד, — אין זייער ווייט. האָט דען דער אידישיזם געפאַדערט פון די נאַר ריישע פאַרלעגעריי, אַז זיי זאלן זיך פאַרלאָזן דאָ אויף אים אַליין און אַז זיי זאלן האַבן אין זיינען נאַר זיינע אַנהענגער ? ב. י. שעליבסקי ווייזט אַז אַליין אויף די פּעלערן, וואס זיינען געפאַכט געוואָרן און ווערן נאַר ער היום געפאַכט פון די אידישע פאַרלעגער. די דאָזיגע פּעלערן האַבן געקאָגט — און האַגען — אויפגעמירן ווערן. מיט'ן אידישיזם האָט עס ניט צו טאָן. מען האָט פון אַנהייב אַז ניט געדאַרפט פאַדערן פון אים מען וויפיל ער קאַן געבן. ווי ווייט ער איז אַ געזעלשאַפּטלאַכע באַדערעפּע באַוועגונג. האָט ער געפאַכט נאַר מאַכן פון דעם אידישן בוד אַ געזעלשאַפּטלאַכע באַדערעפּע פּאַנע, באַשאַפן דעם זאַרגן פאַר'ן בוד — און דאַס האָט ער געטאָן, ווי ב. י. שעליבסקי, אַליין ווירט. דאַס זיינען פאַר'ן בוד, ווייטער, כּאַטש פריינט שעליבסקי גלויבט, אַז „דער איד רייזונג מיט די פאַרטייען זיינען אין חרף גענון כּוף“, זיי זיינען אין דער אמת'ן ניט גענון כּוף, פאַרדערט, זיי זיינען פאַר'ן בוד, מער גייסט זייער „פאַר“ האָט אַן אויסעראַרגענעלשאַפּט קאַכן, ניט קיין טיפּאָריטימען קאַראַקטער. פון דעם איז געדרונגען, אַז דאַס אידישע בוד דאַרף זיך ניט באַנוגען מיט זייערע סימפּאַטיען און

ליום, אפגעשטאנענדיים און פארשטאלענער קאמפאניע. אזעלכע ביכער שטויסן אבער צא דעם אמת'ן לעזער, מאכן מוז ביכערפארק א סתים שטיבל, און טובלעקייט פארטרייבט יעדן לעבעדיגן מענטשן, וואס אינטערעסירט זיך אויף אז אמת מיט א בוד.

דער כאראקטער פון דער מאדערנער אידישער ליטעראטור גופא איז אויך אזא, וואס קאז ניט באשאפן קיין נייגע לעזער און ניט אנהאלטן דעם אלטן לעזער, חוץ די פאר אידעאליסטן, וועלכע "זעהען", אז די אידישע ליטעראטור וואקסט און זיי מוזן אליין קויפן וואס עס ערשיינט, און די פראפעסיאנעלע מענטשן — צוליב זייער פרא' פקטיע, דער פארערנער אידישער ליטעראטור פעלט דער סיפור'העשעה, עס שוויכט און נויבט מיט, "אידעען", און אז א מענטש וויל אבער דורכלעזן א בוד, איז אים ניטא וואס צו ענבן, חת' א פאר איוונטאמען.

עס איז קאמיש, ווען מענטשן ריידן, אז דער קרוינס נעמט זיך פון אן איבערפארדוקציע אויס'ן אידישן ביכערמארק, אין די בעסטע צייטן איז כיי אונז געדוקט געווארן ניט מער ווי 2¼ "מיטלס" א וואך. א שיינע איבערפארדוקציע!...

דער אידישער ביכערמארק נויטיגט זיך אין נייע כוחות, וואס זאלן עפענען פאר אים נייע וועגן, און די נייע וועגן קאנען אפשר לייזן די שווערע פראבלעם, וואס שפעלט אין געפאר אונזער נאנצן קולטורעלן מצב. מען דארף אזי הייבן אנדערש ארויסגעבן ביכער, זיי זאלן זיין צוגעפאסט מיט לעזער און ניט פאר'ן לעראנט און מען דארף טאקע אנדערע ביכער אויף ארויס געבן, פארברייטערן דעם הארצואגט פון אונזערע פארלאנגן, אוועקווארפן די "אדווערטייזינג" שריי כער, ווי גרויס זיי זאלן ניט זיין, וועט א דער וואקסענער מענטש ניט ליינענען זיי, אויב ער האט זיי ביז אהער ניט געלייענט, ווייל ער איז שוין זאט מיט'ן לערן פון זיי, און אויב עס איז גענאלד, פארניין צו דעם עקסטרעם: איי כערעצן אזעלכע פארפאסער, וועמען נעמען קליינע ניט אים בער דער נאנצער וועלט, כדי צו גע' ווינען דעם לעזער, אז ער זאל זיך אינטערעסירן מיט'ן בוך גופא און ניט נאר זאט ווערן מיט'ן געשענקט ווערן דער איבערעצונג, כדי אונזער ליטעראטור זאל רייכער ווערן מיט לעובארע כיי כער, און אז איינער קויפט א בוד, זאל ער מיט טון, נאר ער טאז דעם אידישער ליטערא' וועלכן ער איז פאראינטערעסירט. עס דארף אויבערשאטן ווערן דער געדאנק, אז אין אידיש

איר מען נאר לעזן צורויגעווערן זאצן און איבערעצונג קאז ער לעזן אין אן אנדער שפראך, און מען מוז איינפלאנצן מער צוטויט צו אונזערע איבערעצונגען.

דער איצטיגער אויפהאלטער פון אונזער לייטעראטור איז א "דור המדבר", ער מוז אויס שטארבן, ער קאז שוין נארניט אויפשאצן. ער קאז נאר אפשר זאגן אזיכס פאר'ן אידישן בוד, מאכן טומל, ביז ווארען ער וועט ווערן גענוג רייד, אז ער זאל שוין דארפן ניו אין שול, מען וועט אים נאר קאצען פארקויפן ניט איין טויזנט פאר טאוועלען. אבער דער רוקנבנין פון אונזער ליטעראטור קאז ער זיך ווערן.

דער אידישער לעזער קאז קומען פון צוויי זייטן: פון איין זייט דער אמטיראנירטרע אינטעליגענט, ביי וועמען אידישקייט באשטייט ניט נאר אין שפאלטן, אדער ער ווייס נארניט פון קיין אידישקייט; ער איז נאר א איד, און אז אין אידיש וועט זיין א שיינע איבערעצונג פון א נייגע בוד, וועט ער אים ניקער קויפן איז אידיש, ווי אין אז אנדער שפראך. פון אז ארייניצען ווערן אין דאך אפגע'דעט, ער וועט באשאפן די נאציאנאלע צום בוד און פארברייטערן שטענדיג אונזער הארצואגט. פון דער צווייטער זייט דארף מען צוציען צום אידישן בוד דעם פראבלעם, מיט'ן מענטשן, וואס האט זיך אויפגעהאדעוועט אויף שמי'ן, אויף ספעקארא'ן ראמאנען, הנהא געהאט פון שלום'עליכס'ן, אפאל אריינגעקוקט אין א כפר, דא איז ער געווארן צו מאדערן צו אוועקצוען זיך לערנען. די חשוקה צום ספר לעבט נאר אבער אין אים, אויב זי איז ניט פאר'כ'ט פון דער צייטונג. ד ע ס אידן קאז מען ניט נארן מיט'ן קלינגענדיגן נאמען אדער פיינע טאוועלען, ער וויל זאצן "די ריכטיגע שפאך". אין די קרייזן קאז מען געפינען דעם אידישן לעזער.

א גוטער לעזער קאז אויך זיין די פשוט'ע פאלקספירן, אדער דער היימישער עמ'הארי, זאמדיפירער, וועלכער איז אין דער היים געווען שטענדיג פארשטויסן, פאריאנט, און דא איז אמעריקע, אז ער האט געמאכט א פאר דאלאר, א ביסל אויכעמענטשלם זיך, ווייל ער צוריק איז בערעכען זיין יונגס, כאפן די עטליכע פארלוי' רענע צענדליג יאר און צו אליין באצייט ער זיך מיט אזא בענקעניש און נאאווער ליבע. ער כענט נאכ'ן אידישן בוד, ער איז דאס דער שטענדיגער באזונג פון אונזער טאמטער. ער איז נאר דער מענטש, וואס נעמט היינט ביי די אלטע מוכר'ספירע'ניגעס א מעשה דורכלעזן, ער שליינגט אריין אלע ראמאנען פון די צייטונגען.

דאס נאמענע אירישע לעבן אין אַמעריקע וועכט זיך אין דרויסן) און איז דורך און דורך נאר אַ פאַרוואַנדערט פאר יענעם.

דאס נרעכטע, וואס דער אירישער האט גע- קאנט אויפגעטון, איז באשאפן דעם זארגן פאר'ן בוך (ווי פאר אלע נוסע זאכן דארף מען זארגן זיך פאר'ן בוך), מאכן פון אים א געווענליכע פא- קאנט פראגע, אבער נישט קיין פערזענליכע בא- דערפניש. און ווען איז א דערטראסט האבן גע- קלונגען די קעשענעס פול מיט זיבער און אין א ברידזשאפט אדער עקראן האט מען געקויפט זיידענע העמערע טוצנוויי, האט מען דעמאלט געקאנט איינשמעכלן, א חוץ די פליכט צו דער ווייב מיט די קינדער, צו דער פארטיי מיט'ן כלל, דארף מען אויך באצאלן דעם חוב צו דער אירישער ליטעראטור: שרייבער זאלן קאנען אנטוויקלען זייער טאלאנט און די פארלענער — ארויסקעבן נוסע ביכער... מיט דער הילף פון דעם פארטיי און אירישעווייכט האט זיך, ביי א שטארקער אנטווערונג פון די פארלענער און אנטאנטן איינגעגעבן צו באשאפן פון בוך א מי- צדקהפישקע, וואוהין יעדערער ווארפט אריין א פאר דאלאר און חוץ כבוד קריגט ער נאך א פרעמיע א פאר "בוקס" אויך... אויף אזא אופן איז דאס באשאפן געווארן די גרויסע אויפלעבונג אויפ'ן אירישן ביכערמאק און מען האט ארויס- געגעבן אזוי פיל און פיל "בעטס".

ווי לאנג האן אבער אפילו א נוסער אירי- שישט און איבערגעקענער פארטיימענישטישען ליטעראטור מיט שרייבער, וואס איז ווילד- פראפעס, ווי אלע זאכן, וועגן וועלכע מען איז נאר איינגעוואוינט צו זארגן? !... דעמאלט, ווען מען האט נישט געזשאלעוועט קיין קוואדער און האלבן דאלאר אויף א "סיפ", האט מען אויך אויכע- געבן א פאר דאלאר אויף "בוקס". דאס ווייב האט זיך אויך געמאכט נישט זעהענדיג... און מען האט אבער אנגעהויבן ריידן, דאס די צייט ווערט ערנער און דעם דאלאר האט מען שוין אנגע- הויבן ציילן, נישט שלעפן הויפנווייז פון קעשענע, איז דאס בוך געפאלן דער ערשטער קרבן. אט דאס, און נישט קיין אנדער זאך, איז די וויכטיג- סטע אורזאך פון איצטיגן קרויז אויפ'ן איר- דישן ביכערמאק.

דער נרעכטער פלעקר, וואס איז באגאנגען געווארן ביי איצטער, איז, וואס דער נאנצער ביכערמאקרויז האט זיך געשטיצט אויף די "פאר- זארגער" און ביים ארויסקעבן דעם בוך האט מען נאר זיי געהאט אין זינען. אמא, אט די פלפלארונגער איז געווען גרינגער צו דערגרייכן ווי דעם שוויט'ן לעזער. מען מרעפט

זיי אומעטום: איז די לאקאל, אויף די מאר- זאפלונגען, און אלע ווייסן פון זיי. עס האט אבער געפעלט דער ווייטערע בליק ביי א סך פארלענער און דעהויפט ביי די אינטעלעקטועל, וואס האבן געפרוואוט ארויסקעבן ביכער אויף "שפעטער". זיי האבן נישט געוואלט פארשטיין אז די פובליקויר וועט עס די זאגנע פונקטן דערפון. זייער איינפלוס אויף אונזערע אייגנאכן איז אבער געווען זייער א שדלאכער. אונזערע אויס- נאכן זיינען מערספנטיוולע שוועריוואגיק, מאכטן נישט אין אינהאלט, נאר אין אויסזען, אין פאפיר, אין איינבונד, און אזוי טענדענציען און פול מיט פרעסענזיעס, ווי דער אירישער און די פארטייען זיינען. עס איז נישט וויכטיג, וואס פאר א ווערק דאס איז: א בוך לידער, אדער א דערציילונג, אן איבערוועטער ראטאן אדער א וויסנשאפטלאך ווערק — אלץ ווערט געמאכטן מיט איין פאס און געוואוינט נאך דעם וואג פון די בעלעכער און שיינקייט פון די טאוולען. דער לוי- פער האט קיינמאל נישט געוואלט וויסן, אז א בוך לידער, צום ביישפיל, איז שווערער צו איבער- זעצן, ווי א ראטאן און קאסט טייערער ארויס- צוגעבן. ער האט קיינמאל נישט געשענקט קיין אויסמערקוואמקייט דער אינווייניגסטער זייט פון בוך, דערפאר פעלן כמעט איינאנצן אויף אונזער ביכערמאק א ר ב ע ט, א הויך א פאר איינמאנען.

די קויפער פון אירישע ביכער זיינען מערספנט- סענטישן "געווענענע", וואס האבן זיך ערנען אפ- געשטעלט און לעבן איצטער מיט'ן "אפאל": איי- נער האט נאר געלעזן שלוםעליכע און "אהבת ציון", דערנאך א פאר בונדישע בראשורן, ענדיגט זיך ביי אים דארטן די אירישע ליטעראטור מיט'ן קאציאליזם. אן אנדערן האט שוין פארקאפט אש- מיט רייזענען אדער נאך אפטר א פאר שריי- בער, איז זיין בליק שוין א ברייטערער; ווי טער איז אבער ביי אים אונזער ליטעראטור נישט געוואקסן. איז דער וועלטליטעראטור האלט ער נאך ביי טשערנישעוויכט'ן אדער ער ווייס פון די גרויסע שרייבער, מיט וועמען מען אלטמירט שוין שוועבליכע מיט פאפיראסן. דערפאר זיי- נען אונזערע נייטשע איבערעווענגען שפניצאז, טורגענעו, טשערנישעוויכט, טאמאס פיינ א. א. ווייטער זיינען מיר נישט געגאנגען...

אונזערע אויגנאכן זיינען אויך צופיל פאר- שפאלצן מיט דעם שטאלטאדירישקייט, ווייל ביי די קויפער איז איריש נאר דאס, וואס שמעקט מיט קונגליריח. אפילו די גרויסע מלחמה מיט דער סומלדיגער אמעריקע האט נישט געקאנט ארויסרייסן אונזערע אויגנאכן פון פראווינציאל

איז איבערצייגט, אז די פארקערטע מיינונגען זיינען לעבערלאך, אומזיניג און נארעש. דער גלויב בינגט און דער אטעמיקס האלט איינע די אנדערע פאר אויבערפלעכליכע נאראנים; דער ליבעראל און דער קאנסערוואטיווער קאנען בשום אופן ניט באגרייפן, ווי אזוי דער ענגער זאל ניט האבן כח'ס א ברעקל לאזט און קאפ. די אויבעראיי פייג דערקלערונג דערפון איז, אז אט די אלע מיינונגען זיינען דער דעוואטאנט פון פארשיידענע סארטן סטאדע'סאנעסטיאנען, און ערביכער שטעלן זיי זיך פאר אין די קעס פון די וואס האלטן זיי ווי די ראציאנאלסטע פארשטאנדען, וואס קאן נאר געבן.

עס איז קלאר, אז מען מוז באטראכטן דאס אנגעמען פון ניטראציאנאלע מיינונגען אלס א נארמאלע אייגנשאפט, טראצדעם וואס דער שכל נעמט געוויינלעך אנטהיל אין דער פארמירונג פון מיינונגען. דר. טראסטער דערקלערט דאס דער מיט, וואס האט שכל אלס נאר אין זעלבסטע פאלן דורך ניט קריטיקירט די מיינונגען, וואס די סטאדע'סאנעסטיאנען צווינגען אויף אים ארויף, איז אבער זיין טענדענץ אלעמאל צו בארעכטיגן זיי מיט מער אדער ווייניגער אויסגעפישטילטע ראציאנאלע מעים. דער שכל ראציאנאליזירט דעם אינסטיקטיוון גלויבן, און אטאליזירט אים דעם פראצעס, באמערקט טראסטער, מוז מען איינען, אז דער גלויבן איז ערשטע זאך, בעת די שכלדיגע דערקלערונג, וואס ניט זיך ארויס אלס די אורזאך פון דעם גלויבן, אלס די

קייט פון ראציאנאלע ראיות, אויף וועלכע דער גלויבן איז געבויט, איז דורכאויס א צווייטע זאך, און ווען ניט דער גלויבן, וואלט מען קיינמאל פון איר ניט געטראכט.

דר. טראסטער קומט צום שלום, אז גלויבן אין די באוויספונגען, וואס זיינען סאקראמאנט פון דער סטארע איז א נארמאלער מעכאניזם פון דעם מענטשלאכן נייט; אז דער שכל קאן ניט דורכ זעצן קיין מיינונג הייפד דער סטאדע'סאנעסטיאנען און ענדלאך, אז למרי פאלשע מיינונגען קאנען בארעכטיגן ווערן דורך סעקונדערע פראצעסן פון דענקען, וועלכע מען קאן ניט דירעקט באקומען דורך ארגומענטן.

מען מוז אבער באמערקן, אז א וויסנשאפטלאכע ווארהייט קאן אמאל באקומען די קראפט פון דער סטאדע'סאנעסטיאנען, אזוי אז דעם מענטשנס טבע צו ווערן באאיינפלוסט ווירקט ניט גוטיגער ווי אדער אלעמאל קען דעם פארטרייט פון וויסן. דאס אנגעמען פון דעם קאפערניקאן סיסטעם און די פרעפרייטונג פון דארטוויזיום קאנען דינען ווי ביישפילן. די מעטאדע איז דויעלביגע: דאס אנגעמען פון א אידעע איז פארמאל דער רעזולטאט פון סטעכטיגע איינפלוסן, צי די אידעע איז אז אמת, צי א פאלשע — דער באלאנס איז נע וויילאך אויף דער זייט פון די פאלשע, ווייל די וויסנשאפטלאכע מעטאדע, ד. ה. די מעטאדע פון ערפארונג, האט ליידער אזוי ווייניג שאנסן צו באקומען א סטעכטיגער קראפט.

ליכט און שאטן.

1.

וועגן אידישן ביכער-מארק.

געבראכט דעם איצטיגן קרויס, און איר גלויב ניט, אז די לאגע וועט ווערן בעסער, ווען מען וועט אפילו אויפהערן ריידן וועגן די שלעכטע צייטן, אויב קיין ראדיקאלע ענדערונג וועט נישט געמאכט ווערן אין אונזער ביכער-וועלט. די וויכטיגסטע אורזאך פון דעם איצטיגן קרייז איז, וואס די פארענע קינדער פון אלטן עם הכפר דארפן ניט און ווילן ניט האבן קיין כבוד. פון אלטן טפס האבן זיי זיך באפרייט מיט'ן זעלבן פסוק, וואס זיי זיינען פטור געווארן פון נאט, און וועגן נייעם כבוד האט מען זיי איינגעוואוינט נאר צו "זארגן".

דער נייער אידישער לעזער האט זיך אויפ געהאדעוועט אין די פארטייען און אויפ'ן אידישיות, און דער אידישיות מיט די פארטייען זיינען אין תוד גענו דעם כבוד. דאס בוד איז א שטוב'זאך, א אינטימע אנגעלעגנהייט, און די פארטייען מיט'ן אידישיות וואקסט אין נאם (ווי

עס איז כמעט זיכער, אז די איצטיגע טויט' קייט אויפ'ן אידישן ביכער-מארק נעמט זיך ניט פון קרויס אין לאנד. אירן לעבט זיך אים ריקע גארניט אזוי שלעכט און די אירן אין דער פראווינץ לעבט זיך נאך צוגוט. די אידישע ליטעראטור האלט זיך ניט מער אויפ'ן ארימען ארבעטער, גלויב'הענדלעך און בכלל ארימען געענטשן. אט די "בכלל ארימע מענטשן" זיינען שוין געווארן פאלעבאטיס פון גרויסע געשעפטן, איינגעטימער פון הייזער און ניט קיין קליינע פאבריקאנטן. עס קאן קיין רייד ניט זיין, אז דער קרויס אויפ'ן אידישן ביכער-מארק נעמט זיך דערפון, וואס די "ארימע-מענטשן" נעכאד קאנען ניט אפשאצן קיין פאר סענט אויף א ביכל. ערנסטערע און סופערע ארוואכן האבן

אלערליי מיינונגען וועגן זאכן. יעדערער וויל
וועבן דעם הסכם פון דער סטאדע צו זיינע מיין
גונגען, און אויב ער קאן פאר זיי ניט קלינגן די
סאנקציעס פון דער גאנצער סטאדע, וועט ער זוכן
צו קלינגן די סאנקציעס ווייניגסטנס פון א טייל פון
איר. דא האבן מיר די ביזנאליטישע דערקלערונג
פון דעם פעטש אדמיראל, וואס די מענטשהייט
האט אלע פאל ארויסגעוויזן זיך איינצוטיילן אין
קלאסן. יעדער איינער פון אונז, אין זיינע מיין
גונגען און אין זיין אויפפיר, בנוגע רעליגיעזע און
פאליטישע פראגן, קליירונג, פארזיידונגען א. ד. ר.
ג, איז געוואונגען צו קלינגן די אונטערשיידונג
פון א קלאס, פון א סטאדע אין דער סטאדע.
אלץ וואס פירט צו סחלוקת מיט די מיינונגען פון
דער סטאדע אין אומאנגענעם: דער יחיד פילט
דערבייך נייכטיג א ווידערווייל צו אן אומגען
וויינליכן געדאנק אדער א סאדנער האנדלונג. דאס
אומגעוויינליכע אין פאר אים „אומגעקעט“, „אום
פארלאזט“, „נאריש“, „ניטווייטגעווערט“ אדער
„ניטפאכט“, לויט די פארשיידענע אומשטענדן,
אונטער וועלכע דער נייער געדאנק אדער די נייע
סאס ווערט אייביגעפראכט.

די וויכטיגסטע ווירקונגען אבער אויף דעם
נייכטיגן נעבוי פון דער געזעלשאפטלעכער חיה
האט די עס פיר דאס קייט, וואס יעדערער
פילט צו האנדלונגען פון דער סטאדע. אט די
געוויינליכע און ענג פארבונדן מיט דער אר
רענאראקייט (כונעסטיביליטעט) פון דער געזעלי
שאפטלעכער חיה, און פאלנדיג אויף פון דעם
מענטשן. אלע אנדערונגען אדער כונעסטיאנען.
וואס קומען פון דער סטאדע, ווערן צוליב דעם
איינלענעם עפשינדלעכקייט נרינג אויפגענומען.
מען קאן דערבייך זאגען, אז דער אנדערנארקייט איז
א נארמאלע איינזאטס פון דעם מענטשלעכן
נייכט. גלויבן איז א נאטירלעכער שטריי פון
מינטשן: א באהויפטונג, כאט א פאזיטיווע, כאי
א גענאטיווע, וועט ניער אנגענומען ווערן איידער
ניט, שוידען דער מקור פון וואנען די באהויפטונג
קומט, איז ניט פארבונדן מיט דער סטאדע. דער
מענטש איז דערבייך אנדערנאר, ניט, ווי די
פארשער פון דער אבנארמאלער פסיכאלאגיע
האלטן. צופעליג און געוויינליכע, ניט בלויז אין
א פאמיליע און אים א טייל פון א מצב, איז א
היפאטעטישן צושטאנד און דערלייכט, נאר אלע
פאל, א מעטרום און אונטער אלע אומ
שטענדן. אדער פאר אונז, אויף וועלכע דער
מענטש רעאגירט אויף פארשיידענע כונעסטיאנען.
ווערט געוויינלאך דערקלערט דורך דעם, וואס די
פייאנאריס אנטערנעם צו ווערן איז ניט גלייך
ביי אלע מענטשן. דר. טראסטער מיינט, אז די

פאלטן קאנען בעסער דערקלערט ווערן אנגעמען
ריג, אז דער חילוק באשטייט אין די כונעסטיא
לען. ד. ה. איז דעם דער אויף וויפיל זיי זיינען
אידענטיפיצירט מיט דער שטימ פון דער סטאדע;
ווארום נאר די סטאדע-כונעסטיאנען קאנען אויב
גענומען ווערן דורך דער ווירקונג פון אינסטינקט.
עס איז מערקווירדיג, ווי ווייניג עפשינדלעך
דער מענטש איז צו די כונעסטיאנען פון ערפאר
רונג. נייע ערפארונגען אדער איבערקלונגען
ווערן באטראכט פון די איבעריגע מיט מיסטרויע,
און דאס דערקלערט די ליינער צוילאנגזאמע טריט
פון דאס, וואס מיר רופן אן מיט אן גלות דער
מענטשלעכער פראגרעס. א נייע כונעסטיאנען האט
א וועלכע עס איז פערקלארעט אנגענומען צו ווערן,
ווען זי שטימט מער אדער ווייניגער מיט די
סטאדע-געוואוינהייטן, און דערבייך קאן נאר קענער
ערפארמאטאר ווין ערפאלגרייך, וועלכער פאר-
שטייט פארצושטעלן זיינע נייע ערפארמען אין
א שטייער פון די סטאדע-מיינונגען.

די נאנצע מענטשלעכע געשיכטע באווייזט, אז
די לערן פון ערפארונג באנענענען א ווידערשטאנד,
ווייל זיי קומען איי קלאמיקט מיט די שלוכה,
וואס זיינען געבויט אויף אינסטינקטיוון גלויבן.
אז די מערכעס מיינונגען, וואס מענטשן האלטן
זיינען בלויז דער אפלאנג פון סטאדע-געוואונגען
און איפולסן, און ניט דער רעוולוטא פון ער-
פאזינג. ד. ה. פון וויכטיגסטאלאכן וויסן, קאן מען
לייכט איינזען, ווען מען באטראכט די נייכטיגע
אויסשטאטונג פון דעם דורכשניטלאכן מענטש
וועגן אלערליי שווערע און קאמפליצירטע ענינים
האט ער פעקטיבאשטימטע מיינונגען: „ער האט
א באשטימטע אידעע וועגן דעם אורשפונג און
דער נאטור פון דעם אנווירערונג, און בכלל וועגן
דעם זין פון דער וועלט; ער ווייס וואס עס
וועט זיין מיט אים נאכ'ן טויט; אים איז קלאר
דער נרוט פון מענטשלעכן אויפפיר און ווי ער
דארף זיין; ער ווייס ווי דאס לאנד דארף ריע-
גירט ווערן, און פאר וואס אלץ ניט מיט'ן קאפ
דארפן, און פאר וואס דער געזעץ איז גוט און
יגענער איז שלעכט. ער האט שטריינגע מיינונגען
וועגן מיליטערישער און פלאטן סטראטעגיע, וועגן
די פרינציפן פון באשטייערונג, וועגן אלקאהאלי,
פארשייטענע, דער באהאנדלונג פון אינפלוענציע,
דעם לימוד פון גריכיש, וואס מען מעג אין דער
קונסט, וואס עס איז גוט אין דער ליטעראטור, און
אזוי ווייטער און ווייטער.“

קין מענטשן, פארשייט זיך, קאן ניט האבן
באקומען די דאווענ אלע מיינונגען אויף א וויכטיג
שאפטלאכן אופן, פונדעסטוועגן גלויבט ער, אז
ייער שכל'דיגקייט איז קלאר ווי דער טאג, און

דונגען פון די דאזיגע אינסטיקטן, ריוויזירט מיט זיין לעבן, פארנאמלעכטיגט זיין דערגערונג און אונטערדריקט די אימפולס פון זעשלעכט, מוז מען קומען צום שלום, או עס איז פאראן נאך אן איני סטינגט אדער אימפולס, וואס מאדעריצירט די אנדערע און ברענגט ארויס נייע קאמבינאציעס פון פילן און האנדלען. אזוי ווי דער דאזיגער פערטער אינסטיקט נעמט זיך נאך ביים מענטשן און אנדערע געזעלשאפטלאכע חיות, מוז מען דריני גען, אן זיין פחד איז די געזעלשאפטלאכקייט און ווירקט אויף דעם איינצלנעם אויפפיר מיט דער קראפט פון א געזעלשאפט אדער סטאדעיאני סטינגט.

וואס זיינען די פסיכאלאגישע פאראקטער שטייכן פון א געזעלשאפטלאכער חיה? — דער נרוטשיטטיג פון געזעלשאפטלאכן צוזאמענלעבן, פון דער „סטאדע“, איז גלייב א ד ט י ק י י ט : א כף איינזעלנע זאלן קאנען ארבעטן צוזאמען ווי איינער, די גלייכארטיגע אויפטרונגען פארדען סערט דעם כח אין אן אטאקע, און יעדנס גלייכ ארטיגע עפטינדלאכקייט צו געפאר מאכט זיכערע די פארטיידיגונג. כרי אלע זאלן קאנען גלייכ ארטיג פאטיווריקן, מוז יעדער פאטיליר פון דער סטאדע זיין עפטינדלאך צו דעם אויפפיר פון זיינע חברים; דער פון קאנען אויפנעמען און איבער נעבן אימפולסן. אזוי ווי יעדער איינער איז נען ניגט נאכצוגיין זיין שכן און פילט, אן זיין שכן וועט אים נאכגיין, איז יעדער איינער אין א נען זיין זין כח צו זיין א פירע: „אבער זיין מירן טאר די פארפירן צווייט פון דעם נארמאלן אויפפיר. אויב דער פירער גייט אוועק צווייט פון דער סטאדע, ווערט ער נויטיגערווייז אינגאן יירט. די סטאדע האט דורך דעם א באשרענקדען איינפלוס אויפ'ן יחיד. אן אריגינעלער אויפפיר, א ווידערשטאנד צו דער שטיים פון סטאדע, ווערט אונטערדריקט פון דעם נאטירלאכן אפגלייב: דער וואלף, וואס פאלגט גיט די אימפולס פון דער סטאדע, וועט פארווענדערן: דער שעפס, וואס רופט זיך גיט אפ אויף דער שטיים פון דער סטאדע, וועט פארצוקט ווערן.

אלס פאלגע פון דער געזעלשאפטלאכער נען וואוינהייט וועט דער יחיד גיט נאך זיך פארפירן אויף די אימפולס, וואס קומען פון דער סטאדע, נאך ער וועט זיי באמראכטן ווי זיין נארמאלע סביבה. דער אימפולס צו זיין א ין דער סטאדע און פארבלייבן מיט דער סטאדע, וועט האבן פאר אים דאס שטארקסטע אינסטינקטיווע נען וויכט. יעדער זאך, וואס פירט צו אן אפזונדערונג פון זיינע חברים, וועט אים פארקומען ווי א נען פאר און ער וועט זי שטארק באקעמפן.

אונטער וועלכע פארשען וועלן די דאזיגע אים פולסן זיך פארשטעלן אין זיין גייסט? — עס איז קלאר, זאגט דר. טראסטער, אז די אימפולס, וואס נעמען זיך פון דעם סטאדענישע וועלן אריינברענגן אין זיין באוואוסטזיין אין דער פארם פון אינסטינקטן. דאס הייסט, אנגעפאנדען וויליאם דזשעיסמעס דערקלערונג, ווי אזוי אן אינסטינקט טווער טריב קומט אונג פאר, וועלן די אימפולסן אים זיך פארשטעלן ווי „אפריארי סינטעזן פון דעם מולקאסטן פארט, וואס גייט זיך גיט אין קיין אנדער באווייז א חוץ זייער אייגענער איבער ציוונגן“. עס איז אבער וויכטיג איינזעלען און גרויסן חילוק צווישן די דריי פרימערע אינסטינקטן און דעם סטאדע־אינסטינקט. בעת די ערשטע גיבן די דאזיגע איינשאפט פון אפריארי סינטעזן צו אלע פאל די זעלבע ספעציפישע טאטן, זיינענע זיך אויס די לעצטע גראד דערמיט, וואס זיי קאנען נעבן אירענדן וועלכער מיינונג דעם באראקטער פון אן אינסטיקטיוון גלויבן און זי מאכן פאר אן אפריארי סינטעז. מיר קאנען דעריבער אונזען, אז געוויסע טאטן, וואס קאנען זיכער גיט באי טראכט ווערן אלס רעזולטאטן פון ספעציפישע איני סטינקטן, ווערן פונדעסטוועגן דורכגעפירט מיט דעם קאנצע ענטוויאונג פון אן אינסטיקט און ווייזן ארויס אלע צייכנס פון אן אינסטיקטיווער האנדלונג.

דר. טראסטער ווייזט אונז איינע ביישפילן, דער באוואוסטזיגער יחיד האט א דירעקטן נען פיל פון באקוועמלאכקייט אין דער אנווענדנהייט פון זיינע חברים, און פונקט אזא נעפיל פון אומבאן קוועמלאכקייט אין זייער אפזונדנהייט. עס איז פאר אים דעריבער אן אויגשיינליכער אמת, אן „ס'איז גיט גוט פאר א מענטשן צו זיין אליין“. איינזאמקייט איז בנעלע ממש טוידערלאך און מען קאן עס גיט איבערמאכן מיט'ן שכל. אדער מיר וועלן נעמען א פאל, וואס איז אינדירעקט פארבונדן מיט דער אנווענדנהייט פון דער סטאדע אדער מיט דער אפזונדנהייט פון איר: צום ביי שפיל די נעפילן פון היץ אין קעלט. עננ צוזאמען אין דער סטאדע פילט זיך ווארט, אפגעזונדערט פילט זיך קאלט; פמילא האט זיך באקומען נארטיג באגרינדעט אירדענ'אסאציאציע, אן עלט איז שערלאך און ווארמקייט איז געזונט, און עס האט עננעמען טויזנטער יארן איידער די מעדיציני גייט וויכטיגסט האט אנגעפאנדען צווייפלען אין דער ריכטיגקייט פון דעם פאפולערן גלויבן אין דער שערלאכקייט פון קעלט.

א ביסל מער קאמפליצירט, אבער דאך א פאלגע פון דער גלייכארטיגקייט פון דער סטאדע, איז דער וואונט צו אידענטיפיצירן זיך מיט איר בנענע

וואָס וויינסטו, שוועסטער, וועסט עפעס איבערמאָכן מיט דיין וויינען? ... חנה
הינדע... חנההינדע — —

זי האָט אָפּגעהאַקט, ווייל ס'האָט איר געריסן אין האַלז. פרומעטל איז געלען
אייס'ן בעט, מיט אַנבאַהאַפּטענע אויגן אין דער מימע מ'ב'ה'לע און דערהיילעבן חנה
הינדע מיט אויפגעפּראַכטע אויגן, זיי צעפריער. איר האָט געדאַכטן איצט ווייטער צו
זען איר שוועסטער'ס לייב, אָבער נישט אזוי שוין, פון אויבן אויף, צי זי איז דאָ,
אדער פעט... זי האָט געשיינט איצט אַרײַנצודרינגען מיט איר בליק ווייטער אַרײַן,
טיפּער, דאָרט אַהין, וואו ס'לייגן זיך אָפּ די קליינע וואַרעלעך בליאונג, וואָס דערפון
וואַקסט שפעטער אַ גאַנץ געוויקס אַרויס... חנההינדע האָט פאַרשטאַנען, אַז איר
מ'ב'ה'ן איז שלעכט, אָבער זי האָט נאָך אַלץ נישט געוואוסט אין וואָס איר אומגליק
באַשטייט... „יא, אַדערנאַקעט איז זי געווען — שײן אַדערנאַקעט...“ און אַ שמערצ
לאַכער געדאַנק איז איר מיט אַמאָל אַרויפגעשוואומען: „דאָס מויל — דאָס מויל —
זאָל עס האָבן פאַרגעקומען נאָך חײס־ברוך'ן? ...“ —

— מ'ב'ה'לע, — האָט זי געפרעגט און איר קול איז געווען ווייך און ציטערדיג
פון צער — האָסט דען געהאַט נאָך חײס־ברוך'ן? ...

מלכה איז געשטאַנען און ווי זי וואָלט געאָרנישט געהערט, אַז עמיצער רעדט
צו איר. פרומעטל האָט געהאַלטן געשלאָסן די אויגן, נאָך דורך די לעפּעלעך האָט זי
געזען די רעכטע, איינגעצויגענע באַק ביי איר מומע, אזוי ווי אַ פייג, פון וויינען צי
פון לאַכן. מלכה האָט זיך צעהוסט הוייל און לאַנג. אויפהערנדיג צו הוסטן, האָט
זי אַ פאַמיש גענעבן אין די הענט און איז צו צום בעט מיט אַ וויינענדיג קול:
— שוועסטער; יעצט וויל איר דיר דערצײלן פון מײנע אומגליק...

און זי האָט צוגערופט אַ שטול, אוועקגעזעצט זיך, אָפּגעווישט די ווינקלען פון
מויל און אָנגעהויבן אויסצופאַרצײלן פון אירע צרות.

אין דער וועלט פון פּיאַסאַפּיע און וויסנשאַפּט

דר. י. א. מעריסאָן:

שיינען אונטער'ן נאַמען „די סטאַדעיאַנסטיקטן
אין פּרידו און קריג“,
די דאָזיגע אַרבעט האָט דער פאַרפאַסער אַייני
געטײלט אין צוויי טײלן: ערשטנס, די ווירקונג
פון דעם געוועלשאַפּטלאַכן אַדער סטאַדעיאַנסטיקטן
אויף דער פּסיכאלאָגיע פונם מענטש; און
צווייטנס, די סאַציאלאָגישע אַנזענדונגען פון דער
דאָזיגער פּסיכאלאָגיע פון סטאַדעיאַנסטיקטן. מיר
וועלן דאָס פאַל איבערגעבן בקיצור די אויספיר
רונגען פון דעם ערשטן טײל פון זײן פאַרשונג,
און לאָזן די באַטראַכטונג טײל פון זײן אַנזענדונגען
אויף דעם נעקסטן פאַל.

דר. טראַסטער באַווײזט צום אַלעם ערשטן, אַז
מען קאָן נישט דערקלערן אַלע מענטשאַלע אַנזענדונג
נען דורך די דריי הויפט אינסטיקטן פון וועלכעס
דערפאַלטונג, דערנערונג און געשלעכט, זעהענדיג
ווי אַפט דער מענטש, נישט קוגנדיג אויף די פאַרע-

די נאַטור און ווירקונג פון דעם געוועל-
שאַפּטלאַכן אינסטיקטן. — אין די
מערסטע פּסיכאלאָגישע אויסטײטשונגען פון
דער געוועלשאַפּט פון דער לעצטער צײט איז
די פאַרדאָקטרינע פונעם טענענען אַפּזוויקענען די
אַפּזוויקענען אַרײַנגעפּאַסטע אינטעלעקטואַליסטישע
טעאָריעס, וואָס האָבן דערקלערט די מענטשאַלע
אַנזענדונגען אויפ'ן באַזיס פון ראַציאָנאַלע אַדער
גאַנצע אַרײַנגעפּאַסטע און אַנזענדיג אויף די
ניכאַרעפּאַסטע פּאַסאַרן אין די געוועל-
שאַפּטלאַכע פּראַצעסן. אַיינע פון די געדאַנק-
ריכטיגע און טיפּסטע עקספּאַזיציעס פון אַם דער
פאַרדערער טענענען צו באַמאַנען די אינסטיקטן
טײלע און געמישענע פּאַסאַרן פון די פּסיכישע
פאַקטאָרן אין דער געוועלשאַפּט קאָן מען געפֿינען
אין אַ ווערק פון אַז ענגלישן סאַציאלאָג, דר. ו.
באַרטער, וואָס אין דאָ ניט לאַנג דער-

אן ס'איז געווען א נחת צו קוקן אויף איר: די מומע מיט די שווארצע אויגן, וואָס פֿרעגט לאַכן און טאַנצן ווי אַ מיידלע... זי געדענקט, ווען זי איז געווען צו נאַסט, די ווידענע טייטשטעכער, מיט די פֿאַהאָנגען, מיט די פֿלוישענע קאַהררעס אויף די בעטן... „און וואָס טוט היינט מייטעלע?“ זיי זיינען ביידע אין פֿיעטראָקאווער פֿאַרק געגאַנגען שפּאַצירן. זי האָט געטראָגן דעמאָלט ווייסן באַנד אין די האַר און מייטעלע — ראָזן...

— פֿרעגט זיך גאַרנישט נאָך אויף דיין קווינקע? — האָט גראַד מלכה אַ פֿרעג געטאָן ביי דער שוועסטערנאַכטער.

פֿרומעטל איז געוואָרן צעמישט:

— יאָ... כ'האָב ערשט געטראַכט... וואָס מאַכט זי, מומע?

— זי גייט אַרום ווי אַ גראַפינע, כע... כע...

— נאָ, זעסט, ס'גייט שוין בלוט, — האָט חנההינדע אויפֿגעקראָם געמאַכט — גענוג שוין געשאַבן! — זעהענדיג, אז יענע קלערט אַפֿילו נישט פֿון אויפֿהערן, האָט זי צוגעגעבן: — איך האָב אויך צו טאָן מיט די פֿיס. — זי האָט געוואָלט נעמען איר אויסריירן, הלמאי זי טוט אזוי, זי איז דאָך נישט קיין קינד! און די לוסט האָט זי אַליין פֿאַרכאַפט... דו ווייסט דאָך מיין פעלער — און רעדנדיג האָט זי זיך אונטערגעהויבן דאָס קלייד — אַלע פֿאַר טאָג כאַפט מיך אָן דער קאָרטיש אין לינקען פֿוס און כ'מוז זיצן און אים איינרייבן אַ שעה צייט, ביז ער גייט זיך איין... פֿון טיש האָט זיך געהערט אַ לייכטער רוף:

— מאַמע...

— וואָס איז?

— שוין גאַרנישט, — האָט פֿרומעטל שטיל געזאָגט — ס'האָט זיך מיר גע-

האַט אַ דריי געטאָן די שטוב פֿאַר די אויגן...

ביידע שוועסטער זיינען געשטאַנען לעבן איר. חנההינדע האָט געלעכט די טאַכטער'ס האַר.

— וועסט זיך צולייגן, — האָט זי געזאָגט.

— ניין, כ'ווייל נאָך נישט שלאַפֿן.

— וועסט זיך יאָ לייגן אויפֿ'ן בעט.

— לייג דיך, פֿרומעטל, — האָט אויך מלכה צוגערעדט, — ביין מיין מייטען

טרעפט אויך אַמאָל. נו, וואָס קען מע טאָן? אַ נייט, דו געדענקסט מיין מייטען?

דו ביזט דאָך געווען ביי מיר נאָך אין פעטערקאָף.

— און היינט וואוינסט מער נישט דאָרטן? — האָט חנההינדע פֿאַר שרעק זיך אָנגעכאַפט ביים פֿנים, לייך אין בלוזן נישט וואוינען אין יענער יטאַט וואָלט זי שוין אַן אומגליק געזען.

— אז נאָך אַ חולאַת זאָל טרעפֿן ביינעש'אליה'ן, טאַטע ברחמנות'דיגער! וואָס פֿרעגסטו, שוועסטער, ער האָט געמאַכט אַ תּל פֿון מיר און פֿון דער גאַנצער שטוב. דו, שוועסטער, האָסט געהאַט צירונגס און וועש און איך בין דאָך אוראי ארומגע- גאַנגען אַדמינאַקעט! אוי, שוועסטער, כ'קען נישט רעדן... זעסט, ס'האַרזי דאָ איז פֿיל... וואָס? כ'וועל דיר אָפֿמעלן, וואָס ער האָט פֿון מיר געמאַכט? ... פֿרומעטל, דו ביזט דאָך געווען ביי דער מומע אין שטוב... געדענקסט, שוועסטער, מיין פֿנים? כ'האָב געהאַט אַ קרום מויל? געבוירן אפֿשר אזוי? ... אז אויסגעריסן זאָל ער ווערן מיט'ן וואָרצל, אזוי זיי מען רייסט אַ פֿרוכט פֿון דער ערד אַרויס! ... און

איר הארין? ... „אך, נאָט איז אַ בעל־דחמן...“ — האָט זי זיך אַליין געטרייסט און געעפנט די אויגן.

אויף דער שטוב איז אַ שטילקייט אָנגעפאלן. מלכה האָט געטרונקן טיי און ס'האָט זיך געהערט בלויז איטלאַכס מאָל דער שלונג, וואָס זי האָט געטאָן. אויס־געטרונקען, האָט פרומעטל שטיל־עהייט צוגענומען דאָס גלאָז, געאנגען אין דער קיך אַרײַן און געבריינגט אַ צווייטס. מלכה האָט אויך דאָס צווייטע אויסגעטרונקען, נישט גלאָנדיג פאַרן קיין איינציג וואָרט און קוקנדיג כסדר, אָנגעשטרענגט, צום טיש אַראָפּ. פרומעטל האָט נישט אַראָפּגעלאָזט קיין אויג פון איר. זי האָט מיט אַ פּחד, וואָס האָט זיך שטום געוועקט אין איר, געקוקט און געהערט ווי אזוי איר מומע טרינקט דעם טיי. איצט האָט זי געוואַלט פּרעגן אויב זי וויל נאָך אַ גלאָז, נאָר די צונג איז איר שווער געוואָרן, האָט זיך נישט געוואַלט גאָר רירן צו די ציין צו, פונקט זי וואָלט געווען צוגעקלעפט ערנען יואו צום גומען. האָט זי ווידער שווייגנדיג גענומען און געבראכט אַ דריטס. מלכה האָט פאמעלאך געטרונקען דעם קאָכעדיגן טיי, נאָרנישט צועסנדיג דערביי, כאָטש זי האָט געהאַט אַרויסגעלינגט פון קויש אַ פאַר שטילקאך ברויט און אַ האַלבן הערינג. אין דער שטוב איז די שטילקייט וואָס אמאָל געוואקסן. זי איז ווי געדיכטער געוואָרן. ס'האָט אויסגעוויזן אז זי קומט פון דער הייך אַליז נעמער אַראָפּ. אַטאַט איז זי שוין אויף די קעפּ און קריכט ווי אַ גרויסער, טונקעלער וואָרעם אין די מוחות אַרײַן... הנהינדע האָט געהאַלטן אָפּ די אויגן און פאַרנומען אַן אויסטערלישע זאך: איר שוועסטער איז אַליז געזעסן אין די דערע, נאָר זי האָט כפּירוש געזען יענער'ס לייב, וואָס געפינט זיך אודאי ערשט הינטער בערגער מיט לאַכעס. הנהינדע'ס פנים האָט זיך פאַרצויגן מיט אומ־צויליגע קיינששלעלאַך און די ליפּן האָבן געציטערט. „אך, זי איז דאָך דאר, ווי אַ שפּאַן...“ — האָט זי געזאָגט צו זיך — „ווי אַן אויסגעטרינקטער בוים, מיין שוועס־טער...“

— וואָס איז פון דיר איבערגעבליבן, מלכה'שי? — האָט זי אויסגערופן מיט אַן אומהוימלאַך קול.

אַבעד מלכה האָט נישט געענטפערט. בלויז וואָס זי האָט אָפּגעשארט פון זיך דאָס גלאָז, צום בינפטן מאָל, אויפגעשטאנען פון דער ישטול און דאָרט אַרויפגעשטעלט אַ פּוס. זי האָט גיך געאַטמט און די פאַרע איז אַרויסגעקומען פון איר מויל מיט אַ געדיכטן, הייזעריגלאַכן קלאַנג. אזוי — און מיט אַ מין הייסער איבערגעכנקייט האָט זי זיך איבערגעוואָרפן דאָס קלייד ביז אַ שטיק אַריבער דער קני און, פאַר־שאַרנדיג ערגעץ אַ שטאַמע, גענומען גראַפטשן דעם פּוס, אַרום און אַראָפּ, מיט די נעגל פון ביידע הענט. דער גאָז האָט העל געשיינט אויף איר און הנהינדע האָט געזען מלכה'ס פּוס גראָב און בלאָ ווי אַ מילץ. זי איז אויפגעשפרונגען:

— מלכה, וואָס טוסטו?
און מלכה האָט געלאַכט:
— דער הייסער טיי איז מיר אין די פיס אַרײַן, האָבן זיי מיך שטאַרק גע־נומען סווענדזשן... — און אַראָפּשטעלנדיג דעם איינעם, האָט זי אַרויפגעשטעלט דעם צווייטן.

— אָבער געדענק אַן נאָט, מלכה, וועסט זיך דאָך אַנמאַכן לעבעדיגע דאַנעס!
ביי פרומעטלען האָט זיך אָנגעהויבן דרייען אין קאַפּ. האָט זי אים אָנגעלענט אויף די עלנבויענס און ס'האָט זיך איר גאָר דערמאַנט די מומע, פאַר דער מלחמה,

— נעם א זאפלעקע, פרומעטע, און צינד אן דעם גאז, — האָט זי זיך געדווערט צו דער טאָכטער, ווייל איבער דער שטוב זיינען שוין לאנגע שאַטנס געגן. — ועסט, מלכה, ס'איז מיר אַ וואונדער ווי אַרומעט די האָסט אַרױפּגעטראָפּן. איך האָב דיר אַ סך בריוולאך געשריבן און כ'האָב שוין גאָרנישט געקענט איבער קלערן. הערסטו, האָסט מיר אַ שטיק האַרץ אַרױנגעזעט. פרומעטע, אפּשיר וואָלסטו אַרױבערגעגאַנגען צו דוד'ן — וואָלט ער זיך געברייט! זאָג, אַז די מומע מלכה'לע איז דאָ. אָבער, ווארט גאָר. וועסט מאַכן אַ גלאַז טיי. האָסטו שוין געעסן מױטאַג? אַודאי גאָכנישט. פרומעטע! —

— שוועסטער, מאַך דיר נישט קיין אומשטענדן, — האָט איר מלכה אין די רייד אַרױנגעשלאָגן — דאָ האָב איך ברויט און אַ שטיקל הערונג, גענוג. — זי האָט אַרױפּגעשטעלט דעם קױש אויפ'ן טיש אַרױף.

אין דער שטוב איז געוואָרן אַ ליכטיקייט, וואָס האָט מלכה'ן געבלענדט אין די אויגן. „וואָסער מעדן...“ — האָט זי געטראַכט. און לאַזנדיג שטעקן די האַנט אין'ס קױש, האָט זי זיך ערשט אַרומגעקוקט, וואו זי געפינט זיך דאָס אויף דער וועלט. גאָר צום ערשטן איז איר געפאַרן אויף די בליקן אַ לאַנגע, שוואַרצע שאַבע פון דער טיר אַראָפּ. „ס'איז די שאַבע“, — האָט זי געטראַכט, דערקעננדיג דעם פּלױסענעם זשעקעט, איר ערשטער שױבעטער'ס התּוּדָה־מַלְבּוּשׁ... „אין דעם האַסטו האָט זי אַהערגעבריינגט. נאָך וואָס געדאַרפט אים צו פירן, אַזאַ לאַך! אַ, אַ, נישטאָ קיין שענסל אין שטוב... און דער שפּיגל?...“ —

— ע, שוועסטער קרוין...

— וואָס זאָנסטו?

— וואָס זאָל איך דיר זאָגן, שוועסטער? כ'זע, אַז ביי דיר איז אויך נישט ווי ביי קראַנעבערגן...

חנה'הינדע האָט געוואָרפן אַ בליק איבער איין העלפט שטוב און איבער דער צווייטער העלפט, פונקט זי זאָלט עס ערשט איצט געווען פאַרשטאַנען...

— וואָס ווייסטו, מלכה'ש, וואָס פון מיר איז געוואָרן: געווען אַ הויז און אַ געוועלכ און אַן אַנגעשטאַפּטער קעלער מלכה' טוב — ביי אַרױף. האַסט געקאַנט קריגען וואָס ס'האַרץ האָט דיר פאַרגלוסט. וואָס ביי מיר האָט זיך נישט געפונען! ווען ביזטו, מלכה, געווען כ'לעצטע מאָל ביי מיר? יאָ, ווען הינדל האָט התּוּגָה געהאַט. געדענקסטו?

— כ'האָב געהערט: ס'הויז איז דיר אָפּגעברענט געוואָרן.

— ס'בלויזע הויז? אינגאַנצן, אינגאַנצן, מלכה'ש, איז מען פאַר'שרפּה'ט געוואָרן. ס'מעבלע, בעטגעוואַנד מיט'ן חיות אינאַיינעם...

— כע, כע, כע, וואָס איז צו דערציילן...

— אַ שױן געלעכטער: נישטאָ גאָר וואָס צו דערציילן! דו ווייסט דאָך זאָ, ס'אַראַ בעל'הבית'טע איך בין געווען... אין די שענס האָבן שטענדיג געמוזט ליגן שטיקער ווייסע לייזונט, אַ הויז פאַרטיגע וועשן. מיין וועש: זי האָט דאָך געהאַט אַ רום! ערשט מלבושים'וואַרג — פון זייד און פון אַטלעס; און צירונגס, זיל'כער און גאָלד. אוי...

פאַר גרויס ווייטאָג זיינען מיר די אויגן אוש צעזאַמענגעקוועטשט געוואָרן. און אין רעיון האָט זי זיך דערוען אין איר היים, דאָרטן, אין איר אמת'ער היים, נישט אין דער פרעכער, אַ גר אין אַ גרויסער שטאַט... ווער קען זי און ווער ווייס דען

פינגער, א וויש געמאן ויך, נאָנט פאר'ן שייטל, און באַשלאָסן גלייכער צו שווייגן.
„זאָל זי אַליין דערציילן...“ ביידע האָבן געזוכט איבער איר פיגור. די שוואַרצע
אַפּלען און זייערע אויגן זיינען געווען ארויפגעהויבן און אויבגעשטאַרט דורך דער
שרעק, וואָס איז כּסדר גרעסער געוואָרן אין זיי פון אַרומבאַטראַכטן דעם נאַס. פון
מלכּה'ס קאַפּ זיינען די בליקן זייערע גיך אַראָפּגעגלייטשט געוואָרן איבער איר דערע
און געבליבן שטעקן אויף די אומגעפּאַרמטע שטיקער טשאַפּעס, וואָס האָבן אַפּער-
געשטאַרט פון הינטער דעם טיף-אַראָפּגעזעצטן קלייד אירן.

— איז דאָס די מומע מלכּה'לע? ... — האָט זיך אַרויסגעכאַפט ביי פרומעלען
און זי האָט גלייך דערפּאַן אויף די ווערטער, וואָרדן זי האָט מיט אַמאָל איינ-
געזען, אז יעדע לאַכט גאַרנישט, נאָר זי וויינט עס אַזוי. — מומעשי, — איז זי צור-
געלאָפּן צו איר, אַרומגענומען זי און אין די באַסן געקוישט, האָסט גוט געטאָן,
וואָס דו ביזט אַמאָל געקומען. וואָס מאַכן אַלע אין דער היים?
— זעסטו, כּ'האַב פּאַרגעסן ווי אָן טויט... — האָט זיך הנהיגנדע אויפגעהויבן
— דיין מייטעלע מוז אורדאי זיין אַזוי ווי מיין פרומעל, וואָס? און חיים-ברוך?
— חיים-ברוך איז שוין אַ דערוואַקסענער בחור; צו אַ זאָקנמאַכער האָב איר
אים אָפּגעגעבן. און מייטע — זי איז היינט די גאַנצע בעל-הבית'טע אין שטוב.
משטיינס געזאָגט: אַ שטוב — אַ לאָך אין דער ערד...
— וואוינטו דען נישט דאָרט, וואו דו האָסט געוואוינט, אין פּיעטערקע?
— אז נאָר איין אומגליק זאָל קומען אויף ביינעש אליין! ... אז נאָר אויס-
גערופן זאָל ער ווערן! ...

ביי מלכּה'ן האָט זיך דאָס פנים אָנגעצונדן פאַר שנאה און פון שוואַכקייט
קעגן ביטערן גורל, האָט זי עס איינגעגראָבן אין די דארע הענט אריין און זיך פּלוצ-
לונג צעוויינט אויפ'ן הויכן קול.

הנהיגנדע האָט אָנגעקוקט איר שוועסטער און, נישט וויסנדיג נאָך, וואָס ביי
יענער אין דעהיים איז פּאַרעפּאַלן. האָבן זיך אויך אירע איינגיזאַלן אויפגעמאַכט
און איבער איר שטאַהדערעלטערט פנים, האָבן זיך צוויי ריטשקעלאַך צעצויגן. אַ
גרויס רחמנות האָט זי דורכגעדרונגען.

— נן, וויין נישט, וויין נישט, — האָט זי געזאָגט אַ טרייסטוואָרט — מסתמא
איז דאָך ביי גאָט אַזוי ליב... — און אַליין האָט זי זיך שוין געשטיקט מיט די
לעצטע ווערטער און אָנשפּאַרנדיג זיך אויף מלכּה'ס אַקסל האָט זי אַ טיפּן זיפּן
געגעבן: — אוי און וויי...

די צוויי אידענעס האָבן געהעשעט קאַפּ איבער קאַפּ, פאַר צרות, ווי אַזוי מ'זעט
זיך נאָך אַ לאַנגער, לאַנגער צייט צעשיידט און פון שמחה, וואָס מ'זעט זיך כאַטש
ביים לעבן...

— כּ'האַף צו גאָט! — האָט מיט אַמאָל אַ זאָג געטאָן דער אונטערשטער
קאַפּ.

— וואָס זאָנסטו? — האָט דער אויבערשטער איבערגעפרענט.

— כּ'מיין, וואָס האָט מען צו וויינען.

זי האָט זיך אויפגעשטעלט און איז צוגעגאַנגען צו דער טיר, וואו איר קוויש
איז געשטאַנען און ביי הנהיגנדע'ן האָט זיך ווידער איינגעצויגן דאָס הארין, קונקדיג
אויף דער יונגסטער פּלום פון איר עלטערנס הויז. „זי איז דאָך געווען, ווי אַ
שפּיל-פּייגל ביי אַ מלכות אין גאַרטן...“

דאָס פנים — ווייס, די נאָז — אויסגעצויגן, און ביידע נאָז־פליגלען זיינען געווען צוגעפלאַטשט האַרט צום מיטלסטן ווענטל.

מלכה איז געשטאנען אַ צעמישטע, מיט פאַנאָדערנעקלאָזטע הענט. איר קול האָט זיך געריסן אויף די העכסטע טענער:

— מיין שוועסטער! — האָט זי געשריגן — חנה הינדעשי! ...

און חנה-הינדע'ס ברוסט האָט זיך אַ הייב געטאָן און איז אראָפּגעפאַלן; אירע רויטלאַכע אויגן האָבן זיך האַלב געעפנט און זיי האָבן, ווי שמיכלענדויג, אויף איר שוועסטער געבליקט.

— ש... ש... א... — האָט זי איר צוגעוואונקען און אָפּגעצויגן דעם אָטעם — דאָס איז נישט קיין ניס ביי מיר... — און אויף דער טאָכטער האָט זי זיך שוין געבייזערט — ביי אייך איז דאָס אויך אַ ניס? נעם אוועק... נעם צו דעם שעפער וואַסער...

פרומעטל, אַ פאַרוויינטע, האָט איצט אויפגעעפנט אירע אויגן ווי ווייט זי האָט נאָר געקאָנט און אָנגעקוקט די מאַמע מיט אַ גלויבאָכן, בלאָען בליק. דאָס צעפּל, וואָס איז איר געלעגן פון דער רעכטער זייט האַלז, האָט זי אַהינטגענוואָרפן און שטילערהייט געטראַכט: „מיין ליבע מאַמעשי...“ און מלכה, דערהערט זי בלוז די ערשטע ווערטער, דער שוועסטער'ס, האָט זי אַ שפּרונג געטאָן און גענומען זיך פאַטישן אין די הענט, ווי אַ מיידעלע. די פאַטשילע, אין וועלכער זי איז אינגאָנצן ווי איינגעטוילעט געוועזן, איז איר געוואָרן אַראָפּגעשארט פון קאָפּ און ס'האָט זיך באַוווּן איר פנים: אַ שוואַרצ, אַ שמוציג, מיט אַן אויסגעקרימט מויל און צוויי שוואַרצע אויגן. איר קאָפּ, אַנטיטאָט אין אַ שייטל, איז אַרומגעבונדן געווען מיט אַ ראָגעפּקע און פון איר איצטיגער פרייד האָט זיך אַ מאַדנער איינדרוק באַקומען דורך דעם אַרויפגעקרימטן שמיכל און צוליב דעם שטאַרפן גלאַנץ אין אירע אויגן. חנה-הינדע איז געקומען צו זיך, האָט זי זיך באַלד אויפגעשטעלט און אַרומגענומען די שוועסטער.

— וואָס מאַכסטו? — האָט זי געפרעגט.

זיי האָבן זיך צוקוּשט און מלכה האָט איר געהאַלפן צוריק אוועקזעצן זיך.

— וואָס דאַרפסטו צו שטיין? זיין גלויכער. ביזט אויך אַ שוין לייט... — און צוקוּשנדיג זיך אויך מיט דער שוועסטער'ס טאָכטער, וועלכע איז געשטאנען אַ פאַרוואַנדערטע. — הע, פרומעטל, געדענקסט נאָך די מומע מלכה'לע? האַ? נישט די אייגענע פון פאַר דער מלחמה... — און אַ צי געטאָן איר דערע, אַשטיי גער, ווי אַ קלייד, וואָס איז צוקנייטישט און זי וויל עס אויסגלייכן? — דו קוקסט מיך אָן, שוועסטער... און וואָס מאַכסטו?

— זעסט דאָך... נישקשה. נעם אַ שטול. פרומעטל, דערלאַנג אַ שטול דער מומע מלכה'לע. כ'בעט דיך: וואו וואוינסטו?

— איד וואוין, — מלכה האָט זיך אַנידערגעזעצט און אויסגעלייגט ביידע הענט צו זיך אויף די קני ארויף — אז אלע, וואָס גינען דיר שלעכטס, זאָלן נישט ערנער וואוינען... — און זי האָט זיך צעלאַכט.

חנה-הינדע און איר טאָכטער האָבן באַטראַכט זייער גאַסט און אַ שרעק איז זיי באַפאַלן פאַר איר מויל, דאָס מיטנה'דיג אויסגעקרימטע: „וואָס איז עס געשען מיט איר מויל?...“ חנה-הינדע האָט געוואָלט אַ פרעג טאָן דאַריבער, אָבער זי האָט געפילט, ווי אַנגסטן קומען איר אַרויס אויפ'ן שטערן... האָט זי, מיט צוויי שפיצן

— ווייל זיי זיינען אמת'דיגע, כאָטש ס'געשעט דאָרט אַלץ כמעט מיט הויכע קאַלפֿן און מיט קיניגלאַכע קינדער און — ווייל זיי זיינען שייך...

אזוי פלעגט הנהגה'נדיע אויסצערמען דאָס ביכל. און זי פירט זיך אויך נישט צו לייענען בלויז אין זיך אַרײַן: אויפדערנאָכט, שכ'נטעס קומען טיילמאָל אויף אַ שמועס, מאָטלען אָפּ וועגן זאכן וואָס זיינען זיי אין עפעס נונע, אָבער צור מערסטנס גייען זיי בכלל גאַרנישט אָן; שפעטער, רײד נעמען זיך אויס, עפנט זיי דאָס שוואַרצלאַכע, צעריכענע ביבעלע און לייענט פאַר אַזעלכע וואוילפֿייגעווירדע דערציילונגען, וואָס פאַרשאַפֿן ביי די ווייבער אויג און אויער. און איינס קומט זיי אויס וואונדערלאַכער פאַר'ן צווייטן; און איינס — שאַנקעדיגער פאַר'ן אַנדערן...

דער מנהג צו לייענען טויזנט'און'איינ'נאַכט איז ביי הנהגה'נדיען איינגעפירט שוין פון לאַנג, נאָך פון איר היים, איר אַלטע היים, בשעת ס'איז געווען נאָך ס'גער וועלכ און נאָכ'ן טאָג'ארבעט איז מען געועפֿן מיט גרויס פאַרעניגן אין דער וואַרעם; ארום און ארום — ווייבער; און אויף דער שטוב זיינען אומגעפֿלויגן די חת'לדיגע ריחית פון יענע קעטשאַכע פרויען, מיט וועלכע דאָס ביכל ווימלט כמעט אָן אויפהער. אין דרויסן איז קאַלט און בלאָטיג. פרומעטל שטייט לעבן די אויסגעווייטעטע שוויבן, קוקט אויפֿ'ן הויף אַרויס, אַ מויער פון פיר זייטן, גלייכע הויכע ווענט און בלויז אַ קליין פּיצל הימל, גאָר און טריב, נאָר הנהגה'נדיע זיצט ביים טיש, פאַרגעסט אפּשר מינוטן אָן גלות, וואָס זי ריכט אָפּ אַין האָט אביסל הנאה פון די: „בריליאַנטן און איידלשטיינער, וואָס האָבן געטאָן לייכטן אויף די שיינע הענט פון דער פּרינץ צעסין אַאָרויקע, אזש זיי האָבן פאַרבלאַטשקעט דעם קאַליף האַרן'אַל'דאַשי, אזוי ווי די זיבן זונען..."

הנהגה'נדיע ווייס גאַנץ גוט אז דאָ, אויף אונזער זינדיגער וועלט, איז נישטאָ מער ווי איין זון; דאַרטן, אויף דער אמת'ער וועלט, זיינען טאַקע דאָ אַ סך — פאַר יעדן צדיק אַ באַזונדערע זון; אָבער ס'פאַרשאַפט איר אַ נחת'רוח, די שיינע בת'מלכה, פון וועמען עס שמעקט טאַקע, ווי פון אַ גאַרטן... נאָר אין מיטן דאַכט זיך איר, אז איר טיר האָט געטאָן אַ סקרופּע. דרייט זי אום דעם קאַפּ און זעט: אַן אַרומע פרוי שטייט, אין אַ גרויסע, צעריסענע דערע און זי קוקט אזוי, גלויך אירע אויגן זאַלטן נאָך קיינמאָל קיין פינטל נישט זענעבן... הנהגה'נדיע וואונדערט זיך אויף דער מאָדערן אידענע. זי שטעלט זיך אויף, ווייל צוגיין, זען וואָס יענע ווייל און מיט אַמאָל כאַפט זי זיך אָן ביים קאַפּ.

— מלכה'שי!...! — רופט זי אויס און פאַלט צוריק אום אויף דער שטול.

דאָס ווייכל, וואָס איז ביז אַהער געשטאַנען אויף דער שוועל, האָט געמאַכט אַ ניכן טריט און, אַרויסלאָזנדיג אַ קוויש פון הינטער דעם טור אפּער, איז זי צור געלאָפֿן צו הנהגה'נדיען. נאָר ביי איר האָט שוין געטומלט איר מאַכעטער: — מאַמעלע... מאַמעלע קרוין...

פרומעטלס פנים האָט געפֿלאַמט. זי האָט געשווינט צונעבראַכט פון פענטסטער אַ פֿעזשעלע מיט טראַפּנס, געשטימפט עס דער מאַמעלע אונטער דער נאָז און, נייטט זעהענדיג קיין בעכערונג, האָט זי עס אוועקגעוואָרפֿן אויפֿ'ן טיש און, פאַרברעכנדיג די הענט, איז זי געלאָפֿן אין דער קיך אַרײַן נאָך וואַסער.

הנהגה'נדיע'ס קאַפּ איז געלען: איבערנעוואָרפֿן אַריבער דעם נירדיגן שטול-אַנלען. אירע הענט זיינען אַראַפּגעהאַנגען פון ביידע זייטן אָן שום באַזעגונג;

הייטן, וועלכע בייטן ניט די אלגעמיינע ריכטונג פון שטרעם — ניט זיין שרעק
לאכן באטויבנדיגן היילן. אָט דאָס היילן איז אַלין איינס, אלע מאָל — וועגן
נ ר ו י ס ע ס .

דער פּאַרנעם פון דער רוסישער רעוואָלוציע, וואָס שטרעבט צו פאַרשאַפֿן
די נאַנצע וועלט (אָן אַפּה'ע רעוואָלוציע טאָר ניט שטרעבן צו קלענערס. צי וועט
עס מקוים ווערן, צי ניט, — דאָס ליגט ניט אין אונזער שכל), איז אזא: זי האָר
דעוועט אַ האָפּנונג אויפצוהויבן אַ ווערט־ציקלאָן, וועלכער זאָל אַרױנברײַנגען אין פון
שנייען פאַרשטענע לענדער — וואַרימע ווינטן און צאַרטע ריחות פון פּאַמעראַנצן
וועלדער, וועלכער זאָר באַטויען די פון זון פאַרברענטע דרום־דיגע פעלדער מיט אַ
קיץ־צפונדיגן רעגן. שלום און פעלקער־ברודערשאַפט — אָט איז דער צײַכן פון
דער רוסישער רעוואָלוציע. אָט וועגן וואָס עס רוישט און היילט איר שטרעם.
אָט איז איר מוזיק, וועלכע עס קען הערן דער, וואָס איז ניט טויב."

און אָט איז נאָך אַ ביישפּיל: מיסטיקער, כלי־קודש, פּײַנט פּונ'ם סאַציאַליזם,
זוכער פון אַן אויסצאָג צום "מירח", וואָס האָבן זיך פאַראייניגט אַרום דעם פּירסט
טרובעצקאָי, פּלאָראָוסקי און אַנדערע, שרייבן:

"דאָס פּאַסיקל צײַט וואָס מיר לעבן איבער פון אָנפאַנג מלחמה — לעבן מיר
איבער ניט נאָר, זוי אַ איבערגאַנגס־צײַט, נאָר אויך ווי אַ ריכטונגס־ענדערונג פון
דער־תּקופה... מיט ציטערדיגער פּרייד, מיט'ן שרעק זיך אונטערצוגעבן דער פאַר
ניכטנדיגער האַרטנעקייט, פּײַן מיר, אַז איצט שפּאַרט זיך די געשיכטע אין אונזערע
טויערן... רוסלאַנד — אין זינד און נאָטלאָזיקייט, רוסלאַנד — אין שמוין און
עקל — נאָר רוסלאַנד איז אין זוכן אין העלפן, אין זוכן פון דער אויפֿאַרמײַדלאַכער
שטאַט... דער פּאַטאָס פון דער געשיכטע וועט רוען ניט אויף די, וואָס כלייבן
ניכטער ביים ערקענען פון אמת, וואָס זײַנען זעלבסטצופּרידן און זאַט. די פּלאַמען
צונגען פון באַנייטערונג קומען אַראָפּ ניט אויף בעאַטי פּאַסידענטעס, אַ
נאָר אויף אומדראַגנע גײַסטער: דאָס האָבן די פּײַנלען פון נאָט'ס מלאַך אויפֿגע
שטרומט די הייליגע וואַסערן."

אזא איז זי שוין, די רוסישע רעוואָלוציע, וואָס האָט אָנגעשטעקט מיט איר
פּאַטאָס אַפּילו די געגנער אירע.
מען דאַרף פאַרשטיין, פאַרוואָס זי איז אזא. נאָר פּריער פאַר אַלין מוז מען
אַנערקענען, אַז אזא איז זי.

עוזר וואַרשאַוסקי.

ווייבעריש

א.

ווי איר שטייגער איז, אין דער וואַכנס, נאָכמיטאָג, ס'געפעס איז אויסגעוואָשן
און אוועקגעשטעלט געוואָרן אין דער איינגעמיערטער קעכשאַנס אַרױן, איז זי
געזעסן ביים טיש אין דער גרעכערער שטוב און געליענט פון טווינט־אוי־אוי־נאָכט
אַרויס מעשות שוין צום וויפּלמן מאָל אוראָי. די געשיכטעס, וועלכע די סולטאַני
דערצײלט פאַר'ן סולטאַן, כּרי ער זאָל זי נישט לאָזן אימבריינגען, זײַנען איר זייער
ליב געווען:

אנטציענדיג איינע, ווארפדיג אין שוידער די אנדערע; ערוועקנדיג אין איינע א בלינדן נעטוואויזם — אין די אנדערע א בלינדן האס, אין דריטע א גוואלדיגע פארטיפונג און הויטערקייט פון געדאנק, אימפאגירט אזא רעוואלוציע אהעמען אן אן אויסנאם. זי שניידט זיך ארויף, ווי א שארפער קליין און דער געשיכטע, און פארר וואנדלט זי פון א קאנגווייליגער מענטשהאכער קאמעדיע, אדער אפילו א באגאן פארם — אין א טראגעדיע.

פון א טאגנעגלאכן איבערבייט פון מענטשן און געשעהענישן, וועגן וועלכע מען קען זיך אויסדרוקן מיט'ן וואולגארן פאספארטילשון: „מיטלואוקס, קיין באזונדערע קענצייכנים ניטאָ" — ווערט די געשיכטע פארוואנדלט אין אן ארעגע פון הויטערדיהע, וואונדערבארע קאנטראסטן. אזוי ווי ס'וואלט זיי אונטערטרייבן די געשיכטע, וואקסן מענטשן אין אזוינע צייטן אויס גייסטיג און פאליטיש און אנט- דעקן אין זיך פארבארגענע כוחות, וועלכע עס האָבן אין זיי ניט חושד געווען ניט די ארומיגע, ניט זיי אליין.

אין צייטן פון גרויסע רעוואלוציעס אנטפלעקן זיך און שווימען ארויף סאי ארע כוחות פון נאציאנאלן זיעגן, סאי די לעצטע שוואכקייטן פון פאָלק. אָט פארר וואָס זיינען אזוינע צייטן גלייכצייטיג פול מיט ביישפילן פון גרעסטע העלדנטאטן און סאמע נירדיגע פאלן, און נאָך די זייער גלענצענדע דפים פון גרויסקייט און פראַבט, בלעטערט די געשיכטע אויף אנדערע זייטלאַך פון ערנידריג און עקלהאפ- טער געמינתייט. און אלע פינטסטערע און העלע, גרויסע און נירדיגע טאטען דער- הייבן זיך איבער געוויינלאכע מעשיסטיבים און געוויינלאכע מיאוס'ע מעשיב, אזוי ווי זיי וואָלטן ווערן העכער און איידעלער דורך דעם צייכן פון ט ר א ג י ז ס, וואָס ליגט אויף זיי.

די רוסישע רעוואלוציע האָט בלי שום ספק געהאט איר פעריאָד פון אַבלאָקראַד- טישער אויסלעבונג. צווישן איר צווייטערנדיגער און שעפערישער זייט האָט זיך בולט איינגעשמעלט זייער ניט קיין גינסטיגע פראָפאָרציע; זי איז פארקראַכן אין א טעמפן ווינקל, וואו זי ווארפט זיך עד היום אין קאָנוואולסיעס, ניט געפינענדיג קיין אויסנאָם. איר בירגערקייט איז אָפטמאָל געוועזן אן אנטבלויזטער קאמף פאר מאַכט צווישן די ד ע ק ל א ס י ר ט ע פ ו ז א ו י ב נ און די ד ע ק ל א - ס י ר ט ע פ ו ז א ו נ ט ז. אין אָט דעם קריג איז געוועזן מער נקמה'חשבונות פאר'ן עבר, אירדער שאַפונג פון דער צוקונפט; אירע עקסצעסן זיינען אזוי שויר דערהאפט'גרויס, אז זיי פארשטעלן מיט זיך אירע דערנייכונגען. און דאָך — אזוי עס א ג ר ו י ס ע ר ע ו ו אָ ל י ו צ י ע. פון דאָנען שטאַמט איר קאָלאָד סאַלער אַלִוועיטלאַכער רעוואָנאַנס. דערמיט דערקלערט זיך איר מעכטיגער איינפלוס אויף די מחות, מיט א פאָר אילוסטראַציעס, פון וועלכן איך וועל פארענדיגן מיין היינטיגן אַרטיקל:

דער דיכטער אלעקסאָנדר בלאָק, איינער פון די צארטסטע, עמפּינדילאַכסטע און דינסטע נאטורן פון דער צייט, האָט געשריבן וועגן דער רוסישער רעוואלוציע אין דער ערנסטער צייט אירער:

„די רעוואלוציע, ווי א שרעקלאַכער שטורם, ווי א שנייגעוויטער בריינגט מיט זיך שטענדיג נייעס און אומדערווארטעטעס. זי נארט אָפ א סך מענטשן, זי קאליעטשעט אָפּט אין איר שטראָם א ווערטן מאַן; זי טראָגט אָפּט ארויס אויפ'ן ברעג אומבאָאירט — די אומווערדיגע. נאָך דאָס זיינען — אירע איינצל-

רעוואָלוציע אַ גאַנץ אנדער גרויס און באַדייט. די פּאָליטישע געוואָלט ניט שטענדיג
דיג האַלט אין האַלט מיט דער עקאָנאָמישער מאַכט. אין בעת עם קומט צו מאַכט אַ
נייער קלאַס אויפ'ן אָרט פּונ'ם אַלטן, קאָן ער ניט איינהאַלטן זיך פון איבערדראָסן
דעם שווערפּונקט אין ווירטשאַפּטלאַך-עקאָנאָמישן כּח פון זיין געגנער — צו זיך.
פון דער אנדער זייט איז דער פּאַקט גופּא פון דער מאַכט-אייבערנאַנג פון איין קלאַס
צום אנדערן און אמת'ער סכּן, און די כּוחות-פאַרהעלטנישן צווישן זיי האָבן זיך
לכתּחילה געבויטן ב כ ל 5, ד. ה., זיך געבויטן אויך אויף דעם עקאָנאָמישן פעלד.
די רעוואָלוציע פ א ר ש ט א ר ק ט בלוין, זי פאַרטיפּט און באַקרוינט די
דאָזיגע ענדערונג.

מען דאַרף אָבער ניט פאַרנעסן, און די ענדערונג קאָן קומען פון צוויי פאַר-
שיידענע עפּן. עס קאָן, פון איין זייט, זייער אויסוואַקסן דער כּח פון נייעם קלאַס —
ביי א פאַראַלעלן, נאָך אַ קלענערן וואַקס פּונ'ם אַלטן. עס קאָן, צוריק, זיך גוואַלד-
דיג פאַרקלענערן, ביז צום פאַרשיינדיגן, דער גאַנצער כּח פון אַלטן קלאַס, ביי אַ כּטאַר
ציאָנערן צושטאַנד, אָדער אפילו, — נאַטירליך, אַ קלענערער — אָפּשוואַכונג פּונ'ם
נייעם. דאָס זייגען די ציוויי עקסטרעם באַרן צווישן וועלכע עס איז מעגליך אַ גאַנצער
צייץ פאַרשיידענע צווישן-קאָמבינאַציעס. און עס איז ניט שווער צו זען אז אין
ערשטן פּאַל האָבן מיר צו טאָן מיט אַ טיפּישער, אזוי צו זאָגן, רעוואָלוציע, וואָס
קומט פון ב ל ו ט א י ב ע ר פ ל ו ס, פון כּוחות-אייבערפּלוס אין סאַציאַלן
ארגאַניזם. אין צווייטן פּאַל, פאַרדערט, מיט אַ רעוואָלוציע פון בלוט-אַרומקייט, פון
אויסגאַנגס-לאָזיקייט, מידקייט און אייביג-אנדערונג, — אַ רעוואָלוציע פון פאַרצווייפ-
לונג. די אָבלאַקראַטישע אייבלעכונג דראַט, פאַרשטייט זיך, אַם מערסט דעם דאָזיגן
צווייטן מין רעוואָלוציעס, שוין דערפאַר אליין, וואָס זייערע ערפאַנגס-שאַנסן
זיינען באַדייטנד קלענער.

ווי עס זאָל ניט זיין, בריינגן מיט זיך גרויסע סאַציאַלע רעוואָלוציעס אַ קאָ-
לאַסאַלע דערשיינערונג פון גאַנצן לאַנד. זיי ווערן באַגלייט פון אַ גוואַלדיג-גרור-
סער גי י ס ט י נ ע ר ר ע ו ו אָ ל י ו צ י ע, פון גאַנצע איבערקערענישן
אין דער וועלט-אַנטישוואַנג און דעם וועלט-געפיל ביי באַדייטנדע שיכטן פון דער
באַפעלקערונג. עס צעטרייסלט זיך אליין, אין וואָס דאָס פּאָלק האָט ביז אַהער
געגלויבט, מיט וואָס עב דאָס געלעבט און געאַטעמט. אין דעם פּרט דערמיטלען אונז
גרויסע רעוואָלוציעס און די אַנטישוואַנגס-עפּאַכן פון נייע וועלט-רעליגיעס. דאָס
איז אַ צייט ווען עס ווערט אויסגערופּן אַ נייער סאַציאַלער געבאָט, צו וועלכן דאָס
פּאָלק וואַרפט זיך מיט אַ באַנייטערטן גלויבן, און וועלכער פאַרשפּרייט זיך מיט'ן
כּח פון מאַסן-עפּידעמיעס. ווי עס זאָלן ניט אויסזען די פּאַקטישע רעזולטאַטן פון
רעוואָלוציעס, ווי גרויס עס זאָלן ניט זיין זייערע אָביעקטיוועס, „עראַבערונגען“ —
אין דעם זעלבסטבאַוואוסטזיין און נייטסיגן וואַקס פון פּאָלק נייען אזויגע גרויסע
עריטיטערונגען קיינמאָל ניט פאַרביי און טיפּערע שפּורן. זיי באַצייכנען תּמיד עפעס
גרויסעס, און אזוינס, וואָס קאָן זיך מער נישט צוריקקערן. אין דעם, איינמאָל,
נאַשטייט דער גרויסער אימפּאַנירנדיגער, אליינבאַזוגנדיגער כּח פון אזויגע רעוואַ-
לוציעס, וועלכע צווינגען זיך פאַרנייגן פאַר'ן גראַנדיעזן כּילד פון דעם היסטאָרישן
איבערקער אפילו אזויגע מענטשן, וואָס זיינען לויט זייער גאַנצן פּסיכישן און אינ-
טעלעקטועלן פאַרנעם אַם ווייניגסטן ענלאַך צו פּראַפעסאָנעלע „רעוואָלוציע-
מאַכערס“.

חוך נענומען, איז עס שוין א צופאלונגס־פאָרם; אָבער שוין זי טוון אָן דעם אָנהויב פון זינקען — אָבער פון א זינקען, וואָס איז נאָך ניט דערגאנגען ביזן באַוואוסטזיין פון די אָנטיילנעמער האָט נאָר אין זיך די פסיכישע אינערציע פון יענען; נאָר האָט יענען באהאָט אלץ מער סימנים פון קריינלעכער פּיכער־האַפּטיקייט. די רעוואָלוציע, ווי די מלחמה, האָט אירע פּסיכאָן, דער מאָמענט פון אַבלאָקראַטישער אויסלעבונג אין דער רעוואָלוציע צייכנט זיך אויס מיט א באַזונדערן וואוס פון אוינע פּסיכאָן.

די אַבלאָקראַטישע אויסלעבונג פון דער רעוואָלוציע קומט תמיד ווי א סימפּ טאָס אָדער פון דעם, אז אירע צילן האָבן זיך אַרויסגעוויזן פאַר אָבעקטיוו אומ־דערגרייכבאַר, אָדער אז אין זייער דערגרייכונג איז זי אַוועק אויף א פאַלשן וועג, פון וועלכן מען דאַרף זיך פאַרקירעווען אויף עפעס אַן אַנדערן, אַ נייעם.

די אַבלאָקראַטישע אויסלעבונג פון דער רעוואָלוציע צייכנט זיך שטענדיג אויס מיט דעם איבערוואָגן, וואָס עס נעמט אין איר יענער פנים, וועלכער איז געווענדט אויף צוריק, צו דעם עבר. אפשר קאָן קיין רעוואָלוציע ניט זיין אינגאנצן פריי פון אוינעררופענע, „עקסצעסן“. נאָר דער זיג פון דעם אַבלאָק אין דער רעוואָלוציע בריינגט מיט זיך אַן אומפאַרמיידלעכע דערהויבונג פון „עקסצעסן“ צו דער מדרגה פון נאָרמע. עס ווערט באַשאַפן די הערשאַפט פון דעם „פאַרשיטאַטאַכטן עקסצעס“. אין דער רוסישער רעוואָלוציע איז געווען אזא פּעריאָד, — ער דויערט נאָך ער היום, און אויסלעבונג אויס איז פון אַ סאָציאַלאָגישן שטאַנדפּונקט העכסט אינטערע־סאַנט און נוצלאַך.

לחפּוך צו די „קליינע רעוואָלוציעס“, וועלכע קומען פאַר אויף דער אויבער־פלאַך פונ'ם פּאָליטישן לעבן, און ניבן איבער די מאכט פון די הענט פון איין פּראַקציע פונ'ם הערשנדן קלאַס אין די הענט פון א צווייטער, יאָס שטעלט מיט זיך פאַר בלויז א וואַריאַנט, עטוואָס אַן אַנדער שאַטירונג אין דעם באַגרייפן פון אירע אינטערעסן, — באַצייכנען מיט זיך גרויסע רעוואָלוציעס גאַנצע געאָלאָגישע אומ־דורערונגען אין סאָציאַלן לעבן.

ביי א זעלבסט־הערשר־רעוויזיעס קאָנען דינען אַלס ביישפּילן פון „קליינע רע־וואָלוציעס“, די אָפּטע „הויפּט־איבערקערענישן“; ביי אַ קאָנסטיטוציאָנעלן רעוויזיעס זיינען עס די אזוי גערופענע, „רייך־פּאָליטישע רעוואָלוציעס“, וואָס ברענגען מיט זיך די אָדער יענע פאַרבערייטונג פונ'ם וואַרענען, א גרעסערע צאָל מאַנאַפּאָליסן פון פּאָליטישער מאכט אויפ'ן שפּיץ פון דער געוועלשאַפטלעכער פּיראַמידע.

אַלע גרויסע רעוואָלוציעס זיינען אָבער סאָציאַלע רעוואָלוציעס. דער הויפּט־אונטערשייד צווישן אַ סאָציאַלער רעוואָלוציע און א „רייך־פּאָליטישער“ אָדער א „קליינער“ רעוואָלוציע באַשטייט אין דעם, וואָס ביי דער רעוויזיע־מאַכט בייטן זיך ניט „קאָטערעס“, ניט פּראַקציעס פון איין און דעם זעלבן קלאַס, — נאָר עס קומען צו דער מאכט גאַנץ נייע קלאַסן, אָדער איין קלאַס, אָפּשאַרנדיג פון זיין וועג די אַלטע.

דער עקאָנאָמישער פאַרנעם פון אוינע רעוואָלוציעס איז אַן איינפאַכער פּועל־יוצא פון דעם ערשטן פאַקט. קיין רייך־פּאָליטישע רעוואָלוציעס אין בויבן שטעטעכע זיינען פונ'ם וואָרט זיינען איבערהויפּט ניטאָ; אויך יעדע „קליינע“ רעוואָלוציע האָט איר עקאָנאָמישן גרונט. אָבער ווען איין קלאַס קומט צו פאַרבייטן דעם אַנדערן ביים מלוכה־הודעה, באהאָט די עקאָנאָמישע זייט פון דער

און, פארקערט, וואָס מער עס ווערן פארפלאַנטערט און פארשטעלט די וועגן פון דער רעוואָלוציע, וואָס מער עס קומט איר אויס אַרומצובלאַנדזשען אין זייערע לאַבירינטן, זיך אָפּט אומקלונדיג צום אייטנאָנדיגסטן, אַלץ פלאַרענץ, ביליטער אין אָפּטער שטיינען פאַר איר אויף די געשטאַלטן, בילדער און עראַינערונגען פונ'ם עבר. דער דאָזיגער עבר רוקט זיך אָן אויף איר אַלץ אָפּטער, ביז ער ווערט, ענדלאַך, אַ שטענדיגער אויפֿרענדער ביזער געשפענסט. דעמאָלט און דעם פנים פון דער רעוואָלוציע גרונגער פאַר אַלץ זיך אויסצוקרומען אין אַ העכלאַכער גרימאַסע פון האַם אין אָננעמען די שייַדע־האַפּטסטע געשטאַלט פון אַ „מעדווען־האַפּט“. אָט דעמאָלט ווערט פּסיכאָלאָגיש צוגעגרייט דער אַרויסטרעט אויף דער היסטאָרישער אַוואַנסצענע פונ'ם בלוטיגן ט ע ר אָ ר .

דער טעראָר, וואָס קומט לאַחר דער רעוואָלוציע איז שטענדיג אַ סימן ניט פון איר שטאַרקייט, נאָר, להיפּך, פון איר שוואַכקייט. טעראָריזם, איינשרעקן פּהובירט שטענדיג דער, וואָס און אַלעין טעראָריזם, איבערגע־טראָר, דורך אַ ווירקלאַכער אָדער אַ כלומרשטער געפאַר. אזאַ מין „טעראָר“ איז אַ „לעצטער מיטל“ פון פּאָליטישע לאַ ויצלח'ס.

די רעוואָלוציע האָט צוויי זייטן. זי צעשטערט די יסודות פון אַלטן שטייגער. זי שאַפט נייע. נאָר די געננדייטיגע פאַרעלעטנישן פון די צוויי פאַקטארן זיינען ניט אַלע מאָל און ניט ביי אַלע רעוואָלוציעס איינע און די זעלביגע. צווישן זיי איז ניטאָ קיין שטרענגע פּראָפּאָרציע, ניטאָ קיין טיש „פּאַראָויסבאָטיטיסטע האַרמאָניע“. אויף וויפּיל די רעוואָלוציע רואַנירט — אויף אזוי פּיל שאַפט זי די אַרויסגער שטויסענע פונ'ם לעבנס־וועג, די ד ע ק ל א ס י ר ט ע י לעמענטן, די דאָזיגע עלעמענטן — זיינען די סאַפּע פּסיכיש־באָדנלאָזע, אומרויאַגע און ווכנדיגע. אויף וויפּיל זי שאַפט — ניט זי עלעמענטן פון ייער פּעכטהייט און ניט די יעניגע שיכטן, וואָס האָבן פאַרלאָרן זייער סאַציאַל־פּסיכישע גלויבנעוויכט, אַ נייע פּסיכיק.

צעשטערן — צעשטערט יעדע רעוואָלוציע, נאָר ניט יעדע איז מיט גלויכער שנעלקייט און געלונגענקייט ממלאַ מקום די צעשטערונגס־אַרבעט דורך דער שאַפונגס־אַרבעט. אומגעלונגענע שאַפונגס־פרובן רופן זיך אויף איר אָפּ אַ סך קרינקלאַכער, ווי אַ ציגרויסע צעשטערונגס־אַרבעט. די לעצטע „דעקלאַרירט“ די פ י נ ד פון „נייעם“; זי ראַמט אָפּ די גרענעצן פון זייער ווידערשטאַנד און מאַכט אים נאָך פאַרביסענער. נאָר די העלדישקייט פון אָט דער עקשנות איז אַ באַדנלאָזע, זי שטאַמט פון האַפּנונגסלאָזיקייט, וואָס פאַרשאַרפט כלויז דעם היס־טאָרישן פּראַצעס. אָבער וואָס איז ניט כּח צו ענדערן זיין ריכטונג. די ניט־געלונגענע שאַפונגס־פרובן אָבער דעקלאַרירן די אָ נ ה ע נ ג ע ר פון דער רעוואָלוציע און ניכ־צו זייער ווייטערדיגער טעטיגקייט און אַלץ מער באַדנלאָז, קאָנוואַלסיוון אין ריינקלאַישן כאַראַקטער. זיי פאַרשטאַרקן אין דער רעוואָלוציע דעם „אַבלאַם“ (דעם פּעבל) אויפ'ן חשבון פון „דעמאָס“ (דעם פּאַלק). ביי דער ווייטערדיגער אַנטוויקלונג פון דעם דאָזיגן פּראַצעס, קאָן אַנקיימען אַ מאַמענט, ווען זי „כמות“ גייט איבער אין „איכות“, און די גאַנצע רעוואָלוציע קאָן אָננעמען אַ כ ל א ס י ר ט ע י לעמענטן. די אַבלאַקראַטישע אַ ו י ס ל ע ב ו נ ג פון דער רעוואָלוציע קאָן ביז אַ כאַטימיטער צייט אויכוען ווי אַ פאַרטענעצטע רעוואָלוציאַנערע געהויבענע שטימונג: אין זי באַווייזט, באַמט, און עס האָבן זיך ניט אויסגעשעפּט די ס י י כ י ש ע כחות וואָס רייסן זיך אַרויס אין דער צייט פון אַ רעוואָלוציע. נאָר, אין

אן עפואָד פון דער פאַרזאַגענהייט: בעת עם זיינען אין דער ערשטער דומע פאַרנעקומען די דעכאטן וועגן דער אנדאַרפראַגע, און עם זיינען דורכגעגאַנגען אין אַ לאַנגער שורה, איינער נאָכ'ן צווייטן געקרוינטע רעדנער, איז צווישן זיי, ווי אַ קאָמעט דורכגעפליגן, אַן אויספאַרעסלאַכע געשטאַלט פון אַ גרויען פויער, ערשט פון דער כאַכע, מיט אומגעלומפערטע באוועגונגען, אויסגעהרימטע מרצע הענט אין מיטגעהילגע, ברוטאלפרימיטיווע פראַזן. נאָר דאָס, וואָס ער האָט גערעדט, איז עפעס אומבאַ מערקבאַר טיף אַרײַן אין מוח. ער האָט גערעדט וועגן דער אייביגער בעקשטאַפט נאָך דער ערד, וועגן דער סבֿלנות און דער געדולד פונ'ם פויערטום, וואָס האַלטן שוין ביים סוף. ער האָט גערעדט מיט פשוט'ע, פרימיטיווע ווערטער, פון וועלכע ס'האָבן זיך געטראָגן אַ סטיבישער כוח אין אַן איינגעהאַלטענע ליידנשאַפט. ער האָט גערעדט וועגן דעם, וואָס וועט זײַן, אויב אויך דאָס מאַל וועלן זיך די האָפּענונגען און טרויערען פון פּאָלק אויסלאָזן מיט נאָרנישט. און פּלוצים האָט ער זיך אַלײַן דערמאָנט און האָט אַלעמען ערינגערט אַן דער ביבלישער פויעריגעשטאַלט, דער פינטסטערער, אינטערעסטיגער, כלימישט שוואַכער, נאָר מעכטיגער אין שדעהלאַכער אין איר צאָרן: דער געשטאַלט פונ'ם בלינדן אונטערדריקטן שמשון הנכור, וואָס שטייט בײַ די זײַלן, וועלכע שטיצן דעם גרויסאַרטיגן, האַלאַסאַלן בנין מיט זײַנע טעראַסן און באַהאַנגען, איבערפליטע מיט צעהלועטע פּינדל. מיט די ווערטער: "תמות נפשי עם פלשתים!" האָט ער פאַנגדערגעטרייסלט די זײַלן און איינגעוואָרפן אויף זיך דעם גאַנצן בנין; און אַט דאָס זעלבע שדעהלאַכע, תּמיה נפשי עם פלשתים" האָט ביים אייברעכן פון פאַרצווייפלטן פּאָלק...

זעלטן-ווען עם האָבן זיך געהערט אין דער געשיכטע מער נבוא'ישע ווערטער, ווי די, וואָס זיינען אַרויסגעזאָגט געוואָרן פון אַ פשוט'ן פויער, וואָס איז פון ערנעץ געקומען און אין ערנעץ אוועקגעגאַנגען, אזוי, אז אפילו זײַן נאָמען איז פאַרנעסן געוואָרן, און וואָס נאָר די ווערטער זיינע האָבן אויף אַ רגע העל, ווי אַ מעטעאָר, באַלויבטן די שטומע שטרעקעס. און ווי אַלע אויגע נבואות — קיינעם האָבן זיי ניט באוואָרנט און קיין זאָך ניט צוריקגעהאַלטן.

יעדע רעוואָלוציע האָט עפעס אַזוי ווי צוויי פנימ'ער, ווי ביים אוראַלטן גאָט יאַנוס. מיט איינעם קוקט זי אויף צוריק — און דאָס פנים איז אויסגעקרימט פאַר האַס. מיט'ן אנדערן קוקט זי פאַראַויס — עם לייבט זיך מיט האָפּענונג און ענטוויאָזם.

נאָר די צוויי פנימ'ער וואוינען ניט אַזוי פרידלאַך אין איינעם, ווי אין דער אוראַלטער רעליגיעזער אגדה. אדרבה: די געשיכטע פון אַלע רעוואָלוציעס ווייזט אונז, אז עם זיגט פון צייט צו צייט דאָ איינער; דאָ דער אנדערער. די רעוואָלוציע איז ניט צווייפנימ'דיג; אירע פנימ'ער בייטן אָפּ איינער דעם אנדערן. פון די אַבעקטיווע פאַרהעלטנישן אירע הענגט עם אָפּ, — וועלכן פנים, און וועלכן אויסדרוק זי באקומט. וואָס מער שאַנסן עם ליגט אין דעם סך-הכל פון אירע אינערלאַכע אין אויסערלאַכע באדינגונגען פאַר'ן ערפאַלגרייכן דערגרייכן פון אירע פּאָזיטיווע אויפגאַבן — אַלץ שנעלער פאַרגייט די קירצע נרומאַסע פון צאָרן; אַלץ קלאַרער ווערט דער פאַרינפטיגער בליק פון אירע אַנטוילענער — איינזאַלנע גרויסע פּערזענלאַכקייטן און די פּאָלקס-מאַסן. די פּאָלקס-פּסיכיק, וואָס ציט זיך אַלץ פאַרווערטס, שטעלט זיך זעלטן אָפּ אויף דער פּריהעריגעוואָרענער פאַראַנגעהייט, וואָס צערייצט די אַלטע וואונדן און וועקט ניט קיין נומע עפילן.

אפאקאן איר פאזן פאר דער „נייער ווערט“; אנדערע — אז אויפ'ן אָרט פון דער „יס
התיכון“ ציוויליזאציע יעט זיך אויפשטעלן א „שטיל־קאָסטנישע“. און כמעט אלע
נעמען אָן און זעהן פאָראַים, אז עס יעט עליכלפנים פאָרקומען און עס איז טיין
טיילווייז פאָרגעקומען א געוויסער גרויסער אומבייט אין דער מיטפחה פון פעלקער אין
דעם פרט פון זייער ספעציפישן געוויכט. נייע פעלקער, אינאיינעם מיט די אידאָלע,
„ניט־היסטאָרישע“ פעלקער, וואָס זינען עד היום געבליבן איינגעוונקען אין טיפן
דרעמה, נאָנע קאָנטינענטן, עד היום אזוי ווי פאָרגעסענע פון דער געשיכטע, ערשיינען
אויף דעם קאָמפּספּראַז און ישפּארן זיך אלץ נענטער צו דער אַוואַנסציע פון דער
וועלט. און אין אייראָפע — איז פאָראַלזירט די ווירטשאַפט; עס וואַקסט די
ארבעטסלאָזיגקייט; אייראָפע זינקט אלץ טיפער אין חובות, און טרוימען וועגן א
ווירטשאַפטלאַכן ווידעראויפבויע ענבערן איר דעם מוח.

דאָס אייגענע, מוטאַטיכ מוטאַנדיס, מוז מען זאָגן וועגן דער לעבנסקראַפט וואָס
די קאָמוניסטישע מאַכט האָט אַרויסגעוויזן. איידער זי איז געקומען, האָט זיך קיינעם
גאָר ניט געלייגט אויפ'ן יכל אפילו דער געדאַנק וועגן דער מעגליכקייט פון איר נצחון.
אוינגטלאַך פאָרוואָס? ווייל דער האַזיגער נצחון האָט זיך אידענטיפיצירט מיט א
קאָטאָסטראַפּאָלן, זעלבסטמערדרישן חורבן פון נאָנען פראַנקט, — און דאָן וואָלט דאָך
„רוסלאַנד געווען פאָרפאלן“. „א לאַנד קאָן דאָך פרייוויליג ניט איינגיין אויף צעשפּיל־
טערונג און פּוּלשטערדיגן באַנראַט“. עס האָט זיך אַרויסגעוויזן — אז זי קאָן. און
אין בריסק האָט מען אונטערגע'התכ'עט דעם זעלבסטמאָרדרישן שלום־אפּמאַך — אז
אומדעהערטן אין זיין דערנידעדיג, א טייטלאַכן אין זיינע עקאָנאָמישע פּאָלען. און
בעת די קאָמוניסטישע מאַכט האָט אָנגעהויבן איר גראַדעווען סאָציאַלן עקספּערימענט,
זינען ווידער געקומען דיזעלביגע נביאים: „דאָס קאָן לאַנג ניט דויערן... די ווירט
שאַפט וועט דאָך אינגאַנצן וואַנירט ווערן... עס וועט צעשטערט ווערן דער נאָרמאַלער
פאָרקער צווישן שטאַט און דאָרף... מען וועט דארפן אַרויסשלעפּן דאָס ברויט ביי די
פּויערים מיט געווער אין האַנט... די פּויערים וועלן אויפהערן צו זייען... דערפון וועט
אַרויסקומען הונגער און קרויזים... די מאַכט וועט ניט האָבן פון וואָס צו עקספּירירן.
פאַר א באַרג פאָפּולאַר וועט מען קוים קענען קריגן א ביסן ברויט... ווייטער וועט שוין
ניט זיין וואוהין צו גיין!“... ס'האָט זיך אָבער פאָרט אַרויסגעוויזן, אז ס'איז דאָ
וואוהין. נאָך אַן אלגעמיינעם ניט דערעסן — קען מען דערגיין ביז צום הונגער, נאָכ'ן
הונגער — ביז צו עפידעמיעס, נאָך עפידעמיעס — ביז צו מאַסן־הונגער־טויט, ביז
מענטשנפּרעסעריי; נאָך זיי — ביז צו אַ פאָרוואַנדלונג פון באַוואוינענע לעבנספּולע
ערטער אין וויסע, הרוב'ע כּיבּריות. „א זעלבסטמאָרדרישער אויסגאַנג“ — וועט איר
זאָגן? יאָ, אַ זעלבסטמאָרדרישער. און אַט איז אייך דער בילט'סטער באַוויזן, אז אויך
ער איז מעגלאַך, אז מען קען אים ניט אזוי הויכט אַראָפּוואַרפן פון וואַנדישאַל, ביים
פעסטשטעלן דעם פראַנגאָז פון געשעהענישן.

און, סוף כל סוף איז ק ע י נ ס געווען גערעכט, ווען ער האָט געזאָגט, אז
רוסלאַנד איז נאָר ווייטער אוועק אויף דעם זעלביגן וועג, וועלכער עפנט זיך איצט פאר
נאָנן אייראָפע, — דער נייט־פּאָרווערדער, ארבעטסלאָזיגער, דעזאָרגאַניזירטער
אייראָפע, וואָס ווערט צעריסן אויף שטיקלאַך דורך דעם אינערן קאַמף און דעם אינ־
טעראַנציאָנאַלן האָס, וואָס יאָמערט, שטאַרבט פון הונגער, ראַבעוועט און ליגט“...

בשעת אין קלער וועגן דער פּסיכאָלאָגיע פון דער רוסישער רעוואָלוציע, וועגן
איר „גייסט“, קומט מיר שטענדיג, עפעס אזוי, ווי פון זיך אליין, ארויף אויפ'ן זכרון

אלע פראָיעקטן; בייטן זיך נאָר די קאָמבינאציעס פון די גרעסטע אימפעריאליסטישע יסרוועלף, וואָס זוכן אין זייער איינזיגקייט צו ווערן די בעליבתיים פון נאָר דער וועלט, און וועקן דערמיט אויף אין איר א נואוואַדיגן ווידערשטאַנד.

וויטע'ס פלאַן איז אפשר געווען א גראַנדיעזער, נאָר ביי זיין פארווירקלאַסונג וואָלטן אויך געווען גראַנדיעזער די ערשיטערונגן פון דער וועלט ווי א פועל־יוצא פון נאָר א גראַנדיעזער וועלט־מחמה. נאָך מער וואָס זיין אנגעשטרענגט און אויסגע־שעפט די כחות פון דער אנהאַנגזאָמישער ראַטע וועלכער עס וואָלט אויסגעקומען צו שפּירן די קאָלע פון דעם אַוואַנטאַרד אין דעם פארטיידיגונגס־קאָמפּף פון דער וועלט־פארטיידיגונג אנטהעטן די כאַנגען פונ'ם אייראָפּיאַישן „קאָנטינענטאַל־פאַרבאַנד“. נאָך ווייניגער וואָלטן עבלעבן ווינקעלאַך אויף דער ערד, אומבאַרירט פון דעם וואַנז־ניגער באַרבאַרי פון פייער און שווערד. נאָר — מאַכן השערות מכת דעם, וואָס וואָלט פאַרגעקומען ביי דער פארווירקלאַסונג פון אַזאַ מין היסטאָרישער מענשאַכקייט — האָט איצטער ניט קיין ברעקה פראַקטישן צוועק, ווייל אצינד, נאָך די טרויעריגע ערפאַר־רונגען פון מחמה, איז שווער־אָך דורכצושמוגעלען די אירדע פון א קאָנטינענטאַל אייראָפּעאַישן פאַרבאַנד — אין אַ נייער קאָמבינאציע, נאָר מיט די זעלבע צוועק — הן אונטערן שליוער פון דער „פעלקער־ליגע“, הן דורכ'ן גענוער „אַלאַיראַפּיאַישן סאָוואַריקאָז“^(*). צופיל טיפע היסן האָט די מלחמה געלאָזן נאָך זיך און אייראָפע, און נאָך אַ יטאָלקערע מאַכ־אַפּאָזיציע, א פראַטעסט פון די ברייטע פּאָלק־שיכטן אין אלע לענדער אנטקעגן יעדוועדע נייע אימפעריאליסטישע פארניכטונגס־פּלענער.

די וועלט־קאָסטראַפּע, וואָס איז דורך אומגעשויקטע „רופּאָים“ פארוואַנדלט געוואָרן פון אַ שאַרפּער אין אַ בראַגזישער־האַנקע־הייט, — איז דער בולט־סטער, לעבע־דיגער באַוווינ, ווי איראַפּיאָגעל עס איז די מענטשלעכע געשיכטע. דער „זעלבסט־מאָרד־באַדאַקטער“ פון אַ וועלכער ניט איז ערשיינונג איז אַהערטין ניט קיין סימן פון איר אוממעגלאַכקייט.

ניט אַזוי קומט פאַר אין דער געשיכטע על פי דעם ריכטיגן אינסטינקט פון זעלבסט־שוין. די געשיכטע ווייס ניט נאָר פון אומזיניגסטע מעשים פון רעגירונגען, וואָס האָבן מיט זיך אין אַפּגרונגט פאַרשעפּט נאַנצע פעלקער, די געשיכטע ווייס אויך קאָיאָסאַע פּסיכישע מאַס־עפּידעמיעס, אויסברוכן פון סטיכישע מיטגעטל, אין זעלבע נאַנצע פעלקער פאַרן ווי אַ רובן. די פאַרנאַנענע וועלט־מחמה האָט מיט זיך פאַרגעשטעלט אַזאַ מין ערשיינונג. ניט אויסזיט האָט מען געמוזט קאָנטראַטירן אין סאַמע ברען פון ריג אַ קאָיאָסאַע פארשפּרייטונג פון פאַרשיינדאַרטיגע מלחמה־פּסיכאָזן. ניט אומ־זיסט האָבן זיך נאָך איר אַננעהויבן צו הערן איינע און דויעלביגע מאַטיוון אין אַלע אייראָפּעאַישע ליטעראַטורן, אַזוי ווי מען וואָלט זיך לכתחילה צונויפגעזעט. אין דער רובישער פרעסע רופט מען עס: „דער ביהשמות פון דער אייראָפּע־אישער ציוויליזאציע“. אין דער פראַנצויזישער — „declin de l'Europe“ — אַנדערע באַהויפטן אין דער דייטשער — „Untergang des Abendlandes“. אַנדערע באַהויפטן שוין, אַז אין דער מענטשלעכער קולטור קומט פאַר עפעס אַ מין „שווענקונג פון דער ערד־אָפּ“. מען דערוואַרט, אַז פון דער אַנטבליטיגע, אויסגעמאַרעטער אייראָפע וועט זיך דער יויער־פּוהט פון דער ציוויליזאציע אפילו געאָגראַפּיש אריבערווען ערגעץ וואו אַנדערט. וואוהין? אייניגע מיינען, די אַזוי אָנגערופענע „אַלטע וועלט“ וועט

(*) „סאָוואַריקאָז“ — פאַרקיצער נאַמען פון „ווירטשאַפּט־ראַט“ אין סאָוועט־רוסלאַנד.

פארשיידנארטיגע בויך-פארוואנדלונג: „אָט, אָט וועט זי פאָרן“. עס זיינען פאָרביי יאָרן, און די מאַכט פון די קאָמוניסטן האָט זיך אַלץ נאָך געהאַלטן. ווי אזוי זיינען מעגליך געווען אזעלכע איינבלינדונגען? וואו איז דער פּסיכאָ-לאָגישער מקור פון די דאָזיגע אילוזיעס?

איינגעלאָך, איז אים ניט שווער צו געפינען. אין יעדערער פון די אויבנדער-מאָנטע חקירות האָט געשטעקט איין גרויסער הינטערדעראַנק: „ווייל, אַנדערש וואָלט עס הייסן — זעלבסטמאָרד“...

די מלחמה, די מאָרערנע מלחמה מיט אירע שוידערהאַפּטע פאָרניכטונגס-מעטאָדן, טאָר ניט דויערן מער ווי עטלעכע מאָנאַטן, ווייל אַנדערש — וואָלט עס געווען אַ זעלבסטמאָרד פאר דער זעהנדיקייט פאַר און די, וואָס האָבן אזוי גערעדט — זיינען געווען גערעכט. זיי האָבן, מער ניט, אַ טעות געהאַט, קלערנדיג, אַז אין דער געשיכטע קענען ניט פאָרקומען קיין זעלבסטמאָרד-אַקטן.

אין דעם ניטלאָנג פאַרענטפּאַכטן ערשטן באַנד „מעמאָרן פון גראַף וויצע“ ווערט געבראַכט אַ אינטערעסאַנטער שמועס זיינער מיט ווילהעלם דעם צווייטן, וואו ער האָט אים אויפגעקלערט די נויטיגקייט פון אַ גרויסן אייראָפּעאישן קאָנטינענטאַלן פאַרבאַנד. ביי דער פאַרווירקלאָונג פון אַזאַ מין פאַרבאַנד, וואָלט אייראָפּע געווען אַ סך רייכער, שטאַרקער און קולטורעלער. זי וואָלט באַמת געוואָרן די וועלט-הערשערין, און וואָלט ניט גע'נוכס'ט אונטער'ן יאָך פון שטערנדיגע רייכערויען און מלחמות. איצט שטעלט מיט זיך אייראָפּע פאַר אַ גוסס'דיגע זקנה און אויב עס וועט אזוי דויערן אַ ליינגערע צייט, וועט זי אינגאַנצן אַפגעשוואַכט ווערן, און וועט פאַרלירן איר איצטיגע הויפטראָלע אַינ'ם וועלט-קאָנצערט. די לענדער פון מעבר-ליום וועלן זיך אַלץ מערער און מערער פאַרשטאַרקן, און אין אַ פאַך הונדערט יאָר אַרום וועט מען דערציילן וועגן דער גרויסקייט פון אייראָפּע אַזוי, ווי מיר דערמאָנען זיך איצט וועגן דער אַפאָליגער גדולה פון גריכנלאַנד, רוים אָדער קאַרטאַגען. ווילהעלם דער צווייטער האָט זיך זייער ערנסט צוגעהערט צו דער אידעע, וואָס ביי איר פאַרווירקלאָונג וועט אייראָפּע ווערן מעכטיג, וועט ווידער אויפבלעיען, און איר דאָמינירנדע האָלע און דער וועלט וועט זיך איינשטעלן אויף קאָנגע דורות. שפעטער פלעגט ער אָפּטמאָל דערמאָנען וויטע'ן וועגן זייער געשפּרעך, ערקלערנדיג, אַז ער לייגט אַוועק אָט די אידעע אין יסוד פון זיין גאַנצער פּאָליטיק. נאָך עס איז גלייכצייטיג געוועזן קלאָר, אַז ביי ווילהעלם'ען איז דאָ געוועזן דער זעלביקער „גרויסער הינטערדעראַנק“: אַ קאָנטינענטאַלער פאַר-באַנד קאָן ניט נייט האָבן זיין הענעמאָן; און דער דאָזיגער הענעמאָן קען ניט זיין זיין אַנדערער אַ הויז דייטשילאַנד. מיט דער צייט איז ווילהעלם'ס פלאַן מוריס געוואָרן אין אַ סך אַ קלענערער מאָס: און געשטאַלט פון דעם מיטלאַאייראָפּעאישן פאַרבאַנד פון דייטשלאַנד, עכטרויך און איטאַליען, וועלכע איז לבוּף פאַרביטן געוואָרן דורך טערר קיי. ס'איז געוועזן אַ מאָמענט נאָך דער באַגעגעניש אין בייאָרד, ווען רוסלאַנד איז אויך כמעט צוגעשטאַנען צום פאַרבאַנד. סוף כל כוּף איז אָבער אָנשטאַט אַ איירא-פעאישן קאָנטינענטאַלן פאַרבאַנד געשאַפן געוואָרן אַ דואַליום פון „דרייבונד“ און „טריפּל-אַנטאַנט“ און זיי ביידע האָבן געפונען זייער כוּף אין דעם גרויסן איירא-פעאישן קריג. וואָלט אָבער די אידעע פון וויטע'ן זיך פאַרווירקלאַכט — די אידעע פון אַ היפּראַימפּערוואַליכטייטן מלוכות-טרעכטן, וואָס נעמט אַרום דעם גאַנצן אייראָפּעאישן קאָנטינענט, — וואָלטן מיר געהאַט אַן אַנדער מלחמה — אַ מלחמה צווישן דער אַלטער וועלט מיט דער נייער, אָדער, ריכטיגער, אַ מלחמה צווישן דער פלאַזשוישע-ערמאַניש-ראַפּאַנישער וועלט אַנטקעגן דער גאַנצער איבעריגער מענטשהייט. ווייל אין אָט די

דער גורל און די ערפארונגען פון דער רוסישער רעוואלוציע*

1.

דער גויסט פון דער רוסישער רעוואלוציע.

די רוסישע רעוואלוציע און דער וועלט־קריג זיינען צווישן זיך איינגעצויגן געבונדן.

הן די מלחמה, הן די רעוואלוציע זיינען געקומען אזוינע גרויסע, אז פון אנהייב אן איז שווער געווען פאר א מענטשלעכן שכל צו באגרייפן אין פולער מאָס זייער באדייטונג און אָרט אין דער געשיכטע.

ווי די מלחמה, אזוי אויך די רעוואלוציע האָבן פאר דער מערהייט געבראכט א סך איבערראשונגען.

איך געדינק: בעת דער וועלט־קריג איז אויסגעבראָכן, האָב איך זיך געפונען אין פראַנקרײך. כּרי ניט אַרױנצופאַלן אין דער לאַגע פון א צוטימלטן צושויער, פאַר וועיכע די געשיכטע וועט אָנהױבן פאַנאַדערוויקען, מיט דער געשווינדקײט פון אַ קינאַפּילם, אירע איבערראשונגען אויף יעדן שריט און טריט, האָב איך זיך גלייך גענומען שטודירן די כּפּעציעלע מיליטערישע ליטעראַטור, וועלכע האָט גע־דרשנ'ט מכה די צוקונפטיגע שלאַכט־פּעלדער, די פאַקטאָרן און שאַנסן פון נצחון, וועגן דעם וואַרשיינלעכן דויער און אויסגאַנג פון קריג א. א. וו.

און קיין זאַך אילוסטרירט ניט אזוי גלענצענדיג די אָנמאַכט פונ'ם מענטשלעכן שכל אין דעם שטורם פון די געשעהענישן, ווי די קהירות און סברות פון מיליטערישע ספּעציאַליסטן. זיי האָבן אַלע גערעכנט, אז דער גורל פון קריג וועט זיך אַנטשיידן ביי דער ערשטער גענעראַל־שלאַכט; אַז דעם אָדער יענעם צד וועט ברענגען דעם נצחון די מיליטער פון דער ערשטער ליניע; אַז פאַר די רעווערוון וועט נאָר שטיין די אויפמאַכע צו פאַרפּעסטיגן די עראָבערונגען, שפּיהנדיג מערער די דאָרע פון אָקופּאַר ציאַניסאַרמיען, איידער פון אויסבייהרונגען, וואָס וואַרפן דעם שווערד אויפ'ן וואַג זשאַל פון דער געשיכטע. אין הסכם מיט דעם, איז מען געוועזן איבערצייגט, אז די דויער פון קריג דאַרף מען מעסטן ניכער מיט וואָכן, איידער מיט מאָנאַטן.

„דריי מאָנאַטן“ — דאָס איז געווען דער זיך אָפּט ווידערהאַלנדיגער מאַקסימאַלער טערמין. אַ יאָר קריג — דאָס האָט מען די ערשטע צייט געהאַלטן פאַר עפּעס אומדענקבאַרעס, עפּעס פּי זי ט - אוממעגלעכעס: ניט פאַר די פינאַנצן פון דער רייכסטער פון אַלע פּירנדע קריגס־לענדער, ניט פאַר זייער ווירט־שאַפּטלעכן אָרגאַניזם, ניט פאַר דער פּסיכאָלאָגישער ענערגיע און פיזישער ערטער־לאַכקייט פון זייער באַפּעלקערונג.

און דאָך האָט די מלחמה, זיך אַליז פאַרברייטנדיג אין מאַסשטאַב, געווערט גאַנצע יאָרן!

און פונקט אויף אזא אופן געדיינק איך, פלעגט מען שטעלן די פראַגע, „וויפיל צייט קען עס דויערן?“ נאָך דעם אָקטאָבער־נצחון פון די באַלשעוויקעס. און אויך דאַמאַלסט פלעגט מען זאָגן: „עטלאַכע טעג“, „אַ וואָך“, „נו, העכסטנס — אַ מאָנאַט“.

עס זיינען פאַרביי מאָנאַטן און, ווי פריער, האָט מען זיך גע'חקר'ט און געבאָרן

* איבערזעצט פון מאַנסיקוואַ.

אויסלייוונג פון בענקשאפט און פארגליווערטן עקסטרא
 טראָגן אין די אויגן מיינע טויט־געזאלבטע ברידער.
 זייערע געלייטערטע, נזיר'דיגע גלידער
 לויכטן דורכ'ן הויט ווי דורך אַ דורכזיכטיגן גאָז.

שמיכל אויף די ליפן אָנשטאַט פריערדיגן האַם,
 שמיכל ווי אַ טוי אויף זייערע מחילה־לידער,
 היטלען רייסן זיך אויף פאַסן, נידערן אַלין נידער,
 פאַר די קעפּ געזאלבטע אָרעאָלען פאַס נאָך פאַס.

אָרעאָלען־שלייערן, פאַרשלייערן די לעגיאָנען.
 אויס. און מיר, די ניט געקרוינטע, מיר דערמאָנען
 זייער נאָמען, ווען די הימלען זיינען ווידער ווייט, פאַרמאַכט.

וואונדער־פרייד פון אויפגעפלאַמטע וויזיאָנען
 שלומערט שוין אויף אונזער שאַטנדיגן פנים...
 שטיג געמיט פון נאכט. סעפטעמבערדיגע רויטע נאכט.

יד.

שטיג געמיט פון נאכט. סעפטעמבערדיגע רויטע נאכט.
 איך האָב זיך באהעפט צום טויט־געקרוינטן לעבן.
 ווי עס שליינגלען זיך צום הערבסט געפלאַנזגעוועבן
 שליינגל איך זיך אויך פון מוטער־טראכט צו קבר־טראכט.

אזא שם אַ כּשופ'דיגן האָב איך מיטגעבראַכט,
 צו דעם שם מיין צייטווייליגן נאָמען צוגעגעבן;
 ווען מיין נאָמען גוס'ט, ליגט ביי מיינע פים דאנעבן,
 פלאַטערט איבער מיר דער שם דער אייביגער און וואַכט.

בלויט אַ צווייטן מאָל די וועלט אין בליאונג פון פאַרגיין,
 ריינדיגער טויט אין קופער־רויטער קרוין
 טאַנצט זיין קומער־טאָג אויף פורפורנע טאַפעטן.

פאַרבן שפאַלטן אויף די נאכט, ווי גלאָז — דער דימנטשטיין,
 פאַרבן צינדן שרפות און פאַרברענען זיך אַליין,
 און פאַרוינגען זייער אומקום מיט דערהויבונג פון סאָנעטן...

יא.

צו ארוינשטעכן די שנאבלען אינ'ם הארץ פון זון.
 זון באווייזט זיך, פליקן מיר פון איר די רויטסטע שטיקער. —
 שוילאָקס רופט מען אונז — פון בלוטנדיגער רויטקייט שיכור,
 שוילאָקס איז דער נאָמען אויך פון אונזער יורש'זון.

שוילאָקס זיינען מיר — מיר זאָגן זיך ניט אָפּ דערפון.
 בלוטגעטראַנק איז אונזער יום־טוב'דיגער ליסער,
 אלע וועלן קומען, סאי באַפרייער, סאי באַדריקער,
 זופן רויטס פון אונזער הייליגן טשוהון.

אלע וועלן קומען. אלע קומען שוין.
 אויף, מיין שטומער גאסט, באַגעגענען צו גיין
 מיט אַפּלאַז פון הענט און פּלאַטערן פון פּאַנען.

הערסט, עס פויקט די ערר, עס האַלט שטיין אָן שטיין,
 ווינטן אין גאַלאַפּ מיט קריצנדיגע ציין —
 אויף, מיין גאסט, עס קומען לעגיאָנען, לעגיאָנען.

יב

אויף, מיין גאסט, עס קומען לעגיאָנען, לעגיאָנען.
 פּוסיגער, פון הייז און טרוקנקייט פאַרבדענמ
 שטרעקן צו דער הויך אויף ביינערדיגע הענט
 גיפטיגעלאָרענע, פאַרבענקטע סקאַרפּיאָנען.

רייען קעפּ, ווי אַנגעשוואַלענע באַלאָנען,
 וויגן זיך אויף העלזער, קאָפּ צו קאָפּ גענענט —
 קני צו קני, אין טויטער נאָקעטקייט געבלענדט,
 שפּאַנען די בלויראָדערדיגע פּיס־קאַלאָנען.

אין די גאַרנלען — איינגעשלוּמערטע געשרייען־פּלּוכן,
 אונטער הויט פאַרגליווערטע, פאַרקילטע סהרוכן,
 גאָר די הענט זיי לויכטן ווי געצונדענער אַלמאַן.

הענט באוועגן זיך, ווי כהן־הענט בשעת'ן דוכן,
 סקאַרפּיאָנען בענקענדיגע הוידן זיך און זוכן
 אויסלייונג פון בענקשאפט אין פאַרגליווערטן עקסטאַו.

לעבן אים זיין ריטער — איך — מיט גימל־גאל אויף ציין.
 סמך־סם און שנאה־פלאם צעשרפ'ענען די לונגען,
 אינ'ם טמא־טית פון טויט און טרויער איינגעשלונגען
 יאָמערן די וואַיענדיגע וואָו'ן פון געוויין.

כאָטש מיין הארץ איז פול מיט פאַרגעפילן פון פאַרגיין,
 דאָך מיט מער עקשנות אינ'ם שיין פון פייער צונגען,
 הייס איך אז דאָס ליר זאָל ווערן פון דאָס ניין געזונגען,
 אין דער טיף פון היילן — הימן צום אונטערנאנג אלײן.

פון רואינען־טיפענישן הייב איך זיך צוריק אַרויף,
 וואו איך קער זיך ניט, וואוהין איך זאָל ניט שלײדערן מיין רוף —
 דרייען זיך צעוויקלטע, צעשוויכערטע טומאנען.

ווי אן אויסגעצויגענער, נשתומם־דיגער קוף
 שטייט און הוידעט זיך מיין עטוואס־אויסגעקרימטער גוף
 אין טומאנען־ים פון שטורעמדיגע מדבר־לאַנען.

י.

אין טומאנען ים פון שטורעמדיגע מדבר־לאַנען
 וויקלען מיר זיך ביידע און פאַרנעמען וועלטן־בראָך,
 אָנגעלאָדענע מיט שווערקייט פון ערינערונגען־יאָך
 מיט געדולדינקייט פון פערד אין אייזערנע געשפּאַנען.

אָפרו. נאָכ'ן אָפרו לאָזן מיר זיך ווייטער שפּאַנען.
 טרייבן זיך אלײן מיט בייטש־געפייה און מעסער־שטאָך,
 ביז מיר הייבן אָן דערשפירן אויפ'ן רוקן פליגל־פּאָך
 און פאַרוואַנדלען זיך אין שווימענדיגע ווייסע שוואַנען.

נאָר די שנאָבלען אונזערע אַזוינע מאָדנע רויטע,
 שפּאַרבער־שנאָבלען, ווי די רייש'ן אויסגעדרייטע,
 האָבן מיר דערפאַר די העלזער שלאַנגס ווי לאַנגער־נון,

שווימען מיר מיט אלײן באַהעפטע און צו אלײן גענדייטע,
 צווישן בערג פון אייגענע און פרעמדע טויטע,
 צו אַריינשטעכן די שנאָבלען אינ'ם הארץ פון זון.

זיי דער ריטער פון זשארגאנעדיגע למד'ן און שינ'ען.
ליכטיגע לבנה'דיגע לאנען פון מיין לאנד
ליגן אָנעלאָדענע מיט בלענדדיגן זאמד,
אונטער זיי מיין שלאָם — פארריגלטע, פארשטיינערטע רואינען.

ניט אין יעדן טאָג און אָונט קען איך זיך פארניגען
צו אַרונטערנידערן — די טירן אָנצורירן מיט'ן האַנט;
קומט די רנע עפנט זיך פון זיך אליין אַ טויער-וואַנט
און עס הייבט זיך אָן דאָס ליד פון אותיות צו שפינען.

טאַג, באַהעפטונג, האַלזונג אות אין אות,
טרויער — אַלטער וויין אין דורות'דיגן כוב
שוימט און שפאַרט אַריבער אלע צאַמען-ברעגן,

נייגעזיכט פֿון הימל שטראַלט פון ניט געשטאַלטיגטן כאַאָס,
אַלע בלינדע זעאונגען חלומות פון רואינען-שלאָם
לאָזן זיך מיט פאַקעלן אויף לאַכריגטן-דוועגן.

ח.

לאָזן זיך מיט פאַקעלן אויף לאַכריגטן-דוועגן,
בלינדע הויט פון זעאונגען צעפלאַצט זיך, פאַלט אַוועק,
און אַנטפלאַקונג נאָך אַנטפלאַקונג פון דער טיף פון שרעק
שיפן זיך אַרויס מיט ווייסע פאַרוסן אַנקעגן.

פלינקע הענט נעבענשטע האַמערן און שאַרפן זעגן
פאַר'ן אויפבוין פון רואינען, טאַגן פון בלאַנקע העס,
פאַרבן-בונט אויף שימל אָנוואַקסן, אויף געקרייז און פֿלעק,
ליד פון אותיות אין לופטן ווי אַ רעגנבוין-דוועגן.

פֿלוצלונג — קראַך! די לאַנען הייבן אָן מיט שטיינער שיטן,
רייסן זיך אַריין אין הימן-ליד אין רעכטן מיטן
שפאַלט דעם טאָפֿל-קאַפּ פון שין דער דער ערשטער שטיין.

אינגעווייט פון פֿויען, נ'נען — אויף די ווענט, סופיטן,
לינט דער למד אַ דערקוילעטער, זיין האַלז צעשניטן,
לעבן אים זיין ריטער — איך — מיט גימל-גאַל אויף ציין.

ח.

יאָמערן זיין פלאַמענדיגע באָרד און אָנענליטע אויגן,
און דעם יאָמער פלעגט ער מיטבריינגען אהיים אין שפעטער נאכט,
נאָכ'ן עסן בלייבט ער זיצן ניט גערעמלט, ניט געוואכט, —
בזי ער נעמט זיך פאר'ן רויטן טינט און בלאנקן בויגן.

פאר די מידלאך בריף — אפירן — ניט געשטויגן, ניט געפלוין —
נעמט ער צאצקען, ווי מיט צירקל יעדער אות ארויסגעבראכט ;

בליט דער Ψ י'ן דער קאפ צעעפנט, און דער \int מ'ר שלאנק פארטראכט

און די \mathcal{O} 'ויען און די \mathcal{J} 'נען ווי ספיראלן אָנגעצויגן.

און דער \mathcal{I} מ'ר א גופטיג-שלענל מיט אן אויסגעשטרעקטן צינגל,

און דער שלאָסמע' ρ א פאר'חתם'עט גילדן אויער רינגל, —

אלץ צוזאמען פלעגט עס זינגען מיט א סודות'דיגן סול.

א פארגאפטער פלעג איר, דאמאלסט נאָך א זיבן יאָריג אינגל,
טונקן מיינע אויגן אינ'ם כשוף'דיגן רויטן פינגל :

י'ן געשטויגט, בליק גילדן בליט גילדן פאר אונז'ן י'ן

*י'ן געשטויגט, בליק גילדן בליט גילדן פאר אונז'ן י'ן
ערשטנס קומט זיך הייליגריכטאן - זיך אן זיך אונז'ן געבען
זיך זיך אונז'ן און גומט זענען זיך געבען פון אונז'ן
זיך אונז'ן און גילדן פרייז פון היינט און אונז'ן אונז'ן*

*זיך אונז'ן קומט זיך אונז'ן זיך אונז'ן פון אונז'ן אונז'ן
אונז'ן און געבען אונז'ן אונז'ן אונז'ן אונז'ן
אונז'ן אונז'ן אונז'ן אונז'ן אונז'ן אונז'ן אונז'ן
אונז'ן אונז'ן אונז'ן אונז'ן אונז'ן אונז'ן אונז'ן*

איר האָב ניט פארשטאנען דאמאלסט פון די ווערטער דעם באטייט,
דאָך פארגעס איך ניט בזי היינט דעם צויבערדיגן איבערבייט
ווי דאָס רויטקייט פון די ווערטער פלעגט זיך נעמען פלוצלונג מינען —

אויפ'ן טאטנס פנים שמייכל, פרייד. אין שמייכל פרייד באנייט,
דאמאלסט האָט א וואונק געטאן צו מיר א קומנדיגע צייט :
— זיי דער ריטער פון זשארגאנעדיגע למד'ן און שינ'ען...

דו דערמאָנסט מיר אָן מיין טאַטן מיט זיין פייערדיגער באָרד.
 אויך מיין טאַטע איז געווען אַ דאַרער איד, אַ רויטער,
 אויגן צוויי — אָט זינקען זיי, און אָט פאַרשניידן זיי זיך ברויטער,
 כרעמען איבער זיי, ווי שפיזן אָנגעשארפט פאַר מאָרד.

און גערעדט האָט ער — געטורעמט שטאַמלעניש אויף שוים פון וואָרט.
 און זיין אַרבעט איז געווען — צו גיין פון איין שטוב אין אַ צווייטער,
 דיקטעווען פון בלאָשטיינס בריפּנשטעלער „ברויטיגאַס און ברויטע“
 פאַר די מיידלאַך אין אַ רוסיש שטעטל אויפ'ן מערבֿ־נאָרד.

ווינטערדיגע לאַנגע אוונטן, און אוונטיגע פרעסט.
 אַ לאַמטערן מיט'ן טירל צו דער פּאָלע צוגעפרעסט,
 און אַ וואָלענע פאַטשיילע איבער מויל און אויער;

וואָס דו הערסט אין ווינטער־אָוונטן און וואָס דו זעסט
 פאַרגעסט דאָס אויער באלד, און אויך דאָס אויג פאַרנעסט
 ביים אַרײַנקום, ביים פאַרשווינדן אינ'ם וועלכונג פון אַ טויער.

ד.

ביים אַרײַנקום, ביים פאַרשווינדן אינ'ם וועלכונג פון אַ טויער
 ווערט אַ צימערל באַלויכטן מיט אַ פינפּערדיגן קנױט,
 איבער ווענט און איבער סטעליע ווערט אַ שטילקייט אויסגעשפּרייט,
 אזאָ אומעטיגער, עלנדיִים־טובֿ־דיגער שלײַער.

סקריפט דאָס מיידל מיט אַ האַנטשריפט אַ געבראַכענער און רױער,
 יערעס וואָרט ווערט מיט אַ ציטער, מיט אַ פּליסטערן באַגלייט,
 אירע באַקן ווערן מיט אַמאָל פון שעמעוודיגקייט רױט: —
 ווידער שױן פאַרנעסן אויסצולייגן „זעהר גוט“ און „זייער“...

רעדט דער טאַטע — האַלב אַ מורמל, האַלב אַן אויסגעשריי: —
 „זייער“ שרייבט מען מיט צוויי יוד'ען, „זעהר גוט“ מיט ע'ען, ה'יי...
 אַ פאַרשולדיגטעס דאָס מיידעל זיצט דעם קאַפּ אַראָפּגעבױגן.

דורך די שױבן קוסט דער לערער אויפ'ן שנייאַיגן געררױ,
 און צוזאַמען מיט דער יאָמערדיגער וויסקייט פּונ'ם שניי
 יאָמערן זיין פּלאַמענדיגע באָרד און אָנגענליטע אויגן.

ס א נ ע ט ן

א.

דורכנייער, קער אָפּ פון וואַנדערינג וואַגל,
 נעם זיך מיט'ן שטעג, וואָס פירט צו מיין געצעלט,
 טרויכל אָפּ דעם שטויב פון דורכגעשפּאַנטער וועלט,
 גארטל אָפּ פון זיך דעם אויסגעדארטן לאַגל.
 נעכטן ערשט האָט דאָ געבושעוועט אַ האַגל,
 טיר און שויבן מיט געקנאק ארויסגעשנעלט,
 האָב איך זיך געפּעדערט היינט, צוריק אַריינגעשטעלט
 גלאָז און ברעט, פּאַר'חחמ'עט זיי מיט קיט און נאַגל.
 און די דילן אויסגעוואַשן — בלאַנקען דילן געל,
 און אַ מאַלצייט אָננעגרייט, געבעקס פון פּיינסטן מעל,
 און פון רייפּע ביימער פּרוכט אַראָפּגענומען, —
 ווייל איך האָב געווארט מיט אלע פיברען פון מיין זעל,
 אז אַן אורח זאָל היינט קומען רוען אויף מיין שוועל, —
 ביסטו טאַקע אורח־דורכנייער געקומען.

ב.

ביסטו טאַקע אורח־דורכנייער געקומען.
 ווער דו ביסט, פון וואַנען — ניט איך ווייס און ניט איך פרעג,
 צי דו ביסט ביים אָנהייב, צי ביים אויסלאָז פון דיין וועג, —
 דו אין שווייגעניש אויב ווערטער ליגן טויטע אויף דיין גומען.
 נאָר איין פּינטל פון דיין אויג — און איך האָב שוין פּאַרנומען
 אלע אונטערגאַנגען, אויפגאַנגען פון דייע טעג;
 אונטער דייע ברעמען בלויען זיך סמיים פון געשלעג,
 און זיי זאָגן ערות, אז ניט דו האָסט בייגעקומען.
 נאָר דיין רויטע פּייער־באָרד זי ברענט נאָך רויטער,
 שפּרייט זיך אויף דיין ברוסט צופלאַסענער, צושפּרייטער,
 אין דיין שוואַרצאַפּל — געפלאַקער פּראָסט פון אַ פּיאָרד;
 אז איך קוק אויף דיר דערמאָנט זיך מיר אַ מענטש — שוין איצט אַ טויטער, —
 אזא מענטש אמאל געוועזן — מיין געבוירער, מיין באַגלייטער —
 דו דערמאָנסט מיר אָן מיין טאַטן מיט זיין פּייערדיגער באָרד.

זאגט זי, איר דין פייער, וועסט דיר אָנצינדן אָן מיר. איך בין אַ ליכט, וועסט
דיר אָפברענען!"

מיר 5, אין בערגעלעסאָנס "נאָך אלעמען", וואָס איז דאָך אזוי רעאליסטיש,
ווערט אויך — אויף אַ רגע — איינמאָל וויוואָנעריש און זי זעט — "אז פון דאָרט,
פון רויטן עס הימל, קוקט צו איר ארויס אַ צווייטע, פייערדיגע מירל און ווינקט צו
איר פון דער ווייט: קיינער, ווינקט זי צו איר, ווייס ניט, צוליב וואָס ס'בלאָנזשעט
ארום מירל הורוויץ. און איר, מירל, וואָס איך ברען אין פייערדיגן עס הימל אויפ'ן
האָרזיאַנט — כ'האָב שייַן אמאָל אויך אַרוימעבלאָנזשעט און האָב אויך ניט גע-
וואוסט, צוליב וואָס..." די רעאַלע ערדישע מירל דערהויבט זיך מיט אמאָל ביז צו
דער מדרגה פון עפעס אַן אייביגער, אין פייערדיגן עס הימל ברענענדיגער, געשטאַלט.
אין דעם נייעם ראַמאָן פון דוד בערגעלסאָן — "אָפּגאַנג" — איז אויך דאָ אַ מיטאַס-
פאָדים, וואָס וועבט זיך אַרײַן אין דעם רעאַליסטישן געוועב: דאָס איז די גע-
שטאַלט פון דעם געשטאַרבענעם מ'ר. "מלך, זאָגט זיין חבר (זיין שאַטן, זיין
צווייט איר?) הייב משה — מיך האָט דוקא איצט נאכ'ן טויט באקומען מער וואָג —
מלך מיט זיין שעמעוודיגן, ווידרשמיכלדיגן פנים..." און ער פירט מיט אים גע-
שרעקן, ווי מיט אַ לעבעדיגן. און אז ער פרעגט ביי אים: "און ווער איז
אייביג?" — געטפערט ער: "אייביג בין איך, דער געשטאַרבענער מלך..." זיין
ניט רעאַלע געשטאַלט שוועבט, ווי אַ שיינענדיגער שאַטן, איבער'ן גאַנצן ראַמאָן.
אפילו ביי אזא ניטראָמאַנטישן, כמעט אַנטי־ראַמאַנטישן האַרט אויפ'ן באַדן
פון פאַקטן שטייענדיגן שרייבער, ווי י. אָפּאַטאַשו, ווערט דער העלד פון "אין
פּוילישע וועלדער", מרדכי צום סוף ענלאַך אויף אַ וויוואָנער, אויף אַ וויווע:
" . . . דער מוח האָט זיך ביי מרדכי'ן געצונדן. ער האָט געזען ווי אַרום אים
פלאַקערט אויף אַ פייער, ווערט גרעסער, כאַפט אַרום איין געביידע נאָך דער
צווייטער. נאקעטע מענטשן באווייזן זיך דאָ אין דאָרט, ציטערן פון קעלט, קעען
זיך ניט דערוואַרמען אָן אייגענעם פייער, און דאָס פייער, ווי אַ שיטערע מאַסע,
ניסט זיך פאַנאָדער, ווי אַ טייך קאָכט. די מענטשן ראַנגלען זיך, קלעטערן איינער
איבער'ן צווייטן, ווילן אַרויס און אינמיטן טייך שטייט אַן איינגעבויענער צלם,
ווי אַן אלטע דאַמבע, מאַכט טיפער ס'פייער, לאָזט קיינעם נישט אַרויס, שטייט, ווי
נברואַל'ס שטאַקדער אינמיטן ים. דאָרט איז בלוז רויס אויסגעבויט געוואָרן,
און דאָ — אַ וועלט, אַ גאַנצע וועלט, וואָס דאַרף חרוב ווערן. דער מוח ביי
מרדכי'ן האָט געבליצט, געזעהן, ווי אַ בנין נאָך אַ בנין פאַלט איין, אַ געביידע נאָך
אַ געביידע האַכט, און איבער די חרובות שטייט אַ א י ד, שטייט ע ר, רופט
צו זיך די דערשלאָגענע, די הונגעריגע, די געפייניגטע, רייסט די שלוזן, ברעכט
די דאַמבן, פאַרפלייצט די ערד, מאַכט אַלין חרוב, דער מענטש, אַ נאַקעטער, אַ
נייגעבאַרענער. זאָ ווייטער קאַנען שפּיגען נאַטס פאַדעם, דעם אידישן פאַדעם, וואָס
איז נאָך נישט איבערגעריסן געוואָרן..." דאָס איז, פאַרשטייט זיך, נאָר אַ
וואונק אויף אַ מיטאַס־וויווע, אָבער אַ וואונק איז עס אַן איבערראַשענדיגער אין
אזא טיפיש־רעאַליסטישן ראַמאָן, ווי "אין פּוילישע וועלדער". דאָס צייגט, אַז ווי
נאָר פאַר'ן היינטיגן קינסטלער שטייט־אויף, ווען אפילו נאָר עפּוואָדיש, דאָס
רויזיגנראַנדיגע בילד פון אַ וועלט־חרוב און אַ וועלטגעבורט, אזוי ווערט אים
נלייך ענג די ליכט פון רעאַליסטישער פּסיכאָלאָגיע און פּסיכאָלאָגישן רעאַליזם.
ער מוז זיך אויפהייבן ה ע כ ע ר און פריי שוועבן אין אַ וועלט פון וויוועס.

(זע היינע!) האָבן ליב צונויפצופאָרן זאָכן, וואָס שטימען ניט צווישן זיך. האָט האַלפערן געמאכט אַ פּרוּב אין דער פּאָעזיע „א נאכט“ צו שאַפן אַזאַ מין אימנעדיכטע זאך, וווּ איראָגנישער אָדער גראַמעסער מיטאַם. דאָס צייגט, זיי אומפאַרמיידליך עס איז פאַר דער מאָדערנער דיכטונג די מיטאַס־פּאַרם, און אפילו די בודלעכקע סאַר טירע האָט זיך נישט געהאַנגט באַזיין אָן איר, ווען זי האָט געוואָלט אַנכאַפן עפעס גאַנצעס און גרויסעס. אונט, אין „א נאכט“ זיינען דאָ איינציגע מיטאַס־עלעמענטן, וואָס זיינען ניט איראָגניש, נאָר ליריש־פּאַטעטיש; צום ביישפּיל:

און אַז איך האָב מיין לעצט געשריי
ארויסגעקרבצט דורך ציין־געקריין —
האָט זיך אַרפּאַפּעלאָזט אַ בליין
און דורכגעהאַקט די ערד אויף צוויי.

און אויף אַ פּערד, דורך פּלאַט און רויך,
אויף הענט און פיס מיט שטיקער קייט,
איז איינער אין אַ ווייסן קלייד
ארונטער פון דער העכסטער הייד.

און שרייענדיג, און ווי דער ווינט,
איז ער אַראָפּ אין טיפן תּהום,
זיך טרוינקענדיג אין בלוט אַ שטראָם,
מיט מענטש און מויו, און הינט, און קינד.

און ברענענדיג האָט ברענע נאָך ברענע
זיך אָפּגעריסן נאָכאַנאַנד.
און דאָרף און שטאַט און לאַנד נאָך לאַנד
איז מיט'ן רויטן שטראָם אַוועק.

מיטאַס־שאַפונג זיינען אויך די ראַמאַטישע פּאָעמעס „משיח בן יוסף“ און „דאָס רויטע קינד“ פון דעם אַזוי יונג אומגעקומענעם דיכטער ביינוש שטיינמאַן. אויסערלאך זיינען די ביידע פּאָעמעס היסטאָריש־גענעראַדיש; לויט זייער תּוך אָבער, ווי אויך לויט דעם קאָלעקטיוון אומפּערזענליכן סאַראַקטער פּין זייערע אַנד טיילעמער, זיינען זיי טיף מאָדערן, אין זיי זיינען טיפּישע פּראָדוקטן פון אונזער מאָדערנעם מיטאַם, נישט געקומט אויף די אַלטע טראַדיציאָנעלע געמען (לייליח, משיח, נביא) פון אייניגע זייערע אַנטיילעמער.

און וואָס איז דען „דער טויטער מענטש“ פון שלום אַש, אויב ניט קיין מיטאַס־דינג, אַריינגעפּאַכטן אין רעכטן מיטן קייט פון אונזער אַלטער־לאַסקייט?

ליידער, קאָן אויך זיך ניט אָפּשטעלן דאָ אויספירלאך אויף די האַזיגע אַלע מיטאַגאָגישע אָדער האַלב־מיטאַגאָגישע דראַמעס. איך וויל נאָר צום סוף דערמאָנען, אַז אויך דער מאָדערנער ראַמאַן, און אפילו דער רעאליסטישטער, איז ניט פּרוי פון מיטאַס־עלעמענטן.

ד ב ו ר ה, אין סוף פון אַש'ס „קרוש השם“, הערט אויף צו זיין אַ גער־וויינטלאַכע פּרוי און ווערט אַזוי ווי אַן איבערעדיש ווען: „ריר מיך ניט אָן,

ספערן געווען צוטראָגן, וואָס מול בתולה גייט צו דער הופה מיט אַ שטערן, ניט מיט אים, האָט ער פאָרגעסן געבן דאָס ביסל שפע דער ערד... דאָ איז אַ בחלה, אַ האַטאָסטראַפע, די ווערט עקט זיך, מאָרד און זעלבסטמאָרד פֿילט אָן די ערד, מענטשן זיינען אַרײַנגעפֿאַן אין עצבות, אין יאויט, אָבער דער אמת'ער „וועלט־טרגער“ — ער איז נאָר פֿאַרבעטן איצט אויף אַ גרויסע שמחה — „אויף דער חתונה פון שטערן מיט מול בתולה“: — „און איך בין אַוועקגעגאַנגען, דערטײלט דער טרעגער פון דער וועלט, מיט דעם וועג און באַלד אַרויף זיך גענומען, און באַלד האָב איך ווינטן פון הימל־געדערער דרייען זיך געהערט, ווייטע און פרעמדע, און וואָס איך האָב קיינמאָל ניט געהערט אַזױנע, און געזאַנגען פון פרעמד־זונען האָב פֿאַרנומען, וואָס זייערע פייערדערער האָבן מיר פֿאַר די אויגן געשווינדלט, און אויך איך האָב זיך צעזונגען און אויפֿן וועג מיט נאָך אַזױנע, ווי איך, זיך באַגענט, און אלע זיינען איינגעלאַדענע, און אלע אַהין און אין דערהייבנקייט גייען, און פֿאַר אלעמען דער הימל־העלפֿאַנט גייט און מיט'ן שווערן קאָפֿ זיינעם שאַקלט, און מיט בערג און מיט גוטס און מיט חתן־כלהמתנות חתן־כלה צו דער פֿרײַען... אַנטקעגן דעם אייביגן קאַסמישן זיווג, אַנטקעגן דער אייר ביגער פֿרייד פון דער ספֿערן־מוזיק איז גאַרנישט און נישט יענעם פינטעלע רויס און יענע רגע צייט, וואָס מיר, מענטשן־מענטשעלאַך, מיינען, אַז דאָס איז אונזער לעבן. אַזאַ מיסטיש־מעטאָפיזישן קוג אויף דער וועלט קאָן מען פֿאַרקערפֿערן נאָר אין פֿאַנטאַסטישע וויזיעס, נאָר אין מיטאָס־בילדער. דער נסתר איז אַ מעטאָפיזיקער, אַ „מקובל“; אין אלע זיינע ווערק, אלע מאָל און אומעטום, זוכט ער דאָס, וואָס איז „העכער פון דער ערד“, ער זוכט אַן ענטפֿער אויף די אייביגע פֿראַגן פון „מה לפֿנים, מה לאַחור, מה למעלה, מה למטה“: דערפֿאַר איז פֿאַר אים ווי אָנגע־מאַסטן דער מעטאָד פון מיטאָס־סימבאָליק.

דער מיטאָס און די סימבאָלישע געשטאַלטן וואָסן ביי אים אַרום מיט אָן אַ שיעור קאָנקרעטע רעאָליסטיש־פֿיכאָלאָגישע איינצלהייטן, ער פֿאַרמענטשלאַכט דאָס איבערמענטשלאַכע, ער פֿערסאָניפֿיצירט דאָס אַניווערסאַלע, ער קליירט אָן אין אַ שיר ניט נאַטוראַליסטישן קלייד דאָס מעטאָפיזישע: דאָס פֿאַרשטעלט פון אַונז אָפט דאָס גרויסע און גאַנצע פון זיין שאַפֿן, דאָס גיט זיין אירראַציאָנאַלן וועגן דערפֿאַרצואַליסטישן בייטעם, דאָס מאַכט, אַז מיר זאָלן אים זען קרויבן איבער דער ערד, בעת ער פֿילט נאָר אין די הוימעלן און פֿלינגען רוישן איבער אונזער קאָפֿ. מיר זען הען ניט די פֿלינגען, מיר הערן ניט ויער געהיימניספֿולן רוישן. אָבער זיי זיינען פֿאַראַז. נסתר וואָלט שטענדיג, נייט נאָר אין אַזאַ פֿאַנטאַסטישער צייט, ווי די איצטיגע, געווען נוסח צו וויזיאָנערישקייט און מיטאָס: זיין נאַטור איז אַזאַ. אָבער אויך אַזױנע דיכטער, וואָס כּטעב זיינען זיי ניט קיין מעטאָפיזיקער און ניט קיין פֿאַנטאַסטישן, זיינען געוואָרן וויזיאָנערן און מיטאָס־זוכער, ווען זיי האָבן געוואָלט באַ־צווינגען אַן אַזוי אָדער אַנדערש באַלייכטן דעם טונקעלן כאַאָס פון אַונזער איי־טיגער צייט. אַ ביישפּיל דערצו איז די פֿאַעמע „אַ נאַכט“, פון מ. ל. האַלפֿערן. די פֿאַעמע, אינגאַנצן גענומען, איז אַ געמיש פון פֿאַרשיידענע, סטיליסטישע און פּסיכאָלאָגישע, עלעמענטן. דער דאָמינירנדיגער עלעמענט אָבער איז — דער מיר־טיישער. וואָס איז דען דאָס מענטשעלע, וואָס פֿאַרנעמט דעם אויבנאָן אין דעם ווערק, אויב ניט קיין טראַגישער גראַטעסק, אָדער, אויב איר ווילט, טראַגישע פֿאַראַדיע פון אַ מיטאָס? איראַניע און מיטאָס איז ניט קיין פֿאַר־מ. ל. האַלפֿערן איז אָבער אַ סאַטיריקער, נישט נאָר אַ ליריקער, און סאַטיריקער

מ א ס י ג ע מיטאָלאָגישע פיגורן האָט דער דיכטער בעסער, ווי דורך טיפן פון „רעאלן“ לעבן, געקאָנט אויפדעקן דאָס גרויסע, דאָס אוניווערסאלע, דאָס ניט אלטענלאכע, וואָס ער האָט געוואָלט אויפדעקן אין דער היינטיגער צייט. די באַר דערפניש אויסצודרוקן זיך מיט דער הילף פון מיטאָס איז אַזוי גרויס ביי אים אין דער דראַמע, אז אַפילו איינע פון אירע געוויינטלאכע, ניטלעגענדראישע פער זאָגען — נ ח ו ס — איז ביי אים ישיר ניט אויסגעוואקסן ביז צו אַ מיטאָלאָגישער געשטאַלט.

לייוויק'ס פּאָעטיש שאַפן האָט, זינט „דעם גוֹלם“, זיך בכלל דערנענט צום טיפ פון מיטאָסדיכטונג. כמעט אין אלע פּאָעמעס, וואו ער זוכט אַ שילדל צו די רויטע רעמענישן פון לעבן אין שוואַרצע אַפּהוינטן פון טויט, וואָס האָבן זיך געעפנט פאַר אונז אין די לעצטע יאָרן יאָרהונדערטן, — כמעט אין די אלע פּאָעמעס און דער הויפט אין דער ביז איצט נאָך ניט אָפגעשאצטער און אפשר אויך ניט פארשטאַ גענער פּאָעמע „דער וואָהר“ — איז דאָ אַן עלעמענט פון מאָדערנעס מיטאָס. אין „גוֹלם“ טייטשט ער אויס און באַנייט אַ ל ט ע מיטאָסדיכטונג. אין אַנדערע פּאָעמעס האָט ער פרוי זיין פּאַנטאַזיע, און זי שאַפט נייע מיטאָסדיכטונגן אָדער עסקיון און מאַטעריאַלן פאַר'ן מיטאָס פון דער נייער צייט. די דאָזיגע פּאָעמעס וועל איך פרובן אויסטייטשן, ווי אויך פארשטיי זיי, אין אַ באַזונדער אַרטיקל. דאָ האָב איך זיי דערמאָנט נאָר צו צייגן, אז אין דער נייער אידישער דיכטונג ווערט נישט נאָר אויסגענוצט און איבערגעשאַפן דער אלטער נוסח פון דעם אידישן מיטאָס, נאָר עס ווערן געמאַכט אויך פרובן צו שפּיגען פּעדים און אויסצורוימען געוועבן פון אַ נייער מיטאָלאָגיע.

לייוויק'ס פּאָעמען זיינען ניט דער איינציגער רעוולוטאָט פון די דאָזיגע פרובן. עס זיינען האַ אַנדערע, ניט ווייניגער באַראַקטעריסטישע, ביישפּילן פון מאָדערנעס מיטאָלאָגישן שאַפן. עס איז דאָ ביי אונז אַ שרייבער, וואָס זיין גאַנץ שאַפן קאָן אָנגערופן ווערן מאָדערנע מיטאָסדיכטונג: דאָס איז ד ע ר נ ח ו ס ר. וואָס זיינען דען אלע זיינע מ ע ש ו ת, אויב ניט פּראַגמענטן פון אַ מאָדערנעס מיר טאָס? נעמט אַשטייגער די פּאַנטאַסטישע מעשה „אין אַ וויין־קעלער“ (גערדוקט אין פּאַריז נומער „דאָס נייע לעבן“), וואָס איז אָנגעקליידט כלומרשט אין אַ רע־אַליסטישער פּאַרס. איז ניטאָ אין איר די טיפּע און ברייטע פּאַראַנעמיינערונג און דער געמיש פון „רעאַליזם“ און פּאַנטאַסטיק, בילדלאַכקייט אין אַכטבאַרטיקייט, וואָס איז דאָ אין יעדן מיטאָס? און פילן מיר דען ניט, אז נאָר מיט דער הילף פון דער מיטאָסדיכטונג האָט ער אונז געקאָנט צייגן דאָס בילד, וואָס ער האָט פון דער איצטיגער וועלט?

וואָס האָט ער אונז דען געוואָלט צייגן? אויב האָב אים ריכטיג פאַר־שטאַנען: — אז אונדער ערדיש לעבן דאָ איז נאָר אַ פינטלע, אַ קליין נאַריש פינ־טלע אויפ'ן קאָסמישן בילד פון די שטערן און מזלות. דאָ אויף אונזער קליינעם עלטן פלאַנעט איז אַ גאַנצע מהומה: — „אויף דער ערד זיינען גרויסע היצן געוואָרן“ — — — „און די ערד דאַרף טרינקען — טרינקט זי בלוט פאַר וואַסער, און מענטשן דאַרפן עסן, עסן זיי מענטשן פאַר ברויט און גייסט גיט אין די הייווער און שפּייזט זיך פון אַפּפּאַל אין שטיקלאַך דאַרע, און מענטשלאַכע זעהערס זיינען מיט אוינבאַרשאַפּט געשלאָגן און געוויסע וועלט־פאַרזאָרגערס אין די שענקען שיכור'ן, א. א. וו.“ — עס איז אַן איבערקערעניש! אָבער אין דער אמת'ן נעמט זיך עס נאָר דערפון, וואָס מוז דלי איז דאָרט ערנען א ו י ב ן אין די קאָסמישע

צו באגרייפן די אומשולד פון זיינס א מחשבה,
 און האר וועט נישט זיין און ניט זיין וועט שוין מער סאנקטאָט
 אונטער זיין סצעפטער!
 זיין געזעצבוך איז גאט —
 און דעם טייוול, דאָס אנגעבלאָזט-פוסטע געשטאָפ, —
 אז זען זאָלן אלע, אז ס'האָט נישט דער טייוול קיין קאָפ —
 קעפט ער!

דאָס איז די צווייטע העלפט פון דעם קאפיטל „דער הייליגער נאפאלעאָן“. איך
 וואָלט געהאָט ברענגען נאָך פילע אנדערע שטעלן, וואו מיט דער הילף פון מאָדערן
 אפּאָהאָליפּטישע זעהונגען, בילדער און לירישע אויסנוסן, ווערט אויפגעדרעקט דער
 זין, דער ליכטיגער זין פון דעם טונקעלן כאָאָס, פון די חבלימישית. אָבער איך וויל
 דאָ ניט געבן קיין אנאַליז און גיין אָפּשאצונג פון דער פּאָעמע. איך האָב זי ציטירט
 נאָר ווי אַ ביישפּיל פאַר דער אָפּפּרישונג פון דער קאבאָליסטיש-מיטאָלאָגישער
 מטטרוֹדגעשטאַלט.

דער ביישפּיל צייגט אונז, אנט, אויך דעם גרויסן אונטערשייד, וואָס איז דאָ
 צווישן דער אַלטער און דער מאָדערניזירטער מיטאָס-דיכטונג. דער פּאַרצייטיגער
 מיטאָס-דיכטער איז עפּיש, דער היינטיגער — ליריש. יענער האָט אַלין, וואָס ער
 האָט געוואָלט, אויסגעדריקט דורך זיינע געשטאַלטן און זעהונגען, אָן קיין שום
 פּירושים; דער מאַכט פּירושים. יענער האָט אונז נאָר געוויזן זיין וויזיע,
 ביי דעם איז אַן אויסגאַנגס-פּונקט פאַר זיינע ליריש-מעטאָפּיזישע רעיונות. דער
 ליריום פּאַרטונקלט, פּאַרפּלויצט די מיטישע געשטאַלט, אָבער זי איז דאָך פּאַראַן!
 און זי איז פּאַראַן, אַט די וויזיאָנערישע, פון אַלטן מיטאָס זיך נערנדיגע, פּאַנר
 טאַזיע, אויך אין אנדערע אירישע שאַפּונגען פון די לעצטע יאָרן. דערמאָנט זיך אָן
 דער דראַמאַטישער פּאָעמע „דער גולם“ פון ה. ליוויק.

אין „דעם גולם“ דאַרף מען זוכן לאַנג און שווער די אינווייניגסטע, אידעאישע
 גאַנצקייט; דער לעזער דאַרף זי אַליין מיט זיין פּאַנטאַזיע, מיט זיין מיטשאַפּנדיגן
 געדאַנק אַרויסבריינגען אויף דער ליכטיגער שוין, מחמת זי איז טונקל נאָר אָנע
 וואונגען. אויך דער קאָמפּאָזיציע פון דער פּאָעמע פּעלט זי אַינטיילטאַכקייט. ער
 טערווייז דוכט זיך, אַז ס'איז ניט איין דראַמאַטישע פּאָעמע אַ גאַנצע, נאָר אַ זאַמלונג
 פון מער אָדער ווייניגער גוט צוגעפונדענע דראַמאַטישע פּראָגמענטן. אָבער
 נישט געקומט אויף דער אומקלאַרקייט אין פּראָגמענטישקייט פון דעם פּלאַן, לויט
 וועלכן די דראַמע איז געבויט, איז איין זאָך דאָך קלאַר אין איר: עס איז קלאַר,
 אַז איר מיטאַלעטעריאַכע לופט אַטמט מיט דעם אטעם פון דער היינטיגער צייט,
 און אַז „דער גולם“ געהערט צו די מאָדערנסטע, ניט נאָר סתם אַזוי ווערטפּולע,
 שאַפּונגען פון דעם לעצטן פּעריאָד אין דער אידישער ליטעראַטור. און אַטדי, לויט
 איר תּוֹך, מאָדערנע פּאָעמע שטיצט זיך אויפ'ן מאַטעריאַל (און צום טייל אויך
 אויפ'ן גייסט) פון אַלטן מיטאָס. דאָס ליכט און די פינטקטערניש, דעם גלויבן אין
 דעם יאוש און דעם קאַמת, וואָס קומט פאַר צווישן זיי, אין היינטיגע צייטן, און אַט
 די „מישיח'ס צייטן“, פּאַרקערפּערט ליוויק אין די מיטאָס-געשטאַלטן פון דעם מיטאָס.
 דעם גולם, דעם רואה ואינו נראה, דעם אַלטן און דעם יונגן בעטלער (אַליהו און
 מישיח), דעם מאַן מיט'ן קרייז, די הייל-רוחות. דורך די וואונדערלאַכע גרויס-

עפענען דעם פ ר ד ס פון אונזער געהוימיגסטער צייט מיט דעם שליסל פון דער אלטער אידישער מיטאָגנעשטאלט : — מטטרון.
 מטטרון, דער „שר פון ווערן און צעשטערן“, דער האר פון דער געשיכטע, איז דער שר אין האר פון אונזער צייט; אירע שטייטס, אירע פלאמען, אירע תפילות און איר טיילווישער געלעכטער, אירע רוטע זינען און איר פינטסטערניש, איר הויבן און איר שאנד און איר געשריי נאך הילף און איר וואלגערן זיך אין ישועה און טובאה — איז דער סוף, אבער אויך דער אנהייב פון א וועלט, — זאגט אונז מיט זיין „מטטרון“ דער מאהענדער אפאקליפטיקער. דער באַאָטישער געשײט פון פינדלעכע בתורה'דיגע כיתה, וואָס ישטרטט איצט אין דער וועלט און איז אונז אינווייניג, — איז דער לעצטער באַאָס, די לעצטע אויסשטרעמונג פון דער טאָפּטנהייט און צעריסנהייט, וואָס איז דאָ אין לעבן, אין אַז האָב וועט זיך ענדיגן, וועט די וועלט געפֿינען איר תּיקון, זי וועט זיך אומקערן צוריק צו איר כּתּוּב, צי איר אורשפּרינגלעכער איינהייט, אין עס וועט קומען גאָטס צייט, גאָטס הענגרייך (ניט אין דעם טיילוואָסן סאַציאַל־אַגענאַרישן, נאָר אין דעם אמת), מיט טישן, רעליגיעזן זינען פון דעם וואָרט)

אים הערן שוין ערשטע דערוואַכער, אים קענען ותיקון!
 רויב־פּוילג איז ער געווען, נאָר צום סוף פון דער וועלט וועט ער קריגן זיין תּיקון
 און נאָענט איז דער סוף פון דער וועלט שוין! און נאָענט דער אָנהייב
 דער נוואַלדיגער!

וואָס שוואַרצער דער וואַלד איז דער צייטס, וואָס פאַרפּלאַנטערטער, וואַלדיגער,
 אַלץ ניכער, אַלץ באַלדיגער
 קומט ער, דער העלער, דער פּרייער, דער פּעלדישער,
 דאָס קינד פון באַשעפּער,
 דער קיניג דער העלדישער!

פון הלום דער צייטס, פון איר הלום אַליין קומט דער טרעפּער.
 זאָל ניכטערקייט לאַכן, זאָל צווייפל זיך קרימען, זאָל טויב־קייט נישט הערן —
 ס'וועט ווערן, ס'וועט ווערן, ס'וועט קומען און ווערן!
 ס'וועט ווערן און קומען! ס'וועט ווערן און קומען! ס'וועט ווערן און קומען!

נישט לאַנג וועט די שלאַנג נאָר פאַר'וואַהמ'ן די ערד און פאַר'טומאַה'ן:
 מיר וועלן איר ווייזן, וואָס גאָט הייסט, דער מומען!
 ארויסרופן וועט פון דער וועלט־לאַבירינט
 דער שופּר מטטרונ'ס א הימלישן אינד —
 און דער אינד, וועט מיט ריקורד־פּיס שנעלע צעטרעטן די שלאַנג...
 נישט לאַנג וועט די שלאַנג נאָך פאַר'וואַהמ'ן די ערד, אונזער מאמע, נישט לאַנג!

נישט לאַנג, ווייל עס דונערט כּסדר מטטרונ'ס מרכּבּה!
 אָ, הערט! אלע טראַגען וועלן זיין איין טראַג, אַלע לענדער — איין לאַנד!
 דער הייליגער נאַפּאָלעאָן
 וועט זיין אזוי הייליג, אז אָפּזאָגן וועט זיך פאַרשטאַנד

נען בלאַנדרשענישן אויפ'ן וועג צו דער ווידערענבורט פון מיטאָם. דאָס שטרעבן צום פרימיטיוו, וואָס פילט אָן די ראַפּינירטסטע ווערק פון דער היינטיגער קונסט, דאָס זוכן די אורפאָרם, וואָס כאַראַקטעריזירט דעם קוביזם, די קינדישע שטאַמל לענישן פון דאָראַזאָים, די נ א ק ע ט ע ר י כ ט ו נ נ (א וואָרט פון מלך רבֿ ווייטש) און די נוואַלדיגעשריייען פון עקספרעסיאָניזם — דאָס איז דער מרבר, וואָס פירט צום הייליגן לאַנד פון אַ נייער מיטאָלאָגיע.

אויך די גראַטיעקפּאַנטאָסטישע ("האַפּטאָנטישע") טענדענץ, וואָס מערקט זיך אַפילו אין די "רעאַליסטישע" ווערק פון דער מאָדערנער דיכטונג, איז אַן אומבאַ- וואַסטזיניגע צוגרייטונג צום מיטאָס־שאַפן. (אָן דער געפּליגלעכער דרייַסטקייט פון דער פּאַנטאַזיע קאָן ניט זיין קיין מיטאָס).

אויך דאָס אָפּטע אַרויסטרעטן פון דער מ א ס ע, פון דעם ק א ל ע ק ט ו ו (פון אַזויגע מאַכנדיגע איבעראַינדווינדעלע אַרגאַניזמען, ווי די שטאַט, דער קריג, די רעוואָלוציע, דער פּראַלעטאַריאַט) אין דער נייער דראַמע, אין דעם נייעם ראַמאַן, אין דער מאָדערנער ליריק — איז אַ וועג אָדער, ריכטיגער, אַן אומוועג צום מיטאָס. דאָס איז דער פאַרבאַרגענער וואַנט פון דער היינטיגער קונסט איבערצו- וואַקסן די איינציגע אינדווינדעלע ערשיינונגען, אויפצוהייבן זיך ביז צו זייער אַל- געמיינעם געזעץ, דערנאָכן זיך צום שורש. ניט דער אָדער יענער פּאַרטערט אַל אַפילו ניט דער אָדער יענער טיפּ פון אַ מענטשן, נאָר ד ע ר מ ע נ ט ש; ניט די אָדער יענע צייטלאַכע פאַסירונג, נאָר ד י צ י ט — איז די איינציגע רע- אַליטעט, אויף וועלכער מיר קאָנען זיך אַנטפאַרן אין שטורם פון די נישט־אויפ־ הערנדיגע ענדערונגען. און דאָס איז שוין אַ וואַנט אויף יענער וועלטן און דורות אַרוםגעמענדיגע־ בייטייטן, אויף יענעם אַניווערסאַליזם, וואָס איז איינע פּוּן די הויפט־אוינגשאַפטן פון מיטאָס־דיכטונג. עס מאַכט ניט אויס, וואָס די געשטיי- גערטע מאָס פון דער היינטיגער דיכטונג איז דערווייל נאָר אַ מאָס פון ב ר י ט : עס וועט קומען דער גאון, וועט זיין אויך אַ ה י י ד און אַ ט י פ. און דאן יעט געשאַפן יעזן די גרויסע, איבערפּערוועלאַכע, איבערמענטלאַכע מיטאָס־יע- שטאַלט פון די היינטיגע צייטן.

2.

דערווייל קומט פאָר אַ מינאַטור־שאַפונג און ערבישאַפונג פון מיטאָס. מיט פּאַרטיקולערע, עקסקיוז, פּראַגמענטן פון מיטאָלאָגישער געשטאַלמונג איז פול די גאַנצע דיכטונג פון דער היינטיגער צייט. מען מערקט זי אויך אין דער אידישער ליטעראַטור.

אַמאָל זיינען זיי אָפּגעפרישטע עכאָס פון דער אַלטער טראַדיציאָנעלער מיטאָ- לאָגיע. אָפּטער פילן זיך אין זיי געבורטס־ווייען פון אַ נייער פּאַרזינליכונג פון געט- לאַכע ערשיינונגען לויט פּלאַטאָס'ס דעפיניציע פון מיטאָס.

אַ ביישפּיל פון באַנייטן ט ר א ד י צ י אָ נ ע ל אַן מיטאָס אין דער אידישער פּאַעזיע איז די נאָרוואַס אָפּגעהרוקטע פּאַעמע „מטרוין“, פון אהרן צייטלין (פּאַר- לאַג „אַלטיינג“, וואַרשע, 1922). די פּאַעמע איז, לויט אירע קינסטלערישע מיט- לען, עקלעקטיש: דער מאַטעריאַל פאַר אַ סטיל, וואָס איז דאָ אין דעם ווונגן דיכטער, איז נאָר רוי, ניט קריסטאַליזירט. אָבער איין זאך אין דער „אַפּאַקאַליפּטישער פּאַעמע“ איז זיכער ווערטפול און סימפּטאָמאַטיש: דאָס איז דאָס שטרעבן צו

די ערד מיט א י ב ע ר מ ע נ ט ש י ל א כ ע באשעפענישן. זי האָט געוואָלט שאַפֿן געטערמענטשן, געשאַפֿן האָט זי מענטשן געטער.

דער הערפֿאַרטיגער און געהאַכער הערליכער פֿון דער גריכישער מיטאָלאָגיע האָט גאַרנישט צו טאָן מיט דעם היינטיגן רעאָליזם פֿון קאַרליקעס. יענע ווירקלאַכקייטס־געשטאַמונג איז געווען צו גלויבער צייט אַ מעכטיגע פֿאַטענצירונג פֿון דער ווירק־לאַכקייט, אַן איבערגעשטאַלטונג. די מיטלען, וואָס זיינען געברויכט געוואָרן פֿון איר, זיינען געווען פֿונקט אזוי ריזיג מאָנומענטאַל, ווי דאָס ציל, וואָס זי האָט זיך געשטעלט.

אזוי איז געווען, ווען די פֿאַנטאַזיע פֿון מענטשן און פֿעלכער האָט געזוכט אַן אויסדרוק פֿאַר די גרויסע ערשיינונגען און אייביגע געזעצן פֿון דער נ א ט ו ר . איז עס אויך, ווען זי וויל פֿאַראייביגן אין זכרון פֿון דער מענטשהייט די גרויסע פֿאַ־סירונגען פֿון דער ג ע ש י כ ט ע . וואָס זיינען דען אונזערע מ י ט ו ן פֿון מבול, פֿון דור הפֿלגה, פֿון יציאת מצרים, פֿון מתן תורה, פֿון די משיחים, — און וואָס זיינען דען די אלע טונקלע וויזיעס פֿון אַפֿאַהאַליפֿסיס, אויב ניט די דיכטונג פֿון עפֿאַם, ווען עס האָבן איבערבֿראַכן גרויסע פֿאַסירונגען, איבערקערענישן, קאַטאַסט־ראַפֿעס, אַנטפֿלעקונגען ?

„רעאַליסטיש“ קאָן זיין די קונסט פֿון אַ צייט, ווען דער מענטש גייט אויף זיך כּערע וועגן, און אַליז איז קלאָר. ווען אַליז צערינט און צעפֿאַלט אַרום, ווען עס צי־טערן די פֿונדאַמענטן פֿון דער וועלט, דאַן קאָן זיך דער קינסטלער שטיצן נאָר אויפֿ'ן אור־שטאַף, וואָס דאַרף ווידער פֿון כאַאָס אַרויכשיינען און אויפֿבלען, און נאָר די אור־עלעמענטן פֿון לעבן, זיינע אייביגע אַלגעבראַאישע פֿאַרמולעס, ניט די זיך ענ־דערדיגע קאַנקרעטע ערשיינונגען, קאָנען געפינען אַ תּיקוּן אין דער קונסט פֿון אַזאַ עפֿאַכע.

אזאַ עפֿאַכע איז די, ווען מיר לעבן, און אויך איר קונסט, אויך איר דיכטונג מוז זיך ווענדן צו דער גרויסער, אייביגער א ו ר־ש ט אָ פֿ ל א כ ע ר רעאַליטעט. די אלע אויבזיכער־געוואָרענע, אומדעאַלגעוואָרענע „בידער פֿון לעבן“ מוז זי לאָזן אויפֿגיין צעשמאַלענערהייט אין ערשיינונגען פֿון העכערע דימענסיעס. זי מוז, מיט אַנדערע ווערטער, שטרעבן צו דערנעטערן זיך צו יענע דרייסטע, אומענדלאַך־פֿאַראַלגעמיינערדיגע און פֿונדאַמענטאַלע אויסדרוק־מיטלען, וועלכע עס געברויכט דער געטער און וועלט־שאַפֿנדוגער מיטאָס, זי מוז זוכה זיין צו יענער וויזיאַנע־רשיקייט, צוקונפֿטיקייט, נביאות, וועלכע לייכט און ברענט אין די פֿאַנטאַסטישע טונקלקייטן פֿון אַפֿאַהאַליפֿסיס. עס איז פֿאַר איר די גרעכטע געפֿאַר צו גיין אויפֿ'ן וועג פֿון צעברעקלונג, צעמייטונג און צעפֿאַלונג, אויפֿ'ן וועג פֿון כאַאָס, וואָס אויף אים גייט די איצטיגע ווירקלאַכקייט. זי מוז זיך אַרויסראַטעווען און העלפֿן דער ווירקלאַכקייט זיך אַרויסראַטעווען פֿון דעם אַליז צעשמעלענדיגן קלאַר־אויגן. ניט אַנטלויפֿן פֿון דעם תּוהו ובוהו איז איר חוב (עס איז ניטאָ, וואוהין צו אַנטלויפֿן), נאָר א ו י פֿ ה י ב ן זיך און שוועבן איבער דעם, ווי אַ גייסט פֿון פֿרויער שאַפֿונג. די אמת־מאָדערנע שטרעמונגען אין דער קונסט זיינען די, וואָס זאָגן ערות אויף אָט־דעם ווילן אירן א ו י פֿ צו ה י ב ן ז י ך . אמת'ע צייט־דיכטונג זוכט צו באַהערשן די צייט, ניט צו בלייבן באַהערשט פֿון איר; באַהערשן, פֿאַרמירן דעם כאַאָס פֿון גרויסע צייטן קאָן מען אָבער בעסער, ווי מיט אלע אַנדערע מיטלען, מיט די מיטלען פֿון מיטאָס. און די אלע בלאַנדזשענישן פֿון דער מאָדערנער קונסט זיי־

א נעשטאלט דער צערודערטער, צערייצטער פאנטאזיע און דאך לאָזן זיי זי פריי, זי זאל קאָנען פליען, שוועבן לויכט און שנעל, — מיטלען, וואָס צוימען דעם פענאָס און מאַכן אים צוגלייך יאָגן זיך משוגענערווייז.

עס איז נויטיג די פאַראייניגונג פון דער העכסטער מאָנומענטאליטעט מיט דער נרעכטער באַוועגלעכקייט.

ווי זאָל מען עס דערגרייכן? מיט די כוחות פון דעם ביוראזיטיגן רעאַליזם? אָבער רעאַליזם איז אויס רעאַליזם, ער האָט מער אין זיך נישט קיין רעאַליטעט, קיין ממשות, ווען עפעס אַ שטישון הגבור כאַפט אָן און טראָגט אַוועק די סלופעס פון דער ווירקלעכקייט, ווען עפעס אַן ענין מילך הכיטן שפּרייזט איבערלויבפערט איבער די אויפֿ־נעברויזטע וואַסערן, און אונזערע צעשראַקענע אויגן זעהען קוים די רויזנע קנעכלאַך, אַ פּאַנטאַסטישע וועלט קאָן נאָר מיט פּאַנטאַסטישן געווער ווערן איינגענומען. אין אַפּאַקאַליפּטישע צייטן קאָן מען שאַפן נאָר — אַפּאַקאַליפּסן, אויב מען וויל זשאַפּן, ניט נאָכהינקען נאָכ'ן אימפעטיגן לעבן, אויב מען וויל זיך טראָגן זעהעריש איבער זיינע כוואַליעס, ניט פּאַרפלייצט ווערן פון זיי, ווי אַן אומבאַהאַלפּן און בלינד שפּענדל. אין אויסערנעוויינטלעכע צייטן האָט דער קאַלעקטיווער דיכטער, דאָס פּאַלק, אַזוי ווי דער איינציגער דיכטער, געזען תמיד וואונדערלאַכע צייכנס אויפֿ'ן הימל אויבן און אונטן אויף דער ערד. ער האָט שטענדיג אין אַזעלכע מאָמענטן פון דער נעשיכטע געשאַפן מיטן, לעגענדעס.

אפילו אין געוויינטלעכע צייטן טרעפט, אַז עס ווערט פאַרווירקלעכט דער וואונדערלאַכער אַקט פון מיטאַכטישאַפּונג, פון געטערנעבורט, פון העלדן־התגלות. דאָס איז ווען דער זוכנדיגער, וואונדריגער באַוואוסטזיין פון מענטשן, פון פעלקער, וויל אָנטאַפן דאָס האַרץ פון דער וועלט, טרעפן די טיפּסטע רעמעניש פון דער נאַטור, אַנטפלעקן דעם סוד פון לעבן. ווען מענטשן ווילן מער ניט שפּייזן זיך מיט שטיקלאַך און ברעקלאַך, וואָס וואַלנערן זיך אונטערן טיש פון די געטער, ווען עס וואַכט אויף אין זיי דער דרייסטער פאַרלאַנג און דער מעכטיגער ווילן צו יוצן ביי איין טיש מיט די האַרץ פון דער וועלט און ווערן גלייך מיט זיי, כּדּוּ יוּצוּן קענען, וואָרים, נאָר גלייכעס קאָן גלייכעס פאַרשטיין, — ווען אין מענטשן צינדט זיך אַן אַט די גרויסע, הייליגע, זינדיגע גלוסטונג, פאַרלאַזן זיי דעם טאַג פון טאַגנעגלעכקייטן, קלעטערן אויף די געפּערהאַכטע ישיצין פון בערג, בויען טורעמס ביז צום הימל און פון דאָרט, פון דער הייך, דונערט זייער שטים און טראָגט זיך צו די וועלטן פון דער צוקונפט, ווי גאַט'ס וואָרט און גאַט'ס שליחות. נביא'יש ווערט דאָן די זעהינג פון דיכטער, איבערמענטשיאַכע, געטאַכע מאַסן ווערן דאָן געברויכט פון אים.

האָבן מענטשן געקאָנט איבערנעבן זייער שוימיגע התפעלות פון ים, זייער ברע־גענדיגע אַנטיהינג פון ליכט, זייער וואונדערן זיך און נישט קאָנען זיך אַפּוואונדערן איבער דעם כח פון מענטשלעכן שאַפן, זייער ציטערן און פלאַטערן פאַר דער גע־היימיניש פון בלינדע און מעכטיגע ליידנשאַפּטן, — מיט די אַרומע אויסדרוקסן מיטלען, וועלכע זיי האָבן געווינטלאַך געברויכט? נאָר די געשטאַלטן פון העלדן, האַלביגעטער, געטער, האָבן געהאַנט געבן אַ פּאַרס די אַלע מעכטיגע און רויזנע ערשיינינגען. ווען די, רעאַליסטישע" הונט־פּאַנטאזיע פון די גריכן האָט געוואַלט פאַרמען טייל אַכּן די גרויסע אומפאַרשטענדלעכע כוחות, האָט זי אָנגעפילט

מאָדערנער מיטאָס.*

1.

„... און אלע האָבן געזען איבער פעטערבורג אַ וואונדערלאַכן צייכן. פיר נייע רויטע זינע האָבן זיך געווין אויפ'ן הימל, אַ זיבבעדער נארטל האָט אַרומגעגאהלט דעם הימל און איבערן נארטל אַנטקעגן די זונען פינף זונען ווייסע, און פון זון צו זון אַ רעגנבויגן איבער גאָט'ס זון, איינער איבערן אַנדערן, און איבערן רעגנבויגן — אַ קרוין.“ — אזוי דערציילט אלעקסיי רעמיזאָוו אין זיין ווערק וועגן די ערשטע טעג פון דער גרויסער רוסישער רעוואָלוציע.

צו ער האָט אַרײַן געשאפן די וואונדערלאַכע זעהונג, אין גײסט פון דוכײַטן פאַלח, צו ער האָט עס איבערגעגעבן טרײַ פון פאַרשטײל — ס'איז אײַז איינס דאָ אין דעם פאַנטאַסטישן בילד אַ רעאַלער זין. עס איז אַ פראוואַ אָנצוואווינקען אויף די גרויסע, אוימעדישע, אייבערנעווייניטלאַכע ענדערונגען, וואָס זײַנען פאַרנעהמען. דאָס איז דאָך נײַט כחם אזױ געווען אַ נייע זאַך, וווּ עס טרעפט אפט; אַ נייער הימל איז אויפֿגעגאַנגען איבער דער פאַרצײטערטער ערד, מיט נייע זונען, רוײטע זונען, וויײסע זונען... זײַ זאַך מען דאָס אויסמאַך? נײַט די פּרטים האָנען אויסגעפאַלט יעדער (ײַעמען אַרט עס אױב פאַר פּרטים, ווען מען שטייט איבערראַשטע, דערנעגלייכטענע, אויפגעצײטערטע פאַר'ן געײכט פון אַ נייער וועלט?) נאָך דער עצם פאַקט פון דער קאָלאָר סאַלער ענדערונג, די עצם אומגעריכטקײט און וואונדערלאַכקײט פון דער נייער ערד, וואָס איז אָנגעשטאַנען, זוכט אַן אויסדרוק פאַר זיך... אין דעם זעלבײַגן ווערק פון רעמיזאָוו זײַנען פאַר'ן „רעאַליסטישע“ עפּיזאָדן, פאַקטן, געשעענישן פון דער צײַט, ווען די רעוואָלוציע האָט אויסגעבראַכן; אָבער זײ זאָגן אונז ווייניג. דאָס פאַרן טאַכטישע, אפּגאַהלאַפטישע בילד פון די פיר רײטע זינען, פון די פינף זונען וויײסע, וואָס האָבען זיך געווין פּלוצלונג אויפֿן הימל, איינע אַנטקעגן די אַנדערע, מיט רעגנבויגנס צווישן זײ, מיט אַ קרוין איבער די רעגנבויגנס, — איז אַ קלערערער, שאַרפּערער, גאַנצע רעזענציע פון צײַכן פון דער גרויסער געהיימיספּולער צײַט, פון דער גרויכער מורא אין האַפּנונג, פון דער פינטשטערער און הייליגער מלחמה צווישן כוחות, תקופות און יעלטן, ווי די אלע אויספירלאַכע „רעאַליסטישע“ פּרטים. וואָס זײַנען גען אלע שאַלאַכצן, ווען דאָס לעבן עפנט זיך פאַר אונז און צײַגט אונז זײַן אינווייניגקײטן קערן? די אויזאָנגערופענע לעבנסבילדער זײַנען דאָך נײַט קײן שאַלאַכצן אפּילו פון דעם אמת'ן לעבן, וואָס ווערט אַנטבלייבט אין אייפּעשטורמטע צײַטן. זײַ ניבן אונז פאַלישע צײַכנס, די כלומישט רעאַליסטישע בילדער. זײ פאַרפירן אונז, זײ ענברעלאַען, עשטייבן אינער אויפּגערוזאַמירט, בעה עס איז נײַטיג איר טײַפֿ סטע קאַנצענטרירונג, כדי צו כאַפּן דעם עיקר אין דעם תוהו ובוהו פון די צעוויל־דעוועטע שטורמס. זײ ניבן אונז די „גענויע“ מעסטונגען פון דער ווירקלאַכקײט, וואָס האָט פאַרוואַרפֿן אלע מאָסן, — נאָך גנע'ס. זײ גײען פאַרביי און זײ רירן נײַט אָן דאָס הױערנדיגע, דאָס גרויסע, וואָס איז דאָ אין דעם אימפעט פון די זיך־יאָגנדיגע, אַנטלויפנדיגע פאַסירונגען. עס מוז זײַן אַ זעלונג; מיט זען קאָן מען נײַט אויסקומען. עס מײַן געברויכט ווערן מיטלען, וואָס ניבן אַ פּורט און

* זע דאָס נייע לעבן, 1: די נייע וועגן אין דער קונסט.

שטן מאָל רעדן מיט מיין אייגענער שפראך, און איך וועל זיין אזוי גליקלאך ווי
איך בין קיינמאָל נישט געווען.
דו וועסט וואונדער באווייזן...

. . . שוין צוויי טעג ווי דער שטורעם און דער רעגן האלטן מיך אין תפיסה.
א דאָנס דעם שטורעם און דעם רעגען, וועל איך שעה נאָך שעה האלטן אין האַנט
די בלומענבלעטלאך וואָס דו האָסט מיר געלאָזן, און פאַר מיר וועט קיין אַנדער זאָך
נישט זיין ווי די גרויסע שוואַרצע אויגן וואָס האָבן אזוי פיל וואונדער געעפנט. מיין
צימער איז ווידער פול מיט דעם ריח פון רעזערן, און דו שמייכלסט פון מיין טיש
אויף מיר אַראָפּ וועלטן מיט זונהלקייט און פּרילינג.

. . . היינט איז דער הימעל אָנגעקאלדערט מיט כּמאַרעם. אזוי איז גוט. אַ סך
פון מיר האָט זיך צעבלאָנדרושעט און איז אוועק ווייט ווייט... איך וועל זיך צונגיפֿ-
זאַמלען און פילן מיין פּולקייט.

. . . א גאַנצן טאָג פּאַלן און פּאַלן פּאַמעלאַך די בלעטער, און דער טויט מאַכט
זיינע לאַנגזאַמע הכּנות, אָבער איך קוק אויף די בוימער און אויף די אָפּגעשאַרענע
פּעלדער און אין מיין האַרצן איז אַ בורבל פון לעבן און שפּראַך. איך האָב זיך
אזוי זאַט אָנגעזויגן מיט דיר און מיט פּרילינג אַז עס וועט גענוג זיין ביז איבער דעם
אַסיען און איבער דעם ווינטער. און ווען פּרילינג וועט זיך ווידער באווייזן אין אונז
זער לאַנד, וועסטו קומען און מיך אָנפילן מיט גליק.

. . . דו ביסט דער פּרילינג... וועל איך זיך פאַר דיר מתודה זיין.
איך האָב אַן דעם פּרילינג געבראַכן. ער איז אַמאָל געווען די איינציגע צייט
וואָס איך האָב באַגענט מיט אַמט'ער פּרייד. מאַנאַטן איירער ער איז גערימען האָבן
מיינע גאָדפּילינגען זיך דערפּרייט פּילנדיג זיין קומן אין דער בלוילאכער לופט. איך
האָב וועגן אים גע'חלומ'ט איידער אַ סימן פון אים האָט זיך באוויזן, און קוים איז ער
געקומען, בין איך צוגעפאַלן צו אים ווי אַ שכור צום וויין. אַז ער פלעגט אַוועק, בין
איך וואָכן נאָכאַנאַנד ווי אַן אַבל אַרומגעגאַנגען.

היייאָר האָב איך די אַנטדעקונג געמאַכט, אַז פיל שטענער ווי דער פּרילינג איז
דער האַרבסט. דער פּרילינג איז דער יום־טוב פון ריחות און דער האַרבסט איז דער
פּרילינג פון פאַרבן. די שטערע זיינען אויסגעטעפּיכט מיט אַיֶרליי גליענדיגע קאָר-
לירן, די עפּלבויםער בויגן זיך צו דער קילער ערד מיט זייער רויט־פּונקטדיגער לאַסמ, פון
ווייטן גלימצערן בוימער אזוי ווי מיט אָנגעצונדענע בלעטער, און די בלוטיגע כאַל-
וויאַס ווימען אַרום די פאַרמהיזער. פּאַזע די וועגן ציען זיך גרינע פּעלדער — די
ערשט נישט לאַנג צורויס פּאַרזייטע ווינטער־תּכּוואַה. פּאַרמער־ביידלאַך אין גרויסע
בלאָע הויבן שטייען מיט ערד־באַך אַנגעפּילט מיט טאַמאַמאַם און כאַרן און עפּל
פאַר די פאַרבייגייער צום קויפּן.

שפע, רואיגקייט און איבערפּולקייט מיט לעבן, און דיין ליבשאַפט צו מיר...

דיין בילד. אין דאָס אַ קליין נרעול וואָס איך שטעל זיך אָפּ באַסקול, מוז איך עס פאַרבינדן מיט דיר, אין אים און דורך אים זען די ד. און דורך דיך זע איך אַלעדינג. אַ נעבליגעשטאַלט ביסטו מיר, אַ דורכ־זיכטיגער שאַטן, דורך יועלעך איך קוק ביז אין די העכסטע הימלען אַרײַן, ביז אין די טיפּסטע נרנטן אַרונטער...

. . . אויסער דעם רייכטום פון דיין אייגענער נשמה וועל איך געפינען מיינע אייגענע רייכטימער טרוי אָפּגעהיט. דו האָסט דאָך פון מיר האָס בעסטע און דאָס שיענסטע אַרויסגעפירן. דאָס בעסטע וואָס מײַן נשמה פאַרמאָגט האָב איך אין דיין אויער אַרײַנגעקאָפּן, אַלע מײַנע פאַרבאַדנגסטע און טײַערסטע אײַצרות דיר, מײַן שאַצמײַסטערין, אָנגעטרויט. און געוואַקסן און זיך פאַרשענערט האָבן זיי אין דיר.

. . . אויף די גרינע שמעקעדיגע צווייגן האָב איך מײַן שפּײַנוועכס אויסגעהאַנגען זײַן דער גילדענער זון. שפּײַטערהײַנגען זײַנען געהומען אין שײַנע קאָלירטע פּלינעלאַך און זײַנען אין דער נעץ געפאַנגען געוואָרן. איך בין ווייט פון מײַן געוועב געלעגן און האָב געשמויכלט. ווי וואָלט איך אַלײַן זײ פאַנגן געקענט. האָב איך זיך געוואונדערט. איך בין דאָך דער שפּײַנער געווען, דער מײַסטער, און די רינע, דינע פּעדעס, וואָס איך האָב פון זיך אַרויסגעשפּונען, זײַנען אַזױ פּיל מאָל מאַכטיגער ווי איך.

. . . אַלע מאָל, וואָס איך וועל טראַכטן פון דיר, וועל איך דיר זען אַרומגעכאַפט פון דערזעלביגער לאַנדשאַפט, ווי דאָס ערשטע מאָל וואָס מיר האָבן זיך באַגענט. פון אַלע זײַטן הויכע רײַפּעפּילטע זאַנגען, און מיר אויף דעם קלײַנעם גראַזײַגן פּלאַץ אין מיטן, בלוזי געראַם גענוג פאַר דיר און פאַר מיר און פאַר אַ קלײַן געזעמל פון געלײַכע בלימלאַך. איך האָב וועלטן אויסגערויט און אַלערלײַ אימפּאַזאַנטע נאַטור־שענקײַטן געזען, און פון זיי נתפּעל געוואָרן. בערג, ימים, פעלזן, מדבר, מיט אַלע זײַערע פּאַרכטיגקײַטן אין זײַערע חנ'ען. אָבער וואָס רופט צו מײַן נשמה איז אַ פּעלד מיט רײַפן קאַרן. דאָרט וואו איך האָב צוערשט דאָס ליכט פון דער זון געזען, און צום ערשטען מאָל געלערנט ליב האָבן די ערד — זײַנען קײַן בערג און קײַן ימים ניט געווען, בלויז קאַרנפּעלדער און לאַנסקעס און אײַנפאַכע געלע בלימלאַך, אַט אַזעלכע ווי דו האָסט צע־דריקט ווען דו האָסט זיך אַנידערגעוואָרפן אויפ'ן גראַז. אַזױ האָבן די געטער באַשערט, אַז דו זאָלסט מיר זײַן דער סימבאָל פון מײַן אייגענער קינדהײַט און פּרײַשקײַט.

. . . דו וועסט מיך באַפּרײַען... פאַרשאַלטן בין איך געווען, געקײַט מיט אַ טױזנט קײַטן. דו האָסט זיי אַלע צעבראַכן. איך וועל פאַרגעסן אָן אַלע וועגן, איך וועל אַלײַן אַ נײַעם אויסטרעטן... אי דער טראַנק אי דער בעכער וועט זײַן פון מיר נע־שאַפן, און אין אײַטלאַכן טראַפּן פון דעם טראַנק, און אין אײַטלאַכן פּונקט פון דעם כּוּם וועל איך זײַן, וועט דאָס אײַנווײַנגסטע פון מײַן נשמה זײַן. איך וועל צום ער־

... אומעטיג . . . אָט בין איך, און אָט ביסט דו, און מיר רעדן איינער מיט'ן אנדערן, און דאָס רעדט אין דער אמת'ן ניט איך און ניט דו, נאָר עמיצער צו זיך אליין... אומעטיג!

... ווייסטו פון וואָס פאר אַ גיהנום דו האָסט מיך ארויסגענומען? איך אליין בין געווען מיין גיהנום... זיך נאָכאנאָנד אויפ'ן פייער געבראָטן, שטיקער פון זיך געריסן, אַלערליי עינויים אויסגעטראַכט, זיך געבייטשט מיט אייזערנע ריטער אָן אויפהער. איצט האָט אַלץ אויפגעהערט.
דיך ליבנדיג האָב איך אָנגעהויבן ליבן זיך... דער בעכער איז אזוי פול, אז אַ טייל האָט זיך אַריבערגעגאָסן, און פאַלנדיג אויף מיר, האָט עס מיר אָנגעפילט מיט פרייד...

... איך בין פול געווען מיט אַלערליי סמ'ען, מיט קנאה, מיט האַס, מיט ביר טערקייט אַקעגן אַנדערע און אַקעגן זיך... איך בין געווען קראַנק. איך האָב זיך געטרונקען אין אומריינקייט, און איצט, זינט איך האָב דיך געזען, איז אַלצדינג ווי מיט דער האַנט אוועקגענומען. איך בין אזוי ריין און געזונט ווי אַ קינד. איך גלויב אין לעבן און איך גלויב אין זיך, און דאָס איז געקומען ווייל דיין דופט איז מיר אַרצן אַריין — דער ריח פון רעזעדן...
ווען איך בין אַ קינד געווען האָבן מיר הינטער אונזער הויז אַ גרויסן גאַרטן געהאַט. אין דער פרי פלעגט מיין קראַנקע מאַמע אויפשיטיין, אָפט אין אַ גוסדרעגן, צו אַרבייטן אין דעם גאַרטן. דאָס איז געווען טייל פון אונזער פרנסה.
לעבן דעם פענטסטער פון דער קאמער וואו איך האָב געשלאָפן, האָט די מאַמע איין בייט אַראַפגע'גנב'עט פון דעם גאַרטן, און אים מיט בלומען באַפאַלצט. דאָס איז געווען פאר די קינדער. עס זיינען געווען שטיפמוטערלאך, רויזן, נאָסטורצן, אַבער מער פון אַלצדינג האָב איך ליב געהאַט די שטי'לע באַשיידענע רעזעדן. זייער ריח איז געווען דאָס שענסטע, וואָס איך האָב דאַמאָלסט געהאַט אין מיין לעבן.
בייטאָג אין דעם הייסן תמוז פלעג איך שטיין שטונדלענג לעבן דעם רונד, בייטל און הערן ווי די בינען זינגען אַרום די בלומען, און איך האָב ד'יַ בינען די רעזעדן ניט פאַרגעסן...
זיי זיינען געווען מיינע הייליגסטע בלומען. דאָס איז געווען מיין מאַמע'ס ליבשאַפט.

... וועסט תמיד זיין אַ נייע דערשיינונג פריש אָנגעקומען פון טרוימלאַנד. איך דינע אייגן איז דער אָפשיין פון ליכטיגקייטן, וואָס איך האָב קיינמאָל ניט געזען, און אין דינע האָר איז דער ריח פון וואונדער'געוועקסן, וואָס איך האָב קיינמאָל אַנדערשוואו ניט געשמעקט. דאָס זיינען דופטן, וואָס דו ברענגסט מיט זיך פון חלום'לאַנד.

... נאנצע טעג זוך איך וואָס רייכער צו ווערן, וואָס מער בלומען אַנצולייבן, און אז דו וועסט קומען וועל איך זיי דיר אין שוים אַריינזאָרפן: דיר גערען זיי אלע.

... אַ טאַפּעלער כּשוף. אין אַלצדינג שפּיגלסטו זיך מיר, אין אַלץ איז דאָ

הוינים פון ארויסגעבן, פון ארויסקאטעמען די יומטוב'דיגקייט, וואָס איך האָב מיט
דיך אין איינעם אריינגעזופט. עס וועט זיין לויטער אויסגאָב, און אלע וועלן צערן
אויף מיר...

. . . מיט אַמאָל, קונדיג אויפ'ן גרויסן געזעמל, איז מיר באַפאַלן אַ טיפער
רחמנות. זיי האָבן אלע געזוכט אַ שפּרייך ליכשאַפט, זיי האָבן זיך געוואָלט טיליען
צו עמיצן, געפינען אַ טראָפּן יטטאַרקייט און שוין אַהען דעם גרויסן גרויסן יטוא
פון אַלעמען — דעם טויט... זיי האָבן זיך געדריקט איינער צום צווייטן אזוי ווי
עפּפּסן אין אַ שנייטטורעם אין ציטערניש פאַר'ן וואָלף...

. . . איך בין אַ ליכט אין אַ שטורעם...

. . . דאָס גאַנצע איז אַנגעצילט אויף ענטוועדער קריגן אָדער מאַכן אַן איבער-
ראַשונג. דער לאָזונג איז: ניוקייט, נאָרניטיגעוועזענעס, און מעג עס זיין אַקראָד
כאַטיק, און פּאַיאַצטוואָ, פייערווערק, בענאַלישע ראַקעטסיוורפּרין, פּאַראַדאָקסן ליטם
פּאַראַדאָקסן. וואָס מער שטח, ניט טיפּקייט. די גרויסע איינפאַכע אייביגע אמתיען
ווערן גערופן אַל טע אמת'ען — מיט אַ קרים פון די ליפּן.
און אַפט געשעט דאָס קאָמייטטע: דורך געדרייטע שווינדל-טרעפּ און אַלערליי
האַלדאווינגאָן ברעכערישע קלעטערקונצן קומט מען צו יענע אַלטע אייביגע אמת'ען,
און דערביי איז דאָס געווען די גאַנצע צייט צו דער האַנט.

. . . יעדער גרויסער געדאַנק אזוי ווי יעדער גרויסער אויפטו און בכלל יעדער
וועדע גרויסע זאך לאָזט ארויס פון זיך אַ געוויסן ריח, אזוי ווי אַ בלום לאָזט
ארויס פון זיך אַ ריח. דער וואָס זעט ניט די בלום דערשפּירט אָבער פון דער ווייטן
דעם פאַרפּום. אויב אַ גרויסע טראַכטונג אָדער אַ גרויסע טואַונג ווערט ניט פאַר-
שטאַנען, ניט אָבער איר ריח אריין אין די נשמות, און האָט אַ דערהויביגע און
וואוילטואיגע ווירקונג.

. . . אז איך רעד מיט זיי דערנאָך פון אַלערליי גלייכניטיגע אָדער אויבער-
פלעבלאָכע זאַכן, די זאַכן וואָס פילן אויס וויער גאַנץ לעבן, הער איך פון דער טיפער
ניש אַ פּאָרוואַרף: ווי קענטו? דו האָסט דאָך די טיפּענישן פון תּהום, דעם ניהנום,
עס דעק פון פינכטערגניש געזען, ווי קענטו אַצינד מיט זיי לאָבן, אָדער זיך גלויבטן
דורך פּוסטע געריידן?

. . . שווייגן מיר ביידע און הערן זיך צו צו עפעס וואָס קלינגט פון ערגעץ וואו
צו אונז. און דאָס צוהערן צו יענעם שפּייל'ן געזאַנג ביניט אונז מער ווי דאָס שטאַרק
כטע און דאָס אויפריכטיגכטע, וואָס מיר האָבן איינער דעם צווייטן געקענט זאָגן.
. . . פון זאַכן פאַר וועלכע קיין ווערטער זיינען ניטאָ און וועלן קיינמאָל ניט
זיין זיצן מיר ביידע אין אונטערהאַלטן זיך שטומערהייט. איך האָלט דינע ווייכע
דורכזוכטיגע פינגער אין מיינע, און אַ שטראָמונג טיפער ווי דאָס ערדישע לעבן
פליסט דורך דעם ציניופלעכט פון פינגער פון איינעם צום צווייטן. הויבן מיר אָן
רעדן, הערט דער שטראָם אויף...

. . . מיר האָט זיך גע'חלומ'ט: איך גיי אויף אַ לאַנגן וועג, און אז איך קום צום סוף פון דעם וועג דערזע איך אַ טעמפל, און פאר'ן טעמפל שטייט אַ מאַן, און ער האַלט די הענט אויפגעהויבן צום הימל און ער רופט — אזוי האָב איך געקענט זעהן פון דער ווייטען לויט זיין פנים און לויט זיין זשעסט — מע זאָל אריין אין טעמפל.

אז איך בין צוגעקומען געהענטער, האָב איך געזען אז דער מאַן איז טויט, און שטייט אַ טויטער און פאַרגליווערטער. ער האָט אַ מאָל גערופן צו גאָט, אָבער שוין לאַנג ווי ער איז געשטאַרבן און פאַרגליווערט...

. . . אַלע וואונדן האָבן זיך געעפנט און בלומיגן פון דאָס גיי... רויט פריש בלוט, וואָס איז אַ גוטער סימן. איך ווייס אז דאָס וועט זיין צו רפואה. דאָס זאָגט מיר דאָס קליינע זילבעררענדל וואָס שלענגלט זיך אונטער דער לאַנגער, דאָס זאָגן די ערשטע גרינע בלעטער פון די טאָפּאָלי, און דער פּיקהאַלץ וואָס פיקט יעדן באַמינען זיין נעסט איבער מיין פענטסטער. וואָס פאַר אַ שייכות זיי האָבן צו מיר, און פאַר וואָס זאָל איך אין זיי זען די זיכערקייט פון מיין געזונט ווערן, ווייס איך ניט. דער פּיקהאַלץ איז אַן אלטער באַקאַנטער, הנם איך האָב אים פריער קיינמאָל אין מיין לעבן ניט געהערט...

„גאָט“ . . . דאָס איז דאָס וואָרט. גאָט'ס ליבשאַפט איז שטאַרק און פול מיט טרייסט, אָבער גאָט האָט ליב אַלעמען, דעם גאַנצן באַשאַפן, די גרויסע אומגעדראַכע וועלט. און איך און דער באַלעראַ-באַציץ האָבן געטיילט זיין ליבשאַפט... דו ביסט גאָט וואָס האָט ליב גאָר מיך...

. . . ווי איך וואָלט פון אַן ענגיגעשטיקטן צימער ארויס אין פרייען. קונסט, לידער, בילדער, סטאַטוען, מענשען, מיט אַ מאַס און אַ געזעץ און אַ שכל און אַ פלאַן... און דאָ גראַז בוימער און זומער-פליגן, און ביינאַכט פייער-ווערעמלאַך און גרילן, וואָס קלאַפן אָן אַ חשבון און אָן אויסגערעכנטן ריטם. אַליץ איז געראם און ברייט, און אזוי אָן אַ פלאַן...

. . . קיין גיים וועל איך דיר ניט זאָגן. איך האָב שוין אַליץ פריער געזאָגט. גאָר איצט וועט אַלעדינג ארויסגעזאָגט ווערן אין אַ באַגייטען גלגול. דורך דיר איז אַליץ פאַר'יויס'טוב'ט.

איך בין אין דיר, דאָס ווייס איך. איך ווער געטראָגן אין דיין שיינער נשמה פון פרי ביז שפעט, און סאי בייטאָג און סאי ביינאַכט. ווי צעריסן און ווי מיאום איך זאָל זיך ניט פילן, האָב איך די זיכערקייט אז דו טראָנסט מיך אַ גאַנצן, אַ גרויסן, אַ רואיגן...

וואָס פאַר אַ גרויסע טרייסטיגע זיכערקייט דאָס איז!

. . . פאַר וואָס טרינג איך אזוי משוגע און אומדערזעמלאַך פון די גרינגן און דער ליכטיגקייט און דער זיכענדיגקייט און יוס'טוב'דיגקייט ארום? איך וועל צוריק קומענדיג זיין דער יוס'טוב פון הונדערטער וואָכעדיגע נפשות ארום מיר. וויפיל איך זאל אצונד ניט ארייננעמען וועט קיים סטאיען... עס וועלן קומען הרשים און

שורות פון בריוו

. . . אזוי ווי איך וואָלט פון אַ לאַנגער נסיעה געקומען. געוואָלט און קיין
 דו ניט געפונען, און איצט גערומען צו זיך. געפונען אזעלכע קילע רואינע ווינקלען,
 אזעלכע טיפע באַצוווינגטע באַהעלטענישן. פריש און גרין און דופטיג; און אַלץ
 האָט אויף מיר געוואַרט די גאַנצע צייט...

. . . אַ שוואַכע פליג בין איך געווען אין אַ נעץ פון אייגנליכשאַפט, און מיך
 אליין האָט פאַרטייכט דאָס היפּפּאָזע זשימען נאַכאַנאַנד... אַז דו ביסט געקומען,
 האָב איך די נעץ דורכגעריסן, און האָב דערווען די גרויסע העלע זון און די שיינע
 וועלט. איך ביי אַ לאַנגע און פעלד און הימעל, און די גרויסע זאָכן וואָס גייען
 אָן ערגעץ פאַר טייזנטער מיילן זיינען מיר וויכטיגער ווי מינע אייגענע קליינע פאַר
 דרום און אייטלקייטן און פאַרוועלענישן און גערויצטקייטן...

. . . איבליס האָט מיר אין אויער געשושקעט: דו ביסט שוואַך ווייל דו האָסט
 צופיל געליבט, ציפיל געזוכט ליבשאַפט... האָט אין דו וועסט שטאַרק ווערן. דאָס
 איז אַ סוד וואָס די שוואַכע ווייסן ניט, דרום פּלאַגן זיי זיך אָפּ, און עסן זייער
 האַרץ אויס ליבנדיג... דער וואָס ווייס פּונ'ם סוד, האָט און איז פריי און
 שטאַרק. ביט ער זיך פון די שטיינער פון זיין שנאה אַ הויכן טורעם און זיצט
 אויף אים אין דער הויכער קאַלטער אָדלער-לופט...

איבליס האָט געשושקעט טאָג פאַר טאָג, און איך האָב שוין שטיינער אָנגע-
 הויבן קלייבן פאַר דעם בנין. דערווייל זיינען מיר די שטיינער שווער אייפ'ן האַרצן
 געלעגן. אָבער איבליס האָט געזאָגט: באַלד, באַלד וועסטו גענוג האָבן און דו
 וועסט זיין פריי און שטאַרק אין דיין פעסטונג, אין דיין האַס...

און אין דעם ערשטן אויגנבליק וואָס איך האָב מינע אויגן אין דינע פאַר
 טינהט האָבן זיך די אלע שטיינער אַראָפּגעהייקלט, און שטאַרק בין איך געוואָרן,
 שטאַרקער ווי איך האָב ווען עס איז גע'חלומ'ט צו זיין — שטאַרק דורך ליבשאַפט...
 איצט ווייס איך אז איבליס האָט ליגן געזאָגט. ליבשאַפט איז שטאַרקייט...

. . . איך האָב מינע קליידער געביטן. איך האָב די אלטע פאַרברענען גע-
 וואָלט, אָבער זיי האָבן עס מיר פון אונטער דער האַנט אוועקגעכאַפט. נייע געטער
 האָב איך געפּרעמט, און די אלטע צעשטערן געוואָלט. די נייע זיינען געווען תמיד
 ישענער און גרעכער, אָבער זיי האָבן די אלטע פאַרוואָרפענע אייפּעכאַפט, און אַזונד
 זע איך זיי אין די טעמפלען אויפגעשטעלט, און איך שעם זיך...

. . . זעטיגקייט? דאָס וועט קיינמאָל ניט קומען. דו ביסט אזוי פאַרענדער-
 לאַך ווי דער ווינט. איך וועל דיך קיינמאָל ניט ריכטיג אָנפאַסן. ווי אַ וואָלקן
 וועסטו מיר פון צווישן די פינגער זיך אַרויסגלייטשן, און פון ווייטן שעמעדיגן צו
 מיר אין אַלעדלי פאַרבי... יעטווערעד טייגה יועט מיר נאָך מעהר דירשיטיג מאַכן.
 ניט דו וועסט זיך אויסשעפן, ניט איך טרינקענדיג מיר ווערן...

שמירה אנטקען אַרומקײט. דאָס איז אײנס אוועק. עס קומט אָבער צו נאָך אַ
וויכטיגערער פונקט, ער איז אין דער לעצטער ליניע אויך ניט קײן שמירה אַנטקען
עס פֿלאַטאַציע פֿון פֿרעמדער אַרבעט. וועגן דעם וועלן מיר רעדן
אין דעם קומענדן אַרטיקל. איך רײד דאָ ניט וועגן יענע פּאַלן, וואָס קומען אזוי אָפט
פֿאַר אײַנצײטיגע קאָאָפּעראַטיוון, וואו מען איז געצוואונגען צו צו-
דינגען אויף אַ ווײלע — דער עיקר פֿאַר — דער אַרבעט, — דרויסנדיגע
לױן־אַרבעטער, לױט דעם פֿרײז אויף דעם אַרבעט־מאַרק, און אויף אזא אױסן־אױס־
צווײַג פֿון זײ אַ היבשן פֿראַצענט מערווערט.

מיר קאָנען זיך גאַנץ ניט פֿאַרשמעלן, אַז די צוקונפטיגע סאָציאַליסטישע גער-
זעלשאפט וועט אויכגעפֿינען מיטלען און וועגן, ווי אזוי ניט צו דערלאָזן, מענטשן
זאָלן קאָנען דינגען מענטשן פֿאַר לױן־אַרבעט, פונקט ווי מען קאָן איצטער
ניט קױפֿן קײן מענטשן פֿאַר שקלאַפֿ־דינסט: צי דאָס וועט זײַן דורך אַן
אַלגעמײנעם געזעץ, וואָס וועט פֿאַררוערן און באַשטראַפֿן לױן־אַרבעט, ווי
איצטער ווערט פֿאַרווערט און באַשטראַפֿט דער מיקה ומכּר מיט שיהלאַפֿן; אָדער
דאָס וועט זײַן אַ פֿרײווייליגער אָפּמאַך אין אַנאַרכיסטישע קהלות, אויפֿגעהאַלטן דורך
אַן אײַנגעוואָרצלטער און פעסטער עפנטלאַכער מײנונג, אַנטקעגן וועלכער קײן יחיד
וועט ניט קאָנען אויפֿוועלן: כל זמן די סאָציאַליסטישע געזעלשאפט וועט וועלן
בלײבן אַ סאָציאַליסטישע, וועט זי מוזן זען אויף דעם אָדער יענעם אופֿן, אַז עס
זאָל ניט קאָנען פֿאַרקומען קײן עקספּלאַטאַציע פֿון פֿרעמדער אַרבעט. אין דאָרטן,
וואו לױן־אַרבעט, אָדער געדונגענע אַרבעט זאָל אפֿייערן ווערן אויפֿאַרמיילאָך אין
סאָציאַליסטישע קאָאָפּעראַטיוון אונטער געוויסע עקאָנאָמישע באַדינגונגען, — ווי,
צ. ב., צוליב שנעל אײַנצומעלען גערעטנישן, זײ זאָלן ניט פֿאַרדאַרפֿן ווערן אויפֿ'ן
פֿעלד אָדער אויפֿ'ן בוים, — וועט אַ סאָציאַליסטישע געזעלשאפט שוין מוזן זאָרגן
דערפֿאַר, אַז דער געדונגענער אַרבעטער זאָל באַקומען דעם פֿולן עקוויױוואַל-
ענט פֿאַר זײַן אַרבעט, זײַן חלק פֿון דעם גאַנצן אונטערנעמען, לױט דעם
טײל רײכטום, וואָס ער האָט געהאַלפֿן באַשאַפֿן.

דאָס אַלץ ניבן מיר צו. אָבער די צרה מיט דער מאַרק־פֿאַדוקציע איז, וואָס
זי קאָן באַשאַפֿן די מעגלאַכקײט פֿון עקספּלאַטאַציע, פֿון „מערווערט“, ניט אין דער
אָפּגענער פֿאַרם פֿון שקלאַפֿעריי אָדער לױן־אַרבעט, ווי דאָס איז געווען ביז אַהער,
נאָר אין דער פֿאַרבאָרגענער פֿאַרם פֿון מאַגנאַפֿאַלן און טרעסטס.

קײנער קאָן ניט פֿאַרווערן קײן אײַן קאָאָפּעראַטיוו, ער זאָל זײַן ערפֿאַל-
דייך אויפֿ'ן מאַרק. אַדרבה, עס איז די אױפֿגאַבע פֿון יעדער עקאָנאָם־
מײשער אונטערנעמונג, וואָס האָט צו טאָן מיט'ן מאַרק, זי זאָל ווערן קרעפטיג און
ארויס דער זײַגער אין דעם קאָנקורענצ־קאַמף. אַן ערפֿאַל־רײכער קאָאָפּעראַטיוו קאָן
זיך אָבער פֿאַנאַנדערוואַקסן צו אַ רײזיגער אונטערנעמונג, וואָס זאָל קאָנען שלאָגן
אַלע זײַנע קאָנקורענטן, אָדער צווינגען זײ, זײ זאָלן מאַכן יד־אחַת מיט אים.
און ניט נאָר קאָן דאָס געשען. קארל מאַרקס באַוױזנט, אַז דאָס מוז אַזוי
געשען. די אײַנווײניגסטע אַנטוויקלונג פֿון יעדער קאָנקורענצ־פֿירט צו איר הױפּך,
צו דעם אויפֿהער פֿון קאָנקורענצ־ צו מאַנאַפֿאַלן און טרעסטס, וואָס שאַפֿן זי אָפּ, ווײל
זײ באַהערשן דעם מאַרק און דיקטירן אים זײַערע באַדינגונגען, אין דער פֿאַרם פֿון
זײער אײַגענער פֿרײזבאַשטימונג.

פארשע אייבערעכענטונגען, וואָס דער מאַרק איז כּבּח איינצושולדיגען, און דער פּענליוועא דערפון איז אָפּט, און אַלע און איינעם האָבן זיי פּראָדוצירט צו פֿירן פּאַר דעם מאַרק. די איינעלע פּירמעס מוזן אָנהייבן קאָנטרולירן איינער מיט דער אנדערער, וואָרפן די פּרוּוין אין דער אדמה אַרױן, פּאַרקויפן זיי אונטער זייער ווערט, און אַן אנדערש מאָל געצוואונגען זײן צו האַלטן זיך מיט דער כּהונה, וואָס קאָן אַפילו בײַ דעם וואָהנולסטן פּרוּוין ניט אָננעמעט ווערן. וואָס קאָן דאָ העלפן די קאָאָפּעראַטיווע פּאַרם פון דער איינצוואונטערעמינג? אָן אַ „האַנסטיטואַרױטן“ ווערט וועט קײן כאַנס אַפילו ניט לױען אויף זיי געלט, דערהויפּט אין די צײַטן פון אַ פּאַניק.

און זײ קאָנט איר פּאַרמײדן, און אַ וועלכע עס איז, בראַנזשע" וואָל ניט איבער-געפירט ווערן מיט כּהונות? אויב אייער קאָאָפּעראַטיוו האָט גענומען פּראָדוצירן שײך, קאָנט איר ניט אַרויסקאָון קײן מידע, און אַלע „דייטלנשאַכע אָרגאַניזאַציעס" זאָלן זיך אָפּהאַלטן פון פּראָדוצירן שײך, זײל עס האָט זיך אײך „פּאַלױבעט" אויב צולײבן אָטדעס געשעפטסצױווייג. אַלע אנדערע, וואָס האָפּן, און זיי וועלן דורך שײכטעריי, „קומען אויף אַ גרױעס צױווייג", האָבן דאָסוועלכעס העכט, וואָס איר, און איר אַלע אינאַיינעם קאָנט איבערפירן דעם מאַרק אױו גערויבט מיט שײך, און אויך אין דער כּאָנצױאַלױכטישער גענעלששאַפט וועט קײן שײכטער, אמת, ניט האַרפן אומקײן באַרוועס, אָבער אַ כּך שײכטער וועלן ניט קאָנען אײכײטן זייער כּהונה אויף די אַלע אנדערע נױטיגע לעבנסמיטלען.

אָדער נעמט די קאָנטרענז דורך בעסערע און וועלועלערע אַרטיקלען. קײן קאָ-אָפּעראַטיוו קאָן ניט פּאַרווערן דעם אנדער קאָאָפּעראַטיוו אויסצױטראַכטן בעסערע כּאָשיינען, וואָס זאָלן אַרויסברױנגען אַ געסערע צאָל פון זײעלביגע פּראָדוקטן, וועלן כּע אייער קאָאָפּעראַטיוו באַשאַפט, און דעריבער שלאָגן אײך אויף דעם מאַרק מיט זייער ביליגן פּרוּוין. אייער קאָאָפּעראַטיוו קאָן אויך ניט פּאַרווערן דעם קאָנטרענט אַרױנענפירן אַ נײַע, שענערע מאַדע, וואָס וועט אייערע אַרטיקלען אינגאַנצן אַרויס-וואַרפן פון געברויך.

קורץ: די קאָאָפּעראַטיוו, אויב זיי אַרבעטן אומאָפּהענגיג איינע פון די אַנ-דערע, אויב זיי מוזן אויסשטיין דעם קאָנטרענזיקאַטאָר אויפ'ן וועלטמאַרק, מוזן אײך טערפאַלן אונטער דעם געזען פון יעדן קאַמף: דער שײכטערע וועט פּאַרשפּילן, דער שטאַרקערע וועט געווינען, און וויי צו די, וואָס האָבן פּאַרשפּילט! פאַר דעם דלות, וואָס זיי וועלן ברױנגען אַהױם פון דעם וועלטמאַרק, וועט זיי אַנאַפּוואָך העלפן די טרױבט, און קײנער האָט זיי דערבױ ניט עקספּלואַטירט, און און קײנער איז ניט שולדיג אין זייער אומגליק; און דעם פּאַרקױף אויפ'ן מאַרק קאָן מען אַקױאַט אַזױ ווייניג פּאַרױסזען, ווי די גערעטעניש אויפ'ן פּעלד; און עס קאָנען מיט יעדער טרעפן אומגליקן אויפ'ן מאַרק, זיי קײנער איז ניט באַוואַקנט פון שרײַפות, האָלן און ער-צױטערנישן.

דאָס זײנען אַלץ חלשות-טרייסטן פאַר דעם שוואַכן, וואָס מוז שטיין אויג אַנט-קען אויב מיט דעם פּאַקט, און די כּישר'טע און גערעכטסטע פּראָדוקצאַנספּאַרב — דער אַרבעטאַרײשער קאָאָפּעראַטיוו — האָט ניט געקאָנט פּאַרױסערן די עקאָנאָ-מײטע עקספּרעסענז און האָט ניט געקאָנט פּאַרױסערן דעם דלות, ער זאָל פּױפן פון אַלע ווינקלעלאַך אין די סאָציאַליסטישע שטיבער.

דער סױטעס פון איינצוואונטערעמינג און פּרױוועטקאָאָפּעראַטיוו איז ניט קײן

אין א פאקטישער געזעץ פאר דער איצטיגער בינעראלבער געזעלשאפט אין זון פארשווינדן אין איינעם מיט איר.

מיר קאנען דאָ אָבער לאָזן אָן אַ זייט די פראגע, ווער פון די צוויי גרויסע סאָך ציאל־טישע טעאָרעטיקער אין גערעכט אין זייער טעאָריע פון דער געזעלשאפט־לעבער אנטוויקלונג: פרוידאָן, וואָס האָט געלערנט, אַז די דאָזיגע אַנטוויקלונג שטרעבט צו אַ פרייער קאָאָפּעראַטיווער אַרבעטס־פּאַרם אויף דעם יסוד פֿון אַ „קאָנסטיטואַרטן“ ווערט, אָדער קאָרע מאַרקס, וואָס האָט זיך געמייט צו באַוווּיזן, אַז זי שטרעבט צו אַ צענטראַליזירטער, פּלאַן־מאַסיבֿאַראַנזירטער קאָמוניסטישער אַרבעטס־פּאַרם, וואו עס ווערן לגמרי אָפּגעשאַפט אַלע „ווערטישע־געגנטן“ פון מענטשלעכע אַרבעטן און מיליאַ אויך אַלע „באַלוינגען“.

פאַר אונזער צוועק איז דאָ וויכטיג צו האָבן אין זין, אַז פאַר אַזוי אַ זע ר צייט, ווען דער אַרבעטס־עריהלאַס קאָן געבענטישט אָדער געפּלוכט ווערן, גאָר איבערזיכטער הייט צו זיין איבערגעבען אויף זיך די אָרגאַניזאַציע פון דער געזעלשאפט־לעבער אַרבעט, קאָן קיין רייד ניט זיין פון אַ „קאָנסטיטואַרטן“ ווערט, און מיליאַ קאָנען די פרייע אומאָפּהענגיגע פּרוידאַנישע קאָאָפּעראַטיוון, וואָס אַרבעטן אויס סחירות אויף צו פאַרקויפּן אויפ'ן מאַרק, מיט זייער אַבסאָלוטן אייגנטומס־רעכט אויף די אויסגער אַרבעטע פּראָדוקטן, מיט זייער קאָנקורענץ איינע אַנטקעגן די אַנדערע, אָן אַ פרייער אויסגעאַרבעטן אַהענגיגקייט פּלאַן פאַר דער גאַנצער געזעלשאַפט, וואָס אין וויפּיל עס זאָל פּראָדוצירט ווערן, — אַז אַטידער פּרוידאַנישער קאָנציליאַזיאָן האָן בייים אויפן ניט פאַרענטפּערן די סאָציאַלע פּראַגע און מיליאַ קאָן ער ניט אָנגענומען ווערן ווי אַ פּונדאַמענטאַלער בוי־פּרינציפּ.

ביי אַ „קאָנסטיטואַרטן“ ווערט, האָבן מיר געזען, קאָנען די פּראָדוקטן פון דער מענטשלעכער אַרבעט באַטראַכט ווערן ווי „גילדערטע רענדלאַך“. וואָס מער איר באַשאַפט זיי, אַלץ מער גאָלד האָט איר, אַלץ מער רייכטום האָט יעדער איינער און די גאַנצע געזעלשאַפט. ביי אַ ניט־קאָנסטיטואַרטן ווערט אָבער קאָן אויסקומען דאָס אייגענע, וואָס עס קומט פאַר אין דער איצטיגער געזעלשאַפט, אַ דאַנק אירע אינווייניגסטע ווידערשפּרוכן: וואָס מ ע ר פּראָדוקטן איר באַשאַפט, אַלץ ק ל ע - נ ע ר ווערן זייער ווערט, און אונטער געוויסע באַדינגונגען, וואָס שטעלן זיך איין אויף דעם מאַרק, קאָנען זיי פאַרלירן יעדן ווערט איבערהויפּט.

דאָס איז ניט די שולד פון דעם קאַפּיטאַליסטישן מאַרק. דאָס איז די שולד פון יעדן סחורה־מאַרק בכלל. יעדער מאַרק, וואָס איז געבויט אויף דעם פרייען קויפֿן־פאַרקויפֿן און אויף דער פרייער קאַנקורענץ צווישן די פּראָדוצענטן, איז אַן אַומקאַנטראָלירטער סטיכישע קראַפט. דאָס באַוווּיזט די עקאָנאָמישע ווירקאַבקיט אויף ישרים און טויט, און קאָרע מאַרקס האָט אַרויסגעבראַכט די טעאָרעטישע טעמים, וואָס מאַכן איינעם קלאָר, פאַרוואָס דאָס מ א ז זיין אזוי און עס קאָן ניט זיין אַנדערש. די קאָאָפּעראַטיוון, אַפילו ווען פון זיי זאָלן זיין אויסגעשלאָסן די בלאַטעכעטע שאַטנעס פון עקספּלואַטאַציע, קאָנען ניט ענדערן די אינווייניגסטע טבע פון יעדן מאַרק בכלל, קאָנען ניט אָפּשטערן זיינע שיער־לאַכע אומפאַרויסגעזעהענע ווירקונגען.

די הויפּט־שיעל־אַבקיט פון דער סחורה־ווירטשאַפט און פון דעם מקח וממכר בכלל איז די — אַנאַרכייע אין דער פּראָדוקציע. יעדער איינער פּראָדוצירט וויפּיל ער וויל און וואָס ער וויל, ד. ה., האָבן דוגו זייער ריכטיגער אָדער

וואָס זי וועט מיר דערפאר געבן, וועט אויך האָבן דעמוועלדיגן געל ט-ווערט, וואָס
עס האָט איצטער יעדע באַנדקנאַט, געדעקט מיט אַ גאַלד רעזערוו.

דעמאָלט בלייבט פאר יעדן פון אונז נאָר איין זאך: אַרויספאַמפען פון אונזער
אייגענעם אַרבעטס-אָרצטאָז אַזוי פיל גילדערנע רענדלאַך, וויפיל מיר קאָנען
און וויפיל מיר ווילן. און כדי דאָס זאָל אָנגיין זייער ערפּאָגרייך, איז די בעסטע זאך
זיך צו פאַראייניגן אין קאָאָפּעראַטיוון, וואו די פּאָפּולאַרע קאָנעטן און געטאָן ווערן אין אַ
שנעלערן גאַנג און אויף אַ ברייטערן מאַסשטאַב.

אויף אַזוי פיל איז דאָס אַליין זייער שיין, און די סאָציאַלע פראַגע ווערט דאָ
פאַרענטפּערט אָן רעוואָלוציעס און אָן איבריגע קאָפּיאַטערניש. ביי אַ קאַנסטי-
טוטאָרען ווערט קאָן די אַרבעט קיינמאָל ניט זיין קיין קוואַל פון אַרימקייט,
עקספּלואַטאַציע און אומגעווענע עכטיקייט, ווי זי איז דאָס איצטער, נאָר אַלע מאָל אַ קוואַל
פון רייכטום און געדעכטיקייט.

דאָס איז אַליין, ווי געזאָגט, זייער שיין און פיין. די צרה מיט דעם פּרודאָניזם
איז נאָר, וואָס אין זיין סיכטעם איז אַליין אויפגעבויט אויף דער טעאָריע פון דעם
„קאָנסטיטואַרען ווערט“. ווי אַזוי אַי אַי אַי קינסטלאַך אויפצובויען און אַו אַו אַו-
צו אַל אַל אַל, ווייס פּרודאָן אַליין ניט. נאָך מער: ער האַלט, אַז דאָס איז איבער
די איינצליכע מענטשאַלעכע כוחות. די קאָנסטיטואַרען פון דעם ווערט קומט פאַר
אין אַ לאַנגזאַמען פּראָצעס פון דער אַלגעמיינער קולטור-אַנטוויקלונג, וואָס קאָן נאָך
פאַרנעמען דורות און דורות.

און נאָך אַ גרעסערע צרה מיט דעם פּרודאָניזם איז, וואָס עס איז נאָך אַ גרויסע
שאַל, צי די גאַנצע טעאָריע איז ריכטיג און צי די גאַנצע אַנטוויקלונג פון דער גע-
זעלישאַפט שטרעבט דערצו, אַז דער ווערט פון אַלע מענטשאַלעכע אַרבעטס-פּראָדוקטן
זאָל זיך ווערען-אַזוי קאָנען קאָנסטיטואַרען אין אַ פּרודאָניזן זין.

אַט די ספיקות ווערן אַליין יטאַרקער און באַדעכטיגער, וואָס מער מען טראַכט
זיך אַריין אין קארל מאַרקס קריטיק פון פּרודאָנ'ס טעאָריע.

כ'איז אמת, אז די מאַרקטישע פּאָלעמיק אַנטקעגן פּרודאָנ'ען איז פול מיט אומ-
געדעכטיקייטן און איינזייטיקייטן. אַ סך איינזייטיגע דראַנקען פּרודאָנ'ס האָט מאַרקס
פאַרדרייט און ניט ריכטיג איבערגעגעבן. אייניגע איינזייטיגע דראַנקען, פאַר וועלכע ער
איז מיט גאָל און שייס אויף די ליפן אָנגעפאַן אויף פּרודאָנ'ען, האָט ער שפּעטער
אַליין אַריבערגענומען און אַריינגעאַרבעט אין זיין ווערט-טעאָריע (ווי, צ. ב., דעם
וויכטיגסטן געדאַנק, אַז די אַרבעט, וואָס באַשאַפט אַ פּוט ווערט, קאָן אַליין קיין
ברעקל ווערט ניט האָבן).

פון דער אַנדער זייט מוז אָבער יעדער אומפאַרטייאַשער לעזער צוגעבן, אַז
קארל מאַרקס האָט אויפגעדעקט די פונדאַמענטאַלע טעות'ן אין פּרודאָנ'ס טעאָרעטישן
חשבון. ער האָט אויפגעוויזן אויף די ריזן-היסטאָרישע צייטווייליגע אורזאַכן, וואָס
האָבן אַרויסגעבראַכט דעם שייס, אַז דער ווערט פון נאָר איז שוין איצטער
„קאָנסטיטואַרען“ געוואָרן. ער האָט מיט אַ מעדיקווינדיגן אַנאַליז אַרויסגעבראַכט, אַז
יעדע געוועזענע פּאַפּולאַרע, וואָס איז געבויט צוליב דער פּראָדוקציע פאַר'ן מאַרק,
וואָס לאָזט דעריבער צו „סחורות“, „ווערטן“ און באַלוינונגען פאַר אַרבעט, מוז
פירן צו דער אַנטוויקלונג פון קאַפיטאַליזם און כּמילא צו עקספּלואַטאַציע, און אַז די
אַרבעט, ווי אַ מאַכ פון ווערט, קאָן ניט זיין קיין יסוד פאַר דער צוקונפּט, ווייל דאָס

ד ו צ ע נ ט, מוזן אויסגעבויט ווערן אנשטאלטן, וואו אָט דער דירעקטער אויסבויע פון סחורות נאָר קאָנען פאַרקויפֿען אויף דעם עקאָנאָמישטן אָפּן. אין אָט דאָס, — באַוווּיט פּרוּדאָן, — קאָן איינגעפֿאַרנט ווערן אַי איינפֿאַך, אַי צוועקלעכע, מיט אַי וואָרעל. עס דאַרפֿן נאָר אויסגעבויט ווערן סחורות־שפייכלערס, אָרנאָניזירט ווערן און אָרנאָניזירט אַרבעטס־באַנק (מיט פּריוואַלען) און עס דאַרף אַרויסגעפֿאַרן ווערן אַרבעטס־נעלט.

איר אַרבעט אויס אַ סכום פּראָדוקטן, וואָס זיינען ווערט, זאָגן מיר, אַ 1000 אַרבעטס־טעג צו אַכט טעג אַ טאָג. ברענגט איר זיי אַרײַן אין די סחורות־שפייכלערס, וואָס ווערן פּאַרוואָרטעט פֿון דער אַרבעטס־באַנק, און איר באַקומט פֿאַר זיי אַרבעטס־נעלט, וואָס צייגן אָן דעם ווערט פֿון 8000 טעג. פֿאַר דעם נעלט קויפט איר אין די וועלט־געפֿעלעכערס אַלע אַרטן סחורות, אין וועלכע איר נויטיגט זיך, וואָס זייער פּרײַז איז אויך באַרעכנט געוואָרן, לויט דעם־עלעמאַנט „קאָנסטיטואַירטן ווערט“, ד. ה. לויט דער אַרבעטס־צײַט, וואס איז אין זיי אַרײַנגעטאָן. אויב אין סחורות נויטיגט איר זיך אַיצטער ניט, לעגט איר אַייער נעלט אַרײַן אין באַנק אויף אַייער חשבון. אָט דאָס איז די גאַנצע אָרנאָניזאַציע.

אַלץ וואָס די אַרבעטנדע מענטשן דאַרפֿן דעמאָלט טאָן, איז אַרבעטן, וואָס מער אַרבעטן, יעדער אַיינער וואָס ער וויל און וויפֿיל ער וויל.

דער וואונדער פֿון אזא איינפֿאַכער און האַרמאָנישער געוועזענער־פּאַרלאָכער פֿאַרם, וואָס שליסט אויס יעדע עקספּלואַטאַציע פֿון פרעמדע אַרבעט און פּאַרוואָרטעט יעדן אַרבעטער זײַן פּרײַהייט און זעלב־שטענדיקייט, דערקלערט זיך בײַ פּרוּדאָנען דורך זײַן זייער אינטערעסאַנטער און אָריגינעלער טעאָריע וועגן דעם „קאָנסטיטואַירטן ווערט“, וועלכן מיר האָבן נאָר־וואָס דערמאָנט. אַ „קאָנסטיטואַירטער“ ווערט פֿון אַ וועלכער עס איז סחורה איז אזא, וואָס קאָן זיך קײַנמאָל ניט בײַטן, אָדער וואָס קאָן זיך שאַלען אַהײַן און אַהער נאָר אין זייער ענגע גרענעצן. אַ בײַשפּיל פֿון אזא קאָנסטיטואַירטן ווערט איז דער ווערט פֿון דער סחורה גאָלד. נאָרד קאָן קײַנמאָל ניט פּאַרלײַדן זײַן ווערט. ער קאָן אויך ניט שטײַגן צוהױך און פֿאַלן צו־נײַדריג. אַלע מאָל שטעלט ער מײַט זיך פֿאַר דעם סכום פֿון מענטש־לאַכער אַרבעט, וואָס איז פּאַרווענדט געוואָרן אויף אויסצוגראַבן אים און צוצוגעבן אים די נויטיגע פֿאַרם. און דערפֿאַר, זאָגט פּרוּדאָן, איז גאָלד געוואָרן די ווערט־מאַס פֿון אַלע אַנדערע סחורות.

פּרוּדאָן גלױבט אָבער, אַז דאָס, וואָס איז געשען מיט דער סחורה „גאָלד“, איז נאָר אַן אָנהעב פֿון אַ פּראָצעס, וואָס דאַרף אַרײַנגעמען אין זיך יעדן פּראָדוקט פֿון מענטש־לאַכער אַרבעט. דער ווערט פֿון יעדן אַרבעטס־פּראָדוקט וועט פֿאַר־שטעלן מײַט זיך דעם באַשטימטן סכום פֿון מענטש־לאַכער אַרבעט, וואָס איז אַרײַנגעטאָן געוואָרן אין אים, און אָט־דער ווערט וועט קײַנמאָל ניט קאָנען גײַן פּאַרלײַדן, ווען אַפּילו ער זאָל זיך אַמאָל שאַלען אַרויף און אַראָפּ אין זייער ענגע גרענעצן.

עס איז קלאָר, אַז אויב דאָס איז אזוי, ווי „די פּילאָסאָפּיע פֿון דלױט“ לערנט אונז, איז דעמאָלט אַ בײַשפּיל צו דעם דלױט פֿון דעם אַרבעטנדן מענטשן. יעדן איר אַרבעט אויס אַ שטיקל סחורה אין דעם ווערט פֿון אַ גילדערנעם רענדל, איז דאָס פונקט ווי איר וואָלט אויסגעגראַבן דעם גילדערנעם רענדל פֿון דער ערד. און פונקט ווי איר קאָן מײַן גאָר־שטיק אַרײַנלייגן אין אַ געלט־באַנק, אזוי וועל איר קאָנען מײַן שטיקל סחורה אַרײַנלייגן אין די שפייכלערס פֿון דער אַרבעטס־באַנק. די אַרבעטס־נעלט,

פארקויפן אים זייער ארבעטסקראפט פונקט ווי איצטער. דער וואס וועט ניט וועלן ארבעטן פאר'ן שטאט, וועט זיך זיין פרוי צו זוכן זיין חיונה, ווי ער פארשטייט, אויסגעשלאסן וועלן זיין נאך פריוואטקאפיטאליסטישע אונטערנעמונגען. ער ניט אויך צו פארשטיין, אמת, אין א האלבכאטידישן טאָן, — אז אויב אין דער צוקונפט זאָלן געוויסע פרויען (וועלן לעבן פון פראַסטי טוציע, וועט דער שטאט זיך ניט אריינמישן אין זייערע פריוואט-אנגעלעגנהייטן.

דער ווערט פון אָט די אַלע געמישטע מיסטעמען הענגט אָפּ פון דעם ווערט פון יענע פונדאמענטאלע בויפרינציפן, לויט וועלכער זיי ווערן אויסגעארבעט, און די אקטיוועסטע אויפגאבע פון דעם סאציאליסטישן געדאנק דארהי איצטער באשטיין אין דעם, אָפּצוגעבן זיך אַ קלאָרן דין וחשבון וועגן זיי; קריטיש אויסצופארשן זייער ווערט, באדייט און דורכפירבאקייט אין א מענטשלאכער געזעלשאפט, כּדי אַרויסצוגעפינען און זיכערצושטעלן יענעם בויפרינציפן, אָדער יענע בויפרינציפן, וואָס זאָלן אַוועקענלייגט ווערן אין דעם יסוד פון דעם ציאוניסטישן און אויך אויס צוארבעטן די פראקטישע מעטאָדן, ווי אס צווערמעסיגסטן ציעטרעטן צו זייער פאַרווירקלאַכונג אין לעבן.

אָט די אויפגאבע וועלן מיר איצטער אָנהייבן מיט דעם אַנאַליז פון דעם פּרוּדאָ-ניסטישן קאָאָפּעראַטיוון סאָציאַליזם.

דער הויפט-ווערט זיינער באשטייט געוויס אין דעם, וואָס ער וויל אין נאָנצן אָפּשאַפן יעדע קאפיטאליסטישע עקספּלואַטאַציע פון פּרעמדער ארבעט און כּמילאָ אויך אַלע יענע צרות, וואָס שטאַמען פון איר אין דער איצטיגער געזעלשאַפט. אַ צווייטער באַצויבונגס-געדאַנק פון איר איז פּרוּדאָנ'ס קאָנצעפּציע באשטייט אין דעם וואָס זי פאַרשאַפט דעם ארבעטן-מענטשן זיין פּוֹלֵע פּרִיִּיט און אומאָפּהענגיקייט; וואָס זי שליסט אויס יעדן ציאוניסט און יעדן קאָנטראָל מיד פון וועמען עס איבער דעם ווילן פון דעם ארבעטן-מענטשן און איבער זיינע באַשלוסן, וואָס צו טאָן אָדער ניט צו טאָן מיט זיין אייגענער ארבעטס-קראַפט.

דער פּרוּדאָניזם האָט אָבער נאָך אַ דריטן מאַננעטישן שטריך. ער באַפרייט דעם סאציאליסטישן געדאַנק פון אַלע פּראַבלעמען פון דער אַזוי אָנגערופּענער „אַרנאָניזאַציע פון דער געזעלשאַפטלאַכער ארבעט“.

אין דעם פּרט פון אָרנאָניזירן דעם פּראָצעס פון באַשאַפן ניטער איז ניטאָ היין נפּהא מינה אין פּרוּדאָנ'ס כּיכטעם צווישן דער איצטיגער געזעלשאַפט און דער צוקונפטיגער. די ארבעט איז דאָך פּריי, און די ארבעטער אָרנאָניזירן זי, ווי זיי פאַרשטייען, ווי דאָס ווערט דיקטירט, פון אירע ריין טעכנישע נויטן. די בעסטע מעטאָדן, ווי אַזוי צו פירן און צו פאַרוואַלטן אַן ארבעטער-קאָאָפּעראַטיוו זיינען אויך ניט קיין האַרבע מהרש"א'ס: זיי ווערן שוין איצטער טאָניטענלאַך אויב-געארבעט אין דער פּראַקטיקע פון די עקזיסטירנדע ציאלרייכע קאָאָפּעראַטיווע אונטערנעמונגען.

איבערגעבויט און גרונטלאַך איבערגעבויט דארהי ווערן נאָר די סאַמער-ציעלע זייט פון דעם עקאָנאָמישן פּראָצעס: דער אויסבײט פון די אויסער-ארבעטעטע כּהורות. מיט דעם אָפּשאַפן פון יעדן פּאַריטיטערטום, הענדלערטום אין קרעמערטום, אַזוי אַז דער פּראָדוּציענט זאָל האָבן צו טאָן נאָר מיט דעם פּראָ-

פלאן און אן אלגעמיינער ארגאניזאציע, די אָפּשאַפונג פון דעם ארבעטער'ס זעלבסט-
שטענדיקייט, פון זיין רעכט אויף זיין אייגענער ארבעטסקראפט און ארבעטסדייט
אין דער פרייז, וועלכן דער קאמוניזם צאָלט פאר דער אבסאָלוצער אויסגלייכונג און
אבסאָלוצער זיכערונג פון דעם באַזיין.

אויף אזאָן אופן האָבן מיר אין דער קאָציאָליסטישער געדאַנקעוועלט צוויי
פאַרשידענע פונדאַמענטאַלע בוי־פּרינציפּן: איינער איז אַ סאָציאַליסטישער. ער
קאָנצענטרירט זיין נאַנצע אויספערקואַמייט אויף דער אָפּשאַפונג פון עקספּלואַטאַר
ציע. דערביי זוכט ער צו פאַרהיטן יענע פּרייהייט, זעלבסטשטענדיקייט און דאָס
רעכט אויף זיין ארבעטסקראַפט, וועלכע די בירגערלאַכע פּראַנציוזישע רעוואָך
לויציע האָט אויבגעקעמפט פאַר דעם ארבעטער אין וועלכע ער האָט ניט געהאַט
פאַרווירקלאַכן אין לעבן, אַ דאַגה דער קאָפיטאַליסטישער עקספּלואַטאַציע. די געזעץ־
שאַפּט־פּאַרם, צו וועלכן אָט דער בוי־פּרינציפּ שטרעבט, איז ד ע ר פ ר י י ע ר
ק אָ א פ ע ר א ט י ו , אין וועלכן עס זאָל זיך ניט געפינען קיין שמץ פון געדונגענער
לוי־ארבעט.

דער אנדער בוי־פּרינציפּ איז אַ ריין־קאָמוניסטישער: ער קאָנצענטרירט זיין
נאַנצע אויספערקואַמייט אויף דער ג ל י י כ י י ט פון דעם באַזיין און דער
זיכערקייט פון דעם באַזיין. זיין געזעלשאַפּטלאַכע פּאַרם איז דער פּלאַנמע־
סינער, ניט אַרנאָזירטער געזעלשאַפּטלאַכער ארבעט־פּאַנצעם, וואָס די נאַנצע עהאַ־
נאָמישע ארבעט פון דעם איינציגנעם דאַרף געהערן דער געזעלשאַפּט און אין וועלכן
עס איז ניטאָ קיין פּלאַץ פאַר קיינע איינצלוירטשאַפּטן, און ממילא אויך ניט פאַר
קאָפיטאַליסטישע איינצלוירטשאַפּטן און פאַר דער עקספּלואַטאַציע פון מענטש־
לאַכער ארבעט.

אַלע אנדערע סאָציאַליסטישע סיסטעמען ווינען אַ געמיש פון אָט די צוויי נרוגט־
פּרינציפּן, און אַפּטמאַל ווערט אין זיי נאָך אַריינגעטראָגן עפעס אַווינס, וואָס ליגט
שוין מחוץ פון דעם סאָציאַליסטישן אידעענקרייז. אזוי האָט דער פּו ר י ע ר י ז ם
אין זיין פונדאַמענט די ריין־קאָמוניסטישע ארבעט פון איינצלנע קלענערע געזעץ־
שאַפּטן, פון אַן ערך אַ צוויי טויזנט מענטשן יעדערע, וואָס באַשטייען פון דריי
קלאַסן: ארבעטער, „טאַלאַנטן“ אָדער ערפינדער און ק א פ י ט א ל י ם ם ן .
אַלע דריי קלאַסן קאָנען, אויב זיי ווילן, לעבן קאָמוניסטיש אינאיינעם, אין איין ריזן,
פּאַלאַץ. ארבעטן אָבער מו ז ן זיי קאָמוניסטיש. זיי האָבן אַליין, וואָס איז נויטיג,
פאַר אַ באַקוועמען לעבן. דאָס איז זייער אלעמעס מינימאַלער ארבעטס־לויין. ער
ווערט פאַררעכנט אויף דעם חישובן פון די אונטערנעמינג־קאָסטן, און יעדער איינער,
— סאָי ארבעטער, סאָי „טאַלאַנט“ סאָי קאָפיטאַליסט, — באַקומען אַ גלייכן ארבעטס־
לויין. ערשט דאָס וואָס בלייבט איבער דעם מינימאַלן ארבעטס־לויין, דער „ריינער
רויח“, ווערט פּאַנאַנדעגעטלייט צווישן די דריי קלאַסן לויט אַ געוויסער
פּראָפּאָרציע און דעם גרעסטן חלק באַקומט דער קאָפיטאַליסט. אזוי ארום
געפינען זיך אין פּריע'ס סיסטעם געוויסע רעזיטאַלד פון אַ האַלפּן־איינטיילונג אין
דער געזעלשאַפּט (מיטאַרבעטערע קאָפיטאַליסטן און „טאַלאַנטן“) אין פון קאָפיטאַר
לויטשן מערערט.

אזוי לאָזט אויך דער אמעריקאַנער סאָציאַל־דעמאָקראַט, אַ ל א ז ן ב ע נ ם א ן ,
צו, אַז דער צוקונפֿט־שטאַט זאָל זיין געבויט אויף ל ו י ן - א ר ב ע ט ; אַלע וויכ־
טיגסטע פּראָדוקצאַנס־צווייגן וועלן געהערן דעם שטאַט און די ארבעטער וועלן

„קאפיטאל“ ברענגט ער ארויס, אז די קאלעקטיוויביטישע פאָרם איז א העכערער סינטעז פון פריערדיגע געזעלשאפט־פארמען. אין אַט דעם סינטעז ווערט דער אינדווידוואליאניזם ניט אָפגעשאפט, נאָר ווירד ער אַויפגעבויט און א העכערער פאָרם, ווייל ער ווערט אַוועקגעשטעלט אויף א קאמוניסטישן יסוד. און מען מוז אין דער אמת'ן צוגעבן, אז אַזא אינדווידוואליאניזם, וועלכן דער מאָדערנער קאָמוניזם שטרעבט אויפצובויען, — אַן אייגנטום נאָר אויף זאכן, וואָס זיינען באַשטימט צום פאַרברויך, איז אַ סך אַ זיכערערע באַזויג פאָרם, ווי דער פּרוואַט־אייגנטום אין א וועלכער עס איז אנדערער פאָרם פון דעם עקאָנאָמישן לעבן. זיכערער איז ער דערפאַר, וואָס הינטער אים שטייט דער גאַנצער דייכטום פון דער געזעלשאפט. ער ווערט גאַר אַנטירט דורך דעם העכט פון העם יחיד אויף יענעם טייל פון דעם געזעלשאפטלאַכן דייכטיג, וואָס אים הויבט, ווי יעדן אנדערן.

ווען דער פּרוואַט־פארמען פון א יחיד אין א פּרוואַטיטישער געזעלשאפט זאָל פארשווינדן מחמת דער אָדער יענער סיבה (פאַרברויך אָדער צעשטערונג דורך א שריפה) איז קיינער ניט מחויב אים צו באַנויען. ווען עס פארשווינדט אָבער דער אינדווידוואליאניזם אין א קאלעקטיוויביטישער געזעלשאפט, ווערט ער ווידער באַנויט פון דעם אלגעמינים געזעלשאפטלאַכן פאָנד.

דעריבער קאָנען מיר זאָגן, אז דער מאָדערנער קאָמוניזם אָדער קאלעקטיוויזם שאַפט ניט נאָר אַפּ דעם קאפיטאַליזם, די עקספּלאַואַטאַציע פון דעם פרעמדנס ארבעט און די לוינ־ארבעט און ער בויט ניט נאָר אויף די עקאָנאָמישע גלייכקייט פון באַזויג, נאָר אויך די זיכערקייט און די פאַררוואַנדטקייט פון דעם אינדווידוואליאניזם אויף אלע יענע גיטער, אין וועלכע א מענטש נויטיגט זיך פאַר זיין לעבן און פאַר זיין מענטשלאַכער אַנטוויקלונג.

עס פארשטייט זיך, אז צוליב אַט דעם הויפט־צוועק זיינעם איז דער קאָמוניזם געצוואונגען אַפצושאפן כמעט אלע יסודות פון דעם איינטיגן עקאָנאָמישן לעבן, וואָס קאָנען נאָך פאַרבלייבן אין א ריין סאָציאַליסטישן סיסטעם: עס מוז אָפגעשאפט ווערן די איינציג־ווייניג־פּראָדוקטן פון דער ארבעט; עס מוז אפגעשאפט ווערן אויף די מיטלען, געצויג און פּראָדוקטן פון דער ארבעט; עס מוז אפגעשאפט ווערן דער גאַנצער האַנדל, מיט זיין געלט־ווירטשאפט, זיין קווי און פאַרקויף, זיין קאָנקורענץ, אָנשטאַט זיי ווערט איינגעפירט די איינציג־געצויג פלאַנמאַסיגע צענטראַליזירט־ווירטשאפט, וואָס נעמט אים אלע צווייגן פון דער געזעלשאפטלאַכער פּראָדוקציע, און וואו די גיטער ווערן אַרויסגעבראַכט ניט צוליב דעם פאַרקויף אויפ'ן מאַרק, נאָר צוליב דעם אימפּיטבאַרן פאַרנוץ. שאַפט מען אָבער אַפּ די איינציג־ווירטשאפט און פירט מען איין די פּלאַנ־מעסיגע צענטראַליזירטע ווירטשאפט, אזוי מוז דערביי אויך אָפגעשאפט ווערן די אבסאָלוטע זעלבסטשטענדיגקייט און אומאָפּהענגיקייט פון דעם איינצלענעם ארבעטער, זיין רעכט אויף זיין ארבעטסקראַפט און זיין ארבעטס־צייט. די גאַנצע ארבעטס־צייט פון יעדן איינצלענעם, וואָס דאַרף אָנגעווענדט ווערן אויף דער עקאָנאָמישער טעטיקייט (ווי גרויס די דאָזיגע ארבעטס־צייט זאָל ניט זיין): איין שעה א טאג אדער אכט שעה א טאג, געהערט ניט אים, נאָר דער גאַנצער געזעלשאפט און שטייט אינטער יענע קאנטראַיאַראַנטי ייעליכע יי באַשאפט. די בינדונג אין דיסציפּלינירונג פון דער מענטשלאַכער ארבעט, איז אינטעריאָרייט אַנטווער אן אלגעמיינעם

דעם אנדערנ'ס ארבייט. אבער בעת פאר פרודאקציען איז די הויפטזאך — די עקאָ-
נאָמיע זעלבסטשטענדיקייט און פרייהייט פון דעם איינצלענעם ארבעטער,
איז פאר דעם קאָמוניזם די הויפטזאך: די אבסאָלוטע עקאָנאָמישע גלייכ-
קייט פון אלע ארבעטער אין דער געזעלשאפט, אָדער, ווי קאכע האָט ליב דאָס
אָנערופן: „די ברידערלאַכקייט“.

דער קאָמוניזם שטרעבט קודם כל דערצו, אז אין דער געזעלשאפט זאָלן פאָר-
שווינדן אלע אונטערשיידן פון אָרים און רייך. קיין מענטש טאָר נישט האָבן קיין שום
עקאָנאָמישע פּריוויליגיע איבער אַן אנדער מענטש. אָבער אזא אירעאָה פון אַזוי
פּאָרווער גלייכקייט קאָן דורכגעפירט ווערן נאָר דעמאָלט, ווען עס זאָל אָפּגעשאפט
ווערן יעדע אַרט פּריוואַט-אייגנטום אין דער פּראָדוקציע און אין
דעם באַהיטלן פון די פּראָדוצירטע גיטער.

לאָמיר דאָ באַמערקן, אז דער אמת'ער, ריינער קאָמוניזם באַנוגט זיך
ניט מיט די כּפּערעס פון פּראָדוקציע און פּאַרטיילונג. ער שאַפט אָפּ פּריוואַט-
אייגנטום אפילו אויף יענע גיטער, וואָס די געזעלשאַפט האָט שוין פּאַרטיילט צווישן
אירע מיטגלידער צום פּאַרברויך. די אַלטפּריסטלאַכע קאָמוניסטן האָבן געלערנט,
אז אַ שטיקל אביהא, וואָס אַ מענטש האָט שוין אַרוינגענומען און מויל אַהיין, קאָן
ניט באַטראַכט ווערן, ווי זיין פּריוואַט-אייגנטום. דאָס וויל זאָגן, אז ווען איינער
זאָל אַרויסרייסן יענעם שטיקל אביהא פון מויל און עס אַליין אויפּעסן, וועט ער
דערמיט באַניין אַ קרימינאַלן פּאַרברעך פון פּאַרנאָרנאָלטיגן גאָ-
אָבער ניט קיין פּריוואַט-דעבטלאַכן פּאַרברעך פון אַנדערן אייגענ'ס אייגנטומס-דעבט:
ניט אַזא זאָך, ווי אייגנטום און אייגנטומס-דעבט.

דער קאָנסעקווענטער קאָמוניזם פון די עלטערע קריכטן האָט געליקנט, איינער
זאָל האָבן אַ רעכט אויף וועלכע עס איז מאַטעריעלע גיטער, אויף עפעס אַזוינס,
וואָס ליגט מחוץ פון דעם מענטשלעכן קערפּער. אלע גיטער, וואָס געפינען זיך אין
אַ געזעלשאַפט, געהערן צו דער גאַנצער געזעלשאַפט, און קיין איין גוט קאָן ניט
געהערן צו קיינעם ניט באַזונדער, אונטער קיינע אומשטענדן און באַדינגונגען.

דער מאָדערנער קאָמוניזם האָט זיך שוין פון לאַנג אַן אָפּגעזאָגט פון אזא
שטרענגער קאָנסעקווענץ-מאַכעריי. ער שייַדט פּאַנאַדער אלע גיטער אין צוויי
קלאַסן. צי דעם ערשטן קלאַס געהערן אלע יענע גיטער, וואָס ווערן באַשטימט (א) פּאַר
דער ווייטערדיגער פּראָדוקציע, ווי די פּראָדוקציע-אַנס-מיטלען און די געצייג;
(ב) פּאַר דעם עפּנטלאַכן נוצן, ווי די עפּנטלאַכע פּלעצער, וועגן, מוזיען, ביבליאָ-
טעקן, א. א. וו. (ג) פּאַר דעם שפּעטערדיגן פּאַרטייל צווישן די איינצלענע
מיטגלידער (זאָכן אין די מאַגאַזינען, שפייכלערס, א. א. וו.). אָטדי אלע גיטער
געהערן צו דעם גאַנצן כּלל און קיין יחיד קאָן ניט זיין קיין באַלאַבאָס אויף זיי.

צו דעם צווייטן קלאַס אָבער געהערן אלע יענע גיטער, וועלכע די געזעלשאַפט
האָט שוין פּאַנאַדערייגעטיילט פּאַר דעם פּריוואַטן פּאַרברויך. די אלע גיטער געפינען
זיך אין אַינדיגן אַל-אייגנטום, און דער איינציגער באַלאַ-
באָס איבער זיי (אין די גרענעצן פון דעם אַלגעמיינעם רעכט) איז דער איינציגער
פּריוואַט-אייגנטימער.

אין אונטערשייד צו דעם אייגנטאָכן קאָנסעקווענטן קאָמוניזם, ווערט אזא גע-
זעלשאַפטס-פּאַרם אָפּט אויך אָנגערופן: קאָלעקטיוויזם. קאַרל מאַרקס
איז מיט דער צייט צוגעשטאַען צו אים, און אין דעם סוף פון זיין ערשטן באַנד

און אים אליין, פון דעם פרייען ארבעטער, צי ער וויל ארבעטן מער אָדער אַרבעטן ווייניגער און ממילא באקומען מער אָדער באקומען ווייניגער.

דאָס הייסט נאָך ניט, פאַרשטייט זיך, אז פּרודאָן וויל, יעדער אַרבעטער זאָל זיך אַרבעטן פ א ר ז י כ , אונטער זיין פייגנבוים און אין זיין וויינגאַרטן. פּרודאָן ווייס גאַנץ גוט, ווי אָפּצושעצן די „אידעע“ פון קאָאָפּעראַציע. און אין דער צוקונפּט וועט דאָס אויך יעדער אַרבעטער פאַרשטיין. דער ק אָ אָ פ א ע ר א ט י ו ו וועט זיין דער הערשנדער טיפּ אין דעם צוקונפּטיגן עקאָנאָמישן לעבן. אָבער עס וועט ניט זיין קיין צוואַנג צו אַרבעטן הוואָ אין אַ קאָאָפּעראַטיוו. די איינצלווירט־שאַפט ווערט ניט פאַרווערט. דער אַרבעטער בלייבט אַ פּרייער אַרבעטער. ער בלייבט דער אַבסאָלוטער אייגנטימער פון זיין אַרבעטס־צייט און ממילא פון אַלץ, וואָס ער קאָן אַרויסבריינגען מיט איר הילף. לוינט אים, בלייבט ער אין דעם קאָאָפּעראַטיוו. לוינט אים ניט, טיילט ער זיך אויס, באַקומט וואָס אים קומט, לויט דער אַרבעטס־צייט, וואָס ער האָט אין אים אַרוינגעלעגט, ווי זיין חלק, און קאָן אָנהייבן אַרבעטן פאַר זיך אליין.

ווי מען זעט, פון אַט דער סקיצע, שאַפט דער פּרודאָן־ישער סאָציאַליזם ניט אָפּ: ניט די א י י נ צ ל ו ו ר ט ש א פ ט, ניט דעם פ ר י ו א ט א י ג נ ט ו מ א ויף די מיטלען, נעציג און די פּראָדוקטן פון דער אַרבעט, ניט די פּראָדוקציע פון ס ה ו ר ו ת, ניט דעם ק ו י ר א ו ן פ א ר ק ו י ר א ויפּ'ן מאַרק, ניט דעם פּרינציפּ פון ג ע ל ט, ווי אַן אויסבייטערטל, ניט די ק אָ נ ק ו ר ע נ י צ צווישן די איינצלנע אַרבעטער, און ממילא אויך ניט די א ו מ ג ל י י כ ק י י ט אין דער פאַרטיילונג פון דעם געוועזשאַפּטלאַכן רייכטום. אין אַ פּרודאָניסטיש־סאָציאַליסטישער געוועזשאַפּט קאָנען געמאַלט זיין שאַרפּע אונטערשיידן אין דער עקאָנאָמישער לאַגע פון די איינצלנע אַרבעטער: דער וואָס אַרבעט פיל און שפּאַרט אָפּ אַ סך, קאָן אַנזאַמלען אַ געוויסן רייכטום, און קאָן זיך באַדן אין כל טוב. דער וואָס אַרבעט ווייניג, וועט זיך מוזן באַזונגענען מיט אַ לעבן אין דחקות. מען קאָן פּרעגן: מיט וואָס איז דאָס ס אָ צ י א ל י ז מ ?

דער ענטפּער דערויף איז, אז סאָציאַליזם איז דאָס דערמיט, וואָס פּרודאָן לייגט די גאַנצע געוויכט פון זיין בוי־פּרינציפּ אויף דעם ע י ק ר פון סאָציאַליזם: אויף דער אָפּשאַפּונג פון דעם ק א פ י ט א ל י ז מ, אויף דער אָפּשאַפּונג פון ל ו י ן א ר ב ע ט, אויף דער אָפּשאַפּונג פון ע ק ס פ ל ו א ט א צ י ע, פון לעבן אויף דעם חשבון פון „מער ווערט“ (ווי מאַרקס האָט דאָס שפּעטער אָנגערופן). ד. ה., אויף דעם חשבון פון פּרעמדער אַרבעט. ער בויט אויף די אַבסאָלוטע אויכאַפּהענגיקייט פון דער מענטשהאַכער אַרבעט און אַ לעבן, געשטיצט נאָר אויף איר. עס ק אָן דערביי אַרויסקומען אַן אומגלייכקייט אין די עשירות. אָבער דאָס איז ניט קיין מוז: זאָלן אַל ע אַרבעטן גלייך פיל, וועלן זיי אַלע געניסן פון דעם רייכטום אין אַ גלייכער מאָס. די מ ע ג ל אַ כ ע אומגלייכקייט איז דאָ דער פּרייז, וואָס ווערט געצאָלט פאַר דער אַבסאָלוטער פּרייהייט און זעלבסט־שטענדיקייט.

גאַנץ אַנדערש פּאַסט אויף דעם באַדייט און דעם לעצטן צוועק פון דעם סאָציאַלן איבערקער דער קאָמוניזם.

אויך אין דעם קאָמוניזם ווערט, פאַרשטייט זיך, ניט אָנגעגריפּן דער ע י ק ר פון סאָציאַליזם, די אָפּשאַפּונג פון עקספּלאַטאַציע, פון אַ לעבן אויף דעם חשבון פון

פאר דעם סאציאלויזם אין געווען די הויפט-זאך: א פ ש א פ ן
ע ק ס פ ל ו א ט א צ י ע. די געזעלשאפט דארף זיין אזוי ארגאניזירט, אז
קינער זאלן ניט קאנען לעבן אויף דעם אנדערנ'ס חשבון, יעדער איינער זאל קאנען
געניסן א ל פ פרוכטן פון זיין ארבעט און אין דערזעלביגער צייט זאל קיינער
ניט קאנען ארויפלייגן קיין וועלכע עס איז קייטן אויף דעם ארבעטנדן מענטשן.
די אבסאלוטע פרייהייט און די אבסאלוטע עקאנאמישע זעלבסטישטענדיקייט פון
דעם ארבעטער, — דאס איז געווען פרודאנט'ס הויפט-ציל. די ארבעט דארף זיין
פריי, פון קינעם ניט געצוואונגען. יעדער מענטש ארבעט ווען און וויפיל ער
ווייל. זיין נאנצע ארבעטס-צייט געהערט אים אליין. עס געהערן אים אליין, אין
פרייוואט-אייגנטום, אי די געצייג, מיט וועלכע ער ארבעט, אי די פראדוקטן, וועלכע
ער ברענגט ארויס. דעם לויטן פאר זיין ארבעט באקומט ער אויף דעם פרייען מארק,
וואו ער פארקויפט זיינע פראדוקטן, לויט זייער אמת'ן ווירטאלאכן ווערט, ד. ה.
לויט דעם סכום ארבעט, וואס איז ארוינגעטאן געווארן אין זיי. און פאר דעם
מסח, וואס ער וועט באקומען אויפ'ן מארק פאר זיינע פראדוקטן וועט ער קאנען
באקומען אנדערע פראדוקטן, פון ד ע מ ז ע ל ב י ג ן ווערט, ווי זיינע, ווייל
אין זיי וועט אויך ניט שטעקן קיין אנדער סכום מענטשלאכע ארבעט, איידער אין
זיינע.

ס'איז אמת, אז אונטער די באדינגונגען פון דעם איצטיגן מארק קאן אזא אבי
סאָלעט גערעכטיקייט אין דעם אויסבייט פון פראדוקטן לויט זייער אינווייניגסטן
ארבעטס-ווערט נאך ניט פאָרקומען. כל זמן דעם ארבעטער געהערט ניט דער נאנצער
פראדוקט פון זיין ארבעט; כל זמן עס דארף פון איר אַראָפּגעצויגן ווערן אַ חלק
פאר די קאפיטאליסטן, די לענדלאָרדס און די סוהרים; כל זמן די מענטשן נופא
זיינען נאך אזוי פארשירן אין זייער גייסטיגער אויכילדונג, אז דער מענטשלאכער
ווערט פון דעם ארבעטנדן המון שטייט א סך נידעריגער, איידער דער מענטשלאכער
ווערט פון די געבילדעטע קלאסן, קאנען די סחורות, וואס יערן באשאפן פון זיי, ניט
דעאלזירן דעמעלביגן ארבעטס-ווערט. אַ שעה ארבעט פון אַן אינזשעניר ווערט
באצאלט אנדערש, איידער אַ שעה ארבעט פון אַ פשוט'ן בעל-מלאכה.

דאס שטאמט דערפון, מיינט פרודאן, וואס דער ארבעטס-ווערט פון די מענטש-
לאכע פראדוקטן האָט זיך נאך ניט לנמרי „ק א נ ס ט י ט ו א י ר ט“. אין דער
צוקונפטיגער געזעלשאפט, וואס וועט באשטיין נאָר פון ארבעטער און וואו אלע
וועלן שטיין אויף דערזעלביגער הייך פון גייסטיגער אויכילדונג, וועט אַ שעה פון
אייין ארט מענטשלאכער ארבעט ניט קאנען זיין מער ווערט, אָדער ווייניגער ווערט,
איידער אַ שעה פון אַן אנדער ארבעט. עס וועט אריינטרעטן דער פּעריאָד פון אַ „קאָנ-
סטיטואַרירטן“ ארבעטס-ווערט. דער איצטיגער געלטיס-סטעם, פון וועלכן עס שטא-
מען אזוי פיל צרות, וועט פארביטן ווערן אויף אַן אנדער געלטיס-סטעם, דעם סיסטעם
פון אַרבעטס-געלט: פשוט'ע קוויטלאך, וואס צייגן אָן, אז זיי זיינען אָב-
וויזונגען אויף אזא אָדער אַן אנדער סכום פון מענטשלאכער ארבעטס-צייט.

מיט דעם אריינטריט פון דעם „קאנסטיטואירטן ווערט“ און פון דעם ארבעטס-
געלט, וועט אויך מוזן אריינטרעטן אַ פּעריאָד פון אבסאָלועטער געזעלשאפט פון אַלע אויס-
אין דעם אויסבייט פון סחורות און ממילא אויך אין דער פארטיילונג פון אַלע אויס-
געארבעטעטע ניטער. יעדער איינער וועט באקומען פון דעם מאַרע פּירט אזוי פיל,
וויפיל עס איז ווערט דער פראדוקט פון זיין אייגענער ארבעט. עס וועט אָפהענגען

יועט ניט האָבן צו טאָן מיט פּאָליטישע גרופּירונגען, עס וועט זיין אַ קאמף פון ריכטונגען, פון מיינונגען. אָבער דער קאמף פון פּאַרטיידענע נייטיגקייטן וועלע שטרעמינגען יועט זיין פּרובּטבאַר נאָר דאָן, ווען ער וועט ניט געפירט ווערן אונטער פּאָליטישע פּאַרטייאַישע פּאַנעם. די קולטור-אַרבעט, דאָס קולטור-שאַפּן קאָן און דאַרף האָבן אַ ווירקונג אויף אונזער פּאָליטיק, אָבער — ניט פאַרקערט.

עס איז אויך צו ווינטן, אז צו דער צייט, ווען עס וועט צונויפגערופן ווערן דער קולטור-קאָנגרעס, זאָל אין יעדן לאַנד שוין עקזיסטירן אַ פּאַראַייניגונג פון די אָרטיגע קולטור-יחודות. די גאַנצע אַרבעט וועט האָבן נאָר דאָן אַ פּראַקטישע באַ-דייטונג, ווען עס וועלן זיין אימעטום ישטאַרקע פּאַראַייניגטע אָרגאַניזאַציעס, וואָס וועלן העלפן צוגרייטן דעם קאָנגרעס און אויספירן זיינע נויטיגע באשלוסן.

ש. ג.

ד. ה. זשיטלאָווסקי.

קאָאָפּעראַטיווער סאָציאַליזם

(אויס דער אַרבעט: „סאָציאַליזם און קאָמוניזם“).

פון דעם געשיכטלעכן איבערבליק האָבן מיר געזען, אז ס'איז דאָ אַ גרויסע נפּקא מינה צווישן דעם סאָציאַליזם און דעם קאָמוניזם, און אז אָט די נפּקא מינה איז שוין קלאָר אַרויסגעבראַכט געוואָרן אין די פּערציגער יאָרן פון דעם פּאַריז'ן יאָרהונדערט אין די ווערע פון פּרודאַקטן און לואי בלאַנזשען.

אין פּרודאַקט אַרבעטן האָט זיך אויפ'ן קלאָרסטן אופן אויסגעדריקט דער ריין סאָציאַליסטישער געדאַנקען-גאַנג. לואי בלאַנזש איז געווען דורך און דורך באַהערשט פון דעם קאָמוניסטישן בויפּרינציפּ, וועלכן ער האָט געטיילט מיט אַ סך אויסגעשפּראַכענע קאָמוניסטן פון זיין צייט און פון די פּרוערדיגע יאָרן.

געדאַנקלאַך צווישן דער קאָמוניסטישער ריכטונג און פּרודאַקטן זיינען גע-שטאַנען די איבעריגע מיטצייטלעך און פאַרנעגער זייערע, וואָס האָבן זיך גענויגט אָדער צו דעם סאָציאַליסטישן בויפּרינציפּ אָדער מער צו דעם קאָמוניסטישן, אַריינאַרבעטענדיג אין זייערע סיסטעמען אין אַ פאַרשיידענער פּראָפּאַרציע די גרונט-אידיעען פון ביידע ריכטונגען.

אין וואָס איז באַשטאַנען דער טיפּסטער חילוק צווישן דעם ריין-סאָציאַליסטישן בויפּרינציפּ, ווי ער טרעט אַרויס ביי פּרודאַקטן, און דעם ריין-קאָמוניסטישן בויפּרינציפּ, ווי ער ווערט דורכגעפירט ביי לואי בלאַנזשען און די אַנדערע קאָמוניסטן?

ביידע סיסטעמען האָבען געשטרעבט צו דער פּולער באַפּרייאונג פון דעם אַרבעטער-קלאַס, צו דער אַבסאָלוטער אָפּשאַפּונג פון דעם קאַפיטאַליזם און דער פּרודאַקטן-אַרבעט פון אַ געזעלשאַפּט-אַרדנונג, אין וועלכער די אייגענע אַרבעט זאָל געבן דאָס רעכט אויף דעם גענוס פון די געשאַפענע רייכטימער.

זיי זיינען זיך אָבער פאַנאַנדערענגאַנגען אין דעם הויפּט-צו-צו, צוליב וועלכן זאָל געזעלשאַפּט דאַרף זיין אויפגעבויט.

אויף אלע נעביטן פון אונזער גייסטליכן לעבן. אָנשטאַט אין גרויסער, רייכער און ברייט־פּאַרצוווייטער דיאָספּאָראַקוּלטור, שפּאַצן אַרויס היליגע, אַרומע, איינגעדאַטע, פּאַרזוויציעלע אידישע קולטור־קביצנים. ניט יעדער פון זיי באַזונדער איז שטאַרק גענוג, ניט אלע אינאיינעם, כל זמן זיי זיינען ניט פּאַראייניגט, ביי דעם אָדער יעדע נעם אידישן קאַלעקטיוו זיינען די כוחות אין די לעצטע יאָרן פּאַרמערט געוואָרן יעד אַבער קיינער קאָן נישט אויסנוצן אפילו זיינע אייגענע מעגליכקייטן אין אַ פּאָלער מאָס אָן אַ שותפות מיט אַנדערע. און קיינער האָט ניט קיין מיטלען גענוג ווען ער זאָל זיי אפילו קאָנען אויסניצן, אויף צו באַפּרדיגן אַלע זיינע קולטור־באַ־דערפענישן, שוין ניט גערעדט וועגן די באַדערפענישן פון דעם גאַנצן אידישן פּאָלק. עס מוז דעריבער באַשאַפן יעדן אַן אינסטיטוט פון קעגנזייטיגער הילטור־לעזער פּאַר־זיכערונג, פון קעגנזייטיגער קולטור־לעזער הילף און ערבות פון אלע אידן אין דער וועלט. די אידישע אויטאָנאָמיע אין דער ליטע וואָלט נישט געווען אין אזא שפּאַץ צושטאַנד, ווען די אידן אידישע מאַסן וואָלטן דאָרט נישט געוועזן קולטור־על אָנגעוויזן אויף זיך אַלעין, ווען אַ אידישע קולטור־אָרגאַניזאַציע, וואָס האָט אין איר רשות די גייסטיגע כוחות און מיטלען פון דער גאַנצער אידישער וועלט, וואָלט זיי באַ־צייטנס געקומען צו הילף. דאָס ווידער אויפבויען דעם חרוב־געוואָרענעם אידישן קולטור־לעבן אין רוסלאַנד וואָלט צוגעאָנען אַ כּך בעסער און ישעלער, ווען עס זאָל עקוויסירן אַן אַלגעמילאכע אידישע קולטור־פּאַראייניגונג.

ניט מיט איינמאָל וועט זי שאַפן די אלע צענטראַלע קולטור־אינסטיטוציעס, וואָס זיינען אונז נויטיג, ניט אזוי גרינג וועט איר אָנקומען אויסצושמידן אפילו איר אייגענעם אָרגאַניזיריאַנס־טרומענט. מיר ווייסן די גרויסע מניעות, וואָס זיינען פּאַראַן. דאָס איז אַן אַרבעט אויף יאָרן. אַבער וואָס שווערער זי איז, וואָס לעב־נער זי דאַרף דויערן, אַלץ פּריער מוז מען זי אָנהויבן.

אין בערלין, ווערט מיטגעטייאָט, ערסיכטירט ישׂוין אַן אָרגאַניזיריאַנס־קאָמיטעט פּאַר אַ אידישן קולטור־אָנגרעס. זאָל ער אָנהויבן די צוגרייטונגס־אַרבעט. פּאַרוואָס הערט מען ניט פון אים? אויף וואָס וואָרט ער? זאָל דער בעסערער אינטעליגענ־טערער טייל פון דער אידישער פּרעסע אין דער גאַנצער וועלט ישטעלן די פּראַגע פון דעם אידישן קולטור־צונויפפאַר אויפ'ן סדר היום. עס זיינען דאָ אַ כּך זאכן צו באַטראַכטן, וועגן וואָס זיך מיטב צו זיין, איידער דער קאָנגרעס ווערט צונויפגערוּפֿן. ווער עס וועט נעמען אָדער האָט גענומען, אויף זיך די איניציאַטיוו אום צו אָרגאַניזירן (דערנווייל קומט זי פון אַ אידישער קולטור־אָרגאַניזאַציע אין לעטלאַנד) — איז ניט אזוי וויכטיג. וויכטיג איז, ווער עס וועט גערופן ווערן צום קאָנגרעס, ווער עס וועט אַנטייל געמען אין אים: אָן דעם ווענדט זיך דער כאַראַקטער פון זיין אַרבעט, זיין אויטאָריטעט און זיין ערפּאָלג. אויב די טאָן־געבערס אויפ'ן קולטור־קאָנגרעס זאָלען זיין פּאָליטישע אָדער האַלב־פּאָליטישע אָרגאַניזאַציעס, אז דאָ אַ נעפּאַר, אז ער וועט אָדער צו גאַרנישט ניט פירן, אָדער ער וועט פירן צו ניט גע־וואונשטע רעזולטאַטן. פּאָליטיק הייבט קאַמפּ פּאַר מאַכט, פּאַרטייאַקאָרעניז, פּאַרטייאַפּירערשאַפט, פּאַרטייאַדיסערעיען. דאָס איז ניט קיין געזונטע, ניט קיין פּאַ־סיגע לופט פּאַר אַ קולטור־אָנגרעס. די געשיכטע פון די חכנות צו דער, גאָך ערן היום ניט געשאַפענער, קולטור־ליגע אין פּוילן, צייגט, ווי שווער עס איז צו פירן אַ ברייטע קולטור־אַרבעט אויפ'ן הייסן באָדן פון פּאָליטישער פּאַרטייאַוישקייט. עס וועט געוויס ניט זיין אויפ'ן קאָנגרעס קיין אידיאָלישע איינשטימיקייט אויך ווען ער

וכוחים. עם איו דא א גרויסע ארבעט צו טאן. עם זיינען דא פראגן, וואס קיין אידישע הילטוראָרגאַניזאַציע און אייך קיין פאַראייניגונג פון אידישע הילטור נער זעלשאפטן אין איון לאַנד, קאָן זיי נישט פאַרענטפערן. נעמט אויגע זאכן, אַ שטייגער, ווי: זאכען און פאַרשן די אַעזרות פון דער אידישער פּאַרטישאַפונג, פון דער אידישער שפראַך, שאַפן ענטראַלע אידישע ביבליאָטעקן, ביבליאָראַפּיעס און סטיטוטן, מוזיקע, אונטערזויטעטן, קונסט אויסשטעלונגען, מוסעע־מאַטעריע, צו גרויסן לערער, לערן־ליטעראַטור און פאַנדן פאַר די אידישע שולן, אָפּהיטן די גאַנצקייט, די איינהאַטלאַכקייט פון דער איבער נאָך דער וועלט פאַרשפּרייטער, צעשפּרייטער אידישער ליטעראַטור, שאַפן אויטאָריטעטע אָרגאַנען פאַר דעם שטייגן, דער הילטווירונג און פאַראיינטיילונג פון דער אידישער ליטעראַטור־שפראַך, פון דער אידישער בינעזשפראַך, פון דער אידישער אָרטאָגראַפיע, קעמפּען פאַר די רעכט און דער ענדליכטיגער אַנטי־עוונג פון אידיש, פאַראייניגן אין אַן אַלגעמיינע אָרגאַניזאַציע צוליב שותפות'לע אַרבעט און קעגנזייטיגער הילף, די אידישע וואָרט סינסטלער, העלפן הערענענטערן צווישן זיך דעם אידישן פּאָלק און די פאַרשיידענע פון דער פּלאַטשער קינסט, שאַפן אַ שטערדיגן אָרטן, וואו עס זאָל געלייבן, געלייטערט און פאַראייניגט ווערן די ערפארונג פון דעם אידישן קולטור־לעבן, קולטורשאַפן און קולטורפאַרשן אין אַלע לענדער פון דער וועלט... פאַר יעדער פון די דאָזיגע זאכן קאָן און דאַרף געטאָן ווערן — און עס ווערט שוין צום טייל געטאָן — אין יעדן לאַנד באַזונדער. אָבער קיין לאַנד קאָן עס ניט טאָן אין דעם גרויסן מאַכשטאָב, מיט די רייכע כוחות, מיט דער קאָמפּעטענץ און אויטאָריטעט, וועלכע עס וועט פאַרמאָגן אַ פאַראייניגטע אַלגעמיינע אידישע קולטור קערפערשאַפט, מיט אַן אַלגעמיינע־אַינציק נאַלן אָרגאַניזיר־שאַפראַט. נאָך אזא פאַראייניגונג וועט קאָנען פאַרווירקלאַכן אונזערע אַלע עקסיסטרנדיגע מעגלאַכקייטן און העלפן שאַפן נייע.

מען האָט שוין דערפאַר לאַנג ביי אונז אָנגעהויבן טראַכטן וועגן אַ אידישן קולטור־קאַנגרעס. און, ווער ווייס, אַפּשער וואָלטן מיר אים געהאַט שוין, ווען ניט די וועלט־קאָנסאָרטאַפּע און די באַזונדערע אידישע אומגליקן פון די — פאַרפּאָטע — מלחמה יאָר. זיי האָבן געמאַכט אומגעלאַך פיל עלעמענטאַרע זאכן, כּפּרט נאָך אזא „לוסוס“, ווי אַ קולטורקאַנגרעס.

די פינסטערניש און רשעות פון דער קריגס צייט האָבן אונז, קינדער פון וועלט־פּאָלק, צונויפגענוהן שטאַרקער מאַראַליש, אָבער צעטיילט און צעריבן — פיזיש. די קריגספּאַרנטן און שפּעטער די גרענעצן פון די נייע, כלמרשט פרויע, מלכות האָבן זיך איינגעשניטן, ווי מעסערס, אין דעם גרויסן אידישן קיבוץ פון רוסלאַנד — און צעשניטן אויף שטיקער. די אידן, וואָס זיינען געבליבן אין רוסלאַנד, זיי נען, ווי די רוסלענדישע מדינה אַליון, געוואָרן איזאָלירט פון דער וועלט נאָך דער רעוואָלוציע. עס איז אויסגעוואקסן אַ וואַנט צווישן די פאַרשיידענע אידן־שע קיבוצים און איראָפּע און נאָך אַ דיקערע וואַנט — צווישן די אידן פון איראָפּע און דער אויפֿקומענדיגער אידישער קולטור פון אַמעריקע. כּמעט אַלע אידישע ישובים האָבע אין די לעצטע יארן געלעבט אָפּגעזונדערט, אָפּגעריסן איינע פון די אנדערע, און מען האָט זיך נישט געקאָנט העלפן. אָבער וואָס וויר ניגער עס איז געווען מעגלאַך צונויפצורידן זיך, צונויפצוומען זיך בעת דער מלחמה, אַלץ גרעסער און געוואָרן די נויטיקייט, דער מוז עס צו טאָן. עס איז אויסגעוואקסן און עס וואַקסט די געפאַר פון צעברעקלונג און פאַנאַטערפאַלונג

נייע דאס לעבן

מאנאטליכער זשורנאל פאר קולטור און געזעלשאפטליכע פראגן
רעדאקטירט פון

הר. ח. זשיטלאָווסקי און ש. ניגער

ערשטער יאָר, נומ. 2

נאוועמבער, 1922.

א אירישער קולטור קאנגרעס

פאָרשטייער פון דער איריש־קולטור אין פאָרשיידענע לענדער האָבן שוין געהאט אמאָל אַ קאָנפערענץ — די טשערנאוויצער (1908). זי האָט ניט איבערגעלאָזן קיין קעניגער שפורן, אָבער עס איז געווען אַן אויפרודערונג אין דער שטילער מחנה, אַן אויפמונטערונג, אַן אָנזאָג, אַ צוזאָג אויף שפעטער. און עס איז געווען אַ שטיקל סך הכל. עס זיינען אויפגעקומען נייע כחות אין דער אירישער קולטור זינט דעם סוף פון ניינצענטן יאָרהונדערט, עס איז אויסגעוואַקסן אַ נייע בילדונג באַוועגונג ביי אידן, אויסגעוואַקסן פון אונטן, פון אינעווייניג, פון פּאָלק, און איז געווען נאַציאָנאַל פּאָליטיש, להיפוך צו דער פּרעדיגער אסימילאַטאָרישער, באַלעבאַר טישער השכלה־באוועגונג, עס האָט זיך אָנגעהויבן צו אַנטוויקלען אַ נייע אירישע אינטעליגענץ, אַ פּאָליטיש־אינטעליגענץ, זיינע שטאַלצע טאַלענטן זיינען אויפגעשאַנגען אין דער אירישער ליטעראַטור, עס איז אויסגעוואַקסן אַן איינפלוסרייכע אירישע פרעסע, עס האָט זיך פּאַרשטאַרקט און איז שאַרף, עקסטרעם־דיג געוואָרן דער אַלטער קאמף פון אונזער פּאָליטיש־שפּראַך פאַר אירע רעכט, פאַר איר צוקונפֿט... עס איז אָפּגעטאַן געוואָרן אַ גרויסע אַרבעט, מען איז אָפּגעשאַנגען אַ שטיק וועג — און מען האָט זיך געדאַרפט אָפּשטעלן, אומקוקן זיך, מאַכן אַ חשבון, אַ סך הכל פון דאָס אויפגעטאַגענע און זען, וואָס עס איז דאָ ווייטער צו טאָן. דאָס האָט געוואָלט זיין, דאָס איז געווען אויך צום טייל די טשערנאוויצער קאָנפערענץ, וואו איריש איז צום ערשטן מאל געפּטלאַך פּראָהלאַמירט געוואָרן ווי אַ נאַציאָנאַלע שפּראַך פון דעם אירישן פּאָלק. פון דאָן אָן זיינען צוגעקומען נייע חשבונות, נייע אויפטוען, נייע גרויסע אויפגאַבן. און עס איז שוין לאנג נויטיג געוואָרן פאַר די שאַפער און פאַר־שטייער פון אונזער קולטור לעבן זיך ווידער אמאָל צונויפצוקומען פון אַלע עקן וועלט און אין איין אָרט, זיך צונויפצוקומען אין אַ גרעסערער צאָל, מער צוגעגרייט, מיט ברייטערע פּולמאַכטן און מיט מער קלאַרקייט, זיכערקייט, גבורה, ווי אין טשער־נאוויץ, אויפריידן זיך איינע מיט די אַנדערע און נאָך ענגער צוזאַמענשליסן די געדיכטער און מוטיגער געוואָרענע רייען.

עס איז שוין לאנג נויטיג געוואָרן אַ וועלט־קאָנגרעס פאַר אירישער קולטור צוליב ריין פּראַקטישע, ניט נאָר דעמאָנסטראַטיווע און דעקלאַראַטיווע צילן. מיר זיינען אַרויסגעוואַקסן פון דעם פּעריאָד פון לויטער דעמאָנסטראַציעס און טעאָרעטישע

Dos Neye Leben

A Monthly Magazine for Culture and Social Problems

Published by

DOS NEYE LEBEN PUBLISHING CORPORATION,

242 East Broadway, Tel. Orchard 9609 New York, N. Y.

Subscription Price: \$3.00 a year; \$1.50 six months.

Entered as second class matter at Post Office, at New York, N. Y.

November, 1922.

Vol. I. No. 2.

אונזערע רעדאקטארן, חברים דר. ת. וויטמאנר
סקי און ש. ניגער, זיינען איינגעלאזן און וועלן
זיכער זיין צום באקעמט.

חבר ט. ל. מילנער (גערער פון י. ל. פרץ
נאצ. קאצ. פאלקס שול) נעמט אן אנצוטון אין
שיקאגא און סובסקריפשאנס פאר, דאס נייע
לעבן. זיין אדרעס איז:

TH. L. MILLNER

1525 S. Trumbull Ave., Chicago, Ill.

די רעדאקציע איז אבן סאנטאג, מיטוואך און
פרייטאג פון 2 ביז 4.30 נאכמיטאג. די פארוואַך-
טונג — פון 9 ביז 12 פרי און פון 2 ביז 6 נאכ-
מיטאג יעדן טאג, אויפער וואנטאג.

די חברים פון ניו הייוון, קאנג, האבן אויך
אראנזשירט א באנקעט לכבוד דער דערשיינונג
פון „דאס נייע לעבן“. דער דאטום איז נאך דער
ווייל אומבאשטימט, אבער ווי עס ווייזט אויס,
וועלן זיי האבן דעם וויכטיגן דעם נאעמבער.

„דאס נייע לעבן“ אונטערנעמונג

— וועט זיין —

דאנערשטאג אונט, 16טען נאוועמבער

אין אידישען קונסט טעאטער

איינגעלהייטן אין דער טאג-פרעסע. באזארגט זיך מיט בילעטן.

DOS NEYE LEBEN

212 East Broadway, Tel. Orchard 9609 New York, N. Y.

א. ראפאלאווסקי איינבינדער

136 Henry St., New York, N. Y.
שבת פארשלאָסען.

א הארציגע באגריסונג

מיין פריינד יצחק מענן, צו זיין חתונה
מיט פרל. אסתר אבראמאן, דעם 22טען
אקטאבער, 1922, אין שיקאגא.

מיט גליקוואונט.

ט. ל. מילנער

לערער פון י. ל. פרץ נאצי.
קאצ. פאלקס שול, שיקאגא.

דער פארלאג „קריטיק“ פון משה זילבורג

נעמט אן צו דרוקן אין ווין אלערליי
ביכער צום ביליגסטן היינט פריינט.
גאראנטירט פאר גענויקייט און פינקט-
לאכקייט. וועגן פרטים צו ווערן זיך
שריפטליך:

(Austria) Wien XVIII. Weimarer-
strasse 19/10.

די אידישע פובליסיטי און ליטערארישע ביורא,
וואס ווערט פארוואקסעט פון ראזע שאפער און
עלבערט איירלינגער, האט זיך אריבערגע-
קליבן אין 189 צווייטע עוועניו, קארנעל 12טע
סטריט, ניו יארק.

Dos Neye Leben

נייע דאס לעבן

מאנאטלאכער זשורנאל פאר קולטור און געוועלשאפטלאכע פראגן

אונטער דער רעדאקציע פון

ד.ר. ת. זשימלאָוסקי און ש. ניגער

א י נ ה א ל ט

1	ש. נ. — א אידישער קולטור קאָנרעס —
4	ד.ר. ה. זשימלאָוסקי — קאָאָפּעראַטיווער סאָציאַליזם
16	יהואש — שורות פון בריוו
22	ש. ניגער — מאָדערנער מיטאָס
32	ה. ליוויק — סאָנעטן
	וויקטאָר טישערנאָוו — דער גורל און די ערפֿאַרונגען פון דער רוסישער
39	רעוואָלוציע
48	עוזר וואַרשאָוסקי — ווייבעריש
55	ד.ר. י. א. מעריסאָן — אין דער וועלט פון פּילאָסאָפּיע און וויסנשאַפט
58	ליכט און שאַטן
62	ביכער און זשורנאַלן
71	פון דער רעדאקציע
72	פון דער פּאַרוואַלמונג
73	אַנאַנסן

אידישער קונסט מעאטער — אידישער קונסט מעאטער

אידישער קונסט מעאטער

27טע גאס און מעדיסאן עוועניו, ^{מילנעפארד:} מעדיסאן סקווער 6963
מאָרִיס שוואַרץ, דירעקטאָר.

ערעפענונג פון פינפטען סעזאן!
שבת בייטאָג (ערשטער טאָג ראש השנה) דעם 23טען סעפט.
מאָרִיס שוואַרץ'ס אויפֿפיהרונג

א נ ד ע ר ש!

דראַפּע אין 5 אַקטען
פון ה. לייִוויק (פאַרפאַסער פון „שמאַטעס“)

מיט: ב. אַרמאַזשוויטש, א. אַפּעל, מ. גערמאַן, ל. גערמאַן, ב. גערסטען, י. גאַלדסמיט, י. האַנינגמאַן, מ. ווייזענפריינד, ב. מאָנולעסקא, ג. רובין, י. שוואַרצבערג, מ. שוואַרץ און מ. שווייד.
פאַרנאָיאַציעס: אונזערע ביכער זיינען אַפּען פאַר בילונגס לעזער די צייטונגען, מיר דרוקען ניט קיין פאַסטערס.

אידישער קונסט מעאטער — אידישער קונסט מעאטער

**יעדער אינטעליגענטער מענטש דארף קענען די אַלע
ליטעראַטור פון זיין פאַלק!**

דאָס גרעסטע ווערק, וואָס איז ווען ער שיינען אין אונזער סאַמעליט, זאָגט פראַפ. ג. זעליגאוויץ אין „טאַגעבלאַט“, דריי פּרעכטיגע בענדער... דער אינהאַלט אַנטהאַלט פיל נייעס אפילו פאַר קומרים.

דאָס איז די מיינונג פון קריטיקער וועגען
תשר"ק'ס ווערק
אַלע אנדרות פון תלמוד

אַנטהאַלט אַלע מעשיות, משלים, אַנעקדאָטען אַלע ביגראַפישע און היסטאָרישע ערעעלונגען, אַלע פּאַעטישע און סילאַבאָפישע סאַפּרים, אַלע ליטעראַרישע פּערל פון

גאַנץ תלמוד בבלי און ירושלמי
אַלעס איבערזעצט אין ריינעס אידיש.

און דערצו אַ גרויסער אויספיהרליכער אינהאַלטס פאַרצייכניס, וואָס צייגט אַז וואו צו נעמינען יעדע זאַך איז דער נמרא אויפ'ן ריכטיגער דר.
דריי פּייג, ביי 900 זייטען, נעבונדען אין דריי פּראַכטפולע בענדער, געשטעמפּעלט אין נאָר **פרייז פינף דאלער**
צו באַקומען אין אַפּיס פון „טאַגעבלאַט“, ביי אַלע אַגענטען פון „טאַגעבלאַט“ און סוכרי ספרים, דער דורך פאַסט פון איבערזעצער:
קיין עקסטראַ פאַר דעליווערי.

ISRAEL J. ZEVIN, 187 East Broadway, New York, N. Y.

א. ראַפּאַלאָוסקי
איינבינדער
136 Henry St., New York, N. Y.
שבת פאַרשלאָסען.

Tel. Orchard 0849
זאַקס און שטיינפּעלד
יוניאָ דרוקעריי
12 דושעפּערסאָן סטריט, ג. י.
אַרבייט ווערט געמאַכט גוט און פּינקטליך.

רוסישע ביכער

דער גרעסטער אויסוואל אין ניו יארק פון פארשיידענע רוסישע ביכער, ארויסגעגעבן אין רוסלאנד פון

פאר דער רעוואלוציע

פריע זאמלונגען פון כמעט אלע רוסישע שרייבער.

גרויסע ענציקלאפעדיעס: עמראז-בראזאוו, 66 בענדער; יווסאקאו, 22 בענדער און אנדערע פארשיידענע וויסנשאפטליכע ביכער. אויך אלע העברעאישע ספרים און אנטיקען.

קאסט דירעקט ביים אימפארטער.

פרייען מעסיגע. הורט און אייגענע.

I. PERLSTEIN

242 E. Broadway, New York

אויספארקויף

- כלל מחשבות, שריפטען, 5 בענד. — \$8.50
- דער פסק, הרע"ב, רעדאגירט פון י.ש. נינער — 4.70
- בערענסקא, נאך אלעסען — 2.75
- הפליג, דאס בוך פון רויסאנגל — 4.25
- רובין, דער ווערזשער בלוזביכל — 2.00
- רעסן, אויטשע נעשיכטען 6 בענד. — 8.00
- אידישע מלחות, וויסום — 3.25
- נינער, ע. וועגען אידישער שרייבער, 2 בענד. — 2.50
- פינעק, דר. נעשיכטע פון דער אידישער ליטעראטור, 2 בענד. — 2.70
- נאריק, מ. מיו סידהייט, 2 בענד. — 2.10
- האמטון, מ. מיטערדיען — 2.00
- האמטון, ע. ערגילונגען — 2.00
- שירען, ע. נעשיכטע פון אידישע פאלק, 2 בענד. — 3.00
- מערטשעוואסקי, איבערארד דער ערשטער, 2 בענד. — 3.00
- הונג, ו. דער גבור אין לויטען — 1.50
- הונג, ו. דער צעטער יאר — 1.75
- ארושעשע, ע. מאיר וועפאוויץ — 1.75
- ארושעשע, ע. מירמאלא — 1.50
- ארושעשע, ע. שריפטען — 1.50

אויך אליין וואס איז געדרוקט אין אידיש קריגט איהר ביי:

A. ROSE

153 Suffolk St., New York

דער 62טער סימעסטער באנוגט זיך אן דעם 18טען סעפט. 1922

איראן פריפעראטארי סקול

איז א וויכטיגער קולטורעלער אנשטאלט אין אידישען ניו יארק. אלעס וואס ווערט געלערענט אין שולע ווערט עס פון רעפארמירטע און קאמפעטענטע לעהרער געלערענט.

לערענט ענגליש שטודירט

אלע נעגענטאנדען וואס זיינען נויטיג אויף אריינצוקומען אין אוניווערסיטעט ווערען דארטען אונטערריכטעט

ללאסען אין ענגליש פון „אי בי סי“ ביו שרייבען, רעדען און לעזען. אויך קלאסען אין אריפמעטיק.

פריהמארגען און אָוענט קלאסען

יוסף א. איראן, פרינציפאל

די איראן פריפעראטארי סקול געפינט זיך אויף

ניו יארק

185-187 איסט בראָדוויי

„דער טאָג“

די נאַציאָנאַל אַידישע צײַטונג

איז אנערקענט אלס די בעסטע, ליטערארישסטע, אידישע טעגליכע צייטונג אין דער וועלט, ווייל ביי איהר זיינען דאָ צווישען די מיטארבייטער א סך פון די בעסטע און באַריהמטסטע פּובליציסטען, בעלעט־ריסטען און פעליטאָניסטען.

ד.ר. חיים זשיטלאָווסקי

— א ו ז —

שמואל ניגער

די צוויי רעדאקטאָרען פון דעם זשורנאַל „דאָס נייע לעבען“ זיינען שטענדיגע מיטארבייטער פון „טאָג“.

דער „טאָג“ איז די צײַטונג פון
דער אַיִדישער אינטעליגענץ

„די געשיכטע פון סאציאליסטישען געדאנק“

א נריינליכער שטודיום פון אלע וועלט באפענגענע, וועלט האבענע נעפרים צו דער אידישער סאטעראליסטישער איבעררעמאניע פון דער וועלט געשיכטע, געשייבען פון די גרעסטע רעקטער און טעאָרעטיקער פון דעם וויסנשאַפֿטליכען סאציאליזם.
2 בענד — \$4.00 דעלוקס אויסגאבע.

די אנהייבן פון דער אמעריקאנער דעמאָקראַטיע.

א געשיכטליכע באשרייבונג פון אלע סאציאליסטישע און רעוויזיענע עלעמענטן וועלכע האבען געווירקט אין דעם אמעריקאנער רעכען און האבען דערפֿירט אפערדיגע צו אהייבן אידישע קריגעריי פון דער וויסנשאַפֿט און טעאָריע פֿאַר די צייטן אין דער וועלט געשייבען פון דעם באַריהטסטן אידישען זעלבן זעלבן הורוויטש.
פֿראַכט אויסגאבע — \$2.00

צו באקומען אין אלע בוכהאַנדלונגען און דירעקט און
FARLAG "CULTURE", 48 Canal St., New York, N. Y.

אַמעריקאַנער-יראַפּיען ייִשרון בוך קאָ.

די פֿאַרטרעטער פֿאַר אמעריקא פון די גרעסטע אייראָפּעאישע אידישע און העברעאישע פֿאַרקאָמפּ. יעדע אַראַמאָיאַציע, ליבערערי, אַדער פריוואַט פּערזאָן, וועלכער וועט אונז אַרײַנשיקען אַ באַשטעלונג אויף אידישע בייכער פֿאַר אַוועקצוהאַלפּען און פֿאַרדייט פֿאַר אַ סאַנאַט צײַט, וועט קיינעם אַ

בפעניעל גרויסע רעדאקשאַן פון די רענעלאַע פּרײַען

האַט איהר שוין די נייע עדישאַן פון דעם באַריהטסטן אידישען דיכטער און שרײַפֿטשטעלער

י הַרְאֵשׁ

דייע עדישאַן, וועלכע באַשטעהט פון 10 בענדער, שעה נעבונדען, און וועלכע האט זיך פֿאַרקויפֿט בײַן ניט לאַנג פֿאַר 25 דאָלער, קאָסט איהר באַקומען פֿאַר אַ סאַנאַט צײַט פֿאַר דעם רעדוויזירטען פּרײַז פֿון 15 דאָלער.

באַזונדער ווערען אויך פֿאַרקויפֿט

פון ניו יארק בײַ רחובות — פֿאַר 2 בענדער (3 טײַל), 4 דאָלער.
אין געוועב — פֿאַר 2 ערשיינט צום ערשטען מאל אין בורפֿאָרם, 2 בענדער, 4 דאָלער.

צו באקומען אין אלע גרעסערע בוך סטאָרס. הויפּט־פֿאַרקויף בײַ

AMERICAN-EUROPEAN JESHURUN BOOK COMPANY

202 East Broadway,

New York, N. Y.

שלום אש וויליאַם איסנאָבע

צו האַבען בײַ זיך אין דער היים אַ סעט בייכער פון באַליכטען אידישען שרײַבער שלום אש, דאַרף זײַן אַן אַמאָזיע פון יעדעם אידישן טעלעגראַפֿישען אידישען לעזער.
איהר קאָסט קויפֿען די דעלוקס אויסגאבע, אין 12 בענדער, אויף לייכטע באַדינגונגען.
פֿירט אויס דעם קופּפּאָ און מיר וועלען איהר שיקען אלע אויס־קינפֿטע פֿרײַ.

SHOLOM ASH COMMITTEE, 175 E. B'way, N. Y.

נאָמען _____
סטריט _____
שטאָרט _____
ווען אין דער היים _____

דער שטארק פון אידישען לעזער!

דער אידישער פרויען זשורנאל

רעדאקטירט פון וויקטאָר מודסקי

דער גרעסטער, שעהנסטער און בעסטער זשורנאל וואס איז ווען ערשיינט אין דער אידישער שפראך

פאר אלעמען:

פּענאַלע אַרבעטן, אַרבעטן
בעכטע ערעווענונגען
אויסערעכאפטע סביען
שענסטע מיטטער
באלערענדע ארטיקלען
פראקטישע אויסטראציעס
טראַגעדיע, מאַטעריע, מיזיק
לעבעדיגער הומער

אלעס געשריבען פון די מאדערנעסטע שרייבער

פּער און עקספּערטען,
יעדער פּראָמינענטער
שרייבער וואס האָט
עמוואָס גוטעס צו זאָ-
גן און שאַפּען אין אינ-
דער מיטאָרבייטער.

פאר דער פרוי:

די נייכטע סטיילס
הויז ווירטשאפט
הויז דעקאָראַציעס
די צו האַלטען זיך שטח
די צו האַרעווען קינדער
דארט צו האַרצן נעשפּרעכען
צוויי צו ליידערע
דאָס צו מוטערס

ספעציעלע קינדער אפטיילונג און ענגלישער דעפארטמענט.
א פאלקאמפניע אידישע פאדקאדיר מיט נאמען צו שפילען אין זינגען
אין יעדען נומער.

דער „פרויען זשורנאל“ באשטעהט פון 64 גרויסע זייטען, געדרוקט אין
צוויי קאלירען אין פראקטישן איילוסטרירט. — אן עכט
אמעריקאנער זשורנאל געדרוקט אין אידיש

דער „פרויען זשורנאל“ ערשיינט יעדען מאנאט

פּרוי „ 15 סענט אַ קאָפּיע — \$1.50 אַ יאָהר
יעדער איינער, וועלכער ליזט נאָר אידיש, פון לעזען דעם „פרויען
זשורנאל“, וועלכער איז דער איינציגער אידישער פאַמיליען זשורנאל
אין דער וועלט.

פילט אויס דעם קופאָן און שיקט עס צו היינט

(שרייבט אייער נאמען דייטליך אין ענגליש)
 JEWISH WOMAN'S HOME JOURNAL 116 Nassau Street, New York, N. Y.
 ווערטע הערען:
 איר שיק אייך היערמיט \$1.50 פאר יעדע בייש זייט פון דעם פּרוייען
 זשורנאל יעדען מאנאט פאר א יאהר צייט. צוויי שיקט פון איר זיידע אריין דעם []
 אידישען אלמאנאך, [] די זולכערנע לעבעדיגע אבאזייט פון איר פרעסיום צו
 סיון סוככריפשאן.
 (פאכט א צייכען, וועלכען פרעסיום איהר פארלאנגט.)

Name

Address

שיקט אייער סוככריפשאן דורך מאניאדערע, טשעק, קעני אדער אין צווייטקלאסע סטעמפס
דערמאנט „דאס נייע לעבען“

**יעדער דענקענדער לעזער
וועט זיך איינשאפן דעם סעט
געזאמעלטע ווערק
פון**

געאָרג בראַנדעס

אין 15 בענד, בינאה פיער טויזענד
זייטן, רייך געבונדען.

פרייז 25 דאל. פאר'ן סעט.

אויסציע פון נאָר דריי ארטיקלען פון
אונזערע בעסטע קריטיקער:

מ. אַלְכִין זאגט צום שטוב פון זיין
פראַקספּליקאַטאָן פֿון "נ.ע.א.ר.נ.
ב.ר.א.נ.ד.ע.ס.א.י.ה.א.י.ד.ש." די
פּרופּעס מיטלע האָט געטאָ אַ גרויסע קולטור
און אַרטיסטן. וואָס זיי האָט אַרויסגעגעבן
בראַנדעס' אַויף אַרטיש. די פּופּעזשאַן בענד
געהערט צו דעם סאַרם ליטעראַרישע אַויסגאַ
בען, וואָס יעדער קולטור־מענטש דאַרף זיי האָבען
ביי זיך אין הויז. אַוויגע ביכער זיינען
פּריינט, לערער, אידענטיקער, מעהר פון
אַלדרינג — קוואַלען פון נייטטיגען פּאַרענטיגען.
"פּרייהייט", 15 און 25 יולי, 1922.

ש. ניינער זאגט צווישען אַנדערעס אין
זיין ספּיער אַפּהאַנדלונג וועגען בראַנדעס
דער קריטיקער: "עס איז דערמאָ
באַמט אַ פּיריוד וואָס פאַר דעם אַרטישען לע
זער האָט זיך געעפּנט אַר דער קוואַל פון
ליטעראַרישער און ליטעראַטור־היסטאָרישער
בילדונג; זיינע ווערק זיינען אַן אַויסציי
בענטער מיטען פאַר ליטעראַרישער זעלבסט
בילדונג און זיי קאָנען קיינעם נישט אַזוי צוויי
הומפּלן. ווי אַונזער אַרטישען לעזער, וואָס זיך
מיט זיך מעהר אין אַ באַרזייכערונג פון זיינע
עקזאַנטשען, אַידער אין חקירה, וועלכע ער
אַרפּאַסט אַליין גענוג. די פּופּעזשאַן בענדיגע
אויסגאַבע פון בראַנדעס'ס ווערק איז אַ אַר
טישער אַיבערזעצונג אין אַינער פון די גרעסט
ען אַויפּפונען אין דער אַמעריקאַנער אַרטישער
ביכער־וועלט פאַר דער לעצטער צייט."

דער 18טן, 18 און 25 יולי, 1922.

ה. ראַנאַר שליטס אַרטיסט באַשפּיער
בונט פון בראַנדעס און זיינע
ווערק מיט די ווערקער; עס איז דאַרם
אַ ערפּרעהענדער ערשיינונג פאַר אַרטישע אַינ
טלעגענטען, דאַס ריזע ווערק זיינען ענדליך
אויף אַיבערזעט געוואָרען אויף אַרטיש.
זיינען זיי אַיבערזעצער געפונען מיר די באַ
קאַנטע מענען פון די אַרטישע שרייבער און
ליטעראַטען: ק. ברויטש. ד. מ. גרינפּער,
ק. טעפּער, ל. ראַכאַו, מ. ליבערמאַן, ל.
געלערע און ב. רויזין וועמען מען זיינען
אַ גאַראַנטירט אַז זיי אַיבערזעצונג אין געאַכט
געוואָרען און אַ גוטע אַרטיש און און זי איז
גוט. אין טייל צום אַרטיסטאָל,
"פּאַרדערסט", 10טע יולי, 1922.

קיין ביבליאטעק איז נישט פאַלשמעג
דיג און דעם סעט פון בראַנדעס'ס
ווערק. ביבליאטעקען קריגען אַ גוטען
ראַכאַט. צו באַקומען ביי אַלע בוכ
האַנדלונגען און ביים

MAX N. MASEL,
Publisher,
424 Grand St., New York, N. Y.

**10 קונסט און פאַלקסטימ'
ליכע לידער**

פאַר געזאַנג מיט פּיאַנאָ באַגלויטונג

פון סאַלאַמאַן גאַרוב

דער בעכער, דער אַלטער זומר
צו באַדעקענס אונטעם געבעט
חנכה חנכה
פיער גולדען ברוקעס אויף פּסח
ווידער איז אַוועק דער זכּת
אַ וויג ליד

פרייז פאַר אַלע צוזאַמען \$2.50

ארויסגעגעבן פון

N'GINAH PUBLISHING CO.
960 Prospect Ave., N. Y. City

פאַרלאַג, "אידיש", ניו יאָרק.

ז. נגעו'ס ווערק

אין 6 בענד

פרייז \$15.00

פאַר סובסקריבער \$9.50

אין 3 איינצאַהלונגען אויפ'ן פּאַלגענ'ן
דען אופ'ן:

- ביים סובסקריבען זיך — \$3.50
- צווייטע איינצאַהלונג — \$4.00
- דריטע איינצאַהלונג — \$2.00

ביי יעדער איינצאַהלונג באַפוסט מען אַ
טייל פון די ביכער. געמליד: ביי דער ער
שטער איינצאַהלונג — איין בוך; ביי דער
צווייטער איינצאַהלונג — צוויי ביכער, און ביי
דער דריטער איינצאַהלונג — די איבעריגע
ביכער.
סובסקריבער ווערען אַנגענומען דורף אונ'
זיערע פּאַרעטער, דאַרע אין אַפּיס פון דעם
פאַרלאַג:

VERLAG YIDDISH
201 E. Broadway, New York

קויפט ביי די, וואָס אַנאַסירן אין דאַס
נייע לעבן, און פּאַרעכנס נישט דערשטען, אַז אַר
האַט זייער אַנאַנס געזען אין, דאַס נייע לעבן."

תורת בודהא פון פראם. ג. זעליקאוויץ.

די גרעסטע העברעאישע סענסאציע פון היינטיגער צייט.
ס'ר ניבען דא, אזוי קורץ ווי מעגליך, די סיינגונגען פון די גרעסטע גדולים, ווי אויך פון
באווואכטע קריטיקער וועגען: "תורת בודהא":

נחום סאקאלאוויץ, "הדואר",
הכריז הנכבד מר זליקאוויץ: דבר גדול הוא
להכניס לתוך הפתח הרעועת של אמריקה את
באור הנגנון והעמיקה והאדירה של בודהא, וזאת
לקראת המסע שם הכל צריך. יבוא יום
ואמריקה זו, הכואבת והמועזת, תתעורר מתוך
החיים הרומיים אל עשיות שאנו, אל התום
הענוג והרף, אל הצער הפיזי העמוק, אל
הצטלות הרדור ולמהרה ולא יסור, הנגונים
באור הנגנון בתוך הרבה פתמי בודהא, ואני
מכיר לך טובה, שתגמתי את "תורת בודהא"
הגדולה, החרום נלי מלי פרטים ומפסנים,
העברית התא, שבענותינו הרבים נשארה עוד
אף למשורת ולמוגה בעמם של יחידים, ולא
בעמם של רבים."
בכבוד ובחבה, נחום סוקולוב."

י. ד. בערלאוויץ:
"בכר אפרתי לך בעליה ואני שמח לחזור
ולאמר לך ברכת, כי בתרגום של "תורת
בודהא", היתנו שיש בו יצירה, האת בוכה
רבה אל ביתנו, התורה המפוארת של בודהא
ככלי עזר המפואר שלך, ליתית תחיה להשריה
העלונה של כל פרי המופת שלך, וברוך תחיה,
אחד מיהודי תן ברונתי".

צ. ה. מאסליאנסקי:
"איהר האט מיט אייער, "תורת בודהא"
אריינגעבראכט אן אויך נייטיגע בריליאנטען.
אויך האב כמעט ווי איינגעשונגען דאס ווערק
פון אנטפאנג ביו ענד. עס איז האניגנים."
ק. ס'למאס (מו), "הארץ", ירושלים:
"עס זעהט אויס, ווי פראם זעליקאוויץ
איז באשאפען געווערען פאר אזא ווערק."

תורת בודהא, געבונדען אין שיינעם לוקסוס־באנד — \$2.00
THE HEBREW PUBLISHING CO., 52 Eldridge St., New York City.
מען קאן דאס ווערק אויך באקומען בייס פארפאסער אין "טאגעבלאט", 167 איסט בראדוויי, ג. י.

עס דרוקט זיך
און עס וועט באלד ערשיינען
דאָס גרעסטע, באדייטענדסטע ווערק
פון ברוך שפינאָז
טעאלאָגיש פּאַרליט
שער טראַקטאַט
אידיש פון ג. פערלמאן
דאָס איז דאָס בוך פאר וועלכען מען
האָט שפינאָזאן אריינגעלייגט אין חרם.
פרייז \$2.50
אבאנאמענט־פרייז \$1.35 פאָרטא פריי
פאַרלאַנג
MAX JANKOVITZ
179 E. B'way, New York, N. Y.

א. א. משערנאוויץ
רוסישער ביכער־סקלאד, "טרוד"
איז ניו יארק.
A. CHERNOFF
204 Second Ave., N. Y. City
אין סקלאד קומען רעגעלמעסיג אן אלע
ניי ערשיינענע ביכער, אויך זשורנאל
לען און צייטונגען פון סאָוועט־רוס
לאַנד און פון אייראָפּא.
אין בוכהאַנדלונג געפינען זיך די
רוסישע קלאַסיקער, לערן־ביכער און
וויסענשאַפטיכע ביכער.
אָרגאַניזאַציעס און בוכהאַנדלער
קריגען דעם געוועהנליכען ראַכאַט.
ביים סקלאד געפינט זיך אַ ביב
ליאָטעק מיט אלערליי נייעסטע ביכער,
וועלכע ווערען אַרויסגעגעבען אַהיים
צום לעזען.
קאָטאַלאָגען ווערען געשיקט פריי.

איוולאנד, בעל דמיון, מ. ל. האלפערן, עונר
 ווארשאוסקי, א. מ. וויסנבערג, מאקס וויזנ
 הינד, יה אש, יצחק אויוויק הורוויץ, ז. לאכי
 דוי, ה. ליווויק, מאָבי לויב, ז. לערער, דר.
 י. מערסאָן, מנחם, משה נאָדור, נחמד, דר. נ.
 סירקין, משה קילבאק, ל. קוויטקא, יוסף
 ראָלניק, א. ראָבאָן, מלך ראָוויטש, זונה ראָזנ
 פעלד, מ. מ. ראָזנבוים, ז. י. שוואַרץ, ל. שאַ
 פיראָ און פילע אַנדערע.

די פארפאסער און פארלאַגן, וואס ווילן, אָז
 זייערע אַ וסגאָבן זאָלן אַיינן אין די פּאָר
 ריכטן פון „דאָס נייע לעבן“, זויגען געבעטן
 צו שיקן אין דער דעדאקציע צוויי עקזעמפּל
 לאָרן פון יעדער אויסגאַבע.

ס. ע. ר. ו. ע. ר. ל. ליודער, ווענדט זיך
 עס ניט אָן אונז. די מעגלאַכקייט צו פאַר
 גרעסערן און כּמילא און פאַרבעסערן דעם
 זשורנאַל קאָטן אַזנו געבן נאָר די לעזער.
 זיי קאָטן אַזנו העלפן פאַרשטאַרקן דעם פּאָב
 און פאַרמערן די צאָל אָפּגענומען פון „דאָס
 נייע לעבן“. מיר גלויבן, אַז זיי וועלן דאָס
 טאָן.

די נאענטסטע העפטן פון „דאָס נייע
 לעבן“ וועלן אַחוץ אַ נייער אַרבייט פון דר.
 ח. זשעטלאָווסקי (דער „איך אין נאַטור אין
 קולטור“) און עסיים פון ש. נוגער („מאָג
 דערנער מיטאָס“, „א. ליעסין“, „יהואש“) —
 פאַרענטלאַכן ווערן פון י. י. אָפּטאַטאָו. ר.

צוליב מאַנגעל אין פּלאַץ האָבן גענומען
 אויסגעלאָזט יעדן די אַנאָנס פון „פּרטיע אַר
 בייטער שטימע“, „קונדס“, „פּריוויט“, „ווע
 געט“ „הינדערזאָל“, „הינדערזאָל“, „אָפּ
 ספּרדייט“ און אַנדערע. עס יענע אַיינן אין
 אונזער נאָוועסטער העפט.

פאַרוואַלטונג.

אונזער רייזענדר פאַרטרעטער איבער'ן
 לאַנד אין

ח' משה צעשינסקי

ער וועט איר אין ניכט באַזוכן קענערע. מיר
 בעטן אונזערע חברים העלפן אים אין זיין
 אַרבייט.

דער פאַראייניגטער
„דאָס נייע לעבן“ און גריי
גאָרדי גערשני סאַנז. רעוו.
ברענטש 247 א. ר.

מיטעט יעדען 1טען און 8טען
 דינסטאָג אין „פאַרווערטס“ האַל.

זיי איהר ווערט פון דעם נאָמען, באַשטעהט
 דער ברענטש פון חברים וועלכע זיינען ניכט
 נאָר סימפּאָטיזער פון „דאָס נייע לעבן“, נאָר
 וועלכע האָבען אַרויסגעבעטן „דאָס נייע לעבן“
 מיט אייגענע יאהרען צוריק. דער דאָזיגער
 ברענטש נעמט יעצט אַזוי ווי פּרטיע, אַ מיכ
 זינען אַנטויל אין דעם אַרויסגעבען פון „דאָס
 נייע לעבן“. פאַר אינפאַרמאַציע ווענדער זיך
 צום סעקרעטאַר, פּריינד ראָווענבערג, 2077
 קלינטאָן עוועניו, בראַנקס, נ. י.

מיר אַפּעלירען צו די יעניגע חברים, וועלכע
 באַלאַנגען נאָר ניט צו אַן אַרבייטער פאַרוויכט
 רונט געוועזשאַפט, זיי זאָלען זיך אַנטייליגע אַז
 אונזער ברענטש.

געזאַמעלטע ווערק
 — פון —
ד.ר. ח. זשיטלאָווסקי

ניו אהער ערשיינען

באַנד 1, 2, 3 און 4.
פּרייז פאַר די 4 ביכער \$6.00

באַנד 5. אין קאַפּ פאַר פאַלק און שפּאַך.
 באַנד 6. אין איר צו אירע און אַנד. אַרטיקלען
 פאַר 7. די פאַראַליפּלאַכטע און אַנדערע
 אַרטיקלען.
פּרייז פאַר די 3 ביכער \$5.00

באַנד 8. אין יידישע צייטען.
 באַנד 9 און 10. צייט אַרטיקלען.
פּרייז פאַר די 3 ביכער \$5.00

עס גרייטען זיך צום דרוק און וועלען אין ניכט
 ערשיינען די פּאָנענדע ביכער פון
ד.ר. ח. זשיטלאָווסקי

באַנד 11, 12 און 13.
פּרייז פאַר די 3 ביכער \$5.00

באַנד 14 און 15. דער נייכטיגער קאַפּ פון
 דעם אידישען פאַלק פאַר זיין עקזיסטענץ.
פּרייז \$5.00

**מעמוואַרען פון אַ סאַציאַליסט
 רעוואָלוציאַנער**
 פון מ. מ. ראָזענבאָם

מיט אַ פאַרערדע פון ד.ר. ח. זשיטלאָווסקי.
 דערשטער באַנד אין זיין ערשיינען: צווייטער
 באַנד דרום זיך און ערשיינט אין ניכט.
פּרייז פאַר די 2 בענד \$5.00

רוּר דעם פאַרלאַג קאָפּ פון איר קריגען:
ד.ר. ח. זשיטלאָווסקי:
„די פּילאַסאָפּיע“, און 2 בענד.
פּרייז \$4.50

סובסקרופּשאַן פּרייז פון זאָלע אים—
גערעכענטע 19 ביכער און \$35.50

אדרעס פון פאַרלאַג:
Dr. CH. ZHITLOWSKY FARLAG
242 East Broadway, New York

א שטארקן סאציאלן, אוניווערסאלן, יעדני פאלס, איבעראוניווערלעך פאפולער. די דאָס זיגע פאָעזיע איז אפער נישט אזוי שטארק פאראינטערעסירט אין „די פראַגן פון עסטרייך“ מיך, אָבער אין פראַגן פון עסקו איז זי גראד זייער שטארק פאראינטערעסירט. צו דאָס איז גוט, צו שלעכט — אָבער דאָס איז איינער פון אירע הונדערטער.

מיר זיינען אין פילע פראַגן פון מאָדערנע נער קונסט נישט איינשטימוג מיט דער גראַפיק „אין זיך“, אָבער אין איינזיגע פון אירע פאָר שטייער איז דאָ אַ ברען פֿין יוגנטלאַקייט און אַן אויפריכטיגע שטרעבונג צו אַ באַנייטער דובטניג. אין דער פארגליווערטיג קאלטקייט פון דעם הויכן גויסטיגן לעבן איז עס אַ הערפערדיגע, די ווייטערדיגע נוסטערן ווערן זייער. צו וועט דער ניווער „אין זיך“ ווערן און אַרע פאר דעם ש י ו נ ע מ , ר ו י ב , ג י ל י ו י ש ע ה ש , ג י ע ר ז אַט עס איינע צו אַין דעם טיפּוֹט־ניגסטיג טער.

דער אויבוסטרווער „אויבובו“ (יודיעז) פון דער אַמעריקאנער פארישטיינערשאַפּט פון „אידישקייט“, ברוינגט איינשטיינערשאַפּט פון טעראַקא וועגן דעם אידישן בוך אין די פראַגן פון דער רעוואָלוציע אין רוסלאַנד. עס שטעלט זיך אַרויס, אַז די אידישע פאָרלאַגערשטייגער האָט זיך נישט איינגעזען אפּ געשטעלט אין רוסלאַנד, עס איז אַרויס פאר די לעטצע פּינס יאר, זינט נאָך דער רעוואָלוציע אַ הויב אַ הויב פּוסל בוכער אייף פאָרשיידענע געבויט פֿין לויטעראַטור און פּאָפּולערער יודישע ליטעראַטור און דאָס איז באַמט צו באַי וואַלדערן זיען מען דערמאָנט זיך, אַז, אַהרונ האָבן געדרוקט סיגמאָט פּאָפּולערע מאַטעריעלע דעקונט דערצו — מאַגאַל אין פּאָפּולער באַהענדענע מעגלאַכקייט פֿין דרייט אַ קלייט נע צאל לויטעראַדישע כּחות“ און ווען מען ווייס נאָך, אַז „עס איז אַפּטמאַל אויבערקויפּען צו אַרבייטן אונטער“ דונער פון האַרמאָניע, אונטער דעם דרוק פון אַקאָפּאָנט, צווישן די קרעכען פון פּאַראַדיקאַרנאָט“ — אין אַ אַפּט מאַטעריע פון רעוואָלוציעס און אויפֿשטאַנדן ווען מען מאַכט אַ כּריהבל פֿין דעם ביז ליאָגראַפֿישן מאַטעריאַל, וואָס איז פּאַרענעשט לאַכט אין „אויבובו“, זעט מען, אַז אין די יאָרן 1917—1929 זיינען אין רוסלאַנד (אין אוקראַינע) פּאַרענעשלאַכט געוואָרן: 51 כּיב לאַך פּאַעזיע, 84 — בעלעטריכטיק און פּראָזע, 123 — קינדער־לויטעראַטור, 99 — זאַפּל

ביכער און פּעריאָדישע אויסגאַבן, 7 — קרי־טיק, 18 — קולטור־און־בילדונג־פּראַגן, 20 — לערנבוכער, 5 — אידישע געשיכטע, 6 — אַלגעמיינע געשיכטע, 21 — פּאָפּולער־וויסנדי פּאַפּעראַכע לויטעראַטור, 119 — פּאָליטישע און געוועזענע פּאַפּעראַכע פּראַגן, 15 — ביאָגראַפֿיע, 8 — פּאַרשיידענעס, דער איינדרוק פון דער רשימה ווערט אַפּגעשוואַכט דורך דעם, וואָס אַ גרויסער, אויב נישט דער גרעסטער, טייל פֿין די אויסגאַבן באַשטייט פון אַרבעט־בוכער, פּאָליטישע באַשריבן און בכלל קליינע בוכלעך. אויפֿן געבויט פון בעלעטריכטיק איז, אַהויב די קליינע זאַמלונגען פון יונגע ליריקער און די קיטוער זאַפּל־ביכער, ווייניג וואָס אויפֿגעפּאַן געוואָרן. פון דער אַנדער זייט איז אַנגעקומען צו באַדערקען, אַז עס איז אַרויס אַ הויכע צאל קינד־דער־בוכער, די אידישע אידיש־בילדונג־טעקן און שולן זיינען אַ זוכערע צוזאַם פאר דער אידישער לויטעראַטור אין שפּראַך אין רוסלאַנד, ווי גרויס די צאל פון די שולן איז און ווי שטעלע זיי אַנטוויקלען זיך, קאָטען זען פון דער באַדייטנדיגער צאל אידישע פּעראָדישע אַפּשטאַלען, וואָס פּונקט־אָינער אין רוסלאַנד, לויט די דאַטן, וואָס ווערן געראַכט אין „אויבובו“, זיינען אינעם פּראַגן אין רוסלאַנד און אין אוקראַינע צו וועלן פּער־טעריטאָריע פּעראָדישע קורסן און 6 דריי אַדער פּוּר־יאָר־גע־פּעראָדישע טעכני־קונסט (אין קינדער־זשורנאַל, באַקאַנטע טינגקע האַפּטעל, וויטעבסק).

פון דער רעדאַקציע:

„דאָס נייע לעבן“ מוז פּאַרנעמערט ווערן. דער קרעשער נוסטער איז געדרוקט אין אַפּוסל אַ גרעסערער צאל זייטן, ווי עס וועט זיין געוויינטלעך אין אונזער זשורנאַל. אָבער אויך אין דעם פּאַרנעמערטן נוסטער האָבן מיר נישט געקאָנט אויסזיין אונזער גאַנצע פּראָגראַם. איינזיגע וויכטיגע אַפּטוילונגען, ווי צום ביישפּיל, דער פּאָפּולער (מעמור) אַרץ, היסטאָרישע דאַקומענטן זיינען אויס־געלאָזן און אַנדערע, ווי די ביליאַ־גראַפֿיע, — פּאַרקינגע געוואָרן, סאַמט דרוק און פּלאַץ. דער־הויבט לייגט דער פון די בעלעטריכטיק. מיר ווילן געבן גאָר צו ע ז אַ כּ י, אַן אַרזעווענגען, אָבער מער ווי איין גאַנצן דרוק האָבן מיר נישט געקאָנט געבן. כּדי „ז אַ כּ י y ל ע כּ י“ זאַל זיין דאָס, וואָס עס וויל און דאַרף זיין, מ י ז י מ אַ ר ג צ י

סאָבן אָבער דאָס סאַל נים קיין מיטן אייניג
דרוק, אַן אַרבייטליכע געדיכט פון לייב קוויט
קאָ און אַ דערצוילונג פון ברוד גלאָזמאַן:
"אויף אַ האַר" קוויטקאָל לוד איז אין אַ
געוויסן זין אַ פראַגמאַטליד פון דעם יונגען
אוקראַיניש דיכטער: "ביז טויב צו ווערן
צו פאַרבייטערט מיין געהער, ביז בלינד
האָ ווערן האָט פאַרשיפּטע מיין ראיה" לוד דאָס
איז פאַראַקטיריזש פאַר זיין גאַנצער ליד
רוק, — דער ליריק פון אַ פאַרברייטערט גע-
הער, פון אַ פאַרשיפּטער ראיה. עס איז
סיר נאָר נים פאַרשטענדלאַך, פאַרוואָס זיין
"קראַנקע אַנגעשפּעקטויט" פלאַצט צום סוף
פון לוד ארויס אין אַזוינע ערדן, ווי —

וועלכן שאַד?

וועלכע קלאַפּ?

דעם, וואָס קומט פון שיעטן אינגל אַך
איף די שטריוענע דעבער?
דעם, וואָס קוויטשעט ווילד ארויס פון די
פאַלייטע בעטן?

צו וואָס דאָס אַרנאָן מיט'ן נאַמען
אַ זיגע זאכן? אָבער איז אויך דאָס
אַ רעוולטאַט פון "קראַנקער אַנגעשפּעט-
קויט"?

אין ב. גלאָזמאַנ'ס דערצוילונג איז די
פּינאָקייט, ווי אַפּט ביי אוינער יונגן באַר-
גאַבן שרייבער, אַן אויסגעווישטע, אַ באַר-
מאַנטע. ס'איז אַ ראַפּינערקייט, וואָס ווייס
פון זיך: אַ האַלבע ראַפּינערקייט. צווישן
דעם אינווייניגספּאַרשטענדיגן ליריום און דער
געלאַטקייט פון דער אויסערלאַבער כּוילי-
זירונג איז ניטאָ נאָך קיין גלויבגעוויכט.
מחמת דעם קלונגט דער כּויל ערשטערנוויי
קינסטלאַך; אָבער איז דאָ אין אים אַ
געווינעקייט. וואָס סיר וואַלעט ווייטן פון
גאַנצן האַרצן ב. גלאָזמאַנ'ען, איז — אַז ער
זאַל נים פאַרברייטן אַזוי אויספּורלאַך די
פּוּטש (אויף אַחט'ען פון דאָס גאַנצע), אַז
ער זאַל זיך אויסלערנען שלויסן זיין איידעלן
הייבדיאָנסטרומענט אַזוי, אַז מען זאַל נים
הערן, ווי ער טוט עס, אין אַז ער זאַל זיך דער-
הויבן ביז צו אַחט'ען, נים געזוכטער, אייניג
פאַקייט. ער איז פּוּט די ווייניגע ביי אונז,
וואָס קלאַטווינער זייער באַאָבונג, און ער
וועט נאָך געוויס אַרבייטן אויף זיך.

"נייאַדיש" איז אַ מאַנאָשריפט פאַר
ליטעראַטור און קונסט, וואָס האָט דאָ נים
לאַנג אַנגעהויבן אַרויסגיין אונטער דער רע-
דאַקציע פון אַברהם רייזען. פון דעם ערשטן

העפט (יולי) איז שווער צו וויסן, וואָס פאַר
אַ זשורנאַל דאָס וועט זיין. ס'איז דאָרט דאָ
אַ פאַר אינטערעסאַנטע לידער, אָבער ס'איז
מער ענלאַך דערנווייל אויף אַ קאַלעקציע פון
מער אַדער ווייניגער באַקאַנטע נעמען, אַזוי
ווי ס'וואַלט געווען נים קיין פּעריאָדישע
אויסגאַבע פאַר ליטעראַטור און קונסט, נאָר
עפעס אַ מיין אלטאַס מיט אויפּשריפט פון
פּרוינט, באַקאַנטע און ווילדפּרעמדע. מיר
האַפּן, אַז אין די ווייטערדיגע העפּטן וועט עס
ווערן אַ זשורנאַל.

"אין זיך" — דער אַרגאַן פון די אונט-
ראַסעקטיוויסטן, וואָס האָט אויפּגעהערט צו
ערשיינען מיט צוויי יאָר צוריק, האָט אַרויס-
געגעבן אַ "פּרעלימענערן" נומער מיט דעם
אַנזאַץ, אַז ער ווערט באַנויט אין סעפּטעמבער,
1922, אונטער דער רעדאַקציע פון א. לעויע
לעס. ער וועט נים זיין, לויטען מיר אין
די נאַכצו פון דער רעדאַקציע, "קיין געשלאַ-
כטענער זשורנאַל. ער וועט זיין אַזן פאַר
אַחט'ער מאַדערנער דיכטונג אין אידויש, פאַר
אַלע פּאַעטען, וואָס פאַרשטייען די נויטווענדי-
קייט פון אַן אַנדער פּאַעזיע אין וואָס שטרעבן
צו איר". פאַר "אַחט'ער מאַדערנער דיכ-
טונג" האַלט אָבער די רעדאַקציע, ווי עס
וויינט, נאָר די אידן זיך דיכטונג.

אין זיין אַרטיקל "צוויי יאָר", שרייבט דער
רעדאַקטאָר, א. לעויעלעס, "אַז דער מאַדערנער
פּאַעט איז פיל ווייניגער פאַראַויסגעטרעטער
אין די פראַנץ פון כּעשטיקען און עמיס, ווי
אין דער פּוילישער עקספּרעסיע פון זיין
"איך", פון זיין אונטערלאַבער וועלט, וואָס
איז אויך זיין וועלטיסטימעס דער אויסדרוק
פון זיין באַצויאונג צו וועלט און לעבן". אין
דעם אויגעניעס מאַן — אין נאָך שטאַרקער —
שרייבט דער באַאָבאַכטטער און סעפּטעראַמענט-
פּוילישער פאַרשטויבער פּוּט דער גרופּע, יעקב
גלאַטשטיין ("מיר דאַרפן זיך פּלוצים דער-
פּוילן אַפּגערייסן און אַפּגעפּוילט פון אַ לין
און פון יע דין"). דער באַגריף "מאַ-
דערנער פּאַעט" דעקן ד. ה. פון דער גרופּע
גרופּ, אינטראַסעקטיווער פּאַעט". אין דעם
קאַן מען צווייפּלען. אַ גרויסער טייל פון דער
מאָדערנער פּאַעזיע, ד. ה. פון דער פּאַעזיע,
וועלכע איז, לויט דער דעפיניציע פון "אין
זיך", אַ נידעריש, ווי די פּרעדידגע
פּאַעזיע — "ברייטער און אַניווערסאַלער,
שטאַרקער און אויספּאַנגריכער, באַאָבאַכטער און
קאַליראַדאַקאַשיענער" — אַ גרויסער טייל פון
אַפּדער פּאַעזיע (דערהויפּט אין דייטשלאַנד
אין רוסלאַנד) איז דורכגעדרונגען דוקא מיט

דער הויפט זיינען רייך אין אינהאלט און אין פולן, „פון צייטקייט געזעטשטן“, אויס- דרוק „לינקאלן אין רוטשטאנד“ און באזונ- דערס „מאטמאטיק“ גאנצע ביכער וועלן אײך ניש זאגן, וואס עס איז געזאגט אין די דאזיגע צוויי קורצע לידער וועגן לינקאלן און פאל- סטאן. עס איז נאך אז זיי קיין טיף ליריש געוילן, קיין מאטריקיס פון געמאצטעס. דאס זיינען אינטעלעקטואליכטיגע, שיער ניש קריטישע פאקעטס. אבער די גאנצע פאקעטע איינזאלנ'ס איז א אינטעלעקטואל- טטיגע (וואו ער פראווט זיין עמאציאנעל. ווערט ער סענטימענטאל). ער זאגט אללין :

אוי, גרויסער גאט, גוטער גאט!
דו, וואס האסט מיך געשטראפט מיט

קלארער נישטערקייט,
פארשכור מיון הארץ און פארנור מיון קאפ,
און לאמך איינמאל כאטש דערגרייבן
צום בעכל פון קלענסטן פון אלע נארענאם.

גאט האט זיין תפלה נישט געהערט. ער האט זיין הארץ נישט פארשכור'ט, זיין קאפ נישט פארנור'ט. איך איז געשטראפט מיט קלאר רער נישטערקייט. דאס איז דער חסרון פון זיינע לירישע — און די מעלה פון זיינע שילדער נדיגע לידער. ש. נ.

„די צוקונפט“ פון אריגוסט און, זוי יעדער נומער פון דעם דאזיגן זשורנאל — דעם גרעסטן, חודש'ליק, וואס מיר פאר- מאגן אויף אידיש ביי הוינטיגן טאג — רייך אין פובליציסטישן, ווינטיגשאפטלאכן און ליר- טערארישן אינהאלט. אויף דער פובליציס- טיק וועלן מיר זיך נישט פובליצירן. אין דעם ווינטיגשאפטלאכן טייל געפינט זיך, ערשטנס, אן ארטיקל פון וול. קאסאוסקי: „פערדי“ נאנד לאסאל און די דויטש-אידישע רעפארט מאציע און, צווייטנס, דר. זשימלאווסקי'ס ארבעט וועגן „איינשטויב'ס וועלטיב'ו“, דאס ווערטפולטע פון וול. קאסאוסקי'ס ארטיקל איז די איבערזעצונג פון לאסאל'ס א בריוו צו דר. קרויצנאך וועגן דער אידישער רעפארט באוועגונג אין דויטשלאנד. דער בריוו איז כאראקטעריסטיש אי פאר דער צייט, ווען לאסאל האט אים געשריבן, אי פאר אים אליין. זשימלאווסקי'ס ארטיקל איז דער סוף פון א גרויסער ארבעט וועגן איינשטויב'ס רעלא- טיוועטעטעארע. די סעריע ארטיקלען האט זיך אָנגעהויבן דרוקן אין „צוקונפט“ נאך

אין פאריגן יאר. זוי ווייט מיר ווייסן, איז עס די איינציגע זעלבסטשטענדיגע אויספאר- טונג און אויסשטישונג פון איינשטויב'ס זי- האפאזיע און דער אידישער שפראך. די „שטערקייט“ פון דעם ענין האט די רעדאק- טיע פון דער „צוקונפט“ נישט אפגעשראקן, כאטש דער זשורנאל איז באשטימט פאר די קרייטע קרייזן פון דער אידישער ארבעטער אינטעליגענץ. דאס איז א גוטער סימן אי פאר'ן זשורנאל, אי פאר דער אידישער ליר- טעראטור אין אמעריקע בכלל. אמאליגע יארן וואלט עס געווען אוממעגלעך. מען וואלט אפשר געקען א לייכטע וואסערטריגע קאמפ- לאציע פון איינשטויב'ס אן ארטיקל וועלן אויב זשיינען, אבער אן אריגינעלע ארבעט וועגן זינטיגלישע, מאטעמאטישע און פילאסא- פישע פראבלעמען? צווישן אידישע לעויער, האט מען געמאכט אמאל, זיינען נישט אפגעבן וואס זאלן עס קאנען פארדייען. די צאל בון אַזויגע לעזער איז געווען אויך איינע ניש איכרום גרויס און אפשר טאקע גאנץ קליין. אבער מען ווייס שוין איינע, אז נערן גייסטיג דעם היינעלע אינטעליגענטע לעויער הייסט איר נדיגע און קומט זארגט פאר דער בילדונג פון פאלק. א חזין דעם איז אידיש שוין מער נישט קיין מיטל נאר אויף צושפרייטן בוד- דונג, עס איז געווארן אן אינטערומענט פון ווינטיגשאפטלאכן געקען און קילטור.

צו דעם לויטערטשן טייל פון דער „צ- קונפט“ אין אויגוסט געהערן, א חזין די בע- לעטריסטישע זאכן, דר. גינזבורג'ס עסוי, דער אַנטוועקענדיג און אמעריקע“ און ש. נ. פארבינדונג מיט לודוויג ליאוסאנ'ס אויספאר- באַרעפאזיע, וואס איז ארויס נישט לאנג אין געגליש אונטער'ן נאָמען „קעגן שטראם“, די מעמווארן פון ש. נ. אַקסעלאראַד (אבער געזעצט פון רוסישן מאַנסקריפט) און פון מ. ספּעקטאָר („י. ל. פריץ — דער פּאַליטישער אַרעסטאַנט“), די קריטישע אַרטיקלען פון בעל דמיון (וועגן פּרין) און ש. נ. ניגער („נייע דערציילונגען“). די בעלעטריסטיק איז דורכאויס כּטש פאַרנומען מיט פאַרזעצטע גען (י. שוואַרץ'ס פּאָעמע „נייערד“, ז. ל. זי- בינ'ס דראַמע: „די מוילד, וועלכע קויער באַמערקט נישט“, א. ראַבאָ'ס ראַמאַן: „בער סאַראַבער אידן“, מ. פּוינציוו'ס דערציילונג: „ווען די געשטר וויינען“). אויף די זון די דערמאָנטע זאכן, וואָס האָבן אַ קונשטלערישע ווערדע, וועלן מיר זיך אַפּשטעלן, ווען זיי וועלן זיין געענדיגט. גאַנצע זאכן און דעם נומער זיינען: תּחום יום צוויי לידער (זוי

קו י ט . אפולו אין די „צירטוב האלבע שטער“ וואס הערן זיך אפס אין זיינע לידער. דערהויפט אין די לויבעלידער, איז פארטאן עפעס פארענדונגס און בוי'ן סוף דערוואַנט. זיין צייט איז — מ י ט מ א ג , נישט די בוך-העמשה-שטונדן. ער האט ליב מיינ קייט, אבער אויך א קלאַרע ליינע קאן זיין זיין.

קלאַרקייט און רואיקייט אַלױן איז נאָך אַבער נישט אַלץ, וואָס איז נױטױג צו מאַכן אַ ווערק „זומערדיג“. עס מוז זײן נאָך אויך „געבענטש מיט פּולע זאַנגען“. „פּולע זאַנגען“ האָבן נישט אַלע לידער, וואָס זײַנען אַרױן אין דער זאַמלונג. אױנגען (דערהױפּט אין דער אַפּטױלונג „פּין מױן זומער“), האָבן מאַגערע זאַנגען. צום בױד שפּיל:

מױן וועג איז בױט און העל
און זיכער איז מױן טראַג,
און קרעכטױג זײַנען מױנע הענט,
וואָס ווױגן ריטמיש זיך
צום מאַקס פון מױנע מרש.
און ס'קלאַפט מױן האַרץ פאַר פּרױד
ווען איך דערנענטער זיך
צו דיר, מױן קעניגין.

דאָ איז די קלאַרקייט און די שטילע גע-
לױטערמקױט פון אױולאַנד'ס לידער; אַבער
— עס ווענדט זיך דאָר, וואָס עס ווערט
קלאַר געמאַכט, וואָס עס ווערט געלױט
טערה. גוטע אױסדרוקס-מיטלען מאַכן אױף
אונז אַלץ אַ שטאַרקערן און פּולערן אױני-
דריק, וואָס רױכער און פּולער עס איז דאָס,
וואָס עס ווערט דורך זײ אױסגעדרוקט. אין
די געבראכטע און ענדאכע פּערזן ווערט אױס-
געדרוקט עפעס אַרעמס. דאָס האָט נישט צו
טאָן מיט דער פּראָגע פון „אױנהאַלט“. גי-
כער איז עס שױך צו דער „פאַרם“: עס מוז
זײן, וואָס עס זאל געפאַרמט און באַהערשט
ווערן. נישט אַלע לידער אױולאַנד'ס האָבן עס.
נישט אַלע זײ גיבן אים דאָס רעכט צו זאַגן:
„איך בין דער שווערער כױם, מיט זון און
פּרױבט באלאָדן. איך בין דאָס ברייטע פעלד,
געבענטשט מיט פּולע זאַנגען.“

אין פּילע פון זײנע לידער איז אַבער
דאָ אַ באלאַנדקױט און אַ פּילקױט. און אַזױ
ווי זײ זײַנען דערצו נאָך אויך קלאַר און
רואיגגעלייטערט, זײַנען זײ באמט ווערן
אָנגערופן צו ווערן „רױפּע“ לידער. זײ גי-
עײנען זיך אין אַלע פּיר אַפּטױלונגען פון דעם
בוך, מער ווי אין אַלע — אין דער דריטער.

און דעם נאָמען, וואָס עס האָט די לידער
זאַמלונג: פון מױן זומער. אין
די לידער זאל זיך שפּירן — אַזױ וויל דער
נאָמען — „דער מױן טאָג“ און „דער רױפּער
זומער“ פון דעם דיכטער'ס לעבן. דער
מױן טאָג הױכט: קלאַרקייט, דער
רױפּער זומער: — שוועריבאַלאַנד
קױט, „פּולע זאַנגען“, איך — „מױפּע רוי-
פון צױטקױט געזעטונג.“

דאָס לעצטע — מױפּער — איז פאַר
דאָן אין אַלע לידער, כמעט אין אַלע אפּילן
די כענטונגענאָלעמען, וואָס ציטערט אױף
צױטנווייז אין די לויבעלידער (פון דער
צױטנווען אַפּטױלונג), איז אַן אױנגעהאַל-
טענע, אַן אַפּגעקריכע, אַ באַרואיגטע, צױטן
די אױפגערויטע, בלאַנדשנױגע קלאַנגען
פון דער נױער ליריק איז דער געלאַסענער
טאָן פון ראובן אױולאַנד אַן אַפּרױ פאַר'ן
אױערן. אין דער אױפגערויטער, צעטרוי-
טענער לופט פון דער באַדערנער פּאַעזיע
טראַגט ער אַרױן עפעס „קלאַסישעס“, שױער
נישט „קלאַסישעס“. דאָס רױב לידער זײַנע
באַשטױען פון פּרױע פּערזן, אַבער ווױער
אױנרױבט עס פאַרם האָט אין
זיך עפעס געשטעלטעס, אױנגעשטעלטעס.
דאָס מוז זיך געמען פון אים אַלױן, נישט
נאָר פון זײן מעטאָד. אין אים אַלױן, אין
זײן אױנווייבסער באַצואונג צום לעבן, מוז
זײן עפעס, וואָס לאַזט אים שױן מער נישט
קאָכן זיך. סױמיש זיך אױף דער וועלט'ס
פּיכערדיגן יאַרד, — עפעס, וואָס מאַכט אים
פאַר אַ שטילן צױטהער און רואיגן באַפאַכ-
טער, עס מוז זײן אין דעם אַ הויך פון רע-
זיגנירטן עסשטעטום —

וואָס בלױבט דען אױבער אױ אינער
שווערן לעבן,
ווי זיך פאַר'שױפּן מיט שױנע רױד
און אױנגעוואכטער פּרױד,
און צױטנווייז פאַרוונקען ווערן
אין אַ געדאַנק אַ שווערן,
צו גאָר אין אַלגעשנױגע אױגן,
וואָס פּירן, ווי דער רעגנבױגן,
פון דער ערד צום הימל.

דאָס איז אַבער נישט די זעלבסטצופּרױד'ג
הױט פון אַ נאַרשן אױטגעפּוצטן „עסשעס“.
עס איז אַ קלוגע, טרויעריגע, כּהלת'שע
זעלבסטבאַרואיגונג.

אין דעם זײַנען זײַנען אױולאַנד'ס
לידער זיכער „רױפּע“, זומערדיג. זײ זײַנען
עס אויך אין דעם זײַנען פון ק ל ש ר -

יארק קיין נואַרק — גליד ווערט עס צעלינגט
אויף טעלעראַך אין אלע „יושעריס“. אַבער
טרויבער פאַרלעגער, — ווער דאַרף זיין?
וועמעס דאָה איז עס, וואָס עס טוט זיך מיט
זיין, וואָס זיי טוען? אַהב, דרוקן זיך מיט
בײַ אונז קיין פאַכסן אַפילו אַזוי ווי אַ אַדי-
ביכער, אַזוי, אַז איר קאַנט זיין דער פּלוּ-
סיכטער לעזער פון איינערע פאַרשפּרעטע
צײַטונגען און נישט וויסן, אַז עס איז דאָ
נאָר אויף דער געלט אַזאַ זאַל, ווי אַ אַדי-
שע פאַרלאַנגטעטיקייט... און די אונטער-
שטע שורה איז: מיר האָבן זייער ווייניג
ידיעות וועגן דער אמת'ער לאַגע פון דעם
אידישן בוך אין אמעריקע, און כל זמן דעם
האַבן מיט די דאָזיגע ידיעות, קאַנן זיין
כײַ אונז נאָר כּבּרות וועגן פאַרלאַנגטקייטן,
וועגן נייע כּבּות און די מיטלען, וואָס קאָ-
נען אַנגענומען ווערן זיי אַפּצוטיילן. און
כּבּרות און השּערות קאַנען מיר זיך נישט
כאַנגעניען. מיר מוזן שאַפן זיך אַ קלאַר
בילד וועגן דער לאַגע. די כּראַגע פון דעם
אידישן ביכער־פאַרק איז מיט פּראַגע
וואָס אינטערעסירט נאָר די בוכהענדלער
אַלײן. דאָס איז אַ פּראַגע פון דער אידישער
ליטעראַטור, פון דער אידישער קולטור אין
אַמעריקע.

עס וואָלט געווען, דעריבער, זייער גוט,
ווען די פון אונזערע לעזער, וואָס שטייען
נאָענט צו דער אידישער ביכעריועלט און
זיינען באַהאַנגען אין זיינע פּראַקטישע פּראַג-
און פּראַבלעמען, זאָלן אינעם באַקענען מיט
זייערע ערפאַרונגען און העלפן אונז אַרײַני-
טראַגן ליכט אין דעם דאָזיגן וויכטיגן געביט
פון אונזער קולטור־לעבן. אונזערע פאַרלעגער
אַלײן וואָלטן געדאַרפט נעמען דאָס וואָרט אין
דער פּראַגע. זי אינטערעסירט און באַאומט
רואיגט אונז אלעמען, מיר דאַרפן אלע
פּראַכטן וועגן איר, אַבער אינגאַנצן קלאַר
מאַכן זי קאַנען נאָר די, וואָס שטייען נאָענט
צו איר פּראַקטישער זײַט, די, וואָס האָבן
פאַנגעמלאַך מיט איר צו מאַכן. אַ ווילקער.

ביכער און ישורנאלען.

איך בין דאָס ברויטע פעלד, געבענשט
מיט מולע זאַנגען.
וואָס גלאַנצן גאַלדיג דיר, מיין זון, אַקעגן.
אין מיר איז טיפּע רי, פון צײַטיקייט
געזעטשט.

אין די פּערזן איז דאָ א דערקלערונג

נישן און דעם קולטור־מבט פון אונזער
לעזער־פּובליקום? אפּשר טויג ניט דער אַפּאָ-
רעט פון אונזער בוכהאַנדל? אפּשר ווערט
צײַוועג געשאַן צו פאַרלײכערן און סכּימיר
לירן דעם איינזיקן פון ביכער? און אפּשר
גייען וואָס צופּול „גינג“ („טעמא“), וואָס
קאַסטן אַ סך געלט, און ווייניג איינצײַגע
ביכער, וואָס יעדער איינער זאָל קאַנען קויפּן?
עס קאָן זיין, אַז עס זיינען דאָ אויך אַנדערע
זאַכן, וואָס לאָזן זיך אויסבּעטערן, און אַז
די הויפּט־פּראַגע פון דעם אידישן ביכער-
פאַרק איז אַ פּראַגע נאָר פון בעסערער אַר-
באַטאַציע, פון מער איינצײַמיטיג, א. ד. ג.

אַבער דאָס זיינען אַלע השּערות, נישט
טער. מיר האָבן נישט קיין מאַטעריאל פאַר
אַן אלווייטיגער און אַיבערשווער איינפאַר-
טיג פון דער פּראַגע. פון וואָנען זאָלן מיר
נעמען דעם מאַטעריאל? און אידישע פּאָר-
לאַנגזעליגט האָט נאָך נישט באַוווּן אפילו
עס שאַפן אַן אַרגאַן, וואו עס זאָלן אַר-
ענטלאַכט ווערן אלע נױטיגע זאַכן און וואו
עס זאָלן זאָכלאַך, פאַכמאַניגע באַטראַכט ווערן
אַלע אַנגעלעגנהייטן, וואָס זיינען שײַך צו
דער עקספּוטען און אַנטוויקלונג פון דעם
אידישן בוך־וועזן. קיין ספּעציעלער אַרגאַן
איז נישט. און אונזער אַלגעמיינע פּרעסע?
זי האָט מיט קיין אינטערעס פאַר אונזע
„ספּעציעלע“ פּראַגן, ווי די פּראַגע פון דעם
אידישן בוך. זי האָט „בליכער“ זאַכן, מיט
וואָס זיך אַפּצוגעבן. אפילו קיין בראַנזיק,
קיין גײַס פון דער אידישער ביכעריועלט
וועט איר ניט געפינען אין די „גרויסע“ איר
דישע צײַטיגען, מיידן עס זאָל זיך כּרעפן
עפעס אַ „סענסאַציע“... אין „פאַרווערטס“
כּרעפּט, אַז חדשים־לאַנג ווערט אַ אידיש בוך
ניט דערמאַנט אפילו. אַ דאָס טעאָטער, — אים
ווערן אַפּצוגעבן גאַנצע „ווידיאָעס“, אַ דיר
רעקטאָר פון אַ טעאָטער ערגעץ אין בראַזוויל
האַט זיך געלויבט שלאָפן און איז אויפגעשאַט
נען אויפ'ן לינקן זײַט, אַן אַקטײַאר האָט גע-
קויפּט אַ „בוקעט“ אויף צו פּאַרן פון גײַ-

ראובן: אייזלאַנד: פון מיין זומער

פאַרלאַג „אונזער שײַנע“

ניו יארק — ווין, 1922.

דאָס איז דער מיטן מאָג. דער רײַפער

זיכער פון מיין לעבן.

איך בין דער שווערער בוים, מיט זון און

פּרוכט באַלאַדן.

הפראגאס, מיינען מיר א מעטראפאלישע, א סענעטרישע פראגראם. זי און נישט מעגלאך אן א ציל באוואוסטער רעזיש, אן אן אויסגעארר בקבן, קולטיווירטן מעטאר פון שפילן און צוזאמענשפילן, אן פארשטודיעס, אן לאכאז פראגראשער ארבעט.

איז דא ביי אונז און די „ליטערארישע“ טעאטעריס (מ ע א מ ע ר ס, נום, טעאטעריע, ווי מען שרױבט ביי אונז: דאס איז נישט אדוילס, און אפילו נישט מיישל) — איז דא ביי אונז דאס, וואס רופט זיך ביי לייטן רעוועו? מען מאכט „פראבעס“. אבער ווער גיט אכטונג אויף די פראבעס? ווער לערנט איינערע אקטיוון שפילן? ווער איז פאראנטווארטליך פאר דער „אויסשטאטונג“ און פאר אלץ, וואס קומט פאר אדער קומט נישט פאר אויף דער בינע? שפילן קאן מען אפשר נאך אפאל מיט'ן רוח הקודש אליון (הגם איך צווייפל שטארק, צי קאן מען זיך אינגאנצן פארלאזן אויפ'ן „הייליגן גייסט“: נישט נאך אזא אויסגערעכנטע, נאך אזא גער מאקטענע און געוואויגענע און געמאכטע קונסט, ווי די קונסט פון מאכן זיך פון פארשטעלן זיך); אבער אנדערע לערנען שפילן און בכלל און גאנצן זיך א שפיל — דאס איז געוויס נישט קיין זאך פאר ליטער אונטערזאציע. דאס איז א וויסנשאפט, שאפט, אויך א טעכניק, נישט נאר א קונסט. און א וויסנשאפט זייער א רייכע, א טעכניק זייער א קאמפליצירטע. מען דארף קאנען פארשטיין און געבן צו פארשטיין דעם זינען פון די פארשיידנסטע סארטן ליטערארישע קונסטווערק; מען דארף קענען גוט די — אפט היסטארישע אדער סתם ווייטע, פרעמדע, עקזאטישע — סביבה, וואו עס שפילט זיך אפ די דראמע; מען דארף קאנען אויף דעם אדער יענעם אופן, מיט די אדער יענע מיט די לען, רעפראדוצירן די סביבה אדער ווייניגסטנס געבן זי אונז פילן אויף דער בינע; מען דארף קאנען קימען צו הילף דער שפראך פון ווערטער; מען באוועגונגען מיט די שפראך פון קלאנגען, פארבן, ליכטווירקונגען, פלאסטיק, א.ה.ג. מען דארף, מיט איין ווארט, זיין באהאוונט אין פילע פארשיידענע וויסנשאפטן און קונסטן, נישט נאר האבן טאלענט, געשאקט און פאכטאזיע. מען דארף זיין עניצקלאפער דיש געבילדעט, כדי צו קאנען זיין א רעד זיסער. מען דארף זיך אליון לערנען לאנג און פיל, כדי צו קאנען לערנען אנדערע די הויכע קונסט און פארוויקלעטע טעכניק פון שפילן טעאטער. איך רייך שוין נישט וועגן דעם,

וואס מען דארף נאך דערצו זיין געכענט פון דער נאטור מיט די אלע פויאקויטן און מאלאנטן, וואס זיינען נויטיג צו זיין א לערער, א פירער, אן ארגאניזאטאר און אזא פילזייטיגער קינסטלער, ווי דער רעזישער שטודיון. זיינען דא ביי אונז אין טעאטער מענטשן, וואס האבן כאטש און א מינימאלער מאס די אלע נויטיגע פויאקויטן און קענטענישן?

מען רעדט וועגן רעאליוס, אימפרעסאזיאניזם, עקספרעסאניזם. איך בין אייך מוחל די „אוממען“. איידער צו לערנען תוספת מיט מהרש"א, סוז מען קענען אלה בית, עברי. מען מוז האבן א פונדאמענט. איך האב דערמאנט די נויטיקייט פון א גרער, קאמפליקטירטער רעזיש. אבער איך האב מורא, אז ביי אונז און בכלל נישט קיין פארברייטונג, קיין שטודיום און קיין לאבאראטארישע ארבעט, עקספערטעס נישט, ווי א שטענדיגע און אבליגאטארישע זאך. והראיה, עס ווערן אויסגעפירט אפט זאכן און קיים שום פראבעס אדער מיט פראבעס נאך פון יוצא וועגן. ביי לייטן ארבעט מען, פאר רעוועט מען, אדער מען, איידער מען פירט אויף א בינע זאך, ח"ו ש"ל א"ג. עס איז א שולד דאס טעאטער פאר די אקטיוון, איידער עס הויבט זיך אויף דער פארהאנג, ס'פרובירט אויס דעם מעקס, ס'פרוואווט און מען לערנט די אקטיוון. אויב מען דארף מאכן ענדערונגען אין דער דראמע, אין דעם צוזאמענשטעל פון דער טרופען, אין דער גאנצער אינסצענוירונג, מאכט מען עס פאר דער ערשטער פארשטעלונג. ביי אונז לערנט מען זיך שפילן א דראמע און אויף דער בינע. דעם טעקסט אפילו חזר'ט מען פאר'ן פובליקום אין די אויגן, אדער, ריכטיגער, אין די אויערן (וועגן איינציגע אקטיוון-אויסאמען, וואס אריבעטן אויף זייערע שפילן, רייט איך נישט. באהאב אין זינען דאס טעאטער אלס גאנצען). איר גיט צו א קונסט-פארשטעלונג, ערשט עס איז גאר אויך געפילן די ערשטע פראכעס צו א טעאטערישפיל. אונזערע אקטיוון האבן נישט קיין טעאטעריש'לע, נישט איידער, נישט נאכדעם ווי זיי ווערן אקטיוון; מאכט מען פון דער סענעט א שול. די בינע איז א שול (און אן אקטיוועציענישע שול) פאר'ן אקטיוון, אבער — נאר דאן, ווען זי איז א בינע. ביי אונז איז קיין בינע נישט, עס זיינען דא נאר סער אדער וועגער נעך

אם מוס די פראבלעמען פון דער אידישער
געזונטע און דער אידישער קולטור. אין
אויגען פון די בוכער „העתיד“ איז פאר
עפנטלאכט געווארן אן אנקעטע וועגן
היהדות, וואס האט א געוויסע קולטור־היס
טארישע באדייטונג. אין דער אנקעטע האבן
אנטויל געבוטן אויבניג פון די אנגענומענע
טעם אידישע שריפטשטעלער און געלערנטע.
ש"י איש הירוויץ אליון האט אין „העתיד“
פארעפענטלאכט צוויי ווערטשולע ארבעטן: „ר'
יהודה הלוי“ און „התמידות וההשכלה“. אין
„השלוה“ האט זיך אין דער לעצטער צייט אג
עהויבן דרוקן די זייער אויטערקעסאנטע אוי
טאביאגראפיע פון ש"י איש הירוויץ.

ער איז אלט געווען 62 יאר. געבוירן
געווארן איז ער אין אוואווארזשע, טאהלין
ווער גובערניע, אין א יודיכער פאמיליע און
איז געווען אליון א כוהן.
זיין נאמען וועט בלייבן אין דער געד
שיכטע פון דער העברעאישער פובליציסטיק
נ.

אויסגעטראכט אויף אים, אז ער איז א „מיר
סאנער“, וויל אפשטדן אידן, א. ד. ג. אין
אן אטמאספערע פון פארגליווערקייט און
זאט־באלעבאטישער ראסאנטיק איז יעדער
זייער געדאקט א טאט, יעדע אויפריכטיג
קייט — א ווינטל, וואס פרושט אפ די לופט
און דער דאזיקער אטמאספערע איז ש"י איש
הירוויצעס פובליציסטישע און פובליציסטיש
וויכטיגעפאלאכע טעטיקייט געווען א געשע
העניש. ברטט אז ער האט זיך נישט באזוגט
מיט זיינע אויגענע ארבעטן. ער האט געשאפן
א פרייע מדיבונע „לביורר עיניו היהדות
והיהודים“ — צו שטודירן די פראגן פון
אידישקייט און אידן: — דאס איז דאס יאר
בוך „העתיד“ (די צוקונפט), וועלכעס האט
אנגעהויבן ארויסגיין אין פארלאג „סיני“,
בערלין, אין יאר 1908. אין די פיר דויקע
בוכער „העתיד“ (דאס לעצטע איז ארויס אין
יאר 1912) זיינען אפגעדרוקט פילע היסטא
רישע און מולאטאמיש־פובליציסטישע ארבעטן.
וואס זיינען וויכטיג פאר די, וואס גיבן זיך

ליכט און שאטן.

מען קאן ריידן וועגן נייע מעשאדן, וואו
עס זיינען פאראן אלטע. אבער אונזער מעשאער
ליודס נישט אזוי דערפון, וואס אים פעלן נייע
אידעען, ווי דערפון, וואס ער האט בביל נישט
קוין קונסטלערישע אידעען, נישט קוין נייע
אין נישט קוין אלטע. אינזער מעשאער האט צו
פארצווייגען אין דער געשיכטע פון זיין עק
סיסטעמין פ א קטן אפט גאנץ זיינע און
אנגענומענע פ א קטן אבער נישט קוין
און אונזער ניי מעשאער איז דא
אין לאנד דערווייל נאך פונקט אוא „סיכוי
שע“, וויכטיג נישט קאנטראלירטע און נישט
קולטוורמע ערשיינונג, ווי דאס אלטע טע
אטער. עס האט זיך געשטעלט פאר א ציל צו
פשוילן, ליטערערישע זאכן זיינע זיין!
אבער דאס איז נאך נישט קוין פראגראם פאר
א מעשאער: דאס האט צו טאן נאר מיט'ער רי
טערטואר. דער רעפערטואר איז וויכטיגע
טויל פון דער בייע, אבער נישט דער וויכטיג
טעיל מייל. דאס „שטיק“ איז פאר די שפי
לער אין מעשאער ש א פ. זייער אויפפאר
בע איז—דעם שטאף פ א ר מ ו ר. ליטע
ראטור איז דעם אויטאראם קונסט; דעם אק
טואר'ס קונסט איז מאכן פון ליטעראטור —
ט ע א ט ע ר. און ווען מיר ריידן וועגן א

א.
צו דער עפענונג פון מעאטער־סעזאן.
אין דעם ארטיקל „דאס אלטע און דאס
נייע אידישע מעשאער, וואס דער לעזער וועט
געפינען אין דעם נומער ד. נ. ל. רעדט
מ נ ח א וועגען די פראבלעמען פון אידיש
מעשאער. ער גלויבט, אז זיי קאנען מיט דער
צייט פארענטפערט ווערן, זאל נאר ויין א זי
טער ווילן און א ריכטיגע באצואונג צו דער
זאך. ער גלויבט, אז עס איז דא א יסוד פאר
ארבעט, פאר שאפן סאי אין דעם אלטן, סאי
אין דעם נייעם אידישן מעשאער. און דאס איז
ויכער ריכטיג. אבער ס'איז דא איין חסרון
אין אונזער מעשאער — און כ'מיון דא טאקע
דעם בעסערן מעשאער.—וואס כל זמן ער וועט
נישט אפגעשאפט ווערן, וועלן אלע אונזערע
ריידן זיין ארויסגעווארפן. דער חסרון — דאס
איז דיי... א י מ פ ר א ו ר ז א צ י ע.
עס איז דוקא און דעם מעשאער אונ
זערן, וואס האלט זיך אויפ'ן בעסערן פוב
ליקום און רעדט אין נאמען פון קונסט, נישט
אין סיכטעם, קוין פראגראם, קוין פלאן נישט
ארבעט. אלץ היינטט אויף א האר פון א
צופאל.

אָדערונגען פון דעם געזעלשאפטלאכן לעבן, וואָס ווערט אלץ מער קאָמפּליצירט. ריכ-
טיג אָרגאַניזירטעס וויסן אין די ענינים, וואָס זיינען נוגע דעם שטאַט און דער גע-
זעלשאפט וואָלטן אין איין דור מער פּועל געווען צו פאַררעכערן דעם מענטשלעכן
פּראָגרעס איידער וועלכע עס איז אַנדערע מעגלעכע אַנטדעקונג.

— (פ. 5. האָפּמאַן, אין „סיענסיס“, מערץ, 1922).

די כינעזישע ציוויליזאַציע און די אייראָפּעאישע. — די אייראָפּעאישע ציוויליזאַציע איז דערהויפּט געבויט אויף די אידישע רעליגיעזע ירושית, אויף די גרי-
כישע קולטור ירושית, און אויף אינדוסטריאַליזם אָדער וויסנשאפט. די כינעזישע
רעליגיע איז ניט קיין דאָגמע, נאָר פּשוט אַ קאָדעקס פון עטיק און אויפפירונג. לאָאָד
ע'ס פּילאָסאָפיע איז — „פּראָדוקציע און באַזיג, טעטיקייט און זעלבסטבאַהויפּטונג,
אַנטוויקלונג און הערשאַפט“. אייראָפּא און אמעריקא האלטן פון זיך צופיל. זיי זיי-
נען גענאנגען אין כינא זיך שלאָגן, פירן מסחר און מאכן קריסטן. די כינעזער זיי-
נען טאָלעראַנט, זייער רעליגיע איז בעצם ניט פיינטלאך צו וויסנשאפט און זיי זיינען
נערן צו לערנען. עס איז אַ טעות צו האלטן זייער אויבנאָויפּגע צופרידנקייט און
זייער פאַציפּיזם פאַר אַ סכּן פון צוריקגעשטאַמענקייט, וואָרום אונזער „פּראָגרעס“
קאָן זיין בלויז רולאָזע ענדערונג. ווען צוויי גרויסע קולטורן באגעגענען זיך, טרעפט
אַפּטמאָל, אז די תלמידים ווייזן זיך ארויס גרעסער איידער רביים. מיר מוזן
יען, וואָס מיר קאָנען לערנען פון די כינעזער.

— (בערטראַנט ראָסעל, אין „דיועל“, אפריל, 1922).

דריקט די ספקות, איז געווען עפעס אַ דרויסט
קוים, אַ געוויסע אומפּאַהענגיקייט פון גע-
דאַנק און פיל טעמפּעראַמענט. ביי אונז איז
מען אפילו אין „אפיקורסישע“ קרויזן ניט
געוואונט צו ריידן פריי וועגן אידישום,
קריסטנטום אָדער ענלעכע רעליגיעזע פּראָגן.
אין דער העברעאישער ליטעראַטור איז סוכה
וּיִסָּף בערדוּשעווסקי, וועלכער איז געווען
אַונגעוויינט אין אידישקייט, פאַררעכענט גע-
וואָרן פאַר אַן אַ ח ר און אין די אַפּי-
ציעלע העברעאישע אַרפּאַנען איז ניט געווען
קיין פּלאַץ פאַר זיינע שרופּטן. י.ת. בערנער, פון
דעם אויפריכטונגסן און אידישעסן פון
אונזערע דיכטער, האָט די ציוניסטישע העברע-
אישע צבעות ניט געקאָנט סוכל זיין. און
אפילו אַזאָ זייל פון דער העברעאישער שפּאַר-
און ליטעראַטור, ווי דור פּרישטאַן, איז אַז
אַ געוויסן זין געווען פרעמד די אַפּיציעלע
„הוכבים“ נאָר דערפאַר, וואָס ער האָט פּיינט
געחאַט צו געברויכן די אָנגענומענע פּראָזיק
אַלאָגיע. איז ניט קיין וואונדער, וואָס אויך
שׂי הורוועסעס פּויער און אַפּענער אַרױס-
טריט אין דער פּראָגע פון „קיום היתדות“,
דער צוקונפט פון דער אידישער רעליגיע און
דעם אידישום איבערהויפּט, איז געווען אַ
מ ר י ד ה , און מען האָט אוינטאַל שיר ניט

שׂי איש הורוויץ.

דעם 8טן אויגוסט איז אין בערלין גער-
שאַרפן שאול הורוויץ (שׂי איש הורוויץ),
אַ העברעאישער פּובליציסט און געלערנטער.
אין זיינע וינגע יאָרן, ווען ער האָט גע-
שריבן אין „המליץ“, „השחר“ און אַנדערע
פּעריאָדישע אויסגאַבן פון יענער צייט, איז
ער געווען אַ מיטגליד, ווי אַלע מיטגלידער, אָבער
אין די לעצטע פאַר ענדעלויב יאָר פון זיין
לעבן האָט ער אָנגעהויבן פאַרנעמען אין דער
העברעאישער ליטעראַטור און אויגענאַרטיגן
פּלאַץ. עס האָט אים ניט צופרידן געשטעלט
דער אַפּיציעלער דאָגמאַטישער נאַציאָנאַליזם,
וואָס איז געווען אָנגענומען ביי זיינע חברים,
די העברעאישע שרייבער. ער האָט אָנגעהויבן
צו פּרעגן פּראָגן און שטעלן קשיות. ער האָט
אָפּגעפּרויט די אַלטע פּראָבלעמען פון אידיש-
טום אין קריסטנטום, נאַציאָנאַליזם אין אַסי-
מילאַציע, השכלה און חסידות, ראַציאָנאַליזם
און ראַטאָנטיק. קיין ניסן האָט ער ניט
אויפּגעבאָן. אָבער אין דעם אופּן, ווי ער
האָט געשטעלט די אַלע פּראָגן און אויסגער-

אנטשטייט דאָס דענקען און צוליב אים עקסיסטרירט דאָס דענקען אלס אינסטרומענט און מיטל.

ערפארונג ווערט ערשט דערקענטנישדיג (קאָגניטיוו), ווען איבערלעבונגען פאר-טרענגן זיך ניט איינע מיט די אנדערע און מען קאָן ניט מיט שעצן אַלײן לײזן די ר תירה, וואָס צווישן זיי. דאָן אנטשטייט דאָס אָפּשאַצן; דאָס אורטיילן קומט אין שפּיל אלס אַ מיטל צו באַײטיגן די שטערונג און שאַפן צוריק אַזאַ לאַגע, וואו קאָס נוט־אין־זיך ווערט ווידער מעגלאַך. דיוואי האַלט, אַז קיין לעבעדיג וועגן ווערט קיינ-מאָל ניט פאַראַינטערעכירט אין „עקסטרניזיקאַלע“ ווערטן, סײַדן ווען ער מוז עס, כדי אויפצוהאַלטן און אויסברייטערן עפעס פון דעם „אינטרניזיקאַלן“ איהאַלט פון זײן לעבן. ווען דאָס שבל־דיגע אורטיילן הייבט אָן בויען אויף זיך אַלײן אַ כּבּן מיט נדרים און סײַם, וואָס פאַרבאָט די ענערגיע פון לעבן ווידער אַרײַנצושווימען אין איר שטראָם, פאַרלירט עס דעם כאָדן פון אונטער זײנע פּײַס און בלייבט נאַנט בלוט־אַרעם. „נוטס“ איז פאַקטיש אַ פּוסט וואָרט, אויב עס מײנט ניט דירעקטלעכטע באַפּרי-דינגען.

די דאָזיגע אויסגלייכונג פון סתירות אנטשטייט פון דער ניט־דערקענט-נישדיגער ערפארונג, עקסיסטרירט צוליב איר און פאַלט צוריק אַרײַן אין איר. דאָס דענקען ווערט אויף דעם אופן אן אינסטרומענט, אַן אויפאַרמיידלאַכער אינסטרומענט, פאַר דער שטענדיגער אויפֿהאַלטונג פון די ווערטן, פאַר וועלכע ער עקסיסטרירט.

ווערט־אורטיילן האָבן צו טאָן מיט אַן אינהאַלט, וואָס איז געווען ווערטפול אין דער דירעקטער ערפארונג. די מאָראַלע אורטיילן, הייסט עס, אנטדעקן ניט קיין ווערט כּמוֹן דער ערפארונג, נאָר זיי בויען איבער און באַשאַפן ווערטן אין דער ערפארונג. וואָרים די אורטיילן זײנען בלוז אַרױסגערוּפּענע מײנונגען וועגן דעם, וואָס עס שײנט צו זײן נױטיג, כדי די ערפארונג, אין וועלכער עס האָבען זיך באַווײזן סתירות, זאָל ווידער ווערען צופרידנשטעלנד. דאָס צוריקגעשטעלטע גלייכגעוויכט איז די באַ-שאַפונג פון אַקטיוון לעבן דורך דעם אורטייל אלס זײן אינסטרומענט.

דער תּוך פון דיוואים פּילאָסאָפּיע איז, אַז די אורטיילן פון ווערט אנטשטייען צוליב פּראַקטישע צוועקן; און בעת אנדערע שרייען: „קומט אהער, קומט אהין!“ האַלט ער, אַז דאָס רײך פון נוטס איז אין דער מענטשלאַכער ערפארונג נופּא. ער רופט די מענטשן צו לעבן אין זײער אייגענער וועלט אין געפֿינען ווערטן אין זײער אייגענער ערפארונג: נעמט זיי ווי זיי זײנען; און אויב זיי זײנען פּיל, איז נאָך נעמער; נעמט זיי וואו איר געפֿינט זיי, וואָרים אויב זיי זײנען פאַראַן, זײנען זיי אומעטום פאַראַן. קיין קלאַס האָט ניט קיין מאָגאַפּאָל אויף זיי, און עס איז דעם מענטש'נס אויפגאַבע צו סאַכן אַ סוף פון אַזאַ מאָגאַפּאָל. דער ערשטער טריט דערצו איז אַנצוּדערקענען, אַז אַלע ווערטן זײנען אימאַנענט אין דער מענטשלאַכער ערפארונג און זײנען ניט פאַר שטעקט ערגעץ־וואו אין אַ טראַכצענדענטאַלער אָדער באַגריפֿס־וועלט, צו וועלכן מען קאָן צוקומען נאָר דורך דער פאַרמיטלונג פון פּריסטער, פּילאָסאָפּען אָדער רענירונגען. — (ט. וו. סמיטה, אין „קאָגניסט“, יולי, 1922).

די אַרגאַניזירונג פון וויסן. — אן אמת'ע אַרגאַניזירונג פון וויסן איז דער עיקר נױטיג פאַר דער צוקונפּט פון וויסנשאַפּטלאַכער אַנטדעקונג, ווי אויך פאַר די

דיוא'ס מינונג, דערפאר ווייל אין אכסטראקט אָדער בכלל אין ניטאָ אַזאָ זאָך ווי פארשידענע שטופן פון ווערטן. און די הויפט-אורזאך, דענקט ער, וואָס עס האַלט צירוק אונזער מאַראַלעס וויסן, איז דער באַגריף, אז עס זיינען פאַראַן מאַסשאַטאָן פון נאָם אַחוץ די, וואָס מיר אַרבייטן אויס בעת מיר דענקען ווי צו האַנדלען.

„עס איז אַ פּאַקט, זאָגט ער, אז די פיזיקאַלישע וויסנשאַפטן האָבן ניט געמאַכט קיין פּאַרטישדיטן, ביז וואָגען די דאָגמע פון מאָדעלן אָדער פּאַרמען אַלס מאַסשאַטאָן פון וויסן זיינען ניט אָפּגעשאַפט געוואָרן. דאָך האַלטן מיר זיך פּעסט אָן אַן ענלאַר-כער לערע און מאַראַל אויס מורא: ניט אַרײַנצופאַלן אין אַ מאַראַלן באַסאָ... אָבער אזוי ווי די אָפּשאַפונג פון דעם דאָזיגן שטאַנדפּונקט אין דער נאַטיר-וויסנשאַפט האָט געפירט צו אַזאָ וואַינערבאַרן וואַקס פון אונזער וויסן, אזוי מעגן מיר אויך דערוואַרטן, אז די אָפּשאַפונג פון דעם ב א ש י מ ט ן ענדלאַכן צוועק, פון דער א י י נ צ י נ ע ר באַוועגונג-קראַפט און פון דעם ב א ז ו ר ד ע ר ן א ו מ פ ע ל ב א ר ן חוש אין דער מאַראַל-לערע וועט אויפּמינטערן אונזערע פּאַרשינגען בנוגע דער פּילפּאָקייט פון די כּפּעציפּישע ווערטן פון דערפאַרונג, וועט ציען אונזער אויפּמערקזאַמקייט אויף זייערע באַדינגונגען און אַרויסבריינגען אין דער ליכטיקייט אזוינע ווערטן, וואָס זיינען איצטער טונקל און פאַרשטעלט.“

דיוא'ס טעזיס איז, אז אַלע ווערטן זיינען געגעבן אין אונזער ערפאַרונג אָדער איבערלעבונג. אַלע איבערלעבונגען זיינען ווערטן, זיי קאָנען אָבער זיך איינטיילן אין פּרימערע, דירעקטע, ניטגע'שכּל'טע איבערלעבונגען, און אין אזוינע וואָס קומען דורך איבערלייגונג, דערקענטניש און אורטיילונג.

אין דעם וואָרט „ווערט“ ליגן צוויי באַגריפן: ערשטנס, דאָס ש ע צ ע ן אַן אין פאַר זיך, און, צווייטנס, דאָס אָפּשאַטן איינס לנבי עפעס אַנדערש. מיר שעצן אַ זאָך אַלס ווערטפּול, ווען זי איז אונז ליב און טייער, און מיר שאַצן זי אָפּ, ווען מיר אורטיילן וועגן דעם כּאראַקטער אין דער כּומע פון איר ווערט אין פּאַרנלייך מיט אַן אַנדער זאָך. די ערשטע קאָן מען אויך אַנרופן א י נ ט ר י נ ז י ק א ל ע יו, די אַנדערע א י נ ס ט ר ו מ ע נ ט א ל ע ווערטן. אינטרינזיקאַלע ווערטן ליגן ניט אונטער אורטייל, זיי קאָנען ניט (אַלס אַזעלכע) פאַרגלייכן ווערן אָדער באַי טראַכט ווערן אַלס מער אָדער ווייניגער, בעסער אָדער ערנער. אין אונזער דער-פאַרונג קומען אָבער פּאַר געלעגנהייטן, ווען מען מוז פּאַנאָדערקלייבן, לאָזן איין זאָך און נעמען אַן אַנדערע. דאָס בריינגט אַריין אַ סדר פון פּאַרצוגן, פון אַ מער און ווייניגער, אַ בעסער און ערנער. די זאכן, וואָס ווערן באַאורטיילט, מוזן אָפּגעשאַצט ווערן אין באַצוג צו עפעס אַ דריטער זאָך, צו עפעס אַ ווייטערדיגן צוועק. אין דעם פּרט זיינען זיי מיטלען אָדער אינסטרומענטאַלע ווערטן.

די ערפאַרונגען, וואָס גיבן דעם צונויפּשטעל פּין אַלע ווערטן, זיינען גרעסטנטייל ניט-דערקענטנישדיג (ניט-קאָגעטיוו), וואָס ווערן אויפּגענומען אָן באַאורטיילונג. דאָ געהערן אונזערע ליבעס און האַסן, אונזער עסן און שלאָפן, אונזערע פּריינטשאַפטן און פּיינטשאַפטן, אונזער געזונט און אינזער קראַנקשאַפט; דאָ געהערן אויך די שיינע קונסטן; אויך די שטומע פּרייד, וואָס באַגרייט דעם זונען-אויפּגאַנג, די וואַינע פּאַרטראַכטיקייט קומנדיג אויף אַ פּראַכטפּולן זונען-אויטערנאַנג, און דאָס שטילע וואַכן ווי די נאַכט גייט אַוועק. דאָס איז די אַלערערשטע און אייביג די גרעסערע זייט פון מענטשאַלען לעבן. דאָס איז דאָס גוט-איין-זיך, וואָס פון אים

פארמען פון זיין שאפן. און דאס איז אין זיי אלע דאָס כאַראַקטעריסטישסטע, האָס פּרײַשאַפּאַנײַטשטע. צי אײַך לײַען זײַנעם אַ נעדיכט, צי אַ סקײַע, צי אַ געוויינטלעכען צײַטונגס־אַרטיקל — קײַמאַקל הער אײַך אײַם נײַט שטאַמלענדיג, קײַנמאַל זע אײַך נײַט, ער זאָל אָנהײבן עפעס אַ זאָך און נײַט ענדיגן, ער זאָל אױפשטעלן אַ פּונדראַמענט און נײַט מאַכן קײַן ווענט, מאַכן ווענט און לאַזן זײַ אָן אַ דאָך: ער נײַט אונז שטענדיג זײַ און אומעטום ב נ י ם.

די פעטסטע און זיכערסטע פון זיינע בנינים זיינען די עסיים און די פעליעטאָנען. אין ז י י נײַט ער אונז נײַט פּרעמדע לעבנס, ווי אין די דער־צײַלונגען, פאַר וועלכע ער האָט צײַווײַנציג געשטאַלמונגס־קראַפט, נאָר זײַן אײַגענעם לעבן, זײַן אײַגענע וועלט, וועלכע ער קאָן אױסגעצײַכנט קאָנטראָלירן; פאַר ז י י אײַז גענוג בײַ אײַם דאָ עמאַציאָנעלע קראַפט און בילדלעכקײַט (פאַר דינער לײַדיק איז זײַן פּסיכיש לעבן אָפטמאַל צױבאַוואַיכטוויג, צױאונטעלעקטואַליכטיש), — דערנײַכט ער אין ז י י, אין די עסיים און פעליעטאָנען, די העכסטע מדרגה פון זײַן שױפּטשטעלערױשער קונסט.

מיטלען: ער ב א א ר ב י ט, ערשטנס, די פּרטים, און, צווייטנס, פ א ר ג ר ע ס ע ר ט ער זײַ, ווען מען דאַרף, און מאַכט זײַ בולט. דאָס זײַנען גאַנץ געוויינטלעכע מיטלען. אָבער אין דעם אופן, ווי ער טוט דאָס, אין דער גענציקײַט און גראַציע, ווי ער מאַכט עס, האָט ער נײַט קײַן גלײַכן צו זײַך נײַט אין דער העברעאישער, נײַט אין דער אידישער לײַטעראַטור. ער צוגלידערט, טײַלט אַרויס און מאַכט קענטיג די דעטאַלן פון דעם געדאַנק אָדער געפיל, אָדער בילד, וואָס לעבט אין אײַם, אײַז, אַז אײַר באַקומט צום סוף נײַט קײַן בינצל מער אָדער ווייניגער אײַנטערשכאַטע, מער אָדער ווייניגער כאַראַקטעריסטישע אײַגענעלעכקײַט, נאָר אַ גאַנצע זאָך, אַן אַ ג א ר ג נ י ם. בײַ אײַם נײַט זײַך מאַדנע האַרמאָניש צונױף, דער אַטלאַנטישער מיט דעם סינטעטישן אײַפן שרײַבן. ווען ער נײַט אונז אַ סך־כּל, קוקן פון אײַם אַרויס די שוורת, פון וועלכע ער איז צוגעפונעטעלט.

מיט די דאזיגע אייליגע באמערקונגען בין איך נישט אומן צו נעבן א פולע כאַראַקטעריסטיק אָדער אָפּשאַצונג פון פּרײַשאַפּאַנײַט פּילאָיטיגן שאַפּען. אײַך האָב נאָר געוואָלט שטעלן די טראַפּ אױף יענעם פּינעט — אין דאָס איז די שױפּטשטער לערײַשע בױמײַסטערשאַפּט, די האַרמאָניש און אָרמאָנישע גאַנצקײַט פון אױסדרוק — וואָס, ווי מיר דוכט, איז ער דער ווערטפּולסטער אין אַלע ספּערן פון יענער אײַנטענדיקער און רײַכער שױפּטשטעלערױשקײַט, וועלכע דער טױט האָט אײַבער גערויסן אין רעכטן מיטן פון אירע קלאַר־אױפגעאנגענע כחות.

ב.

אין דער וועלט פון פילאסאפיע און וויסענשאפט.

פּראָפּ. דױאַים טעאַרע פון מאַראַלע ווערטן. — אַלע פּילאָסאָפּן פון פּלאַטאָן אָן, וואָס האָבן געזוכט פעכטעײַטעלען כּללים פון גערעכטער אײַפּירונג בין אָדס לחברו, האָבן געזוכט צו אַנטדעקן דאָס נײַט כּבּל, קאָס אַ ב ס ר א ק ט גוטע, אָדער די א י י ב י נ ע ווערטן. זײַער מײַ איז געבליבן אן ערפאַלג, לײַט

אויפ'ן זיין קינסלערישן געביט, פונקט אזוי ווי אויפ'ן אינטעלעקטועלן און עטישן געביט, ניט געארט אזוי שטארק דאָס געפילנען; זיין שטארקסטע ליידיגשאפט איז געווען — דאָס זוכן, דאָס שטרעבן. פרישמאן האָט אויך געוווּס „געזוכט“, געשטרעבט, ער האָט אויך געוווּס געהאט זיין „בלויזן פויגל“ ערגעץ אין הייר לופט, זיין „בלויזע בלוט“ ערגעץ אין אַ ווייטן אומבאַקאַנטן לאַנד. עס זיינען ביי אים אויך געווען מכתמא אומקלאַרקייטן און אומבאַשטימטקייטן; אָבער מיר, לעזער, האָבן נישט געוואוסט דערפון. מיט זיינע אַלע קלערענישן, מיט אַלע זיינע טאַמערס און טונקלקייטן איז ער פאַרטיג געוואָרן אין דער שטיק, אין יענע לאַנגע, שווערע און פיינלאַכע שעה'ן, ווען ער האָט זיך גענרירט צו זיין ארבייט. צו אונז, לעזער, איז ער געקומען א צוגענרייטער, א פאַרטיגער, א זיכערער, א קלאָרער ביז צום לעצטן פּינטעלע. פריז האָט געדענקט הויך אויפ'ן קיל, מיט דער פען אין האַנט, פאַר אַלעמען אין די אויגן; מיר האָבן געוואוסט פון זיינע ספּהות, ניט נאָר פון זיינע געווייכהייטן; מיר האָבן געזען זיין עקספּערמענט טירן; מיר געפינען זיך אַלע, ווען מיר ליינענען זיינע ווערק, אין זיין אָפּגענער לאַבאָראַטאָריע. פרישמאן צייגט אונז נאָר דע זולט אַט. ביי אים זיינען געוווּס אויך געווען צייטן פון קנאַספּן, פון בליען, פון אָנגיסן זיך מיט זאפט און ציען זיך צו דער זון; אָבער דאָס אַלץ איז פאַרהוילן פון אונז: מיר קומען אויפ'ן אַלעם פאַרטיגן. נאָך מער: ער אַליין — האָב אויך דעם איינדרוק — האָט זיך גענומען פאַר דער פען נאָר ווען ער האָט געפילט, אז די קערנדלאַך זיינען רייה. פריז האָט געאַקערט און געזיט מיט דער פען. ביי פרישמאן איז זי געווען נאָר אַ סערפּ פאַר פולע סוף־זומערדיגע זאַנגען.

דאָס פילט זיך באַזונדערס שטאַרק אין די עסיים און די אזויאָנגערופענע פּער־ליעטאַגען: אין זיי פאַלט אַראָפּ די פּרוכט פון זיין געדאַנק, פון זיין ליריום, ווי פון זיך אַליין — אזוי פול איז זי און צייטיג. אָבער אויך אין די לידער, וואָס אין זיי וואָלט זיך וועלען האָבן מער אומגערעכטקייט און ספּאַנטאַן־אוממיטעלבאַרן געפיל, מער גרינקייט — אפילו אין זיי שפירט זיך דעם דיכטער'ס צוגענרייטקייט. אפילו זיי זיינען ניט געשריבן, נאָר געבויט — לויט א גוט־אויסגערעכנטן פלאַן. אין פיל פון זיי איז פאַראַן לירישקייט, פּויכטקייט („לחלוחות“, ווי דאָס הייסט אין העברעאיש) פון עמאָציע, פון איבערלעבונג. אָבער די לירישקייט איז א דורכ־געזיטע, די עמאָציע — אַן אָפּגעוואויגענע און אויסגעמאַסטענע, די איבערלעבונג — אַן איבערטראַכטונג. עס איז אין פילע לידער דאָ פאַטאַס, אָבער פונקט אזוי פיל, נישט מער און נישט ווייניגער, וויפיל עס קאָן זיך איינהאַלטן אין דער צייכנונג אָדער סטרוקטור פון ליד. אָט ווערט ער אויפגעבראַכט, אָט בריווט אויף אין אים עפעס א שטאַרק געפיל, עס רוישט, עס שווימט — זייט רואיג: ער וועט ניט ארויס פון די כליים...

וויילט איר זען, ווי עס קאָכט זיך אויפ'ן פּייער, זינדט און „לויפט“ און „לויפט אויס“ דעם שרייבער'ס קעסל — לייענט פריז'ן, בערדיטשעווסקי'ן, ביאַליק'ן, — פרישמאן'ס גענגער און חברים, ביי פרישמאן'ען קאָנט איר פאַרוזכן נאָר דעם טעם פון א פאַרטיגן געריכט. עס קאָן אויך שמעקן אָדער ניט; איינס איז זיכער: ס'איז פאַרטיג...

אין פרישמאן'ס שרייבן איז דאָ די געמאַסטנקייט פון ארכיטעקטור, די קלאָר־קייט אין איינדייטיקייט פון א מאַטעמאַטישן זאַץ. דאָס איז ריכטיג וועגן אַלע

זימפולסן פון פרישמאן'ס שרייבן, איז אייער איינדרוק פון אים שטענדיג ע ס ט ע - ט י ש. פילע לעזער, — אזוי דוכט זיך מיר, — זיינען פאראן, וואָס זיי זאָגט ינייני „פרישמאן דער דערציילער“, „פרישמאן דער ליריקער“, „פרישמאן דער קרייטיקער“, א.א.וו. אָבער זייער פיל — פרישמאן דער ש ר י פ ט ט ש ט ע - ל ע ר. דאָס איז, בנוגע צו אים, ניט קיין אלגעמיינהייט, נאָר, פארקערט, זייער א קאָנקרעטע קוואליפיצירונג. ווען איר זאָגט „פרישמאן דער שריפטשטעלער“ ירט איר אָן טיפער זיין עצם „איך“, ווי ווען איר זאָגט: „פרישמאן דער דערציילער, דער ליריקער, דער קריטיקער“, א. ד. ג. פרישמאן איז פריער פאר אַלץ און נאָך אלעמען — א פארקערפערונג פון דער שריפטשטעלערישער סונסט, ד. ה., א מענטש, וואָס מיט דער הילף פון געשריבענעם וואָרט און דער אָרנאָמייזירונג פון וואָרט קאָן ער אויסדרוקן א מאַסקימאַלן טייל פון זיין דענקען און פילן.

און זאָל דאָס ניט זיין גרינג אין אונזרע אויגן. א סך שרייבער מיט אָריגינעלערע געדאַנקען און טיפערע געפילן, ווי דו, וועלכע זיינען געווען ביי פרישמאן'ען, קאָנען דאָס ניט. געוויינטלאַך איז א שרייבער אפילו פון נאָר א הויכער מדרגה, נאָר אויף א הלפט, נאָר אויף א דריטל אָדער נאָר אויף א צעהנטל א שרייבער. דאָס הייסט: אים געלינגט אויסדרוקן נאָר א העלפט, א דריטל אָדער צעהנטל פון דעם, וואָס ער וויל זאָגן. עס בלייבט אין אים שטענדיג עפעס, און מער ווי עפעס, ניט אויסגעדריקט. אָט האָט ער, ראכט זיך, געפונען דאָס וואָרט, וואָס ער זוכט: די נאָסטע נשמה אין אים זיך אָננעטאָן אין א גוף, איז דערלייזט גע- וואָרן פון דער שטומקייט, פון דער טונקלקייט; אָבער באלד דערפילט ער — און מיר אַלע דערפילן, — אז דאָס וואָרט איז א תפיסה, ניט קיין דערלייזונג פאר אים, עכ איז זיין אמת'ן געדאַנק און זיין אמת'ן געפיל און זיין אמת'ער זעהונג ענג אין דעם וואָרט, עס פעלט זיי פרייהייט, רחבות, לופט צו אטעמען... „א מחשבה ווערט א ליבן, ווי נאָר מען זאָגט זי ארויס“, קלאָנגט זיך א רוסישער דיכטער. און ניט ער אליין קלאָנגט זיך אויף דעם. פילע גרויסע וואָרטקוינסטלער האָבן געשריבן וועגן דער אומפאָלקאָממענהייט און פארפירערישקייט פון דער מענטשלעכער שפראַך, וועגן דעם, וואָס עס איז שווער אָדער אוממעגלאַך צו געפינען אן עקויוואַלענטן אויסדרוק פאר דעם אינווייניגסטן לעבן פון דיכטער. „עס איז שווער צו דערקלערן מיט א קאלטן ביכשטאָב דעם קאמף פון מחשבות. מענטשן האָבן ניט קיין קלאַנגען, גענוג שטאַרק, אויסצומאָלן דעם וואונט פון גליק. א ברען פון הויכע דעהויבענע ליידענשאַפטן פיל איך, נאָר ב'נעפין ניט קיין ווערטער“, א. א. וו. (לערמאָנאָוו). אויך פרישמאן האָט געמירט געוויס א גרויסן און שטענדיגן קאמף פאר'ן וואָרט און מיט'ן וואָרט, אָבער איר האָט דעם איינדרוק, אז ער איז ארויס פון דעם קאמף מיט א קרוין פון נצחון אויפ'ן קאָפּ. איר האָט דעם איינדרוק, אז פאר די צילן, וואָס ער האָט זיך געשטעלט, האָט ער געפונען די מיטלען. דעם מאַטעריאַל, וואָס ער האָט געהאט, האָט ער געגעבן א פאָרם.

נעמט זיך עס אפשר דערפון, וואָס ער האָט זיך ניט געשטעלט קיין צירגרויסע צילן, ניט געהאט קיין צו רייכן מאַטעריאַל? עס קאָן זיין. אָבער מיר האָבן, יעדנ- פאַלס דעם געפיל, אז ער קאָט געוואָלט אויסדרוקן נאָר דאָס, וואָס ער האָט געקאָנט אויסדרוקן. זיין ש ר י פ ט ט ע ל ע ר י ש לעבן איז באשטענען אין ק ע נ ע ז, נישט אין ו ו ע ל ע ז. ניט אמוזיט איז אים געווען אזוי פרעמד פ ר י. פרצ'ן האָט אויפ'ן געבויט פון אויסדרוק,

קיין שרייבער איז, אנב, ניט דאָס, וואָס ער פֿר ע ד י ג מ ; א שרייבער
 זיין, וואָס ער א י ז . וואָס איז פֿרישמאן ? ניט — זיינע פֿאמילען און
 פֿרזאָרטעס. אויך ניט זיין לויק, אויך ניט זיין קריטיק, אויך ניט זיינע עסיס,
 מעשות, איבערזעצונגען. נאָך — עפעס, וואָס נעמט דאָס אלץ ארום, נעמט
 דאָס אלץ אריין אין זיך. עס וואָלט הייסן צעברענגען פֿרישמאנען — היידן וועגן
 זיין פֿאָעזיע באַזונדער, זיין קריטיק באַזונדער, זיינע דערציילונגען באַזונדער
 א' אז. וו. אויך וועלען מיר ניט האָבן דעם סך הכל, וואָס הייסט: פֿר י ש מ א ו ,
 יוען מיר זאָלן מאַכן אַ חסר פֿון פֿין די איינציגע איינפֿייען זיינע אויף פֿאשיסטידענע
 נעביטן. עס זיינען דאָ שרייבער, וואָס מיר שעצן און ליבן זיי צוליב זייערע
 ווערק, און עס זיינען דאָ שרייבער, וואָס מיר שעצן און ליבן זייערע ווערק צוליב
 זיי. פֿרישמאן געהערט צו די לעצטע. און דאָס איז ניט צוליב דעם אַלגעמיינעם
 ווערט פֿון זיין איינזאַרטיקער פֿעדענלאַבלייט, נאָך צוליב אַ באַזונדערן כּח, וואָס
 ער האָט פֿאַרמאָגט און וואָס האָט געמאַכט ווערטפֿול אַלץ. צו וואָס ער האָט זיך
 צוגערייט. דער דאָזיקער כּח — דאָס איז זיין שר י פ ט ש ט ע ל ע ר י ש ע מ י י ס י
 ט ע ר ש א פ ט .

און ווען איך זאָג דאָס, מיין איך ניט סטיל. עס וואָלט געווען פֿונקט אזא
 אַרעמע באַנאַליטעט צו זאָגן, אז פֿרישמאן האָט געדאַט אַ פֿיינעם סטיל, אַ געלייטערטן
 העברעאיש א. ד. ג., ווי צו זאָגן, אז ער איז געווען אַן „אירדאָפּער“, האָט „פֿיינט
 געהאַט בטלנות“, א. אז. וו. איך מיין עפעס אנדערש. סטיל איז ליטעראַטור איז
 שוין דערהויפּט צו דער שפּראַך. פֿרישמאן איז געווען אָבער פֿיל מער ווי אַ
 שפּראַך־מייסטער. ער איז אין זיינע ווערק געווען אַ ב ו י - מ י י ס ט ע ר .
 ער איז געווען אַ פֿילשטענדיקער בערזחבית ניט נאָר איבער דעם ישראל'דיגן
 טריפּיענט, נאָר אויך איבער דעם עמאָציאָנעלן און געדאַנהאַבן מאַטעריאל, וואָס ער
 האָט גענוצט. ער האָט אַרויסגעבראַכט און איינגעלייגט דעם דאָזיקן מאַטעריאל פֿונקט
 אין דעם סדר און לויט דעם פֿלאַן און ציל, וואָס אים איז געווען געוואונשן.
 זיינע געדאַנקען אין געפֿילן, נישט נאָך די ווערטער, האָבן אים געפֿאַלגט, פֿונקט אזוי
 ווי די ציגל און לייב און אייזן און האַלץ און צעמענט פֿאַלגן דעם ביער און פֿלאַץ
 געמאַכער פֿון אַ הייז. ער האָט געמענט האָבן געדאַנקען, וואָס זיינען געווען פֿרוכט
 באַר, און אומפֿרוכטבאַרע אָדער פֿאַלישע געדאַנקען, געפֿילן האָבן געקאָנט זיין ביי אים
 רייכע און אויך אַרומע אויבנאָויפֿיגע געפֿילן ; אָבער ניט דאָס איז דער עיקר. וויכ־
 טיג איז, וואָס אַלע געדאַנקען און אַלע געפֿילן, וועלכע ער האָט ג ע ו ו אָ ל ט
 אַרויסברענגען, האָט ע ר א ר ו י ס ג ע ב ר א כ ט אַזוי קלאַר, אזוי נאַנט,
 בולט און שאַרף, אז איר האָט ניט געטראַכט נאָך וועגן זייער אייגענעם ווערט,
 איר האָט, וויסנדיג אָדער נישט־וויסנדיג אַליין, באַוואונדערט ד י ק ר א פ ט
 פ ו ז א ו י ס ד ר ו ק , וואָס איז אין זיי אנטפֿלעקט געוואָרן. ער אַליין איז
 געווען פֿול מיט עטישן פֿאַטאָך, מיט בענענעניש נאָך אמת, נאָך עכטהייט, ער איז
 אפֿילו אין זיין סקעפּטיציזם געווען פֿאַטעטיש (עס איז אַ מעות צו האַלטן אים פֿאַר
 אַ סקעפּטיקער ; ער האָט נישט געהערט צו יענעם סאָרט פֿאַטענציעליפֿירומע מענטשן,
 וואָס זייער גאַנצע לעבן ליידיג זיי דערפֿון, וואָס זיי האָבן ניט קיין רעליגיע, נאָר
 רעליגיעזיטעט און סורגאַנטן, דורך וועלכע זיי זוכן צו באַפֿרידיגן אָדער אָפּגאַרן
 קיינער רעליגיעזן הונגער. פֿרישמאן'ס כּוּרָאַנטן פֿון רעליגיע זיינען געווען — העב־
 געאיש און די קונסט פֿון וואָרט איבערהויפּט). אָבער נישט געקוקט אויף די עטישע

ער האָט ניט מיט אַ שטיקן שמויכל געזאָגט: „דער קינד איז הויף און נאָכעט“. ער האָט געמאכט נואַכדן. און „תהו ובהו“ — זיין ערשטער הייכער פאָמפּלעט קעגן די גדולים פון זיין צייט — איז געווען אַן אומגעריכטיקייט, אַ ט א ט, אַ ד א ט ו ם, אין דער געשיכטע פון דער העברעאישער פובליציסטיק. פאַר אינג, איצטיגע, זיינען די צעדערבוים, די יהל'לכ און אפילו די פרוי סמאלענכענס שוין לאַנג שטאַנס פון דער פאַרזאָגענהייט; מיר זעהען זיי אין אַ היסטאָרישער שפּרעכענטויז, און נישט נאָר די שוואַכקייטן און לעבעלאַכקייטן, אויך די פּאָזיטיווע זייטן פון דער עפּאָכע און דעם סטיל, וואָס זיי רעפּרעזענטירן, זיינען אונז איצט (און זיינען פּרישטאַלען אליין אין אַ שפּעטערדיגן פּעריאָד) קלערער געוואָרן, ווי דאָ, ווען ער איז קעגן זיי אַרויסגעטראָטן, אָבער דאָן איז עס געווען אַ סך שווערער צו זען, ווי איצט (זיי זיינען געווען די פירער און פאַרשטייער פון דור) און דערהויפּט איז עס געווען שווער צו זאָגן בפּני כל עם ועדה.

צי האָט דאָס אָפּגע אַרויסטרעטן פון דור פּרישטאַן געהאט דאָס אַ ווירקונג אויף דעם ברייטן עולם לעזער אָדער זיי האָבן נאָר באַוואַנדערט זיין „לשון“, אזוי ווי זיי זיינען אַנטטיקט געווען פון אַרז'עס אָדער יהל'לכ'ס, „ניבים נויים“: — אליין פאַר זיך איז עס געווען אַ שיינע זאך. און עס האָט זיכער איבערגעלאָזט שפורן אין די הערצער פון י ח ד י ם. דאָס איז ניט געווען בכה איבערצומאָכן דעם גוסט און גייסט פון דער עפּאָכע, אָבער עס האָט לייכטער געמאכט דעם וועג און שנעלער — דעם נאָנג פון די אָנזאָגער פון דער נייער תקופה, וועלכע האָבן דאָן אָנגעהויבן פאַר-נעמען אַן אָרט אין דער העברעאישער ליטעראַטור.

עס וואָלט געווען אָבער אַ גרויסע אינטעלעקטואַליטי קעגן פּרישטאַנס ליטעראַרישן שאַפן — צו לאַנג אָפּשטעלן זיך אויף זיין „קאָמפּ מיט דער בטלנות“, אויף זיין „אויבאַפּעאישקייט“ א. ד. ג. ער וואָלט נישט פאַרנומען אים נישט געלאַנט פאַרנעמען קיין אָרט אויבנאָן אין דער מאַדערנער העברעאישער (און אידישער) ליטעראַטור, ווען זיין הויפטפאַרדינסט זאָל זיין די „תהו־וּבהו־“פּאָלעמיק און די פּראָגראַם פון „גוטן געשמאַק“. מיט פּאָלעמיק גיט מען נישט אַרײַן קיין נייעס גייסט אין אַ ליטעראַטור, אויב זי האָט אים אַליין נישט אין זיך. אין הייַן אין רויך פון קאָמפּ זעט מען נישט אפילו ריכטיג דאָס געזיכט פון אַן עפּאָכע און אירע פאַרשטייער, מען כאַפט נאָר יענע אויסגעפּרימטע שטריכן, וועלכע קאָנען פאַרנערסערט און אויסגעלאַכט ווערן. און „גוטער געשמאַק“ — דאָס איז נאָך אויך ניט קיין פּאָזי-טיווע פּראָגראַם פאַר אַ ליטעראַטור. דאָס איז אַ וואַרם, וואָס דאָרף ערשט אָנגע-פילט ווערן מיט אינהאַלט. איך ווייס, אַגב ניט, צי איז עס אַ סימן פון גוטן געשמאַק — האַלטן אין אַיין ריידן וועגן דעם. און „איראַפּעאישקייט“ איז אַרז'י נישט מער ווי אַ פּאָרמעלער אין זייער אומבאַשטימטער באַגריף. הינטער „איראַפּעאיום“ קאָן זיך באַהאַלטן נישט ווייניגער בטלנות, פּוסטקייט און קליינשטעטל-דיקייט, ווי אין אַ חסירה פון „המניד“ אָדער „הלכנון“. מיר, איצטיגע, ווערן בכלל ניט נתפעל אזוי פון די „אַרצות המערב“. דאָן אין אָנהויב אַכטציגער יאָרן, איז די לאַגע אין אונזער ליטעראַטור געווען געוויס אַנדערש, און עס זיינען געווען אַנדערע פּאָרשטעלונגען, אַנדערע פּאָדערונגען. אָבער עס וואָלט געווען ניט ריכטיג אַרײַנצושטופּן אַזאַ לעבדיגן גייסט, ווי דור פּרישטאַן, אין די אַרכיזוקלעלען פון יענער, שוין לאַנג פאַרזאָגענער עפּאָכע און האַלטן אין אַיין דערמאָנען זיין „איראַפּעאישקייט“, זיין ריידן וועגן „הטעם הטוב“ א. ד. ג.

דוד פרישמן — דער שריפטשטעלער

דעם 14טן אינוויכט איז אין כעלוי, נאך א שווערער פארצויגענער קראנקהייט, געשטארבן דוד פרישמן.

זי איז ער געווען אלט 57 יאָר, ווי ס'הייבט דאָס אָפיציעלע דאָטום, זי 62 יאָר אָדער מער, ווי עס זאָגן זיינע נאָנטע פֿרױנד — ער איז אַוועק פֿון אַזוי יונג. טאַלענט — דאָס איז אַױבױגע יונגט, — איז געווען די באַליבטע אידעע פֿון דוד פֿרישמן, אין ער איז געשטאַרבן אין מיטן דער ישׂענכטער פּאַנאַדערבאָיאַזג פֿון זײַן טאַלענט. ער איז קױנפֿאַל ניט געווען אַזױ פֿרוכטבאַר אױף אַלע געביטן פֿון זײַן ליטעראַרישער טעטיקױט — אױף די געביטן פֿון קריטיק, ליריק, דערצײלונגען, עסיי, פֿעליעטאַגע, קױנפֿאַרשײע אױבערזעצײגע, העדאַרטאַרישע, מױסטערשאַפֿט, — דעם לעצטע פֿעריאַד פֿון זײַן לעבן. זײַן שרױפֿטשטעלערײַשע מױסטערשאַפֿט, — די קלאַסיקױט פֿון זײַן געדאַנק, די קראַפֿט אין שאַרפֿהײט פֿון זײַן אױסדרוק, די גראַד צײַזשױטהײט פֿון זײַן סטײל, דער ברען פֿון זײַן קױנפֿאַרשײע? דױסצײלונגן טעמפֿע ראַמענט, זײַן סאַרקאַזם, זײַן לירישקױט — האָט זיך געפֿילט שױן אין די ערשטע ווערק זײַנע אױף העברעאיש. אָבער צו זײַער העכסטער מדרגה האָבן די אַלע מעלות פֿון זײַן שרױבן זיך דערנענט ערשט אין דער צײַזשױטער העלפט פֿון זײַן מער ווי פֿערצײגיאָרן ליטעראַרישן שאַפֿן. ווען ער האָט — נאָך נאָר אַ יונג בחור'ל — גענומען שטידעמען די פֿעכטיגען פֿון דער העברעאישער פרעסע, דער העברעאישער מליצה אין אַנהױב אבזײגע יאָרן פֿון פֿאַרדין יאַהונדערט, האָט ער געמאַכט אַן אױנדרוק פֿון אַן „עלוי“, אָבער ער איז ניט געבליבן קײן וואונדערדיגער. זײַן קראַפֿט איז געוואַקסן כּסדר, עס האָט אים געצױגן צו רױפֿקױט, צו שלמות.

עס איז ניט געשטאַנען פֿאַר אים קײן גלױת הפֿלישתױ, ווען ער איז צום ערשטן מאַל ארויס אױפֿן ליטעראַרישן „שלאַכטפֿעלד“ — עס איז ניט געווען קײן האַפֿט, קײן קראַפֿט אין דער מליצה'דיגער בטלנות, וואָס ער האָט באַקעמפֿט: עס איז געווען אַ מיט ישׂרױ אַנגעפֿילטע פּױע פֿאַר דערוואַרענע, וואָס פֿין דעם ערשטן דיר פֿון לעבעדיגן לעבן יואַלט זי אױגעפֿאַלי, — עס איז ניט געשטאַנען קעגן אים קײן גלױת, אָבער ער, דער יונגטלאַכער קעמפֿער, האָט אױסגעזען ווי אַ קלױנער דוד, וואָס צילט זיך אין אַ מעכטיגן שונא און טרעפט אים מיט אַ שטיין אין קאַפֿ און אַ פּױל אין הערצן אַרױן. אױצט האָט עס אױז אױסגען נאַאױו אַרױסטרעפֿן מיט אַזאַ אױסגעט קעגן אַ ליטעראַרי פֿון מליצה, וואָס זײַער פּױסטיקױט האָבן נאָך פֿרױער אַ צײַט פֿאַר פֿרישמן'ען געזען אַבראַמאָױטש, קאָױנער און אַנדערע. דעם הױנטײַגן לעזער קאָן זיך אױסדוכטן, אַז ס'איז דאָן קראַפֿטיש צו שטיין קעגן די ווינטמילן פֿון דער מליצה מיט אַ שווערד אין האַנט און „בליצן און דונערן“ פֿון נבאישע רױד אין מױל („חי אמי, אם לא ביד חזקה וברוע נטויה... — איז געווען דער טאָן, אין וועלכן פֿרישמן האָט געשריבן) — אָבער דאָן איז עס אין דעם געווען נישט נאָר ענטוואַאָס און נאַאױגע יונגפֿאַכע אַמפֿליבט, עס האָט זיך געפֿאַדערט דרױסטיקױט אין אַמל'ער מוט דאָס צו טאָן. דער קױנג איז געווען נאַפֿט, אָבער אין פֿרישמן'ען איז, ווי אין יעדן אױפֿריכטיגן קעמפֿער, געווען עפעס קינדיש, תּױמות'דיג, אָבער נאָר מער איז אין אים געווען העראַאישקױט, פּאַטעטישקױט.

שייך, שטיצט אירדישע מלאכה און ערדארבייט. נישט דער נאציאנאל־ראט, נאך דער
עמענדיקאנדער „ה א י א ב“ טוט פאר עמינראציע. נישט דער נאציאנאל־ראט, נאך
„א ז ע *“, א נייאנגערומענע אין ליטע, נעמט אין די הענט די נעזעלשאפט־ראבע
מעדיצין, און טומט ביסלאכטווייז צום צווייטן טייל פראגראם אויך, צו קינדער־פאר־
זארגונג.

און ועל כולם די אלטע גבא'לטע, די אירדישע צדקה, וואס קלאפט אין דער פושקע,
מאכט „אונגן“ און „טוט“ פאר'ן פאלק.

און אויב איר וועט ליינענען, אז עס ווערט עפעס געטאן מיט'ן נאציאנאל־ראט'ס
נאמען, אז דער נאציאנאל־ראט האט ביי זיך „אמטן“ פאר אויפבוירארייט, פאר
סאניטאר־מעדיצינישער הילף, פאר עמינראציע וכדומה, איז זייט וויסן, אז דאס איז
ניט מער ווי דער נאמען, א שילד אויף צו פארדעקן די חרפה און היטן דעם פרעסטיזש
פון דער אווטאנאמיע. איניציאטיוו און ארכייט, ברען און פלייס געהערן צו נע
זעלשאפטן און פריוואט־מענטשן. עס איז נישט מער ווי א הסכם אָנצורופן די
טריכעלע שינקע מיט'ן כשר'ן נאמען „לאקס“.

נאך איינס: דריי יאָר עקזיסטירט דער נאציאנאל־ראט, דער העכסטער פאר־
טרעטער פון דער נאציאנאלער אוטאנאמיע, אויף... אמעריקאנער ק צ ב ה. אין
ליטע, צווישן אידן, צי האָט ער געמאָנט און צי האָט מען אים געגעבן? דער נאציאָר
נאל־ראט איז געוואָרן דער גרויסער מקבל, א מין צדקה־גדולה, וואס האָט געמאָנט
ביי א וועלט אידן, געקראַגן די קהל'ישע תמיכה און געמאכט די חלוקה.

אזוי זעט אויס די נאציאנאלע אוטאנאמיע נאך דריי יאָר פאקטישער עקזיס־
טענץ און פראקטישער אַרבייט אין ליטע.

די ציוניסטיש־אַרטאָדאָקסישע אַנטאַנט וויל האָבן:

1) אז אוטאנאמיע זאל זיין ניט א טייל מלוכה, ניט קיין גלד אין דער מלוכה,
נייערט א מ ח י צ ה קעגן דער מלוכה, א קאָנספיראציע קעגן גארן לאַנד, כדי
מיט'ן יאמיני אויטאנאמיע צו פארשלייערן פאלקס־צערעהלטיקייט און צעפאלן אוי
דערהאלטן די פארטיי־משלה, שטיצן דעם פארטיי־געאאוזם פון די שטארקערע
פארטייען.

2) אוטאנאמיע זאל זיין ניט דער וועג צו נייע אידעאלען און צוועקן אינ'ם
פאלקס־לעבן, נייערט א ג ע ט א צו פיקסירן און דערהאלטן מיט מלוכה־אוטאָר־
טעט און מיט מלוכה־מיטלען דאס אָפגעלעכטע, דאָס, וואָס איז שוין געוואָרן אויס
אין ארדישן פאלקס־לעבן (אמונה, רעליגיעזע שולן און חרדים), אָדער וואָס קאָן
פאר אזא יסוד קינמאל ניט ווערן (ציוניסטישע חלומות פארווירקלאכט אין „גלות“)

3) אוטאנאמיע זאל זיין א שילד, א נ א מ ע ז אָן אַן א י נ ה א ל ט,
ייִדיש און אינהאַלט בינדט, און די גאנצע ריניז פון דער אוטאנאמיע זאל זיין די, וואס
זי זאל אלעמען שטיצן און קיינעם ניט בינדן. בלויז מיט דעם דאָזיגן תנאי לאָמ
זיך נאך די אוטאנאמיע ליידין, און ביי יעדער פראָבע צו פארמולירן א פאלקס־
פראָגראַם, וואס זאל ניט בלויז שענקען פארטייען פריוויילעניעס, נאָר מאָנען ביי זיי
בלייבן אויך האַלטן די אַרטאָדאָקסן, די אירדישסטע אידן, די ערשטע די קלאַטקע
אין דער האַנט, אָן א פארדרוס און אָן א זיינעוונט.

ווי אזוי איז דאָס געקומען דערצו?

* געזעלשאַפט פֿאַר סאָנאַטאַרי־מעדיצינישער הילף און קינדער־זאָרגונג.

רשני" וואָס צו זאָגן. טאָלעראַנץ זאָל דאָ פאַרדעקן די גלויבנדיקייט
צו דער פּאָלקסיוואַר, האָט ערשטערהעלפּלייט פּון אונזער הייליגער, וואָס מ'זעט מיט
מ'ווייל ניט זוכן קיין אויסוועג דערפאַר. טאָלעראַנץ זאָל דאָ פאַרדעקן, אז אין דער
נאַציאָנאַלער אויטאָנאָמיע איז פאַר הילפּליכער צו זיין אינזאַרם נישט. פּון שפּאַט
טעם וועלן מיר זיך מאַכן אַ קרוין און זיך גרויס האַלטן: ווער איז צו אונז גלויב?

און די נאַציאָנאַלע אויטאָנאָמיע, וואָס האָט זי דאָ צו טאָן ביי די דריי „ריכט
טונגן“ די נאַציאָנאַלע אויטאָנאָמיע זאָל זיין קודם כל די וואַס, „כלפי הוי“,
קעגן דער מלוכה. אַקטען פאַר מלוכה וועט מיר זיך פּרעזומירן מיט דער אויטאָנאָמיע;
בשם אויטאָנאָמיע וועלן מיר ניט לאָזן דער דעמאָקראַטישער מלוכה זיך מיטן און
אירישער בילדונגס-אַרבייט, און אינווייניג וועלן מיר טאָן, וואָס מיר ווילן, ד. ה.
אויב, וואָס די מלוכה קאָן באַזי אַרבעיט מיט פּאַרטיקולאַרן און אַנדער סאַל. אויטאָנאָמיע
זאָל דאָ זיין — אַן אַפּרודי, אַ קאַנסטאַבילע קעגן דער מלוכה. דריי
„ריכטונגען“, וואָס צוויי פּון זיי וועלן הילפּליכע ווערן, נישט צו דערפאַרן אין אַ
דעמאָקראַטיש לאַנד, און די דריטע איז גע׳ווען איבער פּאַרטיישע טעטיקייט, — זאָלן
זיך דאָ אויסבאַהאַלטן אונטער דעם בייזערליכע אויטאָנאָמיע, וועלן דער רואַה וואַס
נראה, די מלוכה מיט אירע געדעכטע תביעות זאָל צו זיי ניט קאָנען צוקומען.

און צווייטנס; דער חלוקה פּאַרטיש! בשם אויטאָנאָמיע, בשם כלומרשט
אַן אַרנאָיורטער קולטור-אַרבייט, וואָס אַ פּאַרטיקולאַר זאָל טאָן אין דער מלוכה נאָמענאָל
וועגן, וועלן מיר אַרויסציען פּון דער מלוכה-טאַטע האָט, וואָס אירן קומט אַיף מיר
אַרבעט, אין דאָס בנכח טיילן צווישן דריי ריכטונגען לויט דער זאָל קעט. פאַר דעם
איברין, פאַר מעטאָדעס און הילפּליכע וועלן, פאַר דער גאַנצער קולטור-אַרבייט בעט,
וועלן שוין זאָגן די „ריכטונגען“. פאַר דער וועלט זאָל האָט הייבט, אז טאָן מיט דאָס
די אויטאָנאָמיע.

אזוי איז מען געקומען דערצו, אז אירן אין ליטע ביי דער אויטאָנאָמיע
האָבן דריי טיפּן פּאַרטיישילן אין קיין פּאָלקסיוואַר ניט. דריי הילפּליכע-אַרבעטס
און קיין אַיין פּאַרטישע ניט פאַר פּאַרטישע אַרבייט. און דערמאָנט מען וועגן אַ פּאַרטיש
פּאַרטיש — וועגן אַ פּאַרטישע פאַר דער אויטאָנאָמיע נופּא, — אזוי הייסט מען
די נאַיווע מענטשן ווערן... אַ פּאַרטישע ריכטונג; קורץ, אירן וועלן געוואָרן
אַ פּערזאָנליכע פּון דריי רעסעס אין איין זאַך, וואָס הייסט אויטאָנאָמיע.

דאָס איז מיט קולטור-אַרבייט, מיט'ן וויכטיגסטן פּונקט אויטאָנאָמיע. וואָס
איז שוין צו רעדן פּון אַנדערע פּאָלקסיוואַר, ווי די עקאָנאָמישע אַרבייט, ספּעציעל
וועגן דער אויטאָנאָמיע אין הילפּליכע וועלן נישט נאָכ'ן גרויס (דעם טעמען מאַן,
1915), מיט סאָציאַלע הילף עמינענציע און אַנדערע פּאַרטישע אַרבייט, וואָס זיי זיך
נען נאָך ניי פאַר אונזער קאַלעקטיוון זין, וואָס פאַר זיי דאַרף מען ערשט אויסגע-
פּינען וועגן און מעטאָדעס? דאָס זיך טאַקע אויטאָנאָמיע, אז די אויטאָנאָמיע,
ספּעציעל דער נאַציאָנאַלע, איז דאָ קינדשיאָמבאַהאַלפּ, שיינט סאַנאַרעס. בדייט
האַט זיך תּהלה פאַרמאָסטן דער נאַציאָנאַלע אַיף אלע וועגן: ער זאָל דאָס פּירן
די עקאָנאָמישע אַרבייט, שטיצן און אַנטוויקלען אירישע סאַנאַרעס און ערד-אַרבייט.
ער זאָל זאָגן פאַר סאָציאַלע הילף (הילפּליכע פּאַרטישע אַרבייט, סאַנאַרעס-מדינישע הילף
יבדומה), פאַר עמינענציע, א. א. א. און אויסגעלאָזט האָט ער מיט הילף נישט.
די אַרבייט האָט זיך אויטאָנאָמיע פּירן זיינע הענט. נישט דער נאַציאָנאַלע,
נאָר „אַרטיש“ פּירט די עקאָנאָמישע אַרבייט אין ליטע, גרונדעט פּראָפּעסאָנעלע

געוועלשאַפט * געוועלשאַפט און ערדאַרבייט. 56

אױטאָנאָמיע, און אלע אינאיינעם שטייען אויף דער וואך, די נאציאָנאַלע אױטאָ-
 נאָמיע זאָל צו קיין פּולטראָרבעט קיין דריסטהרגל ניט האָבן, — דאָס איז געױן
 ניט בלויז אַ סיסטעם, נאָר אַן אָרגאַנישער געזעץ און אויטווינגסטן אידישן
 לעבן אין ליטע, נאָך מער: די דאָזיגע אינאַטאַמלאָזיקייט איז געױוירען ביי פּאַר-
 טייען דער אױטוֹנאָמיע, און אַלס פֿון דער אידישער אױטאָנאָמיע, דער
 איינציגער נרנר, פּאַרוואָס מ'ליידט זי, שטיצט זי, אָדער מ'לאָזט זי עקזיסטירן.
 מױסירט דעם געזעץ האָט די „העכסטע אױטאָנאָמיסטישע אינבאַטאַני“, דער לעצטער
 קהלות־צונויפפאַר, ווידער אױ מען געקומען צום אַלטן קולטור־שטרויט. און דאָס
 איז אפשר געווען דאָס ישענכטע, וואָס דער צוזאַמענפאַר האָט פּאַרמאַגט. דריי „ריב-
 טונגען“ האָבן געקעמפט פּאַר זייערע קולטור־ציווען און פּאַרטיי־עגאָויזם, און געקור-
 מען אױז מען דערצו, אַז אױז מוז זײן, אױז דאַרף זײן, ניט אַנדערש. ניט קיין קלע-
 נערער ווי דער אידישער מיניסטער, אַ וויכטיגסט־מאַן און אַ מאַדערנער פּאַליטיקער,
 האָט די דאָזיגע פּאַרטיי־פּאַראַמאַטעס דערהױבן צו דער מדרגה קולטור־אידעאָל,
 וואָס קאָנען. ניט און דאַרפֿן זיך ניט אױסשטימען, און אודאַ זיך ניט איינשפּאַנען
 אין אױן שלײטן פּאַר אַ פּאַרייניגטער פּאַלקסאַרבייט. מיר, אידן, זײנען דאָס איינ-
 ציגע געבענטישטע פּאַלק, וואָס פּאַרמאַגט קולטור־אידעאָל, פּונ'ם באַרג סיני, פֿון
 תּל־אַביב און פֿון צוקונפֿטישטאַט, און דעריבער קאָן ניט און דאַרף ניט זײן בױ-
 אונז קיין איינױטהאַבע פּאַלק־שױף, קיין פּאַלקסאַרגאַנױזירטע קולטור־אַרבייט בכלל.
 דאָרט, וואו אידעאָל, איז שױן טאָלעראַנץ ממילא. און לשם אַזאַ טאָלעראַנץ
 האָבן פּריידענקער צײַניסטן, וואָס האָבן נאָך ניט אָפּגעטרייבליכט פֿון זיך דעם שטויב
 פֿון באַזעל, דר. הערצל'ס ירושה, געשטימט פּה אַחד פּאַר דעליגנענע אידישע שולן
 („יבנה“ ריכטונג), וואָס זאָלן האָבן די רעכט פֿון מלוכה־ישע פּאַלק־שולן; געשטימט
 פּאַר'ן שולח־ערוך און „שבֿט־מוכר“, וואָס זאָלן ווערן דעריבערשע מיטלען אין אַ
 מאַדערנער רעפּובליק. נאָך מער, מ'האָט געשטימט פּאַר אַפּענע, ניט־פּאַרמאַסירטע
 חדרים, מיט'ן רבי'ן און מיט'ן קאַנטשיק, וואו דאָס ביסל זעלטהאַבע קענטניש זאָל
 זײן פּאַרשטעקט אין קונע און לערנען זאָל מען דאָס אין די העכערע זמנים צווישן
 טאָג און נאַכט.

מעגן מיר זיכער וויסן, אַז „טאָלעראַנץ“ איז דאָ ניט מער ווי אַן אָנשטעל, ווי אַ
 מוזה אָקעגן דעם ניט־גוטן, און געמיינט איז דאָ דער... „קרן היסוד“. וואָהיט פּאַר
 וואָס זאָלן סתּמאַרטאַדאַקסן אין ליטע ישטילערהייט ניט שרעקן צײַניסטן מיט דער
 אױגענער בייטש, וואָס מורח־אַרטאַדאַקסן האָבן זיי אָפּן געשראַקן אױפֿ'ן קאַלסבאַדער
 קאַנערעס, געמלאַך, אַז באַם מ'וועט ניט טאָן זייער אָרטאַדאָקסישן רצון, — אױז
 רױסן זיי אױרטער די קרן־היסוד־אַקציע? מעגן מיר אױך וויסן, אַז צווישן אַזוי
 ניסטן און אָרטאַדאַקסן איז דאָס אַ צײַניגערשע ישפּיל: געם דיר דעם שולח־ערוך
 און לאָז מיר דעם „מורה־השױן“, און דערמיט וועלן מיר צוזאַמען באַגראָבן די קאַל-
 טור־ליגע מיט'ן אידישזום, און אַנב ניט אױפּרייסן דער מלוכה די אױגן מיט בלויז
 העברעאִכטישע שולן אין אַ האַנד, וואו מיר מאַגען אױבערע נאציאָנאַלע רעכט מיט
 דער טענה, אַז מיר האָבן אַן אױגענע פּאַלק־שפּראַך. מעגן מיר אױך וויסן, אַז כּדי
 די דאָזיגע ישפּיל אָפּנים אױסשפּילן ביז'ן כּוה האָט מען אױגעגענומען די קולטור־ליגע
 אױך דאָן נאָר אַן אָרטאַדאָקסן איר „טאָלעראַנץ“ פּאַר אירע פּאַרהאַטע טרעפֿלע שטייט (דאָס
 וועט זיך אָרטאַדאָקסן נישט ישטערן פּשוט צו ספּר'ן די קולטור־ליגע פּאַר דעם
 מאַכט, אױז ווי ביז אַיצט). מעגן מיר דאָס אַלץ וויסן, און דאָך האָט די „טאָלע-

זאציע פאר מעות און ידאדזשימס, "יבנה" האָט דעם גרעסטן טייל אָנהויב־שולן. עס איז אָבער ניט מער און אַ נײַער נאָמען פֿאַר אונזערע אַלגע ד ר י ס. דאָ האָט זיך כמעט גאַנטיג געבײטן: דער מלמד, הומש מיט ריש, גמרא, שולחן־ערוך; לפנים שול־מעלה אַנטשטאַט די אַלגע מלמד'ישע בענה, און אביסל, "היינטזועלטאַסקייט", ליטווישע, חשבון וכדומה אויפ'ן שפּיץ מעכער, יוצא צו זײַן קעגן דער מלוכה, וואָס האַלט אויס די דאָזיגע שולן, און אַהען טאַטע, וואָס ווײַל עפעס, אַ תכלית, דער אידעאל איז — פּוֹל'ס דאָזיגן אַנזעײַאָרפּענעם נײַמאַרדײַטן כאַלאַסט אויך פּטור צו ווערן און זיך אומקערן צום טראַדיציאָנעלן הדר און ישיבה, צו מדרוך זײַן גוטע, גע־קאָועטע אידן.

נאָך איינס: דער העברעאִיסטישער טערמין און אין ליטע אזוי שטאַרק, אַז די אַרטיקאַלטיע, וואָס איז כּלל פֿאַלקטימלאַך, האָט זיך פֿאַרלאָרן און גענומען „דבר" און די שולן העברעאִיש. פֿון העברעאִיש איז דאָ געײַאָרן אַ הויז, וואָרים ניט קײַן אוניױניקטיע איבערצײַגונג, נײַשט פּײַט קײַן קענטניש דערפֿאַר איז דאָ ניטאָ, אָבער לפנים שטיצט מען די העברעאִיסטישע שפּיל.

און אַ זײַט, עלנד און פּאַרדעמרט, שטייט די „קולטור־ליגע", מיט אורע קנאַפּע פֿאַר צענדליג שילן, אָפּגעשלאָסן, אזוי ווי דאָס קלײַנע ביסל אַרבייטער, וואָס זי פֿאַר־טרעט. דאָס זאָל זײַן די „אירױטיבטישע" וועלטלאַכע ריכטונג, וואָס האָט זיך אָבער פֿון „קלױניבירגערלאַבן" אירױטיב אָפּגעטרייבֿלט גאָר און גאָר, און איז מער באַ־נױכטערט פֿאַר אַ קלאַסן־אידעאַל, אידע־אייגנטלאַך פֿאַר אַ קולטור־פּאַרנאָם. דאָ האָט מען זיך ניט בלױז אידעאַלאָגיש אָפּגעױאָרפּן פֿון דעם פֿאַלק, פֿון דער דעמאָ־קראַטיע, מ'האַט זיך פֿראַקטיש אָפּגעצאַמט דערפֿון, פֿאַררונגלט זיך מיט אַ עגול, ניט אַלײַן דאָס איבערצױטרעטן, ניט אַ פרעמדן אַרױנצולאָזן. דאָס פֿאַלק האָט מען מַפּסור געױען, ניט מ'האַט דערויף פּרעטענדירט, נײַשט מ'ױל אויף דעם השפּעה האָבן. אַר־בעטער־שולן בלױז פֿאַר אַרבעטער־קינדער, פֿאַר מיטגלידער פֿון פּראָפּעסיאָנעלע פֿאַרױ־נען, ד. ה. פֿאַר אַ קלײַן הויפּל אַנשי עלומנו, ניט מער. דאָס פֿאַלק — זאָל זיך דאָס ראַטעױען ווי עס קאָן. די דאָזיגע שולן, — אין דערצײערײַשן זײַן די בעסטע, די מאַ־דערבסטע, — זײַנען געױאָרן פּרעמד דעם פֿאַלק, אַפּילו גאָר פֿאַרהאַסט. ניט וואָס די עזם שול־פּאַרנאָם אָהער די דערצײערײַשע אַרבייט שרעקט דאָ עמיצן, נאָר די אַ־דע אַ ל אָ ג ו ע (אויך וואָלט געזאָגט, די פּראַזע), די אַטמאָספּער וואָס מען כאַטשט אַרום דער שול, און וואָס האָט בעזם מיט דער אייגענטלאַכער שול־אַרבייט קנאַפּ צו טאָן. און אזוי איז דאָס געקומען דערצו, אַז די בעסטע שולן זײַנען געױאָרן די ווײַט־סטע, די פֿאַרפּרעמדסטע, מױ ד ל אַ ר־שױ ל, וואוּהין אַן אַרבייטער אַפּילו ניט זײַן אינגל ניט אָפּ.

די דאָזיגע דרױ „ריכטונגען" האָבן דאָס צעטיילט צווישן זיך די גאַרע שול־אויך קולטור־אַרבייט אין ליטע, וואָס אין אַ גרויסן טייל פֿאַלק־שילן כמעט אַלע שפּײַט זי זיך מאַטעריעל פֿון דער מלוכה־קאַכע. די אַױטאָנאָמיע: דער נאַציאָנאַל־ראַט, קהלות, האָבן דאָ ניט וואָס צו טאָן. צווישן די דרױ ריכטיגען באַמסלען זיך עטלאַכע צענדליג „פּאַרעױע" בעלי־היבּוֹת'ישע פֿאַלק־שילן (אין די קלײַנע שטעטלאַך, וואו עס איז כּלל מענלאַך בלױז אין פֿאַלק־שילן אין שטעטל), און די איינציגע „איר־־שיכטישע", ד. ה. אירױטיבֿפֿאַלקטימלאַכע, גימנאַזיע אין ווילנאַמיר, וואָס האָט שונאים פֿון אַלע זײַטן און האָט זיך ניט אויף קײַן פֿאַרטיי צו שטיצן.

די דרױ „ריכטונגען", וואָס יעדע טוט פֿאַר זיך, היט שטרענג אָפּ איר אייגענע

פון א היסטארישן קאלעקטיוו (כפרט נאך אַווינס ווי דאס אידישע פּאָלק), דער ווילן און דער שטאַלץ צו זעלבסט־אַרבייט, צי אנטפלעקן זיינע אינווייניגסטע שאַפּטרייע כחות אין אן אייגענער קאָלעקטיוו־אַרבייט מיט דער מאַס און אינ'ם גייסט פון זיין היסטאָרישער ערפּאָרניג. די מלוכה איז אויך פּאַראַינטערעכטירט, אַז אַזאָ קאָלעקטיווע ענדער, אָנגענומענע אייז מענטשליכע, מדינה'ישע צוועקן, זאָל ניט פּאַרלאָרן גיין, זאָל ניט צעברעכלט ווערן, דערביי זאָל זי אונז מיטחלפֿן און אונז איבערטראָגן אַ טייל אַוטאָריטעט אירן.

דאָס איז געווען אינזער ברען, אינזער פּאַטאַם פאַר אַוטאָנאָמיע. דאָס איז אויך אין אַונזערע אויגן געווען די איינציגע כאַרעכטיגונג פאַר אַזאָ ניער פּאָדערונג צו דער מלוכה.

די אידישע אַוטאָנאָמיע שטייט אַבער איצט איין ביי דער ציוניסטישער פּאַרטיי, ניט ביי דער אידישער דעמאָקראַטיע. אין די ציוניסטישע פּאַרטיי האָט זיך צו הילף גענומען די אַיטאָראַקטיע איר געראַלפֿן אַפּילו פאַר דעם צוועק צו אַרנאָיירן זיך, פון דעם ברום־פּאַרצייטיגן אידישן שטייגער אַ פּאָליטישע פּאַרטיי געמאַכט. די דאָר זינע אַנטאַנטע האָט אייבערפירט די אידישע אַוטאָנאָמיע כּלמאָל וכדומות, פּאַר־הויקערט איר וועגן, גייט צו דערקענען איהר תּוֹך.

מיר האָבן שוין געזען די פּאָליטישע קאַנצעפּציע פון דער אידישער אַוטאָנאָמיע ביי דער הוינטגיגער אָפיציעלער פּירונג: דאָס איז אַ בונד, אַ פּר אַ נט פּונ'ם „פּנים" קעגן דעם „חויז", פון „אירן" געגן „גוים". וואָס־זשע זאָל די אַוטאָנאָמיע זיין אינווייניג און פּאָלק, שוין נאָכדעם, ווי מיר האָבן ביי גוים גע'פּועל'ט, זיי זאָלן זיך אין אַונזער גבול גייט מישן?

לאָמיר נעמען דאָס וויכטיגסטע, די קולטור־אַרבייט.

דריי „ריכטיגענען", אָרע פּאַרטיי־פּאָליטישע קולטור־שיטות, פּאַרמאַנט דאָס קליי־נע ליטע, און קיין איין ברעקל אַוטאָנאָמיסטישע קולטור־אַרבייט. „תרבות", — די העברעאָמיטישע קאַמדי־אַנזאָע, — האָט אַ היכשן טייל אַנהייב־שילד און 20 גימנאַזיעס (מ'האָט זאָגן אַז „תרבות" האָט דעם מאַנאַפּאָל אייז מיט'לישן). איר אידעאָל איז אַלעמען באַהאַנגט, אַבער ניט אַלע אַפּייר ווייסן, ווי קאַנסערווענט זי פירט אים אויס. ניט בלויז וואָס די נאָרע שול־אַרבייט ווערט געפּירט אויף העברעאָיש (אין ערנסטן פּאַל — אויף דויטש); איר אידש, די פּאָלקס־שפּראַך, ד. ה. די שפּראַך, וואָס אויף איר נעמט מען דעם פּאַטענט אייז אַוטאָנאָמיע, טאָר אין די דאָזיגע שולן ניט דערמאַנט ווערן. כּטול אין האָס פּלאַנעט מען איין אינ'ם ווינגן דור צו „זשאַראָנאָן" און פּאָלקס־קולטור. און אויב די „דערצויערשע" אַרבייט גייט דאָ אַוועק, מוז אָב־יעקטיוו אַוועקגיין, אויף שטודירן די שפּראַך, איז די פּאָליטישע אָריענטאַציע — אויף ארץ־ישׂראל און ניט אויף ליטע.

די וועלט איז ארץ־ישׂראל, דאָס איבריגע בוסל איז דאָס וויסטיגע חוץ־לאָרץ. ווינעלייט זיינען אַ סך מער ביי זיך אין דערהיים אין תּל־אַביב, איהער אין פּאַנעוועזש, און שאוול; דער ירדן איז דאָ אַ סך זיכערער פּאַר'ן נעמאַן, און „השומר", — די וועכטער־גוואַרדיע ביי אידישע פּלאַנטאַטורס אין פּת־חֶרֶת, איז דאָ דער אידעאָל פון נאַציאָנאַלער געטרייטשאַפט און מענטשליכע מיט און שטאַלץ. קירן, אַ סך מער איז דאָס שטאַפּיקאַרעניעס צו פיטערן ציוניסטישע ארץ־ישׂראל אידן, איהער אייז גענאַטאָך דערצויערשע האַנט־אַיט, אַיפּצוועגן אַ דור גייע מענטשן פאַר ליטע. נאָך „תרבות" האָט זיך ברייט פּאַרנומען „יבנה", די אָרטאָדאָקסישע אָרגאַניז

וואָס איז אוונט אויסן געווען די אידישע דעמאָקראַטיע מיט איר אוטאָנאָמיע-
אידעאל?

איצט, ווען די גאָרע ענערגיע פון די אוטאָנאָמיע-מאָכער איז געווענדיג, כּלפּי
חזו"ן, קעגן די „גוים“, וואָס ביי זיי דאַרף מען דאָס „אויברייסן“ די אוטאָנאָמיע און
זיי לערנען דרדראַרין, זיי זאָלן זיך ניט מייסן אין אונזערע הוימישע ענינים, איצט קאָן
מען נאָר ניט נעגנשטאַרק דערמאָנען, אָן אוטאָנאָמיע איז פאַר אונז קודם כל געווען
אַ זאָך פ א ר ז י ך , ניט קיין שמירה געגן דער וועלט. ניט סתם זיך אָפּצאַמען
פון דער מלוכה זיינען מיר אויסן געווען, — מיר האָבן געוואָלט דורכזעצן אין אידישן
לעבן נ י י ע א י ד ע א ל ן , דאָס איז געווען דער אָנהויב, דער עיקר, מלוכה
אױטאָריטעט זאָל בלוז זיין די פאַרם, דאָס מיטל דערצו. אַ נייע פאַרם פאַר אַ נייעם
א י נ ה א ל ט . אוטאָנאָמיע ניט אויף צו שייצן דעם אַלטן אידישלאַכן שימל, נאָר
צו באַנייען דאָס גאָרע אידישע פּאָליטישען. דאָס אַלטע, דאָס געטאָלישע, ניט מיר
האָבן דאָס געוואָלט שייצן, ניט מען דאַרף, ניט מען קאָן דאָס שייצן. דאָס אַלטע איז
דייַשקייט איז אויכענשטאַנען אַלע פּראַכן און דאַרף ניט קיין ספּעציעלן מלוכה־שוין,
שטאַרקער וועט דאָס דערפון געוויס נייטט ווערן. דאָס אַלטע אידישקייט קאָן נאָך
רױן־אָביעקטיוו ניט האָבן קיין פּרעטענזיעס אויף אוטאָנאָמיע־פּרודוולענעס, וואָרעם
דער עצמבאַרגוף אוטאָנאָמיע זעט פּאַרויס לכתחילה אַ דעמאָקראַטישע מלוכה, וואָס
שטעלט זיך נייע סאָציאַלע און קולטורעלע צוועקן פאַר'ן פּאָליטישען, אָפּגעזען פון יעד
דער רעליגיעזער טראַדיציע, און אַ דעמאָקראַטיש מעיט־פּאַלק, וואָס איז דערוואַסן
צו אַ מאָדערן קולטור־לעבן, אָבער ניט קיין רעליגיעזן כּבּוּד. אין אונזערע אויגן האָט
דאָס אידישע פּאַלק שוין אָנגעהויבן אַרויסצואוואַקסן פון דעם רעליגיעזן כּבּוּד, און
האַלט ביי ווערן אַ מאָדערן קולטור־פּאַלק. דער פּרט האָט זיך שוין לאַנג עמאַנספּירט
אין זיין מאַטעריעל און נייטיג לעבן פון דער נעטאָ; איצט זאָל עמאַנספּירט ווערן
דער כּלל, אידישקייט און צדקה זאָל ווערן אויס אינהאַלט פאַר אונזער כּלל־לעבן. אַמזכה
זאָל בלייבן ווי ביי יעדער פּאַלק אַ אינטימע זאָך פאַר מאַמינים, אזוי ווי דאָס איז
ביי אונז אַגב שטענדיג געווען; דער ציון־תּרבות־חלוּם זאָל בלייבן אַ זאָך פאַר מגידות
און חובבים; דאָס פּאַלק אָבער זאָל זיך קאָנפּאַלידירן אויף יסודות פון אידישער
וועלטלאַכער קולטור, זאָל אין אזא קולטור געפינען זיין חוּל, די מענלאַכקייט פאַר אַ
ווייטערדיג וואַקסן, און פּאַרווירדלאַכן אין אייגענע אידישע פּאַרמען אַלגעמיינדע־ענטש־
לאַכע צוועקן און אידעאלן.

ניט קיין נאַציאָנאַלער אידעאל איז אוטאָנאָמיע געווען ביי אונז בעצם. דאָס
איז געווען אַ ר י ן - מ ע נ ט ש ל א כ ע פּראָבלעם; פאַר אירן, פאַר דער אירידי-
שער דעמאָקראַטיע אַלס אַ טייל פון דעם לאַנד, גילטן ווי פאַר יעדן אַנדער פּאַלק —
מענטשלאַכע פּראָבלעמען אינ'ם קאָלעקטיוון, גייסטיגן און מאַטעריעלן סוּם; אונזער
קולטור־לעבן, — ווי אזוי דערלאַנגט מען, אָן די מאָדערנע וועלטלאַכע קולטור זאָל ווערן
אַ קנין ביים גאָרן פּאַלק? אונזער מאַטעריעלער און סאָציאַלער לעבן, — וואָס טוט
מען אויף געזונטער צו מאַכן די אומנאַרמאַלע אידישע פּאַלקס־ווירטשאַפט, אריינציען
אירן אין דעם גרויסן פּראָדוקטיוון פּראָצעס? פּראָבלעמען פון פּאַלקס־קולטור און
אַרבייט, דאָס האָבן מיר געהאַט אין אויג און אין האַרצן. אוטאָנאָמיע זאָל וואָס זיין
דער וועג צום גאָזיגן צוועק. די דעמאָקראַטישע מלוכה זאָל אונז אנטרווען אַ טייל
פון א י ר אַרבייט, וואָס מיר קאָנען זי באַוווּיזן אַמבעסטן, ווייל דאָס איז אונזער
סביבה, דאָ האָבן מיר די גרעסטע געניטשאַפט; און אויך, ווייל עס ליגט אינ'ם גייסט

שומר, וואָס קוקט צו און באַשיצט די אינווייניגסטע שפּיל און דעם ווילן פון דער מערהייט אין דער משפּחה נופא.

קאָנקרעט זאָל נאָך דאָס הייסן אזוי: אויב דער נאַציאָנאַלער מענט וויל האָבן אַ שטייגער, אז די אווטאָנאָמיע איז כולל אַמנה-זאָכן אויך, — א י ז ד אָ ס אזוי, כאַטש אין לאַנד מעג זיין די קירך אָפּגעטיילט פון דער מלוכה. אויב דער מענט וויל פירן זיין שול-וועזן נייטט אויף זיין פּאָלקס-שפראַך, נאָך אויף אַ יחוס-שפראַך (ביי אידן — העברעאיש), אָדער אויף אַן אנדער שפראַך בכלל — מעג ער, כאַטש דאָס שול-וועזן ווערט אין גאַנצן לאַנד געפירט אין דער מוטער-שפראַך. און נאָך מער, כאַטש די אייגענע פּאָלקס-שפראַך איז דער ווילטיגסטער יכוד, וואָס אויף דעם סמך פּרע-טענדירט דער מענט אויף אווטאָנאָמיע בכלל. אין ביידע פּאַלן, הייסט דאָס, זאָל די מלוכה פירן אַ טאָפּלטע בוכהאַלטרעיע דעם מענט צוליב און זאָל שייַצן מיט איר אור-טאָריטעט און שטיצן מיט אירע מיטלען ביים מענט אזוינס, וואָס זי האַלט פאַר שערלאַך אָדער איבעריג אין לאַנד בכלל. ווייל — אווטאָנאָמיע!

נישט צופעליג האָב איך געבראכט די דערמאָנטע צוויי ביישפּילן. מיר וועלן נאָך ווייטער זען, אז אין אידישן לעבן איז דאָס ניט בלויז אַ טעאָרעטישע קאָנצעפּציע פון אווטאָנאָמיע סתם, נאָר אַ פּראַקטישער אידישע אווטאָנאָמיע-סיסטעם ביי זיי הערשנדע פּאַרטייען. מיט דער הילף פון דער מלוכה זיינען זיי אויסן צו שאַפן פון אַרונטאָנאָמיע אַ נייטיגן געטאָ, וואָס זאָל פיקירן און אַינ'ס אידישע לעבן אַ פאַר-עלטערטן שטייגער פון אַ רעליגיעזן קבוי, אָדער איינפלאַנצן אַ נייעם הלום פון צויר-ניסטישע שטערנדזעהער. וועגן דעם — שפעטער. דאָ זאָל דאָס אונז דערוויל דינען פאַר אַ מושל, ווי פשוט מ'באַנעמט ביי אינו איצט דאָס גאָרע וועגן אווטאָנאָמיע.

דאָרף מען נאָך דערצוילן, ווי פּאַלש דאָס איז, וואָס פאַר אַ גרינדלאַכער טעות? און ניט בלויז פּונ'ס טעאָרעטישן מלוכה-דעכטלאַכן קוק, נאָר קודם כל פון אונזערע אייגענע פּאָלקס-אינטערעסן וועגן. דאָס איז אַ ביידע קאָריקאטור אויף דער אווטאָ-נאָמיע, וואָס פון איר האָבן געטרוימט אונזערע בעסטע דענקער, און קודם כל די גרופעס אין פּאָלי (אַרבייטער, סאָציאַליסטישע פּאָלקס-אינטעליגענצן), וואָס האָבן אונז דעם אווטאָנאָמיע-געדאַנק געבראכט, האָבן יאָרן-לאַנג געזעמפּט דערפאַר אינען און אויסן און צו אַ נעוויסן נעהן געבראכט. שוין דאָס נופא, וואָס אידישע אווטאָנאָמיע קאָן מיט אַמאַל אַרײַן אין אַ קאָנפליקט מיט אַ דעמאָקראַטישער מלוכה, — שוין דאָס נופא איז דער בעסטער באַווײַז דערפאַר. ביי דער אידישער דעמאָקראַטיע, — ווען זי זאָל זיין ביים רודער, — וואָלט אַזוינס ניט געקאָנט פּאַסירן. און ניט בלויז דער-פאַר, וואָס זי האָט ניט און קאָן ניט האָבן אַזויגע עקסטרעניש-היליגנערישע באַגריפּן פון אווטאָנאָמיע, וואָס זי פּאַרשטייט, אז אווטאָנאָמיע איז אַ טײַל מלוכה, נישט קיין זייטיגס, אָדער גאָר דערווידער דער מלוכה. דאָס וואָלט ניט געקאָנט גע-שען פשוט דערפאַר, ווייל אַ דעמאָקראַטיע וואָלט זיך צונױפּגעערעדט מיט אַ דעמאָקראַטיע, ניט „אידן“-סתם מיט „גוים“-סתם, ווי אַ דער בלױז-ווייס-שוואַרצער קאָנצעפּציע; מימלא וואָלטן זיי זיך צונױפּגעערעדט אויך; ניט איצט, — איז שפעטער; וואָרים זיי האָבן אַלץ איינע פּאָליטישע, סאָצי-אַלע צוועקן, קולטור-אַדער-אַלן, א. א. וו. און קודם כל וואָלט אַ דעמאָקראַטיע באַווײַזן איינצופלאַנצן אינטערעסן און ווילן פאַר אווטאָנאָמיע א י נ ו ו י נ י ג אין פּאָלקס-מימלא אויך דעספּעקט צו אווטאָנאָמיע אין אויסן, אין גאַרן לאַנד.

איז זאָל דערויף די ציוניסטישע פירונג נעבן אן ענטפער. ווי גרויס אָבער וואָלט געווען די סענסאַציע, ווען מ'זאָל קרויגן צו הערן, אז די מניעה איז ניט בלויז אין „זיו“, אין די אָפיציעלע געזעענבערס, נאָר אין „אונז“ אויך, אין אידן גופא. דערפון מאַכט מען נאָך אַ שווייג איצט אויך. ווער עס האָט זיך אָבער צוגעקוקט צו דער לאַגע אויף אַן אָרט, ווייטט, אז נאָך אַ סך פריער, אידער דער אָפיציעלער קרויזס איז אַרויסגע- שפּרונגען, ריכטיגער געזאָגט, אַנטפּרעקט געוואָרן פאַר אַלעמענס אויגן (יודעי הן האָבן דאָס שוין לאַנג געוואוסט), האָבן מיר שוין געהאַט אַ שאַרפֿן אַינזיניגס און קרויזס, פאַר דער עצם-זאָך אַ סך אַ ווייטאָנדיגער און געפּרעלאַכער. אייגענטלאַך איז דער אויסעריגער קרויזס אין אַ געוויסער מאָס אַן אָפּטיין פון דעם אינווייניגסטן. די לאַגע איז ניט קיין נייע, נישט מער — דער צווייטער קהלות צוזאַמענפאַר אין ליטע (פּעברואַר היינאָר), האָט דאָס באַשיטעטיגט און אַנטבליזט פאַר אַלעמען. עס האָט זיך אַרויסגעשטעלט:

1) אַז פּאַרטייען פאַרשטייען אינטער אירישע אויטאָנאָמיע פאַרשיידענע ענג- פאַרטייאישע זאַכן און זיינען ניט מסוגל זיך צווייפּרערן אויף אַן אַלגעמיינער פּראָ- גראַם; און

2) היינט צו טאָג איז ניט פאַראַן קיין איין אַנגעזעהענע אירישע גרופּירונג, וואָס זאָל דאָס מיינען מיט אויטאָנאָמיע ערנסט און זאָל זיך איינשטעלן דערפאַר מיט דער גאַנצער קראַפט פון איבערצייגונג און ווילן.

פאַר אונזערע אויגן נייט אינטער אַ נאַציאָנאַלער אירעאָל, וואָס אַ גאַנצער דור האָט זיך געפילט מיט אים געבונדן, געטרוימט און געקעמפט דערפאַר. אינווייניג גייען דער אויטאָנאָמיע אויס די כּחות, נאָך אידער זי איז רעכט צושטאַנד געקומען, אידער זי האָט באַוווּזן אויסצושעפּן און לעבנס-קראַפט אין דער פּראַקטיק, עמיצן אָפּצונאַרן. עס איז באַמט אַ וואונדער, אומגערעכט געוויס, און דערויף לוינט זיך צו פאַרהאַלטן עטוואָס לענגער.

וואָס איז אזוינס דער מרות פון דער נאַציאָנאַלער אויטאָנאָמיע און וואָס האָט זי געזאָלט זיין אין אירישן לעבן? היינט צו טאָג, ווען אונזער טעאָרעטיש-פּאָליטישער געדאַנק שלאַפט, אָדער קייט שטרוי, געפינען זיך שוין גרופּעס און טוער, וואָס באַנעמען די זאָך בתכלית הפּשטות. זיי זעהען קודם כל „אידן“ און „גוים“, דעם „כלפי הויז“ און „כלפי פנים“, און אין זייערע אויגן זאָל אויטאָנאָמיע זיין אַ וואַנט אָדער אַ מוזה קעגן דעם „כלפי הויז“, ער זאָל קיין שליטה נישט האָבן אין „אירישן“ גבול. זיי האָבן דאָס אָפּגעצווייגט פון דעם אַלגעמיינעם מלוכה-געבוי אַ גאַר-פאַראַיינפאַכטע קאַנ- צעפּציע פון נאַציאָנאַלער סאָווערעניטעט, געבויט נאָכ'ן מיסטער פון מלוכה-סאָווער- רעניטעט. דאָס זאָל הייסן אזוי: אין אַ געוויסן גבול, וואָס איז נוגע דעם אינוויי- ניגסטן לעבן פון אַ נאַציאָנאַלן מענט, איז דער דאָזיגער מענט סאָווערען. די מלוכה טאָר זיך דאָ נישט מייסן; און האָט דאָ בעצם ניט וואָס צו זאָגן, פאַרקערט, די מלוכה האָט דאָ בלויז די פליכט שטרענג צו רעספּעקטירן דעם נאַציאָנאַלן ווילן פון דעם מענט, קרוינען און באַשיצן זיינע גבול-אינטערעסן מיט מלוכה-אויטאָריטעט (אויטאָנאָמיע), אזוי, אז אין דעם דאָזיגן גבול זאָל דער מענט האָבן פרייע הענט. וואָס זיינען די דאָר זיגע אינטערעסן און ווי אזוי וועלן זיי אויסזען, — דאָס איז שוין אַ זאָך פון דעם מענט גופא, פון זיינע אינווייניגסטע כּחות-פאַרהעלטנישן. אויטאָנאָמיע איז דאָ אַ מין פאַמיליע-נחלה, און די מלוכה איז דאָ נישט קיין שותף, נאָר בלויז אַ געטרייער

אויסטימען, ווייל טעאטער איז אין שריט א מאסן-איבערלעבונג, איז עס נאך מער אמת ב'נוגע צום אידישן טעאטער. דער זוכר פון נייע אידישע און פארטיגען איז טעאטער איז נאך אלעמען בלויז דער אינטעליגענט, און אויף אים, דער הויפט אויף אונזערן, קען זיך קיין טעאטער נישט האלטן. דאָס נייע טעאטער מוז זייען זיין פינאנציעלע חיונה פון דעם גרויסן עולם, וואָס האַלט אויף דאָס אַלטע, און דעריבער מוז אויך זיין גייסטיגע חיונה געצויגן ווערן ווייניגסטנס פון די בענקשאפטן און מענר דענען פון זעלבדיגן עולם. ווי גרויס עס זאל נישט זיין דער אינטערנאַציאָנאַלער רע-פערטואַר פון נייעם טעאטער, מוז ער אָבער בויען זיין עקסיסטענץ אויפ'ן נאַציאָנאַלן. און אויך דאָס אַלטע טעאטער קען נישט אינגאנצן ביישטיין די ה'דראַך, וואָס ווערן געמאכט און נייעם צו אַנטשטענדיגקייט, געוויסענשאפטליך און דאָס, וואָס זיי רופן „ליטעראַטור“ (אַמאָל מיט דר'דראַרין און אָפּטער זידלענדיג). אַ געגנזייטיגער איינ-פלוס באַמערקט זיך שוין איצט, אָבער דער ווייניג ווינען עס בלויז געגנזייטיגע הנחות פון מענטשן, וועלכע טאָפן דעם וועג צום ערפּאָלג, אָדער ריכטיגע, „סאָסעס“, וואָס דאָס האָט אַן אַנדער באַדייטונג. עס איז אַ בלאַנדזשעניש אָן אַ קלאָרן וויסן, וואָס מען וויל. פון איין זייט איז דאָס אַלטע טעאטער זיכער אין זיין דרך, און וואָס עס גיט נאָך — איז עס בלויז צופרידנעזשטעלן די „פיינטשמעקער“ און עס ווערט געטאָן אויף אַזאַ אופן, אז עס מאַכט אָפּטיאָל צום האַפן פון דער נאַטיוויטעט און אומגע-לומפערטקייט. פון דער אַנדערער זייט — געדענקט דאָס נייע טעאטער, אז עס מוז געבן ליטעראַטור, אָבער עס איז צופרידן, וואו עס קען אַריינלעב'ענען אין דער ליטע-ראַטור אַ מענצל, אַ זמר, אַ חזניש שטיל, כדי געהענטער צו קומען צום עולם. עס איז אַ בלאַנדזשעניש און בידן פעלט — דער קינסטלער, וועלכער זאל אויס-קענען דעם איינגארטיגן מאַטעריאַל און אַרויספירן דעם אידישן טעאטער אויפ'ן ריכטיגן וועג.

בעל דמיון

בריוו פון יענער זייט ים.

רער אינווייניגסטער קרויזס אין דער אידישער נאַציאָנאַלער אַוטאָנאָמיע.

1.

די לעצטע צייט האָט די אידישע פרעסע (מסתמא אין אמעריקע אויך) געהאט אַ סענסאַציע מיט דער אידישער נאַציאָנאַלער אַוטאָנאָמיע אין ליטע. אין ליטע, אין „אידישן נ'ערדן“ (לויט ציוניסטישע אינפארמאַציע), האַלט דאָס מיט דער אוי-טאָנאָמיע גאנץ שמאָל. דער כּוים איז ניט גערן די גאַנצע זאך און האָט יעדנפאַלס אַרויסגעוואָרפן פון דעם אַוטאָנאָמיע-פּראָיעקט אַזוינע צוויי וויכטיגע פּונקטן, ווי דאָס מיניסטעריום פאַר אידישע ענינים (עקסיסטירט שוין אַנב כּמעט 3 יאָר) און די גלייכבאַרעכטיגונג פאַר דער אידישער ישראָך. די וועלט איז מסתמא געוואָרן פון אַזאַ „רישעות“ אינ'ס געבענטשטען לאַנד; אַן איבעריגער באַווייז אַיב, ווי אַזוי מ'האָט די וועלט די גאַנצע צייט אינפאַרמירט, און וואָס פאַר אַ ווערט די דאָזיגע אינפאַרמאַציע האָט.

רב און אלטן אידן האָט פאַרבליבן די לעבעדיגע פּערסאָנאַזשן, וועלכע ער שטעלט פאַר, און די אויפגעבלאָזענע נאַציאָנאַליסטישע דעמאָנסטראַציע אויף דער בינע, די גע- דיכטע אַטמאָספּערע פון אידוישלאַבקיט, דער קוגל-טעם און טישלענדיג, וואָס פילן זיך דאָרט, זיינען באַרובן צו שטיילן די בענקשאַפט נאָך דער לעבעדיגער אידוישער אַטמאָספּערע, וועלכע מען האָט פאַרלאָרן.

אין צייטן פון פּאָגראַמען און רדיפות, האָט גאָלדפּאָדן אָנגעהויבן מיט די העל- דישיקייטן פון בריכבאָ און דאָקטאָר אלמאסאָדא. די, וואָס זיינען געקומען נאָך גאָלדפּאָדן, האָבן ווייטער געפירט די גאָרדיפיקאַציע פון די היסטאָרישע און לעגענ- דארע פּערזענלאַכקייטן און נאָמה גענומען פון די גוים אין אַלערליי מינים, „שבת קדש“, „פינטעלע איר“, „אידויש האַרץ“, א. א. וו. יעקב גאָרדן אין אַמעריקע האָט צוגעטראַפן דער בענקשאַפט נאָך דער היימישער סביבה און היימישן מענטשן. אין די לעצטע יאָרן פירט זיך דער רעפּערטואַר אַרום דעם „רבי'ס נגון“, דעם „רבי'ס קינד דער“, עס פיגורירט כסדר די תורה, די מוטער ציון, דער אַרימער ישראָל'יק און די גאַנצע קלאַפּערגעצייג פון דער שלומי אמונת ישראָל'דיגער גאַסן-שיסעריי — עס וויל נישט און עס קען נישט אַראָפּ פון דער בינע.

אזוי איז עס. דאָס רעליגיעזער צוויגענע פּאָלק, דערווייטערט פון די אַלטע פּאָר- מען פון רעליגיעזן לעבן, האָט אין טעאַטער, אין איינציגן פּלאַץ, וואו עס קומט זיך צונויף צו לעבן אַ גייסטיגן לעבן, געפונען אַ נייעם ווינקל, וואו דורכצואַלעכן זיינע נאָ- ציאָנאַלע און רעליגיעזע געפילן. לעבט אָבער דאָס פּאָלק אין אַן אנדער וועלט און וויכט, אַז טעאַטער איז אַ פּלאַץ, וואו מען קומט זיך פאַרוויילן, וואו מען דאַרף הערן אַ ליר אין אַ ווייז און זען אַ טאַג. וויל עס שוין פון טעאַטער צוויי זאַכן מיט אַמאָל: אי פאַרוויילונג, אָפּטמאָל קינדליגע און פּליישיגע, ווייל אזוי איז עס ביי גוים. אי נאַציאָנאַל-רעליגיעזע „דערהויבונג“, ווייל אזוי איז זיין אייגענע טבע צו ווערן רעליגיעז-נאַציאָנאַל ווען מען קומט זיך צוזאַמען. פּאָרט דאָס טעאַטער צונויף ביידע זאַכן און דינט ביידע געטער גלייכצייטיג; דעם פּליישיגן שיכור'לאַכן פּאָן, אָנגעטאָן אין אַ חסיד'ישער קאַפּאָטע, און דעם אידוישן גאָט פון באַרג ציון, פאַר וועלכן עס קומען אום די מאַרטורער און וועלכער נעמט ענדלאַך נאָמה פון אַלע שונאים פון זיין פּאָלק.

צו קאָן אַטירער מיטונה'דיגער פּלאַנטער פון שיכור'ן געטיש און דעם גאָט פון קרושים ווערן אַמאָל אַ קינסטלעריש-דורכגעלייטערטער סטיף? צו מוז דער ווילדער זיווג צעריסן ווערן — און דאָס רעליגיעז-נאַציאָנאַלע, דאָס הערראַישישע און פּאַסטישישע, זאָל אַליין זיך לייטערן ביז עס וועט קומען צו אַ סטיף? אָדער אַפּשר זיינען דאָ אנדערע אויסוועגן? דאָס זיינען פּראָבלעמען פאַר דעם טעאַטער-קינסטלער, וועלכער זאָל אין דעם הויפּן מיכט אויפזוכן די קערנער פון אַרטיגנעלער שאַפונג אין אונזער פּאָלקס-טעאַטער און אויפ'ן גרונד פון דעם פּרוואַון ווייטער בויען.

דערווייל איז דאָס טעאַטער פּעסט אַרומגעצוימט מיט ווענט פון פּראָפּעסאָיאַ- נעלע, קאָמערציעלע און כלי'עראַיי אנדערע שטערונגען און עס איז שווער דער צוטריט אַהין פאַר דעם קינסטלער.

אָבער די שאַרפע ליניע צווישן אַלטן און נייעם טעאַטער איז נאָך אַלעמען שאַרפּער אין דער טעאַרע ווי אין דער אַמת'ן.

אויב דאָס מאַסן-טעאַטער געווינט אומעמוס ביסלאַכווייז די אויבערהאַנט איבערן

סטיל, ווייניגסטנס א ארייזן חן אין א געבאָרגטן סטיל. אָט ווי, צום ביישפּיל, איינער פון די יונגע מאלער אין פּוילן מאַלט די חסיד'ישע רבנים אויפ'ן שטייגער פון על גרעקא'ס קלויסטער-הייליגע. דאָ אָבער איז עס געווען בלויז הילצערנע, מאַסיווע, פּראָווינציאלע געוויסנהאפטקייט — אין בעסטן פּאל.

דער באַוואַכטונג פון אונזער נייעם טעאַטער איז בלויז דערנאָנגען צום אונטער-שייד צווישן ליטעראַטור און נישט-ליטעראַטור. דאָס אַלין. וועגן אייגענער שעפּער-רישקייט איז קיין רייד נישטאָ. און וויל מען דאָס טעאַטער באַצייכען אַלס ניי, מוז מען קודם בל אַנשטעלן דערויף אונזער באַקאַנטע קולטור-היסטאָרישע שפּאַקטיוו. דורך דער שפּאַקטיוו געזען איז דאָס טעאַטער אַ געווינס, און אַ גרויס געווינס. שוין דער באַוואַכטונג פון אויסוויילן ליטעראַטור אַנטקעגן נישט-ליטעראַטור, שוין די געוויסנהאפטקייט ביים אויפפירן אַ זאך, דער ערנסט, די גוטע כונה — דאָס אַלין אַפּילו ביי דעם הערטיגן „סטאַר“ און דער באַגרענעצטקייט פון מיטלען, איז אַ נואַלדיגער שריט, אַ הויכע מדרגה.

אָבער דער פּלאַץ פאַר אַ כאַמת נייעם טעאַטער מיט זוכן און וואַגן, מיט אייגענעם סטיל און אייגענער שעפּערישקייט — דער פּלאַץ פאַר אזאָ טעאַטער איז אָפּן.

און עס קען גראַד זיין, אַז דער פּלאַץ איז נישט העכער, נאָר נידריגער פון דער 14טער גאַס.

ווען די מיסטישע דראַמע האָט מורא געהאַט דעם חסיד צו סטילזירן, האָט די אָפּערעטע ניט מורא געהאַט דערפאַר. זי האָט וואַלגאַר סטילזירט, אָבער סטילזירט. דעם רבי'נס נגון האָט זי געמאַכט פאַר אַ לייט-מאַטיוו פון אָפּערעטן-מוזיק. ווידער אַמאָל — ביליג, אָבער אַ בנין איבער'ן פונדאַמענט פון אַ נגון. זיינע שטיק האָט דאָס אַלטע טעאַטער באַאַרבייט פון היסטאָרישע עפּיזאָדן און אירישע לעגענדעס. אין זיין טענדענציו האָט עס געדערט צום נאַציאָנאַלן ישטאַלין און בענקשאַפט. זיין אַטמאָספּערע איז אירישלאַך סטילזירט ביז איבא. אומליטעראַריש, אומקונסטלעריש, אָבער דערפאַר „אייגענעם סטיל“ מיט די הויפּנס צו שעפּן.

די טעאַטער-קונסט דאַרף אַדער דאַרף נישט אָננעמען קיין נאַציאָנאַלע פאַרמען — דאָס פּאָליטישע טעאַטער האָט זיך נישט נאָכגעפרעגט אויף די געזעצן פון די קונסט-שיטות און אַנטוויקלט אַן אייגענעם אינהאַלט און סטיל, וועלכער איז, אויסער אַפּשר די קירכלאָכע פאַרשטעלונגען, איינציג אין זיין מין: נאַציאָנאַל-רעליגיעז.

נאַציאָנאַל-היסטאָריש איז נישט קיין זעלטהייט, דערהויפּט ביי פּעלקער, וואָס לעבן אין אירישע-נאַציאָנאַלע נאַציאָנאַלע און פּאָליטישע אומשטענדן. אָבער ערגעץ איז נישטאָ אזאָ געדיכטע צומיינונג פון רעליגיעזשעט, ווי אין אירישן פּאָליטישע-טעאַטער.

עס קלינגט אַפּשר ווילד: ווי קומט דער באַגריף נאַציאָנאַל-רעליגיעז צו אָט די טעאַטער-פאַרשטעלונגען מיט וואַלגאַרע קופּלעטן, צוויידייטיגע וויצן, געמיינעם קאָד מיוס און סקריפּטורדיגער מעלאָדראַמע? און דאָך איז עס אזוי.

וואָס ווייטער אַוועק פון בית-מדרש, פון דער געמיינזאַמע סטילזישקייט, אין וועלכער עס האָט זיך פּרייער אויסגערדיקט דאָס נאַציאָנאַלע ציוואַמענלעבן, אַלין מער איז דאָס טעאַטער געוואָרן דער איינציגער זינגל, וואו עס לעבן אָפּ צוריק אין זייער „אירישקייט“ די דערווייטערטע, פאַרוואַכנדיגטע, פאַרהאַוועטע, פאַרהאַרעוועטע קינד-דער פון די בית-מדרש-דאַוונער אַדער — אַליין די נעכטיגע דאַוונער. דער חזן אין נאַרמאַפּאָן האָט פּאַרכיטן דעם חזן אין ישר. דער אַקטיאָר איז געשטאַלט פון חסיד,

וואָס לעבט אומבאוואוסטויניג ביי די צעהנער טויזנטער. דאָס נייע טעאטער האָט זיך אויפגעהויבן ביז צו דער מדרגה פון באוואוסטויניג ווילן און קינסטלערישע אַמביציעס. ווי ווייט אָבער איז אונזער ניי טעאטער געגאנגען אין זיין נייאיקייט?

מיט דעם פילבאדייטענדיגן וואָרט „ניי“ איז אין יעדער קונסט פארבונדן א וועלט מיט שטרעמינגען, באוועגונגען, אידעען. נאָך מער איז עס אזוי אין טעאטער. די צוזאמענארבייט פון אלע קונסטן מאַכט דאָ די דערווארטונגען און מעגלאַכקייטן דרייפאך, פירפאך. ניי האָט שטיק, ניי דאָס שפילן, ניי די אויפפאסונג פון דער בינע, ניי צומאָלס דער גאנצער געבוי פון טעאטער, און אין דער צייט, ווען יעדע קונסט איז פול מיט פראָבלעמען, ווען דער עצם פון קונסט אַליין און איר האָלע אין לעבן און אַ פראָבלעם — איז דאָס טעאטער דאָס ברייטסטע פעלד, וואו פראָבעס צו לייוון די פראָבלעמען קענען געמאכט ווערן. קונסט פאַר איינצעלנע, אָדער קונסט צוזאַמען מיט'ן פאָלק. דער אקטיאָר, ווי אַ פערזענלאַכקייט, דער אַקטיאָר בלויז ווי אַ טייל פון אַ סכעמע, אָדער אפּשד נאָך — מאַדיאָנעס. רעאַליזם און נאַטורלידזשייט אָדער בלויז אַנדרייטונגען צו דערוועקן דאָס שפיל פון דער פאַנטאַזיע. העלדן־קאַמפּ אָדער זייטיגע שאַטנס פון לעבן. בונטע קאָלירן אָדער איינפאַנגענע גראַפיקע. פראָב־לעמען אָן אַ שיעור, וואָס האָבן זייער גרונד סיי אין דעם ליטעראַרישן שטאַף פון טעאטער, סיי אין זיין קונסטלעדישן אויסדרוק, פאַרוואַנדלען דאָס טעאטער אין אַ קלאַנג־פּוילע, פאַרבן־פּוילע, שטימונג־פּוילע אַלאַבאָראַטאָריע פון נייע פאַרמען און אידעען.

פון דעם אלעם איז קיין סאך נישטאָ אין אונזער „נייעס“ טעאטער. וואָס עס האָט גענומען פון דער פרעמד איז — בלויז די השגה, אַז אַ מאָדערן טעאטער דאַרף האָבן אַן אינטערנאַציאָנאַלן רעפערטואַר. גוט. האָט עס זיך פאַרשאַפט אַן אינטערנאַציאָנאַלן רעפערטואַר. דער צעטל פון די שטיק, וואָס איז אויפגעפירט געוואָרן די לעצטע יאָרן, זאָגט ערות דערויף. יעדעס מאָדערנעס טעאטער האָט אַ נאַטירלאַכע נייונג צו דער נאַציאָנאַלער ליטעראַטור. דער עולם, וואָס קומט אין נייעס טעאטער, איז כמעט דערזעלבונער, וואָס אין אַלטן, און ער וועט זיכער זען ליבער אַ אַרדישע זאָך, ווי אַ נאַטירלישע. האָט מען אויפגעפירט אַרדישע דראַמעס. אָבער צו אַרדיגעלעע קינסטלערישע אויפבוואונגען איז עס נישט דערגאַנגען. ער האָט זיי אַפילו נישט געזוכט. און נישט בלויז נישט געזוכט קיין אייגענע, אַרדיגעלעע וועגן, נאָר נישט געוואגט אַפילו פּרובירן די נייע מיטלען, וועלכע זיינען ביי אַנדערע געוואָרן אַ געוויינלאַכע זאָך. אין דעם פרט פון טעאטער־קונסט שטייט אונזער ניווער טעאטער ביי דער מיטלענע אַמעריקאַנער געוויינהאַפטיקייט, מיט דעם „סטאַר“ אין מיטן, דעם אַנשטענדיגן רעאַליזם אַרום אין די קלענער פון די צווייטן־אַקטן פאַרוואַנדלט אין אַ קוואַרטעט. אויב דאָס אַרדישע טעאטער האָט געמאַכט אַן איינדרוק אויף נישט־אידן, איז עס געווען זיין אומשולד: דאָס פרימיטיווע און טאַלאַנטפולע אין אים. קיין קולטיווירטע קונסט איז מען דאָרט נישט געגאַנגען זוכן.

עס זיינען געווען פאַלן, ווען אַ ניי וואָרט האָט זיך פּשוט געבעטן. נעמט כאַמיש דעם „דבוק“. די גאַנצע שטימונג פון דער זאָך האָט געבעטן אַביבא סטיליאַציע, אַ דורכזיכטיגע ליניע. די נישט־דאָאיקייט פון דער זאָך האָט פאַרלאַנגט ווייניגסטנס אַ הויך פון דעם זעלבן מין אין טאָן, אין דעם אַנטאָן, אין דער העקאָראַציע. דער קינסט־לער, וואָס וואָלט עס דורכגעלעבט, וואָלט דאָ אפּשד געקענט אָנצייכנען אַ אַרדישן

אָבער אפילו אין דעם נייעם נוסח איז נאָך אַלץ געבליבן די אַלטע באַציוואַנג פון גרויסמוטיגער הסכמה.

געוויינטלעך וואָרפט מען אויפ'ן אינטעליגענט אַליין די שולד פאַר נישט אנערקענען אונזערע ווערטן: אָט דער באַבדילטער פאַרשוין האָט פון געבוירן טאָג אָן אַ טבע צו קרימען אויף אַרץ מיט דער נאָז. אָבער ווי מען זאָל זיך נישט וועלן אָנגעמען פאַר'ן טעאַטער, איז עס דאָס מאָל ניט די שולד פון אינטעליגענט. זיין כליהימחילה! דיגע באַציוואַנג האָט דאָס טעאַטער אַליין אויסגעבעטלט אין מיטן פון לאַנגע יאָרן. און אויך די לעצטע צייט, ווען מען האָט שוין אפילו זייער דעמאָנסטראַטיוו געפאַכעט מיט די פענדלאַך פון קונסט, האָט נישט באַוווּן די באַציוואַנג צו ענדערן. גיין אין טעאַטער הייסט — לכּהחילה אָנגרויטן זיך מיט אַ געהעריגן רעזערוו פון גרויס־מוטיגקייט און דאן יעדע ווילע האַלטן די פינגער גרויס פאַר די אויגן, כדי דורך זיי צו קוקן אויף דאָס, וואָס מען וויל פאַרזען: אונזער בעסערער טעאַטער איז דאָך נאָך אזא וינגע און צערטע זאָך און אַן עין־קרע קען אים פאַרשאַדן.

טאַלעראַני, היסטאָריש־קולטורעלע פערספעקטיוו און גלאַט אַ גוט האַרץ — דאָס זיינען די יסודות, אויף וועלכע עס האַלט זיך — מיט אייניגע אויסנאָמען — ביז היינט טיגן טאָג די רעפּוטאַציע פון איריזשן טעאַטער ביים איריזשן אינטעליגענט. די אייני־צעלנע פּאַלן, ווען דאָס טעאַטער האָט פאַרשאַפט רייזיקינסטאַלערישע איבערלעבונגען, זיינען געווען באַמת איבערראַשוונגען.

און אויב דאָס איז די באַציוואַנג צו דעם טעאַטער, וואָס רופט זיך אַליין אָן ניי און קינסטלערשיש טעאַטער, איז דאָך שוין קיין רייד נישט וועגן דעם, אַז גיענדיג אין אַלטן, אין פּאַלאַס־טעאַטער, מוז מען זיך פרייער פּוֹל אָנפאַהן די קעשיגענס מיט גער דולד, חסד און איינזען. דערפילט מען אַ בענקשאַפט צום „פּאַלק“ און אַ פאַרלאַנג צו פאַרבריינגען עטלעכע שעה און זיין געזעלשאַפט (אויסער לוויות פון באַרימטע מענטשן אאון פּאַרלאַמאַנט־קאָנסטיטומיטינגען, איז דאָס טעאַטער דאָס בעסט־באַזוכטע פּלאַץ פון „פּאַלק“), מוז מען זיין גרויס פאַרוויס אויסגעשטיין באַלידיגונגען נישט בלויז פון פיינגעפיל, נאָר פון פשוט'ן געפיל פון אַנשטענדיגקייט — מיט איין וואָרט — מען מוז מאַכן פון זיך אַ מאַרטירער.

און אזוי ווי יעדער מין וואוילטעטיקייט טראַגט אין זיך אַ קליין קענדל פון מאַר טירערשאַפט, מוז דער אינטעליגענט זיך פּיִלן ווי אַ שטיקל קרוש סיי אין אַלטן, סיי אין נייעם טעאַטער. דער אונטערשייד איז נאָר אין דער מדרגה.

אָבער דאָס נייע טעאַטער, וואָס איז אינגאנצן אַלט עטלעכע יאָר, איז דאָך אַ קינד פון אַ רעוואָלוציע, און רעוואָלוציעס ווערן געבוירן פון שאַהדיגעענויגענע ליניעס צווישן 'אין מין און דעם אנדערן, בפרט נאָך טעאַטראַלע רעוואָלוציעס: מיט די שטאַרקע ליכטיגעפּעקטן און בולט'ע קאָנטרוו, וואָס דאָס טעאַטער האָט ליב, ווערן דאָ די ליניעס נאָך שאַרפער און בולט'ער.

זאָל די גרענעץ געמאַכט ווערן געאַנראַפּיש: די ניי יאָרקער 14טע גאַס. העכער פון יאָר — דאָס נייע טעאַטער, נירדיגער — דאָס אַלטע.

די שאַרפע ליניע צווישן זיי איז—באַוואוסטויניקייט. נישט קאָמעדיעלעך באַ־וואוסטזיין: דאָס האָבן זיי ביידע ב"ה גענוג. עס האַנדלט זיך וועגן קינסטלערישן באַוואוסטזיין, וואָס גרענעצט זיי אָפּ. דאָס אַלטע טעאַטער איז געאָנגען און נייט ווייטער מיט'ן כּח פון אינסטינקט, פון דעם מאַסן־ענטמימענט, פון דער טענדענץ,

אין וואָלקענפערנען טראָממעלן די פּראָפעללער.
 פעלקער צערפליסען. ביכער ווערדען העקסען.
 די זעלע שרומפּט צו ווינציגען קאמפלעקסען.
 טאָט איז די קונסט. די שטונדען קרויזען שנעללער.
 (ווילהעלם קלעמס).

„טויט איז די קונסט“. אָבער — ניט אויף שטענדיג. די שטורמס וועלן אויס-
 שטורמען זייער אומרו, דאָס ביכערן פון דער וועלט וועט אויפּהערן, און דער מענטש
 וועט ווידער ווערן קונסטפּיאַיג.

און אפשר וועט די קונסט, נאָך לאַנגע זוכענישן, געפינען אַ וועג אויך צום
 היינטיגן, אויפגעשטורמעטן, מענטשן. אפשר וועלן די אלע ישׂומע, שטאַמלידיגע
 שפּראַכן, וואָס זי מאַטערט זיך ריידן, טאַקע ווערן מאַטעריאַל פאַר אַ נייער שפּראַך.
 די אלע עקספּערמענטן, וואָס ווערן אין איר און מיט איר געמאַכט, וועלן יעדנפאַלס
 נישט פאַרלאָרן גיין. דאָס זיינען אלץ ווערטפּולע ערפאַרונגען, זאָל נאָר קומען דער
 מייסטער, וועט ער וויסן, ווי זיי אויסצונוצן.

עס קאָן זיין, אז די קונסט זעט אויס אונז איצט צו זיין אומבאַהאַלפֿן נאָך
 דערפאַר, וואָס די אויפּמאָך, וועלכע איינער צייט האָט געשטעלט פאַר איר, זיינען צו
 נוי און צוגראַנדעווען. אין די נייע מיטלען און מעטאָדן, וואָס די נייע קינסטלער
 האָבן אויסגעאַרבייט, איז נאָך נישטאָ יענע קראַפט, יענע גוואַלדיגע אינטענסיטעט,
 יענער ריזיגער מאַסשטאַב, וואָס עס איז דאָ אין דעם מאַטעריאַל, וועלכען זיי ווילן
 באַהערשן. די קונסט איז צוגעוואוינט געוואָרן צו „בלויזע בוכטן“ — און דאָ זיינען
 ים'ען אַרויס פון די ברעגן, און די גרונטפּעכטן פון דער ערד האָבן גענומען ציטערן.
 וואָלט קומען אַ גאון, וואָלט ער זיך אַן עצה געגעבן. דערווייל מווען געקערפּטיגט
 ווערן די אַלטע און געשמידט ווערן נייע מיטלען צו פּראַווען באַהערשן דעם מעכטיגן
 כאַאָס פון די צייטן.

וועגען איינעם פון די דאָזיגע נייע אָדער, ריכטיגער, באַנייטע מיטלען וועל
 איך ריידן אין דעם קומענדיגן קאַפיטל.

מ נ ח

דאָס אַלטע און דאָס נייע טעאַטער.

עס איז דאָ אזאָ מין פּסוק, וועלכען עס זאָגט אָפּ דער אידישער אינטעליגענט, ווען
 ער גייט אַרויס אַ צופּרידענער פון אונזער טעאַטער :

— פאַר אַ אידישן טעאַטער איז עס גאָרניט שלעכט !

אין די לעצטע עטלאַכע יאָר, ווען דאָס וואָרט „הונסט“ איז אזוי אַרײַן אין מאָדע.
 אז עס איז געוואָרן אַ מיטל פון „האַנקורעניז“ צווישן איין טעאַטער און דעם אַנדערן,
 זיינען געווען איינצלאַנג פאַלן, ווען דער גוסס האָט זיך געביטן. עס האָט שוין גע-
 האַלטן אזוי ווייט. ווי :

— מיט אַזעלכעם איז נאָך נישטאָ זיך וואָס צו שעמען.

דערנע דיכטער, וואָס שרייבן (אמת, אין פּערזן!), אז עס איז נאָר איש צו שרייבן פּערזן... אַ קינסטלער, ווען ער מאַכט אַ רעוואָלוציע, שאַפט ער אַ נייע קונסט; אַ רעוואָלוציע, ווען זי ברענגט אַרויס קינסטלער, צעשטערט זי, פּריער ווי אַלין, די אַלטע קונסט.

אַ סמן פון דער צעשטערונג איז אויך דער עטישער פּאַ-טאַס, וואָס פּילט אָן די מאָדערנע קונסט-לופט. עטישע, ווי פּסיכאָלאָגישע אָדער פּילאָסאָפּישע, פּראָבלעמען זיינען שטענדיג פּאַראַן אין קונסט; אָבער געוויינטלעך זיינען זיי איר מאַטעריאַל, ניט איר סטימול און ניט איר ציל. די מאַדערנע „אַקטיוויסטישע“ און „דינאַמישע“ ריכטונגען אין דער קונסט זיינען אינגאנצן פּאַראַפט פּאַרשלונגען פון די שווערע און פּינליכע געוויסנס-פּראָבלעם, וועלכע די היינטיגע צייט, דערהויפּט די מלחמה און די רעוואָלוציע, האָט געשטעלט פּאַר אונז. דאָס מאָדערנע קינסטלעכן איז גרויס צו לאָזן זיין אָרט פאַר דער מאָדערנער לעבנס-קונסט, מיר, איר, וואָלטן געקאָנט זיך אפּשר פּרויען דערמיט. די קונסט ווערט „פּאַראַדידטיש“: דאָס, וואָס ביז איצט האָט זיך עס גערעכנט פאַר אַ סמן פון „איר דייקייט“, — די הערשאַפט פון דעם עטישן יסוד איבער דעם עסטעטישן — איז (אויף אַ ווילע, ווייניגסטנס) געוואָרן די שטרעבונג פון דער וועלט-קונסט. אָבער דער נצחון פון „אירדיקייט“ איז אין דער „גוי'אישער“ וועלט אַ מפּלח פאַר דער קונסט. מיר, וואָס ביי אונז איז אַליי געווען עטיש, אפילו רעליגיע, אפילו פּילאָסאָפּיע, וואָלטן אפּשר געקאָנט אויך שאַפן קונסט אויף אַן עטישן יסוד. אָבער „זוי“? „זוי“ האָבן זיך איינגעלעבט פון קרימינאָלן אין אַ קונסט, וואָס האָט איר אייגענע באַזיס, איר אייגענע לופט, אירע אייגענע צילן. אויב „זוי“ לאָזן זי אָפּן פאַר די ווינטן און שטורמס פון עטאָס, אויב „זוי“ שלעפּן זי אַראָפּ פון יטאַליאַן פּאַראַנס און לאָזן איר וואַנדלען און וואַגלען, אָן אַ קרוין אויפ'ן קאָפּ, אָן קיניגליכען כּעפּטער אין האַנט, אַ צעשטיבערטע, אַ צעשפּילעטע, אַ פּאַרשיטויבעטע, איבער די וועגן און שטייגער און זומפן פון לעבן, הייסט עס, אז „זוי“ לאָזן זי אויף הפּקר.

פילע דיכטער פילן עס, זיי זעהען, אז עס איז געקומען די צייט צו שידן זיך — אויף אַ געוויסן פּעריאָד ווייניגסטנס, — מיט דער קונסט פון די פּריערדיגע צייטן. „דער דיכטער טרוימט ניט מער אין בלויען בוכטן“, ווי עס זאָגט אַ יונגער רעוואָלוציאָנערער דייטשער ליריקער, וואַלטער האַזענבלעווער. ער נעמט זיך עס גראַד נישט שטארק צום האַרצן; ער גלויבט, אז אַנשטאָט דעם מין דליכטער, וואָס האָט געטרוימט אין די בלויע בוכטן, קומט אַ נייער דיכטער. ער „באַלייט די פּעלקער“ אויף זייער וועג צו גליק, צו אַ נייעם לעבן.

ער ווירד איר פירער זיין. ער ווירד פּערקינדען, די פּלאַממע זיינעם וואָרטעס ווירד מוזיק. ער ווירד דען גראָסען כּונד דער שטאַטען גרינדען דאָס רעכט דעם מענשענטומס. די רעפּובליק.

פאַר אים איז עס אַ פּאַרבייטונג פון איין קונסט-פּאַטאָס, אַ שטיין, אַ בלויען, אַן אומפּרוכטבאַרן, אויף אַ נייעם, אַ מער שטרימדיגן, אַ רויטן, אַ רופּנדיגן, אַ קעמפּ פּענדיגן. אין דער אמת'ן איז עס פאַר דער אייראָפּעאישער קונסט אַן אָפּזאָגן זיך פון אירע אויטאָנאָמע רעכט. זי ווערט, פּשוט, איבעריג אויף אַ געוויסער צייט...

דעם קולטיווירטן קונסט־אייסדרוק, דאָס באַטייט (הגם דאָס ווערט אָפֿן ניט געזאָגט), אז מיר דארפֿן דעם לעבן, ניט די קונסט. אין בעסטן פֿאַל הייסט עס, אז דאָס איינציג ווערטפֿילע אין דער קונסט איז דער לעבן ס'ווערט, וואָס איז דאָ (אויב עס איז דאָ) אין איר. פֿין דאָנען אין איין שריט צום אוטיליטאַריזם אין דער קונסט, ד.ה., צו דער פֿאַרלויפֿענדיג פֿון איר אויטאָנאָמען ווערט. אַיליאַ ערנבורג, אין דעם פֿעדרעדע־מאָמענט בוך, מאַכט דעם האָזיגן שריט, הגם ער איז זיך נישט מודה אין דעם. דער הויפט־דראַקט פֿון זיין בוך איז, אז „די נייַע קונסט ה ע ר ט א ו י פ צ ו ז י ין ק ו נ ס ט“. זי ווערט לעבן. „די נייַע קונסט יטעלט זיך פֿאַר אַ צייל צונויפֿעזיגן זיך מיט'ן לעבן, דערפֿאַר איז זי פֿאַרבוּדן, ניט אָפֿצוהייבן, מיט דער מאַנעד עיוואָלוציע פֿין דער מאָדערנער געזעלשאַפֿט...“ דערפֿאַר דאַרף, לויט ערנבורג און זיינע חברים, דער אידעאל פֿין מאָדערנעס טעאַטער זיין — דער קונסט־מאָדעראַף. דערפֿאַר דאַרף פֿין פֿאַעזיע אַרויסגעיאַגט ווערן — און עס ווערט אַרויסגעיאַגט — דער לעצטער שאַטן פֿון ליריום. דערפֿאַר דארפֿן אלע שפֿראַכן פֿאַרביטן ווערן מיט איין טעכניש־טאָקיוועער שפֿראַך — עכפֿעראַנטאָ. דערפֿאַר דאַרף די מאַשין ווערן אַ מוסטער פֿאַר דער קאַנסטרוקציע פֿון יעדן קונסט־ווערק — אַ מיסטער פֿון האַלדקייט אין צוועקמאַסיקייט. דערפֿאַר דאַרף מען ניט שאַפֿן מער קיין ווערק, נאָר גענענשאַט אַנדן. (ערנבורג'ס אינטעלעקטואַלער שווערמאָל פֿאַר מאָדערנער קונסט — וויבאלד אַז די קונסט ווערט מעכאַניזירט, ווערט זי מיט'ן איר דענאַציאָנאַליזירט — רופֿט זיך: „וועטשיש — געניטמאַנד — אָבוטע“). דערפֿאַר דאַרף איבער אלע קונסטן געווענליך טיגן די — איינעמאַכטענע און איינעדעכטע — אַרכיטעקטור, און דער מיסטער פֿאַר דער אַרכיטעקטור דאַרף זיין דער אַמעריקאַנער וואָלקנראַטער. קונסט דאַרף מען זיך פֿאַרן לערנען קיין ניו יאָרק אין שיקאַגאָ. אויס רוימ, אויס פֿאַרן. אַמעריקע — אַמעריקאַניזם — איבער אלעם.

אַמעריקאַניזם, מאַשיניזם — דאָס איז דאָס „לעצטע וואָרט“ פֿון דער קונסט, וועלכע עס פֿאַרטיידיגט מיט טאַלאַנט אין טעמפֿעראַמענט דער רוסישער פּוטריוםט. ער דערערט זיך שוין ניט צום אַלטן פּיסאַרעוואָשן־אַפּאָרזום: „וויכטיגער ווי שעקספּיר איז — אַ פֿאַר שטיוול“... און ער איז איינער פֿון פּילע.

איז עס ניט דער טויט פֿון דעם, וואָס מיר זיינען אלע געוואוינט צו רופן מיט'ן נאָמען קונסט?

ניט אלע גייען אזוי ווייט ווי די קונסט־באַלשעוויקעס פֿון ערנבורג'ס שניט, אָבער אויך אַנדערע, יענענער ערשט־דעמאָ, פֿאַרשטייער פֿון האַדראָקאָלום, דערווייטערן זיך פֿון דער קונסט און לויפֿן פֿון איר. הייסן הייסט עס, אַז די אַלטע וועגן אירע געפֿעלן זיי נישט; אין דער אַמת'ן געפֿעלט זי זיי אַליין נישט. זיי האָבן אָנגע־וואָרן דעם גוסט צו איר. זי איז, לויט איר עצם טבע, צו סטאַטיש, צו יענענע עקספּאַטיש פֿאַר זייער אייגענדיקערטן געמיט. זי איז צו „עקספּעטיש“ פֿאַר דער אינטימער צייט. עס איז אַ צייט פֿין דינאַמיזם, פֿון אומדן, פֿון אומזיכערקייט, פֿון צעשטערונג, פֿון קריג. און זי, די קונסט, וויל רו, פֿרידן. עס איז אַ צייט פֿון פֿאַטמיען, רייך און טינקלוקייט, און זי וויל ליבט. עס איז כאַאָס, און איר וועלט איז האַרמאָניע. באַהערשט אַ רייכט, וואָס רייכט זיך איבער יעדע ווילע, און זי דאַרף פּעקטורייט. ס'איז אַפֿשר טאַקע פֿאַר איר קיין באָדן אין דעם איצטיגן מאָד מענט, דעם מאָמענט פֿון וועלט־ציטערניש... אַפֿשר זיינען טאַקע גערעכט יענע מאַך־

פירט פון איך צום קאלעקטיוו, פון קאלעקטיוו צום איך, ניט פון איך צום איך. אין זייערע ווערד ראכט און זירט דאס אויפגעשטורעמטע בלוט פון די מאסען, דער אויפגעהערטער פלאהערנעווייב, זייערע ריטמען מיט אלע זייערע דיסאנאנסן זיינען די ריטמען און די דיסארמאניעס, וואס שרייען ארויס פון די סאָציאַלע איבערקערענישן, פון דעם סאָציאלן כאָס.

כ א א ס : צעשטערטע און איבערנעקערטע וועלטן, האָפּענונגען, אייגענטומט אין בלוט פון פאַרצייזייפּלונג, פלאַמען פון שרפּות, פלאַמען פון זונען, וואָס נייען אונד טער כדי נאָך אַמאָל אויפצוגיין, הימלען, וואָס שפּיגלען זיך אין אָפּגרונטן, — דאָס איז דער צושטאַנד פון לעבן. א ו נ ד י ק ו נ ס ט א י ז צ ו נ א ע נ ט צ ו א י ס , א ז ז י ז אָ ל א י ס ק אָ נ ע ז ב א ה ע ר ש ז .

די נאַענטקייט פון דער מאָדערנער קונסט צו דעם מאָדערנעם לעבן — דאָס איז איר מאַכט, אָבער אויך איר מאַכטלאָזיקייט. זי האָט נאָך נישט אָנגעקליבן גענוג קאלעקטיווע כחות, און עס פעלן איר די אינדיווידועלע געניעס, וואָס זאָלן קאָנען אויסשמידן א פורעם, שאַפן א פאָרם פאר די גרויסע, ניטגעצוימטע כאָאָטישע ענערגיעס פון דער מאָדערנער צייט. קלינגען דערווייל אין איר נאָר עכאָס פון די צע-שטערונגיקולות, נאָר זיי רייסן אויף און מאַכן ציטערן די לופט ארום אונז.

2. „די קונסט איז טויט“.

אז מען הערט זיך צו גוט צו די שטימען פון דער צייט, שפירט מען, אז אין דעם ניט־אוויפּהערענדיגן געשריי : „די (אַלטע) קונסט איז געשטאַרבן — לעבן זאָל די (נייע) קונסט!“ — שטייט דערווייל די טראָפּ אויף דער ערשטער העלפּט... נאָך איידער דער מאָדערנער מענטש האָט באַזיין צו שאַפן א נייע קונסט־וועלט, האָט ער זיך שוין אָפּגעקערט פון דער אַלטער.

און אפשר האָט ער א ו י א צ י י ט זיך בכלל אָפּגעקערט פון דעם, וואָס מיר זיינען געוואוינט צו פאַרבינדן מיט דעם וואָרט קונסט. אפשר איז ער איצט צופיל פאַרזאָפּט פון די ל ע ב נ ס - שטורמס. „אין זיינע צאָלרייכע אַנטדעקונגען“ — שרייבט לאַוויס אונטערמיינער אין זיין בוך „די נייע ערא אין דער אַמעריקאנער פּאָ-עזיע“ — „אפּעלירט צו אונז דער נייער פּאָעט ווייניגער אַלס א ליבהאָבער פון קונסט, ווי אַלס א ליבהאָבער פון לעבן“. און דאָס איז כאַראַקטעריסטיש פאר די דיכטער פון דער „נייער ערא“ אין אַלע לענדער, ניט נאָר אין אַמעריקע.

אונטער דער פּאָנע פון „ליבע און טרויהייט צום לעבן“, צום מאָדערנעם לעבן, ווערט איצט אויסגעטוט געפירט א קאמפּ קעגן „עכטעטיים“ און „הונסט פון קונסט וועגן“. אָבער דאָס איז נישט נאָר א רעאקציע קעגן א געוויסער ריכטונג. פון דעם קאמפּ קעגן : ע ס ט י ז מ ווערט א קאמפּ קעגן ע ס ט י ש ע ו ו ע ר ט ז איבערהויפּט ; מען פאַרואַרפט ביסלאַכווייז די ק ו נ ס ט , ניט נאָר די „קונסט צוליב קונסט“. „זיין קלענסטע לעבעדיגע מענטשישע באַוועגונג“, — שרייבט מאַרקיש וועגן דעם מאָדערנעם דיכטער, — „פאַר־שכור'ט מער, ווי זיין גרעסטע פּאָעמע. זיין יעדער פינגער איז אַלעמאָל א נייער פ ע ר ז פון פאַרשיידענע פאַרמען און וואַריאַנטן. די אויגן זיינע זיינען אַלע מאל אַנדערע סימפּאָניעס פון שטילקייט און כאַראַלץ“. דאָס קלינגט שטאַלץ. אָבער וואָס באַטייט אָט דאָס שטעלן אַנטקעגן דער „גרעסטער פּאָעמע“, „די קלענסטע לעבעדיגע מענטשישע באַ-וועגונג“ ? דאָס באַטייט : „שטעלן דעם אומגיטעליכאַרן לעבנס־אינדרום העכער פּו-

געוויס זיינען פאראן איינציגע, וואָס דער אימפּולס צו זוכן נייע וועגן אין דער קונסט איז ביי זיי אייך איצט אַ רייזיקינסטאַלערישער. אָבער ניט זיי רעפּרעזענטירן די מאָדערנע באַוועגונגן (און דאָס איז אַ באַוועגונג) אין דער קונסט. עס זיינען אַ סך מער באַדאָהטעריכטייט פאַר איר יענע דיכטער, טעאַדעטיקער און היסטאָריקער אירע (זי האָט שוין אײך היסטאָריקער), וואָס אין זייערע באַטראַכטונגען און דערקלערונגען נעמען זיי פאַר אַן אויסגאַנגספּונקט ניט עסטעטיש-היסטאָרישע, נאָר סאָציאַליקולטורעלע פּראָבלעמען.

עס איז אינטערעסאַנט צו באַמערקן, אז רײן מעטאָדאָלאָגיש איז שוין דאָ אַ טיפּער אַנטשטייד צווישן די האַמאָנטיש-היסטאָרישע, „פּאַסעאַיסטישע“ קונסט טעאַדעס (פּון דעם פּרועדרינג דור „באַנייער“) און די „פּוטוריסטישע“ ריכטונגען פּון דעם איצטיגן דור. יענע האָבן באַטראַכט די פּראַגן פּון קונסט אפּגעזונדערט פּון אלע אנדערע פּראַגן פּון דער צייט; פאַר יענע איז קונסט געווען אַ וועלט פאַר זיך, אַן אויסגאַנגעם רעפּובליק, וואָס האָט אירע אייגענע געזעצן, אירע אייגענע געזעצן לעבער. אויף דער שייכות, וואָס איז פּאַראַן צווישן זייער קונסט און דעם פּירן אין הענטן פּון געוויסע געזעלשאַפּטליכע קלאַסן האָבן אַנגעוויזן זייערע געגנער, ניט זיי אליין; זיי האָבן עס געלייקנט. די פּאַרטיטייער פּון די הינטיגע נייע שטרע-כונגען ריידן אָפּט אלײן וועגן דעם סאָציאַלן באַדן, וואָס אויף אים זיינען זיי אויסגעוואַקסן. זיי אלײן האַלטן אין אײן טענה'ן, אז עס איז נעקומען אַ נייע צייט, מיר זיינען אַרומגערינגלט פּון אַ נייער סאָציאַלער אַטמאָספּערע, די גרייסע שטאַט, די מאָדערנע טעכניק, די הייבאַנטוויקלעטע אינדוסטריע (און דערהויפּט די מיליטאַר און רעוואָלוציעס פּון די לעצטע יאָרן) האָבן געענדערט דעם טעמפּוס פּון אונזער לעבן, געמאַכט אַן איבערקערעניש אין אונזער פּסיכיק, און דערפאַר זיינען אונז פּדעמד געוואָרן די אַלטע קונסטפּאַראַמען, די ביזאָנעריגע שאַפּונגס מיטטאָדן. עס איז אַרײַנגעקאָמן געוואָרן אין די מאָדערנע קונסטדיכטיגונגען (דערהויפּט אין דײַטשלאַנד און רוסלאַנד) אַ סאָציאַלער (שיעור ניט אַ „מאַרקסיסטי-שער“) שטרעב. עס איז אפּגעפּייזט געוואָרן די אַלטע טעמע: ליטעראַטור — און לעבן, די קונסט — און דאָס פּאָלס...

פאַר מיר ליגט אַ באַדאָהטעריכטיש בוך פּון אַ באַגאַבטן און געבילדעטן רוסישן פּוטוריסט, אַ געוועזענעם „עסטעט“, איליאַ ערנבורג, — אין דאָס בוך איז פּול מיט אָט דער סאָציאַלער טעמע, מיט אַט דעם „סאָציאַלאָגישן“ מעטאָד. „אײך בעט אײך“, שרייבט דער אויטאָר וועגן די פּאַרטיטייער פּון דער נייער קונסט אין פּאַרטיידענע לענדער, — „ניט מיינט, אז דאָס זיינען נביאים אָדער זעהער. אינפאַך, ניכטערע אויספירן פּון העאלע דאַטן. די קינסטלער האָבן, ארויסגעווינדן פּון די טורמעס, אַ קוק געגעבן אויפ'ן לעבן און פּאַרוואַנדערט געוואָרן. אַ נייער לעבנס-טייטונגער, אַ נייער מענטש — דאַרף זײַן אַ נייע קונסט. כדי צו פאַרטייטן די איבערקערעניש, דאַרף מען ניט שטודירן קײן עסטעטישע מאַניפעסטן, נאָר אַ קוק טאָן, וואָס עס טוט זיך אַרום.“ און די אַנטעע אפּאָלאָגיע פּון דעם נייעם סטיל איז געבויט אויף דעם אַרום. ניט אַ נייער קינסטלער האָט אים געבראַכט אויף דער וועלט, נאָר די נייע צייט, דאָס נייע מיליע. דער אינדווירואַליזם און דער אינטראַכטעקטיוויזם איז פאַר די באַדאַרף טעריסטישע פּאַרטיטייער פּון דער מאָדערנער קונסט אין אײראָפּע (דערהויפּט אין דער רעוואָלוציאַנירטרער רוסיש-דייטשישער אײראָפּע) — פינקט אַז אַנאַכראָניזם, ווי די לעבנספּערקרייט אין שטאַלע נײַות פּון דעם „עסטעט“. זייער וועג דאַרט

הייסט נאָר זאָגן, אז עס זיינען דאָ צייטן, וואָס זיינען בכלל ניט פּאָסל פאַר קונסט... אָבער וועגן דעם, שפּעטער.

דערווייל וויל אויך נאָר אויסטייטשן, אז עס איז ניט קיין צופאַל, וואָס אַלע נייַע טעאָרעטיזירן און פּאָלעמיזירן אזוי פיל. זיי פילן פשוט, אז דאָס איז דאָס געבילט, וואו זיי האָבן עפעס אויפּטאָן. דער רעוואָלוציאָנערער נאָן דאָרף נישט קיין טעאָריע פון נייַער קונסט: ער שאַפט נייע קונסט. ער דאָרף נישט קעמפן פאַר דער נייַער ריכטונג אין זיינע ווערק: זי קעמפט פאַר זיך אליין; ער האָט זיך אייף איר פאַרלאָזן. ער איז, אנב, אליין דער פּאָטער פון אַ רעוואָלוציע, האָט ער רואיג געוועלטיגן איבער איר. די, וואָס זיינען קינדער (אָדער אָנזאָגער) פון אַ רעוואָלוציע — די זיינען באַהערשט פון עפעס אַן אומרו, — און אויך דאָס איז אַ סיבה, פאַרוואָס זיי האַלטן אין איין פּאָלעמיזירן און אין איין חקירה'ן זיך.

זיי שפּרינגען אַריבער פון איין נייַער שול צו אַן אנדערער, פון איין טעאָריע צו אַ צווייטער. אנדערשיט האָבן עס ניט זיין. קונסט איז סטאַביל, נישט געהוקט אויף איר עלאַסטישקייט: זי האָט אין זיך אַן אַ שיעור מעגלאַכקייטן, זי איז אבער שטענדיג איינע. געדאָנקען (און אויך געדאָנקען וועגן קונסט) זיינען פליסיג. איין געדאָנק גייט אוועק, אַן אנדערער קומט. איז טאָקע קיינמאָל ניט געווען, ניט אַן דעו פּאָעזיע, ניט אַן דער מיאָלעריי, ניט אין טעאָטער אין ניט אין אנדערע קונסטן אזויפיל „איזמען“ און אזוינע אָפטע בייטענישן פון די „איזמען“, ווי איצט. יעדע גרופע קומט מיט אַ נייעם מאַניפעסט, מיט אַ נייַער פּראָגראַם. יעדן טאָג ווערן געבאָרן נייע גרופעס. ניט די נעמען פון איינציגע גרויסע קינסטלער אָדער גרויסע קונסטן ווערן הערט מען, ווי אין דער עפאַכע פון רעוואָלוציאָנערע: אונז, נאָר די נעמען פון ריכטונגען, פון „שולן“, פון פּראָצעסן, ווי אין אַ צייט פון מאַסן-רעוואָלוציעס... גייען אום לייבן סטאָדעסוויי? ניין. אויך קינסטלער טוען עס ניט. „דו ביזט אַ קייסער; זיי אליין“ — זאָגט פּושקין צום דיכטער. די פּאָרטיייער פון דער היינטיגער זייער קונסט זעהט מען זעלטן וועגן אליין. זיי טרעטן שטענדיג און אומעטום אַריס גרופעסוויי. זיי טיליען זיך איינער צום אנדערן, ווי זיי וואַלטן זיך שרעקן פאַר איינזאַמקייט... זיי בייטן אויס די מאַסן אויף קליינלאַך...

אָבער נישט נאָר דערפאַר, וואָס זיי פילן זיך נישט שטאַרק גענוג, האָבען זיי מורא צו זיין אליין. אין נישט נאָר דערפאַר, וואָס זיי זיינען ניט זעלבסטשטענדיג. עס איז דאָ נאָך אַ סיבה, און זי איז זייער אַ וויכטיגע, פאַרוואָס זייער אַרויסטרעטן האָט אומעטום מער אַ קאָלעקטיוון, ווי אַן אינדיוידואַלן כאַראַקטער. זייער עצם ניט צופרידן זיין מיט דער ביזאָהעריגע קונסט, זייער גאַנצער רעוואָלט צען איר ווערט אליין מער און מער אַ געזעלשאַפּטליכע פּראָצעס. עס ווערט אליין קלערער, אז ניט און אַ גענאַלישע פּרעזישן יחיד האָט זיך געפּכט אַ ניי אונז, אַ ניי אויער, אַ נייַער קוואַל פון ערפאַרונג און עס איז (פאַר אים אליין) געוואָרן נויטיג און מעגלאַך אַ נייַער אייטהעטיקאיס, אַ נייַער געשטאַלמאָננס-מעטאָד, אַ נייע קונסט. ניין. אין דער פּסיכיש פון אַ סך סענזיטיווע פּאָרטיייער פון דער היינטיגער געזעלשאַפּט זיינען פאַרענעמטן טיפע ענדערונגען, גרויסע צענדערטקייטן, אַ דאַנק דער ווירקונג פון געוויסע אַעבנסגעזעהענישן, פון געוויסע סאָציאַלע פּראָצעסן, — און אַט דאָס, נאָר דאָס האָט פאַרטיקלט פאַר דעם „נייעם מענטשן“ דאָס ליכט פון דער עקסטרעמער-נייער קונסט, האָט אָפּגעקילט זיין אינטערעס צו איר און אויפגעוועקט אין אַ בעקשאַפּט נאָך עפעס נייַס, ניט געוועזענעס.

טערס איצט? זיינען זיי שוין נאָך א „מילכונע, וואס שימערט ארויס פון אָן אַ שיעור קליינע שטערנדלאַך“? שיינען זיי שוין מער ניט, ווי גרויסע העלע שמערן, אויף אונזערע הימלען? געוויס, כ'טרעפן צייטן, ווען וואָלקנס פארשטעלן זיי פון אונז. אָבער וואָלקנס פאַרשווינדן ווי רויד. זיי בלייבן. זיי זיינען אייביג (לויט אונז) זער מענטשלעכן באגריף פון אייביקייט), סיידין ס'איז גערעכט שפענגלעך, וועלכער זאָגט, אז „די גאנצע קונסט איז שטערבלאך, נישט נאָך איינצולע ווערק, נאָך די קונסט אין גאנצן. ס'וועט קומען א טאָג, זאָגט ער, ווען ס'וועט אפּשטארבן רעמבראנדט'ס פאַרטעט — דאָס אָננעמאָלטע לייונט וועט בלייבן נאָך, אָבער ס'וועט ניט זיין דאָס אויג, וואס נעמט אויף די שפראך פון פאַרמען.“ ווען דער פ א ר פ ל ו כ ט ע ר טאָג זאָל קומען, וועלן ניט זיין מער ניט קיין קליינע, און ניט גרויסע קונסט ווערק. עס וועט ניט זיין דאן קיין קונסט איבערהויפט. כל זמן אבער זי איז פאראן, לעבן די ווערק, אין וועלכע זי האָט געפונען איר העכסטן אויסדרוק.

אין פיבער פון פּאָלעמיק קאָן זיך באַ דעם אָדער יענעם ארויסכאַפן, אז מיר, היינטיגע, האָבן מער נישט וואָס צו זוכן ביי עסביל און סאָפּאָקל, לעאָנאַרדאָ דאָ ווינטשי און מיכעל אַנדרישעלאָ, שעהספיר אָדער געטע, אז מען דאַרף אַראַפּשליידערן פון דער שיף פון דער היינטיגער נייצייט די „פּושקיןס“, אז מען דאַרף אויפרייסן מיט דינאמיט אלע מינויען, פאַרברענען אלע ביבליאָטעקן. אָבער קיינער נעמט עס דאָך ניט און קיינער מיינט עס ניט ערנסט. אפילו די, וואס זאָגן עס, מיינען עס ניט ערנסט. ווייניגער פון אלעמען זיינען, אוב, פאַראינטערעסירט אין דעם אינטערנאַנז פון די „אַלטע“ ווערק פון קונסט די טרעגער פון איר צוקונפט, אויב פּוטוריסטן זיינען באמת די אָנזאָגער פון דער צוקונפט. ווען עס זאָל מקוים ווערן דער אידעאל פון אנדערעוויס סאָוואַ, — די עדר זאָל נאקעט ווערן און איבער איר זאָל שפּאַצירן א נאקעטער מענטש, אָן אַ טראַדיציע, אָן אַ זכרון און אָן זכרונות, — וועט אויפבליען (אויב עס וועט אויפבליען) צוריק — א פ ר י מ י ט י ו ו ע, ניט קיין ראפּינירט מאָדערנע קונסט און א צוקונפט און א צוקונפט נאָך דערפאַר, וואָס עס איז פ א ר אַ ניט נאָך עס איז געווען) א פאַרגאַנגנהייט. אין די אמת גרויסע קונסטווערק פון די אַלטע צייטן זיינען אונז פּרעמד אָדער קאָנען אונז פּרעמד ווערן געוויסע פּרטים, אויסעראַכקייטן, ניט זיי אליין. זיי אליין בלייבן אונז נאָענט, כאַטש די צייט און אַרטיאָמיסטאַנדן, וועלכע האָבן געלאָזן אין זיי די טיפּסטע „שפּירן, זיינען שוין לאַנג פאַרשוואונדן. מיר קאָנען ווערן טויט פאַר זיי אויף א געוויסער צייט. דאן דוכט זיך אונז, אז זיי זיינען נישטאָ מער. אָבער זיי לעבן. דערפון נעמט זיך, וואָס עס קומט אַ צייט, ווען מיר זאָגן, אז זיי האָבן אויפגעלעבט. אין דער אמת'ן זיינען זיי נאָך קיינמאָל ניט געווען טויט...

דאָס איז אַ... טרוואַיזם. צוליב דעם אָבער הערט עס ניט אויף צו זיין אמת. עס הערט ניט אויף צו זיין אמת, מען עס זיין ווי טרוואַיזל, אז דער וויכטיגסטער סימן פון יעדן גרויסן ווערק אין אַלע צייטן איז זיין דויערהאַפטיקייט, זיין איבערצייטלאַכקייט. און אויב מיר זעהען, אז פילע פאַרשטייער פון דער נייער קונסט, פילן אליין, אז זיי האָבן ניט באַוווּזן נאָך צו שאַפן קיין ד ו י ע ר ד י נ ע ווערטן, איז עס אַ באַוווּזן, אז זיי פאַרמאָגן דערווייל נאָך דעם באַוואוסטזיין, די אַנונג פון א נייער קונסטפאַרם, ניט דעם כה, וואס איז נויטיג זי צו שאַפן... ווארים זאָנען, אז עס זיינען דאָ צייטן, — און דאָס זיינען די צייטן פון רעוואָלוציעס, די ה י נ ט י ג ע צייטן — ווען מען קאָן ניט שאַפן קיין „אייביגע“ קונסטווערטן,

די אויפריכטיגערע צווישן די אפאכטאָלן פון דעם נייעם סטיל ווייסן עס. זיי שעצן הויך דעם ווערט פון די דרייטע עקספערומענטן, אָבער זיי ווייסן, אז דאָס זיינען נאָר עקספערומענטן. שפעטער (ווער ווייס, אָפּיט מאָרגן שוין?) ווען עס וועט קומען דער נאָן, דער גרויסער א ו י ס ר ע ר פון דער נייער קונסט, וועט מען זעהן, אז די פילע עקספערומענטאטאָרס האָבן געאקערט דעם באָדן פאר אים, אָפגעראמט די דערנער, צוגעגרייט דעם באַוואַכטוויין פון זיינע געניכער. מען וועט וויסן ווי צו שעצן דעם דערציאונגסווערט פון זייער קינסטלעדישער פראַפאָנאָרע, אָבער ערשט דאָן וועט קלאָר ווערן פאר אלעמען דער קליינער ווערט פון זייער שאַפן...

די אויפריכטיגערע פון זיי, ווי איך האָב געזאָגט, פאַרלייקענען עס ניט.

אין דער פאַרדער צו אן אַנטאַלאָגיע פון מאָדערנער דייטשער פּאָעזיע לייגען מיר: "... פון די פילע, פילע דיכטונגען פון היינטיגן דור וועלן כמעט אלע ניין פאַרלאָרן, ווען עס וועלן האָבן אָפגעשטורמט די שטורמס פון זייער עפּאָכע. אָנשטאָט עטלאַכע גרויסע לייסטנדיגע וואַרעמענדיגע שטערן, וועלן די קומענדיגע דורות אין זייער מאַסע זען נאָר אַ מילכקוועג, וואָס שימערט אַרום פון אַן אַ שיעור קליינע שטערנדלאַך און גיסט זיין בלאַכן גלאַנץ אין די נאַכט־פּאַליעס אַרײַן." אוי וואָנט אַן אָנהיינגער פון די פּוטוריסטישע ריכטונגען אין דער דייטשער פּאָעזיע; דאָס אייגענע לייגען מיר ביי איינעם אַן אונזעריגן: "יעדעס איצטיגן געדיכט, יעדעס היינטיגן געזאָגט און אַ שמעטערלינג, וואָס פאַרברענט זיך אַרום פּייער און לעבט זיך אויס ויין אומשטערבליכקייט אין איין אונגבליק." (פּרוֹז מאַרקײט: "די עסטעטיק פון קאמף אין דער מאָדערנער דיכטונג" — רינגען, 10, 1922, וואַרשע).

מאַרקײט גלויבט, אז דאָס נעמט זיך דערפון, וואָס „אינ'ס ווײַד צעבושעוועטן ים פּונ'ם מעכטיגן רעוואָלוציאָנערן שקוואַל (אין ים פּון... שקוואַל? איז דאָס אַ „אימאַ-זשיניסטיש" בילד?) מוז יעדע באַזונדערע קינסטלעדישע ערשיינונג צעטראָגן ווערן, ווי אַ קליין הילצערן שליופקלע (שימפּלע), וואָס מ'וואַרפט אַראָפּ די צעפּענטע כוואַלישע שלונגען. יעדע קינסטלעדישע דערשיינונג ניט איינמאָל אַ בליץ — ווי אַ ראַקעטע, מאַכט איר פּילפאַרביגע ברכה איבער דער וועלט, דרייט זיך אויס איבער די הייבן און פאַלט אַראָפּ. און ווערט איינגעשלונגען. אָבער פון איר פאַלן שלאָגן זיך אויס נייע ראַקעטן, וואָס הייבן זיך נאָך אַמאָל אויף און פאַלן ווידער, און מערן זיך, און אָנצואַליגן זיך, און נייען דורך די ערד און די הימלען מיט פייערדיגע שטורן, וואָס מ'זעט נאָר אין זייער ברענענדיג באַוועגלעכקייט. אזוי אַרום רעגענען מיר זיך איצט פּילפאַרביג אַרויף און אַראָפּ, און יעדער פון אונז איז ניט מער, ווי אַ פאַלנדיגער טראָפּן פון אַ גרויסן שלאַס־האַגל, קוים מערקואַס אין אַפּענונג־דערשטייט און אומענדלאַך אין אינאיינעמדיגן צונויפנאַס." דאָ ווערט אויף אַן עקספּעסיאָנאַס־טישן אָפּן אַויפנעדרוקט דער צייטמאַסיגער כאַראַקטער, אָבער — אויך דער צייט־ווייניגער ווערט פון דאָס, וואָס פּרעטענדירט איצט אויף דער גאַלע פון מאָדערנער קונסט. אירע טרויכטע תּלמידים זיינען זיך מודה (אָבער זיי באַרימען זיך), אַז זיי „לעבט אויס איר אומשטערבליכקייט אין איין אונגבליק"... וואָלט אימייער זאָגן עפעס ענלאַכעס וועגן דער קונסט פון אַ נייער עפּאָכע, וואָס אירע רעוואָלוציעס זיינען סטימולירט געוואָרן פון געניאלע פּערווענלאַכקייטן; ניט פון גרופּעס און מאַסן, ווי איצט? האָט, אַ שטייגער, די עפּאָכע פון דער גרויסער נרויכער קונסט אויכען־לעבט איר אומשטערבליכקייט „אין אַן אונגבליק" אָדער אפּילו אין הונדערט, אין טויזנט יאָר? זיינען די גרויסע מייסטערס פון דער רענעסאַנס אַנטי־מייסט־

דיכטיגער אינדיבידועלע מעטאד, וואָס שאַפט נייע פּרינציפּן אויפ'ן ספּך פון נייע ערפארונגען, נייע פּאָקטן. מען הייבט אָן פון אַכטדאָזיקע, פון פּראָדאָמען, מען שרייבט מאַניפעסטן, מען קאַנסטרואַירט אַידעאַלן און מען זוכט זיי צו פּאַרווידקלאַפּן. אָבער ביז איצט האָט מען זיך נאָך זייער ווינציג דערנעהנט צו דער פּאַרווידקלאַפּונג פון די נייע אידעאַלן אין דער קונסט. צווישן די אַלע ווערק אין נייעס און נייכטן סטיל, וואס זיינען באַשיאַפּן געוואָרן פאַר דער לעצטער צייט, זיינען נישט אַוונט, וואס זאָלן האָבן אין זיך כאַמיש א טייל פון דער איבערצייטונגס-קראַפט אין דער לעבנספּוילקייט, וואָס עס האָבן פיל פּין די נייע און נייכטע טעאָריעס. דער קינסטלערישער באַוואַוסטזײַן פון אַוונטער צייט האָט איבערגעוואַנט איר קינסטלערישן קאַנען. . . . עס זיינען דאָ טאַלאַנטן, אָבער מען זעט נישט די, וואָס זאָלן האָבן אין זיך די איבערצייטונגס-קראַפט פון גענאַליטעט. מאַדינען, איינער פון די ערשטע פּוטרדיסטן אין אַיסטאַליע, וועלכער האָט געהאַט א ווירקונג אויף איר אַנדערע לענדער, האָט אַרויסגעוואַנט אין זיין „מאַניפעסט“ און זיינע אַנדערע אַרבייטן וועגן קונסט דרייסטע רעוואָלוציאָנערע געדאַנקען, אַרויסגעשטעלט אַ נייע פּראָגראַם. אָבער ווי האָט ער זיי אויסגעפירט? לייענט זיין פּאָעזיע: אין עס נישט הוילע רע-טאָדיק? פיל באַדייטנדע און געווען דער פּראַנציפּ אַפּאָלינער; אָבער — אייך נאָך טעאָרעטיש. אין רובלעך איז דער פּוטרדיסט מאַיאַקאָוסקי זיכער אַ טאַלאַנט; אָבער די ווערק זיינע, וואָס מיר און אויסגעווען צו לייענען, כאַפּן מער אַ איבערראַשענדיגן, ווי אַ טיפּן איינדרוק. דאָס אייגענע איז מיט די ווערק פון אַלע אַנדערע קינסטלער-וואָלוציאָנערן אין דער לעצטער צייט. זיי האָבן אַלע שאַרפע, פּינע און פּרוכטבאַרע געדאַנקען, זענן זיי הויך אַכטבאַרע וועגן דער כּתירה, וואָס איז פּאַראַן צווישן דעם נייעס לעבנס-דינסט און לעבנסגעפיל, וואָס ווערט זיך אין וועבט זיך אין יחודים, אין גרופּעס, און די באַדערפּנישן, וואָס זיינען אויסגעוואַקסן, אַוּף די נייע מענשליכע פּאַרטיקולאַרע נויטן. וואָס זיינען באַשיאַפּן געוואָרן, אַ דאַנק דער אַנטוויקלונג פון דעם גרויס-שמעטישן לעבן, אַ דאַנק דעם אינדיבידועלן, דער ראַליע פון דער מאַשינענטעכניק, דער צענטריאלונג פון דער ווירטשאַפּט, דער אויפציערונג פון דער מאַראַל אין דער אַלגעמיינער פּסיכיק, וואָס עס האָבן געבאַכט מיט זיך די מלחמות, די רעוואָלוציאָנעס... אָבער אַז עס קומט צו באַפּרייטן די נייע באַדערפּנישן, צו פּאַרווידקלאַפּן די נייע מענלעכקייט, זיינען אַלע אומבאַהאַלפּן.

אַכטבאַרעטע-עאָרעטיש האָבן אַזוי אפילו די עקסטרעמסטע האַדאָאיסטן וואָס צו זאָגן, אָבער פּרוכט לייענען, אָן פּאַדאָרטיילן, אַ פּאָעזיע, אַ קאָמדי זאָגן פון טריסטאַן זאַראַ, דעם „רגיער“ פון דאַדאָיזם, וועט איר זעהן, אַז ער איז זייער ווייט פון דערגרייכן זיין ציל. די מייסטערס פון דער „אַלמער“ קונסט האָבען זייערע צילן דערגרייכט.

צייגט עס, אַז די נביאים פון דער נייער פּאָעזיע, פון דער נייער מאַלעריי, פון דער נייער אַרכיטעקטור זיינען פּאַלישע נביאים? נין. זייער נביאות איז נויטיג און אומפּאַרמירלאַך, אָבער — קאָמדי נישט נאָרן זיך אליין — זי איז נאָך נישט מקוים געוואָרן. דער אַמל'ער אַוויסליזער פון דעם מאָדערנעם מענטשן, משיח בן דוד, דאַרף ערשט קומען. דערווייל איז די צייט פון משיח בן יוסף, פון מלחמת גוג ובעגן אין דער קונסט. איר באַנייאונג גייט אויפ'ן וועג פון כּלל, ד.ה. עס עקס-פּלאָדירט אין איר אַן אויפדייטשטאָך, וואָס האָט זיך אָנגעקלאַפּן אין לעבן פּין קאַלעקטיוו, — און דאָס איז נאָר אַ צוגרייטונג פאַר'ן גרויסן בויער, וואָס דאַרף קומען.

הָאָט זי ניט געוואלט נעמען, איז היינט די תורה פון אפאלק... עס איז פאר-
נעקומען א שטילע רעוואָלוציע. ווער האָט זי ארויסגערופן?
איין מענטש: א גאון.

און עס קאָן זיך טאכן, אז ער אליין זאָל ניט האָבן געוואוסט, אז ער האָט
„איבערגעקערט א וועלט“. אים האָט זיך געקאָנט דוכטן, אז ער גייט אויפ'ן אַלטן
וועג, נאָך מיט געשערע, דרייַסטערע טריט, ווי די פריערדיגע. די שטילע רעוואָלוציע
ציעט אין דער קונסט זיינען אפּטמאָל „אימבאוואוסטזיניגע“ דעוואָלוציעס. (האָט
שעקספיר געהאט א נייע טעאָריע פון דראמע?)

אָבער אפילו דאן, ווען זיי זיינען באוואוסטזיניג, איז דער עיקר אין זיי דאָך דאָס
נייע ווערק, די נייע פארוויקלעכונג, ניט די נייע פראָגראַם.

אנדערש איז יענער וועג פון באַנייאונג אין קונסט, וואס איך האָב אָנגערופן
דער וועג פון כלל. דאָס איז א וועג, וואס פון אָנהייב אָן איז ער א
שליאך. אויף אים גייען פון אָנהייב אָן גרופעס, שולן, ניט יחידים. און זיי מאַכן א
טומל, נאָך איידער זיי מאַכן אן איבערקערעניש. דאָס איז „א וועג — א טומלער“.
וואָרים דאָס איז ניט א ניי קינד, וואָס איז שוין געבאָרן געווארן און באלד וועט עס
גאָהייבן שמיכלען, ווי עס איז דער פאל מיט דער באַנייאונג אין דער קונסט, וואָס
עס בריינגט דער גאון: דאָס זיינען ערשט הבל־לידה, הבל־מישיח. עס דאָרף
קומען אויף דער וועלט א נייע הונדטפאָרם, א נייע דערהייזונגס־קראַפט, זי גרייט זיך
צו קומען, אָבער זי איז נאָך נישטאָ. עס זיינען געווארן ענדערונגען אין דער נשמה
פון יחיד און נאָך מער — אין לעבן פון כלל; עס האָבן זיך אָנגעקליבן נייע דערפאַר
רונגען; נייע באַדערפנישן זיינען אויסגעוואקסן: עס איז דאָ מאַטעריאל
פאר א נייער פאָרם פון קונסט. אָבער עס איז נאָך נישטאָ דער מייסטער. עס
איז פאָס, יענער תהו ובהו, וואס פאר יעדן מעשה בראשית, עס קנוילן און וויקלען
זיך געפלאַמאָסן, זיי רייסן זיך צו ליכט, איבער זיי שוועבט דער רוח אלהים, דער
נייסט פון שאַפן, אָבער ער האָט זיי נאָך נישט באַגליקט, נישט באַלעבט. עס איז
פונקט דער היפוך, ווי אין דעם פּאָל, ווען אַ נייע הונדט־וועלט ווערט באַשאַפן פון
א גרויסן יחיד. דאָרט ווערט אַ תורה געגעבן נאָך איידער דאָס פּאָלק און דער דור
האָט זוכה געווען, איז מסוגל געוואָרן זי אָנצונעמען. דאָ שטייט אַ פּאָלק, א דור, —
און דאָרשט און לעבצט נאָך אַ נייער תורה, נאָך משה, וואָס האַלט אין זיינע
מעכטיגע הענט אירע לחות, האָט פאַרשפּעטיגט צו קומען.

אין אזא צושטאנד געפינט זיך די וועלט פון דער נייער קונסט ביי היינטיגן טאָג.
עס כאַפן איר אָפּט שוין אָן די ווייטאָגן פון געבורט — אָבער די מולדיגע שעה פון
דעם נייעם לעבן, וואס דארה ארויס אויף דער ליכטיגער שיין, איז נאָך ניט געקומען.
עס איז א צייט פון „שטורעם און דראַנג“. עס ציטערן די גרונט־פעסטן פון אלע
אלטע געביידעס. עס טרומייטערן די טרומייטערס און בלאָזן די האָרנס פון דער
צוקונפּט־מחנה. אָבער זי איז נאָך אַלץ אַ צוקונפּטיגע. דער דאָרשט,
די גלוסטונג צו עפעס נייס אין דער קונסט, וואס זאָל שטימען מיט די גרויסע ניסן,
וואָס זיינען פארהאן אין היינטיגן לעבן, איז גרויס, אָבער דאָס, וואָס ווערט גערעדט און
געשריבן אין דער לעצטער צייט וועגן נייע פאָרמען, נייע וועגן, איז מער א רייצונג,
ווי א שטילונג פון דעם דאָרשט נאָך נייער קונסט. עס איז א רויטע טעאָריע מיט
א בלאַסער פּראַקטיק. עס ווערט ניט אָנגעווענדט דער אין קונסט־טעאָריעס איינציג

אין די שולן און אוניווערסיטעטן, וועט מען אויסגעפינען, אדער מען וועט מיינען, אז
 מען האט אויסגעפונען די ווארצלען פון זיינע גרויסע אויפטוען. מען וועט
 זיך ניט באנוגען מיט זיין נעגיאטיווע פערזענלעכקייט. מען וועט פארשן די צייט,
 ווען ער האט געלעבט, די נכבה, וואו ער איז אויפגעצויגן געווארן. מען וועט זיך
 מיען צו ווייזן, אז שוין פאר אים זיינען געווען מענטשן, וואס האבן אָנגעהויבן זיין
 גרויסע באַנייאַניגס־אַרבעט און אָנגעוואַנט זיין קומען. די פאַרנייער, וועט מען זאָגן,
 האָבן געטאָן דאָס אייגענע, וואָס ער, נאָך אין אַ קלענערן מאַסשאַטאָב, אויף אַ נידערי־
 גערער כּוּדגה, מיט אַרעמערע מוטלעך, אָן קלאַרקייט פון ציל. ער האָט דער „באַווע־
 נונג“, וואָס האָט זיך אָנגעהויבן פאַר אים, געגעבן אַ קלאַרע ריכטונג און, וואָס עס איז
 וויכטיגער, — אַ שנעלקייט מיט אַן אימפעט. ער איז פאַר דער נייער עפּאָכע געווען
 ווי אַ שטאַרקער ווינט פאַר אַ זעגל־שיף: זי איז געגאַנגען אויך אָן אים, נאָך פאַמעליאַך;
 ער האָט איר גאַנג געמאַכט ניכער, זיכער. ער זעט אויס צו זיין אָן ערשטער
 פאַר די, וואָס זיינען אוועק אין זיין וועג; צו גלייכער צייט איז ער אַ צעטער,
 אַ סך־העל־מאַכער, אַ וירט פון די פּרועדריגע דורות... עס וועט זיך ארויסווייזן,
 בקיצור, אז ער איז געווען ניט איינער, אָן איינציגער, נאָך אַ מעכטיגער רינג אין אַ
 לאַנגער קייט פון אַנטוויקלונגען, אַ רעפּרעזענטאַנט פון אַ נאַנצער עפּאָכע א. א. וו.
 אָבער דאָס וועט אַלץ זיין שפּעטער, ווען די הייכע קערנהאַלדן פון דער פּלאַנצונג, וואָס
 ער האָט מיט זיך געבראַכט, וועלן זיך שוין האָבן צוגעמישט, ווען דאָס ניי פּעלד, די
 „רויערד“, וואָס ער האָט געאַקערט און געזייגט, וועט האָבן פיל מאָל שוין געגרינט,
 געבליט און געגעבן פּרוכט צייטיגע און פּיליג. דאָן וועט מען זען, אז ער איז ניט
 געווען איינער אין זיין מין, נאָך — לויט זיין גרויס. אָבער לכתחילה, ווען ער קומט,
 איז ער איינער, לעבן און ארום אים איז קיינער ניטאָ. מען ווייס ניט, אז אימעצער
 האָט פריער שוין געהערט זיינע געהיימע טריט; מען גלייבט ניט, אז נאָך אים וועלן
 קומען אנדערע, ענלעכע צו אים. ער איז איינזאַם. די דערפאַרונגען און איינהדוק,
 וואָס ער האָט פון לעבן זיינען נאָך זיינע דערפאַרונגען, זיינע איינהדוקן; ניי אין אַרץ
 דער אופן, ווי ער דריקט זיי אויס: קיינער, אַ היץ אים, געברויכט ניט אזא שפּראַך,
 אזוינע פאַרבינדונגען פון ווערטער, אזוינע פאַרשען, טעגער, דיטמען ווי זיינע. קיינער
 האָט ניט אזא שטימ. קיינער פאַרשטייט אים ניט. און עס דוכט זיך, אז ער וועט
 אייביג זיין איינזאַם... א זון האָט זיך אָנגעצונדן, און עס איז ניטאָ, ווער עס זאל
 געניסן איר ליכט. אָבער ער איז אַ שאַפּער: די טראַפט, וואָס לעבט אין אים,
 איז אַ באַנייערדיגע, ניט נאָך אַ נייע. עס איז דאָ אין איר לעבן: מוז אָנהויבן ווערן
 אַ לעבן, וואָס איז ענלעך צו איר, אויך אין אנדערע... דאָס געווען פון פאַרמערונג
 ווירטט אויך אין דער כּפּערע פון גייסט... ארום אַ זון מוז זיך אָנהויבן דרייען און ער,
 וואָס ווערט פון איר באַלויבטן און באַפּרוכפּערט. און אַן אַמל'ער גאַון קאָן ניט בלייבן
 לאַנג אַ נחטר: עס מוז קומען די צייט פון התנלות. פריער דערוועט איינער, דאָן נאָך
 איינער, וואָס איז זוכה דערצו, — אז זיינע אויגן שטראַלן אין דער שטיל, אז די
 שכינה רומ אויף אים. אַ היכשע צייט בלייבט ער נאָך אַ סיד, אַ ניטפאַרשטענדלעך
 כּער, אָבער מען אַנט שוין דעם כּשירה, וואָס שטעקט אין אים, מען שפּירט שוין דאָס
 ליכט פון דער נאָך פאַרבאַהערטער זון. מען געמיט זיך פלייבן ארום אים, צוהערן זי
 צו אים. די, וואָס זיינען ניט ראוי צו זיין זיינע, ווערן זיינעם אַ תּלמידים
 תּלמידים. די, וואָס זיינען ניט געווען דרייסט גענוג צו גיין נאָך משה'ן גייען נאָך
 יהושע'ן. און די תורה, וואָס געבטן האָט זיך אַ גאָט מיט איר אימפּעראַדאָן און קיינער

ווי געזאגט : פון די פראגן קאן מען זיך שוין איצטער ניט אויסדרייען. זיי מוזן פארענטפערט ווערן, כדי דעם זיגרייכן סאציאלאזם, — דאָרט, וואו ער וועט זיין זיך הייך, — זאָל ניט אויסקומען צו ארבעטן אונטער דיזעלביגע פארדינגען, וואָס די באַלשעוויקע : נעמען איבערכויען דעם ארבעט אין רעכטן מיטן ציפלאַנישן שטורם, אָן אַ וועלכן עס איז פירנדן פלאַן, אָן אַ וועלכער עס איז פאַרבאָדרייטונג.

נעוים קאָן עס דערביי ניט זיין אין אויסארבעטן דעטאַלן און פראַטישע איינזעלנע בוי־פלענער, אין וועלכע די פֿאַר־פּוּבליקאַציע־אָרדענען־אָרטישע לױט־אָמער איז געווען אזוי רייך, ווי נוצפֿול עס וואָלט עס געווען גרינדלעך נאָך אַ מאָל דורכצומיסערן יענע לױט־עראַטור; ווי וואַרשיינלעך עס זאָל ניט זיין, אַז אַיִנזעלנע פון יענע בוי־פלענער האָבן נאָך עד היום ניט פאַרלאָרן זייער פראַטישן ווערט, איז די הויפּטזאַך איצטער — ניט די דעטאַלן און איינזעלע־אָרטן, נאָר די אַלגעמינע בױ־פֿאַר־צױ־פֿאַרן, וואָס דארפן געבן די הױפּט־רױכט־וױס פאַר דער אַרבייט פון דעם איבערכוי.

אויב עס זאָל זיך אַרויסשטעלן, אַז דער סאָציאַליזם און דער קאָמוניזם גייען זיך פאַנאַדער אין זייערע פּונדראַמענטאַלע בױ־פּרױנציפּן, דעמאָלט ערשט קאָן אַרויס־געבראַכט ווערן דער טעאָרעטישער גרונט פאַר יענער פֿאַר־אֶסֶטִישער פאַנאַז־דערשיידונג, וואָס קומט פאַר אונזערע אויגן : די פאַנאַדערשיידונג פון דער אַרבייט־עראַטור־אין אַ קאָמוניסטישן און אַ סאָציאַליסטישן לאַגער.

און אויב די קריטישע דורכמוסטערונג פון די בױ־פּרױנציפּן זאָל אַרויסבריינגען, אַז זיי ביידע זיינען איינזייטיג און האַלטן ניט אויס קיין קריטיק און זייער אויב־זייטיגקייט, איז דעמאָלט קאָן אַפּשיר געמאַלט זיין, אַז זיי לאָזן זיך ביידע פאַראַייניגן אין אַ העכערן פּרױנציפּ, וואָס פאַרבינדט האַרמאָניש אַלע זייערע טעאָריות, און פאַרענט־פערט אויך אַזאַ אָפּן אַלע יענע פראַטישע לעבנס־נויטן, פון וועלכע ביידע פּרױנציפּן שטאַמען אָפּ.

אַט דער העכערער בױ־פּרױנציפּ קאָן דעמאָלט ווערן דער געמױנשאַפֿט־לֶאָכער ציל סאָ פאַר די סאָציאַליסטן, סאָ פאַר די קאָמוניסטן. אַט דאָס זיינען די נייע פּראָבלעמען, וועלכע די נייע צייט שטעלט אַוועק פאַר דינס סאָציאַליסטישן געדאַנק.

אונזער איצטיגע אַרבייט וויל כּיטום אָפּן ניט פּרעטענדירן אויסצושעפּן זיי ביי צום גרונט. כּייר האָפּן אָבער, אַז עס וועט זיך אונז אַיינבען אָנצומערהען זייערע הויפּט־פונקטן און אויסצואווייזן אויף דעם וועג, אויף וועלכן זיי האָבען פאַרענטפערט יענע.

ש. ניגער

די נייע וועגן אין דער קונסט.

1. דער וועג פון פרט און דער וועג פון כלל.

עס זיינען דאָ צווייערליי וועגן פאַר באַטייאַונג אין הערשאַפֿט־אָנצוויינגען פון קונסט : דער וועג פון פרט און דער וועג פון כלל.
דער וועג פון פרט : עס ווערט געבוירן אַ גאון, אַ גרויסע פּערזענ־לעכטייט. שפעטער, אין צעהנדליגער אָדער הונדערטער יאָרן אַרום, ווען מען וועט שטודירן זיינע ווערק, גריכעלעך זיך אין יעדן וואָרט זיינעם און צייטן די אַהותיות זייערע

יעדער איינער, וואָס וויל באַשטימען, צי ער איז אַ באַרשעוויק, אַ קאָמוניסט, אָן אַנד
הענגער פון דעם דריטן קאָמוניסטישן אינטערנאַציאָנאַל, אָדער ניט, וועט מוזן קורס
כל באַשטימען, צי ער קאָן מסכים זיין מיט די דריי פונדאַמענטאַלע פּונקטן, אָדער ניט.
מען קאָן זיך שוין מער ניט אַרויסדרייען פון דעם ענין מיט אַרעערס טענות :
ניט מיר יועלן דאַרפן פאַרענטפערן אַט די פּראָבלעמען ; קאָזט דאס איבער צו
אונזערע קינדער און קינדסקינדער.

קינער ווייס ניט, ווער עס וועט דאַרפן פאַרענטפערן זיי און ווען דאָס וועט
דאַרפן געטאָן ווערן. עס קאָן זיין — מיר ; עס קאָן זיין — מאַרגן .

דער מאָדערנער קאָנצירט נוצט זיך נאָך מער, ווי אין בערנשטיינס צייטן,
אין אַ גרונטלאַכער רעוויזיע. אָבער קורס כל וועט ער דאַרפן רעוויזירן יענעם פעלער
זיינעם, וואָס ער האָט אויף דער קאָנצירטער רעוויזיע געקוקט ווי אויף אַ „הילכתא
קמישיאה“ , ווי אויף אַ ווייטער צוקונפֿטס־אויפגאַבע, וועלכע דאַרף פּראַקטיש באַר
שעפטיגן אונזערע אייניקלאַך אָדער אור־אייניקלאַך.

דער נייער קאָנצירט וועט מוזן איינזען, אַז דאָס וואָס מען האָט אין דעם
לעצטן פּערטל פון דעם נייגעהנטן יאָרהונדערט אפּשר געמאַכט באַטראַכטן פאַר אַ
ווייטער צוקונפֿט, האָט זיך שטאַרק צוגערוקט צו אונז אין דעם ערשטן פּערטל פון דעם
צוואַנציגסטן, אויב דאָס קלאַפט שוין ניט העפטיג אין אונזערע טירן.

ער וועט ניט קאָנען פאַרמאַכען די אויגן אויף דעם פּאַקט, אַז אַ סאָציאַלע רעוואָל
וציע קאָן דאָ אָדער דאָרטן זיך אַרויסדייבן אומגעריכטערהייט ; אַז די גאַנצע שטאַט
לאַבע מאַכט קאָן אַריינפאַלן אין דעם שוים פון דעם פּראָלעטאַריאַט, אפּשר ווי ניט גאָר
קין אויסגעצייטיגטע פּרוכט פון אַ בוים, וואָס ווערט געטרייסלט אין אַ שטורם־ווינט ;
אַז פאַר דעם פּראָלעטאַריאַט וועט אויסצוהאַלן די אויפגאַבע אַליין אָנצופירן דעם גאַנצן
פּראָצעס פון דעם געזעלשאַפֿטלאַכן לעבן ; אַז ער וועט אוועקגעשטעלט ווערן פאַר
דער ברירה, אָדער אָנצופירן דעם פּראָצעס אין אַ סאָציאַליסטישן גייסט צוליב דער
פּאַוויריקלאַנג פון זיינע קאָנצירטישע ענדצילן, אָדער אַליין, מיט די אייגענע
הענט, ווידער אויבערגעבן אַלע פּאָזיציעס אין די הענט פון דער כּורזשאַזי ; אַליין
מיט די אייגענע הענט צוריק אַרויפּזעצן אויף זיינע אַפּהעלען יענע שונאים זיינע, וועלכע
דער שטורם־ווינט האָט אַט ערשט אַראָפּגעשליידערט, און אַז עס לעגט זיך גיכער אויפֿן
שכל, דער פּראָלעטאַריאַט זאָל ניט מרוצה זיין, ווידער אָנצוטאָן אויף זיך דעם יאָר,
פון וועלכן ער האָט זיך אַט ערשט באַפֿרייט.

פאַר דעם גאַנצן קאָנצירט וועלן ווערן ברענגער און אַקטועל אַלע יענע פּראַב
לעמען פון אַ ריין קאָנסערוואַטיוון קאָנצירט, וואָס זיינען פּרוער פּאַרלאַכט געוואָרן,
ווי אוטאָפּיטישע צוקונפֿטס־בויער, און וואָס זיינען שוין איצטער געוואָרן ברענגער
און אַקטועל ביי אַ גרויסן טייל פון דעם רעוואָלוציאָנער געשטימטן אַרבייטער־קלאַס.
ער וועט דאַרפן פאַרענטפערן די דריי פּראַגן, וועלכע הער באַלשעוויזם האָט אוועק
געשטעלט פאַר דער קאָנצירטישער וועלט.

אין דער ערשטער ליניע וועט אָבער דאַרפן פאַרענטפערט ווערן די הויפּט־פּראַגע
פון די דריי, — די פּראַגע וועגן דעם ענדציל, ווי מיר האָבן זי פּאַרמולירט אין דעם
אַנהויב פון אונזער איצטיגער אַרבייט : וואָס זאָל זיין אונזער ענדציל ? דער
סאָציאַליזם ? דער קאָמוניזם ? אין וואָס לייען זיי זיך פאַנאָדער ? ווער פון זיי
איז גערעכט ? און אויב אפּשר ביידע, הילף, אומגערעכט, אָדער ניט איז
גאָר צו גערעכט : וועלכער אַנדער פּרינציפּ זאָל ווערן אונזער ענדציל ?

וועלכן די איבערבויהארבייט האָט געמוזט פאַרקומען, — די אויסערע אומשטאַנדן, וואָס האָבן געמוזט פירן דערצו, אז דער ריכטיגסטער ענדצייל האָט ביי דעם בעסטן מעגלישן מאַטעריאַל און די היליגסטע וועגן און מעטאָדן כּשום אופן ניט געקאָנט פאַר ווירקלאַכט ווערן ?

דער באַלישע יויכטישער עקספּערימענט אין רוסלאַנד וועט דאַרפן אויסגעפאַרשט ווערן אין אַלע זיינע פּאָזן און דעטאַלן. ערשט דעמאָלט וועט מען קאָנען אַרויספאַרן דעם לעצטן שלום וועגן אים. אָבער איין זאַך איז זיכער: מיט וואָס ער זאָל זיך ניט האָבן געענדיגט (אָדער האָבן ענדיגן, ווייל אפשר שטייט ער נאָך נאָך ניט ביי זיין סוף); וואָס זיינע רעזולטאַטן זאָלן ניט זיין פאַר דעם אוממיטלבראָן פאַרווירקלאַכן פון דעם סאָציאַליזם אין רוסלאַנד, — איין זאַך, זאָג איד, איז זיכער: דער באַלישע יויכטישער האָט אוועקגעשטעלט דעם פּראָבלעם פון דער פּראַקטישער סאָציאַליסטישער בוי-אַרבייט אויף דעם סדר היום פון דעם סאָציאַליסטישן געדאַנק, און דערמיט גופא האָט ער ווידער געמאַכט ברענגענדיג און אַ ק ט ו ע ל די אַלטע פּראָבלעמען וועגן סאָציאַליזם און קאָמוניזם, וואָס האָבן באַשעפטיגט דעם סאָציאַליסטישן געדאַנק אין די פּעריאָדען יאָרן, ווען מאַרקס האָט אַריבערגעצויגן די וואָג צו גנבסטן פון קאָמוניזם אַנטקעגן דעם פּרודאָניסטישן סאָציאַליזם.

שוין איצטער מערקט זיך ווידער אַ פּאַנאָרעזשידונג פונ'ם סאָציאַליסטישן פּראָבלעם טאַריאַט אין צוויי פּליגלען: דרויסן פון דער אָפיציעלער סאָציאַלידעמאָקראַטישער באַוועגונג האָבן זיך אויסגעבילדעט ריכטונגען, אין וועלכע עס זיינען ווידער אויס-געלעבט געוואָרן אַ סך ריין פּרודאָניסטישע גרונטפּרינציפּן. מיר האָבן דאָ אין זיין דעם פּראָנציווישן „סינדיקאַליזם“ און דעם ענגלישן „גילדסאָציאַליזם“, וואָס זיינען ביידע פּינדלאַך צו אַ צענטראַליסטיש געפירטער, אַלגעמיינער און איינהייטלאַכער באַלעבאַטישקייט, ווי האָס פאַרלאַנגט דער סאָציאַלידעמאָקראַטישער קאָמוניזם.

פון דער אַנדער זייט האַלט די אונטערנאַציאָנאַלע סאָציאַלידעמאָקראַטיע גופא ביים פּאַנאָרעזשפּאַלטן זיך אין אַ קאָמוניסטישער און אַ סאָציאַליסטישער ריכטונג. אמת: דער פּאַנאָרעזשפּאַלט קומט נאָך ניט פאַר אויף יענער ליניע, אויף וועל-כער עס איז געלעגן דער געגנזאַץ צווישן די פּרודאָנישע סאָציאַליסטן פון איין זייט, די קאָמוניסטן מיט מאַרקסן בראַש פון דער אַנדערער. מען אַמפּערט זיך נאָך אַליי, ווי אין די צייטן פון דער בערנשטיין-דעבאַטע: וועגן דעם וועג צו דעם ענדצייל, וועגן דער טאַקטיק פון אַ סאָציאַליסטישער פּאַרטיי אין דער איצטיגער צייט, וועגן די בעסטע מעטאָדן, ווי אַנצושאָלן אויף דעם קאַפיטאַליזם און ווי צו פאַרניכטן אים. מען רעדט אָבער נאָך ניט וועגן דעם ענדצייל גופא, ד.ה. וועגן יענעם גרונטפּרינציפּ, וואָס דאַרף פאַרבייטן דעם קאַפיטאַליזם.

דאָס וועט אָבער באלד מוזן ווערן אַנדערש. דער באַלישע יויכטישער האָט אוועקגעשטעלט פּראָבלעמען און זיי וועלן מוזן פאַרענטפּערט ווערן.

קלאָר און דייטליך האָט ער אַרויסגעדונערט אין דער וועלט זיין שטאַנדפּונקט: א) אונזער ענדצייל דאַרף זיין דער קאָמוניזם; ב) פאַרווירקלאַכט דאַרף ער ווערן דורך דער רעוואָלוציאָנערער דיקטאַטור פון דעם פּראָלעטאַריאַט, — ווי נאָך די שטאַטלאַכע מאַכט פאַלט אַריין און זיינע הענט, אַליי אַיינכ, צי ער בילדעט אַ מאַיאָריטעט אָדער אַ מינאָריטעט פון דער באַפעלקערונג; ג) די פּאָליטישע פּאַרם פון יענער דיקטאַטור דאַרף זיין דער סאָוועטיזם.

דאָס זיינען די דריי פונדאַמענטאַלע באַהויפטונגען פון דעם באַלישע יויכטישן, אין

וועגן אועלכע זאכן. מיט די פראבלעמען פון דעם סאציאלן איבערכווי וועלן זיך דארפן פארנעמען אונזערע קינדער, אפשר אינזערע קינדסקינדער. לאָמיר דאָס איבערלאָזן צו זיי. מיר קאָנען כאַי ווי כאַי ניט וויסן, מיט וואָס עס וועט זיך ענדיגן דער קאמף פון דעם פראָלעטאָריאַט אַנטקעגן דער בורזשואַזי*.)

איר זעט: מיט ניט מער ווי א פופצעהן יאָר צוריק, האָבן די בעסטע פארטרעדער פון דעם אלזעלטיגן פראָלעטאָריאַט נאָך גאָר קיין ברעקל אַנגיט ניט געהאַט, אַז די פראָבלעמען פון אַ סאָציאַליסטישן אויפבויו קאָנען אָנהויבן האַסטיג און אומעדערליג קלאַפן איר טיר. טרוילסטראַט ישמעלט אַוועק זיין פראַגע, ווי אַ „הילכתא לַמשיחא“. זשאָרעם, וואָס אינטערעסירט זיך מיט איר, וואָס האָט זיין אַזויפיל געטראַכט וועגן איר, קאָן ניט רעדן וועגן איר אָן אַ גוטטיגן הומאָר: „צום גליק פאַר דער אַנטוויקלונג פון דעם סאָציאַליזם“, זאָגט ער, „האָט ער ניט געקאָנט אויסארבעטן די פראַיעקטן פאַר אַ סאָציאַליסטישן איבערכווי פון דעם איצטיגן סיסטעם“; און אַ טידיטרויעריגער ערנסט קלינגט אַרויס פון אַדלערס רייד, וואָס זעט פאַר זיך ניט אפילו דעם אָנהויב פון יענעם סאָציאַליסטישן וועג, אויף וועלכן די מענטשהייט וועט דארפן אַרויפטרעטן נאָך דעם נצחון פון דעם פראָלעטאָריאַט, און אַט דער טידיטרויעריגער ערנסט איז געווען די גרונטיגטימונג, וואָס האָט באַהערשט די אינטערפאַרלאַמאַנטאַרישע קאָנפערענץ.

און קיינעם פון אירע אָנטיילנעמער האָט זיך אין יענער צייט אפילו ניט געדחלומט אַז עס וועלן ניט אַריבער קיין צעהן יאָר, און דער טאַגערענלאַכער פאַמעלאַכער גאַנג פון דער סאָציאַלער עוואָלוציע וועט פלוצים און קאַטאַסטראַפאַל איבערגערויסן ווערן; אַז עס וועט אויסברעכן אַ וועלט־קריג, וואָס וועט פאַנגעדערשאַקלען אלע יסודות פון דעם איצטיגן געוועלשאַפטלאַכן זיין; אַז אין אַ פּוילע מעכטיגע שטאַטן, — אין רוסלאַנד, דייטשלאַנד און אונגאַרן, — וועלן אויסברעכן רעוואָלוציעס, וואָס וועלן איבערעבן די ישאַטלאַכע מאַכט אין די הענט פון די אַרבעטנדע שיכטן און פון די סאָציאַליסטישע פּאַרטייען; אַז אין רוסלאַנד, — דעם לאַנד מיט הונדערט מיליאָן אַיינוואוינער, וועט אַ סאָציאַליסטישע פּאַרטיי קאָנען אָנהאַלטן איר הערשאַפט אַ לענגערע צייט; אַז זי וועט געצו אַז אַז געצו זיין צו טאָן דאָס, וואָס אַ סאָציאַל־ליסטישע פּאַרטיי מוז טאָן, ווי נאָר זי ווערט אַוועקגעשטעלט ביים רודער; אַז זי וועט מוזן זיך נעמען איבערבויען דעם אַקדענט אין דעם רעכטן מיטן פון אַ ברויזנדן ציקלאָנישן שטורם; אַז זי וועט דאָס מוזן טאָן אָן אַ וועלכן עס איז פון פריער אויסגעאַרבייטעטן פּלאַן, אָן וועלכע עס איז פון פריער צוגעגרייטע מאַטעריאַלן.

עס גייט ניט אַריין אין די ראַמען פון מיין היסטאָרישער אַיינלייטונג, אָפּצושאַצן די קאָמוניסטישע עקספּערימענטן פון די רוסישע באַלישעוויקעס. פאַר דער איצטיגער צייט האָבן זיי זיך פאַרענדיגט מיט אַ קלאָרן דורכפאַל. אָבער מיר האָבן ליידער ניט קיין גענוג זיכערן, אומפאַרטייאַיש אויסגעשטודירטן מאַטעריאַל, כדי אויסצוגעפונען וואָס זיינען געווען די אמת'ע אירזאָכן פון דעם דורכפאַל: די קאָמוניסטישע צילן, וועלכע זיי האָבן זיך געשטעלט? דער מענטשן־מאַטעריאַל, מיט וועלכן זיי האָבן געדאַרפט בויען דעם קאָמוניזם? די אפשר ניט ריכטיגע וועגן און מעטאָדן, ווי אַזוי זיי זיינען צוגעטראָטן צו דער אויפגאַבע און האָבן געפרואוונט דורכפירן זי? אָדער גאָר די אויסערע אומשטאַנדן פון דעם אויפגעברויטן ציקלאָנישן וועלט־שטורם, אין

* זע די אינטערעסאַנטע איינזעהיימען וועגן דעם אין דעם אַרטיקל „דער שטונאַרטער קאַנרעס“, מייע געז. שר. זיבעטער באַנד, ז. 171—174.

קאמוניסטישער פראָעטאָריאט וועט ווערן דאָס גרעסטע רוב פון דער באפעלקערונג.
 עם איז ניט באוווין, אז פון דער איצטיגער געזעלשאפט מוז דוקא ארויסוואקסן
 א קאמוניזם. די לאגע פון דער ארבעטערשאפט פארבעסערט זיך אלץ מער אין מער
 אויף א רויף ענזאָלוציאָנערן אופן, און זיין וואג אין דעם געזעלשאפטלאכן לעבן פאר-
 גרעסערט זיך. דער קאפיטאליזם מוז זיך אלץ מער און מער רעכענען מיט איר.
 ו א ן ם פאר א פארמען די צוקינפטונג געזעלשאפט וועט אָננעמען, קאָן קיינער
 ניט וויסן. עם קאָן נעמאָלט זיין, אז דער קאפיטאליזם זאל היינטאָל אין גאַנצן ניט
 פארשויןדן. עם קאָן זיין, אז זיין פלאץ וועלן פארנעמען שטאַטס־קאפיטאליסטישע
 באלאָאטישקייטן, ווי אויך פרויע ארבעטער־קאָאָפּעראַטיוון. עם קאָן זיין, זיי
 אַלע וועלן פּראָדוצירן כּהורות פאר'ן מאַרה, זיי איינזע, נאָר אונטער א כּד בעפערע
 באדינגונגען פאר דעם ארבעטער, וואָס יעצט האָנען דערביי פירן א השיב'ען מענטש
 לאַכן לעבן. מחמת אָט כּי טעמים דארהר די ארבעטער־באוועגונג האָבן נאָר אין
 אויפגאבע: זעהען צו פארבעסערן דעם ארבעטער'ס לאגע אין דער איצטיגער געזעל-
 שאַפט, אויף וויפיל עם איז נאָר מעגלאַך: דורך סאָציאַל־דעפּארטמען אין די פאר-
 האַמענטן, דורך דעם עקאָנאָמישן האַסיסטישע אנטוועקן די פאבריקאַנטן, דורך דער
 עקאָנאָמישער זעלבס־הילף אין אלערליי פרויוויליגע קאָאָפּעראַטיוון.

דעם גרונדיגעראַנק פון דעם „רעוויזיאָניזם“ האָט בערנשטיין אליין פאַרמולירט
 אין די ווערטער: „דער ענד־ציל איז נאָר נישט; די באַווע-
 גונג איז אַלץ“.

דער בערנשטיינאָניזם האָט ארויסגערופן א העפטיגע פּאָליטיק אנטוועקן זיך
 מצד פון די, וואָס האָבן זיך גענומען רופן „אַרטאָדאָקסן“, אָדער אַלט־גלויביגע
 מאַרקסיסטן. די פּאָליטיק האָט געוויס אין א דרויסער מאָס אפגעשוואַכט בערנ-
 שטיינ'ס אָפּטימיסטישן גלויבן אין דער פרידלאַכער אַנטוויקלונג פון דער געזעל-
 שאַפט; האָט אפּשר באַדייטנד פאַרשטאַרקט דעם גלויבן אין דער אומפאַרמייר-
 לאַכטיג פון א סאָציאַל־ענזאָלוציאָנערן איבערהער. אָבער זי האָט ביים אופן ניט
 געקאָנט פאַרשטאַרקן די פּאָליטיק פון א גלויבן אין א קאָמוניסטישן
 איבערסער.

זינט דעם פאַנאָדערבלי פון דעם „רעוויזיאָניזם“ האָט מען איבערהויפּט אַראָפּ-
 געוואָרפן פון דער טאַג־אָרדנונג דעם פּראָבלעם פון א צוקינפטן איבערבו: ניט
 נאָר וועגן זיינע פרטים, — דאָס האָט שוין דער מאַרקסיזם פריער אויסגעקלאַרט, —
 נאָר אויך וועגן די הויפּט־פּרינציפּן, וואָס זאָלן אָדער וועלן אוועקגעלויבט
 ווערן אין זיין יסוד, האָט מען קיינמאָל ניט געדעבאַטירט.

אפילו פאר א סך פון די אָנגעזעהענע „אַרטאָדאָקסן“ זיינען אָט די אַלע פּראָב-
 לעמען געוואָרן א „תיקו“, וואָס נאָר, אליהו הנביא וועט האָנען פאַרענטפערן אין די
 „מישיח'ס־צייטן“. און ווען אין דעם יאָר 1907 האָט דער פירער פון דעם האַלענדישן
 פּראָעטאַריאַט טרוטקטראַ אויפגערויבן אויף א סאָציאַליסטישער אינטערפּאַרלאַמענט
 טאָרישער קאָנפּערענץ די פּראָגע וועגן אויסאַרבייטן גרונט־פּרינציפּן פאַר א רויף
 סאָציאַליסטישער געזעצגעבונג, האָט דער פּאַרלאַנג ארויסגערופן א נאָנץ
 שאַרפע קריטיק מצד אזא ליהדנשאַפּטלאַכן געגנער פון דעם „רעוויזיאָניזם“, ווי וויקטאר
 אַדלער. און אפילו, אזא „אוטאָפּיסט“, ווי זשאַרעס, וואָס האָט פאַרטידיגט דעם
 פּאַרליאַמ, האָט אויך ניט געקאָנט רעדן אנדערש וועגן דעם ענין, ווי מיט א לייכטי-
 גמייכל אויף די ליפּן. אַדלערס טענה איז געווען: עם איז נאָך צו פרי צו טראַכטן

די „איווענאכער“, זיינע תלמידים בעבעל און ליבקעכט. די תלמידים האָבן ניט געוואלט פאָלגן דעם רבי'ן ניט וויילע זיי זיינען ניט געווען אויב מיט אים אין פרינציפ, נאָר וויילע זיי האָבן אַיינגעזען, אז דער פרוּדאָניזם איז כאַי ווי כאַי פאַר מיטשט צום טויט, און אז צוליב דער איינהייטלאַכקייט פון דעם אַרבעטער־קאָמפּלוניזם זיך ניט צו פאַרעקוּטלען אויף דער ריכטיגער פאַרמילירונג פון דעם צוקונפּט־פרינציפּ.

א דאָנס אָט די אַלע ערשיינונגען האָט צום סוף פון די זיבעציגער יאָרן דער ניט־קאָמוניסטישער סאָציאַליזם אינגאנצן פאַרלאָרן זיין מאַכט איבער דעם סאָציאַליסטישן געדאַנק. די פאַרשטעלונגען וועגען דער צוקונפּט ווערן ריין קאָסטיק נויט י. ש. ע. אָבער בעת דער אַינזעלע פון דעם סאָציאַליזם ניט זיך צענויף מיט דעם קאָמוניסטישן ענד־צייַל, פאַרשווינדט דער נאָמען „קאָמוניזם“ כמעט אין גאַנצן פון דער סאָציאַליסטישער ליטעראַטור, דער עיקר, ביי דעם סאָציאַל־דעמאָקראַטישן פּליגל. פאַר אַ מאַרקס און פּרידריך ענגעלס הערן זיך אויף צו שעמען מיט דעם נאָמען סאָציאַל־דעמאָקראַטיע. זייער לערע ווערט די הערשנדע אין אַלע לענדער, וואו עס ערוואַכט אַ פּראָלעטאַריש־פּאָליטישע באַוועגונג. זי ווערט אָנגערופן „וויכטיגסט־לאַכער סאָציאַליזם“. און ווען אין „קאָמוניסטישן מאַניפעסט“ איז נאָך דער קאָמוניזם דערקלערט געוואָרן פאַר אַ פּראָלעטאַרישער באַוועגונג, בעת אַלע אַרען סאָציאַליזם זיינען פאַרבראַנט געוואָרן, זיי ניט פּראָלעטאַריש, הייסט עס שוין איצטער ביי ענגעלסען אַז, „דער סאָציאַליזם איז די דאָקטרינע פון דעם פּראָלעטאַריאַט“, ווייל קיין אנדער סאָציאַליזם, אַ חוץ דעם קאָמוניסטישן, האָט שוין ניט געשפּילט קיין באַדייטנדע ראָלע אין דער סאָציאַליסטישער וועלט.

די אַכציגער יאָרן און ניינציגער יאָרן פון דעם פּאַריגן יאָרהונדערט זיינען די צייט פון דעם פּאַנאָרעריכטן פון דער אינטערנאַציאָנאַלער סאָציאַל־דעמאָקראַטיע און פון דעם וויכטיגסט־לאַכן סאָציאַליזם. אין דער סאָציאַליסטישער ליטעראַטור אַמ־גערט מען זיך ניט מער וועגן די גרויס־פּרינציפּען פון דער צוקונפּטיגער געזעלשאַפט: עס איז שוין „ברוך ומנוסה“, אַז קיין אנדער צוקונפּט אויסער די קאָמוניסטישע, ווערט פאַר דער מענטשהייט אין דער געשיכטע ניט געקאָכט. סכסוכים קומען נאָך פאַר וועגן דעם וועג צו דער צוקונפּט: צי דאָס זאָל זיין אַ ריין פאַרלאַמאנטאַר־דישער אָדער אַ רעוואָלוציאָנערער. אָבער אָט דער סכסוך ברענגט ווידער ארויף אויף דער אַרענע די פּראָגע פון דעם ענד־צייַל און אַ נאַנץ נייער אַרט און פאַרם.

אין דעם סוף פון די ניינציגער יאָרן האָט זיך אין דער אינטערנאַציאָנאַלער סאָציאַל־דעמאָקראַטיע ארוינגעריבן דער „רעוויזיאָניזם“ אָדער דער „בערנשטיינ־יאַד ניוס“. בערנשטיין און זיינע חברים האָבן פאַרלאַנגט, אז דער פּראָלעטאַריאַט זאָל זיך אָפּזאָגן פון דער „רעוואָלוציאָנערער פּראָגע“ און דעם געדאַנק פון אַ סאָציאַלער רעוואָלוציע.

קרוטיקירנדיג דעם מאַרקסיזם, האָבן זיי אויפגעוויזן, אז דער עקאָנאָמישער פּראָצעס ניט אין גאַנץ אנדערע וועגן, איידער די, וועלכע מאַרקס האָט אויסגעריכט. עס זיינען איצטער ניטאָ אין דער ווירקלעכקייט אַזעלכע פּראָצעסן, וואָס זאָלן טרויבן די געזעלשאַפט צו אַ סאָציאַלער רעוואָלוציע. דערהויפּט איז פּאָליטיש די האָפּענונג, אז די מיטעלערע און קלענערע פריוואַט־אינדיבידענטלעכער וועלן פאַרשווינדן און אַז דער

פון דער געזעלשאפט, נאך וועגן די פאליטישע מיטלען, ווי אזוי זי צו דערגרייכן.
דעוואליוציאנער אפשטאם דעם יטאט, אדער דעמאקראטיש אים איינצוזען? — דאס
ווערט דאס הויפטפראגע, וואס שפאלט פאנדער דעם אינטערנאציאנאל אין אן
אנארכיסטישן פליגל און — אייגענטלאך — א סאציאל-דעמאקראטישן,
הנס ער האט זיך נאך ניט אנגערופן מיט אַט דעם נאָמען.

וואָס איז אזוינס געשען, וואָס האָט פֿלוצלונג געגעבן די קאָמוניסטן די איבער-
וואָג איבער די פרודאָניסטען אינ'ם אינטערנאציאנאל?

אין דער סאָציאליסטישער געדאַנקען-וועלט איז פֿאַרגעקומען איינע פֿון יענע
שטיצע פּאָטידונגען, וואָס ווירקן שטאַרק און דויערהאַפּטער, אירדע די ליאַרמי-
דינסטע רעוואָליוציעס. אין 1867 פֿאַרעפּנטלאַכט מאַרקס דעם ערשטן באַנד
פֿון זײַן קאַפיטאַל ווערק, „דאָס קאַפיטאַל“, וואָס מאַכט אַ געוואַלטיגן רושם סאַי
אויף דער סאָציאליסטישער, סאַי אויף דער ניט-סאָציאליסטישער וועלט. דאָס
נאַנצע ווערק איז אָבער ניט קיין אַנדער זאַך, ווי אַן עקאָנאָמישע און געשיכטס-פֿילאָ-
סאָפֿישע באַגרינדונג פֿון דעם קאָמוניסטישן ענדערציל, וועלכן מאַרקס
מאָדיפֿיצירט אין אַ געוויסן פֿרט און פֿאַרוואַנדלט אים דורך דעם אין אַ קאָלעק-
טיוויזם.

ווי באַקאַנט, ווערט אין דעם „קאַפיטאַל“ כמעט גאָר ניט גערעדט וועגן דער
צוקונפֿטיגער פֿאַרם פֿון דער געזעלשאפט. מאַרקס זאָגט זיך אָפּ פֿון „שרויבן
רעצעפּטן פֿאַר דער גאַרקויך פֿין דער צוקונפֿט“. אָבער דאָס הייסט ניט, אַז ער האָט
ניט קיין באַשטימטן בליק אויף דעם גרונט-פֿריזש, וואָס וועט
הערשן אין דער צוקונפֿט, אַנשטאָט דעם איצטיגן קאַפיטאַליזם. דער גרונט-פֿרינציפּ
איז דער קאָמוניסטישער. אין דעם פֿונדאַמענט פֿון דעם ווערק גופּא,
אין דער וועלט-ערע, ווערן אויסגעאַרבעט אַלע אַרגומענטן אַנטקעגן
דער טעאָריע פֿון דעם „קאָנסטיטואַרע“ ווערט, אויף וועלכער פֿרהאַן האָט אײַפּגע-
בויט זײַן ניט-קאָמוניסטישן קאָנצאַליזם. אין דעם טעקסט גופּא פֿאַלעמיווירט ניט
מאַרקס אַנטקעגן פֿרוואָגען; ער קאָן זיך אָבער ניט אײַנהאַלטן צו רײַזן זיך מיט
אים אין די פּוּסנאָטן.

מאַרקס'עס „קאַפיטאַל“ איז גלייך געוואָרן די „ביבל פֿון דעם פֿראַלעטאַריאַט“
פֿאַר ביידע ריכטונגען פֿון דעם אינטערנאציאנאל: דעם אַנאַרכיסטישן אזוי גוט,
ווי דעם „מאַרקסיסטישן“. אַ דאַנק דעם „קאַפיטאַל“ פֿאַרלירט אויך דער אַנאַר-
כיום בײַ דער גרעסטער צאָל אָנהענגער זײַן פֿרוּדאָניסטיש-סאָציאליסטישן באַראַטער
און ווערט קאָמוניסטיש. און פֿון דעם מאַמענט הויבט דער קאָמוני-
סטיזם אָן צו ווערן דער הערשנדער געדאַנק אין דער סאָציאליסטישער וועלט.
פֿרוּדאָניסטישע צוקונפֿט-טעאָריעס לעבן נאָך, אַמט, אַ געוויסע צײַט אין בעליגיע
און בײַ די דײַטשע לאַסאַלעאַנער, — אויף וויפּיל זײ זײַנען געווען אַרײַנגעאַרבעט
אין לאַסאַל'ס פֿראַגראַם. נאָך אין דעם יאָר 1876, ווען די לאַסאַלעאַנער און די
„אײַזנאַכער“ (די מאַרקסיסטן) האָבן זיך פֿאַראײַניגט אויף דעם קאָנגרעס אין
גאָטהאַ, זײַנען אין זײַער געמײַנשאַפֿטליכן קאָנספּראַטיספֿראַגראַם אַרײַנגעאַר-
בעט געוואָרן אײַניגע רײַן פֿרוּדאָניסטישע פֿרינציפּן, ווי צ. ב., די גרונט-פֿאַרדונג,
אַז דער נאַנצער כּוּכּ פֿון די אַרבעטס-פֿאַרדוסטן זאָלן געהערן צו די, וואָס האָבן
זײ אויסגעאַרבעט דאָס „רעכט אויף דעם פּוּל פֿאַרדוקט פֿון דער אַרבעט“).
אומזיכט האָט מאַרקס פֿראַטעסטירט אַנטקעגן דעם אין אַ ברייף צו די פֿירער פֿון

מוזן ווערן א פאליטישע קראפט, — און זייער קראפט וועט מוזן וואסן אלץ מער און מער, וואס מער עס וועט זיך אנטוויקלען דער קאפיטאליזם, און וואס צאל־רייכער עס וועט דערפון ווערן דער פראלעטארישער קלאס. עס וועט מוזן קומען א מאמענט, ווען זיי, די ארבייטער, וועלן קאנען באהערשן די געזעצגעבונג און דורכ־פירן יענע געזעצן, וואס זיינען נויטיג פאר דער פארלוירקלאכונג פון דעם פראגראם. די נייע, „לאסאלעאנישע“ ריכטונג האָט באַרד באַהומען דעם נאָמען: „די סאָציאַל־דעמאָקראַטישע“.

מאָרקס און ענגעלס און זייערע אָנהענגער אין דייטשלאַנד האָבן זיך ניט אַריינגעמישט אין אַט דער אַגיטאַציע. עס קאָן זיין, זיי האָבן זי ניט געוואָלט שטערן. זיי האָבן געוואוסט, אז לאַסאַל יִשטייט אייגענטליך מיט ביידע פּים אויף דעם באַדן פון דעם „קאָמוניסטישן מאַניפעסט“ און פון יענע טעאָרעטיש קאָמוניסטישע אונטערזוכונגען, וועלכע מאָרקס האָט אין דער צווייטזייט פאַרעפּענטלאַכט אין זיין „צור קריטיק דער פּאָליטישען עקאָנאָמיע“. און צו טייער איז זיי געווען דער גערעכט פון אַ זעלבסטשטענדיגער פּראָלעטאָרישער לאַסאַן־פּאַרטיי, וואָס פירט אין ערשטער ליניע אַ פּאָליטישן קלאַסן־קאַמף, זיי זאָלן שטערן אַ פּראָלעטאָרישע באַוועגונג בלויז דערפאַר, וואָס זי איז ניט קיין קלאַר אייגענע־פּראָבן קאָמוניסטישע. אָבער צו־שטיין צו איר האָבן זיי אויך ניט געוואָלט. צו וויכטיג איז פאַר זיי געווען דער קאָמוניסטישער ענד־ציל, זיי זאָלן זיך אירענטיִפּיצירן מיט אַ באַוועגונג, וואָס וויקלט ניט פּאַנאַנדער פאַר דער גאַנצער וועלט די קאָמוניסטישע פּאַן. דער נאָמען „סאָציאַל־דעמאָקראַטישע“ האָט זיי מיאוס געגריקצט אין די אויערן. פון די אַלטע באַרימטע קאָמוניסטן איז נאָר מישה העס, אויף לאַסאַל'ס איינלאַזונג, צוגעשטאַנען צו אים.

על כל פנים, האָט דעמאָלט אויסגעזען, אזוי ווי דער ריין קאָמוניסטישער גערעכט־שטרעם וואָלט אין גאַנצן געווארן אויסגעראַמפט אין דער סאָציאַליסטיִשער שער וועלט, דער עיקר, אין דער פּראַקטישער סאָציאַליסטישער באַוועגונג. די לאַגע ענדערט זיך ניט פּיל, ווען באַרד נאָך לאַסאַל'ס טויט ווערט צונויפ־גערופן דער ערשטער קאָנגרעס פון דער „אינטערנאַציאָנאַלער ארבעטער אַסאָסיאַציע“, פאַר וועלכן קאַרל מאָרקס שרױבט אָן דעם ערעפּענגונגס־אדרעס. צוליב דעם „איינהייטלאַכן פּראָלעטאָרישן פּאַנט“, ווי מען וואָלט דאָס איצטער געזאָגט, רעדט דאָרטן קאַרל מאָרקס זייער פּאַרויכטיג וועגן דער צוקונפטיגער פּאַרם פון דער געזעל־שאַפט. דעם ריין קאָמוניסטישן שטאַנדפּונקט פאַרטרעט אויף דעם ערשטן קאָנגרעס מישה העס. אָבער קיין גאַר גרויסן אַיינדרוק מאַכט ער ניט.

דער קאַמף צווישען פּרודאָניזם און מאַרקסיזם ברענט זיך ערשט שפּעטער פּאַנאַנדער אין דעם אינטערנאַציאָנאַל, אויף דעם דריטן און פּערטן קאָנגרעס. די פּרודאָניסטן, וואָס זיינען פּריער געווען אין דער מיִיאָריטיע, ווערן אַרױבערגעוואויגן דורך די קאָמוניסטן, צו וועלכע עס איז, אין דער פּראַגע וועגן דעם עקאָנאָמישן ענד־ציל, צוגעשטאַנען אויך בַּאַקוּניזם. פּין דעמאָלט אָן קעמפט מען שוין ניט מער וועגן דעם עקאָנאָמישן ענד־ציל, נאָר וועגן דער פּאָליטישער פּאַן. אַנאָר־דער סאָציאַלער רעוואָלוציע: מען אַמפּערט זיך וועגן דער פּראַגע פון אַנאָר־דיזם און פּאָליטישן־קאַמף. דער פּירער פון דעם פּרודאָנישן אַנאַרכיזם ווערט בַּאַקוּניזם. דער פּרודאָניזם פּאַרוואַנדלט זיך דאָס רוב אין אַ סאָקוניזם, און די הויפּט־פּראַגע באַשטייט שוין איצטער ניט וועגן דער עקאָנאָמישער פּאַרם

ספעציעל צו פרודאקצן איז מאַרקס געווען באזונדערס אומגעזעסט עד האט אים צוגערעכנט צו די ריין בורזשואזע סאָציאליסטן, וועמעס הופטשוואַך אין לעבן איז דער קאפיטאליסטישער „פּראָפּיט“. שפעטער, אין די זעכציגער יאָרן, נאָך פרודאקציע טויטן, איז מאַרקס געוואָרן אַ ביסל גערינגער צו אים: ער האָט אים אַרבייטגעשטימט פון דעם ריין בורזשואזן סאָציאַל זם אין דעם „קלוינבירגערלאַכן“.

אַבער גראָד די העפטיגקייט (און אָפּטמאָל אומגעזעכטהייט) פון דער פּאָליטיק אַנטקעגן פרודאָקען באַזוייזט אונז, ווי שטאַרק מאַרקס איז געווען פאַראַינטערעכט. פּאָליטיק טויט צו מאַכן דעם טאַראַנטפּרין גענגער פון דער קאָמוניסטישער ריכטיגקייט. באַלד נאָך דער פאַרעפּענטלאַכונג פון דעם „קאָמוניסטישן מאַניפעסט“ איז אין אַיראָפּע אויפגעבראָכן „די רעוואָלוציע פון אַכט און פּערציג“, און האָט אָפּגעשטופּט אָן אַ זייט דעם טעאָרעטישן וויכוח צווישן סאָציאַליזם און קאָמוניזם, וועלכן פרודאָק און מאַרקס האָבן אָנגעהויבן. ווי יעדער רעוואָלוציע, האָט אויך זי ביז צו אַ געוויסן גראַד צעמישט די קאָרטן פון די פּרועדריגע שפּילער. דער אַנאַרכיסטישער סאָציאַל ליסט פּרודאָק איז אַרײַן אין פאַרלאַמענט אינאיינעם מיט דעם „עטאַטיסטישן קאָמוניסט“, לואיבלאָן. די קאָמוניסטישע עקספּערעמענטן, וועלכע לואיבלאָן האָט געוואָלט דורכפירן מיט דער הילף פון דעם בורזשואזן שטאַט (די „נאַציאָנאַלע וואַר-שטאַט“), האָט דער בורזשואזער שטאַט פאַרוואַנדלט אין אַ שענדלאַכער קאַרד-קאַטור. און ווען לואיבלאָן נאַפּאָלעאָן באַנאַפאַרט איז פון דעם פּאַלק אויסגעקליבן געוואָרן פאַר דעם פּרעזידענט פון דער רעפּובליק און האָט גענומען קאָרעסירן מיט דעם פּראָלעטאַריאַט, לאָזן איהם דורכבלויזן די מעגלאַכקייט פון אַ „סאָציאַלן מאַינער-טום“, האָט ער געפונען אַ שטיצע מצד פרודאָקען, — אמת, נאָך פאַר אַ גאַנצן קלוינער צייט, — בעת דער קאָמוניסט לואיבלאָן האָט זיך נאָך פּרייער געדאַרמט אָפּטראָגן קיין ענגלאַנד.

די טעאָרעטישע פירער פון דעם קאָמוניזם ווערן אויטער קאַרל מאַרקס און פּרידריך ענגעלס. אַבער זיין באַדייט אין דער באַוועגונג ווערט אַלין קלענער און קלענער. אין דער אַרבעטערשאַפט וואַקסט אויס אַ געווערקשאַפטס-באַוועגונג, מיט טאַגטעגלאַכע האַמפּען פאַר קלײַנלאַכע טאַגטעגלאַכע אינטערעסן, וועלכע מיט איהם איז ענגעלס באַגעגענען אויף גאָר ניט קיין פּריינדלאַכן אָפּן. די סאָציאַליסטישע טעטיגקייט פאַרנעמט זיך דוקא אין ריין פרודאָניסטישע וועגן. עס מערן זיך אין פּראַנקרייך און בעלגיע די פאַרוובן אויפצובויען אַרבעטער „סאָציאַליזם“, וואָס זאָלען דעם פּראָלעטאַריאַט מאַכן עקאָנאָמיש אומפּאַהענגיג פון דעם קאַפיטאַל ליסט. דער קאָמוניזם ווערט אָפּגעשטופּט אָן אַ זייט. אַזוי גייט דאָס אָן ביז צו דעם אָנהויב פון די זעכציגער יאָרן.

אין דעם אָנהויב פון די זעכציגער יאָרן לויבט אויף אין דייטשלאַנד די אַנר טאַציע פון פּערדינאַנד לאַסאַל, וואָס הויבט אָן מיט זיך אַ נייעם פּעריאָד אין דער סאָציאַליסטישער באַוועגונג. פּערדינאַנד לאַסאַל, אַליין אַ קאָמוניסט, אַן אינטימער חבר און פּריינד פון מאַרקס'ן און ענגעלס'ן, אַרבעט אויס, צוליב אַגיטאַטאָרישע צוועקן אַ פּראָגראַם, וואָס שטעלט מיט זיך פאַר אַ מין ביטעו פון פרודאָניזם און לואיבלאָניזם. ער וויל פּרייע אַרבעטער-קאָאָפּעראַטיוון, ווי פּרודאָק אָבער געבויט דאַרפן זיי ווערן אויף דעם קרעדיט, וואָס זיי וועט געבן דער שטאַט. די אַרבעטער דאַרפן זיך אָרגאַניזירן אין אַ באַזונדער פּאַליטישער פּאַרטיי, אויסקעמפן דעם אַלגעמיינעם וואַלדעכט און אַ דעמאָקראַטישן שטאַט. זיי

ט.ה. מיט אַט דער פּאַלעסטיק וויל קאַרל מאַרקס באַהאַנדלן אַ ריין קאַמאָניסטישן
ט.י.ש. סאַציאַליזם און אַ מאַטעריאַליסטישן פּראָפּאַגאַנדן פּונדאַמענט, אַנטשטאַט
פּרוּדאָנאַס אַנט-פּראָפּאַגאַנדן פּראָפּאַגאַנדן, וואָס איז אַיפּגעבויט אַיף אַן אידעאָל
ליכטישער פּראָפּאַגאַנד. די טעאָריע פון דעם קאָנסטיטוטאָרן ווערט האַלט ניט
אויס קיין ברעפל קריטיק, לויט מאַרקס'ס אַנאַליז. עס זיינען ניטאָ קיין אַייביגע
קאַמענאַריעס און אידעען, אויך דער „ווערט“ איז ניט קיין אַייביגע סאַציאַלע
אידעע, נאָר אַ צייטוויליגע היסטאָרישע ערשיינונג און דער בורזשאַווער גע-
זעלשאַפט, וואָס וועט פאַרשווינדן אין אַיינעם מיט איר. אין דעם ווירקלאַכן
סאַציאַלן לעבן גייט עס ניט אין דעם לאַנגזיגן קאַמף פון אַייביגע אידעען, נאָר
אין דעם היסטאָרישן קאַמף פון געזעלשאַפטלאַכע קלאַסן. דער הענגעלישער איר-
דעאָליזם, וועלכן פּרוּדאָן האָט נאָך דערצו ילעכט פאַרשטאַנען, איז ניט מער ווי
אַ לידיגע אַבסטראַקציע פון דער מאַטעריעלער ווירקלאַכקייט. און שטודירט מען
די דאָזיגע ווירקלאַכקייט מיט דעם קלאָרן בליק פון אַ ניכטערן מאַטעריאַליסטישן
זעט מען, אַז זי איז אַמת פול פון ווידערשפּרוכן, אַז די ווידערשפּרוכן פירן צו
דעם אינטערנאַנאַלן פּראָפּאַגאַנדן פּראָפּאַגאַנדן געזעלשאַפטס-פּאַראַם, אָבער
זו און דערזעלביגער צייט פירן זיי צו אַ קאַמאָניסטישן ער געזעלשאַפט.
און וועלכער עס מוזן פאַרשווינדן אַ סך פון יענע „אייביגע אידעען“, וואָס זיינען
אזוי טייער פּרוּדאָלען.

דאָס איז געווען דער אינוועניגסטער, אָפּט ניט אין גאַנצען קלאָר אַרויסגעבראַכט
טעך תיך פון מאַרקס' ענטפער אויף פּרוּדאָנאַס גרונטווערק.

פּראָפּאַגאַנדן און טעאָריע איז אַט דער תיך אַייביגעטראַט' אין דעם „באַניפּעכט פון
דער קאָמוניסטישער פּאַרטיי“, פון דעם יאָר 1848. דער קאָמוניזם מוז פאַרווירקלאַכט
זיין, ווי אַן אומפאַרמיידלאַכער פּראָפּאַגאַנדן פון דער אינטערנאַנאַלער קאָמוניסטישער
געזעלשאַפט. וואָס באַשאַפט אַ נייעם קלאַס, דעם פּראָפּאַגאַנדן אין זיין קאַמף
אַנטקעגן דער בורזשאַווער. דער קאָמוניזם ווערט אָבעקטיוו אויפגעבויט אין די
פּראָפּאַגאַנדן פון דער קאָמוניסטישער פּראָפּאַגאַנדן ניטאָ, וואָס באַהאַנדלן אַלץ מער אין מער
אַן איינדיקטראַט' אין צענטראַליסטישן באַהאַנדלן. ער זייט סוביעקטיוו פאַרנע-
גרייט אין די מוחות און די הערצער פון דעם פּראָפּאַגאַנדן, וואָס ווערט „די אומ-
געהויער גרויסע מאַטעריעלע“ פון דער געזעלשאַפט, די גאַנצע „נאַציע“, און וואָס
האַט נאָר נישט ניט צו פאַרלירן, אַ תיז זיינע קייט, און אַ גאַנצע וועלט צו געווינען
די סאַציאַליסטישע ערשינונג, לערנען דער „קאָמוניסטישער
מאַטעריעלע“, שפּאַלייט ניט אָפּ ניט די אינטערעסן, ניט די געדאַנקען אין האַפּענינגען
פון דעם פּראָפּאַגאַנדן. עס איז דאָ אַ ריין בורזשאַווער אַז ער סאַציאַליזם,
און צו אים געהערן אויך די טעאָריעס פון אַ פּראָפּאַגאַנדן; ס'איז דאָ אַ קליין-
בורגענלאַכער סאַציאַליזם און אַ כלומישט „פּראָפּאַגאַנדן“ אָדער „אַמת'ער“ סאַ-
ציאַליזם. זיי אַלע זיינען טעאָרעטיש פאַלש און האָבן נאָרנישט ניט צו טאָן מיט
דער באַוועגונג און די צילן פון דעם אַרבעטערקלאַס. ריין פּראָפּאַגאַנדן איז נאָר
די קאָמוניסטישע באַוועגונג, און נאָר דעם קאָמוניזם געהערט די צופאַסט אין דער
געזעלשאַפט.

אויף אַזאָן אַופן איז קאַרל מאַרקס געווען דער ערשטער, וואָס האָט שאַרף
פאַנאַנדענעטיגן צייטן דעם סאַציאַליזם און דעם קאָמוניזם. און וואָס האָט זיי
יעיאָלט פאַרוואַנדלען אין צוויי פּינדלאַכע לאַגען. מען מוז דאָ באַמערקען, אַז

אין 1846 איז ערשינען פרודאָנ'ס הויפטווערק: „די פילאָסאָפיע פון אַרעמי קייט. אַ סיסטעם פון עקאָנאָמישע ווידערשפרוכן.“ אַט די ארבייט איז באַמט געווען אַ מיינדיגטיין אין דער אַנטוויקלונג פון דעם סאָציאַליסטישן געדאַנק. פרודאָנ'ס סיסטעם איז און נאָנצן מבטל די אַוטאָפּיסטישע טעאָריעס, וואָס האָבן געהערשט ביזן צו אים, דער עסק, די קאַמוניסטישע. ער באַגרינדעט אַ רייכעם, ניט־קאָמוניסטישען סאָציאַליזם אויף דעם פּונדראַמענט פון אַ העגעליאַניש־מעטאָפּיזישער פילאָסאָפיע. פּרודאָן לערנט, אַז די געזעלשאַפט ווערט באַהערשט פון אַ רשעים פון אַייביגע נעצען און אַז מען קאָן זי ניט איבערבויען, לויט די סוביעקטיווע אידעאלן פון דעם אַדער יענעם בעל־טובה. פּרודאָן איז דער ערשטער, וואָס טראַגט אַרײַן דעם רײַן אַביעקטיוון מיעט אָד אין דעם סאָציאַליזם. זײַנע אַביעקטיווע געזעצן פון דעם סאָציאַלן געזעצן זײַנען אַבער פון אַ נאָנצן אַנדער נאַטור, אײדער די, וועלכע מאַרס האָט שפּעטער אַרויסגעבראַכט.

די געזעלשאַפטלעכע אַנטוויקלונג ווערט באַהערשט, לויט פּרודאָנען, פון אַיר אַיינווײַניגסער לײַדען, פּונקט אַזוי, ווי דאָס קומט אויס לײַדען דער העגעלישער פילאָסאָפיע אין דעם נאָנצן אַיינערטלעכן זײַן. די אינווייניגסטע לאַגיק באַשטייט פון אַייביגע עקאָנאָמישע און סאָציאַלע אידעען אַדער פּאַטענאָריען: ווי די „אידעען“ פון „אַרבעטסטיילונג“, „אויסבײט“, „ווערט“, „אײַננטום“, „קאָנסור רעניץ“ א. א. ו. ו. אַלע אַט די אידעען זײַנען פּאַר מיט ווידערשפרוכן, אין דער נאָנצער פּראָצעס פון דער געזעלשאַפטלעכער אַנטוויקלונג ווערט אַנגעטריבן פון זײערע אײַנ וועניגסטע סתּירות. פאַרענדיגט וועט דער פּראָצעס ווערן, ווען די אינווייניגסטע ווידערשפרוכן וועלן זיך אויסנלײכן אין אַ העכערן סײַנטעזן, וואָס וועט זײ אַלע אַרומנעמען אין אַן אַייביגער אַדאַמאָניע. דאָס וועט געשען דעמאָלט, ווען די סאָציאַלע ווירטאַלערייט וועט קאָנצע ריכטיג אַפּשפּילען די גרויס־אידעע פון דעם סאָציאַלן לעבן: די אידעע פון „ווערט“, וואָס פאַרקערט אין זיך די אידעע פון „גע־עכטיגהײט“ אין די מענטשליכע באַצײאונגען אין און דעם פאַרטיילען די פּראָדוקטן פון דער מענטשליכער געזעלשאַפטלעכער אַרבעט. ערשט ווען דער ווערט פון דער מענטשליכער אַרבעט וועט ווערן „קאָנסטיטואירט“, אײַנמאַל פאַר אַלע מאַל פּײַנטגעשטעלט, אַזוי אַז אַ שעה פון אײַן מענטשנס אַרבעט וועט אַלע מאַל גלײַך זײן אין אַיר „ווערט“ צו אַ שעה פון דעם געניאַלסטן אײַנזשענער, — ערשט דעמאָלט יועלן זיך אויסנלײכן אַלע אינוועניגסטע ווידערשפרוכן פון דעם געזעלשאַפטלעכן לעבן, און עס וועלן פאַרשווינדן די אײַצטיגע אומגעעכטיקייטן, אײַנאײַנעם מיט דעם עלנט, און דעם דלות פון די מאַסן. דאָס קאָן אַבער ניט געשען מיט אַ מאַל. דער „ווערט“ קאָנסטיטואירט זיך בײַפאַכווייזן, און בײַ דעם פּולן האַרמאָנישן אַפּשפּילן קאָנצע פאַרניין נאָך הונדערטע יאָרן.

די ערשיינונג פון פּרודאָנס ווערק האָט געגעבן מאַרס'ן די מעגלעכקייט, אין נאָנצן פאַנאָדערצײַגן יענע פּעריאָד, מיט וועלכע דער קאָמוניזם איז געווען צונויפגעבונדן מיט דעם סאָציאַליזם.

אין זײַן ענטפּער פּרודאָנען, אין דער היסטאָריש באַרימט געוואָרענער „די אַרעמקײט פון פילאָסאָפיע, אַן ענטפּער אויף פּרודאָנ'ס פילאָסאָפיע פון אַרעמקײט“, — פון דעם יאָר 1847 — פאַלט ער העפּטיג אַז סײַ אויף די פילאָסאָפישע, סײַ אויף די עקאָנאָמישע לערעס פון זײַן פּרײַערדיגן רבי'ן און חבּר. ער מאַכט פון זײַן בײַדן

פענע אויסברוינגען פון דעם גערמאנישן קאמוניזם זיינען געווען אפגעריסן פון דעם פראגרעסיוון געדאנקרינג און וואס איז געשטאנען אונטער דער השפעה פון די יונגהענעליאטער און פון פייערבאך'ס פילאסאפיע; אויך מיט דער אלגעמיינער סאציאליסטישער געדאנקערזיוועלט זיינען זיי געווען שוואך פארבונדן.

עס איז דער היסטארישער פארדינסט פון משה העם, „דעם אלטפאטער פון דעם רייטישן קאמוניזם“, וואס ער האט ענג צוגעפונדן דעם גערמאנישן סאציאל ליסטישן געדאנק מיט דעם פראגעווישן סאציאליזם פון איין זייט, מיט דער ראדיקאלער פילאסאפיע פון א פייערבאך — פון דער אנדערער. אויף אט דעם וועג זיינען ארויפגעטראגן זיינע ערשטע גאנצענסטע תלמידים און פריינד: קארל נריון, קארל מארקס, פרידריך ענגעלס און נאך א גאנצע פאנאן געבילדעטע יונגע לייט. זיי אלע ווערן קאמוניסטן און באגרינדער זייער קאמוניזם אויף די יסודות פון דער פייערבאך'שער פילאסאפיע.

און דער ערשטער צייט איז פאר זיי אליין ניט גאנץ קלאר געווען די שארפע נפאס מינה צווישן דעם סאציאליזם און דעם קאמוניזם. אין דעם צענטר פון דעם אינטערעס איז אין אנהויב געשטאנען די היטיק פון דער סאפיסטיאליסטישער געזעלשאפט, און אין דעם פרט איז די סאציאליסטישע ליטעראטור געווען א סך רייכער איידער די קאמוניסטישע, וואס האט געקומט פארצוויכערט אין דעם גלענצנדיגן מארגן און זיך שוין כמעט ווי גאנטי גערעכנט מיט דעם צום טויט פאר'מישפטן היינט.

אויף די יונגע דייטשע קאמוניסטן האבן א סך מאנעטישער געוויקט די קריטישע ארבייטן פון א פוריע און א פרוואן, איידער די קאמוניסטישע צוקונפטס פלענער פון א קאכט אדער א לואיבלאך. אין פרוואן'ס שריפטן האבן זיי באמערקט אויך א שטארקען אדער פון דער מאדערנער ראדיקאלער פילאסאפיע, א שטרעבן צו א היין טעאָרעטישן באגרינדן פון דעם צוקונפטס־אידעאל, און פרוואן ווערט זייער אפגאט.

דאָס דויערט אָבער ניט לאַנג. ביי קארל מאַרקס'ן הויבן אָן אויסוואַסן זיינע אייגענע אָדלערי־פּילגען. ער ווערט דער טעאָרעטישער פּירער פּון דער דייטשער באַוועגונג, און וואָס מער ער טראַכט זיך אַרײַן אין די סאַציאַלע פּראָבלעמען, אַלץ קלאָרער ווערט פאַר אים דער אונטערשייד צווישן פּרוואַן'ס סאָציאַליזם און לואיבלאך'ס קאָמוניזם. אים ציט מער צו לואיבלאך'ען, איידער צו פּרוואַן'ען, ניט נאָר דערפאַר, ווייל יענער איז אַ קאָמוניסט, נאָר אויך דערפאַר, וואָס לואיבלאך שטרעבט צו פּאַרווירקלאַכן זײַן קאָמוניזם מיט די מיטלען פּון אַ דעמאָקראַטישן טײַטשן אַטאַט, בעת פּרוואַן לאָזט איבער אַלץ צו דער פּרײַער זעלבסטע־טיקייט פּון דער אַרבייטער־שאַפט. אין זײַנע סימפּאָטיעס צו דעם לואיבלאך'ניזם זײַנען זײער פּאַרשיטענדלאַך. דײַטשלאַנד האָט זיך דעמאָלט אַזױ שטאַרק גענויטיגט אין דעמאָקראַטיע; אַ קאַרל מאַרקס האָט מער ווי יעדער אַנדערער געשפּירט יענע פּאָליטישע לעבנס־נויט, און עס איז פּסיכאָלאָגיש פאַר אים געווען זײער נאַטירלאַך, צו דענקען אין איינעם מיט לואיבלאך'ען, אַז דער קאַמף פאַר דעמאָקראַטיע איז אַן דערזעלביגער צײַט אַ קאַמף פאַר יענע נײַטווענדיגע פּאַרבאָדינגונגען, אָן וועלכע דער קאָמוניסטישער אידעאַל קאָן ניט מקוים ווערן.

די דערווייטערונג פון פּרוואַן'ען האָט באַלד געפירט צו אַ העפּטיגן גענערע־שאַפט אַנטקעגן אים און זײַן סאָציאַליזם, וואָס האָט אָנגעהאַלטן בײַ מאַרקס'ן און ענגעלס'ן זײער לעבן לאַנג.

דער סאציאליזם איז פארשפרייט מער צווישן דער שטודירנדער יוגנט און דער אינטעליגענציע. זיין געדאנקעןגאנג דרייט זיך ארום דעם צענטראליזאציע פון פרייע „סאציאליזם“ (קאָאָפּעראַטיוון). דער קאָמוניזם האָט מער אָנהענגער צווישן די פּרֹדוּקטיווע רעוואָלוציאָנערע קרייזלעך פון דעם פּראָלעטאַריאַט און די האַנטווערקער (דער עיקר: פּוּלַוּעַרִים). דער צענטראַל פּונקט פאַר זיין געדאַנקען גאַנג איז די אַלגעמינע, פּלאַנמאַסיג אָרגאַניזירטע איינאַיינציג געוועלשאַפטלעכע גאַלפּאַטישקייט, וואָס ווערט געפירט און רעגולירט פון אַן איינהייטלעכן צענטער.

די דרויסנלאַכע, ניט־סאָציאַליסטישע וועלט האָט גראָד אין אַט די פּערצינער יאָרן זיך גענומען טיף אינטערעסירן מיט די סאָציאַליסטיש־קאָמוניסטישע טעאָריעס, וואָס האָבן גענומען ווערן אַן ערנסטע סכּנה פאַר דער עקסיסטירנדער אָרדנונג. גראָד די ניט־סאָציאַליסטישע פּאַרשער האָבן זיך באַזונדערס פאַראַינטערעסירט מיט דער נפּאָ מינה צווישן סאָציאַליזם און קאָמוניזם. אייגענטלעך, האָט די קאַפיטאַל־ליסטישע וועלט געמעגט ניט אַזוי מקפיד זיין אויף דעם אונטערשייד, ווייל ביידע סיסטעמען זיינען געווען גלייך פיינדלעך צו איר און האָבן ניט געוואָלט איבערלאָזן פון איר קיין סימן פון אַ זכּר. אָבער זי האָט באַלד באַמערקט, אַז די צוויי, אירע פיינדלעכע צווילינג־ברידער, האָבן דאָך אינדווידועלע אונטערשיידן אין זייערע פּנימ'ער, און זי האָט באַלד דערשפּירט, אַז דער פּרצוה פון דעם קאָמוניזם איז איר אַ סך מער פאַרהאַסן, איידער די געוויכט־שטריכן פון דעם סאָציאַליזם.

דער קאָמוניזם טרעט אַרויס אַ סך רעוואָלוציאָנערער איידער דער סאָציאַליזם. ער גרייפט אָן ניט גאָר די קאַפּיטאַליסטישע אייגנטומס־פאַרמען, נאָר דעם אייגנטומס־פּרינציפּ בלויז. און ער באַנוגט זיך ניט מיט דעם ריין עקאָנאָמישן איבערקער פון דער געוועלשאַפט. קאָנסעקווענטער און אויסגעהאַל־טענער פאַר די סאָציאַליסטן, פאַלט ער אָן אויף אַלע אַנדערע יסודות פון דעם איצטיגן לעבן: אויף דער קירכע, דער פאַמיליע, דער הערשנדיגער מאָדאַל, דעם „פּאַ־טעראַנד“, און ווען אַפילו דער פּרינציפּ פון „שטאַט“ האָט ביי די קאָמוניסטן אַ סך מער אָנהענגער איידער ביי די סאָציאַליסטן, איז ער פאַרט אַ סך „שטאַטס־געפּעראַכער“ איידער דער סאָציאַליזם, ווייל ער ווירקט מאַגעטיש אויף די אַרימע אונטערדריקטע פּאָלקס־מאַסן. ניט קוקנדיג אָבער דערויף, וואָס דער אונטערשייד צווישן קאָמוניזם און סאָציאַליזם איז פאַר קיינעם ניט געווען פאַרבאָרגן, האָט מען ניט שטאַרק מקפיד געווען אויף דעם נאָמען, און אויך קאָמוניסטן האָבן זיך באַנוצט מיט דעם נאָמען סאָציאַליסטן. אַזוי האָבן די אָנהענגער פון לואי־בלאַנשען זיך גערופן „סאָציאַל־דעמאָקראַטן“.

אַזוי איז געווען די לאַגע אין פּראַנקרייך אין דעם אָנהויב פון די פּערצינער יאָרן, ווען די סאָציאַליסטישע וועלט איז באַרייכערט געוואָרן מיט אַ נייעם גע־דאַנקען־שטראָם, וואָס האָט זיך גענומען טראָגן פון דייטשלאַנד. דייטשלאַנד האָט אין יענער צייט שוין פאַרמאָגט איינצלע אַנטי־קאַפיטאַליסטישע דענקער, ווי צ. ב. דעם גרויסן פּילאָסאָף פּיכטע, דעם עלטערן, וואָס איז געווען שטאַרק גענייגט צום קאָמוניזם. די דייטש־ריידנדיגע וועלט האָט אויך געהאַט איינ־צילנע רעוואָלוציאָנערע אַרבייטער און האַנטווערקער גרופּן, — דער עיקר אין שווייצערע אין פּאַריז, — וואָס האָבן געטראָגן אַ קלאַר־אויסגעשפּראַכענעם ריין קאָמוניסטישן כאַראַקטער; זייער וואַרט־פירער און טעאָרעטיקער איז געווען „דער געניאַלער שניידער־יונג“, ווי ס'לינגט. אָבער אַט די איינצלע, צעוואָר־

סאָציאַליזם און קאָמוניזם.

1.

(געשיכטלעכער איבערבליק.)

סאָציאַליזם און קאָמוניזם: איז דאָ אַ וועלכער עס איז אונטערשייד צווישן זיי? און אויב יע, — איז וואָס זאָל זיין דער ענדציל פון אונזערע שטרעבונגען: דער סאָציאַליזם? דער קאָמוניזם? אָדער אפשר האַלטן זיי ביידע ניט אויב קיין ערנסטע קריטיק און מוזן פאַרביטן ווערן אויף אַ דריטן סיסטעם?

דאָס זיינען די פראַגן, וועלכע מיר וואָלטן געוואָלט פאַרענטפערן אין דער איצטיגער אַרבעט.

אַ קליינע געשיכטלעכע איינלייטונג יעצט אונז העלפן פאַנאָדערקלייבן זיך אין דעם ענין.

אין די צייטן פון דער גרויסער פראַנצויזישער רעוואָלוציע און באַלד נאָך איר, איז שוין פאַר אַ סך דענקענדע מוחות געוואָרן קלאָר, אַז מיט אירע וועגן קאָן מען ניט דערגרייכן יענע צילן און דעם געוועזשאַפטהאַבן לעבן, וועלכע זי האָט פאַרמעגל פראַקלאַמירט: די צילן פון „פּרויהייט, גלייכהייט און ברידערלאַכקייט“. מען האָט גענומען טראַכטן וועגן אַנדערע וועגן, ווי צו דערגרייכן זיי.

אין די אַנטצאָיאַנסדרייבטן פון אַ ב א ב ע ר, אין די טעאָרעטישע אונטערזוכונגען פון די גרויסע „אונטאַפּיסטן“ ראַבערט אָוען, בענדיקטאָן, פּוריע און זייערע נאָענטסטע תלמידים זיינען דעמאָלט געבאָרן געוואָרן סאָציאַליפּלאַנאָפּישע שטרעמונגען און פּלענער פאַר דעם איבערכוי פון דער געזעלשאַפט, וואָס האָבן געטראָגן אַ פאַרשיידנאַרטיגן באַדאַקטער. אייניגע פון זיי זיינען געווען ריין קאָמוניסטיש, — ווי די שריפטן פון באַבער און ראַבערט אָוען. אַנדערע ווידער זיינען באַדייטנד אָפּגעטראָגן פון דעם רייןקאָמוניסטישן פּרינציפּ.

פאַר אַט די אלע פאַרשיידנאַרטיגע שטרעמונגען איז אין די דרייסיגער יאָרן אַרויסגעבראַכט געוואָרן דער נאָמען „סאָציאַליזם“. אויף אַזאָ אַופן האָט דער „סאָציאַליזם“ גענומען באַצייכענען אויך די רייןקאָמוניסטישע ריכטונג.

דעם העכסטן פּונקט פון זיין אַנטוויקלונג האָט אַט דער אַלגעמיינד־סאָציאַליסטישער געדאַנקען־שטראָם דערגרייכט אין די פּע ר צ י נ ע ר יאָרן פון דעם פאַריגן יאָרהונדערט, אין די אַרבעטן פון אַ פּורדאָן, אַ לאַויבלאַן, אַ קאַרל מאַרקס.

די סאָציאַליסטישע געדאַנקען־וועלט האָט שוין דעמאָלט גאַנץ גוט געוואוסט, אַז אַזוי דאָ אַ גרויסער חלוק צווישן קאָמוניזם און סאָציאַליזם. פּוריע און די סאָציאַליסטן, האָט מען געוואוסט, געהערן די אָנהענגער פון סענסיבאָן, פּוריע און אַ טייל פון די אָוועניטן. דער גלענצענדסטער פאַרטרעטער פון דער סאָציאַליסטישער טעאָריע איז פּורדאָן. צו די קאָמוניסטן געהערן דער גרעסטער טייל פון די אָוועניטן, אַזעלכע רעוואָלוציאָנערע כּווער, ווי בלאַזניקי, אַזעלכע שריפט־שטעלער ווי קאַבע, דעזאַמי, געו. זייער גלענצענדסטער און טיפּכטער טעאָרעטיקער איז לאַויבלאַן, וועמעס ווערס, „די אָרגאַניזאַציע פון דער אַרבעט“ ניט אַרויס נאָר אין דעם יאָר 1839.

ער בארג ארויף און גייסטו מיט אים, וועסטו דעם מזל מיט זיינע עמער אויסמיידן.

און איך בין אוועקגעגאנגען מיט דעם וועג און באַלד ארויף זיך גענומען, און באַלד האָב איך ווינטן פון הימליגערעדער דרייען זיך דערהערט, ווייטע און פרעמדע, און וואָס איך האָב קיינמאל ניט געהערט אזוינע, און געזאָגען פון פרעמדזונגען האָב פאַרנומען, וואָס זייערע פייערדערער האָבן מיר פאַר די אויגן געשווינדלט, און איך איך האָב זיך צוונגען און אויפ'ן וועג מיט נאָך אַ זוינע, רוי איך, זיך באַגענגט, און אלע זיינען איינגעלאָרענע, און אלע אהין און אין דערהויבנקייט גייען, און פאַר אלעמען דער הימליגערפאַנט גייט און מיט'ן שווערן קאָפּ זיינעם שאַקלט, און מיט בערג און מיט גוטס, און מיט התנדכההמתנות, התנכלה צו דערפרייען...

— און דאָס איז דיר מין נדולה און מין באַרג ארויף, שלעפער, און איצט

גיי איך...

און דער וועלט־טרענער הייבט זיך דאָן פון ביים טיישיצ'ן אויף, פון זיצן און פון דערציילן לאַנג, און אויך דער נאכטהיטער מיט זיין געפֿעלצקייט שטייט אויף, און אויף זיין פנים איז נאָרנישט צו דערקענען, אזוי געקומען, אזוי פֿאַר דער מעשה, אזוי אויך איצט און נאָכ'ן דערציילן זעט אויס, און ער פאַרויכט דעם פעלזן זיך היטעדיש, און דאָס היטעדישפֿעלע אויף זיין כרוכטברעטל געפינט און ער קערעוועט זיך צום פענטסטערל פון צימער אויס און זעט, אזוי אַ, און אין דרויסן טאָקע טאָנגט שוין באַלד, גיט ער דאָן אויפ'ן שלעפער עפעס אַ קוק אַ ביזן, און שלעפער, ווי אין דער ערד פאַרשווינדט, און וועלט־טרענער לאָזט זיך פון צימער אַרויסגיין, און פאַר'ן אוועקגיין גיט נאָך אויף די שיכורים, אויף די בייבטישילאָפּט דיגע אַ קוק, און פאַרלאָזט זיי שטיל, און אזוי נאָך אים דער היטער; און אין דרויסן דער טאָג שוין פאַרנעמט זיך און איינציגיאַינציגווייז פון די הויפן מיט די בעזימער אין די הענט די הויטהיטער אויף צו פאַרקערן און די גאַסן רייניגן זיך באַוויזן, און דער נייכט זאָגט אַ גוטן טאָג דעם היטער און גייט פון אים אָפּ, און דער היטער גייט צו זיך אוועק, צו זיין היים און צו זיין שטוב, אום פאַר דער נאכט דעם טאָג צו רוען...

און אויך־דער־פרי, אַ גרויסער טאָג איז שוין אין שטאָט, אַ הויכע זון איז שוין און הימל, גרויסער רעש שוין אויף די גאַסן, און די גאַסן שוין אָפּגערייניגט, אום ווידער פון טאָג און טימל פאַרשימוצט צו ווערן; און טרענער מיט וועלט איז שוין ווייט מיט זיין מישה און מיט זיין שווערער באַרג ארויף צו טראָגן, און מיט איר זיך צו מיען, — דערוועקט זיך ערשט דאָן דער עולם, דער אויף־נאכטפאַרבלויבענער, פון שענק פון „סגינהור“ דערוועקט זיך און ווייט זיך די אויגן אויס, און נאכטיש בלאָס זיינען זיי און בלאָסע שמיכלען אויף זייערע ליפּן, פאַרלאָזן זיי דאָן דאָס צימערל און „סגינהור“ און אויף דער נאם אַרויסהומען, קומען אַרויס און צום ערשטן צו אַן אומדיין אָרט ווענדן זיך, גייען אהין אַרײַן און מיט די פנים צו די ווענט שמעלן זיך, שמעלן זיך אוועק און גיבן דאָס נאכטיגערטאָג דאָרט אָפּ...

ווי ער, צווישן עוברטל'ע און קראנקלינגען, מיטגלידער פאר זיינער א חברה, פאר „צערבעליחיים" ווערבעוועט...

— און אָט האָסטו דו דיר די מעשה, שלעפער, און דאָס האָט מיר דער מול-עמער דערציילט.

— נישקשה פון א שטיין אין מיין גארטן! — זאָגט דער נאכט־שלעפער.

— יאָ, נישקשה, שמייכלט דער גויסט.

— נו, און ווי ביזט דו מיט דער התונה?

— איך בין אויך פארבעטן און גוי.

— און פאר די לידיגע עמער?

— כ'האָב קיין מורא ניט.

— וואָס איז?

— דער הימלי־בעטלער האָט אונז אַ וועג אָנגעוויזן. און ס'איז אזוי געווען: —

ווען איך בין אין דער לעצטער צייט איינמאל מיט דער וועלט־מישא אויפ'ן אַספּל נעגאָנגען, פּאַרטראכט געווען און פּאַרקלערט און פאר מיינע זאכן תכליתים פאַר זאָרנט. און שווער און ביטער איז מיר אויפ'ן האַרצן געווען פון דער צייט קלער רענדיג, און וויכט איז מיר געווען און אַ באַרג מיט פּראַגעס האָט אויף מיר געהויערט; און געדענקט האָב איך וואָס מען פרעגט מיך אַפּ באַשטענדיג, און אַלע שפּאַטערס און אַפּלאַכערס האָבן זיך מיר פאַר די אויגן פּאַרנעשטעלט, און פון אייער אַ פּראַגע האָב איך זיך נישט באַפּרויען געקאָנט: „ס'איז דאָך און די הענט ביי דיר... אין שלעכטן האַלט, און די משא דיר פון די אַספּל פּאַלט, און — פּטור, און דאָס געוועזענע איז אויס, און דאָס קומענדיגע וועט נישט קומען, און נאָך וואָס האַלטן זיך מיט דעם, און צו וואָס וועסטו דו דאָס בהענען, אז דער וועג איז אָנגעצייכנט און דער נאָנט איז אויכגעשטעלט, און אַרײַנסגיין פון אים איז אוימעגליאָך? ...

— מעגלאַך! — האָט מיר עפעס פּלוצים אין די אויערן דאָן אַ זאָג געטאָן.

און אז איך האָב זיך אויכגעדרייט און פון וועמען דאָס פּלוצלומ'דיגע קול קומט זען געוואָלט, האָב דעם הימל־בעטלער מיט אַ פּריילאָך געמיט און מיט אַן אויפגעלעגט פנים דערווען, און ער האָט מיר אַ זאָג געטאָן אויף דער גיך:

— וועלט־רענער, ביזטו אין הימל איינגעלאָרן, ביי דער התונה פון שטערן מיט מזלינגפּריו, ביזצוויין, און לאָז זיך נישט בעטן.

האָב איך אים געזאָגט: ווי אזוי זאָל איך גיין און ווי אזוי קאָן איך התונות אין זינען האָבן, אז מזל־עמער האַט פון אונז די שפע אָפּגעטאָן, און מזל־עמער האָט זיין ברונען געמאַכט אויכטריקענען, און זיין אַרבעט האַט פּאַרלאָזט און זיינע עמער זיינען צעלעכערט, און מיר האָבן כּאַלד ניט מיט וואָס צו קומען.

האָט מיר דער בעטלער געענטפּערט: — האָב קיין מורא ניט, ביי דער חופּה וועט עפעס געשען... ביי דער חופּה וועלן די זיבן גייזשטערן און די זיבן בעטלערס זיין... און זיין וועט דאַמאָלט אַ עת־רצון, און אַלע, וואָס נויטיגן זיך, ווערן אַהין צו יענער שעה איינגעלאָרן און וואָס געהערט די ר און דיין מ ש א, וועט איר מער פון זייט מזל נישט אָפּהיינגיג זיין, וועסטו ד אַ ס, וואָס האָסט אַלע יארן געגאָרט, פּועל'ן, וועסט דערהייבן ווערן און העכער פון מולות שטיין...

— וואָס הייסט?

— ס'איז מעגלאַך און זיי נאָר דערביי... און אָט האָסטו דיר אַ וועג, און אָט גייט

און זי איז אויפגעלעבט געווען, און א שמחה האָט איר פון די אויגן אַרויס-
געפֿוסט און מזלות פֿלעגן זיך אין איר שפּיגלען, און מיט איר אויפגעלייגט הייט אייך
אַליין אויפגעלייגט זיין און געוואוסט האָבן זיי נישט ו ו אָ ס, נאָר דאָך גע-
וואוסט, אז איר צייט דערנעהנטערט זיך שוין זיכער...

און אין אַ שטיקל צייט אַרום, אין אַ צווייטן אָונט, האָט איר דעם שטערנס
שליח'ל מתנות געבראַכט: האַלדבענדער און פּערל־צירונגען, אויפגעלאָך און ריב-
געאַרד־מתנות... און זי האָט זיי שוין נישט אויסבאַהאַלטן געקאָנט, און דערזען האָבן
די מתנות ביי איר אַלע, און אַלע האָבן זי אַרומגערינגלט און זיי געהאַלטן און גע-
שאַצט אין מיינערקייט, און זי האָט וואָס צו טאָן נישט געוואוסט, וואָס צו זאָגן און
וואָס צו ענטפּערן, און אַלע האָבן זי אויספּרעגן גענומען, און אַלע האָבן זי מיט
פּראַגעס אַרומגערינגלט, און זי איז פון ברונען צום נאָרטיגן געלאָפּן, אין פון נאָרטיגן
צום ברונען, און הין און צוריק, און יונגע פּיס האָבן זי געטראָגן...

און איך האָב דעם קאָפּ פּאַרלאָרן, און איך האָב זיך אין שטערן מתקנא געווען,
און איך האָב מיט איר גאָרנישט נישט גערעדט, און זי האָט מיך אויסגעמירן, און
איר פּרייד פאַר מיר ווייזן האָט זי נישט געוואָלט, און איך אויף איר פּרייד הוקן האָב
נישט געקאָנט, האָב איך זיך אָפּגעזיכערט, און זי און אויך די מזלות אויסגעמירן.
און אַמאָל, און אַן אָונט איינעם, איז דער הימליכעטאַלע געקומען, געקומען און אַלע
מזלות צונויפּגערופן, זיי צונויפּגערופן און זיי אזוי געזאגט:

— זייט גרייט, מזלות, מול־יונגפרוי ווערט ביי אייך צוגענומען!

— וואָס איז?

— זי ווערט אויפגעבראַכט און פאַר אַ גרויסן שטערן אָפּגעגעבן. גרייט זיך, איר
ווערט אַלע צו דער חתונה געבעטן.

און די מזלות האָבן זיך גרייטן גענומען, און זיי גרייטן זיך שוין פון אַ צייט,
און די כּלה האָבן זיי מיט ליבע אַרומגערינגלט, און זי ווערט פון אַלעמען מיט אַלעם
ליבסטן באַזאָרגט, און זי איז שטייל און האָט זיך זייער געטריישאפט איבערגעגעבן,
און זיי לערנען זי, און זיי עצה'נען זי, ווי זי זאָל זיך פירן און ווי זי האַלטן באַדאַרף;
און אַלעמענס הענט זיינען איצט מיט ארבעט פּאַרנומען, פאַר זיך און פאַר דער כּלה
צוצוגרייטן און זיי בענקען שוין און קאָנען זיך נישט שיידין, און דערווייל ניבן
איר דאָס בעסטע אָפּ, פון אַלעם גוטן און וואָס ס'פאַרמאָגן נאָר מזלות... איינער נאָר
איך קאָן אויף דער חתונה נישט זיין, איינער נאָר איך קאָן זיך פון דער קנאה נישט
באַפּרייען און (דאָס זאָג איך נאָר דיר) אין דער שטייל האָב באַשלאָסן מיט לידיגע
עמער איר איבערצוגיין...

און דאָס, וואָס דו זעסט אויף דיין ערד אַצינד, דאָס איז אַ דאַנק מיין אָפּגע-
לאָזקייט געוואָרן; מיין שפּע האָב פּאַרשלאָסן, און אויף דיין וועלט איז וואָס ס'איז
געוואָרן, און די ערד דאַרף טרינקען — טרינקט זי בלוט פאַר וואַסער, און מענטשן
דאַרפן עסן, עסן זיי מענטשן פאַר ברויט, און נייסט גייט אין די הייזער און שפּייזט
זיך פון אָפּפאַל און שטיקלאַך דאַרע, און מענטשלאַכע זעהערס זיינען מיט אויבן-
האַנטהייט געשלאָגן, אין געוויסע וועלט־פּאַרזאָגערס אין די שטעטען שיכר'ל, און
פּאַעטן שפּעטן, און געוויסע דיכטער, אַז זיי הערן מזלות די געז שנייזן, נעמען עס
פאַר דונערן, און פאַר גרויסע געשעהענישן אָן, — טפּוין! — און דער עיזער, דער
נאַכט־שלאַפּער, זאָגט מען, שלאַפּט זיך שוין אין די שענקען אַרום און צווישן אַזוינע,

הָאָט אירע הענט אויף גיך צו איר קאָפּ אַ הויב געטאָן, און מיט זיי ווי די האַר פון הינטן פאַרריכט, אין זי האָט זיך עפעס פאַרשעמט, און זי האָט די אויגן פון אַהין צוקוקן אַראָפּגעלאָזט. און דער שטערן האָט אויף איר יאָ געקוקט, און אויך מיר האָט ער געזען, און פאַר מיר האָט ער זיך ווי געשעמט אַביסל, און דאָס קינד מיט'ן לאַמטערנדל האָט זיך דאַמקאַלט פון זיין אַרם אָפּגעטויילט, און אַראָפּ און צו אונז, גלייך צום גאָרטן צו און צו אירן איך-פאַרשעמטקייט-שטיין זיך אַראָפּגעלאָזט. און דאָס קינד איז אזוי געגאַנגען און דעם וועג באַהויכטן, און זי האָט אונטן אַרום אַלע וויילע מיט אַן אויג אַרויף אַ חוה געכאַפט, און דאָס קינד און זיין אָנקומען באַמערקט, און זי איז ווי אופטראַזי געווען און אַיינגעשטאַנען שלעכט, און ביז דאָס קינד איז פון דער לופט אַראָפּ, אין גלייך צו איר און אין גאָרטן זיך צוגעשטעלט. און דאָס קינד האָט זי אין אַ זייט דאָן אָפּגערוּפּן, צווישן ביימער און פאַרשטעלט ערגעץ, און זי האָט זיך ווי געקויניקט און אין אָנהייב נישט זיכער געגאַנגען, און דאָך האָט מען געזען, ווי זי האָט זיך דעם קינד נאָכגעצויגן, אין נישט אזוי דעם קינד, ווי דעם אויבן שטייענדיגן און אויף איר קוקנדיגן שטערן פּאָלנדיג. און זי איז צווישן ביימער געקומען, און וואָס זי האָט דאָרט געטאָן מיט'ן קינד, ווייס איך נישט, און עפעס האָט עס איר געזאָגט, און עפעס האָט עס איר איבערגעגעבן, וואָס ו ו אָ ס, האָב איך נישט באַמערקט געקאַנט, און דערנאָך, און אַז דאָס קינד האָט זיך צוריק אין לופט אויפּגעהויבן, און צוהיט מיט'ן לאַמטערנדל אויף צוריקוועגס זיך געלאָזט, האָב איך געזען, ווי זי איז פון אונטער די ביימער אַרויס, ניד אין אַוילעניש פון גאָרטן זיך אַרויסגעלאָזט, דורך דער פּאַרטקע דורכגעשלייכט און זי פאַרמאַכט נאָך זיך, און שטייט און בעה'ן פאַרמאַכן די פּאַרטקע האָט צום לעצטן מאָל דעם קאָפּ אַרויף אַ הייב געטאָן און מיט אויגן אַהין אַ קוק געגעבן, אַ קוק און באַלד אַוועק און אַהיים און צו איר געלענער אָפּגעלאָפּן...

און זי איז אַן אַנדערע געוואָרן און איך האָב, וואָס ס'איז געשען, געוואוסט. און אַנדערע מולות, וואָס האָבן נישט געוואוסט, האָבן דאָס אויך אויף איר באַד מערקט, און באַשיטענדיג האָט זי זיך אין איין דיר-האַר-פאַרריכטן געהאַלטן, און עפעס פּלוצים פּלעגט זי זיך פאַרוויטלען און ווי פאַר זיך אַליין זיך פאַרשעמען, און פון דער מאָלט אָן און אָפּט פּלעג באַמערקן, ווי זי פּלעגט צום ברונען, ווען איך בין ניט געווען, קומען, פּלעגט זיך אויבער אים איבערבויען און שטייט און אַוילנדיג אין אים און אין זיין טיפּקייט זיך שפּילנען... און אויך אין גאָרטן איז זי אַן אָפּטער נאַסט געוואָרן, און אויף יענעם אַרם צווישן די ביימער פּלעגט, ווי עפעס דאָרט פאַרנעסנדיג, אַהין זוכן קומען: דאָס האָט זי זיך גאָרטן מיט דעם בילד פון שטערן באַהאַלטן מיט דעם, וואָס דאָס קינד האָט איר געבראַכט, און וואָס זי האָט עס פון אַלעמען באַהאַלטן געהאַט, און נאָר איך איינער האָב געוואוסט דערפון, ווייל איך האָב איר נאָכגעקוקט און זי באַמערקט עס צו האָבן.

און איך בין טרויעריג געוואָרן, און איך האָב מיין אַרבעט פאַרלאָזט, און מיינע עמער פּלעגן וואַרטן אויף מיר, און איך פּלעג זיי אַ צייט נישט געדענקען. און אויף דער ערד זיינען גרויסע היצן געוואָרן, און גראָזן און ביימער האָבן זיך אַ טרונג גע- בעטן, און פּעלדער האָבן געטריקנט און וועלדער האָבן זיך גערויכערט, און טייכער זיינען אַיינגעגאַנגען, און פון סליינע טייכלאך זיינען די בעטן ליידיג געשטאַנען, און איך האָב עס נישט באַמערקט, און מולות פּלעגן מיר דערמאַנען דערפון, און אויך דעמאָלט פּלעג איך פּויל אַרבייטן, און אויך דעמאָלט פּלעג איך אָן חשק טאָן.

זיינע, אזוי וועט ער אויף דער ערד זיין נאנט גוטס אָפּגעבן און פון דער וועלט צוריק
א ג'ערן מאכן, און זי איז די וועלט זיינע און זי איז אים ליבער פון דער וועלט...

האָט זי מיך אויסגעהערט און שטיין געבליבן, געשטאנען און ווי פארטראכט
געווען און דאן, אין איך האָב איר פארטראכטקייט פאר איר צושטימען אָנגענומען,
פאר איר גענייגטקייט צו מיר, און מיר מיין טאָן פאר איר און זאָרן געדענקענדיג,
האָב איך אויף גיך די עמער אָרפּלאָזן געוואָלט, זיי אַוועקשטעלן און צו איר זיך דער
נעהערן האָב איך זיך צוגעאיילט, האָב איך די עמער אַ קער געטאָן און זיי אויסגעגאָסן,
און זי האָט זיך צעלאַכט און מיך פון מיין אַיילעניש נישטער געמאכט:

— כאַכאַ, פעטער, איר האָט דאָך די עמער אויסגעגאָסן...

— כאַכאַ, פעטער, וואָס האָט איר געזאָגט?

און איך בין שוין נישט גענעהנדיג און נישט צוגייענדיג פארשעמט גע-
בליבן, און זי איז אַוועק און מיר פון די אויגן פארשוואונדן, און פון דעמאָלט אָן האָבן
מיר זיך נישט באַגענוגט און איינס דאָס אנדערע אויסגעמיטן, און פון דעמאָלט אָן זיך
נישט געטראָפּן און מער דאָס פאר'ן כויל נישט געבראכט...

אין מירות זיינען געוואָרן גערופן, און מולות האָבן זיך אָנגעשטויסן,
און זי האָט זיי נישט געזאָגט גאָרנישט, אָבער דערצוילן זיי דארף מען נישט, און
תמיד און ווען איך בין פארביי זיי דורכגעגאנגען, האָבן זיי אויף מיר מיט די פינגער
געטיילט, געשטייכלט און איינס דאָס אנדערע אויף מיר מיט די אויגן זיך אָנגעוויזן.
און זי איז נאָך אַ צייט פריי געווען און נישט געקערט צו קיינעם, ביז זי האָט
איינמאַל אים דערזען, דערזען — און אים ליב געקראָגן, דערזען — און מיט
לייב און מיט לעבן, און ווי אַ זאָ יוגנט, און ווי אַ זויגע קאָנען ליב
קריגן...

און געווען איז דאָס דער שטערן, נעבן וועלכן איר פאָטער און איר מוטער האָבן
זיך איר באַוווּן, אין געווען איז דאָס ווידער אַן אויפדערנאכט אַמאָל, און איך האָב
זיך דעמאָלט, נאָך דער טאָגארבייט, ארום אומזע מולות-גאָרטן אַרומגעדרייט, ארום
פארקאָן, און אַלע ווילע אין איינווייניג אַרײַנגעקוקט, און איינווייניג בין איך ניט
אַרײַן, ווייל אינווייניג איז דאָן זי געווען, און פארבראכט האָט זי עפעס אַליין
דאָרט, און עפעס שלאַפּן נישט געגאנגען, זיי אַלע מאָל. און אין גאָרטן איז דאָן אַ
וועלט אָונטבײַמער-שטיילקייט געווען, און נאָך מער, ווי אין די ביימער, האָט דאָס
שטיילקייט אויף די ווייסע זאַמריכטענשיקעס גערוט, און דער גאָרטן האָט מיט הימל
מול'דיגס געשטעקט, און אויך מיט ערדיגוטס, וואָס די ערד האָט דאָן פון איר טיף
אַרױפּדערלאָנגט. האָב איך דערזען, זיי נעבן יענעם שטערן האָט זיך אַ קינד באַוווּן,
אַ קליינס און אַ שליח'ל, און דאָס קינד האָט אין דער האַנט אַ לאַמטערנדל געטראָגן,
און דאָס לאַמטערנדל האָט געברענגט, אין דאָס קינד האָט דאָס אין דער האַנט, ווי אין
אַ וועג ערנען אָנגעגרייט, געהאַלטן. אין דעמאָלט, און דער שטערן איז געדעקער
געוואָרן פון אַ שטערן, און געוואקסן און אויסגעוואקסן איז ער מיט זיין קיילאכדיקייט,
און פארטונקלט און פארדעקט איז ער אָבער געווען, נאָר ביי אַ זייט זיינער איינער
און פאמע ביי זיין ראַנד, האָט זיך אַ דינע און קיילאכדיגע ליכט שאַרף אויסגע-
שאַרפט, און ווי דאָס קיילאכדיקייט פון אַ הבואה-מעסער ביי אַ ליכנה אין די ערשטע
טעג פון איר געבאָרן האָט אויסגעזען; האָט דאָס ליכטיקייט דאָן דעם שטערן באַר-
לויכטן און אין שטערן האָט זיך אַ פנים באַוווּן, און אין דער רגע האָב איך פון
דער זייט גאָרטן, און זי פון יענער זייט, דאָס פנים באַמערקט, און זי

— „ליב דאָס דערהויכענע“, — האָט זי מיר געענטפערט. — וואָס האָט זי געמיינט, פעטער ?

— כ'ווייס ניט, — האָב איך געענטפערט, און בין ערנסט געוואָרן.

און זי האָט מיך פאַרלאָזט און צו אַנדערע מולות אָנפֿרעגן געגאנגען, און יענע האָבן איר אויפגעקלערט, און ווי יעדער פון זיי האָט פאַרשטאנען איר אויפצוקלאַרן, און אַלע פון זיי האָבן זי אויפ'ן געדאַנק אַרויפגעפירט, אז איר צייט דערנעהערט זיך, און אז איר ליבע צייט קומט אָן שוין. און אַלע אויגן פרייען זיך מיט איר, און אַלעמען איז איר קערפער ליב, און אז איר מיטער איז איר צוואויסן נעבן געקומען אויף דער צייט, און אז געזאָגט האָט זי, אז איר ליבע זאָל זי צווישן הייכן זוכן.

און זי האָט זיך פאַרקלערט, און זי האָט אַרויפֿקוקן גענומען, און זי האָט צווישן די שטערן געזוכט אַ באַשוידיעניש אויף איר ווגנט־פראַגע צו געפונען...

און אין אַ שטיקל צייט אַרום האָבן נעבן יענעם שטערן ווידער אין אַ ביינאַכט אַמאָל איר פאָטער שטיין דערזען. אַ מענטש, זיי אַלע מענטשן, אָבער מיט אַ פנים פון אַן אַמאָליגן מלאַך פאַרבלויבן, און קיין פליגל האָט ער נישט געהאַט, ווי מלאַכים, נאָר אויפ'ן אָרט פון פליגעל איז ביי אים אַ טאַרבע געהאַנגען, ער האָט, ווי אַן ערדישער בעל־תשובה אויסגעזען. און ער איז געשטאַנען, און אויך אויף זיין טאָכטער גע־קוקט, און אויף מאַרגן איז זי ווידער אַמאָל צו מיר און שוין מיט אַ נייטס הלום געקומען :

— פעטער, מיין טאטע האָט זיך מיר באוויזן.

— און וואָס געזאָגט ?

— „ליבע איז אין דער הויך, ווי ליבע אין דער נידער ; אויף גרויסער ליבע איז

מען נישט מחויב צו פאַלן.“ — איך פאַרשטיי נישט, פעטער.

— איך אויך נישט.

און זי איז ווייטער צו אַנדערע אוועקגעגאַנגען, און זיי האָבן איר ווייטער גע־זאָגט, וואָס געזאָגט. און זי איז שוין דאָן צום שכל געקומען, און צום געוויסן אָנהייב פון יענעם באַוואוסטזיין. און אַרויסקוקן אַרום זיך האָט זי גענומען, און אין יענער צייט און אין אַ גרויסער ווגנט זיך דערזען, און הערן פון אַ זוינע זאכן האָט זי שוין געהערט, און פאַרשטאַנען האָט זי שוין מער, זיי געהערט, און איך האָב יענע צייט שוין פאַר די יעצטע געפונען, און אַז אויב נישט איצט, איז פאַרפאַלן ; און אין ערשטן פאַל, וואָס וועט זיך איר מאַכן, וועט מיך פאַרלאָזן, און אויפ'ן ערשטן רוף פון אַ פרעמדן עמיצן, וועט גענוים זיך אָפּרופּן... אין מולות האָב איך געזען, אז מיין פאַרשטיין, און אז אונטן אַרום שפאַטן פון מיר. און פון זייער אַיניגן איר־ליבע־צוריהערנדייכן, האָבן זיך מייאש געווען, און דערפאַר זיינען זיך אין מיר 'מסקנא, און ווילן אויך מיר די זאך צעשטערן... האָב איך אַ צייט דאָן גע־פונען, און איינמאָל, ווען איך האָב זי, געענדיג מיט פּוֹלע עמע, דערזען, האָב איך זיך אָפּגעשטעלט מיט די עמע, בין איר אַנטקעגן געבליבן, — און אזוי בלייבנדיג, מיין נאָני האָרץ איר גענומען אויפֿדעקן : אין אַזוי, אין אַזוי, פון זינט זי איז אין הימל געקומען, איז צו איר מיין אויג געווענדיג, און פון זינט זי האָט אונטערוואַקסן גענומען, האָט זיך מיין השגחה פון איר ניט אָפּגעטאָן, און פון אַלעמענס אויגן האָב זי געהיט, און זי צייט דערלעכט, די אַזוי געווארטע פון לאַנג, און מיין ברונען איז פאַר אַיניג און די נאָנע וועל־זייעט פון איר וואָרט היינט אַס : און ווערט זי

— וואָס איז, פעטער? וואָס האָסטו מיך באַדארפט עפעס פאַרבאָרן?
— גאַרנישט, — האָב איך איר פאַרפּרעמדטע פּראַגע דערפּילט, איר געענט
פערט און זי פאַר לבנה באַטראַכט. — זעץ זיך.

און זי האָט מיר די האַנט אָפּגעווענדט און זי מיר צוריק דערלאַנגט, און איך
האָב צו איר אַ האַנט אויסגעשטרעקט און זי אַרומגעמען געוואָלט.
— ביזט נאָס און שמעקסט מיט וואַסער, פעטער.

און זי האָט מיר די האַנט אָפּגעווענדט און מיר צוריק דערלאַנגט, און איך האָב
איר שוין גאַרנישט זאָגן געקאָנט, און געזאָגט האָב איך, אַז עפעס קאָן נישט אַני
שלאָפּן ווערן די לעצטע צייט, און אַז זי איז מיר זייער ליב, און זאָל זי מיט מיר אַ
שטיקל אָונט פאַרבריינגען... און זי האָט פאַרבראַכט, ווי פאַרבראַכט, און געזעסן
מיט מיר ביז זי איז שלעפּעריג געוואָרן, און איך האָב זי זיך לויגן אָפּגעשיקט, און
לאַנג איר דאָן נאָכגעקוקט נאָך איר אוועקגיין, און אַזוי און מיט גאָר נישט ניט
בלויזבײַד האָב איך לאַנג דאָן נאָכגעדעקט יענעם אָונט.

און מילד האָבן איר ווייטער דערציילט, און מילד האָבן אינגאַרנישט געקוקט
אויף איר, און זי האָט ניט באַמערקט, און איבערגליקלאַך אין איר אומוויסן פון זיך
געווען, און געווען איז זי דאָן גליקלאַך אין די שיינדיגייט האָט זיך געפּרויט אין איר,
און די שיינדיגייט איז פאַר אַנדערע אָנגעגרייט געווען, און נישט פאַר מיר און פאַר
מילד קיינעם: איר באַשערטער איז העכער מילד געווען.

אַמאָל האָב איך, אין הימל קוקנדיג, אַן אָונט איינעם, ווען איך האָב נישט
געקאָנט איינשלאָפּן, נעבן אַ שטערן איינעם אַ פאַרשלייערטע פּרוי דערזען. מיט אַ
דין געוועב איבער'ן פנים אַראָפּגעלאָזט, און אינגאַנצן איינגעהילט און אינגאַנצן אייג
געוויקלט, איז געשטאַנען און צו אונזערע מילד געקוקט. געווען האָב איך, אַז איר
קוק דער פאַרשטעלטער איז צו מילדונגפּרוי געווענדט, איר שלאַס באַוואַכט, אויף איר
בעטל קוקט, און קומט איר יעצט צום חלום... האָב איך נישט פאַרשטאַנען גאַרנישט,
ווייל דאָס זעאונג איז אומגעוויינלאַך געווען, און אויך אין הימל מאַכט זיך עס
זעלטן, האָב איך געקוקט דערויף און האָס פּין אויג נישט אַראָפּגעלאָזט, ביז ס'איז
פאַרנאַנגען און פון יענעם אָרט נישט געבליבן... אויף מאָרגן אויז זי, די גענאָרטע
מיינע, צו מיר צום ברונען אונטערגעקומען, און אַזוי ווי איך בין פאַרטראַכט און
פאַרנומען געווען כּושת איר אָנקומען, האָט זי מיך אָנגערופן און מיך „פעטער“ אַ
רוח געטאָן:

— פעטער, האַ, פעטער!

— וואָס איז? — האָב איך זיך אַ כאַפּ געטאָן און זי דערזען.

— אַ חלום האָט זיך מיר באַוווּן.

— וואָס אַזוינס?

— ס'איז צו מיר מיין מאַמע געקומען, אַן אָנגעטאַנענע און אַ פאַרשלייערטע און

איר פנים האָב איך נישט געזען, נאָר זי איז איבער מיין בעטל געשטאַנען און זי
האָט זיך אָנגערופן און מיר אַזוי געזאָגט:

— טאַכטער, דיין טאַטע האָט מיך אין הימל געוואָלט דערהויבן און איי-

כער כיר איז אויך אליין אויף דער ערד פאַרבליבן, און דו האַסט די זכיה געהאַט
און דו כּויר צווישן די מילד אַיינגעזעצט געוואָרן, זע, טו פאַר אונז און דערהויב אונז.

— און וואָס זאָל איך טאָן, מאַמע? — האָב איך געפּרענט.

האלטן, און זי פלעגט אויף דער ערד אראפוקן, און די ערד איז איר עפעס ניט געד
פעלן, און אפט פלעגט זי מיך צורופן, און אויף אונטן און אויף אראפ מיר אָנווייזן :
— פעטער, מזלעמער, וואָס וואַקסט ביי דיר נישט ?

— וואָס נישט ?

— דאָס, וואָס דו באַניסט און האַלטסט אין איין באַניסן : די גראַזן און די
ביימער דיינע.

— די ביימער זיינען דאָך הויך.

— דאָס איך הויך ביי דיר ? און פאַרוואָס דערלאַנגען זיי דעם הימל נישט ?

— מער איז זיי נישט באַשערט און נישט גענעבן.

און זי פלעגט זיך פון דער ערד אָפּקערעווען, און פון מיר, ווי אַ באַליידיגטע און
אַנטיזישטע, אוועקגיין, און אוועקגיין פלעגט זי דאָן צו אַנדערע מזלות, און ביי אַנדערע
און שוין נישט ביי מיר אַן אַנדער אינטערעס צו זוכן... און יענע פלעגן איר
דערציילן און מיט איר פיל צייט פאַרבריינגען, און יעדערער האָט איר, וואָס ער
האָט געוואוסט, דערציילט, און אלע פלעגן פאַר איר דאָס שענסטע, וואָס זיי האָבן
געהאַט, אַרויסבריינגען און דערציילן פלעגן איר פון געוועזענעם, און אויך נישט געד
וועזענעם, פלעגן פאַר איר אויסטראַכטן, און זי האָט געהערט און אַלעמען אין מויל
געקוקט, און אַ שטאַרק־לויביגע איז זי געווען, און אין אומגלויב־לאַכעם האָט נאָך מער
געלויבט, און יענע האָבן פאַר איר אַזעלכע מעשיות אויסגעקלערט, וואָס אויף דער
ערד האָט זי פון דעם קיין שפור נישט געזען, און אויך צווישן די מזלות קיין סימן
פון דעם ניט געפונען ; האָט זי זיך אין מעשיות פון העכער־מזלות פאַרליבט, און
מזלות האָבן איר צוגעשטעלט אַזוינע, און מזלות האָבן נישט געקאָרט פאַר איר קיין
אויסגעטראַכטעם.

פלעגט זי אויט אַ פאַהרעמדטע זיין און צו מיר שוין זעלטן קומען, און אין
מיין ערד־אַרבעט קיין אַנטייל נישט גענומען, און אין אָפּגעזונדערטקייט פלעגט שוין
זיצן, און שווער איז זי שוין אַרויסבאַקומען געווען פון איר אָפּגעזונדערטקייט, און אין
די אָונטן, נאָך זון־זעצן, פלעגט זיך אויף איר מזל־בעטל אַרויפּזעצן און לאַנגע שעה'ן
פאַר איר אַנשלאָפּן ווערן, פלעגט אויף הויכע הימלען און אויף די ווייטע שטערן קוקן...

און אָט יענע צייט האָבן שוין פאַר רעכטפאַרטיג געפונען, און אין יענער צייט
האָבן איר שוין מיין ווילן געוואָלט אויפדעקן, וואָרים געזען האָבן איר, אַז נישט אומזיסט
זיינען מזלות פאַרנומען מיט איר, און ניט אומזיסט ניבן איר מזלות אַזוי פיל אויפ־
מערקזאַמקייט אָפּ, ווייל פיל פרייד האָט זי פאַר אַלעמען געשאַפן, און גליקלאַך פיל
זיך יעדער אין איר נאָענטקייט צו זיין ; האָבן איר איר איינמאַל אַ פאַרנאַכט, ווען אלע
זיינען שלאָפּן אַוועקגעגאַנגען, אין אויער אַרדיינגערומט : — אַז אלע וועלן אַנשלאָפּן
ווערן, און אַז אַזוי אין ראַד ביי אונז וועט שטייל ווערן, זאָל זי צו מיר אַרויסגיין, איר
וואַרט אויף איר, און איר דאַרף זי ביים ברונען האָבן...

האָט זי ניט פאַרשטאַנען און מיך אָנגעקוקט, און זיך פאַרוואַנדערט און מיך
באַטראַכט, ווי נישט געוויינלאַך, און דאָך, און נישט הויש זייענדיג נאָרנישט, האָט
מיר צוגעזאָגט און געהאַלטן איר צוואַנג... און איר האָבן זי געוואַרט ביים ברונען,
און אַ לכּנא איז דאָן אויפגעגאַנגען, און אויף דער ערד איז דאָן אַ זומער־נאַכט געווען,
און פון דאָרטן האָט זיך פיל גיטס און ערדשאַפט געטראָגן, און פאַרבאַרגענע ריהות
פון וועלדער אין טייכן פאַרבאַרגענע ; איז זי צו מיר אָנגעקומען און ביי מיר אַ
פּרעג געמאָן :

מיון ארבייט געווען, ווען איך האָב פון מזל-ברונען געשעפט און דער וועלט אַראָפּ
רעגן און שפע געגעבן, און געהאַלטן האָב איך דאָס ביי דער נייט באַשטענדיג, און
קינמאַל דאָס אַלויין אויף הפּקר נישט אָפּגעלאָזט.

אַז ס'איז אונטערגעוואָהסן, אין אַז די אַנדערע מזלות האָבן דאָס דערזען ביי מיר,
האָבן זיי דאָס באַטראַכט און געלויבט אַלע, און אייניגע פון זיי האָבן זיך אַפילו
דערין מתקנא געווען, און דאָן אויך אין מיר, וואָס האָב עס אזוי נאָענט ביי זיך תמיד.
און אזוי ווי אין יענע צייטן, זיינען נאָך הימל געדערער און מזלות ניט פעסט
געווען און פון צייט צו צייט פלעגט זיך נאָך אַמאָל אַ שטערן אויסגלייטן, פאַרן און
פון דער ראַד פּעלן, האָט זיך טאַקע אַמאָל געמאַכט, און איינער אַ שטערן-מזל איז
גייענדיג פון וועג אַראָפּ און ערגעץ וואו פאַרבלאַנדזשעט, צי אין אַ תּהום אַראָפּ,
האָט אונז און דאָן אַ באַזעצער געפּעלט, און איינס אַן אָרט איז האָרט ליידיג
געשטאַנען, האָבן זיך מזלות צונויפּגענומען און באַשלאָסן: דאָס אָרט דעם קינד און
פון מיר דערצוינגס אָפּגעבן, און — נישקטה: שעמען דערמיט איז זיך נישט געווען,
און געשיינט האָט דאָס נישט ווייניגער פון אַנדערע, און לויב געווען איז דאָס
מער פון אַנדערע, און דאָס קינד האָט דאָס אָרט פאַרנומען, און אַ גלייכע צווישן
גלייכע געוואָרן...

און דאָס קינד איז מיר טייער געוואָרן, און דאָס קינד איז האָך צו מיר גע-
הענטער, ווי צו אַלעמען געווען, און געטאָן האָט דאָס אַן מיר גאָהנישט, און נאָך יעדער
מינסטער שוץ פלעגט עס זיך צו מיר ווענדן, ווייל, ווי געזאָגט, טאַטע-מאַמע האָט
דאָס נאָך פּוואָך געקאַנט, און איך האָב דעם פאַרביטן טאַטע-מאַמע.

און איך פלעג דאָס אַראָפּהומען לערנען, ווי אזוי ס'זאָל זיך פאַר דער מזל-אָרד
האַלטן און דאָס קעפּל זאָל זיך דעם נייט פאַרדרייען, און אַמאָל פלעגט דאָס ביי מיר
דעם עמער בעטן, איך זאָל דעם אָנווייזן וואו אין וואָס צו באַגיסן, און איך האָב
דעם ניט אָפּגעזאָגט און דעם געגעבן, און דאָס קינד האָט שוין די ערד געקאַנט, און זיי
מער און ווינטער געוואוסט, און ווי סע פירט זיך אין זומער און אין ווינטער, און
אָפּט, ווען זי האָט אזוי דעם עמער געהאַלטן, פלעגט זי זיך פאַרטראַכטן, און אַמאָל
נישט דערניסן און אַמאָל איבערגיסן, זיי אַ קינד, און איך האָב געשמייכלט און איך
האָב איר מוחל געווען אויף דעם, וואָס זי האָט מיר דאָרט „אָפּגעטאָן“.

און דאָס קינד איז געוואָהסן און זיך האָב דאָס לויב געקראָגן, און פאַרמען זיינען
ביי דעם געוואָרן, ווי ביי דעם געוויסן מין פון יענע קינדער, און רייצן האָט דאָס מיך
גענומען, און אָפּט און פאַרבאָרגן פלעג דעם שוין נאָכקוקן פון אַ זייט, און דאָס קינד
האָט נייט געוואוסט, און דאָס אינטערגעוואָהסענע האָט זיך נישט געהיט פון מיר,
אָבער איך פאַר אַנדערע האָב זיך שוין יאָ געהיט, און אַנדערע צו איר שוין
איז געהיטקייט געהאַלטן: זיי האָלט מען זיך צו איר, ווי קוקט מען אויף איר, ווער
האָט אויף איר אַן אויג געוואָרפן און ווער פון אַלעמען ווערט מער געאַכט פון איר...

און איך האָב גאָרנישט נישט באַמערקט, אויסער איר געטריישאָפט און איבער-
געבנסייט צו מיר און איך בין צופּירן געווען און אויפגעלעבט זייער, און אין האַרצן
האָב שוין אויף דער צייט אַרויכגעקוקט. ווען זי וועט נאָך מער אינטערוואַסן און איך
וועל צו איר נאָענט צוקומען, און דאָס, וואָס איינער איז נאָך אויסגעלאָך, וועל איר
שפעטער אויפּהאַרן, און דערווייל האָב זי געהיט און קיין פּרעמדן אויג אויף איר
רוען נישט געלאָזט.

און אזוי איז די צייט אוועקגעגאַנגען, און איך האָב איר אין איין נאָכמוסן גע-

און דער שלעפער ווענדט זיך דאן אָפּ פון אים און צום טרענער דאָן קע־עוועז זיך :
— דערצייל עפעס, טרענער, אַהיים איז נאָך פרי צו ניו, די נאכט איז נאָך
גרויס, און דו האָסט נאָך באַגעגענישן.

און דער נייכט פאַר־טראַכט זיך אויף אַ וויילע, דערמאָנט זיך אָן עפעס און טוט

א זאָג :

— הער־ושע, שלעפער, און פאַרשטיי.

און דער טרענער דערציילט :

— דאָ נישט לאַנג, זאָגט ער, האָט ער דעם מול־עמער*) באַגעגנט מיט זיין
שטאַנג און מיט זיינע עמער אויף די אַפּסל, און די שטאַנג איז אים אויף דער ברייט
פון דער פלייצע געלעגן און די עמער האָבן זיך אים געבאַמבלט, און ליידג וואַסער
פירערש איז ער אים אַנטקעגן געקומען. האָב איך אים אַרײַנגעקוקט אין די עמער און
זיי טרוקן און צעלעכצט געזען. האָב איך זיך צו אים געווענדט און ביי אים „וואָס
איז די מעשה?“ — א פּרעג געמאָן. וואָס עפעס די עמער טרוקן און ווי לאַנג שוין דעם
ברונען נישט געזעהן־זען אויס. האָט ער מיר געענטפּערט : מול־זינגפּרוי האָט חתונה
און איך וויל איר מיט ליידגן איבערגיין... א דאַנק מיר איז זי אין הימל אַרױפּגע־
נומען, א דאַנק מיר האָט זי אַן אָרט צווישן די מולות באַקומען, און איצט גייט זי
צו א פּרעמדן זיין.

— וואָס הייסט ?

— איר טאַטע איז פון די געפּאָלענע מלאכים געווען, ער האָט מיט אַ ערד־פּרוי
געלעבט, ער האָט מיט איר אַ סינד געהאַט, און געלויבט און זיך געזעטיגט, און גע־
מיינט, אַז הימל און ערד זיינען זיינע. איז דאָך אָבער דערנאָכדעם אויף אַזוינע
מלאכים די שטראָף אַרױסגעפּאָלן, און דער הימל האָט זיך פאַר זיי פאַרשליסן באַ־
דאַרפּט, און אויף צוריק אַרױפּצוקומען איז זיי שוין ניט באַשערט געווען, האָט מען זיי
נאָך אַ קליינע רגע צייט געגעבן, און ווער ס'האָט געוואָלט האָט זי אויסגינגן געקאָנט.
זיינען אָבער פון די מלאכים פיל אין זייער ערדישקייט און מיט זייערע ווייבער פאַר־
נומען געווען, האָבן זיי פאַרזאַמט די רגע, זיינען זיי אויף קלאָג און אויף מענטשן
צינליך הינטן געבליבן, און נאָך אייניגע פון זיי האָבן זיך געכאַפּט און באַדענקט אין
דער צייט, און אין יענער רגע האָבן זיך צוריק אַרױפּגעכאַפּט. צווישן יענע איינציגע
איז אויך דער מול־זינגפּרוי'ס פּאָטער געווען. האָט ער אָבער נישט נאָך זיך אַליין,
נאָך אויך זיין ווייב און איר פּרוכט פון איר לייב אַרױפּגעמען געוואָלט, האָט ער
אויף זיך צום ערשטן דאָס קינד אַרױפּדערלאָנגט, און איך בין גראַדע ביים הימל און
ביים אַרױפּדערלאָנגען געשטאַנען, און איך האָב עם פון זיינע הענט אַ כאַפּ געטאָן,
האָב איך דאָס איבערגענומען, אין יענער האָט דאָס ווייב געוואָלט אַרױפּגעבן, און דער
נאָך אויך אַליין אַרויף, האָט זיך שוין אָבער אין דער רגע דער הימל צוגעשלאָסן, און
דער מלאַך איז מיט'ן ווייב אין די הענט אין דער לופטן שוין פאַר אַ פאַרשלאָסענעם
און פאַר אַ צוגעמאַכטן הימל שטיין געבליבן.

און דאָס קינד האָט זיך אין מיינע הענט געטראָפּן, און די ערשטע צייט
האָב איך נישט געוואוסט וואָס צו טאָן דע־מיט, אָבער דע־נאָך האָט זיך עם צו מיר
צוגעוואוינט, און איך האָב דעם אַ טאַטן אין אַ מאַמען פאַרביטן. און איך האָב דאָס
דערציגט, און דאָס קינד איז מיר ליב געוואָרן, און באַשטענדיג איז דאָס מיט מיר ביי

(* מול־עמער „דלי“ און מול־זינגפּרוי „בתולה“) — צוויי מולות פון די צוועג.

איך נישט געזען. נאך געזען האָב איך, ווי אויף דער ערד אין אַן אַ שטייבעלע איך
נעם האָט אַ פענסטער אויף יענעם שאָס מיט אַ לייכטן ציטער זיך אָפּגערויפן. אין אַ
מענטש האָט זיך דאָרט אויפגעוועקט און אין פון זיין געלעגער אַראָפּ, און די הענט
האָט ער געוואָשן און אויף גאַט'ס דרויסן אַרויסגעקוקט, און געזאָגט האָט ער: עפעס
איז איצט געשען אויף דער וועלט, מ'דאַרף דאַרויף בעטן. אין מ'דאַרף זיך באַהענגען.
און ער האָט זיך אַוועקגעשטעלט און געזאָגט:

— וואָס ס'איז פאַרדעקומען פון אויבן, איז מיר נישט קלאָר. צי אַ הימליקערפער
האָט געפלאַצט, צי אַ נייע וועלטגערדאָ איז געבאָרן, ווייס איך נישט; אָבער וואָס
ס'זאָל דאָרט נישט זיין — איז דאָך דאָס געשען, און מיט אויביגן לעבן און מיט
געטלאַכן טייט איז האָך דאָס פאַרבונדן, און אפּשיר האָט דאָס נאָך אַדער שוין;
קיין מויל נישט. דאַרף דאָך דאָס עמיצער פאַר'ן מויל ברוינגען, און איך בין דאָך
דער זוכה און איך האָב דאָס פון שלאָף דערהערט, און איך שטיי שוין פאַר גאַט,
פאַר זיין דרויסן און פּענסטער, און דער וואָכנדיגער וועלט־טרעגער איז איצט
פאַרנומען, מיט זיין מיט און זיין מי צו טראָגן, און ווער זאָל פאַר'ן געשעהענעם דאָס
וואָרט זאָגן?

און געווען בין איך דאָן, אויף דעם וועלט'ס וועג דעם אויסגעשטרעמענעם און
ווייסע געזאָגנען פון זעלטענע הימליגע־ערדער האָב איך געהערט, און גענאָגען דאָן
בין איך מיט מיין משא אָנגעלאָרן, מיט דער הייליגער און שווערער. האָב איך די
רייד פון יענעם מענטשן דערהערט, האָב איך דאָן מייןע אַהל אַיינגעבויגן און טיפּער
אויף זיך דעם יאָך גענומען, מיין יאָך און מיין מי, מיין ליבע און מיין גדולה...

— ענלאַכעס אויף דעם האָבן מיר שוין געהערט פון דיר, — האָט דער נאַכט־
שלפּער דעם טרעגער אין מיטן איבער. — עפעס נייע, וועלט־הענגער, האָסטו?
— און דאָס אַלטע איז דיר ווייניג? — פרעגט דער טרעגער ברונג.
— ניין, דערעסן... און דיין מענטש איז אַ נאַר און זיין מויל מאַלט נאַרשיסן.
— און וואָס וואָלסטו געזאָגט?
— אויסגעשפּיגן און גענאָגען שלאָפן...

און אַנטשוויגן אויף אַ ווילע ווערן דאָן ביידע. דער נייסט לאָזט ווידער זיינע
אויגן צו זיין כּוּם אַראָפּ, און דער נאַכטיש־לעפּער קוקט אויף אים און ווי זיין נאַרישן
אומשולד באַדויערט, ישׂעל'ט זיך דאָן אויף דער שיזעל דער נאַכט־וועכטער אַרײַן,
און אויך ער, נישט באַמערקט פון קיינעם, פון דער ישׂעלער גאַס אין „בני־נהר“, קומט
צווייגן אַן אָנגעפּלאַצטער, און קיילעכיק מיט כּנדים אָנגעפּאָקטער, און אויף זיין ברוסט
אַ היטער־פּייפּעלע היינט אים, אויף טאָמער עפעס מאַכט זיך, און טאָמער עפעס
אומרויאַנעס אין גאַס געשעט, — צו פּייפּן, און די אַרומיגע היטער צו מודיע זיין,
קומט ער אַרײַן און אַ שווייגער איז ער, און מיט טרעגער און שלעפּער איז שוין
לאַנג באַקאַנט. זעצט ער זיך צו זייער טישל צו אין פאַרנעמט אַן אַרט דאָרט מיט
זיין אָנגעפּלאַצטקייט — און טרעגער מיט שלעפּער זיינען צופּירן מיט זיין קומען.
און ביידע אויף אים זייערע בליקן און זייער אויפּמערקזאַמקייט ווענדן.

— און וואָס זאָנסט דו, היטער?—ווענדט זיך צו אים מיט שפּאַס דער שלעפּער.
— זאָג, זאָג, ענטפּערט דער היטער. — זאָג, וואָס דו ווילסט, מ'הערט דיך
אַ היבש ביסל, מ'שלאַפט במילא.

און דער היטער ווערט אַנטשוויגן, און ער איז ערנסט היטעריש אין זיין שוויגן,

צונויפגעקומען, און פאר די איבערגעבליבענע, פאר די פלעקער און פאר די פעל-
קערלאך זייערע, א באשלוס אָנגענומען: ענדע! און זאָל עס ניין, ווי עס ניט.
בעסער מאַכן איז אוממעגלאַך, און זאָרען איז שוין ניטאָ פאַר וועמען, און זאָל זיך
יערערע, ווי ער פארשטייט, זיין לעבן ענדיגן, און פאר פרעמדן כלל און פרעמדן
פרט זיך קימערן איז א נארישקייט...

אין דער געשיכטע-שרייבער ניט דאָ צו און שרייבט ווייטער:

— „און א געוויינלאַכע ערשיינונג און א מאַגנעטלאַכע איז עס דאָן געוואָרן,
און אין די טאָגשריפטן איז דאָס פארצייכנט, און אלע טאָג האָט מען דאָן לייענען
געקאָנט, אז אַמאָל דאָ און אַמאָל דאָרטן, האָט מען יענע חכמים, וואס האָבן דעם
באַשלוס אָנגענומען איינציגווייז ביי זיך אין די היימען אין די פרימאָרגנס אין די
וואַנעס און אין די באַדצימערן געטראַפן — אויסגעטאָמענע אין אין די וואַסערן
זיצנדיגע, אויסגעאָמענע, און די וואַסער איז פול בלוט געווען: זיי האָבן זיך די
אָדערן געעפנט, און אזויערנאָך זייערע חשבונות מיט דער וועלט פארענדיגט...”

און דער פארשוין, מיין פריינד, האָט דאָס לייענען פארענדיגט, דאָס ספּאַרל
פארמאכט און מיט פריינד זיך איבערגעקומט.

— אזי וואָס? — האָט אים מיין פריינד געפרעגט — זאָלן מיר זיך אויך

אין יענע חכמים פארשרייבן?

— האַ... — האָט דער פאַרשוין געשטאַמלט — כ'מין ס'איז צייט... ווייל

פון אונזער וועלט איז ניט צו האָפּן...

און דער נאכט-שלעפער ניט דאָ צו: און מיין פריינד מיט זיין פארשוין זיינען

ש ו י ן פארשריבענע, און אויך איך בין צו זיי צוגעשטאַנען.

— איז וואָס וואָלסטו געוואָלט? — פרעגט דאָן דער וועלט-טרענער ביים

נאכט-שלעפער.

— האַלטן מיר דיך ניט פאר נארישער פון אונז און איך בין געקומען אויך

ד י ר דאָס פארשלאָגן.

— אין „צער בעלי חיים“ אריין?

— רוח עס, ווי דו ווילסט, און זאָל עס הייסן, ווי סע וויל זיך.

— ניין! — ענטפערט דער וועלט-טרענער.

— און דיין גדולה און דיין בארג ארויף?

שווייגט דארויף דער טרענער. האַלט נאָר זיין כּוּס אין די הענט אַרומגענומען,

און זיין פנים איז פארטרעכט צו די הענט געווענדט, און אין „סנינהור“ שוין

גרויסע נאכטייליקייט הערשט דאָן, און די יונגע לייט, וואס אין טרענערס צימער

ביים טיש שלאָפן, שלאָפן שוין איצט אויף א גרויסן אמת, און אויך די דינער

די אויף-נאכט-פאַרבלויבענע, עפעס פאַרזוגען און פאַרדעמלט זיינען, און ביי

די עקן טישן, ווי אויף א ווילע נאָר זיך צוגעזעצט, זיינען אזוי זיצנדיג פאַר

בליבן, און דער נאכט-שלעפער זיצט אנטקעגן טרענער, זיצט אין וואַרט אויף

אים...

— האַ! ... — וועקט זיך דער טרענער דאָן פון שטיל-פארטראכטזיין אויף

און מער, ווי צו זיין אַנטקעגן-זיצנדיגן, צו זיך אליין טוט א זאָג:

— מיין גדולה? יאָ... כ'האָב געהערט נישט לאַנג, ווי אין די ווייטסטע וועלט-

רוימען האָט ביינאכט אַמאָל עפעס א לייכטער שאַס געמאָן. צי א וועלט איז דאָרט

אונטערענגאנען, צי א וועלט מיט א וועלט האָבן זיך אָנגעשלאָגן און באַגענט, האָב

ווי ניט אויף דעם עולם אויס : דאָ האָט ער שוין ניט וואָס צו טאָן, וואָס ער האָט
נעהאט האָט ער אויסגעבראכט, וויין און ווייבער האָט ער זיינע קליינע כוחות
אָפגעגעבן, און איצט איז ער אזוי פארבליבן, און אלע אָונט נאָר האלציגיאציעס
באפאלן אים...

ווי ער קומט נאָר אין זיין בחורישער היים אין אָונט, ער פארמאכט נאָר די
טיר נאָך זיך, דרייט דאָס ליכט ארויס און בלייבט אַליין אין צימער, אזוי רירט זיך
אים באַהל א וואנט אויף אנטקען, א ליכטער שאַטן טוט זיך אים א וויזי דאָרטן.
און פריער שוואבלאך אין ניט אָנגעזעהן, אָבער באַהל וואקסט א פארשוין פאר אים
אויס : — א הויכער און א ציכטיגער, מיט גלאַטע האָר פארקעמט און מיט א
שרונט אזוינעם, מיט לעצטע מאַנידן אין אין אויג א מאַנגאָל. באַזוייזט ער זיך
מיין פריינד, נעמט זיך א פלאַץ ביים טיש אים אַנטקען, א פוס אויף א פוס
פארלעגט, האַלט זיך פריי און ניט געצוואונגען, און מיין פריינד איז שוין צו אים
צוגעוואוינט, ער שרעקט זיך ניט פאר אים און אויף זיין אומגעבעטן קומען האָט שוין
מיט דער האנט א מאַך געטאָן...

און די לעצטע צייט האָט ער מיין פריינד מיט אזא באַזוך באפוילט : ער האָט
זיך אַוועקגעזעצט, עפעס געשוויגן א צייט, און מיין פריינד האָט אין דער האנט ביי
אים עפעס א מיטונה ספר'ל באַמערקט : 'שוואַרצע טאָוועהאך און שוואַרצע בלעטלאַך
און אויך עפעס א פארמאָט אָן א מעוויינלאַכער.

— וואָס איז דאָס ? — האָט ער ביי אים א פרעג געטאָן.

— טאָגע פאר דרייַעטוועגן געבראכט, דיר דאָס ווייזן געוואַלט.

— וואָס אזוינס ?

— וואס-מ'שרייבט פון אונז.

— ווער פון וועמען ?

— אין אייניגע יאָר טויזנט ארום פון אונז ער טויזנטער.

און דאָ האָט אים דער פארשוין דאָס ספר'ל דערלאנגט, און מיין פריינד האָט
עס גענומען און אין דרינען אריינגעקוקט. און ניט ווי אונז ער איז יענער
ספר געדרוקט געווען, ניט שוואַרץ אויף ווייס פאפיר, נאָר פארקערט — מיט ווייס
אויף שוואַרץ. און מיין פריינד האָט דאָס כתב יענעם לייענען ניט געקענט און
אין ספר נאָרנישט ניט פארשטאַנען. האָט ער עס צוריק דעם פארשוין אָפגעגעבן,
זאָל ער דאָרט לייענען. און יענער לייענט : 'ס'איז אים אַלצאיינס — כתב פון צוריק
מיט טויזנטער, און כתב, וואָס שפעטער מיט טויזנטער, און זאָגן זאָגט ער, זי
דאָס בוך געהערט צו א מענטשהייט שוין א שוואַרצער, וואָס האָט די איצטיג
וועלט פארנומען, און פון די ווייכע איז שוין קיין זכר ניט געבליבן, און נאָר ר
געשיכטע זייערע בלאַנקעט נאָך וואו ניט וואו אין די געדעכענישן ארום, און ווען
ניט ווען דערמאָנט מען זיי.

און אזוי שרייבט זיך דאָרט אין בוך : — נאָך גרויסע געשלעכטן און מלחמות
צווישן די ווייכע, אז א גרויסער יאָיש איז זיי באַפאלן, ווייל אז צו זייער געמרוימטן
שלום, האָבן זיי געזעהן וועלן זיי שוין ניט קומען, און אז בעסער ווי זיי זיינען,
וועלן זיי ניט ווערן, און וואס זיי האָבן גומעס געהאט האָבן זיי שוין אָפגעגעבן, און
זייער צייט שוין צו עלטער בויגט זיך און זייער בלוט און באַרוף ענדיגט זיך, און
אַנדערע און געזונטערע דארפן זיי ירש'ענען קומען, און אויך די אַנדערע וועלן מכתמא
ניס בצעטר זיין, — האָבן זיך זייערע קלונסטע און אויסדערוויילטסטע אויף א באַראַט

צרטער איינגעשלאָפן, ווער דעם קאָפּ און די הענט אויף דעם טיש אָנעשפארט, יעדער אויפ'ן אַקסל ביי זיין חבר, און ווער אזוי, אויף זיין אָרט און גלייך זיצנדיג; ווערן זיי אזוי איינגעשלאָפן און קיינער וועקט זיי נישט, ווייל פון „סנינהור“ טרייבט מען נישט קיין מענטשן, און „סנינהור“ איז אי בייטאָג, אי ביינאכט אָפּ, און מענטשן קענען וויפיל זיי ווילן זיך פארברענגען; און ארום האַלב נאכט ווערן די צימערלאך טאקע אָפגעליידיגט, אָבער ווער ס'בלייבט, ווער סע טרינקט, טרינקט, און ווער נישט — קאָן אזוי זיצן... זיצט זיך אזוי ווייטער דער טרענער, און אין זיין צימערל איז שוין קיינער נישט, אַויסער יענע נאָר, וואָס שלאָפן, און אויך די אנדערע צימערלאך זיינען שוין לידיג, און די נאכטדיגער ביי די עקן טישן און אָן אַרבעט דרעמלען, און אין שטאָט דער רויש האָט זיך שוין איינגעשטעלט, און אין גאס, וואו „סנינהור“ געפינט זיך, גייט שוין נישט קיינער, נאָר ווען נישט ווען א פּאָר פּיס פּון א פּאַרשעפּטיגטן אַהיימיגער פּאַרביי די נידעריגע פענסטערלאַך, וואָס צום דרויסן קוקן, פּאַרבייגיין דערהערן זיך...

שטעלט זיך דאן אין צימערל פון גייסט דער נאכט־שלעפּער אַרײַן, נישט באַמערקט פון קיינעם און פּאַרביי די דרעמלענדיגע דינער דורכגענאנגען. און אָט איז ער אויף דער שוועל שטיין געבליבן. און אָנגעטאָן איז ער אין אַ טיגער פעל אַוויגער, ווי אין אַ רעהל אָן אַרבל, און דער עץ פּין טיגער שלעפּט זיך אים אַ טױטער און באַמבּלענדיגער נאָך. און אַלײַן זעט ווי געדראָלן און רױט־פּאַרבלאָזן אױס, פון באַשטענדיגן טרינקען און וואָס אויך איצט איז אונטער דער כּוּסח, וואָס ער האָט צינגען אַנדערש אין שײַן נישט איינע דאָרט אַרײַנגעכאַפּט, שטייט ער און האַלט זיך אויף דער שוועל דאָרט שוואַבלאך, אָבער נאָך וואָס ער איז דאָ געקומען, ווייסט ער נאָר, און אז אימיצער דאָ אינטערעסירט אים, זעהט מען אויף אים; דערװעהט ער דעם וועלט־טרענער דאן ביי זיין טישל זיצן, גייט ער צו אים צו, ווי צו זיינעם אָן אַלטן באַקאַנטן, קומט אים צום טיש אינטער און פּאַרנעמט אָן אָרט אַנט־קען, דערלאַנגט אים אַ האַנט צום גרויסן אין לאָזט זיך אויף אַ בענקל אַראָפּ.

— ווי גייט עס? — פּרענט ער ביים וועלט־טרענער, זיך אַראַפּזעצנדיג.

— נישט, און באַרג אַרויף.

— און וואָס איז די גדולה דייןע, דאָס, וואָס דו טראַנסט אָט די שכורים אָן געלט? — און דער שלעפּער ווייזט דאָ דעם טרענער אויף די אַנטקעגן שלאָפּנדיגע נאכט־פּאַרשױגען אָן.

— ניין, — ענטפּערט אים דער גייסט, — און ווי ביי דיר?

— שלים!

— וואָס אַױנס?

— די פרומע זיינען אויסגעשטאַרבן און נישטאָ, און די, וואָס זיינען פּאַרבלױבן, איז כאַפּט זיי, ווי דו זאָנסט, דער טױוול.

— איז ביי וועמען ביזטו געבליבן?

— ביי איינעם אַ שטיקל פּרױנד נאָר.

— און ווער איז ער?

— ער איז קליין און נישטיג, דאַר און שוין הויט און ביין, און זיין פנים איז אים געל געקנייטשט, און ערד איז אים אין די קנייטשן; די אויגן האָבן זיך אים צומישט, זיינע וויילאכער האָבן די שוואַרצעלעכער פּאַדאָסן, אַ נאָע וואַסערל איז אים שוין אין די אויגן, און אַז ער פּאַרטראַכט זיך אַמאָל מיט זיי, זעט ער שוין,

זעצט זיך אוועק און הייסט דעם באדינער זיינעם א וויין זיך דערלאנגען. דער
לאנגט ער אים, און אנטקעגן דער עולם איז שוין א באטרונקענער, און די פנים'ער
זיינען זיי שוין פון וויין און פון טרינקען רוים, און זייערע אויגן שוין ניט גלייך
קוקן, נאָר צעשוואומענע און צעמיישטע זיינען. און אַמאָל איינער און אַמאָל אַן
אַנדערער כאַפּט זיך פון זיין אָרט שוין אויף, אום צו דעם, וואָס אים אַנטקעגן
זיצט מיט זיין גלאַז זיך גלעזלען, אָדער אזוי זיך גלאַט, פון שָכרות און אויסגעשריין
צו אויסשרייען.

מאַכט זיך דאָרט אַ זינגער עולם אַמאָל ביים טיש, יונגע געלערנטע, וואָס
זיינען נאָך פון תלמידים־בענקל ניט אַראַפּ, און צווישן זיי רייך־קינדער, און אַזוינע,
וואָס רייבן זיך אין האַלטן זיך נעבן רייכע, ביליגע טרוימער און וואָלוועלע שענק
נייסטער, וואָס מיינען די וועלט פאַרריכטן און איר ביזאָהערדיגן געשטעלן שטייגער
מיט ווערטער צושטערן, — צושרייען און צוהיצן זיי זיך אין מיטן טרינקען, צוגוואַל־
דעוון און צוטומלען זיך, איינס דאָס אַנדערע ניט הערנדיג, און איינער אַ מער
היצנער, שטעלט זיך אַרויס און טומלט זיך מער פון אַלע, שרייט אויס און כעס'ט
זיך אויף דער וועלט:

— זי האָט זיך פאַרשולדיגט, אז די האָר זיינען ניט אידע.
— אין תפיסה זי, די אָנזעצערין! — שרייען אַנדערע, און מיט די פויסן
אין טיש קלאַפּן.

— ביים בעל־הבית פון „סני־הנור" (אזוי הייסט דער שענק) זי פאַרזעצן! —
פאַלט איין דאָן איינעם.

— אין איר מיט אַ לאַך מאַכן, פולווער, און זי אויפרייסן! — שרייט אַ
צווייטער.

— פעטער! — קירעוועט זיך דאָן אַ שכור'ער צום וועלט־טרענער, וואָס
אָפּגעוונדערט ביי זיין טיש זיך זיצט. — ווער זייט איר און וואָס טוט איר דאָ?
— דער וועלט־טרענער בין איך! — באַקומט ער אַן ענטפּער.

— ווער?! — הערט יענער ניט איין און גלויבט ניט דעם געהערטן.
— דער וועלט־טרענער.

— כאַ, כאַ, כאַ! — צולאַכט זיך יענער און אויף אַ קול צו זיין חברה קירע־
וועט זיך:

— חברה הערט נאָר, ווער עס זיצט דאָ מיט אונז! דער וועלט־טרענער, זאָגט
ער, איז ער.

און די חברה לויפט זיך צום טרענער דאָן אָן, און מיט שפּאַט און שכרות
רינגלען אים ביי זיין טיש אַהיב, האַלטן אים פאַר משוגע און די וועלט פאַמעלאַך
צוטראַגן, עצה'לען אים, און זעהען זי ניט אַראַפּוואַרפן אום חלילה זי ניט צוברעכן —
וואָרנען...

— גוט! — איז דער טרענער מסכים.
— אַן עבירה נאָר זיין מי, קיינער וועט דאָך אים פאַר דער טרחה ניט
באַצאָלן. — זאָגט דאָן איינער.

— אַוודאי גיבן בעסערע פרנסות — זאָגט דאָן אַ צווייטער.
און די חברה איז זיך לסוף מיאש פון אים און לאָזט אים אויף זיין אָרט ביי
זיין זיצן און זיין משוגעת איבער, קערט זיך צו איר אָרט און טרינקן אום, אזוי
אויף לאַנג און ביז שפּעט אין אָונט אַרײַן, און ביז אַלע ווערן דאָרט אויף זייערע

אידישע אנגעלעגנהייט און פארוואנדלט ווערן אין א פריי וואס טאטעס - טינישן ענין, פאר א קליינעם מענטש, פונקט אזוי פריוואטע סינאריטעטס-אנגעלעגנהייט, ווי זאגן מיר, די קאלאניזאציע אין מעקסיקא, — אויב א סך אידן זאלן וועלן פארן אהין.

א נאנט אנדער באדייט קאן ארץ ישראל, — אפילו אין זיינע ענדע מאנדאט-טריט-נעצן, — באקומען פאר אונזערע פאלקס-מאסן, ווען דער דאקטרינער יושב זאל איבערנעמען אויף זיך די נאציאנאל-קולטורעלע פונקציע, אין וועלכער עס נויטיגט זיך איצטער דאס גאנצע אידישע פאלק: צו ווערן דאס געשיצטע לאנד, אין וועלכער עס זאל זיך קאנען פריי אנטוויקלען די מאדערנע אידישע קולטור אין דער מאדערנער אידיש-יש'ער שפראך, יענע נייע פראגרעסיווע אידישע פאלקס קולטור, וואס איז שוין געווארן א נייע נאציאנאלע זעלבסט-דערהאלטונגס-קראפט, אָנשטאָט דער פאנאנדערנעפאלענער און צעברעקטע געוואָרענער העליגע. אין דעם פאל וואָלטן די גרויסע פאלקס מאסן געקאנט ווערן פאראינטער-רעסירט אין דער דורכפירונג פון דער פאלעסטינישער קאלאניזאציע און זי וואָלט באמת געקאנט ווערן אן אלגעמיינ-אידישע אנגעלעגנהייט.

אָבער — דאָס איז שוין אַן ענין, וואָס האָט ניט צו טאָן מיט דעם מאנדאט-נופא, נאָר מיט דער פראגע, ווי אזוי אים אויסצוגעבן אין די בעסטע אינטערעסן פון אונזער פאלק. מיר וועלן זיך נאָך אומקערן צו איר ניט איין מאָל.

דער נסתר

אין וויין-קעלער.

און אז דער טרענער, וואָס אונזער ערד און וועלט אויף זיינע אקסל טראָגט, ווערט אמאָל מיד זי צו טראָגן, ניט ער זי א צווייטן, זיינעם א פריינד, א ליידניג-נייער איבער און אליין לאָזט ער זיך אין שיינק אַוועק...

א אויפדערנאכט אמאָל, ווען ס'איז פינסטער און אומהיימלאַך, קומט ער אין א גרויסער שטאָט, וואָס צו נאָט און צו מענטשן אָן. דאָרטן איז לעבן א גאס א רוישיגער, א אונטערנאָס און פון מענטשן אָפגעטאָן פאראנען. לינגט דאָרט אין א מויער איינעם אַ קלאַדיקעלער צופוסנס, פירן אין קעלער אריין עטלאכע טרע-פעלאך אראפ. טרעפט מען זיך דאָרט אין א שטוב א נידעריגער, אין אן אלטער און מיט צימערן אייניגן, און די ווענט אין די צימערן זיינען מיט עפעס אַ שוואַרצן לאַק אַ לאַנצין באַשמירט, און אויף די ווענט די שוואַרצע, אלטע בילדער עפעס רויטיגעפארבטע הענגען. יטטייען אין די צימערלאַך אלטע טישן נאָך פון אמאָל פארבליבענע, פראָסט הילצערנע און נאָר ווייס גערייניגט. און ביי די טישן בענט אלטע, אויכעט פראָסטע און לאַנגע, און וועדליג אייניגע מענטשן זאָלן זיך אויף זיי זעצן, און די צימערלאַך זיינען נידעריג און פון די ווענט קוקן אויף זיי די אלטע בילדער מיט אמאָליגע שכורים, גרויסע לייט און הינע באווכער אראפ.

קומט אהין דער וועלט-טרענער צוגיין אין אָונט, און די צימערלאַך זיינען שוין פארנומען, און ביי יעדן טיש פארן מאַנכבילן מיט פרויען זיצן, און אין איינעם א צימער נאָר מאַנכבילן געפינען זיך, געפינט ער זיך דאָרט אַן אַרט ביי אַ טיש,

אנן נאָט וועט אויף אים זיך מדהם זיין און אים אימקערן אהין. אין א פּעלער־פּאַר־
באַנד, דער אָפּזיעלער ארעאָפּאָט פון דער גאַנצער מענטשהייט, באַטראַכט דאָס פּאַר
אָן גרוואַך, פאַר א פּאַרענדיג פּין יושר און צווישנפּע־הע־לאַכער ברוּדערשאַפּט —
צו נעבן אים די פּאָליטישע און יודישע מעגלאַכקייט דערצו. דאָס איז באַמט שוין.
לאַמיר דאָ באַמערקן, אז די טאַט פון „זייער“ זייט וואָלט גלייַען נאָך אַ שטענדי־
רע, ווען זיי וואָלטן, ביי דער באַשטימונג פון די ט ע ר י ט אָ ר י ע ל ע ג ר ע —
נ ע צ נ דער „אידישער נאַציאָנאַלער הויב“, געהאַט אין זין דעם הויב־טרוועק —
צוריקגעבן דעם אידישן פּאָלק לבל הפּחות אָזוי פיל פון זיין אַלטער הויב, אַז ד אָ ס
ר ו ב פון זיינע סנדער זאָלן קאָנען זיך דארטן באַזעצן.

אָבער — מיט דעם פּונקט פּאַרלאָן מיר שוין די פּרונציפּיעלע זייט פון דער
זאך און געהען אַריבער צו איר פּראַקטישן באַדייט פאַר אונזער לעבן, ווי אַ באַזונדער
פּאָלק אויף דער וועלט. און לויטער מיט דערצו געיאַנט געווען אי די פּ אָ ר אַ ס -
ט י ש ע זייט איז שוין נאָך ניט אָזוי דאָזיג, ווי די פּרונציפּיעלע.

מיר דארפן האָבן אַ לאַנד פאַר'ן גאַנצן אידישן פּאָלק, אין וועלכן עס זאָל קאָנען
ט ע ר י ט אָ ר י ע ל פּאַרענטפּערט ווערן אונזער אידישע פּראַגע. דאָס איז דער
גאַנצער אינווענינסטער תּוך און די איינציגע באַרעכטיגונג פאַר דעם ציוניזם. די
גרענעצן אָבער, וועלכע דער מאַגדאַט האָט באַשטימט פאַר ארד־ישראל, שליסן לַמרי
און לחלוטין אים יעדע אויסזיכט אויף אַזאַ טעריטאָריעלע פּאַרענטפּערונג פון דער
אידישער פּראַגע. מיט דעם עבר־היירדן אין גאַנצן אָפּגעריסן און אַוועקגעגעבן די אַרצ
בער; מיט דעם צפון אומבאַרומהאַרציג ארומגעשניטן און ארומגעשאַרף,
האָט די אָפּזיעלע ארד־ישראל קיין שום פיזישע מעגלאַכקייט ניט אויסצוהאַלטן די
מאַיאָרעטע פון דעם אידישן פּאָלק. זי האָט קוים פּלאַץ פאַר אַ פּאַר מיליאָן, זייער אַ
קליינע מענט פון אונזער פּאָלק.

איך וויל בשום אופן ניט לויקענען, אַז אין אונזער איצטיגער אָרעמקייט איז די
אויסזיכט צו באַזעצן אַ פּאַר מיליאָן אידן אין אַן אייגענער הויב, וואו דער גרעסטער
טייל זייערער וועט זיך מוזן פּאַרנעמען מיט פּראָדוקטיווער פיזישער אַרבייט, וואו זיי
אַלע וועלן קאָנען געניסן די פּאַרטיילן פון אַ ווייטיגענער נאַציאָנאַלער אייטאַנאַמיע,
— אַז אַסדרי אויסזיכט, זאָג איר, — ווען אלץ זאָל גיין כּשורה — וואָלט געווען פאַר
אונז אַ קאַלאָסאַלער געווינס, ווען זי זאָל קאָנען פּאַרווירקלאַכט ווערן. אָבער פאַר־
ווירקלאַכט ווערן קאָן זי דאָך נאָר דעמאָלט, ווען די גרעסטע מאַיאָריטעט פון דעם
אידישן פּאָלק, דער עיקר, די ארבייטערשאַפּט און די גרויסע פּאָלקס־מאַסן זאָל זיין
פּאַראַטערעסירט אין דעם. ווי ק אָ נ אָבער די גרעסטע מאַיאָריטעט פון דעם
אידישן פּאָלק ווערן ערנסט פּאַראַינטערעסירט און ברוינגען יאָר־ערלאַכע קרבנות
צוליב אַ זאך, וואָס קאָן העלפן נאָר אַ קליינעם מענט?

אויב ארד־ישראל וועט ניט זיין ביכולת צו פּאַרענטפּערן די אידישע נאַציאָנאַלע
פּראַגע פאַר דער אַרבייטערשאַפּט און די גרויסע פּאָלקס־מאַסן, וועלען זיי מוזן זוכן
אַ רעטונג פאַר זיך ערגעץ־וואו אַנדערש: אויף אַנדערע וועגן אָדער אין אַנדערע לענד־
רער; און עס איז אַ נאַרדיש, אַז אומפּערעכט צו דערוואַרטן, אַז זיי וועלן זיך מקרוב
זיין צוליב אַ מינאָריטעט, ווען זיי אליין נויטיגן זיך אין דער אָנשטרענונג פון אַלע
כּחות צוליב דער אייגענער רעטונג.

פון אַ ריין ט ע ר י ט אָ ר י ע ל - ציוניסטישן שטאַנדפּונקט מוז די קאַלאָניאַל־
ציע פון דער ארומגעשאַרענער ארד־ישראל דעריבער אויפהערן צו זיין אַן אלגעמיינ־

ESTABLISHED 1894
UNIVERSITY OF TORONTO

זאז אומה לינט שוין דרויבן אפילו פון יענע אויכגעצויגענערע באשטימונגען, וועלכע די נייע וועלטפאלטיק האָט אָנגענומען פאר דעם באַגריף: „נאַציע“.

זאז אומה איז אָבער די אידישע, און די פּראָקלאַמירונג פון איר רעכט אויף אַ „נאַציאָנאַלע היים“ איז דעריבער אַ ווייטערער שריט אין דער פּראָגרעסיווער אַנט וויקלונג פון דעם אינטערנאַציאָנאַלן רעכט. דער טרענע פון נאַציאָנאַלע רעכט ווערט דערמיט ניט אַ באַשטימטער שטח לאַנד, ווי דאָס איז געווען ביז אהער, נאָר אַ באַשטימטע פּאָלעלאַכע איינהייט, אַלץ איינס, צי זי האָט שוין אַן איי גענעם וואַוינזאַמל אָרעך נאָך ניט. ניט דערפאַר האָט איצטער אַ פּאָלעלאַכע איינהייט געוויסע נאַציאָנאַלע רעכטן, ווייל זי האָט אַן אייגן לאַנד, נאָר דערפאַר האָט זי אויך אַ רעכט אויף אַן אייגענער היים, ווייל זי איז אַ פּאָלעלאַכע איינהייט, אפילו ווען זי האָט נאָך ניט קיין אייגן לאַנד.

אָט דאָס איז דער וויכטיגער פּרינציפּיעלער באַדייט פון דעם „מאַנדאַט“. דאָס איז, אמת, ניט מער ווי אַן אָנהייב, אָבער דערפאַר אַן אָנהייב פון אַ נײַער שיטה אין אינטערנאַציאָנאַלע רעכטסבאַציונינגען, וואָס יענע האַנען אין גאַנצען פאַר ווירקלעכקייט ווערן ערשט אין אַ ספּאַציאַליסטיש לעבנדיגער מענטשהייט.

אָבער אויך פאַר אונזער אינוועניסטן אידישן לעבן באַדייט דער „מאַנדאַט“ אַ ברוד מיט אַלטע אַנשוואַונגען און אַ פּראָקלאַמירונג פון נייע פּרינציפּן און נייע לעבנסוועגן. די אַפיציעלע אַנדערקענונג פון „די אידן“ פאַר אַ באַזונדער נאַציע, איז אין דערזעלבנער צייט דער אַפיציעלער אָפּשלוס אין צווייטן פון יענעם גרויסן שקר און מיטגעהינגען שווינדל, וואָס האָט געהערשט אין דעם גאַנצען משך פון דעם נייענענטן יאָרהונדערט און וואָס האָט געלערנט, אַז אידן זיינען ניט קיין פּאָלק, נאָר אַ רעליגיעזע געמיינשאַפט, — אַ שווינדל און אַ שקר, וואָס אויף זיי זיינען געווען אויפֿגעבויט די טעאָריע און די פּראַקטיקע פון דער אזוי אָנגערופענער אַסימילאַציע. דער „מאַנדאַט“ מאַכט אַ סיה צו דעם און ניט אויך אַ קלאַפּ יענעם אַגאַנצן אימפּעריאַליסטישן בליק אויף אונז, וואָס באַטראַכט אונז פאַר אַ רעליגיעזער, — אָדער לפחות „גייסטי גער“ — נאַציע. דער מאַנדאַט ווערט געגעבן אויף אויפצובויען אַ „נאַציאָנאַלע לעבן“ וואָס מיר ווילן דאָרטן טאָן מיט אונזער רעליגיע און אונזער „גייסטי קייט“ איז אונזער פּריוואַט זאך. עפנטלעך פאַר דער וועלט פיגורירן מיר ווי אַ ריין נאַציאָנאַלע איינהייט און נאָר ווי אַזא. דאָס פאַרשיטאַקט יענע נאַציאָנאַלע רעליגיעזע און אַזוי אַזוי, וואָס קומט איצטער פאַר מיט אַזא האַסטיגן אימפעט אין אונזער לעבן, אין וואָס פּאָדערט, אַז אונזער נאַציאָנאַלער מהות זאָל זיך באַפּרעיען פון יעדן רעליגיעזן צוואַנג אין באַדינג און זאָל זיך קאָנסטיטוירן אויף ריזןוועלטלאַכע יסודות, ווי ביי אַלע מאָדערנע פעלקער פון דער וועלט.

וויבאָדיג וועגן דעם פּרינציפּיעלן באַדייט פון דעם „מאַנדאַט“, קען מען אויך ניט אוועקלאַפּן אונזערן האַנט דעם פּסיכאָלאָגישן ווערט, די, אויפצוואַקן, ריזןגשמיד זייט פון דעם גאַנצען ענין. דער באַשלוס פון דער פעלקערליכ איז אין זיך גופא אַ שיינע מענטשהאַבע טאַט, אפּישר די איינזאָנענע שיינע האַנדלונג אין דער מאָדערנער דיפּ לאַמאַטיע. און שוין איז דער גאַנצער ענין פאַר ביינע באַטייליגטע צדדים: אי פון „אונזער“ זייט, אי פון „זייערער“. אַ פּאָלק, פאַריאָנט פון זיין אייגן לאַנד, אַרומגע טריבן און אַרומגעוואַקלט איבער נאָר דער וועלט, הערט ניט אויך אין אַ משך פון צוויי טויזנט יאָר צו בענקן נאָך זיין אַלטער היים און ווענדט אָן, אונטער די שיעקלאַכסטע רדיפות און יסורים, אַלע זיינע כוחות, כדי צו דערהאַלטן זיך ביז צו יענעם מאַמענט.

נייע דאס לעבן

סאנאטלאכער זשירנאל פאר קולטור און געזעלשאפטלאכע פראגן

רעדאקטירט פון

דר. ח. זשיטלאָוסקי און ש. ניגער

ערשטער יאָר, נומ. 1

אָקטאָבער, 1922.

דר. ח. זשיטלאָוסקי

דער מאַנדאַט אויף ארץ־ישׂראַל.

דער פעלקער־פארבאנד האָט ענדלאַך אַנדערקענט דעם ענגלישן מאַנדאַט אויף ארץ־ישׂראַל מיט דעם קלאָרן צוועק און דעם אויסדרוקלאכן תנאי, אז דאָרטן זאָל אויפגעבויט ווערן „א נאַציאָנאַלע הויס פאר דעם אידישן פאָלק“.

דאָס איז גאַנץ זיכער אַ וויכטיגע היסטאָרישע פאַסירונג סאי פאר דער אַלגעמיינער לאַכער פאָליטיק און סאי—אין נאָך אַ גרעסערן גראַד—פאַר אונז אַליין. די פאַסירונג ליגט אויף דער ליניע פון יענער אַנטוויקלונג, וועלכע די וועלט־פאָליטיק האָט געמאָזט אָנגעמען נאָך די גרויסע היסטאָרישע אומרועדערונגען פון אונזער צייט: אַ ליניע, וואָס פירט צו דעם פרינציפ פון „זעלבסט־באַשטימונגס־רעכט“ פאַר אַלע פעלקער און צו אַ נייעם בליק אויף דעם מהות פון אַ „נאַציע“ אין דעם אינטערנאַציאָנאַלן רעכט.

פאַר דער אַלטער וועלט־פאָליטיק איז אַ „נאַציע“ געווען אַ סכום מענטשן, וואָס באַוואוינט שוין אַ געוויסע טעריטאָריע און געניסט שוין דאָס רעכט פון פולער פאָליטישער זעלבסט־טעריטאָריע אָדער לפחות פון אַ געוויסן גראַד אויטאָנאָמיע אין אירע גרענעצן. די נײַע וועלט־פאָליטיק האָט זיך שוין איצטער אויסגעלערנט אַנצוואווענדן די באַצייכנונג „נאַציע“ אויך אויף אַזעלכע פעלקער, וואָס האָבן אַמאָל פאַרלאָרן זייער פאָליטישע אומאָפהענגיקייט און דאָס רעכט אַליין צו פאַר־וואַלטן זייער לאַנד. זיי ווערן ווידער איינגעשטעלט אין זייערע „נאַטירלאַכע רעכט“, קודם כל אין זייערע „עטנאָגראַפישע גרענעצן“.

אַן אומהאַכער, וואָס עקסיסטירט נאָר ווי אַ סכום איבער דער גאַנצער וועלט צעוואָרפענע פראַנצענטן, וואָס האָט ערגעץ ניט קיין איין שטיקל שטח ערד, אויף וועלכן זי זאָל קאָנען אויפווייזן, ווי אויף איר שטעטיגן וואוינ־פלאַץ, בנוגע וועלכער עס קאָן דעריבער נאָר קיין רייד ניט זיין וועגן יאָסערע עם איז, „עטנאָגראַפישע גרעניצן“, —

The New Life

(Dos Neye Leben)

A Monthly Magazine for Culture and Social Problems

Published by

DOS NEYE LEBEN PUBLISHING CORPORATION,

242 East Broadway,

New York, N. Y.

Subscription Price: \$3.00 a year; \$1.50 six months.

October, 1922.

Vol. I. No. 1.

די גרעסטע און ראייעלסטע
בוכהאנדלונג

אין ביי

רעזניק, מענשעל
און זאטץ

46 קאנעל סטריט, ניו יארק

(ערשטען פלאך)

פארטרעטער פון פארלאג „שטיבל“

ביי אונז קוינט איהר אלע מאדערנע
העברעאישע און אידישע ביכער, ספרי חנוך
וקמור פון אלע אויסזאבען, ענגלישע, ביכער
און אידישע אינהאלט, די ערשטע בילדער,
אלבומס, ווי אויך נאוועליס פון נאמד און
זיכער.

פארלאנגט אונזער קאטאלאג.

REZNICK, MENSCHEL & SATZ

46 Canal St., New York

Tel. Dry Dock 4991

דער גרעסטער קוואל פון
ספרים און ביכער

די באוואוסטע אימפארט פירמע

די צענטראל חיברו
בוך קאמפאני

142 הענרי סטריט

(קאר. ראַמנערס סט.) ניו יארק

האט דעם גרעסטן אויסוואל פון אייראפעאישע
ספרים און ביכער. אונז ניד ווי א בוך ער
שיינט אין אייראפע קענט איהר איהם ביי אונז
באקומען. מיר האבען פארשידענע ספרי חנוך
וקמור אין אידיש און העברעאיש; אויך פאר
ארב, רונג און צאצאנאליטיקע שולען.
קינדער ליטעראטור, מוזיק, מיר שיקען אונז
זעך נייעס קאטאלאג פריי.

וויכטיגע באַמקרום: מיר באקומען
כמעט אלע סגן פון אייראפע נייע ביכער, וועל
סע זיינען ניס פריי אין קאטאלאג.
מוכר ספרים, לערער און שולען באקומען
דעם גרעסטען דיסקאונט (ראַבאט).

THE CENTRAL HEBREW
BOOK CO.

142 Henry St., New York

Tel. Orchard 8249

B. LIPSHUTZ

93 עוועניו „ביי“ ניו יארק

מאכט בילדער

פון פארשידענע גרויסען

פאר אלערליי אידען

אמתנה צו די לעזער פון
„דאס נייע לעבען“

דאס גרויסע וויסענשאפטליכע ווערק

די אידישע געשיכטע

פון חיים שוים

פון די עלטסטע צייטען ביז שבת ציון

3 גרויסע בענד

פריי \$8.75. ווערען געגעבען די לעזער פון

„דאס נייע לעבען“ צו א דערזיירטען פריי פון

\$6.25

דאס גרעסטע ווערק פון 20 יאהרהונדערט

זשאן קריסטאף

פון ראמען דאלאנד

3 בענד, פריי \$9.25. ווערען געגעבען צו די

לעזער פון „דאס נייע לעבען“ פאר

\$6.75

פריי צוגעשיקט אהיים.

ליטערארישער פארלאג

430 גרענד סט. ניו יארק

150 אייגענע אויסזאבען. פארלאנגט א קאטאלאג

שוין ערשינען! שוין ערשינען!

מיניקעס

יום טוב בלעטער

צו באקומען אויך אלע ספעציעל און בוכהנדלער

נייע דאס לעבן

פאנאטלאכער זשורנאל פאר קולטור און געזעלשאפטלאכע פראגן

אונטער דער רעדאקציע פון

ד.ר. ח. זשיטלאָוסקי און ש. ניגער

91
1263
no. 1-11
74

אינהאלט

1	— — — — — ד.ר. ח. זשיטלאָוסקי. — דער מאַנדאַט אויף ארץ ישראל
4	— — — — — דער נסתר — אין וויינקלער (מעשה)
20	— — — — — ד.ר. ח. זשיטלאָוסקי — קאָמוניזם און סאָציאַליזם
33	— — — — — ש. ניגער — די נייע וועגן אין דער קונסט
46	— — — — — מנחם — דאָס אלטע און דאָס נייע טעאַטער
	בעל דמיון — בריוו פון יענער זייט ים. — דער אינווייניגסטער קריזיס אין
49	— — — — — דער אירישער נאַציאָנאַלער אויטאָנאָמיע
58	— — — — — ש. ניגער — דוד פרישמאַן — דער שריפטשטעלער
63	— — — — — מ. — אין דער וועלט פון פילאָסאָפיע און וויסנשאפט
66	— — — — — ג. — ש"י איש הורוויץ (נעקראָלאָג)
	א. ווילנער — ליכט און שאַטן :
67	— — — — — א) צו דער עפענונג פון טעאַטער סעזאָן.
69	— — — — — ב) אונזער ביכער מאַרק.
70	— — — — — ביכער און זשורנאַלען
74	— — — — — פון דער רעדאקציע
82-75	— — — — — אַנאַנסן

1917-18

